O. DAPPERS
II. III. GESANTSCHAP
NAAR CHINA

1670

38378/D

NEDERLANDSE OOSTINDISCHE
COMPAGNIE

Cat'd 21/10/55

Baron Hambro.

SOLI·DEO·HONOR·ET·GLORIA·IN·SCLA·SCLOR·

Tweede en Derde
GESANDSCHAP
na het
KEYSERRYCK
van
TAYSING of CHINA.
met Previlegien
A°. 1671.
T' AMSTERDAM
By Jacob van Meurs, Plaatsnyder en Boeckverkooper, op de Keysers graft in de Stadt Meurs.

81149.

GEDENKWAERDIG BEDRYF

Der Nederlandsche

Oost-Indische Maetschappye,

op de Kuste en in het Keizerrijk

VAN

TAISING of SINA:

Behelzende

HET TWEEDE GEZANDSCHAP

Aen den Onder-koning Singlamong *en Veldheer* Taising Lipoui;

Door JAN van KAMPEN en KONSTANTYN NOBEL.

Vervolgt met een verhael van het voorgevallen des jaers zestien hondert drie en vier en zestig, op de Kuste van *Sina*, en ontrent d'Eilanden *Tayowan*, *Formosa*, *Ay* en *Quemuy*, onder't gezag van BALTHASAR BORT:

En HET DERDE GEZANDSCHAP

Aen Konchy, *Tartarsche Keizer van Sina en Oost-Tartarye:* *onder beleit van zijne Ed.* PIETER van HOORN.

Beneffens een Beschryving van geheel *Sina*.

Verçiert doorgaens met verscheide kopere platen.

Beschreven door Dr. O. DAPPER.

t'AMSTERDAM,

By JACOB VAN MEURS, op de Keisers-gracht, in de Stadt Meurs. 1670.

Met Privilegien.

Met Privilegie van Sijn Keizerlijke Majesteit.

Extract uit de Privilegie van

De STATEN van HOLLAND en WEST-VRIESLAND.

DE *Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, hebben by brieven van Octroy, gedateert den* 14. *Maert* 1669. *aen* JACOB MEURS, *Boek-verkooper en Plaet-snyder tot Amsterdam, verleent, om alleen te mogen doen Drukken en Verkoopen voor den tijd van* 15 *achter een volgende Jaren, een Boek geintituleert* Tweede Gezandschap der Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye, naer het Keizerrijk van Sina, *onder het beleid van den Opper- en Onder-bevelhebber* BALTHAZAR BORT *ende* JAN VAN KAMPEN, *af-gevaerdigt van* Batavia *des Jaers* 1662. *beneffens een* Beschryving des ganschen Keizerrijks van Sina, &c. *en gedateert den* 24. *Maert* 1670. *geintituleert* Derde Gezandschap aen den Keizer van Sina of Taising, &c. *onder beleid van den* E. Heer PIETER VAN HOORN, *en getrokken uit de gehouden dagh-aenteekeninge door* D[r]. O. DAPPER, *met verbod van het zelve by iemand anders in geenderhande Talen te mogen na-drukken of verkoopen, in 't geheel of ten deele, in groot of klein formaet, op alzulke pœnen en Amenden als in 't zelve Octroy breder is begrepen.*

Was onderteekent

JOHAN DE WITT.

Ter Ordonnantie van de Staten,

HERB. van BEAUMONT.

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

AEN

Den Wel-edelen, Geſtrengen en Hoog-geleerden HEER,

DE HEER

JOHAN DE WIT,

RAED-PENSIONARIS, Stadthouder van de Leenen, EN

Bewaerder van 't Groot Zegel van den Lande van Holland en West-Vrieſland.

IK koom Sijn Ed. met plichtige eerbiedenis ootmoedelijk hier opofferen, het geen zich, onder bewind der Nederlandſche Ooſt-Indiſche Maetſchappije, op de Kuſte en in het wijd-ſtrekkend geweſt van *Taiſing* of *Sina*, ſedert eenige jaren herwaerts, tuſſchen *Hollanders*, *Tartars* en afgevalle *Sineſen* heeft toegedragen; eenſdeels met Oorlogs-vlooten, derwaerts van *Batavia* afgezonden, tot herſtelling van d'ontweldigde Eilanden *Tayowan* en *Formoſa*, en verdelg van *Koxing* en ſijn aenhang, algemeine vyand van *Tartar* en *Hollander*: eenſdeels met het gedenkwaerdig Gezandſchap aen *Konchy*, tegenwoordige Tartarſche Keizer van *Sina* en *Ooſt-Tartarye*, af te vaerdigen, op toeleg van den vryen en onbekommerden

merden

merden Koop-handel door geheel *Sina* te verkrijgen.

Onder andere redenen, die bewogen hebben tot het ſtout beſtaen van de *Wits* doorluchtigen naem in 't voorhooft van deze geringe papieren te doen prenten, en onder het loof van dien dit werk het licht te betrouwen, is de loffelijke gewoonte der aelouden, die, zoo de Griekſche Hiſtoriſchryver *Dionys de Halikarnaſſer* getuigt, *een doorluchtigen perzoon in het begin van eene rede of boek ſtellen:* om de ſlechtigheid en wanſtel des werks, met den glans en volmaektheid des gene, dien het opgedragen wierd, luiſter by te zetten en optoiſel te geven.

Dan belgen miſſchien zal haer dezes beſtaens zijn Ed., als die door het aenbieden eens verhaels van geringe zaken, in dus verre af-gelegen buiten-landſche geweſten voorgevallen, alhier onder het geſtadiglijk uitkijken met blakenden yver, op de zorgerlijke wake van 's lands gewichtige zaken, ontijdigh word geſtoort.

Des onaengezien ſchuilt hier onder een heimelijk duchten, of wel niet zijn Ed. herſſenen, geſterkt met heuſche konſten, ſchrandere vonden van achtbaerſte wetenſchappen, en diepe geheimeniſſen van Staet, zich in het bezichtigen, by ledige uuren, en beſpiegelen des bedrijfs van onzen landaert aen dien oord, zouden mogen verluſtigen, en, gelijk de bye, uit bittere en zelfs vergiftige bloemen de geurige honig trekt, uit plukken, welk in tijd en wijle zou kunnen te ſta komen.

Behalve het geen zoo te lande, in het verrichten der Bezendingen en Gezandſchappen, als op Zee met Oorlogs-vlooten, in het verſlaen der

der Koxingſe rovers, onder d'eilanden *Ay* en *Quemuy*: desgelijx met den vyand, over het herſtellen van *Tayowan* en *Formoſa*, zich heeft toegedragen, ziet zijne Ed. ook doorgaends, om de ſtoffe des t'aengenamer te maken, ingevoeght, welk eigentlijk het geweſt van *Sina* betreft: te weten, een korte beſchryvinge van eenige Landſchappen, die d'onzen doorgetrokken zijn: daerbeneffens de regering, dragt, lijkſtaetſie, trouwen en wat des meer zy, daer te lande gebruikelijk, in 't brede ontfouwen.

Daer en boven is op het einde aengehecht een Beſchryving des gehelen Keizerrijks van *Sina*, vertoont in zijne Landſchappen, (uitgezeit die te voore in de Gezandſchappen beſchreven ſtaen) gods-dienſt of zekten, ſteden, ſtroomen, meiren, gewaſſen, dieren, tale en letteren.

Zoo het werk die eere magh gebeuren, om met de ſtralen van zijne Ed. gunſte te mogen beſchenen, en met vermaek by haer in het lezen opgenomen worden, het zal hitte en ſcheut geven, om des t'eerder de reeds aengevange Beſchryving van geheel *Aſie* en *America* (op een zelven trant, gelijk voor een wijle van geheel *Afrika* is ontworpen) in 't licht te doen komen.

Hier op dan wenſch ik zijne Ed. in alle eerbiedenis, en met toegenijgden herte, uit den Throon des Allerhoogſten, een voorſpoedigen uitſlag, in het kloek beleid van 's Lands zorgvuldelijke aenſlagen: beneffens een langen reex van heilzame jaren, ten einde deeze ſtaet gelijke trouwe dienſten, nutte raetplegingen en ſtaetkundige leſſen heeft te verwachten, die *Thraſybulus*, *Ariſtides* en *Perikles* oulinx, tot welſtant der Landzaten, beſteden aen d'Atheners: *Diokles* aen de Syrakuſers:

Bulis

Bulis en *Sparties* aen de Lacedemoniers : *C. Fabritius*, *Appius Klaudius*, *Cn. Pompejus*, *L. Ælius Tubero*, *A. M. Porcius Cato*, *L. Jun. Brutus* en meer andere, aen de Romeinen. Midlerwijle tracht ik te blijven

U E. Ootmoedigste en toegenegen
Dienaer,

O. DAPPER.

TWEE-

TWEEDE GEZANDSCHAP OF BEZENDINGE NA HET KEIZERRYK VAN SINA Of TAISING.

SEdert een lange wijle herwaerts, hebben verscheide volken van Europe, inzonderheydt Spanjaerden, Portugeesen, Engelsche, en boven al eindelijk de Hollanders, na den vrijen en onbekommerden koop-handel, door het gansch keizerrijk van *Sina*, hert gedongen, dan t'elkens hun loffelijk bestaen, vruchteloos zien uitvallen: want by de Sinesen, eensdeels op steun van uit zich zelfs te kunnen bestaen, door den overvloet aller dingen t'hunnen lande: eensdeels uit kracht van een aeloude gewoonte, welke allen vreemdelingen den rijke ontzeit, (behalve die of vrywilliglijk schattingen uit de gebuur-koningrijken den Keizer toebrengen, of hem als hooft van alle Vorsten, uit name van hunne Vorsten, onder schijn van gezanten, behoorlijke eerbiedigheid komen betoonen, daer het by hen slechts op toeleg van den koop-handel geschiet,) schenen van aller geheugenis her voor zulke onderlinge gemeenschap eenen af-keer en gruwel te hebben.

Daer en boven zeitmen onder hen een aeloude voorspellingh lag: namelijk, hoe luiden, wit van handen en voeten, en gekleet, hun rijk t'eener tijde zich stonden t'onderwerpen.

Want de Sinesen (zo *Trigaut* getuigt) gedogen genen vreemdeling binnen de palen des rijks te leven, die na zijn vaderland denkt weder te keeren, of bevonden word met uitheemsche rijken eenigen handel te hebben. Ja dat meer is, zy vergunnen genen vreemdeling altoos toegang tot in 't binnenste des Rijks. En hoewel hier af geene wet by de Sinesen is, waer by het verboden word, zoo bevintmen nochtans deze gewoonte, sedert veele eeuwen her, uit een zekere vreze of schrik tegen uitheemsche volken, by hen ingekropen te zijn.

Voorts is dit niet alleen te verstaen van vreemdelingen, die den Sinesen door de verre afgelegentheid onbekent zijn: nochte van hunne vyanden, maer ook van vrienden en onderdanen in het stuk van schattingen, als daer zijn de gebuur-volken van *Korea*, die schier een en de zelve wetten met de Sinesen onderhouden, en niet een hunner, zoo *Trigaut* getuigt, by hem ooit in *Sina* gezien was: uitgezeit eenige slaven, door den eenen of andere krijghs-overste van daer gebragt, na eenige jaren in dat rijk zijn verblijf gehad te hebben. *Trigaut.*

Hiſtori Sinic. 65. En is, zoo de Jeſuit *Martijn* getuight, *Sina* zoodanigh voor uitheemſchen geſlooten, dat niet lichtelijk iemant dan gezanten, daer in magh komen. De Turken, *Samarkanders*, *Mogors* en die van *Tibet*, en andere treden onder ſchijn van gezantſchap, in *Sina*, om aldaer hunnen byzonderen koop-handel te drijven. Ook verſpillen deze opgemaekte redenaers der vorſten, die een ieder zich verdicht, de geſchenken, op hun eigen onkoſten beſchaert, niet vergeefs. Want in het weg-trekken ontfangen zy veel meer, als zy gegeven hadden: gemerkt de Keizer het voor een ſchande zou houden, iemant in rijkheid van geſchenken toe te geven

Ja dat meer is, al de gezanten, geduurende hun verblijf aldaer, worden met al hun gevolgh uit het gemeen onderhouden, en hun waren, op 's Keizers onkoſte, ten hoove geſleept, met verlof van allerwegen die te verkoopen, en weer nieuwe in te koopen.

Wanneer ſy weder ten rijke uittrekken, worden zy met gelijke mildadigheid koſteloos op de grenſen van *Sina* gebracht, zonder een duit voor vrachtloon te betalen. Dit ſlag van gezantſchap brenght den uitheemſchen groot gewin aen, die op eens anders onkoſten hun eigen dingen verrigten De Keizer midlerwijle, aertig door het verdicht gezandſchap bedrogen, wort uit den naem van Koningen begroet, die nooit koningrijken noch leven gehad hebben.

Wijders, zeid *Trigaut*, zoo een buiten-lander heimelijk ten rijke van *Sina* ingetrokken is, dien ſtraffen zy niet met ſlavernije noch met de dood; maer verbieden hem het weder-keeren in zijn vaderland: miſſchien om gene nieuwigheden, ten verderf des Sineſchen rijks, by zijne landgenooten te brouwen. Hierom doen zy de genen ſtrengelijk ſtraffen, die met uitheemſchen, zonder 's Keizers verlof, eenigen handel hebben.

Zoo ook iemant, by vereiſch van noot, buiten 's rijks palen met beveelen verzonden word, niemant is ſchier daer toe te krijgen.

Op zijn vertrek ſchreit hem het geheel geſlacht na, niet anders als of hy ter dood ging: maer word op zijne weder komſte met het een of ander ampt van Majeſtraet begiftight. Geen wonder; gemerkt de Sineſen een zonderlinge af-keer hebben van al wat uitheemſch is: ja zich ſchamen uit boeken van uitheemſchen iet te leeren: naerdien zy zich toeſchrijven by hen alleen alle wetenſchappen te vinden zijn, en alle uitheemſchen voor ongeletterde Barbaren houden en noemen. En zoo wanneer *Martijn 237.* in hunne geſchriften uitheemſchen gedacht worden, dezelve handelen ze zoodanig, als of zekerlijk die van beeſten niet ſeer veel verſchillen.

Zelfs al de ſchrift-tekenen of letteren, waer mede zy den naem der uitheemſche beduiden, worden ſchier alle uit de letteren van beeſten te zamen geſtelt, en geven zy dien zo lelijken naem, als of ze van duivelen ſpraken. Voorts zo eenige gezanten uit de gebuurige koningrijken, ter plicht-pleging, of om manſchap aen den Keizer te doen, of ſchattinge te brengen, of iet anders te verhandelen, naulix kan uitgeſprooken worden, met hoe groot een archwaen zy bewaert worden. Want ſchoon zy hen van aller eeuwen her, voor vrienden gehouden hebben, zy geleiden of brengen hen nochtans den ganſchen weg langs, en laten hen niets zien: ja worden met veel ſlooten in de vertrekken der vreemdelingen binnen het Paleis opgeſloten. Voor des Keizers aenſchijn worden zy nooit toegelaten te verſchijnen, maer verhandelen hunne ſaken met weinigen uit de Majeſtraet.

Met uitheemſchen buiten de palen des rijks, ten zy op zekere tijden en plaetſen, of met 's rijks bewilliging, word niemant toegelaten te verkeren: die hier tegen zondigen, worden zeer zwarelijk geſtraft. Zoo ook de Jeſuit *Martinus* voornoemt verhaelt, gevoelen de Sineſen zoo prachtig en hoog van zich zelfs, dat zy al andere volken by hen verachten, en dingen van uitheemſche volken en landen, niet waerdig houden met hunne letteren te beſchrijven.

In

In dezer wijze droegen de Sinesen zich tegen de uitheemschen; zoo lang de heerschappije over dat geweest aen hunnen eigen landaert stont. Maer de Ooster Tarters, die het den Sinesen in onze eeuwe hebben af-handig gemaekt, en zich onderworpen, schenen zich rekkelijkelijker in het vergunnen van toegangh t'hunnen rijke voor vreemdelingen te zullen tonen: en de deure van den vrijen handel voor eenen iegelijk open te zetten.

De hooge Raden van *Indiën* op *Batavia*, die nooit oog in dusdanige zaken loken, van de zege der Tartars, en dessels rekkelijkheid ten handel, verwittigt door den Jesuit *Martinus*, des jaers zestien hondert drie en vijftigh, uit *Sina* over *Makasser*, met een Portugeesch Jacht tot *Batavia* aengekomen, en van daer naer Holland over gescheept, met het zelfste verslagh aen d'E. Heeren Bewint-hebbers, wierden te rade een aenvang dezes werks te nemen, en een proeve van het Eiland *Tayowan* te doen, met het af-zenden van een geladen Jacht, met koop-waren. Ten dien einde dan vertrok Koopman *Fredrik Schedel*, met 't Jacht de *Bruinvisch* van *Tayowan*, en liep na negen dagen zeilens voor den mont der *Kantonse* Reviere ter ree, onder het Eiland *Haytamon*.

In den aenvang werd door d'Onder-koningen van *Kanton*, by schriftelijke af-kundige, *Schedel* de vrije handel, en het verkoopen der mede gebragte waren, t'effens het oprechten van een vast kantoor in *Kanton* toegestaen, in weerwil van de Portugesen in *Makao*, die de Hollanders by brieve en bezendinge aen de Onder-koningen, om den opgang des aengevangen werks, als tot hunnen grooten nadeele, in zijne geboorte te smooren, voor land-verraders uitkreten, voor luiden van buiten en binnen quaet, zonder eigen land, zonder onderhoud, dan flechts van den roof ter zee. Even hatelijk trachten de Sinese Filosofen, door opruying der Portugese Jesuiten, by den Onder-koningen d'onzen te maken, met by brengen: de Hollanders van aller geheugenis her in *Sina* een quaden en hatelijken naem gehad hadden, en hen noit den handel ten Rijke toegestaen was.

De Portugesen evenwel, schoon door hun bedrog niet uitgewerkt, zagen den onzen de voet in *Sina* dwers gezet: want zeker [a] Gemagtigde aldaer in *Kanton* onlangs uit de Hooftstad *Peking* aengekomen, had zulx de Onder-koningen afgeraden, zeggende: het een heel andere zake te zijn, iemant toegang te vergunnen, en een heel ander zake, iemant buiten kennisse der hoogste overheid, een vaste wooning in 't land te geven: dat de Keizer zelf, om genen ondank te behalen, alvoorens daer in behoorde erkent te worden. Dies *Schedel*, door den ouden Onder-koning, (die uit vreeze voor 's Keizers ongena geweldig daer over verzet stont,) aengeraden, en daer na rondelijk aengezeit wierd, hy voor d'eerste reize zou dienen te vertrekken, en al zijn volk medenemen; nadien anders zijn Koning (daer hy den Ed. Heer *Maetzuiker* op *Batavia* door verstont) misschien mogt denken, dat zijn volk in *Kanton* in hechtenis ware gebleven. Al het welk, bragt hy t'sijner verschoonig by, geschiede om byzondere redenen, t'hunnen beste. *Schedel* dan, na veele redenen vergeefs gespilt te hebben, vertrok weer twee dage daer aen, den negentienden van Lente-maend, met het Jacht de *Bruin-visch* naer *Batavia*.

[a] *Gecommitteerde.*

Twee brieven wierden hem op zijn vertrek van wegen de twee Onderkoningen voornoemt mede gegeven, te behandigen aen *Niklaes Verburg*, Opperhooft in *Tayowan*, beneffens eenige geschenken. D'inhout bestont voornamelijk in aenbiedinge van hunne vrientschap en aenrading, om in *Sina* ingeladen te mogen worden, van in toekomend eenen gezant aen den Keizer in *Peking* met rijke geschenken te zenden.

De Hoge Regering op *Batavia* het goet begin dezer bezending bemerkende, vond raedzaem des by brieve hare Heren en Meesters in Neerland te verwittigen, en daer op hunnen last tot het zenden van eenen gezant aen den Keizer van *Sina* en *Oost-Tartarye* af te wachten: daer beneffens, om het

werk midlerwijle wakker te houden, noch eene bezendinge aen d'Onderkoningen of beſtierders van *Kanton* te doen.

Hier toe wierd Koopman *Zacharias Wagenaer*, en neffens hem weer *Fredrik Schedel* voornoemt, verkooren, die met twee Jachten, de *Schelvis* en *Bruinvis*, geladen met koopmanſchappen, na een maend zeilens van *Batavia*, in den mont der *Kantonſe* Reviere aenquamen, en van daer tot voor het dorp *Wangsoe*, drie mijlen beneden de ſtad *Kanton*, aenquamen.

Wagenaer eindelijk, in *Kanton* te lande gekomen, leverde den brief van wege de hooge regering tot *Batavia*, door den Sekretaris, aen den ouden Onder-koning over, (want zelf mogt hy met hem niet te woorde komen) en kreeg daer op tot antwoord: *Dewijl de Hollanders brieven noch geſchenken aen den Keizer in* Peking *hadden mee gebragt, daer nochtans zulx by hem wel uitdrukkelijk naer* Batavia *was geſchreven en ten hoogſte bevoolen, zoo mogte hy derhalve hen, hoewel tot zijn groot leetwezen, geenzins zien nochte hooren ſpreeken.*

Dies *Wagenaer* en *Schedel*, met dit beſcheid en beide Jachten onverrichter zake eindelijk weer van *Kanton* naer *Batavia* vertrokken.

Na deze bezendingh, hoewel vruchteloos uitgevallen, wierden, volgens beſluit en orde der E. Heeren Bewinthebbers, ter vergadering van de zeventienen, tot *Amſterdam*, des jaers zeſtien hondert vijf en vijftig, den veertienden van zoomer-maend, twee gezanten, *Pieter de Goyer* en *Jakob de Keizer*, na *Peking* aen den Keizer van *Sina* afgevaerdigt, met brieven van geloofenis en geſchenken aen den zelven, ten einde om in het rijk van *Sina* den vrijen en onbekommerden handel te verkrijgen.

De gezanten quamen den zeventienden van Hooi-maent, des jaers zeſtien hondert zes en vijftig, in de hooft-ſtad *Peking*.

Des anderen daegs quamen eenige Rijx-raden, met den eerſten Sekretaris *Thouglauja*: beneffens twee andere Tartariſche Mandarijns *Quanlauja* en *Hoolauja*, de gezanten uit den name des Keizers begroeten: ook te vernemen na hunne gezontheid, na het getal der perzoonen des gevolgs: na de meenigte en hoedanigheid der mede gebrachte geſchenken, en eindelijk na de perzoonen en plaetſen, van wien en van waer de zelve eigentlijk waren gezonden. Hier op hebben de Mandarijns, als hen door de gezanten, na behooren, bericht gedaen was, de perzoonen onder het gezandſchap, (ſterk volgens de lijſte uit *Kanton* bekomen, vier en twintig perzoonen) gemonſtert, en een voor eenen by naem en toenaem opgeroepen; doch moſten de dienaers, in de lijſte niet begrepen, buiten blijven.

Daer na namen zy de geſchenken op, bezichtigden en telden de zelve na, en vroegen wel ſcherpelijk, en naeukeurig waer ieder van daen quam: op wat wijze het gemaekt wierd: waer toe het bequaem: en in wat geweſt der wereld de landen, die deze dingen uit leverden, als ook hoe veel maenden reizens, de zelve zoo van *Holland*, als van *Peking* gelegen waren. Des na behooren door de gezanten onderrecht, vroegen zy wijders: of de Hollanders op zee voortgeteelt en woonachtig waren: (want dit hadden de Portugeſe Jeſuiten hen wijs gemaekt.) Ingevalle zy land hadden, hoe het zelve genaemt, en waer het gelegen was. Van wien en ten welken einde zy nu gezonden waren: hoe hunne Koning genaemt was: en wat ouderdom hy had. Daer op de gezanten hen met behoorlijk antwoord dienden. Dan vonden zich evenwel op de vrage, of d'Hollanders vaſt land hadden, en ſlechts op zee zworven, ten minſte op eenige Eilanden woonden, niet t' eenemael voldaen. Dies zy tot meerder bewijs een nette aftekening van onze landen begeerden. De gezanten bragten een wereld-kaert te voorſchijn, en toonden hen daer in de gelegentheid van Holland, en d'aenpalende geweſten. De afgezondene Mandarijns, om alles den Keizer volkomentlijk te kunnen toonen, ſchreven de namen der

landen

landen elk op een briefje, en plakten alle de briefjes, ieder aen zijne behoorlijke plaetse, op de Wereldkaert, die zy, om aen den Keizer te vertoonen, met zich namen.

Verscheide vragen wierden ook door de Mandarijns, noopende de regeering in Holland gedaen: ook of de gezanten met hunnen Prins (want dien hadden zy als opperhooft van allen genoemt) bemaegschapt waren: *want gene vreemde gezanten*, zeidenze, *mogen hun hooft voor 's Keizers throon buigen, die met den geen, die hen gezonden heeft, van een zelven bloede niet zijn.*

Zy waren, dienden de gezanten daer op, met hunnen Prins in generhande wijze in maegschap: want behalve dat de bestierders van hun land die gewoonten niet geweeten hadden, zoo mogten zoodanige perzoonen zoo verre van de hand niet gezonden worden: maer men gebruikte tot zoodanige zaken d'aenzienelijkste amptenaers. De Mandarijns oordeelden, dat 's Keizers agtbaerheid en majesteit daer door verkleint zou worden. Vraegden voorders: wat ampten de gezanten aen 't hof van hunnen Prins bekleden. Hoe hunne tijtel in de Hollandsche tale luide. Hoe veel menschen onder hun gebied stonden. Waer op de gezanten hen met antwoord ter zake dienden.

Toen wierden weer eenige vragen over de geschenken gedaen: of die regelrecht uit Holland quamen. Wat voor een plaets *Batavia* was: en wat voor een perzoon de Generael was. Hier op gingen de Mandarijns weer wegh; doch quamen voor de zeste en zevende reize t'elkens wederom, en vraegden na de geschenken: wat wapenen de Hollanders voerden: desgelijx na de hoedanigheid der gezanten.

Des anderen daegs verschenen de gezanten, door orde van den rijxbezorger, ter vergadering der rijxraden, t'effens met de geschenken by zich: want zonder de geschenken mochten zy aldaer by hen niet verschijnen.

De rijx-bezorger of rijx-kancelier, zad in deze vergadering aen het hoog eind, op een breeden en verheven zit-bank, met de benen kruislinx onder het lijf geslagen: neffens hem aen de rechte zijde twee Tartarische Heeren, en aen de linker zijde zeker Jesuit *Adam Schal*, geboortigh van Keulen, een stok oud man, op de Tartarische wijze gekleet en geschooren, die zich over de zes en veertigh jaren, en al onder de regeeringh der Sinese Keizeren, aen het Pekingse hof opgehouden had.

De rijx-raden zaten zonder eenige cierlijkheid, orde en statelijkheid by malkandre: de banken waren slechts met een oud wit linnen kleed overdekt.

De rijx-bezorger bewellekomde de gezanten met weinigh woorden, en beval hen neer te zitten. Voorts langde hy zelf de geschenken uit de koffer over: vraeghde t'elkens waer het een en 't ander van daen quam: op wat wijze het gemaekt: waer toe het bequaem en waer het gekocht: als ook hoe veel dagh-reisens, die plaets van Holland en *Peking* gelegen was. Daer op de gezanten door den Jesuit *Schal*, die hen voor tolk diende, na behooren antwoord gaven.

Midlerwijle quam ter vergaderring orde van den Keizer: waer by *Schal* belast wierd in geschrift te stellen, en het zelve aen zijne Majesteit noch dien zelven avont te behandigen: te weten, of de Hollanders land of geen land hadden: als ook waer en hoe verre het zelve van het zijn gelegen ware: daer en boven hoe de Hollandsche Prins was genaemt, en wat wijze van land-bestier de Hollanders hadden. Waer op *Schal* den rijx-bezorger dit in geschrift over gaf: *Dat het land voor henen den Spanjaerd had toegekomen of noch met recht toequam*: en zoo voorts.

Dan de rijx-bezorger deed *Schal* het zelve tot twee mael toe verschrijven en uit doen, 't geen hy daer in niet begeerde te hebben, of dat hem docht onnoodigh of aenstootelijk te zijn; met te zeggen: 't is genoech dat ghy weet dat deze luiden eigen land heb-

hebben: 't welk niet verre van uw land gelegen is: en hoe het zelve beſtiert word: als ook dat ghy hunne ſpraken kent. Eindelijk, wanneer *Schal* het voor de derde malé zou verſchrijven, ontſchuldigde hy zich op zijnen hoogen ouderdom, en zwakheid van gezicht: dies hy het door eenen van zijne dienaers liet verſchrijven: en wierd dit aenſtonts, beneffens eenige kleine geſchenken, aen den Keizer gezonden.

De Keizer, na bekomen bericht van de zaken der Hollanders, zond den een en dertigſten den Rijx-raden eenen bevel-brief toe: met verklaring daer by: dat hy de gezanten, in hoedanigheid van gezanten, aennam, en toeliet, de zelve voor zijn aenſchijn zouden mogen gebragt worden, zoo dra hy in zijn nieuw hof op den Throon zou gezeten zijn. De bevel-brief, aen de Rijx-raden, quam op deze zin uit:

Groot achtbare Lipous. *De Hollandſche gezanten zijn om den Keizer te begroeten, en hunne gehoorzaemheid aen hem te toonen, met hunne geſchenken alhier gekomen: 't welk men niet kan bevinden dat zy by menſchen gedenken, ja over duizent en duizent jaren aen deze kroone gedaen hebben. Dewijl het dan nu d'eerſte reize is, zoo heb ik de zelve voor gezanten aengenoomen, en geve hen verlof, dat zy luiden, wanneer ik in mijn nieuw hof, op mijnen Throon zal gezeten zijn, daer in voor mijn aenſchijn, om eerbiedigheid te toonen, zullen gebragt worden: ten einde zy daer na wel onthaelt, en op hun verzoek tot genoegen gehandelt, en ſpoediglijk weder afgevaerdigt moogen worden, om te vertrekken. Te meer, dewijl ze ten inzichte van mijne vermaertheid van een onbedenkelijken verren weg over zee, en dan weer over land gekomen zijn: ja gelijk als van de hooge bergen uit een ſchaduwe hunne voeten tot* Peking, *om te ruſten en de klaerte der zonne in den hemel met openende oogen t'aenſchouwen, gezet hebben. Hoe zou men zoodanige perzoonen, die van zoo eenen verren wegh komen, kunnen tegenſpreeken, en hun verzoek weigeren.*

Wanneer de Keizer de geloofenis-brieven der gezanten aen hem, andermael door *Schal* had doen verzetten, en na den rechten zin van woord tot woord vertalen, ſchepte hy daer uit een zonderlingh groot genoegen, en zond aen den Rijx opper-ſchrijver eenen tweeden bevel-brief af: D'inhoud luide als volght:

Hebbende den zeſtienden dagh van de zeſte mane (by ons den zeſten van Oogſtmaend) den Hollandſchen brief andermael doen lezen, en de zin daer af bekomen, bevind ik dat het gezandſchap der Hollanders, welk zy vrywilligh en uit hunne eigen bewegenis aengenomen hebben, met een goede grond en uit een zuiver gemoet begonnen is, en dat van landen over de groote zee gelegen: even alleens, gelijk een vogel, die los in de lucht zweeft, en tot het af komen niet te dwingen is. En dewijl ik deze bezending hooger als iet anders achte, en als my zelven beminne, ja aengenamer als aengenamer houde, zo belaſt ik u, ghy Kancelier en andere Rijx-raden, op hun verzoek, welk zy by dit gezandſchap doen, om in dit mijn rijk te mogen gaen en komen, een dienſtig beſluit te maken, en my des te verwittigen.

Hier op deed de Rijx-kancelier de gezanten door gemagtighden voor houden: of zy niet alle jaers, of ten langſten alle drie jaren zouden kunnen weder komen, om den Keizer plichtelijk te begroeten. Zy zouden, gaven de gezanten daer op tot antwoord, om zeker te gaen, beter alle vijf jaren eens in *Peking* kunnen verſchijnen: met dien beding: dat de Hollanders ondertuſſchen jaerlix in *Kanton*, met vier ſchepen, mogten komen handelen. Daer na deed de Rijx-kancelier ter Rijx-vergadering van Tarters en Sineſen, de zake der Hollanders gunſtelijk voor dragen, oordeelende men hun verzoek, van alle vijf jaren eens den Keizer te komen begroeten, behoorden toe te ſtaen.

Hier toe neigden al de andere Tarterſche Raeds-heeren: maer de Sineeſche gelieten zich als of zy den Hollanders noch grooter gunſte willen

den toedragen en dreven, dat men dezelve niet als om de negen jaren behoorde wederom te laten komen: dewijl men hen anders, door de verheid der reize, te veel in de waeghschael zou ftellen. Dan zy hadden hier een achter-deur open, die de Tarterfche Raeds-heeren niet gemerkt hadden: want zy verftonden dat de Hollanders midlerwijle in *Kanton* niet zouden mogen komen handelen. Wijders gaven zy den raed in bedenken, of onder fchijn van Hollanders niet wel Engelfchen moghten fchuilen: by brengende, de Engelfchen over dertig jaren met vier fchepen in de haven van *Heytamon* Zout-jonken hadden aengehaelt, den Mandarijn gevangen genomen, de fterkte om verre gefchoten, en andere vuile dingen meer bedreven: waer over zy federt voor vyanden van den ftaet verklaert en gehouden ware: ja, volgens befluit toenmaels genomen, nooit na dien tijd in *Sina* fouden ingelaten worden: dies men nader proeve en befcheid van d'oprechtigheid der Hollanders behoorden te hebben: voor al eer zy ten rijke ingelaten wierden.

Ook konmen, (behalve het met de gewoonte ftreet, hen den vrijen handel in 't rijk toe te ftaen,) dit verzoek uit de geloofenis brieven der gezanten niet vernemen: derhalve, huns vermoedens, de gezanten buiten hunnen laft gingen.

Wonder vreemt quam dit den gezanten te voore, als die tot noch toe gene andere gedachten hadden gehad: of de Keizer had, volgens den inhoud van den tweeden bevel-brief, het verzoek der Hollanders, over het ftuk van den vrijen handel in *Kanton*, volkomentlijk toegeftaen, en zy alleenlijk hem daer over in *Peking* zouden komen bedanken.

De Jefuiten *Schal* en noch twee andere, in *Peking* woonachtig, die het verarmen van *Makao*, door defen handel te gemoet zagen, om den voortgang van dit werk in zijne geboorte te fmooren, hadden ontrent drie hondert teyl zilver onder de rijx-raden verfpilt, met belofte van noch meer. Ook hadden zy de Tarters wijs gemaekt, dat de Hollanders, onder dekmantel van te handelen, niet anders zochten dan eene voet in het land te krijgen, en daer na te roven wat zy konden mee ?epen.

Daer en boven had het aenbrengen van den Kommifaris, die over drie jaren in *Kanton* was geweeft, als ook het fchrijven van den *Tutang*, die zich als toen noch in *Kanton* bevond, en ten dien einde, door de Portugefen van *Makao*, met zilver omgekocht was, aldaer zulk een gevoelen in de herten van veelen gebracht, dat men de Hollanders niet anders, dan voor een deel t'zamen gerot volk hield, dat geen land had, en zich alleenlijk met rooven en andere ongeoorlofde middelen, inzonderheid ter zee, onthield.

Eindelijk bevonden de gezanten, dat de Rijx-kancelier en andere Raden, om den zin van deze woorden in de geloofenis-brieven, *te moogen gaen en keeren*, daer mede niet anders betekent wierd, als te moogen handelen, aen den Keizer te doen uitleggen en verklaren, met zilver moften omgekocht worden.

Wonder vreemt quam hen dit te voore: aengezien zy niet beter wiften of de vijf en dertigh hondert teyl zilvers, die zy by fchuld-brief aen de *Kantonfe* onderkoning op hun aenwezen aldaer te dien einde belooft hadden te betalen, waren onder de Rijxraden verdeelt en uitgefchoten. Hier in dan door de Onder-koning bedrogen, wierden zy gedwongen na andere middelen uit te zien, om hun oogh-merk te bereiken.

Dies ftelden zy voor eerft ter vergadering van den eerften Rijx-kancelier, ten dien einde beleid, het punt van den jaerlijxen handel in *Kanton*, in perzoone duidelijk voor, en hielden daer op aen, om dien te verkrijgen.

Daer na zonden zy den Mandarijn van den ouden *Kantonfchen* Onderkoning by den eerften Rijx-kancelier, met aenbiedinge van in *Peking* zoo lang te blijven, ter tijd toe zijne Majefteit ten vollen verzekert was, dat zy Hollanders en gene Engelfche waren.

waren. Ook verzochten zy aen den Keizer en Rijx-raden, om een wapen of merk, in metael gesneden, ten einde daer mede alle de zee-brieven van hunne schepen, die de kuste van *Sina* verby voeren of aen deden, te verzegelen, tot onderscheid van de schepen van andere volken: als ook om een wimpel of eenig ander teken, te laten afwaeien op hunne schepen, neffens de vlaggen.

Ten leste verzochten zy uitdrukkelijk by een vertoog, door eenen van de klerken der Rijx-raden in gestelt, om als eigen onderdanen in *Sina* te mogen verkeeren, woonen gewoonelijke gerechtigheden van het land te betalen, even als aen die van *Lieukieu*, *Ainan* en *Siam*, volgens d'oude Sinese wetten, vergunt was.

Zy boden daer in ook aen, neffens deze drie volken, ter erkentenis, zijne Majesteit alle drie jaer eens met geschenken te komen begroeten: hoewel met dien beding, dat als dan het schip of de schepen, waer mee de gezanten over quamen, op hunne tijd weder mogten vertrekken, zonder na de weder-komste der gezanten te wachten: naerdien de schepen, in't zout-water gewoon, in't versch niet konden duuren, zonder te bederven en verrotten. Maer alles te vergeefs: en wierd niet uitgerecht met al wat zy voorstelden,

Tien of veertien duizent teylen, was de rechte sleutel, om deze deure t'openen: dan toen niet te vinden; dewijl zy de zelve alreeds verschonken hadden: en tot het lenen der penningen was niemant te vinden, 't en ware met interest tegen acht of tien ten hondert ter maend. Dit docht den gezanten ongeraden; en als dan noch met hachelijkheid van hun oogmerk te treffen vermengt.

De Keizer eindelijk door de Rijx-raden van hunne verrichting in deze zaken verwittigt, en hoe de Hollanders wel genegen waren alle vijf jaren eens in gezantschap aen zijne Majesteit te komen: daer en boven zy, volgens rekening by hem gemaekt, met gaen en keren vijf gehele jaren van doen hadden: te weten, zoo zy slechts des daegs reisden, zonder de nachten te rekenen, haelde het getal van vijf jaren door, en stelde in plaets van vijf, uit een zonderlinge genegentheid tot de Hollanders, om hen niet te veel te belasten, acht jaren. Want hoe, zeide hy, zouden zy dat gaende kunnen houden? en hoe zou men den genen zoodanige lasten derven op leggen, die wy niet van doen hebben, nochte vreezen, en uit eigen genegentheid en een zuiver gemoet, met zoo meenigerlei goederen my komen begroeten en beschenken. Gewisselijk, men moet deze luiden nootzakelijk anders handelen, op dat zy, na het volbrengen der reize, twee of drie jaren t'huis mogen blijven, ter ruste. Derhalve hier uit bleek, dat daer tegen niet anders te doen viel, als gedult te nemen, en de zaek tot nader gelegentheid uit te stellen. Ook was zelf de Rijx opper-schrijver van gevoelen, dat al te groote woeling en haesting het werk meer verbrodden, als vorderen zou.

Onder andere kregen ook de Mandarijns van de *Kantonze* Onder-koningen, die hen daer over aenspraken, het volgend in antwoord,

Hoe is het niet genoech, dat die hier ter begroeting van zijne Majesteit de eerste reize van hun leven in gezantschap zijn gekomen, en ten aenzien van de quade geruchten by velen van de grootsten in Sina *in't oog waren, nu alreeds, om in die hoedanigheid dit rijk te mogen bewandelen, als vrienden aengenomen zijn? Zoo men te hert op den vrijen handel wil dringen, men zou licht het een met het ander verbrodden.*

Zy moeten niet denken, nochte zich in beelden, dat men hier na hen heeft staen wachten en verbonden is, om hen alles met den eersten toe te staen, en in te willigen. Dat zy tegen het aenstaende jaer, of zoo haest als zy kunnen, den Keizer voor deze gunstige aenneming, met een geschenk komen bedanken: dan zal daer toe zich bequamer gelegentheid op doen.

De gezanten eindelijk, na eerbiedigheid voor 's Keizers zegel gedaen te hebben, en voor den throon, verschenen op drie keizerlijke gast-

malen : daer zy met zonderlingen pracht onthaelt wierden.

Ten leften vaerdighde de Keizer hen met den volgenden brief aen zijn Ed. *Johan Maetzuiker* weer te ruch naer *Batavia.*

De Keizer zend dezen Brief na Hollandsch *Batavia*, aen den Koning *Johan Maetzuiker.*

Onze landen zijn zoo verre als 't Ooste van 't Weste gescheiden: zulx wy elkanderen zeer zwarelijk kunnen genaken. Zedert vele voorgaende eeuwen, tot dezen tegenwoordigen tijd, zijn de Hollanders by ons niet gezien geweest. Doch ghy zijt zeer wijs, en van een goet gemoed, als die tot my gezonden hebt, Pieter de Goyer *en* Jakob de Keizer: *de welke uit uwen naem geschenken gebragt hebben. Uw land is tien duizent mijle verre gelegen. Dan ghy toont uw oprecht gemoed, met mijner te gedenken. Hierom is mijn hert ook zeer tot uw genegen. Derhalve zend ik aen u twee rollen zatijn, met draken: twee andere rollen zatijn: vier rollen gebloemt zatijn: vier rollen blaeuwe zatijn zonder bloemen: vier rollen kin: vier rollen gekamelot: tien stukken pelings: tien stukken pansu: tien stukken doorluchtige stofjes, en drie hondert teylen zilver. Ghy hebt verzocht om in mijn land te komen handelen: waren daer in te brengen, en andere waren daer weder uit te voeren: waer van de gemeine man voordeel zou kunnen trekken. Doch aengezien uw land zeer verre afgelegen is, en hier zeer harde winden waeien, waer door de schepen met groot gevaer overkomen, en het hier aen land zeer kout is, ja hagelt en sneeuwt, zoo zou het my deeren, en in 't herte zeer doen, indien hier van uw volk quam. Indien het u derhalve behaegt, dat zy hier komen, zoo laetze alleen om de acht jaren eens komen, en niet meer dan hondert man: waer van twintig ter plaetse mogen optrekken, daer ik mijn hof houde. Dan kunt ghy uwe koopmanschappen aen land in uw logement brengen, zonder die op zee voor* Kanton *te verhandelen. Dit heb ik uit goede genegentheid t'uwen beste alzoo goet gevonden, en vertrouwe dat u zulx ook zal aengenaem wezen.*

Dit is het, dat ik u wilde bekent maken.

In het dertiende jaer, d'achtste maend, den negen en twintigsten dagh der regeering Xunchi.

Wat lager stond,

HONGTEE THOEPE.

D'onzen dus in hun voornemen te leur gestelt, als die, naer luid des Keizers brief, niet anders hadden verworven, dan om de acht jaer eens met koopmanschappen in zijn landt te mogen komen handelen, lieten sedert een wijle het werk berusten, met eenige huivering in de hitte van dien toeleg.

Dan by voorval van het verlies der Eilanden van *Tayowan* en geheel *Formosa*, der Kompanjie des jaers zestien hondert een en zestig, door den rover *Koxinga* of *Iquon* en zijnen aenhang, afhandig gemaekt, begon men weer by den Tartar om den vryen handel verzoek te doen, op toezegging en belofte, by vergunning van dien, *Koxinga*, den algemeenen vyand van Tartar en Hollander, zoo te water als te lande te helpen verdelgen.

Dewijl dan *Tayowan* en *Formosa*: desgelijx *Koxinga* dikwils in het spel zullen komen en gedacht worden: daer en boven het verlies dier plaetsen nieuwe aenleidinge tot het oud verzoek, onder voorwending van den vyand te helpen verdelgen, gegeven hebben, schijnt de zake te vereischen, de zelve met een korte beschryving voor af ten toone te stellen, daer beneffens, op wat wijze die by den vyant verovert en der Kompanjie afhandig gemaekt zijn, t'ontsouwen.

Eiland Formoſa.

Naem. HEt groot Eiland *Formoſa* (welk laeſte *ſchoon* bediet) wort alzoo gemeenelijk by d'onzen genaemt, na den voorgang der Spanjers; dewijl die, volgens getuigenis van den Jeſuit *Martijn*, in het opbouwen der veſting *Kilung* aen deſſelfs Noorder aen zee gelegen uithoek, het den naem van *Iſla Hermoſa* gegeven hebben, dat 's *Schoon Eiland*; 't zy om zijn ſchoon opzicht, uit zee aen te zien, of om zijne ſchone ingelege vruchtbare landouwen.

Het is by de Sineſen met den naem van *Talikieu* bekent, dat 's groot *Likieu*: want *Ta* is in 't Sineeſch *groot* gezeit, tot onderſcheit van een ander klein, welk de Portugeſen met een verbaſterden en bedorven naem *Lequio* noemen.

De Formoſanen of inwoonders zelfs noemen het *Pekan*, of, gelijk andere ſpellen, *Pakkang* en *Pakkande*.

Het is gelegen onder de kreefts-zonne-keer-kring, met zijn midden op drie en twintig graden; want het begint ten zuiden op de Noorder brete van een en twintig graden, en eindigt ontrent op vijf en twintig graden en een halve, een ſtreke van acht en zeſtig mijlen min een halve. D'omtrek wort by eenigen begroot op hondert en dertig mijlen.

Formoſa leit ſchier alleens tegen het noord-ooſte geſtrekt, als de vaſte kûſt van *Sina*: en ontrent met zijne Zuider hoek veertig Duitſche mijlen, en met zijne Noorder hoek ontrent zeventien mijlen van het Landſchap van *Fokien*. Aen de Noordzijde van *Formoſa* leit een fraeie Bay, *Sant Laurens* genoemt.

Om het Eiland van *Formoſa* ſchiet een ſtijve ſtroom, met een Noorde wint, na 't Zuide: en met een Zuide wint, na 't Noorde.

Het Eiland *Formoſa* wiert voorhene by de Sineſen gerekent onder het Landſchap van *Fokien*; doch is heden den Sineſen of Tarter op het vaſt land niet onderworpen; maer heeft zijne eigen inwoonders, die in vryheid op zich zelfs leven; hoewel velen voorhene den Hollanders, eensdeels door de wapenen, eensdeels uit vrye wil, onderworpen waeren, gelijk heden *Sepoan*, de zoon van *Koxin*, met zijn aenhang al het plat Land en d'inwoonders meeſt heeft onder zijne gehoorzaemheid gebragt; maer niet die op 't gebergt woonen.

Het is oulinx, zoo de Jeſuit *Martijn* getuigt, van de Sineſen bewoont geworden; maer deſſelfs inwoonders hebben heden 's daegs de Sineſe zeden geheellijk afgeleit.

Het geen van het Eiland *Formoſa* voorders zal bygebragt worden, is inzonderheid getrokken uit de ſchriften van zekeren Schotsman, *David Wricht*, die eenige jaren, kort voor het overgaen, zijn verblijf daer op heeft gehad, en met grote naukeurigheit den aert des Lands, zeden, dracht der inwoonders, Godsdienſt en wat des meer zy, aengemerkt: en nevens verſcheide andere ſtukken van *Sina* ons ter hand geſtelt. Dan zal voor af laten volgen, 't geen ook door *Georgius Kandidius*, die zich aldaer, tot voortplanting van den hervormden Godsdienſt, des jaers zeſtien hondert acht en twintig bevond, nopende de zeden en Godsdienſt van dit Eiland in 't licht gekomen is.

Het Eiland *Formoſa* is dorp- en volk rijk. D'inwoonders leven in geduurigen oorlog met elkandre, dorp tegen dorp.

Het heeft veel viſch-rijke ſtromen, voed boven mate veel herten, wilde verkens, reetjes, ſteenbokken, hazen, velthoenders, patryzen, duiven: desgelijx koeien en paerden op 't gebergte: die ook zeer dikke horens met takken dragen: hebben ſmakelijk vleeſch, en worden *Olavang* by d'inwoonders genoemt. Daer zijn ook tigers en ſeker ander gedierte, *Timey* geheten. Het is van geſtalte als een beer; hoewel wat grooter, met vellen, die in grote waerde gehouden worden. Het land is in zich zelf vet en vruchtbaer; *Vruchtbaerheid.*

baer; doch leit meeſt, door lui- en natatigheit der inwoonders, onbebouwt. Al het geboomte is meeſt wilt. Eenige bomen geven zekere vrucht, die by d'inwoonders met grote ſmaek gegeten worden; maer walgen onzen land-aert. Daer groeit ook genber en kaneel. Men zeit daer ook zilver en gout-mijnen zijn.

D'inwoonders zijn tweederlei, Sineſen en Formoſanen. De Formoſanen is een wilt, woeſt en rou-volk. De mannen vallen meerendeels lang van ſtal, ſterk van lijf en leden, als halve reuzen: zijn van verruwe tuſſchen zwart en bruin, en gaen des zomers ganſch naekt zonder ſchaemte. Zy ſcheren het hair fraei; doch ſnijden het met geen ſcheermeſch af; maer op een hout met een parring: het klein of kort hair wort uitgeplukt met zeker koper of yzer werktuig: of met een dubbelde draet van een bamboes, daer zy het hair in 't midden door doen, draien het dan om en trekken in dezer wijze het zelve zoo aende baert, als op andere plaetſen des lichaems uit. De vrouwen daer en tegen zijn klein en kort van ſtal: hoewel vet en ſterk; van verruwe uit den bruinen geel: en ook gekleet. Deze waſſchen des daegs twee mael met warm water het naekte lijf af, zonder ſchaemte voor den voorby gaenden man. Het is een vriendelijk getrou en goethertig volk, niet geneigt tot ſtelen en roven, uitgezeit die van het dorp *Soulang*.

Hun hooftnering en hantering beſtaet in het velt te bouwen en rijs te zaien: dan noit meer, als zy tot lijfs onderhout op een jaer van node hebben: ja komen by wijle noch te kort: niettegenſtaende zy overſchot van ruime velden hebben.

Vruchtbaerheid.

Zy hebben tot den veldbouw geen peerden, oſſen, noch ploegen; maer hakken het land met houwelen om, welke arbeid op de vrouwen aenkomt.

De rijpe rijs wort met gene zikkel afgeſneden, noch met een zeys afgemaeit: maer halm voor halm een ſpan ontrent onder d'air met zeker werktuig als een meſch afgeſneden, en d'afgeſneden by malkandre vergadert in de ſchuuren, zonder uit te dorſchen of ſtampen; maer geſchiet dit eerſt ten tijde, als zy die gebruiken willen: te weten, des avonts hangen de vrouwen twee of drie bundeltjes over 't vuur te drogen, die zy des anderen daegs twee uure voor dag ſtampen en voor den zelven dag toemaken. Dus wort dit dagelix onderhouden, jaer in jaer uit, en niet meer als voor eenen dag bereit.

Wijn of eenige andere ſterke drank, die in andere geweſten van *Indiën* uit bomen getrokken wort, is by hen niet; maer wel zekere andere ſterke en liefelijke vocht, die zoo wel de herſſenen beſtuift, als Spaenſche of Rijnſche wijn. Dees wort by de vrouwen aldus toegemaekt.

Zy ſtampen gewalmde rijs tot deeg, en kauwen meel van rijs in den mont, die zy dan weder uit in een potje ſpuuwen, tot ontrent een pinte nats. Dit kauwſel, welk een zuurdeeſem verſtrekt, wort onder de deeg gedaen te zamen wel gekneet en doorwerkt, en dan in een grote pot gezet, met water daer boven op te gieten.

Na aldus twee maenden geſtaen te hebben, is het een ſterke, liefelijke en ſmakelijke drank. Dan hoe langer hy ſtaet, hoe beter en ſterker hy wort, en kan tot tien, twintig en dertig jaren goet blijven. Het bovenſte des dranks is zoo klaer en helder, als bron-water: maer het onderſte zoo dik als bry: welk gewonelijk met lepelen gegeten of met water daer by te gieten, gedronken wort: want door de dikheit is het niet drinkbaer. Zy nemen, wanneer zy in 't velt gaen, een pot of bamboes van dit dik, en een bamboes met water: 't welk hen voor koſt en drank den gehelen dag verſtrekt: maer van het bovenſte en klaerſte ſlechts een weinig, en dient hen dit alleen tot verſterking en leſſching des dorſts. De meeſte rijs wort in dezen drank te maken verbezigt.

De vrouwen, zoo niet op het velt ten arbeit zijn, varen ook met haere Champans, of kleine vaertuihen, om viſch en krabben te vangen en oeſters aen ſtrant te halen,

die zy naeſt de rijs voor haere beſte en voornaemſte ſpijze houden. De viſch wort met ſchobben en ingewant in potten ingezouten, en aldus, na eenen tijt lang geſtaen te hebben, met vuiligheit met al genuttigt: daer zy geen afkeer van hebben: ſchoon in het uithalen de wurmen en maden by duizenden daer uit kruipen.

Midlerwijle zitten de mannen meeſtendeel leedig: inzonderheit jonge ſterke luiden van zeventien tot drie en vier en twintig jaer: ouden van veertig tot zeſtig zijn meeſt met hun wijven in 't velt, by nacht en dag. Aldaer hebben zy hunne ruſt en ſlaepplaets onder een klein hutje, en komen by wijle in den tijd van twee maenden niet in het dorp, 't en zy wanneer een Feeſt gehouden word.

De voornaemſte arbeit der mannen is jagen op herten, welk geſchiet met ſtrikken, Aſagayen, pijl en boge. De herten eeten zy zelfs niet; maer verkopen die voor kleetjes, hout en andere waren aen de Sineſen.

De hoofden, armen, beenen of ſtukken van eenig gebeente hunner verſlagen vyanden worden by hen in grooter waerde gehouden, als by ons, zilver, gout, peerlen of eenige edele geſteenten. By ontſtaen van brant in een huis, bergen zy dit voor alle andere dingen.

Die met het hooft of ſlechts met het hair of een Aſagay van zijnen vyand t'huis komt, wort met juichen en het aenrechten van grote Feeſten ontfangen: Ja zulk een zoodanig geëert en ontzien, dat bykans in veertien dagen niemant hem opentlijk derft aenſpreken.

Niemant wort om dieverye, dootſlag of overſpel opentlijk geſtraft: elk wreekt zich zelven, na mate van het geleden ongelijk. Zoo de diefſtal in 't licht komt, de geen, dien het goet ontnomen is, treet met den eenen of anderen vriend in het huis van den dief, en haelt 'er zoo veel uit als hem goed dunkt, of als hy met hem verdraegt.

In gevalle by weigering, hy haelt het met den zwaerde of met gewelt: vergadert al zijn volk en doet hem in 't byzonder oorlog aen, tot vergoeding der ſchade.

Zoo wanneer iemant eenen andere by zijne vrouw in onkuiſcheid vind, hy gaet in deſſelfs huis en haelt twee of drie verkens uit zijne ſtal, tot ſtraffe des overſpels.

Zoo iemant wort dootgeſlagen, de vrienden ter beider zijde verzoenen den manſlacht met een zeker getal van verkens of herte-vellen.

Zy doen elkandren op hunne maniere groote eere en heuſcheid aen: niet ten opzichte van meerder aenzien, waerdigheid, ſtaet of rijkdom van den eenen boven den ander; maer ten aenzien van hunnen ouderdom. In het ontmoeten op ſtraet, gaet de jonger een weinig uit den weg, en keert den ouder de rugge toe, tot dat hy verby is. Nooit derft een jonger het bevel van zijnen ouder weigeren: noch in zijne gezelſchap zich verſtouten te ſpreken. Op maeltijden wort eerſt eeten en drinken aen den oudtſten gegeven, zonder eenig aenſchou van andere hoedanigheid.

Mans-perſonen beneden de twintig of een en twintig jaren mogen niet trouwen: ook mogen zy van jongs af tot hun vijf of zeventiende jaer het hair niet langer laten waſſen, dan tot effen over d'ooren: maer na dien tijt wel. Wanneer zy weder lang hair hebben, beginnen zy aenvang van vryaedje te maken.

De vrouwen trouwen zoo vroeg, als zy tot het houwelijk bequaem zijn. Het vryen en trouwen geſchiet in dezer wijze. Wanneer een jongman zin in eene jonge dochter krijgt, ſtuurt hy zijne zuſter, nichte of een andere vrouw uit het maegſchap, ten huize van de dochter: gewoonelijk beneffens het goet, aen de dochter tot een bruitſchat te geven, met verzoek van de dochter ten houwelijk op de vader, moeder of vrienden. Zoo die in het verzoek bewilligen, het gegeven goet blijft daer, en het houwelijk is klaer, zonder andere plechtelijkheden te gebruiken, of bruilofts-feeſt te houden: en magh de

brui-

bruidegom den toekomenden nacht by de bruit slapen.

Het goed of bruidschat is verschei-den, na eens ieders staet en vermoo-gen. De rijkste geven zeven of acht rokjes: ook zoo veel kleetjes om 't lijf: drie of vier hondert arm-rin-gen, gevlochten van bamboezen: tien of twalef vinger-ringen, gemaekt van metael of hertshoorn: vier of vijf gordels om 't lijf van grof lijn-waet: tien of twalef kleetjes, ge-maekt van honds-hair, en *Etharao* in hunne tale genaemt: twintig of dertig Kangans of Sineesche kleetjes: een groot bosch honds-hair, *Ayam Ma-miang* genoemt, daer een man ge-noech aen heeft te dragen: een hooft-cieraed, bykans als een Bis-schops hoet, van stroo en honts hair gewrocht: vier of vijf paer kousen van onbereide herte vellen.

Slechte luiden geven drie of vier arm-ringen van bamboesen: twee of drie rokjes, en ook zoo veel kleetjes om 't lijf.

Die van middel- matigen staet ge-ven wat meer.

De vrouw komt niet by den man in huis woonen: maer zy blijft in haer huis, werkt, drinkt, eet, en slaept daer: desgelijx de man in zijn huis. Alleen komt des nachts de man in 't huis van zijne vrouw, moet heime-lijk kruipen als een dief, zonder by het vuur of keersse te mogen komen of een woord te spreken; maer moet strax stil-zwijgend op de kooy gaen leggen: zoo hy iet begeert, mag het niet eischen, maer hoest een weinig. Waer op de vrouw hem brengt, des hy van noode heeft: en gaet zy dan weder by het ander volk: na dit ge-scheiden is, komt zy by hem op de slaep-plaetse leggen.

Des anderen daegs, voor zonnen opgang, moet de man op staen, en heimelijk zonder spreken weg gaen, en magh des daegs niet weder in huis komen.

Het ongetrout man-volk, of ge-trouwt, maer welk by de vrouwen niet slaept, heeft een afgezonderde slaep-plaetse in het dorp.

De vrouw heeft met haer volk en geslacht haer eigen velden, die zy bebouwt tot lijfs-onderhout: op een zelve wijze de man: en blijft ieder in zijn huis-werken.

De vrouw vergadert voor den man niet, nochte de man voor de vrouw niet: maer elk huis-zorgt voor zich zelf. De man werkt des daegs in zij-ne velden: en de vrouw in de hare: en komen des daegs niet lichtelijk by malkandre. In 't by zijn van het volk spreken zy niet lichtelijk met malkandre. Ingevalle de man des daegs by zijne vrouw zal komen, dan moet niemant t'huis wezen, als zy alleen: hoewel ook dit niet geschiet, zonder alvoorens volkomen verlof van de vrouw te hebben.

De kinderen blijven by de moe-der meest in huis; doch komen ook na den ouderdom van drie en twin-tigh jaren, tot den vader.

Dan de vrouwen mogen voor haer vijf, zes en zeven en dertigste jaer, gene kinderen voor den dagh laten komen: dies zy, by zwangernis, de vrucht van 't lichaem dooden: te weten, haere leerareffen of duivel-jaeghsters, die zy *Inibs* noemen, drijven met duuwen en perzen, op den zwangeren buik de vrucht dood en af; hoewel niet zonder groote pijne. Dit geschiet uit geen af-keer van de kinderen; maer door leere en bevel der *Inibs*. Ja het zou voor een gruwel en schande by dien land-aert gerekent worden, ingevalle zy de kinderen voor dien tijd te voor-schijn lieten komen.

Daer zijn 'er, die tot vijftien en zestien male haer de vrucht in dezer wijze laten vernielen en afdrijven. Gekomen nu tot den ouderdom van ontrent zeven of acht en dertig jaren, laten zy eerst de kinderen, zonder in 's moeders lichaem te dooden, het licht der werelt aenschouwen. De mannen mogen eerst ontrent den ou-derdom van vijftig jaren by hunne wijven wonen, en vertrekken dan uit hun huis en van hun geslacht en af-goden: doch zijn weinigh t'huis; maer meesten tijd nacht en dag in 't veld, daer zy een klein huisje tot hunne nacht-ruste hebben.

Zoo de mannen genen zin of behagen in de vrouwen hebben, zy moogen die verlaten en een andere trouwen: doch het gegeven goet of bruidschat niet wederom nemen, het en ware om gewichtiger reden: 't zy de zelve overspel gedaen of den man geslagen of ietanders bedreven had. De zelve vryheid, die de mannen hebben, genieten ook de vrouwen. Ja veranderen de mannen dikwils tien en twalef mael van vrouwen: en de vrouwen van mannen.

Ieder heeft slechts eene vrouwe, en zeer zelden twee: welk laetste by hen niet voor wel gedaen gehouden word. Niet tegenstaende zy vrouwen hebben, zijn evenwel groote hoerreerders: beide mannen en vrouwen.

Onder magen, tot in het vierde lit, word geen huwelijk aengegaen.

Huizen. De huizen zijn fraei gebouwt, met zolderinge van Bamboesen, en vier deuren: aen d'oost, west, zuid en noord-zijde: zomwijle ook met acht: twee in 't ooste: twee in 't weste: twee ten zuide, en twee ten noorde. Ieder huis staet gebouwt op een hooge plaetse van kley, tot ontrent een mans lengte opgeworpen.

Tot cieraed hangen buiten 's huis aen de gevels herten en verkens hoofden: binnen 's huis pronken eenige kleetjes, die zy van de Sinesen voor rijs, en herten-vleesch ruilen: desgelijx herte vellen, die zy in plaets van zilver en gout gebruiken.

Het huis-raet bestaet in houwelen, tot den velt-bouw, in Asagayen, schilden, zwaerden en bogen, om ter jacht en tegen den vyant te gebruiken. De vaten, daer zy uit eeten en opschaffen, zijn van hout, in vorm van een verkens troch uitgehouwen: de drink-vaten, aerde potten of Bamboezen: kooken ook de spijze in aerde potten en kannen.

Wat belangt de klederen, de meeste kostelijkste cieraedje is van honde-hair gemaekt: want gelijk hier te lande de wol van de schapen geschoren word, om klederen daer van te maken, zoo plukken zy aldaer jaerlix de honden het hair uit. Zy verven dit, te zamen gebonden, root en vercieren dan de klederen daer mede: in plaets van goude of zilvere kanten, of kostelijke boorden.

Zoo iemant overleden is, word den tweeden dag het lijk op een stellaedje, gemaekt van kleine gespouwe Bamboesen, tot de hoogte van twee ellen van de vloer, met handen en voeten vastgebonden geleit, en alzoo aen een vuur, nevens den dooden aengesteken, te drogen gelaten. Dan houden zy, met het slachten van verkens en lustig t'eeten en te drinken, een dood-feest. Derwaerds is een groote toeloop van volks uit het dorp: want aenstonds, na het overlijden van iemand, word voor het huis op een trommel geslagen, gemaekt van een uitgeholden boom: op welk geluit beide mannen en vrouwen zich daer naer toe begeven. Elk der vrouwen brengt, een pot met drank mede, en, na wel gedronken te hebben, danzen voor het lijk-huis op een wonderlijke maniere: te weten, op omgekeerde troggen van groote uitgeholde boomen; by na gelijk een oostersche kist, doch een weinigh langer en breder: waer uit door de holte een dommelend geluit ontstaet: hoewel zy niet dansen, springen, huppelen noch lopen; maer verroeren slechts beide armen en voeten een weinig. De vrouwen zijn aen twee rijen geschaert, ieder van vijf, met de ruch na elkandere toe. De vermoeide worden by andere vervangen. Dit gedans duurt ontrent twee uuren. De doode leid midlerwijle te drogen tot aen den negenden dagh, niet zonder verwekken van bykans een onlijdelijken stank in 't huis; hoewel het alle daegs eens gewassen en gereinight word. Den negenden dag word de doode weer van de stellaedje genoomen, en, in een matje gewonden, op een andere hooger stellinge, behangen rontom met kleedjes als een paveljoen, geleit: en dan weer gelijk te voore het doodfeest hernieuwt. *Lijk-plicht.*

Tot in het derde jaer blijft het lijk (reeds tot been en geraemte opgedroogt) op deze tweede stellaedje leggen, en word als dan weder afgenomen en binnen 's huis be-

begraven, met het aenrechten weer van een feest; hoewel sonder danzen.

In eenige dorpen halen zy den gene, die heel ziek en groote pijne heeft, by een strik om den hals opwaerds, en laten hem dan, in maniere van wippen, weder vallen, om den kranke daer door van zijne pijne te verlossen, en aen een korte dood te helpen.

Gods-dienst. Schoon niet een onder de Formosanen een letter kan schrijven of lezen, zoo hebben zy nochtans een gedaente of schijn van gods-dienst, by hen van ouders tot ouders, door mondelijke overlevering, ontfangen.

Zy gelooven aen geen begin noch einde der Wereld: maer willen dat dezelve van eeuwigheid geweest zy, en eeuwigh duuren zal.

D' onsterfelijkheid der zielen is by hen bekent, als blijkt uit dit volgend gebruik.

By overlijden van iemant, word voor desselfs huis een hutje, in maniere van een stellaedje, opgerecht, met groente rontom besteken en andere cieraedje opgetooit. Op ieder der vier hoeken waeid een vlaggeaf. Binnen in 't hutje staet een Kalabas met versch water, en daer by leid een kleine Bamboes: want zoo d'oudsten menen, komen de zielen der gestorvenen dagelix in dit hutje zich wasschen en baden: hoewel de meeste het slechts voor een maniere en gewoonte houden, zonder aen de zielen der gestorvenen te gedenken.

Zy spreken ook van belooninge en straffe der zielen, na dit leven. Zoo een mensch zich by zijn leven niet weldraegt, heeft hy, huns gevoelens, in een groote gracht van vuiligheid quellaedje te lijden: ten tegendeele, die zich weldragen, komen over de grachte, aen eenen oort, daer een vermakelijk en heerlijk leven is. Over deze diepe en vuile gracht is een heel smalle brug van Bamboesen geslagen, tot overgang voor de zielen der gestorvenen. Die zich niet wel gedragen hebben, vallen in het overgaen, door het omdraien van de brug, in deze vuile gracht of helle. Weinigen evenwel onder hen zijn des bewust, en naulix eenen onder hondert.

De zonden, waerom zy dese pijne in de helle hebben uit te staen, zijn niet gelijk die in onze tien geboden verboden staen; maer zekere andere vercierselen t' onderhouden of te laten, en by hen zelfs verdicht en van gene waerde: als, op zekere tijden heel naekt te moeten gaen: op zekere tijden kleedjes te moeten dragen; maer niet van zijde: gene kinderen voor het zes of zeven en dertigste jaer ter wereld te mogen brengen: op zekere tijden gene oesters te mogen halen: zonder op zeker vogel-gezang gelet te hebben, niet te mogen uitgaen, rechten of iet zonderlings beginnen: benessens dierGelijke veel andere ongerijmde dingen.

Dies niet tegenstaende, achten zy het liegen, stelen, en doodslaen ongeoorloft.

Hoererije en overspel, word by hen voor gene zonde geacht; ingevalle het slechts heimelijk magh geschieden: want zy willen, dat hunne goden daer behagen in scheppen. Zelfs d'ouders staen den kinderen het hoereren in 't heimelijk toe, zonder het te verbieden: gemerkt manspersoonen niet derven trouwen voor hun een en twintigste jaer.

Zy erkennen niet een eenigen god; maer hebben veel en verscheide goden, die zy aenroepen en offerhande doen. Onder deze zijn nochtans twee de voornaemste *Tamagisanhach* en *Taxankpada*, een god en godin, en gemael en gemalin: hy word gezeid de menschen fraei en schoon te maken, en in 't Zuiden te woonen: en zy in 't Ooste. Wanneer het in 't Ooste dondert, zeit men *Taxankpada* haren gemael bekijft, over het ophouden van regen: die zulke stemme dan hoorende, niet lang daer na regen zend. Zy beide worden meest gedient, en met offerhande vereert, inzonderheid by de vrouwen.

Zy hebben een anderen god, die in 't Noorde woond en niet veel deught, en by hen aengeroepen word, om

om geen quaet van hem t'ontfangen: want als God *Tamagisanhach* de luiden schoon maekt; zoo maekt deez hen weer lelijk. Waer over zy *Tamagisanhach* tegen *Sariafing* bidden, dat hy hem bekijven en straffen wil.

Behalven deze zijn 'er twee andere Goden: d'een *Talafula*, en d'ander *Tapaliape* geheten, die zy aenroepen en dienen, (hoewel meest de mannen:) wanneer zy ten oorlog trekken. Daer en boven stellen zy veel duivelen.

Een eed wordt gestaeft door het breken van een strootje met elkanderen, in plaets van zweeren.

De wijven, en niet de mannen, bedienen het ampt van priesters of leeraers, in stuk van Gods-dienst, die zy *Inibs* noemen. De opentlijke dienst, dien deze leeraressen aen de goden in de kerken doen, bestaet in hen aen te roepen en offerhande te doen. Ten offer besteden zy aen de goden geslachte verkens, gewalmde rijs, *Pinang* en meenigte van drank, herten en verkens hoofden. Na het offeren staet een of twee van de leeraressen op, en roept hare Goden met een lange reden aen: op het einde verdraeit zy d'oogen in 'thooft, valt neder op d'aerde, en kijkt en schreeuwt yzelijk: als dan verschijnen haer de Goden. Zy blijft eindelijk op d'aerde neerleggen, als dood, kan zich niet verroeren, noch door vijf of zes man opgerecht worden. Ten leste komt zy weder tot haer zelve, en beeft als met grote benautheid bevangen. Midlerwijle zijn haer quansuis de Goden verschenen, en doet 't omstaende volk, welk meest wijven zijn, niet anders als schreien en weenen: en drinken de meesten haer smoor dronken. Na dit ontrent een uure geduurt heeft, klimt de leerares op het dak der kerke, gaet op beide hoeken staen, en hout weder een lange reden tegens de Goden. Eindelijk doet zy haer kleetje van 't lijf af, toont aen de Goden (gelijk zy voorgeeft) haere schamelheid, klopt met de handen daer op, en laet haer water brengen, om het lichaem te wasschen: en staet dus moeder naekt. Deze dienst geschiet in 't openbaer op de kerken.

Elk huis heeft ook zijne eigen plaetse, daer dese Goden ieder in 't byzonder aengeroepen en met offerhande vereert worden. Zoo eenige zwarigheid voorhanden is, de *Inibs* worden in huis geroepen, om desen dienst te doen: welk met veele plechtelijkheden en spokerijen geschiet.

d'Inibs vermeten zich ook geluk en ongeluk te kunnen voorspellen: den duivel uit onreine plaetsen te bannen: welk zy doen met groot getier en geraes: hebben een bloote Japanse houwer in de hand, en jagen den duivel zoo langh na, tot dat hy eindelijk in 't water springt, en zich verdrenkt.

De meeste oorlog, dien de Formosanen voeren, geschied met lagen te leggen en verraet, in volgender wijze:

Na een dorp nieuwen oorlog aengedaen te hebben, by opzeggingh van vrede, tot onderlinge waerschouwing, vervoegen zich eenigen, ten getale van twintig of dertig, naer de plaetse toe, en vallen by nacht, om niet gezien of verraden te worden, in des vyands velden, op toeleg van iemand in de veldhuizen te vinden. Dien zy vinden, 't zy oud of jong, man of vrouw, slaen zy dood, met af-houwen van hooft, en afkappen van handen en voeten, en nemen al den huspot met zich: by wijle ook 't geheel lichaem aen stukken gekapt, om 't huis daer mede te pronken: maer vervolgt door een grote menigte, nemen zy slechts het hooft mee, of, tot minder beletsel in 't vluchten, snijden alleen het hair van den hoofde. Vinden zy niemand op 't veld, zy rukken ten dorp in, en slaen al dood wat hen voor komt. Zoo d'overvallers overmant worden, of eenige dooden of gequetsten krijgen, zy nemen aenstonts de vlucht: want zo een van hun volk dood geslagen is, 't word by hen zo hoog gehouden, als of by ons een geheel leger geslagen, of in de vlucht gedreven was. Ook trekt zomwijlen een geheel dorp op: of spannen twee of drie dorpen samen, en trekken by daege tegens een andere plaetse, om het zelve opentlijk te bevechten.

Dus verre *Kandidius*. Het volgend van *Formosa* behelsen de schrifte van *Wricht*.

Het

't Eiland Formosa is in acht heerschappyen verdeelt.

Het eiland van *Formosa* ſtaet niet onder een eenig opperhooft ; maer is verdeelt in elf heerſchappyen of machten, gelegen ten platten lande: ieder met verſcheide ſteden en dorpen onder haer, behalve ontallijke heerſchappyen, die op 't gebergte leggen,

Onder de heerſchappye der Hollanders (om van deze te beginnen) ſtonden voorheene in het Noorder gedeelte, *Sinkkan*, *Tauakan*, *Baklawan*, *Soelang*, *Mattou*, *Tiverang*, *Faberlang*, *Takkais*, *Tornap*, *Terenip*, *Aſſoek*.

De tweede heerſchappye of magt is die van *Kabelang*, een landſchap, en eigentlijk de bocht van *Kabelang* by d'onzen geheeten. In deze heerſchappye heeftmen twee en zeventig ſteden en dorpen, ieder onder zijn eigen gebied, en in 't verbond met elkandre.

Noit hebben de Hollanders d'inwoonders kunnen dwingen; maer waren benootzaekt vrede met hen te maken. Zy deden handel met de Hollanders in vele koop-waren, ja verkochten hunne zonen en dochters tot ſlaven: gewoonelijk een jongen van dertien jaren, voor tien rijxdaelders.

De derde heerſchappye is die van den Keizer van *Midag*, gelegen tegen het Noord-ooſte van *Teyowan*, bezuiden de *Patientie-reviere*. Dees Keizer heeft zeventien ſteden onder zijn gebied: de grootſte is genaemt *Middag*, zijn hof-ſtad en verblijfplaets, *Sada*, *Boedor*, *Deredoneſel*, *Goema*, zijn vier andere voorname hooft-ſteden der voorzeide zeventien.

Goema, een brave ſtad, gelegen anderhalve mijle van de *Patientie* of *Gedult reviere*, op de vlakte; daer al d'andere op 't gebergte leggen.

Voorhene ſtonden onder het gebied van dezen Keizer zeven en twintig ſteden; maer d'andere tien vielen hem af. De Keizer hout geen prachtigen ſtaet, en is in het uitgaen ſlechts met eenen of twee verzelſchapt. Hy heeft noit kriſtenen in zijn gebied met der woon willen gedogen; noch genen tolk, om de ſprake te leeren; maer mochten wel daer door reizen.

Ontrent zeven uuren benoorden *Middag*, en vier mijlen van zee, leid de *Patientie* of *Gedult-berg*, alzoo genoemt, om zijne moeielijkheid van te beklimmen. Hy is vierkant gelijk een tafel, en als met handen gemaekt: leid in een vlakken landou; zonder eenige bergen ontrent, en is met kreupel-boſch bewaſſen. Aen de zuidzijde des bergs vloeit een reviere, met zulk een ſnellen ſtroom, dat de ſterkſte *Formoſaen* daer niet kan door-waden: maer twintig of dertig t'effens elkandere gevat, gaen gelijk daer over. Waerom de Spanjaerts haer niet t'onrecht de *Patientie-reviere* genoemt hebben; wijl die dezelve wil overwaden patientie of gedult moet hebben.

De vierde heerſchappye is die van *Pimaba* en gebied over acht ſteden, en verſcheide dorpen. De voornaemſte ſtad is *Pimaba*, de ve blijf-plaets des gebieders. d'Inwoonders zijn ſtrijdbaere helden, en de beſte en ſtoutſte krijgs-knechten van geheel *Formoſa*. Desgelijx is d'Overſte een dapper helt, hout een ſterken wacht by zich, en voert geſtadig oorlog tegen zijne gebuuren. Hy ſtont voorheene in 't verbont met de Hollanders, en gedoogde aldaer eenen Serjant met vijf en twintigh krijgsknechten.

De vijfde Heerſchappye is die van *Sapat*, gelegen heel op d'andere zijde van *Formoſa*, en heeft haer gebied over tien ſteden. De Overſte ſtaet in verbont met *Pimaba*.

De zeſte heerſchappye is genoemt *Tokabolder*: heeft onder haer gebied acht ſteden met dorpen. De voornaemſte ſteden zijn groot en klein *Tokabolder*.

In *Tokabolder* leid een zeer hooge bergh, die van *Tayowan* kan gezien worden.

Groot *Tokabolder* leid hoogh, en wel een dagh-reizens in het gebergte.

De zevende Heerſchappye is die van *Kardeman*, een vrouwe, die by de Hollanders, om haere goedaerdigheid tegen de kriſtenen, *de goede Vrouwe* genoemt wierd. Zy gebied over vijf dorpen. Wanner d'onzen te velde trokken, ſtuurde zy hen lijftocht toe: zy had groot gezach over haer onderdanen: was voorheene weduwe; maer quam namaels re trouwen aen eenen Prins van den lande: is ook in *Taiwan* geweeſt.

D'achtſte heerſchappye gebied over twalef dorpen. De voornaemſte zijn: *Deredou, Orraro, Porraven, Barraba, Warra warra, Tanna tanna, Kubeca.*

De negende heerſchappye is geheeten *Tokodekal*, en heeft onder haer zeven ſteden en zeven dorpen. De hooft-ſtad is *Tokodekal*, daer d'overſte zijn verblijf heeft.

De tiende heerſchappye is genaemt *Pukkal*: beſtaet ſlechts in een eenige ſtad; maer is in beſtek wel zoo groot als de ſtad *Haerlem* in *Holland.* Zy voert geſtadig oorlog tegen de zeven dorpen van *Tokodekal.* Desgelijx tegen *Percuzi* en *Pergunu*, twee ſteden, welke d'elfde heerſchappye maken.

Boven al deze voorzeide plaetſen, zijn'er noch eenige duizend heerſchappyen meer in 't gebergte; dan onmogelijk, om de veelheid, met name te noemen. Ieder magt of heerſchappye is op zich zelf, en geduurig tegen elkandre in 't oorlog. Maer de plaetſen, die voorhene onder d'onzen ſtonden, wierden door hun gezag en wijs beleit in vrede gehouden.

Het eiland van *Formoſa* en *Taiwan*, inzonderheit de kuſt, is veel ſtorm en onweer onderworpen: ja worden meenigmael, door kracht der wint, hele bomen en huizen met het ſcheuren van muuren en daken ter neer gevelt. Waer door aldaer jaerlix, inzonderheit in het ſtorm-Saiſoen veel ſchepen komen te blijven.

Harde en vervaerlijke aerdbevingen ſtaen ook beide deze eilanden uit. Des jaers zeſtien hondert vier en vijftig, ontſtont den veertiende van Winter-maent, een gruwelijke aerdbeving, die zeven weken vervolgens aenhield. Het regent daer zeer ſterk: waer over men aldaer niet langer dan twee maenden kan te velde trekken, in Winter en Loumaend: want dan zijn de ſtromen op het laegſt. De voornaemſte regen-maenden zijn van gras tot oogſt-maend. Daer zijn twee *Mouſons* of ſtorm-zaiſoenen: d'een de noorder en d'ander de zuider *Mouſon*: d'eerſte begint met Wijnmaend, en duurt tot Lente-maend: de tweede begint met Bloei-maend, en duurt tot Herfſt-maent, die de wijfel-maent by d'onzen genoemt wort, om zijn ongeſtadige wint en weer.

Zeer viſch-rijk is de zee onder het eilant *Formoſa*, inzonderheid van harders en konings viſſchen. De Sineſen van het vaſt land van *Sina*, komen jaerlix tegen Sprokkel-maend meer als met duizent Jonken ter harder-vangſt: waer onder eenige twee en drie honderd laſten voeren mogen. Ook loopt onder deze Jonken een ſoort van ſchepen, die zy *Koiaes* of *Wankans* noemen, een ſlag kleinder Jonken, als hier de kabeljau-vangers.

De Harder is een viſch van groote als ſchel-viſch. De gevangen viſch word in de ruch opgeſpouwen als abberdaen: als dan gepakt en ingezouten, en alzoo door ganſch *Sina* tot ſpijze verzonden, gelijk hier te lande de haring door geheel *Europe*. Ook word de kuit dezer viſch in potten gezouten, die in haer vel geheel aengenaem en root blijft leggen, en voor een lekker diſch-gerecht by de Sineſen gehouden worden.

Voor de vryheid van het viſſchen onder dit eiland, plachten de Sineſen de tiende viſch tot pacht aen de Kompanjie te betalen.

Vruchtbaerheid des lands.

Het eiland van *Formoſa* bezit over al vruchtbare landouwen; maer leggen meerendeels, door nalatigheit en luiheid der inwoonders, onbebout: de vruchtbaerſte bezit de Keizer van *Midag*. Het geeft overvloedelijk rijs, tarruwe, gerſt, geerſt, Kayjang, genber, zuiker, maſquinades: velerlei bomen; beneven limoenen, oranje-appelen, guyjavas, pizang, çitroenen, pompel-moeſen, water-meloenen, pompoenen, ananaſſen, radix

dix-china, Kadjang, Fokkafokas, Patattes, Ubes, warmoes, kool, wortelen, en velerlei genees-kruiden, en arendshout. *Katjang* is een zeker klein zaet, groen, zoo groot als koriander-zaet: word gekookt op zoute en versche visch, en heeft een goede smaek. *Fokkafokas* is een vrucht van fatsoen als een peer; maer wel driemael zo groot, onder wit en purper van kleur; en boven zo glat als een spiegel: wast gelijk pompoenen boven d'aerde. Zy wort, eerst aen vier stukken gesneden, gekookt by vleesch of spek, gelijk rapen of wortelen, in 't zop zuiker gemengt.

Dieren. Men heeft'er schapen, hoewel weinigh, veel wilt gedierte, bokken, geiten, reen, steen-bokken, konijnen, hazen, tamme en zeer wilde zwijnen, tigers, beeren, apen, meerkatten en herten in een ongeloofelijke meenigte, die dikwils aen troepen van drie duizend te zamen scholen: een brave wilt vangst voor de Formosanen. Daer lout zeker ander gedierte by de Hollanders *Tayowans-duivel* genoemt: lang een elle, en breet vijf duim. Het is vol schobben onder en boven op zijn lijf, heeft vier voeten, een lang scherp hooft, met zeer scherpe klaeuwen, en een steert, die op het eind spitsachtig toe strekt. Zijn voedsel is geen ander dan mieren: want, als het honger krijgt, steekt het de tong uit, daer de mieren, als zy dat vernemen, gaen op-zitten. Wanneer het verneemt dat de tong, die uit de natuur slijmig is, vol is, dan slokt het de mieren tot dessels voedsel in. 't Kan geen gedierte op d'aerdbodem quaet doen, dan de mieren: is zeer vervaert voor menschen, en maekt, zoo dra het menschen verneemt, een gat in d'aerde, en kruipt'er in; of rolt zich ront in malkander; maer komt, gevat by de steert, en heen en weer geschut, weer tot zijne voorige gestalte: zulx het t'onrecht den naem van *Tayowans-duivel* van d'onzen gekregen heeft: want ten aenzien van een wilt beest, heeft het zijns gelijk niet: gemerkt het tegen niemand zal slaen, noch sich verweeren. Men zeit het nergens in gansch Asien houd, dan op dit eiland *Formosa*. Men heeft 'er allerlei gevogelte, behalven papegaien. Daer zijn ook slangen, duizend-beenen, scorpioenen, hagedissen, en meer ander ongedierte. Ook vertonen sich by wijlen groote zwermen van springhanen.

Des jaers zestienhonderd vijf en vijftig, verspreiden zich over het geheel eiland *Formosa* en *Tayowan*, meenigte van springhanen. Op haer eerste verschijning op *Tayowan* quamen dezelve uit de lucht zoo dik nederdalen, als snee-vlokken hier te lande; zulx hemel noch aerde van elkandre te kennen was: en het aerdrijk over al met springhanen bedekt lag. Na twee dagen verblijven, stelden zy haren koers na *Sakkam*, met der mate zich aldaer te vermenigvuldigen, dat geen plaets op *Formosa* daer vry van was. De Sinesen trachten de jonge spinghanen op te vangen, gelijk zy, in den tijd van vier of vijf dagen, op den bodem van *Sakkam* ter zwaerte van dertigh duizend pikol kregen. Dan te vergeefs: en waren de Sinesen ten langen leste, ziende zy verloren werk deden, daer uit gescheiden. De zuiker en rijs-velden wierden al om bedorven, en door dit gedierte kael gemaekt. Grooten overvloet van gout besluit dit eilant in zijne bergen, hoewel die ongeopent blijven.

Vruchtbaerheid des lands. Tegen 't Noord-ooste van *Formosa* leid een groot goud-rijk geberghte. Het is omringt door zeker ander marmer gebergte, en loopt aen den voet dezes geberghte een zeker stroom, met zeer vele kromten en bogten als een doolhof; zulx iemant die dit gebergte zou willen aendoen, zeven en twintigmael dien zou hebben over te trekken; niet zonder groot gevaer, ter oorzake van de steenen, die van den eenen en anderen kant afvallen. In oogst-maent word door de zware regen een ongeloofelijke meenigte gouds uit dit gebergte afgespoelt, welk komt vallen in zekere putten, aen den voet des gebergte gemaekt. D'inwoonders, die alle goud-smitten zijn, en rontom deze plaetse in huizen wonen, trekken daer na het water uit dese putten, en vinden op den gront het klaer gout.

Dit gebergte word bewoont by zeker volk, 't welk niemand onderdanigh is, nochte van niemand kan overweldigt worden. Dikwils hebben de Hollanders getracht eenen aenslag op dit gebergte te doen; dan zijn t'ellekens door d'onaenkomelijkheid der plaetse te ruch gedreven.

Wezen der inwoonders. Wat belangt de gestaltenis en wezen der Formosanen: de mannen vallen kloek van leden, inzonderheid die op de vlakten woonen: maer de berg-luiden wat kleinder: het vrouvolk helt na den kleine kant. Zy zijn vol van aenzicht, groot van oogen, plat van neus; maer gemenelijk groot van borsten, baerdeloos, niet uit de natuur, maer door het gestadig uittrekken der hairen; zoo dra een nieu komt uit te schieten: dan ten tegendeele wonder langh van ooren, by hen voor een groote çieraet gehouden: die in de lel door-boort zijn, en met het opschroeven van een hoorntje, schroefs-gewijze gevormt, ront en breet uitstaen. Eenigen steken tot çieraet in de gaten een klein tafel-bort, boven mate kunstigh geverft en gesneden; anderen geschilderde schelpen, inzonderheid op feest-dagen, wanneer zy voor hunne afgoden verschijnen; want op andere dagen latenze d'ooren bloot zonder çieraet en ongeschroeft neerhangen, die dan, zeer lelijk om te zien is, by na tot half wegen de borst komen. Het hair is git zwart en lang, en word op tweederlei byzondere manieren gedragen: te weten by de meesten gelijk hier te lande. Maer andere hebben het na d'oude Sineesche wijze, boven 't hooft toegebonden, of gevlochten in een tuit. De kleure des aenzichts en lijfs is zwartachtig geel, of tusschen geel en zwart. Maer het man-volk van *Kabelang* tusschen geel en wit. Het vrou-volk van *Midag* is geel van kleur; desgelijk dat van *Soeten Nouwe* en het eiland *Lamey*.

Zy zijn sterk van geheugenis, goet

goet van verstant, en scherp van oordeel, willig en bereid, boven andere Indiaenen, tot het kristen geloof t'ontfangen.

Dracht. De dragt des zomers is slechts een katoen kleed: boven ruim als een slaep-laken, over be borst aen twee hoeken toegebonden, en onder den eene arm door-geslagen: zulx d'eene zijde des lichaems gewonelijk bedekt en d'andere bloot blijft. Om de middel is het toegegort, en hangt tot op de kuiten. Zy dragen noit schoenen noch kouzen; maer wel te mets zekere velt-schoenen, gemaekt van steen-bokke-vellen, en met bantjes boven toegebonden.

Des winters bedekken zy hun lichaem met tigers, luipaerts, beeren en andere vellen, tegen de koude. D'ouderlingen, die onder het gebied van *Soulang* staen, waeren voorheene op zijn Hollandsch gekleed; maer al de rest des volk op zijn Sineesch.

Voor de komste der Spanjaerts en Hollanders gingen al d'inwoonders naekt. De berg-luiden gaen naekt, slechts bedekt met een klein kleetje voor hunne schamelheid.

De dragt der vrouwen komt meest over een met dien van de mannen; alleenlijk met die verandering, dat zy doeken om de beenen hebben geslingert en gebonden: zy dragen boven-rokken, doch niet verder dan tot aen haer middel-lijf, en onder een katoen kleetje, tot aen de knien. Het hooft is bemopt met een zijde of felpe doek, van twee Hollandsche ellen lang, welk met twee einden op haer voorhooft, gelijk twee hoornen, voor uitsteekt. Schoenen worden noit by haer gedragen. Ieder vrou heeft gewonelijk een verken achter zich loopen, gelijk een kind.

Cieraets halve hebben de mannen de huit van hun borsten, ruch en armen, met zekere verf beschildert, welk in het vleesch blijft zitten, en noit uitgaet: draegen ketenen van

glas-kralen om hals en armen, en yzere ringen, die zeer vast sluiten, van de voorhand af tot aen de elleboog toe, met zulk een naeuwe opening, dat zy onmogelijk schijnen over de hand te kunnen gedaen worden: desgelijx om de beenen fraeie witte schulpen gevoegt neven elkandre, gelijk een kant.

Het man-volk van *Tokkadekol* draegt tot çieraet een lang riet, welks eene punt achter op zijn middel rust, en d'ander is verre wegh boven zijn hoofd gebogen, en aldaer verçiert met een wit of root vaentje: niet breeder dan twee handen; hoewel tot negentien uitgestrekt word.

Het hooft is hen op heilige dagen verçiert met hanen-veren en hanen-steerten, en d'armen en benen met beren-staerten. Het vrou-volk, draegt tot çieraet, om haeren hals ketenen van glas en steenen; eenigen ook van rijxdaelders. Herte-vellen, slechts op d'aerde neer-gespreid, verstrekken bedden en dekens. Zy hebben gene ambachten noch ampten; maer een iegelijk maekt het geen hem van noden is. Weten zeer vaerdig met pijl en boge om te gaen. Zijn gaeuwe zwemmers, en grote water-treders, en kunnen met eenen Hollander gemakkelijk over een snelle stroom treden.

Zy oefenen zich inzonderheid in 't lopen, en zijn wonder vluch te voet: ja is geen volk ter wereld, welk hen hier in te boven gaet, nochte kan geen peert, in 't lopen, tegen hen uitherden. Onder het lopen hebbenze in ieder hant zekeren klinker van yzer of stael, lang ontrent zes duim, en breet vijf duim, rond gebogen, daer zy mede op d'yzere arm-ringen t' ellekens klinken, tot aenmoediging in 't lopen: ras of langzaem, na zy ras of langzaem lopen.

Zy vaeren niet ter zee met schepen, maer wel op de stromen, met klein vaertuig, uit een gehelen boom gehouwen.

D' in-

Drank. D'inwoonders hebben gene kennis van bier te brouwen, gelijk hier te lande, noch maken geen wijn, by mangel van druif. Maer wel is by hen zeker drank in gebruik, zoo sterk als wijn, genaemt *Masakhauw* of *Machiko*, die van rijs en water in dezer wijze gemaekt word. Een pot, van grote byna als een Bordeux oxhooft of hele bier-ton, wort met een weinig gekauwde en voorts met gekookte rijs tot twee derde delen opgevult, en dan water tot boorden vol daer op gegoten. De pot, dus opgevult, en wel dicht toegemaekt met cement, wort zeven voeten onder d'aerde gestelt, den tijd van een jaer lang. Eindelijk word de pot uit d'aerde genomen en uit de rijs al de vocht (want meest al het water is in d'opgeswollen rijs getrokken) met handen uitgedrukt. Na verloop van acht dagen verandert deze uitgedrukte vocht in een bequamen en zeer gezonden drank, die zoo sterk is als de sterkste wijn, en twintig en dertig jaren goet kan blijven: ja wort hoe ouder, hoe sterker en aengenamer van smaek. Hy word bewaert in de zelfste potten met aerde over bedekt. Men vint'er huizen, die twee en drie hondert potten van dezen drank hebben. Wanneer iemant een kint geboren word, maekt de vader twee of drie potten van dezen drank vaerdig, om ten troudage des kints, en eer niet uit te schenken. Al de wilden, mannen en vrouwen, zijn zeer genegen tot dezen drank: en is dees ook 't grootste onthael, waer mede zy iemant beschenken, die hen komt besoeken.

Noch is by hen een ander drank gebruikelijk *Kuthay* genaemt, gemaekt uit de voorzeide uitgeperste rijs: (want dezelve word bewaert en niet weg-gesmeten) te weten een hant vol van die rijs word in een kalabas van vier mingelen gedaen, en voorts vol waters gegoten. Deze is een koele drank, niet sterk, en heeft alleenlijk een na-smaek van de *Masakhauw*.

In het Noorder deel van *Formosa*, tusschen *Kilang* en *Tamsuy*, en tusschen *Tamsuy* en den *Patientie-berg* wort een ander drank van hout-assche gemaekt, die zeer krachtig is; maer ongezont voor d'onzen om te drinken: want hy veroorzaekt den roden loop; hoewel gezont voor de Formosanen. De dagelixe drank is water.

Spijze. De gemeine en dagelixe spijze is gedroogt herten- en wilt-zwijnen-vleesch en visch, al raeu, zonder te koken of te braden, zelfs de darmen worden by hen raeu genuttigt. Gewalmde rijs verstrekt hen broot, die zy slechts met de vuist in den mont steken, zonder lepelen te gebruiken. Gewalmde rijs is, die in een pot met gaten over een andere pot, met kokend water, gehangen heeft, en, door het ontfangen der warmte, week en zoet geworden is. In het Zuiderdeel van *Akkou* en *Zoetenau* worden koeken van rijs gemaekt. Het hertenvleesch word by hen op een zonderlinge wijze aldus bereit: te weten, al het vleesch, gesneden van de benen op strooken van twee vingeren dik, word gezouten in een bak en dicht ingetreden, en, na eenen nacht leggens, in de lucht op de daken der huizen te drogen geleit, daer het zoo hart als een plank droogt. Het is beter van smaek, dan schapen vleesch en wort de katti, dat's vijf vierendeel, gemeenelijk voor een schelling verkocht.

D'inwoonders zuigen ook toebak, doch groeit daer niet; maer wort hen die uit *Sina* toegebragt. De pijpen zijn van dun Bamboes-riet, met stene hoofden. Die d'onzen daer veeltijds dronken, wiert uit *Japan* gebragt: dees is sterk en slecht, gelijk afschraepsel van tabak.

Huizen. De huizen zijn al gebout van hout en Bamboes-riet, uit onkundigheit van kalk of steen te maken, die, ter oorzake van de vergangkelijkheit der Bamboesen, niet langer dan vier of vijf jaeren staen kunnen blijven. Dan worden d'oude gesloopt en nieuwe in de plaets herbout; hoewel niet zonder grote onkosten; door het gulzig drinken der timmerluiden, geduurende en na den bou-tijd: zulx een arm man naulix een huis kan opzetten. In 't gemeen staet een huis zes voeten hoog van d'aerde, op opgeworpen klei, als het fondament welk

eerst

eerst geleid word, en rijst van de straet een brugge na de zelve om over te gaen: het voorste deel van 't fondadament loopt voor halve maens gewijze ront; desgelijx voor het dak van den huize. Het dak, gemaekt van stroo en ander dektuig, tot de hoogte van twintig dertig en meer voeten, springt of is getrokken wel vier voeten buiten het huis of gevel, om by regen droog daer onder te staen. Ieder huis is byna zestig voet breet, en twee hondert voeten lang, al met een eenig vertrek en eene verdieping. Met allerlei snuizeryen van zwijnstanden, glazen, schelpen aen draden gebonden, is het overdak behangen: waer uit door het waien tegen elkandre, een zeker klank ontstaet, zeer aengenaem voor hen te horen. Het dak, te voore op den gront gereet gemaekt, wort door de bouwers, geschaert aen twee parthyen, d'eene aen d'eene, en d'ander aen d'andere zijde, op het huis gezet. Na het opzetten des daks zetten de bouwers zich geweldig aen den drank en zuipen den Bouheer byna arm. Het bouwen word by hen op een gezetten tijdt van 't jaer aengevangen: te weten, in Lou- en Sprokkel-maent: aengezien deze droge maenden zijn. Dan voor het bouwen slaen zy zorgvuldelijk hunne dromen ga, met die des morgens tegen elkandre op te halen. Is de droom van een pael of Pisang-boom of korten Bamboes, het wort by hen voor een goet beduitsel opgenomen en met het bouwen aengevangen. Maer wort voor een quaet beduitsel genomen, zoo de droom op een langen Bamboes, *Foerih* in de landtale genoemt, uitkomt; zulx het bouwen daerom gestaekt wort. Op het aenvangen van het bouwen, spreken zy aldus tot eenen van hunne Goden: *Vader, blijve ons by, als wy uit Bamboes snijden gaen. Wy sullen u een huis bouwen en het oud slopen: dan zullen wy u meer dienen, dan oit te voore.*

Ge-

Gekomen in de Bamboes-bosschen, word eerst een der allerdunste om verre gehouwen, en deze reden daer over geslaekt: *Ipatahoang; Tuataki, Maganich Maling*, 't welk zoo veel zeggen wil. *U, O Goden, ter eere, is deze Bamboes nu gesneden, van wegen ghy onze dromen goedt gemaekt hebt.* Deze smalle Bamboes word niet van zijne bladen besnoeit, ten einde de Goden kunnen zien, dezelve voor is afgekapt; maer geplant aen de Noordzijde des tempels: want aen de Zuidzijde is de begraef- en offer-plaets hunner doden; maer aen de Noordzijde des tempels word alles geoffert, wat levendig is.

Na het afkappen der Bamboesen, zo veel van node is, word het oud huis om verre gehaelt; doch alvorens een klein hutje opgeslagen, als slegts groot genoech is, om hun goet te kunnen daer in verbergen. Eer de bou een aenvang neemt, word den Goden opgeoffert, een bos *Pinang*, gewalmde rijs, en een droge harder: of zekere andere visch, met verzoek aen hen, *van niet toornig daer over te zijn;* Want, voegen zy daer op, *wy willen u een nieu huis bouwen: wy bidden u, bewaert ons. O ghy, die ons in al ons verdriet en tegen onze vyanden beschermt hebt, en in allen noot bezorgt, wy bidden u, zijt niet toornig over ons: ontfangt onze offerhanden, en trede met ons in onze nieuwe huizen.* Dit naulix geeindigt, word onder hen omvraeg na eens ieders dromen van dien voorigen nacht gedaen. Die den besten droom heeft gehad, moet eerst aenvangen te werken. Dees offert dan aen de Goden drank en *Pinang*, en bid hen te willen vergunnen twee gaeuwehanden, om te werken. Wanneer de muuren gemaekt zijn, moet de meester des werks d'eerste intrede in het nieu huis doen: die dan eerst een gifte aen de Goden voor alle menschen opoffert.

Ten tijde van het opzetten des daks, staen drie of vier wijven met Bamboesen vol waters in haere handen, dat zy gestadig daer uit drinken en t'elkens weer uit de mont spuwen. Zoo het water uit haere mont recht voort uit komt te vliegen, zulx word by hen voor een teken van langduurigheit des huis gehouden. Dan gezwint moeten dese wijven komen gelopen; want hoe, huns bedunkens, gezwinder zy lopen, hoe eerder het dak zal opraken. Na het dak volkomen opgezet, en 't gansch huis voltoit is, word'er weer lustig gezopen, tot dronkenheit toe. Een weinig van den huize zitten twee of drie mannen, ieder met een zwaert in de hant, welk zy genaemt *Tatak* aenbieden; zeggende tot hunne Goden. *Hier is drank. Koom laet ons te zamen drinken. Zijt niet toornig over ons volk. Zijt ons behulpzaem in den opbou.* Eindelijk wort weer na eens ieders dromen omvraeg gedaen. Die den besten heeft gehad, moet eerst de vloer leggen, en eerst vuur ontsteken.

Dan voor het offeren aen de Goden, biedenze aen hunne Profeterssen of duivel-jaegsters een bos *Pasie*, dat's *een gersongedorschte rijs*, met verzoek van des middags aen hunne huizen te willen komen, ten offer van een zwijn aen de Goden. Het zwijn, welk op t'offeren is, word met zijn hooft tegen 't ooste (want de Godt van 't ooste is, huns gevoelens, beter dan de God van 't weste) geleit en op de ruch in vollen slag met een rijs-stamper geslagen, zonder het hooft magh geraekt worden, uit vreze voor quetsing der kaekebenen: want die moeten heel en ongeschonden blijven. Komt de rijsstamper onder het slaen te breken, het wort by hen voor een teken opgenomen van binnen 's jaers te zullen sterven. Te gelijk met het zwijn word *Pinang*, *Sire* en gewalmde rijs opgeoffert, en op 't hooft een weinig *Masakhaw* geplengt. Eindelijk snijdt men de buik des zwijns uit op kleine stukken, en leid een stuk in huis op de kist, tot cieraet, met bidden aen de Goden te willen de kisten vullen met kostelijke goederen.

Van gelijke word een stuk op hunne zwaerden en schilden geleit, en bede den Goden gestort, om versterking tegen hunne vyanden. Ja geen *Kalabas* is in huis, of word met het opleggen van een stuk buikspek gewaerdight: maer al de reusel en ingewant of afval ten offer aen

de Goden in verken-ſchotten gebragt, met deze woorden daer over t'uiten: *Dit geven wy u, onze Goden, om onze zwijnen te bewaren en vet te maken.* Voor haer moeite krijgt de duivel-jaegſter tien bos pagie, een vadem geſchildert kleet: de rechter ſchouder van ieder verken, een ſtuk des zwijns buik, een ſtuk van 't hert, lever, nieren, een weinig reuſels en *Maſakhaw:* eindelijk word zy verzocht van alle daegs tot hunne huizen te komen, om te bidden, dat zy lang mogen ſtaen. Een zulke kracht ſchryven de Formoſanen deze offerhande toe, dat ſy geloven dat geen duivel of geeſt hen nochte hunne huizingen kan beſchadigen of quaet doen.

Zoo by ongeval brand in deze huizen komt t'ontſtaen, (waer door dikwils heele buurten ja dorpen, door de lichte onvonkbaerheit der ſtoffe, aen kolen raken) de ſchult wort op den eerſten man geleit, dien zy op ſtraet vinden, ſchoon zulx niet waer is. Dees moet daer voor vergoeding van ſchade tot heropbouwing geven: is hy onwillig, zijn huis wort hem verbrant: wort'er niemant gevonden, ieder biet den gene, wiens huis verbrant is, de behulpelijke hant in het heropbouwen.

In dezer wijze worden de huizen op de vlakte gebout, maer die op de bergen zijn gelijk zwijne kotten.

Wat belangt de magt en ſterkte dezes eilants: het is zeer manrijk: want haeſt onmogelijk is te brengen de grote meenigte des volks in rekening. De Steden, door het geduurig oorlogen tegen elkandre, zijn met allerlei vonden van vaſtigheden geſterkt: en omringt, in plaets van muuren, met dikke en vaſte boſſchaedjen, veel vaſter en ſterker, dan eenige wallen of muuren: want de bomen in de boſſchaedjen, zijn zeer dicht en tot over de drie hondert treden in de brete geplant.

Sterkte des Eilands.

D'uit en ingang is ſlechts een kruispadt, met vele bochten en omwegen, daer niet meer als man voor man door

door kan gaen. Ter weder zijde van dit nau pat, zijn onderwegen noch verborgen plaetsen, daer zy ter lage kunnen leggen, zoo dat geen mensch scheut vry voorby kan komen. Des nachts zijn deze wegen bezet met voet-angels, scheen-angels en buik-angels van zeer hert hout: ook beleit met strikken, die twee groote angels in ieder zijde des optreders smijten. Na hun welgevallen kunnen sy dit pat veranderen en weer een ander maken.

In *Middagh* en *Pimeba* ja in ieder Stadt byna zijn drie of vier zeer hoge torens van bamboesen, daer op nacht en dag wacht leit, in vollen geweer, met pijl en boge.

Maniere van oorlogen. Zy voeren gestadig tegen elkanderen oorlog, Heer tegen Heer, ja dorp tegen dorp, welk duurt zoo lang d'een of ander overwonnen, of onder een Opperhooft gebragt is. Eer zy te velde trekken, geven zy alle nachten te voore acht op hunne dromen, en op het gezang en vliegen van zeker klein vogeltje, *Agdak* genaemt. Zoo dees vogel hen met een wurm in de bek tegen vliegt, 't word by hen voor een gewis teken gehouden de zege op den vyant te zullen bevechten. Maer vliegt deze vogel van of voorby hen heen, 't ontstelt hen zeer, en doet hen weer te ruch keren. Tot Veltheer, dien zy *Tamatawa* noemen, word een der strijdbaerste en kloekmoedigste onder hen allen gekoren. Noit word by hen een veld-tocht aengevangen, 't en zy by voorgang van offer aen de Goden, om een goet geluk.

Over den overwonnen vyant word geen meedogen getoont, noch lijfgena gegeven; maer alles tot vrou en kinderen toe vermoort; ja 't is hen niet genoech de menschen vermoort te hebben; maer brengen ook de hoofden der verslagene ten prael t'huiswaert, onder het toejuichen van vrouwen, kinderen en ouderlingen of geleerden. Dan eer zy binnen de plaatsen hunner Steden komen, stellenze de hoofden op opgerechte staken ten tone, en doen aen de zelve offerhande zes of zeven nachten vervolgens. Daer na zettenze dezelve, ontbloot van al het vleesch, in hunne huizen te pronk, tot zege-tekenen hunner nakomelingen, gelijk hier te lande de schilderyen of gehouwe beeltenissen.

In het weer te velde trekken worden by hen de bekkenelen, in den laesten slag verovert, met hen genomen, en de monden vol rijs gestopt, met deze bede daer over te slaken. *Wy bidden u, laet onze geest met ons te velde trekken, en ons behulpzaem in het bevechten der zege zijn. Is dit uwe wille, wy beloven u van nu of aen met een gestadig offer te beschenken.* Wanneer zy den neerlaeg hebben gekregen, met sneuvelen van eenigen hunner, keren zy na hunne Steden met droevig geklag, en maken mannen van doeken, na gelijkenis der gesneuvelden. Deze doen zy begraven in gelijken schijn ofze d'eigenste personen waeren, en den duivel-jaegster voor de zielen der verstorvenen offeren, met verzoek aen de zielen van niet by den vyant te willen gaen; maer by hen gestadig blijven, nochte den vyant te zeggen, waer zy zijn. Dan gaet de duivel-jaegster, zonder iemant by haer te hebben, ten offerplaetse, en offert aen de zielen der verslagenen de lever, herte en een weinig reusel van een geslacht zwijn; desgelijx eenige voeten, met gewalmde rijs, *Pinang* en *Masakhaw*. Na haer wederkomste verhaelt zy quansuis, welk een droevigh geklagh de zielen gemaekt hebben, en hoe sy uitgehongert waren.

De wapenen zijn pijl en boge, schilt en zweert of brede houwers, werp-*Hasagayen* zo lang als een halve piek, met drie weerhaken aen wederzijde, die sy op het een eind, by een lang tou, aen het hooft hebben vast gemaekt. Wanneer zy nu iemant met zulk een *Hasagaye* hebben getroffen, palmen zy het tou na zich toe, en t'effens den getroffen tot dicht by hen, dien zy met de rechte hand het hooft, gevat by de linke, afhouwen. Niet altijts leveren ook de gansche heirscharen elkandren te gelijk slagh; maer by wijle, wanneerse by elkandre gekomen zijn, treet een uit d'eene party, gewapent met een schilt, twee kleine houwertjes van anderhalve voet lang, een grote werp-pijl en vijf of zes kleine pijlen; desgelijx een ander, uit *Wapenen.*

d'andere parthy, met gelijke wapenen. Beide deze vechten zoo lang, tot dat d'een of ander d'overhand heeft. D'overwinnaer slaet den verwonnen het hooft af, zetten het zelve op een pael, znijden het vleesch af, en maken zich vrolijk met daer rontom te danssen, onder 't drinken van *Masakaw;* keeren alzoo zeeg-pralend t'huiswaerd, en setten de bekkenelen aldaer te pronk.

Genezing der ziekte. Zoo iemant onder de Formosanen of wilden, komt een ziekte te krijgen, dan wort een genees-meesteres (want het vrou, en niet het man-volk bemoeit zich met het genezen der ziekten) ontboden, welke de plaetse des weedoms ontdekt door vragen, sterkt, beweegt en vrijft: zulx de zieke door dit middel van genezen, zoo het genezen mag heten, gemeenelijk kranker wort: want kennis van kruiden of andere geneesmiddelen, dienstig ter genezing, is by hen niet te vinden. Zy staen den kranken toe al t'eeten, wat hen lust. Dan eer de *Tamatatah* (zoo worden de genees-meesteressen daer te lande genoemt) by den kranke komt, offert zy aen de Goden, is de ziekte klein, met den drank *Masakhaw;* maer met *Pinang* en *Siry*, zoo de ziekte zwaer is. By aenhoudinge der ziekte wort een duivel-jaegster ontboden, welke, gekomen by de kranke, aen de Goden *Tagitelag* en *Tagesikel* offert, hoewel de duivel-jaegster met den besten buit gaet strijken. Wil dan noch de ziekte niet verminderen, zoo komt de genees-meesteres, met de duivel-jaegster wederom en stelt bezwering te werk, over den uitslag der ziekte, ten leven of sterven, in dezer wijze: de duivel-jaegster, met voorgeving van met den geest des kranke te willen spreken, vat de vingeren des kranke en rektze uit: knakken de vingeren, het wort by haer voor een teken van behoudenis des kranke gehouden: zoo niet: 't is een voorbediedenis, gelijk zy zeggen, des doods. Ten tweede wort een blat van zekeren boom, dien zy *Fangack* noemen, den kranke gegeven: welk hy voor den mont zet: dan komt de duivel-jaegster met een mont vol waters, en spat op het blat: komt het blat na de duivel-jaegster te hellen, 't is een teken van behoudenis des levens: gaet het na den kranke, de doot staet te volgen. Zoo de kranke van zijne ziekte opkomt, vermagh hy niet t'haerer vergadering verschijnen, geduurende hun *Karichang*; maer moet wachten ter tijdt toe het verby is. Ten teken van dankbaerheit voor de behoudenis des levens, brengt de genezene op d'offerplaets der duivel-jaegster een pot vol *Masakhaw*, door haer aen de Goden *Takasoeloe Telumalum* en *Tapali Appe* op t' offeren, met te zeggen: *Neem dit tot een dankbaerheit van mijne handen. Zeer wel is 't van u gedaen my het leven te vergunnen.* In het gaen na d'offerhande, moet wel acht genomen worden, op het ontmoeten van blinden, kreupelen of verleemden: want zoo zulk een hem ontmoete, hy zou weer te ruch moeten keeren: of, by nalating, met een ziekte op nieu gestraft worden. Iemant onder het gaen te horen niesen, wort ook by hen voor een wonder quaet teken gehouden. Dan zoo de kranke het bed noch hout, en de ziekte dagelix ergert, met inwendige stekingen, de schult wort op een inwendige versoeking des duivels, dien zy *Schytinglitto* noemen, geleit. Tot uitdrijving van dien word de duivel-jaegster ontboden, die haer kunst in deser wijze te werk stelt: eerst offertze aen haere Goden, met verzoek van versterking tegen den duivel en aftrekking van alle vreesachtigheid, die haer over mogten komen: eischt dan een zwaert met een pot vol *Masakhaw:* en zoekt, met een stroo wispen in haere handen, in gezelschap van zeker getal der kloekste jongmans, die 't hert hebben haer met blote degens te volgen, al de hoeken van 't huis door na den duivel. Wanneer zy dien gevonden heeft, gelijk zy zeit, jaegtze hem ten huize uit met een vrezelijk geschrei van haer en de jongmans. Steekt dan de stroo-wispen in brand, trekt haer zwaert uit, met voorgeven de duivel bang voor vuur en zwaert is. Na hem een stuk weegs gejaegt te hebben, tot aen het een of ander lopend

pend water, of na 't bosch, zoo geen water daer is, neemt zy de pot met *Masakhaw*, dient haer zelve met een goeden teugh eerst daer uit, en smijt het overig met pot en al, na den duivel, met deze woorden tot den duivel t'uiten: *neme dese pot en drinke en kere niet weder in het huis, daer ik u uitgejaegt heb.* Dan plant zy een Bamboes riet in den gront, met voorwending, de duivel zeer bang daer voor is.

Wanneer de duivel haer nadert, gelijk zy zeid, slaetze zeer fel na den zelven, en toont eenig hair, te voore by haer versteken, aen den volke: welk zy wijs maekt (en 't word ook gelooft) dat zy den duivel de kop aen stukken gebroken, en 't hair hem van 't hooft gerukt had. Voor hare moeite word de duivel-jaegster een root gestreept kleet gegeven. Hout de ziekte noch al aen, en betert de kranke niet, de duivel-jaegster word weer geroepen, die, aldaer gekomen, zeid dat het huis den duivel lief, en zijn nest daer in gemaekt heeft. Waer op zy gebeden word hem te willen uitdrijven, te gelijk met het loon aen haer te toonen, zoo zy hem voor 't leste uitdrijft. Dan neemt zy een spade, graeft in verscheide plaetsen des huis, en brengt weer eenig hair, dat zy verburgen had, te voorschijn, met toeroeping aen al de toesienders, zy den duivel by de kop gehad heeft, en dat dit zijn hair is. Zoo jaegt zy hem ten huize uit; en begint dapper op hem te schelden. Na alles vergeefs is aengewent, wat tot genezing der kranke kan dienen, en de stekingen en pijne niet ophouden, bevelen zy den kranken aen hunne goden. Wanneer dan de kranke nu aen het zieltogen is, word hem zoo veel sterken drank ter kele ingegoten, dat hem die ter neus en mont weer uitbraekt, en hy versmoort. Wanneer de geest gegeven is, roepen al de omstanders luids keels, dat hy dood is: maken t'effens groot misbaer met handen en voeten te stampen en te kloppen. Daerenboven word tot waerschouwing, dat in de stad een dood is, lustigh aller wegen op een hollen boom met een hout geslagen; want klokken zijn 'er niet. Dan word den doode, eerst in warm water afgewassen, zijn beste gewaed aengetogen, met brazeletten en andere fraeigheden verçiert, het geweer nevens hem geleid; en rijs en *Masakhaw* aengeboden. Al deze dingen blijven twee dagen by het lijk leggen: want, geven zy tot reden, indienze zulx niet deden, de ziele zou over hen quaet zijn. Desgelijx word tot reis-kost voor de ziele een zwijn geslagt, en de doode aldus den goden opgeoffert. Voor het lijk-huis word een bamboes opgerecht, met wimpels daer aen, en daer by een groote tobbe met water voor de ziele tot laevenis gezet. Tegen den avond komen al de vrienden, in rou gewaed, verzelt met de gansche burgery in 't lijk-huis vergaderen, ieder met een pot *Masakhaw* by zich, daer uit zy in het inkomen op den drempel plengen, met te zeggen, dit is voor de ziele. De naeste vrienden leggen zich op het bloot dood lichaem, met een droevig geklag en deerlijk geschrei van deze woorden: *Waerom gestorven? Waerom van ons weggegaen? wat quaed hebben wy u gedaen? wat leet misdreven? O mijn zoon, mijn liefste kint, kome hier by ons, blijve met ons. Zoo niet, neme ons tot u; naerdien wy bereid zijn met u te sterven. Wat zullen wy sonder u uitrechten? wat doen wy hier, na u?*

Rou klacht over dooden.

Tot vermeerdering der droefenis maken de vrouwen, met het gestadig trappen op een trogge, voor de deure, een zeer naer en jammerlijk geluit. Waer op d'omstaenders tot elkandre: *hoor hoe de bomen het verlies van zoodanigen man beklagen.* Dit getrap op de trogge wort by hen *Smaghdakdaken* genoemt. Daer worden ook verscheide huil-wijven gehuurt, die gestadig by den doode zitten te wenen, nu klach-reden storten, dan droevige lietjes zingen, die zy *Temulidid* noemen. De zelve huilwijven verzoeken aen de Goden een goede plaetse voor de ziele in den hemel, en een goede vrouwe met goede vrienden voor den zelven. De jonge mannen midlerwijle zijn geduurigh met klinkers in de handen, en lopen bezig.

Na twee dagen leggens op de rotting word het lijk gebragt op een plaets *Takay* genaemt, en aldaer verſcheide reize met warm water, of met *Maſakhaw*, indien 't een rijke is, afgewaſſen, en daer na zo lang met *parings* of kapmeſſen geſchraept, dat ſtukken vels van de huit gaen. Eindelijk word een zacht vuur acht of tien dagen geduuriglijk onder het lijk geleid, waer door onder het braden een groote ſtank door al het land of ſtad trekt: en des te grooter, hoe het lichaem vet'er is.

Het gebraden lijk word in een mat gewonden of gerolt, en weer op de rottinge, gelijk te voore, geleid. Daer na rechtmen een groot feeſt aen, *Gahalhal* genoemt, met ſlachting van tien of twalef zwijnen: zommige ten offer voor de goden; andere tot *Taghimihe* of reis-koſt voor de zielen op die lange reis, gelijk zy voorgeven.

Zommigen dezer zwijnen worden op kleine ſtukjes gebroken, en onder de lijk beweenders verdeilt. Te dien tijde raekt 't huis vol mannen en vrouwen, en brengt een ieder een pot *Maſakhaw* by. Zomwijl word'er geweent; zomwijl gedronken, ter tijd de drank de herſſenen beſtoven heeft. Dan treden de naeſte vrienden weer tot den doden, herhalen en vangen de bovengeſeide klachreden weer aen: waerom hy geſtorven is. Is 't een lijk van een rijke, 't wort eenige jaren boven d'aerde gelaten, en alle daegs, met 't voorzetten van eeten en drinken bedient.

By aldien d'overleden jongman geſtorven is, worden de kloeke daden zijns ganſchen levens, en de meenigte zijner verſlagene vyanden opgehaelt. Boven zijn hooft wort een rotting opgehangen, met zo vele kerven daer in, als hy mannen gedoot heeft. Eindelijk word de dooden na de ruſt-plaets gedragen, welk dicht by den tempel is, daer een hunner negen of tien dagen by hem moet waken, zonder in al dien tijd eenige van zijne vrienden hem komen bezoeken: want zy vaſtelijk gelooven dat de duivel by hem ruſt. Na verloop van tien dagen, gaen de vrienden met klinkers en ontſteke *Piſang*-bomen met vuur in de handen, en maken een gruwelijk geſchrei, met voorgeven zy den duivel afjagen. De vrou des overleden (zoo hy een vrouwe komt na te laten) ſtort voor den zelven, zoo lang hy binnen 's huis is, gebeden aen de goden uit, om hunne genade t' hemwaerds te verwerven. Zoo lang het lijk boven d'aerde ſtaet, mag de vrou geen beſem roeren, om het huis uit te vegen. Wanneer zy het huis, na het uitdragen des lijks, komt uit te vegen, moet zy den beſem aen de zuid-zijde weg ſmijten; zeggende: wie komt het huis toe; waer op zy haer zelf antwoord, het hoort my, noch ons niet toe: wat hebben wy dan met dezen huize te doen. Zoodanige plichtplegingen en manieren gebruiken deze wilden over hunne dooden.

Zeven feeſten of hoogtijden worden by hen met groote plechtigheden geviert. Het eerſte, genoemt *Toepaupoe lakkang*, begint by hen op het uitgaen van Gras-maend, en word geviert aen den zeekant: derwaerds jongen en ouden, hoogen en lagen, zich gelijker hand begeven: alwaer de duivel-jaegſters zich gelaten met hunne goden te ſpreken, en weer antwoord van hen t'ontfangen. Eerſtelijk word den gode zwijnen-vleeſch, rijs, *Maſakhaw* en *Pizang* opgeoffert, met bede aen hen van regen te willen vergunnen, tot welig opgroeing des zaets: of, is 't zaet reeds opgeſchoten, tot beſcherming tegen grote winden. Na het offer geeindigt is, gaen zy ter zelfſter plaetſe meê zitten, en beginnen luſtig aen den dronk te ſlaen. Te gelijk vervoegen zich al d'oude mannen op een ry, ieder met een wit riet in d'eene, en met een *Haſagaye* in d'andere hand, die zy beide wel nat met den drank *Maſakhaw* beſtrijken. In de hutten roemt ieder de grootſte en ſnoodſte ſchelm ſtukken bedreven; of de meeſte vyants hoofden verſlage en mede gebragt te hebben. Deſgelijx verhaelt een iegelijk t'zijnen roem by zoo vele wijven geſlapen, of zoo vele ongehuuwde dochters verkragt, of zoo meenigmael met mannen en vrouwen de ſtomme zonde gepleegt te hebben. Wie in dien oogſt het ſterkſte gearbeid heeft, word voor den braefſten gehouden.

Zeven Feeſten.

Eerſte.

Het

Tweede Feest. Het tweede Feest, *Warabo Lang Varolbo* genaemt, dat 's *vastbindende* gezeit, komt gemeenelijk in zoomermaent. Tegens dit feest geven zy acht op hunne dromen en gezang der vogelen. Ten dage der offerhande staen zy vroeg op, en maken zich offerveerdigh, mannen en vrouwen met groote aendacht ieder tot zijn werck: de vrouwen bewijden eerst d'yzers, daer zy dewilde of onkruiden mede rukken: de mant, daer sy hoeden in uit dragen; desgelijx de *Kallabassen*, ringen, brazeletten, kisten, voor gevel des huis en brug: bidden te gelijk de goden *Tamagisangak* en *Tekaroepada*, om geluk, en bescherming tegen het afbranden hunner huizen: en bevrijding voor alle vergiftige en schaedelijke dieren. Dit geschiet, eerze eens uitgaen.

Desgelijx storten de mannen hunne gebeden uit voor hunne goden *Topoliap* en *Tatauoelie*, en offeren hen *Masakbaw*; gewalmde rijs, *Pinang*, *Siri* en zwijnenvleesch; met verzoek van hen ten tijde van Oorloge tegens hunne vyanden te willen beschermen: hunne degens, pijlen, *Hasaghayen* scherp te macken, en eindelijk tegen des vyants geworpen pijlen en *Hasaghayen* hun lichaem te verherden en scheut-vry te maeken.

Dan begeve zich t'essens mannen en vrouwen, doch meest vrouwen na de Leerares of Duivel-jaegster *Ibis* genaemt, welke, zoo dra zy hen in 't oog krijght, groote bewegingh van groetenis en eerbiedenis voor hen aenrecht. Voor eenige jaren bevond haer aldaer zekere overgeven *Ibis* of Duivel-jaegster, genaemt *Tiladam Tuaka*, die gewoon was yzelijke gruwelstukken in dit feest te bedrijven. Te weten, zy klam boven op het dak van haeren tempel, en bleef daer staen in het gezicht van al haer volk: hief dan in volle vergadering eene wijdlopige reden voor hen aen, met ophaling hoe de goden haer haest ten hemel zouden opgenomen hebben: daer na begon zy om den drank-offer te roepen, en zeide, houdende een groote pot met drank in beide haere handen, dat anders de goden niet drinken wouden. Dronk toen haer smoor dronken, kleede haer moeder naekt uit, zonder iets, tot bedekking van haere schamelheid, aen te houden; ter oorzake de kinderen Godes, met geen aerdsch gewaed, gelijk zy voorgaf, in den hemel konden komen. Staende dus in het gezicht van al de menschen, begon zy, als een zwijn, al uit te wateren, wat zy verzwolgen had, en zeide, dat de Goden, na mate van haer gestorten water, regen zouden geven: quam zy weinig te wateren, weinig regens zouden de Goden geven: waer op het volk des te meerder drank gaf, om overvloedelijk regen te hebben. Zoo de pis der duivel-jaegster komt door het dak te lopen; d'omstaenders beloven zich een vruchtbaer jaer; zoo niet een onvruchtbaer. Dies zy te meer drinken, om het volk te vrede te stellen. Dan slaet zy, voor d'oogen der gansche vergaderingh, op haere schamelheid een lange wijle, en begint te preken, 't geen de goden haer belast hadden te zeggen: welk geduurig kloppen op deze plaetse met zulke een groote aendacht by d'omstaenders aengezien word, als hier te lande na het lezen van een text des bybels van den predik-stoel geluistert word. Eindelijk daelt zy van boven, en valt plat neder op den gront zoo lang als zy is: begint als een beest te brullen en te schuimbekken: tommelt heen en weder, slaet met handen en voeten van elkandre, en blijft dan een weinigh tijds stil leggen, ter tijd toe hare metgezellen haer komen optillen, welke haer gelaten een groote zwaerte te moeten tillen; met voorgeven van dat de goden in haer zijn. Na dat zy een kleine rede voor den volke heeft gedaen, word sy door hare metgezellen ten tempel geleid, daer zy haer smoor dronken drinkt. Het zelfste doen hare metgezellen uit haere potten met elkandre. Al het welk geschiet den Goden ter eere, om een goede regen en vruchtbaer jaer t'erlangen.

Al de vrouwen moeten in dit Feest moeder-naekt verschijnen; behalve met haere schamelheit, welke zy met een *Kagpay*, dat 's, *een klein stukje doeks*, be-

bedekt houden: desgelijx komen de mannen naekt te voorschijn. Wanneer de drank op d'opper-plaets is uitgeveegt, treet de schare t'huiswaerds, en blijft aen den drank tot in den morgenstont: gaende van huis tot huis te drinken en hoereren,'t zy met zusters, dochters of andere, niemand uitgezondert: want 'tscheen is by hen weinig.

Derde. Het derde Feest, genaemt *Sickariariang*, word by hen in Hoimaend gehouden. Na dat een iegelijk in zijn huis geoffert, en met de goden, gelijk zy voorgeven, gesprooken heeft, vervaerdigen zy zich ter offer-plaetse, aen den zee-kant. De mannen verschijnen moedernaekt: de vrouwen slechts met een klein kleetje voor hare schaemte. Ter by eenkomste van allen, offert de duivel-jaegster voor hen een geschenk aen de goden. De begeerte der mannen op hunne goden is, versterkt te mogen worden tegen hunne vyanden. Het verzoek der vrouwen oogt op bewaringh des korens tegen winden, stormen, en wilde dieren.

Onder al andere feesten word dit feest het meeste geviert, naerdien het een *Bacchus* en *Venus* feest is, zulx desselfs verschil by d'anderen, in het plegen van gruwelijke en onnatuurlijke zonden, als dag en nacht is. De jongmans worden door de geleerden of en d'ouderlingen der steden belast naekt in dit feest te gaen, en zich met lopen en wapen-handel t'oeffenen, daer in zy hen zonder eenig tegenspreken te wille zijn.

Vierde. Het vierde feest genaemt *Lingout*, begint in Herfst-maend, en word op den oever der zee, by den mond van den stroom, met grooten yver geviert. Derwaert vervoegen zich mannen en vrouwen, beide met naekten lijve; ten einde den goden regen af te bidden, bewaring des korens in d'airen, en bevrijding voor storm en onweer, die geweldigh in deze maent d'overhand hebben. Groote onkuisheid word op dit feest bedreven. De jongers zijn met groente besteken en bekranst, en staen loopvaerdig met klinkers in de handen, ten vermaek hunner goden. Wie eerst aen den stroom komt, wint den anderen den prijs af. De jongmans worden door de jonge dochters over den stroom geholpen, en meest daer over gedragen. D'eerste, die over komt, word van al de jonge dochters boven d'anderen bemint, en krijght de goelikste t'zijner wille. Zommigen oefenen dit spel eenige dagen te vooren, om de beste der dochters te ge winnen.

Vijfde. Het vijfde feest, genaemt *Piniangh*, word in Wijn-maend geviert. Te weten; d'ouderlingen of geleerden hebben een schil-pads schelp, gemaekt met een ront hout, aen hun lijf gebonden: daer op zy des nachts, met de gemeente achter aen, gaen te trommelen en gieren. Op dit feest verschijnenze alle ter offer-plaets gekleet, om met de schille-pads schelp om te loopen: eerst die hunne ouders noch in 't leven hebben: daer na die ouderloos zijn. Ook word op dit feest geen minder zonde bedreven, met het plegen van allerlei ongebondentheden, als op het vierde.

Zeste. Het zeste is genaemt *Itaoungang*. Op dit feest verschijnen d'oude en jonge mannen, in een byzonder slagh van kleding en gebruiken een kluchtige maniere van handen en voeten te bewegen: springen met de voeten aen elkandre geslagen, zeer vaerdigh van een kant na den ander: bedrijven desgelijx met de handen zonderlinge hantgrepen; ja zijn naulix al de plechtigheden, die zy hunnen goden ter eeren doen, te beschrijven. Dit duurt twee dagen vervolgens. 's Morgens en 's avonds neemt die vergaedering een aenvang, op het slaen van de schille-pads-schelp. Na het offeren aen hunne goden, op verscheide manieren, vervoegen zy zich ten drank, en brengen dien nacht over met dronkenschap en hoereren.

Zevende. Het zevende feest, geheten *Karouloutaen*, word in Slacht-maend gehouden, met overgroote plechtigheid, en het bedrijven van allerlei vuile geilheden. Ten tijde dezes feests hebbenze hooft en armen met witte veren verçiert.

De Formosanen hebben dertien Af-goden.

De *Formosanen* (uitgezeit die door d'onze tot het Kristen-geloof bekeert zyn,) gelooven niet aen den eenigen God, Schepper des Hemels en der Aerde; maer hebben flechts dertien valfche Af-goden. D'eerfte en voornaemfte is geheeten *Tamagisangang*, en woont in 't wefte des hemels: de andere zyn gemalin, is genaemt *Takaraenpada*, en heeft haer wooning daer tegen over in 't oofte. Beide deze worden by hen voor hunne maghtigfte Goden gehouden, en met een wonder groot gezach en gehoorzaemheit bejegent; uit vreeze anders voor vernieling hunner fteden. Ziekte en duure tyd willen de *Formasanen* dat door traegheid van hen aen te bidden, ontftaet.

De derde God, genaemt *Tamagisangak*, woont in 't zuide, en zoekt fchoone menfchen: gelijk de vierde, deffelfs gemalin *Teckarupada*, in 't oofte Kooren en veldvruchten, en 's menfchen leven, ftaet, naer hun gevoelen, in het gewout van hun beide: waer over aen hen beide ook offer van zaden en veldgewaffen gedaen wort, inzonderheid by de Vrouwen: gemerkt deze de landbouw flaen: zy willen dat de Donder de ftem van de Goddin *Teckarupada* is; wanneer zy op haren gemalin is kyvende, over het ophouden van regen op d'aerde te zenden: waer op *Tamagisangak* haere ftemme horende aenftonts regen zend.

De vijfde God, *Tagittellaegh*, en deffelfs gemalin *Tagisikel*, de zefte, hebben de maght en overhand over ziekten, en worden door de zieken aengebeden en geviert.

De zevende God *Tiwarakahoeloe* en d'andere *Tamakakamak*, hebben over der Jacht te gebieden.

De negende God, met name *Tapaliat* en d'andere *Tatawoeli*, voeren heerfchappye en gezagh over den oorlogh. Deeze worden by meeft alle het manvolk geviert, naer dien defe alle ten oorlog trekken. De elfde, genaemt *Takarye* en d'andere *Tamakading*, zijn de voornaemfte Goden over hunne jaerlixe zeven Feeften.

De dertiende God is genaemt *Faribbe*, *Fikarigo Gougosey*. Dees word gezeid tegen 't noorden te woonen, en niet goet te zijn, maer de menfchen zwart, pokdaelig en lelijk te maeken, die de God *Tamagisanghach* fchoon gemaekt heeft. Waer over hy flechts by de *Formosanen* tot afwending van fchaeden gebeden wort: en *Tamagisang* tegen *Teckaroepada*, dat hy hem bekijven en ftraffen wille.

Volghens zeggen der *Formosanen*, was voor heene deze Gode en mansperzoon, woonachtigh binnen *Sinkam*, geweldigh wreet en nors van gelaet, en ongemeen lang van neus, en daer over ten fpot by eene iegelijk. In 't fchaemte dan en ongedult van langer het fpotten te hooren, verzocht hy hertelijke de Goden van in den hemel te moogen opgenoomen worden, gelijk ook aenftonts gefchiede. Want toen het volk hem weer begon te befpotten, wiert hy door de Goden ten hemel opgenoomen. Dan na een verblijf van eene wijle, daelde hy weer neder, en bragt zynen Landgenooten zeven en twintig artikelen toe, met bevel van de zelve kloekmoedelijk t'onderhouden, of, by naelaetingh, of overtredinge der zelver, hen flimmer te plagen, dan hy door hen geplaegt was. Deeze punten worden by hen alle maenden eens, wanneer de maen ontrent zekre fter in de lucht komt, tien dagen lang vervolgens onderhouden: en is deze tijd genaemt *Karichang*, gelijk die hier na te verklaren zijn.

Landbouw.

De *Formosanen* toonen zich zeer nalatigh in den landbouwery; niet tegenftaende zy vruchtbare landsdouwen bezitten. Twee Goden, de opperften, hebben by hen het gebiet over de zaigewaffen: d'een genaemt *Tekkarupada*, d'ander *Tamgisangak* deffelfs gemalin: hoewel niet alleenlijk over de zai-gewaffen; maer ook over de velden en menfchen. Zy willen dat deze Goden het meefte vermaek in twee zekre huizen nemen: met name *Tamacuwalo*, en *Tamabal*, ten aenziene de zelve alleenlijk tot offerplaetfen voor hen gefticht zijn: om daer in aen hen overvloedelijk veldgewaffen t'offeren.

Zoo ſtout is niemant, die zou derven beginnen te zaien, zonder te voore aen deze huizen twee zwijnen geoffert te hebben: die hen, op aendiening van te willen zaien, by zekeren inwoonder van die huizen afgevordert worden: waer tegen zy geen misnoegen derven tonen, uit vreze van de Goden te vertoornen. Desgelijx komen d'oudſten des dorps, wanneer het regent, met een zwijn en groten overvloet *Maſakhaw* het volk van deze twee huizen beſchenken, ten dienſte van hunne Goden.

Komenze in het gaen na de zaivelden eenigh wilt beeſt t'ontmoeten, en dat te doden, de lever en het herte worden, ten offer aen de Goden, in die huizen gebraght. Wanneer nu al de zaiers by een en zaivaerdig zijn, is dit volk van de twee huizen benootzaekt een zekere kleine vlakte te bezaien, met navolging daer in van de ganſche gemeente. Na dit ſtuk lant bezait is, worden tuſſchen twee ſtroo-ſchoven, by hen *Tengura* genaemt, een Piſang-blat, een weinig *Siry* en kalk geleit, ten offer aen de Goden: t'effens met roepen om byſtant in het zaien.

Het zaet in d'aerde geſmeten, word een rijs-pot, *Sangi* in de tale des Lands geheten, op de Noortzijde der twee huizen geſtelt, en zoo lang daer gelaten, ter tijdt toe de rijs haeren volſlagen wasdom heeft.

Komt het koren by de potten (want nevens de zelve wort een weinigh gezait) wel te ſlagen: zy worden met grote blijdſchap ingenomen, met vaſt betrouwen van dat al hun koren zoo wel ſlagen zal.

In den zaitijdt magh geen tabak gedronken worden, of zou anders al hun gezai, zoo de duivel-jaegſter hen wijs-maekt, in tabak veranderen. Ter zelfſter tijdt mogenze geene winden van achteren loſſen: of anders zouden de Goden quaet zijn, die met geen ſtank willen bedient worden.

De graten van gegete zoute viſch of ſchellen van uyens mogenze in dien tijdt op 't lant niet ſmijten; maer brengenze in een Talangak of Kalabas in 't Boſch, uit inbeelding van anders het vergiftig gedierte hun koren zou op eeten. Geen *Piſang* noch te mogen gegeten worden, uit vreze dat de wilde beeſten daer door de ſmaek van hun koren zouden krijgen.

Zy moogen geen vuur by zich hebben: anders zou het koren verbrant worden. Niemant magh in den zai-tijdt zuiker-riet nochte granaetappels 's morgens eeten; maer wel 's avonts. Ook is hen verboden gebraden vleeſch t'eeten: of zou anders het koren door de wilde zwijnen aen brant geſtoken worden; van gelijke *Machal* dat's *geſoute vleeſch*, anders zouden de *Kuries* of wurmen in 't koren komen; moeten desgelijks zich onthouden van *Kanging*, (een zekere viſch;) en van een hay t'eeten, ter oorzake zy deze laeſte niet hebben: waerom zy geloven, dat het koren geen airen zou krijgen.

Zoo zy op den velde ſliepen, hun koren zou niet opgroeien; maer leggende voortkomen. Geen water, 't en zy met den drank *Maſakhaw* gemengt, magh gedronken worden, of het koren zou tot water worden.

Zoo eenigh ſtof onder den veltbou in iemants oogen quam te vallen, hy magh zich daer niet van ſchoon maken; maer moet uit de zaiplaets gaen.

Noit word by hen koren geſneden, zonder offer aen de Goden te doen.

Komt iemant een doorn in de voet te treden, hy moet den zelven buiten het velt uittrekken. Geen vrou derft haer achterſte deel aen eenen man vertonen, nochte het hooft tuſſchen haere beenen buigen, nochte nakend gaen. Meer andere waengeloven worden, geduurende den zai-tijdt, by hen onderhouden. Wanneer nu het koren af te maien is, wort het eerſte bos uitgedorſt, en daer boven op een klomp aerde geleid, met bede aen de Goden, om d'airen te verzwaeren.

Na

Na het inbrengen des korens in bezondere huizen, offerenze een zwyn aen de Goden, en bedryven veele pleghtigheden in deffelfs opleggen: leggen onder andere boven een groote zwarte pot, by hen *Walanga Kitouwau* genaemt, een groot ftuk klei, biddende de Goden om verblijf van zwaerte in het koren. Gelijkze ook niet twijfelen of 't koren, zoo langh de pot blijft ftaen, komt te verzwaeren.

Jacht of wilt-vangft. De jacht of wilt-vangft, die tien of twalef daghen duurt, gefchiet by wyle met veel en by wyle met weinig volks, en wort meerendeels volbraght, met het zetten van ftrikken en rottingen, hoewel ook met Hafagayen, pijl en booge. Wanneer ter jacht gaen, maken zy een huis in het veld, *Kadelang* genaemt; waer in haer jacht-gereetfchap hangen.

Gelijk twee Goden over den veldbou, zoo hebben ook twee Goden, *Tawarakakoeloe* en *Tamakakamak*, over den jacht by hen het gebiet, dien zy, eerze zich op weg ter jacht begeven, offer doen, om een goeden vanghft te hebben. Defgelijx flaen zy hunne droomen des voorigen nachts ga, met ophaeling van de zelve tegen elkander: geven ook achtingh op den vogel *Agdak*: want zoo dees hen komt tegen vliegen, het wort voor een goet teken gehouden; maer voor een quaet, zoo hy ter rechte of linke zyde vliegt, en de jacht dienvolgens geftaekt: anders vervolght.

Ook begeeft zich een ander hen na den ftroom, ter opbouwing van zeker klein huisje van ftroo, in de geftalte van een harten hoorn. Dit wort aen de Goden geoffert, met deze woorden: *zoo de Duivel of eenige andere Geeften ons quamen te volgen, wy bidden u, verhinder en drijf hen van ons wegh.*

Van het eerfte beeft en van ieder, dat zy jagen, wort een ftuk van de muil, fteert, nieren en hert, op een Pifang-blat, met *Siri*, gewalmde rijs en *Mafakhaw* opgeoffert, met verzoek van geluk ter jacht en goeden vangft. Meerendeels wort het binnenfte deel den Goden toegedient; met bybrengen: de Goden het herte meeft beminnen.

Van ter Jacht weer te ruch gekomen, doenze in het huis, welk gebouwt is, om hun gereetfchap daer in op te hangen, aen de Goden offerhande, met verfoek, dat die na hen komen te jagen, geen voorfpoet mogen hebben, nochte iets vangen. Eindelijk word dit huis gefloopt, en aen kolen geleid. Na het verrechten van al deze dienftplegingen, komen de vrouwen, des by een bode door de mannen verwittigt, om de beeften te helpen t'huis brengen. Deze vervoegen haer derwaert, met grooten overvloet van den beften drank, om met elkandre vrolijk te zijn; zulx aldaer een yzelijk nat verzwolgen, en het brein door den drank beftoven word.

Dikwils worden t'eener jachte zeven en acht honderd, duizent, ja twee duizend harten gevangen; zoo dat d'onzen aldaer de befte harten-bout, voor twalef ftuivers konden bekomen.

Onder al de Formofanen of wilden is een groote verfcheidenheid van tale of fpraek, en dikwils in twee dorpen, naulix drie of vier mijlen van elkandre gelegen, een ganfch byzondere: zulx d'inwoonders van 't een dorp, die van het ander niet verftaen kunnen: maer zich van tolken onderling moeten dienen. *Tale.*

Zy hebben geen gebruik van letteren, en by gevolg gene fchriften, of boeken: nochte niemand onder hen kan een letter lezen en fchrijven. Alleen hebben d'onzen eenige leeren lezen en fchrijven.

Zeer bequaem was het eiland *Formoza* en *Tayowan* voor d'onzen tot den Sinefen handel: wijl die tot allen tijde des jaers bezocht, en uit den ftroom *Chinch* of *Cinchieu*, op de kuft van *Sina*, konden bevaren worden. *Koophandel.*

De voornaemfte koopwaren, die d'onzen op *Formofa* bequamen, beftonden in zuiker, fteen-box en harte vellen, die zy van daer na *Japan* voerden.

Der Kompanjies koopmanfchappen wierden met Sinefe Jonken na den ftroom *Chincheo* en de Stadt *Eymuy* aen haeren Faktoor of koopman

verzonden : ook aen andere byzondere Sineſe koopluiden , die eenigzins bekent en te vertrouwen waeren, mede gegeven en vervoert, om daer voor in te kopen zoodanige goederen en koopmanſchappen , als voor *Japan* , *Indiën* en 't vaderland vereiſcht wierden. Dit wiert alzoo met oogluiking van den *Konbon* over het landſchap van *Fokien* ingewilight. Ook quamen zommige byzondere koopluiden uit *Sina* met eigen vaertuigen herwaerts hun eigen waeren te koop veilen ; hoewel dit van klein belang was. Waer over, wanneer de tijt naekte van het afvaerdigen der ſchepen jaerlix na *Japan* of *Batavia*, en de goederen uit *Sina* weinig ſcheuts hadden, was men benoodzaekt met twee of drie Jachten naer *Sina* of *Eymuy* zelfs te gaen : alwaer de goederen, doch al by verſcheide parthyen aen boort gebragt, gewogen en ontfangen wierden. En ſcheelde d'inkoop aldaer acht of tien en meer taylen op een pikol zijde. Een tayl gerekent op zeven en vijftig ſtuivers ; een pikol op hondert vijf en twintig pont.

De Formoſanen onderhouden zeer ſtips zekeren tijdt , dien zy *Karichang* noemen, met zich, geduurende dezelve, van verſcheide dingen t'onthouden en mijden.

De *Karichang* verſchijnt alle maenden eens, als de maent ontrent zekere ſter in de lucht komt, en geduurt tien dagen. Dees *Karichang* word gezeit hier uit zijnen oorſprong genomen te hebben : Zeker man, woonachtig in *Sinkan*, genaemt *Fariche Fikri go Gon go Sey*, was magtig wreet en bars van gelaet, met een lange neus, daer over hy by ieder van zijn volk beſpot wiert. Dees derhalve, uit verdriet in dit ſpotten, bad de Goden, om in den hemel opgenomen te worden, gelijk aenſtonds geſchiede , na hun zeggen , zoo dra het volk hem weder begon te beſpotten. Na een wijle daelde hy weer uit den hemel op d'aerde , en belaſte toen zijne Land-genooten, in weerwrake van het ſpotten , de volgende zeven en twintigh artikelen t'onderhouden, op ſtraffe, by nalatigheid, van ſlimmer geplaeght te worden , als zy hem geplaeght hadden.

I.

By verbot van dezen Fariche , *mogen de Formoſanen in den tijt van den* Karichang *gene huiſen bouwen noch muuren noch ruſtplaetſen, by hen* Tackops *genaemt, noch pagers of heiningen op 't velt maken, uit vreſe, ſoo zy anders deden, dees* Fariche *alles aen brant zou ſteken en vernielen.*

II.

Zy mogen niet kopen nochte verkopen, vellen, zout, Gangans , *geſchilderde kleetjes noch iet anders, of zouden alles verliezen.*

III.

Mannen van volwaſſen ouderdom mogen in den tijt van den Karichang *by hunne vrouwen niet ſlapen : desgelijx een jongman niet trouwen , nochte ſijn huisraet of goet tot ſijne Bruit brengen : mag ook niet by haer ſlapen. Zoo een man zijne vrou in dien tijt bekent, hy beelt ſich vaſtelijk in 't kort te ſullen ſterven. Zoo een bruidegom ſijne bruit bekent, hy vreeſt voor een geſtadige ſiekte en met haer altijt in twiſt en haet te leven.*

IV.

Zy mogen gene nieuwe velden maken, nochte ſtroo of gras daer op leggen : ook geen zaet daer op zaeien ; of anders ſouden hunne velden verbrant en vernielt worden.

V.

Zy mogen geene bogen noch pijlen maken, nochte ſchilden, ſwaerden , Haſagayen of ſtrikken : zouden anders hun geweer verlieſen en ſtrikken gebroken worden. Mogen ook gene beeſten vangen nochte braſeletten maken : of anders ſouden de vrouwen grouſame pijne in d'armen hebben.

VI.

Zy mogen geen nieu goet aen trekken of dragen: wat het ook zoude mogen zijn , al ſchoon het een Bamboes waer, daer zy hunnen drank in dragen : of ſouden het verliezen en grote ziekten op 't lijf halen.

VII.

Gene bruggen tot de huizen of over eenige stromen nochte tot verkens-kotten mogen gemaekt worden : of de bruggen souden gebroken worden en de verkens sterven.

VIII.

Gene kleetjes, Gangans, *rijs, rijs-stampers, en zwarte potten met twee ooren, noch andere drank-potten mogen in huis gebragt worden ; noch groene Bamboesen gekapt ; maer droog : doch mogen die niet in hun eigen huis setten ; maer wel tot een van hunne gebuuren : ter tijt toe de* Karichang *over is.*

IX.

Mogen geen Pinang- *noch klapperboomen of Bamboesen , noch* Patatis, *noch eenige andere gewassen in dien tijt planten.*

X.

Zy mogen geen vuur op hunne nieuwe vergader-plaetsen stoken, die zy Kauo *noemen , nochte daer in niet slapen, of souden grote siekten krijgen.*

XI.

Jonggesellen, die in langen tijt niet gelopen hebben, Tragaduwel *genaemt, mogen niet lopen in dien tijt, uit vrese voor siekte.*

XII.

Geen kint in dien tijt geboren, mag van zijne moeder genomen worden, of anders sou het sterven.

XIII.

De mannen mogen gene arm-ringen, Salahim *genoemt, dragen, of hunne armen zouden seer worden.*

XIV.

Zy mogen gene zwijnen doden, schoon een van hunne voornaemste vrienden by hen gekomen was; maer wachten, tot de Karichang *over is : 't en zy iemant doot waere.*

XV.

Mogen voor zich selfs wel visschen vangen en drogen; maer niet voor andere, schoon zy ter Jacht gingen.

XVI.

Mogen gene zwijnen in hunne nieuwe huisen setten, gemaekt voor den Karichang : *zoo te voore daer geen in geweest zijn : maer moeten wachten tot over den* Karichang : *of souden anders deselve verliesen.*

XVII.

Zoo een vrouwe in den Karichang *een kint komt te baren, sy magh dien genen naem geven : of het sou sterven.*

XVIII.

De moeder of kraem-vrou mag in dien tijt niet uitgaen : noch het kint verder, dan tot aen de gebuur-huisen gebragt worden.

XIX.

Een nieu gekoren Tamatawa *of Hopman, magh in dien tijdt niet te velde trekken : maer moet wachten tot over den* Karichang.

XX.

Een bruidegom mag met de bruit niet wandelen : 't en zy alree te voore met haer gewandelt heeft : of sou een swaere ziekte krijgen.

XXI.

Geen vader of moeder mag uit haer dochters mondt de twee voorste tanden trekken, (gelijk by hen gebruikelijk is) ook gene gaten in d'ooren booren, ten tijde des Karichangs.

XXII.

Geen jongman magh in dezen tijt uitreizen, soo het sijn eerste reize is.

XXIII.

Gene jonge dochter mag op de troch dansen, soo zy het noit te vore gedaen heeft ; maer moet wachten tot dat de Karichang *over is.*

XXIV.

Geen kleine kinderen, Taliglig *genaemt, mogen arm-ringen in dien tijt dragen, of hen zou quaet geschieden.*

XXV.

Zy mogen voor d' eerste reise in dien tijt den groten omgang, Zapuliang *ge-*

naemt, niet dragen tot de Stad Mattou, *noch in dezelve gaen , by aldien zy te vooren daer niet in geweest zijn.*

XXVI.

Zoo een Sinees of eenig andere vreemdeling een verbont met iemant hunner gemaekt heeft , dien mogen zy in dien tijt in hunne huizen niet brengen : maer wel tot een van hunne gebuuren , tot dat de Karichang *over is , en hem dan lustig onthalen. Het oprechten van een verbont geschiet by hen in deser wijse : zy houden in hunne handen een stroo over de kisten , voor hunne goden ; met dese woorden daer over t'uiten. Zal ik in dit verdrag met mijn makker veel winnen ? wanneer ik tegens hem toornigh spreek, sal hy verduldig zijn ? Hier op offeren zy den goden gewalemde rijs , Masakhaw, Pinang en Siri.*

XXVII.

Sy mogen geen Mariche thad Kaddelangang *maken in hunne Steden, Huizen , Velden noch op de jacht : en ook geen* Vagakang , *in den tijd van den* Karichang.

Oorlogen. Des jaers zestien honderd twee en vijftigh , den zevenden van Herfstmaend , sloegen de Sinesen van *Tayowan* en *Formosa* , onderdanen van de Oost-Indische Kompanjie, op steun van hun grote magt van volk , tegen de Hollanders aen 't muiten , onder het Onder-hooft *Faiet* , een overste van *Smeerdorp*, gelegen twee mijlen van *Sakam*, op toeleg van 't kasteel op *Tayowan* t'overrompelen.

D'aenslagh wierd by hen in dezer wijze besteken : Te weten, by hen was in den raed besloten het Opper-hooft des kasteels van *Tayowan* , met name *Niklaes Verburg* , al de Bevelhebbers en besten bloem der koopluiden , uit de Stadt *Zeelandia* , op hun gewonelijk Feest van de volle Maen (welk by hen met het ontsteken van keersen en aenrechten van maeltijden plechtelijk geviert word) te nodigen, met voornemen van hen alle, onder het drokste van goe cier maken, ter neer te matsen.

Na dien gruwel-daet , zoudenze op het kasteel aengetrokken hebben , quansuis onder schijn van het Opperhooft t'huis te brengen , om na het openen der poorte of deuren ten kastele in te dringen , en dat t'overweldigen.

Dan *Pau* , mede een Opper-hooft der Sineesen in de stadt *Zeelandia* , en broeder van den Veldheer *Faiet* , begon naedenken in dien aenslag van sijnen broeder te krijgen , en met den zelven daer over te herrewerren. 't Is, zeide hy , een prijzelijke zake, die ghy met uwen Luitenant tracht aen te vangen. Maer denke, zoo de aenslagh mislukt , en de Hollanders d' overhand komen te bevechten, het niet alleen u ; maer het leven van zoo veele duizenden onnoozele zielen wil kosten , die door u opgerooit worden.

Na veel gespreks van deze en andere redenen wederzydelings gehouden , kreegh eindelijk het Opperhooft *Pau* , tot antwoord van den Veldheer *Faiet* : is uwe vreeze zoo groot , het staet u vry na uwe wooninge te vertrekken. Zoo dan , 't zy de Hollanders of wy d'overhand krijgen , ghy zijt bevrijdt altoos : 't is beter in vryheid te leven , als een slaef te sterven.

Pau op dit antwoord , vertrok ; maer vond raedzaem , na veel overlegs op wegh , de verraderye t'ontdekken.

Gekomen dan op *Tayowan* , onder het kasteel , verzocht op den Serjant , om met het Opper-hooft in mont-gemeenschap te treden. De Serjant , die zich des weinigh kreunde, liet *Pau* byna onbeantwoort staen wachten , uit oorzake het Opperhooft *Verburgh* by den Prediker in 't gebedt was. *Pau* riep daer op ten andere male , om ingelaten te worden, t'effens met byvoegen van de nootwendigheid der zake.

Pau eindelijk ingelaten en by het Opper-hooft gekomen , deed verslag des toelegs , dien de Sinesen brouwden.

Verburgh , daer over ontstelt , beval *Pau* op het kasteel in bewaernis te

te houden, en zond den geweldiger met acht man na *Smeerdorp* op kuntschap uit, die met tydingh van dat de Sinesen reeds aen 't vergaederen waeren, alleen weer te ruch quam: want d'acht waeren door de Sinesen op de vlucht gedreven.

De Duitschen, die in het dorp *Sakam* woonden ten getal van dertigh, naemen de wyk in de stal, tot behoudenis van hun leven, hoewel niet zonder vreze en vervaertheid.

Faiet, die het marren voor schadelijk aenzagh en lucht van den ondekten aenslag had, trok met zyn ganfche maght op, nae *Sakam* toe, hieu aldaer alles ter neer, en leide de huisen in kolen.

De Tuinier van de onzen, die des zondags 's morgens gingh om een mant met vruchten nae het opperhooft op *Tayowan* in het kasteel te brengen, wiert op weg achterhaelt en zijn hooft, gehouwen van den lijve, in de mant, in plaets van d'uitgenoomen vruchten, geleid, en onder de steene brugge met den romp gesmeeten. Middelerwyle waeren de dartigh Duitschen in de stal met groote vreze en vervaertheit bevangen.

De stal-meester, genaemt *Marines*, besloot met drie stal-knechten, op een paert, met een zwaert in de hant, uit de stal na *Tayowan* te trekken. Dan eer zy daer konden komen, mostenze recht door *Sakam* trekken, daer 's vyandts grootste magt lach, sterk ontrent sestien duizent.

In het doorryden, niet zonder groot lijfs-gevaer en tegenstreven, sloegh de stal-meester eenen Sinees het hooft van den lyve, en quam eindelijk, beneven zyne drie stal-knechten, door de engte of naeuw op *Tayowan*, op zondagh den achtsten van herfst-maent, des voormiddagh onder de preke.

Het opperhooft *Verburgh*, verwittight door hem van de gelegenis der zaeken, en de benauwtheit, daer de vier en twintigh achter gebleven in waeren, door 's vyants naederen aen den stal, veerdighde aenstonts hondert twintigh man af, onder *Danker* als opperhooft, geboortigh van Zeeland.

Dit hant vol volks, ten aenziene van zulk een maghtig heir van vyanden, voer met een sloep en boot van *Tayowan* na het dorp *Sakam*, en sprong, gekomen recht by en over de stal, op bevel van *Danker*, met den hopman *Hans Pieterfz. Scheflee*, voor aen uit de vaer-tuigen, die weer na *Tayowan* voeren, tot de borst toe in 't water. Dit gemerkt by den vyant, sterk zestien duizent man, trok de luitenant des veltheers *Faiet* met een troep van duizent man den onzen in zee tegen, in meenigh van hen aldaer aen te tasten en ter neer te matsen; gelyk zy met groot gemak zouden konnen gedaen hebben.

Dan naulix hadde d'onzen de voeten uit de sloep en boot gezet, of de vyant begon den hertret te nemen. Wel losten zy voor d'eerste reize hunne roers op den vyant; maer konden die voor de tweede male, belemmert door de diepte der zee, niet herladen.

Middelerwyle ontstont, niet zonder een zonderlingh beschikkingh Gods, krakeel onder den vyant: want *Faiet*, die met het gros des heirs op den oever bleef wachten, beval den luitenant *Loukeqwa* uit het water te komen, en naer lant te vertrekken, ter oorzaeke, zoo hy zeide, hem grooter vermaek zou zijn de Kristenen te lande dan te water te zien neermatsen.

Loukeqwa was van een heel ander gevoelen, en wilde d'onzen in 't water aengetast te hebben, schoon 't vijf of zes hondert man zou kosten; ja, liet zich voorstaen noch koop daer aen te hebben: gemerkt, zyns bedunkens, deze troep de beste van onze maght was. Na veel stribbelens wiert het gevoelen des veltheers ingevolgt, die aenstonts den luitenant het optrekken met zyn volk uit het water beval. Dit stak den onzen een herte onder de riem, en gaf middelerwyle gelegent van te lande te stappen, om met den vyand schermutselingh te houden.

Dan-

Danker schaerde zijn volk in slachorde aen de linker zijde, en had den vyandt op de rechte. Midderwijle quam zekere zwartin, getrouwt aen eenen duits man, en op 't uitterste zwanger uit het bosch, (derwaert zy uit vreeze voor de Sinesen gevlucht was) tot d'onzen gelopen: dan wiert, naerdien zy te na aen 's vyants zijde quam uitlopen, door twee hopmannen onderschept, die haer in 't aenschijn van ons volk het kint uit den lijve sneden, en dat, op stukken gehouwen, naer d'onzen toe smeten, met dreigen zy hen het zelfste zouden doen.

De Hollanders, evenwel, aengemoedight door *Danker*, trokken kloekmoedelijk op 's vyants heir aen, en deden eenen hunner bevel-hebbers sneuvelen. Groote verslaegenis baerde dit onder de Sinesen, die den gesneuvelden opnaemen, en met een yzelijk geschrei op de vlucht na de stadt *Sakam* staken, weg-werpende geweer en al wat zy by zich hadden.

D'onzen gaven van achteren lustig op hen vuur, en joegenze tot door de stadt *Sakam* na.

Eindelijk vertrokken d'onzen zich weder na *Sakam*, en naemen hunne nachtrusten in de stal. Des nachts kregen zy twee duizent kristen *Formosanen* tot bystant, door het opperhooft *Verburgh* hen toegezonden: die des maendaghs, den negenden, den vyand gingen op zoeken; doch vonden niemant, maer zagen des anderen daeghs voor zonnen opgang den vyand van een klein geberghte op trekken.

Dan tusschen beide was een spruit, die door zijne diepte het bykomen tot elkandre belette. D'onzen, om over te komen, zakten een weinigh af. Dit deed onze *Formosanen*, die het voor deizen aenzagen, met een groote doldriftigheit weg, en naer het Dorp van *Sinkan* toe lopen. Dan een Serjant *Joost van Bergen*, stak eenen hunner met een Hasagaye, en brachtze hier door alle weer te ruch.

Midderwijle quam een Serjant met twintigh man over den spruit, en bezette den doorgang, tot dat de rest zou overgekomen zijn.

Dan eer de helft van de Hollanders over was, waren de meeste kristen *Formosanen* over, en trokken toen gelijkelijk tegen den vyant aen, die, na het uit staen van drie mael los branden met musketten op hem, op de vlucht stak.

Dien dag ontstont een bloedig gevecht, met verlies aen 's vyants zijde van achtien hondert man: behalve vrouwen en kinderen: beneven het opperhooft *Faiet*.

D'onzen joegen de vluchtelingen na, tot zonnen ondergang; en vonder, gekomen by hunne leger en rustplaetse, ketels, pannen, en diergelijke koken gereetschap, met lekkere disgerechten, om daer mee, nae het bevechten der zege, goe cier te maeken.

De Luitenant Generael *Louequa*, bleef acht dagen in het klein gebergte schuil, en quam toen weder zijne wooningh tot *Tankoya*, zeven mijlen van *Tayowan*, nemen. Doch wiert by ons volk gevangen, en tot *Tayowan* gebragt, en aldaer levendig voor het vuur gebraeden: daer nae achter een peert door de geheele stad gesleept, en zijn hooft by des opperhoofts hof op een staek gezet.

De twee hopmannen, die de zwangre zwartin voornoemt, schendig om 't leven hadden gebraght, wierden geraebraekt en gevierendeelt.

Dit oorlogen duurde vijftien dagen: en wierden in al dien tijd ontrent vier duizent mannen en vijf duizent vrouwen, behalven kinderen, ter neer gemaekt en vernielt: zonder d'onzen, een wonder, eenen dooden of gequeste hadden.

Twee jaren nae dit oorlogen, des jaers zestien hondert vier en vijftig, in bloeimaent, onstont weer op het Eiland *Tayowan* en *Formosa* uit den noordweste een groote meenighte Springhaenen, die al de veldgewassen af-knaegden: waer door hongers noot over de acht duisent menschen te sneuvelen quamen. Zy waren wonder van gestalte: hadden een ring-kraeg om den hals, gelijk een pieke-

A. l'Hôtel du Gouverneur. B. le Temple. C. le poids de la ville. D. logis du Maréchal de la Compagnie. E. la haute Justice. F. la Boucherie. Harnois et instruments de guerre. G. le Marché. H. la Prison. I. le Quartier. K. le Réduit. L. le C

CHÂTEAU
ZELANDIA
TAYOVAN

pickenier, en een yzere hoed of helmet op het hooft, als de zoldaten dragen.

Zy maekten in het vliegen met hunne vleugels zulk een sterk geraes, en groot gesnor, als of 'er een groote wind over quam waeien.

Zy staken van het Eiland *Tayowan* na *Formosa* over, bleven daer drie maenden, en namen eindelijk van daer na't Noord-weste de wijk: op den negenden van Ooghst-maend des Zondaeghs avonds: van waer zy gekomen waren. Dan hier door was de ellende niet gedempt: want zy lieten jongen na, die slimmer waeren als d'ouden, en voorts al af maeiden, wat noch overgebleven was. Deze jongen, dewijl zy niet vluch waren, wierden meerendeels by de Sinesen, door bevel van ons Opper-hooft, gevangen.

Eiland Tayowan.

HEt Eiland *Taiwan*, of zoo andere spelden, *Tayouan* en *Tayowan*, is gelegen aen de zuid-zijde van *Formosa*, drie vierendeel mijls met zijne noord en ontrent een boog-scheut met zijn zuid-eind daer van af. By laeg water is de wijte, tusschen het zuid-eind en *Formosa*, over waedbaer; maer tusschen het noord-eind en *Formosa* wel dertien voet waters.

Het leid gestrekt meest zuide ten ooste en noorde ten weste: is groot derdehalve mijle in de lengte en een vierendeel mijls in de brete. Eigentlijk is *Tayowan* van nature een zantplaet; hoewel ook een eiland.

Op het noord-eind staet een sterke vesting, *het kasteel van Zeelandia* by d'onzen genaemt, en gesticht door hen des jaers zestien hondert twee en dertig, boven op een gebergte of hogen zant-duin. Het wiert omringt met twee muuren van grauwen steen, d'een boven d'ander, en de tweede muur met vier halve manen.

Onder het kasteel, ten weste, leid een vierkante vesting, weerbaer door twee punten.

Een boog-scheut van 't kasteel leid een sterke ronduit, de sleutel des kasteels, genaemt *Uitrecht*, zestien voet hoog van steen opgehaelt, en gesterkt met zeven strijk-weringen.

Oostwaerts van het kasteel leid een Stadt, by d' onzen gesticht en *Tayowan* genaemt: is niet boven een vierendeel uur gaens in de ronte groot: maer was, voor de verovering, zoo net en schoon bebouwt, als eenige Stadt in *Holland*; hoewel niet ten dele zoo kostelijk in huizen. De straten waeren met vierkanten brik-steen geplaveit, die by d'onzen zeer schoon en zuiver gehouden wierden.

Daer bevonden zich toenmaels ontrent tien duizent Sinesen op dit Eiland, die zich meest met den koophandel erneerden: behalve onze Krinen en Heidenen of Formosanen, 's lands ingeboornen.

Op het Eiland van *Tayowan* zijn meest zantduinen: en is by gevolg niet vruchtbaer: want het geeft schier niet dan pijn-appels en andere wilde bomen. Een halve kartou-scheut van 't kasteel is d'ingang van een kanael of haven, by de Sinesen *Loakhau* en by de onzen, om zijn engte, 't Nau van *Tayowan* genaemt. Met hoog water is de diepte niet boven dertien of veertien voet. Recht tegen over 't kasteel *Zeelandia* leid een zant-plaet boven water, *Baxemboy* geheten, bezet met vele visschers dorpen.

Sedert de Sinesen *Tayowan* onder den zee-rover *Koxinga* en zijnen zoon *Sepoan* bezeten hebben, is aen het kasteel, tusschen de punt *Amsterdam* en *Gelderland*, noch een poort gemaekt, en by de nieuwe punt een goot van anderhalve vadem wijt, wederzijds met steen opgehaelt, en aen de muur met yzere tralien voorzien, daer water en visch door komt, en zich verzamelt binnen het kasteel voor des Opperhoofts huis, in een tank of stene water-bak. Aldaer staet een speel-huisje,

F welk

welk den ouden *Koxin* tot vermaek diende.

Des jaers zestien hondert vier en zestig was, volgens bericht der onzen, die uit de vlote voor *Tayowan*, onder den Admirael *Balthasar Bort*, aen den vyant tot verlossing der gevangene Neerlanders, t'essens om een verdrag van vrede te treffen, derwaerts gezonden waren, het kasteel allerwegen met geschut voorzien, en de borstweringen rontom met nieuwe bamboesen: daer beneffens de barmte langs het het kanael met een en twintig stukken geschut, staende tusschen schans korven, bezet. In het kasteel woonden alleenlijk des overleden ouden *Koxins* wijven en wierden aldaer bewaert: de krijgsknechten hielden daer buiten huis in opgerechte schuuren.

De vervalle en omverre gehaelde huizen in 't quartier lagen noch onopgemaekt. Om het Fort *Sakkam*, op *Formosa*, lag ook geschut, en voor 't zelve beneden op de aerde stonden twee stukken. Het dorp aldaer was met huizen vermeerdert: vijf hondert stonden al: doch niet alle van steen opgehaelt. De landweg om de Zuid was ook meer dan voorhene met woningen betimmert. Daer wierden niet meer dan vier en twintig vaertuigen getelt, meest Koyaes, die in 't binnen-water by het quartier lagen: daer beneffens het Fluitje *Kortenhoef*, welk den vyand in den oorlogh in handen gevallen was.

De meeste inwoonders des Eilands van *Tayowan* zijn heden ongeschore Sinesen: die zich onder den Tarterschen Keizer van *Sina* niet willen buigen, en het zelve nevens dat van *Formosa* onder hunnen Overste *Koxinga* des jaers zestien hondert een en zestig der Oost-Indische Maetschappye hebben afhandig gemaekt, welke beide deze Eilanden lange jaren bezeten heeft.

De Sinesen op beide deze Eilanden *Tayowan* en *Formosa* onderhouden een en dezelve zeden, maniere, kleding, tale en Godsdienst: desgelijx spreken een en dezelve tale met die op het vast land van *Sina*: verschillen alleen in het dragen des hairs: welk deze Eilanders na d' oude Sinese wijze lang dragen, hoewel net gevlochten; maer die op 't vast land, door dwang der Tartars, ten teken van onderdanigheid, na de Tartarische wijze kort of afgeschoren: slechts met een tuit achter aen 't hooft.

Gelijk de Formosanen verscheide Goden hebben en aenbidden, zo ook de Sinesen, die heden deze Eilanden bewonen. De voornoemde Schotsman *David Wricht* stelt een getal van twee en zeventig in volgende woorden.

Zy erkennen een almagtigen God, Schepper en Bestierder van hemel, aerde, zee, zon, maen en sterren, dien zy *Ty* noemen, en voor den Opperften en eersten God houden. Zy doen offerhande aen dezen groten God; hoewel maer eenmael 's jaers: als een levendig zwijn, verbrant met zandelhout: want een schaep of ander vee t'offeren, wort by hen voor een grouwel geacht.

De tweede God wort by hen genaemt, *Tien Sho Joch Koung Shanch Tee*. Dees is de tweede perzoon of Opperste voorzitter des hemels en Bestierder: waerom hy *Tien Sho*, dat 's *tweede persoon des Hemels*: en *Joch Koung* en *Shang Tee*, dat 's *Bestierder des Aertrijks* genoemt wort. Hy heeft alles onder zijne magt en noch drie Geesten onder zijn gebiet: d'eerste is genaemt *Heuoung*, dat 's *Bestierder der regen*; hoewel de gemene man hem *Hououng* noemt: dees wort voor den zesten Godt gerekent en gezeit wasdom in het koren te brengen en regen op het aertrijk te geven, tot ververschingh van alles.

De tweede Geest is genoemt *Teoung*, die magt heeft over het leven van de menschen, en op alles wat op der aerde leeft of groeit. Hy word voor den zevenden God gehouden.

De derde Geest en achtste God word genaemt *Tsuy Zyen Tei Oung*, dat 's *Bestierder van de Zee en van alles wat 'er in of op is*.

Den derden persoon in den hemel noemen de Sinesen *Jok Tee*: die voorhene mede een Vorst op d'aerde;

de; maer zeer rechtvaerdig was: waer over hy in den hemel opgenomen wiert.

De vierde Godt wordt genaemt *Quanoung*: die mede voorhene een sterffelijk mensch op d'aerde was: insgelijx de vijfde, dien zy *Jamoungh* noemen: maer beide daer na, om hunne brave daden, ten hemel verheven hebben.

Aen deze vijf Goden, als Opperhoofden, bestaet de bestiering des hemels: de drie voornoemde, als zeste, zevende en achtste zijn minder Goden of Geesten, dienaers van den tweeden God *Tien Sho Joch Joung Schang Tee*.

Behalve deze acht Goden, zijn 'er noch acht en twintig Raetsheeren des Hemels, die voorhene groote en wijze Filosofen op d'aerde geweest zijn, en nu in den hemel de sterren regeren en ga slaen.

Daer en boven stellen de Sinesen verscheide minder aerdsche Goden, die alle jaers hemelwaerts trekken, om aldaer verslag van de zonden der menschen te doen, die zy in het geheel jaer bedreven hebben: waer van zy vergiffenis verwerven.

D'eerste aerdsche God of liever Goddin, de zeven en dertighste in getale, is genaemt *Pot Sou*, en wort uitgebeelt in de gedaente van een vrouw, met een kint op d'armen.

Zy was, volgens de Sinesen, een Koninghs dochter, en groote Profeeterste, en had, zonder oit man bekent te hebben, een kint ter werelt gebragt, welk zy *Kachu* noemen. Dit, wanneer het tot zijne jaren gekomen was, had mede zeer groot verstant en schranderheid: hoewel minder, dan de moeder: ook wort het niet aengebeden. Zy voegen haer eenen knecht toe, *Pausat* geheten, die op haer paste, en een stok-oud man was.

Daer zijn 'er, die haer voor gene inboorling; maer voor een buitenlandsche vrouwe willen gehouden hebben: en eenige voor een afbeeldinge van de maegt *Marye*, gelijk den ouden man, haer dienaer, voor *Josef*, haer man.

D'acht en dertigste aerdsche God is genaemt *Quaniem*, maer by *Markus Paulus*, *Quamina*: by *Joannes Gonsales*, *Quianina*: die zeidt dat zy de dochter van den Sineeschen Keizer *Tzonton* was, die de muuren tusschen *Sina* en *Tartarye* doen maken had. Maer dit gevoelen wraekt *David Wricht*: en wil dat zy de dochter van Keizer *Biou 't Songong* was: die lange jaren voor den eersten Keizer *Quantekong* of kort na den algemeinen watervloet heerschte.

Dees *Biou 't Songong* had drie dochters, twee der welke reeds getrout waeren: maer de derde, deze *Quaniem*, nam voor nimmermeer te trouwen, in weerwil van haeren vader, die haer reeds eenen man verkoren had.

Dan ziende echter haer daer toe ongenegen en bevreest voor haere eerbaerheid, besloot hy de dochter in een klooster te besteden, met bevel aen den opziender, om haer des te meer te vernederigen, haer niet anders te laten doen, als water en hout in het klooster te brengen, en het zelve schoon te maken. Maer de zwanen, zoo de Kronijken van *Sina* verhalen, quamen van het gebergte, en d'Engelen uit den hemel holpen haer water dragen: desgelijx de vogelen van den hemel het klooster schoon maken, en de beesten uit het wout haer hout toe brengen.

De vader des verwitticht, en denkende zy zoodanige dingen, door toverye deed, wierd daer over zeer vertoornt, en beval het klooster aen brant te steken.

De dochter bemerkende, hoe zy alleen de oorzaek daer van was, nam een priem om haer zelve het herte te doorgrieven.

Dan de hemelen, uit meedogentheid over haer, gemerkt de vader van zijn voornemen niet afliet, belaste den God van de regen, genaemt *Heuong*, een sterke stort-regen en water-vloet op d'aerde te laten vallen, tot uitblussching van den brand des

kloosters. Waer door *Quaniem* uit het klooster raekte en haere toevlucht na het gebergte nam, daer zy een lange wijle verbleef. De vader midlerwijle wiert, door beschikking des hemels, met laserye besmet en meest door de wurmen opgegeten, zonder eenige artzen of heelmeesters hem wisten te genezen. Maer de dochter verwittigt van des vaders quael, door zekeren geest, quam by hem en genas hem aenstonts: dies de vader haer wilde aenbidden: maer zy weigerde die eere en beval hem den hemel en Goden daer voor te danken: welk hy met grooten aendacht deed, en kreeg vergiffenis van zijnen misdaet: want hy een heilig man in al zijn leven was geweest, en nooit de Goden verstoort had, als in dien tijdt.

Niet lange daer na quam *Biou Tsongong* te sterven. Na zijne dood begaf *Quaniem* haer na eene plaetse, onder het gebiet van *Sina* gelegen, *Lambay* genoemt, daer zy haer leven tot aen haere dood met grooten aendacht overbragt. Na haere dood wiert haer ter eere een schone en groote tempel gebouwt, en het lijk daer in geleit. En is, zoo de Sinese Historien en Kronijken getuigen, haer lichaem op heden noch zoo versch, als of het eerst gestorven was. Alle jaers gaen de Priesters derwaerts ter bevaert. In grote achting is deze *Quaniem* by de Sinesen, en wort by hen om hulpe en bystant aengebeden. Haer ter eere worden alle jaers drie Feesten gehouden: maer de grootste in de zeste mane, op den achtienden dag. Dit Feest duurt drie dagen door geheel *Sina*, geduurende de welke de Sinesen niet anders doen, als door alle straten *Wayangs* of toneel-spelen haer ter eere vertonen.

De negen en dertigste God of Goddin is genaemt *Nioma*, of volgens andere *Matzou*: Zy was geboortig uit de Stadt *Kotzo*, in het Landschap van *Houkong*: daer haer vader Onder-Koning was. Deze *Nioma* besloot mede haer leven maegt te blijven, en ging woonen op het Eiland *Piskadores* of *Visschers Eiland*: anders by d'inwoonders *Pehoe* geheten, gelegen drie en twintig mijl benoorden de Linie, en twalef mijlen van het Eiland *Formosa*: alwaer zy haer leven in grote heiligheid en jammerlijken staet geeindigt heeft. Haer beeltenis staet aldaer in een tempel levens groote afgebeelt, met twee dienaressen, een aen de rechter en een aen de linke zijde: ieder met een waier in de hand, die het hooft van *Nioma* bedekken en mede heilig geleeft hebben. Ook heeft zy twee geesten onder haer gebiet.

Zy word onder de Sinesen voor een magtige Goddin geviert, en treet geen Keizer ter heerschappye, of moet voor deze *Nioma* eerbiedenis en een voetval komen doen.

De grootste vierdagh, ter eere van deze *Nioma* aengerecht, is op den drie en twintighsten dagh van de derde mane. De Priesters komen uit alle oorden des Keizerrijks, ter plaetse, daer zy is, ter beevaert: gemerkt zy kennis en wetenschap heeft: wanneer eenige vreemde volken daer, en op wat Eiland zy komen zullen: en of zy goet of quaet in 't zin hebben. Ja zal niemant lichtelijk iet aenvangen of komt eerst by *Nioma* om raet vragen. Haere opkomste van eere en aenbidden wort aldus in de Sinese Kronijken verhaelt: *Zeker Admirael, met name* Kompo, *was met een uitgeruste krijgs-vloot tegens een ander vreemd volk ten strijde getogen; maer gekomen door tegenwint onder het Eiland* Pehoe, *wiert genootzaekt aldaer het anker te laten vallen. D'Admirael, wanneer de wint weer was verandert, beval weer zeil te gaen en het anker op te winden: doch kon onmogelijk het geheel scheeps-volk dit niet uit den gront lichten. Hy hier over vertoornt, quam zelf achter, om het volk aen te prester. Midlerwijle zag hy* Nioma *op het anker zitten, daer hy zoo dicht by gong, als mogelijk was, met verzoek, by aldien zy een heilige Santin was, te zeggen, wat hy doen of laten zoude. Waer op sy hem antwoorde: ingevalle hy de zege wilde bevechten, haer met zich in de vloot diende te nemen: want de volken voegde zy daer by, daer d'Admirael tegen aenging, waeren groote bezweerders, duivel-jagers en toveraers, en konden door hunne grote toverye doen schijnen, met olie in*

de

MATZOU

Af
SE
The Idol Sekia

The Idoll Sekia

de zee te smijten, als of de gehele vloot voor de gene, die aenquamen, in de brant stont. Dies d'Admirael haer met zich in de vloot nam. Gekomen ter plaetse, daer het gemunt was, deed het vreemd volk, gelijk Nioma *voorzeid had: doch smeet* Nioma *ook olie in de zee: en met meerder kracht en uitwerking, dan d'andere, die te niet gebragt wierd. Derhalve de vreemde Koning zich benootzaekt vond te strijden tegen de Sinesen, die hem met hulpe van de Goddin* Nioma *onder gehoorzaemheid bragten. D'Admirael, gedachtig aen de diensten van* Nioma, *die hy reeds genoten en noch van haer te verwachten had, verzocht van haer, op het scheiden, een wonder teken, om van haerent wegen aen den Keizer te mogen vertonen. By geval had hy een dorre rotting in de hand, die* Nioma *op zijn verzoek aenstonts deed groeien en bloeien, en zonderling welriekend maekte. D'Admirael zette deze op de Kampanje en ging daer mede zeil. Gekomen by den Keizer, deed hy verslag van zijn wedervaren. Waer op de Keizer, tot erkentenis van haere diensten,* Nioma *voor een Goddin door het geheel Rijk beval te vieren.*

Ieder schip heeft het beeltenis van *Nioma* achter op, en word alle daeghs offerhande van het zee-volk aen de zelve gedaen.

De veertighste God is *Sikjaa* genaemt, gebooren in het Koningrijk van *Tantaiko*, tegen't westen van *Sina*.

Dees word gehouden voor den eersten vinder van den Gods-dienst, dien de Sinesen noch heden onderhouden. Hy droegh nooit iet op zijn hooft, noch at oit iet, welk leven had ontfangen: bragt zijn leven ongetrouwt in vroomheid over; ja zonder immer vrouw bekent te hebben. Dees *Sikjaa* staet levens groote in de tempels op de altaren, zittende afgebeelt, ter rechte zijde van de deur in't inkomen. Tegen hem over, en in eenige tempels rontom, staen lange tafels: daer aen de priesters gestadig zitten lezen en prevelen, biddende *Sikjaa*, om in den hemel te mogen komen. Ook zijn'er geduurigh twee priesters, die gestadigh dagh en nacht voor 't altaer leggen te bidden, en t'elkens zich weder op en weder neer buigen. Zy hebben meenighte van trommelen, schalmaien en metale gommen, daer zy alle gelijk gestadigh op slaen: waer uit geen onaengename toon ontstaet.

In leven volgen de priesters deze *Sikjaa* na, die anders niet eeten als rijs, granen en kruiden: leven in groote armoede en elende: eenige in de wildernissen als kluizenaers: andere gaen de tempels bezoeken door het land, en laten zich bezigen tot het doen van offerhande in de huizen van byzondere luiden: voor een gering gelt: zonder zy eenigen bystant altoos van den Keizer of van het land hebben. Zy dragen afgrijzelijke lange nagels, tot de lengte van zes, acht, tien en twalef duim: want lange nagels word by de Sinesen voor een groote cieraet gehouden.

De leere van dezen *Sikjaa*, zie in't brede ontfouwen in de volgende Beschrijving van *Sina*, op *pag.* 110.

d'Een en veertigste God is genaemt *Ang-jaa*. Dees word gebraght van huis tot huis, op den elfden dagh van de eerste mane, op een altaer, door drie priesters, met drie andere achter aen. Voor hem staet op het altaer een brandend wierooks-vat. De priesters, gekomen voor een huis, zetten hem neder en slaen, al zingende en biddende, twee kleine bekkens tegen malkandre, tot dat de huis-heer komt hen eenigh gelt in een papiertje brengen, ten offerhande voor dezen God.

Dees *Ang-jaa* is niet gekleet, gelijk d'andere Goden: maer naekt, slechts met een kleetje om zijn middel tot aen de knien: en over de schouders een sluier geslagen. Dessels hair, baert, knevels en gezicht is meest onbekent, ten aenzien van d'andere Sinese Goden: want dees is als een kristen mensch in zijn wezen en gelaet. De Sinesen zelfs weten van deze veranderinge gene reden te geven.

De twee en veertigste God is *Toutekong* genaemt. Dees is afgebeeld in de gedaente van een oud grijs man met een witte baert: en word gezeit een groote hater van dieverye, speelders en dobbelaers geweest te zijn: die hy in alle maniere zocht uit

te roien: waer over de Sinese hem in den hemel geplaest hebben en gestadigh aenbidden, om voor dieverye bevryd te blijven.

De drie en veertigste God is *Teitoukong* geheten: dees was by zijn leven een manhaftige en strydbaere held, en staet afgebeelt met een bloot zwaert op zijne linke arm. Zijne brave en koene daden, den rijke in het uitdrijven van den vyand bewezen, hebben hem hemelwaerts verheven, en by de gemeente voor eenen God doen eeren.

Zie pag. 271. De vier en veertigste Godt wort *Scheecong* geheten, en voor een vinder van de tooneel-spellen gehouden.

De vijf en veertigste God is *Amkong* genaemt, die om zijn groote deugden en vroomheid dien tytel by Sinesen heeft bekomen.

De zes en veertigste God is *Tswajong* geheten. Dees was by zijn leven een sterk man en van gestalte als een reus. Zijn deegen woogh over de twee en 't negentigh pont, die hy met eene hand bestierde. Over zijne sterkte en strijdbaerheid was hy in *Sina* zeer vermaert: waer om de Sinesen hem voor eenen God hebben aengenomen.

De zeven en veertigste God is genaemt *Hangoe*. Ook dees was een oprechte reus en maghtigh strijdbaer helt: en woogh zijn helm hondert vijf en twintigh pont. Om zijne brave daden in den strijt wiert hy tot onderkoning gemaekt. Na zijne dood hebben de Sinesen hem voor eenen God geviert en ge-eert.

Den acht en veertigste God is *Hanzin* geheten, die in kloekheid van verstant zijns gelijken in geheel *Sina* niet had: (uitgezeit *Quantekong* en *Sodejong*,) en meer door zijn goet beleit en staetkunde heeft uitgerecht: als andere met groote maght van volken: voor welken weldaet de Sinesen hem eeren en voor eenen God houden.

De negen en veertigste God wort genaemt *Sodejong*, die in zijn leven een zeer wijs Koning, groot staetkunde en wonder goet aerdigh voor de gemeente was. Hy wort voor wijzer als *Hanzing* gehouden; hoewel in gene vergelijking by *Quantecong* komt.

De vijftigste God is genaemt *Sjengoesoeng*. Deze was in zijn leven en een zeer sterke reus en strijdbare kampvechter: die den lande tegen den vyand groote diensten had gedaen.

D' Een en vijftighste God is genaemt *Goumatzintzing*, die by zijn leven een wachter en toeziender van het volk en dienaer van God was.

Hy had, zoo de Sinesen vercieren, vijf oogen: twee op de behoorlijke plaetse, en twee andere recht daer boven, en de vijfde recht midden in zijn voorhooft boven d' andere vier oogen. Wanneer dees waker op aerde leefde, had hy in zijnen slaep altijd twee oogen wakker of open; midlerwijle d' andere drie sliepen: voor welken weldaet de Sinesen hem noch heden vieren met aenbidding, om voor hen in den hemel te willen waken.

De twee en vijftigste God is genaemt *Soumanoaom*: dees had vier oogen, twee in zijn nek en twee in zijn voorhooft. Als de twee in zijn voorhooft sliepen, zoo waekten d' andere: derhalve hy in den strijdt (want hy was een strijd-bare krijgsoverste) noit was t' overwinnen. De Sinesen, ter gedenkens van zijne blakenden yver, op de wake van 's lands zake, hebben hem hemelwaerts gevoert en den tijtel van Godt gewaerdight.

De drie en vijftigste God is *Zjenzucung* geheten. Dees was by zijn leven een groot heer, wijs en schrander van hersenen: maer zeer klein van stal. Op zijn hooft kon hy geen hair verdraegen; maer sneed het zeer kort af: was een groote vyand en hater van dobbelen en met kaerten te spelen en drinken.

De vier en vijftigste God was *Quantecong* geheeten, hoewel by *Johanes Gonzales* en andere *Vitie*. Dees word hooger by de Sinesen geviert en ge-eert, als een van alle de andere Goden, en voor den eersten Keizer in

Quantekong

in *Sina* gehouden. In ſtrijdbaerheid en kloekheid van vernuft, had hy zijns gelijken in geheel *Sina* niet: was zeer ſterk van lijf en leden, als een reus: zijn deegen woog twee en tnegentigh pont: die hy met zijne eene hand beſtierde: was langh tien Sineſe maten, ieder maet gerekent op veertien duim: welk bedraeght twalef voet en acht duim: breet van d'eenen tot den ander ſchouder zes ſpan: hoewel *Gonſales* zijne lengte op negen Sineſe maten, en brete der ſchouders op zeven ſpan brengt. In den aenvangh van zijne beſtieringh bezat hy ſlechts een eenig Landſchap: maer won allengs zo veel lands van zijne gebuuren door de wapenen, dat hy geheel *Sina* onder vijftien Landſchappen bragt. Hy heeft verſcheide wetten en willekeuren onder zijne onderdanen ingevoert: uit kracht van een der welke moght geen vrouw of man ledig gaen; maer zoo wel de een als de ander werken.

Hy wort gehouden voor den eerſten vinder der klederen in *Sina*, die de Sineſen heden dragen: want by ouds gingen zy, inzonderheid de zuider Sineſen, gelijk d'Indianen met naekten lijve: hy is ook d'eerſte vinder geweeſt van allerhande klederen te verruwen: heeft allereerſt ſchepen en zaeg-molens, zymakery, buſſekruit, geſchut, en ook de bouwkunſt uitgevonden: en ſtaen noch heden 's daegs in *Sina* grote gebouwen, t'zijner gedachtenis, die hy deed bouwen. Door hem is allereerſt een keure ingevoert: waer by d'afkomelingen de voorouders tot in het tiende gelit in het ambacht moeten volgen: ja voor eeuwig. Ook heeft ieder ſtraet in *Sina* zijn byzonder ambacht: en mag niemant anders in die ſtraet wonen, of moet van het zelſſte ambacht zijn. Hy heeft dorpen, ſteden en vlekken verdeelt: desgelijx het volk bevolen die te bewonen. Zoo de Kronijken verhalen, verſloeg dees *Quantekong* alleen in eenen ſlag drie of vier duizent man. Hy had eenen zwart tot eenen wapen-drager: die niet min ſtrijdbaer was, als hy zelf, en over al zijnen Heer verzelſchapt. Dees was geheten *Tzieutzong*: (hoewel *Markus Paulus de Venetiaen* hem *Lincheou*, en *Joannes Gonzales Linchicon* noemt) deed ten dienſte van zijnen Heer grote veltſlagen en verwon veel landen en volken. Behalve dezen had *Quantekong* een anderen dienaer, een blank menſch, genaemt *Quanpieng*: doch was geen krijgsknecht. Zoo hoog is *Quantekong* by de Sineſen geacht en ge-eert, dat ieder zijn beeltenis in huis heeft, uitgezeit de viſſchers en zeeluiden. Ook doen zy den zelven alle weken grote offerhanden: en brant alle nachts voor zijn beelt een lamp met zoete olie: beneven zes ſtokjes zeer dun, ontrent als een grof yzer-draet: die des avonds worden aengeſtoken, en zoo lang branden, tot dat zy uit zijn: de vlam geeft een wonder zoete en aengename reuk; ja boven alle muskes. D'offerhande beſtaet in twee pont en een halve zwijnen vleeſch, drie vierendeel pont herten vleeſch, een gekookte hen, negen koeken van bloem van meel gemaekt: een half pintje van zekeren drank *Aoytziu*: een kop van den drank *Lotchin*, een kop van den drank *Sonchin*, en een kop van den drank *Samſoe*: en eindelijk in twee koppen rijs. Al dit wort geſtelt voor het beelt van *Quantekong*, de tijt van drie uuren, en daer na weer weg genomen: welk beide met grote eerbiedigheit geſchiet en het buigen van hooft en lichaem. D'offer-ſpijze wort daer na by d'offeraers genuttigt.

Ter eere van *Quantekong* is in ieder ſtad een tempel opgerecht: daer hy na 't leven in volle geſtaltenis afgebeelt ſtaet. Aen d'eene zijde, twee voeten van *Quantekong*, ſtaet het beeltenis van zijnen wapen-drager *Tzieutzong*, met een zwaert op zijde en een zeepmeſch (welk is gelijk een maiers grasmeſch of zeis) in zijne hand: vier treden van hem, aen d'andere zijde, zijn dienaer *Quanpieng*. Ja is hy niet alleenlijk by zijnen eigen landaerd in achting: maer ook by de Tungkinders, gebuuren der Sineſen, die tegen hen oorlogen: want zoo dra de vyand komt invallen, zetten zy ſchilt-wacht by zijnen tempel, ten einde niemant den zelven zou beſcha-

ſchadigen naerdien, volgens hun zeggen, ingevalle een hunner moeite of afbreuk in zijnen tempel quam te doen, zou deez *Quantekong* als dan zijne boze woede over hen ſmijten en hun ganſch Krijghs-heir verſlinden. Ja ſou gebeurt zijn, dat *Quantekong* in een gezicht op zijn root paert, *Angbea* genaemt, (en hy alleen gebruikte by zijn leven een root paert: want in geheel *Sina* zijn gene rode paerden) gekomen en alle des vyands maght vernielt hebben, in weerwrake van de ſchaede aen zijnen tempel door hen gepleeght.

De vijf en vijftigſte God wort *Chioencui* geheten, en is een geeſt; aen wien zy offerhande doen, om voor onheil bevrijt te blijven.

De zes en vijftigſte God is *Konſou* genaemt, en wort voor den eerſten vinder van de drukkerye gehouden, die de Sineſen al voor acht hondert en vijf jaren gehad hebben. De Sineſen willen dat de kriſtenen de drukkunſt van hen gekregen hebben: alzoo zy te dier tijde met de kriſten koopluiden handel dreven. Deez *Kongsou* ſtaet op eenen throon te prijk, bezijde verſcheiden landaert: ieder met een boek in de hant: maer de Duidſche het naeſte by hem: want deez landaert, volgens getuigenis van de Sineſen zelfs, meer ſchrander en aertigheid in het drukken heeft, als alle andere volken.

De zeven en vijftigſte God is *Tegoe* geheeten, dat is, *aerdſche bul* gezeit.

D'Acht en vijftigſte heet *Kjenke*, dat is, *raven of kieken-dief*. Een kluchtigh en wonderlijk wangeloof hebben de Sineſen ontrent deze twee goden: want als *Tegoe* d'aerde op zijne ſchouderen heeft, dan komt *Kjenke* uit den hemel en begint *Tegoe* op zijn lijf te pikken: waer door hy zich benootzaekt vind *Kjenke* van zijn lijf af te ſchudden: waer op ook d'aerde ſchudt en beeft: dies de Sineſen daer by d'oorzake van d'aertbeving willen te kennen geven: want zoo dra aertbevinge ontſtaet, ſlaen zy tot lacchen uit, met te zeggen: nu word *Tegoe* van *Kjenke* gepikt.

Deze twee worden voor geeſten gehouden en daerom by hen voor Goden aengebeden.

Volgens den Jeſuit *Martinus Martini*, in zijne Sineſche hiſtorien, is het aertrijk van *Sina* zelden en niet dan weinigh aertbevinge onderworpen. *Lib.* IX. *pag.* 389

Zoo nochtans de Sineſe hiſtorien getuigen, ontſtont des jaers voor de geboorte des Heilands drie en zeventigh, zulk een zware aertbeving, dat verſcheide bergen inſtorten: hoewel tot groter ſchrik, dan omkomen van menſchen.

De Sineſen, een volk zeer tot wangeloof geneigt, ſpellen uit zoodanige wonderdaden, den rijke den ondergang te voren met vaſt betrouwen, dezelve tekenen ſijn van een vergramden en dreigenden hemel.

De negen en vijftighſte is *Luikong* of God van den donder: want *lui* is donder en *Kong* een beſtierder te zeggen. Hy wort uitgebeelt met een hooft, als een arent: met voeten en handen als arentsklaeuwen en duſdanige vleugelen: en komt alzoo vliegende door de wolken ſnijden.

Wanneer deez *Luikong* wil donderen, zoo ſtaet hy tuſſchen vier wolken, met een trommel op ieder wolk: waer op hy met twee groote yzere mokers geſtadigh ſlaet: waer uit dan donder ontſtaet. Wanneer iemant door den donder getroffen wort, zeggen zy dat *Luikong* op dien zeer vertoornt was, en met den moker geſlagen heeft. Des zy zeer bevreeſt voor den zelven zijn, en kruipen by donder met handen en voeten onder tafel en banken.

Derhalve wort dees *Luikong* mede voor eenen God by hen ge-eert, om in tijde van donder niet geſlagen te worden.

De zeſtigſte God of liever Goddin is die van den blixem. Zy ſtaet by de Sineſen afgebeelt met een ſtrooy boſch in de handen, ten teken zy ten tijde van blixem daer mede den zelven uitſpreit.

d'Een en zeſtigſte is de God van den reegen-boog, en wort *Kieugkong* geheten. Zoo de Sineſen zeggen, is deeze *Ombo*, dat is, *niet goet:* waer om

zy

zy haer niet beminnen: want op haere verschijninge, bederft zy al wat op het velt is of wast: maer eeren en dienen haer, om niet dikwils te komen.

De twee en zestigste God is *Pankun*, die, volgens de Kronijken van *Sina*, de werelt volmaekt heeft: want zy zeggen dat de werelt, toen God die schiep, zonder vorm was, en door *Pankun* tot haere volslagentheit gebragt wiert.

Hy wort in de boeken uitgebeelt met velerlei yzer-gereetschap, als de steenhouwers gebruiken, en gezeit in vier jaren tijts de werelt tot volmaektheid gebragt te hebben. Hy was ook d'eerste, die de steen-houwerye heeft opgebragt: waerom hy by al de steenhouwers, metselaers en steen-bakkers voor een God geëert en geviert word.

De drie en zestigste God is *Houngkong*, en een God van de wint en geest. Hy staet in de Kronijken afgebeelt, als een grote vogel, met afgrijzelijke lange beenen, en recht opgestoke veeren, als zwijns-borstelen. Zoo de Sinesen zeggen, veroorzaekt dees, met het slaen van zijne vleugelen, de grote winden, stormen en onweer. Waerom hy by de visschers, zeeluiden, hoveniers en andere volken, die de wint vrezen, aengebeden wort.

De vier en zestigste God is *Khuotquan*: die by zijn leven een Onderkoning in *Sina* was, en d'eerste het zout uitvond en maekte, en dat voor het kostelijkste goet in de werelt hield. Een ander Onder-koning had ter zelfster tijt de zuiker uitgevonden, die hy boven het zout stelde. Dies deze twee daer over in krakeel raekten, en het geschil, tot beslechting der twist, aen het goetdunken van den Keizer stelden. Zeer verwondert stont de Keizer over deze twee nieuwe vonden, en beval van ieder een proef te brengen: en na beide gesmaekt te hebben, prees hy de zuiker, als de smakelijkste stoffe boven het zout, die leelijk en brak in zijnen mont was. *Khuotquan* wraekte dit gevoelen, met te zeggen dat nooit waerdiger noch kostelijker ding in de werelt was gekomen, welk de geur en smaek aen alles gaf, om 's menschen leven t'onderhouden. De Keizer over 't tegenspreken en berispen van *Khuotquan* verstoort, beval hem uit zijne oogen te gaen: die zich zelven hier door, uit wanhoop, over hals over hooft in een reviere storte en verdronk. d'Ander, ten tegendele, die zuiker gemaekt had, wierd door den Keizer tot zeer hogen staet verheven. Volgens den Jesuit *Martijn*, word deze reviere *Mielo* genoemt, die verby de stad *Siangin* des landschaps van *Huquang* vloeit: maer storte dees *Khoutquan*, die by zijn leven een zeer getrouwe en vrome landvoocht, en den volken zeer aengenaem was, zich in de zelve, uit oorzake hy van verraders besprongen wiert. De dagh, vervolgt *Wricht*, op den welken *Khuotquan* verdronk, was de vijfde dagh van de vijfde mane. Des morgens, op dien zelven dag, volgens der Kronijken verhael, ontstont een geweldige sterke regen, die sonder ophouden twalef maenden aenhield: waer door by gebrek van droogte in al dien tijt geen zout kon gemaekt worden, en hier door een derde deel van 't volk te sterven quam: alleen die op zijn verscheiden lag, en een koorn zout in den mont kreeg, wiert aenstonts verquikt.

De Keizer eindelijk door de Landvoogden van dit jammer en ellende verwittigt, deed den gene, die de zuiker gemaekt had, dooden, met streng bevel van niet meer van hem te spreken, ten einde zijn naem daer door zou verniettigt worden. Hier op hield aenstonds de regen op, en liet de Keizer door zijn geheel Rijk een gebod uitgaen, dezen *Khuotquan* voor eenen God te houden en eeren. Op dezen dag van *Khoutquans* overlijden, welk een feest-dagh en *Tuonu* genoemt is, worden de huizen met kranzen van roozen en palm behangen: desgelijx de schepen: en heeft ieder Sinees een bosch van groente op zijn hooft. Geen hand wort dan in vijf gehele dagen aen werk geslagen, ter eere van dezen *Khuotquan*. Den tweeden dagh vertonen de Sinesen Wayangs of toneel-

G spellen:

ſpellen: trekken ten derden dage met honderden van allerlei prachtige en vergulde draeks-gewijze vaertuigen, verciert met groente, en vol gepropt met menſchen op de ſtromen, op toelegh quanſuis van dezen *Khoutquan* te vinden. Ieder vaertuig heeft een trommel en gom, op den ſlagh der welke zy ſcheppen.

Gekomen ter plaetſe, daer zy zeggen dat *Khoutquan* gevonden is, lichten zy de riemen om hoogh, en vatten de wimpels, vaendels of vlaggen. Als dan ſlaet al deze maght van vaertuigen en volk zeer ſterk op trommelen en gommen, met een keel op te ſteken, en te roepen: *wy hebben hem gevonden.* Deze plechtelijkheid, die in alle plaetſen en ſtromen door geheel *Sina* onderhouden word, duurt drie dagen vervolgens: maer op den vijfden dagh ſpoeiden zy zich zeewaerts, om *Khoutquan* te gaen zoeken.

d'Onzen, wanneer zy de Sineſen dus by malkandre met vaertuigen op de ſtroomen zien woelen, willen dat zy den duivel zoeken: het ſlaen op trommelen en gommen, duiden zy op het ſlaen van den duivel: en het gaen naer zee, op den duivel uit te bannen.

Dees *Khoutquan* is omtrent voor drie duizent jaeren overleden. Hy wierd op den tweeden dagh na zijn overlijden gevonden, en bleef op de aerde tien jaren gebalzemt, zonder begraven te worden.

De vijf en zeſtigſte God is *Schante* geheten. Dees was by zijn leven een ſtrijdbare helt en zeer goed voor de armen.

De zes en zeſtighſte God is *Naon.* Dees, een hulpgenoot van God *Tegoe*, die gezeit word de Wereld te dragen, word af-gebeelt met een bal in zijne voet, die uit den navel komt ſchieten. Wanneer God *Tegoe*, door het dragen van den zwaren laſt, de Wereld, moede is, dan grijpt God *Naon* de Wereld met de voet voornoemt. Waerom zy deezen *Naon* in den hemel plaetſen: hoewel zonder bevel; maer vieren en eeren hem nochtans: ter oorzake hy, by t'ontſtaen van gramſchap, de Wereld niet van zijne voet zou laten vallen.

De zeven en zeſtighſte God is *Atzion*, geteelt op een wonderlijke wijze uit zijne moeder *Lintion*: want ſlaende, in het wandelen op het velt, haere oogen na den hemel, zag zy een leeuwen hooft in den hemel ſtaen: door welk gezicht zy aenſtonts van dezen *Atzion* bevrucht wierd, zonder man te bekennen. Over welken wonderdaed hy by de Sineſen voor eenen God geviert wiert.

D'acht en zeſtigſte is *Uſa.* Dees leerde by zijn leven op d'aerde het volk de ſpijze koken en braden: want voor dien tijt aten de Sineſen raeu vleeſch en viſch: hy leerde hen ook hutten van hout maken, tot beſcherming voor de wilde beeſten: desgelijx de naektheid of ſchaemte te bedekken.

De negen en zeſtigſte God wort *Huntzuihoykong* geheten, en voor den eerſten vinder van het vuur gehouden. Ook leerde dees het volk ſpijze daer by te kooken en bereiden: insgelijx koopen en verkoopen.

De zeventigſte God is *Otzoe*, die door zijne moeder *Hautzibon* op een vreemde wijze, gelijk *Atzion* van *Lintion*, ontfangen wiert: te weten, in het gaen na het velt, om een luchje, zag zy voor haer zekere voetſtappen van een man, in een der welke zy haere voet zette, om te zien wat groote die meer had, als de haere. Naulix had zy dit gedaen, of rontom haer ſcheen een groot licht: waer door zy van dezen *Otzoe* zwanger wierdt. Hy was d'eerſte, die het houwelijk onder de Sineſen ingevoert, en d'eerſte die ſpeeltuigen uitgevonden heeft.

D'een en zeventigſte God is *Ezolon*, d'eerſte vinder der artzenye, en kenner der kruiden, ſterrekijker, waerzegger en grote toveraer. Hy word gezeit de menſchen allereerſt geleert te hebben het aerdrijk te bebouwen, en was d'eerſte, die ploeg en ſpa maekte. Hy at zevenderlei vergiftige kruiden, zonder ſchade of letſel.

De

De twee en tzeventighfte God is *Skadingkong* geheten, en was d'eerfte, die de Krijgskunde ervond. Behalve deze vijf Opperhoofden des hemels, drie geeften ;acht en twintigh Raedsheeren, en zes en dertigh aertfche Gooden, te zamen twee en zeventigh, ftellen de Sinefen, volgens den gemelden *Wricht*, noch drie andere Goden of helfche geeften.

d'Eerfte wort *Ty Tfoequi* geheten: welk *Prins van den Duivel* gezeit is: want *Tytfoe* betekent Prins: en *Qui* Duivel. Zoo de Sinefe Kronijken verhalen, was dees eerft een engel in den hemel. Wanneer d'opperfte God t'eener tijde de boosheid der menfchen op d'aerde zagh, riep hy dezen *Tytfoe Qui* tot zich, en fprak: ik heb de boosheid der menfchen op aerde gezien, en ziet hunne harten zijn tot boosheid geneigt: waerom niemant hunner tot my in den hemel zal komen. Derhalve vaert ghy neerwaerts. Ik heb eene plaetfe voor u bereid, en een eeuwige pijnelijke gevangkenis voor hen. Ik ftel u als opper-hooft van de helle: neemze tot u en pijnigze. Zy zullen eeuwigh by u blijven, en by my nimmer komen.

Zoo de Sinefen gelooven, heeft dees Prins der Duivels kennis van toekomende dingen, en weet wie zondaers zijn en wat zondaers fterven zullen: als dan zend hy geeften uit en doetze ter helle halen, om aldaer eeuwig gepijnigt te worden. Dies bidden zy hem aen, en doen offerhande, om niet door deze geeften, op zijn bevel, verfchrikt of geplaeght te worden. Dat ook de zielen van de godlozen wederom komen op de aerde, om de menfchen te plagen en verfchrikken, word by hen voor vaft geloofr: welk zy zeggen in vele gezichten gezien te hebben.

Op den vijftienden dagh van de zevende maen word aen den zelven offerhande gedaen, met een gedood en fchoon gemaekt zwijn, hoewel niet toebereid en aen ftukken gekapt; maer volkomen heel: desgelijx met hoenders, entvogels, pinang, kocken van bloem van meel, *Keeckieuw*, dat is, *Arak* of *Brandewijn*, en zuiker-riet. Het zwijn word op de twee voorfte knien ter neer geleid, met het hooft op de voorfte voeten tegen het beelt van dezen *Tytfo Qui*. Met wonder groote plechtelijkheid gefchiet by hen deze offerhande: en neemt de zelve haren aenvang in den morgenftont, en duurt tot een uure in den nacht.

Velerlei vergult papier, fchuits gewijze gemaekt, word ook t'zijner eere in brand geftoken. Zonderling nyver en aendachtig zijn de Sinefen in dezen *Tytfoe Qui* aen te bidden.

In de helle word hy gedient, als een Koning op de aerde, door twalef geeften, die zeep-meffen dragen en geftadigh op hem paffen, als hellebardiers, om zijnen dienft te verrichten: beneffens door verfcheide andere geeften, die als edelluiden hem ten dienfte ftaen.

Daer en boven heeft hy twee Raedsheeren onder zich: zulx de hellen door drie hoofden beftiert word.

Het tweede hooft of Raeds-hooftman in de helle is *Jamkoen* geheten, die met groote maght aldaer gebiet: waerom de Sinefen hem vrezen en aenbidden.

De derde helfche Raets-heer is *Jamtouwi* geheten: die mee ge-eert en aengebeden word.

De Sinefen doen ook op zekeren dagh des jaers groote offerhande aen alle de zaligh geftorvene zielen. Dees dagh word *Chinkbinch* genoemt, en komt altijd op den derden dagh van de derde mane, in het jaer na het Schrikkel-jaer: maer in het jaer voor het Schrikkel-jaer, en in het Schrikkel-jaer zelf, op den twintigften dagh der zelve mane: hoewel *Joannes Gonzales*;doch qualijk,dien dagh in Oogftmaend ftelt. Dus verre uit *Wricht*.

In ftrijdbaerheid en kloeckheid ten oorloge overtreffen deze Sinefen, die d'Eilanden *Tayowan* en *Formofa* bewoonen,verre die van't vaft land:hebben meeftalle, naer men zeit, altijt een zeep-mefch op zijde, 't zy wanneer zy uit gaen, of binnen 't huis zijn en eeten.

Zy gebruiken onder het eeten gene meffchen,vorken of lepels; maer vat-

ten de spijse met twee kleine stockjes, gemaekt van ivoir of ebbenhout, en op het einde met zilver of gout beslagen, zonderling vaerdig aen, en brengen de zelve alzoo in den mont. Zoo eenige willen, erneren aldaer de vrouwen, versta van geringe staet, haer met rouwe zijde te spinnen, en twijnen, die derwaerts uit het lantschap van *Chekiang* gebragt wort.

De vrouwen eeten op gewoonelijke maeltijden niet met de mannen. Wanneer de mannen voorhene gene vrouwen na hun welgevallen op het Eiland vonden, deden zy die uit *Sina* komen, met daer over aen hunne vrienden te schrijven, die hen dan eenige toe zonden, en daer mede handel dreven, gelijk met een gewoonelijke koopmanschap.

Vervolgens staet nu in 't kort aen te roeren, op wat wijze *Koxinga* en zijn aenhang, des jaers zestien hondert een en zestigh, beide deze Eilanden der Kompanjie hebben af-handigh gemaekt; doch eerst zijn af-komst, en wonderlijke op-komst en ondergang van zijnen vader ten toone stellen. De vader van dezen *Koxinga* was *Chunchilung* genaemt, en by de uitheemschen *Iquon* of *Ikoan* en *Equam*: een man van geringe af-komste en geboortig uit een klein aen zee gelegen dorp, in het landschap van *Fokien*, by de stadt *Annay*, van arme ouders, en, zo eenige willen, een kleermaker zijns hantwerks. Hy diende den Portugesen eerst in de stad *Makao*: daer na den Hollanders op 't Eiland *Formosa* voor knecht: maer wierd niet lang daer na een magtigh koopman, door den handel op *Japan*; en eindelijk een zeeroover. Hebbende dan van een klein begin een groote vloot schepen by een vergadert, quam ten leste door kloek beleid en stoute aenslagen tot zulke rijkdommen en macht, dat zelf de Sinesche Keizer niet tegen hem op mocht: want hy alleen onder de Sinesen bezat de koop-waren van geheel *Indiën*: dreef sterken handel met de Portugesen in *Makao*: met de Spanjaerden op de *Filippyner* Eilanden, en met de Hollanders op *Formosa* en *Batavia*;

tavia; desgelijks met de Japanders, en op andere Koningrijken en Eilanden, in de *Oost-Indische zee* gelegen. Hy alleen sleepte de Sinese waeren door de zijnen ten lande uit, en braght de *Indische* en *Europische* weer te ruch: zulx zijn maght der wijze toenam, dat hy een vloot van drie duizent schepen kon in zee brengen.

Dan hier mede hield dees *Chinchiling* of *Iquon* zich niet vergenoecht: maer leide heimelijk op het Rijk van *Sina* toe: doch wel was hem bewust, hy niet konde uitrechten, zoo lang het Keizerlijk geslacht van *Taiming* (welk toen het Keizerrijk bezat) in wezen en overigh was; want nooit zou de gemeente of landvooghden hem aengenomen; maer veel meer, als een Rijx-verrader, tegen gestaen hebben.

Derhalve nam hy zijnen slag waer, ten tijde des oorlogs met de Tartars, wanneer die des jaers zestien hondert vier en veertig het geheel Keizerrijk van *Sina*, behalve drie Landschappen *Fokien*, anders *Chincheo* genaemt, *Quantung* en *Quangsi* t'ondergebragt hadden, om by die gelegentheid het geslagt van *Taiming* te verdelgen. Ten dien tijde dan besloot hy, tegen de Tarters, als vyanden der Sinesen, de wapenen tot voorstant van *Sina* t'aenvaerden. En zou ook ongetwijfelt onder dien schijn, als verlosser van allen geholpen en ontfangen zijn geweest: dies hield hy met den Tartar heimelijk verstant en begunstigden dien, tot zijn eigen voordeel. Te dier tijde, wanneer de Tartaren in 't Landschap van *Fokien* vielen, was *Iquon*, door Keizer *Lunguu*, tot Veltheer des gehelen oorlogs aldaer verklaert. Alle de krijgs-oversten waren desselfs broeders of magen. Derhalve wierden de Tartars van hem ingelaten: waer voor zy hem met den tytel van Koning begiftigden, (maekende hem Koning *Pingnan*, welk *zuider vrede bedied*) en met veel andere waerdigheden beschonken, om den zelven des te lichter te bedriegen: want misschien was zijn voornemen den Tartar niet onbekent: of vermoeden zijnen toeleg, uit de grote magt, die hy had: te weten, dat hy na d'opperste heerschappye van *Sina* dong: hoewel zy met geweit tegen hem niet dorsten aengaen: ja, dat meer is, de krijgs-overste der Tartars, geduurende zijn verblijf in het Landschap van *Fokien*, handelde *Iquon* eerlijk: zond hem dikwils geschenken toe, en onthaelde hem op prachtige gastmaelen; met belofte daer en boven van de bestiering over het Landschap van *Fokien* en *Quantung*. Dies dacht hy nu een vaste en bestandige heerschappye over de Zuider Landschappen te zullen krijgen. Maer wat gebeurt? Wanneer het Tartarisch Koningje na de Keizerlijke Hooftstadt *Peking* wilde keeren, en alle de Landvoogden na gewoonte by hem quamen, om vaer wel te zeggen, en een stuk weegs te vergezelschappen en geleiden, bewees ook *Iquon*, zonder schroom voor eenig gevaer, dezen laesten plicht van heuschheid. Hy treet dan met eenige weinigen, hebbende de vloot in de haven van de Hooftstadt *Focheu* gelaten, tot het Koningje der Tartars en doet hem geleide: maer wanneer hy hem adieu zeide, en afscheit verzocht van weer te ruch te keeren, wierd hy door het Koningje genoodight, om met hem na *Peking* by den Keizer te gaen, daer hy hem met glimpige woorden grote waerdigheden beloofde. Met veel woorden sloegh *Iquon* deze reize af; maer wiert eindelijk gedwongen te gaen. Door deze konstenarye wiert hy gevangen, die door andere wapenen naulix te vangen was. Gekomen te *Peking*, wiert hy in zware gevangkenis en naeuwe bewaernis gehouden, en de deure van zijn huis of gevangkenis toegemetselt: daer en boven met ketenen aen hals en voeten gekluistert. By voorval van eenige nieuwe zwarigheden, die van zijnen zoon *Koxinga* te hoof in *Peking* quamen, des jaers zestien hondert zeven en vijftigh, wanneer de onzen zich in gezantschap aldaer bevonden, wierden de ketenen ten getale van vijftien bezwaert. Zijn zoon *Koxinga* en broeders op kuntschap van zijne gevangkenis begaven zich weder na de vloot: en maekten de zee onder

Sina met kapen en roven op de Tartaren onveiligh.

Midlerwijle hield dees *Koxinga* met zijnen aenhangh en opgeworpen hoop Sinesen den Tartar op de kuste van *Sina* in geduurigen alarm: en had op de Eilanden *Ay* en *Quemuy*, en andere, onder de kuste van *Sina* gelegen, zijn voornaemste verblijf-plaetsen. De Sinesen van de vaste kuste, zelfs die zich met het af-scheren des hairs onder de Tartar begeven hadden, bragten hen alle levens-middelen toe, en dreven met hen onder den duim koophandel. De Tartar eindelijk, om den toevoer van levens-middelen aen den vyand te beletten, en hier door den zelven ten einde van adem te brengen, beval aen de vaste kuste van *Sina* langs den oever alle steden, dorpen en plekken te vernielen, en in kolen te leggen.

Op drie mijlen van den oever, te landewaerts in, moght geen volk wonen, op straffe van den halze. Hier door wierd *Koxinga*, desgelijx door de groote neerlagen, die de Tartars met bystant van d'onzen t'elkens hem op zee en d'Eilanden aen deden, derwijze benauwt, dat hy zich des jaers zestien hondert en zestigh met zijn geheele maght van schepen en volk na *Tayowan* en *Formosa* begaf, en beide die Eilanden, als ook het kasteel *Zeelandia*, na een belegh van tien maenden, in Lente-maend des Jaers zestien hondert een en zestigh veroverde.

Wreedelijk wierden verscheide Neerlanders en zelfs de Predikanten, als *Antony Hantbroek*, *Arent Vincenius*, *Leendert Kampen*, *Pieter Muts*, en andere mishandelt, en ter dood gebraght: andere, tegens het gemaekt verdragh, in de gevangkenis gehouden, zonder die namaels, hoe groote moeite by de onzen daer toe aengewent wierd, te willen laten ontslaken. In weerwrake dan van *Koxingas* bloetdorstige woede, t'effens op toelegh van de veroverde plaetsen te herwinnen, wierd een vloot schepen, onder den Opper-bevelhebber *Balthazar Bort*, en Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*, des volgenden jaers afgevaerdight: daer beneffens een Gezant, *Konstantyn Nobel* met brieven van zijne Ed: *Johan Maetzuiker* aen *Singlamong*, Onder-koningh des Landschaps van *Fokien*, en den Veldheer *Taising Lipoui*, ten zelfsten einde, desgelijx met verzoek om den vryen koophandel afgezonden.

Aengezien de brief, aen den Onder-koning *Singlamong*, d'oorzake en oogh-merk van het afvaerdigen der Oorlogs-vlooten naer de kuste van *Sina*, en het af-zenden van eenen Gezant derwaerts in 't kort duidelijk behelst, en dien volgens tot verklaring van het volgend kan dienen, acht ik noodigh den zelven hier voor af in te voegen. Hy komt dan op deze zin uit:

Dees brief komt van *Johan Maetzuiker*, algemeine Stede-houder, en de Raden, wegens den Neerlandschen staet in de landen van *Indiën*, aen *Singlamong*, Onder-koning of Stad-houder des machtigen Keizer van *Tartarye* en *Sina*, over het landschap *Fokien*: dien de God des hemels een lang leven en veel voorspoet op de aerde geven wil.

Groot vermoogende Heer,

Den brief door uwe Hoogheid onlanghs aen onzen Stede-houder van Tayowan *geschreven, heeft hy rechter tijd wel ontfangen. Ook is dees niet in gebreken geblеven, daer op na eisch t'antwoorden en ter yl vijf Oorlogs-schepen, met eenig krijgsvolk, na de Bay van* Engeling *af te zenden, om, volgens uwe Hoogheids loffelijk voorstel en begeeren, den Roover* Koxinga *gemeender hand te beoorlogen, en op 't lijf te vallen. Maer wy hebben het ongeluk aengetroffen, dat zoo haest deze schepen van* Tayowan *vertrokken waeren, dezelve een zwaren storm hebben ontmoet: waer door zy in zee van elkandre zijn komen te verstroien, en eenige van die na* Batavia: *ook zommige weer na* Tayowan *hebben moeten keeren: het welk de eenighste oorzake zy, waerom wy ons goet voornemen tot uwe Hoogheids welgevallen niet hebben kunnen volbrengen. Zedert dier tijd heeft de Roover* Koxinga *alle zijne krachten in gespannen, om van ons kasteel op* Tayowan *meester te werden, met het zelve*

ve van alle kanten met grof geschut te beschieten, en, geduurende een beleg van tien maenden, met zijn leger daer voor zoodanig te benauwen, dat de Stedehouder en zijn by hebbende raed besloten die sterkte hem in handen over te leveren: het welk wy van d'onzen zeer qualijk houden gedaen te wezen, ter oorzake, zoo wy bemerken, zy zich tegens den vyand niet mannelijk en als krijgs-luiden toebehoort hebben gedragen: welk anderen ten spiegel ook niet ongestraft zullen laten.

Naerdien wy dan, door het gewelt van dien schelmachtigen rover, dusdanig groot verlies en schade hebben geleden, en voornamelijk dat hy tegens zijne gedane beloften op het Eiland Formosa veel ongewapende Christen menschen zeer wredelijk heeft doen vermoorden, zoo gebiet ons d'almachtige God, die een vyand van zulke goddeloze werken en een rechtvaerdig Rechter is, hier van wrake te nemen. Dies wy met alle kracht hebben voorgenomen dien geweldenaer te vervolgen en niet rusten voor wy hem met de wapenen tot onvermogen zullen hebben gebragt. En dewijl wy vernemen, hoe uwe Hoogheid mede niet anders zoekt, dan dien rover t'eenemael te verdelgen en 't Rijk van Sina alzoo t'eemale te bevrijden van den overlast, dien het zelve nu zoo vele jaren van hem heeft geleden; derhalve, zo meinen wy als nu de rechte tijt geboren te wezen, om zoo wel uw Hoogheids als ons oogmerk te erlangen. Ten welken einde wy, volgens uwe Hoogheids eigen voorstel, ganssch genegen zijn onze oorlogs-magt te water en te lande te voegen, met het krijgsheir van uwe Hoogheid: waer tegen wy vertrouwen, dat Koxinga niet lang zal kunnen bestaen. En om te tonen wy dit van herte meinen, zoo zenden wy van hier, onder het gezag van onzen Bevelhebber Balthasar Bort, na de bay van Hokfieu een getal van twalef wel uitgeruste oorlogs-schepen: die ten opzichte van haere sterkte en weerbaerheit wel drijvende kasteelen mogen werden genoemt, en bestant zullen zijn, om Koxinga de zee te doen ruimen: waer door hy niet weinig bekommert en benauwt werden zal: daer wy hoopen uwe Hoogheden haest d'uitwerking van zullen zien. Wy maken ons by dezen dan sterk (mits dat uwe Hoogheid insgelijx van zijne zijde zal doen) in een vast verbont met 't Rijk van Sina te treden, onder belofte van malkanderen tegen Koxinga getrouwelijk by te staen, en hem voor onzen gemeinen vyand te houden en zonder nalatinge, zoo het immers mogelijk is, den zelven neffens zijne aenhangelingen tot niet te maken, en alzoo te doen gevoelen de weerwrake van alle zijne bedrevene boosheden.

Maer naerdien wy, door het verlies van Tayowan, tegenwoordig gene bequame havens hebben, om onze schepen in storm en onweer te konnen behouden, zoo verzoeken wy eerbiedig dat uwe Hoogheid die voorzieninge gelieve te doen, en zoo verre zijn gebiet strekt langs de zeekusten te bevelen een plaetse, daer onze schepen door noodt mogten komen in te lopen, dezelve aldaer minnelijken onthaelt, en d'onzen als vrienden gehandelt; daer beneffens van verversinge als anders voor gelt mogen weder gerieft werden.

Sina en Batavia, gelijk zijne Hoogheid weet, zijn verre van malkandre gelegen: dier wegen is hoognoodig dat wy ontrent Koxingaes vaerwater werden voorzien van een welgelegen by-eenkomst-plaetse, om onze schepen by een te houden en uit de zelve Koxingaes Jonken te bespringen. Dies verzoeken wy uwe Hoogheid ons een zoodanige plaetse believe aen te wijzen, en in bezit te geven, met toelatinge de zelve tegen Koxingaes aenvallen wat te verzekeren: want wy verklaren, zoo wy het zelve niet mogen genieten, het ons byna onmogelijk wezen zoude, den vyand de vereischte afbreuke te kunnen doen. Derhalve, zo wy dezen oorlog met kloekheit zullen uitvoeren, moeten wy ginder altoos en gedurig by de werken zijn: wanneer wy aennemen willen de Sinese zee van Koxingaes roof-jonken t'eenemael te bevryden.

Alsoo het drijven van een rechtmatigen handel alle landen en volken doet welvaren en bloeien, en wy van ouds gewoon zijn niet anders dan de bevorderinge des zelven, ten gemeinen beste, te zoeken, zoo geven wy uwer Hoogheid mits dezen onze toeneiging te kennen: te weten, hoe wy van herten gezint zijn, het Rijk van Sina met onze koopmanschappen te verzorgen. Dit heeft voor

dezen

dezen de roover Koxinga *door zijn quaed bedrijf in velen belet: dies, om als nu tot dit goet voornemen te geraken, verzoeken wy daer toe in 't Rijk van* Sina *te mogen werden ingelaten, en voorzien met opene brieven van bewilliging des grooten* Chams. *Uwe Hoogheid believe ons die te bestellen, niet twijfelende of de zelve zullen wel verkregen kunnen werden, aengezien wy over zeven jaren, wanneer de Keizer door twee afzonderlijke gezanten met geschenken van onzent wegen is begroet, daer van al toezegginge en beloften hebben gehad: gelijk uwe Hoogheid, die toen ter tijd het gebied in* Kanton *had, en met de onzen veel omgegaen heeft, misschien noch wel indachtigh wezen zal.*

Wy zenden aen uwe Hoogheid, met dezen brief, afzonderlijk af onzen kapitein Konstantyn Nobel, *om uwe Hoogheid eerbiedelijk te groeten, en wijders onze rechte meininge in 't brede te verklaren en bekent te maken: met verzoek, dat uwe Hoogheid hem gunstelijk believe te hooren, en weder een spoedig af-scheid te geven: belooven al 't geen uwe Hoogheid met den zelven zal komen te besluiten, voor goet, vast en van waerde te zullen houden. Tot een geschenk zenden wy hier nevens aen uwe Hoogheid de onderstaende kleinigheden, met verzoek de zelve in teken van vriendschap believen aen te nemen:*

Een stuk { Scharlaken. / Groen laken. / Zwart laken. / Blaeu laken. }
Een half stuk Krabroot-laken.
Een stuk { Root / Gras-groen / Blaeuw / Muskus / Zwart } Kroonras.
Een fijn Lont-roer vergult en gecicileert.
Een fijn Snaphaens-roer: als boven.
Een paer Pistolen: als boven, met haere holsters.
Een paer fijne zak-pistolen.
Een fijne geëtste vergulde zware houwer-lemmer.
Twintigh oncen Bloed-korael, aen een snoer van honderd en een stuks.
Zestien oncen en een halve tak Bloed-korael, aen een gepolijste tak.
Drie pond en dertien oncen Barnsteen, in vier groote stuken.
Een pont en vier oncen Barnsteen-korael in vijf en vijftig stukken.
Een groot Bengaels Alkatijf.
Tien stuks fijne Moereisen.
Een pikol Nagelen.
Een pikol Rompen.
Een halve kas Roozen-water.
Twee honderd zestigh katty Zandelhoud, in drie stukken.

Batavia, *in 't kasteel, den een en twintighsten van Zoomer-maend, des jaers* 1662.

JOAN MAETZUIKER.

De brief, aen den Veld-heer *Taising Lipoui*, quam by na op een zelven zin uit: met inhoud van een zelfste belofte en verzoek: te weten, *Eendragtelijken met het Rijk van* Sina, Koxingaes *verdelging te helpen bewerken, met beding het den onzen dan vry zou staen alle havenen aen te doen, en onbekommerden handel te drijven, en een bequame plaetse op de kuste van* Sina *in bezit te nemen:* naer luid van den zelven brief, als op *pag.* 91. van woord tot woord staet ingevoegt. Hier op dan ging het by de Hooge Regering, tot *Batavia*, de Heer Generael *Johan Maetzuiker* en Raden van *Indiën*, op het toerusten en gereet maken van weerbare en kloeke oorloghsschepen: t'effens de zelve met genoechzame voorraet van allerlei oorlogs-behoefte en lijftocht te verzorgen: desgelijx met krijgsknechten en boots-volk te bemannen. De gehele oorlogsvloot, dus slagvaerdig ter rede voor *Batavia* toegerust, tot heroverring der eilanden *Tayowan* en *Formosa*, der Oost-Indische Maetschappye, door den gemelden rover *Koxinga*, tot merkelijk groot nadeel in haeren handel op *Japan*, afhandig gemaekt, bestont in twalef kielen, acht Jachten, als *Naerden*, *Zierikzee*, *Domburg*, *Hogelande*, *Meliskerke*, *Overveen*, *Zeehont*, *Ankeveen*; en vier flui-

Getal van geschut, krijgs en boots-volk. fluiten, *de Vink*, *Loenen*, *Breukelen* en *Ter Boede*: ieder na behoren gewapent met geschut en krijgs-behoefte, en bemant met krijgs en bootsvolk. *Naerde*, gevoert by d'Opper-bevelhebber *Baltbazar Bort*, was gewapent met vier metalen en acht en twintig yzere stukken; en bemant met honderd en zeventig man: honderd dertien krijgsknechten en vier en tachtig bootsgezellen. *Zierikzee*, gevoert by den Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*, met vier metalen en acht en twintig yzere stukken: honderd een en tnegentig man: een en tachtig krijgsknechten en hondert tien bootsgezellen. *Domburg*, gevoert by den Schout-bynacht *Konstantijn Nobel*, Schipper *Ysbrant Boumeester*, met vier metalen en een en twintig yzere stukken: hondert zeven en veertig man: twee en zestig krijgsknechten en vijf en tachtig bootsgezellen. *Hogelande*. gevoert by Schipper *Harmen Symonse*: met vier en twintig yzere stukken: hondert zes man: negen en twintig krijgsknechten en zeven en zeventig bootsgezellen. *Meliskerke*, gevoert by *Dirk Gerritsen*, met vijf metale en zestien yzere stukken: honderd en twee man: zes en dertig krijgsknechten, en zes en zestig bootsgezellen. *Overveen*, gevoert by Schipper *Barent Jochemsz.* met een metale en twintig yzere stukken: honderd zes man: vijf en dertig krijgs-knechten en een en zestig bootsgezellen. *Zeehont*, gevoert by Schipper *Jan Hendriksen*, met vier en twintig yzere stukken: honderd negen en twintig man: drie en vijftig krijgsknechten en zes en seventig bootsgezellen. *Ankeveen*, gevoert by *Jan Ysbrandsen van Bank*, met een metale en zeventien yzere stukken: drie en tnegentig man: acht en twintig krijgsknechten en vijf en veertigh bootsgezellen. *De Vink*, gevoert by Schipper *Dirk Valk*, met twee metalen en elf yzere stukken: acht en zestigh man, vijf en twintig krijgsknechten en drie en veertig bootsgezellen. *Loenen*, gevoert by Schipper *Jacob Hors*, met elf yzere stukken: zes en zestig man: ses en twintig krijgsknechten en veertig bootsgezellen. *Breukelen*, gevoert by Schipper *Abraham Pen*, met acht yzere stukken: acht en vijftig man: vijf en twintig krijgsknechten en drie en dertig bootsgezellen. *Ter Boede*, gevoert by *Anke Pieters Jonk*, met twee metale en acht yzere stukken: een en vijftig man: vijftien krijgsknechten en zes en dertig bootsgezellen. In alles drie en twintig metale en honderd en zestien yzere stukken geschuts: vijf honderd acht en twintig krijgsknechten, en zeven honderd en zes en vijftig bootsgezellen: te zamen twaalf hondert vier en tachtig man. Tegelijk met deze twaalf schepen staken drie last fluiten, *Leerdam*, *Vogelezang*, en *Loosduinen*, met een rijke inlading na *Japan* vervaerdigt, onder *Hendrik van Indiik*, als Opperhooft, in zee; met bevel van zoo lang by de Vlote te houden, als zonder belet der reize doenelijk was.

Vloot word in drie hooft gedeelten verdeelt. Ten dage des vertreks, wierd de Vloot, by den Opper-bevelhebber *Bort* en Scheeps-raed, uit zekere reden en inzichten in drie hooft-gedeelten, Esquadres of slachordens verdeilt, en ieder slagorde onder bescherm van een Opperhooft gestelt: te weten, *Zierikzee*, *Meliskerken*, *Hogelande*, *Ter Boede* met de fluit *Leerdam* na *Japan*, onder den Onderbevelhebber *Jan van Kampen*, in den voortocht: *Naerden*, *Overveen*, *Zeehont*, *Vink*, met de fluit *Vogelezang* na *Japan*, onder den Opperbevelhebber *Balthazar Bort*, in den midden-tocht: *Domburg*, *Ankeveen*, *Breukelen*, *Loenen*, met de fluit *Loosduinen* na *Japan*, onder den Schout-bynacht *Konstantijn Nobel*, in den hindertocht.

Wanneer de E. Generael, *Johan Maetzuyker*, nevens de Raeds-heeren, *Karel Hertzing*, en *Rijklof van Geuns*, gevoert met een Sloep aen het Jacht *Naerden*, den Opper-bevelhebber der Vloote, *Balthazar Bort*; den Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*, en den Schout by Nacht *Konstantijn Nobel*, ieder in hun ampt, met aflegging van eede, gemachtigt, en hunne bevel-brieven en bericht-punten ter hand gestelt hadden, lichte de Vloot op de reê van *Batavia* het anker, en stak op Zaterdaghs morgens, den vier en twintighsten van *Licht het anker.*

Zomer-maent, des Jaers zeſtien hondert twee en zeſtigh, onder het losbranden van geſchut, noord-ooſtwaerds in zee, om de reize na de kuſte des Keizerrijks van *Sina* te vervorderen.

Eiland van Horen. Tegens den middag liet de Vloot, door het ontſtaen der ſtilte, het anker benoorden het Eiland *Van Hooren* vallen: alzoo genaemt na de Stadt Horen, in Noord-holland. Het leit in 't gezicht van de Stad *Batavia*, na by zekere andere Eilanden, welke ook haere namen van de Steden in Holland, als Amſterdam, Enkhuizen, en Medenblik ontleent hebben; 't zy dat het Schip, welk een van deze Eilanden aldereerſt aendeed, in een van die Steden t'huis hoorde, of het Wapen van die Stadt voerde; of ſlechts de een of ander te *Batavia*, zijne geboorte-ſtadt, ter gedenkenis, vernoemt heeft.

Al deze Eilanden, hoewel volkloos, en by geen menſch bewoont, leggen langs den oever, en landwaerds in, beplant met veelderlei ſlagh van lommer-rijke boom-gewaſſen, in een aengenaem geſicht van verre uit zee; en in ſulke ordre, als of de kunſt en arbeid van menſchen handen, en niet de natuur, dezelve aldaer met voordacht geplant had.

Deſgelijks geven de dalen, vlakten en heuvelen, meenigerlei bloemen, kruiden en heeſters.

Onder deze Eilanden plegen de Javanen en Sineſen op *Batavia* woonachtig hun viſſcherye, met aldaer veel ſteen-braeſſem, herder, en ander ſlagh van viſch, (hier te lande onbekent,) in overvloed te vangen.

Het geboomte krielt van menigerlei zangerig gevogelte: derwaerds d'inwoonders van *Batavia*, om dien aengenamen toon te hooren, met jachten onder en aen dit Eiland zich doen zetten: op gelijke wijſe als die van Amſterdam na Haerlem of Naerden, om het ſchel quincklееren en gefluit des Nachtegaels te hooren, ter ſpeel-reis trecken.

Ten zelven dage wiert in den Raed beſluit genomen, eerſt na d'Eilanden *Laver* en *Timon* te zeilen, gelegen in 't vaerwater dicht by elkandre, om zich aldaer op nieu van goet drink-water, allerhande ververſinge, te gelijk van brand-hout, anker-ſtokken, hand-ſpaken, en ander hout-werk te verzien.

Des nachts, in de eerſte wacht, keerde de wind met een labber koelte uit den zuiden: waer op het anker gelicht, en de koers noorde ten ooſten, hoewel met tragen voortgank, genomen wiert.

Den vijf en twintigſten, zeilde de Vloot op de diepte van een en twee en dertigh vadem, met ſlappe koelte, en veranderinge van wind uit den noord-ooſten, en den zelven koers.

Des maendags morgens, den zes en twintighſten, had de Vloot, gekomen ontrent de duizend Eilanden, een ooſtelijke wind, met tamelijke koelte en fraei weeder, op de diepte van twee en drie en twintigh vadem ſteek-grond: des middaghs de Zuider-breete van vijf graden en achtien minuten, en den zelven grond, op de diepte van veertien en vijftien vadem. *Duizend Eilanden.*

Ten zelfſten dage, wierd by den Opper-bevelhebber *Balthazar Bort*, en den gantſchen Scheeps-raet een zein of teken-brief beraemt: waer na de Opper-hoofden der Vloot, onder 't zeilen, ſich te ſchikken hadden: beſtaende in volgende punčten:

Gedurende de reize, of zoo lang als anders geſchikt word, zal Ter Boede (*beſcheiden onder het* [a] *Hooft-gedeelte van* Jan Idze de Vink) *het vuur achter van de kampanje voeren, en ook by daghe voor uit zeilen; gemerkt de Schipper van ter Boede daer op in dit vaer-water zeer bedreven is.* *Zein of teken-brief.* *a Eſquadron.*

Dies worden al de Opper-hoofden van de Schepen uitdrukkelijk belaſt geduuriglijk oogh op 't zelve te houden, ten einde zy alle, als hy ankert, zeil gaet, of wend, van gelijken doen: om alzoo de Vloot by een te houden, en het af-raken van elkandre voor te komen.

Niemand ſal zich vervorderen des nachs de Vuurman voor by te zeilen: veel

min

min koers te veranderen, op verbeurte van vier rijxdaelders, ten laste van den Schipper, Opper of Onder Stuer-man, in wiens wacht de misslag gepleegt zal zijn.

Zoo de Stuurman des nachts geraden vind te wenden, 't zy door scherpheidt des winds, of anderſints, zal twee vuureñ neffens elkandre van de Kampanje: en d'andere Schepen ieder een vuur op-zetten, ten einde te kunnen weten, of het teken ook gezien is.

Des nachts zal het veranderen van den koers, ter beschikking van den Vuur-man blijven.

In ruime zee zalmen op een of twee streken winds niet wenden, tot voorkoming, zoo veel doenelijk is, van alle ongelukken; en blyving by elkandre.

Zoo de Vuur-man des nachts geraden vind te ankeren, zal twee vuuren boven elkandre achter op de Kampanje stellen. Dit teken by de andere Schepen gezien, zullen daer op ten anker komen, en een gelijk vuur op de Kampanje stellen.

Wanneer men geraden vind, weer onder zeil te gaen, zal een schoot schieten, en met een vuur van de Kampanje het zein doen. D'andere Schepen, ten teken van gezien te hebben, zullen met een vuur daer van blijk doen, en dan mede haer anker lichten.

Of gebeurde eenige Schepen noodt overquam, 't zy van lekte, droogte, klippen, land of anderzints: zoodanig een zal by dagh een rolle doek uit de Mars laten waeien, en een schoot schieten. Waer op elk een gehouden sal zijn, met schuit en boot, allen mogelijken bystant te doen: op pene na goetdunken.

Zoo de nood bestont uit brand, zullen verscheide schoten kort op malkandre gedaen worden, om met pudsen en emmers zodanigh schip te komen helpen.

Men sal, ten einde de schepen by duister en mistigh weder niet van elkandre raken, te mets een schoot lossen, en daer op den anderen antwoorden. Zoo de Vuurman geraden vint, als dan te wenden, sal met grof geschut schieten. D'andere sulx horende, zullen met een gelijke schoot antwoorden, en dan gelijker hand wenden.

Zoo men het by donkere nachten, door storm en onweer of by hol water, zal moeten laten drijven, of geen zeil voeren kan, de Vuur-man zal twee vuuren van gelijke hooghte op-zetten: d'andere schepen ieder een, om des te beeter by elkandre te blijven.

By stilte, en een achter holle en grove zee, zal men zorghvuldiglijk letten, dat de schepen elkandre niet te na komem; maer in goeden af-stand van elkandre blijven, tot voorkomingh van ongeluk.

Zoo men, gekomen uitter zee, by dage eenig land siet of opdoet, of grond werpt, heeft men een Prinse-vlagh achter af te laten waeien, en daer neven een schoot te schieten. Zoo men by nacht eenigh land gewaer word of grond werpt, dan zijn twee vuuren bezijde elkandre op te steken, en twee schoten te doen.

Zoo eenige schepen van elkandre komen te raken, en daer na weer in 't gezicht komen, zoodanige sullen haer voor-mars-zeils tot driemael op-hijsen, en weer om laten lopen: daer na een schoot uit een grof geschut slaken, en het Mars-zeil op den rant laten leggen, tot dat d'andere, des gewaer geworden, zijn Blindt en Bezaen opgijt: op welk zein weer na den anderen sullen mogen toeloopen.

Zoo dit quam te gebeuren in der nacht, men zal elkandre met het woordt Holla Schip, *toe-roepen: is het een uit onze Vloot, zal antwoorden,* Victoria: *geschiet dit niet, het is een zeker teken van een vreemt Schip, Sineese Jonk, of vaertuigh. Des, zoo mogelijk ware, de Opper- of Onder-bevelhebber, of Schout-bynacht, die naest by is, zal verwittight werden; houdende nochtans zulk Schip, Jonk, of vaertuigh in gewelt. Is het vyand, het zal aen het schieten kunnen gemerkt worden.*

Die by dage eenige vreemde Schepen of Jonken gewaer werdt, heeft zijn vlagh van achteren te laten waeien, en zijn Voor-mars-zeil te laten lopen, en weinig tijds daer na weer laten ophyzen. Zoo by nacht, zal twee vuuren even hoogh by malkandre uitzetten, zonder zich evenwel te vervorderen van daer na toe te loopen: voor aleer de zelve den Opper-bevelhebber, gesproken en last bekomen heeft; ten ware het een Portugeesch Schip of Sineese Jonk was, die het, met sulx te doen, soude kunnen ontkomen.

In dien gevalle, en zoo machtig den vyand is, heeft hy slechts toe te tasten, en sich daer van meester te maken. Daer mede dan zoodanigh te handelen, naer luid van byzondere ordre, op die en andere oorlogs-zaken gegeven.

Zoo eenige Jachten van de Vloot quamen af te dwalen, 't zy door storm of andere ontmoete toevallen, die zullen indachtig zijn, wy, volgens uitdrukkelijken last van den Edelen Heer Generael, en Heeren Raden van Indiën, tot een Vergader- en by-een-komst plaets gekoosen hebben Isla de Lemas, *een der oostelijkste Eilanden van* Makao, *welk in onze reis-wegh gelegen is, en sonder verlet kan aengedaen worden. Ook is aldaer, volgens sekerlijk berecht aen hen wel-gemelte Edelh., een goede Rede te vinden, en genoechsaem drink-water te bekomen. Zulx de af-gedwaelde Schepen ernstigh belast worden het Eiland* de Lemas *voornoemt, niet voorby te loopen; maer 't selve aen te doen, en aldaer de andere Schepen te wachten, om alsoo gezamentlijk de reise voorts van daer te bevorderen, en den Vyand by ontmoeting met te meerder ontzaghlijkheid het hooft te kunnen bieden.*

Na vertrek van het Eiland de Lemas, *en gekomen op de kuste van Sina, zalmen eerstelijk de Bay van* Ingeling, *ofwel de Bay van* Hoksieu (*als voor de bequaemste in het Zuider* Mouson *geoordeelt*) *aensoeken, en met de geheele Vloot (uitgenomen de Japansvaerders, die alvorens haer afscheit verhopē te geven) daer binnen loopen, om te vernemen, hoe de bakens van oorlog tusschen de Tarters en* Koxinga *gestelt staen, en of* Koxinga *zich in* Sina *of op 't Eiland* Formosa *onthoud. Dies zoo op den wegh van* Lemas, *na de kuste van* Sina, *eenige Jachten komen van de Vloot te geraken, in de genoemde Bayen van* Ingeling *of* Hoksieu *deselve weder te soeken en te vinden hebben.*

Wanneer de witte Vlagge van achteren van den Opper-bevelhebbers Jacht waeit, en te gelijk daer uit een schoot gedaen werdt, zal de Breede Raad vergaderen, die bestaen zal in de volgende persoonen, om aen den Opper-bevelhebber zitting te geven; namelijk:

Hendrik Indijk, *Onder-voorzitter op* Loosduinen.

Jan Idze de Vink *of* Van Kampen, *Onder-bevelhebber der Vloote. Dan zoo lang* Indijk *by de Vloot is, zal* de Vink *de Vlagge als Schout-bynacht op* Zierikzee *voeren.*

Koopman Konstantijn Nobel, *gestelt tot Schout-bynacht van de Vloot, na afscheit van* Indijk, *soo lang hy die Vlagge op* Domburgh *in houden zal.*

Pieter Jansz. Veldmuis, *Schipper op* Naerden. Ysbrand Bou-meester, *Schipper op* Domburgh. Barent Jochemsz., *Schipper op* Overveen. Harman Symonsz., *Schipper op* Hogelande. Jan Hendriksz., *Schipper op den* Zee-hond. Dirk Gerritsz., *Schipper op* Melis-kerken. Jan Xsbransz. van Bank, *Schipper op* Ankeveen. Valk, *Schipper op de* Vink. Kristoffel Eduwartsz. *Fiskael.*

By aldien de Opper-bevelhebber de roode Vlagge van de Kampanje laet waeien, en een schoot schiet, zullen, beneven de persoonen voornoemt, al de overige Schippers van de Vloot, als Breukelen, Loenen *en* Ter Bode, *ook aen boort komen, en hun ophebbende hoogste Krijgs-bevelhebbers: namelijk de Vendrig, of by mangel van dien, de Serjant. Dan zoo de Opper-bevelhebber den heimelijken Raad aen boort wilde hebben, zal hy de witte Vlagge, beneven eenen Top-stander, van de Kampanje doen waeien.*

De heimelijke Raed sal bestaen in de volgende persoonen: Hendrik Indijk, *voornoemt.* Jan Idse de Vink. Konstantijn Nobel. Pieter Jansz. Veltmuis, *Schipper op* Naerden. Ysbrand Boumeester, *Schipper op* Domburgh.

Zo de Opper-bevelhebber, de Overheit van de Fluit Loosduine *begeert te spreken, sal een wimpel achter van de Besaens Reede laten waeien: 't Jacht* Zierikzee *een Wimpel van de Voorsteng: 't Jacht* Domburg *een Geusje van de Kruissteng.*

Wie nalatig in dese Punten bevonden word, sal door den Fiskael daer over aengesproken worden, en na bevinding en eisch van saken doen boeten en straffen.

Aldus gedaen en besloten in 't Jacht Naerde, *zeilende ontrent de* Duizend Eilanden; *den ses-en-twintighsten van Zomermaend, des Jaers sestien-hondert twee-en-sestig.*

Balthazar Bort. Jan Idse de Vink.

Des

Des Dingsdaghs morgens, den ſeven en twintigſten, bevond de Vloot haer, met een zelve wind en weer, op de Zuider breete van vier graden en achtien minuten: des na-middaghs, verby de hoek van *Boomtjes Rif*, op elf, tien, en negen vadem ſteek-grond. Des nachts, op de diepte van veertien en vijftien vadem ſteek-grond, werden de banken des gemelden rifs van verre geſien.

Des Woensdaghs morgens, den acht-en-twintighſten, had de Vloot op de diepte van dertien en veertien vadem (de wint ooſtelijk) het eiland *Lucipar* of *Lukapar*, zuide ten weſten ander half mijl van haer. *Lukapar* is gelegen tuſſchen het eiland *Sumatra*, recht in den mond van de ſtraet *Banka*: groot in den omtrek veertien mijlen. Het is een onbewoont, doch boſch-rijk Eiland; en doet zich het geboomte, door zijne hoge kruinen, wonder vermakelijk van verre uit zee op. Het word door-ſneden met verſcheide water-rijke ſtromen, waerom aldaer goede ververſchingh van viſch, deſgelijx van beeſten, voor den Zee-man te bekomen is. In de boſſchen houden box-voeten.

Des namiddags, op de hoogte van drie graden, en zeven minuten, lagh *Lukapar* drie mijlen zuid-zuid-ooſtwaerds van de Vloot, en de eerſte hoek van *Sumatra*, aen bak-boort op zy. De koers was noord-ooſt ten ooſten, op de diepte van dertien en tien vadem, langs de kuſt van *Sumatra*.

Den negen en twintigſten, des middaghs, zeilde de Vloot verby *Poele Nancha*, geleegen in de ſtraet *Banka*, dertigh mijlen landwaerd in, op de zuider brete, van twee graden vijf en twintigh minuten, en had de derde hoek van *Sumatra*, een kleine mijle van haer.

Poele Nancha, dat's eiland *Nancha*: (want *Poele* is zoo veel als Eiland, en *Nancha* d'eigen naem des Eilands,) is rond eiland gezeid, alzoo genoemt na zijne ronde vorm. Het is acht uuren gaens in den omtrek groot, en onvruchtbaer: heeft niet dan zandige duinen, en aen ſtrand ſlechts eenige ſchilpadden.

Had des avonds, met Sonnen ondergang, den hogen en uitſtekenden berg *Monapien*, op 't eiland *Banka*, in 't noorden, en den vierden de hoek van *Sumatra*, weſt zuid-weſt een mijle van haer.

Eiland Banka. *Banka* is een eiland, omtrent een mijle van *Sumatra*, bewoont en vrugtbaer, en vol boſſchen.

Den dertigſten, des Vrydaghs, was de Vloot des middags gevordert tot de zuider breete van een graet, en twee en twintigh minuten: had de *Poele Toutjou*, dat 's zeven eilanden, ooſt ten noorden, vier mijlen van haer, op de diepte van ſeſtien en zeventien vadem ſteek-grond. Deze eilanden leggen dicht by elkandre, doch onbewoont. *Poele Toutjou.*

Eiland Linge. Dicht aen *Poele Toutjou*, ten ooſte, leid het eiland *Linge*, bewoont by viſſchers en boeren aen de zee-ſtranden; maer landwaerts in by volken, die derwaerds van den berg *Paſſarvan* op 't eiland *Java*, met der woon getrokken zijn. Want deze luiden, geteeſt en geſoolt door den Koning van *Paſſarvan*, met zware ſchattingen en ongemakken, verſpreiden zich aen verſcheide oorden.

De meeſte hebben met bewilliging des Konings van *Bantam*, achter de Stad, op de kuſt van *Sunda*, aen den voet van den berg *Gomon Bezar*, de Stad *Sura*, en verſcheide dorpen gebout, met opwerpen van eenen eigen Koningh; hoewel ſchatbaer aen den Koning van *Bantam*. Andere hebben zich op dit eiland neer-gezet, en ſtedekens en dorpen gebout, daer zy lange jaren in vryheid waeren; maer onderworpen zich ten leſten, 't zy uit liefde of dwang, den Koning van *Sura*.

Deze luiden leven vreedzaem en vriendelijk. Erneren zich meeſt met den landbou: volgen de lere van den ouden Pythagoras; die de verhuizinge der zielen uit het een lichaem in het ander ſtaende hout: want zy doden nochte eeten, 't geen leven ontfangen heeft. Zy gaen gekleet met wit papier, gemaekt van bomen, te weten, ſlechts met een ſtuk om 't hooft gebonden, en een grote doek om 't lijf, voor de ſchamelheid geſlagen.

Dit Eiland heeft allerlei goeden lijf-tocht; hoewel in geen groten overvloed; maer meenighte van zekere vogel-nesjes, die van daer na *Sina*, voor een lekkernye, over gevoert worden.

Den eerſten van de Hooi-maend, des middaghs, bevond de vloot haer op de Zuider-breedte van vijf en twintig minuten: peilde d'ooſt-hoek van het eiland *Linge* noord-weſt, en *Poele zay* of eiland *Zay*, zuid-weſt ten weſten van haer, op de diepte van achtien en negentien vadem, graeuwe ſand-grond, gemengt met ſchulpjes: de koers was noorde ten ooſten: de wind zuid-ooſt ten zuide.

Poele Zay.

Poele Zay zijn verſcheide klene en onbewoonde eilandjes, afgelegen van elkandre, op gelijke fatſoen, als de eilanden van *Teſſel* en de *Vlieter*; doch vallen wat klipachtigh.

Den tweeden, des Sondaegs, zeilde de Vloot des middags, op de noorder breedte van drie en vijftig minuten.

Des na-middags, verviel de Fluit *Loosduynen* wel zeven mijlen be-ooſten het Eiland *Poele Panjang*, op ſeekere onbekende, en in de Kaert niet getekende klippen. Derwaerts begaf zich de Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*, met bood, ſchuit en werptuigh; ſulx de Fluit, door ſpoedige hulpe, onbeſchadigt van de klippen raekte.

Poele Panjang.

Poele Panjang is lang Eilandt gezeid; alzoo genoemt na deſſelfs ſmalte en lenghte. Het is onbewoont, doch rijk van bomen, daer in zich zeker vogel onthoud, *Eme* of *Emeu* by d'Indianen geheten. Hy is lang van hals, en hoogh, inzonderheid met opgerechten halſe, ruim vier voeten en eenige duimen. Heeft voor aen den hals twee quabben, als twee berdekens van perkement, die twee duim lang, en vermiljoen root van verruwe zijn.

Vogel Em

Kluſius beſchrijft dezen Vogel wijtlopig in de volgende woorden:

Dees,

Dees, zeithy, wanneer hy met opgerechten hoofde ging, was over vier voet en eenige duimen hoog: want de hals van 't opper-hooft tot het begin van den rugh was omtrent dertien duimen lang, het lijf ſelf twee voeten breed, de dybenen met de ſchenkkels tot het buigen van de voeten ſeventhien duim lang; maer de lengte des lichaems van de borſt tot de ſtiet was omtrent dry voet. De pennen oft liever vederen, die het geheele lijf met het onderdeel van den hals, dat aen de borſt en rug naeſt is, en die de dybenen bedekten, waren over al dobbel, uit een zelve klein en kort knobbeltje voortkomende, en op malkander leggende opwaerts een weinig dikker, neerwaerts dunder en teerder, en van verſcheiden lengte, gelijk ik in de huid van diergelijke vogel, welke Kriſtiaen Porret, een neerſtig onderſoeker en kruidmenger, tot Leiden bewaerde, geſien hebbe. Want die aen den onder-hals waren korter, op 't midden-lijf en de zijden langer namentlijk ſes oft ſeven duim, maar aen 't uitterſte omtrent de ſtiet (want hy had geen ſteert) waren negen duim lang, en harder als de andere. En hoewel alle hard en bars, zoo waren zy nochtans niet breed, maer ſmal, met yle zijdige hairen daer tegen overſtaende verſien, zwart van verruw, die nochtans omtrent de dybenen helden naer het aſgrauw: de ſeenuw als in de andere ſwart blijvende. Deze vederen hadden die vorm en ſtand, dat van de ver afſtaende de huid van dien vogel konde geoordeelt werden niet met vederen, maer alleenlijk met vlokken, als een Beren huid bedekt te zijn, en geen vleugels te hebben; alhoewel haer die niet ontbreken, maer die onder de vederen, de zyden dekkende, verborgen, en met vier groote ſwarte pennen verſien zijn; gelijk ik in die vogel aenmerkte, hoewel ſy daer afgerukt waren, en van haer lengte niet ſekers kan ſeggen: maer de gebroken ſchachten waren dik, hard, en vaſt, en drongen in 't uitterſte deel van de vleugel diep in. Het opperdeel van de vleugel, dat aen 't lijf vaſt was, had de bedekkende vederen met die gelijk, welk noch aen de borſt ſtonden: want het is te duchten dat deze vleugels daer toe gegeven zijn, om hem in 't lopen te helpen; want ik gelove dat de vogel niet vliegen, nocht zich van d'aerde kan opheffen. De ſchenkels waren in de ronte vijf duimen dik, en met veel ſchorſen en breede ſchobben bedekt, inſonderheid boven 't buigen van de voet. Hy had dikke harde voeten, met dry dikke klauwen verſien, voor als met ſchobben bedekt, achter geheel vereelt: van welke de middelſte, langer als d' andere, uit dry leden beſtond: de binnenſte uit een, en de buitenſte uit twee. Alle de nagelen waren groot omtrent twee duim lang, dik, hard, en hoornachtig: Het hooft naer de grootte van 't lijf klein, en by na kael: van verruw uitten zwarten blaeuw, met het boven deel van den hals: in welke haer eenige ſwarte hairen vertoonden: de ogen een weinig boven de ſpleet van den bek waren groot, brandende, en bars; de Leeuws-ogen by na gelijk, die eenige zwarte hairen omcingelden, gelijk mede de klein ontblote doorgangen der oiren, die hy achter de ogen had. Het voorſte deel van den bek was gebogen, en een weinig boven de punt met twee gaten, die het gebruik der neuſgaten gaven, verſien: van welkers middelſte tot hen hooft-top toe, een opgerechte kroon ſtond van een hoornige zelfſtandigheid, omtrent drie duim hoog, uit den geelen bruinachtig, welke ik verſtonde dat in 't wiſſelen der vederen afviel, en weder met het hergroeien van de ſelve wieſſen. Het opperdeel van den bek was van zijn ſpleet tot het uitterſte punt vijf duim lang: het voorſte deel van den hals, omtrent vier duim onder den bek, had twee hangende vlieſachtige lellen, oft baarden twee duim lang, van een hoog-rode verw. Het achterdeel van den hals was van gelijken kael, en van 't hooft na de lengte roodverwigh, en daer na zijn onderſte deel met eenige rode vederen bedekt, daer eenige zwarte onder gemengt waren. Maer hoewel deze Vogel eenige tekenen met de Struisvogel ſchijnt gemeen te hebben, gelijk een klein hooft, uit den aert by na heel kael, en al eet wat hem voor geworpen word; nochtans heeft hy geen twee-klovige voeten, maer is met dry klauwen verzien, gelijk wy voor gezeit hebben, zonder ſpoor op de wijs van den Otis oft Tarda, en daerom zoo ſterk en zwaer, dat ik in den Thuin van den doorluchtigen

gen Graaf (met welke Graaf ik in de Tuin gegaen was, om dien Vogel te sien) gesien hebbe een boom, zoo dik als eens Mans dybeen, geheel gekneust, en sijn schors afgeknaegt, 't welk de Graef bevestigde, met de Voeten en klaeuwen van die Vogel afgereten te zijn; want hy doet sijn gewelt niet met den bek voorwaerts, maer zich schuins keerende, valt hy met omgekeerde klauwen die gene aen, met welke hy vecht.

Maer hoewel hy alles, wat hem voorgeworpen wierd, inslokte, als geheele Orangie-appelen en diergelijk, nochtans was sijn gewoone kost Tarwen ofte Wittebrood, 't welk hy, in groote stukken gebroken, inslokte. Ik verstonde dat hy zeer graeg versche Hoender-eyren at, die hy met de schael inslokte, maer indien hy niet heel gesond was, schoot hy die achter weder uit: daer na die weder inslokkende hield hy die binnen en verteerdese. Sy verzekerden my dat deze Vogel een Mannetje, en gesien was dat hy zomtijds een teel-lid uitschoot, gelijk als die van een Kameel. Voorts hoor ik dat de schepen, welke in 't jaer van de geboorte van Christus M. DC. III. uit de Mollukze Eilanden in Holland weder quamen, twee zoodanige Vogels wel mede gebracht, maer op de reis gestorven zijnde overboord geworpen hadden; hoewel haer huid, om de zeldenheid hadde konnen bewaert werden. Niet te min heb ik op dat selve jaer binnen Amsterdam dry oft vier eyren van die Vogel gesien, die van de Koopluiden gekocht waren, en een weinig te voor een binnen Leiden by Porret, *dat heel schoon en 't grootst van allen was: want de omloop was in de lengte vijfthien duim: in de breedte, twaelf, oft een weinig breeder, zoo dat het om sijn groote niet minder voor een vat, als die van de Struisvogel, welke na 't seggen van* Plinius *de oude plegen te gebruiken, gehouden konde werden. En onze tijdt gebruiktese noch om die oorzaek: Want ik heb niet eenmael de eyren van de Struisvogel in Silver beslagen tot koppen sien gebruiken. Maer de schael van het ey van dezen Vogel was niet heel dicht: nocht ook zoo wit als dat van de Struis, maer aen het einde van verw' uit den geele groenachtig, met veel stippelen van een volkomen groenheid versien: maer een van die, welke ik binnen Amsterdam zag, was by na van de zelve grote, vorm en verw' met dat voorgaende: eenige waren meer rond, andere kleinder, en de verw van sommige was lichter, en min fray. Voorts is my verhaelt dat deze Vogels de Molukze Eilanden niet eigen zijn, maer ook in* Sumatra, Trapobane, *en in de nabuurige vaste landen gevonden werden.* Dus verre *Klusius.*

Des Maendaegs, den derden, vervolgde de vloot haeren koers Noord Noord-oostwaerds, met een fraeie koelte uit den Zuid Zuid-west: had des middaghs de Noorder breete van twee graden en drie minuten, en in 't verre gesicht het eiland *Poelo Tingi*, Noord-west ter zuide van haer, gelijk des na namiddags *Poele Aura*, Noord Noord-westwaerds. In de eerste wacht quam het Jacht, *Zierikzee*, beneevens *Ter Boede*, aen de west-zijde van *Aura*, op dertien vadem ten anker: en vuurde ieder dien nacht, met het ontsteken der lanteerne, van achteren, tot kundschap voor de overige achter-gebleve Schepen.

Den vierden, des dingsdags, liet de opper-bevelhebber, *Bort*, met het Jacht *Naerden*, in gezelschap van de Jachten *Overveen*, *Zee-hond*, *Vogelzank*, *Hoogelande*, en *Vink*, ter selfster plaetze het anker vallen: want de Scheepen *Loosduinen*, *Domburg*, *Ankeveen*, *Breukelen*, *Loenen*, *Melis-kerke*, *Leerdam*, naemen haren koers naer het eiland *Timon*, volgens besluit, ten dage des vertreks genomen. De boots voeren aen land, om versch water in te nemen, en hout te kappen. Veele praeuwen met visch, hoenders, bokken; verscheidene vruchten, als Piessang, of Adams-appelen, Patatasen, Oebysen, Klapmussen en Nankussen, wierden aen boort gebraght, die d'onzen voor geld kochten, ofte tegen kleeden verruilden.

Des morgens, den vijfden, lichten de Fluit *Vogelezank*, *Zee-hond* en *Vink*, haer ankers, en liepen, onder *Poele Pisang*, ter ree, om ververschinge en brandhout. *Poele Pisang* is een tamelijk volk en dorp-rijk eiland. Al d'inwoonders slaen de visschery of landbou ga: want zy alle van jongs af tot groten arbeid ge-

Poele Pisang.

gehouden worden. Men vind evenwel onder hen veel ſchrandere herſſenen, afgerecht op letter-kunſt en koophandel. Alhier, gelijk ook op de kuſte des Koningrijks van *Sanpan*, en op het eiland *Lingen*, worden zekre vogelneſten gevonden, gelijk hier te lande de zwaluwe neſten, die op grote maeltijden en banketten lekkere diſch-gerechten verſtrekken. Ja d'inwoonders, op hun Nieu-Jaers Feeſt, welk in *Sina* met groote ſtaetſie geviert word, vereeren elkandre gewonelijk met zodanige neſten, ten teken en erkentenis van vriendſchap. Deze neſten worden voor koopmanſchappen van daer na *Sina* vervoert, en ieder pond voor een halve *Tahers*, ontrent twee Spaenſche dukaten, verkocht. Zy zijn gezont voor de mage en herſſenen.

ltzame ogel-ne-ſten.

De voort-brenging dezer neſten geſchiet aldus:

Zekere vogelen, gelijk zwaluwen, werpen op zekere tijdt van 't jaer, wanneer ze ruien of paren, uit den bek zeker ſpeekſel en lijmige vocht: waer van zy op de rotſen wonder kunſtig, door drift van de natuure, deze neſten maken, met het een ſpeekſel op het ander te hopen. Wanneer het ſpeekſel droog is, word daer van een neſt, in vorm van een grote lepel, met een weinigh verheven kanten. Eenige honderd pond neſten, (zulk een grote meenigte is'er,) worden jaerlix aldaer verzamelt.

Wanneer de ruitijdt uit is, en de neſten voltoit zijn, welk by na in een zelven tijd geſchiet, leggen deze vogelen hun eyren daer in en broeden ze uit.

Kircher ſchrijft aldus van deze eetbare vogel-neſten:

Tuſſchen Kochinchina *en het eiland* Hainan *leid zekere Zee-kuſt, niet verre van de ſtrant van* Sina, *vol grote en kleine klippen: op deze brand de zee met yzelijke baren en een groot gewelt van water.*

Van binnen in het midden dezer klippen komen (van waer weetmen niet) in de Lente, op een gezetten tijdt, zekere onbekende vogeltjes, in ontelbare meenighte, die gelijk Zwaluwen aenſtonds op het ſtrant gaen neerzitten, en op deze rotſen hun neſten van zekere onbekende ſtoffe maken, met de zelve door een zonderlinge kunſt daer aen te hechten. Hebbende in de zelve d'eyren geleid en jongen uitgebroeit, vliegen ze weer weg na andere plaetſen, en geven den Zeeluiden de neſten ten beſte, die met Schepen vol na Sina *en* Japan *overſteken, om te verkopen, tot lekkernyen voor den mont.*

De neſten zijn gelijk doorſchijnend, geelachtig van verruwe, en beſtaen uit een bezondere en tot noch toe onbekende kruidige ſtoffe. Zy hebben een zonderlinge eigenſchap by haer, wijlze, by de ſpijze gedaen, 't zy viſch, vleeſch of groente, den gerechten een wonder aengename ſmaek byzetten.

Zy brengen, zoo eenigen willen, de ſtoffe der neſten niet van andere plaetſen, maer braken een ſlijmige of taie ſtoffe uit de mage en ingewanden, die zy aen de rotſen vaſt hechten en tot neſten maken.

Dan wijl hier toe vocht van noden is, vullen zy met zekere ſlijmige vocht, die op de klippen ſchuimt, de bek en wieken, in het overvliegen, en beſprengen daer mede t' elkens, door de bewegenis der ſlaghveeren, de nesjes, tot vaſter ſtevigheid der aengehechte ſtoffe.

By wijle gebeurt, dat door bijſter onweer een grote meenighte dezer neſten t' effens met d'eyren, geborſten door 't geweld des waters, in zee valt tot ſpijze der viſſchen. Dus verre Kircher.

Ook gedenkt *Philips Martijn*, in zijn verhael des Koningrijks van *Tunking*, in volgende woorden, deze vogelen: *in het Koningrijk van* Tunking *vindmen zoo meenigerlei ſlagh van gevogelt, als in eenig ander geweſt van* Ooſt-Indiën. *Aldaer heeftmen zekere kleine vogeltjes, gelijk Zwaluwen, die dicht by d'aerde vliegen, en hunne neſten op de klippen van* Kochinchina *maken: ja zijn deze neſten zeer koſtelijk, en worden zoo dier verkocht, als de lekkerſte diſchgerechten: ter oorzake van hare zeltzame deucht en goede werkingen, die zy den gezonden geven, tot behoeding voor ziekten, en den kranken, tot opwekking van de luſt tot eeten.*

Tot noch toe heeftmen niet kunnen weeten, van wat ſtoffe deze neſten zijn: dezelve is tai, en doorſchijnend, en beſtaet uit vele kleine holletjes, in vorm van grote zeehoornen. Geen gaſtmael word aengerecht zonder het opdiſſchen van deze ſpijze: en zoo dezelve ontbreekt, de maeltijd is niet volmaekt, aengezien deze de beſte lekkernye is. De toemaking, om t'eeten, geſchiet in dezer wijze: zy worden eenen nacht in warm water geleid, ter tijdt toe zy week en murruw worden: daer na, dus week gemaekt, een wijle in de ſchaduwe te drogen geleid: en zijn dan lichtelijk op ſtukken te ſnijden.

Zy hebben in zich zelfs of alleen gene ſmaek; maer gelijk met de Kampernoellen geſchiet, toebereid met bequame kruideryen, verwekken zy wonderlijk de luſt van eeten. Ten tegendele van andere ſpijze, die de luſt in het eeten doen vergaen; daer deze dezelve oneindelijk vermeerderen.

Daer valt ook veel Ager-hout en Katoen.

Des Donderdaghs, den zeſten, deed d'Opper-bevelhebber *Bort* uit het Jacht *Naerden* een kanon-ſcheut, tot teeken van onder 't zeil te gaen: dan naulix was deſſelfs anker gelicht, of 't Jacht dreef ſterk na de wal, ſulx 't anker weer in de grond moſt. Verſcheiden kanon-ſcheuten deed *Naerden*: waer op d'Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*, voorzien met boodt, ſchuit, en werptuig, derwaerds ſpoeide; en vond *Naerden* wel drie kabel lengte van de klippen af leggen op goeden ſteek-grond, machtig om een harden ſtorm af te rijden. Door het uitbrengen van een werp-anker raekte *Naerden* weer onder zeil, en wierd van de andere gevolgt.

Den zevenden, des Vrydaeghs, liepen de Jachten, *Zierikzee*, *Hogelande* en *Ter Boede*, aen den ooſt-kant van het Eiland *Timon*; (want het Jacht *Naerden* en d'andere ſchepen laegen aen de noord-ooſt hoek gezet,) op dertien vadem ten anker; daer zy water, brandhout, en ververſing van Hoenders, Bokken, Viſch, Piſang, Klapmutſen, Patataſen, Nankuſſen en Oebyſen, in grooten overvloed bequamen.

Den achtſten, des Zaterdags, hakten die van het ſchip *Zierikzee* uit het boſch, riemen, ankerſtokken, boomen en handſpaken: voeren met de ſloep uit viſſchen, en vongen herders en ſteen-braeſſem in groote meenigte.

Des namiddags ontſtond een harde reegen en donder.

Den negenden, des Sondags, lichte de Jachten *Zierikzee*, *Hogelande*, en *Ter Boede* d'ankers, en liepen onder den noord-ooſt hoek van *Timon* by het Jacht *Naerden*, en andere ſchepen.

D'Opper-bevelhebber, *Bort*, deed op *Naerden* van achteren, de witte vlagge waeien, om den Breeden Raed te vergaederen. Men vond dienſtigh weder Zee te kiezen: en wierd de Zein-brief neven het genomen beſluit ondertekent.

Op klachte van den Opper-bevelhebber *Bort*, namelijk veel jongh, ſlecht en onervaeren volk op te hebben, wierden van ieder Jacht twee der kloekſte bootsgezellen gelicht, en op *Naerden* over gezet: uitgezeid het Jacht *Vinkeveen*, welk dertien man van *Zierikzee* over nam.

Des namiddaghs raakte de vloot weer onder zeil: nam haeren koers noord-noord-ooſtwaerds, en peilde met Sonnen ondergank het Eiland *Timon*, zuiden ten weſten en zuidzuidweſt, ontrent vijf of zes mijlen van haer.

Den tienden, des namiddaghs, was de Vloot op de noorder-breete van drie graden en acht minuten, ter diepte van zeven en acht en dertig vadem zand-grond.

Den elfden, des middags, had de Vloot de noorder-breete van vijf graden en vier minuten, op veertig en een en veertig vadem ſteek-grond: den volgenden dag, des middaghs, de hoogte van vijf graden, en zes en vijftig minuten, op negen en dertig vadem ſteek-grond.

Was den dertienden op de noorder breete van zeven graden, en zes minuten,

nuten, op de diepte van negen en twintig, dertig en eenendertig vadem. Doch was *Naerden* met zijn onderhoorige Schepen, om de ooft, by na uit 't gesicht van *Zierikzee* gesteeken.

Den veertienden, des middags, had de Vloot de hoogte van acht graden en sestien minuten, op de diepte van twee en drie en twintigh vadem fijn zand-grond, gemengt met witte steentjes. Des nachts, in 't laetste van de eerste wacht, vertoonden zich de twee Eilanden, gelegen ontrent of bewesten het Eiland *Poele* of *Kandor*, een mijle van de Vloot, op de diepte van achtien vadem. *Poele* of eilant *Kandor* leit om de bocht van *Siam*, by de kust *Vancinaer Kambodia*. Het is onbewoont, groot drie of vier mijlen in den omtrek: leid bestuuwt met hoge klippen en bergẽ, daer grote boomen op groeien. Evenwel valt hier grote ververfching voor de schepen, die dit Eiland aendoen.

Den vijftienden, 's morgens, had de Vloot de noort-oost hoek van 't eilant *Kandor*, zuid-oost ten oosten, drie of vier mijlen van haer, op de diepte van zeventien en achtien vadem witte zand-grond, gemengt met steentjes. Des middags wierd de hoogte van negen graden, drie-en-twintig minuten gepeilt, op seventien en achtien vadem zand-grond, gemengt met steentjes.

Den zestienden, des morgens, zeilde de vloot op de diepte van vijftien, en zestien vadem, en peilde de tafelberg Noord-oostwaerds van haer, ontrent drie mijlen buiten de wal, met een fraeien zand-oever voor den selven. Was des middaghs op de Noorder breete van tien graden en een-en-dertig minuten, en op de diepte van vijftien vadem, ontrent drie mijlen buiten de kust van *Champan*.

Sampan, of, volgens *Texeira*, na de Portugeesche spellinge, *Champa*, by Martijn *Changpa*, en by andere *Ciampa* genaemt, is een Koningrijk: het heeft ten Westen het Koningrijk van *Kamboye*, en, volgens den Jesuit Maria Leria, dat van *Laos*: waer van het door de woeste wildernis *Samao* en bergen afgescheiden word: paelt ten oosten aen dat van *Cochinchine* en *Tunking*: en strekt met zijn kusten tot aen het vast land van *Sina*, eer men komt by de kust der eilanden van *Makou*.

De hoofdstad is te landewaerds in gelegen, gelijknamig met het Koningrijk. D'andere Steden zijn *Varella*, *Penaria* en *Tauchonarella*. Dit gewest heeft de volheid van allerlei lijftocht; en 't gebergte meenighte van Olifanten: die van daer na verscheide oorden vervoert worden. Aldaer valt ook veel en het treffelijkste *Kalambakhout*, welke by eenigen *Kalampart*, by Linschoten *Kalamba* en *Kalambes* of *Aloës*-hout, by d'Arabieren *Agalugem* en *Haut*, by d'inwoonders van *Zuratte* en *Dekan*, *Ud* genoemt word. Het is een zeer welriekent hout: welk men zeid zijn welriekendheid door het verrotten onder d'aerde, verkrijgt: want het versch hout is niet welriekend. De boom, volgens sekren schryver *Garzias*, heeft de gedaente van enen olijf-boom: is zomtijds groter. Het versch doorgesneden *Kalambakhout* word gezeid gene aengename welriekendheid te hebben: ja, de welriekendheid zich niet door het gansch hout te verspreien; maer zelf in het hert van den boom zich te zamen te hopen: wijl de schors dik en de stoffe des houts zonder reuk is. Evenwel, vetvolgt *Garzias*, zou ik niet willen logenen, dat, met het verrotten van den schors en het hout, de oliachtige en vette vocht in de stoffe trekt, en dat welriekent maekt. Het is een seer dier kostelijk hout, en word schier tegen gout opgewogen: is by d'inwoonders en de Sinesen veel in gebruik in hun brandoffers aen d'afgoden. Het land is arm van goud en zilver, maer rijk van droogeryen en treffelijk hout. Daer valt ook *Sanpan* en ebben-hout, rijs, linnen en katoen. Men heeft 'er ook in groote meenigte zekere aerd-vruchten, *Oeby* genaemt, zeer groot, en eenige tien of twalef pond zwaer. Zy worden by de Sinesen in plaets van brood gebruikt, en ook by vleesch gestooft, gelijk hier te lande de stoelen van de aertjezjokken. Men vind 'er ook zekere zeer grote vruchten, *Nankussen* by d'inwoonders geheeten, en by d'andere Indianen, volgens Garcias en Akosta, *Jaka*.

Het land word bestierd door eenen Koning met onbepaelde magt, zonder den Keizer van *Sina* of Tartarisen *Cham* onderworpen te zijn. D'Onder-bevelhebber *Van Kampen* heeft den Koning zelfs gesproken, op een zeer groot Hof, in een zeer ruime zale, behangen rontom met kostelijke tapijten; doch most eerst, volgens 's lands wet en gebruik, zijn kousen en schoenen uit doen: wijl niemand voor den Koning mag verschjnen, 't en zy barrevoets, tot teken van eerbiedenis.

De Groten 's Lands rijden alle te peert, met bellen aen, even als hier te Lande 's winters de narresleden over ys of sneeuw rijden.

Bay van Pangerang.

Den zeventienden, des nachts, had de Vloot de Zuid-west hoek van de Bay van *Pangerang*, west ten zuide, ontrent drie mijlen van haer. Deze is een heerlijke Bay, en verciert met een machtige Stad, die met zijn gebied verre landwaerds in strekt. Aldaer woont eenen Koning, die met onbepaelde maght gebied. d'Onder-bevelhebber *Van Kampen* sprak hem zelfs in perzoon aen, hoewel met zijne schoenen en kouffen aen, en wiert door den Koning vereert met eenige weyers en stoffen. Aldaer valt veel Kalambak-hout.

De Vloot stelde hare koers noorde ten ooste: bevond haer des middags, op de noorder-breete van elf graden, en vijf en dertig minuten, ontrent drie mijlen buiten de wal van *Champan*: des avonds, tegen over de vijf eilanden, dicht onder den voorseiden wal gelegen, der welker zuidelijkste zich in de gedaente van een hoy-opper vertoont.

Den achtienden, des middaghs, wierd de hooghte gepeilt van twaelf graden dertig minuten, twee mijlen buiten de wal, op zeventigh vadem diepte.

Des Woensdaghs, den negentienden, had de Vloot met Zonnen-opgang *Sint Jan de Fijks*, op de kust van *Champan*, noord-oost ten noorden van haer, ontrent drie mijlen buiten de wal: was des middags op de noorder breete van dertien graden en vijf minuten; en peilde met Zonnen ondergangh, *Cabo Avarelles*, noordwaerds drie mijlen van haar: de koers noorde ten oosten.

Cabo Avarelles is een zeer hooge berg, die zich van verre opdoet in de gedaente van een man te paerd, en verstrekt een baek in zee.

Den twintigsten, wierd gepeild de noorder breete van dertien graden negen en veertig minuten, en d'hoek van *Poele Kandor*, noorde ten oosten in 't verre gesicht.

Den een-en-twintigsten, in de dagwacht, was de Onder-bevelhebber *Van Kampen* (want d'Opper-bevelhebber *Bort* was dien nacht met zeeven schepen hoog om de oost gegiert, en by na in den dageraet uit het gezicht,) met zijn onderhoorige Scheepen tegen over de noordelijkste *Box-eilander* eilanden: zagen vier zeilen, in 't noord-oost ten oosten, onder de kust van *Champan*, of *Quinam*: derwaerds hy, en die van *Ter Boede*, met sloepen, bemant en wel-gewapent, na toe scheepten: dan drie ontquament met vluchten, en de vierde wierd slechts aen boord van den Onper-bevelhebber gebracht. Deze, geladen met rijs, honigh en sterke arak, had zeeven mannen, en vijf lustige vrouwen op: quam van *Poeyan*, in meeningh om naer *Taiwan* te zeilen, niet verre van daer geleegen. Men vond geraden hen met hun vaer-tuig onbeschadigt te laeten vertrekken: dan de lustige vrouwen wilden liever by d'onzen blijven, dan vertrekken, zoo gehouden wilden worden. Op haer vertrek wierden zy beschonken met drie grove witte moerijsen, of wit linnen, die zy met groote dankbaerheid aenvaerden.

Box-Eilanden.

Poeyan.

Stadt Poeyan.

De Stadt *Poeyan* is gelegen op de kust van *Quinan*, aen den voet van eenen berg, daer twee beken, aen ieder zijde van de Stadt uitschieten: zy is omringt met hoge en dikke muuren van rode gebakken steen, bequaem om daer op eenig geschut te planten. De vestingen zijn niet met torens gesterkt; maer hier en daer met eenige stellaedjen, als schavotten, hoog drie stadien: daer zy by ladders op klimmen, en daer van den vyand, die hen

zoekt

zoekt te bestormen, groten afbreuk konnen doen; hoewel de Stadt om haeren moerafschachtigen grond qualijk te genaken is.

Daer zijn drie rechte en lange straten, die alle drie voor 's Koninghs Hof uitkomen: d'eene loopt van daer na de zee: de tweede na een van de land-poorten (want de Stadt heeft eenige poorten): de derde na de berg-poort. De Stadt heeft gene gekassyde straten, als de drie voornoemt: d'achter en dwers-straten zijn zandig. En niettegenstaende de gehele Stadt by na bevaerbaer is, door middel van grachten, die haer water uit de voornoemde beken ontfangen, zoo is zy evenwel vuil en stinkend; wijl de afwateringen zoo groot niet zijn, om al de vuiligheid af te drijven.

By des Konings Hof, aen de west-zijde der Stadt, staet een tamelijke grote kerk: aen d'oost-zijde het wapen-huis: aen de zuid-zijde het Hof of Paleis des Konings, kunstig en prachtig opgebout met heerlijke pleinen van binnen. Recht over de rechte straet, die na de land-poort strekt, staet des Stedehouders huis, daer al des Konings dienaers of slaven wonen, en peerde-stal, kokens en ander nasleep tot zijnen dienst zijn.

De Stadt is verdeilt in vier delen of wijken, en over ieder deel een Edelman tot bewaernis gestelt, by ontstaen van oorlog, brand, of andere ongevallen. Ook is in elk gedeelte een trommel, van de grote, als een wijnstuk van drie pijpen: waer op zy slaen, by ontstaen van eenig onraet, met een wevers-boot-hamer, daer aen hangende.

De koopwaeren, die aldaer vallen, zijn allerlei slag van ongeweve en geweve zijde, gebloemt en ongebloemt, van allerhande kleuren: als *Pelings*, *Hokyens*, en diergelijke. Ook bestaet de handel in *Moeryfen*, dat's *witlinnen*.

Des middags bevond d'Onder-bevelhebber *Van Kampen*, zich op de noorder breete van veertien graden, veertigh minuten, en raekte weer des avonds by hem den Opper-bevelhebber *Bort*, met zeven Schepen, en een Jonk.

Den twee en twintigsten wierd in 't reizen der Zonne, *Poele Kanton*, noord-west ten noorden, ontrent vijf mijlen van de Vloot gepeilt, op de hooghte van vijftien graden, en een en dertigh minuten: de koers noord-oost. *Poele Kanton.*

Den drie en twintigsten, had de Vloot de noorder breete van festien graden en een en veertigh minuten.

Den vier en twintigsten, des Maendaghs, het Eiland *Hainan*, noord-waerds in 't verre gezicht: was des middags op de noorder breete van achtien graden en vijftien minuten, ontrent vier of vijf mijlen zuid-oost-waerds van *Hainan*: den vijf en twintigsten, des middags, op de noorder breete van negentien graden, en een en vijftig minuten. *Eiland Ainan.*

Den zes en twintigsten op de Noorder breete van een-en-twintig graden, zeven minuten, vier of vijf mijlen zuid-zuid-westwaerds van de Zuidelijkste Eilanden van *Makao* of *Makau*, op de diepte van zes en zeven en twintig vadem.

Den zeven en twintigsten, lieten des avonds *Zierikzee* en *Ter Boede* het anker onder d'Eilanden van *Makau*, by de boxhoofden vallen, afgedwaelt, door donkere mist, van elkandre: om ter bestemde verzamel-plaets, de andere schepen in te wachten, volgens 't bevel van den Heer Generael en Raden van Indiën, zo by storm de Schepen van elkandren raekten.

Des anderen daeghs, voor de middagh, quam *Indijk*, verselt met de fluitjes *Loosduinen* en *Vogelesang*, beneven drie Jachten, *Domburgh*, *Hoogelande*, en *Meliskerke*, ter zelfster plaetze onder d'Eilanden van *Makau* ten anker, op dertien vadem steek-grond: sterk aldaer nu ter plaetze, ten getale van acht.

D'eilanden van *Makao* hebben hunnen naem van de Stad *Makao*, welke op zeker klein hangend eilandje, vereenigt aen een grooter, gelegen is. Zy kunnen, by storm en onweer, vry en onbeschroomt binnen geloopen worden, en hebben veele goede schuil-plaetzen, tegen alle raes-winden en holle zeën. Daer is

ook overvloed van drinkwater in alle zaizoenen te bekomen.

Des Zaterdags, den negen en twintwintighſten, deed *Indijk*, met het opſteeken der witte vlagge achter van de kampanje, de Schippers der Jachten, als *Zierikzee*, *Overveen*, *Domburg*, *Hogelande*, *Meliskerke* en der vijf fluiten, als *Loosduinen*, *Vogelezank*, *Breukelen* en *Ter Boede* aen boord komen: want de vijf andere Scheepen, *Naerden*, gevoert by den Opper-bevelhebber *Bort*, *Ankeveen*, *Zee-hond*, *Loenen* en *Leerdam* waren vermiſt.

Tot des anderen daegs lagen aldaer de tien Schepen, na de vijf andere te wachten: en wierd eenſtemmelijk goed gevonden, ten inſichte het toeven voor *Indijk* met de Japans-vaerders koſtelijk viel, des morgens vroeg met de tien Schepen voornoemt weer zee te kiezen, en door d'eilanden van *Makao* te zeilen, met ordre van te mets een kanon-ſcheut te doen, op hoope van de afgedwaelde vijf Scheepen t'achterhalen. De koers was noord-ooſt ten ooſten, en ooſt-noord-ooſt, langs en beweſten de vijf eilanden, op zeſtien, zeventien en achtien vadem ſteek-grond: quamen ontrent ten negen uuren by een van de grootſte Makauſe Eilanden, genaemt in 't Portugees *Ilhas de Lemas*: zagen aldaer vijf *Chanpans*, of jonken, met zes of zeven huizen in een fraejen inham leggen. Daer neeven ſmeeten acht zeilen het anker: want *Indijk*, met twee Japanſche laſt-fluiten, zetten den koers na *Japan* over.

De booten en ſloepen, bemant en gewapent, aen land gekomen, vonden aldaer vijf groote *Chanpans*, met hun viſch-want, en aen land over de vijf duizend gedroogde zoute viſſchen, genoemt herders: beneven twee honderd en dertig potten met gezoute kuiten, der zelve viſch.

De Sinezen waeren in 't boſch, en op 't gebergte gevlucht, en hadden hun goed den onzen ten beſten gegeven; uitgezeid drie, die de bootsgezellen in 't Boſch beknelden, en aen boord van den Onder-bevelhebber brachten. Gevraeght by hem, van waer zy waeren, gaven tot antwoord, van dicht by *Xantung*: verwittigden mede de dood van *Koxinga*.

D' Onder-bevelhebber *Van Kampen* gaf hen dertigh, en Nobel tien Spaenſche Realen voor de viſch, die onder het Scheeps-volk verdeeld wierd.

Na de middagh, ontrent ten twee uuren, quamen deeze acht Scheepen by den Opper-bevelhebber *Bort*, en by de vier andere afgedwaelde Schepen, leggende ruim drie mijlen beneeden de wind van d'ooſtelijkſte Makauſe eilanden ten anker, zonder met hun boots door de ſnelte des ſtrooms aen land te kunnen roeien.

D' Opper-bevelhebber deed de Schippers van de voorzeide acht Schepen, met het gewoonlijk teeken aen boord komen, en zeide op de rechte verzamel-plaets te leggen, volgens bevel van den Heer Generael, en Raden van *Indiën*: dies doemde hy ieder Schipper, die ſchryven konde, in een pene van acht vaten drink-water aen zijn boord te brengen.

Den een en dertighſten, des morgens, maekte de Vloot zeil: bevond haer des middaghs op de noorder breete van twee en twintigh graden, twalef minuten, anderhalve mijle Noord-ooſt ten ooſte van *Pedro Branke*.

Des middaghs wierden vijf vaertuigen in 't noord-ooſten gezien: daer d'Onder-bevelhebber *Van Kampen* jacht op maekte: beknelde een tegen den avond, kreeg het aen boord, met drie Sinezen van *Tamſua*, en eenige verſche viſch en weinigh zouts.

Des Dinghsdaghs, den eerſten van Oogſt-maend, voer d'Onder-bevelhebber *Van Kampen* aen 't Jacht *Naerden*, om beſcheid, wat hen met de drie Sinezen en hun vaertuig ſtond te doen. *Bort* gaf tot antwoord, hy giſteren mede twee vaertuigen aengehaelt, maer weder laten va-

varen had: van gelijken ftond hem mede te doen.

Des middaghs had de Vloot de Noorder breete van twee-en-twintigh graden, fes en dertig minuten, op de diepte van twintig en een-en-twintig vadem fijne graeuwe fand-grond, gemengt met fchulpjes. Was des anderen daegs, 's middags, op de Noorder breete van drie-en-twintig graden, en acht en dertig minuten, ontrent drie mijlen, weft-zuid-weftwaerds van 't Eiland *Tang Goia*, op de diepte van twee en drie en twintig vadem graeuwe fand-grond, gemengt met kleine fchulpjes: de koers Noord-ooft ten ooften.

Tang Goia.

Des middags wierden verfcheidene Viffchers vaertuigen in 't Noordooften gefien, daer de Opper- en Onder-bevelhebber jacht op maekten. De Fluit *Loenen* achterhaelde een van dezelve, met een man daer in: d'andere raekten, met fpringen buiten boort, vry: uitgezeid een, die by den Schipper van *Ter Boede* op-gevifcht, en aen boord gebracht wierd.

Hoek van Puthay.

Den derden, had de Vloot de hoek van *Puthay*, gelegen aen de vafte kuft van *Sina*, noordwaerts op zijde, ontrent twee mijlen van haer: de koers noord-ooft ten noorden, langs de wal. Deze hoek vertoont zich in zee met bergen verheven; heeft nochtans binnen vele dalen en vlakten. Men heeft'er veel geboomte van een wonderlijke hoogte, met hout, zoo zwert als pek, en zoo hert en glat, als gepolijft marmer of ivoor. Ook zijn'er bomen, met hout als zwart ebben-hout: van een zelven flag, met root hout: andere met geel, gelijk wafch.

D'opper-bevelhebber deed de Schippers door het gewoonlijk teeken aen boort komen, en den gevangenen Sineefen in hun bywezen afvragen: van waer zy quamen? of zy geen kundfchap van des Tarters heir hadden, en waer *Koxingas* zee-macht haer onthield? *Koxinga*, gaven zy tot antwoord, *is dood: de Tarters hebben mede een groot krijgs-heir by* Chinkzieu *en* Zwanfefoe *leggen, en doen in alle zee-havenen menigte van groote en kleene Jonken gereet maken, om* Koxinga *te beoorlogen.*

Des nachts was de vloot voorby het eiland *Quemuy* gevaren, met groot onbenoegen van den opper-bevelhebber *Bort*, en voorgeven van, uit ordre des Generaels en Raed van *Indien*, dat Eiland aen te moeten doen; daer nochtans genen onder al de fchippers des verwittigt was, wel had d'onderbevelhebber *Van Kampen*, by afdwalinge der fchepen van elkandren, in 't zuider *Mauzon*, de noord-kant van 't eiland *Quemuy*, tot een verzamel-plaets te kiezen, in 't noorder *Mauzon*, d'uithoek van *Puthay* gelegen ontrent twee mijlen noord-ooftwaerds van *Quemuy*: of anders in en voor den ftroom van *Hokzieu* ten anker te lopen. Twee toorens vertoonen fich op dat eiland: d'een is fpits en d'ander, van de ftad *Engely*, dik en ftomp.

De ftad *Engely*, op het Eiland *Quemuy*, is t'eenemael afgebroken, tot verhinderingh van toevoer aen den roover *Koxinga*. Niet verre van den zee-kant zijn alleen twee toorens blijven ftaen.

Des namiddags was de vloot op de noorder breete van vier-en-twintig graden, en fes-en-veertig munuten, ontrend twee mijlen en een halve van de kufte van *Sina*. In 't zuid zuid-ooften werden drie Jonken gefien, derwaerds d'opper-bevelhebber, met al de fchepen, jacht op maekte, doch ontquamen door fnel zeilen met de vlucht. 's Avonds met Sonnen ondergang lag het eiland, gelegen aen de zuid-hoek van de ftormbay, daer een Piramidifche gewijze toorn opftaet, drie mijlen van de vloot.

De Storm-bay is een fchuilplaets voor de fchepen, die dezelve by verlegen weer of om ververfching, die genoech daer te bekomen is, veeltijds aen doen. Op 't land zijn verfcheide torens, met zeventien of achtien omgangen, geftoffeert met meenigten van afgoden-beelden. Voor de poorte of deure der zelve heeft een Paep altijds de wacht. *Storm-bay.*

Des Vrydags, den vierden, des middags, zag d'Onder-bevelhebber *Van Kampen* de hoek van de *Kavalles*, op de noorder-breete van vijf en twintig graden en zeven en dertig minuten, *Hoek van Kavalles.*

ten, ontrent twee of drie mijlen, oost ten noorden van het Ruig eiland, op de diepte van vier, en vijf-en-dertigh vadem: de koers was noord noord-oost.

De hoeck van *Cavalles* is een uitstekende hoek, bebout met vele dorpen en steden, in grote Holland niet ongelijk, en ook in vruchtbaerheid: want behalve de goede gelegendheid van de revieren, is'er allerlei lijftocht in overvloed, en goede koop te bekomen: als schapen, ossen, verkens, hennen, patryzen, en ander gevogelt. Men vind'er ook oranje-appelen, limoenen, citroenen en andere diergelijke vruchten. Noch groeit'er zekere vrucht, een peer zeer gelijk, met een dunne schel, als de buitenste van een kastanie, hoewel zoo scherp niet: binnen wit, en liefelijk van smaek. Deze word in zuiker en olie bewaert: want zy door het koken haere smaek verlieft. De peerden vallen hier zeer klein, gelijk d'Yslandsche peerden: zulx zy qualik een gewapende man kunnen dragen. Onder deze hoek, leggen eenige eilanden in zee, maer onbewoont en niet zeer vruchtbaer: by d'onzen gemenelijk d'eilanden van *Cavalles* genoemt.

Den vijfden was d'onder-bevelhebber, by storm en holle zee, van d'andere schepen afgedwaelt, uit gezeid twee, in't verre gezicht van hem: zag drie eilanden, in de kaerte niet getekent, ontrent drie mijlen zuid-west ten zuiden van hem, op de diepte van een-en-twee-en-dertig, zeven, vijf, en vier-en-twintig vadem, waterachtige steek-grond. Ten middage wierden op de noorder breete van zeven-en-twintig graden, dertien verscheide eilanden gevonden, gehouden by den Onder-bevelhebber voor d'eilanden van den ouden Sayer.

Derwaerds, om een goede schuilplaets te vinden, en aldaer den opper-bevelhebber met d'acht andere afgedwaelde schepen in te wachten, d'onderbevelhebber na toestak, en quam, na veel gevaers van de grote mast te verliesen, en schade aen zeil en touwerk, nevens de vier onderhoorige schepen, *Zierikzee*, *Hoogelande*, *Melis-kerke* en *Vink*, aen de gemelde eilanden ten anker, op de Noorder breete van zeven-en-twintig graden, negen minuten. Des nachts ontstond een storm, en dreef *Melis-kerke* van sijn anker.

Den zesten deed d'Onder-bevelhebber *Van Kampen* de drie schippers aen boord komen, om uit hen te vernemen, of ze genegen waren, (om genen tijd vruchteloos te verspillen) zuid of noordwaerds den Opper-bevelhebber met de acht afgedwaelde schepen op te zoeken, gemerkt zijn last, van den derden der zelver maend, gedroeg de hoogte van zeven-en-twintig graden, dertig minuten, tot een verzamel-plaets; voor de Stadt *Hoksieu*, te kiezen, zoo by storm de schepen van elkandren quamen te raken, en na den staet der Tarters te vernemen.

Dies vond *Van Kampen* raedzaem, herwaerds veertien of vijftien mijlen langs de kust van *Sina*, om de Zuid te loopen, en van daer, by vermissinge van schepen, Noordwaerds weer naer hen toe te komen zakken, of te blijven leggen, tot dat hy zeil-vaerdigh was, en dan teffens met hen den Opper-bevelhebber in dier wijze op te zoeken: welk laetste voorstel eenstemmelijk ingevolgt wierd.

Den achten lichte *Van Kampen*, met zijn onderhoorige schepen, het anker, en stak een stuk stukweegs in zee: wende doen weer naer de kust van *Sina*, om eenige havenen of revieren aen de vaste kust op te doen: zagen een weinig benoorden een hoek van de kust van *Sina*, zes of zeven eilanden, en liepen, na verscheiden reize van en na de wal gelaveert te hebben, weder achter het eiland ten anker, daer zy gelegen hadden.

Den negenden voer de schipper van den Onder-bevelhebber aen het eiland, om na drink-water uit te zien, en vond het aldaer uit de klippen van 't gebergte afloopen. Lichten des middags het anker, en liepen na een hoog eiland onbekent, en in de kaert niet getekent. Sagen des avonds tien of elf visschers vaertuigen, met wand te visschen. Derwaerds de schipper door

door *Van Kampen*, met een sloepe wel bevolkt, en eenen man, die wat gebroken Sineesch kon, afgescheept wierd, om hen te beknellen. Slechts wierd 'er een achterhaelt, en aen boord gebraght: gevraeght van waer zy waeren, en waer *Hoksieu* lagh? zeiden van *Kita*: en *Hoksieu* ontrent zes of zeven mijlen zuidwaerds van hen lag. Verkochten den onzen de gevangen visch voor drie Spaensche realen, met belofte van des morgens vroegh, hoenders, verkens en Sineesche appelen aen boort te willen brengen.

Met Zonnen ondergang quamen zy tusschen de vaste kuste van *Sina*, en vier onbekende Eilanden, en in de Kaert niet geteekent, ten anker, op dertien vadem steek-gront, naulijx een kanon-scheut van de wal. Op het grootste Eiland stond een *Joosjes Kaase* of Pagode, met brandende lichten daer in.

Den tienden, des Donderdaghs 's morgens, gingh d'Onder-bevelhebber onder zeil, zuid-zuidwestwaerds aen, tusschen de vaste kust van *Sina* en d'Eilanden deur, een kanon-scheut van de wal. Aen de vaste kust vertoonde haer inwaerds aen een Bay een huis of *Paapen-kaase*, en water, dat van 't gebergte quam afstorten: waeren des middaghs op de noorder breete van zes en twintigh graden zeven en twintig minuten, en quamen tegens den avond, door stilte en tegen stroom, in de bocht van *Kitta*, een have mijle bezuiden een onbekent Eiland, en in de Kaert niet geteekent, ten anker.

Den elfden, des morgens, raekte *Van Kampen* weder onder zeil. Onder de Eilanden *Naerden*, *Zierikzee*, en *Overveen*, (alzoo genoemt na ieder Schip,) gelegen voor *Tenhay*, in eenen bocht, wierden twee *Jonken* gesien, derwaerds hy den Schipper, *Jacob Zwart*, met een boot en schuit, bevolkt met gewapende bootsgezellen en krijgsknechten, afvaerdigde, om te vermeesteren: dan door snelte van zeilen, ontquamen de *Jonken* met de vlucht. Sagen in 't noordweste, onder de kust van *Sina*, by drie of vier onbekende Eilanden, zeven Schepen onder de wal ten anker leggen.

Des middaghs wierd d'Onder-bevelhebber, door Schipper *Auke Pietersen* van het Jacht *Ter Boede*, aen boord van den Opper-bevelhebber *Bort* ontbooden, en verwittight door den zelven, het veroveren van negentien *Jonken*, kleen en groot, onder *Tenhay*. Zes of zeven der welke waren van de wal gesleept, d'overige dertien of veertien door den brand vernielt, een uitgezondert, gesprongen met een zwarten jongen, door zijn eigen kruit, ontstaen by versuimenis der Opper-hoofden, en reukloosheid en baldaet des volkx.

De buit der veroverde *Jonken* bestond in een en veertigh vierkante pakjes: negentien knassers en vijf zakken met witte schoone zijde: honderd dertien stukken spiljauter: zeven en zestigh rollen loot, groot en kleen: twee honderd acht en zestig zakken met peper, beneven negen en zestig stukken licht geschut en bassen.

Den twalefden, des Zaterdaghs, ging de Vloot onder zeil, en zette haeren koers naer de reviere van *Hoksieu*, om het bevel van den Generael, en Raed van *Indiën* te verrechten: dan quam, belet door stilte en tegen stroom, weer ten anker, op zeven vadem steek-grond, een weinig bewesten een Bay, niet verre van de wal, bestuuwt met een fraeie zandstrant.

In 't hangen van 't geberghte vertoonde haer een grote en fraeie bemuurde plaetse of Stadt, *Sotia* genoemt; daer aen d'eene kant de zee tegen de muuren sloegh, voorzien met twee poorten, dicht aen den oever. *Stadt Sotia.*

Aen den wal, by de poorten, lagen eenige kleine *Jonken*, en veel ander vaertuig op strand: derwaerds, na de middagh, d'Opper-bevelhebber *Bort* den Onder-bevelhebber *Van Kampen*, met zeven en tnegentigh bootsgezellen en honderd en vijftigh krijgsknechten, in vijf booten zeven sloepen afzond, met bevel van de zelve in

kolen te leggen, (want zy hoorden onder *Koxinga*) maer huizen en woningen te verschonen. D'onzen, aen de wal gekomen, wierden van de Sinesen, met het schieten uit grof geschut, bassen en roers, raeuwelijk begroet, maer vonden, te lande getreden, weinig tegenweers: want de Sinesen namen met vliegende vendels, langs de vesten der Stadt, na 't gebergte de vlucht, gevende de plaetse den onzen ten beste: uitgezeid drie. Waer op *Van Kampen* met zijn volk ter Stadt in rukte, nam de Hooft-wacht in een groot huis, by de poorte, en zond het volk, verdeilt in drie troepen, door de Stadt.

Sotiha verovert.

Voor elf maenden was deze Stadt *Sotiha*, by den Tarter, door den brand ten gronde gesloopt; doch toen weer met vele fraeie huizen herbout: gestoffeert met stoelen, banken, kassen, boeken en papieren, beneven rijs, zoute en gedroogde visch. Drie gebore Sinesen wierden gekregen met vier vrouwen, dan weder los gelaten. Ook wiert een jongvrouwe gevonden, moordadig om 't leven gebragt, doch onbekent door wien. Deze plaets word by ongeschoren Sinesen, meest visschers en landbouwers, bewoont, met toelating van den Stede-houder van *Hokfieu*.

Na het vernielen, door den brand, van zeven en twintig klene en grote vaertuigen, geladen met pepet, zijde en spiljauter, om na *Japan* over te steken, stak des avonds *Van Kampen* met zijn volk weer van land, na boord toe, en deed verslag zijns wedervaren aen den Opper-bevelhebber *Bort*.

De Vloot lichte haer ankers en liep een weinig om de Zuid, voor de Stadt *Tenhay*, ten anker, op negen vadem steek-grond.

Stadt Tenhay.

Tenhay is een onbemuurde plaats, op het fatsoen als *Delfshaven*, en bewoont meest by visschers en ook handelaers.

Den dertienden, des Zondaghs, quam de Vloot, ten getale van twaelf Schepen, tusschen *Tenhay* en de reviere van *Hokfieu*, ten anker, op acht vadem steek-grond. In de bocht van *Linkan* wierden eenige visschers vaertuigen gezien, met hun want te visschen. De bocht van *Linkan* is mede gelegen tusschen de reviere van *Hokfieu* en *Tenhay*. Aldaer quamen eenige Papen by d'onzen met verzoek, op alle vriendschap, van een pas of vry-brief en vlagge, of eenige Hollandsche Schepen hen op zee mogten ontmoeten: beloofden van gelijken te willen doen, 't zy d'onzen te water of te lande wilden reizen.

D'Onder-bevelhebber *Van Kampen* gaf den Opper-bevelhebber *Bort* in bedenken, of niet dienstig ware, de zes byhebbende veroverde *Jonken* onder *Tenhay* ten anker te laten blijven, of in de reviere van *Hokfieu* lopen, om niet door storm van haere ankers, daer niet wel van verzien waeren, en slechts zes of zeven dagen lijftocht hadden, gespilt te worden. 's Nachts wierden vele vuuren gezien, op 't gebergte te lichten.

Den veertienden, des Maendags 's morgens, quam de vloot op de baeren of banken van *Hokfieu*, ontrent een mijle van de wal ten anker. Om de komste aen den Tarter bekent te maken, wierden door bevel van *Bort*, uit het Jacht *Naerden*, zeven: uit *Zierikzee*, vijf: uit *Domburg*, drie: en uit ieder van al d'andere twee schoten gedaen.

Wijders, wierd besloten Schipper *Abraham Pen*, van *Breukelen*, beneven zes man, een quartier-meester, en den Tolk *Lakka*, met drie Tartaren, (des verleden jaers, uit *Taiwan*, by d'onzen overgelopen) in de schuit van *Hogelande* met brieven naer *Hokfieu* aen de Landvoogden en Onder-Koning af te vaerdigen.

Des dingsdags, den vijftienden, zeilde d'Onder-bevelhebber *Van Kampen*, volgens besluit des voorigen dags genomen, met twee Jachten, de *Zeehont* en *Ankeveen*; drie Fluiten, *Breukelen*, *Loenen* en *Ter Boede*, beneven de zes veroverde *Jonken*, naer de reviere van *Hokfieu*, of *Chancheu*, anders de stroom *Chang* genaemt: nam zijnen koers west ten zuide, tusschen twee zantplaten deur, recht op de witte klippen aen, die zich als Piramiden vertonen, dicht langs den hogen noord-oostelijken hoek van 't eiland langs.

Dan

Dan de Piramiden aen ſtuur-boord gekregen, boeghde zijnen koers na 't zuid-weſten, langs het ooſtelijkſte en weſtelijkſte Eiland, deur een engen Kanael, op de diepte van vijf, zes, zeven en acht vadem ſteek-grond.

Gekomen voorby den ooſt-kant van het weſtelijkſte Eiland, boeg-de den koers ooſt noord-ooſtwaerds langhs het Eiland, en liet aldaer ontrent ten midden het anker vallen, op acht vadem ſteek-grond, tuſſchen deze twee fraeie Eilanden in; blyvende noordwaerds dicht aen ſtuurboordt twee andere Eilanden leggen, niet boven een kanon-ſcheute van de wal: daer een beſchutplaets, tegen alle winden, voor de ſchepen is.

Tegens den avond voer *Van Kampen*, met een voorebbe, uit de Reviere, naer de baer van *Hokſieu*, en quam ontrent vier glaezen, na zonnen ondergang, by de ſchepen aen 't Jacht *Naerden*: daer hy den Opperbevelhebber *Bort* verſlag zijns verrechtens deed, tot deſſelfs groot benoegen.

Den zeſtienden, des Woenſdags, lichte de Vloot het anker, om met al de Schepen in de Rievere van *Hokſieu* te loopen: quam kort na den middagh, met een achtervloed, by den hoogen noord-ooſtelijken hoek van het ooſtelijkſte Eiland, langs met de witte klippen aen ſtuurboord, en liep, zuidwaerds in gekomen, voorby de twee eilandjes, ieder bebout met een Pagode of *Joosjes Kaaſe*: raekte door een harde tegen-ebbe in een engen Kanael, en op vijf vadem ten anker. Aenſtonds quamen in drie fraeie Sineeſche vaertuigen vijf grote *Mandarijns* aen het Jacht *Naerden*, by den Opper-bevelhebber *Bort*, en leiden met grote plichtplegingen en Sineeſche beleeftheden, de groetenis voor hem en den Onder-bevelhebber af. Met het laegſte water raekte het Jacht *Naerden* vaſt. *Bort*, daer over verbaeſt, dreef *Van Kampen* toe, de Schepen op een quade anker-plaets gebraght te hebben. *Van Kampen*, die zich des gevaers weinig kreunde, gaf tot antwoord: morgens, is 't des Opper-bevelhebbers believen, zal ik de Schepen weer uit de reviere brengen.

Den zeventienden, des morgens, lichten de ſchepen met een achter vloedt d'ankers, liepen dicht langs de weſt-hoek van 't ooſtelijkſte eiland, op vijf, zes, zeven en acht vadem. Gekomen verby het Eilandt, ſtaken toen noord-weſtwaerds de reviere op, langs het noordweſtelijkſte Eiland. Ten midden des eilands, daer een beſchut en legerplaets, tegen alle raezende winden, voor de ſchepen is, wierd het anker in de grond geſmeten. Aldaer leggen vier Eilanden, ieder voorhene met een bewoonde plaets bevolkt; maer namaels door den Tarter verwoeſt, en ten gronde geſloopt. Het kleinſte, in 't midden gelegen, pronkt met een braef wel gemaekt ſtenen hooft. Uit de puinhopen en andere merk-teikenen was genoech te beſpeuren, dat deze plaets wel eer in koop-handel gebloeid hadde.

Ruim een maend hebben d'onzen op deze vier Eilanden ſtil gelegen, daer zy de volheit van alles konden krijgen; hoewel de gemene maets niet aen land mochten komen, dan met verlof, en flechts ten getale van zes teffens, ten einde d'inwoonders genen overlaſt quamen te lijden.

Des Vrydaghs, den achtienden, voer *Van Kampen* met de ſloep te lande, en quam by de zuid-weſter hoek van 't kleinſte Eiland, aen een ſteenen hooft aen: ging langs het hooft, op een weg, met ſtenen geplaveit, na de verwoeſte plaetze: zagh veele groote onbewoonde huizen, en in 't hangen van 't gebergte veele heerlijke begraef-plaetzen: beneven twee ſterk bemuurde doorluchtige Tempels, en daar in op een ry veele kiſten met dooden, boven d'aerde: daer by waeren twee *Joosjes Kaaſen* of Pagoden, geſtoffeert met veele beelden, ter zeet op ſtoelen aen een tafel; daer voor gebrandt wierdt, ten zoene van de zielen. *Van Kampen vaert te lande.*

Den negentienden, zond de Opper-bevelhebber *Bort* den Onderkoopman *Filip Men*, die wat gebroken Sineesch kon, naer de sterkte van *Minjazeen*, gelegen drie mijlen van *Hoksieu*, aen den Stadhouder, met verzoek, om verlof van met boots en twee der veroverde *Jonken*, de revier opwaerds drinkwater voor de Schepen te halen, en ververschingh voor geld te kopen. Des avonds quam bescheid te ruch, van te mogen met twee *Jonken* en al de boten, na hun welgevallen water halen.

Den twintig en een en twintigsten viel niet merkwaerdig voor; maer was ieder Schip vast bezig, om water in te nemen.

Vijf Mandarijns komen aen Naerde.

Den twee en twintigsten, des dingsdags, quamen vijf grote *Mandarijns* in vijf grote Tartersche vaertuigen, gevolgt met een tamelijke staetsi, aen het Jacht *Naerden*, by den Opper-bevelhebber *Bort*: wierden bewellekomt met kanon-scheuten en het losbranden van driemael uit musketten te gelijk. Op bevel des Opper-bevelhebbers donderde *Naerden* met zeven, *Zierikzee* met vijf, *Domburg* met drie, en al d'andere ieder met twee kanon-scheuten: en met driemael losbranden t'effens uit musketten. De Stuurman van 't Jacht *Naerden* bragt aen boord van den Onder-bevelhebber *Van Kampen*, (die toenmaels, door belet van koortse, de groetpleging aen de *Mandarijns* op *Naerden* niet kon bywonen) in een Tartersch vaertuig een koebeest, vijf hoenders, vijf endvogels, drie water-limoenen: beneven een grote pot Sineesch bier, vereert aen *Van Kampen*, door de Stedehouders van *Hoksieu* en de sterkte *Minjazeen*.

Den vier en twintigsten, wierd een korporael en vier krijgsknechten, met een *Guesjen* of vane te lande aen het eiland, gelegen op de noordzijde der reviere, gezonden, met bevel van op den top des gebergte uit te kijken, na Schepen of *Jonken*. Zo eenige Schepen gezien wierden: dan hadden zy met de vane zoo meenig werf te zwaien, alsse Schepen zagen: waerent *Jonken*; by ieder werf zwaien, een scheut te doen. Des namiddags, wierd Schipper *Ysbrant van Banke*, Schipper op *Ankeveen*, des voorigen avond dezer wereld overleden, aen 't eiland begraven, en in dessels plaetse gestelt *Jakob Zwart*, Schipper op het Jacht *Zierikzee* van den Onder-bevelhebber.

Den vijf, zes en zeven en twintigsten viel niet gedenkwaerdigs voor.

Drie Mandarijns komen aen Naerd.

Den acht en twintigsten quamen drie Sinese inlanse vaertuigen, met drie grote *Mandarijns* van *Hoksieu* aen 't Jacht *Naerden*: brachten eenen brief met zich van den Stedehouder van *Hoksieu* en Slotvoogt van *Minjazeen*, aen den Opper-bevelhebber *Bort*. D'inhoud bestond in vele Sineesche plichtplegingen, met belofte van gunstige genegentheid des Steedhouders van *Hoksieu* en Slotvoogt van *Minjazeen*, aen de Hollanders: desgelijx met verlof voor hen, van vry en onverhindert de reviere op na *Hoksieu* te varen, om behoefte met geld voor de Vloot te kopen: eindelijk met byvoegen, de Hollanders wellekoom in *Sina* waeren. In allen schijn als of de Tarters met onze magt wilden zamen spannen. Hier over wierden verscheide kanon-scheuten uit het Jacht *Naerden* geslaekt.

Vertrek weer.

Des namiddags vertrokken weer de drie grote *Mandarijns* met hun gevolg, in de zelfste vaertuigen, onder het losbranden van vijf kanon-scheuten, en het driemael gelijk afschieten van musketten: bragten met zich eenen brief van den Opper-bevelhebber *Bort*, geschreven aen haer edelen van *Hoksieu*, by den Sinesen schrijver en tolk *Lakko*, met vele hoofsche aenbiedingen van dankbaerheid.

Den negen-en-twintigsten, dertigsten, en een-en-dertigsten, droeg zich niet merkwaerdig toe.

Den eersten van Herfst-maend, wierden al de Opper-hoofden door den Opper-bevelhebber belast hun krijgsknechten aen het middelste eiland te doen landen, en huisvesting in de beste huizen der verwoeste plaetsen te nemen: met bevel daer-en-boven, dat ieder zijne krijgsknechten met koks-gereetschap had te bezorgen,

gen, en dubbelde uitdeiling van rijs, vleesch, spek, oli, azijn en arak aen land te beschikken: waer over dagelix onder de bootsgezellen morren ontstont, die zich verluiden lieten, het meeste werk te moeten doen, en hun leven, met de krijgsknechten, in een zelve waegschael te stellen hadden; en dienvolgens meerder uitdeiling behoorden te hebben.

Den tweeden, des Zaterdags, quamen *Auke Pieters*, schipper van *Ter Boede*, en d'onderkoopman *Konstantijn Nobel* van *Hokfieu*, (derwaerd zy, uit last van den Opper-bevelhebber, den een en dertigsten lestleden vertrokken waeren) weer te ruch, en brachten aen den Opper-bevelhebber, op *Naerden*, vijf koe-beesten, zes en dertig end-vogels, vijf grote peren, met eenige moeskruiden.

Den derden, des Zondags, deed d'Onder-bevelhebber *Van Kampen*, zich met de sloepe aen 't eiland zetten: zag aldaer vele begraef-plaetsen, door d'onzen uit een ydele inbeelding van goud, zilver, of eenige juweelen daer in te vinden, lelijk geschonden: de kisten gebroken: de lijken daer uit geworpen; die in vollen gewaed lagen, met mutsen op 't hooft, rokken, broeken en schoenen aen; en in volkomen gestalte, doch zoo droog als stokvisch.

Op den vierden, vijfden, zesten, en zevenden, gedroeg zich niet gedenkwaerdig toe.

Mandarijn met brieven van den Onder-koning en Veldheer aen Bort.

Den achtsten, des Vrydags, quam *Jan Melman*, met twee krijgsknechten, en drie Tarters, (met de vloot van *Batavia* vertrokken) beneven den Sinesen tolk en schrijver *Lakka*, van *Sinkfieu* over *Hokfieu*, na een uitreize van vier-en-twintig dagen, weer te ruch, in gezelschap van zekeren *Mandarijn*, afgezonden aen den Opper-bevelhebber *Bort*, met brieven van den Onder-koning *Singlamong*, en van zijnen naesten perzoon, de veldheer *Taysing Lipoui*, beneven eenen brief van zekeren grootmachtigen Heer, met name *Santing Houbeethetok*, Opper-gezaghebber in de grote Stad *Zwansyfoe*. Zy waeren alle drie geschreven in beleefden stijle, met betuiging van d'aengenaemheid der komste van d'onzen derwaerds. De twee Opper-gebieders, d'Onder-koning en veldheer, verzochten daer-en-boven d'overkomste des opper-bevelhebbers uit de vloot t'henwaerds: (want zy schenen zonderling te staen, om een aenzienelijk hooft uit de vloot by hen te hebben) desgelijx het overzenden der brieven van den Heer Generael, en Raden van *Indiën*, door eenen gezant over land na *Sinkfieu*, in 't leger, aen de gemelde hooge bestierders, ten einde om hunne bericht-punten te weten, en over de waerom hunner komste te spreken: met byvoegen eindelijk, van de geschenken aen den onder-koning in de schepen, tot nader bescheid te laten blijven. Dan was de Opper-bevelhebber niet genegen de reize derwaerds t'aenvaerden, hy kon zijnen naesten perzoon uit de vloot schikken: beneven den gene, daer toe uitdrukkelijk op *Batavia*, by den Heer Generael en hooge Raden gekoren. Dees was koopman en Schout by nacht, *Konstantijn Nobel*. Niet zoo zeer evenwel schenen zulx hun brieven te melden, als wel het mondeling en schriftelijk verhael dien aengaende, by den tolk *Jan Melman* aen den onder-bevelhebber *Van Kampen* gedaen, en by de twee Tartarische Sinesen, t'effens met hen afgekomen, bekrachtigt. De stadhouder van *Hokfieu* wilde sich het aenvaerden der brieven en geschenken, om aen den Onder-koning *Singlamong* en den veldheer *Taysing Lipoui* t'overhandigen, niet onderwinden, schoon by d'onzen verzocht. Tot het reizen over land naer *Sinkfieu*, aen den Onder-koning en veldheer, toonde d'Opper-bevelhebber *Bort* zich ongenegen, met bybrengen, hy uit de vloot niet konde gemist worden; maer beval dien last (tegen het gevoelen, en in weerwil van al d'Opper-hoofden der Vlote) den Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*, en den Schout by nacht *Konstantijn Nobel*, met bevel van de brieven van den Heer Generael, en de Raden van *Indiën*, aen den Onder-koningh *Singlamong*, en desselfs naesten perzoon,

Van Kampen en Nobel worden belast na Sinkfieu, aen den Onder-koning te trekken.

zoon, de Veltheer *Taising Lipoui* over te leveren: t'effens met hen te verhandelen en besluiten, wegens de zaken der Kompanjie, betreffende den oorlog en koophandel, naer luidt van hun berecht-schrift, hen door de zelve Kompanjie zoo ernstelijk aenbevolen, dezes besluits, den Stedehouder van *Hokfieu* by brieve verwittigt, schreef dees daer op te ruch:

Brief van den Stadhouder van Hokfieu aen Bort.

Het afvaerdigen van den Onder-bevelhebber Jan van Kampen *en den Schout-by Nacht, met brieven van den Heer Generael en Raden van* Indiën *aen den Onder-Koning* Singlamong *en den naesten Perzoon aen hem*, Taising Lipoui, *kan, mijns bedunkens, niet als goet uitwerken. Maer met u (versta den Opper-bevelhebber* Bort*) aen te spannen en eene lijn te trekken, om tegen* Koxinga *en zijn aenhang iets vyandlijken t'onderstaen, is buiten orde en bevel. Wel maek ik my sterk, zoo de Gezanten en brieven gereet zijn, hen gunste te bewijzen, en volk en alles op't spoedigste te beschikken, tot d'opreize naer* Sinkfieu, *by den Onder-Koning en Velt-Heer. In zaken van oorlog en koophandel is't my ongeoorloft met u te bemoeien: maer dient daer over bescheid van den Onder-Koning, of uit het Pekingsche Hof afgewacht te worden.*

Den achtienden, des Maendags 's morgens, quamen twee *Jonken*, met den Tolk *Melman* en den Sineeschen Tolk en Schryver *Lakko*, afgezonden door den Stadthouder van *Hokfieu*, met bewilliging van het Opper-hooft der sterke vestinge *Minjazeen*, aen de Vloot, om den Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*, en Schout by Nacht *Konstantijn Nobel*, beneven hun reistuig en gevolg, af te halen, en daer mede naer *Hokfieu* op te varen, en van daer over land naer *Sinkfieu*, by den Onder-Koning *Singlamong* en Velt-Heer *Lipoui*, te reizen.

Van Kampen, dan, maekte zich reisvaerdig met zes man van het Jacht *Zierikzee;* desgelijx *Nobel;* hoewel een weinig onpasselijk, met zijn volk, te weten, den onder-koopman *Bodel*, beneven een hulpgenoot of assistent, vijf krijgsknechten, een trompetter, den Sineeschen Tolk *Lakka*, en twee lijf-eigenen: in alles ten getale van achtien Perzonen.

De bevel en last-brieven, hen door den Opper-bevelhebber *Bort* ter hand gestelr, waer na zy zich te rechten hadden, quamen van woort tot woort op dezen zin uit:

Bericht schrifte aen van Kampen en Nobel.

Bekent zijn u lieden de redenen en beweegselen, welke ons en den Raed, bewogen en genootzaekt hebben, uw lieden beide te laten afgaen na d'Opperste Bestierders des Landschaps van Fokien, *daer* Hokfieu *de Hooftstadt van is: ook hun gewonelijke verblijf-plaets en Hofhouding; hoewel tegenwoordig daer niet zijn; maer leggen met hun krijgsheir by de Stadt* Zwansefoe, *wel negen of tien dag reizens te post van* Hokfieu. *Ik zegge u lieden beide: wijl anders* Konstantijn Nobel *alleen van hun edele, de Heer Generael, en Raden van* Indiën, *bevel heeft, zulx met gedachte Bestierders te verhandelen en besluiten, naer luid des berichts van haer gemelte Ed. en de brieven aen de zelve Bestierders, te weten, d'Onder-Koning* Singlamong *en de Velt-Heer* Taising Lipoui. *D'afschriften hier van berusten onder uw lieden en moeten tot uwe volkome narichting dienen, zonder daer van eenige herhaling hier van node zy: zulx wy u lieden, tot bekoming van haer Ed. goet oogmerk, alleenlijk het volgend in bevel en betrachting te geven hebben.*

Eerstelijk, na bekomen afscheid van ons, zult ghy u na Hokfieu *begeven, en op uwe verschijning aldaer ten eerste maken toegang te hebben tot den Stadhouder* Haitingkong: *dien aen te bieden een machtig geschenk, en te kennen geven, gereet te zijn, na den Onder-Koning* Singlamong *en Velt-Heer* Taising Lipoui *te reisen, met de brieven, door den Heer Generael en Raden van* Indiën, *aen hen geschreven; t'effens met verzoek hy u lieden haestig derwaerds gelieve af te vaerdigen. By het briefken, jongst aen ons geschreven, heeft hy belooft alles ter reise nodig te beschikken. Wy hebben hem daer op zulx in antwoort gedient, naer luid van het bygevoegt afschrift, inhoudende voornamelijk ons genomen besluit van het verblijven des Jachts* Domburg *alhier met de schenkaedje goederen, voor gemelde hoge*

Bestierders: ons vertrek met d'andere elf Schepen om de Noord, tot afbreuk van den vyant, en voornemen, om tegens uwe wederkomste daer mede weer hier te zijn: onder andere ook vermaningh van uwe opreize; dies ik verhope alles ten dele aldaer vaerdig zult vinden.

Van Hokfieu *verreist, en gekomen aen de Stadt* Swensefoe, *daer een vermogende Heer het gebiet heeft, genoemt* Santing Hou Bethekok, *die onse zaken schijnt te begunstigen, sult ghy lieden aen den zelven maken te behandigen ons briefken en bygevoegde vereering: aengesien by ons, met het wederkeren van den Tolk* Johannes Melman, *(die reeds na gedachte hoge Bestierders een reise gedaen heeft) geschreven, en daer by sijne goede genegentheid t'onswaerd doen blijken heeft.*

De voornaemste, ja eenigste oorsake van uw afzenden en opreisen, is het overleveren der brieven van hun Edelen voornoemt, aen geseide hoge Bestierders, den Onder-Koning Singlamong, *en Velt-Heer* Taising Lipoui, *en om met hen, soo des genegen zijn, al af te handelen en te besluiten, 't geen hun Edelen by hun brieven aen hen versoeken, en in hun na-richting, aen ons verleent, bevelen: bestaende voornamelijk in deze twee Hooft-punten:*

Ten eerste, met hen een onverbrekelijk verbond en verdrag te maken, ten meesten voordeele der Kompanjie, en verdelging van onzen en hunnen vyand, den rover Koxinga *en zijne aenhangelingen.*

Ten tweede, te verkrijgen den onbekommerden en vryen handel door het geheel Keizerrijk van Sina. *Aen welke twee Hooft-punten aenhangig zijn, 't geen hun Edelen verders belast en aenbevolen hebben: namelijk, ons te vergunnen, een bequame plaetse te mogen in bezit nemen, welke van een goede haven, tot berging van onse Schepen, verzien, en ook zoodanig gelegen is, dat wy daer tegen d'aenvallen van* Koxinga *mogen verseker zijn, en ten dien einde een kleine besetting van krijgsknechten aldaer houden.*

Te beloven te wege te brengen de bekrachtigingh des grooten Konings van Sina, *wegen het geen zy met u lieden komen te besluiten.*

Zylieden met ons tegen Koxinga *aenspannende, zullen ons dan mogen voegen na hun voornemens: ja, selfs, zoo genegen zijn om* Koxinga *van* Formosa *te drijven, zullen met hen eene lijn trekken, en een gedeelte van hun maght met onse Schepen gins brengen mogen.*

Voorbehoudende nochtans, wy tegenwoordigh onse Schepen gebruiken zullen tot aentasting en vermeestering van Koxingas *Jonken, na en van* Japan *komende: desgelijx om zijn Vischvangst, achter den berg van* Tankoja, *aen den zuidkant van* Formosa, *te verstooren, die jaerlix met tachtig of hondert Visch-Jonken in 't uitgaen van Slacht-maend begint, en ontrent half Lou-maend eindigt. Beide deze twee saken beveelen hun Edelen bysonderlijk tot afbreuk van den Vyand in 't werk te stellen, en dienen daerom in de Beding-punten begrepen te worden.*

Na overlevering van hun Edele brieven, hebt ghy lieden af te wachten, wat zy u daer op te gemoet voeren zullen.

Zoo zy u moghten afvragen, of buiten deselve ook iet voor te stellen hebt: diene hen tot antwoort, dat by toestaen van het verzoek, daer in gedaen, dan gene zaken meer van belang af te handelen vallen.

Maer komt ghy te bemerken, zy niet gereet zijn tot het inwilligen der voornaemste Punten, aenstonds dient versocht, zy zich gelieven te verklaren, wat zy gezint zijn ons in te willigen.

Dan staet alles aen te nemen, welk tot onzen voordeele dient, en hen toezeggen en beloven, wat wy uit krachte van hun Edele orde vermogen te doen, en ghy lieden dan oordeelen sult de ware dienst van de Kompanjie in deze tegenwoordige tijden te vereischen, met hen zoo veel toe te geven, en alle zaken zoodanigh te schikken, waer door zy onze oprechtigheid, om hen met onze schepen en volk tegen den rover Koxinga *en alle andere Vyanden van 't Rijk by te staen, klaerlijk gewaer worden, en tot vergeldingh van dien niet anders zoeken te genieten, als den vryen handel.*

Zoo zy van tollen en gerechtigheden mogten spreken, zult versoeken te verstaen, hoe veel die bedragen zouden,

en in de zelve, soo verdraghelijk opgelegt, bewilligen. Dan die dienen by ons niet hoger noch meerder, als by hun ingezetenen betaelt te worden. Daer op u lieden te letten staet.

Wy zijn beducht, zy tegenwoordig ons den handel niet volkomen toestaen, noch dien aengaende iet vast besluiten; maer d'onderhandelinge van dien in den beginne afbreken en alleenlijk met u lieden spreken en overleggen zullen, de zaken van den oorlog. In sulken gevalle, en daer by bemerkende, dat met langer daer om hert aen te houden al andere zaken souden achter wegen blijven, oordelen wy raedsamer te zijn, voor dese reise daer van af te staen; mits evenwel aen te staen, by ooghluiking de weinig koopwaren, geladen in de Schepen, ons mogten afgekocht worden. Waer in de selve bestaen, gelieve u lieden te vernemen uit de ter hand gestelde algemeine monster-lijste.

Wel konde het zijn, sy ons, tot verkrijvan den handel, na den Keiser aen het Pekingsche Hofwesen, en ons quamen te raden andermael van Batavia *gesanten derwaerds te schikken: wanneer ghy hen wel versekering sou mogen doen, dat sulx 't aenstaende jaer geschieden zal. Hier evenwel niet toe te komen, als kans siet buiten dien ons ooghmerk te bereiken, om de grote vereischte onkosten te mijden. Maer in gevalle sy genegen moghten zijn, eenigen hunner, neven hun brieven, aen hun Edele na* Batavia *af te vaerdigen, ghy lieden hebt u sulx wel te gevallen laten, en moogt hen daer toe overvaert op onse Schepen toe-seggen. 't En waere zy selfs een of meer van hun* Jonken *geliefden af te schikken. Een sake, beter voor ons.*

Van het besitten en versterken van een afgesonderde plaetse, soud ghy lieden mede mogen afstaen, soo hen zulx bedenkelijk en onsmakelijk moght zijn, met ons voor ditmael te laten vernoegen onse Schepen in de haven van Hokfieu *komen, en daer den handel drijven mogen; gemerkt de selve daer in genoeghsame versekering en buiten gevaer leggen kunnen.*

Met hen dan komende te verdragen over het beoorlogen van Koxinga *en sijnen aenhang, met onse zamen-gevoegde maghten, soo hebt verdaght te zijn, sy zich in 't schriftelijk verdragh, daer van te stellen, verklaren te zijn nevens ons vyanden van den selven* Koxinga *en sijnen aenhang, en niet vermogen sullen, sonder onse kennis en voorweten, veel min tot ons nadeel, met den vyand te verdragen. Van gelijke hebben wy ons van onse zijde daer toe te verplichten.*

Midlerwijle dient vlijtigh vernomen, ofze ook reeds met den Vyand in onderhandeling getreden en wel tot versoening moghten genegen zijn, in gevalle sy sich onder het Rijk begeven wilden. Dit heeft al eenighsins sijn bedenken, wijl men seid Koxinga *dood, en sijn zoon, op* Aymuy, *daer van niet vreemt is.*

Zulx gewaer wordende, laet u geensins door hen ophouden, maer spoedight u van daer tot ons te komen. In allen gevalle dient d'Onder-bevelhebber weer haestigh in de vloot te zijn; wijl sijn dienst daer vereischt word. Waer om hy sou kunnen voor af komen, en Nobel *gints zoo lang vertoeven, ter tijdt toe hy oordeelde sijn verblijf aldaer ook niet meer vereischte.*

Indien sy quamen voor te houden, nevens hen met den Vyand te versoenen en verdragen, ghy mooght uit hen wel verstaen, op wat bespreк en met wat vernoeging en voldoening, daer over aen ons te doen, sulx zou kunnen geschieden; hoewel daer op niets besluiten.

Met hen eenigh middel tot verlossing onser gevangenen op Quymuy *wetende uit te vinden, mooght die daer toe wel in 't werk stellen, en allen vlijdt tot hunner ontslaging aenwenden: aengesien haer Ed. op* Batavia *ons de bevordering hunner gevangenen op 't hoogste aen bevolen hebben; maer sonder hun voorweten en bewilliging niets t'ondernemen.*

De Gyselaer met sijn gevolgh zal soo lang op Domburg *bewaert blijven: misschien hy door sijne Vrienden daer in wel iets ten goede sal weten te laten uitwerken; alsoo ook na sijne verlossing verlangt.*

D' Onder-Koning Singlamong *en Krijgs-heer* Taising Lipoui *hebben ons*

ons ieder eenen brief, met het weder-schikken van den Tolk Melman, *laten toekomen. Heden zende daer op in antwoorde mede aen elk eenen brief van een zelven inhoud, gelijk ook de hunne geweest is. Neven eenige kleinigheden, tot vereering, als u liede by het af-schrift blijken zal: waer aen my gedrage, met aenbeveling de zelve aen hen ter gelegener tijd te overhandigen, 't zy nevens de brieven van haer Ed. of daer na. De geschenken aen hen horende, by de brieven van haer Ed., heb uit* Naerde *in* Domburg *laten overschepen.*

Uit der zelver afschrift kunt ghy zien, hoe de zelve afgepakt en waer zy in bestaen. De selve kunnen altijdts op uw te geven orde uit Domburg *gelicht worden. Tot het aenvaerden der welke hebben sy tot noch toe niet willen verstaen, dan dienen nu door u lieden daer toe bewogen te worden.*

Van de koopmanschappen, alleenlijk in Domburg, *stelle u mede een monster-lijste ter hand, of misschien daer iets uit benodigen mogt. Insgelijx van de goederen, aen u lieden mede gegeven, om daer uit te maken de nodige schenkaedjen, door u lieden aen den eenen en ander te doen.*

Ten besluit bevele u het bevorderen van haer Ed oogmerk, daer aen de Kompanjie heden zoo grotelix gelegen is, op het allerernstelijkste aen; met te gedenken, zoo u alles wel komt te gelukken, ghy daer by geene klene eere en bevorderingh behalen zult: dat God geve, in wiens bewaring wy u bevelen.

In 't Jacht Naerden, *leggende met de Vloot voor de reviere van* Hokſieu, *den negentienden van Herfst-maend. 1662.*

BALTHASAR BORT.

Des anderen daeghs, scheidenze des middags, na het inschepen van reis-tuig en schenkaedje-goederen in de *Jonken*, met hun berecht-punten en bevel-brieven en ganschen gevolg van de vloot, en zeilden de reviere van *Hokſieu* meest zuid-westwaerds op.

Zy voeren kort naer de middagh voorby een Stedeken, genaemt *Quanto*, gelegen aen den noord-westelijken wal, ontrent een musket-scheut te landewaerds in.

Quanto is een bemuurde Stadt, groot slechts in den omtrek een halve uure gaens; doch gesterkt met bolwerken en wacht-torens, en voorzien met een sterke krijgs-bezetting. Daer zijn verscheide pleinen, gelijk in meest al de Steden van *Sina*, tot oefen-plaetsen voor de krijgsknechten, beide van voet en ros-volk: het een in de wapenen: het ander in den renstrijdt: Ja rechten de ruiters dikmalen steek-spellen, om prijs, aen, met na de ring te steken, en vreemde lijfsgebaren te vertonen: te weten, zy nemen in de hand zware gewichten, om des te steviger te zitten, wringen en draien het lijf in verscheide bochten, en hellen, nu aen d'eene en dan aen d'andere zijde, by na ter aerde toe over. *Stadt Quanto.*

Men heeft 'er ook merkten van allerlei koopwaren, behalve de genen, daer de landluiden de vruchten en eetwaren te koop brengen.

Een weinig daer na quamen d'afgezondene verby een volkrijk dorp *Sanwan*, gebout aen den zelven oever der voorzeide reviere. *Dorp Sanwan.*

D'Inwoonders van *Sanwan* erneren zich meest met allerhande ambachten en handwerken, en wonen aldaer alle in een zonderlinge geschikte orde: te weten, wevers, smits, kuipers en andere handwerken, ieder op een byzondere hoek of wijk van het dorp, afzonderlijk van elkandre. En staet ieder wijk onder een byzonderen Rechter of Opziender, waer van over ontstane geschillen beroep aen den Rechter der nabygelege Stadt gedaen word.

Al de dorpen, daer d'afgezondenen in het Landschap van *Fokien* door reisden, zijn bemuurt: en word in de zelve alle daegs merkt van groente, visch en oesters gehouden, als in de Steden.

D'afgezondenen *Van Kampen* en *Nobel*, met hun gevolgh, liepen noch al zuid-westwaerds op, tot aen een reviere, welke oost ten

zuide in zee ſtorte, en in haeren mont een klein eiland heeft leggen, met een zand-plaet in 't vaer-water. Vonden aen den noord-weſtelijken wal een dorp *Sayan*, en quamen na een weinig zeilens aen zekere ſterke veſting *Benantjien* of *Minjazeen*.

Minjazeen is een weerbare veſting, geſterkt met wacht-torens, wallen, hoorn-werken, en een wijde gracht. Zy is een beſcherm-plaets van *Zwanſefoe*, en gelegen drie mijlen van *Hokſieu*: is ſchier zoo groot als een klein Stedeken, heeft verſcheide ſtraten met huizen, geſtoffeert met allerhande winkels. In het midden is een zeer groot plein, daer aen d'eene zijde het huis des Opper-hoofts ſtaet, en aen d'andere zijde een Pagode.

Aldaer traden *Van Kampen* en *Nobel* met hun ganſch gevolg aen land, om het Opper-hooft der ſterkte te begroeten. Drie *Mandarijns* haelden hen met behoorlijke ſtatelijkheid in: deden hen in een groote Pagode geleiden: maer konden met het Opperhooft, door deſſelfs onpaſſelijkheid, niet te woorde komen. Na het ſchenken van Bonen-zop, met melk gemengt, (by hen voor de grootſte eere geacht, die zy iemand kunnen aendoen,) traden *Van Kampen* en *Nobel* met hun gevolg weer in de *Jonken*, en namen van hen met grote eerbiedigheid hun affcheid. Gekomen ontrent een halve mijle opwaerds, vertoonde haer aen de zuid-ooſtzijde een vermakelijke en pleizierige plaets, *Plethoeu* of *Pethou* genoemt; gelijk daer tegen over, aen den noord-weſtelijken oever, een grote Pagode of Papen *Kaſen*, *Poſſang* geheten, by hen voor een groot wonder gehouden.

Ter weder-zijde der reviere leid een ſchoon en fraei groot dal, betimmert met huizen en ſchone gebouwen, en beplant met luſtige tuinen en ſpeel-hoven. Zy quamen ontrent ten vier uuren, tegen den avond, aen de zuid-ooſt-zijde, by een ſtene brugge, opgebout uit het water met pijlaren of jokken van graeuwe ſtenen, noord-weſt en zuid-ooſt over de revier, en dicht bedekt boven op den overgang met grote lange en dikke blaeuwe zerken, van het een jok tot het ander. Ter weder-zijde loopt langs hene een blaeuwe ſtene leuning, gemaekt met zitplaetſen, en geſtoffeert met vele Draken en Leeuwen, van ſteen gehouwen. Zoo breed is deze brug, dat vier paerden neven elkandre over de zelve kunnen rijden.

Hertelijken wierden d'afgezondene, *Van Kampen* en *Nobel*, by *Haulauja*, Opper-hooft van *Minjazeen*, en by veel van zijne dienaers bewellekoomt, en met grote eere tot in zijn huis geleid, en met het omſchenken van bonen-zop onthaelt. Met luider ſtemme riep daer op zeker dienaer: *Wellekoom zijn de Hollanders in Sina.* Wierden toen by hem ten eeten genodigt, en, na de maeltijd ge-eindigt was, ſcheiden met grote eerbewijzing van hen, en begaven zich in de *Jonken* ter ruſte.

In 't gezicht der brugge lagen ontrent de tachtig *Jonken*, groot en kleen: zommige bevolkt, andere niet.

Den twintigſten, des Woensdags, bevonden d'afgezondene zich weer by het Opperhooft, *Haulauja*, en reden, na genomen affcheid, in twee *Palakijns*, of draeg-zetels met vier paerden over de brugge, naer de Stadt *Hokſieu*, om de Vrou-moeder van den Onder-koning *Singlamong* te begroeten, en met een barren-ſtene keting te beſchenken, en den Stedehouder van de Stadt te ſpreken. Gekomen over de brugge, vonden het over al vol huizen, met lange ſtene ſtraten, wel een uure gaens; beſtuuwt met duizenden van menſchen, tot aen de Stadt *Hokſieu*; en in de Stadt tot aen het Paleis: zulx de ſtraten naulix voor hen te gebruiken waeren. Het Paleis des Onder-konings, daer toen deſſelfs Vrou-moeder haer op bevond, is een groot geweldig gebou, opgehaelt met dikke graeuwe ſtene muuren: heeft grote poorten, verciert met ſchone deuren: en word met veel ros en voetvolk bewaekt. D'afgezondene wierden by des Onder-konings Vrou-moeder, met grote eere en achtbaerheid ontfangen, en gebragt door haer in een zael, geſtoffeert met

ſchoo-

Castrum

schone schilderyen en fraeie stoelen, en geboden neer te zitten.

Gestelt ter zeet, kregen zy bonen-zop uit goude koppen te drinken: wierden daer na ieder aen een tafeltje gezet, om t'eeten, en gebraden en gezoden uit goude schotelen opgedischt.

Des Onder-konings broeder (want dees bevond zich daer mede) quam met hen over verscheide zaken in gesprek, en vroeg, onder ander, of in *Holland* ook wel zulke grote Steden, en zoo wel bebout waeren, als in *Sina*: en mede peerden, koeien en schapen hadden? 't welk zy met een ja beantwoorden. Hoe lange zy van *Holland* tot in *Sina* onderwegen waeren? zeiden zes of zeven maenden.

Toen quam des Onder-konings moeder, welke vele gelubden t' haeren dienste heeft, te voorschijn: zeide tot hen, zy van sin waere geweest, met hen t' eeten en te drinken; maer d' onpasselijkheid had haer zulx doen verhinderen: beloofde in gunste van hen aen haeren zoon, den Onder-koning, te schryven, en, op hun wederkomste, met hen ter tafel te zitten, en t'zamen t'eeten en drinken. *Zy waeren*, voegde zy daer op, *in een vreemt Land, rijk van menschen: hadden wel voor zich te sien en omsichtelijk te reisen, om geen ongemak te krijgen*, ja, verwonderde haer, dat d' onzen zich in een vreemt Land dorsten betrouwen. *Van Kampen*, gevraegt door haer, wat ampt hy bediende, gaf tot antwoord, dat van Onder-bevelhebber. Waer op zy: *Zoo moeten uwe Prinsen en Heeren wel kostelijk gekleet zijn*: want *Van Kampen* was in 't felp.

Toen scheiden *Van Kampen* en *Nobel*, met een heusche groetenis, van haer, en spoeiden zich na het Hof des Stedehouders, bezet met veel ruiters en voet-knechten; daer zy in quamen: dan reden weer, op het zeggen van zijnen voordrager, van dat zijn Heer met een felle koors gequelt was, en ter ruste in zijne slaep-kamer lag, en tegenwoordig gene gelegendheit gaf, om hem te spreken, maer morgen vroeg ten dien einde weder moste komen, uit de Stadt naer beneden in *Palakijns*. Zy vonden de straten en wegen zoo dik bedromt van mannen, vrouwen en kinderen, tot aen de brugh, de legplaets van hunne *Jonken*, dat voor hen het doorkomen bezwaerlijk viel.

Den een en twintigsten, des Donderdags, wierden d'afgezondenen in hun vaertuig, door het Opper-hooft der sterkte van *Engely* en verscheide grote *Mandarijns*, bezochten bewelkomt, en met bonen-zop beschonken. D' opper-gebieder der sterkte, gelegen op een Eiland, aen de zuid-oost-zijde van de brugge, nodigde hen ten eeten, 't welk zy hem niet dersden afslaen, maer reden met hem naer zijn verblijf-plaets. Hy, na een treffelijk onthael met opdisschen van gezoden en gebraden, begiftigde *Van Kampen* met een fraeie tente, ter gebruik voor hem op den reis-weg. Dees toegevouwen, kon door eenen man lichtelijk gedragen worden, en door middel van verscheide leden uitgezet, en met yzere pennen vast gemaekt worden.

Na wel gegeten en gedronken te hebben, leide d' Opper-gebieder hen over eene brugge, geslagen over de reviere, aen de west-zijde van 't eiland, daer 't fort op stont. Daer lagh een groot dorp, bebout met vele huizen, en bewoont by meenigte van menschen. D'Afgezondene, onder gelei des Opper-gebieders, bezagen verscheide groote Pagoden, gestoffeert met brandende lampen, autaren en beelden: kreegen daer in van de Papen *Thee*-water te drinken, en velerlei zuiker-werken te eeten, met aendoening daer en boven van veele eere.

Na een weinigh vertoevens, werdenze in een lustige plaets geleit, daer met pijl en boog ten doele geschoten wierd; en van daer weder aen hunne vaertuigen gebragt, na het huis van het Opper-hooft *Hanlauja* der sterkte *Minjazeen*, daer zy weder ten eeten bleven. Tegens den avond quamenze weer in de kleine *Jonken*, om te rusten, en hun slaep-plaets in de zelve te nemen, gelijk des voorigen nachts.

Den twee en twintigsten vervoegden zich d'Afgezondenen des morgens ten huize van het Opper-hooft

Hanlauja, om hem te begroeten, en met een kleine gifte van root laken te beſchenken, uit inzichte van zijne gunſte te genieten, in het ſpoedig afvaerdigen na den Onder-koning *Singlamong*. Reden van daer na het Hof van den Stedehouder van *Hokſieu*, ten zelfſten einde, met verzoek aen hem van volk ter reize te beſchikken: daer zy ter negenſter uure in quamen: vonden hem wat onpaſſelijk; maer kregen evenwel by hem ter plaetſe gehoor, daer hy met de Groten 's Lands gewonelijk over 's Lands zaken in geſprek komt. Op de vrage der afgezondenen, of hy hen in de reize na den Onder-koning *Singlamong*, en den Velt-heer *Tayſing Lipoui* de behulpzame hand wilde bieden, gaf tot antwoord, al wat in zijn magt ſtond, tot hunne hulpe genegen was: had, voegde hy daer by, reeds naer het Pekingſe Hof aen den groten Keizer, en aen den Onder-koning *Singlamong* in *Sinkſieu*, gunſtelijk voor d'onzen geſchreven, en twee *Mandarijns* met tnegentigh man, om met hen derwaerds te reizen, doen vervaerdigen. Gevraegt, wat hem geraden dochte, of hunne Opper-bevelhebber met elf Schepen mogte zee kiezen, om wat noordwaerds te kruizen, tot afbreuk van den rover *Koxinga* en zijn aenhang; en een Jacht, daer in de ſchenkaedjen waeren, in de Reviere van *Hokſieu* te laten blijven; gaf tot antwoord, zulx niet te derven raden; maer hunne Opper-bevelhebber had zijn eigen goetdunken en believen te volgen. Zijns oordeels, dienden de Schepen tot des Onder-konings komſte aldaer te blijven, om gene verwerdery in *Sina* onder het volk te verwekken. *Dan vervoegt u* (zeide hy) *by het Opper-hooft van* Minjazeen, Hanlauja, *een man, oudt van jaren en ervaren in den krijgshandel: dees zal u daer in ten beſte raden, wat uwe Opper-bevelhebber te doen of te laten heeft.* Hier op ſcheiden d'Afgezondene uit *Hokſieu*, en quamen tegens den middag weder by den Opper-gebieder *Hanlauja*, in de ſterkte *Minjazeen*, by wien zy ter tafel genoodight wierden. Op de vrage, den Stedehouder van *Hokſieu*, by d'Afgezondene voorgehouden; gaf *Hanlauja*, gehoort des Stedehouders antwoord daer op het zelfſte oordeel, als de Stedehouder; te weten, d'Opper-bevelhebber *Bort* doen mogte, 't geen hem beſt geviel. Al het welk, door *Van Kampen* en *Nobel*, by brieve den Opper-bevelhebber *Bort*, t'effens hunner beider goeddunken daer over verwittigt wierd.

Weinig naer de middag traden d'afgezonden en met hun gevolgh in de *Jonken*, om de reize naer *Sinſieu* te vervorderen; en quamen des middags ontrent ten drie uure by de veſting *Aulauja* of *Lauyt*, aen een overvaert, aldaer zy op den oever door den opperſten Gebieder hertelijken bewellekomt, en met grote eerbiedenis ontfangen, en met het ſchenken van bonen-zop onthaelt wierden.

De veſting *Aulauja* is geſterkt met hoge muuren: bezet met veel krijgsknechten en Ruiters, en voorzien met allerlei krijgs-behoefte en eetwaren. Aldaer vaert men over, om den weg korter te maken, en word de tol betaelt van al de waren, die door het Land gevoert worden. Dagelix rijden uit deze ſterkte troepen van ruitery, tot beveiling des wegs, tegen ſtruik-rovers en moorders, die zich in het naby gelege gebergte onthouden. *Veſting Aulauja.*

Na een weinig verwijlens begaven zich weder onder zeil, brachtent tegens den avond aen zeker dorp, genoemt *Lanpon*, de ruſt en verblijfplaets voor dien nacht. *Lanpon* is een dorp van groot aenzien, bewoont by veel rijke Sineſen, die door het Land gaen koopmanſchap drijven. Groten toeloop heeft dit dorp door zekere Pagode, d'eerplaets van zekeren afgod, die gezeid word in alle zware voorvallen goeden raed te geven: waer over zy dagelix by hoogen en lagen bezocht word, om in hunnen nood aldaer eenigen trooſt t'ontfangen. *Dorp Lanpon.*

Den drie en twintigſten, des Zaterdags ten negen uure, verlieten d'afgezondene *Lanpon*, begaven zich te lande in *Palakijns* op reis, over eenen weg, beleid met blaeuwe en graeuwe grote

grote zerk-ftenen. Dien dag togenze langs een groot dal, beplant met groene rijs-velden, vrucht-bomen en allerlei eetgewaffen: desgelijx bebout met vele volkrijke dorpen, en bevochtigt door veel schone lopende ftromen, en water, dat van 't gebergte quam afftorten, zeer vermakelijk en luftig om te zien.

Men zach 'er meenigte van aeloude begraef-plaetfen, zeer heerlijk geftoffeert met beelden van menfchen, paerden, leeuwen en draken, in blaeuwen fteen uitgehouwen: verciert daer en boven met vele prachtige triumf-bogen, daer oude gedenkwaerdige fpreuken, met gulde Sineefche letteren, op gegraveert ftonden.

Des middags quamenze aen twee zeer grote veftingen, en ontrent te zes uuren, 's avonds in de Stad *Hokzwa*. Zy wierden in het inkomen door de groten der Stadt bewellekoomt, en gebracht in een groot huis, daer de voornaemfte des lands, op de reize, gewonelijk hun verblijf hebben.

Tot een vereeringe wierden den afgezondenen toe gebracht, drie verkens, twintig hoenders, vier ganfen, tegen een weer-gifte van eenige kleinigheden. Des nachts wiert, door bevel der Majeftraet van de Stad, krijgsvolk by hunne ruftplaetfe geftelt, om geen hinder van 't geboefte of quaet volk te lijden.

Den vier en twintigften, des Zondags, hoewel tot reizen vaerdig, konden evenwel d'Afgezondenen, by mangel van dragers, niet voort raken, naerdien een fterk gelei van drie honderd Ruiters, door des Onder-Konings Moeder, met gelt en andere goederen na *Sinkfieu* in 't Leger aen haren zoon *Singlamong*, tot betaling der krijgs-knechten, wierd afgezonden; zulx zy dien dagh in *Hokzwa* moften verblijven. Gedurende hun verblijf aldaer, wierdenze door veele groote Mandarijns van de Stadt bezocht, en met allerhande boomvruchten van Oranje-appelen, Peeren, Kaftanien, Kokes-nooten, beneven veel andere vruchten, twee Verkens, vijf Ganfen, en tien Hoenderen befchonken, in vergeldingh van geldt en goet, eens zoo veel waerdig.

Het volk fcheen zeer dienftig te zijn, op 't geruchte van dat d'onzen met een vloot aen de kuft van *Sina* gekomen waren, om gezamender magt d'Eilanders van *Queymuy* en *Eymuy*, en *Koxinga* met zijn aenhang te verdelgen. Bezagen des namiddaghs de Stadt.

De Stadt *Hokzwa* leid aen een vermakelijken oort, omringt met veel fraeie en fchoone lufthoven: heeft van binnen groote merkten en pleinen: en is verciert met veele Triumfbogen, en oude en heerlijke gebouwen, en dicht betimmert met fraeie huizen. Van buiten is dezelve rontom met een hoge, en dikke fterke vefting bemuurt, hoewel zonder grachten; en wordt bewaekt door veel ros en voetvolk. De Stadt is zeer volk- en koop-rijk. Een uurtje van de Stadt af, zijn veel bosfchaedjen, met verfcheide herbergen daer in, tot pleifter en ruft-plaetfen voor de wandelaers. Aldaer wordt eeten en drinken, en allerhande fruit op-gedifcht. *Stadt Hokzwa.*

Den vijf en twintigften, des Maendaegs, begaven d'Afgezondene, met het aenbreken van den dag, zich op wegh, onder een gelei ontrent van vijftigh Tarterfche krijgs-knechten: trokken voorby verfcheide veftingen, en door veele dorpen, en in 't gezichte voorby. Voorby *Hokzwa* leggen twee hoge klippen, daer de weg zoo naeu is, dat effen flechts twee wagens konnen door rijden. Voor den ingang leggen twee fraeie veftingen, fchuins tegen elkandre over, gefterkt met toorens, wacht-huisjens en hoorn-werken, zulx geen menfch daer voorby kan, zonder te pletteren gefchoten te worden. Zelfs, een wonder! boven op de klippen groeien veel cypres- en fparre-boomen, zonder daer ontrent eenige aerde gezien word.

Zy quamen des namiddags voorby een fterke groote veftinge getogen: daer 't Opper-hooft hen een weinigh deede vertoeven, en ten eeten willen houden, 't welk zy hen met beleefde woorden door den tolk deden afzeggen: doch kreeg het gevolg zoo

 veel

veel sterk Sineesch bier te drinken, als haer lusten.

D'Afgezondenen vervorderden hunne reize, en trokken tegen den avond door een sterk bemuurde Stad, bewackt by vele ruiters en voetknechten: namen een weinig bezuiden de Stad, in zekere Pagode, hun ruste, derwaerds de grooten der Stad zich vervoegden, en d'afgezondene bewellekomden, en met een koe-beest, vier hoenders, een verken, zes ganzen, en allerhande boom-vruchten vereerden; het welk d'onzen hen met eenige Spaense realen, en vier stukken *Moerijsen* vergolden. Daer-en-boven wierd het gevolg vereert met twee grote potten sterk Sineesch bier, voor hen een aengename dronk.

Den zes en twintigsten, stonden d'afgezondenen met zonnen opgang, weer reis-vaerdig, en hadden zoo veel bekijks van mannen, vrouwen, en kinderen, die van overal, uit nieusgierigheid van vreemdelingen te zien, waren derwaerds gekomen, dat d'onzen de straten naulix gebruiken konden. De pallakijn, daer d'onder-bevelhebber *Van Kampen* in zat, wierd verscheide reize by het nieusgierig volk vast gehouden, om hem te zien, en spreken: dan naerdien hy niet taelkundig was, en de tolk door den drang des volks niet by hem konde komen, lieten zy hem trekken. Dien dag reisdenze vele vestingen, reduiten, dorpen door, en in 't gezichte verby, en quamen des avonds in de Stadt *Hokxcho*. Des nachts hieldenze aldaer hunne nacht-ruste: wierden door de grootsten der Stad onthaelt, en door vele oude treffelijke koopluiden bezocht, met een zulke nieusgierigheid, dat hen dien nacht weinig ruste gegeven wierd.

Stadt Hokxcho. De Stad *Hokxcho* is een gemene grote Stad, gelegen een dag-reizens van *Hokzwa*: d'inwoonders erneren zich meest met den landbou, (want weinig koophandel is 'er) zijn van een oprechte inborst, en goeden aert: *Hok* is goed, en *zwa* quaed gezeid.

Tusschen *Hokzwa* en *Hokxcho* leid een dorp, daer veel Porcelein gebakken word.

Den zeven en twintigsten begaven zy zich, voor 't reizen der zonne, op weg ter reize, in gezelschap van verscheide troepen te paerde en te voet; eenige voor uit; en andere in groten getalle nevens hen: reisden dien dag grote vestingen, vele schansen, reduiten en dorpen door en verby: togen des namiddags ontrent ten drie uure door een groote Stad, en quamen des avonds in een grote krijgs-vesting daer zy van het opper-hooft beleefdelijk ontfangen en met het omschenken van bonen-zop wel onthaelt wierden. Daer na wierd'er wakker eten en drinken opgeschaft; welke gunstige mildadigheid de afgezondene hem met Spaensche realen en enige *Moerysen* voldeden, niet zonder bedanken met grote eerbiedigheid.

Den acht en twintighste begaven zich weder voor zonnen opgang, ter reise, trokken dien dag in gelijken vele sterke vestingen, reduiten en dorpen door en in 't gezichte voorby: quamen des middags ontrent ten drie uuren in een Stad daer zy van de groten bewellekomt, en met twee verkens, twintig hoenders, en vier gansen beschonken wierden. Deze genoten daer voor tot een vereeringe eenige Spaensche Realen, een stuk kroon-ras, en eenige *Moerysen*: dronken met d'Afgezondene Brande en Spaensche wijn, daer na zy wonder nieus-gierig en genegen waeren, om te drinken; wijl zy nooit zulken drank gedronken, nochte gene Hollanders gezien hadden. Eer zy scheiden, was het ontrent middernacht.

Den negen en twintigsten, des Vrydaghs, begon weer de reize met het opgaen der zonne. Des voormiddags reisdenze door, en in 't gezichte van veele sterke vestingen, reduiten, en groote dorpen: zagen zeer groote heerlijke begraef-plaetsen, en treffelijke vreemde aeloude gebouwen, beneven veele triumf-boogen, ter weder-zijde gestoffeert met ruiters te paerde, leeuwen, tigers, beeren en draken, in graeuwe steenen uitgehouwen, en al de boogen met gulde letteren verciert. Trokken over een lange Brugge, geslagen over een grote

brede verſche reviere *Loyang*, opgemeſſelt van onderen uit de grond, daer de reviere wel zes of zeven vadem diep is, met meenigte van ſtene jokken. De brug was boven overvloert met ongeloofelijke grote zware graeuwe ſtenen: eenige lang ontrent acht en zeſtig, en zommige zeventig voeten: breed drie en een halve, en dik een halve voet. Ter wederzijde was een leuning met zitbanken van blaeuwen-ſteen, verciert met Draken, Leeuwen, Tigers en Beren, in ſteen zeer kunſtig uitgehouwen.

De Sinezen roemen deze brugh, door d'Engelen in eene nacht gebout te zijn, en houden de zelve voor een groot wonder.

Aen het einde der brugge ſtont een oud huis, zeer vreemt gebout, daer in het beeltenis des mans ſtont, die de brug ontworpen had; beneven vele andere beelden van mannen, met gout verciert. Daer was in 't zelfſte huis ook een grote brede blaeuwe ſteen, uitgehouwen met een drukplaet van des ſtichters naem, en hoe lang de brug gebout was geweeſt; ten gerief van de nieusgierigen, om ter gedenkenis op papier over te drukken.

Dan in het midden van deze brug was een boge afgebroken, tot ſtutting van den vyand, daer zy mede bezig waeren, om met houte balken te beleggen, door mangel van zulke grote ſtenen.

Kort over den middag quamenze voor de Stadt *Zwanſefoe*, wierden buiten de poorte door drie grote *Mandarijns*, (henwaerds afgezonden door *Santing Hou Bethekok*, Admirael ter zee en Opperhooft van *Zwanſefoe*,) ſtatelijk bewellekoomt, en gebragt in een grote Pagode, daer zy behoorlijke onthaeling en bonen-zop te drinken kregen. Zonder eenig lang vertoeven tradenze ter Stadt in, onder gelei van de zelfſte *Mandarijns*, en wierden gebraght in een geweldigh groot huis, derwaerds velen der groten van de Stadt hen quamen begroeten, zeer nieusgierig om hen te zien.

De brief van den Opper-bevelhebber *Bort* aen *Santing Hou Bethekok*, met de geſchenken, te weten, een paer ſnaphaens-piſtolen met holſters, vijf ellen root ſcharlaken, vier ſtuks fijne Moerijſen, wierden door d'afgezondenen by twee hunner tolken, *Pedel* onder-koopman, en *Lakka* na den zelven afgeſchikt, met aenzegging van de groetenis van hunne zijde. Dan gaf den Tolken tot antwoort: hy gene brieven nochte geſchenken dorſte aenvaerden, voor al eer d'afgezondenen weer van *Sinkſieu* gekomen waeren, en met den Onder-koning en Veldheer *Lipoui* geſproken hadden: liet mede aendienen, in wille was geweeſt hen te komen bezoeken; dan, door belet zijner onpaſſelijkheid, had zulks niet kunnen volbrengen.

Bethekok deed door zijne dienaers, met veel boom-vruchten, appelen van oranje, noten, kaſtanien, beneven drie verkens, tien hoenders, en vijf ganſen, d'afgezondene beſchenken: het welk zy de dienaers weder verſchuldigden, en met goed en Spaenſe realen van achten betaelden.

Des anderen daegs, den dertigſten, gingen d'afgezondene met hun volk, midlerwijle de dragers zich ter reize vervaerdigden, de Stadt van binnen bezichtigen.

Stadt Zwamſefoe.

Zwanſefoe is een over ſterke koopſtadt, geſtoffeert met allerhande winkels en koopmanſchappen: verciert met ontelbare veel grote triumfbogen, opgehaelt van blaeuwe ſteen, daer zeer kunſtig vele mannen, vrouwen, paerden, draken, tigers, leeuwen, beren en apen, afgemaelt met allerhande kleur van verruwe, in uitgehouwen waeren. Boven aen ſtond met goude letteren de naem des ſtichters geſpelt. Zy heeft ook drie hoge torens, met omgangen: beneven vele Pagoden.

De muur rontom de Stadt is van zeven en twintig voeten hoogh, en ruim zoo dik of breedt, geſterkt met vele bolwerken, diepe grachten, en een hoge borſtwering: boven op zijn de muuren, langs hene, met grote bakſtenen en balken belegt, tot afwering voor ſtormen. Vele morgen-ſterren met yzere pennen ſtaen rontom de

Stadt

Stadt op de wallen, by 't geschut. De Stadt heeft drie poorten, met kromme ingangen, rontom opgemesselt van grote blaeuwe stenen,

Noit is de Stadt door het zwaert, by de Tarters overwonnen, maer wierd, door den Krijgs-overste *Houbethetok*, met verdrag overgegeven, met beding, van zijn vorig ampt van Opper-hooft of Stede-houder, over de zelve, te behouden. Desgelijx bleef d'oude Majestraet, door deze vrywillige over-gift, in bediening, en de burgery by hare oude vryheid. Ten teken evenwel der overwinning, liet de Tarter al de torens, behalve de voorzeide drie, af breken en ten gronde slopen.

Eens isse door den rover *Koxinga* belegert geworden, doch onverwonnen weer verlaten, met verlies van veel volks; zoo dat de zelve altijts in vollen stant geblven is.

Des voor-middags, ten negen uure, begaven d'afgezondene zich weer op wegh: reisden tegens den middagh d'oude verwoeste Stadt *Engeling*, in 't gezicht, verby; en voorts dien ganschen dag vele sterke hoge vestingen, en reduiten, opgebout van graeuwen steen, en meenigten van dorpen, door en van verre verby. Quamen tegens den avond by twee grote stene sterkten, genaemt *Twaia*, gelegen een vieren-deel uur gaens van elkander; west zuid-west-waerds, ontrent twee of drie mijlen van de verwoeste Stadt *Anchey*, die eertijds zeer maghtig en rijk was. De muuren van *Twaia* waren van graeuwen steen opgemesselt, tot de dikte van acht en twintig voeten, en hoogte van vijf en twintig.

Stadt Engeling.

Sterkten Twaia.

Den eersten van Wijn-maent, des morgens, verlieten d'afgezondene de sterkten *Twaia*, begaven zich ter reize, en trokken dien dag verscheide dorpen door, en in 't gezichte verby. Quamen ontrent ten drie uure met hun gevolg, sterk ten getale van over de honderd, zoo Hollanders, Sinesen als Tarters, in de Stadt *Tanwa*, omringt met een graeuwe steene muur, en gesterkt met hoge bolwerken, en diepe grachten rontom.

Stadt Tanwa.

Tanwa word voor een der vermakelijkste en vruchtbaerste Steden van geheel *Sina* gehouden: leit in een vet dal, en bezit den overvloet aller dingen, te bekomen voor een geringen prijze. Veel Koopluiden, rijk van have, begeven zich derwaerd, om de vermakelijkheid der omgelege landouwen, met der woon en ter ruste.

Buiten de Stad heeftmen vele prachtige en heerlijke graf-steden, daer de stedelingen alle daegs offerhande by doen, voor de ziele hunner ouderen.

Drie grote *Mandarijns*, te paerde, gevolgt door een groten stoet van dienaers bewellekoomden d'afgezondene, en bragten hen in een oud, maer snaeks en wel gebout stenen huis, welk met zeven grote blaeuwe stene trappen opging. Het had vele kamers, gevloert met blaeuwen steen, en gestoffeert met stoelen, banken en kostelijke bedsteden, ten gerijf der Landbestierders op de reize. Daer in waeren ook vele stallen, wel voor acht hondert paerden, en goet verblijf voor twalef hondert man. Des nachts namen d'Afgezondene in een van de beste kamers hunne slaep-plaets.

Den tweden, des Maendags, ten negen uure, vertrokken d'Afgezondene met den ganschen omzwier, uit de Stadt *Tanwa*, en reisden over een grote stene brugge, een weinig bezuiden de Stad over de reviere geslagen. Dien dag kregenze eenige verwoeste Steden, verscheiden Dorpen, en sterke Krijgs-vestingen, en reduiten, noch in vollen stant, en bevolkt met ruiters en voet-knechten, onder het reizen, in 't gezicht.

Quamen een weinig voor Zonnen-ondergang, by een grote sterkte, gesticht op den top van een hogen berg, derwaerds zy zich spoeiden: wierden by het Opperhooft hertelijken bewellekoomt, en lustig met het opdisschen van spijze en drank onthaelt. Uit den mond des gezag-hebbers der sterkte verstonden d'afgezondenen, d' eilanders van *Eymuy* en *Quemuy* in gesprek van vrede handel met de Tarters stonden, dan met twijfel aen den voortgang. De rustplaets des nachts was in de sterkte, met goed onthael voor hun geld.

Den

Den derden, des Dingsdags, begaven de Afgezondenen, ten drie uuren 's morgens, zich op den reis-weg, en trokken des voormiddags vele ſterkten, reduiten en dorpen door en in 't gezichte verby. Reiſden weder over een ſtene brugge, over de reviere gebout van graeuwen ſteen, ter wederzijde bezet met een ſterke veſting: daer by noch een ander van een zelve ſtoffe onder bou ſtont. Des namiddags reiſdenze dicht verby verſcheide grote Pagoden, in een der welke d'Afgezondenen zich verkleden. De Sineeſche Papen ſchenen hunwaert zeer gewilt en gunſtig te zijn, gemerkt zy hen grote eere bewezen, en zuiker-gebak, met *Thee*-water te drinken gaven. Na een weinig verwijlens, vervorderdenze hun reize, en quamen in 't gezicht van de Stadt *Sinkſieu*. Niet verre buiten de Stadt ontmoeten hen drie grote *Mandarijns*, met hun gevolg, uitgezonden door den Onder-koning *Singlamong* en de Veltheer *Lipoui*, om d'onzen te begroeten en bewellekomen.

...men in 't ...icht der ...dt Sink-...

Na afegginge der groeteniſſe wederzijdelinx, wierden d'Afgezondene door de *Mandarijns* gebragt in een grote Pagode. Zy bewellekoomden hen aldaer weer eerbiedelijk, en gaven hen bonen-zop te drinken: geleiden hen van daer ter Stadt in, na een groot geweldig Hof, een gewonelijk verblijf-plaets der Landbeſtierders, wanneer zy reizen. Dit Hof had ſtalling voor meer als de duizent paerden, en kon voor duizend man verblijf en ſlaep-plaets verſchaffen: had veel grote cierlijke kamers, geſtoffeert zeer heerlijk met bedſteden, ſtoelen en banken. De kombuis en koks-gereetſchap ſtaet aldaer altijds voor de Groten 's Lands gereet. D'Afgezondenen namen aldaer hun verblijf, en kregen krijgsknechten, tot bewaking des huis, om geen leedt van d'inwoonders te geſchien, die by duizenden, uit nieusgierigheid, derwaerds quamen gelopen, om d'onzen te zien.

...den in- ...aelt.

Hun komſte deden d'Afgezondenen aenſtonds by twee tolken *Pedel* en *Lakka* den Onder-koning *Singlamong* en den Veltheer *Taiſing Lipoui* verwittigen, met verzoek van gehoor aen hen gelieven te vergunnen, om met hen in montgemeenſchap te treden, en de brieven aen hen van wegen den Generael op *Batavia* te over handigen, ten einde de ſchone tijdt met een zulke koſtelijke Vloot van dertien Schepen niet vruchteloos verſleten wierde. D'Onder-koning en Veltheer gaven tot antwoord: *Zy waeren een verre weg over Zee en Land gekomen, en moede van reiſe: ſouden wachten tot morgen vroeg: dan ſouden zy hen gehoor verlenen, om met hen te ſpreken.* Midlerwijle quamen vele grote *Mandarijns* hen bewellekomen, bragten met zich velerlei vruchten van oranje appelen, noten, kaſtanien, peren, beneven hoenders, ganſen, en twee verkens: het welk d'onzen aen hunne dienaers met gelt na hun welgevallen deden betalen: en wierden aldaer heerlijk onthaelt.

...ken hun- ...komſte ...nt, en ...zoeken ...oor.

Den vierden, des morgens, maekten d'Afgezondenen zich vaerdig om de klene geſchenken en brieven van haere Edele op *Batavia* aen den Onder-koning en Veltheer in 't leger te beſchikken. Ontrent ten acht uure wierden twalef peerden voor hun verblijf-plaets gebragt, daer zy met twee *Mandarijns* en hun gevolg opſtegen, en reden door een groot gedeelte der Stadt *Sinkſieu*, verby meenigte van ſchone grote triumfbogen. Een weinig bezuiden de Stadt ſtroomde een reviere, daer over zy langs een brugge in 't leger quamen, gelegen ſchier een halve uure buiten de Stadt, en ſterk ontrent zeſtig duizend ruiters, en voetknechten, ieder in zijn hut. Vijf grote *Mandarijns* met een gelei van een rot krijgsknechten haelden d'Afgezondene met grote eerbewijzing in, en deden hen geleiden by de voorwachte, ten huize of hutte van den Sekretaris. De komſte aldaer aen den gemelden Heeren bekent gemaekt, vertoefden d'Afgezondene niet lang; maer wierden gebragt in een groote hut of tent, alwaer d'Onder-koning *Singlamong* met den Veltheer *Taiſing Lipoui*, beneven twee mogende Heeren, *Santing Hou Bethekok*, en de Stedehouder van *Sinkſieu*, *Haitankon*, in onderling geſprek zaten.

Rijden na 't leger.

Ter weder-zijde ſtonden meenigte van grote *Mandarijns* geſchaert, daer voor d'Afgezondene met grote eer-bewijzinge op zijn Hollantſch de groetenis afleiden.

De tenten van het leger waeren alle met matten over de vloer geſpreit. De tent des Onderkonings had drie poorten of openingen, naeſt malkandrel: Door de middenſte gaet d'Onder-koning zelf: door die van ter zijde al d'andere. Gekomen dicht by den Onder-koning en Veltheer, wierden d'Afgezondenen *Van Kampen* en *Nobel* geboden neer te zitten, en den brief van haer Edele op *Batavia* t' overhandigen: den welken zy hen met grote eerbiedigheid ter hand ſtelden. Deſgelijx wierden de geſchenken van haere Edele op *Batavia* aen de gezeide Heren aengeboden en overhandigt. De brieven wierden by hen zeer beleefdelijk aengenomen; maer mogten, gaven zy tot antwoord, gene geſchenken van hunne gebiedende Heren aenvaerden, zonder antwoord op hun afgezondene brieven aen den Keizer te *Peking*. Dan zeer beleefdelijk en met betuiging van dankbaerheit wierden de kleine geſchenken van den Opper-bevelhebber *Bort* aengenomen. Deze beſtonden in een pont en twee onçen barnſteen korael, geregen aen eene ſnoer, ten getale van vijf en vijftig: in een barn-ſtene zant-lopertje, en een barnſtene kelk.

Geſchenken aen den Onder-koning.

De geſchenken, aen den Onder-Koning, van wegen den Heer Generael en Raden van *Indiën*, waeren de volgende.

Een ſtuk ſcharlaken.
Een ſtuk groen laken.
Een ſtuk blaeu laken.
Een half ſtuk krab-root laken.

Een ſtuk { Root, Gras-groen, Blaeu, Muskus, Swart } Kroonraſſe.

Een fijn Lont-roer, vergult en gecicileert.
Een fijn Snaphaens-roer vergult en gecicileert.
Een paer Piſtolen, als boven, met Holſters.
Een paer fijne Sak-piſtolen.
Een fijne geëtſte en vergulde zware Houwer-lemmer.
Twintig onçen bloet-korael, aen een ſnoer van hondert tien ſtuks.
Seſtien onçen takbloet-korael, aen een gepolijſte tak.
Drie pont en dertien onçen Bernſteen, in vier groote ſtukken.
Een pont en vier onçen Barnſteen-korael, in vijf en vijftigh ſtukken.
Een groot Bengaels Alkatijf.
Tien fijne Moerijſen.
Een pikol rompen nagelen.
Een kas Rooſen-water.
Twee hondert zeſtigh katty Zandel-hout, in drie ſtukken.

D'Onder-koning en Veltheer traden toen met d'Afgezondenen in onderling geſprek: vraegden; hoe lang zy van *Batavia* waeren geweeſt? Antwoorden, ontrent zeventig dagen. Vraegden, in hoe korten tijd zy uit *Holland* in *Sina* konden komen? Antwoorden, ontrent in acht maenden: daer over zy ten hoogſte verwondert ſtonden: deſgelijx, op het antwoord van hunne vrage, of in *Holland* ook wel peerden, koeien, verkens, ſchapen, boom-vruchten en moes-kruiden waeren: wanneer d'onzen zeiden, by duizenden, en meer als hier in *Sina*. Vraegden: waerom d'onzen met zulk een vloot ſchepen op hunne kuſte quamen: waer op d'Afgezondene tot antwoord gaven: *Ten dienſte des Mogenden Keizers van* Sina, *om den groten Sineeſchen Zee-rover* Koxinga *aller wegen te vervolgen, met den ſelven te water en te lande alle mogelijke afbreuk te doen. Naerdien dees rover,* voegden zy daer op, *zonder oit den waerom bekent te maken, met een magtig heir van krijgsknechten en oorlogs-jonken des verleden jaers, in Grasmaent, d'onſen, op 't eiland* Formoſa *en* Taiwan, *ſoo vyantlijk quam overvallen, en in den tijdt van ontrent tien maenden niet alleen zich Meeſter van 't vaſt land gemaekt; maer ook het koſtelijk kaſteel* Zeelandia *hen ontweldigt en in deſſelfs handen gebraght heeft.*

Hier-

Hierom zoeken wy ons met des Keisers maght van Sina *te vereenigen, en met hem eene lijn te trekken, om* Koxinga *te water en te lande te bevechten, tot wy den selven sullen overwonnen en tot gehoorsaemheid van sijne Majesteit gebragt hebben. Daer toe is heden d' uure en stonde geschapen, om met geweld en te zwaerde hem dien hoon betaelt te setten, en t' onser bevele te brengen.* Waer op d' Onder-koning en Veltheer tot antwoord gaven: *De vrede hebben die van d' Eilanden* Quemuy *en* Eymuy *met de Tartaren getroffen, en reeds hun gesanten vaerdig ter reize naer het Hof van* Peking, *om des Keisers bewilliging daer op te halen.* Op de vrage, na de voorwaerden, begosten zy te lacchen, en zeiden zulx niet te kunnen seggen.

Wijders, vraegden d' onzen ofze niet wisten waer hunne gevangenen waeren? antwoorden, op *Quemuy*: of geen kans was van hen te lossen? kregen tot antwoord: zy hun best zouden doen om hen in 't kort aen hunne schepen te beschikken. Gevraegt of d' onzen wel een plaets aen de vaste kuste van *Sina*, of een eiland in bezitting, tot havening hunner schepen, mogten nemen: gaven tot antwoord: *het staet u vry een goede plaetse aen de vaste kuste van* Sina *of een eiland, waer u des best gevalle, uit te kiesen, en te besitten: desgelijx alle havenen* (want hierom warense ook gevraegt) *bayen en stromen aen de kuste van* Sina *vry en vrank na uw welgevalle in en uit te zeilen, om water, branthout, en verversching voor gelt te kopen, en by verlegen weer of storm een schuil-plaets te kiesen. Wy sullen onsen onderdanen in alle havenen, bayen en revieren gebieden, u de behulpelijke hant te verlenen, het zelve t' achtervolgen en na te komen.*

Gevraegt, om vergunning van de weinig koopmanschappen, geladen in de schepen, te mogen verhandelen, voor geld, tot betaling en verversching van bootsgezellen en krijgsknechten: dienden d' Onder-koning en Veltheer daer op: zy gene magt hadden, om verlof daer toe te verlenen; maer 't moste van den Keizer uit 't Hof van *Peking* komen. Dan haddenze daer meer geweest, zy hadden maght zulx hen te vergunnen. Na het eindigen des gespreks over zaken van staet en koophandel, wierden ieder na 's lands wijze, aen een byzondere tafel gezet; te weten d' Onder-koning *Singlamong*: de Veltheer *Taising Lipoui*: d' Admirael *Santing Hou Bethetok*, Stedehouder van *Zwamsesoe*: d' Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*: *Konstantijn Nobel*: *Bodel* d' Assistent: beneven meenigte van grote *Mandarijns*. De disch-gerechten stonden alle in goude schotelen, met volle tafelen opgeschaft, en wierd de drank uit goude koppen, door een cierlijke kunst gegraveert, geschonken; zulx d' onthalinge over-heerlijk was. Na den maeltijd bragt d' Onder-koning d' Afgezondene door zijn gansch leger, liet zijn magt bekijken, en eenige wapen-oefeningen door de krijgsknechten aenrechten. Na den middag en maeltijd namen d' Afgezondenen hun afscheid van de gedachte Heren, met bedanking voor de genote eere, en begiftiging hunner dienaren. Vervoegden zich toen, gezeten weer te paert, na hun verblijf-plaets, en kregen het overschot der gerechten en zuiker-werk ten huize gebragt, daer zy in de Stadt *Sinksieu* gehuisvest waeren. Volgens 's Lands wijze, quamen vele grote Heren met grote eerbiedenis hen bezoeken.

Den vijfden, des Donderdags, vervaerdigden zich d' Afgezondenen, tot het overhandigen des briefs van hare Edele op *Batavia*, aen den Velt-heer *Taising Lipoui*: benevenden brief en geringe geschenken, den gemelden Heer door den Opper-bevelhebber *Bort* toegevoegt; te weten, een pondt en vier loot barn-steen: een snoer van vijf en vijftig koralen, een barn-stene zantlopertje; met aenbieding der andere schenkaedjen van haere Edele op *Batavia* aen den Veltheer, leggende noch in 't Jacht *Domburg*. Omtrent ten acht uure bragten de Tartaren acht paerden voor de verblijf-plaets der Afgezondenen, daer op zy met hun gevolg in 't velt, wel een kanon-scheut van des Onder-konings hutten, by den Veltheer *Lipoui* quamen gereden tusschen vele gewapende Tartaren door.

D' Afgezondenen vervoegen zich by den Veldheer Lipoui.

Gekomen by den Veldheer *Lipoui*, deden d'Afgezondenen de groetenis aen hem op zijn Hollandſch, leverden den Brief over, en wierden bevolen by hen neer te zitten. Neven den Brief wierden ook de geſchenken aen de voornoemde Heeren en van den Opper-bevelhebber *Bort*, aen den gezeiden Veldheer *Lipoui* aengeboden en overhandigt: doch by hem ter ſelfſter oorzake, gelijk by den Onder-koning *Singlamong* afgeſlagen.

De inhoudt des Briefs luidde aldus:

Joan Maetzuiker, *Opperhooft, en de Raden, van wegen den Nederlandſen Staet in de Landen van* Indiën, *zenden dezen brief, nevens hunne vriendelijke groete, aen* Taiſing Lipoui, *Veld-overſte en tweede Gebieder over het Landſchap van* Fokien, *wegen den groten Koning van* Tartarye *en* Sina.

Zoo haeſt als ons Opperhooft van Tayouan *uwer Hoogheids brief ontfangen en daer uit verſtaen had, uwe Hoogheid in korten met een machtig leger optrekken zou, om, tot nadeel en ondergang van den rover* Koxinga, *allen mogelijken vlijt aen te wenden, heeft zijn E. vijf oorlogs-ſchepen doen gereed maken, en na de Bay van* Ingeling *afgezonden, om van onze zijde ter zee* Koxing *voornoemt te bevechten; doch zijn dezelve Schepen, door een onverwacht quaed weder, geſtut die reize te gewinnen. Waer na ons ook het ongeluk heeft getroffen, dat* Koxinga, *na tien maenden belegerens, ons kaſteel op* Tayouan *ingekregen heeft. Was het Opperhooft een dapper krijgsman geweeſt, het zou mogelijk in zijne handen niet gevallen zijn: die over zijne klein-moedigheid ook waerdig is geſtraft te worden.*

Al welke tuſſchen-vallen en ongelegentheden veroorzaekt hebben, dat wy tot noch toe gebrekig gebleven zijn, om de goede wille en begeerte van Singlamong *en uwe Hoogheid te voldoen. Uwe Hoogheid gelieft om reden verhaelt dit niet qualijk op te nemen, noch te gedenken, dat het in 't minſte aen onzen yver geſchort heeft; verklarende hertelijken genegen te zijn, om eendrachtelijken met het Rijk van* Sina, Koxingas *verdelging te helpen bewerken: met dien bedinge, het ons vry zal ſtaen alle havenen aen te doen en onbekommerden handel te drijven, en een bequame plaets op de Kuſte van* Sina *in bezit te mogen nemen: zonder het welk wy* Koxinga *den vereiſchten afbreuk niet wel zouden kunnen doen. Uwe Hoogheid, verzoeken wy, gelieve ons hier toe de behulpſame hand te verlenen, wanneer wy beloven de Sineeſe Zee van dien rover te ſullen zuiver houden.*

En om te tonen het van onſen kant oprechtelijk gemeent word, ſoo zenden wy tegenwoordig na de Bay van Hokſieu *twalef weerbare oorlog-ſchepen, en een goed getal ſoldaten, verſien met geſchut en krijgs-behoefte: in welker geſicht wy vertrouwen, dat* Koxinga *te water niet zal derven komen. D' Opper-bevelhebber,* Balthazar Bort, *dien wy daer over geſtelt hebben, is gelaſt zich met uwe Hoogheids magt tzamen te voegen, en alſulke uitwerkingen te helpen uitvoeren, als ſullen mogen voorvallen: die God geve een goeden en gewenſten uitgang erlangen.*

Om den Here Singlamong *en uwe Hoogheid van onzent wege vriendelijk te begroeten, en wegen verſcheide zaken te ſpreken, zoo ſenden wy, nevens dezen, daer toe uitdrukkelijk onſen Kapitein* Konſtantijn Nobel. *Uwe Hoogheid gelieve hem gunſtelijk t' ontfangen en zijne woorden geloof te geven; ons alles wel zullende laten gevallen, 't geen hy aldaer met uwe Hoogheid zal komen te verhandelen. In teken van onze goede genegentheid t' uwaerds, zenden wy aen uwe Hoogheid d' onderſtaende kleinigheden, met verzoek dezelve in gelijke genegentheid gelieft t' ontfangen.*

Een ſtuk	Groen Blaeu Swart	Laken.

Een half ſtuk Scharlaken.

Een half ſtuk krab-root Laken: in een kas.

Een ſtuk	Root Gras-groen Blaeuw Muskes Swart	Kroon-raſſen: in een pakje.

Een fijn Lont-roer, vergult en geamilieert.

Een

Een lang Snaphaens-roer.
Een paer Snaphaen-piſtolen, met haer holſters.
Een fijne geëtſte vergulde Houwer-lemmer: in een kasje.
Achtien en een halve once bloed-korael: in hondert acht ſtukken.
Drie pond drie oncen barn-ſteen, in vier groote ſtukken.
Een pond een once bloed-korael, in vier en vijftig ſtukken: in een doos.
Een groot Bengaels Alkatijf.
Zes fijne Moerijſen: in een pakje.
Een half pikol Nagelen: in een zak.
Een half pikol Rompen: in een zak.
Een halve kas Rooze-water.
Honderd vijf en tachtig pond Zandel-hout, in drie ſtukken.

Batavia: in't Kaſteel, den een en twintigſten van Zomermaend, des Jaers 1662.

JOAN MAETZUIKER.

De Brief, aen den Onder-koning *Singlamong*, quam by na op een zelven zin uit: namelijk met verzoek van den vryen handel door het geheel Rijk van *Sina.*

Na de Brieven overhandigt, en de groetenis van wegen den Heer Generael en de Raden van Indiën gepleegt te hebben, (met gelukwenſching van *lang leve ſijn Hoogheid* Lipoui: *hy zegepraele over ſijn Vyanden, en* Koxinga *met ſijne aenhangelingen,*) wierd een onderling geſprek gehouden, in zaken betreffende de Kompanjie, d'oorzaek hunner komſte derwaert: gelijk in 't aenhooren van giſteren de Veldheer t'overige verſtaen had; met verzoek van de behulpelijke hand aen den Onder-koning te willen bieden, in het loſſen van hunne Hollanders, ten getale van negen en dertig, (dertien mans-perſoonen, zes vrouwen, zeven kinderen, met dertien ſlaven en ſlaevinnen,) die gezeit wierden op een van d'Eilanden *Eymuy* of *Quemuy* gevangen te zitten, tegen een grooten Mandarijn en hun dienaers van *Koxingas* volk, met d'Afgezondene van *Batavia* over-geſcheept. Hier op antwoorde de Velt-heer *Lipoui* met belofte van tot het loſſen zijn beſt te zullen doen, en de geloſte aen hun boord te beſchikken.

De Veltheer mede gevraegt, of den onzen niet zou geoorloft zijn alle Havenen, Bayen, en ſtromen aen de kuſt van *Sina* in en uit te zeilen, om water, branthout en ververſching voor hun gelt te kopen; of by verlegen weer en ſtorm een ſchuil-plaets te kiezen, gaf daer op ten antwoorde: *Alle havenen, Bayen, en revieren ſtaen vry voor u open, om water, branthout, en ververſching voor gelt te kopen: ja, dat meer is*, voegde hy daer by, *wy zullen van nu af aen in alle havenen, bayen en ſtromen, daer 's Rijks ingezetenen en onderdanen wonen, gebieden u te helpen. Is'er mangel van gelt, wy zullen dat doen beſchikken.*

Endelijk gevraegt, of zijn Edelheid d'onzen niet kon helpen aen het toeſtaen en vergunnen van den vryen handel in het ganſch Koningrijk van *Sina*, gaf tot antwoord: dat zulx te beloven in zijn vermogen nochte magt ſtond; maer moeſte by den Keizer uit het Hof van *Peking* vergunt en toegeſtaen worden: hoewel met byvoegen van beloſte, ter gunſte van d'onzen aen den Keizer zoude ſchryven, om het toeſtaen des vryen koophandels. Een zake, daer de koopluiden in de Stadt *Hokſieu* zeer na trachten en verlangen. Dan niet genoech kon de Veltheer *Lipoui* zich verwonderen over het vertrek des Opper-bevelhebbers *Bort*, met twaelf ſchepen uit de reviere van *Hokſieu*; met achterlating ſlechts van een ſchip in de zelve reviere, geladen met de geſchenken en koopmanſchappen; daer nochtans, zeide hy, den Opper-bevelhebber *Bort* d'uitkomſte huns verrichten by den Onder-koningh en hem *Lipoui* niet bekent was. Welk den afgezondenen zelfs vreemd voor quam.

Toen wierd, op bevel des Veltheers, uit zilvere ſchotelen, tafel-borden en drink-kroezen van fijn gout, en zeer aertig uitgeſneden, op een zelve wijze opgeſchaft, als by den Onder-koning. Des namiddags, de maeltijdt geëindigt, verzochten d'afgezondenen affcheid aen den Veltheer *Lipoui*,

om te vertrekken, doch wierd hen dat met een Sineeſche heuſchheid afgeſlagen, en bevolen noch een weinig vrolijk te zijn. Wijders, vraegde de Veltheer, ofze noch iets meer aen hem te verzoeken hadden. Waer op d'afgezondenen antwoorden, niet anders, dan 't geen reeds zijn Edele bekent was, als voren: namelijk het afloſſen hunner gevangenen. Waer op *Lipoui* door den Tolk deed zeggen: hy geenzins traeg zou zijn, maer zijn beſt doen, om in korten tijdt hen aen boord te krijgen.

Gevraegt weder na het vry in en uitzeilen van havenen, Bayen, en ſtromen, om water, branthouden ververſching voor de ſchepen om gelt te kopen; desgelijx na het toeſtaen en vergunnen van den vryen koophandel, door het ganſch Koningrijk van *Sina*, gaf daer op het zelfſte antwoort, als te vooren. Op de vrage na de dood van *Koxinga*, zeide de Veltheer: dat *Koxinga* al ſedert een lange wijle overleden was: dat die van d'Eilanden *Quemuy* en *Eymuy* vrede met de Tartaren aengetroffen hadden, en reeds hunne gezanten reisvaerdigh ſtonden na *Peking* te vertrekken, om by den Keizer ingewilligt te worden. Ten leſte ſprak de Veldheer *Lipoui*: *Hoe zoo haeſtig in alle uwe zaken? het moet zynen tijdt hebben. Over achtien of twintig dagen heb ik met den Onderkoning* Singlamong *in* Hokſieu *te verſchynen: dan zullen wy met elkanderen, en den Stedehouder van* Hokſieu *overleggen, of ghy de koopmanſchappen, die in uwe Schepen zijn, ſult mogen verkopen: welk, mijns bedunkens, met ooghluiking aen u zal kunnen toegeſtaen worden.*

D'Afgezondenen, na bekomen afſcheid op hun verzoek, begiftigden de dienaers en reden na hun verblijfplaets: den welken al de gerechten, aen hunne tafels overgeſchoten, in Sineeſche *Suebaes* nagebraght wierden.

Tegens den avond quamen aldaer van d'Eilanden *Queymuy* en *Eymuy*, negentien *Jonken* aen, geladen met peper, laken en andere koopwaeren: waer over niemant van d'onzen dien dag, nochte den volgenden, uit hun verblijf-plaets moghte gaen.

Door d'Afgezondenen wierden eenige verſpieders uitgezonden, om kuntſchap te krijgen, waer aen die van d'eilanden hunne koopwaren verhandelden. Deze, te ruch gekomen, brachten aen, tegen rijs en andere eetwaren. Want d'eilanders van *Eymuy* en *Queymuy* waren zeer om levens-middelen verlegen, ter oorzake de Tarter aen de vaſte kuſt van *Sina*, langs den oever, alle ſteden, dorpen en plecken had doen vernielen, en in koolen leggen, en gantſch ter neder werpen, tot eenen deerlijken puinhoop.

Op drie mijlen van den oever, te landewaerds in, mocht geen volk wonen. Wie zy binnen deze grens-palen bevonden, moſten het met de dood bekoopen, en wierden ter neer gekapt, ten einde te beletten het toeſchikken van koopmanſchappen en eetwaren, door die van de vaſte kuſt van *Sina*, aen hunne aenhangelingen.

Des avonds quamen drie grote Negers, kundig in de Portugeſche tale, naer weg gelopen uit *Makou* van de Portugeſen, en nu in dienſt van de Tartaren, voor ruiters, by d'afgezondenen in hun verblijf-plaetſen, hen gruwelijk met vele lelijke en laſterlijke ſcheltwoorden vloeken en honen.

D'Afge. denen voegen by den der-kon. en Veldt in 't Leg

Den zevenden, des zaterdags, reden d'afgezondenen des morgens, met hun gevolg na den onder-koning *Singlamong* en den veltheer *Lipoui*, in 't leger, met verſoek aen hun beide: zy wilden, 't geen mondeling by hen toegeſtaen en belooft was, ſchriftelijk by hun beide ondertekent, ter hand ſtellen, om aen hunne gebiedende Heren, de Heer Generael en de Heeren Raden van *Indiën*, en aen den opper-bevelhebber *Bort* te vertonen: namelijk, dat hen toegezegt was, hun beſt te zullen doen, zoo des doenlijk ware, de gevangenen aen de ſchepen der Hollanders te beſchikken. Ten tweede, te mogen met al hunne ſchepen alle havenen, bayen en ſtromen, gelegen aen de vaſte kuſt van *Sina*, en aen alle eilanden, uit en in te zeilen, om

om water, brandhout, en ververſching voor het ſcheeps-volk voor geld te koopen; daer-en-boven by verlegen weer en ſtorm een goede ſchuil-plaets voor hunnne ſchepen te kiezen.

Ten derde, dat veilich al de koopmanſchappen, welke in hunne ſchepen waeren, met oogluiking in *Hokſieu* zouden mogen verkocht worden. D' Onder-koning voegde daer op: *Over achtien of twintig dagen heb ik in* Hokſieu *te verſchijnen: dan zal ik met den Stedehouder van* Hokſieu *overleggen, of de Hollanders de koopmanſchappen, welke in hunne ſchepen zijn, in* Hokſieu *zullen mogen verhandelen: waer aen ik geenſins twijfele.*

Maer wat belangt het huwen van uwe maght met de onze, ten verdelgh van Koxinga *en zijn aenhangh, zulx is gedaen. Die van d'Eilanden ſtaen heden met d'onzen in Vredehandel: daer van dient ſtil geſwegen, door uwen Bevelhebber. Doch quam hy eenige van hunne Jonken of Vaertuigen in Zee, of in havens, bayen en ſtroomen aen te treffen, die magh hy veroveren en wegh-ſlepen. 't Was beter evenwel gelaten, om geene verwerring aen de kuſt van* Sina *onder 't volk te verwekken.*

Voorts vielen d'Afgezondene klachtig aen den Onder-koning en Veltheer, over de quade bejegening der drie Negers van giſteren: waer op zy die aenſtonds deden voor hun brengen, en in hun gezichte met ſtok-ſlagen ſtrengelijk ſtraffen.

Eindelijk verzocht d'onderkoning op d'afgezondenen, dat hun volk noch wat vrolijk wilde zijn, en mee ten danſe komen; na den voorgang van hun gevolg, de Tarters. Na bekomen affſcheid vervoegden d'afgezondenen zich weer na *Sinkſieu*.

Den achtſten, des zondags 's morgens, wierd de Sineſche tolk *Lakko*, beneven twee Hokſieuſche *Mandarijns*, (den afgezondenen, door des onderkonings moeder, op hun vertrek uit *Hokſieu*, ten gerief op de reize toegevoegt) na den onder-koning en veldheer in 't leger gezonden, met verzoek van affſcheid aen hen, voor d'Afgezondenen, om weder na *Hokſieu* te mogen vertrekken.

Na weinig vertoevens, quamen de dienaers des Onder-konings, afgeſchikt uit 't leger, met vijftien gezadelde paerden, zeer prachtig, tot verwondering van d'onzen, uitgeſtreken, voor de verblijf-plaets der Afgezondenen, om daer op door de Stadt na 't leger te rijden.

In aller yl vervaerdigden zich d' Afgezondenen, met eenige kleinigheden van geſchenken, ter vereeringe aen de vier grote Land-beſtierders. Zy dan opgezeten, reden recht na 't leger, en vervoeghden zich met een Hollandſche nederigheidt by hen, met bedanking voor d' eere, die haere Edelen hen hadden gelieven aen te doen. Hier op verſcheen, volgens bevel, de Tolk *Lakko*: bood den Onder-koning aen, uit name van den Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*, ter vereering, een grote fleſch-voeder, met vijftien fleſſchen brandewijn, zeſtien fijne roemers, zeſtien fijne bierglaſen, zes aertige Hollandſche meſſen, met een fraeien bever-hairen kaſtoor-hoet.

Den Veltheer *Taiſing Lipoui* wierden door den zelven Tolk, uit name van den Opper-bevelhebber, vereert een fraeie kaſtoor-hoet; twee aertige ſnaphaens-piſtolen met holſters; acht fleſſchen met brandewijn; en acht fleſſchen met Spaenſchen wijn; drie Hollandſche fraeie meſſen; drie fijne roemers, en drie fijne bier-glazen.

De vereeringen, den Heer Stadhouder van *Hokſieu*, *Haitangkong*, toegevoegt, beſtonden in een ſchonen kaſtoor hoet, zes aertige Hollandſche meſſen, drie fijne roemers, drie fijne bier-glaſen, zes fleſſchen met Spaenſche en zes fleſſchen met brande-wijn.

De Heer *Santing Hou Bethekok*, Admirael ter Zee en Opperhooft der Stadt *Zwanſeſoe*, kreeg tot vereering een ſchonen kaſtoor-hoet, vijf fleſſchen met Spaenſchen en vijf fleſſchen met brandewijn, drie fijne roemers, drie fijne bier-glazen, vijf Hollandſche aertige meſſchen. Al welke geſchenken, hoewel van kleine waerde, by hen met tekenen van grote aengenaemheid en beleefdelijken aenvaert wierden.

Wijders, een lang geſprek hielden d' Afgezondenen met de vier Landbeſtierders, en kregen beloften van in al hun verzoek, zoo ſlechts in hun magt was, de behulpelijke hand te zullen bieden; met byvoegen, zy reeds naer het Hof van *Peking* aen den Keizer den brief des Generaels afgezonden en gunſtelijk voor de Hollanders geſchreven hadden; zulx zy niet twijfelden aen het toeſtaen en vergunnen des vryen handels, in het ganſch Koningrijk van *Sina*. *Dan*, voegde d' Onder-koning daer op, *niet te haeſtig moet ghy Hollanders zijn: want wy zijn niet gedwongen, ſulx aen uwe Hollanders te vergunnen: veel min vermogen wy onſe magt met de Hollandſche magt te vereenigen, en eene lijn te trekken, om den groten rover* Koxinga *door een oorlog te water en te lande te verdelgen: 't en zy door bevel des Keizers, afgevaerdigt uit het Hof van* Peking.

Reden des Onder-konings aen d'afgezondenen.

Wy hebben, dus vervolgde d'Onder-koning zijne reden, *magt na te komen, 't geen wy u Hollanders belooft en toegezegt hebben, te weten, vry en onbeſchroomt alle havenen, bayen en ſtromen, gelegen aen de vaſte kuſte van* Sina, *en de nabygelege Eilanden, vry en onbeſchroomt in en uit na uwe believen te mogen zeilen, om ververſching voor uw volk om gelt te kopen, branthout en water te halen, en van andere behoefte te verſien; ja, zullen het aen uwe Schepen doen beſchikken, ſchoon ghy geen gelt had. Het ſtaet den Hollanders vry, een goede welgelege plaetſe, verſien met een goede ſcheeps-haven, 't zy aen de vaſte kuſte van* Sina, *of aen een van d' Eilanden in de reviere van* Hokſieu, *of aen een van deze plaetſen*, Tenhay, *of* Sotia *of* Kitat, *of aen* Onkia, *in beſitting te nemen, ieder der welke veilige en ruime havenen voor grote Schepen hebben.*

Wat belangt uwe gevangenen; wy ſullen op heden noch brieven afvaerdigen aen de Beſtierders van d' eilanden Quemuy *en* Eymuy, *om te vernemen of de Hollandſche gevangenen zich daer op onthoud? en zoo ja, wy maken ons ſterk, de verloſſing te weeg te zullen brengen, en de zelve dan aen uw boort te beſchikken.*

Voorts deed d' Onder-koning en Veltheer door zijnen voordrager aen den tolk *Lakko* den Afgezondenen aenzeggen; zoo de Hollanders in *Sinkſieu* vier of vijf dagen wilden vertoeven, zy zouden beſcheid en antwoord op hun ſchryven van de Beſtierders der eilanden krijgen, en horen of de Hollandſche gevangenen op de voorzeide Eilanden waeren. Maer wilden zy vertrekken, dan haddenze zeſtien of zeventien dagen in *Hokſieu* na den Onderkoning en Veltheer te wachten. Zelfs verzochten d' Onder-koning en Veltheer, d'Afgezondenen wilden hen in *Hokſieu* wachten; naerdien zy zeer nieusgierig waeren om de maght en Vloot Schepen der Hollanders te zien. Midlerwijle zouden d' Onder-koning en Veltheer met de grootſte Landbeſtierders des Landſchaps of Landſtreke van *Hokſieu* te rade gaen, en dan in *Hokſieu* met het Opperhooft en Stedehouder beneven d' Afgezondenen overleggen, of de koopmanſchappen, welke in de ſchepen waeren, met oogluiking der Opper-gezaghebbers, by hen zouden mogen verhandelt en verkocht worden: aen het toeſtaen van het welke by d' Onder-koning en Veltheer niet getwijfelt wierd. *Het was*, voegde de voordrager daer op, *beter dat uwe Opper-bevelhebber in de reviere van* Hokſieu *gebleven, en niet in zee gelopen was; aengeſien hy daer mede niet zal uitrechten: want aen de vaſte kuſte van* Sina, *langs den oever der zee hebben wy niet dan vernielde Steden en dorpen, daer zich eenige arme viſſchers met hun vaertuig en viſch-wand, tot 's lijfs onderhoud, met oogluiking der Landbeſtierders onthouden: naerdien al de grootſte Steden en Dorpen, gelegen aen den oever der zee, door bevel des Keizers*, Koxingas *halve, verwoeſt en rompſlomp om verre geworpen zijn, een werk den Keizer aengeraden door zekere ingeboorné Tartarin, des Onder-konings Vrou-moeder, om den rover* Koxinga *den toevoer van lijf-tocht en koopmanſchappen, uit het Land door zijne gunſtelingen; aen d' eilanden* Eymuy *en* Quemuy *te beletten: waer door* Koxinga *der wijze met zijn grote*

Rede voord gers.

grote magt van krijgs-volk beprangt wierd, dat hy zich met al zijn krijgs-volk en Jonken na het eiland Formosa *begaf en dat, beneven het Eiland* Taiwan, *veroverde; latende op d'eilanden* Eymuy *en* Quemuy *een kleine bezetting van krijgsknechten. Dan by dit verdrag, zoo de vrede getroffen is, zullen de Hollanders dat genoech weder van d'onzen in bezitting krijgen.* Hier op deed d'Onder-bevelhebber *Van Kampen*, door den Tolk *Lakko*, den Onder-koning vertolken: dat de Hollanders gehoopt hadden, nu de rechte tijdt geschapen te zijn, met den Groten Tartarischen *Cham*, Keizer van *Sina*, eene lijn te trekken, en beide hunne magten te zamen voegen, om den groten rover *Koxinga* ter gehoorzaemheid des Keizers te brengen. Waer op d'Onder-koning door zijnen voorspreker tot antwoord gaf: *Zulx is nu gedaen, daer valt niet meer van te spreken: wy staen heden met de Bestierders der eilanden in wapen-stant: dan of de vrede by den Keizer zal aengenomen worden, is ons onbewust. De jonge* Koxinga *en al desselfs onderdanen willen den Keizer, met het afscheren des hairs tuits-gewijze en het betalen van schattingen, gehoorzamen; maer eischen een eigen bestiering en bezetting van eigen krijgsknechten: welk of de Keizer zal toestaen, staet grotelix te beduchten. De Hollanders hebben zestigh of zeventig dagen na bescheid des Keizers uit het Pekingsche Hof te wachten: namelijk of hen de vrye handel door het gansch Koningrijk van* Sina *zal vergunt worden. Ons bedunkens, van ja. Van Kampen* gaf daer op door den tolk *Lakko* den Onder-koning en Veltheer tot antwoord: dat in *Peking* aen 's Keizers Hof veele loze en deurtrapte Rooms-gezinde Jesuiten en Papen sich bevonden, die met grote wangunst tegen de Hollanders waren ingenomen, en hen by den Keizer vuil en veracht zochten te maken, ter oorzake des verschils van Godsdienst: waer over zy d'onzen voor ketters uitkrijten. Desgelijks over den oorlog, gevoert by de Hollanders tegen twee magtige Rooms-gezinde Koningen, die van *Spanje* en *Portugael*, daer deze Jesuiten en Papen Biecht-vaders van waeren: tegen den eersten, die hen van vryheden berooft en 's Landts voorrechten met voeten getrapt had, den tijd van tachtig jaren, met het afhandig maken van veele Seden en Kastelen in *Holland*: en tegen den laesten, met vele Steden en Kastelen den zelven in *Indiën* t'ontweldigen, tot groot leetwezen der Jesuiten.

D'Onder-koning en Veltheer gaven daer op door hunnen voorspreker tot antwoord: *Ter zelffter oorzake mosten de Tarters, die onder hunnen Keizer, den Groten Tartarischen* Cham, *het gansch Keizerrijk van* Sina *met de wapenen den Sineeschen Keizer hadden afgewonnen en t'onder gebragt, by de Jesuiten een veracht volk zijn, die de Hollanders daer in gelijk waeren.* Zy voegden'er by, dat de Hollanders des te liever by hen, en wellekoom in *Sina* waeren: zouden op de Jesuiten en Papen in *Sina* voortaen wat beter letten, als tot noch toe gedaen was. *Hoe*, zeidenze, *is dat zulk een volk.*

Aldus eindigde het onderling gesprek tusschen de vier grote Landbestierders, en de twee Afgezondenen, *Jan van Kampen*, Onder-bevelhebber der Vlote, en *Konstantijn Nobel*, Schout by Nacht, afgevaerdigt door orde van den Opper-bevelhebber *Bort* uit de Hollandtsche Vloot van twalef Schepen, ten dienste der Ooft-Indische Kompanjie, uit de reviere van *Hokfieu*, tot d'opvaert na de Stadt *Hokfieu*, en van daer over land na de Stadt *Sinkfieu*, in het leger aen den Onder-koning *Singlamong* en den Veltheer *Taising Lipoui*.

Toen dischten d'Onder-koning en Veltheer, in het by-zijn van vele grote Mandarijns, voor d'Afgezondenen en hun gevolg, gezeten ieder aen een byzondere tafel, in een goude en zilvere schootelen heerlijk op: dronken met grote vrolijkheid ter gezontheid des Keizers en des Hollandschen Generael *Johan Maetzuiker*, met het omkeren der goude koppen, wanneerze uitgehepen waeren.

Zilvere platen den Afgezondenen door den Onder-koning vereert.

D'Onder-koning vereerde eenen iegelijk der Afgezondenen twee zijde stoffen, en een zilvere plaet: daer met grote gulde letteren desselfs namen opgegraveert stonden, ten teiken de Hollanders vry en onbeschroomt in 't Rijk van *Sina* mogten reizen, en als *Lauyaes*, dat 'sHeeren, erkent worden. Door den Veldheer wierd desgelijx ieder beschonken met twee Sineesche zijde stoffen en een zilvre plaet. D'Afgezondenen bedankten hen beide zeer hertelijken, voor de giften; desgelijx voor d' eere en gunste, die zy hen hadden gelieven aen te doen.

Het schild, vereert door den Veltheer *Lipoui* aen *Van Kampen*, was het grootste en dikste: zwaer ruim twintig loot, en acht of negen duim in de middel-streep groot. Het onderste of grootste gedeelte was volkomen ront, beschreven in 't midden met zes vergulde Sineesche letteren, niet daer in gesneden; maer met stempels daer opgeslagen. De rand rontom was met loof-werk of strikken verciert, stips-gewijze uitgeslagen en vergult. Het had boven tot cieraet als een handvatsel, welk rontom met halve ronden uitgesneden was, en aen den rant insgelijx als het onderste deel verciert en vergult: en daer en boven in 't midden met loof-werk op een zelve wijze stips-gewijze uitgeslagen.

Het ander schilt van den Onderkoning was ongelijk lichter, niet boven zes loot zwaer: zeer dun, en nergens na zoo net gemaekt, nochte aen den rand verguld en stips-gewijze met loof-werk uitgeslagen: maer slechts boven met eenig uitgeslagen verguld loof- en cierwerk gestoffeert: en had in 't midden zestien of zeventien Sinese tekenen of letteren.

Daer en boven kreegh een iegelijk van het gevolgh der Afgezondenen een diergelijke zilvere plate, hoewel veel kleinder en lichter.

Aen-

Aenſtonds, na de komſte der onzen, had d' Onder-koning *Singlamong* eenen brief aen den Keizer afgevaerdigt, met bekentmaking van het voornemen der Neerlandſche Ooſt-Indiſche Maetſchappy, desgelijx eenen ander aen den Opper-bevelhebber *Bort*, met verzoek van zijn komſte in te wachten, naerdien hy zeer nieusgierig was, om de Hollandſche Vloot te zien: ja bood aen die tot zijnen eigen onkoſte te zullen van lijfsbehoefte voorzien.

Dan *Bort* was met de Vloot om de Noord gezeild, zulx d' Onder-koning aldaer namaels vergeefs quam, maer niet zonder groot onbenoegen: liet zich evenwel gezeggen, wanneer hem gezeid wierd, het by miſlag van het beſtellen der brieven bygekomen was.

Na verzoek van afſcheid met een Hollandſche nederigheid, en dat bekomen, deden d' Onder-koning en Veltheer, met vele Tartariſche heusheden, den onzen geluk ter reize wenſchen, en door zeven grote *Mandarijns* door het leger buiten de wacht geleiden.

Van daer redenze over een grote ſtene brugge, geſtrekt over den ſtroom van *Sinkſieu*, deur de poorte, geſticht met een kromme elleboog, in de Stadt, tot voor hun verblijfplaats. Gezeten in de *Palakijns*, die op hunne komſte reisvaerdig ſtonden, redenze, na weinig vertoevens, door de magtige grote Koopſtadt *Sinkſieu*.

Stadt Sinkſieu. De Stadt *Sinkſieu* is gelegen elf dag reizens landwaerds in: word doorvloeid en bevochtigt met een reviere, welke een uure voorby de veſting *Lanthijn* uit het gebergte haeren oorſprong neemt: is omringt met zulk een brede muur van gebakken ſteen, daer gemakkelijk een wagen met paerden kan over rijden. De wallen ſtaen vol houte ſtaken, boven met een ſcherpe yzere pen, als een ſeis, gewapent, daer zy een menſch mede konnen doormaien.

De Stadt heeft doorgaens fraeie ſtraten, beleid met grote en kleine zerken, uitſtekende timmeraedjen, heerlijke ſchone gebouwen en Pagoden van blaeuwen ſteen, meenighten van huizen en winkels, geſtoffeert met allerlei koopwaren van zijde ſtoffen, porcelein, lijnwaet, hoeden, leerzen, kouſſen, ſchoenen en diergelijke: want te *Sinkſieu* is de ſtapel, derwaerds al de koopmanſchappen dagelijx na toegevoert worden.

De huizen met venſters ſtonden open, geprópt onder en boven met vrouwen en kinderen: de ſtraten waren geboort ter weder-zijde met duizenden van menſchen, nieusgierigh om d'onzen t'aenſchouwen, en, tot verwondering, met een grote geſchiktheid uit het midden van de ſtraten na de huizen geweken, om den Hollanders met hun gevolgh vryen doorgang te vergunnen. Vele Groten der Stadt deden, met Sineeſche plichtplegingen, den onzen vaer wel wenſchen, en geluk en behouden reize toeroepen.

Ter Stadt uitgereden, ſterk ten getale van zeventien Neerlanders, honderd en drie dragers, vijftig Ruiters en voetknechten, door den Onder-koning den Afgezondenen tot gelei toegevoegt, den tijd van vier dagen, tot aen *Zwanſeſoe*, quamenze des avonds in een groot dorp *Chinhoe*, rontom bemuurt.

Drie grote Mandarijns bewellekoomden d' Afgezondene aldaer, en brachten hen in een grote bemuurde Pagode, daer de beelden op ſtoelen aen tafels zaten. Desgelijx wierden d' Afgezondene by de Papen bewellekoomt, en met verſcheide diſchgerechten treffelijk opgeſchaft en wel onthaelt.

Den negenden, des Maendags, begaven d' Afgezondenen zich vroeg ter reize uit *Chinhoe*, trokken dien dag vele ſterke veſtingen en dorpen door en in 't gezichte verby: quamen des avonds in een grote ſterkte, daerze des nachts hunne ruſt-plaets hielden, en wierden door den grootſten *Mandarijn* der ſterkte in zijn huis gebracht, en luſtig opgeſchaft. Drie ſchone jongvrouwen bevonden zich aldaer, welker een de voeten met de

ſchoenen zes, d'ander vijf en een half, de derde vijf duim lang waren, veroorzaekt door het prangen met zwachtelen van kints-been af, na de wijze der Sineſen: want vrouwen met grote voeten worden by hen voor lelijk gehouden: en hoe groter van ſtaet, hoe zy kleinder voeten hebben. Zy ſtonden op haer ſchoenen, die vry hoog waeren, als ofze op ſtelten gingen.

Den tienden vervaerdigden d' Afgezondene zich 's morgens vroeg ter reize, uit de ſterkte, trokken dienſdag vele grote reduiten verby, ieder bewoont (want hun dorpen waren in dezen oorlog, door bevel des Keizers afgebrand,) by over de twee honderd Sineſen met vrou en kinderen, om van *Koxingas* volk niet wegh-geſleept te worden. Zagen deſgelijx negen ſterke kaſtelen, en vele langharige hoofden der Sineſen, in mantjes met rottingen aen de bomen hangen; want al de Sineſen van *Koxingas* aenhang, die het hair weigerden af te ſnijden, wierden (aen den oever bevonden) door bevel des Keizers de hoofden afgehouwen, en die aldus opgehangen. Des avonds brachtenze het aen de Stadt *Tamwa*, wierden door drie *Mandarijns* in zeker groot huis, als een krijgs-veſting, hun verblijfplaets des nachts, gebracht, en heerlijk ter maeltijdt onthaelt.

Stadt Tamwa.

Den elfden, des morgens, verlietenze *Tamwa*, begaven zich op den landweg, en reiſden dien dag vier dorpen, en vele andere dorpen en krijgs-veſtingen in't gezichte verby: quamen des namiddags aen een grote krijgs-veſting *Tamhoe*, daer zy in traden, om wat uit te ruſten, naerdien de Schout by Nacht *Conſtantijn Nobel*, met een felle koortze gequelt was. D' Opper-gezaghebber der ſterkte onthaelde hen luſtig met het opſchaffen van verſcheide diſch-gerechten, doch wierd rijkelijk by hen voor zijne moeite betaelt.

Krijgs-veſting Tamhoe.

Den twaelfden, des morgens, verlieten d'Afgezondene de ſterkte *Tamhoe*, en reiſden dien dag vijf grote dorpen en vele ſterke krijgs-veſtingen, en reduiten in 't gezichte verby: tegen den middagh quamenze in de Stadt *Zwanſefoe*, en wierden door de *Mandarijns* in een oud gebou gebragt. Van daer gingenſe aenſtonds, met hun gevolg, na het huis van *Santing hou Beethekok*, een Heer van groot vermogen, en Opper-gebieder van deze grote magtige en noit verwonne Stad *Zwanſefoe*, dien zy de geſchenken, hen door den Opper-bevelhebber *Bort* toegevoegt, aenboden: te weten, een paer ſnaphaens piſtolen, vijf ellen root ſcharlaken, vier witte Moerijſen: dan naerdien deze giften *Van Kampen* en *Nobel* te gering ſchenen, vergrotenze dezelve met een fijne kaſtoor-hoet, vijf fraeie Hollandſche meſſen, drie fijne roemers, drie fijne bier-glazen, vijf fleſſchen vol brande- en vijf vol Spaenſche wijn: al welke geſchenken *Santing Hou Beethekok* door zijnen dienaer met grote aengenaemheid deed ontfangen en voor hem brengen: deed toen luſtig opſchaffen en begiftigde eenen iegelijk der Afgezondenen met twee Sineſe rollen zijde, en een filvere plate, daer op met grote gulde letteren deſſelfs naem gegraveert ſtondt, ter gunſte van dien Heer, en ten teken zy in *Sina*, als *Lauyaes* mochten reizen. *Lauyas* of *Lautias*, is een eer-tijtel, en wil zoo veel zeggen als heeren of vaders. Daer wierd een lang onderling geſprek van Hollandſche en Sineeſche oorlogen, en van dien van *Koxinga* gehouden.

Stadt Zwanſefoe.

Eindelijk verzochten d' afgezondene zijne gunſte, in het verkrijgen des vrijen koophandels, door het gantſch koningrijk van *Sina*, voor de Hollanders: daer hy, zijns gevoelens, niet aen twijfelde: voegde 'er by: *waren uwe ſchepen hier dicht by, of in de reviere, ik kochte den Hollanders al hunne koopwaren af.* Na lang genoech gepraet, en wel gegeten en gedronken te hebben, namen d' afgezondenen met een Hollantſche beleeftheid hun afſcheit, bejegent deſgelijk met vele Sineeſche heuſcheden, en reden naer hun verblijf-plaets. Veele grote *Mandarijns* quamen hen aldaer bezoeken, uit een overgrote nieusgierigheid van met d'onzen in mond-gemeenſchap te treden, en hen te zien: brachten hen vruchten en zuiker-werk, en hielden hen den meeſten nacht geſelſchap.

Den

Den dertienden, des morgens, verlieten d'Afgezondenen met zonnen op-gang de sterke Stadt *Zwansefoe*; sterk te zamen hondert negenthien Koppen, zeventien Neerlanders, twee *Mandarijns*, en hondert dragers: togen des voor middags vijf grote bemuurde dorpen door, en meenigh dorp in 't gezicht verby, beneven drie groote krijgs-vestingen, gesticht op de toppen der bergen: quamen daerna aen een oversterke krijgs-vesting, genaemt *Zwanseboo*, derwaerds zy zich vervoegden, en wierden door drie grote Mandarijns binnen gehaelt, die hen heerlijken met het opschaffen van verscheidene dis-gerechten onthaelden; tegen een verschuldiging van Spaensche realen, door d'Afgezondene aen de dienaers.

Krijgs-vesting Zwanseboo.

Den veertienden, des Zaterdaghs 's morgens, trokken d'Afgezondenen uit de sterkte *Zwanseboo* op den landwegh, doorreisden dien dagh veele dorpen door, en in 't gezichte verby, gelegen in heerlijke schoone landouwen: quamen des avonds aen een sterk bezette plaetse, *Enwaho* genaemt, daer zy dien nacht in een grote Pagode hun slaep-plaets naemen, met goede onthaeling door de Papen.

Des Maendaghs morgens, den zestienden, begaven d'Afgezondenen zich weer vroegh op den reis-wegh trokken dien dagh verscheide krijgs-vestingen, reduiten, en dorpen door, en zagen vele andere van verre leggen: quamen dien avondt noch aen de Stadt *Enwa*, daer hen drie grote *Mandarijns* bewellekoomden, en in een geweldige groote en rontom bemuurde Pagode bragten, en heerlijk onthaelden. Over de vijftigh Sineesche Papen hadden in deze Pagode hun verblijf.

Stadt Enwa.

Veele kamers waeren in deze Pagode, ieder gestoffeert met vele çierlijke beelden, in de gedaente van mannen, in vollen gewaet gekleet die op stoelen rontom aen de tafels zaten,

 ten,

ten, als levendige menschen. De Sineesche Papen, die over de vijftig in deze Pagode zich bevonden, deden voor hunne Afgoden brand-offer, met het ontsteken van ontelbare lichten, en branden van wierook, t'effens daer onder lieffelijk op maet te zingen, en op een gom te slaen: welk duurde tot aen den dagh.

Des anderen daegs vereerde d'Onder-bevelhebber *Van Kampen* aen de Sineesche Papen twintig rijxdaelders, daer voor zy hem met vele Sineesche dienst-biedingen bedankten.

Des zelven daegs begaven de Gezanten zich noch op den reis-wegh: door-reisden dien dag een heerlijken en schoonen landou, welk door den oorlogh niet geschonden was, maer noch in vollen stand lag: door-togen vele beboude dorpen, en in 't gezicht verby, omtrokken alle met hooge muuren: zagen desgelijx meenigten van aeloude heerlijke gebouwen en çierlijke begraef-plaetsen, bepoot langs henen met een rei bomen, en rontom bemuurt. Ter wederzijde stonden, recht in eene lijn, gewapende mannen, te voet en te paerde, met tigers, draken, en vele vreemde gestalten, in blaeuwen steen uytgehouwen. Ieder graf-stede had een prachtigen ingang, en van binnen een graf, gemaekt met een klein ovens-gewijze deurtje, de plaets om brand-offer voor d'afgestorvenen te doen. Men zag'er ook veele graf-steden, op ieder der welke uitgehouwen schil-padden van groote blaeuwe steenen stonden: andere waren verciert met triumf-boogen daer by gesticht.

Sterkte Lantongzwaa.

Tegen den avond quamenze by de groote sterkte *Lantongzwaa*, gelegen op een hogen bergh, *Tisshoo* genaemt, daer zy door drie Mandarijns ingehaelt, en in het huis van den Opper-gebieder der sterkte gebrocht wierden.

Een heerlijk onthael wierd hen door den Opper-gebieder aengedaen, en onder elkandre een lang gesprek over den Hollandschen, Tartarischen en Sineeschen oorlogh gehouden. Hunne Vrouwen quamen voor de kamer, daer de deure met een klein venstertje was, uitkijken, om d'Afgezondenen te zien, met eisching van een dronk Spaenschen wijn, naerdien zy hoorden, dat hunne drank zeer smakelijk was; en kregen een flessche vol.

Den achtienden trokken d' Afgezondenen niet voor des middags ter reize, by mangel van dragers, wijl een groote magt van volk, met koopmanschappen, was verby gereist, en de meeste dragers tot het overvoeren der zelve met zich genomen had. Zy namen voor den middag hun afscheit van de drie *Mandarijns*, en beschonken ieder met twee *Mourijzen*, en hunne dienaers met dertien teil *Japans* zilver. Dien dag reisdenze noch al door veele dorpen en in 't gezichte verby, en togen, kort na den middag, door een groot onbemuurt dorp, daer een der grootste *Mandarijns* hen te gast noode, en inkostelijk onthaelde, met het voorzetten van verscheide disch-gerechten, gestapelt ter tafel op en neven elkandre.

De Afgezondenen vonden 'er vijf Sinezen, die voor vijf dagen met een *jonk* uit *Taiwan* ontvlucht waeren: waer onder een was, die zoo veel gebroken *Hollands* kon spreeken, dat *Van Kampen* hem verstaen kon. Dees maekte hem bekent, hoe *Koxinga*, en de Veltheer *Beethetok*, van de *Tartaren* overgelopen, (twee der kloekste en wakkerste helden, en sonder weerga, afgerecht, zoo te voet als te paerde op boog en roer,) beide op *Taiwan* in wanhope overleden waren: dat groot gebrek van levens middelen en geweldige grote sterfte op *Taiwan* ontstaen waere, met sneuveling van duizenden van zielen.

Tegens den avond quamenze in de stad *Hokzwa*, en wierden door drie Mandarijns in een groot huis gebracht, daer de landbestierders, wanneerze om 's lands zaken uitreizen, hun verblijf nemen: want deze huizen (gelijk reeds te voren verhaelt staet) hebben vele en verscheide grote kamers, gestoffeert met schone bedsteeden, stoelen en banken; zijn desgelijx verzien met keuken-huizen en koken-gereetschap, kokken en kokkinnen, groote paerdestallen en huisvestingen voor ruiters en voetknech-

ten.

ten. Het Opperhooft en Stedehouder beschikten den Afgezondenen patrijsen, verkens, negen ganzen, zes endtvogels, zeven hoenders, beneven vele boom-vruchten, appelen van Oranje, noten, kastanien en grote peren. Na den eten vervoeghden zich henwaerds vele Groten der Stad, met twee Mandarijns, die uit de Stadt *Peking* quamen reizen, met tyding: de geruchten in de Stadt *Peking* liepen, dat de vrede tusschen den Keizer en *Koxinga* genen voortgang zou nemen, ter oorzake d' eilanders van *Eymuy* en *Quemuy* hunne eigen Bestierders en krijgs-volk wilden houden. Dese verwittigden mede het overlijden van *Koxingas* gezant op de reize na *Peking*, door een schielijken overval van ziekte, zonder te kunnen zeggen, of weer een ander in desselfs plaetse van d' Eilanden *Eymuy* en *Quemuy* zou afgezonden worden.

Des Donderdags, den negentienden, trok een groot gelei door de Stadt, welk van *Hokfieu* quam, na *Sinkfieu* aen den Onder-koning, met reistuig en tyding van het overlijden des Onder-konings Vrou-moeders doot in *Hokfieu*: waer over d' Afgezondenen na dragers moften wachten. Midlerwijle ging d' Onder-bevelhebber *Jan van Kampen* de Stadt bezichtigen, en ontmoete onder het gaen zekeren Kaffer, weg-gelopen van *Makau*, en nu in des Keizers dienst voor krijgsknecht. Dees bracht *Van Kampen* buiten de Stadt in zekere Sineesche Christen Pagode, daer, volgens verhael des Kaffers; ontrent voor zeven en dertigh dagen, de Jesuit *Martinus Martini*, vermaert door het beschryven van den *Sineeschen Atlas*, en andere gedenkwaerdige aeloutheden der Sinesen, dezer wereld overleden was.

Des jaers zestien hondert drie en vijftig quam dees *Martinus* met een Portugeesch Jacht van *Makasser* op *Batavia*, na een verblijf van tien of twaelf jaeren in het Koningrijk van *Sina*, tot voortzetting des Roomschen Geloofs, met bekering van over de twee duizend zielen, zoo men zeid, en trok ten zelven jaere van *Batavia* met het Schip *de witte Olifant*, gevoert by den gemelden *Jan van Kampen*, als Schipper, naer *Holland*: dan het Schip te *Bergen* in *Noorwegen* ingelopen, reisde *Martinus* van daer door de *Zond* over land na *Holland*, en quam alhier *t' Amsterdam*, aldaer hy de voorzeide werken in 't licht gaf.

Trekken uit Hokzwa.

Tegens den middag verlieten d'Afgezondene de Stadt *Hokzwa*, begaven zich op den land-weg en reisden vele dorpen in 't gezichte verby. Met het vallen van den avond raektenze in een dorp, daer zy, naer gewoonte, in een grote Pagode trokken, en des nachts hunne rust-plaetse namen, met goed onthael by de Papen.

Des Vrydags 's morgens, den twintighsten, begaven d'Afgezondenen zich weer vroeg op den land-weg ter reize: trokken des voormiddags door een dorp, wel een half uur gaens lang, doch des verleden nachts door de rovers wel meer als half afgebrandt, met omkomen van ontrent honderd, zoo stok-oude mannen, als vrouwen en kinderen, die eensdeels door den brant, eensdeels door het zwaert gesneuvelt waren. Zulx d'Afgezondenen zich zeer gelukkig achten, zy dien nacht aldaer hun verblijf niet gehad hadden; belet t'aller geluk, daegs te voren, door hunne dragers. Het vrou-volk schreide jammerlijk, en zocht ieder in de neergestorte huizen na haer kinderen.

Tegens den middag quamen d'Afgezondenen even buiten het dorp, by een groot huis, daer de Sinesen, met eenen Mandarijn ter wacht stonden. Dees haelde d'Afgezondenen in zijn huis, deed heerlijk voor hen op-schaffen, en was zeer verblijdt, dat zy des vorigen nachts geen ongemak geleden hadden.

Tegens den avond namenze hun afscheit van den Mandarijn, beschonken desselfs dienaren met tien tijl *Chinas Japans* schuit-zilver, en traden, geleid door den zelven, aen den oever van een inlandsche reviere, in een berk, welke zeil-vaerdigh lag, om hen, met hun gevolg, na de Stadt *Hokfieu* te voeren.

Des

Krijgs-vesting Aulauya.

Des nachts quamenze by een grote krijgs-vesting, genaemt *Lauijt* of *Aulauya*, gelegen op den kruin eenes bergs: gelijk, volgens een gebruik by de Sinesen, meest al de vestingen op bergen gesticht zijn. Daer by was een overvaert voor de reisende man.

Den een en twintigsten, des Zondags 's morgens, quamenze aen *Lamthay*, de voorstadt van *Hoksieu*, onder het bewellekomen door vele grote Mandarijns, en het Opperhooft der sterke Stadt *Engling*, die hen treffelijk onthaelden en lustig opdischten. Na de maeltijdt wierdenze door vele grote Mandarijns en het Opperhooft voornoemt, door de Stadt geleid en in vele heerlijke oude gebouwen en vele fraeie Pagoden gebragt. Des avonds vervoegden d'Afgezondenen zich weder by de berk, ter ruste, hoe wel het Opperhooft van *Minjazeen*, zijn huis tot hun verblijf aenbood, dan wierd beleefdelijk by hen afgeslagen.

Den twee en twintigsten vaerdigden d'Afgezondenen den Sineeschen tolk *Lakko*, met twee Mandarijns, hun reis-genoten, na de Stadt *Hoksieu* voor af, en maekten zich selfs gereedt, met eenige kleinigheden van root scharlaken, kroon-ras en zaien, ter vereering aen het Opperhooft *Hanlauya* der sterkte *Minjazeen*, en den Stede-houder van *Hoksieu*: dese beschikten hen, verwittigt door den tolk *Lakko* van de komste der Afgezondenen, vijftien gezadelde paerden tot de derwaerds reise. Dan *Van Kampen*, een weinig onpasselijk, bleef in het vaertuig, en reed *Konstantijn Nobel*, met het gevolg en voorseide geschenken na *Hoksieu*: quam des avonds, wel te *Hoksieu* onthaeld, weer te *Lamthay* in de berk.

Des anderen daeghs, den drie en twintigsten, nodigde de grote Mandarijn der sterkte te *Lamthay*, d'Afgezondenen ten middagmael: het welk zy hem geirne hadden afgeseid, maer uit vreese van ondank by hem te begaen, bewilligden in zijn verzoek. Vele grote Mandarijns beneven het Opperhooft van *Minjazeen* en dat van *Engling* verschenen ter maeltijd, welke met vrolijkheid en lustig goe cier maken geeindigt wierd. De Heren Sinesen rieden d'Afgezondenen van noch seven of acht dagen te blijven, om d'inhaling des Onder-konings te helpen vieren, tot verder verrechting hunner zaken: beloofden hen de gunstige hand te bieden, in het versoek van de koopmanschappen, welke in de Schepen waren, te mogen verkopen; daer zy alle zeer na verlangden.

Den vier en twintigsten, des Dingsdags 's morgens, reden *Van Kampen* en *Nobel* beide na *Hoksieu*, om de Stedehouder, en de grote Mandarijns der Stad te begroeten, t'effens hen met eenige kleinigheden, vijf ellen scharlaken, een stuk kroonras, en een fijne kastoor-hoet te beschenken. De gedachte Heeren aenvaerden de geschenken met beleeftheid, en Sineesche plichtplegen: schaften lustig in zilvere schotelen allerhande spijze op, en schonken den drank uit goude koppen, in vrolijkheid: seiden den Afgezondenen gunstig te zullen zijn, in het verkrijgen van den vryen handel: dan moesten niet te zeer haesten.

De Zon aen 't ondergaen, namen d'Afgezondenen hun afscheit van den Stede-houder en vele grote Mandarijns, met een Hollandsche groet, daer in de Sinesen van hunne zijde hen niet schuldig bleven. De dienaers wierden door d'onzen beschonken met tien tijl *Sina-Japans* schuit-zilver: ieder tijl gerekent op zeven en vijftig stuivers.

Hier op reeden d'Afgezondenen weer ter Stad uit, door den drang van duisenden van menschen, en quamen tegens den avond weer te *Lamthay*, in hun vaertuig, de rust-plaets des nachts.

De Stad *Hoksieu*, anders *Changcheu* genaemt, heeft heerlijke grote gebouwen van blaeuwen steen, vele grote Pagoden; is omringt met een hoge muur, en gesterkt met bolwerken en een wijde graft. De straten zijn beleid met zerksteenen. *Hoksi[eu.]*

Den vijf en twintigsten quam het Opperhooft der sterkte *Engling*, verzelt met den grootsten Mandarijn, d'Afgezondenen in de Jonk bezoeken,

ken, met het toewenschen van een goeden morgen. Hen wierd by d'onzen een glas Spaensche en Rijnsche wijn geschonken: daer na een lang gesprek onder elkandren van den oorlog gehouden.

De sterkte *Engeling* leid aen den oever der zee: alwaer een schone haven en Bay voor Schepen is. Aen deze Bay lag voorhene een grote koopstadt, mede *Engeling* geheten; maer is door de Tarters t'eenemael verwoest en vernielt.

Midlerwijle komt een Tarter, een krijgsknecht van *Hanlauya*, met een brief van den Opper-bevelhebber *Bort*, aen d'Afgezondenen *Jan van Kampen* en *Nobel*. D'inhout quam op dezen zin uit:

Dezen morgen heb ik verstaen; U E. her afkomste tot Hokfieu, *op de weerkomste van den Onder-Fiskael* Jan Melman, *afgevaerdigt door ons na de reviere van* Hokfieu, *om daer na te vernemen, en het Opperhooft van* Minjazeen *eenen brief toe te brengen. Des dan verwittigt, desgelijx uit U E. voor afgezonden haestig schryven, hoe de Tartaren met die van* Eymuy *en* Quemuy *de vrede aengetroffen hebben, is daer uit te besluiten, zy met ons t'hunnen nadeele niet aenvangen, maer eer afdringen zullen, (zoo zy slechts daer toe bequame gelegentheid bekomen,) en vergoeding van schade, (dewijl het nu met deze vrede hunne onderdanen geworden zijn) reeds aengedaen, en die wy noch hen aendoen kunnen, trachten te nemen. Om dit middel hen te benemen, wenschen wy het Jacht* Domburg *hier te hebben.*

Geven evenwel heden daer toe geen andere orde, om, door al te schielijke verandering, hen geen nadenken van misvertrouwen te geven. Dan zende U E. het wel-bezeilde Jacht de Zeehond *toe, om zich daer mede, op den ontfang dezes, t'onswaerd te begeven. Bevele U E. dit aldus na te komen, om ons verslag van uw wedervaren en verrichting te doen. Ten einde dan met elkandre t'overwegen en besluiten; wat in dit gewricht en voorval van zaken, ten dienste der Kompanjie, en af-breuk des vyands, behoorde ondernomen te worden. Uit de Vloot, in 't Jacht* Naerden, *voor* Tinghay, *den vijf en twintigsten van Wijnmaend, des jaers zestien honderd twee en zestig.*

BALTHASAR BORT.

Het Opperhooft van *Engling*, die zich met den grooten Mandarijn der sterkte noch by d'Afgezondenen bevond, beschikte aenstonds, op hun verzoek, dertien gezadelde paerden, ter reize naer *Hokfieu*, om te vragen, of d'Afgezondenen na hunne schepen mochten vertrekken.

Tegens den middagh verschenenze weder in de Stadt *Hokfieu*, en quamen by het Opperhooft, en by den Stedehouder en vele grote Mandarijns, met verzoek van verlof tot hun vertrek na de schepen. Waerop het Opperhooft hen met beleefde woorden aenging. *Hoe zoo haestig, daer ghy noch vermoeit van het reizen zijt? Het is beter voor u, hier zoo lang te vertoeven, ter tijdt d'Onder-koning* Singlamong *en Veltheer* Lipoui *hier verschenen zijn. Uwe zaken worden in grote achting in het Rijk van* Sina *genomen. Wy hebben na het Pekingsche Hof, aen den Keizer, van u met grote lof, en ten voordele der Hollanders geschreven. Na allen schijn zal in vijftig of sestig dagen tijding weer te ruch komen. Binnen tien of negen dagen ten allerlangste hebben d'Onder-koning en Veltheer hier in* Hokfieu *te verschijnen. Het zal dienstig voor u zijn hier zoo lang te blijven, en d'inhaeling des Onderkoning by te wonen, welk hem wonder wel zal gevallen. Midlerwijle kunt ghe dagelijx aen de grote Mandarijns in* Hokfieu *de bezoeking doen, een zake zonderlingh voordelig in uw verzoek. Wy vertrouwen vastelijk, dat u de vrye handel en het verkopen der koopmanschappen, die in uwe Schepen zijn, sal toegestaen worden.* D'Afgezondenen bedankten haer Edelen voor de gedaene moeite en trouwe vermaning, doch deden door den tolk *Lakko* hen zeggen: hoe hun Opperbevelhebber aen hen geschreven had: zy zich ten spoedigste by de Vloot

onder de hoek van *Tinghay* te begeven hadden: waer op het Opperhooft door zijnen voordrager deed vertolken: *Willen de Hollanders vertrekken, zy kunnen na hun welgevallen. Dan eerst wat gegeten.* Hier op wierd voort opgeschaft, en ieder na 's lands wijze aen een tafel gezet. De gerechten bestonden in verscheide lekkernijen, alle opgedischt in goude en zilvere schootelen. Wanneer de maeltijd geeindigt was, viel een lang gesprek over den Sineeschen en Hollandschen oorlog. Na d'Afgezondenen wel gegeten en gedronken hadden, namen zy met een Hollandsche beleeftheid hun afscheid, en wierden by het Opperhooft en Stedehouder en veele grote Mandarijns, met veele plichtplegingen vaer wel gewenscht. D'Afgezondenen, gestegen te paerde, reden voorts door de Stadt, in het gezicht van duizenden van menschen, die derwaerds uit alle hoeken te zamen waren gelopen: quamen eindelijk te *Lamthay* by hun berk: gingen daer op by het Opperhooft en by den groten Mandarijn der sterke krijgs-vesting, om hun afscheid te nemen, met bedanking voor d'eere, die zy hen hadden gelieven aen te doen. Zy wierden van daer door hen beide aen de Jonk geleidt, en beschonken de dienaers met tien Hollandsche Rijks-daelders, daer zy d'onzen op zijn Sineesch heuschelijk voor bedankten.

D'afgezondenen komen by Hanlauya ter maeltijd.

Den zes en twintigsten, des Dondags 's morgens, quam de groote Mandarijn *Hanlauya*, Opperhooft der sterkte *Minjazeen*, aen den oever der reviere, haelde d'Afgezondenen met grote eerbewijzinge uit de Jonk, en noodigde hen ter maeltijdt. Op het ernstelijk verzoek van dien Heer derfden d'Afgezondenen het neen woord niet geven, maer bewilligden in zijn bede, en gingen, verzelt met het Opperhooft *Hanlauya*, en vele grote Mandarijns na de krijgsvesting *Minjazeen*, daer zy de Jachten *Domburg* en *Zeehond* zagen; en spoeiden zich voorts na zijn huis. Aldaer gekomen, wierdenze heerlijk bewellekomt, en door de dienaers, met luids keels driemael *Fueet*, dat 's *lang leve*, te roepen, begroet: een zonderlinge wijze van hooge eer-aendoening in het Koningrijk van *Sina*, en gebruikelijk by voorname Heeren, die zulx gewoonlijk door hunne dienaers laten doen. Toen deed *Hanlauya* voortreffelijk den morgen-kost op schaffen: en wierd onder elkandren een lang gesprek gehouden, over den oorlog in *Holland* en dien in *Sina*, geduurt (versta dees laeste) den tijd van over de twintigh jaren: daer in *Hanlauya* altijds den Groten Tartarischen *Cham* grote diensten gedaen, en het spits voor af gebeten had, t'effens met den zelven het gansch Koningrijk van *Sina* te helpen winnen.

Hy maekte, zeide hy, zich nu ook sterk, den groten rover *Koxinga* tot gehoorzaemheid des Keizers te dwingen. Ten einde van dien t'onderbrengen, was hy door 's Keizers bevel na den oever der zee gezonden, zonder hy hope zag, tot den voortgangh der vrede tusschen den *Cham* en *Koxinga*, in *Peking* aen den Keizer door gezanten by den zelven verzocht. Wel had hy verstaen, dat de komste der Hollanders, in de Hoksieusche reviere, den groten *Cham* zeer aengenaem was geweest, zulx by hem aen het verkrijgen des vryen handels, in *Sina*, niet getwijfelt wierd.

Dan te haestig, zeide hy, *zijt ghy Hollanders: ghy had zoo lange in de reviere van* Hoksieu *moeten blijven, tot de komste des Onder-konings en Veltheer* Lipoui: *gemerkt de vrede met* Koxinga *genen voortgang zal hebben.*

Na het eindigen des gespreks en maeltijdt, namen d'Afgezondenen van het Opperhooft *Hanlauya* en van veele groote Mandarijns eerbiedelijk hun afscheid, met bedanking voor de genote eere en vriendschap: waer op *Hanlauya* en de Mandarijns met vele Tartarische plichtplegingen hen geluk ter reize wenschten, met bevel aen hunne dienaers van driemael *Fueet* luitruchtig te roepen.

Over

Over maeltijd was ook dikwils het woord *Fueet* gehoort, waer op zommige der dienaers zich bogen; andere plat ter aerde vielen.

De Tarters by d'onzen gevraegt, of het woord *Fueet* de naem van eenen Heilig was: antwoorden neen: maer flechts een woord van plichtpleging, daer zy eenſdeels mee te kennen gaven hoe onderdanig de dienaers hen, en hoe wellekom de gaſten by hen waeren: want als de dienaers zich weer op de been over eind gaven, riepen zy driemael *Fueet*.

D'Onder-bevelhebber *Van Kampen* beſchonk de dienaers met vijftien Hollandſche rijxdaelders; en zy hem in vergelding met Sineeſche eerbiedigheden. Voorts voer *Van Kampen* met de Jonk aen 't Jacht de *Zeehond*, gevoert by Schipper *Jan Hendrikzen*: lichte des anderen daegs, den zeven en twintigſten, het anker, en zakte met een voor-ebbe na den mond der reviere, in wille van met d'eerſte goede wind na de Schepen, onder *Tinghay*, over te ſteken: daer hy des anderen daegs tegens den avond aen quam. d'Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*, en de Schout by Nacht deden zich aenſtonds aen het Jacht *Naerden*, by den Opper-bevelhebber *Bort*, zetten, ten einde verſlag van hunne wedervaren en verrechten te doen, en de brieven van den Onder-koning *Singlamong*, en den Veltheer *Lipoui*, den zelven t'overhandigen.

D'Inhoud dezer brieven beſtond meeſt in de beloften, reeds te voore mondeling door de gezeide Heeren, aen *Van Kampen* en *Nobel* bekent gemaekt. Te weten, aenbieding van vriendſchap, te mogen met hun Schepen alle havenen, bayen en ſtromen, aen de vaſte kuſt van *Sina* aen te doen, en by verlegen weer in en uit te lopen: deſgelijx water, branthout en ververſching, ten behoef der vlotelingen voor geld mag kopen.

Den dertigſten, des maendaghs, wierd de Schout by Nacht *Konſtantijn Nobel* met het Jacht de *Zeehond* en Fluitje *Ter Boede* uit de Vloot, onder *Tenhay*, na de reviere van *Hokſieu* afgevaerdight, om aldaer, ten dienſte der Kompanjie, hare zaken ga te ſlaen, en op alle voorvallen een wakend oog te hebben.

Den een en dertigſten wierd d'Onder-bevelhebber *Jan van Kampen*, hoewel bevangen met een vergiftige koortſe en felle land-ziekte; belaſt met zes kielen om d'ooſt te gaen.

Den tweeden van Slacht-maend vertrok het Fluitje de *Vink* van *Tinghay* naer de reviere van *Hokſieu*.

Den derden wierden twee honderd krijgsknechten van de Vloot, door laſt des Opper-bevelhebbers *Bort*, te lande gezonden, om de Sineſen uit *Tinghay* van 't gebergte te jagen: dan vonden de Sineſen in tegenweer geſtelt; zulx d'onzen weer na den oever weken, zonder iets uitgerecht te hebben.

Den vierden quam het Jacht de *Zeehond*, uit de reviere van *Hokſieu*, by de Vloot onder *Tinghay* weer ten anker, gelijk des anderen daegs het Fluitje de *Vink*.

Ten zelven dage wierd by al de Schepen branthout gehaeld.

Den zeſten vertrok de Fluit *Breukelen* met de buit-goederen, op zee verovert, en met de brieven van het verrechten der Afgezondenen naer *Sinkſieu*, uit de Vloot naer *Batavia*, onder gelei van het Jacht de *Zeehond*, en de Fluit *Ter Boede*, tot buiten d'eilanden, die des anderen daeghs weer by de Vloot onder *Tinghay* ten anker quamen.

Den achtſten, des morgens, ſtak *Van Kampen* met de Jachten *Sierikzee*, *Ankeveen* en *Loenen* zeewaerds, om in 't Noorde te kruiſen; maer quam des middaeghs, belet door ſtorm en tegen-ſtroom weer onder *Tinghay* ten anker op tien vadem, zonder te kunnen vorderen.

Den tienden, des Vrydaghs, lichte weer d'Onder-bevelhebber *Van Kampen* het anker, om noordwaerds te wenden, doch quam weer, zonder te kunnen vorderen, op vijftien vadem ten anker. Zagen in 't zuid-weſte, zoo wijd zy beoogen konnen, vijftien of zeſtien Sineeſche Jonken: derwaerds het Jacht de *Seehond* en *Kalf* met de boot

van *Zierikzee*, en die van *Ankeveen*, gemant met volk en wapenen, afgeschikt wierd. Dan de Sineesche vaertuigen, door snelte van zeilen, ontquamen met de vlucht: behalve een *Champan*, met een weinig vis, die door de boot des Onder-bevelhebbers, onder de wal, bekneld wierd: beneven een ander groot vaertuig; hoewel niet het volk of Sinesen; want die vluchten met hun klein vaertuig naer land. Het groot verlaten vaertuig wierd by d'onzen in de grond gekapt; maer de *Champan*, met de visch, aen boord des Onder-bevelhebbers gebragt.

Den elfden, des Zaterdags, lichte *Van Kampen* weer met zijne Jachten 't anker, om na de Noord op te steken: maer quam, afgedreven door een sterken tegen-stroom, om de Zuid, des avonds, onder een der noordelijkste Eilanden van *Pakka*, op veertien vadem ten anker.

Des Zondags, 's morgens, den twaelfden, wierden twee Jonken in 't zuid-westen gezien, die na *Tinghay* schenen koers te zetten: daer *Van Kampen* na toe zette, deed vast zijn best, om noordwaerds te winnen; hoewel vruchteloos, ter oorzake van tegen-wind en stroom, en quam ten anker op achtien vadem, onder d'Eilanden van *Pakka*, anders *Naerden*, *Zierickzee*, en *Overveen* genoemt. Deze zijn woeste Eilanden, leggen dicht onder de vaste kust van *Sina*: zijn groot; hoewel meerendeels onbebouwt, woest, en niet bewoont dan by Visschers en arme Boeren. Niettemin is'er goede havening voor schepen, en ververschinge van water en levensmiddelen te bekomen. d'Opper-bevelhebber *Bort* lagh met de andere schepen, zuid-westwaerds van daer.

Eilaaden van Pakka.

Den dertienden, des Maendags 's morgens, ging *Van Kampen* met een voor-ebbe onder 't zeil, noordwaerds op; tusschen d'eilanden van *Pakka* door, op achtien, negentien en twintig vadem; maer quam, na het verlopen der ebbe, door tegen-wint en stroom, op dertien vadem onder d'oostelijkste eilanden ten anker.

Des namiddags lichte de Vloot weer anker, om de Noord te winnen: en quam des avonds ten anker op acht vadem, ontrent een halve mijle noord-oost ten ooste van het oostelijkste eiland voor *Pakka*.

Den veertienden, des morgens, ging *Van Kampen* met een noord-noordooste wind weer zeil, op de diepte van zes, zeven en acht vadem, tusschen d'eilanden van *Pakka* door: quam tegen den middag door tegenstroom ten anker, op zevem vadem: raekte des avonds weer met een voorebbe onder zeil, op de diepte van zeven, acht en zes vadem: en liet het anker in den voornacht vallen op achtien vadem steek-grond. De kuste van *Sina* heeft aldaer vele hoge bergen, met gebroken land: hoewel achter deze bergen lustige landouwen en vette rijs-velden leggen.

Den vijftienden, des morgens, lichte *Van Kampen* weer het anker, quam des middags onder 't eiland met de borsten ten anker, op dertien vadem steek-grond, geen kanon-scheut van den oever. *Van Kampen* zond de sloep aen het eiland, om na drink-water te vernemen, welk aldaer in een grote put uit het gebergte quam neerstorten. Dicht daer neven stond een groot huis, met een Pagode, gestoffeert met verscheide beelden. Van daer begaf *Van Kampen* zich onder zeil, en verviel in een brave Bay, achter *Jan van Kampens* hoek, alzoo na hem zelven genoemt, op vijf vadem ten anker, een veilige ree en beschutplaets tegen een holle zee en alle razende winden. Aen de noord-zijde van deze hoek, gelegen op zes en twintig graden en een en vijftig minuten, leid een puinhoop der Stadt, door de Tarters verwoest, genoemt *Tikjien* of *Tijkin*, en was wel eer een grote handel-plaets. De schuit van *Zierikzee* met schipper *Auke Pieters* en dertien man wierd aen land om drink-water gezonden, welk op twee plaetsen, stortende van 't gebergte neder; gevonden wierd. Aen den oever, tusschen 't geberghte, lagh een schoon dal, beplant met rijs-gewas, gele wortelen, en allerlei vruchtboomen. Men magh aldaer tusschen d'eilanden en vaste kust vry en zonder

Jan Kampens hoek.

derschroom doorzeilen; hoewel met toeverzicht, wijl onder d'eilanden eenige droogten leggen.

Den achtienden, des Zaterdags, raekten de schepen, onder *Van Kampen*, met een noord-noord-oofte wind weer te zeil, belet aldaer zoo lang door verandering van wint en water halen: laveerden tusschen de hoek van *Jan van Kampen*, en d'eilanden met de borsten door, op zeven, acht, negen, tien, twalef en dertien vadem steek-grond: hadden des middags de verwoeste Stadt *Tijkin* west-noord-west, en het eiland *d'Oude Zajer* oost-noord-oost vier of vijf mijlen van hen, op de noorder brete van zeven en twintig graden en vijf minuten: quamen des middags ten anker op tien vadem steekgrond; raekten des nachts weer onder zeil, en liepen des anderen daegs tegen den middag met vijf zeilen weer achter *Jan van Kampens* hoek in de bay ten anker: bleven daer, belet door storm, tegen wind en stilte, tot 's Vrydags, den vier en twintigsten, voor anker leggen. Des nachts quam aldaer ook de fluit de *Vink* ten anker.

Des Vrydags morgens, den vier en twintigsten, kozen de schepen gezamentlijk weer, met een noord-noord-ooste wind, noordwaerds zee: quamen tegen den avond, door tegenstroom, ten anker op acht vadem: en hadden de Noordhoek van het eiland met de borsten, zuid-west: 't eiland *d'Oude Zaier* oost, een weinigh na 't noorde, ontrent drie mijlen van hen: lichten weer des nachts, in de tweede wacht, na verloop des vloeds, het anker: waren des anderen daegs 's avonds op acht vadem ten anker: hadden toen de Sineesche Stadt *Samzwa*, noord-oost ten noorden van hen, en het eilandt *d'Oude Zaier* zuid-zuid-oost, en zuid-oost ten zuiden: en het eiland met de borsten zuid-zuid-west.

Stadt Samzwa. De Stadt *Samzwa* is gelegen in het hangen van 't gebergte, en beplant rontom met zulke hoge bomen, waer door de Stadt van verre onzichtbaer is; 't en zy dicht daer by gekomen. Zy is door de Tarters verwoest: heeft aen den oever der zee een schuilhoek voor de schepen, tegen het zuider en noorder storm zaisoen. D'onzen aen land getreden, vonden een Pagode, gestoffeert rontom met vele beelden. Het leid ontrent vijftien mijlen van *Tinghay*.

Den zeven en twintigsten hadden ze de hoek van *Samzwa* westwaerds twee mijlen van hen: zagen een witte klippe in zee, ontrent drie mijlen buiten de wal, met drie eilanden oost-noord-oostwaerds: waeren des 's middags op de Noorder brete van zeven en twintig graden, zeven en dertig minuten; quamen des avonds op twalef vadem ten anker: en gingen des nachts weer zeil.

Den acht en twintighsten wierd de Berg *Samzwa* zuid-west ten zuiden vier mijlen, en de reviere *Zwatia*, Noord-west ten westen, ontrent drie mijlen van hen gepeilt. Des anderen daegs 's middags bevonden zich op de Noorder brete van zeven en twintigh graden negen en dertigh minuten.

Des avonds quam *Van Kampen*, met het Jacht *Ankeveen*, ten anker op elf vadem steek-grond: maer de Jachten *Hogelande*, en *Meliskerke*, met de Fluit *Loenen* en de *Vink*, zetten het achter 't Eiland *de Goede Hoop*, anders genaemt *Jan van Kampen*. Des nachts met een voor-ebbe ging *Van Kampen* weer zeil, gevolgt van 't Jacht *Ankeveen*: want d'andere vier kielen bleven achter het Eiland ten anker leggen, zonder *Van Kampen* de waerom bewust was.

Des anderen daegs quam *Van Kampen* door storm op tien vadem ten anker, dreef voor twee ankers neven het Jacht *Ankeveen* weg, na de zeven klippen toe, een weinig bezuiden *Zwatia*, niet zonder vreeze voor schip-breuk.

De Stadt *Zwathia*, gelegen aen een reviere, naby den zeekant, en verwoest door de Tarters, word bewoond by zeer slecht en arm volk, die nu en dan een nieu huis weer opzetten. Recht tegen over de noord-west-kant van de reviere leid een schoon dorp, genoemt *Zwatho*, der- *Stadt Zwathia.*

 waerds

waerds, tot deſſelfs grote welvaert, de meeſte burgers gevlucht waeren: want de Tarter heeft dit dorp ongeſchonden gelaten.

Den eerſten van Winter-maend beſloot *Van Kampen*, met goed vinden van de Scheeps-raed, uit dwang van ſtorm uit den noord-ooſt ten ooſten, zich weer onder zeil te begeven, om van de leger wal te wenden. Dies zakte hy zuid-weſt ten zuide langs de wal, na 't Eiland met de borſten, en quam des namiddags in de baye, achter *Jan van Kampens* hoek, of 't eiland voor *Samzwa*, veilig ten anker, op negen vadem, gelegen weſt ten zuide van het eiland *d' Oude Saier*.

D' andere Jachten en Fluit de *Vink* bleven voor anker leggen, tegens ordre des teken-briefs.

Den derden quam het Jacht *Ankeveen*, gevoert by *Jacob Swart*, bezich midlerwijle geweeſt, met zijne ankers aen boord te winnen, by *Van Kampen* ten anker gelegen had.

Den vierden, des namiddags, wierden in 't zuid-zuid-weſte tuſſchen de zeventig en tachtentig viſch-jonken en vaertuigen gezien, die om de Noord laveerden, zonder op dezelve jacht gemaekt wierd, door het vallen van den avond: ja ſchenen zelfs na d' onzen ſlagvaerdig toe te komen: en hielden tegens den avond af en aen; maer waeren des anderen daegs uit het gezicht. Schipper *Auke Pieterſz.* voer met de ſloep van *Sierikzee* en dertig man, nevens de ſloepe van *Ankeveen*, met twintig man naer land, om groente en Patataſen te halen, tot ververſching van het volk.

Den zeſten, des avonds, quamen de vier afgeweeke ſchepen, twee Jachten en twee Fluiten, by *Van Kampen* ten anker: hadden achter d'eilanden, benoorden de reviere van *Swatia* gelegen, hun anker-plaets genomen.

Den achtſten wierden des morgens in 't zuid-ooſt ten ooſten, zes Jonken ten viſch-vangſt met hun wand achter d'eilanden met de borſten gezien: en des namiddags twee Schepen in 't zuid-ooſte, in de bocht van *Pakka*, en 't gedonder van verſcheide kanon-ſcheuten uit den zelven bocht gehoort. Derwaerds wierd op goedvinden van den Scheeps-raed aenſtonds Schipper *Harmen Symonſz.* met het Jacht *Hogelande* afgevaerdight, met orde van, gekomen daer by, vijf kanon-ſcheuten te doen; zoo *Van Kampen* met de andere Schepen, daer by te komen had: des neen: niet een te doen: en zich weer by de Vloot te vervoegen. Tegens den avond quam het Jacht *Hogelande*, zuid-weſt ten zuide ontrent drie mijlen van de Vloot ten anker.

Des morgens, den negentienden, wierden drie of vier en twintigh Viſch-jonken van onder de wal van *Pakka* gezien, die zeewaerds ſtaken, ter viſch-vangſt, achter d'Eilanden met de borſten; maer konden geen zee krijgen, en wierden met de vloet om de zuid gedreven. *Van Kampen* maekte jacht op de zelve, tuſſchen d' eilanden met de borſten door: dan de Jonken, door ſnelte van zeilen en vrekken, ontquamen met de vlucht: en liepen achter het *Eiland met de borſten*, aldaer een bank van in zee ſchiet, om daer op met hun viſchwand te viſſchen.

Des namiddags, ten twee uren quamen d'onſen weer onder *Jan van Kampens* hoek ten anker, op negen vadem ſteek-grond, een kleine kanon-ſcheut van de wal,

Den tienden wierden in de bocht van *Pakka* twee Jachten gezien, namelijk, het Jacht de *Zeehond*, daer d'Opper-bevelhebber *Bort* op was, (gelijk des anderen daegs bevonden wierd,) en *Hogelande*, welk derwaerds den achſten, op kundtſchap, na de bocht van *Pakka* afgevaerdight was. d'Opper-bevelhebber *Bort* quam des morgens, den elfden, met het Jacht *Hogelande* ten anker, ontrent een halve mijle van den Onder-bevelhebber.

Midlerwijle had d' Opper-bevelhebber *Bort* de ſterke krijgs-veſting *Kitat*, in de bocht van *Pakka*, ſtormender hand ingenomen: en daer mede d'onderhorige plaetzen, zoo ſtedekens, dorpen, als vlekken, ten getale van twintig, onder gehoorzaemheid der Neerlandſche Maetſchappye gebracht. *Krijgs ſting by d'o verov*

Des

Des hy by brieve, van den tienden der zelve, uit de bocht van *Pakka*, den Onderbevelhebber *Van Kampen* verwittigde; met byvoegen, hy door ongestuimig weder wel acht dagen aldaer opgehouden geworden was: zou anders by hen geweest zijn, om *Zwatia*, bet om de noord gelegen, op te zoeken, op hope van aldaer veel handel-Jonken te vinden.

Te weten ten zelven dage quam Schipper *Harman Symonsz.* aen boord van den Onderbevelhebber, door den Opper-bevelhebber afgezonden, uit de bocht van *Pakka*, met brieven van den tienden dezer, van de verovering van *Kitat*: en bragt mede een grote Zeuge, met jongen: tien hoenders, en een parthye grote radijzen: die onder de Jachten *Zierikzee* en *Melis-kerke*, en de Fluiten *Vink* en *Loenen*, uitgedeelt wierden.

In *Kitta* wierd niets bevonden, dan een weinig rijs, zout, en Sineesche plunderaedje: beneven twaelef Sineesche jonge vrouwen en vijftien jongens: die naer *Batavia*, om daer te dienen, gevoert wierden.

Het verblijf van eenige aenhangelingen van den Zee-rover *Koxinga*, in *Kitat*, was d' oorsake, waer om de Stadt by d'onzen verwoest wierd.

Den twaelefden wierden in 't oost-noord-ooste drie Jonken, en een visschers vaertuig gesien. Een der Jonken was masteloos.

Van Kampen, na bekomen bevel van *Bort*, zet derwaert met vijf kielen toe: *Zierikzee*, *Zee-hont*, *Melis-kerken*, *Hogelande*, en de Fluit *Loenen*. De masteloze Jonk wierd gekregen, maer d'andere twee namen de vloed tot hun voordeel, en ontquament door snel zeilen. In de masteloze Jonk was geen volk, maer slechts rijs, zout, en hout. Des avonds quamen de Jachten weer by de verlaten masteloze Jonk, gelegen voor twee ankers, die de *Zeehont*, komende eerst met boot en sloep daer aen, af kapte. Des avonds ten acht uuren, quamen de Jachten, met de masteloze Jonk achter de *Zeehont*, onder *Van Kampens* hoek ten anker.

Des namiddags quamen het Jacht de *Zeehont* en *Hogelande* by *Van Kampen* ten anker; en ten zuidwesten de drie andere Jachten, en de Fluit *Ter Boede* op laveren, om by de Vloot te komen, die tegens den avond zuidwestwaerds, ontrent een mijle van de Vloot, ten anker quamen.

Des Woensdags, den dertienden, wierd de Fluit *Ter Boede*, uit de Vloot, na de reviere van *Hoksieu* afgevaerdigt, te blijven aldaer, ter tijd toe de Vloot (onder *Van Kampen*) weder van om de Noord was gekomen.

Tegens den middagh quam het Jacht *Overveen*, uit de bocht van *Kitat*, of *Pakka*, by de Vloot ten anker, welke des namiddags Noordwaerds op laveerde, en quam des avonds door tegen-wint en stroom op zeven vadem ten anker, ontrent twee mijlen noord-oostwaerds van *d' Eilanden met de borsten.*

Des middernachts lichte de Vloot het anker. Daer wierden verscheide Kanon-scheuten des nachts gehoort: waer op *Van Kampen*, uit vreze eenige van de Jachten aen de grond waeren met de sloep na toe voer, en vond het *Kalf* dicht onder 't land. Het Jacht *Hogelande* had vast geweest, maer was weer los geraekt. *Van Kampen* eindelijk voer weer aen zijn boord.

Ysbrant Boumeester, Schipper van den Opper-bevelhebber, quam beneven den Boekhouder aen boord van den Onder-bevelhebber, met vragen: hoe veel gezond volk, zoo bootsgezellen, als krijgsknechten, hy op had: en hoe veel bootsgezellen ten oorlog aen land zou kunnen schikken: gaf tot antwoord, ontrent dertig man.

Des Donderdags, 's middags, was de Vloot op de Noorder brete va., zeven en twintig graden en negentien minuten, noordelijker twee mijlen en een half, west ten noorde van de hoek van *Zamzwa.*

Des namiddags ten twee uuren lichte de Vloot weer het anker, had des morgens de hoek van *Zwatia*, noorde ten ooste, ontrent vier mijlen: den hoek van den *Elifant*, oost-noord-oost ontrent drie mijlen: en de hoek van *Zamzwa*, west ten zuide, ontrent derde-halve mijle van haer. Tegen den mid-

middag liet de Vloot het anker, door tegen wind en stroom, op elf en twalef vadem vallen: had de reviere van *Zwatia* noord-west en noord-west ten westen, ontrent drie mijlen, en den hoek van den *Elifant*, zuid-oost ten oosten, ontrent twee mijlen en een halve van haer: daer zy des nachts ten anker bleef leggen: ging des anderen daegs weer zeil Noordwaerts; wende daer na om de west, na de reviere van *Zwatia*, daer d' onder bevelhebber *Van Kampen*, met zes schepen, den acht en negen-en-twintigsten der verleden maent gekruist had. Tegen het gevoelen van den opperbevelhebber *Bort*, die wilde dat *Van Kampen Zwatia*, nochte de reviere niet kende. Tot ken-teken dezer reviere, voor den zeeman, leid een weinig bezuiden en benoorde deselve een grote witte plek, en aen den oever veel klippen. Een weinig benoorden de reviere, leggen dicht onder de wal twee eilanden: daer achter een veilige ree voor schepen is, in het Noorder-storm zaizoen.

Des middags bevont de vloot haer op de brete van zeven-en-twintig graden, vijf en dertig minuten, beoosten de Zuidhoek der reviere van *Zwatia*.

Komen voor Zwatia. De Vloot zeilde de reviere recht west-zuid west in, vont het minste water op zes, zeven, acht, negen, tien, twalef, vijftien, zeventien, achtien, negentien, twintig en drie en twintig vadem steekgrond, en quam op den zelfsten koers, voor de verwoeste Stadt *Zwatia*, op zeven vadem ten anker, geen musket-scheut van de wal. De geschore Sinesen stonden aen den oever met rode vendelen, (een teken van vrede by hen, gelijk de witte van oorlog) in grote troepen d'onzen te wachten, zonder iemant hunner aen de schepen quam. Dit duurde over een glas, wanneer de Bevelhebber *Bort* beval het geschut op de Stadt te slaken. De Sinesen, dus onzacht begroet, zwaiden op dien kundschap witte vendelen, ten teken van oorlog: schoten met bassen en roers, en zwaiden met houwers en zeepmessen over hunne hoofden: begaven zich voorts met al hunne tilbare goederen, zoo veel zy dragen konden, ter Stadt uit, op de vlucht, na 't gebergte: andere weken met hun vaertuigen na boven op de reviere. d' Onder-bevelhebber *Van Kampen*, door last van *Bort*, trok met acht boten en zeven sloepen, bemant met gewapende krijgsknechten en bootsgezellen, te lande, door *Bort* met een praeu te volgen. *Van Kampen* lande zonder eenige tegenweer aen den oever, vond de Stadt hermaekt met nieuwe huizen, gestoffeert met fraeie verlakte tafels, kassen, stoelen en banken: benevens eenige Sineesche plunderaedje, veel gedorschte en ongedorschte rijs, *Pady* geheten, met zout, meenigte van gezouten en gedroogde visch, netten en visch-want. *Wort ... overt.* Daer stonden zeven grote ongeschonde Pagoden, ieder byzonder in een schoon wout van allerlei vrucht- en blom-bomen. Ieder Pagode was rontom bemuurt, van binnen met vloeren van blaeuwe zerk-stenen, en verciert met grote mannen beelden, in gewaed van allerhande stoffen, met mussen op 't hooft, rokken, broeken, koussen en schoenen aen: alle ter zeet gestelt, aen tafels, op verlakte stoelen, met goud zeer kunstig verciert, als levendige menschen. Op ieder tafel stonden twee grote vierkante kopere vaten of bakken, daer in de papen voor de beelden brand-offer doen, met welriekend *Kalambak*, *Ager* en Zandel-hout: waer over in hunne Pagoden een zeer aengename lucht is. Op de tafels lagen vier houten, ieder een grote halve voet lang, boven ront en onder plat, daer het lot, drie-werf achter elkandre, voor de beelden mede geworpen word, om den uitslag van aenstaende dingen te weten.

Tegens den avond stak *Van Kampen* weer van land na de Vloot, met al zijn volk, bootsgezellen en krijgsknechten, beladen met de beste plunderaedje, desgelijx met vele beelden, door de Tarters niet geschonden. Het dient aengemerkt, dat onder den naem van Tarters ook ingeboorne Sinesen verstaen worden: te weten, die zich met afscheeren des hairs, in vorm van een lange tuit, onder ge-

hoor-

hoorzaemheit des Tartarischen Keizers begeven hebben.

Den zeventienden, des Zondags 's morgens, staken het Jacht *Ankeveen*, en twee Fluiten, *Loenen* en de *Vink*, onder *Ysbrant Boumeester*, Schipper van het Jacht *Naerden*, beneven vier boten en een sloepe, bemant met gewapende krijgs-knechten en bootsgezellen, de reviere opwaerts, om de gevluchte vijf Jonken met haer goederen te bestoken, die gezeit wierden boven in de reviere haer verschuilt te houden: en de veroverde, zoo doenlijk was, na de schepen te slepen: zoo niet of onwaerdig waeren, in den brand te steken.

Des namiddags quamenze by zeven Jonken, en drie Goyaes: (Goyaes is zeker slag van schepen, kleinder als Jonken, gelijk hiet te lande de kabeljau-vangers) klampten de zelve aen boort: waer op vele Sinesen met hun wapen-rokken, storm-hoeden en geweer buiten boort sprongen. Verscheide Sinesen met eenige vrouwen quamen te sneuvelen: andere namen met hun Champans na 't land de vlucht: zommige mannen, vrouwen en jongens vielen in handen van d'onzen: die alle, uitgezeit vijf vrouwen, weer los gelaten wierden.

Des avonts quam de Schipper van de Fluit de *Vink* aen 't Jacht *Naerden*, by den Opper-bevelhebber, met tyding, hoe hunne vaertuigen drie grote en vijf kleine middelbare Jonken vermeestert hadden: waer onder eenige met zeven stukken op eene zijde te boort lagen. Hy wiert met de boot en praeme van *Meliskerke*, wel gemant en verzien met werp-tuigh, (welk hy zeide tot de veroverde Jonken van noode was) weer derwaerts geschikt, en vertrok des nachts van 't Jacht na bovenen.

Den achtienden, des Maendags, ontstont'er met het aenbreken van den dag een geroep van den oever, onder de verbrande plaets *Zwatia*, uit de boot van *Meliskerke*, onder de wal omgezeilt. *Van Kampen* met zijne sloep, en de Schipper van de *Zeehont* derwaerts gevaren, vonden boven op den bodem van de boot vijf mannen zitten, half verkleumt, door koude, zonder te weten, waer hun ander volk gebleven was. Voeren voorders de reviere hooger op, daer de boot omgezeilt was, vonden onder wegen noch een anderen bootsgezel, aen den oever van de reviere, die des nachts wel drie mael door de Sinesen in de reviere gejaegt was, en zeide gene andere maets van de boot vernoomen te hebben. Zulx tien man (want zy waeren zestien sterk geweest) aldaer gesneuvelt waeren.

Des nachts quam de praem van de Fluit de *Vink* aen 't Jacht *Naerden*, met eenen brief aen *Bort*: hoe zy acht Jonken verovert hadden: waer van vier in den brant gestoken waeren, en de vier andere afgebragt wierden.

Den negentienden, des Dingsdags, deden de Sinesen, door het opsteken van een rode vlagge, een teken aen land; met geroep aen d'onzen, van by hen te komen. Waer op aenstonts *Van Kampen*, en de Schipper van de *Zeehont*, ieder in een sloep, aen land voeren, om bescheit van hun begeeren. Aen land gekomen, vonden zy een groten troep Sinesen, met vijf roode vendelen van de vijf dorpen of Parochien, aldaer ontrent gelegen, beneven een Opperhooft uit ieder dorp, met vijf Sineesche Papen.

Deze aen het Jacht *Naerden*, by den Opper-bevelhebber, gebragt, verzochten met voetvallen en jammerlijk bidden, verschoning van huizen en Pagoden, voor brantstichten, om dezelve tot een schuil-plaets voor de koude winter te mogen houden; desgelijx van hunne kleine Champans en visch-wand, tegen het vernielen. Was zulx te verwerven, zy wilden hen in alles ten dienste staen, en daer voor uit ieder dorp, binnen vier dagen, vijf en twintig verkens aen boort schikken, honderd vijf en twintig hoenderen, vijftig enden, en zoo veel appelen van oranje, radijs, en andere moeskruiden, als hen

P doen

doenelijk viel, by een te schrapen. Op woorthouding van belofte, deed d'Opper-bevelhebber hen belofte van Pagoden, huizen, Champans en visch-want te verschonen. Hier op voeren drie weder na land: maer de twee andere bleven aen boort van den Opper-bevelhebber, tot verzekering van de wederkomste der drie afgezondenen, binnen vier dagen, met verkens, hoenderen, enden, appelen van oranje, radijs en andere moeskruiden, en wat zy uit de vijf dorpen by een konden schraepen.

De Sinesen, die aen boord bleven, gevraegt by den Opper-bevelhebber *Bort*, of in dat zaizoen gene Jonken uit *Japan* in *Zwatia* te komen stonden: zeiden niet een dat jaer van daer na *Japan* vertrokken was, gelijk ook waer was.

Den twintigsten, des woensdags, quamen de twee Fluiten en 't Jacht *Ankeveen* met de vier boots en eene sloep, den zeventienden lestleden op de reviere bovenwaerts afgevaerdight, voor *Zwatia* ten anker, met zes veroverde Jonken; vier kleine en twee grote. In de zelve Jonken wierd bevonden slechts een weinig rijs, pady of ongedorschte rijs, loot, roedt, ongezuiverde zalpeter, ongezuiverde indigo, vele papen-roken, stormhoeden, houmers, zeepmessen, tien stukken bassen, roers: beneven eenige Sineesche mannen, vrouwen en kinderen: vijf jonge wijfjes, met vier jongmans, wierden aen boort gehouden, d'andere ontslagen. Zeven andere Jonken waeren op de reviere zoo vernielt, als in den brant gesteken, en veele Sinesen over de kling gesprongen en gesneuvelt: zonder d'onzen eenen man gequest of verlooren hadden. Des anderen daeghs wierden twee der kleinste Jonken, om d'onbequaemheit, tot branthout gesloopt en in den gront gehakt: maer de grootste zeil-vaerdig gemaekt.

Den twee en twintigsten wierd op de vloot een algemeine dankzegging gehouden, over de bevochte zegen op den vyand.

Des anderen daegs deed d'Opper-bevelhebber *Bort*, door het opsteken der rode vlagge van de Kompanje, d'Opperhoofden der vloote aen zijn boort komen. Aldaer wiert by den Scheeps-raed uit byzondere inzichte voor-geslagen, hoewel niet vast gestelt: dat d'Onder-bevelhebber *Jan van Kampen* met zijn Jacht *Zierikzee*, verzelt met *Hogelande*, *Meliskerke*, *Ankeveen*, en de Fluiten *Loenen* en *Vink*, zou in zee voor *Zwatia* kruizen, op de Japanse handel-Jonken, die uit *Japan* quamen, tot half Lou-maent: d'Opper-bevelhebber *Bort*, met de Jachten *Naerden*, *Kalf*, *Overveen* en *Zeehont*, beneven vijf Jonken, twee grote en drie kleinen, den zes en twintigsten zee kiezen, en na *Kitat* en *Tenghay* over steken, en voorders zich na de reviere van *Hoksieu* begeven, om na den staet van de Kompanjies zaken in *Hoksieu* te vernemen.

Insgelijx wiert ook goet gevonden: dat het Jacht *Ankeveen*, beneven de twee Fluiten *Loenen* en de *Vink*, aenstonts haere ankers zouden lichten, en zeilen tot aen den mont van de reviere voornoemt, om na Jonken uit te zien, die gezeit wierden dagelix te verwachten waeren. Dan de voorslagh nam genen voortgang.

Den vier en twintigsten, des morgens, wiert *Van Kampen*, door bevel van *Bort*, gezonden met ontrent hondert en tien krijgsknechten en vijftig bootsgezellen, te lande, ter verwoestinge der stadt *Zwatia*, door den brant. Aen land gekomen, vond hy vijf Papen, met een troep Sinesen by het waien van een rode vane. Deze vielen hem te voet, baden erbarmelijk, om verschoning van Pagoden, huizen, Champans en visch-want: hadden anders van koude en honger te vergaen: beloofden des morgens, volgens belofte, de verkens, hoenders, enden, appelen van Oranje, radijs en moeskruiden aen de schepen te beschikken. *Van Kampen*, door meelijden en bermhertigheid bewogen, liet zich gezeggen.

Den

Den vijf en twintigsten, op Kersdag, voer *Van Kampen* aen 't Jacht *Naerden*, by den Opper-bevelhebber, met hem af te vragen, wat met *Zwatia* gedaen diende? *Bort* gaf daer op tot antwoort: hy *Zwatia* vernielen en in den brand zou steken. Hier op trok *Van Kampen* met drie boots en drie sloepen, wel gemant met gewapende krijgs-knechten en bootsgezellen te lande, en vond aldaer aen den oever vijf verkens, vijftien knassers vol appelen van oranje, gebragt van 't gebergte door vijf Papen, en vijftien Sinesen. Twee verkens met vijf knassers appelen van oranje, wierden door *Van Kampen* aen het Jacht *Naerden*, by den Opper-bevelhebber *Bort* gebragt: die *Van Kampen* belaste, hy met *Zwatia* zou handelen na zijn eigen overleg en welgevallen.

Dan wanneer *Van Kampen* weer aen land quam, stonden de huizen al och armen! in lichten brand, veroorzaekt door moetwil en ongehoorzaemheid van drie schippers. Uit de huizen en Pagoden, een deerlijk vertoon, quamen vele zieke vrouwen en mannen op hunne knien kruipen, om den brand t'ontvluchten.

Den zelven dag vertrok d'Opper-bevelhebber *Bort* van *Zwatia*, volgens genomen besluit by den scheeps-raed, met het Jacht *Naerden*, *Ankeveen*, *Kalf*, en *Zeehont*, beneven twee groote en twee kleine verove'rde Jonken naer de bocht van *Kitat* en *Tenghay*, om zich van daer met het een of ander Jacht naer *Hoksieu* te begeven, ten einde in *Hoksieu* te vernemen, na de gelegenis der zaken van de Kompanjie, met de Tartaren.

Des morgens, den zes-en-twintigsten, stak *Van Kampen* met zes kielen, vier Jachten, *Zierikzee*, *Hogelande*, *Meluskerke*, *Ankeveen*: en twee Fluiten, *Loenen* en de *Vink* in zee: laveerde onder de wal om de Noord, en verviel tegens den avond onder een Eiland, (welk by hen het *Eiland de Goede hope* genaemt wierd,) drie mijlen benoorden de Reviere van *Zwatia* ten anker, op vier en twintigh vadem steek-gront, ontrent een kanon-scheut van de wal.

De last van den Opper-bevelhebber *Bort*, aen van *Van Kampen*, gedroegh, op die streke te houden, of te kruissen op de Sinese-Japanse handel-jonken, tot ontrent half Loumaend, en dan zuidwaerts na *Tenhay* te zakken.

Den zeven en twintigsten, wierd by den Scheeps-raed onder *Van Kampen*, in beraed genomen, of men, volgens last van *Bort*, zee zou houden om te kruissen, dan of aldaer onder het eiland *de Goede hope* te blijven leggen, en dagelix op den top van den hooghsten berg stellen zes of zeven man, om na de voorzeide Jonken uit te kijken: welk laetste eendrachtiger stemme besloten wiert. Van daer vertrok hy des anderen daegs, in den morgenstont, maer quam, door storm en stijve stroom na 't zuiden, ter zelfster plaetse weer ten anker.

Den achten twintigsten, des Donderdags, dan wierden zeven man aen het eiland *de Goede Hope* boven op den top van een hogen berg gezonden, om na de Japanse handel-jonken uit te kijken.

Des namiddaghs tegen den avond quamen in een Champan zes Sinesen aen des Onder-bevelhebbers boort: bragten met zich twee verkens, negen hoenders, vier en twintigh endt-vogels, elf knassers met oranje-appelen en veertien pompel-moesen, zonder zy meer hadden kunnen by een schrapen. Onder deze zes waeren twee Papen, die den negentienden leftleden aen boort van den Opper-bevelhebber in verzekering waeren gehouden, tot dat zy binnen drie dagen verkens en ververfching aen boort zouden gebragt hebben. Dan daer was sedert niet op gevolgt: zulx *Van Kampen* hen den zes en twintigsten leftleden, wanneer hy van *Zwatia* vertrok, aen land deed zetten. Zy vraegden na zekeren Sineeschen koopman, genaemt *Chilo*, die zy vreesden, zoo hy op de schepen niet was, gesneuvelt te zijn. *Van Kampen* beloofde hen,

hen, wanneer hy by den Opper-Bevelhebber *Bort* quam, en dien koopman op de schepen vond, den zelven te *Tenghay* aen land zou zetten. De Sinesen trokken daer op met vele eerbiedingen van boort, beschonken by *Van Kampen* met tien rijxdaelders.

Den negen en twintigsten voer eenig volk van den Onder-bevelhebber aen land om branthout en water: en schoot de bottelier een hert op 't eiland: waerom zy dat den naem van *Herten Eiland* gaven.

Den een en dertigsten, des zondags 's morgens, wierden in 't oostnoord-ooste twee visch-goyers gezien, daer *Van Kampen* Jacht op maekte, en in zijn gewelt kreeg, met dertien Sinesen en eenige versche en gezoute visch daer in, of wierden door d'uitkijkers van 't Jacht *Ankeveen* aen 't eiland verrast, en aen boort van den Onder-bevelhebber gebragt.

De gevangenen Sinesen, in het byzijn der Schippers van de Jachten, *Hogelande*, *Ankeveen*, *Meliskerke* en de Fluiten, *Loenen* en de *Vink*, afgevraegt van waer zy quamen: zeiden van *Zwatia*. Ofze geen Hollandsche schepen vernomen hadden? antwoorden neen. Gevraegt of in dit zaizoen gene Jonken uit *Japan* in *Zwatia* te verwachten hadden? zeiden neen: en ook niet een van dat jaer uit *Zwatia* na *Japan* vertrokken was. Of van *Zwatia*, twee dagen verleden, gene Jonken in zee om de Noord waeren gelopen? antwoorden neen. Zulx d'onzen uit hen niets konden vernemen. Zy wierden met hun vaertuigen en visch-vangst, tot nader orde, by den Onder-bevelhebber aen boort gehouden, ter visch-vangst voor de schepen.

Na het scheiden, den vijf en twintwintigsten van Winter-maent, tot *Zwatia* van den Onder-bevelhebber *Van Kampen*, was d'Opper-bevelhebber *Bort*, den zeven en twintighsten der zelver maend, voor *Hoksieuw* verschenen: had onder wegen in 't vaerwater, byzonder in de *Bay de Goede toevlucht*, anders *Siang* genaemt: ook in de *Bocht van Pakka*, en in de *Bay de behoude of goede Fortuin*, aen den zuidkant veel Jonken vernomen en bejegent; hoewel alle met de vlucht ontkomen, uitgezeit vijf, die in zijne handen vervielen. In de stad *Sothia* kreegh *Bort*, derwaerts hy om te veroveren naer toegesteken was, een viandlijke bejegening, met verlies van eenen soldaet en quetsinge van vijf. Dan verjaeghde des anderen daeghs den viand t'eenemael, en beval aldaer, desgelijx tot *Tinghay*, al de ver en hermaekte huizen, en wat meer branden wilde, aen kolen te leggen.

Op ernstigh verzoek van die van *Hokzieuw*, zelfs by af-gezondene brieven en gemagtigden, aen *Bort*, om uitspraek over den verzochten vrijen handel en andere zaken te doen, begaf hy zich den zevenden van Louw-maend des jaers zestien hondert drie en zestigh met *Overveen* en de *Zeehond*, nevens al de veroverde Jonken, na die haven, ten einde van daer na *Hoksieuw* te reizen.

De Jachten *Naerden* en *Kalf* wierden belast onder *Tinhay* te verblijven, zonder eenige landtochten te doen, tot voorkoming van alle ongelukken. Doch zouden by wijle met goet weer eens na de byleggende eilanden lopen, om aldaer na 's vyands Jonken, inzonderheid die van *Japan*, uit te zien.

Al dit verwittighde *Bort* namaels den Onder-bevelhebber by brieve van den zevenden van Lou-maend, des jaers zestien hondert drie en zestigh, met byvoegen de kleinste veroverde Jonken aengelecht en gereet gemaekt te hebben, om met de bescheiden aen haer edele, de Heer Generael en Raden van *Indiën*, na *Batavia* te zeilen: ten welken einde hy schipper *Barent Jochemsz.* een bundel brieven overhandight had, om op zijnen nader te ontfangen last de zelve Jonk datelijk af te zenden, met nakomen zonder nalatigheid. Dan zoo hy van die Jonk, op begeren der Tarters, had af te staen, zou *Ter Boede* daer toe gebruikt, en ten dien einde uit de reviere van *Hoksieuw*, (daer het toen was) op zijne komste aldaer, buiten na de andere schepen door hem gezonden worden.

Den

Den zesten, des Dingsdags 's morgens, deed *Van Kampen* de Schippers van de Jachten *Naerde*, *Kalf*, *Meliskerke*, *Hogelande*, *Ankeveen*, en van de twee Fluiten, *Loenen* en *Vink* aen boort roepen. Aldaer wierd by hen, na rijpen overleg, besloten en eenstemmelijk goed gevonden, zoo zy ten dien dage of des anderen daegs vroeg, ten langste, geen Jacht uit de reviere van *Hokſieu* zagen komen, of vernamen, het Jacht *Hogelande* na den Opper-bevelhebber *Bort* uit de vloot na de reviere voornoemt af te schikken, ten einde te vernemen, hoe de zaken daer geschapen stonden; daer zy zeer na verlangden: gemerkt zy zedert den vijf en twintigsten jongstleden, tot den zevenden dezer, geen tael of teken van daer aen hen gekomen was.

Den zevenden wierd besloten, (alzoo de tijt van naer *Batavia* te vertrekken na by quam) de Fluitjes *Loenen* en de *Vink* te zenden, om water te halen, zoo voor haer zelfs, als voor d'andere schepen: haer ledige vaten te vullen, en dan op de wederkomste aen ieder schip de zijne met water over te geven. Midlerwijle zouden de boten der overige blijvende schepen branthout voor d'andere schepen aen land zoeken te halen, om, wanneer de gehele vloot of een gedeelte quam te vertrekken, dan daer niet behoeftig van te zijn.

Ten zelven dage quam de Fluit *Ter Boede* uit de reviere van *Hokſieu* op laveren, en des avonds onder *Tenhay* by *Van Kampen* ten anker, om, volgens besluit van *Bort*, tot een bescheit-jacht na *Batavia* over *Siam* te trekken: hoewel het eerst by *Van Kampen* onder *Tenhay* te verschijnen had.

Den tienden, des Zaterdags, vertrok de Fluit *Ter Boede*, (die den zesten leſtleden byna in de reviere van *Hokſieu* gesneuvelt was, en roer, anker en touwen verloren had) over *Siam* na *Batavia*, tot een bescheit-jacht: met *Nanning Claesz.* als Schipper. Ten zelfsten dage zeilde het Jacht *Hogelande*, gevoert by *Harman Zymonsz.*, en *Ankeveen* by *Jacob Zwart*, na de reviere van *Hokſieu*, volgens besluit van den Admirael van den zevenden.

Den elfden wierden vier zeilen in de reviere van *Hokſieu* gezien. Het kruizen der Jachten, op Japanse handel-jonken, gelijk tot noch toe gedaen was, wiert door het quaet weer achter wegen gelaten, en uitgestelt, tot nader bevel van den Opper-bevelhebber. Al het welk *Van Kampen* by brieve van den zevenden van Loumaent, uit de vloot voor de verwoeste Stadt *Tenhay* verwittigde.

Den veertienden, des morgens, quam het Jacht *Ankeveen* uit de reviere van *Hokſieu* in den bocht van *Linkan* om de Noord na *Tenhay* op laveren: dan kon door het verlopen der ebbe niet vorderen. Dit gezien by *Van Kampen*, schikte hy aenstonts den Opper-stierman *Jan Koertsz.* met een wel-bemande sloepe derwaerts, om te vernemen na den toestant van de zaken der Kompanjie. Na ontrent verloop van zeven glazen, quam de stierman weer aen *Van Kampens* boort: beneven *Jacob Zwart*, Schipper van 't Jacht *Ankeveen*: bragt met zich eenen brief van *Bort*, van den zevenden der zelve maend, uit *Ankeveen* in het kanael van *Hokſieu*. D'Inhoud was: hoe *Nobel* met het verder verbleven volk in *Hokſieu* op gehouden wierd, zonder men hem wilde toestaen na de schepen te komen. Hy was van boven met al de schepen buiten gaets verscheenen: alwaer nu al drie dagen door tegenwind hem verhindert was geworden by *Van Kampen* te zeilen: doch zou toen geschied zijn: ten waere des vorigen avonds geen drie vaertuigen van boven bekomen had, met *Melman*: neven twee Mandarijns, en schrijven, zoo van *Nobel*, als den Onder-koning *Singlamong* en Veldheer *Lipoui*, die noch op het verblijf der schepen, of een gedeelte der zelve aenhielden, om aldaer noch vijftien of twintig dagen na het bescheit van *Peking* te vertoeven. Zoo hy daer toe niet konde verstaen, zou *Nobel* evenwel daer na moeten wachten, en in gevolg aldaer overblijven, met toelating van den handel, onder oogluiking, in het

ftuk van kleine koopmanfchappen, om die te mogen verkoopen, en andere weer inkoopen. Hier over zou hy des anderen daegs met de afgekomen Mandarijns een befluit moeten maken. Hy verzocht derhalve *Van Kampen* zich, op den ontfangh des briefs, met het een of ander ondiepgaende Jacht herwaerds wilde fpoedigen, om met hem daer over te rade te gaen, en het beft befluit te helpen nemen. Ook beval *Bort*, *Van Kampen* orde aen de fchepen te laten, om zich rijkelijk van water en brandhout aldaer voor *Tenhay* te voorzien, om d'andere fchepen buiten komende, daer van te kunnen by zetten, en alzoo de reize na *Batavia*, zonder vertoeven, als dan te mogen ondernemen. Hier op begaf *Van Kampen* zich in zijne Sloep na het Jacht *Ankeveen*, gelegen ten anker ontrent ter halver zee, tuffchen de reviere van *Hokfieu* en *Tenhay*: quam, ontrent na vier glazen van zonnen ondergangh, weft ten noorden, recht op de *Piramiden* aen zeilen, dan ten anker, door een harde tegen-ebbe op veertien voet: aldaer het Jacht, een weinigh bezuiden het Eiland met de *Papen-kafen*, vaft raekte; hoewel in 't kort door den vloet weer los, en dien zelven nacht dicht by de fchepen van den Opper-bevelhebber *Bort*. Gekomen des anderen daeghs 's morgens met de boot aen boort van den Opper-bevelhebber, verftont hy uit den zelven, hoe d'onder Fiskael of tolk *Joan Melman* des voorigen nachts na *Hokfieu* opgevaren was: zou den achtienden der zelver maend weer afkomen, met den Koopman *Konftantijn Nobel*, en dan alles klaer zijn, om met elkandre zee te kiezen.

By *Van Kampen* quamen vijf Tarterfe Jonken, met drie groote Mandarijns daer in, ten anker, die, door den Onder-koning *Singlamong* en de Veldheer *Taifing Lipoui*, met twee hondert pikol Rijs, twintigh Varkens en twintigh groote potten Sineefch Bier, tot een vereering voor de vlootelingen, aen den Opper-bevelhebber afgezonden waren. Wijders *Kampen* ging op *Domburg* over.

Den zeftienden, begaf het Jacht *Ankeveen* zich weer onder zeil uit de Reviere van *Hokfieu*, naer de fchepen onder *Tenhay*: en quam des anderen daeghs weer met eenigh goet voor den Opper-bevelhebber *Bort*, en de kifte van den Secretaris van 't Jacht *Naerden*: gemerkt dees aen land in *Hokfieu* zou leggen. Ten zelven dage gingh *Van Kampen* weer met zijn reistuigh op 't Jacht *Ankeveen* over.

Den achtienden, des morgens, begaven de Jachten *Domburg* en *Overveen* zich onder zeil, uit de Reviere van *Hokfieu* na de fchepen onder *Tenhay*. Des na middaghs kreeg de Opper-bevelhebber *Bort* eenen brief van den Schout by nacht *Konftantijn Nobel*, d'inhoud was: dat de Opper-bevelhebber met de vloot noch tien dagen na de brieven van den Keizer uit *Peking* zou wachten: eifchte mede twee Gijzelaers, namelijk den Onderbevelhebber, *Jan van Kampen*, en den Schipper met een oog: want hy kofte of wilde zijnen naem niet noemen: en was geheeten *Ysbrant Boumeefter*. Dan dit waren de Opper- en Onderbevelhebber niet van zins t'achtervolgen.

Den twintigften, quam d'Onder-Fiskael *Johan Melman*, met een Sinees of Tarters vaertuigh van boven uit de reviere van *Hokfieu* by de fchepen; doch was zoo miftig, dat die van de vloot hem wel horen konden roeien; maer niet zien. *Van Kampen* roeide met de Sloep na hem toe; maer kon in drie glaezen de Jachten nochte het Tarterfch vaertuig niet in 't gezicht krijgen: daer nochtans dicht by was: en 't en zy door het geluit des trompetters, zou de Jachten dien nagt niet hebben kunnen vinden.

Den een en twintighften, lichte *Van Kampen* op het Jacht *Ankeveen* het anker, en ging met weinig koelte uit den noord noord-oofte, en een voor ebbe, na het Kanael van *Hokfieu*, om in zee te loopen: quam des namiddags aen het Jacht de *Zee-hond*, by den Opper-bevelhebber *Bort*, in den mont van de Reviere ten anker, op vijf vadem fteekgront. Den twee en twintigften fmorgens, ging het Jacht de

Zee-

Zeehont onder, met een stijve noord-oostelijke wint en laveerde in zee. Dan *Van Kampen*, op het aenraden van Schipper *Jacob Zwart* en den opper-stierman *Klaes Jansen*, die zeiden in zulk een hert weer, ter oorzake van de weinig ervaerne bootsgezellen, de zeilen niet te regeeren waeren; maer hantzamer weer verwacht diende, bleef voor anker leggen en na beter weer wachten. Na den middag koelde de wint sterk uit den noord-ooste. Wanneer de vloet in 't water was, dreef de zee *Ankeveen* sterk na de Piramiden, zoo dat het anker doorging: waer op noch een uitgesmeten wierd, en hield toen. Toen liet de Schipper het dagelix anker, alzoo men meinde het onklaer was, weer opwinden: en ging toen het Jacht voor het ander door. Ter oorzake van de weinig ruimte van de Piramiden, om noch een anker te laten vallen, liet de Schipper de fokke en voor mars-zeils los maken, op hope van het Jacht daer mede overstuur van den oever af te doen deizen; hoewel te vergeefs: want door den sterken stroom, herden wint en holle zee dreef het Jacht na de yzere strant, en wierd te midden aen de Piramiden gevoert. Hier op wierd de boot met werp-tuigh vaerdig gemaekt en van boort afgeduuwt: dan kon niet verre genoech van de klippen afraken; maer wierd van de zee en harde wint langs de klippen achter het schip gevoert zonder baet. Eindelijk quam het Jacht op de Piramiden, tegen d'yzere strant, schip-breuk te lijden. De sloep wiert uitgezet: en een bootsgezel met de loot-lijn zwom na de klippen, ten einde daer mede een paerde lijn na zich toe te halen en dan aen de klippen vast te maken, op dat het volk door middel van dezelve aen de klippen zou mogen komen: dan dees, door de schade, bekomen van de klippen, kon de paerde lijn niet aen den oever halen. Ontrent twee glazen na zonnen ondergang scheen de zee, door het fel en hert stoten, het Jacht van malkandre te zullen slaen: zulx men te rade wiert de grote fokke en bezaens-want en tali-reep af te hakken, en dan de masten over boort te kappen, tot behoudenis van hun leven.

Ontrent vier glazen, na zonnen ondergang, viel *Van Kampen*, beneven den Boekhouder en zeven man, in de schuit, om eenen man of twee aen de westzijde van de Piramiden aen den oever te zetten, die een paerde-lijn aen de klippen ten einde voornoemt vast te maken hadden. Daerna voer *Van Kampen* de reviere van *Hoksieu* op, om zijne boot op te zoeken, dan kon dezelve, schoon hy den gehelen nacht daerna zochte, niet vinden.

Den drie en twintigsten, des Donderdags, voer *Van Kampen* met een sloep aen het eiland, dicht onder of by de Piramiden gelegen, om te zien of 'er zoet water te bekomen was: welk zy aldaer in een brave put vonden. Een tente wiert 'er opgeslagen en wat rijs, vleesch, en spek aen land gebragt, ten spijze voor 't volk, en water aen de klippen voor die by het wrak waeren: waer onder twee des nachts door koude en dronkenschap rampzalig het leven verloren hadden.

Den vier en twintigsten, des morgens, quamen eenige Sinesen met een vaertuig of Jonk by *Van Kampen* aen 't eiland, die hem aenbooden na de vesting *Minjazeen* te voeren: met byvoegen het Opper-hooft *Hanlauja* hem wel eeten en drinken verschaffen zou: want zy meenden onze scheeps-vloot al na *Batavia* vertrokken was. Hy kreeg van hen wat versch verkens-vleesch, eyren en witte rijs t'eeten: en waeren zy met hem zeer begaen.

D'Opper-bevelhebber deed ten zelve dage by brieve den Onder-bevelhebber *Van Kampen* verwittigen, hoe al zijn verlangen en wachten na hem was, om onder zeil te gaen: dan kon wel bedenken het quaet weder hem verhindert had buiten te komen. Was op het schieten, dien morgenstont by hem gehoort, met al de schepen onder *Tenhay* opgebroken: zond hem de *Zeehont* en *Vink* toe, en bleef den *Zeehont* met d'aenstaende eb aldaer ten eerste weer verwachten. Op eenige nader tyding of brieven van boven

boven gekomen, beval *Bort* aen *Van Kampen* drie kanon-ſcheuten te doen, en de vlagge een kleine wijle in te houden.

Ten zelven dage quam het Jacht de *Zeehont* en de Fluit de *Vink* in het Kanael van *Hokſieu* by het wrak ten anker: daer aenſtonts *van Kampen* met zijne ſloep aen voer: en eindelijk met beide de Schippers aen de weſt-zijde van de Pieramiden, aen den oever, over de klippen, na het verongelukte Jacht *Ankeveen*: om te zien wat goederen konden geborgen worden. Dan zagen weinig kans daer toe, naerdien, door het hert barnen der zee tegen het wrak, geen boot of ſchuit aen boort dorſte komen. Midlerwijle was de Scheeps-vloot voor *Tenhay* onder zeil geraekt, en quam na het wrak toe zakken: dan ſmeet het weer om de Noort.

Den vijf en twintigſten quam de ſloep van den Opper-bevelhebber met den Opper-ſtierman aen boort van 't Jacht de *Zeehont* by den Onder-bevelhebber; en wierd in den nanacht weer na de Vloot gezonden, met kuntſchap aen den Opper-bevelhebber *Bort*, hoe het met het wrak geſchapen ſtont. Weinigh wiert'er dien dag met bergen uitgerecht: want gene vaertuigen konden, door de harde ſtortinge der zee, aen het wrak houden. Des anderen daeghs wierd eenig tou-werk, loot, tin en zandel-hout geberght, en in de Jachten overgeſcheept.

Den zeven en twintigſten wierden de laeſte gotelingen boven op den overloop gehaelt, en des nachts in de *Zeehont* gebraght: zulx al het geſchut, en een parthye ſcherp gebergt wiert.

Des anderen daegs, quamen zeven Tarterſe Jonken by het wrak ten anker. *Van Kampen* voer aen het zelve, en zette daer aen den Onder-koopman *Mey*, om toezicht op de peper en goederen te nemen, noch in het wrak overgebleven: daer de Tarters zeer reukeloos mede te werk gingen, dien de goederen in handen eindelijk overgegeven wierden.

Des namiddags lichte het Jacht de *Zeehont* met de Fluit de *Vink* het anker: maekte zeil by, om uit het kanael der reviere van *Hokſieu* te laveren, en quam tegen het vallen van den avond in de bocht van *Linkan* by de vloot ten anker. Aenſtonts voer *Van Kampen* aen het Jacht *Naerden* by den Opper-bevelhebber *Bort*: deed verſlag van het ſneuvelen des Jachts *Ankeveen*, en ſtapte toen op het Jacht *Zierikzee* over.

Den eerſten van Lente-maend, des Donderdags, deed d'Opper-bevelhebber *Bort* met krieken van den dag uit het Jacht *Naerden* een kanon-ſcheut, ten teken van gezamentlijk met de Vloot het anker te lichten en zee te kiezen, om de reize naer *Batavia* te vervorderen.

Des avonds, met zonnen-ondergang, peilde de Vloot de zuid-hoek van het *Krokodils Eiland* zuid-weſtwaerts ontrent vijf mijlen, en de zuid-hoek van *Kavalles*, noord noord-ooſtwaerts, ontrent zes mijlen van haer. De koers was zuid-weſt.

Des anderen daegs, op Vrydagh, den tweeden, wierden verſcheide viſſchers Jonken onder de kuſt van *Sina* gezien. Des middags was de Vloot op de Noorder-brete van vier en twintigh graden drie en vijftig minuten, en peilde het zuidelijk Eiland *Makau* noord-weſt ten weſte, ontrent vijf mijlen van haer. De koers was zuid-weſt, en weſt ten zuiden.

Op Zaterdag, den derden, was de Vloot des avonds, met Zonnen ondergang, ontrent drie mijlen en een halve van een ander Eiland: was des anderen daegs, op den middagh, ter Noorder-brete van twee en twintig graden acht en dertig minuten, noord-noord-ooſtwaerts ontrent vier mijlen van de zant-duinen. Peilde tegen den avond het zwarte bergje op de kuſte van *Sina*, ontrent vier of vijf mijlen van haer. De koers was zuid-weſt ten weſten, en weſt zuid-weſt.

Den vijfden had de Vloot *Ilehas dons vieados* vijf of ſes mijlen van haer: was des middags op de noorder-brete van een en twintigh graden, negen en twintigh minuten: des anderen daegs

daegs op de noorder breete van twintigh graden, dertigh minuten. Des Woensdaghs middaghs op negentien graden, negen en vijftig minuten.

Des Donderdaegs was *Van Kampen* uit het gezicht van de vloot geraekt: op de hooghte van negentien graden, zes en dertig minuten: was des anderen daegs op de noorder brete van negentien graden, twintigh minuten.

Kreegh den tienden, des morgens, de ooſt-hoek van het Eiland *Ainan* in 't verre gezicht: had des middags, op de noorder brete van negentien graden, vier en twintigh minuten, de ooſt-hoek voornoemt weſt ten zuide en weſt zuid-weſt, omtrent vier of vijf mijlen, en Poele *Tayo* noord noord weſt-waerts, omtrent drie of vier mijlen van hem. De ooſt-hoek *Ainan* vertoont zich in de gedaente van twee Eilanden, als men om de noord van daen komt.

Den twalefden, des maendags ſmiddaghs, was *Van Kampen* op de noorder breete van achtien graden, zeven en vijftigh minuten, omtrent drie mijlen van de zuid-kuſt van *Ainan*, die wel zes of zeven en veertig minuten zuidelijker bevonden wierd, als in de zee-kaerte getekent ſtaet: bevont ſich des namiddags dicht onder de wal: en zach de vloot zuid zuid-ooſt wenden, en des anderen daegs ſmorgens, den Opper-bevelhebber *Bort*, met zeven zeilen, een weinigh lywaerts aen bakboort van hem leggen.

Was des middaghs op de noorder-brete van achtien graden, twee en vijftigh minuten, en had den berg aen den oever met drie heuvelen, daer velen *Tinhoſa* van maken, weſt ten noorde, omtrent vier mijlen van hem. Deze vertoonen zich dan als drie Eilanden: de middelſte is de grootſte: te landewaerts in worden noch twee hoge bergen gezien, en in 't zuid weſt ten weſte veel hoog land. Het zuid weſtelijkſte land wierd zuid weſt ten zuide, in 't verre gezicht omtrent vier of vijf mijlen van hem gezien. Dit land is niet wel op zijne ſtrekkinge gekaert: ook niet op zijne behoorlijke brete gelegt: want het leit zes of zeven en veertigh minuten zuidelijker in de kaerte, als 't behoort.

Den veertienden, des morgens, wiert d'Opper bevelhebber *Bort* met al de ſchepen in 't ooſt noord-ooſte, achter uit in het vaer-water gezien: was 's middags op achtien graden zeventien minuten: en ſtak zuid noordwaerts na de vloot toe. De vloot peilde des avonts *Tinhoſa* op *Ainan*, omtrent drie mijlen van haer. Was des middaghs, op de noorder brete van zeventien graden, negen en vijftigh minuten: des anderen daegs middags op vijftien graden veertigh minuten. De koers was zuiden.

Den zeventienden wiert, in het aenbreken van den dagh, de kuſt van *Champan* zuid-weſt ten weſten in 't verre gezicht gezien, welk heel hoog land is, met vele bergen. Na verloop van zes glaezen wierd het Eiland de *Ronde Holm* gezien, gelegen onder de kuſt van *Champan*. De vloot was des middaghs, op de noorder-brete van twalef graden tien minuten: zeilde dicht langs de kuſt voornoemt, en des avonds voorby de bay *Pagerang*: met zonnen ondergang wiert *Poele* of Eiland *Cecier de Terra*, weſt-waerts een groote mijle van haer gepeilt.

Den achtienden was *Van Kampen* in de na-nacht van de vloot afgedwaelt: bevond hem des middags op de noorder breete van negen graden negen minuten: peilde met zonnen ondergang *Poele Kandor*, weſt noord-weſt in 't verre gezicht omtrent vijf mijlen van hem. De koers was zuid-weſt ten zuide. Den negentienden, was hy op de noorder-breete van zes graden negen en twintigh minuten: den twintigſten op vier graden vier en dartig minuten: had des morgens den een en twintigſten Poele *Tymon* zuid-weſt ten zuide omtrent drie mijlen van hem, en quam aen de zuidhoek onder dit Eiland op achtien vadem ten anker: inſgelijx de Opper-bevelhebber *Bort* met al de ſchepen achter, en de wimpel onder de vlag van de ſtenge. Behalve de Fluit *Loenen*, die na weinigh vertoevens zijne koers na *Batavia* toe zette. Des na middaghs ging de gehele vloot weer onder zeil, ter bevordering van de reize na *Batavia*,

via, zuid zuid ooft-waerts aen. Des anderen daegs, lagh in het rijzen der zonne *Poele Panyang* ontrent vier mijlen zuid ooft-waerts: des middags was de vloot op de noorder-breete van fes en veertig minuten, peilde *Panyang* weft ten noorden ontrent vier mijle, en 't klein Eilantje, gelegen een weinigh bezuiden *Panyang*, zuid-weft ten zuiden een mijle van hem: had met zonnen ondergang *Dominees Eiland* zuid-weft-waerts, op ontrent vier mijlen, en de ooft-hoek van het Eiland *Lingen* zuid-weft-waerts, en zuid-weft ten zuide, op ontrent zes of zeven mijlen.

Des anderen daeghs middaghs was *Van Kampen* met de vloot op fes minuten zuider brete: peilde met zonnen ondergangh *Poele* of 't Eiland *Saya*, zuid-weft-waerts, en de hoek van *Lingen* noord-weft ten wefte, drie of vier mijlen van hem.

Den vijf en twintigften, wierden de zeven Eilanden of *Poele Toutjous* in 't zuid ooft ten zuide, en *Poele Saya* in 't noord-weft en noord-weft ten noorde gepeilt: des middags de *Poele Toutjous* ooftwaerts ontrent vier of vijf mijlen van *Zierikzee*.

Den zes en twintigften, wierd met zonnen opgangh de bergh *Monapyn* zuid-ooft ten oofte, op omtrent vijf mijlen gepeilt: en des middaghs ontrent op drie mijlen: op de zuider brete van twee graden negen minuten.

Des avonds wierd met zonnen ondergangh de derde hoek van het Eilant *Sumatra* zuid-zuid-ooftwaerds twee mijlen: *Poele Nanko* oofte ten noorde, omtrent drie mijlen van *Zierikzee*: en *Monapyn* in 't noord-weft en noord-weft ten noorde gepeilt, langs de kuft van *Sumatra*.

Den zeven en twintigften wierd in 't rijfen van de zonne d'eerfte hoek van *Sumatra* zuid-ooft en zuid-ooft ten zuide gepeilt, omtrent twee mijlen en een halve van *Zierikzee*. Des middaghs was *Zierikzee* op de zuider brete van drie graden vijf minuten: had het Eiland *Lucipar*, zuid-ooft-waerts omtrent drie mijlen van zich, en zeilde dicht langs de kuft hene.

Des anderen daegs 's middaghs, was *Zierikzee* op de zuider brete van vier graden twaelf minuten: had des morgens den negen en twintigften de duizent Eilanden weft-waerts van fich; zag den Opper-bevelhebber *Bort* in 't noord-ooft ten oofte met zeven fchepen, en een ander onder d'Eilanden *Agnietes* ten anker leggen. Des namiddags, ten twee uure, quam de vloot voor *Batavia* ter rede, en vond aldaer de volgende Jachten en Fluiten leggen,

Het Jacht 't Raedhuis van Amfterdam.
De *Hollandfche Remedie*.
De Fluit de *Nachtegael*.
Het Fregat het *Wapen van Batavia*.
De *Griffioen*, als onderlegger op de ree.

Den dertighften, des Vrydaghs, quamen aldaer van hier te lande de naervolgende fchepen,

Kennemerland.
Oranje.
Rhijnland.
De Kogge.

Des anderen daeghs liep aldaer ter rede het Jacht *Vliffingen*, van de kuft van *Malabare*: bragt tijding, hoe de Heer *Rijklof van Gouns*, de ftad *Koeffien* had ingenomen: defgelijks het Jacht de *Ryzende Zon*, uit *Rekkan*.

Des Dingfdaghs, den derden van Gras-maend, wierd beedagh gehouden over de zege van de ftad *Koeffien*, en des avonds vreughde-vieren ontftoken: teffens het gefchut los gebrand van het Fort, en rontom van de wallen der ftad *Batavia*: insgelijx op al de fchepen.

Den elfden quam de Fluit ter *Boede* uit *Siam* ter rede voor *Batavia*. Voorts deden de afgezondenen verflagh van hun wedervaren aen den Heer Generael.

VER-

VERVOLG
OP HET
TWEEDE
GEZANDSCHAP,
OF
Dagelix verhael van het voorgevallen in de twee uitgeruſte Oorlogs-vlooten van *Batavia* na 't Eyland *Formoſa*, *Tayowan* en de Kuſte van *Sina*: onder het gezagh

van

BALTHASAR BORT,
als Admirael en Krijgs-overſte.

Zedert het jaer zeſtien hondert drie en zeſtigh, den zeven en twintigſten van Zoomer-maend, tot zeſtien hondert vier en zeſtig, den een en twintigſten van Lente-maend.

HEt zwaer verlies der Ed. Kompanjie, door het overgaen van *Tayowan*, en het Eiland *Formoſa*, aen den Sineſen Rover *Koxinga*, zoo in hare achtbaerheid, middelen, als voordeligen handel, des jaers zeſtien hondert een en zeſtigh getroffen, is in zoodanigen trooſtelijken ſtaet, als wel verhoopt was, des verleden jaers, door d'uitgeruſte ſcheeps en krijgs-magt, niet herſtelt geworde: ter oorzake de Tartaren niet alleen in gebreke bleven, de ſelve magt, met byvoeging van de hunne, tot afbreuk van den algemeinen vyand te gebruiken: maer ook die den meeſten tijt vruchteloos voor *Hokſieuw* ophielden; voedende den Admirael met ſchoone beloften, zonder uitwerking of gevolgh: niet tegenſtaende zich de kans voor d'onzen zeer gunſtigh vertoonde; dewijl de vyanden, door den dood van hunnen overſte *Koxinga*, met elkandre over hoop lagen. Evenwel wierden noch, als ons verhael boven uitwijſt, door eige verdeilde magt der Kompanjie, drie en dertig Jonken en ook de ſterke krijgsveſting *Kitat*, gelegen op de vaſte kuſte van *Sina*, den vyand af-handig gemaekt en verovert: beneffens menigte van klein vaertuigh vernielt, veel ſtedekens en dorpen afgeloopen en ontvolkt: ſonder de Tartaren zich des belghden. Al hoewel zy bekent ſtonden, de vyand hen om vrede aengezocht, en gezanten aen den Keizer gezonden had: gelijk daer van op het vertrek der vloote gezeit wierd: hoe zijne Majeſteit de zelve zou afgewezen, en gewilt hebben: zy zich eerſt bewijſen zoude te zijn onderdanen van het Rijk, met het korten van hun hair, op de Tarterſe wijze. En zou hier door (zoo men den onzen wilde doen gelooven) de voortgang van vrede in groote onzekerheid geſtelt, en ook na gebleven zijn geweeſt de verloſſinge onzer gevangenen, die noch op *Eymuy* by 't leven waren, welke de Tartaren aengenomen hadden te bevorderen.

Voorders hadden zy den onzen uitterlijk betoont en aengedaen alle

vrientſchap en goet onthael: behalve niet te willen toeſtaen den vryen handel: voor al eer daer toe (zoo zy voorgaven) volkomen verlof van den Keizer zou gekomen zijn. Dan bleef dit zoo lang verwijlen, dat de dienſt van de Kompanjie niet toeliet, daer na langer met de gehele vloote, (gelijk zy gaerne gezien hadden) te vertoeven. Derhalve den eerſten van Lente-maend van daer opgebroken, was de zelve den negen en twintigſten der zelver behouden tot *Batavia* gekeert, met achter laten van alleenlijk het Jacht *Ankeveen*, voor het Kanael van *Hokſieuw* verongelukt: insgelijx den Koopman *Konſtantijn Nobel*, met acht Neerlanders aldaer verbleven: of, om recht te zeggen, opgehouden en beſlagen: hoewel, zoo de hooge beſtierders voorgaven, tot genen quaden; maer een goeden einde: namelijk, om het beſchiet van het Keizerlijk hof op de gedane verzoeken der onzen af te wachten. Al het welk by de Heeren Generael en Raden van *Indiën* overwogen, en daer by in acht genomen, zy met de Tartaren noch in een zeer groote onzekerheid waren gebleven, zonder nochtans met reden te kunnen vaſt ſtellen, of zy de zelve voor vrienden of vyanden te houden hadden, zoo heeft evenwel deze twijffelachtighe geſteltenis van zaken, hare Ed. op *Batavia* niet kunnen te ruch houden noch af-leiden van het ernſtelijk voornemen, by haer altoos geweeſt, om, in weerwrake, haren geweldigen vyand met alle maght te vervolgen, en zonder eenig aenſchouw zoo lang te beoorlogen, tot dat de ſmertelijke breuke, die de Kompanjie van de Sineſen op *Tayowan* en *Formoſa* in haren ſtaet bekomen had, zou wezen geheelt. Waer toe ook te dier tijde de Hooge Regeeringh orde ontfing van de Heeren Bewint-hebbers hier te lande, by brieve van den twee en twintigſten van Winter-maend, des jaers zeſtien hondert twee en zeſtigh. En mits de beſloote vrede, tuſſchen dezen ſtaet en de Portugeſen, dezelve de handen ook wat ruimer gekregen had, wierd by haer goet gevonden in dat ſaiſoen, volgens beſluit den twintigſten van Zomer-maend, des jaers zeſtien hondert drie en zeſtig, weder een ſterke ſcheeps-magt en voornaem krijgs-heir, onder het gezag en gebiet van *Balthazar Bort*, na de kuſte van *Sina* uit te zetten, ten einde door dit middel, wanneer den onzen in der minne gene genoechſame voldoening gegeven wert, tot hun oog-wit te geraken.

Hier toe dan waren zeſtien ſchepen aengelegt, bevolkt en gewapent in volgender wijze.

Namen der Schepen.	Bootsgezellen.	Krijgs-knechten.	Onbezolgdigde.	Verſtekelingen.	Yzere ſtukken.	Metalen.
Noote-boom	151	139	17	1	32	10
Tertolen	106	96	2	3	27	4
Vlaerdingen	95	94	4		30	
Mars	112	106	1		28	3
Naerden	92	102	3		28	8
Vliſſingen	105	96	4		30	3
Het Wapen van Zeeland	100	117	1		28	
Kogge	90	105	3		30	basjes 2
Zeehond	62	69	1	1	19	2
Zierikzee	107	93	1	1	28	4
Overveen	75	74	1		26	
Jonker	77	41	2		26	
Meliskerke	64	55	1		18	3
Buikſloot	64	1			20	
Nieuwendam	48	24			16	
Vink	34	22			10	1
te zamen	1382	1234	41	6	396	44

De

De vloot was gespijst voor den tijt van twalef maenden, en voorzien met allerlei krijgs-behoefte en gereetschap na behoren.

Te gelijk wierden ook na *Japan* geschikt en geordent met de vloot te vertrekken en by de zelve tot in het gezicht van *Formosa* te blijven, vier schepen, als *Venenburg*, *Peper-bael*, *'s Grave-lande* en *Amstelland*, met een rijke inladinge van koop-waren.

In twalef krijgs-benden wierden de krijgs-knechten op *Batavia* verdeilt, en daer toe drie Hopmannen, by voorraet, twalef Luitenants, twalef Vendrigs, acht en dertig Serjanten en Korporaels tot Bevelhebbers mede gegeven. Ieder krijgs bende was voor eerst by de Hoge Regering gestelt op hondert koppen, om door de Hoofden der Vloote namaels, wanneer zulx quam te vereischen, op vijftig of vijf en zeventig gebragt, en daer toe dan meerder Bevelhebbers gemaekt te werden.

De volmagtiging of gezag-geving aen d'Opperhoofden der Vlote wiert eerst gedaen aen land, in het gezicht van al de krijgsknechten in de wapenen, door den Heer Stedehouder Generael: namaels ook door den Heer algemeinen Bewinthebber *Karel Hertsing*, vergezelschapt met de Heeren *Adriaen vander Meyden* en *Jakob Hutzaerd*, aen boort: en aldaer hun bevel-brief opentlijk voor den volke gelezen.

De voornaemste punten, in de bericht-brief, van de Hoge Regeringe tot *Batavia* den Admirael en zijnen Raed tot narichting voorgeschreven, bestonden in de volgende:

Van d'Eilanden Lauer *en* Timon, *na zich daer van drinkwater en branthout verzorgt te hebben, de koers te stellen na het Eiland* Formosa.

D'eerste vergader-plaets te nemen in d'Eilanden van Pehoe, *anders* Piskadores *genaemt, ontrent twalef mijlen beweste* Formosa *gelegen.*

Komen eenige schepen de Piskadores *verby te raken, die zullen na* Hokfieu, *gelegen op de vaste kuste van* Sina, *lopen, en de vloot aldaer verwachten.*

Gekomen in het gezicht der kuste van Formosa, *zullen vier of vijf schepen het op de Tayouanse Zuider Rede laten lopen, om te vernemen, hoe de gelegentheit aldaer gestelt is, en daer van haestigh verslagh in de* Piskadores *brengen.*

Zoo de tegenwoordige bezitters den onzen van zelfs quamen aen te bieden, om Tayowan *en* Formosa *vrywillig weder in handen over te geven, niet verzuimigh te zijn zich van zulke gelegentheid in der bester maniere te dienen.*

Met de geheele vloot uit de Piskadores *ten eerste voor* Hokfieu *te lopen: en alle aenslagen zoo lange ter zijde te stellen, ter tijt toe d'onzen vernemen, hoe zy eigentlijk met de Tartaren leggen gewent,*

De opentlijke kennisse van de goede of quade meininge der Tartaren, zal de weg-wijzer moeten zijn, wat den Admirael en zijnen raet hen verder te doen of te laten staet.

Alle Sinese Jonken, waer die ook van daen komen, en werwaert dezelve heen willen, in het vaerwater ontmoetende, trachten te veroveren: ook zonder onderscheit of de zelve onder het gebiet van den Tartar, dan by de Koxinders t'huis geboren.

Afzonderlijk kruissers af te vaerdigen, op de koopvaerdye-jonken, die op Japan *den handel drijven; en dezelve, niet bezuiden* Cabo de Sumber; *maer daer benoorde, ja tot in de Japanse Golf te laten kruissen.*

Daer beneffens, by die gelegentheid ook d'Eilanden van Meaxima, Gotto *en* Koray, *beweften* Japan *gelegen, te laten aendoen: ingevalle zulx zonder merkelijk verlet, geschieden kan, om t'onderstaen wat bequaemheden van zeehavens, als anderzints aldaer zijn.*

Zoo twee of drie Jonken in handen komen, by de zelve kruissers te voegen.

Tegen de Portugesen, mits de beslote vrede, gene daden van vyandschap te plegen.

De koopmanschappen, in de vloot verdeilt, na Japan *zenden, zoo de Tartaren den handel niet wilden toestaen: desgelijx de vier schepen, na* Japan *beraemt, by de Vloot houden tot in het gezicht*

zicht van Formosa: en dan hunne reize laten bevorderen: uitgezeit Amstellant: welk mede na Hoksieuw zal zeilen, om de koopwaren tot den Sinesen handel (zoo die daer den onzen niet toegelaten wiert) over te nemen en in Japan te brengen.

De komste voor Hoksieuw ten eerste aen den Stedehouder van de vesting Minjazeen bekent te maken, en daer toe eenen Sinees aen land zenden, en den koopman Konstantijn Nobel aen boort vorderen.

By welstant van alles in Hoksieuw, de brieven van haer Ed. op Batavia met eenen persoon van aenzien aen de Bestierders te zenden: en daer op ront antwoort verzoeken.

Zoo de Tartaren met de Koxinders vereenigt waren, en d'onzen zochten te belezen van af te laten den Koxinders vyantschap te doen, daer na niet te luisteren: 't en waere zy genegen mogten zijn, de gelede schade der Kompanjie in Tayowan te vergoeden, en in te ruimen Formosa en Tayowan, met al de kastelen en vastigheden: daer en boven by Keizerlijke bevel-brieven te verbieden de Sinesen nergens gene koophandel zullen drijven, dan met d'onzen in Tayowan. Ook mosten gene Sinesen bezuiden het Eiland Ainan, nochte na Japan met hunne Jonken varen: die daer gevonden wierden, te vermogen aen te tasten en na zich te nemen: daer beneffens vry te stellen de gevangene Neerlanders.

Den Sinesen verwilligen te varen na Batavia en Malakka, mits voorzien van onze zee-vrygelei-brieven. Zoo het punt van op Japan niet te mogen varen, hen te zeer aenstotelijk was, het te laten glippen.

Al d'andere voorwaerden zullen moeten worden vaerdig volvoert: of des neen, met hen niet te verdragen. Mosten ook van deze verdraging bezegelde brieven van het Pekingse Hof verzorgen.

By verging van een statelijke Bezending, aen den Groten Cham te doen, om de verzoeken daer voor te stellen, daer in niet te bewilligen: maer toezegginge geven: zoo in'er daet billijke voldoeninge geschiede, dan tot dankbaerheit aen zijne Majesteit een bezendinge te zullen doen.

Zoo de Tartaren met de Koxinders in verbont waren getreden, en zoo wel d'een als d'ander d'onzen so veel niet achten, als voorhene, en gene genoechzame voldoeninge wilden doen, den een zoo wel, als den ander voor vyanden te houden, en hen beiden den oorlog aen te doen, met aentasten, branden en verniele van al de plaetsen, op de vaste kuste van Sina: dan ook de magt na de Chincheeuwse Eilanden te wenden, en zien aldaer de stedekens Que- en Aymuy af te lopen. Gelegentheit aldaer van sterken stant, en die weinig bezetting behoeft, by voorraet in bezit te nemen: waer toe 't Eiland Kolongzouw wel gelegen zou zijn: desgelijx d'Eilanden Piskadores: maer dor en mager. Daer toe ook t'onzer verzekering een vastigheit zou kunnen werden opgeworpen.

Het begrijpen en in bezit nemen van een beknopte vergader-plaets niet t'ondernemen, by herkrijging van Tayowan.

Tayowan en Formosa met de wapenen trachten te veroveren, zoo het by onderhandelinge van vrede niet gelukken wil; hoewel daer zoo groten omslag niet weder beslaen.

Het beneden kasteel van Zeelandia, welk wel te bezetten is met drie hondert koppen, zou bestandig genoech zijn, om eenen aenval van Sinesen te kunnen wederstaen.

Het bovenste kasteel most voor eerst van zijn geschut ontbloot, en onbezet worden gelaten, om naderhant daer toe, op bekomen orde, afgeworpen te worden: en op die hoogte een weerbare reduit geleit.

Het Fort Provintie in te houden en met hondert koppen te bezetten: als ook Quelang.

Om met de meeste verzekering iet op Tayowan t'ondernemen, diende de krijgs-magt door het gat van Lakjemoey aen 't vast land gebragt: en eerst te vermeesteren het Fort Provintie aldaer. Insgelijx ook te trachten d'inwoonders van 't land den onzen aenhangigh te maken. Hier toe zouden platboomde vaertuigen (den Sinesen afhandig te maken) dienstig zijn: alzoo onze boots in dat ondiep water niet veel te stade zouden komen: ook zou het vereischt krijgs-volk

niet

niet t'effens aen land kunnen gebragt worden. By mangel der zelve zoude niet geraden zijn, aen dien kant iet te beginnen. In zulken geval most het achter Tankoya, *ontrent zes mijlen bezuiden* Tayowan, *daer in 't noorder* Mouson *zeer slecht water en een opperwal is, ondernomen worden.*

In twee of drie dagen zou men van daer met de magt over land aen het Fort Provintie *op* Sakkam *kunnen komen. Behalve het makkelijk landen aldaer, zouden misschien d'inwoonders van de zuid den onzen toevallen: by welken geval gene Sinesen op* Formosa *tegens hen zouden stant houden.*

Zoo de Tartaren den handel komen t'ontzeggen, en die van d'Eilanden Ay- *en* Quemuy *zich afgezondert van* Formosa *en* Tayowan *houden: daer benefsen noch in vrientschap met de Tartaren, en genegen zijn met d'onzen te verdragen, zoo zullen zy zich daer toe ook laten vinden. Ja zelfs met hen alsdan zoeken te vereenigen: mits zy ons mosten te wege brengen de voorwaerden, hier voorens van de Tartaren vereischt, en hunne hulpe gebruiken, tot herkrijging van* Formosa *en* Tayowan: *zelfs ook tot afbreuk van den Tartar.*

Tijd wort niet voorgestelt, om met de vloot van de Noord op te breken en na Batavia *te komen: maer zulx in goetdunken van den Admirael en Raed gestelt.*

Na dan d'Admirael *Balthasar Bort* den dertigsten van Zomer-maent, des jaers zestien hondert drie en zestig, in geleide van verscheide vrienden, met de papieren van den Heer Generael en Raden van *Indiën*, van land aen boort verschenen was, om met d'eerste goede wint de voorgestelde reize na *Formosa*, *Tayowan* en de kuste van *Sina* te ondernemen, zoo ging hy den volgenden morgen, ontrent drie uuren voor dag, met de vloot van zestien oorlogs-schepen en vier Japans-vaerders uit Bataviaes rede met een zuid-ooste wint onder zeil, en liep tusschen d'Eilanden *Hoorn* en *Edam* door, noord-oostwaerts aen: des middags had de Vloot het Eiland *de Zuider Wachter* zuidwest ten weste drie mijlen van haer, op de Zuider brete van vijf graden dertig minuten: des avonts met zonnen ondergang het Eiland *de Noorder Wachter*, ontrent west noord west op vier mijlen.

Den tweeden, op 't gewonelijk teken van 't laten waien der witte vlagge, en 't doen van een kanon-scheut, verschenen voor d'eerste mael aen boort des Admiraels alle d'Opperhoofden der voornoemde schepen: beneven de Hooft-krijgs-bevelhebbers: uit de welken d'Admirael, volgens schriftelijke orde van den Heer Generael en Raden van *Indiën*, in den dagelixen Rade heeft doen verschijnen de perzonen onder-genoemt, die den anderen in rang volgden: als, naeft den Admirael *Balthasar Bort*, die geduurig de voorzitting had,

- *Huybrecht de Lairesse*, Onder-Admirael.
- *Willem Volkersz.* beraemt Opperhooft na *Japan*, en Schout by Nacht, zoo lang hy by de vloot zou zijn.
- Schipper *Bartholomeus Verwei*, die by vertrek van *Volkersz.* voornoemt de Schout by Nachts vlagge zou voeren, en in die hoedanigheid als dan ook in rade zitting hebben.
- *Pieter Koker*, Schipper op den Admirael.
- Koopman *Ernst van Hogenhoek*, op de *Kogge*.
- Beneffens den eersten Hopman *Christiaen Pooleman*, op de *Nooteboom*.

Na genomen zitting wiert by hen de verdelinge der Vlote in drie Esquaders of Hooft-gedeelten, by den Admirael, met goetdunken van den Onder-Admirael, reeds verordent, neven de noodige zein-brief voor de Vloot na gedane voorlezingh bevestigt: als ook gelijkheid op het stuk van schaffen beraemt.

Des middaghs was d'Admirael op de zuider brete van vier graden vijftien minuten, en had het hoogh Eiland met de bomen, west noord-west omtrent zeven mijlen van zich.

Den derden met den dagh, wierd het land van *Banka* gezien: voeren

des

des middags beooſten het Eiland *Lucipara;* des avonts d'eerſte hoek van *Sumatra*, zuide ten ooſte ontrent twee en een halve mijle van zich.

Des Donderdags, den vijfden, op den middag wiert gezien de berg *Monapijn*; en was de vloot ontrent twee mijlen buiten de wal van *Sumatra:* Voer des avonds voorby de ſtroom *Palimboang*, en tuſſchen *Poele Tousjou* en *Poele Sayo*.

Den zeſten wierden d'Eilanden van *Tousjou* gezien: Des middaghs was de Vloot op de Zuider brete van een graet zeſtien minuten.

Den zevenden wiert *Poelo Sayo* noord-weſt ten weſte ontrent drie mijl en een halve van de vloot gezien, op de Zuider brete van negentien graden: kregen des avonds d'Eilanden, die by het groot Eiland *Lingen* leggen, ten noorde in 't verre gezicht:

Des Sondags, het *Domineeſ* Eiland in 't weſt zuid-weſte, ontrent op vier mijlen: quamen door de linie, zagen 't hoog land van de *Boxhoorns* ontrent zeven mijlen van zich.

Den negenden, op de middag, was d'Admirael op de noorder-breete van vier en vijftigh minuten, en peilde het Eiland *Panyang* weſt een weinigh noordelijk, ontrent drie mijlen en een halve van zich.

Had den tienden d'Eilanden *Tingby* noord-weſt ten weſten: en *Lauer* noorde ten weſten van zich: des morgens was de vloot dicht by het Eiland *Lauer*, en quam op de weſt-zyde ten anker. Op het Eiland *Timon* is geen timmer noch brant-hout te krijgen; maer wel op het Eiland *Lauer*. Het Eiland *Lauer* is tamelijk hoogh, met twee uitſtekende bergen: een aen het zuid, en een aen het noord-eind: 't welk in 't midden een groote zael maekt.

Den twalefden, tegens den middag, vertrokken, op orde van den Admirael, de naervolgende vijftien ſchepen van het Eiland *Lauer* (na aldaer verricht te hebben, 't geen haer aenbevolen was) tot het halen van drinkwater, brant en andere hout-werken: inſgelijx om ververſchinge te ruilen, volgens genomen beſluit van den elfden, na het Eiland *Poele Timon:* ieder hooft gedeelte der vloote na eén byzondere hoek des Eilands.

De Bay aen de zuid-ooſt-hoek van het Eiland *Timon* is zeer wel tot het halen van drink-water, brant en andere hout-werken gelegen: ook is het zelve aen lant makkelijk en in overvloet te bekomen: maer ververſchingh valt 'er zoo veel niet, ter oorzake de inwoonders dezes lands aldaer hunne woonplaetſen en onthoudinge wat minder, als wel aen de zuid-weſt kant hebben. Ook wort het geen daer noch te krijgen is, dierder als wel aen *Poele Lauer* gehouden.

Den negentienden ging de Admirael met zonnen opgang weer zeil van *Poelo Timon*, en quam des namiddags by de voor deze van het Eiland *Lauer* voor uit gezondene ſchepen met de gehele vloot ten anker. De vloot nu van alles t' eenemael voorzien, lichte den twintigſten, met den dach, het anker; en had des avonts het Eiland *Poelo Timon* ontrent vier mijlen recht zuide van haer.

Den eenen twintigſten wiert op de vloot een beedagh gehouden.

Den twee, drie, vier en vijf en twintigſten viel niet voor.

Den zes en twintigſten wierden d'Eilanden *Kandoor* weſt-waerts, wel zoo ooſtelijk, omtrent zeven mijlen van de vloot gezien.

Den zeven en acht en twintigſten viel niet voor: alleen kreegh de vloot een ongemene herde ſtorm, die uit den ſtroom van *Kambodia* meeſt zuid-ooſt aen viel.

Den negen en twintigſten, wierd uit het voorzeilend Fluitje de *Vink*, volgens het zein, land gezien, welk bevonden wierden de twee zant-bergen op de kuſt van *Champan* te zijn, ontrent zes mijlen noordwaerts van den Admirael: die des avonts *Poele Cecier de Mare* drie mijlen in 't zuid zuidooſte, en *Cabo Cecier*, in 't noord-ooſt ten noorden drie vierendeel mijls van zich had: den dertigſten de Bay *Padáran* weſt noord-weſt: quam des middaghs voor by de *Avarella Falſo*,

op de noorder brete van twalef graden zeven minuten: de koers noorde ten ooste.

Den eersten van Oogst-maent was *Poele Kambir*, oost ten noorde van den Admirael: des namiddags het Eiland *Kanton* noord-noord-oostwaerts, ontrent zes mijlen.

Den tweden wiert de dagelixe raet by een vergadert, en door den Admirael een schriftelijk voorstel voorgelezen: behelsende ten voornaemste het aendoen van de Tayowanse zuider rede, met vier of vijf schepen; en de maniere, op welke men best van den staet der vyanden aldaer, volgens orde van haere Ed. op *Batavia*, kuntschap zoude konnen erlangen: ook mede in wat tijt het kruizen op de rijk-geladene na *Japan* gaende, en van daer komende Sinese Jonken diende ondernomen: insgelijx hoe zy zich tegen de Jonken van de kuste van *Sina*, *Manilhas*, *Makkau*, *Tunking*, *Quinam*, *Siam*, *Ligoor*, *Patany*, en andere plaetsen, die zy op de Tayowanse rede en in de *Piskadores* vinden mogten, zouden hebben te dragen.

Eindelijk wiert goet gevonden, tot de naeste vergadering daer mede te vertoeven, en midlerwijle aen ieder een afschrift ter hant te stellen: gelijk den vierden dezer door den Sekritaris geschiede, om als dan hun voorbedacht goetdunken in te brengen en daer op besluit te nemen: ten einde *Willem Volkers*, voor zijn vertrek na *Japan* hun besluit dien aengaende voornamelijk, wegens het kruizen op de Jonken, den onzen aldaer, om zich by gelegentheit daer van te dienen, zoude kunnen bekent maken.

Den vijfden en zesten wierden d'eilanden *Tinhosa* en *Ainan* gezien: hoewel *Tinhosa*, ontrent vijf mijlen buiten het land, van den Admirael.

Midlerwijle wiert op den zesten, volgens het jongste voornemen, een besluit in den raed gemaeckt op de schriftelijke voorstel en by gevoegde aenmerkinge, by den Admirael in rade toenmaels gedaen: waer van ieder een afschrift was gegeven. Dan om het gemelde besluit des te grondiger te verstaen, dient alhier eerst in 't kort van den inhoud des schriftelijken voorstels voornoemt, een verhael gedaen.

De Admirael dan, op orde van de hoge Regering op *Batavia*, om in 't gezicht der kuste van *Formosa*, vier of vijf schepen op de Tayowanse zuider rede te laten aenlopen, ten einde de gelegentheit aldaer te vernemen, heeft eerstelijk voorgeslagen: *Wat voor schepen en personen uit de vloot daer toe, als bequaemst zy, gebruiken; als mede op wat wijze, zoo de Sinesen uit eigen beweging niet aen boort quamen, de vereischte kuntschap bekomen zouden. Of men, om hen aen boort te krijgen, de witte vlagge zou laten waien, dan eenige kanon-scheuten zo nu en dan over langzaem doen: als mede, gerakende door deze twee middelen niet tot hun oogwit, of men dan een of twee gijzelaers, met d'onzen van* Batavia *gebragt, dewijl die hen doch geen voordeel of schade konden doen, naer land zou zenden, en door de zelve Bestierders aldaer te laten afvragen: voor wien zy de sterkten en vastigheden op* Tayowan *en* Formosa *inhielden en bewaerden: te weten, voor zich zelfs of met die van* Ey- *en* Quemuy *gemeen: of ook wel voor de Tartaren, als onderdanen van hen; en of zulx zoude dienen te geschiede by monde of geschrift.*

Zoo zy op het voor verhaelt antwoort quamen te geven, en met een het voornemen der onzen begeerden te weten: of men als dan hen niet zou verzoeken, eenigen uit de hunnen zich met de onzen ten dien einde na de Piskadores *by het meerendeel onzer vloot te begeven; met toezegging hen aldaer ons voornemen zou worden bekent gemaekt. Zoo zy zulx genegen waren; mits men hen gijzelaers in handen liet, of men daer toe verstaen zou. Ook hoe veel dagen de schepen op de* Tayowanse *zuider rede zich zouden onthouden: als mede of de onzen, geduurende dien tijdt, vyandschap met het aenslaen en vermeesteren hunner Jonken zouden gebruiken: vermits de Raden van* Indiën *bevolen hadden alle dadelijkheden zoo lange ter zijde te stellen, tot dat men recht wiste, hoe zy met de Tartaren eigentheid gewent lagen: maer daer en tegen*

wederom gelaſten, dat men nochtans alle Sineſe Jonken (waer die ook van daen quamen, en werwaerts de zelve henē wilden,) in hun vaerwater ontmoetende, zouden trachten te vermeeſteren, en dat zonder onderſcheid, 't zy onder het gebiet der Tartars, of by Koxinders t'huis behoorden.

Aengezien ook het voornemen van hun Ed. op Batavia *was, Sineſe Jonken uit andere geweſten te mogen aentaſten, en vermeeſteren, om de ingelade goederen van vellen als anderzints tot een proeve na* Japan *te zenden, ten einde te onderſtaen, of de Japanders zulx wel of qualijk zouden nemen, of dan daer onder ook niet verſtaen werden niet alleen Jonken van de kuſte van Sina; maer ook die uit de* Manilhas, Makkau, Tonquing, Quinam, Kambodia, Siam, Ligoor, Patany, *en* Johoor *op de Formoſaenſe kuſt vinden moghten: die, zoo wanneer met de eerſte aenkomſte onzer ſchepen aldaer niet overvallen wierden, den onzen wel ontſnappen mogten.*

Daer tegens quam weder eensdeels in opmerking: *de Vyand door zulke Vyandlijke aenſlagen van hun goet voornemen, zoo het miſſchien te voore by hem geweeſt was, wel veranderen zou, en den onzen dan in gevolge niet te ſpraek ſtaen willen, veel min van zelf aenbiedingh doen, om* Tayowan *en* Formoſa *vrywilligh weder in onze handen over te geven: gelijk hun edelen gaerne gezien en ook belaſt hadden, de onzen van zulke gunſtige gelegentheid te dienen: anderdeels dat de Vyand den onzen wel ſchoone beloften en toezegging zoude doen, om hen zoo de voordeelen, met het aenranden van Jonken, als anderſints te beletten: daerze by een gevoelijke af-breuk en haeſtigh overval wel licht t'eerder beſluiten mogten, met zich te voegen na onze begeerte.*

Derhalve wierd voorgeſlagen, of men niet al de Jonken en vaertuigen, gevonden op des Admiraels komſte in de *Piskadores*, behoorde aen te ſlaen.

Ten andere, vermits hun Edel. bevolen hebben eigentlijken kruiſſers af te ſchikken, op de Koopvaerdyſchepen, die op *Japan* den handel drijven, zonder uit te drukken in wat tijd zulx beſt diende ondernomen, ja wel vereiſchte dat dien aengaende by hen beſlooten wierd, voor al eer *Willem Volkerts* uit de vloot zich na *Japan* begave, om daer van ook kuntſchap te brengen, en by voorval van zaken zich aldaer te konnen ſchikken, zoo wierd by den Admirael voor geſtelt, of zulx in het zuider of noorder *Mouſon* diende by der hand genomen. Zoo zulx in het zuider *Mouſon* moght goet gevonden worden, dat als dan 't zelve den laeſten van Oogſt-maend, of uitterlijk half Herſt-maend, om benoorde de kaep *Sumber*, en voorts in de Japanſen zee-boeſem (alwaer de Jonken voornoemt beſt aen te treffen waeren) te komen, behoorde te geſchieden.

Doch alsdan ſtont weer te betrachten, onze kruiſſers aldaer drie of vier maenden, zonder ſchijnbaerheid van eenige Jonken t' ontmoeten, zouden moeten zoek brengen: deſgelijx te beduchten zijn, de ſchepen voornoemt het aldaer, door overval van harde noordelijke winden, gebrek van water en brandhout, als het bekomen van veel dooden en zieken, niet lang zouden kunnen gaende houden, maer genootzaekt te zijn elders haven te kiezen. Daer by het ook geheel onzeker is, of met het kruizen al iet zou weezen op te doen, om dat onze ſchepen juiſt niet altoos den wegh dien men neemt, de Sineſen bevaren, ter oorzake voornoemt zouden kunnen bekruiſen: ja zoo wanneer zy het daer al gaende hielden, licht ook by donker en miſtig weder den anderen voor by geraken konden: ook, ſchoon onze ſchepen al eenige Jonken in 't gezicht kregen, datze dezelve, wegens onbezeiltheid, niet zouden kunnen belopen, en in gevolge geen meeſter daer van worden. Komende hier noch by, dat hun Edele dien aengaende hun gevoelen in hun mede gegeven bericht aldus uitdrukken:

Zoo wy bericht zijn, is'er meer ſtaet te maken op de Sineeſe handel-jonken, die na Japan *varen, dan wanneer de zelve in het Noorder Saiſoen weder na huis keeren, alzo het dan zeer onzeker op haer te wachten zy: naerdien de zelve gewonelijk al wat laet wederkeren, en onze ſche-*

schepen het daer qualijk zoo lang kunnen houden.

Maer daer tegen is ook aen te merken, dat zoo wanneer onze schepen niet ontrent den tijd voornoemt; maer later af-gaen, boven de *Kaep de Sumber* niet wel kunnen komen, en bezuiden de zelve gene schijnbaerheid is, om eenige Jonken aen te treffen: waer door wy als dan versteken zouden zijn van dien rijken buit, die uit de Japanse Jonken te behalen is: daer van hun Edel. by ons bericht zich aldus verklaren:

En alzoo de rijkste buit wel te halen zy van de Koopvaerdy-Jonken, die op Japan *den handel drijven, zoo dienen U E. het meest op de zelve aen te leggen, en daer op Juiste Kruizers uit te zenden die 't vaerwater behoorde, en niet bezuide* Cabo de Sumber, *tot in den Iapansen zee-boesem zelfs, mogten bekruizen.*

Ingevalle nu dit verordineert kruizen met eenig zeker vertrouwen van iet op te doen, konden uitgevoert worden, zoo warender gene reden van ons hier over te beraden. Dan de onzekerheid, zoo wanneer 't zelve alleenlijk zoude moeten geschieden met onze schepen, betuigen hun Ed. in het bericht met deze woorden:

Gevende U E. in bedenken, of niet doenlijk wezen zoude twee of drie Sinese Jonken, die snedigh in 't zeilen zijn, en misschien U E. hier of daer op de Sinese Kusten wel in handen vallen zullen, mede derwaerts wierden uitgezonden, om door zulx den Sinesen te verschalken, en hunne handel-jonken te beter t'achter-halen: daer onze Jachten, met hare onbezeiltheid, weinig kans toe hebben: wetende de Sinesen het hen altijds t'ontleggen. Des U E. hier van een proeve zult doen nemen.

Over zulx staet voornamelijk den Rade te overwegen, of wy zoo een onzekere zake dit jaer behoorden t'ondernemen, alzoo de vloot daer door zeer zoude verzwakken en zijn ontzag en kracht verliezen, om tegen 's vyants hooft-plaetsen aen te gaen. Zullen ook ons als dan zoo veel niet achten, als of wy de geheele magt tegen hen quamen aen te voeren, en ons mede daer door van de gereetste en vaerdigste schepen moeten ontbloten, die ons beter, als de grootste, in 't uitvoeren der verdere aenslagen, te stade komen.

Als dan kan ook gebeuren, dat door te veel t'effens by der hant te nemen, noch het een noch het ander wel kome te slagen. Derhalve in betrachting is, of men niet alle onzekere aenslagen, die niet als met verdeiling van de vloot kunnen geschieden, behoorde na te laten, om te zien, wat men met onverdeilde magt op den vyand zoude uitwerken kunnen, en ingevolge het uit kruizen zenden van eenige schepen, zoo lang uit te stellen. Te meer in Wijn- Slacht- en Wintermaend onder de wal, gelijk het ons verleden jaer gebleken is, noch wel noordwaerts op te komen is: behalve hun Ed. ook zelfs weinig moets hebben, om de Jonken, dezen jaren uit Japan komende, in handen te krijgen: gelijk uit het naervolgend noch nader blijkt, daer zy onder anderen op dit stuk, by hun bericht zeggen.

En om by ons zoo vroegh in de weer te zijn, dat men haer in het derwaerts gaen kan onderscheppen, is van hier qualijk by te brengen. Zoo verstaen mogt worden, voor al andere aenslagen 't kruissen behoorde voor te gaen: dan dient gelet op 't getal der schepen, en hoedanig die met boots-gezellen en krijgs-knechten te bemannen zijn: als mede of de zelve de Eilanden van *Meaxima*, *Gotto* en *Koray* behoorden aen te loopen, om te vernemen of daer gene goede gelegentheden van bayen, havens en andere bequaemheden zijn, ten einde zich by noot daer van te kunnen dienen, volgens orde van hun Ed. zoo 't zelve zonder verlet geschieden kan.

Dan hier op is weder aen te merken, dat dit onderzoek en kruissen beide te gelijk in dit zaizoen niet wel zal konnen geschieden: dat ook te beduchten zy, onze kruissende schepen wel licht in de havens voornoemt ten gevalle der Sinesen mogten aengehouden worden. Dit zou echter by storm en onweer te ontschuldigen zijn; mits ook onze schepen evenwel in hun geweld niet te vertrouwen:

ook dat met het kruissen van *Hokſieu* zoude kunnen ondernomen en van daer onder de wal tot boven *Kaep de Sumber*, ja tot *Nanking* lopen, om onderwege na bequame havens en bayen,tot bekoming van drink-water en brant-hout, uit te zien: waer van men zich ook by verlegen weer zou kunnen dienen, en met een alle Jonken aenſlaen,die te bekomen zijn.Op al welke voorſtellen het navolgend goet gevonden en beſlooten wierd.

Eerſtelijk zal d'Admirael met de ſchepen *Nooteboom*, *Vlaerdinge*, *Kogge*, *Zee-hond* en *Jonker* zich in perzoon op zijn aenhoudend verzoek na de *Tayowanſe* rede begeven, ten einde na de gelegentheid aldaer te vernemen, en op alle voorkomende toevallen datelijk orde te kunnen geven. Zo wanneer de Sinefen uit eigen beweging niet aen boort komen, zal d'Admirael eenige kanon-ſcheuten, overlangzaem doen, en zo nu en dan een *Chiauw* laten waeien: word daer door zulx niet te wege gebracht, als dan twee Sineſe Gijzelaers, door de onzen van *Batavia* gebragt,(zo zy gene gevangens bequamen,) met ſchrijvens naer land zenden. Waer by hen met weinigh woorden zou worden afgevraegt: voor wien zy de ſterkten en vaſtigheden op *Formoſa* en *Tayowan* in hielden,'t zy voor hen zelfs, of met die van *Ay* en *Quemuy* gemeen: of ook wel voor de Tartaren, als onderdanen van hen: met bekent-making, zoo zy daer op antwoort gaven,d'onzen als dan ook hun voornemen hen verklaren zouden: quamen d'onzen het zelve t'erlangen, zal d'Admirael hen bewegen eenigen van de hunnen met hem by het merendeel van de vloot na de *Piskadores* zich begeven, met toezegging aldaer van zijn voornemen zal opening worden gedaen, zonder nochtans eenigen van de onzen als Gijzelaers in hunne handen te wagen. Zijn zy daer toe niet genegen, zal d'Admirael hen te gemoet vaeren, zulx als de tijd en gelegentheid hem beſt zal raden. Tot beſchikking van al dit, zal niet meer dan twee of drie dagen beſteet, en in dien tijd gene vyandſchap te lande gepleeght; maer evenwel alle vaertuigen, die te vermeeſteren zijn, niet alleen daer; maer ook in de *Piskadorès* aengeſlagen worden.

Belangende het tweede voorſtel, wegen het kruiſſen op de Jonken in het Japans vaerwater, wiert verſtaen het zelve behoorde ondernomen te worden, na het verrichten hunner zaken in *Hokſieu*, zoo hen als dan door het doen van voldoening, gene reden ten tegendeele voorkomen. Dan komende gene rechtmatige voldoening t'erlangen, dat men, zoo lang het *Zuider Mouſon* verhindert, na 's vyands voornaemſte Hooftplaetſen weder te rugge te keren, met de gehele Vloot om de noord zal loopen, en den vyant te water en te lande alle mogelijke af-breuk doen: en dan, tegen dat het tijt wort, den koopman *Ernſt van Hogenhoek*, als Hooft, met drie van de lichtſte ſchepen, zoodanig als toen gemant waren, neffens drie handige Jonken, zoo zy diermidlerwijle Meeſter wierden, tot het kruiſſen afzenden, om boven *Cabo de Sumber*, ja is het doenelijk tot *Nanking* te lopen, ten einde aldaer in den weg na bequame havens en bayen uit te zien; daer by nood ſchepen zouden kunnen gebergt en dezelve van drinkwater en branthout voorzien worden. Voorts op twee of drie en dertig graden te kruizen en alles aen te ſlaen, wat zy belopen en vermeeſteren konden. Zouden ook vermogen d'Eilanden *Meaxima*, *Gotta*, en *Koray* ten einde voornoemt aen te lopen, zoo zulx zonder verlet geſchieden kan, volgens orde van hun Edele op *Batavia*. Dies zouden ook de kruiſſers in Sprokkel-maent zich weder by de Vloot voor *Ay* of *Quemuy* of *Formoſa*, daer de zelve haer dan mogt onthouden, vervoegen, om als dan met gelijker magt zulx t'ondernemen, als zy dan te rade zouden werden.

De twee voornaemſte punten voornoemt aldus dan afgehandelt, wiert na voorgaende beraetſlaging ook goet gevonden, met de vijf gemelde ſchepen van *Pedro Blanko* na *Formoſa* op de hoek van *Tankoya* over te ſteken,

ken, en alzo de Tayowanse zuider rede te naderen en aldaer ankeren: mits ook (onaengesien *Willem Volkerts*, Opperhooft na *Japan*, voorgeslagen had met zijne schepen *Venenburg*, *'s Gravenlande* en *Peperbael* van *Pedro Blanko* langs de kuste van *Sina* de reize na *Japan* te vervorderen) de gehele vloot van twintig schepen, volgens d'orde van hun Edele op *Batavia*, tot in het gezichte van *Formosa* verschijnen zou. Als dan zouden de drie Japans-vaerders van daer zonder *Ankeveen* hunne reize, tusschen *Formosa* en de *Piskadores* door, ondernemen en d'onder-Admirael met d'overige twalef schepen ten eerste na de *Piskadores* zeilen, en aldaer den Admirael met zijne vijf schepen inwachten; maer by quaet weder, al d'oorlogs-schepen zich na de *Piskadores* vervoegen en de drie Japans-vaerders, zonder langer verblijven by de Vloot, hunne reize vervorderen. Ten zelven dage dan zette d'Admirael, volgens genomen besluit, met de vijf schepen *Noteboom*, *Vlaerdingen*, *Kogge*, *Zeehont* en *Jonker*, zijnen koers na *Formosa* over, op de hoek van *Tankoya*, om na de zuider rede van *Tayowan* te lopen, en aldaer het anker te laten vallen.

Den achtsten keerden de *Zeehont* en *Jonker* vruchteloos weder van het najagen op een Jonk, zedert den zesten, door stilte ontsnapt, met bekomen slechts van een Sinees Champantje, hoewel met vijf gequesten op de *Jonker*, en een op de *Zeehond*.

De snoode Sinesen hadden eerst een pot met Arak in een baly, en naderhand ook een Sinese water-baly (daer op een Bamboes stont, met een briefje daer aen gehecht,) en ten laeste ook het Champantje voornoemt laten drijven: 't Champantje hadden d'onsen opgevischt, maer de pot Arak begeerden de schippers door het volk niet over genomen te hebben.

Midlerwijle de *Zeehond* en *Jonker* met deze Jonk noch doende waren, wiert weder een ander Jonk zeil gezien: daer zy, verzelt met d'Onder-Admirael, en zijn geheel Esquader na toe zetten. Naderhand volgde ook de sloep van den Admirael, gewapent met zes basjes en voorder oorlogs gereetschap, en bemant met het gewoonelijk volk, en daer en boven met twalef krijgs-knechten, een vendrig en een korporael, onder gezag van zijnen schipper.

In de veroverde Jonk, den tienden aen boort van den Admirael gebragt, wierd bevonden zeven kleine stukjes geschut, drie-haeks, eenige enkelde kamers, zeep-messen, pieken, een parthye vuur-potten en pijlen, desgelijks meenigte van busse-kruit en ander krijgs-tuig. Voorts bestont de lading in weinig Sappanhout, oude pinang, rottang en oude klapbomen.

d'Admirael liet eenigen der Sinesen eerst met woorden; daer na met dreigementen aenzeggen: indien zy hem de waerheid niet openbaerden, hen de kop te zullen doen af-slaen. Ten dien einde wiert een krijghs-knecht met een bloote houwer achter hen gezet. Zy dan onderzocht, en hen de gelegentheden, tot wat einde zy aldaer kruisten, afgevraegt, zoo kon men echter (eensdeels uit vertrouwen zy den onzen dien niet wilden openbaren: anderdeels vermits de tolken, door onkunde met hen ook veeltijds niet te recht konden komen) uit hen niets verstaen. Maer hun meest over een komend zeggen was, dat zy onder den Tarter t'huis behoorden, en met twintig Jonken Tartarische krijgs-knechten van *Kanton* naer het Eiland *Ainan*, tot versterking der krijgs-bezetting, gebragt hadden, en nu weder met vijf schepen van de zelve Jonken, in gezelschap, op den wegh waren geweest, om naer *Kanton* weder te keren. Voorts beriepen zy zich op hunne pas, die ter orde van den Onder-koning in *Kanton* op hen ten dien einde verleent zoude zijn. Wel gaven zy die aen d'onzen over; maer konden zy den inhoud van dien, niet te verstaen komen. Toen was d'Admirael ontrent het *Kraeke diep* van de *Makkause Eilanden*, en had dat met de horens, een van de noordelijkste *Makkause Eilanden*, noorde ten ooste ontrent vier mijlen van zich.

De Raed, op den elfden door den Admirael by een geroepen, deed de twee voornaemste Hoofden van de veroverde Jonk, *Onghing* en *Ongkeeyn* genaemt, voor zich verschijnen, en dezelve ook onderzoeken en afvraegen; doch kon van hen geen andere verklaring bekomen: dan die meest over een komend was met degene, welke eergisteren door hun gemein volk gedaen was: namelijk dat zy van *Kanton* na *Ainan* krijgs-knechten gebraght hadden, en nu weder op den wegh in het wederkomen waren. Zeiden op het af-vragen, dat *Koxin* al een jaer overleden was, en zijn zoon *Kimsia* het oppergebiet in *Tayowan* en op *Formosa* had: maer hoe 't met den oorlog tusschen den Tartar en Sinesen stond, wisten sy niet. Gevraegt, of zy de *Chiampan*, op den tweeden dezer by d'onzen opgebragt, en achter des Admiraels schip gelegen, ook kenden, antwoorden, na de zelve gezien te hebben, *Ja*, en het een Kantons vaertuig te zijn: maer of de Jonk, daer deselve afgekomen was, juist met hen van *Ainan* ware gezeilt, konden zy d'onzen niet verzekeren.

Hen wierd ook het briefje, van de zelve Jonk bekomen, te lezen gegeven: doch maekten daer eenen gehelen anderen inhout van, als op den achtsten dezer verleden uitgeleit was; zoekende het kruissen, daer in vermelt, te verbloemen, en een anderen schijn te geven. Ook konden d'onzen den rechten inhout niet wijs worden, vermits hun tolken 't zelfste niet wel verstaen noch uitleggen konden: zoo dat zy, tot hun groot verdriet, daer in bleven steken.

Op dit verhael, zoo ten dezen, als ten voorigen dage gedaen, gaf de Admirael den Raed in bedenken, of men deze geschoore Sinesen met hun Jonken en ingeladen goederen, ten aenzien van hun pas, mitsdien zy de minste vyandschap aen de onzen niet betoont hadden, behoorde vry te verklaren: dan of het niet beter ware, dezelve, om zeker te gaen, met zich na *Hokſieuw* te nemen, en het oordeel van haer vry, of onvryheid aen *Singlamong* en *Lipoui*, opperste bestierders aldaer, te stellen: dan of men, met hen pijnelijk te ondervragen, trachten zoude iets naders te verstaen.

Hier op geraetslaeght, zy door de pijninghe lichtelijk wel van de waerheid zouden kunnen afwijken, en verklaren, 't geen d'onzen van hen vermoeden: te weten, dat zy het met *Koxing* aenhangh hielden, en met bedriegelijke passen voeren: en echter wel mogten ten dienste der Tartaren uitgezonden zijn, en onder hunne gehoorzaemheit gehoren, die zy met het aenslaen dezer Jonken, van gene waerde, niet dienden te misnoegen: te meer, alzoo d'orde van hunne Edele op *Batavia*, op het aenslaen van de Jonken gegeven, niet scheen te zien op de genen, die voeren op plaetsen, den Tarter onderhorig; maer die daer buiten in Japan haren handel dreeven. Dan naerdien deze Jonk, door zijne toerusting ten roof, den onzen zeer verdacht, en ook van een ander het klein voornoemt vaertuigh in het aendoen zeer vyantlijk, met bekoming van zes gequeste, bejegent was, zoo wiert na rijpe beraetslagingh eenparelijk besloten, de Jonk voornoemt met zijn ingelade goederen en daer op gevare perzonen by voorraet voor onvry te verklaren, en met zich naer *Hokſieuw* te nemen, om aldaer nader aen de waerheit te komen. Dit hen nu zijnde aengezeit, hebben zy zich daer mede, zoo het scheen, vergenoeght gehouden; met voorwenden alleenlijk, in het wederkeren voor *Koxins* Jonken bevreest te zijn.

Des morgens, met den dag, had de vloot de Noort-hoek van *Ilhados dos Viados*, of het Eilant de *Lemas* noorde ten ooste twee mijle en een halve van haer; maer wiert door een fellen storm verstrooit. Des voormiddag quamen de schepen, *Noteboom*, *Kogge*, *Zierikzee*, *Overveen*, *Naerden*, en *Mars*, op het doen van eenige Kanon-scheuten uit de Admirael, aen de noortzijde van *Lemas*, qualijk een gotelings scheut van de wal, ten anker. Verre achter den Admirael zaghmen twee schepen *Buikſloot* en *Nieuwendam*

dam leggen. Den negen en twintigsten eindelijk quam d' Admirael met tien schepen, als *Nooteboom*, *Ter-thole*, *Kogge*, *Mars*, *het Wapen van Zeeland*, *Zierikzee*, *Buik-sloot*, en de *Vink* buiten op de rede van *Hokfieu* behouden ten anker. De andere schepen, als *Vlaerdinge*, *Overveen*, *Nieuwendam*, *Ionker*, *Meliskerke*, en de *Zeehont* waeren belast na de Bay van *Tinhay* en de *Behoude Fortuin* te lopen. Voorts deed hy by brieve zijne komste den Stedehouder van het kasteel van *Minjazeen*, voor aen op de reviere van *Hokfieu* gelegen, desgelijx den Onder-koning *Singlamong* en Veltheer *Taising Lipoui* verwittigen.

Den twintigsten van Wijn-maent, na langh vertoeven en veel over en weder schrijven, en onderhandeling met hare Hoogheden, over de voorwaerden in het beoorloogen der Koxinse Roovers, quam de onder-Admirael *Huibert de Lairesse* beneven *Hogenhoek* weer aen boort van den Admirael by *Soanchesoe*, met eenen brief van den Onder-koning *Singlamong* aen hem: die op dezen zin uit quam:

Singlamong schrijft dezen brief aen den Admirael.

Uwe E. is van verre landen hier aengekomen met machtige schepen, ten dienste van onzen Keizer, 't welk een zeker teken is van d'oprechtigheid der Hollanders. Hoe zullen wy zulke getrouheid konnen nabehoren vergelden? Onnodig is het dat U E. dankbaerheit bewijst voor de gezondene kleinigheit. U E. schrijft om het bezegelt van 't geen tusschen ons beide voorgevallen is. Maer hoe zou ik zulx hebben kunnen doen: naerdien U E. 't zelve, in onze tale alleen geschreven, niet verstaen kan: hierom heb ik 't zelve noch uitgestelt. Derhalve verzoek ik, dat U E. de zaken des oorlogs gelieve te laten schryven in de Hollandse en Sinese tale, op een papier, en 't zelve my te laten toekomen, ten einde ik zulx mede duidelijk begrijpen mag.

Wanneer wy zamen de roofnesten, Ay- *en* Quemuy, *zullen vermeestert hebben, zullen wy met uwe schepen ook onze Jonken en krijgsknechten voegen, om* Tayowan *aen te doen, en alzoo den gehelen aenhang van die rovers te verdelgen.*

Het is zeker en vast, dat onze Keizer den grooten dienst der Hollanders, aen zijn Rijk bewijzende, zal vergelden, met het toestaen van den koop-handel over en weder: want ik en de Veld-overste Lipoui *zullen aen zijne Majesteit over zoo groote getrouheid grondelijk schrijven, en by overwinning den Hollanders daer van de eere geven.*

De verzochte Jonk, om tijdinge na Batavia *te zenden, zal U E. gewerden. U E. gelieve te verwittigen of de zelve met Hollanders, dan met Tartarse Sinesen most bemant worden. U E. gelieve daer toe toch geen schip te gebruiken, op dat de maght niet zwak werde: alzoo het zelve in den oorlogh noodigh is. U E. gelieve noch maer een zeer kleinen tijd te vertoeven met het vertrek: want ik verwacht eerst bescheit van* Lipoui. *Wanneer dit gekomen is, zullen wy den rechten dagh beramen. Dit is dan ten antwoorde aen U E. geschreven: alles is niet wel op papier uit te drukken. Geschreven in het tweede jaer des Keizers* Konghi, *de negende maent, den negentienden dagh.*

Den een en twintigsten, dan, op verzoek van den Onder-koning, wierden de voorwaerden en verdingen in het Sinees en Duids op een gebloemt papier geschreven, en beide door den Admirael, en den Sekritaris onder der Kompanjies zegel in roden lakke, ondertekent, met den Koopman *Ernst Hoogen-hoek*, tegens den middag na land gezonden. Ook wiert *Hoogenhoek* belast te verzoeken, dat de Onder-koning den onzen 't zelve, alzoo met zijn zegel bevestight, weder geliefde te laten gewerden, met toezegging hem als dan ook een ander van gelijken inhoude te zullen laten toekomen. De voorwaerden luiden aldus:

Eerstelijk, een onverbrekelijke vrientschap, tusschen ons en de onderdanen van zijne Keizerlijke Majesteit van Sina *en* Tartaryen

II. *Malkanderen trouwelijk by te staen tegen de Sinesen, onze vyanden, tot de zelve zullen t' onder-gebraght zijn.*

III. *Wederzijds schriftelijke overleveringe te doen van de tekenen der vlaggen en vaendelen, om dié van des vyants te kunnen onderkennen.*

IV. *Met den tocht na den vyant wederzijds te spoedigen.*

V. *'s Rijks Jonken en vaertuigen zullen onder onze vlaggen gevoegt, in drie Esquaders verdeelt en tot de komste voor* Ay *en* Quemuy *daer by gehouden worden: wanneer onze ondiepst gaende schepen by een getrokken zullen werden, om met de zelve Jonken van 't Rijk binnen de haven te lopen: waer toe wy dan met drie Sinese Piloten verzien zullen werden.*

VI. *Den vyant gelijkelijk aen te tasten en te landen.*

VII. *D'Oost-Indische Kompanjie zal een vryen en onbekommerden handel in het geheel Rijk van* Sina *en* Tartaryen: *benevens in zijne Keizerlijke Majesteits landen, van nu voortaen hebben voor eeuwig en altoos: doch dat het verhandelen van onze als nu aengebragte goederen zo lange uitgestelt zal blijven, tot dat* Ay *en* Quemuy *met wederzijts t'samen gevoegde maghten zal wezen verovert.*

VIII. *By verovering van* Ay *en* Quemuy, *zullen wy, des begeerig, een van de zelve Eilanden, of een ander daer ontrent, welk ons best gelegen moght komen, in bezit mogen nemen, en daer op krijgs-bezetting houden, om ons voor overlast der roovers te kunnen beschermen.*

IX. *By verovering van* Ay *en* Quemuy *zullen zijner Hoogheids Jonken, vaertuigen en krijgs-volk, met ons na* Tayowan *en* Formosa *overschepen, en, by overwinninge, die plaetse aen ons met alle de kastelen en vastigheden, en het geen daer in bevonden word, overleveren en inruimen, ten einde dat land als voorhene te bezitten.*

X. *d'Onder-koning zal ons met een bequame Jonk gerieven, om eerst daegs met tijdinge na* Batavia *gezonden te worden.*

XI. *Ook bezorgen, dat dit alles by zijne Keizerlijke Majesteit in* Peking *voor goet gekeurt en bevestight wort: beneven het verlenen daer van door zijne Majesteit bezegelde brieven van bekrachting aen de Hollanders.*

In deze punten, gelijk den Admirael den drie en twintigsten by brieve van *Nobel* en *Hoogenhoek* verwittight wierd, maekt de Onder-koningh zwarigheid, te weten: dat hy de zelve niet konde bekrachtigen, voor al eer hy den veld-overste *Lipoui* en de twee Keizerlijke gemagtighden in *Chinchieuw* het zevenste en achtste punt had mede gedeelt, en hun goetvindinge daer op bekomen: 't welk uitterlijk, na verloop van drie of vier dagen op zijn Koninglijk woord, als dan door hem zoude worden bekragtigt: had ook ten dien einde de gemelde voorwaerden, in vorm van een verdragh door d'onzen geschreven, ter post na *Chinchieuw* reeds afgevaerdight.

Desgelijks waren d'andere punten, inzonderheid van *Tayowan* en *Formosa*, by overwinninge met gezamender maghten, den onzen t'eenemael in bezittingh te laten, door zijnen Hoogheid reeds al ten volle, zonder tegenspreken, toegestaen.

Ja had de zelve daer by haer volmondelijk verklaert: dat by overneminge van *Ay* en *Quemuy* de vrye en onbekommerde handel in het gansch Rijk van *Sina* niet voor weinig; maer voor eeuwige jaren den onzen vastelijk zoude vergunt worden, en daer voor vast staen wilde. Alleen verzocht hy de voorzeide drie of vier dagen af te wachten. Wanneer zy den Onder-koning daer op ten antwoord hadden gedient: zijn woord dien aengaende hen niet voldoen konde; maer het een en het ander verzegelt moste worden, had hy al by zijn voorigh verhael gebleven.

Den drie en twintigsten, zond de Admirael, nevens *Lairesse*, den Schout by Nacht *Bartholomeus Verwei*, naer land, met orde, nevens *Nobel* en *Hogenhoek*, by den Onder-koningh zich te vervoegen, om van al de voorstaende punten, en ook dat van den koophandel (waer in zijne Hoogheid zou bewillight hebben,) een opentlijke schriftelijke betuiging, behoorlijk van zijne Hoogheid geteken en verzegelt, te verzoeken: met verklaring de onzen zich dan voor

eerst

eerst daer mede vergenoegen, en na het bewilligen van het nader mangeld punt, het achtste in orde, rakende *Ay* en *Quemuy*, de beraemde drie of vier dagen wachten, doch midlerwijle met het afvaerdigen van de Jonk na *Batavia* voortvaren zouden.

Den zes en twintigsten, gingen de schepen *Vlaerdinge*, *Noote-boom*, *Tertolen*, *Naerden*, *Mars*, *Zierikzee*, *Vlissingen* en de *Kogge*, onder den Schout by Nacht *Bartholomeus Verwei*, van voor de reviere *Soanchieuw* t'zeil, om onder den hoek van *Tsombou* te wachten.

Den zeven en twintigsten quam de tolk *Melman* en een dienaer van zijne Hoogheid *Singlamong*, die zelf na den Veldheer *Lipoui* was geweest, het lang verwacht gezegelt geschrift brengen: als ook twee brieven, een van den Onder-koning en een van den Veldheer. Het geschrift voornoemt luide aldus:

Singlamong, *Opper-gebieder en Koning over dit Landschap van* Fokien, *heeft besllooten in zijne vergaderingh het navolgend:*

Singlamongs Jonken zullen voeren een zwarte vlagge: daer in een roode ronde mane staen zal.

Matthithelauja, Stedehouder in *Soanchieuw*, een gele vlagge met een witte wimpel: zijne onderhoorige Jonken een witte vlagge en een rode mane daer in, met een rode wimpel: desselfs Mandarijns een groene vlagge met een roode mane daer in, en een witte wimpel.

Tonganpek, een zwarte vlagge en een witte wimpel: zijne krijgs-bevelhebbers een zwarte vlagge met een witte mane daer in.

Soenfinpek, een zwarte vlagge en een roode wimpel.

Jantoetok, een zwarte vlagge met een geele wimpel.

Loylauja, een groene vlagge, met een witte mane daer in: desselfs krijgs-bevel-hebbers een groen vendel, met een rode mane daer in, en een witte wimpel.

Thelauja, een groene vlagge met een rode mane, en een zwarte wimpel: zijn krijgs-bevelhebbers een groene vlagge met een rode mane daer in, en een roode wimpel.

Toejoeng, een groene vlagge met een rode mane, en een witte wimpel.

De Hollandsche schepen zullen nef- «
fens onze Jonken hier van daen gelijk «
en gezamentlijk t'zeil gaen: de klein- «
ste en ondiepstgaende, neffens onze «
ondiepgaende Jonken voor 's vyands «
land gekomen, eerst en gelijk binnen «
loopen: en de grooter schepen, desge- «
lijks onze groote Jonken, achter aen «
volgen. Zoo de Hollandsche of onze «
schepen moghten eenig gewelt lijden, «
zullen malkandere niet verlaten; maer «
zoo veel doenlijk is, bystaen en hulpe «
bieden. Beloven daer op, elkandre trou «
te zijn, als lieden van een herte toe «
komt: en zal voortaen gene vyand- «
schap onder ons aen de Hollanders «
getoont worden. Ook zal *Tonganpek* «
twee bequame vaertuigen aen de Hol- «
landers geven, verzien met ervaren «
volk, die voor de Hollandsche schepen «
zullen hene zeilen, en tot hunnen «
dienst zijn: desgelijx zal *Tonganpek* de «
Hollanders verzorgen met drie be- «
quame Piloten, in dit vaerwater wel «
kundig, ten dienst van de Hollanders. «
De Hollanders, neffens onze Jonken «
hier van daen t'zeil gaende, zullen «
haer by malkandre houden, tot dat zy «
sien mogen, of de vyand met zijne zee «
magt tot ons uitkomen zal: zoo niet, «
zullen onze Jonken, neffens de Hol- «
landsche schepen, by de hoek van *Laet-* «
jen vervolgens ten anker komen: al- «
waer de vergader-plaets voor onze «
Rijx-Jonken zijn zal, en van daer des «
vyands plaetsen ter zee besetten: wan- «
neer *Singlamong* orde geven zal, wat «
zijn volk in 't landen nakomen moet. «
De Hollanders zullen daegs te voren «
eenen brief ontfangen van *Singlamong*, «
wanneer zy hier van daen zullen on- «
der zeil gaen. Na 't veroveren van des «
zee-rovers plaetsen, *Ay* en *Quemuy*, zul- «
len de Hollanders van onzen Keizer «
tot bontgenooten aengenomen wor- «
den: en zal onze machtige Keizer «
de trouwe hulpe der Hollanders er- «
kennen, en hen op hunne gedane ver- «
zoeken voort helpen. Waer toe ik en «
Lipoui goeden middel uitvinden zul- «
len: wanneer wy de dapperheid der «
Hollanders zullen bespeurt hebben. «
Voorts vermoogen de Hollanders «

„ hun koopmanschappen, die zy hier op
„ deze schepen, en op het schip in de
„ Hoksieuwse Reviere leggende mede
„ gebraght hebben, verkoopen. Doch
„ dewijl 't vertrek der schepen, na den
„ vyand, kort op handen is, zal beter
„ zijn, dat de goederen in *Hoksieuw* verkocht worden, en het verkoopen der koopmanschappen, die by u lieden hier in uwe schepen zijn, uit gestelt, tot dat *Ay* en *Quemuy* sal verovert zijn. Dan die by tijts noch iets verkoopen wil, mag het zelve doen: want u lieden zulx volkomentlijk toegestaen word.

„ Onse Tartarische Jonken zullen alle een zwarte cirkel aen haer zeil hebben. Binnen in de cirkel zal een zwarte letter staen. Dit bovenstaende geschrift hebben wy met onze Koninglijke zegel onder-drukt. In het tweedejaer onzes Keizers *Konchi*, de negende maend.

De brief van den Onder-koning *Singlamong*, aen den Admirael, quam op dezen zin uit:

Verleden jaer zijt ghy van den Koning, op Batavia, *herwaerts gezonden, en met uwe schepen voor* Hoksieu *gekomen, en hebt ons door brieven, als mede mondeling bekent gemaekt, dat gy ten dien einde gekomen zijt, namelijk ten dienste van onzen Rijke, om den Zee-rover te verslaen: 't welk wy alreets voorhene onzen Keizer in* Peking *hebben bekent gemaekt. Dan aengezien ghy niet kunt rusten over de geledene schade, door den zeerover u lieden aengedaen, voor de rovers geheellijk uitgeroit zijn mogten, zoo hebben wy zulx by ons meerder behertigt: naerdien ghy dit jaer wederom hier gekomen zijt ten zelfsten einde, om nevens ons den rover aen te tasten en te verjagen. Uwen brief, voor weinig dagen ontfangen, aengaende d'oorlog, bestiering en orde, die wy onderhouden zullen, onder het beoorlogen van den vyand, hebben wy gelezen; doch daer in bevonden: dat ghy lieden meer voorstel maekt, als verleden jaer gedaen is. Dan ik en* Lipoui *(hoewel Opper-gebieders over dit Landschap) vermogen niet te besluiten met eenige vreemdelingen, voor al eer wy zulx aen onzen Keizer, en 't Hof bekent gemaekt, en daer over der zelver goetkeuring bekomen hebben. Wat aengaet het geen, waer toe wy bevorens orde en last van onzen Keizer ontfangen hebben, om met u lieden te besluiten; zulx is u lieden in dezen nevens-gaenden brief toegestaen, en zal by ons ook vast onderhouden worden.*

De brief van den Veldheer luide aldus:

Lipoui, Veld-overste van het Tartarisch Rijk in dit Landschap van *Fokien*, zend dezen brief aen den Hollandschen Zee-Admirael.

Daegs voor eergisteren heb ik bekomen Singlamongs *en uwen brief: waer in ghy wijtlopig hebt geschreven van het geen tusschen u en ons zoude besloten werden. Ik heb zulx alles gelezen: doch bevindende daer in eenige wichtige punten, heb ik niet goet vinden kunnen, zulx, volgens uwe instellingen, te beantwoorden: Wel is waer ik van onzen Keizer gestelt ben, als hooft: nochtans vermag ik niet in zulke voorvallende zaken te handelen, na mijn begeren; maer moet zulx eerst aen onzen Keizer vertoonen en deszelfs bekrachtiging afwachten: aleer wy zoo een vast besluit maken mogen. Dan ik heb uw voornemen wel verstaen, zult alzoo het bescheit over zulke zaken van het Pekingse Hof moeten afwachten: werwaerts ik alreets eenen brief gezonden heb. Het vertrek uwer schepen naer* Ay *en* Quemuy *zal u van* Singlamong *bekent gemaekt worden, die u van alles volkomen orde zal geven. Ghy hebt in de verdragbrief gestelt, als dat wy, na het veroveren van* Ay *en* Quemuy, *met uwe schepen, onze Jonken en volk na* Tayowan *overschepen zouden: desgelijx dat u hier in* Hoksieu *of elders een vaste plaetse mogte gegeven worden, om uwen koophandel te drijven. Zulx is alreeds na het Pekingse Hof geschreven. Wy verwachten van daer haestig bescheit: wanneer wy u lieden op zulke punten bescheit zullen toekomen laten. Uw verzoek is om drie piloten: die zullen u van* Singlamong *toegestaen worden. Hier neffens zende ik u een uitdrukkinge van de vlaggen der schepen, die alhier uit de revier na* Ay *en* Quemuy *gaen zullen: waer aen de zelve zullen konnen onderscheiden worden.*

Suntokquon, Admirael van *Lipoui*, zal voeren een blaeuwe vlagge, met een

een zwarte mane daer in, en een witte wimpel.

Cheytinquon, een zwarte vlagge, en een witte mane daer in.

Sulauja, een groene vlagge, met een roode mane.

Schunluwan, Krijgs overſte, een roode vlagge met een zwarte mane.

Toeloewan, Hopman, een witte vlagge, met een zwarte mane.

Quolauja, Hopman, een groene vlagge, met een witte mane.

Jan Sumpin, een groene vlagge.

Goo Sumpin, een zwarte vlagge, en een blaeuwe wimpel.

Dit bezegelt geſchrift voornoemt, met dat van de onzen, aen zijne Hoogheid gezonden, om te verzegelen, vergeleken, bevont men in de onderſtaende voornaemſte deelen te te verſchillen: namelijk,

Het in bezit nemen der Eilanden *Ay* en *Quemuy*, wierd daer in niet aengehaelt; maer voorby gegaen.

Geen gewagh, zoo de zelve verovert waren, wierd daer in gemaekt, om als dan met de onzen na *Tayowan* en *Formoſa* over te ſchepen, als alleenlijk in den brief van *Lipoui*.

Wegens den vryen handel, door het ganſch Rijk: als ook het verdrag by den Keizer te doen bekrachtigen, wierd aldus gewagh gemaekt: te weten, dat by verovering van de Eilanden *Ay* en *Quemuy* d'onzen by den Keizer tot bontgenooten zouden aengenomen worden: ook dat zijne Majeſteit onze hulpe zou erkennen, en op de gedane verzoeken, waer toe *Singlamong* en *Lipoui* goeden middel zouden uitvinden.

Behalve het welk, het geſchrift of beſluit voornoemt van den Koning en zijnen Raed in den zin meeſt met dat van de onzen over een quam. Wijtloopiger was ook op het voeren der vlaggen en andere onwichtige dingen by hen gelet. De brief van den Onder-koning *Singlamong* was ook met zijn zegel beveſtigt: maer niet die van *Lipoui*.

De Admirael *Bort* ſchreef, op het ſchrijven van hare Hoogheden *Singlamong* en *Lipoui*, in dezen zin te ruch, met by voegen van een geſchrift, wat vlaggen en vaendelen de onzen gewoon waren te voeren, en voeren zouden. Beneffens den brief van uwe „ Hoogheid, en den Veldheer *Lipoui*, is „ my op giſteren ook toegebraght, het „ beſluit in uwe Hoogheids vergadering „ over onze zaken genomen: waer by „ ons alleenlijk toegeſtaen word, onze als nu aengebrachte Koopmanſchappen te mogen verkoopen, die „ weinigh zijn, en waer van de Kapitein *Nobel* uwe Hoogheid t'allen tijde „ een lijſte zal kunnen geven. Wy nemen dit toegeſtaen aen, onder beding het zelve openbaerlijk zoo hier „ in *Soanchieuw*, als *Hokſieuw* tegenwoordigh zal afgekundight, en den „ volke met aenplakken van brieven „ bekent gemaekt worden. Daer beneffens dat de Kapitein *Nobel* daer op „ zich zal mogen begeven na *Hokſieuw*, „ en op zijne aenkomſte aldaer aenſtonts een aenvang, met het verkoopen der goederen maken. En hoewel „ dit een kleine weldaet is voor de dienſten, die wy aen het Rijk zijn genegen „ t'allen tijde te bewijzen, zoo willen „ wy nochtans vaſtelijk hoopen en vertrouwen, dat zijne Keizerlijke Majeſteit ons hier na den koophandel voor „ eeuwigh en altoos in zijn Rijk niet „ weigeren zal, als komende met zijne „ goederentheid en mildadigheid over „ een, alle vreemde volken, met grooten koſten t'zijnen dienſt gekomen, „ mildelijk te vergelden. Wy verklaren „ dat deze tegenwoordige vloot ſchepen onze Heeren en Meeſters over „ de hondert duizent [a] taylen van uitruſting te ſtaen, en noch maendelijk „ niet minder dan veertig duizent taylen van onderhouding te koſten „ komt: dat aen de vloot, verleden jaer „ vruchteloos weer na *Batavia* gekeert, „ na gelangh een groote zom gelts gehangen is, kan uwe Hoogheid wel begrypen: gelijk ook wat ſchade wy „ daer en boven met't verongelukken „ van twee koſtelijke ſchepen, tot zijne „ Keizerlijke Majeſteits dienſt gekomen, gehad hebben. Of nu het voordeel, uit het verkoopen van weinigh „ goederen voor deze reize te trekken, „ in't minſte ophalen kan ons reets gedane zware koſten, geven wy uwe „ Hoogheid zelve te bedenken. Derhal-

[a] *Ieder Tayl op 57. ſtuivers gerekent.*

„ ve wy niet na laten mogen, nochmaels „ aenhoudelijk te verzoeken, ons den „ koophandel voor eeuwigh en altoos, „ het geheel Rijk door, mag toegeſtaen „ worden, en ons daer van een ge- „ ſchrift t'onzer verzekering verleent „ werden.

„ Van de punten, in onze voorwaer- „ de geſtelt, ſprekende van *Ay* en *Quemuy*, of een ander Eiland, daer on- „ trent, by verovering, ons in het bezit „ te geven: als mede om dan ook met „ een neffens ons na *Formoſa* en *Tayowan* „ over te ſchepen, en dat land by her- „ winning weder in te ruimen, maekt „ uwe Hoogheids beſluit geen gewagh: „ gelijk ook niet van het punt, welk „ melt, om ons van alles brieven van „ bekrachtiging van zijne Keizerlijke „ Majeſteit te verzorgen.

„ Evenwel verhoopen wy dit alles „ namaels, door uwe Hoogheids gun- „ ſte, voor ons wel verkregen zal wor- „ den: op welk vertrouwen wy dan „ goet en bloet ten dienſte des rijks wa- „ gen, en niet ruſten zullen: voor dat „ wy de roovers gedempt en t'onder- „ gebraght hebben. Waer toe wy dan „ ook als nu gereet zijn, onze oorloghs „ maght nevens die van uwe Hoogheid „ te zamen voegen, om den vyand ge- „ zamentlijk op 't lijf te vallen en te „ vernielen. Alleen verzoeken wy, „ daer mede wat gehaeſt en ons den dag „ van het vertrek na *Ay* en *Quemuy* te- „ genwoordigh magh bekent gemaekt „ worden: alzoo de tijd, by hun Ed. „ de Heeren Generael en Raden van „ *Indiën* geſtelt, om daer te verſchijnen, „ reets al verſtreken is. Gins zijn noch „ eenige gevangenen van ons: uwe „ Hoogheid gelieve aen hen te ge- „ denken, om de zelve in vrydom te „ ſtellen, en aen ons over te leveren, „ zoo zy in handen van uwe Hoogheids „ volk mogten komen te vervallen. In „ *Kanton*, zoo wy verſtaen, onthou- „ den zich twee van onze Tayowanſe „ overloopers, die wy verzoeken daer „ niet mogen gedooght; maer ons ge- „ boeit toegezonden te worden: naer- „ dien het eervergeten ſchelmen zijn, „ die de ſtraffe des doots niet ontgaen „ kunnen. In *Makau* worden van ons „ noch gehouden een Hollandſe ſtuur- man, nevens een jongen, met een “ Jonk van *Batavia* daer gekomen. Wel- “ ker verloſſing uwe Hoogheid ook ge- “ lieve te wege te brengen: aengezien “ de Portugeſen aldaer tegenwoordigh “ gene reden hebben de zelve te hou- “ den: alzoo de oorlogh tuſſchen ons “ en hen onlangs, met het maken van “ vrede in *Europe*, is komen op te hou- “ den. De vlaggen en vaendelen, die “ uwe Hoogheids volk en andere op “ den aenſtaenden tocht, na den vyand, “ voeren zullen, hebben wy by uwe “ Hoogheids beſluit gezien. De onzen “ zal uwer Hoogheid blijken by dit “ nevens-komende ſchriftelijk brief- “ je: waer mede dan de beſprooke “ voorwaerden van onze zyde ook vol- “ daen is. “

In het ſchip de *Nooteboom*, den 27. “ van Wijn-maend 1663. Voor *Soanchieuw*. “

BALTHAZAR BORT. “

Het briefje van de vlaggen en vaendels, die de Hollanders in den aenſtaenden tocht, gevoeght met de Tartarſche oorloghs-maght, na den vyand zouden gebruiken, luide aldus:

De Hollandſe vlaggen, die dage- “ lix van 't ſchip waeien, zijn root, wit “ en blaeu. “

Wanneer een witte vlagge van de “ Kompanjie waeit, en daer by een ka- “ non-ſcheut gedaen word, wil d' Ad- “ mirael den Raed vergadert hebben. “ Ook betekent het waeien van deze “ vlagge vreden: gelijk het waeien van “ de roode, oorlogh, en aenvangh te “ ſtrijden. “

Op het waeien van een roode, wit- “ te en blaeuwe wimpel van den Ad- “ mirael, volgen al de ſchepen hem. “

Des Admiraels Kapitein zal voe- “ ren een groen vaendel, daer aen het “ boven eind ontrent de ſtange een ver- “ gulde leeuw met zijne pijlen in de “ poot ſtaet. “

Des zelfs onderbevel-hebbers zul- “ len voeren vaendels van verſcheide “ gront-koleuren: als van root, blaeu, “ geel en groen, die aen de hoeken “ vlammen en punten van verſcheide “ kleuren hebben. “

„ De Schout by Nacht zal voeren „ een blaeuw vaendel, met eén leeuw „ boven aen de ſteng van 't vaendel: „ deſſelfs onderhoorige bevel-hebbers „ graeuwe, blaeuwe, wit en geele, „ met verſcheide vlammen. Al andere „ krijgs-bevel-hebbers zullen uit ge„ mengelde kleuren voornoemt vaen„ dels voeren: en konnen zulke van de „ Tartaren, zoo van vendels, klee„ dinge en wapenen wel onderſchei„ den worden.

Den tweeden van Slacht-maend quam *Konſtantijn Nobel* van *Soanchieuw*, benevens den onder-koopman *Filips May*, aen boort des Admiraels, en braght een beſcheit-briefje van den Onder-koning *Singlamong*, daer in de tijd van het vertrekken der vloot, en andere dingen wierden bekent gemaekt, als blijkt uit den volgenden inhoud:

In de tiende mane, den eerſten dag, heb ik aen den gezant Nobel *gelaſt, om aen den Hollandſchen Admirael te verwittigen, hoe uit deze Reviere* Soanchefoe *al onze Tartariſche Jonken, den negenden dagh van deze onze tiende mane uitlopen zullen, en buiten by de Hollandſche ſchepen in de haven van* Schoeni *ankeren; maer by bequaem weer en wint ten zelven dage, neffens uwe ſchepen, in zee loopen, en voorts zeilen tot voor de bay van* Wattauw. *Vijf van uwe wel bezeilſte en ondiepgaende ſchepen zullen neffens onze wel bezeilſte Jonken voor uit zeilen, en in de haven van* Wettauw *in loopen: de overige tien ſchepen, neffens onze groote Jonken, buiten de haven voornoemt ankeren. Zoo wy eenige van des vyands Jonken in de bay van* Wettauw, *als ook in de haven van* Kinſakian, *vinden mogten, gelijk te vermoeden is, zullen gezamentlijken de zelve ſlagh leveren.*

Aengaende het landen op des vyands Eilanden, daer over heb ik en Bethetok *een beſluit genomen: en is zulx niemant als ons beiden bekent: wy zullen u zulx mede bekent maken, wanneer dicht by de plaets komen zullen, op wat dagh en tijd wy de zelve zullen aentaſten.*

Ik heb den Gezant bekent gemaekt, dat hy brenge de lijſte van uwe mede gebragte koopmanſchappen, op Minjazeen *in uw ſchip geladen. Ik zal de zelve, neffens den Gezant, aen den Hokſieuſen Stadhouder over zenden: daer neffens aen de zelve laſt geven, tot het verkoopen uwer koopmanſchappen in het openbaer. Waer toe de* Konbon *u lieden dienſtigh zal zijn.*

Nobel braght ook eenen brief van den Veldheer *Lipoui*, in antwoorde van des Admiraels geſchreven. Dees luide aldus:

Den negen en twintigſten van deze negende mane heb ik uwen brief ontfangen, en deſſelven inhoud wel verſtaen. Ook is my in den zelven bekent gemaekt, de verſcheide af-beeldinge der Hollanſche vlaggen en wimpels, die by ons voor goet geoordeelt zijn: gelijk ik mede aenſtonts onzen onderhoorige bevel-hebbers, om zich daer na te ſchikken, heb bekent gemaekt.

Ghy zijt hier gezonden van uwen ouden Koning op Batavia, *om met uwe ſchepen en volk ons Rijk ten dienſte te ſtaen, en met ons gezamentlijk na* Ay *en* Quemuy *te gaen, ten einde den zee-roover te verſlaen: op dat dees geheelijk magh uitgeroeit worden. Derhalve vertrouwen wy, dat ghy lieden u in het aentaſten van des vyands landen en vaertuigen dapper quijten zult, op dat, wanneer 's vyands plaetſen zullen verovert zijn, ghy met grooter eere na* Batavia *wederkeeren mooght, en aldaer aen uwen ouden Koningh verſlagh van uw wedervaren doen: hoe ghy hier, uw lang gewenſcht oogwit getroffen hebt; waer om ghy nu twee verſcheide jaren hier gekomen zijt.*

Ghy ſchrijft, wy brieven van verzekering u zouden laten toe komen, dat ghy hier, door het geheel Rijk eeuwig en altoos zoud mogen handelen, beneven het vergunnen van bequame plaetſen en huizen. Deze brieven kunnen wy u niet mede deelen, alzoo 't zelve te doen, in ons vermogen niet ſtaet: maer wachten tot dat u de zelve van onzen Keizer van Peking *toekomen, aen den welken ik daer over al reeds geſchreven heb: waer aen ghy niet behoeft te twijfelen: want voor dezen een Mandarijn van aenzien uit het Pekingſe hof in* Hokſieuw *aengekomen is, met brieven van onzen Keizer,*

die den Gezant Nobel *en* Pedel *ter hant gestelt zijn: in de welke het toestaen van den koophandel aen de Hollanders bekent gemaekt wiert: weshalve uw medegebragte koopmanschappen te verkopen u vergunt en toegestaen wort. Maer na het veroveren van* Ay *en* Quemuy, *wanneer ghy na* Hoksieu *met ons keeren zult, zullen wy het bescheit van uwe verdere gedane verzoeken van onzen Keizer in haesten te gemoet zien. Uw verder verzoek is, dat onze krijgsknechten uwe gevangenen, zoo mannen als vrouwen, de welke op 's vyands landen voornoemt zijn, niet beschadigen of in de woede des oorlogs dooden mogten. Zulx zal van d'onzen niet geschieden. Maer zoo de zelve den onzen in handen vallen, zullen die u lieden alle toegezonden worden: want ik zeer ernstig aen mijne onderhorige Bevelhebbers zulx, en die weder aen hunne krijgsknechten in 't gemein bevolen heb. De dag des vertreks, wanneer uwe Jonken zullen zeilgaen, zal u van* Singlamong *heimelijken aengeschreven worden.*

Den elfden zeilde d'Admirael uit het gat der reviere van *Soanchieuw*, en quam met drie schepen, als *Noteboom*, *Kaneelboom* en *Jonker*, onder den hoek van 't *Sombou*, dicht by den Schout by nacht ten anker: hoewel niet van de Tartarse Jonken gevolgt wierden. De Schout by nacht *Verwei* had van den zevenden van Wijn-maent tot den zes en twintigsten in de reviere van *Soanchefoe* gelegen: en was toen met drie schepen, *Vlaerdingen*, *Naerden* en *Zeehont* buiten gezeilt.

Den dertienden wiert d'Admirael by brieve door *Tonganpek* verwittigt, dat zijne Jonken daegs te voore, den dertienden dag van de tiende maen, buiten de reviere van *Soanchefoe* in de Bay van *Schoeni*, ten anker waeren gekomen: dat dien morgen hem toegebracht was een brief van den Admirael *Matitoe*: (die voor drie dagen alreets na de hoek van *Wetauw* vertrokken was;) waer by hem wiert bekent gemaekt: dat hy met de Rijx Jonken den veertienden dag dier mane op *Wetauw* zoude verschijnen, en den Hollandschen Admirael zulx mede bekent maken, om neffens zijne Jonken derwaerts te zeilen. Dies verzocht hy d'Admirael heden met zijne schepen neffens de Rijx-jonken geliefde onder zeil te gaen, om aldaer tydig binnen te komen.

Op d'ontbieding dan van *Tonganpek*, die d'onzen met zijne Jonken voor uit zagen zeilen, ging d'Admirael ook met veertien schepen van de hoek van 't *Sombou*, na de hoek van *Puthay* zeil, daer achter hy des avonts op negen vadem behouden ten anker quam.

Jakob Gommers Schipper van 't Jacht *Zierikzee*, (welk door storm van de reviere *Soanchieuw* aldaer voor eenige dagen was aengekomen) quam aenstonts aen boort des Admiraels, en bragt met zich, eenen onzer Duitsche gevangenen, *Mauris Janzen Vis* geheten, geboortig van het Eiland *Mauritius*, die onlangs by den Sinesen vyand gevangen was geweest, en van hen tot d'onzen gezonden. Hy stelde den Admirael ook eenen brief ter hand, door de vyanden met dezen *Mauris* op den tienden dezer aen hem gezonden. De brief was geschreven door *Summimpesiou*, anders *Sioubontok* genoemt, de tweede of naeste perzoon van den Jongen *Koxin Kimsia*, die over d'eilanden *Ay* en *Quemuy* en andere daer ontrent het opper-gebiet had. Dees luide vertaelt aldus:

Summimpesiou *of* Sioubontok, *Gezaghebber op* Quemuy, *zent dezen brief aen d'Opperhoofden van het Hollandsch schip.*

" Ghy hebt verstaen en weet, dat *Koxinga* voor twee jaren *Toyowan* verovert heeft: 't welk voor dezen zijns vaders land geweest is.

" Dit geschiede, ter oorzake hy voor zijne krijgsknechten, die hy in den oorlog tegen *Tartaryen* gebruikte, aldaer een onderhout-plaets beschikken moste. Voor twee jaren is *Koxinga* op *Formosa* tot *Sakkam* gekomen: wanneer *Jakobus Valencijn* hem het kasteel geschonken en gegeven heeft, en met malkandre besloten hebben, dat de Hollanders op *Sakkam* of elders een loosje zouden bezitten, om den koophandel met d'ingezetenen van

„ van *Koxinga* te drijven, en met mal- „ kandre in vrede en eendragt te leven. „ Wat de Tartaren aengaet, die zijn „ alle zeer verzwakt en hun magt is al- „ reeds gebroken: naerdien zy de twee „ Landschappen, *Huquan* en *Nanquin*, „ verloren hebben. Dewijl nu de Tar- „ taren vrezen, als zy *Koxinga* hooren „ noemen, van wegen zijnen ontzache- „ lijken name, zoo hebben zy u lie- „ den verzocht om tegen ons te strij- „ den, met uwe schepen. Wy hebben „ hier tegenwoordig volks genoeg, om „ hen te verslaen. Uwe schepen zijn „ groot en diepgaende, die mogen niet „ binnen in de reviere komen; maer „ moeten haer in zee onthouden, door „ de droogte in de reviere. Ook is u „ wel bewust, als wy in *Tayowan* wae- „ ren, dat wy van oorlogs volk en wa- „ penen wel voorzien waeren. Derhal- „ ve ziet voor u, dat u d'Ooster-Tarters „ niet bedriegen: want der Tartaren „ hert schelmachtig en bedrieghelijk is, „ gelijk ghy bevinden zult, dat zy in „ het strijden neffens uw volk de vlucht „ zullen nemen en verlaten u met uwe „ schepen. En schoon zy by u blijven, „ zullen grote onlusten tusschen u en „ hen rijzen: want zy zeggen zullen, de „ Hollanders hebben ons niet geholpen „ in den strijd: wy hebben *Koxingas* magt „ alleen moeten tegenstant bieden. Ja, „ al hebt ghy ons overwonnen, de Tar- „ taren zullen u evenwel geen plaets „ of huis verlenen, om uw goet te mo- „ gen verkopen: waer mede zy u be- „ driegen: want *Singlamong* en *Lipoui* „ zulx duidelijk voorhene tegens ons „ en d'onzen gesproken hebben: de „ Hollanders meinen hier een loosje te „ erlangen en vryheit te genieten, om „ hunnen koophandel hier by ons te „ drijven: zulx is mis, als ghy u aen ons „ overgeeft. De Keizer in *Peking* weet „ van al uwe zaken niet: of hy zal u niet „ aenraden tegen ons t'oorlogen. Ook „ zult ghy bevinden, dat ghy zulke „ voorwaerden by hen niet verwerven „ zult, als ghy beoogt te verkrijgen. „ Daerom komt het bedrog te voore.

„ Al uwe schepen, die ter zee varen, „ zijn handel-schepen, en niet ten oor- „ log uitgerust. Wilt ghy met ons han- „ delen, zoo hebt ghy te weten dat hier in zee veel klippen, zanden en droog- " ten zijn, daer uwe schepen lichtelijk " schade zouden mogen lijden. Maer " in *Tayowan* hebben wy zuiker, herte- " vellen en andere koopmanschappen " meer in overvloet. Zoo ghy dan met " ons wilt een besluit maken, om met " elkandre te handelen, zoo laet u *Kim-sia* weten: dat hy u een plaets en wo- " ning als mede een haven voor de sche- " pen te bergen, uwen kooplieden ge- " ven zal. Ik heb een van uw volk, nef- " fens d'onzen, by uw gezonden, om " uw hert, zin en meining op desselfs " wederkomste te verstaen. Zoo ghy " iets begeert met ons te handelen, zoo " stuure drie mannen van d'uwen by " my. Wy zullen malkandere eerstelij- " ken daer van spreken. Wy zullen u de " huisvrou van *Valencijn*, de Prediker " *Leonards* met zijn huisvrouw en al " d'andere huisgezinnen en volk weder " ter hant stellen. Wy schryven zulx uit " ernst en liegen niet. De Hollander " *Assam* is voor twee jaren by *Jakob Va-lencijn* op *Sakkam* tolk geweest. Daer- " om heb ik den zelven neffens dezen " brief aen boort gezonden, om u alles " t'openbaren en de rechte geschapen- " heid van onse gelegentheid te zeggen. " In het jaer van *Yunlie*, in het zeventien- " de jaer, de tiende mane, den negen- " den dag. "

De Schipper *Jakob Gommers-bach* liet den Jongen *Koxin* met het Cham- pantje, daer mede *Mauris* den brief gebragt had, weder schriftelijk we- ten: dat hy noch zijne Bevelhebbers niet vermogten behoorlijk antwoort daer op te geven: maer des most eerst den Admirael verwittight en orde van den zelven verwacht worden. Dies nodig zou zijn, dat zijne Hoog- heit hem een Koya met roeiers toe- zond, om de bode *Assam*, alzoo by de Sinesen, en by de onzen *Mauris* ge- naemt, na den Admirael te brengen, om antwoort op zijn voorslagen te halen.

Dees *Mauris Jansz. Vis* verwittigde, so uit eigen zelf, als op afvraginge, den Admirael en zijnen Raet, dat de vyant op *Aymuy* vier of vijf duizent gewa- pende mannen sterk was, en daer geen andere vastigheden waren, als een ronde

ronde ſtene muur, zonder punten en geſchut: dat op *Quemuy* hondert of hondert en vijftig gewapende mannen waren; ook geen andere ſterkten, dan een ronde ſtene muur, ſonder geſchut. Dat op het Eiland *Liſſoe* maer boeren woonden; en den vyant daer op gene ſterkten had: dat op 't Eiland *Goutſoe* een kaſteeltje was, en hun vrouwen haer onthielden in twalef of dertien nieu opgemaeckte huizen. Dat zeker *Anpontek*, een overloper van de Tartars, op *Formoſa* en *Tayowan* geboot, en ſich op *Sakkam* onthield, welk niet verſterkt was. In het kaſteel woonden de vrouwen en kinderen van *Koxin*: welk met geſchut voorzien was: maer niet met krijgsknechten, die meeſt landwaerds in verdeilt waeren, ten getale van ontrent vijf duizent: hoewel zeer vermindert door het weg lopen: ook had de Formoſaenſe Keizer van *Middag* velen door verraſſing gedoot, die ook eenige Hollanders by zich had. Dees Keizer en de bergluiden wouden zich der Sineſe Regering niet onderwerpen; maer al de dorpen ten platte landen wierden onder het geweltvan de Sineſen gehouden: en genoten de Formoſanen maer een ſober levens onderhout. De Sineſen hadden zich des Jongen *Koxins* bevelen onderworpen.

Voor *Ay* en *Quemuy* lagen ontrent tachtig grote en twintig gemeine Jonken, met krijgsknechten: daer en boven noch twee hondert en zeſtig Jonken ongewapent, daer hun vrouwen, huisgezinnen en goederen in waeren.

De Steden op *Ay* en *Quemuy* waeren meerendeels verlaten, en hadden de Sineſen zich gereet gemaekt, om na *Formoſa* te vluchten: beneffens verſcheide andere antwoorden: inzonderheit op de vragen van den brief, door *Sjoubontok* aen d'onzen gezonden. Op de tydinge dan, door *Mouris* wegens de gelegentheit der vyanden bekomen, wiert by den Admirael en zijnen raet in aenmerking genomen: hoe zy met lang vertoeven, om de vyantlijke eilanden aen te doen, dezelve wel mogten ontvolkt en de Sineſen na *Tayowan* en *Formoſa* gevlucht vinden: welk voor al die nde voorgekomen te worden: gemerkt d'onzen anders *Formoſa* zoo veel te ſterker zouden maken. Derhalve wiert goet gevonden en beſloten, ten zelven dage den onder-Admirael en Hopman *Poleman*, als Gemagtigden, na *Tonganpek*, krijgs-overſte der Tartariſche ſcheeps-vloot, leggende onder de hoek van *Puthay*, te zenden, om den zelven met ronde woorden af te vragen, of hy niet voornemens was, nevens al zijne oorlogs-jonken en krijgsmagt, noch op dien dag, met d'onzen te zamen gevoegt, onder zeil te gaen, en alzoo gelijkelijk den vyant t'overvallen, en hun Jonken te verſlaen: ten einde d'onzen des te beter, zoo hy zulx nochte met de geheele vloot, nochte met een gedeelte der zelver wilden ondernemen, een beſluit konden nemen, wat hen in dit geval te doen of te laten ſtont: met dien bedinge, dat de gemelde Gemagtigden alsdan verzoeken zouden, dat *Tonganpek* den onzen toeſtont, zy zich met hunne ſcheeps-vloot en krijgsmagt alleen ten einde voornoemt, na den vyant begaven, alzoo zy niet genegen waeren, langer aldaer vruchteloos te vertoeven. En op dat bleek, d'onzen met open deure wandelden, en den Tartar alles openbaerden, zou zich ook met de Gemagtigde *Mauris Janſz. Vis* na *Tonganpek* vervoegen, en hem deſſelfs verſchyning met den brief van *Summimpeſiou* bekent maken: doch (ten aenziene hy in de Sineſe tale wel ervaren was) niet verder, als de Gemagtighden hem belaſten en in den mond geven zouden, met bevel, zoo zy hem wat naders quamen af te vragen, eerſt den onder-Admirael zulx aen te dienen, en met eenen af te wachten, wat hy als dan daer weder op antwoorden zou: alzoo d'onzen niet konden goet vinden, voor als toen, den gehelen inhout des briefs, en inzonderheid 't geen in ſmaet van de Tartaren als anderzints geſchreven ſtont, hem mede te delen; maer alleenlijk hen bekent te maken, dat de Sineſen de onzen aenzochten, om met hem te verdragen: hoewel zy dat afgeſlagen hadden, en beſloten hen op 't lijf te vallen en verdelgen.

De

De Gemagtigden, weder te ruch gekomen, verhaelden, dat *Tonganpek* zeer ernstelijk verzocht had, d'onzen met het vertrek der vloote noch drie of vier dagen het langste wilden toeven: wijl hy niet vermogt te dien dage te vertrekken, ja niet voor bekomen last van *Singlamong* en *Lipoui*.

Ook wende hy voor zulx niet te zijn d'inhout van het gemaekt verdrag, tusschen *Singlamong* en d'onzen: alzoo daer in uitgedrukt stont, dat men den vyant gelijkelijk zoude aentasten: met byvoegen (want de Gemaghtighden drongen hert op het vertrek aen) zoo d'onzen dan immers wilden vertrekken, dat'er eenige schepen, alwaert slechts twee of drie, om nevens hunne krijgs-maght, binnen *Quemuy* en het vast land door te zeilen; naer luit van het opgerecht verdrag, by hem moghten worden gelaten.

Midlerwijle stont *Tonganpek* zeer verstelt en verbaest, in het zien van den Hollander *Mouris*, by hen *Assam* genaemt. Vroegh derhalve de maniere en wijze, op welke en tot wat einde hy by d'onzen verschenen was: daer hem dan, in gevolgh van het te voore genomen besluit, op geantwoort wiert: zulx hier door d'ontsteltenis een weinigh weer was overgegaen; hoewel noch niet in 't geheel, uit vreze misschien d'onzen met den vyand wel moghten zamen spannen; maer had echter met woorden daer van niet laten blijken.

Eindelijk zeide *Tonganpek* tegen onze Gemagtigden: niet te kunnen bedenken, hoe d'onzen nu zoo haestig met vertrekken waeren, daer zy zoo lang gewacht hadden: en of zy nu noch niet drie of vier dagen konden vertoeven, op dat hy midlerwijle het zelve aen *Singlamong* en *Lipoui* zoude konnen schryven.

Daer op hem voor het laest toegedient wiert: Het langh wachten den onzen nu eens begon te verdrieten, en dat zy zijn verzoek den Admirael zouden bekent maeken; maer echter niet geloven konden d'Admirael langer met het vertrekken als tot des volgenden daeghs zoude wachten. Waer op zy van hem scheiden.

Den vijftienden verschenen met een groetenis-briefje uit den naem van *Tonganpek*, overste der Tartarsche scheeps-heir, leggende onder de hoek van *Puthay*, aen boort des Admiraels eenige Mandarijns: insgelijx om den Admirael, gelijk de Gemagtigden *Lairesse* en *Pooleman* verwittigden, noch tot drie of vier dagen verblijven te bewegen: of zoo hy immers wilde vertrekken, de kleenste schepen, om met hunne Jonken binnen *Quemuy* door d'onzen te volgen, by hen wilde laten. D'Admirael zeide hen een weinigh te zullen vertoeven, en deed midlerwijle in den Raed het verslagh van de Gemaghtighden, als mede het verzoek dezer Mandarijns aen den zelven bekent gemaekt.

In acht dan genomen, hoe de Tartaren hen hier mede slechts zochten op te houden, en misschien na verloop van deze drie of vier dagen geen last tot vertrek zouden zeggen te hebben bekomen, zoo wiert by den Admirael en zijnen Raed, ten einde de Tartaren zich des t'eerder tot vertrek moghten spoedigen, eenparelijk goed gevonden en besloten, door deze Mandarijns, *Tonganpek* te laten aenzeggen: hoe d'onzen genegen waeren des volgenden daeghs met acht schepen van daer na *Quemuy* te vertrekken, en zeven kleine Jachten by hen te laten: mits hy den onzen, tot landingh hunner krijgs-knechten op *Quemuy*, met den eerste aen de schepen zou zenden vijf en twintigh Koyaes tot hunnen dienst: met bekentmaking, hy d'onzen hier op spoedigh antwoort mostelaten toekomen: gemerkt zy alsdan in maniere voornoemt een vast en nader besluit konden nemen. Waer op de Mandarijns afscheit namen en weer na *Tonganpek* waeren vertrokken.

Tegens den avont wierden ontrent vijf- of zestigh Tartarische kleine Jonken en Koyaes gezien, recht op

Quemuy aen oversteken en vertrekken. Vreemdt quam dit den Admirael voor, die derhalve aenstonds den Luitenant *Hendrik van Dalen*, beneffens den tolk *Johannes Melman*, na *Tonganpek* zond, om d'oorzake, waerom en ten welken einde af te vragen? Deze aenstonds weder te ruch gekeert, bragten tot antwoort of bescheit: dat de Tartaren dien nacht een koya van den vyand met drie man, die neven meerder getal zich ontrent *Quemuy* onthouden hadden, in hunne maght bekomen hadden. Dien volgens, en om van den vyand niet overrast te mogen worden, haddenze deze Koyaes op den brand-wacht by *Quemuy* uitgezonden, met byvoegingh dat op morgen vroegh weer by hem in de vloote zouden verschijnen: als wanneer hy den onzen des middags daer aen de verzochte vijf en twintigh Koyaes ook zoude laten toekomen, en in de vloote brengen, om neffens acht onzer grootste schepen (gelijk hem door zijne Mandarijns verwittight was) als dan na *Quemuy* te konnen vertrekken, met bedingh van zeven kleine Jachten by hem te laten.

Den zestienden, des morgens met den dag, wierden eenige Koyaes gezien van *Quemuy* weer te ruch keren, en groter getal, ja wel over de hondert weer derwaerts vertrekken, die t'elkens uit de Tartarische vloot, op het Sein van eenige scheuten, met vijf of zestien zich onder zeil begaven: dies men merkelijk kon zien, dat de vloot grootelix gemindert was. En aengezien deze vaertuigen vol volk gepropt daer na toe, en, zoo het den onzen toescheen, ledig wederom daer van daen quamen, kregen zy quaet vermoeden op de Tartaren: alzoo zy vermoeden, of de Tartaren wel onder de hand buiten weten van hen met den vyand mogten komen te verdragen, ja wel al een verdragh gemaekt hadden, of wel andersints, by vluchten van den zelven, gelijk het gerucht liep, *Quemuy* en andere Eilanden zonder hunne kennis uit te plunderen, en d'onzen dan niet veel t'achten. Weshalven wiert dan op voorslagh van den Admirael, in rade gedaen, namelijk of d'onzen zich ten dien daghe met hunne schepen niet mede na d'eilanden voornoemt behoorden onder zeil te begeven, dan noch wel tot des anderen daeghs toe (aengezien zy het vertrek der onzen met acht schepen na *Quemuy* toegestaen, en belooft hadden, aenstaenden middag, de verzochte vijf en twintigh Koyaes aen onze schepen te bestellen) daer mede te vertoeven, eenstemmelijk goet gevonden en vast gestelt, om den Tartaren de mate eenemael vol te meten, noch tot des anderen daeghs met het vertrekken te zullen wachten, en ook langer niet: daer beneffens midlerwijle door den Schout by Nacht *Verwey* en Hopman *Poleman* hen te laten weten: dat d'onzen zich geensins met het daeghs te voore bekomen bescheit, wegens het heen en weder zwerven hunner Jonken, konden vergenoegen: maer dat zy hen, als vrienden toebehoort, alles dienden mede te deelen, gelijk d'onzen hen mede zouden doen. Ook dat d'onzen niet gedogen wilden het zelve meer te geschieden: of dat zy anders van sins waeren, met al hunne schepen van daer te vertrekken. Gemerkt zy, zoo wanneer d'eilanden *Ey* en *Quemuy*, als andere daer ontrent, overgegaen of de Sinesen daer van gevlucht waeren, daer op niets te doen hadden; en veel min genegentheit aldaer alzoo langer te verblijven: maer dat zy genootzaekt zouden zijn, zich van hen te scheiden, en met hunne magt alleen den vyand alle mogelijke afbreuk te doen. Dit deden d'onzen, om te hooren, wat de Tartaren daer op zouden antwoorden: en of zy door die bedreigingh de rechte oorzake van hun over en weder zeilen met de Jonken niet zouden komen te verstaen, en alzoo met goeden grondt een besluit nemen, wat schepen dat vertrekken, en welke zy by hen laten zouden.

C H I
F O
Colonghsou
Heymoey
AIMOEY
Aimoey
Jenbuling
Oubly
Seisanna
Sauwa
R. Chincheu
Occidens
Ongeluckige Houck
Toattia
Den Bergh Ciu cheu of Cio
Gousou
Peerts monts Bay
Milliaria Germanica communia

R. van Anhay
Onhay ofte Anhay
I N A
K J E N.
Hoeck Petzoa
Hoeck Puthay
QUEMOEY.
Lissiou
Lauloi
Quemoey
Erasmus Bay
Oriens
On these Islands
which are now becom a Kingdom used
the famous Pyrates; Iquon &
Kocksinga to Resort

Dit dan zoo vaft geftelt, voeren de de Gemagtigden voornoemt na *Tonganpek*, en bragten in 't kort het volgend in antwoort weer te ruch: te weten, dat de Jonken en Koyaes, dien morgen verby onze fchepen gevaren, naer het Eiland *Quemuy* gezeilt waeren, om, op der krijgsknechten verzoek, vrouwen en kinderen, daer gelaten, ook voorders eenen roof van daer te halen: welk zy hen, als zijnde hun vaderland, niet had kunnen weigeren. Ook dat'er meer vertrokken waeren, als hy wel toegeftaen had: daer beneffens niet geweten had, zulx eerft aen d'onzen behoorde mede te deelen. Dies d'onzen hem, naerdien hy noit met de Hollanders gevaren had, en in gevolge hem onze manieren onbewuft waeren, zulx voor dien tijt ten goede geliefde te duiden: want het tot geen ander einde gefchiede, en ook de vyand aldaer te lande noch gehuisveft was. Waer aen d'onzen niet geliefden te twijfelen: desgelijx niet aen het zenden van de vijf en twintig beloofde Koyaes, gelijk ook niet aen de Sinefen, die hy daer mede zoude zenden; met verzoek, zoo zy den onzen niet in alles quamen te gehoorzamen, hem dat bekent te maken: als wanneer hy hen 't hooft voor de voeten zoude doen leggen.

Een weinig na den middag quam een Mandarijn, als tot overfte over de vijf en twintigh Koyaes door *Tonganpek* geftelt, nevens de zelve in de vloot, en braght met zich een groetenis-briefje van *Tonganpek*. Het meerendeel der Koyaes wiert aen de fchepen verdeelt: te weten, aen zommige twee, en andere een.

De zake nu anders uitgevallen, als d'onzen gevreeft hadden, mits *Tonganpek*, rakende het zenden van de Koyaes, zijn woort gehouden, en beloften nagekomen had, wiert op voorflagh van den Admirael, in Rade gedaen, goet gevonden en vaft geftelt: dat des morgens vroeg d'Admirael met acht fchepen, als de *Noteboom*, *Tertolen*, *Mars*, *Zierikzee*, *Vliffingen*, *Naerden*, *Kogge* en *Jonker*, van daer buiten om, naer het zuideind van het eilant *Quemuy* zou vertrekken: en midlerwijle de Schout by Nacht *Bartholomeus Verwei*, met zijn fchip *Vlaerdinge* en d'overige kleine Jachten, ten getale van zeven, als *Overveen*, *Buikfloot*, *Kaneel-boom*, *Zeehont* en *Nieuwendam* by de Tartarifche vloot blijven, met laft, om met de Tartarifche Jonken binnen het eilant *Quemuy* door te zeilen. Dan zoo de overfte der zelver, *Tonganpek*, binnen den tijt van vijf dagen, nevens de zeven Jachten voornoemt den Admirael binnen *Quemuy* en 't vaft land door niet quamen te volgen, hy den Admirael dan op den vijfden dagh, langs den zelven wegh, dien d'acht fchepen onder den Admirael vertrekken zouden, by te komen had, om alzoo den vyand met hunne geheele maght alle mogelijke afbreuk te doen. Hopman *Harman de Bitter* wiert het bevel over de krijgsknechten der zeven fchepen, die aldaer verbleven, opgedragen en aenbevolen, ten einde, foo zy lieden nevens de Tartaren binnen door zeilden, en de Tartaren aldaer begeerden te landen, hy insgelijx met zijne krijgsknechten over land by den Admirael zou trachten te komen, om hunne krijgs-maght niet van den anderen te verfpreiden.

Midlerwijle wiert (nevens een groetenis briefje van *Tonganpek*, aen den Admirael,) zeker brief overhandight, door zijne Hoogheid *Singlamong* aen *Tonganpek* gefchreven: waer by onder andere aen d'onzen verzocht wiert, zy met het vertrekken na den vyand noch een kleinen tijd geliefden te vertoeven en zich het wachten aldaer niet te laten verdrieten: alzoo hy *Singlamong* den onzen in korte wijle den dagh van het vertrek, met eenen zijner Mandarijns zoude bekent maken. Dit floegh d'Admirael en Raed in de wint, en bleef t'eenemael by hun genomen befluit.

Des namiddags dan den zeventienden, ging d'Admirael met zijne acht fchepen zeil na d'Erasmus Bay, daer hy ontrent drie uuren voor quam, en

de vijf en twintig Koyaes inliepen en achter of binnen de Noordhoek van de zelve Bay bleven leggen. Dies niettegenstaende ging d'Admirael, als niet twijfelende, of zy zouden hem kort volgen, weer zijnen gang, om onder de stad *Quemuy* te komen. Ondertusschen maekte hy jacht op zekere groote Sinese Jonk, die haer daer ontrent onthield, doch door snel zeilen met de vlucht ontquam.

Ontrent tien uure dan voor den middag quam hy onder de grote Stadt van *Quemuy* ten anker. Doch alzoo de zeven andere schepen zeer onordentelijk rontom den Admirael ankerden, ja d'een den ander, om zijn geschut op den vyant te kunnen gebruiken, in den weg lag, wierden de zelve door zijne orde gelast haer ankers weder te lichten, en zoo dicht onder *Quemny* te gaen leggen, als zonder gevaer geschieden kon: te weten, in volgender wijze. Het Jacht *Naerden* aen de zuidkant van *Quemuy:* achter het welk volgden de *Nooteboom*, *Jonker* en *Zierikzee*: daer na vervolgens achter malkandre de Jachten *Tertolen*, *Mars*, *Kogge* en *Vlissingen*. Midlerwijle de Jachten, met in dezer wijze te verzeilen, bezig waeren, deed d'Admirael met eenige schuits en boots het strant bezichtigen, met last aen Schipper *Pieter Koker*, zoo hy kans zag, een parthye volk te doen landen. Dit geschiede, maer quamen de Sinese krijgsknechten van de Stadt daer op uit, en boden den onzen groten tegenstant. In het landen waeren d'onzen om de vijf en twintig Koyaes zeer verlegen: want zy anders gelijkelijk het zelve zouden konnen gedaen hebben; daerze nu veel moeite mede hadden. Zy bragten evenwel, niettegenstaende de Koyaes hem quamen te mangelen, zoo veel te wege, dat zy met hun reeds gelande krijgsknechten, ontrent ten getale van tachtig man, den vyant, over de hondert en vijftig sterk, op de vlucht dreven: alzoo in die woede wel twee of drie dooden aen 's vyands kant, en niet meer als een aen onze zijde, nevens weinig gequeste, vernomen wierden.

Geduurende dezen strijt, pijnden d'onzen zich ten uitterste om meer volks te landen, gelijk zy, eer d'avont noch op handen quam, de meeste parthye krijgsknechten gelant kregen. Evenwel liet Hopman *Poleman* niet na, met deze en de noch geduurigh aen land komende krijgs-knechten, den vyandt (die voor zijne komste d'onzen al op den wijk, om weder in te schepen, gebracht had) te achtervolgen. Doch alzoo'er midlerwijle noch een parthye Sinese krijgsknechten (na dat d'eerste weer binnen de Stads muuren gedreven waeren) van d'andre zijde van land uit eenige vaertuigen tot bescherming quamen, wiert *Poleman* genootzaekt den zelven insgelijx slag te leveren. Deze dan ook, gelijk de voorige, te zamen twee of drie hondert sterk, namen hunnen hertret binnen de Stadts muuren. Ja had met die niet veel geschilt, of zouden buiten de Stadt hebben moeten verblijven: en stonden de zaken zoodanig geschapen, dat ingevallen d'onze al hun magt by elkandren hadden gehad, hen het binnen komen belet zoude zijn geweest. Of men zoude immers nevens hen de Stadts poorten hebben ingelopen. Te meer, alzoo de vyanden niet wisten, hoe zy de poorten dra genoech zouden inkomen: want zy niet anders als twee of drie basjes op de muuren hadden leggen. Dan aengezien d'onzen met zoo weinig magt dit niet derfden ondernemen, waeren zy daer voor gebleven, en hebben zich dicht onder de Stadt achter klippen, tot borstweringh van hunne basjes en pijlen, die in grote getale geschoten wierden, onthouden, ten einde alzoo al hun gedoen en bedrijf te konnen beschouwen, voor zoo veel zy uitterlijk zouden kunnen ondernemen.

Door den Admirael en onder-Admirael dan deze schermutzeling uit de schepen, die met dicht onder het land te verzeilen bezig waren, alzoo aengezien, vonden zy goet, om alle wanne orde en verwerring, by gebrek van een gebiedent hooft, voor te komen, den Sekritaris aenstonts naer land

land te zenden, om Hopman *Kristiaen Poleman* den volke, in hun afwezen, voor te ſtellen, en, over het leger te lande het gebiet te voeren. Na wederkeeren van den Sekritaris, die van 't geen zich te lande onder *Poleman* had toegedragen, verſlag aen den Admirael deed, trok d'Admirael ontrent middernacht na land, en verſcheen aldaer by Hopman *Poleman*, en andere bevelhebbers. Met deze ging hy d'ingezette poſten, tot dicht onder de ſtad, (van welkers muuren geduurig met licht geſchut op d'onzen geſchoten wierd) bezichtigen, en bevond hen alle wel geſtelt.

Eindelijk na overleg, wat hen nu ten dienſte van de Kompanjie, en tot afbreuk van den vyant, te doen ſtont, wierd beſloten geen ſtorm op de ſtad, als toen noch t'onzeker, te wagen: gemerkt zy meer te doen hadden, als alleenlijk die ſtad te veroveren, en derhalve niet geraden was, het volk, dat zy noodig van doen hadden, in gevaer te ſtellen. Ook (alzoo hun tegenwoordige magt te klein was, en de tijd het niet lijden kon, om een volkome belegering te doen,) wiert beſloten op nader middelen te denken en te zien na een bequame plaetſe, ter planting, van een ſtuk of tweede geſchut daer voor, ten einde de ſtad alzoo te breſſeren, en gevolgelijk daer op te ſtormen, en alzoo dezelve in kriſten handen te krijgen. Dan naerdien d'onder-Admirael, die ook te dien einde, om zijn goetdunken daer over te geven, uit zijn ſchip ontboden was, niet ſpoedigh tot den Admirael konde komen, wierd het vaſt beſluit tot zijne verſchijningh wel uitgeſtelt, maer echter geoordeelt het aftrekken noodig. Dies d'Admirael met den dag na boort van 't fregat de *Jonker* (leggende 't dichtſte onder de wal) vertrok, om 't zelve noch wat nader te doen komen, en daer door het volk met des te minder gevaer van land af te krijgen: zoo de vyant op hen in het aftrekken (zoo gevreeſt wierd) mogt komen uit te vallen: want hy een groote vloot Jonken in hun gezicht onder *Liſſoe* had leggen: waer uit hy doorgaens verſterkt wierd: 't welk d'onzen ook tot aftrekken beweegden.

Midlerwijle verwittigde d'Admirael den Schout by nacht *Verwei* by een briefje, van 't geen zich onder de ſtad *Aymuy* had toegedragen. Het briefjen wierd hem toegezonde door een Tarterſche *Koya*, die d'onzen gevolgt was, en, gezien hebbende waer zy belant waeren, des verſlag aen *Tonganpek* zou gaen brengen.

Tegens den avond zagen zy ook een groot getal vyands Jonken ontrent d'eilanden *Aymuy* en *Goutſoe* leggen: doch gene van dezelve quam op hen af: wel liepen eenige tuſſchen *Liſſoe* en *Quemuy* door.

In den avond laet quamen zeven of acht Tartariſche *Koyaes* van de vijf en twintig, die belaſt waeren d'onzen te volgen, onder de ſtad *Quemuy*, een weinig van hun klein vaertuig, ten anker: als wanneer zy haer in geene deele van doen hadden: te meer alzoo ons volk meeſt geland, en de reſt met de voordere loots en ſloepen aen land ſtonden te komen: zoo dat zy geen de minſte dienſt tot noch toe van dezelve konden trekken, gelijk dan aen den ſchout by nacht, om *Tonganpek* het zelve bekent te maken, geſchreven wierd.

Den achtienden met den dag voer d'Admirael weer na land, om en met den raed een beſluit te nemen, wat hen nu voorder, tot afbreuk van den vyand, 't zy met den zelven een ſtorm te leveren, of anders hem een gevoelijke afbreuk te doen, te ondernemen ſtont. Onder dit beraetſlagen hier over, wierden hen drie brieven toegebragt, zoo van *Singlamong Matithelauja*, of *Bethetok*, *Tonganpek*, en d'andere hopmannen daer by zy bekent maekten: dat ten dien dage de Tartariſche krijgs-macht, nevens onze zeven ſchepen, van onder de hoek van *Puthay* ſtonden te vertrekken. Dies verzochten zy d'onzen van het belegh dezer ſtad afſtant wilden doen, en hunne Jonken met de acht ſchepen onder den Admirael in 't gemoet komen zeilen, om alzoo gelijkelijk eerſt des vyands Jonken ter

 zee,

zee te verslaen, en als dan *Aymuy*, des vyands hooft-plaets, en te tasten, met byvoeging, de stad *Quemuy* en al d'andere eilanden en steden daer ontrent, den onzen als dan van zelfs wel zouden toevallen.

By den Admirael dan ingezien, hoe deze tijding meest met zijne gegeven ordre aen den Schout by nacht: desgelijx met de gedane toezegging aen de Tartaren over een quam, zoo sloeg hy in rade voor, of zy van daer op die ontbiedinge souden opbreken, dan liever noch eerst (aengezien de gelegentheid en tijt niet toeliet, een volkomen belegeringh te doen,) een proeve van een storm op de stad te wagen: naerdien het dan, schoon afgeslagen, noch tijts en vroeg genoeg was, om af te trekken. Zoo tot stormen mogt verstaen worden: hoe en op wat maniere zulx best zoude dienen te werden ondernomen, om geen groot gevaer van veel volks te verliezen, te loopen.

Hier op dan wierd eenstemmelijk goet gevonden en vast gestelt, aenstonts een proeve van een storm op de stad *Quemuy* te wagen, met twee benden krijgs-knechten, en eenige bootsgezellen, daer onder met handgranaten. Midlerwijle zouden d'andere benden haer tot een hertret dicht onder de stad wel klaer en slagvaerdigh houden, ten einde, zoo wanneer zy mosten afwijken, en de vyand op hen quam aen te vallen, stant te houden, en mannelijk tegenweer te bieden: daer beneffens als dan met orde in de schepen weer te treden, en na d'andere schepen en na des Tartars krijgs-heir te vertrekken, zoo dra zy tydinge van den Schout by nacht quamen te vernemen. Maer kans ziende de stad in te konnen nemen, dan noch grooter getal over de muuren te laten klimmen. Hier op nam dan het stormen aenstonts met zeven Bamboes-leeren een aenvang, en kregen d'onzen met een yver en ge- *Stadt Quemuy bestormt.*

gezwintheid, alſoo de krijgsknechten en bootsgezellen daer toe zeer genegen waeren, de ladders aen de muuren: waer op ook een parthye krijgsknechten op klommen, om alzoo in de ſtad te kunnen geraken. Midlerwijle deden, die om laeg ſtonden, met musketten, hand-granaten, en vuurpotten hun beſt, om den vyand van de borſtweering te krijgen, en alzoo met des te minder gevaer te klimmen. De vyanden ondertuſſchen ſtonden ook niet ſtil; maer ſchoten geweldig en vreeſſelijk met vuur en andere pijlen, inzonderheid uit een klein huisje, ſtaende op de gordijn. Ook wierd uitter mate met ſteenen en vuur-potten gegooit, waer door d'onzen een doode en etlijke gequetſten kregen. Des niettegenſtaende was'er moet en hert genoeg onder ons volk. Ook begoſt de vyand zich al onder de borſtweeren te verſchuilen, en dorſten qualijk hunne hoofden boven ſteken, tot het ſchieten meer van eene pijl. Dit by d'onzen vernomen, wierden zy des te moediger, en begoſten elkandren geweldig tot overklimmen aen te porren, gelijk zich dan al meerder getal op ladders quamen te begeven. Dan alzoo dezelve niet ſterk genoeg en ook te zwak waren, viel eerſtelijk een ladder en naderhant ook al d'anderen, behalve een, van boven neer: want zy t'eenemael aen ſtukken braken: waer door d'onzen van hun goeden voorgenomen aenſlag verſteken wierden. Derhalve, vermits geen bequame ladders aldaer dichte by de werken meer waren, gaf d'Admirael, die nevens den onder-Admirael dit alles duidelijk aengezien had, laſt, om weer ordentelijk af te trekken, gelijk dan ook behoorlijk aenſtonts geſchiede. Deze aenſlag dan aldus miſlukt, ſtelde d'Admirael datelijk orde, om, volgens genomen beſluit, met alle man in de kleine vaertuigen te gaen, en het volk met orde weer in de ſchepen te doen imbarqueren, en alzoo des volgenden daegs, na des Tartars krijgs-heir en zijn zeven andere ſchepen, onder den Schout by nacht *Verwei*, op *Singlamongs*, *Mattithelaujas* en *Tonganpeks* verzoek, te zeilen. Ook liet d'Admirael aenſtonts door de boden, met de drie brieven voornoemt aen hem afgezonden, in antwoorde aen d'Opperhoofden der Tartariſche oorlogs vlote weten: namelijk dat zy daegs te vooren, na dat zy van hun vertrokken waeren, tegens den middag onder de ſtad *Quemuy* ten anker waeren gekomen: daer beneffens aldaer eenige krijgs-knechten gelant hadden, om die ſtad het Tartariſch rijk onderdanig te maken: maer zy nu uitdrukkelijk, op hunne ontbiedinge, van het beleg der zelve ſtad hadden opgehouden, en afſtant gedaen: als ook tot inſcheping gereet ſtonden, om hen des daegs daer aen met hunne acht ſchepen in 't gemoet te komen, en alzoo gelijkelijk den vyand alle mogelijke afbreuk te doen.

Na d'Admirael op alles goede orde tot inſcheping had geſtelt, en de Hopman *Poleman* de voorzienigheid daer over aen bevolen, voer hy neven den onder-Admirael aen het fregat de *Jonker*. Aldaer wierd een Sineeſe bode, by den vyand afgezonden met eenen brief van *Somminpetsjou*, uit den naem van *Kimsja*, *Koxings* zoon, die 't opper-gebied over al de vyandlijke eilanden had, by hem van het ſchip de *Noteboom* gebragt: alwaer hy met een *Chiampantje* en een wit vlaggetje daer op, nevens vijf Sineſe bootsgezellen, verſchenen was. De brief dan vertolkt wierd bevonden van een zelven inhout, als op den tienden dezer leſtleden aen d'opperhoofden van het Jacht *Zierikzee* was geſchreven, die op den dertienden daer aen den Admirael overhandigt wierd. Nevens dezen was ook gevoegt een ander, door den gevangen Neerlander *Jan Janſz. van Bremen* geſchreven. Ook ſprak dees al van on-onderhandeling en verdrag, tuſſchen d'onzen en Sineſen aen te gaen. Zeide ook daer in, zy den onzen lieten weten, zoo zy met hen genegen waeren te handelen, een plaets uitkiezen zouden, die d'onzen begeerden: want zy hen zou toegeſtaen worden. Ook dat de Koning

Kim-

Kimsia den Nederlander *Mourits* weder met den eerste zouden verwachten, op hope zy met hen zouden overeenkomen, als wanneer zy aenstonts onze gevangenen van *Tayowan* zouden doen komen, en aen d'onzen overleveren. Dan zoo d'onzen niet met hen wilden verdragen, zy gezeid hadden Jonken genoeg tot branders zouden gebruiken.

D'Admirael liet *Tsioubontok* weer by brieve op zijn schrijven weten: dat zijne brieven hem te laet toegekomen waeren: alzoo d'onzen alvoorens met de Tartaren in verbont getreden waeren: met dewelken zy als tegens hunne vyanden den oorlogh moften uitvoeren, ten waere hen hier na redenen weder gegeven wierden, zich van hen te scheiden: *Assam* of *Maurits* zou hy by nader gelegentheid weder zenden.

Tegens den avond quam Hopman *Poleman* aen boort, met verslag, hy met de laetste schuit van land gevaren, en niemant van de hunnen zijns wetens verbleven was. Men bevond toen, d'onzen in dezen aenslag van de stad *Quemuy* bekomen hadden twee dooden, en vijf en zeventig gequetsten: zoo krijgs-knechten, als bootsgezellen: hoewel de quetsure van de meeste niet veel te beduiden had.

Wanneer dan ons volk van land ieder weder aen zijn bescheiden schip verschenen was, lichten al de schepen, volgens last van den Admirael, haer anker en quamen by des Admiraels schip, leggende een weinig zeewaerts, weer ten anker. Toen wierden achter de hoek van *Quemuy* gezien twee onzer schepen leggen: waer door d'onzen vastelijk vertrouden de geheele Tartarische scheeps-vloot by hen te zijn: te meer, alzoo zy een parthye van dezelve en ook een groot getal Sinesen vyands Jonken achter het eiland *Lissoe* zagen zeilen, die het ook korts daer na, vermits het vallen in den avond, ten anker smeten: als wanneer de Tartarische Jonken weder binnenwaerts na onze schepen haer begaven. Ter zelver stonde ontfing d'Admirael eenen tweden brief van *Tonganpek*, die aldus luide:

Den achtienden van onze tiende mane zijn acht schepen buiten Quemuy *omgeloopen. Zeer wel is dit gedaen. Heden heb ik last by brieve van* Singlamong *bekomen, om met onze en uwe Schepen, den een en twintighsten van de tiende mane, van hier onder* Wetau *onder zeil te gaen en onder* Tathaen *te lopen. Weshalve ik en* Mattitelauja *met elkandre goet gevonden hebben, den negentienden des morgens nevens uwe Schepen onder zeil te gaen, tot onder de westhoek van* Quemuyen, *om den twintigsten des uchtens vroeg onder* Tathaen *te komen. Dies heb ik tegenwoordigh eenen Mandarijn afgevaerdigt, om dezen met des Konings en* Mattitelaujas *brief te behandigen. Den zeventienden is my met een klein vaertuigh een brief, in't Hollandsch geschreven, toegebragt, niet wetende aen wien ik den zelven bestellen zoude; doch dien opbrekende zagh van binnen Hollandsch schrift: en heb den zelven toen voorts aen de Schepen gezonden. Zoo uw schrijven melt, zijn de* Koyaes, *tot uwen dienst mede gezonden, niet by u gebleven: zulx is my onbewust. Ik zal het volk, zoo dra dat bekomen hebbe, over hun begane misdaden straffen, en d'Opperhoofden daer van doen onthalzen. Op het sluiten dezes briefs zijn wy met onze Jonken, nevens twee Schepen, op de hoek van* Osatauw *gekomen, en hebben eenige vyants Jonken, binnen de hoek gevonden, genomen: en eenig volk daer van dood geslagen. De rest daer van is buitenwaerts gevlucht: alzoo deze Rovers-jonken voor onse grote magt geenen stand houden derven. Wy zullen nu neffens uwe Schepen en volk, als met een hert, den Rover dapper aentasten en verslaen. Derhalve verzoek ik, dat ghy met uwe acht Schepen morgen vroegh gelieft onder zeil te gaen, tot onder het eiland* Lissoe. *De rovers, ziende uwe Schepen daer ontrent, zullen met hunne Jonken niet derven in zee komen. Aldaer zullen wy met onze Vloot by u komen, om alsdan den een en twintighsten des morgens na* Tathaen *te lopen, en den rover aldaer te verslaen.*

D'Admirael schreef *Tonganpek* daer op weer te ruch: hy op zijne begeerte niet nalaeten zou des volgenden daegs vroeg, zich by hen onder het eiland

Eiland *Lissoe* te vervoegen, om alzoo des vyands Jonken met gezamender macht te verslaen, en zich neven hen als dan na desselfs hooft-plaetse *Aymuy* te voegen. Van gelijken verwittigde die hy ook by brieve den Schout by nacht *Bartholomæus Verwei* het voorgevallen voor de stad *Quemuy*, met last hy, op het vernemen van het zeil gaen des Admiraels, insgelijx zou doen, en by hem onder het Eiland *Lissoe* verschijnen, om den twintighsten des vyands krijgsmacht aen te tasten.

Den negentienden vroegh bequam d'Admirael nochmaels eenen brief van *Tonganpek*: waer by den Admirael wiert bekent gemaekt: dat hy den negentienden van de tiende mane eenen brief van hem bekomen had: waer in d'Admirael schreef: dat hy aen hem met eenige van zijne krijgs-macht op *Quemuyen* aen land gegaen was, om aldaer de stad van de rovers in te nemen: dat hem zulx zeer aengenaem was te vernemen. Dat hy den negentienden met de vloot op *Usatauw* gekomen was, en aldaer eenige rovers Jonken genomen en verbrant had, en eenighe hondert van des rovers krijgs-knechten gedoot: dat deze rovers nu, onze en zijne vlood ziende, zeer vreesden. Dat het *Singlamongs* last was, onder *Tathan* te loopen, om aldaer den rover dapper en stoutmoedelijk slagh te leveren. Dat hy eerst met zijne en al des Admiraels schepen onder *Lissoe* zou vergaderen: 't welk hem, op des Admiraels schrijven, mede best dacht te zijn: want zoo ghy, voeghde hy daer by, met acht schepen onder *Lissoe* geankert zijt, zal de vyand ons niet kunnen beletten by u onder *Lissoe* ten anker te komen: wanneer wy als dan, te zamen gevoeght, den vyand zullen bevechten en verslaen. Dies verzoght hy dat d'Admirael neffens hem den rover met een onverzaegt herte geliefde aen te tasten.

By den brief van den Schout by nacht *Verwei* (dien hy, benevens den brief van *Tonganpek*, ten zelven dage bekomen had) wiert d'Admirael verwittight: hoe, korts na zijn vertrek met d'acht schepen buiten *Quemuy* om, van *Singl.mong* tijding was gekomen, om van onder de hoek van *Puthay* nevens de *Tartarische* Jonken te vertrekken: gelijk zy zich ook den achtienden dezer onder zeil begeven hadden, en het naeu tusschen *Quemuy* en het vast land gelukkelijk door geraekt waren, en nu tegenwoordigh onder den westkant van *Quemuy* geankert lagen: van waer zy den Admirael met zijne schepen konden zien leggen. Voorders was zijn schrijven, dat *Tonganpek* hem had laten weten, hy onder de *Koxinders* met zijne Jonken was geweest, en drie van den vyand verovert en in den brand gesteken hadde: daer hy, noch gene van de zijnen den vlam noch brand, ja ook niet dat *Tonganpek* slaeghs geweest was, vernomen nochte gezien hadden. Dies hy geloofde dat zy bang waren, en het slechts een verciert werk was. Te meer, naer dien zy op hem verzocht hadden, dat hy sich met zeven schepen wat verder uit, en d'Admirael met de zijne wat nader na hen toe zoude zeilen.

Op deze twee brieven, d'een van *Tonganpek*, en d'ander van den Schout by nacht *Verwei*, liet d'Admirael hen niet anders weten: als dat hy zich des daeghs daer aen nae hen toe en onder het Eiland *Lissoe* zou begeven, en des vyands Jonken trachten te verslaen: en wanneer hy anker lichte, de Schout by nacht zich ook na het Eiland *Lissoe* zou begeven.

Met den dagh ontfing d'Admirael door een *Koxins* vaertuigh eenen brief, door *'t Sioubontok* of *Summepesiou*, twede of naeste perzoon van *Kimsia*, uit name van den zelven *Kimsia Koxins* zoon, aen hem geschreven. Deze luide aldus:

Summimpesiou zent dezen brief aen den Hollantsch Opperhoofden, op de schepen.

Den inhoud van uwen brief, op gisteren ontfangen, heb ik ten deele verstaen,

ſtaen, namelijk, dat gy met de Tartaren *alree een verbintenis hebt gemaekt, om met elkandre als vrienden en bontgenoten te leven, en tegens den vyand zamen te ſtrijden. Goet is dit: want wy weten van ouds de* Hollanders *woorthoudende zijn, en hun beloften, eenmael gedaen, zoeken na te komen. Daer en tegen zijn de* Tartaren *leugenachtigh en bedriegelijk: alzoo eenige van d'onzen, die zich voorhene onder der* Tartaren *gehoorzaemheid begeven hadden, na het bekomen van plechtelijke vergiffenis, door hen zonder eer en eet te betrachten, van 't leven berooft zijn: gelijk wy van deze bedriegelijke parten der* Tartaren, *genoechzamen blijken hebben, aen* Equon, Lincioe, Koki, *die de* Tartaren *tot grooten ſtaet verheven; maer naderhand zonder reden ſchelmachtig gedoot hebben. Zedert twintigh jaren herwaerts hebben de* Tartaren *t'allen tijden getracht onzen ſtaet aen de hunne te hechten, en met ſchoone beloften gezocht, dat wy tot hen zouden overkomen. Wy weten, en zijn des verſeekert, dat de* Tartaren *hunne beloften niet houden, en geheel ondeugend zijn. Daerom mogen noch willen wy tot hen overkomen, nochte ons hunner gehoorſaemheid onderwerpen: onaengeſien ſy ons alle jaers te vuur en te zwaert dreigen met hunne Jonken naer* Aymuy *te willen overkomen, en* Koxinga *en ſijne onderdanen ſich onderworpen te maken, en te vervolgen: maer ſy zijn tot noch toe niet gekomen. Doch nu hebben zy de* Hollanders *tot byſtant geroepen, om de* Tartaren *te helpen tegen ons. Waer voor zy u lieden beloven, dat ghy jaerlix in hun land ſoud komen handelen. Maer de* Tartaren, *en zijt des verſekert, houden de ſpot met u lieden, en meinent niet eens met ernſt, of trachten na te komen, 't geen ſy u beloven. Ook weten wy, dat ſoo wanneer ghy met de* Tartaren *tegen ons in zee komt, ſy ſonder alle twijfel ſullen vluchten, en moeten laten deſe landen aen* Sepoan, *gelijk hy deſelve tot noch toe beſit, en daer van de rechte erfgenaem is, en niet de* Tartaren. *Zoo ghy al nevens de* Tartaren *ons verſlaet,* Singlamong *en* Lipoui *ſullen ſeggen: deeze overwinninghe is door d'onſen en onſe krijghs-knechten verkreeghen: daer toe hebben ons de* Hollanders *niet geholpen. Noit ſullen zy uw de lof en prijs daer van geven. Wy hebben meer van der* Tartaren *aert en meiningh in de voorighe brieven geſchreven. Ghy ſult bevinden en mooght recht oordeelen of wy de waerheid geſprooken hebben: daerom ſullen wy u voor ditmael niet meer daer van ſchrijven. Ghy* Hollanders *hebt een oprecht herte en gemoet. Derhalve tracht ik, en* Sepoan *ons met u lieden te vereenighen. Hier in deſe Reviere, desgelijks in de havens van deeſe Eilanden, zijn veel Zanden, Klippen en Reeden. Dies zijt ghy gewaerſchouwt, in het over en weeder laveren, voor vaſt raeken met uwe Schepen, en alſoo ſchip-breuk te lijden.*

Op het Eiland Formoſa *zijn noch tegenwoordig twintigh duiſent Koopluiden, die alle Jaers aldaer groote meenighte van Suiker toemaken. Daerom kunnen uwe ſchepen alle Jaers in* Tayowan *komen, en aldaer met malkandre handelen: waer toe wy u lieden willen geven* Tamſuy *en* Kelang, *voor henen by de* Hollanders *bewoont, en voorſien met goede Havenen voor uwe Schepen. Staet deſe plaets u niet aen, ghy mooght* Lamoa *daer voor kieſen: of ſelfs,* Lamoa *niet begerende, een plaetſe nemen. Wy verſoeken dan, dat ghy haeſtigh wilt zenden een aenzienelijken perzoon, neffens den* Hollander Aſſam, *met den welke ik een beſluit maken zal van uwen ſtaet. Op* Zakkam *zijn, nevens de* Weduwe *van* Jakob Valençyn, *en den Leeraer, zoo Vrouwen, Mannen, als Kinderen, noch by de hondert perzoonen.*

Ik zal datelijk een Jonk geven, en zenden Aſſam *daer mede naer* Tayowan, *om de gevangen te halen, en aen uwe Schepen te brengen, zoo dat ghy dezelve voorts naer* Batavien *moogt overvoeren.*

De Hemel, Zon en Mane weten, dat ik niet liege. Wy verzoeken dat gy met uwe Schepen de Tartaren *niet geliefſt by te ſtaen; maer zent na een andere plaetſe. Dan ſoo gy, volgens beſluit, met* Singlamong *gemaekt, ons verzoek niet vermogt te doen, ſo ſchrijve*

ons

ons zulx aenstonts, of zeile met uwe vijftien schepen onder Lauloo, *en zie ons gevecht aen: welk wy met de Tartaren zullen houden. Ghy zult sien, hoe deerlijk sy vluchten zullen: want wy vermogen niet met onse Jonken tegen uwe schepen te slaen. Maer laet ons met malkandre vereenigen en den koophandel dryven, en neme uwe vrouwen en kinderen, soo in 't geheel noch in* Tayowan *zijn, en brenge deselve naer* Batavia. *Ik geve u te bedenken, welk goet of quaet voor uwen staet wesen sal. Bedenke u hier haestig op en late ons uwe meeninge schriftelijk weten. En soo ghy met ons niet begeert vreede te maeken, ik en* Sepoan *heb noch vijf hondert zoo groote als kleine Jonken: beneven twee hondert branders: waer mede wy uwe schepen tot den gront toe sullen verbranden. Wy sullen dan sien en gewaer worden: of de Hollanders wel vechten of niet.*

In het seventiende jaer van onsen Keizer Junglie, *de tiende Mane, den negentienden dag.*

Nevens dezen brief was noch een ander gevoegt, van den gevangen Neerlander *Jan Jansz van Bremen*, uit de Sinese vloot, onder het Eiland *Lissoe* geankert leggende, aen den Admirael geschreven. De inhoud voornamelijk was, dat Koningh *Kimsia* en zijn tweede persoon *Sioubontok* des Admiraels schryven wel had verstaen, en daer uit, tot hun leetwezen bespeurt, het te laet komen van hunne brieven. Doch waeren echter, wegens het schryven, alsse het wel inzagen, noch verblijt, en verzochten derhalve d'onzen hen geliefden by te staen, en met hen aen te spannen: of ten minste zich oneenzijdig te houden, en tegen hen niet te slaen; maer hen met de Tartaren in den bocht wilden laten springen: als wanneer zy kans genoech op de zelve zagen. Dan by aldien d'onzen met de Tartaren te grotelix ingewikkelt mogten zijn, en niet van hunne Jonken konden blijven, verzocht hy derhalve, d'onzen maer over of ter zijde hen heen of wel met los kruit op hen wilden schieten. Zy zouden niet nalaten den onzen het zelve te vergelden, met byvoegen, d'onzen, zoo wanneer de Tartaren onder *Aymuy* mogten komen, met hunne schepen van daer wilden blijven: wijs makende daer geen water genoech voor hunne schepen te zijn. Eindelijk verzocht de Neerlander voornoemt by den zelven brief, d'Admirael om de verlossinge van hem en d'andere gevangenen toch om Gods wille geliefden te denken, om uit handen der Sinesen eens te mogen geraken.

D'Admirael antwoorde aen *Sepoan* of *Kimsia*: dat d'onzen met de Tartaren, voor het ontfangen van zijnen brief, een verbont gemaekt hadden, en hunne gewoonte niet was hunne oprechte getrouheit zonder reden te breken. Dies hy voor dien tijt niet anders konde doen, dan hen voor d'aengebodene zaken te bedanken, met verzoek hy onze gevangenen niet qualijk geliefde te handelen: want d'onzen zijn volk zoodanig bejegenden, dat zy hen bedankten. Het dubbelt van dezen brief wiert ook aen onze gevangenen gezonden, ten einde zy daer uit de meiningen van d'onzen zouden verstaen.

Des voormiddags ontrent negen uuren ging d'Admirael met zijne acht schepen onder zeil, om de Sinese vyants oorlogs magt, sterk over de hondert zoo kleine als grote Jonken, die daegs te voore onder het Eiland *Lissoe* ten anker gekomen waeren, en aldaer noch lagen, slag te leveren.

D'Admirael liep bezuide het rif, welk van de westhoek van *Quemuy* leid, hene, en zag toen den Schout by Nacht *Verwei* met zijne byhebbende zeven schepen, beneffens de Tartarische krijgsmagt, die tusschen *Quemuy* en het vast land door quamen, naer hem toezetten. Midlerwijle gaven des Admiraels schepen op des vyants Jonken, die haer aldaer ontmoeteden, met hun geschut lustigh damp, en kregen, alzoo de wint ontrent den middagh met stilte na het ooste liep, beter gelegentheid, om 's vyants Jonken

tusschen *Lissoe* en *Quemuy* te bezetten, en haer den pas voor het vluchten af te snijden. Alhoewel hen noch eenige vyands vaertuigen dicht onder de wal ontsnapten, en haeren koers na *Aymuy* stelden: zoo dat d'onzen maer ontrent vijftig grote oorlogs Jonken van den vyant, tusschen hunne acht van buiten en zeven van binnen komende schepen en der Tartars krijgsmagt; bekneltkregen. D'onzen dan beschoten die van alle kanten heftig: waer over de vyant, na dat een der groote Jonken te gronde gegaen was, groten vlijt aenwenden, om hen t'ontwijken, en in des Tartars vloot, die zich buiten scheuts hield, en niet eens na des vyants Jonken taelde, te geraken: gelijkze ook, na dat zy deftig van d'onzen met musketten en geschut begroet, en heel van den anderen gescheiden waeren, met ontrent zeven of acht Jonken, onder die van den Tartar quamen geroeit, en klamten de Tartaren (daer d'onzen vermits de grote stilte zoo haest met hunne schepen tot onzet niet by konden komen) aen boort, en weerden zich met hun klein getal Jonken, in des Tartars gehele vloot, sterk ontrent vier of vijf hondert, als deftige zoldaten toebehoort.

Derhalve die van den Tartar, na biedinge van weinig tegenweer, zich onder onse schepen quamen vertrekken, latende twee van hunne Jonken in den loop: d'een gevoert by den Admirael *Mattitelauja* of *Betetok*, Stedehouder van de Stadt *Soanchieuw*, en d'ander by d'overste *Jantoetok*. Deze wierden van den vyand (alzoo de Tartaren met vijftigen daer uit, ja, eer het eens ter degen daer noch op aen quam, buiten boort sprongen) vermeestert en geplondert, doch lieten die weder drijven, stekende een der zelve in den brand: daer na toe den Admirael zijne Koya tot uitblussing zond. Doch eer dezelve daer by quam, wiert door de Tartaren, die zich daer in verscholen hadden gehouden, als ook door de genen, die uit het water daer weer aen gezwommen waeren, geblust: dies dezelve, gelijk ook d'andere veroverde Jonk weder in het gewelt van den Tarter geraekte, en ook eenige van de overboort-gesprongene Tartaren weder door des Admiraels Koya opgevischt wierden. Dit poogde den vyant hen niet te beletten, naerdien zy, op de komste van d'onzen daer ontrent, genoech, om hunne eigen Jonken te redden, te doen hadden: want het met hen krap omquam, of zouden het alle tegens den strant hebben moeten aenzetten: alzoo zy, door onse kleene ondiepst gaende Jachts, op het beraemt teken van het laten waien eener witte vlagge, zeer achtervolgt wierden. Maer het krachtig wrikken (naerdien de Jachten door stilte en tegen zuidelijke koelte niet konden vorderen) was haer behoudenis. Behalve eene, die het hoog en droog op de strant van *Quemuy* zette, en waer van het volk na land zwom. Tegens den avont begaf zich de vyant zeer verstroit met d'ebbe om de zuid: doch een troep on der de wal van *Quemuy*, by den Schout by nacht *Verwei* tot laet in den avont nagejaegt, ontleide het met wrikken. Hier mede dan was het den vyant ontvlucht, en nam het gevecht, door het vallen van den avont, een einde. De Tartarische Jonken liepen weder den weg, van waerze gekomen waeren, achterwaerts om de Noord van d'onzen af: en quamen d'onzen onder het eiland *Lissou* ten anker. d'Admirael had slechts door zijne zeilen als anderzints al eenige kogels gekregen; maer gene gequesten en alleenlijk eenen dode, de slaef van den tolk *Melman*: d'andere schepen hadden gene dooden: maer vijftien of zestien gequesten.

Als toen heeftmen gezien, wat voor bloode menschen de Tartaren waren; want zy met hunne geheele vloot, wel viermael zoo sterk in getal, als de vyand, niet tegen zeven of acht Jonken, (gelijk gezegt is) dorsten slag leveren; maer quamen hunne behoudenis onder ons geschut zoeken, latende hunnen eigen landaert, ja zelfs hunnen Admirael *Mattithelauja* of *Betetok*, en den overste *Jantoetok*, die op de Jonken dootgeslagen wierden, in de ly. Zeer bloohertig droegen zich

de

de Tartars, en dorſten niet aenvallen, noch zich zelfs verdedigen: want by aldien zy mannen van moet waren geweeſt, weinig Sineſen zouden het na vertelt hebben; alzoo d'onzen den vyand, hen genoeg in handen hadden gedreven, en zo afgemat door hun geſchut, dat zy weinig tegenſtants zouden hebben kunnen doen; daer zy nu ſlechts met het verlies van vijf of zes Jonken, die door ons geſchut in den gront geſchoten, of tegen ſtrant aengejaegt wierden, den dans ontſprongen. De vyand behielp zich, wanneer wat dicht by d'onzen was, zeer met pijl en boog, die zy met meenigte in de ſchepen en in de zeilen ſchoten: desgelijx met ſchroot en vuur-pijlen: doch deden weinig werking.

In den avond wierd de tolk *Melman* door den Admirael na *Tonganpek* gezonden, ten einde te vernemen, en af te vragen, hoe het bygekomen was, dat zijn volk hen niet beter geweert, en zoo verre van des vyands Jonken zich onthouden had. Volgens verſlag van den tolk, had *Tonganpek* geantwoord dat'er een verſlagentheid onder zijn volk geweeſt was. Verzocht voorts op den Admirael, hy, met het opkomen van de mane, zich met zijne ſchepen tuſſchen het eiland *Goutſoe*, en d'andere kleine eilandjes, daer ontrent, na *Aymuy* geliefde te vervoegen: als wanneer hy binnen d'eilanden en de vaſte kuſten door, met de Jonken mede derwaerds zouden vertrekken: alwaer zy elkandre dan zouden kunnen ontmoeten.

Den twintigſten, twee uuren voor dag, ging d'Admirael met de geheele vloot onder 't zeil, na *Aymuy*, en liep langs of bezuiden d'eilanden van *Toata*, en quam alzoo voorby het vyandlijk eiland *Goutſoe*. Binnen het welk of onder *Aymuys* wal, zy een *Koxinſe* vloot van ontrent honderd vijftigh Jonken zagen leggen. De vyant deed van het land te mets een ſtuk loſſen, na d'onzen toe; hoewel het niet half kon toedragen, miſſchien uit vreeze d'onzen met hunne ſchepen aldaer mochten komen. Des niettegenſtaende gingen d'onzen hunnen gang, naer het grooter getal van 's vyands Jonken die zy onder *Aymuy* na des Tartars krijgs-macht, die haer een weinig daer na ook vertoonde, zagen ſtevenen, en quamen voorts twee uuren voor den middag het kanael, welk gemaekt word van het vijfde of weſter-eiland van *Toata*, en het Noorder of derde van *Goutſoe*, inzeilen. Dan alzoo hen in die engte de ſtroom tegen was, konden zy niet voor den middagh by of onder des vyands ſcheeps-magt, ſterk over de honderd groote oorlogs Jonken, en groot getal van kleine vaertuigen, geraken. Zy dan daer dicht bygekomen, bevonden dezelve tegen de Tartars *Bat ſjang*, daer mede de Tartaren bezig waeren, hun paerden en volk op het eiland *Aymuy* te landen, ſlaegs te zijn. Hier mede hield de vyand op onze komſte niet langh ſtant; maer zocht zich ſtrax tot vluchten te begeven. Wanneer d'onzen dit bemerkten, ſneden zy hen den weg der wijze af, dat het meeſt getal genootzaekt was zich dicht onder ons geſchut te vertrekken: want zy anders tegen ſtrant zouden hebben moeten aenloopen. Derhalve wierden zy ook niet weinig van d'onzen begroet, en twee hunner in den gront geboort, en de derde, zoo het toe ſcheen, magteloos raekte: want dezelve noch naderhand door *Lipous* Jonken opgebragt wierd. Met deze groetenis dan begaf de vyand, den onzen door zijn ſnedig zeilen ontſnapt, zich t'zeewaerts: eenigen naer *Quemuy*, en andere na *Goutſoe*: ook zommigen dicht onder den wal van het vaſt land, daer zy wel wiſten d'onzen hen niet konden volgen. *Lipoui* dan, die uit de reviere *Chinchieu* na het eiland *Aymuy* was komen afzakken, de zegen der Hollanders, op den vyand bevochten, vernemende, ſtierde aenſtonds een *Batsjang* aen boort des Admiraels, en liet hem weten: dat hy daer boven by *Aymuy* met zijne Jonken quam aenzeilen, met verzoek d'Admirael aldaer by hem met zijne ſchepen wilde komen. Dit liet hy weten, op dat d'onzen op die Jonken, als de zijnen insgelijx niet zouden ſchieten. Als toen verſtonden ook d'onzen, dat de

Tartaren op *Aymuy* zedert des morgens vroeg tot noch toe met landen van hun volk en paerden bezich waeren geweest: overzulx zich genoegzaem meester daer van gemaekt hadden: maer echter het landen aen dien kant niet hadden derven ondernemen, voor al eer d'onzen met hun schepen dicht by de werken gekomen waeren. Ook wierden d'onzen verwittigt, dat *Tonganpek* met zijne byhebbende Jonken noch niet by die van *Lipoui*, noch ook ontrent het eiland *Aymuy* was verschenen: en by gevolg *Lipoui* van den zelve ook gene kundschap had bekomen. Weshalve d'Admirael in der yl met dezelve *Batjang* den onderkoningh *Singlamong* en Veltheer *Lipoui*, ieder by een byzonderen brief, hoewel meest van een zelven inhout, verwittigde al 'tgeen zich op den zevenden onder *Quemuy*, tusschen d'onzen en den vyand, toegedragen had.

Des namiddags zagen d' onzen vier Sinese vyands Jonken en Koyaes van *Quemuy* op hen afkomen, die voornemens waeren verby hunne schepen, en alzoo tot den Tartar over te komen; maer dezelve wierden door 't geschut gestut, en gedwongen by de schepen te ankeren. Derhalve voeren d'opperhoofden van de dichst aenleggende Jachten daer aen boort, en bragten de Jonken, volgens last van den Admirael, ontrent zijn schip en in 't midden van de vloot. Deze, door d'opperhoofden voornoemt bezocht, deden zy aen den Admirael verslag: zy niets ingeladen hadden, als zes huisgezinnen, bestaende in mans, vrouwen en kinderen, ook een parthye huisraet en eet-waren, tot hun levens onderhout. Des d'Admirael verwittigt, verklaerde de Jonken onvry, en 'tgeen daer in was tot buit voor het volk van de schepen. Hier toe kregen de opperhoofden, die dezelve aengehouden en ontrent des Admiraels schip gebragt hadden, den last van door hen, als niet van waerde daer in bevonden, geplondert te worden: gelijk ook alzoo geschiede, met het brengen, door een ieder van zijn bekomen Jonk achter of ontrent zijn schip: niettegenstaende eenige Tartarische Mandarijns den Admirael verzoeken quamen, om vry gelaten te mogen worden, met bybrengen, zy lieden eenen brief van *Geitonkon*, stedehouder van *Chinchieu*, om over te komen, hadden. Dan by den Admirael in acht genomen het schrijven van *Singlamong*, weinig voor zijn vertrek uit *Soanghieu* dienaengaende aen hem gedaen, (te weten, niemant, wie het ook zoude mogen wezen, van de vyanden te verschonen; maer hen en hunne goederen aen te tasten: onaengezien zy mogten voorgeven van tot den Tartar te willen overkomen: alzo de tijd van genade meer als te lang verlopen was,) heeft d'Admirael den Mandarijns aengezeid: by verzoek van *Singlamong* en *Lipoui*, hy twee van dezelve vaertuigen aen hen zoude overgeven, en d'andere twee tot sijnen dienst behouden. Op hun lang aenhouden bewilligde hy alleen in 't aen land te mogen nemen van de vrouwen en kinderen, maer anders niet: gelijkze dan met dit bescheid en eenige vrouwen en kinderen na land vertrokken.

Korts daer na bequam d'Admirael eenen brief van *Lipoui*, waer by hy den onzen d' eere van de zegen over de vyanden toeschreef: als hebbende op eenen hogen berg gestaen, en den slag tegen den vyand voor *Aymuy* met eigen oogen aengezien en bespeurt de vyand voor d'onzen de vlucht genomen had. De brief vertaelt, luide aldus:

Lipoui, oppergesaghebber en Velt-overste over de Tartarische krijgs-magt in dit landschap van Fokien, *en gebieder des legers voor* Aymuy, *doet by desen sijne eerbiedige groetenis aen den Hollandschen Zee-Admirael.*

Den een en twintighsten, des morgens vroeg, heb ik op den top des bergs uwe komste met de schepen te gemoet gesien, en met blijdschap beoogt het doen vluchten des rovers Jonken, met uw donderend geschut, tot mijn grote blijdschap. Nu bespeure ik eerst dat de Hollanders oprecht van harten zijn. Ik zal niet nalaten dese uwe diensten, voor onsen rijke gedaen, met een bysonderen post haestig aen onsen Keiser bekent te maken: en hoe de Hollan-

adt
UY.
itie.

landers dapper en stoutmoedelijk zijn in het verslaen van onse en hunne Vyanden. De Jonken van Soanghieu *zijn tegenwoordig hier noch niet gekomen : maer sullen buiten twijfel morgen alhier verschijnen.*

Wy hebben noch iets meer met malkandren te spreken; doch sal't selve uit stellen tot morgen: waer over wy mondeling met malkander van meerder saeken spreken sullen.

Aenstonts schreef d'Admirael daer op *Lipoui* in antwoort : dat zy zich zeer verheught en verblijd hadden, over sijne hoogheits schrijven:alsoo hy hen daer by beloofden, hunne dienste,reeds gedaen,door sijn voorschrijven by den Keizer te doen vergelden.

Ook zouden d'onzen niet nalaeten, gelijk zy alreets gedaen hadden, goet en bloet voor het Tartarisch rijk te wagen: met bekentmaking zy vier Jonken hadden aengehouden, en dezelve weder zouden vry laten, zo zijne Hoogheit zulx op hen mogte komen te begeren; maer zy echter het zelve niet konden vertrouwen.

Nevens den brief van *Lipoui*, bequam d'Admirael ook een groetenis-briefje van dessels Zee-Admirael *Sitetok* genaemt; waer by hy den Admirael vier Koe-beesten van de genen, die hy op *Aymuy* bekomen had, liet toekomen.

Ten zelfsten dage wiert door den Schout by nacht *Verwei* aen boort des Admiraels een van de twee gevangene Neerlanders gebragt: met name *Jan Jansz. van Bremen*, die de twee duitsche brieven, hier vooren genoemt, aen den Admirael geschreven had,en door een onbeleeftheit met een Sinees *Chiampantje* en drie of vier Sinesen aen des Schouts by Nachts boort dien dagh, wanneer d'onzen teghen den vyand slaegs geraekten, gekomen was: te weten, hy had den brief, door den Admirael aen den vyand, geschreven, zoodanig uitgeleit, dat de onzen voor eerst noch met geschut hem geen quaet zouden doen, en hy den Schout by Nacht, des onkundig, nootzakelijken zelf mondeling moste gaen waerschouwen, zulk bescheit van den Admirael bekomen te hebben. Ook dat *Siouboniok* hem met de eerste diende af te zenden,alzoo de Schout by Nacht, toen hy de Jonken begost te genaken, zijn Boegpoorten open gerukt had, om zoo damp daer op te geven. Dies *Siouboniok*, uit vreeze voor ons geschut den gevangen van Bremen een grote Jonk aengeboden had,die hy afsloeg; maer met het klein vaertuigh voornoemt, en weinigh volk, nevens een wit vaentje daer op, aen des Schouts by Nachts boort gekomen was: mits belofte dat hy met den eersten,neven den tolk *Mouris*, by de Sinesen, *Assam* genaemt, zich spoedig wederom by hem zou vervoegen : maer hier toe had de duitsman gene ooren; en was nevens de Sinesen aen het jacht *Vlaerdinge* gebleven.

Midlerwijle waren de Tartars met hunne vaertuigen gelant, en hadden de stad *Aymuy* stormender hand ingenomen, met dootslaen en ter neer houwen van al wat hen tegen quam.

Ten zelven daghe verscheen een *Mandaryn*, met een groetenis-briefje van den Veldheer aen boort, den Admirael ernstelijk uit den naem van *Lipoui* verzoeken, om op morgen by hem aen lant in de stad *Aymuy* te komen, en met elkandren mondelingh te spreken. Doch d'Admirael sloegh het af, als te verre van de hant.

Den een en twintighsten ontfingh d'Admirael een brief van *Lipoui*, waer in hy bekent maekte zijne blijdschap over het bevechten der zege op den vyant:met versoek d'Admirael zeven Jonken, by d'onzen aengehouden, die alleen tot den Tartar quamen overloopen, wilde los laten: alzoo zy niet quamen om onze schepen te bedriegen of eenig nadeel te doen;maer zich zijnen rijke vrywillig en onderdaniglijke t'onderwerpen. Een ander van *Tonganpek* luide vertaelt aldus :

Daegs voor eergisteren heb ik met verwondering aengesien,hoe dapper en stoutmoediglijke sich uwe schepen tegens den vyand in het slaen gedragen hebben. De zee-rover nu tegenwoordig uwe scheepsmacht siende, zal sonder twijfel uit vrese vluchten. Ik bedanke u voor mijnen persoon voor sulke weldaden, die gy onser

onser vloote in't bysonder en onsen rijke, in het verjagen der rovers Jonken, bewesen hebt. Ik heb, voor drie dagen, u toegesonden den last van Singlamong, *om met de geheele vloot naer* Aymuy *te gaen; maer vermits ik besig was om derwaerts te zeilen, ben ik opgehouden geworden op* Liutien, *by den Onder-koning* Singlamong.

Aengesien nu dees van voornemen is, met onze Vloot na Aymuy *over te varen, zoo versoek ik u schriftelijk, volgens zijn versoek, dat ghy vijf van uwe Schepen tot* Liutien *gelieft te zenden. D' Overige tien Schepen mogen op* Aymuy *geankert blijven, om het vluchten van den vyand met zijne Jonken te beletten. Dit doende zal my vriendschap geschieden. Tegenwoordig heb ik niet tot ververssching aen u te zenden, also ik van het meê gebragte niet veel overig heb: nochtans heb ik van het weinig iets moeten aenbieden: namelijk, vijf verkens, vijftig hoenders, vijftig enden, vijf potten met drank: vijftig katti krabben, tien pikol radijs.*

Den brenger dezer brieven diende d'Admirael mondeling op het schryven van *Lipoui* toe: dat hy de Jonken aen zijn volk al te plunderen hadde gegeven, als niet verdacht, de Veltheer die zoude begeren: te meer *Singlamongs* schryven, voor het vertrek van *Soanchieu* aen hem gezonden, vermelde geenen overlooper meer te verschonen: naerdien de tijt van genade al langh verstreken was. Evenwel zou hy Admirael zich eens daer nader op bedenken.

Op den brief van *Tonganpek* gaf d'Admirael ten antwoort: Hoe hy, op 't verzoek van *Singlamong*, om zijnen persoon en 's Rijks Jonken te bevrijden voor den vyant, tegenwoordig vijf van zijne schepen tot onder *Lissoe* had belast te zeilen: mits zy, zoo de vyanden op hunne Jonken afquamen, zulx de wete by bescheit geliefden te laten doen: als wanneer d'onzen met al hunne schepen, om hen by te staen, niet na laten zouden hen by te komen. Derhalve had d' Admirael ook daer toe genoemt de Jachten *Vlaerdingen*, *Meliskerke*, *Nieuwendam*, *Buiksloot*, en *Zeehont*. Dan zoo haest was het briefje niet aen lant, of *Lipoui* liet den Admirael weten: dat het onnodig was: alzoo *Tonganpek* met zijne krijgsmagt al ontrent zijne Jonken vernomen wiert. Ook deed hy andermael aen den Admirael verzoeken, om aen lant by hem te komen: want hy zich met zijne Mandarijns in het grootste huis, dat aen lant stont, zoude laten vinden, en hem verwachten.

Op dit verzoek dan voer d'Admirael, na dat hy eerst de bekomene vyants Jonken en twee gemene, voor d'onzen te gebruiken, daer uit gekozen had, nevens den onder-Admirael *Huybert de Lairesse* en Hopman *Pooleman* by den Veltheer na lant.

De Veltheer, in het groot huis van den jongen *Koxing* met zijne aenzienelijkste Mandarijns vergadert, ontfing en onthaelde den Admirael minnelijk en met grote blyschap, te bespeuren merkelijk uit hunne aenzichten. *Lipoui* gaf den onzen grote eere van de bevochte zege, over onze en hunne vyanden. De Sinesen zeiden ront uit: niet zy; maer d'onzen den vyant op de vlucht gedreven hadden: en zy deftig begroet waeren: want hy zelf den slag voor *Aymuy*, op eenen hogen berg staende, gezien, en die voor *Quemuy* van *Tonganpek* genoech verstaen: daer beneffens zich daer in zeer verheugt had. Voorts beloofde en verzekerde hy den Admirael daer op: Deze diensten der Hollanders, den Rijke bewezen, vermits zy door hem niet konden worden beloont, te wege zoude brengen, zulx by den Keizer in *Peking* wierde gedaen. Wanneer dan *Lipoui* zijne redenen geeindigt had, deed d'Admirael hem bedanken voor zijne goede genegentheid, en wenschte hem ook met de bekome zegen veel geluks, op hope d'onzen den vyant noch verder uit hunne roofnesten zouden komen te verdrijven. Ook sloeg d'Admirael den Veltheer *Lipoui* daer op drie zaken voor: te weten, eerst een briefje aen den *Konbon* in *Hoksieu* gelieven te schrijven, en den zelven daer by te gelasten: dat de Kapitein *Nobel* en koopman *Hogenhoek* in 't verkopen van der Kompanjies weinige aldaer nu aenge-

gebragte koopmanschappen in alles de behulpsame hant wierde geboden, ten einde het scheepje met deselve, in de *Hoksieuse* reviere leggende, spoedig van daer zoude komen te vertrekken. Ten tweede aldaer voor *Aymuy* niet lang te blijven leggen; maer den vyand al voord op *Quemuy* en andere Eilanden te vervolgen. Ten derden met d'onzen als dan na *Formosa* over te schepen, en insgelijx de vyanden aldaer te verslaen. Het eerst en tweede verzoek stont *Lipoui* den Admirael volkomentlijk toe, met te zeggen, d'onzen aen 't bieden van de behulpsame hand aen hunne kapiteins in *Hoksieu* niet geliefden te twijfelen: alzo by den onder-koning reeds orde daer toe gegeven was, en zy by den keizer zouden zoeken te weege te brengen, voor zijn manhafte daden, reets aen zijn rijk beweezen, en die d'onzen noch zouden komen te doen, hen de koophandel voor eeuwigh en altoos wiert toegestaen, en ook bezonderlijk d'opperhoofden der vloote beschonken wierden. Voorts zeide hy op de tweede voorstel van den Admirael; dat d onzen den tweeden dagh daer aen, neffens zijne Jonken, naer het Eiland *Goutsoe* zouden vertrekken (alwaer *Kimsias* wijven in een nieuwe opgemaekte vesting bewaert wierden,) en van daer na *Quemuy*, en zoo voorts na de plaetsen, daer bevonden wiert dezelve quamen te vluchten. Dan wegens den derden voorslag, van na *Tayowan* met d'onzen over te schepen, gaf hy gene volkomen toezegginge; maer zeide echter zulx wel te zullen geschieden, na het verdrijven der vyanden van d'Eilanden voornoemt, door d'onsen.

Wijders, verhaelde *Lipoui* aen den Admirael, hoe de zijnen op het Eiland *Aymuy* niet gevonden hadden, als een weinig Koe-beesten, en eenig klein vee: waer van hy in tegenwoordigheid des Admiraels veertigh Koebeesten en een party van het kleen vee liet komen, met last, die aen onze schepen te zullen brengen. Beloofde voorders den Admirael d'Eilanden *Goutsoe* en *Quemuy*, daer zy buiten twijfel wat meerder vinden zouden, door onze krijgs-knechten zouden werden uitgeplundert: aengezien, voegde hy daer op, hem wel bewust was, de luiden, zoo zy niets kregen, zulken yver in het slaen tegens den vyand niet meer konden betonen.

Eindelijk quam d' Admirael ook met *Lipoui* in gesprek wegen de vier Jonken voornoemt, door d'onzen aengehaelt; doch sprak de veldheer zelfs toen in't minste niet van herstelling; maer verzocht alleenlijk, zoo wy de Jonken niet konden gebruiken, dat d'Admirael hem die geliefde toe te laten komen: want het jammer zoude zijn, zoo zy bedurven wierden. Waer op d'Admirael hem aenzeide: hy twee van de Jonken, alzoo d'onzen maer twee van doen hadden, hem zoude laten toekomen. Gelijk d'Admirael, op zijn verschijnen aen boort, ook twee van dezelve na *Lipouis* krijgsmagt dede zeilen: na dat bevorens uit dezelve gelicht en onder de schepen *Noteboom*, *Jonker* en *Tertolen* verdeilt waeren, drie metale stukjes: twee en dertig metale basjes: twee en vijftig wapen-rokken: twintig storm-hoeden: hondert en vijf zeep-messen: dertien houwers: tien yzere harnassen: zeventien Morlioens: vier bogen.

Tegens den avont quamen de veertig koebeesten en eenig klein vee, door den Veltheer *Lipoui* aen den Admirael geschonken, aen boort. Ook wiert neffens een groetenis-briefje van *Sitetok*, Admirael over *Lipous* vlote ter zee, aen den Admirael *Bort* geschreven, van 't geen hy op *Aymuy* verovert had, tot mededeling, het volgend in schenkaedje gezonden, te weten, een pot Sinees bier: acht hoenders: acht enden: vier bokken: twee verkens: twee koe-beesten.

Terwijl ed'Admirael aen land was, verschenen in de vlote drie *Champans* met Sinese boeren, woonachtig op het vast lant, dicht aen het eilant *Goutsoe*, in verscheide dorpen: met verzoek, d'onzen hen een briefje van vry geleide, om tot den Tartar over te komen, en zich zijner gehoorzaemheit t'onderwerpen, met het

Tt korte

korten van hun hair, op de Tartarische wijze, en het betalen van schattingen, geliefden te verlenen: gelijk d'Admirael, zoo dra hy aen boort quam, om aen de Tartaren te vertonen ter hand stelde; in gelijker wijze, als hy aen de boeren van *Haytan* had verleent: naerdien zijn teken van onderdanigheid, vier Verkens en vijf potten met drank aen hem overhandigden.

Deze boeren, by den Admirael na de gelegentheit der Sinese vyanden aldaer gevraeght, verklaerden geen vyant zich daer meer onthield, alzoo zy in der nacht van daer vertrokken en gevlucht waren; niet wetende waer na toe.

Den twee en twintigsten ontfing d'Admirael eenen lof-brief van zijne Hoogheit den Onder-koning *Singlamong*, over de bevochte zegen, op de Sinesen, met verzoek van met de vloot na het eilant *Goutsoe* te trekken. D'inhout luide aldus:

Ghy zijt hier van verre landen gekomen, niet zonder groote zorge en gevaer, om onzen Tartarischen *rijke ten dienste te staen, en ons te helpen tegens den rover onzen vyant, gelijk ghy zulx in der daet betoont hebt in de Reviere van* Quemuy. *Wanneer des rovers Jonken met maght op uwe schepen en onze Jonken afgekomen zijn, zoo hebt ghy dezelve met uwe groote schepen en het vreezelijk geschut doen vluchten. Dit hoorende van* Tonganpek, *heeft geen kleine blijdschap in mijn gemoet verwekt: te meer alzoo zulk een gevecht van de gezanten van* Peking, *die hier by my in het leger geweest zijn, op den top des berghs aengezien is. Zeer hebben deze zich daer over verblijd, zeggende: de* Hollanders *vechten dapper tegens den vyand.*

De gezanten hebben aenstonts getracht zulken weldaet, aen het rijk bewezen, met zonderlinge dankbaerheit voor hunnen perzoon te vergelden; maer door de verte des wegh hebben zulx uitgestelt: doch dat ik dezen brief door eenen Mandarijn u toe-zenden zou: waer in ik en de gezanten u voor eerst vriendelijk bedanken.

Tegenwoordigh zijn de Jonken, van Chincefoe *gekomen, nevens die van* Chinchieuw *gezamentlijken by* Kolongsoe *geankert, de welke gezamentlijk neffens uwe schepen zullen zeilen naer* Goutsoe, *om aldaer des rovers Jonken te vermeesteren, en te verslaen. Dies verzoeken wy, dat ghy gelieft de vijftien schepen te gelasten, neffens onze Jonken, naer* Goutsoe *te zeilen, en voorders met een dapper en stout gemoet den vyant te vernielen. Ten einde wy uwe daden, vervolgens den rijke bewezen, in* Peking *mogen vertoonen, dat gy zoo veel als broeders van onze zijde gedaen hebt.*

Op dezen brief wiert geen antwoort gegeven noch geschreven: alzoo de brengers van den zelven, groote *Mandaryns*, voorgaven, om veertig koe-beesten voor d'onzen te verschaffen, ter ordre van hunnen Heer en Meester, eerst na land zouden varen, en met dezelve als dan weder aldaer aen boort te verschijnen. Wel gingen deze henen; maer quamen niet met of zonder de koebeesten wederom.

Ten zelven dage wiert Hopman *Pooleman* neffens den Secretaris nae den Veld-heer gezonden, om den brief van hare Edele, de Heeren *Maetzuyker* en Raden van *Indien*, tot *Batavia* geschreven, met staetsie en eerete overhandigen: als ook de schenkaedje, daer nevens door hunne edelen gevoeght: desgelijx op *Lipoui* te verzoeken, hy met den eerste eenen brief aen den *Konbon* geliefde over te zenden, volgens toezegginge, daegs te voore aen den Admirael gedaen, en als dan daer neffens den brief des Admiraels, ten zelven dage geschreven en aen *Poleman* en den Secretaris ter hand gestelt, aen *Constantyn Nobel* in *Hokjieu* te laten afgaen.

D'Af-zondenen dan met twee sloepen, nevens den tolk *Melman* en eenige krijgs-knechten, na des Veltheers scheeps-vloote vertrokken, en tegens den avont eerst weder gekeert, verhaelden, hoe zy, naerdien de Veldheer in zijn scheeps-vlote, nogte ook niet op het Eiland *Aymuy* te vinden was, naer het vast land, tegen over het Eilandje *Kolongsee* genoemt, dicht by *Aymuy* gelegen, gevaren en aldaer by hem

hem verschenen waren: en na het afleggen der groetenis aen den zelven, van wegen hun edele tot *Batavia*, als ook van den Admirael, hem den brief voornoemt, met eerbiedigheid overhandigt hadden. Op het doorleezen van den brief, had de Veldheer verklaert, het schrijven van hun edele hem aengenaem te zijn, doch hem vreemt deed: zy schenkaedje aen hem quamen te zenden: daer zy wel wisten het zijne maniere en gewoonte niet was, dezelve te aenvaerden, met byvoegen hy echter, die, alzo zy in geweer bestont, welk hem by deze gelegentheid des tijts wel te stade zou komen, en ook ten aenzien d'onzen zulke goede vrienden waeren, uitgezeid het alkatijf, zoude aenvaerden. Dan by d'afgezondene hem aengezeit, het alkatijf, in het velt of onder een tent op te zitten, ook ten oorlog dienstig wierde gerekent, met verzoek hy 't zelve insgelijx, (te meer het van hun gebiedende heeren tot *Batavia* aen hem gezonden was) geliefde aen te nemen, had de Veltheer eindelijk de schenkaedje geheelijk, zoo als die midlerwijle voor hem gebragt stont, aenvaert, en ongeopent naer sijne tente gelast te brengen.

Ook had *Lipoui* beloofт, aenstonds eenen brief aen den *Konbon* in *Hokfieu* te zullen schrijven: desgelijx dien aen *Nobel* en *Hoogenhoek*, hem door d'afgesondene ter hant gestelt, daer neven te laten gaen. Na *Lipoui* d'afgezondenen met eeten en drinken wel onthaelt had, namen zy hun afscheid van hem, die hen alstoen voor hun byhebbende krijgs-knechten een drink-penning wilde ter hant stellen; namelijk achtien taylen zilvers: welk zy in 't eerst beleefdelijk afsloegen; maer op 't aenzeggen van de schenkaedje dan ook weer te rug moeten nemen, waren zy genootzaekt met dankzegginge uit namen der krijgsknechten, die t'aenvaerden: als wanneer zy hun afscheit erlangden, met bekentmaking: zo dra hy *Lipoui* 's daegs daer aen een teken van drie scheuten uit onze schepen hoorde doen, om mee na het eiland *Goutsoe* te zeilen, sijne Jonken d'onsen zouden volgen, om alzoo den vyand te mogen verslaen. Midlerwijle d'afgezondene na *Lipoui* vertrokken waeren, voer d'Admirael, om zich een weinig te vertreden (nevens de *Lairesse*, *Nathanael de Prediker* en noch andere bevelhebbers) naer land. Gekomen door een grote voorstad, voorby de wallen van de stad, wierd dezelve aen eenen berg, in klippen, rodsen en oneffen wegen, heel plomp en ongeschikt bevonden gebouwt; hoewel met ongemeene hoge stene muuren, vast in kalk gelegt, met vier poorten, buiten de muur uitstekende, zonder eenige andere bolwerken of punten voorzien. Daer beneffens waeren de wallen van de stad, niet meer dan een groot half uurs ront te gaen. Zoo wel de voor als de bemuurde stad, was zeer dicht met ontelbare redelijke schoone steene huizen betimmert, welke alle door de Tartaren verwoest, en door den brant in d'assche gelegt wierden. Men zag aldaer op zeker plein eenige staken, en daer by verscheide menschen hoofden leggen, die by den vyand van de Tartaren over zes jaren (wann eerze een grooten neerlaegh ter zee gekregen hadden) daer in een emmer ten toon waren opgehangen: doch als toen afgeworpen en verbrant wierden, na de wijze der Tartars.

Den drie en twintigsten gingh de vloot, op het doen van drie kanonscheuten, naer het eiland *Goutsoe* onderzeil: waer na toe zy ook van de krijgs-vloot van de Tartars gevolght wierd, en quam ontrent den middag, alzoo zy, door stilte en harde ebbe, onder den Noord-hoek van *Goutsoe* niet kon geraken, anderhalve mijle Zuid-westwaerds van het zelve eiland ten anker. Als toen wierd een dank-preke wegens de bevochte zegen gedaen: in de welke zich meest al d'opperhoofden van de vloote lieten vinden.

Midlerwijle quamen de Tartarische Jonken binnen het eiland *Lissoe* ten anker: en wierd aenstonds, na het eindigen van de dank-preke, d'Admirael verzocht uit naem van *Sitetok* en *Tonganpek* aen land te komen. Waer op d'Admirael, gelijk hy alvoorens

daer toe genegen was, beneven *Lairesse* en Hopman *Poleman* met drie benden krijgs-knechten naer 't eiland *Goutsoe* is gevaren. Als toen bevonden zy, de vyant al t'eenemael van daer gevlucht was, en drie nieuwe opgemaekte sterkten, (het een groot kasteel, van binnen met vijftig of zestig nieuwe huizen, gelegen in een zantbay, en d'andere twee water kasteelen,) had verlaten. Wel was 't kasteel een onkonstelijk; maer echter een vast en Massijf werk: want de muuren met de borstweering, tot de hoogte van drie en twintig voet, waeren van zeer harden klip-steen, in kalk gelegt, opgehaelt, en de gordijn of walgang zes voet breet: in 't ronde ruim zoo groot als het kasteel *Batavia*. Daer in wiert niets (want de Tartars hadden het voor de komste der onzen al uitgeplondert) gevonden, als stoelen of banken: beneven negen en dertig yzere stukken; daer onder eenige halve kartouwen, Spaensch of Engelsch maeksel, zoo in d'affuiten en ram-paerden als daer buiten op d'aerde lagen. d'Onzen maekten zich daer meester van, en stelden wacht daer by, op dat de Tartaren die niet zouden afhalen: gelijk zy alreeds ondernamen, en, voor de komste van d'onzen aen land, gezocht hadden ons volk buiten de plaetsen, daer het geschut lag, te houden; naerdien de Veltheer *Lipoui* den Admirael, zoo by monde als geschrift, toezegging had gedaen: dat al het geen op dit eiland zou gevonden worden, voor de Hollanders en niemant anders zoude zijn: dewijl op *Aymuy* niet dan eenig vee voor hen te beste gevallen was.

d'Admirael gekomen uit het grootste kasteel, gesterkt met drie weerbare poorten, op de west-kant van 't eiland, in 't midden, gelegen, traden hem in 't gemoet de oversten der Tartarische krijgs-macht, die hertelijken verzochten en aenhielden, d'Admirael met hen in hunne Jonken wilde gaen, om eens te ververschen. Maer dit sloeg d'Admirael beleefdelijk af, met verzoek op hen zy d'andere vestingen, gelegen aldaer op twee uitstekende hoeken, tegen 't zuide en noorde, tegen malkandre over, daer het meeste geschut lag, tot bevrijding van de haven, wilden gaen bekijken. Hier op gingen zy een stuk weegs mede: bleven daer na achter, en quamen weder by den Admirael, als hy uit het Noorder Kasteel na het zuider zijne keer nam, en schonken hem met zijn gezelschap een kopje Thee. Aldaer scheiden zy van hem af, en ging d'Admirael het zuider Kasteel beschouwen, welk hy 't meerendeel uit een klip bevond gehouwen, en kunstig gemaekt; gelegen aen een Revier, daer by veele en zeer hooge klippen. Aldaer komen veeltijds groote meenigte van Spring-hanen overvliegen, even als een donkere wolk over den aerdbodem, die 't land overal kael af eeten; waer uit dikwils groote hongers-nood komt te ontstaen: dies de Boeren met elkander, ieder met een lang Bamboes-ried, en een vaentje boven aen, met een zeer groot geschreeuw, slingeren, om deze grootesfwermen ongediert, en plaeg, van haer land af te keeren. d'Admirael vertoefde aldaer, tot dat de aen land gekomen kost en drank by hem gebragt was, en liet toen d'Oversten voornoemt noodigen, die by hem verschenen. Na het nuttigen van de maeltijt met deze en al de bevelhebbers van de krijgs-magt en schippers, vervoeghde d'Admirael zich des avonds weer aen boort, met aldaer twee benden krijgsknechten, onder Hopman *Schimmelpenning* te laten.

Des anderen daegs wierden zeventien yzere stukken van land aen boort des Admiraels gebragt. Ten zelven dage verscheen aen boort des Admiraels een Mandarijn van *Sitetok*, met eenen brief van *Lipoui*, aen den zelven *Sitetok* geschreven: ten einde den Admirael te verstendigen, hoe *Lipoui* daer by aen *Sitetok* last gegeven had, al de sterkten op het eiland *Goutsoe* aenstonts te slopen, met byvoeginge, hy niet wiste wat de Hollanders met zoo een kleen, dor en mager land wilden doen. Ook dat zoo wanneer de vyand daer met magt weder voorquam, en zy lieden met hunne Jonken als dan niet in der yl den onzen kon-

konden te hulpe komen, de vyand het zelve weder zoude trachten in te nemen, en alzoo andermael een voet aldaer op het land zien te krijgen: daer beneffens dat *Formoſa* voor d'onzen vry beter was: want zy niet te twijfelen hadden, of de Tartars zouden hen dat weder helpen innemen, om het zelve als voorheene te bezitten, en diergelijke redenen meer. Dies verzocht de Mandarijn uit den naem van *Sitetok*; d'Admirael het afbreken der vaſtigheden geliefde toe te ſtaen. Dan d'Admirael liet *Sitetok* door den zelven Mandarijn mondeling weten, dat hy niet begeerde de Tartaren een hand daer aen zouden ſlaen: alzoo hy daegs daer aen by *Lipoui* aen land zoude komen, en aldaer met elkandre ſpreken. Een weinig tijds daer na bequam d'Admirael eenen brief van *Lipoui* aen hem geſchreven: deze luide aldus:

Tegenwoordig hebt ghy veel moeite, met den vyant te verjagen. Doch nu is niet meer overigh als het Eiland Quemuy. *Dies verſoek ik, dat ghy neffens* Sitetok *en* Tonganpek *derwaerts wilt vertrekken, om aldaer den vyant volkomentlijk te verſlaen. De Hollantſche krijgsknechten zullen aldaer eerſt aen lant gaen, en nemen het geen hunne gading is. Onſe krijgsknechten zullen daer na aen lant komen en mede ſien iets te bekomen, en voorts de Steden af te breken en de huiſen te verbranden: alzoo wy die niet begeeren te houden. Wanneer op* Quemuy *alles volbragt is, zullen wy voorder met elkandre beſluiten, wat ons ſal te doen ſtaen.*

Den vijf en twintigſten des morgens ging d'Admirael, beneven de Jachten *Mars* en *Zierikzee*, gelijkelijk met de Tartariſche Jonken na het Eilant *Quemuy* onder zeil, en quamen na den middag onder een Eilantje, tuſſchen *Liſſoe* en *Toata*, ten anker. Midlerwijle voer d'Admirael na het Jacht *Buikſloot*, welk dicht onder het Eilant *Goutſoe*, nevens het merendeel van de vloot, ten anker bleef leggen. Aldaer dan deed hy den raed by een vergaderen, om een beſluit te nemen, of men het Eiland *Goutſoe*, ter oorzake van deſſelfs veſtingen reets daer op, in bezit zou nemen, en dezelve veſtingen met krijgsvolk bezetten: of niet? Hier op in achtinge gekomen, niettegenſtaende de Tartaren, volgens hun ſchryven, het zelve niet gaerne zouden gezien; hoewel, zoo d'onzen hart daer op hadden komen aen te dringen, hen 'tzelve ook niet volkomentlijk zou-

den kunnen geweigert ; maer hen verblijf en bezitting aldaer gedoogt hebben , zoo wiert echter eenſtemmelijk goet gevonden en verſtaen het Eilant *Goutſoe* niet in bezit te nemen, nochte krijgsbezetting in de vaſtigheden te leggen ; maer te gedogen, die door de Tartaren wierden vernielt, en om verre geworpen : namelijk uit oorzake het een klein eiland was, daer niet op waſt, en in ſich ſelf ook tot voortplantinge van eenige vruchten onbequaem , ja niet een ſtuk branthout op te krijgen is. Daer by quam, (en was wel het voornaemſte ,) zoo d'onzen het wel bezetten wilden, als noodzakelijk zoude vereiſchen , zy daer door hunne magt grotelijx zouden hebben komen te krenken en verzwakken , die zy nochtans wel van doen hadden , en hen ook tegens den vyand op het Eiland *Formoſa* (niettegenſtaende de Tartaren al met hen quamen te vertrekken , welk noch ganſch twijfelachtig ſtont) wel de ſtade zou komen , zoo zy iets, ten dienſte van de Kompanjie, aldaer zouden uitwerken.

Des morgens, den zes en twintigſten, ging d'Admirael weer onder zeil, gevolgt van negen ſchepen , tot onder de weſt-zijde van het eiland *Quemuy*. Alwaer hy by een groot getal Tartariſche Jonken, daegs te voore uitgezeilt, ten anker quam.

De Schout by Nacht *Verwei* bleef met vijf ſchepen, als *Vlaerdinge* , *Vliſſinge* , *Kogge*, *Buikſloot* en *Nieuwendam*, onder *Goutſoe* of Pagoden Eiland leggen, om het overig geſchut voort af te halen, en te bederven , dat niet konde afgebragt worden , met voorder laſt : wanneer het volbragt en de Paliſaden (die mede zouden genomen worden , om by gelegentheid te konnen gebruiken) mede afgeſcheept waeren , hy als dan na *Quemuy* zoude volgen. Of ingevalle d'Admirael onder *Quemuy* eerder gedaen had , hy hem aldaer weder zoude bykomen.

D'Admirael met zijn gevolg voer aldaer aen land : als wanneer hy ondervond de vyand van daer insgelijx mede al was gevlucht : ook dat de borſtweringen van de Stadt door de Tartaren wierden afgebroken : daer beneffens zy op het Eiland *Quemuy* met roven en plunderen luſtig in den bocht ſprongen. Dan dit waeren de beloften niet door *Lipoui* , zoo ſchriftelijk, als by monde aen den Admirael (namelijk den onzen alles daer tot buit zoude worden gegeven) gedaen. Hoewel daer niet veel ſchats te halen was. Maer zagh men evenwel hier aen , hoe zy met hunne woorden en geſchriften ſpeelden , en men daer op niet vaſt betrouwen mogt. Des niettegenſtaende gaf d'Admirael aen eenig volk van zommige ſchepen verlof , tegens des morgens aen land te gaen , ten einde ook te zien of zy noch wat opdoen konden.

Ondertuſſchen ging d'Admirael met den onder-Admirael en Hopman *Poleman* de Stad eens bezichtigen. Haere muure was van een onbezuiſde groote , doch nergens na zoo hecht en ſterk, als die van *Aymuy*. Zy was een uure gaens in 't ronde, en had daer in vier grote poorten, beneffens vijftien of zeſtien ſtukken licht yzer geſchut , die de Tartaren vaſt wegſleepten. Voorts was de ſtad ook dicht met ſteene huizen betimmert; maer buiten dezelve waeren op verre na zoo veele huizen niet, als tot *Aymuy*. Op beide deze eilanden hebben evenwel milioenen van wooningen geſtaen en menſchen geweeſt, die toen zoo verloopen, als verjaegt waeren. De Tartaren gingen met de landzaten, die zy uit ſchuilhoeken haelden ſchandelijk om , zonder vrouwen of kinderen te verſchoonen. Voerden die niet alleen gevankelijk weg, met ſtroppen om den hals; maer hebben ook veele weerlooze arme menſchen gehakt en gekorven , en alzoo met marteliſeren gedood , en in het gezicht van d'onzen op den weg laten leggen. Wanneer d'Admirael dit alles zoo aenſchouwt had, vertrok hy des avonds weer na boort.

Den zeven en twintigſten bequam d'Admirael een brief van *Tonganpek*, die op deze zin uitquam :

Wy hebben nu tegenwoordig op Aymuy *en* Quemuy, *als andere omleggende eilanden de vyanden verjaegt: en 't is*

nu

nu volbraght 't gene my gelast was: Ik bedanke u, voor uwe aen ons bewezen beuscheit en weldaden. Wy zullen de stad Quemuy *geheel af-breeken, en de huizen t'eenemael verbranden.* Sitetok *zal met de Jonken naer* Chinchieu *gehoorende weder vertrekken. Ik zal met mijne mede gebraghte Jonken zeilen na* Kinsakian: *van daer, na verloop van twee of drie dagen, naer* Soanchefoe *vertrekken.*

Wy hebben nu onzen oorlogh geeindigt op deze kust: waer toe ghy ons geholpen hebt. Maer den oorlogh in Tayowan *is noch niet gedaen. Waer toe wy u lieden helpen moeten. Derhalven is noodigh, dat ghy met onze schepen vertrekt na* Soanchefoe, *om aldaer met* Singlamong *en* Lipoui *over te leggen, wat wy nu verder doen zullen. En of uwe schepen alle na* Soanchefoe *niet zeilen mogten, konnen eenige hier blijven, en eenighe met uwen persoon derwaerts zeilen.*

Dit sloeg d'Admirael af: met voorwending van zijne schepen te moeten schoon-maken.

Middelerwijle was *Verwei* met het geschut van land aen boort te brengen bezich: maer twee, die zy niet konden af-krijgen, deden zy met bus-kruid springen: doch quam de Stuerman van Vlissingen met een Boots-gezel en twee of drie andere, door onvoorzichtigheid, in het aen steken teffens te sneuvelen.

Den acht en twintighsten bragten Schipper *Pieter Koker* en Hopman *Pooleman*, die met een troep van hondert en vijftigh man, zoo krijgsknechten als boots-volk, het Eiland doorwandelt hadden, ontrent veertigh kinderen van den vyand, die zich hier en daer verscholen hadden, aen boort. Deze werden door bevel des Admiraels onder de bevel-hebbers verdeilt, hoewel met beding, van den Heer Generael op *Batavia*, om de zelve tot hunnen dienst te moge behouden, te moeten verzoeken.

Den dertigsten, ontfing de Admirael eenen brief van *Singlamong* en *Lipoui*. D'inhout was aldus:

Ghy zijt van verre landen herwaerts gekomen, om met ons de rovers te verslaen. Voorwaer geen kleine moeite. Ik wenschte nu tegenwoordigh u met oogen te zien en met u te spreeken van gewichtige zaken: alzoo nu alle plaetsen en landen van den vyand verovert zijn. Derhalven verzoeken wy, dat ghy perzoonelijken gelieft by ons te komen op het vast land, by ons Cinwe *genaemt, om met malkanderen te spreken en te besluiten, wat ons nu in toekomenden tijd te doen staet. Weshalven wy hier op* Cinwe *uwe komste verwachten en te gemoet zullen zien.*

Dees by den Admirael gelezen, liet hy hare Hoogheden schriftelijk weten, dat hy genegen was, aldaer zijne schepen te zetten en wat te herstellen, en als dan zich met de zelve onder de hoek van *Puthay* (om met de schepen boven wint te blijven, tot het bezeilen van *Tayowan*) begeven zou, als wanneer zy aldaer gelegentheid hebben zouden, om met malkandre te spreken; doch zoo wanneer zijne Hoogheid vijf dagen geliefde op *Cinwe* (een plaets op de vaste kuste gelegen,) te vertoeven, dat hy hem aldaer by zoude komen. Midlerwijle bleef hy aldaer hare Hoogheits meininge afwachten.

Den eersten van Winter-maend, verscheen een Tartarisch vaertuigh, nevens eenighe Mandaryns, aen boort des Admiraels, met een brief van den Veld-heer *Lipoui*, die al voor den brief, daegs te vooren van hem en *Singlamong* bekomen, afgezonden geweest was; maer door het quaet weder aen onze schepen niet had kunnen gebraght worden. Hy luide vertaelt aldus:

Aymuy, Quemuy, Goutsoe, *deze drie plaetzen, zijn nu verovert, en de vyand is zee-waerts verjaeght, niet wetende na wat plaetse zich den zelven begeven heeft. Deze uwe daden, die ghy met uwe schepen aen het rijk bewesen hebt, zullen wy haestigh onzen Keizer vertoonen. Ik ben nu gelegert met een gedeelte van mijn krijgs-macht op* Cinwe: *alwaer ik en* Singlamong *met malkandre besloten hebben, alle uwe daden, aen den rijke bewezen, door eenen boode aen het* Pekingse-hof

bekent

bekent te maken, en van hier den zelven brief af te vaerdigen: waer in wy onsen Keiser aenschryven zullen, dat ghy met uwe kloeke schepen en geschut den vyant verjaegt hebt. Wy zullen u het afschrift des keiserlijken briefs toesenden. Cunksee, *de Noorthoek van de reviere van* Chinchieu, *alwaer ik, eenige dagen geleden, te velde gelegen heb tegens den vyant, wort nu van* Geytinkon *en* Wansumpin *bewaert.* Koesanwan, *een Hopman van sijne krijgsmagt, heeft sijn verblijf op* Aymuy, *alsoo daer noch vele woningen zijn, die noch niet verbrant of vernielt zijn. Voorders soo versoek ik, soo ghy iets te seggen had, dat my toegesonden worden eenige van uwe Bevelhebbers, die hier op* Cinwe *by my komen mogen, en sulx bekent maken: alwaer ik en* Singlamong *by malkandre zijn.*

Des morgens, den tweeden, verscheen de voordraeger van zijne Hoogheid d'Onder-koningh *Singlamong*, beneven den Secretaris van den Veld-heer *Lipoui*, by den Admirael aen boort, met een brief door hare Hoog-heden aen hem geschreven. De brief quam op dezen uit:

„ Ghy lieden hebt veel en grote zorgen, moeite en bekommernisse gehad, om den Zee-rover, onze vyanden, te verslaen, gelijk ons zulx zeer wel bewust is. Voorwaer wy mogen zeggen, dat ghy Hollanders de schrik van de rovers geweest zijt, en den zelven door uw dapper gevecht hebt doen vluchten. Ik en *Lipoui* bedanken u voor de diensten, door u aen onzen Rijk bewezen. Over drie of vier dagen hebben wy by eenen brief aen u verzocht, om persoonelijk by ons gelieven te komen op *Cinwe*, ten einde met malkandre te spreken van zaken onzen staet ter wederzijde rakende. Waer op wy uw antwoort en besluit ontfangen hebben en verstaen, hoe gy voornemens zijt eenige van uwe schepen onder *Quemuy* leggende te vermaken en te verzien. Wel bevalt ons dit. Maer de rover, uit vreze van uwe en onze magt, is gevlugt, en heeft zich weder nedergeslagen op het Eiland *Tong san*, welke plaets mede gehoort onder het gebiet van dit Landschap van *Fokien*. Dies zoo hy nu niet voorts vervolgt wiert, zoude haestig weder keren tot zijne verlatene eilanden en schuil-plaets, die de vyant nu uit vreze verlaten heeft. Ghy schrijft, dat ghy naer gedane vermaking der schepen naer de hoek van *Wetaw*, of wel naer *Sanchesoe*, om met ons te spreken, zeilen woud. Zoo zulx de vyant quam te vernemen, hy zou haestig herwaerts komen, en vinden het Eilant *Goutsoe*, 't welk van d'uwen bewaert wort, in vollen staet, gelijk hy zulx gelaten heeft: alzoo uw begeeren was, dat de vestingen op *Goutsoe* niet zouden afgebroken ofte de huizen binnen de Stadt met vuur vernielt worden. Quam dan de vyant uw volk te vinden, als ook zijne verlate plaetse onverwoest, lichtelijk zou mogen gebeuren, dat hy meester daer van wierde. Weshalve wy onze krijgsknechten, ontrent deze vyants landen, te velde houden, uit vreze de zelve na u vertrek weder keren mogte. Den twintigsten dag van onze tiende Mane is ons van eenen onzer Bevelhebbers aengeschreven, dat hy der verleden maent by *Tong san* in de haven van *Yuntzaw* aengehaelt heeft hondert en zestig zeil-jonken en vaertuigen: als ook aldaer ontrent de vijf duizent mannen, zoo gevangen als gedoot heeft, onder dewelke als noch by de twee hondert mannen gevangen gehouden worden, met een grooten *Mandaryn* van den vyand, die by ons in 't leven bewaert wierden. Dewijl dan de rover zoo na by is, en niet anders te bemerken staet, als dat de zelve zich op het Eilandt voornoemt noch vast maken zal, zoo gelieft toch dezen dienst en moeite voor ons rijk te doen, om neffens onze rijxjonken naer *Tongsan* te zeilen, op dat de vyand aldaer geheelijken mede uitgeroeit mag worden. Ten dien einde ben ik en *Lipoui* tegenwoordig op *Cinwe* by malkandre, om orde te stellen, dat al onze Jonken, zoo grote als kleine, mogten gereet gemaekt, en zoo van volk als lijftocht voorzien worden, om neffens uwe

„ uwe schepen naer het Eilant *Tongsan* „ te zeilen. Wel bewust is ons, dat gy lieden meerder en beter kennisse hebt „ om ter zee te vechten, als wy. Daerom „ wenschte ik en *Lipoui*, dat zoo wanneer ghy tot dezen tocht zoud te bewegen zijn, wy zulx uit uwen monde personelijken mogten verstaen. „ Waer op wy ons dan geruft stellen „ zullen, met verzoek, dat ons uwe „ wille en meininge door deze onze „ beide Mandarijns, aen u gezonden, „ mogte bekent gemaekt worden. Dan „ gelieve, gelijk wy ernstelijken verzoeken, de moeite op u te nemen en „ komen hier op *Cinwe* personelijken „ by ons, om klaerder en breder te spreken van deze en andere gewichtige „ zaken.

Ook bragt dees voordrager een afschrift des briefs, door *Singlamong* en *Lipoui* over hunne en onze zaken aen zijne Keizerlijke Majesteit in *Peking* gezonden. Dees luit vertaelt, zoo veel den onzen aenging aldus:

De Hollantsche schepen zijn neffens onse Rijks-jonken van Soanchefoe *te zeil gegaen, en de tiende Mane, den twalefden dag, onder* Wetauw *weder ten anker gekomen. Den achtienden dan van deselve Mane zijn acht schepen naer* Quemuy *gezeilt, en seven der Hollanders, neffens onse Rijks-jonken, daegs daer aen binnen door, en by onse Jonken aen de westhoek van* Quemuy *ten anker gekomen.*

Den negentienden hebben d'onsen eenige Jonken binnen Quemuy *verjaegt: dog den twintigsten hebben wy gesien des rovers Jonken over de hondert vijftigh sterk van* Goutsoe *op onse en de Hollantsche vloot afkomen. De Hollantsche schepen besloten den vyant tusschen hun beide, en sloegen soo dapper onder de vyants Jonken, dat dese de vlucht mosten nemen, met verlies van veel volks van de rovers: gelijk wy zulks uit eenige uit* Aymuy, *tot ons overgekomen, verstaen hebben. Den een en twintigsten dag van onse Mane ging de Hollantsche Zee-Admirael met een moedig herte met sijne vijftien schepen onder* Toata *den vyand dapper te keer, tot onder het Eilant* Aymuy: *alwaer de roovers met groote schande weer mosten vluchten naer* Goutsoe. *Den vier en twintigsten zijn de Hollantsche schepen met onze Jonken naer* Goutsoe *gezeilt: van waer de vyand gevlucht is, zuidwaerts na* Lamoa *en* Tangsoa. *Den ses en twintigsten zijn de Hollantsche schepen neffens onse Jonken naer* Quemuy *gezeilt, en hebben daer door d'onsen de Steden, huisen en vesten alle laten afbreken en verbranden. De Hollantsche Zee-Admirael heeft sich zeer dapper tegen den vyand gehouden. Het is tzamen een volk zeer moedig, om ter Zee met hun schepen en te lande met hun schiet-geweer te slaen. Zy hebben veel moeite en arbeit gehad: alsoo de selve op hunne schepen vele stukken voeren: waer toe veel arbeits, om de selve te lossen en te laden, vereischt word.*

d'Admirael diende op den brief van hare Hoogheden schriftelijken: dat hy voornemens was een Jonk na *Batavia* af te zenden, om d'edele Heer Generael en Raden van *Indiën* het voorgevallen, wegens het verslaen, van de vyanden, en desselfs vluchten en verlaten van hunne hooft-plaetsen *Ay*, *Quemuy*, *Goutsoe* en andere, bekent te maken: als wanneer, en zoo drae hy zijne schepen een weinigh hermaekt had, zich by hare Hoogheden perzonelijk zou vervoegen, om met den anderen van alles in 't brede te spreken.

Wyders, deed d'Admirael het misnoegen, welk hy had over dat haer volk alleen met den buid, op *Quemuy* bekomen, zonder den sijnen in 't minste, ja niet een Koe-beest daer van mede te delen, tegens de belofte van *Lipoui*, zoo mondeling, als schriftelijk aen den Admirael gedaen, waren doorgegaen, aen de brengers voornoemt blijken, met byvoeginge zulx met onze goetaerdigheid gantsch niet over een quam: ten einde zy zulx *Singlamong* en *Lipoui* nader zouden bekent maeken. Hare Hoogheden, zeiden de brengers daer op, hadden uit des Admiraels schrijven, tot haer leet wezen, dat al te verstaen bekomen, en ook niet na zouden laten daer in te voorzien.

Ten zelven dage quamen onder het Eiland *Quemuy*, voor *Goutsoe* ten

anker de Jachten *Vlaerdinge* en *Buikſloot*: de drie andere, als *Kogge*, *Vliſſinge* en *Nieuwendam* konden niet uitkomen. De Schout by Nacht *Verwei* deed verſlag aen den Admirael, hoe hy ſedert des Admiraels vertrek van daer, volgens gegeven orde, noch twintig ſtukken yzer geſchut uit de vaſtigheden, op 't eilant *Goutſoe* gevonden, ingenomen had: beneven hondert acht en tnegentig ſtukken ront ſcharp of kogels, die onder de Jachten *Vliſſingen*, *Buikſloot* en *Nieuwendam* verdeilt waeren.

Den derden, des morgens met den dag, quamen om de zuid-weſt-hoek een grote en nieuwe Jonk, een Wankan, en twee Koyaes zeilen: derwaerts meeſt al de ſchepen haere boots en ſchuiten na toezonden, om de zelve in hun gewelt te bekomen. De ſloep van de Schout by nacht kreeg de Jonk: gelijk ook de drie andere vaertuigen, zonder eenig tegenweer te bieden, zich overgaven. Zy waeren geladen met ballaſt en voorts met rijs en padije of ongedorſchte rijs.

D'Admirael en Schout by Nacht voeren ten eerſte aen de Jonk, toegeruſt met acht yzere ſtukken. De Sineſen van deze vaertuigen, volgens verhael aen hen, waeren de zevende mane dezes jaers door den jongen *Koxing* van het Eiland *Quemuy* na *Pakka*, *Kitat* en andere omgelege plaetſen, benoorden *Hokſieu*, gezonden, om aldaer zoo veel rijs te laden, alſſe bekomen konden, en van daer dan weder met dezelve ſpoedig herwaerts aen te keeren: alzoo op deze eilanden groot gebrek van rijs was. Ook verhaelden zy, datze d'achtſte mane daer aen, ginder om de Noord op verſcheide plaetſen brieven van *Singlamong* en *Lipoui* aengeplakt gevonden hadden: waer by al de Sineſen, zich van het Rijk afgezondert houdende, tot het overkomen aen de Tartariſche zijde genodigt wierden. Over zulx waeren zy voornemens geweeſt met deze vaertuigen zich aen de Tartariſche zijde te begeven. Dit zeiden de Sineſen op de groote Jonk, miſſchien door aenraeding van de Tartaren, die hen reeds verpreit hadden: want die van de drie andere vaertuigen verklaerden ront uit: dat zy aldaer alles gedacht hadden noch in voorigen ſtant, en overzulx ook hun huisgezinnen noch op *Ay* en *Quemuy* te vinden: ook niet beter geweten hadden, of hunne oorlogs-vlote was noch in wezen, om in korten den Tartar ſlag te leveren: maer gekomen om de zuid-weſt-hoek van *Quemuy*, en aldaer onze Hollandſche ſchepen gewaer wordende, zouden het wel gaerne ontvlucht hebben; maer hadden zich benoodzaekt gevonden, door ſtilte, en ziende geen ontkomen aen de buiten leggende ſchepen, zich alzoo zonder tegenweer te bieden over te geven. Dies verzochten zy by het leven mogten werden geſpaert: welk zy verworven. Ook ſtonden hen, zoo zy verhaelden, noch twintig zeilen te volgen, die zy den tweeden dezer, benoorde d'eilanden van *Ongkoe* gelaten hadden: van waer zy met zes vaertuigen herwaerts aengekomen, waer van nu vier in onze handen vervallen en d'andere twee om de zuid geſteken waeren: zoo zy meenden, na d'Eilanden *Tangsoa* en *Lamoa*: alwaer zy hunne vaſtigheden, wooningen en volk hadden. Gevraegt, of zy gene Japanſe Jonken van *Japan* komende en den vyand toebehorende in zee of elders vernomen hadden: antwoorden zy daer op van neen: maer in deze maent en nu daghelix eenige van de zelve te verwachten ſtonden.

Korts daer aen verſcheen d'Admirael van *Tongampek* aen boort des Admiraels, hem vragende wat de zelve voor vaertuigen en waer van daen zy gekomen waeren. Ook of zy haer tegen d'onzen te weer geſtelt hadden: daer hem na de waerheid op geantwoort wiert. Voorders vroeg hy, wanneer d'Admirael by haere Hoogheden *Singlamong* en *Lipoui* verſchijnen, en of hy met zijne ſchepen nevens hunne Jonken na *Tangsoa* vertrekken zoude. Op welke eerſte vrage d'Admirael hem liet aendienen, den eigentlijken dag niet te weten:

en op de tweede, hy niet wiste, wat onze schepen daer doen zouden: naerdien hem van haere Hoogheden aengeschreven was: hoe een der Tartersche krijgs-bevelhebbers over eenige dagen aldaer van den vyant reets hondert en zestig vaertuigen en by de vijf duizent man zoo doot geslagen als gevangen gekregen had. Dit was, antwoorde hy daer op, niet van den jongen *Koxins* magt; maer van een anderen rover, die zich ontrent d'eilanden *Tangsoa* en *Lamoa* onthield, en voorhene noch den Tarter noch *Koxing* onderdanig geweest was; maer zich t'allen tijden met zeerovery erneert had.

Wijders, voegde de Sekritaris daer by: hoe de jonge *Koxing* als nu gezanten aen den zelven afgezonden had, om den gezeiden rover tot bystant tegens de Tartaren te verzoeken: ook dat *Koxing* met al zijne magt na *Tang soa* en *Lamoa*, om zich met den rover tzamen te voegen, vertrokken was, naerdien hy niet wiste (alzoo hy nu van d' eilanden *Ay*, *Quemuy*, *Goutsoe* en andere daer ontrent verdreven was) wat hy verder by de hand zoude nemen.

Ten zelve dage vertrok het veroverde Jonkje, by d'onzen *de blijde boodschap* genaemt, met acht gevangene Sinesen na *Batavia*: beneven de brieven, bescheiden en papieren aen de Hooge Regeringh aldaer.

Na het vertrek van dit Jonkje, behielden d'onzen noch vijf zoo Jonken, als Koyaes, die noch den zelven nacht behoorlijk met krijgs-knechten, en een klein getal Sinesen, ter orde van den Admirael en zijnen Raed, gemant en voor den tijt van veertien dagen gespijst wierden, om daegs daer aen onder *Quemuy* in d'Erasmus Bay en daer ontrent op de Japanse Jonken te gaen kruissen, en dezelve herwaerts aenkomende te verschalken, en alzoo in hun gewelt zien te krijgen.

Ook verschenen dezen dag de drie overige schepen, aen het eiland *Goutsoe* verbleven, om aldaer het geschut te helpen innemen, onder *Quemuy* in de vlote; zulx toen de geheele vloot, sterk vijftien oorlogs-schepen, weer by elkandre was.

Den vierden quam een Tartars vaertuig met twee Mandarijns, die eenen brief van Haere Hoogheden *Singlamong* en *Lipoui* bragten, waer by d'Admirael nochmaels ernstelijk wiert verzocht by haer tot *Cinwe* op de vaste kust, benoorde de reviere *Soanchieu*, te komen, om met elkandre van zaken hunner beider staet rakende te spreken.

D'Admirael gaf den Mandarijns tot antwoort: zoo dra zijn schip van de klippen gekort (want daegs te voore was het op een halve musket-scheut aen de klippige Noord-west-hoek aen *Quemuy* geraekt) en nevens d'andere schepen buiten gevaer geankert lag, zich by haere Hoogheden zoude vervoegen.

Midlerwijle quam *Mouris Jansz. Visch*, die by d'onzen als tolk in de Sinese tale gebruikt wiert, den Admirael aendienen en verwittigen: hem van ter zijde uit eenige Tarter-se Sinesen, met de Mandarijns voornoemt aen boort gekomen, ter oore gekomen was: dat de jonge *Koxing* gezanten aen haere Hoogheden, *Singlamong* en *Lipoui* had gezonden, met aenbiedingh, zich met het korten van hun hair de gehoorzaemheid van het Tartarisch Rijk te willen onderwerpen: alzoo hy zijne wapenen niet langer mogte of konde tegen dat Rijk voeren, inzonderheid ter oorzake van de verscheide neerlagen, toen onlangs gesmaekt.

d'Admirael, om daer van meerder zekerheid te hebben, heeft door den tolk *Melman* aenstonds twee Mandarijns, en ook eenen derden, aldaer mede met hen gekomen en genaemt *Konlauja*, de waerheid daer van laten afvragen: die zulx bekragtigden, met byvoegen: de vyand nu jongst door ons geschut zoo veel dooden en gequetsten gekregen had, dat gene van zijne krijgs-knechten langer begeerden te vechten: ja ook dat des vyants krijgs-knechten in *Tayowan* insgelijx alle tot den Tartar overkomen, en den onzen het land van *Tayowan* en

Formosa weer inruimen wilden. Daer beneffens dat d'onder-koning en *Lipoui* derhalve met den Admirael wilden spreken: ook dat *Tonganpek* met eenige Jonken naer *Tayowan* zoude gaen, om twee honderd duizend zielen, die zich den rijke wilden onderwerpen, van daer tot den Tartar over te brengen.

Des morgens, den vijfden, verscheenen drie Jonken in de vloot: en quam een Mandarijn daer van andermael by den Admirael, met verzoek uit den naem van haere Hoogheden: dat d'Admirael met die Jonken, aengezien het nu goet en redelijk weer was, zich by haer geliefde te vervoegen, of ten minsten den dag te stellen; wanneer d'Admirael zich na haere Hoogheden genegen was te begeven: op dat hare Hoogheden op *Cinwe*, van waer zy voornemens waren met den eerste te vertrekken, niet te vergeefs na hen quamen te wachten.

d'Admirael, na overleg met den raed, nam aen des morgens zich derwaerts te begeven. Waer op de Mandarijn met die tydinge in d'eene Jonk na hare Hoogheden vertrok; verblijvende de twee andere by de schepen.

Den zesten dan vertrok d'Admirael, beneven Hopman *Poleman* en den Sekritaris *Ysbrantsz.*, met zijn voorder gevolg, en twee Tartarische Jonken, (ten dien einde alleen, door den onder-koning *Singlamong*, aen de schepen gezonden,) na haere Hoogheden, die op het vast land van *Sina*, *Cinwe* genaemt, gelegert waeren.

Tegens den avond quam de voordrager van den onder-koning, genaemt *Onhikouw* den Admirael, die reets dicht by de plaetse voornoemt gekomen was, uit zijns heeren naem, in de Jonken met een kop bonen-zop begroeten en verwellekomen: met byvoeginge, hy tegens den aenstaenden morgen verzorgen zoude het veerdig en gereet staen aen strant van paerden: waer mede d'Admirael na zijne Hoogheid zoude kunnen rijden. Waer op de voordrager weer na land vertrok.

De Veldheer *Lipoui*, volgens bericht des voordragers, was daegs te voore na *Soanchieu* vertrokken, om aldaer eenen anderen stedehouder en hooft van de krijgs-magt, in plaets van den gesneuvelden *Mattithelauja* of *Bethetok*, te stellen.

Den zevenden, ontrent negen uuren, quam d'Admirael met zijn reistuig, tusschen het naeu van *Aymuy* en de vaste kust van *Sina*, aen land: alwaer hem door een Batavische Sinees, *Seko* genaemt, een afschrift-brief van *Nobel* en *Hoogenhoek*, uit *Hokfieu* den acht en twintigsten van Slachtmaent geschreven, (waer van d'eigen brief met de briefdrager, door den *Konbon* afgezonden, medegegeven was) wiert overhandigt. Waer by zy den Admirael verwittigden: hoe zy hun vertrek niet voor den twintigsten der zelver maent van *Soanchieuw* hadden kunnen ondernemen, en den zevenden dag daer aen in *Hokfieu* waren verschenen: mogten aldaer de koopmanschappen, volgens verklaring van den *Konbon* of Stadhouder, niet venten: voor al eer hy nader orde van *Singlamong* en *Lipoui* had bekomen. Hun verklaring, dat 't zelve by haere Hoogheden, *Singlamong* en *Lipoui*, vergunt en toegestaen was, mogt niet helpen, met voorgeven: zulx hem niet aengeschreven was. Den brief en schenkaedje des Admiraels had hy aenvaert, en aen hare Hoogheden een bode afgezonden, om hare meening over den koophandel der onzen te verstaen. Ook had hy dien hunnen oorsprongkelijken brief mede gegeven, ten einde door den Admirael en sijnen raet daer in zoude kunnen worden voorzien, met verzoek hen ook de oorsprongkelijke brieven, van *Singlamong* en *Lipoui* in *Soanchieu* bekomen, en van den handel sprekende, mogten werden toegezonden. Deze afschrift-brief dan den Admirael op den weg, zoo als hy na den koning zoude rijden, ter hant gestelt, heeft den zelven niet, voor hy in zijner Hoogheids tente verschenen en aldaer wel ontfangen was, na voorgaende gewoonelijke plechtplegingen, in tegenwoordigheid van den onder-koning, en drie zijner Raden, doorleezen en hen

hen den inhout te verſtaen gegeven: ook afgevraegt waerom, tegen hunne ſchriftelijke beloften, de koopmanſchappen onverkocht bleven. Doch d'onder-koning ontſchuldigde zich, en verklaerde, hy daer toe verlof brieven aen den *Konbon* afgezonden, maer *Lipoui* het door zijn ſchrijven tegen-geboden, en begeert had, hem eerſt een volmaekte lijſte, om aen het hof in *Peking* te ſchikken, van d'aengebraghte koopmanſchappen zoude worden overgezonden. Dan hy *Singlamong*, nu d'onzen zoo een heerlijke zege bevochten hadden, had met toeſtaen van *Lipoui* nader ſchriftelijken laſt aen den *Konbon* afgevaerdigt: by den welken de verkoop onzer koopmanſchappen, en weder inkoop van andere goederen opentlijk te mogen doen, den onzen volkomentlijk toegelaten zou zijn. d'Admirael verzocht hier op, dat hem zoo een bevel-brief door zijne Hoogheid mogte worden overhandigt, om nevens een zijner brieven zelf na *Hokſieu*, aen *Nobel* en *Hoogenhoek*, te kunnen zenden. Dit ſtont d'onder-koning den Admirael toe.

Hier mede dan deze redenen geeindigt, hield zijne Hoogheid den Admirael voor en verzocht: d'onzen met hunne ſchepen en zijne Jonken den vyand, die zich op d'eilanden *Tangſoa* en *Lamoa* onthielden, en zeer verſterkten, voorder wilden gaen verſlaen, en t'eenemael uitroeien. Waer op d'Admirael hem aenzeide, gehoort en verſtaen te hebben: dat de vyand gezanten aen zijne Hoogheid gezonden, en aenbiedinge gedaen had, zich het Tartariſche rijk te willen onderwerpen, met byvoeginge: hoe zy dan dit voorſtel van zijne Hoogheid zouden verſtaen. Dit wiert van zijne Hoogheid niet ontkent; maer zeide: op die ſchelmen geen ſtaet te maken was, en hy hen ook niet geloofde: te meer, naerdien de jonge *Koxin* zich daer mede noch niet had vergeleken. Dies dacht hem raedzaemſt, dewijl de vyand op de vlucht, en uit zijne hooft-plaetſe daer ontrent verdreven was, dezelve verder wierde achtervolgt.

D'Admirael liet hier op den Onderkoning aendienen, dat hy genegen en voornemens was, met zijne ſchepen na *Formoſa* en *Tayowan* te vertrekken, met verzoek, hy zijne Jonken en krijgs-magt mede derwaerts geliefde te zenden, om aldaer de vyanden eerſt te verſlaen, en dan na d'eilanden *Tangſoa* en *Lamoa* over te ſteken, naerdien dit gevoegelijk van *Tayowan* konde geſchieden: maer niet van de eilanden *Tongſoa* en *Lamoa*, alzoo die beneden wints lagen, in het Noorder *Mouſſon* na *Tayowan*. Ook dat hy van zijne Heeren en Meeſters tot *Batavia* geenen byzonderen laſt had bekomen, om de vyanden, van *Ay* en *Quemuy* verdreven, op *Tangſoa* of *Lamoa* te gaen beſtoken: maer wel op *Formoſa* en *Tayowan*, met byvoegen zijne Hoogheid van de twee plaetſen voornoemt voorheene geen gewach gemaekt had: ja, d'onzen ook niet beter geweten hadden, of *Lamoa* ſtont al onder der Tartars regeringe.

Wijders, ſloeg d'Admirael voor, (om eens den gront van den onder-koning te peilen,) verſtaen te hebben, dat de vyand op *Tangſoa* zich niet langer onthield; maer van daer, na de boeren geplundert en van alles berooft te hebben, na *Tayowan* en *Formoſa* overgeſteken was. En onaengezien d'onder-koningh den Admirael aenzeide, van het tegendeel verzekert te zijn, zoo bleef echter d'Admirael by zijn voorſtel, om van daer na *Tayowan* over te ſteken. Wanneer dan d'onderkoning uit alle de omſtandigheden bemerkte, het den Admirael ernſt te zijn, antwoorde als toen; dat hy dan de reeds bevochte zegen voor geen verſlaen der vyanden wilde of konde rekenen; alzoo d'onzen dezelve niet verſlagen; maer alleenlijk verjaegt hadden: want zy hunne magt noch verknocht met elkandren hadden, en overzulx niet nalaten zouden, na 't vertrek onzer ſchepen van daer, weder in hunne voorige roofneſten te kruipen. Wel was waer, voegde d'Onder-koning daer op, zy hunne veſtingen en huizen daer niet zouden vinden; maer daer door echter die kuſte onzuiver en onvry, gelijk voorhene, komen te hou-

houden. Op dezen voorſtel diende hem d'Admirael: het den onzen onmogelijk was, dezelve te verſlaen, zoo wanneerze doch immers het ontvluchten wilden: want zy met hunne Jonken ſnelder in het voor, als d'onzen met hunne ſchepen in het na-zeilen waeren. En niettegenſtaende d'onzen zich al met des onder-konings Jonken na *Tangſoa* en *Lamoa* quamen over te begeven, en den vyand ook van daer dreven, de kuſte echter van de rovers noit zoude bevrijt zijn; maer zich altoos noch eenigen hier en daer onthouden. Waer op d'onder-koning: zoo wanneer de vyand van daer verjaegt was, het hem genoeg zou zijn: alzoo hy dan uit het landſchap van *Fokien* (daer hy onder-koning het gebiet over had, en waer onder de twee plaetſen voornoemt mede gehoorden) zoude verdreven zijn. Als dan, voegde hy met beloften daer by, zouden zijne Jonken nevens onze ſchepen van daer na *Tayowan* overtrekken: 't welk voor dien tijd noch niet wezen kon: naerdien zy dan van alle kanten tuſſchen den vyand in zouden zijn: want zoo ſijne Jonken naer *Formoſa* overſcheepten, konden de vyanden dezelve van achteren na volgen. Bezingelt als dan van achteren en van voore, zouden d'onzen zich door quaet weder of anderſints met de ſchepen daer uit weten te redden; maer zy met hunne Jonken niet. Dies verzocht d'onder-koningh, d'Admirael zich daer over eens nader geliefde te beraden, en het goetdunken van den onder-Admirael en Schout by nacht afwachten. Dit nam d'Admirael aen te zullen doen, en hier op deze voorſtel een einde.

Wijders, ontſchuldigde zich *Singlamong*, wegens de veertig beloofde koebeeſten: alzoo hy ontrent *Aymuy*, op vertrek des Admiraels van daer na *Goutſoe* gene vaertuigen gehad had, om dezelve aen onze ſchepen te zenden. Dies verzocht hy, d'Admirael die als toen, beneven vijf hondert pikol rijs, daer voorheene, om aen de ſchepen te brengen, al laſt toegegeven was, geliefde aen te nemen. d'Admirael bedankte hem en zeide, om de rijs zoo zeer niet benoodight te zijn, maer de beeſten, alzoo die tot ververſching van zijn volk ſtrekte, wel van doen had, met byvoegen d'onzen wel den naem hadden, dat hen zoo veel beeſten gezonden wierden; maer wanneer dezelve aen de ſchepen quamen, de helft wel doot waeren: die als dan by d'onzen niet konnende genuttigt, over boort geworpen moſten werden. Waer op *Singlamong* weder ten antwoord gaf: voor ieder doode den onzen zou worden gezonden.

Hier mede dan nam d'Admirael, na dat d'onzen wel onthaelt waeren, zijn afſcheit van de onder-koning, en vertrokken alzoo weder na hunne tenten, die *Singlamong* (toen zijn verzoek door den Admirael van dat hy daer noch eenige dagen geliefde te vertoeven en zich wat te vertreden en vermaken, toegeſtaen was) aen den zeekant op eenen hoogen heuvel had laten opſlaen. Zoo dra was de Admirael aldaer niet verſcheenen, of ontfing den beloofden bevel-brief: waer by het mogen verkoopen der koopmanſchappen in *Hokſieu*, door den *Konbon* toegeſtaen, vernieuwt wiert, om nevens eenen onzer brieven zelfs aen *Nobel* te kunnen zenden; die den zelven ſlechts aen den *Konbon* zou hebben te vertonen, en alzoo eenen voortgang van handel komen maken.

De bevel-brief voornoemt luide aldus:

Singlamong zent dezen open bevel-brief aen den Hollantſchen Zee-Admirael, om door den zelven voorts gezonden te worden, aen den Gezant in *Hokſieu*.

Naerdien de Hollanders met hunne ſchepen en krijgsmagt onſen Rijke zoodanigen dienſt gedaen hebben, dat onze en hunne vyanden nu verſlagen en verjaegt zijn, en de gewenſchte zege aen onze en hunne zijde gebleven is, zoo heb ik en Lipoui *met malkandre vaſt geſtelt, hen lieden toe te ſtaen hunne medegebragte koopmanſchappen in* Hokſieu *te mogen verkopen, tot onderhout van hun volk:*

volk: gelijk wy het zelve by brieven aen onsen Keizer in Peking *vertoont hebben. Derhalve gelasten wy aen den* Konbon *in* Hokfieu, *dat hy den Hollanders in het verkopen hunner goederen behulpzaem zy, en hen eenen persoon toevoegen, die by het verkopen hunner goederen tegenwoordigh zy, tot voorkoming van alle bedrog, die door onse kooplu iden zoude mogen gebruikt worden. Dit ons bevel-brief wort gezonden aen den Hollandschen Gezant, ten einde hy, op het ontfangen van desen onse ordre, aenstonts magh doen voortgang nemen het verkopen van de koopmanschappen; zoo die in* Hokfieuw *aen land in hunne woninge, als die noch in het Schip, voor* Minjazeen *leggende, geladen zijn. De Mandarijn, die door den* Konbon *by het verkoopen der goederen wort geschikt, zal naeuwe toesicht nemen op het gelt en waren, die de Hollanders voor hunne koopmanschappen zullen ontfangen, en daer van nette aenteikeninge houden, om van niemant bedrogen of verkort te worden: en zal ons dees van alles, wat voorgevallen is, verslag doen.*

Op het zegel van *Singlamong* stont geschreven: *In het tweede jaer der regeringe des Keizers* Konchi, *de elfde mane, den elfsten dagh.*

Des avonds zond d'Admirael de veertig koe-beesten, door den Onder-koning *Singlamong* geschonken, na boort, om onder de schepen verdeelt te worden.

Des morgens den achtsten, wierd door den Batavischen Sinees *Seeko* een brief aen *Nobel* en *Hoogenhoek*, beneven den bekomen bevel-brief naer *Hokfieu* gezonden: waer by d'onzen door zijne Hoogheid *Singlamong*, als te voore verhaelt staet, zonder eenige dubbelzinnigheid van redenen daer in te gebruiken, van nieuws toegestaen wierd onze koopmanschappen in *Hokfieu* te mogen verkopen.

D'Onder-koning *Singlamong* liet den Admirael weten, zoo hy genegen was het land eens te bezichtigen, hem paerden aen zijne tenten zoude zenden: voor welke aenbiedinge hy zijne Hoogheid deed bedanken, met bekentmaking dezelve te zullen verwachten. Midlerwijle begost het vry wat te motten; maer na de regen een weinig over was, ging d'Admirael met zijn gezelschap te voet na de beschansinge, daer de Tartarische krijgsmagt gelegert was. Redelijk was deze na 's lands wijze gesterkt, voorzien met veel schiet-gaten, doch met geen geschut daer in. Voorts te paerde gezeten, wierdt hy by des Onderkonings tente gebragt, die den Admirael verzocht by hem te komen: als wanneer zijne Hoogheid den Admirael, na een weinig zittens, liet vragen: of hy al brieven na den onder-Admirael had gezonden: als ook zijnen bevel-brief, nevens een onzer brieven aen *Nobel* en *Hogenhoek* in *Hokfieu*. Daer op hem van ja geantwoort wiert.

Voorts voegde d'Onder-koningh daer by, dat hy verhoopte d'Onder-Admirael zich, om naer *Tangsoa* te vertrekken, met zijn Hoogheids verzoek zoude vergelijken. Hier op vroeg d'Admirael hem: of zoo wanneer hunne koopmanschappen verkocht, en het fluitje de *Vink* naer *Batavia* vertrok, wel zeven of acht perzonen aldaer mogten verblijven. Op toestaen dezes, by den Onder-koning, maekte d'Admirael hem bekent; dat *Nobel* en *Pedel* op hem verzocht hadden een keer na *Batavia* te mogen doen, en hy dienvolgens *Hoogenhoek*, die lange jaren in *Japan* gelegen had, en den onder-koopman *Bartel*, (beide luiden, waer van d'onzen en ook zijne Hoogheid wel zouden gedient worden,) geordonneert had in *Hokfieu* te verblijven, en *Nobel* en *Pedel* op hun verzoek te vertrekken. Waer op *Singlamong* zeide: het hem even veel was, wie aldaer verbleef, als het maer lieden van goeden omgang waren: hoewel ook, zijns vertrouwens, de heer Generael gene onhebbelijke perzonen in zijn rijk zoude stieren. Na welke redenen, quamen zy te spreken van 't herstellen en schoon-maken onzer schepen, en ook van het eiland *Kolongsoe*: dat d'Admirael 't selve wel eens wilde bezichtigen, om, zoo het den onzen wel gelegen was, in bezit te nemen, en met krijgsvolk te bezetten, als dicht aen

aen de vaste kust en voor den mont van den stroom *Chincheu* gelegen. Derhalven d'onzen, 't geen zy benodigen mogten, best van daer bekomen: daer benessens hunnen koophandel des te gereeder drijven konden. Wy hadden, antwoorde d'Onderkoning daer op, immers het Eilant *Goutsoe* ingenomen: wat wy dan met *Kolong soe* wilden doen. Daer op d'Admirael, om hem t'ondertasten, zeide: zoo wanneer hy d'onzen wilde toestaen, dat zy daer hunnen koophandel drijven, en van alles, dat zy benodigen, ook van eetwaren voorzien mogten worden uit den stroom van *Chinchieu*, zy dan aldaer zes schepen laten verblijven, en 't zelve Eiland in bezit nemen, ook de vestingen met krijgsvolk bezetten zouden. Doch d'Onderkoning van bezetting met krijgs-volk horende spreken, antwoorde, dat zijne meeninge niet te zijn: alzoo hy d'onzen slechts gedoogt had, aldaer hunne schepen te herstellen en te zetten: naerdien hy niet vermogt eenig land, den Keizer toebehorende, weg te schenken: maer datmen daer over, als ook wegens het drijven van onzen koophandel in *Chinchieu*, het bescheit van zijne Keizerlijke Majesteit uit *Peking* verwagten moste. Waer op *Singlamong*, na vele redenen over en weder gevolgt, eindelijk noch den onzen *Goutsoe* in het bezit te nemen, en aldaer krijgsvolk te leggen, op goetkeuring van den Keizer, toestont. Mits zoo dees daer toe geen verlof wilde verleenen, het dan weder te moeten verlaten.

Aengaende den koophandel, die moste in *Hoksieu* gedreven, en zou daer van het bescheit over vijf weken, om den zelven voor eeuwig en altoos te genieten, afkomen.

Hier by dan bleef het: en vertrokken d'onsen, na zy wel by zijne Hoogheit met eeten en drinken onthaelt waeren, tegens den avond weer na hunne tenten.

Des avonds bequam d'Admirael schrijven van den Onder-admirael *Huibert de Lairesse*, en zijnen Raet, in antwoord van zijnen brief, daegs te vore aen hen gezonden: waer by zy den Admirael aen schreven: dat hun gevoelen met het zijn, en niet met de Vloot en Krijgs-magt na *Tong soa* en *Lamoa* te vertrekken, wel over een quam; en gedroegen zich voorts volkomentlijk aen het geen d'Admirael daer in quam te doen.

Den negenden ging de Voordrager van den Onder-koning, met een Portugesen Tolk, tot vier verscheide reizen met bootschappen over en weer, en den Admirael afvragen: of hy al bescheit van den Onder-admirael, om met zijne Schepen, nevens hunne Jonken, na d'eilanden *Tang soa* en *Lamoa* te vertrekken, en aldaer den vyant te verslaen, bekomen had. Daer d'Admirael hem na waerheid op antwoorde en aenzeide: d'onzen daer toe niet konden verstaen: alzoo het hen met hunne Schepen onmogelijk was van *Tang soa*, *Formosa* en *Tayowan* (daer na toe zy van hunne Ed. tot *Batavia*, na verovering van d'eilanden *Ay* en *Quemuy*, *Goutsoe* en andere daer ontrent, geschikt waeren) te bezeilen. Voorts gebruikte hy meest dezelve redenen, die hy den Onder-koning dier wege toegedient had, op zijne eerste verschijningh by hem. Ook sloegh de Admirael wijders des Onder-konings gedaen verzoek volkomentlijk af, en zeide tegen den voordrager ront uit: dat hy niet van meninge was na d'eilanden voornoemt te vertrekken: maer na verloop van ontrent zes dagen met zijne Schepen, leggende onder *Quemuy*, na *Tayowan* en *Formosa* over te steken: met verzoek zijne Hoogheit de Rijx-jonken nevens zijne Schepen mede derwaerts, gelijk hem na het veroveren van de eilanden *Ay* en *Quemuy* belooft had, geliefde te zenden, om aldaer den vyant insgelijx te verjagen en verslaen. Met dit bescheit vertrok de Voor-drager weder na zijne Hoogheid, om hem des te verwittigen.

Dees wederom gekomen, diende den Admirael in antwoort, dat de Onder-koning zich t'eenemael, om met zijne Jonken nessens onze Schepen na *Tayowan* te vertrekken, ontschuldigde: voorgevende dezelve reddeloos waeren, en eerst nootzakelijken weder

weder van treil en zeil diende te werden herstelt; met verzoek de onzen aldaer noch eenen tijd geliefden te blijven leggen: als wanneer zy midlerwijle gezanten na *Tayowan*, om het zelve land voor hen op t'eysschen, af-zenden, de Sinese krijgsknechten onder des Tarters gehoorzaemheid doen brengen, en herwaerts over doen komen zouden. Mits, zoo zy daer toe ongenegen waren, als dan met hunne Jonken, neffens onze schepen derwaerts zouden oversteken, om de vyanden als dan aldaer zonder eenige genade te verslaen: met byvoegen, de bode van *Peking* ook ondertusschen af-stont te komen, en den onzen, zoo zy vertrokken, de goede tijdinge en groote gunste, die hen van daer stont toe te komen, als dan niet zouden kunnen bekent maeken, nochte hen de geschenken, die zijne Keizerlijke Majesteit buiten twijfel aen d' Opperhoofden dezer vloote zoude af-zenden, doen genieten: waer door zy dan ook, gelijk des verleden jaers, grooten ondank by hunnen Keizer zoude komen te behalen. Voorders stont hy de onzen volkomentlijk toe het Eiland *Goutsoe*, (welk, volgens hun zeggen, noch zoo was, als d'onzen het gelaten hadden) in bezit te mogen nemen, en met krijgs volk na hun welgevallen te bezetten: beneffens andre schoone beloften meer, ten einde d'onzen alzoo tot verblijf aldaer te moedigen, en den kostelijken tijd noch verder verlooren te laten gaen. Hier over dan toonde d'Admirael zijn misnoegen grootelix, en gelaste des Onder-konings voordrager hem aen te dienen, dat den Admirael zulke redenen van uitstel en verwyling zeer mishaeghden: ook dat zijne Hoogheid van tijd tot tijd liet blijken, dat hy niet woordhoudende was; maer met zijne beloften en geschriften speelde: en d'onzen tot noch toe geen de minste gunste van haer genoten hadden: want het Fluitje de *Vink* met koopmanschappen in *Hoksieu* noch lagh, gelijk het over vier maenden daer gekomen was, zonder de ingelaede goederen te mogen verkoopen. Ook gaf hy den Onder-koning zelf te betrachten: hoe de onzen zich langer op zijn woord en schoone beloften konden vertrouwen: met byvoegingh, zijne Hoogheid, zoo wanneer hy doch met zijne gehele macht niet na *Tayowan* met d'onzen oversteken wilde, hen maer een gedeelte zoude mede geven willen: alwaer 't slechts vijftigh Jonken en duizent krijghs-knechten, of meer of minder na zijn Hoogheids welgevallen: want het meeste getal hen het gedienstighste was. Als wanneer zy gezanten met de zelve konde zenden, om dat landt voor d'onzen op t'eischen, en de krijgs-knechten met hunne Jonken en onze Schepen herwaerts over te brengen, en onder hunne gehoorzaem te trekken.

Wat belanghde het Eiland *Goutsoe*, het zelve tegenwoordigh in bezit te nemen, quam hen niet gelegen: want d'onzen met al hunne magt, gelijk gezeit was, na *Tayowan* wilden vertrekken: maer by aldien zy de Vestingen en Kasteelen, als ook de huizen daer op in hun geheel laten wilden, tot dat d'onzen weder van *Tayowan* quamen, datze het zelve als dan met krijghs-volk bezetten zouden, ten einde d'onzen daer uit zien moghten, dat de *Tartars* het noch eenighzins met hen recht meenden: want zy anders wel zouden konden genootzaekt werden met hunne vyanden te verdragen, te meer, alzoo die hen alreeds weder eenige plaetsen in bezit te geven aengeboden, en zeer ernstelijk, om met hen te willen verdragen, verzocht hadden: gemerkt het de Kompanjie ook al te kostelijk viel, jaerlijx daer op de kusten van *Sina* zoo een groote Oorloghs-maght en Scheeps vloot, ten dienste des Keizers, uit te rusten, zonder eenige erkentenis daer voor te erlangen.

Verscheide meer andere redenen, vermengt met eenigh onbenoegen over des Onder-konings wispelturigheid en weifelen in zijne beloften, wierden door den Admirael *Bort* den voordrager te gemoet gevoert.

Dit klonk den Onderkoning, hem door zijne voordrager aengedient, zeer vreemt in d'ooren, en deed zich overzulx grotelix door den zelven by d'onzen ontschuldigen, met verzoek, zy doch zulk een gevoelen van hem niet wilden hebben: alzoo hy niet gewoon was met leugenen om te gaen: ook tot d'onzen zeer genegen was, gelijk hy ook nader zoude doen blijken: ja het zijn schult niet was, de goederen noch onverkocht waeren: alzoo het tegen-beevelen van zijne orde, door *Lipoui*, hem niet konde geweten worden. Dan de sterkten en huizen op *Goutsoe* in zijn geheel te laten, zonder bezettinge daerin, zulx was voor hen niet geraden, ter oorzake de rover die, na vertrek der Hollanders, weder in zoude nemen. Dies hy van ons gaerne wilde verstaen, hoe hy daer mede zoude handelen, welk hy in des Admiraels geliefte stelde. Eindelijk, na veel over en weder gedane redenen en verhaelen, wierd het zoo verre gebragt: dat hy d'onzen niet alleenlijk van het vertrek naer *Tangsoa* en *Lamoa* door zijnen voordrager ontschuldigde; maer ook hun oversteken met de gehele vloot na *Formosa* inwilligde: als wanneer ook d'Admirael de belofte van des Onderkonings voordrager aennam: te weten, dat twee hunner Jonken, bemant met twee hondert krijgsknechten, onder beleit van twee Mandarijns, met hem nae *Formosa* zouden vertrekken, met brieven van haere Hoogheden: waer by zy dat lant voor d'onzen zouden doen opeisschen en den opperhoofden en krijgsknechten aenbieden in genade, als onderdanen van het Tartarisch Rijk, t'ontfangen: mits, zoo zy zich daer toe lieten bewegen, d'onzen met hun schepen die volken, behalve boeren of lantluiden, herwaerts aen zouden overbrengen, of wel anders met Tartarische Jonken (alzoo daer gezeit wiert zy daer geen of weinig vaertuigen hadden) van daer gehaelt worden, om d'onzen alzoo dat land van *Formosa* weder als voorheen te doen bezitten. Doch zoo de vyantlijke krijgs-knechten niet zouden willen tot den Tartar over-komen, en d'andere volken zich hunner gehoorzaemheid onderwerpen, nochte het land inruimen, dat als dan een onzer schepen met de twee gemelte Jonken en Mandarijns weder herwaerts aen keren zou, om des te verwittigen: als wanneer zy hunne Jonken en krijgs-maght den onzen tot bystant zouden laten toekomen; waer van ons ook, op des Admiraels verzoek, brieven van verzeekering zouden gegeven werden.

Des avonts verwittigde d'Admirael, by brieve, den Onder-Admirael *Lairesse*, 't geen hem aen land was voorgevallen.

Den tienden, verscheen weder de voordrager van den Onder-Koning by den Admirael in zijne tente, met bekentmaking, zijne Hoogheid het op 's daegs te voore besprooken voor goet gekeurt hadde, met verzoek andermael aen den Admirael: hy doch zulk een gevoelen van hem niet geliefde te hebben, van dat hy een man van twee woorden zoude zijn. Ook zou hy den Admirael het versocht bezegelt geschrift, wegens het verdragh, laten toekomen, zoo dra als hy met *Lipoui* en zijne voordere Raeds-perzoonen daer over had gearbeid: alzoo d'Admirael zijner Hoogheids woorden doch geen geloof wilde geven.

Hy vertroude, gaf de Admirael daer op te antwoorde, zijner Hoogheids voortaen alles goets toe, en eischte alleenlijk het geschrift van zijne Hoogheidt, om zich zelven daer mede tot *Batavia* by hun edele te kunnen verantwoorden: alzoo die zich met woorden niet wilden laten paeyen; maer alles begeerden in geschrift gestelt.

De voordrager, die met dit antwoort eenighsins vernoegt scheen, vraegde wyders den Admirael: hoe lang hy daer aen land noch geliefde te verblijven. Niet dat hy dit vraegde, even als of d'Admirael den Onder-Koning in den wegh of te veel was; maer ter oorzake d'Admirael zoo

korten

korten tijd van zes dagen om te vertrekken gestelt, en d'Onder-koning die wel van doen had, om in *Soanchieu* te reizen, en van daer, na 't raetplegen met zijne Raden, de twee Jonken en Mandarijns af te zenden: als ook het bezegelt geschrift voornoemt: hoewel d'Onder-koning gaerne vertrekken en den Admirael alleen daer laten zoude. Derhalve dan zijne Hoogheid den dagh van vertrek zocht te verstaen. Daer op d'Admirael hem diende: hy op morgen vroegh van daer zoude vertrekken, met verzoek zijn reis-tuigh op heden in een Jonk moghte gescheept, en daer toe met Koelijs werden verzorgt. Welk den Admirael wierd toegezeid te zullen geschieden. *Koelijs*, by andere *Poelijs* genoemt, zijn gemeene en geringe luiden, en in 's Rijks of 's lants dienst; hoewel eenigen ook in vryheid op zich zelfs leven, en voor een geringen dag-loon eenen iegelijk ten dienste staen, in het dragen van lasten en koopmanschappen van d'eene plaetse na d'andere, over berg en dal: of de vaertuigen by een tou, wanneer het stil weder is, langs d'oevers der stromen voort te trekken: want in geheel *Sina* worden gene schuiten of schepen door arbeidt van paerden voort getrokken, gelijk hier te lande. Zy hebben hoeden van stroo of leer, met een windsel voor aen de tonen, daer zy die om de enkelen mede vast binden. Zijn wonder vluch te voet, en kunnen loopen zoo snel als paerden.

Korts daer aen verscheen d'opziender over het vaertuig, daer mede d'onzen vertrokken, *Konlauja* genaemt, by den Admirael, om op het inschepen orde te stellen.

Onder het spreken met elkandre over tafel (want d'Admirael was op zijne komste met een ontbijt doende, daer hy *Konlauja* mede op noodighde) van eenige staets-zaken, verhaelde *Konlauja* onder andere: hoe verleden maent een Koya met dertigh man d'Opper-gebieders in *Tayowan* aen zijne Hoogheid *Singlamong* hadden gezonden en aenbieding gedaen, om zich onder het rijk te willen begeven: naerdien zy verstaen hadden, dat de Tartaren, met de scheeps-vloot en krijgs-magt der Hollanders t'samen gevoegt, d'eilanden *Ay* en *Quemuy* stonden t'overvallen, en buiten twijfel daer af meester te werden. Dies hadden zy verzocht hunne Jonken tot overvoer moghten werden toegezonden; want zy in *Tayowan* gene of weinige hadden. Ook waeren, zoo *Konlauja* verhaelde, de luiden daer noch, en noch niet weder vertrokken.

Des namiddaghs wierd Hopman *Pooleman* door den Admirael na zijne Hoogheid *Singlamong* gezonden, om haer te bedanken voor het goet onthael, geduurende zijn aenwezen aldaer hem aengedaen: ook om aen te zeggen: d'onzen de twee Jonken en twee Mandarijns, beneven twee hondert krijgs-knechten, daer vijf of zes dagen zouden blijven verwachten, met den brief aen d'Opper-gebieders van *Tayowan*, als ook het bezegelt geschrift t'hunner verantwoordinge: insgelijx om van de zelve te verzoeken, dat zijne Hoogheid aen den Admirael (behalve den brief, dien zy met de twee Mandarijns na *Tayowan* zoude zenden, om dat land voor d'onzen op 'teisschen,) ook een bezegelt briefje aen den Opper-gebieder en Bevelhebbers der krijgs-knechten aldaer byzonderlijk geliefde te overhandigen, en daer in te stellen: dat zy hen in genade aennamen en het land voor d'onzen in-ruimen zouden: eindelijk ook aen zijne Hoogheid, uit den naem van den Admirael, tot een vereeringh te overhandigen, twee Pistolen met hare Holsters, en een fijne vergulde Houwer-kling.

Op zijne wederkomste verhaelde *Pooleman*: hy al 't zelve zijner Hoogheid voor gehouden en overhandigt: daer beneven daer op tot antwoord bekomen had: dat zijne Hoogheid haer ontschuldighde over het klein onthael, aen den Admirael gedaen: naerdien zulx zoo wel in 't leger niet, als in *Hokfieu* kon geschieden: ook dat zy de twee Jonken en Mandarijns, met de krijgs-knechten, als mede den brief aen d'Opper-gebieders in *Tayowan* ten bestemden daghe

zoude zenden, en den Admirael ook den verzochten byzonderen brief late toekomen: waer aen d'Admirael niet geliefde te twijfelen: met verzoek d'Admirael toch die gedachten, van dat hy een man van twee woorden, en niet oprecht van herten zoude zijn, niet by zich geliefden te behouden: alzo hy het tegendeel vernemen en zy elkandre noch beter leren kennen zouden. De vereering, wijl die in geen geweer beſtont, had hy aengenomen, met by voegen van beſchaemt te zijn: alzoo *d'Ong* of Koning van *Indiën* tot *Batavia* des verleden en dit jaer wederom, als ook d'Admirael nu andermael ſchenkaedje hem had laten toekomen, en hy niet minſte het wederom geſchonken.

Derhalve wilde hy met het vertrek van't Fluitje de *Vink* niet nalaten eenige geſchenken van zijne landswaren, met daer en boven brieven, aen den Koning tot *Batavia* te zenden: daer beneffens hem voor zijne goede genegentheid hertelijken te bedanken.

Daer en boven had d'Onder-koning, zoo hy aen *Pooleman* verhaelde, de maent te voore, brieven met gezanten van d'Opper-hoofden van *Tayowan* ontfangen: waer by zy aenbiedinge gedaen hadden, zich, met het korten van hun hair op de Tartariſche wijze, onder het Rijk te willen begeven, met verzoek, zoo wanneer ze in genaede als bontgenooten aengenomen wierden, hen Jonken en vaertuigen, om over te komen, mogten werden toegezonden: alzoo zy maer weinig vaertuigen hadden.

Den elfden, met den dag, wiert d'Admirael en zijn volk ieder met een kop bone-zop beſchonken: gelijk alle uchtens geſchiet was: als wanneer d'Admirael door den Mandaryn, daer toe geſtelt, andermael voor het goet onthael zijn Hoogheid deed bedanken.

Korts daer na vertrok d'Admirael met zijn volk na de ſchepen: en zijne Hoogheit, die ten zelven dage ook met zijn leger opgebroken was, naer *Soanchieuw*.

Den twaalefden, des naermiddaghs, quam d'Admirael wederom onder de vlakke hoek van *Quemuy*, en aen het Jacht van *Zierikzee*: den dertienden vertrokken verſcheide Jonken van daer nae *Aymuy* en *Soanchieu*: werwaerts *Tonganpek* al over vier dagen vertrokken was.

Midlerwijle had *Tonganpek* eenen brief uit *Soanchieu* aen den Admirael gezonden, die vertaelt aldus luide:

Ik bedank u voor d'eere en vrientſchap, die ik ſedert onze zaemenvoeging van Oorlogs-machten van u genoten heb: alzoo wy nu van de vyanden Ay, Quemuy, *en* Goutſoe *verovert: de huizen verbrant en den vyand verjaegt hebben, waer in ghy u dapper en ſtoutmoedelijk gehouden hebt. Nu is de vyand gevlucht: waer door het een goet aenzien heeft genomen, dat ghy uwe Landen van* Tayowan *lichtelijk zult mogen in bezit nemen. De vyand is gevlucht naer* Tangſoa. *Weshalve* Singlamong *en* Lipoui *met al d'andere Krijgs-bevelhebbers goet gevonden hebben, dat wy met beide t'ſamen-gevoegde machten naer* Tangſoa, *om den vyand te vervolgen en te verſlaen, zouden zeilen. Waer toe ik tachtig zoo groot als kleine Jonken uitmaken zal, en daer over ſtellen twee Mandarijns,* Choentſay *en* Goemtſin *genoemt: om over de tachtig Jonken het gebiet te hebben, welke Jonken naer* Aymuen, *by de vloot van* Sitetok *vertrekken zullen. Ik zou zelf in perzone mede vertrokken zijn naer* Tangſoa: *maer dewijl een aenzienelijk perzoon van het* Pekingſe-hof *afgekomen is, om my in hooger hoedanigheid en ſtaet te beveſtigen, moſte ik weder na* Soanchefoe *vertrekken. Ik kan alzoo neffens uwe maght den oorlogh op* Tangſoa *niet by woonen.*

Dit is my van Singlamong *aen geſchreven, dat ik derwaerts na* Soanchefoe *vertrekken moſte. Het is my leet geweeſt, dat ik niet langer by u blijven moghte. Daerom heb ik u zulx ſchriftelijk bekent gemaekt.*

Tegens den avont wert den Admirael, met twee Mandarijns een brief, door den Veld-heer *Lipoui* uit *Soanhieuw* aen hem geſchreven, gebragt, en daer nevens vijf hondert pikol Rijs voor het volk, reets te voore belooft, toe-gezonden.

Den

Den veertienden, des morgens, voer d'Admirael op *Quemuy* aen land, en bezichtigde aldaer eenige verwoeſte Dorpen, en inzonderheit het bemuurt ſtedeken *Sauja Houpou* genoemt. Zeer wel was dit ſtedeken gelegen, van *Sauja*, en met zeer ſchoone huiſen betimmert: maer door de *Tartars*, dat jammer was, voor onze verſchijningh aldaer, vernielt en in d'aſſche geleit: want de Jonken met hoog water dicht aen de wallen kunnen zeilen: alwaer ſchoone reden zijn.

Dit ſtedeken, volgens verhael van den gevangen Neerlander *Mouris Janſz. Vis*, was door *Sauja* voornoemt eerſt gemaekt en opgebouwt, ten tijde d'oude *Koxin* van daer *Tayowan* ging belegeren: alzoo hy te voore op *Aymuy* zijn verblijf gehad had, en als toen eerſt na *Quemuy* vertrokken was. Ontrent zes maenden verleden, was dees *Sauja*, nevens zijne broeders, van daer opgebroken, en in Jonken geſcheept, om tot den *Tartar* over te lopen, ter oorzake de jonge *Koxin* hem geduurigh om penningen, tot betalinge van zijne krijgs-knechten, moeielijk viel: niet tegenſtaende hy hem al verſcheide reize, zonder een duit daer van weder te zien, gerieft had.

Dit vluchten van *Sauja*, door den jongen *Koxin* vernomen, te meer hy hem 't zelve niet konde beletten, had hy gemagtigden aen hem gezonden, met ſchoone beloften van hem ongemoeit te zullen laten, en als oppergebieder over *Ay* en *Quemuy* (want *Koxin* geliet zich na *Tayowan* te vertrekken) te ſtellen. Dies liet *Sauja*, door lang aenhouden van *Koxin*, zich tot wederom komen bewegen; maer quam hem dit zijn leven te koſten, buiten twijfel door *Koxin* gedoot. Aldus trok *Koxin* al *Saujaes* goet na zich, en betaelde daer mede zijne krijgsnechten, met uitſtrojinge: *Sauja* zich zelven om 't leven had gebragt. Zulx dan by zijne broeders, die noch niet opgekomen waeren, (daer *Tonganpek* een af was,) vernomen, begaven deze zich na den Tartar: want zy *Koxin* als toen geen geloof meer wilden geven: alzoo het buiten twijfel hem ook maer om hun goet te doen geweeſt zou hebben. *Sauja* had, om zijn gout en zilver van *Aymuy* (alwaer hy te voore zijn verblijf en zijne pakhuizen ook noch had) over te krijgen, zeer groote behendigheit gebruikt, te weten: het zilver in Zuiker-kanaſſers gepakt, en de ſchuitjes gout in ſchuiten loot gegoten; zoo dat de gemeene man na *Saujas* doot (alzoo het zilver in de Zuiker-kanaſſers ontdekt; maer het gout, in ſchuiten loot gegoten, niet te weten gekomen waren) met dat loot en den beſten buit doorgegaen was. Dies *Koxin*, ſchoon hy naderhant daer achter quam, evenwel weinigh of niet daer van wederom gekregen had.

Des namiddags keerde d'Admirael weer van land na het Jacht *Zierikzee*, en vond langs de weg in het gaen menighte van doode menſchen, zoo mans, als vrouwen, ja tot kleine kinderen toe, die wredelijk door de *Tartaren*, met het af-houwen van handen en voeten als anderſints, om 't leven gebragt waren

Den vijftienden trok d'Admirael voor de tweede mael aen lant, en keerde, na het beſichtigen van eenige plaetſen of dorpen, weer aen het Jacht *Zierikzee*.

Den zeventienden bequam d'Admirael met twee Jonken en twee Mandarijns, alleen ten dien einde uit *Soanchieuw*, door den Onder-koning *Singlamong* en den Veldheer *Lipoui* afgevaerdigt, de toegezegelde brieven, door *Singlamong* aen den Admirael, als hy laeſt by hem was, te zenden belooft: waer by zy de zeventien Sineſe gezag-hebbers, op *Formoſa* en *Tayowan*, tot het overkomen met hun krijgs-volk en lant-luiden aenmaenden. De brief vertaelt luit aldus:

Brief van Lipoui *gezonden aen*

Tſiakoenſin, Wetingwan, Toerlinpetinſin, Petſinſojau, Yogaukiloo, Yoewetsjin-kay, Gautinong, Soanchyong, Nioetingli, Chuenkicin, Lioetſingoen, Kiwintſinwan, Suangi Gautinghtoe, Yuenſaugautingwan, Sinkintingjang, Ympin-

Xx 3

pincin, Lioetsinang. *Alle gebieders in* Tayowan.

By dezen wordt u te verstaen gegeven, dat de Hemel, Zon, Maen en Sterren, ja alle Elementen u van d'eene plaets tot d'andere verjaegt hebben, tot dat ghy eindelijk gekomen zijt met Koxin *in* Tayowan. *Nu laet ik en* Singlamong *u weten, by dezen onzen brief, als dat wy de tiende maen, den een en twintigsten dagh, met onze neffens de Hollantsche zamen-gevoeghde macht, d'Eilanden* Ay *en* Quemuy *en d'andere by gelegen plaetsen van uwe overste verovert en de zelve verjaegt en verslagen hebben, tot dat zy gekomen zijn op het Eiland* Tangsoa: *alwaer* Sepoan, Koxins *zoon, met zijne aenhangelingen noch zich onthout. Dan kan de zelve aldaer voor zoo veel volks geen onderhoud vinden. Wie weet of hy niet in korten tijd van honger zal moeten vergaen? gelijk zijn maght aldaer, der verleden maend, alree een redelijke krak bekomen heeft: alzoo een overste van ons, met name* Wansumpin, *meer als tien duizent man verslagen: beneven twee hondert gevangen heeft, die noch worden gehouden. Onder de gevangen zijn drie groote Mandarijns,* Tsiausou, Sjançin *en* Rikkoe. *Ook hebben wy van hen verovert in de haven van* Yuntzauw *hondert vijftigh Jonken en vaertuigen. Wijl dan ik en* Singlamong *wel weten, dat ghy Mandarijns voornoemt willens en voornemens zijt, tot ons over te komen, en begeert u onzes Rijks regeeringh en gehoorzaemheid willighlijk t'onderwerpen; doch daer toe geene wegh noch gelegentheid kont uitvinden, zoo heb ik en* Singlamong *deeze afgezanten neffens deze brieven gezonden, met de Hollantsche macht na* Tayowan, *ten einde u op te dagen, om tot ons over te komen, en u onzen Rijke onderdanig te maken.*

Op de komste der Hollantsche schepen in Tayowan, *zult ghy aenstonts neffens uwe krijgs-knechten en lands-lieden uw hair af-snijden, en met deze schepen tot ons over gebracht worden. Ofzoo gy uw hair in* Tayowan *niet begeerde te laten korten, ghy moogt zulx uitstellen tot dat ghy op 't vast land onder onze regeering komt. Dit geven wy in uwe keure. De Hollanders zullen u, 't zy ghy u hair afsnijdt of niet, het minste leet doen, noch u en d'uwen dootslaen; maer u met uw geheel geslacht tot ons overbrengen. Zijt ghy bevreest met de Hollantsche schepen over te komen, ghy moght ons zulx met een van onze afgezondene Jonken, neffens een van de Hollantsche schepen, laten weten, in de stad* Soanchefoe: *wanneer wy uw, volgens u begeren, zullen toe-zenden onze Jonken, die u gezamentlijk tot ons overvoeren zullen. Zoo wanneer ghy tot ons overkomt, weest niet bevreest; maer in tegendeel op ons beloften en schriften verzekert, dat ghy uwe ampten, die ghy elk in 't bezonder in* Tayowan *hebt bedient, behouden zult. Ook zal elk van d'uwen na verdienste meerder van ons gegeven worden: gelijk* Tonganpek, Tunçinpek, Jantoetoe, *en andere meer, die tot ons overgekomen zijn, geschiet en wedervaren is.*

Het opschrift des briefs van *Singlamong* hield aen de zelve bestierders; hoewel met eenige verandering in de spellingh der namen, en was aldus:

Singlamong *doet te weten aen de volgende gebieders en regeerders in* Tayowan *en 't land* Pahan, *die aldaer gestelt zijn door den rover* Sepoan, *zijne voorzaten en aenhang.*

Aen Tsiaukoensin, Wetingwangang, Toenlepintinsinquon, Petsfinsojakikoukoktay, Yogaukilokokjen, Yoewetsinçaywon, Yunsaugautingongsin, Schueningcheyonghtenjo, Nioetinglimao, Chuenkicin, Lioesingoem Ynki, Kiwintsin-chumwanijn, Suangigautingwansoy, Sinkintingjansiang, Ympimcintsintsivee, Tsioetsinnangwansung.

De rest was van woord tot woord van een zelven inhoud, met den brief van *Lipoui.*

Nevens deze twee brieven was ook een derde, door *Singlamong* en *Lipoui* beide, aen den Admirael *Bort* geschreven. D'inhoud quam op dezen zin uit:

"Gy hebt ons Rijk met uwe schepen en volk groote diensten gedaen, met het verjagen en verslaen van den Zeerover, onzen vyand. Dit als nu volbragt, heb ik en *Lipoui* dese uwe daden, eenige dagen geleden, door eenen brief-drager onzen keizer, in *Peking*, bekent gemaekt: die zulke weldaden, aen

„ aen 't rijk bewezen niet onbeloont „ zal laten, gelijk ghy zulx bevinden „ zult, en als dan bekennen, dat ik en „ *Lipoui* u gene logens verhaelt hebben. „ Volgens voorstel by onze zamen- „ komste op *Cinwe*, woud ghy met uwe „ vijftien schepen naer *Tayowan* ver- „ trekken, om aldaer den vyandt uw „ eigen land met de wapenen t'ontne- „ men: zulx heeft ons wel gevallen. „ *Sepoan*, de zoon van *Koxin*, is tegen- „ woordig noch op *Tangsoa*, en aldaer „ zeer sterk van volk. Zoo wanneer „ uwe schepen naer *Tayowan* vertrek- „ ken, de vyanden zullen datelijke we- „ derkeren naer uwe verlatene Eilan- „ den, *Ay* en *Quemuy*. Dies zouden wy „ gewenscht hebben, dat ghy met uwe „ schepen eerst naer *Tangsoa* waert ver- „ trokken, om aldaer den vyand te ver- „ slaen, en van daer na *Tayowan* zeilen. „ Dit is mijn begeren geweest: doch „ is my zulx door u met reden weder- „ leit: alzoo ghy niet eerst na *Tangsoa* „ kondet zeilen, en van daer na *Tayo-* „ *wan*, door belet der winden. Daer- „ om heb ik u daer van niet verder spre- „ ken mogen.

„ In *Tayowan* hebben hun verblijf „ *Tsiau Koensin*, *Wangan*, *Oentenjoe*. De- „ ze drie zijn de voornaemste opper- „ gebieders, van wegen den staet des „ rovers.

„ Deze hebben, eenigen tijd gele- „ den, getracht tot ons over te komen. „ Daerom zende ik u toe gezanten, „ met deze brieven en twee Jonken, „ welke neffens uwe schepen derwaerts „ vertrekken zullen. Ik heb de brieven „ u open toegezonden, ten einde d'in- „ hout u bekent moge zijn.

„ Wanneer ghy met uwe schepen in „ *Tayowan* komt, zoo laet de bestier- „ ders, krijgs-knechten, en land-lui- „ den alle hun hair af-snijden. Of het „ af-snijden des hairs kan en magh uit „ gestelt blijven, tot dat ghy deze vol- „ ken met uwe schepen hier op de kust, „ ter bequaemste plaetse aengebragt „ hebt. Begeert ghy aldaer onze Jon- „ ken en krijgs-volken te hebben, zoo „ zende ons met een van uwe schepen „ twee van de gezanten wederom te „ rugge, die ons neffens uwen brief „ hier in *Soanchefoe* zulx spoedig mogen bekent maken, wanneer ik en *Lipoui* « de zelve u toezenden zullen. Wel zou « ik u die nu kunnen mede zenden. « Maer gelijkerwijs ik van u begeerde, « dat ghy neffens onze Jonken naer « *Tangsoa* zoud zeilen, en daer op ant- « woort bequam, ghy daer toe geen ver- « lof van uwen Koning tot *Batavia* be- « komen had: alzoo vermoogen wy « ook niet uit onze eigen beweging een « groot getal van Jonken en volk naer « *Tayowan* met u te zenden, voor ontfan- « gen last van onzen Keizer uit *Peking*. « Waer uit ghy bemerken moght, dat « wy gelijke gehoorsaemheid aen onze « opper-gebieders schuldig zijn: wel- « ke wetten wy beide met elkandre ge- « lijk en gemein hebben. Over dit « punct, om neffens uwe schepen en « volk onze Jonken en krijgs-volk naer « *Tayowan* over te schepen, hebben « wy onlangs van *Soanchefoe* eenen brief « naer *Peking* gezonden: waer over « wy bescheit dagelix te gemoet zien: « als wanneer u aen onze hulpe en by- « stant niet ontbreken zal. «

De brengers dezer brieven of die-naers, d'een van *Singlamong* en d'an-der van *Lipoui*, deden d'onze aenwy-sing van vijf *Mandarijns*, die de twee brieven aen d'opper-hoofden in *Tayo-wan* als gezanten zelfs zouden bestel-len en overhandigen, met verzoek d'onze op deze Jonken by hart weer als anderfints wat achting geliefden te slaen: Ten einde de zelve van de vloot niet quamen te drijven, en alzoo hun gezantschap vruchtloos uit te vallen: daer d'Admirael op diende, hy daer in wilde voorzien, en bood hen aen, drie van de voornaemste met onze schepen tot voor *Tayowan* te brengen, en de brieven by zich te be-houden; latende d'andere twee in de Jonken blijven: met toezegging hy zijn volk zo veel zoude doen op passen, als mogelijk was: daer zy zich mee vergenoegden.

Hun verzoek alleenelijk was, dat zy alle vijf op een van onze schepen by den anderen mogten blijven: 't welk hen toegestaen en aengezeit wiert: zy zich op des Admiraels schip de *Noteboom* zouden hebben te vervoe-gen. De Admirael hield de brieven, die

die hem open, om te doorlezen, toe gezonden waren, in handen, en belaste de brengers der zelve, op morgen weder te komen: als wanneer hen een brief in antwoorde aen hare Hoogheden zoude werde mede gegeven en ter hand gestelt.

Zoo de brief-dragers verhaelden, had *Sommimpesiou* of *Pontiok* genaemt, of hy, uit des jongen *Koxins* name, van nieuws gezanten aen *Singlamong* en *Lipoui* gezonden, om met hare Hoogheden in *Soanchieuw* te verdragen: maer hadden op hun vertrek van daer noch geen bescheit bekomen.

Ook wiert een brief van den Admirael aen hare Hoogheden geschreven, die meest bestont in klachten, als dat men den onzen noch geen handel in *Hokfieu*, volgens 't schrijven van daer den tweeden dezer, tegens de gemaekte voorwaerden, toegelaten had.

Den vijf en twintigsten wiert eenstemming in den Raed beslooten, nu de vloot weer klaer en van alles verzien was, om met het eerst goet weer en wind na *Tayowan* en *Formosa* over te steken, en die plaetsen, volgens den last van de Hooge Regeeringh, tot *Batavia*, onder gehoorzaemheid van den staet onzer landen te brengen.

Ten dien einde wierden ook de twee Jonken, d'een *Aymuy*, en d'andere *Quemuy*, die noch by de vloot waren, vervaerdigt: te weten, *Quemuy*, de grootste, bemant met dertigh Hollanders, en vijftien gevangen Sinesen: en de kleinste met vijf en twintigh Hollanders en twalef Sinesen.

Voor eerst zou de vloot oversteken na de *Piskadores*, en aldaer onder de zuid-kant van het *Visschers Eiland*, of de zuid oost-kant van *Pehoe* trachten ter rede te loopen: alwaer de vergader- of by eenkomst-plaets zou zijn, om dan voorts van daer zich na *Tayowan* en *Formosa* te begeven. Ingevalle eenige schepen door of voorby de *Piskadores* quamen te geraeken, die, om niet te verdrijven, zouden de kuste van *Formosa* aen boort loopen, en aldaer de vloot verwachten. De vloot, uit de *Piskadores* vertrokken, zou onder 't noorder rif voor of ontrent *Tayowan* zoeken te komen. Zoo ook eenige schepen of wel de geheele vloot van de *Piskadores* oversteekende, ten eerste onder het noorder rif of voor *Tayowan* niet konden komen, ja ook daer of elders reets op de Formosaense kuste gekomen, en genootzaekt, om niet te verdrijven, een veiliger ankerplaets te zoeken, zoo wierd wijders beraemt ten dien einde zich achter de hoek van *Tankoya* te vervoegen: alwaer goede rede in het noorder *Mouson*, gelijk toen was, voor de schepen is, om dan van daer met bequaem weer de reize na *Tayowan* te bevorderen. Ten einde 's Hemels-zegen het voorgenomen werk wilde bevorderen, wiert een Beden-dagh den acht en twintighsten in de geheele vloot gehouden.

Den negen en twintighsten, dan, gingh de geheele vloot, sterk vijftien schepen, beneven de twee toegeruste veroverde Jonken en twee andere van de Tartaren, die zy met hun eigen brieven en volk na *Tayowan* zonden, onder zeil, zuid-westwaerts aen, tusschen d'Eilanden *Lissou* en *Quemuy* door, en quam ontrent zonnen ondergangh een groot mijl van de zuid-oost hoek van *Quemuy* ten anker, daer zy de volgenden dag, belet door storm, bleven leggen

Midlerwijle quam een vyants vaertuig aen boort des Admiraels met eenen dienaer van den jongen *Koxin*, *Somminpesiou* of anders *Pontiok* genaemt, hem toebrengen een open zend-brief van onze gevangene Neerlanders op *Formosa*, door hen vijftiene ondertekent, en den zesten dezer uit het dorp *Loakhau*, ontrent het nau van *Tayowan* gelegen, geschreven: dees brief hield in, dat zy den zelven niet alleen met hunner aller goet vinden; maer ook door uitdrukkelijken last van *Pontiok* voornoemt hadden ingestelt, die hen had doen aenseggen: indien d'onse lust hadden, om met hem te verspreken, en den voorigen koophandel aen te binden, hy ons, des begerende, tot drijving desselfs, de plaetsen *Tamsuy*, *Kelang*, ja, dat

dat meer is, *Lamoa* niet weigeren zoude: met byvoeging, zoo d'onzen dezen wegh niet quamen in te slaen, zy gevangenen noit hunne verlossinge van hun te verwachten zouden hebben. Dies verzochten zy, om d'allervolmaeckste verdiensten des Heilands, zy alles tot hunner slakinge wilden aenwenden.

Op deze tyding deed d'Admirael aenstonts den raed vergaderen, en den zelven den brief voornoemt voorlezen, en ook den brenger van dien in rade verschijnen: die, gelijk hy ook byzonderlijk aen den Admirael gedaen had, den rade de gemelde plaetsen insgelijx aenbood, en afvraegde: of d'onzen genegen waeren die aen te nemen, en inzonderheid *Lamoa*.

Dan dees kon den onzen geen schriftelijken last, om zulke aenbiedinge te doen, vertonen, en was ook niet gevolmaghtight, om met hen in nader gesprek te treden: want hy verklaerde alleenlijk gezonden te zijn, om den onzen den aengetogen brief te overhandigen, en eens te zien, hoedanig hy hen zou genegen vinden: en dienvolgens konde of wilde hen ook geen nader openinge, de gesteltenis der vyanden rakende, van 't geen zy met spitsvinnige ondervragingen van hem vorderden en gaerne geweten hadden, doen; maer betuigde slechts, dat hy met bewilliging van den jongen *Koxin* door d'Opperhoofden van *Tayowan* en *Formosa* aen *Singlamong* en *Lipoui* gezonden was, om met de Tartaren te verdragen, als (nu zy d'eilanden *Ay* en *Quemuy*, *Goutsoe* en *Lissoe* quijt waeren) uit hongers noot daer toe nu gedwongen.

Derhalve by den Admirael en Raed, na rijpen overleg en de vijf Tartarische gezanten daer op gehoort waeren, eenstemmig goet gevonden en verstaen wiert, den brenger van den brief op zijn vertrek mondeling aen te zeggen, d'onzen het aen hunne zijde niet zouden laten ontbreken, zoo zy genegen waeren met hen te verdragen. Des mostenze zulx met ernst doen blijken, en hen ten dien einde in de *Piskadores* of voor *Tayowan* bykomen, werwaerts zy nu stonden te vertrekken. Insgelijx wiert vast gestelt, zy den zelven hun schryven in antwoorde aen de gevangenen op *Formosa* zouden mede geven: hoewel van zoodanigen inhoud, dat de vyant 't zelve voor hen door d'overlopers doende vertalen, daer uit geen voordeel konde trekken, en nochtans den gevangenen eenige verzekering van de nabyheid hunner verlossinge gedaen wiert.

Dies zond d'Admirael door den zelven brenger eenen brief aen de gevangene Neerlanders op *Formosa*, met bekentmaking van zijn wedervaren sedert verleden jaer; t'effens met aenmoediging tot de hope van hunne verlossinge.

Des middags vervorderde de vloot haere reize na de *Piskadores*: dan quam, door het aenhouden van een harde ooste wint, twee mijlen zuidwaerts van *Quemuy* ten anker.

Des morgens, den eersten van Loumaent, des jaers zestien hondert vier en zestig, ging de geheele vloot weer onder zeil, en wiert den tweeden met zonnen opgang de zuidhoek van het *Visschers Eiland* gezien, zuid-oost ten oosten vijf mijl van haer. In het omstevenen van de zuid-hoek, wierden uit de *Kerk-baey* drie kanonscheuten gedaen; misschien, zoo d'onzen vermoeden, tot een teeken voor d'Inwoonders van 't land, en de vaer-tuigen, die daer moghten leggen, wegens de komste onzer vloote.

Des avonds quam de vloot tusschen de grote tafel en de Zuid-hoek van het *Visschers Eiland*: en des anderen daegs ontrent de zuid-oost Bay van *Pehoe* ten anker: behalve het Fregat de Jonker, welk onder de groote tafel ten anker was blijven leggen.

Des nachts wierd het weer zeer onstuimig, en begon hart uit den noord-ooste te waien.

Den zesten (want den vier en vijfden was het onweer) zeilden de drie kleine Jachten *Zeehont*, *Buiksloot* en *Kaneel-boom*, de zuid-oost Bay van *Pehoe* in, tot dicht aen strant.

Tegens den avond wierden d'Opperhoofden van de ſchepen belaſt 's daegs daer aen vroegh hun boots, met zoo veel krijgs-knechten, als bequamelijk voeren konden, aen de drie dichtſt onder de wal leggende ſchepen te brengen, zonder nochtans na lant te varen, voor bekomen orde van den Admirael.

Den zevenden, voor dagh, voer d'Admirael, nevens Hopman *Poleman*, aen het Jacht *Buikſloot*: van waer *Poleman*, uit laſt des Admiraels, met een parthye krijgs-knechten naer land vertrok, om het veld eerſt t'ontdekken, en naderhand van koebeeſten zich te verzorgen. Midlerwijle gaf d'Admirael laſt aen den Schipper van *Buikſloot* een ſpringtou achter uit te brengen en zijn geſchut te boort wel klaer en ſlagvaerdig te houden, om het ſtrant naer wil en wenſch te konnen bevryden, gelijk ook aenſtonts geſchiede. Wanneer ondertuſſchen d'onzen verſtonden, dat de Tartaren aen land geweeſt waeren, en van den vyant nagejaegt, vier man verloren hadden, deed d'Admirael Hopman *Pooleman* daer van door den Schout by Nacht *Verwei* waerſchouwen, met bevel van wel op zijne hoede te moeten wezen. *Pooleman* dan des verwittigt, vertrok met zes benden krijgsknechten, ieder veertig koppen ſterk, landwaerts in: blijvende een bende op ſtrant. Naulix was *Poleman* ontrent anderhalve uure weg geweeſt, of, gelijk bericht quam, had al weerſtant van den vyand gevonden, en vijf of zes gequeſten, beneven eenen doode, de vendrig *Kriſtoffel van Leeuwen*, bekomen. Onder de gequeſte was Hopman *de Bitter*, die met een pijl door zijne voet geſchoten, en ook twee kappen van een houwer of zeepmeſch door zijne hoet en kleederen, zonder quetſinge van lichaem, als alleen van de pijl, toegebragt waeren. D'Admirael hier en tuſſchen aen land gekomen, liet aenſtonts aen al de ſchepen weten, zoo veel bootsgezellen, als een ieder bequamelijk miſſchen kon, elk met een houwer en piek voorzien, aen land te zenden. En gemerkt geduuriglijk noch meer en meer krijgsknechten van de ſchepen aen land verſchenen waeren, zond d'Admirael noch twee benden na Hopman *Pooleman* toe: gelijk ook korts daer aen een bende bootsgezellen, t'zijner hulpe. Wanneer die ontrent een groot halve uur weg geweeſt waeren, quam een Serjant, door *Pooleman* afgezonden, den Admirael verwittigen: hoe de vyant, ontrent twee hondert gewapende mannen ſterk, al op de vlucht gedreven was, en dertien of veertien van de hunne op een kort beſtek ter neer gevelt lagen: hoewelze in 't eerſt zeer woedig en met een groot geſchreeu, als dolle menſchen, van achter een heuveltje, daerze zich verſcholen hadden gehouden, op onzen voortroep, aengevoert door den geſneuvelden Vendrig, waren komen invallen. Dees troep, ziende den vyand aenkomen, was al ſchietende op de voorhoede, daer Hopman *de Bitter* het bevel over had, geweken: daer de vyand, in woede, al mede op aengevallen, ja door de gelederen heen gebroken was. Dies een grote ontſteltenis en verwerring aen onze zijde gekomen was, en eenige krijgsknechten al den wijk genomen hadden.

Dan zoo haeſt was door orde van Hopman *Pooleman*, die het gevecht aenvoerde, de bende van den Luitenant *David Steyger* ter zijde, daer de vyand den meeſten inbreuk had gedaen, niet, met brede gelederen los ſchietende, opgetreden, of de vyand was aen het deiſen geraekt, en had korts daer aen zoo gezwint de vlucht genomen, als hy razend op d'onzen aengevallen was.

De Admirael gelaſte aen den Serjant voornoemt, (door *Pooleman* aen hem gezonden, om orde te bekomen, wat hem te doen ſtont,) *Pooleman* te verwittigen, den vyand, zoo veel doenelijk was, na te gaen, en de reeds bevochte zegen te vervolgen: mits zich niet verder landwaerts in te begeven: als hy tegens den avont zoude giſſen weder te kunnen keeren: want d'Admirael hem in den avont daer aen ſtrant zoude verwachten. Waer op de Serjant met noch een bende

krijgs-

krijgsknechten en etlijke bootsgezellen weder was vertrokken.

Eindelijk verscheen in den avond *Pooleman* met zijn volk aen strant by den Admirael, met bericht: hoe hy den vyand achtervolght, zoo dra zijn volk in orde weer was gestelt, en veel bloets langs den weg gezien, en ook noch vier dooden gevonden: doch genen tegenstant, ja niet eenen Sinees meer vernomen; maer wel zeven of acht Jonken van strant zien afsteken had, daer de vyand zijns bedunkens ingescheept was.

Een paert met eenen ezel bragt *Pooleman* mede; doch gene koe-beesten: alzoo hy daer van zijn werk niet had gemaekt: hoewel by honderden vernomen.

Den achtsten met den dag wierden zes benden krijgsknechten met zestig bootsgezellen, onder Hopman *Pooleman*, na de Kerk-bay: en twee benden krijgsknechten en twintig bootsgezellen, onder Hopman *Schimmelpenning*, na het Hollantsch Fort gezonden, om, zoo zy genen vyand vernamen, een parthye koebeesten aen de schepen te brengen: gelijk zy tegens den avont, zonder vyant vernomen te hebben, ontrent zeventig koe-beesten en eenig kleen vee bequamen, die aen de vloot, tot ververssching van het volk verdeilt, en ook aen land gekookt, en voor de krijgsknechten opgedischt wierden. Twee gevangene Sinesen en twee kinderen, het een den eenen gevangen toebehoorende, wierden door Hopman *Pooleman* opgebragt. D'onzen meenden uit hen iets te verstaen; maer zy speelden den onwetenden, en gaven voor landbouwers te zijn: dies zy niet anders van hen te weten quamen, als dat de Sinese krijgs-knechten in Jonken gescheept zouden zijn.

Den negenden, des morgens, trok Hopman *Pooleman* met zeven benden krijgsknechten en de gevangenen, op gisteren bekomen, na de Kerk-bay en daer ontrent, om noch meerder koebeesten en vee te bekomen, met last aldaer dien aenstaenden nacht te verblijven, en 's anderen daegs weder by de vloot te verschijnen, aengezien het volk, door zulk sterk voort-trekken, te moede wiert. Ook gingen ten zelven dagen d'Admirael, onder-Admirael en verder gevolg met twee benden krijgs-knechten wat landwaerts in wandelen, en vonden ter plaetse, daer het gevecht geschiet was, veertien doode Sinese lichamen kort by elkandre leggen, ontbloot en geplundert van hun wapenen, door de Tartaren. Korts daer na trok d'Admirael weder na de leger-plaetse. Ten einde de beesten, aldaer bekomen, niet tot aen de leger-plaetse der vlote behoefden gedreven te worden, zeilde de Jonk *Aymuy*, met drie boots na de Kerk-bay: beneven Schipper *Pieter Koker*, om de beesten daer mede over te voeren en herwaerts te brengen.

Des namiddags, den tienden, quam de Jonk *Quemuy* en de drie boots uit de Kerkbay weer in de vloot. Volgens verhael van den Sekritaris *Hendrik Ysbrantsen*, die daegs te voore over land gegaen en nu met de Jonk weder gekeert was, had Hopman *Pooleman* des voorigen daegs een der gevangenen los gelaten, op desselfs voorgeven van den onzen beesten genoech te willen beschikken en de boeren van dat land by hen te brengen: zoo wanneer de Hopman hen voor overlast wilde bevryden, en met zijne kinderen in vryheid stellen. Hier op na bekomen toezegging, had de gevangen afscheit genomen, en was tegens den avond in de Sineese tempel weer by den Hopman gekomen, met twee boeren en vier kapoenen: met verzoek van tot des anderen daegs uitstel om koebeesten te brengen, ter oorzake die zeer wilt geworden en niet te krijgen waeren. Dan naerdien dees gevangen ten dien dage ter bestemder uure niet by *Pooleman* verscheen, had dees, volgens zijn dreigen, de tempel met al de huizen daer ontrent in den brand laten steken.

Slechts twee koebeesten met een kalfje had *Pooleman*, alzoo zy al te schouw waren, bekomen, en ook maer weinig hoenders: niettegenstaende den geheelen voorigen dagh en ook een gedeelte des verleden nachts vlijt genoech daer toe was aengewent ge-

worden: vyanden waeren ook by hem in het lant niet vernomen, nocht ook niet by of ontrent den afgebranden tempel: alhoewel door Schipper *Pieter Koker*, die voor *Poleman* aldaer met een van de drie boots aen land was geweeſt, vijftien ſtukken yzer geſchuts, zoo in d'affuyten ſtaende, als daer by leggende, waeren gevonden: te weten, voor den tempel, om aldaer het ſtrant te bevrijden, vier ſtukken in d'affuiten, en vier op d'aerde leggende, en op een andere zantſtrant, die men voorby moet, als men de kerkbay met ſchepen wil inlopen, zeven ſtukken op d'affuiten, en een op d'aerde. Twalef van deze vijftien ſtukken, die van drie tot acht pont yzerſchoten, en alle van land in de *Nooteboom* geſcheept wierden, hadden wel eer de Kompanjie toebehoort, de drie andere waeren Sinees maekſel.

Eerlang verſcheen by den Admirael Schipper *Pieter Koker* met den gevangen en eenighe Sineſe boeren dezes lants, en bragt met zig twintig koebeeſten, die zy Hopman *Pooleman* in het herwaerts trekken te gemoet gebragt hadden. Midlerwijle bleef *Pooleman* in het Spaenſche Fort, (wel eer op dit Eiland by de Spanjerts gemaekt) op orde van den Admirael verwachten.

Eindelijk liet d'Admirael de boeren voornoemt en den gevangen weder na hunne verblijf-plaetſe trekken, met bevel van noch meer beeſten te brengen, zoo zy geen leet wilden gedaen wezen. D'Admirael vereerde hen een zak rijs, en deed hen eens *Arak* ſchenken: waer voor zy, met ter aerde gebogen hoofden, uit-riepen *Kamſia Kompagnia*, dat is, *wy bedanken de Kompanjie*. Des avonts trok d'Admirael weer aen zijn boort, en des morgens weer aen land.

Des namiddags verſcheen *Pooleman* met zijne krijgsmagt aen de legerplaets met eenige Sineſe boeren en twintig koebeeſten, die zy aen hem gelevert hadden. Zeer gedienſtig verzochten zy aen den Admirael, om een beſcherm-briefje van de Kompanjie te mogen erlangen, ten einde hen door d'onzen geen leet geſchieden mogt: met voorgeven zy noit eenigh leet hen hadden aengedaen: ook zy hen altijts van ververſchinge wilden verzorgen. Tot 's anderen daegs ſtelde hen d'Admirael uit, met aenzegging zy noch meer beeſten of klein vee moſten brengen: 't welk zy beloofden te doen, en gingen weder huns weegs.

Den twalefden tegens den avont verſchenen voor de derde male ontrent vijf en twintig boeren, in de leger-plaetſe, en bragten met zich eenige bokken en hoenders. D'Admirael deed hen twee zakken rijs vereeren, en ſtelde hun bekomene gevangenen, benevens de twee kindren, en op hun verzoek een boer van *Quemuy* in vryheit. Voorts verleende hy hen, op hun vertrek naer land, een beſcherm en vrygeleide-briefje, welk aldus luide:

Alzo de boeren van deze eilanden, de Piskadores *genaemt, zich onzer gehoorzaemheit onderworpen, en ons in teken van onderdanigheit eenige koebeeſten en ander klein vee toegebragt: daer beneffens wy hen in beſcherminge aengenomen hebben, zoo werden allen en een iegelijk, en wel inzonderheid de Nederlanders, onder deze onze vlagge hoorende, vermaent en gewaerſchouwt hen geen 't minſte leet aen te doen: zoo wanneer zy vrywillig met ververſchinge of anderſints zich aen ſcheeps-boort komen te vervoegen: naerdien wy zulx ten dienſte der Kompanjie noodig achten te behoren. Op het groot Eilant* Pehoe.

BALTHASAR BORT.

Den dertienden, drie uuren voor dag, lichte de vloot weer anker, en al ontrent vier uure des namiddags, drie vierendeel mijls Noord-ooſtwaerts van het kaſteel *Zeelandia* ten anker, met al de vijftien ſchepen: beneven de Jonk *Aymuy* en de twee Tartariſche Jonken: want de Jonk *Quemuy*, onder weegs lek geworden, was verbrant. De *Jonker* en *Mars*, van de vloot afgeraekt, waeren den zevenden aldaer al ter reden gelopen. Volgens verhael van de Schippers dezer twee Jachten, was den negenden dezer 's avonts een Jonk van de Noord binnen *Tayowan* gekomen: als wanneer tot tweemael achter malkandre drie kanon-ſcheuten

ten uit het kasteel wierden gedaen. Geen gewag van volk hadden zy in het kasteel, zoo lang aldaer gelegen hadden, vernomen: maer ontrent hondert vijftig man met zes vendels waeren aen de bokken-stal in de wapenen gezien.

Alzoo nu den onzen geen de minste tijding van land toequam, veel min aenbieding,(gelijk wel het vermoeden was,) van hen weder het land over te geven, gedaen wierd; daer zy nochtans gaerne, volgens den last van de Hooge regeering tot *Batavia*, dezen jare bezitters van waeren geweest, zoo sloeg d'Admirael den vijftienden in Rade voor, op wat wijze men best daer toe zoude kunnen geraken: of het geraden zoude zijn, de vyanden, om met hen in besprek te komen, zelfs aen te zoeken: dan of men hen, met de wapenen by der hand te nemen, zoo verre zoude trachten te brenghen, dat zy nu weder van zelfs eenige aenbiedinge aen hen zouden komen te doen, gelijkze te voore door het schrijven onzer gevangenen gedaen hadden.

Hierop quam ook in achting, hoe zy het behulp-middel der Tartaren, wegens het zenden hunner gezanten met brieven van *Singlamong* en *Lipoui* aen de bestierders van *Tayowan*, volgens besluit van den achtienden van Winter-maent, aengenomen hadden: naerdien by de zelve brieven de Sinese gezaghebbers, op *Formosa* en *Tayowan*, met hun krijgs-volk tot het overkomen aen de Tartarische zijde, onder goede belofte, van den onzen het eiland *Formosa* weer in handen te doen vervallen, aengemaent wierden. Ook waeren de gezanten als toen in rade verschenen, om ten dien einde op heeden met hunne twee Jonken, ingeleide van twee onzer schepen, na *Tankoya* te mogen over vertrekken, en aldaer hunne byzondere brieven, wel ten getale van zeven of acht, eerst aen eenige aldaer zich onthoudende hopmannen en oversten der krijgs-knechten te overhandigen, en dezelve afvallig zoeken te maken, met voorgeven hen goede gelegentheid daer toe voorgekomen te zijn, ten einde dan alzoo ook hunne algemeine brieven te bestellen. Derhalven wierd, na overleg in rade, goetgevonden en besloten, den afgezanten voornoemt hun verzoek in te willigen, en hen tot geleide mede te geven de Jachten *Vlaerdinge* en *Buiksloot*.

Op het eerst wiert bescheiden den Schout by nacht *Bartholomeus Verwei*, met last op hun en des vyands doen een wakend oog te houden.

Den gezanten wiert ook een briefje, in 't Sinees vertaelt en met het zegel der Kompanjie onderdrukt, mede gegeven: waer by zy alle bevelhebbers en krijgs-knechten, op *Tayowan* en *Formosa*, tot hen over te komen zouden noodigen, om na de kuste van *Sina* met hunne schepen te werden over gevoert, met belofte een ieder, na zijne hoedanigheid, boven dien, door d'onzen zou werden beschonken, zoodanig, dat zy hen bedanken zouden: zonder aen de bestierders van *Formosa* en *Tayowan* voor als noch hunne genegentheid, van met hen te verdragen, t'openbaren: aengezien zulx met het voornemen van hunne edele tot *Batavia* niet over een quam: maer alleenlijk het afschrift des briefs, den laetsten van Winter-maent aen onze gevangene Neerlanders, in antwoorde van de hunne geschreve, met een byvoegsel: (hoe zy nu aldaer gekomen waeren, om hunner aller verlossing, zoo het eenigzints mogelijk was, te wege te brengen,) met een *Chiampantje* en twee Sinese boeren van *Quemuy*, onbewust van alles, open naer lant te zenden: beneven eenen klein briefje aen de bestierders voornoemt, en daer by alleenlijk aen hen te verzoeken: dat zy onze gevangenen gelieften in vryheid te stellen, en dezelve hen toe te zenden, volgens beding op het overgeven van *Tayowan*, dat zy na *Batavia* zouden werden gevoert: met voorder versoek van dezen open brief aen de gevangene Neerlanders gelieven te laten overhandigen.

De Tartarische gezanten des verwittigt, oordeelden het zelve een goede zake te zijn: en wierden ook door hen twee Sinesche boeren tot bestel-

linge der brieven uitgekoren. Eindelijk deed d'Admirael ook den gezanten beloften, zoo zy in hun laſt hun beſt quamen aen te wenden, en iet merkwaerdigs te verrichten, hy hen ook ieder met een goede vereeringe zouden bedenken.

Voorders, wiert in bedenken genomen, om den vyant met de wapenen tot redelijkheid te brengen: waer men ten dien einde (alzoo daer met op de reede te leggen niet uitgerecht konde worden) beſt zoude landen, om alzoo den vyand afbreuk te doen. Hier op dan ingezien het voorſtel, gedaen by de hooge Regeering tot *Batavia*, in haer gegeven bericht-ſchrift, te weten, dat zulx zoude konnen geſchieden, door het kanael van *Lakjemuy*, na den voorgang van *Koxin*, of wel anders, om veiliger te gaen, achter de hoek van *Tankoya*, zoo wiert na rijpen overleg beſloten, na verloop van twee dagen, zich van daer achter de hoek van *Tankoya* te begeven: en het landen der krijgs-magt door het kanael van *Lakjemuy* of ook op *Tayowan*, als niet wel doenelijk en met te groot gevaer vermengt, niet t'ondernemen.

Hier op ondernamen de twee Jonkjes van den Tarter, in geleide van de twee Jachten *Vlaerdinge* en *Buikſloot*, de reize naer *Tankoya*.

d'Onzen bragten de twee Sineſe boeren voornoemt, korts daer aen, op voorgeven van zich op wrikken niet te verſtaen, met een *Chiampantje*, door een ſloep, tot dicht aen ſtrant van *Tayowan*, met de brieven, en lieten hen doen met het *Chiampantje* alleen door de brandingh heen naer land vaeren.

Des morgens, twee uuren voor dag, den achttienden, vertrokken, op goetvinden van den raed, met den Admirael de ſchepen *Nooteboom*, *Tertholen*, *Mars*, *Vliſſingen*, *Zierikzee* en *Naerde*, nae de hoek van *Tankoya*, en quamen twee uure na de middagh by de twee voor af-getrokken Jachten, *Vlaerdinge* en *Buikſloot*, en de twee Tartariſche Jonkjes, weſt-waerts ontrent een mijle van de hoek voornoemt.

De Tartariſche gezanten, volgens bericht van de Schout by nacht *Verwei*, gekomen aen boort des Admiraels, waren met hunne brieven landwaerts in vertrokken, en hadden zich aenſtonts by een groote gedeelte van menſchen vervoeght, met belofte aen hem, zoo dra zy eenige tijdinge bequamen hem 't zelve laten weten zouden. Het volk, aen ſtrant woonachtigh, was op hun komſte aldaer landwaerts in gevlucht: zoo dat ſedert gene menſchen vernomen waeren.

Tegens den avont verſcheen de Schout by nacht *Verwei* andermael aen boort des Admiraels, met verſlagh, hoe een van de Tartariſche afgezanten van land by hem was geweeſt: dien hy gaerne mede derwaerts aen zoude hebben gebracht, ten ware hy zich niet had ontſchuldigt, met zijn vereiſch van nootzakelijk weer aen land te vertrekken. Hy nevens de twee andere gezanten hadden alle de brieven overgelevert, en ſtonden met den eerſten daer antwoort op te verwachten, twijfelende niet of zouden tot hun voornemen wel geraken. Vier hondert krijgsknechten waeren reets albereit om over te komen: waer van hondert aen den berg van *Tankoya*, en drie hondert aen den ſtroom van *Tamſuy* lagen. De vyant was bevreeſt voor het landen der onzen aldaer.

Des morgens, den negentienden, verſcheen de Jonk *Quemuy* van *Tayowan* by den Admirael, onder de hoek van *Tankoja*, met ſchryven van den onder-Admirael *Huibert de Laireſſe*, en ook met eenen brief van de Beſtierders op *Tayowan* en *Formoſa* aen d'onzen. Hy was na vertrek des Admiraels, volgens zijn bericht-ſchrift, met al de klene Jachten tot anderhalve ſcheut van het kaſteel *Zeelandia* gezeilt, en van daer weder na zijne oude plaets gekeert. Zoo veel had deze vertoning uitgewerkt, dat die van land den brief voornoemt met de twee gevangene Sineſen en 't zelfſte *Chiampantje* (met de beſcheiden derwaerts gezonden,) korts daer na hem aldaer toegebragt hadden. Dies by hem en zijnen

nen

nen Raed niet raedzaem wierd gevonden, met schuits en boots ieds meerder te ondernemen, zonder nader bescheid van den Admirael daer over te hebben. De brief voornoemt luide aldus:

D'Opperhoofden van *Formosa*, *Kouja*, *Anghia* en *Oenia*, hebben den Brief van de Hollanders ontfangen.

Formosa komt ons van ouds toe. Des jongen Koxins *beste vader heeft de Hollanders toegelaten daer te woonen, om met hem den koophandel te drijven. Daer na hebben de Hollanders zich zelfs Meester van het land gemaekt, en den inwoonders, met het afvorderen van tollen, hartgevallen: die daer over aen* Koxin *klachtig vielen. Hierom is* Koxin *overgekomen en heeft* Tayowan *verovert, en na het vertrek der Hollanders het zelve in bezit genomen, en ons als Bestierders daer over gestelt. Maer het is ons nu even veel of wy het blijven bezitten, dan of het de Hollanders bezitten: want wy hebben het verdrag na gekomen: te weten, uwe gevangene van onderhout, en het vertrokken volk na* Batavia *met lijftocht en verversching verzorght.* Koxin *heeft ook eenen Mandarijn gezonden gehad, met een Hollantsch schip naer* Quemuy, *om den Lantdrost* Valentijn *en andere gevangenen van daer te halen. Doch de Hollanders hebben hun best niet gedaen, om daer te komen, en den Mandarijn met zijn volk naer* Batavia *gevoert: zoo dat de gevangenen in onze handen verbleven zijn, die wel onthaelt worden: ja zoodanig dat ghy ons daer over namaels bedanken zult. Maer ghy lieden hebt den Mandarijn gehouden, en zijt met hem by de Tartaren, uwe bontgenoten, gekomen. De Tartaren zijn zeer bedriegelijk en niet woorthoudende: 't welk de Hollanders in* Kanton *wel zijn gewaer geworden: want zy eerst hen den handel toegestaen en daer na bedrogen hebben. Nu hebt ghy lieden in* Hoksieuw *van hen beloften bekomen, op* Haython *en* Kolongsoe *te mogen verblijf nemen, om daer te handelen. D'oude* Koxin *heeft wel geweten: wat voor een bedriegelijk volk de Tartaren zijn. Daerom heeft hy noit met hen willen vereenigen. Zy hebben dikwils Ambassadeurs gezonden, ter vrede-handeling; maer onder dien schijn zochten zy eens, nu eenige jaren geleden,* Aymuy *af te lopen: dan ten gelukte hen niet. Zy kregen den neerlaeg; zoo dat de binnenzee root van hun bloet was. Die wy levendig in handen kregen, wierden handen en voeten afgekapt, en hen zoo toegezonden: 't welk den Hollanders niet onbekent is.* Koxin *wist wel de Hollanders woorthoudende waeren, daerom heeft hy ook de gevangenen wel gehandelt. Maer nu zijn de Hollanders met de Tartaren zamen gespannen, en hebben ons het lant van* Aymuy, Quemuy *en* Goutsoe *afgenomen. Evenwel hebben het de Tartaren niet in bezit derven nemen, en alleenlijk de huizen afgebrant, ja ook hunne gezanten aen den jongen* Koxin *gezonden, en aenzoeking gedaen, hy met zijn volk zich onder hunne gehoorzaemheit zoude begeven. Maer die heeft niet gewilt. De Hollanders hebben nu zoo lang met hunne schepen op de kust gezworven, en tot noch toe geen plaets van de Tartaren in bezit kunnen krijgen. Waer uit zy hunne ontrouheit zelfs bespeuren kunnen. Uwen brief hebben wy ontfangen en daer uit verstaen uw verzoek, wegens de verlossing uwer gevangenen. Het zelve gevalt ons wel. Maer gelieft te weten, dat ons die van den ouden* Koxin *ter hant gestelt zijn, en nu zijn zoon* Sepoan *over dezelve te zeggen heeft. De gevangenen onder ons zijn noch by gezontheit en genieten eerlijk onthout. Wy weten wel de Hollanders anders niet dan den handel zoeken: maer daer nevens is ons ook niet onbewust, dat zy ons niet vertrouwen: daer beneffens ons zeggen en schryven geen geloof geven. Evenwel geloven wy dat* Sepoan *met u lieden wel zoude willen verdragen. Zijt ghy daer toe genegen en begeert een plaets in bezit te nemen, zende ons gezanten, die luiden van fatsoen zijn: want wat hebben wy met de twee slechte boeren, die ons uwen brief gebragt hebben, kunnen uitrechten. Wy zullen uwe gezanten niet aenhouden: als ghy d'onzen maer niet aenhout, zoo wy die mogten zenden. Zijt ghy zulx van zins zoo doet het haestig, op dat wy* Sepoan *zulx mogen over schryven, en een*

goet

goet verdrag mag getroffen werden: ten einde d'een voor den ander niet meer behoeft bevreest te zijn, en met elkandre mogen handelen: want de Tarter zal u den eenen of anderen tijt noch bedriegen. Dit ons schryven meugt ghy wel geloven, als hebbende daer op by den Hemel gezworen. Geschreven den twalefde mane, den een en twintigsten dag.

Ten zelven morgen verscheen de Schout by Nacht *Verwei* aen boort des Admiraels, met vier Tartarische afgezanten en twee personen van den vyand. Deze dan in rade gehoort, verklaerden mondeling van *Siautongsiong*, krijgs-overste van het Sineesch krijgsvolk in de zuider deelen van *Formosa*, afgezonden te zijn, om van d'onzen te horen en verstaen: wat zy hem, zijnen Hopmannen en minder Bevelhebbers, tot krijgsknechten toe, ieder na zijne hoedanigheid, genegen waeren toe te leggen, zoo wanneer zy tot d'onzen overquamen en hen behulpzaem waeren, in het wederkrijgen van dit Eiland en de vestingen daer op: daer beneffens zoo zy zich naer de kuste van *Sina*, op d'ontbiedinge van *Singlamong*, *Lipoui*, *Sibja*, *Tonganpek* en andere meer met onze schepen, na veroveringe van de vestingen op *Sakkam* en *Tayowan*, lieten overvoeren, of wel anders de wapenen ter neder quamen leggen: zoo als d'onzen dat mogten raetzaem vinden.

Wijders, gaven zy voor wel te weten, der Kompanjie dit lant gerechtelijk toequam: hoewel d' oude *Koxin* dat als zijn eigen gevordert had te wezen, en in gevolge den onzen als maer geleent, weder met de wapenen afhandig gemaeckt had. Hier op liet d'Admirael hen afvragen: Hoe sterk van volk de krijgsoverste *Siautongsiong* wel was: wanneer hem geantwoord wiert van zeven duizent: wist d'Admirael niet wat hy daer uit besluiten zoude: als (zoo den onzen wel eertijts door den tolk *Mourits* en andere berecht was,) al te grof gelogen, en buiten twijfel zoo groot uitgebreit, om den onzen een groote zomme gelts van 't hert af te binden: naerdien zy voorgaven dees krijgs-overste en zijn Hopmannen van paerden en koebeesten als andere goederen rijkelijk waeren voorzien: en hy die als dan zoude moeten verlaten: ook de krijgsknechten eerst daer toe door hem omgekocht worden. D'Admirael en Raed vroegen hem af, wat zy van d'onzen zouden begeren, en hoe veel of wat de krijgs-overste hen belast had t'eisschen. Daer zy op dienden genen last toe te hebben ontfangen: maer alleenlijk, gelijk te voore verhaelt staet, om te horen, wat d'onzen hen zouden komen aen te bieden, aldaer verschenen waeren.

Eindelijk dan, na de zake wel ingezien te hebben, wiert goet gevonden en besloten, die twee personen aenbiedinge te doen van vijf duizent taylen Japans zilver den krijgs-overste te tellen, zoo dra hy tot hen zou overgekomen zijn: met beding, zoo d'onzen zijn volk benodigt waeren, zy gehouden zouden zijn, met hen tegen den vyand aen te trekken. Wel deden zy hier toezegginge van; maer zeiden de zomme al te klein te zijn. Dies verzochten zy, zoo d'onzen met hen genegen waeren te verdragen, dat zy iemant van hunnent wegen aen den krijgs-overste geliefden te zenden, om met hem zelfs te spreken, aenbiedende een van hun beide aldaer aen de schepen in gyzeling te willen blijven.

Des namiddags vertrok hier op de Sekritaris, beneven den tolk *Mouris*, de Tartarische afgezanten en een van de Sinesen, met de brieven voornoemt aen d'onzen afgezonden, na den Sinesen krijgs-overste *Siautongsiong*; blijvende d'andere Sinees, tot hunne wederkomste aen boort in gyzeling. Ook gaf d'Admirael hem eenen brief aen den krijgs-overste *Siautongsiong* mede, daer by hem de zomme voornoemt wiert belooft, ingevalle hy met zijne krijgsknechten tot d'onzen wilde overkomen.

Hy schreef ook aen de gevangenen Neerlanders op *Formosa* eenen brief, welk in-hield: dat zy wel antwoort op hun schryven van de Sinese bestierders bekomen; maer geen letter van hen: daer zy nochtans de by-

gaende

gaende af-schrift brieven hen ook open gezonden hadden, om aen hen t'overhandigen: dies zy grootelix twijfelden, of zy die niet te rugh gehouden hadden. Ten einde kuntschap daer van te bekomen, zouden zy den brenger van desen haestig met een brief gelieven te voorzien; hoewel te verzwijgen dat hy hen eenigh schrijven van d'onzen toegebracht had: met bekentmaking, de bestierders voornoemt van hen gezanten eischten, om met hen te verdragen, die zy hen ook zouden toezenden: zoo zy insgelijx eenigen van de hunne aen hen wilden schikken: waer over noch evenwel brieven weerzijds zouden verwisselt worden; en alzoo hoopten zy hunner aller verlossinge haestig te wege te brengen.

Na het vertrek van den Secretaris, wiert de Jonk *Quemuy* weder na *Tayowan* gezonden, met toezenden aen *Lairesse* van eenen brief, aen de Sinese bestierders geschreven, om dien met de zelve Sinesen weder aen land te zetten. D'inhout was, dat d'onzen verwondert waren, zy van hunne gevangenen geen schrijvens bekomen hadden: dies zy ook onkundigh bleven, of zy hunnen brief hen al hadden overhandigt. Was zulx niet geschiet, zy verzochten het op ontfangen van dien geschieden mogt, en op het spoedigste schrijven van hun ontfangen mogten, met twee verstandige perzonen. Op het verschijnen van deze by d'onzen, zouden zy ook twee van de hunne tot hen zenden om te spreken, hoedanig met elkandre best zouden kunnen over een komen: met by voegen, om een goet begin en einde daer van te maken, veel helpen zou, dat zy eenige der Neerlantsche gevangenen tot hen zonden: met welk te doen zy bevinden zouden, dat d'onzen een einde van dien bloedigen oorlog, en vrede zochten te maken.

Ten zelven dage wierden de krijgsknechten van d'acht schepen onder den Admirael, sterk acht hondert koppen, en verdeilt in zestien vendels, aen land gezet: en daegs daer aen de tenten, tegen den open berg opgeslagen, volkomen vervaerdigt.

Den een en twintigsten was Hopman *Schimmel-penning* met een bende krijgs-knechten aen d'overzyde van het binnen-water geweest, om het land aldaer t'ontdekken. Twee buiten-wachten van de Sinese vyanden, waren van hunne posten landewaerts in geweken: ook verscheen hy tegens den avond, zonder eenighe vyandschap te plegen, of ook den vyand te vervolgen, weder aen de tenten: en had aen den voet van den *Tankoysen Berg* een af-lopent water gevonden, genoegzaem tot drink-water voor de geheele vloot, zoo men met kleine vaertuigen daer by konde komen, en niet door het vlakke strant belet wert.

Tegens den middag quam de Sekritaris *Ysbransz.* met den tolk *Mouris*, op den negentienden aen den krijgs-overste *Siautongsiong* gezonden, weder te ruch, met verslag aen den Admirael: dat hy des daegs te voore by den zelven ontboden; maer gewaerschouwt was in tegenwoordigheid van zijne Bevelhebbers nergens van te spreken: was ook door den krijghs-overste zelfs na zijn leger: (waer mee hy wel vier of vijf mijlen, om met hem te spreken, herwaerts aengekomen was, en toen ontrent anderhalve mijle van daer gelegen) gebragt. Aldaer had hy hem alleen den brief van den Admirael overhandigt, en wijders met hem gesproken, volgens zijn bericht-schrift: zoo dat hy desselfs meeninge wel had begrepen: te weten, hoe dees krijgs-overste met vier duizent gewapende mannen wel genegen was, tot d'onzen over te komen, om op d'ontbiedinge en aenrading van *Singlamong* en *Lipoui*: desgelijx van *Sibja* en *Tonganpek*, naer de kuste van *Sina* (zonder den onzen bystant tot het veroveren van de vestinge *Provintie* op *Sakkam*, en *Zeelandia* op *Tayowan* te willen bieden) gevoert te werden: mits d'onzen aen hem quamen te tellen een zom van tien duizent teylen Japans zilver: waer van vijf duizent voor af, om aen zijne krijgsknechten uit te deilen, zoo dra hy gyzelaers gestelt had, eischte; met beding d'andre helft hem, op de schepen zijn-

de, voor hem en zijne bevelhebbers als dan ook zouden ter hand gestelt worden. Dit had hy geoordeelt zeer weinig te zijn: want hy dus doende zijn welvaert moste verlaten: met byvoeging, d'inwoonders, die hy in des Secretaris tegenwoordigheid doen verschijnen, en met tabak en *Kangangs* beschonken had, ook aen onze kant over te willen leveren. Wyders, gaf hy voor, die van *Sakkam*, en *Tayowan*, ontrent negen duizent gewapende mannen sterk, zoo dra hy overgekomen was, ook zouden trachten met d'onsen een goet verdrag aen te gaen: waer toe hy als dan ook zijnen vlijt zoude aenwenden, ten einde zy, omgekocht by hem met gelt, de kastelen en sterkten: beneffens het geheel land weder in ruimden, en zy naer de kusten van *Sina* vertrokken. Zo d'Admirael tot 't geven van vijf duizent teyl op de hand konde verstaen, om zijne krijgs-knechten daer mede om te koopen, zoo was hy tot overkomen gereet, en anders niet. Ter oorzake hy dat met gelt te wege moste brengen.

Voorders verzocht hy vijf hondert morgen lands, nevens twee hondert paerden, hem toebehorende, te mogen behouden: mits hy den onzen de paerden zoo lange, tot dat zy volkomen meester van het land waren, zoude tot hun gebruik aldaer laten.

Wyders, had hy op verzoek des Sekretaris aengenomen, de gevangene Neerlanders aen d'onzen over te willen leveren, met voorgeven, hy by nachte de vrouwen en kinderen op de karre, en de mans te paerde van *Sakkam*, zoude zoeken te krijgen: doch zouden hun reistuigh moeten achter laten. Ten einde hen des te verwittigen, dacht hem raedzaem te zijn, dat de Tolk *Mourits* zich mede derwaerts begave.

Eindelijk had hy aen den Sekretaris verzocht, dat van onder de hoek van *Tankoya* noch een of twee schepen na *Tayowan* mosten vertrekken, op dat die van het kasteel en daer ontrent gene redenen moghten hebben, om herwaerts meer maght te stieren, en voor te komen, hy met zijne krijgsmagt niet wierde daer ontboden. Ook mosten aldaer eenige schepen verblijven, om in deze hunne onderhandelingh niet verhindert te worden.

Den brief, aen de gevangene Neerlanders geschreven, had dees krijgs-overste ook belooft te post te zullen laten bestellen. Volgens zijn voorgeven, derfde hy aen den Admirael niet schrijven, nochte ook gene andere aensienelijke perzonen met den Secretaris zenden, (uit vreze van door zijn eigen volk verklikt te worden,) dan alleenlijk den voorigen Sinees, tot d'onzen afgezonden, om daer op bescheit van den Admirael te bekomen.

Midlerwijle quam de Jonk *Aymuy* by den Admirael onder de hoek van *Tankoya*, gezonden door den Onder-Admirael *Lairesse*, van de rede voor *Tayowan*, met bekentmaking: hoe de vyand, zoo het hem met verrekijkers toegescheenen was, aen drie voorschansen zeer sterk gearbeid had, en daer mede volkomen klaer geraekt was, met de zelve van den zee-kant, tot aen 't water van den binnen-kant, dwers overgebragt te hebben. Ook waren des avonts te voore ontrent acht of negen grote Jonken uit *Tayowan* zeil gegaen.

Den twee en twintigsten, des Dingsdags, vertrok de Tolk *Mouris* weder met eenen van de Sinesen, tot d'onsen gezonden, na den krijgs-overste *Siautong siong*, (blijvende in het leger op *Tankoya* by den Admirael twee gyzelaers in zijne plaetse,) met een handschrift in 't Sinees geschreven: waer by den zelven vijf duizend teylen Japans zilver belooft wert, zoo hy de gevangene Neerlanders van *Sakkam* zou gevoert en aen d'onzen overgelevert hebben: mits hy dan ook gehouden was, met al zijn krijgs-volk tot d'onzen over te komen, om na de kuste van *Sina* gevoert te worden.

Ook wiert door den Tolk *Mouris* overhandight een klein open briefje, om aen onze gevangenen te tonen, en daer door allen wantrou te benemen: als waer by hen het verdragh met *Siautong siong* wiert verwittigt, met last van de middelen, die hy daer toe zou aen wenden, wel waer te nemen.

Ten

Ten zelven dage wierden uit de vloot voor *Tankoya*, op verzoek van den krijgs-overste *Siautongsjong*, twee schepen, *Terthole* en *Zierikzee*, na *Tayowan* gezonden, by d'andere schepen, onder den Onder-admirael *Lairesse*, met aenschrijven op drie Jonken, (die gezeid wierden van *Tayowan*, met harte vleesch en rijs geladen, stonden uit te loopen, om den jongen *Koxin* op *Tanghoa* daer mede te voorzien) te letten, en zoo veel doenelijk te verhinderen.

Des namiddags, den drie en twintigsten, quam de tolk *Mourits* met twee schurfde afgezondenen van den Sinesen krijgs-overste *Siautongsjong* wederom, en was de bezending, tot verlossingh onzer gevangenen ondernomen, vruchteloos uitgevallen: alzoo *Siautongsiong*, voor al eer hy zulx wilde ondernemen, eerst van d'onzen begeerde t'ontfangen vijf duizent teylen zilver: waer voor hy de twee afgezanten in gyzeling zoude laten, en naderhand zien, of hy de verlossinge der gevangenen konde te wege brengen, met voorgeven, verstaen te hebben, dezelve, nu d'onzen aldaer gekomen waeren, met wacht bewaert wierden. Dies mosten hunne wachthouders omgekocht werden. Dan hier toe konde d'Admirael en zijne raed in genen deele verstaen, en wierden deze en de vorige gyzelaers weer door d'onzen na hunne meesters gezonden; hoewel de Tartaren den Admirael tot uitkeeren van de vijf duizent teylen zochten te bewegen. Zy boden, gaven d'onzen daer op ten antwoort, hen genoeg aen, zoo wanneer zy hen toezegginge deden, om na de kuste van *Sina* gevoert te worden: en ook niet anders aen *Singlamong* en *Lipoui* hadden belooft: maer niet dat de vyand, zoo hy hen genen dienst quam te doen, daerenboven gelt van hen zoude bedingen. Hen was by het briefje, door den Admirael in den beginne hen behandigt, om aen het krijgs-volk te vertoonen, verzekering van wel onthael en ook beschonken te worden gedaen; wanneerze de wapenen afleiden en overquamen. Daer tegens de Tartaren weder by braghten: zy met hunne overkomste hunne landeryen, vee en andere goederen zouden moeten achterlaten: derhalve zy, met gelt te geven, tot het overkomen dienden bewogen te worden, te meer de vyand aldaer des t'onsterker dan op dat eiland zou zijn. Maer d'Admirael betuigde: schoon zy nu al gelt uitgeschoten hadden, dan evenwel door de twee toegezonden gyzelaers sich niet konden verzekert houden van zijne overkomste. Daer om d'Admirael ront uit verklaerde: *Siautongsjong*, zoo hy gelt begeerde, eerst overleveringh der gevangene Neerlanders, en daer op zijne overkomste most voorgaen. De Tartaren ziende sy daer mede niet konden opdoen, vertrokken weder na hunne verblijf-plaetsen.

Den vier en twintigsten, des morgens, quam het Jacht *Zierikzee*, voor twee dagen neven *Tertholen* na *Tayowan* afgevaerdigt, weder by de schepen onder de hoek van *Tankoya*, met brieven van den Onder-admirael *Lairesse*, en de Sinese bestierders op *Formosa* en *Tayowan*, in antwoorde van des Admiraels brief, den negentienden dezer aen hen geschreven.

Lairesse, volgens zijn schrijven, was *Zierikzee* en *Terthole* met het Fregat de *Jonker* in 't gemoet komen zeilen, om des Admiraels meininge des t'eerder te verstaen, en ook den Sinesen brief des te spoediger t'overhandigen. Hy nam met de *Jonker* en 't Jacht *Terthole* zijnen koers weer na *Tayowan* by de gelate zes schepen. Het geen zy voor voorschanzen, tot afsnijdinge van het kasteel *Zeelandia*, hadden aengezien, naer luid van zijn vorig schrijven, waren, zoo naderhant hen bleek, slechts netten geweest, die aldaer op staken te droogen hadden gehangen.

De Sinese brief voornoemt luid vertaelt aldus:

Gy Hollanders schrijft ons om het toezenden van twee mannen, ter gesprek met u. Maer dat zijn wy niet van zins te doen, voor al eer ghy ons twee perzonen toezent, ter gesprek met ons. Ook verstaet gy onse sprake niet: daerom hebt ghy ons uwen brief met twee Sinese boeren toegezonden.

Wat belangt den brief aen uwe gevangenen geschreven, dien hebben wy door hen in onze tegenwoordigheid doen vertalen, en daer uit verstaen, het doen van uwe groetenis aen hen by den zelven: ook uwe genegentheit van met ons te willen verdragen, en de vriendschap der Tartaren af te snijden: met verzoek daer en boven, dat de gevangenen zouden mogen werden in vrydom gestelt. Is dit zoo, het zou ons zeer aengenaem zijn. Dan het tegendeel is ons uit zekeren brief, door Assam *en noch een anderen persoon aen land gebragt, gebleken, namelijk, dat de Hollanders met de Tartaren noch vereenigt zijn, gelijk dat de brieven, door* Singlamong, Lipoui *en de zee-rovers en schelmen* Tonganpek *en* Sibja *aen ons geschreven, mede brengen. Dies wy niet weten, wat van deze tegenstrijdigheid vermoeden of denken zullen: en is hier uit niet anders te gelooven, als dat zulx geschiet om ons te bedriegen, en ons volk alzoo hier van land te krijgen: daer wy met voorzichtigheid wel in zullen voorzien.*

Wijders, hebt ghy lieden, volgens bericht uwer gevangene Hollanders aen ons, aen hen geschreven van de Tartaren bedrogen te zijn: alzoo ghy lieden, niet eene plaetse tot uw bezit, om uwen koophandel te drijven, hebt kunnen bekomen, en dierhalve noch op zee met uwe schepen moet zwerven. Ingevalle dit de waerheid is, wy zullen zien met u te verdragen. Zijn de Hollanders des genegen, en met hunne gevangenen willen spreken, zoo laten zy tot ons zenden Assam, *en noch twee aenzienelijke personen, wy beloven dezelve wel te handelen, en na gedane zamensprake weder los te laten en niet op te houden. By verdragingh dan met de Hollanders, zullen wy ook hunne gevangenen in vrydom stellen, en hen dezelve laten toekomen: daer beneffens den jongen* Koxin, Sepoan *genaemt, laten weten, dat wy met de Hollanders vereenigt zijn.*

De scheeps-raed schreef daer op aen de Bestierders van *Formosa* en *Tayowan*, den vier en twintighsten van Lou-maend, uit *Tankoya* op dezen zin weder te ruch:

Wy hadden gedacht op ons jongste schryven beter antwoort van u lieden te bekomen, dan uwe brief, heden ontfangen, inhoudt: want daer by is ons gebleken, dat ghy ongenegen zijt iemant van d'uwen, nochte ook genen onzer gevangenen tot ons te zenden; daer nochtans in ons aenwezen voor Quemuy, *zoo als wy op ons vertrek na herwaerts stonden door* Sepoan *een brief van hen toegezonden is, met melding van uwe genegentheit met ons te verdragen. Maer nu eischt ghy lieden van ons gezanten, om met den anderen van verdrag te spreken, zonder ghy door onze gevangenen een lettertje hebt laten schryven. Ghy lieden, zeggen wy daer op als noch, moet eerst iemant tot ons zenden, en horen ons antwoort op uwe gedane aenbiedinge van ons of* Quelang, Tamsuy, Pehoe, *of* Lamoa *in te ruimen. Dan zullen wy met malkanderen nader in gesprek komen, en lichtelijk een goet verdrag maken. Des neen, en zoo ghy lieden ons hier op geen antwoort laet toekomen, zullen wy in den tijt van twee dagen onze oorlogs-vane opsteken en onze wapenen allerwegen tegens u gebruiken: want wy zijn zoo kleinmoedig niet, om u te voet te vallen. Onze bevochte zege voor* Quemuy *en* Aymuy, *met vernieling van die beide Steden, als ook van de sterkte op* Kolongsoe *en* Goutsoe *geven ons daer toe gene reden. Wy dan u door de zachtste middelen tot gene redelijkheid kunnende brengen, zoo verhopen wy zulx door de wapenen te doen: want wy onzen Godt, den Schepper van hemel en aerde, aen onze zijde hebben. Ook staen wy zoo qualijk by de Tartaren niet, als ghy wel meent.*

Den koophandel genieten wy reeds in Hoksieu. *Hun geheel land staet voor ons open. Wy mogen met onze schepen daer in alle havens komen. Hunne hulpe van Jonken en krijgsvolk hebben zy ons toegezeit, zoo ghy lieden hertnekkig blijft. Derhalve weest wel bedacht, en misbruikt onze goede genegentheid niet, terwijl die u gebeuren mag. Hier nevens gaet een briefje aen onze gevangenen, gelieft dat aen hen te laten overhandigen. Wy bemerken die onze meeninge niet wel verstaen hebben: waer van wy hen tegenwoordig nader*

nader onderrechten. Wel is waer de Tartaren ons des verleden jaers bedrogen hebben; maer als nu is zulx niet geschiet.

Ook verwittigden de scheeps-raden by brieve de gevangene Neerlanders: hoe zy uit den tweeden brief, hen van de Sinese Bestierders toegebragt, bemerkten, zylieden den vyand wijs gemaekt hadden, dat d'onsen den Tartaren zouden afgevallen, en als in vyantschap met hen geraekt zijn: en daerom als nu gekomen waeren, om met hen te verdragen: met byvoegen zy ten naeste by wel bevroeden konden, ten welken einde zulx door hen gedaen was. Dat daer uit ook voort scheen te komen het vermeten schryven van de Sinese Bestierders: 't welk hen in genen deele wel geviel: want zy geensins oorzake hadden, om kleinmoedig te zijn. Wilden de Sinesen (nu d'onzen daer gekomen waeren) door hen gevangenen aen d'onzen niet laten schryven, nochte ook niemant van de hunnen aen hen zenden, om hun antwoort te verstaen, op d'aenbiedinge, die zy by het schryven der gevangenen hadden gedaen, zoo dedenze blijken, dat d'onzen hen behoorden te voet te vallen: 't welk zy niet van meeninge waeren. Dat zoo den vyand het tot de wapenen liet komen, zy lieden echter den moet niet verloren wilden geven.

Deze antwoort-brieven wierden *Laireße* met het Jacht *Zierikzee* toegebraght: met schryvens daer en boven aen hem: dat de bezending, tot verlossingh der gevangenen ondernomen, vruchteloos uitgevallen was: ook dat de krijgs-overste *Siautongsiong* hunne onderhandeling met hem aen die van *Tayowan*, naer luit van hun schryven, scheen overgebrieft te hebben.

Op het zenden dezer brieven aen land, met de vorige Sinesen, wiert *Laireße* belast twee dagen na bescheit te vertoeven: doch zoo daer op niet volgde, als dan een kanon-scheut met scherp na land te doen, en met een van al de schepen een bloet-vlagge te laten waeien, en alzoo gezamentlijk herwaerts aen te komen, om met elkandre t'overleggen, wat hen voorders zou te doen staen.

Dan ingevalle zy, volgens verzoek der onzen, eenigen mannen om met hen te spreken quamen af te zenden, en begeerden iemant van d'onzen daer en tegen weer na land ginge, dat *Laireße* als dan daer toe gebruiken konde den onderkoopman *Filips Mey*.

Den vijf en twintigsten, des naermiddags, quam de Vendrig *Christoffel Just* van land den Admirael aen boort verwittigen: hoe de vyand dien morgen met den dag, over het binnenwater van *Tankoya* op de streke lands, daer hun leger lag, met een krijgsmagt was gekomen, zoo te voet als te paerde, sterk over de zeventig vendels, zoo hy getelt en ontdekt had: by gelegentheit hy met noch vijf man dien nacht verleden, om wat wilt op te doen, een stuk wegs om de zuid na de reviere van *Tamsuy* uitschieten was geweest.

D'Admirael voer daer op na land, liet de bequaemste plaets, ontrent een kanon-scheut van de voet van den Apen-berg, (daer ons volk onder tenten reets gelegert lag) affnijden, van den zeekant af tot aen het binnen-water toe, en geschut aen land brengen, namelijk twee metale acht ponders: twee wijd-monders, en twee Prinse stukken, om den vyand tegenweer te bieden. Dees had zich ontrent een uure gaens van d'onzen neergeslagen en veel trotsering met de ruitery gemaekt; maer niet derven aenvallen op ons volk: welk zich stil aen den berg voornoemt in slagorde (om hun voordeel niet te verlaten) had gehouden. Evenwel wiert de geheele naght aen d'affnijdingh gearbeid en het geschut by de werken gebragt.

Des morgens, den zes en twintigsten, zond de vyand met drie man eenen brief aen den Admirael, die hen buiten d'affnijding, hoewel noch niet volmaekt, in een daer op geslage tente gehoor verleende. Hy luide vertaelt aldus:

Tathonling Totokſiau *zend dezen brief aen den Hollandſchen Admirael, uit een oprecht herte en goede genegentheid: daer toe ik den Hemel tot getuigen nemen.*

Den brief, door den Admirael geſchreven, heb ik ontfangen en uwe meening uit den inhout verſtaen: als ook uit de woorden, tegens mijne afgezondene geſproken. Na ik bemerke, ſo zijt gy Hollanders een volk, edel van gemoet en begaeſt met wijsheid en verſtant. Wy zoeken daerom met de Hollanders weer in vrientſchap te komen. Mijne meeninge heb ik voorhene tegens den Sekritaris en den tolk Mourits *geopenbaert. Vermaeks halve ben ik nu met mijn krijgsheir overgekomen. Volgens ſchryven uit* Tayowan *aen my is een brief van* Sepoan *gekomen, inhoudende laſt om met de Hollanders vrede te maken. Ten dien einde zijn ook twee Mandarijns in* Tayowan *gezonden, om met de Hollanders te verdragen, en hen in te ruimen zoodanige plaetſen, als zy zullen begeren. Dies ik hope, dat wy met malkandre weder vrienden zullen worden. Om daer toe te komen, zende ik dezen brief aen U, met verzoek van gezanten te willen zenden, ter reize met my over land na* Tayowan, *om aldaer een eeuwige vrede tuſſchen ons en de Hollanders te maken, en noit weer tot den oorlog te vervullen. Geſchreven de twaleſde maent, den negentienden dag.* Was onderdrukt met zijn zegel.

Waer op de Tolk *Mourits* met twee der Tartariſche afgezanten wert gezonden na des vyands leger, om hun voornemen nader te verſtaen, en de meening der onzen ook bekent te maken. De Tartaren quamen voor af, en de tolk des avonts te ruch. Dees wierd aenſtonds weder afgevaerdigt, met mondeling beſcheit: d'onzen in hun verſoek bewilligden, te weten, om twee perſonen van hunnent wege tot hen te zenden, als d'aengebodene zes gyzelaers in hun leger zouden gekomen zijn: die daer op noch des nachts met den tolk *Mourits* verſchenen.

Daer ging te dier tijd een gerucht, en de Sineſe Overſte had het ook tegens den tolk *Mourits* zelf verhaelt, dat de jonge *Koxin* met zijn volk op de kuſt van *Sina* al tot den Tartar overgekomen was, en mitsdien ook zijn krijgsvolk van *Formoſa* daer ontboden had, om dat land weer aen d'onzen over te geven. Maer dit quam namaels in rook te verdwijnen.

Den zeven en twintigſten des morgens, volgens beſluit daer op by den Admirael en zijnen Raed genomen, wierden onze Gemaghtighden na 's vyands leger gezonden: namelijk de Luitenant *Hendrik Noorden* en onder-koopman *Joannes Renaldus*, met byvoeging van den Boekhouder *Joannes Melman*, als taelman. Zy wierden met paerden, hen te gemoet gezonden, en daer op zy gingen zitten, ingehaelt, en by den Sineſen krijgsoverſte wel ontfangen en onthaelt. Hy ſtont, volgens zijn gedane toezegginge, met zijn ganſch leger, beſtaende in ontrent twee duizent gewapende mannen, noch dien dag op te breken, en nevens onze Gemagtigden over land na *Tayowan* te reizen.

Den Gemagtigden was door den Admirael en Raed dit volgend, om de Sineſe Beſtierders van *Formoſa* en *Tayowan* voor te houden, in geſchrift mede gegeven.

I.

Dat zy het geheel land van Formoſa *ons zullen overgeven en inruimen, om by de Kompanjie, als voorhene, bezeten en geregeert te worden.*

II.

Inzonderheid het kaſteel Zeelandia *op* Tayowan, *en de veſting* Provintie *op* Sakkam, *met al het geſchut en verder krijgs-gereetſchap: als ook* Quelang.

III.

Herſtelling van Kompanjies goederen, koopmanſchappen, gelt en andere middelen, met het overgaen van Tayowan *hen in handen vervallen, en vergoeding van d'onkoſten, nu twee jaren met een*

vloot schepen herwaerts gedaen, begroot op zestig tonnen gouts.

IV.

Alle schuldenaren aen de Kompanjie, haere dienaren, en vrye luiden zullen hun schult voldoen.

V.

Onze gevangene zullen datelijk in vrydom gestelt, en met hunne goederen ons aen de schepen toegezonden worden.

VI.

By inwilliging van deze voorwaerden, zal tusschen ons en hen een eeuwige vrede, en alle geschiede dingen vergeten en vergeven blijven.

De Gemagtigden wierden daer en boven belast deze punten hen van stuk tot stuk voor te houden, met aenzegging dit d'eisch van d'onzen was: beneffens te verzoeken daer op een kort bescheit: wat zy genegen waeren in te willigen of niet in te willigen, en voorts wat zy van d'onzen verzochten.

Drie bootsgezellen, den Gemagtigden mede gegeven, om eenig goet te dragen, quamen weder te ruch: beneven eenige Sinesen, door den vyand gezonden met twee levendige verkens en vier zakken met Patatasen, tot een vereeringh aen d'onzen. De brengers wierden van den Admirael met twee *Kangans* beschonken en de buik vol eeten gegeven, daerse zeer gretig na waeren. Hy verzag hen ook met een verlofbriefje, om van ons leger of aen de buiten-wacht eet-waren te mogen brengen.

Na de vyand met zijn leger opgebroken was, heeft d'Admirael, volgens het besproken, zich ook gereet gemaekt, om met de bekomen gyzelaers van *Tankoya* ook na *Tayowan* te vertrekken. Ten dien einde begaf hy zich met dezelve des avonts van land op het Jacht *Vlaerdinge*, en beval het gezach aen de Hopmannen, *Pooleman*, als Hooft: beneffens *Schimmelpenning*, als tweede, en *de Bitter*, als derde: mits van de zestien krijgs-benden, toen aen land, d'eerste zes: d'andere elk vijf onder zich hebben zouden. Het leger was daer reeds in behoorlijke tegenweer gebragt: d'afsnijding volmaekt, en daer op het geschut geplant: daer beneffens met eene borstwering van planken, om t'allen tijde, des noot zijnde, haestig met aerde aengevult te kunnen worden, voorzien.

De schepen *Nooteboom*, *Mars*, *Naerden*, *Vlissingen*, *Buikfloot* met de Jonk *Quemuy*, bleven daer op de rede leggen.

In den avond dan ging d'Admirael met het Jacht *Vlaerdingen*, gevolgt van een der Tartarische Jonkjes, onder zeil: en quam des morgens, zonder gevordert te hebben, door de sterkgaende ebbe om de zuid, een groot half mijle bezuiden *Tankoya*, weer ten anker.

De ses Sinese gyzelaers, die in plaets van onze drie Gemagtigden (over land na *Tayowan* vertrokken) in gyzeling gebleven waeren, verhaelden en verklaerden onder het drinken van een teetje met den Admirael: hoe de meeste parthye van de Sinesen, die toen op *Formosa* zich bevonden, niet genegen waeren aldaer te volharden; maer veel liever na de kuste van *Sina*, hun eigen vaderland, daer zy gewent waeren, en hunne vrienden noch hadden, wilden vertrekken, en zich aldaer onder des Tartars gehoorzaemheidt begeven. Dat d'oude *Koxin* op *Formosa* met zijn krijgs-volk overgekomen was, daer van zeiden zy niemant meer de schult te hebben, als zeker *Pinkqua*: want hy het hem zeer aengeraden had. En dewijle het by hen op *Formosa* zoo niet gevonden was, als hy hen wijs gemaekt had: maer een grote meenigte van de hunne in den oorlog omgekomen, en door d'ongezonde lucht van ziekte gestorven: daer beneffens nu hun Hooft-steden *Ay* en *Quemuy* quijt en in armoede vervallen waeren, zoo was dees *Pinkqua* by de Sinesen in geen achting. Ook zouden de krijgsknechten en andere verzocht hebben, om zijn vleesch van het gebeente levendigh af te mogen snij-

ſnijden, en ieder een ſtuk daer van op t'eeten. Maer hen was zulx niet toegelaten.

Des avonds bequam d'Admirael met het Fregat de *Jonker*, door den Onder-Admirael *Lairesse* van voor de rede van *Tayowan* afgezonden, eenen brief van de Sineſe Beſtierders, die op dezen zin uitquam:

De beſtierders van Formoſa, Gamja, Siautongſiong, Koulauja, Anglauja, Ouwilauja, Tanlauja, *en noch een tweede* Taulauja, *ſchrijven uit hunnen naem dezen brief aen den* Heer Admirael.

Wy zoeken niet anders, als vrede. Wel hebben wy brieven van den Tartar *ontfangen; maer willen daer na niet luiſteren, noch met hen te doen hebben. Ghy ſchrijft in uwen brief, by ons ontfangen, om het zenden van twee Gezanten, of dat wy anders gene vrienden zullen worden. Het is waer, wy zijn nu d'Eilanden* Ay *en* Quemuy, *als mede* Goutſoe *quijt; maer vragen daer niet na: want wy hebben die al willends ledigh gemaekt, en den* Tartar *daer in laten komen. Tegen dezelve* Tartaren *hebben wy gevochten,* Bethetok *en andere hunner Bevel hebbers om den hals gebracht. Zy hebben wel de huizen en wooningen op de Eilanden* Ay, *en* Quemuy *en* Goutſoe *vernielt en verbrand, daer beneffens de ſteden en ſterkten aldaer eenighſins af-ge brooken; maer de ſtoutheid niet gehad, om de zelve in te houden: zoo dat wy wel weten, wat voor volk de* Tartaren *zijn. Voor deze hebt ghy* Hollanders *met ons ook ſlaegs geweeſt in de* Piskadores, Baxembay *en* [a] Loakhau. *Dies wy de maniere der* Hollanders *wel kennen, en ghy lieden ook wel d'onze. Het is waer, voor* Quemuy *hebben wy den ſlagh verlooren, en de ſteden aldaer zijn door de* Tartaren *ingenomen: maer dit is geſchiet met hulpe der* Hollanders. *Aen onzen kant hebben wy veel volks verlooren; doch weten ook wel, dat ghy ook verlies gehad hebt. Wijders, een brief is met twee Mandarijns van* Sepoan *gekomen, met inhoud dat wy met de* Hollanders *zullen zoeken vreede te maken, en hen een plaetſe in ruimen, om met ons te handelen. Zoo ghy lieden dan van zints zijt, om met ons te verdragen, of des niet genegen zijt, laet ons dat met den eerſten weten.*

[a] *By d'onzen het nau van Tayowan.*

Wat ons belangt, wy hebben van Sepoan *laſt, met den Admirael te verdragen, op dat wy met malkandre als vrienden en broeders mogen leven. Waer om met den anderen oorlogh gezocht, als wy beter konnen? Wy behoorden met malkandre vrede te maken, en als broeders te leven. Wy hebben ook uit uwen brief verſtaen, zoo wanneer wy binnen twee dagen genen Ambaſſadeur aen u quamen te zenden, dat ghy tegens ons de wapenen woud by der hand nemen. Aengezien dan uw ſchrijven wat hart was, zoo hebben wy het voorſtaende ook wat hart ingeſtelt. Doch zijt ghy lieden van zints te verdragen, wy zullen uw ſchrijven nakomen, en een begin maken, terwijl de twee Af-gezanten van* Sepoan *hier nu zijn. Het geen dan d'een tegen den anderen te zeggen heeft, dient men malkanderen als nu te verſtaen te geven.*

De brieven, door den Heer Admirael aen de gevangene Hollanders *geſchreven, hebben wy aen hen wel overhandight. Wilt gy lieden dat geen geloof geven, zende* Aſſam *na land, om de waerheid van dien te vernemen.*

Dees brief was onderdrukt met het zegel van *Ouwiden*: boven in de tijtel *Ouwilauja* genaemt.

Den negen en twintigſten ging d'Admirael met het Fregat de *Jonker* weer zeil: maer het Tartariſche Jonkje begaf zich weer na den *Apen-berg*.

Des morgens den dertigſten was d'Admirael ontrent twee mijlen Noordwaerds van de hoek van *Tankoya* gevordert, daer hy weder door den herden ſtroom ten anker quam. Aldaer wierdt hem door twee geringe perſonen, in twee Sineſe Chiampans, onder geleide van den *Zeehond*, van *Tayowan* een brief van den jongen *Koxin*, of anders by de Sineſen *Sepoan* en *Kimſia* genaemt, die zich toen noch op *Tangſoa* onthield, toegebragt.

Ook boden zy den Admirael tot een ſchenkaedje twintig zijde ſtoffen, vier kanaſſers Japanſe Tabak, en tien Japanſe Appeltjes aen: maer wierden by hem, uitgezeit d'Appeltjes, geweigert t'aenvaerden. By dezen

brief

brief wierd den onzen niet meer aengeboden, als het bezitten van het eiland *Lamoa*, als breeder blijkt uit het volgend vertaelt:

„ *Tſiouan*, een dienaer van *Tſioubontok*, „ is weerom gekome, en heeft my goede „ tydinge gebragt van den Heer Admi- „ rael, met verhael: hoe de Hollanders „ genegentheit hadden, om met ons vre- „ de te maken. Wy hebben den brief, „ door den Heer Admirael aen de Hol- „ landſe gevangenen geſchreve, ontfan- „ gen, en den inhout van dien begrepen.

„ Ik verblijde my zeer over de groo- „ te liefde der Hollanders tot hunne ge- „ vangenen. In het verleden zuider „ *Mouſſon*, zijn de Hollandſche ſchepen „ in de *Piskadores* gekomen, en hebben „ aldaer eenen brief aen den Mandarijn „ gegeven: die alleen niet heeft der- „ ven op zich nemen, 't geen zy daer by „ begeeren. Daerom heeft hy den brief „ aen my gezonden: waer op ik eenen „ brief aen den Heer Admirael heb la- „ ten afgaen: daer by ik verzochte vrede „ met de Hollanders te maken. Maer „ dit mijn ſchrijven in de *Piskadores* „ gekomen zijnde; waeren de Hol- „ landſche ſchepen al vertrokken na „ *Hokſieu*. Op de komſte des Heeren „ Admiraels, met zijne ſchepen voor „ *Quemuy*, is 'er een dienaer gezonden „ van *Sioubontok* of *Tonbeenpek*, en heeft „ eenen brief aen den Hollandſchen „ Admirael gebragt. Waer op de Admi- „ rael had gezeid, reeds met de Tarta- „ ren verdragen te zijn, en dienvolgens „ met de Sineſen gene vriendſchap kon- „ de maken: ook gene reden had, om „ de gemaekte vrientſchap met de Tar- „ taren te breken.

„ Dan uit oorzake wy met de Hol- „ landers toenmaels niet konden ver- „ dragen, zijn wy ſlaegs geraekt. Het „ is waer, daer zijn een hoop boeren op „ *Quemuy* doot geſlagen; doch zijn van „ de Hollandſche zijde, zoo wy ver- „ trouwen, ook gebleven. Onze mee- „ ninge was niet geweeſt, met de Hol- „ landers ſlaegs te raken; maer wy dach- „ ten met elkanderen vreede zouden „ gemaekt hebben. Al de boeren, „ woonachtig op d'eilanden, en langs „ den zee-kant van de kuſt van *Sina*, „ hebben onder mijne gehoorzaemheit geſtaen. Ook heb ik dezelve lief ge- " had, gelijk ik ook lief hebbe den Hol- " landſchen landaert. Derhalve zend ik " tegenwoordig twee Mandarijns, *Hou-* " *pou-Thouſou-Japien*, en *Lungcugia* " *Tsiouki*, en heb dien belaſt, met den " Heer Admirael te zullen zoeken te " verdragen, en daer toe goede woor- " den te gebruiken. De Heer Admirael, " hoopen wy, zal zich aen zijnen kant " ook laten vinden, om in verdragh te " komen: en zal het zelve zeer goet " voor de Kompanjie en ons zijn; alzoo " wy dan goeden winſt met elkande- " ren in het ſtuk van handel konnen " doen. Zoo wy nu met den anderen " komen te verdragen, zoo moet ghy " Hollanders de vriendſchap der Tarta- " ren verlaten, ten einde wy de Tarta- " ren vertrouwen mogen. By getroffen " verdrag met elkandren, zullen wy u " het eiland *Lamoa* in bezit geven, en u " uwe gevangene toe laten komen. Als " dan konnen wy den koophandel te " zamen drijven, en ghy met uwe Sche- " pen by ons, en wy weder met onze tot " u komen. Immers zou dit een goede " zake wezen. Dat ik zulx van herten " meene, daer toe neme ik den Hemel " tot getuigen. En gelieft eens te be- " denken, of dit niet een goede aenbie- " dinge is. Geſchreven in de twalefde " mane, den eerſten dagh. Was onder- " drukt met *Sepoans* zegel. "

Zoo d'Afgezondenen den onzen, op des Admiraels afvraging, bekent maekten, waeren zy eerſt in de *Piskadores*, en van daer, volgens hunnen laſt, voor vijf dagen in *Tayowan*, om met d'onzen te verdragen, gekomen: doch zouden aldaer al eer verſchenen zijn, ten waere het quaed weder hen eenige dagen op *Tangsoa* had opgehouden. Daer beneffens hadden zy daegs te voore verſtaen: dat onze drie Gemagtigden, tot hen afgezonden, op den weg waren, om in *Tayowan* te verſchijnen. Ook waren al onze gevangenen noch by levenden lijve, en wel te paſſe.

D'Admirael voerde hen te gemoet, als d'onzen het eiland *Lamoa* begeerden, zy dat t'allen tijden wel konden krijgen, en derhalven hunnen aenbieding niet van doen hadden: ook dat zy den oorlog om *Lamoa* niet tegens

tegens; maer om *Formosa* en *Tayowan* voerden: alwaer zy zoo veel kristen bloed geplengt, ja onze predikers, schoolmeesters, en andere onnosele kristen zielen, zonder hen iet misdaen te hebben, tegen belofte hadden om 't leven gebragt.

Onze gevangenen, gaven zy daer op ten antwoord, hadden hunnen brief, door den Admirael aen de gevangenen geschreven, zoodanig uitgeleit: dat d'Admirael daer by het eiland *Lamoa* eischte: met byvoegen, zoo het den onsen te doen was geweest om *Formosa* en *Tayowan*, sy hen dan d'eilanden *Ay* en *Quemuy*, *Goutsoe* en andere daer ontrent niet mosten hebben afhandig gemaekt. Voorts ontkenden zy eerstelijk volmondig, dat zy onse gevangenen prediker, en andere om 't leven hadden gebraght; en niemand zoude kunnen zeggen, dat gesien te hebben: maer die van ziekte hunne eigen dood gestorven waeren. Doch zy daer mede niet wel door kunnende, verhaelden met stijve kaken, dat zy om 't leven waeren gebraght: ter oorsake zy de inwoonders van *Formosa* getracht hadden, tot het voeren van de waepenen tegens hen, en het ombrengen der Sinesen nevens hen, opgehitst hadden. Om dit voor te komen, had *Koxing* den Land-drost *Jakob Valentijn* af-gevraegt: of hy voor de Hollanders, in de dorpen verdeelt, soo zy zich daer in quaemen te verloopen, wilde instaen. Dit had dees geweigert: waer over *Koxing* genootzaekt was geweest, dat te doen. Dit dan voor dien tijd daer zoo by blijvende, liet d'Admirael hen af-vragen: of zy genen meerderen last, buiten den brief, om aen de onze eenige andere aenbiedingen te doen, hadden. Wanneer door hem neen daer op wiert geantwoord, diend d'Admirael hen daer op: dat d'onzen dan nu, noch in der eeuwigheid gene vreden met hen zouden komen te maken.

Als wanneer zy daer weder op antwoorden: de Kompanje dan haer best konde doen: want zoo zy zich met de Kompanjie niet konden verdragen, zouden zy zich onder den Tartar gaen begeven, en maken dat de zelve daer genen handel vermogt te drijven Dan dit dreigen sloeg de Admirael in de wind en diende daer weder op: by aldien zy den oorlog noch niet moede waren, het de Kompanjie haer ook niet zouden laten vervelen, de wapenen, tot den uittersten ondergang der Sinesen, tegen hen te voeren. Zy bemerkende met hun trots spreken niet opdoen, noch op verhaelde wijze met d'onzen in verdrag konden komen, verzochten derhalven, na zich daer op een weinigh bedacht te hebben, dat d'Admirael al de wederzijds gesprokene redenen geliefde aen eene zijde te zetten: want zy liever met d'onsen in vriendschap, als in vyandschap wilden leven, en waeren derhalve ook, om met hen te verdragen, aen den Admirael door *Sepoan* gezonden: ook dat d'Admirael geliefde met zijn Schip op de *Tayowanse* rede te komen: alwaer zy weder (na beraetslagingh met de Bestierders van *Tayowan*, wat hen om d'onsen te vergenoegen te doen stont) by den Admirael aen boord zouden verschijnen: aengesien zy als nu weder geneghen waeren te vertrekken, en het toegedragen te verhalen. Waer op d'Admirael hen diende, hy om met zijn Schip voor *Tayowan* te komen, zijn best zoude doen, en zy konden vertrekken, alsse wilden: ook dat zy hun besluit kort en goet, en den onzen spoedig hunne goede of quaede meeninge bekent mosten maken: met byvoegen, soo zy hun goet voornemen wilden doen blijken, eenige van onze gevangenen met zich mosten brengen, ten einde d'onzen daer uit verstaen konden de oorzake, waerom zy niet een briefje, sedert des Admiraels aenwezen aldaer, gezonden hadden: want dat in d'onsen grote bedenkingen, van, ofze mede niet wel om den hals gebraght en mogten zijn, veroorsaekte. Ook vroegh met een d'Admirael hen af: waerom zy het verleden jaer, en ook nu den onsen hunne gevangenen niet hadden laten toekomen, volgens beding, op het overgeven van *Tayowan*. Op dit laetste zeiden zy: het onze

gevangenen waren, en d'onzen het verleden jaer daerom gezonden te hebben: dan wijl dit niet geschiet was, waren zy noch in hun geweld gebleven.

Na gedane toezegging aen den Admirael van op hunne wederkomste eenen onzer gevangene te zullen mede brengen, beneffens een onthael van kaes en brood en een dronk wijn, waren zy van boort weder in hunne vaertuigen gestapt en naer landt gevaren, om, volgens hun voorgeven, van daer naer *Tayowan* over land te trekken.

De zes Sinese Gyzelaers, die aen boort des Admiraels waren, en daeghs te voore hem verklaert en verhaelt hadden, hoe de meeste Sinesen op *Formosa* niet genegen waren te blijven; maer liever zich onder den *Tartar* wilden begeven, verhaelden tegen den Tolk *Mouris*, datter ook wel eenige genegen waren aldaer te blijven woonen: Ja, ook wel zommige groote en aenzienelijke perzonen, en inzonderheid eenige *Tartaren*, die voorhene tot de Sinesen overgelopen waren: waer van *Mouris* wel twee aenzienelijke kende, met name *Ampontok*, en *Ampontia*: beneven veel andere overloopers van de *Tartaren*, die hy niet konde noemen.

Den een en dertighsten quam de Admirael met het schip *Vlaerdinge* tot ontrent een halve mijle bezuiden *Sakan*, en des anderen daegs op de *Tayowanse* rede voor het kasteel *Zelandia*, by de schepen *Tertholen*, *Zierikzee*, *Kogge*, *Overveen*, *Kaneel-boom*, *Medenblick*, en *Nieuwendam*: gelijk de *Jonker* des avonds.

Den tweeden, tegens den middagh, quam de tolk *Melman*, met een Sinees *Chiampantje* van land, en aen boort des Admiraels: beneven eenen brief, door de gemagtigden, de luitenant *Hendrik Noorden* en *Joannes Renoldus*, uit *Tayowan* des verleden nachts aen den Admirael geschreven: waer by zy d'onzen verwittigden: hoe zy den acht en twintighsten van Louwmaend, (na het opbreken van den krijgs overste *Siautongsjong*, met zijn leger van de streeke lands, daer de onzen met hunne krijgs-macht op *Tankoya* gelegert waren,) te paerde na *Sakkan* vertrokken: aldaer den negen en twintighsten, en op *Tayowan* den dertighsten wel verschenen en onthaelt waren: zijnde hen onderwege tot twee mael verboden geworden met de gevangene Neerlanders niet te mogen spreken.

Des anderen daeghs, na hunne aenkomste in *Tayowan*, was hen gehoor by den stede-houder *Ouwilauja* vergunt; ook hen in het by hem komen, gevergt, de groete op de Sinese wijze al knielende te doen: het welk door d'onzen geweigert en afgeslagen was.

Wanneer *Ouwilauja* door den Sinees *Pinqua* had af-gevraeght, ten welken einde zy aldaer by hem verschenen waren, en hem het zelve door hen te kennen gegeven was, met verzoek zy de maniere, op de welke *Ouwilauja* met hen genegen was te verdragen, wel eens wilden verstaen, had hy zich gedragen aen den brief, door onze gevangenen, den zesten van Wintermaend, des verleden jaers aen den Admirael geschreven. Hier op vroeg hy de gemagtigden af: of zy ook iet anders te zeggen wisten: zoo ja: zy hem dat bekent zouden maeken. Waer op dan de gemagtigden vervolgens de punten, door den Admirael en zijnen raed hen ten dien einde mede gegeven, behalven het vierde punt, sprekende van de voldoeninge der schulden, zoo aen de Kompanjie, hare dienaren, als vrye luiden, hem te vooren hielden. Dan daer na wilde hy in genen deele luisteren; maer zeide: die voorstellen te vreemt en kinderlijk ook niet beantwoordens waerdigh te zijn: ja dat de Admirael zelf aen de gevangene Neerlanders geschreeven had, met *Lamoa* wel te vrede te zijn: ook dat, op d'overgifte van het kasteel, door *Koyet* en zijne raed, zulke voorwaerden niet besloten waren. Derhalve dacht hem vreemt, dat d'onzen het kasteel *Zeelandia*, de vestinghe *Provintie* op *Sakkam*

en *Quelang*, met al het krijghs-tuigh en voorders, derfden komen vorderen: want toenmaels niet anders ge-eischt was, als d'ontslaging hunner gevangenen.

Om het welk te verwerven, schoon by d'onzen aengehouden was, hadden zy echter zulx niet kunnen verkrijgen; maer tot antwoorde bekomen, zy de zelve beter handelden, als d'onzen hunnen Mandarijn (die met onze gevangenen van *Quemuy* te halen, met een onzer schepen vertrokken, en door quaet weder op *Batavia* aengekomen was) gedaen hadden: met by-voegen, zoo wanneer d'onzen quamen te verdragen, hy hen de zelve met hun goetje zoude laten toekomen.

Den eersten van Sprokkel-maend hadden onze gemagtighden by twee gezanten van *Sepoan*, die van boort des Admiraels op *Tayowan* aengekomen waren, op het stadhuis, toen weder opgemaekt, geweest. Aldaer was hen de brief, den een en twintigsten van Wintermaend door den Admirael en zijnen raed aen onse gevangenen geschreven, waer by zy meenden te bewijzen, d'onzen met *Lamoa* zich vergenoegt zouden hebben gehouden, vertoont. Doch de gemaghtigden hadden dien anders uitgeleid: te weten, *Lamoa*, ten opzichte van d'andere plaetsen, den onzen aengeboden, in betrachting te komen, niet te zeggen was: d'onzen zich daer mede vernoeght hielden.

Midlerwijle zy dan aldaer met elkandre vergadert waren, en de af-gezondene van *Sepoan* den gemagtighden verhaelden: hoe zy uit horen zeggen aen onze schepen verstaen hadden, de gevangene Neerlanders tot zwaren arbeid gebruikt werden, ja, dat meer was, getwijfelt wierd, of zy noch wel by den lyve waren, zoo hadden zy om te betoonen het zoo met de gevangenen niet was, de zelve uit het kasteel op het steene pat, alwaer de gemagtigden hen van verre zagen, doen vertonen, zonder nochtans de gemaghtighden vermochten met hen te spreken. Eindelijk was den gemagtigden aenbevolen, den Admirael te verwittigen, het gereet wezen der Mandarijns van *Sepoan*, om weder nae de kuste van *Sina* te vertrekken: en d'Admirael nu wel schrijvens aen *Sepoan* zoude kunnen mede geven, om van een andere plaetse met malkandre te handelen, en niet meer te spreken van *Tayowan* en *Formosa*: gemerkt zy daer van niet wilden hooren.

Ook had d'Onder-koopman *Joannes Renoldus* al eenige gifte gedaen, om daer door de Weduwe van den Land-droft *Valentijn*, en den Prediker *Leonard*, met sijn huis-vrouw te verspreken: of ook hen-lieden tot d'onzen te krijgen: doch te vergeefs: niet tegenstaende de gevangene op *Sakkam* in een en de zelve wooninge met onze gemagtighden gehuis-vest waeren. Ook was de kost door hen op de Hollandsche maniere t'eenemael bereid en opgedischt.

Wijders, volgens mondeling verhael van den Tolk *Melman*, had de krijgs-overste *Siautonghsiong* maer drie hondert krijgs-knechten, en ontrent twee en dertigh paerden op de streke lands by zich gehad, daer de onzen met hun leger op *Tankoya* beschanst lagen: een groot verschil van twee duizent, gelijk reeds te voore breet uitgemeten was. Voorts had *Melman* in alles niet meer dan dertien hondert krijgs-knechten om de Zuid vernomen, en in de vesting *Provintie* op *Sakkam* en het kasteel *Zeelandia* op *Tayowan* ook geen krijgs-volk gezien: maer zouden de wijven van den ouden *Koxin* haer in het kasteel onthouden hebben: waer over aldaer gene krijghs-knechten mochten inleggen.

Deze vestingen waeren evenwel van geschut, als by onze tijden, wel bezorgt, en geen schiet-gat ledig: ook rontom op de borstweeringen en anderfinds met nieuwe bamboesen bezet. In het Quartier, en in gansch *Tayowan*, was by hem maer ontrent vier of vijf duizent man vernomen, die, vermits het hun nieujaer was, meest alle zich op de straet by de *Wayangen* of toneel-spelen, en het bedrijven van andere

vreug-

vreugde-tekenen zich hadden vertoont.

De tolk *Pinkqua* had *Melman* mondeling te verstaen gegeven: zy het kasteel en het land van *Formosa* niet vermogten aen d'onzen over te geven: of ten ware hen de noot daer toe meerder, als tot noch toe dwong. Hy had *Melman* noch aengeboden: zoo d'onzen op *Sakkam* of by de pijnappels tegens hen begeerden slag te leveren, zy ons, zoo wanneer wy niet vaertuigen genoeg hadden, om hun volk te landen, *Chiampans* daer toe wilden leenen. Ingevalle zy lieden den slag quamen te verliezen, zouden zy van daer vertrekken, en den onzen de vestingen en het land als dan inruimen: maer zoo d'onzen het gevecht quamen te verliesen, zouden zy echter des niettegenstaende met hen verdragen en vrede maken.

Naerdien dan, volgens schrijven der gemagtigden, de Sinese bestierders op *Tayowan* de voorgestelde punten verworpen, en hen gebooden hadden niet meer van het inruimen van *Formosa* en *Tayowan*, benessens te vestingen, te spreken, zonder het welk nochtans zy zich niet gevolmagt vonden met hen eenigh vrede-verdrag te mogen aengaen, zoo wierd eenstemmig, op den voorslag des Admiraels, goet gevonden en verstaen, de gemagtigden weder tot zich t'ontbieden, zonder van eenige vreede-onderhandeling meer te spreken. Alleen zouden de gemagtigden, op hun afscheid, den Sinesen te verstaen geven, zoo zonder inruiming van het kasteel geen aenblik tot vreede was, en zy meester van het land wilden blijven, zonder eit weder door de onzen daer van daen gedreven te worden, zy te dien einde Ambassadeurs met hen, nessens al de gevangenen, na *Batavia* dienden te zenden.

Hier over schreef ook d'Admirael en zijn Raed aen de bestierders van *Formosa* en *Tayowan*, den tweeden van Sprokkel-maend, van voor *Tayowan* dezen brief:

Uit het schrijven van onze gemagtigde, dezen dag aen ons boort gekomen, als mede uit het mondeling verhael, ons daer nevens door den tolk gedaen, hebben wy verstaen, dat ghy lieden niet wilt hooren spreken van ons weder in't bezit van het kasteel op Tayowan *te stellen, nochte de vesting op* Sakkam, *veel min van het geheel Formosaense land. En aengezien wy ons niet gemagtigt vinden, zonder inruiminge van't zelve met u eenige vreede te sluiten, zoo zien wy te gemoet, tot ons goet voornemen niet te zullen geraken. Om dan genen tijd vruchteloos verlooren te laten gaen, zoo hebben wy goet gevonden onze gemagtigden weder tot ons t'ontbieden. Weshalve ghy ons dezelve op morgen gelieft toe te laten komen. Wy zullen insgelijx d'uwen weder zenden, en ons vertrouwen op den almachtigen God stellen, die onze wapenen zegenen, en u daer door tot redelijkheid brengen zal.*

Met deeze brieven trok de tolk *Melman* naer land: dien mondelingh belast wierd den tolk *Pinkqua* aen te zeggen: zo zy met d'onzen genegen waren een kans te wagen: dat zy op *Tankoya* met twee duizent krijghsknechten vry mogten komen, als wanneer d'onzen duizent daer zouden tegen zetten. Zoo hen twee duizent niet genoech waren, zy zouden met vier duizent komen: en d'onsen altijts daer toe gereet en vaerdigh vinden. Daer benessens zoo de bestierders hunne gemagtigden niet eerst tot hen wilden zenden, zy als dan ter halver wege tegens malkandre, volgens krijgs gebruik, zouden moghen verwisselt worden.

De Tartarische gezanten, aengezien die met den eersten genegen waren te vertrekken, zonden ten zelven dage eenen hunner dienaren naer land op *Baxemboy*, met bevel van eenige brieven aldaer te stroien, en ook andere in antwoorde van de hunne van *Singlamong* en *Lipoui*, aldaer gebracht, t'eischen. Dan dees quam kort daer aen met een pijl in zijne zijde weer te ruch, die hem de Sinesen aen land, wanneer zy vernamen het een Tartar was, hadden toe gebracht. Ja, zouden, volgens zeggen van den zelven dienaer, hem het leven hebben benomen, ten ware

 hy

hy zich niet met zwemmen naer zijn *Chiampantje*, geberght.

Des voormiddaghs den vierden, verſcheen de tolk *Melman* voor de tweede mael met een *Chiampantje* en eenen brief van onze gemagtigden aen boort des Admiraels: ook ſtelde hy eenen brief ter hand, door de Sineſe beſtierders aldaer in antwoorde van zijnen brief, den tweeden dezer aen hem geſchreven. Dees luid vertaelt aldus:

D'Opperhoofden van Tayowan *en* Formoſa, Koulauja, Siaulauja, Gomlauja, Anglauja, Ouwilauja, Tanlauja, *en noch een tweede* Tanlauja, *zenden uit hunnen naem dezen brief aen den* Hollandſchen Admirael.

Wy hebben drie brieven van de Hollanders ontfangen, en daer uit den inhoud en meininge wel verſtaen. Ook is ons daer uit gebleken de begerigheid der Hollanders: want zy voorhene Quelang *en* Tamſuy *van de Sineſe tot een handel-plaetſe hebben begeert, en nu hen, door* Sepoan, Lamoa *aengeboden word, om met ons aldaer te handelen, willen zy die plaetſen niet hebben; maer ſpreken anders niet, als van* Tayowan, Sakkam, *en het geheel land van* Formoſa. *Doch dat komt ons van ouds toe. Ghy lieden behoeft ook niet te denken, dat ghy dat zult verkrijgen: maer willen de Hollanders met ons verdragen, dat ſtaet nu aen hen lieden. De Hollandſche gevangenen zijn by ons noch kloek en gezont. Wy hebben ook gene gedachten, om uwe gemagtigden in ons gewelt te houden: want of wy met malkanderen komen te verdragen of niet, wy zullen echter u uwe gemagtigden weder toe laten komen: want wy anders doende niet wel zoude doen, en is zulks ook geen krijgs-gebruik. Onze Gyzelaers zijn eerſt tot de Hollanders gekomen: daer na zijn de Hollandſche gemagtigden tot d'onzen gezonden. Nu zouden d'Hollanders gaerne zien, dat wy hunne gemagtigden eerſt weder tot hen lieten komen. Maer laet de Hollanders eerſt onze Gyzelaers tot ons zenden, naerdien zy eerſt by de Hollanders geweeſt zijn: dan zullen wy ook hen hunne gemagtigden toe laten komen:* Sepoan *heeft eenen brief met twee gezanten aen den Heer Admirael geſchreven, met verzoek, de Heer Admirael weder eenen brief aen* Sepoan *wilde ſchrijven: alzoo zy daer na wachten. Zoo dra zy ſchrijven van den Admirael bekomen, zullen zy zich weder na* Sepoan *begeven. Dies is het verzoek, dat de Heer Admirael zich daer mede wat wilde ſpoedigen. Geſchreven de eerſte maene den zevenden dagh. Was onderteekent* Ouwiaen.

De gemagtigden, volgens hun ſchryven voornoemt, hadden vergeefs getracht, op ontbodt des Admiraels en zijnen raed, weer aen boort te verſchijnen. Wel was hen eerſt door *Pinqua* te verſtaen gegeven, weder over land den weg, dien zy gekomen waeren, te moeten vertrekken, om door den krijgs-overſte *Siautongsjong*, die hen naer *Tayowan* gevoert had, wedertegens zijne gyzelaers verwiſſelt te worden: maer naderhand was hen door d'afgezanten van *Sepoan* hun vertrek niet ingewilligt geworden: onaengezien zy hun misnoegen grotelix daer over getoont hadden. Hen was, bragten de gezanten geduurig in, door *Siautongsjong* aen-geſchreven: d'onzen het Eiland *Lamoa* in bezit te nemen genegen waeren: waer van den tolk *Mouris*, zoo zy Gemagtigden konden beſpeuren, de wijte te geven was: alzoo hy d'onzen in het vertalen zeer misleit, en hen daer door miſſchien in een groot ongeval gebragt had.

De Gezanten hadden gemeent: zy Gemagtigden noch iet nopende *Lamoa* van hen zouden eiſſchen, dat zy nu verborgen hielden. Te meer, alzoo de gezanten voorgaven, de Tolk *Mouris* den krijgs-overſte *Siautongsjong* zulx had wijs gemaekt, om alzoo een vredigh verbond met hen te maken. Uit deze oorzake zou ook *Siautongsjong* Gyzelaers tot d'onzen gezonden, en weer, volk om na *Tayowan* te vertrekken, ontboden hebben, volgens den brief, door hem aen de beſtierders van *Tayowan* geſchreven: buiten wiens kenniſſe, zoo hy den gemagtighden toegeſchreven had, het ook zou geſchiet zijn.

De-

Dewijl dan zulx met den last of schriftelijke punten, hen gemagtigden mede gegeven en ter hand gestelt, in genen deele over een quam, zoo hadden de bestierders aldaer een zonderlinge wantrouwen op hunne komste, die niet verouderde, maer van dagh tot dagh meerder toe nam: want zy dagelix noch met scherper wacht als van den beginne bewaert wierden: ook had het aen land brengen, of het aldaer langs den wegh stroien der Tartarische brieven, zoo hen ter oore gekomen was, niet veel goets tot hun vertrek voortgebracht. Derhalve zy lieden met al het voorschreven geen goeden uitslagh voor hun konden in 't gemoet zien: waer over zy, uit vreeze van daer gehouden te worden, tot twee male toe in hunnen brief zeer ernstelijk verzochten: d'onzen een zachtmoedig middel voor eerst tot hunner ontslagingh geliefden aen te wenden: ten einde zy aldaer onder die heidenen niet in ballingschap, en hunne vrouwen en kinderen op *Batavia*, van hunne mans berooft, als weduwen in droefenis bleven zitten.

De tolk *Melman*, volgens zijn mondeling verhael aen den Admirael, had *Pinqua* op *Tankoya* met twee duizent man te komen, wel gedagvaert: maer daer op niet anders als, *'t is goet*, tot antwoord van hem bekomen: had ook, in het weder keeren na de vloot, buiten het kasteel een groote beschansinge van nieuwe schans-korven, de geheele strant langhs, tot het quartier toe gesien: en binnen de zelve neghen metale en twaelf yzere stukken zien leggen: behalven eenighe kleine stukjes tusschen beide.

Uit dit schrijven vermoeden de zes Gyzelaers van *Siautongsjong*, het aen land niet wel geschapen stont, en *Siautongsjong* wel licht zich van die van *Tayowan* mocht af-gescheiden hebben. Dies zy oordeelden d'onzen hen ook niet na land behoorden te zenden, voor al eer de gemagtigden eerst by hen verschenen waren. Ook als dan wilden zy noch daer niet aen land: maer verzochten weder by *Siautongsjong* na *Tankoya* te mogen werden gezonden, van waer zy gekomen waren: uit vreze, zoo zy daer aen land gezet wierden, het hun leven zou kosten. Te meer *Siautongsjong*, op hunne uitdrukkelijke ontbiedinge, zich niet naer *Sakkam* of *Tayowan* had willen begeven, naer dien hy zijnen ondergangh daer uit by hen te voore zag. Derhalve zoo hy zich van die van *Tayowan* had af-gezondert, zou hy, zoo de Gyzelaers gevoelden, tot d'onzen zijn toevlucht te nemen genegen zijn: want het schrijven door die van *Tayowan* aen *Siautongsjong* luide: dat *Sepoan* al tot den Tarter overgegaen was, zijn hair had laten korten, en derhalve al zijne krijgsknechten en bevel-hebbers van *Formosa* op ontboden: met byvoegen zy daer over van daer vertrekken, en het land aen de Hollanders overgeven wilden.

Dit dan namaels onwaerachtigh bevonden, zoo had het den Gyzelaers, volgens hun voorgeven, te meer bedenken gegeven: zulx alleenlijk te zijn geschiet, om *Siautongsjong* in hunne klaeuwen te krijgen: waer van hem misschien ook eenige blijktekenen onder weegs te vore waeren gekomen, en oorzake zoude kunnen zijn: waerom hy ook niet met onze gemagtigden voorts na *Tayowan* of *Sakkam* was gereist. Al dit dan gaf in d'onzen een zeer vreemt bedenken, en was daer beneffens zekerlijk te geloven, de bakens aen land niet wel gestelt stonden. Dies wierd op voorslagh van den Admirael, in rade gedaen, om de gemagtigden slechts weder uit hunne handen te krijgen, eenstemmigh goet gevonden en verstaen, (hoewel d'onzen zulx in genen deele meenden, slechts onder schijn,) den bestierders van *Formosa* aen te schrijven: aengezien zy niet vermogens waren, om d'onzen in het bezit van het kasteel op *Tayowan*, en het Fort op *Sakkam* te stellen, zy zich daerom naer *Tangsoa* by *Sepoan* zouden vervoegen, ten einde te zien of zy met hem beter zouden over een komen. De brief luide aldus:

Wy

Wy hebben uit den inhoud van uw antwoort-schrijven, op onzen jongsten ontfangen brief, onder andere verstaen: dat ghy lieden niet vermogens zijt, ons in bezit van het Fort op Sakkam *te stellen. Daerom zullen wy ons na* Tangsoa *by* Sepoan *vervoegen, om te zien, of wy met hem niet beter zullen kunnen over een komen. Begeren zijne af-gezondenen eenen brief, van ons aen hem te hebben, laetze by ons komen, wy zullen hen eenen geven om voor af de tijdinge te brengen, dat wy met u lieden niet hebben kunnen verdragen, en genegen zijn zelfs met hem te spreken: want met schrijven over en weder te zenden te veel tijds zoude doorgebragt werden. En of het moghte gebeuren, wy in alles niet konden over een komen, zoo zullen wy het misschien wel daer toebrengen, dat hy Ambassadeurs na* Batavia *zent, en onze gevangenen daer neven laet gaen, om de zaken, waer over wy alhier niet met elkanderen verdragen kunnen, aldaer afgehandelt en by gelegt te worden.*

Dewijl dan voor ons hier niet meer te verrichten valt, zoo zijner ook gene redenen, waerom onze gemagtigden opgehouden worden, alzoo die op goet vertrouwen gezonden zijn, volgens het verzoek, by uwe ontfangene brieven gedaen. Ghy lieden begeert eerst de ses Gijzelaers van ons te hebben. Dit heeft al vreemd bedenken in ons verwekt: en zouden wy daer uit besluiten, ghy lieden het niet wel met ons voor hebt. Wy zullen, ja zy verre van daer, onzen goeden naem, met het aenhouden van u volk, niet besmetten. Het zal noodigh zijn, zoo ghy ons mistrout, wy malkanderen in't gemoet komen, ten einde de verwisseling alzoo volgens krijgs-gebruik gedaen werde. Zoo ghy zulx niet doet; maer onze gemagtigden langer op hout, zoo tuigen wy tegen u aen, over het groot onrecht, welk ghy ons aendoet, en verklaren niet schuldigh te zullen zijn aen het groot quaet, dat daer uit ontstaen zal.

Nevens deze was ook een brief geschreven, aen den luitenant *Hendrik Noorden*, en den onder-koopman *Joannes Renoldus*, gemagtigden by den vyand op *Tayowan*: waer by de Admirael en raed hen, op hun klachten, over het lang verblijven by den vyand, berispten, (want zy aldaer zeer kort gehouden wierden, en vreesden te zullen moeten blijven,) met bekentmakinge, zy met den eersten stonden ontslagen en aen de vloote gezonden te worden, gelijk zy daer over aen de bestierders van *Tayowan* zoodanigen brief geschreven hadden: waer van het af-schrift daer nevens ging.

Den vijfden, voer de tolk *Melman* met deze brieven aen land: en beneffens hem een Sinees, die met de zes Gijzelaers van *Siautongsjong* aen boort gekomen was, om, volgens zijn verzoek op den Admirael, *Siautongsjong* de wete te mogen doen van de geschapenheid der zaken aen land, ontrent onze gevangenen: met belofte den onzen zoo spoedigh, als doenelijk, bekent te maken wat zijne meesters daer af gevoelden, en hoe het met hem en die van *Tayowan* gelegen was: te weten, of hy zich van hen afgezondert had, of niet.

Den zesten, des namiddags, quamen de Gemagtigden eindelijk *Hendrik Noorden* en d'Onder-koopman *Joannes Renoldus*, benevens den Tolk *Melman*, weer tot d'onzen, stellende hen ter hand eenen brief, door de Bestierders in *Tayowan* aen den Admirael geschreven. Dees luide, door *Melman* vertaelt, aldus:

D'Opperhoofden van Tayowan *en* Formosa, Gamlauja, Siaulauja, Koulauja, Anglauja, Ouwilauja, Tanlauja, *en noch een tweede* Tanlauja, *zenden uit hunnen naem dezen brief aen* den Hollandschen Admirael.

Wy hebben uit de brieven der Hollanders bespeurt, dat zy oprecht van herten zijn; hoewel zy altijts gedacht hebben, wy hunne gevangenen zouden aenhouden, gelijk blijkt uit den jongsten brief, door den Admirael aen ons geschreven: waer by hy voorslaet van zijne Gemagtigden tegens onze gijzelaers, halver wege, volgens krijgs-gebruik, verwisselt te werden. Een teken is dit zelve van dat de Hollanders zeer angstig zijn, welk met onze maniere niet over een komt: want wy hebben noit de gedachten gehad,

de

de Hollandsche gemagtigden op te houden, veel min om de Hollanders te bedriegen. Om u dan die vreeze te benemen, zoo laten wy als nu den Hollanders hunne gemagtighden weder toekomen: waer uit zy dan onze oprechtigheid, en wy geen quaet met de zelve voor gehad hebben, zullen kunnen bespeuren. Wy vertrouwen den Hollanders alles goeds toe, en weten wel dat zy ons ook niet bedriegen zullen.

De Hollanders, gelijk wy uit hun schrijven verstaen hebben, willen Sepoan *verzoeken, om eenen grooten Mandarijn met hen naer* Batavia *te zenden, en aldaer met hunnen Koning tot* Batavia *te verdragen. Des zullen wy* Sepoan *met den eersten verwittigen. Als dan zal hy wel weten wat hem te doen staet. Daer is ook een brief van* Sepoan *aen de Hollanders geschreven. Dies diende wel weder een in antwoorde door de Hollanders aen hem te werden gezonden: want zoo de Hollanders van zints zijn met hem te verdragen, zulx moet met eenen brief aen hem bekent gemaekt worden; hoewel zijne afgezanten hem dat wel mondeling zouden kunnen zeggen: maer hy zoude hen, zonder schrift van de Hollanders mede te brengen, niet willen gelooven.*

Zoo de Hollanders dan met een oprecht herte genegen zijn, om met ons vrede te maken, laet zy den Mandarijns eenen brief met den eersten mede geven, op dat zy spoedigh van hier nae Sepoan *vertrekken mogen.*

Ook verzoeken wy op de Hollanders, zoo wanneer zy met hunne schepen zelfs naer Tangsoa *vertrekken willen, zy ons bevoorens den tijd en dagh willen bekent maken, ten einde wy eerst* Sepoan *voor af daer van konnen de wete doen: en hy ook op de komste der Hollanders aldaer Jonken aen de schepen kan zenden, om hen aen te wijzen, door wat wegh zy met hunne schepen binnen de haven moeten zeilen, tot voorkoming van het verliezen van schepen.*

Al 't geen wy dan den Hollanders te zeggen hadden, is met dit voorstaend nu geschied. Het wachten is alleenlijk na den Hollandschen brief van Sepoan. *De Hollanders hebben hunne gemagtigden nu wederom. Sy gelieven onze zes-Gyzelaers ook weder tot ons met dit zelve vaertuig te laten laten ko-men.*

Was onderdrukt met het zegel van *Ouwian*, zonder dag-tekening.

Hier op wierden ook aenstonds en met het zelve *Chiampantie* de zes Gijzelaers van *Siautongsiong* aen land gezet, niet in *Tayowan*; maer, op hun verzoek, bezuide de versche Reviere op *Formosa*, om van daer weder na hunnen meester te kunnen vertrekken.

D'Admirael liet door den tolk *Melman*, den *Champans* luiden aen zeggen, den bestierders bekent te maken, zoo d'afgezanten van *Sepoan* een brief van d'onzen begeren, zy die op morgen by hen mosten komen halen.

De gemagtigden, *Hendrik van Noorden* en *Johannes Renoldus*, weer aen boort des Admiraels gekomen, verhaelden, dat het quartier in *Tayowan* t'eenemael, behalven twee of drie huizen, verwoest was, en als een puin-hoop lag: daer beneffens *Sakkam* ten tegendeele van huizen zeer vergroot was: hadden op het veld onderwege schier gene Harten en weinig Koe-beesten gezien of vernomen.

Den zevenden, twee uure voor dag, volgens besluit des daeghs te vooren genoomen, ging d'Admirael met de schepen *Vlaerdinge*, *Tertholen*, *Jonker*, *Kaneel-boom*, *Over-veen*, *Meliskerke*, en *Nieuwendam*, naer de hoek van *Tankoya* onder zeil, en quam aldaer des middaegs by de andere ten anker.

Op weg ontmoeten den Admirael twee Tartarische Jonken, die, nae zich aen *Tankoya* van drink-water te hebben voorzien, haer best deden om weder by de onzen voor *Tankoya* te komen, en van daer af-scheid van hen te verzoeken: met eenen brieven aen *Singlamong* en *Lipoui* t'eisschen: beneven een Jacht, om hen derwaerts te geleiden: doch keerden met den Admirael weder na *Tankoya*.

Korts na d'aenkomste des Admiraels, quam Hopman *Poleman* aldaer

 by

by hem, met verſlagh hoe alles aen land noch wel was: behalve dat 'er veele krijghs-knechten met buik-loop, perſing, en heete koortſen gequelt waren: ook dagelix al eenige wegh ſtorven, met aen nemen der ziekte noch meer en meer.

Wijders, volgens verhael van den zelven Hopman, waren ten zelven dage zeker Hopman, met name *Lita*, en zes en twintigh krijgs-knechten meeſt in geweer, van den Sineſen vyand met twee vendels en een wimpel tot d'onzen overgekomen, om met hunne ſchepen nae den Tartar over gevoert te werden: waren ook anders wel genegen, om met d'onzen tegen den vyand te ſtrijden, met voorgeven dagelix noch meer en meer krijgs-knechten tot d'onzen over ſtonden te komen: des te eer, zoo wanneer zy bemerkten, hy en zijn volk by d'onzen wel gehandelt wierden, en van over gevoert te worden, beloften gedaen waren.

Op verzoek van dezen *Lita*, die met *Poleman* aen boort des Admiraels was gekomen, voer des nachts een *Champantje*, met een van zijn volk, weder na d'over zijde, om van daer noch meer van de zijnen, die hem niet hadden konnen volgen, over te halen: ook wierd voor hem en zijn volk een tent opgeſlagen, om daer onder te huis-veſten, en hen een pan om in te koken, en alleenlijk een weingh Rijs, om t'eeten gegeven.

Ook had dees krijgs-overſte *Lita* aen *Poleman* verhaelt, dat *Siautongſiong* geen overkomen in den zin hadde; maer den eenen of anderen tijd den onzen, noch eens zou trachten ſlagh te leveren, als wanneer hy hen van twee zijden zou komen beſtoken. Des vyands krijgs-macht aldaer op *Formoſa*, had hy ook gezegt te beſtaen in ontrent tien duizent gewapende mannen: waer van vier duizent onder den krijgs-overſte *Siautongſiong* ſtonden: daer hy met zijne krijgs-knechten al mede onder gerekent was, en onder den Bergh *Tankoya* ter wacht gelegen had. Ontrent noch zeven hondert krijgs-knechten onthielden zich aldaer, en had *Siautongſiong* ongevaer vijftien hondert man by zich. De reſt was verdeelt aen den ſtroom van *Tamſuy*, en het meerendeel lagh ontrent *Jokan*.

Des avonds quamen noch zes krijgs-knechten van den zelven Hopman *Lita* over, gelijk des anderen daeghs vijf en twintigh, voorzien met wapen-rokken, ſtorm-hoeden en zeep-meſſen: des middaghs noch negen, ieder met een zeep-meſch alleen. Deze hadden zich aen de uiterſte hoek van *Tankoya* vertoont, om van over het binnen-water in ons leger gehaelt te worden, met voorgeven van genootzaekt te zijn, hunne wapen-rokken en ſtorm-hoeden wegh te ſmijten, of anders door het boſch niet zouden hebben kunnen komen.

Den Hopman *Lita* voornoemt, wierd op zijn verzoek door Hopman *Poleman* vier ſtukken *Kangans* vereert, om onder zijne behoeftige krijgs-knechten te verſtrekken.

Den tienden quamen weder tien Sineſe krijgs-knechten van Hopman *Lita* overloopen: met verhael, hoe de vyand aen de over-zijde zich zeer verſterkte en vaſt maekte. Had ten dien einde al een groot getal ſchans-korven aldaer geplant, om met den eerſten ook geſchut daer tuſſchen gebragt te worden, en als dan d'onze komen beſtoken.

Ook quamen vier Sineſen van *Siautongſiong* in ons leger, en tot een vereeringe brengen aen den Admirael uit huns meeſters name, twee verſche Konings-viſſchen, en een *Kanaſſar* met *Patataſen*. Van gelijken verſchenen noch twee Sineſe ontrent het leger, die eenige gedroogde viſſchen en wat harder-kuit te koop braghten, gelijk *Poleman* de zelve in verruilingh teghen een *Kangang* over nam. Dan alzoo vermoed wierd, die gaſten wel mogten komen, om de onzen te verſpieden, zoo wierd geen van allen binnen de werken gelaten; maer hen buiten de

de zelve gehoor gegeven, en door de buiten-waght zoo langh opgehouden.

Den elfden quamen noch vier Sinesen overloopen, die bevestigden het geen de tien des daegs te voore overgekomen krijgs-knechten, wegens het versterken des vyands, verhaeld hadden.

D'overloopers, om geen quaden trek te spelen, wierden onder de Jachten *Overveen*, *Buik-sloot* en *Kogge* verdeelt, en hen het geweer afgenoomen: te weeten, dertig in *Kogge*, negentien in *Buik-sloot*, en zes en twintig in *Overveen*.

Des namiddaghs quam de perzoon, die op den vijfden dezer leftleden met *Melman* voor *Tayowan* aen land gevaren was, ter waerschouwingh van *Siautongsjong*, over het ophouden onzer gemagtigden aldaer, den Admirael eenen brief overhandigden, door zijnen meester *Siautongsiong*, anders *Tathonling-Totoksiau*, aen hem geschreven. Dees luide aldus:

Tathonling-Totoksiau zend dezen brief aen den Hollandsche Admirael.

Voor dezen heeft de Admirael zijnen Sekretaris, beneffens den tolk Assam, *tot my in mijn leger gezonden, die met my gesproken hebben. Mijne genegentheid is altijds tot de Hollanders geweest, sedert de zelve tot my gezonden zijn. Wy hebben als toen maer met den anderen van vijf duizent Theyl gesprooken, om onder mijne krijgs-knechten te verdeilen. Dan heb tot noch toe niet een Theyl daer van genooten: dies ik my in die meeninge van gelt t'ontfangen bedrogen vinde: Ja, vreeze oversulx ook door het lang verwijlen mijn goed voornemen, 't welk ik in deze zake gehad, en noch hebbe, onder de Noordsche krijgs-knechten zal worden geopenbaert. Ik verzoek dan by dezen, met den eersten hier op des Admiraels meeninge nader te mogen verstaen. Want zoo wanneer ik, (dit hebben de Hollanders te weten,) met mijn krijgs-volk tot hen zal overgekomen wezen, dat hen als dan de kastelen, en vastigheden: daer beneffens het geheel land van Formosa niet zal ontgaen. De Admirael, volgens zijn schrijven aen my voor henen, heeft my de vijf duizend Teylen willen tellen, zoo wanneer ik de Hollandsche gevangenen, die op* Sakkam *zijn, in zijne handen quam te leveren. Maer dat heb ik aen hem niet belooft. Ook zal dat niet eens noodig zijn: want zoo wanneer, als gezegt is, ik tot u zal over gekomen wezen, zoo zullen den Hollanders het geheel land, en ook hunne gevangenen van zelfs wel in de handen vallen. Ik twijfele niet of d'Admirael zal in het geen, welk ik met den Sekretaris en* Mouris *over dit stuk gesprooken heb, zijn woord komen te houden.*

En op dat de Hollanders my ook des te meerder geloofs zullen konnen geven, en niet behoeven te vreezen, van door my bedroogen te worden, zoo doe ik by dezen toezegginge mijnen groot-vader in hunne handen te willen leveren, om met de Hollandsche schepen na Soanchefoe *te konnen vertrekken, en aldaer met* Singlamong *en* Lipoui *ook van mijne overkomste spreeken, en tot dien einde aen hen verzoek doen, dat zy gelieven eenige groote Jonken te gelijk met de Hollandsche schepen herwaerds aen te zenden. Zy dit doende, zal alles wel gaen.*

Gelieft doch dit mijn schrijven geloof te geven: want ik zal dit voornoemt met een oprecht herte menen. Weshalven verzoek ook 't zelve by u heimelijk mag werden gehouden: wild Assam *hier op tot my zenden, ten einde van hem te verstaen, wat uwe rechte meeninge zy: kan zulx niet weezen, gelieft des het my dan schriftelijk te verstendigen: op dat ik, in het zenden van mijnen groot-vader, my daer na kan schikken. Geschreven de eerste mane, den veertienden dagh.*

Was onderdrukt met het zegel van *Tathonling Totoksiau*.

Noch bragt dees brenger twee kleine briefjes van den zelven *Siautongsiong* aen de Tartarische gezanten, zoo hy voorgaf: doch by den Admirael opgebrooken, wierd d'een be-

vonden aen *Tonganpek*, en d'ander aen *Sibja* te gehooren; hoewel beide van een zelven en volgenden inhoud:

Uit den brief, door uwen dienaer Gom *aen my gezonden, heb ik den inhouden meeninge verstaen. Mijne genegentheid, gelijk ghy lieden weet, is altijds geweest dezen staet te verlaten, en tot den Tartar over te komen: maer om, volgens uw schrijven, met de Hollandsche schepen zulx te doen, daer in heb ik my bezwaert gevonden, uit vreeze zy my wel moghten na Holland of elders anders komen te vervoeren: waer door ik van by u te komen moghte versteken blijven.*

Anderzints heb ik daer toe ook niet kunnen besluiten, ter oorzake zoo weinige gelegentheid, voor my, mijne vrouwen en kinderen, als mede tot berghingh van mijn geweer, in die schepen zou weezen te vinden: te meer, alzoo ik met mijn onderhoorige krijgs-bevelhebbers en krijgs-knechten by de vijf duizent man sterk ben, die alle insgelijx genegen zijn, met my tot u over te komen. Weshalve verzoek ik by dezen aen u by Singlamong *aen te houden, dat dertigh groote Jonken ten dien einde, nevens de Hollandsche schepen, ten uitterste den vijftienden dagh van de tweede mane mogen werden herwaerds gezonden, naer de plaetsen* Tamsuy *of* Tankoya: *als wanneer ik met de zelve nevens al mijn volk by u verschijnen zal: dit geschiedende zal my 't zelve zeer aengenaem zijn. Dan zulx moste in der haest zijnen voortgangh nemen, en diende in de tweede mane de Jonken hier te zijn: want ik dezelve in de derde mane niet begeere gezonden te hebben. Op het verschijnen der zelve Jonken tijdigh hier, zal ik aenstonts al mijne bevel-hebbers, mijne en hunne vrouwen en kinderen daer in schepen: aengezien aen de krijgs-knechten weinigh gelegen is: wijl die wel met de Hollandsche schepen vertrekken kunnen. Ik gedenk mijnen schoonvader na dezen ook noch tot u te zenden, om verder met u over dit stuk te spreken. Voorders verzoek ik niet aen u, dan dat ghy dit mijn schrijven toch heimelijk gelieft te houden.*

D'Admirael, met goed dunken van den Onder-Admirael, en Schout by nacht *Verwei*, schreef den elfden van voor *Tankoya, Siautongsiang* daer op aldus weer te ruch:

Uit uw schrijven heb ik op nieuws zeer wel verstaen, uwe begeerte van vijf duizent teylen. Waert ghy met uwe krijgs-knechten op de gedane aenbiedingh tot ons over gekomen, die zouden al ter hand gestelt zijn geweest. Doch wete, dat al uw doen by ons verdacht is, en wy niet twijfelen, of al het geen ghy by der hand neemt, met onderlingh verstant van die van Tayowan *geschiet: hoewel ghy voor ons veinst, en verzoekt uw schrijven heimelijk gehouden magh worden.*

Wy hadden ook gedacht meer redelijkheids by de bestierders van Tayowan *te zullen gevonden hebben: echter twijfelen wy niet of* Sepoan *zal zich zoo vreemt, om met ons te verdragen, niet houden. Zoo ghy lieden oprechtelijk genegen waert, naer de kuste van* Sina *te vertrekken, ghy zoud zoo langh niet gedraelt; maer wel eer aenzienelijke perzoonen aen boort gezonden hebben, om nevens een onzer schepen naer* Singlamong *en* Lipoui *overgescheept te worden. Doch wy zullen als nu zien, of wy die van* Tayowan, *en u niet tot beter redelijkheid konnen brengen.*

Met welk schrijven de dienaer van *Siautongiong*, tegens den avont, door den tolk *Melman* weder naer land gebracht wierd.

Den twalefden des avonts, trok *Hopman Pooleman* met elf benden krijgs-knechten op de buiten-wacht: en wiert des nachts het geschut en voorder oorlogs gereetschap van lant, op de hoek van *Tankoya*, aen boort gebracht, ook de baterijen en eenige tenten: en des volgenden daegs al de zeildoekse en Kadjangse tenten af-gebrooken, en aen boordt gescheept. Korts daer na quamen ook al de krijgs-knechten en bootsgezellen, die aen land bescheide waren, aen boort: na het leger, bevoorens op alle plaetsen in brand gestoken was.

Des

Des namiddaghs, den dertienden, deed d'Admirael den raed by een vergaderen, om een besluit te nemen, wat hen nu voorders, ten meesten dienste van de Kompanjie, te doen stont. Hy gaf dan eerst den zelven in bedenken, of men, ten aenziene zy gene vergader-plaetse aldaer, nochte op de kuste van *Sina* hadden, van daer met de geheele vloote naer de kuste van *Sina* ook zou dienen over te steken, om te zien hoe het met de vastigheden op het Eiland *Goutsoe* gesteltwas: daer zy voorhene het oogh op gehad hadden, en welke namaels, toen d'onzen genegen waren met de geheele maght na *Formosa* te trekken, door de Tartaren om verre geworpen waren: te weten, of zy dezelve noch eenigzints bequaem mogten vinden, om met een kleine moeite so verre weder te brengen, dat zy aldaer een by-een-komst-plaetse, zoo het noodig geoordeelt mochte werden, zouden kunnen houden, en een krijgs-bezetting daer in leggen: daer beneffens ook eenige jachten daer laten, om, tegens het aenstaende zuider *Mousson*, drie daer van in't Japanse vaer-water tijdig te laten kruissen.

Ten tweeden, of, zoo zy *Goutsoe* al niet konden bezeilen, dan noch eerst, zoo het geraden was, en de tijd het lijden wilde, een aenslag op des vyands plaetsen *Lamoa* of *Tangsoa* zouden doen, en van daer de kruizende Jachten belasten te komen.

Ten derde: of men van daer met het meerendeel der vlote naer *Batavia* diende te vertrekken, en alleenlijk drie of vier Jachten de hondert Sinesen voornoemt, beneffens desselfs Hopman, laten over voeren, en de twee Tartarsche Jonkjes naer de kuste van *Sina* geleiden, volgens belofte aen *Singlamong* gedaen: daer na ook die na *Batavia* te laten volgen, en geen scheepen of volk aldaer over te laten blijven.

Eindelijk na veel overlegs wierd besloten, eerst te doen opnemen, hoedanig de vlote van lijftocht, scheeps-behoeften: desgelijx van krijgsknechten en bootsgezellen voorzien was, om als dan, na bekomen kundschap, met meerder gront een goet besluit te kunnen nemen, wat hen te doen stont. Op de gehele vloot dan wierden bevonden twee duizent acht en zeventig gezonde mannen, negen hondert en zestig krijgsknechten, en elf hondert en achtien bootsgezellen: beneven hondert en twee zieke krijgsknechten, en hondert en dertig bootsgezellen. Het getal der genen, die gestorven waeren, was twee hondert en elf: hondert en twee krijgsknechten, en honderdt en negen bootsgezellen.

Den veertienden wierden door de Tartaren noch drie en twintig overlopers met hun geweer van land gehaelt, en met Champantjes aen het Jacht *Vlaerdinge* gebragt.

Ten zelven dage vertoonde zich op strant aen den Apen-berg een partye ruiters en voetknechten, sterk ontrent drie of vier hondert, die eenige bravade maekten; maer dorsten onder het geschut van de dichtst aen land leggende Jachten niet komen. Tegen den avond wierden zy niet meer vernomen.

Den vijftienden wierd eenstemmig besloten vier Jachten, als *Vlaerdinge*, *Overveen*, *de Kogge*, en *Buikstoot*, onder het gezach van den Schout by Nacht *Bartholomeus Verwei*, naer de kuste van *Sina* te laten afsteken: d'Admirael met de rest der schepen zou zich naer *Batavia* begeven. D'inhoud van zijne orde, waer na *Verwei* zich te schikken had, was aldus:

De twee Tartarische Jonken, met d'onzen van de kuste van *Sina* na *Formosa* vertrokken, weder t'huis te geleiden: als mede de overgelope Sinese krijgsknechten, ten getale van hondert en twee, beneven hunnen Hopman *Sita*, op de kuste van *Sina* aen land te zetten. Derhalve alle mogelijke middelen aen te wenden, om de kuste van *Sina* te bezeilen, en te maken, zoo doenlijk was, voor *Puthay* te vervallen, of die plaetse te bezeilen, om aldaer de Sinesen voornoemt aen land te zenden. Of zoo *Puthay* door schrale wint niet wel te bezeilen was voor *Chinchieuw* te loopen.

Tot den laetſten van Sprokkelmaend, en langer niet, aldaer op de kuſte t'onthouden, om te wachten na antwoord op des Admiraels brief: want hy gaf den Schout by nacht eenen aen den Onder-Koning *Singlamong* en Veldheer *Lipoui* mede, dien *Verwei* den overgelopen Sinefen naer land zoude mede geven. Zoo midlerwijle geen antwoord bekomen wierd, zijn vertrek van daer t'ondernemen, en zich met alle vier de Jachten, zonder vertoeven, na *Batavia* te begeven: werwaerts d'Admirael met de reſte der vloote de reize zoude aenvangen.

De brief des Admiraels voornoemt, aen *Singlamong* en *Lipoui* uit de Vloote voor *Tankoya* geſchreven, quam op dezen zin uit:

De Hollandſche Admirael *Balthazar Bort* doet by dezen zijne eerbiedige groetenis, aen *Singlamong* Onder-koning, en *Taiſing Lipoui* Krijgs-overſte van het landſchap *Fokien*, en wenſcht hare Hoogheden lichamelijke gezondheid, nevens een gelukkige voorſpoedige regeering.

Wy hadden gehoopt dat het Sineeſch krijgs-volk, welk zich noch op Tayowan *en* Formoſa *onthout, d'aenmaninge uwer Hoogheden zouden in acht genomen hebben, en achtervolgens dien tot ons overgekomen zijn, om na de kuſte van* Sina *gevoert te worden. By de brieven van uwe Hoogheden, ten dien einde aen hen geſchreven, is by ons gevoegt geweeſt een ſchriftelijke verzekering van alle getrouheid, die wy aen hen, in het overvoeren en 't verzorgen van nodig onderhout, bewijzen zouden: welke, zoo wy niet beter weten, aen* Tſiautongſiong, *krijgs-overſte over het krijgsvolk in de zuider deelen van* Formoſa, *door uwe Hooghedens afgezanten ook overhandigt is. Dees veinſde zich in 't eerſte daer na te luiſteren, en begon met ons in onderhandeling te komen: daer en boven t'arbeiden, om van ons te verkrijgen een groote ſomme gelts: waer in uwe Hooghedens afgezanten hem ook geholpen en by ons ſterk aengehouden hebben, wy hem voor af vijf duizent teylzilver zouden doen genieten. Maer by ons in acht genomen, hy die weg hebbende dan evenwel niet overkomen, ja ons noch wel beſpotten mogt, zoo konden wy tot het uitkeren van eenig zilver niet verſtaen, voor al eer hy tot ons in'er daet zoude wezen overgekomen. Als dan beloofden wy hem de vijf duizent teylen voor zijne krijgsknechten en boven dien noch andere vijf duizent, voor hem en zijne Bevelhebber, uit te reiken. Maer hy niet minder, dan over te komen, in den zin hebbende, heeft niet anders gezocht als ons te bedriegen. Niet alleen in deze zake; maer ook in de onderhandelinge van vrede, naderhand door zijn beleit ondernomen, met ons wijs te maken, dat* Sepoan, *hun Overſte, met uwe Hoogheden al verdragen was, en zich den Rijke onderworpen had: dat over zulx al het krijgsvolk van hier na* Sina *te vertreken ſtont, en* Tayowan *ons weder gelevert zoude worden. Derhalve wy op zijn verzoek Gemagtigden (na zes perſonen in gijzeling van hem alvorens bekomen te hebben) derwaerts zonden. Ook begaf ik my van* Tankoya *te water daer na toe: alwaer wy het tegendeel vernamen. My wiert een brief van* Sepoan *overhandigt: daer by hy ons zocht te paeyen, met ons het eiland* Lamoa *in bezit te geven: voorts met ons vrede te maken: met verding wy het verbond met uwe Hoogheden, tot demping van dezen onzen gemenen vyand opgerecht, moſten verlaten, en ons alleenlijk aen hunne zijde houden: waer over wy ons zeer ontſtelden, als een zake, daer ons gemoedt zeer vreemt van is, en die noit geſchieden zal. Derhalve ontboden wy onze Gemagtigden ſtrax weer tot ons van* Tayowan: *ſneden alle onderhandeling van vrede af, en zochten ons toevlucht tot de wapenen te nemen. Dan onder ons krijgsvolk, welk nu al eenigen tijt op* Tankoya *gelegert was geweeſt, begon de ziekte en ſterfte te komen: dies wy genootzaekt wierden op te breken: gelijk geſchiet is. Midlerwijle quam aldaer tot ons over een Hopman* Lita, *met honderten een krijgsknechten, die als nu op vier Jachten verdeelt tot uwe Hoogheden gezonden worden. Hadden uwe Hoogheden ons een deel Jonken mede gegeven,*

geven, daer zouden al meer overgekomen zijn: want zy voorgeven zich op onze schepen niet durven vertrouwen. Derhalve in het toekomenden uwe Hoogheden hier ingelieven te voorzien; staet makende, wy van Batavia *(werwaerds wy nu na toe vertrekken) al tijdigh in het zuider* Mousson *weder met een weerbare scheeps en krijgs-magt zullen zijn: wanneer wy verhoopen die van uwe Hoogheden ook gereet zullen vinden, om den vyand op* Tangsoa *en* Lamoa, *of daer hy zich dan onthouden mogt, ook (gelijk op* Ay *en* Quemuy *reets geschiet is) te verdelgen, en alzoo t'eenemael uit te roeien.*

Wanneer den hooft-man *Kitat*, gekomen aen boort des Admiraels, aengezeit wierd, van met vier Jachten, nevens zijn volk, ten getale van hondert en twee, na de kuste van *Sina* te zullen gevoert worden, toonde hy daer over dankbaerheid aen den Admirael.

Ook hield hy in des Admiraels tegenwoordigheid noch staende, dat de krijgs-overste *Siautongsiong* geen overkomen in den zin had gehad: maer alleenlijk met een geveinst herte zulx gedaen had, om den onzen den tijd t'ontwinnen. Voorts, zoo hy verklaerde, bestont des vyands geheele magt op *Formosa*, in ontrent tien duizent gewapende krijgs-knechten; die wel door het geheel land verspreit lagen; maer konden ook, des nood zijnde, in korten by den anderen getrokken worden. Vier duizent hier van had *Siautongsiong* onder zijn gebied, om de zuid, verdeelt aen *Tamsuy*, achter den bergh van *Tankoya*, *Sakkam* en andere plaetsen: maer op zijne overkomst tot den Tartar alleenelijk vijftien hondert man.

Den onzen, was dees Hopman van gevoelen, en wilde het by na vast stellen, kon het land van *Formosa* en de vastigheden daer op niet ontstaen, zoo by aldien zy maer des jongen *Koxins* krijgs-heir machteloos quamen te maken: 't welk te doen was, zoo wanneer zy hem met een wel uitgeruste vloote op *Lamoa* en *Tangsoa*, (d'eenigste gesterkte plaetse, die hy noch op de kuste van *Sina* had) onverziens wilden overvallen: anders, hem daer in zijn geheel latende, hadden die van *Tayowan* op zijnen bystant noch te grooten moet: alzoo zy onder zijne regeringe stonden, en wel wisten hy hen in den noot niet zoude verlaten: want hy hem te veel aen het Eiland *Formosa* laet gelegen leggen. Doch men zou dan ook om *Tayowan* weder te winnen, niet alleen een groot leger te lande, maer ook een eerbare vloot, aldaer wel slagvaerdigh dienen te houden, om den zelven *Koxin*, zoo hy met zijne geweldige vloot Jonken over komen mogte, te konnen tegen-weer bieden.

Den zestienden, ging de Schout by nacht *Bartholomeus Verwei*, met zijne vier Jachten onder zeil: laveerde noordwaerts by de Formosaense kust op, en raekte ontrent den middag een mijle van den Apen-berg ten anker: desgelijx ook d'Admirael met elf schepen en de Jonk *Quemuy*: en gelijkelijk den een en twintigsten in de *Piskadores*.

Den vier en twintigsten, zeilde de Admirael de zuid-oost-bay van *Pehoe* in. Vijf Sinesen quamen met een *Chiampantje* van land aen boort, en bragten eenige eyeren mede: zy ontschuldigden zich van gene Koe-beesten of andere ververschinge (vermits het *Chiampantje* te klein was, en 't water ook te hol aenschoot) gebragt te hebben; maer beloofden die, zo dra 't weer wat bedaerde, toe te brengen: te meer, alzoo het bescherm-briefje, hen op den twalefden van Louwmaend ter hand gestelt, 't welk zy nu ook mede bragten, melde: zy onze schepen alsze daer aenquamen, van verversching zouden moeten voorzien. Op hun voorgeven, waren eenige der Sinese krijgs-knechten, tegens den vyand op den zevenden slaegs geweest, op het Eiland gekomen; doch hadden, uit een weerzin van de wapenen langer tegens d'onzen te voeren, de zelve weg gesmeten: daer beneffens zich tot den landbouw begeven. Eindelijk voeren deze vijf Sinesen met hun *Chiampantje* weer naer land.

Te-

Tegens den avond vertrok de Schout by nacht *Verwei*, met de vier schepen *Vlaerdingen*, *Over-veen*, *Kogge*, en *Buik-sloot* naer de kuste van *Sina*, om de Sinese overloopers ontrent *Puthay* of in de Reviere *Chincheo*, onder des Tartars gebied, aen land te zetten.

Den vijf en twintigsten, wierd van onder *Pehoe* een brief, (aen den jongen *Koxin* of *Sepoan* op *Tangsoa*, door den Admirael geschreven,) met een gevangen Sinees aen land gezet, om met het eerste vaertuig derwaerds te zenden. Dees luide aldus:

De Hollandsche Admirael Balthazar Bort *wenscht* Sepoan *lichamelijke gezontheid.*

Uwe brief is my door uwe afgezanten voor Tayowan *overgelevert. Dezelve zijn daer op naer land gevaren; maer noit weder gekomen; hebbende zich zeer af-keerigh van ons getoont. Hadden zy weder by ons verschenen, gelijk by ons verzocht was, wy zouden hen eenen brief aen U E. mede gegeven, en onze meeninge, om tot vrede te geraken, nader te verstaen gegeven hebben. Van ons zijn gemaghtigden in* Tayowan *geweest, om te zien of men konde verdragen: maer als zy spraken van* Tayowan *weder te hebben, zoo wierdenze bespot, en in nauwe bewaringe gestelt. Het stont ons vry t'eisschen, en hen om te weigeren, zonder malkanderen daerom smaetheid aen te doen.* Tsiautongsiong *had ons wijs gemaekt, dat U E. zich onder den Tartar begeven, zijn krijghs-volk van* Formosa *ontboden, en gelast had dat land weder aen ons zoude overgelevert worden. Daerom wy, op zijn verzoek, (na dat wy Gijzelaers van hem ontfangen hadden) onze gemagtigden met hem na* Tayowan *zonden. Maer wanneer wy ons over zee daer na toe begaven, en onderwegen uwen brief ontfangen hadden, zoo verstonden wy daer uit het tegendeel: naerdien ghy ons by den zelven aenmaend, wy de vriendschap met de Tartaren mosten verlaten, zoo wy met u lieden vrede wilden maken: ook ons alleenlijk maer aenbied* Lamoa *in't bezit, en onze gevangenen vry te geven. Wy zeggen daer op dat het beter ware, dat ghy u met den Tartar vereenighde, en ons* Tayowan *weder gegeven wierd, om alzoo vrede onder malkanderen te hebben: wanneer de koop-handel weder levendigh worden zou; dien ghy ons niet kunt doen genieten, zoo langh ghy u van het rijk afgezondert hout: en het is, gelijk ghy weet, ons meest om den koop-handel te doen. Om* Lamoa *tegens* Tayowan *te verwisselen, daer toe ben ik niet gevolmagtigt: daerom heb ik gaerne tegens uwe afgezondenen eenige andere voorslagen willen doen: waer by wy wat van ons recht zouden afgeweken hebben: waer uit, zoo ghy dan ook wat toegegeven had, wel licht een middel was uitgevonden geweest, om tot een goede vrede te komen. Ik kan niet genoech verwonderen, waerom die van* Tayowan, *dewijl onze gemagtigden daer waren, niemant tot my gezonden hebben, nochte uwe gezanten nooit weder gekomen zijn, om met my te spreken. Sijn zy bevreest van aengehouden te worden, zoo is dat hunne kleinhertigheid te wijten. In het midden van de selfste oorlogen werden onder ons perzoonen wederzijds afgezonden, om met malkanderen van eenige zaken te spreken. Maer die worden niet aengehouden, noch geen leet gedaen: ja, zoo verre is het daer van daen, by ons voor heilig gehouden, en tegens eenen ieder voor allen overlast beschermt. Dewijl dan, zoo ik bemerke, die van* Tayowan *zich zelfs zeer hoogh, en ons zeer kleen achten, ja zoo onbeleeft waren, dat zy onze gemagtigden niet eens met onze gevangenen hebben willen laten spreken, ook niet toegestaen de gevangenen een briefje aen ons te schrijven, zoo heb ik my van daer begeven, met meening om by u op* Tangsoa *te komen, op hoope by u meerder bescheidenheid en beleeftheid te zullen vinden: daer beneffens het daer toe te brengen, dat ghy gezanten naer* Batavia *schikte, om daer by te leggen zoodanige zaken, die tusschen u en my mogten open en onafgehandelt zijn gebleven. Maer het opkomen van storm-winden, heeft den tijd alree zoo verre doen verlopen, dat ik niet by u tot mijn leet-wezen op* Tangsoa *heb konnen komen: of ik zoude hier op de kuste moeten verblijven, en niet na* Batavia *hebben kunnen vertrekken: welk*

voor ons ongeradeu was. Daerom heb ik dezen brief hier in de Piskadores *in handen van d' inwoonders, gelaten, om aen u by gelegentheit gezonden te werden. Tegens deselve inwoonders, en voorts tegen alle landluiden, alsse geen wapenen tegens ons voeren, gebruiken wy gene vyantschap: 't welk de boeren, vrouwen en kinderen op* Aymuy *getuigen kunnen: als dier velen wy uit der Tartaren handen verlost, by 't leven gehouden en gespijzigt hebben. Zoo ghy kont besluit nemen, gezanten met eenigen onzer gevangenen na* Batavia *te zenden, het zoude een goede zake, en een middel zijn, om tot vrede te komen.* Balthazar Bort.

Den zes en twintigsten ging d'Admirael met de tien schepen *Noteboom, Tertholen, Mars, Vlissingen, Zierikzee, Naerden, Jonker, Meliskerke, Kaneelboom* en *Nieuwendam* weer onder zeil, en liep tusschen het hoog en wester Eiland door: zagen den zeven en twintigsten de zantduinen: den acht en twintigsten de Makkause Eilanden. Op een van de Makause of Makoase Eilanden is de Stadt *Makoa* gelegen, die gezeit wort aldus haeren oorsprong genomen te hebben.

De Sinesen stonden den Portugesen in den beginne toe, met hunne koopwaren te merkten op een woest en onbewoont eiland *Sanchan* of *Sancian*, gelegen dertig mijlen van het vastland, en tien van *Makao*, daer zy hun verblijf hadden in hutten, opgeworpen van stroo, takken van bomen en andere ruichte, zonder vryheit van een eenig huis te mogen stichten. Op dit Eiland plachten Sinesen en Portugesen, om den koophandel, ten dien tijde by een te komen: zonder de Portugesen op de grensen ten rijke van *Sina* verder mogten inboren: niet tegenstaende zy reeds, verwittigt van de rijkdommen des rijks, grote moeite aenwenden, om met die van *Sina* onderlingen koophandel te drijven. Dan kleinen en langzamen voortgang nam deze toeleg: want den Sinesen, boven alle volken, jaegt ook zelf de schaduwe van achterdocht schrik aen: allermeest is dit onder de Sinese ontstaen, zedert hen het Rijk door den Tarter des jaers twaelf honderd en acht ontweldigt wiert. d'Ingeboorne vrese des volks wiert vermeerdert, door de toerusting der Portugesche vlote, door 't gebalder van grof geschut, en grootte der schepen, by de Sinesen te vore nooit gezien. Aen al dit staken de Mahometanen of Moren, die zich in grote meenigten in de Hooftstadt *Kanton* bevonden, hun zegel, met bevestiging dat dese volken (versta de Portugesen) Franken genoemt wierden: (want by de Saracenen worden al d'Europers, behalve de Grieken, Franken genoemt) strijdbaer en sterk van natuur, en overwinnaers van volken waeren: daer en boven de grensen van hun rijk met die van den gehelen aerdbodem bepaelden. De zucht evenwel tot gewin nam d'overhand, en t'effens de Portugesen binnen *Sina*: want de winste, niet alleen ten voordeele van den Keizer, maer ook van de gemeente, die uit dezen handel ontstond, was zoo groot, dat de Majestraten, de vreze ter zijde gestelt, den handel nooit volkomentlijk uitgesloten; maer allengs toegelaten hebben; met besprek evenwel van aenstonts alle, na het eindigen van den merkt-tijd, naer *Indiën* met hunne koopwaren op te kramen.

Te weten, de Portugesche handelaers hadden alle jaers twee jaermerkten, om te bekomen het geen d'Indische schipvaert ontrent in Loumaent, of de Japansche in het uitgaen van Zomermaent plag uit te slepen.

Deze jaermerkten wierden niet in de haven van *Makao*, of op het woest eiland *Sancian* gehouden; gelijk oulinx; maer in de Hooftstadt *Kanton* zelve, met toeloop van een grote meenigte van menschen. Want de Portugesen staken van de Stadt *Makao* af, met bewilliging der Majestraet van *Sina*, na de Hooftstad *Kanton*, een weg ontrent van twee dagh-reizens te scheep, tegen stroom op, en overnachten in die haven, in hun vaertuig; hoewel alles by hen met een zonderling groote omzichtigheid, en een oog in 't zeil te houden, gedreven wierd: waer uit blijkt de oude vreze noch in de Sinesen was. Ieder jaermerkt duurde twee maenden en dikwils langer.

Derhalve is deze plaets, te voore onbewoont en woeſt, begonnen bewoont te worden, niet alleen by de Portugeſen; maer ook by al het hef der omgelege volken: met bewilliging en oogluiking der Sineſen zelfs. Waer over dezelve, en door den groten toevoer van alle koopwaren derwaert uit Europe, geheel Indiën en uit *Sina* zelf, in korte jaren een volk-rijke en beroemde Stadt geworden is. Ja heeft de zucht tot zilvere munte de Sineſen zelfs derwaerd met der woon gelokt: en hebben de Portugeſen niet alleen koophandel; maer ook huwelijken met de Sineſen gedreven, en aldus dit geheel hangend eiland met burger huizen bebout, en uit een dorre rots een brave koop-ſtad opgerecht.

Berucht is ook deze plaets by de Rooms-gezinden, door den groten toeloop derwaerds van geeſtelijke en Prieſters, die den Godsdienſt der Portugeſen ga ſlaen, of ingeboornen tot het Roomſch geloof bekeeren.

Van hier zijn al de tochten, tot bekeringe der heidenen, na *Japan*, *Sina*, *Tunking*, *Cochincina*, *Kamboya*, *Laos*, en andere geweſten by de Portugeſen ondernomen. Waer over de Koningen van Portugael deze plaets met den tytel en voorrecht van Stadt beſchonken, en met een Prelaet, met bewilliging van den Paus, verheerlijkt hebben, om den kerken-dienſt meerder Majeſteit by d'uitheemſche te geven.

Dan grotelix heeft *Makao* in koophandel afgenomen, ſedert het verdryven der Portugeſen uit *Japan*.

Den negen en twintigſten, des nachts in d'eerſte wacht had, de vloot d'ooſthoek van 't Eiland *Ainan*. Het zelve Eiland leit, volgens d'ondervinding van *Bartholomeus Verwei*, veel noordelijker, als het in de gemene kaerten geſtelt wort. Op het Eiland *Ainan* leid een Stadt *Ingly*, anders *Kiuncheu* genaemt.

De Stadt *Ingly* is geſterkt met weerbare muuren, en bebout met fraeie huizen, na d'orde der Sineeſche boukunſt, en bequaem ten koophandel. Byna het ganſch eiland leit bezet met bergen en oude boſſchaedjen: is vruchtbaer van alle dingen tot 's menſchen onderhoud.

Op het gebergte groeit welriekend aerends-hout; deſgelijx ebben, rozen en verf-hout, gemeenelijk Breſiliaenſch-hout genaemt, in groot gebruik by de verwers door ganſch *Sina*. Men heeft 'er vele grote en kleine Indiaenſche noten, en zekere vrucht, *Iaka* by d'Indianen genoemt, die niet aen de takken, maer aen den Stam des booms groeit, en voor de grootſte van alle vruchten des ganſchen aerdbodems gehouden word. Onder ander gewaſſen groeit hier ook zeker wonderlijk kruid, *Chitung* by d'eilanders in 't Sineeſch genoemt: want de zee-luiden beloven zich uit de geleetjes of knoopjes uit te kunnen vinden, in welke maent, en hoe vele ſtormen des ganſchen jaers ontſtaen zullen: want hoe weiniger geleedjes, hoe weiniger ſtormen zy willen dat ten dien jaer komen zullen; deſgelijx uit d'onderlinge afſtant of verafheid der geleetjes, van den wortel af te rekenen, in welke maend het onweer ontſtaen zal. Het eiland voed ook meenigte van harten en andere wilde en tamme beeſten: en velerlei ſlag van gevogelt.

De bergen, zoo de Sineſen ſchryven, beſluiten in hunnen boeſem gout en zilver; hoewel de bergluiden dat niet willen, of liever verwaerlozen uit te delven. Maer rapen ſlechts overal op d'oevers der ſtromen uit het zant eenig gout, afgeſpoelt miſſchien door de regen van 't gebergt.

Onder dit eiland worden ook perlen geviſcht, gepleegt ſedert vele eeuwen aldaer; maer nergens is de vangſt rijker, dan aen de noorder ſtranden, in d'engte tuſſchen dit eiland en 't vaſt land. Zeker vreemt ſlag van viſch word ook onder dit eiland gevangen, met vier oogen en zes voeten, eeniger mate van geſtalte gelijk een lever. De Sineſen willen dat deze viſch ook de peerlen uitbraekt, behalve de genen die zy uit d'oeſter-ſchelpen bekomen. Miſſchien braken zy de genen uit, die zy te voore met d'oeſters ingeſlokt hebben.

Noch is'er, zoo de Sineſen ſchryven, een ander dier onder dit eiland

in zee, welk met de kop een vogel, en ſtaert een vis gelijkt, en eenige koſtelijke ſteentjes in zich beſloten houd.

Tuſſchen de Stadt *Kaocheu* en het eiland *Hainan* worden zekere zee-kreeften gevangen: die gaen, en in geſtalte van d'andere niet zeer verſchillen: uitgezeit deze, zoo dra zy uit het water in de lucht komen, ſteen worden, en een zeer herden ſteen vertonen, behoudens nochtans d'oude geſtalte en wezen. De Portugeſen en zelfs de Sineſen gebruiken dezelve tegens hete koortſen, en zijn by hen in grote waerde. Diergeljjke kreeften worden in zeker meir op het eiland *Hainan* gevangen.

Aen de zuid-zijde vangen de Sineſen in zee walviſſchen, op een zelfſte wijze, gelijk d'onzen onder Groenland en Spits-bergen: van gelijken word van het ſpek traen gekookt, tot verſcheiden gebruik.

Verſcheide bergen bezit dit eiland. Na de zuid-zijde der Hooft-ſtadt is een berg *Kinim*, met roden Marmer, waer van de Opper-ſtadt haeren naem bekomen heeft.

Ontrent de derde kleine Stadt *Linkao* leid een berg *Piſie*, daer van de Sineſen wonderlijke beuzelingen uit den kruin ſtoten: want zy willen dat op dien berg zeker loos dier gevonden word; ja, byna met vernuft begaeft, in de geſtalte van een hont: dat een van deze gedrochten het heir der eilanders door onbekende wegen geleid hadde, om den vyand, die uit *Kochinchina* op hun eiland gevallen was, den weg te fluiten: waer door d'eilanders een grote zege verkregen. Ter zelfſter plaetſe ſtaet ter eere van dit dier een kapel opgerecht.

Beooſte de Hooft-ſtadt *Kiuncheu* leid een meir, ter plaetſe daer eertijds een Stad ſtond: maer quam door een aerdgaping te verzinken.

By de kleine Stadt *Jai* is een berg, met een zeer hogen kruin; ja, word gezeid zoo hoog te zijn, dat boven op regen noch wind te gebieden heeft. Hy word gezeid het onweer uit zee, te bedwingen en breidelen: waerom hem de naem van *Hoeifung* gegeven is: dat 's *wintbreker*.

Een ander eiland leit by de kleine ſtadt *Van*, van hondert ſtadien groot, met name *Tocheu*, en daer op een berg zoo hoog, die met zijnen kruin boven de wolken zelfs ſteekt.

Merkwaerdig is, 't geen de Sineeſche landbeſchryvers van de zee onder de kleine ſtadt *Kiun* verhalen: namelijk dat dezelve aldaer geen eb noch vloed gevoeld; daer nochtans zulx op de naby gelege plaets geſchiet: maer d'eene halve maend na 't ooſte: en d'andere halve na 't weſte vloeit.

De ſtadt *Ingly* is een kooprijke plaets, en wort aldaer de ganſche dag ten handel beſteet. Men heeft'er drie koop-merkten of merkt-velden: d'eerſte is een grote plaets, aen d'ooſt-zijde der ſtadt, daer zich met zonnen opgang koopluiden van alle landaerd bevinden; als Arabieren, Turken, Zuratten, Malabaren, Abexins, die van *Pegu* en *Maleye*, beneven een grote meenigte van eigen inwoonders, verſcheide ſlag van Indianen, desgelijx Portugeſen.

Na deze merkt gedaen is, welke tot negen uuren duurt, begint de tweede. Deze wort gehouden by het Paleis van het Opperhooft des eilands, en duurt tot op den middag. Als dan begeeft een ieder zich naer huis, en na het nuttigen van ſpijs en drank, tot ſlapen. Des namiddags ten drie uuren neemt de derde merkt een aenvang, op een plaets aen de zuid-zijde der ſtadt, daer ieder met zijne waeren verſchijnt: doch ſtaen de vrouwen, (want de vrouwen en niet de mannen drijven in deze ſtadt den handel) die eenderlei waeren verkoopen, ieder op een byzondere plaetſe, nevens malkandre, en d'een, van d'andere afgezondert, met haer waeren voor: te weten eerſt de peper-verkoopſters, daer na, op een ry, die betel-bladen, *Oriekka*, water-meloenen, en *Ananas* verkopen: naeſt deze de boek-verkopers. Op de zelve merkt is een andere plaets, daer aen de rechter hand allerlei yzerwerk, wapenen, ponjerts, of kriſſen, onder ander, wit en geel Zandel-hout verkocht word; gelijk aen de linke hand

zuiker, honing, allerlei zuiker-werk; en daer neven aen witte, zwarte, rode, gele, groene en graeuwe boontjes, vervolgens komt de ajuin en look-merkt.

Aldaer hebben de koopluiden, die met allerlei lijnwaed en andere waeren in 't gros te koop ſtaen, hun wandel-plaets: op de rechte hand der zelve plaetſe, is de vogel-merkt van hoenderen, eenden, duiven, papegaien en andere gevogelte, desgelijx van Kabriten of geiten. Alhier ſcheiden haer drie wegen: een heeft de kramen: de tweede de groen-merkt: de derde de vleeſch-merkt.

In de voorſte kramen, aen de rechte hand, ſtaen eenige juweliers, met eenige ſlechte robijnen, hyacinten, ſpinellen, granaten en balazen, en diergelijke te koop. Aen de linke hand veiltmen verſcheide Sineeſche ſchilderwerk, allerlei kleurde ſlag van ſtikzijde, zijde en damaſte lakenen, fluweel, ſatijn, gout-draet, goude lakens, porcelein, fraeie mantjes met lakovergomt, kopere bekkens, geſlage en gegote kannen, klein en groot, quikzilver, fraeie kiſtjes, allerlei kleur van ſchrijf-pampier, almenakken, geſlagen gout in boekjes, ſpiegeltjes, kammen, brillen, zwavel, Sineeſche ſabels met verlakte ſcheeden, wortel *Sina*: waejers en andere ſnuiſſerye. De tweede weg is aen de rechte zijde bezet met maelderijn-kramen, aen de linke hand is de linnen merkt van de mannen: daer neven die van de gehuwde vrouwen: binnen de laetſte geen mans perſoon den voet mag zetten, op een grote peene. Verder in te gaen, is ter wederzijde de fruyt en warmoes-merkt: van daer weder te keeren, komptmen op de viſch-merkt: vervolgens aen de linke-zijde op de vleeſch-merkt: daer na op de drogery, of ſpecery-merkt, daer de vrouwen verſcheide ſpecerijen in 't klein verkopen: als ronde en lange peper, witte en ſwarte nagelen, noten, foli, kubeben, kaneel, kumijn, genber, zedoar, ſandel-hout, rhabarber, galanga, venkel, anijs-ſaet en diergelijke drogeryen. Ter rechter-zijde is de rijs-merkt: daer na de potte-merkt, ſakken, matten en ſout-merkt: en daer tegen over, aen de linke-zijde, d'oly-merkt.

Den eerſten van Lente-maent voer de vloot voorby *Tinghoſa*, den tweeden voorby de kaep *de Avarelles*: was op den derden over het *Hof van Hollands*, *Bredaes*, en *Akerſloots* droogte, aen het zuid-einde van *de Paracelles* gelegen, gelukkelijk geraekt: quamen den vierden voorby het Eiland *Kandoor*: en den zevenden onder het Eiland *Timon* ten anker.

Den achtſten wiert volgens beſluit, ter vergadering van den Raedt genomen, een verbodt afgelezen: waer by niemant zich zou mogen vervorderen, aldaer of op *Batavia* eenige Sineſe kinderen, zoo die onder de krijgsknechten en bootsgezellen, als bevelhebbers op de ſchepen der vlote beruſtende waeren, aen Mooren of Heidenen te vervreemden. Om het zelve te verrichten en ook met een het getal der kinderen, beneffens dat van de gevangene Sineſen, op de ſchepen beſcheiden, te laten op nemen, wierden daer toe gemachtight Schipper *Pieter Saskens*, Hopman *Adriaen Schimmelpenning*, de Sekretaris *Hendrick Ysbrants* en de Boeckhouder *Ioannes Reinoldus*.

Het verbot luide van woorde tot woorde aldus:

Alzoo hier in de vloote, zoo wel onder de zeevarende, als krijgs-beampten en alle andere perſonen, veel Sineſe kinderen, zoo meiskens, als jongens, bevonden werden, die zy op Quemuy *en elders bekomen hebben: en wy beducht zijn, zy de zelve, 't zy hier tegenwoordig voor* Poele Timon, *of wanneer op* Batavia *zullen gekomen zijn, wel vervreemden mogten aen heidenen en Moren, ons Chriſtenen niet geoorloft noch betamelijk, en daerom by uitdrukkelijk vaſtgeſtelde wetten door onze Hoge Overigheid verboden, zoo hebben wy eenen iegelijk by dezen daer van kuntſchap en voorweting willen doen, ten einde zich te wachten van eenige dezer meiskens, jongens of anderen Sineſen landaert hier aen* Poele Timon *of tot* Batavia *aen eenige Moren of Heidenen te verkopen, vermangelen of weg te ſchenken, om niet te vervallen in*

in de straffe, by onze Hoge Overheid daer op gestelt. En op dat d'overtreders zouden kunnen uitgevonden worden, zal een ieder gehouden wezen de zijnen aen onze Gemagtigden bekent te maken, om opgetekent en aengeschreven te worden. Aldus afgekundigt op alle de schepen dezer vloote; leggende voor Poele Timon *ten anker; den achtsten van Lentemaent:* 1664.

Midlerwijle de Gemaghtigden met het verbod, aengaende de Sinese kinderen op de schepen der vloote, af te lezen bezich waren, zoo verstont de Admirael *Bort* uit eenen Maleyer, by hem aen zijn boort gekomen, dat'er een Sinees meisje onder hen van de schepen gebracht was geworden. Dies hy verzocht, de Admirael hem ook een wilde over doen: naerdien hy meende het zelve wel moghte geschieden, en het een geoorlofde zake was. Dan d'Admirael deed hem anders daer van onderrecht, met af te vragen, van wat schip het gekomen was.

D'Admirael uit zijne aenwijzinge verstaende, hoe in het Jacht *Naerde*, die mis-slag begaen was, zond aenstonds den Schout by Nacht *Bartholomæus Verwei* derwaerds, om, na zulx uitgevonden te hebben, naerstigheid aen te wenden, ten einde zy het meisje weder in hunne handen quamen te krijgen. Doch keerde *Verwei*, tegens den avond weder, zonder iet opgedaen, of het delikt uitgevonden te hebben.

Alzo den negenden d'Admirael uit eenige andere Maleyers noch nader zekerheid van het verkoopen van het Sineesch meisje verstaen had, zond hy derhalve Hopman *Pooleman* en den Sekritaris *Ysbrantsz.* aen het Jacht *Naerden*, om aldaer, als ook aen d'andere schepen daer na te vernemen. Als toen bevont men de misslagh niet aen *Naerde*; maer aen de *Kaneel-boom* was begaen, door zeven Soldaten: die het voor de zomme van veertigh Realen verkocht hadden, met by-brengen alleenlijk tot hunne verschooning: de verkoop ontrent twee uure voor het af-lezen des verbods aen hun boord, geschiet te zijn, en overzulx niet geweten hadden, zy het zelve niet vermoghten te doen. Zy beloofden allen vlijd aen te wenden, om 't zelve meisje weder in hunne handen te leveren; naer dien zy zagen, dat d'Admirael en zijn raed zich daer aen gelegen lieten leggen.

Derhalve gingen vier der gemelde krijgs-knechten aenstonds naer buiten, die voorgaeven van ten naesten-by wel te weten, waer *d'Orangkay*, aen wien zy het meisje verkocht hadden, woonde: ook twijfelden zy niet, vermits een of twee onder hen kundigh in de Maleytsche tale was, of zouden het zelve wel weder komen te krijgen.

Den tienden wierd in rade besloten, alzoo aldaer geen ververssching genoech voor de vlootelingen te bekomen, en 't geen noch aengebraght wierd, zeer dierkoop was, van daer naer het Eiland *Lauer* te vertrekken, op hoope van aldaer beter tot hunne vergenoeging te kunnen voorzien worden. Zy gingen dan, na het lichten der ankers tegens den avont, derwaerds onder zeil en quamen omtrent middernacht voor het Eilandt *Lauer* ten anker. Op zijn vertrek liet d'Admirael een briefje, om aen den Schout by Nacht *Verwei* te werden bestelt, by d'inwoonders van *Poele Timon*, met inhoud en bekentmaking van zijn wedervaren, zedert het scheiden van elkandre.

Den twalefden, wierd in rade besloten noch dien avond de reize naer *Batavia* te bevorderen: dies zy de ankers op wonden, en met den avond onder zeil gingen.

De vier Soldaten, om het Sineesch meisje wederom te krijgen, op *Poele Timon* den negenden aen land gevaren, waren niet weder aen boord verschenen; maer daer blijven staen.

Ten dezen dage wierd des d'Admirael eerst door den luitenant *Kleermont* van de *Kaneel-boom* verwittight: over welke spade bekent-making, de Admirael zich niet wel te vreede toonde.

Den dertienden, voer de vloot voorby *Poele Panjang*: zagh den veer-

tienden 't land van *Lingen*, *Poele Saya*, en tegens den avond *Poele Toesjouw*: raekte den vijftienden tegens den avond den ſteen *Fredrik Hendrik* verby, en quam in den avont in de ſtraet *Banka*: den negentienden verby de noorder wachter.

Den twintighſten, kreegh de vloot de duizent Eilanden op zijde: quam des avonds op acht en twintigh vadem ten anker, en had het Eiland *Edam* naer giſſinge ontrent drie mijlen van haer.

Des anderen daeghs, den een en twintighſten, verviel de vloot voor *Batavia* op de ree, met tien ſchepen, *Noote-boom*, *Tertholen*, *Mars*, *Zierikzee*, *Vliſſingen*, *Naerden*, *Jonker*, *Kaneel-boom*, *Melis-kerke* en *Nieuwendam*. Ook waren het Jacht de *Zee-hond* en de Jonk *Quemuy*, met brieven uit de *Piskadores* voor af derwaerds aengezonden, benevens de twee voorige Jonkjes, aldaer ter ree gekomen.

Tegens den avond begaf d'Admirael, *Balthazar Bort*: d'Onder-Admirael, *Huibert de Laireſſe*: beneffens de Raets-perzoonen der Oorloghs-vlote, en meeſt alle de Schippers van boort naer land, by zijne Ed. den Heer *Maetzuiker*. Zy wierden by hem wel onthaelt, en quamen des anderen daeghs alle ter middagh-mael: daer d'Admirael van 't een en 't ander, den verrichten tocht rakende, met zijne Ed. mondeling ſprak: leverde daer beneffens alle de papieren over: als ook een lijſte van de gevangenen: desgelijx van de bekomene Sineſe kinderen: welker getal beſtont in twee honderd drie en veertigh: te weten, negen en vijftigh gevangenen, zes en dertigh meisjes, en hondert acht en veertigh knechtjes.

Midlerwijle was de Schout by Nacht *Bartholomæus Verwei*, die den vier en twintighſten van Sprokkelmaend, met vier ſchepen, *Vlaerdingen*, *Overveen*, *Kogge* en *Buik-ſloot*, uit de *Piskadores*, naer de kuſte van *Sina* zeil ging, om de overgeloopen Sineſen ontrent *Puthay* of aen de Reviere *Chincheo* onder des Tartars gebiet aen land te zetten, den zes en twintigſten onder 't Eiland *Kolong ſou* alleen met *Vlaerdingen* ten anker gekomen, en zag eenige Jonke voor de ſtad *Aymuy* ten anker leggen. Eenige andere quamen uit 't Noord langs de wal zeilen: een der welken met de ſloep onderſchept, en bevonden wierd een Tarterſche Jonk te zijn, beſcheiden onder het gezagh van den Admirael *Sytotok*, die aldaer voor *Aymuy* zoude de wacht hebben op des vyands voornemen. Volgens bericht der Tarters van de Jonk, hadden zy daer ontrent gene Koxinders, na vertrek der onzen, vernomen.

Verwei liet door de Tartarſche afgezanten verzoeken, zy hem de mede gebraghte overgeloopen Sineſen door een van hunne vaertuigen willen doen af-halen: ten welken einde hy de gezanten voor de ſtad *Aymuy* deed aen land zetten. Des anderen daeghs quam een Jonk met de twee Mandarijns voornoemt aen ſijn boort: waer in d'overloopers met hun geweer wierden in geſcheept: te gelijk wierd ook de brief aen de gezanten overgelevert, om aen den Onder-koning *Singlamong*, en Veldheer *Lipou* te beſtellen: waer op de geſanten met de zelve na de ſtad *Chincheo* vertrokken.

Den acht en twintigſten, quam een Tartariſch vaertuigh aen boort des Schout by Nachts, onder andere met eenen geſchooren Sinees, genaemt *Hionko*, die voorhenen op *Batavia* had gewoont, en Maleyſch en ook Portugeeſch ſprak, en ook meermalen aen boort was geweeſt. Hy was, volgens zijn zeggen, van den overſte *Sitotok* aen d'onzen geſchonken, met verzoek op *Verwei*, om eens in perzoon by hem op *Haytin* (een plaetſe ontrent een mijle of anderhalf van daer) te komen, ter onthaling. Doch dit ſloeg *Verwei*, belet door ziekte, af. Wijders verhaelde dees *Hionko*: dat de vyand noch met zijne macht in *Tangsoa* lagh, en niet derfde in *Tayowan*, uit vreze voor onze ſchepen, die daer voor lagen, komen: dat by aldien onze ſchepen aldaer waren overgebleven, zonder na *Tayowan* te gaen, de zake haer wel zoude geſchikt hebben, en de Sineſen, uit ontzag van de Hollandſche ſchepen,

zou-

zouden hebben komen overloopen: aengezien al de Mandarijns van *Kimja* daer toe genegen waren: gelijk toen, zedert veertien dagen herwaerts, vijf duizent man van hem met acht en zeftig Jonken waren komen overloopen, die te dier tijde noch in *Haytin* lagen: dat de hoofden, die met de zelve Jonken waren gekomen, verzocht hadden de Eilanden van *Ay* en *Quemuy* te bewonen: by aldien hen zulx wierd toegeftaen, de voornaemfte hoofden van *Koxin* zouden overkomen: doch de Onder-Koningh *Singlamong* zulx had af-geflagen, en daer na niet willen luifteren: met byvoegen, zoo wanneer aldaer weer een Hollandfche vloot op de kuft quam, zy alle zonder moeite wel zouden overkomen: en diergelijke oude deuntjes meer.

Den eerften van Lente-maend, quamen de fchepen *Overveen*, *Kogge*, en *Buikfloot*, by den Schout by Nacht *Verwei* ten anker.

De Tartarifche Opper-hoofden lieten *Verwei* des morgens door een Champantje weten, zoo dra de fchepen geankert waren, Jonken te zullen af-zenden, om d'overgeloopen Sinefen daer uit te lichten, en aen land te brengen. Dan alzoo des anderen daegs geene Jonken quamen, wierd beflooten, eenige aen de Tartarifche Hoofden der Jonken voor *Aymuy* te zenden, met verzoek van vaertuigen te verfchaffen, volgens belofte, om d'overlopers uit de fchepen te lichten. Zoo zy daer niet toe verftaen wilden, dezelve aldaer aen *Aymuy* onder hun gezag aen land te zetten. Dan de afgezonden bragten tot verflag te ruch, dat de Tartaren niet zeer genegen waeren, om vaertuigen te zenden, tot het lichten der Sinefe overlopers; met voorgeven van hun kleine Jonken te hebben uitgezonden, en tegenwoordig van andere niet voorzien waeren: behalve dat zy ook hoger laft uit *Chincheo* of daer van elders dienden te verwachten; hoewel zy eindelijk tot het zenden van een vaertuigh verftaen hadden, met beding, d'onzen hen eenigen tijd van rijs, daer zy niet van voorzien waren, moften verzorgen. Dit vaertuigh quam met d'afgezonden, en wierden daer in d'overlopers gefcheept en te lande gezet.

Den derden, des Maendags, dan ging *Verwei* met zijn vier fchepen weer onder zeil in zee, om, volgens orde, de reize naer *Batavia* te bevorderen, en bevond zich des na middaghs een halve mijle buiten het Eiland met het gat. De koers was zuid zuid weft.

Den vierden des dingfdaghs wierd het Eiland *Lammo*, in 't noord-weft ten wefte, vier mijlen van de vloot gepeilt, op de diepte van twee, en drie en twintigh vadem fteek-grond: en des avonds de zant-duinen noordweft ten weften, op vijf mijlen.

Den vijfden, des Woenfdaghs, fmorgens, bevond *Verwei* zich onder een deel Sinefe Viffchers: meende daer een van te bezeilen, of door kanon-fcheuten te doen ftrijken: dan te vergeefs: en wiften het met znel zeilen, tot verwondering, t'ontleggen.

Des voor-middaghs wierd *Pedro Branco* gezien: en was *Verwei* des middaghs op de noorder-breete van twee en twintigh graden, elf minuten: des avonts wierden de Eilanden *Lemas* noord-weft-waerds, op drie mijlen gepeilt.

Den achtften, des Zaterdaghs fmorgens, had *Verwei* het Eiland *Tinhofa* in 't wefte vijf mijlen van zich: op den middagh in 't noord-wefte, op vijf mijl en een halve. De koers was zuid zuid-weft.

Den tienden, des Maendags met zonnen opgang, wierd *Poele Kanton* weft zuid-weft, op vier mijlen gezien: des middags de noorder brete van vijftien graden en drie minuten, genomen: en met zonnen ondergang de Boxhoorns, in 't zuid-weft ten zuide, op vijf mijlen gepeilt.

Den elfden, des middags, vertoonde haer de kaep *Averello* in 't zuiden ten weften, op zes mijlen: en *Poele Kambier de Terre* in 't noordweft ten weften, op drie mijlen.

Den twalefden, des fmorgens, wierd

wierd de ronde holm in 't weste ten noorden op drie mijlen: en de bay van *Pangerang* in 't noord-west ten weste op gelijke verte gepeilt.

Den dertienden, des smorgens, wierd *Poele Cecier de Mare*, in 't zuid-oost ten zuide, op vijf of zes mijlen gepeilt: en den veertienden op den middagh de hoek van *Sinques Jages*, in 't noord-weste op gelijke verheid.

Den vijftienden, op Zaterdagh, was noch 't hoog land van *Kambodia* in 't gezicht: des Maendaghs wierd *Poele Kandoor* in 't noord-weste op drie mijlen gezien: den twintigsten des voormiddaghs het Eiland *Timon* in 't zuiden.

Derwaerts stelde *Verwei* den koers, beneffens d'andere schepen, naer toe, en quam des namiddaghs aen de west-zijde voor de groote Zant-bay ten anker, op achtien vadem: alwaer hy twee Fluitjes vond leggen, het een genaemt *Elzenburgh*, en het ander *Hoogh-karspel*.

Uit de inwoonders verstond *Verwei*; hoe de Admirael *Bort* met tien schepen, tien dagen verleden aldaer was aengeweest: als ook dat vier man van dezelve waren blijven staen, die zy aen de Fluitjes voornoemt hadden gebraght.

Ten zelven dage gingh *Verwei*, op den middagh, van *Poele Timon* weder zeil, en was des volgenden daeghs in 't zuid-west ten zuide vier mijlen van *Poele Panjang*: had des avonds het Eilandje bezuiden *Poele Panjang* in 't noord noord-weste twee mijlen en een halve van zich: des anderen daeghs de oost-hoek van *Lingen* in 't west zuid-weste: des avonds *Poele Sayo* in 't noord-weste, en 't noordelijkste van de zeven Eilanden in 't zuid-weste ten zuide.

Den drie en twintigsten, des Zondaghs, wierd de bergh *Monapijn* in 't zuid zuid-ooste vijf mijlen van de vloot gepeilt, op de diepte van vijftien vadem: des middaghs de *Monapijn* oost zuid-oost, op drie mijlen. Aldus zeilde *Verwei* den rechten weg de straet van *Banka* in: en was des Maendaghs smorgens nevens *Poele Nanko* dreef met een voordeeligen stroom straet-waerds in, en peilde des avonds het Eiland *Lucipar* in 't oost zuid-ooste van zich, op de diepte van vijf vadem en een halve: en stelde toen den koers recht zuidwaerds.

Des Dinghsdaghs, den vijf en twintighsten, wierd het Eiland van de hooge boomen in 't west ten noorden gezien, op vier mijlen van de vloot: des Woensdaghs de Noorder-wachter in 't zuid zuid-ooste, op de verheid van drie of vier mijlen: en des avonds in 't zuid zuid-ooste op een mijle.

Den zeven en twintighsten, Donderdaeghs, zeilde *Verwei* bewesten de duizent Eilanden langs, en vervolghde voorts den rechten wegh tot voorby d'Eilanden *Amsterdam* en *Middelburgh*: des volgenden daeghs, tusschen *Rotterdam* en *Haerlem*, en quam des namiddags behouden voor *Batavia* ter rede, op vijf vadem water. Gekomen te lande, vervoeghde zich de Schout by Nacht *Bartholomæus Verwei*, neffens de Schippers der andere schepen, by zijne Ed. den Heer Generael *Johan Maetzuiker*, en Hooge Raden van *Indiën*: en deed verslagh van 't geen zich, geduurende zijne uitreize, had toegedragen. Zijne trouwe diensten, doorgaends der Kompanjie, in het verslaen der Koxinse Rovers, bewezen, met over al in de gevaerlijkste aenslagen het spits voor af te bijten, teffens met kloek beleid en voorzichtigen raed het werk te helpen bestieren, wierden by zijne Edel. en Hooghe Raden van *Indiën*, met hertelijke bedanking voor eerst vergolden, voorts met belofte van grooter belooninge beschonken.

Dus verre is verhaelt, 't geen zich in d'eerste uitgeruste oorlogs-vloote, onder het gezagh van den Admirael *Balthazar Bort*, en den Onder-Admirael *Jan van Kampen*, op de kuste van *Sina*, en in de bezending aen den Onder-koning *Singlamong*, en Veld-heer *Lipoui*; desgelijx in de tweede oorlogs-vloote heeft toegedragen. Vervolgens staet te verhandelen, 't geen daer na in *Hokzieu*, onder Koopman *Ernst van Hoogenhoek* is voorgevallen.

Tot aen den eersten van Lentemaend, des jaers zestien honderd vier en zestig, had Koopman *Konstantijn Nobel* zich in de stad *Hoksieu* opgehouden: wanneer dees ten zelven dage, op Zaterdagh, tegen den middag, in het Fluitje de *Vink*, geladen met koopmanschappen, naer *Batavia* vertrok. Koopman *Ernst van Hogenhoek*, Opperhooft des Kantoors van *Hoksieu*: beneven een groot gevolg van Sineese koopluiden met hun berken, en gejuig van schalmeien, trommelen en rode vanen, geleiden *Nobel* gezamentlijk tot beneden het kasteel *Minjazeen*: want konden, door het verlopen der ebbe, niet verder komen.

Na het vertrek van *Konstantijn Nobel*, bleef de gedagte *Hogenhoek* te *Hoksieu* de zaken der Kompanjie ga slaen, met de volgende dagelixe aentekeningen te houden, in het stuk zoo Hoofsche, als zaken van koophandel: beneven het verrichten van alles, ten dienste der Kompanjie, naer luid van zijne berichtschrift, door den Admirael *Bort* en zijnen Raed hem mede gegeven.

Ten zelven dage, des morgens, vertrok d' Onder-koning *Singlamong* beneden naer *Chinzieu*; om de vyanden van d' eilanden *Tamswa* en *Lamoa* in genade t' ontfangen: behalven *Kimtzia*, die gezeid wierd naer *Tayouan* te zullen oversteken.

Des Zondags, den tweeden, gingen *Hogenhoek* en de Sinesen weder zeil: quamen tegens den middag aen het Fluitje de *Vink*, en namen, na verrichting hunner dingen, tegen den avond afscheid: dan konden niet veel vorderen, door het sterk tegenstromen der ebbe: dies zy genoodzaekt waeren dien nacht tegen d' overwal t' anker te werpen. Gingen des anderen daegs 's morgens weder zeil, en bevorderden hunnen weg op 't spoedigste naer boven, en bragten dien middernacht noch te *Hoksieu* aen.

Des Dingsdags, tegen den avond, quam een berkje, met aendiening, het Fluitje de *Vink* al 't zeil gegaen was, en naderhand wel tot twalef of vijftien kanon-scheuten langzaem had horen schieten: zonder te weten van waer het quam. Quaed vermoeden gaf dit *Hogenhoek*; of wel eenig ongeluk, 't zy met stoten, of anders sints, mogt overgekomen zijn. Waer op hy aenstonds den Schryver *Lakko*, met een berk, spoedig naer beneden aen het Opperhooft van *Minjazeen* afvaerdigde, met verzoek van een Jonk naer buiten en te willen stieren, ten einde het recht bescheid te vernemen.

Des Woensdags, den vijfden, vertrok de Veldheer *Lipoui* mede naer *Chinzieu*, om neven d' Onder-koning d' overkomende vyanden in genade t' ontfangen. Zeker Mandarijn van den voornoemden Heere *Lipoui*, quam d' onzen uit zijnen naem begroeten en aenseggen: hoe eenige brieven van de Rijx-raden, aen hare Hoogheden geschreven, afgekomen waren: en de hunne in korten stond te volgen. Een wijle daer na verscheen mede d' opperste Faktoor van den Heer *Lipoui*, met een afschrift uit de brieven der Rijx-raden voornoemd getrokken: van volgenden inhoud.

Wy Lepous *hebben uwen* [a] Pon *van wegen de Hollanders, om hier te mogen handelen, aen zijne Keizerlijke Majesteit vertoont.*

[a] *Een brief.*

Afschrift des briefs van de Rijx-raden.

Wy Ponpous *hebben mede uwe voorleden-jarige Schriften over de Hollanders aen zijne Majesteit bekent gemaekt.*

De Piejapous *hebben de* Pon, *door U E. aen hen geschreven, mede aen zijne Majesteit vertoont.*

Ook heeft de Konbon *eenen brief aen zijne Majesteit geschreven: dat de beloofde schepen nu alreeds verschenen waeren: desgelijx het verzoek der Hollanders, belangende den handel.*

Poui, *ghy hebt mede eenen brief aen de* Zoetaysins *geschreven, hoe de Hollandsche Admirael voor* Hokfieu *met zijne oorlogs-schepen gekomen was, en zijn verzoek bestond, om hier alle jaren te mogen komen handelen, ook om een vaste verblijf-plaets aengewezen te worden, tot bouwing van een Logie. De* Pon *van den* Konbon, *aen de* Zoetaysins *geschreven, vermelt, hoe de Hollandsche Admirael eenige goederen met zijne schepen aengebragt heeft: met verzoek van die haest te mogen verkopen, tot uitdeiling van Soldye aen de soldaten.*

Op alle vertoonde ſchriften voornoemt, heeft zijne Majeſteit geantwoort: Ghy mijn Heeren : gaet ghy lieden met elkandre deze zake eerſt overleggen, en komt dan met uwe goetdunken wederom, ſoo ſal ik u beſcheit geven.

De Zoetayſins, Puejapous, Lepous, Ponpous *blijven den Keizer gehoorſaem. Ons goetdunken, aen zijne Majeſteit overgegeven, is:*

Wy hebben d'oude boeken opgeſlagen, en daer in bevonden het noit gebruik geweeſt te zijn, eenige vreemdelingen toegelaten word in ons Land eeuwig te mogen wonen: een Logie te bouwen: veel min altijt te mogen handelen. Dit kan niet toegeſtaen worden. Deze dingen hebben wy met elkandre overleid. Het kan niet toegeſtaen worden.

Wy hebben ook gezien, hoe in oude tijden de maniere geweeſt is, als 'er eenige vreemdelingen quamen, ter begroeting aen ſijne Majeſteit, hun medegebraghte Koopmanſchappen, in een daer toe geſtelt Keizers huis gebracht, door onze Mandarijns op-geſchreven en verkocht werden. Maer zonder den Keizer te begroeten, werd nooit toegeſtaen: is ook geene maniere geweeſt de vreemdelingen te mogen komen handelen.

Dan wijl de Hollandſche Admirael hier gekomen is, om de vyanden des Rijks te helpen verſlaen, zoo word hen toegeſtaen deze eene mael de mede gebrachte koopmanſchappen te verkoopen, met gemachtigden van den Veldheer Lipoui *en den* Konbon *van* Hokſieu. *Maer naer dezen tijdt wordt den Hollanders toegeſtaen den Keizer te begroeten, eer zy hunne goederen mogen verkopen. Wy derven deze voorſlagen noch niet beveſtigen, voor bekomen antwoord van den Keizer.*

De Keizer heeft daer na hier op geantwoord.

Ik Konghy, *in het tweede iaer, in de twalefde maend, den zeven en twintigſten dag van mijne regering. ſta den Hollanders toe in twee jaer eens te mogen komen handelen. D'andere punten zijn mede van gevoelen, met u, mijn Heeren. Dit zijn de woorden van den Keizer. Na dezen brief hebt ghy lieden u te regelen.*

In het vertalen van dit affchrift, uit de brieven der Rijxraden, is, zoo veel mogelijk was, hun wijze van ſtijl nagevolgt.

De voornoemde *Lepous* en *Ponpous*, die de brieven aen haere Hoogheden geſchreven hadden, zijn Raden, met gezag over de burgerlijke zaken : gelijk de *Piejapous* over oorlogs-zaken. De *Zoetayſins* zijn vier Mombers of Voogden, by tijden van zijnen Vader over den jongen Keizer en 't Keizerrijk geſtelt, geduurende zijne minderjarigheid, als Keizer te regeren. Men zeid, deze den jongen Vorſt, nu ontrent in zijnen ouderdom van twalef jaren, by het beſluit van Staets-zaken, op hun armen namen : na dat zy alvorens wel ingeprent hadden, wat uitſpraek zy begeren het jong kind geven zou.

Tegen den avond quam de Schryver *Lakka* weer van beneden, met aenbrenging, het ſchieten van giſteren anders niet waere, dan dat de Mandarijn *Theelauja* met zijne twalef oorlogsjonken weder van *Zinchieu* te ruch gekomen was ; aengezien niet meer tegen de vyanden te verrichten viel; of liever den vyand, om het vertrek van onze ſchepen, niet had derven vervolgen. In het ontmoeten had *Theelauja* het Fluitje de *Vink* met eenige eerſchoten begroet.

Den zevenden des Vrydags bequam *Hogenhoek*, met eenen afgezondenen van den overloper *Tonanpek* uit *Zinzieu*, twee brieven: den eenen van den Admirael *Bort* uit d'eilanden *Piskadores*, gedagtekent den vijftienden van Sprokkel-maend : den anderen van den zes en twintigſten der zelve, van den Schout by Nacht, leggende voor het eiland *Eymuy* of *Aymuy*, geſchreven. D'inhoud beſtont voornamelijk in het voorgevallen in de *Piskadores* : de bejegening op en voor *Tayoan* : beneven het vertrek naer *Batavia*.

Den tienden, des Maendags, zond *Hogenhoek* den Schryver *Cheko* met eenen brief, aen den Stadthouder van *Hokſieu*, om, gelijk hy belooft had, door zijnen poſt op 't ſpoedigſte, aen onze ſchepen voor *Eymuy* te laten behandigen.

Des Woensdags, den twalefden, waeren d'onzen gezamentlijk naer

de

de Pagode *Kouzan*, een der grootste van al de neder Landschappen: gelegen aen een zeer vermakelijken en beziens-waerdigen oort, ontrent drie mijlen van *Hokfieu*.

Den zeventienden, des Maendags naer den middag, quam *Lapora*, een van des Onder-konings Faktoors, *Hogenhoek* bezoeken. Onder andere redenen verhaelde dees hem, hoe de vyanden van *Tanzwa* en *Lamoa* hun gat omgesmeten hadden: behalve *Ziekautiau*, opperste Veld-overste van *Kimsta*, die al voor de vaste kust met zijne vrouwen, kinders, krijghs-knechten en jonken gereed lag, met wachten alleenlijk, op wat beding hy zijn hair na de Tartersche wijze zoude scheren en overkomen.

Ook zeide *Lapora* in korten aldaer een gezegelde brief van zijne Majesteit met een groot geschenk voor de Kompanjie te verwachten stont.

Den achtienden, des Dingsdags, heeft *Hogenhoek* den *Konbon* of Stadthouder gaen begroeten: met een te vernemen: hoe het by den zelven verstaen wierd, van om de twee jaren eens met onze Schepen te mogen komen handelen: of d'onsen dan een jaer tusschen beide soude moeten hun reize op *Hokfieu* staken.

Waer op hy met een vriendelijk gelaet antwoorde: De Rijx-raden den onzen den eeuwigen handel, noch een vaste verblijf tot het bouwen van een Logie wel voor als noch niet toestaen wilden, naer luid van hun gevoelen, aen zijne Majesteit overgegeven; maer hy was des genoech verzekert, nu zijne Keizerlijke Majesteit op het vertoog der Rijxraden uitspraek gegeven had, van om de twee jaer eens te mogen komen handelen.

Dit was zoo veel te zeggen: *De Hollanders komen van verre gelege plaetsen; kunnen maer eens in twee jaer met hun handel-schepen komen. Dan word hen toegestaen te handelen.* Het zag alleenlijk hier op, dat een begroeting aen het Pekingse Hof moste gedaen worden, om den Rijx-raden een weinig de handen te vullen.

Zijne Majesteit was een Jongeling: wist weinig van de regering: alles most door de Rijx-raden te weege gebragt worden. D'eeuwige handel stond vast. D'onzen mogten wel alle jaers, ja, al waer't tweemael in 't jaer met hunne handel-schepen heen en weder komen handelen. Hy nam dat op zich zelven, om aen 't Pekingse Hof te verantwoorden, en diergelijke redenen meer. Na d'onzen heerlijk met kost en drank onthaelt te hebben, herhaelde hy op hun afscheid noch eens het zelve, met te zeggen, d'onzen zich daer in gerust mogten stellen.

Van den negentienden, des Woensdags, tot den twee en twintighsten viel niet merkwaerdig voor, en waeren d'onzen dagelix bezig met het hermaken van twee groote en eenige kleine kamers, om de koopmanschappen, tegen het toekomend, aldaer in de Logie te bergen.

Zondags, den drie en twintigsten, quam d'Opper-faktoor van den Veldheer *Lipoui* d'onzen bezoeken; daer mede zy over de tyding, aen haere Hoogheden uit het Pekingse Hof gezonden, in gesprek quamen. Dees leide het even, als de Stadthouder uit: zeggende met zijnen Heer daer over te woorde was geweest, die hem geantwoord had: De Hollanders zijn nu vast genoech hier te lande. Het bouwen van een Logie is weinig aengelegen: hebben reeds een goed huis, daer zy hunnen handel kunnen drijven. Als zijn Majesteit van twee jaren eens zegt, mogen wel alle jaers, al was het tweemael 's jaers, met hun koopvaerdy-schepen komen handelen. Zoo flecht de *Hobou* (versta den Koopman *Konstantijn Nobel*,) weer te ruch van *Batavia* quam, om naer het Pekingse Hof te reizen.

Tegens den avond zond de Stadthouder van *Hokfieu* den brief voornoemt, aen *Konstantijn Nobel*, weer te ruch, met aenzeggen, de vier schepen al vertrokken waeren.

Des Maendags, den vier en twintigsten, quamen twee Keizerlijke gemagtigden van *Peking*, om d'overlopers *Tonanpek* en *Zibja*, zonen van *Zouja*, met grote eertijtelen te begunstigen: want zijne Majesteit had hen in genade aengenomen.

Des Dingsdags, den vijf en twintighsten, ontfing *Ongsamja*, Opper-faktoor van den Onder-koning *Singlamong* d'onzen, die hem quamen bezoeken, zeer minnelijk, met bedanking van d'aengedane eere.

Na een kop of twee *Thee* genuttigt te hebben, liet hy hen zijn geheel huis bezichtigen, en midlerwijle een heerlijke maeltijd aenrechten, daer hy hen korts daer aen op nodigde.

Gesprek van Ongsamja met Hogenhoek. Wanneer eenige kopjes van hunnen drank omgegaen waeren, begon *Ongsamja* te zeggen. Den Hollanders was nu zoo goed als verzekert d'eeuwige handel toegestaen: zy waeren grote voorname koopluiden: behoorden daerom met de klene gemene niet te handelen, gelijk in deze twee jaren gedaen h idden, die met stukjes en brokjes de goederen te verkopen, en dan noch de helft der zelve, gelijk bleek, ter nauwer nood konden quijd worden: maer mosten met den Onder-koning, Veld-overste en Stadhouder aen spannen, die, wat noch aen hun verzoeken ontbrake, 't zelve te hove konden bewerken. Ook waeren zy dan verzekerd zoo veel witte rouwe zijde uit te voeren, ('t welk door zijne Majesteit op lijfstraffe verboden was) als zy zelfs zouden begeren: daer zy anders, zoo slechts haere Hoogheden wilden, niet een Katty zouden kunnen bemagtigen. Zy behoorden 't zelve eens beter te bedenken, daer zy om een weinig minder aen haere Hoogheden al hunne goederen in een plok konden quijd worden: hun schipvaert naer *Japan* vervorderen: daer weder komen: naer *Batavia* vertrekken, en voorders: 't welk noodwendig dubbelde winsten zou inbrengen. Daer ten tegendele, zoo zy met kleine geringe koopluiden, (die wel wat meerder by kleine partijtjes en de gereedste en welgetrokkenste goederen konden kopen,) wilden handelen, al het voorgeslagen by haere Hoogheden geweigert zoude worden.

Antwoord van Hogenhoek daer op. *Hogenhoek* diende hier den gedachten *Ongsamja* op: *wel was waer, zulk een voorslag een goeden handel sou geven, als overeenkomend met de mening van sijne Heren en Meesters. Maer zoo de Hollanders met haere Hoogheden zouden moeten handelen, gelijk in* Kanton *gedaen hadden, dat de Kompanjie dan niet behouden kon blijven: waerom en uit gene andere oorsake zy* Kanton *verlaten hadden. Het sou dan lichtelijk hier ook zoo gaen: want daer de Kompanjie verlies op haere aengebragte goederen had, die eenige duisende mijlen, met groot gevaer haerer schepen, over zee moesten swerven, eer zy daer aen kunnen komen, zocht zy niet te vervolgen; maer veel liever by tijds te vertrekken, en ter plaetse te handelen, daer zy haere koopmanschappen met voordeel kan vertoeven, 't welk haer niet ontbrak. Dan by aldien haere Hoogheden met hen wilden handelen, souden zich redelijk laten vinden. Zy wisten nu ten naasten by de gemene prijsen. En soo het maer een weinig verscheelde, en behouden konden blijven, het sou een gewenschte sake voor de Kompanjie zijn.*

Hier op geraekten ze in een andere reden: namelijk, hoe *Ziekautja*, een vermaerd krijgsman en opperste Veltheer van *Sepoan*; met veel moeite noch over was komen lopen, verzeld met over de zes duizend der voornaemste krijgsknechten van *Koxinga*. Hoe *Ziekautja* gezeid had niet by den Stadthouder van *Zinksieu*, *Heytakon*, noch den navolger van *Matetok*, gewezen Stadhouder van *Soanzieu*, *Tonanpek*, *Zibja*, die van *Haytan* te willen geleken zijn: veel min onder eenige van die te staen; maer wel onder den Onder-koning *Singlamong* en Veltheer *Lipoui*: werwaerds die hem geliefden te stieren, zou als een eerlijk krijgsman zijn leven voor hen laten. Dit hebben d' Onder-koning en Veltheer hem moeten beloven, zou anders niet over gekomen zijn: want hy had wel drie weken voor de vaste kust van *Sina* met zijne Jonken en krijgsknechten gelegen, eer naer eenige aenbieding wilde luisteren.

Een zijner Opper-krijgs-helden, de broeder van dien van *Haytan*, kreeg, aen land gekomen, berou, in meening van weder in zijne daer dicht bygelegen Jonken t'ontsnappen: maer wierd door eenige krijgsknechten van den

den Onder-koning na gejaegt en gekregen. D'Onder-koning wilde hem aenſtonds doen onthalſen, ten waere zijn broeder, gewezen Stadthouder van *Haytan*, geen voetval voor hem gedaen had: wierd evenwel in een zware gevangkenis geſmeten. Na deze en meer redenen wierd eens omgedronken: en moſt *Hogenhoek* hem wel twee of drie uuren gezelſchap houden; keerende tegens den avond, na wel onthaeld te zijn, weer na de Logie.

Des Woensdags, den acht en twintigſten, quam de Faktoor van den Stadhouder van *Hokſieu* d'onzen bezoeken, met verzoek, onder andere redenen, voor zijnen Heer, van het Katoen Alkatijf, den zelven al by tijden van *Konſtantijn Nobel* belooft. *Hogenhoek* zond het door zijnen Schryver *Cheko* zijner Hoogheid aenſtonds toe: waer voor hy hem deed bedanken, met te zeggen het hem zeer aengenaem was.

...tja ... Ta- ... den ... te ...ren.

Des Donderdaegs, den zeven en twintigſten, verſtond *Hogenhoek* uit den mond van *Singlamongs* Faktoor, hoe *Ziekautja* aengeboden had, *Tayouan* in handen van haere Hoogheden te leveren: zoo flechts verlof verlenen wilden, om alleen derwaerts te gaen: want had doen in den zin, van *Tanzwa* over te komen: had een verbond met *Anpikja* en *Houting*, (toen noch d'eenighſte vermaerſte krijgs-helden, die *Kimptia* had) aengegaen: Te weten, wanneerſe *Sepoan* tot voor *Tayouan* zou vergezelſchapt hebben, welk eersdaegs ſtond te geſchieden, dan het zien t'ontvluchten, en door dit middel zich mede onder den Tarter te begeven. Wanneer deze overgekomen waeren, kon *Tayouang*, zoo *Siekautja* voorgaf, niet veel tegen-weer bieden, of wiſt het met zijne krijghs-knechten wel te dwingen: met byvoegen van diergelijke vermetene redenen.

Ho[g]enhoek ...on by den Sta...ouder.

Den achten en twintigſten, des Vrydags, vervoegde *Hogenhoek* zich by den *Konbon* of Stadhouder, met verzoek aen hem, naerdien de goederen, aldaer verbleven, noch onverkocht lagen, en weinig of geen vragen hadden, veel min verkocht konden worden, of den onzen een pas of plakkaet, tot vrygeleide derzelve, geliefde te verlenen: want hy van meeningh was, eenige goederen na het Landſchap van *Nanking*, of liever na *Chekiang* te ſtieren, om aldaer tegen zijde ſtuk-goederen te laten verhandelen. Waer op zijne Hoogheid hem tot antwoord gaf: zulx aen hem alleen niet ſtond; maer wilde daer over, tot ſijn genoegen, aen den Veldheer *Lipoui*, dien het mee aenging, ſchrijven, en hem *Hogenhoek* binnen veertien dagen beſcheid laten weten.

Zijn geſprek met hem.

Wijders zeide de Stadhouder, het hun eigen ſchult was, dat d'onzen hun koopmanſchappen niet zoo dra verkochten. Hy was nu een man van zeſtig jaren: maer had by zijn leven geen nagelen voor honderd zeſtig of zeventigh taylen: ook naer gelang d'andere goederen zien verkopen. Zy waeren daer al te duur mede, 't welk veroorzaekte zy geen vragen daer na hadden, veel min verkochten: zoudenze wat lichter van de hand laten gaen. Het ontbrak aen Koopluiden noch geld: maer konden ze zoo dier in de boven-geweſten niet quijt worden. D'overlopers gaven de goederen, die zy bragten, ongelijk minder, als d'onzen hun goederen deden: te weten, de Peper tegen negen of tien tail: het Zandelhout tegen twee en twintig: de Nagelen tegen honderd twintig: quikzilver tegen hondert tien en twintig tayl. De gekleurde Lakenen drie, en drie en een halve tayl de el, door een: het Scharlaken voor vijf en zes tayl. Het welk, zeide hy, evenwel noch al grote winſten waeren, naer den inkoop van *Kalappa*. *Hogenhoek* diende den Stadhouder daer op: hem niet vreemt voor quame, d'overlopers het goet zo goet koop gaven: want men geſtolen goet altijds beter koop gaf, als het geene men in gereden gelde betalen moet. Daer de Stadhouder niet op antwoorde; maer knikte met zijn hooft al lacchende. Ontſchuldigde zich van d'onzen niet te gaſt te houden, ter oorzake zijn jong wijf op ſterven lagh. Dies zy, na

een kop melk, met Verkens-ſmeer en Bone-meel gemengt, genuttigt te hebben, weer vertrokken.

Des Dingsdaegs, den eerſten van Gras-maend, overleed dezer wereld des Stadhouders eerſte Vrou: waer over hy in geen veertien dagen gehoor verleende.

Des Woensdaghs, den zevenden, zond de Sekretaris van den Onder-koning *Singlamong*, den onzen, door den Faktoor *Lapora*, een klein briefje toe, getrokken uit zijn Hoogheids brief; luidende: *hoe twee groote Gemaghtigden of Afgezondene, neven twee Mandarijns, getijtelt* Tzouzou, (*zoo veel als Landvoogden*) *den acht en twintighſten van d'eerſte Maend, uit* Peking *vertrokken waeren: en by ſich hadden den Keizerlijken brief en geſchenken, om aen de Hollanders te vereeren, voor hunne getrouwe dienſten, die zy den Rijke beweezen hadden.*

Des Dingsdags, den achtſten, vertrokken twee Jonken van *Haytankon*, Stadhouder van *Sinkzieu*, naer de *Manilha*. Haer lading beſtont voornamelijk in zijde, en zijde ſtukgoederen. De ſpraek ging niet alleen *Haytankon*; maer *Tonanpek*, *Matetok*, ja zelfs *Singlamong* en *Lipoui* Jonken deden vervaerdigen, om eersdaeghs naer *Japan* over te ſteken. Gelijk ook alreeds veel zijde, en zijde ſtuk-goederen, uit de boven geweſten, naer beneden gevoert waeren, tot hooge opſteigering der voornoemde goederen: en, ten tegendele, tot weinig trek in de koopmanſchappen der onzen: aengeſien de Tarters liever gereede penningen wilden hebben, wijl ſy daer beter meê over weg konden komen, als goederen tegen goederen te vermangelen: ter oorzake de wegen voor den reizenden man zeer onveiligh waeren: vol van dieven, rovers, en moorders. Wanneer zy zeker wilden gaen, moeſten voor ieder pikol zijde, beneden te brengen, zeven tayl (zo ook na gelang van alle zijde ſtukgoederẽ) aen de Mandarijns van *Singlamong*, *Lipoui*, en den Stadthouder van *Hokſieu* betalen: waer voor die hen dan op wegh, met gelei van eenige krijgsknechten, beſchermden. Waer door hen het pikol zijde, eer het naer beneden kon gebragt worden, wel vijf en twintig tayl aen onkoſten quam te belopen.

Dit alles geſchiede, zoo *Hogenhoek* bericht wierd, met oogluikingh en kennis van het *Pekingze* Hof, tot deſſelfs groote voordeelen.

Wanneer omtrent dezen tijd in zes of zeventien dagen geen regen gevallen was, liet de *Konbon* of Stadhouder door plakkaten, op lijf-ſtraffe, verbieden, verkens-vleeſch te ſlachten, veel min t'eeten, voor al eer zy van den hemel drie of vier dagen lang regen zouden ontfangen hebben: naerdien de jonge rijsſcheutjes, die verplant dienden, geheel verdroogden. Ja heeft des Donderdags, den zeventienden, de *Konbon* of Stadhouder met al zijne Mandarijns en Edele te voet ('t welk anders noit geſchiet) in verſcheide Tempelen geweeſt, reukwerken gebragt, en laten offeren, ten einde toch regen van den Hemel mogt vallen. De Afgoden-Prieſters deden dagelix mede omgangen en belijdenis, om regen: naerdien zy van den *Konbon* gedreigt waeren, zo in acht of tien dagen geen regen viel, hy hen met ſtok-ſlagen zou ſtraffen.

Den zeſtienden, des Woensdags, 's middags, quam Faktoor *Lapora*, met een briefje, getrokken uit den brief, geſchreven door den Onder-koning *Singlamong*, aen zijnen Opper-faktoor *Ongsamja*. De inhoud beſtond in volgenden zin:

De Hollandſche Bevelhebber heeft, met ons te helpen den Rover te verſlaen, grote eere ingeleit. Dit heb ik den Keizer bekent gemaekt: daerom komen nu twee Afgezondenen van Peking, *met een Keizerlijken brief en geſchenken, aen de Hollanders te vereeren. Zijne Majeſteit heeft ook aen ons geſchreven* Tayouan *te gaen beoorlogen, nevens uwe ſchepen en magt, en, by overwinninge, aen de Hollanders te herſtellen: als ook om de twee jaer eens te mogen handelen. Make dit den Hollandſchen* Hobou *bekent, op dat hy hier over zich verheugen magh. De Afgezondene ſtaen mede in vijf of zeſtien dagen in* Hokzieu *te zijn.*

Des

Des Vrydags, den achtienden, bequamen d'onzen tydinge, hoe haere Hoogheden, beneven eenige overgelope Mandarijns, om de komste van *Tziekauzia*, eenen tocht met hunne Jonken op d'eilanden *Tansiva* en *Lamoa* gewaegt hadden. Dan daer gekomen was'er niemant t' huis. *Kuntia* met zijn gevolg had de vlucht genomen: dorsten de Tarters niet verwachten: namen de boeren met vrou en kinderen weg: verwoesten en verbranden voorts alles, wat hen voor quam.

Des Zaterdags, den negentienden, quamen eenige koopluiden met tydinge, hoe *Tziekauzia* veel koopmanschappen van *Tayouan* en d'eilanden mede gebragt hadde: als peper, Sandel-hout, Quikzilver, Sappan-hout, Nagelen, Barnsteen, Lakenen en diergelijke, tot afslag van de goederen der onzen.

Wanneer ontrent dezen tijd de rijs, door de meenigte der dagelixe gevangene en overkomende Koxinse Sinezen; desgelijx door de aldaer leggende legers, boven mate duur geworden was: te weten, een zak ten prijze van vijf of zes en dertig maes fijn, wierden hare Hoogheden daer over voor eenigen tijd genoodzaekt, de Sinesen, die gene krijgsluiden waeren, toe te staen in zee met hun vaertuigen en aen strand de kost te mogen gaen zoeken: als ook eenige Landen, aen den zeekant gelegen, weder te bebouwen.

Des Maendags, den een en twintigsten, quam tyding, hoe *Houting*, op een na de laeste der krijgs-helden van *Sepoan*, gelijk met *Tziekauzia* versproken had, over komen lopen was, verzelt met ontrent acht duizend krijgsknechten, die hy alle aen den Tarter overgegeven heeft. Beneven hoe *Kimtia* naer *Tayouan* overgesteken was, en *Anpikja* na de *Piskadores*. *Kimtia* had zijn woord niet gehouden, maer was in meening, zoo gezeid wierd, de Hollanders en Tartaren daer te verwachten, om het uitterste te wagen: was dagelix doende met het kasteel *Zeelandia* te versterken: en aen *Zakkan* noch een vastigheid op te werpen, om *Formosa* onwinbaer te maken.

Des Donderdags, den vier en twintigsten, quam tyding, hoe de Veltheer *Lipoui* van *Sinchieuw* naer *Soansieuw* vertrokken was: en binnen tien of twalef dagen aldaer stont te zijn: desgelijx hoe een voorloper uit het Pekingse Hof aengekomen was, met melding, *Lipoui*, tot *Poui* of algemeen Landvoogt over drie Landschappen, *Fokien*, *Kiangsi* en *Chekiang* verkoren was. Zelden of oit word dit gedaen, het Opper-gezag der burgerlijke regering, veel minder des oorlogs, over drie Landschappen aen eenen Heer te vertrouwen.

Des Maendags, den acht en twintigsten, quam een Mandarijn, uit des Stadthouders name, *Hogenhoek* in de Logie begroeten, en na zijne welvarentheid vragen, met aenzegging 's Keizers Afgezondenen over vijf of zes dagen in *Hoksieu* verwacht wierden.

Des Dingsdags, den negen en twintigsten, heeft de Stadthouder een afgoden Priester, ter oorzake hy niet genoech om regen gebeden (want de droogte hield noch aen) en geoffert had, met stok-slagen doen straffen: met dreigementen daer en boven, zo binnen vijf of zes dagen geen regen viel, hem zou laten dood slaen.

Den eersten van Bloei-maend, des Donderdags, viel regen, ten grooten geluk voor d'afgoden Priester. Ten zelven dage liet de Stadhouder door den Mandarijn *Jan Lauja* den onzen weten: de Afgezondene lichtelijk van daeg, of morgen aldaer stonden te verschijnen: of zy deze Heeren niet wilden gaen inhalen: aengezien zy om hunne zaken zo verren weg quamen reizen. Ook was het de wijze der Tarters: *Nobel* had verleden jaer het zelfste gedaen. Aenstonts hier op begaven d'onzen sich na het Kasteel, om d'Afgezondene te gemoet te rijden, en te bewellekomen. Dan verstonden aldaer: men niet vast wiste, of morgen, of overmorgen te komen stonden: zulx zy weder Loogiewaerts keerden.

Des Zaterdaegs, den derden, quamen, laet in den avond, de lang-verwachte Afgezondene in *Hoksieu* aen, met

met een groot gevolg van Tartarische krijgsknechten en dienaers: zoo dat d'onzen hen niet konden inhalen.

Des morgens, den vierden, begaf *Hogenhoek* zich met zijn geheel gevolg naer het kasteel, ter bewellekoming van de Keizerlijke Afgezondene. Deze quamen *Hogenhoek* aenstonds beleefdelijk in de Voorzael te gemoet, en geleiden hem tot in de tweede of derde gehoor-plaets; (daer eenige stoelen tegens over malkandre stonden) met aenbieding van de linke hand, (by hen voor de hoger geacht) om te gaen zitten. Dit wierd beleefdelijk by *Hogenhoek* afgeslagen; most evenwel, na veele dienstbiedingen, recht tegen den groten Afgezonden overzitten: alzoo dees niet hoger zijne plaetse wilde nemen, dan *Hogenhoek*. Zeide voorders: *de Hollanders zijn magtige Heeren*. Zijne Majesteit was zeer verheugt, zy hem met zoo grote en aenzienelijke scheeps en krijgs-magt hadden komen bystaen, om zijne vyanden te helpen verslaen: 't welk in grote achtinge by het Hof aengenomen wierd: want niemant als de Hollandse Heeren by zijne Majesteit, d'eere van d'overwinninge toegeschreven word. Daerom hy ook tot dankbaerheid door zijne Majesteit met gezegelde brieven en geschenken afgezonden was. Den eeuwigen handel, van om de twee jaren eens in 't Rijk te mogen genieten, had zijne Majesteit mede toegestaen: daer en boven aen haere Hoogheden, den Onder-koning *Singlamong*, den Veldheer *Lipoui*, en Stadthouder van *Hoksieu* geschreven, zich met onze Vloot en magt te vereenigen: naer *Tayouan* over te schepen, om, by overwinning, den Hollanders 't zelve in 't bezit te laten, en dan als dichte by gelegene vrienden over en weder te komen handelen.

Wijders, vraegden d'Afgezondenen naer den Heere Admirael *Bort*, en de Vloot. Waer op *Hogenhoek* hen antwoorde: d'Admirael om redenen, die hy aen haere Hoogheden geschreven had, naer *Batavia* vertrokken was, staet makende vroeg daer weder te zijn, om dan gezamentlijk *Tayouan* te gaen beoorlogen: 't welk hen wel liet gevallen.

Maer zijne Majesteit, voegden d'Afgezondene daer op, en Rijx-raden wisten niet beter of de Heer Admirael, met de gehele Vloot, was aldaer noch op de kust: had hierom op het spoedigste aen haere Hoogheden geschreven naer *Tayouan* met haere krijgsknechten en Jonken over te steken, ten einde de Hollanders daer weder Meester af wierden: welk zijn Majesteits begeren was. Zouden nu wel den Keizerlijken brief openen en aen hem overleveren: maer, by afwezen van haere Hoogheden, d'Onder-koning *Singlamong*, en den Veldheer *Lipoui*, dien het meê aenging, mogt het zelve niet geschieden. Hy geliefde dan zoo lang gedult te nemen, tot haere verschijning, welk in korten stond te geschieden.

Na een kop *Thee* of twee genuttigt te hebben, nam *Hogenhoek* zijn afscheid, en wierd in het weggaen door d'Afgezondene tot buiten de Voorzael geleid: met betuiging en zeer vele redenen van waere vrienden van dezen staet te zijn. In het wederkeren ontmoete *Hogenhoek* den *Konbon* of Stadthouder van *Hoksieu*, verzelt met al zijne edele en Mandarijns, die mede ging d'Afgezondenen te begroeten en bewellekomen.

Den vijfden, des Maendags, 's morgens, quam een Mandarijn uit den naem der Afgezondenen *Hogenhoek* begroeten, die, na een weinig onthaels, met wijn en fruiten hem aengedaen, weder vertrok.

Korts daer na begaf *Hogenhoek* zich na den Stadthouder, om te vernemen: of het wachten met het openen van den Keizerlijken brief tot de komste van haere Hoogheden zou moeten geschieden. Dees gaf hem tot antwoord, zulx nodig te zijn. Had daerom, aengezien de brief in het byzijn hunner drie perzonen geopent most worden, den post al naer beneden aen haere hoogheden afgezonden. De Veldheer *Lipoui* was al eenige dagen op reis geweest: stond binnen weinig tijds aldaer te zijn. Maer met den Onder-koning *Singlamong* zou

zou het noch wel achtien of twintig dagen aen lopen, eer aldaer konde zijn: hy had zoo lang gedult te nemen.

Hogenhoek vraegde den Stadthouder, of het aengenaem zou zijn, d'Afgezondenen in de Logie te noodigen, om hen ter maeltijd t' onthalen, en wat vermaek aen te doen. Waer op hy hem tot antwoord gaf. Zoo lang zy hunnen laſt niet uitgevoert hadden, niet zouden derven komen: maer wanneer zulx geſchied was: had dan zijn believen te doen, Zeide vorders, of *Hogenhoek* noch twijfelde, hy een ware vriend van de Hollanders was: zy waeren al te haeſtig geweeſt met het vertrek van hunne Scheepen: hadden noch ſlechts vier of vijf dagen blijven leggen, zouden gewiſſelijk deze tydinge aen den Koning van *Jakatra* (verſta den Generael) door de voorlopers van het Pekingſe Hof gebragt hebben. Insgelijx de Heer Admirael, die nu twee jaren zoo haeſtig zonder afſcheid te nemen, veel min tyding van het Hof op *Batavia* te brengen, door gegaen was, 't welk niet al te wel by hen was opgenomen.

Waerom zy ook hun misnoegen aen den Heer Stadthouder Generael van *Indiën* geſchreven hadden. Dit beantwoorde *Hogenhoek*, zoo veel doenlijk was, te weten, van benootzaakt te zijn.

Naer een weinigh onthaels, namen d' onzen beleefdelijk hun afſcheid, en keerden na de Logie.

Den zeſten, des Dingsdags, verſchenen eenige Sineſe koopluiden in de Logie, om al de koopwaren te beſichtigen, gelijk ze hen ook aenſtonds getoont wierden. Vraegden, na dezelve wel bezichtigt te hebben, of d'onzen die al te gelijk, of by parthyen wilden verkopen. Daer op *Hogenhoek* hen tot antwoord gaf: indien de gehele parthye hen aenſtond, hy hen dezelve wel geheellijk wilde verhandelen: met beding van daer voor te betalen, gelijk by tijden van *Konſtantijn Nobel*: daer de koopluiden eens om lachten: met te zeggen; de welgetrokkenſte wel dier verkocht waeren, wijl het d'eerſte reize was, dat de Hollanders aldaer den handel dreven. Ook was den Sineſen voorhene op lijf-ſtraffe verboden zulke goederen van eenige buiten-landers te kopen: veel min aldaer in 't land mede te handelen. Dan hadden hierom geene giſſing te maken, het een vaſte regel was: dat zy altijds even den zelven prijs zouden krijgen. Zy moſten een exempel nemen aen hun zijde en zijde ſtuk-goederen, die 'sjaers te voore ſchier een derde dierder waeren geweeſt, als nu tegenwoordig. Als ook dat d' overlopers grote meenigte der zelve aengebragt hadden. Zoo dan hunne goederen aſſloegen: d'onze rezen, hoe zou men handel kunnen drijven.

Dan in gevalle d' onzen wat minder wilden geven en zien op de gehele parthye, wouden alsdan met d' onzen in geſprek komen. Zoo niet, zy verzekerden *Hogenhoek*: hy wel een jaer, ja, langer met de zelve zou blijven zitten.

Daer op *Hogenhoek* hen een bodt liet doen: welk was: honderd veertig tayl, voor de nagelen: honderd twintig tayl, voor het quikzilver: voor de barn-ſteen van twalef gulden, acht tayl: voor dien van elf gulden, zeven en een halve tayl: voor dien van zes gulde, vier tayl: van vijf, drie tayl: voor dien van vier en twintig ſtuivers, negen maes: voor d'eerſte zoort Borneoze kanfer van drie en twintig realen, achtien tayl: voor de tweede van twintig realen, zeſtien en een halve tayl: voor het ſcharlaken, zes tayl d' el: voor het karmozijn, vier tayl: voor d'andere gekleurde, drie tayl: insgelijx het krab. Indien zoo koop wilden maken, zouden dan daer voor in de tweede zeſte maend witte rouwe Sidlijze en Koulijce zijde leveren, volgens de merkt, als dan zijnde. Daer *Hogenhoek* hen niet eens antwoord op wilde geven. Dies zy onverrichter zake weêr vertrokken.

Des Donderdags, den achtſten, quam de Veldheer *Lipoui* met zijn ganſch gevolgh van beneden weêr in *Hokſieu*, die van den *Konbon* of Stadthouder ſtatelijk ingehaeld wierd.

Des Vrydags, den negenden, zond *Hogenhoek* den Onder-koopman *Pedel* naer den Veldheer *Lipoui*, om uit zijnen naem hem te begroeten en bewellekomen, alzo het kolijk of darmpijn hem belette het zelve in perzone te doen.

Weder t'huis gekomen, deed verslag; de Veldheer zijne ontschuldiging aengenomen, en gevraegt had of hun koopmanschappen al verkocht waeren. Daer *Pedel* hem op gedient had van neen; maer noch zonder vragen na de zelve bleven zitten. Het welk de Veldheer zeide, hem niet vreemd voorquam; aengezien zy dezelve al te dier hielden: en zoo zy die wilden quijt zijn, eer'er meer quamen, mostense wat minder geven, als wel voorhene gedaen hadden, of zouden in het toekomend zekerlijk daer mede zitten blijven, en op verre na zoo veel niet krijgen, als'er nu voor geboden wierd.

Den tienden, des Zaterdags,'s morgens, zond de Veldheer *Lipoui* om een stuk kroon-ras aen *Hogenhoek*. Hem dit ter hand gesteld, liet vragen, wat daer voor te betalen had? *Hogenhoek* zeide veertig tayl: waer op de Faktoor hem te gemoet voerde: Als de koopluiden veertig betalen: behoorde mijn Heer maer acht en dertig te geven; alzoo hy het tot zijn eigen gebruik van noden heeft, om een tent daer van te maken. Het welk *Hogenhoek* zoo door liet gaen.

Des Zondags, tegen den avond, liet de Stadhouder *Hogenhoek* door zijnen Mandarijn nodigen, om tegen morgen vroeg te gast te komen. Waer voor hy hem deed bedanken, met aenzegging van te zullen verschijnen; schoon hy noch niet wel te pas was.

Des Maendags 's morgens, den twaelfden, vervoegde *Hogenhoek* zich ten huize van den Veldheer *Lipoui*, om hem te begroeten en welkoom heten, naerdien hy op zijn aenkomste, door belet van ziekte, in perzoon het niet gedaen had. En nu uitgaende, om by den Stadhouder vrolijk te zijn, eer hy den zelven bezocht had, zou het lichtelijk qualijk genomen hebben.

Daer komende, kreeg aenstonds gehoor by den Veldheer, die, eer hy noch ging zitten, na zijne gezontheid vroeg; en waerom hy zich zoo vroeg op straet begaf: kon aen zijn wezen wel zien, het noch geen deeg was.

Waer op hy den Veldheer diende: om reden voorhaeld; uit vreze, zoo het geweigert had, de Stadthouder het lichtelijk qualijk zou genomen hebben. Na een kop melk, met boone meel en Pekingse boter gemengt, genuttigt te hebben, begon de Veldheer op te halen:

Hoe aengenaem de Hollanders by zijne Majesteit waeren: gemerkt hy belast had buiten zijn land met dezelve te gaen oorlogen, diergelijk noit gebeurt was; soo wel by de Sineese, als Tartarise Regering: te weten, vreemdelingen met Scheeps- en krijgs-magt by te staen. Ja dat meer is; begeerde, de Hollanders Tayouan *weêr souden bezitten, om als dan over en weder, gelijk getrouwe by gelege vrienden, te handelen, en elkandren te helpen: zoo iets mochte voorvallen. De handel daer te lande stond vast: om de twee jaer eens, mosten dat niet achten. Vermogten op zijn woort, gelijk voorhene meermalen gesegt had, alle jaers wel komen handelen. Indien het soo niet, en beduchten van zwarigheid was, zou hem wel waerschouwen.*

Een Gezand stond onbeweeghelijk: mosten naer den Keizer gaen om hem te bedanken, en gedagtig zijn met een statelijke vereering. Hy had naer zijne Majesteit geschreven het vertrek van den Ouden Hobou (*versta* Konstantijn Nobel) *naer* Batavia, *om weder als een expressen van den Heer Generael en Raden van* Indiën *aen haer gesonden te worden.*

Zoo nu een ander quam, zou niet goed zijn. Hierom vraegde de Veldheer seer ernstig Hogenhoek, *of hy hem niet kon versekeren, dat* Nobel *weêr sou komen, en geen ander: naerdien hy anders leugenachtig by sijne Majesteit sou bevonden worden. Hy en* Singlamong *hadden in hunne brieven aen den Koning van* Jakatra *daer van geschreven.* Waer op *Hogenhoek* den Veldheer diende. *Indien haere Hoogheden daer*

daer over aen den Heer Generael geschreven hadden. Nobel, zoo een gezant van haere Edele gesonden wierd, zou het wel kunnen wesen. Echter kon hem des niet versekeren. Niet wel was de Veltheer hier in te vrede, en zeide: of de Heer Admirael Bort ook weder zou komen, en wanneer; alsoo nu alleen het wachten na de Vloot was, om Tayouan met alle magt te gaen beoorlogen. Hogenhoek antwoorde: *hy het selve ook niet recht wist; maer vertroude de oorlogs-vloot aldaer al in Zomer- of in aenvang van Oogst-maend stond te wesen, gelijk d'Admirael* Bort *op sijn afscheid aen haere Hoogheden geschreven had. De selve Heer Admirael stond in het believen van haer Edele op* Batavia. *Was evenwel te geloven; van ja. Zijne Majesteit,* vervoegde de Veldheer daer op, *had nu geschenken aen den Admirael gesonden, zoo nu weder quam, het sou goed zijn: gelijk mede d'onsen voor sijn vertrek al klaer lagen; maer is weder, zonder afscheid te nemen, deur gegaen: het welk by ons niet wel opgenomen is: heeft ook alles na sijn eigen hooft willen beschikken; daer haer Edele op* Batavia *nochtans het ten meestendeel in ons believen gestelt hebben. Evenwel hebben wy noit iets willen by der hand nemen, of hebben het den Admirael eerst bekend gemaekt, en sijn oordeel afgevraegt. Maer het was al te vergeefs. Ten waere onse goede meeninge gevolgt had, zou d'eere der overwinninge van* Tamzwa *en* Lamoa *mede gehad hebben. By dien gelukkigen voortgang, zou sijne Majesteit den Hollanders hun versoek niet hebben kunnen weigeren: ja twijfele niet of men zou al van* Tayouan *Meester geweest zijn, gelijk wy aen den Admirael* Bort *belooft hadden, by overwinninge van die Eilanden, met de gehele magt over te steken. Dan gaf tot antwoord: hy wist van geen* Tamzwa *en* Lamoa. *Hem was door sijne Heeren en Meesters belast, na het overwinnen der Eilanden van* Ey *en* Quemuy, *naer* Tayouan *over te steken: zou anders, op* Batavia *komende, zijn hooft verliesen. Zoo dat wy, tot ons leetwesen, met wat goede beloften wy den Admirael te gemoed quamen, niets konden verwerven.*

Wat heeft de Heer Admirael nu in Tayouan *uitgerecht, niet als tijd verquist, en volk door ziekte verloren: door de Rijx-raden om den tuin geleid en bedrogen geworden, volgens sijn eigen schryven aen ons. En ingevalle hy sijne zege met onse goede meeninge achtervolgt had; de vyanden van* Tamzwa *en* Lamoa *geslagen, verjaegt, en* Kimtia, *die naer* Tayouan *dan soude moeten gevlucht hebben, met de gehele Vloot vervolgt, en hem zoo genen tijd gegeven om zich te versterken, (gelijk nu doende is, op* Tayouan, *aen* Sakkam) *het zou, ons gevoelens, beter uitgevallen zijn.*

Kimtia *en* Anpikja *zouden ook zoo gemakkelijk met twee honderd Ionken naer* Tayouan *overgesteken konnen hebben, gelijk nu geschied is. Heb van eenen overloper vaste tydinge,* Sepoan *met zijne gehele Vloot behouden voor* Tayouan *overgekomen en met blijdschap voor Hooft aldaer ontfangen is. Heeft aen* Sakkam *twee of drie sterkten opgeworpen: de wegen bezet: krijgsknechten naer* Tamzwa *en* Kelang *gezonden: de* Piskadores *met een getal Jonken en krijgsknechten mede versien: sulx hy zich op alle wegen en middelen versiet en sterk maekt, om zijne vyanden te verwachten. Hier van zijn wy gesamentlijk d'oorsaken, die den zelven soo veel tijds gegeven hebben, zonder de begonne zege te vervolgen: daer wy hem genoech in onse handen hadden: want al driemael besloten geweest is, in gevalle wy hem vervolgt hadden, zijn hooft te komen buigen, gelijk* Tziekautja *zijn Veltoverste my zelf verhaeld heeft.* Dit sprak de Veldheer met een verstoort gemoed.

Na *Hogenhoek* dit met eenige tegenreden beantwoord had, verzocht hy zijn afscheid: welk de Veldheer hem toestond; naerdien hy by den *Konbon* of Stadhouder genodigt was: had anders al kost laten vaerdig maken, om d'onzen t'onthalen. Van daer vervoegde *Hogenhoek* zich naer den *Konbon*; en ontmoete in het derwaerds gaen eenen Mandarijn, na de Logie door den *Konbon* gezonden, met aenzegging het tijd was, om daer te komen: naerdien reeds d'Afgezondenen verschenen waeren.

Gekomen ten Hove, wierd *Hogenhoek* by den Stadthouder zeer vriendelijk ontfangen; insgelijx by d' Afgezondene, en na zijne gezondheid gevraegt. De Stadthouder verzocht d' Afgezondenen, zy geliefden weder hunne plaets te nemen en gaen zitten. d' Afgezondenen boden *Hogenhoek* de linke of hoogste aen: welk beleefdelijk tot verscheide male toe by hem afgeslagen wierd; zulx hy ten laesten noch, na vele beleeftheden over en weder, even hoog, als haer Edele, zijne zit-plaets moste nemen.

De Stadthouder nam zijne plaets nevens de gedachte Heeren, onder aen. De stoelen, daer op zy zaten, waeren behangen met gout-geborduurde damaste kleden. Na een weinig gezeten te hebben, ontschuldigden d'Afgezondenen zich, zy *Hogenhoek* niet waren komen bezoeken, gelijk hen van hem geschied was: met bybrengen d'oorzake geweest te zijn, zy hunnen last noch niet uitgevoert hadden. Zoo dra zulx geschied was, zouden zy hem te huis komen begroeten; daer hy hen met eenige dienstplegingen voor bedankte.

Na een kop melk of twee genuttigt te hebben, verzocht de Stadthouder of d'onzen geliefden op te staen, om aen de tafel te gaen, even als de stoelen gezet wierden, behangen mede met damaste kleden: daer zy zich aen voegden. Over maeltijd liet de Stadthouder eenige bly-spelen aenregten, tot meerder verheerlijking des gastmaels; daer het heerlijk genoech van zich zelf was: naerdien wel dertig of zes en dertig mael veranderinge van spijze opgeschaft wierd. De maeltijd met goe cier maken overgebragt, namen eerst d'Afgezondenen: daer na d'onzen hun afscheid, en keerden na de Logie.

Tegens den avond, den negentienden, quam d'Onder-koning *Singlamong* van beneden weder in *Hokſieu*, onder het inhalen met grote Zegestaetsie, over de zege van *Tamzwa*, *Lamoa* en andere kleine eilanden, daer ontrent gelegen: waer door de gehele kust van rovers gezuivert was.

Den twintigsten quamen weder de Mandarijns van d'Afgezondenen den onzen de voornoemde zijde opdringen, met te zeggen tegen hunnen Huisheer: zy onderwege verstaen hadden, hoe de Hollanders grote menigte van zijde opgekocht en na *Batavia* gevoert hadden, 't welk tegen 's Keizers gebod streed. Maer door hunne diensten, den Rijke bewezen, wiert 't selve door de vingeren gezien. Hierom hadden ook hun Meesters onderwege dese zijde opgekocht, om aen hen te leveren. Wilden zy die nu niet mede nemen, stond lichtelijk door d' Afgezondenen aen den Onder-koning, Veldheer *Lipoui* en Stadhouder, verboden te worden, hen geen inkoop van de zelve meer toe te staen: voor aleer verlof van den Keizer komen zoude: met diergelijke redenen meer van misnoegen. *Hogenhoek* gaf hen 't voorige ten antwoord. Waer op zy niet wel te vrede vertrokken.

Ten tien uuren vervoegde *Hogenhoek* zich met het geheel gezelschap ten Hove van den Onder-koning *Singlamong*, om hem te gaen begroeten, en geluk te wenschen, over de zegen, bevochten op zijne vyanden.

Gekomen aldaer, was d' Onder-koning, een halve uure te voore, den opperſten Hopman over zijne krijgsknechten gaen bezoeken, die heel krank lag. Zijn voordrager verzocht, d'onzen een weinig in het Voorhof geliefden te vertoeven: wilde zijne Hoogheid laten waerschouwen: gelijk geschiede. Hier op quam d' Onder-koning na een weinig wachtens weer t' huis, en gaf aenstonds gehoor aen *Hogenhoek*, die hem geluk wenschte over zijne gezonde wederkomste: desgelijx over de zege, op zijne vyanden. Waer voor zijne Hoogheid hem bedankte: ook met gelukwensching over den brief en geschenken van zijne Majesteit, den onzen toegezonden.

d' Onder-koning viel weer klachtigh, over het schielijck vertrek van den Admirael *Bort*, zonder hy alvorens had laten waerschouwen. Wel had hy van den Admirael eenen brief ont-

ontfangen: maer op 't left, reed op zijn vertrek ftaende, wanneer geen antwoort op den zelven kon fchrijven.

Vroeg wijders, of d'Admirael ook weder zou komen, of een ander. Waer op *Hogenhoek* zijne Hoogheid diende: Het aen het believen van den Koningh van *Jakatra* ftond: kon zijne Edelheid daer op geen recht befcheit, of verzekering doen.

Voorts zeide d'Onder-koning: hy konde met den Heere Admirael niet over een komen: wenfchte een ander Admirael quam: had d'Admirael zijne goede voorflagen en meining in acht genomen, om, na d'overwinning van *Tamzwa* en *Lamao*, gelijkelijk naer *Tayouan* over te fteken, vertroude al meefter daer van geweeft te zijn. Maer d'Admirael geloofde hem niet. Nu was 'er laft van zijne Majefteit gekomen, om te moeten gaen. Zoo nu de Vloot daer noch was, het een gewenfchte zake zou geweeft zijn. Zijne Majefteit wift ook niet beter, of de Vloot was daer noch: want aen hem in zijnen brief belaft had, aenftonts naer *Tayouan* met hunne Vloot te vertrekken, om het zelve by overwinning den Hollanders weer in 't bezit te geven, voor de getrouwe dienften, den rijke beweezen: had desgelijx den handel vergunt, van om de twee jaer eens met hunne fchepen te mogen komen handelen: 't welk zy immers voor een groote gunfte behoorden aen te nemen; en te geloven zijne Majefteit den onzen toegenegen was.

Wanneer 'er een Gezant quam, om zijne Keizerlijke Majefteit daer over te bedanken, hy twijfelde niet, al wat meerder dan aen 't Hof verzocht wierd, of zouden 't felve verkrijgen. Het wachten was alleenlijk naer de Vloote: als die verfcheen, zouden aenftonds, volgens laft van zijne Majefteit, gelijkelijk naer *Tayouan* overfteken, en 't zelve zoeken te bemagtigen: daer en boven na den Gezant *Konftantijn Nobel*, om den vaften handel te bevorderen.

d'Onder-koningh ontfchuldighde zich, van *Hogenhoek* met zijn bywezen niet t'onthalen, alfoo noch van de reize vermoeit was: maer beval aen twee van zijne Raden *Hogenhoek* gezelfchap te houden, om hem onthael aen te doen: wanneer het tijd was, van den Keizerlijken brief t'openen, zou hem laten waerfchouwen: vertrok toen naer binnen. Na bedanking voor de goede onthaling, vertrokken ook d'onzen weer na de Loogie.

Tegens den avond, den een en twintigften, lieten haer Hoogheden *Hogenhoek* door eenige Mandarijns aenzeggen: Hy fich morgen uchtent met Zonnen-opgang na het huis van den Keizerlijken Rent-meefter *Poetzienzie* te vervoegen had. Waer op zy, na bekomen befcheit van te zullen komen, weer vertrokken.

Des Woensdaghs morgens vroeg, den zes en twintigften, begaf *Hogenhoek* fich dan te paert, met zijn geheel gevolg, ten fpoedigfte naer het huis van *Poetzienzie*. Daer gekomen, vond hy het geheel Hof bezet, en bleef zoo lang op een aengeweze plaets vertoeven, tot dat d'Onder-koning en Afgezondenen met den Keizerlijken brief gekomen fouden zijn: de Veldheer *Lipoui*, nevens den *Konbon* of Stadhouder, en al de Mandarijns waren mede vaft wachtende na haere Hoogheden voornoemt.

Na een weinig aldaer vertoeft te hebben, liet de Veldheer *Lipoui* den Onder-koopman *Pedel* roepen, om *Hogenhoek* aen te zeggen: aengefien hy den Keizerlijke brief in 't eerft niet had kunnen helpen inhalen, dien nu, als dezelve in 't Hof aenquam, te midden van den weg, op zijne eene knie neergebogen, in het verby gaen zou eer bewijfen, alfoo het 's Lands gebruik was. Ook had het *Nobel*, in het inhalen van den voorleeden jarigen brief, op den gemeinen weg gedaen: 't welk de Veldheer verzocht, hy toch wilde nakomen.

Hebbende *Hogenhoek* ontrent een uur met gedult gewacht, verfchijnt d'Onder-koning *Singlamong*, met een groot gevolg, te paerd, van Mandarijns, Edellieden en Hovelingen: een weinig daer na d'Afgezondenen; beneven den Keizerlijken brief en gefchenken.

De brief wiert gedragen door acht perzonen, alle in 't leverei van root en geel gekleet, op twee verlakte stokken: daer een huisje, kostelijk vergult met beeltwerk, Tempels-gewijze opstond. In dit huisje lagh de Keizerlijke brief, opgerolt in een gele zijde sluider. Daer na volgden vijf of zes rode verlakte tafels, voor behangen met damaste kleden, en getorst door vier perzoonen; daer de schenkaedjen, zoo van gelt, als goude en zijde stoffen, bloot op lagen.

Hier achter quamen d'Afgezondenen staetelijk te paerd, verselt met een groot gevolg van Edelen.

Voor den Keizerlijken brief wiert gespeelt, door by te twintig personen, op trommelen, schalmeien, bazuinen, fluiten en diergelijk speeltuig meer: zulx het eer een Zee-staetsie scheen te zijn, als wel een brief te horen lezen.

Ten halven wege dan, gelijk *Hogenhoek* van den Veldheer belast was, deed hy in het voorby gaen de behoorlijke eerbiedenis, met buigen van zijn hooft en lichaem.

Volghden toen gezamentlijk achter aen, tot in de grote zale, daer haere Hoogheden reeds zaten en toen oprezen. Na deze een weinig in onderlingh gesprek waren geweest, wiert *Hogenhoek* belast noch eens, eer de brief geopent wierd, op zijne knien te vallen, om voor den zelven voor de tweede male eerbiedigheid te bewijzen: 't welk hy op zijne eene knie naquam. Dan *Hogenhoek* had juist, in het gaen uit den huize, een root fluweel kussen daer toe meê genomen, daer hy met zijne eene knie eerbiedigheid op bewees: alzo het hem anders op de blaeuwe stenen te zwaer zou gevallen zijn: want naderhand, onder het lezen, hy al geduurig daer op blijven leggen most, en noch wel twalef of vijftien mael, eer zy hem door den eersten Afgezonden overgegeven wierd, op staen en weder nederknielen.

De

Na de brief dan in het openbaer gelezen was, wierd hy door den eerſten Afgezondenen op d'armen van *Hogenhoek* geleid: waer voor hy weder eenige reizen al leggende met zijn hooft moſt neder buigen en eere bewijzen: daer en boven ook zoo vervolgens voor de duizend taylen en de zijde ſtoffen.

Dit gedaen, wierd *Hogenhoek* weêr belaſt op zijn knien te vallen, om voor 't laeſt driemael, met opſtaen en nederbuigen, eerbiedenis te doen. Daer na gingen haere Hoogheden onder een verhemelt neder zitten, en lieten een grote kan melk, met ſterke Pekingſe boter en bonen-meel gemengt, te voorſchijn komen en dronken eens om. Waer op *Hogenhoek* ook genodight wierd, om dicht by haere Hoogheden neder te zitten. Endelijk d'Onder-koning opſtaende, begaf zich, na een heuſelijk genomen affcheid, te zijnen Hove: daer na volgden de Veldheer *Lipoui*: de twee Heeren Afgezondenen: d'onzen, en de Stadthouder. Dees beval *Hogenhoek*, hy op morgen d'Afgezondenen diende te gaen bedanken: 't welk hy den Stadthouder toezeide, te zullen geſchieden.

Den Keizerlijken Brief deed *Hogenhoek* door *Lowijs de Keizer*, gebonbonden achter kruis-wijs op zijn ruch, te paert na de Logie dragen: de geſchenken wierden in Pallakijns gelegt. Onder weeg wierd op de ſtraten voor den Brief op ſchalmeien, fluiten en trommelen geſpeelt, met zes of acht vendelen voor aen. Het welk het nieusgierig volk by honderden deed toelopen, met toewenſching van veel geluk op ſtraet den onzen.

Hogenhoek dan te huis gekomen, wierd door twee dienaers van den Keizerlijken Rentmeeſter *Poetzienzie*, uit een basje drie eerſchoten gedaen, en ontrent een uur lang op ſchalmeien, fluiten en trommels ter eere van den Brief geſpeelt. Dit was hen nergens om te doen, dan om wat te hebben; gelijk *Hogenhoek* van haere Hoogheden belaſt wierd wat meerder te geven, als *Nobel* verleden jaer gedaen had. Insgelijx belaſten haere Hoogheden, d'Onder-koning en Veltheer, aen *Hogenhoek* d'Afgezondenen 's anderen daegs te gaen bedanken: alzoo het by hen zelden gebeurt was, zo groot een geſchenk van zijne Majeſteit aen iemand gegeven wierd. Hy moſte het ook voor een grote zake achten, dat in zijne Majeſteits oogen zoo wel gezien was. Het welk *Hogenhoek* met beloften en doen naquam.

Na een weinigh t'huis geweeſt te zijn, liet *Hogenhoek* den Keizerlijken Brief openen en vertalen. D'Inhoud quam op dezen zin uit:

Inhout des Keizers brief.

Ik Keizer zende dezen mijnen Brief aen den Hollandſchen Admirael Balthaſar. *Ik heb den vreemdeling van verre en naby gelege plaetſen lief, gelijk eenen Keizer toekomt te doen. Des te meer met reden, die ons wel doen, moeten weêr wel gedaen worden, en die eer inleggen, moeten wel beloont worden. Ik heb zekerlijk verſtaen, ghy lieden eer ingeleid hebt: daerom heb ik volk afgeſtiert, om u lieden te beſchenken. Ik heb gehoort, de Hollandſche* Balthaſar *oprecht met mijne krijgs-amptenaers ten oorlog gegaen heeft: waer uit ik beſpeure hy het wel met mijn volk en Rijk meent: gelijk als blijkt, dat hy de rovers geheel t'ondergebragt en verjaegt heeft; gelijk een vogel, die een neſt gemaekt heeft, om daer in te neſtelen, welk nu aen ſtukken gebroken is. D'eere, die ik altijds van de Hollanders verwacht had, om d'Eilanders te overwinnen en te verdrijven, is nu uitgevoert. Daerom zoo ben ik ſchuldig u lieden met eenige gifte te bedenken: en ſtiere dezen mijnen Brief, dien ik verzoek u lieden met de bygevoegde ſchenkaedjen in genoegen gelieft aen te nemen, en mijnen Brief eere aen te doen.* KONGHY.

De geſchenken van zijne Majeſteit, die nevens den Brief quamen, beſtonden in duizend Taylen Sinees zilver, en zeſtig ſtukken van allerhande zijde en goutlakene ſtoffen.

Des Vrydags, den drie en twintigſten, des morgens vroeg begaf *Hogenhoek* neven het geheel gezelſchap zich ten huize van haere Hoogheden: desgelijx tot d'Afgezondenen, om hen bekent te maken het misnoegen, welk

welk *Hogenhoek* had, over den Keizerlijken Brief, daer in het vertalen bevonden had, niet eens gewach gemaekt wierd van den vasten en eeuwigen hoophandel: of van het verblijf der Kompanjie aldaer: veel min van gezamentlijk met hunne scheeps- en krijgs-magt naer *Tayouan* te gaen, om het zelve te beoorlogen; gelijk haere Hoogheden al over lang en verscheide male den Admirael *Bort*, *Nobel* en *Hogenhoek* belooft hadden: namelijk, dat daer van bezegelde brieven van zijne Majesteit stonden af te komen. Insgelijx dat d'Admirael en zy niet zonder reden van misnoegen over d' onstantvastigheid van haere Hoogheden geklaegt hadden, bleek nu, naerdien niet een van de mondelinge belofte en vaste toezegginge tot noch toe bevonden was, waer te zijn: en zou by den Heer Generael, niet zonder reden, zeer qualijk op-genomen worden, dat zy by haere Hoogheden nu twee jaren aen malkandre niet als met praetjes gepait geworden waeren. Waer op d'Onder-koning met een grimlag *Hogenhoek* antwoorde: zijne Majesteit aen haere Hoogheden geschreven had: zy den Hollanders den handel, wanneer'er een Gezant om de twee jaer eens quam, toestond: als ook; zy met hen naer *Tayouan* zouden gaen, om 't zelve te helpen bemagtigen. Hy had zelf niet beter geweten, of daer van zouden bezegelde brieven aen hen afgekomen zijn. Maer nu bemerkte hy eerst, dat het om een Gezant te doen was, die dank aen het Pekingse Hof most zeggen: ook geschenken brengen, of zy zouden den handel niet verkrijgen. Dan zoo een Gezant quam, dien zy aenstonds met hun voorschryven naer *Peking* souden afvaerdigden: als ook den handel zijnen voortgang doen nemen, hy verzekerde hem, de Kompanjie den eeuwigen handel van te komen en te vertrekken na begeren, zou verkrijgen: daer nevens een eiland of een stuk lands aengewezen worden, om haeren koophandel aldaer onbekommert te mogen drijven. Diergelijke redenen kreeg *Hogenhoek* mee van den Stadthouder. Maer de Veldheer scheen verstoort te zijn, met te zeggen: zulke grote eere van geschenken, nevens eenen Keizerlijken gezegelden Brief, waer in den Hollanders d'eer van d'overwinning der vyanden gegeven wierd, was noit geschied: daer zy sich mede behoorden vergenoecht en verheucht te houden. *Hogenhoek* daer op: zy sijne Majesteit hadden te bedanken, voor sijne geschenken. Maer waer den Hollanders de handel toegestaen wierd, kregen van de Vorsten selfs daer van bezegelde brieven; die hun gebieders over de plaetsen beschermen mosten: gelijk sijne Hoogheidt aen hen belooft had. Ook handelden de Hollanders de gehele wereld door, sonder hen een bepaelde tijd voorgestelt wierd: maer wanneer zy quamen, waeren aengenaem, en deden hunnen handel na begeren. Waer op sijne Hoogheid met een gram gemoet *Hogenhoek* antwoorde: Elk Landschap zijne gewoonte had: en het zijn, de sijne. Waren zy met het verding, van om de twee jaer eens te komen handelen, niet te vreden, mogten dan achter blijven. Wanneer zy ook binnen den gesetten tijd quamen, zouden moeten weêr vertrekken, zonder iet uit te rechten. *Hogenhoek* antwoorde sijne Hoogheid: deze sijne redenen hem vreemt voorquamen; daer hy hem nochtans self belooft had, gezegelde brieven van sijne Majesteit daer over souden afkomen. Het versoek der Kompanjie, vervolghde *Hogenhoek*, was immers zeer redelijk: namelijk, by overwinninge van d'Eilanden, den open handel slechts te mogen genieten voor de groote onkosten, welke haer had komen te staen op drie of vier honderd duizend taylen, die zy nu twee jaer achter een ten dienste van 't Rijk gedaen hadde.

D'Onder-koning, na een weinigh swijgens, vroeg *Hogenhoek*, of *Nobel* ook weder zou komen, en met last, om sijne Majesteit in *Peking* te komen begroeten. Waer op *Hogenhoek*, gelijk voorhene, tot antwoord gaf: het zelve niet vast hem te kunnen verzekeren: dat zulx in 't believen van den

den Heer Generael ſtond, wien hy daer toe verkiezen wilde.

Voorts zong het oud deuntje: te weten, hy aen den Keizer geſchreven had, en, by wederkomſte van *Nobel*, de Kompanjie, meer als zy begeerde, zou toegeſtaen worden: want de Keizer de Hollanders zeer beminde: gelijk by zijnen brief en geſchenken bleek: 't welk by zijnen tijdt aen gene vreemdelingen oit geſchied was. D' Afgezondenen moſten ook meerder bedacht worden, als *Nobel* gedaen had: ja op morgen, alzoo in korten weêr ſtonden te vertrekken.

Hier op verzocht *Hogenhoek* den Onder-koning, hy hem geliefde bekent te maken; hoe veel hy den Afgezondenen meer zou toeleggen, als *Nobel* gedaen had: dees zeide het zelve in zijn believen ſtond. Daer op nam *Hogenhoek* beleefdelijk ſijn afſcheid, en vertrok van daer na d'Afgezondenen, die hem ſeer minnelijk ontfingen. Met deſe raakte *Hogenhoek* mede in geſprek over den eeuwigen handel: had, zeide hy, verhoopt d'Afgezondenen daer van bezegelde brieven van ſijne Majeſteit afgebragt zouden hebben.

Waer op zy hem te gemoet voerden: zy lieden daer van beſegelde brieven aen haere Hoogheden *Singlamong*, *Lipoui*, en den *Konbon* of Stadhouder van *Hokſieu* overgelevert hadden: luidende, *Zoo een Gezant quam, om zijne Majeſteit te bedanken, zoude aenſtonds zijne boven-reis doen, en de handel zijnen aenvang nemen, van om de twee jaer eens te mogen komen handelen.*

D' Afgeſondenen waeren van gevoelen, ſoo een bezendinge aen het Pekingſe Hof gedaen wierd, den Holders, zoo wat meer te verſoeken hadden, by ſijne Majeſteit zou toegeſtaen worden: naerdien ſijne Majeſteit veel werks van hen maekte, ('wijl zy haer ſoo troulijk ten oorlog bygeſtaen hadden,) en hen alleen d'eere van d'overwinninge van *Ey* en *Quemuy* gaf. Ook beloofden zy aen *Hogenhoek*, ſoo weder ten Hove quamen, ſijn verzoek wegens den eeuwigen handel by ſijne Majeſteit zouden zoeken te bewerken. Waer voor *Hogenhoek* hen bedankte, en vertrok met ſijn gezelſchap naer de Logie. Na veel overlegs met elkandre, wat in die gelegentheid oorbaerſt voor de Kompanjie aen d'Afgezondenen diende verſchonken te worden, zijn te rade geworden, den eerſten Afgezonden te begiftigen met twee en twintig el root-ſcharlaken: een half ketentje bloed-koralen, ter ſwaerte van ſes onçen: twee ſtukken gekleurde perpetuanen: ſes ſtukken moeriſen: nevens vier houwerklingen.

Den tweeden Afgezonden wierden vereert zeſtien elle en drie vierendeel root-ſcharlaken: een half ketingje bloed-korael van ruim vier onçen: twee gekleurde perpetuanen: vier ſtukken moeriſen: nevens twee houwerklingen. Desgelijx wierden hun byſijnde Mandarijns en dienaers ieder na behoren met een geſchenk begiftigt.

Des Zaterdags 's morgens, den vier en twintighſten, vervoegde *Hogenhoek* en zijn geſelſchap zich met de ſchenkaedjen naer d' Afgezondenen, ter overlevering aen hen. Dan toonden zich quanſuis tot het ontfangen beſchroomt, en, na alles eerſt wel doorkeken te hebben, met verſcheide weigerins van dezelve niet te derven aenvaerden, voor al eer zy haere Hoogheden daer over geſproken hadden; hoewel zy die endelijk, na eenige redenen daer tegen weder by *Hogenhoek* ingebragt, met vele tegenſprekingen aennamen.

In het afſcheid nemen verzocht *Hogenhoek* noch eenmael: d'Afgezondenen, gekomen te *Peking*, by den Keiſer en Rijxraden t'onzen voordele geliefden te bewerken, het verkijgen van den eeuwigen handel, en zoodanig verſlag van hen te doen, als by hun aenweſen gehoort en aen hen ondervonden hadden. Dit wierd door hen met grote betuiging belooft te zullen geſchieden. Wijders, hadden d'onzen eenige redenen met hen over den koophandel der Kompanjie, in verſcheide geweſten van *Indiën*: als ook hoedanig dezelve daer te lande zou kunnen gedreven worden, tot welvaren van beide Rijken: beneffens wat goederen daer door d' onzen aengebraght en weder vertiert werden, die in onze en andere landen,

daer de Kompanjie handelt, getrokken zijn. Groot genoegen betoonden d' Afgezondenen in deze redenen te ſcheppen. Ja zeiden, zoo een Gezant aen den Keizer quam, ter dankzegging, en de vyanden van *Tayouan* verdreven waeren (daer zy zeer vervaert voor waeren, dat zy wel weder over mogten komen) men niet te twijfelen had, of alles zou den onzen toegeſtaen worden. Voor welke redenen en beloften *Hogenhoek* hen eenige dienſtplegingen van dankbaerheid toevoegde, en vertrok.

Des Maendags, den zes en twintigſten, zond de *Konbon* of Stadthouder een vereering van vee: namelijk, een koebeeſt, twee verkens, zes ganſen, acht hoenderen, acht enten, twee potten met drank, en een pikol tarwen-meel: waer voor *Hogenhoek* hem door den onder-koopman *Pedel* liet bedanken.

Feeſt Peelou by de Sinezen geviert.

Des Donderdags, den negen en twintigſten, wierd by de Sineſen het Sineeſch Feeſt, genaemt *Peëlou*, in *Hokſieu* geviert, gelijk ook ten zelven dage door geheel *Sina*: te weten, met lange roei-vaertuigen, cierlijk geſchildert, en opgepronkt met zijde gekleurde vanen. Hier mee roeien zy om ſtrijd tegen elkandre gins en weder op de revieren, met boven mate groot geraes en getier te maken.

Volgens verhael der Sineſen aen *Hogenhoek*, was *Peelou* Oppervoogt van de *Parecelles* geweeſt, welk een ſchoon vruchtbaer en gout- en zilverrijk eiland is. Door dezen *Peelou* was voorzeid, dit eiland te gronde zullen gaen: waerom hy ook enige dagen van te voore, met zijne Jonken, (daer ook van zijne vrienden en eenige, dien hem geloof gaven, in waren,) naer de vaſte kuſt van *Sina* gevlucht was: daer hy als een God van de zee geviert wierd: want naer het zeggen, zou het eiland kort na zijn vertrek gezonken zijn. D'onzen, tot hun vermaek en bekijken des Feeſt, waeren mede met een gehuurt vaertuig uit ſpelen geweeſt.

Naulx was *Hogenhoek* t' huis gekomen, of de Veldheer *Lipoui* zond zijnen Mandarijn, om hem te waerſchouwen: hoe d'Afgezondenen op morgen ſtonden weêr na *Peking* te vertrekken: die *Hogenhoek* met zijn gevolg uitgelei moſte doen. Daerom hy zoo veel peerden zou eiſchen, als van node had, die de Veldheer dan morgen voor de Logie zou ſtieren. Waer voor *Hogenhoek* hem liet bedanken, met toezegging van 't zelve te zullen nakomen.

Des Vrydags, den dertigſten, quam met krieken van den dag weêr een Mandarijn van den Veldheer *Lipoui* *Hogenhoek* aenzeggen: hy zich toch wat vroeg ten huize van d' Afgezondene wilde begeven. Dies zy zich zoo te paert, als in Palakijns, naer het Logement der Afgezondenen begaven. Daer gekomen, vonden hen bezich met pakken van reiſtuig; desgelijx met koppelen van ſlaven en ſlavinnen, alle, ten getale van zes of zeven honderd, op d'eilanden van *Ey* en *Quemuy* gerooft, en hen geſchonken van hare Hoogheden, de Stadhouders van *Zing* en *Sanzieuw*, en andere Bevelhebberen meer. Waerom d'onzen verzochten voor uit te gaen, om d'Afgezondenen niet op te houden, gelijk geſchiede. Na al vry wat lang, op den weg, onder des Onder-konings open ſpeel-huis, gewacht te hebben, quamen d'Afgeſondenen te paert aen, met ontſchuldiging, zy d'onzen zoo lang hadden laten vertoeven: 't welk zy hen met een beleefde dienſt-pleging beantwoorden, het hen niet verveelt had.

D' Afgezondenen bedankten *Hogenhoek* voor de geſchenken, met te zeggen daer en boven: zy haddenze wel aengenomen; maer wiſten niet of zijne Majeſteit hen zulke grote gifte al zou laten behouden, zonder de zelve weder aen hen te moeten overgeven: 't welk *Hogenhoek* voor een Tarterſche plichtpleging aennam. Wijders, beloofden zy, gelijkze meermalen gedaen hadden, d' onzen by zijne Majeſteit en Rijx-raden gunſtig voor te ſpreken, en alles aen te dienen, wat zy van hen gehoort en geſien hadden. Een Gezant komende, ſtont alles naer wenſch uit te vallen: waer ſy hun beſte mede in zouden doen, en den Gezant behulpzaem zijn, wanneer binnen *Peking*

king verscheen. Waer voor zy by *Hogenhoek* bedankt wierden, en dronken op den wegh, staende voet, eens om, uit een flesje; welk hy ten dien einde juist meê genomen had.

Zy verwonderden sich over zulken schonen drank, en vraegden of die in hun Vaderland viel: zeggende, het een schoon Land most zijn; daer niet alleen zulke kostelijke wijnen; maer zoo velerlei raere goederen van daen quamen. Al hun voorname dienaren mosten den zelven mede proeven, om (gekomen te *Peking*) te kunnen zeggen, Hollandsen drank gedronken te hebben. Na eenige plichtplegingen over en weer te hebben gedaen, namen d'onzen beleefdelijk hun afscheit, en quamen tegens den avond weer in de Logie.

Lipou wil naer Peking heiken. Den laetsten, des Zaterdaghs, verstond *Hogenhoek*, hoe de Veldheer *Lipoui* zijne grote poorte gesloten had, ten einde van geen meer gehoor te geven: ook zich niet meer met eenige saken te willen bemoeien, zijn ampt rakende: want hy met geweldt naer *Peking* wilde, daer zijn Opper-wijf (de Moei van dezen tegenwoordigen Keizer) haer onthield. Deze had verscheide malen, en voornamelijk toen aen hem geschreven: dat hy boven te komen had, of zou hem van beneden komen halen.

De Rijx-raden, als op den vieren twintigsten van Gras-maend verhaelt staet, hadden den Veldheer zoeken aen te moedigen, met het verhogen van Hooft der drie Landschappen, welk beleefdelijk by hem afgeslagen was: want hy wilde geheel en al uit de regering zijn; ter oorzake, soo hy aen *Hogenhoek* zeide, al te oud was, en de regeering veel moeielijkheidt meê bragt, dat zijn hooft niet verdragen kon. Waerom hy vijf of zes renboden op elkandre aen sijne Majesteit en de Rijx-raden afgevaerdigt had, om te willen verlost zijn, die alle daegs weder van boven bescheit stonden te brengen.

Versoek om Eigen-kost der Gezanten. Des Dingsdaghs, den derden van Zomer-maend, zond *Hogenhoek* den Onder-koopman *Pedel* naer den *Konbon* of Stadhouder, met bekentmaking aen hem: hy tegenwoordigh in twee maenden van de Mandarijns gene betaling van kostgelt had bekomen kunnen: of de Stadhouder daer in geliefde te versien. De Stadhouder, dien dit vreemt voorquam, zeide het van sijne Majesteit tot noch toe niet geboden was, op te houden; maer 't selve te zullen vervorderen, tot dat nader bescheit daer over afkomen zou. Evenwel wees hy *Pedel* aen den Veldtheer *Lipoui*; onder voorgeven, hy weder, gelijk verleden Jaer, van de waerdigheid der krijgsknechten, en hun hoofden, de Mandarijns, ontbloot was, en niet meer over hen te zeggen had. Konde hen ook, by gevolgh, niet gebieden, om het geldt op te brengen. Des *Pedel* aen *Hogenhoek* verslag deed.

Des Donderdags's morgens vroeg, den vijfden, begaf *Hogenhoek* zich, neven zijn geheel gezelschap, na den Onder-koningh en Veldtheer *Lipoui*, met bekentmaking van het antwoort aen hen, bekomen van den Stadhouder, aengaende de betaling van 's Keizers kost-gelt.

Niet wel waeren deze daer over te vrede; maer belasten aenstonts hunnen voordragers de twee Mandarijns aen te zeggen, de betaling op morgen zouden voldoen, en voorts alle maenden: of wiste wat met hen te doen had. Weer wierd het oud deuntje by hen gezongen: namelijk van den Gezant: wie die zijn zou? insgelijk van de Schepen: wanneer die komen souden? met den Admirael *Bort* of een ander? Na wel onthaelt te zijn, vertrokken d'onzen.

Des Vrydags, den zesten, komt van *Sinchieu* over land te *Hokfieu* de grote Mandarijn *Tziekautzia*, met een getal ontrent van vier of vijf honderdt krijgsknechten: de rest stont des morgens of overmorgen met zijne Jonken aldaer ook te komen. *Tziekantzia komt te Hokfieu.*

De spraek ging, dezelve na d'Opper-stad *Jenping* (een gemeen stedeken, en negen dagh-reizens van *Hokfieu* gelegen) zou gaen, om aldaer als hooft te regeren. De stedelingen hadden verscheide voetvallen voor haere Hoogheden gedaen, om van den zelven ontslagen te mogen zijn.

De Veldheer *Lipoui* was zeer goed overlopers: verdrukte zijne eigen onderdanen, ten believe van hen.

Des Woensdags, den elfden, waren de Jonken van *Tziekautzia* voor de sterkte *Minjazeen* aen geland, en stonden binnen drie of vier dagen voor de grote brugge te komen.

Des Vrydags, den twintigsten, vervoegde *Hogenhoek* zich ten huize van den Onderkoning en Veldheer *Lipoui*, met verzoek, uit den naem van den Heer Generael, van ontslaging voor eenige gevangenen, die den twaelfden met *Tziekautzias* Jonken aengekomen waeren. Deze beloofden *Hogenhoek Tziekautzia* te zullen laten roepen en te vernemen of zulx waer was: ook te belasten: zy hem ter hand gesteld wierden: met beding van hun geweer aen den Veldheer *Lipoui* mosten overgeven: naerdien dees Heer over d'overlopers te zeggen had.

D' onzen verstonden van haere Hoogheden, hoe *Tonanpek*, *Zaujaes* broeder, en de grote Afgezonden, beide in vier dagen tijds overleden waeren. D' eerste baerde niet veel goeds voor den Onder-koning *Singlamong*, die eerst, over eenige weinig dagen, een verdrag met *Tonanpek* gemaekt had, gelijk op den zeven en twintigsten van Gras-maend aengeroert staet.

Des Dingsdags, den vier en twintigsten, quam *Sanzia*, d' Opper-faktoor van den Veldheer *Lipoui*, uit zijnen Heeren naem *Hogenhoek* aenzeggen: De Veldheer *Tziekautzia* had laten roepen, wegens de gevangenen. Waer op de voornoemde overloper hem geantwoord had: de Hollander, die uit het Kasteel *Zeelandia* op *Formosa*, tot hem overgelopen was, hem verzocht had, liever te willen gekapt zijn, dan weêr by de Hollanders te komen: want hy doch een man des doods was: gelijk mede de zwarte jongens liever by hem wilden blijven: ook waeren al eenige verschonken. Waer op *Hogenhoek* den Faktoor tot antwoord gaf: Het hem zeer vreemd voorquam; nademael over eenige dagen de zwarte jongens, ten getale van zes, alle daegs hem quamen om hun verlossing bidden. Maer toen *Tziekautzia* verstaen had; dat *Hogenhoek* den Veldheer *Lipoui* om de verlossing der zelve aengesproken hadde, heeft hy hen in zijne Jonken, geboeit aen handen en benen, doen smijten, ten einde niet weder in de Logie zouden komen, ook van hen niet meer gehoort worden: zoo dat *Tziekautzia* den Veldheer logenen had wijs gemaekt. *Hogenhoek* verzocht aen *Zanzia* dit den Veldheer geliefde bekent te maken: en vertrok dees.

Des Woensdags, den vijf en twintigsten, zond *Hogenhoek*, belet door buik-pijn van zelf te komen, een briefje aen den Veldheer *Lipoui*, door den Schryver *Lakko*: op het antwoord gisteren, van zijnen Faktoor bekomen. Dan tegens den avond quam *Lakko* met den brief wederom, die den Veldheer, wijl hy eenig genees-middel ingenomen had, niet te spreken kon krijgen.

Des Donderdags, den zes en twintigsten, zond *Hogenhoek* den onderkoopman *Pedel* met den zelven brief aen zijne Hoogheid *Lipoui*, die, even als gisteren, onverrichter zake weêr t'huis quam. De reden, waerom *Hogenhoek* den brief voornoemt of eenen anderen niet aen den Onder-koning gestuurt had, was, om dat zijne Hoogheid gezeid had: het ontslaen der gevangenen *Lipoui* aengong: want hy meest over d'overlopers te zeggen had: zulx *Hogenhoek* van d'os op den ezel gewezen wierd.

Des Vrydags, den acht en twintigsten, zond *Hogenhoek* weder den onder-koopman *Pedel*, ter oorzake *Tziekautzia* binnen weinig dagen stond te vertrekken, naer den Veldheer *Lipoui*, met den meergenoemden brief. Dees weder t'huis gekomen, deed verslag, hoe hy drie uuren had moeten wachten, eer de brief kon overgelevert worden: verstont door den tolk, de Veldheer het qualijk genomen had: dat *Hogenhoek* tegens zijnen Faktoor gezeid had: het logens waren, die *Tziekautzia* zijnen Heer wijs gemaekt had: waerom de Veldheer niet wilde, dat *Pedel* zelf den brief hem mogte ter hand stellen, maer lietze door zijnen voor-

voordrager halen. Naer een wijle tijts, quam de voordrager weder, zeggende, hoe zijn Heer den brief gelezen had: waer in ftont van eenige moeielijkheden mogten komen t' ontftaen. Welke woorden de Veldheer als dreigementen aennam. *Hogenhoek* mofte weten, hy *Lipoui* was: konde, als hy wilde, den Hollanders goet en quaet doen, en begeerde zulke woorden van dreigementen niet meer te horen, of mogten wel van zijn huis blijven.

Des Zondags, den acht en twintighften, heeft *Tziekautzia Hogenhoeks* Huis-heer laten verzoeken, of eens by hem wilde komen. Na ontrent twee of drie uuren aldaer geweeft te zijn, quam wederom, met verhael, hoe *Ziekautia* voornoemt hem verzocht had zijne meegebragte koopmanfchappen t' zijnen huize te nemen, om die te verkopen, met belofte van een rijkelijke beloning. De koopmanfchappen beftonden in vier en twintig ftukken allerlei-gekleurde lakenen: acht of tien pikol barn-fteen, van drie tot zes ftuks in een katty: twee of drie honderd pikol tin en loot: dertig pikol vogel nesjes: vijftig pikol peper: drie honderd pikol Sappan-hout: twintig pikol quikzilver: vijf en twintig pikol nagelen: honderd pikol Sandel-hout en andere waren meer.

Dan dit wierd by den Huisheer van *Hogenhoek* afgeflagen, met te zeggen: *d' onzen al hun waren noch niet verkocht hadden: waerom hy eens anders koopmanfchappen niet derfde aenvaerden: hy was van haere Hoogheden over de goederen der Hollanders geftelt: zoo het die quamen te horen, hy zou daer over in ongenade raken.* D' overloper *Houting* had meer diergelijke goederen van *Tangzwa* en *Lamoa* gebragt, tot groot afflag en verlies der koopmanfchappen, die onlangs door d' onzen aldaer gebragt waeren. Ja konden, gelijk de Tarters zelfs aen *Hogenhoek* verklaerden, toen geen drie en een halve tayl voor d' el van de gekleurde lakenen krijgen. Met de nagelen, barnfteen, quikzilver, ging het even zoo, daer zy mede bleven zitten, en die voor geen twintig ten honderd konden quijt worden.

Des Zondags, den negen en twintigften, quam *Lepora*, Faktoor van den Onder-koning *Singlamong*, d' onzen bezoeken, gelijk meeft alle dagen deed; want zijne woning ftont naeft die van d' onzen. Dees voerde met *Hogenhoek* eenige redenen, wegens de gevangenen en het trots befcheid van den Veldheer *Lipoui*: en bood zijnen dienft aen, om die zake zijnen Heer aenftonds bekent te maken: want hy wifte, dat d' Onder-koning, twee of drie dagen geleden, aen *Lipoui* gezonden had, met aenzegging van *Hogenhoek* de gevangenen te laten toekomen. Ten einde dan gene onheilen mogten komen t' ontftaen, bewilligde *Hogenhoek* in zijne aenbieding. Dees weder gekomen, deed verflag: hoe d' Onder-koning zeer verwondert was, over het geen van den Veldheer *Lipoui* aen *Hogenhoek* over den brief ontmoet was: met te zeggen, *Lipoui*, zijns gevoelens, noch geftoort was wegens 's Keizers brief en gefchenken: daer d' onzen niet genoech dankbaerheid, maer in tegendeel groot misnoegen over genomen hadden. 't Welk *Lipoui* niet had kunnen vergeten: daer en boven dat *Hogenhoek* gezeid had, men op haere Hoogheids woorden geenen ftaet konde maken. *Hogenhoek* mofte zijne woorden in die gelegentheid niet achten. Dat *Lipoui* gezeid had, of *Hogenhoek* wel wifte hy *Lipoui* was, en den Hollanders goet en quaet kon doen: zijne moeielijke ziekte en quellingen hadden hem zulx doen zeggen: en diergelijke beleefde redenen meer. Het fcheen of d' Onder-koning daer voor den goeden man wilde gehouden zijn, of vreefde, zoo dit ter oore van den Heer Generael en Raden van *Indiën* op *Batavia* quam, zy niet wel vernoecht zouden zijn.

Midlerwijle fpeelde hy zijne perzonaedje daer onder: want hy van den brief, en al wat 'er gefchiet was, grondige kennis had: naerdien de Veldheer *Lipoui* aenftonds den brief voornoemt aen den Onder-koning gezonden had.

De Faktoor *Lapora* was, in het weg gaen, van den Onder-koning belaft, *Hogenhoek* aen te zeggen: zo de Hollanders of eenige Zwarten in de Logie quamen, hy hen niet vaft zoude houden, om by den Veldheer *Lipoui* gene reden van misnoegen te geven: waer door zy des t'eerder hun verloffing zouden krijgen; daer hy zijn beft in wilde doen.

Faktoor Zangia, komt by Hogenhoek.

Des Maendags, den laeften, zond de Veldheer *Lipoui* fijnen Opper-Faktoor *Zangia*, ten huize van *Hogenhoek*, met laft van hem aen te zeggen: hoe ontrent 't Eiland *Heyton* vijf Hollandfche Schepen gezien waeren, door fijne Jonken, die rijs in *Zinkfieu* gebragt hadden, en nu weêr derwaerd gekomen waeren: waer over hy zeer verheugt was.

Zijne reden aen hem.

Wijders, *Hogenhoek* môfte niet meer gedenken aen de woorden, die voorgevallen waeren: hy had die zelf al vergeten: daer quamen nu Schepen: d'oude vriendfchap mofte nu weêr nieuwen aenvang nemen: 't waeren maer beufelingen, die hy door haeftigheid gezeid hadde. Wanneer de Hollandfche Admirael quam, wilde daer mede raetplegen en overleggen, op wat wijze en voorwaerde d'onzen *Tayouan* zouden trachten te vermeefteren, ten einde aen gene van beide misnoegen genomen wierde. *Hogenhoek* antwoorde den Faktoor op zijn eerfte punt: hy den Veldheer te bedanken had, wegens de tydinge van de komfte der Schepen: maer wat aenging de felle bejegening van zijnen Heer, fonder oorzake, hy konde die niet vergeten: alfoo zy niet hem, maer zijne Heeren en Meefters troffen, die hem aldaer als hooft, om uit hunnen naem te fpreken, gefteld hadden. Dezen had hy rekenfchap van al zijn doen en onthalinge daer te lande te geven. Had het zelve ook al op 't papier gezet: met diergelijke redenen meer. In het ververtrekken zeide de Faktoor, den Veldheer dat antwoord niet wel zoude aenftaen: namelijk, dat *Hogenhoek* zulke dingen aen den Heer Generael op *Batavia* bekent maekte. De Veldheer *Lipoui* fcheen niet goet Hollandfch.

Den eerften van Hoimaend, zond d' Onder-koning *Singlamong* zijnen Faktoor in de Logie, om twee ketings bloedkorael, die hem behandigt wierden: liet ook zijnen lijf-doktoor *Hogenhoek* toekomen, die drie maenden lang onverdragelijke buikwee gehad had.

Den zeften vertrok de *Konbon* of Stadhouder na het klein kafteeltje *Tiolo*, gelegen ontrent drie mijlen van *Hokfieu*, om den overloper *Ouitung* aldaer te magtigen. Men zeid deze vermaerde krijgs-held al by tijde van *Iquan*, *Koxingas* vader, gerooft had: was een Heer van in de zeventig jaren, verzelt met ontrent drie duizend oude krijgsknechten.

Des Dingsdags, den achtften, vertrok d' overloper *Tziekautzia* naer *Jenping*, om mede aldaer door den Stadhouder gemagtigt te worden. Hy had by zich ontrent de vier of vijf duizent wel geoefende krijgsknechten. Zijne Jonken, ten getale van tachtig, en de refte van zijne krijgsknechten bleven aldaer voor de grote brug van *Lamthay* leggen wachten, tot de komfte van onze Vlote: zouden dan mede na *Tayouan* overfteken, volgens zeggen van haere Hoogheden aen *Hogenhoek*. Insgelijx bleven de reft der krijgsknechten van *Ouitung* voor *Sinchieu* leggen.

Des Woensdags, den negenden, zond de Veldheer *Lipoui*, door zijnen Faktoor, eenen jongen, *Boet* genaemt, een *Tongkinder*, en gewezen dienaer van den Onder-koopman *Pedel*: met aenfegging, d'andre fwarte jongens en de Hollander by d'onfen niet wezen wilden: ook had hy eenige der jongens aen twee Keizerlijke Afgezondenen, die in *Hokfieu* ftonden te komen, verfchonken. *Hogenhoek* gaf den Faktoor tot antwoord. De Heer Generael en Raden van *Indiën* op *Batavia* het zonder twijfel zeer qualijk nemen zouden, daer hen van zeven en twintig gevangenen niet meer, als een toegefonden wierd. Had, voegde *Hogenhoek* daer op, van zijnen Heer meer vriendfchap verwacht. Hoe, zeide de Faktoor, zijt ghy dan niet dankbaer voor dezen eenen? d'andere kan mijn Heer niet bekomen.

Waer

Waer op *Hogenhoek* hem te gemoet voerde. Het bekomen ftont in zijner Hoogheids wil. Dan 't fcheen hy den overlopers meer gunfte toedroegh, dan den Hollanders: daer dezelve nochtans door hunne magt gedwongen waeren geworden, zich onder de gehoorzaemheid van zijne Majefteit te begeven. Waer op hy niet wel te vrede, opftont, en vraegde noch eens: of hy dan zijnen Heer van *Hogenhoeks* wegen genen dank zou feggen. *Hogenhoek* daer op: hy oordeelde zulx weinig danks waerdig was: maer indien de Veldheer hem al de gevangenen toegezonden had, hy hem in perzoon zou hebben komen dankzeggen. Hier op vertrok de Faktoor.

Van den tienden tot den vijftienden viel niet gedenkwaerdighs voor. De koopluiden van boven ontrent *Nanking*, uit 't Landfchap van *Chekiang* komende, voerden al hunne zijde naer *Zinkfieu*, zonder *Hokfieu* aen te doen: daer hen voor het pikol zijde *Zintfchy* en *Zintham*, van d'overlopers *Tonanpek*, *Haytankon*, *Zitetok* en *Zoujaes* zonen, twee honderd taylen gretig gegeven wierd, tot groten afbreuk ter Kompanjie, zoo in hunne aengebragte, als kopende koopmanfchappen.

Haytankon, Stadhouder van *Zinkfieu*, als ook d'andre vermogten opentlijk gene Jonken naer *Iapan*, *de Manilha* en *Tayouan* ftuuren; maer gebruikten, zo *Hogenhoek* in zijne aentekeningen gedenkt, dezen vond: zy laten hun Jonken, die zy weg willen ftieren, openbaer laden: nemen Schipper en Stierluiden aen. Wanneer nu de Jonk klaer is, komt een andere Jonk uit zee, die al voren daer van de weet heeft, met leugenachtige tydinge, van eenige vyands Jonken voor de kuft zijn: dies zy lieden uit laft van haere Hoogheden hun Jonken, wel gemant met krijgsknechten, daer na toe te ftieren hebben. Waer op dan de koopvaerder aenftonds geloft word, de goederen aen land gebragt, en met krijgsvolk verzien, om 's anderen daegs vroeg de vyanden te gaen opzoeken: ieder een niet beter wetende, of deze Jonk moet ten oorlog gaen. Maer zy word des nachts weêr geladen: het krijgsvolk afgelicht: de Schipper en Stierman weêr opgezet: en gaet dan tegens den dageraet zeil. Hier aen reden de Groten en haere Hoogheden mede, anders zou zulx niet kunnen gefchieden.

Van den zeventienden, des Donderdags, tot den zes en twintigften was geduurig zware ftorm en regen uit den zuid-weften: waer door vele huifingen, alzoo de muuren flechts van leem, met ftroo gemengt, opgemaekt zijn, quamen neer te ftorten: met fneuveling van wel twintig menfchen. Op de ftraten en in de huizen van de voorftadt *Lambtay*, insgelijx in een gedeelte des Kafteels van *Minjazeen*, ftond het water wel een knie hoog. In *Zinkfieu* was zulk een hoge water-vloet, als by menfchen gedenken niet geweeft was: met verdrenken van over de vier duizent menfchen, weg-fpoelen van hele dorpen, neerftorten van vele huizen in het kafteel *Zinkfieu*, en van een gedeelte des kafteels zelf: alwaer het water dertien of veertien voet hoog ftond. Nevens andere had d' Onder-koning drie of vierhonderd pikol witte rouwe zijde daer by verloren, die hy aen *Tonanpek* meende te verkopen. Waer op de zijde over de twee hondert taylen quam te rijzen. Zo het gerucht liep, was'er over de twee duizend pikol zijde verdronken en weg-gefpoelt.

Des Dingsdags, den negen en twintigften, ging *Hogenhoek* den Veldheer *Lipoui* bezoeken, die, fchoon noch ziekelijk, evenwel zeer verheugt was, *Hogenhoek* hem in dien ftaet quam begroeten. Na een wijle gezeten te hebben, vraegde de Veldheer: hoe het byquam, onze Schepen zoo lang vertoefden. Daer op *Hogenhoek* den Veldheer in antwoord diende: het noch wel een maend by de komfte der Schepen van verleden jaer aldaer verfcheelde. Waer over de Veldheer met verwondering tegen *Hogenhoek* zeide: een maend? het is gewiffelijk al in de zefte maend, in welke de Schepen van verleden jaer aldaer op de rede verfchenen. Zulx, zeide *Hogenhoek*, quam hier by, wijl zy dat

Hogenhoek bezoekt den Veldheer.

jaer

jaer twee zeſte maenen hadden: maer wanneer de Veldheer de dagen telde, hy zou bevinden, het zelve veel te verſchillen quam. De Veldheer begon half te twijfelen: vroeg, of 'er van dat jaer ook wel Schepen zouden komen? naerdien zy zo lang achter bleven: en of *Hogenhoek* het hem wel verzekeren wilde. Waer op *Hogenhoek* tot antwoord gaf: zulx ontwijfelbaer ſtond te geſchiede: de Veldheer wilde maer geduld hebben. Hunne ſchepen hadden veel vermakens van doen, daer eenige maenden aen gearbeid moſte worden, eer zy weêr bequaem waren, om in zee te loopen: met byvoegen, d'Admirael *Bort* eerſt in Grasmaend op *Batavia* gekomen was, ontrent drie maenden verleden: dies hy zoo dra aldaer niet weêr kon zijn.

Wy, zeide de Veldheer, *zijn al gereed, zoo dra wy tyding bekomen: 't zy de Heer Admirael in de* Piskadores, *of voor* Tayouan *aenkomt, zullen aenſtonts den grooten Mandarijn* Tziekautzia, *en Stadhouder van* Zinchieu *en* Zietetok, *twee groote Heeren, afvaerdigen, om den Heer Admirael te gaen bewellemen: ook zijn oogmerk vernemen, op wat wijze, en aen wat oort wy den vyand eerſt aen willen taſten: deſgelijx de voorwaerde zamen raedſlaen.*

Des Woenſdags, den dertienden van Oogſtmaend, bequam *Hogenhoek* tydinge, hoe de Veldheer *Lipoui* van ſijne Keizerlijke Majeſteit verlof van ontſlaging ſijns ampts, en boven te mogen komen verkregen had: daer-en-boven begiftight was, met een Raedsheers ampt. Hy had voor dat ampt acht tonnen gouds aen geſchenken moeten geven, eer daer toe komen kon. Zo veel had het ook ſijnen voorzaed gekoſt. Ja ſeker is, dat d'Onder-koning *Zinglamong*, te dien tijde ook twalef tonnen gouds verſchonken had, ten einde ſijn zoon in 's Vaders plaetſe mogte volgen.

Des Zaterdags, den ſeſtienden, bequam *Hogenhoek* tydingh, hoe een der Jonken van *Haytankon*, Stadhouder van *Zinkſieu*, op haere weeromreize uit de *Manilha*, door *Anpikjaes* Jonken onderwege genomen was, inhebbende honderd vijftigh duizend Spaenſe Realen. Daer en tegen had weêr *Haytankon* verovert negen Jonken, geladen met rijs, om naer *Zanchieu* te brengen: daer de rijs zeer ſchaers en dier was: te weten de zak zeven of acht en twintig Maes: en op *Tayouan* overvloedigh en zeer goed koop, zeven of acht Maes de zak. Niet wel was deze lorrendrajers handel te begrijpen: zy namen malkandren de Jonken, en handelden evenwel met den anderen. Deze in zijde en katoene kleden: en andere in rijs.

Tot aen den twee en twintigſten was niet merkwaerdig voorgevallen. Haere Hoogheden verlangden zeer na onze Vloot: en lagen al met een gedeelte van de hunne zeil-reed.

Den drie en twintigſten, tegens den avond, komt de Faktoor van den Onder-koning en nodigt *Hogenhoek*, uit zijns Heeren naem, tegens des anderen daegs uchtent te gaſt: welk *Hogenhoek* met dankſegging beloofde te doen. *Hogen[...] word[...] Onde[...] ning maek[...] nodig[...]*

Den vier en twintigſten, des Zondags 's morgens vroeg, begaf *Hogenhoek* zich met zijn geheel gezelſchap naer het Hof. Aldaer verſchenen, wierden aenſtonds door den Onder-koning in de Gehoor-zael, vervult met Heeren en Mandarijns, geroepen. Dees, gezeten zeer heerlijk in eenen ſtoel, met zijn Pater-noſter om den hals, bewellekoomde, met opſtaen, *Hogenhoek* buiten gemeen zeer vriendelijk: vraegde na zijne geſontheid, gelijk *Hogenhoek* na des Onder-konings.

Na een weinig gezeten te hebben, verhaelde d'Onder-koning: hoe ontrent over drie maenden eenen brief t'onzen gunſte aen de Rijx-raden, om aen zijne Majeſteit overhandight te worden, gezonden had. Dan had 't zelve met voordacht hem niet willen bekent maken; naerdien hy niet wiſt of zijne Majeſteit en Rijx-raden zijn verzoek zouden inwilligen, gelijk hy nu vernomen had, geſchied te zijn. Hierom had hy hem laten nodigen, om met hem hier over vrolijk te zijn. Waer over *Hogenhoek* den Onder-koning eerbiédiglijk bedankte. Daer was, (vervolgde d'Onder-koning,) *Zijn[...] met[...]*

ning) gisteren een afgezonden, nevens twee Mandarijns, van zijne Majesteit en eenige Raedsheeren, *Lepous* genaemt, in *Hokfieu* aengekomen, alleenelijk om te vernemen, of 'er twee of een *Ong* (*Ong* is zoo veel als opperste of overste) op *Batavia* of in *Indiën* was: *Hoe* genaemt, en by de onzen getituleert. Na hun begrijp konden zy niet beter uit deze brieven en uit die van *Kanton* zien, of daer moften twee zijn: alzo in die van *Kanton* stont de Gouverneur, Generael *Maetzuiker* van *Batavia*: en in die van *Hokfieu*, aen hare Hoogheden geschreven: Kapitein *Moor*, *Joan Maetzuiker van Jakatra*: dies wel twee *Ongs* scheenen te zijn. Hy had mede eenen brief van de *Lepous* gebracht: waer in stont: zijne Majesteit en de *Lepous* of Raeds heeren zijn verzoek hadden toegestaen: waer over de Onder-koning zeer verheugt was, en zeide morgen het af-schrift te zullen toe zenden. Hier voor bedankte *Hogenhoek* den Onder-koning: met antwoordingh, het den Heer Generael zeer aengenaem zou zijn te verstaen: zijne Hoogheid den Heer Generael zoo toegenegen was: met diergelijke dienst-plegingen meer.

Wat de namen en tijtels belangde, die, zeide *Hogenhoek*, waren een en de zelve: zy hadden ook maer eenen Gouverneur Generael, by hen alzoo geheeten, en met name *Johan Maetzuiker*. Maer wierd by d'Indiaense volken getitileert Kapitein *Moor*. Welk mede zoo veel zeggen wil, als Hooft en Gouverneur boven alle Gouverneurs in *Indiën*: zoo dat beide de tijtels een en de zelve waren. Hier op vroeg de Onder-koning vorders: hoe veel Raden en Gouverneurs de Heer Generael onder zich had, als de Gouverneur van *Tayowan* was geweest? *Hoogenhoek* antwoorde: zeventien of achtien. Met verwondering hoorde dit de Onder-koning aen, zeggende, noit gehoort te hebben de *Ong* van *Batavia* zoo veel Raden en heerschappijen onder zich had: of hy ook wel de waerheid sprak. Waer op *Hoogenhoek* zoetelijk grimlachte en zeide, dat zijne Hoogheid hem noit op loogenen bevinden zou: en noemde hen meest alle. Toen zag de Onder-koning zijne Raden en groote Mandarijns stijf aen, zonder een woord te spreeken, die alle hem met neergebukten hoofde eere bewezen. Daer na wierden, op wenken van zijne Hoogheid, de tafeltjes opgedragen, alle gestoffeert met zilver vaet-werk en drink-schaeltjes van gout. De opschaffing was koninglijk.

D'Onder-koning, tot verwondering van *Hoogenhoek*, was zeer vrolijk: want hy het een schaeltje niet uit had, of bragt hem weder een ander.

Onder deze heerlijke maeltijd wierd gedanst, op speeltuigen, en *Wayangs* of blyspelen vertoont.

Na dan niet weinigh gedronken was, verzocht *Hoogenhoek* zijn afscheid: waer op de Onder-koning drie groote schalen, gesneden van Rinosters hooren, beval te halen: een voor *Hoogenhoek*, en een voor den Onder-koopman *Pedel*: die zy met hem eerst driemael mosten uit drinken, eer hy verlof van te vertrekken wilde geven: gelijk geschiede.

Eindelijk dan opgestaen, om dank te zeggen en af-scheid te nemen, zeide zijn Hoogheid, staende over eind: de redenen en vragen, die hy met *Hogenhoek* had gehad aen zijne Majesteit, over twee of drie dagen, moste over brieven: alzo zijne Majesteit en de Rijx-raden daer na waren wachende. Dies hy aen *Hoogenhoek* vroeg, of de zelve ook oprecht waren; wijl zijn Majesteit, zo namaels het tegendeel bevonden wierd, het zeer qualijk nemen zou: 'twelk *Hoogenhoek* hem nochmael verzekerde: en, na een dankbaer af-scheid genomen te hebben, vertrok. Gekomen ontrent een uure na de middag t'huis, verstond *Hoogenhoek*, hoe de Veld-heer *Lipoui* hem tegen morgen had laten noodigen, om zijn gast te zijn: mede over de brieven, van boven gekomen: want wanneer over eenige zaken van belang naer 't hof geschreven wierd, geschiede zulx van beide hare Hoogheden te gelijk en van een zelven inhoud. Zoo ook die weder van bo-

boven aen hare Hoogheden gezonden wierden.

Des Maendaghs, den vijf en twintigſten, vervoegde zich *Hoogenhoek*, nevens het geheel gezelſchap, naer het hof van den Veld-heer *Lipoui*: daer hy even onthaeld wierd, als by den Onder-koning *Singlamong*; insgelijx met voor ſtellen van de zelfſte vragen, als op giſteren by den Onder-koning. Daer *Hoogenhoek* na behooren op antwoorde,en vertrok weder t'huiſwaert. Midlerwijle was het af-ſchrift des briefs, op den vier en twintigſten gedacht,door den Onder-koning in de loosje gezonden: die vertaelt op dezen zin uit quam:

Aen zijne Hoogheid Singlamong.

Uwen Hoogheids brief hebben wy Lepous *op den vier en twintigſten dag van de zeſte maen, in het derde jaer van de regeering onzes Keizers, wel ontfangen. Den zelven den Keizer willende overleveren, heeft ons belaſt, den brief te openen, en daer over te zitten, om dan ons oordeel daer over aen zijne Majeſteit te geven.*

Wy Lepous *hebben dan uwe Hoogheids brief en verzoek gezien, en daer uit verſtaen, hoe de Hollandſche Admirael met zijne ſchepen vertrokken is, en hier in* Fokjen *eenen* Houbou *of Opperhooft, nevens eenen* Tonpin *gelaten heeft.*

Uwe Hoogheid ſchrijft mede: dat zy de ſchenkaedje van den Admirael aen den Hollandſen Houbou *en* Tonpin *overhandigt hebt, om dat de Hollandſche Admirael al vertrokken was. Uwe Hoogheid ſchrijft de Hollandſe Admirael mede zich wakker gequeten heeft, en de Eilanden* Ay *en* Quemuy *ingenoomen. Daer over hy van zijne Majeſteit beſchonken is. Dan is ſlechts een Admirael van de zee, van wegen den Edelen Heer Generael uitgezonden, om ons te komen helpen de vyanden overwinnen. Daerom moeten wy den Stadhouder Generael ook beſchenken. Dit is uw Hoogheids verzoek, op ons, den Keizer te willen voordragen; gemerkt het nootzaekelijken geſchieden moet. Wy alle hebben dit in achtinge genomen, ons goed-dunken aen zijne Majeſteit vertoont, en uwe Hoogheids voorſlagen goet geoordeelt. Dies zullen wy aen den* Ong *van* Batavia *ſtuuren een geſchenk van twee duizent taylen zilver: nevens hondert ſtukken allerhande goude en zijde gewerkte ſtoffen. Wy hebben al laſt gegeven aen de* Houpous, *dat het klaer gemaekt werde, en een van ons* Lepous *volk, nevens het volk van 's Keizers Sekretaris, daer mede na* Fokien *moet gaen. Wanneer zy daer komen, en de Hollanders vinden, zullen het mede gebragt zilver en de ſtoffen aen de Hollanders overleveren: zoo niet, aen uw Hoogheit tot de wederkomſte der Hollanders.*

Wy Lepous *ſchrijven dit aen uwe Hoogheid: op dat uwe Hoogheid zich daer na zult regelen.*

Was gedagtekent den vierden dag van de regeringe onzes Keizers.

Des Dingſdaghs, den zes en twintigſten, quam de Faktoor van den Veld-heer *Lipoui*, nevens den Kommiſſaris en eenige Mandarijns, *Hogenhoek* in de loosje begroeten. Na onthael met een kopje Thee, zeide de Kommiſſaris: hy aldaer gekomen te zijn, om uit zijn eigen mont te verſtaen, hoe des Edelen Heer Stadhouder Generaels naem was: en hoe hy getitileert wierd. Zijne Majeſteit had hem in aller ijl uitdrukkelijk ten dien einde naer beneden geſtiert; (was ook maer twintig dagen op weg geweeſt) naer dien 'er eenig verſchil in den naem en tijtel van de brieven van *Kanton*, en in die van daer waren. Hare Hoogheden, *Singlamong* en *Poui*, hadden hem al genoeging gedaen. Dan op dat vaſt zou gaen, en d'afgezonden uit *Hoogenhoeks* eigen mont, zijne Majeſteit zou verſlag doen, was hy aldaer gekomen: want de Keizer wilde den Heer Generael beſchenken, en aen hem ſchrijven over zulk een groote vloot ſchepen, ten zijnen dienſte aldaer af-gezonden.

Hier op haelde d'afgezonden een briefje uit zijn zak, hem van hare Hoogheden ter hand geſtelt, en las den naem en tijtel van den Heer Generael, zoo als *Hoogenhoek* die aen hare Hoogheden *Singlamong* en *Poui* opgegeven had, en luide aldus: *Kapitein Moor van Indiën, Joan Maetzuiker, verblijvende op Batavia.*

Maer

Maer naer hun wijze hadden zy geschreven Kapitein *Moor van Indiën*, *Maetzuyker Joan*: de geslacht-naem voor, en de doop-naem achter.

Onder 't drinken van een kopje *The* zeide d'afgezonden: ons land moste wel een schoon land wezen, daer zoo veel liefelijkheden van daen quamen: met byvoegen van vrage, of 'er ook paerden, ezels, hoenders, verkens, ganzen, buffels en diergelijke gedierte vielen: daer d'onsen eens om lachten. Eindelijk vertrokken d'afgezonden en Mandarijns wel gemoet weer na huis.

Des Woensdags, den zeven en twintigsten, quam de moeder nevens haeren zoon *Sibja*, *Koxingas* broeder, (des vorigen jaers al voor de komste onzer schepen overgekomen) in *Hokfieu* aen, om van haere Hoogheden met gelei voorzien en naer *Peking* gezonden te worden: want de Keizer had hem geroepen, om daer te komen woonen, tot voorkoming van meer quaet uit te broeien.

Den acht en twintigsten zond de Veltheer *Lipoui* eenen Mandarijn in de Loosje, met aenzegging aen *Hogenhoek*, het goet zou zijn, den afgezonden uitgelei te doen, aengezien hy hunner zaken halve zo verren reis gedaen had, en met eenige kleinigheden te beschenken: het zou der Kompanjie tot eere en aenzien gedyen. *Hogenhoek* antwoorde hier op: of zijn Heer hem niet gezeit had, met of waer mede hy haer beschenken zou. Zeide van ja: met een vijftig of zestig tayl zilver, en dat met ontschuldiging al hunne goederen reeds verkocht waeren: dat dit slechts diende, om onderweeg tabak daer voor te kopen. Hier op dan maekte *Hogenhoek* zich vaerdig (want deze beleefde waerschouwingen zoo veel als geboden waeren) om van den afgezonden en zijn gevolg afscheit te gaen nemen, met zich nemende zestig tayl zilver: te weten vijf en twintig taylen voor den eersten afgezonden: vijftien voor den tweeden of eenen Mandarijn: acht voor den geleits-Mandarijn: zeven voor de twee schiltdragers: en vijf voor eenigen hunner dienaers. Gekomen aldaer, heeft hy dezelve, nevens eenige plichtplegingen, hen overhandigt: daer sy dankbaer voor bleven: met beloften van gekomen in *Peking*, niet nalaten zouden den onzen te dienen, waer zy konden. Hier op keerde *Hogenhoek*, na hen bedankt te hebben, weder Logiewaert, daer hy den Mandarijn van den Veltheer noch vond zitten wachten, om te weten of dezelve het aengenomen hadden. Wanneer hy uit *Hogenhoek* verstont van ja, ging hy des aenstonts zijnen Heer verwittigen.

Dewijl het Landschap van *Fokien* en desselfs Steden dikwils hier te vooren gedacht zijn, en in 't vervolg zullen gedacht worden, schijnt de zake te vereischen, dezelve hier in 't kort ten tone te stellen.

Het Landschap van *Fokien* is het elfde Landschap der vijftien, waer in geheel *Sina* verdeilt is. Het wort by *Markus Paulus* de Venetiaen onder den naem van *Fugui*, gesmeet uit die van *Focheu*, de Hooftstadt, beschreven. Het paelt ten ooste, zuid-ooste en zuide aen de zee, (die in eenige kaerten met den naem van de Sineesche oceaen gespelt staet) leid in 't zuidweste aen het Landschap van *Quantung*: raekt in 't weste en noord-weste aen de landpalen van *Kiangsi*: het overig ten noorde en noord-ooste, aen het Landschap van *Chekiang*. *Grens-palen.*

Het Landschap van *Fokien* is een der kleinste des Sineeschen keizerrijks: want het begint ten zuide op de noorder brete van vier en twintig graden en vijf en veertig minuten, en eindigt ten noorde op acht en twintig graden en dertig minuten, een streke van ruim een en seftig duitsche mijlen.

Het Koningrijk van *Min*, of liever verscheide heerlijkyen, daer de Vryheeren *Min* over heerschten, waeren oulinx onder het Landschap van *Fokien* gerekent.

Het is verdeilt in acht landstreken: *Focheufu*, de Hooft-landstreke, *Civencheufu*, *Changcheufu*, *Kienningfu*, *Jenpingfu*, *Tingcheufu*, *Hinghoafu*, *Xaouufu*: beneven een kleine landstreke *Foning*: ieder met verscheide Steden onder haer, ten getale van zes en vijftig: beneven twee krijgs-steden, en meenigten van krijg-vestingen, aen den zeekant.

Grens-palen. De eerste Landstreke *Focheufu* paelt ten ooste aen de zee; ten noorde aen de landstreke *Foningfu* en *Kienningfu*; ten weste aen *Jenpingfu*; ten zuide aen *Hinghoafu*.

Men zeid dit gewest allereerst onder den Stam *Cheu* by de Sinesen bekent is geworden: want het van dien tijdt af eerst in de Sineesche boeken met den naem van *Min* gedacht word; schoon het toen niet onder den Sineeschen Keizer; maer onder de Vorsten of Vryheeren *Min* stont. D'eerste, die het den rijke van *Sina* onderwierp, was de grondlegger des Stams *Chin*; hoewel d'inwoonders aenstonts het jok van den halse wierpen; ter tijdt toe de gelukkige en strijdbare Keizer *Hiaou*, uit den Stam *Han*, dat den rijke van *Sina*, nevens al de zuiderlijke Landschappen, voor altijdts inlijfde, stellende tot koningje daer over zekeren *Vuching*, die in de hooft-stadt den zetel plante.

Koning *Cyn* noemde de Opperstadt en Landstreke *Cyngan*: *Sui*, *Mincheu*: de Stam *Tang*, *Kiencheu*: aenstonts daer na *Focheu*: welken naem de Stam *Taiming* naderhand altijts behouden heeft.

Steden. De landstreke *Focheufu* begrijpt acht Steden: *Focheu*, de Hooft-stadt des Landschaps en Opperstadt der Landstreke, anders *Hoksieu* of *Hokzieuw* genaemt, *Cutien*, *Mincing*, *Changlo*, *Lienkiang*, *Loyuen*, *Jungfo*, *Focing*.

De Hooftstadt *Focheu*, (by Paulus den Venetiaender *Fugui* genoemt,) is gelegen ontrent vijftien mijlen westwaerts van den zeekant, aen den zuiderlijken oever des Strooms *Min*, die met een wijden mond, ten ooste, in zee stort, en klein en groot vaertuig tot voor de Stadts wallen uit zee opwaerds zend. De gelegenis aen dezen stroom maekt de Stadt zeer volk- en kooprijk. Zy is zonderling verçiert met heerlijke gebouwen, en heeft een groote voor-stadt, *Nantai* genaemt: anders, na de spelling der inwoonders dezes Landschaps, *Lamthay*: want die van *Fokien* gebruiken in plaets van *N* de letter *L*: zeggen ook *Lamking*, in plaets van *Nanking*. Daer zijn zeer veel helden en afgoden tempels.

Over den zee-boesem, by *Nantai*, leit een zeer prachtige stene brug, lang hondert en vijftig roeden, en breet anderhalve: zy is gansch van witten gehouwen steen opgehaelt, en rust op hondert zeer hooge boogen. Ter wederzijde staen boven, tot cieraet en gemak, leuningen en zitbanken: en op een behoorlijke wijte van elkander leeuwen, kunstig van steen gehouwen. Nevens deze brugge, ten zuide, staet een treffelijke en heerlijke Pagode. Een diergelijke brug is by de kleine Stadt *Focing*, lang hondert en tachtig roeden. Veel meer andere leggen buiten en binne de wallen der hooftstadt. Drie mijlen van *Focheu* is een der grootste tempelen van allen in de Neer-Provintien, *Kouzan* geheten.

De tweede Landstreke *Civencheufu* paelt ten ooste, zuid-ooste en zuide aan de zee; ten zuid-weste en weste aen de landstreke *Changcheufu*; ten noorde aen *Jenpingfu*. *Grens-palen.*

Eertijds stont dit gewest onder de Vorsten *Min*.

De landstreke *Civencheufu* heeft onder haer zeven Steden: *Civencheu*, d'opperstadt, *Nangan*, *Hoeigan*, *Tehoa*, *Ganki*, *Tunggan*, *Jungchung*. *Steden.*

De Stadt *Civencheu* leid dicht aen den zeekant, op een lustige plaetse, en laet tot aen hare wallen, door eenen zeeboesem, de grootste schepen komen; niet alleen aen d'eene, maer aen beide zijde van de Stadt: want zy leid op een uithoek, rontom in 't water, behalve ten noorde en zuid-ooste. Over het water leggen op strant vele volk- en kooprijke plaetsen; inzonderheid op een plaetse, na 't noord-weste, *Loyang* genoemt, die met recht by grote Steden kan geleken worden. Aldaer begint sekere brug, van een zelven name, met dese plaets: of haers gelijke, of een twede in de gansche wijde werelt te vinden is, word niet zonder rede getwijfelt. De geheele brug bestaet uit een zelven zwartachtigen gehouwen steen: rust op gene bogen, maer heeft over de drie hondert kolommen of voetstallen, gemaekt van sware stenen schips-gewijze, en voor, op beide einden scherp toe, om met zo veel te minder ongemaks de kragt des aendrin- *Brug Loyang.*

HOCSIEU with its
HOCSI
met
DE V OR ST
A . De Voor ſtadt Lamthay .
B . Brugh met 36 boogen .
C . Verſe Rivier .
D . Water Poort .
A . The Suburb Lamthay .
B . The Bridge with 36 arches .
C . The Freſh water River .
D . The water gate .

SIEU with its SUBURBS .
HOCSIEU
met
DE VOOR STADT .
A
B
C

dringenden waters te kunnen wederstaen.

Op de bovenste zamenvoeging der stenen leggen, van kolom tot kolom, vijf even grote stenen, in de brete: ieder lang achtien, breed en dik twee schreden: zulx deze gelijke en evengrote stenen, of balken, om zoo te spreken, ten getale van duizend en vier hondert belopen.

Gewisselijk is dit een overwonderlijk werk-stuk, niet alleenlijk door de grote meenigten van stenen van zulke zware gevaerten, rustende op de kolommen; maer ook allermeest hier door, dat zoo veel en zulke even grote stenen ergens hebben konnen gevonden en uit de rotsen gehouwen worden. Ter wederzijde, tot bevrydinge, in het overgaen, van afvallen, zijn leuningen van dien zelven steen gemaekt, verciert met leeuwen, op voetstallen, en ander cierwerk.

Het dient aengemerkt, dat hier slechts beschreven is het gedeelte der brugge, welk tusschen het dorp *Logan* en zeker kasteel, gesticht op de brug zelf, gelegen is: want verby het dorp komt noch een ander deel te leggen, niet veel kleinder, dan het voorige; en van een zelve maeksel. Van deze brug schrijft zeker Sinesche schryver aldus:

De brug Loyang, *ook* Vangan *genoemt, leid aen de noord-west-zijde der Stadt, over den stroom* Loyang. *De Stadtvoogt*, Cayang *geheten, liet deze brug stichten. Zy strekt tot de lengte van over de drie hondert en zestig roeden, en brete van een halve. Eer deze brug alhier gesticht was, voer men te scheep over de stroom. Dan dewijl'er jaer op jaer, door storm en onweer, zeer vele schepen met volk met al bleven, besloot* Cayang, *tot behoudenis van vele menschen, inzonderheid der zijnen, een brug te stichten. Maer ziende zulk een groot werk voor menschen handen onuitvoerbaer en den gront te diep, onder water, om daer op den grondvest te kunnen leggen, riep hy den geest der zee aen, met verzoek van den vloet der zee te willen intomen, en verkreeg* (zo men't gelove mag)*het. Na dat al de zeen gestilt waren, en de vloet een en twintig dagen opgehouden had, wierden eindelijk de grondvesten geleid, en veertig honderd duizend dukaten aen den opbou vertimmert.*

De derde Landstreke *Changcheufu*, d'allerzuidelijkste dezes Landschaps, paelt ten noord-ooste en ooste aen *Civencheufu*; ten ooste, zuid-ooste en zuide aen de zee; ten zuid-weste aen het Landschap van *Quantung*; ten weste, noord-weste en noorde aen *Tingcheufu*. *Grens-palen.*

Zy begrijpt tien Steden: *Changcheu*, d'Opperstadt, *Changpu*, *Lugnien*, *Nancing*, *Changtai*, *Changping*, *Pingho*, *Chaogang*, *Haicing*, *Ningyang*. *Steden.*

De naem van *Changcheu* is allereerst aen deze Opper-stadt en haer Landstreke, onder den Stam *Tang*, gegeven; na den stroom *Chang* aen wiens westerlijken oever zy gelegen is: en wierd dezelve toen slechts met de vryheid van kleine Stadt beschonken: de Stam *Juen* beschonk haer namaels met de waerdigheid van Opperstadt, en boude t'effens de kleine Stadt *Nancing*: waer uit de Jesuit *Martijn* besluit, dat toen al deze plaets door zeer vele schepen bezocht zy geworden, en het *Zerte* van *Paulus*, den Venetiaender, daer elders ontrent moet gelegen hebben. De Stadt *Changcheu* zelve is gelegen aen den westerlijken oever des strooms *Chang*. *Namen.*

Aen de zuidzijde, daer de revier ook de Stadt bespoelt, is een zeer prachtige brug, gansch van gehouwen steen, met zes en dertig zeer hoge en grote bogen. Zoo breed is deze brug, dat ter wederzijde, langs hene, kramers, winkels of huisjes staen, daer alle daegs merkt van allerlei dierbare in en uitlandsche koopwaren gehouden word; want uit de vermaerde koopstadt *Hiamuen* worden dezelve geduuriglijk derwaerds opgevoert.

De vierde Landstreke *Kienningfu*, een zeer groot en wijd-strekkend gewest, en noordelijkste dezes Landschaps, paelt ten noorde en noord-ooste aen het Landschap van *Chekiang*; ten ooste aen *Foningfu*; ten zuide aen *Focheufu* en *Jenpingfu*; ten weste aen *Xaouufu*; ten noord-weste en noorde aen het Landtschap van *Kiangsi*. *Grens-palen.*

Namen. Ook ſtond dit geweſt oulinx onder de Vorſten *Min*. De Stam *Tang* gaf den naem van *Kiencheu*: *Sung* den huidigen. In deze landſtreke leggen zeven Steden: *Kienning*, d'Opper-ſtad, *Kienyang*, *Cunggan*, *Puching*, *Chingho*, *Sungki* en *Xeuning*.

Steden.

De Stad *Kienning*, gelegen aen den ooſterlijken oever des ſtrooms *Min*, wijkt ſlechts in edelheid en waerdigheid, en niet in groote voor de Hooft-ſtad. De Jeſuit Martijn wil deze ſtad voor het *Quelingfu* van Markus den Venetiaender gehouden hebben.

In dezen laeſten Tartariſche oorlog heeft deze ſtad veel onheils uitgeſtaen: want na dat zy den Tarters af-gevallen was, wierdſe weer na een lang beleg verovert, en ganſch aen koolen geleid, t'ſeffens met verdelgen van al die in de ſtad gevonden wierden. De brand verſlond ook een zeer fraeie brugh, geſlagen over den ſnellen ſtroom *Min*. De Jukken, of pilaren waren zeer hoog, en alle van gehouwen ſteen: de reſt van hout. Boven wasze overdekt, en ter weder-zijde bezet met huizen en winkels. Dan zy heeft haren ouden luiſter weer bekomen, door het herbouwen. Over deze brug ſtaet aen den over-oever een zeer heerlijke Pagode.

De meeſte gebouwen, hoewel weer begonnen herbout te worden, wijken verre van hunnen ouden glans en cieraet af; niet tegenſtaende de Sineeſche ſteden, door den brand verſlonden, lichter herbout worden, dan de ſteden in Europe; naerdien zy meerendeels uit houte huizen beſtaen. By de ſtad *Kienyang* is een andere prachtige brugh, genoemt *Choking*, gantſch overdekt, en zoo lang, dat aen beide zijde over de drie en zeventigh winkels of kramen ſtaen.

De ſtad *Kienning* is een neering-rijke koop-ſtad: want al de waren, die den ſtroom op of af komen, moeten hier door. Wanneerze aen de ſtad *Pucing* gekomen zijn, wordenze uit de vaertuigen geloſt, en door dragers, aen bomen op de ſchouders, na ſeker dorp van de ſtad *Kiangxan*, genaemt *Pinghu*, over zeer hooge bergen en diepe dalen van drie dag-reizens gedragen. Op een zelfſte wijze wordenze van *Pinghu* na de ſtad *Puching* te ruch gevoert.

De ganſche weg, zoo veel door menſchen arbeid heeft konnen geſchieden, is ge-effent, en al de wegen met vierkante ſtenen beleid. Over al zijn bevolkingen en dorpen gemaekt, om de gaſten t'ontfangen.

De waren, te voore gewogen, worden den waerden bevolen, die de zelve door dragers, voor zekeren ontfangen loon, na andere plaetſen verſtuuren, daer de koopman die zonder eenige bezwaernis en op de grootſte trou ontfangt.

Is'er iets verloren, de waerd is gehouden alles goed te doen. Men vind hier, een ongeloofelijk ding, altijds ontrent de tien duizend dragers gereed ſtaen, die wachten na de waren t'ontfangen, en met dit over en weer-dragen, door deze hooge bergen, zich erneren. Van wegen dit overvoeren der waren heeft de ſtad *Puching* een tolhuis, daer nochtans zeer weinig betaelt word. Al d'ontfang komt tot herſtelling van de wegen en onderhoud der ſchip-brugh, gelegen aen de ooſt-zijde van *Puching*.

Grenzen. De vijfde Landſtreke *Jenpingfu*, gelegen in 't midden des Landſchaps, paelt ten ooſte aen de Hooft-landſtreke *Focheufu*; ten zuide en zuid weſte aen *Civencheufu* en *Kancheufu*; ten weſte en noorde aen *Tingcheufu*, *Xaouufu* en *Kienningfu*.

Namen. Koning *Cijn* noemde d'Opper-ſtad en hare landſtreke allereerſt *Jeuping*, de ſtam *Tang*, *Kiencheu*: *Sung*, *Nankien*; maer *Taiming* herſtelde den ouden naem van *Jenping*.

Steden. De landſtreke *Jenpingfu* begrijpt zeven ſteden: *Jenping*, d'Opper-ſtad, *Cianglo*, *Xa*, *Yeuki*, *Xunchang*, *Jungan*, *Tatien*.

De Opper-ſtad *Jenping* is gelegen aen den weſterlijken oever des ſtrooms *Min*: van waer zy allengs met hare gebouwen by de heuvelen en bergen opklimt, in een zonderling luſtig en cierlijk verſchiet voor de genen, die de zelve voorby varen. De

Stad

Stadt is wel de grootste niet, maer evenwel verrijkt met fraeie gebouwen. Deffelfs wallen overtreffen in hoogte de naby geleege hoogste bergen, die by na ontoegankelijk zijn van de buiten zijde : waer over de Stadt zeer sterk is, en, zoo te zeggen, de sleutel des ganschen Landschaps.

Aen d' oost-poorte leid zeker meir, gemaekt door twee stromen, de *Min* en *Si*.

Byna ieder huis ontfangt het water, door pijpen, uit 't gebergte, derwaerds geleid: welk naulix op eenige andere plaetsen in *Sina* te vinden is.

Neven de Stadt leid, in ieder stroom, de *Min* en *Si*, een schip-brug. Daer zijn drie fraeie tempels.

De Stadt *Xa* is gelegen aen den noordelijken oever des strooms *Taifu*; hoewel voorhene aen den zuiderlijken oever des zelven strooms; maer wierd uit bevel des Keizers gesloopt, en gansch onbewoont gelaten, ter oorzake in d' oude Stadt zeker zoon zijnen vader om 't leven gebragt had: want volgens de Sineesche wetten, wierd geoordeelt dat zulk een misdaet, zulk een groote straffe verdiende. Voor de Stadt leid een overdekte stene-brug, over den stroom, zonderling kunstig gebout: en ter wederzijde gerangt met vele winkels.

De zeste Landstreke *Tingcheufu*, de westelijkste dezes Landschaps, paelt oostwaerts aen *Jenpingfu* : ten zuid-ooste aen *Changcheufu*; ten zuide aen het Landschap van *Quantung*; ten weste aen dat van *Kiangsi*; ten noorde aen de landstreke *Xaouufu*.

Oulinx stont ook dit gewest onder de vorsten *Min*. Koning *Cyn* gaf den naem van *Sinlo* : de Stam *Tang* den huidigen : onder wien *Tincheufu* noch een kleine, en geen Opper-stadt was : maer de Stam *Taiming* beschonk haer met de waerdigheid van Opper-stadt.

Deze Landstreke bevangt acht Steden : *Tingcheu*, d' Opper-stadt, *Ninghoa*, *Xanghang*, *Vuping*, *Cinglieu*, *Lienching*, *Queihoa*, en *Jungting*.

Grens-palen. De zevende Landstreke *Hinghaofu*, een klein, doch vrucht-rijk gewest, paelt ten ooste en zuid-ooste aen de zee; ten zuide aen *Civencheufu*; ten weste aen *Jenpingfu*; ten noorde aen de landstreke der hooft-stad *Focheu*.

Namen. Koning *Sui* gaf den naem van *Putien* : de Stam *Sung* dien van *Hinghoa* : welk *opluikende bloem* bediet : naemaels noemde de zelfde Stam haer *Hingan*; maer door den Stam *Taiming* wierd d'oude naem van *Hinghoa* hersteld.

Steden. De landstreke *Hinghoafu* heeft slechts twee Steden : *Hinghoa*, d'Opper-stad, en *Sienlieu*, een kleine.

Doch is de gantsche landstreke zoo vol gehuchten en dorpen ; dat zy voor eene Stad kan gerekent worden.

Al de wegen zijn beleid met vierkante groote gehouwen stenen, tot de lengte van over de zestig stadien, en brete van eene roede.

De Stad *Hinghoa* zelf is zeer fraei en net bebout: pronkt met veele triumf-bogen en scharen van geleerde luiden en schrandre hersenen.

Aen den voet des bergs *Hocung*, zuid-oostwaerts van de Stad *Hinghoa*, leid een dorp, in luister en groote van gebouwen zoo goed als een groote Stad: doch heeft gene wallen, nochte tijtel en vryheid van Stad. Daer bevinden zich vele rijke en schrandere koopluiden, die door gansch *Sina* koophandel drijven.

Aen den oever des meirs *Chung*, gelegen aen den voet des bergs *Chinyven*, benoorden de Stad *Hinghoa*, staet een groot paleis opgerecht, met tien hoven. Zoo dikwils regen of onweer op handen is, word, zoo de Sinesen zeggen, in het zelve een geluid gelijk van een klok gehoort.

Grens-palen. De achtste Landstreke *Xaouufu* paelt ten ooste aen *Kienningfu*; ten zuide aen *Yenpingfu* en *Tincheufu* ; ten weste, noord-weste en noorde aen het Landschap van *Kiangsi*.

Steden. Deze landstreke telt vier Steden : *Xaouu*, d' Opper-stad, *Quangçe*, *Taining*, *Kienning*.

De

De Stadt *Xaouu*, d'allernoordelijkste dezes Landschaps, was oulinx een onedele plaets, onder de Vorsten van *Min*, en wierd aller-eerst onder den Stam *Tang* met wallen en Stads waerdigheid beschonken; maer heeft altijds den naem van *Xaouu* behouden. *Xaouu* is gelegen bewesten de stroom *Cu*, en word doorsneden met den vliet *Ciao*, die zijn water in den *Cu* stort, en in verscheide grachten door de Stad.

Naerdien deze landstreke op een vaste en voordelige plaetse gelegen is, en op de grensen van landstreken, derwaerds de doortocht bekommerlijk is, (waerom zy ook de sleutel des Wester-landschaps genoemt word) heeft zy eenige vestingen. Hoewel deze vestingen van de Steden niet verschillen; behalve alleenlijk dat zy krijgs-bezettingen in hebben.

Kleinste landstreke der stad Foning. De kleine Landstreke der Stad *Foning*, een wijd-strekkenden bergrijk gewest, en aller-oostelijkste dezes Landschaps, paelt ten ooste en zuidooste aen de zee; ten zuid- en zuidweste aen *Focheufu*; ten weste aen *Kiennunfu*; ten noorde aen het Landschap van *Chekiang*.

Zy bevangt drie Steden: *Foning*, *Fogan* en *Ningte*.

De wegen, door 't gebergte, zijn zeer rou, en naulix begankelijk, inzonderheid na 't noorde en zuidooste.

De Stad *Foning* zelf is een schoone en groote Stad, gelegen na by zee, tot groot voordeel en gewin der zelve. Daer is een helden tempel.

Aen de noordzijde der Stad *Xaouu*, leid over den vlied *Cuyun* een prachtige brug, lang drie en zestig roeden, byna van een zelve fatsoen met de voorige. Ook zijn'er twee zeer fraeie kerken.

Krijgs-vestingen. Verscheide krijgs-vestingen heeft het Landschap van *Fokien*, inzonderheid aen den zeekant, tegen 's vyands invallen ter zee.

De voornaemste, eertijds by de Sinesen, voor den inval der Tarters gesticht, zijn twee, *Ganhai* en *Hiamuen*.

De krijgs-vesting *Ganhai* heeft een bequame haven en veilige ree voor schepen. Zy leid aen zekere vliet, *Han*, die dikwiis door den vloed der zee te ruch dijst. Aen d'oostzijde der Stad is een zeer prachtige brugge, lang twee honderd en vijftig schreden: is gansch van zwarten steen gebouwt, en rust op vele boogen.

De krijgs-stad *Hiamuen* is gelegen op een eiland, nood-west-waerds van het eiland *Quemuy*. Beide deze krijgssteden overtreffen in luister van gebouwen, volkrijkheid en koop-handel niet weinig groote Steden: want van daer worden door gansch Indiën de koop-waren vervoert, en derwaerds andere uitheemsche ingesleept.

Eenige jaren geleden, bezat de vermaerde zee-rover *Iquon* anders *Koxinga*, zeer bekent by de Hollanders, Portugesen en Spanjaerts, beide deze krijgs steden. Magtig was dees ter zee, en had dikwils een vloot van drie duizend groote Sineese Jonken by een.

D'andere krijgs-vestingen, tot beveiling der zee, zijn *Pumuen*, *Foning*, *Tinghai*, *Muihoa*, *Xe*, *Haikeu*, *Vangan*, *Chungxe*, *Tungxan*, *Hivenchung*, *Jungting*.

Ontrent des jaers zestien honderd twee en zestig heeft de Tartersche Keizer, de bezitter des Rijks van *Sina*, aen den zeekant, tegen het invallen der afgevalle Sinesen, *Koxingas* aenhang, vesting by vesting doen bouwen, en al de vaste Steden aen dien oort sloopen, om hen den toevoer, door hunne gunstelingen, te verhinderen.

Einde des vervolgs van de tweede Bezending.

DER-

DERDE GEZANDSCHAP AEN DEN KEIZER van SINA, *of* TAISING *EN* OOST-TARTARYEN;

Onder beleit van den E. Heer

PIETER VAN HOORN:

Behelzende

Deſſelfs voornaemſte voorvallen, op de op en afreize, door de Landſchappen *Fokien*, *Chekiang*, *Xantung*, *Nanking*, *Peking*, en aen het Keizerlijk Tartariſch Hof.

Afgezonden van Batavia, door de Hooge Regeering, des Jaers zeſtienhondert zes en zeſtig, den derden van Zomermaend: daer weder op gekeert des Jaers zeſtien hondert acht en zeſtig, in Loumaend.

Getrokken uit de gehoude dagh-aentekeningen,

Door

Dr. O. DAPPER.

t'AMSTERDAM,

JACOB VAN MEURS, op de Keiſers-gracht, in de Stadt Meurs. *Anno* 1670

DERDE GEZANDSCHAP AEN DEN KEIZER VAN SINA, OF TAISING.

W At moeite, koste en naerstigheit, sedert eenige jaren, van tijt tot tijt by verscheide middelen door d'E. Kompanjie en Hoge Regering in *Indiën*, tot het bekomen van den lang gewenschten Sinesen handel, is aengewent, zou onnodig zijn alhier in 't brede t'ontfouwen; aengezien men zulx, onder ander, overvloedelijk kan beoogen uit de voorige Gezantschappen, onder beleit van *Pieter de Goyer* en *Jakob de Keizer*, gedaen des jaers festien hondert vijf en zes en vijftig: desgelijx uit die van *Balthazer Bort*, *Jan van Kampen* en *Konstantijn Nobel*, op 't jaer zestien hondert twee en zestig.

Dan na lang uitstel, veel overlegs, en ernstig overdenken, wiert eindelijk weder op den acht en twintigsten van Bloeimaent, des jaers zestien hondert zes en zestig, by raetslot van de Heeren Generael en Raden van *Indiën*, vast gestelt een aenzienelijken Ambassadeur met genoechzame geschenken na het Tartarische Hof aen den Groten Keizer van *Sina* en *Oost-Tartarye* af te zenden, ten einde daer door eenmael tot den lang verwachten vryen handel in het gansch Rijk van *Sina* te mogen geraken.

Hier toe dan wiert genoemt en ook verkozen de E. Heer *Pieter van Hoorn*, buiten gewonelijke Raet en algemein Ontfanger van *Indiën*, in gevolg van zijn bevel-brief, op den derden van Hoi-maent des zelven jaers daer toe verleent en gemaghtigt.

Konstantijn Nobel wiert daer by gevoegt voor eersten Raet van het Gezantschap en Hooft van den handel in *Hokſieu* of *Focheu*, de Hooftstadt des Landschaps van *Fokien*. Dees had ook d'opreize naer *Peking*, buiten merkelijke reden, in hoedanigheit voornoemt by te wonen, en by aflijven van den Ambassadeur in den last te volgen en voorts volvoeren, ten meesten dienste der E. Kompanjie.

Wijders, wiert dit Gezantschap door d'E. Heer Generael en Raden van *Indiën* geschikt en geregelt in volgender voegen:

De Heer Pieter van Hoorn.
Konstantijn Nobel, eerste Raet des Gezantschaps en Hooft over den handel.
Joannes Putmans, onderkoopman en Schenkaedje-meester.
Johan van der Does, Sekritaris.
Gijsbert Ruwenoort, Hof en lijftochtmeester.

Zes Edelluiden.

Banning.
Ruysser.
Berkman.
Van Alteren.
Frents.
Van Doorn.
Een Heelmeester.
Zes lijfwachten.
Twee trompetters.
Een kok.

Geduurende d'opreize naer *Peking*, zouden andere, als *David Harthouwer*, *Kornelis Bartelsz.* en *Maurits*, beden in *Hokſieu* alles bezorgen.

Op den derden van Zomer-maent voornoemt geschiede de volmachting op het Jacht *Vlaerdingen*, door de navolgende Heeren:

De E. Generael Joan Maetzuiker.
Karel Hertzink, algemein Bewinthebber.
Niklaes Verburg. }
Laurens Pit. } *Gewoonelijke Raden van Indiën.*
Mattheus van der Broek. }
Joan Thysz. } *Buiten gewoonlijke*
Joan van Dam. } *Raden van Indiën.*

Na het afnemen van een vriendelijk bescheid, voeren de Heeren voornoemt weder aen land.

Een vloot van vijf kielen, geladen met Geschenken en koopwaren, en bemant en gewapent met krijgs-behoeften en volk, was vervaerdigt om den Ambassadeur en zijn gevolg van *Batavia* over zee, na de kuste van *Sina* over te voeren; als,

Vlaerdingen,	Gevoert by Schipper,	*Jan vander Werf.*
Alfen,		*Jan Naelhout.*
Konstance.		*Jan Hendriksz.*
Verguldе Tiger,		*Hendrik Bommer.*
Jacht Blyswijk,		*Pieter Jansz.*

Verscheide Sinezen begaven zich ook op de Vloot, om na *Sina*, hun Vaderland, over te steken; dié voor eenige jaren van daer vertrokken waren, en sedert op *Batavia* zich op-gehouden hadden.

Den vierden, des Zondaghs uchtens, raekte de Vloot onder zeil, en, ontrent de Eilanden afgezakt, wachte na de gerede penningen en Fakturen, welke ontrent ten zeven uuren door den uitrust-meester *Simon de Danser* wierden aen boort gebragt. Derhalven lichte de Vloot weder anker; liep wat om de oost, tusschen de Eilanden *Edam* en *Alkmaer* door, om des te beter van d'oostelijke *Mouson*, of storm-zaisoen te kunnen gedient, worden (doch ten tegendeele keerde de wind des namiddags nae 't westen) laveerde over en weer, en kreegh ten zeven uuren de wind zuid-westelijk. De koers wiert noordwaerts aengestelt.

Den vijfden des morgens met den dagh, wiert de *Zuider Wachter* gezien in 't westen, ontrent drie mijlen van haer.

Den zesten wiert de brede Raed van de Schepen *Vlaerdingen*, *Alfen*, *Konstance*, *Vergulde Tiger* en *Blyswijk* voor de eerste mael by den ander geroepen, en, na genomen zitting, volgens orde van hun E. op *Batavia*, in Raden, der vergadering door den E. Heer Ambassadeur voorgedragen het voornemen en ooghmerk van hunne E. op *Batavia* te wezen, de reize met deze bezending, schepen en ladingh rechtelijk naer *Hoksieu* op 't spoedigste te bevorderen: desgelijx, zoo veel mogelijk waere, daer gelijkelijk met de Vloot aen te landen.

Ten dien einde had ook d'Ambassadeur een zein of teken-brief ontworpen, die by de vergadering, na voorgelezen te zijn, eenparelijk voor goet gekeurt, en, na eenig overleg, daer by-gevoeght wiert: dat by scheiding van Vloot, door onweer, haer vergader-plaets in de Baey van *Sothia* of *Goede Fortuin* zou wezen, om aldaer den ander naer tijds gelegentheit te verwachten: desgelijx het stellen van noodige orde op het schaffen.

Des Donderdaegs 's morgens, den zevenden, zagen zy het land van *Banka* in 't noorde; quamen des avonds met zonnen ondergang in de Straet van *Banka*.

Den achtsten, 's morgens, met aenbreken van den dagh, hadden de tweede hoek van het Eiland *Sumatra* van hen. Het Jacht de *Konstance* raekte aldaer in de modder vast; doch quam, wanneer de vloed begon te gaen, weer los; hoewel met geene kleine moeite.

Den tienden des morgens met den dagh, hadden den Bergh *Monapin* in 't oost zuid-ooste, en des avonds de *Zeven Eilanden* op zy.

Den elfden, des Zondags 's morgens, peilden *Pulo* of Eiland *Taya* in 't westen van zich: des avonts met zonnen ondergang *Pulo Lingen*, de oost-hoek van *Pulo Lingen* in 't zuidweste,

weste, en de *Dominees Eilanden* in 't west-noord-weste.

Peilden 's morgens den twaelfden *Pulo Panjang*, leggende op de zuider hoek van de Straet *Sunkapura*, in 't west-noort-weste, drie mijlen en een halve van zich: hadden, des avonts, den Bergh *Bintang* op zijde, elf of twaelf mijlen van zich.

Den dertienden, in 't laest van de honde wacht, zagen *Pulo Aura* in 't west ten noorde vijf mijle van zich: quamen ontrent negen uuren voor het zelve op vijf en twintig vadem santgront ten anker, een halve mijle ongeveer buiten de wal. D'Ambassadeur deed den breden Raet, door het laten waien van de witte vlagh, aen boort roepen, en den schippers bevelen en belasten, zoo dra moghelijk, zich van water, branthout en nodige ververschinge te voorzien, om de reize, zoo dra klaer waeren, te spoedigen.

Den veertienden, na den middag, wiert tot het weer zeil gaen gereetschap gemaekt. De wint zuidelijk.

D'Ambassadeur schreef over *Malakka* een briefje aen hun Edele op *Batavia*, van inhoud: *hoe zy, na zy een vriendelijk afscheit van elkandre genomen hadden, des anderen daegs de dertien kisten gelt wel hadden ontfangen, en met goede voorspoet op den dertienden dezer voor* Pulo Auro *alle behouden aengekomen waren: verhoopten (na dat zy zich van versch water als anderzints zoude voorzien hebben) des anderen daegs de reize naer* Hoksieu *te spoedigen. Dat de vergader-plaets, op dat de schepen, zoo veel moghelijk, in* Hoksieu *te gelijk hadden aen te landen, in de Bay van* Sothia *bestemt was.* &c.

Ook verwittighde d'Ambassadeur by brieve den Opper-bevelhebber en Raet op *Malakka* het voornemen dezes Gezantschaps, toestant en wedervaren tot dus verre.

Tegens vrydag, den twalefden dezer, wiert een bede-dag door den Ambassadeur en zijnen Raet uitgeschreven: waer in een ieder belast wiert zich dien dag van alle nodelozen arbeit, en inzonderheit van alle misbruiken t'onthouden, op pene van straffe na goetdunken. Aen ieder Schipper wiert een ter hant gestelt, om des volgenden daeghs in ieder schip hun volk voor te laten lezen, met bevel het zelve, zoo veel mogelijk waere, t'onderhouden en goede voorgangers te zijn, ten einde eenmael de E. Kompanjie door Gods genade tot haer oogwit moghte geraken.

Tegens den avont raekten zy weder voor *Pulo Aura* onder zeil, met een zuidelijke wint en moie koelte: hadden des morgens met den dagh *Pulo Tumao* in 't zuit-weste zes mijl van zich.

Den zestienden wiert de bede-dag gehouden.

Den zeventienden viel niet merkwaerdig voor.

Den twintigsten, met den dag zagen de kust van *Siampa*, en hadden den berg *Songuis Jages* in 't noort-west ten weste negen of tien mijlen van zich. Ontrent acht uuren zagen een zeil recht voor uit, zonder te weten, of het een schip of Jonk was. Des middags hadden de zant-duinen in 't noort-noort-weste drie mijlen en een halve van zich: waeren het zeil vry genadert, en zagen toen dat het een schip was, en voor de Fluit *Kattenburg* aen. Doch alzoo de Fluit *Alphen* zeer af deinsde, liet d'Ambassadeur de Mars-zeils lopen, en de schoverzeils op gijden, om hem in te wachten; zulx 't zeil weder uit het gezicht raekte. Hadden des avonts den slag van Akersloots droogte, hielden der halve een weinig oostelijk af: kregen toen weder dieper water van vijftien, en zestien vadem.

Den een en twintigsten met den dagh, hadden de Kaep *Avarelles Valzo* in 't noorde ten westen van zich, liepen zoo langs de wal met goeden voorspoet: zagen weder ontrent acht uuren een zeil, met vermoeden van het zelfste te zijn, dat zy des vorigen daegs gezien hadden: quamen des avonts daer by, en bevonden 't zelve de Fluit *Kattenburg* te wezen, geschikt uit *Siam* na *Japan*. Hadden des avonts de Kaep *Avarelles* in 't noorde, tien of twaelf mijlen van

 zich,

zich, en peilden ook den ronden holm in 't Weſte.

Den twee en twintigſten hadden de Kaep *Avarelles* in 't noorde ten weſte, zeven of acht mijlen van zich, met ſtilte.

D'opper-ſtierman en Boekhouder van de Fluit *Kattenburg* (vermids de Schipper ziek was) quamen aen boort des Ambaſſadeurs, en zeggen: hoe zy den vierden dezer uit *Siam* waren gezeilt, en alles op hun vertrek aldaer noch wel ſtond: ook hunne lading tot vernoegen ten vollen hadden bekomen.

D'Ambaſſadeur ſchreef by deze gelegentheid een briefje aen *Willem Volkertſz.*, Opperhooft in *Japan*, met bekentmaking van d'aengenomen reize naer *Peking*. Na dien bekomen te hebben, vertrokken de Boekhouder en Opper-ſtierman weer van boort, en vervorderden hunne reize.

Den drie en twintighſten hadden met zonnen opgang de Kaep *Averellas* in 't weſt ten noorde, met ſtilte; doch de Fluit *Kattenburg*, een kanonſcheut nader aen de wal, aldaer een friſſe koelte, met de welke hy uit het gezicht raekte. De vloot des Ambaſſadeurs bleef noch in de kalmte leggen, tot 's namiddags: kreegh toen de wint zuidelijk, braemzeils koelte: des avonds een ſtijve koelte uit den weſte: had *Pulo Kamoir de Terra* in 't zuid weſte, vijf mijl van haer: de wind zuid weſt met moie koelte: des naemiddaghs de Bay *Chinzieu* op zijde.

Den vijf en twintigſten 's morgens met zonnen opgangh, hadden *Pulo Kantaon* in 't Noord-weſte vijf mijl, met ſtilte: des avonts in 't Weſt ten Noorde vier mijlen van zich.

Des morgens, den zeven en twintigſten, wiert *Pulo Kantaon* noch in 't Zuid-weſte zes mijlen van de vloot gezien, en *Pulo Chiapelle Valzo*, in 't Weſt ten Noorde.

Des anderen daeghs, na den middagh, wierden twee Jonken in 't weſte gezien; doch raekten weder uit het gezicht: den acht en twintigſten het eiland *Ainan* in 't Weſt Noordweſte, zeven mijlen van de Vloot, op negentigh vadem fijn zwarte zantgrond. Toen wiert de koers Noord ten ooſte aengeleid: des anderen daegs was een doorgaende zuidelijke wint.

Den dertigſten 's morgens wierpen gront op zes en zeſtigh vadem, waesachtig: zagen des avonds een zeil achter uit, zoo verre als van de Kampanje zien konden; doch onbekent.

Des morgens den een en dertigſten wiert het zeil noch van de ſtengh gezien.

Den eerſten van Oogſt-maent, des avonts met zonnen ondergangh zagen de kuſt van *Sina*; maer konden, door de veerte en duizigheid des luchts, geen kenniſſe van 't land krijgen: peilden een berghje in 't Noord Noord-weſte, op de diepte van vier en twintig vadem.

Den tweeden, des morgens, was 't heel miſtigh: zagen, vermits een blinkje op quam, een Jonk op zijde: ook het lant; doch zonder kennis van 't zelve te hebben; op de diepte van vier en twintig vadem: hadden des namiddaghs d'eilanden van *Lamoa* op zijde, vier mijlen van zich.

Den derden was 't noch al miſtig: hadden des avonds het eilant *Quemuy* op zijde, op vijf mijlen: den vierden des morgens, d'eilanden van *Auko* in 't Noord Noord-ooſte, op twee mijl, en diepte van vijf en twintigh vadem: ontrent tien uuren d'eilanden van *Namzit*: quamen des avonds (alzoo by nacht niet voort dorſten zeilen) ten anker, in 't gezicht van de *Krokodils eilanden* en *Zandduinen*.

Den vijfden des morgens met den dagh, lichten het anker, en gingen onder zeil. De Raed wiert, mits het laeten waeien der witte vlagge, aen boort geroepen. Door den Heer Ambaſſadeur wiert voor-gehouden, en den Raed in bedenken gegeven, hoe dat (Gode waere gedankt) nu gelukkelijk dus verre ontrent de *Zantduinen* gelijkelijk aengekomen waeren, of niet, onaengezien het beſluit van den zeſten van Zomermaent, van met de Vloot, by ſcheiding, in de

Bay van *Sothia* hun vergader-plaets te nemen, of het ten dienste vande Kompanjie vereischte (in gevalle het zonder zwarigheit kon geschieden,) den koers gelijkelijk na de Nederlandsche haven stellen, alzoo de schepen daer veiliger als in *Sothia* zouden leggen. Dan dewijl de Schippers van *Alphen* en de *Tiger*, desgelijx d'Opperstierman van de *Konstanze*, by ziekte des Schippers, zwarigheit maekten, uit oorzake van d'onmaniertheit dezer drie schepen, zoo wiert, om alle gevaer en zwarigheit voor te komen, goet gevonden dezelve haeren koers na de Bay van *Sothia* zouden stellen; en de schepen *Vlaerdingen* en *Blyswijk*, vermits haere goede maniertheit en bequaemheit, naer de Nederlantsche haven.

Insgelijx wiert door den Ambassadeur de Sekretaris *Van der Does* belast aen al de schepen te varen, en aldaer uit zijnen last een plakaet den Bevelhebbers en bootgezellen voor te lezen: waer by hy deed verbieden: niemant, wie het ook zoude mogen wezen, tot Sinesen toe, zich zonder verlof van den Ambassadeur aen lant zoude begeven, of goederen overbrengen, op verbeurte van twee hondert rijxdaelders.

Tegen den middag wierden verscheide Jonken en Koyangs gezien uit de Nederlantsche haven komen, die d'onzen eens quamen bezichtigen.

Door de dwarrelwinden kon *Vlaerdingen* niet boven de *Piramiden* (twee klippen, alzoo om haere gestalte genoemt) zeilen; maer verviel dicht by de zelve ten anker. Aldaer quam een Tarter in een klein vaertuig aen boort des Ambassadeurs, die zeide van den Stedehouder van *Minjazeen, Minglazen*, gezonden te zijn, om te vernemen: wat volk en schepen zy waeren: ook waer van daen zy quamen, en wat personen van aenzien op de schepen waeren. Daer op hem na behoren geantwoort wiert: en vertrok dees Tarter weer van boort om verslag te doen, die ook verhaelde het overlijden van den Velt-overste *Lipoui*.

Den zesten, des morgens, lagen zy noch voor anker, na den vloet te wachten, om in de Neerlantsche haven te drijven. Ook quam aldaer een Tarters vaertuig aen boort met den derden perzoon van *Minglanzen*, en vragen uit des Stedehouders naem: wat schepen het waeren? waer van daen? en of daer een Ambassadeur, om den Keizer te begroeten, mede gekomen was? insgelijx of geschenken mede braghten? Waer op hem na vereisch der zake door den Ambassadeur in antwoort wiert gedient: ook gezeit dat van zins waeren den Hofmeester *Ruwenoort*, nessens den tolk *de Hase*, naer *Hoksieu* te zenden, met brieven aen den onder-koning *Singlamong*; nieuwen Velt-overste, die uit *Peking*, in plaets van den overleden *Lipou*, was gekomen; en aen den *Konbon* of Stadhouder. Hier toe bood de Mandarijn zijnen dienst aen, om ons volk in *Hokfieu* te brengen, met te zeggen, daer toe van den Stedehouder gezonden te zijn.

Na bedankingh voor sijne moeite door den Ambassadeur voer hy weder nessens den Hofmeester *Ruwenoort* en den tolk *de Hase*, naer het boort van *Blyswijk*, daer dees brief in 't Sineesch vertaelt wiert. De zin was: hoe dees brief hen lieden door den Heer Ambassadeur wiert toegezonden, die hen daer mede de komste van vijf schepen bekent maekte, en een inlading van verscheide koopmanschappen en schenkaedje goederen voor den Keizer en hare Hoogheden, den onder-koning, Veltoverste, en *Konbon*, of Stadhouder, in dezelve: desgelijx zijn vertrek, in 't begin der verleeden maent van *Batavia*, nessens den Koopman *Konstantijn Nobel*, en behoude aenkomste van hen alle in 't begin van deze nieuwe Maen, voor de Reviere van *Hokfieu*.

Hare Hoogheden wierden verzocht toe te laten hunnen koopman *Nobel* met den eersten boven in *Hokfieu* te mogen komen, om hare Hoogheden van wegen den Ambassadeur te groeten, en hen zijn vorder voornemen bekent te maken.

Des

Des middags quam d'Ambassadeur in de Nederlantsche haven behouden ten anker, met beide de schepen, *Vlaerdingen* en *Blyswijk*: en kreeg den Opperstierman van *den Tiger* met de boot aen boort, die een briefje bragt van *Hendrik Bommer*, Schipper op *den Tiger*, aen den Ambassadeur. Dit luide: *dat d'Opperstierman, brenger des briefs, weinigh zwarigheit (alzoo tot verscheide malen in de Neerlantsche haven was geweest) maekte, om met het schip* de Tiger *daer binnen te lopen: dies hy daer toe orde verzocht, alzoo het schip daer veiliger als in de Bay van* Sothia *lag.*

Hy had, gaf d'Ambassadeur hem daer op ten antwoort, zich te schikken na het besluit, op den vijfden dezer beraemt,(en het afschrift ging daer neven)en voor eerst zijnen koers naer de Bay van *Sothia* te stellen, en aldaer, tot dat tyding van boven zou gekomen zijn, naerder ordre verwachten: als nodig, zijns oordeels, ten dienste van de Kompanjie.

Ook schreef d'Ambassadeur een briefje aen den Schipper op de Fluit *Alfen*: hoe hy met hun twee schepen, na eenige stribbeling in de Nederlantsche haven was aengekomen, en hem het gezag over de schepen *Konstance* en *Tiger*, tot nader ordre,opdroeg,om alles in de Bay *Sothia* te doen, 't geen ten dienste van de Kompanjie vereischte. Mede verscheen aen boort des Ambassadeurs, de Gezaghebber der krijgs-oorlogs-jonken, die aldaer in de Neerlantsche haven geankert lagen, verwellekoomende den zelven. Waer voor d'Ambassadeur hem bedankte. Na het aenhoren van eenig gespel op speeltuigen (want verscheide speeltuigen waren by d'onze mede genomen)en onthael,voer de Gezaghebber weer van boort na zijne Jonk.

By den Ambassadeur in acht genomen, hoe het inkomen van het gat der *Hokſieuſe* Reviere niet zonder eenig gevaer te volbrengen was, ter oorzake van de vervaerlijke klippen, *de Piramides* genoemt: (alwaer ontrent gekomen, de wint in *'t Zuider Mouson*, door het tegen over gelegen gebergte, zeer veranderlijk, dan nu, dan zoo waeit, dat de schepen dikwils, al over staeg zijnde, weder over vallen, gelijk den Ambassadeur met 't Jacht *Vlaerdinge* was wedervaren, en door de dwarrel-winden by na tegen de klippen aengeraekt,) zoo belaste hy, om den zekersten weg te weten, de schippers en stuurluiden in dit stuk daer over hun goetdunken in geschrifte, by eerste gelegentheid, te geven, ten einde d'andere schepen zich daer na in tijd en wijle mogten schikken.

Den zevenden, tegens den middagh, quamen drie Mandarijns aen boort, met aenzeggen, van den nieuwen Velt-overste *Siangpoui* gezonden te zijn, om te vernemen, hoe veel schepen en volk gekomen waeren. Insgelijx wat schenkaedje-goederen zy medebragten: de meenigte der zelver: uit wiens last de Heer Ambassadeur quam: en hoe veel volks mede naer boven ging.

Niet geraden vond d'Ambassadeur hen van alles grondigh t'onderrichten, om dat de hofmeester en tolk nogh niet uit *Hokſieu* waeren aengekomen: ook niet wiste, wat tijdinge zy zouden brengen. Dies hy den Mandarijn voornoemt ten antwoord gaf: met vijf schepen aldaer aengekomen te zijn: daer van drie in de Bay van *Sothia*, en twee in de Nederlandsche haven lagen: dat vier hondert Hollanders op deze schepen waeren; maer de hoedanigheid en meenigte der schenkaedje goederen zoo aenstonts niet kon opgeven; alzoo 't zelve eerst by den anderen moest zoeken, en dan in 't Sineesch laten vertalen.

Als ook dat hen als noch het getal van de mede opgaende perzoonen niet konde opgeven. Maer geliefden zy tot morgen te wachten, (binnen welken tijd hy verhoopte de hofmeester en tolk weder afgekomen zouden wezen) hen als dan 't zelve zou opgeven. Ook vraeghden de Mandarijns, of 'er meerder schepen in eenige andere havens op de Sineesche kust waeren aengekomen: daer op hen van neen geantwoord wiert. Vraegden voorts, uit wiens last de

Heer Ambassadeur aldaer gekomen was. Daer op hem na behoren geantwoort wiert. Daer wiert ook den Ambassadeur een briefje van den Minjazeensen Stedehouder ter hant gestelt, in 't Sineesch; met inhout van alleenlijk een groet aen den zelven.

D' Ambassadeur liet hem met een briefje van plichtpleging weder antwoort weten en groeten. Hier op waeren de Mandarijns, (die door den tolk, zoo beleeft warenze! een schenkaedje lieten eischen; doch niet bequamen,) weder weg gevaren, zeggende op morgen iemant uit hunnen naem, om de meenigte en hoedanigheit der schenkaedjen te weten, zenden zouden.

Door *Nobel* wiert d' Ambassadeur verwittigt, hoe een Mandarijn, die het oppergezag over d' aldaer leggende Jonken voerde, ter loop des voorigen daegs had verstaen, dat de Keizer genegen was aen de Kompanjie d' eilanden *Ey* en *Quemuy* te geven, tot een handel-plaets voor de Tartaren en Hollanders: welk dees Mandarijn, zonder in 't minste daer van gesproken of na gevraeght wiert, uit zich zelf had verhaelt.

Den achtsten, kort na den middag, verschenen weder aen boort de Hofmeester *Ruwenoort* en de tolk *De Hase*: overleverden een schriftelijk verslag, van inhout: hoe dat zy in de Stad *Hokfieu* geweest en des Heeren Ambassadeurs brieven aen de Bestierders aldaer overhandigt hadden. De Veltheer, voor wien zy eerst ter gehoor gebragt wierden, had, na het lezen des briefs, hen verscheide vragen voor gehouden: namelijk, waerom zy aldaer gekomen waeren? of iets op het eilant *Formosa* wilden ondernemen? wat getal van schepen en volk zy mede bragten? Insgelijx wat luiden van aenzien met de schepen gekomen waeren? Waer op zy geantwoort hadden. Dat hunne gebiedende Heeren alleenlijk een aenzienelijken persoon, als Ambassadeur, om den Keizer in *Peking* te gaen begroeten, met deze bodems hadden gezonden; doch niet om aldaer of op *Formosa* iet vyantlijx t' ondernemen. Ook vroeg de Veltheer: of zy brieven aen den Koning en *Konbon* hadden: daer zy van ja op geantwoort hadden. Hier op had dan zijne Hoogheit zich datelijk ten huize van den Koning vervoegt, latende hen zoo lang in zijn Hof wachten, ter tijt zeker Mandarijn hen quam roepen, om op het Hof by den Koning te komen. Aldaer zy aenstonts ter gehoor wierden gebragt, daer zy den Veltheer en *Konbon* mede vonden zitten. Zy hadden, na eenige eerbewijzing, des Konings brief aen zijne Majesteit overgelevert. De Koning deed aen hen de zelfste vragen, die de Veltheer gevraegt had: daer op zy hem ook 't zelve antwoort, als aen den Veltheer, hadden gegeven. Eindelijk had zijne Majesteit gevraegt na 's Keizers schenkaedje: daer zy op hadden geantwoort niet van te weten. Zijne Majesteit vroeg mede na *Hogenhoek*, *Meier*, *Symons* en *Pedel*, of die mede gekomen waeren: desgelijx mede na *Balthasar Bort* en *Nobel*, en diergelijke vragen meer. Daer op by hen na de waerheit geantwoort wiert. Alzoo bequamen zy afscheit, en leverden alleenlijk des *Konbons* brief aen eenen van zijne hovelingen over, om door den zelven aen hem behandigt te worden. Dies vervoegden zy zich weer ten Hove van den Veltheer, die hen des middags ter maeltijt had genodigt. De Veltheer, onder andere tafel-reden, zeide verstaen te hebben, d' onzen met elf schepen voor het lant waeren. Waer op zy ten antwoort dienden: zulx niet waer te zijn; alzoo de Heer Ambassadeur niet meer, als met vijf schepen aldaer was gekomen: waer van twee in de Neerlantsche haven, en drie onder *Tinhay* lagen: dat geen ander voornemen hadden, als om den Keizer te gaen begroeten, naer uitwijsen der brieven. Zy hadden verlof verzocht, om den *Konbon* mede eens te gaen begroeten, dat zijne Hoogheit hen toestont. Aldaer gekomen, vraegden na behoorlijke groetenis aen hem: of hy de brieven al had ontfangen: daer hy hen van ja op geantwoort en den inhout wel verstaen had. Hy toonde

zich zeer verblijt over de komste des Ambassadeurs, doch versocht, d'onzen hem by den Ambassadeur zouden ontschuldigen: dat door zijne beletselen voor dien tijt niet konde schryven, met bevel van den Ambassadeur en *Nobel* hartelijk te groeten.

Gaende van daer weder na den Veltheer, hadden sy versocht aen hem om verlof van te vertreken. Dees liet hen wat wachten, onder voorgeven van aen den Ambassadeur te willen schryven; doch kregen daer na orde, om zonder brieven te vertrekken, en dat Mandarijns met hen zouden gaen. Derhalven namen zy affcheidt, en wierden in een groote Jonk gebraght, tot dat d'eb begon te gaen, en stapten toen over in een ander vaertuigh: waer mede zy des avonds ten zeven uuren waeren vertrokken. Onderwegen waeren hen door de Mandarijn twee brieven vertoont, die sy zeiden aen den Ambassadeur hoorden.

Des middernachts waeren zy voor de vesting *Minjazeen* ten anker gekomen: alwaer zy tot des morgens ten zeven uuren bleven leggen, om de brieven, die de Mandarijns gezeit hadden aen den Ambassadeur te hooren, aldaer te bestellen. Zy verzochten, dat de Mandarijns aen den Stedehouder om een vaertuigh tot hunne verdere afreize wilden verzoeken; 't welk zy beloofden te doen. Tusschen *Minjazeen* en de schepen, zy de Mandarijns andermael na des Heeren Ambassadeurs brieven vroegen: waer op zy antwoorden die aen *Minjazeen* te hebben gelaten, en zy als expresse gezanten, om den Ambassadeur te bewellekomen, waeren afgezonden, &c.

Den negenden vertrok *Nobel*, nefsens *Harthouwer*, de Sekritaris *Van der Does* en de Mandarijns, des voorigen daegs afgekomen, met een Speeljonk, ten dien einde daer toe afgekomen, naer *Hokfieu*. Zy waren verzien met zeker bericht-schrift, om zich in tijt en wijlen daer van te dienen.

Voor den Minjazeensen Stedehouder wiert ten zelven dage d'onderstaende schenkaedje ontworpen: als,

Een paer pistolen.
Vier fijne Mourisen.
Een klein Alkatijf.
Twee houwer-klingen.
Twee paer groot Zandelhout.

Dan alzoo deze goederen niet voor de hant waeren, wiert hem het ontwerp alleenlijk overgelevert, om hem de zelve, zoo dra men daer by kon komen, ter hant te stellen.

Zoo als de Mandarijns voornoemt met *Nobel* en *Harthouwer* aen boort des Ambassadeurs waeren gekomen, om affcheit van den Ambassadeur te nemen, verhaelde *Nobel*, hoe de Mandarijns niet wilden toestaen, dat de boot weer na boven zoude gaen, om eenige voorraet en benodigheden voor de schepen te koopen en te brengen. Hier op liet d'Ambassadeur door den tolk *De Hase* hen wat ernstelijk afvragen, of zy zulken last van hunne Meesters hadden: en het dan zeer wel zoude wezen. Maer zy Mandarijns hadden zich te wachten, van den onzen iet voor te leggen, daer van zy niet gelast waeren: of d'Ambassadeur zou daer over aen den Koning en Veltheer moeten klagen.

Daer op zy na eenig onderling gesprek weer wat beter koop gaven, en toestonden de boot voor eerst mede tot *Minjazeen* zou konnen gaen; met beloften van den onzen niet buiten last van hunne Meesters te zullen vergen. Hier op dan, na onthael met eenige glazen Spaenschen wijn, vertrokken zy te zamen. *Nobel* nam mede de brieven van hun Ed. op *Batavia* aen de drie Bestierders van *Hokfieu*: beneven een lijste van de koopmanschappen en geschenken, in de vijf schepen geladen, om zich daer van in tijt en wijle te dienen.

Ook was ten zelven dage door den Ambassadeur aen *Nobel*, *Harthouwer* en den Sekritaris, op hun vertrek na *Hokfieu*, andermael het schrijven van den Schipper *Bommer* voorgehouden: hoe dat dees door naeder onderrechtinge van desselfs

ftierman moet hadde van met het fchip *de Tiger* binnen de Neerlantfche haven te komen. Dies d' Ambaffadeur hun goetdunken in dit ftuk afvraegde: en of niet raetzaem was, het goetdunken van al de Schippers, zoo dra men maer eenige goede tydinge van boven bekomen hadde, daer over te horen. Het welk hen lieden mede zeer raetzaem docht.

Den tienden droeg fich niet byzonders toe. Alleen quamen eenige Jonken in het krabbe-gat, dicht by het fchip van den Ambaffadeur op de wacht blijven leggen, om op het doen der onzen te letten: gelijk van eerften aen, zoo dra zy voor het lant in de Nederlantfche haven quamen, doorgaends gefchiet was. Ook veranderden zomwijl de Jonken.

Ondertuffchen kreegh ons volk zomtijts een parthye oefters, die zeer fmakelijk en zoo goet als d' Engelfe bevonden wierden.

Den elfden des morgens zond de Ambaffadeur de boot van *Blyswijk* na de Bay van *Sothia*, beneffens een briefken aen Schipper *Jan Naelhout*, op *Alfen*: waer by hy belafte de Schippers en Stierluiden van de drie Schepen *Alfen*, *Tiger* en *Konftance* met goet weer en wint eens aen zijne boort te komen, om nochmael over het inkomen der fchepen in het Hokfieufe gat te zamen beraden.

Den twalefden quamen de fchippers, nameljjk, *Jan Naelhout*, en *Hendrik Bommer*, beneffens hun ftuurluiden, met hun floepen uit de Bay van *Sothia*, op het fchrijven van den Ambaffadeur, aen fijn boort. Na het laeg water afgewacht te hebben, voeren zy al te zamen met de Kapitein *Van der Werf*, en Schipper *Pieter Janfz. Vlieg* naer het *Hokfieufe* gat, om de diepte en vordere gelegentheid der zelver wat nader t'onderzoeken.

Des namiddags quam de tolk van *Ziangpoui* met eenige Tartaren aen boort des Ambaffadeurs, en verflag doen: hoe *Nobel* des verleden nachts in *Hokfieu* was aengelant, en des morgens de paerdē gereet waren, om hem ter gehoor by de Beftierders te brengen. Voorts zeide hy van den Veltheer *Ziangpoui* gezonden te zijn, om na zijne gezontheit te vernemen, en of hem ook iets ontbrak. Zo dit was, hy had zulx flechts aen de byleggende wacht-jonken bekent te maken. Berichte voorders, dat hy ook was gezonden, om te vernemen of d' onzen ook van iemant eenigen overlaft ontfingen: daer in, zoo het quam te gefchieden, zou verzien worden.

Stilletjes liet d' Ambaffadeur door den tolk *De Hafe* by dezen Tartarifchen tolk vernemen, onder belofte van gefchenken; hoe onze zaken by de Beftierders van *Hokfieu* ftonden, en of d' Ambaffadeur al aengenaem en wellekoom was. Dees had daer op geantwoort hebben van ja: dat *Ziangpoui* in 't eerft zoo wat ftatigh zich hield, was flechts quanfuis om niet zoo gretigh te fchijnen. In 'er daet was d' Ambaffadeur hen zeer aengenaem.

Wijders twijfelde hy niet, of de handel, met hunne Faktoors, zou mede wel voor d' opreize van den Ambaffadeur gedaen zijn.

De Tartarifche tolk voornoemt liet aen den Ambaffadeur bekent maken: hoe dat geraden was den Kapitein en Mandarijn op de wacht-jonken eens ter gaft te noden. Dit wiert ook eenige uuren daer na door *Putmans*, beneffens den tolk *De Hafe*, in 't werk geftelt. Gekomen by den Kapitein en Mandarijn, wierden zy minnelijk onthaelt, met antwoort van des morgens, beneffens noch eenige andere Mandarijns, te zullen komen. Ook zonden zy aen den Ambaffadeur tot eén gefchenk, vier hoenders, vier enden, en een pot drank, verzelt met beleefde plichtplegingen.

Tegens den avond quamen de fchippers en ftuurluiden weer aen boort des Ambaffadeurs, en verhaelden een anker van het gebleven fchip *Ankeveen*, te hebben gevonden, dat zy noch meinden wederom te krijgen. Over de gelegentheid van 't gat zouden een fchriftelijk goetdunken te zamen inftellen, hoe de fchepen beft en zekerfte in het *Houfieufe* gat en buiten te komen hadden: gelijk ook des anderen daegs gefchieden.

Hier op deed d'Ambassadeur den Scheepsraed vergaderen,en hen voorstellen : hoe wel nodig en dienstig zou zijn, in stuk van den verhoopten handel, dat de drie schepen, in de Bay *Sothia* by elkander leggende, aldaer in de Nederlandsche Bay mede ten anker quamen. En aengezien de Schippers en Stierluiden het *Hokfieuse* gat te zamen nader hadden onderzocht: ook daer over een schriftelijk goetdunken gegeven, zo verzocht d'Ambassadeur hun voorder gevoelen en besluit, of voor den dienst van de Kompanjie geraden zou wezen, de drie Schepen voornoemt binnen de zelve Bay met goet weer en wint te laten komen. Waer op eenpariglijk besloten wiert : voor eerst by voorraet de schepen, *Konstance* en *Tiger*, ten tijde van handel te laten binnen komen. Waer op de Schippers weder na boort waeren gevaren, zich richtende na het besluit, genomen by den Ambassadeur en zijnen Raed.

Kort na den middagh, den veertienden, quam de boot van *Vlaerdinge* wederom van *Hokfieu* aen boort, met twee koebeesten, drie verkens, potjes met drank, en verscheide fruit, tot schenkaedje als anderzints, door *Nobel* gezonden : beneven schrijven van hem, *Harthouwer* en *Van der Does*, van den dertienden dezer; behelzende hun wedervaren aldaer: te weten, hoe dat zy den elfden dezer voor de brugh van *Lamthay* waeren aengekomen; en in 't voorby vaeren van den Stedehouder van *Minjazeen* verwellekomt met eenige toebereide spijze : tot *Hokfieu* waeren terstont by den Velt-overste *Siangpoui*, by den Koning, en daer na by den *Konbon* ter gehoor gebraght.

Met vriendelijke plichtplegingen was deze eerste bezoekingh afgeloopen, en bleven des middags by den Velt-overste ter maeltijd onthaelt. Hebbende des anderen daegs zich weder ten hove als vooren vervoegt, kregen met overleveringh der brieven van hun Ed. op *Batavia*, benefsens de lijste der geschenken, mede een gewenscht antwoord : te weten, dat d'Ambassadeur was aengenaem, en na vereisch zou aengenomen worden, met byvoeging van verscheide betuiging en redenen.

Dan d'Ambassadeur moest aen land komen, op dat zy, na den zelven gezien en gesproken te hebben, te beter daer van aen den Keizer konden schrijven.

Verscheide redenen wierden daer tegen van d'onzen ingebraght, die voor eerst wat schenen te gelden: doch drongen eindelijk aen, na voorgaend zamen gehouden gesprek, dat d'Ambassadeur moest,hoe eer hoe liever, aen land komen, om over d'opreize, als anders, zelfs met hen te spreken, met andere redenen meer. Wanneer zulx geschied was, kon d'Ambassadeur weder aen boort gaen, tot bescheit uit *Peking* zoude gekomen wezen. Evenwel wierd dit by d'onzen in twijfel getrokken.

Eindelijk was het besluit, zulx aen den Ambassadeur zoude verwittight worden. Tot het lossen van de paerden en osjes was orde gestelt, om die met een Jonk uit de Bay van *Sothia* te halen.

Des anderen daeghs zouden over den handel spreken : daer in zy vermeinden al wat aen vast te zijn : te meer, alzoo alree by plakaet de handel aen ieder met de Hollanders op lijfstraffe was verboden, zonder verlof daer toe te hebben.

De Bestierders zouden eenige verversschinge aen den Ambassadeur tot vereeringe zenden.

Daer was gerucht in *Hokfieu*, hoe de sterkte *Quelang*: op het eilant *Formosa*, door drie duizent Taiwanse Sinesen twee maenden lang belegert was geweest; doch vruchteloos na *Tamsui* hadden moeten vertrekken, met verlies van hunnen Overste, &c.

Den vijftienden, des Zondaghs, droegh zich by den Ambassadeur niets toe ; maer verwachte noch nader tydinge van *Nobel* en de vrienden in *Hokfieu*.

Den zestienden quamen vier Mandarijns van den Veldoverste *Siangpoui* en *Konbon* aen den Ambassadeur gezonden, en tot ververssching vereeren met

Hon-

Hondert twintigh Kanasters of twee last rijs.
Vijf en vijftig hoenders.
Vijf en zestig enden.
Veertig grote potten met Sineesch bier.
Zes koe-beesten.
Twintig verkens.
Negen en twintig gansen.
Hondert water-limoenen:

Naerdien meermalen de naem van Sineesch bier en drank zal te voore komen, dient een weinig daer van in 't kort aengeroert.

De drank der Sinesen is velerlei. D' eerste wort genoemt *Samsoe* of *Sampe*, en getrokken of geperst uit rijs. Dees is wit van kleur, als onze Franse wijn: waer om zy ook *Sampe* dat 's, *driederlei witheid* genoemt word.

De tweede wordt *Loofzioe* genoemt: is bruin van kleur, als de Duitsche Mom, liefelijk van smaek; maer geweldig sterk.

De derde wort *Tzonzui* genoemt, en by eenige voor de besten en sterkſten drank van geheel *Sina* gehouden. Hy is hoog root gekleurt, klaer, helder en blinkend, als de klaerste Brons-wijksche Mom: smaekt als Spaensche Wijn, en is ook niet minder in krachten en werking.

Deze drank wort by d' onzen gemeenelijk Mandarijns en Sineesch bier genoemt.

De vierde drank, een soort van brandewijn, word geheten *Hotzioe:* dees is klaer en helder, en veel sterker dan onze brandewijn; word by d'onzen gemeenelijk sterke *Arak* geheten: diende Sinezen, met het bydoen van zeequabben, zeer hitzig en ongezond maken.

De vijfde drank is genoemt *Kietzjoe*, en by d'onsen *Kniep:* is mede een soort van brandewijn; hoewel niet zo sterk als de voorige, rootachtig van koleur: dees is veel gebruikelijk op onze en de Sinese schepen, onder de kust van *Sina*.

Meest al deze dranken worden uit Rijs getrokken, een aeloude vont der Sinesen.

Men zeit onder de regering van Keizer *Yu*, die des jaers voor de ge- *Martijn Histor. Sinic. lib. 2. p. 54.*
boorte des Heilants, twee duizent twee hondert en zeven, na Keizer *Xun*, op den Rijxstoel tradt, dees vermaerde drank der Sinesen van rijs allereerst begonnen is gemaekt te worden. De vinder was *Ilie* genoemt. Wanneer de Keizer dien vocht geproeft had: *welk een grote schade*, riep hy, *sleept deze drank ten Rijke in. Ik spel ook mijnen stam den ondergang te vore, en den weg tot den val des Rijks, door dezen drank.* Dat *Yu* in beide een wichelaer geweest zy, heeft d' uitkomst namaels geleert.

De vinder wiert tot pene van dien nieuwen vont ter ballingschap gedoemt, en den genen een zware straffe opgeleit, die by zijn leven zich onderwond naderhant zulk een slag van wijn te maken. Dan schoon *Yu* den kunstenaer van dien vocht balling 's Lants beval te zwerven; zoo heeft hy evenwel de kunste van den zelven te maken, na dat zy eenmael verbreit was, niet kunnen beletten.

Behalve deze dranken, is in *Sina* zeer gemein de drank, gekookt van het kruit *Thee* of *Cha:* desgelijx een ander, dien d' onzen bonenzop noemen: welk, zoo eenige willen, melk is, met Pekingse boter gemengt.

Verscheide dranken of wijnen persen de Sinesen ook uit vruchten: als onder andere uit de vruchten *Lichi*.

Nergens by na wort wijn uit druiven geperst, als alleen in het Landschap van *Xensi:* hoewel die op verscheide plaetsen in *Sina* groeien: want de Sinesen leggen de druiven in, of konfijtenze voor winterkost: te weten, zy koken die eerst op, in grote potten, en gieten 'er dan syroop van zuiker boven op.

In de geschenken voornoemt, wierd de Koningh *Singlamong* niet vermaent of des eenig gewagh gemaekt, daer op eenige bedenkingen schenen te vallen. De Mandarijns wierden op aenmaning van *Nobel* ieder met zilver beschonken. De zelve Mandarijns behandigden den Ambassadeur twee brieven: d' een van *Konstantijn Nobel*, *Harthouwer* en *Van*

der Does, den vijftienden dezer gedagtekent: en d'ander van *Harthouwer*, in 't byzonder. D'eerſte behelſde: *hoe dat zy op den dertienden dezer by de Beſtierders, wegens den handel hadden, geſproken; 't welk haere Hoogheden wat vreemt ſcheen voor te komen, verklarende daer niet te willen van ſpreken voor al eer d'Ambaſſadeur met den brief aen den Keizer aen land waere gekomen, en by hen gezien en geſproken, en over het Gezantſchap te zamen zouden hebben beraetſlaegt: ja konden anderſints geen volkomen geloof in het Gezantſchap ſtellen: met meer andere reden. Het beſluit was, zoo wanneer zy de maniere van het Ambaſſaetſchap met den Ambaſſadeur hadden vaſt geſtelt, dat dan de koophandel van zelf wel zou volgen, achtende den handel voor een geringe zake: zy zouden voorts onderſtaen met de Faktoors over zijde tegens peper en Sandelhout zien te ſpreken.*

De brief van *Harthouwer* in 't byzonder bekrachtighde het voorgaend beſluit: *dat nootzakelijk zou wezen, d'Ambaſſadeur met den eerſten in ſtaetſie en goede orde naer* Hokſieu *quam: dat van ter zijde vernomen had, de handel dan zonder twijfel wel zoude voortgaen.*

D'Ambaſſadeur had des morgens met den vloet, voor het bekomen van de brieven voornoemt, aen *Nobel* en d'andere in *Hokſieu* met de boot eenen brief geſchreven, en daer mede op hun ſchryven van den dertienden dezer geantwoort. Dees hield in: *dat in gevalle de Beſtierders in* Hokſieu *op het landen van den Ambaſſadeur bleven ſtaen, en by langer vertoeving de handel daer by verachteringe zoude komen te lijden, zy hun ſchriftelijk goetdunken den Ambaſſadeur zouden laten toekomen, als wanneer d'Ambaſſadeur hoe eer, hoe grootmoediger vermeinde naer boven te komen, om haere Hoogheden vernoeging te doen en de zake te bevorderen. Midlerwijle hen aenbevelende ſlechts wel op den handel te letten, en dat zy daer in niet verſchalkt wierden.*

Aen de Mandarijns, die de ſchenkaedje hadden gebragt, en ook met een verzochten te weten of d'Ambaſſadeur gezint was, op het begeren van de Beſtierders, te landen, antwoorde hy: dies wegen al aen den *Houpou Konſtantijn Nobel* te hebben geſchreven: daer op hy antwoort was verwachtende, en haere Hoogheden vernoeging zou gegeven worden: beneffens andere plichtplegingen. Na onthael met wat eeten en Spaenſchen wijn, vertrokken zy weder, om hunne Meeſters verſlag te doen.

Des namiddags quam ſchipper *Pieter Janſz. Vlieg* uit de Bay van *Sothia* weer te ruch, medebrengende het afſchrift van het teſtament, als ook d'Inventaris der nagelaten goederen van Schipper *Jan Hendrikſz.*, op de *Konſtance*.

Beneffens verſcheide briefjes van geringen gewichte: want den veertienden dezer was de *Vlieg* door den Ambaſſadeur derwaerds gezonden, op het verwittigen van des Schippers doodt by brieve, door d'opperhoofden der andere Schepen, om van alles nader bericht te nemen, en daer van den Ambaſſadeur verſlag te doen.

Dan aengezien het zich liet aenzien, dat d'Ambaſſadeur wel haeſt mogt komen te landen, zoo ſtelde hy een orde, by voorraet, op zijn gevolg, en bericht voor den Hof-meeſter, als mede een ordening op het landen, in geſchrift, om alle verwerringh te mijden: waer na een ieder zich zou te ſchikken hebben. En luiden de zelve van woort tot woort aldus:

Orde op het gevolgh des Gezantſchaps.

Hoe gewichtigh deze bezending van d'E. Kompanjie is, zal een ieder kunnen begrijpen. Hoe achtbaerlijk dezelve dient te werden verricht, in opzicht van onzen wijdberoemden ſtaet, en lieve Vaderlant: als ook hoe veel d'eer en voordeel onzer lantsluiden, en d'E. Kompanjie aen dit Gezantſchap is gelegen, kan men met

met woorden niet genoegzaem uitdrukken.

Dewijl dan de goede orde, deucht en welleventheit der perſonen, die deze bezending zullen by-wonen, voor een voornaem hooftpunt moet aengemerkt en onderhouden worden, zoo is lichtelijk t'oordelen, wat vlijt en naerſtigheit daer toe zal dienen aengewent, ten einde altoos onze quade omgang en vuil aenſtellen geen hinderpael van een goeden uitſlag komt te veroorzaken.

Dit dan by ons in ernſtig bedenken genomen, hebben wy nodig en dienſtigh geacht, eenige korte orde aen het gevolgh van dit te doen Gezandſchap voor te ſtellen, met uitdrukkelijken laſt, dat een ieder wel zal hebben te letten dezelve ſtips na te komen, op pene van buitengewoonelijk, in deze gelegentheid van zaken, met afzetting van ampt, verbeurtmaking van goederen en huur, als anders, ſtrengelijk geſtraft te zullen werden, na gelegentheid en vereiſch van zaken.

I.

Gekomen aen land, zal ieder rechtelijk zich vervoegen na de verordende plaetſe of loosje, zonder van het gevolgh zich te mogen afzonderen, dan by uitdrukkelijken laſt van den Ambaſſadeur.

II.

Ieder zal ſijn opgeleiden laſt en bedingh getroulijk en naerſtigh by der hand nemen, en in't werk ſtellen.

III.

Niemant zal vermogen uit de Loosje te gaen, zonder weten van den Sekritaris of Ambaſſadeur.

IV.

De Hofmeeſter Ruwenoort *zal het geſagh en onder bevel hebben over de Edelluiden en Soldaten: doch niemant vermogen uit te ſenden, of laten doorgaen, zonder het den Sekritaris alvoorens zal hebben aengedient, die, des noodigh zijnde, den Ambaſſadeur ſal hebben aen te dienen.*

V.

Een ieder, van wat hoedanigheidt hy zy, ſal ſich te wachten hebben, voor al van dronkenſchap, kyven of moeite, die daer uit veeltijdts komt te ſpruiten; op pene voor de eerſte mael te verbeuren drie maenden ſoldye: voor de tweede mael verbeurtmaking van ſoldye en van ampt afgeſet, en na Batavia *geſonden te werder. Inſgelijx die eenige twiſt, moeite, gekijf of onruſt onder elkandre, of tegen iemant anders ſal komen te veroorſaken, zal op gelijke wijze geſtraft worden.*

VI.

Ieder ſal zich met byſondere eerbiedigheid ontrent en in tegenwoordigheid van den Ambaſſadeur met ongedekten hoofde hebben te dragen: gelijk ook de Edelluiden en Soldaten, als andere hun Opper-hoofden met alle eerbiedigheidt ſullen hebben te ontmoeten en gehoorſamen: van gelijken ook onder den anderen, en byſonderlijk de Sineſen in alle beleeftheid en vriendelijkheid te bejegenen en handelen.

VII.

Putmans, *als meeſter van de Geſchenken en Schenkaedjen, zal byſonderlijk acht nemen op het pakken, en verdeelen van de Schenkaedjen, ten einde deſelve met en onder ſijne kenniſſe wel verzien, en voor bederven en nattigheid mogen werden bewaert, en van alles naeukeurige aentekening houden: om ook in een ſchenkaedje-boekje te werden gebraght: daer toe hy [a] mede-hulpers zal konnen gebruiken. Ook* [a] *Aſſiſtenten.*

zal

zal hy, als meeſter der plichtplegingen, hebben te letten, dat d' orde, dien-aengaende, wel werde gewent en onderhouden.

VIII.

Op het luiden van de klok, aen land of onderwegen, zal een iegelijk op zijne verordende plaetſe moeten verſchijnen in het gebed: te doen 's avonds ten zeven uuren, door den Sekritaris of iemand anders: op pene van een rijxdaelder, die zonder wettige reden daer uit zal blijven.

Bericht voor den Hofmeeſter.

I.

In den Hofmeeſter wordt vereiſcht een geregelt en deuchtſaem leven, ſoo in woorden, als werken: aengeſien hy als onder-hooft het bevel over d' edelluiden, ſchrijvers, aſſiſtenten, en ſoldaten is hebbende. Werd nootſakelijk vereiſcht met een goeden exempel van vroomheid en deught, d' andere te moeten voorgaen: voorders tegen eenen ieder beleeft en minnelijk te zijn, inſonderheid tegens de Sineſen en Tartaren, daer wy tegen te doen ſullen hebben.

II.

Des Hofmeeſters geſagh en beſtieringh ſal beſtaen op de huishouding, in 't algemein: dat alles geregelt, ſedigh, ook rein en ſuiver magh gehouden en onderhouden worden, 't zy aen lant, ſtil, of op de reize: waer toe tot hulpgenooten hem zijn toegevoegt, Frents, *als gemagtigden over den natten lijftocht: en* Banning, *over de drooge eetwaren. Hun ampt ſal zijn onder* Putmans *beſtieringh en bevel op den drank behoorlijk te achten, en beſorgen, ten einde alles met de meeſte ſuinigheid werde gebruikt, bewaert en behouden. Van gelijken zijn* Putmans *bygevoeght twee gemagtighden over het reistuigh en pakkaedje: namelijk,* Kuiper *en* Van Alteren: *die daer op, als mede op het huis-raed, byſonderlijk ſullen hebben te letten, nette aenteekeningh daer van houden, en in 't gebruik als overſchepen ſorge dragen, het ſelve wederom in getal, en onbeſchadigt werden bewaert, overgebraght en gelevert, ter beſtemder plaetſen, tot hunner verantwoordinge. Zoo wanneer d' Ambaſſadeur ſal beſlooten hebben te landen, of wel van d' eene plaets na d' andere te vertrekken, of aenkomen, ſal hem door den Sekritaris bekent gemaekt werden, om als dan noodige ordre daer toe te ſtellen.*

Drie tafels ſullen dagelijx, des middaghs ten twaelef uuren, en 's avonts ten acht uuren, matigh, doch net en ſindelijk moeten gehouden worden; te weten:

D' eerſte tafel van den Ambaſſadeur ſal een ovael ronde zijn, van acht of tien perſoonen. Daer aen ſullen eeten d' Ambaſſadeur: aen ſijne rechte hand Nobel, Putmans, Van der Does, *de Sekritaris: aen ſijne linke hand,* Johan van Hoorn, *des Ambaſſadeurs ſoon: en voorts vier of vijf teljooren met leedige plaetſen open. Deſe tafel ſal gedient worden van den Hofmeeſter* Ruwenoort: *achter de Ambaſſadeurs ſtaende; beneffens twee edelluiden,* Frents *en* Doornik. *Geduurende deſe maeltijd ſullen de trompetters voor eerſt, als alles gereet is, en daer na de ſpeel-luiden hun bedicning met goede orde oefenen.*

De tweede tafel ſal beſtaen in Ruwenoort *en ſes Edelluiden, met meeſter* Hans: *Schrijvers en Aſſiſtenten, Stierman en den Kamerling* Jan Dubon, *die van de ſwarte jongens ſullen gedient worden. Doch een ſoldaet ſal den Hofmeeſter mogen oppaſſen.*

De derde tafel ſal beſtaen in ſoldaten, kok en tolk: daer na ſullen de ſlaven te ſamen kunnen eeten.

Op

Op het schaffen der spijze en goede uitdeiling der zelve, zal de meeste zuinigheid gezocht en onderhouden moeten worden. Daer over dan Putmans, *de Sekritaris* Van der Does *en de Hofmeester* Ruwenoort *de beschikking zullen hebben en met elkandre raetslagen.*

Alle weken zal de Hofmeester zijn uitgegeven onkoste in geschrifte aen den Sekretaris overgeven, die, naergezien zijnde, zal aengeteikent worden, daer 't behoort.

Berkman *wort mede als bevelhebber over de paerden en zorge van dien gestelt. Die te letten heeft, dat de peerden wel worden gevoert, gehavent en opgepast naer behoren; desgelijx op hunne toebehoren goede achting te nemen, ten einde alles wel schoon gehouden en bewaert werde.*

Op het landen en ten Hove te gaen wiert deze orde beraemt.

Eerstelijk twee trompetters voor uit.
Daer na zes soldaten, met roer en zijdgeweer.
Kapitein Van der Werf, Schipper Pieter Jansz. de Vlieg.
De Heer Ambassadeur, Pieter van Hoorn.
Berkmans, } *Hellebardiers.*
Jan Dubon, }
Joan van Hoorn, *des Ambassadeurs zoon.*
Nobel *en* Putmans.
Van der Does *en* Ruwenoort.
Daer aen zes Edelluiden:
Banning.
Ruysser.
Berkman.
Van Alteren.
Frents.
Van Doorn.
Eindelijk Hans Sluiter.

Ten zelven daghe droegh zich niets toe. Alleen quam de tolk van den Velt-overste *Poui* den Ambassadeur aen boort van wegen de Mandarijns begroeten, en mede aendienen: hoe de vaertuigen, tot het lossen der paerden, op morgen of noch dien avond stonden te komen.

Des morgens, den achtienden, quam de tolk voornoemt, met twee Kapiteins van de Jonken, aen boord des Ambassadeurs; met bekentmaking van de komst der twee vaertuigen, om de paerden en osjes te halen; doch dat dezelve wat te klein waeren, om naer buiten te varen.

Na eenigh gesprek wierd besloten, de Kapiteins voornoemt zelfs met hunne grote Jonken der aenvolgende ebbe de paerden zouden gaen halen. Daer toe dan wierd de Hof-meester *Ruwenoort* gelast, om mede te gaen, met nodige orde, op dat alles ordentelijk mogte toegaen.

Des naermiddaghs quam de boot des Ambassadeurs weder van boven, met den Sekritaris *Van der Does*, brengende, beneffens mondeling en schriftelijk verslagh, twee brieven, een van *Nobel* byzonderlijk: en d' ander van hun drie getekent: behelsende de laeste: hoe d'aenstaende aen landkomste des Ambassadeurs zijner Hoogheid was bekent gemaekt: waer op zy verlof tot het vertrek van de boot met den Sekritaris *Van der Does* hadden bekomen.

De boot had tot verversching ingeladen twalef verkens: vier kanasters sokje sokjes: twee kanasters komkommers en vijftig potjes drank *Chamchoe:* daer van zy de verdeiling aen de schepen gaerne wisten, om ieder schip voor het zijn te belasten. Zy lieden stelden midlerwijle vast, (om allen ergwaen en wantrou van dien landaert voor te komen) dat de Heer Ambassadeur, hoe eer, hoe liever aen land quame, gemerkt zonder zijn aen land-komste, volgens het zeggen van de Bestierders, aldaer niet uit te richten was: waer op sy dan des Heers Ambassadeurs aen land-komste te gemoet zagen. Zy zouden zijner Hoogheid ook indachtig maken (zoo zy het uit eigen beweging niet dede) een bequame Jonk of twee met haer Gemagtigden over twee dagen aen den Ambassadeur te zenden: daer van de Sekritaris naeder opening zou kunnen doen. Gisteren waeren sy by den opperften Faktoor van *Singlamong* ter maeltijt geweest, en hadden geheime zamenspraek met den zelven over den koophandel gehouden.

Maer de Faktoor had tot antwoord gegeven: daer niet in gedaen kon worden, voor d'Ambaſſadeur aen land was gekomen, en de zake, rakende het Ambaſſadeurſchap, met haere Hoogheid had overlegt: dat hy henlieden verzekerde, zoo dra d'Ambaſſadeur boven was gekomen, den onzen de handel als dan niet geweigert; maer by haer Hoogheid toegeſtaen worden: ook noch zoo ſpoedig dat een ſchip met zijde van dat [a] ſtorm-ſaiſoen naer *Japan* zoude konnen vertrekken. Daer toe gemelde Faktoor hen beloofde te helpen, alzoo het daer, zoo hy zeide, aen gene zijde ontbrak. Zy ſchenen over het handelen der zijde wel vernoecht te zijn, en waeren des anderen daegs in de Loosje verſchenen, om hen te begroeten: neffens de Faktoors van den Veldheer, met tonen van een bly gelaet en 't houden ook van bedekte redenen over 't verdeelen der koopmanſchappen, en 't geen den handel raekte: maekten ook de goede genegentheid van hunne Meeſters, t'henwaerts bekent: zoo dat zy zich ſelfs niet als alles goeds uit dit Ambaſſaetſchap konden inbeelden. Het quam met hun gevoelen t'eenemael overeen, dat twalef man of daer ontrent voor eerſt met den Heer Ambaſſadeur aen land quamen. De brief aen den Keizer diende voor al mede boven gebragt te worden.

[a] Mouſon.

De Veld-overſte had aen hen lieden verzocht, voor hem te willen opkopen, glaswerk, alkatijven, bloed- en lak-korael en andere dingen meer. Het was te wenſchen geweeſt, de goederen voornoemt op *Batavia* voor de hand waeren geſcheept: alzoo aen zijne gunſte veel gelegen was. Met ſchenkaedje was ontrent hem wel wat uit te rechten; zijnde van een tegenſtrijdig gemoed daer in met zijnen voorzaet. Den koophandel hadden zy lieden, op het ernſtig vragen van zijne Hoogheid, verklaert, den Heer Ambaſſadeur in 't minſte niet raekte: maer hun tween: te weten, *Nobel* en *Harthouwer* was toebetrout: zoo dat ongetwijfelt dies wegen de Heer Ambaſſadeur niet gemoeit zoude worden. Zy zouden op dien eerſten grondſlag hun werk zoodanig vervolgen, als de meeſte eere van het Ambaſſaetſchap en den perſoon zoude vereiſchen, welk zijn edele hen geliefde toe te betrouwen. Zy achten zich gelukkig van door des Heer Ambaſſadeurs wijſen raed onderſteunt te worden, tegen het verſchalken der Sineſen. In den handel was niet anders te doen, als voorzichtigheid te gebruiken, gelijk in verleden tijden was geſchied. Men moeſte vertrouwen, wilde men wat uitwerken; doch moeſt niet al te groot wezen. De Jonken, om de paerden te halen, waeren aen *Minjazeen* daer toe onbequaem geoordeeld, om naer *Sothia* te gaen. Weshalve de Tartaren verzochten, dezelve, neffens d'osjes, met een der ſchepen mogten in de Nederlandſche haven werden gebraght. Zy lieden zouden dezelve dan boven brengen: waren om het gezwel aen het een paerts been vry wat bekommert: ſouden, om het te verhelpen, eenige Sineſen mede brengen.

De Beſtierders aldaer hadden dezer dage een plaetſe aen d'andere zijde van de reviere laten afkeuren, om den Keizer voor te dragen, van aldaer een Loosje voor de Hollanders te maken: waer voor het grond-recht zoude moeten betaeld worden. Dan konden niet weten, of dat geſchied was, uit eigen bewegenis, of uit laſt des Keizers; (dat zy miſſchien wel op voorraet hadden verkregen) 't welk men beſt zou kunnen beſpeuren, indienze den onzen den handel, als op eigen gezag, nu voor af toe ſtonden: welk dan een vaſt teken zou zijn, zulke orde al ontfangen te hebben. Hen was voor de waerheid verhaelt, hoe ontrent acht of tien dagen voor hunne komſte een Hollandſch maſteloos ſchip ontrent de ſtormbay was binnen gekomen, en weder vertrokken. D'Opperhoofden verhaelden, dat van *Batavia* naer *Japan* waeren verzonden. Insgelijx dat 'er een Ambaſſadeur met negen ſchepen in ſtont te komen: waer uit zy lieden meinden het de *Nieupoort* te hebben geweeſt, alzoo geen andere ſchepen de komſte van den Heer Ambaſſadeur geweten hadden. Mede liep aldaer het

het gerugt van 't aenkomen van etlijke *Portugese* schepen voor *Makau*, en het verreisen eenes Ambassadeurs, van deselve, naer *Peking*. De Gesanten van de *Liquese* eilanden waeren, zo men daer zeide, noch niet naer *Peking* verreist.

Het byzonder briefje van *Nobel* luide: dat goede moedt, het halve werk was; zich verheugende, 't geen de Heer Ambassadeur geliefde te schryven. Maer was niets, 't geen hem meerder ter herte gong, dan de bevordering en achtbaerheid des aenzienelijken Gezantschaps, dat het zelve met luister en des Heer Ambassadeurs eere mogte uitkomen te vallen: waer van hem de beginselen vry voordelig toeschenen. Dan alzoo van het gelaet der Sinesen naulix iet zekers konde gestelt worden, zoo moest de tijd zulx openbaren. Zy verklaerden, dat al de Bestierders ongemeen waeren verheught over het Ambassaetschap, en noit te voore zoo helderen aenblik t'hunnen voordele hadden vertoont. Het was hem leet, hy hen lieden tot afstant van des Heers Ambassadeurs aen land komste niet had kunnen bewegen; doch zoo men de rede plaets wilde geven, had den sy geen ongelijk.

Den negentienden, des naermiddags, quam het grootste Jonk, gegaen ten zelfsten dage, om de paerden te halen, wederom. Derwaerds wierd aenstonds de tolk gezonden, om te vragen: hoe het met de paerden was afgelopen. Zy gaven tot antwoord, dat de paerden en osjes door het krabbe-gat quamen, met drie kleine Jonkjes, die een half uur daer na quamen. De Hofmeester *Ruwenoort* quam aen boord, met verslag, de paerden en osjes gemakkelijk gekomen waeren: als ook, hy dien morgen van boord was gegaen. De Sinesen hadden eenige zwarigheid gemaekt, dat zy d' osjes niet mede wilde nemen: doch had *Ruwenoort* daer tegen gesproken, en de paerden niet willen laten gaen, voor dat zy d' osjes mede namen.

De Schipper *Naelhout* had mede een briefje, tot geleide der paerden, geschreven. D'inhoud was: *dat dien morgen, door* Ruwenoort, *d' orde van den Heer Ambassadeur, om de paerden te lossen en op te brengen, had ontfangen: dat aenstonts dezelve in de Jonken hadde overgescheept, neffens drie kasjes met zadels, alles wel gestelt. Hadde in het afvaren der zelve zeven scheuten, ter eere van de Kompanjie en den Keizer, geschoten: 't welk hy hoopte de Heer Ambassadeur voor wel gedaen zoude aennemen.*

Zijn Ed. gelaste aen *Ruwenoort*, zoo dra de vloet ging, als dan met de paerden naer *Hokfieu*, zoo spoedig des mogelijk, zoude opvaren. Ook quam een tolk van de gekomen Jonken aen boord van den Ambassadeur, de komste van de paerden en osjes bekent maken: als mede een briefje verzoeken, om aen *Nobel* in *Hokfieu* te bestellen, en of naer boven met den eersten vloet mogten opvaren. D' Ambassadeur seide datelijk een briefje te sullen klaer maken, en in 't vervordren van hunne opreize niet verzuimen.

Des avonds, met den vloet, vertrok *Ruwenoort*, met twee vaertuigen, daer de paerden andermael in waeren overgescheept, naer *Hokfieu*. Tot geleide der zelve, schreef d'Ambassadeur een briefje, aen *Nobel* en *Harthouwer* aldaer: inhoudende, *hoe hy hunnen brief door den Sekretaris wel had ontfangen, en zich vaerdig maekte, om met de komende vaertuigen en Gemagtigden d'opreize naer* Hokfieu *(ingevalle hem met hun toekomende goeddunken, geen ander besluit, als de boven gezondene brief inhield, voorquam) t' ondernemen. Had goet gevonden met de gehele stoet te landen, neffens Kapitein* Van der Werf, *en* Pieter Jansz. de Vlieg.

Dat de Sinesen eenige zwarigheid over 't overnemen des osjes gemaekt hadden; doch zich ten laeste gezeggen lieten.

Insgelijx dat niet in de Baey van Sothia *dorsten met hunne Jonken komen, vermits hunne Jonken al te plat boomt waeren. D' Ambassadeur had hier op gezeid: Indien eenig ongeval den beesten overquam, zy het te verantwoorden zouden hebben, en het des Keizers dienste was. Waer op d' Admirael met zijne grote Jonken zelfs was hene gevaren. D'Ambassadeur beval henlieden toch goede sorge voor de paerden geliefden te dragen. De kasjes met de zadels, als ook 't karosje voor d' osjes bequamen zy daer nevens.*

Deze brief quam hem toe met *Ruwenoort*, neffens de paerden en osjes.

Den twintigſten viel niet zonderling voor. Alleen verſcheen de boot van *Konſtance* aen boord des Ambaſſadeurs, en gingen d'onder-ſtuurluiden van *Vlaerdinge*, *Konſtance* en *Bleiswijk*, neffens deſſelfs ſloep, het gat ontrent de zantduinen peilen, om te zien, of'er geen kanael tot het inkomen der ſchepen te vinden was. Ook quamen eenige kleine Jonkjes van boven aldaer in de Baey.

Den een en twintigſten, des morgens, quamen aldaer twee ſpeel-jachten aen, met drie Gemagtigden: twee van haere Hoogheid, en een van het Opperhooft van *Minjazeen*, om den Ambaſſadeur uit name van haere Hoogheid boven te halen. Op de vrage des Ambaſſadeurs, of zy gene brieven van *Nobel* en *Harthouwer* bragten, gaven zy van neen tot antwoord: 't geen den Ambaſſadeur wat vreemt voor quam, en vond goed hen lieden te verzoeken, om eenen Hollander met eenen brief na *Hokſieu* aen *Nobel* te zenden, onder voorgeven om van hem te vernemen, met hoe veel volks en reistuig d'Ambaſſadeur beſt, zonder haere Hoogheid te beledigen, zoude mogen boven komen. Dit ſtonden zy in 't eerſt, na eenig geſprek, toe; maer gekomen tot nader bedenken, zeiden zulx wel konde geſchieden; maer als dan een van hunne Jonken, neffens twee Mandarijns, mede moeſten gaen, om haer Hoogheid verſlag van hun wedervaren te doen. Dan ingevalle d'Ambaſſadeur den brief wilde inhouden, wouden zy gaerne, ten gevalle van d'Ambaſſadeur, tot over morgen wachten, en hem als dan, zonder bezoeken, als anders, met al zijn reistuig in de Loosje leveren: ook zoo veel Jonken, tot overvoering van het reistuig, als hy begeerde. D'Ambaſſadeur vond goet dit den rade, daer tegenwoordig in bedenken te geven: namelijk, dat by het wederkeren van deze Mandarijns, 't zelve wel eenige haspeling ontrent haer Hoogheit kon veroorzaken: ten anderen, dat met het wachten van twee dagen, als'er dan gene tyding van boven quam, ook wel eenig achterdocht moghte geven. Dies niettegenſtaende wierd het wachten van twee dagen, en als dan het opgaen van den Ambaſſadeur, vaſt geſteld.

Dit beſluit wierd den Mandarijns bekent gemaekt, en met een beſchonken met vijf chits en twaelf dasjes, tot vergelding voor d'aengenome moeite. Op hunne klachte, van tot zo lang wijlen, met lijftocht niet waeren verzien, wierden hen vereert vier ganſen, zes hoenders, zes enden, een verken en vier zakken rijs, tot lijftocht. Des middags wierden zy by den Mandarijns naer beſt vermogen onthaelt: en wachte d'Ambaſſadeur alleenlijk naer tyding van boven.

Den twee en twintigſten quamen de ſtuurluiden voornoemt, die het gat ontrent de zantduinen gepeilt hadden, wederom, met verſlag van hun wedervaren. Ten zelven dage maekte d'Ambaſſadeur by brieve Kapitein *Jan Naelhout* bekent: hoe hy beſloten had op morgen de reis gezamentlijk naer *Hokſieu* t'ondernemen: met byvoegen van goede zorge over alles te dragen.

Den drie en twintighſten, des morgens, quamen de twee op giſteren gekomen vaertuigen of Speel-jachten met de Gemaghtighden weder aen boort. Dan de zelve waeren veel te klein, om het reis-tuig des Ambaſſadeurs en gevolg naer boven te brengen. En alzoo zy op den een en twintighſten, tot opvoeren van het reistuigh des gevolghs, zoo veel *Jonken* aenboden, als de Ambaſſadeur begeerde, wierden zy als nu om een der zelve verzocht. In 't eerſt ſchenen zy daer toe te verſtaen, doch zeiden naderhant het zelve niet te kunnen geſchieden. Dies de Ambaſſadeur hen liet aenzeggen: dat dit een Rijk van goede regering was, en zeer verwondert te zijn, men op hun woort geen ſtaet mogt maken: alzoo op eergiſteren hem zoo veel *Jonken* tot opvoer van het reistuig aengeboden hadden, als hy begeerde. Het welk zy noch niet ontkenden, maer zeiden zich daer op nader bedocht te hebben, en zulx niet op zich dorſten nemen, leg-

gende

gende de schult op den Tolk, die 't zelve qualijk over-gedragen zou hebben. Dierhalve verzocht d'Ambassadeur, om iemant van de zijne, neffens een van hun Gemaghtigden, naer boven te zenden, om schriftelijke orde van den Velt-oversten te halen, waer na hy zich te schikken had: desgelijx een vaertuig, om met een van de zijne naer boven te gaen. Dit stonden zy toe: doch zonden een weinigh tijts daer na den Tolk, en lieten zeggen: zy zouden een *Jonk*, tot overvoer van het reis-tuig, als anderzints geven: dies d'Ambassadeur den perzoon en brief te ruch te houden had. Weshalven aenstonts het reistuig en goederen, tot den nasleep gehorende, wierden gescheept.

Ook schreef d'Ambassadeur een briefje aen Kapitein *Naelhout*: luidende, dat met de boot van *Konstance* een brief aen hem was geschreven: daer by d'Ambassadeur het nodige had laten weten. In het schrijven dezes was hy bezigh met hun reistuig en perzonen in de Sinese *Jonken* over te schepen, om naer boven te gaen: daer in zoodanige moeielijkheden ontmoet hadden; dat, op het verzoek van de aldaer bywezende Mandarijns, hem en d'Opperhoofden van de Schepen op 't hoogste wiert aenbevolen en gelast van allen byzonderen en ongeoorlofden handel zich te wachten; alzoo dezelve dezen Gezantschap niet alleen nadeligh, maer der Kompanjie oogmerk en handel daer door zoude worden verachtert. Zoo bleef hy dan in 't byzonder aenbevolen daer op goede zorge te dragen, dat de dienst der Kompanjie na behoren wiert gevordert en betracht.

Des middaghs vertrok d'Ambassadeur van boort, om d'opreis naer *Hokfieu* t'ondernemen: quam ontrent ten drie uure aen *Minjazeen*. Het Opperhoofst dier plaetse zond hem een groet-briefje toe, en liet zeggen niet wel te pas te zijn, zoude anders den Ambassadeur komen bewellekomen: voorts liet hy den Ambassadeur en zijn gevolgh, door zijnen Hoveling eerst met bonen-zap beschenken, en daer na met vier bakken eeten. De brengers wierden door den Ambassadeur met zilver beschonken.

Het Opper-hoofd liet den Ambassadeur zeggen, wat te moeten wachten: zou hem een briefje mede geven. Ten leste quamen eenige Mandarijns aen boort van het *Jonk*, met te zeggen, dat zy uit last van het Opperhooft dier plaetse quamen, om alle kisten en kassen te bezoeken. Zeer qualijk nam dit d'Ambassadeur op, zeggende, met eenig gelaet van verstoornis, dat door de Mandarijns hem was beloofst, dat al hun goet door hen onbezocht en onbeschadigt in de Loosje zouden worden gelevert, en hy ook liever weder na boort wilde, als zulke onredelijkheid te lijden. Door welke woorden zy van hun voornemen afstant deden. Evenwel vertrok hy tegen en avond zonder brief. d'Ambassadeur quam, ter oorzake d'eb begon te gaen, ontrent een halve uure van *Lamthay* ten anker: lichte met den vloet weder het anker, en verviel met den dag voor de brugh van *Lamthay*. De mede gekomen Mandarijns gingen aen den Velt-overste de komst van den Ambassadeur bekent maken, en met een te vragen: of het zijne Hoogheit geliefde, hy in de Loosje zoude gaen: of wel eerst by zijne Hoogheid komen: ook liet d'Ambassadeur zijne komste datelijken aen *Nobel* en *Harthouwer* weten, die aenstonds aen het *Jonk* quamen den Ambassadeur verwellekomen. Dees vroeg hen ook datelijk na den toestant der zaken, en of 'er zedert zijn jongste schrijvens niet merkwaerdighs voorgevallen was, en of zy noch even goeden moet hadden? Waer op zy antwoorden van ja, en noch beter als te voore: alzoo des vorigen avonds de Faktoor van *Singlamong*, noch in de Loosje waere geweest en gezegt hadde, dat 'er zeven honderd pakken zijde in voorraet waren, die tegens de koopmanschappen der onzen zouden kunnen omgezet worden: ook dat *Singlamong* voor de helft in den handel zoude deel hebben: de Velt-overste voor twee derde delen in d'andere helft: en de *Konbon* of Stadthouder voor een derde deel.

Mede verhaelden zy lieden, hoe dat'er noch geen ander huis voor den Ambassadeur was klaer gemaekt: dat zy alle mogelijke naerstigheid hadden aengewent; maer altijts door de Sinesen waren misleit: dat henlieden drie verscheide huizen waeren aengewezen, die door hen, 't een voor, en 't ander na, voor goed gekeurt waeren: maer 't zelve was t'elkmale door de huisheeren weder af-gelopen. Ja, hadden des voorigen avonts noch een huis aengewezen; maer 't zelve was des volgenden morgens, vermits het van *Singlamons* volk was, weder afgezeit.

d'Ambassadeur was hier over vry t'onvreden, als die zoodanige onbescheidenheid van deze Bestierders, of de daer toe last-hebbende Mandarijns, niet verwacht had: zoude anderfints liever zoo lang aen boort gebleven hebben.

Den vier en twintigsten quam vervolgens mede een Mandarijn vraegen: of de Heer Ambassadeur eenige van zijn volk wilde zenden, om het huis, dat zy nu voor hem uitgekozen hadden, te bezien. Hy zond *Nobel*, nevens *Putmans* en *Ruwenoort*, naer den Veld-overste, met verzoek of hy ordre tot een huis voor den Ambassadeur wilde geven: en ook dat een Hollandschen Ambassadeur toch door zulke beuzelingen zijn aenzien niet moght benomen worden; of anders dat hy by voorraet verzocht, om weder naer boort te mogen vertrekken, en aldaer zoo lang blijven, tot dat een huis voor hem klaer zoude wezen.

De Mandarijns, die den Ambassadeur gehaelt hadden, en dien morgen naer den Veltheer gegaen waeren, om zijne komste bekent te maeken, quaemen wederom, mede brengende eenige paerden, om den Ambassadeur voor den Onder-koningh *Singlamong* te brengen.

Dan alzoo het regenachtigh weder was, verzocht d'Ambassadeur uitstel, tot dat de regen over, en *Nobel* weder van den Veldheer gekomen was: insgelijx pallakijns of draegh-zetels: die de Mandarijns zeiden niet te hebben: dies d'Ambassadeur een uit zijn Loosje liet halen.

Na dat de Mandarijns voornoemt noch eenige tijt gewacht hadden, en *Nobel* niet gekomen was, verzochten zy verlof, om te mogen vertrekken: zouden op morgen weder] komen: welk hen wiert toegestaen. D'Ambassadeur verzocht zy hem by zijne hoogheid wilden verontschuldigen, dat, wijl het zoo hert regende, en hy noch geene wooning had, niet ten hoof quame.

Onderwijle quamen *Nobel*, *Putmans* en *Ruwenoort*, nevens de gemelde Mandarijns, met verslagh dat 'er een huis voor den Ambassadeur wiert vaerdigh gemaeckt: als mede dat zijne hoogheid den Ambassadeur ten hove verwachte: en eer d'Ambassadeur zijne zaken by zijn hoogheid verricht had, zoude 't huis al klaer wezen.

De Veldheer had mede gezeid: ingevalle hy de komste des Ambassadeurs, van *Batavia* herwaerts aen, voor af geweten had; dat'er van den Keizer orde was, om een nieu huis voor hem te bouwen.

Niettegenstaende de harde regen, vervaerdigde d'Ambassadeur zich, om zijne hoogheid te gaen begroeten.

Eerst wierd hy voor den Onder-koning *Singlamong*, onder het gejuigh van verscheide speel-tuigen, gebraght, (die hem wellekom heeten) en gewezen aen zijne linke handt (de hooghste by de Tarters en Sinesen) op een laegh bankje te zitten, en vervolgens *Nobel*, *Harthouwer*, *Putmans* en de Sekritaris *Van der Does*, op een gespreide lap laken, ter zijde van hem.

Toen wenschte d'Onder-koningh den Ambassadeur veel geluks toe: daer voor d'Ambassadeur met plichplegingen hem niet te goede gaf: zoo dat deze eerste bezoekingh met plichtplegingen eindigde.

Hy vraeghde eindelijk na des Keizers brief, of d'Ambassadeur dien by hem had: als ook dat zy met d'eerste gele-

gelegentheid aen den Veldheer zoude opgeven, hoe veel kisten en kasten, tot de schenkaedje na boven te voeren, van node had: die als dan tegen bestemde reize naer boven zouden klaer gemaekt worden.

Insgelijx dat hen *Jonken* en vaertuigen, tot aen land halen van des Keizers schenkaedje-goederen, door den Veld-heer zouden bestelt worden. d'Ambassadeur antwoorde daer op, dat des Keizers brief niet hadde mede gebragt, ter oorzake van het sterk regenen, en hy niet wiste of hy zijne Hoogheid zien of spreken konde: maer dat zijne Hoogheid den zelve, als het hem geliefde, ja al was het op morgen, konde bekomen. Het getal van kisten en kasten zoude mede by gelegentheid opgeven, en zoo dra by 's Keizers geschenken konden komen, 't zelve zijne Hoogheid aendienen. d' Ambassadeur verzocht mede des Konings hulpe en goeden raet in deze bezendinge: welke raed by hem stips zoude gevolgt worden, en dergelijke meer. De Koningh zeide: d'Ambassadeur by gelegentheid ten Hoof zoude ontbieden, om wegens het Gezantschap te spreken.

Van daer gingen zy by den Veldheer, die de Ambassadeur mede na zijne gezontheid vraeghde, om dat van zoo eene verre reize quam: hoe ook de vrienden op *Batavia* al voeren. Waer op d'Ambassadeur hem met gelijke plichtpleginge antwoorde, en met een bedankte voor de Mandarijns, aen hem gezonden, om in te halen, als ook voor de gezondene verversching. Hy vraeghde mede, of de Ambassadeur de schenkaedje goederen aen land hadde gebraght: dat'er kassen, om op te voeren, zouden gemaekt worden, tegens d'Ambassadeurs op-rijze. d'Ambassadeur zeide de goederen van de koopmanschappen boven op de schenkaedje-goederen lagen. Hy zoude *Nobel* ordre geven de zelve te laten ophalen, om nagezien te werden: en zoo deze goederen niet beschadigt waren, zoudense zijn Hoogheid aenstonts vertoont worden. Dat zijn Hoogheid zeide wel was, en woude dan daer over naer *Peking* schrijven. De Ambassadeur verzocht mede zijn Hoogheits wijsen raed in dit tegenwoordig Ambassaetschap; alzoo hy 's Lands gewoonte niet wist, in welke onwetentheid de Heer Ambassadeur verzocht, door zijn Hoogheid wat mochte ontschuldight werden: zoude sijn hulp en wijzen Raet stips achtervolgen.

De Ambassadeur zeide vorder, hy woude op morgen zijn Hoogheid met eenige Rariteiten van glazen, en andere snuisering beschenken, die verzocht in dank geliefde te nemen. Zijn Hoogheid vraegde aen den Heer Ambassadeur, of hy al goede ordre op de Schepen had gestelt, dat zijn volk geen overlast aen de zijnen soude plegen: oft geen koopmanschappen ter sluik aen land brengen. De Ambassadeur diende hem daer op van ja: en in gevalle iemant sodanige ordre quamen te breken, souden alsulken naer behooren gestraft worden.

De Velrheer wees den Ambassadeur mede twee Mandarijns toe, die zeide zijn Gemagtigden zouden wesen, als yetwes aen den Ambassadeur soune laten weten: en verzocht die zelven gehoor mogten gegeven worden: waer op d' Ambassadeur afscheid verzocht; doch zijn Hoogheid nodigde hem, om eerst wat met hem te eeten, 't welk geschiede. Zijn Hoogheid zeide onder 't eeten, hy woude den Heer Ambassadeur met eerste gelegentheid te Hoof ontbieden, om van de Ambassade te spreken. Van daer gingen zy tot den *Konbon*; alwaer met den avond quamen. De *Konbon* hiete den Ambassadeur wellekoom, daer voor hy bedankt wiert. Voorts zeide de *Konbon*: Het een heerlijke zaek was, dat de Ambassadeur aldaer was gekomen. De Ambassadeur versocht den *Konbon* hem in allen delen beliefde de behulpsame hant te bieden: dat de *Konbon* beloofde te doen, zeggende zulx gehouden was. Waer op d'Ambassadeur afscheit verkreeg, en quam ontrent half acht in de Loosje. Ontrent te tien uuren ontstont'er een sware storm uit den noorde, die tot middernacht duurde.

Anno

's Morgens, den vijf en twintigſten, kregen zy tijding van het ongelukkig ſneuvelen des reistuighs *Jonkx*, door de harde wind, tegen de brugh van *Lamthay* aen ſtukken geſtooten. Om zoo veel mogelijk de natte goederen te bergen, wiert *Putmans* en de Secretaris gezonden. Tegen den middagh wiert d'Ambaſſadeur door den Koning *Singlamong* beſchonken met een koe-beeſt, vier verkens, zeven hoenderen, zeven eenden, vier ganſen. De brengers wierden met zilver vereert. Deſgelijx naer de middagh met vier potten *Chamchoe*, door den Veldheer, die na des Ambaſſadeurs gezontheid liet vragen.

De Veldheer liet den Ambaſſadeur mede een pas toekomen, om des Keizer ſchenkaedje aen land te halen. d'Ambaſſadeur zeide zulks niet konde geſchieden, voor datter handel gingh. De Mandarijn zeide zulks te moeten geſchieden, oft de Veldheer konde niet naer *Packin* ſchrijven. De Ambaſſadeur liet zeggen: hy zoude op morgen den Veldheer, als ten hove quam, daer van ſpreken. Dies hy weder vertrok.

Des morgens, den zes en twintigſten, ging den Schenkaedje-meeſter *Putmans* zijne Hoogheid *Singlamong* begroeten, en met eene uit des Ambaſſadeurs name met eenige Rariteiten beſchenken. De Ambaſſadeur ſtond mede vaerdig, om, volgens de op eergiſteren gedaene belofte, te hove te gaen: als zeker Mandarijn hem quam aenzeggen, tot den Veld-overſte te moeten komen, om over 't punt van zijn op-reis te beraden: daer hy aenſtonts na toe ging. Aldaer gekomen, en naer elkanders gezontheid gevraeght wezende, leverde hem de Ambaſſadeur het afſchrift des Keizers brief over, als mede de lijſte van de perzonen, die mede naer *Packing* ſoude gaen: ook een geſchrift en aenſpraek van d'Ambaſſade, luidende aldus:

Dat de Heer Generael, en de Raden van Indiën, *neffens den Ambaſſadeur zeggen, in het Hollandſche rijk voor een van de voornaemſte zaeken ter wereld geacht werd, de oprechtigheit en vriendſchap, die de menſchen kinderen onder malkandre oefenen, gelijk alle volken onze oprechtigheit en vriendſchap kunnen verklaren. Deze vriendſchap kan alderbeſt door koopen en verkoopen werden begonnen, en vorders als een boom komen aen te groeien. Daer uit dan onze hulpe en byſtant in oorlogs tijden, als andere nuttigheden konnen voortkomen. Om deze vriendſchap by alle volkeren te verkrijgen, werd by het Hollandſche Rijk geen gveaer ter land en zee ofte koſten ontzien, gelijk bykans geen land oft Rijk in de werelt is bekent, daer wy in vriendſchap niet mede zijn verbonden.*

Het Hollands Rijk heeft al over lange jaeren getracht met dit Sineſe Rijk in handeling en vrientſchap te komen. Tot dien einde hebben den Generael en Raden van Indiën, *al over tien jaren hunnen Ambaſſadeur, neffens geſchenken, naer den Keizer in* Packin *gezonden, die by den Keizer ook wel zijn ontfangen: en heeft de Keizer het Hollandſche Rijk voor vrienden van zijn Rijk aengenomen en de verklaert.*

Het Hollandſche Rijk zend nu wederom, door den Heer Generael en Raden van Indiën, *hunnen Ambaſſadeur, met ſchenkaedje, om den Keizer te begroeten, en te verzoeken, dat de vrientſchap eeuwig mag duuren.*

Het Rijk van Holland, de Heere Generael, als mede de Ambaſſadeur wenſt den Keizer duizend jaer leven.

De Ambaſſadeur verzoekt aen den Konink, Veld-overſte en den Konbon, *datze hem daer in willen behulpzaem zijn, alzoo hun voorſpraek daer veel in doen kan: waer voor de Ambaſſadeur dankbaer zal wezen.*

Dit wiert alles in Sinees vertaelt: welke papieren, namentlijk des Keizers brief, die de Veldoverſte zeide zeer wel geſtelt te zijn, zeer by hem wierden geprezen. Aldaer verſcheen de Schenkaedje-meeſter *Putmans* wederom by den Ambaſſadeur; verhalende: zijne Hoogheid de ſchenkaedje niet hadde willen aennemen.

De Veldoverſte vraegde, of d'Ambaſſadeur de paerden en d' osjes, die na den Keizer zouden gaen, met zich ge-

gebragt hadden, alzoo hy de zelve gaerne wilde zien. Waer op d'Ambassadeur antwoorde, dat al des volks goed (mits 't blijven der reistuig-jonk) nat geworden was, en om zich te spoeien, om op zijn hoogheids gebieden strakx te hoof te verschijnen, had zulx niet konnen doen. Zijn hoogheid vraegde voorts naer de geschenken van den Keizer, en waerom die niet aen land quamen; alzoo hy die goederen moste zien, en daer over na *Packin* schrijven aen den Keizer. Hier op zijn verscheide redenen gevallen, meest daer op slaende: dat niet doenelijk waer, de geschenken te konnen krijgen, of moeste de goederen alvooren zijn geloft en verhandelt; alzoo op het verslagh van *Nobel*, op *Batavia*, volgens haer Hooghedens belofte aen hem gedaen, de handel op de aenkomste van den Ambassadeur strax zoude voort-gaen. Dat de geschenken onder, en de koopmanschappen boven waeren gepakt: sulx was tot 's Keizers voordeel gedaen, om dat dezelve niet zouden nat worden, gelijk in *Kanton* was voor dezen geschiet; sulx niet mogelijk was, de zelve te kunnen krijgen, bevooren de goederen waeren geloft en verhandelt. Daer op d'Ambassadeur versocht de Faktoors moghten werden belast met fijne kooplieden te handelen, als wanneer de geschenken haer zouden werden voortgebragt: zoo sulx niet geschiede, en de Ambassade daer door verhinderinge quame te lijden, het *Nobel* op *Batavia* qualijk zoude konnen verantwoorden, ja zijn hooft kosten. Wordende deze reden alleen gebruikt quansuis, om sijn Hoogheit daer door de nootzakelijkheit des handels te verstaen te geven, en te eerder tot hun oog-wit te brengen. Hier op wierd vry wat geknibbelt, zeggende de Veldheer dat het hem een vreemt ding scheen te wezen, niet by de schenkaedje-goederen te kunnen komen, daer naders op *Batavia* in hadde horen verzien te wezen. Hy bood aen Jonken om die te lossen: ja, om de koopmanschappen en de schenkaedje-goederen elk byzonder te lossen. De geschenken moesten aen land wezen, eer ietwes uitgerecht konde worden. D'Ambassadeur bemoeide zich wat te veel met den handel. Hy zoude van d'Ambassade spreken: en dat het overal de manier was d'Ambassadeurs met hun schenkaedje gelijk aen land quamen: hy verstont ook niet in de koophandel wierde gedaen voor dat de koopmanschappen aen land waeren. Hy had ons den handel belooft: wy zouden dien ook hebben: 't geen hy ons toezeide, daer mochten wy vast op gaen. Hy was geen wijf, die zijn woort niet hield. Hy wist wel dat d'Ambassadeur van een verre plaets was gekomen: hy zoude zoo onbescheiden niet zijn, hem onverrichter zake te laten vertrekken. D'Ambassadeur verzocht zijn kleine schip de revier op en af mogt vaeren, om koopmanschappen te halen en brengen: dat hy mede niet wilde toestaen; maer hem als boven zoo veel Jonken aenbood, als hy begeerden, al was 't tot vijftig stuks toe. Wanneer d'Ambassadeur zeide de goederen in die Jonken niet dorfte betrouwen, hem aenwijsende 't exempel van gisteren: ook de diefstal, die daer voor dezen in was gepleegt, zeide hy: wy mogten Hollanders om die te regeren, daer op stellen. Eindelijk, na veel haspelens en onthael met eenig fruit, waren d'onzen sonder besluit, gescheiden. D'op van morgen gezondene schenkaedje nam de Veldheer noch aen. Van daer waerenze gegaen naer het Hof van den Koning *Singlamong*: alwaer voor eerst door een andere poorte, als voor eergisteren aen de linker hant van de grote poort, doch eens gestut: daer naer wederom voortgeleid wierden tot in 't binnen-hof of geheime gehoorplaets. D'Ambassadeur wiert strax, na gedane eerbiedigheid, door den Koning gewezen aen zijn linker zijde op een gestelt laeg voetbankje te zitten: vervolgens *Nobel*, *Harthouwer* en *Putmans*: daer aen de Sekretaris op een kleet, ter aerde gespreit. Het ander gevolg sat daer achter. De Koning scheen zich wat bescheidelijker, als de Veldoverste, in te stellen. Zijn eerste reden waren: dat het d'eerste mael niet was, dat de Hollanders in dat Rijk waren ge-

gekomen : dat zijn Hoogheid, in *Kanton* zijnde , den Ambaſſadeurs in alles behulpzaem en een vriend van de zelve was geweeſt : en het als nu ook zoude bethoonen : te meer al-zoo een aenzienlijk perſoon gekomen : ook zeer aengenaem was. Daer op d' Ambaſſadeur met beleeftheid antwoorde : hy wel hadde gehoort, 't geen in *Kanton* was geſchied : en dat ook inzonderheid de goede gunſt van zijn Hoogheid ontrent hunnen *Hopou Nobel* hadde vernomen : daer voor hy op 't hoogſte dankbaer was; verzoekende zijn Hoogheit ook in de goede gunſte over deze Ambaſſade der Hollanders geliefde te volharden : en vorders met zijn goeden wijzen raed en hulpe d'Ambaſſade in deſe beſendinge te helpen. Dit nam hy aen, en beloofde over des Ambaſſadeurs perſoon loffelijk aen 't Hof te zullen ſchryven. Zijn Hoogheid vraegde mede oft de paerden en osjes,tot ſchenkaedje voor den Keizer ontworpen , om te zien, mede gebragt hadde ? daer op hy hem als tegen den Veltheer geantwoort had. Hy vraegde voorts na de geſchenken en oft die geloſt zouden werden. D'Ambaſſadeur ziende het hier wederom op een ſtribbelen zoude gaen, zeide : dat in dat Rijk was gekomen , om vrientſchap te zoeken en te bekomen , en met zijn hoogheid niet gaerne wilde twiſt-redenen ; maer dat dies wegen de koopluiden wiſten , wat hen te doen ſtont : hy Ambaſſadeur wenſte dat de geſchenken al aen land waeren , om zijne hoogheid in alles genoeging te geven. De Koning had aen *Nobel* belooft de handel, met het komen van den Ambaſſadeur , ſtrakx zoude voortgaen : daer op zijn hoogheid antwoorde: de Velt-overſte daer Jonken toe zoude zenden , om de goederen en koopmanſchappen te loſſen , en zulx zoude ook geſchieden. Maer men kon niet handelen , eer de goederen en geſchenken geloſt waeren. D'Ambaſſadeur zeide : hy de koopluiden zoude belaſten te doen al wat moghelijk waer, om de geſchenken hoe eer, hoe liever aen land te krijgen. Daer op de Konink zeide : *wy zullen daer dan niet meer van ſpreken.* De Koning verzocht des Ambaſſadeurs heelmeeſter voor een dag of twee te mogen gebruiken, en dien te zijner tijd te ſullen laten halen,dat hem wiert toegeſtaen. Vorders vielen eenige vriendelijke redenen voor. Ook vraegde de Koning naer *Hogenhoek, Pedel Symonſz.* en andere , die aldaer geweeſt waeren. Liet ook drie ſchoone kinderen op zijne bank en ſchoot brengen , die den onzen wierden vertoont, zeggende dezelve zijn zoons dochters waeren. De Koning liet des Ambaſſadeurs zoon opſtaen en zijn degen aen de kinderen vertoonen:vraegde oft des Ambaſſadeurs zoon al getrout was , met andere vriendelijke bejegeningen. Daer op de tafelen met ſpijze wierden voortgebragt. D'Ambaſſadeur kreeg een gelijke ſpijze en drank, ja een gelijke kop als de Koning. Na dat zy wel gegeten en gedronken hadden, zijn met vriendelijk afſcheit vertrokken naer hun Loosje. In 't uitgaen volgden hen twee Mandarijns , zeggende de Koning liet den Ambaſſadeur bedanken van wegen de op van morgen gezondene ſchenkaedje; maer mocht dezelve niet aenvaerden: verzocht die zoo lang wilde houden , tot dat de Ambaſſadeur naer boven was vertrokken. D'Ambaſſadeur zeide : het waeren maer eenige kleinigheden voor de kinderen : zy zouden dezelve andermael zijn Majeſteit aenbieden: dat zy beloofden. Hy ſond mede een brief na den *Konbon* , door dien het te heet en te laet was, om hem mede te gaen verzoeken. 's Avonds wierden de op van de morgen aen zijne hoogheid gezondene ſchenkaedje - goederen weder in de Loosje gebracht, met verſchoning, die zelve niet dorſte, als boven ,aennemen.

Des morgens,den zeven en twintigſten, heeft de Ambaſſadeur het toegedragene op giſteren met den raet overlegt, en gevraegt wat nu vorder op dat punt,tot dienſte van de Kompanjie,en de bevordering van deze hoogwigtige beſending,te doen ſtont. Heeft mede het [a] bericht-ſchrift van haer Edel. op *Batavia* in vergaderingh herhaelt : ſijnde dan op alles naeukeurig gelet, is een-

[a] *Inſtructie.*

eenpaerig goet gevonden, dat *Nobel* en *Harthouwer* dien morgen zich zouden vervoegen naer den Velt-overſte, om zijn hoogheid aen te dienen: hoe dat d'Ambadeur in alle maniere trachte zijn hoogheid te genoegen, en dat daer over verzocht het Jacht *Bleiswijk* en twee Jonken met koopmanſchappen en geſchenken mochten naer boven komen : als wanneer de geſchenken haeſt zoude bekomen. Terwijl noch bezich met dit te beſluiten waeren, quamen drie Mandarijns *Nobel* te hove roepen , om tot den Koning te komen : alwaer de Veldheer mede was: daer hy, neffens *Harthouwer*, datelijk was naer toe gegaen. De Stedehouder van *Soanſieufoe* zond den Ambaſſadeur, tot ſchenkaedje en verſching, twee koebeeſten, varkens, enden, hoenders, ganſen. De brengers wierden met zilver vereert.

Ondertuſſchen quamen *Nobel* en *Harthouwer* van hun hof-reis wederom: verhaelden tegens dank tot den Velt-overſte en niet by den Koning waeren gebragt: en zoo door hen bedrogen. De Velt-overſte had gezeit, de koopmanſchappen nu weer neffens de ſchenkagie aen land begeerde te hebben. Ook dat geen ſchip aen de brug of toorn begeerde te gedogen. Hy woude den onzen zoo veel Jonken, als van noden hadde byzetten. Het zoude te langzaem voortgaen de ſchepen met een ſchip en twee Jonken te loſſen. Hy woude de ſchenkaedje-goederen met den eerſte aen land hebben. Zy hadden hem in antwoort gedient: 't loſſen met *Bleiswijk* en twee Jonken haeſtig genoech zoude voortgaen, en andere redenen ter zake dienende meer: maer 't mocht al niet helpen. Dies hadden zy gezegt, tot zoo veel Jonken geen laſt te hebben : zouden den Ambaſſadeur van verſlag dienen, en hem antwoort laten weten. Waer op zy vertrokken waeren. Dit antwoort by den Ambaſſadeur en zijnen raet in bedenken genomen, vonden zy goed dien dag geen antwoort aen hem te laten weten; maer daer mede tot 's morgens te wachten, om te zien wat onderwijle mochte voorvallen. Ondertuſſchen wiert goet gevonden het naervolgend briefje by den Velt-heer te brengen, inhoudende : *dat de Ambaſſadeur uit de kooplieden zijner Hoogheids meininge hadde verſtaen : wenſchte de geſchenken hoe eer, hoe liever wierden gelant, om d'opreis hoe ſpoediger, hoe beter te ondernemen. De zwarigheden, die de koopluiden den Ambaſſadeurs hadden te gemoet gevoert, om de koopmanſchappen met veel Jonken (volgens zijn Hoogheids orde) te loſſen, bevalt d'Ambaſſadeur zoodanig dat het den Ambaſſadeur leet was, die niet kon helpen uitvoeren. In hun lant wiert ieder een in zijn kunſt en ambacht gelooft. D'Ambaſſadeur verzocht eerbiedig, dat de koopluiden van zijne Hoogheit zoodanige orde mochten verwerven, als de dienſt van den Keizer en de nature van de zake zoude komen te vereiſchen, daer van de koopluiden, op morgen, zijn Hoogheid naeder zouden komen ſpreken.*

Tot 't brengen dezes briefs wierd de Sekretaris gemagtight: doch wederom gekomen zijnde, verhaelde dat te laet gekomen was, om zijn hoogheid te ſpreken; maer door de voordrager uitgeſtelt tot des morgens vroeg. Daer verſcheen mede een Mandarijn in de Loosje, van den Veltheer afgezonden, om het opzicht over de loſſing der koopmanſchappen en ſchenkaedje-goederen te hebben.

Den acht en twintigſten, des morgens met den dag, ging de Sekretaris weder met de op giſteren geſchreven brief naer den Veldheer. Dees deed, na zijne wederkomſte, verſlag, dat, na ontrent een uur wachtens, voor den zelven was ter gehoor gebragt, hebbende zijne hoogheid uit des Heers Ambaſſadeurs naem gegroet: de brief overgelevert, en daer antwoord op verzocht: 't welk hem door zijne hoogheid in dezer voegen was gegeven : Dat over twee dagen met den Ambaſſadeur hadde geſproken, en hem 't loſſen der ſchepen toegeſtaen, daer toe hy zoo veel Jonken hadde aengeboden, als d'onzen begeerden, en nu quamen al weder meer eiſchen. Hy ſtont noch toe, al wouden zy veertig of vijftig Jonken hebben, die hen te geven ; maer kon niet verſtaen van hunne ſchepen boven

quamen. Hy had hem zoo veel ingewilligt, als mogelijk was; maer d'onzen waeren wat onbeſcheidelijk in 't eiſchen. Hy was een man, die zijn woort hield: 't geen hem beloofde en zeide, daer op mogten zy vaſt gaen. Hy wiſt wel dat de Heer Ambaſſadeur aldaer uit verre landen met ſchepen en koopwaren was aengekomen. Hy zoude zoo beeſtelijk niet wezen, den zelven weder onverrichter zake te doen vertrekken; maer de ſchenkaedje-goederen moeſten eerſt aen land komen. Hy wilde die zien, en dan, in gunſte van d' onzen, daer over naer *Packin* ſchryven. Doch om te betonen den Ambaſſadeur genegen en d'onzen in allen delen behulpſaem was, ſtont hy toe 't Jacht *Bleiswijk* boven aen de brug zoude komen en de ſchepen helpen loſſen, met dien bedinge, dat als het ging en quam, de Jonken daer nevens zoude gaen en komen: voor welke beleeftheid van *Bleiswijk* hy, uit den naem des Ambaſſadeurs, door den Sekretaris wiert bedankt: en zoude dees van 't een en 't ander den Ambaſſadeur verſlag doen: ja belaſte hem de Veldheer van Woord te woorde, zoodanig als hy die geſproken had, te willen doen: welk hem door den Sekretaris wierd belooft: die daer op afſcheid bequam.

D'Ambaſſadeur beval *Nobel* en *Harthouwer* om, zoo dra moghelijk, voor den Veldheer te gaen en hem dezen volgenden brief uit des Ambaſſadeurs naem over te leveren: namentlijk dat het goed antwoord van zijn Hoogheid, aen den Sekretaris gegeven, had verſtaen.

De Ambaſſadeur prees d' oprechtigheid en goetaerdigheid van zijne Hoogheid, en was daer over verblijd en dankbaer: verzocht aen onze koopluiden paſſen mochten worden vergunt en gegeven, om 't kleine Hollandſche ſchip naer boven te laten komen, neffens de Jonken: ook lijftocht, om de boot mede naer de ſchepen te zenden, om op alles goede orde te ſtellen: als mede dat zijn Hoogheid op de Hollandſche ſchepen twee Gemagtigde Mandarijns woude ſtellen, op dat alles naer zijn Hoogheids genoegen mogt toegaen. Zijnde *Nobel* en *Harthouwer* wederom gekomen, zeiden dat in 't hof van *Poui* hadden geweeſt; maer geen gehoor (alzoo met andere zaken bezich was) hadden kunnen krijgen; doch dat het bovenſtaende verzoek (alzoo hem de brief hadde gezonden) in allen delen hadde toegeſtaen, zullende met een Mandarijn de paſſen voor 't ſchip en de boot zenden, gelijk 's namiddags ook geſchiede. Die bekomen hebbende, is *Harthouwer* gemagtigt, om zoo ſpoedig moghelijk naer de Nederlandſe haven te vertrekken, en aldaer ordre op 't loſſen der ſchepen en anderſints te ſtellen.

Mede ſchreef d' Ambaſſadeur aen Kapitein *Van der Werf*, op *Vlaerdinge*, en aen *Naelhout*, op *Alſen*, de navolgende briefjes, luidende 't eerſte: dat zy op den vier en twintigſten dezer aen de brug van *Lamthay* met de boot en twee Jonken waeren aengekomen: dat zy ten zelven dage al voor de drie Hoge Beſtierders ter gehoor waeren geweeſt, en op den zes en twintigſten andermael. De zaken der Kompanjie waeren aldaer tamelijk: 't was eindelijk daer op aengekomen, dat de ſchenkaedje-goederen aen land moeſten en door hare Hoogheden bezichtigt, eer de Hofreize bevordert en de handel aenvang nemen koſt. En dat wijl de ſchenkaedje-goederen in verſcheide ſchepen ware geladen, hadden goet gevonden, 't Jacht *Bleiswijk* aldaer t' ontbieden, doch daer uit moeſte alvoore vier of vijf hondert pakken peper in de Tartariſche Jonken werden geloſt, en die plaets met ſchenkaedje-goederen vervult. Het eerſte werk moeſte wezen, zoo veel peper en Sandel-hout uit *Vlaerdinge* in de Jonken over te ſchepen, tot dat de geſchenken gevoeghelijk te genaken waeren. *Harthouwer* was daer toe gemagtigt, om dat werk op de beſte maniere, des mogelijk ware te beſchikken: waer toe hy *Van der Werf* hem alle hulp moeſt bewijzen.

D'aen boord gemagtigde Tartaren van den Velt-overſte moſten wel onthaelt worden.

De ſchepen, *Konſtance* en *Tiger*, was

was mede gelast (als *Harthouwer* d'orde daer toe zond) met het eerste bequame weer van *Sothia* zouden opbreken, en in de Neerlantsche haven (volgens d'ordre, op 't binnen komen der schepen beraemt) komen: daer toe hy alle moghelijke hulpe van schuits en boots wierd gelast te doen: zich op zijn goede ervarentheid in dat geval geheel verlatende.

De nevens gaende ververschingh kon men op de schepen verdelen, en daer van aenteikeningh zenden. De rest van voorraet wiert ook verwacht.

De groote Jonk, daer 's volks reistuigh was ingescheept, was tusschen den vier en vijf twintighsten dezer 's nachts met dat hard weer tegens de brug van *Lamthay* gesneuvelt. Goede tijding van onze schepen verhoopte zy te verstaen.

Het briefje van *Naelhout* hield in: dat 's Kompanjies saeken aldaer tamelijk wel stonden: hadden tweemael ten Hove geweest.

De begeerte van hare Hoogheden was: dat de schenkaedje-goederen aen land mosten werden gebragt; dat haer ook hadden ingewillight. Dies was goet gevonden, de Jachten *Konstantine* en *Tiger* in de Neerlandse haven te ontbieden. d'Orden daer van waeren onder *Harthouwer* berustende: die ook best soude weten, wanneer zulx zoude moeten geschieden, en als dan de zelve orde hun beschikken. Hy moest middelerwijle noch ginder verblijven, alzoo noch niet wisten, hoe 't met *Alsen* te schikken hadde, en, alzoo hy daer zeer ervaren was, zonderlinge voorsichtigheid in 't binnen brengen der Schepen laten geschieden, inzonderheit goed weer en wind waer nemen. Tusschen den vier en vijf en twintigsten hadden zy aldaer een groot onweer gehad: waer door de reistuig-Jonk van 't volk was tegen de brug van *Lamthay* komen te sneuvelen.

Harthouwer wierden mede twee ordonnantien ter hand gestelt, voor de Schepen *Constançe* en *Tiger*, om de selve (als 't den dienst van de Compagnie vereischende was) in de Neerlands-haven te ontbieden.

Door 't ongestuimig weer wierd de reis van *Harthouwer* en de boot tot des anderen daegs uitgestelt.

Des morgens, den negen en twintigsten, ging de Hof-meester *Ruwenoort*, nevens den Heel-meester *Hans Voorrechter*, te hoof, om haer Hoogheden 't naervolgende briefje te overhandigen, en aldaer antwoort op te versoeken; inhoudende het eerste aen den Koning *Singlamong*, als dat d'Ambassadeur den Heel-meester tot zijn Hoogheids gebruik zond. Voorts warenze alle drie van een selven inhout: als dat d'Ambassadeur versocht (wanneer 't zijner Hoogheid beliefde) ten hoof te komen, om haer Hoogheid te begroeten, bedanken, en wegens het Ambassaetschap te spreken.

Den dertigsten viel niet merkwaerdigs voor.

Des morgens verscheenen twee Faktoors van den Veld-heer in de loosje, die den Ambassadeur uit hun 's Heeren naem in 't heimelijk driehondert tijl zilver, (die nevens zich mede bragten) voor de op eergisteren gezondene bloet koraelde ketting en alkatijf, quamen aenbieden. D' Ambassadeur gaf hen ten antwoorde, dat hy niet kocht nochte verkocht; maer den Veltheer verzoght, hy de ketting en alkatijf met zoo goeden hart en genegentheid geliefde te ontfangen, als hem die door den heere Ambassadeur wiert opgeoffert: en indien zijne hoogheid naderhand ergens anders gading in mocht krijgen, om te koopen, dat de koopman *Nobel* daer toe gestelt was, sijn voldoening dien aengaende, zoude geven. Met welken antwoort genoemde Faktoors wederom waeren vertrokken, om den Veltheer zulx aen te dienen. Zy gaven mede den heere Ambassadeur door eene *Batsjang* een briefje van den koopman *David Harthouwer*, gedaghtekent den dertighsten van oogstmaent in *Minjazeen*: waer by d'Ambassadeur verstont, dat zy den negen en twintigsten deser, ontrent drie uuren des naermiddaghs op *Minjazeen* waeren gekomen, en aldaer by het opper-hooft van die sterkte gebragt en wel onthaelt: ook door des opperhoofts ordre in een

ſpeeljacht (aldaer in de de baey leggende) ten nachtruſte gebragt; alzoo zy luiden door 't veranderlijk weêr ongeraden hadden geoordeelt by nacht naer beneden te varen. In 't afdrijven van de Hokſieuſe revier, haddenſe onder wegen verſcheide grote en kleine Jonken gezien, die door 't jongſte onweer in en tegen de wal waeren aengeſpoelt: ook een groote Jonk, die tegen het Fort *Minjazeen* hoog en droogh was gezet. De benedenſte trap van dit Kaſteel was mede t' eenemael geſloopt en weghgeſpoelt. Van onze Schepen hadden noch niet konnen vernemen. Zy luiden lagen zeil-reed, om neven vier of vijf Jonken naer beneden te zeilen. De boot was al voor uit gezonden: verhoopten 's avonds in de Nederlandſche haven te wezen, &c.

Des naermiddaghs verſchenen de Faktoors van de Veldheer wederom in de Loosje, den Ambaſſadeur van wegen hunnen Heer over 't gedane geſchenk (dat ſijn Hoogheit ten dank had aengenomen) zeer bedankende, en zijn Ed. van wegen den Veltheer wederom vereerende acht ſtuk Sineeſe *Brocados*, die zy verzochten den Heere Ambaſſadeur geliefde aen te nemen: gelijk hy die ook (om des Veltheers geſchenk niet te verſmaeden) in danke aennam. Deze ſtoffen wierden by d' onze gewaerdeert op ontrent tachentig teil zilver. De Ambaſſadeur liet de zelve ten beſchikking van den Heer Generael en de Raden van *Indiën* bewaren.

Des avonts, na 't gebet, heeft de Hof-meeſter *Ruwenoort* zijn eerſte reekening van verteerde mont, huis, en buiten gewonelijke onkoſten overgelevert. De Heer Ambaſſadeur magtighde *Putmans*, en den Sekretaris *Van der Does*, om de zelve reekening na te zien, en ook te vernemen, of men de goederen, tot montkoſt vereiſcht, 't zy men die in wat hooger meenighte in-kochte, als anders, niet beter koop konde bekomen, om alzoo de zuinigheit, zoo veel doenelijk, te zoeken.

De eerſten en tweeden van Herfſtmaent viel niet zonderlings voor.

Den derden 's morgens liet de voordrager van den Onder-koning *Singlamong*, door den *Sineeſchen* tolk *Gienſo*, den Ambaſſadeur afvragen, wanneer het zijn Ed. geliefte zou wezen (ſlaende op het voorige briefken, op den negen en twintigſten des verleeden maends, aen de drie hooge beſtierders gezonden) zijn Hoogheit te komen beſoeken, en de paerden te vertoonen, ten einde hy zijnen voornoemden Heer daer van beſcheit mogt geven? Waer op hem ten antwoort wierd gepaſt: zulx aen de goede geliefte van gemelte zijn Hoogheit wiert geſtelt, en de Ambaſſadeur zich altijds vaerdig zoude houden, om op des Konings ontbieding zich alſdan te laten vinden.

Ook verſchenen des voormiddags in de Loosje de twee Opperſte Faktoors van opgemelten Koningh, om den Ambaſſadeur te begroeten; voerende met eenen eenige redenen van beleeftheit over en weder, van geen zonderling belang. Eindeling was hun vragen: of zylieden, in de tegenwoordigheidt van den Ambaſſadeur, wegens zaeken van handel moghten ſpreken: waer op hen van neen geantwoort wiert; maer dat de Koopman *Nobel* hun luiden dien aengaende ten antwoort zoude ſtaen.

Hier op waerenze met den zelven in een byzondere Kamer vertrokken, alwaerze hem openbaerden van hare Hoogheit laſt te hebben, te vragen: of de Kompanjie genegen was meenigte rouwe witte zijde te handelen: in welken gevalle zijn Hoogheit den Veldheer daer toe zoude trachten te bewegen, als zijnde het uit-voeren van die door den Keizer op 't ſtrengſte verboden; en om daer op duidelijk onder andere te letten, in elken Zee-lantſchap vijf aenzienelijke Gezach-hebbers uit *Packin* af-gekomen; zulx het hun zwaer zoude vallen, de zelve mede daer toe te bewegen. Dienvolgens eiſchten zy (ongehoort) twee hondert vijftigh teil, voor 't pikol, met verzoek daer op nu antwoordt moghten erlangen, om verſlagh te doen. 't Welk hun door *Nobel* met korte woorden in

dezer

dezer voegen gegeven wiert: dat, niet-tegenstaende de tijdt nu niet toe liet bezendingh naer *Japan* te doen, echter voor 't Vaderland wel een parthye zijde tegen hunne aengebraghte koopmanschappen (daer op gelijkelijk de prijzen moften getroffen worden) wilden handelen; maer datze geliefden te weten, zulken prijs hen niet behaegde. En zoo zy derhalven zich niet openhartiger daer in wilden openbaren, als dan ook onvermogens en ongenegen waren, daer van voorders te spreken, nochte eenigh bot te kunnen doen, fonder hun misschien te ergeren; hun verfoekende daer op nader beraet te willen nemen. Zy luiden daer en tegens zeiden geen anderen last te hebben, en dat d'onzen hun bedenken daer over konden nemen. Dies het daer by verbleven was. Midlerwijle vertoonden zich ook de Faktoors van den Veldheer en den *Konbon*, die echter van die zake niets melden. Zy lieden werden dan gezamentlijk, om de gunst hunner meesters meer en meer te verzoeken, 's middaghs by den Heer Ambassadeur ter maeltijd genodigt, en naer behooren onthaelt; vertrekkende gevolgelijk met goed genoegen en dankbaerheid weder te ruch.

De Veld-overste zond ook twee aenzienelijke Mandarijns, om den Heere Ambassadeur te verwittigen, dat hem aengezeit was, d'onzen in de Nederlandsche haven zich, met het ontlossen der geschenken voor den Keizer, niet naer behooren wilden spoeien; alzoo maer drie Jonken met koopmanschappen uit de Schepen geladen waeren, en de andere Jonken niet begeerden te gebruiken: weshalven haer Hoogheden gezamentlijk al wederom twijfelmoedig waren, (zoo-ze zeiden) of de Ambassadeur in der daet naer boven wilde reisen, ofte niet. Wel hadden zy aen hunnen Keiser geschreven, dat de Ambassadeur gekomen was; maer nu moftenze met volle zeekerheid bekent maken, de geschenken zelfs gezien te hebben: verzochten derhalve zijn Ed. andermael orde naer de Schepen geliefde te zenden: met een voor hun vaertuigen, om dat werk strax te laten voort gaen. Waer op hun naer waerheid geantwoort wierd: te weten, dat die voorzienigheid en ordre alrede was bestelt, en haer Hoogheden aen den goeden yver en seekerheid van d'Ambassade niet geliefden te twijfelen: echter dat wel genegen waeren t'hunner genoegen noch een briefken derwaerts af te zenden: 't welk zyluiden aen namen den Veldheer te zullen gaen daer van verslag doen.

Kort daer na quam aldaer voor de brugh van *Lamthay*, de boot van *Vlaerdingen* aen, mede brengende brieven: twee van *Harthouwer*: een van Kapitein *Van der Werf*: en twee van den Kapitein *Johan Naelhout*. D'eerste van *Harthouwer* hielt in: Dat den dertigsten 's middags van *Minjazeen* met zes Jonken was vertrokken, en 's avonds in de Nederlandsche haeven aengekomen: en aldaer de Schepen en vrienden altsamen noch in een goede stant gevonden had, als mede tijding, dat het met de Schepen in *Sotias* Bay mede naer wensch stont.

Om de *Goeny* sakken van *Sothia* te halen, en nader ordre over het inbrengen van de *Constantia* te schikken, was de boot van *Vlaerdingen* noch dien zelven nacht derwaerts gezonden.

De gemagtigde Mandarijns waren aen 't Jacht *Vlaerdingen* verschenen; vragende of de Jonken aenstonts souden geladen worden. Daer op hen ten antwoord was gegeven: dat zoo dra de zakken uit *Sothia* waeren gekomen, 't zelve dan datelijk geschieden zoude. De Mandarijns voornoemt, waerennaer eenigh onthael, wel vernoecht, vertrokken.

Den selven avont waren van *Sothia* drie boots met negentien hondert vijftig pakken *Goeny* sakken, beneffens d'ontbodene vrienden, aldaer aen gekomen. Doch tot verwondering niet een letterken ten antwoord op 't geene, wegens 't binnen brengen van de *Constantia* hadden voor-gestelt. Hy konde niet bevroeden, wat de vrienden voor hadden, te meer, dewijl d'Onder-koopman gene de minste reden van 't een noch 't ander wist te geven.

ven. Dies weder goet gedacht hadden, de boot met hun nader ſchrijven noch dien nacht weder derwaerts te zenden. Zoo dra de *Conſtantia* was binnen gebragt, zou de *Tiger* s' anderen daegs volgen.

Alfen oordeelden de aldaer zijnde ſcheeps-verſtandigen, dat eerſt van een gedeelte zijner inladinge diende ontloſt, eer zy, tot 't zelve binnen te brengen, kans zagen: daerze noch geen middelen toe by der hand hadden. 't Jacht *Overveen* van *Quelang* ondertuſſchen daer aen komende, zoudemen *Alfen* met 't ſelve voor een goet gedeelte konnen doen lichten.

Tot hulpe van 't Jacht de *Conſtantia*, hadden zyluiden de boots van *Vlaerdingen* en *Bleyswijk* na buiten gezonden; doch 't zelve niet vernemende, waeren onverrichter zake weder gekomen.

Met 't loſſen van peper uit *Vlaerdingen*, in de *Jonken*, hadden dien dagh meeſt door gebragt, en waeren daer uit in twee Jonken geloſt zes hondert pikol, in zes hondert vijftig zakken; zoo datze als nu by alle kaſſen en ſchenkaedje-goederen, uitgezeit ſandel-hout, konden komen.

Bleyswijk hooptenze op den derden dezer van zoo veel peper t'ontloſſen, als tot het bergen der kaſſen en ſandelhout van *Vlaerdinge* zoude vereiſchen, daer in niet zoude verzuimt worden. Tot het toe-naeien der zakken, wiſtenze dertig pont Sinees zeilgaren, alzoo 't zelve daer zeer bequaem toe was.

Dezen op den eerſten met de boot willende af-zenden, was hen zulx door de gemagtighde Mandarijns afgeſlagen, en toen ter nauwer noot te vertrekken ingewilligt.

Het tweede briefje behelſde: dat de in-geleiden geſloten voorraet, daer in van ſtuk tot ſtuk gemelt al in de boot geſcheept wezende, begeerden de Gemagtighden van *Minjazeen*, om daer mede te vertrekken, geen verlof te geven. Uit welke oorzake al het goet, behalve een vat mom, daer weder uit hadden genomen, en de boot alzoo met den brief laten vertrekken; maer de zelve was door hunne roei-vaertuigen onderſchept, en hadden de boot onverrichter zake weder na de Schepen doen keeren. Waer over *Harthouwer* hem zeer t'onvreden had getoont, en daer tegen ingeleit, dat door zulke dingen de zaeken verachtert, en den Ambaſſadeur groote klein-achtingh wiert aengedaen; mitsdien zyluiden den toeſtant van de Schepen, zedert den zwaeren ſtorm, te verwittigen hadden: deſgelijx dat zy om zeilgaren, tot naeien der zakken, verlegen waeren.

Welke redenen eindelijk zoo veel te wege hadden gebraght, dat de Gemagtigden van den Veldheer die van *Minjazeen* van voornemen hadden doen veranderen; zoo dat zy toeſtonden de boot ledigh moghte vertrekken.

Het Jacht *Conſtantia* was 's morgens voor gaets gekomen: verhoopten het daegs daer aen by zich te hebben.

Bleyswijk was dien dag van vijf hondert negen en vijftigh pikol peper in twee Jonken ontloſt: daegs daer aen waeren zy voornemens de kaſſen en ſandelhout, uit *Vlaerdingen*, daer weder in te ſchepen.

De gelade Jonken bleven aldaer zoo lange leggen, tot datze alle ontladen zouden wezen, niettegenſtaende zyluiden verzocht hadden, die voor af te mogen zenden.

Uit den brief van Kapitein *Van der Werf*, verſtonden evenwel, dat toen aldaer de reistuigh-Jonk was geſneuvelt, zyluiden aldaer mede een ſeer zwaeren ſtorm hadden gehad; doch dat 'er (Gode waere gedankt) geen ſchade was geſchiet. Voorders quam het briefken voornoemt in allen delen met 't ſchrijven van *Harthouwer* over een.

Uit ſchrijven van Kapitein *Naelhout* wierden verſtendigt, dat hy des Heeren Ambaſſadeurs brief van den twee en twintigſten van Oogſt-maent wel hadde ontfangen. Des Ambaſſadeurs ordre daer in vermelt zoude ſtips achtervolgen. Hadde de zelve ordre aen de Opper-hoofden van de andere Schepen mede bekent gemaekt. De Tongkinder Boot, neffens 't geeiſchte

uit

uit *Konstance*, hadden aenstonts met de boot naer boven gezonden; maer waren in hunne reize door de Sinesen verhindert; zoo dat dezelve in *Vlaerdingen* mosten laten: en waeren dien zelven dag wederom aen boord gekomen, met dezelve boot. Hadden zijn Ed. brief van den drie en twintigsten van Oogst-maent wel ontfangen, welke ordre als voren mede zouden werden volbragt.

Des maendaghs verleden hadden aldaer een zwaren storm gehad; doch was geen schade aen de schepen geschiet; alleenlijk dat de sloep van de *Konstance* tegen de wal was gedreven, en 's anderen daegs heel op 't land gevonden. De noorde wint, zoo 't scheen, wilde dagelix aldaer deurwaien. Dierhalve met d' Opperhoofden van d' andere schepen geraden gevonden had, zijn Ed. bekent te maken, om dat het dan best was, onder *Tinhay* met de schepen te lopen: het welk half Wijn-maent zoude dienen te geschieden. Verzochten zijn edelheid daer 't goetdunken van d' andere schippers eens op geliefde te horen. Het tweede briefje, den acht en twintigsten van Oogstmaent gedagtekent, was van weinig belang: alleenlijk in zich vervattende: dat des Heer Ambassadeurs schryven van den acht en twintigsten van Oogst-maent met *Vlaerdinges* boot wel had ontfangen, en daer neffens een ordonnantie om 't Jacht de *Konstance* binnen te laten zeilen: dat met eerste gelegentheid (weer en wint zulx toelatende) zoude geschieden. Hier op zond d'Ambassadeur den Tolk *Gienko* naer binnen, om den Velt-overste te verzoeken, dat hy de gemelde boot met eenige ververfing, weder naer beneden mogten zenden; 't welk toegestaen, en daer nevens een smal Bevel-hebber gezonden wiert, om zich met een roei-vaertuig mede derwaerts te begeven.

Met de boot dan wiert aen *Harthouwer* en de voordere vrienden bekent gemaekt. Dat zijn Ed. over den goeden stant der schepen (naer dat zwaere onweer) zeer verblijt was. De zaken, sijnen last rakende, zag zijn Ed. dat met goeden yver bevordert wierden: dat hun de Tartarise bestierders mede wel zouden laten gevallen. Haer Hoogheden hadden op heden daer toe noch aenmaning laten doen: ook begeert van hen lieden noch andermael zulx aen te bevelen: dat, om haer genoegen te geven, by dezen geschieden: zy zonden tot dien einde een smal Bevelhebber, met een *Katsjang*, nevens de boot.

Het waere een gewenste zaek, *Blyswijk* de voordere schenkaedje-goederen, uit *Konstancia* en *Tyger*, nu mede gelijkelijk boven brengen konde, al most om die oorzake daer uit noch goede parthye peper gelost worden.

Vlaerdingen konde mede een deel peper of andere goederen uit een der gemelde twee schepen overnemen, om aldaer te eerder de geschenken te konnen genaken. In welker gevalle, zo veel minder koopmanschappen (die naulix zouden weten te bergen) met haer Jonken behoefden opgevoert te worden. *Blyswijk*, voor 't bekomen dezer ordre uit de Nederlandsche haven wezende vertrokken, wiert verstaen gene geschenken in haere Jonken mogten vertrout; maer als dan de komst van *Blyswijk* aldaer afgewacht wierden: waer van de reden hem bekent waeren. Alzoo *Alphen* geen geschenken ingeladen hadde, kon 't zelve in *Sothia*, of (aldaer gevaerlijk zijnde) onder *Tinhay* tot nader ordre overblijven. De voorslag van *Overveen* beviel zijn Ed. zeer wel.

Het ontbodene zeilgaren en 't geen dies meer waere, ging daer neffens, gelijk by de getekende lijste konde beoogt worden. Hadden in deze haestigheid niet meerder konnen bekomen. De verdeiling geliefde zyluiden naer elx nootdruftigheid te laten geschieden, en aentekening daer van houden. 't Was een grote onbescheidenheid van die van *Minjazeen* geweest, datze de boot ten eersten niet hadden willen laten boven komen: waer tegens niet te doen was, dan heftigh tegen te spreken, gelijk alder by gelegentheid geklaeght zoude worden.

Den vierden, tegen den avond, quamen voor de brug van *Lamthay* aen vier Jonken met peper, dieze uit de Jachten *Bleiswijk* en *Vlaerdingen* hadden geladen. De mede komende vrienden verhaelden dat 't Jacht *Bleiswijk* tusschen de toorn en brug van *Lamthay* geankert lag. Vermeenden 't zelve op morgen mede al voor de brug zoude wezen. Desgelijx de *Konstance* behouden in de Nederlandse haven was gekomen, en alles ontrent de schepen noch in goede stant: 't welk de Heere Ambassadeur lief om horen was.

Ten zelven dage verschenen twee Mandarijns in de Loosje, den Ambassadeur uit des Veltheers name afvragende: hoe veel volks op 't komende Jacht *Bleiswijk* was: of 'er soldaten mede quamen; ook wat daer zoo veel volks op dede. Hy liet den Mandarijns antwoorden: daer op geen soldaten te zijn, en niet meer als zeven en veertig man in alles, die tot scheeps-werk en andere noodzakelijk vereischt wierden: met welk bescheid zy lieden weder waeren vertrokken.

Onderwijle verschenen mede twee groote Mandarijns in de Loosje, gezonden door den Veltheer, om 't opzicht over 't lossen te hebben. Dies van onze kant daer mede toebereiding voor vaertuig en anders toegemaekt wierd. De voornoemde Mandarijns zeiden mede: dat in gevalle 't schip van daeg niet aen de brug quam, men op morgen met de barken de schenkaedje-goederen daer uit zoude halen, en laten 't zelve als dan, om andere te halen, weder naer beneden varen.

Al de Faktoors van zijne Hoogheid, uitgenomen d' eerste van den Koning *Singlamong*, quamen mede in de Loosje, *Nobel* bekent makende, hoe dat hun Meesters te zamen over een waeren gekomen, om hunne zijde gelijkelijk aen d' E. Companjie te leveren, en dat het noch tijd was om te handelen: alzoo over eenige dagen Gemagtigden van *Packing* stonden af te komen, na welkers komst geen kans altoos, om een katty zijde uit te voeren zoude zijn. *Nobel* had hen ten antwoord gedient, datmen over de zijde wel handel konde maken, maer hy most de zijde eerst zien: insgelijx verdragh, over hunne koopmanschappen, getroffen werden: doch zy luiden de zijde andermael eens op prijs zouden stellen: maer alzoo zy lieden wederom, als op den derde dezer, twee hondert vijftig teil eischten, hadde *Nobel* gezeit het niet te pijne waert was, om van te spreken. Dies alzoo zy lieden geen andere last hadden, (zooze zeiden), waeren zy voorder vertrokken.

's Naermiddags lande aldaer uit de Nederlandsche haven de boot van 't Jacht de *Konstance*, tydingh brengende van de komst van 't Galjoot de *Poel snip*, uit *Quelang*, met den aldaer gewezen Bevel-hebber *De Bitter*.

De mede gekomen Stierman leverde aen den Ambassadeur over een doos met Quelangse papieren, en daer nevens een brief, door den koopman *Harthouwer* aen zijn E. geschreven: waer by zijn Ed. verstont, dat 't Jacht de *Konstance* op den derden, en de *Tiger* op den vierden dezer gelukkelijk in de Neerlandse haven waren gekomen, gelijk mede aldaer was gekomen de Hoeker-boot, met den Kapitein *De Bitter*, uit *Quelang*, mede brengende een kasken met brieven aen den Ambassadeur, onder opzicht van den Boekhouder *Karolus*, waer onder die van den Bevelhebber *Meyer*, op *Quelang*. Dees verzocht aen den Ambassadeur, het toe-zenden van twee of drie scheeps ladingen sparren, als gezaegde planken: ook twee of drie Jonken met dakpannen en een goede parthy metzel-steen.

Op den negen en twintigsten van Zomer-maent was aldaer de *Hoecker*, de *Poelsnip*: den dertigste, de Fluit *Nieupoort*, en den vijfden van Oogst-maent 't Jacht *Overveen* masteloos aengekomen, door een storm ontrent de *Maccause* eilanden belopen. Het zelfste Jacht, om sich te vermaken, was achter 't eilant *Quemuy* gelopen. De Tarterse Sinezen hadden 't zelve aldaer goede dienst gedaen: ook aen d'Opperhoofde

van dit Jacht bekent gemaekt, hoe de *Koxinse* Sinezen *Quelang* hadden belegert gehad. Beneven meer andere dingen *Quelang* rakende.

Den zesten, 's morgens, quamen twee Mandarijns in de Loosje, den Ambassadeur seggen: de *Minjazeense* Stede-houder aen den Veldheer hadde geschreven, dat'er noch een Hollants Schip in de Nederlandsche haven was aen gekomen: dat zijn Hoogheid verzocht te weten, wat voor een Schip 't zelve was: en of 't van *Quelang* quam. Zoo dit zoo was, zoude het datelijk wederom moeten vertrekken, en diergelijke meer.

Hen wiert ten antwoot gedient: dat zijn Hoogheid de komste van dit Schip met een brief (daer mede om te schrijven bezig waeren) aenstonts zoude bekent gemaekt werden.

Volgens het op gisteren avond genomen besluit, gingh de Sekretaris ten Hove, om aen haer Hoogheden t'overhandigen 't naervolgende briefken:

Dat d' Ambassadeur niet hadde konnen nalaten haer Hoogheden bekent te maken, dat alhier een klein schip van Quelang *was aengekomen, tyding brengende, hoe dat, vier maenden gelede, de Koxinders de sterkte hadden belegert; maer met groot verlies weder afgedreven waeren. Zijn Ed. verzocht op 't spoedigste deze schepen wederom naer* Quelang *te mogen zenden, met eenige nootwendigheden, als tarruw, Kadjang, houtwerken en andere kleinigheden.*

Alle naerstigheid wierd aengewent, om de geschenken voor den Keizer aen land te krijgen, gelijk al rede de grootste parthye met 't kleine Hollants schip ontrent de brug waeren gekomen. Soo wanneer haer Hoogheden deze als andere zaken d' Ambassade rakende, den Ambassadeur geliefden te spreken, zoude zijn Ed. verblijd zijn, om voor haer Hoogheden te verschijnen.

Zijnde eerst tot de Veldheer gekomen, had aen zijn Hoogheid zijne komste laten weten. Dan alzoo de Veldheer door eenige by zich hebbende Mandarijns belet was, om hem in perzone voor zich te laten komen, liet door een van zijne Faktoors den brief van den Sekritaris afeischen, die hem ook wiert gegeven, met verzoek om daer spoedig antwoort op t' erlangen.

Na een uur vertoevens, quam de Faktoor voornoemt den Sekritaris en zijn byhebbende gezelschap uit des Veldheers naem met een kop boonzap beschenken, en ten antwoord dienen op den brief: dat zoo dra de Mandarijns (die by zijn Hoogheid waeren) zouden wezen vertrokken, zijn Hoogheid zich over hun verzoek zoude beraden, en den uitslag met zijne Mandarijns den Ambassadeur laten weten.

Van daer was de Sekretaris ten hove van den Koning *Singlamong* gegaen en zijne komst den Koning bekent laten maken. Alwaer hem de brief, als tot den Veldheer geschiet, mede was afgenomen, met voorgeven de Koning niet wel te pas was en hem derhalve geen gehoor kon geven.

Naer ontrent een uur vertoevens quam de voordragers (als tot den Veltheer was geschiet) den Sekritaris en gezelschap met boon-zap beschenken en ten antwoort zeggen: dat de Koning des Heren Ambassadeurs verzoek uit zijn Ed. schryven hadde verstaen, en het verzochte ook volkomen toestont: ja al hadde het verzoek noch eens zoo groot geweest; maer d' onzen mosten des Veldheers verlof alvorens daer mede toe hebben: doch de Koning twijfelde niet, om dat hy hem zulx toegestaen had, of de Veldheer zoude daer mede wel verlof toe geven. De Sekritaris had daer op aen zijn Hoogheid zijn wedervaren tot den Veltheer bekent gemaekt, die hier op antwoorde zulx wel te zijn en den Veltheer daer over te zullen spreken.

Zijn Hoogheid had hen mede laten vragen: waerom de paerden en osjes niet te hoof waeren gebragt, alzoo hy die gaerne wilde zien. D' onzen hadden hem laten weten, de zelve aen hem te willen vertoonen. Maer 't zelve was tot heden noch niet geschied: dies verzocht het

zelve over morgen moghte geschieden.

Waer op door den Sekritaris was geantwoort: het waer te zijn, zy aen zijn Hoogheit 't zelve hadden laten weten; doch dat hen tot antwoort was gegeven: als alle de schenkaedje-goederen aen 't lant waeren, die dan gelijkelijk zouden vertonen. Waer op zijn hoogheid hem had laten aendienen: dat zulx door den Veltheer, maer niet door hem gezeit was, en dat dierhalve, als boven, verzocht de paerden en osjes ('t zy de schenkaedje-goederen aen lant waeren, of niet) overmorgen aen hem mogten vertoont worden. De Sekritaris had aengenomen 't zelve den Heere Ambassadeur bekent te maken, en opstaende om te vertrekken, waeren daer twee Mandarijns van den Veltheer gekomen, den Koningh wegens des Ambassadeurs verzoek te spreken. Dies hen gelast was wat te wachten. Na het vertrek der Mandarijns, liet hem de Koning aendienen: dat de Veltheer wel konde verstaen, dat die van *Quelang* door d'onzen van eet en drinkwaeren wierden verzien; maer 't uitvoeren van hout-werken, steen, pannen en spijkers konde niet inwilligen. Doch dat hy Koning zoo veel hadde te weegh gebraght, (met te zeggen dat'et maer kleinigheden waren, die, alzoo *Quelang* belegert waere geweest, tot herstellingh van huizinge benodigt waeren) dat door dezelve Mandarijns uit den naem van den Veltheer des Ambassadeurs verzoek mede in zijn geheel was toe-gelaten. Voor welke beleeftheid de Koningh uit des Ambassadeurs naeme door den Sekretaris hartelijken was bedanckt, en zoo wederom van daer vertrokken.

Des namiddags quamen twee Mandarijns in de Loosje, door den Veltheer, om op 't van morgen gedaen verzoek den Ambassadeur ten antwoort te dienen, gezonden: 't geen zy lieden naer eenige plichtplegingen in dezer voegen deden: dat den onzen geoorloft was allen lijftocht, die door hen verzocht waeren, uit te voeren; maer tot het hout-werk en spijkers konde zijn Hoogheid geen verlof geven: 't welk wederom street tegens 't gene den Sekretaris door den voordrager van den Koning *Singlamong* was aengedient: namentlijk, dat de Veltheer nessens den Koningh hadden toegestaen, al 't verzochte te mogen kopen en uitvoeren. Doch daer stonden alle dagen Kommissarisen van *Peking* aldaer te verschijnen, om de zee-havens te bezoeken. Zijn Hoogheid twijfelde niet, of 't zelve zoude den onzen als dan door hen toegestaen werden.

's Avonts quam voor de brug van *Lamthay* 't Jacht *Blyswijk* aen, met de schenkaedje goederen uit *Vlaerdingen*. Mede schreef d' Ambassadeur met de *Konstanciaes* boot een briefken aen den koopman *David Harthouwer* van inhout: dat de vier Jonken met peper uit *Vlaerdingen* en *Blyswijk* aldaer gisteren wel waeren aengekomen en geloft; maer noch niet alle gewogen. Het Jacht *Blyswijk* was sedert ook in 't gezicht geweest; doch mogt niet aen de brug verschijnen. De voorslagh, om *Alphen* met de Hoeker-boot te lichten, was zeer wel, en als dan met goet overlegh en voorzichtigheid binnen gebraght te werden. Ten welken einde zy de *Poelsnip* naer *Sothia* zouden zenden, en zijn goederen, in 't te kennen geven vermelt, aen *Alphen* (om de minste achterdenken aen de Tarters te vertonen) laten overgeven, en daer wederom zoo veel peper als andere koopmanschappen uit lossen, als bequamelijk konde voeren, en 't zelve daer mede boven laten komen, om dat het bootjen voornoemt eers daegs met verscheide nootdruftigheden weder naer *Quelang* stont te vertrekken.

D'Ambassadeur stelde vast, wel vereischen zoude dat over de meeste verzekering van *Quelang* in dezen toestant des tijds het oog wat naukeurig lieten gaen, en dier halve nodig achte daer over naer 't gewijze te raetslagen en te helpen schikken, als tot den meesten dienst van de Kompanjie zou behoren. Ten dien einde werdt

werdt *Harthouwer*, Kapitein *Van der Werf*, beneffens door Schipper *De Vlieg* met *Blyswijk* ontboden en verwacht: insgelijx den Kapitein *De Bitter* op zijn verzoek toegeftaen mede eens op te komen, om nader gehoort te werden. D'onderkoopluiden, *Brasſun* en *Limborgh*; gingen nu weder derwaert, om aldaer te verrichten; 't gene zy ten dienfte van de Kompanjie zoude goetvinden: waerom hen ook voor zijn vertrek geliefde berecht te geven.

Bleyswijk was dien avond aen de brugh gekomen: op morgen meende hy het van zijne fchenkaedje-goederen te ontloffen, en overmorgen, zoo doenlijk waere, hen weder toezenden, om de reft der gefchenken te halen. Naerdien 't grootfte zandelhout in *Vlaerdingen* zeer moeielijk te genaken was, voor dat'er veel pepers uitgeloft was, (die aldaer niet konde geberght werden) zoo zoud hy daer niet vreemt van wezen, dat ontrent vijftig pakken van 't befte daer na uit eenig ander Schip, als 't voor de hant lagh, in plaets wiert genomen, daer over hy nader fchrijven zoude. Maer vermits de boot bevallen was, heeft de zelve tot des anderen daegs fmorgens moeten wachten.

Des morgens, den zevenden, vertrok de boot: mede wiert ordre geftelt, om 't Jacht *Blyswijk* te loffen.

Des middags quam een Mandarijn uit des Veldheer naem den Ambaffadeur verzoeken of hy met *Blyswijk* het verzochte voorraet aen 't *Quelangſe* fchip woude laten brengen, alzoo zijne Hoogheit niet verftont dit Schip boven quam. Hem wiert ten antwoord gedient, zulx te zullen gefchieden: wanneer *Blyswijk* noch een tocht, om de reft der fchenkaedje-goederen te halen, gedaen had.

Des avonts quamen al de fchenkaedje-goederen uit *Blyswijk* aen lant: doch alzoo het te laet, om de zelve in de Loosje op te dragen, was, moeftenze dien nacht, onder goede opzicht van wacht, in de barken verblijven.

Des morgens, den achtften, wierden al de fchenkaedje-goederen uit *Bleyswijk* in de Loosje gebraght.

De Schenkaedje-meefter *Putmans*, neffens den Hof-meefter, gingen ten Hoof met de paerden en osjes, om die aen haere Hoogheden (volgens het op eergifteren gedaene verzoek) te vertonen.

Wederom gekomen, verhaelden: haer Hoogheden de zelve zeer wel hadden aen geftaen. De Koning *Singlamong*, daer zy eerft gegaen waeren, hadde gevraeght, of 't wilde of tamme paerden waeren. Daer op zy hem hadden geantwoort, tamme paerden te zijn. De osjes waeren mede zeer by den zelven Koning geprezen: hadde de zelve achter, om aen zijne vrouwe te vertonen, laten brengen; daer de zelve met groote verwonderingh van zijn Koningin en andere vrouwen waeren bezien. Ook was des Koninghs foontje op een van de paerden gezeten. De Koning vraegde mede na des Ambaffadeurs gezontheit: met byvoegen, dat hy tot zijn leetwezen verftaen had, zijn Ed. niet wel te pas was; zoude zijn Ed. naer de middach, door twee van zijne Mandarijns, laten verzoeken. Zijn Majefteit verzocht ook, dat des Ambaffadeurs heel-meefter daer 's anderen daegs eene mogt komen. Van daer waeren op des Konings verzoek by zijnen zoon gegaen. Door den welke de paerden en osjes met geen minder verwonderingh, als van den Koningh was gefchiet, waeren bezien.

De Veltoverfte hadde dezelve mede befien, en ftonden hem als boven wel aen. Hy vraegde mede naer des Ambaffadeurs gezontheit: of hy ook wel van goede Heelmeefters verzien was: woude anders zijn eigen Doktoor zenden: als ook, waerom d'onzen de boot, zonder verlof, na beneden hadden laten vertrekken, alzoo hen noit tot 't een of 't ander verlof te geven, geweigert hadde. Insgelijx wanneer 't Jacht *Blyswijk* weder na beneden, om de andere fchenkaedje-goederen te halen, zoude gaen.

De schenkaedje-meester had den Veldheer ten antwoord gedient: dat het met den Ambassadeur nu weder redelijk was, en niet beter wist of hy was met een goeden Meester versien, zijn hoogheid uit des Ambassadeurs naem over de aenbieding bedankende. Uit wat reden de boot zonder verlof naer beneden was gevaren, was hem niet bekent. 't Jacht *Bleiswijk*, alsse de peper losten, zou ten langsten overmorgen kunnen vertrekken.

De Schipper van 't Jacht *Bleiswijk* klaegde aen *Nobel*: hoe de Tartaren beletteden, dat het lossen van peper geen voortgang nam. Hy had twee barkiers met hun barken aen boord geroepen, die ook waeren gekomen. Maer de Tartaren zulx vernemende, hadden dezelve barkiers, niettegenstaende zijn voorspreken en zeggen zy door hem waeren geroepen, met yzere ketenen door de beuls naer de gevangenis laten slepen. Dies gemelte *Nobel* den Tolk *Sjenko* naer binnen zond, om daer over aen de Mandarijns, die 't opzicht op 't lossen hadden, te klagen.

Onderwijl verscheen een Faktoor van den Veldheer in de Loosje, na d'Ambassadeurs gezontheid vragende: en of hy ook wel van ervaerne heelmeesters was verzien, anders woude zijn hoogheid zijn eigen dokters zenden. Des naermiddags was de tolk *Sjenko* met eenige Mandarijns en Faktoors by 't Jacht *Bleiswijk* gekomen: de gevangene personen weder los latende, en ordre op 't lossen stellende: dat ook aenstonds weder voortgang nam.

Des morgens, den negenden, liet de Heer Ambassadeur zich by den Koning *Singlamong* ontschuldigen, dat hy, vermits zijn en des heelmeesters ziekte, zijn hoogheid met den zelven heden niet konde gerieven; maer zoo dra de heelmeester wat beter te pas was, dien te zullen toezenden.

Midlerwijle quam aldaer de sloep van den *Tiger* aen, met schrijven van den koopman *David Harthouwer*: waer by d'Ambassadeur verstond: dat met den anderen goed gevonden hadden, 't schip *Alphen* niet in de Nederlandsche haven te laten komen, om dat het inkomen der zelve tegens wint en stroom te gevaerlijk was: hadden 't zelve besluit aen den aldaer op zijnde Schipper gescheeps-raed laten weten, om, wanneer het hen best dagte, van *Sothia* onder *Tinhay* te verplaetsen. Die daer op geantwoord had, zulx te zullen naer komen, en als dan het goeddunken daer van over zenden.

De vijftien kassen, door de *Poelsnip* aengebragt, waeren by voorraet in de *Konstance* overgezet, en hadden 't zelve uit de *Konstance* en *Tiger* vol peper gesmeten: welke peper bestond in negen en veertig duizend zes hondert zes en taghentig kattijs: waer door deze schepen zoo veel plaets hadden gemaekt, datse gevoegelijk by al de schenkaedje-goederen konden komen; dies 't wachten maer alleenlijk naer *Bleiswijk* was, om de zelve daer in over te schepen.

't Galjoot de *Poelsnip* konde nu boven komen; ingevalle verlof en een pas daer toe hadde. De Gemagtigden van *Poui* wouden daer toe geen verlof, zonder bescheid van boven, geven.

't Schip *Vlaerdingen* had op den zesten dezer noch van twee en dertig duizent een hondert vijf en veertig katty peper suiver in een Chinees Jonk, die daer noch lag, ontlast: zoo dat zy, naer groote moeite, nu by 't schenkaedje-sandel-hout konden komen.

Den zevende dezer was een van de Sinese Passagiers op *Konstance* gestorven: wensten dierhalven van d'arme reizigers ontslagen te worden. Alles stont met d'onzen aldaer noch wel. Verzochten met eenige ververschinge voor de schepen verzien te worden.

D'orde van den Heer Ambassadeur in 't boven komen der vrienden zoude, als *Bleiswijk* weder beneden quam, en 't vereischte daer in gescheept was, achtervolgt worden.

Des middags quamen twee Faktoors van den Veldheer in de Loosje den Ambassadeur na zijn gezontheid vragen. Door zijnen Huisheer wierden zy met zes hoenders, vijf hammen,

wat granaet-appelen, kaſtanien en peren beſchonken.

De Ambaſſadeur liet den Veldheer ten zelven dage verzoeken, om ſijn Hoogheits Doktoor voor een weinigh tijts te mogen gebruiken; alzoo hy, vermits groote pijn in de buik, niet wel was: op welk verzoek hy noch met den donkeren avond quam, en hem wat ordineerde in te nemen: waer door ook ſtrax verlichtinge bequam.

Des morgens, den tienden, verſcheen de Doktoor andermael in de Loosje, den Ambaſſadeur als giſteren wat ingevende. Ook quam een Fak toor in de Loosje, om na des Ambaſſadeurs gezontheid te vragen: en of de artzenyen, door den Doktoor aen zijn Edele gegeven, eenige werkingh hadden gedaen. Hem wierd geantwoort van ja, en dat de Heer Ambaſſadeur grote baet daer by bevonden had: verzoekende den Faktoor zijn Hoogheid voor 't zenden van zijn eigen Doktoor, uit zijnen naem, geliefde te bedanken: 't welk den Faktoor aennam te zullen doen.

Het vertrek van *Bleyswijk*, en de ſloep van den *Tiger* wiert tot des volgenden daegs uitgeſtelt: alzoo eenige Mandarijns zwarigheit over 't mede nemen van de menighte der ververſinge maekten: daer zy den Veltheer eerſt nader wilden over ſpreken.

Des naermiddaghs quamen in de Loosje twee Mandarijns, met een pas voor het Jacht *Bleyswijk* en de ſloep van den *Tiger*: zeiden ook gezonden te zijn, om met het Jacht na beneden te varen.

Den elfden vertrok het Jacht *Bleyswijk*, met de ſloep van den *Tiger*, wederom na de Nederlandſche haven. Aen den Stierman van den ſloep (alzoo eerder als 't Jacht ſtont beneden te weſen) wiert een brief gegeven, om, beneden komende, den zelven aen den Koopman *David Harthouwer* te overhandigen, van inhoud: dat hun beſluit, over de Fluit *Alfen* genomen, by den Heer Ambaſſadeur wiert voor goet gekeurt. De Opperhoofden daer van konden uit *Swatia* onder *Tinhay* vertrekken, als 't hun goet dacht.

De *Poel-ſnip* moſte ook in de Neerlandſche haven verblijven, om dat de Veldheer ſulx geboden had: wiſten ook geen raet zijn ingeladen peper aldaer aen land te brengen: 't was ook gevaerlijk in die lichte wooning veel goets te vertrouwen. Met *Bleyswijk* wierdt de reſt der geſchenken verwacht: het voor de hant leggen van de zelve, quam zeer wel. De Sineeſe Jonk met drie hondert veertigh ſakken peper uit *Vlaerdingen* kon dan mede komen.

D'Ambaſſadeur wenſchte van de Sineeſe reizers wel ontſlagen te wezen: zy verſtrekten op de Schepen niet als tot ballaſt. Maer tot het aen land wezen der ſchenkaedje-goederen, moſt daer mede gewacht werden.

Des Zondaghs middags, den twalefden, verſchenen twee Faktoors in de Loosje, den Ambaſſadeur uit naem van den Veltheer met een wenig Japanſe *Konnemomy* vereeren: en met eenen zeggen, dat d'Ambaſſadeur nu al een geruimen tijt aen land ware geweeſt; doch dat tot heden de ſchenkaedje-goederen voor den Keizer noch niet aen land waeren gekomen. Dies zijn Hoogheid verzocht d'Ambaſſadeur ordre geliefde te ſtellen, die doch in haeſt aen land moghten werden gebraght, alzoo zijn Hoogheid daer zeer na verlangde: ook dat men met handelen niet eerder konde voortgaen, voor dat de goederen aen land waeren. Inſgelijx dat dan mede aenſtonts toebereiding tot de opreis zoude werden gemaekt.

De Heer Ambaſſadeur gaf hem ten antwoort: dat de reſt der ſchenkaedje-goederen in korten ſtonden aen land te wezen, zijn Hoogheit voor de gezondene *Konnemomy* zeer bedankte, en weder in vergelding zond weinige konfituren van noten, nagelen, en zoo voort. Na dat de Faktoors by hem na vermogen waeren onthaelt, waeren dezelve wel vernoecht vertrokken.

Des avonts in 't gebed wiert in betrachting genomen, hoe dat uit verſcheide redenen, die de Beſtierders door hunne Faktoors deden bybrengen, het wel mogte gebeuren, dat zoo dra

dra tyding uit *Peking* quam, wegens d'opreis van den Ambassadeur, haer Hoogheden hen, om op te reizen, wel dapper moghten komen aen te presten, en dat zy (terwijl noch weinig toerusting gemaekt was, en als dan alles over hoop zoude komen) wel eenigzints zouden mogen verlegen staen. Dies d'Ambassadeur, om in tijds te beginnen, voorsloeg: of het niet dienstig zoude wezen haer hoogheden op morgen wierden aengedient: dat de meeste geschenken aen land, en de rest binnen acht dagen te verwachten waeren, ofze derhalven mogten beginnen te pakken, en daer toe kassen laten vaerdig maken: van wat grote deze kassen zouden moeten wezen en van hoe veel man gedragen werden: als ook de zadels en garnituren der paerden: insgelijx of haer Hoogheden, om de geschenken te bezichtigen, Gemagtigden in de Loosje geliefden te zenden: of het sandel-hout, zoo groot als het was, over lant zoude konnen gevoert werden: dan op wat grote 't zelve diende gezaegt. Datze noch verscheide goederen mosten mede voeren, om in *Peking* na gelegentheid aen de Rijxraden en andere te verschenken, die buiten benaeming moesten blijven. Indien het in de reden te pas quam, te verzoeken: dat haer Hoogheden de laeste gesondene kleinigheden van den Heer Ambassadeur geliefden aen te nemen; alzoo het zelve in de Loosje (voornamentlijk het gevogelte) niet heel wel konden gade slaen.

Haer Hoogheden in dit geval van handel sprekende; 't zelve van hunne zijde mede te roeren, inzonderheit, om dat twee schepen over een maent na *Batavia*, en zoo voorts na *Hollant* mosten gezonden werden, om van des Ambassadeurs wedervaren verslag te doen, en diergelijk meer.

Dit wiert vergaderens wijze zoodanigh vast gestelt, en *Nobel* en *Putmans* gemaghtigt, om haer Hoogheden des morgens zulx aen te dienen.

Des morgens, den dertienden, dan gingen *Nobel* en *Putmans* (volgens 't vast gestelde des vorigen avonts) te hove, om haer Hoogheden 't zelve voor te houden.

Tegens den middag wederom gekomen, verhaelden zy, dat by haer Hoogheden zelfs geen gehoor hadden gehad, vermits het hun volle maen, en *Singlamong* niet wel te pas was: echter hadden zy hun bootschap door den voor-dragers laten aendienen, en daer op ten antwoort bekomen: dat wanneer al de geschenken aen land gebragt waren, 't zelve aen haer Hoogheden moste verwittight worden; als wanneer elk zijn Gemagtighden in de Loosje zoude zenden, om de geschenken te bezichtigen, en te zien pakken.

De kisten mogten wel vervaerdigt en daer op gemaekt worden, om ontrent hondert katty zwaerte te konnen inhouden.

Het sandelhout mogt niet gekort, maer zoo gelaten worden, als het van den Ed. Heer Generael gezonden was. D'andere goederen, die d'onzen wilden mede voeren, om in voorvallende gelegentheit te verschenken, zouden by de kassen of pakken opgeschreven worden, alleen om te konnen weten, hoe veel dragers in alles zouden nodig wezen.

De gemelte kleinigheden konden zy niet aennemen, voor en al eer de geschenken van den Keizer aen land waeren. Dan alzoo zy haer Hoogheden niet hadden konnen spreken, was 't laetste punt niet gerept.

Des middaghs, den veertienden, quam uit de Nederlandse haven aldaer aen te landen de sloep van *Vlaerdingen*, met *Harthouwer* en Kapitein *Van der Werf*. Deze zeiden: dat alles (soo wel in *Sothia* als Nederlands haven) noch in goeden stant was, op hun vertrek van daer, gebleven. Al de rest der schenkaedje-goederen uit de *Konstance* en *Tiger* waren in het Jacht *Blyswijk* overgescheept. Hadden dit Jacht (alwaer de Kapitein *De Bitter* mede quam) ontrent een halve mijl aen dees zijde de toorn ten anker laten leggen, dat zy vermeenden (alzoo 't lichte maen was) morgen vroegh al voor de brugh zoude wezen.

Den

Den vijftienden lande aldaer aen 't Jacht *Blyswijk* met de reſt der ſchenkaedje-goederen uit de *Konſtance* en *Tiger*: ook de Jonken met drie hondert vier en veertig zakken peper uit *Vlaerdingen*. Met *Blyswijk* quam de geweze Bevelhebber op *Quelang*, *de Bitter*, over.

Daer liepen ſterke geruchten van dat'er negen Engelſe ſchepen op de kuſte van *Sina* ontrent d' eilanden *Eimuy* en *Quemuy* waeren aengekomen: dat de zelve al in *Kanton* waeren geweeſt, en aldaer handel verzocht: doch, door de Tartariſe Sineſen (alzoo tot een groote gelt-ſom van vier hondert tayl, om den handel te hebben, te geven niet konden verſtaen) weder waeren uitgewezen, en nu, om 't zelve te hervatten, herwaerts op nieu aen gekomen.

Alzoo de Beſtierders door *Nobel* en *Putmans* den Ambaſſadeur op den dertienden dezer hadden laten aenzeggen, dat zoo dra de geſchenken aen land gekomen waeren, men 't zelve hen aenſtonts kont zouden doen, wiert goet gevonden haer Hoogheden de komſte van de reſt der geſchenken op morgen door den Sekretaris ſchriftelijk te laten weten, om of haer Hoogheden die overmorgen, wanneer alles klaer en geſorteert zoude wezen, door haer Hoogheden zelfs (alzoo uit verſcheide Sineſen hadden verſtaen, de Veltheer die in perſone zoude komen zien) of wel door haer Gemagtigden geliefden te laten bezichtigen, ten einde daer een weinig toebereiding op te maken.

Des morgens, den zeſtienden, ging de Sekretaris ten Hove: eerſt tot den Veltheer, om hem uit den naem van den Ambaſſadeur 't naervolgend briefje te overhandigen als dat nu de reſt der ſchenkaedje-goederen aen lant waeren gekomen: dat de zelve op morgen in ordre en geſorteert zoude leggen: dies zoo zijn hoogheit (volgens de lopende geruchten) die in perſone geliefden te komen zien, dat het den Ambaſſadeur lief en aengenaem zoude wezen: dan of wel zijne Gemagtighden geliefde te zenden, om de zelve te bezichtigen.

Insgelijx wiert verzocht een pas voor de boot, om op en af in dien ſtant van zaken (rakende de geruchten van d' Engelſen) te mogen varen.

Zijnde de komſte van den Sekretaris bekent gemaekt, heeft de Veltheer hem den brief af laten halen, en, naer ruim een uur wachtens, ten antwoort dienen: dat het geen manier was de Veltheer in perſoon de ſchenkaedje-goederen quam bezichtigen; maer zoude den tolk zenden om te zien of het zoodanig met de ſchenkaedje-goederen was, als d'onze voorgaven, en zich als dan beraden: wien hy te zenden had. Aengaende de boot, zoude met zijne Mandarijns een pas voor de zelve zenden.

De geruchten liepen aldaer te hoof, dat de Veltheer des naermiddaghs 't Hollantſch ſchip zoude gaen bezichtigen: ten welken einde op de ſtraten verſcheide vendels, hellebaerden en diergelijke geweer ſtont geplant. Van daer was de Sekritaris, tot den Onder-koningh *Singlamong* gegaen: voor den welken, naer een weinigh wachtens, hy in d'achter-zael ter gehoor wiert gebraght.

Zijn Hoogheit had na des Ambaſſadeurs gezontheit gevraegt, daer op hem behoorelijk door den Sekretaris was geantwoort: en met eenen had zijn Hoogheit des Ambaſſadeurs brief ter hant geſtelt, van inhout: dat nu al de ſchenkaedje-goederen aen landt waeren gekomen, en of zijne Hoogheid, om te zien, Gemagtighden geliefde te zenden.

Zijn Hoogheit hadde aen hem ten antwoort gegeven: het hem aengenaem was, alle de ſchenkaedje-goederen aen lant waeren, en dat niet falen zoude, de zelve op morgen door zijne Gemagtighden te laten bezichtigen. Naer dat hem met een kop boon-ſop hadde laten beſchenken, en eenige niet merkwaerdige

redenen met hen hadde gevoert, wiert hen oorlof om te vertrekken gegeven.

Onderwijle was de tolk van den Veldheer met eenige Faktoors in de Loosje gekomen, antwoord op 't schriftelijk verzoek, des morgens gedaen, brengende, 't welk zy in dezer voegen deden: dat des morgens een pas voor de boot zoude werden gebragt; doch dat, wanneer de boot een tocht op en af gedaen had, men de pas altijt weder by zijn Hoogheid zoud moeten brengen: en, als de boot vertrekken zoude, wederom eischen. Voorders zeide de tolk: dat de Veltheer over 't gedaen verzoek van den Ambassadeur, om in persoon de schenkaedje-goederen te komen bezien, niet wel te vreden was; doch was door hem tolk, met alles in de beste vou te slaen, weder goet gemaekt.

D'Ambassadeur gaf den tolk ten antwoort: dat uit de lopende geruchten verstaen had, de Veltheer in persone de schenkaedje-goederen zoude komen bezien, en derhalve geschreven dat hy zich gelukkig zoude achten, indien zulx geschiede; maer dat in gevalle hy geweten had zijn hoogheid 't zelve qualijk zoude genomen hebben, zulx niet zoude gedaen hebben: met welk antwoort de tolk weder vertrokken was. De rest der schenkaedje-goederen uit *Blyswijk* quamen op heden aen land in 't loosje.

Des morgens, den zeventienden, quam de aldaer op gisteren gewezen tolk wederom in de Loosje, met vragen: of de geschenken al aen lant waeren gekomen. Waer op hem geantwoort wiert van ja, en dat de zelve gisteren al aen land waeren geweest. Alleenlijk was nu het wachten maer naer de Mandarijns, om die te komen zien. Dies hy zeide de Veltheer nessens den Koning hunne Mandarijns, om die te zien, zouden zenden; maer den tijt, wanneer zulx geschieden zoude, wist hy niet. Aengaende de boot, als de zelve om te vertrekken vaerdigh was, zouden hen de pas daer toe zenden. Alzoo de passen in de Hollanders handen niet vertrouwden. Dit street al weder tegen het zeggen van gisteren.

Des middags quam een groot Mandarijn den Ambassadeur van wegen den Veltheer aenzeggen: dat zijn Hoogheit verstont al de schenkaedje-goederen voor den Keizer ten zijnen Hove wierden gebragt, hem vragende: hoe veel Koelijs, (dat zijn dragers,) tot dragen der zelver van noden hadden. D'Ambassadeur antwoorde van zulx niet te weten. Ten andere dat het brengen van 's Keizers schenkaedje-goederen tot de Veldheer qualijk konde geschieden, ten aenzien van de grootheit der pakken, Sandelhout en andere. Doch in gevalle zijn Hoogheid 't zelve met gewelt wilde hebben, hy konde met zijne Mandarijns schriftelijke orde aen hem zenden, alzoo niet zijne, maer 's Keizers geschenken waeren: Mede dat hy ook vry van schade wilde blijven, of de goederen in 't dragen eenige ramp overquam. Welke redenen zoo veel te weeg bragten, dat de Mandarijn zijn Hoogheid van ieder sortering maer een stuk zoude laten halen, om te zien. De Heer Ambassadeur weer daer op: dat al 't gene zijn hoogheit schriftelijk ordineerde, hy 't zelve zoude naerkomen. De Mandarijn op staende, zeide zijn hoogheid schriftelijk ordre zoude zenden. Ten zelven dage wiert de Jonk met de drie hondert en veertig zakken peper uit *Vlaerdingen* van zijne ladinge ontlost.

Des morgens, den achtienden, verscheen in de Loosje de tweede Faktoor van den Onder-koning *Singlamong*, vragende na des Ambassadeurs gezontheit en voorders. Onder andere redenen wierd hem door *Nobel* gevraegt, hoedanig d'onzen het nu met den handel zouden hebben. Al de schenkaedje-goederen waeren nu aen lant, daer haer Hoogheden tot op heden opgeschoven en uitgestelt hadden. De Faktoor antwoorde: het hem best dochte, dat'er een briefje aen *Singlamong* wiert geschreven: waer in vermelt moste werden, dat zijn hoogheid hen nu drie jaren achter den anderen aen handel had geholpen, en dat zy verzochten hy het zelve tegenwoordig mede geliefde te doen, en hen

hen daer in de behulpzame hand bieden. Dat *Nobel*, om verder daer over te spreken, dan in persoon neffens dit briefje konde gaen. Hy twijfelde niet of alles zoude naer wensch uitvallen. Hy vroeg: of d'onsen de twee hondert balen peper, in den Handel-Loosje leggende, wilden aen hen verkopen; doch 't selve moste zonder weten van den *Konbon* geschieden: *Nobel* had geantwoort van ja, als maer over den prijs eens konden worden. Het was hem even veel, aen wie die verkocht wiert. Onderwijlen waeren in der kooplieden Loosje twee Mandarijns van den Veltheer verschenen, die over de geschenken aen den Keizer gemagtigt waeren, zeggende dat alle de lakenen, perpetuanen, kroon-rassen, en voorts al de kleinigheden van des Keizers schenkaedje op morgen (zoo 't weer zulx toe liet) met een ordonnantie van de Bestierders zouden werden ontboden en tot den Koning *Singlamong* gebragt: alwaer de vordere Bestierders de zelve goederen zouden komen zien. De kassen, om de genoemde schenkaedje-goederen te halen, wierden klaer gemaekt: aengaende de goederen van grooten omslag, als Sandelhout en andere, zoude aldaer blijven.

De genoemde Mandarijns waeren mede gemagtight, zoo zy zeiden, door den Veltheer, om 't Hollantsch schip te bezoeken, of 'er geen meerder peper of andere koopmanschappen in waeren. Twee van d'onze wierden gelast daer neffens te gaen, de welke, op hun wederkomste, zeiden alles wel bevonden te hebben.

Vermids nu op begeerte der Hooge Bestierders aldaer de geschenken aen den Keizer en andere waeren te lande gebragt, en volgens der zelver beloften, als dan de koop-handel voortgang zoude nemen; daer d'onzen nochtans tot noch toe geen blijken van vernamen, zoo wiert des Zondags den negentienden koopman *Nobel* met dit volgend vertoog aen *Singlamong* en den Velt-overste afgezonden: zijnde aen beide meest van eenen zelven inhout: namentlijk.

Dat de Koning Singlamong *het Hollantse volk vele jaren hadde gekent en altijt groote gunst en hulpe bewezen ook spoedig voort geholpen; daer over is de Hollandse Generael ook alle jaren verblijt geweest.*

De [a] Houpou *heeft verleden jaer van den Koning en* Lipoui *verstaen dat 'er dit jaer nootsakelijk een Ambassadeur aen den Keizer moste komen: waer op de koophandel dan voorts zoude mogen gedreven worden. Het welk de* Houpou *aen den Heer Generael op* Batavia *heeft verhaelt. De Generael heeft nu een Ambassadeur gezonden, uit zijnen raet: en de geschenken aen den Keizer zijn op U Hoogheits begeren aen lant gebragt. De Koning heeft belooft, dat zoo haest zulx volbragt waere, de koophandel voortgang zoude nemen.*

[a] Nobel.

Daerom verzoekt nu de Houpou *eerbiedig, dat de Koning 't zelve gelieft toe te staen, en aen de Faktoors en koopluiden daer toe ordre te geven, op dat de* Houpou *te spoediger gereet magh zijn, om met den Ambassadeur na* Packing *te reizen: te meer alzoo van nu af over een maend twee schepen na* Batavia *moeten vertrekken; daer mede d'Ambassadeur aen den Generael op* Batavia, *als ook aen het Hollandsch Rijk sijn wedervaren alhier moet bekent maken.*

De Houpou *zoude met die twee schepen gaerne eenige goederen verzenden, die hy van de Faktoors zoude koopen: daerom verzoekt hy dat de handel spoedig mag voortgang nemen.*

Op 't welk *Nobel* eerst van *Singlamong* ten antwoort had bekomen, dat hy verwondert was over onze haestigheit: naerdien de Heer Ambassadeur toch niet voor 't nieu jaer stont op te reizen. En alzoo 't bescheit uit *Packing* binnen twintig dagen verwagt wiert, behoordemen dien tijt noch te vertoeven: te meer, alzoo de aengebragte koopmanschappen (die, ten aenzien van 't geene door d'onzen in *Japan* wiert aengebragt, zeer weinig waeren) in den tijt van vijf dagen konden verkocht worden; als wanneer de twee gemelte schepen noch evenwel ten gestelden tijd vertrekken konden. Eindelijk had zijn Hoogheid, door overreding van voorzeide *Nobel*, ingewilligt; datmen de prijzen onzer

koopmanſchappen en der gener, die zy daer begeerden in te kopen, van nu af met de Faktoors zoude mogen ſluiten, en met den handel ſtil voortvaren, zonder evenwel daer over plakkaten te willen aenſlaen tot dat her beſcheit uit *Peking* zoude gekomen zijn; alzoo niet weten konde: of de Keizer aen onze koopmanſchappen niet mede deelachtig wilde wezen.

De Velt-overſte *Tsjang poui* zich wat ruſtiger en gunſtbiedend toonende, had aen *Nobel* belooft, zoo haeſt de geſchenken door hem ſouden bezichtigt wezen, zijne Faktoors in de Loosje te zullen zenden, om over de koopmanſchappen te verdragen, mits van onzer zijde beſcheidelijken en niet meer dan de rechte waerde daer voor geeiſcht moſt worden: zonder elkander lang op te houden; niet-tegenſtaende andere lieden d'onzen al mogten tragten wijs te maken, hoe de goederen tot hoger prijzen konden verkocht worden: dien zy geen geloof moſten geven, alzoo 't een jaer met het ander geen gemeenſchap had.

Hy had ook zeer geroemt, over zijne goethertigheit, tot onzen landaert: alzoo een deel hunner koopmanſchappen met deſſelfs Jonken aen lant hebbende laten brengen, daer op niets te kort gekomen was: in welke hulpe zijn Hoogheid voortaen noch genegen was te volharden, trachtende alzoo ons voordeel te bewerken; daer nochtans (volgens zijn zeggen) in de vorige jaren onze goederen met hunne Jonken ontloſt geworden zijnde, zoo merkelijk veel daer op te kort gekomen was. Over het verzenden der twee ſchepen naer *Batavia*, had hy zich wat koel gehouden, alzoo, zijns oordeels, niet veel van gewichte daer mede te ſchryven was. Doch wat nader dien aengaende onderricht, had eindeling daer op geantwoort: dat het eerſte beſcheit van den Keizer binnen vijftien dagen aldaer af te komen ſtont: dierhalve zoo langh wel diende getoeft te werden. Haer Hoogheden hadden ook ernſtelijk na de gezontheid van den Heere Ambaſſadeur gevraegt, en dezelve wel te zijn vernemende, zich daer over verheught getoont.

De Mandarijn *Han Lauja* verſcheen in de Loosje, den Ambaſſadeur aenzeggende: dat van den Veltheer was geordineert, om met den Heere Ambaſſadeur (als wegwijzer) mede naer *Peking* te reizen: ook dat'er vier ſtandaerden moſten gemaekt, om voor den Ambaſſadeur in 't reizen gedragen te worden: waer van de twee op Hollants: en de twee andere met Chineſe Caracters moſten getekent werden: zeide voorders gehoort te hebben, dat binnen weinig dagen de handel, hen door de Beſtierders zoude toegeſtaen werden.

Den een en twee en twintigſten viel niet merkwaerdig voor.

Des morgens, den vier en twintigſten, verſcheen een Mandarijn in de Loosje, vragende of den Ambaſſadeur niet kennelijk was, in wat tijden de met hem van *Batavia* gekomen Sineſen waeren vertrokken: van wat plaets zulx was geſchiet: of met onze ſchepen waeren overgevaren. Hun geboorte-plaets en namen: Alzoo den Veltheer daer over wilde diſponeren.

Den Mandarijn wiert ten antwoort gedient dat'er eenige verleden jaer met *Nobel* en *Pedel*, als dienaers, naer *Batavia* waeren gegaen. Wat de reſt aengaet, dezelve in voorige tijden zoo van *Kanton*, *Tayouan*, *Chinkſieuw*, *Hokſieuw*, als elders, met ſchepen en Jonken aldaer waeren aengelandt; maer hun geboorte plaets en namen waeren hem onbekent, alzoo hy daer noit naer hadde vernomen. Zy hadden op *Batavia* verzogt om weder naer haer land te mogen gaen: dat hen aldaer was toegeſtaen. Aen dezelve Mandarijn wierd een briefje ter hand geſtelt; waer by aen den Veldheer verzoght wierd een pas voor 't Jaght *Blyswijk*, om af te varen met een parthye goederen voor *Quelang* geeiſcht, en met koopmanſchap weder op te komen. Inſgelijx mede voor de ſloep van *Vlaerdingen*.

's Middags, den vijf en twintigſten, quam een Mandarijn, met een pas voor *Blyswijk*, en de ſloep van *Vlaerdingen*, om af en weder op te mogen varen.

Giſte-

Gisteren avond en van den morgen den zesen twintigsten, wierden den Ambassadeur verscheiden klaghten door den Hofmeester gedaen: hoe dat de Sinezen over 't kopen der *Quelangse* benodigheden (door den Veldheer gestelt) beletteden dat den opkooper, die hem dagelixe behoeftigheden van vleesch, visch, groente, en diergelijke meer, in de Loosje bragt, na gewoonte niet voort voer; maer daer in door dezelve Gemagtigde belet wiert; die hen aen de Mandarijns zoodanig aengeklaeght en zwart gemaekt hadden, dat sy hem, nessens den *Coelijs* meester die (d'onzen tot van ververfinge voor de Schepen hadde behulpzaem geweest) in de yzers hadden geslagen: door welke vyantschap gepleeght, de *Coelijs* en andere aldaer in de Loosje arbeidende luiden, daer niet meer dorsten inkomen: 't welk d'onzen al vry wat verlegen maekte. Zijn Ed. zond den Sekretaris te hoof, om aen sijn Hoogheit 't naervolgend schriftelijk vertoogh te overhandigen, van inhoud: dat de Heere Ambassadeur zich over 't goet onthael en bejegening van *Talauja* vergenoegt bevond. De Ambassadeur had zoodanigh vertrouwen op de goetaerdigheid en trouwigheid van *Talauja*, dat de Ambassadeur sich verzeekerende in toekomende *Talaujas* hulpe en goede genegentheit in d'opreize als anders zal bevinden. De Ambassadeur wenschte ook alle dienst en eerbiedigheid aen *Talauja* te mogen betoonen. De Ambassadeur wenschte wel te weten, of 'er iets mogt zijn geschiet, dat sijn Hoogheid niet aengenaem waere geweest. Wanneer de Ambassadeur van *Talaujas* meninge zoude onderricht wezen, zoude sich volkomen daer na schikken.

De Ambassadeur wenschte de gezontheid van *Talauja* te vernemen, en hem te mogen komen bezoeken. Mondeling was den Sekretaris belast te vragen den tijd, wanneer de Veldheer gelegen zoude komen, de Ambassadeur hem quam begroeten.

Tot antwoord braght de Sekretaris, dat in perzoon niet voor zijn Hoogheid had mogen verschijnen; maer hem was door den Tolk, en voor-drager ten antwoord gegeven, dat zijn Hoogheid den inhoudt van den brief hadde verstaen; doch daer op geen antwoord gegeven, maer simpelijk gezeght: in gevalle de Heere Ambassadeur ietwes van belangh te verzoeken hadde aen den Veldheer, dat zijn Ed. op morgen ten hoof konde komen. Doch zoo de zaeken, die sijn Ed. woude voorstellen, van weinigh belang waeren, hoefde zijn Ed. zelf niet te komen; maer 't zelve hem slecht schriftelijk aen te dienen.

Mede verscheen een groot Mandarijn in de Loosje, met bevel, om Jonken aen *Minjazeen* te presten, tot het halen van koopmanschappen uit de Schepen. Hem wiert een briefje aen den Veldheer gegeven, waer in de *Hopou* zijn Hoogheid voor de beleeftheid van de Jonken dede bedanken, en dat de zelve voor tegenwoordigh noch niet van nooden hadden, om dat zoo veel koopmanschap (uit vrees voor brant) niet aen land dorsten betrouwen. Doch zoo in de prijs der zelver met sijn Hoogheits Faktoors over een gekomen wiert, zouden als dan de verdere genegentheid van sijn Hoogheid t'henwaerts te gemoet zien. Insgelijks wiert oorlof verzocht, om met *Blyswijk* eenige ververfinge, voor de Schepen, na beneden te zenden.

's Middaghs met schoon weer vertrok het Jacht *Blyswijk* na beneden met de *Quelangse* benodighden: als mede de nodige ververfinge voor de Schepen, aldaer leggende. Met het zelve Jacht gingen mede na beneden de Kapitein *Van der Werf* en de Sekritaris *Van der Does*, eensdeels om de ingelade goederen van *Blyswijk* in de *Hoeker-boot* de *Poel-snip* over te schepen, en den zelven af te zenden; ten anderen mede, op dat de Sekretaris de goederen van de mede van *Batavia* met onse Schepen overgekomen Sinezen, volgens besluit op den drie en twintighsten dezer 's avonts in 't gebed, ten overstaen van twee getuigen genomen, zoude bezoeken, en alle de contanten, als koopmanschappen van waerde aen zich te houden,

en dezelve in verzeekerder hant onder opzicht van de Gezag-hebbers daer Schepen aen boort laten blijven.

Want den twee-en-twintigsten had d'Ambassadeur in 'tgebet voorgestelt, hoe dat ten zelven dage in een kist, door de mede van *Batavia* aldaer overgekomen Sinezen, met onse Schepen, van boort aen land gezonden, in 't bezoeken der zelver een som van ontrent duizent rijxdaelders aen kontanten, bestaende in Spaense rijxdaelders, als Japans schuit-silver, waere bevonden. En wijl wel scherpelijk was verboden van *Batavia* eenige kontanten uit te voeren; ten andre dat deselve Sinezen op des Ambassadeurs vertrek van daer, verklaert hadden, by zich niet anders mede wiert gevoert, als klederen, tot hun lichaem, en spijze, tot onderhout, daer nu het tegendeel bleek: ook dat, volgens seggen van eenige lieden, noch grootte sommen kontanten onder d'aenboort wezende Sinezen waren schuilende, of men derhalve niet trachten zoude dezelve in handen te krijgen: zoo wiert dan goet gevonden, de Sekritaris *Van der Does* op zijn verzoek ten volgenden dage na beneden soude gaen, en alle hun kisten en reistuigen, in tegenwoordigheit van twee getuigen, te bezoeken en opschrijven, en d'aldaer in bevindende kontanten en koopmanschappen in verzekerder handen van de Opper-hoofden der Schepen te stellen, tot tijd en wijle door den Ambassadeur en zijnen Raed daer in, ten dienste van de Kompanjie, zou besluit genomen werden.

De Koopluiden, *Nobel* en *Harthouwer*, vervoegden zich na den middag, op 't verzoek van de Faktoors van den Onderkoning, Veltoverste, en Konbon, ten huize van hunnen buirman *Lapora* genaemt, om tot een beginsel wegens den koophandel te spreken: werdende te dien einde door *Nobel* en *Harthouwer* aen de Faktoors voorgestelt: dat zy geliefden verdacht te wezen, inzonderheit de peper en 't sandelhout, zelfs te gaen ontbieden uit onze schepen in de Nederlantsche haven: ofte (zulx toch niet konnende verkrijgen) aen de grote toren in de reviere: 't welk by hun-lieden mede geweigert, en daer tegens voorgewent wiert: dat hun die waren in des Ambassadeurs Loosje moste gelevert werden. Eindelijk quam het daer op aen, dat de gemelde koopmanschappen, door 't bevel des Veld-oversten, met zijne Jonken uit onze Schepen boven gebragt, en aen deze zijde der groote brug op 't strant gelevert moesten werden, na de wijze der voorige jaren, zonder dat dezen aengaende echter iets vast gestelt wiert. Zy verzochten daer op vervolgens de eigentlijke menigten onzer aengebraghte koopmanschappen, en hoe veel en welke goederen d'onzen daer tegens van meininge waren aldaer in te koopen, te mogen verstaen: die hun dan ook opgegeven, en door hun lieden aengetekent wierden: als wortel *China*, grove The, Galija, Aluin, Speaulter, Cubebi, gekonfijte Genber, Hatten, Gout, &c.

Over de grote menigte van d'aluin en 't gout-draet, beneffens het gout, betoondenze sich seer verwondert, en over de twee eerste soorten bedugt te zijn, dat dien prijs op verre na niet, en van 't gout in genen dele zoude konnen voldaen worden: niet tegenstaende hun aengeboden wiert, een ledigh schip naer *Chinchieu* (daer die en diergelijke grove waren meest vallen) te zullen senden, om de selve aldaer in te nemen, indien 't haer hoogheden bevallen mogt, 't welk zy lieden gelijk als in de wint sloegen: vragende waerom d'onze geen zijde op den eisch gestelt hadden. Waer op hen ten antwoort wierd gedient; zulx niet geschieden konde, voor en al eer de prijsen onzer koopmanschappen vast gestelt waren, om als dan staet op 't kapitael gemaekt te worden; 't welk zy lieden mede zoo voor goet kenden. Echter latende blijken (inzonderheit die van *Singlamong*) van een parthye zijde wel zouden ontlast willen worden. Eindeling haddenze afscheit genomen, en belooft met elkandre over 't een en 't ander te zullen beraden, en binnen drie of vier daegen (wanneerze oor-

oordeelden des Keizers geschenken midlerwijle souden besichtigt werden) wederom te komen om alsdan, de prijsen van ieder koopmanschap over en weder op te nemen, en bod voor elken soorte te doen.

Den morgens den acht en twintigsten quamen twee Faktoors van den Veltheer *Poui* in de loosje, waer van d'eenen de vertroude van *Poui*, by den Ambassadeur met den Tolk *Apari* was gekomen, en versogt d'Ambassadeur wilde eenige opening doen van't gene op gisteren aen *Poui* had geschreven, om hem te komen spreken: de Ambassadeur mogt aen hem, als vertroude van *Poui*, wel rontgaen. D'Ambassadeur zeide onder andere: dat van van d'opreize naer *Packin*, als ook van den handel gaerne wel met *Poui* soude spreken: daer op hy te kennen gaf; dat hy, namentlijk des vertroudes Faktoor, daer veel in konde doen, en dat *Poui* ook wel met eenige bloet-korael diende nochmael beschonken te wezen, om tot d'onzen alzoo te beter genegen te maken, en den handel te helpen bevorderen. Voorder, dat overmorgen den Ambassadeur mochte komen, om *Poui* te spreken, alzoo van daeg en morgen feest-dagen van d'eerste mane vierden. D'Ambassadeur besloot deze bezoekingh met een plichtpleging: dat hy Ambassadeur zich vertroude op de edelmoedigheit en oprechtigheit van den Veltheer, en verzocht daer neffens, de Veldheer geliefde den Ambassadeur mede te vertrouwen, als een eerlijk en oprecht Heer, die ook zoude maken, dat de Veltheer genoegen zoude hebben. De Faktoor wiert beschonken met tien el root laken: als wanneer op zijn borst floegh en beloofde den Ambassadeur in alles zoude behulpzaem en getrou wezen: en was alzoo met groot vernoegen gescheiden.

Des morgens heel vroeg, den negen en twintigsten, ging *Putmans* met den Tolk *Jenko* na den Veldheer *Poui*, om te vernemen: of hy ook belet moght wezen met eenige zaken: alzoo van daeg de bestemde dagh was, dat d'Ambassadeur hem zoude komen bezoeken. Zy deden verslag dat de Veltheer altijds wel bezigheden had; maer dat d'Ambassadeur moght komen, als 't hem geliefde: daer op besloten wierd, datelijk ten hove te gaen. D'Ambassadeur vond met kennis van *Nobel* geraden, eenig bloetkorael nochmael aen den Veldheer te schenken. Te meer alzoo hen wierd aengezeght: den Veltheer een jonge zoon was gebooren. Ten hove gekomen, naer vriendelijk onthael, heeft d'Ambassadeur wederom aen sijn zijde moeten zitten, en toen deze volgende plichtplegingen en verzoeken hem door den tolk laten voordragen. Voor eerst bedankte d'Ambassadeur den Veldheer voor d'eere van hem te begroeten, en zijn aenzicht te mogen aenschouwen, en dat over zijn gezontheit was verblijt. Dat hy vriendelijk op, en, aennam.

Ten tweede wenschte de Ambassadeur aen den Veldheer veel heil en zegen met zijn jong geboren zoon, en verzocht, tot teiken van des Ambassadeurs genegentheidt, een geschenk voor den zelven te willen aennemen: en hier neffens leide d'Ambassadeur een kettingh bloet-korael aen des Veldheers zijde.

Daer op de Veldheer antwoorde: dat het goet harte van den Ambassadeur hem genoeg bekent was. Daer op d'Ambassadeur weer: dat d' ontfangene gunst en goede bejegeninge van den Veldheer zoodanigh achtte, dat niet wist, hoe die genoeghzaem konde roemen en vergelden.

De Veldheer antwoorde daer op: dat d'Ambassadeur van verre landen was gekomen, en dat zijn ampt en genegentheit was, die zelve in alles te helpen: daerom ook zijn Doktoor aen den Ambassadeur in zijn ziekte had gezonden: te meer, alzoo de Hollanders nu als huis-genooten van een huis wierden aengenomen. Ten derde, wenschte d'Ambassadeur te weten den tijd, wanneer, en wat wegh dat naer *Peking* zoude konnen reizen: verzocht voorts zijn hulpe en gunstig voorschrijven daer in.

Daer op wiert geantwoort: dat het nu de negende maen was, en van

deze maent d'opreize zoude kunnen ondernomen worden.

D'Ambaſſadeur verzocht: dat de handel moght aen gevangen en voltrokken worden, op dat de *Hopou*, dat is, *Nobel*, zich neffens den Ambaſſadeur mogt gereet maken.

Daer op wiert geantwoort: dat de ſchenkaedje-goederen eerſt moſten beſichtight werden, en de Mandarijns, die daer toe waeren geordineert, vier dagen met de geletterden hadden bezich geweeſt.

Dit was nu gedaen, en zouden de ſchenkaedje-goederen in twee of drie dagen beſichtigt werden: als wanneer de handel ſoude aenvangh nemen: daer op wierd zijn Hoogheid bedankt en afſcheid verzocht. Doch de tafelen wierden gehaelt, en moeſten eerſt zamen eeten. Naer wel gegeten en gedronken te hebben, was d'Ambaſſadeur weer zeer goet vernoeght vertrokken na de Loosje.

De zoon van den Ambaſſadeur wiert van zijn Hoogheit met vier rollen ſtof beſchonken.

Gekomen in de Loosje, quam kort daer aen mede aldaer, de vertroude Faktoor van den Veldheer, en zeggen: de Veltheer over de kettingh hadde gepetjaert, en die niet vermogt aen te nemen; maer alzoo door voorſpraek van hem Faktoor ten opzien van des Ambaſſadeurs eigen hant was gekomen, en dat voor zijn jong geboren zoon, zoo had die in dank aengenomen. De Faktoor verzogt om een groote bloet-korael, die hem naer overlegh wiert ter hant geſtelt, op hope van ſijnen goeden dienſt in de toekomende handel.

Des morgens den dertigſten zond d'Ambaſſadeur, met *Putmans* en den Tolk *Jenko*, een briefken aen den Koning *Singlamong*, van inhout:

d'Ambaſſadeur had over lange wel gehoort en nu ondervonden, dat Singlamong *wijs en verſtandig is, en een oprecht genegen harte tot het Hollandſe volk heeft: daerom verhoopt de Ambaſſadeur dat* Singlamong *hem voorders in alles behulpzaem zal wezen: daer over het Hollandſe Rijk, de Generael op* Batavia, *en ook de Ambaſſadeur zullen zijn verblijt en verplicht. D'Ambaſſadeur bedankt zijn Hoogheid voor het goet onthael en bejegening, die zoo in de Nederlandſche haven, als alhier, in* Hokſieuw, *heeft ontfangen. D'Ambaſſadeur wenſt ſijnen dienſt en genegentheit daer over aen* Singlamong *te mogen betonen. D'Ambaſſadeur verzoekt ſijn Hoogheid te mogen komen bezoeken, om over de Ambaſſade en opreize naer* Peking *te ſpreken.*

Tegens de middag quam *Putmans* wederom in de Loosje verhalen: dat hy de Koningh niet hadde konnen ſpreken; maer, na het overleveren des briefs, tot antwoort had bekomen: dat de Koningh nu eenige dagen was belet; zoo dat hy den Ambaſſadeur eerſt voor vier of vijf dagen zoude konnen gehoor verlenen. Als mede, dat van d'opreize na *Peking* niet konde geſproken werden, voor dat de ſchenkaedje goederen bezichtight waren: dat nu in weinigh dagen ſtont te geſchieden. Hier mede had *Nobel* zijn afſcheit bekomen.

Tegens den avond quam de Tolk van den Veldheer *Poui* in de Loosje den Ambaſſadeur aenzeggen, wegens zijnen Meeſter, dat wanneer de ſchenkaedje-goederen zouden gezien wezen (welk in een dagh twee of drie ſtont te geſchieden) zoude *Talauja*, dat is, de Veltheer, ook aen den Ambaſſadeur verzoeken, gelijk de Veldheer ook aen den Ambaſſadeur verzoght, zoo iets op hem begeerde dat vryelijk mogt ſpreken, alzoo tot den Ambaſſadeur genegen was. D'Ambaſſadeur vond goet den Tolk, met vijf el root laken, te beſchenken.

Den eerſten van Wijn-maent, des naermiddags quam de Mandarijn *Liu Lauja* met ordre van den Veldheer, om al de Sinezen van de Schepen te halen met hun goederen: en ten dien einde verzocht een brief ken aen de Opperhoofden van de Schepen: hem wiert eenigzints aengedient: hoe dat onze Fiskael derwaerts was gegaen; om hunne goederen te bezoeken: de welke *Liulauja* nochtans verzocht aen lant in de Loosje mogten werden gebraght. D'Ambaſſadeur heeft twee brief kens aen den Mandarijn ter hant

hant gestelt, een aen den Kapitein *Van der Werf*, en een aen den Sekritaris *Johan van der Does*, van inhout: dat de Sinesen moghten geslaekt werden, mits al voren de bezoeking door *Van der Does* waere geschiet, en volgens sijnen last iets van belang vindende het zelve aen boort in goede verzeekering te behouden, tot nader ordre. Daer mede was de Mandarijn vertrokken.

Den tweeden en derden, Sondag en Maendag, droeg zich niet byzonders toe.

Den vierden had d'Ambassadeur gehoor by den Koning *Singlamong*. Na wederzijts gezontheit gevraegt te zijn, klaeghde zijn Hoogheit, niet wel te wezen, en grote ontsteltenis in zijn hooft en rugge te hebben.

D'Ambassadeur bedankte hem voor eerst voor d'eere van hem te bezoeken: daer naer verhoopte de Ambassadeur van zijn Hoogheit te vernemen den tijd, wanneer, en wat weg d'opreize naer *Peking* zoude konnen werden ondernomen. Daer op zijn Hoogheit antwoorde: dat zoo op heden het bescheit van *Peking* quam, op morgen de reize zoude konnen voortgaen. Waer op d'Ambassadeur dan verzocht de handel zijnen voortgang moghte nemen: op dat *Nobel* en hy Ambassadeur zich mogten gereet houden. Daer op antwoorde de Koningk: dat d'Ambassadeur zich niet behoefde te bekommeren over den handel; alzoo die doch weinig en van geen groot belang was, en die wel in een dag vier of vijf konde gedaen en voltrokken wezen; schoon genomen het bescheit van *Peking* was gekomen. Zeide voorder men zoude al de schenkaedje-goederen van den Keizer laten pakken, en in het koninklijk huis gezamentlijk brengen: en zoo wanneer de zelve ten dien dage gebragt zouden zijn, zoude de handel op morgen konnen voortgaen.

Daer op heeft d'Ambassadeur geantwoordt hem op het koninglijk woort van zijn Hoogheit zoude vertrouwen en verlaten, en dat dierhalve zijn Hoogheit nu niet meer moeielijk wilde vallen; maer dat ordre zou de stellen, de schenkaedje-goederen met den aldereersten in zijn paleis gebragt wierden.

Toen wiert de Konink door den zoon van den Ambassadeur beschonken en overhandigt voor zijn dochters een grote en kleine ketting bloetkorael, die hy ook aenvaerde, met te zeggen dat geen schenkaedje vermogt aen te nemen; maer terwijl deze van des Ambassadeurs zoon voor zijne kinderen was, de zelve in dank aennam. Voorts ontschuldigde hy sich dat door zijne onpasselijkheit d'onzen zelfs niet konde onthalen; maer verzocht den Ambassadeur wilde zich wat verfrissen, gelijk geschiede: en wiert in een zijde kamer wel onthaelt: 't welk gedaen zijnde, liet d'Ambassadeur den Koning daer over bedanken, die daer op den Ambassadeur liet antwoorden, dat hem leet was, hem zelfs niet hadde konnen bywezen: maer dat op een andermael een feest en [a] *Wajang* voor den Ambassadeur wilde geven. De zoon van den Ambassadeur wiert beschonken met zes rollen zijde-stoffen. En waeren alzoo zeer minnelijk gescheiden. Gekomen in de Loosje, stelde d'Ambassadeur voorts ordre tot zestien kassen tegen des anderen daegs te maken, om de schenkaedje-goederen in te pakken, om alzoo tot *Singlamong* gebragt te werden. Daer naer quam *Liu Lauja*, den Ambassadeur bezoeken, zeggende hy mede naer *Peking* zoude reizen, doch de tijt wanneer, was hem noch onbewust.

[a] *tooneelspel.*

Des morgens, den vijfden, heel vroeg heeft d'Ambassadeur een briefken met den tolk *Genko* aen den *Konbon* gezonden van inhout:

Dat hem Ambassadeur zeer wel was bekent het goet hart van den *Konbon* tot de Hollanders: ook dat hy die altijts behulpzaem was geweest: daer voor den Ambassadeur altijts dankbaer zoude wezen. De *Konbon* had nu eenigen tijt veel bezigheden gehad, zoo dat d'Ambassadeur den *Konbon* niet heeft konnen spreken.

 Nu

Nu verzoekt d' Ambassadeur den *Konbon* te mogen komen begroeten, en zijnen dienst aen tè bieden.

De tolk wederom komende, deed verslag: dat de *Konbon* onpassselijk was; maer in een dag drie of vier den Ambassadeur zoude laten weten, om hem te mogen komen beschenken.

Tegens den avont, den zesten, quam *Jenko* de tolk den Ambassadeur verwittigen, hoe dat de Mandarijn *Liu Lauja* met al de Sinesen van de schepen aen de brug was gekomen, en de Mandarijn voornoemt den Ambassadeur liet vragen: waerom hy eenige van hun goederen hadden doen aenhouden. Daer op den Ambassadeur antwoorde noch geen tydinge daer van te hebben; maer dat hem door de Generael en Raden van *Indiën* uitdrukkelijk gelast was, zulx te moeten doen, alzoo deze Sinesen hadden verzocht alleen, met nodige reistuig te mogen overgaen. En zoo wanneer nu by hen gelt of koopmanschappen wierden bevonden, dat de zelve verbeurt waeren, gelijk ook met zijn eigen volk zoude geschieden. Daer op hy zeide: de Veltheer dat qualijk nam, en de Mandarijn *Liu Lauja* den Ambassadeur op morgen zoude komen spreken.

Nobel berichte den Ambassadeur: hoe de Sinees *Lapra* hem ten dien dage hadde gezegt, dat hy ter zijden gehoort had, dat het bescheit uit *Peking* al dicht by en voor de hant was: ook mede verstaen had dat d' Ambassadeur zelfs niet zou opreizen; maer de geschenken naer *Peking* zouden gezonden worden: en men in *Hokfien* met de Bestierders over den handel als anderfints zoude handelen: 't welk by d' onzen voor een praetje zonder schijn van waerheit wiert aengenomen.

Des morgens vroegh, den zevenden, quamen drie Mandarijns van den Veltheer over d' aengehouden Sineese goederen den Ambassadeur spreken, zeggende dat de Veltheer verstont, dat de bezoeking op *Batavia* moste zijn geschiet, en men alhier de goederen moste laten volgen, of anders van de Hollanders ook wel tol zoude konnen eischen. D' Ambassadeur heeft geantwoort: dat gelijkerwijs als zy luiden de last van hunne Meesters moften volgen, hy alzoo ook most volgen d' ordere van den Generael: en dat ook de bezoeking op *Batavia* niet konde geschieden, alzoo de goederen onder dexel van nodige behoeften op 't laest wierden aen boort gebragt. Dan zoo wanneer van zijnen Sekritarisbescheit zoude hebben bekomen, zoude dan nader aen den Veltheer bericht komen doen. Daer op zy waeren gescheiden, en wilden des anderen daegs weder komen.

Des morgens vroeg, den achtsten, ontbood d' Ambassadeur den Faktoor van *Singlamong*, *Lapra*, by zich alleen: vroeg hem voor eerst, of hy verstaen hadde, dat d' Ambassadeur niet naer *Peking* zoude opreizen: daer op hy antwoorde van eenig volk van *Heytankon*, Stedehouder van *Chincheu*, verstaen had; doch niet zeker, dat de Keizer den Ambassadeur zoude bedanken, en aen de drie hooge Bestierders in *Hokfieu* werden geordonneert met den Ambassadeur te handelen. Vorders vraeghde d' Ambassadeur of *Singlamong* over de schenkaedje, aen hem gedaen, al wel vernoegt was: daer op hy antwoorde van ja, en inzonderheit van de grote ketting; maer dat aen de kleine ketting zeven en dertig koralen quamen te ontbreken, die hy zocht te kopen; maer konde die niet vinden. D' Ambassadeur zeide hem, dat de schenkaedje-goederen voor den Keizer nu gepakt waeren, om in het Hof van *Singlamong* gebragt te werden: en by zoo verre de Koning, dan volgens zijn gegeven woort, geliefde te ordonneren, dat de handel met den *Houpou* of *Nobel* mogt voortgaen, hy de zeven en dertigh koralen noch vol maken zoude. Daer op de Faktoor *Lapra* antwoorde: dat hy by den Koning wilde verzoeken wegen den Ambassadeur, dat d' opreize naer *Peking* doch mogte voortgaen. D' Ambassadeur had daer op gezeght: dat van d' op-reize naer *Peking* niet behoefde te spreken: alzoo

alzoo d' Ambassadeur daer in d' ordre van den Keizer zoude moeten volgen, en in gevalle niet konde opreizen, dat gedult zou moeten hebben; maer dat endelijk verzocht, gelijk als boven gezegt, dat nu, op het zien van de schenkaedje-goederen, volgens het koninglijk woordt, de handel mogt voortgaen, alzoo uitdrukkelijk last van den Generael had twee schepen ten langsten van deze maent na *Batavia* te zenden: al zouden zonder koopmanschappen, ja met peper moeten wederkeren: zoo dat, by zoo verre de handel konde voortgaen, den Ambassadeur daer by dienst zoude geschieden, als wanneer met de gezeide zeven en dertig koraelen hem noch zoude beschenken.

De Faktoor ging datelijk naer binnen, om *Singlamong* zulx te verwittigen, en zoude den Ambassadeur getrouwelijk antwoort brengen. *Lapra* voornoemt wiert van den Ambassadeur beschonken met vier stuk bloetkoralen.

Lapra ging terstondt daer na by *Nobel*, hem ten deele verhalende; 't geen met den Ambassadeur hadde gesproken: als mede dat d' Ambassadeur hem hadde gezeit twee schepen naer *Batavia* mosten vertrekken. Daer *Lapra* op zeide: dat men in zulken gevalle dezelve ten minste met zijde en spiljauter zoude konnen laden. Hier op hadde *Nobel* geantwoort: als de prijzen daer naer waeren; maer dat anderfints daer niet veel op zouden zien. Daer op was *Lapra* naer *Singlamong* gegaen.

Des namiddags' quam de Faktoor *Lapra* van *Singlamong* weder by den Ambassadeur, met verslag dat de Koning hadde gesproken: die belooft had, dat zoo haest het mooi weer was, de schenkaedje-goederen zoude laten halen, en men dan voorts over de koopmanschappen zoude verdragen: dat dan de handel in vier of vijf dagen konde gedaen wezen: wanneer de schepen noch naer *Batavia* dezer maent konden vertrekken: zeide mede dat de Koning d' aengebode koralen noch zoude aennemen, overmits hy die by niemant te koop konde bekomen. Voorts dat d' Ambassadeur niet op naer *Peking* zoude reizen; maer een uitstroisel en leugen was: Daer op d' Ambassadeur hem voor zijn moeite heeft bedankt.

Tegen den middag, den negenden, quamen aldaer met de sloep van *Vlaerdingen* Kapitein *Jan van der Werf*, en de Sekritaris *Jan van der Does*, met verslag, hoe dat zy luiden door tegen en harde wint niet voor den tweeden dezer savonds met 't Jacht *Blyswijk* in de Nederlandse haven waeren aengeland. De schenkaedje voor *Minjazeens* Stedehouder, op den negenden van Oogstmaent ontworpen, en hen, om te overhandigen, nu mede gegeven, hadden zy hem op den eersten deser 's avonts aengeboden: doch hadde hy (niettegenstaende alle naerstigheden by hen waeren aengewent, om hem die aennemelijk te maken) niet willen aennemen, om reden, zoo hy voorgaf, het hunne maniere niet was van vreemdelingen eerst schenkaedje te nemen; maer dat die alvoren eerst door hen mosten beschonken worden, en als dan hunne goede genegentheid te gemoet zien. Ten anderen dat de schenkaedje-goederen ook al te gemene dingen waeren. Maer dat in gevalle eenige rariteyten in de schepen voor hem waeren, zoude zich noch laten vinden, om die te aenvaerden: waer op de Stedehouder door den Sekritaris was gevraeght: wat rariteyten het waeren, die hy begeerde: zoude 't zelve den Ambassadeur bekent maken, en zien of die te bekomen waeren, om hem daer mede te gerieven: waer op hy had geantwoord zulx in de goede geliefte van den Heere Ambassadeur te staen. Hier op waeren zy vertrokken, doch in 't uitgaen, liet de Stedehouder aen den tolk stille zeggen: dat wel begeerig na laken was.

In de Nederlandse haven, als onder *Tinhay*, was alles noch naer wensch en in goeden stant. Het gescheepte in *Blyswijk*, voor *Quelang*, was wederom in de *Hoeker-boot* overgescheept, en de peper daer weder uit in *Blyswijk*

en hadden alzoo de *Hoeker-boot* afgezonden, die ook op den zevenden dezer smorgens was vertrokken. De Sekritaris *Van der Does* zoude volgens ordre de Sinezen hun kisten en reistuig, ten overstaen van twee Gemagtigden, hebben bezocht. Doch was hem door de Tartarse Mandarijns, die, om hen met hun goederen van boort te halen, door den Veldheer waeren gezonden, de weg afgesneden (alzoo door de aldaer zijnde tolken 't voornemen van *Van der Does* aen de Mandarijns en de aen boort zijnde Sinesen was bekent gemaekt; 't welk ook d'oorzaek was, waerom op *Vlaerdingen* (daer 't al aen een kant was gesteeken) niet wiert gevonden: en de Mandarijns al voor hem, vermits de tegen harde wint, als boven gezegt, aen de schepen waeren gekomen: doch de goederen van de Sinesen waeren noch alle binnen de schepen haer boort, door dien d'Opperhoofden die zonder verlof niet hadden willen laten volgen. Dies *Van der Does* die wel zag, met gewelt, zonder grote sporreling, niet uit te rechten was, goet dacht met zachte middelen eerst daer in te gaen: en bragt daer door zoo veel te weegh, dat de Sinesen van *Alphen*, *Konstancia* en *Tiger* (alzoo zy wel wisten, dat in gevalle de Tartaren hunne goederen in handen kregen, die al te zamen verbeurt waeren, (dat ook door hen was bevestigt,) alle hun goederen en gelt hem in handen gaven: waer uit hy ook de voornaeme koopmanschappen en al het gelt aensloeg, gevende hen die van weinig belang wederom. Hier mee ging hy zoo stille te werk, dat op den *Tiger* de Sineesche Tartaren zelfs boven hun hooft stonden en daer 't minste gerucht niet van hoorden. D'aengehoude goederen, wierden aenstonds, ten overstaen van twee Gemagtigden, opgeschreven, en in de naervolgende bevonden te bestaen: namentlijk:

Op 't Jacht de *Konstance*

Eenige ponden, zoo Japans schuit-zilver, als stukken van achten.
Verscheide flesschen Kamphur.
Zes pakken witte peper.
Twee pakken wierook.

Op den *Tyger*

Eenige ponden, zoo Japans schuit-silver, als stukken van achten.
Kettingen van verscheide sorteringen bloetkorael.
Vier grote Paternosters van barnsteen.
Vier flessen Kamphur.
Zes pakjes stamppeerlen.

Op de Fluit *Alphen*

Eenige ponden, zoo Japans schuit-silver, als kop-stukken en realen van achten.
Twee pakken root laken.
Een pak zwart laken.
Flessen Kamphur.
Kettingjes bloetkorael.
Vijf bossen valsche peerlen.
Een zakje stamppeerlen.

Op *Vlaerdingen* wiert niet met al gevonden.

De Sineese Tartaren, ziende dat zy niet vonden, 't geen zy gehoopt hadden, en hen aengedient was, hadden eenige van de Sinesen, die met den *Tiger* overgekomen waeren, gepijnigt, en alzoo doen bekennen, dat de Sekritaris 't hen afgenomen hadde: waer op de Tartaren neffens de Sineesen by den Sekritaris aen 't Jacht *Vlaerdingen* waeren gekomen, hem afvragende, uit wiens last dat hy den Sinesen hun goederen hadde afgenomen: waer op was geantwoort, dat 't geen hy gedaen had, sulx de last van zijn gebiedende Heer te zijn. Waer op zy Mandarijns waeren vertrokken, en hy *Van der Does* zich met de boot van de *Constance* herwaert aengespoeit had, latende al de aengehoude goederen van de Sinezen in de schepen *Vlaerdinge* en *Constance* toegezegelt, onder opzicht van derzelver Opper-hoofden, in goede bewaring. Maer tot *Minjazeen* gekomen, moste weder te ruch (alzoo hem niet hadden laten doorgaen) tot dat *Bleswijk* naer boven ging; met welk Jacht hy tot voorby de groote Toorn, en zoo voorts met de sloep van *Vlaerdinge* als gezegt, in *Hoksieu* was aengeland: latende 't Jacht voornoemt aldaer ten anker leggen.

Den

Den tiende quam voor de brug van *Lamthay* 't Jacht *Blyswijk* aen, met de peper uit de Hoeker-boot de *Poel-snip*. Ook de reſt van den voorraet voor d'Ambaſſade en het kantoor: als mede eenige pakken en behoef-tigheden voor den ſleep. De Manda-rijns, die als Gemagtighden met het Jacht beneden geweeſt, en weder bo-ven gekomen waeren, quamen in de Loosje, en wierden door den Heer Ambaſſadeur om hen aen te moedi-gen, elk met zoo veel root laken, als tot een rok beſchonken.

Den elfden wiert in den raet beſlo-ten de Schepen, *Konſtance* en *Tiger*, met eerſte gelegentheit te loſſen, en naer *Tinghay* te laten vertrekken, om zich tegen 't laeſt dezer maend gereet tegen 't vertrek na *Batavia* te houden. De Faktoor *Lapora* hadde den Am-baſſadeur op giſteren en van daeg aen-gedient: hoe dat op morgen de ge-ſchenken van den Keizer zonder fout tot den Koningh *Singlamong* zouden werden gehaelt, om aldaer bezien te werden: dies ook alles door hem klaer en vaerdig gemaekt wierd.

Des morgens den twalefden, met den dagh, maekten d'onzen voorts alles klaer en vaerdig, 't geen dat tot de ſchenkaedje-goederen hoorde op de verſchijninge van de Mandarijns te Hoof gebragt zoude kunnen wer-den. Maer in plaets van de Manda-rijns en *Coelijs*, om de goederen te ha-len, quam de Faktoor *Lapora* den Am-baſſadeur aenzeggen: het ſijne Hoog-heit, om de ſchenkaedje-goederen te zien, op heden niet gelegen quam, zonder den tijt te noemen; wanneer 't zelve ſoude geſchieden. Waer uit d'onzen vermoeden het al weder uit-ſtel en leutery was, om hen alzoo van dag tot dag met den handel uit te ſtel-len. Dies de Heer Ambaſſadeur in rade heeft voor-geſtelt: of het niet dienſtigh was, over al dit uitſtel, en zoo voort, met een beleeft briefjen eenig misnoegen ontrent de Beſtier-ders te betoonen, en met eenen te verzoeken (alzoo men niet konde te weten komen, wanneer de handel zoude voortgaen, of d'opreize ge-ſchieden) de Ambaſſadeur zoo langh aen boort mogte gaen, tot dat ordre op den handel was geſtelt: of ordre, om zich naer te regeleren uit *Peking* quam; 't geen ook zoodanig by den raet wiert goet gevonden: haer Hoog-heden op morgen met een briefje be-kent te maken.

Zoo als de Ambaſſadeur bezich was met het voornoemde briefje te ontwerpen, quam de Faktoor *Lapora* in de Loosje by hem, die *Lapora* dit hun voornemen zoo eens van verre bekent maekte. Waer op hy *Lapora* neffens de Tolk verzocht: hy zou-de dit hun voorgenomen beſluit en verzoek, noch een dagh twee of drie uit-ſtellen: zy twijfelden niet, of de handel zoude, eer drie dagen, zij-nen voortgangh nemen. Dies d'Am-baſſadeur goet vont de tijd van drie dagen met het ſchrijven aen haere Hoogheden, en teikenen dezes be-ſluit te wachten, om noch eens te ſien, hoe 't zich ſchikken zoude. Ook ſcheen 't dat dit hun voornemen ee-nighzints, door *Lapora*, te Hoof moſt bekent gemaekt zijn: want al heel vroeg den dertienden, quam de Tolk van *Singlamong* in de Loos-je, d'onzen vragen, of al de ſchen-kaedje-goederen vaerdigh waeren, om te Hoof te kunnen gebraght werden. Hem wierd geantwoort, dat die al lang klaer geſtaen hadden: wag-tende zy maer naer de haelders, die-ze op d'ordre van haer Hoogheden te Hoof zouden brengen. Waer op hy Tolk te gemoet voerde, dat die zelve op morgen in 't Hof van den Konink *Singlamong* moſten gebraght werden.

Wanneer hy gevraeght wiert, of 't zelve al vaſt gingh, antwoorde van ja: dat zy zich daer vry op moghten verlaten, en 't zelve by de Beſtierders zoo vaſt geſtelt was. Onder eenige redenen wiert hem tolk gevraegt: of de Koning *Singlamong* ook eenige ty-dinge, hunne zaken aengaende, uit *Peking* hadde gekregen: waer op de tolk antwoorde, noch van geen ty-dinge te weten; maer wel dat van den Koning hadde gehoort, die al onder-wegen was. D'onze des vorigen daegs uit pleizier geweeſt hebbende, had-den by de brugh van *Lamthay* ontrent

zeventig vaertuigen zien leggen, die klaer maekten, om over eenigen tijd naer *Packin* te gaen.

D'Ambassadeur wierd achterdochtig, of dezelve vaertuigen wel voor hem zoo stil mogten klaer gemaekt werden, en dat, als de tydinge van zijne op-reis van boven quam, men hem dan wel op een stel, op een sprong naer boven zoude willen hebben. Dies hy aen den Tolk vraeghde wat vaertuigen de zelve waeren, en wie daer mede naer boven ging: waer op de tolk antwoorde: het vaertuigen te zijn, die in korte dagen, met eenige Tarterse Heeren, en misschien ook met den Ambassadeur stonden naer *Packin* te gaen. Om den tolk meer en meer tot hemwaerds te moedigen, wierdt hy met vijf ellen rood laken door den Ambassadeur beschonken.

Des voorigen daegs was de Tolk *Maurits* by *Sibontok* ontboden, die hem ietwes woude zeggen: alwaer heden (met verlof van den Ambassadeur) nessens de Kapitein *Bitter* was gegaen. Onder andere redenen, die zy voerden, zeide *Sibontok*, dat hy, in gunste van de Hollanders, naer *Packin* hadde geschreven; zoo dat hy aen een goet uitslagh van den handel niet twijfelde. Voorts hadde hy naer eenige zaken van *Tayouan* gevraeght: daer op hem naer behooren geantwoort wierd.

Des naermiddags quamen de Mandarijns *Liulauja* en *Haionghtja*, door den Veldheer, over de schenkaedje-goederen van den Keizer gestelt, in de Loosje, om ordre op 't binden der goederen te stellen, om op morgen te Hoof te kunnen gebragt werden.

Des morgens vroeg, den veertienden, wierden des Keizers geschenken te Hove gebracht, verzelt van den Ambassadeur, *Nobel, Harthouwer, Putmans*, den Sekritaris en voorts den geheelen stoet, werdende de schenkaedjen voor uit gedragen: volgende kort daer aen den Ambassadeur: en zoo vervolgens de gantsche stoet in ordre.

Gekomen te Hoof, wierden de schenkaedje-goederen binnen gebracht, en d'onzen in het gewoonelijk vertrek, (staende ter zijde de tweede inkomende poort,) om wat te wachten, geleid: terwijl de Veldheer *Tsjangpoui* noch niet gekomen was. Na een wijl wachtens, quamen de vijf Gemagtigde uit *Packing*, om het toerusten der Jonken in de Zeelandschappen te beletten, by hen in 't vertrek. Deze wierden voorts daer naer ter gehoor gehaelt, en vertrokken ook weder: blyvende d'onzen noch al een geruimen tijd wachten, eer de Veldheer quam. Zijnde hy eindelijk gekomen, wierden d'onzen mede binnen geroepen in de eerste gehoor-zael: alwaer zy den Koning met den Veldheer by den anderen op stoelen vonden zitten: en een weinig daer bezijden aen hunne slinkerhand mede, op stoelen, drie Kommissarisen van *Packin* gezonden, om bericht te nemen: wat Sinezen zich in de verovering van *Ey* en *Quemuy* wel hadden gequeten. Die ook korts naer de komste der onzen vertrokken. Hen wiert door den Koning in persoon tot aen de trappen van het plein uitgeleide gedaen: waer uit te vermoeden waer, de zelve al groote Heeren moesten geweest zijn. De Ambassadeur wiert als voorheene, op een laegh voetbankje gewezen te zitten, aen des Konings rechter hand, en d'andere zoo vervolgens. Tegen hen over zaten de *Poetzjensy*, de regeerders van de Stad, en andere groote Mandarijns: staende de kassen en packen met schenkadie-goederen even buiten de galderije. D'eerste inleidinge van de Koning was een plichtpleging, met na des Ambassadeurs gezontheid te vragen. Voorders wierden de kassen en pakken met schenkaedje-goederen los gemaekt, en de goederen daer uit voor haer Hoogheden, d'een sortering voor en d'ander na, gelegt, en zodanig door haer bezien. Na het scheen stonden dezelve haer wel aen, byzonderlijk de Lantaren en Hemel- en Aertkloot. Na zy dezelve wel bezien hadden, wierdenze wederom wegh gepakt, en d'onzen (zonder dat haer Hoogheden van den handel of opreis repten) met spijze en drank wel onthaelt.

Vertoningh vande Keyserlycke Schenckadien aen den Kooninck SINGSAMON en den ganschen Adel van Hocsiuw.

The Royall Presents given to King SINGSAMON and to the Nobles of Hocsiuw.

A . Den onder Koninck Singlamong .	A . The Vice King Singlamong .
B . Den Adel van Hocksiew .	B . The Nobles of Hocksieu .
C . Plaets daer de packen los gemaeckt worden .	C . The plaine where the Packs are opened .
D . Den Ambassadeur van Hooren met syn Soon .	D . The Ambassadour van Hoorn and His Sonne .

haelt: haer Hoogheden betoonden zich zeer vrolijk met eeten en drinken: d'onzen tot drinken mede zeer aenmanende: rieden ook tegen elkandre, om den drank in 't lijf te parſſen. Eer dat d'onzen eens om dachten, of eenigh gelaet van vertrek konden bemerken, vertrok de Veltheer zelf ſchielijk, werdende tot aen de middeltrap van de plaets door den Koning geleid: daer tuſſchen en beide veel plichtplegingen geſchieden; met het op en afgaen van de trappen. Dit ſchielijk vertrek van den Veltheer, quam d'onzen zeer vreemt voor; doch alzoo de Tarters geen gelaet daer van maekten, vermoeden zy het hunne manier zoodanig was, dat, alſſe voelden datze begonden verheugt te werden, dan deurgingen. De Koning wederom in de zael komende, gaf d'onzen mede oorlof van te vertrekken. Dies zy ook vertrokken: in 't uitgaen wierd *Nobel* door *Singlamongs* opperſten Faktoor verzogt, van 's morgens eens neffens *Harthouwer* t'ſijnen huize te komen, om van daer tot den Koning *Singlamong* te gaen, en van den handel te ſpreken; welk zy aennamen te zullen doen. De Ambaſſadeur hadde van dien morgen tot den Konink laten brengen een vaetje Spaenſe wijn, dat hy verzocht de Koning geliefde aen te nemen. De Koning liet den Ambaſſadeur weten 't ſelve aengenomen hadde, en den Ambaſſadeur zeer dede bedanken.

De tolk *Maurits* hadde andermael by den onder-admirael *Sibontok* geweeſt, en met hem wederom van 't een en 't ander geſproken; zeggende *Sibontok:* dat de Keizer hem (in ſijn aenwezen tot *Packing*) hadde gevraegt, wat reden de Hollanders hadden gehad, om van *Hokſieu* verleden jaer op te breken: waer op hy zeide toen ter tijt in *Hoekſieu* niet hadde geweeſt, en zulx niet te weten; maer dat verſtaen hadde, dat het was om dat de Hollanders door de beſtierders aldaer zoo geringeloorr wierden, en zoo in 't handelen, als anders verhindert, dat zy gedwongen waeren geweeſt te vertrekken. Daer op de Keizer hem zoude gezegt hebben: hy zoude, aldaer komende, daer over bericht nemen en hem ſchrijven; alzoo daer ordre in wilde ſtellen en verzien; zoo dat hy niet twijfelde aen een goeden uitgang van zaken, en geloofde den Ambaſſadeur in korte dagen ſtont op te reizen.

Volgens 't verzoek van den opper-Factoor des Konings aen *Nobel*, op giſteren gedaen, ging hy neffens *Harthouwer* des morgens vroegh den vijftienden ten ſijnen huize, om te vernemen wat hun begeeren was, en van den handel te ſpreken. Kort naer hun komſt was de Faktoor naer 't ſlot van *Singlamong* gereden, en weinig tijts daer naer wederom gekomen; maer hadden tot noch toe tot geen beſluit konnen komen. Alleen zeide hy de Faktoor, een parthye van ontrent vierhondert pikol zijde te hebben, die hy den onzen wel wilde verkoopen. Waer op hem was geantwoort, dat ſulx wel konde geſchieden; doch hy ſtaet geliefde te maken, dat door hen dit jaer geen zijde naer *Japan* konde gezonden worden, maer dat deze zijde van *Hokſieu* naer *Batavia*, en van daer eerſt toekomende jaer naer *Japan* konde vervoert werden: dat dezelve in dit heen en weer varen groot gevaer liep. Doch niettemin dat d'onzen, indien zy redelijk wilden gaen, en 't zelve toebraghten, noch wel een goede parthye wilden hebben. Vragende voorts naer de prijs der zelver, die de Factoor hen niet had derven bekent maken, uit oorzake de Faktoors van *Poui* en *Kombon* daer niet tegenwoordig waeren; maer zouden daer over ſpreken, en hen den uitſlag op morgen laten weten, als wanneer in de Loosje wouden ſchijnen, en elkandren de prijzen der koopmanſchappen opgeven, om een begin van handel te maken.

Aen *Nobel* en *Harthouwer* waeren mede ter hant geſtelt zeven en dertig bloetkoralen, in plaets van een ketting van vijf Ps. die d'Ambaſſadeur hadde belooft, noch aen *Singlamong* te zullen vereeren, zoo dra de handel aenvang hadde genomen; want *Singlamong* hadde gezegt, die niet te koop konde krijgen, en dat op de kleine

ket-

ketting, hem door den Ambaſſadeur vereert, die te kort quamen: waer van de Faktoor *Lapra* ook kennis had, en 't geen voornoemde *Lapra* aen den Faktoor van *Singlamong* hadde verhaelt: waer op de Faktoor hadde verzocht dat zy de ketting aldaer tot overmorgen geliefden te laten, op dat, ingevalle morgen ietwes in den handel wiert gedaen, zy dan deze koralen overmorgen zelf aen den Koning konden overhandigen. Waer op zy de bloet-koralen aldaer hadden gelaten. Hy ried onze Koopluiden mede, dat zy eens by den Veltheer zouden gaen, en hem, 't geen zy beſloten hadden, bekent te maken, of ten minſte by zijne Faktoors. Dan d' onzen vonden ongeraden, wijl zy niet by den Koning hadden geweeſt, by den Veltheer te gaen; maer gingen by zijn Faktoors, die mede aennamen op morgen te zullen, als boven, komen; verzoekende 't zelve die van den *Konbon* mede wilden bekent maken: dat ook geſchiede, die mede als boven zouden verſchijnen.

Door den Ambaſſadeur wiert met den tolk *de Haſe*, aen den Veltheer een kelder Spaenſe wijn gezonden, die hy met groote dankzegginge hadde aengenomen. Hy liet hem mede aenzeggen, dat hy aen ſijn Hoogheid noch eenige kleinigheden voor de kinderen zoude zenden: die hy zeide hem aengenaem zoude wezen. Zijnde in acht genomen, hoe de *Konbon* by het zien van de ſchenkaedje-goederen op giſteren niet tegenwoordig ware geweeſt: ook ter zijde ververnomen hebbende dat hy niet wel te vreden was, zoo heeft d'Ambaſſadeur zijn Faktoors laten roepen, en verzogt van hen de oorzake te weten: waer op zy antwoorden d'oorzake daer van te wezen, dat ſijn ſchenkaedje op den zes en twintigſten van Oogſt-maent, voor de beſtierders ontworpen, zoo veel minder waeren geweeſt, als die van den Koning en Veltheer: ook dat aen den Koning en Veltheer ieder een ketting bloet-korael was vereert, maer aen hem niet: niettegenſtaende hy zoo groote Heer was als *Poui*: dat ook, aengaende de ververſinge aen d' onzen in Ooghſt-maent ter ſchenk gezonden, hem de helft hadde aengegaen. d'Ambaſſadeur dit vernemende, verzogt aen zijne Faktoors, hy hem moghte komen bezoeken, om hem vernoeging te doen; 't welk de Faktoors aennamen te zullen voorhouden en den Ambaſſadeur des morgens beſcheit brengen, gelijk geſchiede: want des morgens den zeſtienden verſcheen de Faktoor van den *Konbon* in de Loosje, met verzoek aen den Ambaſſadeur, om zijn Meeſter overmorgen te willen gaen bezoeken; alzoo hy van dien dag en 's morgens met eenige zaken zoude belet wezen, 't welk d'Ambaſſadeur aennam te zullen doen. Alzoo de Minjazeenſe Stedehouder, op den eerſten dezer, de voor hem ontworpen ſchenkaedje niet hadde willen aenvaerden; maer door den tolk laten bekent maken, wel een ſtuk laken zoude willen begeeren; wiert by den Ambaſſadeur (alzoo in 't op en af varen der reviere hem in velen deelen van noode hadde) goetgevonden aen hem (alzoo men verſtont hy nu in *Lamthay* gekomen was) een ſtuk te zenden, 't welk ook door den Sekretaris is geſchiet, hem brengende en vereerende uit des Ambaſſadeurs naem een ſtuk Karmoſijn root laken; dat hy ook ten danke aennam, met belofte d' onze in 't op en af varen der revier in allen deelen de behulpzame hant te bieden.

De tolk *Maurits* had wederom by den onder-admirael *Sibontok* geweeſt, hem uit des Ambaſſadeurs name met drie houwerklinken beſchenken, die ook ten danke hadde aengenomen, met toezeggingh van alle hulpe en dienſt, waer hy konde ofte mogte, aen hem ofte d' onze te zullen doen. D'Onder-admirael hadde ook aen *Maurits* verhaelt: hoe dat hy giſteren by den Veltheer hadde te gaſt geweeſt, en aldaer van eenige Mandarijns verſtaen, dat de Hollanders binnen tien of twaelf dagen naer *Packing* moſten vertrekken: dat hy zijn bebeſcheit tot vertrek al had, om voor uit te gaen, en hem in zijn heerſchappye van *Jemping*, daer zy door moeſte rei-

reizen, te verwachten. Hy verzocht mede, d'Ambassadeur wilde voor hem eenige kleinigheden, als hy zijn Stadt door quam, voor zijn gelt mede brengen: zoude daer ten hoogste voor dankbaer zijn: als, *bloetkoralen, barnsteen, houwer-klingen, pistolen, roers, lakenen, perpetuanen, mourssen, spiegels, eenige goude ringen, en gesteenten.*

Al de Faktoors van de Bestierders, behalve den eerste van *Singlamong*, verschenen ten zelven dage in der koopluiden Loosje, om de prijzen van de koopmanschappen elkandre op te geven, en aldaer een verdragh zien op te beramen. Door *Nobel* en *Harthouwer* wierden hen opgegeven d'onderstaende koopmanschappen: *peper, Sandelhout, Arreek, Nagelen, Rompen, Loot, Tin, Kaliathour-hout, &c.*

De waeren, die de Faktoors d'onzen daer tegen aen boden, bestonden in d'onderstaende: als, *Goutdraet, Radix of wortel* China, *grove The, Galiga, aluin, spiljauter, Cubebi, geconfijte genber, Hatten, goudt.* Rouwe zijde had een van *Pouijs* Faktoors gezegt, zoude dat jaer door d'onzen niet mogen uit-gevoert worden. Naer lang genoech wachten, verschenen de lijftocht-kopers met een pas voor de boot van de *Konstance* en sloep van *Vlaerdingen*. Dies deze vaertuigen ook met het hoog water vertrokken, met de ververssinge voor de schepen.

Den achtienden ging d'Ambassadeur den *Konbon* bezoeken, alwaer zeer wel wiert onthaelt met spijs en drank. De spijze was op de Hollantse maniere bereit, ten welken einde hem des Ambassadeurs Sineese kok op zijn versoek was geleent. D'oude man was zeer vrolijk, door d'onzen zeer hart en haestig toe te drinken: waer door ook gebeurde al eenige van d'onze door den drank bevangen wierden.

Den negentienden, des middaghs, quamen twee Faktoors van den Veltheer in de Loosje den Ambassadeur uit den naem van hunnen Meester, met zes potten drank beschenken, in vergelding van den op voor dezen gezonden Spaenschen wijn, die zy zeiden den Veltheer zeer aengenaem was, en dat daer dagelijx van dronk.

D'Ambassadeur vraegde aen de Faktoors, of zy lieden niet wisten of'er eenige tydinge, hunne zaek aengaende, uit *Peking* waere gekomen. Waer op de Faktoors verklaerden noch van geen ontfangen tydinge te weten; maer dat die onderweeg en binnen vijf dagen aldaer stont te wezen.

Den twintigsten, 's morgens waeren de Faktoors van de Bestierders andermael by *Nobel* en *Harthouwer*, in der kooplieden Loosje geweest, om over den prijs der koopmanschappen een verdrag te beramen; maer scheiden wederom onverrichter zake, hoewel in min en vrientschap, alzoo in 't bieden niet hoog genoeg quamen.

Des middags zond de Minjazeensen Stedehouder 't laken, op den zestienden dezer aen hem vereert, wederom, latende den Ambassadeur nessens een groetenis-briefje zeggen, dat hy van d'onsen niet eerder schenkaedje mochte of woude aenvaerden, voor dat des Keizers brief was gekomen, en zy een goeden handel hadden getroffen. Des avonts laet quam een matroos over lant van *Minjazeen*, zonder weten van de Tartaren, aldaer met een brief door Kapitein *Naelhout* gezonden: waer uit d'onzen verstonden: *dat hy gisteren, met de sloep van* Vlaerdingen, *de reis naer boven had ondernomen; doch dat op* Minjazeen *was aengehouden, zonder dat sy hem wilden laten naer boven gaen: waer door hy genootzaekt was geweest weder naer de schepen te keren. Had des nachts de reis wederom vervat, op hope van door den donker verby* Minjazeen *te geraken; maer 't zelve was mede tegen hunne meninge uitgevallen; vermits de Sinezen van 't Jonk, op de water-plaets de wacht hebbende, hen gewaer wierden, en aldaer vast hielden. Dies zy op* Minjazeen *in beslag lagen, verwachtende van den Ambassadeur een pas, om boven te mogen komen, zonder zy daer anders kans toe zagen.* Mondeling verhaelde de matroos, dat alles ontrent de schepen noch naer wensch stont; maer wanneer het volk van den Fluit *de Tyger*, in 't krabbe-gat branthout had wezen kappen, een timmerman door een Tiger was besprongen en verslonden.

D' Ambaſſadeur liet den tolk *Gienko* roepen, hem belaſtende op morgen vroeg ten huize van den Minjazeenſen Stedehouder (die aldaer noch ter plaets was) te gaen, en vragen, door wat redenen zijn volk op *Minjazeen* wierden opgehouden: t'effens hem te verzoeken, hy doch ordre wilde ſtellen, die boven mochten komen: en indien hy daer toe geen ordre wilde geven, d'Ambaſſadeur daer over gehouden zoude wezen aen den Veltheer te klagen.

Den een en twintigſten, 's morgens, quam de tolk *Gienko* tot antwoord zeggen, dat de Minjazeenſe Stedehouder verleden nacht naer de plaets voornoemt was vertrokken. By den Ambaſſadeur overwogen zijnde, hoe de tijt tot het vertrek des Bataviaſch ſchip, op den elfden deſer beraemt, vaſt begon te naderen, wierd goet gedacht des anderen daeghs een briefje aen den Veltheer daer over te ſchryven; als mede een pas te verzoeken voor een van de vaertuigen, om op en af te varen, en alzoo dagelijxe tydinge van de ſchepen te verſtaen, daer aen d'onzen voor als toen veel gelegen was.

Den twee en twintigſten, 's morgens, ging d'Ambaſſadeur des konings *Singlamongs* zoon bezoeken, en beſchenken met

Twee	ſtuks	*Swarte Kroonraſſen.*
Vier	ſtuks	*Fijne Kitſen.*
Vier	ſtuks	*Moeriſen.*
Een	ſtuks	*Barn-ſteen van een pont en twee loot.*

Drie paer houwerklingen.
Een paer piſtolen en een ſnaphaen met zilver in geleid.

Ten dank nam hy deze geſchenken aen, en onthaelde den Ambaſſadeur treffelijk op de Tartariſe wijze. Onderwijlen was de Sekretaris *Van der Does*, tot den Veltheer *Tzjangpoui* (volgens 't op giſteren genomen beſluit) gegaen, om aen hem 't volgende briefje t' overhandigen: inhoudende,

Het ware den Ambaſſadeur zeer aengenaem geweeſt van Talauja *te verſtaen: dat de Hollanders nu als kinderen en vrienden van een huis zouden gehouden en aengezien werden, daer aen den Ambaſſadeur niet wilde twijfelen; want* Talaujas *woort was als een vaſte berg, die onveranderlijk was. D' Ambaſſadeur verzoekt het kleine Hollantſch ſchip alhier mach geloſt en naer beneden gezonden worden, alzoo in acht dagen een ſchip naer* Batavia *zoude vertrekken. D' Ambaſſadeur verzoekt dat de kleine boot wederom mach boven komen, om den toeſtant der ſchepen te mogen weten, daer aen den Ambaſſadeur op 't hoogſte gelegen is. D' Ambaſſadeur verzoekt hem daer toe een pas mach werden ter hant geſtelt, gelijk in vorige jaren was geſchiet.*

Tot antwoord braght de Sekretaris: dat, na hy den Veldheer zijne komſt hadde laten aendienen, aldaer zeer lang door de tolken en voordrager was opgehouden, met te zeggen dat 'er Mandarijns en andere by den Veldheer waeren: en zoo dra die zouden wezen vertrokken, hem dan zoude horen. Doch ten laeſten, na wel drie uuren of meer wachtens, was voornoemde voordrager en tolken hem komen zeggen: dat *Talauja* zoo veel bezigheden hadde, dat hy den Sekretaris niet konde horen, alzoo morgen op de dril-plaets, om de ſoldaten te monſteren, moeſte gaen: en indien hy den Veltheer zelf moeſte ſpreken (zonder dat zy lieden de bootſchap aen hem konden doen) op een ander tijd weder konde komen. Dies hadde de Sekretaris, om geen verloren tocht te doen, den voordrager den brief gegeven, om aen den Veldheer t' overhandigen. Anders was hem gelaſt, indien hy *Talauja* in perſoon konde te ſpreken komen, geen anderen als aen hem zelfs den brief te overhandigen. Mondeling had de Sekretaris aen den voordrager gezeght: hy geliefde *Talauja* te zeggen, dat d'onzen zeer veel aen een pas tot een vaertuig, om op en of te varen, in dezen tijd gelegen was; alſoo dagelijx tydinge van de ſchepen moeſten hebben, om ordre in alle voorvallen te ſchikken: hebbende zy ter zijden verſtaen een van hun volk op de ſchepen, in de Nederlandſe haven, van een Tiger was verſlonden &c. om welke en andere redenen meer, zy geduriglijk den toeſtand der ſchepen moeſten weten. De voordrager had den Sekritaris tot antwoord van

Talauja

Talauja gebragt, dat hy den brief hadde gelezen en den inhoud verstaen; maer dat 'er, eenige dagen geleden een pas voor de sloep en boot was gegeven. Waer op de Sekritaris had geantwoort; zulx wel waer te zijn; maer dat deze pas niet anders moeste ingehouden hebben, als om van daer beneden te varen, zonder daer in vermeld te staen dat de vaertuigen wederom mochten boven komen; blijkende zulx, alzoo een der zelver weder willende boven komen, met den Kapitein van 't onder *Tinghay* leggende schip, tot *Minjazeen* waere aengehouden. Zeide vorders dat als d' Ambassadeur een pas in handen voor een vaertuig, om op en af te varen, hadde, dezelve niet uit zijn handen zoude geven, of het zoude nootzakelijk moeten wezen. Na dat de voordrager dit den Veltheer wederom had aengedient, heeft zijn Hoogheit den Sekretaris daer op laten weten: hy zoude om den Mandarijn *Liu Lauja* zenden, en met den zelven den onzen zodanige pas als voorleden jaer gehad hadden, van een vaertuig op en af te mogen varen, als 't ons beliefde, laten toekomen.

Den drie en twintigsten viel niet voor.

Des Sondags, den vier en twintigsten, alzoo op eergisteren de toegezeide pas noch niet te voorschijn quam, wiert de Hofmeester *Ruwenoort* en tolk *De Haze* na den Mandarijn *Liu Lauja* gezonden, om te zien, of hy de pas ook in handen hadde, en ingevalle van neen, als dan tot den Veltheer te gaen, en het op eergisteren gedaen verzoek andermael te doen. Zy lieden ten huize van gemelden Mandarijn gekomen, hadden den zelven niet t' huis gevonden: waeren dierhalven by den Veltheer gegaen, latende hem de waerom van hunne komst bekent maken. De Veltheer liet hen in antwoort weten, dat zy tot den Mandarijn *Liu Lauja* moesten gaen; alzoo de zelve ordre om passen te geven had: alwaer weder gekomen zijnde, had hen de Mandarijn gezegt, buiten te zullen komen, en hen een pas voor een vaertuig, om af te varen en weder boven te komen, brengen; maer als zy eenige verversinge beneden wilde zenden, zoude hem 't zelve maer door de Kompradoors of spijs-kopers laten aenzeggen, zoude dan daer toe pas verlenen. De Veltheer had zijnen tolk, nefsens d' onze by den Ambassadeur gezonden, om hem te zeggen, dat 'er geen schip naer *Batavia* mochte vertrekken, voor dat 'er tydinge uit *Peking* was gekomen. D' Ambassadeur antwoorde daer niet met allen op (alzoo 't vertrek der schepen niet in des Veltheers macht stont te beletten;) maer zeide andermael tegen den tolk: hoe nootzakelijk het was dat zy een pas, voor een kleine sloep, om op en af te mogen varen, moesten hebben; alzoo 't zeer nootzakelijk was, dat zy nu dagelijx de stant der schepen wisten. Dat hy tolk aen *Talauja* doch zulx woude vertonen, 't welk, hy naer eenige redenen over en weder gevoert te hebben, beloofde te zullen doen, en d' onzen op morgen aen zodanigen pas te helpen.

Den vijf en twintigsten, 's morgens, quamen de Mandarijns *Liu Lauja* en *Hayhong* in de Loosje, mede brengende een pas, voor een van de vaertuigen, om ledig op en af te mogen varen, die zy lieden den Heer Ambassadeur ter hant stelden, met daer by te zeggen, dat als 'er een vaertuig naer beneden was geweest, en weder boven gekomen, men de pas aen hem *Liu Lauja* wederom zoo lange zoude moeten ter hant stellen, tot dat 'er weder een vaertuig ging ofte wilden zenden, als wanneer men deze pas maer weder zoude laten halen. Dit wiert aen de Mandarijns door den Ambassadeur belooft te zullen naergekomen werden. D' Ambassadeur vereerde den Mandarijns voor de moeiten in 't verkrijgen der pas, (zoo zy lieden zeiden gehad te hebben) ieder met twee chitzen en vier dasjes. Voornoemde Mandarijns zeiden mede dat 'er geen schip naer *Batavia* mochte vertrekken, voor en al eer tydinge uit *Peking* was gekomen, die in zes of acht dagen aldaer stont te wezen; dat de Veldheer zulx uitdrukkelijk had belast.

Des naermiddags quam de Faktoor *Lapra* neffens eenen Tartar in de Loosje, den Heer Ambaſſadeur bekent maken: dat'er een klein briefje voor uit van *Peking* was gekomen: zijn Edele mogt wel gereetſchap tegen d'opreize maken, alzoo op komſte van des Keizers brief ſtrakx zoude moeten opreizen: de koophandel zou met den koopman *David Harthouwer* gedreven werden. Ten zelven dage raekte het Jacht *Blyswijk* van zijn ingeladen goederen los.

Des morgens, den zes en twintigſten, ging de Sekretaris ten Hove tot den Koning *Singlamong*, om hem te verzoeken, of *Nobel* zijn Hoogheit over eenige nootzakelijkheden eens mogte komen ſpreken. Hem was mede gelaſt, in het voorby gaen, tot den *Konbon* te gaen, alzoo op giſteren ſijne Faktoors in de Loosje waren geweeſt, om voor hunnen Meeſters de olifants tanden te kopen (die den Sekretaris waeren ter hant geſtelt,) om aen den *Konbon*, uit naem van den Ambaſſadeur, te vereeren, doch hadde de *Konbon* de zelve niet willen aennemen, zich houdende nergens van te weten; zeggende dat den Ambaſſadeur zeer bedankte; maer dat niet vermocht of woude de ſchenkaedje aennenen. Op de komſt van den Sekretaris, tot den Koning, was de Koning tot den Veltheer gegaen, dies hy onverrichter zake was weder gekeert.

Den zeven en twintigſten, 's morgens, ging de Sekretaris andermael tot den Koning *Singlamong*, om, als op giſteren, zijn Hoogheit te verzoeken, of *Nobel* hem zoude mogen komen ſpreken: zulx door den voordrager den Koning aengedient, liet hy den Sekretaris in antwoort weten: dat zijn Hoogheit pijn in 't lijf hadde, en hem daerom niet konde horen: ook dat nu vier of vijf dagen met eenige gewichtige zaken zoude bezig wezen, in welken tijt het mede geen pas zoude geven, dat de *Houpou* aldaer quam; maer zoo dra tyding van *Peking* zoude gekomen wezen, die alle daeg verwacht wiert, zoude de Koning zijn zaken zoodanig ſchikken, dat de *Houpou* hem mochte komen ſpreken, als 't hem beliefde. Ook was de Sekretaris tot den Mandarijn *Liu-lauja* gelaſt in het voorby te gaen, ten einde een pas voor *Blyswijk* te verkrijgen, om met ververſinge voor de ſchepen naer beneden te gaen. *Liu Lauja* had den Sekretaris tot antwoort gegeven, dat hy wel paſſen voor vaertuigen, om met ververſinge naer de ſchepen te gaen, konde geven; maer niet voor dit ſchip; doch dat hy by den Veltheer zoude gaen, om een pas voor 't ſchip te verzoeken: zoo hy die verkreeg, zou die den onzen met den Mandarijn, die neffens 't Jacht beneden zoude gaen, morgen toezenden, of wel d'antwoort van den Veltheer laten weten.

Den negen en twintigſten, 's morgens, verſcheen in de Loosje de naeſte Raetsman van den Koning *Singlamong*, neffens drie andere grote Heeren, of krijgs-overſten, beziende de paerden en osjes, die hen wel aenſtonden. Zy wierden door d'onzen op de beſte maniere, als mogelijk, onthaelt, gevende de muſicale ſpeeltuigen niet weinigh geluit. Des naermiddags quamen aldaer uit de Nederlantſe haven aen te landen, de ſloepen van *Vlaerdingen* en *Blyswijk*, met den Kapitein *Joan Naelhout*, verhalende dat alles in de Nederlantſche haven als onder *Tinghay* noch in goeden ſtant ſtont.

Den dertigſten, vermits de toegezeide pas voor *Blyswijk* noch niet te voorſchijn quam, ging *Nobel* tot den Veltheer, om de pas andermael te verzoeken, op dat het ſchip af mocht varen, en weder lading in nemen, en alzoo een ſchip na *Batavia* (dat al voor een halve maent had moeten vertrekken) gereet te maken, om op 't beſcheit van *Peking* ter reize te konnen vaerdig zijn, onder voorgeven daer aen noch wel een halve maent werk was, met belofte van hun woort daer in te zullen houden: desgelijx mede by den Mandarijn *Liu Lauja*, en aldaer de pas, met de ſloep wederom gekomen, volgens beloften, te vertonen, en de zelve weder te verzoeken, alzoo 'er des morgen weder een vaertuig naer beneden zoude gaen.

Doch *Nobel* had den Veltheer niet te ſpreken kunnen komen; vermids hy zoo veel te doen had; maer was hem gezegt, dat de Mandarijn *Liu Lauja* ordre, om de paſſen klaer te maken, had. Weshalven *Nobel* dan tot dezen Mandarijn gegaen was, die hem gezeght had, dat de pas voor 't ſchip al over eenige dagen geſchreven was, en tot den Veltheer gebragt, om te teikenen: dat zijn Hoogheid die van daeg zoude teikenen, en hy de zelve zonder fout ten langſten morgen uchtent buiten brengen; de pas voort 't vaertuig, om op en af te varen had hy ingehouden, alzoo dezelve (volgens ſijn zeggen,) den onzen niet meer konde dienen; maer zoude een ander laten ſchrijven, en hen dezelve neffens die van 't ſchip brengen of zenden.

Den een en dertighſten, des Sondaegs, zond d'Ambaſſadeur *Genko* naer binnen, om wederom de pas voor 't ſchip van den Veltheer te verzoeken; doch hadde de tolk den veltheer niet te ſprake konnen komen: dies tot den Mandarijn *Liu Lauja* was gegaen, welke hem hadde belooft op morgen de pas buiten te zullen brengen. De Faktoor van den Koningh *Singlamong*, quam *Nobel* zeggen, dat zijn Hoogheid eenige dagen zeer bezich was geweeſt; waer door hy hem niet te ſprake hadde konnen ſtaen; maer dat indien hy nu, terwijl 't drukſte wat over was, zijn hoogheid ietwes hadde te verzoeken, als 't hem beliefde, konde komen.

Des 's morgens, den eerſten van Slacht-maent, liet d'opper Faktoor van *Singlamong* door een bode weten, dat de Koopman *Nobel*, volgens belofte van giſteren, ten hove mocht komen, en aenſtonts daer verwacht wiert. Dies hy zich neffens Schipper *Naelhout* derwaerts begaf, om met ordre van den Ambaſſadeur 't volgend aen ſijn Hoogheid voor te ſtellen en te pas te brengen. Dat van ter zijde wiert gerucht, de zijde dat jaer niet mogt uitgevoert werden; ook dat andere daer en tegens verhaelden, dat de Faktoors met d'onzen niet zouden handelen, ten zy dat men van hun ruwe zijde, tot hoogen prijs tegens onze koopmanſchappen wilde aennemen. Wijders dat verſtaen had, d'Ambaſſadeur op ontfang van het verwachte beſcheit van den Keizer, ten eerſten zoude opreizen, en ſich daer toe vaerdigh moeten houden; 't welk nochtans op die wijze niet geſchieden konde; nadien de gemelde *Nobel*, die nootzakelijk mede naer *Peking* reizen moeſt, alvorens den handel aldaer moſt bywoonen: behalven dat in de vier volgende maenden de revieren, met ys bezet, niet konden bevaren worden, om d'opreize te konnen doen. Eindeling te verzoeken, dat ſijn Hoogheid d'onzen geliefde gunſtigh te wezen, dat de handel ſpoedig voortgaen mocht, op dat de ſchepen na hare verordineerde plaetſen konden verzonden worden: te meer om dat twee der zelver naer *Hollant* moeſten vertrekken: waer van de tijd reeds een halve maent verſtreken waere. Hier op had zijn Hoogheid na de geſontheid van den Ambaſſadeur gevraeght, en geantwoord, dat de Keizer op 't hoogſte verheugt was: d'Hollanders in ſijn Rijk quamen handelen. Wat de zijde betrof, dat was een verboden waer; maer indien de Faktoors met hunne kooplieden, tot genoegen, daer over prijs bedingen konden, dezelve wel mogten vervoeren; alhoewel hy daer toe ſijne uitdrukkelijke ordre niet wilde geven. Hy wenſte maer dat de prijzen op elkanders koopmanſchappen ſpoedig getroffen wierden: maer het was een gebruik dat met het bieden en looven gemeenlijk wat traeg toeging, na dien elk aen weder-zijden ſijn meeſte voordeel wilde betrachten; daer nochtans de koopmanſchappen niet altijt dier konden verkocht worden. Het zoude ook wel goet zijn dat 'er ten minſte eenige goede tijdinge, met 'et eerſte Schip na *Batavia* gezonden wiert, alzoo het beſcheit uit *Peking* alle uuren wiert verwacht, bevelende ſijne Faktoors, die daer tegenwoordig waren, op morgen wederom by onze kooplieden te verſchijnen, om te zien of ze met 'er haeſt eens konden worden.

Hier op had de Koopman *Nobel* te passe gebraght, dat nadien de Faktoors in hun bod zoo zober waren, of dan aldaer door hen te veel peper en zandelhout moght aengebraght zijn; waer van zijne Hoogheid alleen zijne behoefte konde nemen, en dat zy de rest dan wel weder wilden wegvoeren: alzoo noit beter dan tegenwoordig voegen zoude dat der Kompanjies aengebraghte goederen, een goede markt, boven andere jaren, aentroffen, nadien aen het tegenwoordig Ambassaetschap zulken merkelijke zomme gelts te koste geleit wiert: waer van zy tot de onkosten langer geen gelt meer konde verschaffen. Dit vatte zijn Hoogheid datelijk op; zeggende (onge-eischt) dat sijn bekomst noch had van de verschoten penningen in *Kanton* aen de voorige Ambassadeurs; maer nu wel haest gelt uit de verkoop hunner goederen krijgen zoude. Aengaende d'opreize des Ambassadeurs naer *Peking*, in de aenstaende winter tijt, zeide zijn Hoogheid datmen zich daer tegens wel ter degen met bonte klederen most verzien: en daermen, mids het ys, te water niet konde varen, zoudemen met palakijns, en paerden te lande reizen; zulx daer in geen swarigheid most gestelt worden: zeide vorders, dat onze koopmanschappen, in plaetze van eenige weg te voeren, wel diende in meerder meenigte aengebragt te werden. *Nobel* had ook den voor dezen geeischte kettingh bloet-korael, uit den naem en last van den Ambassadeur, aen zijn Hoogheit overhandigt, die hy dankelijk aennam. Na genomen afscheid van sijn Hoogheid was hy in een ander vertrek met spijs en drank onthaelt.

Des naermiddags quam de [a] kompradoor *Onquemoy* in de Loosje aen den Ambassadeur bekent maken: dat de pas voor 't schip was gekomen, om met de ververssinge naer beneden te mogen gaen; doch dat dezelve in handen van den Minjazeensen stedehouder was, alzoo hem die doch, als 't schip *Minjazeen* voorby quam, moest over-handight werden. Weshalven d'Ambassadeur de tolk *de Hase*, by den stedehouder zond, om te vragen of in de pas ook vermelt stont, dat 'er een vaertuigh, om tijding van de schepen te hebben, weder boven zoude mogen komen. De tolk *de Hase* wederom komende, bragt ten antwoort, dat hy den stedehouder zelfs niet hadde mogen spreken, maer hem door desselfs Sekritaris was bericht: de gekomen pas niet anders inhielt, als dat het schip en sloep naer beneden mochte gaen, zonder weder boven te mogen komen.

[a] *Spijs-bezorger.*

Dan d' Ambassadeur met dit antwoort niet vernoegt, zond 's morgens den tweeden, den Sekritaris *Van der Does* andermael by den stedehouder, om te vragen hoedanig het met de pas gelegen was. De Sekritaris had hem mede niet te spreken konnen komen; maer had de stedehouder hem laten zeggen, dat de gekomen pas niet anders in hielt, als dat het schip en sloep beneden mochten gaen, zonder weder boven te mogen komen: en indien d'onzen een ander pas begeerden, dat daerom aen den Veltheer moste verzocht worden. Weshalven de Sekretaris aenstonts tot den Mandarijn *Liulauja* wiert gezonden, om de pas voor 't vaertuig, om op en af te varen (die belooft had nessens die van 't schip te zenden) wederom te verzoeken, en gelast aen den Mandarijn te zeggen: hoe nodig zy den stant hunner schepen en volk moesten weten. Doch hadde de Sekretaris hem niet t' huis gevonden; maer was hem t'zijnen huize bericht, dat hy naer hunne Loosje was gegaen: dies de Sekretaris onverrichter zake was weder gekeert.

Des middags quam de Mandarijn *Liu Lauja* in de Loosje, brengende een pas voor een vaertuig, om op en af te mogen varen; gelijk d'onzen verleden hadden gehad. Doch weinig tijts daer naer quam de tolk *Genko* dezelve pas, uit last van gemelden Mandarijn *Liu Lauja*, wederom eischen, onder voorgeven dat daer noch een naem moest ingestelt worden, en de zelve dan datelijk wederom zoude brengen. De Faktoors verschenen ten zelven dage in de Loosje van onse koopluiden, om

een

een verdrag over de prijzen der koopmanschappen te treffen, doch waeren weder met goet genoegen onverrichter zake van elkandre gescheiden.

Des avonds liet d'Ambassadeur den tolk *Genko* roepen, hem zeer t'onvrede toonende, waerom de pas voor 't vaertuig, om op en af te varen, niet weder te voorschijn quam; alzoo hy tolk hadde belooft, dat zoo dra daer een naem in, gestelt was, dezelve dan datelijk wederom zoude brengen. Waer op de tolk antwoorde, dat *Liu Lauja*, de Mandarijn, hem hadde belast de zelve weder te eischen; alzoo de naem van den Mandarijn, die mede na beneden ging, moest daer in gestelt werden: waerom die niet weder quam, wist hy niet: als de Mandarijns hem iets belasten, moest hy hunnen last volgen.

Ook vertrok met dit Jacht Kapitein *Joan van der Werf*, om 't opperste gezagh in de Nederlandsche haven te hebben, en op alle voorvallen goede ordre te stellen. Waer toe door den Ambassadeur hem last verleent wiert.

De schatmeester quam den Ambassadeur bekent maken: hoe dat de geordineerde vijftig pikol *Kadjang*, en twintig hammen voor de schepen niet te voorschijn quamen, alzoo de lijftocht-bezorgers hem hadden gezegt dat 'er ordre was geen *Kadjang* noch hammen mochten uitgevoert werden. Wes de Ambassadeur ziende dat 'er noit verversinge voor de schepen naer beneden ging, of 't zelve geschiede met de grootste moeiten van de werelt, geraden vond 't naervolgende briefje aen den Veltheer te schrijven.

D'Ambassadeur had altijd de beleeftheid van *Talauja* ondervonden, daer voor hy dankbaer bleef. D'Ambassadeur wiste dat *Talauja* veel te doen had, en daerom dorst d'Ambassadeur *Talauja* niet veel moeilijk vallen. Het Hollands scheeps-volk moest in dezen *Mouzon* met spijs en drank werden voorzien, of konden niet leven. De Ambassadeur hadde altijd veel moeiten met de ververzinge, daerom verzocht de Ambassadeur dat de lijftocht-bezorgers de varkens als andere ververzinge alle acht dagen met hun eigen vaertuigen aen de schepen mochten brengen, en aldaer verkopen: daer mede zal *Talauja*, en d'Ambassadeur beter gerust wezen. Met dit briefje gingen *Nobel* en de Sekretaris *Van der Does* te hove, om 't zelve den Veltheer te overhandigen. Gekomen aen de Stads poort, wilden de wachters hen niet laten door gaen, zeggende daer last van den Veltheer te zijn, dat 'er geen Hollanders in de Stad mochten komen. Derhalven *Nobel* en *Van der Does* besloten wederom te keeren; doch de wachters zulx ziende lieten hen gaen tot den Veltheer. Daer gekomen, lieten zy hunne komst aen hem bekent maken: waer op hy d' oorzaek van de zelve liet vragen; dies zy aen den tolk en voordrager, 't briefje, door den Ambassadeur aen den Veltheer geschreven, overgaven. Deze braghten hen daer op ten antwoort: dat *Talauja* veel bezigheden hadde, zoo dat hen niet konde hooren; maer dat hy den onzen toestont, zoo veel eet en drink-waren uit te voeren, als zy begeerden. Doch dat zy eerst de opschrijving der zelver aen den Mandarijn *Lieu Lauja* moesten geven, om door hem Veltheer alsdan geteikent te werden. Maer dat ook niet verstont, dat een ieder naer zijn begeerte alderhande goederen mocht koopen en aen boort brengen, zonder dat de Tartaren het schip alsdan mochten bezoeken: zy zouden 't zelve, als boven gezegt, eerst bekent maken, op dat hy mochte weten, wat 'er door hen uitgevoert wiert. Het zelve moest ook met hun eigen vaertuigen aen boort gebracht werden, alzoo hy mede niet verstont, dat daer Sineesche vaertuigen toe gebruikt zouden worden, en diergelijke meer. Wanneer *Nobel* en de Sekretaris hem daer op weder te gemoet voerden, dat op het briefje, welk aen den Mandarijn *Lieu Lauja* ter hand was gesteld, vijftig pikol *Kadjang*, en twintig hammen uitgedrukt stonden; waerom dezelve dan niet uitvoeren mochten, had *Talauja*, ('t zelve hem weder aengedient zijnde) hen gezecht, zulx

de

de ſchult van den Mandarijn *Liulauja* was, die door den tolk daer over ook in hunne tegenwoordigheid zoude beriſpt werden, indien zy mede derwaerts wilde gaen, dat zy niet geraden vonden. Mede had de Veltheer hen laten zeggen, dat het ſchip naer *Batavia* niet moeſte vertrekken, voor en al eer dat 'er tijdinge, hunne zaek aengaende, uit *Peking* waere gekomen, waer voor *Nobel* en *Van der Does* zich, quanſuis hadden tot borge geſtelt. Door hen aen den tolk van den Veltheer gevraegt, waerom zy in de poort waeren opgehouden, en zoo wel niet in de Stad als voor dezen mochten komen, had de tolk daer op geantwoort: d' oorzaek van zulx te zijn, dat 'er dagelijx zoo veel Hollanders in de Stad quamen, 't een en 't ander te koopen, het welk den Veltheer niet wilde gedogen.

Ondertuſſchen had de tolk *Genko* de pas voor de ſloep, om op en af te varen, wederom gebragt. Het Jacht *Blyswijk* was, vermits het water al wat was gevallen, eer 't zelve aen 't drijven raekte, ontrent een kanonſchoot van de brugh, aen de gront geraekte; alwaer 't zelve, tot het aenſtaende hoogh water, moeſt blijven zitten.

Des avonds quam de tolk *Genko* met een van des Stedehouders van Minjazeens volk in de loosje den Ambaſſadeur zeggen, dat het ſchip niet mochte vertrekken, alzoo geen pas voor 't zelve was. Waer op hem door den Ambaſſadeur wierd gezecht, dat immers de pas voor 't ſchip in handen van den Minjazeens Stedehouder was, dat hem zulx door den lijſtochtbezorger was gezegt, en de ſtedehouder het zelve aen den Sekritaris *Van der Does*, en tolk *de Haſe* eergiſteren door ſijnen Sekritaris hadde laten zeggen: dat nu 't ſchip ook al vertrokken was, en het zelve niet konde opgehouden worden. Waer op *Genko* zeide, de Mandarijn *Liu Lauja* op morgen in de Loosje zoude komen.

Den vierden des morgens quamen *Louis Keizer* en d' opperſtierman van *Blyswijk* in de Loosje zeggen; hoe dat de Tartaren het Jacht *Blyswijk*, toen zy met 't zelve onder 't zeil meenden te gaen, niet hadden willen laten vertrekken, als komende met drie of vier groote Jonken daer by en op zijde leggen: waer door zy genootzaekt waeren geweeſt, te blijven leggen; zijnde de Kapitein *Van der Werf* voor dag met *Vlaerdings* ſloep voor uit gevaren.

Des naermiddags, quam de ſtuurman van *Blyswijk* weder aen lant, den Ambaſſadeur aenzeggen, hoe datter verſcheide Mandarijns aen boort van 't Jacht waeren gekomen, die begeerden dat het Jacht weder aen de brugh zoude korten: dies zy lieden ordre verzochten, wat dat voor hen te doen ſtont: waer op d'Ambaſſadeur hem zeide, dat hy maer weder aen de brug zoude loopen, terwijl het even veel was, waer het ſchip lag, alſze doch wachten moeſten.

Al de Faktoors der beſtierders waren ten zelven dage weder in de Loosje geweeſt, doch zonder by na van handel te ſpreken weder vertrokken. 's Avonts quam aldaer wederom de ſloep van *Vlaerdingen* uit de Nederlandſe haven aen, met een briefje van Kapitein *Joan van der Werf*: waer by d'onzen verſtonden, dat hy dien morgen met aenbreken van den dag met *Vlaerdings* ſloep van *Blyswijk* was geroeit, en 's middags in de Nederlandſe haven gekomen: alwaer hy de hoeker-boot *de Poelſnip* (van *Quelang* gekomen) hadde vinden leggen: wes goet gevonden hadde de Boekhouder van dezelve, met brieven met de ſloep aenſtonts derwaerts te zenden. Alles was ontrent de ſchepen noch in goeden ſtant: ook was aldaer noch geen Japans ſchip vernomen.

Den vijfden, des morgens, zond d' Ambaſſadeur den tolk *Genko*, naer den Veltheer, om aen hem de komſt van de hoeker-boot bekent te maken: ook te verzoeken, of *Nobel* den Veltheer mocht komen te ſpreken. De tolk wederom gekomen, quamen neffens hem twee Mandarijs, van den Veltheer gezonden, om de Ambaſſadeur te zeggen: dat de Veltheer te veel te doen had, en dierhalven *Nobel* hem niet konde ſpreken: mede dat

de

de Ambassadeur aldaer met vijf schepen aengekomen was, 't welk den Veldheer ook zoodanig naer *Peking* hadde geschreven: dat deze schepen niet mochten van daer vertrekken voor dat orde uit *Peking* was gekomen. Ondertusschen was aldaer naderhand een schip van *Quelang* aengekomen: dat hadde den Veltheer met oogluikinge toegestaen, 't zelve met ververfinge &c. wederom derwaerts was vertrokken. Nu quam dit schip weder: dat hy Veldheer soodanig niet verstond, en moeste dierhalven den Ambassadeur datelijk orde geven dit schip weder derwaerds vertrok. De Ambassadeur liet aen genoemde Mandarijns antwoorden: zulx te zullen geschieden: dat zy slechs een pas voor de sloep, om op en af te varen, zouden zenden, om deze orde aen de *Hoeker boot* te brengen, 't welk door hen belooft wierd te zullen doen. De Mandarijns zeiden mede, dat het Jacht *Blyswijk* niet naer beneden mochte gaen, voor dat'er tydinge, onze zaek aengaende, uit *Peking* was gekomen; maer dat de Mandarijn *Liulauja* voor kleine vaertuigen, om met de ververzinge op en af te varen, zoo dikwils als zy begeerden, pas zoude geven.

Den zesten quam een dienaer van den Mandarijn *Liulauja*, met een pas voor een vaertuig, om op en af te varen, zeggende dat dese sloep ten langsten morgen uchtent zoude moeten vertrekken.

Den zevenden, tegens de middag, met d'ebbe, vertrok de *Sloep van Vlaerdinge* met de generale papieren, onder opzicht van den Boekhouder *Caroli* en Tolk *Maurits* naer beneden. Des middags quamen zy wederom, met zeggen: dat de Stedehouder van *Minjazeen* niet wilde gedogen, dat de sloep eenige ververfinge van verkens of groente mede nam: waer op d'Ambassadeur gelaste, dat zy maer aenstonds met de papieren zonder ververfinge zouden naer beneden varen, latende den Tolk *Genko* met eenen roepen, hem vragende of de sloep geen ververfing mocht innemen: waer op hy Tolk antwoorde van ja, en dat in de pas gestelt was van verkens, en vijf kanassers groente: wat redenen den Minjazeensen Stedehouder hadde, om 't zelve niet te willen gedogen, deze ververzinge naer beneden ging, was hem onkundig.

Des morgens, quam de tolk *Genko Nobel* zeggen: hoe dat de Veldheer verzocht, hy sich ten huize van *Pingtauw* geliefde te vervoegen, om getuigenis te geven, vande mede van *Batavia* gekomen Sinesen. Alwaer zich *Nobel* ook naer toe begaf. Wederom gekomen, verhaelde hy: dat hem door den *Pingtauw* en *Liulauja* was gevraegt: of de Sinesen, die buiten stonden, met onze schepen van *Batavia* waren gekomen, en of zulx met kennisse van den Heer Generael ware geschiet, en hoe en wanneer deselve Sinesen op *Batavia* waren gekomen? Waer op door *Nobel* was geantwoord: dat dezelve Sinesen met hen van *Batavia* waren gekomen, en dat zulx van den Heer Generael ware geschied: dat zy aen zijn Ed. verlof hadden verzocht om weder naer hun land en vrienden te gaen, met de schepen van den Ambassadeur, dat hen vergunt en toegestaen was. Aengaende de komst van gemelde Sinesen op *Batavia*: de zommige waren over dertig, andere twintig, tien en vijf jaren, op *Batavia* gekomen, zoo van *Kanton*, *Sincheu*, als andere plaetsen: 't welk door voornoemde Mandarijns zoodanig wierd aengetekent, en door gemelden *Nobel* onderteikent. De Mandarijns toonden zich over het goed antwoord van *Nobel* zeer vernoegt, 't welk zy den Veldheer zouden bekent maken: twijfelden niet of dese Sinesen souden binnen drie of vier dagen op borgtocht geslaekt werden, tot dat in *Peking* over hen besluit zoude genomen zijn. Door *Nobel* aen den *Pingtauw* en andere Mandarijns gevraegt: of'er noch geen tydinge, hunne zake aengaende, van *Peking* was gekomen, zoo was hem daer op geantwoord van neen; maer dat dezelve in korten stond te komen. Een van de aldaer tegenwoordig zijnde Mandarijns zeide: 't moste hen niet vreemt dunken, dat de tydinge van boven lang weg bleef, alsoo in *Peking* so wel over 't ontfangen

van den Ambassadeur moest gesproken werden, als d'onzen om dien te senden gedaen hadden: dat de Raden aldaer, die over onze zake zaten, in veel Collegien of Amptgenootschappen bestonden, en het zelve daerom zoo dra niet waere te doen: ook dat het zulke geringe dingen niet waeren, datter een zoodanigen Ambassadeur was gekomen, vermeinende zy lieden, datter een groot Mandarijn, om de zake der onzen ter degen te onderzoeken, zoude afkomen &c. Ook was *Nobel* verhaelt datter een Sineesche Jonk van *Batavia* in de *Makause eilanden* ware gesneuvelt: waer van wel veertig Sinesen waren verdronken, en ontrent andere veertig die noch in 't leven waeren verbleven, gevangen: over de welke naer *Peking* was geschreven, en zulx mede d' oorzake te zijn, dat over de Sinesen, met hunne schepen van *Batavia* gekomen, naer *Peking* moeste geschreven werden.

Den tienden, 's morgens, verhaelde de tolk *Genko*, hoe dat zeker Sineesche Jonk, van *Batavia* naer *Hoksieu* geschikt, vol peper en zandelhout, (vermits de reize door hart weer niet hadden konnen krijgen) tot *Huiting* was ingelopen: zijnde op deze Jonk ontrent veertig Sinesen. De Schipper van de Jonk was over *Chinkzeeu* te lande in *Hoksieu* voor den Veltheer geweest, doch hadde met zijn brieven weder onverrichter zake moeten vertrekken. Des middaghs komt zeker klerk van des *Konbons* Sekretarye, den onzen een afschrift brengen, van 't gene hunne zaek aengaende in *Peking* waere verhandelt: zeide ook, datter een voorloper met brieven was afgekomen, en dat in korte dagen 't rechte bescheit aldaer mede stont te wezen: dat hy, wijl 't zeer goede tydinge voor d' onzen was, hadde vlijt aengewent, om de eerste brenger der zelver te wezen. Het konde by den Ambassadeur qualijk aengenomen werden, dat het zoodanig was, als de klerk voorgaf, vermits hy de brenger voor al te gering aenzag, en ook nergens van hadde gehoort: weshalven d'Ambassadeur den brenger liet zeggen: ingevalle het waerheit was, dat'er een voorloper afgekomen waere, en de goede tydinge vervolgde, hem als dan met een schenkaedje, daer 't hem maer om te doen was, te zullen bedenken. Kort na den middag quam de Faktoor van den *Konbon* den onzen het door den klerk gebrachte nieuws uit den naem van zijnen Meester mede bekent maken, en den Ambassadeur met de goede tydinge veel geluk wenschen. Waer op d' Ambassadeur aenstonts tot den Mandarijn *Liu Lauja* zond, om een pas voor *Blyswijks* sloep te mogen bekomen, en te zien of de *Hoekerboot*, die gelast was tot den twalefden dezer onder *Tinhay* te wachten, noch konde belopen, ten einde haer Ed. op *Batavia* deze goede tydinge, was 't mogelijk, noch bekent te maken. Ten dien einde schreef hy aenstonts een briefje, daer in sluitende 't afschrift van 't Pekingse Hof gekomen, om op *Batavia* vertaelt te werden, alzoo, om 't zelve aldaer te vertalen, geen tijt hadde. Maer de verzochte pas quam niet voor den dag.

Den twalefden, 's morgens, zond d' Ambassadeur aenstonts de sloep van *Blijswijk* met het briefje voornoemt naer beneden: waer hy d' oorzaek, waerom 't zelve niet eerder hadde konnen gaen, noch by voegde. Onderwijlen quamen al de Faktoors van de Bestierders den Ambassadeur veel geluk wenschen, met d' afgekomene goede tydinge, daer by verzoekende, dat den handel doch met den eersten mochte voortgaen.

Daer wiert ook gerucht, hoe 'er Kommissarissen waeren afgekomen, om de Liquese Gezanten van wegen den Keizer te bedanken en te beschenken, alzoo in *Peking* niet goet gevonden was, dezelve aldaer quamen.

Des naermiddags quam aldaer aen te landen de boot van *Vlaerdingen*, met de welke mede weerom was gekeert de sloep van *Blyswijk*; alzoo dezelve te laet, om de *Hoeker Poelsnip* noch te belopen, zoude gekomen hebben: naerdien dezelve *Hoeker*, volgens gissinge van den stuurman, dien morgen al na *Batavia* vertrokken was.

Des avonts maekte de tolk *Genko Nobel* bekent: hoe hy tegens morgen by

by de Kommissarissen (om de Liqueze Gezanten te bedanken en beschenkẽ) van *Peking* gekomen, was ontboden, tot welken einde was hem onbekent.

Den dertienden, des morgens, zond d'Ambassadeur den tolk *Genko* by den Mandarijn *Liu Lauja*; om te vernemen wat'er aen mocht haperen, dat geen ververſinge met de boot naer beneden mochte gaen: doch bragt niet anders tot antwoort, als dat *Liu Lauja* hadde gezegt, op morgen by den Veltheer te zullen gaen.

Sondags avonts, den veertienden, verhaelde de tolk *Genko* aen *Nobel*, dat de Veltheer hem hadde laten roepen, om by de Kommiſſaris (over de zaek van de Liqueers afgezonden) te gaen, om dat aldaer op giſteren, volgens zijn gedaen verzoek, niet was verſchenen. By dezelve dan gekomen, hadde hem gemelde Kommiſſaris gevraegt, of de Hollanders geene bloet-korael, kleine hontjes en andere ſpeeltuig te koop hadden: waer op *Genko* zoude geantwoort hebben, van zulx niet te weten; maer wel dat zy peper, Sandelhout, lakenen, kroonraſſen en andere waren te koop hadden.

Den vijftienden, tegen den middag, quam de tolk van den Konink *Singlamong* in de Loosje, om een roer, dat aen 't ſlot een weinig ontſtelt was, wat te laten vermaken. D'Ambaſſadeur vraegde hem naer de tyding, den elfden dezer van *Peking* gekomen: wat den Konink daer van dacht, en of 't geen goede tyding was. Maer de tolk hielt zich onwetend, of hy nergens van wiſte. Dies d'Ambaſſadeur hem het gekomen briefje liet zien, en andermael vraegde, of het zelve dan geen ware tyding was. Waer op de tolk antwoorde van ja; maer dat daer van niet wiſte, of ook van den Konink daer niet van gehoort had: dies d'Ambaſſadeur vraegde, of hy 't afſchrift der zelver aen den Koning wilde vertonen: dat hy aennam te zullen doen: waer op hem dan het afſchrift wiert ter hant geſtelt.

Terwijl de pas voor de boot, om de ververſinge beneden te brengen, noch niet te voorſcheen, en de Kompradoor of lijftocht-bezorger den onzen nu zoo dikwils en menigmael te loor geſtelt had, met te zeggen morgen of van daeg de zelve zou komen, zoo wiert des avonts in 't gebed goet gedacht des uchtens een briefje op dat ſtuk te ſchryven aen den Veltheer, om hem daer in te vertonen: wat moeite dat d'onzen geduuriglijk hadden, eer zy ververſinge voor de ſchepen konden krijgen. Doch de Kompradoor zeide de pas morgen vroegh aldaer zoude wezen; alzoo der eenige van zijn volk binnen geweeſt waeren, en gehoort die al geteikent was: dies met het ſchryven van 't briefje tot overmorgen goet gevonden wiert te wachten.

Den zeventienden, 's morgens, quam de Mandarijn *Han Lauja* den Ambaſſadeur bezoeken. In het praeten vraegde zijn E. hem: als hy den Veltheer moeſte ſpreken, of dan eerſt verlof, om in de Stadt te komen, aen hem *Han Lauja* moſt werden gevraegt: waer op hy van ja antwoorde, en zulx de ordre van *Talauja* te zijn, en dat, als zy binnen wilden wezen, daegs te voren hem 't zelve moeſte laten waerſchouwen, op dat hy 't *Talauja* mocht bekent maken, wiens antwoort hem als dan ſoude laten weten.

D'Ambaſſadeur verzocht hem, dat hy den Veltheer eens geliefde te vragen, of hy hem eens mocht komen ſpreken, om hem te bedanken, van dat zoodanig, in gunſte der onzen, naer *Peking* hadde geſchreven: dat hy aennam *Talauja* te zullen voorhouden, en den Ambaſſadeur deſſelfs antwoort laten weten. Dan het antwoort, welk d'Ambaſſadeur daer op bequam, was: als dat de Veltheer op morgen tot den Koningh *Singlamong* te gaſt zoude gaen, en dat, als hy weder t'huis waere gekomen, den Ambaſſadeur op zijn verzoek, wanneer hy te komen hadde, beſcheit zoude laten weten. De Mandarijn wiert, om hem meerder te aenmoedigen, met een el ſcharlaken beſchonken.

Tegen de middag quam ten laeſten de pas voor de boot noch te voorſchijn: dies aenſtonts de ververſinge daer in wiert geſcheept, om met het hoge water te vertrekken.

D'Ambassadeur schreef een briefje tot geleide der ververfching aen den Kapitein *Van der Werf*, t'effens met vervatting van den ganschen toestant der zaken aldaer.

Men wist niet beter, of alles, mits 'tkomen der pas, was nu wel, en dat de boot ook al waer vertrokken : maer tegens den avont quamen *Stalburg* en *Smitsent* zeggen : dat de Sinesen nu de *Kadjang* weder niet wilden laten doorgaen, zeggende dezelve eerst gemalen most zijn, eer d'onzen die uitvoeren mochten, want zy meenden dat als d'onzen die in zoo groote meenigte uitvoerden, 't zelve was, om hier of daer te planten en zaien : dies d'Ambassadeur zelfs tot den Kompradoor *Onquemoy* ging, alwaer de *Kadjang* gewogen wiert, en zoo veel te weegh bracht, datter noch tien pikol met een *Batsjang* naer boort raekte. Dees dan wiert door *Harthouwer*, hoewel niet zonder moeite, in de boot gescheept, neffens noch eenige ververfinge voor de schepen : met welke ververfinge de boot noch des nachts weg raekte.

Den zeventienden, 's morgens, quam de Kommissaris, uit *Peking* afgekomen, om de Liquese Gezanten te bedanken, in de Loosje, ten einde de paerden en osjes te bezien, die by d'onzen na vermogen wiert onthaelt.

Den achtienden, 's morgens, liet den Ambassadeur de Mandarijn *Han Lauja*, op sijn eergisteren gedaen versoek, weten, dat als het den Ambassadeur beliefde, hy den Veltheer op heden mochte komen spreken. Zijn E. zont daer op den tolk *Genko* tot den Veltheer, om zijne Hoogheit te verzoeken of 't hem geliefde, dat zy de schenkaedje van den Heeren Generael en Raden van *Indiën*, voor zijn Hoogheit ontworpen, mede bragten, en, wijl dat tot het pakken der zelver goederen &c. tijt vereischte, of zijn Edele dierhalven in plaets van heden, op morgen zijn Hoogheit zoude mogen komen spreken. Ook wiert om verscheide redenen dienstig geoordeelt, den Kommissaris, des vorigen daegs in de Loosje geweest, met 't naervolgend te beschenken : *Een stuk swarte kroonras, tien el groene laken, twee pistolen, een roer, twee houwer-klingen, een ketting Barnsteen*. Het ontwerp der zelver wiert den tolk *Genko* ter hant gestelt, om hem 't selve in 't gaen na den Veltheer, te vertonen, om te weten of hy de schenkaedje aenvaerden zoude willen of niet. Des naermiddags zond de Veltheer den Ambassadeur door den Mandarijn *Ongja Lauja* twee brieven toe, die uit *Peking* over zijne zaek gekomen waren : d'een was 't afschrift van den brief, op den elfden dezer door de klerk van den *Konbon* hem gebragt : en d'ander een op nieu.

Zijn Ed. liet door gemelden Mandarijn den Veldheer voor 't zenden van deze brieven hartelijk bedanken, en den Mandarijn voor zijne moeite en gebrachte goede nieuwe tydinge, met een kroonras beschenken, die hy na veel tegenspreking ten laesten noch aennam. D'Ambassadeur vraegde aen den Mandarijn, of de tolk *Genko* van dien morgen niet by *Talauja* van zijnent wegen hadde geweest: waer op hy van ja antwoorde. Dies zijn E. zeide : hy woude den Veltheer gaerne eens spreken, om hem te bedanken, voor dat zoo gunstig over hunne zake naer *Peking* hadde geschreven : als mede aen zijn Hoogheit de schenkaedje-goederen van de Heeren Generael en Raden van *Indiën* te behandigen. De Mandarijn zeide daer op : dat de Heer Ambassadeur op morgen mochte komen, en de schenkaedje-goederen mede brengen: dat hy zeide te zullen doen : waer op de Mandarijn was vertrokken.

Des avonts quam de tolk *Genko* den onzen mede verslag brengen, dat als 't den Heer Ambassadeur geliefde, hy op morgen den Veltheer mochte komen spreken, en als dan de geschenken mede brengen. *Genko* had mede by de bovengenoemden Kommissaris geweest, en hem 't ontwerp van de schenkaedje ter hant gestelt ; maer hadde de Kommissaris geen schenkaedje, voor dat de Keiser de sijne hadde aengenomen, derven aenvaerden; den Heer Ambassadeur over zijn goet hart zeer bedankende : met belofte, als d'onzen in *Peking* quamen, aen hen alle hulpe en bystant te doen.

De

De tolk *Genko* zeide, dat zy met den anderen hadden gesproken, en best geoordeelt dat de schenkaedje-goederen van den Heer Generael en Raden van *Indiën*, voor den Koningh *Singlamong* ontworpen, eerst aldaer wierden gebragt; alzoo hy, als de hoogste in staet, de zijne ook voor d'andere behoorde te hebben, en d'onzen dierhalven ried iemant daer naer toe te zenden. Wes d'Ambassadeur hier mede niet vreemt van wezende, den Faktoor *Lappra* aenstonds derwaerts zond om te verzoeken: of de Ambassadeur op morgen by zijn Hoogheid mochte komen, om hem te spreken, te bedanken, en met eenen de schenkaedje van haer Ed. mede brengen; *Lappra* bragt hem 's avonds noch ten antwoord, dat hy tot den Konink ware geweest; maer alzoo zijn Hoogheid bezig ware met den Liquesen kommissaris te onthalen, hadde hem niet konnen spreken; maer zijn verzoek den voordrager bekent gemaekt hebbende, hadde de voordrager belooft, so dra de gelegenheid aenbood, den Konink 't selve soude voorhouden, en den Ambassadeur op morgen bescheid laten weten.

Den negentienden, 's morgens vroeg, quam de Faktoor *Lappra* weder in de Loosje zeggen: dat de voordrager hem hadde laten weten, dat de Koningh op heden andermael de kommissaris, om de Liqueers afgekomen, zoude vergasten; maer de Heer Ambassadeur op morgen te hoof konde komen, en als dan de geschenken mede brengen. Dieshalven d'onzen zich dan aenstonds vaerdig maekten, om tot den Veltheer, volgens 't voornemen van gisteren, met desselfs schenkaedje te gaen. Aldaer gekomen, en als voor dezen gezeten, waeren de eerste reden groetenissen, van naer elkanders gezontheid te vragen. Daer na bedankte de Ambassadeur hem voor dat in gunste van d'onzen, zoodanig naer *Peking* hadde geschreven, met betuiginge dat zy dieswegen aen hem verplicht waren. Vorders maekte zijn Ed. hem bekent; hoe dat zy de schenkaedje, door den Heer Generael en Raden van *Indiën*, voor zijn Hoogheid ontworpen, met zich hadden gebracht, hem verzoekende dezelve geliefde aen te nemen. Dit weigerde de Veltheer, zeggende dat zoo lange de Keizer zijn schenkaedje niet aengenomen had, en zy weder van *Peking* waren gekomen, hy die mede niet konde aennemen. Ook dat het goede hart van den Heer Generael en Raden hem genoeg ware geweest, al hadden zy schoon geen schenkaedje gezonden. Wat vlijt door den Ambassadeur daer toe aengewent wierden, om hem die te doen aennemen, konden hem van geen besluit doen verandren. De tafelen wierden ondertusschen gedekt, en d'onzen met spijs en drank wel onthaelt. Zijn Hoogheid zeide onder 't eeten, dat d'Ambassadeur alles wel vaerdig moeste maken, alzoo sijn vertrek naer *Peking* in tien of twalef dagen stont te geschieden. D'Ambassadeur antwoorde daer op: of met d'opreis tot in Sprokkel-maent niet zoude mogen gewacht worden, alzoo de koude tijd nu begon aen te komen, en 't als dan quaet reizen zoude wezen? ook dat zy niet naer boven konden reizen, voor dat de handel ware gedaen, om dat de *Houpou Nobel* mede naer boven moeste gaen, en ook aldaer den handel bywoonen: dat de Ambassadeur dierhalven verzocht den handel voortgangh mochte nemen. Waer op *Talauja* antwoorde: dat in 't opreizen des Keizers orde in alle deelen moest gevolgt werden, en d'Ambassadeur in zes dagen wel alles tot de opreis vaerdigh dienden te hebben. Wat den handel aenging, zoude hem behulpzaem zijn, dat die in 't korte geschiede: niettegenstaende het de maniere wel was, dat de Ambassadeurs de schenkaedje, die zy mede bragten, eer zy handelden, over mosten leveren. Maer aengezien d'onzen van zoo verre landen gekomen waeren, en ook gelt tot d'onkosten van noden hadden, stont hy hen toe, dat zy voor hun vertrek handelen zouden. Na dat dan d'onzen een weinig gegeten, en zijn Hoogheid voor zijn goet onthael bedankt hadden, waeren zy weder

der naer de Loosje gekeert. In 't gaen van de Loosje naer den Veltheer, was den Ambassadeur onderwegen desselfs tolk ontmoet, hem uit zijns Meesters naem verzoekende de brieven wederom te hebben, die hem op gisteren door den Mandarijn *Onghja Lauja* gebragt waren. Deze had d'Ambassadeur ook laten halen, en dezelve zoo lange gehouden, tot dat de Veltheer die zelfs hadde geeischt: als wanneer hem die ook overhandigt wierden. De tolk *Genko* maekte zijn E. bekent, dat de Konink *Singlamong* hem op morgen nader bescheit zoude laten weten, wanneer d' Ambassadeur te hoof zoude verschijnen.

Den twintigsten, 's morgens met den dagh, quam aldaer de boot van *Vlaerdingen* wederom aen, met de Schippers *Hendrik Bommer* en *Pieter Jansz. de Vlieg*. D' onderstierman behandigde aen den Ambassadeur een brief, door Kapitein *Van der Werf* aen hem geschreven; inhoudende dat alle de gezondene ververfinge, met de boot, wel hadde ontfangen. Zy hadden daer al in bekommering om hunnent wil geweest; alzo daer dagelijks verscheide oorlogs-jonken quamen, den adel braveeren: ook verscheide wachten tusschen het naeu en *Minjazeen* waren gezet, als mede over al meerder geschut geplant, en ook onder *Tinghay* achtien of twintig tenten aen lant opgesmeeten.

D' onderstierman klaegde zeer, dat zy in 't afvaren na boort, twee dagen waren opgehouden aen *Minjazeen*; alzoo zy daer met kragt en geweld de *Cadjang* uit de boot wouden nemen, om die te stampen, waer toe zy lieden geen ooren hadden gehad.

De Koningh *Singlamong* liet den Ambassadeur weten, dat als 't zijn E. geliefde, op heden te hoof, om zijn Hoogheid te spreken, konde komen, en de schenkaedje van de Heer Generael en Raden van *Indiën* mede brengen. Wes hy zich, niettegenstaende 't regenachtig weer was, terstont met de schenkaedje derwaerts begaf. By zijn Hoogheid dan gekomen, en gezeten, wierden mede eenige plichtpleginge van dankzegginge, als tot den Veltheer, gebruikt. Daer naer verzocht de Ambassadeur zijn Hoogheid geliefde de medegebrachte schenkaedje te aenvaerden. Daer op hy antwoorde: dat wijl 'er nu goede tydinge uit *Peking*, wegens hunne zaek, ware gekomen, hy die ook dankelijk aennam, belastende met eenen, men dezelve voor hem zoude brengen, gelijk geschiede. De koning vraegde aen *Nobel*, daer tegenwoordig, of hy nu de waerheid, slaende op de goede tydinge, niet gezeght hadde: dat als 'er een Ambassadeur quam, als dan alles naer wensch zoude gaen, en zy immers op zijn woort nu wel vast mochten gaen. De Ambassadeur vraegde sijn Hoogheid hoedanig het met hunne opreize zoude gaen, en wanneer die stont te geschieden: waer op de Koning antwoorde, dat de brief van de *Hopous* en *Pingtouws*, over vijf of zes dagen stont aldaer te wezen, om *koelijs*, dat zijn *dragers*, vaertuigen en andere behoeftigheden, tot d'opreis te verschaffen: dat men als dan recht zoude weten, wanneer de opreis aenvang zoude nemen. De Ambassadeur vraegde voorts, alzoo 't nu tegen de winter ging, en vermits de koude als anderzints, quaet reizen was, of men dierhalven niet tot inde Sprokkelmaent, met opreizen zoude mogen wachten. Waer op hy antwoorde, dat men des Keizers orde in alle deelen moeste volgen. Dies de Ambassadeur voortvoer, hem verzoekende, dat wijl de *Hopou Nobel*, neffens hem, mede naer *Peking* moeste reizen, en in *Hokfieu* ook de handel bywoonen, of zijn Hoogheid hen dierhalven geliefde den handel te helpen bevorderen. Waer op de Koning antwoorde, dat hy hem met geen handelen bemoeide, en men hem daer niet van spreken moeste: daer ten tegendeele, zonder zijn voorweten, niets in de handel wiert gedaen. Na dan de schenkaedje-goederen voor hem gelegt waren, schenen hem deselve wel aen te staen; en siende by deselve enige kombaersen, vraegde den Ambassadeur, of 't in hun lant ook kout was? hem daer op van ja geantwoort zijnde;

zeide

zeide hy: waerom zy dan bang, om des koude wille, voor 't opreizen waeren. Men moeste zich, wijzende op de kombaersen, met dezelve ter deeg tegen de koude kleden. d'Ambassadeur voer hem daer op te gemoet, dat hy voor de koude niet bang was; maer dat het zelve ware ten aenzien van de paerden en osjes, &c. waer over de Koning begon te lachen. Hy verzocht voorders de Heer Ambassadeur geliefde zich in een kamer, wat ter zijden afgelegen, met eeten en drinken een weinig te goede te doen. D'Ambassadeur hadde gaern van dit onthael ontslagen geweest, verzoekende aen de Mandarijns, die orde om hem te onthalen hadden, zy wilden hem ontschuldigen, en laten naer de Loosje keeren, maer 't zelve mocht niet wezen: dies zy d'onzen aen 't eeten zetten. Onder 't eeten liet de Koningh den Ambassadeur door eenen Mandarijn zeggen, dat het stuk Purper moor maer een half stuk was; 't geen hy ook naer *Batavia* wilde schrijven. Waer op d'Ambassadeur antwoorde: dat zijn Hoogheid als 't hem geliefde zulx konde doen; dat het stuk zoodanig was, als 't door haer Ed. op *Batavia* was geordineert: ook liet de Koning vragen naer de schenkaedje, op den zes en twintigsten van Oogst-maent, door den Ambassadeur voor hem ontworpen, of die daer mede by de gebragte van den Heer Generael was; alzoo de lijste der zelven had verleit of verlooren. D'Ambassadeur antwoorde daer op van neen; maer dat ingevalle zijn Hoogheit beliefde, men die op morgen, voor zoo veel 'er noch van was, (als zijnde al eenige *Lowys* en hontjes gestorven) zoude brengen: waer op een Mandarijn antwoorde, dat als 't moi weer was, de Koning dezelve zoude verwachten. Als d'onzen wel gegeten en gedronken hadden, lieten zy den Konink verlof, om te gaen, verzooken. Dit stont hy hen toe zich ontschuldigende, om dat pijn in de buik hadde, den Heer Ambassadeur zelfs niet hadde konnen onthalen: dies zy weder naer de Loosje vertrokken.

De tolk *Genko* gink onderwijlen tot den Veltheer, om te vernemen, of hy nu de schenkaedje niet zoude willen aenvaerden; wijl de Koning *Singlamong* hem daer in was voor gegaen. *Genko* wederom gekomen, zeide: dat alzoo het naer de middag was, niemant aldaer hadde konnen te spreken komen: dies onverrichter zake was vertrokken, om, op morgen uchtent weder derwaerts te gaen. Ook zond d'Ambassadeur tot den *Konbons* Faktoor, om uit den zelven te vernemen, of de *Konbon* zijne schenkaedje mede niet zoude willen aennemen. De Faktoor liet den Ambassadeur in antwoort weten: dat op morgen hem zoude bescheit laten weten.

Den een en twintigsten, 's morgens, quam de Faktoor van den *Konbon* zeggen, dat, als 't den Heer Ambassadeur geliefde, op heden mochte komen, om den *Konbon* te spreken; alzoo hy anders in eenige dagen geenen tijt zoude hebben. Wat aenging de schenkaedje-goederen; hadde zijn Meester belast, men die maer in zijn handen zoude geven, om de minste achterdenken te maken. D'Ambassadeur nam dan deze gelegentheit waer, en ging terstont derwaerts; mede nemende de ketting bloet-korael, die voorhene goet gevonden had, om hem te vereeren. By hem dan gekomen, wierden al wederom, gelijk tot den Konink en Veltheer, verscheide plichtplegingen gebruikt. D'Ambassadeur verzocht hem mede, dat hy de schenkaedje van den Heere Generael en Raden van *Indiën* geliefde aen te nemen. Waer op hy antwoorde: zulx niet te konnen doen, voor en al eer zijn E. weder van *Peking* waere gekomen. D'Ambassadeur daer weder op: dat alles nu uit de pakken al was gekregen, en weder by den anderen gepakt: dat deze goederen 't bederven zeer onderworpen waeren: dat hy dierhalven andermael verzocht, hy geliefde de zelve doch aen te vaerden, en hem daer van t'ontlasten, te meer, dewijl dezelve al aen zijn Faktoor waeren overhandigt. Door welke en diergelijke andere redenen, hy zich noch ten laesten liet gezeggen,

en

en de geſchenken met grote dankzegginge aenvaerde, als mede de ketting bloetkorael. D'Ambaſſadeur zeide mede dat hy de geſchenken voor hem, op den zes en twintigſten van Oogſt-maend ontworpen, ook aen den Faktoor zoude ter hand ſtellen, dat mède wel was.

D'Ambaſſadeur vraegde den *Konbon* mede, wanneer zy wel zouden opreizen: waer op hy antwoordde, dat als de brief van de *Houpous* en *Pingtauws* ware gekomen, men dan 't zelve eerſt recht zoude weten. Hy vraegde dan verder: of men, terwijl de winter begon te genaken, en het dan met de paerden, osjes, als de groote omſlagh der ſchenkaedje-goederen, vermits de koude, quaet reizen zoude wezen, dierhalven niet tot in Sprokkel-maend met de reis zoude mogen wachten. Het antwoord van hem was daer op: dat'er wel zoodanige orde op't een, en't ander tegen de koude als anderzins zoude geſtelt worden, dat zijn Ed: daer niet eens voor bezorgt behoefde te wezen. Voorts wierden d'onzen met eenige fruiten onthaelt.

D'Ambaſſadeur verzocht hem, dewijl hy de Hollanders in alle deelen tot heden toe hadde behulpzaem geweeſt, dat hen nu ook met voorſchrijvens naer *Peking* beliefde de behulpzame hand te bieden, op dat de E. Kompanjie eenmael tot haer oogwit moght komen te geraeken. Dit beloofde hy te zullen doen, zeggende dat de Hollanders door hun voorſchrijven meerder als andere volken by den Keizer wierden geacht; blijkende zulx, dat dezelve Ambaſſadeur naer *Peking* mochten reizen, en die van andere volken niet. Na welke plichtplegingh d'onzen affcheit bequamen, en weder na de Loosje vertrokken.

Aen den *Chinkzeeuſen* Faktoor, die alle d'andere onder zich hadde, en ſcheen te gebieden, over de welke onze koopluiden ook zeer klaeghden, wierd door den Ambaſſadeur een geſchenk gedaen van vijf el groen laken, op hoop hem daer mede t'henwaerts te trekken.

Den een en twee en twintighſten quamen de Faktoors der Beſtierders met *Nobel* en *Bartelz*, by onpaſſelijkheid van *Harthouwer*, weer in geſprek wegens de koopmanſchappen; doch waeren weer onverrichter zaken geſcheiden.

De Faktoor van den Veltheer eiſchte mede uit zijn Meeſters naem de kleinigheden, door den Ambaſſadeur aen hem op den zes en twintigſten van Oogſt-maend verleden vereert; die aen hem ook datelijk wierden ter hant geſtelt; doch wierd van de geſchenken, door den Heer Generael gezonden, niet gerept.

Des avonds quamen de Faktoors van den *Konbon* mede de ſchenkaedje, door haer E. tot *Batavia* aen hunne Meeſter gezonden, halen. De kleinigheden, door den Ambaſſadeur op den zes en twintigſten van Oogſt-maend aen den *Konbon* vereert, wilden zy niet aennemen, alzo, gelijk zy voorgaven, het niet der pijne waert was, om hem die te aenbieden, terwijl'er, gelijk by die van den Konink en Veltheer, geen roers en houwers by waeren.

De tolk *Genko* op heden in de Stad gaende, was by gevalle den Mandarijn *Liu Lauja* ontmoet, met den welke hy eenige redenen, de ſchenkaedje-goederen van den Veldheer aengaende, hadde gevoert. *Liu Lauja* verhaelde hem, dat al eenige dagen laſt hadde gehad zijn Hoogheid daer eens van te ſpreken. Dies zy gezamentlijken by den Veldheer waeren gegaen. De Veldheer hadde *Genko* gevraegt: waerom de Hollanders niets op hem verzochten? waer op hy zoude geantwoord hebben: dat zulx by quam, om dat zy Hollanders meenden de Veldheer t'onvreden op hun was; wijl hy de ſchenkaedje van haer E. op *Batavia* niet hadde gelieven aen te nemen: om welke reden de Veldheer hadde gelagt, en gezegt, die op morgen te zullen laten halen. De voordrager van den Koning *Singlamong* liet verzoeken, om een paer piſtolen aen hem te willen verkopen: d'Ambaſſadeur vereerde hem een paer, om dat hy zich altijts zeer gewillig toonde, als d'Ambaſſadeur aen de Konink ietwes te verzoeken hadde.

Den

Den drie en twintigsten viel niet merkwaerdig voor.

Den vier en twintigsten quamen de Faktoors van den Veltheer hunne Meesters schenkaedje-goederen halen.

In 't wegen van 't zandelhout konden de Faktoors met die van *Singlamong* en *Konbon*, ('alzoo dezelve hun zandelhout mede noch niet gehaelt hadden) niet over een komen, over een stuk zandelhout: welk was wel het grootste, onder het schenkaedje zandelhout en ook een ieder voor zijn Meester wilde hebben. Dit stuk zandelhout was door onze koopluiden aen de Faktoors van den Konink *Singlamong* (alzoo *Singlamong* in voortijden altoos de voorkeur van de schenkaedje-goederen hadde gehad) belooft; 't geen de tolk *Genko* wetende, en ziende dat de Faktoors van den Veltheer daer hun merk al op hadden gestelt, aen *Bartelsz.* en *Putmans*, (die 't zelve wel wisten) in 't wegen andermael wilden helpen onthouden: 't welk door den Chinkzeeuzen Faktoor van den Veltheer gehoort en gezien zijnde; (alhoewel 't zelve niet konde verstaen) heeft, toen d'onzen dit stuk des Koninks Faktoors wilden geven, zeer op *Gemko* geraest en gescholden: ook zeer gedreigt, hem zeggende 't zijn schult te zijn, dat hy het stuk zandel-hout voornoemt voor zijn Meester niet konde krijgen; maer dat hy 't woude en zoude hebben. Door welk luit roepen en schreeuwen, hy den Faktoor *Lappra* (die daer van wegen den Koning *Singlamong* was) mede verbluste. Waer door d'onsen tot eenige reize uit het wegen moesten scheiden; doch zy daer naer weder 't zelve beginnende, op toezegginge van de Faktoors dat men hen al 't schenkaedje zandelhout voor de Bestierders in een pak zoude toewegen, en zy 't onder malkanderen dan zouden deilen, heeft de Chinkseeuzen Faktoor weder meerder geraest als te voren: d'onzen ook, gelijk meermalen voor dezen hadde gedaen, zeer schandelijk bejegende. Waer op de Faktoor *Lappra*, nessens den tolk *Gemko*, by den Ambassadeur quamen, hem met schreiende oogen verzoeken, dat zijn E. hen dit stuk zandelhout wilde in handen geven, op dat zy het den Chinkzeeusen Faktoor (daer zy zeer bang voor scheenen te wezen) 't zelve mochten ter hant stellen; ja wouden zy lieden een voetval voor den Konink *Singlamong* doen, om zijn Hoogheid te vreden te stellen, en hem als dan de groote onbescheidenheit van des Veltheers Faktoors bekent maeken. D'Ambassadeur vont goet hen daer op te zeggen, dat indien zy het stuk houts wilden nemen, 't zelve wel was; maer hy wilde zich daer mede niet bemoeien; op dat *Singlamong* daer over schier of morgen niet tegens hem zoude komen klagen. Mede wiert goet gedacht *Nobel* op morgen een briefje aen den Opper-faktoor van *Singlamong*, over het voorgevallen van heden, te schryven, en den Faktoor daer voorts in voor te houden, dat zy lieden noit met den Chinkzeeusen Faktoor van den Veltheer konden over een komen, en dierhalven aen hem verzochten, dat ingevalle hy (mits zijne onpasselijkheit) niet in de Loosje, om over de koopmanschappen te handelen, konde komen, hy dan liever, om zulx te doen, te zijnen huize wilde komen, als het tieren en razen van den Chinkzeeusen Faktoor onderworpen te wezen.

Den vijf en twintigsten, 's morgens, ging *Lappra*, buurman der onzen, in de plaats van 't bovenstaende, als op gisteren gezeght, met een briefje aen den Opper-faktoor van *Singlamong* te laten weten, by den zelven om hem zulx (alzoo hy verzocht, d'onzen hem vryelijk mochten toevertrouwen, als zijnde mede door des Veltheers Faktoors, volgens zijn zeggen, niet weinig gehoont) te verhalen. Dees wederom gekomen, bragt tot antwoort dat de Opper-faktoor, na dat hy hem 't voorgevallen van gisteren hadde voorgehouden, daer op zoude gezegt hebben: dat de Hollanders nu konden zien, wat volk de Faktoors van *Poui* waren, die zich aen zoo een geringh dink liet kennen.

Het quam den Koning *Singlamong* op zoo een kleintje niet aan; dierhalven daer ook geen moeite om wilde doen, zullende hen 't ſtuk zandelhout maer laten houden. Wat den handel aenging, hy konde, mits zijn onpaſſelijkheid, zelfs niet uitkomen, om met d'onzen te handelen; ten anderen konde het maken der prijzen over de koopmanſchappen t'zijnen huize niet geſchieden, zonder de Faktoors van *Poui* te beledigen, met de welke hy geen doen wilde hebben; maer zouden de Faktoors overmorgen weder uit komen om te handelen.

Terwijl de tijd tot het vertrek van de kuſt-vaerder zeer begon te naderen: en des Keizers brief op den achtienden dezer al afgekomen was; maer d'Ambaſſadeur noch in 't minſte geen meerder vruchten als voor dezen daer van genoten hadde; alzoo de Sineeſche kooplieden, zoo lange als 'er geen andere plakkaten voor de Loosje aengeſlagen wierden, als de welke daer zedert zijne komſte altijd voor geweeſt waren, niet uit dorſten komen, om onze koopmanſchappen af te handelen, ſchreef hy des wegen den zes en twintighſten een briefjen aen den Veldheer, van inhoud; *dat wijl des Keizers brief van* Peking *nu was gekomen, zijn E. niet wilde twijfelen, of de handel zoude mogen gedreven en de plakkaten van des Keizers brief aengeſlagen worden, gelijk in vorige jaren was geſchiet. D'Ambaſſadeur verzocht het kleine ſchip naer beneden te mogen zenden, om koopmanſchappen te halen; alzoo 't zijn E. niet langer konde uitſtellen als veertien dagen, of daer moeſt een ſchip naer* Batavia *vertrekken.* Deze brief zodanigh in 't Sinees vertaelt wezende, wilden de tolken den zelven niet binnen brengen: en de Hollanders mochten, door des Veldheers orde, niet in de Stadt komen. Derhalven d'Ambaſſadeur den Raed heeft doen vergaderen: en is op de voorſtellinge van zijn E. goed gevonden, terwijl de Faktoors gezecht hadden, op morgen (om te handelen) wederom wilden uitkomen, den tijd van twee dagen noch te verbeiden; maer in gevalle in dien tijd met de Faktoors niets verricht wierd, zich als dan gevoelijk diens aengaende ontrent de Beſtierders te betoonen. Doch het bovenſtaende briefje door zijn E. in den Rade getoont, gelezen, en de reden, waerom 't zelve niet beſteld konde werden, gelijk als boven, daer by verhaeld, wierdt eenpariglijken vaſt geſtelt, dat de Heer Ambaſſadeur aenſtonds in perzoon naer den Veldheer zoude gaen, en hem het bovenſtaende met meer redenen te dier ſtoffe dienende voorhouden, en naer den uitſlagh beſluiten, 't geen den onzen wijders ten dienſte van de E. Companjie te doen ſtondt. Dan ingevalle zijn E. aen de Stadts poort wierde opgehouden, zonder het minſte gerucht te maken, weder om te keeren, en als dan *Blijswijk* zonder pas te laten vertrekken.

D'Ambaſſadeur maekte zich dan aenſtonds gereet, om ten Hoof te gaen: maer wanneer in de palakijn wilde treden, waerender geen Koelijs, die de zelve wilden dragen; alzoo hen zulx door den Mandarijn van de Loosje was verboden. Niet te min bleef hy by zijn voorneemen, gaende te voet derwaerts, niettegenſtaende het wel een uur gaens was. Aen de Stadts poort dan gekomen, wierd hy eenigzints opgehouden, alzoo de daer wachthoudende zoldaten, eer zy hem dorſten binnen laten, 't zelve eerſt den Veldheer wilden verwittigen. Weshalven d'Ambaſſadeur weder een weinigh te rugh trad; maer wederkeerende, vraeghde aen de poortiers, of zy laſt hadden hem niet binnen te laten. Daer op zy niet anders als te voren antwoordende, was hy naer binnen gegaen, tot in 't Hof van *Talauja*, latende zijne komſt, door de tolken *Maurits* en *De Haze*, aen den tolk van den Veldheer zeggen, op dat hy 't zelve zijn Meeſter mochte aendienen. Na hy een wijle tijds in het gewonelijk vertrek gewacht had, quam de tolk *Genko* hem zeggen: dat de Kommiſſariſſen van *Peking* by den Veld-

Veltheer waren: of zijn E. dierhalven, 't geen hy den Veltheer voor te stellen had, aen hem wilde bekent maken, om zulx aen *Talauja* te mogen overdragen, alzoo *Talauja* zulx verzocht. D' Ambassadeur antwoorde daer op: dat 't geen hy den Veltheer voor te dragen hadde, zulx zelfs wilde doen: waer op *Genko* weder was vertrokken, als of den Veltheer weder bescheit wilde zeggen. Maer weinig tijts daer naer quam de tolk van den Veltheer den Ambassadeur vragen: wat zijn E. begeerte was? waer op hem door den Ambassadeur wierd geantwoord? den Veldheer gaern over eenige zaken te willen spreken: 't welk de tolk zeide hem te zullen gaen aendienen. De tolk weder komende, zeide, dat d'Ambassadeur vryelijk mochte binnen komen: waer op hy ook datelijk voor den Veldtheer ging. Zijnde gezeten, was d'eerste vraegh na elkanders gezontheit. Deze van wederzijden wel bevonden, nam d'Ambassadeur het woort, zeggende dat de Hollanders zijn Hoogheit moeielijk vielen; maer het zelve als nu moesten doen: uit oorzake, om dat zy verhoopt hadden dat met de komst van des Keizers brief de handel zoude voortgegaen hebben, en in 't een en 't ander meerder vryheit als voor dezen genieten; maer dat het ten tegendele slimmer en slimmer wiert, alzoo hun brieven langer, die zy aen *Talauja* over 't een of 't ander te verzoeken schreven, niet konden door de schryvers of tolken bestelt krijgen. En alzoo de Veltheer had gelieven te verbieden, dat 'er niemant van de hunnen in de Stadt gelaten zoude worden, maekte hen het zelve al vry wat verlegen. Ten anderen dat zy geen Koelijs tot het dragen hunner palankijns meer konden krijgen, alzoo de Mandarijn van de Loosje hen zulx verboot. Hier antwoorde de Veltheer anders niet op: als vraegde, of de Koelijs tot 'er dragen der palankijns door hun zelven wierden betaelt? wanneer hem van ja gezeght wiert: voer hy voort, zeggende noit zulx aen de Koelijs hadde laten verbieden, noch ook niet aen de poort gelast, dat zy den Ambassadeur zouden buiten houden; maer zulx alleenlijk van de matroozen gezegt te zijn, die om 't een en 't ander in de Stadt quamen te kopen, dat hy niet verstont.

Daer op leverde d'Ambassadeur hem den brief, dien morgen geschreven, zelfs over. Dien gelezen hebbende, antwoorde daer op: dat het kleine schip vry na beneden moghte gaen: hy zoude daer een pas of Mandarijn toe zenden.

De handel, hen door den Keizer vergunt, stont hy hen mede in dezelve maniere toe. Hy zoude andere plakkaten schryven, en aen de Loosje laten aenslaen. D' onzen mochten met eenen ieder, die wilde, handelen. Hy belette hen zulx niet; maer zy moesten ook verdacht wezen geen goederen te kopen, die in 't plakkaet verboden en niet uitgevoert mochten worden, als de Zijde, Pelangs, Pansjes en andere.

Aengaende hunne koopmanschappen: zy waeren met de zelve te duur &c. waer op *Nobel*, alzoo den Veldtheer van handel sprak, (dat hem aengingh) tegen den Veldheer zeide: dat zy hunne koopmanschappen niet duur hielden, maer dat de Faktoors daer nergens na zoo veel voor wilden geven, als op andere jaren was geschiet: en als zy de koopmanschappen voor dien prijs gaven, daer op verliezen zouden. De Veltheer zeide: hy wist wel dat zy niet verliezen mogten. Dies *Nobel* voort voer, zeggende: hy hadde nu vier jaren achter den anderen aldaer geweest en gehandelt, ook altijt met de Faktoors in de prijzen der koopmanschappen konnen over een komen; maer nu konde hy met zijne Faktoors niet over een komen: verzocht dierhalven, dat hy andere luiden, om met hem te handelen, wilde zenden, alzoo met zijne Faktoors geen doen wilde hebben. Hier op antwoorde de Veltheer, zich wat t'onvreden toonende; waerom men nu zoo wel niet over een konde komen, als in de voorleden vier jaren was geschiedt?

Hy had met den handel niet te doen; die gink hem niet aen, en diergelijke redenen meer; vragende voorts, of *Nobel* of de Heer Ambassadeur die woorden sprak. Maer verstaende die van *Nobel* quamen, zeide hy zoo over zijde: dat hy vry stil zoude zwijgen, alzoo niet te zeggen had, &c. Keerde zich toen tot den Ambassadeur, vraegde wanneer hy wilde opreizen? waer op zijn Ed. antwoorde als de handel ware gedaen: ook datter noch verscheide goederen voor de Rijxraden van beneden moesten gehaelt werden. Daer op hy niet antwoorde: maer scheen zeer nieuw op te horen, toen'er van de Rijxraden gesproken wiert. D' Ambassadeur liet aen den Veltheer zeggen, dat d' Ambassadeur den Veltheer in alles wilde gehoorzamen, en hem naer 's Lands wijze voegen; maer dat de Veltheer geliefde orde te stellen, dat d' Ambassadeur in zijn gezagh niet mocht verkort worden; alzoo zijn Hoogheit geliefde te weten, dat hy het Hollantse Rijk in deze gelegentheit vertoonde, en liever te sterven had, als 't Hollantse Rijk hoon zoude lijden. Hier op antwoorde de Veltheer het zelve ook niet ware geschiet of geschieden zoude: voorts dat hy den Heer Ambassadeur zeer bedankte, voor de gezondene kleinigheden, die hem zeer aengenaem waren. Eindelijk verzocht de Ambassadeur den Veltheer geliefde aen zijn Faktoor de bevordering van den handel te belasten, gelijk d' Ambassadeur aen *Nobel* mede zoude doen. Daer mede d' onzen dan afscheit namen, en waeren weer vertrokken.

Des naermiddags verscheen in de Loosje de Mandarijn *Liu Lauja*, den Ambassadeur van wegen den Veltheer brengende twee autentijke afschriften der brieven van *Peking* gekomen, die hy hem op den elfden dezer met den Mandarijn *Onghja Lauja* hadde gezonden, en 's anderdaeghs wederom laten halen. Dees Mandarijn vraeghde mede uit des Veltheers naem, of d' Ambassadeur de koopmanschappen aldaer wilde verkopen, of wel in *Peking* om te verkopen brengen. Waer op hem d'Ambassadeur heeft geantwoort, dezelve aldaer te willen verkopen. Mede verzocht de Mandarijn, hy wilde hem tegen morgen de namen van de mede naer *Peking* gaende personen opgeven, als wanneer die zoude konnen halen, om overslag wegens de Koelijs te maken. Ook zoude morgen een pas voor 't Schip, als mede andere plakkaten, om aen de Loosje aen te slaen, gebracht werden.

De Mandarijn wiert voor zijne gegebrachte goede tydinge, door den Ambassadeur, met vijf el groen laken beschonken.

Den negen en twintigsten en dertigsten droeg zich niets toe.

Des avonts den eersten van Winter-maend, vertrok het Jacht *Blyswijk* naer beneden, met een inladinge van verscheide ververschinge voor de schepen, in de Neerlantsche haven, en onder *Tinghay*.

Des morgens vroeg, den tweeden, vertrokken *Harthouwer* en *Van der Does*, met de boot na de Nederlantsche haven, ten einde al d'aengehoude de Sineesche gerede penningen en koopmanschappen te degen na te zien, op te nemen, en aen te tekenen, om zoo, benessens de tien kisten zilver, van de Kompanjie, met *Blyswijk* na *Lamthay*, de voorstadt van *Hokfieu*, daer d'Ambassadeur met zijn gevolg zich bevont, aen te laten komen: desgelijx om de rest der goederen uit *Vlaerdingen* te lossen.

Des middags quam de Mandarijn *Liu Lauja* in de Loosje, met een schriftelijken brief en orde van den Veltheer, (zoo hy zeide:) datmen den Sinesen, van *Batavia* gekomen, hun afgenomen goederen wederom zoude geven. Daer op d' Ambassadeur *Liu Lauja* liet aenzeggen: dat het zelve niet kon geschieden, dan met orde van den Heer Generael en Raden van *Indiën*

Na eenige stribbelingen quamen al de Batavische Sinesen van het Schip *Alfen* te voorschijn. Door den Ambassadeur gevraegt, wat zy begeerden: antwoorden als boven, herstelling van hun goederen en zilver. Daer op

d' Am-

d'Ambassadeur in tegenwoordigheit van den Mandarijn *Liu Lauja* ten antwoort gaf. Hy kon daer in niet treden; maer by zoo verre de Veltheer aen den Heer Generael wilde schrijven, ten einde hy den Ambassadeur zulx des volgenden jaers geliefde te belasten, zoo zoude het konnen geschieden, en anders niet. Dan by aldien men het met gewelt wilde doen wederom geven, de Kompanjie zou haer verhael op de Sinesen tot *Batavia* kunnen vinden. Dies d'Ambassadeur zeide geen ander of beter middel waer, als den Heer Generael daer over te schrijven, en desselfs uitspraek daer over te verwachten. Hier op gingen de Sinesen weg, en zou *Liulauja* den Veltheer dies verslag doen.

Den vierden begonnen de Faktoors, na het treffen der prijzen van de koopmanschappen in vorige dage, onder opzicht van de twee Mandarijns, *Liu* en *Lulauja*, de peper in de Loosje te wegen, en ontfangen.

Ook schreef ten zelven dage d'Ambassadeur het volgend briefje aen den Veltheer.

De prijzen der koopmanschappen zijn nu getroffen. De twee schepen kunnen in de reviere aen den toorn komen; maer het groot schip onder Tinghay *moet aldaer ontlost werden.*

D' Ambassadeur vertrout altijds op Talaujas *goedheid: daerom verstont hy zich nu wederom te verzoeken; dat de twee schepen, een voor een, mogen aen den toorn, en daer toe passen bekomen, om des te spoediger de koopmanschappen daer uit te mogen lossen.*

Zoo Talauja *geliefde te belasten, dat de peper en zandelhout beneden in de schepen door de Faktoors mochten gewogen worden: d' Ambassadeur zou daer voor gaerne aen* Talauja *dankbaer zijn.*

Dit door den tolk *De Hase* gebragt, kreeg hy tot antwoord, dat de Veltheer met de Faktoors daer over zoude spreken, en den Ambassadeur 's anderen daegs bescheid laten weten.

Den vijfden wiert noch al met het wegen van de peper dapper voortgevaren.

Den zesten quamen de twee Sinesen by den Ambassadeur, die met hem van *Batavia* waeren gekomen, verzoekende voor tolken mede naer *Peking* te mogen gaen. Dezelve waren, beneffens al d'andere Sinesen, twee maenden in de Stad *Hoksieu* op een Jonk als gevangen geweest, en nu op borgtocht ontslagen: tot dat daer over bescheid uit *Peking* zoude gekomen zijn. Dit was geschiet ter oorzake een Jonk van *Batavia*, door den Kapitein *Chiqua* uitgezonden, ontrent *Kanton* was gebleven: daer van de Sinesen behouden, en aldaer bewaert wierden. Hier over dan na *Peking* geschreven, moeste toen over de Sinesen, met d'onzen overgekomen, mede geschreven wer-den.

Den zevenden, quam het wegen van de peper, in de Loosje, ten einde.

Des morgens, den achtsten, zond d'Ambassadeur den tolk *De Hase* weer tot den Veltheer, om antwoort op het schrijven van den vierden dezer te erlangen.

Ten zelven dage, quamen weder uit de Neêrlantsche haven, met de sloep van *Vlaerdinge*, *Harthouwer* en de Sekritaris *Van der Does*, den tweeden dezer derwaerts gevaren.

Deze deden verslag: dat zy alles aldaer, volgens des Ambassadeurs bevel, verricht hadden. *Vlaerdinge* was van al zijn peper ontladen, en *Blyswijk* neffens zoo veel kaliatours en zandelhout, als hadden kunnen laden, overgescheept: zoo dat in *Vlaerdinge* niet anders was gebleven, als eenig zandel, en kaliatours hout, tin, loot &c.: waer mede zy het zelve Jacht onder den grooten toorn hadden gelaten.

D'Aengehoude Sinesen goederen en gereede penningen, hadden zy los gemaekt, en de laeste op de wijze, als die van de Kompanjie, herpakt, en in *Blyswijk* overgescheept.

In het afvaren na de Nederlantsche haven, hadden zy tot *Minjazeen* groote toebereiding, ten oorlog, zien maken. Na d'oorzaek van zulx gevraegt, was hen tot antwoort gegeven: dat op de komste van ongevaer dertigh *Koxinse* Jonken ontrent de hoek van *Hoitang* den stedehouder van *Minjazeen* orde was gegeven, zich ten

oorlog toe te ruſten, en de Jonken van de kuſt te drijven.

Zy dan van daer tegen den avont in de Nederlantſche haven gekomen, hadden den Mandaijn van de Jonken, die aldaer ter wacht lagen, al laet in den avont noch aen boort van 't Jacht *Vlaerdinge* gekregen, met waerſchouwingh aen hen: hoe verſcheide *Koxinſe* Jonken onder *Tinghay* waren gekomen, die, om niet bekent te willen zijn, Tartariſche vlagge lieten waeien: dat twee van hunnen Jonken zoo aenſtonts van *Tinghay* in de Nederlantſche haven waeren gekomen, dezelve in het vertrekken van daer hadden gezien. Dierhalve de boot van *Vlaerdinge* met den Sekritaris dien nacht met d'eb naer *Tinghay* was gegaen, om d'onzen van het aldaer leggend ſchip *Alfen* te waerſchouwen, ten einde, om wel op hunne hoede te zijn, en ook tegens alle voorvallen orde te ſtellen. De Sekritaris des anderen daegs in *Tinghay* gekomen, was door die van het ſchip *Alfen* berecht: hoe des voorigen nachts vijftien *Koxinſe Koyaes* (welke zijn kleine vaertuigen, van tien, twintig en dertig laſt, met eene maſt) ontrent het ſchip waeren geweeſt, daer op zy vijf ſcheuten met kanon geſlaeckt hadden: als waneer dezelve weder waeren vertrokken, neffens vier en twintig groote *Koxinſe* Jonken, die maer alleenlijk een vertoning buiten d'eilanden hadden gedaen, zonder iet verder op het ſchip t'onderſtaen.

Den vierden, 's morgens, waeren vijf en twintig Tartariſche Jonken 't gat uitgekomen, na de *Krokodils eilanden* gezeilt, en des avonts wedergekeert, met voornemen onder *Tinghay* te loopen; doch die van *Alfen* twee ſcheuten met grof kanon voor hen over doende, waeren weder vertrokken.

Ten zelven dage quam de tolk *De Haſe*, den vierden dezer aen den Veltheer gezonden, wederom, en neffens hem de Tolk van den Veltheer, den Ambaſſadeur uit zijns meeſters naem zeggen: dat het ſchip vryelijk aen den toorn mocht komen: dat de Veltheer het zelve aen den Stedehouder van *Minjazeen* zoude ſchrijven: vraegde voorders of de Heer Ambaſſadeur wel gereet zoude kunnen zijn, om tegen den vijf en twintigſten dezer maent na *Peking* te vertrekken. Waer op d'Ambaſſadeur het naervolgend briefje tot antwoord aen den Veldheer ſchreef.

D' Ambaſſadeur is dankbaer voor Talaujas *goede genegentheid, dat het ſchip aen den toorn mochte komen. Het klein Hollandſch ſchip is weder met koopmanſchappen alhier aengekomen.*

De peper in de Loosje, ontrent twee duizend en drie honderd pikol, is aen de Faktoors gelevert. Nu verſoekt d'Ambaſſadeur dat Talauja *de Faktoors gelieft te belaſten, dat de aluin, goutdraet, en andere koopmanſchappen aen den* Hopou *mede mogen gelevert worden, ten einde in 't kort een ſchip na* Batavia *zoude kunnen vertrekken, en d'Ambaſſadeur zich tot de reize na* Peking *vaerdig te maken.*

Ook verhaelde de Tolk des Veltheers; dat d'Ambaſſadeur over drie dagen tot den Koning *Singlamong*, en over vijf tot den Veldheer, op een *Wajang* of feeſt zoude genoodigt werden. Gelijk ook weinig tijds daer na de Faktoor van den Koning *Singlamong* den Ambaſſadeur en zijn gevolg tegens den elfden dezer op een *Wayang* of feeſt quam noodigen, met verzoek dat hy de muzikale ſpeeltuigen, die in de Loosje waeren, geliefde mede te brengen, naerdien de Koning nieuſgierigh was dezelve te hooren. d'Ambaſſadeur liet den Koning zeer bedanken en zeggen te zullen verſchijnen, en de muzikale ſpeeltuigen mede brengen.

Des morgens, den elfden, quam de Faktoor van de Koningh *Singlamong*, in de Loosje den Ambaſſadeur, volgens verzoek, op den achtſten dezer gedaen, ter feeſt halen, om by den Koning vrolijk te zijn. Werwaerts hy zich dan met zijn gevolg begaf: t'effens werden ook de muzikale ſpeeltuigen daer heene gebracht.

In het hof dan gekomen, en een weinig in het gewoonelijk vertrek te wachten geleid, quamen aldaer mede binnen eenige Sineſen, die over twee

ren

jaren van *Koxinga* by de Tartaren waren komen overlopen, die ook neffens d'onzen na den Koning wierden geleid, en tegen hen over, aen des Konings rechte hand, op hunne mede gebrachte lappen-pije laken gewezen te zitten.

Na de Koning na des Ambassadeurs gezondheid had gevraeght, zeide hy tot heden genen tijd te hebben gehad, om zijn edele t'onthalen; maer aengezien de gelegendheid haar als nu aenbood, vermids het komen van des Keizers brief, zoo verzocht hy de Heer Ambassadeur zich een weinig vrolijk geliefde te maken. Waer op de tafelen met spijze wierden voorgebracht, en d'onzen met eeten en drinken wel onthaelt. Ondertusschen wierden verscheide *Wayangen* vertoont: tusschen welke de Koning verzocht de muzikale speeltuigen der onzen, mede eens geluid mochten geven; gelijk ook geschiede: welk spel hem zeer wel scheen aen te staen.

Na dat meest de geheele dagh, met vrolijk te zijn, was overgebracht, nam d'Ambassadeur, na den Koningh voor zijn onthael bedankt te hebben, tegens den avond zijn afscheid, en vertrok weder na de Loosje.

Tegens den middagh quamen de Mandarijns *Liu* en *Liulauja* in de Loosje, eischende uit des Veldheers naem de Sinese aengehoude goederen, met byvoegen van vele redenen: namelijk dat de Veldheer had gezeid: dat het arme luiden waren, die dezelve toequamen, en tot onderhoud niet anders hadden, en diergelijke redenen meer. d'Ambassadeur antwoorde hen daer op: dat hy dezelve goederen niet konde of vermocht wederom te geven: alzoo daer over na *Batavia* was geschreven, en van daer eerst bescheid moeste verwacht worden.

Dan naerdien de Sinesen voornoemt klaegden, niet te hebben om van te leven, was by hem goet gevonden, op eigen macht, duizent rijxdaelders tot levens-middelen uit te deelen, indienze die begeerden. Wanneer de Mandarijns noch eenige andere redenen daer tegen wilden inbrengen; zeide de Ambassadeur: hy wilde *Talauja* zelfs daer over komen spreken, en hem zijne orde laten zien, of dezelve mocht tegengestreeft worden. Voor hem viel daer niet anders in te doen. Dan zoo *Talauja* dezelve met gewelt wilde nemen, hy kon der Kompanjies koopmanschappen en hen altezamen krijgen; dewijl zy doch in zijne macht waeren. Waer op de Mandarijns zeiden: het zelve wat te hoog opgeheven was, ook dat zy zulx *Talauja* niet dorsten bekent maken: en waren zoo vertrokken.

Tegens den middag, den veertienden, quamen de Mandarijns van des voorigen daegs weder in de Loosje, en eischten, gelijk op gisteren, de aengehoude goederen der Sinesen. Waer op hen ook, invoegen als gisteren, wiert geantwoord: te weten, dat hen dezelve goederen niet konden weder gegeven werden, voor al eer orde van *Batavia* waere gekomen: dewelke achtervolght most werden. Niettemin drongen de Mandarijns daer sterk op aen, dat *Talauja* die wilde hebben, en het niet wel waere gedaen, men dezelve goederen aenhielt: met diergelijke redenen meer.

Vele redenen wierden hier over van wederzijden gevoert, die ten laeste den Ambassadeur verdrooten: dies hy tegen de Mandarijns zeide, hy wilde zich daer over met zijnen raed bedenken; en *Talauja* den uitslag in geschrift laten weten. Waer op de Mandarijns vertrokken.

Den Raed het dikwils komen van den Veltheer voorgehouden, wiert goedt gevonden het naervolgend briefje aen *Talauja* te schrijven:

D'Ambassadeur heeft altijds veel gunst en beleeftheid van Talauja *ontfangen, en is daer voor dankbaer. Het heeft* Talauja *geliest, ten anderen mael, aen den Ambassadeur te belasten de goederen, met de Sinesen van* Batavia *gekomen, wederom te geven. Nu geliest* Talauja *te weten, dat voorhene de Sinesen met der Kompanjies schepen en kisten, onder den naem van klederen en behoeften, veel byzonderen handel ter sluik hebben gedreven. Daerom heeft de Heer Generael aen den Ambassadeur gelast daer scher-*

scherpelijk op te letten, en zulx te verhinderen. De Fiskael heeft nu eenige goederen van de Sinesen gevonden en aengehouden.

Talauja *gelieft nu t'onderzoeken of d'Ambassadeur deselve sonder orde van den Heer Generael kan wederom geven of niet.*

Daerom verzoekt d'Ambassadeur aen Talauja, *dat daer mede mach gewacht worden, tot dat d'Ambassadeur daer over aen den Heer Generael sal hebben geschreven en antwoordt bekomen.*

D'Ambassadeur sal op het believen van Talauja *ontrent den Heer Generael allen vlijt aenwenden, ten einde de goederen wederom mogen werden ontslagen. Dan sal* Talauja *vernoeging geschieden, en d'Ambassadeur buiten schuldt kunnen blijven: daer anderzints d'Ambassadeur daer door in 't verderf zou komen.*

De Faktoor van den Veldheer quam den Ambassadeur tegens morgens tot zijnen meester op een feest, en *Wayang* noodigen, en zeggen dat *Talauja* verzocht, de Heer Ambassadeur de muzikale speeltuigen, gelijk tot den Koning was geschiet, met hem geliefde te brengen: aengezien *Talauja*, om die te hooren en zien, nieusgierig was.

D'Ambassadeur gaf ten antwoord, aldaer ten gezetten tijd te zullen verschijnen, en de muzikale speeltuigen mede brengen.

Ten zelve dage raekte ook het Jacht *Blyswijk* van zijne ingelade goederen los.

Des morgens heel vroegh, den vijftienden, gingh de Tolk *Genko* met het briefje, op gisteren geschreven, ten hove, om het zelve aen den Veltheer te vertoonen. Weder gekomen, bracht ten antwoord: dat de Veltheer den Ambassadeur ten hove verwachte, om te feesten, en als dan met zijn Ed. over de zake van de Sinesen zoude spreken. Dan eer d'Ambassadeur derwaerts gingh, verzocht hy des raeds goetdunken: wat best waere t'antwoorden, indien de Veltheer daer van begon op te halen, en te vragen waer dezelve goederen waeren? hoe veel dezelve wel bedroegen? waer die zouden laten, geduurende hunne opreize naer boven? en ofme die wederom wilden geven of niet: zoo wiert goed gedacht, dat op des Veltheers vragen waer dezelve goederen waeren, d'Ambassadeur zou antwoorden, aen 't boort van de schepen: de bedraegingh der zelve zou men *Talauja* by gelegentheid opgeven. Aengaende het weder geven: datmen die niet konde herstellen zonder orde van *Batavia*. Belangende waer men die laten zou, hem zeggen, de gereede penningen tot onkoste te zullen gebruiken; maer hem te verzekeren dezelve niet een Konderijn door d'onzen zouden vermindert worden.

Hier op dan ging d'Ambassadeur met zijn gevolgh te hoof. Aldaer gekomen, en weinigh tijds in het gewoonelijk vertrek gewacht, wierden zy binnen geleid, in een kamer, ter zijde van de gemeene gehoor-plaets gelegen: alwaer de Veltheer op een stoel aen een tafel zat, en de voorder tafelen aen weder-zijde al met eenige spijze bereid stonden.

D'Ambassadeur wiert mede ter zijde *Talauja* op eenen stoel aen een tafel gezet, en voorts d'aenzienelijkste aen weder-zijde op banken, daer tafelfs opstonden. Zijnde gezeten, waeren d'eerste vragen na elkanders gezontheid. Voorts wiert 'er spijs en drank opgebracht, en *Wayangen* of toneel-speelen vertoont. De Veltheer dronk den onzen vry sterk toe, en vermaende hen om vrolijk te zijn.

Na eenigen tijt gewayanght te zijn, moesten de muzikale speeltuigen mede geluid geven: dat de Veltheer wel aenstont. Wanneer de tijt van het vertrek begon te genaken, zeide de Tolk tegen den Ambassadeur, dat de Veltheer van de Sineesche goederen wilde spreken. Dies d'Ambassadeur hem liet vragen: of hy den brief, des uchtens aan zijne Hoogheid gezonden, had ontfangen. Waer op hy antwoorde van ja, en

en den inhoud wel verstaen. Zeiden voorders: hoe dat door den oorlogh eenige Sinese inwoonders waren gevlucht geweest, die nu in tijd van vreede weder in hun land quamen, medebrengende, 't geen zy lieden door langen tijd en groote moeite hadden vergadert. Hy had daer over met den Koning gesproken: en het hen docht een onredelijke zake te wezen, de Kompanjie, of de Heer Ambassadeur dezelve goederen aenhield. Hen moeste dezelve goederen wederom gegeven worden: hy had al de goederen op schrift: met byvoegen van diergelijke redenen meer.

D'Ambassadeur liet hem daer op ten antwoort seggen: dat hy met den Veltheer niet wilde twisten: maer dezelve goederen niet konde noch mochte weder-geven. Dan zoo *Talauja* dezelve met geweldt wilde nemen, hy kon die krijgen. Waer op de Veltheer niets antwoorde; maer van reden veranderde, en zeide: dat voor *Kanton* een Sineese Jonk, komende van *Batavia*, was gebleven: waer op een Sinees, *Genko* genoemt, als gezaghebber of Kapitein was, die den Ambassadeur, als mede den *Houpou Konstantijn Nobel* wel kende: welker namen hy ook had genoemt. Derhalve vraegde hy of deze Jonk met d'onzen in gezelschap van *Batavia* was gekomen: dan of de Heer Ambassadeur daer ook kennis van had? Ten antwoort gaf hem d'Ambassadeur, daer in 't minste gene kennis van te hebben, veel min dat dezelve met hen in gezelschap van *Batavia* was gezeild. Ook dat hy op *Batavia* noit Sinees gekent had, die *Genko* was genoemt. Na welke redenen d'Ambassadeur afscheid tot vertrekken verzocht, dat hen door den Veldheer wierd toegestaen.

Ten zelven dage quamen de Faktoors van den *Konbon* den Ambassadeur tegen den zestienden tot hunnen meester op een feest en *Wayang* of toneel-spel nodigen: alwaer d'Ambassadeur aennam te zullen verschijnen.

Den zestienden droegh zich niet byzonders toe: alleen wierd door de Faktoors een parthye aluin gelevert.

Volgens de noodinge op den vijftienden, door de Faktoors van den *Konbon* gedaen, gingh d'Ambassadeur met zijn gevolgh derwaerts. In het hof gekomen, wierdt hy in een vertrek een weinigh te wachten gebracht, vermits eenige Mandarijns by den zelven waeren. Na ontrent een halve uure wachtens, wiert d'Ambassadeur binnen geroepen, in de gewooneiijke verblijfplaets: alwaer de tafelen al klaer met spijs toebereid stonden.

D'Ambassadeur wierd van den *Konbon* vriendelijk ontfangen, en aen een tafel, staende aen de Sineesche hoogerhand van de sijne, op een stoel geweezen te zitten, en vervolgens d'aensienelijkste ieder aen een tafel, staende aen weder-zijde.

Weinige redenen vielen 'er voor: als alleenlijk dat de *Konbon* vraeghde, of al het volk, daer tegenwoordigh, mede naer *Peking* ging? daer op hem geantwoort wiert: het grootste deel. D'Ambassadeur vraeghde, wanneer hy na boven zou reizen? Waer op de *Konbon* antwoorde. In de maent van de twalefde mane. Voorts wierd de dagh met vrolijk te zijn, te *Wayangen* en springen doorgebracht.

Tegens den avond vertrok d'Ambassadeur weer met zijn gevolg.

Zoo *Trigaut* getuight, toonen zich de Sinesen tot het zien van *Wayangen* of toneel-speelen zeer genegen, en overtreffen daer in d'onzen: derhalve ook ontelbare meenigte van jonge luiden zich met deze oeffening erneren.

De vinder der toneel-spelen word by eenigen *Scheekong* geheeten, en voor eenen God gehouden. Dees is zeer geacht onder de speelders: want zy noit spel beginnen, zonder aen hem eerst te offeren. Ieder speelder heeft zijn beelt aen de zy, statig biddende, om geheugenis, ten einde zy in de woorden niet mogen struikelen.

Wonder zijn de Sinesen verslingert op toneel-spelen. Zoo iemand een groot gevaer heeft uitgestaen, in plaets een kristen daer voor in de kerk een dankzegging pleegt, maken zy een toneel-spel tot dankbaerheid, aen hunne goden.

Zommigen hunner reizen over al, wijd en zijd, door het ganſch rijk: andere houden zich in de vermaerſte koopſteden op, en worden gebruikt op algemeine en byzondere feeſten en maeltijden: ja heeft op zommige plaetſen ieder kroegh zijn ſpeelders; gelijk hier te lande op boere kermiſſen, ieder kroegh zijne vedelaers. Maer in 't er daet zijn deſe luiden het ſchuim en uitſchot der gemeente, en het ſnoodſte geboefte.

Al deſe tooneel-ſpeelen zijn meeſt al oude ſtukken, (want zelden worden nieuwe gemaekt) en of waerachtige hiſtorien of ſlechts bloote verzieringen.

De ſpeelders ſelfs, wanneer zy ontbooden worden, hebben altijd een van de gemeene ſpeelen gereet, en op voor-raet, om aenſtonts te vertoonen.

Dies vertoonen zy den gaſt-houder een groot boek, daer in ſpeelen ingeſchreven ſtaen, om daer uit een, dat hy gaerne wil zien, na ſijn welgevallen te kiezen. De gaſtgenooten zelfs zien en luiſteren onder het eeten en drinken met een zonderlingh groot vermaek toe: ja beſteden dikwils na den eeten geheele tien uuren (zoo langh bywijle ook de maeltijd duurt) aen het kijken, wijl het een ſpel zoo dra niet gedaen is, of terſtont weer een ander op nieu begonnen word.

Alles wordt ſchier al zingende uitgeſproken, en naulix iet door een gemeene wijze van ſpreken geuit.

Prachtigh zijn ook de ſpeelders en, na vereiſch des ſpels, uitgeſtreken en geſtoffeert.

Den achtienden viel weinig voor, en wiert meeſt doorgebracht, met het ontfangen van wortel Sina en ſpiljauter.

Den

Den negentienden, ontmoeten den Sekritaris in het uitgaen onverziens twee Hollanders, die vreemde luiden ſcheenen te zijn; altoos waeren by hem niet bekent. Zy wierden gedragen op reis-ſtoelen van Bamboeſen, groetende den Sekritaris, met het afnemen van hunne hoeden. Dan vermits zy zeer ſterk voortgedragen wierden, had hy den tijt niet gehad, om hen aen te ſpreken.

De tolk *De Haze* maekte den Ambaſſadeur bekent, uit eenige Sineſen verſtaen te hebben, dat in *Sincheu* een Hollandſch ſchip ware gekomen. D'Ambaſſadeur liet daer na vernemen, en bequam ten antwoord: dat in *Sangefoe* twee Hollandſche ſchepen lagen: het een, een Fluit: het ander, een Jacht. Ook dat dien morgen twee Hollanders van deſelve ſchepen na den Veltheer waren gebracht.

Des namiddags quam de Mandarijn *Liulauja*, neffens noch twee andere, in de Loosje en ſeggen, van den Veltheer geſonden te zijn, en den Ambaſſadeur te ſeggen: dat niet meer als twintigh man met den Ambaſſadeur na boven zouden mogen gaen. De Ambaſſadeur vraeghde of de paerden en osjes dan niet mede na boven zouden gaen: want zoo deſelve mede moſten gaen, wiert'er ook meerder volk tot d'opreiſe vereiſcht. Doch hy ſoude het aen den Veltheer laten, hoe veel volks nootzakelijk tot d'opreize moeſte wezen.

Ook ſpraken deſe Mandarijns al weder van d' aengehoude goederen der Sineſen, met te ſeggen: de Veltheer deſelve wilde hebben, en hen laſt gegeven had, die uit het ſchip, leggende onder *Tinghay*, te halen: dies verzochten zy d'Ambaſſadeur wilde iemand van de zijnen met hen derwaerds zenden. D'Ambaſſadeur antwoorde hen gelijk voorheene had gedaen: dat hy dezelve goederen hen niet konde geven; maer ingevalle *Talauja* die met gewelt wilde nemen, hy kon het doen. Wanneer de Mandarijns het al weer op een ſtribbelen wilden ſtellen, zeide d'Ambaſſadeur: zy zouden een ſchriftelijk orde van *Talauja* halen: waer in hy dezelve goederen met gewelt wilde nemen. Hy zoude zich ondertuſſchen beraden, wat hem te doen ſtont: welk de Mandarijns aennamen te doen.

De Mandarijns gevraeght, of dien dage gene Hollanders by den Veltheer waeren gekomen: antwoorden: wanneer zy uit het hof van *Talauja* waren gegaen, aldaer twee Hollanders aen de deur hadden vinden ſtaan, die van *Sinchieu*, over land gekomen waeren: maer dat zy niet wiſten, met welk ſchip of Jonk zy aldaer gekomen waeren.

Des morgens, den vier en twintigſten, verſcheen in de Loosje de voordrager van den Veltheer, met name *Onghia Lauja*, den Ambaſſadeur van wegen zijnen heer voorhoudende: dat de vaertuigen, paerden, koelijs of dragers, en voorts alles wat tot d' opreis des Ambaſſadeurs behoorde, nu vaerdigh waeren: vraeghde wanneer hy klaer zoude kunnen wezen, om op te reizen.

Wijders, zeide hy, dat een Mandarijn van den Koningh *Singlamong* by den Veltheer was gekomen, om 't zelve te vernemen, en de Koningh zeer verwondert was, d'onzen in 't opreizen nu zoo traegh waeren, daer in 't eerſt zulken haeſt ſcheenen te hebben. Ook vraeghde de Mandarijn na beſcheid, om den Koningh den beſtemden dach aen te dienen. Tot antwoord gaf hem d'Ambaſſadeur: hoe in de ſchepen noch eenige ſchenkaedje-goederen voor de *Lipous* waeren, welke, eer hy konde opreizen, moeſten wezen geloſt en gepakt. Ook dat de handel eerſt moeſte gedaen en de goederen aen de Faktoors gelevert wezen: alzoo de *Houpou Nobel* mede na boven moeſte reizen. Hier op vraeghde de voordrager, hoeveel tijds vereiſcht wierd, eer 't zelve konde beſchikt wezen? In 't kort, antwoorde d'Ambaſſadeur, kon zulx geſchieden: indien ſlechts

de Faktoors deden, gelijkze behoorden te doen; maer dat den onzen ten tegendeele, met de waren t'ontfangen, tegen hunne koopmanſchappen, zoo veel moeielijkheden met de Faktoors ontmoeteden, dat zy den tijt niet vaſt konden ſtellen: alzoo zy aen d'eenen kant Zijde wilde leveren, die veel ſlechter, als het monſter, daer zy de Zijde op hadden gekocht, was: ten andere, dat zy de peper met valſche daetſen, die drie ten hondert verſchilden, wilden ontfangen: en diergelijke redenen meer. De voordrager antwoorde daer op: dat dezelve tot de hondert katty toe gecijfer-tekent en wel bevonden waeren; maer het verſchil, als men over de hondert vijftig katty quam, ontſtont. Waer op de voordrager vraegde: of in verleden jaren met die daets de peper niet gewogen was: en waerom d' onzen als toen daer niet tegen hadden gezeid: ook dat zy, als de daets tot de hondert katty goed was, maer by een pikol zouden uitwegen. Hier op antwoorde d' Ambaſſadeur. Dat in verleden jaren het verſchil niet geweten was, maer nu uitgevonden: en zy gaerne by een pikol t' effens wilden wegen: ook 't zelve al in 't werk hadden geſtelt; maer de Faktoors het zoo niet verſtonden, en de daets met voeten hadden geſchopt. Derhalve verzocht d' Ambaſſadeur: hy wilde de Faktoors belaſten de peper zoodanig te moeten ontfangen, op dat, na levering van dezelve, d' Ambaſſadeur datelijk konde opreizen, en *Talauja* uit zijnen naem mede verzoeken, hy 't zelve de Faktoors geliefde te bevelen, en de Mandarijns, over den handel geſtelt: welk hy aennam te zullen doen.

Onderwijle waeren de Mandarijns *Liu* en *Liu Lauja* in de Loosje gekomen, met d' orde van den Veldheer, daer zy des voorigen daegs aldaer mede geweeſt waeren: waer in hy belaſte: d' onzen d' aengehoude goederen der Sineſen wederom zouden geven. De brief vertaelt luide aldus:

De Veldheer van Fokien *helpt zijne ingezetenen.* Liu *en* Liu Lauja *Mandarijns hebben den Veldheer ſchriftelijk bekent gemaekt wegens de goederen der Bataviſche Sineſen, op de Hollantſche ſchepen aengehouden. Nu zend de Veltheer deze Mandarijns, om die goederen van beneden uit de ſchepen te halen.*

D' Ambaſſadeur word van den Veldheer gelaſt iemant van zijn volk mede naer beneden te zenden, om de goederen aen te wijzen, ten einde de zelve uit de ſchepen, die aen den toorn in de Neerlandſche haven in Lamthay *leggen, te halen. Wanneer die alhier in* Lamthay *zullen gekomen zijn, zullen de Sineſen alles van ſtuk tot ſtuk opſchryven, en den Veldheer vertonen. Tot nader beſcheid van den Keizer zullen de goederen aen d' eigenaers werden wederom gegeven. De Sineſen worden nochmaels belaſt, net op te brengen, 't geen met de berk alhier tot* Lamthay *zal zijn gebragt.*

D' Ambaſſadeur zeide tegen de Mandarijns voornoemt, gelijk op den negentienden dezer goed gevonden was, namelijk, dat *Nobel*, *Harthouwer* en *Van der Does* met een geſchrift en orde, zoo dra een weinig gegeten hadden, by den Veldheer zouden gaen, om te vragen: of dat zijn wil en orde was. Waer op de Mandarijns zeiden, zoo lang te zullen wachten, en neffens d'onzen derwaerts gaen, om d' orde van *Talauja* te horen, en zich daer na te ſchikken. Ook verhaelde de Mandarijn *Liu Lauja*: dat nu twee Europianen, die op *Taiwan* waeren geweeſt, tot den Veltheer waren: vraegde den Ambaſſadeur of hy de zelve ook kende. Waer op d' Ambaſſadeur antwoorde, hoe hy de zelve kennen konde; daer hy die noit gezien had. Maer verzocht of die aen d' onzen eens zouden mogen werden vertoont, als zy tot den Veldheer quamen. Miſſchien iemant van zijn volk de zelve wel kennen zoude: 't welk de Mandarijn beloofde te zullen laten geſchieden.

Na het middaghmael, dan, gingen *Nobel*, *Harthouwer* en de Sekritaris *Van der Does*, met het geſchrift voornoemt tot den Veltheer: voor den welken, na vry een geruimen tijd wachtens, zy ter gehoor waren gebracht, en hadden zich zelfs verſtout en

en met beleefde termen gevraegt: of het zelve zijn Hoogheids schrift en orde was. Waer op door hem was geantwoord, ja, en gewezen op het merk: zeggende het zelve zijn te wezen, en dat niemant anders dan hy zoodanig merk of teken gaf: dat 'er tijding voor af van *Peking* was gekomen, en de groote brief van den Keizer aldaer mede in 't kort stont te wezen: dat men aen de Sinesen, met onze schepen van *Batavia* gekomen, hun goederen weder most herstellen, en waerom men dezelve hen niet weder gaf. Daer waren twee Hollanders aldaer gekomen, die hy den onzen dagt wederom te geven. Waer op door d'onzen was geantwoort: dat aengaende de Hollanders, ingevalle zijn Hoogheid den onzen die weder gaf, zy daer voor dankbaer zouden blijven: dat zy den Sinesen hun goederen niet weder konden geven, zonder orde van *Batavia*, en dezelve, ter orde van den Heer Generael, door den Ambassadeur waren aengehouden. Waer op de Veltheer had gevraegt, of ook des Generaels goederen daer in waeren. Daer op hem van neen was geantwoort: maer dat dezelve door de Sinesen, tegens zijne orde en last, waeren in de plaets van noodige behoeftigheden uitgevoert. Waerom de Heer Generael zoodanige orde aen den Ambassadeur had gegeven: en of hy dan de goederen zonder des Generaels kennis konde weder geven, lieten zy hem Veltheer oordeelen. Waer op de Veltheer zeide, hy was een groot Heer en mede een van de *Lipous* uit *Peking*: hy begeerde de goederen van de Sinesen niet; maer hy was gehouden voor de zelve, alzoo zijne onderzaten waren, te spreken. Hier op wiert hem gedient. De Heer Ambassadeur mede een groot Heer en zelf een Raet van Indiën was. Hy begeerde de goederen mede niet: ja, had wel gewilt dezelve aldaer niet hadden geweest: maer wijl zulx nu zoo was, zoo konde hy dezelve zonder orde niet laten volgen. Waer op de Veltheer: zy zouden de zake van de goederen zoo lange laten berusten, tot dat daer over tijdinge van den Keizer was gekomen. Als de Keizer gebood dat d'onzen de goederen wederom mosten geven, zoude 't zelve ook, 't zy met wil of onwil, moeten geschieden. Voorts veranderde hy van reden, en vraegde: wanneer d' Ambassadeur reizen zoude. Al de koelijs, paerden en vaertuigen waren nu klaer. Hy kon niet bevroeden, waer het aen mocht haperen. Tot driemaal was door hem aen den Keizer geschreven, dat d' Ambassadeur boven zoude komen, maer hy zach daer noch gene blijken af. Wist derhalve niet, wat hy daer van denken zou: ja zou de Keizer meinen, dat hy hem leugens had wijs gemaekt. Al 't geen door d'onzen verzocht was, had hy toegestaen. Maer wy waeren t'eenemael al weder met andere verzoeken voor den dag gekomen: zoo dat hy niet wist, hoe 't met ons te stellen had: ja, konde niet bedenken, waerom d'onzen aldaer gekomen waeren. Of het was met de weinige schenkaedjegoederen, die zy mede gebracht hadde, den Keizer te gaen begroeten: of wel om hunnen handel te drijven. D'onzen waeren luiden, op welker woort geen staet te maken was: alzoo zy nu dus, dan zoo praten. Hier op was hen geantwoort: dat het wachten maer alleenlijk na den handel was: alzoo de *Houpou Nobel* mede naer boven moste reizen, en eer hy konde gaen, de handel ten deele moste gedaen wezen. Waer op de Veltheer het woort had gevat en gezegt. Dat den onzen den handel was toegestaen. Hy had Jonken en barken tot het lossen der koopmanschappen gegeven: vervolgens ook toegestaen dat het schip aen den toorn mogt komen, om ons des te meerder te spoejen. Wel was waer: hy had belast, dat het spiljauter niet uitgevoert mogte werden: naerdien 't zelve door den Keizer verboden was: hy zou 't zelve noch door de vingeren gezien hebben. Maer alzoo door d'onzen aen eenige Mandarijns gezegt was, zy 't zelve van den Koning hadden, wil hy 't zelve weder uit het schip hebben, en niet verstaen dat een Konde-

rijn zwaerte zoude uitgevoert worden. Wat belangde d'andere waren, die niet verboden waeren, mogten d'onzen zoo veel uitvoeren, alsse begeerden. Hier op wiert hem door d'onsen ten antwoort gedient: zy niet wisten, dat door hen aen eenige Mandarijns was gezeid, d'onsen het spiljauter van den Koning hadden gekocht; maer van al deze hafpeling de Faktoors de schult hadden: alzoo zy door hen in 't een en 't ander wierden opgehouden en belet. Het schip, aen den toorn leggende, sou tegenwoordigh misschien al ontladen zijn geweest, indien sy met wegen na behoren hadden voortgevaren; maer sy hadden met een valsche Daets willen wegen: 't geen door d'onzen uitgevonden, was het wegen door hen gestaekt, en weer na lant gegaen. Waer op de Veltheer antwoorde: dat de peper in 't schip met sant vermengt was, en om die redenen de Faktoors met soodanige Daets hadden gewogen. D'onsen zeide hy wilden den naem van oprechte luiden hebben; maer zy waeren het in 'er daet niet: want zy de peper met zant en water mengden, dat voor hen genen goeden naem zoude geven. Hier op wiert den Veltheer geantwoort: d'onzen in 't minste daer van niet te weten, dat in de peper zant of water was: dat zy aennamen, nessens zijne Faktoors, ingevalle hy de zelve daer toe geliefde te magtigen, des anderen daeghs na het schip te gaen, om de peper te bezichtigen. Zoo dan bevonden wiert in dezelve zant of water te zijn, dat als dan de genen, die zulx bestaen hadden te doen, daer over straffe zouden lijden.

Voorts verzochten d'onzen het uitvoeren van het spiljauter, voor die reize, dewijl het alree in het schip was. Daer op de Veltheer geen antwoort gaf; maer zeide dat des volgenden daegs zijne Faktoors nessens d'onzen na het schip zouden gaen, om met hen over een te komen, ten einde d'Ambassadeur in korte dagen moght komen op te reizen: 't welk d'onzen zeiden zoodanig te zullen geschieden.

De twee Europianen wierden, volgens belofte van den Mandarijn *Liu Lauja*, aen d'onzen vertoont, en bevonden deselve twee overlopers te zijn: d'een was d'eerste overloper, die uit het kasteel *Zeelandia* op het Eilant *Formosa* by de Sinesen was over-geloopen. Zy bekenden op d'eerste vragen, dat zy overlopers waren. Volgens hun zeggen, waren zy op den achtsten dag van de tiende maent noch op *Formosa* geweest, en met een Sinees vaertuig, om te handelen, van *Formosa* na de kust van *Sina* aengekomen. Alwaer sy gelaet gemaekt hadden, of zy aen land hun goed hadden willen wassen, en waeren zoo weder, den tijd waernemende, wegh gelopen. Zeiden ook dat 'er maer een overloper op *Tywan* in 't leven waere. Dan alzoo d'onzen juist op dien tijd by den Veldheer waeren geroepen, hadden zy hen niet verder kunnen ondervragen. Maer weder van den Veldheer gekomen, hadden d'onzen hen noch op de plaetse, daerse die gelaten hadden, gevonden. Doch te laet, om hem vorders t'ondervragen, bevolen d'onzen den overlopers dat sy trachten zouden weder by hen te komen: welk d'overlopers belooft hadden te zullen doen. In het afscheid nemen van den Veltheer versochten d'onzen of zy d'overlopers mede na hunne Loosje mogten nemen: maer dat weigerde de Veldheer, met te seggen hy die eerst noch moste horen.

Des morgens, den vier en twintigsten, quam de Mandarijn *Liu Lauja* in de Loosje, met orde van den Veldheer, om het spiljauter uit het Jacht *Blyswijk* te halen. D'Ambassadeur verzocht hem daer mede een weinig te wachten: alzoo hy daer over een briefje aen den Veldheer wilde schryven: welk hy deed, en luide dit in dezer voegen:

Den Ambassadeur is wel bekent, dat Talauja *oprecht en verstandig is: daerom vertrout d'Ambassadeur zoo wanneer* Talauja *maer van alles wel zal zijn onderrecht, dat* Talauja *genoeging zal hebben. Daer over d'Ambassadeur zal wezen verblijt.*

De

De Houpou *heeft den Ambassadeur verwittigt. Voor eerst wegens het Spiljauter is den Ambassadeur en* Houpou *onbekent het niet magh uitgevoert worden: alzoo door de Faktoors is verkocht, gelevert en vervolgens in 't schip geladen. Zoo het zelve nu wederom zal moeten geloost worden, zal moeite en tijt daer by worden verloren, om d' andere schepen te konnen lossen. Daerom verzoekt d' Ambassadeur 't zelve voor ditmael magh doorgaen. Over het wegen der peper, als andere goederen, verzoekt d' Ambassadeur dat oprecht magh gehandelt worden. Insgelijx zoo wanneer eenig zant of vuiligheit mede in de peper bevonden wiert, door den* Houpou *daer in ook oprecht zal gehandelt worden.*

D'Ambassadeur wenscht hoe eer hoe liever in korte dagen na Peking *te mogen reizen. Daerom verzoekt d' Ambassadeur, dat de Faktoors met het lossen der schepen mogen spoeien, ten einde de schenkaedje-goederen voor de*Lipous *als mede voor de* Laujas *mogen werden gepakt, en zoo zich in alles vaerdig maken.*

Met dit briefje ging de tolk *De Haze* by den Veltheer. Dees wedergekomen, bragt ten antwoort: dat de Veltheer daer op geen antwoort gegeven had; maer gezeit den Ambassadeur 't selve te zullen laten weten.

De Faktoots van de Bestierders waren by *Nobel*, en hadden hem gezeit, dat sy gene zijde aen de Kompanjie wilden leveren; maer hunne koopmanschappen met gereet geldt betalen: desgelijx dat zy niet weder na de *Tiger* om peper wilden gaen.

Ook quam een Mandarijn in de Loosje, den Ambassadeur van wegen den Veldheer zeggen: Hy moste soodanigh zijne zaken schikken, dat hy klaer was, om in tien dagen na *Peking* te vertrekken. Ook eischte dees de namen der perzoonen, die met den Ambassadeur derwaert zouden gaen. Die d'Ambassadeur dan in 't Sineesch liet schrijven, maer de Mandarijn daer niet na willende, zoo het scheen, wachten, was hy weder vertrokken.

Des morgens, den vijf en twintighsten, wiert in rade vast gestelt, tot het pakken der schenkaedje-goederen, toebereiding beginnen te maken, volgens het schrift, door *Nobel* ten dien einde ontworpen; op dat de Veldheer zoude sien d'Ambassadeur het meende. Insgelijx eenige nootzakelijkheden van kleeding, ten koste der Kompanjie, aen het gevolg, welk mede naer *Peking* ging, uit te delen: ook dat *Nobel* en *Harthouwer* by de Faktoors souden gaen, en hen afvragen: of zy weder na beneden wilden gaen, en peper ontfangen of niet: dat nu aenstonts door d' onzen na den *Tiger* barken zouden gezonden worden, om het lossen zelfs weder te beginnen, en alzoo aen de Faktoors te doen blijken, of zy schoon hun verding, wegens het lossen der peper, niet hielden, d'onzen daer om niet verlegen waeren. Ook dat *Nobel* en *Harthouwer* voornoemt by den Opperfaktoor van den Koning *Singlamong* zouden gaen, en hem nochmaels wegens de zijde te spreken en voor te houden: hoe d'Ambassadeur nu in weinig dagen moste opreisen: dat zy lieden derhalve hunne meining recht uit zouden verklaren, om zich daer na te schikken, en dan voorts te zien of zy hen tot afslag van prijs over de slechte zijde konden krijgen. In welken geval zy gemaghtigt zouden zijn met hen soodanig verder verding aen te gaen, als de dienst van de Kompanjie zou vereischen, om het werk schot te doen nemen.

Wijders, wiert ook besloten, men *Talauja* de lijste der mede na *Peking* gaende personen soude toesenden, die nootzakelijk tot d'opreize vereischt wierden: bestaende in zeven en twintig Hollanders en zes swarte jongens.

Na dit besluit gingen *Nobel* en *Harthouwer* by de Faktoors, ten huise van zekeren Sinees *Sisay*, hen het zelve voorhouden. Dan de Faktoors verklaerden ront uit, zy niet weder na den toorn, om peper t'ontfangen, wilden gaen; maer begeerden dat hen de peper aen land soude gelevert worden. Derhalve *Bartelsz.* met vier barken na *den Tiger*, om peper te halen, was vertrokken.

Des middags quamen twee tolken van den Veldheer in de Loosje, den Ambassadeur van wegen hunnen Meester zeggen, dat het spiljauter voor die

reize weder uit het schip moste gelost worden, ter oorzake het selve zoo ruchtbaer geworden en het uitvoeren door den Keizer verboden was. Dan in 't toekomend moghten d'onzen, als 't selve stil gehouden wiert, zoo veel uitvoeren, alsse begeerden. Daer waeren, gaf d'Ambassadeur ten antwoord, Mandarijns na het schip gevaren, om 't selve daer uit te lichten. Doch in gevalle het schip al beneden was, zoude hy orde stellen dat de spiljauter in 't selve bleef en daer mede weder boven quam: daer hy zelfs borge voor bleef, zulx zoude geschieden. Voorders seide d'Ambassadeur, zy *Talauja* zouden seggen, hoe d'onzen nu met het pakken hunner goederen besigh waeren, om tegens den gestelden tijt van tien dagen klaer te wesen. Hy geliefde derhalve sijne Faktoors aen-bevelen de handel toch mogte ten einde komen. Aen de zelve tolken wiert mede ter hant gestelt de lijste der personen, die mede na *Peking* zouden reizen, in 't Sinees geschreven, om den Veltheer over te leveren.

Nobel en *Harthouwer* willende dan, volgens genomen besluit, des namiddags tot den Opper-faktoor gaen, maekten 't zelve aen hunnen buurman *Lappra* bekent. Dees verzocht de waerom van dien te weten: welk zy aen hem, om dat de Faktoors niet mede wilden, hadden bekent gemaekt. Waer op *Lappra* ernstelijk verzocht voor hen tot den zelven Opper-faktoor te mogen gaen, en hem het zelve uit hunnen naem voor te houden. Dit stonden de koopluiden hem ook toe. Tegens den avond dan wederom gekomen, braght ten antwoort: dat d'Opper-faktoor van den Koning *Singlamong* hem belast had aen d'onzen, op hunne voorstellinge, te zeggen: dat hy het verdrag van de Zijde niet wilde houden: dewijl de peper met zant en water was gemengt: dat d'onzen maer trachten de Zijde of gelt in handen te krijgen, en dan hen met ondeugend goet te betalen. Wilden de Faktoors van den Veltheer en *Konbon* hunne Zijde aen d'onzen leveren, zy konden: maer zy wilden 't selve niet doen. Dit antwoort des avonts in 't gebet by d'Ambassadeur en Raed in bedenken genomen, wierd goet gedacht des morgens de Faktoors van de Bestierders, zo zy buiten quamen, eens in de vergadering t'ontbieden, en hunne meeninge, hoe zy gesint waren, met ernst af te vragen. Ingevalle zy als dan zeiden de koopmanschappen der onze met gereet gelt wilden betalen, hen als dan t'antwoorden, 't zelve wel was: en of zy derhalve by voorraet eenig gelt aen hen geliefden te tellen, om met het schip dat klaer lag, en anders met Zijde soude vertrokken hebben, te verzenden. Maer des morgens nader overleit, wiert voor best geoordeelt, noch eenen dag of twee met de Faktoors voor hen laten te verschijnen, op te schorten; maer dat *Nobel* en *Harthouwer* ondertusschen zouden trachten het zandelhout en andere koopmanschappen, die noch in de Loosje waeren, aen hen te leveren, zonder van gelt of zijde eenig gewach te maken: ten waere zy lieden daer selfs van begosten op te halen, om als dan met meerder fatsoen hen gelt te konnen afeischen.

Des middags quam een bootsgesel met een *Batziang* uit de Nederlantse haven, met schryven van Kapitein *Jan van der Werf*, gedagtekent den vijf en twintigsten dezer, in 't Jacht *Vlaerdingen*. Waer by d'Ambassadeur verstont: hoe drie Mandarijns uit last van den Veltheer aen boort van 't Jacht *Vlaerdingen* gekomen waren, en hem gelast het spiljauter uit het Jacht *Blyswijk* niet over te nemen, tot nader orde: dies hy ook daer over orde verzocht wat daer in zoude doen. Zy waeren vast bezig met overschepen van andere goederen uit *Blyswijk* in *Vlaerdinge*.

D'Ambassadeur schreef daer op aenstonts antwoort: dat by weigering van het uitvoeren der spiljauter, door den Veltheer, hy 't zelve in 't Jacht *Blijswijk* kon laten, en met de rest der goederen uit *Vlaerdinge*, en 't geen tot volmaking van zijne lading noch vereischte, uit de *Konstance*, wederom zoo haest mogelik herwaerts laten komen. Wanneer hy dan mede in persoon konde komen, om de Fakturen en brieven klaer te maken en hem af te zenden.

Den acht en twintigsten schreef *van Hoorn*, gemerkt het vertrek van *Vlaerdingen* niet langer kon uitgestelt worden, ten dien einde een briefje aen den Veldheer: welk op dezen zin uitquam:

D' Ambassadeur zal noit falen Talauja *te gehoorzamen, in al het geen mogelijk zal wezen.*

De Ambassadeur vervaerdigt zich om ten spoedigste te kunnen naer Peking *reizen, gelijk de* Houpou, *met het lossen en leveren van de koopmanschappen, mede is doende.*

De Ambassadeur verzoekt den Schryver en Tolken. Nu maekt d'Ambassadeur aen Talauja *bekent, hoe in vier dagen een Schip naer* Batavia *zal vertrekken: gelijk ook noch twee andere Schepen in korte dagen mede naer* Batavia *zullen gaen.*

De Ambassadeur zal den ontfangen gunst en beleeftheid van Talauja, *by het Hollandsch volk, den Heer Generael en Raden van* Indiën *op 't hoogste roemen en prijzen. Zoo nu* Talauja *gelieft aen den Heer Generael op* Batavia *te schryven, het zal wel zijn: doch zulx staet aen* Talaujas *goede believe.*

Met dit briefje ging koopman *David Harthouwer* tot den Veldheer *Talauja*: dan kon hem zelven, terwijl hy met andere zaken bezig was, niet te spreken komen: dies hy het briefje door den tolk aen hem liet brengen, met mondeling daer by te zeggen: dat d'oorzaak was, waerom zy over eenige dagen verzocht hadden, het ander Schip mede aen den toren mogte komen, wijl de Faktoors de peper uit het daer tegenwoordig zijnde Schip niet wilden ontfangen: dat als dan het leveren der koopmanschappen des te beter zou voortgaen. Ten einde d'Ambassadeur, wegens den stant des handels, met meerder zekerheidt konde schryven. Insgelijx dat d'Ambassadeur zich klaer maekte, om ten eersten op te kunnen reizen.

De tolk bragt aen *Harthouwer*, van wegen den Veldheer, tot antwoord: *Dat hy, hebbende des Ambassadeurs brief wel ontfangen, en den inhoud verstaen, op morgen door sijne Mandarijns op het een en ander versoek antwoord aen den Heer Ambassadeur sou laten weten. Maer had hem voor af te zeggen, hoe in alles niet meer als twintigh personen naer* Peking *met den Ambassadeur souden mogen opreizen; gemerkt soodanig d'orde des Keizers lag. Hy liet ook door de twee Mandarijns, die met d'onsen naer boven souden gaen, aen* Harthouwer *aenwijzen en zeggen: als sy iet te versoeken hadden, hen 't selve zouden bekent maken: alsoo deze Mandarijns orde hadden, om hen vernoeging te doen.*

Onderwijle was *Nobel* by de Faktoors van de Hoge Bestierders gegaen, om eenigh geld in plaetse van zijde uit hunne handen te krijgen: die hem tot antwoord gaven: zy hunnen schult over twee of drie dagen, en langer niet, zouden betalen.

Ten zelven tijde quamen de voordragers van den Veldheer en Onderkoning mede by den Ambassadeur, met aenzeggen, hy zich klaer moste maken, om over vijftien dagen te vertrekken.

Waer op *Van Hoorn* tot antwoord gaf: hy d'orde van den Veld-heer, zoo veel des mogelijk waere, zou trachten naer te komen, en met alles, tot d'opreize vaerdig te maken, bezig was.

Ook quamen den Ambassadeur de twee Mandarijns bezoeken, die met hem naer *Peking* zouden opreizen, eischende de namen der persoonen, die met den zelven derwaerds stonden te gaen.

Zeiden voorders, na hen de namen op-gegeven waeren: zy over vijf dagen wilden komen, om het getal der kisten en pakken, tot den sleep behoorende, op te nemen.

Des morgens, den negen en twintigsten, ging *Nobel*, volgens besluit op gisteren genomen, met een briefje aen den Veldheer, om een vrygelei-brief voor het Jacht *Bleiswijk*, by voorraet, om weder af te gaen. D'inhoud luide aldus: *Nobel verzoekt een vrygelei-brief voor het Jacht Bleiswijk.*

Verzoek van Nobel aen den Veldheer.

Niet qualijk, verhoopt d' Ambassadeur, zal het Talauja *nemen, die weder aen* Talauja *iet komt te verzoeken, alzoo nu haest zal vertrekken.*

D' Ambassadeur moet al zijn verrichting van stuk tot stuk aen den Generael van Batavia *schryven. Dies verzoekt d' Ambassadeur, dat het klein Hollandsch Schip, alhier weder gekomen, naer* Tinghay *mag gaen, om de goederen uit het groot Schip te lossen, en daer toe een vrygelei brief te verlenen: als mede een voor de boot en verversching. Ook verzoekt d' Ambassadeur, dat* Talauja *gelieft zes Jonken daer beneffens te zenden, om mede koopmanschappen van* Tinghay *te halen en aen* Lamthay *te brengen: als wanneer de handel haest zal kunnen gedaen wezen, en de Schepen vertrekken. Zoo zal d' Ambassadeur* Talauja *en den Keizer op 't hoogste kunnen bedanken.*

De Ambassadeur verzoekt Talaujas *hulpe en voorschryven aen den Keizer en Rijx-raden in* Peking, *tot bevordering van de* Chinkon.

D' Ambassadeur verzoekt Talauja *dier wegen noch eens te mogen komen spreken, en met hem te beraden: wanneer het* Talauja *zal gelegen komen.*

D' Ambassadeur heeft van den Houpou *verstaen, hoe twee Neerlanders by* Talauja *gebragt en gevangen zijn: D' Ambassadeur verzoekt: of dezelve eens in de Logie mogen komen, om met hen te spreken.*

Nobel wederkomende, deed verslag, dat hy met den Veldheer niet had kunnen te woorde komen, maer den brief door den voordrager aen hem doen behandigen, en daer ten antwoord op bekomen: de Veldheer zou den Heere Ambassadeur op zijn verzoeken van gisteren en van daeg naer den middag antwoord laten toekomen, gelijk ook geschiede: want de Mandarijns *Liu* en *Lulauja* quamen in de Logie de gedane verzoeken des Ambassadeur brengen.

Antwoord des Veldheers daer op.

Onze Schepen mosten in vijf dagen gelost wezen: het Jacht de Konstance *mogt vryelijk aen den toren komen, op dat het lossen des te beter voortgang zoude nemen. Daer mogten gene Schepen elders naer toe vertrekken, voor de Sinese aengehoude goederen waeren aen land gebragt. In vijftien dagen most alles tot hun vertrek naer* Peking *vaerdig zijn: doch het zou op eenen dag of twee niet aenkomen. Drie en twintig Hollanders mogten mede naer* Peking *gaen, zonder meer. De zwarte jongens, die mede zouden gaen, kon men van de lijste laten: alzoo deselve wel stilzwijgens konden doorgaen.*

De Schryver, gemerkt hy een geletterde was, mogte niet met den Ambassadeur na Peking *gaen, maer tot twee tolken zoude de Veldheer orde stellen.*

Tot het lossen van Alphen, *onder* Tinghay, *zou de Veldheer orde tot zes Jonken geven, om neffens* Bleiswijk *derwaerds te gaen: insgelijx een vrygeleibrief voor het Jacht voornoemt, om weder beneden te gaen, toezenden.*

Op d'andere verzoeken had *Talauja* hen niet gelast antwoord te geven.

Aenbieding van de Faktoor des Veldheers aen Nobel.

De vertroude Faktoor des Veldheers, *Liu* genaemt, quam ten zelven dage op twee verscheide male by *Nobel*, en zeide den zelven: zoo zy iet wilden hebben of kopen, 't zy wat het ook zou mogen wezen, het hem maer bekent te maken hadden: hy zou hen daer aen helpen. Vroeg ook: of zy gene zijde wilden hebben: ja zy lieden trachten niet, als hen genoeg te geven; op dat de Heer Generael doch goed genoegen mogte hebben, en zy met goed genoegen opreizen.

Antwoord van Nobel.

Op deze dienstbiedingen (daer toe hy door d'andere Faktoors scheen uitgemaekt te zijn) gaf *Nobel* tot antwoord: dat zy wel zijde wilden ontfangen, ingevalle zy hen goed goet wilden leveren; gelijk zy lieden zagen, d'onzen aen hen trachten te doen, en hen niet te bedriegen. De Faktoor antwoorde daer op: dat zy dit in onderling beraet zouden nemen.

D'onder-koopman *Bartelsz.* is met de barken naer het Jacht *Bleiswijk* gevaren, leggende ontrent een halve mijle van de brug van *Lamthay*, om het zelve te lossen, ten einde het klaer mogt raken, om *Alphen* onder *Tinghay*, neffens de beloofde zes Jonken, te gaen ontladen.

Des avonds, in het gebed, is op voorstel van den Heer Ambassadeur, noodzakelijk geoordeelt, het Jacht *Vlaer-*

Vlaerdingen met een inladinge, zijne reize naer de kust van *Koromandel* hoe eer, hoe liever te doen vertrekken: dan het zelve tegen des Veldheers orde te laten geschieden, wierd niet raedzaem gedagt: alzoo het te veel zwarigheden na zich zou slepen.

Dan d'oorzake, waerom de Veldheer het Jacht *Vlaerdingen* had beslagen (namelijk dat d'aengehoude Sinese goederen, eer het zelve mogt vertrekken, moſten aen land gebragt zijn,) by den Raed overdagt, wierd eenpaerelijk goed gevonden hem dezelve, (niettegenstaende de mondelinge tegenspreking van den Fiskael *Van der Does* in rade gedaen) op naervolgende wijze te laten nemen:

Dat de Heer Ambassadeur hem op morgen zoude laten verzoeken van wegen de Sineese goederen vernoegen te doen, en te komen spreken, en Talauja *als dan voor te houden: als men de Sineese goederen liet nemen, of hun Schip dan zoû mogen vertrekken. Zoo hy dit quam toe te staen, als dan hem bekent te maken: waer die waeren: en, ingevalle hy de zelve met geweld begeerde, van daer konde laten halen.*

Desmorgens, dan, den dertigsten, ging de Tolk *de Hase*, volgens besluit, op gisteren genomen, ten Hove, om den Veldheer *Talauja* het naervolgend briefje t'overhandigen en daer antwoord op te verzoeken. Het luide aldus:

D'Ambassadeur is over Talaujas *edelmoedigheid verblijd. De Schepen zullen in 't kort kunnen worden geloſt.*

D' Ambassadeur zal noch in vijftien dagen kunnen gereet zijn, om naer Peking *te reizen.*

D' Ambassadeur zal ook Talauja *over de Sineese goederen vernoegen doen en gehoorzamen, ten einde het Schip naer* Batavia *mag vertrekken. Daerom verzoekt d'Ambassadeur met* Talauja *te spreken.*

De tolk voornoemt weêr te ruch gekomen, deed verslag: hoe de Veldheer hem had laten aenzeggen, den Heere Ambassadeur door zijnen voordrager bescheid te zullen laten weten. Gelijk dan ook vervolgens 's naermiddags twee Mandarijns in de Logie quamen, met zingen van een ander lietje, als de Mandarijns op gisteren gedaen hadden, namelijk: *dat de tijd van vijftien dagen, tot vertrek des Ambassadeurs gesteld, de Veldheer zeide te lang te zijn: ten andere dat gene Schepen, voor de wederkomste des Ambassadeurs van* Peking, *van daer zouden mogen vertrekken.* Dit zeggen, gaf d'Ambassadeur tot antwoord, quam hem vreemt voor; naerdien de Mandarijns *Liu* en *Lulauja* gisteren aldaer waeren geweeſt, en het tegendeel gezeid hadden: zulx hy niet wiste, waer na zy zich zouden schikken: en welk des Veldheers orde en voornemen was. Waer op de Mandarijns *Liulauja* lieten roepen: dees liet weten nu niet te kunnen; maer op morgen te zullen komen. Ondertusschen quam d'onder-koopman *Bartelsen* weder met vijf berken: waer in verscheide koopmanschappen uit *Bleiswijk*, toen t'eenemael los geraekt was.

Aengezien op den negen en twintigsten en dertigsten, uit last van den Veldheer, door zijne Mandarijns, den onzen nu deze, dan weder andere tyding gebragt was, waer door zy desselfs eigentlijke meininge niet hadden kunnen verstaen, vond men den een en dertigsten goed *Nobel* en *Van der Does* eens na den Veldheer te zenden, om hem voor te houden: of hy iet met het Schip, des volgenden daegs naer *Batavia* te vertrekken, aen den Heer Generael te schryven had: en hem te verzekeren, (wijl hy had gelieven te gelasten, geen Schip naer *Batavia* mogte vertrekken, voor al eer de Sineese aengehoude goederen in de Logie aen land gebragt waeren) de goederen voornoemt niet in dat Schip waeren; maer dezelve, in gevalle hy iemant van zijne Mandarijns wilde zenden, aengewezen zouden worden, waer zy waeren, ten einde hy dezelve konde aenvaerden, en alzoo *Talauja* in allen delen vernoegen te geven. Als mede, het gereet zijn des Ambassadeurs in acht dagen, om naer *Peking* te gaen. Van gelijken ook te verzoeken orde tot de beloofde zes Jonken te willen stellen, en een vrygelei-brief voor *Bleiswijk* te verlenen, om neffens de Jonken naer *Tinghay* te gaen, en 't groot Schip te lossen.

Nobel en *Van der Does* dan ten Hove gekomen, zond *Talauja*, des verwittigt, aen hen zijnen vertrouden Faktoor *Liu* genaemt: aen wien, 't geen zy *Talauja* voor te ſtellen hadden, moſten bekent maken. Doch wierden zelfs noch, na dat *Talauja* bericht van hun aenbrengen door den Opper-faktoor bekomen had, voor den Veldheer geroepen. Gekomen aldaer, hebben zy hunnen laſt aen den Veldheer, na het afleggen van weder zijdige plichtplegingen, ontledigt. Waer op hy hen ten antwoord had gegeven: belangende het ſchip, 't ſelve niet mogt vertrekken, voor het verreizen des Ambaſſadeurs naer *Peking*: want het was daer te lande geen gebruik, dat eenig Schip of vaertuig (met Ambaſſadeurs aengekomen) vertrok, voor dezelve naer boven waeren gegaen. *Het Schip*, gaven *Nobel* en *Van der Does* daer op tot antwoord, *zou ſlechts gaen naer* Batavia, *om tydinge te brengen van hunnen goeden toeſtant aldaer: hoe de handel ten dele getroffen was, en d' Ambaſſadeur in zes of zeven dagen d' opreis ſtont t' ondernemen. Het welk al over twee maenden had behoren te geſchieden, volgens den laſt: aen den Heere Ambaſſadeur, van den Heere Generael op* Batavia. *Dan dit was om* Talaujas *wille nagelaten: doch moſte of kon nu geen langer uitſtel lijden; wijl de Heer Generael, die gene tyding, geduurende hun zoo lang verblijf aldaer, noch van des Ambaſſadeurs wedervaren bekomen had, niet zou weten, wat hy denken zoude: en zy daer over, op* Batavia *komende, niet wel varen zouden.*

Geſprek van Nobel en Van der Does met den Veldheer.

Antwoort des Veldheers.

De Veldheer had hier op geantwoord en gezeid: dat hy d' onzen verzocht en riet, zy het Schip tegen zijne orde niet zouden laten vertrekken: aengezien in de Neerlandſche Haven Jonken waeren, met orde om 't zelve te beletten. Zoo dan het ſchip echter deur wilde, zouden zy lichtelijk handgemeen werden: een werk, dat niet veel deugen wilde. Dies hadden zy het vertrek van het ſchip noch twee dagen uit te ſtellen.

Midlerwijle zou d' Onder-koning *Singlamong* weêr t' huis komen: zouden dan zich daer over onderling beraden, en *Nobel* ten Hove laten roepen, om hem den uitſlag bekent te maken.

Aengaende het Sineeſch goed; hy begeerde het zelve niet: d' onzen mogten het aen boort laten, of te lande brengen, na hun eigen welgevallen, tot dat daer over orde van den Keizer gekomen was.

Tot het vertrek van *Bleiswijk* was een vrygelei-brief verleent, en tot de Jonken orde geſtelt. Van des Heeren Ambaſſadeurs vertrek hadden zy niet geſproken, maer wilden hem wel ernſtelijk bevelen, dat hy, gekomen te *Peking*, wel te letten had, op 't geen hy zeide of ſprak. Op de vrage, na de twee overloopers, had de Veldheer geantwoord, dezelve al naer *Kanton* vertrokken waeren: alſoo zy gezeid hadden, daer ouders en vrienden te hebben: ook gene Hollanders te zijn.

In het aenwezen van *Nobel* en *Van der Does*, by den Veldheer, was de Mandarijn *Liulauja* in de Logie gekomen, en wederom van het Sineeſch goed beginnen te praten: dies hem *Van Hoorn* had uitgeſtelt, tot de wederkomſte van *Nobel* en *Van der Does*.

Zy dan wedergekeert, wierd hen de orde van *Talauja* bekent gemaekt en ook gezegt: hoe goed gevonden was, de goederen voornoemt uit *Bleiswijk* (daer dezelve in waeren) aen land te halen. Waer op *Liulauja* verzocht mede derwaerds te mogen gaen, op dat hy, 't zelve gezien hebbende, *Talauja* des te beter daer van kon verſlag doen. Dit wierd hem ook toegeſtaen: en is hy met noch twee andere Mandarijns, neffens *Nobel* en *Van der Does*, naer *Bleiswijk* (leggende ontrent een halve uure van de brug) gevaren: en quamen daer mede noch des avonds aen land.

Den eerſten van Loumaend, des jaers zeſtien honderd zeven en zeſtig, vertrok het Jacht *Bleiswijk* naer beneden, geladen met goederen voor de kuſt van *Choromandel*; beſtaende in grove *Thee*, kiſten gout-draet, aluin; desgelijx ſpiljauter, des voorigen daegs door de Faktoors naer boord gezonden. D' Opper-hoofden des Jachts hadden orde, na het overgeven

Jacht Bleiswijk vertrek.

der

der goederen voor de kuste, aen het Jacht *Vlaerdingen*, datelijken naer *Tinghay* te lopen, om het Schip *Alphen* neffens de zes Jonken (door den Stadthouder van *Minjazeen* te bestellen) te lossen.

Den tweeden, des morgens, vertrok met een *Batsiang*, naer de Neerlandsche haven, Kapitein *Joan van der Werf*, ten einde zich klaer te maken en houden, tot het vertrek met het Jacht *Vlaerdingen*, na de kust van *Choromandel*; zoo dra des Ambassadeurs orde daer toe lag. Hem waeren drie briefjes ter hand gestelt: een aen den Schipper van 't Schip *Alphen*, leggende onder *Tinghay*: met bekentmaking slechts van de komste van *Bleiswijk* en de zes Jonken, om het Schip te lossen: desgelijx met aenbeveling van dat werk, zoo dra des mogelijk waere, te laten voortgaen. Het tweede hield aen den Schipper van *Konstance*, *Pieter Jansz. de Vlieg*: waer in hem wierd belast, ten spoedigste, aen den groten toren te komen, ter lossing, ten einde de Schepen tot het vertrek mogten vervaerdigt worden.

Het derde was aen het Opperhooft en den Raet van *Malakka*: waer by hen wierd bekent gemaekt, d'aenkomste des Ambassadeurs, op den derden van Oogst-maend, aldaer: het landen tot *Hokſieu*, op den vier en twintigsten der zelve: het gehoor by de drie hoge Bestierders, des zelven daegs: hoe het bescheid van *Peking* eindelijk gekomen: de handel getroffen, en zoo verre gebragt was, dat het Jacht *Vlaerdinge* op den eersten van Loumaend met zijne inladinge voor de kust klaer geraekt was, om over *Malakka* derwaerds te vertrekken.

Des middags quam de Mandarijn *Liulauja* in de Logie, gezonden, zoo hy zeide, door den Veldheer, om de Sineese goederen en penningen na te zien en te tellen. Dit wierd hem door den Heer Ambassadeur geweigert, en gezeit: als *Talauja* de goederen voornoemt liet nemen, zy lieden dan daer mede mogten leven na hun welgevallen. Voorders bragt deze Mandarijn voor nieuws: dat d'onzen in acht dagen klaer moften zijn, tot het vertrek naer *Peking*, en niet meer als vier en twintig personen mee naer boven gaen: met byvoegen, hy over drie dagen zou komen, om alle pakken en kassen op te schryven.

Den derden droeg zich niets toe: als dat een parthye peper en Zandelhout aen de Faktoors gelevert wierd: gelijk ook des volgenden daegs. Wijders, de Veldheer had belooft, zoo dra d'Onder-koning *Singlamong* weêr zou t'huis gekomen zijn, met den zelven over het vertrek-kust-schip te spreken, en als dan *Nobel*, om hem den uitslag bekent te maken, ten Hoofte zullen roepen. Tot noch toe was dit niet geschiet, en reeds drie dagen geleden, sedert de komste van *Singlamong* t'huiswaerd: zonder noch iemant van *Talaujas* wegen *Nobel* was komen roepen. Dies wierd des avonts, in het gebed, (gemerkt de tijd tot het vertrek-schip op het uitterste gekomen, en reeds de vierde van Lou-maend was,) goet gevonden: *Nobel*, nevens den Sekritaris *Van der Does*, des morgens weêr na de Veldheer te zenden, en hem zijne gedane beloften t'indachtigen: ook te zeggen, dat het schip stont tegen 's anderen daegs te vertrekken, eer het daer toe al orde had: 't geen zijne Hoogheid niet qualijk zou gelieven te nemen.

Den vijfden, dan, des morgens vervoegden zich *Nobel* en de Sekritaris na den Veldheer: doch was op hunne komste niet t'huis; maer tot den Onder-koning gegaen. Dan gekomen na een weinig wachtens weder t'huis, hebben zy hem d'oorzake hunner komste door de tolken laten aen dienen. Hy had, gaf de Veldheer daer op ten antwoorde, wegen het vertrekken van het schip met den Onder-koning gesproken; doch wilde dees het vertrek van het zelve in genen dele toestaen. Hy ried hen zelfs eens derwaerts te gaen, om den Onder-koning daer toe te zien bewegen: gelijk d'onzen ook deden. Dan konden, gekomen aldaer, hem niet te spreken krijgen: want *Singlamong*, verwittigt van hunne komste, diende hen ter antwoord: zy op morgen uchtent (wijl

Nobel en Vander Does komen by den Veldheer.

 sijn

zijn lijf zeer deed en noch vermoeid van 't reizen was) weêr zouden komen, als wanneer hy hen zou horen. Waer op ook goed gevonden wierd, om haere Hoogheden in allen delen de maet vol te meten, noch met het vertrek van *Vlaerdingen* zoo lange te wachten.

Midlerwijle komt de Faktoor van den Veldheer, *Thesia* genaemt, den Ambassadeur zeggen: hy van den Veldheer verstaen had: het Schip wel mogte vertrekken, maer dat *Hogenhoek* daer over eerst met het Opperhooft van *Minjazeen* zou spreken.

Des middags quamen twee Mandarijns *Liu* en *Lulauja* in de Logie, met een schriftelijke orde van den Veldheer, om al de Sineesche aengehoude goederen daer uit te halen: luidende dezelve aldus:

Orde van den Veldheer over de Batavische aengehoude goederen.

Ik geve last aen Thousi *en* Hayhong, *dat zy de Batavische Sinesen by den Ambassadeur brengen, om hunne goederen te gaen nazien: als wanneer deze Mandarijns dezelve goederen van stuk tot stuk zullen overleveren in handen van* Tsjong Sinshong, *die daer goede opzicht zal over houden tot nader orde, ten einde die goederen niet verminderd worden. In gevalle de Hollanders de kisten open gedaen en eenig goet daer uit genomen of verruilt hebben, zoo is zulx zeer qualijk gedaen. Doch indien eenige goederen daer van vermist worden,* Thousi *en* Hayhong *hebben daer over den Ambassadeur aen te spreken, met verzoek van het vermiste wederom gegeven te worden.*

Voorders zal dan het bescheid van den Keizer verwacht, en de goederen aen de Batavische Sinesen weerom gegeven worden.

Die worden wegh genomen.

Op welke orde zy, zonder verder vragen, de goederen van weinig belang en voor de hand staende alleenlijk weg namen: de kisten openden, en dezelve daer uit namen en weg dragen lieten. Zy meinden het zelfste met de gerede penningen en voornaemste koopmanschappen, staende in des Sekritaris kamer, te doen, dan dit wierd hen door den Ambassadeur belet: alzoo d'onzen hen dezelve niet begeerden zelfs ter hand te stellen; maer wierden hen slechts in de kamer aengewezen. Waer zy toen dezelve door hun eigen dienaers lieten afdragen, om zoo voorts ter Logie uit te slepen: 't welk door d'onzen gestut wierd: want d'Ambassadeur wilde dezelve, gebragt voor aen de deure, om uitgedragen te worden, niet laten volgen, voor dat de goederen en gerede penningen hen toegewogen en getelt waeren, beneven verlening van een quijdscheldinge, van dat zy zo veel en zulke goederen voor de Batavische Sinesen ontfangen te hebben. Dit hebben de Mandarijns, na dezelve wel naergezien te hebben, gedaen, en zijn aldus met dezelve huns weegs gegaen. Deze goederen dan zoodanig genoegzaem met gewelt, door last van den Veldheer, weggenomen, is goed gevonden de quijdscheldinge, door deze Mandarijns getekent, te laten uitschryven, om het afschrift van de zelve des morgens door *Nobel* en den Sekritaris *Van der Does*, in het gaen naer den Onder-koning aen den Veldheer overhandigt te worden, en dan voorts bekent te maken: hoe de Mandarijns *Liu* en *Lulauja* de goederen voornoemt door zijnen last uit de Logie waeren komen nemen, van welker aental en hoedanigheid, volgens de getekende quijdscheldinge door gemelde Mandarijns, zy hem nu het afschrift bragten; ten einde, als dezelve namaels door iemant vermindert waeren, d'onzen daer van vry mogten zijn: want gewisselijk de Mandarijns zelfs niet veel te betrouwen waeren.

Nobel en Van der Does met by de Sekrit. Des morgens, den zesten, gingen *Nobel* en de Sekritaris weêr tot den Onder-koning *Singlamong*, om wegens het Schip te spreken: voor den welken zy, na een weinig wachtens, ter gehoor gebragt wierden.

Na d'Onder-koning, volgens de wijze der Tarters, na des Ambassadeurs gezontheid gevraegt had, wierd hem, door *Nobel* en *Van der Does*, d'oorzake hunner komste bekent gemaekt, namelijk, dat des anderen daegs een Schip naer *Batavia* zou vertrekken. In 't eerst zeide

zeide d'Onderkoning daer niet tegen, als dat zy daer over met *Talauja* moften fpreken, en 'tzelve zoo lang opfchorten. Het Schip, gaven d'onzen daer op tot antwoord, mofte nootzakelijk naer *Batavia* vertrekken, en de reize kon geen langer uitftel lijden; wijl het Schip, volgens bevel van den Heer Generael, aen den Heer Ambaffadeur gegeven, al over twee maenden naer *Batavia* had moeten vertrekken, om den zelven tyding te brengen, dat zy aldaer wel aengekomen waeren: de handel ten dele getroffen was: en d'Ambaffadeur in vier of vijf dagen ftont op te reifen. Waer over de Heer Generael zeer verblijd zou wezen: met diergelijke redenen meer, ter zake dienende. Zijne Hoogheid liet daer opfeggen: zy het Schip maer ftillekens (zonder des iemant te verwittigen) zouden laten deurgaen, en zich tot het vertrek naer boven gereet maken. Dit gedaen, zou d'Onder-koning hen iet zeggen.

Voorts was zijn ernftelijk verzoek, dat 'er niet anders naer *Batavia* mogt gefchreven worden, als 't geen tot noch toe gefchied was.

Van daer traden *Nobel* en *Harthouwer* naer den Veldheer, om, volgens genomen befluit van gifteren, het affchrift van de quijdfcheld ing der Sinefe goederen over te leveren; doch hadden midlerwijle eenen krijgsknecht aen den Ambaffadeur gezonden; die den felven verflag fou doen van 't geen zich by den Onder-koning had toegedragen. Lang moften zy ten huize des Veldheers wachten, eer een tolk of voordrager te voorfchijn quam. Na eindelijk een gekomen, en door den zelven d' oorzake hunner komfte den Veld-heer aengedient was, had dees hen daer op ten antwoord laten dienen: Het halen der goederen uit de Logie, door de Mandarijns *Liu* en *Lulauja*, hem wel bekent en ook zeer wel gedaen was: met byvoegen voorts, hy bezig was, met zijn offerhande te doen en hen dierhalve niet konde horen. Dies zy ook het affchrift van de quijdfchelding niet aen hem hebben overgelevert, maer zijn onverrichter zake weêr vertrokken.

Van Hoorn, verftendigt van het antwoord des Onder-konings, wegens het Schip, keerde (want hy was op weg, om naer den Faktoor van den Onderkoning te gaen, daer hy op een Feeft en *Wayang*, of fpel genoot was) in perfone wederom, ten einde de boot van *Vlaerdingen*, (die alleenlijk op orde wachte, voor het Jacht voornoemt, om te mogen vertrekken) af te zenden. Derhalve fchreef hy een briefje aen den Kapitein *Van der Werf*, met dezelve: hoe hy eindelijk verlof van den Onder-koning had bekomen; tot vertrek van zijn Schip. Dies hy zoo ftil, des mogelijk waere, zou zee kiezen, zonder ergens na om te zien.

De Hoge Raden van *Indiën* tot *Batavia* hadden fich hier aen veel gelegen laten leggen, om den E d. Heeren Bewinthebbers berigt van des Ambaffadeurs wedervaren in *Sina* te kunnen doen, als belaftende in de [a] narichting des Ambaffadeurs: hy toch trachte zou van *Peking* (waer het mogelijk) over der *Moskou* de Heeren voornoemt in het Vaderland zijn wedervaren aldaer te verftendigen. [a] *Inftructie.*

Dies wierd op den vierden dezer goed gevonden noch met *Vlaerdingen* (want door het hafpelen met de Faktoors der Beftierders, in het ontfangen van hunne koopmanfchappen en leveren van de zijde, was de hope nu t' eenemael verdwenen, van het Schip de *Tiger* zoo tydig op *Batavia* te zullen kunnen reizen, om de laefte Schepen, na 't Vaderland beraemt, te kunnen belopen) over *Malakka* naer de kuft affchrift van hunnen zendbrief, den elfden van Slacht-maend, door de hoekerboot de *Poelfnip* na *Batavia* gefchreven, te zenden, om van daer over *Perfien* te lande naer het Vaderland gezonden te worden. Insgelijx wierd het affchrift der brieven, (zoo verre op voorraet gefchreven was) gezonden, om met den *Tiger* derwaerds te gaen, ten einde alzo den toeftant van de zaken der Kompanjie aldaer bekent te maken. Daer beneven fchreef *Van Hoorn* een briefje aen de Heren Bewinthebbers voornoemt, *Brieven na 't Vaderland afgevaerdigt.*

alleen-

alleenlijk ten geleide der gedachte afschriften.

Ook wierden de gemelde brieven, hoewel open, aen den Opper-bevelhebber *Balthazar Bort*, en aen het Opper-hooft *Paviljoen* afgevaerdigt, met aenbeveelingh van spoedige afvaerding. *Bort* wierd verzocht, ingevalle eenige gelegentheid aldaer in 't kort stont voor te vallen, om aen de Raden van *Indiën*, op *Batavia*, afschriften van de Brieven, na 't Vaderland gaende, toe te konnen zenden, hy dezelve alsdan eens zou laten uitschrijven, en derwaerds over zenden.

Van Hoorn is by den Opper-faktoor te gast.

Na het afvaerdigen der voornoemde Brieven, met de Boodt, vervoegde *Van Hoorn* zich weer by de Opper-Faktoor voornoemt, daer hy wonder wel op de Tartarise: daer na op de Sise manier onthaelt wierdt. Ten tijde des vertrekkens, waren *Nobel* en *Harthouwer* met den Opper-Faktoor van den Onderkoning in een byzondere kamer gegaen, en hebben hem voorgehouden: of zylieden de zijde zouden leveren, of niet. Groote zwarigheid wiert daer in door den Opper-Faktoor gemaekt, uit vreze het zelve aen den dagh mogte komen: maer in gevalle, zeiden zy, d'onzen met eede wilden verklaren, daer van niet te spreken, als zy in *Peking* quamen, als dan de zijde te zullen leveren.

Dit by d'onzen afgeslagen, waren zy weder gescheiden. Evenwel is des avonds, in het gebedt, goet gevonden, de koopluiden, *Nobel* en *Harthouwer*, des anderen daegs uchtents, noch eens derwaerds tot den Opper-Faktoor zouden gaen, en te zien, d'andere Faktoors mede daer te krijgen, om hen dan met ernst af te vragen, en voor te houden: *hoe zy het met de Zijde meenden?* en te zeggen: dat voor hun vertrek, naer *Peking*, de *Houpou* of *Nobel* alles moest vereffenen, en daer over aen den Heer Generael schrijven: als ook dat de *Tiger* gelost was, en naer de Neêrlandsche haven most gaen: en *Alphen* ook haest zou gelost zijn, en kunnen vertrekken. Derhalven zy nu gelt of zijde mosten ontfangen, om in de Schepen te laden, en te verdeelen. Met byvoegen; zy luiden, in het voorby-gaen, tot den Onder-koning *Singlamong* zouden gaen, en door zijnen voordrager eens laten vernemen: wanneer het zijner Hoogheit te pas zou komen: d'Ambassadeur hem over de opreize van het Gezantschap quam spreken.

Des morgens dan, den zevenden, gingen *Nobel* en *Harthouwer* weder by den Opper-faktoor van den Onderkoning *Singlamong*, (daer ook d'andere Faktoors mede quamen,) en hebben hen het bovenstaende voor gehouden. In 't eerste toonde d'Opper-faktoor zich een weinigh t'onvrede, met te vragen: of zy oit in gebreke van betalinge gebleven waeren? en waerom d'onzen hen nu niet vertrouden? *Nobel en Harthouwer* gaven daer op tot antwoort: dewijl de *Houpou* of *Nobel* mede naer boven ging, en voor zijn vertrek aen *Harthouwer* overdraght van alles moste doen; zy ook dan wel een effen staet met hen Faktoors voor hun vertrek mosten hebben; 't zy dan zy met gelt of zijde hunne achterstal aen de Kompanjie betaelden: met diergelijke andere redenen meer, ter zake dienende.

Hier op toonde d'Opper-faktoor zich weder wel te vrede, en zeide: het zelve heel wel te zijn, en zy lieden wel zijde aen d'onzen wilden leveren, ingevalle zy met eede wilden verklaren, daer van in *Peking* niet te zullen zeggen: want anders vreesden zy, dat ons volk 't zelve (gelijk van het Spiaulter geschiet was) ruchtbaer zoude maken: waer over zy qualijk zouden varen. Dan dit by d'onzen weer afgeslagen, zeiden de Faktoors, op morgen geld te zullen brengen, welk gereet lag tot betaling van hunnen schult.

Met dit antwoort waeren d'onzen gescheiden, tredende, in het voorby gaen, tot den Onder-koning *Singlamong* aen. Dees liet hen weten: de Heer Ambassadeur overmorgen ten Hove, om met hem over het Ambassaetschap te spreken, kon komen.

Hier en tusschen komen in de Logie twee Mandarijns, den onzen uit den name van den Veldheer zeggen:

zy

A. Den H.r Pieter van Hooren.
B. Syn Soon.
C. Hollantse Trompetters.
D. Packasie Wagens.
E. Den Onder Koninck Singlamong.
F. Des self Palakyn.
G. Syn vordere gevolgh.
H. De Twee Ossen en Paerden.
I. Brugh met 36 Boogen.

The departure of the Empirour Hocksieuw to the EMPERIASS COURT at PEKING.

t Vertreck va[n] Hocksieuw
T KYSERLYK ... tot P...

Hockſieuw na
HO tot PEKING.

A. The Lord Pieter van Hoorn.
B. His Sonne.
C. The Hollands trompetters.
D. The Baggage wagons.
E. The ViceKing Singlamong.
F. His Palakine.
G. His other followers or traine.
H. The Oxen and Horses.
I. The Bridge of 36 Arckes.

zy ten langsten in zeven dagen zouden moeten klaer zijn, om op te reizen: eischte ook de namen der personen, als mede de meenigte der zakken, kisten, pakken en ander omslag, die mede naer boven zouden gaen. Al dit wierd hen, in 't Sineesch geschreven, behandigt.

Antwoord af te treden. Den achtienden van Lou-maend quamen twee Mandarijns in de Logie, den Ambassadeur vragende: waerom hy den twintigsten van hunne maend niet vertrokken was. Dees gaf hen tot antwoord: dat zy klaer waeren geweest, en het aen hen niet gemangelt had; maer alleenlijk na antwoord op het verzoek, wegens het vertrek der Schepen, gewacht hadden. D'Onder-koning en Veldheer, was daer op het antwoord der Mandarijns, stonden nu het vertrek der drie Schepen toe, als ook dat van *Bleiswijk*, naer beneden. Dierhalven d'onzen zich tot vertrek moften vaerdig maken, alzoo *Talauja* niet wel te vrede was: zy zoo lange vertoefden. Ook wachteden d'onzen niet lang op deze goede tydinge; maer lieten de goederen datelijken afschepen, en maekten zich in allen delen reisvaerdig.

Des morgens, den negentienden, quamen vier Mandarijns in de Logie: twee van den Onder-koning, en twee van den Veldheer, den Ambassadeur, uit den naem van hunne Meesters met bonenzop, volgens 's Lands wijze, tot behouden reize beschenken. Zy bevolen den onzen verscheide dingen aen: hoe zy sich, in *Peking* komende, aen te schikken en te dragen hadden: desgelijx de twee tolken, *Genko* en *Liulako*, twee doortrapte schalken, die ook met de Mandarijne verzelt quamen: alleen ten dien einde door haere Hoogheden mede gezonden, om het werk te doorsnuffelen. Ja dat d'onzen niet moften doen zonder hunne beraet, naerdien zy 's Lands gewoonte wisten, en ook wat hen goet en quaet was. D'onzen, om hen maer quijd te zijn, antwoorden, dat zy zich in allen delen, zoo veel mogelijk was, na de wil van haere Hoogheden zouden schikken. Met welk bescheid de vier Mandarijns weêr vertrokken. Ieder wierd met een stuk rode kroonras beschonken, dan wilden welstaens halve dat niet aenvaerden: dies d'Ambassadeur het hen t'huis na liet senden.

Koopman *Harthoûwer* wierd een geschrift ter hand gesteld: waer na hy zich, na het vertrek van den Ambassadeur, in tijd en wijze te schikken had: Insgelijx ook het getal en namen der personen opgegeven, die, na zijn vertrek, in *Hoksieu* zouden overblijven.

Des avonds dan hebben d'onzen met elkandre een scheidmael gehouden, en voorts tot het vertrek tegen morgen vroeg zig vaerdig gehouden.

Des morgens, den twintigsten, zijn zy, na het inschepen van al de goederen en reistuig, in acht en dertig berken, met de vloet vertrokken, en quamen des middags aen de brugh van *Hoksantjouw*, gelegen twee mijlen van *Lamthay*, de voorstadt van *Hoksieu*: daer zy de barken van hunne Wachtmandarijns en tolken vonden leggen, ten getale in alles van tien. Alhier mosten d'onzen stil blijven leggen, ter tijt toe al hunne barken zouden aengekomen zijn. *Harthouwer* en andere vrienden van *Hokfieu*, die hen tot zoo verre uitgelei hadden gedaen, zijn tegens den avondt weêr vertrokken. In het afscheid nemen beval hem *Van Hoorn* den dienst van de Kompanjie, zoo veel doenelijk was, te betrachten. *Vertrek uit Hoksieu.*

Naulix waeren deze weg gegaen, of daer quamen verscheide Mandarijns d' onzen vragen: hoe sterk van Hollanders zy waeren. Het getal wierd hen opgegeven: namelijk zeven en twintig Hollanders en vijf zwarte jongens. Zy hier op: d'Onder-koning en Veldheer wilden om geen waerom gedogen, dat meerder als vier en twintig personen, met jongens met al, zouden meê gaen; gemerkt het zelve zoodanig aen den Keizer geschreven was. Waer over verscheide redenen en haspelingen vielen. *Vier en twintig Hollanders mogen maer na den Keizer reizen.*

Des morgens, den een en twintigsten, quamen eenige der zelve Mandarijns wederom met andermael te zeggen: dat niet meer dan vier en twintig personen naer boven mosten gaen. Het was zoodanig geschreven,

 en

en most ook zoo blijven. Wilden d' onzen de zwarte jongens mede nemen, zoo mosten Hollanders in de plaetse blijven. Dies d' Ambassadeur, ziende het niet anders wezen kon, drie personen, namelijk *Gerrit Sloot*, *Jakob Sipkes* en *Philip Mogha*, nessens al de zwarte jongens, weder na *Hokſieu* gezonden heeft.

Vertrek des Ambassadeurs uit Hokſieu.

Des naermiddags, dan, ontrent ten vier ure, vertrokken d'onsen, sterk vier en twintig Hollanders, die by de paerden, als schenkaedje goederen behoorlijk verdeilt waren, met een Vloot van ontrent vijftig barken, den stroom *Min* westwaerts op, en quamen des avonds ten zeven uuren aen een eiland, gelegen een kanon scheut verby het dorp *Unvono*: daer zy des nachts bleven leggen; zijnde gevordert een mijle om de west. Zy vertrokken weêr den twee en twintigsten met den dag, en ontrent ten negen uuren voorby het dorp *Howtong*, gelegen aen de rechter hand van den stroom: des naermiddags voorby de dorpen *Petjong*, *Hongia*, en *Tikſoya*, gelegen aen den zelven oever, en quamen des avonds met den donker voor het dorp *Congimon* ter nacht ruste: hebbende dien dag met roeien en zeilen ontrent vijf mijlen om de west gespoeit.

Dorp Unvono.

Howtong.

Petjong, Hongia, en Tikſoya.

Congimon.

Al deze dorpen waeren tamelijk dicht bebout; hoewel met slechte huizingen of liever hutten: maer lagen omringt met lustige landouwen, bezait met rijs en andere granen.

Zy zeilden des morgens, den drie en twintigsten, voor dag weêr voort, (wijl de wind noch goed was) en quamen ontrent negen uuren voorby het Stedeken *Binkin*, anders *Mincin* genoemt, gelegen drie mijlen van *Kongimon*, achter eenen berg, een weinig landewaerds in, aen eene scheut *Miu* geheten, op de linker zyde des strooms *Min*. Het Stedeken *Mincing* is verciert met fraeie gebouwen en een hogen toren, die in het voorby varen met zijnen top boven den berg word gezien uitsteken.

Anike, Siaivang, en Twauigh.

Des naermiddaghs wierden in het voorby varen gezien de dorpen *Anike*, *Siaivang*, en *Twauigh*: leggende 't eerste aen de rechte, en de twee laeste aen de linke hand: het laest ontrent drie mijlen van *Binkin*: quamen des naermiddags ten vier uuren voor het Dorp *Chukauw*; alwaer zy des aenstaenden nachts ter ruste mosten blijven, om *Koelijs*, tot het voorttrekken der vaertuigen, (alzoo de stroom zoo droogh begon te worden) te krijgen. Dien dag was op een westelijken koers, zes mijlen en een halve gevordert. Het land, ter wederzijde van den stroom, leid bestuuwt met zeer dorre, rouwe en hoge bergen.

Des morgens, den vier en twintigsten, (de wind noord-oost) bequamen zy, tot ieder vaertuig, twee *Koelijs*, om te helpen trekken: vertrokken ontrent ten acht uuren: en quamen op den middagh voorby het dorp *Kaukawa*, gelegen aen de linke hand des strooms, een mijle van *Chukauw*, en tegen den avond te landen aen een plaets, *Poutcham* genaemt, daer eenige vervalle huizen stonden.

Dezen dagh was gevordert, niet zonder groot gevaer van klippen, als anderſints, door de herde afwatering des strooms, drie mijlen met trekken en roeien.

Des morgens, den vijf en twintigsten, staken zy weêr van *Poutcham* af, en voeren des naermidddags ten twee uuren de dorpen *Tjongopan* en *Juchiham* voorby, gelegen beide aen de linke hand van den stroom: 't laest twee mijlen van *Poutcham*: quamen 's avonts tegen over het dorp *Ukekaun* aen een wachthuis ter ruste. Door de droogte des strooms en herde afwateringe was den ganschen dag niet meer gevordert, als drie mijlen, op verscheide koersen, volgens den loop des strooms.

Des morgens, den zes en twintigsten, weder ter reize gekomen, wierden zy over klippen en droogten henе getrokken: welk door de herde storting des strooms vry yzelijk om te zien, en niet zonder gevaer was: als bleek aen het vaertuigh van den Hofmeester *Ruwenoort*: want dit een weinig buiten den weg willende om va-

varen, raekte datelijken op een klip, en ging te gronde. Ter nauwer nood wierden noch de goederen gebergt, (hoewel de meeste al wat nat waeren) en in 't nazien bevonden toe te behoren den Tolk *Genko*. Dees had dezelve op den naem der Kompanjie in het vaertuig gescheept; bestaende in twee kisten met zes pakken swarte lakenen. zulx d' onzen daer weinig schade by leden: als alleen aen het nat worden van eenig voorraed; hoewel van weinig belang.

Des namiddags voerenze voorby de dorpen *Kantang* en *Poinpang*, leggende beide aen de rechterhand des strooms: en quamen des avonds voor een wachthuis, *Bokkay* genoemt, aen te landen: daer zy ter nacht-rust bleven. Slechts twee mijlen en een halve was in dit etmael met grote moeite gevordert.

Den zeven en twintigsten, des morgens, zijn weder met den dag vertrokken, en zagen des voormiddags, onder het varen, verscheide papen huizen en gehuchten, aen wederzijde van den stroom, gebout in het hangen van 't gebergte. Waeren des namiddags, ten vier uren, tegen over de dorpen *Seghia* en *Siong*, schuins tegen elkandre over gelegen, ontrent twee mijl van het wachthuis *Bokkay*. Ten vijf uuren braghten zy het aen een wachthuis *Soujong* ter ruste, daer zy ook den volgenden nacht verbleven. Dezen dagh was met groot gevaer twee mijlen en een halve om de west gevordert.

'sMorgens vroeg, den acht en twintigsten, staken zy van voor het wachthuis *Soujong* ter reize, en vervielen ontrent negen uuren tusschen twee grote torens, staende aen wederzijde van den stroom, op bergen. Achter welke de Stadt *Jenping* of *Jenpingfoe* gezien wierd, gelegen ontrent een halve mijle verder.

Ontrent den middag, quamen zy te landen aen de Stadt *Jenpingfoe*. *Van Hoorn* door de brug, voor de Stadt in den stroom op vaertuigen gemaekt, komende, wierd door twee personen, van wegen den Krijgs-overste dier plaetse, met name *Sjoubontok*, (die aen den doortocht van de brug zat) zeer vriendlijk ten zijnen huize ter maeltijd genood. Wanneer dan met de vaertuigen aen een poorte van de Stad gaen stil leggen was, begaf zich *Van Hoorn* nessens *Nobel* en zeer weinig gevolg derwaerts. Hy wiert van *Sjoubontok* zeer vriendelijk bewellekoomt en ontfangen: ook zeer treffelijk na de Sineese wijze, met het opschaffen van verscheide disch-gerechten, onthaeld. Over maeltijd was ook geen gebrek van *Wayangs* of gespel.

Weinig aenmerkens waerdige redenen vielen daer voor. Alleenlijk vroeg *Sjoubontok*: of d' onzen *Quelang* noch hadden? hoe veel volks van d' onzen daer noch op lag? ook hoe veel dorpen al onder hen gebragt waeren? Na daer op geantwoord te hebben, vertrokken weêr tegen den avond, aen den oever, by hunne vaertuigen. Aldaer vonden zy al eenige ververschinge staen, door orde van den Krijgs-overste gebragt, bestaende in een koebeeste, varkens, een parthye hoenders, enden en groente. De brengers wierden met vijf rijxdaelders zilver beschonken. Van gelijken wierd ook vereert, volgens 's Lands gebruik, de *Wayang* speelders: als mede de dienaers, die de spijze en drank hadden aen-gebragt, en de paerde-knechts, ieder vijf rijxdaelders.

Des avonds verscheen *Sjoubontok* in persone aen den oever: en een weinig tijds daer na het Opper-hooft der Stadt. Dees was een fraei en oprecht man, met een lange baert, op de Sineese wijze in de rou gekleed, over het afsterven van eenen zijner vrienden. Zy bewellekoomden den Ambassadeur andermael zeer vriendelijk: desgelijx hunnen Wacht-mandarijn *Hiulauja*, die op de maeltijd van *Sjoubontok* niet had willen verschijnen, schoon verscheide malen al verzocht was. Na onthael, door d' onzen met een kopje Spaenschen wijn, zijn zy weder vertrokken, en bezagen in het weg gaen de paerden, osjes en Zandel-hout; doch konden naerdien de duisternis al begon te vallen, daer weinig bescheids van krijgen.

Sjoubontok zond, na zijn vertrek, den onzen ter vereering, eenige montkost van Ganſen en zes pikol rijs.

Des avonds zond d'Ambaſſadeur den tolk *Mouris Janſen Vis* by den krijgs-overſte *Sjoubontok*, ten einde te vernemen: hoe onze zaken in *Peking* geſchapen ſtonden: alzoo dees *Mouris* ſeer vry by hem was, naerdien hy, toen hy by de Sineſen een gevangen was, *Sjoubontok* tot een Meeſter gehad had. *Mouris* dan weder te ruch gekeert, bragt tot antwoord, uit den mond van *Sjoubontok*: onſe ſaken zeer wel ten hove ſtonden, en by hem aen eenen goeden uitgang niet getwijfelt wierd. Maer daer waeren, voegde hy daer by, grote *Zoetayſins* in *Peking*, die d'onzen moſten zien te believen, en op hunne zijde krijgen: waer door zy al zouden kunnen krijgen, wat zy begeerden.

Vorders had hy verſogt, dat *Mouris* den Ambaſſadeur zijnent wege wilde verzoeken: ingevallen de Keizer met den Ambaſſadeur over het bemagtigen van *Tayouan* of *Tywan* quam te ſpreken, (gelijk buiten twijfel ſtond te geſchieden) d'Ambaſſadeur als dan zijnen perſoon geliefde gunſtelijk voor te dragen, om neffens d'onzen *Tywan* te gaen winnen: alzoo hy daer noch vrou, kinderen en veel goederen had.

Des morgens, den negen en twintigſten, zond *Sjoubontok* weder verſcheiden ververſching, ter ſchenkaedje, als hoenderen, verkens, groente en goede pady voor de paerden: want de pady, daer ontrent vallende, niet al te goed is, door de hairigheid. Voor al welke geſchenken den zelven in vergelding, door den Sekritaris *Van der Does*, het naervolgend vereert wierd: *als een roer: een paer piſtolen: twee vergulde ſeepmeſſen: ketting barnſteen-koralen: een ſtuk barnſteen van een pont en tien el krab-root laken:* beneven een ontwerp van de ſchenkaedjen: om, in gevalle hy die nu niet zou willen of derven aennemen, daer mede tot hunne wederkomſte te wachten. Ook was den Sekritaris *Van der Does* belaſt, te verzoeken den onzen een weinig, wegens de vier *Zoetayſings*, (daer hy met den tolk *Mouris* op giſteren avond van geſproken had) geliefde t'onderrechten insgelijx van d'andere Heeren, die hen in hunne verzoeken konden behulpzaem zijn.

De Sekritaris, na zijne wederkomſte, deed verſlag: *Sjoubontok* 't ontwerp der ſchenkaedjen vertoont te hebben. Waer op hy gezeid had: dezelve ten dank aen te nemen, met aenbieding t'effens van zijnen dienſt en goede genegentheid t'onswaerds, in alle delen. Na eenige redenen was hy door den Sekritaris na de vier *Zoutayſins* gevraegt: van gelijken met wat Heeren d'onzen in *Peking*, tot het bekomen van hun verzoek, te doen hadden. Hebbende al zijn volk laten vertrekken, wierd door hem daer op heimelijk geantwoord: als d'onzen in *Peking* quamen, de vier eerſte Raden of *Zoetaiſins* van den Keizer, (die gedurende deſſelfs onmondigheid het Keizerrijk beſtierden) moſten zien op hunne zijde te krijgen. Zeer licht was dit om te doen, indien zy daer vertroude luiden toe gebruikten, die dezelve van hunnent wege aenſpraken: want zy veel van geld en goed hielden. Hy zelf, om den onſen daer in behulpzaem te zijn, zou een briefje naer *Peking* ſchryven, aen zekeren Mandarijn, die aldaer in aenzien was, en voorhene zijn tweede perſoon geweeſt. Deze zou hen als dan wel te recht helpen. Ook was door hem aen voorname Raetsheeren ieder een zwarte jonge vereert, die meê zijne vrienden waeren, en den onzen hunne Meeſters wel zouden aenwijzen.

Zy moſten niemant aldaer veel betrouwen: aengezien veele loze ſchalken by hen komen en zeggen zouden: zy deze en gene grote Heeren, daer zy het nochtans in 'er daet niet waeren: gelijk hem zelven in *Peking* was wedervaeren. Dies hadden zy wel op hunne hoede te wezen, en ook het volkje, met hen van *Hokſieu* uitgegaen, niet meerder te zeggen, als zy wilden hebben, dat zy wiſten: gemerkt deze toch niet veel t'hunnen voordele zouden uitwerken. Maer zoo d'onzen de vier Raetsheeren

voor-

De
KINN
The

voornoemt, op hunne zijde quamen te krijgen, en daer by de *Lipouus* of Voorspraken der vreemdelingen, (die ook al wat verzocht word, by geschrift aen den Keizer, of, om zijne tegenwoordige jonkheid, aen de vier gedachte eerste Raetsheeren vertonen,) hen zou geen van 't verzocht geweigert worden. Daer waeren, voegde *Sjoubontok* daer by, noch verscheide Ampt-genootschappen van Raetsheeren, die hy mede wel tot d'onzen zou genegen maken. Wel zou dit gene schade zijn; maer gemerkt deze met hunne zaken niet te doen hadden, was daer weinig aengelegen. Voorts deed *Sjoubontok*, wegens *Tywan*, het zelfste verzoek; 't geen 's daegs te voore de tolk *Mouris* van zijnent wegen aen den Ambassadeur had gedaen.

In het afscheid nemen bedankte de Sekritaris hem voor zijnen raet, en vertrok aldus weder.

De ontworpe schenkaedje wierd dan, niet zonder grote moeite, voor den dag gehaelt, en, door de schenkaedje-meester *Putmans*, *Sjoubontok* toegebragt. Dees bragt in vergelding wederom vier en twintig pakken stoffen, tot kleding voor het gevolg, beneven eenige fruiten. De stoffen wierden ook aenstonds onder het volk uitgedeilt.

Des middags wierd door den tolk *Lun Lakko*, van wegen zijnen Mandarijn, den Ambassadeur toegebraght twalef stuk Sinees schuit-zilver, tot vertering of kostgeld: met te zeggen, het zelve alzoo door den Keizer bestelt te zijn: ook dat de Heer Ambassadeur tusschen het bestek van zekere grens-palen toegeleid was, twalef Kondarijns of vijftien stuivers: maer *Nobel* veertien kondarijns, of twalef stuivers: *Putmans* twalef kondarijn of tien stuivers: eenen iegelijk van het gevolg vijf kondarijn of vier stuivers. Men vond goed dit kostgeld in beleefde termen te weigeren. Dan alzoo de Mandarijns en tolken dit niet over zich dorsten nemen, met bybrengen, het geen de Keizer belast had, zoodanig most blijven, en in gevalle zy het kostgeld niet begeerden, 't zelve konden bewaeren en in *Peking* weder geven, zoo is het den Hof-meester *Ruwenoort* te bewaren gegeven: om te zien, hoemen in *Peking* daer meê zou handelen. Tegens den avond vervoegden d'onzen zich weder by hunne barken.

De Stadt *Jenping* of *Jenpingfoe*, de tweede Opper-stadt des Landschaps van *Fokien*, leid in het opvaren aen de linke hant, of aen den westelijken oever des strooms *Min*: van waer zy allengs met haere gebouwen tegen de heuvelen en 't gebergte opklimt, in een zonderling lustig en aengenaem verschiet, voor de genen, die dezelve langs den stroom *Min* verby varen: want aen de noord-zijde beslaet zy de helft van eenen hogen berg, daer de muur over heen loopt: en loopt vervolgens aen de zuid-zijde weêr laeg af. *Stadt Jenping.*

Van de buiten-zijde is dit Gebergte schier ontoegangkelijk: waer over ook de Stadt zeer sterk, en, zoo te zeggen, de sleutel des ganschen Landschaps is.

De Stadt is tamelijk groot, en wel een mijle lang; maer niet boven een halve breet: hoewel zeer fraei en lustig gebouwt.

Byna ieder huis ontfangt het water door pijpen of buizen van Bamboesried, uit het Gebergte: welk naulix op eenige andere plaetsen in geheel *Sina* gezien wordt.

Alle eetwaren zijn'er in grooten overvloed, en voor een geringen prijs te bekomen. De straten en huizen krielen ook van menschen.

Aen d'oost-zijde der Stadt komen twee groote stroomen te zamen, de *Min* en *Zi*, die aldaer een Meir maken: waer door zy schier uit 't geheel Landschap Schepen ontfanght. Over ieder stroom is een Schip-brugh geslagen. Daer zijn drie fraeie Tempels.

Het meest Sineesch grof Papier wordt in, en ontrent dezelve Stadt gemaekt; maer het wit fijn, in het Dorp, *Siege* genaemt, drie mijlen verder om de west gelegen. Voorts valt daer niets te doen.

Dit heeft deze Stadt *Jenping* ook boven d'andere Steden des Landſchaps van *Fokien*, byzonder, dat d'inwoonders de algemeine tale der Geletterden, anders de Mandarijns of Hof-tale genoemt, doorgaends ſpreken.

D'onzen bleven dien nacht wat buiten de Stadt, aen d'overzijde des ſtrooms leggen.

Dorpje Honjong.

Zijn des morgens, den dertighſten, weder van daer vertrokken, tot aen een dorpje *Honjong*, ontrent een mijle van *Jenping* gelegen, daer al de vaertuigen weder by elkandre verzamelt wierden: want zy een nauwen en zeer gevaerlijken weg hadden moeten doorvaren. Na het aenkomen dan van al de vaertuigen, begaven zy zich weder op reize, ontrent negen uuren; voeren des naermiddags voorby de dorpen *Louquon*, *Hoeyong*, *Linkentome* en *Tafa*: waer van de twee eerſte aen de rechte, en de laeſte aen de linke hand van den ſtroom, en ontrent een halve mijle van elkandre gelegen zijn.

Dorpen Louquon, Hoeyong, Linkentome en Tafa.

Des avonds quamen zy voor het dorp *Ongſoutouw* ter ruſte; hebbende dien dag met grote moeite drie mijlen op een noordelijken koers gevordert.

Ong- touw.

Zy vertrokken weer des morgens vroeg, den een en dertigſten, en ontrent acht uuren voorby een lang Dorp, *Bonsjouko* genaemt: ten tien uuren voorby drie Dorpen *Liucuir*, *Posjen*, en *Ubaka*: het eerſte en laetſte lagh aen de rechte handt van den ſtroom: het tweede aen de linke, in een drieſprong over elkandre. In het laeſt wierd veel Papier gemaekt, blijkende aen verſcheide vaertuigen, met Papier geladen, daer voor leggende, om na beneden te gaen.

Bon- Li- Posj- Uba.

Op den middag, wierden de Dorpen *Konchian*, *Sjoeukke* en *Tayping* in het voorby varen gezien: de twee eerſte aen de rechte, en het laeſte aen de linke hand van den ſtroom, dicht by elkandre gelegen.

Kon- Sjoe- Tay-

Des

J, MPING

Des namiddags, ten drie uren, quamen zy aen het Dorp *Chiakiang*, alwaer zy bleven leggen, tot des anderen daegs. Dezen dagh waerenze, door de droogte des strooms, niet meer gevordert, dan twee mijl en een halve.

Des morgens, den eersten van Sprokkel-maend, gingen zy weer van daer, en trokken des voormiddags door vijf Dorpen; als, *Siejokaun*, *Itantauw*, *Payapoe*, *Siema*, en *Filietauw*: de twee eerste lagen aen de rechte, en de drie laeste aen de linke hand van den stroom: bragten het des middags aen de Stad *Kienning* of *Kienningfoe*: alwaer de paerden datelijken uit de barken gezet wierden: wijl de barken, daer de zelve mede gekomen waeren, te groot bevonden wierden, om ver der boven te varen. Dan dezen dagh gene bequame barken voor de zelve kunnende bekomen, wierden zy in een loots ter stal gebragt, om aldaer tot des anderen daegs te blijven, en midlerwijle barken voor dezelve gereet te maken.

Den onzen wierd d'ingang van de stadt verboden, door het sluiten der poorten, als zy wilden binnen gaen; zoo dat zy aldaer qualijk eenige ververschingh tot onderhoud bekomen konden. Ja vermoght niemant aen d'onzen iet verkopen, dan met verlof van de Heren tolken, die over al den baes speelden: inzonderheit de tolk *Genko*: als bleek aen zekeren krijghsknecht, uit het volk van *Sjoubontok*, Overste der Stadt *Jenping*: want als dees voor den Ambassadeur een weinigh groente gekocht, en hem toegebraght had, wierd hy aenstonts, zoo dra de tolken des verwittight waren, uit last der Mandarijns gevat, en wel strengelijk gebonden. En zonder des Ambassadeurs voorspraek, die daer over herde woorden met de Mandarijns had, souden zy den zelven gevangen naer *Hoksieu* gezonden hebben: en 't zou hem dan wel een zuur visch-kopen geweest zijn; maer wierd om des Ambassadeurs wille noch los gelaten.

Den tweden, na de vaertuigen voor de paerden klaer gemaekt waeren, zijn de zelve wederom ingescheept; 't welk met verdragh en wensch toeging. Wonder vet en glat waeren de paerden gebleven, door de goede voorzorge, en wierden zeer hoog by de Tartaren geacht.

Des avonds wierden d'onzen door hunne geleids Mandarijns met een deel gekookte en gebraden spijze beschonken.

Na dat alles weêr vertrek-vaerdig was, verlieten zy den derden de Stadt *Kienningfoe*. Zoo beleeft waeren de Bestierders der Stadt niet geweest, dat zy den Ambassadeur eens bewellekoomt of geluk ter reize, in het weg-trekken, gewenscht hadden; noch met het een of ander tot ververſching vereert: waer over d'onsen ook niet droevigh waeren: alzoo hunne kisten en kasten ook gesloten bleven.

Stadt Kienningfoe. De Stadt *Kienningfoe*, de vierde Opper-stadt des Landschaps, gelegen aen den oosterlijken oever des strooms *Min*, wijkt slechts in edelheit en waerdigheid; maer niet in groote voor de Hooft-stadt *Focheu*. Is ook vry grooter als *Jenping*, doch zoo wel niet bebouwt: naerdien veel lands, welk bezaeit en beplant word, binnen desselfs mueraedje gelegen is. Zy is zeer effen, over al bestraet met keisteenen, en ook zeer volk-rijk. Dan daer binnen wordt niets gedaen, als een weinig grof papier gemaekt. Zy wordt bestiert door twee Oversten, die by beurten het gezagh hebben, zonder d'een over den ander te zeggen heeft.

In *Sina* is velerlei papier en word op verscheiderlei wijze gemaekt: te weten van stammen, en bladen van Bamboes-riet, van lompen van katoen, zijde en hennippe kleden. Het papier, van katoen gemaekt, wijkt in witheid voor het Fransch papier.

In de landstreke *Vuchansu* des Landschaps van *Huquang* word zeer grote overvloed van papier gemaekt, uit het riet en desselfs bladen, welk aldaer groeit.

Des voormiddags, dan, na het afvaren uit *Kinningfoe*, voerenze voorby de Dorpen *Gaetchan*, *Maschetan*, en *Petchin*: dicht by den anderen aen de linke *Gaetchan, Maschetan, en Petchin.*

linke hand van den ſtroom gelegen: het laeſt ontrent een mijle van *Kienningſu*: 's namiddags voorby de dorpen *Kekau*, *Vazieo* en *Gautauw*; de twee eerſte aen de rechte, en 't laeſte aen de linke hand van den ſtroom gelegen.

Chiaphong. Zy quamen tegens den avond voor een vervallen en verwoeſt dorp *Chiaphong* te landen, daer zy dien nacht bleven leggen: en waeren den verleden dag op verſcheide koerſen, hoewel meeſt om de Noord, drie mijlen en een halve gevordert.

Des morgens, den vierden, wierd het dorp *Chiaphong* verlaten: en des voormiddags het dorp *Chincheuw*, aen de rechte hand van den ſtroom gelegen, een mijle van *Chiaphong*: des namiddags eenige gehuchten, huizen en Pagoden, aen wederzijde van den ſtroom. Des avonds quamenze aen *Sjououa.* een verwoeſt dorp *Sjououa*, gelegen aen de rechte hand van den ſtroom: en hadden dien gehelen dag ſlechts twee mijlen op verſcheide koerſen met grote moeite gevordert.

Des morgens, den vijfden, ſtaken de vaertuigen weder op reize, en lieten des voormiddags, de dorpen *Tachoe* en *Pagou*, op de linke hand van den ſtroom leggen: quamen des na*Swinckin.* middags voorby het dorp *Swinckin*, gelegen aen de rechte hand van den ſtroom, en ten drie uuren te lande, te*Suchiap.* gen over het dorp *Suchiap*, de ruſtplaetſe des nachts: hebbende den verleden dagh maer twee mijlen en een halve op verſcheide koerſen vertiert.

Den zeſten, des morgens, vertrokken zy weder van het dorp *Suchiap*, (alwaer zy van *Koelijs* tot het trekken der vaertuigen verwiſſelt hadden) en des voormiddags voorby de dorpen *Tintenna, Cholunga en Leantong.* *Tintenna*, *Cholunga* en *Leantong*, alle drie aen de rechte hand van den ſtroom gelegen: des namiddags ins*Losjouwa en Sichem.* gelijx voorby de dorpen *Losjouwa* en *Sichem*, gelegen aen de zelve zijde, en quamen tegens den avond tegen *Hochechien.* over het dorp *Hochechien* ter ſtilte. Dezen dag was ontrent drie mijlen op verſcheide koerſen gevordert.

Den zevenden gongen zy weder op reize; voeren des voormiddags voorby de dorpjes *Hoeſuna* en *Nagan*, *Hoeſuna Nagan.* en quamen des namiddags voor het dorp *Quiquan*: alwaer zy de vaertui*Quiquan.* gen met de paerden (die door haere grote en droogte des ſtrooms niet wel konden volgen,) inwachten. De zelve dan gekomen, klaegden de beleiders daer van: dat gemelde vaertuigen, met het trekken over de droogte, zeer lek geworden waeren, en niet wel moghelijk waere met de zelve, zonder vermaken, vorder te varen. Dies wiert goet gevonden de paerden uit de barken te brengen, en voorts over land naer het Stedeken *Poutchin*, of zoo ander ſpellen, *Puchin* te laten gaen: alzoo het niet boven vijf mijlen van het dorp *Quiquan* gelegen is.

De paerden, gelukkelijk uit de vaertuigen geloſt, wierden in het dorp voornoemt in een huis gebragt, om aldaer t' overnachten, en 's anderen daegs weg te ſpoeien.

De Hofmeeſter *Ruwenoort*, neffens den tolk *Mouris*, en de vier perſonen, die de zelve opwachten, gingen daer neffens. Ook wierden door de Wachtmandarijns twalef Sineeſe ſoldaten tot geleide mede gegeven. Des nachts blevenze met de vaertuigen voor het dorp *Quiquan* leggen.

Des morgens, den achtſten, zijn zy weder met den dag van het dorp *Quiquan* vertrokken; insgelijx gingen de paerden mede over land. Quamen des middags voorby het dorp *Souswenna*, aen de linke hand van den *Sou[…]* ſtroom gelegen, en 's namiddags voorby een groot dorp of vlek *Swipia*: daer *Sw[…]* by en ontrent ſtonden veel verwoeſte huizen en woningen: ook een grote ſtene of vervalle brug, die over den ſtroom had gelegen. Waeren ten vier uuren voor het dorp *Chontewa*, gele*Ch[…]* gen aen de linke hant van den ſtroom, een vierendeel mijls van *Swipia*, en quamen des avonds voor een wachtplaets, daer eenige woningen ſtonden, ter nacht-ruſte. Dien dag was op verſcheide koerſen met groot gevaer gevordert drie mijlen.

Des morgens, den negenden, hebben zy weder weg geſpoeit: togen 's middags twee dorpen, *Gotanga* en *G[…] Q[…]* *Quotinha* voorby: het eerſte aen de rechte

rechte, en het tweede aen de linke hand van den ſtroom gelegen. Ten middage wierd een Tempel in het voorby varen gezien, die over een gracht of ſloot als een brug gemaekt was: daer by hoog water ook vaertuigen onder door konden vaeren. Deze Pagode was tamelijk na de Sineſe wijze verciert: ging met een trap aen d'eene zijde op, en was rontom geſtoffeert met verſcheiden beeld-werk.

Zy voeren des namiddags voorby het dorp *Saloekia*; ook voorby vele plaetſen, door den laeſten oorlog ſchendig verwoeſt en geſchonden: met overblijven ſlechs van eenige ſtukken en brokken van muuren. Door het naderen van den avond, bleven zy met al de vaertuigen aen een vlakken zand-oever leggen, ontrent een mijle van *Poutchinfoe*. Dezen dagh was drie mijlen op verſcheiden koerzen vertiert.

Des morgens, den tienden, voerenze ontrent ten acht uuren, door een afgebroken brugh, eertijds tot een overgang over den ſtroom geſlagen, en quamen alzoo tegen den middagh voor de Stad *Poutchin*, de vierde onderhoorige Stad der Opper-ſtad *Kienningſoe*, gelukkelijk te landen. Aldaer quam de Hof-meeſter *Ruwenoort* by den Ambaſſadeur, met zeggen: de Paerden aldaer giſteren mede wel aengekomen waeren, en in 't huis geplaetſt, welk voor hem bereid was, om in te woonen, ter tijdt toe de Koelijs, tot het dragen van 's Keizers ſchenkaedje vereiſcht, gekomen waren. *Poutchin.*

De Ambaſſadeur liet, door den Sekritaris, aen de mede-gekomen Mandarijns vragen: (alzoo de huizing, tot zijn en des gevolgs verblijf bereid, zeer ſlecht, oud, en byna onbequaem om te huisveſten was) of hy zoo lange zou mogen in de barken blijven, tot tijt en wijle de Koelijs gekomen waeren, en zy voort zouden reizen. Dan aengezien de Mandarijns zeiden, het zelve niet mogt wezen, wijl al

de gezien en overslag wegens de *Koelijs* moesten gemaekt worden, zoo wierd goed gevonden, des morgens vroeg, met de goederen en reistuig te landen. Waer op des namiddags voor eerst d' osjes aen land quamen.

Des avond wierden d' onzen, door eenige Mandarijns van des *Konbons* volk in *Hokſieu*, met eenige ververschinge beschonken; insgelijx door hunne Wacht-mandarijns. Dies *Van Hoorn* aen ieder hunner, alzoo zy nu den onzen al verscheide schenkaedjen gedaen hadden, een zilver tafel-bort vereerde.

Geschenken te lande gebragt.

Des morgens, den elfden wierden al de schenkaedje-goederen gelost en gebragt in de woninge, voor d' onzen bereid. Deze was vry oudt, en in dezelve zeer weinig gemak: ja scheen eer een verkens kot, als een woninge voor menschen te zijn. Doch wijl d' onzen niet beter konden, moesten zy het zoo voor lief opnemen.

Des avonds is orde op het waken des nachts by de goederen gestelt, (alzoo dezelve in open plaetsen moesten staen, daer een iegelijk na zijn welgevallen kon inkomen) tot bevryding van diefstal. Ook is aen elk op 't ernstigste belast, niet uit het Logement te gaen, als met verlof van den Ambassadeur: om den Sinesen alzoo te betonen, wijl den onzen d' ingang ter Stadt verboden was, zy zich daer aen niet gelegen lieten leggen, aengezien aldaer voor hen toch niet te doen was.

Den dertienden quam d' opper-koelijs Meester, gelijk de gelei-Mandarijns des voorigen daegs den Ambassadeur bekent gemaekt hadden, in hun Logement verschijnen, om het getal en gewigt der kassen, kisten en pakken op te nemen, en overslag nevens de Koelijs tot het dragen te maken. Na het getal en gewigte van 't een en 't ander opgenomen was, bevont men dat tot het dragen der goederen zes honderd Koelijs vereischt wierden.

Moeite over het getal der Koelijs of dragers

Den veertienden, 's morgens, quamen beide de Wacht-Mandarijns, nefsens de tolken *Gemko* en *Lun Lako* weder by d' onzen in hun Logement, met aenzeggen, hoe het getal der Koelijs, tot het dragen vereischt, verre overtrof het getal, welk hun *Pay* of pas, door den Veldheer hen mede gegeven, inhield: aengezien daer op tot ieder kas of pak slechts twee perzonen gestelt waeren, daer nochtans verscheide onder waeren, die door geen twee man, om haere zwaerte, konden gedragen worden: en derhalve wel twee honderd dragers te kort zouden komen: zeiden eindelijk, dat de Mandarijns van de Stadt des Veldheers orde niet dorsten overtreden, met meerder Koelijs te geven, als de *Pay* inhielt.

In gevalle, gaf *Van Hoorn* hen tot antwoord, de *Houpous* en *Pimpous* in *Peking* die orde gegeven hadden, het dan zeer wel te zijn: zy zouden het overschot, welk zy boven het verordeneert getal benodigt waeren, zelfs betalen. Dan dit quam, zeide d' Ambassadeur, hem vreemt voor, alzoo in *Hokſieu* het getal der kassen, en kanassers van het Gezantschap en nasleep aen de Gemagtigden van den Veldheer opgegeven was: die de voornoemde goederen ook hadden bezichtigt, en wel konden zien, dat vele kasten daer onder waeren, die van geen twee man konden gedragen worden. Maer niet was'er aen gelegen: want kregen zy gene Koelijs, behoefden het ook niemant dank te weten. Het had den vorigen Ambassadeurs noit aen Koelijs ontbroken. Ja wierd den zelven ook vry meerder eer en ontsag aengedaen, als hem nu geschiede: alzoo die gene plaetsen doortrokken, of wierden zeer feestelijk ingehaelt en bewellekomt: daer hem nu ten tegendele de Stad ontzeid en verboden wierd. Daer de Mandarijns niet op antwoorden.

Hier en tusschen komt de Stadts Mandarijn, die over de Koelijs het gezag had, persoonelijk in het Logement der onzen. Dies ging het twisten over de Koelijs, tusschen hem en de Geleids-mandarijns hevig aen. Niet wel geviel dit den Ambassaden, en liet ook aen den Stads Mandarijn voornoemt zeggen: Hy wilde over 's Keizers goederen en zijn reistuig niet gekrakeelt hebben. Zy zouden de Koelijs, die meerder van node hadden, als des Veldheers *Pay* in-

in hielt, zelfs te betalen. De Stadts Mandarijn zich daer nader op bezinnende, vond raedzaem zoo vele *Koelijs* te geven, als d'onzen benodigt waeren: en neffens d'onzen aen *Talauja* te schryven: hoe zy meerder *Koelijs* van noden gehad hadden, als zijn pas inhield: met besprek, ingevalle het den Veldheer beliefde, zy het overschot der *Koelijs*, door hunnen *Houpon* of *Nobel*, in *Hokfieu* zouden laten betalen: gelijk dan ook aenstonds de Ambassadeur van zijnent wegen een briefje aen den Veldheer van *Hokfieu* schreef, in dezen zin:

De Ambassadeur zal noit vergeten de beleeftheid en vriendschap, zoo van Talauja *in* Hokfieu *heeft ontfangen. En gelijkerwijs d'Ambassadeur niet twijfelt, of* Talauja *zal den Hollanders in* Hokfieu *voorts behulpzaem en gunstig zijn geweest, zoo verzoekt d'Ambassadeur* Talauja *gelieft verzekert te zijn, dat d'Ambassadeur aen 't Pekingse Hof en by al de wereld niet zal zoeken te doen of te spreken 't geen* Talauja *onaengenaem zal zijn. D'Ambassadeur is met* Chinkon *alhier in* Poutchin *wel aengekomen, en bevind meer* Koelijs *van node te hebben, als op de* Pay *van* Talauja *zijn gestelt. By zoo verre* Talauja *zulx mogt begeren, d'overige zullen door onzen* Houpou *in* Hokfieu *worden betaelt. D'Ambassadeur wenscht* Talauja *honderd duizent jaer levens.*

Dit briefje, aen hunne Mandarijns behandigt, vraegde d'Ambassadeur, wanneer zy zouden vertrekken? Waer op zy antwoorden van over twee dagen. Dies hen d'Ambassadeur voorts vraegde: of de paerden en osjes op morgen wel voor uit zouden mogen gaen: aengezien d'osjes zeer langzaem in het voort-trekken waeren. Dit door hen toegestaen, wierd datelijk tot derzelver vertrek toereding gemaekt. Maer des avonds quam de Sineesche Schryver *Sjuko* zeggen, hoe de Mandarijns stoelen lieten maken: waer in d'osjes zouden gedragen worden, alzoo het gaen over de bergen, voor dezelve onmogelijk zou zijn. Wel liet d'Ambadeur hem dit gevallen. Waer over het vertrek der zelver, desgelijx van de paerden gestaekt wierd.

Des morgens, den zestienden, quam de Wacht-mandarijn der onzen *Hiulauja* met de draeg-stoelen voor d'osjes in hun Logement. D'Ambassadeur bestont hem weêr te vragen: wanneer hy zou vertrekken: waer op hy antwoorde over twee dagen. D'Ambassadeur verzocht d'oorzake van de vertoeving te weten; alzoo de Mandarijn op den veertienden dezer ook gezegt had, dat hy over twee dagen zou vertrekken. Hy zeide, die te zijn, wijl de *Koelijs*, die zy meerder mosten hebben, tot het dragen der schenkaedje-goederen, als de *Pay* van *Talauja* inhield, door de Stads mandarijns noch niet gegeven waeren: maer hadden belooft alles tegen overmorgen zonder feil zou klaer zijn: met byvoegen, hy zelf wel wilde, d'onzen al wegh waeren. Hem was immers, seide d'Ambassadeur, kennelijk, de *Lepous* eenig misnoegen, over hun lang blijven tot *Hokfieu*, aen den Onder-koning *Singlamong* hadden betoont. Dies zou het zoek maken van zoo veel tijds nu weder hier, hen mede niet zeer aengenaem zijn. En zoo het quam te gebeuren zy in *Peking* daer over aengesproken wierden, hy als dan kon getuigen, het zelve niet by hen; maer by de Mandarijns toegekomen te zijn, die zoo lange, met hunne *Koelijs* te geven, wachteden. Zo veel werkte dese reden uit, dat tot het dragen van het Zandelhout al *Koelijs* quamen. Deze gingen ook met het selve voor uit, ter oorsake het door zijne grote en langheid, qualijk over 't gebergte te krijgen was.

Den achtienden, 's morgens, quamen honderd *Koelijs* in hun Logement, om een aenvang met het binden der schenkaedje goederen te maken, en als dan met hunnen last, neffens de paerden en osjes, voor uit te gaen. De Sekritaris *Van der Does* zou met dezelve den voortroep hebben, en 's namiddags door den Ambassadeur en *Nobel* en d'andere reisgenoten gevolgt worden. Dan alzoo een der paerden, buiten verwachten, een quaet seer aen 't hooft boven het linker oog kreeg, vond d'Ambassadeur goed noch eenen dag of twee tot *Poutchin* te vertoeven, en aldaer mede noch een

 paert,

paert, tot gezelschap van het gequest, te houden, om te zien hoe het zich in dien tijt met het zelve zou toedragen, en als dan orde geven, 't zy tot verblijf van 't zelve paert noch voor eenen wijle, of wel dat het als dan mede zou volgen. Dies de Sekritaris met twee paerden, d'osjes en gezeide hondert *Koelijs*, met hunnen last, voor uit ging, te volgen des middaghs, door *Nobel* en *Putmans*, met al d'overige schenkaedje-goederen. Dan alzoo het binden der zelver te lang aenliep, is de reize van *Nobel* en *Putmans* tot 's anderen daegs 's morgens uitgestelt: die toen ook vertrokken.

Vertrek van Poutchin. Wanneer het paert nu weder buiten gevaer was, vertrok des morgens den een en twintigsten d'Ambassadeur, nessens 't zelve, van *Poutchin*, quam, na een halve mijle reizens, en voorby het dorp *Olian*, vijf *Ly* van *Poutchin* gelegen: 's namiddags noch voorby de dorpen *Sisanly* en *Souquanly*: ook voorby vier afgoden tempels of Pagoden, en met den avond aen het dorp *Guliaen*, de nachtrust-plaets.

Olian.

Sisanly.

Den volgenden dag wierd, door belet van sneeu en regen, in het dorp *Guliaen*, het moi weêr afgewacht.

Den drie en twintigsten, het weêr tamelijk tot bedaren gekomen, hoewel de bergen noch overal met sneeu bedekt lagen, sloeg d'Ambassadeur uit het dorp *Guliaen* op weg: trok des voormiddags over een hogen bergh, daer een pagode op stont: ook door zeven dorpjes, met namen *Huysjouwtouw*, *Hang siou*, *Outanga*, *Ontongne*, *Kieumoe*, en *Ousalinga*. Ook aldaer wierden verscheide Pagoden gezien, die in het hangen van 't gebergte stonden. Trok insgelijk des namiddags voorby de dorpjes *Meuana*, *Loutiatona*, *Golinga*, *Longkia*, *Kiekova*, en verscheide gehuchten van Pagoden, daer hier de weg vol van staet: ook de bergh *Liougtouw*, verciert op zijnen kruin met een grote Pagode van dien zelven naem. Alhier scheid zich het Landschap *Fokien* van dat van *Chekiang* of *Chetchiam*: en staet deze tempel voornoemt op de scheid-palen. Dies zy uit het Landschap van *Fokien* in dat van *Chekiang* over stapten en in hetzelve hunnen weg vervorderden; komende tegens den avond in het dorp *Limathova*, om te vernachten. Dezen dag was ontrent vijf mijlen gespoeit: vier in het Landschap van *Fokien*, en een in dat van *Chekiang*. *Limathova.*

Landschap van Chekiang. In vruchtbaerheid, lustigheid en rijkdom; maer niet in grote overtreft het Landschap van *Chekiang* al d'andere Landschappen. Het begint ten zuide op de Noorder brete van zeven en twintig graden en vijf minuten, en eindigt ten noorde op een en dertig graden en vijf en twintig minuten, een streke van vijf en zestig mijlen. De grootste brete, van 't ooste na 't weste, komt byna op een zelve maet uit.

Het Landschap van *Chekiang* leid ten ooste aen de zee; (van waer d'overvaert na het eiland *Japan*, op zijn smalsteis, en niet boven een dag zeilens, zoo eenigen willen, met een voorwint) ten zuide en zuid-weste aen 't Landschap van *Fokien*; ten weste en noorde aen dat van *Nanking*; raekt desgelijx in 't weste met een klein gedeelte aen *Kiangsi*.

Verdeling. Het is verdeilt in elf grote landstreken, byna zoo goet, als zoo vele Landschappen: ja, een alleen onder die, als *Hangcheusu*, de Hooft-landstreke, is magtig, om een volkomen Koningrijk toe te stellen. Als daer zijn, *Hangcheusu*, *Kiahingfu*, *Hucheusu*, *Niencheusu*, *Kinhoasu*, *Kiucheusu*, *Chucheusu*, *Xaohiugfu*, *Ningpofu*, *Taicuheusu*, *Vencheusu*: ieder met verscheide grote en kleine Steden onder haer, ten getale van drie en tachtig. Voeg hier by d'onbemuurde plaetsen, ontelbare kastelen, en volkrijke dorpen.

De Hooft-landstreke *Hangcheusu* paelt noord-waerts aen *Hucheusu* en *Kiahingfu*: ten ooste aen den stroom *Chee*, gelegen tusschen *Kiahingfu* en *Xaohingfu*: ten zuide aen *Niencheusu*: ten weste aen het Landschap van *Nanking*.

In aeloude tijden behoorde deze landstreke onder de koningen van *U*: wierd namaels in bezitting genomen door de koningen *Cu*. Door den Stam *Chin* wierd zy *Cientang* genoemt: door Keizer *Sui* allereerst *Hangcheu*: door den

den ſtam *Tang*, *Juhang* : door *Sung*, *Lingan* : maer de Stam *Taiming* herſtelde den naem van *Hangcheu*.

Deze landſtreke bevangt acht Steden : *Hangcheu*, d'Opperſtadt, *Haining*, *Fuyang*, *Julang*, *Liugan*, *Yucien*, *Sinching*, *Changhoa*.

De tweede Landſtreke *Kiahingfu*, bevochtigt aller wegen met ſtromen en meiren, paelt ten ooſte aen de zee: ten zuide aen zekeren zeeboeſem en aen de landſtreke *Hangcheufu* : ten weſte aen *Hucheufu* : en ten noorde aen de landſtreke *Sucheufu* en *Sungkiangfu* des Landſchaps van *Nanking*, en met een gedeelte aen het meir *Tai*.

De landtſtreke *Kiahingfu* bevangt zes Steden, *Kiahing*, *Kiaxen*, *Haiyen*, *Pinghu*, *Cungte*, *Tunghiang*.

Wel eer was d'Opper-ſtadt *Kiahing*, een kleine Stadt en d' Opper-ſtadt *Sucheu* onderworpen : maer verkreeg, door aenwas van rijkdom en grote, onder den Stam *Taiming*, de waerdigheid en tytel van Opper-ſtadt, en wierd *Kiahing*, daerze te voore *Siucheu* genoemt was.

De Stadt *Kiahing*, de noordelijkſte dezes Landſchaps, leid rontom in verſch-water : heeft pracht van gebouwen, bloeit in weelde en rijkdom tot dertelheid toe. Van binnen is de Stadt gins en weêr deurſneden met grachten, daer vele ſtene bruggen over leggen, met ſchoeingen van gehouwen vierkanten ſteen.

Al de ſtraten, een zeltzaem werk, zijn met kunſtig geboude galderijen geboort, waer onder men in den regen, droog en veilig kan wandelen. Binnen en buiten de Stadt zijn vele triumf bogen opgerecht: aen de weſtzijde, zelf op den oever der vaert, alleenlijk op een eenige plaetſe, daer men te ſchepe verby vaert, ten getale van zeſtien, uit herden marmer in 't vierkant geſticht.

Daer vertoont zich ook een ſtene brugge, met veele bogen, lang zeventig ſchreden ; deſgelijx een heerlijke toorn met negen tranſen. Al d'oevers of wallen der grachten, buiten de Stad, zijn met vierkanten gehouwen ſteen opgehaelt : en leggen over de zelve ſteene bruggen geſlagen ; van deze tot aen de Hooft-ſtadt, worden veertig der grootſten getelt, om niet te ſpreken van d' andere van minder belang, in een oneindelijk getal met zeer veele boogen.

De derde Landtſtreke *Hucheufu* paelt ten ooſte aen *Kiahingfu* : ten zuide aen *Hangcheufu* : ten weſte aen het Landſchap van *Nanking* : ten noorde aen het Meir *Tai*.

De landſtreke *Hucheufu* was voorheene een Koningrijk op zich zelf, *Tung* genaemt : welk door de Koningen van *U* in bezetting genomen wier: daer na door *Jue* : toen door *Cu*.

De Stam *Cin* gaf deze landſtreke en haer opper-ſtad den naem van *Uching* : *Tang* dien van *Hucheu*, dat Meir-ſtadt gezeid is, om de nabygelegenis der Stadt aen het Meir *Tai* : want *hu* bediet een Meir, en *cheu* een Stadt: *Sung* deed haer *Chaoking* noemen; maer de Stam *Taiming* herſtelde den ouden naem van *Hucheu*.

Men heeft'er vijf Helden tempels : de voornaemſte is binnen de wallen der Stadt *Hucheu*, den vijf eerſten Keizeren ter eere geſticht.

De landſtreke *Hucheufu* begrijpt zes Steden : *Hucheu*, *Changhing*, *Gankie*, *Tecing*, *Hiaofung*, *Uukang*. *Gankie* is een groote Stadt.

De Stadt *Hucheu* word onder de grootſte Steden gerekent, bloeit in koophandel en rijkdom, en munt uit in deftige gebouwen.

De vierde Landſtreke *Niencheufu*, een berg en heuvel-rijk geweſt, paelt ten ooſte aen den ſtroom *Chee* : ten zuide aen *Kiucheufu* : ten weſte aen het Landſchap van *Nanking*: ten noorde aen de Hooft-landſtreke *Hangcheufu*. Zy wierd eertijds *Suntu* genaemt; door den Stam *Han*, *Lecheu* : en eindelijk door *Sung*, *Niencheufu*.

Deze landſtreke begrijpt zes Steden : *Niencheu*, *Xungan*, *Tungliu*, *Suigan*, *Xeuchang*, *Fuenxui*.

De Opper-ſtadt *Niencheu* leid op de by een komſte van twee bevaerbare ſtromen, de *Singan* en *Che*, die onder de wallen in elkandre vloeien.

De vijfde landſtreke *Kinhoafu* paelt ten noorde en ooſte aen *Xaohingfu* : deſgelijx ten ooſte aen *Taicheufu* : ten zui-

zuide aen *Chucheufu* : ten wefte met een gedeelte aen *Kiucheufu* : en met het overig aen den ftroom *Che*.

Namen. Koning *Leang* noemde deze landftreke en haer Opper-ftadt allereerft *Kinhoa*, dat's Venus-bloem : want de Sinefen zeggen dat de fterre Venus, met een andere, die zy *Vuniu* noemen (*Vuniu* bediet een ftrijdbare vrou : Pallas zouden onze Poëten zeggen) over eenen bloem geftreden hadden : en naerdien Venus d' overwinfter bleef, die zy *Kingfing*, dat 's goude fterre, noemen, was hierom de Stadt den naem van *Kinhoa* gegeven, als of men Venus-bloem zeide.

De Stadt *Kinhoa* was eertijds zeer groot en met prachtige gebouwen verciert : maer wierd in den laeften Tartarifchen oorlog, dien zy lang weerftand bood, byna ganfch aen kolen geleid : is heden evenwel eenigzins herbout: inzonderheid heeft een ftene brug, aen de weftzijde der Stadt, haeren voorigen luifter bekomen.

Steden. Deze Landftreke heeft acht Steden: *Kinhoa, Lanki, Tungyang, Yu, Jungkang, Vuy, Pukiang*, en *Tanki*.

By d' eerfte kleine Stadt *Lanki* leid ook een fchip-brug over den ftroom *Che*, voor weinig jaren van nieus en beter herbouwt, dan d' oude, die de Tarters verbrant hadden.

Grens-pa-len. De zefte Landftreke *Kiucheufu*, de zuiderlijkfte dezes Landfchaps, paelt ten oofte aen *Kinhoafu*: ten zuid-oofte aen *Chucheufu* : ten zuid-wefte aen het Landfchap van *Fokien* : ten wefte aen dat van *Nanking* : ten noorde aen *Niencheufu*. Onder de regering der koningen was dit geweft, nevens de twee voorige, grote verandering onderworpen. De Stam *Cin* noemde de Landftreke en haer Opper-ftadt, na ganfch *Sina* ingenomen te hebben, *Taimo* : *Han*, *Singan* : den huidigen naem gaf de Stam *Tang*.

Steden. Zy begrijpt vijf Steden : *Kiucheu, Lungyeu, Changxan, Kiangxan, Kaihoa*.

De Stadt *Kiucheu* is gelegen aen den oofterlijken oever des ftrooms *Changyo* : drie dag-reizens van het Landfchap van *Fokien*, door hoog en bekommerlijk gebergte.

By Markus Paulus de Venetiaen word deze Stadt *Kugui* genoemt: want de Tarters, in wier gezelfchap hy reifde, zeggen in plaets van *Cheu*, *Gui* : bediedende beide groote Stadt. Waerom Paulus van *Kugui* lichtelijk *Kuicheu* heeft konnen fmeeden.

De zevende Landftreke *Chucheufu*, gelegen tuffchen dichte en grote bergen, paelt ten oofte aen *Vencheufu* : ten zuide en wefte aen het Landfchap van *Fokien* : ten noord-wefte aen *Kuicheufu* : ten noorde aen de landftreke *Kinhoafu*. Grens-pa-len.

Ten tijde der Koningen was dit geweft mede veranderingen onderwaring. De Stam *Tang* gaf den naem van *Hocheu* : *Taiming* dien van *Chucheu*.

De landftreke *Chucheufu* bezit tien Steden : *Chucheu*, d' Opper-ftadt, *Cingtien, Cinijun, Sungyang, Suichang, Lungciven, Kingyven, Junho, Sivenping, Kingning*. Daer zijn drie uitftekende tempels. Steden.

De Stadt *Chucheu* is volkrijk, en gelegen aen den ftroom *Tung* : langs den welken men te fcheep tot aen zee kan komen.

De achtfte Landftreke *Xaohingfu* paelt ooftwaerts aen *Ningpofu* : ten noorde aen den ftroom *Cientang* : ten wefte aen dien van *Che*, tegen over de Hooftlandftreke *Hangcheufu*: in 't zuideaen *Kinhoafu* en *Taicheufu*. Grens-pa-len.

De Stam *Sung* heeft allereerft dit geweft met den huidigen naem van *Xaohing* befchonken, maer was voorhene, door den Stam *Tang*, *Jucheu* genoemt.

De landftreke *Xaohingfu* begrijpt zeven Steden : *Xaohing, Siaoxan, Chuki, Yuyao, Xangiju, Xing, Sinchang*. Steden.

De Stadt *Xaohing* zelf wijkt in grote ; maer niet in nettigheid voor de Hooft-ftad : z' is gelegen aen een zeer bequamen oort, rontom in 't verfch water: beeld wonder wel de Stadt Venetien uit, uitgezeid dat zy in verfch water en fraeite van al andere dingen Venetien verre overtreft. Zy pronkt met heerlijke Stads en burger gebouwen. Geen ftraet is zonder gracht of waterleiding; of, om beter te zeggen, men heeft'er geneftraten, en niet dan burgwallen; ter wederzijde beftraet met zeker flag van vierkante fteenen.

Van

Van dien zelven steen zijn ook de muuren der huizen opgehaelt; 't geen in *Sina* heel wat ongemeen is, en zelden gezien word. Vele bruggen, van den zelven steen gemaekt, leggen binnen de wallen over de grachten; maer niet weiniger en veel groter, over zekere vaert, welke oostwaerts van de Stadt af strekt, en over andere waterleidingen. Drie dag varens strekt deze vaert verre, en heeft d' oevers ter wederzijde met dien zelven steen, in 't vierkant gehouwen, opgehaelt. Om het uitvloeien des waters te beletten en stuiten, leid op het einde dezer vaert een stene dijk of beer: daer zekere luiden, tot het overhalen der vaertuigen, en in den naestvolgenden vaert te brengen, gestelt zijn: zy is voor kleine schepen, die na de Stadt *Ningpo* varen; maer de groten gaen derwaerds door de zee.

By en ontrent deze Stadt staen ook vele prachtige triumf-bogen opgerecht: waer toe aldaer grote gelegenheid is: want ontrent de kleine Stadt *Siaoxan* is een Steen-mijn, daer uit het grootste deel van *Sina* steenen krijgt.

De negende Landstreke *Ningpofu* paelt, ten noorde en ooste, aen de Zee; ten weste aen *Xaochingfu*: ten zuide aen sekeren stroom, tusschen dese en de Landstreke *Tancheufu* gelegen. Onder de Koningen *Jue* wiert dese Landstreke en haer Opper-stadt *Jungtung*: door den stam *Yang*, *Nungcheu*: door *Sung*, *Kingchyven*; maer eindelijk door den Stam *Taiming*, *Ningpo* genaemt, dat baren verzoenende gezeid is. De Stam *Han* bragt dit gewest onder het Landschap van *Hueiki*.

De Landstreke *Ningpofu* heeft vijf Steden, *Ningpo*, *Cuki*, *Funghoa*, *Tinghai*, *Siangxan*.

By de Stad *Ningpo* leid een uithoek, dien de Portugesen voorhene om den koophandel veel plagten te bezoeken, en eenigzins met een bedorven naem *Liampo* noemden: eenige willen, by helder weder van deze uithoek de bergen op het eiland *Japan* kunnen gezien worden; daer nochtans de netste Sineesche Landkaerten de tusschen-wijte, of afstant grooter vertoonen.

De Opper-stadt *Ningpo*, gelegen op de by-eenkomste van den Stroom *In*, en een gegraven vaert, bezit veele heerlijke gebouwen; desgelijks ook de voor-stadt, na de noord-zijde, welke tot vier stadien uit-gestrekt leid. Aen den oosterlijken oever der gemelde vaert, staen verscheiden triumfbogen opgerecht, en twee toorens, met zeven transen. De oevers zelfs der gemelde vaert, zijn met wallen van gehouwen steen opgehaelt. Op het einde word het water door een steenen dijk of beer gestut: waer over het vaertuig in de revier gehaelt word.

In de kleine Stadt *Cuki*, is zekere brug gemaekt, met steene jukken en houte balken: lang drie honderd roeden. Een andere is aldaer zeer hoog, met drie boogen, gansch van steen.

De tiende Landstreke *Taicheufu*, een grote landstreke, paelt oostwaerds aen de zee: zuidwaerds aen *Vencheufu*: westwaerds aen *Kinhoafu*: noordwaerds aen *Xaohingfu* en *Ningpofu*. *Grens-palen.* Ten tijde der Koningen stond dit gewest nu onder *U*, en dan onder *Jue*: maer wierd door den Stam *Cin* onder het Landschap van *Minching* gebragt.

De Stam *Han* gaf den naem van *Changgan*: *Tang*, *Haicheu*, en aenstonds daer na dien van *Taicheu*, die tot noch toe gebleven is. *Namen.*

De landstreke *Taicheufu* begrijpt zes Steden: *Taicheu*, *Hoangnien*, *Tientai*, *Cienkiu*, *Ninghai*, *Taiping*. *Steden.*

De Stadt *Taicheu* is op eenen berg gelegen, aen den oosterlijken oever des strooms *San*.

De elfde Landtstreke *Vencheufu* paelt ten ooste aen de zee: ten zuide aen het Landschap van *Fokien*: ten weste aen *Cucheufu*: ten noorde aen *Taicheufu*. *Grens-palen.*

Deze landstreke is meerendeels bestuwt met bergen; maer heeft in 't zuide, eermen komt aen de rouwe bergen des Landschaps van *Fokien*, een wijd en breed uitgestrekte vlakte.

Eertijds stond dit vruchtbaer gewest onder de Koningen van *Jue*: daerna onder die van *U*: Koning *Leang* gaf den naem van *Jungkia*: wierd door den Stam *Tang* genoemt allereerst *Tunkia*: aenstonds daer na *Vencheu*: *Namen.*

door

door *Sung*, *Xuigan*: door *Taiming* eindelijk weer *Vencheu*.

Steden. De Landstreke *Vencheufu* bezit vijf Steden: *Vencheu*, *Xuigan*, *Locing*, *Pingyang*, en *Taixun*.

De Stadt *Vencheu* leid aen den Stroom *Jungkia*: en dewijl zy mee, gelijk de Hooft-stadt *Hangcheu*, op een moerasschagtige plaets gelegen is, en in groote en heerlijke gebouwen uitmunt, word zy klein *Hancheu* genoemt.

De Stadt is zeer rijk van inwoonders, koopluiden en schepen ter zee, die in den grooten stroom *Jungkia* een veilige en zeer bequame ree hebben. D' eb en vloet der zee gaet tot aen de wallen der Stadt en verder op.

Krijgs-vestingen. Aen den zee-kant leggen in dit Landschap vijftien krijgs-vestingen; gesticht inzonderheid tegen d' invallen der Japanders, en beveiliging der zee: te weten, in de landstreke *Vencheufu*, de krijgs-vestingen *Nan*, *Niugtung*, *Sining*, *Haigan*, *Tungchi*, *Cumen*, *Puotun*, *Xetie*: in *Taicheufu*, *Sinho*, *Cioki*, *Ninghai*: in *Ningpofu*, slechts een eenige, *Tinghai*: in *Kiahingfu*, *Hiacing*, *Kinxan*, *Chinxan*.

Eilanden. Onder dit Landschap leggen in zee vele eilanden, bevolkt met land-bouwers en visschers: als, *Cheuxan*, het grootste, *Changque*, *Chaopao*, en meer andere kleine, byna in een ontelbare meenigte.

Het eiland *Cheuxan* is gelegen recht beoosten de Hooft-stadt, *Hancheu*, tegen over den stroom *Cientang*, op de noorder brete van dertig en een en dertig graden: ontrent dertien mijlen van 't vast land. Het heeft in de lengte, van 't noorde tot 't zuide, zestien, en in de brete acht mijlen. Wanneer oulinx het Sineesch Koningje *Lu* voor de Tarters vluchte, nam hy zijnen hertret, met veele andere, op dit eiland: beneven zeer vele Sinesen, die hem quamen toevluchten: zulx gezeid word dat heden dit eiland vol menschen en inwoonders is, en bebout met een getal van twee en zeventig Steden: alle byna gelegen aen den oever der zee, daer de stromen of inhammen der zee een veilige ree voor schepen geven. De Koning houd verscheide scheeps-vloten, en is aldaer veilig voor de Tartersche ruitery. Aldus is dit eiland, eertijds onbewoond, tot geen versmadelijk koningrijk opgeklommen. De Tarters, uit vreze voor d' eilanders, houden in de nabygelege krijgs-vesting *Tinghai* op 't vast land, een sterke bezetting, en een vloot Sineesche schepen op zee, bemant met bootsgezellen en krijgsknechten, hunne onderdanen.

Onder de landstreke *Taicheufu*, by de krijgs-vesting *Cioki* leid een eiland in zee, *Tchoan* geheten, welk dierbare kring bediet, alzoo genoemt na de veilige reden der schepen: want het geheel gelijk een kring, met de bergen omringt leid, zonder schier eenige stormwinden onderwarig te zijn; en heeft slechts eene opening gelijk een deur, tot ingang voor de schepen.

Het geheel Landschap van *Chekiang* is overal met stromen, beken en grachten doorsneden, eensdeels met de spa gegraven, eensdeels door de natuur gemaekt, byna op een zelve wijze, als hier in *Holland* en aen den zeekant: of noch veel meer.

De meeste killen der stromen, die uit den noorde komen, zijn derwijze door kunst van menschen handen bequaem gemaekt, als ofze van natuur zelve daer toe gemaekt waeren. Het is schier niet begrijpelijk, hoe 's menschen krachten zulx hebben kunnen uitvoeren. Men ziet'er doorgaends zeer brede en diepe grachten, tot een zeer lange veerte gegraven, en aen beide oevers met vierkanten gehouwen stenen van den gront opgehaelt. Over dezelve zijn hoge stene bruggen geslagen, die op vele bogen te rusten komen.

En aldus kan men door het geheel Landschap volkomen te voet en te scheep reizen; schoon het byna geheel op ontelbare kleine eilanden doorsneden is.

De stroom *Che*, daer dit Landschap den naem van voert, vloeit van 't zuide, na 't noorde, en doorklooft het schier in 't midden, in een wester en ooster gedeelte. Maer hy verandert by de Stadt *Hangcheu* van name, en word *Cientang* genoemt, en, daer hy zijnen Stroom Che.

zijnen oorsprong uit de bergen der landstreke *Hoeicheufu* neemt, *Singan*.

Den achtienden dag der achtste maneschijn (welk in onze Wijn-maend komt) jaegt een yselijke en sterke gety of vloer der zee dezen stroom tot aen de Stad zelve op. Wel word het geheel jaer door een groot gety vernomen; maer deze overtreft in felheit en gewelt van water al d'andren. Want seer groote baren en als bergen komen instortẽ, met een groot geraes en geluit: keren al de schepen, die zy over dwers aentreffen, t'onderste boven en jagenze te gronde. Ja is deze vloet zoo berucht, dat ten dien dage, ontrent vier uren na den middag, al d'inwoonders en Majestraten, en allermeest uitheemschen of vremdelingen, zo daer eenigen zijn, derwaerd zich begeven, om oogschijnelijk de wonderlijke felheid des vloets van dien dag te zien.

De vliet *Ho* neemt zijnen oorsprong by *Cinijun*, de derde onderhorige Stadt der zevende landstreke *Chucheufu*: vloeit van daer voorby de Opper-stadt *Kinhoa* na de Stadt *Lanki*, en stort in den stroom *Che*. De beek *Lung* begint bewefte de vijfde onderhorige Stadt *Suichang*: vloeit van daer na de Opper-stadt *Chucheu*, daer hy den beek *Tung* ontfangt: en wort de vliet *Vonxa*.

In de Hooft-landstreke *Hancheufu*, by de Stadt *Changhoa*, leid op den berg *Cienking* een Meir slechts van twee honderd bunderen groot, doch beroemt om sijne goutgele visjes, die de Sinesen na dese kleure *Kinyu* noemen.

In dezelve landstreke leid beooste naby de Hooft-stadt het beroemt Meir *Sikin*: en is slechts een stene straet van zeven stadien, tusschen dit Meir en de wallen der Stadt, tot een zeer bequame wandel-plaets. Het geheel Meir, een lustig water voor vremdelingen en ingeboornen, begrijpt in zijnen omtrek veertig stadien, en is rontom met wallen of bergen omringt, in maniere van een lustig schoutoneel. Rontom de bergen, daer uit vele beekjes storten, ieder met een byzonderen kil onderscheiden, zietmen Pagoden, Paleisen, klosters, studeerplaetsen, wouden, graf-steden en zeer lustige tuinen. D'oever heeft seer brede wegen, geplaveit met vierkante stenen, en binnen het Meir zelve leggen schipbruggen, van oever tot oever, tot overgang; zulx het geheel Meir ook te voet kan bezichtigt worden. Deze wegen staen ter wederzijde in de schaduwe van persik en willige-boomen, lijn-recht gepoot, en overal voorzien met rustbanken, prielen en diergelijke, tot gerijf der wandelaers: dier wijse men in twijfel staet, welkmen 't eerst zal prijzen, de wonderlijke cieraedje der nature, of kunst, die 't werk der nature verrijkt, of liever overtroffen heeft. Al 't water is kristal-klaer en helder; sulx op den gront zelven ook de minste steentjes zich vertonen. Ontrent d'oevers, daer het water lager is, leid het overdekt met de bloemẽ *Lien*.

Het Meir heeft geen uitvaert voor schepen: want het water word slechts door zeer kleine beekjes, of met het openen eener schutsluize, benoorde de Stad *Hangcheu*, by hoog water door veel regen uitgelaten. Evenwel heeftmen in het zelve vele schepen, gebout aen den oever, die te recht goude Paleizen zouden mogen genoemt worden, om hun prachtig schilder-werk van velerlei kleuren en helderen glans van het schitterend vergult-werk. In dezelve worden gasteryen, schou-spelen, en allerlei andere vermakelijkheden aengerecht, zulx de slempige Sinesen hier van alles vol op hebben, en niet derven, al dat hen tot vermaek kan dienen. Het vaertuig, met allerlei toestel dus gewapent, vaert vrolijk en veilig door het Meir, zonder schroom, voor schipbreuk of onweer. Dies geen wonder, de Sinesen deze plaets en Stadt een Lusthof of aertsch Paradijs noemen. In de landstreke *Kincheufu* leid by d' onderhorige Stad *Kaihoa* een klein Meir, *Pehiai*, alzoo genoemt na de witte kreeften, die het voortbrengt: want *Pehiai* bediet witte kreeften. In de landstreke *Ningpofu* leid by d' onderhorige Stadt *Tunghoa* een kleine poel; maer zeer diep, *Yapou* geheten, wiens water, zoo de Sinesen schryven, indien de Stadt een vroom Opperhooft krijgt, gansch klaer en deurluchtiger dan glas word; maer zoo een quaet, drabbig en duister.

Meir Pehiai.

Poel Yapou.

Vogel Hoangcio.

In de landstreke *Kiahingfu* vangen de Sinesen in den Herfst vogeltjes, *Hoangcio* geheten, dat 's *gele vogel*, om zijne gele kleure, die zy in wijn, van rijs gemaekt, leggen, en het geheel jaer door te koop houden.

De landstreke *Ningpofu* heeft, door haere nabyheid aen zee, de volheid van zeevisch, versch en in de Zon gedroogt: allerlei oesters, krabben en kreeften: daer zy geheel *Sina* in grote meenigte van verzorgt. Het geheel jaer door word'er herder gevangen, en in den aenvang des Zomers zekre

Visch Hoang.

visch *Hoang* geheten, dat's *geel*, om haer geelheid van kleur. Geen uur kan deze visch buiten het water onbederfelijk blijven, zoo week en tenger isse. Maer wijl zy, om haere aengenaemheid en lekkerheid van smaek, zeer by de Sinesen begeertlis, wordse in fakken met ys gesteken, en alzoo gewonelijk te koop gebragt. Hierom word ook des Winters ys bewaert en tegen den Zomer opgedaen.

Tigers.

Door het gansch Landschap van *Chekiang* houden Tigers; maer op den berg, ontrent *Kutien*, Tigers, die de menschen geen quaet doen; daer nochtans die in de gebuur-gewesten vallen, zeer wild en wreed van aert zijn; maer de wilde, gebragt op dezen berg, worden zoo tam, dat zy niemant geheel en al leet noch schade doen.

Visch Kinyu.

In zeker Meir van twee honderd bunderen groot, gelegen, op den berg *Sienking*, in de landstreke *Hangcheufu*, worden visschen gevangen gout geel van kleur, (waerom zy *Kinyu* genaemt zijn, want *Kin* is *gout*, *yu visch* gezeid) met een glinsterende en blinkende huid: ja, glinstert de gehele ruch niet anders, als ofze met goutgeel poeder besprengkelt waeren. Naulix zijn deze visschen veel groter, als een vinger; hoewel gewapent met een steert in tween of drien gespleten; by wijle ook ongespleten en breet, zulx dezelve haer zeer schoon in 't oog vertonen. Zy zijn by de Sinesen in grote waerde, en worden by hen gehouden met grote naerstigheid binnen 's huis, of in de Luft-gaerden, in zeer fraeie vaten, ten dien einde gemaekt. De Groten aesen by wijlen deze visschen met eigen handen, die dan in hun-by-zijn (als ofze wisten, wie hun Heer was, en welk een vermaek zy haeren eigenaer met zich te laten zien, aendoen) dikwils t'zamen spelen en op en neer in 't water dobberen. Een eenige, zoo heel en gaef en in allen delen volmaekt is, geld dikwils drie en vier kronen. In d'elfde landstreke *Vencheufu* komen, een wonderlijke zake, zeer kleine oesters voort, die aldaer op waterige velden gezait worden: want zy stroien eenige oesters, hoewel eerst gestampt, even als zaet dropsgewijze over de velden: waer uit dan oesters zeer zoet van smaek groeien.

Door het geheel Landschap zijn vele verkens, hoenders, schapen, enten.

Door de gehele landstreke *Kiahingfu* des Landschaps van *Chekiang*, groeit in stilstaende wateren zeker ronde vrucht, *Peci* genoemt. Zy is niet veel groter als een kastanie, heeft een kern met een graeuwen vlies bedekt: van binnen zeer wit, vol sap en aengenaem van smaek: herder dan een gemeine appel, en een weinig zuurachtig. Men kan kopere munte, te gelijk met deze vrucht in den mond genomen, zoo licht met de tanden klein kauwen, als de vrucht zelve, en tot een eetbare pap maken, door een wonderlijke kracht der nature. In de landstreke *Kinhoafu* groeid zeker kleine boom, met eenen bloem, dien de Portugesen in *Indiën Mogorin* noemen. Hy is zeer wit van kleur, den Jasmijn-bloem niet zeer ongelijk; hoewel blatrijker en veel liefelijker van reuk; zulx na een weinig bloemen een geheel huis riekt, daer sy in zijn: waerom hy niet t'onrecht by de Sinesen in grote waerde gehouden, en desselfs boom des Winters in aerde vaten met grote naerstigheid ga geslagen wort. In dezelve landstreke groeit een boom *Kieuyen* geheten, die zeker vet uitlevert: waer van, gelijk van talg, zeer schone en spier-witte keersen gemaekt worden: zonder deze de handen bezoetelen, schoon aengeraekt.

De boom is vry groot, in bladen en fatsoen onzen peren-boom gelijk: met witten bloessem, gelijk die van den kerssen-boom. Na den bloessem volgt een volkomen ronde bezien, zoo groot

groot als een kers, bedekt met een zwartachtige dunne vlies, en met wit vlees van binnen, welk door de geborste vlies, wanneer de bezie rijp is, te voorschijn komt. De bezien worden afgeplukt en in water gekookt: waer door het vleesch smelt, maer, weêr kout geworden, stolt volkomen gelijk talg. Dan word d'overgebleven kern, die vol olie is, gelijk olyven, geweikt, en olie daer uit geperst, niet om over spijze, maer om in de lampe te gebruiken, en keersen daer van te maken. Des Winters zijn de bladen geheel root, welk zeer lustig om te zien is, als of men gehele rode bosschen zag. Eindelijk vallen de bladen af, tot een aengenaem voedsel, door hunne vetheid, voor schapen en koeien, wijl zy daer by zeer vet worden.

In de landstreke *Chucheufu*, by de Stad *Kingning*, groeien in de vliet *Luyeu* grote bosschen met riet, *Cho* met een algemeinen naem by de Sinesen geheten, (want daer is zeer velerlei slag) en by d'Indianen *Mambu*, daer de Portugesen Bambu en d'onzen Bamboes van gesmeet hebben. Daer groeit meest allerlei ooft en groente en granen; maer in de landstreke *Kinhoafu* veel groote pruimen: die na andere Landschappen verstuurt worden.

In de zevende landstreke *Chucheufu* groeien wouden en bosschen met zeer oude Pijn-bomen, inzonderheid aen steile bergen, waer van de Sinesen stoffe halen, tot den huis en schip-bou. Men zeid dat by de vierde onderhorige Stadt *Sunghiang*, dat 's *aerde der Pijnbomen*, zulke zware bomen gevonden worden, die tachtig man niet omvademen kunnen: ja, daer zijn, die vijf en dertig man binnen de holte des stams verbergen kunnen.

In de landstreke *Niencheufu* word koper uit het gebergte gegraven. In de landstreke *Kinhoafu* word uit rijs een water de beste drank van geheel *Sina* gekookt. In de zelfde landstreke vallen de beste hammen, die door geheel *Sina* in grote waerde gehouden worden. In dezelve landstreke valt zekere gom of lijm, *Cie* of *Cia* in 't Sineesch, en by de Portugesen *Ciaro* geheten. Deze druipt uit de bomen, en is seer gelijk de gom of traen van de terpentijn-boom. Zy word des Zomers vergadert en gewonne, en by de Sinesen gesuivert en geverft met een kleure, die zy willen. De beste is goutgeel: naest deze, de zwarte. Wanneer zy noch niet gedroogt is, geeftze een vergiftigen damp uit, waer door den genen, die dezelve ongewoon zijn, het aenzicht zwelt en bleek word: doch gaet licht weêr over. Zy droogt langzaem, wanneer kisjes of kasjes daer mede bestreken worden, 't en zy op een vochtige plaetse: maer eenmael gedroogt, smelt naderhand noit weêr. Welk een fraeie, zuivere en blinkende stoffe deze gomme is, heeft Europe al over lang gezien aen de kasjes, kisten en koffers, die uit *Sina* en *Japan* herwaers over gevoert worden. De Sinesen bestrijkẽ daer mede al hun hout pronkwerk, ook de schepen, huisen, tafels, bedsteden, ledekanten, en ander huisraet, tot groten glans en luister.

Schatting des Landschaps aen den Keizer. De schattingen, die dit Landschap aen den Keizer jaerlix opbrengt, bedraegt schier een onberekenlijke som: te weten, twee honderdt duizendt, een en vijftig duizend twee honderdt negen en tnegentig zakken rijs, drie honderd zeventig duizend vier honderd zes en zestig pond ongewrochte rouwe zijde: twee duizend vijfhonderd vier en zeventig rollen zijde stoffen: zeven en tachtig honderd duizent vier duizent vier honderd een en tnegentig bundelen stroo. Behalve d'algemeine tollen van de twee tolhuizen, die in de Hooftstad *Hangcheu* van dit Landschap zijn: 't eerste van koopwaeren, in het Noorder gedeelte der Stadt: het tweede van hout, in het Zuider gedeelte: want wijl het gebruik van 't hout by de Sinesen zeer gemein is, tot het bouwen van huizen, schepen, dootkisten, en diergelijke dingen, en eenige hout-verkopers schat-rijke luiden zijn, zoo trekt daer van de Keizer jaerlix niet weinig schatting. Daer en boven worden jaerlix uit dit Landschap na 's Keizers Hof vier grote Keizerlijke schepen, *Lung-ychuen* geheten, gezonden, geladen met zijde stoffenkleden, door een zonderlinge kunst gewrocht.

Deze zijde ſtoffen zijn met gout en zilver doorwrocht: ook met d'afbeeldingen van menigerlei kleurige vederen van zekeren vogel *Fungciang*, en met draken door eenen zeldzame kunſt doorweven, en met een wonderlijke verſcheidenheid van kleuren geſchakeert. Niemant vermagh deſe kleden te dragen, als alleen de Keizer en die van Keizerlijken huize, of dien de Keizer het uit een zonderlinge gunſt en voorrecht toeſtaet: gelijk hier te lande de kruizen en merken van verſcheide ordene gedragen worden.

Men vint'er, die de jaerlixe ſchatting dezes Landſchaps op vijftien miljoen kronen, of vijftien honderd duizend dukaten, begroten.

Gebergte Jakolina.

Des morgens, den vier en twintigſten, ging de reis weêr aen over het gebergte, *Jakoling* genaemt: welk vry hoog, yzelijk ſteil, en ongemakkelijk om te bereizen was. Op deſſelfs top en in het hangen ſtonden verſcheide Pagoden, op vreemde wijze gebout, en omringt rontom met geboomte. Zy reisden des voormiddags door de dorpen *Sambathova*, *Sagebatauw*, *Longhia*, *Longzango*, *Poangtiou*, en *Hachova*, daer zy over een ſtroom, op Bamboeze vlotten, trokken. De ſtroom ſcheide het dorp *Hachova*, in een Noorder en Zuider gedeelte. D'onzen bleven des nachts in het Noordelijkſte deel ter ruſte; hebbende dezen dag drie mijlen en een halve om de Noord gevordert.

Dorpen Kelontja, Quanimg, en Souzinhova.

Des morgens, den vier en twinrigſten, verlieten zy weêr het dorp *Hachova*, en doortogen dien dag de dorpen *Kolontja*, *Quanimg* en *Souzinhova*, en quamen 's naermiddags ten vier uuren by het vlek *Pinhoea*. Aldaer quamen

Vlek Pinhoea.

Putmans en *Van der Does*, neffens d'andere vooruitgetoge reisgenoten, den Ambaſſadeur te gemoet, en maekten met een hunne gelukkige overkomſte op giſteren bekent: als ook, hoe de ſchenkaedje-goederen al in zeven en twintig vaertuigen afgeſcheept waeren, en d'overige vaertuigen voor hem en deſſelfs reistuig gereet en klaer lagen. Dies *Van Hoorn* ook zoo dra in het dorp voornoemt niet quam, of liet het reistuig en zijn verdere goederen affchepen; van gelijken ook d'osjes, om des anderen daegs de reize te vorderen. De paerden moeſten van daer noch vijf mijl over land gaen, by mangel van bequame vaertuigen aldaer, om hen te voeren. Doch wierd voor het gequeſt paert, op des Ambaſſadeurs voorſlag, een vaertuig toebereid; naerdien hy bekommert was, dat door het gaen van 't zelve eenigh ongemak mogt toeſlaen; daer het nu genoechzaem buiten gevaer was.

Des middags, den zes en twintigſten, na dat alles klaer en 't paert geſcheept was, vertrokken ſy weder van *Puchoea*, met een vloot van ontrent veertig vaertuigen, den vliet *Chang* noord-ooſtwaerds op: waer onder tien voor de Geleids-mandarijns waeren. De drie paerden gingen over land, met den Hofmeeſter *Ruwenoort*. Ontrent ten drie uuren hadden zy het Stedeken *Tjanchia*, anders *Changxan*, en het dorp *Sunthia* op de linker zijde, en bleven 's avonds met de vaertuigen van *Tjanchia*, ontrent drie vierendeel mijls aen den vlakken zant oever leggen, ter nacht-ruſte. Twee mijl was ontrent in dezen achtermiddag gevordert.

Zy trokken des morgens, den zeven en twintigſten, weder ter vaert, en des voormiddags tuſſchen twee torens door, verciert met zeven tranſen of omgangen, na de Sineſe wijze geſticht, ter beſcherming van dien oort: desgelijx voorby de dorpen *Poetza*, *Sangsa*, *Singhia*, *Moethauw*, *Ponvanſa*, *Vankſivoe* en *Vanſoe*: de vier eerſte aen de rechte, en de vier laeſte aen de linke hand gelegen: des namiddags wel acht dorpen voorby, aen wederzijde van den ſtroom gelegen, (waer van de Schippers de namen niet kenden) en quamen met den avond voor het dorp *Sinkkia*: daer zy bleven overnachten: hebbende deſen dag ontrent vijf mijle voor ſtroom afgedreven, op verſcheide koerſen.

Des morgens, den zes en twintigſten, gingen zy met krieken van den dag weder voort, en landen ontrent negen uuren voor de Stadt *Kitsjouw* of *Kutchieuw*,

In the Province of
Tzietkiang

Inde Provintie Tzietkiang

Kutchieuw, anders *Kiucheu* geheten. Aldaer scheepten zy hunne perzonen en goederen over, voor zoo veel als 'er andere vaertuigen waeren; blijvende de rest in de voorige. De paerden waeren 's daegs te vore mede wel aengekomen, die 's morgens stonden gescheept te worden, in twee vaertuigen, ten dien einde gereet te maken.

Des morgens, den eersten van Lente-maend, wierden de paerden weder gescheept, als ook eenige vaertuigen noch overgescheept. Des middaghs beschonken twee perzonen van de Stadt *Tousjui* d' onzen met eenige ververschinge, in vergelding van vijf el krab-root laken: welk de schenkaedje-meester *Putmans* hen toebragt. Waer voor zy laet in den avond twalef tayl in gereet gelt, en drie zilvere pimpeltjes zonden: doch wierden by den Ambassadeur in beleefde termen geweigert t' aenvaerden, en te ruch gezonden.

Stad Kiucheu. *Kiucheu*, de zeste Opper-stadt des lantschaps van *Chekiang*, is gelegen aen den oosterlijken oever des strooms *Chang*, drie dagh reizens van het Landschap van *Fokien*, te lande, over hoog en bekommerlijk gebergte. Zy is redelijk groot, ontrent als *Haerlem*: zeer gelijk en effen, zonder eenig gebergte in dezelve. Al de straten zijn met kei-stenen beleid; hoewel de Stadt niet zeer volkrijk is: alzoo vele plaetsen ledig staen en vervallen, ter oorzake daer geen hand aengehouden word. Alle eetwaren en drank is 'er zeer goed. Voorts word aldaer in koophandel niet gedaen.

Den tweden, des morgens, verlieten zy de Stadt *Kiucheu*, en trokken ontrent negen uuren voorby het dorp *Sigajun*, aen de rechte hand van den stroom gelegen, op een lustigen oort, en rontom in bebout land: voeren voorts dien dag verby ontallijke dorpen, alle, in het afvaren langs den stroom, een weinig landwaerds in staende: en quamen met den donker voor 't dorp *Loujujenne*, alwaer zy des nachts bleven. Vijf mijlen was dezen dag gevordert, op verscheide koersen.

Dorp Sigajun.

Loujujenne.

Van *Loujujenne* zijn zy des morgens, den derden, (na aldaer voor ieder bark, twee trek-koelijs bekomen te hebben,) weer vertrokken. Gekomen even buiten het dorp, vertoonde zich aen de linke hand des strooms een toorn, prachtig na de Sinese wijze met negen omgangen verciert.

Het land was overal seer wel bebout, en lag vol dorpen, rijk van inwoonders. Des naermiddaghs quamen zy aen het vlek *Lancqui*, alwaer de goederen en hun perzonen weder mosten overgescheept worden. Weinig tijds, na hunne komste aldaer, quam de gezag-hebber dier plaetse den Ambassadeur bewellekomen, en met eenige verversching beschenken. Deze was d' eerste plaetse, daer den onzen zoo veel eere was geschiet. De vordering der veerheid van dezen dag was drie mijlen. *Lancqui.*

Tot den vierden wiert met het overschepen der goederen, door de zeer grote regen, om niet nat te worden, gewacht. Des namiddaghs onthaelde *Van Hoorn* de Gezaghebber dezer plaetse op zijn Hollands. Onder wijle wierd weder van zijnent wegen gebragt, tot een geschenk, een kalf en schaep, en andere verversching: beneven vier potten Sineesch bier. In allen delen toonde dees Mandarijn zich zeer beleeft en behulpzaem en tot den onzen genegen; waer over hy met vijf el krab-root-laken beschonken wierd.

Des morgens, den vijfden, lag het gebergte rontom met sneeu bedekt; maer het weer redelijk geworden, hebben zy de schenkaedje-goederen en hunne perzonen overgescheept, en zich tot het vertrek tegen des anderen daegs vaerdig gemaekt.

Des morgens, den zesten, voor dag, wiert het vlek *Lancqui* weêr verlaten. Het vlek *Lancqui* is niet zeer groot; maer zeer zindelijk en wel bebout: ook volkrijk door de grote vaert, die aldaer is. Het leid zeer lustigh, strekt aen de west-zijde langs den stroom, en is voorts rontom met bebouwde landouwen omringt. Daer is veel aluin te bekomen; doch word van *Humsie* gebragt.

De beste drank, die in geheel *Sina* valt, word in *Pelkoe* gemaekt, een Stadt maer drie mijlen van daer om d'oost gelegen. Ook vallen aldaer de beste hammen.

Stadt Jansjeuw. Des voormiddags trokken zy voorby de Stadt *Jansjeuw*, anderhalve mijle van *Lancqui* gelegen, aen de linke hand des strooms. Het land wierd aldaer aen den stroom-kant zeer berghachtig. In weinig dalen, die daer waeren, stonden hier en daer eenige huizen of hutten en dorpjes.

Dorp Ponckonsong. Des avonds quamen zy aen het dorp *Ponckonsong*, de rustplaets des nachts: latende de Stadt *Niencheufu*, aen de linke hand, een vierendeel mijls van hen leggen.

Dien dag was vijf mijl gevordert, op verscheide koersen.

Des morgens, twee uuren voor dagh, liet de geleids-Mandarijn de gom tot het vertrek slaen: gelijk zy ook dan voortgingen; maer het vaertuig van den Ambassadeur raekte, na een halve mijle varens, door de duisterheid vast, even buiten het vaerwater: dies d'achter zijnde vaertuigen, door de felheid des strooms, niet zonder groot gevaer hem voorby schoten. Zijn met den dag weder voortgegaen, varende verby verscheide dorpen, Pagoden en gehuchten: onder andere ook voorby een vermaerde Pagode: daer het beeld van eenen zekeren Filosoof *Niençulin* in staet.

Dorp Tung. De schemer-avond bragt hen voor het dorp *Tungh*, daer zy dien nacht bleven overleggen; hebbende zeven mijlen dezen dagh afgeleid, op verscheide koersen.

Des morgens, den achtsten, voeren zy weder voort, en des voormiddaghs, aen de weste zijde of linke hand, voorby een reviere of spruit *Tu* genoemt, die na de Stadt *Cinsing* of *Sinching* loopt, en, gekomen voorby dezelve, haer in twee takken verdeilt d'ooster tak word *Ko* geheten. De *Tu* heeft haer uitwatering in den

Stadt Sinching. stroom *Che*. De Stadt *Sinching*, de zevende onderhorige der Hooft of Opper-stadt *Hancheu*, leid aen de Noordzijde van den spruit *Tu*: is tamelijk dicht behuist, en omringt met zai-land. Daer tegen over lagh het vlek *Sasiboe*, ontrent twee mijl van het dorp *Fungly*.

Des avonds quamen zy aen de Stadt *Fojang* of *Fuyang*, gelegen aen de west-zijde des strooms *Che*, en benoorden den vliet *Fuchun*, die in 't weste voorby de Stadt *Liengan* haeren oorsprong neemt, en bezuiden de Stadt *Fuyang* in den stroom *Che* valt. Zy bleven in de Stadt *Fuyang* te vernachten: en waeren dezen dagh ontrent vijf mijl op verscheide koersen gevordert. *Stadt Fojang.*

Vertrokken weder, des morgens met den dag, den negenden, van voor de Stadt *Fojang*.

De stroom *Che* is aldaer ontrent een halve mijle wijt: doch heeft weinigh Dorpen aen zijnen oever, maer vele landwaerds in. Het land is 'er overal bebout, en met vruchtboomen beplant, zeer lustigh om aen te zien. Des avonds landen zy aen de zuider voor-stadt van *Hangcheu* of *Hancsieuw*, *Khankeeuw* genoemt: van waer de Stadt *Hangcheu* noch een halve mijle gaens gelegen is. Aldaer mosten al de goederen gelost en aen de Noord voorstadt van *Hancheu* te lande gebraght, en aldaer weder gescheept worden. Dies zy daer bleven leggen. *Khankeeuw Voorstadt van Hangcheu.*

Des morgens, den tienden, ging een van de gelei-Mandarijns *Hanlauja* den Veldheer of Overste der Stadt *Hancheu* de komste der onzen bekent maken, en om barken, tot hun verder vertrek, te verzoeken. Dees, des avonds dan weder gekomen, diende den Ambassadeur aen: hoe de Veldheer voornoemt den Heere Ambassadeur op morgen wilde binnen laten noodigen ter maeltijd. Van gelijken zou de *Pinghtouw*, of derde persoon der Stadt 't zelve des anderen daegs doen: en ook maken dat de barken tot hun vertrek met den eersten vaerdigh waeren.

Des zelven daegs wierden de Gelei-mandarijns voor de moeite, die zy alree gehad hadden, en om hen meer en meer aen d'onzen te verplichten, elk met vijf el krab-root laken vereert.

Des

The chief Citie in ye Province of Chekiang

De Hooft Stadt in de Provincie Chekiang
HANCHIEU

Des morgens, den elfden, by den Ambassadeur en sijnen Raed overleid het verslag, hen door hunnen Gelei-Mandarijn *Hanlauja* gedaen: namelijk, hoe de Veldheer hem ten zelven dage zou laten nodigen, en vergasten: ook, by voortgang van den handel, hoe veel de Kompanjie aen desen vermogenden man gelegen was: en andere inzichten meer, zoo wierd daer op raeds-gewijze goet gevonden het naervolgend, zoo de nodiging voortgang quam te hebben, met sich te nemen, om aen den selven te vereeren:

Tien elle rood laken.
Twee stuk Perpetuanen.
Vier Mourisen.
Een Roer.
Een paer Pistolen.
Twee Houwer-klingen.
Twee Verrekijkers.
Een ketting Bloed-korael.

Dan de noodiging nam ten dien dage geenen voortgang; ter oorzake (volgens zeggen van den eersten Gelei-Mandarijn *Hiulauja*, die derwaerds was gegaen, om den Veldheer wegens het vertrek te spreken, en geen gehoor kon bekomen) een groote Tartar was afgekomen, met den welken de Veldheer te spreken had.

Eenige Mandarijns quamen den Ambassadeur bewellekomen en bezoeken, die by hem nae vermogen wierden onthaelt en geliefkoost. Ook wierden ten zelven dage aldaer wel zes hondert paerden afgescheept, en aen d'andere zijde van den stroom *Che* gebragt.

Des morgens, den twalelfden, komt de *Pinghtouw* of derde perzoon van *Hancheu*, die het gezag over de vaertuigen had, den Ambassadeur aen het boort van zijn vaertuig wellekoom heten en begroeten: ook met een schaep, een varken, hoenders, rijs en andere ververfinge beschenken. *Pingtouw* verzocht; de Heer Ambassadeur geliefde hem t' ontschuldigen over zijn lang vertoeven, van hem niet eerder bewellekoomt te hebben. D'oorzaek daer van was zijne menigvuldige bezigheden. Voorts waeren daer onlangs eenige grote Tartars-Mandarijns naer boven vertrokken, waer door aldaer nu niet veel grote vaertuigen waeren. Hy zou evenwel zorge dragen, ten einde d'Ambassadeur wel gerieft wierd. Wel zou hy den Ambassadeur t'zijnen huize nodigen, om t' onthalen; maer dersde zulx niet wel bestaen, voor al eer hy by den Veldheer was vergast. Zou als dan verzoeken den Heer Ambassadeur te zijnen huize te komen. Voor deze gunstige beleeftheid wierd hy door den Ambassadeur met eenige dienstplegingen bedankt, en is, na het bezichtigen der paerden en osjes, en eenig onthael, weder vertrokken.

Des namiddags komt de tolk *Gemko* den onzen zeggen, dat de Veldheer van *Hancheu* aen hen had laten vernemen, hoedanig de Heer Ambassadeur op zijn onthael, by den Veldheer van *Hoksieu*, gezeten was.

D'Ambassadeur word by den Veldheer gebragt.

Des morgens, den dertienden, quamen verscheide paerden voor des Ambassadeurs vaertuig, om d'onzen te halen, en te Hoof, tot by den Veldheer te brengen. Werwaerds zy zich dan ook in bester voegen, zoo veel doenelijk was, begaven: mee nemende de schenkaedjen, die zy eergisteren goed gevonden hadden aen hem te vereeren. Te Hoof dan gekomen, zijn, naer eenig wachten, by den selven gebragt. De Veldheer bewellekoomde den Heer Ambassadeur vriendelijken, met daer op te zeggen, dit Gezantschap den Keizer seer aengenaem zou zijn. Voorts deed hy eenige vragen: namelijk, waer de peper en Sandelhout groeide? hoe groot *Holland* wel was? hoe verre van *Sina* gelegen? of 'er ook zijde in *Holland* viel? en diergelijke vragen meer. Waer op *Van Hoorn* hem na behoren diende. Toen wierden zy ter tafelen gezet, en wel op de Sinese wijze onthaelt. Na een wijle met eeten bezig geweest te zijn, heeft d'Ambassadeur hem het ontwerp vande megebragte schenkaedje, nessens een plichtpleging briefje, aengeboden. Zijnde dit by hem doorlezen, deed hy zijne ontschuldiging van de schenkaedje niet te kunnen aennemen, aengezien hy den Hollanders noit eenige diensten gedaen had; gelijk d'onder-koning en Veldheer tot

De Veldheer weigert geschenken.

Hoksieu.

Hokſieu. Zy zouden, voegde hy daer by, in *Peking* genoech met verſchenken te doen hebben. Hier en tuſſchen gaf hy het briefje, daer de ſchenkaedjen op getekent ſtonden, weder aen den tolk *Gemko* over. Dan wierd weêr door eenen van des Veldheers geletterden, die by hem ſtonden, uit handen van den tolk genomen, en behouden. Daer op gaf d'Ambaſſadeur weder tot antwoord: de Veldheer deze ſchenkaedje alleenlijk geliefde t'aenvaerden, ten teiken van oprechte genegentheit en vrientſchap t'henwaerts: dat noch gelegentheid kon voorvallen, daer zijne Hoogheid ſchier of morgen den onzen dienſtig kon zijn. Vorders belaſte d'Ambaſſadeur zeer ernſtelijk aen den tolk *Gemko*: den Veldheer oprecht aen te dienen, in gevalle eenige van onze ſchepen door ſtorm of onweer op dezen ſtroom of tot *Ningpo* mogt komen te vervallen, deſelve als van vrienden geliefde t'ontfangen en gunſtig te zijn. Den tolk hier over verbaeſt, heeft d'Ambaſſadeur het nochmael belaſt 't ſelve wel te vertalen, of zou een anderen tolk zoeken. Dit dan aen zijne Hoogheid voorgedragen; heeft daer op geantwoord. *Dit was mede des Keizers Haven en Land: en 's Keizers orde zou daer in gevolgt worden.* Zeide voorts. *Hy konde voor datmael de geſchenken niet aenvaerden; maer zou, als hy weder uit* Peking *quam, zien wat hem te doen ſtont.*

Na een weinigh verwijlens nam d'Ambaſſadeur afſcheid, met bedanking aen zijne Hoogheid voor zijn onthael. Op aenrading van den Veldheer, ging d'Ambaſſadeur den *Konbon* of Stadthouder der Stadt mede begroeten, die hem hertelijken wellekoom hete, en met byzondere plichtplegingen ontfing, en met een kop bonenzop onthaelde. Gene aentekens waerdige vragen wierden door hem gedaen: alleen verhaelde hy, dat in hunne achtſte maen (by ons de Wijn-maent) des verleden jaers een ſchip aen het *Papen Eiland* waere geweeſt: of het zelve een van onze ſchepen was geweeſt? Waer op d'Ambaſſadeur hem tot antwoord diende: zulx niet te weten; maer het wel een Japans-vaerder zou kunnen geweeſt zijn. Daer op ſcheide d'Ambaſſadeur: die in het uitgaen, door den *Konbou* geraden wierd, dat hy de Tartar *Manchu*, die het gezagh over de krijgs-magt in *Hancheu* had, mede eens zou gaen bezoeken. Werwaerds hy zich dan ook begaf; doch heeft den ſelven, door zijne onpaſſelijkheid, niet kunnen ſpreken: dies hy weder na de vaertuigen gekeert ware, daer hy met den avond aen quam.

Des morgens, den veertienden, is goedgevonden aen den Veldheer *Talauja*, *Konbon* en *Manchu* elk een groetbriefje te ſchryven: en de twee laeſte met eenige kleinigheden, om hen t'onswaerd genegen te maken, te beſchenken. Het briefje aen den Veldheer luide aldus:

D'Ambaſſadeur is over Talaujas *edelmoedigheid en beleeftheid op 't hoogſte verblijd.*

D'Ambaſſadeur wenſcht zijne dankbaerheid meer met werken, als met woorden te bewijzen: daer toe hy verhoopt de Hemel noch gelegentheid zal geven.

D'Ambaſſadeur verzoekt aen Talauja, *om vervordering van reize naer* Peking *met den* Chinkon, *op dat hy des te eerder in 't wederkeren* Talauja *in gezontheid mag komen begroeten.*

Het Briefje aen den *Konbon* hield in: *dat d'Ambaſſadeur niet had geweten, op giſteren voor* Talaujas *aenſchijn zou hebben verſchenen.*

D'Ambaſſadeur verzoekt aen Talauja, *hy dit klein geſchenk, ten teken van oprechte genegentheid, gelieft aen te nemen. Dan zal d'Ambaſſadeur ook over* Talaujas *goede gunſte verblijd zijn.*

Neffens dit briefje was het ontwerp van de Schenkaedje, voor hem, gevoegt: welke beſtont in vijf el laken; een Perpetuaen; twee ſtuks Mouris; een keten Barnſteen-korael; een ſtuk Barnſteen en twee Reinoſters horens.

Het briefje aen den *Manchu* luide: *D'Ambaſſadeur is bedroeft, op giſteren verſtaen te hebben, dat* Talauja *onpaſſelijk was. D'Ambaſſadeur verzoekt* Talauja *dit klein geſchenk, tot teken van een oprechte genegentheidt en vriendtſchap, gelieft t' ontfangen.*

D'Am-

D' Ambassadeur verzoekt te weten, of het Talauja *zal gelieven, d' Ambassadeur voor zijn aenschijn mag verschijnen: daer over d' Ambassadeur zal verblind zijn.*

Het ontwerp van de schenkaedje was insgelijx neffens het groet-briefje gevoegt, bestaende in twee vergulde seepmessen, een snaphaens-roer, een karabijn, een ketting barnsteen, een kust-deken en vijf el laken.

Met deze brieven en ontwerpen van geschenken zou *Nobel*, neffens den Sekritaris *Van der Does*, naer binnen hebben gegaen; maer wierd de reize, door de harde regen en onweer, tot droog weer uitgestelt. Midlerwijle komt een Mandarijn, neffens eenen Faktoor van den *Konbon*, uit hun naem den Ambassadeur begroeten, en met het naervolgend beschenken: als

Twee varkens.
Twee schapen.
Vier gansen.
Acht hoenders.
Twee potten drank.
Rijs en eenige andere ververshing.

Ten dank namen d' onzen dit aen, en vonden raedzaem aen hen het briefje en ontwerp van de schenkaedje voor hunne Meesters over te geven, ten einde het zelve aen hen te vertonen. Dan bedeest waeren de Mandarijn en Faktoor om 't zelve te bestaen, of iemant van d' onzen most mede gaen. Dies wierd goed gedacht, alzoo het noch even hard bleef regenen, en het wel een uure gaens was, het zelve, tot het droog weer zou zijn, in te houden, om alsdan, als boven gezeid was, gebragt te worden.

Des avonds komt de Geleids-mandarijn *Hiulauja* hen aendienen: hy by de barken aen d' andere zijde van de Stadt was geweest, en dezelve nu t' eenemael klaer en vaerdigh lagen: derhalve de goederen op morgen vryelijk derwaerds zouden mogen gebragt worden.

Men zou, wijl 'er zoo veel Koelijs niet waeren, om al de goederen te gelijk over te brengen, voor zoo veel als 'er op morgen quamen, hen last geven, en de rest over morgen laten volgen. Dies d' onzen, tot d' ontlossing tegens den volgenden dag, gereetschap maekten, en orde stelden.

's Anderen daeghs evenwel, door het zeer regenachtig weder, wierd het lossen der schenkaedje-goederen gestaekt, om de zelve van nat worden te bevryden; desgelijx het gaen van d' onzen tot de Stadts-bestierders; naerdien de wegen, door het slordig weder, schier onbruikbaer waeren.

Ondertusschen by den Ambassadeur overdaght het antwoord des Veldheers, op den tienden der zelve, op zijnen voorslagh van het komen van een schip aldaer, door storm of onweer, aen hem gegeven, heeft in rade voorgestelt: of niet ten dienst der Kompanjie zou zijn, daer eens een proef van te nemen; en derhalve een der Jachten, die van *Batavia* tot *Hoksieu* stonden te komen, tot de Stad *Ningpo* t' ontbieden, met een lading van zoodanige goederen, als zy dan zouden goed vinden, om tegen zijde omgezet te worden.

Noit, zijns oordeels, kon deze proef beter gedaen worden, als terwijl zy aldaer zelfs in aenwezen waeren.

Dit dan in rade over leid, wierd goed gevonden, eer men tot volkomen besluit quam: dat *Nobel* en de Sekritaris, gekomen met de brieven van des voorigen daegs by den Veldheer en *Konbon*, hen andermael zouden voorhouden, het komen van een schip aldaer: en als dan te vragen, indien het zoo geviel, of het volk van het zelve aldaer zoo aengenaem zou zijn, als zy nu daer waeren, om zich na het antwoord van haere Hooghe-den een weinig te richten.

Des morgens, den zestienden, wierden d' onzen van wegen den Veldheer, met twee schapen, twee varkens, hoenders, enden en andere verversinge beschonken, die zy ten danke aennamen, en den brengers eenig zilver vereerden. Zoo dra het weer redelijk was, wierden 'er zoo veel goederen gelost, als 'er Koelijs om te dragen quamen: met de welke de schenkaedje-meester *Putmans* *Vereering des Veldheers.*

naer d'andere zijde van de Stadt gong, ter orde stelling op d'inbarkering.

Nobel en Van der Does gaen by den Veldheer.

Onderwijlen vervoegden *Nobel* en den Sekritaris *Van der Does* zich by de Bestierders der Stadt, om hen de brieven voornoemt t' overhandigen, en den Veldheer en *Konbon*, het geen zy den vorigen dag goed gevonden hadden, voor te houden. De paerden gingen neffens hen, om aen den Veldheer ook vertoont te worden: want hen door eenen der geleids-mannen verwittigt was, zijne Hoogheid dezelve gaerne wilde zien. Gekomen dan ten huize van den Veldheer, vonden zy dien niet t' huis. Maer quam na een kleine wijle wachtens, en bezach de paerden met groot vermaek. Voorts liet hy *Nobel* en den Sekritaris *Van der Does* by zich komen, die hem des Ambassadeurs brief overleverden, en uit zijnen naem hertelijken bedankten voor de geschenken, des vorigen daegs gezonden.

Zy vroegen dan ook, terwijl het zo in de reden te pas quam: zo of het gebeurde, dat aldaer een Hollands schip quam, of het zelve zijner Hoogheid aengenaem zou zijn, en het volk, gelijk als zy, wel gehandelt worden. Waer op door den Veldheer hen ten antwoord was gegeven: zy die vreemde luiden waeren, en van zoo verren land quamen, om den Keizer te beschenken en vriendschap zoeken, wat reden hy dan hebben zoude, om d'onzen, alsse aldaer quamen, qualijk te handelen. Zy zouden vry gerust zijn. Hy verzekerde hen, als dezelve onder zijn gebied quame, daer voor wel zorge zou dragen en wel handelen.

Ook by den Konbon:

Na welk antwoord, d'onzen vertrokken waeren, en van daer tot den *Konbon* gegaen, dien zy des Ambassadeurs brief, nevens het ontwerp der geschenken, mede hebben overgelevert, en daer by gezeid: dat op het briefjen van de geschenken geen bloed-koralen gestelt waeren; alzoo zy daer tegenwoordig niet van verzien waeren; maer gelijk zy verhoopten, zou aldaer een schip komen, als wanneer zy zijne Hoogheid daer van verzien zouden: want deze glimp van spreken wierd by hen gebruikt, om des te beter op het gesprek van het schip te komen. Voorders wierd by hen verzocht, zoo het gebeurde aldaer een schip quam aen te landen, zijne Hoogheid den onzen gunstig wilde zijn. Waer op hy, even gelijk de Veldheer, geantwoord had: met byvoegen, d'onzen hun volk te belasten hadden, gene vyandschap, daer zy met het schip aenquamen, te gebruiken.

De geschenken, voor hem ontworpen, wilde hy niet aenvaerden; maer stelde die uit tot hunne wederkomste uit *Peking*. Van daer waeren zy na den *Manchu* of overste der Tartaren gegaen; doch hadden den zelven (vermits hy noch ziekelijk was) niet te spreken kunnen krijgen. Maer heeft hen, op het toezenden van den brief en ontwerp der geschenken, ten antwoord laten weten: hy den Heer Ambassadeur hertelijken bedankte en de geschenken niet konde aenvaerden. Dies d' onzen weder waeren vertrokken.

Dit antwoord van den Veldheer en *Konbon* en dat van den dertienden dezer by d' onzen, op hun voorstel gedaen, en andere inzichten meer in rade overwogen: en daer op beraedslaegt, wierd eenpaerelijk goed gevonden (want zoo ook de lopende geruchten liepen, trachten haere Hoogheden niet anders, als dat d'onzen met hun schepen aldaer zouden handelen komen) het kleinste Jacht, van *Batavia* in *Hokfieu* te komen, tot *Ningpo* (onder schijn van naer *Japan* te gaen) t' ontbieden, met een inladinge van dienstige koopmanschappen, als Sandel-hout, peper, poutsjouk, wierook, nagelen, loot, kaliatours-hout, zwart karmosijn, en scharroot-laken, eenig bloed-korael in ketingen &c.

Ten dien einde schreef dan *Van Hoorn* eenen brief na *Hokfieu* aen Koopman *Harthouwer*: hoe hy ten meesten dienste van de Kompanjie goedgevonden had, dat een der kleinste Jachten, zoo van *Batavia* aldaer stonden aen te landen, uit de Bay van *Sothia*, maer

maer onder schijn van naer *Japan*, naer *Ningpo* zou verzeilen, met een inlading der vernoemde koopmanschappen: met dien verstande nochtans, het Jacht niet langer als tot den eersten van Herfts-maend tot *Ningpo* had te vertoeven, en als dan, het zy de koopmanschappen omgezet of niet waeren, waerlijk na *Japan* vertrekken, op dat echter de koopmanschappen voornoemt in tijds mogten komen, om in *Japan* te kunnen verhandelt worden, en alzoo de Kompanjie voor schade, hoe de zake quam uit te vallen, te bevrijden.

Voorts wierden d' overige geschenk-goederen, wanneer ondertusschen het weer zich redelijk vertoonde, neffens al het reis-tuig gelost, en aen d' andere of Noordzijde van de Stadt gebraght, gelijk des vorigen daegs was geschied.

D' Ambassadeur, neffens *Nobel* en d' andere reisgenoten, volgde daer na door de Stadt *Hancheu* en desselfs voorsteden, en quam 's namiddaghs ter plaets, daer de barken lagen, ruim een grote mijle in veerheid van d' aengekomen.

Zy vonden de Barken alle gereet en klaer leggen: behalven die van de paerden: met het toemaken der welken de timmerluiden bezig waeren.

Den achtienden wierd ook goed gevonden den *Pingtouw*, die d' onzen van barken verzien had; desgelijx tot een vergelding van zijne schenkaedjen, gezonden op den twalefden der zelve, met het naervolgend te begiftigen: als

Vijf el root laken.
Een stuk Perpetuaen.
Een snoer barnsteen-korael.
Zes flesjes met rozen-water.
Een verrekijker.
Neus-brillen.

Met het ontwerp der geschenken trad de Sekritaris derwaerd, om hem dezelve aen te bieden.

Dees, na zijne wederkomste, bragt tot antwoord: *De* Pinghtouw *de twee eerste sorteringen zou aennemen; maer de verrekijker en neus-brillen den onzen laten behouden; wijl hy daer mede, volgens zijn zeggen, niet wist uit te rechten. Hy zond in vergelding, neffens den Sekritaris, twee van zijne dienaers, met twee kleine fleskens* Thee, *ten einde aen dezelve de schenkaedje mogt overgelevert worden: alzoo hy bang was die t' aenvaerden, als die door iemant van d' onzen hem toegebragt, en in tegenwoordigheid van andere overgelevert wierd; gemerkt de Veldheer en* Konbon *zelfs het niet hadden derven doen.*

Des avonds wierden de paerden in de vervaerdigde vaertuigen gescheept, en is voorts alles tot het vertrek tegen 's anderen daegs vaerdig gemaekt.

Des morgens, den negentienden, trok het Gezantschap weêr uit *Hancheu*, quam des avonds aen het dorp *Tangseeuw* te landen, de verblijf-plaetse des nachts. Dezen dag was op verscheide koersen gevordert ontrent drie mijlen. *Dorp Tangseeuw.*

Al laet in den avond komt de tolk *Gemko* den Ambassadeur bekent maken: hoe hem van goeder hand was bericht: dat de Keizer, boven het verbot van gene zijde uit *Sina* te voeren, nu ook 't zelfste verbod in het Landschap van *Chekiang*, van aldaer gene zijde naer eenige andere Landschappen te mogen uitvoeren, had laten doen. *Verbod van zijde uit te voeren.*

Des morgens, den twintigsten, vertrokken zy weder van het dorp *Tangseeuw*, en togen dien dag voorby vele boere woningen, die langs zekere gegrave vaert staen. Het land is daer overal vlak, zonder gebergte: wel bebout, en op vele plaetsen met Moerbezien-bomen beplant, tot voedsel der zijdwurmen.

Geen oordt in geheel *Sina* voedt meer zy-wurmen, als het Landschap van *Chekiang*: want het verschaft niet alleen aen zijn eigen land en aen geheel *Sina* zijde stoffen van allerlei slag; maer ook aen het nabygelegen *Japan*, aen de Spanjerts op de *Philippijner* eilanden, ja ook aen *Indiën*, en aen de verre gelegenste gewesten van *Europe*: want veel zijde koopen de onzen te *Hokſieu* op, in het Landschap van *Fokien*, die al uit het Landschap van *Chekiang* afgebragt word. De zijde stoffen van dit Landschap worden boven andere van geheel *Sina* *Chekiang geeft vele zijde.*

voor de beste gehouden: en zijn voor zulk een geringe prijze te bekomen, datmen aldaer met minder onkosten tien man kan in 't zijde, als in Europe eenen in 't laken steken. Men snoeit aldaer de moerbezien-bomen alle jaers, gelijk in Europe de wijn-stokken, en laet die niet tot hooge bomen op-groeien, wijl de Sinesen door lange ervaernis van veele jaren geleert hebben, dat de bladen van de kleinste boomen en jonge scheuten de beste zijde voortbrengen. Hier door weten zy d' eerste spinning der draden, van de tweede genoechzaem t' onderscheiden. Te weten, d' eerste is, die van de murruwe en tengere lente-bladen komt, daer de zy-wurmen mede gevoed worden. D'andere of tweede komt van de zomer en herfbladen. Alleen de verscheidenheid van voetsel geeft zoo grote verandering van werk.

Dit is misschien d' oorzaek; waerom de zyde, die in Europe gewonnen word, doorgaens dikker en grover is, als de Sineesche.

De prijs van de eerste en tweede spinning, is by de Sineesen zeer verscheiden; daer nochtans van het onderscheid tusschen beide de meeste zy-handelaers in Europe gene kennis dragen. De beste zijde dan word gesponnen in de lente: de rouste en grootste des zomers; hoewel beide in een zelven jaer. De queking dezer wurmtjes is volkomen een en dezelve, en zoo veel moejelijkheid onderwarigh, en vereischt zoo grote naerstigheid, als op zommige plaetsen in Europe daer aen besteet word.

Dies is het duidelijk valsch en verciert, dat al de zijde in *Sina* van de zy-wormen op de bomen zelfs, van zelf, zonder vlijd of arbeid van menschen, voort-gebragt word.

Zoo *Martijn* getuigt, is de teelt met d' aenqueking van zy-wurmen, en maniere van katoen en zijde te maken, een aeloude vont der Sinesen. *Histor. Sina.* De gemaelin van Keizer *Ya*, die omtrent des jaers voor 's Heilands geboorte twee duizent drie honderd zeven en vijftig heerschte, zeitmen zulx allereerst uitgevonden, en d'onderdanen geleert te hebben: want hoewel de teeldt en hantering der zy-wurmen voor dien tijd den Sinesen niet onbewust waeren, zoo was nochtans de kunst van kleden daer van te weten, gelijk gewonelijk in den aenvang van alle dingen geschiet, noch onbeschaeft en zonder kunst. Den Sinesen komt billijk d' eere toe, dat van hen, gelijk van den Hooftbron, dat handwerk na d' andere gewesten van Europe overgebragt zy.

Zy voeren door vele stene bruggen, met eene boge over deze vaert geslagen, die door haere hooghte en grote veel gelds van maken gekost hebben.

Des namiddags voerenze voorby be muuren van de Stadt *Kungti* of *Cungte*, de vijfde onderhorige Stadt der tweede Opper-stadt *Kiahing* dezes Landschaps, gelegen op de linke zijde der vaert; en quamen des avonts aen het dorp *Summingsing*, daer zy dien nacht verbleven. Dezen dagh was ontrent vier mijlen gevordert. *Dorp Summingsing.*

Verlatende des morgens het dorp *Summingsing*, voeren zy weder, gelijk op gisteren, voorby verscheide boeren huizen en doorsluizen: quamen tegen den avond aen *Chiausoe*, anders *Kiahing*, de zeste Opper-stadt dezes Landschaps, langs de westzijde van dezelve heen, tot aen de Noorder voorstadt, daer zy dien nacht, om van andere Koelijs tot trekken verzien te worden, bleven. De reize van dezen dag was vier mijlen gevordert, op een noordelijken koers.

Des morgens, den twee en twintigsten, togen zy weder ter reize, en voeren, gekomen een kanon-scheut buiten de voorstadt *Kiating*, tusschen twee krijgs-vestingen door, en zoo voorts voorby het dorp *Jankanking*, latende het aen de linke hand leggen: *Dorp Jankanking.* des namiddags door het dorp *Pinghwan*. Aen desselfs zuidzijde leid een klein Meir, *Fuen* geheten: welk het Landschap *Chekiang* van dat van *Nanking* scheid. Dies zy aldaer in het Landschap van *Nanking* overtraden.

Na dan d' onzen des middags door het dorp *Pingchwan* waeren gekomen, voeren zy tegen den avond voorby *Ukian*;

Ukian; latende dezelve een kanonscheut aen de linke hand van hen leggen, tot aen desselfs voorstadt. Aldaer bleven zy leggen, om nachtrust te houden, en van andere trekkers verzien te worden. Dezen dag was op verscheide koersen zeven mijl gevordert: en daer van twee in het Landschap van *Nanking*.

Het groot Landschap van *Nanking*, heden by de Tarters *Kiangnan* genaemt, het voornaemste der negen zuiderlijkste Landschappen, paelt ten ooste en zuid-ooste aen de zee: ten zuide aen het Landschap van *Chekiang*: ten zuid-weste aen dat van *Kiangsi*: ten weste aen *Huquang*: ten noord-weste aen *Honan*, en met de rest aen het Landschah van *Quantung*.

Hoewel na het eerste Landtschap van *Peking*, daer in het Hof en zetel der Keizeren is, het Landschap van *Kiangnang*, de tweede plaets van waerdigheid en orde in *Sina* bekleed, zoo kan nochtans *Peking*, uitgezeit d'eenige tegenwoordigheid der Keizers, by dit alleredelste Landschap in grote en vruchtbaerheid geenzins geleken worden: en ontbreekt hem dit alleen, tot bezitting der waerdighste plaets van gansch *Sina*. Wel is waer d'aeloude Sineesche Keizeren, als *U*, *Cyn*, *Sun*, *Ci*, *Leang*, *Chin*, en de Stam *Tang*, in het Landschap *Kiangnan* voorhene den stoel des Rijx geplant hadden; maer is naemaels van daer na *Peking* overgebraght.

Alhier heeft ook de Stam *Taiming*, een wijle geheerscht, ter tijdt toe, door den zelven de Rijx-stoel na *Peking* overgebracht wierd, om des te lichter de pogingen der Tarters, tegen het Rijk van *Sina*, van naby te wederstaen.

Het gansch Landschap is verdeelt in veertien groote Landstreken: als *Kiangningfu*, of *Nankingfu*, *Fungyangfu*, *Sucheufu*, *Sunkiangfu*, *Changcheufu*, *Chinkiangfu*, *Yancheufu*, *Hoaiganfu*, *Lucheufu*, *Gankingfu*, *Taipingfu*, *Ningquefu*, *Chicheufu*, *Hoeicheufu*: beneven vier kleinder landstreken, die van *Quangte*, *Hocheu*, *Chucheu*, *Siucheu*: ieder met verscheide grote en kleine Steden onder haer, ten getale in alles van hondert en tien.

De eerste Landstreke *Kiangningfu* paelt ten noord-oosten aen *Yancheufu*: ten ooste aen *Changcheufu* en *Sucheufu*, heeft ten zuide de landstreke *Ninquefu*: ten weste *Taipingfu* en *Hocheufu*: ten noorde en noordweste *Cheucheufu*. *Grens-palen.*

Dese Landstreke begrijpt zeven Steden: *Nanking* of *Kiangning*, de Hooft-stadt des Landschaps en Opper-stadt der landstreke, *Kiuyung*, *Lieyang*, *Liexui*, *Caoxun*, *Kiangpu*, en *Loho*. *Steden.*

De eerste stichter der Stad *Nanking* was *Guei*, Koning des Koningrijks *Cu*: dees noemde haer *Kinling*, 't welk gulde landstreke bediet: d'oprechter des Stams *Cin* namaels *Moling*: de Koningen *U*, die hunnen zetel in dezelve gehad hebben *Kienije*: de Stam *Tang*, *Kiangning*: maer de Stam *Taiming* veranderde den naem van *Kiangning* in dien van *Ingtien*. Eindelijk hebben de Tarters, na het aflopen des gansche Koningrijks van *Sina*, onlangs den ouden naem van *Kiangning* herstelt. *Namen.*

De Stad *Kiangning* is gelegen op de Noorder brete van 32 graden 15 minuten, ontrent ses mijl van den oosterlijken oever des strooms *Kiang*, aen een zeer lustigen en bequamen oort: want de stroom *Kiang* vloeit door zekere brede en diepe gegraven vaert, niet alleen verby de Stadt, maer schiet ook met verscheide bevaerbare grachten in de zelve.

Desgelijk wort d'oost-zijde der Stadt, gelegen op een vlak heuvelachtig dal, diep landewaerts in, by na over almet brede grachten doorsneden; waer door men ook dit deel der Stadt, gelijk dat na de zijde van den Stroom *Kiang*, met allerlei vaertuigen kan aen doen, en aldaer met vry grote schepen laden en lossen.

Al deze grachten zijn overslagen met verscheide stenen bruggen, die op vele gewelffelen en bogen rusten.

In de voorzeide gracht, die uit den stroom *Kiang* na de Stadt schiet, leit een schip-brugge van veertien groote ponten, waer over men gevoegelijk in de Stadt kan komen.

Volgens gevoelen der Sineeſche Landbeſchrijvers, overtreft niet alleen deze Stadt in grote al de Steden des ganſchen aertbodems, maer ook in ſchoonheit. En in 'er daet, zy bezwijkt voor weinig Steden: want wat het binnenſte belangt: zy is meerendeels vlak, behalve zy hier en daer met eenige luſtige heuvelen rijſt.

Muuren. De Stadt is omringt met een dubbelde of twee muuren: d' omtrek van d' eerſte word begroot op zes Duitſche mijlen, of volgens Trigaut en Martijn op achtien Italiaenſche; hoewel de Stadt niet boven vijf uuren gaens in 't ronde betimmert leid.

Deze muur begrijpt het paleis en grootſte deel der Stadt.

De tweede of buitenſte muur is veel groter in beſtek, evenwel niet doorgaends aen elkandre gehecht; maer leid ſlechts op die plaetſen, daer de Stadt het meeſte gevaer ſchijnt te hebben, en op haer zwakſte is.

Wanneer twee ruiters, (zoo beſchryven de Sineſen de groote van deze muur) des morgens van elkandre afgezonden waeren, om de Stadt om te rijden, quamenze niet voor des avonds by elkandre: waer uit lichtelijk de ruimte en grote der Stadt is af te meten.

Niet tegenſtaende, binnen den omtrek van deze muure, grote ruimten van tuinen, bergen, waranden, en meiren leggen, zoo word evenwel het grootſte gedeelte der Stadt volkrijk bewoont.

D' eerſte muur, hoog over de dertig voeten, en onder met gehouwen, maer boven met gebakken ſteen heel effen en vlak opgehaelt, heeft rontom borſt-weeringen, verciert met kunſtig kanteel-werk, en is geſterkt doorgaends met wacht-huizen.

Poorten. In dezelve zijn dertien poorten, die zommige op vier, zommige op vijf ſterke bogen ruſten, en deuren hebben, met yzere platen beſlagen. Ieder poorte word nacht en dach met een groot getal van krijgs-knechten bewaekt.

Straten. De voornaemſte ſtraten hebben ontrent acht en twintig treden in de brete: lopen lijn-recht, en zijn in 't midden met brede blaeuwe zerken beleid: maer aen de kanten ter wederzijden met keien geplaveit.

De gemene burger huizen zijn niet koſtelijk noch prachtig gebout, maer zeer ſlecht en zonder eenig gemak: zy ſtaen alle met de dwers-gevels langs de ſtraten: hebben maer een eenige deure, voor het in en uitgaen, en een eenig vertrek en verdieping, tot een ſlaep en eet-plaets. *Hui.*

De dwers-gevel, aen de ſtrate, heeft een lankwerpig vierkant gat, tot doorſchepping van het licht, met een neerſlaend venſter, daer op die neering doen, hun koop-waren ten toon leggen. Tot belet voor het inzien van ſtraet af, is dit gat gemeenlijk met een riette matje bezet, in plaets van een glaze raem.

Het ganſch huis is van buiten, van onderen tot boven, met zeer fijne en ſneeu-witte kalk beſtreken: en het dak, welk ter wederzijde ſchuins neerſchiet, met witte pannen bedekt.

De meeſte huizen zijn winkel kramen, opgeſtapelt met allerlei ſlagh van Sineeſche waren, als katoen, zijde ſtoffen, porcelein, peerlen, diamanten en andere: eenige ook met ſlechte waren en geringe vodden. Voor ieder winkel ſtaet een plank of bort: voor zommige twee, daer op met vergulde letteren de naem des huis-heer, en wat waren hy te koop heeft, geſchreven ſtaet. Nevens deze borden ſtaat gemenelijk ook een ſtaek of pael opgerecht, hoog boven 't huis met zijn toppunt: daer een vlagh of wimpel of iet ander aen vaſt is, tot onderſcheit van eens ieders woonplaetſe, gelijk hier te lande met uithang-borden geſchiet.

Nanking pronkt met vele heerlijke gebouwen van Pagoden, kunſtig geboude zegebogen, paleizen en andere getimmerten.

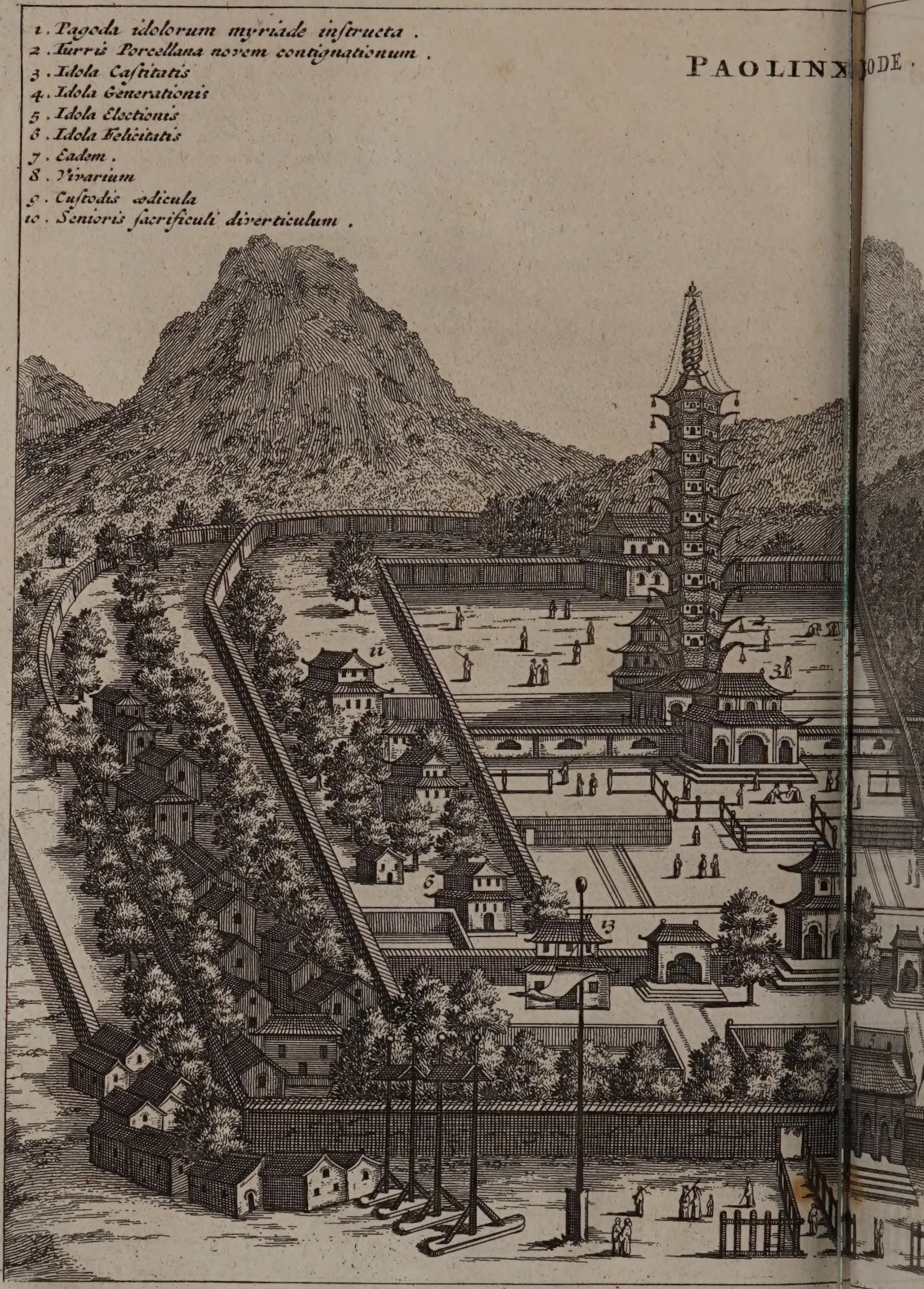
Voor hene was aldaer een zeer heerlijk paleis, in 't vierkant gebout het hof en de verblijf-plaets der oude Sineeſche Keizeren.

Het leit in zijn puinhoop aen de zuid-zijde der Stad, met d' eene zijde, lang een Italiaenſche mijle en

byna

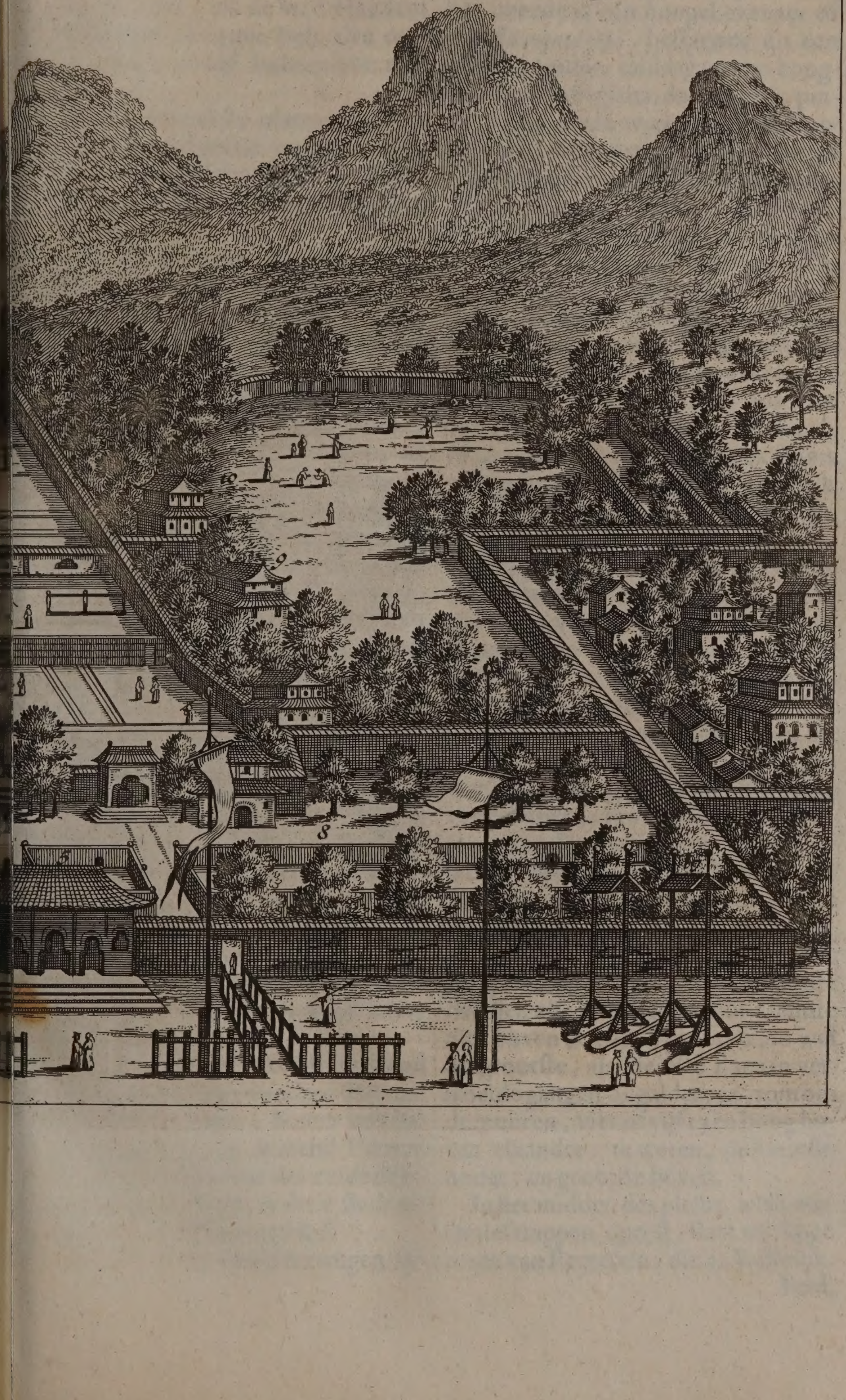

LANKIN

1. Pagoda idolorum myriade instructa.
2. Turris Porcellana novem contignationum.
3. Idola Castitatis
4. Idola Generationis
5. Idola Electionis
6. Idola Felicitatis
7. Eadem.
8. Vivarium
9. Custodis ædicula
10. Senioris sacrificuli diverticulum.
PAOLINX BODE.

AOLIN[...]GODE.

11. Tumoris sacrificii domus.
12. Pars australis.
13. Portarium.
14. Pars borealis.
15. Diversoria magnatum.
16. Diversoria plebis.
17. Tentoria pervia.

byna twee honderdt schreden : is ganſch binnen d'eerſte muur beſloten, die het grootſte en voornaemſte deel der Stad bevangt.

Het was omringt met een drie dubbelde muure, en diepe water-grachten. Naer uitwijzing van de vervallen muuren en puinhopen is dit hof met zijn toebehoren, ontrent zoo groot geweeſt, als de Stad Haerlem in Holland. Trigaut ſtelt den omtrek op vier of vijf Italiaenſche mijlen.

Op de binnenſte plaets vertoont zich noch een brede wandel-wegh, gevloert met graeuwen arduin-ſteen, die 't gantſch vierkant kruis-gewijze doorſnijt.

Ter weder-zijde ziet men ſlecht ricchel-werk van gehouwen ſteen, tot ontrent drie voet hoog opgehaelt : daer neven een kleen beekje ſtroomt.

De pannen des dacks waeren van zekeren herden ſteen, bezet met draken, 's Keizers wapen, en overſtreken met gout-gele verruwe; zulx de zelve in de zon eenen glans, als gout van zich gaven. In den leſten Tartariſchen oorlog wiert dit prachtigh gebou, en hof zonder weerga, met branden, breken, ſchennen en om verre rukken, by na ten gronde geſloopt en tot een deerlijken puinhoop gebragt, zonder de ſtad weinigh of niet van haeren ouden luiſter te beroven : buiten twijfel uit een zonderlingen ouden haet, dien de Tarter den huize van *Taiming* toedroeg; naerdien *Humvu* of *Chu* d'oprechter des Stams *Taiming*, den Tarter, na een bezit van honderd en acht Jaren, ten rijke uitdreef, en de ranken des ſtams *Taiming* in dit paleis den rijx ſtoel geplant hebben, ter tijd toe het Hof uit *Nanking* na *Peking* vervoert wierd.

De Stadt is zeer volkrijk, en word gezeid over de tien honderd duizend zielen te begrijpen : boven een bezetting van veertig duizend Tarters. Want de Stedehouder der zuiderlijke Landſchappen heeft in deze ſtadt uit 's Keizers name zijn verblijf.

Voor al dient niet verzwegen zeker toorn, geſticht op een hogen heuvel, die met recht een wis-kunſtige toren mag genoemt worden, gemerkt op den zelven drie wiskunſtige werktuigen bewaert worden : diergelijke of beter op den gantſchen aerdbodem niet te vinden zijn. Het eerſte is een hemels-kloot, onderſcheiden door zijnen middag en evenwijdige lijnen : het tweede is een hoepel-evenaer of *armilla æquatoria*, beſtaende uit een gezicht-einder, middag en top-boogkring, beweegbaer door haere pinnen. Het derde werktuig is een hoepel-kloot of *Sphæra armillaris*, zeer gelijk onze hierlandſche. Ieder werktuigh heeft twaelf voeten in de middellijnen, en is gemaekt van koper, overguld en kunſtig doorwrocht. De ſchragen, daer zy op ruſten, zijn gegooten draken van koper : alles zoo net en op de maet gemaekt, dat de gauſte ſterrekijker naulix daer op iet te zeggen zou hebben. Voor drie honderd en zeventig jaren zijn dezelve aldaer door de Tarters des Stams *Juen* geſtelt : maer hebben tot noch hunnen ouden luiſter behouden, gelijk of ze eerſt gemaekt waeren.

Aen de buiten cingel der ſtadt ſtaet een vermaerde Pagode *Paolinxi*, of zo andere ſpellen, *Paulinjing* genaemt. *Pagode Paolinxi.* Dan het dient aengemerkt, dat onder den naem *Paolinxi* de Sineſen niet alleen de Pagode zelf; maer ook zeker groot plein verſtaen, gelegen aen het hangen van 't gebergte, en verciert met verſcheide gebouwen, Pagoden, Porceleinen toren, en andere gevaerten, wonder prachtig en kunſtig ter weder-zijde gebout. Onder ander munt een Pagode boven al uit, daer in tien duizent beelden ten toone ſtaen, gemaekt van pleiſter, en geſchakeert met velerlei kleuren. De grootſte beelden zijn levens grote : de kleinſte niet boven een hand groot. Zoo wel de grootſte, als kleinſte ſtaen in verſcheide gangen of galderyen, rontom de muuren, vier of vijf ryen hoog boven elkandre : te weten, de kleinſte onder, en grootſte boven.

In het midden des pleins, welk met twaelf trappen oprijſt, ſtaet een hoge toren van Porcelein, die in koſtelijkheid, *Porceleinen toorn.*

heid, en allerlei prachtig kunstwerk derwijze uitmunt, dat zijns gelijken niet alleen in *Sina*; maer ook op den ganschen aerdbodem niet te vinden is.

Hy bestaet uit negen (hoewel volgens *Semedo* slechts uit zes) gewelfde verdiepingen: is honderd en vier trappen hoog, en gaet niet van buiten, maer van binnen op.

Ieder verdieping heeft rontom een galdery of omgang, die met allerlei beeldwerk en venster-poorten wonder kunstig doorwrocht is. Ter wederzijde der venster-poorten zijn rontom vierkante licht-gaten, doorgaends bezet met witte yvore tralien. Van buiten is ook het werk glat of verglaest, en met veelerlei verruwen, van root, groen, en geel geschakeert. Het gansch gevaerte bestaet uit verscheide stukken, zoo kunstig aen elkandere gelascht, dat het uit een eenig doorgaends stuk schijnt te bestaen.

Tusschen de galderijen heeftmen uitsteekzelen, daks-gewijze gemaekt, en groen van kleur, behangen op de hoeken met kleine kopere klokjes, die door het inspelen der wint zich bewegen en geluit geven.

D'opperste top des toorens, daer men niet, dan met van buiten om te klimmen, kan by komen, is gekroont met een groten pijn-appel van massijf en louter gout, zoo de Sinesen zeggen. Van de laeste of hoogste galderije zietmen niet alleen over de gansche Stadt *Nanking*, maer ook over d'omgelegen landouwen, tot aen den anderen oever des strooms *Kiang*.

Men zeid de Tarters, wanneer zy, des jaers twalef honderd, gansch *Sina* voor d'eerste reize zich hadden onderworpen, de Sinesen dwongen dit gevaerte te bouwen, ter eeuwiger gedenkenis van hunnen zegeprael. Hier over, zoo het schijnt, is dit gebousel, door de Tarters, wanneer zy in onze dagen, dat rijk voor de tweede reize afliepen, niet vernielt, maer ongeschonden blijven staen; daer de meeste andere getimmerten en graf-steden der Sineesche Keizeren ten gronde gesloopt wierden.

Buiten de muuren der Stadt heeftmen de graf-steden der aeloude Koningen. Aldaer is een zeer groot pijnbomen-bosch, dicht onder de Stadt omringt met een muur van drie duitsche mijlen in 't ronde. Binnen dit bestek leid een berg, die de graf-steden bevangt. In dit bosch vertoont zich een overtreffelijke kerk, in 'er daet een koninglijk werk, zoo wel ten aenzien van desselfs gevaerte, als heerlijkheid.

Het bestaet byna gansch uit hout, uitgezeid de muuren van gebakken tichel-steen: is gebout op een verheven plaetse, die van voren rontom met vierkanre stenen leid opgehaelt.

By vier marmere trappen, ieder van vele treden hoog, en tegen over een der vier gewesten der wereld gelegen, gaetmen in dit gebou.

Het heeft vijf galderijen, ieder bezet ter wederzijde met twee ry houte pilaren van over de zes en dertig voet hoog, en meer dan twee vadem dik: rontom zeer glat gepolijst. Op deze pilaren rusten grote dwers-balken, die andere kleine pilaren onderschragen. Daer op komt de sluitbalk en dak, van kunstig gesneden en vergulde delen, te rusten. De deuren zijn met beeldwerk, van laurier-loof en vergulde platen doorwrocht en beleid. Het beeldwerk der buiten galderijen en vensters, is met gevlochten yzerdraet overtogen, om van de vogelen, door het nestelen, of opzitten, niet vuil gemaekt te worden: doch is het draet zoo dun en wijd gevlochten, dat het licht genoegzame doorspeling heeft. Welk in grote gebouwen, en inzonderheid in koninglijke paleizen over al in gebruik is. In 't midden of in de holte der kerke, heeftmen twee thronen, zeer kunstig gemaekt en met allerlei edele gesteenten en peerlen gestoffeert. Boven op de Thronen staen twee stoelen: op den eenen zit de Keizer, wanneer hy offerhande zal doen: welk hem alleen in deze kerk geoorloft is: d'ander staet ledig, voor de Godheid quansuis, om de offerhande t'ontfangen.

Buiten de kerk, in d'open lucht zelf, staen vele altaren van rootachtig marmer opgerecht, die de mane, zon, bergen en vloeden uitbeelden.

Vol-

Volgens der Sinezen zeggen, zijn al deze dingen ten dien einde buiten de kerk zelf gestelt, om van niemand aengebeden te worden, en een ieder mogte weten, dezelve van dien gesticht zijn, den welken de Keizer in de kerke zelf eert en aenbidt.

Rontom de kerk zijn verscheide kamers of veel meer çellen, die eertijds, zoo de Sinesen willen, het gebruik van badstoven gehad hebben; daer de Keizer wanneer hy zou offeren, en zijn andere hulpgenoten zich eerst afwosschen.

Na deze kerk en zelfs na de keizerlijke graf-steden lopen zeer brede wegen, ter wederzijde met vijf rijen pijnbomen beplant, op behoorlijke en gelijke wijte van elkandre. Op pene van den lijve, mocht niemant eertijds eenen tack van deze bomen schenden, veel min eenen daer af breken.

Op den berg zietmen naulix eenig slag van bomen, die met de hand daer op niet gepoot zijn.

Dan al deze gebouwen zijn door de Tarters, in den laesten oorlog, vernielt: de bomen uitgeroit, en graf-steden verdelght: desgelijx de kerken en paleizen verwoest, maer de Stad zelf heeft weinigh of niet van haren glans verloren; uitgezeid het paleis.

De tweede Landstreke van *Fungyangfu*, een groot gewest, paelt ten noorde en noord-ooste aen *Hoaiganfu*: ten ooste aen het Meir *Piexe* en aen de landstreke *Chucheufu*: ten zuide en zuidweste aen: *Hocheufu* en *Lucheufu*: ten weste aen het Landschap van *Honan*.

Deze landstreke, een lustige en vruchtbare oort, door het bevochtigen met grote stromen, is hier door allermeest vermaert, wijl zy twee inboorlingen van zeer geringen huize tot de hoogste waerdigheid der heerschappye voortgebracht heeft. D'eerste hunner was *Lieupang* genaemt, die, voortgekomen van het schuim der gemeente, ja van straetschenders en rovers, den Keizerlijken Stam *Cin* t'onder gebracht, en dien van *Han* op-gerecht heeft.

D'ander was *Humvu* of *Chu*, die van een geringen priester tot rover geworden, aenstonts, na het uitdrijven der Tarters, op den Keizerlijken troon klom, en den Stam *Taiming* oprechte. Niet weinig heeft Keizer *Yu* dit gewest ook verheerlijkt, naerdien hy door Keizer *Ya*, in de stad *Mao*, tot Koningje verheven wiert. Men zeit ook *Laosu*, d'uitvinder der Epicurische Sineesche wijs begeerte, die voor den groten Filosoof *Konfut* geleeft heeft, in de Stad *Mao* geboren te zijn.

De landstreke *Fungyangfu* begrijpt achtien Steden: *Fungyang*, d'Opper-Stad der Landstreke, *Linhoai*, *Hoaiyuen*, *Tingyuen*, *Uho*, *Hung*, *Hokieu*, *Munching*, *Su*, *Hiutai*, *Tienchang*, *So*, *Lingpi*, *Ing*, *Tacho*, *Hao*, *Ingxan*. *Su*, *So*, *Ing*, *Hao*, zijn groote Steden. *Steden.*

De Opper-stadt *Fungyang*, gelegen op eenen bergh, besluit binnen haere wallen zeer veele heuvelen, bebout met heerlijke burger en Stads gebouwen.

Deze Landstreke, in de welke heden de Stadt *Fungyang* leid, wierd door Keizer *Yu* onder het Landschap van *Yang* gebragt, ter bestiering des gesternte *Teu*.

In aeloude tijden der Koningen was in dezen oort het Koningrijk, *Tuxan* genaemt: welk de Koningen *Cu* namaels begrepen hebben: de Stam *Han* rechte aldaer weer een schatbaer Koningrijk op, genaemt *Chungli*.

Evenwel is deze plaets niet met den tijtel van *Fu* of Opper-stadt beschonken; maer was slechts een kleine Stadt, geheten *Haocheu*. Maer dewijl de voorzeide offeraer, met name *Chu*, d'oprechter des stams *Taiming*, geboortig uit deze stadt was, zoo heeft dees zijn Vaderland zeer veredelt: want hy leide de stadt wijd en breed uit: boude nieuwe en zeer sterke wallen van vijftigh stadien in den omttek: verheerlijkte wonderlijk de onvermaerde graf-steden zijner voor-ouderen, met de zelve koninglijk op te hemelen: vermeerderde de stadt met grote en prachtige gebouwen: beschonk haer met den tijtel van *Fu* of Opper-stad: stelde daer over eenen Onder-koning en onder haer gebiet achtien steden. Hy noem-

de haer aller eerst *Fungyang*, dat 's edelheid des Fenix; en maekte haer eindelijk tot een zeer edele Rijx en Hof-Stad.

Grens-palen.

De derde Landstreke *Sucheufu* paelt ten noorde en noord-ooste aen den mont van den stroom *Kiang*: ten ooste aen de zee: ten zuide aen *Sungkiangfu*, en *Kiahingfu*; ten weste aen *Kiangningfu*: ten noord-weste aen *Changcheufu*.

D'eerste, die onder de Sinesen dit gewest bewoont heeft, was zeker *Taipe*, onder den Stam *Cheu*: want dees, voerende uit de noordelijke Landschappen bou-troepen, plante in deze landstreke den zetel, en heeft de menschen, die te voren wilt en woest waren, allereest begonnen te regelen.

Ten tijde van Keizer *Vu*, vekreeg deze landstreke de koninglijke waerdigheid, en wierd het Koningrijk van *U* genoemt. Na de doot van dien Koning wiert dezelve door de Koningen *Jue* gewapender hand ingenomen, hoewel voor een kleine wijle beseten. want ook de Koningen *Jue*, wierden door *Cu* verdelgt, en de landstreke weer t' ondergebragt.

Eindelijk overwon d'oprechter des Stams *Cin* al de Koningen, en bragt deze landen onder het Landschap van *Hoeiki*.

Namen.

D'eerste, die deze Landstreke en haer Opperstadt *Sucheu* noemde, was Koning *Sui*: de Stam *Tang* gaf den naem van *Changcheu*: *Sung* dien van *Pingkiang*: maer de Stam *Taiming* herstelde den ouden naem *Sucheu*.

De landstreke is over al doorsneden met armen van stromen en grachten, waer langs men, ook met groot vaertuig, van de Stad na zee kan afvaren.

Steden.

Sucheufu begrijpt zeven Steden: *Sucheu*, d'Opperstad, *Quengxan*, *Chanxo*, *Ukiang*, *Kiating*, *Taicang*, *Cungmung*. *Cungning* is gelegen op een Eiland, in zee.

Grens-palen.

De vierde Landstreke *Sungkiangfu*, een klein gewest, hoewel vruchtbaer en vet, paelt ten noorde aen *Sucheufu*: ten ooste aen de zee en *Hangcheufu*; desgelijx ten zuide en weste aen *Hangcheufu*; en met de rest aen *Sucheufu*.

Deze landstreke, gelijk de voorige, leid mee rontom in 't water, ten ooste aen de zee, en de rest word omringt met stromen, die met verscheide armen haer doorkruizen en ganschbevaerbaer maken.

Sted.

Zy begrijpt slechts drie Steden, die alle in grote, volkrijkheid en velerlei koopwaren voor grote Steden niet behoeven te wijken: als *Sungkiang*, d'Opperstadt, *Xanghai*, *Cingpu*.

De Stadt *Sungkiang* zelf leid na by zee, op den noordelijken oever van zekeren vloet, gesterkt aen zijnen mond met een vesting. Van daer is ook schip-vaert op *Japan*.

Nai.

In aeloude tijden viel deze Landstreke en Opper-stadt een zelfste lot, met de vorige te beurt. De Stam *Tang* noemde haer *Hoating*: de Tartersche Stam *Juen* gaf den huidigen naem, en beschonk haer met den tijtel van *Fu* of grote Stadt: want te voore was zy slechts met de vryheden en naem van kleine Stadt verzien, en gehoorde onder de derde landstreke *Sucheufu*.

Grens-palen.

De vijfde Landstreke *Changcheufu* paelt ten noorde en noord-ooste aen den stroom *Kiang*: ten zuid-ooste aen *Sucheufu*: ten zuide en zuid-weste aen het meit *Tai*: ten weste aen *Yancheufu*.

Ste.

Deze landstreke begrijpt vijf Steden: *Changcheu*, d'Opper stadt, *Vusie*, *Kiangyn*, *Gnihing*, *Ginkiang*.

Men heeft in deze landstreke vijf helden-tempels, maer die niet verre van de Stad *Vusie* gesticht is, ter eere van *Taipe*, d'oprechter des volks, overtreft al d'anderen.

De Stadt *Changcheu* is gelegen na by de bovengezeide gegraven vaert, die uit de Stadt *Sucheu* na den stroom *Kiang* loopt. De Stene schoeing, ter wederzijde, is by deze Stadt van vierkanten gehouwen steen veel fraeier en kunstiger opgehaelt, dan elders.

Men heeft 'er ook etlijke zegebogen, tot geen kleinen luister en heerlijkheid der Stadt.

De Stadt *Gnihung* heeft haren naem gekregen van de voortreffelijkheid der aerde, daer de Thee-kopjes in deze Stadt van gemaekt worden: want

want *Gnihing* beteekent glorye der aerde.

De zeſte Landſtreke *Chingkiangfu* paelt ten noorde aen den Stroom *Kiang*; ten ooſte aen *Changcheufu*; ten zuide aen 't Meir *Tai*; ten weſte aen *Kiangnangfu.*

Deze Landſtreke telt drie Steden: *Chinkiang*, *Tanyang*, *Kintan.*

De Stadt *Chinkiang* zelf, gehouden by *Martijn* voor de Stadt *Cingiam* van *Mark Paul* de Venetiaender, leid benoorden den Stroom *Kiang*, op d'ooſt-zijde van de gegraven vaert, die in den *Kiang* ſtort: op d'andere zijde der vaert, na 't weſte, leid op den oever een voorſtadt, niet kleinder noch minder van volk als de Stadt zelf, over de vaert, tuſſchen de Stadt en voor-ſtadt leggen ſtene bruggen, daer men uit de Stadt na de voorſtadt over gaet. Verby de bruggen en ſchutſluis, breit de gracht haer tot een grote breete uit, en ontfangt uit den Stroom *Kiang* water en t'effens de vloet der zee.

Welk een groote ſchipvaert het ganſch jaer door voorby deze Stadt is, kan naulix uitgeſproken worden. Want al de ſchepen, die uit het Landſchap van *Chekiang*, en al d'andere ooſterſche Steden afkomen en na *Peking* of andere plaetſen willen, moeten hier ſtil houden, om de maſt op te rechten, en zeil by te zetten, dewijl die tot dus verre, door de groote meenigte der tuſſchen gelegen Bruggen, niet hebben konnen gebruikt worden. Maer van deze Stadt af, tot aen de Rijx-hooft-Stadt *Peking*, mach geen brug altoos zijn; ook in de gegraven vaert zelf niet; 't en zy een ophael of wipbrugh.

By eenigen word de Stadt ter zake ſchranderlijk *Kinkeu* genoemt, welk even zoo veel gezeid is, als mond des Hofs, ter oorzake uit deze Stad, tot aen het Hof, altijds bevrachte ſchepen varen.

De zevende Landſtreke *Yangcheufu*, paelt ten Noorden aen den Stroom *Hoai*; ten ooſten aen de zee; ten zuiden aen den Stroom *Kiang*; ten weſten aen *Nankingfu* en aen de kleine landſtreke van *Chucheufu*: ten noord-weſte aen *Fungyangfu.*

Deze landſtreke bevangt tien Steden: *Yangcheu, Ychin, Taihing, Kaoyeu, Hinghoa, Paoyng, Tai, Jucao, Tung*, en *Haimuen. Caoyeu* en *Tai* zijn groote Steden. *Steden.*

Noordwaerds, over den Stroom *Kiang*, komtmen aen een grote ſchutſluis, by de Krijgs-veſting *Quacheu*, daer de gegraven vaert haeren aenvang neemt; langs de welke men na de Stad *Yangcheu* opvaert: want zy is aen hare ooſt-zijde gelegen; gelijk aen de weſt-zijde haer voor-ſtad; die voorhene tot een duitſche mijle verre uitgeſtrekt lag: maer wierd in den leſten Tartariſchen oorlogh ten gronde af-gebrand.

De ganſche Stad *Yancheu* heeft zeer groote en prachtige gebouwen, en word doorſneden op veele plaetſen met grachten van verſch-water, overſlagen met ſteene Bruggen van vier en twintig en meer boogen, om niet te reekenen de kleine, in groten getale. Daer is ook een tol-huis van 's Keizers wege.

De hooft-neering der Inwoonders is de zout-handel: want ten ooſte, aen de zee, heeftmen in deze landſtreke zout-pannen.

D'achtſte Landtſtreke *Hoeiganfu*, paelt ten ooſte aen de zee; ten zuide aen den Stroom *Hoai*; ten zuid-weſte en weſte aen *Fungyangfu* en *Siucheufu*; ten noorden aen het Landſchap van *Xantung.* *Grens-palen.*

De ganſche landſtreke word doorſneden met Stroomen, en bevochtigt met Meiren.

Zy begrijpt tien Steden; *Hoaigan* d'Opper-Stad, *Cingho*, *Gantung*, *Taoyven*, *Moyang*, *Hai*, *Canyu*, *Pi*, *Sociven*, *Ciuning. Hai* en *Pi* zijn groote Steden. *Steden.*

Onder Keizer *Yu* behoorde deze landſtreke aen die van *Jangcheu*, onder het geſternte *Teu*: ſtond allereerſt onder Koning *U*: daer na onder *Jue*: aenſtonds onder *Cu.*

Onder den Stam *Han* was deze Opper-Stad *Hoaigan* ſlechts een kleine Stadt, genaemt *Haoiyn*: *Han* noemde haer *Linhoai*: den huidigen naem *Namen:*

en waerdigheidt gaf haer de Stam *Sung*.

De Stadt *Hoaigan*, gelegen op den oosterlijken oever van de gegraven vaert, is verdeilt in tween, in een zuider en noorder gedeelt; hoewel beide binnen een eenigen doorgaende wal beslooten. De zuid-zijde word genaemt *Hoaigan*: de noord-zijde *Tenching*.

D' eene zijde is vergroot met een voor-stad, welke ter wederzijde in de vaert tot een Duitsche mijle uitgestrekt leid. Uit deze vaert komtmen in de gele reviere.

In de voor-stad zijn twee tolhuizen: op d' eene word de tol van koopwaren, en op d' andere die van de schepen, na eens ieders maet en grote, betaelt. De penningen worden besteet aen het hermaken der schutsluizen, in de vaert gelegen, tegen het geweld der watervallen; (want beнoorden deze Stad leggen in deze vaert drie watervallen,) hoewel ook voor een groote gedeelte in 's Keizers schat-kist gebragt.

In deze Stad heeft d' onderkoning, de voorzorger van 's Keizers lijftocht, zijn verblijf, die met breede magt over de zeven zuiderlijke Landschappen gebied.

Grens-palen. De negende Landstreke *Lucheufu*, paelt ten noorde aen *Fungyangfu*: ten ooste aen *Hocheufu* en den stroom *Kiang*: ten zuide aen *Gankingfu*: ten weste aen het Landschap van *Huquang* en *Honan*.

Steden. Zy bevangt acht Steden: *Lucheu*, d' Opper-stad, *Xuching*, *Lukiang*, *Vuguei*, *Cao*, *Logan*, *Jugxan*, *Hoxan*: byna alle gelegen aen den oever des zeer beroemden meirs *Cao*. *Vuguei* en *Logan* zijn groote Steden.

In aeloude tijden stond deze gehele landstreke geplaetst, gelijk de voorige: wierd onder den Stam *Cheu* een koningrijk op zich zelfs, *Lucu* genoemt; maer een weinigh daer na, door de Koningen *Cu*, in bezitting genomen.

Onder den Stam *Han* was dezelve, beneven hare Opper-stadt, *Lukiang* genoemt: den huidigen naem gaf Keizer *Sui*.

Men heeft 'er twee fraeie kerken, en een heerlijke brugh, by de kleine Stad *Logan*.

Grens-palen. De tiende Landstreke *Gankingfu* paelt ten noorde aen *Lucheufu*: ten ooste en zuid-ooste aen den Stroom *Kiang*: ten weste en Noordweste aen het Landschap van *Huquang*.

Steden. Deze landstreke begrijpt zes Steden: *Ganking*, d' Opperstad, *Tungching*, *Cienxan*, *Taihu*, *Sosung*, *Vangkiang*.

Eertijds was deze landstreke *Von* genoemt, en wierd door Koning *Cu* t' ondergebragt: de Stam *Tang* noemde haer *Sucheu*, *Sung*, *Ganking*.

De Stad *Ganking* zelf is gelegen aen den oosterlijken oever des strooms *Ganking*, en bloeid in rijkdom en koophandel, nevens de vermaerste Steden dezes Landschaps: want al wat uit d' andere landstreke na *Nanking* vervoert word, komt in deze Stad eerst aen.

Naerdien deze landstreke de zamengrenzingen van drie Landschappen *Kiangsi*, *Huquang*, en *Nanking* besluit, en welgelegen tot krijgs-tochten is, heeft zy eenen onderkoning, een ander van het opperhoofd des Landschaps. Dees houd een sterke krijgs bezetting in de vesting *Haimuen*, tot bescherming van het meir *Poyang* en den stroom *Kiang*.

De Stam *Tang* heeft aldaer een yzere pilaer doen oprechten, drie roeden hoogh, met behoorlijke dikte: zy bestaet uit een eenig stuk, en niet uit verscheide.

Grens-palen. De elfde Landstreke *Taipingfu* leid rontom besloten met den stroom *Kiang*, of tusschen twee desselfs armen, en bevangt daer en boven ten ooste een gedeelt van het meir *Tanijang*, daer het aen de landstreke van *Kiangning* grenst.

Eertijds stonts deze landstreke onder het koningrijk *U*, daer na onder *Jue*, aenstonds onker *Cu*: maer wierd door den Stam *Cin* onder de landstreke van *Chang* gerekent. De Stam *Han* *Namen.* noemde haer *Tanijang*: *Tang* *Naniju*: *Sung* eerst *Pingnan*, eindelijk *Taiping*, welken naem zy tot op heden behouden heeft.

Steden. Drie Steden leggen in deze landstre-

ſtreke : *Taiping*, *Vuhu*, *Fachang*. Onder deze is *Vuhu* edel en rijk ; want zy heeft een tol-huis. Zy leid op een eiland , tuſſchen twee armen van den Stroom *Kiang* , die daer na by de Stadt *Nanking* aen malkandre komen.

De twaelfde Landſtreke *Ningquefu* paelt ten noorde aen den ſtroom *Kiang*; ten ooſte aen *Quangtefu*; ten zuide aen *Hoeicheufu*; ten weſte aen *Chicheufu*. Het is een rou en bergrijk geweſt.

Men heeft 'er zes Steden: *Ningque*, d' Opper-ſtadt , *Ningque* , *King* , *Taiping*, *Cingte*, *Nanling*.

D' Opper-ſtadt *Ningque* zelf is gelegen op den ooſterlijken oever des ſtrooms *Von*.

Binnen de wallen heeftmen luſtige heuvelen, waranden, en treffelijke gebouwen : meenigte van kaſtanien, note en pere-bomen.

By de kleine Stadt *King* ſtaet een prachtige kapel , *Hianghin* in 't Sineeſch genoemt , dat 's van welriekenden herte. Zy is aen vijf maegden gewijdt , die , wanneer zy van de rovers geſchaekt waeren , liever wilden ſterven , dan haere eerbaerheid verliezen.

De dertiende Landſtreke *Chicheufu* paelt ten ooſte aen *Ningquefu* ; ten zuid-ooſte aen *Hoeicheufu* ; ten zuidweſte aen het Landſchap *Kiangſi* ; ten noord-weſte aen den ſtroom *Kiang* : deſgelijx ten noorde met een uithoek aen den zelven ſtroom.

Oulinx ſtond deze landſtreke onder het Koningrijk *U* : aenſtonds onder *Jue* : daer na onder *Cu*. Koning *Leang* noemde haer en d' opper-ſtadt *Nanling*; *Sui*, *Cienpu*; maer den huidigen naem gaf haer de Stam *Tang*.

Zy begrijpt zes Steden : *Chicheu*, d'Opper-ſtadt , *Cingyang* , *Tungling*, *Xetai*, *Kiente*, *Tunglieu*.

Men heeft in deze landſtreke vier zeer fraeie helden kapellen.

De Stadt *Chicheu* is gelegen aen den zuiderlijken oever des Strooms *Kiang*.

De veertiende Landſtreke *Hoeicheufu*, d' allerzuidelijkſte landſtreke dezes Landſchaps , paelt ten ooſte aen het Landſchap van *Chekiang* ; ten zuide met een hoek , en ten zuidweſte aen dat van *Kiangſi* : ten noordweſte aen *Chicheufu* , ten noorde aen *Ningquefu*.

Deze landſtreke viel ten tijde der Koningen een zelfſte plaetſe en lot te beurt , met de voorige. Den naem *Hoeicheu* heeftze van den Stam *Sung* bekomen. In de zelve zijn zes Steden : *Hoeicheu*, d'Opper-ſtadt, *Hieuning*, *Vuyven*, *Kimuen*, *In*, *Cieki*. *Namen.* *Steden.*

De Stadt *Hoeicheu* is een kooprijke Stadt, en zonderling vermaerd door het maeken van de beſte Sineeſche inkt, en verlakte kisjes.

De vier kleine Landſtreken dezes Landſchaps zijn die van *Quangte*, *Hocheu*, *Chucheu* en *Siucheu* : ieder alzoo na zijne opper of grote Stad genoemt.

De eerſte kleine landſtreke van *Quangte* paelt ooſtwaerts aen de Hooft-landſtreke *Kiangningfu* , en *Hangcheufu* : ten zuide aen *Hoeicheufu*, ten weſte aen *Ningquefu* , en ſpringt ten noorde met een hoek aen den ſtroom *Kiang*.

Deze Landſtreke heeft twee Steden , *Quangte* , d'Opper ſtadt , en een onderhorige , *Kienping*. Beide deze Steden leggen aen grote , maer luſtige bergen : de voornaemſte zijn *Heng* en *Ling*. *Quangte* is een zeer fraeie Stadt en heeft groten overvloed van zijde.

De tweede kleine landſtreke van *Hocheu* paelt ten noorde aen de derde kleine , en twaelfde grote landſtreke van *Chucheu* ; ten ooſte en zuide aen *Kiangningfu* : ten weſte aen *Lucheufu*.

Deze landſtreke begrijpt twee Steden : *Hocheu*, d'Opper-ſtadt , en *Hanxan*, een onderhorige. De Stadt *Hocheu* is hier door vermaert; wijl zeker offer-prieſter *Chu*, die de Tarters des jaers dertien honderd acht en zeſtig uit *Sina* verdreef , aldaer den rover ſpeelde.

De derde kleine landſtreke der grote Stadt *Chucheu* paelt ten noorde en weſte aen de tweede landſtreke *Pungyangfu* : ten ooſte aen 't Meir *Piexe* en aen de zevende grote landſtreke *Yangcheufu* : ten zuide aen *Kiangningfu* en aen de tweede kleine landſtreke der Stad *Hochea*.

Deze landſtreke begrijpt drie Steden : *Chucheu*, d' Opperſtadt, of een grote Stadt, *Civenciao* en *Laigan*, twee kleine Steden.

De vierde kleine landſtreke der grote Stadt *Siucheu*, de noordelijkſte dezes Landſchaps, paelt ten ooſte aen de grote landſtreke *Hoaiganfu* : ten zuide aen *Fungyangfu* : ten weſte aen het Landſchap van *Honan* : ten noorde aen dat van *Xantung*. Deze landſtreke, die in 't midden met den gelen ſtroom doorklooft word, is van zeer groot belang, wijl zy de grens-palen van vier Landſchappen bevangt.

Steden. Zy begrijpt vijf Steden: *Siucheu*, een grote Stadt, *Siao*, *Tangxan*, *Fung*, en *Poi*. Aen de noordweſt-zijde der Stad *Siucheu* leid een ſchip-brug van vijf en dertig ſchepen, met een yzere keten aen elkandre gehecht. Een andre brug leid over den vliet *Pien*. Doorluchtig is ook hier door de Stadt *Siucheu*, wijl Keizer *Lieupang*, d' oprechter des Stams *Han*, na het innemen der Stadt *Poi*, van daer een trap, tot het innemen des Keizerrijks, opgerecht heeft. Dus verre van het Landſchap *Nanking*.

Komen te Sucheu. Na dan des morgens d'onze andre trekkers bekomen hadden, zijn zy den vijf en twintigſten weder voortgevaren over den Stroom *Sung*, en landen ten tien uuren aen de Stadt *Sucheu* : daer zy van barken verandere en overſchepen moſten. Zoo dra waeren zy voor de weſt-poorte der Stadt, alwaer d' overſcheping moſt geſchieden, niet gekomen, of de Mandarijns, die het gezag over de vaertuigen aldaer hadden, quamen hen in hun vaertuigen bewellekomen, en tegen des volgenden daegs te gaſt nodigen : ook met twee varkens, twee ſchapen, vier hoenders, twee potten drank, groente en twalef ſtuk zijde ſtoffen beſchenken. Het ontwerp der geſchenken wierd *Van Hoorn* zelf ter hand geſtelt : met verzoek van de zelve te gelieven aenvaerden.

Van Hoorn bedankte hen hartelijken voor hun aengenomen moeite, goede genegentheid en geſchenken, met daer op te zeggen, hy de ververſching (om niet te ſchijnen de geſchenken te verſmaden) te zullen aennemen ; maer belangende de ſtoffen, die niet te kunnen aenvaerden ; alzoo 't geen wijze van doen was. Zy lieden geliefden hem daer in t' ontſchuldigen : desgelijx van op morgen op hunne maeltijden niet te kunnen komen: eensdeels om zijne vermoeitheid door het reizen en onpaſſelijkheid: ook ten anderen, uit vreze van den *Konbon* der Stadt te zullen vertoornen, zoo hy ergens ging om vergaſt te worden, dan by zijne Hoogheid. Eenigzins lieten zy hen deze ontſchuldiging gevallen, en zijn zoo weder vertrokken.

Des morgens, den zes en twintigſten, zijn de paerden (belet door het ongeſtuimig weder van eerder te kunnen doen) geloſt, en in een huisgeſtalt : alzoo zy, volgens zeggen van de geleids-mandarijns, des volgenden daegs zouden overſchepen en den acht en twintigſten vertrekken.

Den zeven en twintigſten droegh zich niets toe. Alleen quamen eenige Mandarijns van den Onder-koning *Singlamong* (dier hy wel tot vijf en twintig in deze Stadt heeft leggen) den Ambaſſadeur begroeten en wellekoom heten. Midlerwijle wachten d' onzen met ſmerte naer vaertuigen, om over te ſchepen en weg te ſpoeien: dan zagen noch gene verſchijnen ; niettegenſtaende de geleids-mandarijns des voorigen dags gezeid hadden, die ten dien dage zouden komen : ook zagen zy tot hun vertrek weinig kans, wijl gene bequame vaertuigen voor de paerden te krijgen waeren.

Alzoo de *Konbon* des vorigen daegs, tegens den avond d' onzen had laten vragen : of niet een paer piſtolen en eenige houwer-klingen voor hem te koop hadden, wierd den acht en twintigſten goed gevonden, aengemerkt hoe veel den onzen aen dezen Heer in het komen en keren van deze plaetſe (daer altijd vaertuigen leggen) gelegen was, hem met een paer piſtolen, twee houwer-klingen, vijf elle root ſcharlaken, een ketting barnſteen, twee Mouryſen en een kuſtdeken te beſchenken. Hoewel de

Konbon

Konbon van deze geſchenken, hem door den Sekritaris toegebragt, niet anders heeft willen aennemen als de piſtolen en houwer-klingen: en wierd de reſt door den Sekritaris weêr te ruch gebragt. Midlerwijle begoſtmen eenige ſchenkaedje-goederen over te ſchepen, voor zoo veel als 'er berken quamen.

Des avonds quam een Mandarijn van wegen den *Konbon* den Ambaſſadeur, in vergelding van de piſtolen en houwer-klingen, met twalef ſtuks zijde ſtoffen, vier verkens, vier bokken, ganſen, hoenderen en andere ververſching beſchenken. De mont-koſt wierd by hem aengenomen; maer de zijde ſtoffen met beleefde termen weêr te ruch gezonden. De brengers wierden met vier rijxdaelders zilver beſchonken.

Den negen en twintigſten maekte de tolk *Genko* den Ambaſſadeur bekent; hoe op zijne komſte aldaer een Gezant geweeſt was, juiſt door den Keizer naer *Peking* afgezonden, om de Sineſen op *Taywan* tot gehoorzaemheid te brengen.

Ten zelven dage wierden weder eenige ſchenkaedje-goederen, nefſens d'oſjes overgeſcheept; deſgelijx ook de paerden; maer in dezelve berken, daer zy aldaer mede gekomen waeren; naerdien men gene bequame berken voor de zelve krijgen konde. Zy hebben dan begonnen, tot het vertrek tegen des volgenden daegs, toeruſting te maken: en was nu alleenlijk het wachten naer pagie, tot voeder voor de paerden: alzoo zy zich van dat voer tot *Peking* toe moſten verzien; vermits onderwegen (alzoo aldaer niet als tarruw wierd gezaeit) voor geld niets te bekomen was. Ja kon men in *Sucheu* niet een pikol pagie te koop vinden. Dies d'onzen benodigt waeren, hier en daer dezelve in de dorpen op te kopen.

Den dertigſten des voormiddaghs zond de *Konbon* den Ambaſſadeur door eenen Mandarijn tien pikol pagie ter ſchenk toe, die by hem, wijl men gene pagie bekomen konde, ten dank wierden aengenomen; hoewel niet zonder vergelding van eene vereering aen den brenger, de Mandarijn.

Des middags komt een grote Mandarijn, die het gezag over de krijgszaken en 'sKeizers kleding in deze Stadt had, den Ambaſſadeur begroeten en bewellekomen. Hy wierd by hem met een glaesje wijn onthaelt, en bezag in het weg gaen de paerden en oſjes, die by hem zeer wierden geprezen. *D'Ambaſſadeur door eenen Mandarijn begroet.*

Den dertigſten, des morgens, alzoo nu wederom van pagie voor de paerden en andere behoeften verzien waren, zijn d'onzen van de Stadt *Sucheu* vertrokken, langs een gegraven vaert, die van de Stadt *Sucheu*, beooſte het Meir *Tai*, tot aen de Stadt *Chinkiang* ſtrekt, en in den groten ſtroom *Kiang* uitkomt. Zy hadden aldaer acht dagen naer vaertuigen, tot overſchepen der goederen en paerden, gewacht; hoewel noch niet alle bekomen: naerdien 'er noch vier Hankſieuſe vaertuigen, te weten, twee van de paerden en twee met ſchenkaedje-goederen geladen, mede moſten. *Optocht van Sucheu.*

De twee Haven-meeſters, den onzen tot geleide door den Veldheer van *Hankſieu* mede gegeven, namen, gekomen buiten de Noorder voorſtadt van *Sucheu*, hun affcheid van den Ambaſſadeur, om weder na *Hankſieu* te keren. *Van Hoorn* vereerde hen, zoo ten aenziene van hunne Meeſters, als mede om de goede toezicht, die zy op de vaertuigen hadden gehouden, een ſtuk perpetuaen. Ook ſchreef hy, deze gelegentheid waernemende, met hen het naervolgend groet-briefje, aen den Veldheer van *Hankſieu* en den *Konbon*. *Haven-meeſters van Hankſieu vertrekken.*

De dankbaerheid word by de Hollanders voor de grootſte deucht gehouden. *Groet-brief van den Ambaſſadeur aen den Veldheer en Konbon.*

D'Ambaſſadeur kan by dezen niet naerlaten: hoe aengenaem hem is geweeſt, de beleeftheid en edelmoedigheid van Talauja *te ontfangen.*

D'Ambaſſadeur kan gene woorden bedenken, om zijne dankbaerheid uit te drukken; maer verhoopt in het wederkomen van Peking, *als ook in het toekomend met der daed te doen blijken, hoe zeer het Hollandſch Rijk en d'Ambaſſadeur aen* Talauja *is verplicht.*

De

de gehele Stadt *Sucheu*, zoo groot als zy is, leid op een ſtillen ſtroom; hoewel die door zijne grote veel meer een Meir dan ſtroom mag genoemt worden: ook kruiſt de ſtroom de Stadt door en weêr: want de zelve word met verſcheide grachten, geleid uit dezen ſtroom, en bevaerbaer voor klein en groot vaertuig, doorſneden. De wallen der Stadt beſlaen, volgens de Sineeſe Landbeſchryvers, veertig Sineeſche ſtadien in den omtrek, en met de voorſteden over de honderd: of de Stadt, volgens bericht aen d'onzen aldaer, beſlaet een plek van drie mijl in 't ronde. Buiten en binnen de Stadt leggen vele prachtig geboude bruggen van ſteen, over de grachten: eenige, over brede ſtromen geſlagen, rijzen met vele bogen: andere, over kleine bruggen, binnen de Stadt, beſtaen veeltijds uit een eenigen boge. Al de ſtraten en zelfs de gebouwen ruſten op ingehaide pijn-bomen maſten. Dan zy is niet al te wel bebout, en heeft vele ſlechte huizingen van binnen.

Sucheu, van wegen haere nabyheid aen zee, en aen den ſtroom *Kiang*, is een wonder ſcheep en kooprijke Stad: Ja zagen d'onzen aldaer aen alle kanten zoo veel vaertuigen leggen, dat-'er qualijk weg was, om door te komen.

Veel barnſteen ſchijnt in deze Stad verbruikt te worden: want d'onzen gehele ſtraten door gegaen zijn, daer huis aen huis niet als werkluiden van barnſteen, als anders gezien wierden. Men heeft 'er van alles vol op, zoo wel van 't geen tot 's menſchen onderhoud, als welluſt van noden is. Want deze plaets is een der voornaemſte van geheel *Sina:* alwaer de koopmanſchappen van *Portugael*, *Indiën*, *Japan* en al andere, die van uitheemſche geweſten door vreemdelingen of door de Sineſen zelfs derwaerds gevoert zijn, verhandeld worden. Ook komen aldaer vele koopluiden van *Nanking* en andere Steden handelen. Waer door van hier, jaer in, jaer uit, op d'andere Landſchappen en Steden een grote vaert en drokke koophandel is. Wijders, op dat de ſchepen in het varen, over het nabygelegen Meir *Tai*, geen gevaer zouden hebben uit te ſtaen, is een gracht of vaert, met het meir, aen de noordzijde, af te dijken, van deze Stadt *Sucheu* af, tot aen die van *Chinkiang* gemaekt: dies zy haere uitwatering in den ſtroom *Kiang* zelf heeft: doch word aldaer het water door een grote ſluize geſchut, die na tijds gelegentheid geopent of geſloten word. Een groot gedeelte van deze gracht is ter wederzijde mee een ſchoeing van gehouwen ſteen opgehaelt.

Maer te reizen van de ſtadt *Sucheu* af na *Ukiang*, of van *Ukiang* na *Sucheu*, leid eene ſtene brug van drie honderd en meer bogen: waer door het vaerwater van het Meir *Tai* afgeſcheiden word. Op deze brugh trektmen by eenen lijn de ſchepen zeer gevoeghelijk voort: want de brug is te dien einde geſticht, om by ſtilte met de ſchepen niet te behoeven blijven leggen.

Buiten de muuren der ſtadt ſtaet een tolhuis, daer op niet de koopwaweren; maer alleenlijk de ſchepen, ieder na zijne zwaerte en grote, zekere tol betalen. Men zeid jaerlix deze tol tien honderd duizend dukaten opbrengt: waer uit lichtelijk af te nemen is, hoe veel ſchepen dezen ſtroom op en af varen: daer nochtans 's Keizers ſchepen, en die iet ten Hove voeren, tol-vry zijn. *Tol huis.*

Veel grote Keizers barken, *Lungchyven* geheten, met ſchatting-goederen geladen zijn, terwijl d'onzen aldaer gelegen hadden, verby getrokken. De Stadt word beſtiert door een *Konbon* of Stadthouder, die toenmaels een Leaötungſe Sinees was, en zeer van eenen iegelijk geprezen wierd.

Na een uur reizens, trokken d'onzen een fraei groot dorp *Xuciquan* voorby, en des naermiddags wel voorby de twee honderd grote Keizers barken, met ſchatting-goederen geladen, die in deze vaert ſtil lagen. Des avonds quamen zy aen de zuid-ooſt-zijde der voorſtadt *Uſie* ter ruſte. Dien dag was met zeilen en trekken zes mijlen op verſcheide koerſen gevordert. *Dorp Xuciquan.* *St. Uſie.*

Uſie

Usie de tweede onderhorige Stadt der vijfde Opper-stadt *Changcheu*, is zoo veel gezeid als zonder Tin: want eertijds wierd op den berg *Sie*, by *Vusie* gelegen, het beste tin gegraven; maer onder den aenvang des Keizerlijken Stams *Han*, raekten al de mijnen meest ledig, waerdoor de Stadt die naem gegeven wierd. In de voorzeide voorstadt van *Usie* vonden d'onzen zeer veel steen-ovens staen, in de welke allerhande steen gebakken werd.

Des morgens, den eersten van Grasmaend, trokken zy weêr ter reize, dan voeren ontrent een musket-schoot buiten de muuren der Stadt *Usie*, latende de zelve aen de linke hand leggen: en quamen eindelijk aen de Noorder voorstadt. Hebbende aldaer eenigen tijd na Koelijs of trekkers moeten wachten, zijn, na die bekomen te hebben, weder voort gegaen. Zy voeren op den middag door het dorp *Unjouw*, ter weder-zijde van de vaert gelegen: voor het welk zy verscheide vaertuigen met blaeuwen Indigo vonden leggen, (die de Schippers der zelve zeiden te *Sinckian* en *Seucheu* te vallen) en quamen tegen den avond aen het dorp *Gongling*, de rustplaetse des nachts. Drie mijlen en een halve was dien dag op een noord-noord-westelijken koers gevordert.

Des morgens, den tweeden, vertrokken zy weder van het dorp *Gongling*, en, na een halve mijle varens, door het dorp *Sijtsiouijenna*, en quamen al laet in den achtermiddag aen de noordzijde van de Stadt *Siucheeuw*, anders *Changcheu*, stilleggen, om van Koelijs tot trekken verzien te worden. Dan bleven aldaer, alzoo het, na de komste der Koelijs, te laet was om voort te gaen, vernachten. Dezen dag was niet meer als twee mijl gevordert op een noord-westelijken koers. D'oorzaek van dezen tragen voortgang was, naerdien de vaert aldaer vol Keizers schepen lag, die door haere zwaerte en grote weinig wegh spoeien: en alzoo de vaert daer zeer eng is, kan men de zelve niet voorby varen. De stteene schoeing van de gegraven vaert is by de Stadt *Changcheu*, veel fraeier en kunstiger van gehouwen steen opgehaelt, dan elders.

Den derden, des morgens, zijn zy weder voortgegaen, en des middags gekomen door het dorp *Luytscheen*, *Dorp Luytscheen.*
tegens den avond aen het dorp *Luesinga*, daer zy 's nachts bleven leggen, om versche Koelijs, tot het trekken der vaertuigen, te bekomen. *Luesinga.*
De vordering van dezen dagh was slechts drie mijl, ter oorzake van den tragen voortgang der 's Keizers barken.

Den vierden vertrokken zy weder uit het dorp *Luesinga*, en quamen, na door het dorpje *Sucouw* verby getogen te zijn, des namiddags aen de *Sucouw.*
Stadt *Tanijang*, varende langs hene haere muuren, op de rechte hand dezelve voorby, tot aen d'ooster voorstadt. Aldaer verbleven zy, om te vernachten en versche Koelijs te hebben. Drie mijlen was dezen dag op eenen noorder koers gevordert. *Stadt Tanijang.*

Den vijfden, des morgens, vertrokken zy weder met versche Koelijs, van de Stadt *Tanijang*, en togen des middags voorby een Meir, welk door drie sluizen zijn water in deze vaert loosde: daer zy door voeren.

Des middags quamen zy aen een klein dorpje, *Honguipok* genoemt, *Honguipok.*
daer de Koelijs eenigen tijd rusten van hunnen arbeid en vermoeitheid, veroorzaekt door de glibberigheid des wegs, en de wint, die de vaertuigen, mits zy hoogh opgebout zijn, zeer tegen hield; desgelijx om wat te schaffen. Zoo dra zy wat gegeten hadden, voeren weder voort, en quamen tegen den avond aen het dorp *Singhson*. Door het ongestuimigh weder van niet verder te kunnen komen, mosten zy aldaer blijven: hadden dien dagh, op verscheide koersen, ontrent twee mijlen en een halve gevordert. *Singhson.*

Des morgens, den zesten, vertrokken zy weder van het dorp *Singhson*, en voeren des middaghs voorby verscheide steen-bakkeryen: daer na voorby de Stadt *Sinckiang* of *Chinkiang*, langs haere muuren *Stad Chinkiang.*

Ss hene

hene tot aen de noorder voorstadt. Aldaer bleven zy leggen, om toerusting te maken, tot het varen over den Nankingsen of stroom *Kiang*; insgelijx om dat zy aldaer, volgens het voorgeven van de geleids-mandarijns, van eenige barken mosten verwisselen. Ontrent twee mijlen was dien dag op verscheide koersen gevordert.

Des morgens, den zevenden, quamen verscheide Tartars Mandarijns den Ambassadeur begroeten en verwellekomen, onder het onthael by hem, met een glaesje Spaensche wijn.

Een hunner zond na zijn vertrek aen den Ambassadeur ter schenk een verken, bok, en eenige andere verversching, welk hy ten dank aenvaerde: en zond daer en tegen aen den zelven eenige valsche peerlen, daer hy om te koopen nae liet vragen.

d'Ambassadeur by den Stadthouder te gast.

Ook wierdt d'Ambassadeur door eenen Mandarijn tot den Stadthouder dier plaetse tegens den middag ter maeltijd genodight: waerwaerds hy zich des namiddaghs (na dat andermael een Mandarijn van wegen gedachten Stadthouder, om hem te halen, met eenige paerden was gekomen) neffens *Putmans*, den Sekritaris, met meest al het gevolg (uitgezeid *Nobel*, door zijne onpasselijkheid) zich begaf, werdende van den Stadthouder vriendelijken onthaelt en bewellekoomt.

Zeer verwonderd en nieusgierigh was deze Heer om d'onzen te zien; ja, vergat daer door zijn eeten en drinken, gemerkt hy geduuriglijk het oog op den Ambassadeur en zijn gevolg had. Gene merkwaerdige redenen zijn'er voorgevallen: dies d'onzen, na wel gegeten en gedronken te hebben, weder waeren gescheiden.

Des avonds komen de tolken *Genko* en *Liulako* den Ambassadeur zeggen; hoe zy andermael by den Stadhouder voornoemt geroepen waeren geweest, die hen na 't aental en hoedanigheid van 's Keizers schenkaedje hadde gevraehgt. Zy lieden hadden hem dezelve, voor zoo veel hen bekent was, opgegeven: over de meenighte en hoedanigheid der zelver goederen hy zich zeer verwondert had, met daer by te zeggen, die den Keizer zeer aengenaem zouden zijn.

Voorts had hy hen gevraeght: of d'Ambassadeur niet eenige bloedkoralen, lakenen, pistolen, houwerklingen, valsche peerlen en diergelijke te koop had: alzoo hy gaerne van elks wat wilde kopen. En niettegenstaende door hen geantwoordt was, d'Ambassadeur niet kocht nochte verkocht, hy had echter op hen begeert, zy den Ambassadeur het zelve voor te houden hadden.

Derhalve d'onzen, in acht genomen dit een Tartar en man van groot aenzien was, die om en by de Stadt over een groot getal krijgsvolk het bevel had, ook vry veel t'hunnen voordeele aen 't Hof van *Peking* kon uitwerken, hebben des morgens, den achtsten, goed gevonden, hem het naervolgend tot een geschenk toe te zenden.

Vijf en een halve el root stamet.
Vijf el blaeu laken.
Een verrekijker.
Twee mourits.
Een keten barnsteen-korael en wat valsche paerlen.

Daer neffens gingh een dienstplegend Briefje van volgenden inhoud:

Op het hoogste is d'Ambassadeur vernoecht en over Talaujas *beleeftheid verblijd.*

D'Ambassadeur verzoekt aen Talauja, *deze kleine gifte in teken van oprechte dankbaerheid en vriendschap t'ontfangen: het welk den Ambassadeur van* Talaujas *goede genegentheid tot de Hollanders noch verder zal verblijdt maken.*

Deze geschenken, neffens het briefje, zou den Stadhouder, door den schenkaedje-meester *Putmans*, des voormiddags zijn toegebracht; doch zach hem al vroeg ter Stadt uit, voorby de barken komen rijden: dies men

men raedzaem vond tot zijne wederkomſte te wachten.

Ondertuſſchen is de zoon van den Ambaſſadeur, beneffens den Stuurman, en den tolk *Mourits*, op den ſtroom *Kiang* uit ſchieten gevaren.

De Stadthouder des namiddaghs wedergekeert, quam, neffens vier zijner voornaemſte Heeren, de paerden en osjes, en onder dien ſchijn den Ambaſſadeur mede in zijne bark bezoeken; ſchijnende zijne nieusgierigheidt den voorigen dagh noch niet voldaen was.

De muzijk-ſpeeltuigen gaven op zijn verzoek mede eens geluit: het welk hen wonder wel ſcheen aen te ſtaen. Hy oogde daer zeer op, en voornamelijk op het orgel: als konnende niet begrijpen, waer die klank van daen quam. Zy wierden by den Ambaſſadeur met een kopje Spaenſche wijn en eenige konfituren onthaelt.

De ſchenkaedjen, voor den Stadthouder ontworpen, wiert hem als nu aengeboden: dan zeide die niet te kunnen aenvaerden: dierhalven den Heer Ambaſſadeur voor zijne aenbiedinge hertelijken bedankte. Met eenen vroegh hy aen de Tolken *Genko* en *Liulako*, daer tegenwoordigh, of door den Veldheer van *Hankſieu* en *Konbon* van *Sucheu* ſchenkaedje van den Ambaſſadeur aengenomen was.

De Veltheer van *Hankſieu*, (wiert hem daer op geantwoort,) had niets aengenomen; maer by den *Konbon* van *Sucheu* waeren twee houwer-klingen aenvaert. Dies hy andermae af-ſloegh de ſchenkaedje-goederen niet te kunnen aennemen. Maer in gevalle op de Pay of Pas eenige hou-werklingen geſtaen hadden, zou de zelve, gelijk by den *Konbon* van *Hankſieuw* gedaen was, aengenomen hebben.

Derhalve d'Ambaſſadeur, na zijn vertrek, een houwer, die zy van byzondere overnamen, (alzoo men niet al te wel van deze zorteringe verzien was) en in plaets van Piſtolen, die d'onzen mede niet te veel hadden, (want al het vragen was na deze twee zoorten van geweer) een karrabijn-roer by de ſchenkaedjen voegde.

Als toen ging *Putmans* hem dezelve andermael aenbieden.

De houwer, karabijn, blaeu laken, en valſche peerlen nam hy ten dank aen, maer zond de reſt wederom. Aen eenige kinderen, zoo van de Stadt-houder dezer plaetſe, als van andere groote Heeren, die om den Ambaſſadeur te zien, in de bark quamen, wierden, ten aenzien en uit eerbiedenis tegen hun orders, door den Ambaſſadeur eenige barnſteene kettingjes, als andere kleinigheden vereert.

Na dat d'onzen vergeefs tot aen den middagh, na vaertuigen, om over den ſtroom *Kiang* te ſchepen, gewacht hadden, (want daer waeren geen, als een groot, welk de Geleidsmandarijn *Huilauia* voor zich zelf behield, met voorgeven van het zijn, daer hy mede gekomen was, lek te wezen) zijn zy met al de vaertuigen naer den mond van de haven, tot voor een Pagode geſchoten. Aldaer bleven zy leggen, alzoo de Geleidsmandarijns en Barkiers des avonds aldaer duivel-dienſt wilden doen, met het offeren van een varken en bok: gemerkt zy anders den ſtroom niet derven overtrekken.

De voornaemſte onder hen tradt in de Pagode, beladen met de geſlachte offer-gerechten, om ten toon voor het Autaer te ſtellen. Aldaer gekomen, viel de Offer-paep, die na dezen buit haekte, op zijne knijen, begon te prevelen, en eenige gebeden binnen monds te lollen. In de Pagode, van binnen roodt geverft, hingen eenige lampen, die nacht en dagh, ten zoene der zielen, branden. Op het Autaer ſtond aen d'eene zijde een bak met offerhande: aen d'andere een bamboeskoker met kleine riedjes, daer de Papen het lot mede werpen, om den uitſlagh van aenſtaende dingen te weten. *Offerhande der Tarters, en Sineſen.*

Korts naer den middagh verſcheen de Stadthouder van *Sinkian*, neffens een gevolgh van veele groote Heeren

in den Tempel voornoemt. Zoo dra was hy daer niet gekomen, of liet den Ambassadeur daer mede nodigen, met verzoeken: d'Ambassadeur zijn Muzijk-speeltuigen mede aldaer geliefde te laten brengen; alzoo het geluit van gisteren den Stadthouder zoo zoet in d'ooren had geklonken, dat hy het zelve gaerne noch eens wilde horen.

D'Ambassadeur begaf zich dan derwaerd, en liet de speeltuigen mede aldaer brengen. De Stadhouder liet tot verscheiden malen bonenzop aen d'onzen schenken: daer en tegen d'Ambassadeur eenige konfijten noten muskaten opschafte, die by den Stadhouder en de verdere Mandarijns met grote smaek wierden genuttigt. Midlerwijle gaven de speeltuigen niet weinig geluit; daer zy lieden zich niet zad konden aen horen.

Na een wijle spelens, wilde de Stadhouder de paerden gaerne eens zien: dies d'Ambassadeur de zelve, om zich wat te vertreden, uit de barken te lande liet brengen. Met grote verwondering wierden zy by hen allen bezien en zeer geprezen: ja zeiden velen hunner noit diergelijke gezien of daer van gehoort te hebben. Derhalve het een zeer aengename schenkaedje voor den Keizer zou zijn. Na het bezichtigen der paerden, keerde de Stadhouder weêr na de Stadt, en d'onzen na hun barken.

Vertrekken van Sinkian

Des Zondags, den tienden, op Paes-dag, zijn zy met een zuid-ooste wint van de Stadt *Sinkian* vertrokken, en wierd de bark des Ambassadeurs en d'andere barken na gerade door twalef zeil-barken over den stroom *Kiang* geboeghzeert, recht noordwaerds aen. Na een uur boegzerens, quamen zy aen de noord-zijde van den stroom, ontrent een vierendeel mijls van de Stadt of krijgs-vesting *Quasieu* of *Quacheu*, door een grote en sterke stene sluis, in een gegraven vaert of waterleidinge, die haer noordwaerds strekt voorby de zevende Opper-stadt *Xangcheu*, tot aen het Meir *Piexe*. Zy is met de spa recht door het land gegraven, om te scheep uit den stroom *Kiang*, (die aldaer gene takken na 't noorde van zich snijt maer recht uit oostwaerds in zee rolt) langs deze gegraven vaert tot in den gelen stroom te kunnen overschepen, en niet benootzaekt te zijn, een verren weg, om van den eenen tot den anderen stroom te komen, door zee om te varen.

Komen in de koninglijke Vaert.

Zy word in het eerste Gezantschap, gedaen door *Pieter de Goyer* en *Jakob de Keizer*, by *Johan Nieuhof*, de koninglijke vaert genoemt; eensdeels om hare brete en zonderling heerlijkheid; eensdeels om dat zy op 's Konings of 's Lands onkosten gegraven is.

Zy voeren door deze op verscheide koerzen: alzoo zy aldaer zeer krom loopt, ontrent tot de veerheid van een halve mijle. Quamen toen aen het dorp *Tongnaphon*, daer zy een weinig bleven stilleggen, wijl zy door twee sluizen of waterverlaten moften varen, door welke de grote vaertuigen, ter oorzake van de harde afwatering, met een spil doorgewonden wierden. Wanneer midlerwijle d'Ambassadeur een weinig aen land getreden was, om de voorzeide sluizen of schotdeuren te zien, quamen hem in een Pagode, daer by staende, twee Mandarijns vinden, (d'een een Sinksieuwer, en, volgens zijn zeggen, tweede persoon van *Quasieu*: en d'ander een Tarter, en Bevelhebber van dit dorp) en hertelijken bewellekomen: waer voor hy hen bedankte. De Sinksieuwer, door den Ambassadeur na het een en het ander, staende op het Gezantschap, als mede na *Taiwan* gevraegt, verhaelde onder andere redenen: Dit Gezantschap, en voornamelijk de geschenken, die d'onzen bragten, den Keizer zeer aengenaem zouden wezen: en hy derhalve aen eenen goeden uitslagh van zaken niet twijfelde. Al het verlangen was, dat d'onzen maer met den Tartar in het Land van *Sina* een verbont of verdrag hadden, en in het Land van *Sina* quamen handelen: als wanneer zy hope hadden, dat d'uitlandsche handel, gelijk voor hene, weder zou toegestaen worden; daer nu, door de naeuwe orde, op de zeehavens gestelt, niet te doen viel: en d'ar-

Gesp... Am... deu... twe... dar...

d'arme boeren daer te Lande niet konden handelen. In *Peking* zouden d'onzen alles kunnen verkrijgen, wat zy begeerden, zoo zy flechts zilver, om weg te geven hadden: alzoo de Tartars zeer veel van dat minerael hielden.

Wat aenging *Taiwan*: het was daer flecht mede geftelt; vermits de handel op *Sina* van alle zeehavens hen was afgefneden: als ook om dat al hun befte volk weg was. Dies ingevallen, voegden zy daer by, de Keizer flechts twintig jonken by onze fchepen wilden voegen, het weder met weinig moeite zou kunnen gewonnen worden.

Ontrent vijf maenden geleden, was'er een Gezant van wegen den Keizer geweeft, ten einde d'aldaer in aenwezen zijnde Sinefen weder tot gehoorzaemheid te brengen. Ook was dezen Gezant belaft, indien die van *Taiwan* naer zijn voorftellinge niet luifterden, in het wederkeren al de zee-plaetfen, die noch langs de zeekuft waeren, voorts te doen flopen, en zoodanige orde op alle zeehavens te ftellen, dat'er niet een Jonk in of uit zoude kunnen komen. Dan in gevalle zy zich den Keizer wilden onderwerpen, deze plaetfen als dan zoodanig te laten, alsze waeren. Aengezien nu deze Gezant onverrichter zake weder gekeert was, hadmen zoodanige orde op deze havens geftelt, dat'er niet een vaertuig in of uit konde komen: 't geen voor heene noch zoo nu en dan ter fluik was gefchiet.

Eenige weinige dagen geleden, was 'er andermael een Gezant van den Keizer na *Taiwan* gezonden (te weten, de zelve, daer van de Tolk *Gemko* den Ambaffadeur tot *Sucheu* had verhaelt) na wiens verrichten zeer verlangt wierd.

D'Ambaffadeur noodigde de Mandarijns met noch eenige, die ondertuffchen daer gekomen waeren, in de bark te komen: daer zy door hem met een kopje Spaenfen wijn onthaelt wierden: en vertrokken zoo weder.

De Sinkfeeufe Mandarijn zond den Ambaffadeur ten gefchenk een varken, een fchaep, vier hoenders, twee ganfen, een pot drank en eenige groente: de Gezaghebber van dit dorpje een partye toebereide fpijze. Kort na den middag geraekte de vaertuigen door gemelde fluizen. De geleids-mandarijn *Hiulauja* ging ten einde dit dorp aen een Pagode ftil leggen, en reed in perzone na de Stadt *Quazieu* om vrolijk te zijn. Derhalve d'Ambaffadeur, ziende dezen dag weêr vruchteloos zou deurgebraght worden, is neffens de barken met de gefchenk-goederen voortgevaren, tot aen het dorp *Palipoe*, daer hy om te vernachten bleef leggen. Dan de geleids-mandarijn, verwittigt van het vertrek der onzen, is hen korts daer na gevolgt, en by hen aen het dorp voornoemt gekomen.

Dezen dag was ontrent drie mijlen gevordert.

Des morgens, den elfden, voeren zy weder voort, voorby verfcheide buurten en gehuchten van boere huizen, onder andere ook voorby een groten toorn, met zeven omgangen, (wiens gelijken in zeldzaemheden by hen in *Sina* noch niet gezien was) ftaende aen de zuid-zijde van het dorp *Tongnaphan*: tuffchen welk dorp en den toorn voornoemt mede een vaert om de weft landwaerds in loopt.

Komen aen de Stadt Jamcefu of Jancheu.

Tegens den middag quamen zy aen de zuider voorftadt van *Jamcefu*, anders ook *Jancheu* genoemt, de der-de Opper-ftadt des Landfchaps: aldaer ook een toorn ftont, met vijf omgangen. Zy wierden zoo voort ter Stadt ingetrokken, tot zy aen de Stadts muuren quamen. Aldaer moeften zy van trekkers veranderen, alzoo den genen, daer zy tot hier toe mede gekomen waeren, verlof om te gaen gegeven wierd. Het was al laet in den namiddag, eer nieuwe trekkers quamen: niettemin zy voeren voort, en togen door een fchip-brug van zes ponten, die tegen over het tolhuis lag, en zoo voorts beooften de Stad, langs de muuren heen: tot dat zy met den donker aen het noord eind der zelver quamen. Aldaer bleven zy leggen, om te vernachten. Ontrent twee mijlen en een halve was dien dag gevordert.

Des morgens, den twalefden, vertrokken zy met krieken van den dag, van de Stadt *Yancheu*, tegen ſtroom de vaert of reviere op, voorby en door de dorpen *Wantoe*, door het welk een ſpruit landwaerds in loopt: *Wayopoe*, of ſteen-bakkers-dorp, ſtaende het daer tegen over vol ſteen-ovens. Het was daer om de weſt al verdronken land, vol Meiren en poelen.

Dorp Wantoe.

Wayopoe.

Des namiddags voeren zy voorby het vlek *Sjopouzink*, welk van verre een Stadt gelijkt: ook voorby drie ſluizen, door de welke het water uit deze vaert in het beboude land loopt.

Sjopouzink.

Tegens den avond braghten zy het aen een dorpje van zeven of acht huizen, *Louting* genoemt: daer tegen over een vrouwen-klooſter lagh, en bleven aldaer des nachts ter ruſte. Vijf mijlen was ontrent ten dien dage op verſcheide koerzen gevordert.

Louting.

Den dertienden, des morgens, vertrokken zy weêr van het dorpje *Loutjing*: voeren voorby vele boere huizen en buurten, beooſten deze vaert gelegen: beweſte de zelve was het al verdronken land.

Des namiddaghs quamen zy aen *Kayouen*, of *Kaoyeu*, de vierde onderhorige Stadt der Opper-ſtadt *Hangcheu*, te landen: alwaer zy moſten blijven leggen: ter oorzake de trekkers, door het vuile weêr, de wegen niet konden gebruiken. Twee mijlen was dezen dagh op verſcheide koerſen gevordert.

Stadt Kayouen.

De Stadt *Kaeyeu* is gelegen aen de ooſt-zijde van deze vaert, op den kant van het Meir *Piexe*, daer uit deze vaert veel waters ontfangt.

Eertijdts moſten al de ſchepen, die van *Nanking* en uit de Zuider Landſchappen, langhs den Stroom *Kiang* en deze vaert nae *Peking* en de Noorder Landtſchappen hooger op wilden vaeren, over dit Meir ſchepen, tot groot ongemak en verzuim der ſchip-vaert; dewijle by ſtorm en onweer de ſchepen gedwongen wierden, eenen tijdt lang, voor de Stadt *Kaoyeu* ſtil te leggen, ter tijd toe, het weêr tot bedaren quam.

Maer naderhand, om dit ongemak voor te komen, en op dat de ſchepen t'allen tijden haere reize zouden kunnen vervorderen, en niet benoodzaekt te zijn over het Meir te ſteken, wierd aen deſſelfs ooſter oever een vaert van zeventig ſtadien lang gegraven, en doorgaends aen de wallen met grooten vierkanten gehouwen ſteen opgehaelt. Een wonder van waer zoo veel en zulke groote ſteenen gekomen zijn, naerdien in d'omleggende geweſten gene ſteenklippen noch mijnen zijn.

Al het land om de Stadt gelegen, beſtaet uit leemachtige aerde, zeer dienſtigh tot den rijs-bou, die aldaer overvloedelijk groeit en weelderigh tiert.

Het land, beweſten deze vaert, leid meeſt onder water; doch heeft zijne boorden met riet bewoſſen, welk branthout op de haert verſtrekt: want geen ander hout groeit in deze gehele landſtreke.

Den veertienden, des morgens, vertrokken zy weder, met een ſtijve noord-noord-ooſte wint, van de zuider voorſtadt *Kayouen*, en voeren ontrent de veerte van een vierendeel mijls: hebbende ter rechter hand de Stadt en ter linker het Meir *Piexe*, tot dat zy buiten de Noorder voorſtadt quamen. Als toen voeren zy op een noorder koers, de koninglijke vaert weder op, leggende het zelve Meir noch ter linker hand.

Tuſſchen dit Meir en de vaert leid ſlechts een klein dijkje van ontrent drie voet hoogh, tot een ſcheiding tuſſchen beide. Ter rechter hand lagh het land daer, en over al verdronken: op eenige verheven plaetſen ſtonden hier en daer eenige kleine boere hutjes.

Des namiddaghs trokken zy voorby het dorp *Loantſia*, op de rechte handt gelegen. Alhier begon het landt zich aen d'ooſt-zijde weder wat beter te vertoonen: en was hier en daer bebout.

Dor... ant...

Des avondts quamen zy aen het dorp *Kuisjo* t'overnachten.

Den

Den vijftienden, des morgens, vertrokken zy weder van het dorp *Kuisjo:* 's voormiddaghs voorby de dorpen *Laensui* en *Loujapou*, en landen 's namiddags aen *Paoing*, de zeste onderhorige Stadt der zevende opper-ſtadt *Yancheu.* Zy leid aen d'ooſt-zijde van deze vaert, omringt met tamelijk ſterke muuren, van ontrent anderhalve uur gaens in 't ronde. Aen de noordzijde der Stadt ſtond een Pagode, na de Sineſche wijze zonderling fraei gebouwt.

Aldaer bleven zy eenigen tijd na verſche trekkers wachten, en voeren, na die bekomen te hebben, weder voort, en quamen des avonds aen het dorp *Kinho*, daer zy ter nacht ruſt bleven. Dezen dagh was ontrent vijf mijl op verſcheide koerſen gevordert.

Tuſſchen de Stadt *Paoing* en het dorp *Kinho* was de dijk, beweſten de vaert, die dezelve en het Meir *Piexe* van elkandre ſcheid, op verſcheide plaetſen door-gebroken: waer door het water met zulken gewelt daer uit in het Meir ſtorte, dat zy genoech te doen hadden, om met de vaertuigen aen d'ooſt-wal te houden.

Den zeſtienden, met krieken van den dagh, vervorderden zy weder de reize, voeren verby en door verſcheide buurten en dorpen, gelegen aen de weder zijde van de vaert, en quamen op den middagh voor de weſter poort van de Stadt *Hoaigan* aen te landen. Drie mijlen was dezen halven dagh in veerheit, op een Noordelijke koers gevordert. Aldaer moſten, volgens zeggen der geleits Manderijns, al de vaertuigen, daer zy mede gekomen waeren, verwiſſelt worden. Derhalve gingen deze aenſtonds by den Kommiſſaris, die het gezagh aldaer had, ten einde de verwiſſeling in 't kort moghte geſchieden: en d'onzen weder wegh raken. Zoo dra lagen d'onzen met de barken niet ſtil, of aldaer quamen mede aen te landen de twee Haven-meeſters van *Hankſieu*, die den laeſten van Lente-maent van *Sucheu*, met des Ambaſſadeurs ſchrijven aen den Veldheer, derwaerts gegaen waeren: welken brief zy zeiden wel beſtelt te hebben.

Zy quamen aldaer, om de vier *Hankſieuſe* barken, die noch onder den ſleep waeren, wederom te halen.

Eenige Mandarijns quamen den Ambaſſadeur uit den naem en van wegen den Bevelhebber dier plaetſe, over 's Keizers inkomſten geſtelt, begroeten en verwellekomen, die by hem met een glaesje Spaenſche wijn wierden onthaelt. Des nachts ontſtond aldaer een harde ſtorm, uit den noorde met regen, donder en blixem vermengt; die des volgenden daegs noch aenhield.

Ambaſſadeur wort by den Bevelhebber van Hoaigan vergaſt.

Den achtienden liet de bevelhebber voornoemt den Ambaſſadeur en zijn gevolg op zeker ſpeel-huis, ſtaende op de weſt-poort der Stadt, daer zy met de vaertuigen voor lagen, ter vergaſting nodigen: waerwaerds zy zich tegens den middag begaven: en zoo dra waeren zy niet gekomen, of wierden by den zelven gebragt. D'Opziender heten den Ambaſſadeur hertelijken wellekoom, en vraegde na zijne gezontheid. Na eenige plichtplegingen wierd elk aen een tafel op ſtoelen gezet en wel onthaelt. Onder het eeten vraegde d'Opziender, wat den Ambaſſadeur van *Sina* docht, en of het niet een groot Land was: waer op hem van ja geantwoord wierd. Toen begon hy met de Geleids-mandarijns (want deze bevonden zich daer mede) van wegen de vaertuigen te ſpreken. Derhalve d'Ambaſſadeur den Opziender verzocht (want hy van te vore al onderricht was, aldaer qualijk barken, om in over te ſchepen, te bekomen waeren) dat, dewijl hy nu met 's Keizers ſchenkaedje dus verre was gekomen, zonder het hem aen vaertuigen of andere behoeftigheden ontbroken had, hy zorge geliefde te dragen tot het verſchaffen ten ſpoedigſten (aengezien hy nu noch den gevaerlijkſten weg moſte aflleggen) van goede vaertuigen voor 's Keizers ſchenkaedje-goederen, de paerden en osjes, om in 't kort weder te mogen vertrekken; als hebbende, tegens meining, zoo langen tijd op deze opreize t' zoek gebragt. Wat aenging hunne perzonen, weinig vroegen zy daerna, hoedanig die vaertuigen

Verzoekt vaertuigen.

gen waeren. Zeer beleefdelijk nam dees Heer dit aen te doen : en was zeer bezig in het onthalen, met d'onzen ieder oogenblik tot eeten te nodigen, en ook te vragen : of hen de drank wel smaekte. Wanneer hem daer op van ja gedient wierd, zeide hy. Als d'onzen uit *Peking* quamen, wilde hy hen met artzeny-drank onthalen. Waer op *Van Hoorn* hem aenbood Spaenschen wijn te laten halen en proeven. Maer hy weigerde dit, met te zeggen, zoo lang zy by den Keizer niet geweest waeren, het zelve niet derfde bestaen : dan wanneer zy weder te ruch van *Peking* gekomen waeren, zou het zelve gaerne doen. Na wel gegeten en gedronken, en den opziender voor zijn onthael bedankt te hebben, waeren d'onzen gescheiden, en begaven zich na hunne vaertuigen. Zoo dra waren zy niet gekomen, of daer verschenen mede twee Mandarijns, (die midlerwijl de onzen by dezen Heer onthaelt waeren, tegen hen over aen een tafel hadden gezeeten) en quamen den onzen afvragen, (ten dien einde zoo het scheen, van den Opziender afgezonden) of hen het onthael aengenaem was geweest. Dies d'Ambassadeur goet vond, elk, ten aenzien van hunne meester, met vijf el en een halve roode stamet te beschenken : welk by hen, na eenige dienstplegingen en tegenspreking, aenvaert wiert.

Des morgens, den negentienden, ging, volgens gewoonte, de Sekritaris *Vander Does*, met een dienstplichtbriefje van dankbaerheit voor het genooten onthael van den voorigen dagh, tot den Kommisaris. D'inhoud luide :

Dienst-plicht-brief van den Ambassadeur aen den Kommisaris.

D'Ambassadeur acht de beleeftheidt van Talauja *ontfangen zeer groot : zoo dat hy zijne dankbaerheid met dit klein briefje niet kan verklaren. Na wederkeeren van* Peking,*verhoopt d'Ambassadeur,* Talauja *in gezondheidt te vinden : als wanneer hy met der daed zal betoonen, hoedanig d'Ambassadeur door* Talaujas *beleeftheidt en genegentheidt is verplicht.*

Moeite om vaertuig te krijgen.

Den Ambassadeur was door den Geleids-mandarijns verwittigt, niet tegenstaende de Kommisaris op gisteren belooft had zorge voor de vaertuigen, tot zijne vordere opreize, te zullen dragen, echter den *Touwatja*, of die het opzicht over dezelve had, ront uit zeide, dat 'er geene waeren. Dies wiert den Sekritaris belast den Kommisaris, wanneer hy by hem quam, andermael te indachtigen en verzoeken 't zelve ten spoedighsten mogte geschieden : desgelijx van daer na *Touwatja* te gaen, en hem in ernst afvragen : of 'er vaertuigen voor den onzen waeren, of niet. Ingevalle hy van neen antwoorde : zou alsdan zeggen : zy zelfs vaertuigen zouden huren, alzoo niet van zins waeren langer te wachten : zoo van ja : te verzoeken, die ten zelven dage quamen, ten einde d'overscheping ten dien dage moght geschieden. De Sekritaris na zijne wederkomste, berechte ten antwoorde : hy in het hof van den Kommisaris was geweest; maer den zelven, naerdien hy belet was, niet te spreken had kunnen komen. Dan den zelven den brief, en 't geen hy te zeggen had, door zijnen voordrager vertoont zijnde, was hem daer op, door den zelven voordrager, ten antwoort gebragt : zijne Hoogheidt deedt den Heer Ambassadeur voor zijne beleeftheidt zeer bedanken. Wat aenging de vaertuigen : hy wist niet beter : of d'onzen waeren daer al van verzien. Maer by tegendeel, zou aenstonts na den *Touwatja* zenden, met bevel van dezelve datelijke te beschaffen : zulx niet doende, daer over aen den Keizer schrijven en klagen. Ook had de Sekritaris by den *Touwatja* geweest, en hem na barken gevraegt : waer op hy ten antwoort kreegh : Daer waeren wel barken; maer dezelve lagen aen het dorp *Sinkkianfoe*, ruim drie mijlen van daer. Hy zou volk neffens hunne Geleidsmandarijns derwaerts zenden, om te laten bezichtigen : met orde, zoo die wel bevonden wierden, te huuren.

Dan alzoo d'Ambassadeur het oordeel van de Geleids-mandarijns, over de vaertuigen, niet voor goet keurde, zond hy den Sekritaris neffens hen mede. Deze des avonds wederom geko-

gekomen, bragt voor bescheid: twee bequame barken voor de schenkaedje-goederen uitgekozen te hebben, die door den *Touwatja* had belooft te zullen huuren; maer had gene vaertuigen voor de paerden, osjes en hun perzonen konnen vinden. Dierhalve was by den *Touwatja* goed gevonden: d' Ambassadeur en *Nobel* in de barken, daer mede zy aldaer gekomen waeren, zouden blijven, en daer mede voort opvaren: *Touwatja* zou de luiden van de zelve daer voor vernoegen geven, en van 't geen, tot de verdere opreis benodigt waeren, verzien.

Wat de paerde-barken aenging: hy zou bequame barken van d' overzijde des Gelen strooms laten komen: die neffens de twee barken, uitgekozen door den Sekritaris, des volgenden daghs by hun andere barken zouden zijn. Ten dien einde bleef de tolk *Lakko* des nachts aldaer, om des morgens vroegh met al de barken gezamentlijk af te komen.

Den twintigsten, des morgens, wierd door de Mandarijns (den welken elk, des vorigen daegs, vijf en een halve el stamet was vereert,) d'Ambassadeur in vergelding met het naervolgend beschonken: te weten, met

Twee koebeesten.
Twee schapen.
Zes enden.
Zes hoenders.
Vier potten drank.
Zeven stuks zijde stoffen.
Twee zilvere pimpeltjes.

De mond-kost wierd by hem ten dank aenvaerd; maer de zilvere pimpeltjes, neffens de zijde stoffen, weêr te ruch gezonden.

Des namiddags quam de tolk *Lakko* zonder barken van het dorp *Zinkkiansoe* weêr te ruch, met tyding: het volk van den *Touwatja* met de barkiers van de barken, door den Sekritaris uitgekozen, (alzoo zy geen gelds genoech wilden geven) niet over een konden komen. Dies *Nobel* aenstonds na den *Touwatja* gong, om andermael te vragen; hoedanig men het met de barken hebben zou, en hem te zeggen: Indien'er geen barken quamen, zy zelfs barken te zullen huuren, of wel met die, daer het goed in was, te zullen vertrekken. *Nobel* bragt op zijne wederkomste den *Touwatja* in perzone mede: die zich ontschuldigde van tot noch toe gene barken te kunnen hebben bescharen; met verzoek, d' Ambassadeur slechts tot morgen geduld geliefde te hebben: hy zoude aen alle kanten naer barken uit laten zien. Zo hy geen zou kunnen vinden: d'onzen en de goederen mogten in de barken, daer zy in waeren, blijven, om overmorgen te kunnen vertrekken.

Wanneer des anderen dags, den een en twintigsten, het al weder leuteren met de barken, en het oud deuntje was, vond *Van Hoorn* geraden het naervolgend briefje aen den Gezaghebber deser plaetse te schryven.

D' Onder-koning Singlamong *heeft den Ambassadeur bevolen zijne reize na* Peking *te spoeden; alzoo de* Lipous *over het langzaem vertrekken al eenig ongenoegen hadden betoont. D' Ambassadeur heeft nu al over drie maenden van* Fokien *onder wegen geweest.* *Brief aen den Gezaghebber om barken.*

De paerden, osjes en andere goederen van den [a] Chinkon *zijn veel toeval en bederven onderworpen.* [a] *Schenkaedje.*

En dewijl den dienst van den Keizer aen deze Chinkon *is gelegen, zoo verzoekt d' Ambassadeur,* Talauja *geliefst te schikken, dat wy, hoe eer, hoe liever, bequame vaertuigen voor de* Chinkon *mogen bekomen, om de reize naer* Peking *te vorderen: of dat ten minste d' Ambassadeur zal vermogen barken te huuren: naerdien hy anderzints 't zelve aen den Keizer en ook aen den Heer Generael op* Batavia *niet zal kunnen verantwoorden.*

Op dezen brief, gebraght door de schenkaedje-meester *Putmans*, heeft de Gezaghebber geantwoord: dat de Heer Ambassadeur groot gelijk om te klagen had: ook dat by hem zelven al eenige barken waeren geschikt: en hy verder zorge zou dragen, om den Heer Ambassadeur, zoo haest mogelijk waere, van alles te verzien.

Des avonds komt de *Touwatja* weder by den Ambassadeur, hem beloven en verzekeren, van op morgen bequame barken voor de paerden en osjes, en voor de goederen, om uit de vaertuigen (die onbequaem en noch

onverzien waeren, om naer *Peking* te varen) daer in over te schepen, zouden komen: versocht voorts den Ambassadeur; hy tot morgen toe slechts gedult geliefde te hebben, en het lang wachten daer na hem niet qualijk af te nemen: gemerkt hy dezelve niet eerder had kunnen bekomen. Men had hem ook de wijte niet te geven: naerdien door hem, om die te bekomen, naerstigheid genoech aengewent was. *Van Hoorn* gaf hem ten antwoordt: indien zijn zeggen op morgen waer bevonden wierdt, het dan wel zou zijn.

Den twee en twintighsten komen de Geleids-mandarijns den Ambassadeur aendienen, de aenkomste van barken voor de paerden en osjes, daer de timmerluiden mede bezig waeren, om een nieuwe zoldering in te maken. De Kommissaris zelf had die gezonden, als hem eigen toebehoorende: desgelijx ook een groote berk, om de goederen uit de vaertuigen, onbequaem tot het nae boven varen, in over te schepen.

D'onzen gingen deze barken aenstonds bezichtigen, en bevonden dezelve redelijk wel: dies zy de overscheping ook datelijk lieten geschieden.

Na het vervaerdigen der paerdebarken, zijn den drie en twintigsten de paerden uit de aldaer gekomen barken geloft, en in dezelve weder gescheept.

D'onzen vertrokken noch kort na den middagh van de Stadt *Haoigan*, met zeven vaertuigen, zoo voor hunne personen, als 's Keizers geschenken: beneven acht andere, voor de Geleids-mandarijns en Tolken: zulx de gehele vloot acht barken sterk was.

Gekomen even buiten de noorder voorstadt van *Hoaigan*, liet de Gezaghebber der Stadt, die aldaer met een bark, om 's Keizers schatting-goederen naer te meten, bezig was, met een kop bonen-zop, tot behouden reis, de onzen in hun bark, door eenige van zijn volk, beschenken: waer voor zy hem in het voorby varen bedankten, en de brengers met twee rijxdaelders aen zilver vereerden.

Hoaigan, d'achtste Opper-stadt des Landschaps van *Nanking*, is gelegen aen d'oost-zijde van de vaert, op een vlakken en moeraschachtigen oort: naby in 't ooste aen de zee, en in 't noorde aen den Geelen stroom.

Hoaigan is geen eene Stadt; maer bestaet eigentlijk uit twee steden; hoewel beide binnen een eenige doorgaende muur besloten. Die na 't zuide leit, word eigentlijk *Hoaigan*: die nae 't noord-ooste, *Yenching* geheten. Zy is met een voor-stad verrijkt, die haer, ter wederzijden van de vaert, wel een mijle verre uitstrekt.

In de Stadt *Hoaigan* heeft d'Onderkoning zijn verblijf, die zorge draegt over 's Keizers jaerlijkxen onderhout of lijftocht, en met breedstrekkende magt over zeven zuider Landschappen gebied. Aen hem staet lijftocht en andere lijfs-behoeften, ten behoorlijken tijde, uit de Landschappen te vorderen, die met 's Keizers barken, byna in oneindelijk getal, na *Peking*, gevoert worden. Wanneer zy aen deze Stadt gekomen zijn, bezoekt dees Onder-koning, en meetze alle na, en zendze dan na 't Hof.

In de voor-stadt zijn ook twee tolhuizen: op het een word de tol van de koopwaren: op het ander die van de schepen, hoewel niet van 's Keizers schepen, betaelt. Het gelt word besteed aen het hermaken van vaert en sluizen, en om al het geen sich ontrent de water-vallen bevint, heel en gaef te behouden: hoewel ook geen klein gedeelte daer van in 's Keizers schat-kist komt. Want in deze vaert, aen de noortzijde der Stadt, zijn drie water-vallen: maer d'eerste, het naeste aen den vloet *Hoai*, is boven al de moeielijkste, alzoo het water met een groot gewelt en kracht van om hoog uit den vloed *Hoai* komt neerstorten: die, met het opwerpen van zware dijken, om in tijd en wijl het geheel land niet onder te zetten, bedwongen word.

Na een weinig varens van *Hoaigan*, quamen d'onzen voorby 't dorp *Pantja*, en verscheide buurten: ook voorby ontallijke Keizers barken, met schatting-goederen geladen, die in deze vaert lagen: des avonds in het dorp

Zink-

Zinkkianzoe voor een ſchutſluis, daer zy door moſten, ter ruſte. In dezen halven dag was twee mijl en een halve gevordert.

Des morgens, den vier en twintigſten, raekte zy gelukkelijk door gemelde ſluis, en voeren voort door het dorp *Sinkjanzoe*, geſtrekt langs deze vaert wel tot anderhalve mijle verre: quamen 's middags aen het dorp *Namenno* of *Namemio* of *Neymemiao*. Voor aen het welk een gerecht-plaets ſtont: als bleek aen verſcheide hoofden van menſchen, die op ſtaken in kleine huisjes aldaer ſtonden. Aldaer moeſten zy mede door een ſchutſluis; hoewel al vry gevaerlijk om door te varen. Gekomen ontrent dezelve, moſten zy een weinig wachten, tot dat eenige Keizers barken, geladen met ſchatting-goederen, daer door gevaren waren. Hier en tuſſchen wierden de paerden en osjes uit haere barken geloſt, uit vreze, zoo de barkiers voorgaven, wanneer de barken met dezelve tot in de ſluis gekomen waeren, (daer het water door de nauheid en harden loop groot geraes maekt) zy dan niet ſtil zouden blijven ſtaen, en de barken daer door van om te ſlaen groot gevaer lopen. Kort na den middag raekten al de vaertuigen gelukkelijk daer door; hoewel ieder vaertuig van wel twee honderd menſchen met geweld daer door gewonden en getrokken wierd: want het water aen de noordzijde wel vier voet hoger ſtont, als aen de zuid-zijde. Zy voeren zo voort tot aen het eind van het dorp voornoemt, daer zy voor een Pagode bleven leggen: naerdien de barkiers aldaer, volgens gebruik, wilden offeren en *Wayangen*, om gelukkelijk door den Gelen ſtroom (daer zy nu in ſtonden te komen,) te geraken. Drie mijlen ontrent was dezen dag in veerheid gevordert.

Den vijf en twintigſten, tegens den middag, vertrokken zy weder van het dorp *Namemio*, en voeren dwers over den Gelen ſtroom, die voorby het dorp voornoemt zuid ooſt en noordweſt loopt, tot aen deſſelfs weſtelijken oever. Aldaer wierden de trekkers te lande gezet, ſchuins tegen over het vlek *Singho*, en voeren zoo voort noord-noord-weſtwaerds den Gelen ſtroom op, tot recht voor het vlek voornoemt: daer zy bleven leggen na nieuwe trekkers wachten.

Weermakers. Onderwijle quam een *Sjampan* of vaertuigh aen boord met een Paep en twee wintmakers of duiveljagers. Een hunner had een priem door zijnen wang ſteken, en ſchudden beide geduuriglijk hun lichamen, als ofze van den duivel bezeten waeren: 't geen zy d'arme menſchen ook wijs maken. Zy zeiden den Schipper en het volk van het vaertuig des Ambaſſadeurs, dat zy des anderen daegs een goede wint, en een gelukkige reize zouden hebben. Dies de Schipper, die hen neffens zijn volk met gevouwen handen en al bevende aenſprak, met eenig zilver (daer het hen ſlechts om te doen is,) beſchonk, als ook met eenig gout en zilver papier, van zijnent wegen aen den duivel ten offer. Desgelijx liet *Van Hoorn* aen hen, om hen quijd te worden, vijf maes zilver geven. Men vind in *Sina* veel diergelijk ſlagh van luiden, die met het vertonen van vreemde gebaren en kaſtydingen hunner lichamen, op een zonderlinge wijze, d'aenſchouwers tot geven trachten te bewegen.

Potzemakers. Eenige hebben zekere drogeryen op 't hooft leggen, die zy boven aen brandſteken, en tot op de blote huid zoo lang laten afbranden, tot dat de ſtank den omſtanders in de neuze trekt. Zy midlerwijle weten met krijten, kermen en handen wringen der wijze zich aen te ſtellen, als ofze de grootſte pijne leden: zonder zy ophouden, voor al eer hen wat gegeven word.

Ook zietmen doorgaends in de vermaerdſte Steden en neering-rijke dorpen, inzonderheid op Jaer-markten hele troepen en ſcharen van blinde bedelaers te zamen gaen: die zich op de maet van eenige woorden, door hen zelfs binnen 's monds gemompelt en geprevelt, zeer fel ſlagh op ſlagh met ſtenen op de borſt bonzen: ja by wijle zoodanigh, dat hen het zwarte bloed tappelings by den lijve neerloopt.

Andere hardebollen voorhooft tegen voorhooft zoo fel, dat de bekkenelen schijnen te zullen scheuren en aen stukken springen. Ja zouden liever uit magteloosheid neerzijgen of doot ter aerde vallen, voor zy ophouden, zonder men hen iet geeft of weg gaet.

Andere kloppen en bonzen met hun bloote voorhooft zoo geweldig fel op eenen ronden steen, leggende op d'aerde, dat d'aerde daer van davert en dreunt: waer door zommige onder hen groote en verheve bulten en by wijlen eelt van een halve vuist dik aen het voorhooft hebben zitten.

Men heeft in *Sina* velerlei slag van andere ledig gangers, die met den luiden het geld, door verscheide vonden af te trochhelen, zich erneren. De bedelaers onder ander scholen by grote rotten te zamen byna op een zelve wijze, als de landlopers hier te lande, die door hun woest en ongebonden leven, den naem van Heidenen gekregen hebben. De grootste hoop bestaet uit menschen, die van natuur zelfs wanschapen ter wereld zijn gebragt, of door d'ouders met een onbedenkelijke wreetheid aen het een of ander deel des lichaems, in hunne tedere jongheid ten dien einde verminkt worden: want men ziet'er of met verdraeide halzen, of scheve monden, of buiten gemein grote bulten op de ruch, of hinkende, of lange kromme neusen, of leepe oogen, of afgezette armen en benen.

Men vind'er ook veel Quakzalvers en andere, die verscheide wilde beesten gebruiken, inzonderheid Tigers, door langer hand tam gemaekt: daer zy, tot een wonder der aenschouwers, opzitten, en door Steden en dorpen mede om her rijden. Het tam gemaekt dier gaet met een langzamen tret langs de straten, heeft een afgehouwen struik in den bek, en grimt vervaerlijk met dezelve op te sperren,

ren, en de ſtaert heen en weder te ſlingeren, zonder evenwel iemant quaet te doen. De berijder des diers, welk hy zonder toom of teugel, ſlechts door de beweging des lichaems en voeten, na zijn welgevallen, weet te beſtieren; heeft een ruime rok over zijne onderkleden aen, met mouwen, zoo ruim en wijd, die meer als ter halver wegen over de kuiten ſlingeren. Over de rechterſchouder onder de linke oxel is een gordel geſtrikt, in maniere van een draegbant. De linke hand houd gemenelijk een degen, daer hy vervaerlijk mede in de lucht ſchermt; nu boven over 't hooft, dan weêr averrechts en zyelinx: te gelijk met aenheffen van een yzelijk getier, en 't prijzen van hunnen balſem en zalf, dienſtig tegen alle wonden en gebreken.

Gemenelijk verzellen ook den Quakzalver op den Tiger andere miſmaekte en verminkte menſchen: zommige hompelen op krukken voort: andere hebben klappen, niet ongelijk die in *Holland* langs de deuren by de melaetſchen of Lazariſen geklept worden. De meeſte gaen ten groten dele naekt; andere hebben wijde rokken aen; hoewel vol lappen en van ſlechte ſtoffe: andere, een vreemt vertoon, hebben opſtaende vleugels ter weder-zijde van den ſlaep des hoofts.

Het was al laet in den namiddagh, eer de trekkers van het vlek *Singo* quamen. Niettemin d'onzen voeren noch voort, voorby het dorpje *Sinkiazuan* heen, en bragten het met den avond voor een klein dorpje van tien of twalef huizen, *Joupou* genoemt, daer zy om te vernachten bleven: en waeren ontrent anderhalve mijle dezen dag gevordert.

Dorpjes Sinkiazuan.

Joupo

Den zes en twintigſten zijn zy weder met den dag, en een goede wint van *Joupou* vertrokken: en quamen gevaren voorby de dorpen *Kongleiveao*, *Tſantzan* en *Gouetchia*: de twee eerſte aen de rechte, en het laeſte aen de linke hand of weſt-zijde van den ſtroom gelegen: des namiddaghs te landen een kanon-ſcheut bezuiden de Stadt *Taujenjeen*: aldaer moſten zy blijven leggen, om van verſche trekkers verzien te worden. Dien dagh was drie mijlen en een vierendeel op verſcheide koerſen, volgens den loop des Gelen ſtrooms gevordert.

Stadt Taujenjee

Taujenjeen, anders *Taoyuen*, is gelegen aen den weſterlijken oever van den Gelen ſtroom, leid omringt met een brede en vaſte aerde wal, geſterkt boven met een vry dikke ſtene borſtwering.

Den zeven en twintigſten vertrokken zy weêr met verſche trekkers van de Stadt *Taujenjeen*, beooſte de zelve hene, voeren tegens den middag het dorp *Suijtſien* voorby, gelegen op de rechte hand van de Gele ſtroom: ook voorby vele boere woningen, die aen weder-zijde van den zelven ſtonden. Des namiddags quamen zy voor een buurt van zeven of acht huizen, zonder naem, aen te landen, op de linke hand of weſt-zijde van den Gelen ſtroom gelegen; daer zy ter nachtruſt bleven leggen: alzoo de Geleids-Mandarijns, wijl het wat begon te koelen, niet voort dorſten laten ſtaen. Dezen dagh was ontrent drie mijl op verſcheide koerſen gevordert.

Des morgens, den acht en twintigſten, ſloegen zy weder ter reize, en trokken dien dag voorby de dorpen *Goesjan*, *Pojancho* en *Gouſuntu*: het eerſte aen de rechte, en de twee laeſte aen de linke hand van den Gelen ſtroom gelegen. Des namiddags quamen zy aen het dorp *Tſinſing*, daer zy, om van andere Koelijs tot trekken verzien te worden, bleven leggen: en waeren dien dag drie mijlen en een halve op verſcheide koerſen gevordert. Even beooſten het dorp *Tſinſing* leid een fraei kaſteel, rontom met een muur beſloten, en ſpringt in 't noorde over een klein heuveltje. Na dat d'onzen van verre konden zien, was dit kaſteel, na de Sineeſe veſt-bou-kunſt, al redelijk ſterk en wel gebout.

Dorpen Goesjan, Pojancho, en Gouſuntu.

Den negen en twintigſten, des morgens, weder van het dorp *Tſinſing* vertrekkende, quamen zy, na een mijle weſtwaerds zeilens, aen het dorp *Kouſango*, daer de vaert, *Jun* genoemt, haeren aenvang neemt; die zijn water

Dorp Kouſango. Vaert Jun.

ter door een schutsluis, in het dorp *Kousango* staende, looft. Te weten, deze vaert *Jun* begint op de Noorder grenzen des Landschaps van *Peking*, in de landstreke *Hoaiganfu*, benoorde de Stadt *Socien*, aen den noordelijken oever des Gelen strooms zelf: waer uit de schepen na alle oorden des Rijks in de vaert *Jun* gebragt worden. Zy strekt van daer noord-westwaerds, door de tweede landstreke *Jencheufu*, des Landschaps van *Xantung*, tot aen de Stadt *Cining*, bezuide het Meir *Nanuang*; daer na door die van *Tungchanfu*, en door het Meir *Nanijang*, en stort eindelijk, op het einde der landstreke, by de Stadt *Lincing*, haer water in den stroom *Guei*, die het Landschap van *Xantung* en *Peking* scheid.

Dan dewijl op vele plaetsen in deze vaert het water voor groote schepen t' ondiep is, leggen in de zelve over de twintigh schutsluizen, *Tungpa* in 't Sineesch geheten, zeer heerlijk en hecht van gehouwen steen gebouwt. Ieder sluis heeft een poorte of opening, tot doorgang voor de schepen, die met grote en zware schotdeuren of planken gesloten word, om het water op te houden. De schotdeuren worden, door middel van een rat en zeker gereetschap, met kleine moeite opgewonden, om doorgang aen het water en aen de schepen te geven; wanneer men komt aen een tweede sluis, word schier op een zelve wijze te werk gegaen; desgelijx aen al d'andere.

Maer ten halven wege, eer men komt aen de Stadt *Cining*, word uit het Meir *Ysiangboe* of *Cang*, door een zeer grote schutsluis, zo veel waters getapt als van noode is: daer na weer in tijds het Meir gesloten, op dat niet te veel water zou uit, en de grond droog lopen: want de vlakte des waters, in het Meir, is hooger, dan het omgelegen land: waer over in een kleine streke lands, ten minste acht schut-sluizen in deze vaert getelt worden, die het gewelt en kracht des waters, uit het Meir stortende, wederstaen en ophouden.

Wanneer de schepen gekomen zijn aen het Meir *Chang* zelf, varen zy het niet over, maer met grooter gemak en veiligheid langs een vaert, gemaekt aen den oever van het Meir, en opgehaelt ter weder-zijde met een braven dijk. Aen ieder sluize zijn luiden, die de vaertuigen voor gelt, by een lijn, door de sluizen trekken. In dezer wijze varen de schepen uit den Geelen stroom naer *Peking* op. Gewisselijk quamen d'Europer Bouwmeesters en water-leiders de lengte van deze vaert *Jun*, of dikte en hoogte der dijken, ter wederzijde, of de çieraet der schut-sluizen, die van louteren gehouwen steen zijn, of vastigheid des werks te aenschouwen, zy zouden met recht zich mogen verwonderen over de kloekheid der Sinesen, en over hunnen arbeid, dien naulix andere volken zouden weten uit te voeren.

Zy zeilden, na dat al de vaertuigen door de sluis voornoemt, staende in het dorp *Kousango*, geraekt waeren, met een goeden wind op een noorder koers de vaert *Jun* op, voorby de dorpen *Machoetan* en *Uwtaotchou*: het eerst aen de linke, en het laeft aen de rechte hand van de vaert gelegen: quamen tegen den avond aen het dorpje *Maulovao*, aen de linke zijde van de vaert gelegen, ter ruste. Dezen dagh was ontrent zes mijl en een halve gevordert. Aldaer mosten zy van trekkers verwisselen, wijl de genen, die van 't *Sinsing* mede gegaen waren, hun andeel af gedaen hadden: en nieuwe van *Pinsing*, een plaetse twee mijlen en een halve van daer gelegen, gehaelt werden.

Mac... en U... chou. *Mau...*

Niet wel vernoegt toonde *Van Hoorn* zich over dit wachten, met te zeggen tegen de Geleids-mandarijns: zy immers volk vooruit hadden behooren te zenden, op dat de trekkers op zijne verschijning aldaer gereet waeren geweest. Voorts stelde hy hen weer voor oogen den langen tijd, die zy met zemmelen zoo hier en daer op deze reize zoek bragten, op eenen wegh, die in anderhalve maend met gemak kon afgeleidt worden. Dies het al, voegde *Van Hoorn* daer op, bezwaerlijk voor hen in *Peking* zou te verantwoorden zijn: indien 's Keizers schenkaedje-

Va... onbe... over 't wac...

kaedje-goederen, die het bederven onderworpen waren, eenige ramp over quam.

Den dertigſten, des middags, vernamen zy noch al gene trekkers, derhalve de barkiers, neffens eenige krijgsknechten, in 't land de boeren gingen preſten. Dan zoo traeg ging dit voort, dat zy tegens den avond eerſt van het dorpje *Maulouao* weg raekten, varende den gehelen nacht: hoewel met lomen voortgang, door het veeltijds vaſt raken der barken.

Des morgens, den eerſten van Bloei-maend, quamen zy voorby de vervalle dorpen *Kiakio* en *Sankomiao*, beide aen de rechte hand van deze vaert, een weinig landewaerds in gelegen: op den middag aen het dorp *Thoetſuing*: door het welk zy heen voeren, desgelijx door een ſchutſluis, in het zelve gelegen. Gekomen buiten dit dorp, bleven zy een weinigh met de barken leggen wachten, tot dat de trekkers wat gegeten hadden.

Toen voeren zy weder voort, en quamen met den avond aen een klein dorpje *Sjouſincha* genaemt, voor een ſchutſluis in het zelve gelegen, ter ruſte. Sedert giſteren avond was ontrent zes mijlen op verſcheide koerſen gevordert.

Den tweeden, des morgens ten negen uuren, voeren zy door de ſchutſluis, daer zy 's nachts voor gelegen hadden, belet van eer door te geraken, door den harden noordweſten wint.

Des namiddaghs quamen zy aen een dorpje *Twanſingtao* voor een ſchutſluis te landen: voor de welke zy bleven leggen, ter tijd toe de wint wat zou bedaert zijn.

Midlerwijle zy aldaer lagen, geraekte een van 's Keizers barken, geladen met ſchatgoederen, en gelegen even benoorden het dorp, in den brand: doch wierd tijdelijk geleſcht, met afbranden ſlechts van meeſt 't achterſte der bark; en weinig ſchade aen de lading.

Tegens den avond ſchoten zy door de ſchutſluis voornoemt, en voeren in de maneſchijn voort, door het dorpje *Singhjamiao* en deſſelfs ſchutſluis, en quamen ter middernacht voor een ſchut-ſluis, in het dorpje *Wanſenſua* ter ruſte. Zedert des voorigen daegs 's morgens was maer anderhalve mijle gevordert.

Des morgens geraekten zy door de voorzeide ſchut-ſluis, en quamen ten middage aen een dorpje *Milanchia*, daer zy weder een ſchut-ſluis moſten door varen. Door het hart uitſteken der wind, bleven zy voor de zelve ſtil leggen. Het dorpje *Milanchia* ſcheid het Landſchap *Nanking* van dat van *Xantung*, en is gelegen op de ſcheid-palen. Tegen den avond, het weer redelijk geworden, ſchooten zy met de vaertuigen door de ſchutſluis, tot even buiten het dorp voornoemt, daer zy, om te vernachten, bleven leggen. Dezen dagh was niet meer gevordert, als drie vierendeel mijls, en alzoo uit het Landſchap van *Nanking* in dat van *Xantung* overgetreden.

Het Landſchap van *Xantung*, het vierde onder de Noorder Landſchappen, word ten zuide, ooſte en noorde met de zee bekabbelt, en leid aen de weſtzijde omringt met ſtromen. Het paelt ten noorde aen het Landſchap van *Peking*, en na 't zuide aen het Landſchap van *Nanking*, daer het door den Gelen ſtroom van geſcheiden word. Het overig leid met de vaert *Jun* en den ſtroom *Guei* beſloten.

Den vierden, 's morgens, voeren zy weder voort, en quamen door de dorpen *Tſingchia* en *Hanghſuanſa*, ook door twee ſchutſluizen, in de zelve gelegen. Beweſten of achter dit laeſt dorp neemt een groot Meir, by de Sineſen *Tziànghoe* genoemt, zijnen aenvang en looſt door twee ſchut-ſluizen zijn water in de vaert *Jun*. Zy voeren by dit Meir langs: en is tuſſchen het zelve en de vaert ſlechts een klein dijkje, tot afſcheiding, gelegen. Zy bragten het noch, hoewel laet in den avond, aen 't dorp *Tzizang*, daer zy, om te vernachten, bleven. Drie mijlen en een halven was dezen dag op verſcheide koerzen gevordert.

Den vijfden, met krieken van den dag, voeren zy weder voort en quamen

men op den middag aen het dorp *Jacxinho* of *Jaxhinno*, verçiert met zes en dertigh steene gebouwen, in fatsoen van reduiten, of liever weerbare torens. Aldaer bleven zy eenigen tijd na versche trekkers wachten. Ook eindigde aldaer het Meir *Yziang-hoe*. Zoo dra versche trekkers gekomen waeren, gingen zy weder voort: eerst door een schutsluis, in *Jacxinho* voornoemt gelegen: daer na door het dorpje *Tsonoiacha* en noch twee schutsluizen. Des avonds quamen zy aen het dorpje *Maaliaeao*, de ruſtplaetse des nachts. Dezen dagh was vier mijl gevordert.

Maaliaeao.

Aldaer begoſt zich weder, in maniere als vore, een Meir beooste deze vaert te vertonen. Het land aldaer scheen tot aen het gebergte plas te leggen.

Trekken voorby verscheide dorpen.

Den zeſten, 's morgens voor dag, togen zy weder voort, en dien dag door tien schut-sluizen: als ook voorby en door de dorpen *Tsoutoucha* en *Naeyang* (waer in men mee twintig steene reduiten, gelijk in *Jacxinho* telt) *Loutchiajeen*, *Tongnan-Fong*, *Tsiongiaceen*, *Chinkio*, *Sinchia*, *Tsoufee*, en *Sohousum*.

Stadt Cinning.

Des avonds quamen zy aen de zuider voorſtad *Tzinning foe* of *Cinning* te landen, en aldaer voor een schutsluis, die zy door moſten. Dezen dagh was ontrent acht mijlen gevordert. Aldaer moſten, volgens zeggen der Geleids-mandarijns, de *Hoaiganse* barken, die onder des Ambaſſadeurs nasleep waeren, verwiſſelt worden: en de zijne derhalven zoo lang vertoeven, tot dat door die van de Stadt andere barken verschaft waeren. Aen den Geleids-mandarijn *Hiulauja*, om hem des te meer aen te moedigen, wierd door den Ambaſſadeur een ketting Barn-steen-korael vereert.

Den zevenden droegh zich niets toe: naerdien de Gezag-hebber der Stadt buiten was: en de Geleids-mandarijns hem dierhalve wegens de barken niet hadden konnen te spreken komen.

d' Ambaſſadeur wort begroet.

Des morgens, den achtſten, quam het Opper-hooft van de krijgsmaght dier plaetse, een Tarter, den Ambaſſadeur begroeten en verwellekomen. Hy wierd by hem met beleefde termen en een glaesje Spaensche wijn onthaelt: bezag ook in het weggaen de paerden en osjes, die hem zeer wel aen schenen te ſtaen.

Des namiddaghs quam de geleids-mandarijn *Hiulauja*, met twee barken, om de paerden in over te schepen. Dan deze by d' onzen bezichtigt, wierden zeer out en onbequaem bevonden en derhalve weêr te ruch gezonden.

Des morgens, den negenden, quam weder een grote Mandarijn, een Sinees van geboorte, neffens de geleids-Mandarijn *Hiulauja*, den Ambaſſadeur bezoeken, die by hem ook vriendelijk wierden ontfangen en onthaeld. Onder ander vraegde *Van Hoorn* aen *Hiulauja*, wanneer zy zouden vertrekken. Daer waeren, gaf hy daer op tot antwoord, door die van de Stadt noch geen trekkers, rijs, geld en andere behoefte voor de barken verschaft. Zoo dra zulx gereed was, zy dan weder wegh zouden spoeien. Maer alzoo d'Ambaſſadeur vermoede, dat het al weder leutery en uitſtel was, vond hy goed het naervolgend briefje aen den *Konbon* of Stadhouder dier plaetse te schryven. D' inhoud was aldus:

D' Ambaſſadeur is tot hier toe van een verre reize met de Chinkon *wel aengekomen. D' Ambaſſadeur verhoopt, dat* Talauja *de* Chinkon *verder zal helpen. De* Chinkon *is lang onder weeg geweeſt, en veel gevaers onderworpen. Hierom verzoekt d' Ambaſſadeur* Talauja *gelieft orde te geven, dat wy goede barken voor de paerden mogen bekomen, en d' Ambaſſadeur ten spoedigſte naer* Peking *mag vertrekken.*

Zijnde dit briefje den *Konbon* door den Sekritaris *Van der Does* toegebragt en by hem doorlezen, gaf hy daer op ten antwoord: het noit een gebruik was, of oit gebruikelijk geweeſt, men op die plaetse, 't zy in 't gaen of komen, van of naer *Peking*, barken verwiſſelde. Waer op de Sekritaris den *Konbon* diende: hy daer in den Heer Ambaſſadeur geliefde t' ontschuldigen, die maniere (vermits zy vreemdelingen waren) niet geweten te hebben. D' Ambaſſadeur had dit verzoek op het

het zeggen van hunnen Geleids-Mandarijns gedaen, die den zelven hadden komen wijs maken; hoe de *Hoayganse* barken aldaer moesten verwisselt worden. De *Konbon*, na deze redenen, zeide, dat al 's Keizers goederen in de zelve barken, met de welke zy aldaer gekomen waeren, zouden blijven, en hy orde zou stellen, de barken van alle noodwendige behoeften wel verzien wierden; ten einde d' onzen na hun welgevallen mogten vertrekken. Ook zond hy, in tegenwoordigheid van den Sekritaris, eenen Mandarijn naer den *Touwatja* of barkmeester, met last van aenstonds al de barken van alle noodzakelijkheden te verzien, en d' onzen in genen dele op te houden.

Des morgens, den tienden, quam een Mandarijn van wegen den *Konbon* dier plaetse, den Ambassadeur met het volgend beschenken, als

Twee varkens.
Twee schapen.
Zes enden.
Zes hoenders.
Twee potten Chiamzoe, *of* Zamzou, *dat's drank van rijs, en eenige andere snuizering van verversinge.*

Ten dank wiert dit aengenomen en de brengers met drie tayl zilvers vereert. Tegens den middag schoten zy met al de barken even door de schutsluis, waer voor zy gelegen hadden: en bleven voor een andere sluis leggen, tot den elfden, tegens den avond: als wanneer zy weer voort voeren door de voorzeide sluis, en noch door twee andere, beweften de Stadt *Cinning* van de voorsteden heen. *Cinning* of *Tzinning*, of *Cuningsiu*, de veertiende onderhorige Stadt der Opper-stadt *Yengcheu*, is een lustig en ouwets Stedeken, gelegen in het opvaren aen de rechte hand van de vaert *Jun*, in een vlakke en moerasschachtige Landou. Het is van binnen dicht betimmert en heeft twee hoge Pagoden. Haer voorstad is aen weder-zijde van de vaert zeer groot en volkrijk, en heeft ook aen wederzijde van de vaert twee sterke schutsluizen, alwaer 't water zes voet hooggeschut word. Zy voeren in donker verby de dorpen *Oeleing*, *Siliphoe* en *Ghansu*: quamen des namiddags in het dorp *Poetuen* ter ruste, een mijle en drie vierendeel van de Stadt *Tzinning*.

Des morgens, den twalefden, voeren zy weder voort, en dien dag door drie schutsluizen: als ook voorby en door de dorpen *Longhwanghmuao* en *Nangwangao*: dicht by elkandre gelegen: daer de vliet *Onghoo* in deze vaert komt lopen. Dies zy den stroom, die dus verre in deze vaert tegen hadden gehad, een weinig mede begonnen te krijgen, en derhalve het dorp *Poeloely* noch voorby geraekten. Tegens den avond quamen zy aen het dorp *Kaygoeva* voor een schutsluis te vernachten. Dien dagh was ontrent vier mijl gevordert.

Den dertienden voeren zy door de schutsluis, en scheiden alzoo weder van het dorp *Kaygoeva*; quamen dien dag weder door drie schutsluizen, en voorby de dorpen *Julako*, *Tsinti*, *Kingkiacouw* en *Oesienno*. Gekomen buiten het laest, begon het vry hert uit den noorde te koelen, zoo dat zy het aen den dijk mosten vast zetten, om het mooi weer af te wachten. Vier mijlen was dezen dag gevordert.

Den veertienden, na het weer een weinig bedaert was, gingen zy weder voort, ontrent de verte van een vierendeel mijls: als wanneer zy voor een schutsluis in het dorp *Oechenno* quamen. Aldaer bleven zy tot aen den avond leggen, eer zy konden voortkomen, ter oorzake, volgens het zeggen van de Geleids-Mandarijns, geen water genoech voor de vaertuigen om te vlotten was.

Des avonds dan voeren zy weder voort, quamen in den donker voorby de dorpen *Siliphoe*, *Ulchelipoe* en *Oeliphoe*: des namiddags, aen het dorp *Taukjamtuao*, weder voor een schutsluis ter rust: twee mijlen en een vierendeel van het dorp *Oechenno*.

Den vijftienden, des morgens ten negen uuren, voeren zy door de sluis voornoemt en van het dorp *Taukjamtuao*: quamen op den middagh aen de Stadt *Xantsuy*: daer zy een weinigh tijds na versche trekkers bleven leggen wachten. Na deze bekomen te hebben, spoeiden zy

datelijken weer weg, varende midden door de Stadt heen.

De Stadt *Xantſuy* leid ter weder-zijde van de vaert *Jun*, die in het opvaren, op de rechte en linke zijde wel met kaſtelen bewaert word. Zy is recht vierkant ; ontrent een uur gaends in 't ronde, en geſterkt op zijne muuren met een ſtene borſtweer. Daer zijn veel prachtige gebouwen, die door gebrek van inwoonders ledig ſtaen, en meerendeels vervallen zijn. Zy heeft een vermaerde en hooge Pagode *Teywan Miao* genoemt: deze leid in een muur beſloten, opgehaelt onder met graeuwe en boven met rode en groene tichchel-ſteen : gelijk ook de Pagode zelf uit graeuwen gehouwen ſteen beſtaet, en een dak heeft van binnen vermiljoen-root, en boven met gele verglaesde pannen gedekt. Buiten de muren leid een ſtaend water, daer, volgens zeggen der Sinen, voor eenige jaren, een vermaerde Pagode met Prieſters en Papen verzonken was. Tegens den avond quamen zy aen het dorp *Kimenſa* voor een ſchutſluis aen te landen, en bleven aldaer ter nacht-ruſte. Drie mijlen en een halve was dezen dag gevordert.

Den zeſtienden, des morgens, ſchoten zy met de vaertuigen door de ſluis, daer zy des nachts voor gelegen hadden, tot voor een andre, een goteling-ſcheut verder gelegen. Dan konden deze, door mangel van water, op hun komſte niet voor des namiddags door varen: en quamen vervolgens tot aen het dorpje *Oaſting* voor een ſchutſluis, door de welke zy niet voor des avonts geraekten : en bragt de donker hen aen het dorp *Tſaotſing* voor een ſchutſluis ter nachtruſte. Dezen dagh was maer drie vierendeel mijls gevordert. Zeer bezwaerlijk konden de grote barken door deze ſluize ſchieten, vermits het aen de noordzijde heel droog was, en aen de zuidzijde niet boven drie en een halve voet water : dit dan afgetapt, zou daer niet meer als twee voet min een vierendeel water blijven : daer de grote barken ten minſte twee voet en een halve diep gongen; zoo dat het water ten minſte noch een voet moeſt rijzen, eer kans was voor de zelve, om door te geraken. Derhalve bleven zy twee gehele dagen, den zeven en achtienden, voor deze ſluis leggen ; zonder door dezelve, by mangel van water, te kunnen ſchieten. Den negentienden raekten zy door dezelve, en na een wijle varens door een andere diergelijke, en quamen tegens den avond in het dorp *Gibaatſiſij* voor een ſchutſluis aen te landen, ter nachtruſte. In dezen halven dag was een groot mijl gevordert.

Den twintigſten, des morgens, voeren zy deze ſluis door: op den middag noch een andere : als ook voorby het dorp *'t Zoatiajeen*: deden 's namiddags het dorp *Lieghayway* aen, en bleven aldaer voor een ſchut-ſluis ter ruſte : twee mijl was op deſen dag gevordert.

Den een en twintighſten, des morgens, na het ſchieten door de laeſte ſchut-ſluize, quamen zy ontrent ten negen uuren aen de zuider voor-ſtadt van *Tungjanſoe*, anders *Tungchang* geheten, de derde Opperſtadt des Landſchaps van *Xantung*, te landen.

De Stadt *Tungchang* leid in een lagen landou: is vierkant van geſtalte en ontrent een uur gaens in 't ronde, met wallen, die zonderling weerbaer zijn. Daer zijn twee voorname ſtraten, die de Stad kruisgewijze doorſnijden, en in 't midden of kruis een triumf-boog of hoog gebou van vier gewelfde bogen, en zo veel daken boven malkandre vertonen. De poorten zijn ſterk en hebben aen elke zijde, behalve de pontén of ſchipbruggen, vier bolwerken, die langs de muur elkandre kunnen beſtrijken. Aen de noord-zijde leid een houte brug van honderd zeven en dertig treden, over een water, welk om en om de Stadt vloeit : aen de zuid-zijde een groote, volk en neringrijke voorſtadt. Na 't ooſte ſtaet een yzere grafnaelt, anderhalve vadem dik, en ontrent twintig voet hoog, beſchreven onder aen den voet met eenige vreemde Sineeſche letteren. Volgens zeggen der Sineſen, is zy aldaer voor zeven honderd jaer opgerecht, aen 't graf van zekeren Heer, die den lande grote dienſten gedaen had, in den oorlog geſneuvelt was.

Des

Des morgens, den twee en twintigsten, zijn zy weder uit de zuider voorstadt van *Tunghang* met versche trekkers (waer na zy hadden moeten wachten) gevaren, omtrent een musket-scheut beooste de Stadt heen, en quamen ten middage aen het dorpje *Sinsia*, voor een schutsluis te landen, met vordering van een mijl en een achtsten deel in dezen halven dagh. Door schaersheid van water mosten zy voor deze schutsluis dien middag, als mede den ganschen volgenden dag blijven leggen, eer zy konden voortkomen.

Den vier en twintigsten, des morgens, schoten zy door de gemelde sluis, en op den middag door een diergelijke: als ook voorby de dorpen *Xoeseu*, *Liancotsue* en *Liancotza*. Des namiddags quamen zy aen het dorpje *Toetsao*: daer zy bleven leggen, om te vernachten, voor een schutsluis. Dezen dagh was een mijl en zeven achtste delen gevordert.

Den vijf en twintigsten ging de reis weder aen door de schutsluis en noch door een andere. Des middaghs quamenze aen het dorp *Woersjavaan*: daer zy versche trekkers gereet vonden: dies zy datelijken weder wegh vorderden, op hope van ten zelven dage tot de Stadt *Linsing* het aen te brengen. Maer gekomen voorby de dorpen *Oetsjaven*, *Tagkiasa* en *Taykiauen*, lag de vaert aldaer ontrent vol Keizers barken, met schat-goederen geladen. Eenige der welke noch door quamen: maer wijl in de vaert, op zommige plaetsen, door de nauheid en droogte, gene twee barken voorby malkanderen kunnen, raekte de bark van den Geleids-Mandarijn aen de grond. Dies zy benoodzaekt waeren aldaer (hoewel maer een halve mijle in veerheid van de Stadt *Linsing*) tot het wassen des waters te blijven overnachten.

De vordering van dezen dag was drie mijl.

Komen aen Linſing.

Den zes en twintigſten, 's morgens, raekten zy weder voort, en quamen ontrent negen uuren aen de Stadt *Linſing* te landen; varende met de barken ter Stadt in (alzoo deze vaert dwers door de zelve hene loopt) tot voor een ſchutſluis, die zy door moeſten. Ontrent een halve mijle was dien morgen op een noordelijken koers gevordert. Het lagh aldaer overal vol Keizers barken, met ſchatting-goederen geladen. De Stadhouder dier plaetſe, volgens bericht der Geleids-Mandarijns, was afgezet, en wierd een nieuwe van *Tungchianfoe* in twee of drie dagen verwacht: derhalve zy niet door de ſluis, daer zy voor lagen, zouden kunnen ſchieten: wijl zy met yzere ketenen was toegeſloten.

Den zeven en acht en twintigſten droeg zich niets toe.

Den negen en twintigſten, des Zondaghs op Pinxteren, wiert den Ambaſſadeur aengedient, de nieuwe Stadthouder van *Tungchianfoe* aldaer was aengekomen, en aenvang in zijne regering genomen had.

Dies hy den dertigſten, 's morgens, goet vond, tot vervorderingh van zijne reize, het naervolgend briefje aen zijn Hoogheit te ſchrijven:

De Hollandſche Ambaſſadeur komt van verre landen gereiſt, en is over vier dagen alhier tot Linſing *aengekomen. De* [a] *Chinkon is langh onderwegen geweeſt, en daer door veel bedervén onderworpen. Daerom verzoekt d'Ambaſſadeur aen* Talauja, *dat de Chinkon hoe eer, hoe liever, naer* Peking *magh verreizen: en derhalven de ſluizen mogen geopent worden: daer by den Keizer dienſt zal geſchieden, en d'Ambaſſadeur daer voor dankbaer zijn.*

a 's Keizers geſchenk.

Met dit briefje gingh *Nobel* derwaerts. Dees van daer weder gekeert, bragt ten antwoort: hy by den nieuwen Stadthouder was geweeſt, en op des Ambaſſadeurs briefje, hem ter hant geſtelt, tot antwoort bekomen had. Hy wel wiſt, dat d'onzen van een verre reize gekomen waeren: ook hem kennelijk te zijn (alzoo hy over twee jaren mede voor *Ay* en *Queymuy* was geweeſt), wat dienſt zy den Keizer gedaen hadden. Derhalve hy ons niet zou ophouden; maer aenſtonds een Mandarijn zenden, om de barken, (alzoo aldaer een tol was, en niet als Keizers goederen, zonder de zelve te betalen, door mogten) daer 's Keizers goederen in waeren, te bezoeken, of 'er eenige byzondere goederen in waeren. Zoo dra zulx geſchiet was, zou hen dan datelijken, wanneer het hen beliefde, laten vertrekken. Gelijk ook aenſtonds, na *Nobels* komſte, een Mandarijn van den Stadthouder, neffens de geleits-Mandarijns, *Hiu* en *Hanlauja* by den Ambaſſadeur verſcheen. In 't eerſt hefte dees het bezoeken der goederen hoogh op: maer wanneer hem door den Ambaſſadeur daer op geantwoort wierd: dat hy zulx kon doen en van zijne bark beginnen; doch dat geenzints wilde gedogen eenige kiſten of kaſſen voor hen geopent wierden, was hy, zonder iet uit te rechten, weder vertrokken. Hy wiert door den Ambaſſadeur met twee ſtukken Moerijzen (want het hem ſlechts om ſchenkaedje te doen was) beſchonken.

Vert. v. Sinſ.

Zy vertrokken dan des morgens heel vroeg, ſchooten met de vaertuigen door de ſluis, daer zy voorgelegen hadden, en voeren zoo door de Stadt *Linſing*, tot voor een tweede ſchutſluis, daer zy niet voor ontrent den middagh door geraekten. Zoo dra waeren zy door deze ſchutſluis niet, of quamen in den ſtroom *Guei* of *Geu*, die aldaer, om de Zuid van daen, door een anderen oort van de Stadt komt gevallen. Aldus geraekten zy ten laeſte uit deze vaert *Jun*, in welke zy door zeven en veertig ſchutſluizen, niet zonder grote moeite, waeren gevaeren, met zoek brengen van over de twee en dertigh dagen. Hoewel zy, volgens zeggen der Sineſen, noch al zeer gelukkelijk waeren doorgekomen; wijl, eenige jaren verleden, in de zelve vaert zoo weinig waters was geweeſt, dat de gemeine vaertuigen, tuſſchen *Tungchiang foe* en *Linſing*, vijf en veertig of vijftig dagen hadden toegebragt: daer het niet boven zes mijlen in veerheid van den anderen leid: en de reſt na gerade.

Kort

Kort na den middagh quamen zy even buiten de Stadt *Linsing*. Onder al de Steden dezer Landstreke munt de Stadt *Linsing* in grote, meenigte van inwoonders, heerlijkheid van gebouwen, (hoewel haere westzijde d'onzen zeer vervallen bevonden: zulx zy beter een puinhoop, als Stadt geleek) en kooprijkheid uit: ook tot zoo verre, dat zy voor weinigh Steden in het geheel Rijk behoeft te wijken; want s'is gelegen op het eind der vaert *Jun*, ter plaetse, daer deze vaert en de vliet *Guei* in malkandre storten: waer door aldaer gewenschte en bequame gelegentheid ter schipvaert is. De schepen komen geladen met allerlei koopwaren, uit het gansch Sineesch Rijk, voorby en aen deze Stadt; hoewel niet zonder tol te betalen: daer over drie tol-meesters het opzicht hebben.

Zy leid ter wederzijde van de vaert *Jun*, (want dezelve schiet midden door haer) die aldaer met twee kastelen over malkandre bewaert is, en met twee sterke schutsluizen opgeschut word: een byna gelegen in het midden der Stadt: d'andere op het einde, aen den vliet *Guei*. Na de noord-zijde leid een schipbrug van negen ponten, tot overgang van d'eene zijde der Stadt na d'andere. Een dezer pontenis in dier wijze gestelt, dat dezelve bequamelijk uit haeren plaets kan wijken, en aen de vaertuigen, na het betalen van den tol, doortocht geven.

De Stadt leit in een heel vlakken en zandigen Landou: is omringt met een aerde wal, opgezet boven met een stenen borstwering: en heeft na den noordkant vijftien bolwerken en twee rondelen. Haere gestalte is een ongeschikte driehoek, en beslaet ontrent twee uuren gaens in 't ronde.

Een halve uure buiten de muuren, na de noord zijde van de Stadt, staet een overschone hogen tooren. Hy is achtkantig van gestalte, rijst van d'aerde met negen transen of omgangen: ieder hoog negen ellebogen: zulx de gehele toren de hoogte van negentig ellebogen heeft. De gehele buitenmuur is van fijne porceleine kleiaerde gemaekt, en met verheven beeld en schilder-werk zonderling fraei gestoffeert. De binnen-muur bestaet uit meenigerlei kleurige marmer: zoo glat geslepen en gepolijst, als de glatste spiegel, inzonderheid de zwarte. By een wendel-trap klimtmen naer boven, niet gemaekt zelf in het midden des torens; maer tusschen twee muuren in, die in ieder verdieping zijnen ingang heeft, en van daer na de marmere galderyen en vergulde yzere tralien, welke tot cieraet rontom de galderyen gemaekt zijn. Overal aen de galderyen, inzonderheid aen de hoeken en kantelen, hangen schelletjes en klokjes, in dier wijze, dat zy, bewogen door de wint, een aengenamen toon geven. Op de hoogste verdieping staet een groot afgodinne beeld van gegoten koper, of van gegoten pleister, zoo andere willen, maer verguld, te prijk: daer de tooren aen gewijd is, hoogh dertigh voet. Van den bovensten omgangh dezes toorens kan men het land daer ontrent en zelfs in de Stadt overal zien: 't welk een zeer lustigh uitzicht geeft.

Bezijde den tooren staet een schone Pagode, ook beziens-waerdigh door de grote vergulde beelden in de zelve.

Des namiddaghs trokken zy langs den stroom *Guei*, door het dorpje *Wantouwo*, en quamen 's avonds met den donker aen het dorp *Ifong*, ter nachtrust: drie mijl varens voor stroom af van *Linsing*. *Wantouwo.* *Ifong.*

De stroom *Guei* neemt haeren oorsprong aen de west-zijde van *Gueihoei*, de vierde Opper-stadt des Landschaps van *Honan*, en loopt van daer met vele kromten en bochten, tusschen de Landschappen *Xantung* en *Peking* door, en stort zijn water by het kasteel *Tiencin* in den zee-boesem *Cang*, dien de grote Indische zee boord. *Stroom Guei.*

Zy vertrokken 's morgens heel vroeg, den eersten van Zomer-maent, des voormiddags voorby de dorpen *Oepoeije* en *Wankelo*: op den middagh voorby de Stadt *Vehincheen*, daer zy beooste langs voeren, zonder aen te leggen: des namiddags voorby het

dorp *Sangne*; en quamen met den a-vond voor het dorpje *Chiamaing*, alwaer zy van trekkers moften veranderen, ter rufte. Dezen dagh was vijf mijl in veerheid op verfcheide koerfen gevordert.

Den tweden vertrokken zy weder in den morgen-ftont, met verfche trekkers, van het dorpje *Chiamaing*: quamen des voor en na-middaghs voorby de dorpen *Tsafuang* en *Singkiakouw*: des avonds aen de Stadt *Oefingjeen* of *Uciening*, anders *Vuching* genaemt, de veertiende onderhorige Stadt der Opper-ftadt *Tungchang* des Landfchaps van *Xantung*. Zy bleven aen haere zuid zijde leggen, om te vernachten, en van verfche trekkers verzien te worden.

Vuching. *Vuching* leit in een vierkante muur befloten, aen de rechte zijde van den ftroom. Na de zijde over het water is een wel-beboude voor-ftadt.

Dezen dagh was ontrent vijf mijlen en een halve gevordert, volgens loop des ftrooms, die aldaer ontrent vol boghten en ondiepten is.

Des morgens vroegh, den derden, fpoeiden zy weder wegh: quamen des voor en namiddaghs door en voorby de dorpen *Thunloo*, *Soenufoe* en *Teckchiouw*: op den middagh aen de Stadt *Taatchiouw* anders *Tachu* genoemt.

Tachu. *Tachu* leit in een vierkante vorm (gelijk meeft al de fteden van Sina) gebouwt, aen de rechte hant van den ftroom *Guei*, in 't opvaren: en is vergroot met een fchone en volkrijke voorftadt. Zy is van binnen redelijk wel betimmert; hoewel veel van haeren ouden luifter in den laeften Tartarifchen oorlogh verloren heeft.

De muur is ontrent dertigh voet hoogh en zeer zindelijk opgebouwt, en gefterkt met bolwerken en borftweringen.

De hooft-nering der inwoonders beftaet voornamelijk in Sineefch bier te brouwen, welk de Tarters gemeenlijk van daer vervoeren, en op andere plaetfen verhandelen. Te *Tachu* bleven zy eenigen tijt na verfche trekkers leggen wachten, en gingen, na die bekomen te hebben, weder voort, en braghten het des avonds aen het dorpje *Soukuntangh*: daer zy bleven om te vernachten, en van verfche trekkers verzien te worden. Dezen dagh was zes mijl en twee derden dele gevordert. *Dorp Soukuntangh.*

Des morgens, den vierden, zoo dra zy van andere preftelingen verzien waeren, gingen zy weder voort, en quamen voorby eenige vaertuigen, van *Peking* komende. In welker een de Krijgs-overfte van het Landfchap van *Quantung* was, derwaerts gezonden, om den geene, die aldaer tegenwoordig en een ftok out man was, op zijn verzoek te vervangen.

Ontrent ten negen uure landen zy aen het dorp *Sangjueen*: alwaer zy eenigen tijd, om verfche preftelingen te bekomen, bleven leggen. Naulix waeren die verfchenen, of gingen noch voor den middag weder hunne vaert voort, en quamen des namiddags door de dorpen *Ghanning* en *Seufeukhouw*, en tegens den avond aen het dorp *Lienuehoe*, de ruft-plaets des nachts. Dezen dag was zes mijl gevordert. *Sangjueen.*

Volgens berecht van veel dorpelingen, aen d'onzen gedaen, zou aldaer aen dit dorp zich het Landfchap *Xantung* eerft van dat van *Peking* fcheiden; hoewel andere willen dit Landfchap met de Stad *Taatchiouw* gefcheiden word.

Des morgens, den vijfden, gingen zy weder voort, met het krieken van den dagh uit het dorp *Lienuhoe* den ftroom af met een voorwint, en quamen ontrent acht uuren voorby het dorp *Taloeueen*: ten negen uuren ten wefte voorby de Stadt *Tonquangchien* of *Tungquang*, op de zuid-zijde of rechte hand van den ftroom *Guei*, ontrent een gotelings-fcheut te landewaerds in gelegen.

De Stadt leid byna in een vierkante vorm, is ontrent een uur gaens groot in 't ronde, verzien met fterke muuren en diepe grachten. Men zeid een bijfter grote Leeu van gegoten yzer op het merkt-veld van de Stadt ftaet. Het land is rontom met bomen van allerlei gewas redelijk beplant.

Op

Op den middag landen zy aen het dorp *Jousang*: 's namiddags in het vlek *Poethouw*: alwaer zy, om van andere prestelingen verzien te worden, bleven leggen. Dezen dag was vier mijl en een vierendeel in het Landschap van *Peking* gevordert.

Des morgens, zoo dra de dag aenbrak, gingen zy met nieuwe trekkers en een goede wint weder voort van het dorp *Poethouw*: trokken des voormiddags door en voorby de dorpen *Suckiajeen*, *Sjenzoetan*, *Swijckvao*, *Sukkiavoy*, *Sienfiteen*, *Fonkiakoul*, *Sangue* en *Suangcho*: deden op den middag de Stadt *Siangchiouw* aen: alwaer zy andere trekkers gereet vonden: vorderden ook datelijken weder weg, en deden met zeilen en trekken zo veel, dat zy des naemiddags de dorpen *Paliswang*, *Zayfifung*, *Ulchilitung*, *Soucoulthon*, *Suckiaswun*, *Sang*, *Ifuang*, *Ul* en *Uly*, ook veel Pagoden en gehuchten van vervalle huizen noch voorby raekten, en des avonds het aen de Stad *Chinche* aenbragten. Aldaer bleven zy leggen, om te vernachten en van andere prestelingen verzien te worden.

Voor dag, den tweeden, quamen al versche prestelingen, dies zy aenstonts met dezelve reis vervorderden: voeren al heel vroeg door en voorby de dorpen *Sanquesuean*, *Jaquacouw*, *Tonchekouw*, *Palisuang*, en ontrent ten acht uure beooste de Stadt *Chingcheen* hene: zonder aldaer aen te leggen. By deze Stadt loopt een vliet landwaerds in, en neemt zijnen loop om de Zuid. Zy quamen voorts voorby de dorpen, *Sayetwang*, *Masang*, *Haysoemat* en *Suang*; leggende het land daer ontrent ook al vol huizen en buurten.

Op den middag voerenze door het dorp *Lioucho*: alwaer zy van versche trekkers moften verwisselt hebben: maer gemerkt de wint hen zeer voordelig was, voeren zy zonder zeil te strijken voort: zulx die hen des namiddags voorby negen dorpen bragt: als *Soucoulthung*, *Koutche*, *Tankoulthung*, *Soutouwa*, *G'hoekia*, *Chingsuan*, *Lijkiathue*, *Sincoatheen*, *Chanthen*, *Suatheen*: des avonds noch aen de Stadt *Chinchay*, gelegen als den oostelijken oever dezes strooms: alwaer zy, om te vernachten, en van versche trekkers verzien te worden, des nachts bleven leggen. Dezen dag was weer acht mijl en een halve gevordert.

Den achtsten vertrokken zy weder met versche trekkers en een zuide voorwint van de Stadt *Chinchay*: voeren des voormiddags, gelijk ook gisteren en eergisteren, meenighte van dorpen voorby, gelegen aen wederzijde van den stroom *Guei*: als, *Oelifoang*, *Loulysuang*, *Thouliouw*, *Taywansuang*, *Oekiamiao*, *Boatsaae*, *'t Zongkiasuaan*, *Sang jue*, 't vlek *Jangleotzing*, *Liekiatwang*, *Tzautsocauw* en *Piechie*, en quamen des middags aen de Stadt *Tjensinghway*, anders *Tiencin*, te landen: alwaer zy bleven leggen. Dezen dag was zes mijl gevordert. *Komen te Tiencin.*

De Krijgs-overste of Opper-hooft van de krijgs-maght dier plaetse, een Tartar en een man van groot aenzien, wiens zuster een van des voorgaenden Keizers, of vader van desen tegenwoordigen, by-wijven was geweest, quam den Ambassadeur begroeten en bewellekomen, ook tegens morgen t' zijnen huize ter maeltijd nodigen. Voor welke heuscheid d' Ambassadeur hem bedankte: met te zeggen, hy noch zeer zwak was en derhalve het uitgaen noch niet derfde ondernemen; verzoekende zijne Hoogheid hem geliefde t' ontschuldigen. Waer op dees Heer zeide: hy wilde de maeltijd in een zijner barken bereiden, en komen met de zelve by die van den Ambassadeur, op dat hy zich niet zoude vermoeien. Dies *Van Hoorn*, ziende het niet anders wezen kon, aennam te verschijnen. *Worden by den Krijgs-overste heuschelijk verwellekoomt:*

Den negenden, des morgens, liet het Opper-hooft voornoemt den Ambassadeur halen, om hem te vergasten. Derhalve hy zich, neffens *Nobel*, *Putmans*, den Sekritaris, en eenige van het gevolg, naer zijne barken, leggende een weinig achter de zijne, begaf. Zy wierden vriendelijk by hem ontfangen, en aenstonds aen tafels, die al gereet stonden, op stoelen tot zitten genodigt. Kort daer aen quam'er mede de *Toya*, of Opperhooft der burgerlijke Regering dier plaetse, die daer mede scheen genodigt *en ter maeltijt onthaelt.*

digt te zijn, en neffens de Krijgs-overste aen zijn eigen tafel wiert gezet. Datelijk dan wiert de spijze en drank op de Sinese maniere in groten overvloet opgeschaft, zonder dees Krijgs-overste eenige redenen maekte, of den onzen iets vraegde: deed alleenlijk zijn best om hen wel t'onthaelen, en het een kopje op het ander toe te drinken: daer hy hen dapper in voorging en de *Toya* mede in geen gebreke en bleef.

Na d'onzen wel gegeten en gedronken, en den Krijgs-overste voor zijn vriendelijk en beleeft onthael bedankt hadden, vertrokken zy kort na den middag. Gekeert weder in hunne vaertuigen, vond d'Ambassadeur goet, in vergelding van het beleeft onthael, den Krijgs-overste met het naarvolgend te beschenken: als twee Moerissen: een ketting Barn-steen-korael: vijf el Stamet: een stuk Perpetuaen: een Verre-kijker en twee flesjes Rozen-water: welke geschenken, neffens een groet-briefje, den Krijgs-overste des morgens door *Putmans* aengeboden wierden.

Geschenken aen den Krijgs-overste van Tiencin.

Het groet-briefje luide als volgt:

D'Ambassadeur is t' eenemael dankschuldig, eerst voor Talaujas *goet onthael: daer na, wijl hy daer door weder gezond en verheugt is geworden.*

D'Ambassadeur zal altijdt aen Talaujaes *goet onthael gedenken. Tot teken van oprechte genegentheidt, gelieft* Talauja *dit klein geschenk t'aenvaerden: daer over d'Ambassadeur noch meer verblijd zal zijn.*

Putmans braght tot antwoord: de Krijgs-overste de Schenkaedje niet had derven aenvaerden: maer dezelve tot hunne wederkomste van *Peking* had uitgestelt; den Ambassadeur met een dienst-biedend briefje bedankende.

Wil die niet aenvaerden.

De Stadt of krijgs-vesting *Tiencin* is gelegen op eenen driesprong, aen de uiterste hoek van den zee boesem *Xang*, daer al de stroomen van het geheel Landschap *Peking* te zamen komen, en na een zeer lange loop voorby haere hooge wallen in dezen zeeboesem storten. Zy is een zee-koopstadt, die naulix haers gelijke heeft, eensdeels in groote en rijkdommen, eensdeels in pracht en meenigte van gebouwen. Aldaer al de schepen, die uit zee of de middellandsche gewesten naer *Peking* op willen, moeten derwaerds nae toe schieten en voorby varen. Waer over aldaer altijds een ongelofelijke meenigte van vaertuigen is. Men heeft'er gewoonelijk de beste stapel van al de koopwaeren; aengezien de handel in deze Stadt voor eenen iegelijk open staet, en de koomenschappen genen tol te betalen hebben. De Stadt is gesterkt met hooge en weerbare wallen, en bezet met veel krijgsvolk.

Tegens den middag vertrokken zy weder van de Stadt *Tiensingway*, en vloegen, na een weinigh varens, hoewel noch in de voorstad, uit den stroom *Guei*, die hen zeer voordeelig met zijne afwatering was geweest, in een anderen, komende uit den noorde in den *Guei* geloopen: zulx zy aldaer tegen stroom kregen: en ook in de wind. Dies zy tragen voortgang maekten; doch vorderden evenwel, door kracht van trekken, zoo veel weghs; dat zy verby de dorpen *Quasa*, *Sijkoelea*, *Sang san* en *Peytsang* quamen, gelegen aen weder zijde van dezen stroom, en des avonds aen het dorp *P'hoekoel* ter ruste raekten; hebbende, sedert hun vertrek van *Tiensingway*, ontrent een mijl en zeven achtste deelen gevordert.

Den elfden des morgens vroegh, vertrokken zy weder van het dorp *P'hoekael*, en quamen dien dagh, met trekken en zeilen, voorby de dorpen *Thanquasue*, *Poecue*, *Ghanchol*, *P'hoekhouw*, *Hangchue* en *Maetsiachoa*. Het land is aldaer over vlak, wel bebouwt, en vol huizen en wooningen.

Des namiddags landen zy aen een groot dorp, *Jangtzin* genoemt: alwaer zy, om van versche trekkers verzien te worden, mosten blijven. Dezen dagh was drie mijl op verscheiden koersen, 't kompas twee of driemael rontom, gevordert.

Den twaelfden, 's morgens, liet de Geleids-mandarijn *Hiu Lauja* den onzen weten; hoe aldaer geen Koelijs tot trekken voor hen waeren. Weshalve

halve vroegh hy den Ambassadeur, of hy zelfs Koelijs wilde laten huuren. Dan hier toe had *Van Hoorn* gene ooren, en liet zeggen: zulx de gehele reis niet geschiet te zijn: waerom hy het nu zou doen? Zy vertrokken echter alleen met vier trekkers; hoewel met een goede wint. Zeer wel ging dit in 't eerst; maer dewijl zommige rakken, door den krommen loop des strooms, in de wint waren, konden zy daer niet, dan met grote moeite door geraken: naerdien d'eene bark voor, en d'andere na, door al de Koelijs en Barkiers te zamen, mosten opgetrokken worden. Dies niettegenstaende quamen zy dien dag noch de dorpen *Zeetiatwangh*, *P'hinkoulutin*, *'t Zatzuen*, en noch drie andere voorby. Des avonds braghten zy het aen het dorp *Ghosathun*: alwaer zy, om van trekkers verzien te worden, en t' overnachten, bleven leggen. Twee mijlen en een halve was dezen dag gevordert.

Des morgens, den dertienden, de wint goet zijnde, moesten zy weer met de vier trekkers, daer zy mede aldaer gekomen waeren, voort varen: alzoo aldaer ook gene andere te bekomen waeren: doch geraekten, door d'ondiepte des strooms, de barken veeltijts vast: dies zy weinigh weghs vorderden. Na voorby de dorpjes *Wankasan* en *Sitiafoe* gekomen te zijn, vervielen sy al laet in den avont aen de Stadt *Gioechioe*: alwaer zy, om te vernachten en van trekkers verzien te worden, bleven leggen.

Dezen dagh was maer twee mijl en drie vierendeel gevordert.

Des avonts vry laet, ontrent negen uren, quamen de Geleids-Mandarijn *Hanleuja*, neffens den Sineesen Schryver *Soukjen*, en de twee tolken *Gemko* en *Liulako* met een klein vaertuigh voorby de bark des Ambassadeurs varen, en in het voorby varen den zelven toeroepen: hoe sy lieden naer den nieuwen Veldheer, die van *Peking* quam en al dicht by was (gelijk d'onsen aen al de vuuren op zijn barken zelfs konden zien) om naer *Hoksieu* in plaets van den aldaer zijnde *Tziangpori*, die zy zeiden afgezet te zijn, ter begroeting gingen. Dit quam den onzen zoo heel vreemt niet voor, gemerkt hen onderweeghs tot verscheide malen, zoo door hunne Geleids-mandarijns, als tolken gezeid was: dat de Veldheer voornoemt in *Hoksieu* was afgezet: en d' Onderkoning *Singlamong* in een boete van twee duizent tayl zilver gedoemt was: uit oorsake zy onse schepen, sonder verlof van den Keizer, hadden laten vertrekken: 't welk by d' onsen niet (als met geen schijn van waerheid vermengt) dan voor een praetje en uitstroisel wierd aengenomen. Maer mogt wel zijn, dat hy (dewijl sy nu oogschijnelijk sagen, een ander hem quam vervangen) door d' een of andere misdaet op ontboden was.

Des middernachts quamen gedachte *Hanlauja*, Schryver en Tolken noch aen boort van den Ambassadeur, met zeggen: zy *Talauja*, wijl hy al sliep, dien avont niet hadden te spreke kunnen komen; maer des uchtens vroeg weer derwaerts zouden gaen: gelijk zy sich des morgens vroeg, neffens den Geleids-Mandarijn *Hiulauja*, weder derwaerrs begaven, met verzoek: of d' Ambassadeur sich gereet geliefde te houden, of *Talauja* hem wilde sien of spreken, om als dan voor zijne Hoogheid te verschijnen. Maer na hun wederkomste braghten zy ten antwoort: zijn Hoogheid den Heer Ambassadeur niet voor hem had derven laten komen, ter oorzake hy noch voor den Keizer ter gehoor niet was geweest. Midlerwijle voer zijn Hoogheidt voorby buiten om onse barken, verselt met een sleep van over de twintig grote barken.

De Stadt *Gioechioe* is een vervallen plaets, en leid schier overstolpt in haere puin hopen, ontstaen inzonderheid door den laesten oorlog.

Na trekkers bekomen te hebben, vertrokken zy van de Stadt *Gioechioe*, hoewel met tragen voortgang, ter oorzake de stroom (schoon de wint goet was) aldaer, gelijk op gisteren, vol drooghten lagh: quamen eindelijk voorby het dorp *Sanghkiatwangh*, en konden, door het val- *Vertrek van Gioechioe.*

vallen van den avond, niet verder, als aen het dorp *Wanghiapan* komen; alwaer zy dan om t' overnachten bleven. Slechts twee mijlen en een achtsten deel, niet tegenstaende een goede wint, was dezen dagh gevordert.

Des morgens, den vijftienden, spoeiden zy weder weg, en quamen met zeilen en trekken voorby de dorpen *Ponsinghou* en *Googothien*: des namiddags te landen aen het dorpje *Goechien*, alwaer zy bleven vernachten. Ontrent drie mijlen was dezen dagh gevordert.

Van het dorp *Goechin* leid de Stadt *Goeyeen* ontrent een halve mijle, om de Noord-west landewaerds in, die den onzen niet zeer groot scheen (want zy quamen daer niet in) maer geleek meer na een kasteel, als Stadt.

Weinigh tijds te voore, eer zy aen het dorp *Goechien* landen, quam een groot Mandarijn, een Tartar, en, zoo gezeid wierd, eigen Neef of Vaders Broeders Zoon van den tegenwoordigen Keizer, den Ambassadeur in zijne bark vinden en bezoeken. Hy wierd by den Ambassadeur met een glaesje Spaense wijn onthaelt, en vertrok wel vernoeght, beziende in het wegh gaen de paerden en osjes.

Den zestienden verlieten zy het dorp *Goechien* weder, en trokken ter reize: quamen dezen dagh weder voorby veel huizen en woningen, aen weder-zijde van dezen stroom gelegen: als ook voorby de dorpen *Kongidieen*, *'t Sautun*, *Nainaimeao*, *Jaumeao*: voeren door *Xantinto*, de voorstadt van *Sanghsinghwey*, en quamen des avonds aen d' oost-zijde van de Stadt *Sanghsinghwey*, voor een groot plein, tusschen der Stadts muur en den stroom gelegen. Dezen dagh was ontrent drie mijl gevordert.

Aldaer mosten zy met de barken blijven leggen, op orde des Keizers, (gemerkt zy met de barken, door de drooghte des strooms, niet hoger konden komen) om de schenkaedje-goederen te lossen, en zich met de zelve over land naer *Peking* te begeven, vier mijlen in veerheid te lande van daer gelegen.

Den zeventienden droegh zich niets toe, nochte wierd niemant vernomen.

Den achtienden quamen verscheide Mandarijns den Ambassadeur in de bark verzoeken en bewellekomen: desgelijx de Mandarijn, die den vijftienden dezer by hem was geweest, en die men zeide des Keizers eigen Neef te zijn.

Dees vereerde hem twee schapen, in vergelding van een snaphaens-roer, daer hy zeer begerigh na was: verzocht ook, d' Ambassadeur noch een aen hem wilde verkopen. Onder andere vroegh d' Ambassadeur aen dezen Heer, of'er gene Ambassadeurs meer van eenige andere plaetsen in *Peking* zich bevonden. Waer op hy antwoorde, geen andere, dan van de Koerese eilanden; doch stonden die in korte dagen weder te vertrekken.

Voorts droegh zich niets toe. Alleen quamen de Geleids-Mandarijns den Ambassadeur bekent maken: des volgenden uchtens karren en Koelijs zouden komen om de schenkaedje-goederen naer *Peking* te voeren: en een van de *Lipous* aen het Stedeken *Tonghsieuw*, vier mijl van daer gelegen, zou zijn, om den Heer Ambassadeur aldaer uit naem van den Keizer te ontfangen, bewellekomen en voorts tot *Peking* te geleiden.

Des morgens vroegh, den negentienden, quamen veel karren, Koelijs en paerden, ten einde de geschenken, neffens de perzonen des Gezantschaps, en reistuigh naer *Peking* over land te voeren. Weshalve d'Ambassadeur d' uitscheping aenstondts liet geschieden. Waer mee zy tot aen den middagh bezigh waeren, eer alles te lande gebraght en op karren gezet was.

D' Ambassadeur vereerde aen de barkiers gezamentlijk (hoewel ieder bark na gerade), die hem met zijn gevolg, zo van *Sucheu* als *Hoaigan* tot hier toe gebraght hadden, zes en tachtigh tayl zilver, daer zy lieden niet

A . Den Ambassadeur van Hoorn .
B Den Lipu .
C Desselfs Draegh-seetel .

D . Een die de Hollandtse Vaendel draeght .
E . Hollants gevolgh .

F . Packasie Wagens .
G . De Stadt Pecking .

ɛmbaſſadour van Hoorn. D. One carring the Hollands colours. G. The Citie Pecking.
ipu. E. The Hollands traine.
itter. F. The Baggagē wagons.

niet qualijk over te vreden waeren.

D'onzen namen kort naer den middagh hunnen wegh naer het Stedeken *Tongsieuw*, met de geschenk-goederen en reistuigh voor uit: daer neffens eenige krijgs-knechten te paert reden, om de zelve ga te slaen: met toeloop van duizenden van kijkers, zoo burgers, als boeren, zoo vrouwen, als kinderen.

Gekomen des namiddags, ontrent drie uuren, aen *Tongsieuw*, wierden al de geschenk-goederen in een oud vervallen huis gebragt: insgelijx ook d'onzen daer gehuisvest. Zeer weinigh geriefs was in het zelve; zoo dat zy na den aenstaenden morgen al verlangden, om weder voort te geraken. Ook vonden zy tot hun groote verwonderingh, aldaer niet den *Lipou*, daer de Geleids-Mandarijns hen gisteren van gezeid hadden.

Den twintigsten, 's morgens, met den dagh, gingen zy weder voort, en quamen, na de dorpen *Palikua*, *Swango*, en *Kapucheen* doortogen te hebben, tot op een halve mijle by de Stadt *Peking*. Aldaer wierden zy door eenen der *Lipous*, *Lilauia* genoemt, een Tarter, bewellekoomt, wel ontfangen, en na eenige weder-zijdige plichtplegingen naer de Stadt geleid, die sy in behoorlijke orde regt op den middag inreden.

Gekomen binnen de poorte van *Peking*, dankten zy Gode voor zijne genade, die hen tot dus verre in redelijke gezontheid, door eenen weg van zoo veel mijlen, met toebrenging daer over van zes maenden, zoo te water, als te lande, en door en verby trekken van zeven en dertigh Steden, driehonderd vijf en dertig dorpen, en vier en dertig Pagoden, geholpen had.

Zy wierden door de Geleids-Mandarijns voorby des Keizers Paleis heen gebraght, tot in des *Tatans* of eerste Kanzelers Hof, staende achter des Keizers Paleis. Aldaer mosten al de geschenk-goederen van den Keizer, volgens het zeggen van den zelven, gelaten werden: en d'onzen niet eerder, voor het zelve geschied was, naer hun Logement (reeds voor hen vaerdigh gemaekt) vertrekken.

De straten overal daer zy door trokken, grimmelden van volk, en stonden ter weder-zijde geboord met duizenden van menschen: waer door het zoodanigh stoof, (gelijk de straten van *Peking* dit ongemak zeer onderworpen zijn) dat zy qualijk uit hunne oogen konden zien, ja nauwlix de kleur hunner kleren bekennen. Weshalve zy, onder de poorte of ingang des Hofs, om uit den drang der menschen te zijn, die by duizenden voor de zelve stonden, te zitten gewezen wierden, om de goederen in te wachten, die een weinig achterwaerds waeren geraekt, in het rijden door de Stadt.

Na een vierendeel uur wachtens onder deze poorte, en het drinken ondertusschen van een kop Thee, quamen de goederen: en wierden d'onzen als toen in een byzondere kamer van dit huis geleid; blijvende *Putmans*, neffens eenige van 't gevolg, by de goederen, om de geschenken des Keizers van d'andere uit te zonderen.

D'Ambassadeur en *Nobel* met d'andere in deze kamer komende, vonden zy aldaer eenige Sekritarisen op een tafel zitten, die *Van Hoorn* wezen op de vloer neer te gaen zitten: doch hield hy zich daer in wat koeltjes, seggende wel te kunnen staen. Zy dit ziende, wezen hem mede op de selve tafel, daer zy saten, te sitten, gelijk hy eindelijk deed.

De Sekritarisen voornoemt begonnen toen den Ambassadeur, uit last der *Lipous*, eenige vragen voor te stellen: als naer zijne hoedanigheid: waer de paerden en osjes van daen quamen: hoe out dezelve waeren: en hoe veel lijs ieder paert op eenen dagh wel kon afleggen. Waer op hy met antwoort vernoegingh deed. *Vragen voorgestelt aen den Ambassadeur.*

Insgelijx vraeghden zy ook: wie meerder in hoedaenigheydt was, des Ambassadeurs zoon of *Nobel*:

alzoo de Veldheer van *Hokſieu* des Ambaſſadeurs zoon voor had geſtelt. Waer op geantwoord wierd: de gemelde zoon zoodanigen rang had, als de Heer Generael op *Batavia* aen den Ambaſſadeur gelaſt had: beneffens ook veel beuzelingen, niet verhael-waerdig.

Midlerwijle quam de *Lipou*, die hen ingehaeld had, weder by d'onzen, met zich brengende eenige ſpijze, op de Sineeſche wijze toebereid, die hen zeer wel quam; alſoo ſy den ganſchen dagh noch niets genuttight hadden. Ook quam *Putmans* den Ambaſſadeur aendienen, dat, na zy luiden negentien kaſſen met ſchenkaedje-goederen voor den Keizer van de karren hadden gezet, het voorder afzetten den *Tatan* of Rijx-kanzeler, die aldaer noch neffens eenen anderen gekomen was, geſtaekt had: maer dat zy lieden des Keizers brief als nu wilden hebben. Dees dan met veel moeite voor den dagh gehaeld, en by allen geluk een dag of twee te vore in een lap geel laken gewonden, wierd door den Ambaſſadeur met ongedekten hoofden, en driemael het lichaem te buigen, zonder te knielen, op een tafel, met een rode lap laken gedekt, (daer d'eerſte en tweede *Tatan* achter ſtonden,) met beide handen gelegt, zonder hem tijd of gelegentheid gegeven wierd, om den zelven in een zilvere ſchotel of iet anders van waerde over te leveren. Toen wierden d'onzen weder in 't zelfſte vertrek, daer zy te vore geweeſt waeren, geleid, zonder van weder-zijde een woord geſproken wierd.

Den brief des Generaels en Raden van Batavia word overgelevert.

Kort daer na wierden de reſt der ſchenkaedje-goederen, neffens reistuig, paerden en osjes naer hun Logement gebragt (blijvende de negentien kaſſen voornoemt aldaer) die ook aenſtonds door hen wierden gevolght.

Onder weeg wierd hem gezeid: de paerden gezadelt en d'osjes met het wagentje den volgenden morgen met den dagh te Hoof moſten werden gebragt: naerdien de Keizer die als dan wilde bezichtigen. d'Ambaſſadeur nu in 't voor hem vervaerdigt Logement gekomen, ſtond zeer verbaeſt: wijl daer zoo veel plaets niet was, dat de paerden, osjes en ſchenkaedje-goederen, onder het dak konden droog ſtaen: ook niet om eenig gemak voor zijnen perzoon, of voor iemant van zijn gevolg te hebben. Weshalve hy hevig tegen de Mandarijns, die hem daer in bragten, uitvoer en vraegde: of dat een huis voor eenen Ambaſſadeur was, die zoo verren wegh quam gereiſt, en zulke koſtelijke ſchenkaedje mede bragt, door wiens landslieden den Keizer zoo vele dienſten geſchiet waeren. Ook dat het hem in deze woning, door d'engte, onmogelijk was, de zadels van de paerden en het karosje voor den dagh te krijgen. Wel woud hy zijn beſt doen, gelijk zy van hun volk, die zy aldaer geliefden te laten, zouden kunnen vernemen; maer zagh daer genen kans toe. De Mandarijns, die zelfs ook wel zien konden, hoe 't gelegen en de huizinge voor d'onzen onbequaem was, zeiden hun Meeſters ſulx zouden aendienen en maken, dat zy morgen beter huizingen kregen: maer voor al had d'Ambaſſadeur te maken, dat de paerden gezadelt en d'osjes met het wagentje te Hoof quamen. Dees ſtelde hen weer d'onmogelijkheid van dien voor oogen, gelijk het ook in 'er daet (of moſten den geheelen nacht daer aen gearbeid hebben) byna onmoghelijk was. Met welk antwoord de Mandarijns waeren vertrokken.

De paerden en osjes worden ten hoof geeiſcht.

Des middernachts quamen weer twee Mandarijns in des Ambaſſadeurs Logement, door de *Lipous* gezonden, om hem aen te zeggen, de paerden en osjes voor dag moſten te Hoof gebragt worden; 't zy de paerden gezadelt, of niet, en d'osjes met of zonder wagen: alzoo de Keizer die des morgens vroegh in perzone wilde zien: 't welk geen kleine zake was. Vroegen derhalve kort beſcheid: of de paarden gezadelt, en d'osjes met de wagen zouden komen of niet. Weshalve d'Ambaſſadeur zich daer op beradende, gaf den Mandarijns ten antwoord: hy maken zoude, dat de paerden gezadelt en d'osjes met

het wagentje zouden komen: en *Nobel* en de Sekritaris daer neffens. Dies de Mandarijns weder waeren vertrokken. En deden d' onzen, met alles 't onderfte boven te halen, niet zonder groote moeite, noch zoo veel, dat zy de zadels en het karosje voor den dagh kregen, en alles klaer geraekte.

Den een en twintigften, des morgens vroegh, ten drie uuren, quam een der *Lipous* zelf al, om de paerden en osjes te Hoof te halen. Derhalve dezelve aenftondts voort wierden vaerdig gemaekt: maer wanneer het karosje opgezet was, kon het niet door de deur van hun huizinge; dies het zelve blijven moft. *Nobel* evenwel en de Sekritaris, met den *Lipou* voornoemt, neffens de paerden en osjes gingen voort. Weder gekeert ontrent negen uuren, braghten den Ambaffadeur van hun wedervaren, 't naervolgend tot verflag. Hoe fy met den dagh in het Hof van den Keizer waeren gekomen; doch hadden alvorens drie fterke poorten moeten doorgaen: en waeren als toen door een vierde poorte daer weder ingeleit. Gingen toen langhs de muuren van het Paleis voornoemt, omtrent de veerte van een vier en deel mijls: als wanneer zy door een vijfde poorte weder waeren binnen gebraght, tot in het Binnen-hof.

Aldaer waeren de Paerden en osjes eerft door den eerften *Zoutaizin* of Raedsheer bezichtigt. Een bruine Tartar was dees, met een oog en witte knevel, ruim zeftig jaren oudt, die men zeide, door zijn aenzien, ontzagh en vernuft byna het ganfch Rijk beftierde. Dees had ook *Nobel* en den Sekritaris laten zeggen: wat verder achterwaerds te gaen ftaen: alzoo de Keizer in perfoon de paerden en osjes zou komen bezichtigen, en, als de Keizer buiten quam, te knielen. Dan de paerden bleven ter zelver plaetfe ftaen, daer zy door den eerften *Zoutaizin* voornoemt bezichtigt waeren, met vier Hollanders, die hen vaft hielden: en twee by d'osjes; zijnde in veerheit ontrent twintigh treden van de plaets, daer de Keizer naderhant quam. Ook deze waeren insgelijx belaft te knielen, zoo dra de Keizer buiten zou komen. Na een weinigh verwijlens, waeren vier paerden, gezadelt met gele zadels, de poorte van het binnen Hof ingeleit: op een der welker de Keizer even buiten de middelfte poorte van 't Binnen-hof quam komen gereden.

Hy was, volgens zeggen van *Nobel* en den Sekritaris, een perzoon van middelbare lengte, redelijk blank, en ontrent zeftien jaren out: niet uitftekend gekleet: had een blaeuwe damafte rok aen; voor, achter en op de fchouderen een weinigh geborduurt, met gele laerzen. Hy bezagh wel ter deeg de paerden, zonder het oog by na daer van te hebben: had geduurigliјk gelacchen, en ook met den eerften gemelden Raetsheer daer van gefprooken: waer uit d'onzen vermoeden: zijn Majefteit daer goet behagen in moft hebben. Voorts had zijne Majefteit twee der zelve, door den Kommiffaris *Berkman*, (want dees bevont zich daer mede) laten bereiden, en daer na een paert en osje dicht by hem brengen: alwaer de zelve noch naeder door hem waeren bekeken. *Geftalte des Keizers.*

Dit gedaen, waeren de paerden en osjes wat achterwaerts geleit: en was zijne Keizerlijke Majefteit van 't paert ook op een laegh voetbankje gaen zitten; daer hy te voren met het paert had geftaen. Van gelijken waeren mede aen zijne Majefteits linkerhant vier of zes treden van haer gaen zitten op hunne pije-lappen, de twee eerfte *Zautaizins*, of Raets-heeren. D' eerfte hunner twee was de geen, die alleen de paerden en osjes had bezien: en d'ander mede een Tarter. Als wanneer door zijne Majefteits ordre bonen-zop gefchonken wiert, en ook aen d'onzen een kop gebraght, die by hen op eene knie ter aerde leggende, genuttight was. Voorts was ook door den Keizer belaft aen hen te vragen: hoe verre *Holland* van *Batavia*: en *Batavia* van *Hokfieu* was gelegen: ook door wien de Heer Ambaffadeur gezonden quam. Waer op zy geantwoort hadden: *Holland* van *Vragen des Keizers.*

Batavia acht maenden, en *Batavia* van *Hokſieu* ontrent anderhalve maendt zeilens was: als mede dat de Heer Ambaſſadeur, op orde van hunnen Prins, in *Hollandt*, door den Heer Generael tot *Batavia* quam gezonden. Wijders was hen niets gevraegt; maer de paerden en osjes, door orde van den Keizer, den geleiders afgenomen, en in de ſtal, ſtaende tegen over de poorte van het binnen-hof, gebraght: en den onzen verlof van te vertrekken (na dat zy wel een halve uure den Keizer tot genoegen bezichtight hadden) gegeven: gelijk zy ook datelijken door den zelven wegh, dien zy gekomen waeren, weder wegh geleid wierden. Doch was zijne Keizerlijke Majeſteit noch al blijven zitten.

Korts na de wederkomſte van *Nobel*, Sekritaris en andere, quam een Mandarijn, van wegen den Keizer, twee Hollanders verzoeken: een om de paerden, en een om de osjes te voeren, en den ſtal-meeſter de maniere van zulx aen te wijzen. Het geen d'Ambaſſadeur datelijk liet geſchieden.

De reſt der geſchenk-goederen moeten ten Hoof gebraght.

Ook verſcheen in des Ambaſſadeurs Logement de *Lipou Lilauja*, die hem des vorigen daegs ingehaelt had: met aenzeggen, dat de vordere geſchenk-goederen des Keizers moſten werden ten hove gebraght, en aenſtonds karren, om dezelve te halen, zouden komen: dat ook de Heer Ambaſſadeur en zijn zoon, en voorts zoo veel perſoonen, als hen geliefde, daer neffens konde komen: alzoo hy by het naerzien der goederen, of die niet vermindert waeren, (het welk aen de paerden en osjes niet hadde kunnen geſchieden, en daerom maer zoo aengenomen waeren) diende tegenwoordig te zijn. Weshalve d'Ambaſſadeur zich datelijk vaerdig maekte, de vordere geſchenken op de karren liet zetten, en zich neffens *Nobel*, *Putmans*, den Sekritaris en elf perſoonen van het voorder gevolgh, (daer onder eenige die neffens de karren met goederen gingen) op wegh begaf. Hy wierd voor eerſt geleid ten huize van den Rijx-kanzeler, daer hy op giſteren de negentien kaſſen met geſchenk-goederen had gelaten: alwaer de goederen by elkandre wierden gevoeght, en alzoo gezamentlijk (behalven vijf kaſſen met witte Peper, die op zeggen van den gemelden *Tatan* niet behoefden) na 's Keizers Paleis gebraght, en korts daer na, door den *Tatan*, (die voor uit door een andere poorte met de goederen, als d'Ambaſſadeur ging, 't hof inreed) en door d'onzen gezamentlijk gevolght.

Gekomen in het Binnen-hof, daer de Keizer des morgens de paerden en osjes bezichtight had, vonden zy de karren met de ſchenkaedje-goederen daer al ſtaen: ook den *Tatan* onder den blaeuwen hemel zitten. Den Ambaſſadeur en zijn gevolgh wiert mede geweezen eenige treden achter den zelven op de aerde neder te gaen zitten: 't welk zy op hunne mede genomen regen-rokken deden.

Na ontrent een halve uure wachtens, verſchenen de twee eerſte Raetsheeren of *Zoutaizins* van den Keizer (men zeit dier vier zijn, die, gedurende 's Keizers minderjarigheit, het ganſch Rijk beſtieren) aldaer mede, die ook op hunne mede gebrachte pije-lappen onder den blaeuwen hemel op de aerde gingen nederzitten. Na dezen een weinigh gezeten hadden, riepen zy den *Tatan* by zich, die hun bevelen knielende ontfingh, en lieten hem aen den Ambaſſadeur zeggen: dat de Keiſer vraeghde, of de Heer Generael tot *Batavia* noch gezont was: waer op door hem, op ſijne eene knie ter aerde leggende, van ja geantwoort wierd.

Voorts lieten de Raet-heren voornoemt vragen: of het alle vier Perſiaenſe paerden, en d'osjes alle vier van Bengale waeren: ook of d'onzen met de Koningen van Perſien en Bengale in vrede als broeders leefden. Waer op d'Ambaſſadeur in 't algemein van ja antwoorde: en lange jaren als broeders en oprechte vrienden hadden geleeft. Ook vraeghden zy, wat voor graenen in *Hollandt* groeiden: daer op hen mede na behooren,

ren en in waerheid was geantwoord. Vorders moeften d'osjes in het karosje gefpannen werden, en des Ambaffadeurs zoon by hem komen, om eerbiedigheid te doen.

Hier na wierden de fchenkaedje-goederen, behalve de lantaeren, weder wegh gebracht, zonder die den Keizer quam bezichtigen, en den Ambaffadeur aengezeit vryelijk weder te mogen vertrekken: 't geen hy ook datelijk deed, en reed weder na zijn flechte huizinge.

Midlerwijle bleven *Putmans* en *Ruwenoort* noch in het hof, om de lantaren los te maken: de welke de Keizer, na des Ambaffadeurs vertrek, weder was komen bezichtigen, als mede de osjes en het wagentje: alwaer hy twee van zijn gevolgh had in laten zitten, en zoo door d'osjes voort trekken: zoo dat *Putmans* en *Nobel* mede tot hun welgevallen den Keizer hadden kunnen bezien. Na dit alles befchikt was, wierd hen t'eeten en te drinken gegeven.

Verfcheide grote Mandarijns quamen den Ambaffadeur in zijn Logement verwellekomen en bezien, die by hem met alle vriendelijkheid wierden bejegent, en naer tijds gelegentheid onthaelt.

Den twee en twintigften, 's morgens al vroeg, quam 'er een Sekritaris, van het amptgenootfchap der *Lipous* in des Ambaffadeurs Logement, met aenzeggen, dat de fchenkaedje-meefter *Putmans* ten huize van den *Tatan* mofte komen, om de gefchenk-goederen van den Keizer los te maken, t'ontpakken en naer te zien: Werwaerds *Putmans* dan fich datelijken begaf. Dees Sekritaris bood den Ambaffadeur in allen delen zijnen dienft aen: of hem in eenige delen, 't zy met raet en daet te geven, konde behulpzaem zijn: daer voor hy door den Ambaffadeur wierd bedankt, en gezeid die aenbiedinge in tijd en wijle niet te zullen verwerpen.

Ten zelve dage maekte de tolk *Genko* den Ambaffadeur bekent: hoe van goeder hand verftaen had: hy heden in drie dagen al voor den Keizerlijken Throon ter gehoor zoude gebragt werden. Dan hy nam dit ten volle niet aen; doch liet echter alles vervaerdigen, om tegens dien dag klaer te zijn. Ook verfcheen een gelubde met vier Mandarijns in zijn Logement, door den eerften Raetsheer of *Zoutaizin* des Keizers, zoo zy zeiden, gezonden, om den Ambaffadeur te vragen: of hy geene bloed-koralen, perpetuanen, of ander goet te koop had: alzoo de Keizer daer mifschien zelf noch wel wat van zoude willen koopen. d'Ambaffadeur gaf ten antwoort: hem uitdrukkelijk door den *Ong* of Generael van *Batavia* was verboden, iets te verkopen: maer al 't geen hy had, tot des Keizer dienft te zijn. Waer op zy weder vertrokken waeren.

d'Ambaffadeur wort naeu bewaert.

Insgelijx quamen twee Mandarijns ter wacht in zijn Logement; zulx zy toen van vier Mandarijns en twintig krijgsknechten, om hen te bewaren, verzien waeren. Dies eenen ieder het komen in de huizing, (als die zy daer wilden in hebben) en hen het uit gaen verboden bleef. Ook wierden de Geleids-Mandarijn, die federt hun aenwezen aldaer by hen waeren geweeft, op een andere plaetfe gehuisveft; doch bleven de Sinefe tolken neffens den Schryver *Soukjen* by hem.

Des middags quam *Putmans* wederom, deed verflag: hoe hy weder ten huize van den *Tatan* geweeft was, en van ieder fortering der goederen van des Keizers gefchenken een ftuk voor den dag had moeten langen. Al welk te zamen in een kas verzegelt was, om den Keizer vertoont te worden, en de reft noch in kaffen gelaten, om na gezien te worden.

d'Ambaffadeur wort gezeit ten Hoof te komen.

Des namiddags quam een Sekritaris van de *Lipous* te paert, even binnen de poort van des Ambaffadeurs huizing, zeggende alleenlijk tegen de tolken: d'Heer Ambaffadeur zich tegens middernacht gereet mofte maken, om voor den Keizer te verfchijnen, en de fchenkaedje-goederen zelfs aen zijn Keizerlijke Majefteit over te leveren: en was weder, zonder antwoort te verwachten, vertrokken. Weshalven *Van Hoorn* zich tegen dien tijd gereet maekte.

Al laet in den namiddagh, wierd *Putmans* andermael tot den *Tatan* gehaelt, ten einde, zoo men zeide, de voordere schenkaedje-goederen des Keizers voor den dagh te halen: om des volgenden uchtens den Keizer gezamentlijk te konnen vertoonen, en door den Ambassadeur self aen sijne Keizerlijke Majesteit overgelevert te worden.

Putmans tegens middernacht weder gekeert, zeide: weder ten huize van den *Tatan* geweest te zijn, en al de goederen dien morgen voor den dagh gehaelt; maer enkelijk weder in deselve kisten geleit te hebben. Ook was hem gelast den Ambassadeur aen te dienen: hy zich toch wat vroegh zoude klaer maken, om te nacht ten hove te komen.

De geschenken moeten voor den Keizer vertoont worden.

Den acht en twintighsten, twee uuren voor dagh, wierd d'Ambassadeur, neffens sijn gevolg door eenige Mandarijns, om ten hove te komen, gehaelt: dies zy zich ook datelijken vervaerdigden en derwaerds gingen. Zy wierden nu door drie poorten, en niet daer zy eergisteren door gekomen waeren, naer een ander binnenhof geleid. Gekomen door de derde poorte, zagen sy op een groot plein, voor de poorten van een treffelijk huis, de schenkaedje-goederen staen, en daer by den tweeden *Tatan*, onder den blaeuwen hemel gezeten. Hen wird mede gewezen bezijde de schenkaedje-goederen neder te gaen zitten; 't welk zy ook deden. Na aldaer omtrent een halve uure gezeten te hebben, quamen d'Ambassadeurs van de Koreese Eilanden, ten getale van drie, en met een gevolgh van wel vijftig persoonen, op de Sineesche wijze gekleet, met lang hair; hoewel zeer besmot en armelijk van aenzien, mede aldaer. Deze wierden een groot stuk achter d'onzen ter linkerhand van de deure deses binnen-hofs, 't welk drie ingangen had, ter zeet gewezen, en zouden, zoo men zeide, op heden hun afscheid krijgen, om weder te vertrekken. Ten dien einde stonden op een tafel, achter onze schenkaed-goederen, met een roode lap zijde gedekt, eenige stoffen en piertjes met zilver, ten geschenk voor hen.

Koreese Gezanten.

Midlerwijle d' onzen ruim twee uuren daer zaten, wierden eenige redenen tusschen den *Lipou Lilauja* en den Ambassadeur gevoert, over eenen brief, dien, zo de tolk *Genko* dezen *Lipou* had gezeght, d'Ambassadeur aen den Keizer wilde overleveren. Dit ried de *Lipou* den Ambassadeur af, en zeide, sulx aldaer geene gewoonte te zijn: want als men iet aen den Keizer wilde versoeken, moestmen het eerst den *Lipous* bekent maken en vertoonen, om naderhand alsdan door hen den Keizer overgelevert te werden. Hy zou, gaf d'Ambassadeur hem daer op tot antwoord, anders niet doen, als 't geen hy hem ried, alzoo zy vreemdelingen waeren, en de gewoonten niet wisten.

Wat aenging den brief of geschrift, daer de tolk hem van gezeid had, sulx was niet anders als een vertoogh van dankbaerheidt aen sijne Keizerlijke Majesteit: en had hy voorgenoomen met hem te spreken: of het bestaen zou mogen zoodanigh een vertoogh aen sijne Keizerlijke Majesteit, eer tot de zake zou gekomen zijn, te doen.

Insgelijx was noch een ander *Lipou* by den Ambassadeur gekomen, en gezeid van eenen der *Zoutaisins* verstaen te hebben, het wel licht moghte gebeuren, dat de Keizer den Ambassadeur eenige vragen voor deed stellen. Zoo dit quam te geschieden, hy ried hem daer op niet anders als kort en bondig antwoort te geven.

Eindelijk wiert den Ambassadeur gezeid: hy wel weder naer zijn huizinge mogte gaen: aengesien de Keizer heden niet te voorschijn sou komen, om de schenkaedje-goederen te zien; hoewel de schenkaedje-meester daer moste blijven, om de kassen en kisten t' openen, ingevalle daer iet voor den dag moste gekregen worden, en wierd dit zoo nagekomen.

Dan wanneer d'Ambassadeur in de poorte, om 't Hof uit te gaen, gekomen was, wierd hem weder gelast wat te wachten: en quam aldaer *Putmans* weder by den Ambassadeur, zeg-

A. t Keÿserlÿck paleys daer de schenckadien wierden ontfangen.

B. Een Keÿserlÿck bevelhebber sittende met de Hollanders a haer beduydt wat ider stuck vande schenckadien is

A. The Emperiall palace where the presents were receiued.

B. One of the Emperoxurs Commanders siting with the Hollanders and showing the the

C. en Tafel daer de selve ordentelijck na malkander uytgedeelt worden

D. Manier op wat wijse ider man syn schenckadien ontfingh.

...rticulars of the presents. C. a Table wheron said presents are orderley distributed D. In what manner each receiveth his gift or present.

zeggende hem de sleutelen van de kassen en kisten met de schenkaedje-goederen, door den tolk *Genko* waeren afgeeischt, die ook aldaer was verbleven, om dezelve t' openen en hem gelast den Ambassadeur te volgen.

Weinigh tijds daer na wierd den Ambassadeur gezeid: hy vryelijk met zijn gevolgh naer huis moghte gaen: 'twelk hy ook deed. Naulix was aldaer weder gekeert, of hem wierdt ter hand gesteld een lijste in 't Sineesch geschreven: daer op van stuk tot stuk uitgedrukt stond, 't geen hem en zijn gevolgh daghelix tot mondkost door den Keizer was toegeleid; te weten:

Voor den Heer Ambadeur, *Nobel* en *Johan van Hoorn*, zijnen zoon:

'e an ...o kost ... Abas-...uien ...s gvolg, ...'s Kei-...nen.

Twee gansen.
Vier hoenders.
Drie vissschen.
Zes katty meel.
Drie tayl zwarte Thee.
Anderhalve zwarte Waetsjoe.
Een katty { Misoe. Soya. olie.
Negen katty aen groente en ajuin.
Zes kannen drank.
Voor de zelve personen alle vijf dagen hondert peren:
Vijf katty druiven of rozijnen.
Vijf katty gedroogde pruimen.
Honderd vijftig Abrikozen.
Beneffens om den anderen dag, voor de zelve personen, een schaep.

Voor zes personen alle daegs:

Twalef katty spek.
Zes katty meel.
Zes katty Tauwhoe.
Drie tayl zwarte Woetsjoe.
Anderhalve katty { Misoe. Soya. olie.
Zes kannen drank.

Voor vijftien personen alle daegs:

Zeven en een halve katty spek.
Twee katty groente.
Een katty zout.
Vijf pullen drank.

Des namiddaghs quam de tolk *Genko* den Ambassadeur bekent maken: hoe al de schenkaedje-goederen uit de kisten en kassen genomen, binnen in 't Hof voor den Keizer gebraght, en aldaer door zijne Keizerlijke Majesteit bezien en aengenomen waeren. Weshalve d' onzen wel blijde waeren, dat al de geschenken zoo heel en gaef overgelevert waeren, zonder iet daer aen beschadight te zijn: als alleenlijk eenige ruiten in de lantaern.

Ook verschenen twee grote Mandarijns, uit het Amptgenoodschap der *Lipous*, in zijn huizinge, met vragen: of d' Ambassadeur overmorgen, om voor den Keizer te *Zombaien* of plichtplegen, en morgen voor 's Keizers zegel zoude konnen gaen. Waer op d' Ambassadeur van ja antwoorde: en t' allen tijde, wanneer het zijner Keizerlijke Majesteit geliefde, zou vaerdig staen, in het nakomen van haere geboden.

Aen dezen Mandarijn vroeg d' Ambassadeur: of by den Keizer nu t' eenemael de schenkaedje aengenomen, en het daer mede gedaen was? Dees gaf daer op van ja tot antwoord. Het was, zeide voorts d' Ambassadeur, hem leet, hy hen Mandarijns, voor als nu, ter oorzake van de kleinheid zijner huizinge, niet naer genegentheid konde onthaelen. Waer op zy antwoorden: *het goed hert van den Heer Ambassadeur hen genoech te zijn: en hy over drie dagen in een groot huis, 't geen voor hem wierd klaer gemaekt, zoude over gaen.* Na welke reden de Mandarijns weder waeren vertrokken.

Des anderen daegs, den vier en twintigsten, ontrent negen uuren, verscheen een Mandarijn in des Ambassadeurs huizinge, met aenzeggen: het tijd te wezen, om voor het zegel van zijne Majesteit te gaen *zombaien*. Dies hy zich, nessens sijnen zoon *Nobel*, *Putmans* den Sekritaris, en vijf van sijn gevolg op weg begaf: en wierd door gemelden Mandarijn in een oudt groot Mandarijns huis (staende achter des *Tatans* huis) geleidt. Gekomen

D' Ambassadeur word gehaalt ter plichtpleging voor 's Keyzers zegel.

men aldaer binnen, zagen zy door een poort de plaets, daer des Keizers zegel in bewaert wierd: welk was een achtkantig huisje, toornsgewijze gebout. Zy wierden onder de poorte, daer zy door ingekomen waeren, uit de zon, die zeer heet scheen, te zitten aengewezen; en, na een groot halve uur aldaer gezeten te hebben, weder met hun vijven voor de poorte voornoemt en torentje gebragt. Als wanneer zy hoorden eene stemme, die zeide: *treet op:* staende toen onder den blaeuwen hemel, ontrent vijftien schreden van het torentje: en toen dezelve stemme weder: *knielt neder:* 't geen ook geschiede: daer na. *Buigt uwe hoofden tot driemael na den anderen: rijst weder op: knielt weder neder. Buight weder uwe hoofden tot driemael:* zulx zy achtien mael het hooft buigen, en zes mael knielen moesten. Wanneer dit door hen volbragt was, wierd 'er geroepen: *Staet op, en gaet naer uwe huizinge:* gelijk ook geschiede.

Plichtpleging voor 's Keizers zegel.

De Mandarijns, die deze plichtpleging bywoonden, onderrichten den Ambassadeur en zijn gevolgh in het uitgaen: dat even gelijk zy aldaer gedaen hadden, op morgen voor den Keizer mede doen mosten.

De Rijx-kanzeler stelt den Ambassadeur verscheide vragen voor.

Na d'Ambassadeur ontrent een halve uure in zijn huizinge geweest was, kreeg hy tyding van dat de Rijx-kanzeler of *Tatan* aldaer aenstonds zou verschijnen. Dies hy zich vaerdigh maekte, om zijne Hoogheid t'ontfangen, die korts daer na, neffens twee *Lipous*, aenquam. Zoo dra deze ter zeet gesteld was, deed door den tolk verscheide vragen: namelijk, *hoe lang Holland wel geweest waere? hy en ontrent wat Landen en Koningrijken gelegen; wat goederen en koopmanschappen in 't zelve te krijgen waeren?*

Waer op zijne Hoogheid door den Ambassadeur na behoren geantwoord wierd. Wanneer schier een uur by zijne Hoogheid met vragen doorgebragt was, en het zeer heet in des Ambassadeurs bekrompe woninge begon te worden, alzoo de middag aenquam, zeide hy van naer huis te willen gaen, en de twee *Lipous* voornoemt aldaer te laten, om verder te vragen.

D'Ambassadeur liet een snaphaensroer, twee pistolen en twee houwerklingen voor den dag krijgen, om zijne Hoogheid te laten zien, met verzoek van de zelve met zich te nemen, ter gedenkenis van *Holland.* Maer hy ontschuldigde zich, en zeide het goet hert van den Heer Ambassadeur hem genoech te zijn: en was zoo weder vertrokken. De twee *Lipous* vraegden den Ambassadeur vele dingen en beuzelingen, zonder eenige de minste kleinigheden te vergeten: ja zoo, tot wat staerten de schapen en hazen in ons Land hadden: daer mede zy ook tot aen den avond bezigh waeren, en antwoord na behoren van den Ambassadeur op hunne vragen kregen. Na dat zy alles door hunnen Sekritaris hadden laten opschryven, waeren zy vertrokken. In het afscheit nemen bood d'Ambassadeur hen mede eenige geschenken aen, om hen hier door des te beter hemwaerds genegen te maken, doch weigerden die, in maniere, als de Rijx-kanzeler, t'aenvaerden.

Onderwijle waeren in des Ambassadeurs huising van wegen den Keizer achtien stuks nieuwe Tartarische zadels, met hun toebehoren, gebragt, om in sijn aenwezen aldaer te gebruiken: ook wierd de vier Wacht-Mandarijns ten zelven dage, door den Ambassadeur, om hen tot d'onzen genegen te maken, een stuk Perpetuaen beneffens vijf tayl zilver vereert.

Den vijf en twintigsten, bevond sich al even over middernacht d'eerste Sekritaris van de *Lipous*, neffens twee Mandarijns, (alle drie Staetsgewijze, of met gewaet, ter plichtpleging voor den Keizer, gekleet) in de woninge des Ambassadeurs: die zeiden het tijt te zijn, om naer het Paleis van den Keizer te gaen. Dies d'Ambassadeur, neffens zijn voornaemste gevolg, met dezelve zich derwaerds begaf. Zy wierden weder door drie poorten op 't selve plein, daer zy eergisteren morgen gezeten hadden, tot dat de dag gekomen, of de Keizer in zijnen Throon zou gezeten zijn, te wachten gezet.

Na

Na meer als twee uuren met zitten en wachten doorgebraght te hebben, begon het te dagen : als wanneer zy dit plein van Mandarijns, alle Staets-gewijze en op 't beste gekleet, om voor den Keizer te *Zombaien* of plichtplegen, zagen krioelen : dies d' onzen ook niet weinig bekijks hadden. Hebbende noch ontrent een halve uur op den dagh aldus gezeten, wierden zy verder in, naer de vierde poorte geleid. Ontrent vijftien treden van de zelve, zagen zy staen vijf Elifanten, met vergulde torens op hun lijven, (drie ter rechte en twee ter linke hant :) ook vier keizerlijke wagens zonder paerden, mede aen weder-zijde van de middel-poorte : want deze poort heeft drie ingangen. Zy wierden door de linke poorte tusschen d' Elifanten door geleid : en zagen, getreden even daer door, een vijfde poorte, in maniere als de vierde, doch stont wat verhevender ; alzoo zy tegens de hoogte mosten opgaen. Ook deze poorte had drie doorgangen, komende de middelste der zelver (aen de rechte zijde der welker des Keizers palakijn alleenlijk flechts stont) recht op den Keizerlijken Throon aen. Zy wierden mede door die aen de linke hant (want door de middelste gaet alleen de Keizer) geleid, gelijk aen de vierde geschiet was : en quamen eindelijk door deze op een groot plein, aen wiens einde het huis des Throons stont, welk met marmere trappen van dit plein oprijst. Het plein was vol Mandarijns, die alle Staets-gewijze gekleet waeren en op ryen zaten. Ter weder-zijde van den Throon stonden meenighten van Zonne-schermen, vaendels en staenders, zoo gele, blaeuwe, als witte : beneden de marmere trappen aen weder-zijde van den opgang des Throons, op ryen, ontrent vijf en twintigh of dertigh perzonen, met 's Keizers liverye in 't geel gekleet: ook tien witte paerden met gele zadels, aen ieder zijde vijf.

D' Ambassadeur met zijn gevolgh wierd ter linke zijde van den Throon, ten einde van d'eerste rye Mandarijns, gezet : dan mosten, na zy een oogenblik aldaer gezeten hadden, eens overeind staen, naerdien eenige grote Heren over het plein quamen en naer den Throon gingen. Ontrent na een halve uure zittens, wierd een klokje gehoort, en vier personen met wintswepen eenigh geluit maken : welk schier was, als of 'er eenige klakkabosschen aen brant gestoken wierden. Korts daer na hoorden zy eene stem, die iets in de Tartersche tale riep : waer op vele van de voornaemste aldaer zittende Heeren en Geletterden zich recht voor den Throon, tusschen eenige blaeuwe stenen in, (die aldaer ontrent een halve voet hoogh, ten getale van achtien of twintig gerecht stonden) begaven, en op het roepen van eenen Heraut, met driemael te knielen en negen mael 't hooft te buigen, hunne eerbiedigheid voor den Throon deden : werdende midlerwijle op eenige speeltuigen seer zoetelijk gespeelt. Wanneer deze grote Heeren d' eerbiedigheid gedaen en weder op hunne plaetsen zich ter zeet gezet hadden, wierd d' Ambassadeur met zijn vijven, op het roepen van den Heraut voornoemt, door twee der *Lipous*, tusschen de voorzeide blaeuwe stenen, en even voor den zestienden steen geleid : van waer zy geen bescheid ter wereld noch van Keizer of Throon konden zien. Aldaer deden zy hunne eerbiedigheid, op het geroep van den zelven Heraut, onder het gespel voornoemt, welk begint, als 'er geknielt is : in maniere als gisteren, met driemael te knielen en negenmael 't hooft te buigen.

Na dit alzoo beschikt was, leiden de *Lipous* hen weder na hunne plaetse, daer zy gezeten hadden. Dan d'Ambassadeur, nessens zijnen zoon, en *Nobel*, wierd door eenen omweg de marmere trapen, staende voor het huis des Throons, opgeleid, en in het zelve, nessens den tweeden *Tatan* of Rijxkanzeler, te zitten gezet. Van waer zy den van goutblinkenden Throon en Keizer, t' eenemael in het gout laken gekleet daer op had zien zitten ; aengezien de Throon niet boven ontrent veertien schreden in veerheid was van de plaets, daer d'Ambassadeur

was gezeten. Voorts wiert d'Ambaſſadeur, insgelijx *Nobel* en des Ambaſſadeurs zoon, ieder met een kop keizerlijk bonenſop beſchonken. Zo dra zy die genuttigt hadden, ſtont de Keizer van zijnen Throon op, als of hy naet hen toe wilde komen, maer ging achter den Throon om. Hy was een bruin tenger Jongman, out ontrent ſeſtien jaren, en had tot zijne lijf-wacht, zoo men den onzen zeide, twalef Koninginnen. Na het vertrek des Keizers was ook d'Ambaſſadeur met zijn gevolg korts daer na mede na zijne woninge gegaen, niet zonder grote blijdſchap (wijl hy zich niet al te wel bevoelde) van dit werkje zoo verre beſchikt te hebben. Een vierendeel uurs had dees ontrent in zijne woninge geweeſt, wanneer aldaer mede verſcheen d'eerſte Sekritaris van de *Lipous*, met hem al weder te vragen. Hoe verre deze en gene plaetſen van *Holland* gelegen, en of 'er ook Tigers of andere ſchadelijke gedierten in *Holland* waeren? Waer op hy weder na waerheid antwoort kreeg en vertrok.

De Keizer vertrekt:

Deſgelijks d'Ambaſſadeur.

Aen den Mandarijn, die den onzen geduuriglijk ten Hove geleide, en van paerden verzagh, wierd vereert vijf el en een halve ſtamet: 't welk hy aennam; maer grote voorſichtigheid gebruikte, om 't zelve uit des Ambaſſadeurs woninge te krijgen.

Naerdien nu, wanneer de Keizer zou begroet, en de ſchenkaedje aen den zelven overgelevert zijn, de Hooge Raden tot *Batavia* uitdrukkelijk in [a] 't berecht-ſchrift belaſten de *Taiſins* Raetsheren, of Rijx-raden te beſchenken; zoo droeg d'Ambaſſadeur Raetsgewijze voor, in wat voegen 't zelve gedaen, en aen wien, en wat perſonen zulx beſt diende te geſchieden, Zoo wierd dan goet gevonden de naervolgende perſonen, gemerkt den onzen alle hulpe van de zelve (mits de minderjarigheid des Keizers) moſte geſchieden, met het naervolgend te begiftigen. Te weten aen de vier *Zoutaizins* of 's Keizers geheime Raden, die, geduurende zijne minderjarigheid, het ganſch Rijk beſtierden, wiert vereert:

[a] *Inſtructie.*

Geſchenken aen de Zoutaizins.

Een half ſtuk { *ſcharlaken. / zwart laken. / blaeuw laken.* }
Twee ſtukken heere zaien.
Twee ſtukken kroon-raſſen.
Tien el Hollands Felp.
Een alkatijf.
Tien ſtukken fijne Mouriſen.
Twee ſtukken fijn Guineeſch lijwaet.
Twee fijne kuſtdekens.
Twee fijne chitſen.
Een ſtuk Zandel-hout.
Twalef ſtuk bloedkorael.
Vier ſtukken grote barnſteen.
Een fijne ſnaphaens roer.
Een paer ſnaphaens piſtolen.
Twee ſeepmeſſen.
Twee vergulde fijne houwer-klingen.
Een paer poffers.
Twee ſtukken walruſch tanden.
Twee Rinoſters horens.
Twee Eenhorens.
Zes brillen.
Een verrekijker.

Aen ieder van de drie *Tatans* of Kanzelers, de voorſitters in de vergadering der *Lipous*, om het verzoek der onzen aen den Keizer te vertonen, wierd vereert:

Een half ſtuk { *karmozijn root / zwart / blaeuw* } *laken.*
Een ſtuk { *zwarte Here zay. / kroonras. / zandel-hout.* }
Tien el groene felp.
Zes ſtukken Adathijs.
Twee ſtukken fijn Guinees lijwaet.
Twee fijne kuſtdekens.
Een ketting groot barnſteen-korael.
Drie ſtukken groot, en drie ſtukken kleine bloedkorael.
Twee grote ſtukken rouwen barnſteen.
Een houwer-kling.
Een zeepmeſch.
Een paer piſtolen.
Twee Eenhorens
Twee Rinoſters horens.
Een verrekijker.
Zes neus-brillen.
Eenige glaeſe fraeigheden.

Aen

[...]schken [...]n d'Li- [...]ous.

Aen ieder der drie *Lipous* of Voorspraken der vreemdelingen, die ook over de zake der Ambassadeurs arbeiden, wierd vereert:

Een half stuk { *Karmozijn root*, *Zwart*, *Blaeu* } *Laken.*
Een stuk laken ras.
Een stuk zwart heerezaey.
Tien Hallandse zijde stoffen.
Vier stukken Adathys.
Een stuk Guinees lywaet.
Een fijne Kust-deken.
Een gemene ketting Barnsteen-korael.
Zes stukken Bloet-koralen.
Een groot stuk Barnsteen.
Een paer Pistolen.
Een Karrabijn.
Een Zeep-mesch.
Een fijne Houwer-kling.
Twee Rinosters hoorns.

[...]chken [...] d'e- [...]taren.

Ieder der Sekritarisen, behorende onder het Ampt-genootschap der *Lipous*, kreegh ten geschenk:

Tien el root Stamet.
Een stuk laken-ras.
Een stuk Perpetuaen.
Een Kust-deken.
Twee stukken Adathys.
Een stuk Guinees lywaet.
Een ketting gemeen barnsteen korael.
Een Zeep-mesch of Houwer-kling.
Twee Rinoster-hoorns.
Een Karrabijn.
Een stuk Herezay.

Ten einde de ontwerpen der geschenken wel zouden ter hand komen, en de Ambassadeur daer in niet bedrogen werde, zou *Nobel* met d'eerste gelegentheit derwaerts gaen, om hen dezelve perzonelijk over te leveren, en daer neffens een Hollandsch briefje schrijven, op dat zy door degenen, dien zy geliefden dat d'Ambassadeur de geschenken zou overhandigen, het briefje voornoemt aen hem zou laten vertonen.

Nob[el] en [P]utmans [ont]bod[en] by [d]e L[ipo]us [...]

Des morgens, den zes en twintigsten, wierden *Nobel* en *Putmans* in de vergadering der *Lipous* ontboden: werwaerds zy zich met kennisse van den Ambassadeur begaven, en braghten op hunne wederkomste ten antwoort: zy voor de drie *Lipous*, die over hunne zaken bezigden, geweest waeren: en was hen door dezelve gevraeght: of de Heer Ambassadeur, door last van de Heer Generael, noch iet aen den Keizer te verzoeken had: en of hy genegen was noch iet aen den Keizer te verschenken. Was dit zo, hy zou, 't geen hy te verschenken of verzoeken wilde, in geschrift stellen, en op morgen in hunne vergaderingh neffens *Nobel* komen, en het zelve overleveren, zonder hen naemaels met meerder verzoeken moeielijk te vallen. Voorts was door hen gevraeght: of de Heer Generael eenen brief aen den *Pori* van *Hokfieu* hadde geschreven: waer op zy van ja antwoorden; doch dat d'inhoud van dien hen niet bewust was; maer misschien d'Ambassadeur hen daer nader opening van zoude kunnen doen.

Insgelijx was by hen gevraeght na het verschil der hoedanigheden, van *Nobel* en des Ambassadeurs zoon. Waer op na waerheit geantwoort wiert. Ook hadden de *Lipous* gezegt, dat des anderen daegs karren en Koelijs zouden komen, om hunne goederen uit de bekrompe woninge, daer zy nu in waeren, in een beter en groter te brengen.

Na dan op het verslagh van *Nobel* en *Putmans*, over het te doen verzoek in rade aendachtelijk gelet, en het bericht-schrift van de hoge Regering op *Batavia* andermael overzien was, wiert voor eerst ondienstelijk en gantsch ongeraeden geoordeelt, de klachten, over den Onderkoning *Singlamong*, by het bericht-schrift gedacht, in het verzoek te laten invloeien, uit inzichte van het groot vermogen des Konings van *Singlamong* aldaer; waer door wel licht een grote verwerringh en een afkeer dier kostelijke bezending zoude kunnen ontstaen; en niet tot voordeel der Kompanjie: maer wel tot groot nadeel, by vervolg van den handel in *Hokfieuw*, komen te strekken. Daer en boven, gemerkt de Veldheer in *Hokfieuw* reeds afgezet, of verandert, en d'Onderkoning

Beraetslagen over het bericht-schrift.

Singlamong in een boete van twee duizend tayl, over het vertrek van onze Scheven gedoemt was, zou hem onzenthalve geenzins meerder moeite of onrust dienen hebben verwekt te worden. Ja, schoon genomen d'Ambassadeur had al willen zijn berichtschrift voldoen, hy zou doch niet gekonnen hebben: want niemant, uit vreze voor ongemak, het zelve in't Sineesch zou hebben willen vertolken.

Van gelijken wierden ook de verdere beweeg-redenen, by het vertoog des bericht-schrifts gestelt, uitgehouden; tot daer toe bequame gelegentheid zou aengeboden worden. Zulx alleen slechts geeischt wiert, al't geen zy aen den Keizer te verzoeken hadden. Wanneer derhalven alles met rijpen overleg en behoorlijk overwogen was, wiert het in volgende punten kortelijk te zamen gebragt, en duidelijk in de Sineesche tale overgezet, om des morgens, door den Ambassadeur en *Nobel*, ter vergaderingh van de *Lipous* zelfs overgehandigt te worden: namentlijk,

Verzoek-punten des Ambassadeurs aen den Keizer.

Het Hollandsch Rijk, en de Generael van Batavia *heeft den Ambassadeur belast aen den Keizer te verzoeken de volgende zaken:*

I. *Dat de Hollanders altijts en alle jaren met zoo veel Schepen, als tot de Koopmanschappen nodigh wezen zal, in het* Tayzingse *Rijk zullen mogen komen handelen.*

II. *Dat de Hollandsche Schepen tot* Quantung, Singcheu, Hoksieuw, Ningpo, Hanksieuw *zullen mogen komen handelen.*

III. *Dat de Hollanders met ieder zullen mogen handelen, kopen en verkopen, zonder gedwongen te zullen zijn, aen iemand tegens wil en dank hunne koopmanschappen te laten volgen.*

IV. *Dat de zijde en zijde stoffen door de Hollanders zal mogen gekocht en uitgevoert worden: gelijk ook al andere koopmanschappen: behalve die de Keizer geliest te verbieden. Daer van d'Ambassadeur verzoekt hem kennis magh gedaen worden: op dat de Hollanders des Keizers wille volkomen mogen gehoorzamen.*

V. *Dat de Hollandsche Schepen, zoo haest die aenkomen, zullen mogen handelen, en weder vryelijk, alsse gereed zijn, vertrekken.*

VI. *Dat allerhande voorraet en eetbaere waren voor de Hollandsche Schepen zullen mogen gekocht, en aen de Schepen gebraght worden.*

VII. *Dat de Hollanders ter plaetse, daer zy zullen aen komen handelen, bequaeme woningen (mits betalende) zal aengewezen worden, om hunne koopmanschappen te kunnen bergen en verkopen: als ook om voor brand bevrijd te zijn: alzoo de* Chinkon *zelf in* Hoksieuw *in groot gevaer is geweest.*

VIII. *Dat de punkten voornoemt, met bezegelde brieven van den Keizer mogen bekrachtight worden; op dat de bestierders het zelve mogen achtervolgen en nakomen.*

De Keizer zulx toestaende, heeft d'Ambassadeur last, om over de Chinkon *nader te beraden, ten behagen des Keizers.*

Wijders, by den Ambassadeur voorgedragen: of'er van zijnent wegen gene byzondere geschenken aen den Keizer behoorde gedaen te worden, zoo was (alzoo het aldaer een gebruik schijnt te zijn) eenpaerelijk verstaen van ja. Derhalve wierden daer op de volgende geschenken gemaekt:

Geschenken aen den Keizer van wegen den Ambassadeur zelf.

Vier kettingen Barnsteen-korael.
Een Barnsteen doosje.
Een zilvere schotel.
Een zilvere bousjet met stamp-peerlen.
Vier stuks Kasuaris eyren.
Tien stukken gele Lakenen.
Twee dubbelde pistolen.
Twee sak-pistolen.
Twee klingen.
Een gemaliede rok.
Twintig flesjes rozen-waters.
Vier verrekijkers.
Zes stukken Kalambak-hout.
Twee Eenhorens.
Een stuk barnsteen.
Een koper paert met pedestaeltje.
Een koper leeuwtje.
Twee kopere hontjes.
Een kopere bergh.
Een Persiaensche deken.
Twee mortiertjes.

Des

Des morgens, den zeven en twintighſten, wierd d'Ambaſſadeur, neffens *Nobel*, om ter vergaderingh der *Lipous* te verſchijnen en de verzoeken over te leveren, door eenen Mandarijn gehaelt, en weder gebraght ten huize van den *Tatan*. Komende aldaer, wierd hy in een byzonder vertrek: van daer, na een halve uure wachtens, in de vergadering der *Lipous* geleit, en, na het ſchrifrelijk verzoek neffens het ontwerp der byzondere geſchenken overgelevert te hebben, weer naer het vertrek gebraght; zonder eenig woort van wederzijde wiert geſproken.

Weinig tijds, na hunne wederkomſte in dit vertrek, verſchenen daer ook twee *Lipous*, den Ambaſſadeur uit laſt van den *Tatan* eenige vragen voorſtellende: namelijk, dat de Hollandſche Ambaſſadeurs in het dertiende jaer van den Keizer *Zungte*, over *Qantung* waeren gekomen: en dees nu in het vijfde jaer van den Keizer *Konchi* over *Hokſieuw* aldaer was aengekomen. Waerom niet over *Quantung*? ook welke weg nader was, *Quantung* of *Hokſieuw*? d'Ambaſſadeur gaf daer op eenigh antwoord; maer verzocht, dat hem die vragen, en wat zy hem meerder geliefde te vragen, in geſchrifte moght over gegeven worden, om daer op ſchriftelijk t'antwoorden, ten einde daer door alle misſlagen, die in het vertolken mogten begaen worden, voor te komen. Dit ſtonden de *Lipous* hem gaerne toe, en gaven een briefje, in 't Sineeſch geſchreven, over: waer op de vragen van ſtuk tot ſtuk ſtonden

Van *Hoorn* en *Nobel* dan van daer gaende, wierden in hunne nieuwe woning gebragt: welk was het zelfſte, daer over dertien jaren d'Ambaſſadeurs de *Goyer*, en *Keizer* in gehuisveſt waeren geweeſt: ook nu de vier *Koreeſe* Ambaſſadeurs, die daeghs te voren weder vertrokken waeren, een maent in hadden gewoont.

Groot genoech was deze plaets van beſtek, daer op deze huizinge was gebout: ook met een ſtene muur omtrokken, en van kamers en kotten wel verzien; maer in dezelve weinig gemaks; hoewel vry beter, als daer zy geweeſt waeren.

Weinig tijds, na hunne komſte in deze nieuwe woninge, quamen aldaer mede de *Lipous*, reeds te vore daer geweeſt, neffens hunnen Sekritaris, met aenzeggen de *Tatan* de goederen van de byzondere ſchenkaedje, die d'Ambaſſadeur aen den Keizer voorgenomen had te doen, in perzoone zoude komen beſien, om daer van verſlag aen den Keizer te doen. Waer op d'Ambaſſadeur hen zeide: zoo dra de goederen quamen, die als dan voor den dag zou laten halen: gelijk ook korts daer na *Putmans* en de Sekritaris *Van der Does* met al de voordere geſchenk-goederen en reiſtuig aldaer verſchenen. Derhalve d'Ambaſſadeur de byzondere geſchenken voor den dag liet krijgen. Zoo dra was dit niet gedaen, of hy had den *Tatan*, neffens eenige groote Heeren, al in zijn woninge. Dees bezag al de goederen voornoemt, vraegde waer dit en dat van daen quam, en waer toe 't zelve diende? en vertrok weder, na bekomen berecht. Dan komende buiten de poorte, zond hy eenen zijner Sekritariſen weder te ruch, en liet den Ambaſſadeur zeggen: hy toch maken zou, dat de ſchenkaedje-goederen tegens morgen uchtent klaer en gereet waeren, om of de Keizer dezelve liet halen.

De Tatan, komt des Ambaſſadeurs geſchenken voor den Keizer bezichtigen.

Den acht en twintigſten met krieken van den dag quam een Mandarijn by den Ambaſſadeur, in zijne huiſinge, om ſchriftelijk antwoord op de vragen, 's daeghs te voore door den Rijx-kanzeler en *Lipous* den Ambaſſadeur en *Nobel* in geſchrifte voorgeſtelt. Weshalve d'Ambaſſadeur die aenſtonds liet vertalen en bevond van naervolgend inhoud te zijn: waer op by hem goed gevonden wierd t'antwoorden, als by ieder vrage hier nevens gaet.

De Keizer en Lipous *vragen aen den Ambaſſadeur en* Hopou:

Eerſte vrage.

Vragen des Keizers en Lipous.

In het dertiende jaer van den Keizer Zungte, *zijn de Hollandſche Ambaſſadeurs*

deurs

deurs in Quantung *gekomen : de* Li-pous *hebben in het zelfſte jaer aen den Keizer geſchreven : en de Keizer heeft toegeſtaen, dat d'Ambaſſadeurs altijds over den zelfſten weg van* Kanton *zullen komen. In het vijfde jaer van den Keizer* Konghi *is d'Ambaſſadeur over* Hokſieu *alhier in* Peking *gekomen : waerom niet over* Kanton?

Antw. Dat de Hollanders in het tweede jaer van den Keizer *Konghi*, met den oorlog en verſlaen van den rover *Koxing*, in *Hokſieuw* zijn gekomen.

II. Vrag. *Welke wegh nader is, van* Quantung *of* Hokſieuw?

Antw. De wegh van *Quantung* is drie of vier dagen nader; doch na de winden waien.

III. Vrag. *Zoo wanneer de wegh van* Quantung *drie of vier dagen nader is, als van* Hokſieuw : *waerom d'Ambaſſadeur nu niet over* Quantung *is gekomen?*

Antw. Als in het antwoort wiert gezeght op d'eerſte vrage.

IV. Vrag. *In het dertiende jaer des Keizers* Zungte, *zijn de Hollandſche Schepen in* Quantung *geweeſt : en alzoo daer veel klippen en rotſen zijn, hoe dezelve daer door zijn gekomen?*

Antw. Van de klippen of haven van *Quantung* kunnen wy eigentlijk niet zeggen; aengezien d'Ambaſſadeur noch *Hopou* daer niet geweeſt zijn. Maer dit weten d'Ambaſſadeur en *Hopou*, dat daer ontrent eenige van de Hollandſche Schepen gebleven zijn.

Twee Mandarijns doen verſcheide vragen en voorſtellen aen den Ambaſſadeur.

Onder het antwoorden met elkandere op deze vragen, quamen twee *Lipous* in des Ambaſſadeurs woning en eiſchten van ieder zortering der byzondere ſchenkaedjen, door den Ambaſſadeur aen den Keizer te doen, een ſtuk, om aen den Keizer te vertonen. Dit hen ter hand geſtelt, deden zy al weder eenige vragen : te weten, waer dit en dat van daen quam, en waer toe het diende, gelijk de *Tatan* giſteren had gedaen : des hen ook in gelijker voege geantwoort wierd. Daer na ging het op een pakken van al deze goederen, om ten Hove gebragt te worden. D'Ambaſſadeur deze gelegentheid waernemende vond raedzaem, om den (wijl giſteren of eergiſteren de tijd niet had willen lijden) *Zoutaizins*, *Tatans* en andere Groten hun ontwerpen van de ſchenkaedje over te leveren, Dit wierd ook gedaen na dat d'Ambaſſadeur hen met hun beide, van de andere Mandarijns af, alleen aen eene zijde had getrokken. Doch zy weigerden onverzettelijk (wat redenen ook by hem, om hen dezelve aennemigte maken, gebruikt wierden,) die voor als noch t'aenvaerden; met bybrengen van daer mede zoo lang te zullen wachten, ter tijd zy zijne zake afgedaen hadden, en daer over uitſpraek was geſchied. Dit geſchied zijnde, vraegden zy of de Heer Ambaſſadeur ook iet ter verkoping mede gebragt had : ten andere, of'er ook iemant onder het gevolg was, die iet by zich had om te verkopen. Was ſulx, men zou hen het getal der goederen opgeven, eer met de verkopinge wierd voortgevaren : want dit, ſeiden zy, was aldaer by alle vreemdelingen in 't gebruik, en wierd gedaen. D'Ambaſſadeur gaf hen antwoord, als op den twee en twintigſten geſchiet was : te weten, dat zy lieden niet te verkopen hadden; maer 't geen by hen mede gebragt, alleen om te verſchenken was : aen perſonen, die hen, in het verkrijgen van hun verzoek, behulpſaem waeren. Waer op zy elkandren aenſiende, niet anders antwoorden, als dat niemant vermogt aldaer eenige ſchenkaedje aennemen.

Voorts was des Ambaſſadeurs verzoek, of zy eenen vaſten ſpijs-koper in zijn woning geliefden te ſtellen, om voor hem en zijn gevolgh, 't geen zy tot mondkoſt als anders van noden hadden, te kopen : alzoo zy met de genen, die daer toen waeren, wijl zy dagelix verandert wierden, niet te recht kon geraken. Insgelijx of'er een timmerman mogte komen, om 't een en 't ander voor hem te maken. Het eerſt ſtonden zy toe, met aenwijzing van twee perſonen, die hen daer in zouden behulpſaem zijn; maer niet het tweede : aen-

aengezien niemant, volgens hun zeggen, in des Ambaſſadeurs woninge mogt komen, zoo lang daer van 's Keizers goederen in waeren.

Voorts vraegden zy mede na het antwoord op hunne vragen, des vorigen daghs gedaen. Waer op d' Ambaſſadeur zeide de zelve gereet te zijn, om hen over te leveren, zoo dra maer vertaelt waeren. Weshalve zy zeiden, men de zelve, zoo dra zy overgezet waeren, aen den Mandarijn, aldaer te komen, t' overhandigen had, gelijk ook kort daer na geſchiede. Zy vertrokken dan, zonder 't geen d'Ambaſſadeur van des Keizers ſchenkaedje by een had laten pakken, mede te nemen.

Ook wierd dit niet voor op den drie en twintigſten door drie Sekritariſen der *Lipous* neffens d' overige gedaen, om, volgens hun zeggen, dan den Keizer gelijkelijk overgelevert te worden. Aen zekeren Mandarijn, die d' onzen dikwils hier en daer geleide, ook vele moeite met hen gehad had, wierd een vierendeel ſtuks Perpetuaen, tot een rok, vereert.

Des avonds in het gebedt wierd vaſt geſtelt, aen ieder perzoon, onder het gevolg des Gezantſchaps beſcheiden, ten getale van negentien, voor hunne moeite met de paerden en osjes gehad, als ook voor goede dienſten in de reize voor de Kompanjie gedaen, en om hen des te meer en meer, tot kloekheid en weldoen aen te moedigen, van wegen de Kompanjie tien tayl zilver te vereeren.

D'Abaſ- ſadeur en Nobel voor de Lipous geroepen:

Den dertigſten wierd d' Ambaſſadeur en *Nobel* voor de *Lipous* geroepen, en ten huize van den eerſten *Tatan*, daer hun gewonelijke vergaderplaets was, gebragt. Gekomen aldaer, en, na een weinig wachtens, voor hun bank gebragt, wierd hen van den *Tatan* afgevraegt: of zy ook eenige goederen te kopen of verkopen hadden? Waer op zy van neen antwoorden, en by hen gene maniere was, dat een Ambaſſadeur zich met koopmanſchappen bemoeide. Daer op liet de *Tatan* vraegen, hoe het met des Ambaſſadeurs gezontheid al was: en wierd d' Ambaſſadeur neffens *Nobel* als toen weder door eenige *Lipous* in een byzonder vertrek gebraght, alwaer zy hen, wanneer ter zeet gekomen waeren, weder na de hoedanigheid van des Ambaſſadeurs zoon gevraegt hadden: en of hy met laſt en kennis van den Generael mede was gekomen. Zijn zoon, gaf *Van Hoorn* ten antwoorde, had gene hoedanigheid of ſtaet; maer was met kennis van den Heer Generael in gezelſchap van zijnen vader alleen mede gekomen.

Die verſcheide vragen doen.

Voorts vroegen zy: waerom dit Gezantſchap nu niet over *Quantung* en *Kanton*; maer over *Hokſieuw* was gekomen; met byvoegen, in des Ambaſſadeurs overgegeven ſchrift niet wel geantwoord was: naerdien zy niet vraegden van den oorlog met de Koxinders, en of zy daer door in *Hokſieuw* waeren geraekt: maer waerom het Gezantſchap nu over *Quantung* was gekomen: en of zy of den Generael niet wiſten, dat des vorigen Keizers orde was geweeſt, dat het Gezantſchap over *Quantung* moſte komen.

Waer op zy, na overlegh, hadden geantwoord: zy van des vorigen Keizers orde niet wiſten, en uit laſt van den Generael over *Hokſieuw* gekomen waeren. Maer of den Heer Generael des vorigen Keizers orde bekent was of niet, hen ook onbewuſt was. Welk antwoord zy zeiden wel te zijn, en wierd zoo op ſchrift geſtelt.

Ook vraegden zy eindelijk na de hoedanigheid van *Putmans*, en den Sekritaris: daer op behoorlijk was geantwoord.

Waer na d' Ambaſſadeur en *Nobel* weder vertrokken waeren.

Des morgens vroegh, den eerſten van Zomer-maent, quam zelf een der *Lipous*, *Songlauja* genoemt, beneffens vier grote Mandarijns in des Ambaſſadeurs woninge, met verzoek: of hy eens voor de zelve geliefde op de muzikale ſpeeltuigen te laten ſpelen, naerdien zy zeer nieusgierig, om die te horen, waeren: en was zoo weder, zonder iet anders te zeggen, vertrokken.

D' Ambassadeur onthaelde deze *Laujas*, die gewisselijk zeer beleefde luiden waeren, na zijn best vermogen: en gaven de speeltuigen niet weinig geluids; 't welk hen ook zoo zoet in d' ooren klonk, dat zy na groote dankzegging wel vergenoecht vertrokken.

Berading over het beschenken der Rijx-raden.

Des avonds, in 't gebet, wierd by den Ambassadeur raetsgewijze voorgestelt: hoe zy eenige ontwerpen van schenkaedje aen de vier *Soutaizins*, drie Tartarische *Tatans*, drie *Lipous* en vier Sekritarisen hadden gemaekt: en hun overgegeven verzoekschrift, naer men zeide, al aen den Keizer was ingebragt: ook daer op in 't kort wel mogte uitspraek gedaen worden: dat ook de meining van hunne bericht-brief scheen te wezen, het begroeten en beschenken van de Rijx-raden, bevorens het rechte werk diende te geschieden: gelijk ook door den Ambassadeur zelf al eenige vlijt, tot het overhandigen van het schenkaedje-briefje, ware geschiet, zonder het zelve te hebben kunnen uitwerken, gelijk ook door eenen hunner geleids-Mandarijns, ontrent de *Zoutaizins* was onderstaen, om eenige geschenken te mogen doen; hoewel vruchteloos mede uitgevallen: daer by in acht genomen, dat hen allen toe en aengang bykans van eenen iegelijk was belet, en ook niemant was te betrouwen, zonder gevaer van bedrogen te worden, zoo wierd ondérzocht, hoe men best met het beschenken vande Rijx-raden zoude stellen. Na rijpen overlegh daer op, en overwegen van alles ter zake dienende, wierd vast gestelt: dat *Nobel*, neffens *Putmans*, 's anderen daegs in de vergadering der *Lipous* zou gaen, en aldaer bekent maken: hoe de Heer Ambassadeur zeer verblijd was, over het aenvaerden van al de schenkaedje-goederen by den Keizer: maer verzocht, aengezien noch eenige schenkaedje, om aen de *Zoutaizins* en andere groten te doen, door den Heer Generael waeren mede gegeven, het zelve hen bekent mogt gemaekt, en door hem zelven overgelevert worden. Derhalve wierden de Wacht-Mandarijns geroepen, en door den Ambassadeur verzocht, van op morgen vroegh by de *Lipous* geliefden te gaen, en hen verzoeken: of *Nobel* neffens *Putmans* eens in hunne vergadering moghten verschijnen, om hen iet voor te dragen. Dit namen zy gaerne aen te zullen doen, en den Ambassadeur, na geweest te zijn, daer van bescheid brengen.

Des morgens, den tweeden, komen de Wacht-Mandarijns den Ambassadeur bootschappen: hoe *Nobel* en *Putmans*, zoo zy wilden, vry in de vergadering moghten komen, en een Mandarijn, om hen derwaerds te geleiden, met hen was gekomen. Dies zy datelijk zich op weg begaven, en, na hunne wederkomste, verslagh deden: dat zy door de Mandarijns voornoemt ten huize van den *Tatan* in een vertrek gebragt, en by den *Lipou Songh Lauja* waeren geleid, en door den zelven hen gevraeght was: of zy, 't geen te verzoeken hadden, aen hem alleen, of aen den vollen bank wilden bekent maken. Waer op hem door hen was geantwoord: zy zulx in zijn welgevallen stelden. Weshalve hy wilde zy het hem slechts bekent te maken hadden: 't welk ook door *Nobel*, in maniere als des vorigen avonds vast gestelt was, geschiede. Op het aenhoren van deze redenen, was hy, na een halve uure wachtens, zonder een woord te spreken, ter vergadering der *Lipous* getreden, en had t'zijner wederkomste, *Nobel* en *Putmans* zeer heimelijk, hebbende al zijn volk en dienaers doen vertrekken, ten antwoord gegeven: dat voor dien tijd het Amptgenootschap der *Lipous* was gescheiden; maer de *Tatan* aengenomen had, het des namiddags der vergadering voor te dragen, en op morgen vroegh antwoort te laten weten: of het nodig was, *Nobel* zelf in de vergadering quam of niet. Zoo geen weet geschiede, kon *Nobel* maer t'huis blijven. Ook had *Songlauja* tot verscheide malen ernstelijk gevraegt: of de Heer Generael de schenkaedje gezonden had: en of 'er geen brieven by waeren. Daer waeren, gaf *Nobel* ten antwoord, geen brieven by: maer wel

wel was hem kennelijk en wiste ook, den Ambassadeur door den Heer Generael gelast was, eenige geschenken aen de Groten voornoemt aldaer te doen. Hier op waeren zy weder vertrokken.

Den derden quamen twee Mandarijns den Ambassadeur aenzeggen; hoe de *Lipous* op het voorstel der schenkaedje, door *Nobel* en *Putmans* op gisteren gedaen, verzochten: d'Ambassadeur geliefde op schrift te stellen: aen welke personen de schenkaedje wilde doen: en of die van den Generael of van den Ambassadeur quamen. Waer op dan met een kort schriftelijk briefje wierd geantwoord in dezen zin:

…iefje over … gesch… …nende …gins

De Generael van Batavia *heeft den Ambassadeur gelast, na het overhandigen van de* Chinkon *aen den Keizer, ook eenige schenkaedje aen de* Taizins *en andere te doen.*

Den Generael van Batavia *is onbekent geweest: hoedanigh alhier de manieren zijn. Derhalve heeft hy den Ambassadeur volkomen last gegeven, om, na bevinden en vereisch van zaken, daer in te handelen.*

Met welk briefje *Nobel* en *Putmans* ter vergadering der *Lipous* traden, en na hunne wederkomste ten antwoort bragten: hoe zy weer, als gisteren, ten huize van den *Tatan*, door twee *Lipous*, in een byzonder vertrek waeren gebraght: aen de welke zy het briefje voornoemt overhandight hadden: en deze, na het gelezen te hebben, weer aen *Nobel* gegeven. *Nobel* had daer op aen den *Lipou Songlauja*, (die een dezer twee was) verzocht: of hy den Ambassadeur, aengezien hem de manieren aldaer onbewust waeren, wat te recht geliefde te helpen, en ten beste te raden. Niet wel scheen hem dit te gevallen: maer was na den bank gegaen: voor den welken *Nobel* en *Putmans* mede geroepen waeren, alwaer zy drie *Tatans*, twee Tartars en eenen Sinees, hadden vinden zitten, aen wien het briefje weder was overhandight.

De *Tatans*, na het by hen gelezen was, hadden gevraeght: aen wat bank men de schenkaedje wilde doen. Daer op *Nobel* en *Putmans* hadden verzocht den Ambassadeur daer over te mogen gaen spreken: maer was hen daer op geen antwoord gegeven. Dies zy vruchteloos waeren gescheiden: en was het briefje, voor hun vertrek, door eenen der *Tatans* van den tolk *de Hase* (na dat het dien eerst gegeven was) weder afgevordert.

Des namiddaghs quam een Mandarijn van de *Lipous*, vereert door *Van Hoorn*, voor eenige dagen, met vijf el root stamet, het zelve wederom brengen: zeide voorders, als des Ambassadeurs zaken afgedaen waeren, hy het zelve wel zou krijgen; maer het als nu niet derfde behouden. Ook berichte dees Mandarijn, hoe hy uit zich zelven was gekomen, ten einde den Ambassadeur te waerschouwen: dat het geschrift of verzoek aen de *Lipous*, om de *Zoutaizins* te beschenken, overgegeven, hen niet al te wel geviel: ja misschien wel haest eenige *Laujas* zouden komen vragen: hoe en waer d'Ambassadeur van de *Zoutaizins* quam te weten: en hem riet t'antwoorden, dat hy meinde, de *Zoutaizins*, *Tatans* en *Lipous* een en de zelve waeren.

Voor een vreemt gezegh wierd dit by den Ambassadeur opgenomen, gemerkt by de *Zoutaizins* zelfs gezien, en zy den Ambassadeur na des Generaels gezontheid gevraegt hadden. Derhalve kon by hem daer uit niet anders genomen worden, als dat de *Lipous* hem dien wegh van de *Zoutaizins* zochten af te snijden en de schenkaedje onder hen te krijgen.

Des morgens, den vierden, wierd *Van Hoorn*, neffens *Nobel*, door eenen Mandarijn weer in de vergadering der *Lipous* ontboden, en door den zelven voor hunnen bank gebraght. Aldaer wierd hem afgevraegt: wat voor Heeren d'Ambassadeur met de namen van *Zoutaizins* meende: en hoe hy wiste dat'er *Zoutaizins* waeren. Waer op *Van Hoorn* hen ten antwoorde diende. Twee hunner in 's Keizers Paleis gezien te hebben: en hem

D'Ambassadeur en Nobel verschijnen voor de Lipous.

hem als toen gezeid was: noch twee diergelijke (die ziek waeren) te wezen: ook tegens de zelve gesproken te hebben; wijl door hen na des Generaels gezontheid was gevraegt. Waer op de *Lipous* zeiden. Meent ghy die? Welk *Van Hoorn* met een ja beantwoorde.

Wijders, verzochten zy: d'Ambassadeur hen geliefde te verklaren: wat *Laujas* hy met d'andere meende: en dat hy daer mede de *Lipous* geliefde uit te drukken. Dit wierd ook by hem, als die geen ander voornemen had, volgens d'ontwerpen reeds gemaekt, als om de *Lipous* neffens dezelve te beschenken, gedaen. Weshalve alles wel was: en wierd toen de Ambassadeur uit de vergadering door eenige der *Lipous* in een vertrek geleid, en aldaer voorgehouden: hoe in het tweede jaer van den Keizer *Konghi* een Mandarijn *Tangh Lauja* als Gemagtigde *Taizin* in *Hoksieu* waere geweest, en tot verslag gebraght had: aldaer van de Hollanders verstaen te hebben: dat zy alle jaren tot *Peking* wel wilden komen. Of daer iet aen was? Waer op *Van Hoorn* antwoorde: zulx noit de meining geweest te zijn, maer wel om jaerlix te komen handelen. Voorts waren noch eenige vragen van weinig belang gedaen: waer op d'Ambassadeur neffens *Nobel* weder van hen gescheiden was.

d'Ambassadeur en Nobel verschijnen weder ter vergadering der Lipous.

Des morgens, den vijfden, wierd d'Ambassadeur neffens *Nobel* weer, als op gisteren, ter verschijning in de vergadering der *Lipous* gehaeld, en ten huize van den *Tatan* in een byzonder vertrek gebragt: van waer zy, na wel twee uuren wachtens, in hunne vergadering waeren geleid. Voor eerst vroeg de *Tatan* na des Ambassadeurs gezontheid, en zeide daer na het wel meerder was gebeurt, dat door eenige Ambassadeurs schenkaedje aen de *Zoutaizins* en *Lipous* te geven was, aengeboden; maer het aennemen van de zelve aldaer gene maniere was. Dies d'Ambassadeur den genen, die hem zulx aendienden, of wijs maekten, niet geloven most, en hem niet wel geraden hadden, iets meer van het een of ander te zeggen. Met dit bescheid was d'Ambassadeur en *Nobel* weer vertrokken.

Des avonds quam de Mandarijn, die over den mondkost, (den Ambassadeur en zijn gevolg door den Keizer toegeleid) het oppassen tot noch toe had gehad, den Ambassadeur aenzeggen, hoe hy, door het verhogen van ampt, aldaer niet meer konde komen; maer een ander in zijne plaets. Hy wierd vereert voor zijne goede zorge met vijf el root stamet.

Den zesten, even na den middag, quamen vier Mandarijns in de woninge des Ambassadeurs, en zeiden uitdrukkelijk door den Keizer gezonden te zijn, om van den Heer Ambassadeur op de volgende vragen antwoord te krijgen.

Ver[...]ch vrag[...]oor vier [...]n- darij[...]en den [...] bassa[...]r.

Eerstelijk waer het rozen-water van daen quam en waer toe het diende? insgelijx d'eenhoorn: de kopere berg: by de kopere fraeigheden van *Bengale* geweest? van gelijken de Kasuarisen wat vogels die waeren? Hen wierd door den Ambassadeur daer op na beste kennisse geantwoord: en waeren ook, na het zelve aengetekent te hebben, met volle vernoeginge weder vertrokken.

Den zevensten en achtsten droegh zich niets toe, nochte wierd niemant vernomen.

Des middags, den negenden, maekte de tolk *Genko* den Ambassadeur bekent; dien morgen neffens de Geleids-Mandarijn *Hiulauja* by de *Lipous* geroepen te zijn geweest, en aldaer verstaen te hebben: hoe d'Ambassadeur met zijn gevolgh over drie dagen op d'eerste Keizerlijke maeltijd zoude onthaeld worden, en misschien in tien dagen al vertrekken.

Den tienden en elfden viel niets voor.

D' [...] sade [...] zijn [...] word[...] eerst [...] tijd Kei- zers ge- hae[...]

Des morgens, den twaelfden, quam de Mandarijn, die d'onzen gewonelijk ten Hove haelde, den Ambassadeur aenzeggen: dat hy zich neffens zijn gevolg zoude gelieven vaerdig te maken, om op d'eerste Keizerlijke maeltijd te verschijnen. Dit geschiede ook aenstonds: en wierd toen d'Ambassadeur neffens zijn gevolgh gebragt ten huize van den *Tatan*, in het

A. The Vice King sitting alone at a Table.
B. The Lipu or the person next to the King.
C. The Hollands Ambassadours with their chief followers or traine.
D. The rest of said traine.
E. Divers Tartarian, and Cheenÿ Lords.
F. Where the Tee and other drink is fild-out and carried to the Table.
G. Divers Tartarian and Cheenÿ Servants.

The Royall BANQUET.

t Koonincklyck BANKET

1. De Onder Koninck ... aen een Taefel.
B. De Lipu of tweede ...

A De Onder Koninck sittende alleen aen een Taefel.
B De Lipu of tweede persoon naest hem
C. De Hollantse Ambassadeurs met de voornaemste van haer.
D. De rest van haer gevolgh.
E. Verscheyden Tartarise en Chineese Heeren.
F. Daer de Tee en andere Dranck wort geschoncken en op gedraegen.
G. Verscheyden Tartars en Chineese Dienaers.

het gewonelijk vertrek, om wat te toeven: en dan korts daer na door den *Lipou Songlauja* gehaelt en naer de voorzael van het huis voornoemt gebraght. Aldaer vonden zy den *Tatan*, en wierden, na dat zy neffens den zelven eens geknielt en drie mael na 's Keizers Paleis het hooft gebogen hadden, in naervolgende wijze te zitten gezet. De *Tatan* zat boven aen, en aen zijne rechte hand, even beneden hem de Ambaſſadeur: daer achter *Nobel*, *Putmans* en de Sekritaris: achter de zelve weer het voorder gevolg, ten getale van zeventien, die alle neffens elkandre zaten. Aen des *Tatans* linke hand, hoewel wat vry verre beneden hem, zaten eenige *Lipous* en andere grote Heeren. Wanneer zy gezeten waeren, wierd een kop bonenzop in 't ronde geschonken, en op eene knie, ter aerde gebogen, uitgenepen. Daer na wierd voor den *Tatan*, Ambaſſadeur en voordere Gezant-genoten van Staet ieder een tafel, geſtoffeert met drie en dertig zilvere tafel-borden, doch vry wat beſmot geſtelt: en voort het voorder gevolg vijf en vijf aen eene tafel, met allerhande fruit en meel, in d' olie of ander vet gebakken, gezet. Toen kreegh elk een kop met Keizerlijken drank, die mede, na het hooft gebogen te hebben, op eene knie van de gene, die daer ſmaek in hadden, genuttigt wierd. Hier na vielmen aen 't eeten. De *Tatan* deilde aen de *Lipous* en andere grote Heeren wat van zijn eigen tafel om.

Dees, na dat een weinigh van het banket genuttigt was, vraegde aen de tolken: of d'onzen gene zakken, om het overſchot te bergen, mede gebragt hadden. Wanneer den *Tatan* daer op door hen van neen geantwoord wiert, naerdien zulx hunne gewoonte niet mede bragt, liet hy eenige zakken en doeken brengen: daer zulk een zoe te lucht uit quam, dat d' onzen ſchier qualijk van de reuk wierden. Niet lui waeren toen de tolken, om de overgeſchoten brokken van d' onzen, met al de huſpot onder een daer in te ſmijten, en te bergen. Naulix was dit beſchikt, of daer quam een ander gerecht voor den dagh: namelijk, op de tafelen van den *Tatan*, Ambaſſadeur, en de voordere perzonen van ſtaet, ieder twee ſchotelen en twee houte bakken: op die van het gevolg, in de eene ſchotel gekookt runtvleeſch, en in de andere ſchapenvleeſch. Voor de *Lipous* en andere Heeren wierd ſlechts wat op een mat, geſpreid op de vloer, zonder tafel of ſchotel voorgezet. Het vleeſch was zeer vet en ſchoon: ongeſchikt en groot, maer ieder hachje ten minſte vijftien pont zwaer.

Gewiſſelijk het was een luſt voor d' onzen om te zien, hoe de *Lipous* zelfs, en andere grote Heeren hier in graeſden. Zy zagen als nu de fraeje manieren, die de Tarters in het eeten hadden; 't welk beter na wilde, als bezadigde menſchen geleek. Na het doorbrengen van eenigen tijd in dezer wijze met eeten, (hoewel d' onzen daer weinigh quaed in gedaen hadden) was het der krijgs-knechten beurt, die zich niet traeg bevonden in d' onzen de ſpijſe af te halen.

Eindelijk, wanneer ook dit gedaen was, ſtonden d' onzen op, en waeren, na dat zy weder neffens den *Tatan* geknielt, en 't hooft driemael na 's Keizers Paleis gebogen hadden, weder naer hunne woninge gekeert.

Aenbrenging van den tolk Genko.

Zoo dra d' Ambaſſadeur t' huis was gekomen, zeide de tolk *Genko* den zelven: hoe hem was gelaſt aen den Ambaſſadeur te zeggen: dat over vier dagen (den twaelfden van onze en zes en twintigſten van hunne mane) het tweede gaſtmael zoude geſchieden, en twee dagen daer aen het laeſte of derde: ook dat hy twee of drie dagen daer na zoude vertrekken. Dit by den Ambaſſadeur en zijnen Raet des avonds in het gebet, en 's morgens den dertienden in acht genomen: ook dat het wel daer op aengeleght moght zijn, dat op 't laeſte van hun vertrek, d'uitſpraek of 't geen de Keizer op hun verzoek hadde gelieven te beſluiten, hen wierde bekent gemaekt; na welken tijd gene gelegentheid zou zijn om op 't een en ander, 't geen met hunne meininge of verzoeken niet over een quam,

Beraetſlaging daer over by den Ambaſſadeur en Raed.

te arbeiden, of naeder toepassingh verzoeken; ten andere wijl zy mede noch te verzoeken hadden, of de koopmanschappen, met de schepen (die, om den Ambassadeur te halen, zoude komen) mede te brengen, op hunne komste zoude mogen verkocht worden, en diergelijke meer, zoo wierd raedsgewijse goet gevonden, het naervolgend verzoek-briefken, op dat stuk, aen de vergadering der *Lipous* te schrijven, en 't zelve onder schijn, van om des Keizers orde des te beter te kunnen weten, en 't geen niet ter degen verstonden door de *Lipous* nader onderricht te worden, te verbloemen. Het verzoek-briefje voornoemt, was van volgende inhoud.

Verzoek-briefje des Ambassadeurs aen den Lipous.

D' Ambassadeur verhoopt de Lipous *'t verzoek-schrift wel zullen hebben verstaen. D' Ambassadeur verhoopt ook een goet antwoord daer op van den Keizer. Nu verzoekt d' Ambassadeur, hy 't believe en antwoord van den Keizer acht of tien dagen voor zijn vertrek mag bekomen, om des Keizers wille en gelieven mede wel te mogen verstaen en begrijpen, ten einde de Generael op* Batavia *getrouwlijk daer van overslag te kunnen doen, op dat de Generael op* Batavia *en de Hollanders in het toekomend des Keizers believen, zoo wegens de* Chinkon, *als anders, volkomen mogen nakomen en gehoorzamen.*

Men vond goed *Nobel* en *Putmans* met dit briefje in de vergadering der *Lipous* zoude gaen, en daer by zoodanige beweeg-redenen voeren, als zy, om des Ambassadeurs verzoek hen te doen verstaen, zouden noodig oordelen. Dies de wacht-mandarijns by *Van Hoorn* verzocht wierden, om van zijnent wegen in de vergadering der *Lipous* te gaen verzoeken, of *Nobel*, nessens *Putmans*, eens, om iets te versoeken, aldaer mogte verschijnen. Dit namen zy aen en bragten, van daer weder gekeert, daer op ten antwoord: de *Lipous* hen gezegt hadden: dat de Ambassadeur op den zes en twintigsten van hunne maen, of den zestienden van onze lopende Hoi-maend, als wanneer hy op het tweede Keizerlijk banket zou onthaelt werden, 't geen noch te verzoeken had, als dan kon bekent maken.

Den veertienden viel niets voor.

Des voormiddags, den vijftienden, quam de *Lipou Songlauja*, nessens twee Mandarijns, in des Ambassadeurs woninge, te vragen: wat hy te verzoeken hadde: daer over hy verzocht binnen te staen. Weshalve *Van Hoorn* hem het briefje, op eergisteren geschreven, overhandigde, doch was beschroomt om het t'aenvaerden, vooral eer d'inhoud hem door den Sinesen Schryver *Soukjen* was uitgeleid. D' Ambassadeur liet het zelve hem te vore lezen: en antwoorde dees daer op: d' Ambassadeur was daer gekomen en eenen brief aen den Keizer gebragt: derhalve de Keizer hem zonder brief niet zou laten vertrekken: ook zoo dra de Keizer over sijne zaken besloten had, zy hem den uitslag, 't zy zijn Majesteit 't zelve hem schriftelijk of mondeling bekent maekte, als mede des Keizers brief aen den Generael zouden ter hand stellen. Zulx was, gaf d'Ambassadeur daer op ten antwoort, het geen hy zocht. Derhalve vraegde hy aen de *Lipous:* of hy op morgen het verzoek-briefje voornoemt aen den *Tatan* noch zoude vertoonen of niet. Daer op *Songlauja* zeide: zulx even veel te zijn, aengezien d'inhoud hen als nu bekent was. Dan zou hem op morgen, als d'Ambassadeur op de tweede Keizerlijke maeltijdt verscheen, wel nader spreken.

Midlerwijle verschenen noch in des Ambassadeurs wooninge zes groote Mandarijns: dies de *Lipou Songlauja* weer vertrok, en in het uitgaen den Ambassadeur ried de gekomen *Laujas* wat onthael aen te doen: 't welk hy, met op de musikale speeltuigen te laten spelen, en 's namiddags hen ter maeltijdt te houden, naquam. Dies zy wel vernoegt waeren vertrokken.

Des morgens vroeg, den zestienden, quam de Mandarijn van de *Lipous*, die d'onzen gewonelijk geleide, den Ambassadeur waerschouwen, hy zich klaer te maken had, om op de tweede Keizerlijke maeltijd te verschijnen. Dit quamen d'onzen ook datelijk na, en wierden weder gebragt en

en in gelijker voege onthaelt, als op den twaelfden dezer was geschied, zonder eenige verandering: alleenlijk behoefden toen voor den *Tatan* niet te knielen. De *Tatan* liet den Ambassadeur door den tolk *Gemko* zeggen: dat hy het verzoek-briefje ('t geen hy met zich genomen had) niet behoefde over te geven: wijl hy den inhoud van den *Lipoui Songlauja* al verstaen had: dies hy 't zelve ook by zich behield: en was, zonder verder iet gesproken of gevraegt wierd, met zijn gevolg weder na zijn woninge gekeert. Dan zoo dra was hy daer niet gekomen, of de Mandarijn, die hem des morgens ten hoof gehaelt had, verscheen daer mede, en quam den Ambassadeur aenzeggen: hy, nessens zijn gevolg, zich gereet geliefde te houden, om 's morgens voor dag, na 's Keizers Paleis te gaen, en aldaer de schenkaedje van zijne Keizerlijke Majesteit t'ontfangen: 't welk d'Ambassadeur beloofde na te zullen komen. Ook dees Mandarijn verhaelde, dat de Ambassadeur den dertigsten van hunne maen, of den twintigsten van onze Hoi-maend, op het derde, of laetste Keizerlijk banket zouden onthaelt worden, en drie dagen daer na vertrekken. Dies d' Ambassadeur met groot verlangen van uur tot uur het besluit des Keizers over zijn verzoek te gemoet zag.

Den zeventienden, 's morgens twee uuren voor dag, wierd hy dan, neffens zijn gevolg, ten hove gehaelt, om de keizerlijke schenkaedje t'ontfangen, en gebragt door drie poorten in 's Keizers hof op het plein, dicht by de vierde poort, die tegen over des Keizers Throon staet: alwaer men voorhene, zoo met de schenkaedje goederen, als in het plicht-plegen voor den Keizer, den dag verwacht, en de tafel met de geschenken voor de Koreers (op den drie en twintigste van Zomer-maend) zien staen had. Aldaer bleven d' onzen zitten tot den dag zou gekomen zijn: na ontrend een uur zittens quam het licht aen den hemel: als wanneer zy eenige *Lipous* staetsgewijs gekleet, in 't hof zagen verschijnen, en korts daer op een tafel met een rode pye-laken-lap gedekt. Zy wierd gezet ontrent de plaets, daer die van de Koreese Ambassadeurs, als boven, gestaen had, met dit onderscheid alleen, dat dezelve toen voor de poorte, aen de Tartarische hoger hand, daer die van de Koreers aen de lager hand had gestaen. Na een kleine wijle wierd daer op eenig geld en stoffen geleid. Toen wierd d' Ambassadeur, nessens zijnen zoon, *Nobel* en *Putmans* en den Sekritaris geroepen, en recht voor de middelste poorte (die recht tegen den Throon over quam, doch van waer men echter in 't minste gene teikenen van den Throon kon zien, ter oorzake van de vijfde grote poort, door de welke, schoon open, om hare verheventheid, niet konde zien) geleid. Na dat zy, met het gezicht na den Throon gewent, op het roepen van eenen Heraut, driemael geknielt, en negenmael het hooft gebogen hadden, wierd den Ambassadeur van de tafel eerst toegebraght de schenkaedje voor den Heer Generael, dewelke hy noch geknielt leggende ontfing: daer na die voor hem zelf in gelijker voegen. Wanneer dit gedaen was, kreeg *Nobel* op dezelve wijze mede de zijne, en zoo vervolgens *Putmans*, de Sekritaris en voorder gevolg; ieder 't geen hem toegelegt was. Hebbende deze hun deel weg, kregen de geleids-mandarijns *Hiu* en *Hanlauja*, de Sineesche tolken, en mede gekomen krijgsknechten ook het hunne.

De geschenken, die zy aldaer van wegen den Keizer kregen, bestonden in volgende maniere:

Voor den Heer Generael: *Geschenken voor de Generael.*

Drie hondert G. fijn zilver: bestaende in zes schuiten.
Twee stukken Sineese goude lakenen.
Twee diergelijke met draken.
Vier stukken zijde gebloemde met draken.
Twee stukken fluwelen.
Twalef stukken verscheide gekleurde Satijnen.
Acht stukken damasten.
Tien stukken gebloemde gekeperde zijde stoffen.

Tien

Tien stukken Pelangs.
Tien stukken Pansjes.

Voor den Ambassadeur:

Hondert G. fijn zilver.
Vier stukken pelangs.
Vier stukken pansjes.
Vier rouwe stukken hokjens.
Drie blaeuwe stukken enkelde Satijnen.
Zes stukken enkelde damasten.
Twee stukken goude lakenen met draken.
Een stuk zwart fluweel voor zijnen zoon.
Vijftien G. fijn zilver.
Twee stuks rouwe gaezen.
Twee stuks enkelde slechte damast.

Voor *Nobel*:

Vijftig G. fijn zilver.
Een stuk Sineesch goud laken.
Een stuk fluweel.
Drie stukken damasten.
Een stuk Satijn.
Twee stuks gazen.
Twee stuks pelangs.
Twee stuk pansjes.

Voor *Putmans* en *van der Does*; die even veel kregen, te weten, elk:

Veertig G. fijn zilver.
Twee stukken damasten.
Een stuk { *fluweel.* / *satijn.* / *pelang.* / *pansjes.* / *enkele slechte damast.* / *witte gaes.* }

Voor de Tolken, *Maurits Janzen Visch* en *Dirk de Haeze*, die ook even veel kregen, te weten, elk:

Twee stuk { *zwart satijn.* / *witte gaes.* / *pansjes.* / *enkelde slechte damasten.* }

Voor ieder van het voorder gevolg:

Vijftien G. fijn zilver.
Twee stukken rouwe gaezen.
Twee stukken enkelde damasten.

Voor den Geleids-Mandarijn *Hiu Lauja*:

Een paert zonder zadel.

Voor den Geleids-Mandarijn *Hanlauja*, en de twee Sineesche tolken:

Een damaste rok, om den hals, en aen de kanten met goud geschikt, die zy datelijk aen doen moesten.

Voor ieder der krijgs-knechten, die met den Ambassadeur afgekomen waeren:

Een slechte damaste rok.

Na elk, het geen hem toegeleidt was, bekomen had, wierd d' Ambassadeur met zijn gevolg weer ter plaetse geleid, daer zy geknielt hadden, en knielde, ten teiken van dankbaerheid, andermael in gelijker voegen, als te voore geschied was: wierd daer na door den Mandarijn *Song Lauja*, en eenige andere Mandarijns ten hove uitgeleid. Gekomen even buiten de poorte des hofs, vroeg d'Ambassadeur in het afscheid nemen aen den *Lipou Song Lauja*: wanneer hem het uitslot over hunne zaken, als ook des Keizers brief aen den Heer Generael, zoude overhandight worden? Waer op geantwoord wierd, zulx noch tijdts genoegh te zijn, en 't zelve drie of vier dagen voor zijn vertrekken te zullen geschieden. Derhalve d' onzen zich weder na hun woninge begaven.

Des namiddags verscheen by den Ambassadeur zeker koning, na-neve van den tegenwoordige Keizer, out omtrent twintig jaren, uit nieusgierigheid, om de musikale speeltuigen eens te hooren deunen. Hy wierd by d' onzen wel ontfangen en met een kop spaense wijn onthaelt: dies hy wel vernoegt weder vertrok.

Insgelijx quam den negentienden tegens den middag een groot Heer, die het gezagh over den adel van 's Keizers paleis had, ten zelfsten einde: welk hem gaerne toegestaen, en hy voorts ter maeltijdt gehouden wiert: waer na hy weder met goet genoegen vertrok.

Voorhene (op den vierden dezer) had de *Tatan* den Ambassadeur en *Nobel* met uitdrukkelijke woorden gezeit: aldaer gene schenkaedje moght aengenomen worden, en die hen anders

zeiden of wijs-maekten, qualijk deden. Derhalve d'Ambassadeur, die dit nu ook bevond waerheid en ernst te zijn, by een briefje de *Lipous* en *Soutaisins*, deed verzoeken, om de goederen, die mede genomen waren te verschenken, te mogen verkoopen: doch kon geen bescheid of antwoord daer op bekomen.

Den twintigsten wierd d'Ambassadeur op het derde Keizerlijke gastmael te verschijnen gehaelt, en wederom, als voorhene, gebragt ten hoove van den laesten der drie *Tatas*, en op gelijker wijze aldaer onthaelt, als op den zestienden was geschiet. d'Ambassadeur eindelijk, na lang aenhouden en veel stribbelens, ten einde zijn oog-merk te bereiken, wierd met een besloten brief van den Keizer aen den Heer Generael weer te ruch gezonde.

Na vertrek dan, des morgens, op den vijfden van Oogstmaent, van de Keizerlijke hooft-stad *Peking*, quamen zy des naermiddags in eene Pagode, ontrent een mijle van het stedeken *Tongsjouw* ter nacht-ruste, en twee mijlen van *Peking* gelegen.

Vorders wat belanght deze Rijxhooft-stad *Peking*, de zelve, beneffens het geheel landschap, staet in de volgende Beschrijving des Keizerrijks van *Sina* of *Taising* beschreven.

Rijke en groote me-vrouwen van Mandarijns komen selden aldaer, gelijk ook door geheel *Sina* gebruikelijk, is op straet, 't en zy in dicht toegesloote draeg-zetels of palakyns: en zijn verzelt met een grooten nasleep van Staet-juffers en gelubden. Hoewel ook zelfs d'eerste in palakyns.

Binnen 's huis hebben zy hare byzondere vertrekken van de mannen afgezondert, desgelijx waranden, tuinen en lust-hoven: daer zy tot tijtverdrijf zich in verlustigen, met bloemen aen te queken, en allerlei zanggerigh gevogelt te houden.

Wonder prachtig zijn ook binnen 's huis groote Sinese me-vrouwen, inzonderheid de boelinnen en by-zitten des Keizers, (zoodanig twee in de nevensgaende prente vertoont worden) uitgestreken en altijts met een grooten staet van dienaressen en

dienaers of gelubden verzelschappen, te weten, na 's lants wijze, met rokken van zijde, die haer tot op de aerde na slepen, en brede en wijde mouwen. Het hooft is verciert met een kostelijk hulsel, voor rontom met een opstaende kant of zoom, kartels gewijze gemaekt.

Den zesten vertrokken zy weder met den dag van *Tongsjouw*, en quamen op den middagh by de vaertuigen, voor de stad *Sjensingway*: alwaer sy weder in de zelfste barken traden, daer zy daer mede gekomen waren.

Den negenden vertrokken zy van *Sjensingway*, en quamen, na verscheide dorpen en buurten door en verby gevaren te zijn, des avonts aen eenige huisen, ontrent een mijle van de stad *Gioecheoe* gelegen, te landen, ter rust-plaetse des nachts.

Den negenden, met den dagh, vorderden zy weder reize, en quamen des voormiddaghs aen de stad voornoemt: van waer zy, na versche trekkers bekomen te hebben, ontrent den middagh weer vertrokken, en de nacht-ruste aen het groot dorp *Janzin* hielden.

Den elfden, des anderen daegs, brachten zy het even naer den middag, aen de stad *Tiensingway*: daer zy na andere trekkers, gemerkt men nu tegen stroom begon te krijgen, en 't water door den regen aldaer zeer hoogh was en hert af-liep, bleven leggen wachten.

Des anderen daeghs, 's morgens, ging *Putmans* tot den *Sjonkin* dier plaetse, om de schenkaedje, voor hem den tienden van Somer-maend in het opreizen aldaer ontworpen; maer welker aenneminge hy tot de wederkomste der onzen had uitgestelt, als nu andermael aen te bieden. d'Ambassadeur schreef daer benefsens het naervolgend dienst-plegend briefje:

De Ambassadeur is alhier weder wel aengekomen. De beleeftheid en goet onthael, zoo de Ambassadeur van Talauja *heeft ontfangen zal noit vergeten worden.*

den. De Lipous *hebben den Ambassadeur belast op 't spoedigste zijne reize naer* Fokien *en* Batavia *te vervorderen, om des Keizers brieven aen den Generael te overhandigen: daerom verzoekt de Ambassadeur aen* Talauja, *dat hy de noodige orde gelieft te stellen, ten einde de Ambassadeur, zoo haest mogelijk is, magh vertrekken.*

Na zijne wederkomste, deed *Putmans* verslagh: hoe zijne Ed. de vijf elle stamet, en twee flesjes roozenwater met groote dankzegginge had de gaen vaert, en de rest wederom gezonden.

Wat hun vertrek betrof, daer van had hy niets gezeit: als hem niet aengaende: alzoo hy het gezagh alleenlijk over de krijgs-maght had.

Kort na *Putmans* weder-komste, quam de voor-drager van den *Sjonkin* den Ambassadeur aenzeggen: zijn meester, in vergelding van het aengenomen geschenk, twee verkens, twee schapen, een pikol rijs en eenige fruiten zond: met verzoek zijne Ed. de zelfde geliefde aen te nemen. d'Ambassadeur diende hem ten antwoort: hy al het gezonden zou aenvaerden: met bedingh zijne Hoogheid de rest van de schenkaedje mede most aenvaerden. Het welk de voordrager hem zou aendienen, en op zijne komste met de goederen bescheid brengen. Weinig tijts daer na quam dees met de schenkaedje-goederen voornoemt aen, en zeggen: hoe *Talauja* zich wel dubbeld met d'aengenomen schenkaedje voldaen achte; hoewel hy, om zijne Ed. te believen, noch een stuk groen perpetuaen zoude aennemen: indien het by haer te krijgen was. Datelijk wiert hem dit ter hant gestelt, liet echter het zelve in 't weg gaen leggen.

Den voordrager wierden door den Ambassadeur twee mourisen en twee flesjes roozen-water, alzoo hy na de zelve om te koopen vraeghde, vereert.

De onzen voeren met de vaertuituigen naer de zuid-zijde van de stad, om des uchtens vroeg reis te vorderen. De *Toya* zond hen aldaer mede eenige schenkaedje: als een schaep, appelen, peren, en diergelijke ververschinge. Waer voor hy het stuk perpetuaen, 't welk de voordrager van den *Sjonkin* had laten leggen, tot een vereering kreeg, en door zijne volk liet mede nemen. Maer zy bragten het korts daer na weder, en zeiden dat hun Heer 't zelve dacht al te veel te wezen: maer ingevalle de Ambassadeur eenige kleinigheden van pistolen, possers, houwer-klingen of iet anders had, daer van wel wat begeerde. Dies d'Ambassadeur hem door den tolk *Maurits* een karabyn, roer, houwer-kling, en een zeepmesch toe zond: al het welk by hem wierd aengenomen.

Des na middags, na zy by den *Sjonkin* buiten in een van zijne barken ter maeltijd wel onthaelt waren, schooten zy buiten de voor-stad, en vertrokken des anderen daegs smorgens, den veertienden, van de stad *Tiensingway*, quamen des avonts aen het dorp *Sangjue* ter nacht-ruste: des anderen daegs 's middaghs aen de stad *Chinchay*, en, na ontrent anderhalve uur leggens, vorderden wegh en bleven ter nacht-ruste aen het dorp *Sincoacheen*, twintig ly van de stad *Tiensingway*.

Voeren den zeventienden weder voort: en quamen des avonts aen de stad *Chinche* ter nacht-ruste.

Raekten den achtienden, op den middagh, voor by de stad *Siangsjouw*, zonder aldaer aen te leggen: des avonds aen het dorp *Talodueen*, de rust-plaetse des nachts.

Den negentienden was de nachtrust plaetse het vlek *Poethouw:* voeren den twintigsten, even naer den middagh, verby de stad *Tunquancheen*, zonder aldaer aen te leggen: en overnachten aen 't dorp *Lienulhoe:* daer zich het landschap van *Peking* en dat van *Xantung* scheit.

Den een en twintigsten vorderden zy zes mijl weegs in het landschap van *Xantung*, en namen de nachtruste in het dorp *Lonkuntang*, bleven des anderen daegs, na den middagh, aen de stad *Taatchiouw* na versche trekkers wachten, en quamen, na

 die

die bekomen te hebben, den drie en twintigſten des avonds aen de ſtad *Chinjeen*, ter nacht-ruſte: den vijf en twintighſten voor by de ſtad *Uchincheen*, en ter nacht-ruſte aen het dorp *Oepoeſo*.

Zy vertrokken den zes en twintigſten met den dag, en quamen tegens den avont aen de ſtad *Linſing* te lande, en alzoo uit de reviere *Geu* in de Koninglijke vaert *Jun*: ſchooten dien avond met de vaertuigen noch door de eerſte ſchut-ſluis, gelijk des morgens vroegh door de tweede, leggende in *Linſing*, en voeren tot voor het Tol-huis ter leg-plaetſe: alwaer een ketting over de vaert geſpannen was, ten einde de vaer-tuigen, zonder tol te betalen, daer niet door zouden kunnen.

De gezagh-hebber dezer plaetſe quam d'onzen des voormiddaghs in de bark bezoeken en verwellekomen, die by hen na beſt vermogen wierd ontfangen en onthaelt.

Na zijn vertrek, zond hy ter ſchenk verſcheide eet-waren: daer en tegen hem door *Putmans* in vergelding toegebragt wierden, een paer piſtolen, een houwer-kling, een perpetuaen een ſtuk hattentay.

In het bywezen van *Putmans*, wierden dien Heer verſcheide brieven toegebracht; met tijdingh, hoe de Keizer zelf al drie dagen had geregeert, en zijn eigen *Chiap* of zegel reeds uitging.

De Geleits-Mandarijns berechten de onzen voor de waerheid, dat alle de beſtierders, als *Pouis*, *Konbons*, *Poutſenſies* of Rent meeſters en andere, die hier en daer in de landſchappen waren, op ontboden, en de plaetſen met Tarters zouden voorzien worden.

Des middaghs quamen de gezaghebbers dezer plaetſe de onzen te gaſt noodigen: 't welk zy gaerne verſchoont hadden: maer hielden daer zoo ſterk op aen, dat zy het eindelijk moſten toeſtaen. Dies d'Ambaſſadeur hen zeide, wanneer zy de ketting geopent hadden, en zijne vaertuigen daer door geſchoten waren, als dan te zullen komen. Waer op zy antwoorden, orde te zullen geven tot het openen van de ketting: gelijk ook de zelve na hun vertrek geopent wiert: en ſchooten toen alle de vaertuigen daer door. Tegens den avont wiert d'Ambaſſadeur, om by de gemelde beſtierders vergaſt te worden, gehaelt; hoewel hy zich ontſchuldigde, met voorwenden van op den avont uit zijne bark niet te mogen gaen. Derhalve de beſtierders de toebereide ſpijſe hem liet toebrengen, daer de barkiers niet qualijk by voeren. Ondertuſſchen waren aen den Ambaſſadeur van wegen den gezag-hebber dezer plaetſe een partye zijde ſtoffen gebragt: dan zond die weder te ruch.

Des morgens, den negen en twintigſten, vertrokken zy van de ſtad *Linſing*, en raekten dien dag door drie ſchut-ſluiſen. Des avonts hielden zy ruſte aen 't dorp *Linancotſue*: vertrokken weder den dertigſten, quamen op den middagh de ſtad *Tungsjauſoe* voorby, en hielden nacht-ruſte in het dorp *Gibacitchie*. Dien dag waeren zy door vijf ſchut-ſluiſen geraekt.

Den een en dertigſten, ſpoeiden zy weder weg, voeren op den middag voor by de ſtad *Xanſui*, en hielden des avonts de ruſt in 't dorp *Gansjan*. Zes ſluiſen waren zy dezen dagh doorgeraekt, die zy alle open vonden, tot groote vorderingh in de reize.

Den eerſten van Herfſt-maend voeren zy weder van 't dorp *Gansjan*, en quamen dezen dagh door vier ſchut-ſluiſen, en ter nacht-ruſte in het dorp *Kaygocva*.

Des morgens, den tweeden, trokken zy weder voort, des voormiddags voorby het dorp *Namwang* met zijne Pagode *Longwangmiao*: alwaer de reviere in deze vaert komt geloopen: dies zy aldaer voor ſtroom kregen: waer door zy het met den avont noch tot *Zinningh* aenbrachten. Dien dag warenze door drie ſchut-ſluiſen geraekt, en bleven in de weſter voorſtad van *Sinning* voor de vierde en laeſte, die toe was, leggen, om, wanneer die geopent wiert, daer door te geraken. Des namiddaghs wiert de

zelve

zelve geopent: dies zy met de vaertuigen daer door schoten, en bleven voorts een scheut weegs van gemelde sluis nacht-rust houden.

Des morgens quam de *Toya* der stad den Ambassadeur verwelkomen, bezoeken en met eenige montkost beschenken, dien hy aen vaerde, en na zijn vertrek, door *Putmans*, vijf elle stamet in vergelding aen hem zond.

Des voormiddags den vierden vertrokken sy weder van de stad *Sinning*, en quamen met een goede wint des namiddaghs aen het dorp *Naoyang*, daer zy bleven leggen, om van versche trekkers voorzien te worden. Dien dag waren zy door zeven schutsluisen geraekt. Zy gingen den vijfden weder voort, en quamen des avonts met den donker aen het dorp *Jaxinho*. Zy waren door zeven schutsluisen gevaren, en bleven den ganschen volgenden dagh aen dit dorp leggen, door mangel van trekkers.

Den zevenden, 's morgens, vertrokken zy weder van *Jaxinho*, en quamen des avonts aen 't dorp *Miliancho* ter nacht-ruste. Aen dit dorp scheit zich het lantschap *Xantung* van dat van *Nanking*.

Den achsten traden zy over in het lantschap van *Nanking*, en hielden nacht-ruste in het dorp *Kiakia*. Vertrokken den negenden, en quamen met een goede wind des voormiddags aen het dorpje *Maulouao*, drie mijl en drie vierendeel van *Kiakia* gelegen: alwaer zy van trekkers verwisselden, doch quamen niet voor des avonts: dewijl zy van *Pinsing*, anderhalve mijle van daer gelegen, mosten gehaelt worden.

Des voormiddags den tienden, trokken zy weder van daer, en quamen tegens den avont in den mont van 't meir. *Usantjouw*: daer de gele stroom in stort.

De dijk was aldaer gebrooken, en het gat van de reviere *Geu* toegeschuurt, die haren aenvang in zeker dorp, anderhalve mijl van daer gelegen, neemt. d'Ambassadeur bleef in dit gat nacht-rust houden; dewijl noch eenige van de treins-barken achter uit voeren, om de zelve in te wachten. Des avonts quamen zy ter nacht-ruste aen een klein dorpje, tegen over de stad *Taujenjeen*. Vertrokken weder des morgens, en quamen des middags aen het dorp *Namemiao*, uit den gelen stroom, die door zijne harde af-watering niet zonder gevaer te bevaren is.

Den dertienden voeren zy weder voort, en quamen des middaghs aen 't groot dorp *Sinkkianpoe*. De *Konbon* van *Hoksieuw*, volgens berecht der Wacht-Mandarijns, quam ten zelven dage aldaer mede aen, en was op zijn eigen verzoek verlost en opgekomen.

d'Ambassadeur schreef aen hem een dienst-plegend en groet-briefje: waer op hy den Ambassadeur liet noodigen, om by hem te komen. Dies hy zich datelijk derwaerts begaf, en wert by zijne Hoogheid wel ontfangen en onthaelt. Voorts zeide dees: het een heerlijke saek te wezen, d'onzen den Keizer gezien en by den zelven geweest waren: en hy eenige schenkaedje, voor den Heer Generael en den Ambassadeur, in handen van zijnen Faktoor tot *Hoksieu* had gelaten: de welke d'Ambassadeur op zijne komste aldaer zoude vinden. Ook roemde de *Konbon* eenigzints op het goet herte, dat hy in zijne regeeringe geduuriglijk den Hollanders toegedragen had. Waer op de Ambassadeur antwoorde. Hem des wel bewust was: en zy derhalve t'allen tijde aen zijne Hoogheid zouden verplicht blijven. Eindelijk zeide de *Konbon*, hy noch een klein geschenk, bestaende in vier varkens, eenige ganzen, enden en hoenderen aen den Heer Ambassadeur voor 't laeste was genegen om te doen, met verzoek zijn Ed. 't zelve geliefde te aenvaerden: 't welk d'Ambassadeur antwoorde te zullen doen: indien zijne Hoogheit daer en tegens weder een klein geschenk van zijnent wegen geliefde aen te nemen: welk laest de tolken den *Konbon*, dewijl 'er zoo veel volks rontom stont, niet dorsten aendienen: dies daer ook van geswegen wiert.

Na een goet onthael, nam d'Ambaſſadeur zijn af-ſcheit.

Des morgens, den veertienden, zond d'Ambaſſadeur, in vergelding voor het des daegs te voore genooten onthael, een briefje van dankbaerheid aen den *Konbon*, en vond goet, dewijl aen zijne goede overbrieving in *Peking* der Kompanjie veel gelegen was, hem met het naervolgend te beſchenken: inſgelijx aen zijnen voordrager, om hem des te indachtigen, en zijne genegentheid mede t'onswaert te trekken.

Schenkaedje voor den *Konbon*.

Tien el root Stamet.
Tien el zwart Laken.
Tien el blaeu Laken.
Een ſtuk Heere-zay.
Een ſtuk Kroon-ras.
Vier ſtukken Mouriſen.
Twee ſtukken Guinees Lynwaet.
Een fijne Kuſt-deeken.
Een ketting Barn-ſteen Korael.
Twee Neus-brillen.

Aen den Voor-drager.

Vijf el root ſtamet.
Een Houwer-kling.
Een Neus-bril.

Na dit beſchikt was, vertrokken zy weder van daer, voeren voorby de barken van den *Konbon* heen, wiens naſleep in zes en vijftigh zoo groote als kleine barken beſtont. Des na middags quamenze in de noorder voorſtad van *Haoigang*: daer zy voor een ſchip-brug bleven leggen, tot dat de vaertuigen door de ſtedelingen van lijf-tocht zouden voorzien wezen.

Tegens den middagh, den zeſtienden, wierden den Ambaſſadeur van wegen den *Toya* dier plaetſe, de broeder van den nieuwen Veldheer, tot *Hokſieuw*, eenige ſtoffen tot ſchenkaedje toegebracht: welke d'Ambaſſadeur niet goet vond aen te nemen: maer zond de zelve weer te ruch: en daer tegen, in vergelding, vijf el root ſtamet: eenſdeels dewijl den onzen aen het goet herte van dien man vry veel gelegen was, en met zijn voorſchrijven aen zijnen broeder veel kon uitwerken, ten andere, om vaerdig voort te geraken. Dit bragt ook zoo veel te wege, dat d'onzen kort na den middag van de ſtad *Haoigan* vertrokken, en des avonts aen de ſtad *Paoing* ter nacht-ruſte aenquamen. Des morgens vertrokken ſy weder van daer, en ontmoeten op den middag eenen Faktoor van den Veltheer *Tziang Poui Theſia* genaemt, die, volgens zijn voorgeven, naer *Peking* ging, en den vijfden van Oogſt-maent uit *Hokſieuw* vertrokken was. Zoo dees aen den Ambaſſadeur berechte, waren drie ſchepen van *Batavia* in *Sothia* aengekomen, en vier andere na *Tamſui* en *Quelang* vertrokken. Alles ſtont ontrent de onzen in *Hokſieuw* noch wel: van daer mogt niemant na d'aengekomene ſchepen gaen: of niemant van de zelve aen land komen, noch gene ververſchinge na de zelve gezonden worden.

De Koning *Singlamong* en Veltheer quamen op, en waren, volgens zijn zeggen, over het laten vertrekken van onze ſchepen, op ontboden: en was de nieuwe Veldheer, die zijnen meeſter vervangen zoude, hem by *Lancquy* ontmoet. D'Ambaſſadeur vraegde hem: of hy eenige brieven van *Harthouwer* hadde mede gebragt: waer op hy antwoorde van neen: maer veertien dagen voor zijn vertrek waren twee brieven, neffens den gene, dien de Veltheer over de komſte der ſchepen na *Peking* geſchreven had, door *Harthouwer* aen den Ambaſſadeur gezonden. Na zijn vertrek, ſpoeiden d'onzen weg, en quamen tegens den avont aen de ſtad *Kayouen*: alwaer ſy bleven vernachten.

Des morgens, den achtienden, verlieten zy weder de zelve ſtad, en deden met zeilen en trekken zoo veel, dat zy des namiddags bytijts de ſtad *Janchefoe* aen deden: alwaer zy voor het tolhuis bleven leggen. Des anderen daegs vont d'Ambaſſadeur goet, om ſpoedige afvaerding te erlangen, den *Toya* dier plaetſen met vijf el ſtamet, een perpetuaen, twee adathys en een boek-ſpiegel te beſchenken: welke ſchenkaedje, neffens een dienſt-plegend briefje, hem door *Putmans* wierd toegebracht: hoewel hy niets daer van aennam, als de twee a da-

adathys en boekſpiegel: en weder in vergelding zond een verken, een pikol meel en rijs, en een parthye fruiten. De fruiten alleen wierden by den Ambaſſadeur aengenomen: maer de reſt wederom gezonden. Echter deed deze ſchenkaedje zoo veel, dat d'onzen korts daerna het tolhuis voorby, en des namiddags al van de Stadt *Jamcheufoe* weg raekten, en des avonts aen de Stadt *Quaſui* nacht ruſt hielden.

Den twintighſten des morgens ſpoeiden zy weder weg, trokken over den ſtroom *Kiang*, en quamen des middags aen de Stadt *Sinkiangſoe* te landen. Op d'aenkomſte aldaer, zond d'Ambaſſadeur den Sekritaris aen den *Syonkin*, de broeder van een der *Lepous* in *Peking*, en liet zijne Hoogheit verzoeken, hy doch ſpoedige afvaerding aldaer mogt bekomen: ook bood onder eenige dienſtplegingen al wat hy had, te zijnen dienſte aen. Waer op zijne Hoogheit zoude gezeid hebben, volgens verſlag van den Sekritaris, na zijne wederkomſte:

D'Ambaſſadeur, alzoo hy aldaer van gene barken hoefde te verwiſſelen, kon vertrekken, als 't hem geliefde. Korts na de wederkomſte van den Sekritaris, quam in de bark de voordrager van zijne Hoogheid, en den Ambaſſadeur uit zijns meeſters naem met bonen-zap beſchenken: en met een van wegen zijnen Heer eenige piſtolen te koop verzoeken. Dies hem d'Ambaſſadeur door den tolk *Mourits* een paer neffens een dubbeld liet toebrengen. Met grote dankzegginge wiert het zelve by hem aengenomen: inſgelijx kreeg de voordrager tot een vereering een vierendeel ſtuks Perpetuaen.

Zeker Hopman, die het gebied in deze Stadt over duizent man, en den Ambaſſadeur in 't opreizen met eenige ververſching beſchonken had, quam hem weder verwellekomen, die in vergelding met vijf el ſtamet begiftigt wiert.

Den een en twintigſten vertrokken zy weder van de Stad *Sinkſianſoe* en voeren buiten de Stadt om. Aldaer zagen zy aen alle zijde veel Jonkjes en Koyaes (gelijk zy tot *Jamcheuſoe* mede gezien hadden) die vertimmert en vernieuwt wierden. Gevraegt by d'onzen na d'oorzake, bequamen zy daer op ten antwoort: aldaer in gebruik te zijn, dat om de drie jaren vermaking aen de vaertuigen onder de ſteden hoorende, geſchiede.

Des avonts landen zy aen het ſtedeken *Tayanchcheen*, alwaer zy nachtruſt hielden, en vertrokken weder den een en twintigſten met den dag. Onder weegs wiert den Ambaſſadeur door eenige barkiers, die van *Suchu* quamen, bericht, dat Koning *Singlamong* aldaer met zijn omſlag zoude gekomen wezen, om voorts naer *Peking* te gaen.

Des namiddags bragten zy het aen de Stadt *Sanghſu*: hielden nachtruſte des anderen daegs in de Stadt *Uchinjeen*: quamen des avonts den vier en twintigſten aen het dorp *Xuciquan*, twee mijlen van *Sucheu* gelegen, voor een tolhuis: alwaer zy bleven leggen en nacht-ruſt hielden.

Des anderen daeghs 's morgens ſchooten zy door den boom, en quamen des namiddags aen de Noorder voor-ſtadt van *Suchu*: alwaer twee zwarten van het volk der twee zonen van Koningh *Singlamong* aen boort des Ambaſſadeurs quamen, en zeiden dat hunne meeſters, een maent geleden, te lande voor uit naer *Peking* waren gegaen, en zy lieden nu met het reis-tuig volgden. De Koning *Singlamong*, voegden zy daer by, was noch in *Hokſieuw*, en zou aldaer ook verblijven: dies het zeggen van de barkiers leugenachtig bevonden wiert. Des namiddags ten drie uuren quamen zy aen de Weſter-poorte van *Suchu* ter nacht-ruſte.

Alhier ontmoeten den onzen twee weermakers, of duivel-jagers, of waerzeggers, of tooveraers, d'een een mans en d'ander een vrouws perzoon, beide in çierlijk gewaet: gelijk dier velen in *Sina* om her zwerven, en om een klein gewin hunnen dienſt in het voorzeggen van voor of tegenſpoet, en goeden wint te beſcharen aenbieden. Deze vervoegden zich ook by

d'onzen

d'onzen, om hun kunst, tot bevordering der reize, in 't werk te stellen: maer hadden die weinig luchts op dusdanige voorspellingen en overnatuurlijke werken: dies zy hen met een kleine vereeringe afwezen.

Breder wort van deze konstenarye in 't vervolg, in de beschrijvinge des Keizerrijks van *Sina* op *pag.* 131. gesprooken.

Het Opper-hooft dier plaetse quam den Ambassadeur en zijn voornaemste gevolg, als *Konstantyn Nobel* en *Putmans* met zekeren geurigen drank beschenken: waer voor hem, in vergelding eenige elle stamet, vereert wierden.

Velerlei drank, uit rijs getrokken, is by de Sinesen in gebruik. In de vijfde landstreke *Fuencheufu* des landschaps van *Xensi*, heeft men een zeer edelen drank, niet slechter, dan Fransche of Rijnsche wijn. Hy is gemaekt van rijs en jonge geiten vlees: welk laeste, gekruit op een zonderlinge wijze, slechts in d'uitgetrokken vocht van de rijs te weiken heeft gelegen. Dees drank wort zeer hoogh by de Sinesen gewaerdeert: is van goede smake, sterk van krachten, en zoet en lieffelijk van geur. Zijn naem is *Yangcieu*, dat 's, *geiten wijn*.

In de vijfde landstreke *Hinhoa* des landschaps van *Chekiang*, wort de beste drank van geheel *Sina* uit rijs en water gekookt.

Den zes en twintigsten, des morgens, verlieten zy de grote Stadt *Sucheu* weder met een goede wint, en quamen des avonts noch tot buiten de zuider voorstadt van *Ukiajeen*. Deze stad *Ukiajeen* is een net bebouwt stedeken: wel gesterkte muuren rontom: hoewel niet zeer groot. d'Inwoonders erneren zich met den koop-handel en land-bouw. Zy vertrokken des morgens weder van daer, en maekten, het na ontrent drie mijlen en een halve varens, tegens den avond, die hen schielijk quam overvallen, aen den trek-weg vast, ter nacht-ruste.

Den

Den acht en twintigſten, des morgens, vertrokken zy weder van daer: des voormiddaghs voorby de ſtad *Kiangſoe*, en traden alzoo uit het landſchap van *Nanking* in dat van *Chekiang:* des nachts quamen zy aen het dorp *Simming* ter ruſte.

Den negen en twintighſten vertrokken zy weder, quamen des voormiddags voorby de ſtad *Ukiajeen*, en braghten het des avonts aen 't dorp *Tangbey*, de ruſt-plaetſe des nachts.

Den dertigſten quamen zy in de noorder voorſtad van *Hankſieuw*, voor een Tol-huis, daer de vaert met een ſchip-brugh geſloten was. Derhalve liet d'Ambaſſadeur verzoeken, of de ſelve geopent, en de barken daer door mogten geraken: maer de wachters antwoorden daer eerſt orde van den *Pouejenſy*, of 's Keizers Rent-meeſter moſte komen. Dies de Sekritaris *Van der Does* noch 's avonts na *Hankſieuw*, by den Veltheer en *Konbon*, gezonden wierd, met een ſchriftelijk briefje: welk, naer eenige dienſtpleginge, niet anders inhiel, als ſpoedige afvaerdinge te mogen erlangen, en als of hare Hoogheden geliefde de Ambaſſadeur haer ook quam begroeten. Daer en boven wiert den Sekritaris mondeling belaſt te vragen: zoo wanneer hare Hoogheden toeſtonde, de Heer Ambaſſadeur haer quam ſpreken, of hy als dan de ſchenkaedje, daer van aen hare Hoogheden d' ontwerpen op zijne opreize was vertoont, neffens zich moghte brengen.

Des morgens, den eerſten van Wijnmaend, wierd de boom geopent: dies d'Ambaſſadeur met den ganſchen naſleep daer door ſchoot. Korts daer na quam de Sekritaris weder aen boort, met verhael, hoe hy des voorigen avonts al heel laet noch tot den Veldheer was geweeſt; doch geen gehoor had kunnen erlangen. Op het briefje, hem door zijnen voordrager vertoont, had hy ten antwoort laten weten, des morgens vroegh eenen Mandarijn, om den Ambaſſadeur door de boom te helpen en voorts te zijnen huize te geleiden, te zullen zenden. Dan na dien het te laet was, wanneer de Sekritaris van den Veldheer ging, om tot den *Konbon* te gaen, had hy zich des volgenden uchtens derwaerts geſpoeit, en ſijne Hoogheit des Ambaſſadeurs briefje, zoo als hy ter poorte van zijn hof quam uitgereden, (om ſekeren groten Heer, daegs te vore van *Hokſieuw* aldaer aengekomen, te verwellekomen,) overgelevert, en daer op ten antwoord bekomen: zijne Hoogheid den Heer Ambaſſadeur voor zijne heuſche beleeftheit zeer bedankte, en zijne Edelheid, als 't haer geliefde, te zullen verwachten.

Ondertuſſchen voeren de vaertuigen zoo verre de voorſtadt in, tot datze voor een dam quamen te ſtuiten, en bleven aldaer leggen. Den tweeden quam de *Toya* dier plaetſe den Ambaſſadeur in de bark verwellekomen. Den derden droeg zich niets toe. Den vierden wierden de goederen en reis-tuig uit de barken geloſt en over den dam in zes kleine andere barken geladen: met de welke des morgens vroeg *Putmans* en *Van der Does* vertrokken, om na d'andere zijde van de Stadt in grote barken gebragt te worden. D'Ambaſſadeur, neffens *Nobel* en weinig gevolg, gingen te lande voor uit, om orde op de barken en inſcheeping der goederen te ſtellen. Des morgens, den zeſten, wierden de goederen in de grote barken gebragt: en vertrokken den zevenden des morgens van de zuider voorſtadt van *Hankſieuw*, en quamen des namiddags aen de ſtadt *Foejenjeen:* den negenden aen *Nienchefoe:* en deden den tienden het vlek *Lanqui* aen: alwaer de grote barken in kleine vaertuigen verandert wierden: naerdien de revier aldaer zeer droog begon te worden. Dies zy zich des middags derwaerds begaven, en wierden by den zelven onder het gejuig van verſcheide ſpeeltuigen ontfangen en onder 't *Wayang*-ſpelen wel onthaelt. Tegen den avont ſcheiden ſy weder wel vergenoegt, en vertrokken den twaelfden 's morgens, na't overſchepen der goederen in twaelf kleine barken, weder van het vlek *Lanqui*, en quamen den dertienden aen de ſtadt *Longuen:* den veertienden aen de ſtad *Kietſieu.* Des avonds den zeſtienden quam d'Am-

d'Ambassadeur met zijne bark aen 't Dorp *Sinhoe:* doch bleven de meeste barken, onder den nasleep horende, achter, welke door de droogte der Reviere en herde af-wateringh niet konden volgen; hoewel alle den zeventienden des morgens aldaer gelukkelijk mede quamen te lande. De Ambassadeur en zijn gevolgh wierden in het zelve huis gebraght, daer zy in de opreize gehuisvest waren.

Aenstonts wierd alles vervaerdigt, om over het geberghte te reizen. Wanneer de Ambassadeur bevond, dat tot het dragen der goederen en perzoonen over 't gebergte drie hondert vijftigh *Koelys* van noode waren, vroegh hy derhalve aen de Geleids-Mandarijns: hoe veel *Koelys*, om de goederen over 't gebergte te dragen, uit's Keizers orde door de *Pimpous* waren beschikt. Waer op zy hem dienden van hondert vier en tachtigh, zonder meer. En dewijl een van het volk des Veldheers van *Hankfieu*, den Ambassadeur tot *Fojenjeen* gezeid had, hy aldaer zoo veel dragers, om de goederen over het gebergte te dragen, klaer zoude vinden: zo zond hy den achtienden, smorgens vroeg, de Sekritaris na het stedeken *Tjangtjen* anderhalve mijle van daer gelegen: alwaer de Mandarijn, die het gezagh over dit Dorp had, zijn verblijf hield, ten einde te vernemen wat orde de zelve van den Veldheer van *Hankfieuw* had. Rond uit verklaerde dees tegen den Sekritaris, van gene andere orde, aengaende de *Koelys*, als die van de *Pimpous* te weten. Dies de Ambassadeur datelijk orde tot het huren van hondert vijftigh *Koelys* gaf: en vertrok des anderen daeghs met de zelve, en de helft der goederen en volk voor uit, te volgen door *Nobel*, *Putmans*, en den Sekritaris en voorder gevolgh: en quam den twee en twintighsten tot *Poutchinfoe*, in het landschap van *Fokien:* gelijk den drie en twintighsten *Nobel*, *Putmans* en *Van der Does*; dankende Gode, die hen zoo gelukkelijk over die hooge, steile en gevaerlijke bergen geholpen had.

Den vijf en twintigsten, voeren zy, na het inschepen der goederen in barken, van de stad *Poutchinfoe*, voor stroom af, en namen de nacht-ruste aen een wacht-plaetse, tegen over het Dorp *Siphea* gelegen.

Den zes en twintigsten vertrokken zy weder van daer, en quamen, na ontrent twee mijlen gevordert te hebben, by een klippige plaetse, alwaer de reviere vry ondiep was. Door de felle afwatering, wierd een van des Ambassadeurs barken, als mede die van den Mandarijn *Hinlauja* tegens de klippen aengesmeten: waer door de zelve vry lek wierden, met nat worden van eenige der Kompanjies goederen. De nacht-ruste was aen een dorpje, daer by ook een wacht-plaets stont.

Den acht en twintigsten wierd de nacht-ruste weder voor een wacht-plaetse gehouden: en het den negen en twintigsten, des middags, aen de stad *Kieningfoe* gebragt: daer zy tot des anderen daegs bleven leggen. Den dertigsten voorderden zy door de herde afwatering zoodanig hunne reize, dat zy den laetsten aen de stad *Jenpingfoe* landen: die zy bevonden, sedert hun vertrek van daer in Louwmaent verleden, wel voor een derden deel door den brant vernielt was.

Den eersten van Slacht-maent vertrok d'Ambassadeur met zijn gevolg weder van daer: en quam hem des namiddags onverwacht, twintig *Lys* van het dorp *Sukauw*, Koopman *David Harthouwer* en eenige andere van *Hokfieuw* te gemoet, met berecht van den toestant der Kompanjies zaken aldaer. Tegens den avond quamen zy aen het dorp *Sukauw*, gesamentlijk ter nacht-ruste: verlieten het zelve den tweeden voor dag: en deden eindelijk 's namiddags *Lamthay*, de voorstad van *Hokfieu* aen: na een uitreize van negen maenden en twalef dagen.

Gekomen dan met elkanderen in hun oude herberg-huis, vonden zy aldaer den *Toucy Liulauja:* die hen aenzeide en schriftelijke orde van den Veldheer vertoonde, dat al de mede gebragte goederen mosten bezocht werden. D'Ambassadeur antwoorde hem, die maniere van doen hem vreemt voor te komen, en nooit gehoort

hoort hebben, dat men des Ambassadeurs goederen bezocht: ook dat zulx in *Peking*, of elders op de reize niet was gevergt. Dan begeerde de Veldheer het met gewelt, hy konde zijne orde volgen, en van des Ambassadeurs kiste beginnen.

Dit antwoort deed hem een weinig van zijn voornemen af-staen: met toestaen daer en boven de kist van de Ambassadeur, als ook die van de aenzienelijkste, onbezocht zouden binnen gebragt worden: maer die van het voorder gevolg, desgelijx de kassen met de rest der schenkaedje-goederen, mogten niet verschoont worden. De zelve derhalve binnen gebragt en geopent, wiert al wat'er in was, op geschreven: waer mede *Toucy Liulauja* tot op den middagh bezigh was.

Des morgens, den vierden, quam buurman *Lapora*, en de Mandarijn van hun herbergs-huis, den Ambassadeur aendienen, dat de Onder-koningh *Singlamong* zijne Ed, om te verwellekomen, te hoof liet verzoeken. Dies zy zich gezamentlijk derwaerts begaven, en werden by zijne Hoogheid seer vriendelijk verwellekoomt en ontfangen. Na het af-leggen der dienst-plegingen wederzijdeling, vraeghde d'Onder-koning den Ambassadeur: of hy hen voor het vertrek naer *Peking* van al hun wedervaren de waerheid niet had gezeit. Zy hadden hem niet willen gelooven; maer zy konden, die nu in *Peking* zelfs waren geweest, daer van oor deelen en getuigen, dat hy een man van waerheit was. Het goet herte van zijne Majesteit, antwoorde d'Ambassadeur daer op, was hen genoechzaem bekent: en zou de Heer Generael tot *Batavia* voor zijne gunste wel dankbaer wezen. Wel was hen ook bewust, dat tot d'ere en beleeftheit, die hen in *Peking* door de Keizer, *Taisins*, Koningen, *Lipouus* en andere groote Heeren was aengedaen, des Konings voorschrijven seer veel geholpen had: ook verhoopte hy, dat uit dit Gezantschap nu een nader vrientschap, tot nut en voordeel van beiden land-aert, zoude volgen. *Singlamong* daer op: die zaken waren slechts uitterlijk; maer had hy zoo veel voor de Hollanders gedaen: dat het hem twee duizent teylen, en den Veltheer zijn ampt gekost had. Waer op d'Ambassadeur weder antwoorde: wat hem aenging, al wat in zijn magt was, wilde hy gaerne besteden, ten dienste des Onder-konings. Wat den Veltheer of twee duizent Teylen belangde, daer van was hem niets bewust. Dan van herten was het hem leet, dat geen beter tydinge van boven was gekomen; hoewel hy daer niet anders in konde doen. Hier op was't zeggen van den Onder-koning, dat hy zulx slechts zeide, op dat het d'Ambassadeur weten zoude. Zeide voorts: het was daer van genoech: men had daer van te zwijgen. Daer na wierden de tafelen met spijze voortgebragt; hoewel zoo niet gestoffeert, als voorhene. Na een weinig daer van genuttigt te hebben, scheide d'Ambassadeur met goet genoegen. In het afscheit nemen, beval d'Onder-Koning den Ambassadeur, van tot den Veltheer mede eens te gaen. Gekomen dan in het voorhof van den Onder-koning, zeide een der geleids-Mandarijns, die hem tot den Veltheer zoude geleiden: by zoo verre het den Veltheer niet gelegen quam, om den Heer Ambassadeur gehoor te geven, hy dan maer weder naer de Loogie zoude keeren. Dies d'Ambassadeur in het voorhof van den Onderkoning bleef, en zond den Sekritaris *Van der Does*, nessens den tolk *de Haze*, tot den Veltheer, ten einde te vernemen of het hem gelegen zoude komen, om den Ambassadeur gehoor te verlenen. Zy dan na eenig wachten weder gekeert, bragten voor antwoort: dat de Veltheer hen ten antwoort hadde laten weten: het gene maniere te zijn: wanneer men by den Onder-koning was geweest, op dien zelven dag by hem ter begroeting quame. Zijne Ed. moste morgen vroeg komen: als wanneer hy gehoor zoude verlenen. Dies d'onzen zich weder gezamentlijk te huiswaerts begaven. Gekomen in't logement, vonden zy aldaer den Mandarijn *Liulauja*, met uitdrukkelijken last van sijne Hooght. de Veltheer, om de rest der kisten, die op gistere niet be-

bezocht waren, te bezoeken: het welk zy zonder tegenſpreken lieten geſchieden. Na dit beſchikt was, waren zy weder geſcheiden.

Des avonts in 't gebed wierd, om verſcheide redenen en inzichten, beſt geoordeelt, ter komſte des volgenden daeghs aen den Veltheer, de eerſte bezoeking ſlechts met dienſtplegingh t'eindigen, zonder ergens van te ſpreken: maer hem bekent te maken: dat d'Ambaſſadeur zijner hoogheid hadde voor te ſtellen: het welk haer ter gelegener tijd by geſchrift zoude bekent gemaekt worde.

Des morgens, den vijfden, begaven zy zich dan naer den Veldheer, en quamen, na eenigen tijd wachtens, voor den zelven ter gehoor. D'Ambaſſadeur wierd aen zijne linke hand (de hoge by de Tartars) op een ſtoel, een weinigh beneden den zijnen geſtelt, te zitten gewezen: *Nobel, Hartbouwer* en het ander gevolgh wat lager, aen zijne rechte hant op ſtoelen en banken.

Ter zeet gekomen, nam d'Ambaſſadeur, op het zwijgen van den Veldheer, het woord: en zeide: zeer verblijd te wezen, *Talauja* in gezontheid te zien, en voor zijn aengezicht te mogen verſchijnen. Waer op hy alleenlijk antwoorde: het gebruikelijk te zijn, men vreemde heeren, als die aldaer quamen, gehoor verleende. Dies de Ambaſſadeur voort voer, hoe 't gezandſchap als nu volbraght was: en hy des Keizers, als ook de brieven van de *Lipous* by hem had, de welke geſlooten aen den Heer Generael moſten overgelevert worden: zulx zy nu, dewijl *Talaujas* woort aldaer zoo veel als des Keizers was, hem in allen delen zouden trachten te gehoorzamen. Waer op de Veldheer niets zeide; maer vraegde, na een weinig zwijge, na *Nobel*, en des Ambaſſadeurs zoon. Hier na zeide des Veldheers tolk: zoo de Ambaſſadeur iets te verzoeken had, het zelve zijne Hoogheid als nu moſte bekent maken. Derhalve d'Ambaſſadeur den Veldheer liet verzoeken: dat de koopluiden hunne ſchulden moghten invorderen en hunne rekening ſluiten: en ook de reſt der goederen van verleden jaer, als mede die van *Peking* waren weder gekomen, te mogen verkoopen, ten einde d'Ambaſſadeur zich tot de reize naer *Batavia* moght vervaerdigen. Wel wiſt hy, diende de Veldheer daer op, dat de ſchulden moſten betaelt worden: maer had ook eenen brief van den Keizer bekomen: waer by den onzen het verkoopen der goederen wierd verboden. Waer op de Ambaſſadeur hem te gemoet voerde: dat hy vermeinde, zulx in *Peking* was te verſtaen van de nieuwe aengekomen goederen: maer hy verzocht de handel, die verleden jaer door den Keizer was toegeſtaen, moght voltrokken: daer en boven het zilver, 't geen zy uit *Peking* hadden gebraght, en aldaer by der hand was gebleven, beſteet worden: als wanneer het zilver aldaer in 't land zou blijven: 't welk anders wegh gevoert wierde.

De Veldheer daer weer op: hy moſte volgen de orde van den Keizer: gelijk de Ambaſſadeur d'orde van den Generael achtervolgen: en mogt men geen verbooden ware koopen en vervoeren: niet tegenſtaende hy mede wel verſtont, dat het beſt waer, het zilver daer te lande bleef.

Eindelijk verzocht d'Ambaſſadeur, dan alleenlijk eenigen voorraet aen de ſchepen te mogen zenden: het welk de Veldheer toeſtont: en zoude d'Ambaſſadeur ſlechts de lijſte daer van op ſchrift geven. Waer op d'Ambaſſadeur zeide: hy *Talauja* niet langer derfde ophouden en verzocht af-ſcheid: waer op het antwoord van den Veldheer was: zeer verblijd te zijn zoodanige beleefde woorden van den Heer Ambaſſadeur te hebben verſtaen. Hier op vertrok de Ambaſſadeur, na genomen afſcheid.

D'Ambaſſadeur, gekomen in zijn logement, vond goet, dewijl hem toegeſtaen was, eenige ververſchinge voor de ſchepen te zenden, zich van de gelegentheid te dienen, en het Fluitje *Hilverſum* met de papieren en beſcheiden recht toe naer *Batavia* te zen-

zenden, om de hooge regeering aldaer den toestant en uitslagh van zaken te verwittigen: als ook den Veldheer en *Kombon*, tot bevordering van Kompanjies zaken, met het naervolgende beschenken: als,

Voor den Veldheer.

Een half stuk purper Laken.
Een ketting Bloet-korael.
Zes Mourisen.
Twee Heerezaeien.
Twee stuks Barn-steen.
Twee stuks Laken-ras.
Een Palm-houte Roer.
Twee Zeep-messen.
Een paer Pistolen.
Een Houwer-kling.
Tien flesjes Roozen-water.
Een stuk zwart Laken.

Voor den Kombon.

Een stuk Karmozijn-root Laken.
Zes stuks Mourisen.
Twee Heerezaeien.
Twee stuks groote Barnsteen.
Twee stuks Laken-rassen.
Een ketting Bloet-korael.
Een Roer.
Twee Zeep-messen.
Een stuk Perpetuaen.
Tien flesjes Roozen-water.

Ten zelven dage gingh *Nobel*, volgens genomen besluit, by den Faktoor *Lapora*, om te vernemen, of'er eenige zijde tegens zilver of koopmanschappen zoude kunnen bekomen worden: maer wierd die zake by *Lapora* zoo vol distelen en doornen bevonden, datmen de onderhandelinge af sneed.

Den zesten, 's morgens, begaf zich d'Ambassadeur en zijn voornaemste gevolgh na het hof van den *Kombon*, om zijne Hoogheid te begroeten. Gebraght voor den zelven, na een geruimen tijd wachtens, ter gehoor, wierden de dienst-plegingen in gelijker voegen afgeleid, als tot den Veldheer: als dat d'Ambassadeur verblijd was *Talauja* in gezondheid te zien, en voor zijn aengezicht te mogen verschijnen: met byvoegen de Hollanders voor dezen veel gunste van de voorige *Kombons* hadden genooten: insgelijx verhoopte hy aen zijne Hoogheids gunste mede zoude deelachtigh wezen. Waer op den *Kombon* vraeghde: of d'Ambassadeur de Pekingse reize met gezontheid hadde volbragt? Het antwoord was hier op van ja: En hy aldaer zeer groote eere ontfangen had, en met vrientschap gescheiden was. Hy insgelijx niet anders zogt als van *Hoksieu* ook in alle vrientschap te mogen vertrekken. Waer toe d'Ambassadeur zijner Hoogheids hulpe verzocht. De *Kombon* antwoorde: dat d'Ambassadeur den [a] *Chinkon* in *Peking* hadde gebraght: daer in de Keizer goet behagen had genomen. Waerom zou hy dan den Ambassadeur niet gunstigh wezen? Hy was hem onderwegen niet ontmoet, en zou hem nu eenige ververssching tot schenkaedje laten toe komen. Een weinigh tijds daer na liet de *Kombon* vragen: of d'Ambassadeur haest zoude vertrekken. Daer op hy antwoorde: als het den Veldheer en *Kombon* geliefde. Voorts dat hy niet getwijfelt had, of de rest der goederen van verleden jaer zouden hebben mogen verkocht: als ook het zilver tegens koopmanschappen omgezet worden: maer dewijl d'Ambassadeur van den Veldheer hadde vernomen: zulx niet moghte wezen, zoo verzocht hy, om alle moeite te schuwen, hoe eer hoe liever te vertrekken: en liever schade wilde lijden, dan tegens orde van den Keizer te doen. De *Kombon* zeide hier op: hy daer van niet wel was onderrecht: maer vraeghde of de Ambassadeur dan datelijk wilde vertrekken: of wel noch eenigen tijd vertoeven. Daer op de Ambassadeur hem diende: dat als de koopluiden hunne schulden hadden ontfangen, en alles was vereffent, hy hoe eer, hoe liever wel wilde scheep gaen. Waer na gene voordere redenen vielen: maer scheiden d'onzen, na eenige dienstpleginge, met goet genoegen.

[a] *Gezandschap.*

Onderwijle was *Putmans* met het ontwerp van des Veldheers schenkaedje, die de Ambassadeur des voori-

gen daegs goet gevonden had aen den zelven te vereeren, ten hoove gegaen, om aen zijne Hoogheid 't zelve te vertoonen: maer moſte, zonder gehoor te krijgen, weder keeren, met laſt om des volgenden daegs weder te komen.

Dies d'Ambaſſadeur, den zevenden, door *Nobel* en *Putmans* het deed hervatten, en ook met eenen den *Konbon* 't zijn aenbieden. Maer deze voeren niet beter, als *Putmans* des daeghs te voore, en konden mede by geen van beide gehoor bekomen.

Op het ontwerp van des Veldheers ſchenkaedje, hen door den Tolk afgenomen en aen den Veldheer vertoont, braght de Tolk tot beſcheit: de Veldheer gezeit had, hy geene ſchenkaedje wilde aennemen.

Tegens den avont quam de Tolk *Kako* in de loosje, met laſt, om het Jacht *Blijswijk* te bezoeken.

Den achtſten, des morgens, quamen, van wegen den Onder-Koningh *Singlamong*, in de loosje deſſelfs voordrager *Onkiko* en Opper-faktoor, *Jongſamja*, met de naervolgende goederen tot ſchenkaedje brengen.

Voor den Heer Generael.

Zeſtien ſtuks Zatijnen.
Twintigh Pelangs.
Vier Brokkades.
Zes hondert en tien ſtuks verſcheide Porceleinen.
Een pikol Thée.

Voor den Heer Ambaſſadeur.

Acht ſtuks Zatijnen.
Twee ſtukken Brokkades.
Tien Pelangs.
Hondert ſtuks Porceleinen.
Een pikol Thée.

Voor *Harthouwer*.

Zes ſtuks Pelangs.
Twee ſtukken Brokkades.
Acht Pelangs.
Een halve pikol Thée.
Hondert Thée Kopjes.

Voorts wierd 'er by gezeit, d'Onder-koning als nu tegenwoordig geen fraei goet had, gelijk hy wel wenſchte, om den Heer Generael en Ambaſſadeur te beſchenken: verzochten echter, zijne edelheid deze kleinigheden niet geliefde te verſmaden; met diergelijke plichtplegingen meer. Het was ook, voegden zy daer by, hunnen meeſter van herten leet, dat de zaken der Hollanders aen het Pekingſe Hof geen beter uitſlag hadden genomen: hoewel hy verklaerde het zelve zijn ſchult niet te zijn: maer ten tegendeele, zoo veel hem doenelijk was geweeſt, in 't werk had geſtelt, om d'onſen te helpen, tot het bereiken van hun oogwit. Dan 't ſcheen of den Keizer zulx niet had belieft: derhalve moeſten zy gedult hebben: (dewijl tegen des Keizers orde niet was te doen,) en hier na een beter hopen. Waer op d'Ambaſſadeur antwoorde: hy den Onder-koning zeer bedankte, en de ſtoffen, dewijl hy dezelve niet weigeren konde, zou aennemen. Maer wat van hunne zaken was, wiſt hy niet: gemerkt de brieven van den Keizer en *Lipouus* geſloten hem overgelevert waeren, en belaſt zoodanig aen den Heer Generael tot *Batavia* t'overhandigen. En zouden d'onzen d'orde daer in vermelt ('t zy hoe dezelve lag) ſtips achtervolgen; met byvoegen van diergelijke redenen meer.

Wijders zeide d'Ambaſſadeur, hy nu niet anders verzocht als de reſt der koopmanſchappen van den verleden jaere aen den man te mogen helpen, en daer na te verrrekken: zonder eenige aenhoudinge op 't verkopen der nu aengebragte goederen te doen, om weder gene moeite te hebben van het beſcheit van den Keizer af te wachten: of dat derwaerts wiert geſchreven.

De voordrager en Opper-faktoor dienden hier op: dat zy zulx den Onder-koning wel zouden bekent maken: dan 't zelve was een zake, die hem niet aengong: maer den Veltheer en *Konbon*. Dies had d'Ambaſſadeur 't zelve aen hen te verzoeken; als wanneer zy lieden met hunnen meeſter daer over wel ſpreken zouden. D'Ambaſſadeur zeide, dat'er aenſtonts een briefje op dat ſtuk klaer zoude wezen, om by den Veltheer en *Konbon* gebragt te worden: 't welk zy zeiden zeer wel te zijn. Voorts wierden noch eeni-

eenige dienstplegingen van wederzijde gebruikt: waer na zy, begiftigt door den Ambassadeur met geschenken, vertrokken. Korts na hun vertrek, zond d'Ambassadeur *Putmans* tot den Veldheer, met het naevolgend briefje: welk aldus luide:

D'Ambassadeur heeft met een brief van Talauja *verstaen, hoe drie Hollandsche schepen tot* Tinghay *waren gekomen, om den Ambassadeur te halen: als ook een scheepje, in 't verby varen, van* Japan *aldaer, om brieven van den Ambassadeur, was aengekomen.* Talauja *heeft gelieven te gelasten: d'Ambassadeur op 't spoedighste naer beneden zoude zenden, met last tot het vertrek dezer drie schepen van daer.*

D' Ambassadeur heeft in Peking *aen de* Lipouus *bekent gemaekt: hoe drie schepen van* Batavia *zouden komen, om den Ambassadeur te halen.*

D'Ambassadeur heeft niet beter geweten, of de rest van den handel, door den Keizer verleden jare toegestaen, zoude hebben mogen voltrokken worden. Daerom verzoekt d'Ambassadeur de rest der goederen (daer van de lijste neffens gaet) mogen verkocht worden, op zoodanige wijze, als in Peking *is geschiet: als wanneer de Ambassadeur wel haest met al de schepen en omslagh zal kunnen vertrekken.*

De Ambassadeur zoude noch meer hertzeer en droefheid hebben, zoo wanneer noch meer moeielijkheden quamen t'ontstaen. En om met 'er daet te betoonen, dat d'Ambassadeur niet alleen met woorden; maer met 'er daet Talauja *volkomen zoekt en wil gehoorzamen, zoo verzoekt de Ambassadeur zeer ootmoedigh aen* Talauja, *by zoo verre de rest der goederen niet kunnen verkocht worden,* Talauja *gelieft den Ambassadeur verlof te verleenen, om met alle de Hollanders en omslagh op 't spoedighste te mogen vertrekken: als wanneer in korte dagen gene schepen meer zullen gezien worden.*

Putmans weder te ruch gekeert, deed verslagh niet alleen geen gehoor gekregen te hebben: maer dat de Veldheer zelf de brieven niet had willen aenvaerden.

Den negenden, des morgens. schreef d'Ambassadeur, met den Faktoor *Lappora*, een briefje aen den Koning *Singlamong*, tot dankbaerheid van de schenkaedje, des daegs te voregezonden: welk luide aldus:

Dat het herte van den Koningh Singlamong *tot de Hollanders, en ook tot den Ambassadeur is genegen, heeft de Ambassadeur op zijne aenkomste alhier in* Hoksieuw *vernomen. Dat de eere en vriendschap, die den Ambassadeur in* Peking *heeft ontfangen, door de gunste en voorschrijven van den Koning zijn voort gekomen, wil d'Ambassadeur niet twijfelen.*

De Ambassadeur verklaert, dat hy in deze [a] Chinkon *niet anders, als de eere van het Hollandsche Rijk, en den Generael van* Batavia, *en ook van den Ambassadeur, zoo veel mogelijk was, heeft zoeken te bewaren. Nu is de Ambassadeur op 't hooghste verblijd, dat des Koninghs* Singlamongs *herte tot den Ambassadeur is volstandigh genegen gebleven, en acht de schenkaedje van een zoo grooten Koning zeer groot.* [a] *Gezandschap.*

Dat de Koningh den Heer Generael op Batavia *heeft believen te beschenken, is des Koninghs beleeftheid.*

Dat de Koningh den Ambassadeur ook heeft believen te beschenken, is des Koninghs genegentheid en goedheid.

D' Ambassadeur bevind zich daer door op 't hooghste vergenoeght en dankbaer. Maer d'Ambassadeur bevint ook dat dit genoegen met een groote begeerte is vergemengt, om te weten, hoedanigh en op wat wijze de Ambassadeur zijn dankbaerheid zal kunnen betoonen. Daerom wenscht de Ambassadeur, door den Koningh of iemant anders te mogen bericht werden: of de Ambassadeur, geduurende zijn aenwezen alhier, of wel op Batavia, *of waer dat het zoude mogen wezen of komen te geraken, eenigen aengenamen dienst aen den Koningh zoude mogen doen. Het welk by zoo verre het in des Ambassadeurs maght zal wezen, zoo zal de Ambassadeur het voor een groot geluk achten, te mogen betoonen, dat de Ambassadeur meer achtingh maekt van wel te doen, als wel te spreken of schrijven.*

Den dertienden, des morgens, vertrok de Sekritaris *Van der Does*: benef-

neffens *Nicolaes Berkman*, en de Tolk *Maurits*, met een Sineesch vaertuigh na de Neerlandsche haven en *Tinghay*, om, volgens besluit des avonts te voren genomen, 't Fluitje *Hilverzum* en 't Hoekerboetje de *Pimpel* af te vaerdigen: desgelijks den staet der schepen te neemen. Na hun vertrek quam de *Toucy* den Ambassadeur aenzeggen: hoe de Veltheer en *Konbon* al de rest der goederen wilde koopen: en men die op een behoorlijke prijs op schrift zoude stellen: als wanneer de Veltheer en *Konbon* hunne Faktoors zouden buiten zenden, om de zelve te koopen en in gereden gelde betalen. D'Ambassadeur wees hen by de Koopluiden, die daer van een aentekening en lijste maekten, en aen hen overgaven.

Den veertienden en vijftienden droegh zich niets toe.

Den zestienden quam een dienaer van den *Toucy* met een schriftelijker orde van den Veltheer, zoo hy zeide: welk inhield, dat de Pakhuizen zouden bezocht worden: ook eenige gazen met het gezantschap waeren gekoomen, als anders. D'Ambassadeur zond daer op den Koopman *Harthouwer* met den tolk *de Haeze* naer den *Toucy*, met last om mondeling aen den *Toucy* het naervolgend te zeggen:

Eerst, dat de Toucy beliefde te betalen, het geen hy aen de Kompanjie schuldigh was, een zomme van zeven hondert teylen.

Den tweede: dat hem Toucy wel bewust was: hoe dat de schult van noch vier duizent teylen van den verleden Talauha *of Veltheer en andere van den verleden jaere was: Ook dat hy de betalinge der zelve zou maken te verschaffen, en het zilver in de Logie mogt gebragt worden.*

Ten derde: dat de Ambassadeur voortaen gene bezoekinge meer wilde gedogen, als door uytdrukkelijken last van den Veltheer.

Ten vierden: dat by zoo verre het bezoeken van des Ambassadeurs kist uit last van den Veltheer was geschiet, het dan wel was: des niet: dan d'Ambassadeur daer over gehoont was: alzoo in Peking *noch ergens in Sina hem zulx was voorgekomen.*

Na zijne wederkomste deed *Harthouwer* verslag: hoe de *Toucy* voornoemt zich by den Ambassadeur liet verontschuldigen van zijn schult niet te zijn. De laeste schriftelijke orde had hy niet aen den Heer Ambassadeur; maer aen de Tolken gezonden, om naer eenige bondelkens gazen te vernemen, die niet wel door zijn volk waren aengeteikent. Ook ontfing hy niet als alle beleeftheit van den Ambassadeur: maer het bezoeken was door orde van den Veltheer geschiet. Hy zou morgen komen om sijne schult te betalen: ook eenige goederen voor den Veltheer en *Konbon* uitleggen, om te kopen. De rest zou dan aen d'andere mogen verkocht worden: gelijk ook d'uitstaende schulden zouden betaelt en in de Logie gebraght worden.

Den zeventienden quam de *Toucy Liulauja* met een briefje van de rest der goederen, die by hem waren op prijs gestelt, gelijk de Veltheer en *Konbon* dezelve wilden in koop aennemen.

D'Ambassadeur liet door *Harthouwer* aen den *Toucy* zeggen: dat hy hem niet vertrouwde; en ook niet met hem te doen wilde hebben: maer *Harthouwer* zelfs by den Veltheer of *Konbon* moste gaen, om te vragen of deze koop voor hare Hoogheden was. Waer op als dan bescheit zoude gegeven worden. Hier op verzocht de *Toucy*, dat den volgenden morgen *Harthouwer* tot zijnen huize geliefde te komen, als wanneer zy te zamen naer den *Konbon* zouden gaen, om zulx te vragen. Des namiddaghs quamen weder te *Lanthay*, uit *Tinghay* en de Nederlantsche haven, de Sekritaris *van der Does*, *Niklaes Berkman* en *Maurits Jansen Visch*, met verslag van den goeden toestant ontrent de schepen: en het verlangen onder het volk alleen na verversching was.

Des avonts den veertienden wiert door den Ambassadeur aen *Nobel* en *Harthouwer* belast zich des volgenden morgens ten huize van den *Toucy* te vervoegen, om volgens zijn verzoek gezamentlijk, als dan tot den

Veldheer en *Konbon* te gaen: en vragen of de koop voor hare Hoogheden was: insgelijks aen wien zy hare schenkaedjen wilden behandigt hebben, om daer niet in bedrogen te worden. Eindelijk ernstigh te verzoeken, om ververschinge aen de schepen te mogen zenden: of dat anders d'Ambassadeur verzocht hoe eer hoe liever te vertrekken.

Des morgens dan, den achtienden, gingen *Nobel* en *Harthouwer* na den *Toucy*, en, gekomen met den zelven in 't hof van den *Konbon*, hadden aldaer tot des namiddaghs gewacht; doch geen gehoor konnen bekomen: maer was hen van wegen den *Konbon* gezeght: dat zy lieden de schenkaedje-goederen, als mede d'opgegeve rest der koopmanschappen slechts aen den *Toucy Liulauja* zouden overhandigen: behalve de ketting bloet-koralen: welke zy lieden op morgen zelfs, als wanneer hy hen gehoor zoude verlenen, aen hem zelven moften overhandigen.

Tegens den avond quam de *Toucy Liulauja* dan in de logie, om de boven-genoemde goederen al te zamen te halen: zeggende als toen, dat *Nobel* en *Harthouwer* met de bloet-koralen op morgen niet behoefden te komen; maer d'Ambassadeur over zes dagen zelf te hoof by den *Konbon* moste verschijnen, en als dan de bloet-koralen mede brengen: als mede de rekeningh der uitstaende schulden. Wyders zeide hy, dat de onzen in tien dagen zouden moeten vertrekken.

De overgebleve goederen wierden hem dan, neffens de schenkaedje voornoemt, ter hand gestelt: welk hy noch voor een gedeelte des avonts uit de logie liet brengen, en de rest des volgenden daegs.

Den negentienden, verscheenen in de Logie *Poutsiensy*, *Assensy* en de voor-drager van den Veldheer, die alleenlijk scheenen gekomen te zijn, om te vragen, wanneer de Ambassadeur wel tot vertrekken zoude kunnen gereet zijn.

d'Ambassadeur gaf hen tot antwoort, dat als d'uitstaende schulden ingekomen waren, hy in korte dagen wel scheep konde gaen. Waer op zy-lieden: men had hen de schulden slechts op te geven: zy souden wel orde stellen, de zelve in drie dagen voldaen waren. d'Ambassadeur daer op, indien zulx ware, hy als dan in acht dagen wel tot vertrek zoude kunnen vaerdig zijn. Voorts vraegde d'Ambassadeur aen hen; of de onzen eenige goederen zouden mogen koopen. Waer op zy antwoorden: wel grove waren van Porcelein en andre te mogen kopen: hoewel zy eerst alles den Veldheer zouden bekent maken, en den Ambassadeur dan antwoort brengen. Ondertusschen konden d'onzen op schrift stellen de verversching, die zy voor de reize benoodight waren: 't welk aenstonts wierd gedaen, en aen den Mandarijn *Liulauja*, na zy het zelve na gezien hadden, ter hand gestelt.

Den twintighsten, des morgens, zond d'Ambassadeur *Nobel* en *Harthouwer* met het naervolgend versoek-briefje te hoof, welk luide aldus:

d'Ambassadeur zoekt in alle maniere Talauja *te gehoorzamen en genoegen te geven. De* Poutsiensy *en* Assensy *hebben aen den Ambassadeur gevraegt, wat dag hy zoude kunnen vertrekken? d'Ambassadeur heeft geantwoort: hy op den twalefden dezer mane zal kunnen gereet wezen, om te vertrekken. Daerom verzoekt d'Ambassadeur aen* Talauja, *dat de verversching, tot de reis, volgens het nevensgaende briefje, gekocht en aen het schip tot* Nanthay *mogen gebragt worden: insgelijks 't zilver en porceleinen.*

d'Ambassadeur verzoekt ook op Talauja, *dat d'onderstaende goederen mogen gekocht, en aen boort gebraght werden: als Radix Sina, Thee, Anys, grof Porcelein, eenige Stoffen, Stoelen, Kasjes, en andere kleinigheden.*

Nobel en *Harthouwer*, des naermiddaghs weder gekeert, deden verslag, geen gehoor by den Veldheer te hebben kunnen krijgen: maer had, na dat hem de brief door den Tolk was toegebragt, hen ten antwoord laten weten: dat hy den Ambassadeur toestont de ge-eischte ververschinge; maer niet anders te mogen koopen.

Weinigh tijds na hunne wederkomste quamen de *Toucys*, *Liulauja*, en *Hayongloja* mede in de logie: met aenzeggen, hoe de Veldheer zich nader op des Ambassadeurs verzoek beraden had, en toestont acht of tien pikol Radix Sina te mogen koopen, zonder meer.

Den een en twintighsten, droegh zich niets toe. Den twee en twintigsten quamen de *Toucys Liulauja* en *Hayongloja* in de logie, en zeggen, dat het volk, welk met den Heer Ambassadeur van *Peking* gekomen was, al hunne stoffen, onderweeg gekocht, mosten te berde brengen: want sy hen die wilden af-kopen. De Veldheer begeerde zulx met gewelt, of zou, by weigering, de kisten laten bezoeken, en de stoffen, in het bezoeken bevonden, prijs maken.

d' Ambassadeur liet dan al het volk by den anderen roepen, en belaste ieder, 't zy wie het ook zoude mogen wezen, niemant uitgezondert, (om in gene moeite te geraken) al zijne stoffen voor den dagh te halen, en aen de *Laujaes* voornoemt t' overhandigen. Dit geschiede ook datelijk, en wierden de weinige stoffen, door hunne Mandarijns in een kist geleit, en ter Logie uitgebragt.

Op den middag, ging, volgens besluit, des avonts te vooren genomen, *Nobel* te hove tot den Koning *Singlamong*, om zijne Hoogheid een ketting bloet-korael ter schenk aen te bieden: gelijk hy die ook, zonder eenige de minste angstigheit te betonen, in tegenwoordigheit van alle zijne hoovelingen, met grote dankzegging aenvaerde: onderwijle was weer in de Logie verscheenen de Mandarijn *Liulauja* van wegen den Veltheer en *Konbon*, brengende voor de gekochte rest der goederen, gelt. Dees Mandarijn verhaelde mede, dat het Jacht *Overveen* en *Balfour* de welke d'overgelope Sinese van *Quelang* aldaer hadden aengebragt, neffens den heer Ambassadeur niet mogt vertrekken: maer aldaer so lange verblijven, tot dat daer over antwoort van den Keizer gekomen was. Insgelijx dat d' Ambassadeur op morgen eerst tot den *Konbon*, en daerna tot den *Assensy* moste komen, en overmorgen tot den Veltheer en *Poutsiensy*, om met de zelve over de bovenstaende, als andere zaken te spreken: welk laest d'Ambassadeur aennam na te zullen komen.

Des morgens dan, den drie en twintigsten begaf zich d'Ambassadeur neffens *Nobel*, *Harthouwer* en andere na den *Konbon*, met zich nemende een briefje der verkochte goederen: als ook de ketting bloet-korael, die zy op den vijfden dezer goet gevonden hadden, aen zijne Hoogheit onder andere goederen te vereeren: gelijk de *Toucy Liulauja* op den achtienden dezer den onzen had aengezeght.

Gekomen in het gewoonelijk vertrek, vonden zy al daer *Toucy*, die van daer, korts na hunne komste by den *Konbon* geroepen wierd, en na zijne wederkomste den Ambassadeur heimelijk zeide: dat dewijl in sijn aenwezen, geduuriglijk zoo veel volks ontrent den zelven was, zijne Hoogheid voor best oordeelde, men de ketingh bloet-korael aen hem *Liulauja* gave, om door hem aen zijne Hoogheid, (die ander in tegenwoordigheit van zoo veel volks angstigh was de zelve t'aenvaerden) ter hant gestelt te werden. Het gewicht en stuk der koralen, konde hy by de rest der goederen op het lijst-briefje stellen, indien men hem niet vertrouwde; welk door den Ambassadeur dan ook gedaen wiert. Zijne Hoogheid, zoo *Liulauja*, na zijne wederkomste verklaerde, had deze kettingh met groote genegentheit aenvaert. Weinigh tijts daer na wierd d'Ambassadeur mede by zijne Hoogheid gebragt. Gekomen ter zeet, zeide zijne Hoogheid, na eenige dienst-plegingen: wel zoude hy den Ambassadeur als nu gaerne onthaelt hebben, maer aengezien zijne Edelh. noch by den Veltheer niet ware onthaelt, zoude hy ook zoo langh wachten, tot dat zulx was geschiet. d'Ambassadeur bedankte hem hertelijken voor zijne genegentheid, en verzocht, dewijl hun vertrek kort op handen, en nu met het pakken der goederen bezigh waren, dat zijne Hoogheid hem van het gastmael ge-

liefde

liefde t'ontschuldigen, en hy deze bezoeking voor zoo veel en meer als het een gastmael was geweest, zoude achten. Zijne Hoogheid diende hier op, haer te zullen bedenken, en, indien zy hem niet lieten nodigen, de goederen t' zijnen huize te zullen schikken. Vraegde voorts wanneer zijne Ed. tot het vertrek wel zoude konnen vaerdig wezen. Het antwoort was hier op: tegens den twalefden van haere maen, of zes en twintigsten van onze maent. Wel geviel dit den Koning, die zich daer na ontschuldigde, dat hy den onzen niet kon toestaen het uitvoeren van eenige zijde stoffen: met bybrengen het zijn schult niet was; maer d'orde van den Keizer zulx uitdrukkelijk verboodt.

Waer op d'Ambassadeur hem diende, hy orde zoude stellen, het zelve ook niet geschiede. Hier na stelde d'Ambassadeur hem de lijste en schulden der verkochte overgebleve goederen: als mede het ontwerp zijner schenkaedje ter hand: met byvoeging, d'Ambassadeur zijne Hoogheid voor de gunste van het toestaen des verkoops der overgebleve goederen, zeer bedankte. Onder het nazien van de lijste, liet d'Ambassadeur zijne Hoogheit ook zeggen (dewijl zy daer niet van ophaelde) hoe de Mandarijn *Liulauja* daegs te voore den Ambassadeur was komen aenzeggen, dat het schip door d'overgelope Sinesen aldaer van *Quelang* aengebragt, neffens den persoon *David Balfour*, die met het zelve was overgekomen, niet met den Ambassadeur mogt vertrekken: maer het schip in de Neerlandsche haven, en *Balfour* zoo lange in *Lamthay* te verblijven had, tot dat dien aengaende bescheit van den Keizer zou gekomen zijn: werwaerts daer over was geschreven. Derhalve verzocht d'Ambassadeur het schip neffens d'andere mogt vertrekken: naerdien het zelve al zeer oudt en tot het verblijf onbequaem was. Doch indien zulx niet mogt weezen, d'Ambassadeur zoude betonen tegen d'orde van den Keizer en zijne Hoogheit niet te zullen doen; maer het schip aldaer laten. Zy hadden, diende zijne Hoogheid daer op, met elkandre daer over gesproken en goetgevonden alle de schepen te laten vertrekken: maer de *Mansjuwer* had zulx niet willen toestaen, en gezeidt: aengezien over dit schip na den Keizer was geschreven, 't zelve ook moste afwachten, tot dat'er bescheit op gekomen was. Derhalve ried hy ook den Ambassadeur het zelve aldaer te laten. Dan wat aenging het volk: het zelve zou al t'zamen scheep gaen: ook had hy aen den *Touzy* daer van niets gezeit: maer die, zijns vertrouwens, het uit zijn eigen zelf, ten einde d'Ambassadeur des te eerder tot des schips verblijf zoude verstaen. d'Ambassadeur verzocht noch tot verscheide malen het schip mogte vertrekken: zeide ook zijn volk wel levens-middelen van node hadden: waer het schip gansch niet van voorzien was.

Ook vraegde d'Ambassadeur andermale, of dan al zijn volk van *Lamthay* zoude mogen vertrekken en niemant blijven; met verzoek, hy zich ront uit wilde verklaren, om zich daer na te schikken. Hier op bequam d'Ambassadeur van den Onder-koning ten antwoort: d'Ambassadeur over het schip niet bekommert gelief de te wezen: hy zou zorge dragen, 't zelve van nootzakelijkheidt wel wierde voorzien. Ja hy zelf, ingevalle de Keizer de kosten niet wilde dragen, zoude het zelve uit zijne eige beurze doen. Vraegde als toen, of de persoon, met d'overgekomen Sinesen van *Quelang* gekomen, in *Lamthay* was. Het antwoort was van ja. Dies d'Onder-Koning eenigzins van toon veranderde, en zeide: hy zoude met den Veltheer spreken of'er eenig volk zou verblijven of niet. Na noch eenige redenen over deze zaken waren gevallen, was het besluit: het schip most blijven: wilde d'Ambassadeur zoo lange blijven, tot dat het zelve mede ging, hy konde ondertusschen met de schepen na *Quelang* oversteken. Wat aenging het volk, zy zouden daer over spreken, of'er iemant blijven zoude of niet.

Wijders, was ook de vrage des Ambassadeurs, of door hem niet eenig

 por-

porcelein of *Thee* zoude mogen gekocht worden? waer op zijne Hoogheidt zoo wat dubbelzinnig antwoorde: eerst of hy den Ambassadeur zulx toestont: maer zeide daer na verre buiten reden: men zou op een lijste 't getal van de perzonen op-geven, om overslag wegens de ververschinge te maken. Hier op verzocht d' Ambassadeur afscheit, en vertrok alzoo.

Gekomen in het buiten-hof, vond hy aldaer noch den Mandarijn *Liulauja*, dien hy vraegde, of hy als nu noch tot den *Assensy* behoefde te gaen. Des antwoorde hy, d' Ambassadeur behoefde als nu niet, gemerkt hy by den *Konbon* niet vergast was: maer had des volgenden daegs ten hoof by den Veltheer te verschijnen.

Des avonts in 't gebedt quam *Nobel* den Ambassadeur bekent maken, hoe hy dien naermiddagh met buurman *Lappora* en eenen Faktoor van *Singlamong* weder over 't bemachtigen van eenige zijde in besprek was geweest: en had *Lappora* gezeid: de Koning wel zijde aen de onze wilde leveren en onder *Tinghay* laten brengen, zoo zy in *Hoksieuw* gelt te pande wilde laten.

Den vier en twintighsten des morgens begaf de Ambassadeur zich na den Veldheer: by den welken, na een geruimen tijt wachtens in 't hof, hy ter gehoor gebraght wiert.

Gekomen ter zeet, zeide zijne Hoogheid: het gezantschap was nu gedaen: en kon zijne Ed. als 't hem geliefde vertrekken: ook had hy eenen brief van den Keizer bekomen, waer in hem was belast den Ambassadeur niet op te houden; maer zoo spoedig als het mogelijk was, voort te helpen: zoo dat zijne Ed. nu al over den gestelden tijt aldaer was gebleven. Hy trachte, gaf d' Ambassadeur tot antwoord, niet als in vriendschap te scheiden: en zoude, tegens den twalefden, gelijk gezegt was, gereet zijn, ja eerder vertrekken, zoo zijne Hoogheit oordeelde zulx te lang te wezen. Zoo d'Ambassadeur, was het antwoort van zijne Hoogheit, den twalefden dezer ging, het dan wel was: doch dat hy gene zijde stoffen uit moght voeren: dewijl het verboden waer was: maer eenige kleinigheden van porcelein en andere, aengezien hy van een zoo verre reize gekomen was, stond hy den Ambassadeur toe: D'Ambassadeur zeide, hy *Talauja* voor die van 't porcelein en andere, als mede dat hy d' overgebleven goederen had mogen verkopen, zeer bedankte: met byvoegen, hy tegens *Talaujas* orde niet zoude doen, en ook niet anders trachten (naerdien aen dit laeste afscheit veel gelegen was) als in alle vriendschap te scheiden. Waer in zijne Hoogheit genoegen nam, en zeide voorts: hy had van des Ambassadeurs komste niet geweten, zoude anders hen wat onthaelt hebben: maer als nu ververschinge buiten zenden. De Ambassadeur bedankte zijne Hoogheid voor zijne genegentheid, en zeide, dat als *Talauja* hen ververschinge in plaets van hen t' onthalen, geliefde te zenden, 't zelve hem op de reize beter te pas zoude komen. En ziende, dat de Veltheer van het verblijf van *Overveen* mede niet repte, sprack hy den zelven (gelijk hy daegs te vooren den *Konbon* had gedaen) in dezer voege aen: Hoe de *Toucys* hem hadden gezeidt, dat het schip, met d' overgelope Sinesen van *Quelang* gekomen; als mede de perzoon, die het zelve had gebraght, aldaer mosten blijven, tot dat bescheit van den Keizer daer over zoude gekomen weezen. Dies verzocht d' Ambassadeur, indien het moghelijk waere het schip met hem moghte vertrekken. Doch zoo zulx niet mogte wezen, zoude d' Ambassadeur *Talaujas* geboden achtervolgen. De Veltheer, na zich een weinig bedacht te hebben, antwoorde, dat het schip moste blijven; maer of zijne Ed. volk tot *Lamthay* wilde laten blijven, stont in haere keure. Op het voeren daer over van eenige redenen: zeide d'Ambassadeur, *Talauja* geliefde hem te geloven, als een eerlijk man: en 't was of 't volk daer in *Lamthay* bleef of niet, hy echter 't daer zoude laten: 't welk de Veltheer zeide zeer wel te zijn: hy zoude zich, wat aenging 't verblijf van 't volk nader

der beraden, en door den *Toucy* antwoort laten weten: van gelijken zeide d' Ambassadeur mede te zullen doen.

Ondertusschen quam aldaer mede de *Konbon*, die eerst binnen in een kamer ging; maer na een weinig weder gekomen, ging op het afleggen van eenige dienstplegingen, neffens den Veltheer zitten. Als toen begon d'Ambassadeur weder van het schips-verblijf op te halen. Waer op de Veltheer zeide: d'Ambassadeur behoefde voor 't zelve gene vreze te hebben: hy zoude daer wel zorge voor dragen: zulx dat den onzen niets zou ontbreken: daer d'Ambassadeur zich mede liet vergenoegen: en leverde als toen mede zoodanige lijste der verkochte overgebleve goederen, en van zijne schenkaedje aen hem over, gelijk daegs te voore aen den *Konbon* was geschiet. Waer op d'Ambassadeur, na een vriendelijk afscheit genomen te hebben, scheide.

Des namiddags quam de tolk van den Veltheer den Ambassadeur bekent maken: dat den Veltheer zelf, neffens den *Konbon* en *Manichuwer* in de Logie zoude komen, om de goederen te bezoeken.

Des avonds wiert in 't gebedt vast gesteldt, aengezien de Veldheer genoechzaem als in des Ambassadeurs keure had gestelt, of men aldaer eenig volk wilde laten of niet, tot verblijf van eenig volk niet zoude verstaen: maer ingevalle daer weder van opgehaelt wiert, zich te houden, of zy daer gaerne iemant wilden laten blijven: want het kennelijk was, zy doch altijts het tegendeel met d'onzen wilden: desgelijx dat *Nobel* des volgenden morgens tot den *Poutsiensy* en *Assensy* zoude gaen, en eenen ieder hunner zijne ontworpe schenkaedje aenbieden. En dewijl zy gevraegt hadden na eenige bloetkoralen te kopen, zou *Nobel* twee kettingen mede nemen, om aen hen te venten, doch juist den hoogsten prijs niet afnemen.

Den vijf en twintigsten dan ging *Nobel* met de schenkaedje, gelijk daegs te voore goet gevonden was, na *Poutsiensy* en *Assensy*, om hen dezelve t'overhandigen: met een twee kettingen bloet-korael, om aen hen te venten. *Nobel*, na zijne wederkomste, deed verslag, de schenkaedje by hen ten danke, desgelijx de bloetkoralen tegen zekeren prijze aengenomen was.

Ondertusschen was de Mandarijn *Liulauja* in de Logie gekomen, zeggende, de Veldheer te dien dage niet; maer daegs daer aen, om de goederen te bezoeken, zoude komen. D'Ambassadeur kon op heden alle grove waren doen afschepen.

Aengaende de Radix *Sina*, die d'Ambassadeur verzocht had uit te voeren: de Veltheer konde hem niet meer als zes pikol toestaen. Op het begeren van dezen Mandarijn, scheepte d'Ambassadeur de grove dingen dan af: maer zeide, aengaende de Radix *Sina*, indien de Veltheer geen meer meenigte als de zes pikol konde toestaen, hy dan liever niet met al wilde nemen.

Den zes en twintigsten liet d'Ambassadeur de gerede penningen en goederen, die niet verkocht hadden konnen werden, afschepen: als mede het reistuig. De *Poutsiensy* en *Assensy*, neffens eenige grote Mandarijns, quamen in de Logie, den Ambassadeur voor de gezondene schenkaedje bedanken, en met een zeggen, dat al het volk, die kisten of kanassers in de barken hadden, aen de brug mosten gaen, om de zelve te openen: alzoo de *Konbon* daer zelf in persoon was, om de bezoeking te doen: 't welk ook geschiede. Derwaerts ging *Nobel* neffens eenige andere, die op zijne wederkomste verhaelde, hoe de *Konbon* eenige kisten in 't huis van den *Minjazeensen* Stedehouder hadde laten brengen, doen openen, en zelf bezocht: ook de schenkaedje-goederen van den Keizer van 't een en 't ander te voorschijn laten brengen: en, daer mede noch niet vergenoegt, was zelf aen boort van het Jacht *Bleiswijk* gegaen, en kist voor kist laten openen; hoewel niets daer in, 't geen verboden was, bevonden.

Het schip van *Quelang*, volgens zijn zeggen aen *Nobel*, moste blijven: en zou het Opperhooft van *Minja-*

zeen, als d'onzen daer quamen, zeggen, of *Balfour* mede blijven moſte ofte niet. Waer op hem door *Nobel* was geantwoort: hy zulx den Heer Ambaſſadeur zou aendienen. Waer na hy was vertrokken: en wierden hem uit het Jacht *Bleiswijk* drie goe-reis ſcheuten gedaen.

Dewijl d'Ambaſſadeur, in de twee voorgaende dagen, niet tot den Koningh *Singlamong* had konnen komen, alzoo hem gezegt was, de Veltheer, *Kombon* en *Manchuwer* in de logie zouden komen, om de goederen te bezoeken; maer zulx daeghs te vooren, den zes en twintigſten, door den *Konbon* alleen beſchikt was, heeft zich d'Ambaſſadeur des morgens den zes en twintigſten, neffens *Nobel*, *Putmans*, *Harthouwer* en andere derwaerts begeven, om afſcheit te nemen: alwaer hy zoo dra niet quam, of hem wiert gehoor vergunt, en ook korts daer na afvaerdiging: zulx d'onzen, na eenige dienſtpleginge van dankbaerheit, met goet genoegen, zonder ergens van te ſpreken, waren geſcheiden. Weder gekomen in de logie, vonden zy aldaer den *Toucy Liulauja*, die hen zeer tot het vertrekken voort preſte; dewijl de gezette tijt reeds verloopen was. Dies al het geen noch aen land was, aenſtonts in de barken wiert gebraght: en hebben ook hun perzonen ingeſcheept, om met het hoogh water te vertrekken. Al laet in den avont quam de Faktoor van den ouden *Konbon* aen den Heer Ambaſſadeur, zoo voor den Heer Generael, als voor hem, vier en twintigh ſtukken zijde ſtoffen (beſtaende in acht armozijntjes en zeſtien flechte rollen) brengen: die hy zeide door zijnen Meeſter, om aen den Heer Ambaſſadeur over te leveren, gelaten waeren. Aen verſcheide wierden deze ſtoffen door den Ambaſſadeur vereert. Insgelijx verſcheen mede de Sineeſe ſchrijver *Soukjen*, met een ſchriftelijke orde van den Veltheer, dat *Balfour* moſte blijven.

De Ambaſſadeur antwoorde: dat als zy aen het Jacht *Bleiswijk* waeren, als dan met de *Mandarijns* daer over zouden ſpreken.

Des namiddaegs dan quamen d'onzen aen boort van het Jacht *Bleiswijk*: in het welk aenſtonts alle de goederen uit de barken, door laſt van de *Mandarijns*, moſten geſcheept worden: ten einde de *Mansjuwer*, (voor den welken zy zeer bang ſcheenen te weezen) als die des volgenden morgens quam, de goederen niet zoude zien, en andermael willen bezoeken. Dit geſchieden dan datelijk. Maer de voorraedt van lijftocht ſtonden zy toe in de barken te mogen blijven: op dat het vee dies te beter (dewijl het ſchip zoo vol was) in 't leven zoude blijven.

Doch des morgens, den acht en twintigſten, quamen eenige Mandarijns by de lijftocht-barken, en lieten alle het geen daer in was, over hol over bol in 't ſchip ſmijten: waer door niet weinigh vee quam te ſneuvelen: het welk d'onzen al met goeden ooge aen moſten zien, en lieten het goetjen bergen, daer zy beſt koſten.

Hier op gingen d'onzen onder zeil, met een goede wint, tegens den achtervloet aen: dies zy daerna d'eb te baet krijgende, het des namiddags tot op een vierendeel mijls na by *Loſintat* of den groten toorn bragten: alwaer zy het anker, om niet vaſt te raken, lieten vallen. Zoo dra lagen zy niet geankert, of hadden weder verſcheide Mandarijns aen boort, met te zeggen, als dat *Balfour* moſt blijven, en niet vertrekken, voor dat'er beſcheit van den Keizer quam. d'Ambaſſadeur liet hen zeggen: de Veltheer het verblijf van *Balfour* in zijne keure had geſtelt: en hy zich aen die keure hield, en hen Mandarijns niet geloofde. Voorts wat aenging het ſchip: zy moſten hem daer in geloven, dat het zelve blijven zoude, op beſprek zy het van ververſchinge moſten voorzien, zonder ook in gebreken te blijven: of het zoude vertrekken. De Mandarijns gebruikten vele redenen, om den Ambaſſadeur tot het verblijf van *Balfour* of iemant anders te bewegen: maer d'Ambaſſadeur bleef by zijn zeggen: dies zy weder vertrokken.

Den

Den negen en twintigsten, lichten d'onzen 't anker, en dreven met de eb voorby den grooten toorn, en de vestingh *Minjazeen:* daer zy alles in de wapenen, en in orde vonden.

Eenige *Batsjangs* quamen, en riepen hen toe, met bevel van het anker te laten vallen: maer d'onzen hielden zich doof. Even te voore, eer zy de vesting voorby waren, quam de derde perzoon van *Minjazeen* met een klein *Champantje*, op de zyde, zonder over te willen komen: zeggende: het Opper-hooft van *Minjazeen*, den Heer Ambassadeur gaerne wilde spreken. Wanneer hy, gaf de Ambassadeur ten antwoord, in de Neerlandsche haven gekomen was, het *Minjazeens* Opper-hooft hem na zijn believen aldaer konde komen spreken. Met dit antwoord vertrok dees weder: maer braght daer op geen bescheid: of het Opper-hooft komen zoude of niet.

Wijders, behalven verscheide slagh van andere schepen, als breder in de Algemeine Beschrijvingh verhaelt staet, worden de meeste binnen lantsche stroomen met kleine vaertuigen bevaren, die *Champantjes* en *Batjangs* genoemt worden.

Zy rijzen voor boogs gewijze, met een brede nebbe op: de achter-steven is niet geslooten; maer wijkt boven van malkandere af, tusschen de welke een man achter het roer of stuur-boort heeft, die door steken, een zonderlinge vaerdigheid het zelve weet voort te drijven. Het midden is overdekt met een mat van gespouwen riet of rotting. De man te roer is in deze nevensgaende af-beelding gekleet met bladen van Kokosboomen: die aen de voor-steven heeft een Korrezol, of zonne-scherm op 't hooft, tegen de regen.

Gemeenelijk rechten de Sinesen ook groote gast-malen in de vaer-tuigen, op de stroomen aen, en maken aldaer met op-disschen van verscheide disch-gerechten, en het toe drinken van sterken drank, goet cier, zelfs de grootste Mandarijns verlustigen zich met dit vermaek op 't water; hoe-

wel

wel in grooter vaertuigen, als de gemene man gebruikt: en boven op met een cierlijk verdek overtogen: waer op gemenelijk aen ieder hoek een man met een krom-hooren ſtaet te blazen.

Tegen den avond, na het verloopen der ebbe, lieten zy het anker vallen, ontrent een halve mijle van het Jacht *Overveen*, leggende in de Neerlandſche haven: derwaerts d'Ambaſſadeur aenſtonts het ſloepje naer toe zond, met orde deſſelfs boot aldaer aenſtonts te moeten verſchijnen, om zich van een partije vee en goederen t'ontlaſten, door de volheid van 't ſchip: als ook dat de ſloep van *Overveen* datelijk na de ſchepen gezonden wiert, en de boots te preſten, om hare ververſchinge te halen. Al laet in den avond quam de boot van *Overveen*, die aenſtonts vol levendig vee gezet wierd, om aen het ſchip gevoert en verquikt te worden.

Den dertighſten, tegens den middagh, dreven zy met d'eb door de tweede engte: en, gekomen ontrent een kanon-ſcheut van *Overveen*, raekten op de ſtaert van de weſter droogte, in de Nederlandſche haven leggende, vaſt: van waer zy des middernachts, met het hoogh water weder af quamen, en lieten het anker by *Overveen* vallen.

Den eerſten van Winter-maend droegh zich niets toe. Den tweeden wierd raets-gewijze op het voorſtel van den Ambaſſadeur, op hoope of men door dit middel noch eenig goet aen den man konde helpen, goet gevonden, het naervolgend briefje aen den Veldheer tot *Hokſieuw*, te ſchrijven.

De Hollanders zijn by alle volken bekent voor luiden van hun woort. D' Ambaſſadeur acht ook niet grooter, als te mogen betoonen, dat het geen, aen Talauja *is belooft, volkomen magh nagekomen worden.* Talauja *heeft believen te belaſten, dat het ſchip van* Quelang *en de perzoon* Balfour *albier moſten blijven, tot dat beſcheit van* Peking *was gekomen. Nu verzoekt d' Ambaſſadeur van* Talauja *te weten: hoe lange dit ſchip noch zal moeten wachten. D' Ambaſſadeur heeft op zijne aenkomſte albier*

aen

aen de schepen bevonden, dat eenige goederen, als bloet-kralen, barn-steen, laken en andere Koopmanschappen van Batavia *zijn gekomen. Nu zullen dezelve goederen wederom naer* Batavia *moeten keeren.*

Daer om verzoekt d' Ambassadeur aen Talauja, *dat deze Koopmanschappen voor dit mael mogen verkocht worden: alzoo onder deze* Chinkon *begrepen zijn geweest.*

Nu verhoopt d'Ambassadeur, dat de Keizerlijke brieven, aen den Generael, een goede tijding zullen inhouden. Daerom heeft d'Ambassadeur niet kunnen naerlaten, dit aen Talauja *bekent te maken, en zijn antwoort daer op te verwachten.*

Wijders, wiert by meerendeel van stemmen goet gevonden, daer by te voegen: (dewijl zy nu uit hunne handen waren,) dat d' Ambassadeur aldaer aen de schepen by de brieven had bevonden: hoe de Generael van *Batavia* wel zoude te beweegen wezen, om de sterkte *Quelang* aen den Keizer over te geven: zoo wanneer den Hollanders de handel in *Sina*, door den Keizer, zou wezen vergunt.

Om dit briefje in 't *Sineesch* te laten vertalen en aen *Talauja* te bestellen, wierden gezonden *Nobel* en de Sekretaris *Van der Does*, om naer de Sinese Jonken, in 't *Krabbe-gat* leggende, te varen, en aldaer te vernemen of op de zelve geen Sinese schrijver was: zoo ja, dien aldaer over te doen zetten. Deze hadden onder de Jonken, in 't *Krabbe-gat* leggende, groote onsteltenis over hunne komste onder de Sinesen bevonden: doch raekten aldaer niet te recht: dies zy zich na de Jonken, binnen de tweede engte leggende, begaven: alwaer zy eenige Mandarijns; als mede eenen Sekretaris der zelver vonden, en verrichten hunnen last naer wensch.

Dit briefje, in 't Sineesch vertaelt, zond *Nobel*, voor zijn vertrek van de Jonken, met een *Batsjang* naer boven: met belofte van overmorgen weder tydinge te zullen brengen. Dies d'Ambassadeur goet vond met het Jacht *Bleiswijk* zoo lange in d' Nederlandsche haven te blijven leggen.

Den derden des morgens, quamen de Mandarijns van de Jonken aen boort van *Bleiswijk* en zeggen, hoe zy den brief, door *Nobel* daegs te voren gebragt, niet aen *Talauja* dorsten bestellen, of daer moste een Hollander mede naer *Hoksieuw* gaen. Ten antwoordt gaf hen d' Ambassadeur: in gevalle zy de brieven niet willen bestellen, het wel was: zy mogten zien, wat ze deden: quam het naderhant qualijk af te lopen, het was zijn schult niet.

Dit verzette hen eenigzins, en deeden hen een anderen voorslag nemen: met daer op te zeggen: als zy nu den brief bestelt hadden, en de Veltheer daer op begeerde, dat'er een Hollander boven zoude komen: of d'Ambassadeur als dan beloofde iemant derwaerts te zullen zenden: waer van zy gaerne zekerheit hadden, ten einde *Talauja*, wanneer hy zulx vraegde, daer op te kunnen dienen.

D' Ambassadeur, na rijpen overleg met elkandre, vond goet hen t'antwoorden: dat zy uit den naem van den Ambassadeur aen *Minjazeens* Opperhooft zouden verzoeken, om hy iemant met dien brief (waer in versocht wiert van *Talauja* te weten, hoe lang *Overveen* en de perzoon *David Balfour* aldaer noch zoude moeten blijven) aen den *Sontok* geliefde te zenden: zoo zy daer op bescheit bequamen en *Talauja* belaste, dat'er iemant boven moste komen; als dan zich daer op te zullen beraden: met welk antwoord zy weder vertrokken, en namen den gemelden brief met zich.

Den vierden wiert by den Ambassadeur en zijnen raedt goet gevonden, dewijl zy aldaer, 't zy wat tijdinge van boven quame, niet meer konden uitrichten, zich na *Tinghay* te begeven, om aldaer alles klaer en vaerdig te maken. *Nobel* bleef aldaer op het Jacht *Overveen*, om den Ambassadeur, ingevalle eenige tijdinge van *Hoksieuw* quam, des te verwttigen, en aldaer als dan de noodige ordre op te stellen.

Des naermiddags dreef d'Ambassadeur met het Jacht *Bleiswijk* en d'eerste eb, tot in d'eerste engte, achter de

piramides, alwaer het bleef leggen, na d'aenſtaende ebbe, om als dan uit te zeilen; maer moſt by opſtaen van een harde koelte uit de Noord-ooſte, gekomen voor by d'eerſte droogte, blijven leggen na goet weer en wint.

Den vijfden, 's nachts, ging *Bleiswijk* met een Noorde wint en eb weder voort, en zeilde tot buiten Kalfs droogte: quam eindelijk den zevenden, 's morgens voor dag, met d'eb tot dwers voor *Sotias Bay*, binnen de *Toorntjes Eilandekens*, om des namiddags met de zee-wind de rede van *Tinghay* te kunnen bezeilen.

Het anker aldaer gevallen, begaf d'Ambaſſadeur zich met *Bleiswijks* ſloep naer het boort van 't Fluit-ſchip *Victoria*, om aldaer verblijf te houden.

Aldaer wiert goetgevonden: *Nobel* en *Putmans* met het ſchip *Batavia*: en *Harthouwer* en *Bartelz* met d'*Oyevaer*, indien geen andere tijdinge, als tot noch toe waer geſchiet, van *Hokſieuw* quame, de reize naer *Batavia* zouden ondernemen.

Des namiddags quam het Jacht *Bleiswijk* mede onder *Tinghay*. Dies de Ambaſſadeur het aenſtonts liet ontladen, en den lijftocht, als mede het gelt, om het gevaer van geen eenen bodem te lopen, onder de ſchepen *Victoria, Batavia*, en *Oyevaer* verdeilen.

Den achſten, tegens den middag, quam aldaer onder *Tinghay* uit de Nederlantſche haven aen te landen, de boot van *Overveen*, met ſchrijven van *Nobel*, gedagtekent des verleden nachts. d'Inhout was, hoe aldaer twee bevelhebbers aen boort waeren geweeſt, met ſchrijvens van den Veltheer van *Hokſieuw* aen het opperhooft van *Minjazeen*, waer van het vertaelde neffens ging.

Het opſchrift hadden zy aen *Nobel*, by mangel van ſchrijvers, niet kunnen geven. De *Poui* had zich, zoo het hem toeſcheen, niet verwaerdigt zelf, gelijk verzocht was, aen den Ambaſſadeur te ſchrijven of antwoorden: maer de zake, ſlechts het opperhooft van *Minjazeen* aengeſchreven, zonder van den Ambaſſadeur, naer uitwijzing van het laeſte punt, nader antwoord te verwachten.

Op den voorſlag van *Quelang*, had hy niet het minſte geantwoord. Doch moſten, die of diergelijke zaken het aenſtaende jaer, volgens zeggen der gemelde Bevel-hebbers, door den Heer Generael zelf voorgeſtelt en aen den Keizer geſchreven worden.

Inſgelijx noopende het verkoopen der koopmanſchappen: als bleek by het tweede punt: daer uit ook genoechzaem af te meten was, de ſchepen met hunne koopmanſchappen weder moſten vertrekken: welk ook by het derde punt van het vertaelde noch nader beveſtigt wiert.

Niets ter Wereld was hem aldaer voorgekomen: waer uit eenige hoope konde geſchept worden, van iets te kunnen verkoopen. Op het verblijf van *Balfour* en het ſchip, om d'orde van den Keizer af te wachten, die aldaer, zijns bedunkens, al behoorde geweeſt te zijn, en zy zoo lange uitſtellen en verſchuiven konnen, alſſe begeren: gelijk de voorige beſtierders, nu al verſcheide malen, tot ſchade der Kompanjie in de verlede jaren hadden weten in 't werk te ſtellen, zou het als nu ſchijnen aen te komen.

In het zelve vertaelde was niet eens overſlag gemaekt, in hoe veel dagen 't beſcheit van *Peking* aldaer zoude kunnen wezen, gelijk door den Ambaſſadeur verzocht was. Behalve al 't zelve, quam niemant eens na het Jacht *Overveen* uitkijken, of met eenige ververſchinge voorzien: welk zy lieden in ſchijn zoo ernſtelijk belooft hadden. Zijns bedunkens was daer op niet te verwachten. Het gety en weer was dagelix gunſtig, welk met d'aenſtaende nieuwe mane, volgens den gemenen loop te dezer tijde, 's jaers ten quade mogt veranderen, en onſtuimig werden.

Dies verwachte hy des Ambaſſadeurs orde: of *Overveen* noch langer in de Neerlandſche haven zoude verblijven of wel naer *Tinhay* zeilen. Het vertaelde voornoemt, door de Veldheer van *Hokſieu* aen het Opper-hooft

van

van *Minjazeen* geschreven, luide aldus:

I. *De* Poui *heeft den brief van den Hollantschen Ambassadeur ontfangen: waer by d'Ambassadeur geschreven heeft, hoe veel dagen* Balfour *met zijn schip zoude blijven wachten. Mijn antwoort is: hy zal wachten tot het bescheit van den Keizer afkomt.*

II. *De buitenlandsche goederen zijn door den Keizer verboden hier te mogen verkopen. Daer om derf ik het verzoek van den Ambassadeur geensins toestaen: Maer wanneer de Generael het aenstaende jaer brieven zend: dan zoud ik den Keizer daer over kunnen schrijven.*

III. *Volgens last van den Keizer is het niet wel gedaen, dat d'Ambassadeur dus lang blijft vertoeven: alzoo het des aenstaenden jaers niet goet zoude wezen voor hunne zaken: als zy wederom willen komen.*

IV. *Eindelijk gelast ik uw dezen brief den Ambassadeur over te leveren, en zoo haest d'Ambassadeur van onze kuste vertrokken is, des my spoedig bekent te maken. Hier op verwacht ik bescheit.*

Het schrijven van *Nobel*, wegens *Overveen*, by den Ambassadeur en Raedt overleidt, wiert daer op goet gevonden het Jacht *Overveen* aldaer onder *Tinghay* t'ontbieden.

Dies verwittigde d'Ambassadeur by brieve *Nobel* het volgend: hoe hy zijn briefje, neffens het vertaelde, had ontfangen: daer by gezien, hoe *Poui* alleenlijk op den voorslagh van *Overveens* en *Balfours* verblijf met algemeine termen had geantwoort, zonder daer staet op te maken waere. Het vertier der teghenwoordige Koopmanschappen scheen nu mede t'eenemael te niet te weezen. De gedachten, dan, had hy alleenlijk laten gaen op zijn voorstel van 't Jacht *Overveen*, en goet gevonden 't zelve neffens zijn Ed. met den eersten onder *Tinghay* te laten komen: dewijl de bestierders hun woort van het schip te zullen verzorgen niet hielden.

Soo de Sinesen hem de redenen van het vertrek des schips afvorderden, hy zou hen ten antwoort dienen: het zelve zoo lang onder *Tinghay* zoude verblijven, als het met zijn leeftocht zoude konnen strekken. Hier by zoude dan kunnen bespeurt worden of 't hen ernst was, 't zelve te willen voorzien, en noch voor eenigen tijt trachten te behouden: waer over dan verder zoude werden beschikking gedaen.

Den negenden droegh zich niets toe.

Den tienden quamen voorby den Ambassadeur, die op de Fluit *Victoria* was, drie Sinese Jonken, uit den noorden het Hoksieuwse Kanael inzeilen. Des namiddaghs quam onder *Tinghay* te landen het Jacht *Overveen*, met *Nobel*: die, aen boort des Ambassadeurs gekomen, verwittighde, dat den achtsten dezer, des avonts, eenige smalle bevelhebbers van de Sinese Jonken aen het boort van 't Jacht *Overveen* waeren gekomen, en gevraegt: wanneer d'Ambassadeur zoude vertrekken, en hy *Nobel* met het Jacht naer buiten zeilen? Waer op hen, door hem ten antwoort was gedient: dat d'Ambassadeur met het eerste bequame weder zijne reize zoude ondernemen, en hy met het Jacht *Overveen* des anderen daegs was buiten zeilen: 't welk hen wel had gevallen: en waeren de Sinesen daer op vertrokken.

Den twalefden wiert in rade, op voorstel van den Ambassadeur, besloten, den zeventienden dezer, de laeste dagh van het spring, by goet weer de reize naer *Batavia* te ondernemen, zonder eenig langer aenhouden op den handel, ontrent de Bestierders, meerder te doen: dewijl den onzen nu door alle omstandigheden genoechzaem bleek, dien jare voor hen aldaer in den handel niet zou te doen zijn.

Den veertienden vertrok het Jacht *Overveen* over *Siam* na *Batavia*, volgens besluit van den twalefden. Korts na dessels vertrekken, quamen onder *Tinghay* twee Sinese Koyaes. Eenige smalle bevelhebbers der zelve by den Ambassadeur gekomen, zeiden door het opperhooft van *Minjazeen* gezonden te wezen, om te vernemen:

wanneer de Heer Ambaſſadeur zoude vertrekken. D'Ambaſſadeur gaf hen ten antwoorde: hy eenige dagen ziekelijk was geweeſt: zou anders miſſchien al vertrokken zijn: maer als nu in drie of vier dagen de reize ondernemen.

Wijders, zeide d'Ambaſſadeur het hem vreemt voor te komen, dat uit *Peking* gene tydinge over de komſte der ſchepen quam: aengezien hy de *Lepous* aldaer had bekent gemaekt, in *Hokſieu* ſchepen met koopmanſchappen, als mede om hem te halen, ſtonden te komen: en had daer op door de *Lepous* tot antwoort bekomen: zy lieden op het ſchryven van den Veldheer daer over dan dien aengaende zouden beſluit nemen en beſchikking geven: maer dewijl hem het beſluit van de *Lepous* noch niet ter oore waere gekomen, was het een teken, dat de Veltheer of Opperhooft van *Minjazeen*, daer over noch niet na *Peking* hadden geſchreven. En aengezien hy zelf de *Lepous* daer van kuntſchap had gedaen, zoude, als hen ter oore quam, de ſchepen aldaer waeren geweeſt, en zy hen des niet verwittigt hadden, 't zelve qualijk by hen opgenomen worden, en de Veltheer en Opperhooft van *Minjazeen* miſſchien varen, gelijk de voorige Veltheer: want het al een zwaere zake voor hen zoude te verantwoorden zijn, den Ambaſſadeur met drie zulke volladene ſchepen te laten vertrekken, zonder daer over te ſchryven. Hier op antwoorden de Bevelhebbers niet; maer zeiden: indien d'Ambaſſadeur noch eenige dagen aldaer bleef leggen, eenige Mandarijns van den Veltheer in *Hokſieu* zouden komen, met verſcheide groote Jonken. Waer op d'Ambaſſadeur zeide: zy lieden, en wie komen mogten, hem zeer aengenaem waeren, en als vrienden bejegent zouden worden; met verzoek voorders, zy getroulijk des Ambaſſadeurs zeggen aen het Opperhooft van *Minjazeen* wilden bekent maken. Dit namen zy aen te zullen doen: vraegden voorts den eigentlijken dagh van des Ambaſſadeurs vertrek: die hy zeide van toen af in drie dagen te zullen wezen, en zoo ondertuſſchen iemant by hem mogte komen, 't zelve zeer wel zoude zijn: maer de reize te zullen vervorderen, ingevalle niemant quam. Met welk beſcheit zy weder vertrokken.

Den vijftienden, 's morgens, zagen d'onzen vier Jonken en twee Koyaes het Hokſieuwſe kanael uitkomen: die des anderen daegs 's morgens ontrent de hout-bay waeren, daer zy het af en aenhielden, zonder nader te komen. De twee Koyaes quamen na hen toe: uit een der welke met een Champantje aen des Ambaſſadeurs boort verſcheen een dienaer van het Opperhooft van *Minjazeen*, die zeide door den zelven gezonden te zijn, om te vragen na des Heeren Ambaſſadeurs gezontheit, en wanneer zijne Ed. vertrekken zoude: zeide voorts daer op: dat de *Poui* aen den Keizer had geſchreven, dat d'Ambaſſadeur op den twalefden der verledene mane vertrokken was: en nu wiert beſpeutt, zijne Ed. noch niet weg te zijn. Derhalve quam hy nu vernemen, wanneer zijne Ed. eigentlijk vertrekken zoude: of indien d'Ambaſſadeur noch langer zoude vertoeven, moſte dan tuſſchen d'eilanden buiten het gezicht van 't vaſt land gaen leggen, en nu vaſt zeggen, of hy vertrekken wilde of niet. D'Ambaſſadeur antwoorde hem van te zullen vertrekken; maer de Veltheer en Opperhooft van *Minjazeen* mogten het dan verantwoorden, dat zy hem met zulke drie volladene ſchepen van de rede hadden laten gaen: met welk antwoort de dienaer weder vertrok. Wanneer als toen d'onzen zagen dat de Jonken, die haer buiten ſcheuts gehouden hadden, haer weer naer binnen neffens de Koyaes begaven, maekten zy voorts toebereiding, om volgens genomen beſluit van den twalefden dezer, de reize naer *Batavia* t'ondernemen.

Den zeventienden, vroegmorgens, vertrok dan d'Ambaſſadeur met vier ſchepen, *Victoria*, *Batavia*, *Oyevaer* en *Bleiswijk* van onder de verwoeſte Stadt *Tinghay*: ſtelde de koers ooſt-zuid-ooſt, tuſſchen de *Toorentjes Eilanden* door, dicht voorby het Eiland

Naerde

Naerde heen, tot des middernachts: als wanneer men ſtaet maekte het Ruig Eilant verby geraekt te wezen: en lieten het als toen zuid-weſt ten weſte heen loopen. In 't midden van de honde-wacht begon de wint zeer te verheffen en waeide des anderen daeghs een ſtorm: als wanneer het Eiland *Quemuy* naer giſſing gezien wiert: gelijk des anderen daeghs, op den middag, de Zantduinen, volgens de tekenen der gronden.

Den twintigſten wierden de *Makauſe* Eilanden gezien, en de koers geſtelt naer het Eiland *Ainan*: welk den twee-en twintigſten gezien wiert: en was op den middagh *Tinhoſa* noordwaerts twee mijle en een halve van des Ambaſſadeurs boort.

Wanneer de Ambaſſadeur zich eenigen tijt niet wel bevonden had, en dagelix zwakker wiert, ook door de holle zee en weinig koelte, waer door het ſchip zeer ſlingerde, geen gemak kon hebben, zond hy den vier en twintigſten het Jacht *Bleiswijk* naer de ſchepen *Batavia* en *d' Oyevaer*, en liet haer aenzeggen: zy by elkandre hadden te blijven, en hy voor uit na het Eiland *Pulo Timaon*, neffens het Jacht *Bleiswijk*, zou zeilen en hen aldaer verwachten.

Des avonts, by eenen helderen Hemel, bevond d'Ambaſſadeur den berg *Sineſeeuw* op zijde van zich leggen: had des morgens de Kaep *Avarelles Valze* op zijde. De wint was Noordooſt: de koers langs de wal, zuide ten weſte, en zuid-zuid-weſte; naer de ſtrekkinge van de droogte en 't lant: quam des avonts voor 't hof van Holland en Akkerſloots droogte: en zette als toen den koers zuid weſt ten zuide aen, om *Poele Kandoor* in 't gezicht te lopen: welk eiland den zes en twintigſten des naermiddags in 't weſte gezien wiert, en liet des anderen daegs s' avonts aldaer het anker achter de Boxhorens vallen: en quam ook des namiddaegs aldaer de Fluit *d' Oyevaer* aen.

Den leſten van wintermaent quam het Jacht *Batavia* aen de zuid-ooſt-zijde van *Pulo Timaon* aen; maer door de ſchraelheit des wints liet het zelve zijn anker vallen in een bay, een halve mijle verre van des Ambaſſadeurs ſchip *Victoria*.

D'Ambaſſadeur ſtelde voorts orde, om het zilver met de ſchepen *Victoria* en *Oyevaer* weder in *Bleiswijk* over te ſchepen: insgelijx zond hy mede de ſloepen naer het Jacht *Batavia*, om het zilver uit het zelve te halen. Hier op wiert dan voorts het Jacht *Bleiswijk*, volgens orde van hare Ed. tot *Batavia*, met al het zilver, gout en andere waeren na *Malakka* aen den Opperbevelhebber *Balthaſar Bort* afgevaerdigt, om van daer na *Bengale* gezonden te worden.

By brieve verwittigde d'Ambaſſadeur den zelven: hoe hy aen het Pekingſe Hof met alle eere en vriendſchap was gekomen en geſcheiden. Dan kon het geen, door deze bezendinge verworven was, aen hem niet ſchryven, dewijl de brieven des Keizers aen den Heer Generael geſloten waeren gezonden: hoewel voor zeker ſcheen te wezen, dat men in het toekomend, in plaets van te *Hokſieu*, in *Kanton* zou moeten handelen: in welkers verplaetſinge hy weinig zwarigheid maekte, zoo de reſt ſlechts tot benoegen bevonden wiert.

Den eerſten van Lou-maent vertrok de Vloot gezamentlijk van *Pulo Timaon*: des namiddags verliet het Jacht *Bleiswijk* de Vloot, en ſtelde zijnen koers na de Straet *Sinkkapura*. Des avonts had d'Ambaſſadeur *Pulo Aura* anderhalve mijle noord-ooſtwaerts van zich. Den tweeden, des morgens, den berg *Monapijn* op zijde: den derden *Pulo Lingen* achter zich: quam den vierden des naermiddags in de *Straet Banka*, en liep eindelijk den zevenden voor *Batavia* ter reede: alwaer d'Ambaſſadeur den beſloten brief van den Keizer aen den Heer Generael overleverde, en verſlagh van zijn wedervaren deed. 1668.

Na het Gezandſchap weer uit *Sina* op *Batavia* gebraght te hebben, zal ik derwaerts te ruch ſpringen, en vervolgens ten toone ſtellen, 't geen den Sineſen eigentlijk en hun land betreft, en met hun gaſtmalen en ſpijſe, beginnen.

Gast of Feest-malen.

De Sinesen, volgens *Alvarez Semedo*, zijn geduuriglijk op Gast-malen, verslijten by gevolg veel tijts daer in, en doen grote onkosten. Op alle ontmoetingen, by een komsten, en gelukkige voorvallen van vrienden en magen wort een Gast-mael van vreugde aengerecht: bywijle ook andere, tot troosting van quade tydinge en rampzalige uitkomsten. 't Gast-mael is de raet-plaets, daer de Sinesen van gewichtige zaken handelen. Over de tafel wort van alles gesproken, wat de Sinesen by der hant nemen.

Dit is het gewonelijk leven van 't gemeen volk: en inzonderheit van hantwerks-luiden, verdeilt in gilden, die zy de *Mane* noemen; om dat in ieder gilt dertig gildebroeders zijn, (zoo veel dagen als in een maen zijn,) die ieder op zijn beurte alle daegs een Gast-mael doen. Zoo zy niet gemak en gerijfs genoech in hunne huizen vinden, zy hebben slechts openbare of algemeine huizen te huuren, die van alle nootwendigheden voorzien en alleen hier toe gemaekt zijn. Of zoo zy het Gast-mael in hun eigen huis willen doen, zonder daer mee eenigzins belast te zijn, zy hebben slechts het getal der dienaers, en wat spijze zy hebben willen op te geven: en word hen dan alles toebereit, toegebragt.

De Noorder Sinesen verschillen zeer veel in hunne wijze van doen van de Zuider Sinesen: want geen tafel-plechtelijkheit zoo klein, of de Zuider onderhoudenze: gelijkze ook in 'er daet doorgaens ongelijk heuscher en zeediger zijn, als d'andere.

De Zuider Sinesen houden op hun Gast-malen meer van verscheidentheit en verandering, dan van veelheit van spijze: en rechten gast-malen aen meer om het gezelschap, dan om goe cier te maken: hoewel zy ook goede eeters en niet minder drinkers zijn. Zy beginnen de maeltijt met wijn en spijze, en houden gestadig aen te drinken, zonder rijs noch broot t'eeten, ter tijt toe de gastgenoten zeggen, datter genoech gedronken is. Dan dient men zich van rijs, en spreekt niet meer, dan van eeten, zonder drinken.

De maniere der Noorder Sinesen is geheel anders: want die scheppen vermaek in weinig plechtelijkheden, in wel opgedischte tafels, en zeer grote en volle schotelen.

Na de gewonelijke dienstplegingen, die door geheel *Sina* onderhouden worden, wort het Gast-mael met spijze begonnen: en neemt ieder zoo veel, als hy kan, van het geen daer hy smaek in heeft: waer op noch van het een noch ander gedronken wort. Rijs is hen een banket. Na de maeltijt scheit men den tijt van een uure uit: daer na zet men zich weder aen tafel, die niet gestoffeert is dan met gezoute hammen, gerookte tongen en diergelijke, die zy niet ongerijmt *leidsmannen* noemen: ter oorzake zy leidsmannen van den wijn zijn, en dan beginnen te drinken.

In het algemein te spreken, door het geheel Keizerrijk wort geen wijn gedronken, noch ten noenmael, welk des uchtens geschiet, vijf uuren voor middag: noch ten avontmael, welk vier uuren na den middag is: maer alleenlijk des nachts, eer zy gaen slapen: als wanneer zy gezoute spijze eeten, gelijk gezeit is. Te dezer oorzake doen zy gewonelijk hunne Feestmaeltijden des nachts, en besteden het licht des daegs aen d'oefeningen der letteren.

Des nachts, in den winter, gebruiben zy keersen, gemaekt van zekere olye, met een weinig wasch gemengt: maer des zomers hebben zy keersen van wasch van driederlei soort: een van byen: een ander van zeker slag van slangen, welke zeer schoon en wit is: de derde komt van zekeren boom, *Kieujeu* geheten. Wel is waer de wasch van dezen boom zoo goet niet is, als onze Europische: maer weer beter, als onze talg: en zijn ook de keersen beter. Luiden van staet doen Gast-maelen met grooten toestel: dewijl zy ten dien einde lust-

huizen

lusthuizen hebben in de Stadt en op het land, gestoffeert met schilderyen en opgepronkt met fraeigheden. En schoon het gebruik van tapeetseryen zeer zeltzaem in *Sina* is; des niettegenstaende, zoo de genodigden Bevelhebbers of luiden van merken zijn, men behangt voor hen het huis van onderen tot bovenen, met tapijten. De meenigte der tafelen geeft de grootheit des gastmaels te kennen. Gewonelijk wort niet meer dan een tafel voor vier personen gestelt: maer op grote plechtelijke maeltijden heeft ieder der gastgenoten een byzondere tafel, en by wijle twee: een om t'eeten, en een om de schotelen op te zetten.

De tafelen zijn niet overspreit met tafellakens noch zervetten; maer glat bestreken met de lak of gom *Cie*, in plaets van beide. Gene messchen komen op tafel, ter oorzake alle de spijze, ten zy weke, als eyren, visch en diergelijke, aen stukken gesneden, opgedischt wort: desgelijx gene vorken noch lepels; maer dienen zich van twee kleine stokjes van anderhalve palm lang, door middel der welke zy met grote vaerdigheid en behendig de spijze, ja zelf een rijs-koorn, 't zy raeu of gekookt, weten te grijpen en na den mont te brengen, Zy gebruiken nooit zout, peper noch verjuis over de gerechten; maer wel mostaert, en andere toebereidselen, daer zy zeer naukeurig op zijn: en hebben zeer lekkere en van verscheiden slag. De gerechten zijn vleesch en visch, gekookt, of gebraden op de rooster en in de pan, en bereit met vele sausen en veranderingen, die niet ongeurig smaken. De pottaedjes, daer zy zeer lekker op zijn, zijn noit zonder vleesch of visch.

Keizer *Che*, die des jaers elf hondert en vijftig voor de geboorte des Zaligmakers begon te heerschen, heeft allereerst zulke eet-stokjes van ivoir: desgelijx ivoire tafel-vaten, tot meerder luister van zijne Majesteit ingevoert. Deze stokjes zijn gemenelijk van ebbenhout, ivoir of eenige andere stoffe gemaekt, en alleen op d'einden, daer de spijze mede aengeraekt wort, met zilver of gout beslagen. D'inwoonders evenwel der Landstreke *Junningfu* des Landschaps van *Junnan*, een rou en woest volk, gebruiken zulke eet-stokjes niet; maer brengen de spijze met de hand in de mont.

De Sinesen zitten op hoge en kunstig doorwrochte stoelen aen tafel; en niet gelijk de Tarters met de benen kruislings onder het lijf geslagen.

Oulinx hadden zy gene tafelen noch stoelen; maer zaten, onder het eeten, plat op d'aerde neer, met de benen kruislings onder het lijf geslagen, na de wijze van de meeste Asiatische en Afrikaensche volken: ja ook betekent een zelfste letter in hunne schriften en boeken een tafel en tapijt. Eerst na de Regering van Keizer *Han*, hebben de Sinesen het gebruik van tafelen gehad, daer zy wonder naukeurig op zijn: desgelijx op de stoelen. Zy doen boven mate plechtelijkheden en dienstplegingen, zoo in het begin, midden als op het einde der Gast-malen. De huis-heer begint eerst t'eeten en te drinken, en noodigt de gast-genoten met woorden en voorgaen het zelfste te doen. In het midden van de maeltijt worden de kleine schotelen in groote verandert, en alle de omstaenders tot drinken genodigt; hoewel niet geperst.

De tijt, op den welken zy gewonelijken Gast-malen aenrechten, zonder daer in te feilen, zijn hunne gemeine of byzondere Feest-dagen: behalve in andere voorvallen, gelijk reeds te voore gezeit is.

Rijke, en luiden van aenzien rechten een Gast-mael aen, wanneer zy van een verre reize of van een ander land komen: en het gebeurt vry dikwils, dat iemant zich op zeven en acht maeltijden bevind op een zelven dag, alleenlijk om den plicht van heuscheit aen zijne vrienden te geven. Wanneer zy niet gehouden of geperst zijn, maken zy eenige dagen te voore een briefje, om de genen te nodigen, die zy hebben willen, en verzoeken om zich op hunne maeltijt te laten vinden. Zoo het hen niet beuren mag, noch te passe komt; zy ontschuldigen zich desgelijx door een briefje, en doen het zelfste, wanneer

neer zy het aennemen, met te ſchryven een ander, welk zy *'t briefje van verzoek* noemen. Wanneer de dag gekomen is, zoo onderhouden zich d'eerſtaengekomen buiten in een zale, met aldaer te wachten, tot dat zy alle vergadert zijn: daer na treden zy in een andere zale, bereit tot het Gaſt-mael: alwaer de meeſter van den huize de plechtelijkheden doet, ſtoelen, gerechten, ſchotelen en wat des meer zy te recht ſchikt. Na deze heuſcheden neemt een iegelijk zijnen rang en plaetſe: en ſtelt de huisheer zich in ſtaet van de gaſten t'onthalen, en tot eeten en drinken te noodigen. Zy blijven een langen wijle over tafel zitten: want behalve hunne redenen en onderhoudingen, hebben zy muzijk en toneelſpellen, daer de ſpeelders gehouden zijn te vertonen, het geen de gaſtgenoten willen hebben.

De Gaſtmalen eindigen in laſtige dienſtplegingen, die de gaſtgenoten aen den huiswaert doen: aen wien zy des uchtens een briefje zenden, met inhout: van de lof des Gaſt-maels, en van al het geen aldaer zich toegedragen heeft: daer en boven met bedanking van de goede ciere, die hen is aengedaen.

De Sineſen, zoo *Trigaut* getuigt, eeten al wat hier te lande voor diſch-gerechten wort opgeſchaft, en weten die ook wel toe te bereiden en te kruiden: dan van ieder gerecht wort ſlechts een weinig op tafel gebragt. De heerlijkheit des Gaſt-maels achten zy te beſtaen in de velerleiheit der gerechten: want zy hopen de tafels met middelmatige en andere kleine ſchotelen op. Ook eeten zy niet, gelijk wy, viſch en vleeſch byzonder; maer doen het onder malkandre.

Wijders, geen gerecht, welk eens opgezet is, wort weg-genomen, zoo lang de maeltijt duurt: derhalve zy de tafelen niet alleen vol ſchotelen met gerechten zetten: maer toorns-gewijze d'een boven d'ander. Geen broot wort den gaſten op tafel voorgezet, nochte rijs, die den Sineſen broot verſtrekt: 't en zy by wijle op eenige kleine maeltijden, en op het laeſt der maeltijt. In gevalle rijs op tafel komt, zoo wort te voore geen wijn geproeft: want de Sineſen drinken geenen wijn in het dagelix eeten, voor het nuttigen van rijs. Zy voeren op de Gaſtmalen ook verſcheide ſpellen in, en is de geen, die verlieſt, gedwongen te drinken: waer op al d'andere gaſtgenoten zich met groot gejuig en handgeklap laten horen.

In het eeten zijn de Sineſen zeedig. De gemene maeltijden doen zy zeer vroeg en vaſten zelden tot aen den middag. Kampernoelien of paddeſtoelen worden by hen voor een lekker diſch-gerecht gehouden, en doen die van den berg *Tienmo* komen, gelegen in de landſtreke *Hancheuſu* des Landſchaps van *Chekiang*, by de vijfde kleine Stadt *Lingan*. Zy worden door geheel *Sina* in grote meenigte vervoert en gezoute gedroogt: als wanneer zy een geheel jaer goet blijven. Zy weiken de zelve eerſte, wanneer zy die willen koken, een weinig in water, en worden dan weder zoo verſch, als ofze eerſt afgeplukt waren.

Nergens in geheel *Sina* word meer boter en melk-gerechten gebruikt, dan in de Stadt *Sucheu* des Landſchaps van *Nanking*: en getuigt *Martijn* nergens boter gezien te hebben, dan aldaer. D'inwoonders der zelve Stadt overtreffen d'andere Sineſen in hunne ſpijze, met die met zuiker, zout, edik en wijn te kruiden.

D'inwoonders van de twalefde landſtreke *Xunningſu* des Landſchaps van *Junnan*, een rou volk, eeten alle ongedierte, volgens den zelven *Martijn*.

D'inwoonders der vierde landſtreke *Chinyvenſu* des Landſchaps van *Queicheu* hebben geen zout; maer gebruiken in plaets van dat, de gebrande aſſche van zeker kruit *Kiue*.

Onder die van het Landſchap van *Kiangſi* vintmen luiden, die jaer in jaer uit het weg geſmeten gebeente van koeien, en andere beeſten verzamelen, om het zelve in porceleine ſchotelen op hunne Gaſtmalen te leggen, tot vervulling van den ledigen bodem der ſchotelen, ten einde de gerechten toorns-gewijze, na de maniere des lands, zouden opgeſtapelt ſchijnen te ſtaen.

Huwe-

Huwelik en Bruiloft-staetsie.

SEdert drie duizend jaren herwaerd, volgens getuigenis der Sinese Historien, is het trouwen in *Sina* door een onverbrekelijk verbont gepleegt.

Oulinx diende men zich in het te zamen huwen of verloven van vele plechtelijkheden: onder andere van elkandre de hand te geven: dan merendeels zijn de zelve verandert: eenige vernietight, en andere op nieu in plaets gebragt.

Heden 's daeghs is tweederlei huwelijk in gebruik: een vast, en besloten door een verbont: welk niet kan gebroken worden, dan door de dood van een van beide. De vrou word gehouden voor wettelijk en geleid ten huize van haeren man met grote plechtelijkheden.

Het ander is een boelering of byzitting, gedooght door 's Lands wetten, in gevalle daer geen kinderen zijn: hoewel dit slechts een dekmantel is. En word in 'er daet deze gewoonte by de meeste luiden van opvoeding onderhouden: maer rijken nemen byzitten en Meesteressen zonder eenig omkijken, niettegenstaende zy kinderen hebben. Veel verschilt dit huwelijk in wijze van een waer en wettigh huwelijk, naerdien men slechts in schijn met den vader en magen van de dochter handelt; daerze in 'er daet door personen verkocht word, die haer niet aengaen, en alleenlijk tot dit quaet gebruik hebben opgetrokken.

Ook is 't een zaek zeer gemein in *Sina* te zien luiden, die jonge dochters gewins-halve opvoeden, en haer laten leeren zingen, spelen op allerlei speeltuigh, en andere fraeie oefeningen, gelijk dochters van Staet betaemt: ten einde den eenen of anderen dagh haer tot boelinnen aen rijkaerts te besteden en dier te verkopen.

Dan eigentlijk te spreken, is dit geen huwelijk, aengezien daer geen vorm van huwelijk noch verplichting is: want het staet de dochter vry, volgens 's Lands wetten, haer aen een anderen man te besteden, in gevalle d' eerste haer wegh gejaeght heeft. Daer en boven worden deze boelinnen verscheidenlijk gehandelt: want zy eeten afzonderlijk in een afgeschoten vertrek: staen onder gehoorzaemheid der wettelijke vrouwen, en haer in eenige voorvallen, gelijk dienaressen, ten dienste.

De kinderen bewijzen haer de gehoorzaemheid en plicht niet, die d' andere aen d' andere recht-gehuwde vrouwen doen, nochte noemen haer noit met den naem van moeders.

Over haer dood zijn ook de kinderen, uit haer geboren, schoon d' eenighste, niet gehouden drie jaer rou te dragen, noch uit d' onderzoekingen der geleertheid blijven, nochte hun ampt en bestieringe te verlaten; gelijkze gewoon zijn te doen over de dood van hunnen vader: desgelijx over de dood van de wettige vrouwe, niettegenstaende zy hunne moeder niet is.

By afsterven des mans zijn de wettige vrou en kinderen, zoo wel zijn eigen, als die van het ander bet, Meesters van den huize: desgelijx by afsterven van de wettige vrou, blijft de boelin daer altijds met haere kinderen, zoo zy kinderen heeft.

Men vind 'er, die gene boelinnen nemen, dan om eenen zoon te hebben, en, zoo dra dees geboren is, de zelve, by aldien de wettige vrou haer niet langer lijden wil, ten huize uit zetten, of haer met eenen ander uithyliken. Het kint, welk geboren is, erkent geen andere moeder, dan d' eigen en wettige vrou van zijnen vader.

Weduwen is geoorloft te hertrouwen, zoo zy genegen zijn: wel is waer eerbare vrouwen sulx gewonelijk niet doen, schoon jong van jaren, en kin-

derloos : maer houden haer in het huis van haeren schoonvader ; waer door zy meerder geacht zijn.

In wettelijke huwelijken word gemenelijk gelet op de gelijkheid van aert of gelegentheid, staet en personen ; maer in andere slechts acht gegeven op de natuurlijke volmaektheden der dochter.

Niemant mag, uit kragt der wetten, aen bloetvrienden des vaders trouwen, in wat trap het ook zy, nocht met een persone van een zelven naem ; maer wel met de bloetvrienden der moeder, schoon ook de naeste. Een jonge dochter trout zeer zelden met een wedunaer ; welk zy noemen het bedde en huis-vermaken.

Noit sluitmen een huwelik, zonder bemiddelaer of koppelaer, hoe grote vrienden het ook zijn. Ten dien einde word een, onder een groot getal van mannen en vrouwen, uitgekoren, die geen andere hantering hebben.

De Bruidegom ziet zijne Bruit niet, dan aen de deure, onder het ingaen, om haer ten wijve t' ontfangen.

De vaders verloven de kinderen zeer jong ten huwelijk, veeltijds van kints-been af, ja eer zy geboren zijn. De belofte word troulijk nagekomen, schoon de vader voor den tijdt komt aflijvigh te worden, of een der verloofden door tegenspoet in 't voetzant en uit zijne middelen raekt ; 't en zy beide parthyen gezint zijn het verbont niet te houden.

In gevalle de zoon niet wil, uit eenig inzicht, 's vaders wil nakomen, hy kan door den gerechte daer toe gedwongen worden.

Voor 's vaders doot word van de bruitschat of huwelijx-goed niet gesproken, zoo wel van zonen, als dochters.

Onder personen van lagen staet, is de gewoonte niet de vrouwen juistelijk te kopen, gelijk eenige hebben willen zeggen ; maer alleenlijk een merkelijke somme zilvers aen den vader van de dochter uit te reiken, in vergelding van een rok en eenige andere hooft-cieraedjen, na zijnen staet. Van welke penningen de vader zoo veel knijpt, als hy kan, tot zijn eigen gewin.

Waer over die geschreven hebben, dat de Sinesen hunne vrouwen kopen, niet ongegront voorslaen ; naerdien de mannen overeenkomen en zich verdragen, om den prijs, met den vader der dochter : die haer ook niet geeft, voor het zilver by hem ontfangen is.

Luiden van Staet zullen noit verzuimen van het zilver en de bruitschat te spreken.

Maer de vader van de Bruit is gehouden al te doen wat hy kan, volgens 's Lands gewoonte, en wetten, en te geven huisraet van de deure (gelijk men daer zeit) tot aen het dak van den huize, uitgezeid het bet. Al, het een met het ander, niettegenstaende alles in *Sina* goe koop is, komt by wijle op vijftigh kronen te staen.

Behalve dit geeft de vader twee of vier jonge dochters, ten dienste van de dochter, en eenigh zilver weinigh of veel, na zijn vermogen. Maer noit word land of eenige vaste goederen gegeven, 't en zy de vader van de dochter boven mate rijk is, of eenen tot schoonzoon van hogen Staet krijgt, of zelf geen mannelijken oir heeft.

Na de verloving met bewilliging der ouders geschiet is, vinden plichtplegingen en heuscheden plaets.

Eerstelijk zend aenstonds de Bruidegom aen de Bruit een geschenk van spijze, wijn en fruit. Ten tweede word de trou-dagh, door raet van sterrekijkers, uitgekoren en beraemt, met grote plechtelijkheden. Ten derde word de naem des dochters gevraecht. Ten vierde moet de Bruidegom aen de Bruit, juwelen, oorhangers en edele gesteenten toe zenden.

Eenen dagh te vore, eer de Bruit ten huize van den Bruidegom gebragt is, worden derwaerd op schoon lichten dagh, en voor alle mans oogen, haer huisraet uit haer vaders huis overgebraght. Zekere luiden, ten dien einde afgeschikt, gaen twee en twee, gelijk in eenen omgang : eeni-

eenige dragen tafels, andere koffers: die gordijnen: deze ledekanten.

Des volgenden daeghs, gelijk de gewoonte in zommige Landtschappen is, gaet de nieu-getroude man met vader en naeste vrienden te paert de nieu-getroude vrou zoeken, die zy in een draegh-zetel met prachtigen toe-stel huiswaerd voeren.

In andere Landschappen, meer na 't zuide gelegen, zend de man tegen den avond zijne vrou te zoeken in een draegh-zetel, ten dien einde alleenlijk gemaekt, en rijkelijk gestoffeert, die van buiten gesloten en geopent word. Achter aen volght, tot geleide, een grote nasleep van menschen, met toortsen en lantaernen.

Na de moeder haere dochter de laeste diensten bewezen, en het laeste schei-woord gegeven heeft, word zy ten draegh-zetel in gesloten, en de sleutel voor af gezonden, aen de moeder van den man. In het voorttrekken hebben de bloed-vrienden den voortocht, en de kleine dienstmaeghden, haer door den vader mede gegeven, gaen ter zijde van de Meesteres.

Wanneer men gekomen is ten huize van den man, opent haer moeder den draegh-zetel, doet haer dochter uitgaen, en geeftze in handen van haeren man over.

Dan vertrekken de nieu-gehoude beide in een Afgoden kapel, daer de beelteniffen hunner voorouderen in staen.

Na vier werf kniebuigingen, gewoon in diergelijke plichtigheden te geschien, komen zy de zelfste eerbewijzinge aen hun vaderen doen, gezeten in een groote zale op stoelen.

Daer nae vertrekt de Bruidt met haere schoon-moeder, kameniersters, en bemiddelaersters des huwelix in het vrouwen-timmer, daer haer huis en dat van haeren Bruidegom is.

Voor zeer heiligh word de woonstede van de vrou gehouden: ja magh geen mensch daer in komen, alwaert de schoon-vader zelf, of een der broeders. Zoo dat, wanneer een vaeder zijnen zoon over eenen misdaet wil straffen, welk ook geschied, schoon hy getroudt is, hy veiligh en vry is, zoo hy de kamer van zijne vrou kan krijgen, gemerkt de vader niet geoorloft is, daer in te gaen, nochte met zijn zoons wijf te spreken, 't en zy over eenige byzondere voor-vallen. Zulk een grote zorge word by hen voor de eerbaerheid der vrouwen gedragen.

Zelden is haer ook geoorloft uit te gaen; 't en zy uit hoogen noot: doch zit dan in een draegh-zetel ten dien einde juist gemaekt, der wijze opgesloten, daer de minste scheure niet is, om haer te zien.

Wijders, tot tijd verdrijf en vermaek houden de vrouwen haer bezig met jonge hontjes of vogeltjes en diergelijke.

Een maend verleden, vertrekt de Bruit eens weer naer huis: welk by hen *Queinim* genoemt word, dat's gezeid *wederkering ter ruste*.

Al de broeders deilen gelijkelijk de goederen des vaders, zoo wel de jongsten, als oudsten en die van de byzitten en wettige vrouwen: want in dit stuk komt alleen de persoon van hunnen vader in betrachting: maer wat de dochters belangt, die krijgen niet met allen, dan 't geen haer ten huwelijk is mee gegeven.

Zoo de vader sterft, eer hy zijne dochters uitgehylikt heeft, de broeders zijn gehouden haer te voorzorgen. Van gelijken zoo de vader van middelen ontbloot is, by zijn leven, door het uithyliken zijner kinderen, de broeders zijn gehouden haer te voeden en onderhouden.

Men heeft evenwel eenige byzondere huizen, gelijk die den tytel voeren, daer van d'oudste erven, niettegenstaende zy andere broederen hebben. Deze kinderen worden genoemt *Quecun*, *Chu' Hui*, *Heupe*, *Cheihei*.

Met veel plechtelijkheden, zoo Trigaut getuigt, *worden de Huwelijken en verlovingen geſloten: en geſchiet dit beide, wanneer de toekomende Echtgenoten noch in hunne kintsheid zijn: doch ſlaen zeer nau ga, dat de Bruidegom van de Bruit niet veel in jaren verſchilt. Dit verloven doen d' ouders ter wederzijde, zonder daer toe de bewilliging der kinderen te vragen: welk nochtans de zonen of dochters altijds toeſtaen. Alle voorname perſonen trouwen met voorname, en ſtaen, in het verkiezen van een wettelijke vrou, na gelijkheid van geſlacht. Wat belangt d' andere byzitten, die elk na zijn welgevallen hout, de ſchoonſte gaen voor, en word in dit ſtuk op adelijken geſlacht noch of rijkdom gezien: want deze krijgtmen ſchier voor de waerde van hondert dukaten, en dikwils noch veel minder. Gemene en arme luiden kopen zich een vrou voor gelt, en verkopen die weer, alſſe willen. Maer de Keizer en 's Keizers krooſt, ſien in het huwelijken op de ſchoonheid des lighaems alleen, zonder aenſchou op adelijken bloede. Maer ook vrouwen van Staet ſoeken deze huwelijken niet, eensdeels om dat 's Keizers vrouwen van weinig vermogen zijn, en in het Paleis opgeſloten voor eeuwig uit d' oogen van haer vrienden gerukt worden; eensdeels ook om dat by keure, door de Majeſtraet der Huwelixe ſaken, uit veelen weinige tot 's Keizers Huwelijk verheven worden.*

De Keizer heeft een eenige voorname vrou, die alleen de wettige mag genoemt worden: behalve deſe trout de Keizer en Erfwachter des Rijks negen andere, een weinig geringer: en daer en boven noch ſes en dertig andere, die alle den tytel van Echtgenooten voeren. By deſe komen noch andere byzitten in grooter getal, die Keizerrinnen noch Echt-genoten genoemt worden; maer ſtaen hem ſlechts in ſijne luſt ten dienſte. Die onder deſe zonen baren, worden voor d' aengenaemſte gehouden: en allermeeſt de baermoeder van den eerſtgeboornen, die in 's vaders plaetſe treet.

Dit is niet alleen by den Keizer en den Keizerlijken geſlachte gebruikelijk; maer ook by al d' andere door het ganſch Rijk. De voornaemſte Echtgenoot voornoemt zit alleen met den man aen tafel: al d' andere (inſonderheid buiten 's Keizers bloed-verwanten) zijn dienſtboden des Huisvaders, en Staet-juffers der wettige vrou, die in tegenwoordigheid van eenen van beide ſtaen en niet ſitten mogen. Haerer zonen noemen niet hunne baermoeder; maer de voornaemſte vrou, hunne moeder: en dragen alleen over haer, wanneer zy ſterft, drie jaren rou: en ontſlaen ſich, wanneer zy haer lijkplicht ſullen ga ſlaen, van hunne ampten: hoewel niet over hunne eigen baermoeder. By allen word ſeer zorgvuldiglijk ga geſlagen, dat altoos niemant een vrou trout, die met hem een ſelven toenaem heeft; ſchoon zy elkandre in bloede niet beſtaen: en word geen acht gegeven op de trappen van namaegſchap of bloetverwantſchap, ſoo ſlechts de toenaem verſcheiden is. Ja geven de vaders hunne zonen aen de bloetverwanten van 's moeders zijde, hoe na ook ſy elkandre beſtaen, ten wijve.

De Bruit brengt gene Bruitſchat met haer: en ſchoon ſy ten dage, als ſy na des Bruidegoms huis gevoert word, veel huisraet met haer neemt, met zulk een toeſtel, dat gehele ſtraten daer mede beſlagen worden, ſoo word nochtans al dit huisraet op des Bruidegoms onkoſte beſchaert, die eenige maenden te voore haer een grote ſomme gelts te ſchenk toezend. Dus verre Trigaut.

Het huiſraet beſtaet gemenelijk in ſtoelen, banken, ledikanten en zonne-ſchermen. Daer en boven moet de bruid by den man brengen een paert met een zadel en toom, vier dienſtmaegden en twee jongens. De bruidegom verzorgt ook de keuken met allerlei ſpijze, vereert de bruid verſcheide zijde ſtoffen en katoen-doek: deſgelijx een krans van bloemen, met een goude hair-naeld. Zy ſchenkt hem weder, ten teken van een onverbrekelijke liefde, een koſtelijk kleed van goude of zijde ſtoffe. De bruidegom geeft ook aen den vader van de bruid hondert, en aen de moeder vijftig tail zilvers. Hier op gaet de bruiloft aen: en vergaſten elkandre eerſt in 't huis van den bruidegom geheele acht dagen lang, en daer na ten huize van de bruid, drie dagen. De bruiloft ſleept

sleept groote onkosten mee, en word, met het vertonen van schouspelen en dansseryen, zonderling prachtigh en tot verwondering van den vreemdeling volbragt.

Des anderen daegs, na de bruiloft, word de jonge vrou na haeren nieuwen man, met een groten stoet van vrienden, bloedverwanten en goede bekenden, zeer statelijk gebraght: 't zy in een cierlijk opgetoide speelschuit, of, 't geen wel het meest in gebruik is, in een fraei toegedoste palakijn, of draeg-zetel. Voor aen en ter zijden van de speel-schuit, gaet een grote meenigte van zang en snarenspeelders, die op allerlei speel-tuigen gommen een zeer groot gejuig maken. Op de komste der bruid, vertonen de priesters van verre eenige goude halve manen, die zy aen de bruid vereeren, met toewensching van dat zy niet, gelijk de maen mag veranderen; maer met een gestadige liefde haeren man omhelsen. Een groot gevoelen hebben zy in deze kleinoodje: ja willen dat de vrou, zoo lang zy die bewaeren, noit van liefde tegens haeren man zal veranderen.

Trouwen des Keizers.

Semedo.

Toen *Sina* door byzondere Koningen en Heeren by stukken beheert wierd, nam d'een des anders dochter ten wijve, gelijk in *Europe* gebruikelijk is. Maer zedert al deze staten een eind namen, en quamen zakken in den schoot van een eenigen opperheerscher, was dees benootzaekt binnen 's rijks (want noit heeft eenig Keizer een vreemde vrouwe buiten 's rijks-wallen derven trouwen,) d'een of d'ander dochter van zijnen onderdaen te nemen.

Wel is waer, perzonen van staet niet gaerne hare dochter aen den Keizer uithuwen: want naerdien zy moet bezocht, en verworpen worden, zoo hem die niet behaegt, wil geen achtbaer perzoon zijne dochter voor d'oogen der beschouwers stellen, en in gevaer van verworpen te worden,

na bezichtigt te zijn, inzonderheid op heimelijke plaetsen.

De Keizer verbint zich noit, nochte kan zich noit verbinden aen eene dochter van zijne bloed-vrienden.

Dieswegen zoektmen door het gantsch Keizerijk eene dochter van twalef of veertien jaren, volmaekt schoon, goet van inborst, en genegen tot allen deugden, vereischelijk in eene Keizerin: op een selve wijze gelijkmen oulinx een *Sunamitin* voor *David*, en *Esther* voor *Asweeres* ging opzoeken.

Dit geschied zonder aenschou op den staet van perzonen: zulx dikwils een Kezerin een dochter van een hantwerker is.

Wanneer dan een dochter nae wensch gevonden is, word zy in handen van twee staet-juffers, oude vrouwen, overgelevert, die alles tot haere heimelijke leden toe bezichtigen, en naerstelijk opmerken, of zy ook een vlek aen 't lichaem heeft: ja, zy doen haer loopen tot zweten toe, om te zien of desselfs reuk ook onaengenaem is. Wanneer deze vrouwen, na al deze zorg en onderzoeking haer onberispelijk vinden, word zy ten hove gevoert, met een groot gevolg van vrouwen en mannen, en met toebereiding van een perzone, die van nu of aen den Keizer gehoort: aen wien zy in zijn paleis vertoont word.

De Keizer, na de gewonelijke plechtelijkheden, geeft haer den Prins, zijnen zoon, ten wijve, en is dees de rechte Koningin.

In het Paleis geeftmen haer eenige deugtbare staet-juffers, begaeft met wijsheit en kennis, ten einde haer in deucht t' onderwijzen, in alle heuscheid en stijle van den hove te stichten, en zoo wel haer op te trekken, dat zy den naem van Koninginne magh verdienen, welke gewoonelijk *Chemu* is, dat's, *moeder des Keizerrijks*.

Zoo men van haer, volgens getuygenis haerer historien wil spreken, de Keizerinnen, dus opgevoedt, zijn geweest vrouwen van groote verdienste, by na alle bermhertigh, en den armen genegen en vele onder haer kloek van verstant en deugdelijk.

Zoodanigh was in 'er daed een dochter van eenen metselaer, welke, gekomen tot de waerdigheidt van Keizerinne, altijds de troffel bewaerde. Wanneer de prins haer zoon, een weinigh te vermeten en opgeblazen zich aenstelde, toonde zy hem de troffel, daer haer vader zich in het bestrijken der muren van gedient had: en in dezer wijze braght zy hem tot zijnen plicht.

De bloedverwanten der dochter worden aenstonds verheven tot eere en ampten. Haer huis of geslacht wordt gehouden voor rijk, en voor een der voornaemste. En hoe de Keizerin meer binnen toeneemt, hoe deze meer buiten opkomen.

Het huwelijk der andere zoonen des Keizers geschied op een zelve wijze, uitgezondert dat zulx een voorhoede aen het opzoeken der vrouwen niet aengewend word, gelijk aen het opzoeken en vinden van de gewonelijke Keizerinne ten hove. Maer de wijze van dochters uit te huuwen, is zeer verschei den.

Men vergadert twalef jonge borsten van zeventien of achtien jaren, de lustigste en braefste die men vinden kan. Deze worden ten paleis ingevoert, op een plaets, daer de prinçes haer zien kan, zonder gezien te worden. Na zy deselve wel beschouwt heeft, merkt sy twee daer van uit; om aen den Keizer te vertonen, die eenen van dezen twee ten schoon-zoon uit-kiest.

Wanneer Keizer *Vamliè*, grootvader van Keizer *Theumchim*, die ontrent des jaers veertig heerschte, in diergelijke handeling of zake, eenen van deze twee jongelingen wel gekleet zagh, en den ander lustigh; maer arm, vroegh dien, waerom hy niet zoo wel in in kleding uitgestreken was, als zijn metgezel. *O Keizer!* diende deze jongelingh hem daer op, *d'armoede mijns vaders laet niet toe, in een anderen staet te verschijnen.*

Waer

Waer op de Keizer : *Ik wil u dan, om dat gy arm zijt, tot mijnen schoonzoon aengenomen hebben.*

d'Andere jongelingen worden weer te ruch gezonden, die worden alleenlijk hierom adel, wijl zy tot het lot van deze verkiezing toegelaten zijn.

Men geeft aenstonts aen 's Keizers schoon-zonen, *Fumma* in de land tale genoemt, twee der deftigste Mandarijns van 't hof, in staet van leermeesters, om hen in letteren, goede zeden en hoofsche streken t'onderwijzen. Ter tijd toe de vrou kinderen krijgt, is de man gehouden aen haer alle daegs vier eerbiedenissen met gebogen knien te doen. Maer zoo dra zy verlost is, houd deze verbintenis op: hoewel 'er geduurig noch genoeg andere verplichtingen zijn: waer over luiden van staet, 's Keizers schoonzonen niet willen zijn. Te dezer oorzake is ook de gewonelijke maniere van twalef te verkiezen afgeraekt.

Zoo de Keizer by namelijk zijn oog op zekeren perzoon van staet, of op een leeraer van aenzien komt te werpen, om dien tot zijnen schoonzoon aen te nemen, dees ontschuldigt zich daer van grotelijx, gelijk by wijle gebeurt is, uit vreeze voor hertzeer in zijn gansch leven, zoo de prinçes in hem weerzin mogt krijgen.

Wat belangt de vrouwe des Keizers, alleen eene is d'echte vrou : die den tijtel van *Hoam heu* voert, dat's Keizerin, en word voor zoodanig erkent. Haer zetel staet achter dien van den Keizer. d'Andere zes, die na deze komen, en den tijtel van Koninginnen hebben, zijn ook in grote achting.

Behalve deze heeft de Keizer noch dertig meestressen van eere en aenzien. d'Andere vrouwen, die men zeid te beloopen ten getale van drie duizend, zijn jonge en fraeie dochters, opgezocht ten dien einde uit alle hoeken des Keizerrijks. De Keizer komt deze na zijn wel gevallen bezoeken, en voornamelijk de goelijkste in zijn oog.

Keizer *Theum Chim* was in dit stuk een kuisch man, zulx van hem een zegen wierd *pu yu cum*, dat 's, *hy gaet niet in de Paleisen of Vrouwen-timmers.* Diergelijke meer andere heeftmen gehad : ten tegendele ook zeer buiten-sporige, als onder ander, die, door drift van zijn bestelijke begeerte, niet konde zeggen, in welk paleis, of in welk vertrek hy wilde gedragen zijn; maer liet zich in zijn wankelbaerheid geleiden, en regeeren door beesten. Hy had te dien einde een klein wagentje, met bokken daer voor, die hy liet gaen en loopen, waer zy wilden. In het vertrek, daer zy ingingen en bleven staen, vervoegde zich ook de Keizer.

Een ander, om de moeite niet te nemen van in de paleisen der vrouwen te gaen, deed haer uitschilderen: op welker beeltenissen dan zijn oogh viel, die deed hy halen. *Dus verre Semedo.*

De Tartersche Keizer, die heden het Rijk van *Sina* bezit, een Jongeling van achtien Jaren, heeft twalef Keizerinnen, tot sijnen lief-dienst.

Lijk-plicht of Lijk-staetsie, en rou over dooden.

Triga. 4. c. 7.

AL de Sinese boeken, die van de Seden handelen, zijn nergens op uit, dan in het opwekken der zonen tot gedienstigheid tegen d'ouders, en eerbiedigheid tegen de voor-ouderen: Maer in geen ding zijn de zonen dienst-plichtiger tegen d'ouders, dan wanneer zy hen d'uitvaerten of lijkplichten doen, zoo wel in het aentrekken van rou-gewaet, als in de dootbare en dootkiste van een dierbare stoffe toe te stellen.

In den toestel der begravenis of uitvaert, die veel meer een staetsie magh genoemt worden, munten de Sinezen uit, ieder na zijn maght en middelen, en dikwils boven hunne magt.

Het rou gewaed der Sinesen is niet zwart, maer wit. De zonen dragen over de dood der ouders een zeer grof

grof hennipe rok, altoos d'eerste maenden, die hen tot op de voeten komt. Ook is de hoet of bonet en schoenen vry wanhebbelijk, en zeer erbarmelijk om aen te zien.

Zy hebben ook een koorde, of liever een tou, om de lendenen gegort, in maniere, als de Franciskaner Monniken. De rou, uit kracht van een onverbrekelijke gewoonte, over vader of moeder, duurt by de kinderen drie jaren, tot vergelding (want deze reden wort daer van by hen in hunne boeken gegeven,) en bewijs van dankbaerheid aen d'ouders, die hen in d'eerste drie jaren op d'armen gedragen, en met zulk een moeite opgevoet hebben

De rou-tijd van d'andere bloet verwanten is korter: hoewel ook verscheiden kort en lang, na dat d'overleden hen na of verre in bloede bestaet: want by eenigen eindigt de rou binnen 's jaers, by andere al binnen de drie maenden: gelijk ook hier te lande.

De wet-plichtige tijt van rou over de dood van eenen Keizer en wettige Keizerin is ook drie jaren, by d'onderdanen, zo verre 's Rijks palen zich uitbreiden. Maer heden 's daegs, met toelating des Keizers, welk by opentlijk gebod bekend gemaekt wort, worden dagen voor maenden gerekent: en aldus doet het geheel Rijk in een eenige maent de droefenis, gevat uit de dood des Keizers, met rou, gewaet blijken.

De lijk-plichten en gebruikelijkheden der Sinesen staen in een groot boek beschreven: weshalven, by overlijden van eenen uit het geslacht, d'overgeblevenen, die het lijk hebben ga te slaen, dit boek opslaen, om de lijk-staetsie, na het voor-schrift der lijk-plichten, te doen. In dit boek worden niet alleen de rou-kleren, schoenen, mutsen, gordels en al andere gebruikelijkheden voor-geschreven, maer staen'er ook in afgebeelt.

Wan-

Wanneer een man van aenzien komt te sterven, zoo verwittight des de zoon van den overleden, of de naeste bloed-verwant al d'andere bloed-verwanten en bekenden, by een boekje, met een rou-stijl van plechtelijke woorden, welk binnen den derden of vierden dag na het overlijden geschied. Als dan word de doodkist gemaekt en het lijk daer in geleid: ook de zael of kamer met wit laken of matten overspreid en behangen: in het midden des kamers een altaer opgerecht, en daer op de kist en het beeltenis des overleden gestelt.

In deze kamer komen binnen of op gezette dagen (die by de Groten gewonelijk vier of vijf zijn) de magen en al de andere vrienden, ook zelfs met rou gewaet aen, te zamen. Zy komen ook afzonderlijk, en reis op reis, d'een na den ander, alle uure van den dag, en brengen op het altaer ter eere des overledens reuk-werken, en twee wasch-keersen. Wanneer deze in brand gesteken zijn, bewijzen zy den doode, met het lichaem viermael te buigen, en viermael te knielen, eerbiedigheit: doch leggen eerst in een wierook-vat met vuur, tegen over de dootkist, en het ten toon gestelt beeltenis, een weinig wierooks. Midlerwijle deze plechtelijkheden geschieden, staet een of meer zonen van den overleden ter zijde van de kist, in wit rou-gewaed, en kermt en weend; hoewel zedelijk. Achter de kist schreid en huilt al het vrouvolk van den huize wanhebbelijk en zonder maet: gekleed ook in rou-gewaed; maer achter een gordijn.

Ook is plechtelijk, en door de Priesters tot een gebruik gebraght, papier op een zekere wijze gefatsoeneert, ja ook witte zijde stoffe te verbranden, welk geschied tot eerbewijs van weldadigheid en eerbiedenis; uit een inbeelding van daer door den overleden kleren te verschaffen.

Veeltijds bewaren ook de kinderen de lijken der ouders tot drie of vier jaer binnen 's huis in de kist, zonder de minste stank door de reten of spleten trekt, ter oorzake van het bestrijken met zekere gomme of lijm, die zy *Cie* noemen.

Ten dien tijde biedenze alle daegs aen hen spijze en drank, niet anders, als ofze leefden. Dan zitten ook de zonen niet op de gewonelijke stoelen, maer hurken op een laeg voetbankje neer, overdekt met een wit kleed. Zy slapen ook geenzins op bedden; maer op matrassen van stroo, op de blote vloer, neffens de doodkist, neergespreid. Vleesch of eenige andre toebereide spijze t'eeten, word voor een gruwel gehouden. Zy nuttigen ook genen wijn, nochte gebruiken bad-stoven, ja onthouden zich ook van vrouwen. Zy mogen ook op gene gastmalen verschijnen, nochte binnen zekere maenden opentlijk uitgaen; maer zitten dan in een draegh-zetel, ook met roudoek bedekt. Veel meer andere dingen worden gedaen, te lang om te verhalen. Zoo stips evenwel onderhouden de Sinesen deze strenge plechtelijkheden niet, of wijken noch altijd iets daer af: en des te meer, hoe zy nader aen het einde van den driejarigen routijd komen.

Ten dage, als het lijk uitgedragen word, komen de magen en vrienden, genodigt by een ander boekje, weder te zamen, alle gekleed in wit rou-gewaed, om de lijk-staetsie te helpen vieren. Deze geschied in maniere van den omgang der Roomsgezinden. Verscheide beeltenissen van mannen, vrouwen, elefanten, tigers en leeuwen, alle van papier gemaekt; maer met menigerlei kleure afgemaelt en verguld, worden voor aen gedragen, en daer na alle by het graf verbrand.

De Priesters en die de heidense gebeden opzeggen, volgen ook het lijk op een lange ry. Deze doen verscheide plechtelijkheden op weg, en spelen op trommels, fluiten, Cymbalen, klokjes en andere speeltuigen. Voor aen dragen ook verscheide luiden grote kopere wierook-vaten op de schouders.

Eindelijk volgt de baer met het lijk, opgetoit met grote staetsie: want zy word onder een verwulfden hemel, van hout zeer kunstigh gesneden en be-

behangen met fluweel, door veertig en by wijle vijftig man gedragen.

Achter de baer volgen de zonen te voet: maer leunende op een ftokje, quanfuis als reeds door droefenis afgemat.

Daer na volgen de vrouwen, gezeten in een draegbaer, met witte gordijnen behangen: zoo dat zy niet kunnen gezien worden. Ook zitten d'andere vrouwen, die den overleden zoo na in bloede niet beftaen, in rou-draegh-zetels.

Wijders, al de graf-fteden of kerkhoven leggen onder de Stadt.

Zoo gebeurt, dat de zonen, by overlijden der ouders, van huis zijn, de geheele lijk-ftaetfie of uitvaert word tot aen hunne wederkomfte opgefchort. Voorts wanneer een zoon 's vaders overlijden verwittigt is, dees recht, zoo hy een man van middelen is, ter zelffter plaetfe, daer hy zich dan bevind, zijnen vader ter eere een lijk-mael aen, en ontfangt de rouklachten der vrienden: keert daer na met d'eerfte gelegentheidt huiswaerts, en vernieuwt weder dezelve plechtelijkheden, in orde, gelijk boven verhaelt ftaet. Ja is de zoon uit kracht der wetten gehouden t' huis te komen, niettegenftaende hy het hoogfte ampt van 't Rijk bekleed, ja fchoon dat van Raets-hooftman der Rechtbanken in *Peking*, of ook dat van *Kolaos*, de naefte perfoonen aen den Keizer, en den rou-tijd van drie jaren t' huis uit te houden, zonder hy eer tot zijn voorig ampt gelaten word. Dan dit is alleen van de rou over d'ouders te verftaen, en niet van d'andere bloetverwanten.

Voorts zijn de krijgs-overften of Majeftraten, ook by overlijden der ouders, dezer wet ontflagen.

Zoo iemant buiten zijn Vaderland komt te fterven, wend de geen, dien de zorge van het lijk ga te flaen toekomt, alle vlijt aen, zonder onkoften te verfchonen, om het lijk na deffelfs Vaderland te ruch te voeren, ten einde het in het graf der voorouders mag gezet worden.

Ieder huisgezin of geflacht heeft een byzonder graf op den een of anderen heuvel, in de voorftadt, met grote graven van marmer, en verfcheide beelteniffen van dieren en menfchen daer tegen over. Daer worden ook grote en zeer prachtige marmere lijk-ftenen opgerecht, en daer op, in een braven ftijl, zeer net de daden der voorouderen, aldaer begraven, gefchreven.

Alle jaers, op zekere gezetten dagh, komen de magen by deze grafſteden te zamen: bewijzen aldaer hun lijk-plichten, branden reukwerken, brengen giften en rechten een lijk-mael aen, volgens 's Lands gewoonte, al federt alle eeuwen her gebruikelijk.

In dezer wijze heeft de Jefuit *Niklaes Trigaut* deze ftoffe duidelijk ontfouwen; doch zal ook laten volgen, 't geen *Alvares Semedo*, *Adrianus de las Cortes*, en *Adam Scal* daer over gefchreven hebben

In vele ftukken, volgens *Semedo*, die het leven betreffen, komen de Sinefen met d'Europer Filofofen overeen; maer verfchillen zeer veel in het geen de dood aengaet. D'Europers handelen weinigh of niet van de lijk-ftaetfien: de Sinefen achten geen ding hoger, en zijn boven mate zorgvuldigh, by hun leven, van daer over orde aen hunne kinderen na te laten: gelijk die alle dienftplichtigheid en gehoorzaemheid betonen in de zelve na hunne dood te volbrengen.

Het is een algemeine gewoonte in *Sina*, de doden niet nakend, fchoon het een lijk van een tweejarig kind is, in d'aerde te leggen; maer in een kifte, koftelijk of flechts, na een ieders ftaet en magt. Waerom de rijken, niettegeftaende de Sinefen gierigh van aert zijn, hier in de mate te boven gaen, naerdienze na het koftelijkfte hout zoeken, dat zy weten te vinden.

Gelubden, gemerkt zy gene kinderen hebben, ontzien zich niet duizend kronen voor het hout van een doodkifte te befteden: fchoon het nergens na zoo veel waerdig is.

Wanneer de kifte gemaekt is, en geftoffeert van buiten met allerlei cieraet van goud, zilver, fchilder-werk en

en beelden, doen zy de zelve in huis brengen; dikwils tot hun zonderling vermaek van de zelve in hunne kamer te zien.

Gelijk ten tegendelen, die zich in hunnen ouderdom zien, zonder kiste gemaekt te hebben, altijds treurig of geemelijk zijn. Ook is 't den kinderen een groote schande, wanneer de vader, reeds stok-oudt geworden, noch zijne kiste niet gemaekt heeft.

Deze wijze van doen word gewonelijk door het gansch Keizerrijk onderhouden: maer aengezien den Sinesen hunne kerkelijke wetten van d'Indianen zijn toegekomen, zoo hebbenze van daer ook eenige andere dingen ontleent, en alzoo driederlei slag van begravenis: te weten, in d'aerde: in 't water, en in 't vunr. Gelijk de Japanders dit ook noch by hun leven doen: want zommige werpen zich over hals over hooft van hoge rotsen; andere smijten zich met een steen aen den hals in stromen: andere brengen zich op een andere maniere om 't leven. Zulk een hert hebben de Sinesen niet, dat zy zich noch heel levendig begraven: maer arme luiden, die gene middelen hebben, om eene kiste te kopen, verbranden het lijk en begraven d'assche. In het Landschap van *Suchuen* worden de lijken verbrand en d'assche in dicht geslote vaten bewaert, die men op den gront der stromen werpt.

De kisten zijn gemaekt van zware en sterke planken: de reten bestreken met Joden lijm, of gom, *Charan*, of *Giaro* by de Portugesen, en by de Sinesen *Cie* en *Cia* genomt, tot beletsel van den quaden stank.

De begraef-plaets of lijk-stede heeft een iegelijk voor zich en voor zijne nakomelingen buiten de muuren der Stadt, dewijl men die niet binnen de Stadt magh hebben. Deze plaetsen zijn zeer dier.

Eenigen doen aldaer bequame huizen bouwen, rontom bemuurt, en van binnen vol Cypres en andere bomen, na den aert des gronts. Ten opziene van de hoedanigheid der aerde of grond zijn deze plaetsen niet altijds van grote waerde. Maer zoo de duivel-jager de zelve gelukkigh en voorspoedig, om daer op te bouwen, geoordeelt heeft, zy worden zeer dier verkocht; hoewel dit kopen niet geschied, zonder raed dier luiden.

In het begraven word by hen een orde onderhouden, van het hooft des geslachts aen het opper-eind te zetten, en d'andere hand aen hand of zy aen zy, volgens hunne trappen.

De graven zijn van steen, zeer net gehouwen, en de grafsteden boven op gestoffeert met beeltenissen van dieren, als Herten, Elefanten, en Leeuwen, gemaekt desgelijx van steen, met prachtige graf-schriften, tot lof des overleden. Luiden van groten Staet, inzonderheid gelubden, doen noch groter onkosten: want zy doen prachtige Paleisen bouwen, en vertrekken onder d'aerde, gelijk kerkhoven: alwaer gevoeghelijke kuilen of kelders zijn, om daer in de kisten na hunne dood te zetten. Deze Paleisen dienen hen tot lust of vermaek-plaetsen, of, wanneer het gansch geslacht op der dooden dagh vergadert, om hunne offerhande en plechtelijkheden daer in te doen.

Voor d'armen, die geen middelen hebben, om byzondere plaetsen te kopen, tot graf-steden, is in ieder Stadt een algemeine plaets of kerkhof, daer zy alle te hoop begraven worden.

Wijders, zy trachten ook in de graf-steden hunner voorouderen begraven te zijn, schoon noch zoo verre van de plaetse, daer zy gestorven zijn. Gelijk gewonelijk den bevelhebbers overkomt, die, bezigh ter bestiering in verscheide Landschappen des Keizerrijks, buiten hun land te sterven komen: van waer de bloedvrienden die doen brengen, om hen de laeste eere te bewijzen. Niet buiten alle reden, gemerkt *Jakob* en *Jozef* de zelve zorge gehad hebben.

De eerste plechtelijkheid, welke in het overlijden onderhouden word, is

dat de kranke, eer hy gestorven is, op een matras na buiten in eene zale gebragt word, om aldaer den geest te geven. Luiden evenwel van Staet blijven leggen, en sterven op hun bed. Wanneer een vader overlijdt, trekt d' oudste der zoonen zijn hooft-hulsel en muts van 't hooft, en komt met hangenden haire voor 't bed, haelt met scheuren en trekken de gordijnen en ledekant ter yl af, en spreid de stukken over het lijk. Daer na word het lijk, (is 't een mans-persoon, van manvolk: maer een vrous-persoon van vrouvolk) na 's Lands gebruik afgewossen, en het afgewossen lijk in fijn katoendoek, of, by mangel van katoen, in een zijde kleed gewonden, en zijn fraeiste gewaet aengetrokken. Nevens den dooden leidmen de merken van zijn ampt en trap van geleertheid, die hy in zijn leven bezat. Het lijk, in dezer wijze uitgestreken, leidmen in de kiste, die in een zale, met zwart behangen, gesteld word. Het beeltenis des overleden, na 't leven getroffen, en zijn merken en livreien worden aen het hoofden-eind der kiste gestelt: aen het voeten-eind een tafel met een tapijt daer voore, en gordijnen, daer de vrouwen achter verborgen zitten. Kinderen en neven zitten ter weder-zijde op kaf zeer bedrukt. Aen d'eerste galdery, die den ingang van de zale sluit, staen trompetters aen beide zijden: en twee tamboeren aen de grote poorte des Paleis, na de zijde des Hofs. Aen de straet hangt een groote bundel van stukken papiers aen een stok, tot op d' aerde, ten teken van d' aengenomen rou, en aenvang van bezoekingen te geven. Daer na doen de kinderen van den overleden hunnen bloed-vrienden en andere door een briefje, met woorden vol nederigheid en medelijden, hun verlies bekent maken. Dan begintmen de bezoekingen in dezer wijze te doen. Die de zelve doet, gaet in het eerste Hof en neemt rou-gewaet aen. Daer op geeft de tromslager een teken en de trompetters blazen, wanneer hy door het lager Hof gekomen is. Zoo dra hy in de zale komt, vangen de vrouwen achter de gordijnen aen te schreien. De rou-beklager nadert de tafel en leid daer boven op een papiere beurs met eenigh gelt daer in, tot betaling van een gedeelte der onkosten, en een weinig reuk-werk. Na hy drie of vier eerbiedingen op het tapijt, eensdeels te voet, eensdeels te knien, gedaen heeft, lichten de kinderen hem op, en stellen hem aen hunne linke zijde, met bewijs van de zelfste eerbiedenis aen hem. Midlerwijle wenenze of gelaten zich te wenen. Na al deze plechtigheden, neemt ieder weer zijne plaetse, zonder een woord te spreken. Al de vrienden, die daer komen, om de bezoeking te doen, worden ontfangen door eenen der verste bloed-verwanten des overleden, met een klein rou-gewaet aen, die hen in een ander vertrek geleid, daer hy hen doet ter zeet stellen, en Thee-drank, gedroogde fruit en lekkernyen aenbied. Dan niet veel eeten zy daer van; maer nemen slechts een weinig, en steken dat in hun netje, en begeven zich van daer. Deze heuscheden zijn van zulk een plicht, dat tegenwoordige vrienden zich niet derven daer niet laten vinden: en afwezigen, indienze in d'eene of andere nabuurige Stadt hun verblijf hebben, komen daer in persone: of, zoo zy te verre zijn, zenden eenen hunner huisgenoten, om hunne ontschuldiging te doen. En gelijk deze plichtplegingen van rou-beklagingen gewonelijk acht, of tien dagen duuren, zoo hebben de verste afgelegen tijds genoech, om te komen of iemant van hunnent wegen te zenden.

Na het volbrengen van deze plichtpleging, is d' oudste zoon gehouden de bezoeking aen eenen iegelijk der gansche Stadt te doen, die gekomen zijn hem te bezoeken: hoewel hy sich slechts, tot vermindering van zijnen arbeid, aen de deuren vertoont, daer hy de groerenis afleid, en laet een briefje gansch duidelijk uitgestrekt, en gaet verder.

Daer na word van de begrafenis gesprooken, zoo de beurs het magh velen. Zoo niet: men bewaert de kiste met

met het lijk in huis tot d'eerste gelegentheit, die by wijle in een gansch jaer niet voorkomt. Te dien einde worden de vrienden door een *Thie* of briefje verwittigt, die, na vergadert te zijn, aenstonts op d'eerste plaetse komen. Voor uit worden gedragen grote beeltenissen van menschen, paerden, olifanten, leeuwen, tigers, en andere gedierten, gemaekt van papier, en verrijkt met gout. Daer na volgen andere beelden, te weten, van wagens, triomf-bogen, pyramiden, en diergelijke dingen, gestoffeert met verscheiden werken van zijde en rozen van een zelfste stoffe.

Al deze toerusting wort verbrant, wanneer men de kiste in d'aerde zet, indien het een perzoon van staet is. Anders wacht men zich wel een zulken verquisting tot vermaek te doen. Deze beelden worden gevolght van een grote meenighte van menschen, gekomen uit nieusgierigheid om dezen lijk-toestel te zien. Daer na volgen de vrienden in rou-gewaet: vervolgens de *Bonzen*, al zingende hunne gebeden, en spelende op gommen. Daer na komt een tweede slagh van *Bonzen*, die hun baert en hair laten wassen, en in vasten en gemeinschap leven, handelende veelerlei slagh van speel-tuigen. Noch komter een ander rang van *Bonzen*, die een leere volgen, gansch verscheiden van d'anderen, en het hair scheren. Na hen gaen de bekenste vrienden, en kort daer op de bloet-vrienden. De laetste zijn de kinderen en neven des overleden, gekleet in zeer treurigh rou-gewaet: bloots voets, hangends hoofds, en met zekere stokken in de handen van twee voet lang.

Al dit gezelschap gaet voor de doodkiste, die onover-gedekt gedragen wort, (indien van kostelijk hout is, of vergult en vernist met hun *Charan*,) op zeker groot gevaerte, door dertigh, veertigh of vijftig man; want des te heerlijker is deze staetsie, hoe het getal der dragers groter is.

Achter de kiste volgen de vrouwen al weenende, in haere draeg-stoelen rontom opgesloten, en overdekt met rou-kleden, op de zelfste wijze, gelijk zy haere bloetvrienden en magen verzelschappen. Wanneer zy ter begraef-plaets gekomen zijn, doenze verscheiden plechtigheden, eer de kiste in d'aerde gezet word. Een onder ander, niet de slechste, is een kostelijk maeltijd, voor het gansch gezelschap, daer toe een groot en prachtig huis van noden is. Na dat een iegelijk t'huiswaert vertrokken is, houd hy den rou-tijt, en de gewonelijke plechtigheden, welke haer in dezer wijze hebben.

De eerste en gemeenste is, zich te kleden in grof en swaer rou-gewaet, welk wit is niet alleen in *Sina*, maer ook in *Japan*, *Korea* en in vele andere Gebuur-rijken: hoewel, mijns bedunkens, deze kleure niet van den beginne af tot dit gebruik verkoren is; maer door gewoonte ingevoert en aengenomen, zonder zy daer van reden kunnen geven: aengesien de Sinesen anders wel weten, dat wit een der vrolijkste kleure is, gelijkze dat op sekere tijden genoech doen blijken. Om dan mijn gevoelen, daer over t'uiten, zoo heeftmen te weten, dat de Sinesen hunne stoffen van katoen, zijde en hennip maken. Zijde en katoen is veel te fijn en te licht tot grove stoffen. Derhalve kunnen zy sich niet beter, tot rou-gewaet, dan van hennip dienen: want gelijk de zelve uit de natuur, zonder geverft te zijn, van een onaengename kleure is, zoo hebbenze daer toe ook die verkoren.

En gelijk anders hennip-doek uit de natuur wit is, zoo is geloofelijk dat uit dien gevolg wit eigentlijk tot rou-kleur aengenomen is. Drie volle jaren duurt deze rou: geduurende de welke, de kinderen noit op andere stoelen zitten, dan op een kleinen bank, overdekt met rou. Zy doen noit maeltijd aen de tafel, slapen op geen bedsteden; maer met bet op de vloer. Zy onthouden zich van wijn en vleesch, dienen zich niet van badstoven, komen op gene maeltijden; nochte noit uit, dan in eene draeg-zetel, die rontom besloten en met rou overtrokken is. Dat meer is, zy bekennen, zoo zy zeggen, noit in aldien tijdt hunne vrouwen, nochte worden

in algemeine onderzoekingen noch in 's rijks bedieningen aengenomen. En zoo zy eenig ampt hebben, zy zijn met de dood van hun vader of moeder, schoon het van een Onderkoning of *Kolao* was, gehouden dat te verlaten, om zich tot de plechtelijkheden der lijk-staetsien en rou te beledigen: maer krijgen dat daer na weder, ja komen dikwils tot hoger ampt. Zoo heilig word deze tijd gehouden, datmen gene uitdeilinge ontfangt, zelfs voor krijgs-hopmannen niet.

Voor eenige jaren is 't gebeurt, dat zeker Bevelhebber uit het Landschap van *Kanton*, die begeriger was om een bediening te hebben, dan den tijdt van zijne rou uit te houden, zijne rekening zoodanig maekte, dat de tijd van zijne reize ten Hove, voor een gedeelte van dien van zijne rou zou zijn, die hem ontbrak om de drie jaren vol te maken. Maer wanneer dees ten Hove quam, met voornemen om in zijn ampt weer te treden, wierd hy weer te ruch na zijn huis gezonden, om den overigen rou-tijdt uit te houden, eer hy zich zou mogen vertonen.

Het getal van drie jaren word stips onderhouden, in erkentenis van dat zy de drie eerste jaren van hunne kintsheid meer waeren op d'armen hunner vaderen, dan op hunne voeten. Waer uit komt, dat zy niet in hun huis, tot een teken van eerbiedenis, van d'orde mogen veranderen, de welke hunne vader onderhield.

De rou der vrouwen is niet meer dan een jaer: die van de bloedvrienden drie maenden: die van de vrienden, drie dagen. En gelijk deze voorvallen dikwils voorkomen, zoo zijn'er zeer weinig, of hebben de rou-rokken al gereet. *Dus verre Semedo.*

Zoo de Jesuit *Adrianus de las Cortes* in zijne Schriften gedenkt, is het rou-gewaet over vader of moeder aldus: De gemene rou-rok, die zoo wel mannen als vrouwen dragen, is zeer wijd,

wijd, van grove witte hennip, uitgerafelt en met veel lappen bezet.

In de hand hebben de zonen een riet, daer op zy leunen, wanneer de vader dood is; maer over de doodt van de moeder een ſtok of ſtronk van hout.

Op 't hooft hebben de mannen een bonet van grove hennip, daer een grove uitgerafelde doek voor het aenzicht by afhangt. De dochters dragen op 't hooft een kap of huif, ook gemaekt van grove hennip.

Een gordel van ſpart of helm word om den middel gedragen, die met het een eind voor neer tot op d' aerde hangt.

De rou-tijd over vader of moeder is drie jaren, in vergelding van drie andere eerſte jaren, ſedert hunne geboorte; in welke zy hen zogen en op hunne armen droegen.

De rou-tijd over andere doden is langer of korter, na de groter of minder maegſchap en verplichting, die zy hebben.

Het rou-gewaed over die geen vader noch moeder zijn, is ook van wit hennip-doek; hoewel zoo grof en yl niet. Ook zijn de mutſen of bonetten, kouſen en ſchoenen van een ander fatſoen; doch mede uitgerafelt.

De vrienden des overleden gaen ook niet met bedekten aenzichte, gelijk de zonen, noch met geen ſtokken in de handt: als breder de nevens-gaende afbeeldingen uitwijzen, by letteren en cijfer-getallen aengewezen.

Rou-gewaed over Vader of Moeder.

A. *Een gemeine zeer wijde rok, uitgerafelt en met veel lappen.*
B. *Een rou-riet, tot een leun-ſtok, over eenen vader.*
C. *Een rou-ſtok of knots van hout, over eene moeder.*
D. *Een rou muts of bonet van grove hennip, over vader of moeder.*
E. *Een kap of rou-huif van één zelve ſtoffe.*
F. *Een rou-kaproen voor de vrouwen, over vader of moeder.*
G. *Een rou-gordel van helm of ſpart, over eenen vader.*
H. *Een rou-gordel van helm, over eene moeder.*

Rou-gewaed over doden, geen vader noch moeder.

1. *Een rou-huif of kap van wit tou.*
2. *Gemene rou-kouzen zeer uitgerafelt.*
3. *Een bonet, in vorm van een mijter, van grove hennip.*
4. *Een gemeine rou-gordel.*
5. *Gemeine uitgerafelde rou-ſchoenen.*
6. *Een ruime rou-rok, zeer uitgerafelt.*
7. *Een gemeine voorſchoot zeer uitgerafelt.*

Na het zieltogen en adem geven, vliegt aenſtonds de vader of zoon of een der naeſte magen, zonder kap of muts, met hangenden haire, ten huize uit, langs de ſtraten, met zich te krabben tot bloedens toe, en te huilen en ſchreeuwen.

Na de dood van een perſoon, 't zy vader of moeder, over welke de Sineſen rou dragen, onder andere gebruik en plechtelijkheden, die zy inzonderheid gebruiken in de begrafenis en maniere van eere, die zy hen aendoen, (een zeer brede en wijdlopige ſtoffe) hebben zy voor een gewoonte een zekeren tijd niet op ſtoelen te zitten, nochte ſlapen op hoge bedden, noch vleeſch t' eeten, noch wijn te drinken, zich van hunne vrouwen t' onthouden, noch luit te ſpreken, noch uit den huize te gaen, 't en zy in draeg-zetels met grof linnen toegeſloten, welk de rou is, en diergelijke meer andere dingen, tot dat met der tijd de droefenis overgaet. Uitgezeid de krijgs-bevelhebbers, zijn al d'andere, ſchoon de hoogſte *Kolaos*, verplicht over de dood van hunne vader of moeder hun ampt drie volle jaren te verlaten, en den overleden te betreuren en neffens d'andere de rou-plechtelijkheden te vervullen: zonder hier eenige uitzonderinge is. *Dus verre de las Cortes.*

In dezer wijze doen de Sineſen gewonelijk de lijk-ſtaetſie en begravenis hunner doden: maer op een andere de Tarters, die heden het Rijk van *Sina* bezitten. De Jeſuit *Adam Schal* ſtelt

ſtelt die van beide in de volgende woorden ten toon.

Beide Tartaren, zeid hy, en Sineſen dragen byzondere zorge over het begraven hunner dooden: want zy beelden zich in dat al het geluk hunner nakomelingen hier aen hanght, zoo ſlechts de voorouderen in kiſten van het aller onverderflijkſte hout, in onder-aerdſche graf-kelders, een onbereekelijke reex van jaeren kunnen overbrengen, tot baet des nazaets. Waer over de rijkſte Sineſen dikwils drie en vijf honderd, ja duiſend kronen in hun leven aen kant leggen, om te beſteden namaels aen hunne begrafenis. Ten dien einde vergaderen zy planken van Ceder en ander diergelijk onverderffelijk hout, die zy van twee honderd mijlen, en verder, doen ontbieden, tot kiſten na hun dood, om daer in, gelijk zy willen, eeuwig te ſchuilen. Het zelfſte beveſtigt ook de Jeſuiet *Martijn*.

Hiſtor. Sin. lib. 5. *Het word, zeid dees by hen voor een ſtuk van grote gelukzaligheid gehouden, die zich, voor zijne dood, een dootkiſte van het beſte en zwaerſte hout doet maken. Een eenige kiſte komt dikwils op twee duizent kronen en meerder te ſtaen. Want zy doen uit verre gelege geweſten de ſterkſte, zeer fraeie en onvergangkelijke planken komen. Dies is gene Stadt, of men vint 'er dootkiſten te koop. Ja de meeſte luiden kopen die veel jaren voor hunne doot voor veel gelts en bewarenze by zich in huis.*

De bovenſte (dus vervolght *Schal*) planken van de dood-kiſten der Tarters, ſchieten langhs henen boven ſchuins toe, in vorm van een dak. De gantſche kiſte ſelfs is van buiten geſchildert: ſonder by hen op de dikte der planken veel gelet word: dewijl de kiſten nergens toe dienen, dan om het lijk voor een tijd daer in uit te dragen; want gekomen by de grafſtede, worden de kiſten t'effens met de lijken verbrand.

De dood-kiſte der Sineſen zijn aen het voeten eind ſmalder, en aen het hoofden eind breeder en hooger: de bovenſte plank plat, die met de zijden overſteekt, om haer dikte te kunnen ſien; daer ſonderling op gelet word.

De Sineſen zijn wonder zorgvuldig by hun leven, in 't verkiezen van een plaets tot een graf, en aenwijzen of meten van een erf of grond, bequaem en gevoeglijk ter begraef-plaets: hebben zy dien op hun eigen bodem niet, zy kopen die elders voor veel gelds. Deſe plaets, zoo veel des doenlijk is, moet droog zijn: mach van achteren geen put noch ſloot hebben, nochte van vooren eenen ſtroom of heerenweg: desgelijks geen tempel noch toren; maer moet effen en vlak zijn, en voor niet lager dan achter.

De plaets, ter begrafenis uitgekoren, word omringt met een opgeworpen halve mane van aerde, of halve maens-gewijze dijk, die in 't midden hoger rijſt, en allengs na voren ſchuins neerſchiet, hoewel niet effen en gelijk, maer daeld gelijk met kleine heuveltjes neerwaerds. In het voorſte of opperſte gedeelte deſes dijks, begraven de Sineſen den oudſten, en ter weder-zijden neerwaerd de zonen, en neven vervolgens: niet door malkandre, maer ieder onder een byzonderen opgeworpen heuvel, doch het hooft des geſlachts onder den hoogſten. In het midden worden op een ſteenen tafel, eetwaren, reukwerk, en andere dingen geſtelt, ter eere van den overleden.

Wie onder het geſlacht, tot hooger trap van waerdigheid opgeſteegen is, ſtelt zelf voor zich een eigen en byzondere graf-ſtede toe. In deze worden, ſteene beelteniſſen van menſchen en dieren wederzijdelinks opgerecht, na eens ieders waerdigheid, magt en middelen. D' overige ruimte word met bomen, by na alle Cypreſſen, beplant, en by wijle met een muur omringt.

Een weinigh anders doen de Tarters: want ſchoon zy, wat de gelegenis en plaets belangt, een en de zelfſte dingen vereiſchen, als de Sineſen, zoo houdenze evenwel de ſelve ordre in het begraven niet: maer of ieder word afzonderlijk begraven, of jonge luiden aen de zijde der ouden.

De Sineſen, gelijk ook de Tarters, rechten eenen graf-ſteen op, met opſchrift, welk den ouderdom, ampt, en

en 's Keizers weldaden behelst. Dan om voor te komen, dat de merktekenen door den tijd niet uitgaen, en de geheugenis en t'effens de verdiensten des overledenen wegh-geslepen word, zoo doen de Sinesen, behalven den graf-steen, een ander vierkante steen, met het zelfste opschrift, tot berecht, wanneer d'ander komt te vergaen, van het bedrijf des overleden aen de later nakomelingen, in d'aerde of grond der grafstede begraven. Wanneer dan iemant, wie hy ook zy, gestorven is, komen aenstonds al de vrienden en magen rontom by het lijk te gader, en beweenen dat luids-keels, gesamentlijk. Dan word een hennippe zak vol papiere broden, verguld en verzilvert, in schijn van goude en zilvere broden, voor de deure uitgehangen. Edelluiden zenden aen de vrienden een stuk wit, dun en zeer doorschijnend doek, met een briefje, tot bekentmaking des lijks. Deze verschijnen op den gezetten en bestemden dag, en brengen reukwerk, was-keersen en geld met zich. Ten huize ingetreden, gaen zy voor de tafel staen, welke tegen over de kiste in het midden der zale gesteld wort.

Na het ontsteken van reukwerken op de tafel, treden zy een weinigh te ruch, en bewijzen aen het beeltenis des doden, afgemaeld aen het hoofden eind der kiste, met vier mael te knielen, en 't hooft tot laegh op d'aerde te buigen, t'effens met groot geschrei, eerbiedenis.

Na het opstaen van deze eerbiedenis, komen de wezen of bloedvrienden te voorschijn, die aen de zijde der kiste tusschen de gordijnen afzonderlijk midlerwijle knien-buigingen doen. Deze bewijzen van gelijken met knien-buigingen den bezoekers eerbiedenis, en doen hen bedanken, met den hoofde vier werf tegen d'aerde te stoten.

Wanneer de bezoekers vertrekken, verzelt een der naeste vrienden hen, en schenkt hen, zoo zy willen, Theedrank.

Na een weinigh gezeten te hebben, worden de bezoekers tot aen de deure of strate uitgeleid.

Naulix is de tijdt der bezoekingen geeindight, of de naeste vrienden komen 's anderen daeghs weder in het treurhuis: van waer zy het lijk na de graf-stede, of ten minste tot aen de poorte der Stadt geleiden.

Dan gaen de wezen van huis tot huis, in rou-gewaet van grof hennip-doek, en bewijzen op nieu, gespreid met hun aenzicht tegen d'aerde, den bezoekers voor de deure, zonder in huis te mogen komen, de schuldige eerbiedenis, voor den onlangs bewezen dienst.

Op een gansch andere wijze doen de Tarters de lijk-staetsie: te weten, ten zelfsten dage, op den welken iemant sterft, word de dode, na dat hy gekist en binnen 's huis beweent is, uitgedragen, 't en zy dees een Koningje of Land-drost geweest is.

De vrienden geleiden het lijk, die zich daer na ter weder-zijde op een lange ry by den hout-stapel voegen, en luitruchtig schreien. Na het schreien, vertrekken de genen, die het lijk gelei hebben gedaen, en leggen de huis-genoten vuur onder den brant-stapel, om alles, behoudends slechts de beenderen, tot assche te verbranden. Het gebeente wort ten derden dage verzamelt, en in een porcelein-vat geberght, om ter begrafenis te bewaren. Uit een zonderlingh waengeloof of zorge worden de lijken der genen, die aen de kinder-pokjes gestorven zijn, hondert gansche dagen bewaert, eer zy verbrant worden.

Een weinig groter eere word den Koningkjes, 't zy Tarters of Sinesen, na hunne dood aengedaen. Want zoo een Tartersch Koningje doot is, worden de dienaers, na het schreien van drie of vier mael ten huize, gelijker kele, ter weder-zijde voor het hof ten tone gestelt, met de merken zijner waerdigheit en mogentheit in de handen: te weten, deze staen te pronk met helmmetten: die met bonetten: deze met gordels: d'ander met draegbandē:

eenige met degens ; andere met bogen en pijl-kokers : zommige met jacht-honden , en andere met andere dingen , daer hy in zijn leven mee omging en vermaekt was : t' effens ſchreien zy deerlijk.

By na in gelijke orde ſtaen de paerden rontom ten tone geſteld , aen den teugel in handen van ſtal-knechten : zijn overſpreid met koſtelijke zadels, en behangen met fluweel , om by het graf te verbranden.

Desgelijx ſtaen 'er kemels , prachtig uitgeſtreken , en geladen met het geen tot de lijk-ſtaetſie vereiſcht word. Onder de poorte ſtaen trommel-ſlagers en trompetters te ſpelen.

Ten beſtemden dage word het lijk uitgedragen. Voor uit treden trompetters , die geduurig een ſchorren en droevigen toon geven. Na hen volgden twintigh of dertigh uitgeleze kemel-dieren , met zijde tomen en zadels aen den hals , beladen met tenten en ander omſlagh , ter begraefplaetſe te brengen. Daer na worden zijde zonne-ſchermen : na deze grote geſchilderde en vergulde waiers : na de waiers , vendels , ſtandaerden en andere veld - tekenen gedragen : beneven goude en zilvere vaten. Eindelijk komen prachtigh toegedoſte peerden , en dienaers , beladen met het dierbaerſte huisraet : ten leſte de draeg-zetels , die d'Onder-koning gebruikte. De ganſche begrafenis-plaets word omringht met matten , in vorm van een muur. Binnen dit beſtek ſtaen open tenten opgerecht, geſtoffeert met rekbanken en dierbare kleinoodje , om te verbranden. In het midden ſtaet een grote zael , gemaekt mede van matten, om het lijk daer in te zetten. Die in den omgang of ſtaetſie de laeſte geweeſt zijn , bevinden zich by deze zael d'eerſte. Achter hen blijven ter weder-zijde al d'andere ſtaen , ieder na zijne waerdigheid. Het overſchot des beſteks , binnen deze muur van matten, achter de zael , is voor de vrouwen. Wanneer ze alle, beide mannen en vrouwen , binnen deze paetſe gekomen zijn, makenze, ſtaende overeind , een tijd lang zamen een groot geſchrei en deerlijk misbaer.

Na het ſchreien, bereiden en ſtellen de Kaetsheeren der plichtplegingen van den bank der zeden al het geen toe , dienſtigh ten offerhande , en zetten tafels met allerlei vruchten en lekkernyen : diſſchen daer en boven vleeſch in zeer grote zilvere ſchotelen op. Dan reiken deſe aen eenen der voornaemſte Koningjes een bak met wijn toe , die de vocht drie werf om hoogh heft , gelijk tot een offerhande des overleden.

Hier en tuſſchen word een brief of lof-rede des Keizers te voorſchijn gebraght , daer in de Keizer de verdienſten des overleden ophaelt, en dien met een zekeren fraeien tytel vereert. De voornaemſte Kaetsheer van den voorzeiden bank , leeſt deze lofrede luits keels op, daer al d'andere met gebogen knien aendachtelijk na luiſteren. De voorgeleze brief word in het vuur geſmeten en tot aſſche verbrand. Na het buigen der hoofden van driemael na d'aerde , ſtaenze alle zamen op , en vangen weer aen te ſchreien. Dan ſteken de huisgenoten een papiere hoop , heuvelsgewijze opgeſtapelt , en overal omwonden met zeer dun purper-verwig floers , in den brand. Hier op worden koſtelijke klederen, hoeden , laerzen, zadels, goude en zilvere vaten, draegzetel en bedde des overleden geworpen , om t'effens te verbranden. Na dit al tot aſſche verbrand is , word al het te zamen gelopen goud en zilver uitgenomen en in een papier bewonden , en eindelijk weer ten derden dage in 't vuur geſmeten , met byvoegen t' elkens van een nieuwe brand-ſtoffe, tot dat alles verſlonden is.

De peerden, beroofd van hunne cieraedje worden met een zweep in 't velt gejaegt, die voor half geld by de genen die willen , mogen gekocht worden.

Na dit gedoen vertrekken de genoodigden , onder gelei van een der Koningjes , tot buiten de lijk-poorte, welk hen bedankt : 't en zy d' overleden zoodanig een geweeſt is, dien men deze dienſten van rechts wegen ſchuldig is.

De Tarters houden zich niet vernoecht , met een eenige lijk-ſtaetſie te-

te doen, maer herhalen dezelve na zeven, en weer na zeven andere dagen t'elkens: tot dat alles door de vlamme verteert is, wat den overleden waert en dierbaer was.

Daer en boven zoo d'overleden een aengename byzit of gedienstige hoveling heeft, die brengen zich zelfs om 't leven: de byzit, 't zy met wil of onwil, is gedwongen haer zelve te verhangen, tot gezelschap, troost, en vermaek, (gelijk deze woeste mensche voorgeven) van den overleden, in het ander leven. Schrandere hersſenen evenwel, hebben namaels, uit een gruwel van deze wrede offerhande, den Keizer by verzoek-schrift, dit wreed misbruik, uit kracht van een ingevoerde wet, doen afbreken; desgelijx ook het verquisten van onkosten, en ydel verbranden van zoo veel huisraed verbieden: hoewel niet ganschelijk de genegentheid by velen weg-genomen is, die met hunne mannen en vrienden begeeren te sterven.

Des niettegenstaende heeft deze gewoonte, door 'sKeizers verbod, t'elkens vernietigt, grotelijx een krak gekregen: en zijn, in plaets van kostelijke kleden, papiere ingevoert, die door toestelling en beschildering van buiten de ware verbeelden, ieder gewaerdeert op een krone.

Na het volbrengen der offerhande en geschrei, ten twede en derde reize, in het byzijn van alle, die na de begraefplaets op nieu gezamentlijk zijn toegeschoten, word eindelijk tot een grafstede een zeer fraeie zale of hof, gelijk quansuis voor een levendige, gebout, en rontom met een muur omringt. Aen de muren staen ter wederzijde verscheide vertrekken of gebouwen, by na op de zelve wijze, als daer de dooden by hun leven in de paleise mee vermaekt waren. In deze steltmen de vertroutste knechten.

In de zale word de graf-stede van ticchel-stenen op een vierkanten heuvel opgerecht. Rondtom steltmen d'oorkussens en draegzetels des overleden: aen de mure hangen ter wederzijde de gordel en zabel met den draeg-band, en pijl-koker met pijl en booge. In deze zale worden een gansch jaer, alle daegs, spijze ingebragt, die men by den heuvel den overleden voorzet, als of quansuis dees daer zijn middag of avondmael mee doen zou. De brengers staen midlerwijze een wijle aen de zijde, en schreien zamen deerlijk. Tarters van geringer stand, bouwen, door mangel van middelen, geen zale by het graf: maer stellen slechts spijze of *Thee* naby den lijkheuvel, en gaen dan weer weg, zonder langer te blijven: 't en zy desen dienst van eere den overleden buiten gewoonte bewijzen. De Sinesen, ten tegendeele na de by-een-komste van vrienden en magen, gaen byna in deze orde ten huize uit, na dat zy te vooren de gewoonelijke eerbiedenis den overleden bewezen hebben.

Voor uit word aen een lange stange een rode zyde doek gedragen, daer op de tijtel van den naem, waerdigheid en ouderdom des overleden met zilvere letteren afgemaelt staet. Daer na volgt een lange ry van kinderen, die allerlei bloemen van gekleurt papier op riet of bamboesen dragen: beneven beeltenissen van menschen, dieren, tuinen, gebouwen en andere vermakelijkheden, geschildert op papier, tot wellust der oogen.

Zoo d'overleden in zijn leven berucht over godsvrucht is geweest, worden afgoden-beelden, kostelijk uitgestreken, voor uit gedragen.

Hier na volgt op een der baren het beeltenis des overleden: daer na de *Bonzen* of heidensche priesters, die op bommen, çymbalen en andere speeltuigen lustig spelen.

Dan komen guigelaers en toneelspeelders te peert, in het zelfste gewaed, daer in sy de schouspelen by het graf zullen vertoonen. Deze maken midlerwijle den ganschen wegh over met kunst-vuuren groot geraes: vliegen ook by ronde langwerpige bamboesen in de hoogte op, en vertonen wonderlijke lijf-gebaren in de lucht. Andere staen op het peert met de benen, naer om hoog, en 't hooft neerwaerds: andere loopen nessens het peert, zoo snel als het peert zelf. Al het welk geschied, om de rou en droefenis te matigen en verzoeten.

De wezen gaen neffens of recht achter het lijk: leunen op ſtokken, en hebben d' armen door dienaers onderſteunt, quanſuis of hen door de grote der droefenis de krachten bezweken. De doot-bare, opgetoit met koſtelijke kleden van zijde, word ten minſte door acht, veeltijds door zeſtien, zomtijds door twee en dertig doot-dragers gedragen. Al het vrouvolk volgt in draeg-zetels na de mannen, die in geleden te peert of te voet voor aen trekken, en zich onder een voegen.

Wanneer men tot de plaetſe der begrafenis gekomen is, ſmijten de genen, die de ſtaetſie geleiden, alles wat zy gedragen hebben, op een hoop papier, en ſteken 'er den brand in: vervoegen zich dan by de tafels, die geſtelt zijn voor de lijkbare, en opgediſcht met verſcheide vruchten en reuk-werken, beneven een ontweidt en ſchoongemaekt zwijn en lam, geſtelt aen weder zijde. Alhier ontſteken twee of drie der waerdigſten voor de ganſche ſchare de reukwerken. Na deze te ruch geweken zijn, bewijzen d' omſtaenders te gelijk met knielen en 't hooft na d' aerde te buigen, eerbiedenis tot viermael achter malkandre. Eindelijk wijkenze ter zijde, en neemt de geen voor allen plaets, die gekomen is, om het bertje of tafereel des overleden te tekenen: reeds te voore gemaekt tot de brete ontrent van drie vingeren, en lengte van een elle, en beſchreven met den naem en ſtaet des overleden. Eerſt word dit teken 王, welk Keizer bediet, als onnodigh voor aen geſtelt; waer over de geen, die de zelve in deze lijk-plechtigheid tekenen zal, in deſtig gewaed moet gekleed zijn, en in het zelfſte, daer mee iemant, na den ſtaet der waerdigheid, voor den Keizer zou moeten verſchijnen.

Dees, geleid door twee Raetsheeren der plichtplegingen, bid eerſt, met het aenbieden om verlof der pencele, al d' omſtaenders voor zich, met betuiging van zijne onwaerdigheid dezes ampts. Eindelijk voeght hy boven op het teken, geſchreven boven aen op het bertje met zwert, een root ſtipje, in dezer wijze 主: want dan ontſtaet uit het teken, welk Keizer bediet, een ander teken, welk Heere betekent: zoo dat aldus, met den te voore ondergeſchreven naem des overleden, een volkomen zin ontſtaet: te weten, De Heer *N N.* Dit zelfſte bertje brengen de vrienden daer na met het beeltenis des overleden naer huis, om jaerlix daer in de gedachtenis hunner ouderen te vieren. Ja verduurt dit bertje, wanneer het beeltenis reeds door ouderdom verſleten is, een lange reex van jaren. Zoo dra d' opſchryving volbragt is, gaet de voorzeide lof-ſchryver hen allen met vier knie en hooftbuigingen, volgens gewoonte, voor. Wijders, eer de vrienden vertrekken, worden de gaſten in een huis, van matten opgerecht, of in den naeſte kapel, ter maeltijd ontfangen. Aldaer word d' eerſte kroes den wezen, tot afwiſſching der tranen, gelijk zy zeggen, toegedronken. Zoo hen gevalt, houden zy zich een wijle tijds op met eeten, en het aenhoren van ſchou-ſpelen. Na de wederkomſte t' huiswaerd, vergaderen eenige *Tauſus*, of duivel-jagers, in het ſterfhuis, ten einde, dat, met het beſproeien van zeker water, van de boze geeſten te reinigen, en die, gelijk zy willen, uit te drijven, en den huize ruſte te beſcharen. De rou-kleeren zijn by de Sineſen en Tarters niet een en dezelve; hoewel beide in 't algemein wit.

Al de Tarters, zoo wel die van den huize, als bloed-vrienden trekken in den rou-tijd een lange rok van wit laken aen, die hen tot op de voeten hangt, en met een tou of wronge van een ſelfſte ſtoffe toegegort is: dragen de gewoonlijke leerſen, maer zoo oud en verſleeten, alſſe weten te vinden: en de dagelijkſe hoet: ontbloot ſlechts van de rode ſijde pluiſen, tot cieraet daer op geſtelt.

't Hair van de baert noch hooft word hen in al dien tijd niet geſchooren. Na verloop van een maent, ſmijt ieder in een vuur, aengeleid van papier en andere ſnuiſſeryen, zijn gordel van tou, daer mede zy achten de

rou voldaen te zijn: en kleeden zich daer na weer volgens d'oude gewoonte. Geburen en vrienden houden de rou slechts, met het aftrekken der zijde pluisen uit de mutzen, of behouden het fatsoen van den gewoonlijken dracht, met veranderen slechts van een beter stoffe in een slechter.

De Tarters bemoeien zich niet met de duivel-jagers voornoemt, de betemmers der geesten, noch met quade geesten.

De Tartersche vrouwen of Tartarinnen veranderen in den rout-tijd het gewaet of çieraet des lichaems, die gewoonlijk swart, en zeer stadig is, in wit. Het hulsel des hoofts, dat anders slechts met gevlochten hair bedekt leit, is een witte huive, gordels gewijze zamen gevouwen, met byhangzelen, die haer over de schouderen zwieren. Ieder heeft een bamboes-riet in de hand, bewonden met wit papier, wanneer zy het lijk gaen beschreien.

Het rou-gewaet der Sinesen verandert by verloop van jaren. Het eerste jaer dragen zy, beide mannen en vrouwen, over 't gansch lijf, daer ook het hooft mede bewonden is, een dik en grof kleet, vol gaten: met ruwe schoenen van wit laken aen de voeten, en een tou of koorde om 't lijf: quansuis, om de droefnis, over de dood der ouders, door de verwaerloosingh des lichaems te betuigen. Op het tweede jaer is de kleedinge van zeer dun doek, de hoet van gewoonlijk fatsoen, hoewel niet van een zelve kleur; de schoenen fraeier, en de gordel van tou afgeleid.

Op het derde jaer mogenze kleedinge van zijde dragen, en de hoed van geen ongelijker stoffe, hoewel wit van kleur, of wel de gewoonlijke, die gemeenlijk zwart plag te zijn.

Hier en tusschen, in desen gantschen tijd, onthouden zy zich, schoon in de grootste waerdigheidt gesteld, van hun ampt, met bewilligingh des Keizers zelfs, uit kracht van 's rijks wetten. Zo zy by geval ten dien tijde, inzonderheid in den beginne, bezocht worden, mogen niet tegen over, of neffen den besoeker, gelijk de andere, aenzitten; maer zitten op een laegh bankje. In de eerste maenden inzonderheid nuttigen zy niet alleenlijk slechte spijze, in de vasten gebruikelijk, met zich van vleesch, visch, wijn, melk en diergelijk t'onthouden; maer eeten ook gantsch onsmakelijke of laffe spijze, geenzins met zout of speceryen gekruid. Dan gelijk de rou-tijd over vrou, broeders, zoonen, en andere bloedverwanten korter is, hoe ook het rou-gewaet en spijze veel beter is. De rou-tijd der zonen over d'ouders is drie jaren: welken tijd ook de vrou over de dood van haren man moet uithouden. De dood van den oudsten zoon, of desselfs vrou, of oudste snaer, word by d'ouders een jaer betreurt: zoo lang is ook de man over de dood van zijn vrou in de rou, en d'een broeder over den ander.

Deze overgroote rouwe der kinderen, over de doodt van vader of moeder, is, zoo de Jesuit Martijn getuigt, al van Keizer *Xuns* tijden af by de Sinesen onderhouden: die zijnen voorzaed *Ya*, gelijk een zoon zynen vader, drie volle jaren by het graf betreurde, zonder ooit daer van af te wijken: bevelende midlerwijle de zorge des Ryx aen zyne Landvoogden. Want drie jaren tijds, vervolght dezelve Martijn, betreurenze in dier wyze 's vaders dood, dat zy zich altijds binnen 's huis houden, en leggen aenstonds alle Ryx-ampten, zelfs dat van Majestraet af, welk zy toen bedienden. Zy verandren ook de plaets, spijze en huisraet in geringer, en zitten niet dan op een lagen bank. Zy nuttigen geenen wijn noch toespyze, en vernoegen zich alleen met moeskruiden. De kleding is zeer wanhebbelijk, gemaekt van grof doek: desgelijk is ook hunne slaep-kamer onbequamer. Zelf is ook de wijze en zwier van spreken anders, en op de rou gepast. Ook behouden zy dan hunnen ouden naem niet, maer veranderen dien in eenen ander, en geven zich genen anderen, dan dien van een ongehoorzamen en ondankbaren zoon; als die door gehoorzaemheid en behoorlijke zorge het leven der ouders niet

Histor. Sin. lib. 1. c. 33.

niet heeft konnen verlangen, maer door vele beledingen hunne dood verhaeſtigt heeft. En word niet alleen het ſpreken; maer ook het papier en maniere van ſchryven verandert: want dan ſchrijftmen niet met root, noch op papier met vermiljoenrood beſtreken; maer gebruikt in plaets van deze, gele of blaeuwe kleure. Witte kleding is geen teken van vrolijkheid, gelijk in Europe; maer van droefenis. Ganſch wonderbaer is deze Godsvrucht der kinderen tegen d'overledenouderen;en vindmen naulix ergens volken, die hen daer in na volgen: inzonderheid in dit ſtuk: want velen, zelfs Majeſtraets-perſonen, wanneerze zien dat hunne ouders, gekomen tot eenen hogen ouderdom, hunne dienſten zeer van noden hebben, verzoeken aen den Keizer ontſlagh van hun ampt, zonder bybrengen van andere reden, dan om hunnen ſtok-ouden vaders, volgens plicht, met alle hulpe byſtant te doen. Daer in niet lichtelijk iemant by den Keizer afgewezen word, dien,zoo bewuſt is, dat onder deze Gods-vrucht geen ſtaetzucht ſchuilt. Waerom nu de rou drie jaeren duurt, daer van word uit de Sineeſche Filofy geen ongerijmde reden gegeven. Want billijk is, zeggenze, die in d'eerſte drie jaren huns levens, zich zelfs onmagtigh, de liefde der ouders henwaerd genoten hebben, zoo veel tijds ook na hunner dood, om de gelede moejelijkheden, aen klagen en treuren door de zonen beſteed worde, als tot verzoening der moeielijkheden,die d'ouders hebben uitgeſtaen.

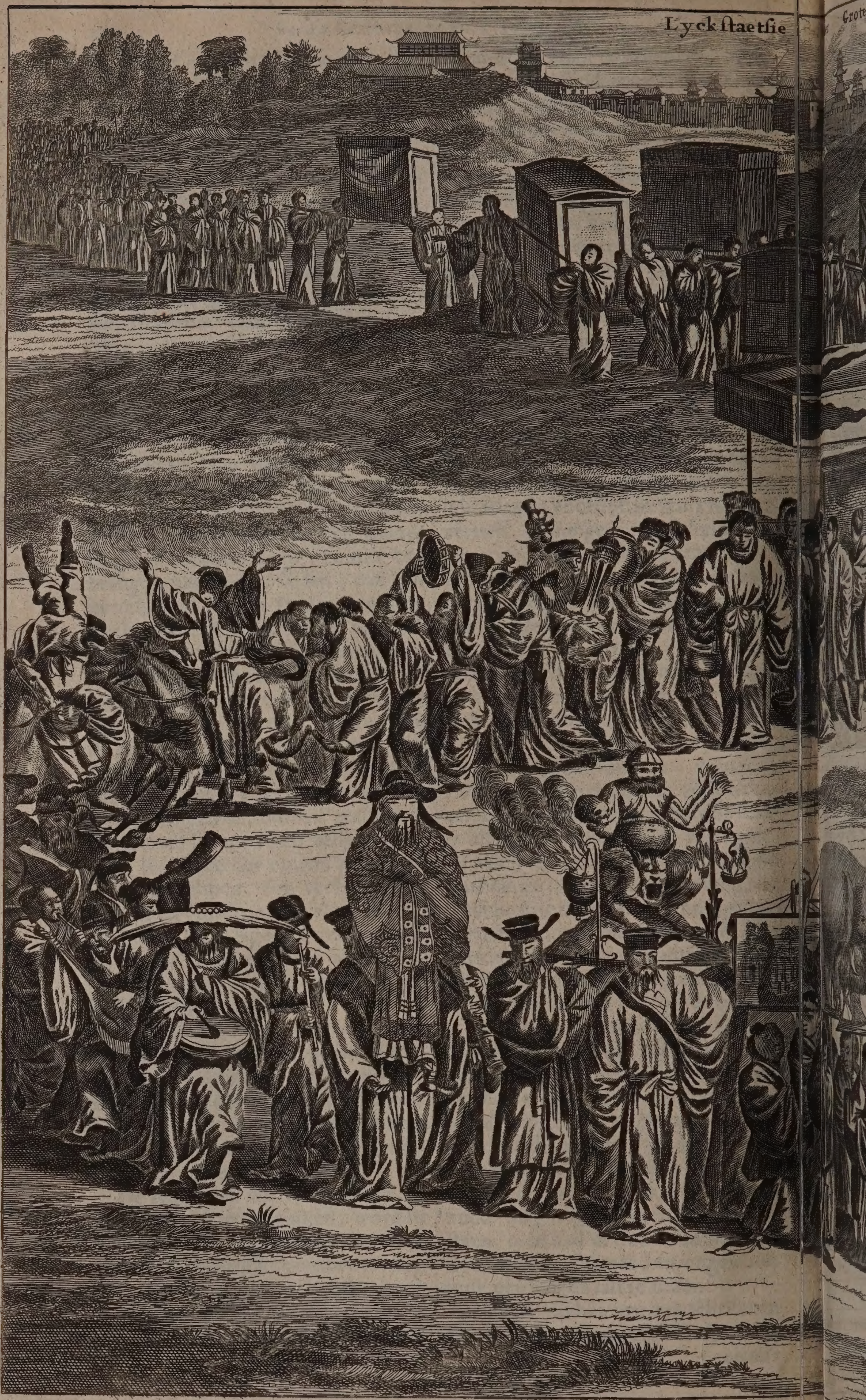
Geen wonder dan, dat by de Sineſen voor het grootſte ongeluk gehouden word, kinderloos te zijn: wijl hen bewuſt is, niemant te zullen hebben, van wien zy in hunnen ouderdom dienſt, of na hunnen dood plechtelijke rou te verwachten hebben.

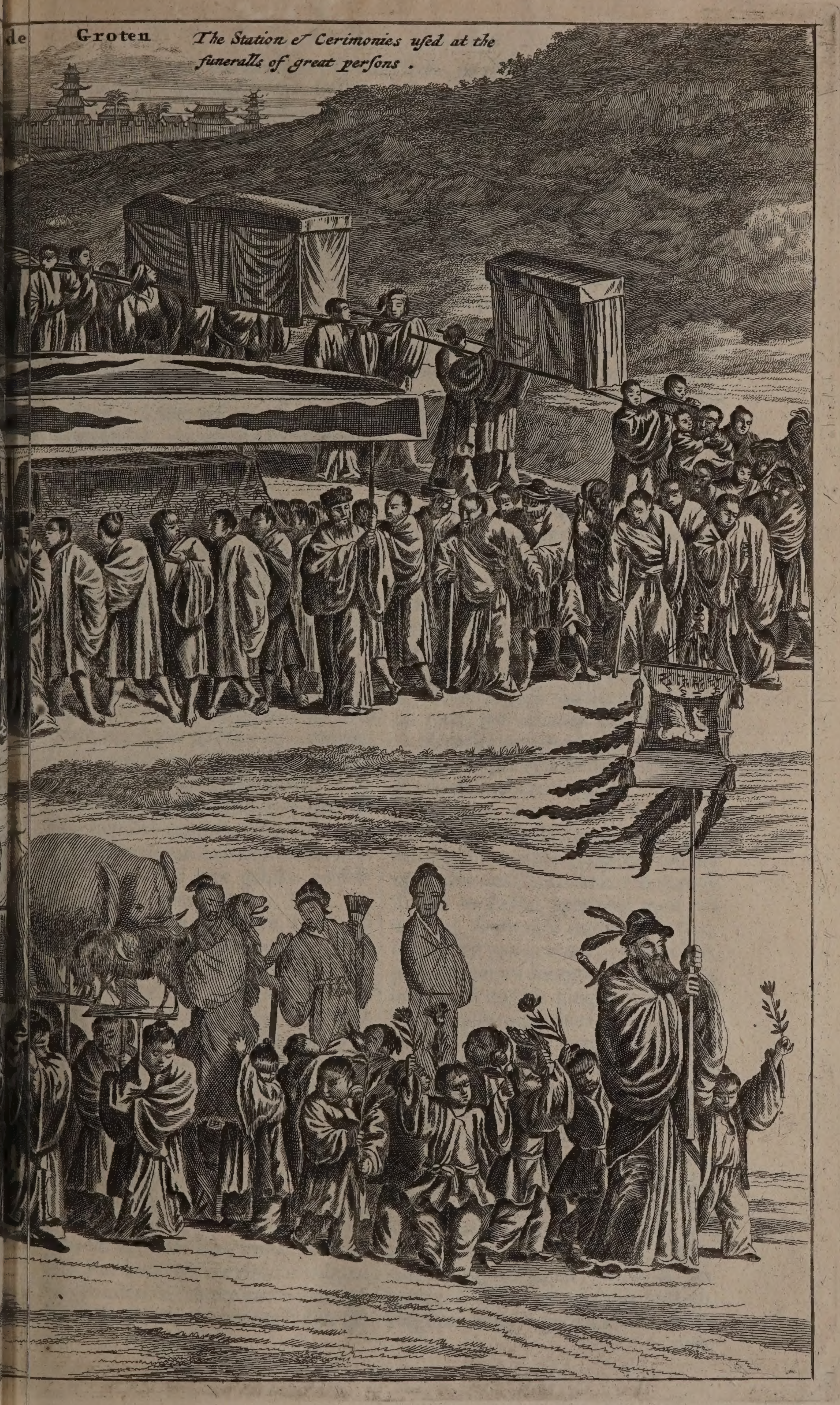
De reden van wit rou-gewaed, in plaets wy zwart gebruiken, word by de Sineſen deze gegeven: dewijl de witte een natuurlijke verruwe is, daer by na al d'andere door kunſt van verven ontſtaen:waer door ſy zeggen betekent wort,datmen in droefenis geen ſtaetzucht noch kunſtenarye moet gebruiken:want daer een waere droefheid is, word de zelve overvloedelijk door de natuur uitgeperſt. *Dus verre Martijn.*

Met groten toeſtel en gebaer geſchiede de lijkplicht en ſtaetſie van Keizer *Zungte*, vader des tegenwoordigen. Des anderen daegs,d'achſte van d'eerſte maen, na de dood des Keizers, wierd deſſelfs lijk ontrent ten middage gekiſt. Naulix was een Tarter te *Peking* in 's Rijks bediening te vinden, die te gelijk met vrou en dochteren niet derwaerd toeſchoot. Hier door liepen de voorhoven van menſchen der wijze over, dat naulix, hoe ruim zy waeren, doorkomen aen was. D'edelſte wierden in 't binnenſte voorhof, neven 's Keizers vertrek, ontfangen. Verſcheide malen wierd de Keizer met een geſchrei van allen te gelijk behuild, niet zonder houden van orde, een wonder! in het geween te vervolgen en volherden. Na al de Tarters, onderſcheiden ganſchelijk in acht vanen,en ingelaten twee en twee in de zale of vertrek des Keizers, geweent hadden, weeken zy weg, en wierden door andere, in plaets van hen, verpooſt. Zulx het geſchrei zonder vermoeing aenhield: lopende en kerende de ſchare uit de naby gelege in de verre gelege zalen over en weder. Midlerwijle ontbraken 'er geen, ja niet weinig, die, ganſche drie dagen groten honger uitgeſtaen hadden; dewijl zy zelfs niet derfden ter voorhoven uittreden, en de knechten niet toegelaten wierden hen binnen lafenis toe te brengen.

De Jeſuit *Johan Adam Schal*, uit meelijden met het volk, welk door honger en ongemak te vergaen ſtond, bad de Beſtierders, door een verzoekſchrift, ſpijze van 's rijks wege hen te verſchaffen, of gedogen, de ſchare na huis te gaen. Men had'er, zeide hy, vrouwen, die uit zwakheid der ſexe, zulke ongemakken niet konden uitſtaen: men had'er ſtok oude mannen, door ziekte afgemat, en ongewoon zulk een langen laſt te lijden.

Naulix was het verzoek-ſchrift van *Schal* overgelevert, of de Beſtierders, ziende

Lyckstaetsie

The Station & Cerimonies used at the funeralls of great persons .

ziende den raet voor goed in, lieten al het volk vertrekken, met besluit, dat al de Mandarijns, zelfs alleenlijk de zeven volgende dagen, 's morgens vroegh in het vertrek (terwijle aen d'eene zijde de *Bonzen* en aen d'andere de *Tausu*, hunne afzweeringen opzongen) een halve uure zouden wenen. Daer na zou een iegelijk na zijnen raedkamer ter ruste keeren, en de ingestelde maendelijke vasting voor den Keizer onderhouden.

Den veertienden der eerste nieuwe maen, wierd den nieuwen Keizer, genaemt *Kônchi*, d' eed van getrouheid gedaen. Ieder rek-bank wierd in 't bezonder, uit vreze van verhindering, door de menigte in 't binnenste vertrek der zale geleid.

De hoofden van d' eerste en tweede orde klommen na de bovenste zale. Aldaer, wanneerze voor het lijk des overleden Keizers, te gelijk met al d' overige geweent hadden, wierd in hunner allen aenhooren de vorm of stijl van den eed voorgelezen. Na het verbranden aldaer van den voorgelezen eed, bewezen zy alle, met driemael gelijk te knielen, en drie mael het hooft na d' aerde te buigen, den overleden eerbiedenis, roepende hem tot getuigen des eeds aen.

Toen vertrokkenze van daer na een afgoden tempel, daer zy weder den gedanen eed staefden, en het aengevangen werk met gelijke plichtplegingen volbragten.

Wanneer ten zevensten dage, na 's Keizers dood, de licht-opgemaekte daken van matten weg-genomen waren, stelden d'opper-lijk-priesters zich in d'open voorhof ter zeet. Wanneer de voornaemste in de zale geroepen waren, blijvende d'overige voor de deure staen, maekten zy een aenvang des geschrei.

Langer dan na gewoonte duurde dit geschrei, door de bykomste der koninginne moeder, welke met het vrouwen-timmer den voorgang nam. Toen wierden uit de tente, opgerecht voor het lijk, met recht-banken van binnen, ter zijde menigten van gouden en zilvere vaten gebragt: desgelijx tafelen, rontom 't lijk gestelt, en rijkelijk opgehoopt met zuiker-gerechten in zilvere schotelen. Al het welk te gelijk in 't vuur geworpen wierd, en verbrande, of quam aen klompen te smelten.

Den overigen tijd, gelijk in de vorige dagen, op de welke men ter bewening ging, stonden de stads-dienaers, land-drosten, met het geen ten Keizer behoord, in de handen: desgelijx de peerden, tekenen, en vanen, en andere dingen, ter zege-staetsie dienende, op een lange ry ter weder zijde in den ingang des paleis, rontom ten toone, en trokken niet weg, dan na het uitgaen der Mandarijns.

Op den eersten van de tweede maen, wierden de zelfste geschrei en plichtplegingen, in het by zijn van de Koninginne moeder zelve, des morgen vroeg volbragt, en weder de tafels, daer vier man aen ieder genoeg te dragen had, beneven dek-kleden en gewaet in 't vuur gesmeten.

Den lesten dag quamenze by een. om het lijk te geleiden: welk achter het paleis in de zale van een na-by gelegen heuvel, rijk van herten, haezen en reen, tot vermaek der Keizeren, midlerwijle gestelt wierd, ter tijd toe de Keizerlijke graf-stede op een andere plaetse toebereid wierd.

Eerstelijk was de weg, die na den heuvel uit het paleis loopt, met gele aerde gelijk en effen geplaveit, om het opstuiven des stofs te beletten, daer de straten in *Peking* zeer veel noot van hebben. Derwaerd traden al de Groten, in wit rou-gewaed, en geleiden, geplaetst ter wederzijde van den weg, het lijk. Voor uit gingen negen Olifanten, alle met torens op de ruggen: veertig Kamelen, uitgestreken met rode dek-kleden en teugels van goude schakels te zamen gevlochten, en zabels, die by den hals neerhongen. Deze droegen tenten en ander huisraet. Daer na quamen geleid honderd paerden met tomen van geel fluweel, zonder goud: de speren evenwel waeren verguld, gevolght van tromslagers, trompetters en andere met zang-speeltuigen: ten getale van honderd. Daer na wierden vijftigh vergulde hamers gedragen: na deze

over

over de honderd vendels van verſcheide verruwe, doorwrocht met wilde dieren, vogelen en acht en twintig geſternten van goud geſtikt, gelijk al d'andere geſchildert waeren. Toen weer vijftig haniers, waer na honderd gezadelde paerden volgden: de laetſte dertig beladen met koſtelijke laſten, namentlijk, fluweel en Keizerlijk gewaet, ten vuure gedoemen. Deze wierden gevolgt door twintig jongelingen, ieder met een Keizerlijke pijlkoker in de hand, verçiert met zeer veel edele geſteente en peerlen, benevens pijl en boge: recht voor hen gingen twalef uitgetekende jacht-honden.

Achter deze, voor 's Keizers bare, wierd door zeſtien dragers de Keizerlijke draeg-zetel getorſt, daer hy in zijn leven plag gevoert te worden, heerlijk verguld, en boven op den kruin met een goude kloot verçiert.

De dragers waren in gewaet van eenerhande kleure gekleed, namelijk ſafraen-geel, met goude rozen onderſcheiden. Na deze wierden zeer veel goude en zilvere vaten gedragen. Eindelijk volgde de Keizerlijke lijkbare, overdekt met goud laken, welk met hemels-blaeuwe wolken en geſtikte bloemen bezaeit was. Het lijk wierd door twee en dertig dragers getorſt, die alle in ſafraen-geel gewaet, verciert met goude rozen, gekleet waren. Achter 't lijk traden krijgsknechten met pieken, en andere wapenen. Na hen volgde de keizerinne moeder in een draeg-zetel, overtrokken met purpere zijde. Toen zeven draegzetels, overtrokken met wit katoendoek: in ieder wierd een koningin, of byzit des Keizers gedragen. Niet verre na haer traden zeer vele grooten te voet: daer na al d' opperhoofden by troepen, en de genen, die op den weg met gebogen knien 's Keizers lijk ontfangen hadden, volgden te gelijk zonder orde tot aen den lijk-heuvel, te voore met een muur omringt; maer wierd, door het ſlopen van de zelve muur, in 't kort ruim baen gemaekt.

D' opperhoofden van den eerſten rang, traden in het voorhof der zale, daer de dragers het lijk hadden neergezet, en ſchreiden aldaer ſtaende, een wijle gelijker kele, gelijk al d' overige rontom het zelfſte deden. Eindelijk hief een der voornaemſte koningjes, een goude kroes met wijn, drie werf om hoog, waer op zy alle te gelijk de hoofden na d' aerde bogen. Het koningkje offerde, de kroes, ſchuins gehouden, tot een offerhande. Voor de lijk-bare ſtont een tafel, beſtrooit met goude en zilvere bloemen, en vol allerlei reuk-werken. Toen wierd het geſchrei, hoewel langer, hernieut, tot aen het ſcheiden: blijvende d' andere plechtigheden tot 's morgens uitgeſteld.

Het dient ook aengemerkt en niet vergeten, dat de dragers, in het dragen des lijks na den heuvel, verwiſſelt wierden: want de grooten droegen het lijk van de zale, daer het opgenomen wierd, tot aen de groote poorte des paleis: alwaer adel hofjonkers dat ondervingen, en buiten de poorte des voorhofs droegen. Daer bevolen zy het lijk den genen, die amptshalve den levendige ten dienſte ſtonden, en hem vergeſelſchapten, waer hy gong.

Voor ieder poorte offerde t' elkens het opperſte koningkje voor de kiſte, met gebogen knien, een goede kop met wijn, die hy met zijne handen driewerf om hoog hief, en de raeds-hooftman van den bank der zeden overnam, en aen kant zette, om te gelijk daer na met de volgende pleng-offers te ſtorten.

Des anderen daegs, 's morgens, de zeven en twintighſte, na 's Keizers dood, vergaderden zy alle weer by het lijk, en vernieuden, ſtaende ieder op zijne aengewezene plaetſe, d' algemeine rou en geſchrei.

Na het op-offeren, gelijk des vorigen daegs, wierd de brief door den Keizer aen zijnen zoon gegeven, die de lof des overleden behelſde, opgelezen.

D' opperhoofden verdubbelden het geſchrei, en keerden toen weer na het voorhof. Midlerwijle bragten vier der voornaemſte groten, na den papier-hoop, overdekt met een kleed van gele zijde, in een uitgeſpreid kleet; een zabel-kleet des overleden Kei-

Keizers, met zijnen hoet, verheven op den kruin door peerlen en gesteenten, desgelijx zijn zabele matras, die onder de hooftpeuluwe plag te leggen.

Andere sleepten in tien dek-kleden tien Keizerlijke verander-kleden: andere al de meeste zalen en paerden-behangsel: vendels met waiers: goude platen, op speren gesteken, en 's Keizers draegh-zetel. Na dat al deze cieraedje op den papier-hoop, overdekt met een geel zijde kleed, was gebraght, stakmen den brant van onderen in. Daer en boven wierden in den vlam gesmeten, de tafels met duizent fluwele kleden: meenighten van goude en zilvere vaten; zulx het gout en zilver, onder een gesmolten, gelijk beekjes ten heuvel quam afstromen.

Toen ontbonden d'Opper-hoofden hunnen gordel, dien zy van wit doek, volgens de fleur der rou, om de lendenen droegen, smetenze te gelijk op den brand-hoop, en waeren voortaen ontslagen van de rou.

Eindelijk leidenze het rou gewaet ter zelfster plaetse af, en vertrokken. Na drie dagen quamen zy weder; hoewel slechts d'Opperhoofden van d'eerste orde met de Tarters (want de Sinesen bleven buiten gesloten) en stelden een nieuwe lijkstaetsie toe.

Een en de zelfste plechtelijkheden wierden in alles gebruikt: de zelfste mannen prijkten met waiers en andere tekenen: ook wierden peerden en kamelen geleid.

De zelfste vier Groten voornoemt braghten onbedekt 's Keizers kleet met den hoet, slechts met een eenige, maer groten peerl op den kruin bezet. Dit wierd door hen met groot geschrei op een gelijke papiere brant-hoop, als voorhene gesmeten; t' effens met etlijke zadelen, bezait met edele gesteenten en peerlen. Daer na keerde ieder t' huiswaerd.

Deze plechtelijkheden worden t'elkens kort op elkandre hernieut, tot aen den hondertsten dag.

Midlerwijle magh in de gansche Stadt geen muzijk noch eenigh spel geroert werden. Ook na den hondertsten dagh word noch met het eerbewijzen aen den overleden voortgevaren: want nacht en dach word de kiste by beurte door de Tarters bewaekt. Op verscheide plaetsen heeftmen van tijdt tot tijdt reien, die op trompetten, luiten, krom-hooren, en ander speel-tuig, droevige en treurige toonen, door al de bosschen, den ganschen nacht over deunen.

Na verloop van twee Jaren, wanneer de tijd van het lijk na de bestemde graf-stede, vier en twintig mijlen buiten de stad *Peking*, te voeren, gekomen was, bragten al de Mandarijns dat te voet buiten de poorte der stadt, om den Keizer, met kniebuiginge het laeste vaer wel te zeggen.

Met een zonderlingen grooten pracht, deed voor eenighe jaren *Zungte*, Keizer van *Sina* en Tartarije, de Lijkstaetsien van een sijner byzitten aenrechten. *Adam Schal.*

Hy zelf verzelschapte het lijk buiten de muuren des Paleis: alwaer de kiste hondert dagen lang, tot aen den tijdt, gestelt tot het lijk-vuur, gezet; en t'elkens op den vierden dagh, door zijn bevel offerhande, gedaen wiert. Dese ydelheid alleen, behalve den toestel, en stoffe der plechtelijkheden, koste den Keizer ruim tien duizend dukaten: onder andere ydele vertoningen, deed hy de tafels zelfs, met de zijde kleden in 't vuur werpen en verbranden.

De dootbare, gevolght van den Keizer zelf, was met zeer kostelijk fluweel overspreit.

Voor de bare wierden drie draeg-zetels gedragen; in schijn van gout, hoewel slechts vergult, die door edele gesteenten, daar sy over al mede bezait waeren, een groten glans van sich gaven. Noch wierden voor uit drie wagens door peerden voortgetrokken, op een zelfste wijse boven mate kostelijk opgetoit. Dagelix wierd een geschrei van eenige duizend menschen aengeheven. Al de rest quam met het vorigh overeen. Men zeit, toen over de acht hondert duizendt dukaten verspilt wierden.

Met een zonderlingen pracht van heerlijkheid wierd voorhenen de lijkstaetsie eens overleden Sineesen Keizer en Keizerinne geviert. *Semedo* ontvout die van de Keizerin, moeder van Keizer *Vanlie*, die des jaers zestien hondert veertien den laesten van Bloei-maent quam t' overlijden, in deze woorden.

Aenstonds, na de doot der Keizerin, nam het gansche Hof en Stadt, zoo wel adel, als burgery, de rou aen. Inzonderheid 's Keizers ampte-naers, en dienaers leiden een gedeelte van de merken hunner ampten af, om het rou-gewaet aen te nemen; gelijk, in plaets van een kostelijken gordel, een koorde van hennip: voor een zwarte zijde hoet, een ander van grof laken.

In dezer wijze gingen zy vier volle maenden, tot aen de lijkstaetsie. Het gemein volk kon volstaen met een rou-hoet, te dragen slechts vier en twintigh dagen; hoewel met zulk een strenge orde, dat niemant dezelfde dersde afleggen, op pene van kastijdinge.

Den tweeden dagh tradt de Keizer uit zijn Paleis, in dat van zijn overleden moeder over, gelegen een weinigh van elkandre, hoewel besloten in een zelve muure. Eer het lijk, gekleet in wit gewaet, gekist wierd, quam de Keizer dat alle daeghs in persone, nevens zijne huisgenoten, bezoeken, eerbiedenis bewijzen, en alle plichten doen, die kinderen den ouderen schuldigh zijn te doen: ja welriekende drogeryen haer aenbieden.

Het zelfste wierd ook plechtelijk by al 's Keizers vrouwen of byzitten, by zijne kinderen en neven, en daer en boven by eenigen der voornaemste gelubden des Paleis in 't werk gestelt.

Door bevel des Keizers wierden de rokken, bedde en huisraet der overleden verbrant: want het docht hem een onwaerdelijke zake te zijn, die ten dienste van andere personen van minder gezagh toe te laten komen.

Ten derden dage wierd de Keizerin geleid in een kiste, met de welke zy begraven zou worden.

Deze kiste was zeer ruim, en opgeslagen van zeer dikke planken, gemaekt van het kostelijkste en dierbaerste hout, datmen in het gansch Keizerrijk bekomen kon. Zy was rontom toegemaekt met zilvere stijlen en houvasten, in vorm van draken. De planken waeren niet geschildert noch vergult; maer slechts bloot, om haer kostelijkheid, boven gout en schilderwerk.

De Keizer zelf strekte het lijk op een matras uit, met een oorkussen eigentlijk daer toe gemaekt, en smeet daer boven op een onwaerdeerlijke schat van peerlen en edele gesteenten, en stelde aen de zijden vijftig goude en vijftig zilvere lakenen.

Na deze plechtigheid volbraght en de kiste gesloten was, deed weer de Keizer met zijn volk aen het lijk de gewoonelijke eerbiedenis. Ten vierden dage trokkenze, zonder hunne plechtelijkheden te staken, het droevigh rou-gewaet aen.

De kiste stont in een groot Hof, verheven op seker slagh eens throons, met vijftien tafelen rontom. d' Eerste aen het hoofden eind voor den Keizer: d' andere voor de vrouwen en kinderen, en voornaemste gelubden, die ieder in zijnen rang na den Keizer, met reuk-werken en eerbewijzingen, offerhanden deden.

De vijfde dagh was beraemt voor die van buiten.

Eerstelijk vergaderden al de Getytelden of edelen, genaemt *Què Cum Chu Cheu Heupè*, bekleedt met erfelijke waerdigheden, in het Paleis: na hen al de bontgenooten des Keizers: te weten, die aen haere dochters of nichten getrout waeren: ten lesten quamen de Mandarijns van de zes Recht-banken, en de vrouwen der groote Bevelhebbers, gelijk die van de voorzeide banken, die hun gezagh door het gansch Keizerrijk doen blijken: ieder in 't geen de bediening van zijn ampt raekt, in het stuk van vrede of oorlogh.

Al deze betoonden hunne plichten aen d'overlede, in maniere, gelijk verhaelt is. In dezer wijze eindigde het eerste deel der plechtelijkheden, die in het Paleis voor de begravenis geschieden. Ten welken einde buiten het Paleis verscheide keuren afgekundigt, en verscheide bevelen aengeslagen wierden, van volgenden inhoud:

Eerstelijk: dat al de Mandarijns, Geletterden en Krijgs-luiden, zich ten volgenden dage'in het Paleis zouden vinden laten, ter bewening van der Keizerinne dood. Wanneer zulx gedaen was, hadden zy zich van daer na hun huis, en regel recht na hunne recht-banken te keren: aldaer drie dagen in vasten over te brengen, zonder vleesch, visch of eiren t'eeten, of wijn te drinken. Zy hadden vervolgens, gedeurende drie andere dagen, aen de poorten des Paleis te komen, en d'een na d'ander het lijk te bezoeken: met bewijzing van eerbiedenis, en betoning van grote droefenis: daer na zou een iegelijk weer na zijn huis vertrekken.

Ten tweede: dat al de vrouwen der Mandarijns van de vier eerste ordens haer ook aldaer, gedurende drie dagen, overdekt met lang rou-gewaed, van den hoofde tot de voeten, zouden vinden laten, mede ter bewening van der Keizerinne doot; met verbot van haer op te toien, nochte eenigh juweel in haere huizen te dragen, gedurende zeven en twintig dagen.

Ten derde: dat die van 's Keizers Raet, genaemt Hanlim, *lijk-veersen en en oratien zouden maken, tot lof der Keizerin.*

Ten vierde: dat die van Quanlosu, *dat zijn d'Opsienders over 's Keizers geltmiddelen, vaerdig en milt al d'onkosten, noodig ten offerhande en lijkstaetsie, uit te reiken hadden.*

Ten vijfde: dat de Bonçen en Afgoden dienaers lang de klokken zouden luiden, ten teken van droefenis en hertwee.

Ten zeste: dat geen vleesch in de hallen, den tijd van zeventien dagen, zou verkocht worden, en een iegelijk, na den voorgang des Keizers, zou vasten: want de Keizer at in de drie eerste dagen slechts een weinigh rijs uit het water; en al d'andere niet dan plukgranen.

Ten zevende: het Hooft des Raets van zeden had bevel van te geven aen al de Gezanten, die zich ten Hove bevonden, rou-gewaet, en hen ten Paleise te brengen, om eenmale de plechtelijke eerbiedenis aen het lijk te doen, na 's Lants gewoonte.

Ten achtste: dat al de Mandarijns, die den tijdt van hunne ampten uitgedient hadden, of die na andere dongen, ook ten Paleis zouden komen, geduurende drie dagen, om de zelfste eerbiedenis te doen, en zich in de zelfste plechtelijkheden te quijten.

Ten negende: dat de burgery des morgens en 's avonts, geduurende een weke, in het Paleis van het Opper-hooft der Stadt zou verschijnen, om het zelfste te doen.

Ook schreefmen aen al de Mandarijns, verdeilt door de Landschappen en Steden des Keizerrijks: dat zy, na bekomen kuntschap van het overlijden der Keizerinne, zouden uitwerken, zoo veel des moghelik waere, dat al hunne bloetvrienden, van mannelijken oir, met hun vrou en kinderen, drie eerbewijzingen met neergebogen knien ter aerde deden, beneven andere plechtelijkheden, en zeven en twintig dagen rou droegen.

Uitdrukkelijk wierd deze orde aen al de Mandarijns gegeven, zoo wel aen de regerende, als die uit hun ampt getreden waeren: zoo wel aen getytelde Geletterden, als ongetytelden.

Van gelijken wierd gewillekeurt, het dragen van een rou-hoet, den tijdt van dertien dagen, by de burgery.

Men verbood daer en boven geen musijk noch speeltuigen te roeren, zoo wel in de Paleisen der Mandarijns, als in de huizen, gebout aen de wegen, en op kleine plaetsen, daer in op 's rijks onkoste reizers en koopluiden gehuisvest worden. Dit bevel wiert verkundight door byzondere Mandarijns, die geen ander, dan dit ampt bekleden

Na deze plechtigheden, voor de lijk-ſtaetſie, wierd den groten Wis-konſtenaer des Hofs van *Peking* aen-gedient, de dagen uit te kiezen, eigen tot de reſte der uitvaert.

Na aenwenden van alle naerſtig-heid, tekende hy den negenden dag der zeſte maent uit, vier maenden na de dood der Keizerin, tot het uit-brengen der kiſte uit het Paleis, en den vijftienden dag der zelfſte maent, tot de begrafenis. Wanneer de tijdt gekomen was, gaf men de volgende orde, ten aenzien van de lijkſtaetſie.

Eerſtelijk: dat al de Mandarijns des Hofs, met d' Overheden der Recht-ban-ken, zes dagen te vore uit hun huis zou-den gaen, en zich vertrekken in hunne kamers van den gerechte, en vaſten, ge-duurende drie dagen, gelijk gezeid is.

Ten tweede: dat d' ontfangers der gelt-middelen des Keizers alle nootwen-dige behoeften zouden toeſtellen, als toortſen, reukwerken, vele beelteniſſen en vertoningen van menſchen, peer-den, leeuwen, olifanten, zijde zonne-ſchermen, alles rijkelijk verçiert, om by het graf verbrant te worden. Men zeid d' onkoſte dertig duizent eſcus be-liep.

Ten derde: dat de Raetsheeren van den Raet Hanlin *op nieu lijkveerſen zouden toeſtellen.*

Ten vierde: ter oorzake de Keizer het lijk tot aen de graf-ſtede ontrent ze-ven mijlen buiten het Paleis, had te zelſchappen, zond hy zekeren groten Hoveling af, in zijne plaetſe, om deze nootwendige plechtigheden in deze ge-legenis te doen.

Ten vijfde: de Hopmannen en krijgs-knechten hadden orde de Stadt en graf-ſtede te bewaken, en het lijk op weg in dezer wijze verzelſchappen.

Aen ieder poorte der Stadt (en daer zijn negen) ſtelde men duizend man: van de plaetſe af, waer door de kiſte moſte gedragen worden, tot aen de plaetſe der graf-ſtede, waeren geſtelt twee rangen krijgsknechten.

Drie duizend droegen het lijk over al, en veertigh duizend waeren geko-ren, om het graf den ganſchen tijdt over der lijkſtaetſie te bewaken.

Ten zeſte: al de ſtraten van het Paleis af, tot aen de begraef-plaetſe toe, wier-den opgetoit: ter weder-zijde, om vrye doorgang te hebben, en den drang te be-letten, ſtaeketſels gezet: daer en boven geſtelt van twintig tot twintig treden, korven met geel zant, om de wegen voor het ſtuiven des ſtofs, te beletten, daer het lijk zou doorgedragen worden: be-neven tenten en paveljoenen, op zekere wijte van elkandre, tot gemak der genen, die de ſtaetſie volgden.

Ten zevende: de Bevelhebbers der geltmiddelen hadden orde van rijkelijk te verſchaffen d' onkoſten, die de Man-darijns, Gelubden, Hopmannen, krijgs-knechten, en al die ampts halve de lijk-ſtaetſie geleiden, te doen hadden.

Ten achtſte: dat men drie dagen voor den uitvaert, het ſchreien, eerbewijzin-gen, en offerhande vernieuwen zou, ge-lijk in den aenvang geſchiet was.

Wanneer al de dingen dus toege-ſtelt waeren, begaven zich de Keizer en de Prins zijn zoon, met al de be-velhebbers op den zevenden dagh na den tempel hunner voorouderen, welk binnen het Keizerlijk paleis is: aldaer deed de Keizer, overdekt met zijn rou-gewaet, een ernſtige eerbie-denis, voor het beeltenis van den eer-ſten oprechter zijns huis, en offerde veele zijde rokken, wijn en andere dingen aen d'overledene.

Daer na deed hy lezen een der ſtukken, die t' haerer lof gemaekt waeren. Na het afleggen van vele eer-biedeniſſen en plechtelijkheden, keer-den zy weer Paleiswaert. Midlerwij-le wierden door 's Keizers uitdrukke-lijk bevel, de rokken, de gedichten en andere cieraedje in 't vuur verbrant.

Gedurende d'acht dagen, die noch overigh waeren, deedmen plechtelij-ken offerhande aen den hemel, aerde, planeten, bergen en aen de ſtromen. Vervolgens, vertoonde men d'ande-re, door 's Keizers bevel, aen de ne-gen poorten, of liever aen de be-ſcherm-geeſten der negen poorten des paleis, waer door het lijk moſte gaen. Het zelfſte wiert gedaen aen de zes bruggen des ſtrooms, die dwers door het paleis vloeit: met aen al deze oorden, dieren, wijn en reuk-werk t' offeren.

Op

De kiste met het lijk wiert gestelt op een triumf-wagen, rijkelijk doorwrocht, en gestoffeert met zijde behangsels, doorweven met gout, en doorgaens bedekt met goude platen, bezaeit met leeuwen, draken en andre beeltenissen, zeer net gemaekt, beneven een groot getal van toortsen, en reukwerken rontom.

Op den vijftienden dagh, gesteld door den wiskunstenaer, tot het uitvoeren des lijks, verscheen de Keizer met zijne vrouwen, kinderen, en gelubden des paleis ter plaetse, daer de kiste op een wagen stont.

Na het vernieuwen des geschrei, voor d'overleden, bood hy offerhande aen de zelfste wagen, of liever aen den god des geests, die haer zou beschermen, ten einde van een gelukkigen reize te hebben, en het lijk in ruste en veiligheid zou komen. Toen besproeide de Keizer het lijk met reuk-water, deed aen het zelve eerbiedenis, en bewees zijne plichten voor de laeste reize.

Die last hadden van het lijk t' ontfangen en te geleiden, uit den name en in de plaetse des Keizers, en aen het zelve offerhande en plechtelijkheden te doen, ter bestemder plaetsen, hielden zich vaerdigh binnen d'eerste poorte. Zo dra en hadden zy het lijk niet ontfangen, of zy begonnen te gaen, in zulke een fraeie orde, in zulke een zedigheid, en met zulke stilte, dat het een wonder scheen. Zy vorderden dien dag niet verder dan buiten de muuren, en hielden ter gestelde plaetse stil, daer sy de lijk-wagen onder een kostelijk paveljoen stelden: deden offerhande op tafels, te dien einde aengerecht, branden reukwerken, volbragten ook d'andere plechtelijkheden, en deden hun laetste geschrei. Aenstonds wierd een gelubde ten Keizer afgevaerdigt, met bericht van hunne aenkomste, en al 't geen geschied was.

Den volgenden dag, begonnen de zelfste plechtelijkheden, met de welken men den voorgaenden geeindigt had: daer na vervolgde men de reize, die drie dagen duurde; ter oorzake van de plechtelijkheden en verpozingen, die onder weegh te doen waeren, tot aen den berg, daer de graf-steden der Keizeren zijn. De toeloop des volks, uit alle hoeken, was zoo groot, dat het getal niet te berekenen was.

Wanneer het gelei aldaer aengekomen was, wierd het lijk van den wagen, daer het opstont, gezet, om op een andre te stellen: dees was een volkomen zegewagen, die ten dien einde vaerdig gehouden wierd, niet min kostelijker en prachtiger, dan d'eerste. Daer na offerdemen een stier op, die met kruidigen wijn bespreid wierd: rokken en reukwerken, ter eeren van d'aerde, met storten van gebeden, aen den bescherm-geest, om het lijk in genade t' ontfangen, dat te bewaren en beschermen.

Ter zelfster tijd onderhielden negen Mandarijns, door den Keizer afgezonden, de zelfste plechtelijkheden, en vertoonden de zelfste offerhande aen al de Keizeren, zijne voorzaten, die rusten op deze plaetse.

Op den dag der begrafenis, den vijftienden der zeste mane, deden zy verscheiden offerhande, tot een besluit der lijk-staetsie, daer zy rekenschap van aen den Keizer gaven, gelijk sy den ganschen weg over gedaen hadden. Gelijk de Keizer zijne mildadigheit deed blijken aen de genen, die in deze voorval gelooft hadden, zoo betuigde hy geen minder godsvrucht aen wijle zijne moeder, noch zorge van aen haer, na hare doot, zijne plichten te bewijzen: gemerkt hy, ten inzichte van haer, vryheid aen de gevangelingen gaf, die, in het stuk van burgerlijke geschillen, geene tegenpartije hadden of gene sware misdaden begaen hadden.

Men beval daer en boven de lantschappen, die het meeste gefoolt wierden, t' ontlasten, en erbarm-giften aen de behoeftigste landen uit te reiken. Hy bracht vele lasten af, die gestelt waren van nieuws op koopwaren, en inkomen der poorten. Hy reikte zelfs met eigen handen veel duisent stukken zilver uit, bewonden in papier, volgens de gewoonte der Sinesen, die hy uitdeelde voor de ziele der overledene. Met de zelfste plech-

telijkheden wiert voorhene, d'uitvaert van een Sineeſche Keizer gehouden.

Semedo. Wanneer een Keizer op zijn doot bedde leit, en d'artzen aen zijn op komen tot gezontheit beginnen te wanhopen, komen de *Koloaes*, de op perſte der gelubden, en 't eerſte opperhooft des paleis, genaemt *Suikien*, den zelven vinden, met voornemen van uit zijnen mont zijne uitterſte-wille te weten, en den inhout van zijne erfſtelling. Daer na gaen zy heimelijken den prins, d'erfgenaem der krone, vinden, en met dien alles overleggen, om niet tegen de wille van de geen te doen, die ſtaetaenſtonts ter bezitting des Keizer-rijks te komen. Na 't een en ander gehoort te hebben, ſtellen zy d'erfſtelling in geſchrift, en brengen de zelve voor den Keizer, om by hem te doen voor goet kennen: van daer gaen zy de zelve toonen aen den raetsheer van het keizerlijk ampt-genootſchap, genaemt *Hanliyuen*, aen wien gehoort 's Keizers-zaken in eigen ſtijle te ſtellen. Wanneer dat gedaen is, word d'erfſtelling met 's Keizers zegel bezegelt, en bewaert in den ſtaet kamer des Keizerlijks ampt-genootſchaps, tot zoo lang de Keizer in 't leven blijft. Na dat hy overleden is, word dezelve vertoont aen den bank der zeden, om te doen afkundigen, aen alle oorden des Keizerrijks, en na te komen van punt, tot punt.

Mart. Atl. Sin. De meeſten des landſchaps van *Junnan*, door de nabyheid aen d'Indianen, leggen de lijken der overleden op hout-ſtapels, en verbranden ze tot aſſche: en niet in dood-kiſten. De edelſte nochtans, die zich op de Sineeſche Filoſofije leggen, volgen de reſt der Sineſen, en gebruiken doot-kiſten. Zy leggen evenwel te gelijk met de dooden niet eenige levendigen op den hout-ſtapel, gelijk d'Indianen gewoon zijn te doen: want de Sineſen houden zulx voor Barbariſch en onwaerdig der menſchen zeden.

D'inwoonders der tweede krijgsſtad *Sintien*, in het landſchap van *Queicheu*, bedrijven grote rouwe over de doot van hunnen overleden vader of moeder, met affnijden, ten teken van droefenis, van al het hair des hoofts.

De Sineſen, zoo *Martijn* getuigt, zijn niet min naukeurig, als waengelovig, in het ga ſlaen en uitkiezen der bergen: want zy achten dat al hunne gelukzaligheid en voorſpoet in dezelve beſtaet: en dat om de woning des Draeks, dien zy d'oorzaek van hunne gelukzaligheid toeſchryven, in dezelve. Waer over zy de geſtalten der bergen, om grafſteden daer in te maken, naerſtelijk onderzoeken, al d'aederen en ingewanden opſpeuren, zonder onkoſte of arbeid t'ontzien, quanſuis om een gelukzalige aerde te hebben, namelijk het hooft of hert of ſteert des Draeks: want zy willen dat hier door den nakomelingen van den begraven alles gelukkig en na wenſch zal gaen. Veel luiden, in deze kunſt ervaren, zwerven door ganſch *Sina* om her, die de geſtalten en aeren der bergen ga ſlaen: even eens als de ſterrekijkers den loop der ſterren. Een wonderlijk waengeloof, daer in nochtans de Sineſen tot razens toe revelen. *Martijn* voornoemt wil het een vond van zekeren Filoſoof is, om alzoo de Godsvrucht en gedienſtigheid der levenden tegen de dooden te vermeerderen.

Beſtiering.

Semedo. HEt word voor ontwijfelbaer gehouden, dat in d'eerſte tijden, voor den algemeenen water-vloet, de beſtiering in *Sina* aen ſtammen of geſlachten geſtaen, en ieder opper-hooft des geſlachts, zijn eigen beſtiert heeft, na de wijze der oudvaders, *Abraham* en *Loth*.

Zedert het jaer twee duizend negen hondert, twee-en-vijftig, voor des Heilants geboorte, is het geweſt van *Sina*, door een eenig opperhooft of Keizer, in vorm van een alleen-heerſching beſtiert geworden: want zelf de naem van de twee andere vormen van beſtieringen, d'adel- en-volk heerſching,

sching, zijn by de Sinesen ongehoort. Ja hadden d'onzen, afgezonden in gesantschap, des jaers zestien hondert vijf-en-vijftig, aen den grooten *Cham*, Keizer van *Oost-Tartarije* en *Sina*, grote moeite, met den Sinesen en Tarters de twee laetste vormen van bestierin gen te verklaren: ter oorzake zy de wijze van zodanige bestieringen niet konden vatten.

De Keizer van *Sina* zelf is volkomen heer van het leven en de goederen van een iegelijk onderdaen: hy alleen is volkomen opperhooft van allen: waer over met recht en zonder opspraek het Keizerrijk van *Sina* een volkomen Monarchie of alleenheersch-rijk magh genaemt worden.

Wel is waer, men in oude tijden, onder een eenigen alleen-heerscher, zoo wel hoog getijtelde heeren had, als hier te lande hertogen, marquisaten, graven, en diergelijke. Maer zedert achtien of negentien hondert jaren herwaerts, zijn deze tijtelen van byzondere heerschappijen, en deze machten t'eenemale weg-genomen en uitgeroeit.

In het landschap van *Junnan* heeft men noch heden vryheeren of vorsten, met gansch volkomen heerschappije, 't welk nergens anders door geheel *Sina* gebruikelijk is. Wel erkennen deze den Keizer van *Sina*, doch voeren evenwel over hunne onderhoorige landen volkomen heerschappije, en bestieren dezelve door een erfelijke staetvolging.

Mart. Histor. Sin. l. 7. De Keizeren, volgens een oude gewoonte, en noch heden in gebruik, achten d'onderdanen niet met allen, en handelen hen niet anders als slaven, 't zy hoe hooge ampten van Majestraten zy bedienen, of bedient hebben. Want naerdien de geheele heerschappije aen eenen staet, achten zy zich te zijn heeren van eens ieders goederen, desgelijx van leven en doot hunner onderdanen. Waer over geen adeldom noch waerdigheit verkregen word, of hangt aen den Keizer: noch voor generlei slagh van menschen, schoon van het schuim der gemeente, is de toegang tot de hoogste waerdigheid en eere gesloten; maer staet door wil van den eenigen Keizer open. Hierom wordt hy by een iegelijk, als een Godt ge-eert, als aen wien alles hangt, en die, door zijne strenge Majesteit, vervaerlijk en schrikkelijk is.

Hier door dan geschiet, dat dikwils om de geringste oorzaken, ook de welverdienden, by den Keizer van hun hoogste ampt berooft, en andere aen den halse gestraft worden, inzonderheid de genen, welker strijdbaerheid en krijgs-ervaernis, schoon door 't minste kentekenen, in tijd en wijle kan gevreest worden: 't vermoeden alleen geeft onbenoegen. Niet onbewust is dit den krijgs-oversten: die hierom, inzonderheid de groten en die over vele krijgs-knechten gebieden, geen minder ontrouheid den Keizer betonen; als dees hen onbillikheit: uit bejegening der welke sy veeltijts na stoffe van muiterije graven. Want zoo zy, na het bevechten der zeege op den vyand, hun krijgs-volk afgedankt hebben, zy weten van te voore, dat zy de dood qualijk kunnen ontworstelen. Om die te verdienen, willen zy zich liever door brave en kloeke daden ontzachelijk maken. Hier door ontstaen in *Sina*, ten tijde van oorlog, geduurige muiterijen: en hoe felder de muitery, hoe zy van een iegelijk des te stouter, zonder aenschou op getrouheidt, aengevangen word.

De Sinesen, die, voor de komste der volken van *Europe* in *Sina*, vast geloofden, dat hun Keizerrijk by na de gansche werelt begrepe, zonder de gebuur-koningrijken te rekenen, hebben den zelven tot heerscher van den gehelen aerdbodem gemaekt, en heer van 't gansch al genoemt. *Martijn.*

Volgens *Semedo*, noemen de staetjuffers, gelubden en andere huisgenooten des paleis, den Keizer *Chu*, ook wel *Tienzu*, dat 's zoon des hemels, niet door het geloof van desselfs geboorte uit den hemel; maer om dat zy het Keizerrijk voor een geschenk des hemels houden: ten andere ook om het gezach, aen de Keizerlijke Majesteit schuldig, des te grooter, en als heilig te maken.

De

De Sineeſche Keizer, zeit de Jeſuit *Martijn*, word by zijne onderdanen *Tiencu* genaemt, dat 's zoon des hemels: niet dat zy zijnen oorſprong op den hemel brengen, of willen dat hy uit den zelven zou geteelt zijn; maer zy noemen hem zoon des hemels, om dat hy, bemint boven al andere menſchen, op d' aerde met de hoogſte waerdigheid van den hemel, gelijk zy willen, beſchonken zy. En aengezien dikwils by de Sineeſen de hemel, God, en de opperſte Godheid, voor een en het zelfſte genomen wort, zoo is ook zoon des hemels even zoo veel gezeit, als zone Godes. *Dus verre* Martijn.

Maer de gemeene en achtbaerſte naem des Keizers, is *Hoangti*, of *Hoamti*, dat 's gezeit, volgens *Semedo*, en *Trigaut*, Keizer, of opperſte Keizer: maer volgens *Martijn*, geele Keizer, of Keizer van d' aerde, die zy zeggen geel van kleur te zijn, tot onderſcheid van *Xangti*, dat 's opperſte keizer, of God, beſtierder van hemel en aerde.

De eerſte Keizer, die *Hoangti* genaemt was, regeerde op het twee duizent zes hondert en 't negentigſte jaer voor *Chriſtus* geboorte, om wiens voortreffelijke deugden, en ſchrandere vonden, behalven de bevalligheid der name, namaels al de Keizeren *Hoangti* genoemt zijn geworden, gelijk de duitſche Keizers, na den eerſten Keizer *Cæſar*, *Cæſars*.

Semedo. Noch zijn 'er twee andere namen, die de bediedenis van koning of keizer hebben: d'een *Kium*, daer men ſich van dient, in het noemen van vreemde koningen; en d' ander *Vam*, een naem van 's keizers kinderen: waer van, met het byvoegen van het woort *Kium*, een koppel-woort *Kiumvam* gemaekt word, dat 's *Keizerlijk*.

Het dient ook aengemerkt, dat een nieu gekoren Keizer van geboorte name verwiſſelt, even eens gelijk een nieu gekooren Paus van *Romen* den naem van eenen zijner voorzaten aenneemt, in plaets van zijnen eigen.

Dezen naem des Keizers, dien men in al de gemeene beſcheiden ſchrijft, en op de munteſlaet, word genoomen van eenen byzonderen perzoon, doch herkomſtigh uit koninglijken bloede.

Zoo *Martijn* getuigt, worden al die van Keizerlijken bloede of geſlacht zijn, by de Sineſen *Fanfu* genoemt, gelijk by de Tarters, met het aenhechten van de letter *r*, die de Sineſen niet hebben noch kunnen ſpreken, *Fanfur*, of *Facfur*: en betekent *Fanfu* of *Fanfur*, koninglijk of keizerlijk huis.

Het keizerrijk van *Sina* is zedert het jaer, voor de geboorte des Heilants, twee duizent twee hondert en zeven, een gevolgzaem en erfrijk geweeſt: want het vervalt, by erfenis, van den vader op den oudſten zoon, en by mangel van zonen, op den naeſten bloetverwant des Keizers.

Zoo de keizerin, (het zijn de woorden van *Semedo*), d' eigen vrou des keiſers eenen ſoon heeft, in wat tijd hy ook magh geboren zijn, die gaet voor d' andere, die gewonnen zijn by byzitten of ſtaet-juffers. Heeft de Keizerin geenen zoon, zoo word d'eerſte of oudſte zoon van een andere byzit, wie zy ook zy, altijts voorgedragen, ſchoon de Keizer zelf anders wilde.

Maer in oude tijden, ſedert het jaer twee duizent negen honderd en twee en tnegentigh, tot aen het jaer twee duizend twee honderd en zeven, voor Chriſtus geboorte, wierden de negen eerſte Keiſeren by de meeſte ſtemmen gekoren, en niet by erfenis ten Throon gevoert.

Want na de dood van den negenden Keizer *Yu*, wierd ſijn zoon *Khi*, de gront-legger des ſtams *Hia*, in plaets van *Ye*, die by *Yu* reeds te voore tot rijx-genoot en navolger verkoren was, met bewilligingh en goetvinden van een iegelijk, door zijne vroomheid en grote verdienſten, tot keizer gekoren. Aldus veranderde het gebruik of recht van verkieſing in een erfelijke rijx-volging, of ſtoelvolging.

By wijle gebeurt, hoewel ſeer zelden, dat de jonger zone, tegen de wetten der nature en 's rijks, tot keiſer verklaert wort, 't zy om eenige bequaemheid, of uit eenige andere inzichten: gelijk des jaers twee hondert

derd en negen, voor *Christus* geboorte aen Keizer *Ulxi* gebeurde, die in plaets van zijnen oudsten broeder *Fusu*, na zijnen vader *Cin* Keizer wierd.

Wanneer d' oudste zoon ten stoele der Rijks-bestiering gezeten is, voeren al d'anderen slechts den schijn van keizerlijke waerdigheid met den naem, tytel, en eerbewijzing; maer mogen 's Keizers maght en gezagh geensins gebruiken. Eenen iegelijk hunner word door den Keizer een zekere Stadt toegeleid, met een treffelijk Paleis, Hofgezin en inkomste, daer zy een Keizerlijken Staet houden en met groten pracht geviert en bedient worden, zonder evenwel eenig recht op de burgery te hebben. Dan om niet t' effens zoo veel op te hopen, daer zy muitery mede zouden kunnen stichten, worden hen alle drie maenden de toegeleide inkomsten door 's Keizers Reken-meesters betaelt. Op verbeurte van den lijve mag niemant uit de stad trekken, die hen door den Keiser is toegevoegt.

By wijle is ook het Rijk door eene vrou bestiert geworden: want des jaers voor de geboorte des Heilands honderd vier en tnegentig bestierde een vrou, gemalin van Keizer *Lieupang*, na de dood van den Keizer *Hoei*, haren zoon, het Keiserrijk acht jaren.

By de intrede van eenen nieuwen Keizer ten Rijke, zijn dertien dingen t'aenmerken. D' eerste is verandering van jaer-rekeninge; want men begint te rekenen van den tijd af des Keizerrijks van den nieuwen Keizer. Dit word gepleegt niet alleenlijk in gewoonlijke redenen; maer ook in alle brieven en andere geschriften en bescheiden. Ook geeft de nieuwe Keizer zijnen naem aen het jaer, in het welk hy begint te heerschen.

Dan het staet aen te merken, dat al de jaren der Keizeren, die men hunner bestiering toeschrijft, 't zy in wat maent zy sterven, voor volle jaren gerekent worden. Want schoon de Sinesen aenstonds ten zelfste jare, in het welk iemant der Keizeren sterft, een anderen in desselfs plaetse stellen, zoo word evenwel den overleden Keizer die eere tot aen het eind des sterf-jaers bewezen, dat alles op desselfs name verrecht worden; desgelijx zijn de bullen en brieven van bescheide bezegelt met des overledens gezag, niet anders als of hy noch leefde. Maer de navolger begiftigt eindelijk het begin des volgenden jaers met sijnen name, 't en zy het rijk op een ander geslacht word overgedragen: want dan geeft de Keizer zijnen naem aen het jaer, op welken dag hy de heerschappye aenvangt.

Ten tweede: aenstonds word nieuwe munte geslagen, met de letteren van zijnen naem, zonder d' ouden hierom hunne waerdye verliesen. Ten derden: zijn wettige vrouwe word gekroont voor Keizerin. Ten vierde, de naem van Koninginne word aen ses bywijven gegeven. Ten vijfde: plechtelijken offerhande worden gedaen, aen den hemel, aerde en geesten. Ten zesten: reikt men grote aelmoessen aen d'armen uit. Ten zevende: men opent de gevankenissen voor al de gevangenen, die niet tot nadeel van partijen zijn. Ten achtste: men onthaelt zeer prachtig de Majestraten. *Semedo.*

Ten negende: men jaegt uit het Paleis al de vrouwen, die onder den rang van Staet-juffers zijn geweest.

Ten tiende: men voorziet van nieuws de Paleizen, die vier in getalle zijn, met andere staet-juffers, opgezogt en uitgelesen uit alle oorden des Keizerrijks. Gedurende dit opsoeken, geschieden vele huwelijken, gemerkt een iegelijk zijne dochter van een sulke ondervindinge tracht te bevrijden.

Ten elfde: de Heeren van aenzien, indien niet alle, ten minste, die van de steden, komen, door afgesondene, gehoorsaemheid den nieuwen Keizer aenbieden, en hem erkennen: het welk ook alle deurluchtige personen doen.

Ten twaelfde: alle Beampten en Amptenaers, van d'Onderkoningen af, tot de minder rechters der steden toe, gaen in persoone ten hove, om de selfste gehoorsaemheid te tonen, en hulde en manschapte zweren, uit den name hunner landschappen, steden en vlekken. Het dertiende is, dat de Keizer van name verandert, gelijk reeds te voren geseit is.

Martijn Sinic. Hiſt. lib. 4.

Wijders, d'eerbiedenis, die de Sineſen oulinx aen hunne koningen deden, was duſdanig : te weten, zy bewezen, met voor-over gebogen lijve, en 't aenzicht na 't noorde gekeert, gedienſtigheid. Want zy zeggen dat hunne Koningen altijds na 't zuide zien. Hierom hebben ook de voornaemſte poorten des paleis : deſgelijx de deuren der kamers, en al de valbruggen der hoven, haer uitzicht na 't zuide. Waer uit een ſpreekwoordt ontſtaen is, dat de Sineſen, ſchoon verre van de hand, altijds hunne Koningen eeren, wanneer zy met gewonelijke plichtplegingen hunne gaſten ontfangen.

Men zeid de Tarterſche Vorſt, die heden het geweſt van *Sina* bezit, en ſijn verblijf in de Hooft-ſtadt *Peking* heeft, de groote *Cham* en Heer van geheel Tartarije niet is, gelijk tot dus lang gelooft is ; maer een van de kleinſte Vorſten der Tarters : waer van ſijn groot-vader d'eerſte Koning van zijnen ſtam was, verheven tot die waerdigheid door d'inwoonders van zijn land, welk ſlechts een klein landſchap van Ooſt-Tartarye is, *Muncheu* geheeten : daer men te vooren nooit een opper-hoofdige, of alleenheerſchende Vorſt gehad heeft.

De vader van dezen tegenwoordigen Keizer, genaemt *Zunchi*, onder wien geheel *Sina* zijnen rijke ingelijft wierd, was de vijfde van ſijnen ſtam. Zijn fortuin ſcheen zoo wonderlijk in d'oogen der andere Vorſten van zijnen landaert, dat zy hem by den blixem verleeken, wanneer zy van hem ſpraken : het was, zeiden zy gewoonelijk, een werk van God en den hemel, die het kon beletten.

De tegenwoordigen Keizer, zoon van *Zunchi*, is *Konchi* genaemt, een jongeling van ontrent zeſtien jaren, gelijk reeds te vooren verhaelt ſtaet.

D'eerſte menſch of heerſcher, dien de Sineſen in hunne ſchriften gedenken, was *Puoncu* geheten. Na hem quam *Tienhoang*, *Ginhoang*, *Tenjui*. Doch wierden in deze eerſte tijden de landen by de hoofden der geſlachten beſtiert.

De eerſte Keizeren, die het geweſt van *Sina*, voor de geboorte des Heilands, beſtiert hebben, en by keure van meeſte ſtemmen ten Throon gevoert wierden, zijn ten getale van acht : te weten, ſedert 't jaer voor Chriſtus geboorte twee duizend negen honderd twee en vijftig, tot aen het jaer twee duizend twee-honderd en zeven. Voor deze tijden bekennen de Sineſen ſelfs niet waerachtig in hunne hiſtorien te hebben : ook worden veel belachelijke dingen van dien tijdt in dezelve gevonden, zoo wel ten aenzien van den ouderdom der menſchen, als jaren der regeerders : want zoo men hunne ſchrijvers gelooven wil, de werelt zou veel duizend jaren voor den watervloed geſtaen hebben.

D'eerſte Keizer, dan, was

Voor Chriſtus geboorte				*Jaren*
2952	I.	*Fohi*	*Regeerde*	115
2837	II.	*Xinnung*		140
2697	III.	*Hoangti*		100
2597	IV	*Xaohau*		84
2513	V.	*Chuenhio*		78
2435	VI.	*Ko*		70
2357	VII.	*Ya*		90
2258	VIII.	*Xun*		33

Na *Xun* wierd het Rijk by erfenis bezeten, en d'eerſte Stam of geſlacht *Hia* onder Keizer *Yu* opgerecht. Dit geſlacht heeft vier honderd een en veertig jaer geduurt, onder zeventien Keizeren : als,

Voor Chriſtus geboorte				*Jaren*
2207	I.	*Yu*	*Regeerde*	10
2197	II.	*Khi*		9
2188	III.	*Taikang*		29
2159	IV.	*Chumkang*		13
2146	V.	*Siang*		27
2058	VI.	*Xaokang*		22
2057	VII.	*Chu*		17
2040	VIII.	*Hoai*		26
2014	IX.	*Mang*		18
1996	X.	*Is*		16
1980	XI.	*Pukiang*		59
1821	XII.	*Kung*		21
1800	XIII.	*Kin*		21
1769	XIV.	*Cungkia*		31
1848	XV.	*Ka*		11
1838	XVI.	*Fau*		19
1818	XVII.	*Kie*		52

Na

Na den ſtam *Hia*, volgde de ſtam *Xang*, opgerecht allereerſt door Keizer *Tang*, die acht en twintig Keizeren heeft uitgelevert.

Voor Chriſtus geboorte.			*Jaren*
1766	I. *Tang*	Regeerde	13
	II. *Taikia*		33
1720	III. *Voting*		29
1691	IV. *Taikeng*		25
1666	V. *Siaokia*		17
1659	VI. *Jungie*		12
1641	VII. *Taiu*		75
1562	VIII. *Chungting*		13
1549	IX. *Vaigni*		15
1534	X. *Hotankia*		9
1525	XI. *Zuie*		19
1506	XII. *Zuſini*		16
1490	XIII. *Vokia*		25
1464	XIV. *Zuting*		32
1433	XV. *Nankeng*		25
1408	XVI. *Yangkia*		7
1401	XVII. *Puonkeng*		28
1373	XVIII. *Siaoſini*		21
1352	XIX. *Siaoye*		18
1324	XX. *Vuting*		59
1265	XXI. *Zukeng*		7
1258	XXII. *Zukia*		23
1225	XXIII. *Linſin*		6
1219	XXIV. *Kenting*		21
1198	XXV. *Vuye*		4
1194	XXVI. *Taiting*		3
1191	XXVII. *Tiye*		37
1154	XXVIII. *Che*		33

Na het t' onderbrengen en vernietigen des ſtams *Xaug*, ſtont de ſtam *Cheu* op, des jaers voor de geboorte des Heilands, elf honderd twee en twintig: bloeide tot twee honderd zeven en veertig jaer voor de geboorte des Heiland, onder zeven en dertigh ranken.

De eerſte grondlegger was zeker koningje of prins *Fa*; maer verwiſſelde namaels, ten rijke gekomen, van name, en wierd *U* genoemt. Welk ſtrijdbaer betekent. En van hem zou opgekomen zijn: dat de namen der Keizeren ook nu noch, op hun aenkomen veranderen.

Hy bezat in het landſchap *Xenſi* zeker geweſt *Cheu* geheten: waer na ook de ſtam alzoo genoemt wierd.

Voor Chriſtus geboorte.			*Jaren*
1122	I. *Fa* of *U*	Regeerde	7
1115	II. *Ching*		38
1078	III. *Kang*		26
1056	IV. *Cha*		51
1001	V. *Mo*		55
946	VI. *Cung*		12
934	VII. *Is*		25
894	VIII. *Hia*		15
896	IX. *Is*		16
878	X. *Li*		38
827	XI. *Siveni*		46
781	XII. *Je*		11
770	XIII. *Ping*		51
719	XIV. *Von*		23
696	XV. *Chuang*		15
631	XVI. *Li*		5
676	XVII. *Hoei*		25
651	XVIII. *Siang*		33
618	XIX. *Hiang*		6
612	XX. *Quang*		6
606	XXI. *Ting*		21
585	XXII. *Kien*		14
571	XXIII. *Ling*		27
544	XXIV. *King*		25
519	XXV. *King*		44

Tuſſchen beide was Keizer *Menguen*, doch regeerde dees ſlechts een maend.

475	XXVI. *Yuen*	Regeerde	7
468	XXVII. *Chinting*		27
440	XXX. *Ka*		15

Dees wordt de dertighſte geſtelt. Want na de dood van *Chinting* hadden zich ook de twee andere zonen van *Chinting*, *Kiucie* en *Xocie*, nevens *Ka* of *Quei*, tot Keizer opgeworpen, maer werden namaels door hem verſlagen.

542	XXXI. *Gueilie*	Regeerde.	24
401	XXXII. *Gan*		26
375	XXXIII. *Lie*		7
368	XXXIV. *Hien*		48
320	XXXV. *Xicini*		6
314	XXXVI. *Fo*		59
254	XXXVII. *Cheukiuni*		9

Na den Stam *Cheu* quam de Stam *Cin* op, onder den oprechter *Ching*, die namaels *Xi* genoemt wierd, des jaers twee honderd zes en veertig, en duurde maer tot het twee honderd en zeſte jaer voor Chriſtus geboorte.

246 I. *Ching* of *Xi*, *regeerde* 37 *Jaren.*
209 II. *Ulxi*, 3 *Jaren.*
206 III. *Ing*, 46 *dagen.*

Na den ſtam *Cin* volgde de ſtam *Han*, die tot op het Jaer na Chriſtus geboorte twee honderd vier en zeſtig bloeide. D'eerſte oprechter of grondlegger van dezen ſtam, was

Voor Chriſtus geboorte				*Jaren*
206	I.	*Lieupang* of *Kaozu*		17
194	II.	*Hoei*		7
187	III.	*Liuheua*, een vrou		8
179	IV.	*Ueni*		23
156	V.	*Hiaoking*		16
140	VI.	*Hiaou*		54
86	VII.	*Hiaocha*		12
74	VIII.	*Ho*	*Regeerde*	7
73	IX.	*Siueni*		25
48	X.	*Iuen*		16
32	XI.	*Ching*		26
6	XII.	*Ngay*		6

Deze zijn de namen der Keizeren, ieder onder zijnen ſtam, voor de geboorte des Heilands, volgens de Sineſche hiſtorien zelfs; vertaelt uit het Sineeſch in 't Latijn, door den Jeſuit Martijn; maer die na deſſelfs geboorte gebloeit hebben, zijn my niet ter handt gekomen, en ſteken noch onvertaelt in de Sineſche hiſtorien.

Na den ſtam *Han* ſtond de ſtam *Cyn* op, tot aen het jaer, na des Heilands geboorte, vier honderd en negentien. Toen waeren te gelijk vijf koningen, *Utai* genaemt, die elkandren aen het oorlogen hielden: tot dat, na het verdelgen van al d'andere, de ſtam *Tang* alleen de heerſchappy over geheel *Sina* aenvaerde, en tot aen het jaer zes honderd en achtien behield.

Na *Tang*, ſchoot, des jaers negen honderd drie en twintig, de ſtam *Sung* op, die over geheel *Sina* heerſchte, tot aen het jaer 1278. op welk deze ſtam geheel door de Tarters t'onder gebraght en verdelght wierd, die den ſtam *Juen* oprechten, en heerſchten over geheel *Sina*, tot aen het jaer diertien hondert acht en zeſtigh. Op welk jaer de ſtam *Taiming* op quam, onder zekeren Offer-paep *Chu*, die de Tarters uit *Sina* verdreef. Dan deze ſtam is weer des jaers zeſtienhonderd vier en veertigh, by opſtaen van inwendige muiterije, door de Ooſter Tarters van *Munchéu* vernietigt, die hunnen ſtam, en na den ſelven het geheel rijk van *Sina*, *Taiſing* genoemt hebben.

De Majeſtraten of Overheden in *Sina*, in 't algemein genomen, zijn van tweederlei ſlagh of orde: d' eene is der genen, die niet alleenlijk in de rijx-ſtad het ampt van hof-raden bedienen; maer van daer, gelijk van een wachtooren, het geheel keizerrijk beſtieren. D' andere is van overheden der landſchappen, die of byzondere landſchappen of ſteden beſtieren. D' algemeine beſtieringh of die van d' eerſte orde, word by den Jeſuit *Alvarez Semedo* in de volgende woorden ten toone geſtelt.

De hooft-beſtiering van gantſch *Sina*, beſtaet in zes raden, of kamers, of rechtbanken, die *Pu* met een algemenen naem genoemt worden, dat's raet of bank.

Deze raden ſlaen niet alleenlijk 's rijks zaken ga, aen beide hoven, daer zy hun verblijf hebben, maer zijn die genen, deze die gelijk d' eerſte bewegers, waer aen d' andere hangen, de beweging aen de reſte van de beſtiering geven, dat is, aen d' amptenaers of overheden.

Ieder raet heeft zijnen raets-hooftman, genaemt *Chamxu*: met twee byzitters: d' een, met name *Koxilam*, die de voornaemſte is, en ter linker zijde zit: en d' ander *Yeuxilam*, ter rechter zijde.

Deze zijn d'eerſte, en voordeeligſte ampten des keizerrijks, uitgezeit dat van *Kolaos*. Zoo dat een *Tutang* of onderkoning van wat landſchap het ook zy, ja zelf van 't aenzienlijkſte, na getuigenis van zijne bequaemheid gegeven te hebben, indien hy wil hooger zijn, zich wel voorzien houd, zoo hy, ſchoon geen raetshooftman van deze raden, maer ſlechts een der byzitters, ter linke, of rechterhand kan zijn.

Behalven deze, de voornaemſten van den raed, zijn'er noch tien andere van den zelven recht-bank, die by na alle gelijk in waerdigheid zijn, en verdeelt in verſcheiden ampten, en bezig met verſcheide zaken. By deze zijn te voegen de meenigten van grote

grote en kleine amptenaers, als notarisen, schrijvers, sekritarizen, dienaers, en hooft-mannen van den gerechte of schouten, beneven veele andere, in *Europe* niet in gebruik.

D' eerste recht-bank of raet, die het meeste gezach heeft, en de hoogste wedde ontfangt, is de raet van staet, en word genaemt *Lipu*, dat eigentlijk raet der Majestraet, of overheid gezeid is: want *Pu* betekent een raed, en *Li* Majestraet, of overheid.

Aen dezen behoort eigentlijk de algemeene keuren des keizerrijks, rakende d' ampten, voor te stellen, de zelve te veranderen, en verhogen. Want die eens met een ampt verzien is, klimt geduurig by trappen tot hoger ampten op.

Aen den zelven Raed staet ook het recht van den genen te herstellen, die van hun ampt afgezet zijn: gelijk, zoo een Mandarijn, door eenig ongeval, is van zijn ampt berooft, lichtelijk komt hy daer weder in, zoo hy wel met dezen Raed staet.

De tweede Raet is *Pimpu* genaemt, dat 's *Krijgs-raed*: deze heeft zoo groot een gezagh, als de Raet van Staet: te weten, over alle Majestraten der Geletterden en over al d'andere krijgs-bevelhebbers, en slaen in 't algemein de krijgs-zaken ga.

De derde Raed is die van de gewoonten of zeden, genaemt *Limpu*: dees, hoewel hy zulk een groot gezach niet heeft, nochte zulke gewichtige zaken ga slaet, is evenwel van geen minder aenzien; want de Mandarijns, daer hy uit bestaet, worden genomen uit het Keizerlijk Amptgenoodschap *Hanlin*, die de naeste aen de *Kolaos* zijn, d'eerste waerdigheid in *Sina*.

Deze Raed draegt kennis van al de bescheiden der brieven: desgelijx van tempels, kerkelijke plechtigheden, *Bonzen*, Vreemdelingen, Gezanten en diergelijken.

De vierde Raed is die van 's Keizers inkomsten of geld-middelen, genaemt *Hupu*: want deze draegt zorge over 's Keizers inkomsten, tollen, pachten en lasten, en, in 't algemeen over al, wat d' inkomsten betreft.

De vijfde Raed, genaemt *Cumpu*, heeft het opzicht over d' algemene getimmerten, en inzonderheid over 's Keizers gebouwen, over zijn Paleis, over de Paleisen van zijne kinderen, en die van d' amptenaers: over de muuren en poorten der Steden, over straten, wegen en bruggen.

Den zelven Raet is ook aenbevolen de stromen te zuiveren, en de schepen te voorsien, die uitgerust zijn ten dienste des Keizers, als ook de krijgsheiren.

De seste Raed of kamer, *Himpiu* genaemt, dat 's *Raed van den Gerechte*, is gesteld over misdaden en straffen, en geeft vonnis over de gewichtigste lijfstrafbare zaken.

Een zelfste getal van Raden, of kamers, of hoven, die in het Hof te *Peking*, gelijk van een wacht-tooren, 't gansch keizerrijk bestieren, vintmen by den Jesuit *Niklaes Trigaut*, by na op gelijke wijze, met deze woorden beschreven.

De Opperste Hof-raden of banken zijn zes in getale.

D' eerste is genaemt *Lipu*, dat 's zoo veel gezeid, als zetel of bank der Majestraten. Deze Raed overtreft al d' anderen: want aen hem staet het noemen of kiezen van al de Majestraten der Filosofische of Geleerde orde des ganschen Rijks, die voor de magtigsten gehouden worden, en geduurig van trap tot trap hoger en hoger opklimmen, indienze slechts in lager ampten proeven van geleertheidt, deugt en vroomheid gegeven hebben. Ten tegendele, zoo zy eenen misdaet bedrijven, worden geheel en al van hun ampt berooft, of verlaegt tot het bedienen van geringer ampten.

D' eerste noeming bestaet in de voortreffelijkheid van met Sineesche tekenen te schryven: waer van by dezen bank geoordeeld word.

De tweede Raed (by *Semedo* de vierde) word *Hopu* genoemt, dat 's *de Raet van geltmiddelen* of *Reken-kamer*. Dees heeft het bewind over 's Rijks inkomsten en lasten: vordert tollen en schattingen in: betaelt krijgsknechten en andere diergelijke onkosten.

De derde Raed word *Lipu* geheten, dat 's *Raedt* of *Bank van plechtigheden*. Dees draegt zorge over de gemeene offerhanden, tempels, Priesters, 's Keizers vrouwen, scholen, onderzoekingen der geleerden, over Hoogtijden, gemene gelukwenschingen en plichtplegingen, aen den Keizer op zekere tijden en voorvallen te doen.

De zelve Raed bemoeid zich ook met den welverdienden eertytelen: achting op artzen, wiskunstigen; op 't wegzenden en ontfangen der Gezantschappen en op 't schryven der brieven te geven: want de Keizer acht zijn krone te na te zijn, met eige handen eenen brief aen iemant te schryven; 't zy buiten of binnen het Rijk.

De vierde Raed, *Pimpu* geheten, dat 's *Krijgs-raet*, gebied over zaken van vrede en oorlog, die de verzekernis en bescherming der landen betreffen: hoewel in den selven niet zonder bewilliging des Keizers mag besloten worden. By desen Raed worden ook alle krijgs-ampten begeven, den bloden afgenomen en manhaftigen weer verleent; desgelijx den welverdienden met eertytelen en waerdigheden beschonken.

De vijfde is *Cumpu* genoemt, dat 's *Raet van d'algemeine gebouwen*. Dese geeft achtingh op het stichten van 's Lands gebouwen en Paleisen of Hoven, te bewonen by den Keizer, zijne vrienden en Majestraten; van gelijken op 't bouwen van schepen en uitrusten van scheeps-vloten: doet de muren en bruggen der Steden ophalen en hermaken.

De seste Raet, *Humpu* geheten, is gesteld over het ondersoeken en vonnisen der misdadigen.

Alle zaken des gehelen Keizerrijks hangen aen deze Recht-banken. Weshalven zy in ieder Landschap en Stad onderhorige Majestraten en Notarisen hebben: door wien zy met grote getrouheid van al wat 'er omgaet, verstendigt worden: dies zy in zulk een groot gewricht en belang van zaken geen kleinen last op den hals hebben: maer de meenigte en orde dier Ampt-genoodschappen verlicht dit pak. Want insonderheid is'er een Voorzitter of Raeds-hooftman van den ganschen Bank, dien zy *Ciamcui* noemen. Dese heeft twee byzitters eenen ter rechte, en eenen ter linke zijde. Deze worden *Cilam* genoemt. De waerdigheid dezer drie word in de Hooft-stad *Peking* en in het gansch Rijk onder de hoogste gerekent. Volgens dese word ieder Bank in verscheide ampten verdeild: over ieder der welke veel ampt-genoten zitten. Behalve deze heeft ieder Bank zijne schryvers, klerken, boden, en veel andere dienaers.

Keizer *Ya*, die des jaers voor de geboorte des Heilands, twee duisend drie honderd zeven en vijftig begon te heerschen, heeft allereerst dese zes Opper-magtige Recht-banken ingevoert, volgens getuigenis van den Jesuit *Martijn*, in zijn eerste Boek der Sineesche Historien, daer hy seid.

Daer na heeft Keizer *Ya* den Sineeschen staet in een beter, ja tot een nieuwe vorm gebragt, met het oprechten van ses opper-magtige Recht-banken. Een dezer word *Lypu* genoemt: en is dessels ampt kennis te nemen van de deugden en dwalingen der Majestraten, en, na eens ieders verdienste, of tot hoger waerdigheid te verheffen, of ganschelijk van zijne qualijk gebruikte te beroven.

De tweede is *Pingpu* genoemt, dat's *Krijgs-raet* of *Opperste Bank der krijgs-knechten*, die de selfste zorge over de krijgs-oversten draegt, gelijk de voorige over de Geletterden. De derde is *Lipu*, dat 's *Bank der zeden* of *plichtplegingen*, dien de zaken van kerken, offerhanden, uitheemsche Gesanten en diergelijke andere dingen betreffen. De vierde word *Hupu* geheten, die 's Keizer schatten en inkomsten ga slaet. De vijfde is *Cumpu* genoemt: Dees geeft achting op 's Lands werken, als 's Keizers Paleisen, wallen der Steden, stromen, schepen, en gemeine wegen, op dat nergens aen cieraet of veiligheid iet te kort schiete.

De seste is *Hingpu* of *Bank van den Gerechte*: dees draegt over lijf-strafbare zaken en misdaden zorge, en doet d'overtreders straffen. Dese ses Recht-banken zijn al van Keizer *Yas* tijden af opgerecht: door de welken, gelijk door

door Hoofden het ganſch Keizerrijk van *Sina* uit het Hof met orde beſtiert word. Behalve den Keiſer en *Kolao*, erkennen deſe niemant boven hen.

Volgens anderen, beſtaet de Raed van Staet of Rijx-raet uit zes perſonen: welker beraedſlagingen niet gaen, dan over de gewigtigſte zaken des Keizerrijks. Deze Raet of Vergadering word genoemt *Locpol*. Ieder van deze zes Raedsheren, wanneer buiten dezen Raet is, heeft zijn byſonder vertrek of kamer, en is ook Hooft en Raeds-hooftman van een andere vergadering of Raet: alwaer men de zaken van zijne kamer verhandelt. Deſe Raeds-hoofman maekt zijnen Raet van zoo veel perſonen, als hy oordeeld nodig te zijn.

D'eerſte van deze Raedsheren heeft de beſtiering over den Raet van Staet: zijne vergaderingh word genoemt *Lipol*. De tweede ſlaet de zaken van oorlog, veſtingen, en 's Rijks geldmiddelen ga: heeft ook magt om bevelen uit te geven. De derde heeft het opſicht over gebouwen: houd de rekening van al het geen in het geheel Rijk geſticht word: desgelijx van d'onkoſten, die beſteed worden aen het maken en onderhouden der Steden, veſtingen, wegen, ſtraten en dijken. Deſe vergadering word genoemt *Congpol*. De vierde draegt ſorge over tollen en laſten des Keizerrijks. Zijne vergadering word genoemt *Olpol*.

De vijfde is Raeds-hooftman in den Raet van lijf-ſtrafbare zaken: en ſpreekt de vonniſſen uit, die ter uitvoering worden geſteld in het hof, ter plaetſe, daer hy zijnen Raet hout. Deze vergadering word *Ungpol* genoemt.

De zeſte en laeſte heeft het gezagh over ampten en bedieningen van het Majeſtraetſchap, en vergeeftze aen de genen, die door hunne oefeningen in de letteren, maniere van leven en zeden daer toe voor de waerdigſte gekeurt worden.

In dezer wijze heeft haer de regering van *Sina*, ſedert vele eeuwen, onder de Sineſen toegedragen, die ook in 't eerſt, na het vermeeſteren van *Sina* door den Tarter, onder Keizer *Zunchi* niet verandert wierd: als alleen met het byvoegen van, aen ieder van deze zes Sineſe Raedsheeren, een perſoon van zijnen landaert: zulx deze Opperhoofdige Raed des Rijx toen uit twalef perſonen beſtond. Deze zes Tarterſche Raeds-hooftmannen hielden ook hunne byzondere Raden, die uit perſonen van hunnen landaerd beſtonden.

Al de Rijx-raden voornoemt kunnen niet beſluiten, dan met gemeine bewilliging van al de ſtemmen: derhalve geen zaek by meerheid van ſtemmen beſloten word. Wanneer de vergadering geſcheiden is, en ieder van deze Raeds-hooftmannen komt zijn Raet byzonder te houden, gelijk te voore gezeid is, voegt men hen een anderen Tarterſch Onder-Raeds-hooftman toe.

Namaels, onder de regering van den tegenwoordigen Keizer *Konchi*, zeidmen de Sineſen geheellijk uit de regering geſtoten zijn, en de Tarters alleen die aen zich behouden hebben.

Buiten deze zes Raden of Banken, de voornaemſte des Hofs, zijn'er negen andere Kamers of Banken, geheten *Kieukim*, ingeſteld ter bedieninge van verſcheide ampten, die inzonderheid zien op het huis des Keizers. *Semedo.*

D'eerſte, genaemt *Thailiſu*, dat's *de grote Reken-kamer*, beſtaet uit dertien Mandarijns, te weten, uit eenen Raeds-hooftman, twee byzitters en tien Raedsheeren. Deze Raet is gelijk een grote Kancellerye des Rijks, overziet ten leſte de vonniſen der Hof-raden, en zit over de gewichtigſte zaken.

De tweede Raed, geheten *Quanloſu* bekleed de plaetſe van Hof-meeſter: draegt zorge voor 's Keizers tafel: ſlaet de zaken der Keizerinne, Staetjuffers en gelubden ga: ſtrekt al d'onkoſten des Hofs uit: betaelt de wedden der Hof-amptenaers en andere, die tot verrichting van 's Lands zaken komen: onthaeld vreemde Gezanten en diergelijke andere perſonen. Deze Raet beſtaet uit eenen Raeds-hooftman, twee byzitters en ſes Raedsheeren.

De

De derde Raed, *Thaipocusu*, is gelijk de grote Stal-meesterye des Keizers, en draegt niet alleenlijk zorge over de paerden, ten dienste des Keizers; maer ook over al de posten, en in 't algemein over al d' andere, die dienen tot welstant van den staet. Hy bestaet uit eenen raeds-hooftman en zes raeds-heeren.

De vierde raed is die van dienst en plichtplegingen des hofs. Dees is bezich met al de dienstplegingen van algemeene handelingen des keizers, op hoogtijden en in al andere tijden en voorvallen; desgelijx met de gene, die alle daegs, des morgens in 's keizers paleis, op 't in en uitgaen, geschieden. Hy bestaet uit eenen raeds-hooftman, twee byzitters, en zes raeds-heeren.

De vijfde raed is die van de gewoonten, voor byzondere zaken. En hoewel dees van den eersten verschilt: zoo neemt zy nochtans de zelfste dingen met hulpe van zijne byzitters waer. Hy zorgt voor d' offerhanden, te doen aen de graffteden der Keizeren: voor bergen, bosschen en voor al 't geen daer aen hangt: gelijk voor de zingers, speeltuigen en beesten, ten offer bestemt.

Noch is 'er een byzondere rechtbank of raed, die alleenlijk past op de gedenk-schriften, aen den Keizer te vertonen, en brengtze met elkandre in zekere kancellerye der verzoekschriften.

Martijn Histor. Sinic. lib. 9.

Alle zaken worden den Keizer in geschrift, en niet mondelinx vertoont, volgens een oude gewoonte door Keizer *Siveni*, die des jaers voor 's Heilands geboorte drie en zeventig begon te heerschen, allereerst ingevoert, ten einde de Keizer zelf, na alles overwogen te hebben, ook in schrift des te beter zou antwoorden: want 't gebeurt, zeide hy, menigmael, dat luiden, wel ter tael, met bedrog en pluimstrijkery van woorden alles weten af te perssen: over 't toestaen van het welk, men daer na te laet berou heeft. Waer door geschied, schoon de Keizeren zich zelden opentlijk voor den volke vertonen, nochtans geduuriglijk in der daed met hen verkeeren.

By de zes raden zijn te voegen drie andere in een zelfste wijze of fatsoen; hoewel verscheiden in diensten en ampten.

Behalven al deze raden zijn noch twee andere: d' een *Qholi* en d' ander *Tauli* genoemt. En hoewel beide deze het oog over verscheide landschappen houden, en ieder zich bemoeit met zaken, die hem byzonder aengaen, zoo is nochtans hun byzonder werk en voornaemste ampt acht te geven op de mislagen en wanorden des Keizerrijks, en den Keizer te verstendigen, zoo wel zijne byzondere misslagen, als die van de Mandarijns en der bestieringe. Deze raden, gelijk het licht is van mislagen der andere te spreken, doen zulx met groote vryheid, en veeltijds niet zonder groote onrechtvaerdigheid. Hun wijze van doen is te maken een vertoog, en dat te toonen aen den Keizer, zonder de zelve komt in de kancellerye.

Aenstonds word dezelve *Fa'cheo*, gelijk men zeid, dat 's, word uitgeschreven, en daer na aen de schrijvers, daer toe gesteld, overhandigt: en maken deze daer veele gelijk-luidende schriften van, die door de voornaemste of eerste loopers, door alle gewesten des Keizerrijks verspreid worden; zulx men aenstonds weet, door wien en tegen wien deze geschriften gegeven zijn; desgelijx de gansche inhout, hoedanig hy ook is.

Deze vertogen, die de Sinesen *Juen* noemen, aldus geopenbaert, moet de beschuldigde of Majestraet, daer het om te doen is, aenstonts, 't zy met wil of onwil, twee dingen doen. Het eerste is, te vertoonen een ander verzoek-schrift, niet om zich te rechtvaerdigen, nochte om zich t' ontschuldigen, (want zulx zou voor een teken van weinigh nederheid gehouden worden,) maer om te bekennen, dat de *Tauli* groote reden heeft, en hy ongelijk: dat hy mislagen heeft, berou verdient, en bereidt is de straffe t' ontfangen, die men hen wil opleggen. Het tweede is vaerdig te vertrekken, en sijnen stoel te verlaten, zonder eenig rechts-bescheit te maken, zonder gehoor aen parthyen

te

gehoor aen parthyen te geven, en zonder eenigh Dingtael t' eindigen, ter tijd toe de Keizer op het verzoek-schrift geantwoord, en zijne wille verklaert heeft: by wijle is deze t' sijnen voordele, en mag dan de beschuldigde de bedieninge sijns ampts weer aenvaerden: maer bywijle verklaert de Keizer t' sijnen nadeele en schade, groot of klein, na de groote des misdaeds.

Buiten twijfel zou deze wijze van doen, indienze geschiede volgens de wetten der rede en regelen van een goed gewisse, niet weinig dienstig zijn aen de hanthavingh der rechtvaerdigheid en goede bestiering van den staet. Gelijk ten dele dezelve een deure is, geopent tot vele misnoegingen en ongunsten, wanneer de redene daer niet in acht genomen word.

Het gebeurt zeer dikwils, dat een Mandarijn, om sijn ampt waer te nemen, en sich in sijn dienst te quijten, sich vyanden maekt. Zoo deze luiden zijn verbonden, door plicht of bloedverwandschap of vriendschap, met eenige amptenaers van deze twee rechtbanken, men speelt hem aenstonds een spel ten hove, en doet overal de gedenk-schriften van hand tot hant vliegen: zoo dat God den armen Mandarijn mag te hulpe komen. Inzonderheid zoo dees een van de geringen is, gelijk rechters, makkers van Landvoogden, en Mandarijns der wapenen of krijgs-bevelhebbers. Meer moeite is met de grooten, hoewel de *Tauli* en *Quoli* de gelegentheid niet verzuimen van hen aen te tasten, en te vervolgen, zonder ophouden: ja zoo verre, dat de Keizer zelf, hoewel hy t' henwaerds genegens is, hen naulix kan bevrijden.

Trigaut beschrijft deze twee Raden, *Choli* en *Tauli*, in volgende wijze.

Ieder, zeid hy, bestaet uit meer dan zestig perzonen, alle uitgeleze Filosofen, bedaegde en wijze luiden, die den Keizer en Rijke alvorens gene kleine proeven van trou en vroomheid gegeven hebben.

Deze twee raden worden den hof en land-raden in alle hoogwichtige zaken, en beraedslagingen buiten ordentelijk door den Keizer toegevoegt, altijds met een groote en keizerlijke maght: waer over zy by den volke niet weinigh geëert en ontsien worden.

Dan boven al komt hun voornaemste ampt met dat van onze Pensionarisen over een, welk voornamelijk bestaet, in den Keiser te verwittigen, door smeek-schriften, zoo elders tegen de wetten in het gansch Rijk gezondigt is. Waer in zy niet alleen de Majestraten, schoon de hoogste, geensins verschoonen, wanneer zy misdaen hebben, maer zien ook zelf den Keizer, noch keizerlijk huis, deur de vingeren. Niet veel zou dit ampt, mijns bedunkens, van de Lacedemoner wethouders verschillen, zoo deze vermaenders iet meer konden doen, dan spreken, of liever schrijven, en zoo zy niet aen de wenke des vermaenden Keisers gedwongen waeren te hangen. Maer dit hun ampt bedienen zy wonder stips: want zy ontsien noit gene Majestraten, ja zelf den Keiser niet: zoo groot is hunne vryheid en vroomheid.

En niet-tegen-staende de Keiser dikwils hier over vertoornt, en ook hevig tegen hen woed (want by wijle, zoo de gevoellijkheid der smerte groot is, tasten zy de grootste overheden, en zelfs den Keiser op hun zeer, met hunne ondeugden zonder onderscheid over de hekel te halen en berispen) zy houden evenwel noit op van te vermanen en berispen, zoo lang tegen het algemein quaed geensins een bequaem genees-middel te werk geleid word.

Dit zelfste is ook, uit kracht der wetten, al den overigen overheden geoorloft: en niet alleen den overheden; maer ook eenen iegelijk byzonderen onderdaen. Evenwel worden de verzoek-schriften der *Choli* en *Tauli* het meeste geacht, wijl dese zulks byzonderlijk amptshalve doen.

D'afschriften der versoek-schriften, aen den Keizer overgelevert, en 's keizers antwoord daer op, worden by velen gedrukt. Hier door geschiet dat geswint de hofzaken aen alle oorden des Rijks bekent raken.

Kkk Men

Men vind'er, die naderhand deze verzoek-schriften aen boeken te zamen laten binden: ja word, zoo iet gedenkwaerdig voor de nakomelingen daer in is, in 's Rijks Jaer-boeken over geschreven.

Martijn. Histor. Sinic. De landvoogden gebruikten voortijds onbeschromelijk grote vryheid en volstandigheid in het berispen van hunne Koningen en Keizeren, wanneer zy hun Vorsten van den rechten weg des deugts zagen afwijken, tot groot verwondering der volken van *Europe*, die van die vryheid versteken blijven. Of men zich over de volstandigheid der Landvoogden, of over het gedult van vele Keizeren en Koningen het meeste heeft te verwonderen, is twijfelijk te zeggen. Wel is waer de Landvoogden onder de geheimenissen van getrouheid, in de Sineesche Filosofye verborgen: maer ten Hemel met lof te verheffen, dit voor een zake van het minste belang niet houden. Daer en boven is niet alleen in ouden tijden, maer ook nu noch by de Sinesen in gebruik, te weten, dat de Landvoogden, wanneer hunne heilzame vermaningen van den Keizer niet gehoort worden, de merken en gewaet, het teken huns ampts, voor den Keizer zelven neer leggen, met opentlijke aentuiginge daer door, zy niet langer het ampt willen bedienen, door wiens teken, nu afgeleid, zy verkent waeren. En des te stouter leggen zy hun amptmerken neer, zoo de Keizer iet voorheeft, welk zy vrezen tot 's Rijks nadeel te zullen strekken, en hy na hen niet hoort, die anders raden. Zulx is voor eenige jaren onder Keizer *Vanlien* gebeurt, die al zijne grote lof met brand van geile wellust bezoedelt heeft. Want dees, niettegenstaende hy wettelijke zonen had, wilde evenwel tot erfgenaem des Rijks verklaren, den zoon van een byzit, daer hy tot rasens toe op verlieft was. Maer al de Rijxvoogden stelden zich daer tegen, met sterk te lochenen dat te zullen lijden. Wanneer de Keizer hunner aller besluit in de wint sloeg, traden al d'overheden die in de Stad waren, ten getale van twee duisend ten Paleise in, en dwongen hem tegen wil en dank, met het afleggen hunner ampt-merken, den wettigen navolger tot Keiser te verklaren. Het selfste heeft sich ook toegedragen des jaers zestien honderd een en vijftig. Want als na de doot van den voogt en oom des jongen Tarterschen Keizers, een ander Tarter het Rijk wilde bestieren, met bybrengen van 's Keizers ouderdom, onbequaem tot sulk een last, stelden al de Landvoogden sich tegen deze gevaerlijke Staetzucht, met het afleggen hunner amptmerken: en vond dees sich benoodzaekt zeil te minderen. En in dezer wijse aenvaerde een jongeling van zestien jaren, de wettige erfgenaem, genaemt *Xunghi*, het roer der regeringe. Behalve deze Majestraten of Rijx-raden, ten Hove, heeftmen aldaer noch verscheide andere ampt-genoodschappen of Raed-kamers, opgeregt tot verscheide gebruiken, maer is het voornaemste en waerdigste van allen, welk *Hanlinyuen* genoemt word: daer in gene andere personen, dan uitgeleze Doktoren mogen komen.

Trias. Die zich in dit Keizerlijk Amptgenoodschap bevinden, doen niet dan in de boeken bloken, en mogen sich gansschelijk niet met algemeine ampten bemoeien, daerze nochtans in waerdigheid de genen, die aen het roer van Staet zitten, overtreffen: waerom grote moeite aengewend word, om in dit amptgenoodschap te komen.

Hun ampt bestaet alleenlijk in het toestellen van 's Keizers schriften, 's Rijks Jaerboeken te schryven, en wetten en willekeuren te maken. Uit dese worden de Leer-meesters der Keizeren en prinçen gekoren. In dit amptgenoodschap zelf heeftmen verscheide trappen van eere, die een iegelijk door het wel schryven verkrijgt. Daer na wordenze tot de hoogste waerdigheden verheven; hoewel niet buiten het Hof. Niemant wort tot het zwaerwichtig ampt van *Kolao* verkoren, dan uit dit amptgenoodschap.

Die zich in dit amptgenoodschap bevinden, doen groot gewin, met graf schriften, eergedichten en diergelijke, hunnen vrienden ter eere, te schryven. Ja acht zich ieder gelukkig,

kig, zoo hy die bekomen kan, en wend ten dien einde grote moeite aen: want zoo de zelve flechts den naem hebben, datze van hen gekomen zijn, zy worden voor de fraeiste gehouden. Eindelijk zijn deze luiden Raeds-hooftmannen en oordeelders in d'ondervragingen of onderzoekingen der Licentiaten, Leeraers en Doktoren, van wien zy voor Leer-meesters gehouden, en met geschenken begiftigt worden.

Boven al deze Banken van den Gerechte, is'er noch een Oppermagtige, die de hoogste en eerste waerdigheid des keizerrijks is. Niemand, dan die van het keizerlijk amptgenoodschap, genaemt *Hanlin* of *Hanlinyuen*, is, kan daer in ontfangen worden: te weten, na een lange wijle ter bestiering gezeten, en zulke deurluchtige getuigenissen van hun vroomheid en voldoening aen de gemeente, met zulk een voordeel gegeven te hebben, dat noit tegen hen berisp-schriften uitgekomen zijn. Deze Bank of Raedt bestaet gewoonelijk uit vier, nooit hooger, dan uit zes persoonen, die *Kolaos* en *Coglogs* genoemt worden.

Vamlie Keizer, Grootvader van Keizer *Zunchin* wilde noit meer, dan een eenigen *Kolao* gemaekt hebben, met bybrengen al d'anderen overtollig waeren.

De waerdigheid van *Kolao*, om eigentlijk te spreken, is geen byzonder ampt: naerdien de *Kolaos* achting geven op d'algemeine bestiering van den Staet, en byna even eens zijn gelijk Oppermagtige Raeds-hooftmannen van al de Raed-kamers en heerschappyen des ganschen rijks, hoewelze al sich noit daer bevinden: alleen staenze den Keizer by in het uitvoeren of afvaerdigen der zaken. Dan aengesien de Keizer zich niet altijd in persone by het besluit der zaken bevind, moeten dese siich houden in het Paleis, ter antwoord op de verzoek-schriften, die alle uur van den dag den Keizer vertoont worden.

Na dit verricht te hebben, zijnze benoodzaekt den keizer te gaen vinden, en hem hunne raedslotten te verstendigen: waer over hy recht doet aen de parthyen en veld het laeste vonnis; 't zy met het antwoord der *Kolaos* te bevestigen of veranderen.

Deze *Kolaos* zijn in de hoogste achting boven al de Raden of Majestraten, die op zekere tijden in een openbare zale aen hen, gelijk aen hunne Overheiden, komen eerbiedenis betonen. De *Kolaos*, geduurende dese plichtgleging, staen over eind, en al d'amptenaers, volgends hunnen rang, gaen over de zale: voor hen gekomen, keeren zy sich om, en doen hen een hert-grondelijke eerbiedenis tot op d'aerde. Dese plicht-pleging word *Quo Tham* genoemt, dat's, *de zale doorgaen*. Tusschen de levereien der *Kolaos*, en die van andere Majestraten, is ook onderscheit: inzonderheit is hun gordel verrijkt met edele gesteenten, die zy *Yuxe* noemen. In het gansch keizerrijk mogen alleen de *Kolaos* dezelve dragen: ja ontfangense uit handen des Keizers, gelijk de Ridders hier te lande hunne orde: of liever wanneer zy siek zijn, zend de Keizer de zelve uit zijn Paleis hen toe, door eenen ontmanden of kamerling, die rijkelijk voor sijne moeite betaelt word, ten minste ter somme van vijftig eskus.

De Jesuit *Niklaes Trigaut* voeght desen *Kolaos* een zelfste gezagh en ampt toe, met dese woorden:

Behalve deze zes Recht-banken is een ander, de grootste in het gansch Rijk en Hof. Die dezen Raet bekleden, worden Kolaos *genoemt, en zijn gewonelijk, drie of vier in getale, zomtijts zes.*

Dese hebben niet byzonders hen aenbevolen; maer waken op den Staet in 't algemein, en gaen met den Keizer in alle handelingen heimelijk te rade, en komen dagelix in zijn Paleis. Maer aengesien de Keizer heden by het afhandelen der algemeine Rijks-zaken (die hy eertijts zelf met deze Kolaos *verrichte) sich niet in persone bevindt, blijven zy den ganschen dag in het Paleis waren, en geven antwoord, na hun welgevallen, op de verzoek-schriften, die in groten getale den Keizer toegezonden worden. Met d'antwoorden, op de smeek-schriften gegeven, vervoegen zy*

zich by den Keizer, door wien de zelve met wenken toegestemt, verworpen of verandert worden. Welk laest antwoort de Keizer met zijne hant ondertekent, om daer na zijn bevel ter uitvoering te brengen. Dus verre Trigaut.

Een gelijke waerdigheid van ampt draegt hen de Jesuit *Martijn* toe, in volgende woorden:

Praef. Atl. Sinens. *Aen de zes Hof-banken, te weten,* Lypu, Hupu, Pingpu, Cungpu, Hingpu, *staen niet de handelingen of raet-slotten des ganschen Rijks; maer slechts de raetplegingen: want by de Landvoogden word de Keizer door verzoek-schriften vermaent en verzocht. Dees, na het overwegen der zaken, verzent de zelve, ieder na zijnen Bank, daer zy onder gehoren. De byzitters van dien Bank leveren, na rijpen overleg, hun gevoelen den Keizer in geschrift over, die dat dan, na zijn welgevallen, of verandert of bevestigt.* Idem Histor. Sinic. *Dan om zulx beter uit te voeren, kiest de Keizer etlijke der voornaemste Filosofen des ganschen Keizerrijks tot hulpgenoten, die* Kolaos *of* Caisang *dat 's* helpende Bestierders, *genoemt worden.*

Histor. Sinic. *Deze bekleden d'eerste plaets naest den Keizer, staen hem in het afhandelen der zaken by, en helpen hem met hun raetslagen in persone: want van d'andere Rijx-hoofden word hy zelden gezien.* Dus verre Martijn. Dien de Sinesen *Kolao*, zouden wy, zoo men op den oorsprong des naems let, hulpgenoot of mede hulper des Keizers noemen: zoo op de waerdigheid des ampts, opperste Gebieder of Stadhouder des Keizerrijks.

Dus verre van d' algemeine Bestiering en Raden of Recht-banken des keizerrijks, die in beide hoven, te *Nanking* en *Peking*, eertijds, zoo lang het Rijk by de Sinesen bestiert wierd, hun verblijf hadden: want al de Raden en Majestraten, die zich in het keizerlijk Hof van *Peking* bevinden, hadmen voorhene ook (uitgezeid de *Kolaos*) in *Nanking*, de Hof en Hooftstad eertijds der oude Sineesche keizeren: maer veel lager waeren deze, dan die van *Peking*, door 's keizers afwezen, die zijn Hof en verblijf in de Hooft-stadt *Peking* had, gelijk noch heden de Tarter, keizer van *Sina*. Het Hof en Stoel des keizers wierd van *Nanking* na *Peking* by dezen voorval verplaetst.

Keizer *Humvu*, na het uitdrijven Trigaut. der Tarters, des jaers dertien honderd acht en zeftig, had den Stoel des Rijks te *Nanking* geplant. Na zijn overlijden besloot een van zijne neven, genaemt *Yunlo*, die in de Noorder Landtschappen met een heir 's Rijks grensen, onder den tytel van koningje, tegen de Tarters bescherm-de, *Humvus* eerst-geboornen zoon, 's Rijks erfgenaem, die hem docht van kleine schranderheid en kloekmoedigheid te zijn, het Rijk t' ontweldigen, en zich Meester daer van te maken. Derhalve, hebbende lichtelijk de Noorder Landschappen op zijne zijde gekregen, quam met een heir te *Nanking*, kreeg ook de rest der Landschappen, eensdeels door geweld en list, eensdeels door geschenken aen sijnen snoer, en dreef zijnen zoon *Humvus* ter Stadt *Nanking* uit.

Dan aengesien *Yunlo* zijne meeste krachten en betrouwen in de Noorder Landschappen had, en geloofelijk was dat de Tarters, om het Rijk te herwinnen, aen dien oordt zouden invallen, zette hy zich in die gewesten neer, en juist in die Stadt, in de welke de Tartersche Keizeren, wanneer zy over de Sinesen heerschten, hun verblijf hadden, om hunne pogingen, tegen het Rijk van *Sina*, van naby te wederstaen. Doch liet die van *Nanking*, om deze verandering niet euvel op te nemen, 's Keizers Paleis, en al de selfde Majestraten en vryheden in wezen houden, die zy te voore genooten hadden, en namaels in de Rijx-stad *Peking* onderhouden wierden.

Dan na het veroveren des keizerrijks van *Sina*, door den Tartar, des jaers zestien honderd vier en veertig, is de stad *Nanking* van hare keizerlijke tijtel, en van al de Majestraten, gebruikelijk ten keizerlijken hove, berooft: zelf het paleis der oude Sineesche keizeren, beneven prachtige gedenktekenen, ten gronde gesloopt en verdelgt, zonder de Stad weinig of niet

te

te beschadigen. Ja hebben de Tarters den naem der Stad, en des landschaps verandert, en in plaets van *Nanking Kiangnan*, en de Stad zelf *Kiangning* genoemt, die te voore *Ingtien* geheten wierd.

Al het welk by de Tarters gepleegt wierd, uit een lang ingewortelde haet en zucht van wrake tegen den Stam *Taiming*: gemerkt *Humvu* of *Chu*, d'oprechter van dezen Stam, hen of hunne voorzaten oulinx schandelijk ten rijke uitgedreven had, na eene bezitting van ontrent honderd en acht jaren.

Al de Majestraten of landvoogden, zoo wel van den raed der letteren, als krijgs-zaken, worden met een algemeinen naem in 't Sineesch *Quonfu* geheten, zoo veel gezeid als voorzitter; maer eerbaerheitsen nietamptswegen *Lavije* of *Lausie*, of *Laujas*, welk heer of ouders bedied. D' onzen en andere volken van *Europe*, na den voorgang der Portugesen, noemen hen Mandarijns, dat 's gebieders of bevelhebbers, herkomstig van het Portugeesch woord *Mandarim*, een bevelhebber gezeid.

Niettegenstaende al de Overheden, Majestraten of Landvoogden op 's keizers wenken vliegen, en orde onder elkandre houden, na eens ieders waerdigheit, zoo bedient nochtans een iegelijk met volkomen magt zijn ampt, 't en zy hem van hooger Overheden iet anders opgeleid word. Zoo vele rijks bedieningen heeft men in *Sina*, en zulk een meenigte van Overheden, (volgens *Martijn* ten getale by wijle van elf duizent,) datmen bezwaerlijk d' orde weten kan.

Te dezer oorzake zijn'er, zoo wel van d'algemeine rijx-bestierders, als van byzondere Overheden der landschappen, vijf of zes boeken van tamelijke groote, door het geheel rijk te koop: waer in men niet anders geschreven vint, dan de naem, geboorte-plaets, ampt en waerdigheid der genen, die te dien tijde het ampt van Majestraet of Overheid bedienden. Alle maenden worden deze boeken tweemael, of, volgens *Martijn*, alle drie maenden herdrukt: welk herdrukken nootwendigh zoo dikwils moet geschieden: want in zulk een grote meenigte van Overheden, zonder al die van minder belang te boek gestelt worden, heeft men dagelijx groote veranderingen. Zommige sterven: zommige worden van hun ampt berooft; andere tot lager ampten geschikt, of verliezen hunner ouders: door welk laetste toeval zy aenstonds hun Majestraetschap, hoe hoog het ook zy, afleggen, en naer huis moeten trekken, om drie jaren rou te dragen. Meenigten bevinden zich aen het hof van *Peking*, t'allen tijde, op hoop van in de plaets der genen te treden, die afgegaen zijn.

Wat belangt de bestiering der landschappen van ieder in 't byzonder, dezelve heeft haer aldus: *Semedo.*

De hooft-bestiering van ieder landschap, is gewoonelijk in de hooft-stad, en bestaet uit vijf Ampt-genootschappen of Rechtbanken, verzien met een volkomen en algemeene magt over het gansch Landschap, en onderscheiden in bedieningen en ampten. Onder deze zijn twee Opper-maghtige banken, daer al d'andere, zoo wel van de steden, als dorpen, moeten voor wijken en buigen, trouwen zonder eenige onderhorigheid of aenhangenthentheit; naerdien zy alleenlijk van de Prins en Keizerlijke zetels de beleening van hun ampt verkrijgen.

Deze Ampt-genootschappen bestaen in een eenigen Hooftrechter, zonder byzitters en meer andere Amptenaers.

D'eerste van deze twee banken, is d'Onderkoning des Landschaps, geheeten in 't Sineesch *Tutham*, of *Kiun Muen*, wiens gezagh over al de Majestraten en het volk des Landschaps strekt.

Geduurende zijne bediening, welke drie jaren duurt, houd hy verscheide boden of lopers in dienst, die gaen en komen uit het Hof op zekere tijden, om rekening te geven van al het geen zich in zijn gebied heeft toegedragen. Hy word in zijne heerschappye met grote pracht ontfangen. Na zijn vertrek, uit het Hof, gaen desselfs meeste Amptenaers of Raden

voor hem, en word van Stad tot Stad door d'inwoonders te voet en te paerd gelei gedaen. Eenige hopluiden met drie duizend krijgs-knechten, beneven de gansche Majestraet en gemeente, komen hem op drie mijlen van de hooftstad, daer hy sijn verblijf zal nemen, ontfangen.

De tweede *Tutang*, die van geen minder magt is, maer slechs een jaer in bediening blijft, word *Chayuen* genoemt, en zou ten opzicht van sijn ampt in 't Neerduitsch den naem van onderzoeker verdienen. Dees word zeer gevreest en ontsien, naerdien hy van alle zaken, lijfstrafbare en onlijfstrafbare, zoo wel die den oorlog, als 's Keizers inkomsten betreffen, mach kennis nemen. Hy onderzoekt al de Majestraets perzonen, zelf den *Tutang*: hy heeft magt de rechters, en lage of mindere Mandarijns te straffen, en van hun ampt te zetten. Het misdrijf der groote Mandarijns doet hy den Keizer by brieven verwittigen, die dan in de bedieninge van hun ampt opgeschort worden, ter tijd antwoord des Keizers overkomt.

De *Chayuen* doet uitvoeren de vonnissen des doods, die aen alle oorden des landschaps gegeven zijn, en beraemt te dien einde dag en Stad: derwaerds al de gedoemden moeten gebragt worden, om daer van het getal en namen te weten. Zes of zeven hunner merkt hy met een penceel: zoo hy meerder merkt, hy word voor een wreden en bloed dorstigen mensch uitgekreten. Deze worden op het velt gerecht: d'andere weer in de gevankenis gesmeten, gelijk te voren. Den zelven is ook het opsicht over Stads muuren, Kastelen en andere gemene gebouwen aenbevolen. Hy gaet niet uit dan met een groot gevolgh, uitgebreide tekenen, en andere merken van strengheid en majesteit. Dees is de gewonelijke *Chayuen*.

Noch is'er van tijdt tot tijdt een ander buiten-gewonelijke *Chayuen*, gemaekt op verzoek der Keizerinne. Dees voert een volkomen magt, doch niet dan tot vergiffenis en genaede: want hy bezoekt de kerkers des ganschen Landschaps, stelt in vryheid de gevangenen, om geringe oorzaken in hechtenis gesmeten, zonder tegen-parthyen te hebben; desgelijx alle ellendigen, die in onmacht zijn van sich zelfs vry te maken. Hy reddert alle verlorre zaken, en luiden van hulpe ontbloot: bemoeit zich met het herroepen der qualik uit-gesprokene vonnissen, en is een beschermer der armen. In 't kort gezeid, zijn gansch ampt slaet op het oefenen van barmhertigheid. Waerom deze luiden of Majestraten, by d'ingezetenen, zoo lang zy in hun gebied zijn, grootelix geëert en geviert worden.

Het derde ampt is dat van den Tresorier, die opzicht en bedieningh heeft over 's Keizers inkomsten in sijn landschap, onder beleid van den Raed der geldmiddelen, die ten hove zich houd. Hem zijn bygevoegt twee Raden: een ter rechter, en een ter linke zijde, zonder te rekenen zes en twintig minder Mandarijns, die verscheide ampten en bedieningen hebben, en meenigte van andere amtenaers, t'zijnen dienste verplicht. Dees let op tollen, pachten, en alle rechten des Keizers, hoedanigen die zouden mogen zijn: hy geeft achting op gewichten en maten: beslecht alle geschillen, die ontstaen uit geldmiddelen: straft en kastijd de schuldigen, of verzend die na zijn welgevallen aen hooger recht-bank: betaelt gewonelijk de Majestraten, bloedvrienden des Keizers, hopmannen, en krijgs-knechten: reikt d'onkosten en penningen uit, te besteden aen d'ondervragingen der geleerde: verschaft de livreyen en merken, die aen verhoogde of getijtelde geleerden gegeven worden: deeld geld uit tot 's lands werken, gelijk tot de groote of 's Heeren wegen, bruggen, hoven, of paleizen der Mandarijns, en oorlogs-schepen. Eindelijk heeft dees tresorier het algemein opperbewint over al wat in of uit des Keizers schatkamer komt.

Ook ontfangt hy d'eerbiedenissen en rechten des Keizers, uit handen der rechters, landvoogden en *Tauli*, ieder in zijn gebied, in munte van zui-

ver en louter zilver. Al dit zilver word door hem aen lingotten of ſtaven geſmolten, ieder ter waerde van vijftigh kronen, met den ſtempel des Konings,en den naem des gieters daer op: omte weten,wie men zou mogen aenvatten, ingevalle het zilver verValſcht was. In dezer wijze word het in 's Keizers ſchat-kamer gebragt.

De vierde bank is *Gandchaſci* geheten, dat zoo veel zeggen wil, als lijfſtrafbare kamer. Daer zijn twee byzitters of *Tauli*. Dezen is de zorge aen bevolen van ſteden en landſchappen te bezoeken,om parthyen rechtte doen, de ſchuldigen te ſtraffen, en andere bedieningen van hunne ampten t' oefenen,die zich ſtrekken zelf over de krijgs-knechten en zee-zaken, in aen zee gelegen landſchappen.

De vijfde bank, is gelijk een hoge ſchoolvan geletterde luiden ingeſtelt, om de leerlingen t' onderzoeken, hen graden te verleenen, inzonderheid om 't oog over de bakkalaureſen van hun gebied te hebben, ter tijd toe zy de bonet van dokterſchap bekomen hebben. Het opperhooft van deze deurluchtige vergadering, is een Kancellier, die van tijt tot tijt de ſteden en vlekken bezoekt, om kundſchap te nemen van het bedrijf omgang of draging der geletterde luiden, en hen te beriſpen en kaſtijden, na zy ſtrafbaer bevonden worden; deſgelijx te beroven van hun ampt. Dan laet hen evenwel de vryheid van zich weer op een nieu ter onderzoeking te mogen vertoonen.

Noch zijn 'er in ieder Stad twee perzonen, genaemt *Hioquon*, dat 's *Mandarijns* of *Majeſtraten der wetenſchappen*, die mede onder den voorzeiden vijfden raed gehooren. Hun gezach ſtrekt niet verder, dan over de bakalaureſen van die Stad en deſſelfs gebied. En hoewel deze de magt niet hebben, van den verdienden de graden te verleenen, of ſtrafbaren die t'ontnemen, maer ſlechts hen te ſtraffen, zoo zijnze evenwel zeer laſtig: ter oorzake zy op een zelve plaetſe hun gedurig verblijf hebben, en gelijk ſchool-voogden zijn, die daer komen en de ſcholieren ondervragen.

Al deze voorzeide ampten hebben gezagh over het ganſch Landſchap, over al de ſteden, vlekken en byzondere plaetſen, begrepen in deſſelfs beſtek.

Daer en boven heeft ieder Stad een byzondere beſtiering, gelijk hier te lande, beleid by vier voorname Mandarijns, zoo veel als burgermeeſters. Een hunner is gelijk de ſtadvoogt, dien zy *chifu* noemen, dat's *voorzitter*: (*chi* is heer of beſtierder gezeid, en *fu* een landſtreke): d'andere zijn deſſelfs hulpgenoten, en genoemt, *Tumchi*, *Tumphuon*, *Cheuquon*, ieder met een afgezonderden zetel, en eigen Amptenaers.

Behalve deze zijn 'er noch negentien lager Majeſtraten, ter bediening van verſcheide ampten, door al de ſteden. Twee der welken hebben eenen raeds-hooftman, en vier raedsheeren: de negen andere, ſlechts eenen voorzitter, met eenen byzitter: d'acht andere hebben een eenig opperhooft, die over het ganſch amptgenootſchap gebied, en over al d'amptenaers en dienaers van den gerechte.

De vlekken hebben hebben ieder ook eenen rechter, en drie hulpgenoten. De rechter word genoemt *Chihien*: d' eerſte hulpgenoot *Honchin*: de tweede, *Chufu*: de derde, *Tunfu*. Al deze hebben ieder hunne hoven en raedkamers afgeſcheiden, en van elkandre afgezondert; deſgelijx ſekritariſen en ſchrijvers, en andere onderhoorige amptenaers.

De Rechter kan wel vonnis des doods vellen, maer dat niet ter uitvoeringe ſtellen.

Behalve deze Mandarijns, die hun verblijf-plaets in de Steden en dorpen hebben, zijn'er eenige, die geen magt van te doemen noch te ſtraffen hebben; maer ſlechts verſlag aen hunne amptgenoten doen.

De grote kaſtelen, afgelegen van de Steden en dorpen, hebben ook Mandarijns of Majeſtraten, genomen uit geringe ſchryvers: want het minſte, daer de groten na ſtaen, is te zijn Raedsheeren en byzitters van eenen Rechter des dorps.

Tri-

Trigaut ontfout de algemeine bestiering der byzondere Landschappen, zoo als de zelve haer by zijnen tijdt toedroeg, op dezen zin.

De Steden, die onder de Hof-landschappen, *Peking* en *Nanking*, staen, worden in een zelve orde bestierd, gelijk al de Steden van d'overige Landschappen. De bestiering van ieder der dertien Landschappen staet aen eene Majestraet, *Pucinsu*, en aen een andere, *Naganzasu* geheten. D'eerste veld vonnis over burgerlijke: de laeste over lijf-strafbare zaken. Hunnen zetel is in de Hooft-stadt des Landschaps, met zeer grote staetsie.

Wijders, in beide Recht-banken zijn verscheide amptgenoten en zelfs ook d'opperste Majestraten, die *Tauli* genoemt worden. Dan wijl deze over eenige Steden te gebieden hebben, bevinden zy zich dikwils buiten de Hooftstadt.

Ieder *Fu* of Landstreke (want in verscheide landstreken is ieder Landschap verdeild) heeft eenen byzonderen Bestierder, *Cifu* genoemt, dat 's *Heer der Landstreke*: want *Ci* betekent *Heer* en *Fu Landstreke*. Desgelijx is over ieder grote Stadt, of *Cheu*, en over ieder kleine Stadt of *Hien*, een Opperhooft gesteld: d'eerste *Cicheu*, en de laeste *Cihien* genoemt.

Deze Bestierders van al de Landstreken, en Opperhoofden der Steden hebben ieder hunne amptgenoten, ten getale van vier, die hen, gelijk toehoorders en Rechters, bystaen, in kennis te nemen van zaken, in hun gebied voorgevallen.

De *Cifu* of Opperhooft der Landstreke heeft zijn verblijf in een der Steden, neven den *Cicheu* en *Cihien*: hoewel dees in zijn verblijf-plaets niet meer te zeggen heeft, dan in al d'anderen, onder zijn gebied gelegen. Dit bestaet in het recht van het eerste beroep aen hem; wanneer de zaken, by den *Cicheu* en *Cihien* uitgesproken, aen den zelven, gelijk aen eenen hoger, in d'eerste beroeping te ruch gezonden worden: want het tweede beroep, altoos in zware zaken, worden aen d'opperste Majestraten der Hooftstadt, *Pucinsu* en *Naganzasu*, en aen hunne amptgenoten, na gewichte der zaken, te ruch gezonden. Het staet aen te merken, dat de *Cifu* of Bestierder der Landstreke, en desselfs Hof en de geheele Landstreke hunnen naem ontfangen van de Stadt, daer in zy hun verblijf hebben: Als in de Stadt *Nanciang*, om een voorbeeld te maken, wordt de gehele Landstreke zelfs, desselfs Bestierder en Hof met een zelven naem van *Nanciangfu* genoemt.

Maer aengezien de gehele bediening of bestiering der byzondere Landschappen ten Hove, te *Peking*, moet aengedient worden, heeftmen deswegen in ieder Landschap, behalve deze Majestraten, twee andere, hooger dan de voornoemde, derwaerds overgezonden uit de Rijksstadt. D'een dezer heeft zijn vast verblijf in het Landschap, en word *Tutam* genoemt: d'ander word jaerlix uit de Rijx-stadt gezonden, en *Ciayven* geheten. Het gezag van den eersten, wijl dat groot is over al de Majestraten en onderdanen, en hy over krijgs-zaken te gebieden heeft, en zich met de voornaemste ampten des Rijks bemoeit, kan by d'Onder-koningen van *Europe* geleken worden.

De waerdigheid van den laesten is gelijk die van een Gemagtigden en onderzoeker. Dees nochtans, gemerkt hy, door 's Keizers bevel, over de zaken des gehelen Landschaps het oog laet gaen, Steden en kastelen besichtight, alle Majestraten onderzoekt, eenigen ook der geringen straft en regelt, van al d'anderen den Keizer verwittigt, op wat wijze ieder zijn ampt bedient, en alleen, onder alle Majestraten, in de Landschappen halfgerecht doet, word hy met recht by eenen iegelijk geëert en gevreest.

Behalve deze Majestraten, zijn'er ook veel andere, die verscheide ampten in de steden, dorpen en vlekken bedienen. En behalve deze, zeer vele Veldheeren en Krijgs-oversten in het gansch Rijk; maer allermeest op d'aen-zee gelege plaetsen, en grensen, ter wake aen de grote muur, poorten, bruggen en kastelen. Dus verre *Trigaut*.

Al

Al de Majestraten, volgens den selven *Trigaut*, des gehelen Rijks staen onder negen ordens: 't zy die van den Filosofischen of Krijgs-raed. Ieder na gelang van deze ordens wort de wedde uit 's Lands middelen of in geld of rijs betaelt. Hoewel die zeer weinigh is, ten aenziene van zoo groot een Majesteit van Majestraten; gemerkt niemants wedde, schoon uit de opperste orde, boven de duizend dukaten jaerlix bedraeght.

Die onder een zelve orde staen, zijn alle in wedde volkomen gelijk, 't zy Filosofen of Krijgsluiden: want d'opperste orde der krijghsluiden krijgt gelijke wedde met d'opperste orde der geletterden.

Al de Majestraten hebben een eigen zegel huns ampts, hen door Keizer *Humvu* gegeven. Al wat zy in de rechten schrijven, bezegelenze alleenlijk met root: welke zekere aerde is, zoo rood, dat zy vermiljoen verstrekt: zy word uit den berg *Tape* by de Stadt *Lingkien* in het Landschap van *Xansi* gegraven.

Dit teken bewaren de Mandarijns met groote naerstigheid: want, by verlies desselfs, raken zy niet alleenlijk van hun ampt; maer worden ook strengelijk gestraft. Waerom zy in het uitgaen het by zich dragen in een lade, toegesloten daer en boven met een ander zegel, zonder het ooit uit hun gezicht te laten gaen. Men zeit zy het des nachts in huis onder hun hooft-kussen bewaren.

Een wonderlijke over een koming, zoo *Trigaut* getuight, is tusschen d'opper en lager Majestraten, of tusschen de Landvooghden en Rijx-raden, en tusschen deze en den Keizer zelf, die zy niet alleen met yver van te gehoorzamen; maer ook met uitterlijken dienst doen blijken. Want nooit laten zy de gebruikelijke bezoekingen, door langer hand ingevoert, op zekere tijden, noch de plichten van geschenken achter wege. *Onderlinge over een komingen.*

Ook spreken lager Majestraten met hoger voor den rechtbank of elders schier noit dan met gebogen knien; en daer beneffens met zonderlinge eerbiedinge hen aen.

Het zelfste doen d'onderdanen aen d'Opperhoofden der Steden: niettegenstaende men weet, zy voor den bekomen graed in de letteren, en voor d'intrede ter Majestraetschap, uit het schuim der gemeente zijn voortgekomen.

Alle aenzienelijke Sinesen, of die eenig ampt of waerdigheid bekleden, schoon zy Mandarijns zijn, wanneer zy willen aenspreken of eerbiedigheid bewijzen, of openbaer voor eenen Mandarijn verschijnen, die groter waerdigheid bezit, zetten de ampt-bonet op: want zonder dezelve te verschijnen, zou voor eene onheuscheid gehouden worden.

De stoelen der Mandarijns zijn ront van maeksel, als de heelmeesters stoelen hier te lande: de leuningen of beugels overspreit met vellen van tigers of andere dieren. Ook staet de baerdt in deze nevengaende afbeeldinge hier aen te merken. Onder welke het gemeinste is, dat het hair der baert dun is, schoon in welgebaerden, en yl, en blijft dat groeien, zonder af te schrapen noch af te scheren aen eenig deel. Het hair van de knevels boven de mond wort neerhangend gedragen: de baert begint uit te schieten zeer dicht by d'ooren, zonder vervolgens voort te gaen tot aen de baert onder de kin; maer blijft veel meer met drie baerden, aen ieder zijde, en een onder, in plaets van een.

Gemenelijk laten ook al de Mandarijns en Groten, ja zelf de Keizer, de nagelen zeer lang aen de vingeren groeien: want lange nagels te hebben word by de Sinesen voor geen slecht teken van adeldom en cieraet gehouden. Eenige jongvrouwen, om die niet te breken, steken dezelve in Bamboes-doozen.

Niemant der Overheden bekleet langer dan drie jaren eenige waerdigheid of ampt, 't en zy hy op nieu door den Keizer bevestigt word; maer word gemenelijk tot hoger verheven; hoewel niet ter zelfster plaetse. Dit geschiet hierom, ten einde niemant lichtelijk vrientschap make, en van de strengheid des rechts afwijke: of de herten der menschen in eenig Landschap te zeer wint: inzonderheid zoo hy de hoogste waerdigheden bekleet: op steun der welke hy nieuwigheden zou kunnen brouwen, gelijk voorheen meermalen gebeurt is.

De voornaemste hoofden der Landschappen, Landstreken en steden, als de *Pucinfu*, *Naganzafu*, *Cifu*, *Ciceu*, *Cihien* en diergelijke Overheden moeten om het derde jaer alle t'effens uit alle oorden des Keizerrijks in *Peking* ten hove verschijnen, en den Keizer plichten van gehoorzaemheid en onderdanigheid plechtelijk bewijzen.

Ter zelfster tijd word ook ten hove over al de Majestraten, die door het gansch Rijk in de Landschappen gestelt zijn, een algemeine overziening of monstering gedaen: zo wel die aldaer moeten komen, als al d'overigen: dit word volbragt eensdeels door berecht der onderzoekers, eensdeels door heimelijke onderzoekingen: welk met grote strengheid toe gaet.

Uit dit onderzoek word daer na besloten, wie uit het rijk af te zetten, wie te verhogen, wie te verlagen, wie ook te straffen zijn, zonder aenschou op personen te nemen.

Ja zelf mag de Keizer niets van het geen veranderen, welk by de genoemde Rechters in deze algemeine onderzoekinge vast gesteltis.

De strafbare zijn niet de geringsten, noch weinig; maer by wijle ten getale van vier duizent: wier namen alle in een boek aengetekent worden, welk dan gedrukt en door het geheel Rijk verspreid word.

Wijders, de gedoemden, volgens *Trigaut*, worden onder vijf rangen gebragt: of, volgens *Semedo*, de voornaemste mislagen, daerom de Mandarijns gestraft worden, zijn zeven. D'eerste rang bevangt de begerigen, die het recht door geschenken gekreukt, en uit 's Lands middelen of goederen van byzondere luiden iets geknepen hebben. Deze worden van hun

hun ampt afgezet, en van al de merken en vryheden der Majeſtraten voor eeuwig berooft. Onder den tweeden rang ſtaen gerekent, die den misdagen te ſtrenge ſtraffen afgevordert hebben. Ook worden deze van hunne waerdigheden, merken en vryheden berooft.

De derde rang begrijpt ſtok-oude luiden, en ook die te ſlap zijn in het ſtraffen of in hun ampt te bedienen. Deze worden van hun ampt berooft, hoewel niet van merken en vryheden. Onder den vierden rang worden gerekent, die voorbarig en onbedachtſaem in het vonniſen zijn, en zonder raet en daet in de bediening van 's Rijks ampten te werk gaen. Deze worden tot lager ampten geſtelt of na die plaetſen verzonden, daer een lichter beſtiering des Rijks geoordeelt wort te zijn. Onder den laeſten rang zijn, die zich anderen, en hun geheel huisgezin min voorzichtelijk beſtieren, en een leven leiden, onwaerdig eenen Majeſtraet. Deze worden van ampten en waerdigheden voor eeuwig berooft.

Dezelve onderzoeking word ook over de Hof-majeſtraten, hoewel alleen om het vijfde jaer, gedaen: en dezelve maniere ook met de krijgs-overſten op een zelven tijt en orde en met gelijke ſtrengheid onderhouden.

Niemant in het ganſch Rijk bedient in het Landſchap, daer hy geboren is, het ampt van Majeſtraet: 't en zy dat van eenen krijgs-overſte. Dit geſchiet hierom, ten einde d'eerſte, die het recht bedienen, magen en vrienden niet door de vingeren zien: maer de laeſte, aengeprikkelt door liefde tot het vaderland, het zelve klokmoediger beſchermen.

Wanneer eenigh Heer het Majeſtraetſchap bedient, mag niemant van zijne zonen en huis-dienaers uit den huize gaen, om bezoekingen te doen, of met iemant verkeeren, of over eenige zaken handelen, uit vreze zy eenige geſchenken moghten nemen: maer allen uitterlijken dienſt doen hem de dienaers, die aen de Majeſtraet van 's Lands wege gegeven worden. Wanneer hy zelf ten huize uitgaet, bezegelt hy de deuren ('t zy byzondere of algemeine, waer recht gehouden word,) met een zegel, op dat niemant der huisgenoten, zonder zijn weten, uitkan komen.

Het ganſch Rijk, een merkwaerdige zake, plag ten tijde der Sineſe Regering, door Filoſofen beſtiert te worden. Al de krijgs-knechten en krijgs-overſten betoonden hen, met grote nederigheid des herten en zonderlinge plechtelijkheid, eerbiedenis, en onderworpen zich hunner gehoorzaemheid. Ook wierden die van hen dikwils geſlagen, als kinderen van den ſchoolmeeſter. Door deze Filoſofen wierd ook alles, wat den krijgshandel raekt, daer zy met opperbewint over zaten, beſtiert: en hadden hunne raetſlagen en gevoelen meer gezags by den Keizer, als die van de krijgsbevelhebbers, die niet dan weinig en zelden in beraetſlagingen over krijgszaken plagten genomen te worden. Waer over niemant der genen, die edel van gemoet en geëert waren, zich op den krijgshandel leiden; maer liever ſtonden na de laegſte waerdigheden des Filoſofiſchen raeds, dan na de grootſte Majeſtraetſchappen in de krijgszaken: want men zag de Filoſofen in meerder bezit van middelen, en in groter achting en eerbiedigheid by den volke. Dan ſedert het veroveren van *Sina*, door den Tartar, is de krijgshandel aldaer in meerder achting gekomen: en oefenen de Sineſen t'effens met de Tartars heden wakker de wapenen, met neerlaeg ſchier der letteren.

Zeer nauwe achting word op de Landvoogden en Beſtierders genomen: want behalve de *Tauli* en *Quauli*, die, volgens hun ampt, kennis nemen van alle voorvallen, en daer berecht af geven aen den Keizer, heeft ieder Landſchap eenen byzonderen bezoeker, die alle jaers afgaet, ten einde hy zich des te beter in zijn ampt zou quijten. Dees ſtraft of klaegt de ſchuldigen aen.

De Keiſer beſchaft ſijne amptenaers al d'onkoſten: waer door hy hen beneemt de gelegentheid, die zy ſouden kunnen nemen, ter oorzake van hunne behoeften, van zich te wikkelen in

in gunste van verscheide personen en zich met schulden te belasten: verplicht hen ook door dit zelfste middel, de wetten t'onderhouden, en die te doen onderhouden, en den rechten weg, in de bedieninge van den gerechte, in te slaen.

Zoo dra iemant ten hove met eenig ampt begiftigt is, en om dat te bekleden moet vertrekken, worden d'onkosten van zijnen persoon, dienaers, huisgenoten, beneven die van zijn reis, zoo te water als te lande, (daer onder begrepen vaertuigen, wagens, paerden, menschen en al de rest van het gevolg,) uit 's Keizers beurze betaelt.

Op den ganschen weg komt hy in gene herbergen; maer daer zijn paleizen, geschikt tot zijn verblijf in de dorpen en in de Steden, met behoef van alles. Ten dien einde zend hy eenen dienaer altijts voor uit, om op zijne komste alles vaerdig te vinden. Zoo hy by wijle tot zijne rustplaetse niet komen kan, daer zijn op zekere plaetsen, om te pleisteren, Keizers huizen, *Yeli* genaemt, ten dien einde alleen gesticht, en voorzien met alle gemakken: op een zelve wijze schier, als in *Persien* de *Karavanseras*. Maer alzoo dit op 's Keizers beurze geschiet, word zeer verquistachtig daer mede te werk gegaen: want in plaets de dienaers van den Mandarijn tien paerden van doen hebben, eisschen zy vijftien of twintig, met allen noodwendigen voorraet ter reize, die meest al aen gelt gegeven word.

De Keizer draeght niet alleenlijk zorge voor de waerdigheid hunner perzonen; maer verschaft hen ook, 't geen dient tot onderhouding van eere en waerdigheid hunner ampten, als ruitery en voetvolk, die hen verzelschappen van stadt tot stadt, door alle oorden, daer zy doorgaen. Ter plaetse van hunne heerschappyen zijn gestoffeerde paleizen, op onkoste des Keizers, met al de dienaers, zoo wel binnen als buiten 's huis, tot paedjes toe. De minste Rechter van een dorp heeft acht of tien paedjes, die zich niet alle t'essens in zijnen dienst bevinden; 't en zy de Mandarijn het uitdrukkelijk belast.

Zy onderhouden of staen noit iemant in 't heimelijk te woorde; maer altijt in 't openbaer: zulx een iegelijk getuigenis van hunne reden kan geven. De hoven of paleizen zijn altijts gesloten. Na gehoor gegeven te hebben, (welk alle daegs, en dikwils des morgens en des avonts geschiet en zoo dikwils het van noden is,) vertrekken zy zich weder, en het paleis wort van binnen gesloten voor den Mandarijn, en van buiten voor d'amptenaers. Zoo dikwils het paleis open gaet, word op eenen trommel van binnen geslagen: waer op een ander van buiten tegenslaet. Aenstonts vertonen zich d'amptenaers en al die den Mandarijn moeten volgen op het teken. Wanneer zy vergadert zijn, worden de poorten des paleis geopent en de Mandarijn gaet uit.

Naest den Keizer bewijzen de Sinesen aen hunne Majestraet de naeste plichten van eeringe. Dit doen zy allermeest blijken met plechtelijke termen van spreken en plechtelijke bezoekingen. *Eerbiedigheit der Sinesen aen de Majesteit.* Dan komen tot dezelve niet, noch trachten daer toe te komen, 't en zy die eenig ampt van den Staet bekleden of bekleet hebben: want deze, weer te ruch in hun vaderland gekeert, schoon zy door hun eigen schuld hun ampt zijn quijt geraekt, zoo komen zy nochtans dikwils, uitgestreken met de plechtelijke of gewonelijke staetsie der Majestraten, te voorschijn.

Zoo eenige Majestraten, die hun ampt treffelijk bedient en den Staet dienste gedaen hebben, tot een ander ampt verhoogt worden, of uit eenige andere oorzake uit de stadt trekken, die worden opentlijk met grote geschenken begiftigt, en verzocht hun laerzen, het merk der Majestraet, tot een eeuwig gedenkenis van den weldaet te laten blijven, die dan opgesloten worden in 's lands kasse, t'effens met verscheide vaersen en geschriften tot zijner lof. Anderen, die meer uitmunten, worden op een openbare plaetse marmer-steenen opgerecht, met hunne verdiensten, den lan-

lande bewezen, in een treffelijken ſtijl, tot geheugenis der nakomelingen, daer op gehouwen.

Daer zijn'er den welken, op 's lands onkoſten, kerken ter eere geſticht, en op d' altaren hunne beelteniſſen gezet worden. Ook worden jaerlixe inkomſten gegeven en zekere luiden geſtelt, die geduurig brantoffer, reukwerken en toortſen ontſteken: waer toe grote wierook-vaten van klokkoper by hen in gebruik zijn, op een zelve wijze, als zy hunne afgoden dienen: hoewel zy deſen van den afgoden-dienſt weten t'onderſcheiden: want van de Goden verzoeken of bidden zy veel: maer den Landvoogden of Mandarijns bewijzen verſtandigen ſlechts heuſche dienſtplichten, ter gedenkenis der weldaden. Evenwel is niet te twijfelen, of de meeſten van het ſlechte volk maken gene onderſcheid tuſſchen beide dienſten.

Tot deze kerken (daer alle ſteden vol van zijn, en die dikwils door bedrijf der vrienden, ook den onwaerdigen opgerecht worden) gaet men op zekere tijden, en worden voor de beelteniſſen hooft en kniebuigingen gedaen, diſch-gerechten op-geoffert, en andere diergelijke dingen gepleegt.

Merken der Mandarijns of Overheden, en dracht der Sineſen.

ALle Amptenaers, Landvoogden of Mandarijns, die hebben of oit gehad hebben eenig bevel, bewaren zorgvuldighlijk de merken hunner waerdigheit: waer door zy niet alleen van den gemeinen man op ſtraet; maer ook van geletterden en andere perzonen van ſtaet onderſcheiden worden. Men heeft'er vijfderlei merken: borſt-çieraet, rok, riem of gordel, leerzen, en hoet of bonet; maer binnen 's huis leggenze deſelve af, en dragen de gewoonelijke kledingh der geletterde perzonen; deſgelijx ter bezoekingen van hunne vrienden, op bankerten, op luſtplaetſen en boven al by heet weer.

Ieder Mandarijn heeft voor de borſt op de rok, en achter op de ruch een vierkante lap of ſtuk gehecht, met ſtikwerk van goutdraet ſeer fraei en rijkelijk doorwrocht, in 't midden met een zinſtael van hun ampt of waerdigheit, welk verſcheiden is, na de verſcheidenheit der ampten. Deze çieraedje wort *Phizu* genoemt. Dan een grote verſcheidenheit is in deze vierkante ſtukken, en na de verſcheidenheit de Majeſteit en achtbaerheit: naerdien ervaerne luiden aenſtonts hier aen kunnen weten, uit wat raed de Mandarijns zijn: uit de Filoſofiſche of Krijgsraed: en wat waerdigheid ieder in dezelve bekleet. Want op deze lappen worden beelteniſſen van viervoetige dieren, of van vogelen, of bloemen geſtikt. Krijgs-bevelhebbers voeren beelteniſſen van Panther-dieren, Tigers en Leeuwen, en ander vervaerlijk gedierte, als over een komende met hun aerd.

Keizer *Xaohau*, zoo *Martijn* getuight, die des jaers twee duizend vijf hondert negen en zeventig voor 's Heilands geboorte heerſchte, was de eerſte, die de trappen en waerdigheden der Majeſtraten of Overheden door velerlei ſlagh van vogelen en kleuren heeft onderſcheiden: want dit is altijts by de Sineſen een maniere geweeſt, den trap en waerdigheit des ampts, welk iemant bekleet, op het gewaet te tonen. Hierom naeien zy voor en achter, op den borſt en ruch, een vogel of eenig ander merk hen eigen, geſtikt daer op met zijde of gout: waer aen een ieder, die hen tegen komt, verwittigt word, wat Majeſtraetſchap onder de negen trappen van waerdigheden hy bekleet: gemerkt zy niet alle een en dezelve ſtoffe hunner merken hebben: want de genen, dien burgerlijk Overheden te beurt zijn gevallen, die zy Filoſofen noemen, hebben altijts tot merken vogelen gehad: maer de krijgs-Overheden en Kolonellen hebben in plaets van vogelen draken,

leeuwen, tigers, en diergelijke andere beeſten, die de krijgs-woede te kennen geven, verkoren.

Dies niettegenſtaende hebbenze alle een zelfſte ooghmerk: te weten, dat uit dit gewaet niet alleen de trap; maer ook de ſtaet en ſlagh van waerdigheid gekent word.

Wijders, *Xaohau* heeft hierom vogelen voor al andere dieren verkoren, wijl in den aenvang van zijn rijk de vogel der zonne was verſchenen: door wiens komſte, zoo de Sineſen willen, den rijke geluk te voore geſpelt wort. Zoo dees vogel in langh niet gezien is, men ſpelt den Keizerlijke geſlachte den ondergangh en oorlog te voore.

Zie pag. 236. Algemein. Beſchrijv.

Wat vogel het is, weetmen niet. Van geſtalte, daer de Sineſen hem mee afmalen, zou men hem een Arent mogen noemen, 't en zy de wonderlijke bont-verwige veelerleiheid van verwen daer niet by was. De Sineſen noemen hem *Funghoang*. Desſelfs zeldzaemheidt geeft den Jeſuit vermoeden, dat het den Fenix zy.

Zelfs de Vrouwen der Mandarijns, hoewel geen andere, wanneer zy uit den huize gaen, dragen een rond ſtuk, (in plaets de mans een vierkant) geſtikt met den eenen of anderen vogel, voor de borſt op de rok, en een ander achter op de ſchouder.

Verſcheide merken of tekenen worden ook voor de Mandarijns op ſtraet gedragen. Die dezelve dragen: eenige zijn huis-knechten, andere ſoldaten, andere hopmannen, andere lager Mandarijns, als dien zy verzelſchappen. Zommige, die de zelve dragen, gaen te voet, andere rijden te paerd. Die te voet gaen, dragen de zelve algemeenelijk op de ſchouder: als vlaggen, wimpels of vanen, Bamboes-rieten en ketenen, met die ſlepende achter aen te houden: gelijk ten tegendeele, die te paerd rijden, in de hoogte opgeheven.

Kleine Mandarijns hebben weinig merken en gevolgh; maer de grooten veel gevolgs op een ry, in maniere van eenen omgang, met meer merken: ook de zelfſte verdubbelt, in grooter of kleinder getal, na de Mandarijn groot of klein is.

Voor de vrouwen der Mandarijns, (die op ſtraet uitkomen in zeer dicht beſlote draeg-zetels, en vergeſelſchapt zijn met andere voorname vrouwen, ook in andere beſlote draegh-zetels, met meer of minder dragers, na hare waerdigheid, en eenige van haere ſlavinnen, mede in draeg-zetels: beneven een gevolg van Sineſe mannen,) worden ook eenige merken gedragen, inzonderheid een *Koreſol* of zonneſcherm, bamboes riet achter aen ſlepende, berdekens met letteren daer op: klokken, trompetjes, en andere, die gewonelijk de Mandarijns, hare mannen, met een diergelijk gevolgh, dragen, en, de waerdigheid van hen betekenen, niet meerder noch minder.

D'*Aenzienelijkſte Mandarijns* (volgens Semedo) *doen verre voor uit gaen twee man, die den ganſchen weg langs roepen, ieder met een Bamboes-ſtok in de hand van een mans lengte. Hoewel meer tot ſchrik, dan tot eenig ander gebruik, aengezien niemand dan de Koningh met zulk een ſlag van ſtokken vermag te ſlaen.*

Achter deze volgen twee andere met zilvere berden aen een ſtok, daer op met grote letteren de tijtelen en waerdigheid des Manderijns geſchreven ſtaen.

Daer na komen vervolgens vier mannen, die katoene koorden ſlepen: andere dragen ketenen in de handen, en diergelijke ſtraf-werktuigen.

Recht voor den draeg-zetel is het zegel des Keizers in een vergulde koffer opgeſloten, op zeker gevaerte, met weinig onderſcheid van het geen, daer de Roomsgeſinden hunne beelden en overblijſſelen in de omgangen op dragen: beneven een drink-kroes, die op vier kleine pijlers ruſt. De paedjes, voetknechten en ruiters volgen achter aen, ieder met een byzonder merk op ſchouder.

Wanneer eenen Mandarijn, onder het dragen in zijnen zetel, iets ongevoegelijks of weinig betamelijks, als kleren uit de venſters der huizen te drogen gehangen, voorkomt, het moet weg genomen worden. Zoo in zijnen weg wagens, of lijk-baren of andere gevaerten komen, die worden ontladen.

Luiden, te paerde, moeten afstijgen: die in eenen draegh-zetel getorst worden, stil staen, en het graeu wijkt ter weder zijden van de straten met grote stilte en zonderlinge verbaestheit. Boven al, wanneer het een der voornaemste Mandarijns is. Luiden van aenziene schuuwen zoodanige ontmoetingen, en gaen liever ter zijde 's weegs om. Dus verre *Semedo.*

Groote Mandarijns worden ook door andere kleine Mandarijns te paerde gevolght, met bellen aen de borst-riemen des paerts, ieder zoo groot als een bal, welk een groot geluit maekt.

Een teken of merk van al de Mandarijns of Overheden, is ook zekere gordel of riem, om den middel vast gehecht, met d'eene zijde aen 't lijf. Hy wort genoemt *Quonthat*: is wijder dan d'omvang des lichaems zelf, ontrent vier vingeren breedt, en verçiert aen het een eind met een by neerhangende quast: gestoffeert met kunstigh doorwrochte stukken, zoo ronde als vierkante: hoewel het voornaemste vierkant stuk voor in 't midden. Volgens *Semedo*, is hy verdeelt op kleine vierkante stukken, die voor met grote haken daer op vast gehecht worden, en gemaekt zijn van buffels of rinoster-hoorns, ivoor, schilpad, arents of kalembak-hout, zilver, gout en edele gesteenten: doch magh een iegelijk na zijn welgevallen gene stoffe uitkiezen; maer heeft zich na zijn ampt te schikken: want de waerdigheid der stoffe geeft een majesteit en achtbaerheid te kennen. Maer d'aller-edelste zijn gemaekt van zeker helder marmer, of albast, die eenigen Jaspis noemen, en de Sinesen *Yuxe*, dat 's steen *Yu*: want *Yu* is d'eigen naem, en *Xe* in 't Sineesch steen gezeit. Ja is deze een gifte des Keizers, die hy aen de *Kolaos*, op d'intrede van hun ampt vereert, zonder eenen ander geoorloft is zoodanige te dragen.

Zoo *Trigaut* getuigt, is dees steen volkomen geen Jaspis, en veeligt den Safier, dan Marmor gelijker. Hy word door de Wester-Sarracenen of Moren uit het Koningrijk van *Kaskar* in *Sina* gebraght, en by de Sinesen inzonderheid in waerde gehouden. Tusschen het Koninghrijk *Kaskar* en *Katay*, of Noorder *Sina*, is geen kostelijker noch sterker handel, dan met de stukken van zeker helder marmer, dien men by mangel van name Jaspis gewonelijk noemt.

De Koopluiden, aengelokt door de grote winst, brengen den Keizer dien toe: al wat den Keizer niet aenstaet, mogen ze vryelijk aen byzondere luiden verkopen.

Van dezen steen word verscheiden kleinoodjen, vaten, çieraedjen van kleren en gordel, die, door kunstigh opgesneden loof-werk en bloemen, gene kleine heerlijkheid en luister geven. Dit marmer, waer van het Rijk heden 's daeghs vol is, noemen de Sinesen *Yuxe*.

Daer is tweederlei slagh, het een dierbaer, welk uit den stroom *Kotan*, niet verre van het hof des Keizers van *Kaskar*, in vorm van dikke kei-steenen opgehaelt word, schier in maniere, als de peerlduikers de peerlen op duiken: het ander is slechter, en word uit het geberghte gegraven aen grote stenen; die daer na op bladen of stukken van ontrent twee el breet geklooft worden, om des te bequamer over wegh te krijgen.

Dees berg leit twintigh dagh-reizens van des Konings Hof van *Kaskar*, en wort *Kansangui Cascio* genaemt, dat 's stene bergh.

De stukken worden met ongelofelijke moeite uit gedolven, eensdeels door de woestheid des oorts, eensdeels door de herdigheid des marmers: om het welk een weinigh week te maken, men zeit zy, met een brandend vuur daer boven op te stooken, het zelve gedwee maken.

De Koning verkoopt ook de vryheid van deze marmer uit te delven voor groot geld aen zekeren koopman, zonder wiens last, den ganschen tijd des verbonds, al d'andere koopluiden d'uitdelving verboden word. Wanneer men derwaerts trekt, word voor een rond jaer lijf-tocht daer na toe gebragt, om het arbeids-

volk te voeden. Want binnen korter tijt keertmen niet weder tot plaetsen, by menschen bewoont.

Volgens *Martijn*, komen de Turken en Samarkanders schier alle jaers, op den naem van verdichte gezantschappen hunner Koningen, om des te vryer onder dien schijn met de Sinesen te handelen, in *Sina*, welk zy *Katay* noemen, en slepen onder andere dierbare kleinoodjen den steen Jaspis daer in, dien de Sinesen in groote waerdye en achtingh houden en *Yu* noemen.

De koopluiden bekomen dien uit het Koningrijk van *Yarken* en verkopenze in *Sina* zeer dier en met grote winst. Hy verbeelt schier een Europische Agaet of Jaspis, behalve dat hy helderder is, en geschakeert met bleek-blaeuw.

Het schijnt *Martijn* hem voor eenen van die stenen wil gehouden hebben, die de Schrift gedenkt en onder de twalef dierbare stenen rekent, die op het kleet van *Aron* gehecht waeren.

Van de gesneden en gewrochte stukken dezes steens, vervolgt *Martijn*, doen d' opperste Overheden en Majestraten van d'eerste orde hunne gordels en riemen maken. Al d'andere zijn of van gout of zilver of elpen-been of diergelijke andere stoffe, na eens ieders ampt en waerdigheid, welk hy bekleet.

Van dezen steen wort ook des Keizers zegel gemaekt.

Martijn Histor. Sinic.

Sedert vele eeuwen her, en lang voor 's Heilands geboorte hebben de Sinesen den steen *Yu* in gebruik gehad. Maer inzonderheid is desselfs groote altijts in waerde geweest: en zoo een de groote van een vierkant heeft, wiens eene zijde niet minder dan vier duim en een halve is, die word van een onbrekelijke waerde gehouden, en by den Keizer alleen gekocht.

De vrouwen der Mandarijns dragen ook gordels, schier van een zelfste stoffe en maeksel, hoewel zonder byneerhangende quispel.

Staetsie der Mandarijns

De Mandarijns of Overheden komen met zonderlinge grote staetsie en pracht, ieder in Palakijns of draeg-zetels, na zijne waerdigheid en ampt op straet: inzonderheid wanneer zy ten hove verschijnen, om den volke gehoor te geven: te weten, zy worden getorst in open draeg-zetels, zeer kunstig gemaekt, en prachtig opgetooit, met velerlei schilderwerk en vergultsel: eenigen ook van ivoir of met ivoir ingeleit: derhalve dezelve in kostelijkheit schier eenen Throon verbeelden. Ook gaen voorname luiden geenzins te voet langs straet, maer worden in draeg-zetels rontom toegetorst, zonder de voorbygaende hen zien kan; 't en zy voor open gemaekt. Hier in verschillen deze van Overheden of Mandarijns, die op stoelen rontom of aen alle zijden open gevoert worden.

Groote Mevrouwen worden ook in draeg-zetels gevoert; maer rontom dicht toe; hoewel die ook in fatsoen van die van de mannen verschillen. Sleden en wagens is uit kracht der wetten verboden.

Aen d'eene hoek des draeg-zetels houd een dienaer des Mandarijns een grote en zware uitgespanne zonne-scherm boven zijn hooft; eensdeels tegen het steken der zonne, eensdeels slechts tot pracht en staetsie.

Zommige geringe Mandarijns voeren een eenige: andere van grooter staet, twee: de grootste drie. Eenige zijn gestoffeert met wit damast of tafet: andere zijn blaeu of van andere kleure. Aen ieder van deze kleure kent en weetmen van wat stoffe de Mandarijn zijne gordel draegt, en vervolgens zijne grooter of kleinder waerdigheid.

Een zonne-scherm wort boven het hooft des Mandarijns gedragen: de twee andere uitgespannen onder het gevolg.

Die gene Mandarijns zijn, mogen zulke groote zonne-schermen niet voeren: maer wel kleine. Dicht voor of ter zijde van den Mandarijn of een weinigh voor uit, worden twee, aen ieder zijde een, groote linne-waijers of wannen van zijde gedragen.

Deze

The Station used by
Staetsie der

eat Mandaryns
Madaryns

Deze zijn aen het einde omgebogen, en met draken, tigers of leeuwen afgemaelt; maer ſtrekken meer tot prael, als tegen het ſteken der zonne.

Op deze Draeg-zetels, dus throonsgewijze uit geſtreken, verſchijnen de Mandarijns op ſtraet, en zitten daer in met groote ſtatigheid te prijk, zonder ſchier eens hun wijn-braeuwen te verroeren, veel min de oogen, lichaem, handen of hooft: een zake, die by de grooten zonderling behertight word. Ook is het een merkelijke miſlagh in een perzoon van groot aenzien, d'oogen gins en weder te laten gaen.

Onder het gaen word by wijle een roer of klein basje of loopje door het gevolgh los gebrant. Gelijk ook op het af treden van zijnen throon. Achter aen volgen dienaers en rosvolk.

Dan niet altijds verſchijnen groote Mandarijns met zulken pracht op ſtraet: maer zitten ook by wijle in een open ſtoel, met een gordijn daer voor.

Zommige Mandarijns worden door twee en vier: andere door zes en acht gedragen: welk laetſte het hoogſte getal is: want hoe een Mandarijn van grooter aenzien is, hoe hy meerder dragers gebruikt. De dragers hebben roode mutſen op.

Zeer gemeine en gewoonelijke Mandarijns rijden te paert op ſtraet: maer aenzienelijke en voorname zitten in draeg-zetels.

De Majeſtraten, die in de hof ſtad *Peking* hun verblijf hebben, verſchijne met minder toeſtel op ſtraet: want, uitgezeit de voornaemſte, rijden al d'andere te paerde, en mogen in genen draeg-zetel zitten. Dien het door de wetten vergunt is, wort het getal der dragers tot vier bepaelt. Al de Mandarijns, zo kleine als groote, hebben gemeenelijk verre voor uit gaen twee beuls of ſcherp rechters, ieder op de muts een pluimaedje van paeuve

Mmm ve-

veren, en een roode gordel om den middel. Ieder heeft een Bamboes-riet, meerder tot gezagh en ſtaetſie, om het volk te doen wijken, als tot ſchrik in de hand, met die al ſlepende langs d'aerde te houden, en t'effens een groot en yzelijk geroep en geſchreeu te maken, om ruim baen.

Scherp rechters evenwel van kleine Mandarijns dragen de Bamboeſen een weinig op geheven, en niet achter aen ſlepende, ten teken alleen van hun klein gezagh en maght. Het zelfſte doen ook andere groote Mandarijns, wanneer zy buiten hun gebied zijn, in het gaen na de gehoorplaetſe, of in het ontmoeten van andere Mandarijns van gelijken ſtaet, of grooter dan zy-lieden

Zo gemeen is deſe ſtaetſie van Bamboes rieten, dat zelfs in huis de Mandarijns Bamboes-rieten en Scherprechters by zich hebben.

Andere groote Mandarijns laten yzere ketenen voor zich ſlepen, in maniere van Bamboeſen.

De rok of tabbart, die by al de Mandarijns boven het gewoonelijk gewaet gedragen word, is van een zelfſte fatſoen, breet, met zeer ruime en wijde mouwen; hoewel niet van een zelfſte ſtoffe. De kleure is verſcheiden, na eens ieders zin en welgevallen. Eenige dragen karmozijn-roode, inzonderheid op hoogh-tijden.

Voor op de borſt is op deze rok genaeit het vier-kant borſt-ſtuk voornoemt: desgelijx een ander achter op de ruch of ſchouder.

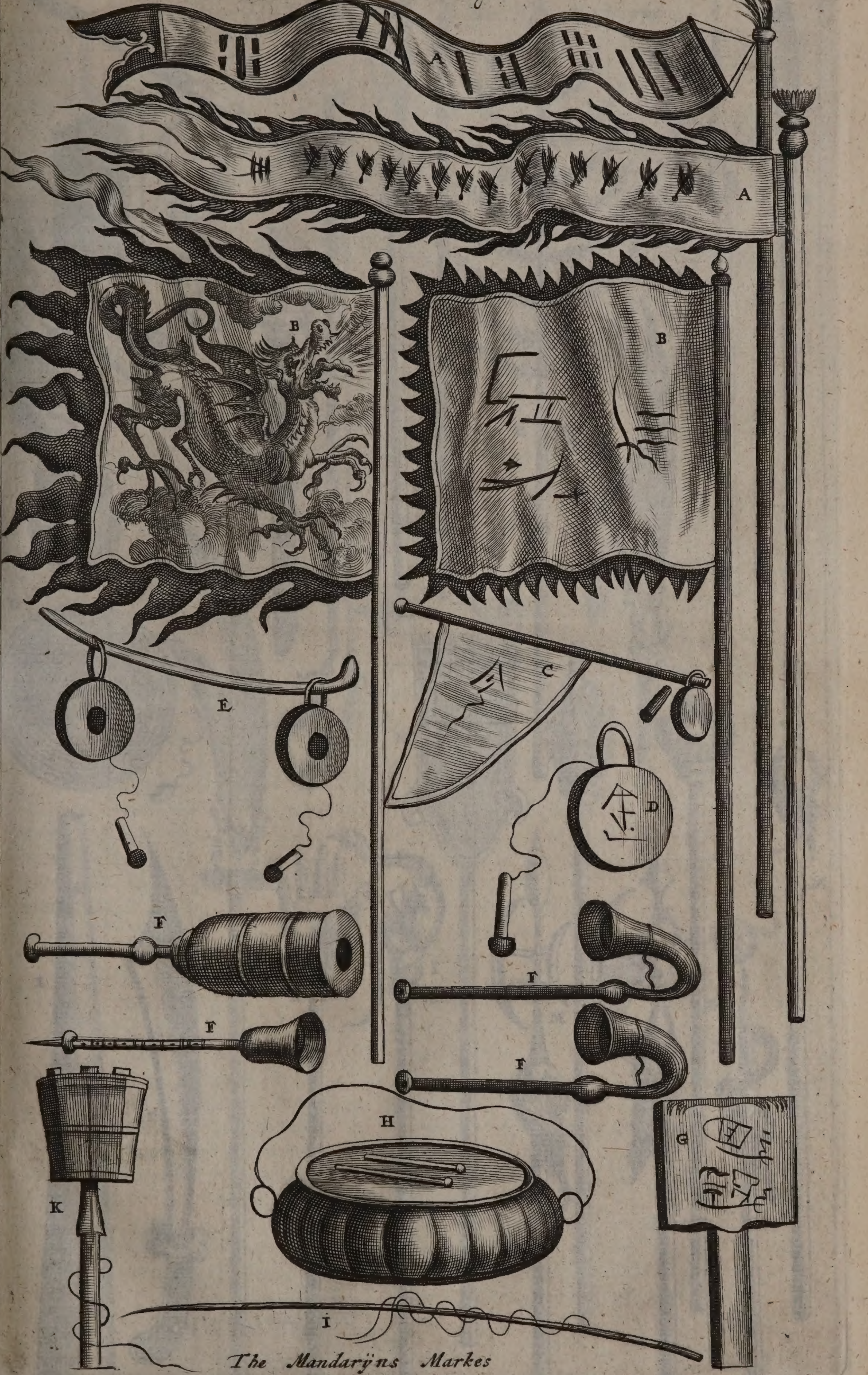
Al de Mandarijns, van de minſte tot de meeſten, ook zelf de Keizer, zoo eenige willen, dragen zwarte leerzen *Hiue* genoemt, van een bezonder fatſoen, en met koopere geſpen.

Licentiaten dragen ook zwarte leerzen van omgekeert leer, gelijk die van de Mandarijns.

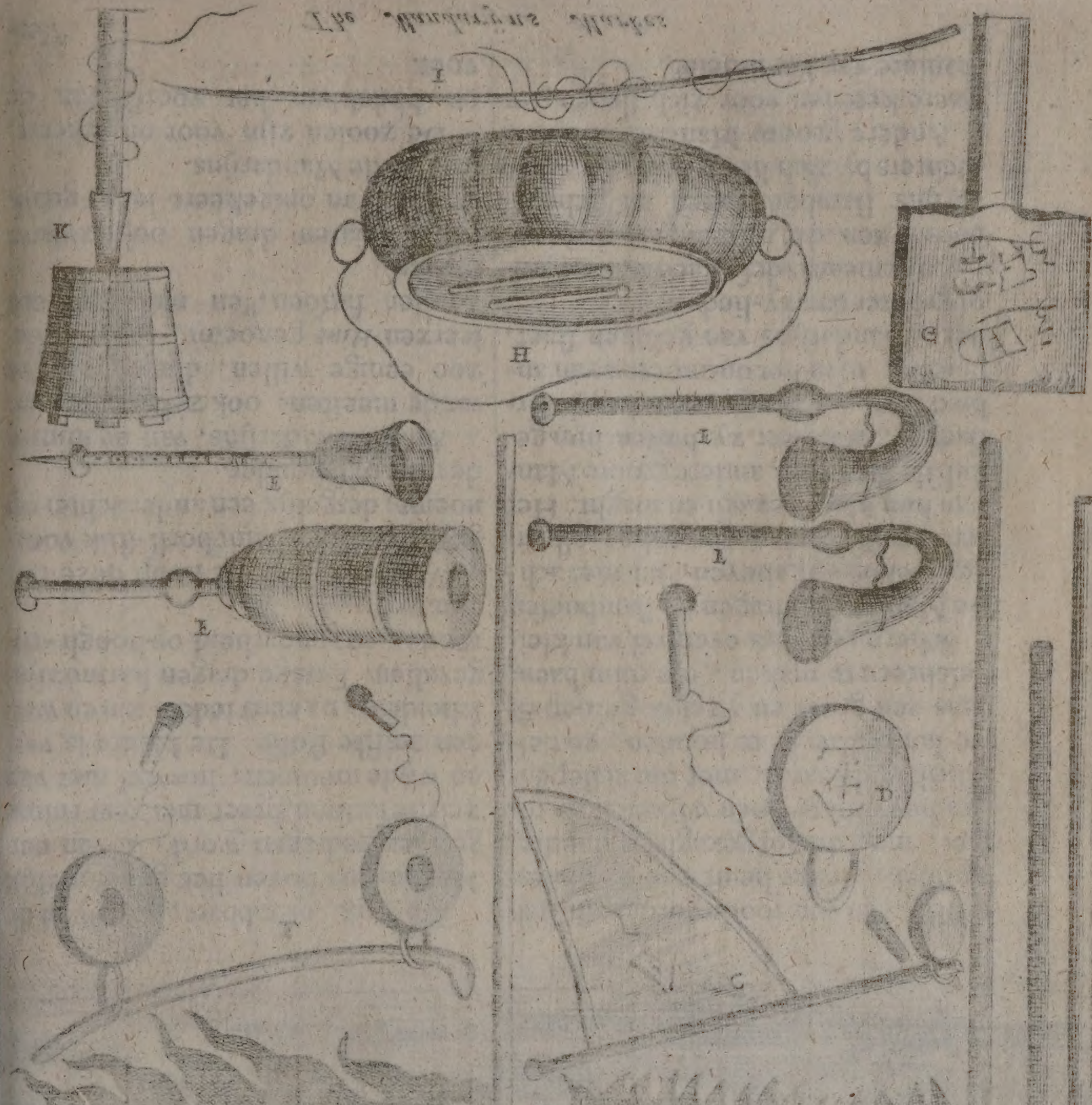
De zoolen zijn voor omgekeert, en bedekken het voorſt van de voet.

Ver-

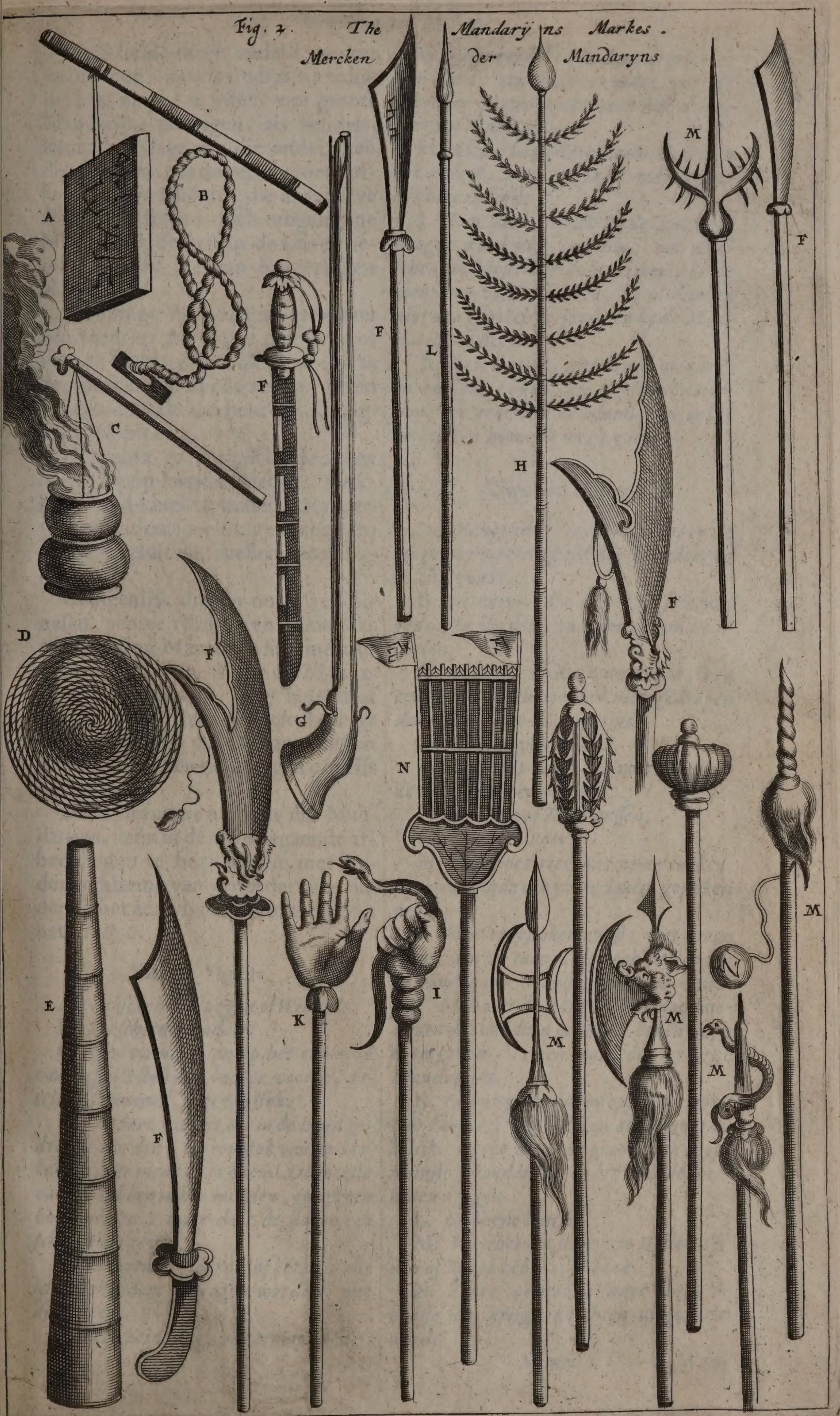
Merken der Mandaryns Fig. 1.

The Mandarÿns Markes

The Mandaryns Markes

Fig. 7. The Mandaryns Markes.
Mercken der Mandaryns

Verscheide meer andere merken en tekenen, na eens ieders waerdigheid en ampt, worden voor groote Mandarijns gedragen, als vendels, wimpels, vlaggen, die onderscheiden worden, na de verscheidene afbeeldinge van dieren, die in de zelve af-gemaelt staen: doch mogen gene Mandarijns draken in de zelve voeren, 't en zy die van Keizerlijken bloede.

Zommige Mandarijns gaen met een vaentje: zommige met twee of vier, en meer: want ook de meenigte der merken, schoon de zelfste, geven een grooter achtbaerheid en waerdigheid te kennen.

Desgelijx gaen verscheide voor hen, die op kopere vaetjes, klokken, hand-ketel-trommen, trompetten, en andere speel-tuigen, een aengenaem geluit en schellen toon maken.

Gemeenlijk dragen ook twee Sinesen, aen een stok, een groote kas of kiste, den Mandarijn na, met zijnen stoel daer in. Want de Mandarijns maken altijds, 't zy binnen of buiten 's huis, hun bezoek-stoel by zich te hebben, om daer op, die hen komen bezoeken t'ontfangen of zelfs te zitten.

Deze en andere merken der Mandarijns, zijn in de nevens gaende afbeeldingen te bezichtigen, met breder verklaring van een ieder hier onder, op het aenwijzen der letteren van het *A. B. C.*

Eerste Figuur.

A. *Verscheide Vlaggen of Wimpels.*

B. *Verscheide Vendels.*

C. *Een vaentje, en op het een eind van desselfs stok e en kooper vaetje, keteltje of trommel, met een stok.*

D. *Andere vaetjes, die in de hand gedragen worden, en een stok van oud laken om daer mede op te slaen. De meeste vaetjes hebben in het midden, gelijk een holle meloen: waer door de slagen een schel geluit geven.*

E. *Hangende klokken of ketels, die op de schoudere gedragen worden, met de stokken.*

F. *Verscheide slagh van trompetten.*

G. *Een berdeken, daer op geschreven word, ten einde een ieder ter zijde gaet, en plaets maekt voor den aenkomenden Mandarijn.*

H. *Kleine hand-ketel-trom. Daer zijn ook andere, die zy te peert voeren, gelijk hier te lande.*

I. *Een riet, welck in de hand gedragen word met een tou, om menschen en beesten te doen wijken, en de menschen vast te binden, by al dien zy niet dra genoech wijken, en by de Mandarijns te slepen.*

K. *Drie loopjes, met kruid geladen, in een yzere busse, die afgeschoten worden, ter eere van de Mandarijn, in het komen ten hoove of wegh gaen.*

Tweede Figuur.

A. *Hangende berdekens, waer op de maght en waerdigheid des Mandarijns geschreven is.*

B. *Ketenen, die achter na slepende gedragen worden, in maniere van Bamboesen.*

C. *Wierook of Reuk-werk-vat, aen een stok: doch worden niet gedragen dan voor groote Mandarijns.*

D. *Rondas van tenen.*

E. *Bamboes-riet, die voor de Mandarijns gedragen word.*

F. *Houwers of Zeep-messen.*

G. *Sineesch Roer.*

H. *Bamboes-riet met zijne takken. Op wiens einde een yzere lancie gesteken word.*

I. *Een opgestoken vuist, met eenen slang, om te toonen dat ook de slangen de handen der Mandarijns niet ontslippen. Men zeit de Mandarijns daer mede aen die misdaen hebben, eenen slagh doen geven. Is een merk der grootste Mandarijns.*

K. *Een uitgestrekte en opgestoke hand van kooper: ten zelfsten einde gebruikelijk. Deeze doen de grootste en ongemeinste Mandarijns onder d'andere tekenen dragen.*

L. *Gemeene lancie.*

M. *Verscheiden slagh van Hellebaerden of Bevel-hebbers stokken.*

N. *Zeker geverte: waer mede de straffe der krijgs-knechten uitgebeeld word.*

Semedo. Wanneer de Mandarijns hunne eerste intrede in eene stad doen, gaen de krijgs-knechten van de steden, daer zy door trekken, en d' amptenaers van den gerechte gantsche dagen voor uit: behalven hun gewoonelijk gevolg, dat hen den gantschen weg langs vergezelschapt. De krijgs-knechten van hunne heerschappije komen hen op eenige mijlen ontfangen. Kleine Mandarijns treden buiten de muren der stad hen tegen, en de achtbaerste oudsten met hunne grijze baerden, houden zich op hunne knien rontom de poorte, om zich over zijne komste blijdschap te tonen, en hen uit den name van al het volk te doen verzekeren, dat hunne komste hen aengenaem is.

De moeders en vrouwen der amptenaers, na gelang hunne kinderen en mannen in 's rijks-ampten opklimmen, ontfangen ook van den Keizer zekere byzondere merken op hunne rokken en tijtelen van eere.

Wanneer een der genen, die de grootste waerdigheden bekleet, komt te sterven, doet de Keizer den zelven sijne lijkstaetsie, en zend ten dien einde eenen Mandarijn, tot aen de uiterste grenzen des rijks, ja buiten het rijk, zoo de overledene daer zijne graf-steden gekoren heeft.

By den Keizer is ook die goetheid, dat hy de kinderen en neven des overleden met het ampt van Mandarijn verziet. Zoo d'overleden een *Kolao* geweest is, al de kinderen en neven worden door goede voorsorge van zijne Majesteit verhoogt; ja, tot bestierders der beste steden gestelt, indien zy eenige proeve van bequaemheid gegeven hebben, dan tonen, dat zy dienstig ter bestieringh zijn.

Zoo *Trigaut* getuight, dragen al de Mandarijns of Majestraten, zoo *Filosofen*, als krijgs-oversten, zoo hooge als lage, een zelfste slagh of fatsoen van hoeden, of mutsen of bonetten.

Deeze zijn gemaekt van zwart doek, en hebben op beide zijde, schier boven d'ooren, gelijk twee ay-rondsgewijze vleugelen, die recht uit staen: doch zitten zoodanig daer aen, dat zy lichtelijk af vallen. Men zeit de Mandarijns hier door zedig, en recht op hun lijf te gaen gedwongen, en belet worden 't hooft los heen en weer te laten gaen: welk zoo zy komen te doen, de Majesteit en achtbaerheid der Majestraten quetsen.

Volgens *Semedo*, is der amptenaers Bonet of Hoet, die de Sinesen *Xamao* noemen, gemaekt van zwarte zijde, en gevoert met zekere herde en sterke stoffe, als zwilk. Deze word by allen van een zelfste fatsoen gedragen, hoewel in die van *Kolaos* eenig onderscheid is.

De geletterden dragen vierkante hoeden of mutsen, al andere luiden mogen gene dan ronde dragen: die op verscheiderlei wijze zeer cierlijk gemaekt worden; maer de beste van paerden hair. Des winters worden hoeden van wol, vilt, of ook van fluweel gedragen.

C. Zijn twee Bonetten, die al de Mandarijns hoogen en lagen zonder onderscheid dragen. De Bonet *D.* is een de zelve met *C.* en heeft slechts eenige koorden voor en boven op.

Behalve deze twee algemene Mandarijns Bonetten, is velerlei ander slach van bonetten by de Sinesen, na eens ieders staet en hoedanigheid, in gebruik: desgelijx word ook by het vrouw-volk verscheide slach van kappen of huiven en kaproenen gedragen: naer uitwijzing van de nevensgaende af-beeldingen.

A. Is een Bonet van fijn gout, en word gedragen by de genen, die den tijtel of weerdigheid van *Konghong* of *Quocum* voeren.

B. Is een Bonet, die by de *Kalaos* gedragen word. Al d'andere Mandarijns mogen de Bonetten der *Kolaos* eenmael 's jaers op zekeren dag van hooghtijd opzetten.

De Bonet *E.* hebben de *Kolaos* en al d'andere Mandarijns op, ten geboorte-dage des Keizers, wanneer zy voor hen plechtelijckheden en kniebuigingen doen. Deze is van zilver; hoewel boven over vergult.

De Bonetten *F. G. H.* gebruiken d'achtbaerste Mandarijns, by af-leg-

ging

Divers Sorts of Bonnets.

Verscheiden slagen van Bonetten.

Verscheiden slagen van Bonetten. Fig. 2.

Divers Sorts and fashions of Caps or Bonnets.

ging hunner merken, inzonderheid binnen 's huis.

De Bonet *I.* dragen de Licentiaten der letteren: desgelijx de nevenstaende *K.* gordel, achter met een neerhangende quast.

De Bonet *L.* is voor oude en aenzienelijke geletterden, doch zonder graed. Ook worden dezelve by de meeste Mandarijns gedragen, wanneer zy hunne eigen merken niet aen hebben.

De Bonet *M.* gebruiken schoolieren en geletterden, schoon zonder graet, en ook eenige Mandarijns van middel-matigen staet, gekleet met hunne merken.

De Bonet *N.* is van gout, die de grootste Krijghs-bevelhebbers en Veltheeren op hebben: wanneer zy wapen-oefeningen doen, of voor eenige grote Mandarijns of Lantvoogden verschijnen, daer zy onder staen.

Bonet *O.* is boven vergult, en by Krijgs-bevelhebbers in gebruik, lager dan Veldheren: zy hebben deze op, ten tijde van wapen-oefeningen, of wanneer zy verschijnen in 't openbaer by groter Mandarijns, dan zy zelfs zijn. De pluimaedje, die boven af hangt, zijn zekere vlokken of pluisen van bonte zijde.

De Bonet *P.* is van een zelfste stoffe en zijde pluis, als de voorige. Zy word in de zelfste voorvallen gedragen, hoewel by lager Krijgs-bevelhebbers, dan de voorige.

Q. Is een ander slagh van Bonetten, der Krijgs-oversten.

Bonet *R.* dragen gewoonelijk de Hopmannen buiten de wapen-oefeningen, en de meeste aenzienelijke Sinesen en eenighe Mandarijns van middelmatigen staet, niet gekleed met hun eigen merken.

Bonet *S.* is van gemeine krijghs-knechten.

Bonet *T.* is van gelubden, die in 's Keizers Palais dienen. De deftigste hebben gemenelijk eenig onderscheit in optoisel en cieraet van gout en edel gesteente.

Bonet *V.* is van grof doek, die Sekritarisen der Mandarijns dragen.

De Bonetten *X.* en *Y.* worden gedragen by d'outste zonen van Mandarijns of aensienelijke vaders: is een maniere van çieraedje.

De Bonetten *Z.* dragen gemene Bonzien of Priesters: inzonderheid de derde: welk is als een stormhoetje van zwart doek.

Aa. Is een kap of muts voor het gemein volk. Zommige zijn achter plat.

Bb. Is een muts van rode vilt, die degenen op hebben, die de stoelen van grote Mandarijns dragen.

Cc. Is een rode muts of bonet van beuls of scherprechters: waer op zy altijts dragen, in plaets van een pluimaedje, eenige pluimen van het Keizerlijk laken of pauwe veeren.

Dd. Is een muts of kap, die al de Sinesen dragen, van den minsten tot den meesten: ja zelf voortijts de Sinese Keizer: hoewel die van grooten staet, van zijde of andere dierbare stoffen: die van slechten, van paerde hair. Zy komt half wegen het voor-hooft, en sluit zeer dicht toe.

Ee. Zijn Bonetten van voornaeme *Bonzien*, als overheden.

Ff. Zijn kostelijke Kappen of Huiven van Mandarijns vrouwen, van gout of zilver.

Gg. Is een Kaproen van allerlei oude Sinese vrouwen.

Die van Mandarijns en aenzienelijke vrouwen zijn van fijn zilverdraet: die van lager Sinese vrouwen van bort-papier.

Hh. Is een Kaproen van Sinese vrouwen van middelmatigen staet.

60. Is een kap van slechte Sinese vrouwen; hoewel zy ook eenige andere dragen, met weinigh onderscheid. *Zie Figuur I.*

Gewaet of kleding. Wat het overigh gewaet der Sinesen, zoo van man als vrouw-volk, belanght; in 't algemein worden in geheel *Sina* gene hemden gedragen: maer in dessels plaetse op het bloot lichaem een onder-rok van wit katoen.

Adrianus de las Cortes. Al de Sinesen, van den minsten tot zelf den Keizer toe, dragen onderbroeken van een zelfste fatsoen, zonder opening voor.

D'onderste einden van deze broeken, dragen zommigen los en ongebonden, ten halven wege van de dijen: andere schorten die op en bindenze vast met banden, die zy gebruiken in plaets van kouse-banden.

Die veel voor Mandarijns moeten verschijnen, dragen gewonelijk aen de zelve vast kleine kussentjes van een palm in 't vierkant, tot bescherm voor de knien: wijl zy onder het spreken, gedwongen zijn t' elkens lang op hunne knien te leggen.

Al het Sineesch man-volk draeght ook over hunne broeken voorschoten, gewoonelijk van wit katoen, of hennip doek (hoewel ook eenighe stukken daer op van zijde zijn,) die tot half wegen de dijen komen

Trigaut. Gemene luiden dragen wijde en lange rokken van katoen, inzonderheid des winters, met brede en wijde mouwen; doch die zeer naeu om de handen sluiten Op de rechter zijde of voor zijn deze rokken open, en slaen de Sinesen die voor de borst over malkandre toe: en hebben het binnenste deel met een band of lint onder den linker arm, en 't bovenste deel onder den rechter arm vast gestrikt.

Desgelijx dragen luiden van aenzien en staet schier een zelfste fatsoen van rokken; hoewel voor met eenige koorden en boorden bezet, en van root damast, zijde of andere dierbare stoffen.

Binnen 's huis heeft het man-volk gemenelijk een slechter en korter rok aen, en voor open. Op d'eene zijde hebben de mannen ook gemenelijk een neus-doek hangen.

Het voornaemste gewaet des vrouw-volks, komt schier geheellijk over een, met dat van het man-volk: want zy dragen over hunne bloote lichaem by na een zelfste fatsoen van rokken; desgelijk broeken, hoewel met een opening op de zijde, daer die van de mannen toe zijn, en met banden.

Ook

Ook dragen de vrouwen voorschoten, te weten, Mandarijns en groote mee-vrouwen, zeer breed en lang tot op de aerde: door-wrocht op de einden met velerlei cierwerk; maer gemene en slechte, zeer kort: en in plaets van velerlei cierwerk op de einden, slechts met vouwen, of ploien de een op de ander.

Over al het ander gewaet dragen ook de vrouwen, buiten 's huis wijde en lange, schier een zelfste fatsoen van tabberts of rokken, als de mannen: desgelijx met zeer wijde en ruime mouwen: hoewel met dit onderscheid alleen, dat de mouwen op de handen wijt zijn, daer die van de mannen dicht toegesloten. Ook gorden de vrouwen die om den middel met een bant toe. Binnen 's huis dragen zy tabberts zonder mouwen, veel enger en voor open.

Het gewaet van voorname vrouwen op straet in de draeg-zetels, is zeer lang en ruim; maer slechte dragen doorgaens korte rokken en voorschoten.

De rokken en tabberts der grooten zijn gemeenelijk van blaeuwe zijde, of root damast en zatijn: maer al de gemeene luiden dragen 's winters kleren van katoen.

Het geheel hooft en kapsel hebben zoo wel voorname vrouwen van Mandarijns, wanneerze in *Palakijns* zitten, als vrouwen van middelmatigen staet, die langs straet te voet gaen, met een fijne zijde doek bedekt. Met de zelve blijft ook bedekt zekre kaelte, die zy al willens, door het uit trekken van veel hairs met pluk-yzers, boven het breed des voor-hoofts maken, zonder oit ander slagh van dek-kleed of huik te gebruiken. Jonge dochters gaen met ongedekten hoofde, en maeken ook zoodanige kaelte. *Zie Figuur 1. letter O.*

Al de vrouwen dragen ook aen de ooren een zelfste slag van goude oorhangers, volgens d'af-beeldingh op Fi-

Figuur 1. by *Q*: hoewel gene ringen aen de vingers.

Zeer koſtelijke kappen of huiven dragen ook de vrouwen, inzonderheid die van Mandarijns: eenige zijn gemaekt van fijn zilver en gouddraet, andere van zijde: geſtoffeert boven op tot cieraet, met een vogel of iet anders.

Vrouwen van middelmatigen ſtaet hebben het hair tuits gewijze by een verzamelt, en geknoopt boven op den kruin des hoofts, met een hairnaelt door de knoop geſtooken: of door een ronde ſchijf, gemaekt van bort-papier, die zy boven op de kap tot cieraet dragen.

Zie Figuur I. letter S. Beide mannen en vrouwen dragen altijts in de handen een waier, 't zy zomer of winter: en 't is by hen een heusheid die voor den mont te houden in het ſpreken. Ook is het zeer gemein onder de Sineſen, een waier elkandre tot een geſchenk te vereeren en toe te zenden. Zeer net zijn deze waiers gemaekt, en met velerlei cierwerk opgetoit.

De vrouwen zoo wel als de mans dragen ook witte en zeer wijde kouſen of kanonſen, zonder zolen of voetelingen, die, los gemaekt, tot op de enkelen en ſchoenen met de einden neer hangen.

Trigaut. Des zomers worden gemeenelijk kouzen van linnen; maer des winters van vilt of leer gedragen.

Zy bewinden ook bywijle de blooten beenen van de knien, tot aen de enkelen, wanneer zy te voet zullen gaen of anderen arbeid doen, met zekre windſelen: trekken by wijle daer ook kouſen over hene, des winters wanneer het kout is: waerom de Sineſen altijds zeer wijde kouſen dragen. *Zie Figuur I. aa.*

Martyn. Atl. Sin. D' inwoonders der elfde landſtreke *Junnungfu* des landſchaps van *Junnan*, gaen met ongevlochten en lang neerhangenden haire, bloots hoofts: willen geen klederen maken, maer ſlaen om hun lichaem en zijde flechts hele ſtukken katoen-doeks.

De mannen in de krijgs-ſtad *Mopang*, in het zelfſte landſchap, gaen meerendeels in 't wit gekleet: vercieren d'armen en benen met goude en kopere ringen: desgelijx de ooren, die zy lang en doorboort hebben: na de wijze der Indiaenen, daer zy dicht aen grenzen.

Gemeine vrouwen en van ſlechten ſtaet, gaen zoo wel binnen als buiten 's huis in korter gewaet, en met de rokken een weinigh opgeſchort: volgens de nevens-gaende af-beeldingh dezer twee vrouwen: welker een twee water-emmers draegt, ten dienſte van haer huis: d' andere, na de Sineſe wijze, haer kind achter op de ſchouderen torſt.

Volgens *Trigaut* verſchillen de Sineſen boven al in de ſchoenen van de onzen. De mannen dragen ſchoenen van zeer fijn lijwaet of fluweel, zeer net met verſcheide bloemen en lofwerk van zijde geſtikt: ſchoenen van leer worden ſlechts by het graeu gedragen: ook zelden zoolen van leer gemaekt: maer van laken op elkandre genaeit.

De meeſte ſchoenen van ſlechte vrouwen zijn niet van leer; (hoewel zeer gemeene die van leer dragen;) maer van linnen of grof doek. Groote mevrouwen dragen ſchoenen van zijde, met veel koorden en boorden zeer net verciert: waer in zy meer cieraet toonen, als in eenige andere deelen van de kleederen.

De vrouwe ſchoenen zijn van verſcheiden maekſel; hoewel alle zeer klein en kort, na de kleinheid harer voeten, veroorzaekt door het prangen en bewinden met windſelen of zwachtelen (zodanige twee windzelen op Figuur I. by *b b.* afgebeelt ſtaen) van kints been af. Zommige rijzen als de nebben van ſchuiten, of als ſchaetzen, ſpits en krom voor op: andere in maniere van een haenen kam.

Ieder ſchoen heeft onder twee blokken, waer op zy gaen even als op ſtelten: als in de eerſte Figuur ſtaen afgebeeld, in volgender wijze:

T. *Zijn ſchoenen van leer voor gemeene luiden.*

V. *Muilen of toffelen van leer en houd, die zy over ſchoenen dragen.*

X. *An-*

X. *Andere muilen van een zelfste stoffe, die over de blote voeten gedragen worden.*

Y. *Schoenen, die schaetsgewijze voor op gaen.*

Ik zal ook laten volgen, 't geen my uit de schriften van den Schotsman Mr. *David Wricht* ter hand is gekomen: nopende den dracht der Sinesen.

De dragt der Groten is van gout of zilver laken, Turksche felp, geboorduurt met vogelen, draken en andere gedierten.

De kleding komt in genen dele overeen met die van d'onzen; maer dragen lange rokken, gelijkmen leest d'Outvaders droegen, gemenelijk vier, twee onder en twee boven rokken. D'onderste rok komt op het bloot lijf (want hemden dragen zy niet) tot aen de knien, heeft zeer nauwe mouwen, die om den arm sluiten, heel zindelijk aen de handen doorwrocht. De boven-rokken zijn zeer lang en hangen tot op d'enkelen of voeten, met een opening van den middel af tot onderen toe. Op de zijde noch voor op de borst zijn geen knopen, om de rokken toe te doen, maer de rechte zijde der rok wort onder den linken arm omgeslagen en met bantjes van een zelve kleure, als de rok, in de zijde vast gebonden: desgelijx word de linke zijde overgeslagen en op een zelve wijze vast gebonden; zoo dat de rok dicht boven aen den middel sluit; maer is onder vry wijder. De mouwen der rokken zijn geweldig wijt, en over de drie vierendeel langer als d'armen, en hangen by de twee el in de ruimte onder den arm af.

De kleur der rokken is velerlei, ja worden die van allerlei kleure zonder onderscheit gedragen: uitgezeit zwart, die alleen eenige ordens van Priesters mogen dragen.

De rokken van borgers en koopluiden zijn van gebloemde zijde stoffe: des winters, inzonderheid in de Noorder Landschappen, tegens de koude gevoert met zabel en ander bont-werk.

Groten en Edelen hebben om hunnen middel eenen gordel, in vorm van een hoepel, die ontrent een hand breet in 't ronde van 't lijf afſtaet, en aen twee banden hangt, een op de linke, en een op de rechte zijde.

Deze gordel is drie of vierde halve vinger breet, ingeleid, na den ſtaet der edelen, met goude of zilvere platen en koſtelijke geſteenten: andere zijn gemaekt van zandelhout. Zoodanige gordels zijn, gelijk ook hunne mutſen, tekenen van hunne bedieningen. Zy dragen gene beffen noch dasjes; maer gaen met bloten halſe: desgelijx gene gordels, dan op hunne onderſte rokken, die zy geweldig ſtijf toebinden, en ſteken daer in hun gelt. Gemenelijk hangt ook een beurs of tas daer by neer aen de rechte zijde, gemaekt van root of ſcharlaken. Het fatſoen der rokken van gemene luiden is een en het zelfſte met die van edelen, koopluiden of burgers.

De broeken zijn ruim, ſtrekken van de heupe af tot aen het midden des beens; doch worden niet, gelijk d'onzen, met ployen in de bant vergadert; maer zijn boven wijt, die zy in het aentrekken in malkanderen fronſelen en dan met een bantje toegorden: of zijn in maniere als de ſchorteldoeken hier te lande, omgeleit boven met een zoom, door welk een bantje gaet, dat, met voor toe te trekken, de broek zijne vaſtigheid geeft.

De kouſſen zijn gemaekt van fijn linnen: hoewel ook van zijde en felp; niet gebrait; maer alle genait met naden voor en achter. De zolen der kouzen zijn zeer raer; dicht gewerkt en een halve vinger breet. Aen deze kouzen worden boven kouze-banden gedragen, binnen 's beens geſtrikt, van bloemen of rode zijde, met kanten daer aen.

De ſchoenen hebben ſlechts eene zole. Het leer van de hiel tot aen het overleer is naulix anderhalve vinger breet.

Het overleer is halvemaens gewijze voor aen den toon uitgeſneden, en buigen ook zoo op: zulx men gemakkelijk twee vingeren breet de zole zien kan. Gemene luiden dragen ſchoenen van graeu leer: burgers en koopluiden van zijde ſtoffen: de Groten van gout en zilver laken: doch dragen deze gemenelijk laerzen op de Poolſche maniere, hoewel zonder polveyen. Dus verre Wricht.

Wapenen.

De gemene wapenen der Sineſen, volgens *Semedo*, zijn bogen, pijlen, lancien en houwers of zeepmeſſen. De lancien zijn van Bamboes-riet gemaekt en veel gtoter, dan d'onzen hier te lande. De beſcherm-wapenen zijn ſchilt, ſtormhoeden, beneffens zekere platen van yzer, tot de brete van drie vingeren, op elkandre geleit; waer mede zy hun borſt en ruch bedekken; hoewel zeer dun en ſlechts ſcheut-vry voor pijlen. Dan heden 's daegs gebruiken de Sineſen en Tartars ook ſchiet-geweer, vuurtuig, en allerlei andere wapenen.

De zelfſte trappen van eere, die de Geletterden krijgen, worden ook in de zelfſte jaren en op de zelfſte plaetſen en met de zelfſte tytelen den krijgsluiden verleent. Alleen wort de tijd gewoonelijk tot in de volgende maent opgeſchort. Maer aengezien de krijgs-kunde en oefening, onder de Sineſche Regering, gelijk als verſtorven lag, wierden de zelve met veel minder toeſtel verleent: en ſtonden derhalve zeer weinig luiden daer na.

Deze krijgs-onderzoeking is ook driederlei, gelijk die van de letteren. In d'eerſte ſchieten zy in vollen ren negen pijlen. In de tweede mikken zy met even zoo veel pijlen, op een zelfſte doel-wit: doch ſtaende voets. Die ten minſte met vier pijlen te peerde, en twee van d'aerde het doelwit treffen, worden tot de derde onderzoeking toegelaten: waer in zy van krijgs-zaken op voorgeſtelde vrage in geſchrift moeten antwoorden.

De Rechters daer na vergelijken deze drie onderzoekingen tegen elkandre en maken dan in ieder Landſchap uit het ganſch getal ontrent vijftig Licentiaten. Maer in welk jaer men te *Peking* Doktoren der letteren maekt,

maekt, worden ook hondert krijgsluiden gekoren, uit al het geheel getal der Licentiaten des geheelen Rijks, na voorgangh van drie onderzoekingen, met het krijgs-doktoorschap, om zoo te spreken, begiftight.

De eerste oorlog, welk de Sinesen in hun Historien gedenken, word gezeit zich toegedragen te hebben op den berg *Fan*, ter plaetse daer nu de stadt *Yeking* in het Landschap van *Peking* gelegen is, te weten met den neerlaeg van den tweeden Keizer *Xinnung*, die des jaers, voor de geboorte des Heilands, twee duizent acht hondert zeven en dertig quam te heerschen, en, na een regering van hondert en veertig jaren, ter plaetse voornoemt, door zeker onder-koningje verslagen wiert.

In aeloude tijden, voor 's Heilands geboorte, wierd de krijg meest met wagenen gevoert.

Onder andere schrikkelijke oorlogs-vonden, daer de Sinesen zich ten oorlogh van dienden, zeitmen ook zy in aeloude tijden ossen, gewapent met vervaerlijk vuur-tuigh en moort-geweer, gebruikt hebben, om den vyand met verbaestheid op de vlucht en in wanorde te brengen. Want deze beesten, door het geraes van het aengestoken vuurtuig op de vlucht geraekt, matsten al ter neer, wat hen voor quam, en baerden een schrikkelijken moort.

Dit gebruik van ossen ten oorlogh schijnt een aeloude vont der Sinesen te zijn: want als Koning *Yoy* ontrent des jaers voor 's Heilands geboorte drie hondert en twintig de stadt *Me* in het Koningrijk *Ci* belegert, en tot d'uitterste benautheid gebragt had, stelde zeker krijgsknecht, *Tientan*, (hoewel tot Overste met gemene bewillingh van de stedelingen gekoren,) dezen vond in 't werk: te weten, hy wapende de hoornen van al de koeien of ossen, die in de stadt waeren, ten getale van over de dui- *Martin. Hist. Sinic. lib. 5.*

duizent met een scherpe zeissen, en over dekteze met laken, welk door de vuurige kleuren eenen draek verbeelde, en bont aen de steerten stroo, met pek en zwavel bestreken.

Dit krijgsheir van ossen, dus toebereit, zond hy des nachts by onty, ter poorte en andere openingen uit, met vijf duizent strijdbare krijgsknechten achter aen, die het stroo aen de steerten t'ontsteken hadden.

Midlerwijle wiert op de wallen een yzelijk geraes, met het slaen op trommels, hoorens en kopere bekkens, gemaekt: en ontstont een vervaerlijk geschrei van mannen en vrouwen.

De ossen, gelijk door razernye aengedreven, liepen gins en weder, waer hene de woede hen dreef, en baerden, met al die hen tegen quamen ter neer te vellen, een zeer groten neerlaeg: zulx de beleggers verbaest tommelings overhoop vielen, en van 't beleg opbraken.

In het Landschap van *Suchuen* houden koeien, die zeer lange en dikke steerten hebben, met gekrult hair, die by de Sinesen cieraets-halve tot krijgs-tekenen, in plaets van pluimaedje, zeer begeert worden.

D'opperste Veltheer by de Sinesen wort *Zumpim* genoemt: gelijk de Zee-Admirael *Haitao* of *Haitau*, of volgens *Trigaut Aytan*: die in *Kanton*, de Hooft-stadt des Landschaps van *Quantung*, zijn verblijf heeft. Onder desselfs gebiet staen ook alle vreemdelingen, die in het Landschap van *Quantung* aenkomen. Dees let ook op de zee-roveryen: waerom hy gewisselijk een grote magt heeft.

Het maken van bussekruit is by de Sinesen een aeloude vont. Doch plagten dat voorhene meer tot lust en vreugde vuuren, op hunne Feesten te gebruiken, als in den oorlog. Dan dienen zich heden nessens de Tarters niet min daer van te water en te lande als de volken van *Europe*.

Zoo de Jesuit *Adrianus de las Kortes* getuigt, is de kleding der krijgsknechten van *Sina* over al hun voorschooten, enruim gewaet, een rok,

op

op de zijde en voor open, met een monniks-kap achter op de schouderen: is zeer breet, en komt tot op de voeten. Eenige benden dragen die root: andere blaeu of bleek: andere tusschen wit en zwart en ook van andere kleuren.

Mart. in Histor. Sinic. p. 15.

De Sinesen schilderen den eersten krijgs-overste of heir-geleider, die in de driejarige onderzoeking den eersten naem had, gewapend af, in een zeer hooge en groote gestalte, en zenden het schildery na de rontom gelegen uitheemsche gebuur-volken, met inbeelding door zoodanig schildery den uitheemschen schrik voor hen aen te jagen zy. Een aeloude gewoonte is deze en onderhouden by de Sinesen, al sedert Keizer *Ching*, die des jaers voor de geboorte des Heilands vijf en dertig begon te heerschen Want te dien tijde bediende het ampt van *Kolao*, zeker *Xang*: uit den geslachte van *Vang*, een man, groot, sterk en zeer vet van lichaem, en met zulk een groot aenzicht en hooft, als een reus. Wanneer na 's Lands gebruik de Tartersche Koning van *Tanyu* Keizer *Ching* quam bezoeken, bezocht hy ook dezen *Kolao*: over wiens gestalte de Koning zich der mate ontzette, dat hy uit verbaestheit te ruch trat. Den Keizer des verwittigt, was daer over verblijt, en sprak: *zoodanige mannen moeten het zijn, dien het opperbewint over het Keizerrijk van* Sina *aenbevolen is: dat alleen ook de gedaente de Barbaren kan doen schrikken.*

Het was oulinx en is noch heden 's daegs ten dele onder de getrouste Sineesche landvoogden een gewoonte, zich zelfs het leven te benemen, om niet in 's vyants handen te vervallen en hem benootzaekt zijn te dienen. Want zulx wort by de Sinesen voor een grote schande gehouden, indien zy niet liever met hunnen Koning of Keizer, van wien zy hun landvoogdye en ampt ontfangen hebben,

 wil-

willen ſterven, dan den zeegbaren vyand te dienen en dien zich t'onderwerpen. Dies achten veele beter glory-rijk te ſterven, gelijk zy meinen, dan met deze ſchande gebrantmerkt te worden. Hierom doen de Sineſen zoodanige trouhertigheid, met het oprechten van beelden en kerken, vereeren, om in de geheugenis der nakomelingen eeuwig te leven. Men heeft in deze eeuwe velen gezien, die liever hadden zich zelfs van kant te helpen, of met een wrede dood door de Tartars omgebragt te worden, dan hen zich t'onderwerpen, of na hun wijze en bevel het hair af te ſcheren, met een tuit ſlechts achter te behouden.

Martijn Hiſtor. Sinic.

Een eenig krijgs of legioen, *Kiun* in 't Sineeſch geheten, beſtaet by de Sineſen uit twalef duizent en vijf hondert man, onder een eenigen Krijghs-overſte of Veltheer, en vier Kolonellen: beneven andere Bevel-hebbers van minder belang.

Der Tartaren krijgsheir, die heden *Sina* bezitten, beſtaet meeſt uit ruitery, met weinig voetvolk. In het te velde trekken word by hen deze orde onderhouden. Voor aen trekken twee ruiters, ieder met een vaentje aen een ſtok op den ruch: na deze op een zelve wijze twee andere. Daer na volgen twee voorname Tarters zonder vanen. Na hen d'Overſte of Ritmeeſter van de geheele ruiterbende. Hier op vijf andere in 't gelit: waer van de middenſte de grote vane des Keizers, die geel is, op de ruch heeft. Eindelijk volgt de ganſche ruitery, by vijven in 't gelit. Daer na weer twee klene vaentjes; ten leſte, die den geheelen troep ſluit.

De Tarters zijn op pijl en boge boven al andere volken wonder vaerdig afgerecht.

De Tartarſe krijgsknechten dragen wapen-rokken van leer, daer yzere ſchelpen, d'een boven d'andere, op vaſt genaeit zijn, gelijk hier te lande de malie-rokken. Hebben ook gemenelijk yzere borſtharnaſſen aen; hoewel niet uit eenige plaet gemaekt; maer uit verſcheide ſtukken, met yzere nagelen aen malkandre geklonken: zulx daer uit een groot gerammel en geraes ontſtaet, als de ruitery wat ſterk komt voortzetten.

Zy rijden ook vaerdigh te paerd: doch beſlaen de paerden niet.

Op 't hooft hebben zy ſtorm-hoeden, hoewel zonder kasket, tot bedekſel des aenzichts: daer achter, in plaets van pluimen, een hoogh-root geverfde paerde-ſteert of mane by neer hanght.

Gemenelijk ſtaen groote knotſen, als morgen ſterren, met een yzere pen boven aen, in de Steden op de muuren, dicht by de borſtweringen, ontrent tien voet van malkanderen.

De Sineſen voorhene, eer het Rijk onder den Tarter quam, behertighden zeer weinigh den krijgshandel: waeren ook ſlecht gewapent, zonder ſtormhoet, ſlechts met boge en pijlen. *Zie Trigaut. 12.*

Zoo *Semedo* en *Trigaut* getuigen, droegh niemand wapenen in de ſteden, zelfs ook de krijgsknechten, of Krijgs-Overſten, noch ook gene Geletterden, ten zy ten tijde van monſtering, of wapen-oefening, of te velde trekken, of ter verzelſchappingh van Mandarijns: ook had niemant binnen 's huis wapenen, als ſlechts by wijle een verroeſte pook of degen: ter gebruik zomwijlen tegen de rovers op de wegen. Zulke een afſchrik en ſchuuw hadden de Sineſen voorhene van de wapenen. Waer over, voeght *Trigaut* daer op, by hen gene zamenrottingen of krakelen ontſtaen, of worden met vuiſten en het trekken by 't hair beſlecht. Zy trachten het geleden ongelijk niet by manſlagt of quetſure te wreken. Maer die voor eenen ander vlucht, en van ongelijk te doen afhout, draegt den naem van kloekmoedigh en voorzichtigheid. Maer heden zijn de Sineſen, door het oorlog tegen de Tarters, vry ontaert, en hebben geleert ſoldaten orden.

Volgens een aeloude Barbariſche gewoonte, en noch heden in gebruik, worden, na het veroveren van het Keizerrijk, al des Keizers bloedverwanten van mannelijken oir, t'effens met het Keizerrijk zelf ten gronde verdelght. Dit heeftmen zien gebeuren in de laeſte oorlogh der

der Tarters tegen de Sinesen: want meenigten van onschuldige kinderen, en slechts schuldigh door hoogheid van afkomst, jongelingen ja koningjes, die zich vrywillig onder het jok der Tarters begaven, wierden door hen hierom alleen gedood, wijl zy uit den Keizerlijken stam van *Taiming* herkomstigh, of de bloetverwanten van den oprechter des stams *Taiming* waeren: die de Tarters zeer wredelijk vervolgt hadden.

Al de krijgsknechten, beide Tartars en Sinesen, zoo wel die in *Peking* als door geheel *Sina* verspreit leggen, zijn onder acht vendels verdeilt.

Het eerst is wit, welk het Keizerlijk genoemt word: het tweede, root: het derde zwart: het vierde saffraen-geel. Over de drie laetste gebootvoorhene de oom des Keizers *Xunchi*: over het eerst de Keizer zelf. Uit deze vier, met het vermengen van kleure, maken sy vier andere: waer aen ieder krijgsknecht weet onder welk vendel hy hoort, en tot welk leger, en tot wat gedeelte der Stadt hy keren moet: alwaer zy altijts met paert en wapenen gereet staen.

Wanneer eenigh heir of bende uit te zenden is, kan alles binnen een halve uure vervaerdight worden. In plaets van een trompet, word op een kink of zee-hoorn geblaezen. Uit de plaetze en wijze van het geluit verstaen zy, welke krijgsknechten en Oversten, en hoe sterk in getale moeten uit trekken. Waer op zy zonder vertoeven vaerdig daer by sijn, en volgen het vendel, welk een ruiter achter op de ruch gebonden draegt: hoewel dikwils, behalve de Veld-overste en Vendrigh, niemant weet waer hene het gelden zal.

De Tarters, een zeltzaem ding in hun krijgh, nemen geene beletselen met zich, nochte zijn om lijftocht bekommert: maer eeten al wat hen voor-komt: hoewel meerendeels vleesch, half gekookt of gebraden. By mangel van ander vleesch, dooden zy hunne peerden en kemelen om t'eeten.

Wetten, en Gerecht of straffe.

MEn vint in *Sina* gene oude wetten, gelijk, by de volken van *Europe*, die van de twalef taferelen en Keizerlijke wetten, beide herkomstigh van de Romeinen.

Maer de gront-legger van ieder stam, ter heerschappye geraekt, voert na zijn welgevallen nieuwe wetten in, die de ranken of nakomelingen van dien zelven stam benootzaekt zijn t'onderhouden: waerom de wetten, die heden van de Sinezen onderhouden worden, niet ouder zijn, dan Keizer *Humvu*, d'oprechter des stams *Taiming*.

Dees heeft eensdeels al de wetten gemaeckt, eensdeels de ouden, reeds by zijne voorzaten ingevoert, bevestight. Want het voornaemste doelwit, daer dees Keizer op oogde, was het Rijk in ruste en vrede te houden, en het voort-planten van een langduurige heerschappye voor zich zelven, en voor zijne naekomelingen.

Keizer *Siveni*, die des jaers, voor 's Heilants geboorte, drie en zeventig begon te heerschen, liet zonderling zijne gedachten gaen, over het regelen van 's Rijks wetten en rechten. Want verscheide wetten, ingevoert door verscheide Keizeren, waeren der wijze in onberekenlijken getale aengegroeit, dat iemand zijn leven genoech daer aen te deurlezen had. Derhalve die eenige kennis der zelve voor andere bekomen hadden, konden hen lichtelijk, met het een bedroch uit het ander te smeden, verschalkken: waer uit den Recht-banken veele moeielijkheden overquamen, en veele onrechtvaerdige gewinnen ontstonden. Dies bragt dees Keizer de wetten (hoewel niet alle, maer slechts de beste,) onder weinig hooft-stukken, en schafte de rest af: op een zelve wijze, gelijk de Roomsche Keizer *Justiniaen*.

Met

Met hoe groot een matigheid de luiden ter dood door de Rechters te verwijzen waeren, heeft hy met deze wet getoont:

Wy willen dat de Rechters liever tegen de wetten zondigen, dan iemand, zonder duidelijk berecht der zaken, aen den halze te straffen. Want 's menschen leven is het grootste van alle dingen op der aerde. Dies heeft men groote toeverzicht te gebruiken, dat ook niet een eenig mensch reukelooselijk gedood werde.

Martijn Histor. Sinic.

Door den naem van Muzijk of maet-zang, welke gezeit word by de oude Koningen en Keizerlijke geslachten geweest te zijn, verstaen de Sinesen de wetten en wijze van bestieren. Dan heeft zich deze wel, wanneer alles, gelijk in een goede maet-zang, onderling over een komt. Dan zy betekenen ook zelfs de tonen of deunen, die zy voor de Koningen gewoon waren op te zingen, met den naem van Muzijk: naerdien in dezelve de wetten en willekeuren begrepen waeren, zulx de Koningen ook onder het zingen leerden, 't geen hun ampt betrof. Want dewijl deze niet gaerne in de boeken blokken; wierden zy van de Sinesen zoodanig geleert, dat hen, schoon met afkeer, behaegde te leeren, op wat wijze zy hunne onderdanen mosten bestieren.

Martijn Decas lib. 1.

Door Keizer *Ya*, die des jaers voor de geboorte des Heilands twee duizend drie honderd zeven en vijftigh op den stoel raekte, zijn vijfderlei straffen ingevoert: waer by de misdadigen of aen de neuse, of koot des voets, of hand, of hooft, of eindelijk met eenige wreeder straffe des doots gestraft wierden. Zoo de rechters over de straffe twijfelden, zy waeren belast tot genade te neigen.

Dezelve Keizer voerde drie trappen van ballinghschappen in; na de groote der misdaden. De swaerste was, ballingh buiten het gansch Sineesch Rijk, na de Barbaren, of uitheemschen gezonden te worden. De naeste daer aen, duizend Sinesche stadien buiten het vaderland te zijn. De derde en zachtste, slechts buiten de grenspalen des Keizerrijks gebannen te worden, zonder bepaling van de verte.

Verscheide Landvoogden worden by den Keizer over het bedrijf van misdaden, na het Landschap van *Queicheu* in ballinghschap gezonden, ter oorzake *Queicheu* verre afgelegen en een woeste en ongehavende oort is.

Volgens een gewoonte, sedert vele eeuwen her by de Sinesen onderhouden, wierden d'overtuigden van misdaden aen zoo vele stukken gehouwen of gesneden, als den Rechter goed dacht, die dikwils ten getale van tien duisend beliepen. D'eerste snijding woede tegen de winkbraeuwen, met welker afgetrokken vel de oogen overdekt wierden; want ook hier door sochten de recht-banken den naem van mededogentheid te dragen; aengezien de Rechters wilden dat de misdadigen de pijne wel voelen zouden; maer evenwel niet sien.

Keizer *Veni*, die des jaers honderd negen en zeventig voor de geboorte des Heilants begon te heerschen, heeft evenwel deze straffe verzacht, indien men haer verzacht magh noemen, die niettemin zeer wreet is.

Want in plaets van snijden, wierden den misdadigen zoo vele slagen gegeven, als den Rechter wel geviel: te weten, met een dun willige rijsje, welk zoo grote pijne veroorzaekte, dat velen door dit slaen dood ter neer zegen. Waer door Keizer *Hiaking*, zoon van Keizer *Veni*, deze straffe noch meer verminderde, en slechts een derde deel slagen den misdadigen beval te geven.

Al van aeloude tijden af hebben de Sineesche Keizeren en Koningen in gebruik gehad, wanneer zy eenen Landvoogt willen doen om 't leven brengen, hem eershalve te gunnen, dat hy met zijne eigen hand zich het leven beneme, om niet door eens anders hand te sneuvelen: welk voor een grote oneere by hen gehouden word. Dies zenden zy een zwaert of koorde in een goude kiste, bezegelt met 's Keizers of 's Konings zegel, met bevel van zich te verhangen of door te steken, t'effens met aentuiging dat zulx hem tot bewijs van zonderling eere en genade verleent werde.

De

De lijfstrafbare gevangkenissen zijn met meerder gemak en ruimte gebout, dan d'onzen hier te lande; hoewel byna alle van een zelfste gestalte, met zeer weinig onderscheids, zulx, met een eenige slechts te beschrijven, lichtelijk al d'anderen zullen gevat worden.

De gevangkenissen staen na by de paleizen of hoven en rechtbanken der Mandarijns of Landvoogden, daer zy onder behoren, of altoos niet verre van daer. Zy hebben geen uitzicht op de straten; maer vervolgens uit d'eerste poorte of deure, de naeste aen de strate, komtmen door een kleinen gang en treet van daer in een neer-hof, groot of klein na gelegenis der plaetse. Getreden door dit hof, komtmen aen een derde poort, daer de huizing der Sipiers is, die gewonelijk drie moeten zijn. Eindelijk komtmen door een andere poorte in een vierkant hof, aen alle vier zijden bezet met gevangen-kamers, gesticht in d'open lucht, op zware houte kolommen, in maniere van galderyen, zonder eenige deure; maer slechts met een schuif van hout. Deze kamers zijn voor de gewonelijke of gemene gevangenen: want in ieder hoek des hofs is een gesloten kamer, voor de hals-gevangenen, welke in 't Sineesch *Chumkien* genaemt word, dat 's *zware gevankenis:* zoo dat, na voorby al de gemene gevangkenissen gegaen te zijn, men aen het eind der galderyen de geheime en strenge gevangkenissen krijgt, daer de grootste misdadigen in opgesloten worden, zonder vryheit te hebben, van met d'anderen uit te gaen, die den ganschen dag met open deure of schuive zitten en kamer in, kamer uit kunnen wandelen, en met elkandre in de lage hoven verkeren.

De gevangkenissen zijn van buiten met gene tralien, zulx die de gevangenen wil spreken of zien, binnen moet gaen. Alle avonts wort overziening gedaen, of 'er iemant ontbreekt. Te dien einde komen ze alle in een hof te zamen, daer een der Sipiers met een rol in de handen d'een na d'ander oproept, en gebiet hen binnen te gaen, om ieder in zijn gevangkenis opgesloten te worden. Die in de heimelijke gevangkenissen zitten, hebben des daegs ruimte genoech, en kunnen meer vryheid, en over al te wandelen waer zy willen, voor een stuk gelts aen de Sipiers te geven, verkrijgen; maer worden des nachts in goede en veilige bewaernis gestelt: want zy slapen des nachts op een plank, met de voeten dwers gesteken door een groot hout, en de handen in boeiens, met yzere gespen of hoeken aen de zijde, daer een keten aengeklonken is, die hen over de lendenen komt, en den buik prangt: zoo dat de gekluisterden, wanneer de zelve een weinig nau gesloten wort, zich naulix kunnen verroeren; naerdien hen de handen, voeten en gansch lijf geknevelt is. Zoodanige voorzorge word des nachts gedragen.

In het midden des hofs staet gelijk een wachttoren of schilder-huisje opgerecht, daer des nachts wacht in gehouden word. Zoo iemant der gevangenen het minste gewelt maekt, of des nachts het licht (want den ganschen nacht brant 'er licht) uitgaet, aenstonts wort by de Sipiers daer in voorzien.

Een der Mandarijns, die het opzicht over de gevangkenissen hebben, bezoekt dezelve alle maenden: en na dees gekomen is in het eerste hof, doet hy al de genen voor hem komen, die ter doot gedoemt zijn. Deze verschijnen voor hem met ongekemden haire, bijster gezicht, en hangenden hoofde, de benen struikelende en trede voor trede vallende. Dan zoo dra zy weer binnen gekomen, en den Mandarijn uit 't gezicht zijn, houden zy hun ouden ploi. D'oorzaek van deze gelatenis of veinzery is, dat zoo de Mandarijn hen welig en in goeden staet vond, hen zou doen slaen: welk by hen *Ta Friti* genoemt is, dat 's gezeid, *zich leggen om vet te worden*: naerdien hy zeid, dat zy daer zijn, om boete van hun misdaden te doen, zich uit te hongeren, en te sterven, en niet om goecier te maken. D'andere gevangenen komen ook d'een na den ander, en doet de Mandarijn onderzoek na hun bedrijf aen de Sipiers, en de

dertelheden en ongebondenheid met ſtok-ſlagen boeten.

Vervolgens bezoekt de Mandarijn al de kamers, en laet geen gerijf van banken, ſtoel of bedde blijven: want zy willen dat dit een ſtrenge godsdienſt zy, om in boete te leven, en geen enkele gevangkenis, om in veiligheid te zijn.

Niet alleenlijk zijn de gevangenen der gevangkenis; maer ook vele laſten onderworpen.

Eerſtelijk komt niemant in de gevangkenis zonder vrygelei-brief, welk aldus geſchiet. Op een wit bert ſchryven de Mandarijns den naem en misdaet des gevangen op: waer op de diender hem aenſtonts met dit bert ter gevangkenis brengt, en doet hem zijne reize betalen: welk genoemt word, de penning des berts. De gevangen gekomen aen de tweede poorte der gevangkenis, vraegt de algemeine Sekritaris der gevangenen, die gelijk de Meeſter des huis is, gezeten op zijnen ſtoel, hem na zijnen naem en d'oorzaek van zijne hechtenis, en tekent hem in zijn boek aen, waer voor hy ook betalen moet.

Daer na word hy vertoont aen d'andere gevangkelingen, en inzonderheid aen de voornaemſten, om hunne orde te ontfangen: die hem een plaets ten noorden of zuiden aenwijzen, doch willen met een ſtuk gelts te vrede geſtelt zijn.

Zoo dra hy in zijn verblijf-plaets is, komt een ander Schrijver, die niet anders te doen heeft, dan zijnen naem op te nemen, en dien te ſchrijven op een byzonder bert van de gevangkenis. Dan ook dees wil voor zijn ſchrijven betaelt zijn.

Na dezen ſchrijver komt de veger, die hem met aendienen, van dat zijn ampt is, de gevangkenis ſchoon te maken, vuur t'ontſteken en andere dingen te doen, te gelijk om geld aenſpreekt.

Naulix is dees weg gegaen, of een van de gevangkelingen vertoont zich met de nauſte en dichtſt geſlote ſtok en hand-boeiens, die hy vinden kan, en doetze aen deſſelfs handen en voeten. Na een halve uure keert hy weder, met andere veel ruimer en gemakkelijker boeiens, en zeit: *gunſtige en heuſche broeder, deze boeiens prangen u te zeer: zie hier andere veel gemakkelijker.* Maer hy moet geld voor het yſer geven, of zijn muts en rok miſſchen. Deſe zijn de geringe onkoſten.

Na al deze eiſchers komen de portiers, ieder beurt by beurt, die langer doende zijn, om hun recht af te vorderen, dan d'andere, gemerkt de zomme van meerder belang is. Deze wachten twee dagen, na het inbrengen ter kerker, en doen den gevangen, zoo hy hen dan niet voldoet, alle nacht zwaren arbeit opleggen. Het is geen gezet gelt; maer wort betaelt ter beſcheidenheid van de Sipiers, die zoo veel daer uit ſchachgeren, als zy konnen, dat 's te zeggen, het meeſte van de rijken, het minſte van d'armen, en niet met allen van die niet met allen hebben. Eindelijk is het laeſte recht, welk betaelt word tot onderhoud der offerhande, te doen aen d'afgoden in de Pagoden des kerkers. Te dien einde is in ieder vertrek een of twee kapellen, daer de Sipiers alle maenden op den eerſten en vijftienden dag der mane offer doen met een haen, een ſtuk van een zwijn, twee viſſchen, broot, fruit en andere dingen. De haen word een weinig in water gekookt, en daer na op een tafel voor den afgod een uure lang ten tone geſtelt: eindelijk weer met d'andere gerechten opgekookt, en wel toebereit, ten ſpijze voor d'offeraers.

Deze kapellen, gewijdt aen de afgoden, dienen niet alleenlijk tot offerhande voor de gevangenen; maer ook tot gemeender gebruik: want aldaer doen zy hunne geloften en gebeden, en trekken hun lot; hoewel d'uitgang daer van veeltijts zeer rampzalig beſlaegt, naerdien zy in plaets van de vryheid, die zy daer uit zich belooven en na wachten, gewoonelijk ſtok-ſlagen ontfangen of andre ſtraffe, door vonnis der rechters.

Des winters, als de koude groot is, hebben de gevangenen, die arm zijn, het zeer quaet: eensdeels door de koude, eensdeels door mangel van ſpijze: hoewel by de

Mandarijns dikwils die goetheid is, datzy de lijf-ſtraffen van rijke gevangenen in geld-boeten veranderen, ten voordele der arme gevangenen.

Rovers, wanneerze in hechtenis raken, worden gantſchelijk van hunne ouders en vrienden verlaten, zonder hen te willen kennen: waer door geſchiet, dat dikwils zeven of acht op eenen dagh ſterven.

Het word, een zeer merkwaerdigh waen-geloof, by de Sinefen niet gedocht; dat een dood lichaem door de zelfſte deure gedragen wort, door de welke het levendigh in gongh. Waerom, tot voorkomingh van deze zwarigheid, een gat of kleine deure in de muur van 't eerſte hof gemaekt is, tot een wegh of doorgangh voor de dooden. Perzoonen van vermogen verzoeken verlof van te mogen ingaen door deze deure, voor hun dood, om niet genootzaekt te zijn na hun dood door de zelve gedragen te worden, welk een van de ſchandelijkſte oneere is, die iemant kan overkomen: ook is een van de gruwelijkſte vloeken, die de Sineſen vloeken, *La laoti*, dat is, *miſſchien zult ghy door het gat van de gevangkenis getrokken worden.*

Die eenen gevangen komt verzoeken, moet, uit kracht van een onverbrekelijke gewoonte, altijts iet met zich brengen, 't zy weinig of veel, ieder na zijn vermogen: zo by geval iemant in gebreken blijft, men doet aenſtonts daer over tegen hem klachten, gelijk over een misdaet, bedreven tegen een zulke algemeine gewoonte

De vonniſſen verſchillen niet veel van de onzen, behalven dat d'uitſtellen zoo langh niet zijn, nochte de aenhoudingen zoo overlaſtigh. Al hunne handelingen worden gehandelt door verzoekers en geſchriften, en vermagh ieder aldaer in ſtellen wat hy wil, in ſtijle van den hoove.

Daer zijn'er, die by dit hand-werk leven, en niet anders doen, dan diergelijke ſchriften maken: doch behelpen ſich met vele leugenen en bedriegeryen; dies een Mandarijn wel voorzichtig en ervaren moet zijn, om eenige vonk van waerheid uit zoo veele leugenen te trekken. Dan hebben die ook geen gebrek van ſlagen, indienze op bedrogh betrapt worden.

Een verzoek-ſchrift word vertoont door de parthije zelfs, of door eenen ander uit zijnen naem, in dezer wijze. Het eerſte hof van den gerechte is gewoonelijk vol volks, met dingtalen: maer de gangh in 't midden, die recht na den ſtoel van den Mandarijn ſtrekt, onbelemmert.

De vertoonders der verzoeckſchriften buigen zich, ten tijde der overleveringh, op hunne knien, ter gemelde middel-plaetſe, met de papieren in de hand, tot aen hun hooft opgeheft. De Mandarijn doet de zelve verzamelen: zijnze hem aengenaem, hy vouwtze zamen, en leitſe op zijne tafel: indien niet: hy verwerptze: zoo hy dezelve oordeelt onbehoorlijk te zijn, den vertoonders word aenſtonts op zijn bevel een zeker getal van ſtok-ſlagen gegeven; ſchoon hem de zaek niet aengaet. Welk dikwils uit geen andere oorzake geſchiet, dan uit wreveligheid des rechters. De verzoeken worden op lange en brede bladen van papier geſchreven. Het is een onheuſcheid die op kleine papiere en opgevouwen over te geven: gelijk in de nevens gaende af-beeldinghe vertoont ſtaet.

De verdoemingen komen gewonelijk op geld-boeten uit; of by wijle op een ballingſchap. Anderen worden gedoemt op 's Keizers ſchepen te roeien, en andere dienſten te doen, gekluiſtert twee en twee aen een keten.

De ſtraffe des doods, welk is wurgen of onthalſſen, word alleenlijk aen valſche munters en moorders te werk geleid: daer en boven ſlechts een eenige van al de mede-plegers ter dood gebraght. D'anderen raken met zachter ſtraffe vry: uitgezeit vadermoorders, die alle zonder genade gerecht worden: wanneer de daet is uitgekomen.

Dieven worden voor de eerſte reize gedoemt in ſtok-ſlagen en de gevangkenis: voor de tweeden reize in de zelfſte ſtraffe; hoewel een weinig ſtrenger. Of liever, hen worden

 op

op de buitenste zijde des arms deze twee letteren *Zatao* (welke alle beide eenen dief bedieden) in dezer wijze gedrukt.

Deze letteren staen gesneden op een stuk houts, welk met ink bestreken en dan op het bloot vleesch des arms gedrukt word. Daer na steektmen het beïnkte deel met vier naelden, gezet op een ander hout, tot dat 'er het bloed uitkomt: en trekt dan de inkt in de steken zoo vast, dat d'indrukking altijts blijft, zonder te kunnen uit doen.

Zoo *Trigaut* getuight, zijn de Sinesen in het straffen, inzonderheid van dief-stallen, 't en zy gewelt daer by komt, zeer slap, en geschiet noit met de dood. Eenen dief, gekregen op zijn tweede dief-stal, worden met een brand-yzer, te gelijk met ink, twee tekenen op den arm gebrand, ten teken van het stelen voor de tweede reize. Gekregen ten derde reize, in het aenzicht met 't zelfste teken gebrand: zo weer gekregen, word hy na gelang van den misdaet (en ook zoo dikwils als hy gekregen word) streng of genadig met stok-slagen gestraft, of op de galei gebannen voor een zekeren tijt. Weshalven is het over al vol roovers en dieven, inzonderheid onder het graeu en schuim der gemeente.

Evenwel word naeuwe wacht in alle steden, dorpen en vlekken gehouden. In ieder straet is een, en zoo zy lang is, des nachts twee en meer man, die acht geven op dieven en straetschenders, tot voorkominge van alle wanorde, moetwil, stelen en rooven, die zouden komen t'ontstaen.

Ter zelfster plaetse is ook een zeker gevangkenis, *Lemphu* genaemt, dat's koude winkel, daer in sy iemant, by voorval van een lijf-strafbare zake, kunnen bewaren, ter tijd toe de Majestraet des verwittigt is.

Alle nachts worden ook de poorten der steden gesloten, en de sleutels tot het opper-hooft der stad gebragt: ja de straten, zoo niet alle en altijds, altoos eenige, aen zekere oorden, met yzere ketenen afgeschoren, of, zoo *Trigaut* wil, met boomen en hekken afgesloten. Volgens den zelven hebben in de steden des nachts

nachts duizenden van mannen de wacht, die langs de ſtraten gaen, en in zekere oorden op bekkens kloppen, op een zelve wijze, als de ratel-en klapper-wachten hier te lande.

Dikwils nochtans, voegt *Trigaut* daer by, worden des nachts geheele huizen ledigh geſtolen: welk hier door geſchiet, wijl de wakers zelfs dieven of makkers der dieven zijn: derhalve by de wakers zelfs wel wacht diende geſtelt te worden.

Overſpeelders, beide mannen en vrouwen, worden geſtraft niet met de dood; maer met ſtok-ſlagen, zonder verſchooning.

Vrouwen van aenzien, of die tot dus lang eerbaer geleeft hebben, worden geſlagen in 't openbaer, met uittrekkingh van bywijle de broek of kouſſen, tot een zeer groote ſchande. Maer die door haer quaet leven over langh d' eerbaerheid verlooren hebben, worden op de broek geſlagen, zonder de zelve uit te trekken.

Wanneer de miſdaet over groot is, wort de ſchuldige met ſtok-ſlagen door vonnis van den geregte dood geſlagen, ten getale van zeventigh of tachtig, zoo de zaek voor een hooge rechter-ſtoel is. Zulx onmogelijk iemant, na zulke een quade onthaling, leven kan.

Gewoonelijke miſdaden worden geſtraft met een zeeker ſlagh van kaſtijdinge, welke in de Sineſche tale *Kianhao* geheten, en niet gebruikelijk in Europe is. Te weten: een dik vierkant hout, langh vier of vijf voeten, en in 't midden met een half rond uitgehouwen, wort gevoeght tegen een ander hout aen, van een zelve dikte, grote, en ook met een half ront uitgehouwen, om den hals van den ſchuldige: want in 't midden, wanneer deze twee uithouwingen tegen elkandre aen gevoegt ſijn, blijft een gat, ſo groot ontrent, als de hals van een menſch dik is. De twee einden worden met banden van vier vingeren breet toegeſloten: en ſtaet daer op de miſdaet van den ſchuldige en de oorzaek zijner ſtraffe geſchreven. Alle morgens worden de ſchuldigen met zulk een bort *Zemedo.*

om den hals, voor eenen iegelijk o-pentlijk ten toone geſtelt, zonder oit des daegs of nachts te ruſten, geduu-rende den tijd van vijftien, twintigh of dertigh dagen, na luid des vonnis.

Dan deze ſtraffe word noit te werk geleid, ten zy by voorgang van ſtok-ſlagen: een ding zoo gemeen in *Sina*, dat'er geen ſtraffe noch verdoeming is, uit gezeit eenige gelt-boete, die ter uitvoeringh geſtelt word, dan na deze plechtlijkheid: want deze is gelijk een nootwendige toebe-reiding aen de laetſte wijze van ſtraf-fe, en gelijk een vereiſchte toevoeg-ſel aen de natuur van het voornaem-ſte: zonder dat de ſtok-ſlagh in het vonnis behoeft aengeroert te wor-den: aengezien de zelve altijds daer onder verſtaen en in 't werk geſtelt word, zonder eenige uitzonderin-ge. Men zeid van de Japanders, hoe die niet wel zonder *Katana* of zabel kunnen beſtiert worden, ter oorza-ke van hun overwreeden en bloed-dorſtigen aerd: het zelfſte kan met reden van de Sineſen gezeit worden, welker ſtaet of beſtieringh niet kan beſtaen, zonder Bamboes of ſtok, daer de miſdadigen mede geſtraft worden.

Volgens een orde in *Sina*, hebben de Mandarijns voor alle recht-ban-ken, wanneer zy gehoor geven, ron-tom hun tafel aen beide zijde, tien of twalef, by wijle meer amptenaers, *Upu* genaemt: die gemeenelijk recht over eind ſtaen, met groote Bamboes-rieten, *Hipotes* volgens *Texeira* ge-heten, in de handen, en het ſcherp na d'aerde. Deze rieten zijn lang ze-ven voet, onder een hand dik en breet, boven glat en effen, om des te beter te kunnen vatten.

Ook ſtaet op de tafel des Manda-rijns een zekere koker met kleine houtjes daer in, gelijk een kooker met pijlen: waer van ieder dient tot een teken van vijf ſlagen: zulx een rech-ter ſlechts behoeft eenige van deze houtjes, na gelangh van de ſlagen, dies hy geven wil, uit te trekken.

Al de voorzeide *Upi* of ſtok-dra-gers houden zich ook aenſtonts vaer-digh: zommigen nemen de wape-nen in de handen: andere taſten den mis-

misdadigen aen, en leggen hem op d'aerde, met de kouſſen uitgetrokken. Daer na geeft een onder hen den zelven vijf ſlagen op het bloot vleeſch, en wijkt af: dan komt een ander en geeft een gelijk getal van ſlagen: en alzoo vervolgens van hand tot hand, tot dat hy zijne tax ontfangen heeft.

Dit is te verſtaen, wanneer de Mandarijn op zijnen recht-ſtoel is: want buiten dien heeft hy geene houte ſtokjes, hoewel deze ſtok-dragers hem aller wegen verzelſchappen, en de Mandarijn in geringe miſdaeden t'elkens zich van hen dient. Want zoo iemant, die te paerd eenen Mandarijn tegen komt, niet afſtijght, of liever ter zijde afwijkt, wanneer hy verby komt, die krijgt vijf of tien ſtok-ſlagen. En deze maght heeft hy niet alleenlijk in de plaetſen en ſteden van zijn gebied; maer overal, waer het zy.

De Meeſters en Heeren hebben de zelfſte maght om hunne knechts te ſtraffen: behalve dat zy niet mogen hen de kouſſen doen uit-trekken. School-meeſters doen het zelfſte onthael aen hunne ſcholieren, van wat ſtaet ſy zijn, hoewel ſlechs op de kouſen; zonder ook dat ſy hen op de aerde doen leggen; maer alleenlijk over een bank. Op een zelfſte wijze ſtraffen d'ouders hunne kinderen, en mogen geene roeden zien: ja ſtaen verwondert, wanneer men zeit dat de kinderen hier te lande op hun billen gegeeſelt worden, welk by hen voor een zeer wrede wijze van ſtraffe gehouden word.

Men vint in *Sina* ook zekere luiden, die met ſtok-ſlagen t'ontfangen zich erneren, voor een zekere zomme gelts, in plaets van eenen ander, die de ſtraffe door den Rechter opgeleit word.

Evenwel is zulx niet gebruikelijk in allen voorval, zonder onderſcheit, 't zy dat de zaek niet word gedoogt, of liever dat niemand gedwongen is, zich zelven voor eenen ander te ſtellen, wanneer de ſtraffe overdadig is. Maer wanneer de kaſtijdinge verdragelijk is, overkomt de ſlagen-koper met den ſchuldigen in den prijs, dien hy voor ieder ſlagh, in het byzijn van den Mandarijn, ontfangen moet.

Twe-

Pijninge. Twederlei ſlagh van pijnigen is in zekere voorvallen, by de Sineſen gebruikelijk: het een aen de voeten: het ander aen de handen.

Tot de voeten is zeker gereédſchap *Kiaquen* genaemt, welk beſtaet uit drie houten, geleit kruislinghs over elkandre: waer van het middelſte vaſt en onbeweegelijk is: de twee andere draeien om en bewegen zich: deze worden in de voeten van den miſdadigen gezet, en daer zoo dicht aen geſloten, datze het gebeente van de koot verbrizelen en diep in gaen.

Tot de handen zijn drie andere houtjes, genaemt *Teanzu*, die zy tuſſchen ieder vinger in ſteken, en tegen elkandre aenſluiten, en met dunne koortjes zeer ſtijf aenhalen; latende den miſdadigen een tijd langh in die pijne.

Noch is by hen een derde ſlach van pijnigen in gebruik, in volgender wijze:

Den miſdadigen, met nakenden lijve, worden de handen achter op de ruch vaſt gebonden, en de voeten, aen het hair van den hoofde vaſt gemaekt, achter overgehaelt. Als dan ſteken twee beuls tuſſchen benen en armen, boven de ſchouderen, een grote ſtok, met de welk zy hem met gewelt op lichten, en alzoo tot belijdenis dwingen.

Wanneer de miſdadigen of gevangenen na den Recht-bank gebraght worden, om aldaer verhoort te worden, of hun vonnis t'ontfangen, zijnze gewonelijk met verſcheide dienaers en krijghsknechten der Mandarijns verzelſchapt, achter en voor hen, gewapent met hellebaerden, lancien, pieken en ander geweer. Een onder hen gaet voor met den miſdadigen, geknevelt met de handen op den ruch, en een tou om den hals. De voor-ſchoten, die zy anders onder de rokken draegen, hebben zy dan boven de zelve gegort.

Munt

Munt of Geld.

WAt hun gelt belangt, noit hebben de Keizeren of Koningen goude of zilvere munte willen doen ſlaen, om voor te komen het bedrogh, daer de gewinzuchtige Sineſen gewoonelijk zeer toe genegen zijn.

By het gewicht alleen waerderen zy de waerdije van zilver en goud, en weten zeer naeukeurig te onderſcheiden, hoe veel het een of ander vermengt of louter is. Hoewel zy nooit gout gebruiken om te koopen; gemerkt zy dat veel meer voor een koopmanſchap, en niet voor een waerdye van koopmanſchap of voor gelt houden. Waer door het zilver gedurig, zoo te zeggen, onder den pijnbank is; en wort op zeer kleine ſtukjes met een yzere tang of ſchaer geknipt: (te weten, zy knippen zo veel van het zilver, als 't weerdig is, 't geen zy koopen willen:) daer na weer, na eens ieders welgevallen, aen klompen te zamen geſmolten, tot dat het weer na des koopers behoefte, aen ſtukken geſneden word. Te dien einde dragen zy altijts aen hunne knie by zich een ſchaer, en een vaerdigh gewichte of ſchaeltje, opgeſlooten in een houte busje of laetje.

Wel is het een moeyelijk en laſtig werk; maer evenwel zoo groot een bedrogh niet onderworpen, als het gemunt gelt, indien het by de Sineſen in gebruik was.

Zedert vele eeuwen her, heeftmen koopere munte in *Sina* gehad, *Pikjens* geheten: welke Keizer *Veni*, die des jaers, voor de geboorte des Heilands, hondert negen en zeventigh begon te heerſchen, in een beter en bequamer vorm gebraght heeft, met toelating daer en boven van overval, zoo ſlechts zonder bedrogh, door het gantſch rijk te ſlaen. Want voor dien tijd, geſchiede dit alleen in 's Keizershof, hoewel tot groot gewin der Keizeren; maer noch tot grooter ongerijf der gemeente, van wegen het on-

gemak der wegen en af-ſtant der plaetſen. Dees Keizer deed de vorm der munte rond maken, van de groote ontrent als een Vries-oortje of een Uitrechtſe duit, in 't midden met een vierkant gat, gelijk noch heden in gebruik, om des te bequamer aen een draet te rijgen. De munte is gemeenelijk met vier letteren of tekenen gemerkt, die den naem des Keizers en d'opgeſtelde waerdije betekenen: de veertien doen ontrent een Hollandſche ſtuiver.

Tol of Schattinge.

GRoote ſchattingen trekt de Keizer jaerlix uit de vijftien Land-ſchappen. Niemant bezit in het gantſch rijk een voet breed lands, zonder ſchattinge aen hem te geven. Ja men zeit, behalve de gemeene onkoſten, die aen de Mandarijns, Land-vooghden en Krijgs-knechten gedaen worden, over de zeſtigh Millioen dukaten jaerlijx in 's Keizers ſchat kiſt gebragt worden: en word de geheele zom by eenigen op hondert en vijftigh Millioen kroonen begroot. Van al deze penningen magh de Keizer niets na zijn eigen wel gevallen beſteden of aen leggen; maer alles komt in 's lands ſchat-kiſt. Is hy iets behoeftigh, hy verzoekt by geſchrift van d'overſten of opſienders der ſchat-kiſten: en word hem dan nooit zijn verzoek geweigert.

Al de vijftien Landſchappen brengen jaerlijx aen ſchattinghen op 32207447. zakken Rijs: ieder zak zoo groot, daer hondert menſchen een geheelen dagh genoech aen t'eeten hebben: 409949. rouwe Zijde: 712436. rollen hennipe Lakenen: 630770. balen Katoen: 191730. rollen Zijde ſtoffen.

1794261. Gewichten Zouts, ieder gewicht gerekent op hondert vier en twintig ponden, te ſamen 187688364. 32418627. bundelen Hooi of Stroo, tot voer voor 's Keizers peerden. By eenige word de jaerlijxe inkomſten begroot op 50000000 Millioen dukaten.

De ſtad *Hucheu* koopt jaerlijx haer aendeel af met vijf hondert duizent kroonen te geven.

Te weten het Landſchap van *Peking*, brenght in 't byzonder op aen ſchattingh zes hondert duizent elf hondert drie en zeſtigh zakken Rijs, Geers of Tarruwe: twee hondert vier en twintig pond (een pond gerekent op veertig loot) ongewrochte of rouwe Zijde of fijn Lijwaet: vijf en veertigh duizent, hondert vijf en dertig pond gewrochte Zy: dertien duizent, zeven hondert acht en veertigh pond Katoen: zeven en tachtigh hondert duizent, zeven en dertigh duizent, zeven hondert vier en tachtigh bundelen Stroo of Hooi tot voer voor 's Keizers peerden: hondert tachtigh duizent, acht hondert en zeventigh gewichten Zout, ieder gewichte gerekent op hondert vier en twintigh pond.

Niet zeer groot is deze ſchattinge, ten aenzien van die van d'andere Landſchappen: want des zelfs gront is onvruchtbaer en zandigh; hoewel zeer vlak.

Het Landſchap van *Xanſi*, brengt op twee en twintigh hondert, vier en zeventigh duizent, twee en twintigh zakken Rijs of Geerſt: vijftigh ponden fijn Lijwaet: vier duizent zeven hondert en zeventigh allerlei opgemaekte Zijde ſtoffen: vier hondert en twintigh gewichten Zouts: vijf en dertigh hondert vier en veertigh duizent acht hondert en vijftigh bundelen Hooi of Stroo.

Het Landſchap van *Xenſi*, geeft negentien hondert negen en twintigh duizent en zeven en vijftigh zakken Geerſt of Tarruw: drie hondert zeſtigh pond fijn Lijnwaet: negen duizent twee hondert en achtien pond bereide Zijde ſtoffen van allerlei ſlag: zeventien duizent, hondert twee en zeventigh pond Katoen: hondert

acht

acht en twintig duizent zeven hondert en zeventig pont katoen-doek: vijf hondert veertien duizent zeven hondert en negen en veertig bundelen hooi of ſtroo.

Het Landſchap van *Xantung* geeft acht en twintig hondert duizent twalef duizent, een hondert en negentien zakken rijs en tarruwe: vier en vijftig duizent negen hondert en tnegentig rollen gewrochte zijde: twee en vijftig duizent vier hondert negen en veertig ponden katoen: acht en dertig hondert duizent, vier en twintig duizent, twee hondert en tnegentig bundelen ſtroo en hooi. Zonder de tollen te rekenen, die op drie tolhuizen in de vaert *Jun* ontfangen worden: waer langs al de ſchepen na *Peking* opvaren: want ſchoon de tol of pacht van de voorby gaende waren niet zeer groot is; maer zeer gering, zoo is nochtans de meenighte van allerlei koopwaren zoo groot, dat de ſom jaerlix over de tien milioen dukaten bedraegt.

Het Landſchap van *Honan* geeft vier en twintig hondert duizent, veertien duizent, vier hondert zeven en zeventig zakken tarruwe of rijs: drie en twintig duizent, vijf hondert en negen ponden fijn ongewrocht lywaet: negen duizent negen hondert negen en vijftig ponden gemaekte zijde van allerlei ſlag: drie hondert een en veertig ſtukken katoen-doek: 't welk evenwel daer te lande heel ſchaers is: twee en twintigh hondert, acht en tachtig duizent, zeven hondert en vier en veertig bundelen hooi, tot voer voor 's Keizers peerden.

Het Landſchap van *Suchuen* geeft een en zeſtig hondert duizent, zes duizent zes hondert en zeſtig zakken rijs: zes duizent drie hondert en negen en dertig ponden bereide en onbereide zijde. Vier en zeventig duizent acht hondert een en vijftig ponden katoen: hondert negen en veertig duizent een hondert zeven en zeventigh gewichten zout. Behalve den tol, die op twee tolhuizen in dit Landſchap ontfangen word.

Het Landſchap van *Huquang* geeft een en twintig hondert duizent, zeven en zeſtig duizent, vijf hondert negen en vijftig zakken rijs: zeventien duizent negen hondert en zeven en zeventig rollen zijde ſtoffen.

Het Landſchap van *Kiangſi* geeft zeſtien hondert duizent, zeſtien duizent en zes hondert zakken rijs: acht duizent twee hondert en dertig ponden rouwe zijde: elf duizent vijf hondett en zeſtien rollen zijde ſtoffen.

Het Landſchap van *Nanking* geeft negen en vijftig hondert duizent vijf en negentig duiſent en vier en dertig ſakken rijs: alleen zes duiſent acht hondert en drie en zeſtig ponden ongemaekte of rouwe zijde in draden: acht en twintig duizent vier hondert twee en vijftig ſtukken zijde ſtoffen van allerlei ſoort: twee duizent en zeven en zeventig rollen geweven hennipe-doek: in plaets van katoen ſilver: acht en vijftig hondert duizent vier duizent twee hondert en zeventien bundelen ſtroo of hooi, tot voer voor 's Keiſers peerden. Ja men zeid dit Landtſchap jaerlix in 's Keiſers ſchatkiſt brengt, twee en dertig milioen dukaten. Geen wonder, want behalve de ſchattingen voornoemt, zijn'er vijf tol-huizen in dit Landſchap, en moeten al de waren, die uit de Stadt *Nanking* komen, of daer in gebragt worden, zekeren tol betalen.

Het Landſchap van *Chekiang* geeft vijf en twintig hondert duizent tien duizent twee hondert negen en negentig zakken rijs: drie hondert en zeventig duizent vier hondert en zes en zeſtig ponden rouwe zijde: twee duizent vijf hondert vier en zeventig rollen zijde ſtoffen: zeven en tachtig hondert duizent vier duizent vier hondert een en tnegentig bundelen hooi of ſtroo: vier hondert vier en veertig duizent zeven hondert negen en veertig gewichten gouts. Behalve de tollen van twee tol-huizen, in de Hooft-ſtadt des Landſchaps: d'een van koopwaeren, in het Noorder gedeelte der ſtadt: de andere van hout, in het zuider gedeelte. Daer en boven

ven voeren viermael 's jaers 's Keizers schepen *Lungchuen* geheten, geladen met zijde stoffen, door een zonderlinge kunst gewrocht, ten hove.

Het Landschap van *Fokien* geeft acht hondert drie en tachtig duizent, hondert en vijftien zakken rijs: hondert vier en negentig pont rouwe zijde of fijn lywaet: zes hondert rollen zijde stoffen. De grootste schatting nochtans komt van de schepen: en word die betaelt na ieders wijte en grote: want geen ander tolhuis is in dit Landschap.

Het Landschap van *Quantung* geeft tien hondert zeventien duizent, zeven hondert en twee en zeventig zakken rijs: zeven en dertig duizent drie hondert en tachtig gewichten zouts: behalve de schattingen van tolhuis en schepen.

Het Landschap van *Quangsi* geeft slechts vier hondert een en dertig duizent drie hondert negen en vijftig zakken rijs.

Het Landschap van *Queicheu* geeft zeven en veertig duizent zes hondert acht en vijftig zakken rijs: vijf duizent negen hondert kleden, geweven van hennip en het kruit *Yu* of *Co*. Al het welk besteed word aen de krijgsbezettingen: hoewel noch veel te kort schiet. Het overig geeft de Keizer tot beveiling des Landschaps.

Het Landschap van *Junnan* geeft veertien hondert duizent vijf hondert acht en zestig zakken rijs, en zes en vijftig duizent negen hondert vijf en zestig gewichten zout: behalve ontelbare andere schattingen van koopwaren en landeryen.

Behalve al deze schattingen, ontfanght de Keizer ook grote geschenken van edele gesteenten, peerlen en welriekend hout.

Daer en boven zijn in ieder Landschap verscheide Tol-huizen, inzonderheid in d'aenzee-gelege: daer op de tol, gestelt op de koop-waren, voor den Keizer ontfangen word.

Ge-

Gemeenelijk zijn op ieder tol-huis twee Tol-meesters gezet: d'een schijft voor den Stede-houder van wegen den Tarter: d'ander voor de Sinese koopluiden: en houden tegen elkandre boek.

Volgens Mr. *David Wricht*, beloopt de jaerlixe schatting ter somme van elf honderd en twintig millioenen aen fijn gout.

De pacht van zout alleen in de haven van de Stadt *Kanton*, bedraeght twee honderd en tachtigh duizend teyl zilvers, een teyl gerekent op zeven en vijftigh stuivers.

Ieder gemeen man moet jaerlix twee maes tot hooftgelt aen den Keizer geven: tien maes gerekent op een teyl: doch die hooger van staet is, betaelt meerder. Dan hier onder zijn niet begrepen ongetroude luiden, de *Laujas* of *Lootjaes*, of voornaemste Edelen des lands, Rechters, Mandarijns, krijgsknechten, en alle die in 's Keizers dienst zijn.

Het Landschap van *Fokien* brengt jaerlix op acht millioenen teyl zilver; hoewel niet genoech om drie weken des Keizers krijgs-bezettingh t'onderhouden.

De laetste Sinesche Keizer, *Soung-ching* genaemt, heeft van het jaer zestien honderd drie en twintigh, tot veertigh, jaerlix ontfangen de volgende schatting:

Zeven en veertigh honderd duizend zes en vijftig duizent acht hondert teyl gout. Een teyl gout is tien teyl zilver. Zilver drie millioenen zes hondert duizent twee en vijftig duizent een hondert twintig teyl fijn zilver. Aen peerlen de waerdye van negen en twintig hondert duizent en zes en twintig duizent teyl. Aen edel gesteente, de waerdye van een millioen en tnegentig duizent teyl. Aen Muskus en Ambregrijs de waerdye van twalef hondert duizent en vijftien duizent teylen.

Daer en boven ontfing hy noch uit zijne eigen landen vier en zestig millioenen, twee hondert duizent zes en dertigh duizend zeven hondert en twee en twintig kanting of zekere maeten rijs, ieder maet ontrent zoo groot als een vierendeel van onze schepels, of ontrent twintig pont in gewichte: een en dertig millioenen twee hondert duizent zes en tachtig duizent zeven hondert een en zeventig maeten gerst: twee en dertig millioenen een hondert duizent een en twintig duizent drie hondert kantings rogge: uit zijne eigen zoutpannen dertig millioenen twee hondert duizent een en veertig duizent drie hondert kanting zout: twee millioenen drie hondert duizent vijftig duizent kantings terruwe: vier en twintig millioenen twee duizent drie hondert kanting haver: dertien millioenen twee hondert duizent en dertig duizent kanting geerst: een en veertig millioenen een hondert duizent en tien duizent kanting bonen en erweten: veertig millioenen, twee hondert duizent kanting allerlei fruit: drie hondert millioenen zes hondert duizent tzeventig duizent en twintig rollen zijde, ieder rol veertien el, een el gerekent op veertien duimen: getwernde en ongetwernde zijde zestig millioenen een en vijftig duizent kattijs: veertig millioen en zestig duizent kattijs katoen en garen. Negentig millioenen een en vijftig duizent stuks geschilderde of gedrukte kombaersen of dekens: zeven hondert duizent zes en tachtig duizent zeven hondert en zes en vijftig stuks katoene dekens, ieder lang veertien Sinese el: veertig millioenen vier en zeventig duizent negen en zeventigh stuks Simantons, die met eenige stoffe overtrokken zijn.

Eerbiedigheid of Groetenis, Bezoeking, Geschenken en Benaming.

WOnder plichtplegend, eerbiedigh, beleeft en heusch zijn de Sinesen: ja ook zoo verre, dat zy allen landaerd in dit stuk te boven gaen: niet alleen tegen ouders en vrienden; maer ook tegen leer meesters, en vreemdelingen.

Semedo. Het word by de Sinesen voor gene heuscheit gehouden,'t hooft t'ontbloten of de voeten achter uit te strekken: ten tegendeele, zou 't by hen een onheuscheid zijn, de hoet van t hooft te nemen. Maer het lichaem te krommen en 't hooft ten minsten te buigen, is by hen een beleeft en heuscheid.

Volgens ook *Trigaut*, is 't by de Sinesen gene heuscheit, 't hooft t'ontbloten, noch met beweeging der benen: veel min met omhelzing of zoenen van de hand eerbiedigheit te tonen.

Adam Schal. Voor eerst word de linke hand by de Sinesen en Tarters voor de hooger gehouden.

Semedo. De gewoonelijke groetenissen en heuscheden of eerbiedenissen, om in 't algemein te spreken, die de Sinesen in ontmoetingen of besoekingen doen, zijn *Ye* of *Koye*, dat is gesеid, *lage* of *hooge eerbiedigheden*: welke zy doen met knielen, en het hooft in die gestalte tot aen d'aerde toe te buigen.

In sommige voorvallen doen sy deze zelfste eerbiedenis drie en vier werf, ja zeven en negen werf voor den persone des Keizers; zich beurende t'elkens van d'aerde en dan weer neerbuigende. By wijle, om de plichtpleging kort te maken, doen zy d'eerste buiginge des hoofts staende, en de drie andere knielende, vervolgens op elkandre.

D'eerbiedenissen der vrouwen zijn die van d'onze gelijk, uitgezeid dat zy in zommige voorvallen knielen,

len, en het hooft drie en vier mael na d'aerde buigen, na voorval van d'ontmoetingen.

Ten dien einde hebben zy byzondere rokken, die zy *Tai* noemen, en gewoonelijken door eenen dienaer doen dragen, zonder de welke zy gene bezoekinge aen iemant van aenzien derven doen. Zoo het gebeurt dat zy elkandere ontmoeten, niet op de ſtraten: (want zulx mijdenze zorghvuldelijk) maer aen een anderen oort, zonder hunne groet of rokken van plichtplegingen by ſich te hebben, dan zijnze van al deze heuſcheden ontſlagen.

Zoo evenwel d'een de zelve heeft, moet d'andere aenſtonts de zijne aenvaerden.

Zoo by geval iemant die vergeten heeft, nooit moet hy gedogen, hoe zeer zulx op hem verzocht word, dat een ander hem zijne eerbiedenis of heusheid met zijne groet rok bewijſt. Maer eindelijk zich ter zeet by hem ſtellen.

Die eenen ander komt bezoeken, moet zich ſtellen in een zale, en wachten ter tijd toe, de perzoon, dien hy bezoekt, zijn groet-rok genomen heeft. Zoo evenwel dees een van zijne vrienden is, hy vint zich benootzaekt hem in 't gemoet te gaen en t'onthalen: daer na zich in een kamer byzonder zeedelijk te vertrekken, om zijn groet-rok aen te trekken en zich in ſtaet te ſtellen.

Het gewaet van plicht-pleging of groet-rok, die getijtelde-geleerden gebruiken, is een en de zelve, als daer zich de Mandarijns of Land-voogden van dienen, tot merk van hun ampt.

Eedelen van bloede dragen ter zelfſter oorzake ook klederen en merken der Doktoren, ſchoon zy niet ter ſchoole gelegen hebben.

Gemeene Edellieden en geletterde perzoonen, die genen tijtel hebben, dragen een lange en ruime rok, zeer verſcheiden van de gewoonelijke.

Die onder hooger Majeſtraten ſtaen, gelijk onder den raeds-hooftman of voor-zitter, in wat kamer van den gerechte het ook is, plegen een zeer merkwaerdige eerbiedenis; te weten: zy leggen het merk, dat zy op de borſt dragen af, en hebben niet dan een ſtatige gordel.

Deze plicht-pleging word by hen op zekere dagen van het jaer onderhouden, wanneer zy hunne gehoorzaemheid komen doen.

Jonge geleerde luiden, en noch zonder tijtel, hebben geen byzondere rok.

De gewoonelijke heeusheeden en eerbiedeniſſen van gemeene luiden, beſtaen in het te zamen voegen van d'eene hand by d'andere, in de mouwen, en die tot aen het hooft op te heffen. Dit is ook een gemeen gebruik onder vrienden en bloed-verwanten, wanneerze tegen elkandre vry zijn. Onder gelijken word deze plicht-plegingh maer eenmael gedaen. Die aen de rechterhand is, heeft voordeel, gelijk by ons, die het leſt de hoed afneemt.

De gewoonelijke eerbiedenis van achtbare luiden, op maeltijden, bezoekingen, en ontmoetingen, is zich recht over eind te houden, en daer na een groote buiginge met hooft en lijve tot op de aerde te maken.

Kinderen doen voor hunne vaderen, die neer zitten, op zekere byzondere dagen, gelijk op nieuw jaers dagh, en geboorte dagh der zelve, en op zekere andere hoogh-tijden, vier buigingen, ſtaende recht op hun lijf, en vier knielende.

Scholieren doen de zelfſte dienſt-plegingen aen hunne meeſters, behalven dat de meeſters over eind ſtaen: gelijk ook de kleine Mandarijns aen de Majeſtraten: de Heidenen aen de Af-goden: de Mandarijns aen den Keizer: de Keizer in de Tempels, en wanneer hy by zijne Moeder is. Alleen met dit onderſcheid, dat al deze voor hun aenzicht een [a] ivore bortje hebben, lang anderhalve voet, en breet vier vingeren.

[a] *Dit was voor henen een gebruik.*

Op de eerſte of voorname bezoekingen, doen zoo wel de bezoekers, als de bezochten, indienze van gelijken ſtaet zijn, tot meerder teken van genegentheid en gezach, na de gewo-

ne-

nelijke plicht-plegingen, een tapijt brengen, daer op zy vierwerf te gelijk knielen.

Wat belangt de ontmoetingen buiten den huize, die worden geſchuwt, zoo veel des moogelijk is. Zoo men die niet verby kan: Mandarijns van gelijke waerdigheid groeten zich weerzy-linx, d'een den ander, zonder van de draeg-zetel op te rijzen, ſlechts met d'armen boogs-gewijze te buigen, en tot aen het hooft te brengen. Deze plicht-plegingen beginnenze, op twintigh ſchreden van elkandre, zonder op te houden, voor zy elkandre verby zijn.

Indien een van de twee geringer van ſtaet is, die doet den draeg-zetel ſtil houden en neer zetten: of, zoo hy te paert zit, ſtijgt af en bewijſt hem een ſtatelijke eerbiedinge. Andere, geen Mandarijns, doen ſlechts gewoonelijke eerbiedingen.

De gemeene man licht alleenlijk de handen op, en gaet voort.

Dienaers van grooten huiſe ſtaen niet verplicht aen een eenige van deſe eerbiedingen, 't en zy op zekere tijden, en in zekere voorvallen: gelijk wanneer zy of hunne meeſters van verre komen, of op den aenvang van het nieuw-jaer. Dan begeven ſy zich ter knien, en buigen het hooft tot op d'aerde, een of drie verſcheiden malen.

De gewoonelijke beleeftheid, die ſy hunnen leer-meeſter ſchuldig zijn, is in hunne tegenwoordigheid zich recht op hun lijf te houden, met de armen by 't lijf neer hangende.

Dienaers van den gerechte en helbaerdiers der Mandarijns, ſpreken hen niet toe, dan met gebogen knien in 't openbaer: deſgelijx partijen en miſdadigen: hoewel daer en boven met ongedekten hoofde.

Het word by hen voor een onheusheid gehouden, onder luiden van een zelven ſtaet, iet te geven of t'ontfangen met d'eene hand: maer voor een groote plompheid, tuſſchen een lager en hooger.

In 't kort, de Sineſen leggen zich boven mate op het pleegen van heuſcheden en eerbiedinge. Want zy willen, dat het een van de gewigtigſte of hoogſte deugden is, heeuſch te zijn: het uitterlijk wel geſchikt te hebben, en dingen te verrechten, met rijpheid en omzichtigheid: welk zy uitdrukken in alle hunne omſtandigheden van tijd en gewaet, alleen door het woord *Li:* en welk zy volbrengen met hun *Thie*.

Thie, is een briefken of klein boekje, van buiten en binnen gevouwen, breet een hand, en lang een voet.

Daer is driederlei ſlag: het grootſte beſtaet uit zes bladen: het middelſte uit drie: het kleinſte uit een eenig. Van deze dienen zich de Sineſen in 't algemein, volgens de gewoonten der Landſchappen en ſtaet der bezoekers en bezochten.

De *Kolaos* dienen zich gewoonelijk ſlechts van het klein ſlach.

Het briefje, in gewoonelijke bezoekinge, is van wit papier, met een rode bant buiten om, van een zelfſte lengte en twee vingeren breet. Maer is van root papier, indien het is om een groetzwier of eenig byzonder Feeſt. Zoo men de rouklacht over de doot of droefenis van iemant wil afleggen, men gebruikt een briefje van roukleur. Zoo het komt van eenen perſoon, die reeds de rou aengenomen heeft, het geſchrift en cieraet van buiten is blaeu, en het papier wit; maer niet meer dan van eenerlei ſlag, en dient alleen tot dit gebruik.

Een *Thie* of briefje heeft niet meer dan eene regel van geſchrift, geſtelt op den rant. Wanneer het een vrient is, of een ander, die voor zoodanig wil gehouden zijn, die ſchrijft de regel ganſch vol uit: laet anders plaets voor twee letteren, en begint niet dan aen de derde. Indien iemant wil zijne achtbaerheid tonen, behalve deze twee letteren, word ook de vierde overgeſlagen, na de derde geſchreven te hebben. De ſtijl van dit geſchrift komt op dezen groet-plicht uit:

De hertgrondelijke vrient van uwe heerſchappye, en eeuwige ſcholier van uwe leere, vertoont zich in deze hoedanigheid, om u de handen te kuſſen en eerbiedenis te betoonen.

Een

Een zulk briefje word aen den deurwaerder gegeven, die het zijnen meester overhandight, met bekentmakingh wie de geen is, die na hem vraegt. Zonder deze *Thie* is men niet gehouden, de bezoeking te geven.

Ten tegendeele, wanneer de huisheer uit, of liever wanneer hem niet te pas komt zich te laten zien: indien de *Thie* slechts is gelaten in handen van den deurwaerder, de beleeftheid en heusheid verbinden hem, van gelijken aen den geen te doen, die hem is komen bezoeken.

Minder perzoonen, gelijk krijgsknechten, ten aenzien van hunne Hopman: minder Majestraten tegen grooter en diergelijke perzoonen van aenhang, mogen zich van een zulke *Thie* niet dienen; maer wel van een ander boek van een zelve fatsoen; hoewel zeer verscheiden in papier en stijle van schrijven. Want het magh van buiten niet geverft zijn, noch uitdrukken, aen eenen hooger, dat men hem komt bezoeken: maer alleenlijk, wie zy zijn, die aenbieden: wat ampt zy doen, en wat zy verzoeken. In'er daet, is dit een slagh van verzoekschriften *Pimpthie* genaemt, welk zeggen wil briefken van raet-geving.

Perzoonen van grooten staet, gelijk *Kolaos*, *Tutangs* of Onder-koningen doen niet altijds zelfs de bezoekingen in perzoone; maer vernoegen zich met een *Thie* te zenden, of die te laten aen de deure, in het verby gaen des huis.

De Sinesen maken alzoo weinigh zwarigheid van vreemdelingen te bezoeken, als de luiden hier te lande van hunne vrienden. En zoo licht zy de bezoekingen aen iemant geven; zoo licht kunnen zy die ook af-slaen; met te zeggen, dat zy niet t'huis zijn; indien het geene perzoonen van merken, of herhaelde bezoekingen zijn; wijl het dan zeer qualijk zou opgenomen worden, den ingang ten hunnen huize te weigeren. Want hoe iemant hoger van staet is, hoe bezwaerlijker hy de bezoekingen geeft of ontfangt.

Men vint'er, die, om zich van al deze moeielijkheden t'ontslaen, op een papier met witte letteren schrijven, en dat aen de deure doen plakken: te weten, dat zy zich in hun tuin-huis vertrokken hebben. Want aldaer zijnze van al deze moeielijke plicht-plegingen ontslagen.

De bezoekingen worden des morgens gedaen, gelijk die van de artzen: die des avonts geschieden, verplichten niet, noch die in het verby en by geval gedaen worden. Of liever, men moet zich daer over ontschuldigen, en die belooven te doen op een gezetten tijd, om zich in zijn ampt te quijten.

Wel is waer, tot gewoonelijke bezoekingen geen bepaelde tijd gestelt is; maer wel voor vrienden en magen.

De voornaemste tijd is de eerste dagh van 't jaer of nieuw-jaers-dagh. Dan ziet men niet dan draeg-zetels, paerden, en eenen iegelijk op straet, ter oorzake van de veelvoudige bezoekingen. Ten dien dage treet men niet ten huize in; maer laet slechts een *Thie* aen de deure. Of zoo men in treed, men is gehouden, te drinken en te eeten, hoewel zoo weinig als men wil.

D'ander tijden, beraemt tot de zelfste dienst-plegingen, is de vijftiende dagh van Louw-maend. Hoewel men op dien dagh minder bezoekingen, dan dienst-plegingen heeft, gemerkt op dien dagh het feest der lanteernen is, die op alle hoeken der straten, aen de deuren en vensters, met groote kunst en onkosten ontsteken worden.

De derde tijd is de derde dagh van de derde maen, die in Lente-maend komt, en *Cimnim* genaemt word. Op dien dagh bezoeken de Sinesen de graven hunner voor-ouderen, en bieden hen offer aen. En hoewel zy de geheugenis der overledenen bewenen, zoo laten zy evenwel niet de levendigen op maeltijden te verrolijken.

De vierde tijd, beraemt ter bezoekingen, is de vijfde dag van de vijfde

maen, genaemt *Tuonu*. Op dien dag recht het volk, volgens gewoonte, groote vrolijkheid langs de ſtraten en op de ſtroomen aen. Hoewel by wijle verbod gedaen word, ter oorzake van d'onheilen, die dikwils op het water gebeuren.

De vijfde tijd is de zevende dagh van de zevende maen; welke voor bequaem by hen gehouden word, en de negende dagh van de negende maen. Op deze dagen bezoeken de Sineſen elkandre, en zenden byzondere geſchenken, na de eigenſchap van ieder feeſt.

Behalven op deze beſtemde dagen, doenze ook bezoekingen op uitvaerten, verhuizinge, op huwelijken, op de geboorte van zoonen, op het verkrijgen van eenig ampt of trap van geleertheid, op hunne geboorte-dag, op hun vertrek buiten 's lands, en wanneer iemant in het zevende jaer van zijnen ouderdom treet. In deze voorvallen moet nooit de bezoekingh zonder eenige geſchenken geſchieden.

Zoo iemant een lange reize aenneemt, al zijne vrienden bezoeken hem, met hem op zijn vertrek geſchenken te geven: gelijk dees wederom t' zijner wederkomſte, aen allen de bezoeking en geſchenken geeft.

De zieken worden ook bezocht, maer niet verder dan tot aen de deure. Zelden treden de bezoekers, 't en zy zonderlinge vrienden, ter kamer in.

Met de grootſte naeukeurigheid en netheid doen deze eerbiedeniſſen en bezoeking de ſcholieren aen hunne meeſters, de gemeente aen hare overheid: de onderdanen aen den Keizer: want op zijne geboorte-dag, op de vier zaizoenen des jaers, en op de voornaemſte feeſten, zend de Onder-koning en al de Majeſtraten van ieder landſchap, eenen gezant ten hoove, om den Keizer te bezoeken, uit den naem van hunnen perzoon. Die geduurig te hove zijn, zoo wel geleerden, als krijgs-bevelhebbers, gaen op die dagen zelfs in perzoone in 't paleis, om hunne plichten te doen, en zich in hunne verbintenis te quijten.

Men heeft 'er geſtoffeerde zalen, ten geen ander eind, dan om de bezoekingen daer in te geven.

D'eerſte is gemein aen allen zonder onderſcheid, daer men kan in gaen, en zitten, zonder iemant het merkt, ſchoon de deur-wachter daer niet is, om in te brengen. Meer na binnen is een andere zale, de geheime zale genaemt, voor bloet-verwanten, vrienden en goe bekenden. Aldaer blijft men, zonder verder in te gaen, ter oorzake des vertreks *Hui*, dat 's van vrouwen, welk dicht daer neven is, daer zelfs de huisgenooten niet derven ingaen, t'en zy zeer klein of jong.

De huis heer gaet de genen vinden, die hem d'eere doen van te bezoeken, in de buiten zale, en neemt hen by de hand, om hen te doen ſitten op ſtoelen, die hy hen zelf voor zet. Niettegenſtaende daer veel zijn, en deze vervolgens hem een ſtoele aen bieden, en de zijne zetten.

Eenen iegelijk word de rang gegeven, die hem toekomt, zonder acht te nemen op de waerdigheid of ſtaet van zonen of neven; maer ſlechts op den ouderdom. Zoo men die niet weet, hy moet gevraeght worden.

De huis-heer of meeſter van den huize, neemt altijds de laetſte plaetſe in. Na dat zy alle in den rang ter zeet geſtelt zijn, word hem Theedrank toegereikt, in de zelfſte orde, gelijk ze zitten.

In eenighe landſchappen, hoe meerder drinken men de bezoekers aenbiet; hoe grooter eere hen geſchiet: maer niet in het landſchap van *Hancheu*: daer het voor een overdaet gehouden word; meer dan drie mael te drinken.

Boven 't drinken word den vrienden fruit, met eenige lekkernije voor gezet. Na genomen af-ſcheid van het gezelſchap, doenze alle de gewoonelijke groetenis aen den huisheer, met bedanking voor zijn goed onthael. Daer na verzelt hy hem tot aen de ſtrate, daer zy noch een andere gemene groetenis af-leggen, zoo zy te voet zijn; maer drie, zoo zy te

te paert, in een draegh-zetel, of in een karosse gekomen zijn: waer van de derde aen de poorte gedaen word. Eindelijk vertrekt de huis-heer gezwint ten huize in, om den genen verlof te geven, die hem d'eere gedaen hebben van te bezoeken, te paert te stijgen of in den draeg-zetel te zitten: want zulx in zijn byzijn te doen, zou onheuscheid zijn.

Na dat zy opgezeten zijn, komt de huis-heer weer te ruch, om hen het laetste vaerwel te zeggen.

De bezoekers, na een stuk weegs vertrokken te zijn, zenden eenen dienaer, met bewijzing van hunne groet-pleging aen den huis-heer. Zoo het d'eerste bezoeking, of zoo 't een perzoon van aenzien is, hy is altijds verzelt met eenige geschenken. Het is een seer gewoonelijke zake in *Sina*, te schenken laken, kleden, hooft-hulsel van vrouwen, en andere gebruikelijke dingen, als waeiers, kousen, porcelein, spijze, en gemeenelijk het beste.

Zoo het een geschenk is van eetbare dingen, en onder vrienden, het moet bestaen uit vier, zes of acht verscheide gerechten.

Nooit magh een geschenk gebragt worden, zonder *Thie* of briefje, welk het getal behelst van 't geen gezonden word. Het word voor gene onheuscheid gehouden, de geschenken niet t'aenvaerden, of slechts een gedeelte, en het ander weerom te zenden. Wel is waer, dat zulx met bedanking moet geschieden, en met ontschuldiging door een *Thie:* welk behelst van gelijken, 't geen men hout en weer te ruch zend.

't Wort gepleegt onder luiden van staet, die pogen hunne eere te doen blijken, en t'effens de beurze te sparen, te schrijven op een *Thie* de geschenken, die zy willen doen, eer zy die zenden. Want gelijk men nooit al aen neemt wat geschonken word, zoo schrijft de geen, die wil dankbaer zijn, op een ander *Thie*, 't geen hem aenstaet: en word dan alleenlijk aengenomen, 't geen op het briefje uitgedrukt staet.

Men doet 'er ook in beeldelijke geschenken, daer de weg-schenker verzekert af is, dat die niet zullen aengenomen worden: als dertig of veertig stukken van damast, zijde stoffen, een groote meenigte hoenders, zuiker-riet, en diergelijk spijze. De schranderste luiden aenvaerden deze koopwaren niet, dan met bedingh van weer te nemen, dat men niet hebben wil.

Die een geschenk ontfangen, zijn volgens gewoonte gehouden, een diergelijk geschenk te doen, uitgezeid van eetbare waren, die onder vrienden gegeten worden, of dat uit een ander land gebragt word. Men erkent mede de geschenken niet, die zy de geschenken van gehoorzaemheid noemen: zoodanigh de gene zijn, die geringen aen hoogen doen: en scholieren aen hunne meesters.

Desgelijx is een gewoonte, een stuk zilvers te geven aen den paedje of dienaer, die de geschenken brengt, volgens hare waerde.

De kinderen in het byzijn van de ouders: en scholieren, by hunne meesters, luisteren meer toe dan zy spreken: en nooit zullen jonge luiden veel woorde gebruiken. *Semedo.*

De stijle en term van iemant aen te spreken, is zoo vol eerbiedenis, tot eenen ander, als nederigheid tot zich zelfs: want gelijk het by hen tegen de regelen van gevoegelijkheid strijd, te zeggen, *ghy*: desgelijx is het te zeggen: *my*. Waer over zy, om deze woorden te mijden, zullen zeggen, by voorbeelt, *het voester-kint en de scholier*. Een zoon sprekende tot zijnen vader zeit: *de jongste zoon:* schoon hy d'oudste der kinderen, ja reeds getrout is.

Dienaers noemen zich onderdanen: parthijen voor den gerechte misdadigen. Staet-juffers des hofs, uit gezeid de Koningin en gelubden, dienen zich in den Keizer aen te spreken, van dezen stijle: *De slaef van uwe Majesteit*. Andere noemen zich *Chin*, dat's Vasaelen. Zelf wanneer alleenlijk de vrage is van iemands zaken te spreeken, zonder het zijnen perzoon raekt, heeft men zeedige woorden te gebruiken: gelijk

lijk een vader, ſprekende van zijn kint, en een meeſter van zijnen leerling, zeit gemeenelijk: *Mijn kleine zoon: Mijn kleine ſcholier.* Ten tegendele een zoon ſprekende van zijnen vader: of dienaer van zijnen meeſter, zeggen vader en meeſter van den huize.

Wat andere luiden belangt, die worden met eerbare namen en tytelen aengeſproken, gelijk d'onzen hier te lande elkandre met den tytel van *mijn Heer*, inzonderheit by luiden van opvoeding. Ja, dat meer is, de Sineſen zullen noit iemant noemen, zelfs geen middelbare luiden en van lager ſtaet, zonder tytel van eere.

Een waert of gaſthouder noemen zy *Chiu Gin Kia*, dats 's, *Man of Heer van den huize*: een ſchipper, opziender van 't ſchip: een muildryver, de groote roede; maer wanneer zy hem willen honen, heten hem *Kankio*, dat 's, *vervolger der voeten.*

De voornaemſte bevelhebber van den huize, noemt men Groote Meeſter: Dienaers van den gerechte, en die de Mandarijns verzelſchappen, ridders of luiden te paert: hoewel zy altijts voeteren.

Al de vrouwen worden *Taſao* genoemd, dat 's gezeit, nichten; waer door die het woord *Taſao* niet wel weten uit te ſpreken, zeggen in plaets van *Taſao*, *Balais*, welke een zelfſte bediedenis heeft.

Tot bezondere vragen en eyſchingen na dingen, die zy begeren te weten, zijn 'er ook byzondere termen, gelijk *Lenlam*, dat 's edele zoon: wanneer men na eenen zoon vraegt? en *Lingai*, dat 's *dierbaere liefde*, in het vraegen na eene dochter.

Om te weten den ſtaet van eenen kranke, zeit men niet ſlechts, hoe vaert hy; maer hoe vaert *Queiyam*, dat 's, *zijn edele ongeſteltenis.*

Perzoon van lagen ſtaet, en met elkander bekent, noemen zich *Hium* dat 's, *broeders*: *maer goede bekenden*, ſlechts *ghy* en *my*. Byna zoo naukeurig, en dienſt plegend, als in de wijze van omgang en aenſpreking, zijn ook de Sineſen in het aennemen van verſcheide namen, na den ſtaet en gelijkvormigheit van hunnen ouderdom. Te weten, zy hebben vijfderlei namen. D'eerſte is de toenaem, dien zy, zonder feilen, van hunnen vader krijgen; maer noit van hunne moeder, nochte van hunnen grootvader, van moeders zijde. Ten tegendele ontfangt de vrou den haeren van haeren man. De tweede is, dien zy den kleinen naem noemen, en de vader hen geeft, wanneer zy noch klein zijn, genomen van zeker dier of bloem of diergelijk ding. Niemant dan de vader of moeder mag hen met dien naem noemen. De derde naem is die van de ſchole, dien de leer-meeſter hen geeft. Deze, gevoegt by den voornaem, maekt een koppelnaem, daer de leer-meeſter en zijne leergenoten hen mede noemen. De vierde is dien zy aennemen met de hoet of bonet van het zeſtiende jaer tot het achtiende: want gemerkt dan iemant gemenelijk huwelijkt en een vrouwe trout, trout hy ook, zoo te zeggen, een nieuwen name, die de letter genaemt wort: met dien noemen hem luiden van allerlei ſlagh, uitgezeit knechten.

De vijfde is de groote naem, die genomen wort op het uitgaen der jeucht. Een iegelijk mag dien naem gebruiken, uitgezeit die den zelven voert, en de vader, die noit dien noemen.

Wijders, de by of toe-namen zijn niet weinigh minder, dan by ons: want men heeft 'er gene duizent. Niemant is geoorloft een nieuwen toe-naem te verzieren; maer moet eenen der genen hebben, die door een aeloud gebruik aengenomen, en daer en boven van de voorouders des vaders en niet van des moeders zijde herkomſtig zijn: 't en zy by geval iemant onder een vreemt geſlacht geraekt is.

Groot vermaek ſcheppen ook de Sineſen in danſeryen, inzonderheit het vrouvolk, die met haere lange klederen en kleine voeten, meer ſchijnen over de vloer te zweven, als te danzen, met nu een ſprong voor, en dan achterwaerds te doen: zomtijds ter

ter zijde; zomtijds in de hoogte, op kunstig maetgeklank van verscheide speel-tuigen. Zy weten ook met de armen, om hoogh gestoken, geestige bewegingh, en met 't zamen klappen van handen een verwonderens waerdigh zangkundigh geluit te maken.

Bywijle brengen zy etlijke dagen achter een in deze oefeningh door, zonder nochtans iet te nuttigen, dan een kopje *Thee*.

Onder deze speel-tuigen, by het danzen in gebruik, is wel het voornaemste zeker ront berd vol klinkende stiften, welk op een stijl in 't midden steunt. Een speelder zit gemenelijk daer nevens, die met twee stokjes, in ieder hant een, een zeer kunstigen maet op het zelve slaet: waer na de dans gericht word.

Oulinx was de muzijk of maetzang by de Sinesen uitstekend, volgens getuigenis van hunne boeken, die de zelve doorgaends zeer hoog roemen, en der zelve vont *Tunchi* toe schrijven, een landvoogt van den eersten Keizer *Fohi*.

De grooten zelfs achten de hedendaeghze niet, en gebruiken die naeulix buiten de tooneel-spellen. De Sinesen zelfs beklagen jammerlijk den ondergang van deze kunst: en des te meer, naer dien zy boven gemeen by den Filosoof *Kungfut* geprezen wordt; dewijl die loogent, dat zonder muzijk een staet kan wel bestiert worden.

Al de muzijk-kunst, volgens *Trigaut*, bestaet in het geluid van eenerhande stemme: en is den Sinesen de tweedraghtige over een koomingh van verscheide stemmen geheel onbewust. Zy scheppen nochtans groot vermaek in hunne muzijk, die ons gehoor ten hoogste verveelt, en laten zich voorstaen daer in groote meesters te zijn.

Ten tegendeele zijn by hen verscheide speel-tuigen, die uit verscheide stoffe bestaen, in gebruik: daer met snaren van rouwe zijde, in plaets wy die van darmen gebruiken, met yzer of kooper op gespeelt word: ja weten ook gene snaren van darmen te make.

Zy hebben ook andere ſpeel-tuigen van kooper, als klokken van verſcheide geſtalte en geluit, na de mate der groote, welker maet-klank niet onaengenaem is, en ſchier zoodanigh, als die van de ſpeel-klokken hier te lande op de toorens.

Behalve deze, zijn by hen ook ſchelletjes en cymbalen in gebruik, en luitklinkende platen van ſteen; desgelijx trommels van vellen, niet ongelijk d'onzen.

Van hout maken zy ook verſcheide berdekens of klap-houtjes, die ruim of los aen elkandre vaſt zijn, en met de vingeren op het getal geſlagen worden.

Onder de ſpeel-tuigen, die door aedem, geeft of wint maet-klank geven, gelijk daer zijn fluiten en trompetten, ſpant zeker orgel de kroon: welk in fatſoen; maer niet in groote het ons eenighzins gelijk is; want het is klein, en beſtaet uit verſcheide pijpen, in maniere van een ruiſchpijp, met welke de Boſch-god Pan word afgemaelt. Hier in met den mont geblazen, ontſtaet daer uit zulk een aengenaem geluit, dat dit ſlagh van fluiten, ſchier alle andere vonden van ſnaren of pijpen overtreft.

De Sineſen, zoo *Semedo* getuight, willen dat 'er zevenderlei ſpeel-tuigen zijn, die de meeſte over een kominge met des menſchen ſtemme hebben: volgens welke aenmerkinge zy ook zoo veel ſpeel-tuigen uit gevonden hebben.

D'eerſte zijn van metael, gelijk klokken en ſchelletjes.

De tweede zijn gemaekt van ſtenen, en eén, onder andere, van jaſpis, die niet qualijk na onze trompetten en klaroenen gelijkt: uitgezeit dat het eind neerwaerds hangende breder is: en men daer op ſlaen moet.

Het derde ſlagh is van vellen: gelijk onze gemeene trommels: die op verſcheide wijzen gemaekt, en eenige zoo groot en plomp zijn, dat zy op een ſtuk hout moeten ſtaen, om daer op te ſpelen.

Het vierde ſlagh is geſpannen met ſnaren van zijde, gelijk onze ſpeeltuigen met ſnaren van darmen. Daer zijn 'er die drie hebben, eenige ſlechts een eenige: en worden met een ſtrijkſtok geſpeelt. Het grootſte en meeſt geachtſte van allen, is zeker ſpeeltuigh met zeven ſnaren, welk geen onaengenamen toon geeft, zoo het wel geſpeelt word.

Het vijfde ſlagh is gemaekt van hout: deze zijn niet anders dan zekere klap-houtjes of bertjes, die zy tegen malkandre klappen. Zelfs de *Bonzien* hebben niet dan een klein bert, daer zy na maet op ſlaen.

Het zeſte ſlag word met den mont geſpeelt: en zijn fluiten van twee of driederlei zoort, daer zy volmaekt fraei op ſpelen: beneven een ander ſpeel-tuigh met pijpen, in eeniger maniere als onze orgels; maer is veel kleinder. Het word in de hand gedragen, en geeft in het ſpelen met den mont daer op een wonderlijken aengenamen toon: ja luid veel zoeter, dan alle de ſpeel-tuigen te zamen.

De Poëſije of dicht-kunſt, is by de Sineſen een zeer aeloude vont; en bevangt verſcheide gedichten, in verſcheide maten. Al deze beſtaen uit een wettelijk getal van letteren of tekenen, en orden van vijf ſtemmen of woorden, onder vijf boeken van gedichten: waer aen de geleertheid der genen, die na waerdigheden in den ſtaet dinghen, getoetſt word. Het een is in het verklaren van de goede en quade werken der aeloude vorſten zoodanigh bezigh, dat het den quaden een ſchrik, en vroomen een prikkel tot deugt geeft.

Men heeft 'er ook vaerſen van bloemen, gewaſſen en diergelijke ſtoffe; hoewel niet vermengt met beuzelingen of vercieringen, gelijk onze Poëten gewoon zijn te doen; want de Sineeſche gedichten oogen alleen hier op, om door d'onderlinge gevoegelijkheid der natuurlijke dingen, de cieraet der zeden te leeren.

Daer loopt ook iets van de minnerye onder: maer zwijmt, en riekt of aerd meer na de kuisheid, dan na de dertelheid van onze Poëten: want over al word groote zorge voor de eerbaerheid en tucht by hen gedragen.

De

De Poësije, volgens *Semedo*, is t'allen tijde zeer hoogh in *Sina* geroemt geweest. Toen *Sina* veel Koningen had, des Keizers Vasalen, waren die verplicht, wanneer zy om de drie jaer hem gehoorzaemheid quamen bewijzen, den zelven vaersen en gedichten toe te brengen, die in waerde en in gebruik in hunne koningrijken waren, ten einde de Keizer daer uit van hunne zeden en voortgangh kon oordeelen, dien zy in diergelijke werken deden.

Het grootste voordeel en grootste nut, welk de Sinesen daer uit getrokken hebben, is die groote zedigheid en onvergelijkelijke matigheid, die hunne schriften behelzen: want zelf niet een letter vintmen in alle hunne boeken, nochte in alle hunne schriften, om daer de beschamelijke deelen der nature mede uit te drukken.

Zy hebben verscheiden slagh van Poësije, met orde, rijm en tusschenstellinge van vaersen.

Desgelijx stellen zy te zamen, en meten de vaersen door het getal van syllaben of letter-grepen, die zy woorden noemen: want ter oorzake de gansche tale des lands niet bestaet dan uit enkele letter-grepen: zoo is, by gevolg, een letter-greep en woord een en het zelfste, die door een eenige letter geschreven, en door een eenige letter-greep uitgesproken word: waer door komt, dewijl de letteren van een zelfste fatsoen zijn, dat de meenighte der vaersen nooit bestaet, dan in het getal der letteren: en men zoo veel letteren in een vaers moet hebben, als 'er letter-grepen zijn, dat is te zeggen, vijf, zeven of elf: in plaets by ons alle de letter-grepen van een vaers bywijle begrepen zijn in een of twee woorden: welk niet kan geschieden in de Sinese tale, daer alle de woorden van een eenige letter, en van een eenige letter-greep zijn.

Daer zijn veelerlei rijmen: waer onder acht de voornaemste zijn. Tot een staeltje van de andere, zal een kunnen dienen.

De vaersen van deze zamen-stelling, moeten ten getale van acht zijn: ieder van vijf letteren, en twee en twee over een komen.

Het tweede vaers, om een voorbeeld te maken, moet over een komingh hebben met het vierde: het vijfde met de zeste: het zevende, met het achtste: het eerste vaers magh het hebben en niet hebben: het is genoech, dat de letteren van het derde, vijfde, en zevende onder elkandre over een koming hebben. Maer daer en boven moet ook de eerste letter van het vaers der genen, die over een koming hebben, over een komen met het eerste van de andere: de tweede, met de tweede.

Deze over een koming bestaet niet in rijm-maet; maer in betekenis: zoo dat indien d'eerste letter van het tweede vaers betekent eenen bergh, water, vuur, of eenigh ander dingh, wat het zy, d'eerste van de vierde moet een zelfste zake betekenen: desgelijx al d'andere volgende in het geheel vaers. Deze zamen stelling is met niet min zwarigheid, als kunst, vermengt.

In het dragen van lasten en zwaerten, zijn de Sinesen, ook zelfs de boeren, zeer spits vondigh. Zy weten groote stukken geschuts, stenen en diergelijke zwaerten zoodanigh ter weder zijde aen bomen te hangen, dat zy de zelve ook door de engste kaken der bergen zeer lichtelijk over voeren. En hoewel eenige voorgaen, andere achter aen volgen, en veele schreden van d'aengehangde zwaerte afgaen, zy weten evenwel de zelve met boomen en lijnen der wijze gelijkelijk te deilen, dat ieder by na een even zwaren last te dragen heeft, 't zy hy een weinigh verder af nader by is.

In dezer wijze ziet men de Sinesen heele marmer-steenen, ja heele zommers met kleine moeite op hunne schouderen voort-torsen.

Desgelijx zijn zy zonderlingh behending in het dragen van kleine lasten op straet: 't zy een alleen op de schouder aen een stok, met den last op ieder einde, gelijk in de naest volgende af beelding te zien is: of twee en

en twee met een stok op de schouder en de last in 't midden.

In 't Lanschap van *Peking* zijn zekere wagens in gebruik met een rat: in dier wijze gemaekt, dat een persoon desselfs midden beslaet en gelijk op een peert zit: twee anderen zitten ter wederzijde. De voerman of wagenaer drijft met hand-boomen de wagen wonder gezwint en veilig voort.

Tijt-rekening.

De burgerlijke dag of de gehele tijdt van dag en nacht, hier te lande in vier en twintig of in twee mael twalef uuren, is by de Sinesen als ook by de Tungkinders slechts in twalef uuren verdeilt: te weten, de dag begint by hen te twalef uuren des middernachts, en eindigt ter zelfster uure des volgenden middernachts: zulx een eenig Sineesche uur twee van d'onzen begrijpt. De Sinesen beelden d'uuren niet door zyfer-getalen: maer door byzondere tekenen uit: die by hen aldus uitgesproken worden:

By ons de uuren des midder-nachts.

Cu of *Esy.*	*Cheu.*	*Yin.*	*Mao.*
1. en 2.	2. en 3.	4. en 5.	6. en 7.
Xin.	*Su.*		
8. en 9.	10. en 11. uur.		

Van de middag.

V.	*Vi.*	*Xin.*	*Yeu.*
1. en 2.	2. en 3.	4. en 5.	6. en 7.
Sio.	*Hai.*		
8. en 9.	10. en 11. uur.		

Men heeft in *Sina* gene uurwerken, noch zantlopers; maer in plaets van die water lopers, gelijk reeds te voore verhaelt is.

Van gelijken verdeilen de Katayers, volgends *Nasirodin* en *Uleg Beig*, neef van *Tamerlaen*, den burgerlijken dag in twalef uuren, en noemen eenen iegelijke dagh met een algemeinen naem *Gjag*; maer geven daer en boven aen ieder een byzonderen naem, met weinig verschil van de twalef namen der Sineesche uuren, tot groot bewijs van dat de Katayers en Sinesen een en de zelve volken zijn. Te weten,

ten, volgends de vertaling van *Johan Graef*, uit *Uleg Beigh*, zijn de namen van d'uuren der Katayers, *Zeh*, *Gjin*, *Yen*, *Mau*, *Gjiu*, *Siz*, *Vou*, *Vi*, *Shin*, *You*, *Su*, *Chai*.

Wat de tijt of jaerrekening belangt: de Sineſen hebben een Cirkel van zeſtig tot zeſtig jaren, die zy *Ven* noemen, waer by zy den tijdt of Zonne-jaren rekenen. Na den omloop van den reex dierjaren, komt de naem van het zelfſte jaer weerom. Ieder dezer zeſtig jaren wort niet door cyfer-getallen; maer door twee tekenen of letteren uitgebeelt. D'eerſte worden met een algemeinen naem *Can* genoemt, dat's *wortelen* of *ſtammen*, en met dit 干 teken afgemaelt: en aldus by de Sineſen genoemt, *Kia*, *Yi*, *Ping*, *Ting*, *Vu*, *Ki*, *Ken*, *Sin*, *Giu*, *Quei*. Deze letteren of namen dienen nergens toe dan tot de volgende zamen-koppeling, met de tweede letteren.

D'andere letteren of tekenen zijn die van de twalef uuren voornoemt, Uit deze tweederlei letteren of namen, met elkandre te zamen voegen, wort deze zeſtig jarige Cirkel gemaekt; te weten, d'eerſte met d'eerſte, de tweede met de tweede te zamen te huwen, tot dat men weer aen het einde komt, welk eindelijk na verloop van zeſtig jaren weer geſchiet.

Behalve de Sineſen door een zeer aeloud en gemein gebruik voornamelijk de zonne-jaren, by deze Cirkel rekenen, tellen zy daer by ook hun dagen en weken: want ieder dag des gehelen jaers is begiftigt, door een gedurig vervolg, met de zelfſte zeſtig namen: t'elkens met herhaling van den beginne af, na't eindigen van de laeſte.

Ja willen de Sineſen dat zy kunnen weten, uit de koppelingen dezer letteren, niet alleen den naem en hoedanigheid des jaers; maer ook de verborgene bewegingen van't geheel jaer en van ieder dagh, uit den hemel op deze onderaerdſche geweſten; van gelijken de eigenſchappen der natuurlijke dingen. Want deze tekenen, gelijk zy zeggen, zijn zoodanig geſchikt en geordent, dat, zonder ooit faling des Cirkels, de loop der ſterren en hoedanigheden der elementen ſlechts aen de orde en ſchikking zelf hangen. Hunner kracht en werking verklaren zy door 't teken: welk een der vijf Sineeſche elementen, of, 't geen het zelfſte is, eenen der vijf planeten bediet. De voorzeide tien letteren, *Kan* geheten, zijn zoodanig verdeilt, dat twee altijds op een eenig element ſlaen.

Keizer *Hoangti*, die des jaers voor de geboorte des Heilands twee duizent zes hondert zeven en tnegentig, begon te heerſchen, was de invoerder van deze zeſtig-jarige Zonne-kring, gelijk zijn eerſte landvoogt *Tana*, de voltooider. De naem van ieder jaer, begrepen in deze Cirkel, luid aldus:

1. *Kia-çu.*	31. *Kia-v̀.*
2. *Yì-chẽù.*	32. *Yì-vi.*
3. *Pìng-yìn.*	33. *Pìng-xin.*
4. *Tìng-maò.*	34. *Tìng-yeù.*
5. *Vu-xin.*	35. *Vu-sio.*
6. *Kì-sú.*	36. *Kì-haì.*
7. *Ken-v̀.*	37. *Ken-çù.*
8. *Sin-vi.*	38. *Sin-chẽù.*
9. *Giu-xin.*	39. *Gín-yìn.*
10. *Queì-yeù.*	40. *Queì-maò.*
11. *Kia-sio*	41, *Kia-xin.*
12. *Yì-haì.*	42. *Yì-sú.*
13. *Fìng-çù.*	43. *Pìng-v̀.*
14. *Tìng-cheù.*	44. *Tìng-vi.*
15. *Vu-yìn.*	45. *Vu-xin.*
16. *Kì-maò.*	46. *Kì-yeù.*
17. *Ken-xin.*	47. *Ken-sio.*
18. *Sin-sú.*	48. *Sin-haì.*
19. *Gín-v̀.*	49. *Gín-çù.*
20. *Queì-vi.*	50. *Queì-chẽù.*
21. *Kia-xin.*	51. *Kia-yìn.*
22. *Yì-yeù.*	52. *Yì-maò.*
23. *Pìn-sio.*	53. *Pìng xin.*
24. *Tìng-haì.*	54. *Tìng-sú.*
25. *Vu-çù.*	55. *Vu-v̀.*
26. *Kì-chẽù.*	56. *Kì-vi.*
27. *Ken-yìn.*	57. *Ken-xin.*
28. *Sin-maò.*	58. *Sin-yeù.*
29. *Gín-xin.*	59. *Gín-sio.*
30. *Queì-sú.*	60. *Queì-haì.*

Wijders, deze zelve Zonne-cirkel is met driederlei namen, na de drie-voudige orde onderſcheiden: te weten, zy ſtellen een opper, midden en onder Cirkel. De eerſte *Xáng Ven*, dat's, *boven zamen-ſtelling*: de tweede *Chung Ven*, dat's, *midden zamen-ſtelling*: de derde *Hia Ven*, of *onder zamen-ſtelling*.

 En

En aldus na verloop van hondert en tachtig jaren, keren zy weder tot 't eerſte begin of aenvang der tijt-rekening.

Wijders, zoo men boven de drie en zeſtig-jaerige kringen, te weten, de middenſte, opperſte en onderſte, of, boven hun geheel van hondert en tachtentig jaren, een groter maet van tijt begeert, de Sineſen, deſgelijx Katayers, zoo *Naſirodin* en *Uleg-beig* getuigen, gebruiken een tien duizent getal, welk zy *Van* noemen.

Want niet tegenſtaende de Sineſen hunne tijden van de heerſchappyen hunner Keizeren, gelijk van byzondere tijdt-rekeningen afrellen, of afbrengen, zoo gebruiken zy evenwel ook een zeer aelouden aenvang, namelijk van de eerſte ſchepping der dingen af: en in dezer wijze, volgens de voorbeelden, door de zelfſte ſchrijvers bygebragt, rekenen zy deſes lopenden jaers, boven duizent acht honderd vier en zeſtigh volkomen *Vans* of tien duiſenden, 'tzes en tachtentigſte jaer van de lopende vijf en zeſtigſte *Van* of tien duizenſte, die ook het zes en veertighſte jaer is van de eerſte zeſtigh jarige cirkel.

Want ſchoon de meeſte Indiſche en Sineeſch Filoſofen de werelt voor eeuwig houden; niet weiniger evenwel, die het begin der werelt, even als d' eeuwigduurentheid niet weten te bepalen, ſchijnen dit zelfſte onder een verbloemt en wonderbaer getal, gelijk onbegrijpbaer, of het eindelijk en oneindelijk gelijk, bewimpelt, of met diergelijke grote jaren d'omlopen, ondergang en herſtellingen, die ſy wilden zeer veel geweeſt te zijn, bepaelt of afgemeten te hebben.

De Sineſe boeren, desgelijx de Scythen of Ooſter Turken, Japanders en Tungkinders rekenen de uren des dags, en zelfs de dagen en hun jaren, in een cirkel van twalef, met de namen van twalef dieren: die wel, na de verſcheidenheit der landtale, verſcheide namen hebben; maer evenwel een en de zelve dieren zijn. Voorts ſchryven hun wichelaers en waerzeggers of duivel-jagers aen ieder dezer tijden, inzonderheit van de jaren, zijn hoedanigheit en kracht toe, na den aerdt des heerſchenden diers. Evenwel is d'aenvang van uuren, dagen en jaren, by deze en by d'andere Sineſen een en de zelve.

De namen der uuren, dagen en jaren dezer volken zijn deze:

Van Sineſen.	*Van Iapanders.*	*Van Ooſter-Turken.*		
Xu	*Nee*	*Keſegu*	Rat of Muis.	1
Nieu	*Oeſſi*	*Oth*	Koebeeſt.	2.
Hu	*Torra*	*Pars*	Tiger.	3.
Tu	*Ouwe*	*Tauxkan*	Haes.	4.
Lum	*Tats*	*Loui*	Draek.	5
Xe	*My*	*Yilan*	Slang.	6
Ma	*Oema*	*Yund*	Peert.	7
Yam	*Fitſoeſi*	*Koui*	Schaep.	8
Heu	*Sar*	*Pichin*	Aep.	9.
Ki	*Tory*	*Dakuk*	Hen.	10.
Keu	*Juo*	*It*	Hont.	11
Cheu	*Jie*	*Donguz*	Wilt Verken.	12

Van gelijken noemen ook de *Kochinchiners* ieder hunner twalef uuren, met den naem van een der zelfde of diergelijke dieren: doch is het eerſt by hen een mol, de vierde een kat d'achtſte een haes, in plaets van een rat of muis, haes en ſchaep: d' andere komen over een.

By d'inwoonders des lantſchaps van *Fokien*, die een byzondere land-tale ſpreken, is verandering in deſe namen: hoewel zy by na een en dezelve dieren betekenen, en die aldus luiden:

Tſoe	Rat.	*Bee*	Peert.
Goe	Koe.	*Yoo*	Bok.
Hou	Tiger.	*Kau*	Kat.
Thou	Vos.	*Kee*	Hoen.
Liong	Leeuw.	*Kgau*	Hont.
Tſoa	Slang.	*Tijl*	Verken.

De Sineſen gebruiken in alle cirkels Tropiſche zonne jaren, die zy van den ingang der zonne in de vijftiende graet van den Waterman af-rekenen. In dit aenvang van ieder jaer ſtellen ſy tegelijk het begin van hunne Lente: gelijk in de vijftiende graet van den Stier het begin der zomer: en na even gelijken verloop van tijden de twee overige getyen of jaer-zaizoenen. *Go tai tay*

Maer zy verdeilen daer en boven ieder jaer-zaizoen in zes gelijke delen: zulx zy daer in, met den loop der nature gelijkzaem te volgen, op het

begin

begin, midden en einde ſchijnen gezien te hebben; verdeilende ieder weer in tween.

En aldus wort het geheel jaer in vier en twintig gelijke delen of byzondere jaer-ſaizoenen verdeilt: als ook de dieren-riem aen den hemel, met de zelfſte namen en zoo vele tekenen, te weten, met namen, genomen van de hoedanigheit en verandering der tijden. Dies deze dierenriem gelijk zeker weer-werktuig is. En zijn, als blijkt, de ſtukken of verdeilingen in dubbeld getal tegen d'onzen, en komen de beginſelen der zelve met de middelſte der onze overeen.

Deze vier en twintig delen of Saizoenen des jaers worden by de Sineſen aldus genoemt:

1.	*Lie-chun*	dat 's	Opheffing der Herfſt.
2.	*Yu-xui*		Water der regen.
3.	*King-che*		Beweging der kruipende dieren.
4.	*Chun-fuen*		Gedeelte der Lente.
5.	*Cing-nung*		Heldere klaerheit.
6.	*Co-yu*		Regen der velt-gewaſſen.
7.	*Lie-hia*		Opheffing van Zomer.
8.	*Siao-muon*		Kleine vervulling.
9.	*Mang-chung*		Zaden der kruiden.
10.	*Hia-chi*		Stant van Zomer.
11.	*Siao-xu*		Kleine warmte.
12.	*Ta-xu*		Grote warmte.
13.	*Lie-cieu*		Opheffing des Herfts.
14.	*Chu-xu*		Ruſte der warmte.
15.	*Pelu*		Witte dau.
16.	*Cieu-fuen*		Gedeelte des Herfts.
17.	*Han-lui*		Koude dau.
18.	*Xoang-Kiang*		Nederdaling der dau.
19.	*Lietung*		Opheffing van Winter.
20.	*Siao-ſiuè*		Kleine ſneeu.
21.	*Ta-ſiue*		Grote ſneeu.
22.	*Tung-chì*		Stant van Winter.
23.	*Siao-han*		Kleine koude.
24.	*Ta-han*		Grote koude.

Keizer *Chuenhio*, die des jaers, voor 's Heilands geboorte, twee duizent vijf hondert en dertien begon te heerſchen, heeft allereerſt den aenvang des nieuwen jaers op zekeren dag ingevoert, die tot noch toe by de Sineſen onderhouden wort: want als dees onder zijne Regering de gebuurſchap of zamenvoeging van vijf dwael-ſterren aen den hemel ten dien dage bevond, op den welken de zamenvoeging van Zon en Mane aengemerkt wiert, wilde hy die dag voor den eerſten van dat jaer gehouden hebben: en namaels die dag en maent voor den eerſten van het jaer, op den welken de zamenvoeging van Zon en Maen geſchiede, die de naeſte aen de vijftiende graet van den Waterman quam; of gelijk *Trigaut* ſpreekt: d'aenvang van ieder nieu jaer is die nieuwe Mane, welke het naeſte voorgaet of volgt aen den vijftienden van Sprokkel-maent: van waer ook de Sineſen den aenvang van de Lente nemen: want het nieu jaer en Lente neemt op een zelven dag zijnen aenvang: of volgens *Semedo*, het jaer begint met de Mane, die de naeſte aen Sprokkelmaent is.

Wijders, de Sineſen vinden keure, om veel meer van dezen, dan van eenen anderen tijdt het nieu jaer te beginnen: dewijl, gelijk zy zelfs zeggen, wanneer de Zon in het midden van den Waterman is, dan eerſt de bevroore wateren ontlaten,

al ongedierte en zijdwurmen herboren worden: want dan begint ook de de Hemel of lucht zijn krachten tegen deze onder aertsche gewesten op nieu weder te tonen: dan luikt d'aerde met groente en bloemen op, en mensschen en dieren krijgen een nieu weezen.

En schoon de zamenkomste van zon en maen niet op een zelven tijdt geschiet; maer het verschil ontrent van drie dagen is; zoo hebben de Sinesen evenwel geene tusschen-stellinge nochte onze negentien-jarige Cirkel van node: gemerkt zy den loop der planeten alle jaers van nieuws oprekenen, en met elkandre te zamen schikken: want zy hebben nochte willen gene geduurige * dagtafels van planeten hebben; maer drukken alle jaers tot ieder dag nieuwe, en verstuur en de gedrukte door gansch *Sina*, niet zonder grote onkosten.

* *Ephemerides.*

Waer door de † voorkoming van een eenig uur en etlijke minuten, die de nieuwe maen in ons gulden getal voegt, by hen in de jaerlixe rekening herzet wort.

† *Anticipatie.*

Met d'allergrootste plechtelijkheit wort by eenen iegelijk het begin of aenvang van het nieuw jaer geviert: te weten, op d'eerste nieuwe, en weer op d'eerste volle maen, door het ontsteken van toortsen en het aenrechten van velerlei lustvuuren, met bussekruit.

Sedert veel eeuwen herwaert, hebben de Sinesen een maen zon-jaer gehad.

Het gewonelijk jaer is by de Sinesen verdeilt in twalef manen, in plaets het ons in maenden, en in drie hondert vier en vijftig dagen: aen ieder van de zes manen wort dertig, en aen d'andere zes negen en twintig dagen gegeven: maer het schrikkel-jaer, welk alle drie jaren komt, wort met een maent van dertig dagen vermeerdert, en heeft derhalve drie hondert vier en tachtig dagen.

Zy hebben ook over, te kort en gemeine maenden: zy houden ook tusschen stellige maenden, in dier wijze nochtans, dat zy geene zekere maent tusschen voegen: gelijk by ouds de Joden altijts de twede maent daer toe aen kant zetten; maer vinden door een gewonelijke rekening uit, die zy tot een tusschen stellige maent maken: want hun twalef tekenen des dieren riems zijn zoodanig geschikt, dat de visschen altijts op d'eerste maent: de Ram op de twede: d'andere tekenen vervolgends op d'andere maenden komen; zoo dat geen maent van zijn eigen en toegevoegt teken ledig kan weg gaen.

Maer dewijl om het twede of derde jaer gebeurt, dat d'een of ander maent uit zijn toegevoegt teken schiet, hierom wort die maent op die wijze tusschen gevoegt, dat zy den naem van de voorgaende maent aenneemt: waer door daer na het volgend teken op de behoorlijke maent komt.

De namen dezer manen en 't getal der zelver dagen zijn de volgende:

Eerste	Maen	*Tsia*	*Kgoy*	heeft	30	dagen.
Tweede		*Dsy*			30	
Derde		*Sa*			29	
Vierde		*Si*			30	
Vijfde		*Gou*			29	
Zeste		*Lak*			30	
Zevende		*Sijt*			29	
Achtste		*Pee*			29	
Negende		*Bauw*			30	
Tiende		*Sap*			29	
Elfde		*Sap It*			30	
Twalefde		*Sap Dsy*			29	

Kgoy is maend gezeid.

Men

Men zeit *Jumchi*, een Landvoogt van den eersten Sineeschen Keizer *Fohi*, twaelf vaten, na het getal van de twaelf maenden des jaers, van Cyprisch koper, door een wonderbare kunst, heeft doen gieten: want ieder vulde hy met zeker onbekent poeder in dier wijze, dat het in de zamen-komste zelf van Zon en Maen, op het einde der maen, aen haer vat toegevoegt, van zelf tot niet verdween. Deze kunst stellen zy noch heden in 't werk: inzonderheit dan, wanneer zy ga slaen, in welk oogenblik de Zon in de vijftiende graet van den Waterman treet. Dan dit poeder verdwijnt heden niet van zelf; maer stuift op door het invallen van eenen steen, in wiens vallen zy te gelijk acht geven: na welk gedeelte der werelt het poeder gedreven wort. Hier uit meinen zy het aenstaende zaisoen des gehelen jaers te kunnen te voore spellen. In 'er daet wort het graeu door dit bedroch om den tuin geleit. Want de steen valt na welgevallen en believen dezer bedriegers, wanneer het tou, daer hy aenhangt, by een klein vuur in die oogenblik des tijts, waer in zy het stof door het vallen des steens willen doen opstuiven, allengs is afgebrant. Zoo het stof na 't ooste drijft, dan beloven zy zich voorspoet en een heilzaem jaer: onbewust midlerwijle, dat het stof by geval door de wint bewogen wort, welk zy willen door het een of ander nootlot of Godheit gedreven te worden.

Met hoe groot een staetsie en onkosten alle jaers in *Sina* d'Almanak, *Xylieu Lie* geheten, uitgegeven wort, is naulix gelooflijk. Want nae dat zy door de genen, die in 's Hemels loop ervaren zijn, gemaekt is, wort dezelve aen den opperften gezaghebber der wiskunst overgelevert, om onderzocht te worden: zoo deez haer voor goet keurt, hy levertse aen den groten Raets-hooftman der zeden over: en dees dan aen den Keizer vele afschriften der zelve. De Keizer zend op zekeren gezetten dag, met groten toestel en pracht, in tegenwoordigheit der Overheden des gehelen hofs, na gewoonelijke plechtelijkheden, een afschrift aen ieder Landschap des Keizerrijks, door openbare lopende boden: alwaer d'opperste Majestraet of Raed van 's Keizers inkomsten de zelve met grote onkosten doet drukken en onder de gemeente uitgeven. Niemant vermag, op zware pene, iets in dezelve, 't zy met by of afdoen, verbeteren. Ja heeft ook de geen een zelfste pene te verwachten, die een afschrift op zijn eigen hand doet drukken en uitgeven. Een heilzame gewoonte en prijzelijke maniere: namelijk, ten einde een ieder zou weten dat zulx een gunste of weldaet van den eenigen Keizer zy: nochte, 't geen gemenelijk geschiet, nergens eenig verschil in het ga slaen des gehelen jaers insluipt.

D'eerste, die deze wijze van de Almanak door het geheel Rijk uit te geven ingevoert heeft, was Keizer *Chuenhio*, die des jaers voor 's Heilands geboorte twee duizent vijf hondert en dertien begon te heerschen.

Wetenschappen en Konsten.

VAn de wetenschappen der Sinesen kan men niet dan duisterlijk spreken, gemerkt zoodanige Schryvers onder hen niet gevonden worden, als *Plato*, *Aristoteles* en andere Filosofen en wijzen der aeloutheit, die orde en verdeiling in hunne schriften houden. Behalve dat zy van vele wetenschappen niet een woort reppen, en van de vrye en andere kunsten (uitgezeit die het welvaren van den staet betreffen) niet dan ter loop handelen. Zoo ook de Jesuit *Martijn* getuigt, leggen de Sinesen in velerlei en volkomentheit van wetenschappen by ons veel te laeg: hoewel zy die veel meerder waerderen, dan d'onzen.

Hun voornaemste oogmerk heeft t'allen tijde geweest middelen uit te vinden, tot een heilzame en gelukkige bestiering. D'eerste, die zulk een *Semedo.*

loffelijk werk ondernomen hebben, waren de Keizeren *Fohi*, *Xinung*, en *Hoangti*. Deze van den beginne af genegen tot d'oefening der wetenschappen, zoo zedenstichtende als betrachtende, en hebbende daer van gemaekt, gelijk geheimenissen, door getalen van even en oneven, door zijfers en tekenen, stelden wetten te zamen, die daer na van hant tot hant door d'andere Keizeren, hun navolgers, onderhouden wierden, en dienden, om den staet te regelen, tot aen het Keizerrijk van *Cheu*, die in het elf hondert en drie en twintigste jaer, voor de geboorte des verlossers, begon te heerschen.

In welken tijt *Venuam* en *Checuam*, zijn jonger zonen, deze getalen uitleiden en deze tekenen ontzijferden in zeker boek, genaemt *Yechim*, door hen te zamen gestelt: welk begreep fraie onderwijzing en nutte lesse, voor alle staten des rijks.

Deze navolgende de voetstappen van andere Filosofen, die na de Stoische wijze leefden, betuigden een zonderlinge zorge voor de bestiering en 't gemeine best, tot aen den tijt van *Konfusio*, die in orde bragt de vijf boeken, die de Sinesen *Vehim* noemen, en onder het getal van geheiligde zaken stellen.

Onder zoo veel brave wetenschappen, volgens ook *Trigaut*, zijn de Sinesen schier in de kennis alleen van de zeden-stichtende Filosofye gekomen: want de natuurlijke hebbenze veel meer met verscheide dwalingen verduistert, dan verlicht.

Wijders, de zedenstichtende lessen zelfs, uit oorzake zy van gene redenkaveling-kunde weten, zijn by hen met gene orde van lere; maer schier met verwerde spreuken en redenkavelingen beschreven, zoo veel zy door middel van het ingeboorne licht bevatten en bereiken.

Niemant onder hen zal zich op de wiskunst of artzenije leggen, die hope heeft van in de zedenkunde te kunnen uitmunten: die ook daer in tot de hoogste trappen geraekt, gewisselijk hem dunkt den top van de Sineesche gelukzaligheit bekomen te hebben: want zoo groot een gevoelen hebben de Sinesen van de geenen, die in de zedenkunde uitmunten, dat deze volkomentlijk van ieder zake een gezont oordeel kunnen vellen, schoon die verre buiten de palen van hun beroep springt. Ja willen dat niemant vroom nochte rechtvaerdig kan zijn, die deze *Filosofye* niet geleert heeft: waerom by de Sinesen een en het zelfste is, de letteren te beminnen en vroom te zijn.

De Reken of Zijfer-kunst is by de Sinesen op den trap van volmaektheit; wat belangt de kennis der viere voorname regelen: waer van men de bewijzingen en afbeeldingen in hunne boeken leest. Wel is waer hen geheellijk d'Algebra onwewust is: ook oefenen zy niet dan zeer weinig deze gemene wetenschappen der getalen.

Hun wijze van zijferen of tellen door het geheel Keizerrijk, en zelfs in de gebuur-lantschappen, is een gereetschap, welk de Portugesen *Gina*, en Sinesen *Suon* noemen. Dit is een zeker bert, schier vierkant, en verdeilt in tien delen met klene koper-draetjes die ieder zeven kralen of balletjes hebben, gelijk de kralen van een roozen-krans Deze koper-draden zijn ieder verdeilt in tween: vijf kralen of balletjes zijn om leeg, die ieder slechts voor eenen genomen worden: en twee om hoog, die ieder tien tellen. Door middel van dit werktuig en kraelen, met die verscheidenlijk te wenden en keeren, doen en besluiten zy hunne rekeningen: welk ongeloofelijke vaerdig toe gaet.

Zoo *Martijn* getuigt, heeft zeker *Lixe*, een lantvoogt van Keizer *Hoangti*, de Sineesche reken-kunst uitgevonden. Het getal klimt ook by de Sinesen op na de linke zijde, na onze wijze.

Deze wijze van rekenen, volgens den zelven, bestaet in balletjes, aen eene yzer-draet geregen: waer van vijftien of twintig ryen uit het opperste des berts op gelijke tusschen-wijte neerwaerts gaen, en door een plankje in 't midden in dier wijze gescheiden worden, dat in d'opperste orde ieder draet twee kralen heeft, ieder der welke een getal van vijf doet: maer in d'on-

d'onderste orde, welker bestek ruimer is, heeft ieder draet vijf balletjes: ieder der welker niet meer dan voor een gerekent wort. Derhalve doen de Sinesen met grote vaerdigheid hun rekeningen, met de kralen heen en weer op en neerwaerts, na vereisch van noot, te verschuiven.

Wat de artzenye belangt, die is, volgens *Semedo*, by de Sinesen in hooger top, als men zou mogen begeren, ter oorzake van de groote meenigte der boeken, die zy van de aeloude schrijvers hebben: want wat de onze belangt, tot noch toe zijn die in *Sina* niet gekomen.

De Sinesen hebben geen gebruik van aederlatinge, koppen, zyropen, dranken, pillen, noch veel min van genees-middelen, door kracht des vuurs: maer werken alleenlijk door enkele genees-middelen, en ordonneren niet dan bladen, wortelen, vruchten en zaeden: en ook al droog.

Ten dien einde zijn 'er merkten, daer niet verkocht worden, dan genees-middelen, en winkels, alleen gestoffeert met enkele genees-middelen, daer men zich na behoefte van voorzien kan. Derhalve een arts, die zijnen kranken bezoekt, doen hem ter zelfster uure zijne artzenye innemen, zonder eenig recept voor te schrijven, of glas of kroes te gebruiken. By dien voorval neemt d'arts met zich een aptekers jongen, beladen met een gehele winkel: te weten, met een kasse van vijf laden: waer van ieder verdeilt is in veertig vierkante vakjes, gestoffeert met toebereide genees-middelen. Zy weten wonderlijk de pols t'onderscheiden, en daer aen alle toevallen der ziekte te kennen: ook de verheffing en vermindering der pijne. Hoewel zy het niet altijt treffen, nochte alle artzen niet even gelukkig zijn: gemerkt een groot getal zonder studie en ervarentheit is. Zy geven artzenye in, zoo dra zy de pols gevoelt hebben: zoo het voor den Keizer of Prins is, zy maken vier zamen-mengingen, alle in hoedanigheid en meenigte gelijk: twee om den kranken in te geven, en de twee andere, om die te bewaren, tot dat hy gezont is. Zoo het voor andere personen zijn, zy maken slechts twee zamen-mengingen: een voor des uchtens, en een voor des avonts. Zy vragen ook noit den kranke: of hem het hooft of eenig ander deel des lichaems zeer doet: maer na eenen tijt lang de beweegenis der polse aengemerkt te hebben, ontdekken zy aenstonts het beledigde deel.

D'artzen verbieden noit water aen den kranke; hoewel het gekookt moet zijn: maer wel eeten: zulx zy eenen kranke, schoon hongerig, geen eeten geven; dan zeer weinig: gelijk zy ook, wanneer'er geen lust tot eeten is, den kranken daer toe niet perssen: ter oorzake, gelijk zy voorgeven, wanneer het lichaem ontstelt is, de maeg zijn ampten niet kan doen: en alzoo de verdouwing, die in dien staet geschiet, altijdts schadelijk en strijdig tegen de gezontheid is.

Noit komt een arts voor de tweede mael weerom, zonder weer geroepen te zijn: door welk middel de kranken de vryheit hebben van eenen anderen arts te nemen, wanneer d'artzenyen na hun welgevallen niet komen te werken.

Zoo ook de Jesuit *Martijn* getuigt, overtreffen de Sinese artzen d'onzen volkomen in het stuk van d'oefening of uitwerkingh. Wel twist-redenen betrachten d'onzen veel meer, dan zy lieden: maer zy genezen weer lichter en beter de ziekten.

Zy hebben zeer aeloude boeken van de natuur der kruiden, stenen, en bomen, in een lichaem gebraght, en met afbeeldingen, na de wijze van *Dioskorides*, verciert: daer en boven vervatten hunne oude en nieuwe boeken de tekenen, uitwerkingen, oorzaken en andere eigenschappen der ziekten. Merendeels maeken zy de genees-middelen van enkele en gekookte. Branden en wryvingen zijn by hen in gebruik; maer gene aederlatingen, die zy voor den grootsten misslag houden: maer brengen liever met vast een andre verkoelende middelen het bloed, tot een behoorlijke temper: want niet, zeggen zy, om dat het zop in de pot zied, moetmen

het

het uitgieten: maer, zoo men het wil dwingen, het vuur onder weg nemen. Zulke treffelijke geboden van de polsen berusten by hen, dat zy door de kennis der zelve by wijle ook verborge zweeren ontdekken. Zy bemerken in ieder hant zes bewegingen der polsen aen: te weten, drie opper-polsen en zoo veel van geringer orde, die alle tot verscheide delen des lichaems gehoren. D'eerste brengen zy tot het herte, de tweede tot de lever, de derde tot de maege: en alzoo vervolgens d'andere tot andere deelen des lighaems.

Wanneer zy den kranke bezoeken, zijn zy een halve uure in 't onderzoeken der polse bezich, welk met de grootste stilte der omstaenders, maer niet zonder moeielijkheid van den kranke toegaet. Aenstonts, waer uit d'ongetempertheid ontstaet, en in wat deel des lichaems het zy, weten zy lichtelijk aen te wijzen en t'oordelen. Men heeft'er ook veele arbeiders in de kunst van *Chymie*, die over al om her zwerven: en niet alleen gout beloven: maer ook d'onsterffelijkheid in dit leven.

Semedo. Hoe gaeuwe kunstenaers en arbeiders de Sinesen in hantwerks-kunsten zijn, geven de dingen, die van daer gebragt worden, genoech te kennen: als allerlei zijde stoffen en klederen, porceleine vaten, kisjes met zekere gom of lak *Cie* bestreken en gout door-wrocht: waer van nochtans de beste gemenelijk niet tot ons gebragt worden. Ebbenhout, Ivoir, Korael, Barn-steen, Jaspis, harde Marmer en andere dierbare stenen weten zy wonder treffelijk te bewerken. Al over lang hebben zy uit rijs wonder helder glas leeren maken: maer is bros: en derhalve by het ons niet te vergelijken: hoewel het nochtans zeer na daer by komt. In de schilderkunst, daer de Sinesen zeer genegen toe zijn, en doorgaens in hunne hantwerken gebruiken, mogen zy in verre tegen d'onzen niet op: want zy hebben de wijze noch regelen van te schaduwen, ook tot noch toe het gebruik van de verruwe met olie te temperen of mengen niet bekomen: waer door de beelden van perzoonen noch aengenaemheid noch volmaektheid hebben: maer bloemen, boomen en vogelen weten zy wonder levendigh na de natuur te vertonen. Wel is waer sy heden van de Roomsgezinde Jesuiten geleert hebben de verruwen met olie te temperen, en weten die ook wonderlijk in't werk te stellen. Desgelijx weten bloemen en vogelen wonder kunstig en zeer natuurlijk door de naelt met zijde en kleuren te stikken.

In de beelthouwerije leggen de Sinesen ook veel te laeg: in die te maken passen zy alle regelen van gelijkdeligheit alleen met het oog af: welk dikwils bedriegt, en in groote lichamen gene kleinen mislag begaet. Zy maken evenwel yzelijke gevaerten van wanschepselen van koper, marmer en klei-aerde.

Verscheide andere kunsten, te lang om te verhalen, zijn by de Sinesen uitgevonden: en eenige lang voor de onse: als de Druk-kunst des jaers voor 's Heilandts geboorte vijftig, als ook de kunst van Busse-kruid te maken.

E Y N D E.

BLAD-

B L A D - W Y Z E R

OP HET

Tweede *en* Derde

G E Z A N D S C H A P.

A.

AMbassadeur Pieter van Hoorn vertrekt van Batavia na Sina. 212
Verschijnt by den Koning Singlamong in Hokfieu. pag. 230
Bezoekt den zoon van Singlamong met geschenken. Zend Van der Does, met een briefje aen den Veldheer Tzjanpoui. 266
Aen den Koning Singlamong. 268
Beschenkt Singlamong door Putmans. 232
Maer die mag de geschenken niet aenvaerden. 234
Zijn bedrijf aldaer, tot pag. 281
Vertrekt uit Hokfieu. 281
Komt te Unvono, 282
Te Houwtong, ibidem
Petjong, ibid.
Hongia, ibid.
Tikfoya, ibid.
Binkin, of Mincin, &c. ibid.
Komt te Sucheu. 318
Vertrekt van daer. 319
Zend een groet-briefje aen den Veldheer en Konbon. ibid.
Komt te Sinchiang. 321
Word by den Stadhouder vergast. 322
Zend aen den zelven geschenken. ibid.
Vertrekt van Sinchiang. 324
Komt by den Veldheer. 231, 232
Van Hoorn komt in de Voor-stad van Hangcheu. 302
Word door Pingtouw, de derde Perzoon der stad bezocht. 303
Word by den Veldheer gebragt. ibid.
Schrijft een groet-briefje aen den Veldheer, Konbon en Machu. 304
Krijgt geschenken van den Konbon. 305
Van den Veldheer. ibid.
Zend Nobel en Van der Does by den Konbon. 306
By den Manchu. ibid.
Zend aen Pingtouw geschenken. 302
Vertrekt uit Hancheu. 307
Komt aen het dorp Tangseen. ibid.
Komt te Peking. 347
Aldaer worden hem van de Sekritarisen verscheide vragen voorgestelt. ibid.
Levert den brief des Generaels aen den Tatan of Rijx-kanceler over ibid.
Wort naeu in zijn logiment bewaert. 351
Wort aengezeit ten hoof te komen. ibid.
Bewijst eerbiedigheit voor 's Keisers zegel. 353
Word door den Rijx-kanzeler verscheide vragen voorgestelt. 354
Weigert geschenken. 314
Doet plichtpleging voor 's Keizers Throon. 354
Verschijnt voor de Lipouis. 361
Verschijnt op de eerste maeltijd des Keizers. 365
Op de tweede. 366
Op de derde. ibid.
Vertrekt van Peking. ibid.
Komt weer op Batavia. ibid.
Ainan eiland.
Ang-jaa, Sinese God. 45
Atzion, Sinese God. 50

B.

BAnka een Eiland. 61
Biou 't Songong, derde Sinese aerdsche God. 43
Bestiering van Sina. 430
Box eilanden. 68
Brief van den Tartarschen Keizer Zungte aen den Generael Maetzuiker. 9
Brief van Maetzuiker aen den Onder-koningh Singlamong. 92
Brief des Ambassadeurs aen den Veldheer van Hokfieu. 291, 327
Brief van den Veldheer Lipoui aen den Admirael Bort. 326, 335
Brief van den Onder-koningh Singlamong aen Bort. 334, 336
Brief van den Tartarischen Keizer aen den Admirael Bort. 199
Van Singlamong aen de Hollanders over het verkopen der goederen in Hokfieu. 343
Brief van Summinpesiou aen den Admirael Bort. 321
Brief van d' Opperhoofden van Formosa aen Bort. 359, 374, 376
Brief van Bort aen de Bestierders van Formosa. 364, 373
Brief van Tathonling Totokfiau aen Bort. 366, 779
Brief van Tonganpek aen Bort. 13
Brief van de Rijx-raden in Peking aen den Onder-koning en Veldheer. 186
Brief van den Admirael Bort aen den Onder-koning Singlamong en Veldheer Taising Lipoui. 382
Aen Sepoan of jongen Koxing. 384

C.

CHampa een Koningrijk. 67
Chekiang, Landschap van Sina. 292
Is verdeilt in elf landstreken. ibie.
Che, stroom in het Landschap van Chekiang. 296
Cheuxan, eiland onder het Landschap van Chekiang. 296
Chinkon of Gezandschap. 381
Chinkbing, offer-dag aen de zielen. 51
Chioencui, Sinese God. 48

Drank van Sina is veelerlei. 221

E.

Eeme, vogel. 162
Eerbiedigheid der Sinesen. 486
Eiland van Hoorn. 58
Ernst van Hogenhoek, blijft in Hoksieu in plaets van Konstantijn Nobel. 185
Ezolom Sinese God. 50

F.

Fokien, Landschap. 203
Is verdeilt in acht Landstreken. ibid.
Desselfs steden. 204
Feest-mael. 398
Formosanen, aert en gestalte. 11
Godsdienst. 15
Formosa, eiland. 10
Vruchtbaerheid. ibid.
Is verdeilt in acht heerschappyen. 17
Fredrik Schedel trekt van Batavia na de kuste van Sina. Keert vruchteloos weer. 3
Fueet is een woord van plichtpleging 107

G.

Gast-malen 398
Geld 481
Gerecht 471
Geschenken aen Zoutaizins en de Tatans 356
Aen de Lipouis 357
Aen de Sekritarisen ibid.
Geschenken aen den Keizer van wegen den Ambassadeur van Hoorn 358
Geschenken van den Ambassadeur aen den Veldheer en Kombon van Hoksieu 381
Geschenken van den Onder-koning Singlamong aen den Generael Maetzuiker voor den Ambassadeur 382
Geschenken der Sinesen 486
Godsdienst der Sinesen of Tayowan en Formosa 42
Groetenis der Sinesen 486
Goumatzintzing Sinese God 46

H.

Hanzin, Sinese God. 46
Hoang, of gele visch. 298
Hokzwa stad. 105
Hogenhoek is by den Konbon van Hoksieu in gesprek 189
Bezoekte den Veltheer 203
Hogenhoek is by den Onder-koning ter maeltijd 208
Hounkong, Sinese God 89
Houwting dorp 282
Ho, vliet in het landschap van Chekiang 397
Huntzui-Hoykong Sinese God 50
Huwelijk der Sinesen 403

I.

Jaer by de Sinesen in vier en twintigh Saisoenen verdeilt 499
In twaelf manen 500
Jamkoen, een helsche Sinese God 51
Jamtouwi, derde helsche God 51
Jan van Kampen, en Nobel, als gezanten komen by den Onder-koning Singlamong in 't leger: hun bedrijf aldaer 89
Jan van Kampens bay 7
Iquon vader van Koxinga 50
Jonkje de blijde bootschap vertrekt van de kuste van Sina na Batavia 339

K.

Kalambak-hout 67
Karichang, by de Formosanen wat die is 36
Keizeren van Sina, die voor de geboorte des Heilands geregeert hebben 431
Kieugkong, Sinese God 48
Konsou Sinese God 48
Konstantijn Nobel vertrekt uit Hoksieuw na Batavia 185
Kjenke Sinese God 48
Koreese gezanten te Peking 352
Koxinga, vader van Iquon 52
Kuotquan, Sinese God 49

L.

Lantongzwa, een sterkte 102
Lingen een Eiland 61
Lipoui de Veldheer wil uit de regering scheiden 203
Loakhau of nau van Tayowan 368
Lijkplicht of lijkstaetsie 407
Lucipar of Lukapar een Eiland 61
Luikong, Sinese God 48

M.

Makkause Eilanden 385
Manen zijn twaelf in 't jaer 500
Matzou, Sinese God 44
Merken der Mandarijns 453
Montkost des Ambassadeurs te Peking 353
Munt 481

N.

Nanking of Kiangnan, het negende Landschap van Sina, Waerdigheid, Verdeiling, Grens-palen, Steden Namen 309
Nanking stad 309
Nioma, Sinese God 44
Nieuw-jaer 499

O.

Olian, een dorp 292
Ongsamja spreekt aen Hogenhoek over den handel in Hoksieu 188
Orde op het gevolg des Gezantschaps 222
Otzoe, Sinese God 53

P.

Pankun, Sinese God 49
Paolinx Pagode buiten Nanking 311
Peci vrucht 298
Pehiai, meir in 't Landschap van Chekiang 297
Pelou een Feest 202
Pettjong dorp 2
Piejapous 186
Pingtouw, derde perzoon der stad Hancheu, bezoekt den Ambassadeur 303
Poele Nancha een Eiland 61

Poele Toutjou 61
Poele Zay 62
Poeyan ftad 68
Poele Kanton 69
Ponpous 186
Potfou eerfte Sinefe aerdfche God 43
Puthay Kaep 71
Poutchin dorp 292

Q.

Quaniem, tweede Sinefe aerdfche God 43
Quanto een ftad 81
Quantekong voorname Sinefe God 46

Rou over dooden 408

S.

Sampa, een koningrijk 67
Schante Sinefe God 50
Schatting 482
Schedejong, Sinefe God 46
Sikja, Sinefe God 45
Sinching, een ftad 302
Sinkfieu een ftad 99
Sifanly een dorp 292
Sjengoefoeng, Sinefe God 46
Sjoubontok, krijgs-overfte van Jenping, ontfangt den Ambaffadeur van Hoorn: 283
Send ververfching 284
Siking, meir in het landfchap van Chekiang 397
Skadingkong, Sinefe God 51
Sodejong, Sinefe God 46
Soumanoaom, Sinefe God ibid
Sucheu, een ftad, heeft vele winkels met barnfteen 320
Sung, een ftroom in't landfchap van Nanking 318

T.

Tamhoe, een krijgs-vefting 100
Tamwa, een ftad ibid
Tayowan, een eiland 41
Tayowan, verovert door Koxinga 54
Tegoe, Sinefe God 48
Teitoukong, Sinefe God 46
Tien Shojoch, Khoung Sanchtee, tweede Sinefe God
Tollen van Sina 482
Toneel-fpellen 271
Toutekong, Sinefe God 45
Tuonu, een Sinees feeft 49
Tfwajong, Sinefe God 46
Ty opperfte Sinefe God 42
Ty Tfoequi, eerfte Sinefe helfche God 51
Tyd-rekening 496
Tziekautia, een Mandarijn, komt te Hokfieu 203

V.

Ven, Sinefe Jaer-cirkel 497
Ufie, een ftad 300
Vragen des Keizers en Lipous aen den Ambaffadeur 359
Vogel-neften, die gegeten worden 65
Ufa, Sinefe God 50
Unvono 282

W.

Wayangs of toneel-fpellen 271
Scheekan, God der toneel-fpellen 271
Wapenen 466
Wetten 471
Wetenfchappen 501

Y.

Ychoan, een eiland onder het landfchap van Chekiang 296
Yapou, poel in het landfchap van Chekiang 397
Veldheer Lipouis Faktoor komt by Hoogenhoek 206

Z.

Zamzwa een ftad 109
Zegel der Mandarijns 449
Zein-brief 58
Zjenzucung, Sinefe God 46
Zijde, in Chekiang valt overvloedig 307
Zoetayfins 186
Zwathia ftad 109

Aen den

BOEKE-BINDER.

De Binder zy gewaerſchouwt , dat op eenige plaetſen het cyfer-getal der pagien en ſignaturen verloopen , mis-ſet en verdubbelt zijn :

Derhalve alhier de ſignaturen vervolgens geſtelt worden:

Signaturen ,

A B C D E F G H I K L M
N O P Q q r Rr Ss Tt Vu Xx
Yy Zz aaa bbb ccc.

Aa Bb Cc cc Dd Ee Ff Gg Hh
Ii Kk Ll kk ll mm Mm Nn Oo
Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg
Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo
Ppp Qqq Rrr Sss.

A E N-

AENWYZING
Voor den
BOEKE-BINDER,
Om de Figueren in orde te binden.

Figueren in het tweede Gezandſchap.

't Kaſteel Zeelandia	Fol. 41
Afgodin Matzou	44
Afgod Sikja	45
Afgod Quantekong	46
Kaerte van d'Eilanden Ay, Quemuy en andere onder de Kuſte van Sina	130
Kaſteel van Minjazeen	82
Stad Quemuy	321
Stad Aymuy	327
Hokſieuw met de Voor-ſtad	204

Figueren in het derde Gezandſchap.

Vertooning der Keizerlijke ſchenkaedje (*in d'eerſte*)	262
Vertrek van Hokſieu naer Peking	281
Kinningfoe	285
Jenping	287
Pouching	289
Hitſui of Kutchieuw	301
Hanchieu, de hooft-ſtadt van Chekiang	302
De ſtadt Nanking	310
Pagode Paolinxi	311
Verwellekoming door de Lipous	347
Keizerlijk Paleis, daer de ſchenkaedje in worden ontfangen	352
Keizerlijk Banket of Maeltijt	365
Lijkſtaetſie des Tartariſchen Keizers	423
Staetſie van groote Mandarijns	457
Merken der Mandarijns Fig. 1.	459
Merken der Mandarijns Fig. 2.	459
Verſcheide ſlag van Bonetten Fig. 1.	460
Verſcheide ſlag van Bonetten Fig. 2.	461

Misslagen en Druk-fauten te verbeteren.

Het eerste getal wijst aen het folio: het tweede de kolom: en derde de regel.

Fol.	kol.	regel.	
9.	2.	27.	lees: Koxinga,zoon van Iquon.
16.	2.	3.	over zetten.
8.	1.	16.	woonen en gewoonelijke.
17.	1.	44.	Goema is.
19.	1.	25.	hout.
23.	2.	17.	walmte.
25.	2.	22.	padye.
31.	1.	12.	uitrukken.
	2.	20.	niet, een
32.	1.	3.	Offer-plaets,
3.	1.	9.	't scheel.
3.	1.	35.	of ouderlingen.
33.	1.	24.	't oofte. Kooren
	2.	17.	uitschaemte.
40.	2.	51.	waer door uit hongers-noot.
67.	1.	17.	van Sina naer Kambodia.
70.	1.	9.	Loosduinen, Vink.
71.	2.	8.	was. Wel
74.	2.	49.	Hoksieuw of Focheu, anders de stroom Min genaemt.
78.	1.	8.	Dezes.
78.	1.	52.	Pedel.
86.	2.	2.	't rijzen.
	2.	23.	insgelijken.
92.	1.	5.	By hem.
96.	1.	52.	onthouden.
104.	2.	45.	anders Focheu genaemt.
107.	1.	49.	gelt koopen.
110.	1.	25.	ten anker.
118.	1.	1.	onder zeil.
120.	2.	51.	dos.
326.			verwittigde hy.
327.	1.	42.	een abelheit met.
330.	1.	8.	naerdien zy in teken.
339.	2.	43.	aenstonts den twee.
342.	2.	14.	doode,een levendige den onsen.
361.	1.	54.	Den Apen-berg.
374.	2.	48.	en weer volk, om
383.	2.	8.	liet.
		12.	Weerbare.
187.	1.	14.	Kimsia.
208.	2.	27.	Iquon, vader van Koxinga.
219.	2.	18.	geantwoort van ja.
223.	1.	35.	Bediening.

Fol.	kol.	regel.	
228.	2.	16.	wierden de Mandarijns by de onzen naer best.
229.	2.	21.	tegen den.
237.	1.	30.	Konstance.
244.	2.	52.	Raetsgewijze.
249.	2.	40.	had aen.
251.	1.	8.	hem.
252.	1.	7.	Dat 'er.
253.	1.	13.	hem.
253.	1.	16.	(die d'onzen tot verversching.
254.	2.	24.	Galiga.
255.	1.	10.	D'een, de
261.	2.	38.	dat de zelve.
263.	1.	11.	tusschen hen beide.
263.	2.	20.	zeid de Faktoor.
263.	2.	43.	verschijnen.
265.	1.	44.	deed d'onzen.
267.	1.	10.	mosten.
267.	2.	22.	't welk hy, naer.
269.	1.	53.	voorschijn.
270.	1.	5.	Mandarijn.
319.	1.	39.	pady.
323.	1.	44.	goederen te kunnen.
349.	2.	8.	quam gereden.
361.	2.	23.	nu niet over.
366.	2.	22.	uitslagh.
369.	1.	14.	Tatans.
384.	1.	8.	vernemen.
388.	1.	15.	Dees antwoorde: d'Ambassadeur.
388.	2.	51.	man: 't was.
405.	1.	17.	speeltuigen en gommen.
407.	1.	5.	Die alleenlijk hierom adel worden, dewijl.
416.	1.	25.	dees, by.
419.	2.	39.	gommen.
423.	1.	5.	vertrekt terwijle.
424.	1.	10.	te doemen.
429.	1.	2.	geven, die.
444.	2.	25.	Dreef Humvuus zoon ter stad.
463.	1.	11.	buiten 's huis schier een zelfste fatsoen van wijde en lange tabberts.
489.	2.	13.	verby gaen.

E I N D E.

In 't kort zal ook by my JACOB MEURS in 't licht komen een volkomen Beschryvinge van geheel *Asie* en *America* (op een selve wijze gelijk reeds te voor van geheel *Afrika* by my is uitgegeven,) verciert met een groote meenigte van land en zee-kaerten, af beeldingen van Steden, drachten, dieren, gewassen &c. alle na 't leven getekent en op koper gesneden.

BESCHRYVING
DES
KEIZERRYKS
VAN
TAISING
OF
SINA,

Vertoont in de

Benaming, Grens-palen, Steden, Stroomen, Bergen, Gewassen, Dieren, Gods-dienst, Tale, Letteren, &c.

Verciert met verscheide Koopere Plaeten.

Beschreven

Door Dr. O. Dapper.

t'Amsterdam,

By Jacob van Meurs, op de Keisers-gracht, in de Stadt Meurs.

Anno 1670.

BESCHRYVING DES KEIZERRYKS van SINA, OF TAISING.

[...]ſchil-le [...]en in

ONder twee verſcheide namen, *Sina* en *Katay*, is dit geweſt, het uitterſte, ten ooſten, in Aſie, ter kennis by de volken van Europe gekomen. Ptolomeus is d'eerſte, onder de Griekſche en Latijnſche Landbeſchrijvers, die deſſelfs inwoonders met den naem van *Sinen* (in 't Griex *Sinai*) gedenkt: want niemant heeft te denken, of de volken van dien oort, en die Ptolomeus *Sinen* noemt, zijn een en dezelve: eensdeels ten aenzien van de zelfſte gelegenis des lands, met dat van de *Sinen* van Ptolomeus; eenſdeels door de gelijkenis des naems van *Sinen* en *Sina*, met welken laeſten dit geweſt noch ten huidigen dage bekent is.

Volgens de Jeſuiten Niklaes Trigaut, en Martijn Martijnz, de beſchrijver des Sineeſchen Atlas, wort *Sina* by de Japanders *Than* genoemt: by de Kocinciners en Siammers *Cin*, of, na de neerduitſche ſpelling, *Tzin* of *Sin*: by de Tarters *Katay* en *Mangin*; hoewel deze, volgens den zelven Martijn, door den naem *Mangin* niet eigentlijk het land, maer veel meer de *Sineſen* zelfs verſtaen, dien zy hen ſchimps-gewijze toe drijven: want *Mangin* luit in de Tarterſche tale wilde en woeſte menſchen.

Ook noemen de Turken, Moren, en Arabiers, die om de drie jaer, onder ſchijn van gezantſchappen, op verdichte namen van Koningen, (want het is hen ſlechts om den koophandel te doen) door *Laor* en *Kaskar*, te voet na *Sina* trekken, het geweſt van *Sina*, *Katay*.

Deſgelijx wordt *Sina* by zekeren Markus Pauluz, een Venetiaender, die des jaers twalef hondert vijf en zeventigh, in gezelſchap der Tarters, door de zuiderlijke landſchappen, (gelijk de voorzeide Martijn wil,) derwaert trok, onder den naem van *Katay* en *Mangin* beſchreven; hoewel met onderſcheit, gelijk in 't vervolgh zal blijken: want door *Katay* worden by hem de zes noordelijke, en door *Mangin* de negen zuiderlijke landtſchappen verſtaen, in welke vijftien ganſch *Sina* verdeeld is.

Dan de beruchſte en bekenſte naem, daer dit geweſt by de volken van Europe mede genaemt wordt, is *Sina* of *China*, welken naem de Portugeſen, na het veroveren van geheel Indiën, allereerſt van d'Indianen, als Kocinciners en Siamers, volgens Trigaut, ontleent hebben: want onder d'uitheemſche volken hebben d'Indianen, gelijk aenſtonds zal betoont worden, den naem der *Sinen* allereerſt op den baen gebraght. *Hedendaegſe naem.*

Uit onkundigheidt der Spaenſche of Portugeſche ſpelling of uitſpraek van *Ch*, in den naem *China*, hebben d'Italianen en andere volken van Europe aen deze letteren de kracht van uitſpraek toegevoeght, welke zy in eens ieders tale hebben, te weten de *Ch*, uit te ſpreken, gelijk de Grieken de *X*, of Neerlanders de *Ch*, met een geluid byna van *G*, in plaets van, na de kracht der Spaenſche ſpelling, *Sina* of *Tzina* of *Tcina* te zeggen: want *Ch* wordt by de Spanjerts uit-geſproken, gelijk

Tci, *Tz* of *S* en *Z* by de Neerlanders: *Tſch*, by de Hooghduidſchen, en *Ci* by d'Italianen: en is weinig onderſcheid te horen, wanneert een Spanjert *China*, een Neerlander *Sina* en *Tzina*, en een Hooghduidſch *Tſchina* zeit. Dies zal ik, om gene verbyſtering te maken, de ſpelling *Sina* doorgaens gebruiken, geſmeet na de Spaenſche van *China*.

Oorſprong des naems Sina. Van waer het woord *Sina* zijn herkomen heeft, is een geſchil van over ouds bepleit, hoewel noch heden onbeſlecht.

Men vind'er, die deſſelfs oorſprongkelijkheid op zeker heuſch of groet-woort *Cinch* brengen: hoewel t'onrecht: want al de Sineſen (waer uit de valſcheid van dezen oorſprong blijkt) die over en weder met d'Indianen aldaer, of met de Portugeſen koophandel drijven, en Indiën met hun vaertuigen aen doen, ſpreken gewonelijk andere, onder het groeten, niet met den naem van *Cing*, maer in hun moeders tale met dien van *Cia* aen: geletterde luiden alleen, en van geſchaefder of Mandarijns tale zeggen *Cing*: dan de meeſte koopluiden uit *Cincheu*, een landſtreke in het lantſchap van *Quangzi*, en uit het landſchap van *Quantung*, die tot noch toe onder de Sineſen by na alleen de zee bebout hebben, verſtaen deze tale niet. Dies is, volgens Martijn, geloofelijker, dat den ganſchen rijke de naem *Sina* van d'inwoonders der ſtadt *Cincheu* aengekomen zy: want deze hebben gemeinelijk de ſterkſte vaert op geheel Indiën gehad: van welk *Sincheu* by de Portugeſen en Indianen lichtelijk de naem *Sina* heeft kunnen geſmeet worden.

Den zelfſten Martijn, in zijn zeſte boek der Sineſche hiſtorien, dunkt zeer waerſchijnelijk, den oorſprong van den naem *Sina*, op den ſtam *Cin* te brengen, die omtrent des jaers twee hondert zes en veertigh voor Chriſtus geboorte, over *Sina* heerſchte.

Ik zal, zeit hy, *hier niet verzwijgen, 't geen my zeer waerſchijnelijk dunkt te zijn: te weten dat niet alleen by d' Indianen; maer ook by andere buitenlantſche volken, den naem der* Sinen *van dit koninglijk geſlacht (verſta* Cin) *afgedaelt zy, zulx het veel meer het rijk der* Sinen *of* Cinen *genaemt wiert. Want ten tijde der koningen, herkomſtigh uit dit geſlacht, wiert allereerſt de naem der* Sinen *by uitheemſche volken ruchtbaer, inzonderheit by de Indianen, dien deze namaels behouden, en van hen de Portugeſen, na het t' onderbrengen van geheel Indiën, ontfangen hebben, want dit geſlacht* Cin *heerſchte over het grootſte gedeelte der Sineſen, die na 't Weſten woonden; ja voerden met uitheemſche volken geduurigh oorlogh. Na het planten van den ſtoel des rijks aldaer, wiert het* Cinceſch *rijk genaemt. Maer de ſtam* Cin, *geklommen tot den top van allen voorſpoet, deed den uitheemſchen veel meer oorlogen aen, zulx geen wonder is, dat het gebruik van den* Cineſchen *naem by hen de overhant nam. En ſchoon de Sineſen dit uitterſte Aſien t'elkens een verſcheiden naem geven, by verandering van een keizerlijken ſtam; zoo hebben evenwel d' uitheemſchen den naem, dien zy eerſt hoorden, behouden. Dan het dient aengemerkt*, vervolgt de zelve Martijn, *dat d'eerſte letter, niet na de wijze der Italianen; maer na die van de Spanjaerts en Hooghduitſchen uit te ſpreken is; in dier wijze, dat het geſchreven woord* Cin *door een Z met een hert of ſtijf geluit uit de keele gehoort word. Tot bewijs hier van dient zeker ſteen, gevonden in het landſchap van* Xenſi, *des jaers zeven honderd twee en tachentig, by de Jeſuiten, de verkundigers der Roomſche lere in* Sina: *beſchreven eensdeels met Sineeſche, eensdeels met Syriſche letteren: want deze ſteen heeft, onder ander,* Zinoſten, *welk uitterſte Aſie bedied, als of men zeggen wilde geweſt of land* Zin. Dus verre Martijn.

Maer al deze verſcheide namen, zijn den Sineſen, een groot wonder, onbewuſt, ja, dat meer is, ongehoort; gemerkt men by hen niet een eenigh ken-tekenen dier benamingen vind, nochte veel min weet, waerom dezelve zoo menighmael verandert zijn; daer nochtans de Sineſen zelfs, te gelijk de Tarters, hun rijk veel andere namen voorhenen gegevenhebben, en miſ-

miſſchien in 't toekomend noch geven zullen: want volgens een oude gewoonte, onderhouden van aller geheugenis by de Sineſen, verwiſſelt het rijk van name, wanneer het van heerſcher by veranderen van ſtam verwiſſelt: te weten de oprechter van eenen nieuwen ſtam, die de heerſchappye aenvaert, hernieut ook het rijk zelf, na zijn welgevallen, met een bevallijken en heerlijken naem. Aldus wiert Sina voorhenen by de Sineſen zelfs *Than:* daer na *Hia*, *Scian*, *Cheu* en *Han* genoemt. *Tan* betekent breet zonder mate: *Hia*, groot: *Scian*, cieraet: *Cheu*, volmaekt: *Han*, den melk-wegh aen den Hemel.

Onder den ſtam *Suen*, oprecht door de Weſter of Mogolſche Tarters, die des jaers dertien hondert acht en zeventigh, ganſch Sina, na een oorlogh van zeventigh jaren, t' onderbraghten, wiert *Sina Taì u* genaemt: namaels, na het uitdrijven dezer Tarters, by de Sineſen, met den naem van *Min* getijtelt, welk klaerheit betekent. Waer van ten leſte, met het by voegen der letter-greep *Ta*, dat's groot, *Taming* geſmeet wiert, als of men rijk van groote klaerheit wilde zeggen. Eindelijk hebben d' ooſter Tarters, die heden het rijk bezitten, *Sina*, *Taiſing* genaemt: want ook deze volgen de Sineſen hier in na.

Behalve den naem, met den welken *Sina*, by opſtaen van een nieuwen ſtam der beſtierders, t'elkens beſchonken word, hebben de Sineſen noch twee andere, veel gemeender en onveranderlijke namen van aller geheugenis her in gebruik gehad, daer zy hun rijk dagelix mede noemen: te weten, *Cungque* en *Chunghoa;* beide by hen van deſſelfs voortreffelijkheit genomen; gemerkt d' eerſte een midden-rijk, en d'ander een midden-tuin betekent. De bediedenis van het woort midden ſchijnt te ſpelen op een byzonder gevoelen der Sineſen: naerdien zy willen dat het aertrijk, niet tegenſtaende zy den hemel ront maken, vierkant en in deſſelfs midden hun rijk gelegen zy. Weinigen evenwel onder de gebuur-volken bemerken deze verſcheidenheit der namen: waerom ieder dit geweſt by na met een byzonderen naem beſchenkt, gelijk reeds te voore ſtaet vermelt.

Niet ongerijmt dunkt Niklaes Trigaut te zijn, *Sina* het geweſt der *Hippofagen*, of paerden-eeters, gelijk d'ouden dat genaemt hebben, voor een en het zelfſte te houden: want door dit geheel rijk, tot op heden, wort zoo wel paerden, als oſſen en ander vleeſch gegeten: hoewel het eerſte een gemeender, en gebruikelijker ſpijſe onder de Tarters is.

Ik zou ook niet twijfelen, vervolgt de zelve Trigaut, *of het* Serika *of Zy-land der ouden is een en het zelfſte met* Sina: *want in geen ander koningrijk, na 't ooſte, heeft men Zijde, en word in zulk een overvloed gevonden, dat niet alleen al d' inwoonders, geringen en hoogen, daer mede gekleet gaen; maer ook na de gebuurrijken uitgeſleept wort.* Dus verre Trigaut. *Evenwel wort dit gevoelen, welk de Sineſen en Seres voor een en de zelfſte wil gehouden hebben, by velen gewraekt: met by brengen, Origenes getuight, daer hy tegen Celſus ſchrijft, dat de volken Seres gene tempelen, altaren, noch beelden hebben: ten tegendele de Sineſen, die vele honderd jaren voor Chriſtus geboorte tempelen of pagoden en beelden gehad hebben.*

Sina of uitterſte Aſie, ten opmerke van deſſelfs gelegenis (want het beſlaat d' uitterſte plaets van ganſch Aſie, ten ooſte) heeft ten ooſte en zuide tot grens-palen de grote zee, welke by na dit geheel uitterſte Aſie, van 't Noorde af na 't Zuide, en van daar na 't Weſten, omringt: wort ten Noorde door de grote muur, een ry ſtenen van drie hondert Duitſche mijlen, van oud Tartarije, de Koningrijken van *Niuche* en *Niulhan*, en van een gedeelte des Koningrijks van *Tanyu*, gelegen over en tuſſchen de woeſtijne *Samo* en *Sina*, afgeſcheiden: d' overige ſtreke, ten Noord-weſte, door het zelfſte *Tanyu* en de zelfſte woeſtijne, van het Koningrijk *Samahan* en *Kaskar*: grenſt ten Weſte ten dele aen den ruch der zeer hoge Damaſiſche bergen, ten dele aen zandige woeſtijnen: meer Zuidwaerts aen het Koningrijk van *Tibet*, *Kiang*, *Uſugang*, *Geo*, of *Gangingu*, *Grens-palen.*

gingu, of Prieſter-Jans-lant, alle *Sifan* by de Sineſen met een algemeinen naem geheten: eindelijk ten Zuide aen het Koningrijk van *Mien*; *Pegu* (daer *Sina* aen *Bengale* grenſt) *Laos*, en vervolgens aen het Koningrijk van *Gannan*, verdeilt in dat van *Tunking* en *Kochinchina*.

Grote. Wat belangt de grote of wijdſtrekhentheit van *Sina*: het heeft niet t'onrecht by al de ſchrijvers, ſedert veler geheugenis her, den toenaem van *groot* bekomen: want het overtreft noch heden in grote, en heeft van aller eeuwen her overtroffen al de Koningrijken des gehelen aertbodems: te verſtaen, die onder een eenigen naem begrepen zijn.

Brete. *Sina* heeft in de brete, van het Zuide tot het Noorde, drie en twintigh graden, een ſtreke van drie hondert vijf en veertig mijlen, ieder graet gerekent op vijftien Duitſche mijlen: want het begint ten Zuide van het eiland *Ainan* af, gelegen op achtien graden, Noorder brete, en eindight ten Noorde met de grote muur, gelegen ten uitterſte op een en veertig graden.

De Jeſuit Alvarez Samedo begroot de brete van *Sina* ſlechts op negentien graden, te rekenen van het eilant *Ainan* af, by hem geſtelt op vier en twintig graden, Noorder brete, tot aen de drie en veertigſte graet.

Hier uit blijkt een grote miſſlag, begaen in vele Europiſche kaerten, door het ſtellen van de grote muur, en de Rijx hooftſtadt *Peking* op vijf, en in zommige op drie en veertig graden; daer de grote muur naulix twee dagh reizens van *Peking*, en *Peking* ſchaers op de hooghte van veertigh graden gelegen is.

Lengte. Volgens Niklaes Trigaut heeft *Sina* in de lengte, van het Ooſte tot het Weſte, twintig graden: te weten, het begint ten Weſte op de lengte van de hondert en twalefde graet, (te rekenen van de Kanariſche Eilanden) met het Landſchap van *Junnan*, en eindigt ten ooſte aen zee, op hondert twee en dertig graden, een ſtreke van drie hondert mijlen. Martijn, in den Sineeſchen Atlas, brengt de lengte ontrent op dertig graden, te beginnen ten Ooſte van den uithoek der ſtadt *Ningpo*, by de Portugeſen *Liampo* genoemt, gelegen in het landſchap van *Chekiang*; en t'eindigen ten Weſte aen de Damaſiſche of Amaſiſche bergen: daer nochtans *Sina* in de lengte, volgens de Sineeſche kaerten zelfs, geſtelt door d'Europiſche Jeſuiten op de brete en lengte, (want de Sineſen zijn onkundig in de brete en lengte der plaetſen) niet meer dan vijf en twintig graden heeft: want d'uithoek van *Ningpo*, ten ooſte, leit op hondert en vijftigh graden (te rekenen van de Kanariſche Eilanden) en d'uitterſte weſter hoek van *Sina*, te weten in het landſchap van *Junnan*, op hondert vijf en twintigh graden, een ſtreke van vijf en twintigh graden. Dan plaets kan de ſtelling van Martijn hebben, zoo men de lengte ten ooſte begint, aen d'uitterſte ooſte zijde van het hangend eiland *Korea*, gelegen op hondert vijf en vijftig graden, lengte.

Door het klein verſchil, tuſſchen de brete en lengte, komt *Sina* byna in 't vierkant te leggen, gelijk ook de Sineſen in hunne land-kaerten het in dier geſtalte uitbeeelden, hoewel d'Europiſche Land-beſchryvers in de geſtalte van een bultige mane. Twee uithoeken, evenwel, ſchieten zeer verre in zee, *Tung* by de Sineſen genaemt: d'een gelegen by de ſtadt *Ningpo*, (van waer d'overvaert uit *Sina* na *Japan* op zijn kortſte is, te weten ontrent van veertig uuren): d'ander in het lantſchap van *Xantung*, by de ſtadt *Tengcheu*, tegen over het hangend eiland *Korea*.

De reis-wegh te ſcheep over ſtromen, van 't Zuide na 't Noorde door *Sina*, (namelijk, van de ſtadt *Makao*, gelegen ten Zuide op twee en twintigh graden, negentien minuten, tot aen de rijx-ſtadt *Peking*, en van daer tot aen de groote muur, te lande,) word by Trigaut begroot op zeven duizent negen hondert vijf en twintigh ſtadien, twintigh ſtadien gerekent op een Duitſche mijle, een ſtreke ontrent van drie hondert zes en tnegentigh Duitſche mijlen. Te weten, van de ſtadt *Makao*, tot aen *Kanton* of *Quancheu*, de hooft-ſtadt des landtſchaps *Quan-*

Quantung, is twee dagh varens, of drie hondert en zestigh Sineesche stadien: van *Kanton* tot de stadt *Nanhiun*, elf hondert zeventigh : van daer tot *Nancian*, elf hondert twalef: van daer tot *Nanking* veertien hondert veertig: van *Nanking* tot *Peking*, drie en dertig hondert en vijf en dertig stadien: te zamen zeven duizent vijf en zestigh stadien. Hier by gevoeght vijf hondert stadien, (de wegh te lande van de stadt *Peking* tot aen de grote muur,) de gehele brete van *Sina*, van 't Zuide na 't Noorde, zal uitmaken zeven duizent negen hondert vijf en twintigh stadien, een streke van ontrent drie hondert en zes en tnegentigh duitsche mijlen.

Dan om de brete van *Sina* in de rechte lijn te hebben, heeft men van deze rekening zoo veel af te nemen, als de bochten en kromten der stromen van den rechten wech afwijken.

Wonderlijk is het Keizerrijk van *Sina*, eensdeels door de natuur, eensdeels door de kunst, rontom met vestingen omringt, dienstig tot dessels bescherming. *Het word,* zeit Trigaut, *ten ooste en zuide bekabbelt met de zee, bezet met zoo vele eilanden, dat de toegang tot het vast lant met scheeps-vloten over al zeer bezwaerlijk is. Ten noorde leggen steile bergen en de groote muur, gebout tegen de aenvallen der Tarters: ten Noord-weste heeft men een grote dorre zandige vlakte, (de woestijne van* Samo *genaemt) een schrik voor alle uitheemsche krijgs-heiren, die van hier in* Sina *zouden willen doorboren, wijl zy afgeschrikt worden, uit vreeze van door gebrek van lijftocht te versmachten. Ten Weste en Zuid-weste leit* Sina *beschermt met dikke bosschen en bergen, de Damaser bergen, en heeft zeer kleine gebuur-rijken, die by de Sinesen om haer geringheit niet geacht nochte gevreest worden.*

De Jesuit Martijn prijst ook zonderling *Sina* van de voordelige gelegenis, gesterkt door de natuur, daer hy zeit: *Wijders, zoo ghy de gelegenis en stant van* Sina *met de andere by gelegen delen des aertbodems, naukeurig overweegt, ghy zult zeggen, dat dessels vestingen, door de natuure tegen d'andere, als opgeworpen en gebout zijn: dewijl alle toegangen zoo eng en gesloten zijn, dat* Sina *een aertbodem in den aertbodem, door zich zelf, van de rest afgescheiden, schijnt te maken: want aen de zeekant is* Sina *zeer ondiep, en heeft zeer gevaerlijke stranden, steen-rotsen, klippen onder water en banken, vermaert door schip-breuk: waer over de kust met grote schepen geenzins veiligh kan aengedaen worden, nochte zy heeft gene veilige ree. Ten Noorde leit de grote woestijne (* Samo *), en de muur, daer mee de kunst de natuur te baet komt; daer zy ergens te kort schiet. Ten Weste leit* Sina *door de zeer hoge Damaser bergen, en kleine Koningrijken van de rest van Asie afgescheiden, welke bergen tusschen* Sina *en deze Koningrijken met een brede ruch gestrekt leggen.*

De voorzeide woestijne *Samo* neemt uit de binnenlandsche gewesten van Indiën haeren oorsprong, en strekt recht van 't Zuide na 't Noorde, tot aen d'Ys-zee toe, zoo eenige willen; niet-tegenstaende noit iemant tot noch toe gevonden is, die dessels uitterste einde opgespeurt heeft. Zy heeft verscheide namen: by Markus Paulus de Venetiaender word dezelve *Lop* genoemt: by de Tarters, eertijds *Belgian*, heden *Samo*: by de Sinesen, *Kalmuk*: by anderen, *Karakathai*, dat 's zwarte aerde. Zy is op zommige plaetsen bergachtig; op zommige vlak, bedekt met gruissteen of zavel en zant-steen: zeer schrael en onvruchtbaer: hoewel hier en daer met eenige beken bevochtigt, die gras-rijke oevers hebben, tot een welige weide voor het vee der Tarters: want die swerven met hun vee en hutten door deze woestijne om her, en slaen zich aen gras-rijke oevers neer. Geen ander gedierte, dan zeer groote wilde stieren, houd in deze woestijne. *Woestijne Samo.*

Vermaert is deze woestijne door spokeryen, en waren van geesten en duivelen. Die uit Tartaryen na Sina willen, of van daer derwaert, hebben deze woestijne over te reizen.

Boven al wat in *Sina* uitstekend heerlijk en verwonderens waerdig is, verdient de voornoemde muur *Grote muur,*

 geen

geen gemeene verwondering : ja verstrekt een wonderwerk van alle wonderwerken, niet alleen ten aenziene van haere overgroote lengte, dikte en zwaerte ; maer ook van dessels onvergangkelijkheit ; gemerkt zy reeds een reex van zoo veele eeuwen verduurt heeft , tot op dezen tijd toe; zonder eenige bouvalligheit of misstal te hebben. Ten teken van haere over grote lengte, word zy by de Sinesen *Vanliching* genaemt , dat 's muur van tien duizent stadien : omringt ten Noorden by na een derde gedeelte des Keizerrijks , en vier landschappen : *Leäotung, Peking, Xansi* en *Xensi* : is gelegen met haeren uitterften kant op de Noorder brete van ruim een en veertig graden , twee dagh-reizens van de hooft-stadt *Peking* , of, volgens Trigaut, vijf en twintig duidtsche mijlen : strekt van 't Ooste na 't Weste tot twintig graden, ieder graed gerekent op vijftien mijlen, een streke van drie hondert duidtsche mijlen : want zy begint op de lengte van hondert twee en vijftig graden, by den mondt van den stroom *Yalo*, (daer hy in de zeeboesem, gelegen tusschen de landstreke *Leäotung* en het hangend eiland *Korea*, uit ooster Tartarye komt vallen) strekt van daer na 't Weste tot aen het gebergte der stadt *Kin*, in 't landschap van *Xensi*, en eindight na by d'oevers des strooms *Hoang*, of geele stroom , op de lengte van hondert twee en dertig graden, genomen het begin der lengte van de Kanarische Eilanden. Zulx men over het geen de Sinesen van de stichting dezer muure schrijven geenzins te verwonderen heeft : namelijk dat geheele steenbergen tot dessels opbou uitgehouwen en verbezigt zijn, en een geheele zandige woestijne tot zement uitgeput is. Zy heeft de hoogte van dertig Sineesche ellebogen : en op eenige plaetsen de brete van twalef, maer doorgaens vijftien : of, zoo andere willen, is zoo breed, dat zes en acht ruiters te gelijk neven elkandre kunnen rijden. Zy loopt doorgaens niet recht uit, maer zwiert op zommige plaetsen met bochten en kromten : evenwel een-paerlijk, zonder ergens gebroken of gescheiden te zijn : behalven een kleine streke, in het landschap van *Peking*, benoorden de stadt *Siuen*, daer in plaets van muur zeer sterke en ontoegangkelijke bergen tusschen beide leggen; desgelijx ter plaetste, daer zy den geelen stroom doorgang geeft. Verscheide andere kleine stroomen, vloejen van buiten in *Sina*, door de muur, onder bogen of gewelffelen, fluis-gewijze in de zelve gemaekt. Anders is dezelve over-al haer zelf gelijk, en byna doorgaens van een zelve gestalte, niet alleen op effen vlakten, (die aen dezen oort haer weinig vertoonen) nochte alleenelijk langs den voet der bergen; maer ook ter plaetse, daer hy door en over de bergen hene springt. Op zekere wijte van elkandre, staen boven op zeer hoge en sterke wachttorens, en ter bequamer plaetse, daer de noot vereischt, in de zelve poorten, eensdeels gemaekt tot uitvallen op de Tarters, eensdeels ten gerijf des koophandels. Langs hene, binnen en buiten de muur, en na by de muur, heeft men zeer sterke krijgs-vestingen , eensdeels tot bescherming der zelve, eensdeels tot woon-plaetsen der krijgs-knechten. Want ter bescherming van de muur, onderhielden eertijds de Sineesche Keizeren, tegen het invallen der Tarters, in deze krijgs-vestingen, hier en daer, aen den kant van tienmael honderdt duizendt krijgsknechten, dien lijftocht uit het gansch rijk op zekere tijden toegevoert wiert.

Deze muur wiert gesticht door bevel van Keizer *Xi* een, uitvoerder van grote oorlogs-daden en werk-stukken, boven alle keizeren , en oprechter des stams *Sin*, in het twee en twintigste jaer zijner regering, twee hondert en vijftien jaer voor de geboorte des Heilands: want dees keizer, te voore slechts een koningje, bracht den stam *Chev* en gansch *Sina* t' onder, en verfloeg, door den velt-heer *Mungtien*, met een heir van drie hondert duizend man , de Tarters, d'erfvyanden des rijks van *Sina*. Dan om in het toekomend voor d'invallen der Tarters ,ten rijke van *Sina*, bevrijd te blijven, deed hy deze groote muur, ten noorde des Keizerrijks van *Sina*, stich-

ſtichten. Onaengeſien dezelve zijn de Tarters verſcheide male daer over geklommen, en hebben 't rijk in rep en roere geſtelt. Dezelve wiert op verſcheide plaetſen des rijks begonnen, en in vijf jaren tijds, door een ongelofelijke menigte van menſchen, (want door het geheel rijk wierden van de tien, drie man op ontboden) voltoit, en zoo hecht en dicht van keien en andere ſtenen aen elkandre geklonken en gevoegt: dat geen ſpijker in de repen of voegen der ſtenen kon geſlagen worden: ja wierden d'arbeiders, door 's Keizers ſtreng bevel, aen den halze geſtraft, die aen het rak gewrocht hadden, daer zulks kon gedaen worden. By den voorzeiden zee-boeſem, daer deze muur eenige ſtadien met haer begin in zee ſpringt, komt zy, volgens der Sineſen ſchrijven zelfs, op vele ſchepen te ruſten, gezonken aldaer, om een vaſte grondveſt te hebben, niet met ſtenen, maer vol klompen en ſtaven van rou yzer. Zeker Sterrekijker Naſirodin, een Perſiaen, gedenkt ook deeze muur met de volgende woorden, uit het Arabiſch vertaelt.

De ſtadt Thangazi *is vermaert geworden. De landſtreken* Tangazi *zijn een en de zelfſte met die van de* Kattayers. *Die derwaert gereiſt hebben, maken de muur, die hunne ſteden, dorpen en grachten omringt, van 't Weſte ten Ooſte, drie en twintig dagh-reizens lang.*

Dan deze maet komt met de voorige niet over een. Maer aengeſien Naſirodin dit uit den mont der koopluiden heeft, die de wijdſtrekkenheid dezer muure na 't ooſte niet hebben konnen weten, is hem, zulx ten beſte te duide; gemerkt in den tijdt van zeſtig dagen, drie hondert Duitſche mijlen naulix kunnen afgelegt worden: geſtelt dat een loper dag voor dag alleenlijk vijf Duitſche mijlen, geduurig voort te reiſen, afleit.

De zee-kuſte van *Sina* ſtrekt, volgens Jarrik, van het eiland *Aiman* of van de kaep van 't hoog land, tot aen de kaep van *Liampo* of *Ningpo*, Weſt en Ooſt, of liever Zuid-weſt en Noord-ooſt: van daer kromt zy haer na 't Noord-weſte, tot voor het hangend eiland *Korea*, tuſſchen welken de kuſte van *Sina* de zeeboeſem van *Nanking* leit: van daer vervolght zy haeren loop na 't Noorde, tot aen Tartarije.

Klimaet.

Sina klimt van de tweede tot de zeſte klimaet of luchtſtreke op; dies ſijn grootſte lenghſte Zomerſche dagh van vijftien uuren is: welke van dertien tot vijftien uuren waſt: de eerſte op het eiland *Aina*; maer de laeſte in het landſchap van *Peking* en in de landſtreke van *Leäotung*. Het leit voor een gedeelte, hoewel voor het kleinſte, onder de gezengde luchtſtreke; maer voor het grootſte onder de gematigde: waer over *Sina*, leggende tot een ſulke wijtſtrekkende brete uitgebreit, na de verſcheidenheid van lantſtreken en jaer-zaiſoen, verſcheide getijden en tempering van lucht en aerde gevoelt: zulx ieder en al de landſtreken van *Sina* niet en de zelve veranderingen van hitte en koude onderworpen zijn.

De noorder geweſten, na de zijde van Tartarije, hebben des winters veeltijds grote koude, geduurige en dichte ſneeu-jachten: en worden de ſtromen door den vorſt ſterk overbrugt. In het landſchap van *Peking*, het noordelijkſte van geheel *Sina*, vriezen al de ſtromen vier geheele maanden dikwils zoo ſterk toe, dat paerden en wagen met zware laſten den weg over ys banen; zulx al de ſchepen in 't ys, door de vorſt, bevroren raken, en vier maenden, van half ſlacht tot aen lente-maend, gelijk geſloten leggen: want de vorſt begint aldaer onfeilbaer ontrent half ſlachtmaend, en het ys ontdoit niet voor aenvang van lente-maend. Het water vrieſt veeltijds op eenen dag en nacht toe; daer het vele dagen van noden heeft om t' ontdoijen, en niet, dan van onderen. De koude en vorſt is evenwel groter in dit landſchap, en geheel *Sina*, als de hoogte van deſſelfs Pool vereiſcht: gemerkt de groote muur, de uitterſte noort-zijde van *Sina*, niet over de twee en veertig graden ſpringt. Maer ten hoogſte heeft men zich te verwonderen dat deze

kou-

koude in het landschap van *Peking*, zoo groot niet vernomen nochte gevoelt word, dat zy d'Europers schijnt by het vuur te kunnen doen gaen; of genoech te zijn, om in Europe ys te maken.

Dies eenigen, in d'oorzake van het toevriezen der wateren op te speuren, alleenlijk hun toevlucht tot d'onderaerdsche uitwasemingen en dampen nemen; waer toe ook helpt de zalpeterachtige gesteltenis dezes gehelen aerdrijks, waer door des morgens het geheel aerdrijk, schoon het zelden aldaer regent, vochtigh is; maer droogt met het opgaen der zonne weg, en vervlieght tot fijn stof: welk, door de wint in de lucht opgejaegt, gelijk dikke mist en nevelen maekt, en alles deurdringt en begruist: een zeer bezwaerelijke en afgrijselijke zake voor d'inwoonders.

In de Zuiderlijke gewesten van *Sina* weetmen van zulken vorst niet, maer is aldaer de hitte grooter: en komen welig al de vruchten by na van geheel Indiën in groten overvloed voort, als Kokes-noten, Ananassen, Mangas, The of Cha, Venku of Pompel-moesen, Jaka, Durions, Musen of Mauz en andere. In het Noorder gedeelte groeien Druiven, Vijgen, Kastanien, Noten van allerlei slag, Persiken, Queperen, Appelen, Peren, en andere Europische vruchten, gelijk in 't vervolg zal blijken.

Heerlijkheit van Sina.

Over al heeft het gewest van *Sina* een gezonde lucht, vruchtbaren gront, welige weiden, en akkers, zelfs op de hoogste bergen, en zout-pannen aen d'aen-zee-gelege plaetsen. Het rijst op zommige plaetsen met bergen en heuvelen: en leid op zommige met vlakke landouwen uitgespreit, door-sneden met water-rijke stromen. De natuur en kunst schijnen beide, om strijdt, met een milde en weldadige hand, aen *Sina* gearbeit te hebben: zulx men twijfelt te zeggen, wie van beide, de vruchtbaerheid of schoonheid, aen d'een of d'ander het meeste verplicht is. Zekerlijk is altoos, al wat elders by stukken of delen, hier alles te gelijk gevonden wort: der wijze men naulix iet heeft, welk *Sina* van buiten behoeft in te halen; wijl aldaer zeer veel dingen gevonden worden, die men op andere plaetsen te vergeefs zoekt en allermeest ontbeert.

Met recht zou iemant *Sina*, een kort begrijp des aertbodems, of een edel gesteente des rings, dat's van de werelt, mogen noemen: waer in meer kostelijkheids en dingen te vinden zijn, dan misschien in de rest, zoo te zeggen, van den geheelen aerdbodem. Al wat in *Sina* zou mogen ontbreken, zijn d'Indiaensche specerijen of drogerijen; maer die bevinden haer op zoo een naby gelege en bequame plaetse, dat zy door den geduurigen koophandel, over en weder, niet zoo zeer voor uit als inheemsche waren kunnen gehouden worden: ja voor banden en behulpmiddelen van Maetschappy en vriendschap met de gebuur-volken op te rechten.

Verdi

De gehele heerschappye of 't gebied en Keizerrijk van *Sina* was onder Keizer *Xun*, die des jaers voor de geboorte des Heilands, twee duizent twee honderd en zeven, begon te heerschen, in twalef landtschappen verdeilt. Keizer *Yu*, navolger van *Xun*, trok het in tot negen landschappen, en deed, na het getal der negen landschappen, zoo vele kopere vaten gieten, die de landtschappen door de landbeschrijving, welke wonder kunstigh daer op gegraveert stond, verbeelden. Wel degelijk waren deze vaten grote wonder en kunst-werken, en plegen ook altijds, als merken der Keizerlijke Majesteidt en waerdigheid, by de Keizeren voor zaken van het grootste belang geacht te worden: niet zoo zeer om de voortreffelijkheidt des werks; als wel om haer achtbaerheid, en voorteken, uit een ydele inbeelding, (gevoet van langer hand by de Sinesen) van geluk en voorspoet: want wie deze vaten by zich had in bewaernis, en meester daer af was, wierdt eindelijk voor Keizer erkent: zulx velen, die 't oog op het rijk geworpen hadden, alleenlijk moeite aenwenden om deze vaten te bekomen: aengezien de behoudenis des

rijks,

rijks, zoo de oude Sinesen geloofden, aen de naerstige bewaernis deser vaten honge. Ja, wiert by hen voor een teken van den val des rijx gehouden, wanneer, in den aenvang der regering van Keizer *Gulie*, deze vaten quamen te dreunen en beven: welk zich toedroeg ontrend des jaers, voor de geboorte Christus, vier hondert vijf en twintig.

Men zeit deze vaten, op den uitgang des stams *Cheu*, ontrent drie hondert en veertien jaren, voor de geboorte des Zalighmakers, in den stroom *Su*, gelegen by de kleine stadt *Poi*, in het Lantschap van *Nanking*, gezonken waeren; en namaels noit by *Sing* of *Xi*, d' oprechter des stams *Cin*, hoe grote naerstigheit ook aengewent wiert, hebben konnen gevonden worden: hoewel 't velen een vermoeden gaf, dat de zelfste vaten, die door Keizer *Yu* gemaekt waren, by Keiser *Fo*, de zes en dertighste, en naestlesten des stams *Cheu*, noch berusten: ja, geloofden de koningkjes verdichte vaten, en na de gestalte en vorm der gemelde vaten gemaekt, in den stroom *Su* gezonken waeren: gemerkt niet zeer waerschijnelijk was, dat de zelve vaten, daer zy merken des Keizerrijks en by de Sinesen in de grootste achtbaerheit waeren, en niemant, dan die dezelve bewaerde, Keizer genoemt wiert, onwaerdelijk en als zaken van geen belang zouden wegh geworpen zijn.

Weshalve zeker koningje *Zu*, aengelokt door begeerte tot deze vaten, besloot deze en andere cieraedjen en merken der keizerlijke Majesteit, met gewelt, door oorlogh, Keizer *Fo* aen te doen, na zich te trekken. Want na het bekomen van deze vaten zou hem ook aenstonts de keizerlijke waerdigheit en Majesteit van zelf t'huis gekomen zijn: dan door het afraden van eenen zijner lantsvoogden, liet het werk steken.

Dan hier staet aen te merken, dat het Sineesch Keizerrijk, te dien tijde, niet geheel *Sina*, gelijk het nu is, begreep; maer slechts de Noorder delen, van ontrent de veertigste graet af tot de dertighste, Noorder brete, of tot aen den stroom *Kiang*, binnen welken zeven lantschappen noortwaerts besloten lagen; zulx *Sina* toen alleenlijk een klein gedeelte van het tegenwoordigh was. Te weten d' eerste Sinesen, gekomen uit het weste, hebben allereerst het westelijkste gedeelte des Lantschaps *Xensi* bewoont; namaels de hoofden van verscheide geslachten van tijdt tot tijdt nieuwe woon-plaetsen opgezocht: want na het Lantschap van *Xensi* is dat van *Honan*, *Peking*, *Xantung* allereerst begonnen bewoont te worden: al welke Lantschappen toen al by de Sinesen door een eenig opperhooft bestiert wierden, in vorm van een wettige heerschappye: namelijk al de Lantschappen, gelegen benoorde den groten stroom *Kiang*, erkenden een eenigen Keizer, en onderwierpen zich uit vrye wille t' zijner maght en heerschappy. Maer onder de regering van Keizer *Yu* hadmen ook kennis van al de Lantschappen, na 't zuide gelegen: want dees maekte van ieder een Lantbeschryving, en tekende aen, welke sterren de meeste onderworpen waeren. Evenwel waeren toen noch dezelve niet zeer volkrijk, nochte gehoorzaemden de Sineesche heerschappye. Namaels wanneer de Keizeren dikwils vele zonen kregen, wierden die, uit gezeit eenen, dien het rijk na 's vaders doot overgedragen wiert, of Koningkjes gemaekt, of trokken by wijle met boutroepen uit, om nieuwe landen op te zoeken en de zuiderlijke gewesten bewoonbaer te maeken. Aldus wierden nieuwe Koningrijken opgerecht: aldus d' inwoonders door vroom en rustigheit der bestierders, door onderwijs in vrye kunsten, inzonderheit door den lantbou tot gehoorzaemheit gebraght, en in hun woest en ongebonden leven besnoeit. Hier door is gansch *Sina* wijd en zijd, gelijk nu, begonnen allengs bewoont te worden, en endelijk tot een eenigh lichaem en vorm van een Keizerrijk te zamen gegroeit.

Laeste verdeiling van Sina.

Geheel *Sina*, na het inlijven der zuiderlijke gewesten aen de zeven noordelijke Lantschappen, wiert eindelijk

in vijftien Lantſchappen verdeilt : ieder zoo goet als een Koningrijk, in grote en volkrijkheit, en afgeſcheiden van elkandere, door brede ſtromen en bergen. De namen dezer vijftien Lantſchappen worden by eenigen aldus geſpelt. *Peking, Xanſi, Xenſi, Xantung, Honan*, *Suchuen*, *Kiangnan* of *Nanking*, *Chekiang*, *Fokien*, *Quantung*, *Quangsi*, *Queicheu*, en *Junnan*.

Martijn. Præf. Atl. Sinenſ.

By andere vintmen in de ſpelling der namen grote verandering, in zonderheit by den Jeſuit Mendoza, die de namen der vijftien Lantſchappen aldus ſpelt: *Paguia, Foquiem, Olam, Sinſon, Siſuan, Folanchia*, *Kanſay*, *Oquiam, Ancheo*, *Honan*, *Xanton*, *Queicheu, Chequeau*, *Suſuan*, *Saxij*. Purchas in volgender wijze: *Pequin, Scianſi*, *Scienſi, Sciantum*, *Honan*, *Nanquin*, *Chequiam, Fuchiam*, *Chianſi*, *Kanton, Huquam*, *Koanſi*, *Queicheu*, *Suſcuen*, en *Junan*.

De zelve Purchas, uit de ſchriften van eenen Thomas Kandiſch, ſtelt de namen met deze vreemde verandering.

Kanſas, miſſchien *Scianſi* of *Quanſi*, *Paquin, Soyoohim*, miſſchien *Xenſi, Sanſo*, volgen Purchas *Siantim* of *Kiangsi, Oyman*, dat 's *Honan, Kutcheu*, of *Queicheu*, *Languin*, of *Nanking*, *Uquam*, of *Huquang, San*, *Eſſiram, Lanſay*, *Kuanſa, Vanam*, *Fuguven*, *Kanton*, *Enam*: miſſchien *Ainan*, een eilant. Al welke verſcheidenheit van namen ontſtaet of uit onkundigheit, of uit de velerleiheit der byzondere land-talen en zwaerheit van die uit te ſpreken.

Zes der gemelde vijftien Lantſchappen leggen ten ooſte en zuide aen zee, als *Peking*, *Xantung*, *Kiangnan* of *Nanking*, *Chekiang*, *Fokien* en *Quantung*: d'andere negen te landewaerts in; te weten, noord-waerts van *Quantung* af, *Quangſi*, *Kiangſi*, *Huquang, Honan, Xanſi*, endelijk ten weſte *Xenſi, Suchuen*, *Queicheu*, *Junnan*.

Verdeeling van Sina door den ſtroom Kiang.

Geheel *Sina* wordt ook door den ſtroom *Kiang*, dien de Sineſen *Yangçu Kiang*, en, voortreffelijkheit halve, ſlechts *Kiang*, dat 's zone der zee, noemen, in Zuid en Noord *Sina* verdeelt : want deze ſtroom doorſnijt *Sina* van her Ooſte tot het Weſte: *Zuid-Sina* noemen de Tarters en Moren *Mangin*, en *Noord-Sina Katay*; want *Katay*, gelijk aenſtonts zal getoont worden, is geen byzonder geweſt, ten Noorde of Weſte buiten Sina; maer ſlechts het Noorder gedeelte, of de zes noorder Lantſchappen van *Sina*, gelijk *Mangin* d'andere negen *Zuider* Lantſchappen begrijpt.

Noord-Sina begrijpt zes Lantſchappen, *Peking, Xanſi, Xenſi, Xantung, Honang*: *Zuid-Sina* d' overige negen, als *Huquang*, *Kiangſi*, *Kiangnang* of *Nanking*, *Chekiang*, *Fokien*, *Quantung*, *Quangſi*, *Queicheu*, en *Iunnan*.

Gelijk het geheel Keizerrijk van *Sina* in vijftien Lantſchappen, zoo is ieder Lantſchap weer in verſcheide lantſtreken of Lantſchapjes verdeilt, *Fu* in 't Sineeſch met een algemeinen naem geheten, ten getale in alles van hondert acht en vijftigh, volgens de lant-beſchryving des Keizerrijks van *Sina*, by de Sineſen zelfs des jaers vijftien hondert negen en zeventig ontworpen,

Trig.

De meeſte dezer lantſtreken begrijpen ieder vijf, acht, elf, twalef, veertien, vijftien, ja twintig en dertig vry grote ſteden. Onder deze, is een de hooft of opperſtadt van ieder lantſtreke, mede *Fu*, gelijk de gehele lantſtreke geheten : daer in d' opperſte gebieder der lantſtreke (want over ieder lantſtreke is een opperhooft geſtelt) zijn verblijf heeft, die *Cifu* genoemt word, dat 's Heer der grote ſtadt : want *Ci* betekent Heer en *Fu* grote ſtadt.

De naem *Fu*, gevoeght by dien van een opperſtadt, betekent de lantſtreke in 't byzonder van die ſtadt, en ook d'opperſtad ſelve; gelijk, om een voorbeelt te maken, *Peking-fu* betekent de lantſtreke der opper-ſtadt *Peking*, en ook d'opperſtadt *Peking* zelve.

Get. Ste.

Wyders, in al deze lantſtreken heeftmen twalef hondert negen en tnegentig ſteden : twee hondert zeven en veertigh grote ſteden, *Cheu* genaemt, en elf hondert twee en vijftig kleine ſteden, die de Sineſen *Hien* noemen: ieder evenwel zoo groot als een gemeine ſtadt in Europe. Dan het ſtaet aen te merken, dat het onder-

ſcheit

scheit, tusschen deze grote en kleine steden, veel meer in waerdigheit, dan in beroemtheit of grote of volkrijkheit en rijkdom bestaet: want wat de grote alleen belangt, het onderscheit is dikwils zeer klein, dewijl men kleine steden heeft, die zoo groot en groter, dan grote steden zijn: maer dit onderscheit is alleen gelegen in den verscheiden tytel, en 't gezach, of achtbaerheit der opperhoofden of overheden; desgelijx in verscheide stadts vryheden en wetten.

Martijn, in zijnen Sineeschen Atlas of beschryving van *Sina*, getrokken uit de Sineesche Landbeschryvingen zelfs, gelijk hy voorgeeft, schijnt de vijftien Lantschappen in hondert vier en tachtig diergelijke lantstreken te verdeilen, voorgestelt onder den naem van steden, hoewel van driederlei slag, doch niet zonder grote verwerring.

Het eerste slag begrijpt hondert en vijf en veertigh groote steden, *Fu* genaemt, of, om duidelijker te spreken, so vele lantstreken, ieder met een zeker getal van steden onder haer, in vorm van kleine Landschappen, aen de welke zy wetten en willekeuren geven. In al dese landstreken teltmen dertien hondert acht en veertig steden: hondert en negen en vijftig grote, *Cheu* genoemt, en d'andere kleine, of *Hien*.

Het twede slagh bevangt twee en twintigh kleinder steden of lantstreken, mede *Cheu* by den zelven Martijn genaemt. Deze hebben wel de waerdigheit en naem van stadt niet; maer evenwel ieder het gebiet over een zeker getal van andere steden, en over eenige krijgsvestingen, ten getale in alles ontrent van drie en tachtig: want schoon deze door haere grote en volkrijkheit den tytel en naem van *Fu*, dat 's grote stadt of lantstreke verdienen, zy mogen evenwel dien niet voeren: ten einde eenige Lantschappen geen meerder opperhoofden zouden hebben, dan de hof of rijx-Lantschappen *Peking* en *Nanking*: zulx het onderscheit, tusschen *Fu* en *Cheu*, of grote en kleine stadt, voornamelijk schijnt te bestaen in het hebben of houden van een opperhooft, aen wien uit d'onderhorige steden het eerste beroep gedaen wort, gelijk het tweede aen d'opperste Majestraet der hooftstadt des Landschaps.

Het derde slagh bevangt zeventien grote krijgs-steden, of krijgs-lantstreken: ieder met eenige kleine krijgs-steden onder haer gebiet, te samen zeven en dertig: daer in de burgers en krijgsknechten onder malkandre vermengt wonen: 't onderscheit alleen tusschen d'andere kleine steden en deze krijgssteden. Noch zijn in 't Lantschap van *Peking*, drie steden buiten d'ordening.

Krijgsvestingen.

Men heeft door het gansch rijk verscheide sterkten of krijgs-vestingen, inzonderheit op de grenzen, voor 's vyants invallen, en op de wegen, by geberghten, tot beveiling tegen het uitvallen der berghluiden: desgelijx buiten en binnen de grote muur, en op of in de zelve, in alles ten getale ontrent van hondert zes en zeventig.

Heden heeft de Tarter, de bezitter des rijks, in het Landschap van *Fokien*, aen de zeekant, tegen het invallen der afgevalle Sinesen, *Koxingas* aenhang, vesting by vesting doen bouwen, en al de vaste steden aen dien oort slopen, om hen toevoer, door hunne gunstelingen, te beletten.

Meenighte der Dorpen.

Behalve al deze steden en vestingen, is *Sina* aller wegen bebout met een onrekenbaer getal van dorpen, vlekken, gehuchten en buurten: dikwils niet veel kleinder en minder volkrijker; dan vele bemuurde steden, inzonderheid die *Chin* genoemt worden: maer mogen, door mangel van muuren en eige Majestraten, den naem van stadt niet voeren, en worden door de Majestraet der naeste steden bestiert. Waer over, ten aenziene van deze grote meenigte der steden, vestingen, dorpen en andere beboude plaetsen, zoo geheel *Sina* met de grote muur in 't ronde omringt was, iemant zich het voor een eenige zeer volkrijke en welbeboude stad, zo te zeggen, zou konnen inbeelden: zoo dicht is *Sina* bebout: want naulix treetmē uit d'eene of komt aenstonts weer aen andere wel beboude plaetsen. De meeste steden leggen aen bevaerbare stromen, en hebben voorsteden, die wijd en breet langs d'oevers in gezonde luchtstreken uitgestrekt leggen.

Onderhoorige plaetsen van Sina.

Men rekent ook onder *Sina* zekre lantstreke *Leäotung*, gelegen beooste het lantschap van *Peking*, daer de grote muur begint: het hangend eilant *Korea*, schatbaer aen dezen rijke: daer en boven bezit *Sina* veel na by gelege eilanden, verplicht aen hem door betaling van schatting: het eilant *Ainan*, onder ander, gelegen ten Zuide, naby het Lantschap van *Quantung*: van daer, na 't ooste, leggen verscheide andere eilanden, eenige zoo na by elkandre, dat zy veel meer een eenigh, dan vele eilanden schijnen te zijn: waer onder een het voornaemste is, verciert met de stadt *Makao*. Dicht onder de kuste des Lantschaps van *Fokien* leggen d' eilanden *Quemuy* en *Aumuy*: verder in zee daer tegen over het eilant *Formosa* en *Taiwan*: 't eerste by de Sinesen, daer het heden onder staet, *Talieukieu* geheten: meer na 't ooste, onder het Lantschap *Chekiang*, d'eilanden *Changque* en *Cheuxan*.

Trigaut.

Voorhene, volgens de beschryving des Koninrijks van *Sina*, zelf in 't Sineesch, waren verscheide gebuur-Koningrijken in 't stuk van schatting den Keizerrijke van *Sina* onderworpen: te weten, ten ooste drie en vijftigh: ten weste over de vijf en vijftigh, en ten noorde drie. Namaels wierden veel weiniger getelt. Heden heeft de Tarter, de besitter van geheel *Sina*, de gansche streke, ontrent *Sina*, ten Noorde, Noord-ooste, en Ooste, daer de Lantstreke *Leäotung* leit, niet alleen onder schatting, maer ook onder zijn gebiet, eensdeels door erfenis, eensdeels door de zege der wapenen bekomen.

Dwalingen in 't stellen van Katay wederleit.

Naerdien reeds te voren, en by vele Landbeschryvers de naem van *Katay* en Katayers gedacht wordt, onder voorwending by hen, als een gewest en volk, verscheiden en bysonder van *Sina* en de Sinesen, daer nochtans geen ander gewest, nochte geen andere volken, dan *Sina* en Sinesen, door *Katay* en de Katayers te verstaen zijn, dient de dooling in 't kort ontvouwen en wederleit; want lang en hevig is voorhene getwist over het gewest, *Katay* gemeenlijk genaemt: te weten, of het een byzonder land is, ten noorde van *Sina*, buiten de groote muur gelegen, of een en het zelfste met *Sina*.

Dat *Sina* het grootste gedeelte van *Katay* is, of, om duidelijker te spreken, het gewest, welk de Turken, Moren, Arabiers en Russen *Katay* noemen, bevestigen al de Jesuiten, die lange jaren, in *Sina*, tot voortplanting des Roomschen geloofs, zich opgehouden hebben, en grondigh in de kennis der Landbeschryving ervaren zijn: als onder ander Mattys Rik, Niklaes Trigaut, Godignë, Alvares Semedo, Micchael Boim, Johan Gruber en andere.

Ook bevestigt het zelfste gevoelen, door ondervinding bekomen, de Jesuiet Benedikt Goës: want dees, door bevel van sijne Overheidt, en den Onder-koning van Indien, *Aria Saldalgda*, ja van den groten Mogol zelf, met name *Akabar*, uit het Keizerrijk van Mogol des jaers zestienhondert drie afgevaerdight, eensdeels om *Katay* op te speuren, ten andere, om d'inwoonders der tusschen gelegen Koningrijken, tot het Roomsch geloof te bekeren, heeft geen ander *Katay*, dan *Sina* kunnen vinden. De Russen, te ruch uit *Sina* gekomen, gevraeght waer zy geweest zijn, zeggen in *Katay*, en aldaer vele grote stenesteden, kunstige en beleefde luiden gezien te hebben: al welk *Sina* eigen is.

Desgelijx beweert het zelfste de Jesuit Kircher, met de woorden van Godign. *Al wat, zeidt hy, Katay is, gehoort onder* Sina, *nochte geen stadt of koningrijk is met dien naem genaemt, dat heden 's daegs buiten de grens-palen van* Sina *gevonden wort.*

Evenwel, voegt hier op Godign, en uit hem Peter Davitii en Kircher, *schijnt niet verre buiten waerheit, dat behalve het gedeelte des lants, welk met den naem van* Katay, *binnen de grens-palen van* Sina, *de Iesuiten gevonden hebben, een veel wijdstrekkender vak aertbodems, ten Noorde en Weste, aen het Keiserrijk van* Sina *gelegen zy, dat ook eertijts den naem van* Katay *gevoert hebbe. Maer dewijl* (zoo vervolgt Kircher) *die gehele lantstreke, buiten de grote muur, by na tot twee maenden reizens verre, woest, ongehavent en volkloos gebleven is, zoo is waerschijnelijk, dat*

dat het geweſt van Sina *namaels, als de gehavenſte en vruchtbaerſte plek des aertbodems, eigentlijk* Katay *genoemt geworden is, en de woeſtijne, buiten de grote muur, heden* Kalmuk *geheten, eertijts den naem van* Katay *gevoert hebbe.*

Tot bewijs dat *Katay Sina*, of door *Katay*, de Turken, Moren, en Arabieren *Sina* verſtaen, dienen ook de woorden van Katayer Muskus en Katayer The, die dikwils by hen in't ooſte gehoort worden; daer nochtans beide deze dingen, het eerſte een reukwerk, en 't ander een kruit, byzonderlijk in *Sina* voortkomen, en van daer allerwegen vervoert worden.

Dat de Sineſen en Katayers een en dezelve volken zijn, geven ook de gelijkheit en over een koming van tale en zeden, die zy alle beide voor vele eeuwen gebruikt hebben, te kennen. Zulx blijkt uit de ſchriften van zekeren vermaerden Perſiaenſchen ſchryver Naſirodin, die, getrokken des jaers twalef hondert, vijf en vijftigh, met de Tarters derwaerts, de gehele wijze van tijtrekening, by de Katayers gebruikelijk, duidelijk in d' eigen Perſiſche tale verklaert heeft: daer alles, volgens zijn eigen getuigenis, met d' oprechte woorden van de Katayer tale uitgedrukt ſtaet, en is gelijkvormig met die van de Sineſen.

Eerſtelijk is de burgerlijke dagh, of nacht en dagh by de Katayers, volgens Naſirodin, in twalef uuren verdeilt: desgelijx ook by de Sineſen, en komen de namen van d' uuren der Katayers, die Naſirodin ieder met eenen Katayer naem in Arabiſche of Perſiſche letteren vertoont, met de namen der Sineeſche uuren geheel en al over een, of zonder eenig merkelijk verſchil altoos.

Ten tweede, gebruiken beide Katayers en Sineſen, in alle Cirkels, tropiſche jaren, te weten, van den ingang der zonne in den tienden graet van den waterman. Stellen ook in dezen aenvang van ieder jaer te gelijk het begin van hunne lente; gelijk in den tienden graet des ſtiers, het begin van den zomer, en na even gelijke verlopen van tijden, de twee overige jaer ſaizoenen.

Daer en boven verdeilen, beide Katayers en Sineſen, het tropiſch jaer in vier en twintigh delen: namelijk ieder jaerſaizoen in zes delen, die alleens by de Sineſen genoemt worden, gelijk de zelve, volgens Naſirodin, by de Katayers.

Van gelijken is by de Katayers en Sineſen een zeſtig jarige zonne Cirkel in gebruik, en by hen beide met een zelven naem geheten; gelijk ook ieder dezer zeſtig jaren met een zelven naem by de Katayers en Sineſen geſpelt wort. Uit welke gelijkheit van tale, en maniere van tijt-rekening, niet duiſterlijk te beſluiten is, dat de Katayers en Sineſen, een en dezelve volken zijn: want waeren zy verſcheiden, gewiſſelijk, zy hadden ook met verſcheide woorden, ieder in zijne landtale, de voorzeide zaken genoemt.

Dat *Katai* geen ander geweſt is, dan dat van *Sina*, is ook bewijzelijk, uit het geen voorhene verſcheide ſchryvers van *Katay* geſchreven hebben, wijl dat geheel en al op *Sina* ſlaet, Zeker Johan Karpijn, een geeſtelijk perſoon, gezonden des jaers twalef hondert zes-en-veertig, door Paus Innocentius de Vierde, aen de Koningen van Tartarije, ſchrijft onder ander aldus: *De Katayers, grens-buuren in het uitterſte van 't ooſte met de Tarters, ſtrekken tot aen d'ooſt-zee. Ontrent deze grenzen, vrieſt het water dikwils toe, en baent eenen wegh, waer langs de Tarters met hunne gantſche macht invallen. De Katayers bezitten dierbare goederen, en maken zeer kunſtige werken; hebben overvloet van rijs, daer zy wijn van maken.*

Al het welk op de Sineſen kan gepaſt worden: te weten, deze leggen in 't ooſten. Aen de grens-palen, tuſſchen *Sina* en *Tartarije*, vrieſt het water toe. Ook zijn de Sineſen groote Kunſtenaers: hebben overvloet van Rijs, daer zy wijn van maken, *Sampjou* geheten.

Een ander, Willem Rubrikis, afgezonden na Tartarye, door Louys, de elfde, Koning van Vrankrijk, des jaers twalef hondert drie en vijftigh, geeft noch duidelijker berecht, daer

hy, in zijne reize, op het zeven en dertigſte hooft-ſtuk zeit : *De Katayers ſchryven met pencelen, gelijk de ſchilders, in dier wijze, dat zy in een zelve beeltenis vele ſtrepen ſchijnen te halen.* Welke maniere van ſchrijven noch heden by de Sinezen gebruikelijk is.

Na deze twee ſchryvers, heeftmen zekeren Markus Paulus, een Veneedtiaender, en langer na dien, eenen Ayton, geboortig van Armenie, die beide ook Tartarijen, en daer en boven *Katay* door-reiſt, en verſcheide dingen van *Katay* geſchreven hebben, die op geen ander geweſt, dan op dat van *Sina* kunnen geduidt worden.

Onder ander ſchrijft de Veneedtiaender, die des jaers twaelf hondert vijf en zeventig, voor d'eerſte reize, door Tartarije in *Sina* trok, in het tweede boek, op het zes-en-twintigſte hooft-ſtuk, aldus: *door het geheel Landſchap van* Katay *worden ſwarte ſteenen gegraven, die in brandt geſtoken, vlamme geven, en op veele plaetſen hout op de haertſteden verſtrekken.* Diergelijke ſtenen worden heden in *Sina*, in het Lantſchap van *Sanſi* gegraven.

Heden Peking of Xuntien.

Ontrent tien mijlen (of twee en een halve Duitſche) van Kambalu, *(volgens den zelven ſchryver uit het volgend hooft-ſtuk) ſtort een grote ſtroom in zee, waer langs vele ſchepen, geladen met koopmanſchappen, op en afvaren. Over den zelven is een fraeie marmere brugh geſlagen, van drie hondert ſchreden lang, acht breet, en ruſt op vier en twintigh gewelffelen, of bogen: is verciert ter wederzijde aen de kanten met leeuwen van gehouwen ſteen.* Veel zulke bruggen heeftmen in *Sina*. Van gelijken ſlaet op *Sina*, 't geen hy in 't volgend hoofſtuk verhaelt: *Een tweeſprong is ontrent dertigh mijlen van den gezeiden ſtroom, waer van d' een wegh loopt na het Lantſchap van* Katay, *en d' ander na het Lantſchap van* Mangi.

Maer dit Lantſchap is *Machin*, een gedeelte van *Sina*, eigentlijk genoemt: welk na 't Zuide, en Ooſte geſtrekt leit: want op het drie-en-vijftigſte hoofſtuk verhaelt de zelve ſchryver, hoe de Koning des Landſchaps van *Mangin*, die voor de Tarters na den zeekant vluchte, *Fakfur* of *Fanfur* genaemt, en zeer machtig geweeſt zy, boven wien, behalven den groten Cham, in die geweſt en geen groter gevonden wiert. Nu getuigen in hunne ſchriften d' Arabieren, Perſianen en Turken, dat *Fackur*, of liever *Fanfu*, een algemeine naem der Sineeſche Keizeren is: want dien Markus *Fanfur* noemt, na de wijze der Tarters, met byvoegen van R, noemen andere *Fanfu*: welk volkomen een Sineeſche naem is; en een zulke, met den welken een iegelijk, geſprooten uit Koninglijken geſlachte of afkomſte, by de Sineſen genoemt wordt, gelijk ook noch heden met den zelven. Maer de Tarters noemden dezen Koning aldus, en niet met den naem van Keizer, ter oorzake hy by de Suider Sineſen gekoren was, na dat des ſelfs voorzaten reeds al de noorder Lantſchappen verloren hadden.

Dees Koning was de vijftiende uit den ſtam *Cung*, en wiert by de Sineſen, na de verkieſing, *Tuiçung* genoemt. Maer de Tarters, gelijk gezeit is, wilden hem den naem van Keizer niet geven, naerdien zy zelfs het grootſte gedeelte des Keiſerrijks bezaten en in hadden, en uit hunnen ſtam reeds een gekroonden Keizer over de Sineſen: Dies noemden zy hem ſlechts *Fangfu*, dat 's Koningje of uit Koninglijk bloede: Het blijkt ook hier uit dat *Facfur* of *Fanfu* een eigen Sineeſche naem is; wijl noch heden in 't ooſte de beſte porceleine vaten *Fagfurin* genoemt worden.

Voeg hier by, 't geen de Venetiaender van zoo vele ſteden verhaelt, rijk van koophandel, kunſt en ſchrandere inwoonders: als daer zijn, *Kambalu, Sinqui, Quingſai, Kugui, Quelingfu, Unchiang* of *Unchiam*, die in beſchryving, volgens den Jeſuit Martijn, met de ſteden van *Sina* over een komen, als *Kambalu*, dat 's ſtadt des Heren, (alzoo by de Tarters genoemt,) met *Peking*, de rijx-ſtadt: *Singui*, met *Sucheu*: (want in plaets van *Cheu*, welk middelbare ſtadt by de Sineſen betekent, zeggen de Tarters *Gui*:) *Quingſai*, met *Hancheu*: *Kugui*, met *Kincheu*: *Quelingfu*, met *Kienning*: *Unchiang* of *Unchiam* met

met *Jungchang*: gelijk breder uit't vervolg zal blijken. Ook eindigen de namen van eenige ſteden, by den Venetiaender, in *Fu*, als *Tadinfu*, *Kaçanfu*, *Quelinfu*, *Ciagianfu*, *Sianfu*; welke lenter greep *Fu* een ganſch eigen Sineeſch woort, en geen ander geweſt dan *Sina* eigen is, betekende eigentlijk groote ſtadt, gelijk *Cheu* middelmatige ſtadt, waer uit, gevoeght by anderen, de Sineſen verſcheide benamingen van hunne ſteden geſmeet hebben.

Met *Sina* komt ook ganſchelijk over een, wat Hayton d'Armenier van *Katay* heeft, die des jaers dertien hondert en zeven al de rijken van het uiterſte ooſte doorreiſt heeft: zeit onder ander: *Het Koningrijk* Katay *is het grootſte, welk op den Aertbodem magh gevonden worden: vloeit over van volk, en ontelbare rijkdommen, en is gelegen op den oever der grote zee.*

De menſchen van dien oort zijn wonder ſchrander en ſchalk: waer om zy alle volken in het ſtuk van wetenſchappen en kunſten gering achten, en zeggen dat zy alleen uit twee oogen zien, en al andere volken uit een eenigh oogh. Onder deze volken des Koningrijks, die alle Katayers genoemt worden, vindmen zeer ſchoon man en vrou-volk, doch alle klein van oogen, en van natuur zonder baert: bloohertig en zeer vreeſachtigh voor de doot, en zeeghaftiger te lande, dan te water. De krijgs-wapenen zijn veelerlei: de gangbare munte van Papier, vierkant, en met het Koninglijk merk getekent. Dit Koningrijk wort gezeit in het begin der werelt te leggen, buiten het welk gene woonplaets van andere volken is, (want weinig was toen *Japan* bekent): *Weſtwaerts paelt* Katay *aen het Koningrijk van Tarſen; Noord-waerts aen de wildernis en bergh van Belgian: Zuid-waerts aen d'eilanden van de grote zee.* En weder in het tweede hooftſtuk. *Een zeer rijk Lantſchap, genoemt Sim* (miſſchien *Sin* of *Sina*, of een gedeelte deſſelfs) *is gelegen tuſſchen het Koningrijk van Indien, en dat van Katay.* Met welke woorden Haython, *Katay* of *Sina*, zoodanigh beſchrijft, dat het geenſins van deſſelfs hedendaeghſe gelegenis, zeden der volken, en andere eigenſchappen van *Sina* verſchilt.

Ook beveſtigt op verſcheide plaetſen de Jeſuit Martijn, dat door de geweſten, die by den zelven Venetiaender *Katay* en *Mangin* genoemt worden, geen ander, dan *Sina* te verſtaen zy: of liever, om duidelijker te ſpreken, door *Katay* de zes noordelijke, en door *Mangin*, de negen zuiderlijke Landſchappen van *Sina*.

Katay (zoo luiden zijn woorden daer over in de beſchryving van *Peking*) *is gewiſſelijk niet anders, als de zes noorder Lantſchappen van dit uiterſte Aſie, die door den ſtroom* Kiang, *van de negen zuider Lantſchappen afgeſcheiden worden. Markus Paulus noemt deze negen het koningrijk van* Mangin; *gelijk de eerſte zes* Katay: *geen wonder, wijl die noch heden dus by de Tarters genoemt worden; desgelijx by de Moren, die, volgens een oude gewoonte, alle drie Jaren ſchatting aen den Keizer van* Sina *brengen.*

En aengeſien de naem des ſtrooms Kiang, (want die wort by Markus, *Quiang* of *Quian* genoemt) *en ook 't getal der Noorder en Zuider Lantſchappen met de genen over een komen, die men by den Venetiaender in de beſchryving van* Katay *en* Mangin *heeft, zoo twijfel ik voortaen niet, of* Katay *is ganſchelijk in dit uiterſte Aſie gelegen. Ik voegh hier by: dat wanneer d'eerwaerdige Vader Mattijs Rik, Jeſuiet, op zijne eerſte komſte, in de ſtadt* Peking, *eenen Turk, gekomen met eenen leeu tot een geſchenk aen den Keiſer, naerſtelijk en met voordacht, na den naem des Keirijks van* Sina *vroegh, tot antwoort kreeg, dat het* Katay *genoemt wiert, en was, en de Keizerlijke hooftſtadt Kambalu.* Dus verre Martijn.

Tot meerder beveſting der waerheit dienen de volgende woorden van zekeren Arabiſchen ſchrijver *Abulfeda*, daer hy zeit, in het beſchrijven der ſtadt *Kambalek*, heden *Peking*: *Vermaert is de ſtadt* Tamgazi *geworden. De geweſten van* Tamgazi *zijn een en de zelfſte met die van de Katayers. Die derwaert gereiſt zijn, maken de muur, die hunne ſteden, dorpen en andere verblijf-plaetſen omringt, van het*

ooſte

ooſte tot het weſte, dertig dag reizens lang. Weshalven is *Katay* binnen de grote en vermaerde muur des Sineeſchen rijks beſlooten.

De hooftſtadt der Katayers, *Chân Balek*, waer van Markus Paulus *Kambalu* gemaekt heeft, wort by den zelven Arabiſchen ſchryver *Abulfeda*, onder het vierde klimaet, en op die hooghte en lengte geſtelt, datzy naby met die van *Peking* over een komt. Geen minder overeenkoming is in d'overmatige grote; als daer *Abulfeda* van ſchrijft, welk allen geloof te boven gaet. Deſgelijx beweert Martijn dat de ſtadt, die by de Tarters en Markus Paulus *Kambalu* genoemt word, een en dezelve ſtadt met *Peking* of *Xuntien* is.

Zeker ander Perſiaenſche ſchryver, *Kaſun Kaxan*, noemt den Koning der Katayers *Tencu*: maer noch heden wort de Keizer van *Sina* by de Sineſen *Tiençu* genoemt, dat 's Zoon des Hemels.

De naem der Katayers by d'ouden bekent. Sedert vele outheit her, een merkwaerdige zake, en tot een beſluit hier by te voegen, ſchijnt de naem der Katheers of Katayers by de Griexſche ſchryvers, inzonderheit die de daden van Alexander beſchreven hebben, bekent en ruchtbaer geweeſt te zijn: want dees, volgens hunner ſchryven, wende zijne wapenen, tot tegen de geweſten der Katayers. Wel is waer Quintus Kurtius dezelve aldus niet noemt; maer het Koningrijk van *Sofis*, welk, gelijk uit Strabo duidelijk blijkt, een en het zelfſte met deze is: alzoo genoemt met den naem des Konings, gelijk Strabo wil, die toen over *Katay* heerſchte. *Lib. 25.*

Dit zelfſte rijk, zoo Kurtius en Diodoor de Siculer getuigen, is beſtiert geworden door goede wetten en zeden, en munten deſſelfs inwoonders in wijsheit uit.

Wat belangt de gelegenis van *Katay*; al de ſchryvers brengen het zelve op de grens-palen van *Indiën*, en aen 't uitterſte van 't Ooſte, welk ten dien tijde bekent was.

Lib. 6. Geograph. c. 15. Ptolomeus ſchrijft dat de χαίτας of *Cheten*, dat zijn Katayers, Scythen zijn, grens-buren der Seren: voor zoo veel als deze naem der Scythen tot die uitterſte geweſten des aerdbodems plagh uitgeſtrekt te worden.

En gelijk by de Griexſche en Latijnſche Hiſtori-ſchryvers, die deze verre gelege zaken op 't papier gebraght hebben, zeer zelden de Sineſen gedacht worden; alzoo hebben d'Arabiſche en Perſiaenſche ſchryvers der later tijden meermalen de Sineſen, dan de Katayers gedacht. Te verſtaen die ſchrijvers, die voor de geboorte des Heilants, twalef hondert en drie bloeiden, eer de Mogolſche Tarters ten rijke van *Sina* waeren ingevallen.

Wijders, dit zelfſte Sineeſche rijk hebben deze gedachte ſchryvers van het begin der eerſte klimaet tot naulix over de palen van de derde uitgeſtrekt; de hoogh noorder geweſten, naerdien hen die naulix eeniger wijze bekent waeren, by na den volken Gog en Magog, bekent ſlechts aen name, anders onbekent, toegevoegt.

Maer die naderhant, na het leggen van den grontſlagh des Tartariſchen of Mogolſchen rijk, quamen te ſchryven, wanneer de naem en 't gerucht van den grooten *Chan* of *Cham* (*Cham* betekent in de Tarterſche of Mogolſche tale Keizer of Vorſt) over den aertbodem verſpreit was, hebben d'inwoonders der volgende geweſten, behoudende evenwel de zelfſte grenspalen der Sineſen, met den naem der Katayers gedacht. En ſchryven deze *Kata* of *Katay*, welk zy van de Tarters ontleent hebben: waer van by andere *Chata* en *Chatay* geſmeed is.

Uit het geen voorzeit is, kan iemant uit geen loſſe giffing beſluiten, dat gelijk allereerſt de naem der Katayers, ten tijde van Alexander, onder d'Ooſterſche Scythiſche volken gehoort is, alzoo ook de zelfſte volken dien t'effens met den naem zelf der Tarters, tot kennis der Arabieren, Perſianen en andere tongen, op nieu weer gebraght hebben. Dit droegh zich te dien tijde toe, na dat de Mogollers, welker grootſte gedeelte met een byzonderen en eigen naem *Tatâr* en *Tatar* (doorgaens Tartars) genoemt wierdt, te weten de Scythen,

then, gelegen ten zuide en oofte buiten den bergh *Ima*, al de andere Scytische volken, inzonderheit d' oosterlingen, onder den Veltheer *Amochtan Chan* t' ondergebracht hadden. Dees, na het vast stellen zijner heerschappye, nam eenen nieuwen naem van *Chingiz*, en d' eerste den toenaem van Groten Cham aen, ontrent des jaers twalef hondert veertien.

ib. 4. 3. De Jesuit Niklaes Trigaut, meer voornoemt, bekrachtigt ook dit zelfste gevoelen, te weten dat *Katay* geen ander geweest dan *Sina* is, in de volgende woorden,

Door de komste van d' onzen in de koninglijke hooftstadt Peking, *is ten leste zekerlijk bekent geworden, welk zy reeds lang gevoelt hadden, namelijk dat dit het zelfste rijk is, welk by eenige schryvers groot* Katay *genoemt wort, en dese stadt* Peking, *des geenen hof-stadt, dien zy den grooten Can noemen, die heden Koning der Sinesen is. Op dat zulx niemant ongeloofelijk schijne, vang ik aen dit te bewijzen:*

Wyders, het eerste aenwijs, waer door wy voor lang tot vermoeden van deze zaek gekomen zijn, is hier uit genomen, wijl deze zelfste schryvers, die van dit wijtstrekkend rijk Katay, *en van andere Lantschappen der Sinesen geschreven hebben, bevestigen dat het na dezen oort des aertbodems, neven de Koningrijken van Persien, ten ooste, gelegen is, (wel te verstaen, ik strekke Persien nu breder uit, als het geen, welk nu met den naem van Persien bekent is: want ik begrijp daer onder al die wijdstrekkende gewesten, welke in Asie tot aen de grens-palen van* Sina *de Persische tale spreken) en ten Zuide van de Tartaren gezien wort. En naerdien wy in het Koningrijk van* Sina *door vlijtig na vorschen niets van een wijdstrekkend Koningrijk hoorden, docht ons onmoghelijk te zijn, dat een zaek van zoo groot belang ganschelijk by de gebuurrijken zou onbekent zijn, en uit het allergrootste rijk geen geheugenis van oorlogh of koophandel sedert zoo vele eeuwen gevonden wordt. Van dit zelfste* Katay, *vonden wy geschreven, dat het door den stroom* Chiam, *anders* Kiang, *van het ooste na 't weste doorlopen wort. Wijders* Chiam *betekent in de Sineesche tale den allergrootsten stroom: want d' andere stromen worden* Ho *genoemt. Wy vermoeden, dat deze de stroom is, dien wy den zone der zee noemen: want noch ten huidigen dage wort hy* Jansuchian *genoemt. Wy lazen daer en boven, dat in het zelve na 't zuide negen Koningrijken en na 't noorde zes gevonden worden; welk volkomentlijk met de vijftien Lantschappen des Sineeschen Koningrijks niet alleen in getale; maer ook in 'er daet zelve over een komen. Want ieder dezer Landschappen is ook een wijdstrekkend Koningrijk: zeker is 't dat eenige groter zijn, dan geheel Italien. Ten zuide zijn ook negen van de vijftien gelegen, namelijk, beneden den te voore genaemden stroom. Na 't Noorden leggen boven den zelven stroom de zes overige.*

Noch klaerder aenwijs hebben wy uit zekeren persoon van aenzien bekomen.

Het is ontrent geleden veertigh jaren, (te weten van het jaer duizent zes hondert en acht, in het welk wy schryven) sedert uit Arabien twee Turken of Mahometanen altoos na Peking *gekomen waeren. Deze braghten over lant na den Koning van* Sina *eenen Leeu; van welk dier de Sinesen wel gehoort hadden, maer dat zeer zelden gezien. Zeer beleefdelijk wierden deze by den Koning onthaelt, en met zeker Majestraetschap, beschonken, boven 's Konings wedde, welk ook op de zonen en op het ganschgeslacht over erfde.*

Dit geschiede, om de Leeu, zoo lang hy leefde, ga te slaen, en niet weer na hun vaderlant te keren, uit vreze van nieuwigheden tegen het rijk van Sina *te brouwen. Ter zelfster tijdt, wanneer d' onzen te* Peking *waeren gekomen, waerenze noch beide by den lijve. Na hen zond Vader Rik eenen van onze broederen, om iet dezer dingen uit hen te vorschen: ja, keerden d' onzen, dat meer is, met den eenen in dit hof te ruch. Vader Mattijs Rick quam dikwils met hen in montgemeinschap: uit de welke men klaerlijk verstont, dat het Koningrijk, waer in zy toen leefden, het groot* Katay *was, en de stadt zelve* Kambalu *genoemt wort. Nochte zy twijfelden daer over ook het minste niet, of verhaelden op*

 wegh

wegh een ander Katay *gevonden of gehoort te hebben. Het zelftste is ook meer als eens by d'onzen uit anderen gehoort, die uit Persien gekomen waeren, zonder ooit daer in te veranderen.*

Ja, dat meer is, wy hebben ook aen de Sinesen zelfs bevonden, wanneer d' onzen daer van te praet quamen, dat ook de naem van Katay *hen ter ooren zy gekomen. En schoon het Koningrijk van* Sina *by uitheemsche luiden aldus genoemt wort, zoo is evenwel geenzins te twijfelen, of d'oorsprong des naems is eensdeels uit de Sineesche, eensdeels uit Tartersche tale te samen gesmeet. Want zo dikwils de Sinesen in de geschreve boeken de Tarters noemen, zeggen zy* Lu, *en het Noorder gewest* Pa, *en niet alleen* Pe. *Maer* Cam *is by de Tarters zoo veel gezeit als groot. En wijl ten zelven tijde, in den welken de Tarters zich ten rijke van* Sina *ingedrongen hebben, de Tartersche Koning zijnen zetel in* Peking *geplant had, heeft dees hierom dezelve* Campalu *genoemt; hoewelze namaels, gelijk by verscheide volken de letter* P *in* B *verandert wordt,* Cambalu *is beginnen genoemt te worden: niet tegenstaende de Sinesen, die byna de* B *ontberen, ook noch heden* Cambalu *zeggen.*

Hier uit blijkt duidelijk, dat Markus Paulus de Venetiaender ten dien tijde in dat rijk doorgeboort is, wanneer de Tarters over de Sinesen heerschten, en misschien met de Tarters zelf derwaert door gedrongen zy. Door desselfs geschriften is het Koningrijk van Sina *onder dien naem in Europe bekent geworden, dien de Tarters gebruikten; te weten, die het* Katay, *en de rijxstadt* Cambalu *noemen.*

En zoo misschien iemant zou wil tegenwerpen: dat de grens-palen van Markus Paulus breder uitgebreit worden, als heden die van de Sinesen uitgestrekt leggen. Dit, schoon waer zy, dewijl ik noch noit onderzocht heb, zoo kan wel zijn, dat zy de gebuur-gewesten der Tarters, een weinigh meer na 't Noorde, met dien algemeinen naem genaemt hebben.

Nu ter tijdt, evenwel, is geen gewest buiten de Sineesche muur te vinden, welk Katay *genoemt wort.*

D'onzen, afgezonden des jaers zestien hondert vijf en vijftig, in gezantschap naer de Keizerlijke hooftstadt van *Peking* in *Sina*, aen den Cham, Keizer van *Sina* en oost-Tartarije, hebben van daer het zelfste berecht over *Sina* en *Katay*, met de volgende woorden gedaen.

Wy zijn heden gekomen aen de hooftstadt van *Sina*, daer de Keizer der Tarters tegenwoordigh zijn verblijf gevestigt heeft. Alhier is het ware *Kambalu* des Koningrijks van *Katay*, welk de Kompanjie vruchteloos twee male gezocht heeft. De Moren en Moskoviters, die alhier ten koophandel komen, noemen dezelve *Cambalu*. Dan 't geen allermeest dit zeggen bekrachtigt, is dat effen vijf mijlen boven *Peking*, op d'andere zijde van deze hoge bergen, die *Sina* en Tartarije scheiden, tusschen de welke de grote muur gesticht is, gene andere volken wonen, dan Wester Tarters, gemenelijk genaemt *Sauw*, dat 's gezeit, vuil en morssich: en verder een ander stam der Tarters, geheeten *Jupitas* of *Zutatten*, welker lant strekt tot aen de binnen of Noord zee. Zeer arm zijn deze Tarters, gekleet met vellen van visschen, en hebben niet te verkopen dan peerden, sabels, bevers en andere pelteryen. De beschryving des Lantschaps van *Katay* komt niet over een met het geen men uit het verhael van hunne landen heeft. Het is gelegen ten ooste en Noord-ooste van *Sina*: zijn gebuurvolken van het hangend eilant *Coree* en de lantstreke *Leauwnt*. Hun lant strekt na 't noorde tot aen de vijftigh graden, alwaer het paelt aen de zee, en aen het lant van *Eso* of *Jeso*: waer van het grootste gedeelte ook onder den Keizer van *Sina* staet. Dus verre van *Katay*.

Ve... der van Yu.

De voor-gedachte Keizer *Yu* heeft ook naerstelijk ga geslagen, onder de heerschappye van welk hemelsch gesternte of ster-koppel ieder lant, ja ieder lantstreke en stadt des Keizerrijks gelegen ware. Desselfs oordeel in dit stuk is noch heden by de Sinesen in wezen, en wort de verdeiling van *Yu* genoemt.

Wyders, de Sinesen hebben acht en twintig ster-koppelen, die men wil dat oulinx met onze acht en twintigh hui-

huizen der mane over een koming gehad hebben: want ieder ſterkoppel beſlaet aen den hemel zekere graden, hoewel ongelijkelijk, in dier wijze, dat zy te gelijk den gehelen kring van drie hondert zeſtig graden vervullen; niet tegenſtaende de gehele kring by de Sineſen in drie hondert vijf en zeſtigh graden en vijf en twintig minderlingen of minuten verdeilt wort, te weten, na den jaerlixen loop der zonne.

Al deze ſterkoppelen worden gezeit onder d'invloeying der dwaelſterren te ſtaen.

Wijl in 't vervolgh dikwils ſtaet aen te roeren, onder welk ſter-koppel ieder lantſtreke of ſtadt geſtelt is, zal 't nodigh zijn hier de namen en lengten der acht en twintig Sineeſche ſterkoppelen, t'effens met de tekenen der dwael-ſterren te laten volgen.

Deze lengten, 't geen aen te merken ſtaet, zijn hier geſtelt na de verbeterde lengten van het jaer zeſtien hondert acht en twintig: in welk jaer de tijdtrekening der verbetering van de Sineeſche Almanak vaſt geſtelt is: wijl dit het eerſte jaer van Keizer *Zungchin* was, die den Roomſchen Jeſuieten het verbeteren des Sineeſchen Almanak aen-beval: en is ook in dit jaer volbraght.

Na 't verhandelen ten deele van 't geen het Keizerrijk van *Sina* in 't algemein betreft, zal ik vervolgens, welk ieder der vijftien Landſchappen in 't byzonder raekt, ten toon ſtellen, en met dat van *Peking* beginnen.

Namen.		*Lengte.*		*Graden.*		*Tekenē.*
Kio	♃	198.	39.	18.	39.	♎
Kang	♀	209.	14.	29.	14.	♎
Ti	♄	219.	54.	9.	54.	♏
Fang	☉	237.	48.	27.	48.	♏
Sin	☾	242.	34.	2.	34.	♐
Vi	♂	250.	7	20.	7.	♐
Ki	☿	265.	43.	25.	43.	♐
Teu	♃	275.	3.	5.	3.	♑
Nieu	♀	298.	54.	28.	54.	♑
Nin	♄	306.	35.	6.	35.	♒
Hiu	☉	318.	14.	18.	14.	♒
Guei	☾	328.	13.	28.	13.	♒
Xe	♂	346.	20.	18.	20.	♓
Pi	☿	4.	1.	4.	1.	♈
Quei	♃	15.	32.	15.	32.	♈
Leu	♀	28.	46.	26.	46.	♈
Guei	♃	41.	46.	11.	46.	♉
Mao	☉	53.	37.	23.	37.	♉
Pie	☾	63.	16.	3.	16.	♊
Sang	♂	77.	14.	17.	14.	♊
Cu	☿	78.	35.	18.	35.	♊
Cing	♃	90.	8.	0.	8.	♋
Quei	♀	120.	33.	0.	33.	♌
Lieu	♄	125.	9.	5.	9	♌
Sing	☉	142.	9.	22.	9	♌
Chang	☾	150.	32.	0.	32.	♍
Ye	♂	168.	36.	18.	36.	♍
Chiu	☿	185.	36.	5.	36.	♎

Het eerſte Landſchap van Peking *of* Pecheli.

IN waerdigheit, door 's Keizers tegenwoordigheit, verblijf en hof, is het Lantſchap van *Peking* anders *Paking* en *Pecheli*, het eerſte: en verdient hierom ook d'eerſte plaets.

Het heeft zijnen naem van de Keizerlijke hooft en hof-ſtadt *Peking* bekomen, welk Noorder hof betekent; tot onderſcheit van *Nanking* of zuider hof: want *King* bediet hof, en *Nan* zuider; gelijk *Pe* of *Pa* Noorder.

Het begint, ten zuide, op de Noorder brete van zes en dertigh graden, vier minuten, en eindigt ten Noorde, met de grote muur, op een en veertig graden een minut, een ſtreke van ruim ſchaers vijf en zeſtig mijlen: ieder graet gerekent op vijftien Duitſche mijlen. Deſſelfs grootſte lengte, van 't ooſte na 't weſte, wort geſtelt op ontrent zes graden en twee minuten, een ſtreke van over de tnegentig mijlen. *Gelegenis.*

Grens-palen. Ten ooſte heeft dit Lantſchap tot grens-palen den zee-boeſem *Cang*, of *Canghai*, tuſſchen het hangend eilant *Korea* of *Koree* en *Sina* gelegen: ten Noord-ooſte de lantſtreke van *Leäotung*: ten Noorde de grote muur en een gedeelte van oud Tartarije, gelegen tuſſchen de woeſte wildernis of zandige velden van *Samo*: grenſt ten weſte aen het Landſchap van *Xanſi*, door middel van een geduurige ry van bergen, *Heng* geheten: ten zuidweſte aen den gelen ſtroom, die tuſſchen dit Landſchap en dat van *Honan* uit het Landſchap van *Xenſi* komt ſtorten: ten Zuide en Zuid-ooſte aen het Landtſchap van *Xantung*, met den ſtroom *Guei* tuſſchen beide.

Het geheel Landſchap vertoont in zijnen omtrek byna de gedaente van eenen rechtzijdigen driehoek.

Oulinx had dit Landſchap aen verſcheide oorden verſcheide namen: is by wijle *Jeu* en *Ki* genoemt.

Getal der Landſtreken. Het geheel Landſchap van *Peking* is verdeilt in acht kleine Landſchappen of landſtreken, *Fu* met een algemeinen naem in 't Sineeſch geheten, als daer zijn, met byzondere namen, *Pekingfu*, of *Xuntienfu*, *Paotingfu*, *Hokienfu*, *Chintingfu*, *Xuntefu*, *Tamingfu*, *Junpingfu*: ieder zoo groot als een gemein Landſchap in Europe, en met een zeker getal van ſteden onder haer.

Van deze letter greep *Fu*, (welk eigentlijk een klein Landſchap of lantſtreke of grote ſtadt by de Sineſen betekent) gevoegt by andere namen, hebben de Sineſen verſcheide namen van ieder lantſtreke in 't byzonder geſmeet; deſgelijx van d' opperſteden van ieder lantſtreke: want deze letter-greep *Fu* is aen beide, te weten, aen ieder lantſtreke en aen ieder opperſtadt van ieder lantſtreke eigen; hoewel gemenelijk kortheits halve uitgelaten. En voert d'opperſtadt der gehele lantſtreke met dezelve gemenelijk een zelven name, ter oorzake d' oppergebieder der lantſtreke in dezelve zijn verblijf heeft. Van gelijken wort de beſtierder der lantſtreke en deſſelfs hof, alleens, gelijk de gehele lantſtreke, genoemt. *Trigaut. lib. 4.*

De lantſtreke *Peking* of *Xuntienfu*, de noorderlijkſte des gehelen lantſchaps, paelt ten Noord-ooſte en ooſte aen de lantſtreke *Jungpingfu*, en meer na 't zuide aen den zeeboeſem *Xanghai* of *Cang*: ten zuide aen *Hokienfu*, ten weſte aen *Paotingfu*, ten noordweſte aen de lantſtreke der ſteden *Tenking*, *Jungning*, en *Paogan*: ten Noorde aen het geweſt, tuſſchen de grote muur en deze lantſtreke.

Deze lantſtreke begrijpt zes en twintig ſteden, als *Peking* of *Xuntien*, *Xuny*, *Changping*, *Leanghiang*, *Mieyun*, *Hoaijo*, *Kugan*, *Jungcing*, *Tungan*, *Hiangho*, *Tung*, *Sanho*, *Vucing*, *Paoti*, *Cho*, *Fangxan*, *Pa*, *Vengan*, *Taching*, *Paoting*, *Ki*, *Jotien*, *Fungjung*, *Cunhoa*, *Pingko*, *Que*.

Onder deze zijn *Tung*, *Cho*, *Pa* en *Ki* grote ſteden, *Cheu* geheten; maer al d'andre kleine worden *Hien* genaemt. Waer onder d'eerſte, *Peking*, niet alleen d' opperſtadt van de gehele lantſtreke is; maer ook de hooft, rijx en hofſtadt des ganſchen Keizerrijks en Landſchaps.

Onder verſcheide ſtammen van Keizeren heeft deze landſtreke en ſtadt verſcheide namen gevoert, volgens de wijze, by de Sineſen gebruikelijk: want by opſtaen van een nieuwen heerſchende ſtam, verandert niet alleen het geheel Keizerrijk, maer ook de meeſte landſtreken en ſteden van name, na welgevallen van den eerſten Keizer des nieuwen ſtams.

De ſtammen, die by erffelijke ſtoelvoeging, voor en na de geboorte des Heilands, over *Sina*, door ranken van verſcheide Keizeren, geheerſcht hebben, worden ten getale van elf getelt: als de ſtam *Hia*, *Xang*, *Cheu*, *Cin*, *Han*, *Cijn*, *Tang*, *Sung*, de Tarterſche ſtam *Juen*, *Taiming*, en eindelijk de tegenwoordige Tarterſche ſtam *Taiſing*, die heden de beſtiering over *Sina* heeft.

Onder Keizer *Yu*, d' oprechter van den allereerſten ſtam *Hia*, na het geheel Keizerrijk in negen Landſchappen verdeilt te hebben, ſtont deze lantſtreke onder het Landſchap van *Ki*, en onder de geſternten van *Vi* en *Ki*: onder den ſtam *Cheu* wiert dezelve *Jeu* genoemt: onder *Cijn*, *Fanijang*: onder *Sung*, *Jeuxan*. De ſtam *Taiming*, na het verjagen der Tarters uit den rijke

ke van *Sina*, gaf haer den naem van *Peking* en *Xuntien* : welke beide namen zy noch heden onder de tegenwoordige Tarters behouden heeft. *Xuntien* is gezeit, den *Hemel gehoorzaem* : *Peking*, Noorder Hof; gelijk *Nanking*, Zuider Hof: alzoo genoemt na het Hof en zetel der Keizeren, welk in de hoofſtadt dezer lantſtreke gehouden wort: want *Pe* bediet Noorder, en *King* hof.

De hoofſtadt *Xuntien* of *Peking* zelf (want met een en den zelven naem wort de landſtreke en hoofſtadt van ieder lantſtreke genoemt) is gelegen op de Noorder brete van negen en dertigh graden negen en vijftigh minuten: want zy leit, volgens de peiling van Martijn, niet boven de veertigſte graet.

Deze ſtadt, 't geen merkwaerdigh is, wiert voorhene by de Tarters *Chan-Balak* genoemt: waer van Markus Paulus, de Venetiaender, *Kambalu* geſmeet heeft. *Chan Balak*, of, zoo Paulus zeit, *Kambalu*, betekent ſtadt des Heeren: te weten in de tale der Mogollers of oude Tarters, die ontrent des jaers twalef hondert en tien, over *Sina* heerſchten; want *Chan* of *Cham* bediet by de Mogollers of oude Tarters, Keizer en Vorſt; maer *Balu*, of zoo eigentlijk d'ooſterlingen recht ſpreken *Balak*, welk afgeleit wort uit het woort der zelfſte tale *Balakſun*, is ſtadt gezeit.

Keizer *Taiçung*, die ontrent des jaers duizent vier hondert en vier regeerde, heeft de ſtadt *Peking* allermeeſt doen vercieren en op hemelen: wijl hy d'eerſte uit den Keizerlijken geſlachte van *Taiming* was, die den rijxſtoel uit de ſtadt *Nanking*, het oude hof der Keizeren, na die van *Peking* heeft overgebraght, om des te lichter de pogingen en aenſlagen der Tarters, door zijnen groot vader uit *Sina* verdreven, van naby te wederſtaen.

De muuren of wallen der ſtadt, volgens Martijn, zijn door den zelven Keizer in 't vierkant geſticht: groot in den omtrek veertigh *Ly* of Sineeſche ſtadien: geſterkt op verſcheide plaetſen met weerbare wachttorens, en omringt rontom met een diepe gracht. De poorten zijn twalef.

Zoo Trigaut getuigt, leit de ſtadt *Peking* aen de zuid-zijde omringt met hooge en ſterke muuren, uitgeſtrekt tot zulk een brete, dat gemakkelijk twalef peerden op dezelve neven elkander zonder raken konnen lopen. Zy beſtaen uit ticchel of gebakke ſtenen, hoewel het ganſch gevaerte der muuren onder op grote kei-ſteenen komt te ruſten. Het midden der muure, tuſſchen beide in, is aengevult, in plaets van gebakken ſteen, met toebereide aerde. In hooghte overtreffenze niet weinig de muuren der ſteden in Europe. Aen de Noortzijde is de ſtadt ſlechts met een enkele muur omringt.

Volgens berecht der onzen, als oogh-tuigen, leit *Peking* op de Noorder brete van veertigh graden, en is becingelt met een dubbelde muur. De binnenſte is zeer hoog, groot in den omtrek twee mijlen en een halve, en geſterkt met bolwerk op bolwerk, naulix een ſteen-werp van elkandre.

De buiten ſtadt heeft ſlechts gemene veſten, en haere poorte ter weder zijde met drie bolwerken geſterkt. Langs de muuren van de voorſtadt ſchiet noord-waert een lopend water, welk overſlagen is met een brugh, en voor een gracht verſtrekt. Gekomen door de Zuider poorte der buiten ſtadt, heeftmen een halve uure gaens van node, eer men aen de binnen ſtadt komt. Aldaer leit een dwinger of batery van ongemene hooghte. Een weinigh ter zijde omgetreden, krijght men een rondeel, alwaer twee ſteenſtukken ſtaen. Daer na komtmen door d'oude leſte poorte in de binnen-ſtad.

De grote ſtadt *Peking*, (zoo de brieven van Adam Schal getuigen) waer het hof is, leit recht tegen 't Zuide, en wort met een vierkante muur omringt. Ieder zijde der muure heeft de lengte van vier en twintigh Sineeſche ſtadien, zeventien ſtadien gerekent op een Duitſche mijle.

De drie zijden der muure, tegen 't noorde, ooſte en weſte, hebben ieder twee poorten: buiten de welke zeer wijtſtrekkende voorſteden leg-

gen, maer de zijde, tegen 't Zuide na de voorstadt, drie. De muuren zijn gesterkt met vierkante torens, ten getale in alles van drie hondert zestig: tusschen welke, op ieder twee stadien, een breder te leggen komt, die lichtelijk, met het aen-maken van een driehoekige punt, in vorm van een bolwerk te veranderen waeren. De muur is vijftigh ellebogen hoogh: van buiten en binnen met gebakken steen opgehaelt; maer tusschen beide met dicht ingestampte aerde aengevult. Zy heeft de dikte van vier en twintigh ellebogen; zulx op deze vlakte ruiters te paerde heen en weer konnen rennen, en krijgsknechten gevoeghelijk in slagh-orde gestelt worden. Binnen dit perk bevinden zich al de Tarters: na d' andere stadt, welke voorhene op vele plaetsen woest lagh, is het graeu der Sinesen gejaeght, die dezelve nu overal bewoonbaer gemaekt hebben. In lengte, van 't Ooste na 't Weste, overtreft deze de Zuitzijde van d'eerste stadt vier Sineesche stadien; maer in de brete, na 't Zuide gestrekt, desselfs helft niet: is mede met muuren en toren voorzien; hoewel een weinigh lager. Dus verre Scal.

Straten. Zeer weinigh wegen, in *Peking*, zijn met klinkers of keistenen geplaveit: *Trigaut.* waer door des zomers en 's winters het gaen over straet zeer bekommerlijk is: want 's winters, by regentijt, worden de voetgangers door de slijk, en 's zomers door het opstuiven des stofs even slim gequelt en geplaeght. Eertijts waeren de wegen met stenen bestraet; maer aengezien dezelve den Sinesen 's winters onmakkelijk vielen, ter oorzake van de glatte, ontstaen door den vorst, wierden zy met twee of drie voet aerde aengehooght: zulx d' ingangen der huizen heden 's daeghs zoo laegh beneden de wegen zijn, als voorhene daer boven.

De grote drooghte of het zelden regenen in dit Landschap maekt d' aerde tot stof: waer toe niet weinigh helpt haere zalpeterachtige gesteltenis en lichtigheit. Deze stof wort door de minste wint, inzonderheit de noorde, opgejaeght, vervult de gansche lucht, en vlieght door de gehele Stadt, zelfs in alle hoeken van de huizen, en bemorst en begruist alles: tot groot nadeel der oogen.

Dit opstuiven des stofs is inzonderheit een schrikkelijke plage voor d' arme luiden, die aldaer niet weinigh langs de straten zwerven en hun daghelix broot met paerde-werk zoeken.

Dan om een middel uit te vinden, tot voorkoming van dit ongemak, hebben die van *Peking* een maniere ingevoert, nergens door geheel *Sina* gebruikelijk, dan in dit Landschap: te weten, niemant, van wat staet hy zy, gebruikt te voet of te paert de straet zonder sluier of dekkleet, welk van den top des hoofts over 't aenzicht tot op de borst neerhangt. Dit dekkleet is dun geweven doek, gelijk lamfer, welk door zijne dunheit het doorzien niet belet; maer wel het doorstuiven des stofs.

Noch een ander gerijf is by dit dekkleet in dezelve Stadt: te weten, dat niemant behoeft bekent te worden, 't en zy wanneer hy wil: waer door iemant van ontallijke begroetingen, (gelijk by de Sinesen gebruikelijk zijn,) ontslagen blijft, en met een toestel, na eens ieders welgevallen, de moeielijkheit te vore komt, en d' onkosten ontgaet: want wijl het weinigh aenzien heeft by de Sinesen in de steden te paert te rijden, en vry kostelijk valt op eenen draegh-zetel gevoert te worden, zoo magh iemant zonder opspraek met geringen toestel verschijnen.

Nergens byna door geheel *Sina* is meer gebruikelijk, dan in *Peking*, uit dwang van slijk en stof, te paert of ook op andere vrachtbeesten te zitten.

Over al door de gehele Stadt vindmen die op de kruis-wegen, aen de Stadts-poorten, op sluizen en bruggen, daer veel gang over is, gereet te huur staen, ten dienste van d' opzitters, voor een geringen prijs den ganschen dagh. Door d' ongeloofelijke menighte van menschen op de straten, leiden veeltijts de drijvers het draegh-vee of peerden by den toom, en maken ruimbaen.

Zeer

Zeer kundigh zijn deze dryvers in de wegen, en is byna geen onder de groten, of kennen desselfs huizen. Ook is 'er een boekje te koop, waer in al de namen van de stegen en straten der Stadt staen uitgedrukt.

Het opstuiven des stofs te *Peking* wordt ook des zomers by drooghte, met het opsmijten van andere aerde, op de straten belet: ja ook, om des te minder op te vloiegen, met het gestadigh opgieten van water, neergehouden, en te gelijk de grond vast gemaekt.

Men vint aldaer niet alleen Peerden; maer ook draegh-zetels en dragers, die de begroeters der Majestraten en andere voorname mannen ten dienste staen: dan eyschen meerder loon, als in *Nanking* of op andere plaetsen in *Sina*.

Na de hooft-stadt van *Peking* schiet uit alle hoeken des Keizerrijks het grootste gedeelte der Sinesen: al de Majestraten en Landvoogden, en die onder de Geletterden willen ingeschreven worden, hebben aldaer uit geheel *Sina* te verschijnen: want aen deze Stadt, gelijk aen het hooft des rijks, hangt de gansche bestiering. Derwaert storten al de rijkdomen des Keizerrijks, en worden van allerwegen de koopwaeren daer na toe gevoert: waer door aldaer een ongeloofelijke volheid aller dingen is: en geen minder meenigte van menschen. Al wat tot 's menschen nootdruft en welluft kan dienen, is aldaer te bekomen. Veel duizent 's Keizers schepen, om voorby te gaen d' ontallijke schepen van d'onderdanen, sloven nergens anders in, dan met allerlei bedenkelijke wellusten en vermaken na 's Keizers hof te vervoeren: want door kloeken arbeid en schranderheid der Sinesen, heeftmen byna door geheel *Sina* bevaerbare stroomen of gegrave grachten, waer langs groot en klein vaertuigh, zoo wel uit de zuider als noorder Landtschappen tot in 's Keizers hof opvaert. Gewisselijk een wonder, en werk van d'andere werelt; gemaekt eensdeels door de natuur, eensdeels door arbeid van menschen handen: en bevaerbaer verordent tot eenige hondert mijlen: in dier wijze, dat al de schepen eindelijk in de vermaerde zee-koop-stadt *Tiencin* te zamen komen, en van daer na *Peking* op-varen. Al wat dierbaer of kunstig gemaekt, in het geheel *Sina* te vinden is, word jaerlix met groote onkoste in overvloed na *Peking* aen den Keizer overgezonden. Waerom deze Stadt (hoewel anders op een barren grond gelegen) de hoorn van overvloed aller dingen magh genaemt worden, en is: en voort word ook waer dit gemeen spreek-woord: *dat niets in* Peking *groeit, en evenwel niets aldaer ontbreekt.*

Wijders, deze Stadt pronkt met veele prachtige Paleizen of Hoven, de verblijf-plaetsen der Majestraten en Raedsheeren aen 's Keizers Hof. Zijn alle ruim van binnen, gesticht doorgaends met meerder gemakken, en kostelijker, dan d'onzen hier te lande. Boven al munt 's Keizers Paleys of Hof uit, zoo wel in groote, als in allerlei vonden van çieraet.

Het Paleys des Keizers, gelegen aen de noord-zijde der Stadt, gaet allen toestel van onze hierlandsche gebouwen te boven, zoo wel in groote, als in uitstekende cieraedjen. *Paleys des Keizers.* *Martijn Atlas Sinens.*

Het heeft twalef Sineesche stadien (gerekent zeventien Sineesche stadien op een mijle) in den omtrek: vier poorten, die na de vier hoeken des werelts uitzicht hebben: onder deze is de zuider het meeste in gebruik. Is omringt met drie zeer hoge en sterke muuren. Tusschen de twee eerste en buitenste muuren bevinden zich 's Keizers lijfwachten en gelubden: en hebben tot de zelve de groote Mandarijns, of Rijx-raden toegang, om hunne dingen aldaer te verrechten. Binnen de laeste muure, die veel grooter ruimte, dan de twee andere beslaet, en de kamers, tuinen, bosschen en meiren bevangt, heeft de Keizer zijn verblijf. Binnen deze mag niemant komen, dan gelubden en vrouwen, die den Keizer in alles ten dienste staen: ieder in zijn ampt. Men zeit de vrouwen ten getale van vijf duizent beloopen: waer over dit Paleys, schoon slechts een eenig Paleys

genoemt,

genoemt, nochtans vele Paleizen in 'er daet bevangt: alle in behoorlijke en nette evengelijkmatigheit boukunstigh verordent.

Het eerste en voornaemste gebou is des Keizers, der eerste Keizerin, en jonger Prinsen: het tweede van d'oude Keizerin, 's Keizers moeder. Eenen iegelijk van 's Keizers kinderen, getreden uit d'eerste kintsche jaren, wort een Paleis tot verblijf-plaets gegeven: de overige Keizerinnen of vier voornaemste byzitten hebben ieder een byzonder hof, gelegen tegen over de vier hooftwinden.

Een ander gebou is 'er voor d'oude mannen, gelijk een oudmannenhuis: beneven veel andere vertrekken, tot andere gebruiken verordent.

Daer zijn ook brave huizen voor de gelubden en 's Keizers bywijven, en haere dienstboden; andere voor werkluiden of wis-kunstenaers, priesters en diergelijk slagh van luiden. Want men zeit het getal der menschen, die zich in dit hof bevinden, en onderhouden worden, over de vijftien duizent belope.

In het binnenste vertrek pralen vele marmere gewelffelen, voorgevels, galderyen, pilaren en beelteniffen, met grote schranderheit van kunst doorwrocht. Al het panwerk blinkt met 's Keizers kleure, dat 's gele; zulx het van verre gout in 't oog schijnt te zijn. Inzonderheit als de zonne recht daer tegen aen schijnt.

Al het houtwerk is of vergult of met zekere gom of lak bestreken, welke de Sinesen *Cie* noemen, en zeer by hen, in het bestrijken van allerlei houtwerk, in gebruik is. En zet deze *Cie* het houtwerk een zulken helderen glans en luister by, dat geen geslepen marmer sterker glimmen noch blinken kan. Al de gebouwen, hoewel zeer hoogh, hebben evenwel geen meerder verdiepingen of zolderingen, dan die van hier te lande: zijn gesticht op dikke en ronde pilaren: die in alle delen gelijk en even groot zijn: waer in, zoo de Sinesen willen, geluk bestaet. Een wonder, van waer zoo veel en zulke grote pilaren komen: want ieder kan naulix met twee armen omvademt worden: daer eenigen vijftien en twintigh ellebogen hoogh zijn. Zy staen alle lootrecht met grote naerstigheit opgerecht. De vloer is met dikke delen beleit: rijst ontrent drie ellebogen boven d'aerde: is zeer vast en stevigh.

In het zelfste Paleis is een merktvelt, welk genoechzame ruimte voor duizent menschen heeft. De poorten worden t'effens door vijf duizent man bewaekt, beneven vijf olifanten, uit het lantschap van *Junnan* gebraght.

Het Paleis, volgens Adam Schal, is omringt met drie muuren: binnen den omtrek van d'eerste zijn bosschaedjen, meiren, renbanen, ja ook bergen, daer herten, hazen en reen lopen. De tweede verschilt in grote en gestalte van de muuren der stadt niet; maer overtreft in kunst en cieraet. De derde omringt het Paleis of vertrek des Keizers, en is geheel over vermiljoen root geverft.

Na d'eerste poorte des hofs volght een andere, welke drie ingangen heeft, onder drie stene bogen: der welker middenste zelden geopent wort, dan voor 's Keizers komste, of op den eersten dagh van 't jaer, of op eenigen anderen voornamen hooghtijdt.

Binnen d'eerste muur des hof hebben de wiskunstenaers, hoewel alle gelubden, eenen bank: uit geen andere oorzake opgerecht, dan om 's hemels loop ga te slaen, en aenstonts den Keizer te verkundigen.

Volgens 't geen d'onzen in *Peking* aengemerkt hebben, is 's Keizers Paleis recht vierkant, gelegen binnen de twede muure der stadt, groot in begrip twalef *Ly* of drie vierendeel uurs. Het heeft vier poorten, gelegen na de vier hoeken der werelt, wert kruiswijze doorsneden, en is op verscheide plaetsen ordentlijk verdeelt. De muur is van rode ticchelen, hoogh over de vijftien voeten, en gedekt met gele pannen.

Door de zuider-poorte, de voornaemste ingang, komt men in 't voorhof, op een geplaveiden kruis-wegh van vier hondert treden. Aldaer is een ondiepe gracht, bewossen over al hene met groen, en over dezelve, na de rech-

rechte hant is een ftene brugh gefla-gen, verciert met ricchel-werk, breet veertien treden. Buiten deze gracht is een effen plein, zeer wijd uitge-ftrekt, beftuuwt meeften tijdts met drommen van ruiters en voetknech-ten, ter wacht aldaer geftelt. Ten ein-de van dit plein is een hooge poorte van vijf bogen, en lang vijftig treden: ter wederzijde van deze poorte ftaen drie zwarte olifanten, gebraght uit het Landfchap van *Junnan*: zijn gemene-lijk beladen met vergulde torens, en zeer zindelijk uitgeftreken. Door deze poorte treetmen op een ander plein van vier hondert treden. Recht voor uit ftaen drie heerlijke huizen, zeer gefterkt met hooge muuren en borftweringen, die 't geheel plein be-dwingen. Na dit tweede volght een derde plein, en eindelijk een vierde, geplaveit met graeuwe zerken: is me-de groot vier hondert treden in 't vier-kant, en heeft aldaer de Keizer zij-nen throon en verblijf-plaets. Dit plein beftaet uit vier voorname wo-ningen, die zeer fnaeks gebout, en na de wijze der Sinefen met koftelijke daken gedekt zijn. Zy lopen met vier trappen naer beneden, en beflaen een derde deel van de vier zijden des pleins. In het midden van dit plein ftaen twintigh merk-ftenen, gete-kent met letteren in kopere plaetjes, tot aenwijs van de plaets der vreemde gezanten, daer zy ieder na zijnen ftaet voor de Throon te knielen heb-ben. Buiten het kruis van dit boven-fte vertrek zijn verfcheide lufthoven, beplant vol allerlei geboomte, en ver-ciert met fchone huizen, die de Kei-zer ongemeen prachtigh heeft doen bouwen. Al de gebouwen zijn zeer koftelijk en prachtigh opgebouwt, en van buiten met vergulde galderyen en trali-werk uitgeftreken. De daken zijn zeer zwaer en konftig, gemaekt van gele verglaefde pannen, die van verre flikken en blinken als gout, in-zonderheit door het fchijnen der zon-ne op de zelve. Dus bevint zich he-den het Paleis in *Peking*, by de Tar-ters ter zelffter plaetfe herbout, na het af branden van het oud Paleis der Si-neefche Keizeren. Want des jaers ze-ftien hondert vijf en veertigh brande het oud Paleis der Sineefche Keize-ren, t'effens met de meefte gebouwen der ganfche ftadt, af: in brant geftoken door moetwil der Sineefche rovers. Het boven gevaerte na het af branden der pilaren en voetftallen, gaf in het vallen eenen flagh, die duidelijk tien Sineefche ftadien, of fchaers drie vierendeel mijls verre gehoort wiert.

Het oud paleis (volgens het geen Adam Schal, in dezer wijze daer af gefchreven heeft) *was gefticht op twee en zeventig Kolommen; ieder onder-fchraeght met vierkante marmere voet-ftallen van tien ellebogen ieder zijde breet, en vijf hoogh. 't Geen van de voetftallen boven d'aerde uitftak, (want veel was onder d'aerde verborgen,) om de kolommen in de ronte t'ontfan-gen, was zoodanigh gevoeght en om-vangen, dat zeer weinigh van de boven vlakte der voetftal buiten ftak, welk d'omtrekken of ronte van d'onder-fchraegde kolom niet befloegh: waer uit de grote en gelijkmatigheit der ko-lommen af te meten is, die, ter oor-zake van haere ongemene grootheit of lengte, nootwendigh van balken, aen elkandre gelafcht, gemaekt waeren. De vloeren waeren van velerlei bont mar-mer. De balken, na gelijkmatigheit der kolommen, zeer groot en vergult op meenigerlei wijze. Op deze quam het dak van een grote gevaerte te ru-ften, gedekt met pannen van een blin-kende goutgele verruwe.*

Het oud Paleis der Sineefche Keize-ren, zoo Trigaut getuigt, *is geleegen binnen de muur van de Zuid-zijde, byna voor de Poort der Stadt, en ftrekt van daer tot aen de muur van de Noordt-zij-de; zulx het byna de gehele Stadt fchijnt te beflaen: want de reft der Stadt is ter weder-zijde van het Paleis ge-leegen.*

Het is een weinigh kleinder, dan het Paleis van Nanking; *maer daer en tegen veel heerlijker en luftiger: want dat van* Nanking, *door afwezen der Keizeren, is gelijk een doodt li-chaem zonder ziele, en vervalt dage-lix; maer dat van* Peking, *door tegen-woordigheidt des Keizers, neemt dage-*

lijx toe. En weer in het eerſte boek, op het zevende hooft-ſtuk, daer hy zeit:

De daken en pannen zijn geel van kleur, en vertoonen Draken: waer over eenigen miſſchien hebben uitgeſtrooit, dat de pannen van gout of kooper waren; maer zijn inder daed van kley-aerde gebakken, gelijk ik zelf met mijne handen gevoelt heb. Ieder pan is aen het dak door een groote ſpyker vaſt geklonken: want de pannen zijn niet weinigh grooter, dan d'onzen. De hoofden dezer ſpykers zijn vergult, ten einde niet aen 's Keizers Paleis zou mogen gezien worden, welk 's Keizers kleure, die geel is, niet vertoone.

De Poorten van 's Keizers Paleis zijn vier, gelegen tegen over de vier hoeken des werelts. Al die in 't gaen deze poorten voorby komen, ſtijgen van den paerde af, zoo zy te paerde zitten: of treden uit den draegh-zetel, zoo zy in den zelven gedragen worden, en gaen te voet voorby. Dit doet een iegelijk: maer de grooten geſchikter en van verder. De poorten na 't zuide, zoo wel de buiten als binnen, zijn driederlei, of hebben drie ingangen. Door de middenſte gaet de Keizer in en uit: al d'andere worden door de poorte ter rechte en linker zijde ingelaten: waerom nooit de midden-poorte open is, 't en zy wanneer de Keizer in of uit gaet. Dus verre Trigaut.

Vliet Yo. Zeker vliet *Yo*, die zijnen oorſprong in het geberghte *Jociven*, beweſte *Peking*, uit het meir *Si* neemt, doorſnijt byna het ganſch hof met verſcheide bochten en kromten; maekt vele poelen, en bevochtight de luſt-hoven, boſſchen en waranden. Hy is, zelf binnen het hof, zoo breet en diep, dat grote geladen jonken in den zelven vlotten mogen. Zulx hy niet alleen vermaek, maer ook groot gemak en nut geeft; gemerkt de jonken, geladen met allerlei waren, langs den zelven tot binnen in 't hof kunnen opvaren.

De vliet *Yo* vloeit ook hier en daer in 't hof, voorby verſcheide bergen, door kunſt gemaekt, die de Sineſen, met grote ſchranderheit van kunſt en allerlei toeſtel en geeſtige vonden, van puinhopen en verſcheiden ſlagh van geſlepen marmer doen oprechten: by na ten ſpijt van natuurlijke bergen: zoo wonder kunſtigh en aertigh is alles uitgewerkt en doorwrocht. Men heeft op dezelve geboomte en bloemen, met een zonderlinge, en grote cieraet geplant. Luiden van ſtaet en grote Heren maken gemenelijk duſdanige kunſt-bergen in de hoven en tuinen, met verſpilling dikwils van hun meeſte middelen. Men heeft 'er, die niet alleen met holen zeer kunſtig uitgehouwen zijn: maer ook ſlaepkamers, vertrekken, zalen, trappen, vyvers en allerlei ſlagh van bomen beſloten houden. Zy dienen den Sineſen tot ſchuil-plaetſen, des zomers tegen de hitte der zonne, en tot luſt-plaetſen, om de geeſten te verquikken; desgelijx tot vergaſt-plaetſen.

Eenigen hebben van binnen doolhoven, die, hoewel niet groot van beſtek, evenwel door hunne onwegen en dwael-paeden twee of drie uuren den omdoolder, in alles om her te dolen, kunnen ophouden. D'uitgang komt daer na op een andre poorte uit.

Behalve verſcheide male voorhene, wiert des jaers zeſtien hondert en dertigh de ſtadt *Peking* door de Tarters belegert: 't welk zich aldus toedroegh.

Keizer *Zungchin*, meer bevreeſt te dien tijde voor d'inlandſche rovers, reeds in het Landſchap van *Suchuen* opgeſtaen, dan voor de Tarters, zond *Yven*, een ſtrijd-baer en ſchrander velt-heer, met volkomen maght en nieuwe krijgs-heiren na het Landſchap van *Leäotung*, beooſte *Sina* gelegen, en beval hem vrede met hen te maken, zoo zy genegen waeren. Maer *Yven*, by de Tarters omgekocht door groot gelt, trof de vrede, op ſchandelijke voorwaerden, na welgevallen des Tarters, en braght door een vergiftigen drank, over maeltijt, zekeren trouwen en ſtrijdbaren veltheer *Maovenlung*, d'eenige ſchrik der Tarters, om 't leven. *Yven*, die den Keizer daer over vergramt zagh, en tot het aenvaerden van zulke voorwaerden ongenegen, ried den Tarters den Keizer met dwang die te doen aenvaerden, door invallen ten rijke van *Sina*, langs eenen anderen wegh, dan door

het

het geweſt, welk hy met zijn volk bezet hield.

De Tarters, bewuſt van zijne gierighiet, nemen zonder ſchroom zijnen raet aen, en rukken, bevrijdt reeds van achteren, het Landſchap van *Peking* in, plonderen zeer vele plaetſen en verwoeſten ſteden en dorpen, en belegeren eindelijk de rijks-ſtadt *Peking* zelve. Reeds rieden de rijxraden den Keizer de ſtadt te verlaten en na de zuiderlijke Landſchappen te trekken; maer hier toe had de Keizer gene ooren: en koos veel liever te ſterven, dan de vlucht uit de Noorder geweſten. Ja, gaf aen niemant verlof van uit de ſtadt te gaen.

Midler wijle vielen de Tarters op de ſtadt aen; maer wierden dikwils met groten neerlaegh afgekeert. Ook wiert *Yven*, wiens meinedigheit tot noch niet gebleken was, op ontboden, om den Tarter te wederſtaen. Hy aenſtonts met zijn heir by der hant: komt tot zelf onder de wallen van de ſtadt: en zagh men nu aen d'eene zijde het Sineeſch, en aen d'anzijde het Tarterſch heir, geſcheiden van elkandre door de ſtadt. Maer *Yven* ſpeelde den veinſert, ſtelde niet van belang in 't werk, ja, zocht den Keizer tot het aenvaerden der vrede, op de gemaekte voorwaerden, te verſpreken.

Keizer *Zungchin* eindelijk bemerkte het bedroch en geltzucht van den veltheer *Yven* Dies troont hy, buiten kennis van ſijne Rijxraden en overſten, *Yven* in de ſtadt, onder ſchijn van over krijgszaken met hem te raetſlagen.

Yven, dan, komt over de muur, zonder het openen van poorte, uit vreſe, ſoo de Keizer voorgaf, van de nabyheit der Tarters, hoewel in'er daet was, om deſſelfs heir buiten te houden. Eenigen der voornaemſte overſten had *Yven* tot vrienden en gunſtgenoten: veiligh genoech dacht hem d'ingang ter ſtadt, wijl die hem van 's Keizers onbenoegen en euvel voornemen, daer ſy ook ſelfs niet van wiſten, niet verwittigden. Maer gekomen voor 's Keizers oogen, wiert aenſtonts gevangen en in 't kort, na weinigh ondervragen, ter neergehouwen.

De Tarters, verſtendight van deſſels doot, verlieten de ſtadt, eer by den Keizer een nieuwe veltheer over het heir gekoren wiert: verwoeſten het omgelegen lant, en trokken tot in het Landſchap van *Xantung*. Keerden eindelijk, beladen met buit, weer na *Leäotung*.

Na het dempen en ſtillen eeniger mate des Tartariſchen oorloghs, quam groter onheil de ſtadt *Peking*, des jaers ſeſtien hondert vier en veertigh, door de muitelingen en rovers over, zelfs ingeboorne Sineſen en onderdanen des rijks. *Muitery in het Koning-rijk van Sina.*

d'Eerſte muitery of opſtending wiert in het Landſchap van *Suchuen* aengevangen, door de berghluiden, een ſtrijtbaer volk, die aldaer in 't gebergte onder een byſonderen Koning ſtaen en aen den ſelven ſchatting betalen. Deze wierden gevolght door die van het Landſchap *Queicheu*, die in weerwrake van zeker vonnis, onrechtvaerdigh uitgeſproken in geſchil van twee vryheren, onder den verongelijkten waeren opgeſtaen: hieuwen de rechters van het qualik uitgeſproken vonnis in den eerſten aenval ter neer, en verſloegen des onderkonings heir: maer wierden aenſtonts zelf door een nieu heir overwonnen, hoewel niet uitgeroit. *Eerſte oorzake der muiterye. Martijn. hiſtor. de Bell. Tart.*

Wanneer midlerwijle een grote hongers-noot te dien tijde in het noorder gedeelte van *Sina* was ontſtaen, door een ongehoorde plage van ſpringhanen, ſtaken zeer veel andere belhamels en rovers het hooft op, inſonderheid in het Landſchap van *Xenſi*, en *Xantung*. Deze, eerſt weinigh in getale en krachten, trokken ten roof in dorpen en ſteden, en namen daer na hun ſchuil-plaetſen in 't geberghte, aengegroeit in ſterken getale door verlekkering op den buit. *Twede.*

Niet weinig wierd deze opſtending gevoet door de groote gierigheit van Keizer *Zungchin*, die de gemeente alle ſchattingen afperſte, niet anders als in een vruchtbaren en bloeienden tijdt. Wanneer dan deze muitelingen

door de Landvoogden niet ſchielijk te dempen waeren, groeidenze allengs in getale en moedt aen, en kregen acht Legers op de been, verſpreit door verſcheide Landſchappen.

De ſtoutſte en vaerdighſte onder hen, wierd tot overſte gekoren. Reeds rijk en maghtigh door het roven geworden, begonmen nu op het rijk ſelf toe te leggen.

Eerſtelijk, om den anderen eenen kans af te ſien, daer ieder zelf na dong, ontſtont'er een gevecht onder elkandre. Het quam eindelijk zoo verre, dat ſlechts twee der voornaemſte veltheeren over bleven, die d'overige krijgsknechten, na de zeege, en het ſneuvelen hunner overſten, tot hun vendels noodighden te volgen. Lichtelijk lieten deze zich hier toe verſpreken, als die by de Sineeſche overſten van 's Keizers zijde niet anders dan een wiſſe en onfeilbare ſtraffe te verwachten hadden.

D'eerſte onder deze keur-overſten der rovers, was *Licungz* genaemt; de tweede, *Changhienching*: beide van een ſtout beſtaen en overwreden aert. *Licungz* trok met zijn aenhang na de noorder deelen des Landtſchaps van *Xenſi* en *Honan*: d'ander plaegde *Suchuen* en *Huquan*. Dus verre week d'een van den ander, om elkandre, uit naeryver, niet te verdelgen.

Derde oorzake. Hier en tuſſchen was ten hove een derde, en voornaemſte oorzaek van den ondergang des rijks, rijp geworden: waer af de beginſelen al onder Keizer *Thienk* uitgeſchoten waeren: te weten, de tweedraght, zamenrotting en afgunſt der Landvoogden, over d'al te grote magt, aen zekeren gelubden of kamerling *Guei* gegeven. Want Keizer *Thienk* had hem niet alleen tot de hooghſte trappen van waerdigheit opgevoert, met den zelven de ganſche en volkomen beſtiering des Keizerrijks in handen te geven; maer ook met den tijtel van vader vereert. *Guei* derhalve, die zich in dien voorſpoet niet wiſt te matigen, deed, om geringe oorſaken, zelfs d'opperſte Landvoogden van kant helpen, of beſtraffen: inzonderheit de genen, die met geſchriften of woorden, of met grote eere hem niet genoech konden believen, uit wederwarigheit van onder eenen man te buigen, die men wiſt van zeer geringen herkomen te zijn. En niet tegenſtaende *Guei* anders het rijk vry wel bedient had, zoo verbitterde hy evenwel veele menſchen, en onder deeze ook Prins *Zingching*, die na *Thienk*, kinderloos geſtorven, Keizer was geworden: wijl *Guei* hem, in het aenvaerden der heerſchappye, tegen viel; hoewel met vruchteloozen uitgang. De Landvooghden hier over in twee rotten, of Akademien (gelijk zy zelfs die noemen) verdeelt, begoſten zich zelfs allengs te verheffen, en droegen groter bekommering over hun eigen, dan over 's rijks zaken. Wijders, midlerwijle ieder der parthyen elk andere trachte t'onderdrukken en uit te roejen, beide onder voorwending van het algemein welvaren des rijks te behertigen, verwaerlooſden zy hetzelfſte: zochten ſlechts hun partylingen te verheffen, of, uit een wangunſtigen naeryver, in het bewindt der zaken te ſtellen.

Wanneerr Keizer *Zungching* zelf begon te arbeiden, om dit zeer maghtigh quaet te weeren, haelde hy den haet van de meeſte en voornaemſte gelubden op zijnen hals. Want gekomen tot het bezit des Rijks, woede hy boven maten tegen de gunſtelingen van den kamerling *Guei*, en deed hem beneven vele van zijne partygenoten van kant helpen. Waer door geſchiet is, dat de meeſte van beide parthyen 's Keizers verraders waren, en heimelijk verſtant met de rovers hielden.

Hier over wierden geene krijgs-heiren te velde gebraght, of rechten niet zonderling uit, wijl zy door wangunſt van hunne tegen-parthyen belet en verſtoort wierden. Ja dikwils, wanneerze iet goeds konden uitrechten, lieten de gelegentheidt voorby ſlippen, om den Majeſtraten, daer de veldoverſten nydigh op waeren, door het bevechten der zege, in 's Keizers gunſte niet te brengen, als of zy, door hun beleid en raed, den vyandt overwonnen hadden.

Zoo

Zoo Adam Schal getuigt, had de haet der gelubden tegen den Keizer, d'oorzaek van den val des rijks, aldus zijnen oorſprong genomen:

De voorzaed, en t'effens broeder des Sineeſchen Keizer *Zungchin*, gemerkt hy van nature vreeſachtig, en byna noch een kind zijnde tot her Keizerrijk gekomen was, had zich gewent der wijze na de gelubden te luiſteren, dat hy naulix eenen voet zonder hun believen verzette, in weerwil van eenen iegelijk, en allermeeſt van den broeder. Dagelix ried dees den Keizer het jok van den halze te ſmijten, en hem het roer der regering over te geven.

De gelubden, die zulx in generlei wijſe konden lijden, kregen door lang arbeiden, den broeder het Paleis uit; zulx dees toen na zijn welgevallen den Keizer in zijn ampt niet kon vermanen. Evenwel verviel, na het overlijden des Keiſers, in het zevenſte jaer zijner heerſchappye het rijk, zonder bewilliging der gelubden, op den broeder, die den val des rijx beleeft heeft. Dees deed ſcherp onderzoek tegen de gelubden, en beroofde hen van hun qualijk verkregen middelen. De eerſte, om vele miſdaden, die hem te laſte geleit wierden, verviel in een pene van etlijke miljoenen gouts, ten voordeele van 's Keizers ſchatkiſt: benevens vijftien koffers vol edele geſteenten en peerlen, behalven veel koſtelijk huisraet, veel meer den Keizer, dan eenen gelubden waerdigh? Waer door, desgelijx door het uitmergelen van veel anderen, de Keizer zijne ſchatkiſt grotelix verrijkte.

De Keizer, door een ingeboorne goedertierenheit, nam evenwel het gedrocht niet volkomen wegh; maer temperde het ſlechts: leſchte het niet uit; maer bedwong het. Had anders zijnen Stadt voor eeuwig vaſt geſtelt, indien hy den aeder en bron van den geduurigen quael ganſchelijk had uitgeroeit.

Van deze dan, begeeft zich tot de krijgs-raden en krijgs-overſten, en begon die te ſtreelen; maer door een al te korte gunſte.

Hy vond onwaerdig 's Keizers genegentheit, die hy bevondt de doodt meer te vreezen, dan den val des rijx. Dies wende zich ook van deeze af, en keert tot de gezanten der uitheemſche vorſten. Dan zoo dra hy deze bemerkte geſchenk-zuchtig te zijn, en meer het gewin, dan hun ampt te behertigen, kreeg hy van hen boven andere een gruwel. Wiſt eindelijk niet, waer hy zich keeren zou. Ten leſte begeeft hy zich weder tot de genen, die hy te vooren verſchoven had: te weten tot de gelubden.

De gelubden weêr aen het roer der regering geraekt, hebben hunne dolheit en toorn tegen den Keizer ontveinſt; maer nooit de wrake vergeten, noch trouheid hunnen verzoenden Heer bewezen. Dies hebbenze getracht door duizenderlei konſtenarye den Keizer te bedriegen: 's rijks ſchatten te verbergen: lijftochten der krijgs-knechten, om oproer te verwekken, te begraven: heimelijke raedſlagen met de verraders te houden: de nadeelen, door hen ontſtaen, te verzwijgen: niet met allen van het gevaer, welk klaerlijk den rijke dreigde, te waerſchouwen: den Keizer zijn eigen oordeel te laten volgen, daer mee hy te voren tegen boosaerdige luiden ſcheen gezondigt te hebben: tot datze eindelijk zelfs de poorten der Stadt voor de muitelingen, die op dezelve aenquamen, opende. Dus verre Schal.

Ter gelegener tijdt quamen deze tweeſpalten den rovers te ſta.

Want *Licungz*, na het veroveren van het ganſch Landſchap van *Xenſi*, en een groot gedeelte van *Honan*, trekt van daer over den Gelen ſtroom, zonder tegenſtand te vinden, nae 't ooſten: verovert de zeer rijke Stadt *Kiancheu*, gelegen na by den Gelen ſtroom, in het zuider gedeelte des Landſchaps: deſgelijx al de anderen, zelf de Hooft-ſtadt *Taiyuen*, na eenige dagen tegenſtand geboden te hebben, met ombrengen van al de groten der ſtadt. *Licungz verovert Honan en Xenſi.*

Op het gerucht van het optrekken der rovers over den Gelen ſtroom, en invallen in het Landſchap van *Xenſi*, zond Keizer *Zungchin* den grooten *Kalao*, te weten, den opperſten Rijx- *Trekt over den Geele ſtroom.*

 raed,

raed, met een heir, om de rovers, zoo niet te verſlaen, ten minſten te ſtuiten.

Niets rechte dit groot heir uit, ja liep het grootſte gedeelte tot de rovers over. *Xungchin*, des verwittigt, beſloot het noorder Hof van *Peking* te verlaten, en na het zuider Hof van *Nanking* te vluchten: dan wierd herder op het ſterk aenraeden van getrouwen en meinedigen: d'eerſte rieden zulx met een goede meining: wijl het vluchten, zeidenze, was het rijk meer in roere ſtellen: 't Hof, bezet met een groot getal van krijgsknechten, kan beſchermt worden. Op 's Keizers tegenwoordigheidt zouden al d'andere Landſchappen tot beſcherming toeſchieten. Maer de laetſten rieden den Keizer het blyven aen, om hem des te lichter, voor het uitlekken hunner verraderye, den rover *Licungz* over te leveren.

Tot dus lang, zoo Adam Schal getuigt, hadden de hovelingen qualijk voor den Keizer de beroerte des rijks verborgen gehouden, eenſdeels met uitſtroing van verdichte oproeren te zijn, die nochtans warelijk omher ſworven; eenſdeels met het groot gewricht der zaken te verminderen; welk evenwel de doodneep des rijks was.

De Keizer, opgewekt door het geraes der wapenen, dagelix voor d'oogen en ooren, begeeft zich eindelijk geheel en al, hoewel te laet, tot het afwenden des quaets, en vervaerdigt verſcheide heiren tegen de muitelingen. Ten leſte laet ook zijn gedachten gaen over 't verſterken der Hooftſtadt *Peking*

Maer de gelubden, die tot dus lang den Keizer met bedriegeryen de hand gevult hadden, hebben ook nu in den uitterſten nood, het gevaer by den Keizer in de windt geſlagen, en hem belaſt onbekommert te zijn.

Deze half-mannen, onmachtig, na den aert der vrouwelijke ſexe, hunner herts-tochten, waeren niet op 's Keizers beſcherming, maer op zijnen ondergang uit, en, om wrake over hunne lang geleden ongelijk te nemen, hebben met den vyand zelfs tot eigen verderf aengeſpannen.

Terwijl zich dit toedroeg, zend *Likungz* meenigten van krijgsknechten nu en dan met verandering van gewaet ten hove, voorzien van gelt, om heimelijk koophandel, of herberg in gehuurde huizen, of eenigen anderen handel van klein belang te doen, ter tijdt toe hy met zijn geheel krijgsheir onder de wallen zou gekomen zijn, met bevel van dan binnen de ſtadt oproer aen te rechten. *Mar.*

Een wonder, in zulk een ſtilte als deze ſluik-handel gedreven wierdt, inzonderheid by luiden van het ſchuim der gemeente.

By deze lage, ten Hove beſteken, had *Licungz* noch een andere gebrouwen, namelijk heimelijken handel met het Opper-hooft van den Krijgsraedt: want men zeit, wanneer deeze bemerkte met 's Keizers zaken omgekomen te zijn, met den rover, tot beveiling van de zijne, over het overgeven der Stadt zich verdragen had; 't zy hoe 't wil, de roovers trokken ter yl op de Rijks-ſtadt *Peking* aen.

Binnen de muuren der ſtadt bevonden zich zeventig duizend krijgsknechten, onder drie duizend overſten, gelubden. De ſtadt was voorzien met allerlei krijgs-tuig, en de muuren rontom met grof geſchut, meeſt onlangs gegoten: daer de rovers, gelijk zy zelfs daer na bekent hebben, zeer voor vreeſden.

Maer aen de zijde, daer de rovers, verwittigt door hunne ſpits-broeders, ten ſtorm op trokken, wierd ſlechts met los kruidt op de beſtormers los gebrandt.

Dies trok *Licungz*, met zijn volk, des jaers zeſtien hondert vier en veertig in gras-maend, des anderen daegs voor Zonnen opgang, ter poorte in, door de gelubden zelfs van binnen geopent.

Niet lang wierdt ook tegenweer door de bezettelingen van 's Keizers zijde geboden: want de krijgsknechten van *Licungz*, die zich tot dus lang heimelijk in ſtadt verborgen hadden, en deſſelfs muitgenoten, maekten,

volgens

volgens verding met *Licungz*, oproer in de ſtadt. Hier uit ontſtont een groote verwerring, wijl niemand wiſt, met wien hy 't houden zou, en overal geen minder verwerde neerlaeg.

Hier op trok *Licungz*, als verwinner, door de ſtadt, recht op 's Keizers Paleis aen, en neemt dat in, zonder de getrouwe gelubden het minſte weerſtant boden. Reeds had de vyant, een wonder, d' eerſte muure des Paleis al in, zonder de Keizer noch van eenigh gevaer wiſt. Want de muitgenoten, de gelubden, die al het gezagh aen zich getrokken hadden, draelden alwillens den Keizer te vermanen, om niet t' ontvluchten: maer ziende alle hope van vluchten benomen, dienden zy den Keizer het innemen van ſtadt en paleis aen.

De Keizer, op deze waerſchouwing, vroegh eerſtelijk, of 's vyants hant t' ontvluchten waere; maer gehoort dat alle wegen geſloten waeren: zeitmen eenen brief met zijn eigen bloet geſchreven te hebben, waer in hy de lantvooghden van verraet, maer te laet bekent, beſchuldigde: d' onderdanen onſchuldigh verklaerde: op *Licungz*, wijl hy door 's hemels hulpe het rijk bekomen had, verzocht zijnen val te wreken. Neemt daer na eenen zabel: houwt zijne huuwbare dochter ter neer, om niet tot ſpot van den rover te zijn: treet aenſtonts in den bogert, en knoopt zich d' allerongelukkighſte Keizer en laeſte van den ſtam *Taiming* met zijnen gordel aen eenen pruimboom op. Aldus is de ſtam van *Taiming*, die met eenen rover aenvang nam, door eenen rover geeindight. Na 's Keizers voorgang verhing zich ook aldaer de *Kolao*, of opperſte rijxraed; deſgelijx de Koninginnen, beneven eenigen zijner getrouſte gelubden.

Maer niet minder in de ſtadt zelve, dan binnen het paleis, woeden velen tegen zich zelfs: andere ſprongen in Meiren: andere verkoren door den ſtrop een gewillige doot, na 's lants wijze: want met den Keizer te ſterven, om niet benootzaekt te zijn onder een anderen vyant te buigen, of door den zelven gedoot te worden, houden de Sineſen voor de grootſte eere van getrouheit.

Zoo Adam Schal getuight, ſteegh de Keizer (verraden tweemael in een zelfſte oogenblik, eens van de verraders, de gelubden: daer na van de muitgenoten) te peerde, verzelt ſlechts met zes hondert ruiters, en verviel onverhoets recht aen den oort der ſtadt, waer langs de vyant quam intrekken. Wanneer hy zocht door de poorte, na by de kerke der roomsgeſinde Jeſuiten, uit te raken, hielden de zelfſte luiden hem tegen, die dezen edelen roof in dit net gejaeght hadden. Dies gong hy voorby dezelve kerke, en ſloegh na d' andere poorte om.

Dan d' ongelukkige Vorſt bevont zich hier benootzaekt, door het ſchieten uit grof geſchut (geſtelt tot beſcherming der poorte) op hem, en door mangel van anderen byſtant, weer na het paleis te keren: tot zijnen laeſten ondergang.

Te ruch naer het paleis gedreven, en gebraght tot d' uitterſte wanhoop, verzoekt op de Keizerin, zijne gemalin, haer zelve te verhangen, en raet zijne drie zonen, door de vlucht, zoo zy beſt konden, zich wegh te pakken, Neemt zelf den zabel, met voornemen van zijne eenigſte dochter, reeds huuwbaer, te doden; om niet den rovers ten ſchimp over te blijven: maer zy ontweek den ſlag met vluchten, en ſchutte dien op haere rechte hand af, met verlies van de zelve. Treet toen, ganſch radeloos, weer ten paleis uit te voet, en loopt recht na den bergh, die achter over het paleis hangt. Blijft aldaer ſtaen en ſchrijft met een penceel (want pencelen gebruiken de Sineſen in plaets van pennen) op den rant van zijne Keizerlijke lijfrok, met zijn eigen bloet, zoo men zeit, uit zijne linke hant, op dezen zin. *Veel geluks aen den toekomende Keizer* Lis. *Ik bid ernſtelijk, doe mijn volk geen leet; noch gebruik mijne raedsluiden niet.*

Na het ſchryven, ſchudde hy zijne laerſen uit, en wierp zijn keizerlijke hoet af, en verhing zich zelven aen een balk van de galderye, by zijne gordel, op.

Dit

Deze was d'uitgang van eenen Vorſt, miſſchien de grootſte van de gehele werelt: die in kloekheit van verſtant en vroomheit van inborſt niemant boven hem had: die zonder gezelſchap, verlaten van eenen iegelijk, in zijnen ouderdom van zes en dertigh jaren, door onverzichtigheit der zijnen, en eerſt door zijne eigen onverzichtigheit, aen een zoo ſmadelijke doot quam te ſneuvelen. Te gelijk met hem is de naem des Keizerrijks *Taming*, dat's van grote klaerheit, na dat het twee hondert zes en zeſtig jaren geſtaen had, en de ganſche keizerlijke ſtam, gerekent ontrent ten getale van tachtigh duizent, uitgeroit.

Adam Schal. Den volgenden dagh, de derde na 's vyants komſte, trokken de rovers met een heir van drie hondert duizent man ter ſtadt in: en trat d'overſte *Licungz* recht na 't paleis: begreep den Keizerlijken throon en zette zich op den zelven ter zeet.

Men zeit, volgens Martijn, hy zich in d'eerſte zitting zeer onruſtig bevond, en boven mate gewacchelt had.

Wanneer de Keizer nergens te voorſchijn quam, ſtelde *Licungz* hondert duizent dukaten op zijn lijf, tot vereering voor den gene, die hem wiſt te leveren. Eindelijk wiert het lijk des Keizers gevonden, verhangen aen een balk of boom: zonder dat ook toen de rovers eerbiedigheit of meelijden daer tegen betoonden; maer wiert, zo Martyn verhaelt, in kleine ſtukken, door bevel van *Licungz*, gehouwen, met het byvoegen van hoon, te weten, dat hy zeer qualijk en wredelijk zijne onderdanen beſtiert had.

Zoo Schal nochtans getuigt, wiert de Keizer ontrent na verloop van een maent, na het uitdrijven der muitelingen, door de Tarters een eerlijke begrafenis aengedaen; hoewel niet geleit in het graf der Keizeren, maer op een andere plaetſe, onder de zonen der Keizeren: ook moſten al de Majeſtraets-perſonen, 't zy met wil of onwil, aen deſſelfs graf komen wenen.

Woeden der rovers tegen de burgery. Wijders, d'overige ſchaer der rovers woede tegen de huizen der gemeente, en matſte ter neer, al die hen ontmoeten; tot dat, by verbodt der overſten, het ſtaken van doodſlaen, boven van de muuren en poorten der ſtadt afgekundigt wierd.

Wie met een fraei kleet op ſtraet quam, wiert aenſtonts door de rovers na de gevangenis geſleept, om aldaer door de wreetſte pijne het gelt te doen belijden; daer zy door hunne kleding vermoeden van gegeven hadden. Eindelijk verſcheen niet een eenigh menſch op ſtraet, behalve alleen de verwoede en uitgelaten rovers.

Dertigh gehele dagen duurde het tuſſchen-rijk, in de welken de rovers het paleis bezaten en het zelve, beneven de ſchatrijke ſtadt, uitgeplondert hebben.

Reeds verzochten de Sineſen *Licungz* ten zekeren beraemden dage, tot Keizer te hulden; dan beval hen den dag der hulding op te ſchorten: uit oorzake, zoo eenigen gewilt hebben, hem 's Keizers zetel ſcheen ten val te zullen brengen: want zoo meenigmael hy op den zelven gezeten had, was altijds met verkoutheit en hooft-pijne bevangen geworden, en benootzaekt, een wonderlijk werk, van den throon, onwettelijk by hem ingenomen, af te ſtijgen na d'aerde, als een, die den val verdiende. *L ngz wi et gehu ijn. A Sc*

Gezeten op d'aerde, zeit men dat hy ook in d'oogen der omſtaenders van een oververachtelijk en belacchelijk gelaet, en, meer een aep, dan menſch ſcheen te zijn. Geloofelijk is, dat hy voor het aenvaerden van de merken des Keizerrijks, eerſt het rijk heeft willen bevredigen, en de gebuur-Vorſten des overleden Keizers, die anders in 't toekomend hem mogten hinderlijk zijn, door den oorlogh t'onderbrengen, ten einde hy miſſchien niet te haeſtig, ſijn noch overal onbeſtorven en eerſt aengevangen heerſchappye, quam te verliezen. *Is nder lij d T m.*

Dies trok *Licungz* na 't ooſte op de grenſen des Keizerrijks tegen de ſtrijdbaerſte veltoverſten te velde, die ter beſchermingh des rijks, om d'aenvallen der Tarters te beletten, een wakend oog hielden: want dat deze hem in

in zijne verradery en ſchelmſtukken den hand niet ſouden bieden, en ſtijven, ſpelde hy uit geen loſſe waen te voore. Hy ſloeg dan op weg met 's Keiſers krijgsheiren, die hem toegevallen waeren, beneven een getal van twee hondert duizent zijner roofgenoten: beval den anderen de bewaerenig en plaging der ſtadt *Peking*.

Maer hier begon de verraderye te leuteren, en ſtiet tegen eenen klip, daer zy ſchip-breuk quam op te lijden. Zeventig mijlen van de rijxſtadt *Peking*, verdedigde zeker oude en zeer getrouwe krijgs-overſte des overleden Keizers, met name *Uſanguei*, een naby gelege ſtad op de grenſen van *Leäotung*, tegen de Tarters, met een ſterke beſetting.

Te gelijk was de rover *Licungz*, om hem te verdelgen, en 't gerucht van 't verlies des rijks, na 's Keizers doot, en uitplondering des hofs gekomen. Hy ſtont evenwel hier over niet verſchrikt, noch wilde zijn trou breken, die hy voorhene zijnen Keizer gezworen had: maer beſloot den vervallen ſtaet dezen uitterſten dienſt te doen, en gewapender hant den rover te verwachten. Dees ving aen eerſt door liſt en kunſtenarye te veroveren. Zijnen vader, een ſtok oud man, en met hem uit *Peking* in het leger gevangen gebragt, ſtelde *Licungz* voor de muuren, met dreigementen van d'alderwreetſte ſtraffen hem aen te doen, 't en zy de zoon tot verloſſing van zijnen vader de ſtadt over gaf.

Wanneer dees ſtrijdtbare krijgoverſte van de muure zag, 't geen zich toedroeg, en de dreigementen van den rover *Licungz* nader te verſtaen kreeg, viel hy op zijne knien ter aerde, bad den vader om vergiffenis: *hy bekende d' oorzake van deſſelfs doot te zijn, doch niet om zijnent, maer om 's rijks wille: meer ſtont hy verplicht aen den Keizer en Keizerrijk, dan aen d'ouders: wel was het leven een weldaet, welk eenig nu de rover te ſchenken had; maer eeuwiglijk zou dat leven een oneerlijk leven zijn, indien hy met een vyant, 's Rijks verrader, zamen ſpande.* De vader, zonder eenige onſteltenis, prees des zoons ſtantvaſtigheit ten hoogſte, en en ſtierf, door het folteren met d'alderwreetſte pijnigingen, op hope van door den na gebleven zoon, zijn en 's Rijks onrecht te zullen wreken.

Zoo Martijn getuigt, zou de vader, *Us* by hem genaemt, aen den zoon *Uſanguei* eenen brief op dezen zin geſchreven hebben. *D' aerde, hemel en nootlot konnen deze verandering, die wy zien, veroorzaken. U is bekent, hoe Keizer* Zungchin, *en het rijk des geſlachts van* Taiming *ondergegaen is. De hemel heeft dat aen* Licungz *gegeven. Den tijdt moet men toe geven: en van den noot een deucht maken, om zijne tyrannye en eene zeer wrede doot t' ontgaen. Maer laet ons zijn mildadigheit verzoeken. U belooft hy een koninglijke waerdigheit, indien ghy nevens d' uwen hem voor Keizer erkent. Aen uw antwoort hangt mijn leven: overdenk, wat ghy aen den genen ſchuldig zijt, die u het leven gegeven heeft.*

Daer op de zoon *Uſanguei* den vader in 't kort gedient had: *O vader, die zijnen Keizer niet getrou is, zal my ook niet getrou zijn. Zoo ghy zelf getrouheit, aen uwen Keizer ſchuldig, vergeten hebt, niemant zal my beſtraffen, dat ik de gehoorzaemheit, ſchuldig aen zulken vader, vergeet. Liever heb ik te ſterven, dan eenen rover te dienen.*

De zoon, meer aengemoedight door 's vaders overlijden, leit vaſt over, van waer hy de wrake zal aenvangen: op wat wijze hy den rover en vader-moorder zal tegen gaen. Uit misvertrouwen op inlantſche krachten, als veel te zwak om een talrijk heir te verſlaen, roept hy buitenlantſche hulpe in. Onlangs had de Keizer der Tarters met de Sineſen een verbont beginnen te maken.

Onder de voorwaerden van vrede waeren de rovers gemelt, en by beide parthyen beſloten: dat de Tarters den Sineſen met krijgsvolk hadden by te ſtaen, om de rovers ten rijke uit te drijven. Dies ſouden de Sineſen aen de Tarters den verzochten handel door het rijk toeſtaen: daer en boven weer aen de Tarterſche kroon herſtellen een ſtreke lants van ontrent hondert mijlen in de lengte, eertijts den Tarter door de Sineſen afgenomen,

en reeds weer voor een groot gedeelte met de wapenen herwonnen.

De Tarter, verwittigt door fchielijke afgezonde boden, van den deerlijken ftaet zijner gebuuren, t' effens gedachtig aen het verbont en belofften, belooft den verzochten byftant, en trekt gezwint op met een heir van veel duizent man, (volgens Martijn, tachentigh) tot voorftant van het bouvallig rijk. Het eerfte werk, dat hem te doen ftont, was de ftadt van het beleg t' ontflaen: dan om 's vyands geheel heir te gelijk aen te taften, vond hy zich veel te fwak: maer raetzaem een gedeelte des vyants aen te taften. Dies befpringt hy te paert het grootfte gedeelte van 's vyants ruitery, zonder het voetvolk, welk onder de wallen ftil bleef leggen, aen te taften.

Het heir der rovers, meer gewoon op jagen uit, dan opentlijk voor de vuift te vechten, bood niet lang des Tarters aenvallen weerftant.

D' eerfte, die de vlucht nam, was de rover *Licungz*: daer de Tarter, met het baren van een geweldigen neerlaeg, achter her zat, en quam langs den zelven weg, en byna ter zelffter tijdt met de vluchtelingen ter rijxftadt *Peking* in. Al d' overigen, meeft ros-volk, en achter gelaten om d'aenflagen van 's vyandts voetvolk, welk de ftadt belegert hield, te beletten, ftorten te gelijk om het zelve in, en velden'er omtrent hondert duizent ter neer.

De rover *Likungz*, getreden ter ftadt *Peking* in, hield niet lang aldaer ftant; niet tegenftaende defelve met weerbare muuren omringt, en met een fterke krijgs-bezetting, allerlei lijftocht en krijgsbehoefte, bequaem om een langh belegh te verduuren, voorzien was. Hy nam, dan, ten zelfften dage van zijne intrede de vlucht weer uit de ftadt, na het Landfchap van *Xenfi*, van waer hy eerft gekomen was, met bevel aen zijne ftrijdt-genoten voor zijn vertrek, het Paleis en ganfche ftadt aen kolen te leggen.

Maer deze, 't zy niet maghtigh genoech, om zoo groot een ftadt aen brandt te fteken, of ziende zich over al van d'inwoonders, die weer aedem begoften te fcheppen, ter neer gehouwen, fonden na *Likungz* om byftant, tot uitvoering van fijne laft, en bleven, tot de komfte van hunne hulp-genoten: Dan al deze troepen, door den rover *Likungz* tot byftant gezonden, wierden door eenige duizent Tarters, die hen onder de wallen ontmoeten, tot den laeften man ter neer gematft.

Midlerwijle daer na de Tarters een rechtfchapen heir by een gekregen, en zeeghaftigh buiten de ftadt den tijdt van eenige dagen den vyand aller wegen hene verftrooit hadden, namen de rovers na het Landtfchap van *Xenfi*, hun hooft-leger-plaets, de vlucht; hoewelze van daer door de Tarters verdreven wierden, die ook den Overfte *Likungz*, gevlucht en ontbloot van krijgs-volk, verder en tot aen fijnen ondergang vervolgden.

Het gerucht liep, uit zeggen van den rover *Likungz*: te weten, dat de rover nooit voor gehad zou hebben het gantfch Keizerrijk te verwoeften; maer te *Peking* alleenlijk gekomen was, om de Majeftraets-perfoonen, zoo wel die van de letteren, als krijgszaken, die t'overdadig tot dus lang hunne magt gebruikt hadden, na verdienfte te ftraffen: na dit eindelijk volbragt te hebben, zou hy het recht der heerfchappye aen den wettigen Keizer, goet en ongefchonden, (welk hem deerde zoo ellendigh gefchonden te zijn) volkomentlijk herftelt hebben. Wel had men dit mogen hoopen van zoo eenen waegh-hals, maer niet gelooven.

Geduurende 't verjagen der rovers ten Rijke uit, door de Tarters, eer tyding van deffelfs volkome neerlaeg en uitdrijven gekomen was, ftont het Paleis tien geheele dagen ten roof, en de ftadt, ontbloot van alle bezetting, in lichte brand. Op zijn vertrek waeren drie duizent ruiters gelaft, 's Keizers fchatkamer geheelijk uit te putten, en de fchatten na het landfchap van *Xenfi* over te voeren. Een iegelijk kreeg bevel, vuur in de ftadt te werpen, waer des doenelijk viele, en ieder vijfhondert dukaten uit den fchatkamer met zich te brengen, en ter beftemder

plaetfe

plaetse den Veldtheer in te wachten, wanneer die van het najagen der Tarters weer te ruch zou gekomen zijn. Evenwel is bevonden, dat in die dagen naeulix het vijf en twintigste gedeelte van 't gelt, welk binnen het Paleis bewaert wierd, wegh gesleept is; daerze nochtans tweemalen op den schatkamer ten roof trokken: zonder noch in 't minste het gelt aen te raken, welk door de stadt in 's Rijks gelt-kamers opgesloten lagh.

De geheele Landstreke, (zoo groot was de overvloed van geroofde, dierbare en kostelijke goederen,) tot aen de grenspalen des Landschaps van *Peking*, een wegh van tien dagh reizens, lagh bedekt met fluweel, satijn en allerlei slagh van geborduurde en velerlei gekleurde klederen. Ongelooffelijk, 't en zy iemant, die oogh en overtuigh daer van geweest is, sulx aengetekent had.

Naemaels hebben de Tarters, nae het uitdrijven der muitelingen uit het Landtschap van *Xensi*, hun geboorteplaets, en uit het hof, onlangs den rover toegevoeght, dien heerlijken buit der uitgeplonderde overrijke Stadt *Peking* bekomen.

Zoo als de muitelingen uit de stadt *Peking* trokken, ontstont ook de brant door brandtstichters in het hof. Even als op een gegeven teken van branden, raekte eerst de poorten der Stadt, opgehaelt met prachtig werken boven de muuren: daer na de gebouwen der grooten, en ten lesten de rest der huizen en hof in brandt.

De Tarters trekken nae de stadt Peking

Na het verstroijen door het Keizerrijk en verslaen der muitelingen, zijn de Tarters met al hun heirkrachten na de Stadt *Peking* getrokken, niet om dezelve, uitgeplondert en verwoest door de verjaeghde rovers in weinigh dagen tijds, op nieu te plagen en quellen; maer slechts om te hooren, wat bystand de bondgenooten in 't toekomend tot bescherming der zelve moggen eischen.

Na het Leger vier dagen voor de Stadt gelegen had, wierden de Tarters door de gansche Stadt en al de Grooten, die alle tot hen in 't Leger waeren uitgegaen, met gelukwensching ontfangen, en in de Stadt geleid. Naerstelijk vroegh t'elkens d'oom van den Tarterschen Keizer, die over het Krijgsheir uit den naem van sijn neef geboot; ofze in 'er daet hen als gasten zouden in laten, en ofze wilden en geboden voortaen door Tarters geregeert te worden? Hier op riepenze alle gelijker kele: *Duizent en duizent mael duizent jaren leve, leve de Keizer.* Een geroep tot op heden gebruikelijk aen de Sineesche Keizeren. Op verzoek der Sinesen volgde de jonge Tartersche Keizer hen ter stadt in en in het paleis, reeds afgebrant tot een puinhoop. Des anderen daegs, wanneer de Tarters niet genoech huizen hadden, om in de stadt hun verblijf te nemen, moesten de Sinesen na de buiten stadt, afgescheiden slechs door een gracht van de binnenstadt, verhuizen, en hadden drie dagen tot hun verdoen, om midlerwijle hun tilbare goederen over te voeren.

De Tarter wordt voor Keizer verklaert.

Welk uitterste onheil den Keizer *Zungchin*, het zelfste quam ook den keizerlijken geslachte, en kinderen over. De koningin, de wettige gemalin, volgde den raet des Keizers, haer op zijn afscheiden gegeven, en verhing haer zelve. Het vrouwen-timmer verschoide allerwegen, daer het de handen der rovers zag t'ontkomen, en begaf haer na haer ouders huizen; hoewel namaels van daer weer met gewelt en list door de Tarters getrokken.

Adam Schal.

Een der koninginnen, namaels by de Tarters gevangen, wiert, door het veranderen van haer koninginnelijk gewaet in dat van een slechter, tot een slavinne van zekeren Tarter; maer uit onmagt van langer het jok te dragen, maekte haer bekent, en wiert toen by d'andere vrouwen der voorige koningen bewaert, met bystellen van gelubden, die haer ten dienste stonden.

's Keizers oudste zoon, in zijnen ouderdom van achtien jaren, had zijn koninglijk gewaet, om onbekent te blijven, afgeleidt, en zich zelven voor knecht aen zekeren Tarter verhuurt. Maer uit ongedult over dessfelfs wreden aerdt, begaf zich heimelijk na

 weinig

weinig maenden van daer,en ter ſchuil by zekeren gelubden, dien hy voor zijnen vertrouweling hield. Het ſchaep by den wolf. Lang derfde de gelubde zijnen gaſt niet verbergen: maer ried hem na de zuſter te gaen, die haer toevlucht ten huize van den grootvader genomen had. Daer was 't noch erger; want de grootvader, wanneer hy de nicht met den neeve zach ſchreien, en elkandre om den hals vatten, nam een ſtok en dreef den jongeling ten huize uit.

D'ongelukkige jongeling, nu ten einde van raet gekomen, was benootzaekt zich zelven te openbaren, alleenlijk om te leven. Zijn openhartige bekentenis, wie hy was, ſchonk hem by de Tarters het leven; hoewel over te brengen in de gevangkenis. Eenigen beloofden hem een prinsdom op te dragen, met koninglijken tijtel. Maer hy, die uit den hoogſten top gevallen en edel van herte was, gewaerdigde zich niet tot geringe dingen: ja, verſmade al wat hem minder, dan het rijk wiert toegezeit. Streelde daer en boven zijne zinnen met cyter-ſpel en gezang, tot verlichting van zijne droefenis, en verſtoute zich zelfs de Tarters, dien hy het leven te danken had, met ſchelt-woorden te keer gaen, en aldus allengs de geenen uit te terten, die op zijn verderf toeleiden.

Reeds was hy by velen bekent geworden, wie hy was. Malen, eertijts aen het lichaem gemerkt, openbaerden 's Keizers zoon; deſgelijx de vertrekken ten hove, door hem ontdekt en beſchreven; die eenen iegelijk onbekent waeren. 's Vaders krijgs-overſten en krijgsknechten weezen den prins met de vinger na. Weshalve te zeer opentlijk bekent geworden, en daer en boven gevreeſt, om zaet van eedſpan te zaien, behalve zijne haet tegen de Tarters, de bezitters des rijks, vontmen raetzaem hem van kant te helpen. Neven hem wierden veertig, zoo krijgsoverſten, als opper-Majeſtraets perzonen, ter neer gehouwen, om ten minſte niet zonder gezelſchap te ſterven, die buiten zijnen ſtaet van geboorte een wijle benootzaekt was zonder naſleep van hofgeſin te leven.

D'oudſte broeder geraekte na *Nanking*, en kreeg by na een zelven uitgang; gemerkt hy door eenen van zijne bloetvrienden, die aldaer zich tot Keizer had opgeworpen, met den zabel ter neer gehouwen wiert.

Hiſtor. bell. Tartarico. Dan zoo men Martijn geloof wil geven, is d'oudſte der drie zonen van Keizer *Zungchin* noit te voorſchijn gekomen, hoewel na den zelven de rover *Licungz* naerſtelijk en lang liet zoeken: 't zy dat hy met de vlucht, zoo eenigen ſchryven, ontſlipte, of zich zelven, zoo andere willen, in het een of ander meir verdronken heeft. De twee jonger zonen quamen levendig in des rovers handen, dien hy ten derde dage buiten de wallen der ſtad deed ſlepen en de hoofden van den lijve houwen.

Tweede Landtſtreke Paotingfu.

Grenzen. De tweede Landtſtreeke PAOTINGFU paelt ten ooſte aen de Landſtreeke PEKINGFU; ten zuide aen HOKIENFU en CHINTINFU; deſgelijx ten weſte aen CHINTINGFU, en aen het Landſchap van XANSI; en heeft ten noorde de bergen *Culeang* leggen.

Steden. Deze lantſtreke, een zeer luſtig en vruchtbaer geweſt, bevangt twintig ſteden: *Paoting*, d'opperſtadt der lantſtreke, *Muonching*, *Ganſo*, *Tinghing*, *Sinching*, *Thang*, *Poye*, *Kingtu*, *Jungching*, *Huon*, *Ly*, *Hiung*, *Khi*, *Xinçe*, *Tunglo*, *Gan*, *Caoyang*, *Singan*, *Ye*, *Laixui*. Onder deze zijn *Gan* en *Ye* grote ſteden: al d'andere kleine. Al welke ſteden, door Keizer *Yu*, onder verſcheide ſterren geſtelt zijn, na het verſcheiden gedeelte des Landſchaps, welk zy beſlaen. Het een gedeelte wort gehouden te zijn onder de geſternten *Vi* en *Ki*; het ander onder *Mao* en *Pi*.

Dit ganſch Lantſchap gehoorde ten tijde van *Yu* onder *Kiehui*: en is hierom alleenlijk genoech vermaert, wijl de groote krijgs-overſte *Yen Loijum* aldaer zijne geboorte-plaets heeft.

Ten

Ten tijde der Koningen is deze lantstreke en der zelver stadt *Chao* genoemt. De stam *Han* gaf haer de naem van *Sintu*: *Sung* dien van *Paocheu*: den huidigen de stam *Taiming*.

Aen de zuid-oost zijde dezer stadt worden d'aeloude puinhopen der muuren gezien, gesticht door Keizer *Chuenhio*, twee duizent vijf hondert jaren voor de geboorte des Heilandts.

Ter plaetse, daer heden de stadt *Paoting* gelegen is, had oulinx Keizer *Hoangt* den stoel des rijx geplant.

Derde Landtstreeke Hokienfu.

DE derde Lantstreke van HOKIENFU word eilands gewijze met verscheide stroomen omringt: waer van ook de naem *Hokien* gekomen is, dat's tusschen de stromen gezeit.

Grens-palen. Zy paelt ten Noorde aen de Landstreke van XUNTIENFU, ten ooste aen den zeeboesem *Xang*, ten zuide aen het Lantschap van XANTUNG, ten weste aen de lantstreke CHINTINGFU; ten noord-weste aen PAOTINGFU.

Ten tijde van *Yu* gehoorde deze lantstreke onder het Lantschap van KICHE: heeft onder de regering der Koningen velerlei geval gehad: stond nu onder Koning *Ci*, dan onder *Chao*, eindelijk weer onder *Jeu*.

Deze lantstreke begrijpt achtien steden: als, *Hokien*, *Hien*, *Heuching*, *Soning*, *Ginkieu*, *Kiaoho*, *Cing*, *Hingci*, *Cinghai*, *Nincing*, *King*, *Ukiao*, of *Tachu*, *Tungquang*, *Kuching*, *Xang*, *Nanpi*, *Jenxan*, *Kingyun*. Onder deze is *Xang* een grote stadt; al d'andere kleine.

In de stadt *Hokien* zijn vier brave tempelen, den helden toegewijdt.

De stadt *Ukiao* of *Tachu* is gelegen aen de rechte zijde van de vliet *Guei*: heeft een zeer schone en volkrijke voorstadt. De muur der stadt is ontrent dertig voet hoog, zeer net opgebout en verzien met bolwerken en borstweringen. De stadt is zeer scheep en neringrijk, door den stapel van Sineesch bier, *Sampsou* of *Sanpe* in 't Sineesch genaemt; welk uit rijs geperst en aller wegen door *Sina* vervoert, en in plaets van wijn gedronken wort.

De stadt *Tunghang* is mede gelegen op de linke zijde van den vliet *Guei*, een musketscheut te landwaerts in: is een uur gaens groot in den omtrek, en omringt met sterke muuren en diepe grachten. Binnen de stadt op het merkvelt zeit men een bijster grote leeu staet, van yzer gegoten.

Vierde Landstreke Chintingfu.

DE vierde Landstreke CHINTINGFU, een groot gewest, paelt ten ooste aen HOKIENFU, ten noorde aen PAOTINGFU en aen het Landtschap van XANSI, ten Weste aen het Landschap van HONAN, tenzuide aen de Landtstreken XUNTEFU en QUANGPINGFU. *Grens-palen.*

Deze landstreke begrijpt twee en dertigh steden: als, *Chinting*, *Cingking*, *Hoëlo*, *Lingxeu*, *Koching*, *Loching*, *Vukie*, *Pingxan*, *Heuping*, *Ting*, *Sinlo*, *Kioyang*, *Hintang*, *Ki*, *Nancung*, *Sunho*, *Caokiang*, *Vuye*, *Cijn*, *Ganping*, *Jaoyong*, *Vukiang*, *Chao*, *Pehiang*, *Lungping*, *Caye*, *Linching*, *Can Hoang*, *Ningcing*, *Xin*, *Hengxui Juenxui*. Onder deze zijn *Ting*, *Chao* en *Xin* grote steden: de rest kleine. *Steden.*

Onder de verdeiling van Keizer *Yu* was deze Lantstreke onder het Lantschap van *Kicheu*, onder de heerschappye der gesternten *Mao* en *Pi*.

De stam *Cheu* heeft dezelve *Pincheu*: de stam *Han*, *Hengxan* genoemt: den huidigen naem gaf haer de stam *Taiming*. De opperstadt *Chinting* zelve, een grote en volkrijke stadt, heeft ten Noorde de bergen *Heng*, en ten Zuide den stroom *Huth*. *Namen.*

Aen d'oost zijde der stadt *Hokien*, heeft men (welk aldaer wat zeltzaems is,) een grote en prachtige afgodentempel, geheten *Lunghing*; achter met een groot hof, verdeilt in negen eetzalen. Hy rijst met vijf verdiepingen, tot de hoogte van hondert en dertig ellebogen. In het koor des tempels pronkt een heerlijk en groot beeltenis, doorwrocht met grote kunst, in de gedaente van een maegt, hoog drie en zeventig ellebogen. Het beelt is *Quonin* geheten.

Men heeft'er ook andere helden-tempels: onder deze zijn vijf de voornaemste. De stichting van eenen wort den stam *Han* toegeschreven.

Vijfde Landstreke Xuntefu.

Grens-palen. DE vijfde Lantstreke XUNTEFU, een klein gebiet, paelt ten noorde aen *Chintingfu*; ten weste aen het Lantschap van *Honan*, ten zuide en ooste aen de Landstreke *Quangpingfu*.

Deze Landstreke is van natuur zeer sterk; en blijft tegens 's vyands invallen door de rontom gelege bergen beschermt. Zy bezit lustige en vrolijke landouwen: waterrijke meiren en stromen, waer doorze zeer vruchtbaer is, en de volheit van visschen en kreeften heeft.

Steden. Zy begrijpt slechts negen steden; hoewel alle benaemt en volkrijk, als *Xunte*, d'opper-stadt, *Xaho*, *Nanho*, *Pinghiang*, *Quangçung*, *Kiulo*, *Thangxan*, *Nuikieu*, *Gin*.

Namen. Keizer *Yu* braght deze Landstreke onder het Landtschap van *Kicheu*, en stelde dezelve onder het gesternte *Mao*. De Keizerlijke stam *Cheu* noemde haer *Hingque*: was ten tijde der Koningen nu *Cijn*, dan *Chao* genoemt: onder den stam *Han*, *Siangque*: onder *Sung*, *Sinte*. De stam *Taiming* gaf haer den naem van *Xunte*.

In deze Landstreke zijn vier fraeie Kapellen, den helden toegewijdt: d'eerste is Keizer *Yao* ter eere gesticht, op den bergh *Yao*: de tweede by de stadt *Nuikeu*.

Zeste Landstreke Quangpingfu.

Grens-palen. DE zeste Landstreke QUANGPINGFU, een smal, maer lang gewest, paelt ten noorde aen *Xuntefu* en *Chinting*, ten zuid-ooste aen het Landschap van *Nanking*, en de Landtstreke van *Taming*, door middel van den stroom *Guei*, ten westen aen het Landtschap van *Honan*.

Steden. Zy bevangt negen steden: *Quangping*, *Kiocheu*, *Fihiang*, *Kixe*, *Hantan*, *Quanping*, *Chinggan*, *Guei*, *Cingho*.

Keizer *Yu* heeft deze Landstreke, met de voorige, onder de zelfste gesternten en onder het zelfste Landschap gebragt. Ten tijde der Koningen was dezelve onder het Koningrijk van *Cijn*: aenstonts onder *Chao*.

De stadt *Cin* noemde haer *Hantan*: den huidigen naem heeftze al van den stam *Han* af behouden.

Onder verscheide kapellen is'er een, toegewijdt aen zekere menschen, die de Sinesen *Xinsien* noemen, en beuselen noit te sterven, maer onsterffelijk te zijn. Zy willen dat aldaer een zulke verschene zy, en zeker arm kint (welk, weetmen niet) zoodanig onderwezen hebbe dat het daer na een braef Filosoof, en om zijne wetenschap een grote Landvoogt van *Sina* wiert.

Zevende Lantstreke Tamingfu.

Grens-palen. DE zevende Landstreke TAMINGFU, de zuiderlijkste deses Landschaps, paelt ten noorde en noordweste aen die van *Quangpingfu*, met den stroom *Guei* tusschen beide, ten ooste aen het Lantschap van *Xantung*, ten zuide aen den gelen stroom, ten weste aen het Landschap van *Honan*.

Zy word doorgaens bevochtight met stromen en meiren: waer over het een wonder vruchtbaer en lustig gewest is.

Oulinx was deze Landstreke in twee Landschappen verdeilt: het noorder gedeelte gehoorde onder *Kicheu*, en het zuider onder *Yen*: het eerste onder het gesternte *Xe*, en laeste onder *Pie*.

De Stam *Cheu* gaf den naem van *Yangping*: *Tang* dien van *Tienhiung*: den huidigen de Stam *Sung*. *Nam.*

Zy begrijpt elf Steden: *Taming*, d'opper-stadt, *Taming*, *Nanlo*, *Guei*, *Cingfung*, *Nuihoang*, *Siün*, *Hoa*, *Kai*, *Changyven*, *Tungming*. Onder deze is *Kai* een grote Stadt. D'aeloude Stam *Tang* heeft oulinx hier zijnen setel gehad. *Sted.*

In deze Landstreke heeftmen vier fraeie kapellen: zeer veel heerlijke graf-steden: een zeer oud van Keizer *Kau*, gesticht voor vier duizent jaren, en zeer vermaert door haere oudheit.

Acht-

Achtste Landstreke Jungpingfu.

Grenslen.

DE achtste Landstreke JUNPINGFU paelt ten oosten aen het gewest van *Leaotung*, buiten *Sina* gelegen, ten zuide aen den Zee-boesem *Xang*, ten westen aen de Landstreke van *Pekingfu*, ten noorden aen de groote muur. Het is een berg en heuvel-rijk gewest.

Namen.

Ten tijde van Keizer *Yu*, gehoorde deze Landstreke onder het Landschap van *Kicheu*. De Stam *Cin* noemde de dezelve *Leaosi*: wierd onder de Koningen *Guei*, *Lulung* genoemt. De Stam *Tang*, gaf den naem van *Pingchieu*.

Steden.

Deze Landstreke, klein in bestek, begrijpt zes Steden: als, *Jungping*, *Ciengan*, *Vuning*, *Changly*, *Lo*, *Loting*. *Lo* is een groote Stadt. *Jungping* is gelegen op een voordeelige plaetse, tot bescherming des Sineeschen Rijks, en omringt met bergen en stroomen.

Drie steden buiten ordening.

Ten noord-weste van de Landstreke *Peking* leggen drie Steden buiten d'ordening: als, *Jenking*, *Jungning*, *Paögan*. Deze zijn gelegen op zeer voordeelige plaetsen, gesterkt door de natuur: en gesticht voorhene tegen d'onverwachte invallen en aenslagen der Tarters, zoo bywijlen die de muur zouden trachten over te klimmen.

De Stadt *Paögan* heeft een groote brugh van gehouwen steen, geslagen over de vlied *Lukeu* of *Sankan*: de Stadt *Paögan* zelf is gelegen op desselfs noordelijken oever.

Aen de zuid-oost-zijde der Stadt zietmen de puinhopen eener zeer aeloude Stadt, *de Puinhopen van Hoangt* genoemt: want men zeit aldaer door Keizer *Hoangt* een Stadt gesticht zy.

Krijgs-vestingen.

Krijgs-vestingen.

Veertien krijgs-vestingen worden in dit Landschap getelt, gesticht tot bescherming van de groote muur. Onder deze is een, die den tijtel en naem van Stadt voert, *Siven* geheten, vermaert door haere groote en volkrijkheid. Deze gebied byna over al d'andere, en is gesterkt met een krijgsbezetting van veel duizend man.

De namen dezer krijgs-vestingen zijn: *Siven*, rechter *Vanciven*, linker *Vanciven*, *Hoaigan*, *Chaiping*, *Lungmuen*, *Changgan*, *Cheghing*, *Juncheu*; deze acht staen onder de Stadt *Siven*. d'Andere zijn *Vuning*, *Yu*, *Tungoing*, *Xanghai* en *Tiencin*: onder deze zijn de twee laetste d'allergrootste.

De groote krijgs-vesting *Xanghai* is gelegen op het eiland *Cu*, daer de Zee-boesem *Xang*, die den stroom *Linhoang* uit Tartarye ontfanght, na 't noorde inboort. Aldaer verstrekken de hoge bergen, en zelf de zee, een zeer veilige bescherming voor de muur.

Tegen 't invallen der Tarters voorhene, door het gewest van *Leaotung*, werdt deze vesting met een sterke bezettingh van schepen en krijghs-volk voorzien, tot een breidel voor de Tarters.

De krijgs-vesting *Tiencin*, anders *Tiencinwey*, is gelegen op d'uiterste hoek, of op een driesprong van den Zee-boesem *Xang*, daer al de stromen van het geheel Landtschap te zamen komen, en, na een zeer langen loop, voorby zeer hooge en sterke wallen in zee storten. Is een Zee-koopstadt, die naulix haers gelijken heeft; eensdeels in groote en rijkdommen, eensdeels in pracht en meenigte van gebouwen. Aldaer moeten uit zee, en uit de middellandsche gewesten van *Sina* al de schepen by een komen: waer door aldaer altijds een ongeloofelijke meenigte van vaertuigh is. Al wat na *Peking* op-gevoert word, moet hier voorby. Men heefter gewoonelijk den stapel van al de beste koop-waren: aengezien de handel in deze Stadt voor een iegelijk open staet, en de koopmanschappen genen tol te betalen hebben. *Krijgs-vesting Tiencin.*

Het

Het tweede Landschap van Xansi.

Westwaerd voorby het Landschap van *Peking*, leid het Landschap van XANSI. *Xansi* is zoo veel gezeidt, als, na 't Weste der bergen, al zoo genaemt na den oordt, op den welken het gelegen is: want het wordt ten weste door de bergen *Heng* van het Landschap van *Peking* afgescheiden.

Grens-palen. Ten ooste heeft dit Landtschap tot grens-palen de bergen *Hen*: ten noorde de groote muur, die, zonder ergens gescheiden te zijn, van 't ooste na 't weste door het gansch Landschap strekt: achter of boven de welke het Tartersch Koningrijk van *Tanyu* leidt, en de woestijne, *Samo* by de Sinesen geheten: leit ten westen en zuiden met den snellen en water-rijken Gelen stroom beslooten, die van 't noorden na 't zuiden vloeit: want deze revier vloeit midden tusschen dit en het Landschap van *Xensi* door, en, gekomen tot de uitterste grens-palen des Landschaps, vloeit recht na 't ooste, en verstrekt grens-palen tusschen dit en het Landschap van *Honan*. Het gantsch Landschap vertoont eenighzins een langwerpigh vierkant, waer van de eene zijde de groote muur is: de twee andere, de gele stroom: en de vierde de bergen *Hen*.

In grote, nochte in edelheit, noch in volkrijkheit kan dit Landschap by dat van *Peking* geleken worden; maer overtreft in vruchtbaerheit van alle dingen, van gelijken in aeloutheit: want het is, gelijk reeds te voore staet aengeroert, door d'eerste volken van *Sina* begonnen bewoont te worden.

Het is een Landschap, by d'andere te gelijken, wel zoo groot niet; maer lustig en heilzaem: op veele plaetsen bergh-rijk; hoewel niet onbebouwt.

Groote. Het begint, ten zuiden, op vijf en dertig graden, en eindigt ten noorden, op ontrent veertig graden, noorder breete, een streke om en by van vijf en seventig duidsche mijlen: begint in de lengte op hondert zeven en dertig graden en een halve, en eindigt op ruim twee en veertigh.

Het Landtschap van *Xensi* is verdeilt in vijf Landstreken, *Taiyvensu*, *Pingyangfu*, *Taitungfu*, *Luganfu*, *Fuencheufu*: ieder met verscheide Steden onder haer, ten getale van zes en tachtigh: behalve drie kleinder Landtstreken, met elf Steden, en veertien krijgs-vestingen.

Eerste Landtstreke Taiyvensu.

DE Landstreke van TAIYVENFU, een groot gewest, paelt ten ooste aen het Landschap van *Peking*; ten zuiden aen die van *Leao* en *Sin*, ten westen aen het Landschap van *Xensi*, ten noorden aen de Landstreke *Taitungfu*. Grens-palen.

Keizer *Yu* heeft deze Landtstreke gehecht aen het Landtschap van *Kicheu*, onder de gesternten van *Seng* en *Cing*, na desselfs verscheiden gelegenis.

Zy bevangt vijf en twintig Steden: met namen, *Taiyven*, *Taiyven*, *Juzu*, *Taco*, *Ki*, *Siukeu*, *Cingyuen*, *Kiaoching*, *Venxui*, *Xeuyang*, *Yu*, *Cinglo*, *Hokio*, *Pingsing*, *Loping*, *Che*, *Tingsiang*, *Tai*, *Utai*, *Kiechi*, *Cofan*, *Fan*, *Hing*, *Paote*, *Hiang*. Onder deze zijn *Pingsing*, *Che*, *Tai*, *Cofan* en *Paote* groote steden. Steden.

De Stadt *Taiyven*, de hooftstadt des ganschen Landschaps en dezer Landstreke, is altijdts door d'aeloudheid van stichting, heerlijkheid en waerdigheidt van gebouwen onder d'edelste steden gerekent. Zy heeft zeer sterke wallen, en van drie mijlen in den omtrek groot. Is gelegen aen een zeer lustigen en heilzamen oord, omringt met groene heuvelen en bosch-rijke bergen.

Aen de west-zijde vloeit de vlied *Fuen* voorby, en besproeit d'omgelegen landouwen wijd en breed. De Stad is volk-rijk.

Al van aeloude tijden des Stams *Cheu* af, is deze Stadt en Landstreke de zetel der Koningen geweest: want aldaer

aldaer hebben de broederen der Keizeren geregeert: wierd toen het Koningrijk van *Tang* genoemt: naemaels *Chao*: daerna gaf de Stam *Cin*, na het verdelgen der Koningen, den naem van *Cinyang*. De stam *Tang* heeft aldaer den stoel des Keizerrijks geplant, en wierd toen *Peking* genaemt. *Utai* noemde haer *Siking*, de Stam *Sung Hotung*; maer den huidigen naem heeft de stam *Taiming* gegeven; waer in ook de zoon van den gront-legger des Stams *Taiming* geheerscht heeft.

Geenzins dan wonder, naerdien in dezelve zoo veele Koningen geleeft hebben, dat aldaer zoo veele en zulke prachtige gebouwen gezien worden.

Onder deze is het voornaemste en edelste 's Konings Paleis, inzonderheidt beziens-waerdigh door zijne groote en verscheidenheit van gebousel. Daer en boven leggen op de naby gelege bergen heerlijke grafsteden.

In deze Landstreke zijn veel heerlijke Kerken, den helden toe-gewijt. De voornaemste zijn zeven: waer onder een *Cuhia* geheten, op den bergh *Insiven*, gesticht ter eere van den Veld-heer *Hansin*.

Een ander staet binnen de Stadt gesticht, ter eere van Koning *Siang*, herkomstig uit den geslachte van *Chao*.

Desselfs beeltenis, zoo de Sinesen schrijven, welk gehouwen was van dierbaren steen, rechte zich van zelf overeind, zoo dra het voltooit was, en trad na de verordende plaetse, daer het staen moeste.

Tweede Landstreke Pingyangfu.

De tweede Landstreke PINGYANGFU, hoewel de tweede in getal en plaets dezes Landschaps, behoeft evenwel in groote noch in voortreffelijkheidt of getal van Steden, voor die van de Hooft-stadt te wijken.

Zy paelt ten Noorde aen de Landstreke van *Fuencheufu*; ten Ooste aen de kleine Landstreken van *Cin* en *Xe*; ten Zuide en Weste aen den Geelen stroom.

Zy is eensdeels vlak, eensdeels berghachtigh. De Landouwen zijn vrucht-rijk, en leit geen gedeelte onbebout, behalve eenigh rou gebergte. Heeft een gezonde lucht: en is overal met Steden en dorpen bezet.

Verscheide Stroomen bevochtigen deze Landstreke: want zy word aen de West- en Zuid-zijde door den Geelen stroom bespoelt, en in 't midden doorsneden met de vlieten *Fuen* en *Hoei*.

Keizer *Yu* heeft deze Landstreke gehecht aen het Landschap van *Kicheu*, en gebracht onder de gesternten van *Cu* en *Seng*.

Zy gehoorde oulinx onder de Koningen *Cijn*: daerna onder *Han*, aenstonts onder *Chao*: is door de Keizerlijke Stammen *Cin* en *Han* onder de landen van *Hotung* gerekent.

Deze Landstreke begrijpt vier en dertigh Steden: *Pingyang*, *Sianglin*, *Hungtuug*, *Fuxan*, *Chaoching*, *Taiping*, *Yoiang*, *Jeching*, *Kioyao*, *Fuensi*, *Pu*, *Pu*, *Lincing*, *Yungho*, *Yxi*, *Vanciven*, *Hocin*, *Kiai*, *Ganije*, *Hia*, *Venhi*, *Pinglo*, *Juiching*, *Kiang*, *Ciexan*, *Kiang*, *Yuenkio*, *Ho*, *Kie*, *Hiangning*, *Cie*, *Taning*, *Xeleu*, *Yungho*. Onder deze zijn *Pu*, *Kiai*, *Co*, *Kie*, *Cie* groote Steden. *Steden.*

De Stam *Tang* noemde deze Landstreke en opper-stadt *Cincheu*: *Utai Tinchang*: de Tartersche Stam *Yuen*, *Cinning*: de Stam *Taiming* herstelde den ouden naem van *Pingyang*, dien Keizer *Jau* haer allereerst gegeven had. *Namen.*

De Opperstadt *Pingyang* is gelegen aen den oosterlijken oever van den vliet *Fuen*, die uit de landstreke der hooftstadt *Taiyven* neerdaelt en vaertuigh, geladen met koopwaren, opwaert zend.

In de Stadt *Pingyang* is geweest het hof van Keizer *Jau*, die met grote lof van zijne onderdanen, des jaers voor de geboorte des Heilands twee duizent drie honderd zeven en vijftig, geregeert heeft.

De Stadt *Hia* verdient hierom byzondere lof, wijl Keizer *Yu* aldaer zijn vaderland en geboorte-plaets vindt: en heeft daer in ook den Keizerlijken

ftoel geplant, en na dezelve den eerften Keizerlijken Stam, door hem by de Sinefen opgerecht, den naem gegeven en *Hia* doen noemen.

In deze Landftreke heeftmen twalef brave Kerken: onder deze ftaet een op den berg *Zuikin*, opgerecht met vierkante gehouwe ftenen, en zeer veel fteene pilaren.

Noch is een andere Kerk, na by de Stadt *Taiping*, recht Koninglijk gebout, door den Keizerlijken Stam *Sung*, ter eere van zekeren zeer getrouwen krijgs-overfte.

Derde Landtftreke Taitungfu.

Grens-palen. DE derde Landftreke TAITUNGFU paelt ten oofte aen het Landfchap van *Peking*: ten zuide aen de Landftreke van *Taiyven*, ten wefte aen den Gelen ftroom; ten noorde aen de groote muure. De geheele Landftreke en opper-ftadt *Taitung* zelve is tuffchen bergen gelegen, tot haere groote befcherming.

Allereerft is deze Landftreke door de Koningen *Choo*, op den uitgang des Stams *Cheu*, den Sinefen onderworpen, en wierd toen *Petie* genoemt. De Keizerlijke Stam *Cin* gaf den naem *Junchung*: *Tang* dien van *Juncheu*. Maer is federt altijds *Taitung* geheten.

Steden. Deze Landftreke begrijpt tien Steden, *Taitung, Hoaigin, Hoenyuen, Ing, Xanin, So, Maye, Guei, Quangling, Quangchang*: onder deze zijn *So* en *Guei* groote fteden.

Op het weft-einde, daer deze Landftreke minder rou is, en hierom voorheene meerder d'invallen der Tarters onderworpen, heeftmen zeer veele krijgs-veftingen, gefterkt, desgelijx de Stadt zelve, met een groot getal van krijgs-knechten,

Vijf Kapellen of Kerken heeftmen in deze Landtftreke: en een by de ftadt *Hoaigin*, aen zekeren gafteryhouder toegewijt, die zeer veel gouts van zijnen gaft, by hem geftorven, aen deffelfs zoon, gekomen om zijnen vader te zoeken, troulijk herftelde; daer nochtans de zoon, noch iemant ter werelt het minfte van dit gout wifte. Deze deucht, die zelden by de Sinefen gevonden wordt, is zoo hoog gewaerdeert geworden, dat hierom ook de Stadt de naem *Hoaigin*, welk bediet, *Godtvruchtigheidt omhelzende*, gegeven is, en dien man tot teken van dankbaerheid een kerk opgeregt: en word ook de kerk zelve *Changgin* genaemt, dat's *geduurig Godvruchtig*.

Vierde Landftreke Luganfu.

Grens-palen. DE vierde Landftreke LUGANFU paelt ten noorden aen die van *Taiyven*; ten ooften aen het Landfchap *Peking* en *Honan*: ten zuide aen de kleine Landtftreke van *Ce*, ten weften aen die van *Sin*. Is klein in beftek; hoewel zeer vruchtbaer in het voortbrengen van alle dingen.

Steden. Zy begrijpt acht fteden: als, *Lugan, Chançu, Tunlieu, Siangheng, Lu ching, Huquan, Lichin, Pingxun*.

Keizer *Yu* braght deze Landftreke onder het Landfchap van *Kicheu*, ftellende haer onder de gefternten van *Sang* en *Cing*. De Stam *Cheu* fteldе aldaer eenen Koning, en rechte het Koningrijk van *Lihe* op: welk naemaels de Koningen *Han*, en aenftonts *Chao* begrepen hebben.

Nam. Na het verdelgen van al de Koningen, heeft *Hoei*, de eerfte grontlegger van den Stam *Cin*, deze Landftreke en Stadt *Xantang* genoemt: naemaels de Stam *Tang, Chaoy*: de Stam *Sung, Chaote*: den huidigen naem van *Lugan* heeft haer de Stam *Taiming* gegeven: en rechte de Keizer in dezelve voor zijnen bloed-vriendt eenen koninglijken zetel op: beneven een prachtig Paleis ten dien einde: waer door de Stadt zelve zeer rijk en machtig geworden is,

De Stadt *Lugan* is gelegen aen den noordelijken oever des ftrooms *Chang*, op een zeer luftigen oordt.

Men heeft in deze Landtftreeke flechts twee voorname Kapellen, een aen Keizer *Xun* gewijdt, op den bergh *Peco*, dat's van alle vruchten. Aldaer word ook een put gezien, by de welke men zeid d'eerfte Sineefche Keizer *Xun*, of *Xinnung*, gelijk Martijn dien noemt, zaet van kooren, gerft en

en plukgranen ontfangen te hebben; (van wien, weet men niet) desgelijks de wijze van dezelve te zaien. Daer na heeft *Xun* deze kunst zijne onderdanen geleert: en is hem ter eeuwiger gedenkenis deze kapel met grote onkosten opgerecht.

Vijfde Landstreke Fuencheufu.

De vijfde Landstreke FUENCHEUFU paelt ten noorde en ooste aen die van *Taiyvenfu*: ten zuide aen de Landstreke van *Pingyangfu*: leid ten weste met den Geelen stroom besloten.

Onder Keizer *Yu* behoorde deze Landstreke tot het Landschap van *Kicheu*, onder het gesternte van *Seng*: Stont eertijts onder de koningen *Cijn*; daer na onder *Guei* en *Chao*. De Stam *Cijn* en *Han* hebben deze Landstreke en desselfs opperstadt met een zelven naem van *Taiyven* genoemt: de Stam *Tang* gaf den naem van *Haocheu*, *Taiming* den huidigen.

Deze Landstreke begrijpt acht steden: *Fuencheu*, d' opperstadt, *Hiaoy*, *Fingjao*, *Kiaihieu*, *Ninghiang*, *Lingxe*, *Jungning*, *Lin*. Onder deze is *Jungning* een grote Stadt.

De Stadt *Fuencheu* zelve is gelegen aen den westerlijken oever van den vliet *Fuen*, (van wien zy ook haren naem bekomen heeft) ten halven wege, tusschen de hooftstadt *Taiyven* en de Stadt *Pingyang*, op een zeer voordeelige plaetse, bequaem ten koophandel.

Binnen de wallen der Stadt is een prachtig en heerlijk paleis, voorhene de verblijfplaets van zekeren Koning uit den stam *Taiming*. Buiten de poorte, aen d' oostzijde, zietmen een ander kostelijk en aeloud paleis; daer op Koning *Jang*, die des jaers na de geboorte des heilants zes hondert en tien geregeert heeft, zich des zomers tegen de hitte der zonne plagh te vermeien.

In deze Landstreke zijn drie kerken, aen de helden gewijdt.

Behalve de vijf voorzeide Landstreken, heeft het Landschap van *Xansi* noch drie andere, hoewel veel kleinder. Martijn noemt deze of liever haer opperstеden met een algemeinen naem van *Cheu*, welke lettergreep Trigaut, en zelf ook Martijn in zijne voorrede van den Atlas aen de grote Steden der Landstreken *Fu* voegen, gelijk *Hien* aen die van de kleine Steden.

Eerste kleine Landstreke van Sin.

D'eerste Landstreke van SIN (want *Sin* is in deze Landstreke d'Opper-Stadt) paelt ten ooste aen de twede kleine Landstreke van *Leâo*, en *Luganfu*, ten zuide aen de derde kleine Landstreke van *Ze*, ten weste aen *Pingyanfu*, ten Noorde aen *Taiyvenfu*. Zy begrijpt drie Steden; *Sin* d' opper-Stadt, *Siniven* en *Vuhiang*.

Het is een klein en zeer hoog bergrijk geweest: heeft een zwaerder en kouder lucht, dan doorgaends d'andere landstrêken. Zoo hoog zijn eenige bergen aldaer, dat in het gaen over dezelve duidelijk een merkelijke verandering der lucht gevoelt wort: zoo dat zy by wijle niet dik genoeg schijnt om adem te scheppen, of bequamelijk te kunnen ingehaelt worden. Uit deze bergen neemt de stroom *Chochang* haeren oorsprong.

In deze Landstreke zijn drie zeer fraeie Kapellen: inzonderheit een, *Venchung* geheten, gelegen aen de zuitzijde der stadt *Sin*, die oulinx veel door de koningen zelfs plag bezocht te worden. In dezelve wort een boekery en koninglijke studeerzael bewaert, op de welke velen der oude koningen ter schole gelegen en in de boeken geblokt hebben.

Twede kleine Landstreke van Leâo.

De twede kleine lantstreke van *Leâo* leit ten ooste met de bergen *Hen* besloten: paelt ten zuide aen de Landstreke *Luganfu*, met de vliet *Chochang* tusschen beide: ten weste aen de voorzeide kleine Landstreke van *Sin*, ten noorde aen de Landstreke *Taiyven*. Is mede, gelijk de voorige, berg-rijk en by na van een zelven aert.

Men heeft 'er twee prachtige Kapellen : een, met name *Sienchin*, gesticht door den Keizerlijken Stam *Cheu*, ter eere van zekeren krijgs-overste, over het bevechten van een brave zege aldaer ; hoewel der wijze in het gevecht gequest, dat hy aenstonts quam t' overlijden. Aldaer is een prachtige graf-stede van den zelven.

Derde kleine Landstreke in Xe.

De derde kleine Landtstreke van Xe, leit, volgens schryven der Sinesen zelfs, tegen 's vyands invallen zeer veiligh beschermt : want het is rontom besloten met bergen, en den Geelen stroom en vliedt *Sin*. Het paelt ten noorde aen de Landtstreke *Luganfu*; ten ooste en zuide aen het Landschap van *Honan* : ten weste aen de Landstreke *Pingyangfu* ; ten noorde aen de kleine Landtstreke van *Sin*.

Steden. Deze Landstreke begrijpt vijf steden *Xe*, *Caoping*, *Jangching*, *Linchuen*, *Sinxui* ; alle gelegen op de vlakte van dalen : behalve *Caoping*, welke op den berg *Hanuang* gesticht is, met een zeer lustige uitzicht over d' ondergelegen dalen.

Krijgsvestingen.

Het Landschap van *Xansi* telt veertien grote krijgsvestingen, omringt met wallen, en gesticht tot beveiling van de grote muur en wegen. Eenigen onder deze overtreffen in grote en volkrijkheit de steden zelfs. De namen der krijgsvestingen zijn deze : *Gueiyven*, *Jeuguei*, *Xoguei*, *Maye*, *Vanglin*, *Jangho*, *Caoxan*, *Tienching*, *Chinlu*, *Cingyven*, *Pinglu*, *Chungtun*, *Gentung*, *Tungxing*.

Het derde Landschap van Xensi.

Grens-palen. Onder de Noorder Landtschappen is het Landtschap van Xensi het allerwestelijkste : want het springt tot aen de Koningrijken van *Priester Jan*, *Kaskar* en *Tibet*, die alle by de Sinesen met een algemeinen naem, *Sifan* geheten worden: strekt ook van 't Noorde na 't Weste langs de grens-palen van *Tanyu*, een Koningrijk der Tarters, van welk het door de grote muur en door eenige daer omtrent gestichte krijgs-vestingen afgescheiden wort: de muur schiet evenwel door het gansch Landschap niet : maer komt slechts tot aen d'oevers van de Geele reviere : het overige dezes Landtschaps, Noort-westwaerts boven de reviere gelegen, is zonder muur, doch leid zeer veilig tusschen de dorstige zandige Woestijnen van *Samo*, en de diepe Gele reviere besloten. De zelve reviere verstrekt ook, ten ooste, tusschen dit en het Landtschap van *Xansi* tot een Grens-pael; zoo dat deze grote reviere by-na de drie zijden dezes Landschaps uitmaekt : want de vierde, na 't zuide, bestaet uit een onophoudelijke ry van dikke bergen ; de scheidpalen tusschen dit *Xensi* en de Landschappen van *Honan*, *Suchuen* en *Huquang*.

Grootte. In groote behoeft dit Landtschap voor geen van al d'andere van gansch *Sina* te wijken : want het begint in 't noorde omtrent op een en veertigh graden en een halve, noorder breedte, en eindigt in 't zuide ruim op de vier en dertigste, een streke van hondert en twalef duitsche mijlen : is van 't ooste na 't weste aen de noortzijde, op zijn langste, hondert en vijftigh mijlen : maer loopt na 't zuide smal toe, tot de brete van ontrent twee en tnegentigh mijlen.

Aeloutheit van Xensi. Het is een aeloud gewest : naerdien het van aller geheugenis her, de zetel byna van alle Keizeren geweest is ; te weten van den beginne des Sineeschen Rijks, tot aen het einde des stams *Han*, dat's na de geboorte van Christus, twee honderd en vier en zestig jaren. Het is ook, volgens getuigenis der oudste Sineesche jaerboeken, van d' eerste inwoonders van *Sina* bewoont geworden, die niet lang daer na, na den algemeinen watervloet, van 't weste na 't ooste weken.

Het

Het Landschap van *Xensi* is verdeilt in acht Landstreken, als *Siganfu*, *Fungciangfu*, *Hangungfu*, *Pingleangfu*, *Cungchungfu*, *Linyaofu*, *Kingyangfu*, *Senganfu*, ieder met verscheide steden onder haer, ten getale van hondert en zestig, groote en kleine: behalve de krijgs-steden en vestingen.

Eerste Landstreke Siganfu.

DE eerste Landstreke *Siganfu* paelt ten noorde aen de Landstreke *Kingyangfu*; ten ooste aen den Gelen stroom; ten zuide en met een gedeelte ten weste, aen *Hanchungfu*; met de rest ten weste aen *Fungciangfu*.

Onder de verdeiling van Keizer *Yu* gehoorde deze Landstreke aen het Landschap van *Yung*, onder de gesternten van *Cing* en *Quei*. Is geweest het vaderland en de rijx-stoel van den keizerlijken stam *Cheu*.

De stam *Chin* noemde haer *Quangchung*: ten tijde der Koningen, heerschte aldaer Koning *Cijn*: daer na *Guei*: aenstonts *Su*. Na het verdelgen der Koningen gaf de Stam *Sung* haer den naem van *Yunghung*: de Tartersche stam *Juen* dien van *Gansi*, welken *Taiming* met het verzetten slechts van de twee letter-grepen, in dien van *Sigan* veranderde, welk ruste van 't Weste betekent.

De Landstreke *Siganfu* begrijpt zes en dertig steden: als *Sigan*, de hooftstadt des Landschaps en opperstadt der gehele Landstreke, *Hienyang*, *Hingping*, *Linchang*, *Kingyang*, *Caoling*, *Hu*, *Lantien*, *Livo*, *Xang*, *Chingan*, *Tung*, *Chaoye*, *Hoyang*, *Chingching*, *PeHanching*, *Hoa*, *Hoayn*, *Gueinan*, *Puching*, *Conan*, *Xanijang*, *Xangnan*, *Yao*, *Sanijven*, *Tungquon*, *Fuping*, *Kien*, *Fungciven*, *Uncung*, *Jungxeu*, *Fuen*, *Xunhoa*, *Xanxui*, *Changuu*. *Xang*, *Tung*, *Hoa*, *Yao*, *Kien*, *Fuen*, zijn grote steden.

De hooftstadt *Sigan*, (dat 's ruste van 't weste gezeid,) zelve is gelegen aen den zuiderlijken oever van de reviere *Guei*. Zy leid aen een lustigen oordt, en wonderlijk vermakelijk: want schoon zy aen den zuiderlijken oever des strooms *Guei* gelegen is, zoo klimt zy nochtans zoodanig allengs schuins by 't geberghte op, dat de gebouwen met de wallen een schoutooneel schijnen te vertoonen, en alle van verre in een wonder aengenaem gezicht konnen gezien worden. Zy behoeft in groote, oudheid, sterkte van wallen, fraeiheidt van aensien, en koop-rijkheidt voor weinigh Steden te wijken. De vesten of wallen, rontom de stadt, hebben in haeren omtrek drie duitsche mijlen: zijn weerbaer gesterkt en zoo prachtig gebout, dat zy van de stedelingen gezeit word goude wallen te hebben: op een behoorlijke wijte van elkandre, staen rontom op de wallen fraei gestichte torens, die boven andere uitkijken. Slechts vier poorten, tot groter bescherming en veiligheit, heeft de Stadt in hare wallen. Desselfs oudheit blijkt hier uit alleenlijk; dewijl in de zelve drie Keizerlijke geslachten geregeert hebben: waerom de gansche stadt, buiten en binnen de wallen, met heerlijke gebouwen vervult is. Daer is een toorn met negen transen of omgangen, *Yen* genaemt, en met zoo vele verdiepingen. Dees overtreft in hoogte en heerlijkheit al d' overige van dien oort. Is gansch van steen, en van binnen met marmer opgehaelt.

Zy heeft drie bruggen, met zeer hoge en vele bogen over den stroom *Guei* geslagen: een na 't ooste, de twede in 't midden, en de derde na 't weste: alle opgemesselt met vierkanten gehouwen stenen. Hier by komen zitbanken, ter wederzijde, yzere balken of houvasten, beeltenissen van leeuwen, draken en diergelijk, eensdeels tot cieraedje, eensdeels tot vastigheit des werks.

Een diergelijke brugh heeft d' onderhoorige Stadt *Lantien*, om niet te spreken van andere van minder belang.

Men heeft 'er zeer prachtige grafsteden van aeloude Koningen, onder deze zeer heerlijke gedenk-tekenen der aeloude Keizeren *Kau*, *Ven* en *Vu*.

Vele Pagoden zijn 'er, elf van voorname grote en heerlijkheit.

Aen de west-zijde der Stadt is een Vyver, *Viyang* genoemt, rontom met

een muure beſlooten, van dertigh ſtadien in den omtrek. Hy bevangt een gedeelte des bergs *Lungxeu*, en komt tot aen den vliet *Guei*. Uit den zelven zijn derwaert grachten geleit, die meiren, poelen en water-tonelen toeſtellen, en verſchaffen, om luſt-ſchipſtrijden te vertonen. Binnen de muure teltmen zeven prachtige paleizen, beneven zeventien overwelfde hoven of tonelen, geſticht den gehelen vyver door, tot vermaek en verluſting der zinnen. Onder deze munten zeven in grote en cieraet uit.

Zoo men den Roomſchgezinden Jeſuiten geloven mag, zou de jaers zeſtien hondert vijf en twintig by de ſtadt *Sanyven*, in het graven van den grontſlagh eens gebou, een zeer aeloude ſteen gevonden zijn; beſchreven eenſdeels met aeloude Sineeſche, eenſdeels met Syriſche letteren, die de Chriſten leere, inzonderheid de Roomſche vervatten: tot groot bewijs van d' oudheid hunner leere, gelijk zy ſtoffen. De vertaling en d'uitlegging dezer letteren, vindmen in 't brede by Alvarez Semedo en Kircher.

Twede Landſtreke Fungciangfu.

Grens-palen. DE twede Landtſtreke FUNGCIANGFU, een klein gebiet, paelt ten ooſte aen *Siganfu*, ten zuide en weſte aen *Fungicangfu*, ten noorde aen *Pingleangfu*.

De Stam *Cheu* braght deze landſtreke onder het Landſchap van *Ki*, welk de grontleggers des Stams *Cheu*, toenze noch koningkjes waeren, bezaten: aenſtonts daer na kreeg het koningje *Cin* dit Landſchap te leen: waer langs de koningkjes *Cin* zich eenen wegh baenden, tot verdelging des ganſchen Keizerrijks en des Stams *Cheu*. De Stam *Han* noemde haer *Hingking*; maer heeft den huidigen naem van den Stam *Tang* bekomen. Deze Landſtreke is overal bebout, zeer vruchtbaer, door de menigte van beken en vlieten, en leit rontom met zeer hoge bergen gelijk met een ſterken wal omringt.

Steden. De landſtreke *Fungciangfu* telt acht ſteden: *Fungciangfu*, *Kixan*, *Paoki*, *Fufung*, *Mui*, *Linijeu*, *Lung*, en *Pingijang*. *Lung* is een grote Stadt.

De opperſtadt *Fungciang* zelve is gelegen aen den ooſterlijken oever des ſtrooms *Ping*. *Fungciang* is een koppel-woort, geſmeet van *Fung* en *Ciang*: en betekent het eerſte een vogel, die by hen voor een teken van groot geluk gehouden en zeer zelden en niet dan alleen gezien wort: en het laeſte, *Ciang*, geluk of voorſpoet. By eenigen wort deze vogel voor den Fenix, by anderen voor een zeker ſlag van Arenden gehouden. Hy is van velerlei verruwe: en vercieren de Sineſen met deſſelfs beeltenis gemenelijk de kleden en tapijtwerken.

De ſtadt *Fungciang* is vry groot en aenzienelijk, heeft vele brave gebouwen, vijf onder andere.

Derde Landſtreke Hanchungfu.

Grens-palen. DE derde landſtreke HANCHUNGFU leit byna ganſch tuſſchen twe ſtromen, d'ooſter en weſter *Han* beſloten: waer van zy ook den naem voert.

In de verdeiling des rijks, door Keizer *Yu*, had deze landſtreke met de voorige een en dezelve plaets; maer de ſterkundige Keizer bragt haer onder de ſterren *Ye* en *Chin*: in oude tijden gehoorde dezelve onder de Koningjes *Cin*, die van daer af overſtapten tot inneming des Keizerrijks en uitrojing des Stams *Cheu*. *Lienpang*, de grontlegger des Stams *Han*, ter zelfſter plaetſe tegen den Stam *Cin* oorlogende, leide den tijtel van hertogh af, en nam dien van koning aen. Dees gaf de landſtreke allereerſt den naem van *Hanchung*, dien de Stam *Tang* en *Sung* in *Hingyven* veranderden; maer de Stam *Taiming* herſtelde den ouden naem.

De landſtreke *Hanchungfu* heeft zeſtien Steden: *Hanchung*, *Paoching*, *Chingcu*, *Yang*, *Sihiang*, *Fung*, *Mien*, *Ninkiang*, *Lioijang*, *Hinggan*, *Pingli*, *Xeciven*, *Sinijang*, *Hanijn*, *Peho*, *Cuyang*.

De Stadt *Hangchung* zelf is wonder groot en volkrijk, gelegen op een plaets, zeer geſterkt door de natuur, en omringt met bergh en boſch, gelijk met de ſterkſte wallen.

Men

Men heeft 'er vijf vermaerde helden kapellen, waer onder een, aen zekeren vorst *Changleang* is toegewijdt, ter eeuwiger gedenkenis en dankbaerheit van zeker wonder werk: diergelijk of een tweede in de gansche wijde werelt niet te vinden is: te weten een brug, die haer aldus heeft.

Wonderlijke brugh. Tusschen deze Stadt en de Hooftstadt was eertijts de weg zeer onbruikbaer, en liep zeer verre om: want naulix had men ergens, van wegen de hoge en rouwe bergen, en diep neerzinkende dalen, een eenig voetpat, welk recht uit liep. Te dezer oorzake waren d'inwoonders altijts benootzaekt verre na 't weste om te reizen, tot heel aen de grensen des Landschaps van *Honan*, en dan weer noordwaerds op te trekken; zulx zy eenen weg van twee duizent stadien af te leggen hadden; daer de wegh over 't gebergte naulik acht hondert stadien lang was.

Dies wierden op het einde des Stams *Cin*, wanneer *Licupang* met *Hiang* om 't rijk oorlooghde, door *Changleang*, Veltoverste van *Licupang*, deze steile bergen en diepe dalen geeffent en geslecht, om den vluchtenden vyant t'onderscheppen. Met een ongeloofelijke gezwindigheit en groten arbeit wiert dit effenen en slechten volbracht: en waeren daer aen eenige hondert duizent man, en zijn gansch krijgs-heir t'arbeiden. Ter weder zijde loopen de muuren, gemaekt van deze bergen, regel recht op en neer, tot zulk eene hoogte, dat zy met hunne opperste spitsen tot boven in de wolken reiken, en naulix het licht des hemels de wegen kan beschijnen en verlichten. Op zommige plaetsen zijn van dwers-balken, met planken overleid, van den eenen tot den anderen bergh, bruggen gemaekt, en komen d'einden der balken, om steun te hebben, in de uitgehouwe gaten der bergen en steenrotsen te rusten. Op andere plaetsen, daer de dalen te breet vallen, staen zware kolommen of palen, daer de dwers-balken aen vast geklamt zijn. En met dusdanige bruggen is byna een derde deel des wegs beslagen: ook leggen hier en daer deze bruggen zoo hoogh, dat iemand de hairen van schrik te bergen staen, door het naer om laegh zien. Zoo breed is de wegh, dat vier paerden op den zelven nevens elkandre kunnen rijden: en word noch tot heden 's daegs, ten gerijf van den reizer, (ten welken einde onderweeg ook eenige dorpen gesticht en herbergen gemaekt zijn,) heel en goet onderhouden, en dikwils vermaekt en verhanselt. De gansche wegh is ook doorgaends met aerde bedekt. Ter weder zijde, om niet af te vallen, zijn yzere of houte leuningen gemaekt. Haere lengte strekt van de Stadt *Hanchung* af, tot aen het wester gedeelte der Hooftstadt *Sigan*, daer zy met haer een eind dertig stadien van de stadt afleit. Is in 't Sineesch *Cientao* genoemt, dat 's weg der schragen.

De vierde Landstreke Pingleangfu.

DE vierde lantstreke PINGLEANGFU paelt ten ooste aen *Kingyangfu*, ten zuide aen *Fungciangfu*, ten weste aen *Cungchangfu*, ten noorde aen de grote muur. Zy heeft lustige bergen en vischrijke stromen, en bezit by na de volheit aller dingen. *Grens-palen.*

De landstreke *Pingleangfu* is door Keizer *Yu* onder het Landschap *Jung* gebragt, en gestelt onder de sterren *Cing* en *Quei*. Onder den Stam *Han* wiertze *Ganti*, maer onder *Sung Kingijven* genoemt, dat 's hooftbron des strooms *King*: gelijk ook desselfs hooftbron by de stadt *Pingleang* zelf is. By anderen is dezelve altijds *Pingleang* genoemt, van wegen de zachte temper des luchts. *Namen.*

Zy bezit tien Steden, *Pingleang*, *Cung sin*, *Hoating*, *Chinyven*, *Kuyven*, *King*, *Lingtai*, *Choangleang*, *Lungte* en *Cinguing*. *King* en *Cingning* zijn grote steden. *Steden.*

In de stadt *Pingleang* zijn drie kapellen, den helden toegewijdt, die al d'andere in heerlijkheit en grote overtreffen. Desgelijx is'er een koninglijk paleis des Stams *Taiming*: want in deze stadt placht een dier koningkjes zijn verblijf te hebben.

Vijfde

Vijfde Landstreke Cungchangfu.

Grens-palen. De vijfde Landtstreke CUNGCHANGFU paelt ten ooste aen *Pingleangfu*, *Fungciangfu* en *Hanchungfu*: ten noorde aen de grote muur, ten weste aen *Lyniaofu*, ten zuide aen het het Landschap van *Suchuen*.

De landstreke *Cungchiangfu* gehoorde, ten einde des Stams *Cheu*, onder het volk *Kiangiung*. De Stam *Han*, na het verdelgen van sekeren vryheer *Lungsi*, door den stam *Cin* aldaer gestelt, noemde deze Landtstreke en Stadt *Thinxui*: de Stam *Tang*, *Gueicheu*: *Sung*, *Cungcheu*: maer *Taiming* *Cungchang*.

Steden. De Landtstreke *Cungchangfu* bezit zeventien Steden: *Cungchang*, *Ganting*, *Hoeining*, *Thungguei*, *Chang*, *Ningyven*, *Fokiang*, *Siho*, *Ching*, *Cin*, *Cingan*, *Chinxui*, *Li*, *Kiai*, *Ven*, *Hoei*, *Leantang*. *Cin*, *Kiai*, *Hoei* zijn grote steden.

De Stadt *Cungchang* zelf is gelegen aen den westerlijken oever des strooms *Guei*, recht bewesten de Stadt *Pingleang*. Zy wiert eertijts gesticht door Keizer *Yu*, en mee, gelijk *Pingleang*, onder het Landschap van *Yung* gebraght.

De Stadt is volkrijk, en gelegen op een veilige plaetse, door de rouheit der ongelege bergen en ongebaende wegen: waer over zy altijts van de Sinesche Keizeren voor een plaets van groot belang gehouden is.

In deze Stadt, tot geen kleine luister der zelve, staet een aeloude Kapel van *Fohi*, d'eerste Sinesche Keizer: want de Sinesen willen dat hy in deze Landtstreke by d'onderhorige Stadt *Cin*, geboren zy.

Zeste Landstreke Linyao.

Grens-palen. EEn weinig bewesten *Cungchangfu* leit de Landstreke LINYAOFU: alleenlijk hier om vermaert, dewijl de grote muur aen haeren noordelijken kant komt t'eindigen; desgelijks door het planten van den rijxstoel des geslachts van *Taiming* in deselve. Onder de verdeiling van Keizer *Yu* geraekte deze landstreke onder het Landschap van *Yung*: en was aldaer de heerlijkye *Sikiang*. De stam *Cin*, na het veroveren van deze landen, gaf haer den naem van *Lungsi*: *Sung* dien van *Yencheu*: maer Koning *Sui* noemde haer, om de goutrijkheid des lands, *Kinti*: want *Kinti* is gout-land gezeit. *Naem.*

Den huidigen naem gaf haer de Stam *Taiming*.

Deze Landstreke telt vijf Steden: als, *Linyao*, *Gueiyven*, *Lan*, *Kin* en *Ho*. *Lan* en *Ho* zijn groote Steden. *Steden.*

De Stadt *Linyao* selve is gelegen aen den oosterlijken oever des strooms *Yao*, op den bergh *Paotung*, daer van zy een gedeelte binnen haere wallen besluit.

Sevende Landstreke Kingyangfu.

DE zevende Lantstreke KINGYANGFU paelt Noordwaerds aen de groote muur: Westwaerts aen *Pingleangfu*: Zuidwaerts aen *Siganfu*: Oostwaerts aen *Jenganfu*. *Grens-palen.*

Oulinx gehoorde deze Landstreke niet onder het Keizerrijk van *Sina*; maer onder het Tartersch Koningrijk *Taniju*. Dan *Xi*, de grondlegger des Stams *Cin*, nam de zelve, na het uitdrijven der Tarters, in bezitting: beslootze binnen de palen der groote muur, en noemen haer *Peti*. De Stam *Tang* gaf haer den naem van *Kincheu*, maer *Sung* den huidigen.

De Stadt *Kingyang* zelf, gesterkt met vaste wallen, en omringt met diepe grachten, verstrekt een brave vesting tegen d'invallen der Tarters.

In deze Landstreke heeftmen drie heerlijke Kapellen: een der welke, de braefste en grootste, staet in de Stadt *Kingyang* zelf. In het een hof of zael van dezen, welk op zware pilaren rust, zietmen zeven en dertigh geschilderde beeltenissen van Koningen, afgedaelt uit den Stam *Cheu*.

Achtste Landtstreke Jenganfu.

DE achtste Landtstreke JENGANFU paelt oostwaerts aen den Gelen stroom: ten noorde en noordweste aen de groote muur: ten weste en zuide aen de Landtstreke van *Kingyangfu* en *Sigan*. *Grens-palen.*

Ook

Ook deze Landtſtreke gehoorzaemde oulinx den Sineeſchen Keizer niet: maer Keizer *Xi* nam dezelve allereerſt in bezitting, en beſlootze binnen de grote muur.

De Opper-ſtadt *Jengan* zelf, is gebout aen den noordelijken oever des Meirs *Lieu*, op een luſtige en vruchtbare plaets. Gene kleine cieraet wort ook de Stadt by gezet door zekeren berg, beſloten binnen de wallen zelfs, die met verſcheide Stadts en inzonderheit met burger getimmerten verheerlijkt is.

De landſtreke *Ienganfu* bevangt negentien ſteden: als, *Iengan, Ganſai, Canciven, Ganting, Paogan, Ychuen, Ienchuen, Ienchang, Cingkien, Feu, Cochuen, Chungpu, Ykiun, Suite, Miche, Kia, Upao, Xinmo, Fuko. Feu, Suite, Kia* zijn grote Steden.

Behalve deze grote en kleine Steden, leggen tot beſcherming des rijks, buiten en binnen de grote muur, verſcheide krijgs-veſtingen; desgelijks ook door het ganſch Landſchap verſpreid, inzonderheit in het weſter gedeelte, tegen de Koningrijken van *Kaskar, Samahan*, en *Taniju*.

De voornaemſte buiten de grote muur, tegen 't weſte, zijn *Socheu*, een krijgs-ſtadt, *Xacheu*, *Xancheu*, een krijgs-ſtadt, *Iungchang*, *Leangcheu*, *Choanglang, Sining, Chinij, Kulang*. De kleinder zijn *Ninghia, Ninghiachung, Yaocheu, Mincheu, Hocheu, Cinglu, Yulin, Chinſan, Xetu, Hantung, Pinglu, Minxa, Guei, Sengguei*. In de muur zelf leggen geſticht de veſtingen *Semuen, Miko, Yulin, Kinyang, Hoama, Pecho, Taxum, Cinglu*, en andere van minder belang.

De krijgsveſtingen, in het zuider en weſter gedeelte, zijn *Hoangxa, Iunio, Suking, Laiku*: op den weg van *Hanching* na *Sigan*, *Laofung, Coching, Choſai, Xuiquan, Miquan, Chinçang*, D'andere, meer na 't weſte, zijn *Pechung, Changyu, Vannan, Chintao, Pinglo, Xanſang, Stcu, Pinting, Kiocung, Vulu, Queite, Sinin*.

De krijgsveſting *Ninghia* leit omringt met den berg *Holan*, groot dertig ſtadien, gelijk met wallen.

De krijgs-ſtadt *Socheu* is mede een zeer ſterke plaets, en ook de verblijfplaets des opperhoofts, die een zeer groot gezag heeft. Zy wort in twee verdeilt; het een gedeelte bewonen de Sineſen; het ander de Arabers en uitheemſche, die uit het weſte derwaerts ten koophandel te zamen komen.

Niet verre van daer leit een woeſtijne *Karakatay* genaemt, welk land der Katayers bediet: want ook de Sineſen, die by de Turken en Aſtrakaners Katayers genoemt worden, bewoonen deze plaetſen overal volkrijk.

De krijgs-ſtadt *Kancheu* is zeer ſterk tegen alle aenvallen der Tarters, en bezet met uitgeleze krijgs-knechten, verdeilt in rotten.

D'onderkoning dezes Landſchaps, een ander van dien in de Hooftſtadt *Sigan*, heeft in deze Stadt zijn verblijf. Men heeft 'er ook al d' overige voornaemſte majeſtraten; den welken uit het keizerlijk hof zelf bevelen worden toe gezonden.

Ontrent de ſtadt is een zandig veld, ſafraen geel van kleur, met zeer weinig geboomte en groente, ja byna zonder lover of gras: is een gedeelte der woeſtijne *Xamo*; miſſchien die, welke by vele Europiſche Landbeſchryvers de woeſtijne *Lop* genoemt word.

Het vierde Landſchap van Xantung.

HEt Landſchap van XANTUNG, het vierde in getale onder de Noorder Landſchappen, magh met recht een overgroot eilant genoemt worden: want het word ten Noorde, Ooſte en Zuide met de zee bekabbelt, en ten Weſte over al door ſtromen bevochtigt: zulx het rontom aller wegen te ſcheep kan aengedaen worden.

Het paelt noordwaerd aen het Landtſchap van *Peking*, en aen den zeeboeſem *Xang*: ten ooſte aen de zee: wordt doorſneden in 't midden met den ſtroom *Ci*: heeft ten zuide de zee en het Landtſchap van *Nanking*, met den Gelen ſtroom tuſſchen beide: de reſte, ten weſte, leit met den vliet *Guei*, en de gegrave gracht *Iun* beſlooten. *Grens-palen.*

Verdeiling. Het gantsch Landschap is verdeilt in zes Landstreken : als, *Cinanfu*, de Hooft-landstreke, *Jencheufu*, *Tungchanfu*, *Cingcheufu* en *Laicheufu* : ieder met verscheide groote en kleine Steden onder haer, ten getale van hondert en vier : beneven veertien Krijgsvestingen.

Eerste Landstreke Cinanfu.

Grens-palen. D'Eerste Landstreke CINANFU paelt ten ooste aen *Cingcheufu*; ten zuide aen de Landstreke *Yenchenfu* : ten weste aen *Tunchangfu* : ten noorde aen 't Landschap van *Peking*.

Door Keizer *Yu* wierd deze Landstreke en de Hooft-stadt den Landschappen van *Chincheu* ingelijft, en onder de sterren *Guei* gestelt.

Al van aeloude tijden af, heeft zy den naem van den vliet *Ci* gehad, d'allergrootste dezes Landschaps, en was toen aldaer het hof der Koningen *Cy*.

Namen. Na den ondergang dezer Koningen, gaf de Stam *Han* haer den naem van *Cinan*, van wegen haere gelegenis bezuide den vliet *Ci* : want *Cinan* is bezuide *Ci* gezeit. De Stam *Tang* noemde haer *Linchi*; maer *Taiming* herstelde den ouden naem *Cinan*.

In weeligh voortbrengen van veldgewassen, kooren en gerst, desgelijx in het aenteelen van groot en klein vee, behoeft deze landstreke byna voor geene andere van de Noorder landschappen te wijken.

Steden. De Landstreke *Cinanfu* begrijpt dertigh Steden : *Cinan*, *Changkieu*, *Ceuping*, *Chaxan*, *Sinching*, *Ciho*, *Citung*, *Ciyang*, *Chihuen*, *Iuching*, *Linye*, *Chancing*, *Fiching*, *Cingching*, *Ling*, *Taigan*, *Sintai*, *Laiuu*, *Te*, *Teping*, *Pingyven*, *Vuting*, *Yangsin*, *Haifung*, *Loling*, *Xangho*, *Pin*, *Licin*, *Chenhoa*, *Putai*. *Taigan* en *Vuting* zijn grote steden.

De Stadt *Cinan* zelve, de Hooftstadt des ganschen Landschaps, en opperstadt der Landstreke, is groot en doorbout met prachtige getimmerte.

Zy is gelegen op een broekigen oordt, heeft binnen haere wallen twee Meiren; het een *Taiming*, aen de westzijde; en het ander *Choyning* geheten, vereenigt met elkandre door een waterleiding. Uit beide deze Meiren zijn verscheide fraeie grachten door de gehele Stadt geleit; waer door dezelve overal bevaerbaer is. Ook schiet een gracht uit de Stadt na het Meir *Cioxan*, gelegen buiten de Stadt, aen de noortzijde. Des niettegenstaende kan de gehele Stadt ook te voet bewandelt worden, door middel van stene bruggen, over de zelve grachten geslagen. Onder deze rust een, *Pehoa* genoemt, op vele gewelfde bogen. Zy strekt tot aen zeker eilant, mede *Pehoa* genaemt, gelegen in het Meir *Taiming* : springt van daer tot aen den anderen oever over, en leit binnen de wallen der Stadt zelfs besloten. Een andere brug, *Fuyung* geheten, niet slechter, dan de voorige, is over het zelfste meir geslagen, en opgehaelt met vierkante gehouwe stenen.

Men heeft 'er zeer veel prachtige afgoden en helden tempels, tien onder andere zeer heerlijk.

Dan verre overtreft de tempel *Tungo*, gesticht door Keizer *Hoangt*, al d'andere. Men zeit in den zelven twee en zeventig Keizeren, die rust, vrede en godsdienst toegedaen waeren, geleeft hebben: waer om dees met prachtige gevaerten en heerlijk bouwerk pronkt.

De *Bonzen*, d' Offer-priesters dezer tempelen, genieten aldaer grote inkomsten.

Zeker Keizer, uit den geslachte van *Taiming*, heeft in deze stadt zijnen setel gehad : maer na dat dees aldaer door de Tarters verdelgt was, heeft niets nagelaten, dan paleizen en lusthoven.

Twede Landstreke Yencheufu.

Grens-palen. DE twede Landstreke YENCHEUFU paelt ten noorde en ooste aen de landstreke *Cinanfu* ; ten zuide aen het Landschap van *Honan* : ten weste aen de landstreke *Tunchangfu*, en leit tusschen twee grote stromen, de *Ci*, in 't noorde ; en de Gele, in 't zuide, besloten.

Onder Keizer *Yu* was dese landstreke in twee verdeelt: en behoorde het een gedeelte onder de Landstreke *Yencheufu*, en 't ander onder *Sincheufu* ; ter be-

bestiering van twee gesternten, *Quei* en *Leu*.

Oulinx was alhier het Koningrijk *Lu*: en wierd aenstonts door de Koningen *Cu* in bezitting genomen.

De Stam *Sung* noemde deze Landstreke en opper-stadt *Taining*; maer heeft ook altijds byna den huidigen naem van *Jencheu* behouden.

De Landstreke *Jencheufu* heeft, tot haeren grooten luister, eenen Keizer uit den Stam van *Taiming* gehad; maer 't geen dezelve, volgens zeggen der Sinesen, allermeest verheerlijkt, is, dat de beroemste Sineesche Filosoof *Konfut*, in de kleine Stadt *Ceu* zijne geboorte-plaets vind. Veel Kapellen zijn aen den zelven aldaer by de nakomelingen ter gedachtenisse toe-gewijdt: onder deze, vijftien de voornaemste, zoo hem als den helden ter eere gesticht. In dezelve heeftmen veele graf-steden: zelfs die van *Konfut*, de beroemste van allen.

Deze Landtstreke is vruchtbaer, heeft lustige landouwen, bosch-rijke bergen, en visch-rijke stroomen en meiren.

Zy begrijpt zeven en twintigh Steden: *Yencheu, Kioheu, Niuyang, Ceu, Teng, Ye, Kiuhiang, Yutai, Tan, Chingun, Cao, Cao, Tingtao, Cining, Kiaciang, Kiuye, Kiunching, Tungping, Venxang, Tungo, Pingyn, Jangxo, Xeuchang, Y, Taning, Fi, Suxui.* Onder deze zijn, *Cao, Cining, Tungping, Yo*, groote Steden.

Onder al de Steden dezer Landstreke is *Cining* de voornaemste, en magh tegen de Hooft-stadt zelve in groote, volk- en koop-rijkheidt op: ja overtreft byna dezelve: want wijl zy in het midden der Koninglijke vaert *Jun* geleegen is, zoo moeten al de schepen, die deze vaert op en af willen, door deze Stadt varen, en aldaer tol betalen. Is ter weder-zijde van de Koninglijke vaert, met een groote volk- en neering-rijke voorstadt verçiert. Ter weder-zijde van de vaert, leggen ook twee zware schut-sluizen, die het buytenwater schutten, welk dikwils zes voet hooger, als het binnen-water rijst.

Derde Landtstreke Tunchanfu.

DE derde Landstreke TUNCHANFU paelt in 't ooste aen de landstreke *Cinanfu*: in 't zuide aen *Jenchenfu*: in 't weste aen het Landschap van *Peking*, en leid ten noorde met den Stroom *Guei* beslooten. *Grens-palen.*

Onder Keizer *Yu* behoorde deze landstreke aen de landstreke *Yencheufu*, en stond onder de sterren *Guei* en *Xe*. Ten tijde der Koningen was haer een gedeelte onder Koning *Ci*, het ander onder *Guei*, en 't derde onder *Chao* gebraght. De Stam *Han* noemde haer *Cyn*: *Tang, Poping*: *Sung, Pocheu*; maer den hedigen naem gaf de Tarтersche Stam *Iven*. *Namen.*

Het is een vlakke en vruchtbaere oort, geeft veel zijd-wormen en allerlei nootdruft, tot 's menschen onderhoud: word met de Koninglijke vaert *Jun* in 't midden doorsneden, die by de Stadt *Lincing* in den vlied *Guei* stort.

Deze Landstreke begrijpt achtien Steden: *Tunchang*, d'opper-stadt, *Tangije, Poping, Choanping, Kieu, Sin, Cinping, Keu, Lincing, Quontao, Caotang, Gen, Hiacin, Vuching, Po, Fan, Quonching, Chaoging. Lincing, Caotang* en *Po* zijn groote Steden. *Steden.*

Onder al deze munt de grote Stadt *Lincing* in meenigte van inwoonders, heerlijkheid van gebouwen en kooprijkheid uit: ja zoo verre, dat zy voor weinigh steden in het gansch rijk behoeft te wijken: want s'is gelegen op het eind der koninglijke vaert *Jun*, ter plaetse daer deze vaert en de vliet *Guei* in malkandre storten: waer door aldaer gewenschte en bequame gelegentheit ter schipvaert is: Ja komen de schepen, geladen met allerlei koop-waren, uit het gansch Sineesch rijk, voorby en aen deze stadt, hoewel niet zonder tol te betalen: daer over drie tol-meesters het opzicht hebben.

Op beide oevers der koninglijke vaert, na by de Stadt, staen twee sterke kasteelen of krijgs-vestingen, tot groote versterking der Stadt. Voor de Stadt leggen twee zware schutsluizen, die het boven-water van den vliet

vliet *Guei*, welk dikwils eenige voeten hoger, dan het binnen water tegen de sluizen aenstaet, ophouden en schutten.

Schip-brug. Aen de noortzijde der Stadt leit een schipbrug van negen ponten, tot overgang van d' eene zijde der Stadt tot d' andere. Een dezer ponten is in dier wijze gestelt, dat dezelve bequamelijk uit haere plaets kan wijken, en aen het vaertuigh, na het betalen van den tol, doortocht geven.

De Stadt is omringt met een aerde wal, opgezet boven met een borstwering: leit in vorm van een ongelijkzijdige driehoek, groot in den omtrek ontrent twee uuren gaens, behalve de voorsteden.

Porceleine toorn. Zy pronkt met vele aenzienelijke gebouwen en meenigte van Pagoden. Maer boven al overtreft zeker toren, buiten de wallen der stadt, al d' andere gebouwen in heerlijkheit en grote van werk.

Hy is achtkantig van gestalte, rijst van d' aerde met negen transen of verdiepingen: ieder verdieping hoogh negen ellebogen: zulx de gehele toren de hooghte van tnegentig ellebogen heeft: met een behoorlijke dikte. De gehele buiten muur is van fijne porceleine kleiaerde gemaekt, en met verheven beelt en schilderwerk zonderling fraei gestoffeert. De binnen muur bestaet uit marmer, van meenigerlei kleure: zoo glat geslepen en gepolijst, als de glatste spiegel, inzonderheit de zwarte marmer.

By eenen wendel trap klimt men naer boven, niet gemaekt zelf in het midden des toorns; maer tusschen twee muuren in, die in ieder verdieping zijnen ingang heeft, en van daer na de marmere galderijen en vergulde yzere tralien, welke tot cieraet rontom de galderijen gemaekt zijn. Over al aen de galderijen, inzonderheit aen de hoeken en kantelen, hangen schelletjes en klokjes, in dier wijze, dat zy, bewogen door de wint, een aengenamen toon geven.

Op de hoogste verdieping staet een groot afgoddinne beelt te prijkt, daer de toren aen gewijdt is, gemaekt van gegoten koper, hoogh dertig voet en vergult. Rontom dezen toorn heeftmen verscheide kapellen, met grote kunst doorwrocht en allerlei cieraet gestoffeert.

Vierde Landstreke Cincheufu.

Grenspaelen. De vierde Landtstreke CINCHEUFU paelt oostwaerd aen de Landstreke *Laicheufu*: zuidwaerd aen de zee en *Jenchenfeu*; westwaerds aen *Cinanfu*; noordwaerds aen den zeeboesem *Xang*.

Keizer *Xu* heeft deze Landtstreke aen een gelijknamige ingelijft, en gestelt onder de sterren *Hiu* en *Guei*. De Koningen *Ci* hebben dezelve bezeten. *Naem.* De Stam *Han* noemde haer *Pehai*: de Stam *Sung*, *Chinhai*: den huidigen naem heeft de Stam *Taiming* gegeven.

Het is geen bergloos geweest; maer de zee en stroomen zetten evenwel dezelve vruchtbaerheidt by. Naulix is ergens grooter overvloed of goeder koop van levens behoeften te bekomen. Zoo groot is de meenighte der visschen, daer de Segreine vellen van komen, dat d'inwoonders een rijkdom aen dezelve gewinnen.

Zy heeft, waer uit ook d' edelheidt der Landtstreke blijkt, eenen Koning uit den geslachte van *Taiming* gehad.

Steden. Deze Landtstreke begrijpt veertien Steden: *Cingcheu*, d'opper-stadt, *Linchi, Pohing, Caoyven, Logan, Xeuquang, Changlo, Linkiu, Gankiu, Chuching, Mungin, Kiu, Yxui, Gechao.* *Kiu* is een groote Stadt.

De kleine Steden *Logan*, *Xeuquan*, *Chuching*, *Gechao*, leggen aen zee, of met haer gebiet altoos.

Vijfde Landstreke Tencheufu.

Grenspaelen. De vijfde Landtstreke TENCHEUFU bevangt d' ooster hoek des Landschaps van *Xantung*: paelt in 't noorde en ooste aen den zeeboesem *Xang*; in 't zuide aen de grote zee: ten westen aen de landstreke *Laicheufu*. En hoewel deze landstreke meerendeels vast lant is, zoo leit evenwel d'opper-

d'opperstadt *Tencheu* zelve, ten noorde, op een eilandt, in den zee-boesem *Xang*, een weinigh van 't vast land af.

In de verdeilingh van Keizer *Yu* was deze landstreke onder het Landschap van *Cincheu* gerekent, en, met de voorige, onder de zelfste sterren *Huie* en *Guei* gestelt. Ten tijde der Koningen gehoorde dezelve onder het Koningrijk van *Ci*. Den naem *Tencheu* heeft de Stam *Taiming* gegeven.

Oulinx woonde alhier zeker volk *Gayo*, zonder het toen noch den Sinesen onderworpen was; welk geschied is onder den Stam *Hia*. Men heeft 'er drie fraeie Kerken.

De Landstreke *Tencheufu* bevangt acht Steden: *Tencheu*, d'opper-stadt, *Hoang*, *Foxan*, *Leuhia*, *Chaoyuen*, *Laiyang*, *Ninghai*, *Venteng*. *Ninghai* is een groote Stadt.

D'opperstadt *Tencheu* heeft een zeer bequame haven, en groot getal van schepen, beneven een Krijgs-vesting: want zy leit op een voordeelige plaetse, ten bescherming van den zeeboesem *Xang*.

Zeste Landstreke Laicheufu.

De zeste Landstreke LAICHEUFU paelt ten ooste aen *Tencheufu*; ten zuide aen de zee; ten weste aen *Cingcheufu*; ten noorde aen den zeeboesem *Xang*.

Keizer *Yu* heeft deze landstreke, met de voorige, ter zelfster plaetse en onder de zelfste sterren gestelt.

De naem *Laicheu* heeft zijnen oorsprong van zekere aeloude volken *Lai* bekomen, door de Koningen *Ci* t'ondergebracht. Na het dempen der Koningen, noemde de Stam *Han* haer *Tunglai*; maer zy heeft te gelijk byna altijds den huidigen naem halssterrig behouden. Daer zijn vijf heerlijke Kerken.

Deze Landstreke *Laicheufu* begrijpt zeven Steden, *Laicheu*, d'opper-stadt, *Pingtu*, *Vi*, *Changije*, *Kiao*, *Kaomie*, *Cieme*. *Kiao* is een groote Stadt. *Steden.*

Aen den oever der zee, heeftmen allerwegen veele Krijgs-vestingen.

Onder dit landschap worden ook eenige Eilanden getelt: de voornaemste zijn *Feuyeu*, *Tienheng*, en *Xamuen*. *Eilanden.*

Het Eiland *Feuyeu*, na 't weste gelegen, is wel niet groot; maer geheel bebouwt. *Tienheng* leid in de zee, naby de kleine Stadt *Kaomie*. Van dit eiland wierpen zich oulinx vijf-hondert Sineesche Filosofen, over den haet van Keizer *Xi*, tegen de geleertheid, over hals over hooft in zee, en verdronken zich selfs. *Feuyeu.*

Xamuen, het grootste der eilanden in den zeeboesem *Xang*, is rijk van inwoonders, en heeft een veilige Ree voor scheepen; waer van men bequamelijk na het hangend Eiland *Korea*, *Peking* en *Leâotung* kan oversteken. Dit Eiland word gezeid gout-rijk te zijn, en treffelijke mijnen beslooten te houden; maer blijven ongeopent, door belet van by-gestelde krijgsknechten. *Xamuen.*

Men heeft onder dit landschap van den zeeboesem *Xang*, en in de zee, ten zuide, verscheide andere Eilanden: als, *Caonio*, *Maxe*, *Pingyang*, *Cingui*, *Tung*: in de zee, *Snito*, *Talao*, *Yuxa*, *Siaolao* en *Kin*.

Krijgs-vestingen.

Om en by den oever der zee, daer Scheeps-rêen zijn, inzonderheid aen de monden der Stroomen, vindmen in dit Landschap dertien Krijgs-vestingen op-gerecht; eenige volk-rijker dan verscheide groote Steden. Als daer zijn: *Haiche*, *Kuho*, *Hocang*, *Punglai*, *Kixan*, *Gueihai*, *Siayoe*, *Chinxan*, *Cinchai*, *Ningcin*, *Sanxan*, *Mavan*, *Civenxan*.

Het vijfde Landschap van Honan.

Naem.

Het vijfde Landschap van HONAN heeft zijnen naem van de gelegenis der plaetse zelf bekomen; want *Honan* is zoo veel gezeit, als, aen de zuitzijde der reviere, in welker wijze het aen den oever der Gele reviere gelegen is: die het, vloeiende recht van 't weste na 't ooste, van de Landschappen *Xansi* en *Peking* af scheidt: hoewel het ten ooste, na de zijde van *Peking*, eenige Steden en Landen heeft.

Grens-palen.

Het paelt in 't ooste en zuid-ooste aen het Landschap van *Nanking*: ten Noorde en Noord-ooste aen *Peking* en een gedeelte des Landschaps van *Xantung*, met de gele reviere slechts, tot scheitpael, tusschen beide: in 't zuide en zuid-weste aen het Landschap van *Huquang*: in 't weste aen dat van *Suchuen*: het overige grenst aen het Landschap van *Xansi*.

De Sinesen willen dat dit Landschap in het midden der wereldt gelegen zy: want naerdien zy voorhene geloofden, naulix andere landen te zijn, dan hun *Sina*, en bemerkten, dat dit Landschap in het midden van *Sina* gelegen was, zoo namenze lichtelijk aen dat dit Landschap in het midden der werelt was. Van wegen het gerijf der Gele reviere, en onuitsprekelijke lustigheit, en vruchtbaerheit des Landschaps, is het oulinx, by d'aeloude Keizeren, tot de stoel des rijks verkoren.

Het gansch gewest bevangt negen Landstreken, bebout met veel groote en kleine steden, dorpen en kasteelen: te weten, acht grote Landstreken, als *Kaifungfu*, de hooft Landtstreke, *Queitefu*, *Changtefu*, *Guihoeifu*, *Hoaikingfu*, *Honanfu*, *Nanijangfu*, *Juningfu*: en een kleine *Iu*: ieder met verscheide kleine en grote Steden onder haer, ten getale van hondert en acht.

Eerste Landstreke Kaifungfu.

Grens-palen.

DE eerste Landtstreke KAIFUNGFU grenst Noord-waerts, over de Gele reviere, aen de landstreke *Gueihoeifu*; oostwaerts aen de landstreke *Queitefu*; zuidwaerts aen *Juningfu* en *Nanijangfu*; westwaerts aen *Honanfu*.

Keizer *Yu* verdeilde oulinx dit gewest in twee Landschappen: en wiert het een deel onder het Landschap van *Jen*, en 't ander onder dat van *Yu* gerekent; ter gehoorsaemheidt ook van twee gesternten *Kio* en *Kang*.

Naem.

Onder het eerste Keizerlijk geslacht *Hia*, was de Stadt en Landstreke *Hiao* genoemt, derwaerts Keizer *Chungting*, gesproten uit den zelven geslachte, het hof heeft overgebragt. En schoon de Keizers namaels den stoel des rijks van daer verplaetst hebben, zoo heeft evenwel de Stadt altijts eenen Koning gehadt, en is by het grootste Koningje uit den geslachte van *Taiming*, en by vele andere van koninglijken bloede bewoont geworden. Ten tijde der Koningen *Guei* was deze Stadt en desselfs Landstreke de hooft-plaets des Koningrijks, en wiert toen *Taleang* genaemt: maer namaels by den Stam *Tang Pienhu* hernoemt. Zy was onder die van *Utai* het hof des Koningrijks *Leang*, en *Leangcheu* genoemt, dat 's Stadt van *Leang*: had onder den Stam *Kin* den naem van *Nanking*, dat 't Zuider-hof: onder den Tarterschen Stam *Juen*, dien van *Pienleang*; maer heeft den huidigen van den Stam *Taiming* bekomen.

De Landstreke *Caifungfu* telt vier en dertig steden: *Caifung*, d'opperstadt der landstreke, *Chinlieu*, *Ki*, *Tunghiu*, *Taikang*, *Gueixi*, *Gueichuen*, *Jenlin*, *Fukeu*, *Chungneu*, *Janguu*, *Juenuu*, *Fungkieu*, *Iencin*, *Laniang*, *Chin*, *Xangxui*, *Sihoa*, *Hiangching*, *Xinkieu*, *Hiu*, *Liniju*, *Siangching*, *Ienching*, *Gangco*, *Iu*, *Sinching*, *Mie*, *Ching*, *Iungyang*, *Iungçe*, *Hoin*, *Suxui*, *Lfung*. *Chin*, *Hiu*, *Ju*, en *Ching* zijn groote Steden.

De Hooftstadt *Kaifung* zelve is gelegen ontrent twee mijlen van de Geele reviere, op een lage plaets, naby zekeren arm van dezelve, *Pieu* genoemt,

noemt, welke de Stadt in 't ooste, zuide en weste bespoelt.

Voor de Stadt leit een muur, of dijk van over de drie hondert stadien lang; opgehaelt met grote vierkanre stenen, om het water van de Gele reviere te stuiten, dat hoger, dan de Stadt oprijst.

De Stadt is zeer groot en volk-rijk, en heeft vele heerlijke gebouwen. Des jaers zestien hondert een en veertig, na het mannelijk uitstaen van een lang beleg tegen de muitelingen des Sineeschen rijx, wiertze byna geheel en al door het water van de Gele revier verzwolgen, veroorzaekt by de beleggers door het slopen van een vak der gemelde muur, daer het water quam door storten, en Stadt en omgelegen lant tot een bare zee maekte. Namaels isse evenwel weer eenigzins tot haeren vorigen luister gekomen.

De kleine Stadt *Sinching*, is doorluchtig door de geboorte van den tweeden Sineeschen Keizer *Hoangt*.

Tweede Landstreke Queitefu.

DEtweede Landstreke QUEITEFU, paelt noord-waerts met haer een gedeelte aen de Gele reviere, en met 't ander aen het Landtschap van *Xatung*: oost en zuidwaerts aen dat van *Nanking*; westwaerts aen het gebied der Hooft-stadt *Kaifung*: of leit ten noorde met de Gele reviere, en ten zuide met de *Hoai* besloten.

Onder Keizer *Yu*, was deze landstreke mee, gelijk die van de Hooftstadt *Kaifung*, in tween verdeelt. De Koningen van *Sung* hebben aldaer, tot haeren groten luister, den koninglijken stoel geplant.

Ten tijde der koningen, was dit geweest onder drie Koningen, *Ci*, *Cu* en *Quei*, verdeilt: wierd door den Stam *Han*, na den ondergang van dezeKoningen, *Xangkieu* genoemt: door *Han*, *Ciuyang*: door *Sung*, *Ingtien*; maer heeft den huidigen naem van de Koningen *Utai* bekomen.

Deze landstreke begrijpt negen steden: *Queitee*; d'opperstadt, *Ningling*, *Loye*, *Hiaye*, *Jungching*, *Iuching*, *Ciu*, *Hiaoching*, *Xeching*.

Derde Landstreke Changtefu.

DE derde Landstreke CHANGTEFU, gelegen in het Noordelijkste deel dezes Landschaps, is een enge landstreke; want het wort beknelt tusschen het Landschap *Peking*, in 't ooste, en tusschen dat van *Xansi* in 't weste, strekkende in 't zuide aen de landstreke *Gueihoeifu*. Keizer *Yu* bracht deze landstreke onder het Landschap van *Ki*, ter bestiering der gesternten *Xe* en *Pi*. *Grens-palen.*

Ten tijde der Koningen stondt dit geweest onder het Koningrijk *Guei*: wierd door den Stam *Cin*, *Hantan*, en namaels *Siancheu* genoemt: maer den naem, dien zy heden heeft, hebben de Koningen *Utai* gegeven. *Namen.*

In deze landstreke heeftmen zeven kerken; maer die beweste de Opperstadt *Changte* staet, aen Keizer *Yu* toegewijd, overtreft al d'andere in luister en groote.

De landstreke *Changtefu* begrijpt zeven Steden: *Changte*, d'opper-stadt, *Tangin*, *Linchang*, *Lin*, *Cu*, *Vugam*, *Xe*. Onder deze is *Cu* een grote Stadt. *Steden.*

Vierde Landstreke Gueihoeifu.

DE vierde Landstreke GUEIHOEIFU paelt ten noorde aen *Changtefu*, ten ooste aen het Landschap van *Peking*, ten zuide aen *Kaifungfu*, ten weste aen het Landschap van *Xansi*, en word in 't midden doorsneden met den vliet *Guei*, en met desselfs verscheide takken. *Grens-palen.*

Het is een zandige en schraele landstreke, en magh in vruchtbaerheid tegen d'andere niet op; doch heeft evenwel, door 't gerijf der vloeden, geen gebrek van nootwendige behoeftigheden.

Deze Landstreke bevangt zes steden, *Gueihoei*, d'opper-stadt, *Coching*, *Sinhiang*, *Hoekia*, *Ki*, en *Hoei*. *Steden.*

Men heeft in dezelve zes Kerken, den helden toegewijdt.

Ten tijde der Koningen, gehoorde deze Landstreke onder de Koningen *Guei*; was onder den Stam *Han* den landen van *Hotung* ingelijft.

Keizer

Keizer *Vu*, na het ombrengen van den godlozen Keizer *Kie*, die in deze landstreke en stadt zijnen zetel had, veranderde den naem der Stadt in dien van *Pinan*, en stelde over deze landstreke zekeren *Cangxo* tot Koning. De Stam *Han* gaf den naem van *Honui*: *Sung*, dien van *Queicheu*: den huidigen de Stadt *Taiming*. Aen de zuidzijde der Stadt is een heerlijk en treffelijk gebou, gesticht ter plaetse, daer Keizer *Vu* den groten Filosoof *Liuvang* ontmoete: door wiens raet en kloek beleit hy het Keizerrijk van *Sina* verkreeg.

De Opper-stadt *Gueihoei* is gelegen op den zuider oever van de vliet *Guei*.

Vijfde Landstreke Hoaikingfu.

Grens-palen.

DE vijfde Landstreke HOAIKINGFU is zeer klein, paelt ten ooste aen de landstreke *Gueihoeifu* en *Kaifungfu*: ten zuide aen de Gele reviere, ten weste en noorde aen het Landschap van *Xansi*.

In de verdeiling van Keizer *Yu* quam deze landstreke, onder het Landschap van *Ki*, ter bestiering der Sterren *Xe* en *Pi*. Het keizerlijk geslacht *Xang* gaf den naem van *Kinui*, *Cheu* dien van *Sanijven*. Ten tijde der Koningen was het nu genoemt *Guei*, dan *Quei*, en *Ching*.

Namen.

De Stam *Han* voerde den naem van *Honui* in; *Tang* dien van *Hoaicheu*; *Taiming*, *Hoaiking*. Uit den geslachte van *Taiming* plag alhier een Koning te wonen. Men heeft 'er drie heerlijke kerken. *Hoaikingfu* begrijpt zes Steden: *Hoaiking*, *Ciyuen*, *Sievuu*, *Vuche*, *Meng*, en *Ven*.

Steden.

De kleine Stadt *Ciyuen* heeft een treffelijk gebou, *Tehiang* genoemt, gesticht ter gedachtenis van zekeren man, die men zeit, wanneer hy in den echten stand wilde treden, aldus den Hemel gebeden te hebben: *ik zoek gene rijkdommen, nochte wellusten, nochte wil hierom een vrouwe trouwen: maer wensch slechts om vroome zoonen.* By dezelve won hy drie, die alle zeer geleerde Filosofen en landbestierders wierden.

Zeste Landstreke Honangfu.

Grens-palen.

DE zeste Landstreke HONANGFU, gelijknamigh met het gansch Landschap, paelt oostwaerts aen het gebiet der Hooft-stadt *Kaifung*, in 't Noorde aen de gele reviere, in 't Weste aen het Landschap *Xensi*, in 't Zuide aen het gebied der Stadt *Juning*.

Keizer *Yu* voegde deze landstreke aen het Landschap van *Yu*, onder het gesternte van *Mao*.

Namen.

De Stam *Cin* noemde dezelve *Sanchuen*, 't welk drie wateren betekent; want in'er daet is de opper-stadt zelf tusschen drie stromen gelegen: als de *Cham*, *Kien* en *Co* of *Lo*. Den huidigen naem gaf de Stam *Han*, welke uit de Noordelijke Lantschappen derwaerts gevlucht quam; dan besat niet lang aldaer den Keizerlijken Stoel. Koning *Guei* noemde de Stadt *Cocheu*: de Stam *Tang*, *Tungtu*: *Sung*, *Siking*: *Kin*, *Kinchang*: maer de Stam *Taiming* herstelde den ouden naem van *Honan*.

Steden.

De Landstreke *Honangfu* begrijpt dertien Steden: *Honan*, *Jensu*, *Cung*, *Mengcin*, *Tyang*, *Tengfung*, *Jungning*, *Singan*, *Mienchi*, *Cao*, *Xen*, *Lingpao*, *Xeuhiang*, *Luxi*. Onder deze is *Xen* een grote Stadt.

De Stadt *Honan* zelf, is gelegen aen den oosterlijken oever des strooms *Co*, vier en twintigh mijlen beweften de Hooft-stadt *Kaifung*. De Sinesen willen, gelijk te voren van het gansch Landschap gezeit is, dat deze Stadt het middel-punt, of navel, om met hen te spreken, der gansche werelt zy.

De Landstreke is groot en volkrijk: heeft dertien tempels, den helden ter eere gesticht: waer onder een over den stroom *Co*, aen d'oostzijde der Stadt *Honan* staet, daer onder dezelve, gelijk onder het gewelfsel van een brugh, deur spoelt. Men heeft hier zeer vele prachtige graf-steden, en, rontom de wallen der opper-stadt, boom en diergaerden.

In deze Landtstreke vint d'oprechter des Stams *Sung* zijne geboorte-plaets.

In

In de kleine Stadt *Tenfung*, de welke de Sinesen ook in het middelpunt der werelt stellen, wort noch ten huidigen dage een lijn gezien, opgerecht by 't loot, en verdeilt in zekere delen: gelijk ook de streep, op het koper vlak gehaelt, in zijn delen verdeilt is. Met dit gereetschap plag de grote sterrekunde en wiskonstenaer, en grootste gezaghebber des Keizerrijks, *Cheuking*, die twee duizent hondert en twingtig jaren voor Christus geboorte bloeide, de middag schaduwe te nemen, en daer uit de hooghte der polus en andere dingen op te speuren.

Daer is ook een toorn, genaemt *Quonsingtai*, dat 's toorn der beschouwde sterren, waer op hy gewoonlijk den loop des hemels ga sloeg.

Men zeit deze *Cheuking* ook het gebruik van zeil-steen en kompas gevonden heeft.

Na by de grote Stadt *Xen* worden, in zekere grote kapel, twalef beelden op hunne voetstallen gezien, wonder kunstigh en zindelijk gegoten, al sedert den tijde van Keizer *Xi*.

De zevende Landstreke Nanyangfu.

De zevende Landstreke NANYANGFU, een groot gewest, leit over al rontom met bergen en stromen besloten: paelt oostwaerds aen 't gebiet van *Juningfu*: zuidwaerts en westwaerts aen het Landschap van *Huquang*; noordwaerts aen *Kaipungfu* en de kleine landstreke van *Ju*.

Keizer *Yu* braght deze landstreke onder het Landschap van *Ju*, ter bestiering des gesternte *Chang*. Al van van oude tijden af was het een byzonder Koningrijk, des Stams *Hia*, eer dees het Keizerrijk van *Sina* begreep. Onder den Stam *Cheu* was de naem *Xinpe*: quam namaels onder de bezitting der Koningen *Cu* en *Han*: De Stam *Sung* en *Tang* heeft den naem van *Voncheu* gegeven: de Stam *Cin* den huidigen.

De landstreke bezit grote rijkdommen en maght. Men heeft'er zeer vele fraeie gebouwen, en negen helden-tempels. Zeker Koning, uit den geslachte van *Taiming*, heeft aldaer zijn verblijf gehad, en de plaets grotelix verheerlijkt.

De landstreke *Nanyangfu* begrijpt dertien Steden: *Nanyang*, *Chinping*, *Tang*, *Pieyang*, *Tungpe*, *Nanchao*, *Tengo*, *Nuihiang*, *Sinye*, *Chechuen*, *Yu*, *Vuyang*, *Ye*. Onder deze is *Yu* een grote Stadt. *Steden.*

De Opperstadt *Nanyang* is gelegen aen den wester oever des strooms *Yo* of *Pe*.

Achtste Landstreke Juningfu.

De achtste Landstreke JUNINGFU paelt oost-waers aen het Landschap van *Nanking*: zuid-waerts aen het Landschap van *Huquang*: westwaerts aen de landstreke *Nanijangfu*: noord-waerts aen die van *Kaifungfu*: of, gelijk andere willen, is gelegen aen den oever van het Meir *Co*, word in 't noorde met bergen, en in 't zuide met den stroom *Hoei* besloten. *Grens-palen.*

Door Keizer *Yu* wiert deze Landstreke mee den Landschappe van *Ju* ingelijft, inzonderheit onder drie gesternten *Kio*, *Kang* en *Ti*, na de verscheide gedeelten der landstreke. Ten tijde der Koningen was desselfs een deel onder *Cai*, en het ander behoorde onder de Koningen *Cin*.

De Stam *Cin* noemde haer *Sanchueu*; *Han*, *Junam*, datbezuiden den stroom gezeit is; naerdien de opperstadt *Juning* op den zuiderlijken oever des strooms *Iu* gelegen is. *Namen.*

De Stam *Tang* gaf den naem van *Kaicheu*: *Sung* dien van *Hoaikang*; den huidigen de Tartersche Stam *Iuen*, die door den Stam *Taiming* bevestight wiert. In deze landstreke zijn acht helden tempels.

De landstreke *Iuningfu* heeft in haer gebiet dertien Steden: *Iuning*, *Xangcai*, *Siping*, *Sinçai*, *Siuping*, *Chinyang*, *Sinyang*, *Loxan*, *Kioxan*, *Quango*, *Quangan*, *Cuxi*, *Sie*, *Xangching*. *Sinyang* is een grote Stadt. *Steden.*

Kleine Landstreke Ju.

Grens-palen. DE kleine Landstreke JU paelt in 't ooste, aen die van *Kaifungfu*: in 't zuide aen *Naijangfu*: in 't weste aen 't Landschap van *Xensi*: in 't noorde aen de landstreke *Honanfu*.

De kleine landstreke *Ju* heeft nooit de waerdigheidt en tytel van *Fu* of grote landstreke by de Sinesen bekomen; maer begrijpt evenwel vijf Steden: *Ju*, een groote Stadt, *Luxan*, *Kia*, *Paofung*, en *Yyang*. *Steden.*

Ten tijde van Keizer *Yu*, behoorde deze landstreke onder het Landschap van *Ju*, ter bestiering der gesternte *Chang*. Stond ten tijde der Koningen onder Koning *Han*: quam aenstonds onder *Honan*. De Stam *Tang* gaf den naem van *Linju*; *Taiming* verleende deze Landstreke en Stadt haer eigen vryheid, en noemde haer *Iu*.

De opper of groote Stadt *Iu* zelf, is gelegen aen den oosterlijken oever des Strooms *Iu*: waer van zy ook den naem bekomen heeft.

Het zeste Landschap van Suchuen.

Grens-palen. HEt Landschap van SUCHUEN, (dat 's vier wateren, vertaelt) een groot geweest, word doorkslooft door de reviere *Kiang* in twêen, in een noorder en zuider gedeelte. Het paelt in 't ooste aen het Landschap van *Huquang*, in 't zuid-ooste aen dat van *Queicheu*: heeft in 't noord-ooste en noorde *Xensi*: in 't noord-weste de volken *Koninguangi* en *Kiang*, of de landen, in de welke Markus Paulus den Venetiaender *Priester-Ians* land stelt, by de Sinesen met een algemeinen naem van *Sifan* genaemt: in 't weste *Tibet*: in het alderzuiderlijkste gedeelte het Landschap van *Iunnan*.

Verdeiling. Het gansch Landschap is verdeelt in acht landstreken: als, *Chingtufu*, de Hooft-landstreke, *Paoningfu*, *Xunkingfu*, *Siucheufu*, *Chunkingfu*, *Queicheufu*, *Lungganfu*, en *Mahufu*; en in zes minder landstreken, die van *Tungchnen*, *Muicheu*, *Kiating*, *Kiung*, *Liucheu*, en *Yacheu*; ieder met verscheide grote en kleine Steden onder haer: beneven vier groote en vijf en dertig kleine Krijgs-steden.

Oude staet van Suchuen. Oulinx, tot aen het jaer voor de geboorte des Heilands drie hondert en twintigh, wierd het geweest, welk nu het Landschap van *Suchuen* begrijpt, en naby het Koningrijk van *Cin* gelegen was, door twee Vryheeren bestiert, zonder het toe noch den Rijke van *Sina* ingelijft was. Herkomstigh waeren deze Vry-heeren uit den bloede van Keizer *Hoangt*: sloegen onder den Stam *Hia* aen 't muiten, en hebben namaels noit onder het Keizerrijk kunnen gebraght worden, dan ten tijde van Keizer *Xi*, de grondtlegger des Stams *Cin*, na dat het reeds te vooren door het oorlogen den rijke van *Cin* ingelijft was.

Te weten, ontrent des jaers drie hondert en twintig, voor de geboorte des Heilands, waeren de twee Landsheeren dezes geweest, d'een *Pa* en d'ander *Xo* genaemt, in onderlingen twist, en eindelijk met elkandre in 't oorlogen geraekt. Door beide, hoewel ieder afzonderlijk, wierd de Koningh van *Cin*, om bystand verzocht. Wonder quam den Koning deze tweespalt te sta: want dees, na het bevechten der zege op vijf Koningen *Zu*, *Cha*, *Han*, *Guei*, en *Yeu*, had het oogh op dit geweest geworpen, en ten dien einde de vrede met d'overwonnelingen gemaekt. Reeds beelde hy zich de zege, op steun van tweederlei hope, in: aen d'eene zijde met den eenen bystant te doen: en den anderen dien t'ontzeggen. 's Konings wapenen vielen *Pa* tegen, *Xo* toe: en wierden derwaert Krijgs-heiren gezonden, onder den Veldheer *Zo*, die zijnen last gelukkelijk uitvoerde, en het geheel geweest innam. Maer *Pa* begaf zich, volgens bespreek met *Cin*, vrywillighlijk onder zijne heerschappye en bescherming.

En in dezer wyze wierd dit geweest den Rijke van *Sina* ingelijft: want Koning *Chaosiang*, na het verslaen van Keizer *Fo*, wierp zich zelven tot Keizer

zer op, des jaers voor de geboorte des Heilands twee hondert vier en vijftigh. Na hem volgde zijn zoon *Hiaouen*: daer na *Chaosiang*; na hem de zoon *Ching*, die zich, gekomen op den Rijx-ſtoel, *Xi* deed noemen, en den zeſten Keizerlijken Stam *Cing* oprechte.

Eerſte Landſtreke Chingtufu.

DE Landſtreke CHINGTUFU, byna in 't midden des Landſchaps gelegen, paelt in 't ooſte aen de landſtreken *Paoningfu* en *Chunkingfu*, in 't weſte en noorde aen de kleine landſtreke van *Yacheu*, en aen 't Koningrijk *Sifan*.

Eer dit geweſt onder den Sineeſchen Rijke ſtont, was *Chingtufu* het hof der Koningen *Cho*. De Stam *Han* gaf den naem van *Quanchan*, en had daer een wijle den Keizerlijken ſtoel geplant. Kreegh door de Koningen *Cyn* den huidigen naem, en van den Stam *Tang* die van *Kiennan*.

De Landſtreke *Chingtufu* begrijpt dertigh Steden: *Chingtu*, de hoofdſtadt des Landſchaps en opperſtadt der Landſtreke, *Xoanglieu*, *Venkiang*, *Sinfan*, *Sintu*, *Kintang*, *Ginxeu*, *Cinping*, *Pi*, *Cu*, *Nuikiang*, *Quon*, *Peng*, *Cungning*, *Gan*, *Kien*, *Cuyang*, *Cungking*, *Sincin*, *Han*, *Xefang*, *Miencho*, *Teyang*, *Mien*, *Changming*, *Iokiang*, *Mieu*, *Venchuen*, *Guei*, *Pao*. *Kien*, *Han*, *Mien*, *Mieu*, *Guei*, zijn grote Steden.

Men heeft in deze Landtſtreke zeven helden Tempels, en een aen Koning *Cho* toe-gewijd, ter gedenkenis van ſijnen vond van zijde te winnen, en zijde wurmen aen te queken.

De opper-ſtadt *Chingtu* zelf is op een Eiland gelegen, gemaekt door twee vloeden, die hun herkomen uit den ſtroom *Kiang* hebben. Zy overtreft al d'andere dezes Landſchap, in groote, heerlijkheid van gebouwen en kooprijkheid.

Zeker Koning, uit den Stam van *Taiming*, hield eertijds daer zijn hof: dees week ſlechts in rechts-gebied en tytel den Keizer; maer beheerſchte al het ander met Koninglijken luiſter en çieraet.

Deſſelfs Paleis, gelegen in 't midden der Stadt, was zeer heerlijk en groot, vier Italiaenſche mijlen in den omtrek, en verçiert met vier poorten. Voor de zuider poorte lagh een ruime ſtraet, geſtoffeert met veel kunſtigh-gewrochte ſteene boogen.

De Stadt is met verſcheide grachten en wallen van vierkante gehouwe ſteenen doorſneeden; zulx zy overal bevaerbaer is. Over de grachten leggen zeer veele ſteene bruggen.

Tweede Landſtreke Paoningfu.

DE tweede Landſtreke PAONINGFU word omringt met bergen, kroons-gewijze: paelt ooſtwaerts aen 't Koningrijk *King* of landſchap van *Huquang*; en aen de landſtreke *Xunkingfu*: noordwaerds aen het Landſchap van *Xenſi*: weſtwaerds aen de landſtreke *Lungganfu*, en aen een gedeelte van *Chintingfu*: zuidwaerds aen *Xunkingfu*, en aen de kleine landſtreke *Tuncheu*. *Grens-palen.*

Keizer *Yu* bracht deze landſtreke onder het gebiet des landſchaps van *Leang*, ter heerſchappye der geſternten van *Cing* en *Quei*. Ten tijden der Koningen heerſchten daer over de Koningen *Pa*. De Stam *Han* gaf den naem van *Paſi*; *Tang* dien van *Langcheu*; *Cung* , *Gante*; maer den huidigen naem de Tarterſche Stam *Yven*, van wegen d'enge kaken der bergen, en zeer weinige toegangen, daer by noch zeer ſterke krijghs-veſtingen geſticht zijn. *Namen.*

De landſtreke *Paoningfu* heeft in haer gebied tien Steden: als, *Paoning*, *Cangki*, *Nanpu*, *Quangyven*, *Pa*, *Chaohoa*, *Tungkiang*, *Kien*, *Cutung*, *Nankiang*. Onder deze zijn *Pa* en *Kie* groote Steden. *Steden.*

De Opper-ſtadt *Paoning* is gelegen aen den ooſterlijken oever des ſtrooms *Kialing*.

Derde Landſtreke Xunkingfu.

Grens-palen. DE derde Landſtreke XUNKING-FU paelt ten ooſte aen die van *Queicheufu:* ten zuide aen *Chunkingfu:* ten weſte aen de kleine landſtreke van *Tunghuen*, ten noorde aen de Landſtreke *Paoningfu*.

Keizer *Yu* hechte dit geweſt, nevens het voorige, aen het Landſchap van *Leang*, onder de geſternten *Seng* en *Cing*. Namen. Onder den Stam *Cheu*, was deze Landſtreke en Stadt *Jungcheu* genaemt: onder *Han*, *Ganhan*: onder *Tang*, *Nanke:* maer heeft den huidigen naem van de Stam *Sung*, en van de volgende Stammen. Men heeft'er drie tempels.

Steden. De Landtſtreke *Xunkingfu* heeft in haer gebied negen Steden: als, *Xunking*, *Sike*, *Fung*, *Jungxan*, *Ylung*, *Quanggan*, *Kin*, *Tacho*, *Gochi*, *Linxui*. Onder deze zijn *Fung* en *Quanggan* groote Steden.

Vierde Landſtreke Siucheufu.

Grens-palen. DE vierde Landſtreke SIUCHEU-FU paelt weſtwaerds aen die *Kiatingfu:* noordwaerds aen *Chingtufu* en *Chintingfu:* ooſtwaerds aen de eerſte kleine Landtſtreke van *Liucheu:* zuidwaerds aen de Landſtreke *Mahufu*.

Namen. Oulinx wierd dit geweſt van de Koningen van *Sui*, *Jungcheu* genoemt: van den Stam *Tang*, *Nanki*; maer den naem *Siucheu* heeft de Stam *Sung* gegeven.

Steden. De Landſtreke *Siucheufu* begrijpt tien Steden: *Siucheu*, *Kingfu*, *Fuxun*, *Nanki*, *Hinguen*, *Changning*, *Junlien*, *Cung*, *Cao*, *Lungchang*.

De Stadt *Siucheu* zelf, is een fraeie en neering-rijke Koop-ſtadt: want twee bevaerbare ſtroomen, *Kiang* en *Mahu*, vloeien aen d'ooſt-zijde der Stadt in elkandre; d'eerſte uit de landſtreke *Ghingtufu*: d'ander uit het groot meir *Mahu*, daer van hy den naem, en teffens een groten aenwas van water ontfangt. Hier door is de Stadt rijk van middelen en inwoonders, en heeft veel brave ſtadts en burger gebouwen: onder andere drie zeer heerlijke Tempels, den helden toegewijd.

Vijfde Landſtreke Chunkingfu.

DE vijfde Landſtreke CHUNKINGFU paelt ooſtwaerts aen *Queicheufu*: noordwaerds aen de kleine Landſtreke van *Tungchuen*, en aen *Chingtufu*: zuidwaerds aen de vijfde kleine Landſtreke der Stadt *Lincheu*. Grens-palen.

De Landſtreke *Chunkingfu* begrijpt twintig Steden: als, *Chunking*, *Kiangcin*, *Changxeu*, *Taço*, *Jungchuen*, *Jankiu*, *Jungchang*, *Kikiang*, *Nanchuen*, *Kiukiang*, *Ho*, *Tungleang*, *Tingyven*, *Piexan*, *Chung*, *Fungtu*, *Tienkiang*, *Feu*, *Vulung*, *Pengxui*. Onder deze zijn *Ho*, *Chung* en *Feu* groote Steden; d'andere kleine. Steden.

De Stadt *Chunking* zelf, is een voortreffelijke Stadt, gelegen aen de by-een-komſte der twee ſtroomen, *Pa* en *Kiang*, op eenen bergh; daer by dezelve met haere gebouwen allengs opklimt, d'een boven d'ander, in een zonderling ſchoon verſchiet, inzonderheid aen de genen, die te ſchuit verby de Stadt varen. *Chunking*, een Sineeſch woordt, betekent tweefoudige of dubbelde blydſchap: ter oorzake zy de genen, die vermoeit zijn door den arbeid van het varen verby of door de water-vallen, door haer cieraed en ſchoonheit verquikt.

Daer en boven is zy een vermaerde Koop-ſtadt, van wegen haere gelegenis aen de by-een-komſte der beide ſtroomen, de *Pa* en *Kiang*.

Onder andere deurluchtige gebouwen zijn'er zes Tempels.

Zeſte Landſtreke Queicheufu.

DE zeſte Landtſtreke QUEICHEUFU, geſcheiden byna in 't midden door den ſtroom *Kiang*, of meerendeels gelegen benoorden den ſtroom *Kiang*, d'allerweſtelijkſte landſtreke dezes Landſchaps, paelt in 't noorde aen het Koningrijk van *King*, ooſtwaerds aen het Landtſchap van *Huquang*, zuidwaerds aen de Landſtreke *Chunkingfu*: weſtwaerds aen *Xunkingfu*. Grens-palen.

Onder Koning *Yu*, was dit geweſt in twee deelen verdeilt, en gehoorde het een onder *Leang*, en 't ander onder *King*,

King, onder beſtiering van twee geſternten, *Chin* en *Je*.

Onder den Stam *Cheu* was het den Koningrijke van *Juſo* onderworpen: en wierd ten tijde van den Stam *Han*, *Jungning* genoemt: de Stam *Tang* gaf eerſt den naem van *Jungan*, aenſtonds daer na dien van *Queucheu*, dien het tot noch toe behouden heeft. Men heeft hier drie Tempelen.

De Landſtreke *Queicheuſu* heeft in haer gebied dertien Steden leggen: *Queicheu, Coxan, Tachang, Taning, Junyang, Van, Cai, Ta, Sinning, Teangxan, Kienxi, Tunhiang, Taiping*. *Ta* is een groote Stadt.

Zevende Landſtreke Lungganfu.

DE zevende landſtreke LUNGGANFU paelt in 't ooſte aen *Paoningfu*: in 't zuide en weſte aen *Chingtufu*: in 't noorde aen het Landſchap van *Xenſi*.

Niet t'onrecht word deze landſtreke de ſleutel des ganſchen landſchaps genoemt, naerdien zy, tot afkeering van 's vyands gewelt, zeer wel gelegen is: waerom deze landſtreke, ſchoon ſlechts met drie Steden verſien, veele krijgs-veſtingen bezit: de Steden zijn *Lunggan*, d' opper-ſtadt, *Kiangijeu*, *Xeciven*.

Keizer *Yu* braght deze landſtreke onder 't Landſchap van *Leang*, onder de beſtiering der geſternten van *Cing* en *Quei*: de Stam *Cin* ſtelde dezelve onder het gebied van *Kiang*. De Stam *Han* noemde deze landſtreke en opper-ſtadt *Inping*: *Tang*, *Lungmuen*: *Taiming* met den huidigen naem.

De Stadt *Lunggan* zelf is aen den hooft-bron des Strooms *Feu* gelegen.

Achtſte Landſtreke Mahufu.

DE achtſte Landſtreke MAHUFU paelt in 't noord-ooſte aen de kleine landſtreke van *Kiating*: in 't zuid-ooſte aen de landſtreke van *Siucheuſu*: in 't zuide aen het Landſchap *Junnan*, in 't weſte aen *Siſan*.

De Stadt *Mahu* zelf, leit aen den ooſterlijken oever van het meir *Mahu*, gelijknamigh met de Stadt.

De landſtreke *Mahufu* heeft ſlechts een eenige Stadt *Mahu*; maer zeer veele krijgs-veſtingen: als, in 't zuide, *Hoeichuen, Ungan, Lungyo, Cinci, Techang, Iungning, Kienchang, Ienung, Cienguei, Chunço, Ningypo, Yuexui, Kiungpu, Hieu*, en *Ly*. *Krijgs-veſtingen.*

De Stadt *M..hu* wierd allereerſt geſticht door Keizer *Hiaouu*, wanneer hy door deze geweſten, tegen Indiën optrok, en door hem *Iangco* genoemt; maer namaels door den Stam *Taiming* met den hedigen naem van *Mahu* beſchonken, welk meir des peerts betekent: want de Sineſen ſchrijven, dat in het meir, bezuide de Stadt gelegen, een paert in de gedaente van een draek gezien was: waer van het meir, de Stadt, en reviere de naem van *Mahu* ontfangen heeft.

Kleine Landſtreken.

De kleine landſtreken dezes Landſchaps hebben, gelijk de groote landſtreken, mede verſcheide Steden onder haer, en mogen in groote en menigte van inwoonders tegen de groote Landſtreken op; hoewelze dien tytel en naem niet bezitten; ten einde dit Landtſchap geen meerder groote Landſtreken, Steden en Stadts-voogden zou hebben, dan het Landſchap van *Peking* en *Nanking*, de hof en rijxlandſchappen des Keizerrijks.

De kleine landſtreken zijn ten getale van zes; te weten, die van *Tungchuen*, *Muicheu*, *Kiating*, *Kiung*, *Liucheu*, *Iacheu*.

D'eerſte kleine landſtreke van *Tungcheu* paelt in 't ooſte aen de landſtreke *Xunkingfu* en *Chunkingfu*: in 't zuide, weſte en noorde, aen die van de hooft-ſtadt *Chingtu*; deſgelijx met een gedeelte ten noorde aen de landſtreke *Paotingfu*.

De kleine landſtreke van *Tungchuen* bevangt zeven ſteden; *Tungchuen*, d'opper-ſtadt, *Xehung*, *Ienting*, *Chunkiang Suining*, *Fungki*, *Ganyo*, *Lochi*.

De tweede kleine landſtreke van *Muicheu*, gelegen tuſſchen twee armen des ſtrooms *Kiang*, paelt ten ooſte en noorde aen de landſtreke van *Chingtufu*; ten zuide aen de klei-

ne landstreke van *Kiating*: ten weste aen de kleine landstreke van *Kiung*.

De Stadt *Mueicheu* zelf leid in het meir *Hoan*, welk haer in stede van een gracht is, en door eenige steene bruggen aen den oever vast gehecht leit.

De landstreke *Muicheu* begrijpt vier Steden, *Muicheu*, *Pengxan*, *Taleng*, en *Cingxin*.

De derde kleine landstreke van *Kiating*, doorsneeden met veele stromen en meiren, paelt in 't noorden en ooste aen *Chingtufu*: ten ooste aen *Siucheufu*: in 't zuide aen *Mahufu*: in 't weste aen de zeste kleine landstreke van *Yacheu*.

De landstreke van *Kiating* begrijpt zeven Steden: *Kiating*, *Gomui*, *Hungia*, *Laikiang*, *Kienguei*, *Jung*, *Gueyuen*. Daer zijn twee brave Tempels. Deze landstreke is treffelijk en heerlijk, en behoeft naeulix voor eenigh andere, aen den Stroom *Kiang* gelegen, te wijken.

De vierde kleine landstreke van *Kiung* of *Kiunchoa* paelt noordwaerds aen de landstreke *Chintufu*: ooftwaerds aen de kleine landstreke van *Muicheu*: zuidwaerds aen die van *Kiating*: westwaerds aen de zeste kleine landstreke van *Yacheu*.

Deze landstreke begrijpt drie Steden, *Kiung*, *Taye* en *Pukiang*.

De vijfde kleine landstreke van *Liucheu* paelt noordwaerds aen de landstreke van *Chunkingfu*: ten ooste en zuide aen *Mahufu*: ten weste aen die van *Suicheufu*.

Zy begrijpt vier Steden, *Liucheu*, *Naki*, *Hokiang*, *Kiangan*.

De Opper-stadt *Liucheu* is gelegen aen den noorderlijken oever des Strooms *Kiang*, op een zeer lustige plaets, drok van Koophandel: zy heeft eenige zeer heerlijke gebouwen, een onder ander, aen d'ooftzijde der Stadt, daer twee Stromen in elkandre loopen, en een meir maken. Dit gebou is door den Stam *Sung* gesticht, tot een uitzicht over het meir: heeft veele kamers en eet-zalen.

De zeste kleine landstreke van *Yacheu*, paelt ten ooste aen die van de Hooft-stadt *Chingtu*, en aen de kleine der Stadt *Kiung*; zuidwaerds aen *Mahufu*: westwaerds aen *Sifan* of *Tibet*.

Deze landstreke begrijpt vier Steden, *Yacheu*, *Minxan*, *Jungking*, en *Luxan*.

Koningrijk van King.

IN de bergen des Landschaps van *Suchuen*, tegen 't noord-ooste, is een Koningrijk, met name *King*, den Sinesen niet onderworpen; maer op zich zelf: want het aenvaerd alleen om wel-staens-wille de Kroone en Koninglijken tijtel van de Sineesche Keizeren. D'overige berghluiden gehoozamen alleen hunnen Koning en betalen schatting: overtreffen in strijdtbaerheid ten oorlog al d'andre krijgsknechten des geheelen rijks, en willen de Sinesen in geenerlei wijze in hunne bergen laten komen.

Het wordt by Martijn *King* genoemt, wijl het gesticht is door de volken van *King*, en van de gebuurgewesten, die uit het Landschap van *Huquang* gevlucht quamen, en zich, om d'oorlogs-rampen en ongebondenheid der krijgs-knechten t' ontgaen, ten tijde der Koningen, op het einde des Stams *Cheu*, op deze zeer hooge bergen begaven.

Landstreke der groote Krijgs-steden.

VIer groote Krijgs-steden heeft het Landschap van *Suchuen*: als, *Tungchuen*, *Umung*, *Ufa*, *Chinhiung*, in zekere kleine landstreke na 't zuide gelegen.

Deze worden Krijgs-steden genoemt, ter oorzake der zelver meeste inwoonders oude krijgs-knechten zijn, of hun zoonen en neven, dien de Keizer de wedde der ouders toe laet komen, en aen man voor man de naby-gelegen landen uitdeilt. Door dit middel scheit de Keizer hen van elkandre af, in tijd van vrede: en begiftigt hen in dezer wijze, om hen vaerdig tot zijnen dienste in tijdt van noot te hebben; te gelijk om op de grenzen hier en daer in bezetting te leggen.

De

De landſtreke dezer Krijgs-ſteden paelt ten noorde aen de landſtreke *Mahuſu*: ten zuide aen *Queicheu* en *Iunnan*.

De eerſte Stadt *Tungchuen*, is gelegen aen den ooſter oever van den Goud-rijken vliet *Hinxa*, by den bergh *Ulang*: de tweede tuſſchen onophoudelijke en rouwe bergen; desgelijx de derde.

Krijgs-veſtingen of kleine Krijgs-ſteden.

VYf en dertigh Krijgs-veſtingen of kleinder Krijgs-ſteden zijn in het Landtſchap van *Suchuen*, geſticht voornamelijk in het zuider gedeelte, tegen de bergh-luiden en wilden dezes Landſchaps.

De namen zijn deze: *Po, Iungning, Jenyang, Xequei, Jemui, Tienciven, Ly, Pingchai, Sungfan, Tieki, Kienchang, Cienguei, Ningpo, Yveſui, Jencing, Hoeichuen, Hoanchuen, Jelung, Hiugin, Le, Vugan, Lungyo, Sunguei, Cinci, Techang, Maçu, Kiungpu, Chungço, Hoangping, Hia, Chin, Tantang, Chaohing, Hieu, Xeſie. Po, Ly, Pinchai, Kienchang, Hia, Chaohing* zijn groote Steden, *Cheu* by de Sineſen geheten; de reſt kleine, genoemt *Hien*. Namen.

Het zevende Landſchap van Huquang.

HEt zevende Landſchap van HUQUANG, geſcheiden door den Stroom *Kiang*, ten midden, in een noorder en zuider gedeelte, heeft in groote voor d'andere Landtſchappen niet te wijken: want het begint inde breete, ten zuide, op de noorder breete van zes en twintigh graden dertigh minuten, en eindight op vier en dertigh graden, een ſtreke van hondert zeven en dertigh mijlen en een halve: leit in de lengte uitgeſtrekt, op zijn breedſte, tot ſtijf zeven graden, een ſtreke van hondert en vijf mijlen.

Het paelt in 't ooſte aen 't Landſchap *Kiangsi*: in 't noorde aen *Quantung*: in 't noord-ooſte aen *Cenſi*: in 't weſte aen *Suchuen*: in 't zuide aen *Quangsi*.

Het Landſchap van *Huquang* heeft zijnen naem bekomen, van een groot meir, *Tunting* genaemt; gelegen in deſſelfs midden uitgeſtrekt: want *Hu* betekent een meir, en *Quang* uitgeſtrekt.

Wel eer ſtond het Landſchap van *Huquang* onder de Koningen van *Cu*, en wierd het Landſchap van *King* genaemt: in het welk deze grootmachtige Koningen, gevreeſt by de Keizeren zelfs, en in macht en mogentheid hen gelijk of grooter, hunnen zetel geplant hadden.

Het word ook gemeenlijk tot desſelfs lof onder de Sineſen *Jumichiti* genoemt, dat 's land van viſch en rijs: ja, dat meer is, de koorn-ſchuer der Sineſen, om den overvloed van alle dingen, inzonderheid van vruchten; gelijk oulinx Sicilia, de koorn-ſchuur van Italien genoemt wierdt.

Het Landſchap van *Huquang*, is verdeilt in vijftien Landſtreken: als, *Vuchangfu*, de Hooft-landſtreke, *Hanyangfu, Siangyangfu, Teganfu, Hoangcheufu, Kingcheufu, Yocheufu, Changxafu, Paokingfu, Hengcheufu, Changtefu, Xincheufu, Jungcheufu, Chingtienfu, Chingyangfu*: daer en boven in twee kleine landſtreken, die van *Cincheu* en *Chincheu*: ieder met verſcheide grote en kleine Steden onder haer, ten getale van hondert, beneven elf krijgs-ſteden.

Eerſte Landſtreke van Vuchangfu.

VUCHANGFU of Landſtreke der Hooftſtadt *Vuchang* paelt ten weſte, noorde en ooſte, aen den zuidelijken oever des ſtrooms *Kiang*; ten zuiden aen het Landſchap van *Kiang*: desgelijx ten zuide en weſte aen *Yocheufu*. Grens-palen.

By ouds, ten tijde der koningen van *Cu*, was dit geweſt een byzonder koningrijk: en ſprak het volk niet de Sineeſche, maer een byzondere tale. De Stam *Han* noemde deze Land-

ſtreke en Hooftſtadt *Kianghia* : Koning *U*, die aldaer den koninglijken Stoel had geplant, gaf den hedigen naem: de Stam *Sung* dien van *Ingcheu*; *Tang* dien van *Vucing*; maer de Stam *Taiming* herſtelde weer den ouden naem van *Vuchang*.

Steden. De Landſtreke *Vuchangfu* heeft onder haer gebiet tien Steden : *Vuchang*, de Hooftſtadt des Landſchaps, en Opperſtadt der Landſtreke, *Vuchang*, *Kiayu*, *Puki*, *Hienning*, *Cungyang*, *Tungching*, *Hingque*, *Taye*, *Tungxan*. *Hingque* is een grote Stadt.

De Hooftſtadt *Vuchang* zelf, een grote Stadt, is gelegen aen den zuiderlijken oever des ſtrooms *Kiang*, hoewel niet na by den zelven : dan is evenwel door waterleidingen, uit den ſtroom derwaerts gevoert, ganſch te ſchuit bevaerbaer.

Vuchang is buiten en binnen de wallen met fraeie gebouwen verciert. Daer is een voortreffelijk paleis van zekeren Koning, des Stams *Taiming*, die aldaer zijnen zetel heeft gehad. Vijf tempelen munten onder andere in grote en pracht uit.

Twede Landſtreke Hanyangfu.

Grens-palen. DE twede Landſtreke HANYANGFU paelt noord-waerts aen die van *Teganfu* : ooſtwaerts aen den Noordelijken oever des Strooms *Kiang*; zuid en weſtwaerts aen de landſtreke *Chingtienfu*.

Steden. De Landtſtreke *Hanijangfu* heeft ſlechts twee Steden, *Hanyang*, d'Opperſtadt, en *Hanchuen*.

Buiten en binnen de wallen, heeft de Opper-ſtadt *Hanyang* een meir, en is over al bevaerbaer te ſcheep, door middel van grachten, uit het zelve meir geleit. Men heeft 'er vele uitſtekende gevaerten van gebouwen : onder andere, aen de noord-weſt-zijde der Stadt, een ſeer hogen toorn, *Xeleuhoa* genaemt, die in voortreffelijkheit al andere gebouwen verre overtreft. Deze toorn word gezeit by dezen voorval geſticht te zijn:

Zekere ſnaer of ſchoon-dochter had op zekeren tijdt hare ſchoonmoeder, de welke zy zeer gedienſtig en gehoorzaem was, op zeer lekker toebereit hoen ter maeltijt genoot: dan de moeder viel, zoo dra alſſe daer van proefde, dood ter aerde neer. De ſnaer wiert voor 't gerecht geſleept, en beſchuldight haere ſchoon-moeder vergeven te hebben. Geleit na het ſchavot, om te ſterven, gingkze by geval voor by eenen granaet-boom, dien zy by den tak vaſt hield, en bad aldaer, naer men zeit, aldus. Heb ik mijne ſchoon-moeder vergif gegeven, zoo verwelke de bloem van dezen tak. Dan zoo ik hier aen ontſchuldig ben, dat de tak aenſtonts vruchten krijge. Naulix had zy dit geſproken, of men zag, ô wonder! den tak vol granaet-appelen. En ter gedenkenis van dezen wonderdaet, hadden de burgers, uit een gemene beurs, dezen toren geſticht, die ook te dezer oorzake *Xeleuhoa* genoemt wiert, dat 's granaet-bloem.

Derde Landſtreke Siangyangfu.

Grens-palen. DE derde Landtſtreke SIANGYANGFU paelt ten ooſte aen *Teganfu*; ten zuide aen *Chintienfu* en met een gedeelte aen *Kingcheufu*; ten weſte aen *Cingijang fu*, noord-waerts aen het Landſchap van *Honan*.

Voorhene ſtont dit geweſt onder het Landſchap van *King*, ter beſtiering van de geſternten *Je* en *Chin*. De Stam *Cheu* gaf den naem van *Koteng*, maer den huidigen naem heeft de landſtreke en opper-ſtadt al van de Koningen *Guei* af gehad, die de wallen der Stadt doen ſtichten hebben. Naem.

De landſtreke *Siangijangfu* bevangt zeven Steden: *Siangijang*, *Iching*, *Nanchang*, *Caoyang*, *Coching*, *Quanghoa*, *Kiun*. *Kiun* is een grote Stadt. Steden.

De Stadt *Siangyang* zelf is gelegen na by den weſterlijken oever des ſtrooms *Han*. Wel eer was aldaer de ſtoel van zekeren Koning, uit den geſlachte van *Taiming*.

By de kleine Stadt *Caoyang*, leit over den ſtroom *Han* een ſtene brug, *Soxoang* genaemt : zy beſtaet uit vele bogen, en is ganſch gebout van gehouwen ſteen, door de Koningen van *Guei*.

Vier-

Vierde Landstreke Teganfu.

DE vierde Landstreke TEGANFU paelt ten ooste aen *Hoangcheufu*; zuidwaerts aen *Hanijangfu*: westwaerts aen *Chintienfu*, en *Sangijangfu*; ten noorde aen het Landschap van *Honan*.

Onder Keizer *Yu* was dit geweest den Landschappe van *King* ingelijft, ter bestiering der sterren *Je* en *Chin*. Na den ondergang van al de Koningen, deze landstreke en haer Opper-stadt door den Stam *Cin*, *Nankiun*: door den Stam *Han*, *Kianhia*: door *Sung*, *Ganlo*: door *Tang*, *Ganhoang* genoemt: maer heeft den huidigen naem van den Stam *Sung* bekomen.

De landstreke *Teganfu* telt zes Steden: *Tegan*, *Junmung*, *Hiaocan*, *Ingching*, *Sui*. *Sui* is een grote Stadt.

Vijfde Landstreke Hoangcheufu.

DE vijfde Landstreke HOANGCHEUFU paelt ten ooste aen het Landschap van *Nanking*; ten zuide aen den noordelijken oever des strooms *Kiang*; ten weste aen de landstreke *Teganfu*; ten noorde aen het Landschap van *Honan*.

Onder de verdeiling van Keizer *Yu* raekte deze landstreke mee onder het Lantschap van *King*, gelijk de voorige, ter bestiering van de sterren *Je* en *Chin*.

Ten tijde der Koningen was dezelve een Koningrijk, *Hoang* genoemt. De Stam *Han* heeft den naem van *Silo* gegeven; maer de Stam *Tang* den huidigẽ.

Deze landstreke is overal bebout, behalve na't noorde, daer rouwe bergen leggen: en wort doorsneden met Meiren en revieren.

Zy bevangt negen Steden: *Hoangcheu*, *Lotien*, *Maching*, *Hoangpi*, *Hoanggan*, *Kixui*, *Ki*, *Hoangmui*, *Hoangci*. *Ki* is een grote Stadt.

De Stadt *Hoangcheu* leit op den noorderlijken oever des strooms *Kiang*, die voorby desselfs wallen vloeit: is zeer volk- en scheep-rijk.

Zeste Landstreke Kincheufu.

DE zeste Landstreke KINCHEUFU paelt ten ooste aen de landstreke *Chingtienfu* en aen den stroom *Kiang*: ten zuide aen *Jocheufu*; ten weste aen het Lantschap van *Suchuen*; ten noordweste aen de landstreke van *Cingyangfu*, en ten noord-ooste aen *Siangyangfu*.

Zy bevangt dertien Steden: *Kingcheu*, *Cunggan*, *Xexeu*, *Kienli*, *Sungki*, *Chikiang*, *Iling*, *Changyang*, *Itu*, *Juengan*, *Quei*, *Hingxan*, *Patung*. *Ilung* en *Quei* zijn grote Steden. *Steden.*

De Stam *Han* noemde deze landstreke en haer Opper-stadt *Kingcheu*, dien zy namaels altijds behouden heeft. *Namen.*

De Stadt *Kincheu* leit mee, gelijk *Hoangcheu*, aen den noordelijken oever des strooms *Kiang*, en word in 't noorde en ooste met het meir *Tung* omringt: waer door de Stadt voor zeer sterk, en veilig tegen 's vyandts aenvallen gehouden word. Zy praelt met pracht van gebouwen en rijken koophandel.

Al van aeloude tijden af is *Kingcheu* het hof des Koningrijks van *Cu* geweest: namaels plante Koning *Iven*, uit den geslachte van *Leang*, in dezelve zijnen zetel.

Zevende Landstreke Jocheufu.

DE zevende Landstreke JOCHEUFU, gelegen by na in 't midden des Landschaps, word door het groot meir *Tungting* in een ooster en wester deel gescheiden: het paelt ten ooste meerendeels aen de landstreke *Vuchangfu*; desgelijx na 't noorde aen *Hanyangfu* en *Teganfu*, en springt met een stroke, tusschen de landstreke *Vuchangfu*, en haer zuider-grens-pael, *Changxafu*, aen het Landschap van *Kiangsi*: grenst ten weste aen *Changtefu*, en ten noorde aen *Kingcheufu* en *Chintienfu*. *Grens-palen.*

De landstreke van *Jocheufu* stont oulinx onder de heerlijkije van *Samnao*; maer wiert niet lang daer na tot een Koningrijk opgerecht: en namaels by de Koningen van *Cu* in bezitting genomen, hoewel de stam *Cin* dezelve weer den Sineeschn rijke onderworp.

Van den Stam *Sung* kreeghze den naem van *Paling*; maer dien van *Jocheu*, tot noch toe behouden, van de Stam *Taiming*. *Namen.*

Steden. De Landtſtreke *Jocheufu* begrijpt acht Steden, *Yocheu*, *Linſiang*, *Hoayung*, *Pingkiang*, *Fung*, *Xemuen*, *Culi*, *Ganhiang*. *Fung* is een grote Stadt.

De Stadt *Yocheu* zelf leit aen den zuiderlijken oever des ſtrooms *Kiang*, ter plaetſe, daer drie ſtromen, de *Kiang*, *Sing*, en *Fung*, hun water in malkandre plengen. Zulx geen wonder is, dat deze Stadt hierom by de geleerden de mont der drie ſtromen genoemt word: waer over derwaerts een grote vaert van ſchepen is, en grote toevoer van koopwaren.

In de Stadt is een paleis van zekeren Koning, uit den geſlachte van *Taiming*, die aldaer zijn verblijf had.

Men heeft'er verſcheide Stadts en burger gebouwen, prachtig geſticht: beneven drie uitſtekende helden tempels.

Achtſte Landſtreke Changxafu.

Grens-palen. De achtſte Lantſtreke CHANGXAFU paelt in 't noorde aen de landſtreke *Changtefu* en *Xocheufu*, in 't ooſte aen het Landſchap van *Kiangsi*, in 't zuide aen de landſtreke *Chincheufu*, *Hengcheufu* en *Paokingfu*; in 't weſte aen *Xincheufu*.

Het is een zeer berg-rijk geweſt, inzonderheidt na de zuid-zijde, daer het tegen de bergen des Landſchaps van *Quangsi* aenſtoot: heeft evenwel geen mangel van luſtige beemden en dalen.

Steden. Deze landſtreke bevangt elf Steden: *Changxa*, *Siangthan*, *Siangin*, *Ninghiang*, *Leuyang*, *Liking*, *Ieyang*, *Sianghiang*, *Xeu*, *Ganhoa*, *Chaling*. *Chaling* is een grote Stadt.

De Stadt *Changxa* zelf is gelegen aen den ooſterlijken oever des ſtrooms *Siang*. De ſterretjes *Changxa*, gerekent onder het ſterkoppel *Chin*, welker invloeing zy gezeit word onderworpen te zijn, hebben haer dien naem gegeven, ten tijde des Stams *Cheu*: wiert namaels door den Stam *Sung*, *Vugan* genoemt; heeft evenwel merendeels den naem van *Changxa* behouden.

Negende Landſtreke Paokingfu.

Grens-palen. De negende Landtſtreke PAOKINGFU paelt ooſtwaerts aen *Hengcheufu* en *Jungcheu*; zuidwaerts aen een gedeelte des Landſchaps van *Quangsi*; weſtwaerts aen de kleine landſtreke der Stadt *Cingcheu*, en aen de landſtreke *Xincheufu*; noord-waerts aen *Changxafu*.

Deze landſtreke bevangt vijf Steden: *Paoking*, *Sinhoa*, *Chingpu*, *Vuchang*, *Sining*. *Vuchang* is een grote Stadt.

De Stadt *Chanxa* zelf, is gelegen aen den ooſtelijken oever des ſtrooms *Cu*: heeft den zetel van zekeren Koning uit den geſlachte van *Taiming* gehad: en was oulinx het hof des Koningrijks *Cu*. De Koningen *U*, na het *Namen.* veroveren van deze landen, hebben dezelve *Xaoling* genoemt: de Stam *Taiming Xaocheu*: maer de Stam *Sung* met den huidigen naem van *Paoking*. Zy heeft onder haer gebiet vijf Steden: *Paoking*, *Sinhoa*, *Chingpu*, *Vuchang*, een groote Stadt, *Sining*.

Zy heeft drie prachtige helden tempels.

Tiende Landſtreke Hengcheufu.

Grens-palen. De tiende Landtſtreke HENGCHEUFU paelt ten noorde aen *Changxafu*; ten ooſte aen *Chincheufu*; zuidwaerts aen het landſchap *Quangsi*; ten weſte aen *Jungcheufu* en *Paokingfu*.

Een gedeelte der landſtreke *Hengcheufu* leit binnen twee ſtromen, de *Ching* en *Siang*, beſloten, in vorm van een hangend eilandt. Zy behoorde oulinx onder het Koningrijk van *Cu*: wiert door den Stam *Han*, *Queiyang*: *Namen.* door Koning *U*, *Siangtung*; door den Stam *Tang*, *Hunan* genoemt: maer de Stam *Taiming* herſtelde den naem *Hengcheu*, dien zy van de Koningen *Leang* bekomen had.

Deze Landſtreke begrijpt negen *Steden.* Steden: *Hengcheu*, *Hengxan*, *Luiyan*, *Changning*, *Gangin*, *Ling*, *Queiyang*. *Linuu*, *Lanxan*. *Queiyang* is een grote Stadt. Voorby de Stadt *Hengcheu* ſpoelt ten zuide de Stroom *Ching*.

De

De Stadt *Hengcheu* zelf, is gelegen aen den noordelijken oever des Strooms *Ching*.

Deze Landtstreke telt negen Steden: *Hengcheu*, *Hengxan*, *Luiyang*, *Changning*, *Gangin*, *Ling*, *Queiyang*, een grote Stadt, *Linuu*, *Lanxan*.

Elfde Landstreke Changtefu.

DE elfde Landtstreke CHANGTEFU, klein van bestek, paelt in 't ooste aen het meir *Tungting*; in 't noorde aen de landstreke *Yocheufu*; in 't zuide aen *Changxafu* en *Xincheufu*; in 't weste aen de landstreke der krijgsvestingen.

Zy bevangt vier Steden, *Changte*, *Taoyven*, *Lungyang*, *Juenkiang*.

Onder den Stam *Xang* en *Cheu* wiert deze landstreke, eer het den rijke van *Sina* onderworpen was, by de volken *Manijen* bewoont; maer namaels, door Koning *Cu*, in bezitting genomen.

Na het verdelgen der Koningen, noemde de Stam *Cin*, deze landstreke en haer Opper-stadt *Kiuchung*; de Stam *Han* allereerst *Vuling*. Maer wanneer de trouloze *Hiangyu* Koning *Cu* ter neer gehouwen had, hielden de stedelingen, hogen en lagen, uit deernis over zijnen droevigen uitgang, met een zulke grote rouwe zijn uitvaert, dat dezelve Stam *Han*, na de doot van dezen *Hiangyu*, den naem van *Iling* gaf, 't welk aerde der gerechtigheit wil zeggen. By de Koningen *U* wiertze *Vucheu* genoemt, maer door den Stam *Tang* met den huidigen naem beschonken.

Men heeft 'er drie zeer uitstekende Tempels. Het is een klein gewest; maer zeer vruchtbaer.

De Stadt *Changte* zelve, is gelegen beweste het groot meir *Tungting*, op den noorder oever des Strooms *Juen*, die aldaer zijn water in het meir stort. Byna de geheele Stadt, en de Landstreke zelve is overal bevaerbaer te scheep.

In deze Stadt heeft zeker Koning, uit den geslachte van *Taiming*, zijn verblijf gehad, en is aldaer een prachtigh Paleis van den zelven.

Twaelfde Landstreke Xincheufu.

DE twaelfde Landstreke XINCHEUFU, een bergh-rijk gewest, paelt ten ooste aen de Landstreken van *Kieganfu* en *Nanganfu*, des Landschaps van *Kiangsi*: noordwaerds aen *Chanxafu*: westwaerds aen *Hengcheufu*: ten zuide aen het Landschap van *Kiangsi*. *Grens-palen.*

Xincheufu telt zeven Steden: *Xincheufu*, *Luki*, *Xinki*, *Xopu*, *Juen*, *Kiuyang*, en *Mayang*. *Steden.*

Dertiende Landstreke Jungcheufu.

DE dertiende Landtstreke van JUNGCHEUFU paelt noord en oostwaerds aen *Hengcheufu*: zuid en westwaerds aen het Landschap van *Kiangsi*, en aen de landstreke *Paokingfu* dezes Landschaps. *Grens-palen.*

Oulinx stondt deze landstreke onder het Koningrijk *Cu*: wiert door den Stam *Han*, *Lingling* genoemt: quam daer na onder de Koningen *U*, en kreeg den naem van *Jungyang*. De Stam *Tang* heeft haer dien van *Jungcheu* gegeven. *Namen.*

Deze Landtstreke telt acht Steden, *Jungcheu*, *Kiyang*, *Tau*, een grote Stadt, *Tunggan*, *Ningyven*, *Jungning*, *Kianghoa*. *Steden.*

De Stadt *Jungcheu*, d'allerzuidelijkste van al de Steden dezes Lantschaps, is gelegen tusschen lustige en groene bergen na by den stroom *Siang*.

Zeker Koning, uit den Stam *Taiming*, heeft ook in dezelve zijnen zetel gehad: en word noch een treffelijk paleis, van den zelven binnen de wallen gezien; alwaer ook een zeer lustige heuvel is, vol bomen en gebouwen. Men heeft 'er vier tempels, den helden toegewijdt.

Veertiende Landstreke Chingtienfu.

DE veertiende Lantstreke CHINGTIENFU paelt oostwaerts aen *Teganfu*, en *Hanyangfu*: zuid en westwaerts aen de landstreke *Kincheufu*; noord-waerts aen *Siangyangfu*. Keizer *Yu* bragt dese landstreke onder 't Lantschap van *King*, ter bestiering der ster- *Grens-palen.*

 ren

ren *Je* en *Chin*. Was oulinx onder de Koningen *Cu*, en genaemt *Ingchung*. De Stam *Han* gaf den naem van *Junxe:* den huidigen en waerdigheid van *Fu* of grote Stadt heeftze van den Stam *Taiming* bekomen; want zy was voor hene ſlechts een kleine landſtreke.

Namen.

Steden.

Zy bevangt zeven ſteden: *Chingtien*, *Kingxan*, *Cienkiang*, *Mienyang*, *Kingling*, *Kingmuen*, een groote Stadt, en *Tangijang*. Men heeft'er zes helden kerken.

De Opperſtadt *Chingtien* zelf, leit na by den ooſterlijken oever des Strooms *Han*, omringt met bergen en wateren, gelijk met een vaſte wal.

Vijftiende Landſtreke Chingyangfu.

Grens-palen.

DE vijftiende Landſtreke CHINGYANFU, d'allernoordelijkſte des Landſchaps, paelt, ten ooſte, met een gedeelte aen het Landſchap van *Honan*, het overig aen de landſtreke *Syangiang fu*: in 't zuide aen *Kincheufu*: in 't weſte aen het Landſchap van *Suchuen*: in 't noorde aen dat van *Honan* en *Xenſi*, uit welk laeſt zy aller-eerſt haer water van den ooſter ſtroom *Han* ontfangt. Deze ſtroom omringt deze landſtreke met bochten en draeien, en bevochtight daer na d'overige landtſtreken dezes Landtſchaps. Keizer *Yu* braght dit geweſt mee onder het Landſchap van *King*, ter beſtiering van dezelve geſternten. Wanneer het onder de Koningen van *Cu* ſtont, wiert het *Siekeve* genaemt, van wegen den overvloed des tins, welk aldaer gevonden was, en noch uit gedolven word: waerom de Stam *Han*, dat ook *Sie* noemde, dat's tin: maer wiert van den Stam *Tang*, om de vruchtbaerheit des aerdrijks, *Nanfung* genoemt, als of men zuiderlijke vruchtbaerheid wilde zeggen; want *Nan* is zuide, en *Fung* vruchtbaerheid gezeit. Den huidigen naem gaf de Stam *Taiming*.

Deze landſtreke begrijpt zeven Steden: *Chingyang*, *Fang*, *Choxan*, *Xancin*, *Choki*, *Chingsi*, *Paokang*. *Steden.*

Kleine Landſtreken.

De eerſte kleine Landtſtreke der Stadt *Cingcheu* paelt, ooſtwaerts, aen de grote landſtreke *Paokingfu:* noordwaerts en weſtwaerts aen *Cincheufu;* zuidwaerts aen het Landſchap van *Quangsi*. Deze Landſtreke bevangt vier Steden, *Cingcheu*, *Hoeitung*, *Tungtao*, *Suining*. De Stadt *Cincheu* zelve is gelegen op een zeer ſterken en luſtigen oordt. *Grens-palen.*

De tweede kleine landſtreke der Stadt *Chincheu*, een berg-rijk geweſt, paelt ooſtwaerts aen het Landſchap van *Kiangsi:* zuidwaerts aen dat van *Quantung:* weſtwaerts aen de landſtreke *Hengcheufu:* noordwaerts aen *Chanxafu*. Zy begrijpt zes ſteden: *Chincheu*, *Junghing*, *Ychang*, *Hingning*, *Queyang*, *Queitung*.

De Stadt *Chincheu* is groot en volkrijk, leit tuſſchen twee ſtromen.

De landſtreke der krijgsſteden paelt noordwaerts, aen de landſtreke *Kincheufu*, ooſtwaerts aen die van *Jocheufu* en *Chantefu;* zuidwaerts aen *Xincheufu;* weſtwaerts aen het Landſchap van *Suchuen*. *Krijgs-ſteden.*

De krijgs-ſteden, in de welke de krijgs-knechten onder de burgers wonen, zijn elf in getale: *Xi*, *Iungxun*, *Paocing*, *Nanguei*, *Xiyung*, *Xangki*, *Langkiang*, *Xanping*, *Iungting*, *Tienkia*, *Iungmui*.

Het achtſte Landſchap van Kiangſi.

Groote.

DE treden uit het Landſchap van *Huquang*, ooſtwaerts, volgt dat van *Kiangſi*, in grote niet veel kleinder dan *Huquang:* want het begint in de brete, ten zuide, op de noorder brete van zes-en-twintig graden zes minuten, en eindigt ten noorde op een-en-dertig graden: een ſtreke van ontrent drie en tachtig duitſche mijlen: de grootſte lengte, van 't ooſte na 't weſte, word gerekent op ontrent zeven en vijftig mijlen.

Het leit in 't ooſte beſloten met het Landſchap van *Chekiang:* in 't zuidooſte met dat van *Fokien:* raekt in 't zui- *Grens-palen.*

'tzuide aen d'uiterste grensen van *Quantung:* heeft in 't noorde het Landschap van *Nanking* of *Kiangnan*: het overig is omringt met dat van *Huquang*.

Verdeling. Het Landschap van *Kiangsi* is verdeilt in dertien grote Landstreken, die men, ten aenzien van hare grote, zoo vele kleine Landschappen zoude noemen: als *Nanchang fu*, de Hooftlandstreke *Jaocheufu*, *Quangsinfu*, *Nankangfu*, *Kieukiang fu*, *Kienchang fu*, *Vucheufu*, *Linkiang fu*, *Kieganfu*, *Xuicheufu*, *Juencheufu*, *Kanchenfu*, *Nanganfu*: ieder met verscheide grote en kleine Steden onder haer, ten getale van zeven en zestig.

Eerste of Opper-landstreke Nanchangfu.

Grens-palen. D'Eerste, of Hooft en Opper-landstreke NANCHANGFU paelt in 't Noorde aen *Nankangfu*, en 't meir *Poyang*: in 't ooste en zuide aen *Vucheufu*: in 't weste aen *Linkiang fu*, *Yuicheufu* en aen 't Landschap van *Huquang*.

Dit gewest was in aeloude tijden een scheit-pael tusschen de Koningrijken *Cu* en *U*, en behoorde ten tijde des Stams *Cin* onder het Landschap van *Keukiang*.

Deze Landstreke telt zeven Steden: *Nanchang*, *Fungching*, *Cinhien*, *Fungsin*, *Cinggan*, *Ning*, *Vuning*. *Ning* is een grote Stadt.

Daer zijn vier fraeie tempels, maer die van d'yzere kolom haeren naem heeft, buiten de Hooftstadt, overtreft al d'andere.

Stadt Nanchang. De Hooft-stadt *Nanchang* zelf is gelegen aen den zuiderlijken oorsprong des grooten meirs *Poyang*, op een eiland, gemaekt door den Stroom *Kan* en *Lienfan*, die beide uit dit meir hunnen oorsprong nemen, en na 't zuide schieten.

Nanchang, hoewel geen van de grootste en vermaerste Steden, (want zy is in haeren omtrek niet boven twee mijlen groot) is uitstekende door de meenighte der Geletterden, die zich aldaer bevinden, of hun geboorte-plaetse hebben. In deze Stadt, hebben twee Koningen, uit den geslachte van *Taiming*, te gelijk (welk nergens in eenig andere Stadt bevonden is,) hun verblijf gehad.

Zy wierd door den Stam *Han*, *Junchang*, door *Tang*, met den huidigen naem beschonken, dien *Zung* namaels in dien van *Lunghing* veranderde, maer *Taiming* herstelde den ouden. *Namen.*

Voor ontrent drie hondert jaren was deze Stadt de Hooft-stadt des Keizerrijks; want zeker Offeraer of Priester, met name *Chu*, die de Tarters uit *Sina* verdreven had, nam hier den naem van Koning aen, en noemde de Stadt *Hungtu*, dat groot hof bediet. Na het aengroeien evenwel van zijn zege, braght hy den rijx-stoel na de Hooft-stadt *Nanking* over, en gaf toen weer den ouden naem van *Nanchang* aen deze Stadt.

Twede Landstreke Jaocheufu.

DE twede Landstreke JAOCHEUFU paelt ten ooste aen het Landschap van *Nanking*: ten zuide aen *Quangsinfu* en *Kienghiang fu*: in 't weste aen het Meir *Poyang*, en is bestuuwt in 't noorde en ooste met bergen. Oulinx gehoorde deze landstreke onder de Koningen van *U*: wierd door den Stam *Cin Poyang* genoemt, misschien na het bygelegen meir, maer heeft den naem *Jaocheu* van den Stam *Sung* bekomen. *Grens-palen.*

De landstreke *Jaocheufu* heeft zes Steden, *Jaocheu*, *Yukan*, *Lopin*, *Feuleang*, *Tehing*, *Gangin*, *Vannien*. *Steden.*

De Stadt *Jaocheu* zelf. is gelegen aen den noordelijken oever des strooms *Po* of *Logan*.

In de Stadt *Jaocheu* had eertijts zeker Koning, uit den geslachte van *Taiming*, zijn verblijf. Dan 't geen deze Stadt en Landstreke boven al luister byzet, is de porcelein-bakkery, naerdien nergens in 't gansch Keizerrijk beter porcelein gebakken word, dan in zeker dorp, ontrent de kleine Stadt *Feuleang*: want schoonze op andere plaetsen d'aerde hebben, waer van het porcelein misschien kan gemaekt worden, zoo heeft het nochtans by het geen niet, welk in dit dorp gemaekt word: ja d'aerde, 't geen verwondering verdient, daer van het por- *Porcelein-bakkery.*

 celein

celein gebakken wort, krijgenze niet uit den gront van dit Landschap *Kiangsi*; maer word hen die toegevoert uit de landstreke der Stadt *Hoeicheu*, des Landschaps van *Kiangnan*: nochte het kan aldaer, niet tegenstaende de grote overvloet van aerde, op generlei wijze gemaekt worden. Men vind 'er, die zulx de zonderlinge temper des waters toe schrijven.

By de kleine Stadt *Gangin* is een gedenkwaerdige brug, de brug der gehoorzaemheit en gedienstigheit gezeit.

Derde Landstreke Quangsinfu.

Grens-palen.

DE derde Landstreke QUANGSINFU, het aller oostelijkste gedeelte dezes Landschaps, paelt ten ooste aen het Landschap van *Nanking*, en *Chekiaing*; ten zuide aen dat van *Fokien*: ten weste aen de landstreken *Kienchangfu* en *Veucheufu*: ten noorde aen *Jaocheufu*. Het bevangt ten ooste de zamengrenzing van drie Landschappen, *Kiangsi*, *Chekiang*, en *Fokien*: waer door deze Landstreke dikwils groote schade van de struikrovers komt te lijden, die in 't gebergte bequame schuil-plaetsen vinden. Des vyands aenslagen worden evenwel lichtelijk afgekeert, van wegen d'enge kaken der bergen, waer slechts een eenige toegangh of openingh is: waer in ook eertijdts de Sineesche Keizer krijghs-besettinghen had leggen.

By ouds stont een gedeelte dezer landstreke onder *U*, en het ander onder de Koningen *Cu*; maer gehoorde ten tijde des Stams *Cin* onder het gewest van *Hoeiki*. De Stam *Han* gaf den naem van *Juhan*: *Tang*, en *Sung* dien van *Sincheu*: *Taiming* eindelijk dien van *Quangsin*.

Steden.

De landstreke *Quangsinfu* heeft in haer gebiet zes Steden leggen, *Quangsin*, *Joxan*, *Yejang*, *Queiki*, *Jenxan*, *Jungfung*, *Hinggan*.

De Stadt *Quangsin* zelf, leit tusschen zeer dichte en hooge bergen, bewesten den stroom *Xangiao*, die uit deze bergen zijnen oorsprong heeft.

Vierde Landstreke Nankangfu.

Grens-palen.

DE vierde Landstreke NANKANGFU, gescheiden in 't midden door het Meir *Poyang*, in een ooster en wester gedeelte, paelt in 't noorde aen het gebiet der landstreke *Kieukangfu*; in 't weste en zuide, beweste het Meir *Poyang*, aen *Nanchangfu*; desgelijx beooste het meir *Poyang*, aen *Jaocheufu*;

Oulinx was dit geweest onder de Koningen van *Cu*: wiert door den Stam *Cin* onder het gewest van *Kieukiang* gebragt. De Stam *Han* noemde haer *Pençe*: *Tanga*, *Kiangcheu*; den hedigen naem heeft de Stam *Sung* gegeven.

Steden.

Zy bevangt vier Steden: *Nankang*, *Tuchang*, *Kienchang*, *Gany*. Men heeft in deze landstreke veel prachtige tempels; maer de voornaemste op de bergen *Quangliu* en *Iuenxin*, daer op zich ontelbare kluizenaers en offeraers onthouden.

Vijfde Landstreke Kieukiangfu.

Grens-palen.

DE vijfde Landtstreke KIEUKIANGFU, gescheiden in 't midden door d' engte der meirs *Poyang*, paelt in 't zuide aen de landstreke *Nankangfu*: in 't weste aen het Landschap van *Huquang*: leit in 't noorde meerendeels aen den stroom *Kiang*, ter plaetze, daer hy zijn water met dat van het Meir *Poyang* vereenigt: en raekt met de rest ten noorde, desgelijx ten ooste, aen het Landschap van *Nanking*.

Deze landstreke heeft, al van aeloude tijden af, eensdeels onder de Koningen van *Cu*, eensdeels onder *U* gestaen: had onder den Stam *Cijn* een en den zelven naem, dien zy nu heeft; de Stam *Han* noemde haer *Iuchang*, Koning *Sui* wederom *Kieukiang*: de Stam *Sung*, *Tingkiang*; maer *Taiming* herstelde den ouden naem van *Kieukiang*.

Steden.

Deze landstreke begrijpt vijf Steden, *Kieukiang*, *Tegan*, *Xuichang*, *Hukeu*, *Pengçe*.

De Stadt *Kieukiang* zelf, leit recht benoorden de Hooft-stadt *Nanchang*, aen den zuiderlijken oever van den stroom

ſtroom *Kiang*, ter plaetſe, daer de *Kiang* zijn water met dat van het Meir *Poyang* vermengt, en word in 't zuiden met de bergen van *Quanglin* omringt. Daer zijn veel ſchoone en prachtige tempels, en 's lants en burger gebouwen *Keukiang* is een grote, en zeer heerlijke koopſtadt. Men ziet'er alle daeghs een ongeloofelijk getal van allerlei kleen en groot vaertuig: want van deze ſtadt is d'afvaert tot aen zee, langs den ſtroom *Kiang*, zulx in het verby varen aldaer veele ſchepen aen leggen en te zamen komen.

Zeſte Landſtreke Kienchangfu.

DE zeſte Landtſtreke KIENCHANGFU paelt in 't weſte, noorde en ooſte, aen de landſtreken *Vucheufu*, en *Quangſinfu*; in 't ooſte en 't zuide aen het Landſchap van *Fokien*, en aen *Kancheufu*.

Oulinx ſtont deze landſtreke onder de Koningen van *Cu*: ten tijde des Stams *Cin*, onder *Kieukiang*: ten tijde van *Han* onder *Juchang*. De Stam *Tang* gaf den naem van *Kienvu*; *Sung* dien van *Kienchang*.

Zy begrijpt vijf Steden: *Kienchang*, *Sinching*, *Nanfung*, *Quanchang*, *Luki*.

De Stadt *Kienchang* zelf, gelegen rontom in 't gebergte, heeft voor hene eenen Koning uit den Stamme van *Taiming* gehad: pronkt noch met een koninglijk paleis, zoo wel in grote, als in heerlijkheit.

Men had in het zelve wonderlijke luſthoven: beneven allerlei prachtige toeſtel van huisraet en hofgezin.

Twee meiren heeft *Kienchang*, het een binnen de wallen der Stadt, en 't ander een weinig buiten de zelve; hoewel het water van het buiten Meir, door water leidingen in Stadt gebracht word, tot groot gemak ter ſchipvaert. Daer zijn twee zeer fraeie tempelen, den helden toegewijdt.

Zevende Landſtreke Vucheufu.

DE zevende Lantſtreke VUCHEUFU paelt ten ooſte aen de landſtreke *Jaocheufu* en *Quangſinfu*, ten zuide aen *Kieganfu*, ten weſte aen *Linkiangfu*, en *Nanchangfu*, ten noorde met een uithoek aen het meir *Poyang*.

Zy bevangt zes Steden: *Vucheu*, *Cunggin*, *Kinki*, *Yhoang*, *Logan*, *Tungkiang*. *Steden.*

Na de Opper-ſtadt *Vucheu*, gelegen bezuiden de Hooft-ſtadt *Nanchang*, is uit het meir *Poyang* een vaert voor de ſchepen, tot geen klein gewin der Stadt; 't zy langs den ſtroom *Lienſan*, die derwaert uit het Meir *Poyang* beooſten verby de Hooft-ſtadt vloeit: of langs een anderen ſtroom, mede oorſprongelijk uit het meir *Poyang*.

Achtſte Landſtreke Linkiangfu.

DE achtſte Landſtreke LINKIANGFU, paelt ten noorde en ooſte aen die van de Hooft-ſtadt *Nanchang* en *Vucheu*; zuidwaerts aen de landſtreke *Kieganfu*, ten weſte aen *Juencheu* en *Xuicheufu*. *Grens-palen.*

Ten tijde der Koningen gehoorzaemde deze landſtreke nu den Koningen *Cu*, dan *U*. Onder den Stam *Cin* gehoorde dezelve aen *Kieukiang*: onder *Han* aen *Juchang*. De huidige naem is haer al van den Stam *Sung* af by gebleven. Daer zijn drie helden tempels. *Namen.*

Zy begrijpt vier Steden: *Linkiang*, *Sinkin*, *Sinyu*, *Hiakiang*. *Steden.*

De Stadt *Linkiang* zelf, is gelegen beweſten de Stadt *Vucheu*, aen den noordelijken oever des ſtrooms *Kan*: wiens water door waterleidingen in de Stadt valt, tot groot gerief der ſtedelingen.

Negende Landſtreke Kieganſu.

DE negende Landſtreke KIEGANFU, oneffen door bergen en heuvelen, is door ſneden in 't midden met den ſtroom *Kan*: paelt in 't ooſten eensdeels ten noorde aen de landſtreke *Vucheufu*, eensdeels aen *Kancheufu*: ten zuide aen *Nanganfu*, ten weſte aen 't Landſchap van *Huquang*. *Grens-palen.*

In aeloude tijden was dit geweſt even alleens, gelijk dat van *Linkiang*, geplaeſt en verdeilt. Koning *Sui*, en de Stam *Tang* noemde het aller eerſt *Kiecheu*: *Taiming*, *Kiegan*, dat's geluk der bergen gezeit: want *Kie* betekent geluk en *gan*, bergen.

De

Steden. De Landstreke *Kieganfu* heeft negen Steden: *Kiegan, Taiho, Kiesvi, Jungfung, Ganfo, Lungciven, Vangan, Jugsin,* en *Jungning.*

De Stadt *Kiegan* zelf, is aen den westerlijken oever des Strooms *Kan* gelegen, ter plaetse, daer de gevaerlijke klippen, *Xepatan*, in den zelven leggen.

Tiende Landstreke Xuicheufu.

Grens-palen. De dertiende Landstreke XUICHEUFU, omringt met bergen en bosschen, hoewel klein van bestek, paelt ten noorde en ooste aen de landstreke *Nanganfu* : ten zuide aen *Linkiang fu* ; desgelijx ten zuide en weste aen *Juencheufu.*

Steden. Deze Landstreke begrijpt drie Steden, *Xuicheu, Xangcao,* en *Sinceang.*

De Stadt *Xuicheu* is gelegen in 't noord-weste van de voorige Stadt *Kiegan*, na by den vlied *Hoyang*, een tak van den Stroom *Kan.*

Xuicheu, is vertaelt gelukkige stadt: want *Xui* bediedt gelukkigh en *Cheu* stadt; misschien van wegen den goetaerdigen en zeer heilzamen lucht, en *Namen.* vruchtbare velden en landouwen. Onder de Stam *Tang*, wierd zy om den overvloed van rijs *Micheu* genoemt, dat 's rijs-stadt : den hedigen naem heeftze van den Stam *Sung* bekomen.

Elfde Landstreke Juencheufu.

Grens-palen. De elfde Landstreke JUENCHEUFU, deursneden in 't midden met den vlied *Juen*, paelt ten ooste aen de Landstreke *Xuicheufu* en *Linkiangfu* : ten zuide aen *Kieganfu* : ten weste aen het Landschap van *Huquang*: ten noorde aen *Nanchangfu.*

Ten tijde der Koningen stond dit geweest nu onder *U*, dan onder het Koningrijk *Cu*: wierd door den Stam *Han, Ychuen*, maer door *Tang* met dien van *Juencheu* beschonken.

De Landstreke *Juencheufu* telt vier Steden, *Juencheu, Fueny, Kinghiang,* en *Vançi.*

De Stadt *Juencheu* is gelegen bezuiden den vlied *Iuen* : waer van den naem schijnt bekoomen te hebben.

Twaelfde Landstreke Kancheufu.

Grens-palen. De twaelfde Landstreke van KANCHEUFU, een groote Landstreke, en zuiderlijkste des gantschen Landschaps, paelt ten ooste, met een gedeelte, aen de landstreke *Kienchangfu*, en met de rest aen het Landschap van *Fokien* ; gelijk ten zuide, en met een gedeelte, ten weste, aen dat van *Quantung*: want d'overige westzijde, noordwaerts, grenst aen de landstreken *Nanganfu* en *Kieganfu* : raekt ten noorde met een uithoek aen *Vucheufu.*

Oulinx was dit geweest onder de Koningen van *U* : aenstonts daer na onder *Iue*. Onder den Stam *Cin* was de *Nam.* naem *Kieukiang*: onder *Han, Changkan*; de huidige naem, tot noch toe behouden, is door den Stam *Sung* gegeven.

Steden. De landtstreke *Kancheufu* heeft twaelf Steden, meerendeels op bergachtige plaetsen gelegen : *Kancheu, Utu, Sinfung, Hingque, Hoeichang, Ganyuen, Ningtu, Xuikin, Lungnan, Xeching, Changning, Tingnan.*

De Stadt *Kancheu* zelf, leit op de by een komste der twee stromen, *Chang*, en *Kan*, die zich, na de noortzijde der Stadt, eeniger mate in een meir verwijderen. Naulix behoeft deze Stadt voor de Hooft-stadt te wijken : ja overtreft dezelve in koop en tolrijkheid; desgelijx in toeloop van menschen derwaerds uit alle oorden.

In de Stadt *Kancheu* heeft zeker onderkoning sijn verblijf, die niets geringer is, dan den onderkoning zelf des ganschen Landtschaps van *Kiangsi* : want hy heeft opzicht over vier Landschappen, *Kiangsi, Huquang, Fokien* en *Quantung*, en voert daer van ook de naem : niet dat dezelve geheel en al t' zijner gehoorzaemheit staen : maer om dat hy twee der naest bygelegen Steden bestiert ; ten einde om het invallen der struik-rovers te beletten.

Over de by-een-komste der twee stromen, *Chang* en *Kan*, aen de Stadt *Kancheu*, leid een lange schipbrug met yzere ketens aen elkander gehecht.

Het

Het twaelfde Landschap van Quantung.

HEt Landschap van QUANTUNG leid ten weste met het Landschap van *Quangsi* beslo- ten: ten noorde-weste en noorde, door een onophoudelijke ry van bergen, met dat van *Kiangsi*: heeft ten noord-ooste zeer hooge en steile bergen, en den stroom *Ting*, de scheidpalen tusschen dit en het Landschap van *Fokien*: de rest, ten zuide en zuid-ooste, is aen zee gelegen: waer door *Quantung* aen dien oort zeer vele veilige havenen en reen heeft.

Het Landschap van *Quantung* begrijpt tien landstreken: *Quancheufu*, anders *Kanton* genaemt: de Hooftlandstreke, *Xaocheufu*, *Nanhiungfu*, *Hoeicheufu*, *Chaocheufu*, *Chaokingfu*, *Kaocheufu*, *Liencheufu*, *Liucheufu*, *Kiuncheufu*: ieder met verscheide grote en kleine Steden onder haer, ten getale van tachtig: beneven tien krijgs-vestingen of krijgs-steden; zonder *Makau* of *Makao*, een koopstadt der Portugesen, daer onder te rekenen.

Eerste Landstreke Quancheufu.

D'Eerste Landstreke QUANCHEUFU of die van *Kanton* leid in 't ooste, noorde en weste met bergen besloten; maer heeft ten zuide de zee; te weten, zy paelt in 't ooste aen de landstreke *Hoeicheufu*; in 't noord-ooste aen *Xaocheufu*; in 't noorde aen het Landschap van *Huquang*; ten noordweste aen dat van *Quangsi*, en aen de landstreke *Chaokingfu*, en eindelijk ten zuide aen de zee.

De landstreke *Quancheufu* begrijpt vijftien Steden: *Quancheu*, (by de Portugesen, misleit door den naem van *Quantung*, *Kanton* genoemt) de Hooft- en Opper-stadt der Landstreke, *Xunte*, *Tunguon*, *Cengching*, *Hiangxan*, *Sinhoei*, *Cingyuen*, *Sinning*, *Cunghoa*, *Lungmuen*, *Sanxui*, *Lien*, *Iangxan*, *Lienxan*, *Singan*. *Cunghoa* is een grote Stadt.

De Hooftstadt *Kanton* is achter omringt met bergen, en gelegen op de rechter zijde, of oosterlijken oever des strooms *Ta*, daer hy begint smalder te worden: want een weinig lager, zee-waerds, schijnt hy door zijne groote breete, eer een Meir, dan stroom te zijn. Drie uuren gaens is de Stadt, langs den oever, omringt met twee ryen muuren, gesterkt doorgaends met wacht-torens, bolwerken en andere vestingen. Desgelijx leid de Stadt, aen de landzijde, omwalt met een sterke muur, gesterkt met vijf kastelen: eenige binnen en andere buiten de muur, op zeer steile toppen der omgelegen bergen gesticht: en is op zommige plaetsen met zulke grote en volk-rijke voorsteden verciert, als vele bemuurde Steden. Eenigen begroten den omtrek, t'effens met de voorsteden, op vier Duitsche mijlen.

In prachtige Pagoden, Heeren-hoven, treftige gebouwen, en stene prael of triumfbogen munt deze Stadt zonderling uit: want op den weg, te gaen van de water-poort, na 's onderkonings hof, staen 'er dertien opgerecht, alle gestoffeert met allerlei kunstig gehouwen beelt en loofwerk, en beschreven met vele Sineesche sinrijke merk-letteren of tekenen.

Tot versterking der Stadt, leggen voor dezelve, in 't midden des strooms, twee steene water-kastelen, zeer sterke gevaerten, en by na van een zelve gestalte, te weten vierkant, en rontom verzien met schiet-gaten; zulx *Kanton*, aen de land en waterzijde, voor 's vyands aenvallen genoech gesterkt is.

Twee-mael is deze Stadt met geweld der wapenen, na een lang beleg, door de Tarters verovert, met sneuveling van ontrent de tachtig, of zoo de Jesuit Martijn wil, honderd duizend zielen. Want zoo volkrijk word gezeid de stadt, voor den laesten Tarterischen oorlog, geweest te zijn, dat alle daegs, in de poorten, door den drang, vijf of zes menschen dood bleven: geen wonder, ten aenzien van de meenigte des omgelegen volkrijke dorpen en gehuchten.

Tweede Landstreke Xaocheufu.

Grens-palen. De twede Landstreke XAOCHEUFU, een berg-rijk geweest, paelt ten noord-ooste en ooste aen *Nanhiungfu*; ten zuide aen de Hooft-landstreke *Quancheufu*; ten weste, desgelijx ten zuid-weste, en met een hoek ten noorde, aen het landschap van *Huquang*.

Op het einde des Stams *Cheu* word allereerst gewach dezer landstreke gemaekt, onder den naem van *Pegao*: quam namaels onder de Koningen van *Cu*, en wierd ten tijde des Stams *Cin* onder de landen van *Nanhai* gebragt.

Steden. Deze landstreke begrijpt zes steden: *Xaocheu*, d'Opperstadt, *Lochang*, *Ginhoa*, *Iuyuen*, *Ungyuen*, *Ingte*.

De stadt *Xaocheu* zelf is gelegen op de by-een-komste of tusschen twee stroomen, die hun water alhier in elkandre storten: d'een *Chin* genaemt, die ten ooste verby de stadt *Nanhiung* vloeit: en d'ander *Vu*, die uit het Landschap van *Huquang* zijnen oorsprong neemt, en de westzijde der stadt *Xaocheu* bespoelt. De stadts wallen en burger-huizen leggen op de tusschenwijte van beide de stroomen gebouwt: waer door zy, ter oorzake van d'enge tusschen-wijte, niet zeer wijd uitgestrekt leggen: en d'overige huizen ter weder zijde op beide oevers gezet worden. En naerdien de westelijkste oever het tal-rijkste van huizen en inwoonders is, strekt van daer na de Stadt een schip-brug, tot overgang.

Derde Landstreke Nanhiungfu.

Grens-palen. De derde Landtstreke NANHIUNGFU, het noordelijkste geweest dezes Landschaps, paelt ten noorde en noord-ooste aen het Landschap van *Kiangsi*: ten ooste aen dat van *Fokien*, en aen de landstreke *Chaocheufu*; ten zuide aen *Hoeicheufu*; ten weste aen *Xaocheufu*.

Steden. Deze Landstreke begrijpt slechts twee steden: *Nanhiung*, d'Opperstadt, en *Xihing*.

De Stadt *Nanhiung* zelf, is gelegen bezuiden den berg *Muilin*, aen den westelijken oever des strooms *Chin*, na by aen zijnen hooft-bron.

Vierde Landstreke Hoeicheufu.

Grens-palen. De vierde Landstreke HOEICHEUFU paelt ten ooste aen *Chaocheufu*; ten zuide aen de zee; ten weste aen *Quancheufu* en *Xaocheufu*; ten noorde aen *Nanhiungfu*.

Steden. Deze landstreke begrijpt tien steden: *Hoeicheu*, d'Opperstadt: *Polo*, *Haifung*, *Hoiuen*, *Lungchuen*, *Changlo*, *Hingning*, *Hoping*, *Changning*, *Iunggan*.

Vijfde Landstreke Chaocheufu.

Grens-palen. De vijfde lanstreke CHAOCHEUFU, d'oostelijkste landstreke van *Quantung*, leid gescheiden, ten noorde, noord-ooste en ooste van 't Landschap van *Fokien*, door een onophoudelijke ry van hoge bergen: paelt ten zuide aen de zee: ten weste aen *Hoeicheufu*; en ook aen *Nanhingfu*.

Steden. Deze landstreke begrijpt tien steden: *Chaocheu*, d'Opperstadt, *Chaoyang*, *Kieyang*, *Chinghiang*, *Iaoping*, *Tapu*, *Hoeilai*, *Cinghai*, *Puning*, *Pingyven*.

Zeste Landstreke Chaokingfu.

Grens-palen. De zeste landstreke CHAOKINGFU, doorsneden met den stroom *Ta*, paelt noord en oostwaerds aen *Hancheufu*, of aen de landstreke van *Kanton*: zuidwaerds aen de zee: westwaerds aen het Landschap van *Quangsi*; en bevangt in 't midden de landstreke *Lotingfu*.

Steden. Zy begrijpt elf Steden: *Caocheu*, d'opperstadt, *Suhoei*, *Sinhing*, *Yangchun*, *Yankiang*, *Caoming*, *Genping*, *Teking*, *Quangning*, *Fuchuen*, *Caikien*. *Teking* is een grote Stadt.

Zevende Landstreke Kaocheufu.

Grens-palen. De zevende landstreke KAOCHEUFU paelt ten ooste aen *Chaokingfu*: ten zuide aen de zee: ten weste aen *Liucheufu*: ten noord-weste aen het Landschap van *Quangsi*. Het leid omringt en besloten, aen de zuidzijde met de zee, en de rest met een geduurige ry van bergen, gelijk met wallen.

Steden. Dese landstreke begrijpt zes steden: *Kaocheu*, d'Opperstadt, *Tienpe*, *Sing*, *Hoa*, een grote Stadt, *Tuchuen*, *Xeching*.

De Stadt *Kaocheu* zelf, is gelegen beoosten eenen stroom.

Achtste

Achtste Landstreke Liencheufu.

D'Achtste Landtstreke LIENCHEUFU, d'allerwestelijkste dezes Landschaps, paelt ten noorde aen het Landschap van *Quangsi*; ten ooste aen *Liucheufu*; ten zuide aen de zee: ten weste aen het Koningrijk van *Tungking*; daer zy door geduurige bergen en den vliet *King* van af gescheiden word.

Deze landstreke begrijpt vier Steden, *Liencheu*, d'Opper-stadt, *King*, *Lingxan*, *Xelien*. *King* is een grote stad.

De Stadt *Liencheu* zelf, is gelegen aen den westerlijken oever des strooms *Lien*.

Negende Landstreke Luicheufu.

De negende Landtstreke LUICHEUFU paelt met een gedeelte ten ooste aen *Caocheufu*, en met het ander, desgelijx, ten zuide en zuid-weste aen de zee; ten weste aen *Lieucheufu*; ten noord-weste aen het Landtschap van *Quangsi*.

Zy begrijpt drie steden: *Luicheu*, d'opperstadt, *Suiki*, *Siuuen*.

Tiende Landstreke Kiungcheufu, *of eiland van* Hainan.

De tiende Landtstreke KIUNGCHEUFU is op een eiland gelegen, gemeenelijk *Hainan* geheten: of is het eiland zelf. *Hainan* is na 't zuide der zee gezeid; want *Nan* betekent zuide: en *Hai* zee.

Zy heeft onder haer dertien Steden: *Kiuncheu*, *Chingyu*, *Linkao*, *Tingan*, *Venchang*, *Hoeitung*, *Lohoei*, *Chen*, *Changhoa*, *Van*, *Linxui*, *Yai*, *Kang*.

Het eiland van *Ainan* of *Hainan*, by andere, als Trigaut, *Mendoza* en Linschoten, *Aynao*, *Cheinan*, of *Kainam* en *Aniam* genoemt, begint op de noorder brete van achtien graden en tien minuten, noorder brete, en eindight op twintig graden en vijf en vijftig minuten, een streke van ruim twee en dertig mijlen: strekt van 't ooste na 't weste negen en dertig mijlen verre. By de Sinesen word dit eiland begroot op duizend stadien.

Het is gelegen in de bocht des Koningrijks van *Tunking* of *Tongkien*, volgens de spelling der onsen, zuidwaerts tegen over de landstreke der negende grote Stadt *Liucheu*, des Landschaps van *Quantung*, daer het door een engte of doorvaert van ontrent vijf mijlen breet afgescheiden word. Van dit eiland is gestadige overvaert na het vast land: en van daer herwaerd, met allerlei slag en fatsoen van schepen, ieder na zijn geld.

Oulinx, eer dit eiland den Sinesen was onderworpen, wierd het *Gao* genoemt. D'eerste onder de Sinesen, die dit eiland in bezitting nam, was Keiser *Hiaou*, de grondlegger des Stams *Han*, en noemde het van wegen de meenigte der peerlen, die hy daer vond, *Chuyai*: want *Chuyai* bediet strand der peerlen. Namaels wierd door den zelven *Hiaou* een gelijknamige stadt op dit eiland gesticht; te weten de zelfste, welke heden den naem van *Kiuncheu* voerd, dat 's marmer-stadt; alzoo genoemt door den Stam *Tang*, na het roo Marmer, *Kiun* in 't Sineesch geheten, daer dit eiland de volheid af heeft; want te voore had Koning *Leang* de Stadt den naem van *Yarcheu* gegeven. Het zelfste getuigt ook Martijn in zijne Sineesche historien, daer hy zeit:

Keizer Hiaou, *na het bezichtigen der overheerde Landtschappen* Xensi, Suchuen, Laos, Tunking, Quantung, *scheepte uit dit laeste over zee op het ieland* Hainan *over, en, verwittigt van dessels vruchtbaerheid, nam het in, en verdeilde het in negen landstreken. Hy kreeg van de visschery, in de tusschen gelege zee, vele peerlen, waerom hy d'eerste landstreke, heden* Kingcheu, Chuyai *noemde, dat 's peerel-strant. En niet 't onrecht: want ook nu noch is de zee, tusschen* Hainan *en* Sina *zeer peerel-rijk.* *Decas. p. 366.*

De grootste en Hooft-stadt des Eilands is *Kiuncheu*, anders *Ingly* genoemt. Zy leid op een uithoek aen d'oostzijde, nevens den stroom *Nantu*, omringt rontom met meiren en stromen, daer op men tot aen de wallen van de Stadt kan varen.

Weinig valt op dit eiland voor de Hollanders te handelen, ter oorzake d'ingezetenen wat stuurs zijn, en hen niet wel zetten mogen.

Krijgs-vestingen.

Krijgs-vestingen. De krijgs-vestingen, tot bescherming des Landschap van *Quantung* en der zee, zijn tien in getale, *Taching, Tung, Hanxan, Chinghai, Kiacu, Kiexe, Hiung, Jungching, Ciunling.*

Stadt Makao.

Zuid-waerds leggen onder de landstreke *Quancheusu* meenigten van kleine eilanden in zee.

Op een zeer klein hangend eiland of veel meer een klip, gehecht aen een grooter eiland, leid de Stad *Makao*, anders *Amacao*, *Machao*, en *Makau* genoemt, onder bezitting der Portugesen: te weten op een uithoek zelf, gevestigt door de natuur met een byna onoverwinbare sterkte, door desselfs voordelige gelegenheid.

De Stad is gelegen op de hooghte van twee en twintig graden, negentien minuten: word omringt rontom met de zee; uitgezeit een smal stroke lands, aen de noord-zijde.

De zee rontom is zeer ondiep, waer door zy naulix te scheep kan aengedaen worden, dan door de haven zelf, die met een weerbare vestingh beschermt leid: daer de schepen dicht voorby hene zeilen, schier tot rakens toe; wanneer ze de haven in komen.

Aen de landzijde is gansch geen geboomte, noch beletsel; maer de Stad heeft aldaer een vrye en ruime uitzicht. Op de naby gelege heuvelen leggen slechts twee brave vestingen, die de Stad zelf gene kleine sterkte en veiligheid tegen den vyand byzetten.

Ter plaetse, daer nu de Stad gesticht is, stond eertijds een afgod, *Ama* genoemt: van welk *Ama*, en zekere naby gelege veilge haven of kom, *Gao* by de Sinesen geheten, de Portugesen *Amakao* gesmeet hebben, als of men haven of kom van *Ama* zeide: hoewel by verkorting gemeenelijk *Makao* en *Makou* gespelt word.

Het dertiende Landschap van Quangsi.

Grens-palen. Het Landschap van QUANGSI paelt ten ooste en zuid-ooste aen dat van *Quantung*; desgelijx met een gedeelte ten zuide: ten zuid-weste aen *Tunking* of *Ganan*; ten weste aen het Landschap van *Junnan*; ten noord-weste aen het Landschap van *Queicheu*; met het overig ten noord-ooste aen het Landschap van *Huquang*.

Het Landschap *Quangsi*, in grote, nochte veelheit van koopwaren, noch lustigheid van landouwen, eeniger mate tegen d'andere te gelijken, is verdeilt in elf grote landstreken: als *Queilinsu, Lieucheusu, Kingyuensu, Pinglosu, Gucheusu, Cinchemsu, Nanningsu, Taipingsu, Sumingsu, Chingangsu* en *Tiencheusu*; beneven een kleine en een krijgs-landstreke: ieder met verscheide grote en kleine Steden onder haer, ten getale van acht en tnegentig, beneven negen Steden, onder gene landstreke begrepen, en twee krijgs-vestingen. Niet al de zuiderlijke delen dezes Landschaps staen onder het Koningrijk van *Sina*; maer eenige zijn dat van *Tungking* onderworpen.

Eerste Londstreke Queilinsu.

Grens-palen. DE Hooft-landstreke QUEILINFU paelt ten noorde en ooste aen het Landschap van *Huquang*; ten zuide aen *Pinglosu*; ten weste aen *Lieucheusu*; en aen het Landschap van *Queicheu*.

Eer de landstreke van *Queilinsu* onder den Sineeschen Keizer raekte, stond zy onder de heerlijkye van *Pegao*, en was het uitterste gedeelte, na 't noorde, slechts desselfs Heerschappye onderworpen: waerom zy ook een scheid-pael des Koningrijks van *Cu* was.

Steden. Deze landtstreke begrijpt negen Steden: *Queilin*, de Hooftstadt des Landschaps, en Opperstadt der Landstreke, *Hinggan*, *Lingchuen*, *Yangso*, *Jungning*, *Jungso*, *Yning*, *Cinen*, en *Quonijang*. *Cinen* is een grote Stadt.

De Hooftstadt, gelegen aen den oosterlijken oever des strooms *Quei* of

of *Ly*, is tamelijk groot, en bebout met heerlijke getimmerten.

Tweede Landstreke Lieucheufu.

DE tweede Landstreke LIEUCHEUFU paelt noordwaerts aen het Landschap *Queicheu*, oostwaerts aen de landstreke *Queilinfu* en *Pinglofu*, zuidwaerts aen *Cincheufu*, westwaerts aen *Kingyuenfu*. *Grens-palen.*

Zy begrijpt twaelef Steden, *Lieucheu*, d'Opper-stadt, *Coyung*, *Loching*, *Lieuching*, *Hoaiyven*, *Yung*, *Laipin*, *Siang*, *Vuçiven*, *Pin*, *Cienkiang*, *Xanglin*. *Siang* en *Pin* zijn grote Steden. *Steden.*

De Stadt *Lieucheu* heeft haeren naem van de willige boomen bekomen; want *Lieucheu* is zoo veel gezeit, als stadt der willige bomen: waer van ook den stroom *Lieu*, anders *Co* en *Kung* geheten, naerdien desselfs oever met vele willigen bewassen staet, dien naem voert.

Derde Landstreke Kingyuenfu.

DE derde Landstreke KINGYUENFU paelt ten weste en noorde aen het Landschap van *Queicheu*; ten ooste aen *Lieucheufu*; ten zuide aen *Sugenfu*.

Deze landstreke begrijpt negen Steden: *Kingyuen*, d'Opper-stadt, *Tienho*, *Sugen*, *Hochi*, *Hinching*, *Nancheu*, *Lypo*, *Tunglan*, en *Pangti*. *Hochi*, *Nanchuen*, en *Tunglan* zijn grote Steden.

Vierde Landstreke Pinglofu.

DE vierde Landstreke PINGLOFU paelt oostwaerds aen het Landschap van *Huquang*; noordwaerts aen de landstreke *Queilinfu*; zuidwaerds aen *Gucheufu* en *Cincheufu*; westwaerts aen *Lieucheufu*.

De landstreke *Pinglofu* begrijpt acht Steden, alle omringt wijd en zijd met bergen: als, *Pinglo*, d'Opperstad, *Cunching*, *Fuchuen*, *Ho*, *Lipu*, *Siengin*, *Junggan*, *Chaping*. *Junggan* is een grote Stad.

Vijfde Landstreke Gucheufu.

DE vijfde Landstreke GUCHEUFU paelt ten ooste, zuide en met een gedeelte ten weste aen het Landschap van *Quantung*; ten noord-weste aen *Cincheufu*; ten noorde aen *Pinglofu*.

Zy bevangt tien Steden; *Gucheu*, d'Opper-stad, *Teng*, *Ygung*, *Cengki*, *Hoaicie*, *Yolin*, *Pope*, *Pelieu*, *Lochuen*, en *Hingye*. *Yolin* is een groote Stad. *Steden.*

De zeste Landstreke Cincheufu.

DE zeste Landstreke CINCHEUFU paelt ten noorde en ooste aen *Nanningfu*; ten noordweste aen *Lieucheufu*. *Grens-palen.*

Deze Landstreke begrijpt vier Steden: *Cincheu*, d'Opperstad, *Pingnan*, *Quei* en *Vucing*. D'opperstad *Cincheu* is gelegen op de by een komste van twee groote vlieten, de *Ta* en *Cocing*. *Steden.*

Zevende Landstreke Nanningfu.

DE zevende Landstreke NANNINGFU paelt ten ooste aen het Koningrijk van *Tunking*; ten zuidweste aen *Sumingfu*; ten noord-weste aen *Taipingfu*, *Tiencheufu* en *Sugenfu*. *Grens-palen.*

Zy bevangt zes Steden: *Nanning*, d'Opper-stad, *Lunggan*, *Heng*, *Tunghiang*, *Xangfu* en *Sinning*. *Steden.*

Achtste Landstreke Taipingfu.

DE achtste Landstreke TAIPINGFU paelt ten noorde aen *Chinganfu* en *Tiencheufu*; desgelijx ten ooste aen *Tiencheufu*; ten zuidooste aen *Nanningfu*; ten zuide aen *Sumingfu*; ten weste aen het Landschap van *Junnan*. *Grens-palen.*

Zy begrijpt twee en twintig Steden: *Taiping*, d'Opperstadt, *Taiping*, *Ganping*, *Tangli*, *Vanching*, *Zo*, *Civenming*, *Suching*, *Chinyven*, *Sutung*, *Kielun*, *Mingyng*, *Xanhia*, *Kiegan*, *Lunging*, *Tukie*, *Xungxen*, *Junkang*, *Loyang*, *Toling*, *Lung*, *Kiang*, *Lope*. Waer onder zeven grote Steden zijn. *Steden.*

Negende Landstreke Sumingfu.

DE negende Landstreke SUMINGFU paelt ten noorde aen *Taipingfu*; ten ooste, zuide en weste aen het Koningrijk van *Tunking*. *Grens-palen.*

In deze landstreke worden by de Sinesen zes Steden gestelt: *Suming*, d'Opperstadt, *Suming*, *Xangxe*, *Hiaxe*, *Pingciang* en *Chung*. *Steden.*

Tiende Landstreke Chinganfu.

DE tiende Landstreke CHINGANFU behoort ook onder het Ko- *Grens-palen.*

ningrijk van *Tunking*. Zy is klein van begrip, gelegen tusschen de landstreke *Taipingfu* en *Chinganfu*; en heeft slechts eene Opperstadt *Taiping*.

Elfde Landstreke Tiencheufu.

Grens-palen.

DE elfde Landstreke TIENCHEUFU paelt ten ooste aen *Sugenfu*; ten noorde aen het Landschap van *Iunnan*; ten weste aen de kleine landstreke der Stadt *Suching*; ten zuide aen *Chinganfu*.

Ook deze landstreke staet onder het rijk van *Tunking*, met de wapenen den Sineeschen rijke afgescheurt.

Steden.

Zy begrijpt vijf Steden; *Tiencheu*, d'Opperstadt, *Xanglin*, *Lung*, *Quete* en *Cohoa*. De drie laeste zijn grote Steden.

De krijgs landstreke *Sugenfu* paelt ten noorde en ooste aen de landstreke *Lieucheufu*: ten zuide aen *Nanningfu*; ten weste aen *Tiencheufu*.

Zy bevangt drie Steden: *Sugen*, *Vuyuen*, *Funghoa*: waer in oulinx de burgers onder de krijgs-knechten woonden. Heden staen al deze Steden en de gehele landstreke onder het Koningrijk van *Tunking*.

De kleine landstreke der Stadt *Suching*, de westelijkste des geheelen Landschaps, paelt ten ooste aen de landstreke *Tiencheufu* en *Chinganfu*; ten zuide aen *Taipingfu*; ten weste en Noorde aen 't Lantschap van *Iunnan*.

Steden.

Zy heeft twee Steden: *Suching*, een groote stadt, en *Ching*, beide den Rijke van *Tunking* onderworpen.

Verscheide andere grote en kleine Steden leggen aen verscheide oorden, zonder onder d'eene of andere landstreke betrokken te zijn: als *Sucheu*, *Sipiug*, *Suling*, *Fulao*, *Fukang*, *Funy*, *Li*, *Queixun*, *Hiungun*. *Sucheu*, *Funy*, *Li* zijn grote steden. Op de wester grenzen, dicht aen die van *Iunnan*, lagen oulinx twee krijgs-vestingen, *Xang*, en *Ganlung*: doch staen heden onder het Koningrijk van *Tunking*.

Het veertiende Landschap van Queicheu.

Grens-palen.

HEt Landschap van QUEICHEU paelt noordwaerds, noord-westwaerds en west-waerds aen dat van *Suchuen*; raeckt noord-oostwaerts aen d'uitterste palen des Landschaps van *Huquang*: stoot ten ooste en zuid-ooste aen dat van *Quangsi*; het overigh leid met het Landschap van *Iunnan* besloten.

Het Landschap van *Queicheu* is verdeilt in acht landstreken: *Queiyangfu*, de Hooft-landstreke, *Sucheufu*, *Sunanfu*, *Chinivenfu*, *Xecienfu*, *Tunggingfu*, *Lipingfu*; beneven vier kleine, en vier krijgs-landstreken, ieder met verscheide de grote en kleine steden onder haer, ten getale van een en tachtig, beneven verscheide krijgs-vestingen.

Eerste Landstreke Queiyangfu.

Grens-palen.

D'Eerste Landstreke QUEIYANGFU paelt met een gedeelte ten noorde en ooste aen de vierde krijgs-landstreke *Lunglifu*; ten zuid-ooste en zuide aen het Landschap *Quangsi*; ten weste aen de kleine landstreken van *Chinning*, *Canxun*, en aen de eerste krijgs-landstreke *Putingfu*.

Zy begrijpt negentien vestingen, in plaets van Steden; hoewel veele zoo groot zijn als Steden, en grooter: als daer zijn *Queiyang*, d'Opperstadt, *Kinkium*, *Moqua*, *Tahoa*, *Chingfan*, *Gueifan*, *Fangfan*, *Hungfan*, *Golung*, *Kinxe*, *Siaolung*, *Lofan*, *Talung*, *Siaoching*, *Xangua*, *Lufan*, *Pingfa*, *Mohiang*.

Twede Landstreke Sucheufu.

DE twede Landstreke SUCHEUFU paelt ten noorde aen *Tungginfu*; ten ooste aen het Landschap van *Huquang*; ten zuide aen *Lipingfu* en *Chinyvenfu*; ten weste aen *Xecienfu*. Grens-palen.

Deze landstreke begrijpt vier steden: *Sucheu*, *Tuso*, *Xiki*, *Hoangtao*. Steden.

Derde Landstreke Sunanfu.

DE derde Landstreke SUNANFU paelt ten ooste aen *Xecienfu*; ten noorde aen het landschap van *Suchuen*, met den vliet *Kiu* tusschen beide; desgelijx ten weste: ten zuide aen de derde krijgs-landstreke *Pingyuefu*. Grens-palen.

Deze landstreke begrijpt twee Steden en vijf krijgs-vestingen: *Sunan*, d'Op- Steden.

d'Opper-ſtadt, *Vuchuen, Inkiang, Xuite, Many, Langki, Ieuki.*

Vierde Landſtreke Chinyvenfu.

DE vierde Landſtreke CHINYVENFU paelt ten noorde en ooſte aen *Sucheufu*; ten zuide aen *Lipingfu*, en *Tuchofu*; ten weſte aen *Xecienfu*. *Grens-palen.*

Zy begrijpt een Opper-ſtadt *Chinyven*, en vijf krijgs-veſtingen: *Xikien, Kinyung, Pienkyao, Inxui* en *Taiping*. De ſtadt *Chinyven* is allereerſt geſticht door den Tarterſchen Stam *Iuen*. *Steden.*

Vijfde Landſtreke Xecienfu.

DE vijfde Landſtreke XECIENFU paelt ten ooſte aen de landſtreken *Tungginfu* en *Sucheufu*; ten zuide aen de landſtreke *Chynivenfu* en aen den ſtroom *Iuen*; ten weſte aen *Sunanfu*; ten noorde aen het Landſchap *Suchuen*.

Zy begrijpt eene Stadt, en drie krijgs-veſtingen: *Xecien*, d'Opper-ſtadt, *Miaomin, Lungciuen, Coihang*.

De zeſte Landſtreke Tungginfu.

DE zeſte Landſtreke TUNGGINFU, de noordelijkſte en ooſtelijkſte dezes Landſchaps, is gelegen ten ooſte aen de grenſen des Landſchaps van *Huquang*; paelt ten zuide aen *Sucheufu*; ten weſte aen *Xecienfu*.

Deze landſtreke begrijpt eene Opperſtadt, *Tunggin*, en zeven krijgs-veſtingen. als, *Sengki, Tiki, Vanxan, Ulo, Pingten, Pingnan*, en *Pingchai*.

Zevende Landſtreke Lipingfu.

DE zevende Landſtreke LIPINGFU paelt ten ooſte en zuide aen het Landſchap van *Quangsi*; ten weſte aen *Tuchofu*; ten noorde aen *Chinyvenfu* en *Sucheufu*. *Grens-palen.*

De landſtreke *Lipingfu* heeft onder haer veertien krijgs-ſteden, *Liping*, d'Opperſtadt, *Iuncung, Pacheu, Hung Caotie, Cu, Sixan, Huul, Leangſai, Geuyang, Sinhoa, Chunglin, Cheki, Lungli. Hung* en *Cu* zijn groote Steden. *Steden.*

Achtſte Landſtreke Tuchofu.

DE achtſte landſtreke TUCHOFU paelt ten ooſte aen *Lipingfu*; ten zuide aen het Landſchap van *Quangsi*; ten weſte aen *Sintienfu*; ten noorde aen *Pingyvefu* en *Secienfu*. *Grens-palen.*

De Landſtreke *Tuchofu* telt vier ſteden: *Sucho, Soxan, Maho*, en *Cinping*: en negen krijgs-veſtingen, *Pangxui, Pinglang, Pingcheu, Lotung, Hokiang, Loping, Pinting* en *Fanging*. *Steden.*

De krijgs-veſtingen worden ten getale van tien geſtelt: *Picie, Gueicing, Gangchoang, Cinping, Pingpa, Gannan, Uſa, Hinglung, Chexui, Kaili*.

Het vijftiende Landſchap van Junnan.

HEt Landſchap van JUNNAN, word gehouden by de Sineſen voor het laeſte, in plaets en orde, hoewel niet het laeſte in edelheid, grote, en overvloet van dierbare dingen. Het is onder de zuiderlijke landſchappen het allerweſtelijkſte, en het dichtſte aen Indiën, doch komt nergens aen de zee uit; hoewel niet zeer verre van den zeeboeſem van *Pegu* en *Bengale* gelegen.

Tot zuider grens-palen heeft het Landſchap van *Iunnan* het Koningrijk van *Laos* en *Tunking*; na 't ooſte en zuid-ooſte het Landſchap van *Quangſi*; ſtrekt ten zuid-weſte tot aen den zeeboeſem van *Bengale* tegen over *Arakan*, en andere Koningrijken, ſtoot in 't weſte aen de Koningrijken van *Mien* en *Pey*, in 't noord-weſte aen de Koningrijken, welke by de Sineſen met een algemeinen naem *Sifan* genoemt worden; in 't noorde aen 't Landſchap van *Suchuen*, en raekt in 't noord-ooſte aen d'uitterſte palen des Landſchaps van *Queicheu*.

Het ganſch Landſchap van *Iunnan* is verdeilt in twalef landſtreken: *Iunnanfu, Talifu, Linganfu, Cubiungfu, Chinkiangfu, Munghoafu, Kingtungfu, Quangnanfu, Quansifu, Chinyvenfu, Jungningfu Xunningfu*: en acht krijgs-landſtreken, *Kiocingfu, Yaoganfu, Ciokingfu, Vutingfu, Cintienfu, Likiangfu, Iuenkiangfu, Iungchanfu*: ieder met verſcheide grote en kleine ſteden onder haer, ten getale van zeven en tachtig: beneven twee krijgs-ſteden, onder *Verdeiling.*

der gene landſtreken begrepen, en elf krijgs-veſtingen.

D'eerſte, die deze landen aenviel, was Keizer *Xi*, de grontlegger des Stams *Cin*, maer vallende een weinig daer na af, wierdenze door den gelukkigen en ſtrijtbaren Keizer *Hiaou*, het hooft des Stams *Han*, weer overwonnen en t' ondergebragt. Zelf ook de Tarters des Stams *Iuen* hebben dit geweſt, met volk-plantingen daer in te zetten, niet weinig verciert.

Eerſte Landſtreke Junnanfu.

Grens-palen.

D'Eerſte Landtſtreke JUNNANFU paelt ten ooſte aen *Kiocingfu:* ten zuide aen *Linganfu*: ten weſte en noorde aen *Zuhiungfu* en *Vuting fu*.

Steden.

Zy begrijpt twalef Steden: *Iunnan*, d'Opperſtadt, *Fuming*, *Yleang*, *Kaoming*, *Cinning*, *Queihoa*, *Chingcung*, *Ganning*, *Locu*, *Lofung*, *Quenyang*, *Sanpao*, *Ymuen*. *Caoming* en *Ganning* zijn groote Steden.

Deze landſtreke en haer Hooft of Opperſtadt *Iunnan*, dat's vertaelt *zuiden der wolken*, voert een en den zelven naem met het ganſch Landſchap. Onder de Koningen van *Cu*, die het Noorder gedeelte van *Sina* bezeten hebben, vindmen allereerſt gewach van deze landſtreke gemaekt, en wierd toen *Tien* genoemt, na zeker groot binnen ingelegen meir. De Hooftſtadt *Junuan* zelve word allereerſt gedacht onder den Stam *Han*, en was toen ſlechts een gemene Stadt, *Yecheu* genoemt; maer wierd aenſtonts daer na deſſelfs naem in dien van *Iunnan* verandert, wanneer Keizer *Hiaou*, onder het omherzwerven door dit geweſt, zekere wonderlijke wolken, geſchakeert met wonderlijke deurluchtige verruwen, in dezelve vernomen had. Keizer *Cin* noemde haer *Nincheu:* de Stam *Tang*, *Nanning*, en deilde aenſtonts de ganſche landſtreke, naerdien hy dezelve door de verre afgelegenis naulix konde beſchermen, in zes heerlijkyen, met zoo vele Heren daer over te ſtellen, die jaerlix hem ſchatting te betaelen hadden. Maer de Tarterſche Stam, *Iuen*, na alles t'ondergebragt te hebben, noemde de Stadt *Chungking*, doch wierd eindelijk door den Stam *Taiming* d'oude naem herſtelt.

Namen.

De Hooftſtadt *Iunnan* tart een der grootſte en edelſte Steden van ganſch *Sina:* bloeit in koophandel en rijkdom; en pronkt met heerlijke huizen en kerken.

Het meir *Tien* beſpoelt de Stadt aen de weſtzijde: waer uit na de Stadt het water in grachten geleid is, zeer dienſtig en bevaerbaer voor allerlei klein vaertuig. Uit het zelfſte meir ſchiet ook een grote waterleidingh na de Steden *Ganning*, *Quenijang* en *Fuming*.

Binnen de wallen is ook een berg, beziens waerdig, door d'afgoden tempels, burger en Stads-huizen, tuinen en waranden.

In dezelve Stadt is, behalve vele andere hoven der Landbeſtierders, zeker hof, het welk by den *Moquecung:* anders *Quocum* (zoo veel als Hertog of opperſte Vryheer gezeid) bewoont word. Deze tijtel of waerdigheid van *Moquecung* verkreeg zeker Veldheer uit den geſlachte van *Mo*, voor hem en zijne nakomelingen erffelijk te bezitten, door de getrouwe dienſten, bewezen aen Keizer *Hunvu*, de oprechter des Stams *Taiming*, in het beoorlogen en uitdrijven des Tarterſchen Stams *Juen*.

Tweede Landſtreke Talifu.

Grens-palen.

DE twede Landſtreke TALIFU, de weſtelijkſte des geheelen Landſchaps, paelt ten ooſte aen *Taoganfu*; ten zuide aen *Munghoafu*; ten weſte aen het noorder gedeelte van *Iungchanfu*; ten noorde aen *Cioking fu*.

D'Opperſtadt *Tali* leid aen den weſterlijken oever, en op den uitterſten hoek van zeker ander groot meir, *Siul* genoemt.

De Landſtreke der Opperſtadt *Tali*, gelegen aen d'uitterſte weſter grenzen des Koningrijks *Sina*, wierd by ouds, wanneer zy noch onder de Sineſen niet ſtond, by de volken des Koningrijks van *Quenni* bewoont. Ten tijde der Koningen wierdze by Koning *Cu* in bezitting genomen, die een groot en magtig Koningrijk bezat. Keizer *Hiaou*, na ganſch *Indiën* bui-

buiten den *Ganges* verovert te hebben, leide allereerst den grondtslag dezer Stadt, onder den naem van *Yecheu*. De Stam *Tang* noemde haer *Yaocheu*. Namaels, door het afvallen van de Sinesen, wierd deze landstreke tot een Koningrijk opgerecht, *Mung* genoemt; en de Stadt toen *Nanchao* geheten.

D'eerste, die dezelve met de tijtel en waerdigheid van Opper-stadt beschonk, was de grondlegger van den Tarterschen stam *Juen*, en noemde haer met den huidigen naem van *Tali*, stellende onder haer vijf Steden: *Chao*, *Jüen*, *Tenchuen*, *Langkiung*, en *Pinchuen*.

De Stadt zelf is zeer wijd-strekkend en beslaet een overgroot vak: want binnen de wallen is een lust-paleis of hof van vijf stadien in den omtrek. Het gansch gevaerte is tien roeden hoogh: waer uit lichtelijk de grote der Stadt is af te nemen. Zy pronkt met veele Stads en burger-gebouwen; heeft twee tempels, den helden toegewijdt, om niet te spreken van veele andere Afgoden-tempels.

Derde Landstreke Linganfu.

DE derde Landstreke LINGANFU paelt ten ooste aen *Quangsifu*; ten zuide aen het Koningrijk van *Laos*; ten westen aen de landstreke der krijgs-stadt *Sinhoa*; ten noorde aen *Junnanfu*.

Deze landstreke begrijpt tien Steden: *Lingan*, d'Opper-stadt, *Kienxui*, *Xeping*, *Omi*, *Ning*, *Sinping*, *Tunghai*, *Hosi*, *Siego*, *Mungçu*: en daer en boven negen krijgs-vestingen: *Naleu*, *Kiachoa*, *Vanglung*, *Hiyung*, *Kichu*, *Sulo*, *Zoneng*, *Locung* en *Gannan*.

De landstreke der Stadt *Lingan*, na by het Koningrijk van *Tunking* gelegen, stond in oude tijden onder het Koningrijk van *Kiuting*: de stam *Han*, wanneer hy zich dezelve had onderworpen, stichte aldaer de heerlijkye *Ciangho*: quam namaels onder het Koningrijk van *Mung*, en wierd *Tunghoi* genoemt, gelijk daer na van den stam *Sung*, *Sieuxan*.

De Opper-stadt *Lingan* is omringt met weerbare vesten en van tamelijke groote.

De Tartersche stam *Juen* beschonk haer met den waerdigheid van Opper-stadt.

Daer is een helden-kapel, en aen de noordzijde der Stadt een brugge, door de Tarters van den stam *Juen* gesticht.

De krijgs-vestingen heeft deze landstreke negen buiten den gewonelijken loop, om hare nabyheid aen den Koningrijke van *Tunking*: waer over aldaer sterke krijgs-bezettingen moeten gehouden worden, tot afkeering van d'aenvallen der *Tungkingers*.

Want al wat beooste deze Stadt in dit Landschap gelegen is, bezit de Koning van *Tunking*.

Vierde Landstreke Zuhiungfu.

DE vierde Landstreke ZUHIUNGFU paelt ten ooste aen de krijgs-landstreke *Vutingfu* en aen *Junnanfu*; ten noorde aen *Iaoganfu*; ten weste aen *Talifu*, *Munghoafu* en *Kingtungfu*; ten zuide en zuid-weste aen *Chinyvenfu*. *Grens-palen.*

De landstreke *Zuhiungfu* is gelegen in het midden des Landschaps, word rontom omringt met lustige bergen, en met fraeie stroomen doorklooft en bevochtigt, tot geen kleine versterking, in plaets van wallen, tegen den vyand.

Deze landstreke stont eertijds onder het Koningrijk van *Cu*: wierd aenstonds onder den stam *Han*, *Yecheu*: door Koning *Cyn*, *Gancheu*, en door den stam *Tang*, *Gueiçu* genoemt. Maer de stam *Taiming* beschonk haer met den naem van *Zuhiung*. *Namen.*

Zy begrijpt zeven steden: *Zuhiung*, d'Opperstadt, *Quangtung*, *Tingyuen*, *Tingpien*, *Okia*, *Nangan*, *Chinnan*. D' Opperstadt *Zuhiung* is gelegen in het midden des Landschaps. *Steden.*

Volgens getuigenis van zekeren Sineeschen schryver, lag oulinx benoorde deze landstreke, voor de komste der Tarters van den stam *Iuen*, een Koningrijk, en zeker volk *Kinchi* genoemt, 't welk goude tan-

 den

den wil zeggen; alzoo geheten om dat by hen een gebruik was, de ry tanden met goude platen te bedekken.

Misschien is deze landstreke het Landschap *Arklada*, van Markus Paulus den Venetiaender.

Vijfde Landstreke Chinkiangfu.

Grens-palen.

DE vijfde Landstreke CHINKIANGFU paelt ten ooste aen de landstreke *Kiocingfu* en *Quangsifu*; ten zuide aen *Linganfu*; ten weste, en met een gedeelte ten noorde, aen *Iunnanfu*; en met het ander aen de krijgs-landstreke *Kiocingfu*. Zy is niet zeer groot; maer heeft veele meiren en stromen.

Namen.

Deze landstreke behoorde eertijds onder het Koningrijk van *Sinany*: wierd ten tijde der Koningen *Tien* genoemt. Keizer *Sui* noemde haer en haer Opper-Stadt *Quencheu*: Koning *Mung*, *Hoyang*: maer den huidigen naem heeft haer de Tartersche Stam *Iuen* gegeven.

Steden.

De landstreke *Chinkiangfu* heeft onder haer vijf Steden: *Chinkiang*, d'Opperstadt, *Kiangchuen*, *Sinhing*, *Yangçung* en *Lunan*. *Sinhing* en *Lunan* zijn groote Steden.

De Opperstadt is vry groot en aenzienelijk.

De stam *Han* heeft d'eersten grondslag van deze Stadt doen leggen, met het bouwen van een kleine Stadt *Yniven*.

Aen de noordzijde der Opperstadt word noch ten huidigen dage een grote steen gezien, op den welken *Sinulo*, Koning van *Mung*, wanneer d'ontfangene gezanten van eenen anderen Koning hem niet voldeeden, met zijn uitgetogen zwaert zoo geweldig in hieuw, dat de slagh, zo men zeit, drie ellebogen diep door drong: met byvoegen van dreigementen tot de gezanten: *Ga hene, en verkundigh uwen Koning, hoedanige zwaerden ik heb.* Dit droegh zich toe onder de regering van Keizer *Hiaou*, de grontlegger des stams *Han*, die het maghtigh Koningrijk *Mung*, anders *Nanchao* genoemt, den rijke van *Sina* inlijfde.

Zeste Landstreke Munghaofu.

Grens-palen.

DE zeste Landstreke MUNGHOAFU paelt ten noorde aen *Talifu*; ten zuide aen *Kingtungfu* en aen de krijgs-landstreke *Iungchanfu*; waer aen zy ook ten weste grenst.

D'Opperstadt *Munghoa* is gesticht door *Sinulo*, Koning van *Mung*, met met den naem van *Mungre*.

Nam.

De Stam *Han* bragt haer onder het gewest van *Yecheu*: de Tartersche Stam *Juen* gaf haer den huidigen naem.

De zeste landstreke heeft onder haer twee Steden, *Munghoa*, d'Opperstadt, en *Linglung*, een kleine.

De Zevende Landstreke Kingtungfu.

Grens-palen.

DE zevende Landtstreke KINTUNGFU, een klein gewest, paelt ten ooste aen de landstreke *Zuhiungfu*; ten zuide aen *Chinyvenfu*; ten weste aen *Xinningfu*; ten noorde aen *Munghoafu*.

De Opperstadt *Kintung* is gelegen tusschen zeer hoge en dichte bergen, benoorde de grote stadt *Chinyven*, en bezuiden de grote stadt *Munchoa*, op de Noorder brete van vier en twintig graden en twee en vijftig minuten.

D'Opperstadt *Kintung* heeft geen andere Steden onder haer, en is een Stadt op haer zelf.

Br.

Aen de weststzijde der Stadt leid over een zeer diep dal een brug, gesticht door *Ming*, Keizer uit den geslachte *Han*, ontrent des jaer na 's Heilands geboorte vijf en zestig. Zy bestaet alleenlijk uit yzere ketenen, ten getale van twintig, ieder lang twalef roeden. Wanneer velen te gelijk overgaen, waggelt en beweegt de brugh, niet zonder schrik der overlopers, van wegen d'ondergelege steilten.

Achtste Landstreke Quangnanfu.

Gr.pa-len.

DE achtste Landstreke QUANGNANFU paelt ten ooste aen het Landschap van *Quangsi*; ten zuide, weste en noorde aen de landtstreke *Quangsifu*.

De

De landſtreke *Quangnanfu* en haer Opperſtad ſtont voorhene onder het Koningrijk van *Sina*; maer heden onder dat van *Tungking*, beneven een groote Stadt *Fu*.

Negende Landſtreke Quangſifu.

DE negende Landſtreke QUANGSIFU paelt ten ooſte aen *Quangnanfu*; ten zuide aen het Koningrijk van *Tungking*; ten weſte aen *Linganfu*; ten noorde aen *Cingkiangfu*. *Grens-palen.*

De Opperſtadt *Quangsi* ſtond eertijds met haere Landſtreke onder het Koningrijk van *Tien*. Was onder den Stam *Han* een gedeelte der landſtreke *Yecheu*, en *Ciangho* genoemt. De Stam *Tung* gaf haer den naem van *Kimi: Juen*, dien zy heden voert.

Zy begrijpt vier Steden: *Quangsi*, d'Opperſtadt, en drie groote Steden; *Sucung*, *Mile* en *Vimao*. *Steden.*

Tiende Landſtreke Chinyvenfu.

DE tiende Landſtreke CHINYVENFU paelt ten noorde met het een gedeelte aen *Kintungfu*; met het ander ten ooſte aen *Cuhiungfu*; ten zuide aen de krijgs-landſtreke *Juenkiangfu*; ten weſte aen de krijgs-landſtreke *Jungchangfu*. *Grens-palen.*

Zy bevangt ſlechts een Opperſtadt, *Chinyven*, en eene onderhorige krijgs-veſting, *Loco*. *Steden.*

De opperſtadt *Chinyven* is gelegen byna in het hertje van 't Landſchap, bezuiden de Opperſtad *Kiutung*, op de Noorder brete van vier en twintig graden en veertien minuten.

Elfde Landſtreke Jungningfu.

DE elfde Landſtreke JUNGNINGFU is d'allernoordelijkſte des Lantſchaps van *Junnan*: paelt ten ooſte aen het Landſchap van *Suchuen*; ten noorde en noord-weſte aen het Koningrijk van *Sifan*; ten weſte aen de krijgs-landſtreke *Likiangfu*; ten zuide aen de krijgs-landſtreke *Ciokingfu* en aen de kleine landſtreke der Stadt *Pexing*. Tot beſcherming des Landſchaps heeft deze landſtreke vier krijgsveſtingen: *Laçu, Ketien, Hianglo, Valu*, beneven d'Opper-ſtadt *Iungning*. *Grens-palen.*

By ouds was deze Landſtreke *Talang* genoemt; maer heeft den huidigen naem van den Tarterſchen Stam *Iuen* bekomen.

Twalefde Landſtreke Xunningfu.

DE twalefde Landſtreke XUNNINGFU, een klein gebiet, leid ten ooſte, noorde en weſte in de krijgs-landſtreke *Iungchanfu* beſloten, en paelt ten zuide aen de landſtreke der Opper-krijgs-ſtadt *Mien*. *Grens-palen.*

Deze Landſtreke word by de Sineſen, voor de regering des Stams *Sung*, niet gedacht. De Tarters des Stams *Iuen* hebben dezelve allereerſt in be-zitting genomen, en dien naem gegeven. De Stadt zelf heeft ſlechts in haeren omtrek twee ſtadien.

Aen de weſtzijde der Stadt vloeit de ſtroom *Zanglang* verby.

Eerſte Krijgs-landſtreke Kiocingfu.

D'Eerſte krijgs-landtſtreke KIOCINGFU paelt ten ooſte aen het Landſchap van *Queicheu*; ten zuide aen de landſtreken *Quangsifu* en *Chinkiangfu*; ten weſte aen *Iunnanfu*; ten noordweſte en noorde aen de vierde krijgs-landſtreke *Vutingfu*. *Grens-palen.*

De krijgs-landſtreke *Kiocingfu*, om haere nabyheid aen het Koningrijk van *Tunking*, is wel geſterkt tegen 's vyants aenvallen: want behalve zy weerbaere krijgs-ſteden en eenige kaſtelen of krijgs-veſtingen onder haer heeft, leidze omringt met de ſtromen *Pepuon* en *Naupuum*, die uit deze landſtreke haeren oorſprong nemen.

De namen der Steden zijn deze: *Kiocing*, d'Opper-ſtadt, *Yeco*, *Chenye*, *Loleang*, *Malungo*, en *Lohiung*. *Chenye*, *Loleang* en *Lohiung* zijn groote Steden. *Steden.*

Tweede Krijgs-landſtreke Jaoganfu.

DE tweede krijgs-landſtreke JAOGANFU paelt ten ooſte aen de vierde krijgs-landſtreke *Vutingfu*; ten noord-ooſte aen het Landſchap van *Suchuen*; ten noord-weſte aen de land- *Grens-palen.*

ſtreke der krijgs-ſtadt *Pexing* en aen de derde landſtreke *Ciokingfu* ; ten zuidweſte aen *Talifu* ; ten zuide aen *Zuhiungfu*.

Steden. Zy begrijpt drie ſteden : *Yagoan* , d'Opper-krijgs-ſtadt,*Yao* en *Tayao*,

Eertijds was deze landſtreke een gedeelte des Koningrijks van *Tien* ; maer behoorde ten tijde des Stams *Han* onder *Yecheu* , die aldaer de kleine ſtadt *Luntung* deed ſtichten. *Namen.* De ſtam *Tang* noemde haer *Yaocheu*; maer den huidigen naem heeftze van den ſtam *Iuen* bekomen,

De Opper-krijgs-ſtadt *Yagoan* is gelegen in 't noord-weſte van de Hooftſtadt *Iunnan* , op de Noorder brete van zes en twintig graden en drie minuten.

Derde Krijgs-landſtreke Cio-kingfu.

Grens-palen. DE derde krijgs-landſtreke CIOKINGFU paelt ten ooſte aen de kleine landſtreke der ſtadt *Pexing* ; ten zuide aen *Iaoganfu* en *Talifu* ; ten weſte aen de achtſte krijgs-landſtreke *Iungchanfu* ; ten noord-weſte aen de zeſte landſtreke *Likiangfu* ; ten noord-ooſte aen *Jungningfu*.

Namen De krijgs-landſtreke *Ciokingfu* en haer Opperſtadt wierd,door den ſtam *Tang*,*Ciocheu*,en,door *Juen* , *Ciohing* genoemt. Ten tijde des ſtams *Han* ſtond dezelve onder *Iungchang*.

Steden. Zy heeft onder haer drie krijgs-ſteden : *Cioking* , d'Opper-krijgs-ſtadt, *Kienchuen* en *Xun*.

De ganſche landſtreke leid met ſtromen en bergen beſloten.

Vierde Krijgs-landſtre Vu-tingfu.

Grens-palen. DE vierde krijgs-landſtreke VUTINGFU paelt ten ooſte aen d'eerſte krijgs-landſtreke *Kiocingfu* ; ten zuide aen de Hooft-landſtreke *Iunnanfu* ; ten weſte aen *Zuhiungfu* , en aen de twede krijgs-landſtreke *Yaoganfu*.

Namen. Deze landſtreke was voorhene een gedeelte des Koningrijks *Tien*. De ſtam *Han* braghtze onder *Yecheu*. Wierd door Keizer *Sui Quencheu* : onder den ſtam *Han Tacheu* genoemt; maer den naem *Vuting* heeftze van den Tarterſchen ſtam *Iuen* bekomen.

Steden. Zy bevangt vier Steden : *Vuting* , d' Opper-krijgs-ſtadt , *Hokio* , *Yuenmeu* en *Lokiven*. *Hokio* en *Lokiven* zijn grote Steden.

Vijfde Krijgs-landſtreke Cin-tienfu.

Grens-palen. DE vijfde krijgs landſtreke CINTIENFU grenſt ten noorde, ooſte en zuide dicht aen het Landſchap *Queicheu* ; ten weſte aen d'eerſte krijgs-landſtreke *Kiocingfu* ; en aen de vierde *Vutingfu*.

Namen. Deze landſtreke ſtond eertijds onder het Koningrijk van *Tien* , en wierd , gelijk als noch , *Cintien* genoemt.

Zy heeft gene andere Steden onder haer,dan d'Opperſtadt, *Cintien* : maer bezit zeer vele dorpen.

Zeſte Krijgs-lanſtreke Liki-angfu.

Grens-palen. DE zeſte krijgs-landſtreke LIKIANGFU paelt ten noord-ooſte en ooſte aen de landſtreke *Iunningfu* ; ten zuid-ooſte en zuide aen de derde krijgs-landſtreke *Ciokingfu* ; ten zuid-weſte aen d'achtſte landſtreke *Iungchangfu* ; ten weſte , noord-weſte en noorde aen het Koningrijk *Tibet*.

Namen. Zy word in 't midden deurſneden met den gout-rijken ſtroom *Kinxa* , en beſloten met dien van *Lançang* in 't weſte. Onder den Stam *Han* was zy *Iuehi* ; onder *Tang* , *Hicheu* genoemt ; maer van den Stam *Juen* heeftze den huidigen naem bekomen.

Steden. Deze landſtreke heeft zes krijgs-ſteden , *Likiang* , d'Opper-krijgs-ſtad, *Paoxan* , *Lan* , *Kiuſin* , *Linſi*. *Paoxan* en *Lan* zijn groote Steden.

D' Opper-krijgs-ſtadt *Likiang* leid in het weſterlijkſte gedeelte des Landſchaps, benoorden de ſtadt *Tali*.

Zevende Krijgs-landstreke Juen-kiangfu.

Grens aen.

De zevende Krijgs-landtstreke JUENKIANGFU, een klein gewest, paelt ten ooste aen de landstreke der kleine Stadt *Sinhoa*; ten zuide aen *Linganfu*.

Deze landstreke behoorde oulinx aen het gewest van *Sina*: maer onder den Stam *Tang* aen *Infeng*: wiert onder den Stam *Sung* door *Nunghica* in bezitting genomen, en van den Sineeschen rijke afgescheurt: door den Tarterschen Stam *Juen* herstelt, en *Juenkiang* genoemt.

Zy heeft, tot haere bescherming, tegen de nabygelege Koningrijcken van *Tunking* en *Laos*, een krijgs-vesting, *Lopie* genoemt: beneven de Opper-krijgs-stadt *Iuenkiang*.

Achtste Krijgs-landstreke Jung-changfu.

Grens.

D'Achtste Krijgs-landstreke JUNGCHANGFU paelt ten noord ooste aen de zeste krijgs-landstreke *Likiangfu* en derde *Ciokingfu*; ten ooste aen *Talifu*, *Munghoafu* en *Kintungfu*; ten zuide aen de Landstreke der Opper-krijgs-vesting *Mien*; ten weste aen *Tibet*.

Deze lanstreke heeft vier krijgs-steden: *Iungchang*, d'Opper krijgs-stadt, *Laye*, een groote Stadt, *Lukiang* en *Iungping*: en drie vestingen, *Fungki*, *Xitien* en *Lukiang*.

De Opper-krijgs-stadt *Iungchang* was eertijdts de Hooftstadt des Koningrijks *Gailao*, en *Puguei* genoemt: of, volgens zekeren Sineeschen schryver, de Hooftstadt des Koningrijks *Kinchi*. De Stadt zelf wierd gesticht door den strijdbaren Keizer *Hiaou*, de grondlegger des Stams *Han*. Om haere heerschappy over de landstreke, om en by den stroom *Lançang* gelegen, kreegze den naem van *Lançang*; maer wierd aenstonts daer na, om datze den Sinesen afgevallen, en den Koningrijke *Iungchang* ingelijft was, *Iungchang* genoemt,

De Jesuit Martijn wil deze stadt en d'omgelege Landstreke voor het *Unchiang* van Markus Paulus de Venetiaender gehouden hebben; bewogen door de gelijkenis van name, zeden der volken, en gelegenis der landstreke: wijl het, gelijck Paulus zeit, na by het Koningrijk van *Mien* leid, en niet verre van *Bengale* is. Zy heeft ook, tot geen kleine bevesting zijns gevoelens, meenigten van olifanten, daer d'inwoonders mede tegen de Tarters geoorlogt en hen gelukkelijk overwonnen hebben: want in de noordelijke Landschappen zijn geen olifanten, en worden door gansch *Sina* nergens ten strijde gebruykt, dan alleen in het Landschap van *Iunnan*, en in *Kiaochi* of Koningrijk van *Tunking*. Dat nu Paulus *Uu* in plaets van *Iun* schrijft, is geenzins wonder: want niet een eenig Sineeschen tekenletter is'er, die *Un* luid; waer om de Sinesen *Uu* voor *Un* gebruikt hebben.

De twee kleine krijgs-steden, gene groote krijgs-stadt onderworpen, zijn *Pexing*, gelegen in het Noorder gedeelte des Landschaps, en *Sinhoa*, in het zuider: ieder in een byzondere landstreke. In deze, gelijk in de grote krijgs-steden, woonen t'effens burgers en krijgs-knechten, onder en door malkandre.

Verscheide krijgs-vestingen bezit het Landschap van *Iunnan*: zommige groot; andere klein: eenige op haer zelf, en gene andere stadt onderworpen, dan haeren krijgs-overste: andere gebieden over andere. De eerste zijn *Chelo*, *Tengheng*, *Cheli*, *Laochua*, *Lungchuen*, *Gueiyuen*, *Vantien*, *Chincang*, *Taheu*, *Nieuki*, *Mangxi*. *Krijgs-vestingen.*

De krijgsvestingen, welke over andere gebieden, zijn *Lançang*, *Mopang* en *Mien*.

De krijgs-vesting *Lançang* gebiet over zekere grote krijgs-stadt *Langkiu*, onder eenen krijgs-overste.

Onder den Tartarischen Stam *Juen* behoorde haere landstreke, gelegen na by het Landschap van *Suchuen*, beoosten den stroom *Inkiang*, of *Nu*, aen *Pexing*; maer wierd door den Stam *Taiming* daer van afgescheurt.

De Landstreke der krijgs-vesting *Mopang* beslaet het allerwestelijkste en zuiderlijkste gedeelte dezes Landschaps, ten zuid-weste des Koningrijks van *Mien*, na by *Pegu* en *Bengale.*

Zy behoort, volgens zekeren Sineeschen schryver, onder het Koningrijk van *Mien*, en was wel eer desselfs Hooft-stadt; maer wierd door den Tarterschen Stam *Juen* verwoest, en de krijgsvesting met grote krijgs-bezettingen gesterkt.

Men heeft in deze landstreke, volgens den zelven schryver, vele vestingen en steden.

In de Sineesche land-kaert worden om en by *Mopang*, deze plaetsen gestelt: *Mengyang, Mengking, Menglien, Mengli, Mengting, Mentien, Mengco, Mengchang.*

De krijgs-vesting *Mien* is gelegen een weinig noord-waerts, verby de verdeiling des strooms *Kinxa*: werd eertijds gesticht door de Sinesen, tegen d'invallen der vyanden.

Zy heeft onder haer vijf andere om en by gelege krijgs-vestingen: als *Pape, Santihiung, Sochung, Mungyang, Mitien*: beneven verscheide andere kleine.

Dus verre van de Landschappen des Sineeschen Keizerrijks, in 't algemein en in 't bezonder.

Wegh-maet der Sineesche Hooft-steden.

Wonder naukeurig zijn de Sinesen, in 't aenteikenen van den afstant, of verheidt der steden van elkandre.

't Wil niet ondienstig zijn, een wegmaet, beschreven by de Sinesen zelfs, met hunne stadien te laten volgen; hoewel juist geen volmaekte, van plaets tot plaets, gelijk deze volken hebben, maer slechts van Hooftstadt van ieder Landschap, tot Hooftstadt: in dezer wijze:

Peking van … is … Sineesche stadien.

Kiangning	2425
Hangcheu	3340
Huquang	2527
Xantung	925
Xansi	1230
Honan	1315
Suchuen	4730
Fokien	5220
Quantung	5545
Quangsi	5015
Xensi	2390
Kiangsi	2980
Yunnan	5570
Queicheu	4730

Kiangning van … is … Sineesche stadien.

Peking	2435
Hangcheu	920
Huquang	1630
Xantung	1783
Xansi	2270
Honan	1115
Suchuen	4580
Fokien	2795
Quantung	4555
Quangsi	4117
Xensi	2355
Kiangsi	1594
Yunnan	5035
Queicheu	4000

Hangcheu van … is … Sineesche stadien.

Peking	3340
Kiangning	926
Huquang	1325
Xantung	2700
Xansi	3190
Honan	1025
Suchuen	3960
Fokien	1870
Quantung	3675
Quangsi	3750
Xensi	3270
Kiangsi	1170
Yunnan	4590
Queicheu	3550

Hu-

Huquang van ... is ... Sineesche stadien.

Peking	2527
Kiangning	1630
Hancheu	1325
Xantung	1750
Xansi	2100
Honan	1212
Suchuen	3860
Fokien	2025
Quantung	1980
Quangsi	2487
Xensi	2015
Kiangsi	635
Yunnan	3040
Queicheu	2000

Honan van ... is ... Sineesche stadien.

Peking	1315
Kiangning	1115
Hangcheu	1025
Huquang	1212
Xantung	980
Xansi	1155
Suchuen	3325
Fokien	4420
Quantung	4210
Quangsi	3700
Xensi	1240
Kiangsi	2520
Yunnan	4310
Queicheu	3270

Xantung van ... is ... Sineesche stadien.

Peking	925
Kiangning	1783
Hancheu	2700
Huquang	1750
Xansi	1730
Honan	980
Suchuen	4210
Fokien	4150
Quantung	4980
Quangsi	4250
Xensi	3320
Kiangsi	3077
Yunnan	5240
Queicheu	4200

Suchuen van ... is ... Sineesche stadien.

Peking	4730
Kiangning	4580
Hangcheu	3960
Huquang	3860
Xantung	4210
Xansi	2675
Honan	3320
Fokien	4883
Quantung	4035
Quangsi	3100
Xensi	2350
Kiangsi	3415
Yunnan	2170
Queicheu	1130

Xansi van ... is ... Sineesche stadien.

Peking	1230
Kiangning	2270
Hangcheu	3190
Huquang	2100
Xantung	1730
Honan	1155
Suchuen	2675
Fokien	5260
Quantung	5230
Quangsi	4380
Xensi	1890
Kiangsi	3660
Yunnan	5140
Queicheu	4100

Fokien van ... is ... Sineesche stadien.

Peking	5220
Kiangning	2795
Hangcheu	1870
Huquang	2025
Xantung	4150
Xansi	5261
Honan	4420
Suchuen	4883
Quantung	1420
Quangsi	3460
Xensi	5100
Kiangsi	1790
Yunnan	5130
Queicheu	4640

Quantung van … is … Sineesche stadien.

Peking	5545
Kiangning	4555
Hangcheu	3675
Huquang	1980
Xantung	4980
Xansi	5230
Honan	4210
Suchuen	4035
Fokien	1420
Quangsi	1230
Xensi	4810
Kiangsi	2560
Yunnan	3570
Queicheu	1160

Quangsi van … is … Sineesche stadien.

Peking	5015
Kiangning	4117
Hancheu	3750
Huquang	2487
Xantung	4250
Xansi	4380
Honan	3700
Suchuen	3100
Fokien	3460
Quantung	1230
Xensi	3750
Kiangsi	2515
Yunnan	3380
Queicheu	2350

Xensi van … is … Sineesche stadien.

Peking	2390
Kiangning	2355
Hangcheu	3270
Huquang	2015
Xantung	3320
Xansi	1890
Honan	1240
Suchuen	2350
Fokien	5100
Quantung	4810
Quangsi	3750
Kiangsi	3760
Yunnan	3810
Queicheu	2810

Een Sineesche stadie (want op Sineesche stadien is hier d'onderlinge afstant of verheid der Hooftsteden, van elkandre gestelt) is ontrent twee van d'onzen: en zeventien Sineesche stadien, maken een Duidsche mijl.

Kiangsi van … is … Sineesche stadien.

Peking	2980
Kiangning	1594
Hangcheu	1170
Huquang	635
Xantung	3077
Xansi	3660
Honan	2520
Suchuen	3415
Fokien	1790
Quantung	2560
Quangsi	2515
Xensi	3760
Yunnan	3980
Queicheu	2950

Yunnan van … is … Sineesche stadien.

Peking	5570
Kiangning	5035
Hangcheu	4590
Huquang	3040
Xantung	5240
Xansi	5140
Honan	4310
Suchuen	2170
Fokien	5130
Quantung	3570
Quangsi	3380
Xensi	3810
Kiangsi	3990
Queicheu	2040

Queicheu van … is … Sineesche stadien.

Peking	4530
Kiangning	4000
Hangcheu	3550
Huquang	2000
Xantung	4200
Xansi	4100
Honan	3270
Suchuen	1130
Fokien	4660
Quantung	1260
Quangsi	2350
Xensi	2810
Kiangsi	2950
Yunnan	1340

Dus verre van de Landschappen, daer in geheel *Sina* verdeilt is: ik stap vervolgens over tot het beschrijven der Sinesche Sekten, Filosofije, Gods-dienst, desgelijx van Stroomen, Meiren, Gewassen, Dieren, Letteren en Tale.

Sekten,

Sekten, Filosofije en Gods-dienst.

DE boeken der Sinesen, volgens *Trigaut*, gedenken drie Sekten, of Leeren op den aertbodem (want alzoo noemen zy hun Rijk), die zy met een algemeinen naem *Sankiao* heeten: zonder van andere eeniger mate te weten.

D'eerste is de Sekte der geletterden, *Jukia* geheten: de tweede der beeldendienaers of afgodisten *Siequia*, volgens *Trigaut*, of, zoo *Martijn* getuigt, *Foekiao* genaemt: de derde der onsterffelijken of Epikurische, *Taokiao*, en, na den eersten oprechter, *Lauzu* geheten.

De derde drijven al de Sinesen en de rest der gebuur-volken, die Sineesche teken-letteren gebruiken: als daer zijn, de Japanders, Koreers, Tongkinders, Kozinsiners en andere.

De Sekte der geletterden is den Sinesen eigen, en d'alleroudste in dit Rijk. Deze bestiert den Staet: heeft de volheid van boeken, en wort boven d'andere geroemt.

De Sinesen verkiesen de leere dezer Sekte niet; maer zuigen die te gelijk met d'oeffeningen der letteren in. Ook is niet een der genen, die in de letteren blokken, of trappen der geleertheit bekomen, die dezelve niet belijden en aenhangen.

Wijders, deze Sekte dient, noch heeft gene beelden. Zy eert een eenige Godheit, wijl zy geloof dat al wat hier om laeg is, door dezelve behouden en bestiert wort. Zy dient ook de geesten, maer met minder eerbewijzing, en toedraging van kleinder gezag.

Volgens *Martinus*, is het van den opperstten en eersten maker of schepper aller dingen onder al de Sinesen wonder stil; gemerkt in hunne tale, die nochtans zoo rijk is, niet eens Godt eenen naem heeft.

Dikwils evenwel hebben zy het woort *Xangti* in den mont, waer mede zy den opperstten Bestierder van hemel en aerde of hoogsten Keizer, gelijk met dien van *Hoangti* den Keizer op d'aerde uitdrukken.

In deze eeuwe, zo dezelve *Martijn* getuight, word by hen zeker godheid ge-eert; hoewel met volkomen onbewustheid, hoedanig die zy. Maer twijfelt dees niet, of de Sinesen hebben oulinx den waren God gekent, uit de leere van Noach overgelevert. Ja is geloofelijk, zeid hy, dat zeer velen by ouds in de eerste wet der nature de zaligheid na de doot bekomen hebben: want zoodanigh en zoo groot is het geen by d'aeloude schrijvers noopende hunne deughden en godvruchtigheid na gelaten is, dat dit de zake zeer geloofelijk maekt.

Het dunkt hem waerschijnelijk dat de Sinesen by ouds, door den hoogsten Keizer, *Xangti* geheten, den waren en almachtigen God verstaen hebben.

Want aen dien, gelijk aen d'opperste godheid, deden zy offerhande en storten gebeden, zonder gebruik van eenige schilderijen of beelden: aengezien zy, die een godheid over al tegenwoordigh eerden, geloofden, dat de zelve, als onbegrijpelijk voor al de zinnen, door geen beelt aen d'oogen der sterffelijken kon vertoont worden.

Op de bergen evenwel hebben zy eeniger wijze aen de selve kerken gesticht, daer zy haer aenbaden. En gewisselijk de voorzeide twee lettergrepen *Xangti* schijnen den opperstten Keizer te bedieden; gelijk de Sinesen ten tegendeele hunnen Keizer, die op der aerde heerscht, *Hoangti* noemen: dat's *gele Keizer*.

Ook ontbreken gene offerhanden, tot verzoening der godheid. 't Zy hoe die zijn mogen; hoewel d'offerhanden oulinx meer in gebruik waren, dan heden 's daegs.

Daer en boven bevestigen de Sinesen dikwils in hun boeken, dat de godloozen straffe, en den vroomen beloningen bereid zijn. Veel, het geen hier wel over een komt, schrijven zy van den hemel: en aengezien zulx

op den zichtbaren en ſtoffelijken kreits der ſterren niet kan gepaſt worden, zoo is zeer waerſchijnelijk, dat zy met dien naem den Opperſten Beſtierder en Heere des Hemels verſtaen.

Over al gedenken zy in hun ſchriften goede en quade Engelen: die worden by hen *Xin*, deze *Quei* genaemt.

Zy ſtellen ook zekere onſterfſelijke menſchen, die zy *Xinſien* noemen, en willen dat deze op de hoogſte kruinen der bergen in welluſt leven. Ook vintmen by hen niet weinig van de beſcherm-geeſten. Tot bewijs dezes, om van de reſt niet te ſpreken, ſtrekt dit inzonderheid, wijl zy geloven dat ieder ſtadt in het gewout van eenen der genen ſtaet, die zy *Chinghoang* noemen; met welken naem by hen beſtiering of heerſchappye of beſcherming der Steden betekent wort. Want gelijk, zeggen zy, over de Steden en Landſchappen bekende Beſtierders geſtelt worden, die wy zien: alzoo zijn'er andere heimelijke, die wy niet zien. Deze ſlaen de beſcherming van den ſtaet ga: ſtraffen de misdaden van Overheden en onderdanen, die den menſchen verborgen zijn.

Aen deze beſcherm-geeſten is in ieder Stadt een prachtige kerk geſticht: waer in de Majeſtraten, op het aenvaerden van hun ampt, zich by plechtelijke vervloeking verbinden, zy niet tegen recht en billik zullen doen, met aenroeping van den Beſcherm-geeſt der Stadt, tot getuigen en wreker van hun quade gangen.

By ouds waeren in deze kerken gene beelden; maer ſlechts een bloot paneel of bort, beſchreven met Sineeſche letteren, in dezen zin: *de Zetel van den Beſcherm-geeſt der Stadt.*

Schepping der Wereld.

Maer namaels hebbenze, in plaets van berden, beelden geſtelt, die de perſoon van den Beſcherm-geeſt vertoonen, om den zweerders te meerder ſchrik aen te jagen.

De rechtmatige geletterden leeren niet op wat wijze de werelt zou gegemaekt zijn: wie de maker zy: nochte den tijt, wanneer het zou geſchiet zijn. Ik zeg rechtmatige, dewijl eenige onvermaerde, droomen, beuzelingen en onwaerſchijnelijkheden voorſtellen, die hierom ook geen geloof verdienen.

Zoo de Jeſuït *Martijn* getuigt, hebben de meeſte Sineſen een zeker beginſel of oorſprong aller dingen geſtelt; maer in het zelve te verklaren, zijn hun gevoelens niet min verſcheiden en verſchillende, dan die van Griekſche en Latijnſche Filoſofen in dit ſtuk: ja, tot zoo verre, dat byna ieder verſcheiden gevoelen zijn navolgers ook onder de Sineſen vind.

Zommige van de voornaemſte Sekte der Filoſofen gevoelen met *Demokritus* en d'Epikuriſten dat alles door een los geval ontſtaen zy. Anderen, die veel van deze verſchillen; maer even verre van de waerheid afwijken, willen dat de werelt van eeuwigheid geſtaen hebbe: welke dwaling, te gelijk met den beeldendienſt, in het vijf en zeſtigſte jaer na Chriſtus geboorte, uit *Indiën* in *Sina* overgekomen is.

Min ongerijmt Filoſoferen de genen, die, volgende de rechtzinnige Filoſofie der Sineſen, een Chaos of verwerden klomp tot een beginſel en aenvang aller dingen ſtellen: waer uit het ſtoffeloos of geeſtelijk Opperſte voortgebragt heeft, het geen uit ſtoffe beſtaet. Een gevoelen, niet ongelijk met dat van de Stoïſche Filoſofen, die geloofden dat God, even als een eeuwig vuur, uit een rouwe ſtoffe den kloot des aertrijks en waters, de lucht en 't geſternte, en vervolgens de geheele werelt gemaekt hadde.

Maer deze Chaos of verwerde klomp willen zy, dat in twee hoedanigheden verdeilt zy, die zy *Yn* en *Yang* noemen. *Yn* bediet *verborgen* of *onvolmaekt*: *Yang*, *openbaer* of *volmaekt*: wy zullen de beginſelen zeggen. De Sineſen noemen het openbaer, het een volmaekt, en 't ander onvolmaekt; desgelijx het verborgen; het een volmaekt en het ander onvolmaekt.

Uit

Uit deze twee, door de zelve met elkandre te vermenigvuldigen, willen zy dat vier beelden of tekenen voortgekomen zijn: en weder deze vier, door de twee te vermenigvuldigen, acht vormen: en eindelijk uit deze acht vormen door elkandre vermeenigvuldight, vier en zeſtigh tekenen of beelden. Welk een getal van zekere *al is*.

Zoo *Martijn* getuight, verſtaen de Sineſen door de voorzeide vier vormen, de vier elementen of vier hooft-hoedanigheden, als hitte, koude, vocht en droogte. Evenwel valt hier groot bedenken op; naer dien hy zelf bekent, dat de Sineſen niet alleen vijf elementen ſtellen; maer ook, zonder de hooft-hoedanigheden eens te kennen, de tweede hoedanigheden, als dikte, dunte, zwaerte, lichtheid, &c. En de verſcheidentheden der ſmaken, uit de zamen-voeging der elementen halen.

Ook vint men d'aerde, 't vuur en water in den rang dezer formen.

Maer miſſchien verſtaen de Sineſen door het vier getal dezer beelden het openbaer volmaekt en onvolmaekt: en verborgen volmaekt en onvolmaekt.

Grooter zekerheid is van d'acht vormen of tekenen: te weten, dat door de zelve zekere algemeine dingen, waer aen de voortteeling en bedervingh aller byzondere dingen hangt, betekent worden: als daer zijn, de Hemel, Aerde, Blixem, Bergen, Vuur, Wolken, Water en Winden &c. welke hierom den naem van vormen niet gekregen hebben, wijl zy zonder ſtoffe zijn; maer hierom buiten twijfel, wijl zy door het geeſtelijk opperſte, gelijk de Sineſen ſpreken, gemaekt zijn.

Eindelijk ſchijnen de Sineſen door de vier en zeſtigh beelden niet anders, dan de reſt der bezielde en onbezielde dingen, en aengenamen verſcheidenheid aller dingen te verſtaen.

Tot meerder verklaring dezer duiſtere wijze van ſpreken, ſtaet aen te merken, dat de Sineſen door deze rekenkunſtige vermenighvuldigingh niet anders verſtaen, dan een wonderlijke vermenging en ſtrengeling of zamenvoeging der dingen, en voortbrenging van het een uit het ander.

Ieder dezer acht vormen heeft een byzondere wijze of teken, waer door zy afgemaelt en uitgebeeld worden: in dezer wijze.

De eerſte ☰ betekent den Hemel.

De tweede ☷ d'aerde.

De derde ☳ den blixem.

De vierde ☶ bergen.

De vijfde ☲ het vuur.

De zeſte ☱ de wolken.

De zevende ☵ het water.

De achtſte ☴ de wint.

Van gelijken word het verborgen volmaekt met twee dubbelde ſtrepen uitgebeelt als ⚏: het verborgen onvolmaekt met een eenige doorgeſnede ſtreep, aldus ⚋: het openbaer volmaekt, door een eenige doorgaende ſtreep ⚊: het openbaer onvolmaekt door twee evenwijt van malkandre ſtaende ſtrepen ⚌.

En verklaren de Sineſen niet alleen door ſtrepen; maer ook door getalen de geheimeniſſen dezer beelteniſſen: in dier maniere dat een het eerſte *Yang* is: twee, het eerſte *Yn*, en alzo vervolgens. Maer negen word gezeit het opperſte en volmaekſte *Yang*; tien het aller onvolmaekſte *Yn* te bevangen.

Derhalve zeggen zy dat het getal des hemels, een, drie, vijf, zeven en negen is: dat van de aerde, twee, vier, zes, acht, tien. Te weten den hemel worden oneffen getalen toegevoegt, die, te zamen gevoegt, vijf en twintig uit maken, het volmaekt getal des hemels: als 1. 3. 5. 7. 9. maer d'aerde worden vijf even getalen toegeſchreven, die te zamen gevoeght dertig uit maken, het onvolmaekt getal der aerde, als 2. 4. 6. 8. 10. Meer andere dingen van deze ſtoffen begrijpt het boek *Yeking*; dan ſla die over om niet te wijtlopig te zijn.

Eindelijk worden ook ieder der vier en zestig vormen of tekenen by na door de zelfde verscheide strepen uit-gebeeld; hoewel in dier wijze, dat ieder teken zes strepen heeft, ten deele doorgaens heel, ten deele gedeelt.

Ook heeft ieder teken een byzonderen naem en byzondere kracht: en schijnen de Sinesen door deze strepen niet anders willen te kennen geven, dan hoe veel een iegelijk vorm of teken van de twee voorzeide beginzelen *Yn* en *Yang* ontfangt. En aengezien, by voorbeelt, de Hemel zonder alle onvolmaektheid is, word dees te dezer oorzake met drie doorgaends heele strepen uitgebeeld, die de volmaektheid te kennen geven. Het zelfste is van al de rest te verstaen, te weten, dat de Sinesen een iegelijk teken, na de verscheiden vermenging of koppeling der beginzelen, door hele of gedeilde strepen uit beelden.

Noch hebben de Sinesen, beneven die van *Kochinchina*, en andere volken een ander vreemt gevoelen van den oorsprong der dingen. Te weten, zy willen dat de Wereld zeker ai geweest zy: en uit de schale, de Hemel: uit het wit, de Lucht, uit het geel of doir 't Aerdrijk onstaen zy, en zulx geschiede in het midden der nacht, by winter, op het kortste der dagen. Ook drijven zy dat eerst de Hemelen voltooit waeren: daer na het Aerdrijk vast raekte: en hier na de geesten, en eindelijk de menschen voort quamen.

Andere, met de *Kochinchiners*, houden staende dat de Wereld zeker groot dier of mensch of reus zy, wiens hooft, den Hemel: oogen, de sterren: hair, de bomen en kruiden: benen, de meralen verbeeld, en diergelijke, 't geen van dit groot en Werelds dier de voorzeide *Filosofen* by brengen.

Beide deze laetste gevoelens, stelt *Christofoor Bur*, in zijn verhael van *Kochinchina*, met de volgende woorden ten toone:

Twee gevoelens zijn by hen van het maeksel der Wereld: een is dat de Wereld gemaekt zy van een ai, welk zich daer na geheellijk zoodanig uitbreide, dat van de schale de Hemel op gespannen wierd: van het wit, de Lucht, Water en Vuur: van het geel of doir, d'aerde, en al het ander op het aertrijk gemaekt wierd. Het ander gevoelen stelt: dat de Wereld zeker groot mensch zy, Banio *by hen geheten, dien wy de kleine Wereld zouden noemen: dat van dezen mensch of groote Reus, dit gevaerte der Wereld voortgekomen ware, met het hooft in den Hemel: de twee oogen in de Zonne en Mane: het vleesch in d'aerde: de benen in de Bergen: het hair in de Kruiden en Bomen: de buik in de Zee te uitstrekken: en in dezer maniere naukeuriglijk te voegen al de ledematen met de werking en de zamenstelling des menschelijken lichaems aen het maeksel en cieraet van deze Wereld.*

Voeg hier by, dat uit den drek van dezen Reus al d'andere menschen gemaekt waren, die zich daer na door de Wereld verspreid hebben.

Behalve deze hebben de Sinesen verscheide andere ongerijmde gevoelens, omtrent de voortbreng, bewaring en bestiering der natuurlijke dingen.

Voor eerst drijven zommigen, dat de Wereld in den beginne uit water gemaekt zy, en, na een groote beweging, uit het schuim en bellen de Hemel, en uit de dikste en onderste deelen de Aerde zou voort gekomen zijn. Gevraegt, wie in den beginne de beweging in dit water gebraght heeft, geven zy tot antwoord: dat in het water een kracht van zich zelf te bewegen gestort zy. Weer gevraegt, van wien het water die kracht ontfangen heeft, beantwoorden dat met lacchen, even als of men hier behoorde stil te blijven staen, en de zake niet verder t'onderzoeken.

Zeker Sineesch boek, getytelt *van de Natuur*, heeft wonderlijke dingen van de uuren. In het zelve wort de nacht en dag, gemenelijk de natuurlijke dag geheten, na de Sineesche wijze in twaelf uuren verdeilt, haer begin genomen van de middernacht af: en uit de zelve uuren d'op en ondergang der wereltgemaekt, met aen ieder uure tien duizent en acht hondert jaren te voegen. Indien zy voor jaren,

ren, zoo veel maenden ſtelden, minder zouden zy miſſchien van de waerheit afwijken. Voorts beweert het zelfſte boek, dat de hemel, ter twaelefſter uure, (by ons de middernacht,) d'aerde ten een uure na middernacht: daer na de menſch ten twee uuren gemaekt zy, en eindelijk *Ya*, de beruchtſte Keizer by de Sineſen, ter zeſte uure, by ons ten twalef uure 's middags, geboren wiert. Zoo deze tijtrekening met waerheit geſterkt was, de Sineſen zouden hunnen oorſprong boven de trotſe aeloutheit der Egyptenaers en Chaldeen reiken.

Men vint'er, die zeggen dat van het bouwen der werelt af tot aen den Filoſoof *Konfut* driemael hondert zeven en zeſtig duizent jaren verlopen zijn. Het zelfſte boek, getytelt *van de Natuur*, voegt'er by, dat ter negende uure, by ons de zeſte na de middag, op den gehelen aertbodem grote ontſteltenis aller dingen en ordens zou zijn: grote oorlogen, Rijks oproeren, en hier door 's Lands plagen, tot dat alles weer tot zijnen Chaos of verwerden klomp keerde, waer uit het voortgekomen was.

Deze eeuwe, die wy beleven, willen zy dat een uur na den middag is, of een weinig later.

Van den algemeinen Water-of Suntvloet wort by de Sineeſche Schryvers veel gewachs gemaekt: maer geen van deſſelfs oorſprong en oorzake. Waerom tot noch duiſter is, of het *Noachs* Water-vloet, dan of een andere byzondere onder de Sineſen geweeſt zy, gelijk by ouds die van *Ogyges*, in *Athener Land*: van *Deukalion*, in *Theſſalie*. Dit is zekerlijk bevonden dat de Sineeſche Hiſtorie van den water-vloet niet verre van *Noachs* water-vloet afwijkt; wijl die ontrent drie duizent jaren voor de gemene tijdrekening des Heilands begint.

Onder de Regering van Keizer *Ya*, die des jaers voor 's Heilands geboorte twee duizent drie hondert zeven en vijftig begon te heerſchen, lag een groot deel van *Sina* onder water, ingelopen, zoo zeker Sineeſche Schryver getuigt, door eenen water-vloet. Zoo *Martijn* liever gelooft, waeren deze wateren van *Noachs* water-vloet af op de vlakte van *Sina* blijven ſtaen, en na de hoge plaetſen toegezakt, 't en zy miſſchien van *Noachs* water-vloet af, de killen der ſtromen, door het gewelt des waters doorgeſpoelt, of door het op werpen des zants toegeſtopt, het water in hun loop doen ſtil hebben ſtaen: waer door het ten bedde quam uitrijzen, en aller wegen de vlakke geweſten van *Sina* onder water zette. Het zy hoe 't wil, Keizer *Ya* gaf zekeren *Quen* volkomen magt, om de wateren na zee toe af te leiden, of binnen oevers en dijken te bedwingen. Dan na een vruchtelozen arbeit van negen volle jaren, 't zy uit onervaernis in dit ſtuk, of uit onmagt en verzuimenis, wiert dees daer over door bevel des Keizers aen den halze geſtraft.

Daer na ſtelde Keizer *Ya* eenen ander over dit werk om uit te voeren, die groter ervaernis had, en eindelijk, geleert door eens anders ongeval naerſtelijker te gehoorzamen, het water uitgang gaf, of binnen killen beſloot.

Namaels beval *Ya* dit werk aen *Yu*, zoon van *Quen*. Dees door 's vaders exempel wijzer geworden, ſloeg het den tijd van dertien jaren met zoo groote naerſtigheid ga, dat het eindelijk, tot het grootſte welvaren der ingezetenen, door hem tot volkomenheid gebragt wierd. Men zeit hy in dien tijd dikwils zijn huis voorby, en nooit daer aen gong, om genen tijd te verliezen, tot uitvoeren van 's Keizers bevel.

Gewiſſelijk is dit een wonderwerk: en weetmen niet of zijns gelijk in de ganſche wijde Wereld te vinden is.

Men vind noch heden daer af kentekenen by de Sineſen: want grote bevaerbare ſtromen zijn door gelijke grote killen afgeleid: geheele bergen doorgegraven: elders poelen en Meiren droog gemaekt: op andere plaetſen, met het opwerpen van dijken, waters tot Meiren gebragt: groote ſtromen in twee of drie vlieten verdeelt, of na zee toe afgeleid: waer door een groote vlakte lands, wijt en breed uitgeſtrekt, te voorſchijn quam.

Elementen. Wat de hoofdstoffen of elementen belangt, de Sinesen stellen een getal van vijf: als metael, hout, water, aerde en vuur. Men zeit zeker *Sui*, de derde Vorst, voor den algemeinen water-vloet in *Sina*, deze leere uit het beschouwen der sterren en van onze werelt allereerst uit de Sineesche Filosofie geleert heeft. Dees bevond het vuur in de lucht te zijn. Zeker Sineesch boek, *Xuking*, stelt in 't kort de Filosofie van d'elementen in volgende woorden ten tone.

Daer zijn vijf elementen: het water, vuur, hout, metael en aerde: het water bevochtigt en klimt neerwaerts: het vuur droogt en klimt opwaerts: het hout wort recht en krom genoemt. Het metael is uitrekkelijk en glatbaer: d'aerde ontfangt zaet en geeft vruchten: het bevochtigend en neerdalend geeft het zoute: het droog en opwaerd-klimmend het bitter: het recht en krom maekt het zuure: het uitrekkelijk en glatbaer, het bijtend of scherpe: het zaet-ontfangende en vrucht-gevende, het zoete.

Deze zijn de hoedanigheden der vijf elementen.

Het woort van elementen of hoofdstoffen is op tweederlei wijze te verstaen: want zy worden genomen of als beginselen der vermengde lichamen, of als deelen der werelt.

In den eersten zin worden d'elementen by de Sinesen niet genoomen: waerom zy ook van de vermenging der elementen, nochte van de hoofthoedanigheden iet geschreven hebben: maer hebben een getal van vijf elementen, na de verdeiling der werelt door hen in vijf delen, ingevoert. Of, om in 't kort het gevoelen der Sinesen klaerlijk t'uiten, zy verstaen door het woort element wel d'eerste lichamen; maer niet de beginselen der eerste lichamen.

Dan waerschijnelijk schijnt te zijn, dat de Sinesen geensins door dit vijf getal der elementen verstaen, die wy door ons vier getal. Te meer dewijl het vuur, d'aerde, en 't water by de Sinesen onder de voorzeide acht vormen gestelt worden; die niet voor d'eerste beginselen; maer, gelijk reeds te voore gezeit is, voor wezens of zekre algemeine dingen, gehaelt uit de beelden, gehouden worden. Daer en boven voegen de Sinesen, aengemerkt by hen de meenigerlei invloeing der hemelsche lichamen in d'aerdsche, deze zelfste elementen aen de planeten of dwael-sterren toe: te weten, d'aerde aen Saturnus: het hout aen Jupiter: het vuur aen Mars: het water aen Merkuur: het metael aen Venus. Door de kleure verstaen de Sinesen Venus.

Evenwel zijn de namen dezer dwael-sterren onder de Sinesen niet in gebruik; dewijl zy deze sterren tot noch op dezen dag met de zelfste namen, daer mee zy d'elementen bedieden: want zy noemen Saturnus de sterre der aerde: Jupiter de sterre des houts: Mars de sterre des vuurs: Venus de sterre des metaels: Merkuur de sterre des waters. Al het welk sterk bekrachtigt, dat de Sinesen door den naem van Element, geheel iet anders verstaen, dan onze Filosofen. Niettegenstaende het gevoelen van vijf elementen, van over lang by de Sinesen ingewortelt, zoo hebben zy nochtans ook berecht van de leere onzer vier elementen bekomen, door het uitgeven van zeker boek, by den Jesuit *Matthys Riccius* in 't Sineesch, welk by hen niet alleen met grote begeerte aengenomen; maer ook dikwils herdrukt is.

Ja namen eenigen zoo groot een behagen daer in, dat zy aen *Riccius* verzochten, om in de zelve onderwezen te worden; staende tot stommens toe in het leeren over d'Europische Filosofie verwondert.

Deze leere spreekt van de belooninge der goeden en quaden; maer dies, zoo d'aenhanger dezer sekte schier willen, wort in dit leven gegeven, en draeit op den bedrijver of op zijne nakomelingen, na verdienste, uit. Aen d'onsterflijkheit der zielen schijnen d'ouden naulix getwijfelt te hebben: want van die gestorven zijn en in den hemel leven, maken zy dikwils, ook lang na de doot, gewag. Wijders, de hedendaegse geletterden leeren, dat de zielen

te

te gelijk met de lichamen of een weinigh daer na uitgeblufcht worden. Waerom een iegelijk hier door met Gode gelijk kan worden, wijl hy een en het zelve met hem is.

Hoewel de geletterden, gelijk gezeit is, een opper en eenige Godheid erkennen, zoo bouwen zy nochtans voor haer gene kerk, nochte verordenen eenige andere plaetfe, om haer daer in te dienen: ook hebbenze, by gevolgh, gene Priefters, of Kerken-dienaers: gene plechtelijke gebruikelijkheden, by allen t' onderhouden, nochte gene geboden, zonder zonde niet t'overtreden.

Zy hebben ook genen kerkenvoogt, wiens ampt beftaet in het verklaren en uitleggen der leere, en in de genen te ftraffen, die tegen dezelve gezondigt hebben. Weshalve d'aenhangers, noch in 't openbaer of heimelijk getyen opzeggen, of zingen.

Maer zy willen dat het ampt van aen dezen Keizer der hemelen te offeren, en hem te dienen, alleen den Keizer toebehoort. En zoo iemant deze offerhande in 't werk ftelde, hy zou als een rijx-verrader, en berover van 's Keizers ampt geftraft worden.

Zuenchio, de vijfde Sineefche Keizer, die des jaers twee duizent vijf hondert en dertien voor Kriftus geboorte ter heerfchappije had, beval allen onderdanen den eenigen en opperften Keizer des hemels, met gezette kerkelijke gebruikelijkheden en gebaren, te eeren: daer en boven dat niemant zou geoorloft zijn dan aen den Keizer offerhande te doen.

Om de hooge achting en achtbaerheid der priefterlijke waerdigheid, als boven de welke by hen niet hooger geacht was, wilden zy die alleen aen den fcepter gehuuwt, en door genen ander dan door den Keizer bedient hebben. En is dit tot noch toe in gebruik gebleven: want ook heden 's daegs is alleen den Keizer geoorloft aen *Xangti*, dat 's opperften Keizer, t' offeren, met verbeurte van den hals voor de genen, die zulx uit reukeloosheid zouden beftaen te doen.

Wat d'offerhanden belangt, zoo wel groote als kleine, die doen de Sinefen zeer veel: en befchikt ieder, 't geen hy wil, of om beter te zeggen, 't geen hy kan, na macht en vermogen. Zy doen offerhanden aen de vier faizoenen des jaers: aen den hemel, zonne, mane, aen de meefte planeten of dwael-fterren, en vafte fterren, aen de aerde, bergen, vier gedeelten der wereld, aen de zee, ftromen, meiren, poelen, &c. *Offerhande. Somede.*

Hoewel in 'er daet deze offerhanden meer ter eere van de geeften zijn, die over den hemel, aerde en andere dingen gebieden, dan aen deze zaken zelfs, daer men zeit zy aengedaen worden. Dit ziet men klaerlijk in andere offerhanden, die gedaen worden: gelijk in d'offerhanden van een huis, keuken, fchip, ftandaerts, voor die ten oorlogh gaen, en diergelijke dingen: gedurende de welke, gene woorden noch gebeden geflaekt worden, dan aen de befcherm-geeften dier dingen.

Veel meer zijn 'er, die offerhande doen aen beelden, en deurluchtige mannen, wien ter eere men tempels doet bouwen, en beeltenisfen oprechten, ter gedenkenis van de groote en merkelijke dienften, die zy den lande bewezen hebben.

In den beginne, en noch heden 's daegs, waren deze plichten, die hen bewezen worden, niet dan een fchijn en erkenteniffe, en deze offerhanden niet dan aenbiedingen of opdragingen en enkele plechtelijkheden.

Namaels is het graeu, uit dom en onwetenheid, de zelve komen aen te bidden, gelijk heiligen, en aen te roepen, en hen diergelijke eere aen te doen.

Zy doen deze gefchenken of offerhanden aen hunne voorouderen: waer van zy gewoonelijken de beelteniffen bewaren, of ten minfte hebben hunne namen gefchreven in deze plechtelijkheden. Zy maken gewoonelijk van zes met eerbiedigheid gewag: te weten van dien die d'eerfte is en gelijk het hooft des geflachts, van den vierden en derden grootvader, van den over-grootvader, van

den

den groot-vader en vader. By af-ſterven van de vader des geſlagts of huisgezin, word d'orde verandert, om rang aen een ander te geven, die in zijn plaetſe volgt: derhalve, die voor hene de vierde groot-vader was, niet meer gerekent word: ten einde altijds niet meer dan zes zijn.

Deze geſchenken en plichtelijkheden zijn dan niet, om eigentlijk te ſpreken, offerhanden, ingeſtelt ter eere van hunne magen: aengezien zy niet gevoelen dat al hunne magen en voor-ouders goden of heiligen zijn: maer is dit ſlechts een bewijs van erkentenis, en een eere, die zy achten aen de genen ſchuldigh te zijn, die hen het leven gegeven hebben.

Het geen zy ten offer beſteden, zijn zekere dieren: de gewoonelijkſte geiten, verkens, koeien, hanen en hoenderen onder het gevogelt: ook viſch, na hun welgevallen. Zy offeren ook ſtukken van vleeſch, en zeer dikwils het hooft: als mede rijs, pluk-granen en wijnen uit rijs getrokken. Wanneer de Keizer offerhande doet komt het beſte deel voor de Mandarijns, als hooft des geſlachts: zoo het een ander perzoon van ſtaet is, de geſchenken worden onder de magen verdeilt. Anderen van middel-matigen ſtaet, die gewoonelijk gekookte ſpijze ten offer brengen, nemen de zelve, na de offerhande, na zich: doenze herkooken en toebereiden, om daer mee goe cier te maken.

Daer en boven worden meenigten van andere dingen geoffert, als ſtandaerts, gout en zilver-doek, of laken aen de zonne, gelt, geſneden papier, root, wit of vergult, na eens ieders ſtaet en gelegentheid: welk op de ſlag van een gom aen brant geſteken word. Zy doen alle zonder onderſcheid offerhande: en daer zijn gene dienaers bezonderlijk tot deze bedieningen geſtelt.

De Keizer alleen mag offerhande doen aen hemel, aerde, zon, mane, dwael en vaſte ſterren: zoo een ander het plechtelijk deed, hy zou een merkelijken miſlagh begaen.

Ten dien einde zijn in beide hooven, te *Peking* en *Nanking*, prachtige tempels geſticht, derwaerds de Keizer in perzoone gaet, op de vier ſaizoenen des jaers, te weten, in de lente, zomer, herfſt, en winter, om zijne offerhande te doen. By belet, ſchikt hy eenen van de grootſten des rijks in zijne plaetſe.

De grooten en hoog-getijtelde heeren offeren aen de bergen, ſtromen, en meiren.

Edelen en Bevel-hebbers aen de vier ſaizoenen des jaers, en aen eenige delen van d'aerde en aen bergen.

Aen d'anderen, als aen beelden, huis-goden, en geeſten offert een ieder die wil: welk geſchiet op gezette tijden en byzondere plaetſen, 't en zy by wijle zy zich na de plaetſe en gelegentheid moeten voegen: gelijk wanneer men zeil te gaen heeft, geſchied de offerhande ten zelven dagen, en zelf op het ſchip, of op den na by gelegen oever. Dus verre *Zemedo.*

Tri[g]aut. Wijders, in deze Sekte is niet beruchter, en 't geen zich onder allen, te weten van den Keizer zelf tot aen den geringhſten onderdaen, wijder uitbreid, dan de behoorlijke lijkſtaetſien en gebruikelijkheden, die jaerlix aen d'ouders en voor-ouders gedaen worden.

Zy willen dat hier in hun gedienſtigheid en gehooorzaemheid beſtaet, te weten, de geſtorvene voor anderen, gelijk zy ſpreken, te gehoorzamen, als ofze noch by den lijve waren. Hoewel zy niet geloo-ven, dat d'overledenen de voorgeſtelde gerechten nuttigen, of ook die van noode hebben: maer zeggen, dat zy deze wijze van gedienſtigheid hierom bewijzen; wijl zy door geen ander middel hunnen liefde 't henwaerts ſchijnen te kunnen doen blijken. Ja, zoo de meeſte bekrachtigen, zijn deze gebruikelijkheden ingevoert, meer tot gunſte der levenden, dan overledenen: te weten, op dat de zonen en andere groove luiden zouden leeren, op wat wijze de levende ouders te gehoorzamen zijn, die zy gezien hebben, ſchoon overleden, door de voornaemſte en wij-

wijſte luiden met zoo veel gedienſtigheden geëert te worden.

En aengezien zy in d'overledenen de minſte Godheid niet erkennen, nochte van hen iet verzoeken of hopen, zoo ſchijnt dit eerbewijzen aen de doden buiten alle afgoderye te geſchieden, en miſſchien ook zuiver van alle ſmet van waengeloof te zijn.

Ten offer aen den Keizer des hemels, heeft de Keizer twee prachtige Kerken, een in de Hooft-ſtad *Peking*, en een in die van *Nanking*. D'een is aen den hemel toegewijd: d'andere aen de aerde. In deſe deed by ouds de Keizer in perzone offerhande; namaels zijn in deſſelfs plaetſe d'achtbaerſte Majeſtraten getreden, en ſlachten aen den Hemel en Aerde oſſen en ſchapen in groten getale, beneven het bewijzen van veel andere kerkelijke gebruikelijkheden. De voornaemſte Majeſtraten alleen, en grooten des Rijks offeren aen al de geeſten der bergen ſtroomen en vier geweſten van dezen al: en is geenen byzonderen perzoon geoorloft dezen dienſt te doen.

De geboden dezer wet ſijn beſchreven in het vier-boek van *Konfut*, d'oprechter dezer leere, en in de vijf boekbanden der Leere: en men heeft geen andere goede boeken van die ſtoffe, behalven eenige uitleggingen over de zelze boek-banden.

Het doelwit van deze Sekte der Geletterden, daer al haer onderwijzing op oogt, is de algemeine vrede en ruſt des Rijks: beneven d'onderrigting van huishouding, en die van eenen iegelijk tot de deugt. Ten welken einde ſy zeer gedienſtige leſſen geven, die met het ingeboorne licht en Chriſtelijke waerheit over een komen.

By hen worden vijf zamen-huwingen geſtelt: waer in al de leering der menſchelijke gedienſtigheden en pligten begrepen ſtaen. Deze zijn die van den vader en zoon: man en vrou: Heer en onderdaen: van ouder en jonger broederen onder malkandre, en eindelijk van makkers of evengelijken, en tijt-genoten. Zy zelfs alleen, gelijk zy voorgeven, hebben deze zamen-huwingen bekomen, en willen dat die by uitheemſche volken, of niet geweten, of verwaerlooſt worden. Zy verwerpen den ongehuuwden ſtaet, en ſtaen het trouwen van veele vrouwen toe. Zy hebben in hunne boeken een heerlijk gebod van liefde: *Doet eenen ander niet, 't geen ghy niet wilt, dat u zelven geſchiet.* Wonder, zoo hoog zy de godvruchtigheid en gedienſtigheid der kinderen tegen d'ouders verheffen: niet minder de getrouheit der knechten tegen de Heeren: en eerbiedenis van jonger tegen ouder. Ja is by de Sineſen gebruikelijk, en een bewijs van eerbiedenis en gedienſtigheid der kinderen tegen de ouders, dat de zoon nooit tot hooger trap van waerdigheid opklimt, dan de vader: waer om, zoo de zoon door zijne verdienſten tegen den ſtaet eenige eere bekomt, die den vader niet heeft mogen gebeuren te bedienen, hy deilt aenſtonds dezelve, 't zy wat het is, met den overleden vader gelijkelijk. Aldus deed Keizer *Cin*, die des jaers voor de geboorte des Heilands, twee hondert een en twintigh, met gemeine bewilliging voor wettigen Keizer van *Sina* verklaert wierd, zijnen vader, ſchoon reeds overleden, den eerſten Keizer van den Stam *Cin* noemen, en zich ſelven den tweeden, daer nochtans *Cin* d'eerſte oprechter des Stams *Cin* was. *Martijn hiſtor. Sinic.*

Over 't toekomend is deze lere niet bekommert: zy leert alle, zoo inwendige als uitwendige deugden, naerſtelijk te oeffenen: welk gedaen moet worden, om 't goede ſelf van de deugt: of om zich zelf, zonder aenſchou van eenig ander oogmerk. Doet, zeggen zy, deugt, zonder eenige belooninge. De deugt ſelve voldoet zich. Niet is in deze wereld ſchoonder dan de deugt. *Martijn.*

Wijders, gemerkt deze Sekte niets van 't geen ſy verbied of beveelt, welk, nopende een ander leven, tot de zaligheid noodwendig te geloven is, zoo ſmelten veele deze hun Sekte en de twee andere in een, en laten zich dunken een grooten gods-dienſt aengenomen te hebben, zo zy gene valſchheid verwerpen. Dat deze een Sekte zy, word by hen geloochent; maer alleen zekere Academie of hooge ſchole, ingevoert tot beſtiering des Rijks.

En 't is zoo verre van daer, dat de willekeuren en beveelen van de Akademie (eenige zeer weinige uitgezondert) van den Chriſten Godsdienſt verſchillen, maer ontfanght veel meer van dezelve zeer grooten byſtand, en komt tot volkomenheid.

d'Oprechter en uitlegger dezer Sekte, is geweeſt zeker *Konfut*, anders *Konfuſio*, by de Sineſen *Cumzu*, en by de Tungkinders *Khou Tu* geheten, de Prins en grootſte der Sineſche Filoſofen.

Dees wierd gebooren in het vijf hondert en een en vijftigſte, of volgens *Filips Marin*, in het vijfhondert en twee en twintighſte jaer, voor 's Heilands geboorte, onder Keizer *Ling*, in het aeloud Koningrijk van *Lu*, heden de tweede Landſtreke *Yencheuſu* des Landſchaps van *Xantung*, in de vierde kleine ſtad *Ceu*. Aldaer zijn aen den zelven veel Kerken gewijd, uit dankbaerheid, by de nakomelingen, tot gedenk-teikenen. Men heeft 'er ook zijne graf-ſtede, zeer prachtigh gebout.

In zijnen ouderdom van negentien jaren, nam hy in het Koningrijk van *Sum*, daer zijn vader de landvoogdyſchap over had, een vrouw ten wijve: kreegh by de zelve in het eerſte jaer eenen zoon: vergenoegde zich met een eenige vrouw, en hield voor onbetamelijk, na 's lands gebruik, byzitten nevens haer te nemen. Ja, verliet ook deze namaels, om zekere reden, en leefde ongetrout, buiten gezelſchap van een andere vrouw. Dit deed hy, zoo de Sineſen zeggen, te dezer oorzake, om des te vrijer en verder zijne Filoſofie te kunnen uitbreiden, met by de Sineſen om her te trekken, zonder t'huis behoeven te blijven, om vrouw en kinderen.

Wanneer hy op zijn drie en veertigſte jaer reeds volkomen de Sineſche Filoſofie gevat had, begaf hy zich, opgewekt door het gerucht, tot zekeren Filoſoof *Lantan*, die zich by den Keizer *King* bevond, en hoorde de Sineſche gebruikelijkheden en wetten.

Des jaers vijf hondert en negen, voor 's Heilands geboorte, wierd *Konfut* in het Koningrijk *Lu*, zijn vaderland, leer-meeſter gemaekt, en bediende dat openbaer ampt met zoo grooten vlijt en naerſtigheid, dat hy in 't kort de zeden des lands in een beter veranderde: nam zeer veel misbruiken wegh, en kunſtenarijen van luiden, die elkandre bedroogen, inzonderheid van koopluiden: maekte gelijke maten en gewichten: leerde dienſtigheidt van de ouders te voeden en begraven. Beval den mannen oprechtigheid, getrouheid in alles, en andere uitſtekende deughden te volgen: maer de vrouwen, eenvoudigheid, zedige zeden en kuiſheid. Niemant nam op, 't geen hy op den weg vond, dan die het verlooren had. Waer door en door meer andere dingen hy te weegh braght, dat 't geheel rijk niet dan een eenigh huiſgezin ſcheen te zijn, eendrachtigh en wakend op onderlinge gedienſtigheden. De zelve zeden heeft *Konfut*, na zijn voorbeeld, in eenige gebuurrijken ingevoert.

Des volgenden jaers wierd hy tot de waerdigheid van *Kolao* verheeven.

Te dien tijde waren de Filoſofen weinigh geacht. Wel toonde *Konfut* aen verſcheide Koningen zich zelven en zijne Filoſofie, om t' onderſtaen, of iemant hunner zijn gevoelens wilden omhelſen; maer daer dees ellendige man heul zocht te vinden, kreegh hy niet dan ſchimp en ſpot: hy wierd van de luiden dier eeuwe ſchimps-gewijze dwael-hond genaemt, die zijn huis niet en weet.

Konfut was vervallen in droevige tijden, in de welke alles in den gloed van oorlog ſtond, zoekende de koningen, die den Keizer afgevallen waeren, hun recht met de wapenen te halen. Hier door was geene liefde tot de Filoſofie: hier door kreeg *Konfut* verdriet, wanneer hy zagh aldaer zijn arbeid vruchteloos uit-vallen. Dies wende hy dien tot zijne leerlingen, ſchreef de boeken, daer in hy de gevoelens zijner leere begreep, die hem edel en beroemt by de nakomelingen gemaekt hebben. Hy verliet niet alleen de koningen en hoven: maer zijn exempel volgden veel andere Filoſofen van dien tijd na.

Niet

Niet weinigen hunner namen hun verblijf ten platten lande en op de bergen, om den land-bou ga te slaen: andere gelieten zich uitzinnigh te zijn, om niet benootzaekt te zijn den godloozen Koningen te dienen, en daer door in opspraek te komen. De zaek schijnt te vereischen een of twee exempelen dies aengaende, ten toone te stellen.

Wanneer *Konfut*, te wagen, in het Koninghrijk van *Zu* quam inrijden; gebeurde het dat zeker Filosoof, met naeme *Siey*, by een iegelijk voor gek gehouden, onder het gaen, voorby zijnen wagen, aldus zong:

O Fenix! O Fenix! Hoe verre is nu de vroomheid ontaert. 't Geen ghy tot noch toe gedaen hebt is onberispelijk. Zie wel voor u, dat al wat ghy voortaen doet, ook treffelijk is. Ga: ga ten hove uit. Die na grote eere ten hove staen, staen na groote gevaren.

Dees *Siey* was een der Filosofen, die voor de quade Koningen vluchte, wanneer hy hen zagh in de bestieringh de geboden der Filosofie verwaerloosen.

Door deze woorden dacht *Siey Konfut* tot zijne Sekte te trekken. Maer zoo dra *Konfut* van den wagen geklommen was, om *Siey* te spreken, verliet dees hem aenstonts.

Een weinigh daer na ontmoete hy by eenen vliet twee huisluiden, die het land bouwden: de een *Chang*, en d'ander *Kien* genaemt. *Konfut* onbewust, waer hy door kon waden, zond *Zulu* een zijner leerlingen, om na het overgaen te vrage. *Chang* gevraegt, vroeg weder, wie op den wagen gevoert wierd, en verstaende *Konfut*. Het is, zeide hy, *Konfut* niet onbewust, waer hy door moet gaen.

Keerende toen *Zulu* zich tot *Kien*, vraegde hy op een zelve wijse, na den doorgangh des vliets. *Kien* desgelijx verstendigt van den naem van *Konfut*: *De geheele wereld*, zeide hy, *gaet ten val: want wie zal het herhouden of verbeteren? wanneer ghy eenen Filosoof aenhangt, die god-vergeten menschen zoekt. Volge ons liever, wy die quade menschen, en quade zeden der wereld schuwen.*

Na dit gezeit te hebben, voer hy voort het zaet in de aerbe te smijten. *Konfut*, hier over by *Zulu* vermaent, sprak: *ik ben een mensch: ik kan het gezelschap der menschen niet ontberen, en my met de beesten verzellen. Midlerwijle zal ik vlijtelijk te weege brengen, zoo veel in my is, om hen tot deugt te lokken. Hier in bestaet alles. Zoo de wereld die omhelsde: zoo zy goede wetten en verbetering toestont, zy zou d'onderwijzing van andere Filosofen, nochte van mijne Filosofie niet van noode hebben.*

Ter zelffter dagen volghde *Zulu Konfut*; maer langzamer, dan hy hem kon involgen. In het voortgaen ontmoete hem een oude man, met een broot-mantje, en kruk in de hand. Dees gevraeght of hy *Konfut* gezien had? gaf tot antwoord:

Maer ghylieden, die Konfut *hoort, zijt van een zeer logge loomheid en van genen arbeid. Ja kent ook den naem der vruchten niet, die ghy nuttigt. De leerlingen zijn den leer-meester gelijk.*

Tot wien *Zulu* zeide: *O oude man, dit wat spaerzamer en matiger gesproken. Zoo daer gene Filosofen en geleerde luiden zijn, het is gedaen met de rechtvaerdigheit, en met alle deughden. De rechte bestiering van Koninghrijken en staeten is te niet gegaen.*

Waer op de grijzert antwoorde: *Zijt ghylieden dan zoo noodig aen den staet? Wat is dan, zegh toch, waerom ghy d'algemeine vrede door een loome vlucht verlaet, en niet liever de tweedrachtige herten der Koningen en Landvooghden vereenight. Koom hier, hier Filosofen, zonder de welken, quansuis de rechtvaerdigheid, deucht, en zelf eindelijk de staet niet staen kan. Maer iet anders is het, welk u op de vlucht gedreven heeft. Ghy haet d'eer-roving en schantvlekking. Fraei Filosofisch gesproken. Maer ghy bemint meer uw eigen voordeel. Die vluchten, alsse moeten en kunnen den vervallen staet herstellen, zijn schantvlekken, en houden op goet te zijn, zoo zy goet geweest zijn. Zoo quade luiden alleen by de Koningen gebleven zijn, hoe zullen wy ons in de Koningrijken goede zeden kunnen beloven.*

Diergelijke meer zou men kunnen bybrengen, maer dit zy genoech, om d'ellende dier tijden aen te merken:

ken: in dewelke d'aeloude eenvout der Sinesen, en liefde eener rechte regeering geheellijk verflaeuwt was.

Hier door wroeten de Koningen, die van de Keizeren afgeweken waren, niet dan na krakeel en oorlogh.

Wanneer de Filosofen tegen deze onheilen geen middel wisten te vinden, verlieten veelen hunner met grooter yver, te gelijk menschen en koningrijken, uit wanhoope van een beter staet.

Eindelijk quam *Konfut*, des jaers voor de geboorte des Heilands, vier hondert vier en twintigh, in zijnen ouderdom van drie en zeventigh jaren, te sterven.

Hy heeft, zoo de Sinese schrijven, drie duizent leerlingen gehad: onder deze twee en zeventigh van uitgezochte leere: en twalef der uitgelezenste Filosofen, dat is, met allerlei leere rijkelijk begaeft: waer onder *Yenhoei*, gebooren des jaers voor 's Heilands geboorte vijf hondert vier en twintigh, de voornaemste was: by *Konfut*, om d'uitstekende fraeiheid van reden en zonderlinge kennis in zijne Filosofie, boven andere bemint.

Hy was, zoo *Semedo* getuigt, een man van goede inborst, zeer genegen tot deught, voorzienigh, diepzinnig en een groote lief-hebber van 't gemeene best. Hy wort noch heden onder de Filosofen met den bynaem van den allergrootsten genaemt. Hy is in zeer hooge achting by de Sinesen: word voor heilig, voor leer-meester en leerraer des rijks gehouden, en zijne boeken die hy geschreven, en spreuken die hy gesprooken heeft, gelijk orakelen opgenomen: ja, al wat van hem gezeit is, gelijk voor een goddelijke zake ontfangen.

Martijn hist. Sinic.

Hoe hoogh *Konfut* by de Sinesen geacht is, en hoe groot een gezagh desselfs boeken word toegedragen, blijkt hier uit, wijl 't by hen een gruwel is, iet van 't geen hy gezeit of geschreven heeft, in twijffel te trekken of te veranderen. Zy houden hem voor den allervolmaeksten Filosoof: eeren hem voor leer-meester en leeraer des ganschen Rijks. Ja, wijken al de bewijs-reden der tegenstrevers voor deze vier woorden, *hy zelf heeft 't gezeit*.

In ieder stadt, volgens *Martijn*, is ter eere van *Konfut* een heerlijke en prachtige Akademie of hooge Schoole opgerecht; hoewel slechts maer een binnen de wallen: waer in zy van de Pagoden of Kerken verschilt, die in een zelve stad veel in getale, en op vele plaetsen gesticht worden.

Tot de zelve staet de toegang niet altijts open, nochte voor eenen iegelijk: maer alleen hebben de geletterden of geleerden deze vryheid en voorrecht; hoewel niet dan op zekere dagen. Ten tegen-deele, de Kerken of Pagoden staen altijds en voor eenen iegelijk open.

Aldaer word de leere en boeken van *Konfut* door d'opper-hoofden dezer plaetse verklaert; hoewel, zoo *Trigaut* wil, geen openbare School of Akademie in *Sina* is: welker meester de boeken van *Konfut* aen nemen te verklaren. Maer ieder burger van vermogen heeft een Schoole en leermeester binnen 's huis voor zijne kinderen. In de zelve Kerke word ook d'eerste graet der geletterde gegeven; gelijk in de hooft-stad van ieder landschap de tweede: en in de rijx-steden, *Peking* en *Nanking*, de derde.

Volgens *Semedo*, zijn in alle steden openbare Tempels gesticht, en zijner geheugenis toegewijt: die op zekere tijden met groote plechtelijkheden ge-eert worden. De voornaemste onder deze is, dat op nieuwjaer, wanneer onderzoekingen gedaen worden, de nieuw-getijdelde alle te gelijk hem gaen eerbiedenis doen, en hem voor huune meester erkennen. Zijne naeste magen genieten inkomsten, en voeren den tijtel van *Chucheu*, zoo veel als die van Marquis of Hertogh hier te lande. Het opper-hooft der stad, daer hy geboren wierd, is altijds een uit zijnen huize. Zoo dra die van zijnen bloede gebooren worden, hebben zy byzondere voorrechten des Keizers, en zijn by eenen iegelijk ge-eert ten aenzien van hunnen voor-vader.

Zy

Zy maken hem ter eere geen beeltenis; maer stellen alleen den naem in gulde letteren aen de voor-gevel, der hooge School ten toone. Zoo *Trigaut* getuight, staet zijn beeltenis op d'aenzienelijkste plaetse der kerke, of in plaetse van het beeltenis is de naem met vergulde letteren van anderhalve voet groot op een tafereel geschreven. Ter zijde staen de beeltenissen van eenigen zijner leerlingen, die de Sinesen onder de heiligen, hoewel van lager orde, gebragt hebben. Waer uit niet duisterlijk te gissen is, dat *Konfut* by hem niet in plaets van eenen God; maer slechts met dienst-pleging ge-eert word, tot getuigenis van een dankbaer herte voor de leere van hem ontfangen, zo veel dessels deught en geleertheid schijnen verdient te hebben, om niet tegen hem, als d'eenigste leer-meester des ganschen rijks, ondankbaer te schijnen.

De opperste des geslachts van *Konfut*, welk noch bloeit, bezit altijts, gelijk door erf-recht, de waerdigheit van Koningje: hoewel door gunste der Keizeren. Daer en boven moet d'opperste Overheid der Stadt, daer in *Konfut* geboren is, altijdts uit desselfs stam genomen worden. Eindelijk genieten al zijne nakomelingen groote en byzondere voorrechten, en alleenlijk hierom, wijl zy uit *Konfut* herkomstigh zijn: en worden by eenen iegelijk over-hoog geacht. En schoon sedert zoo vele eeuwen, by wisselvalligheid der fortuin, groote verandering in 't rijk geschiet is, nooit zijn evenwel de voorrechten dezes geslachts verkort. Zoo groot een zorge dragen de Sinesen voor het bewijzen des weldaets tegen den genen, van wien hun voor-ouderen de geboden en lessen der leere en Filosofie ontfangen hebben.

Wel is waer, d'onzen de Sinesche Filosofen verre in wetenschap overtreffen, inzonderheid in die gene, welk in de betrachting of kennis alleen bestaet. Des niettegenstaende is dezen eenigen grooter eere by de Sinesen, en ook grooter voordeel voor zijn eigen zelfs, door zijne geleertheid te beurt gevallen, dan misschien hier te lande allen den geletterden.

Misschien zal iemant zeggen, de Sinesen hebben nooit anderen Filosoof gehad, dan dezen: dies geen wonder, zy dien zoo groote eere aengedaen hebben. Dan onwaer is dit: want zeer veel andere zijn'er by ouds geweest: en noch heden zijn'er andere. Noit is evenwel iemand tot dien trap van gelukzaligheid opgestegen.

Het zal ter zake zijn een korte lof-rede te laten volgen, geschreven kort na zijne dood door zekeren leerling, met name *Yenyveni*: zy komt dan, vertaelt door *Martijn* van woort tot woort uit de Sineesche tekenen, om de kracht des Sineeschen stijls te zien, op dezen zin uit:

Hoe hooger (zeide *Yenyveni* al zuchtende en kermende) *wy d' oogen ophieven, zoo veel te verder was de deught van* Konfut *weg: hoe meer wy dezelve doordrongen; des te vaster en ondoordringbaerder was zy. Wanneer wy haer op 't eerste gezichte waerdeerden, scheen zy gemein en naby te zijn: maer vernamen die aenstonts zeer verre van ons afgelegen te zijn: onze meester leerde de menschen fraei en met orde: maekte geduuriglijk onze wetenschap minder, en stelde beknoptelijk al de zeden ten toone. Ik wenschte dikwils van zijne leere af te wijken: maer kon niet. Ik deed mijn uitterste beste, om iet te verstaen, of wenschte verder voort te gaen: want niemand kan tot de deught van* Konfut *geraken, gelijk niemand by een ladder, hoe hoogh hy zy, ten hemel kan klimmen.*

Dees *Konfut*, Prins der Sinesche Filosofen, wiens leven noch by de Sinesen in waerden en wezen is, heeft al de schriften der oude Filosofen in vier groote boek-banden in orde gebragt, en zelf een vijfde uit den grond nieuw ontworpen. Al deze vijf boek-banden worden by de Sinesen met een algemenen naem *Uking* of *Vehim* volgens *Semedo*, geheten. *Trigaut.*

Het eerste boek is *Jeking* of *Yechim* genaemt, *dat's boek der verandering:* welk, door zekere strepen en beelden, zijn leere voorstelt. Men heeft 'er veel van de voortteeling en vergank- *Martijn hist. Sinic.*

gangkelijkheid in: van het nootlot, en waer-zeggery uit 's hemels loop, desgelijx van eenige natuurlijke beginselen. Maer armelijk en slecht worden deze dingen aldaer voorgestelt, zonder d'oorzaken en bepalingen van 't geen zy vast stellen, tot bevesting by te brengen. Zoodanigh by na al d'andere boeken der Sinesen zijn. In groote waerde is dit boek by de Sinesen, om de geheimenissen, die zy willen daer in verborgen te zijn: gelijk breder in 't vervolg zal blijken.

Het tweede boek is genaemt *Xuking*, dat's leere der boeken of boek der leeringen.

Onder Keizer *Xun*, die des jaers twee duizent twee hondert en acht voor Kristus geboorte, na Keizer *Ya* begon te heerschen, zijn allereerst, zoo de Sinesen zelfs getuigen, de historien der Sinesen: desgelijx het boek *Xuking* begonnen. Dit is een korte historie van drie aeloude Keizerlijke geslachten. Wel noemt zy niet al de Keizeren van al de geslachten; maer slechts eenigen, en voornamelijk de vroomen, halende hunne wijze spreuken en brave daden op.

De aenvang dezes boeks is Keizer *Ya*: verhaelt daer na en verklaert de wijzen van landbestier, welk de oude Keizeren plachten te gebruiken: handelt ook veel van de willekeuren, wetten en plechtelijkheden, door de eerste Sineesche Keizer uitgevonden.

Het derde is een boek van gedichten, *Xiking* geheten, welk in rijm de nature der dingen gevoegelijk verklaert, en de goede en quade daden der Keizeren ten toone stelt. Volgens *Semedo*, is het derde boek een poësije der aelouden, geschreven onder een verbloemderlei wijze van spreken, rakende de verscheide toe-nijgingen, aert en zeden der menschen.

Het vierde boek is *Liking* geheten, dat's boek der heuscheid en zeden. Dit behelst de gewoonten zeden, en al wat het stuk van heeuscheid raekt.

By na is geen 's menschen doening, hoe gering ook, of het schrijft de zelle mate voor.

Het is door een Stoische strengheid niet ongelijk den geenen, die zich voor zede-vormers of leer-meesters der zeden uitgeven: behalve dat het den lezer, met eenige dingen van klein belang bekomerlijk te vervolgen, tot een walge is. Het handelt ook van den gods-dienst wel en ernstelijk.

Het vijfde boek, een werk eigentlijk van *Konfut*, is *Chincieu* geheeten, als of men lente en herfst wilde zeggen. Hy stelt daer in verscheide Koningen ten toon, zoo wel goede als quade: laekt of prijst, zonder eenzydigheit 't geen van hen te schuwen of te volgen is, na eens ieders verdienste, ten spiegel der nakomelingen.

Het oogmerk van *Konfut*, was de strijdende koningen zijner eeuwe van krakelen en andere boosheden af te brengen, met hen de lelijkheid der ondeugden en fraeiheid der deugden voor oogen te stellen.

Behalve deze vijf boek-banden zijn noch door twee of drie Filosofen, te weten, *Konfut* en desselfs leerlingen, of volgens *Semedo*, eensdeels door *Konfut*, eensdeels door een anderen Filosoof *Mensiu*, verscheide diergelijke geboden, hoewel zonder orde, desgelijx spreuken, om de zeden rechtmatigh te bestieren, eerst zich zelven, daer na het huisgezin, en eindelijk het rijk, tot deught te stellen, in eene boek-band te zamen gebraght. Deze boek-band, wijl het vier boeken behelst, word de vierboeken genaemt.

Deze negen boeken zijn d'allereerste, die men in de boekerijen der Sinesen te vinden weet, en daer uit by na al d'andere te zamen gesmeet.

En gewisselijk, men vint daer in voorschriften van geboden der zedekunde, die niet weinigh den rijke te staet komen.

Dies is by d'aeloude Keizeren een wet ingevoert, en bevestight door het onderhouden van veele eeuwen, dat die by de Sinesen een geletterde wil zijn, en daer voor gehouden worden, uit deze boeken nootwendigh de grond-regels van zijne geleertheid te scheppen heeft.

En het is niet genoech den rechten zin van den text uit deeze boeken te

te vatten; maer moeten ook, welk zwaerder is, van ieder ſpreuke op ſtaende voet bequamelijk kunnen ſchrijven: hierom moet een iegelijk dit voornoemt Vier-boek, om zulx te kunnen doen, van buitenen leeren, en op zijn duim weten.

Keizer *Hiaou*, heeft in het vijfde jaer zijner regeering al deze boeken, reeds door zijnen vader, na de brand-ſtichting gevonden, in 't licht gebracht, en geleerden over ieder geſtelt, om den inhoud derzelve anderen te leeren en verklaren.

Volgens *Semedo*, is alle natuer- en zede-kunde der Sineſen, die zy op alle hooge ſchoolen leeren, en daer uit zy ſtoffe nemen, om te leezen of ſchrijven in de onderzoekingen der geletterden, in deze negen boeken begrepen: behalven zeer veele uitleggingen en verklaringen: hoewel des niet-tegenſtaende niet meer dan een is, die al gemeenlijk door 's Rijks wet aengenomen wort, zonder het geoorloft is, die te wraken, of tegen te ſpreken in openbare beſcheiden of ſchriften: ter oorzake zy zoo veel krachts en gezags heeft, als de grond-text zelf.

De zake ſchijnt te vereiſchen, een weinig van zijne leere, behalven het geen te vooren uit *Trigaut* by-gebragt is, uit de Sineeſche hiſtorien van den Jeſuit *Martijn* ten toon te ſtellen.

De grond-leere van *Konfuts* geheele Filoſofie word getrokken uit de eerſte ſpreuke des eerſten boeks, en luid deze aldus:

De groote leere, of leere van groote mannen, is hier in geleegen, dat, na een ieder zich zelven volmaekt gemaekt heeft, anderen ook volmaekt maekt, ten einde alzoo alle menſchen het eenig, dat's het opperſte goed, bekomen. Maer de volmaektheid zijns zelfs beſtaet hier in, dat een iegelijk het natuurlijk licht in zich zelven ontſteeke en klaer maeke, om alzoo van de wet der natuure, en van de geboden, van natuur ingeboren, niet af te dwalen. Dewijl dan dit zonder de waere kennis en wetenſchap der dingen niet geſchieden kan, zoo heeftmen zich hierom op de Filoſofie te leggen. Waer door wy de wetenſchap bekomen, wat te doen, en wat te ſchuwen is.

Door deze wetenſchap beſtieren wy onze raetſlagen: door deze volbrengen wy de wil, dat's de werkingen van beide, zoo dat wy niet gevoelen noch willen, 't en zy het gelijkmatigh met de reden is. Hier uit ontſtaet ook de volmaektheid van lichaeme en zinnen, en in alle uitterlijke handelingen een bequame geſteltenis uit de deught, welke noit zou voortkomen, indien zy niet uit een goed gemoed, gelijk uit een vruchtbare moeder bloeit.

Deze grond-leere der Sineeſche Filoſofie behelſt de beginſelen, middelen, en recht-ſnoer of onfeilbare regel en nuttigheid of voordeelen (welke eindelijk daer uit ontſtaet) der volmaektheid.

d'Eerſte beginſelen der volmaektheid worden hier gezeit uit het ingeboorne licht t' ontſtaen; welk door vlijtige aenmerkinge van natuurlijke en aengeboorne zet-regels ontſteken en tot volkomentheid gebragt word. *Martijn.* Aenſtonts worden hier op de middelen bygevoegt, te weten, de kennis der dingen (welke de rechte zaden en queekſelen der beſchouwige Filoſofie zijn) en de volmaektheid, zoo wel van de werkingen, als van de wil, de beginſelen der zedige Filoſofie. Maer de recht-ſnoer of onfeilbare regel van beide, word hier de Reden genoemt: namelijk, dat wy niets zullen gevoelen nochte willen, dan het geen met de reden gelijkmatig is. Endelijk worden de bykomende voordeelen, met de volmaektheid van lichaem en zinnen uitgedrukt.

Dingen gewiſſelijk, die nader overdenking verdienen.

Voor al ſtaet aen te merken, dat de Sineeſen de hoogſte volmaektheid in geenerlei wijze binnen zoo enge palen beſluiten, even als of dezelve ſlechts in de werkingh zou beſtaen, die na d'allerbeſte en volkomenſte deucht geſchiet; maer dezelve begrijpt ook daer en boven d'allervolkomenſte kennis der natuurlijke dingen; zulx het hooghſte goet, of de hoogſte volmaektheid, indien wy na den ſtijl der Europer Filoſofen willen ſpreken,

ſpreken, de volmaektheid des verſtants en wille bevangt.

Maer de gantſche leere, volgens gevoelen van *Konfut*, beſtaet zoo wel in het ontſteken des natuurlijken lichts, als in de aenmerking der algemeine kenniſſen, die den menſch van natuur aengebooren zijn.

Beide deze dingen drukt ook zeker Sineeſch ſchrijver, in zijn boek van de zeden, met deze woorden uit: *'s menſchen volmaektheid beſtaet in het natuurlijk licht te kennen, en dat te volgen.*

Wat belangt het eerſt, den Sineeſche Filoſofen is niet verborgen, dat het vernuft of reden in den menſch even als een licht is, waer door 's menſchen verſtant, in het onderſcheid der dingen te vatten en t'oordelen, verlicht word.

Want gelijk het licht van een kaers d'oogen by donker helpt en te recht ſtiert, op dat de menſch, waer hy te gaen heeft, voor zich kan zien, zoo kan het verſtant, alleen door dit middel, de duiſterniſſen, daer mee het betogen is, verdrijven en verjagen.

In gelijker wijze geenzins eenige kleure kan gezien worden, dan door middel en behulp des lichts: alzoo vatten wy ook, door middel van het natuurlijk licht, de kennis van het waerachtig, en onderſcheiden al wat valſch is.

Hierom is tuſſchen het waerachtig, gehuiſveſt in 't vernuft of de reden, en tuſſchen 's menſchen verſtant, zoo groot een over eenſtemming, dat het verſtant, 't geen de reden bewijſt valſch te zijn, zulx niet voor waerachtig kan oordeelen: en 't geen de reden toont ſchandelijk en quaet te zijn, het verſtant dat niet kan voor eerlijk en goet navolgen.

De menſch, bedroogen met het valſch voor waer te kennen, valt en dwaelt te deezer oorzake, wijl hem het valſch even als het waerachtig te voore komt.

Derhalve, om niet bedroogen te worden, heeft hy noodig met het oog des verſtants ſcherp te zien en te waken, en de verſcheidenheid der reden t'overwegen, om alzoo door behulp der reden, even als door den glans van 't ware licht t' oordeelen, of het waer of valſch is, 't geener gezeid word: en of het quaet of goet is, 't geener geſchiet, ten einde hier door, welk de natuurlijke reden leert dat waer, en toont dat goet is; mag omhelſt en behouden worden; en 't geen zy oordeelt, dat valſch en quaet is, mag ganſchelijk miſprezen en verworpen worden.

Maer hoe het licht, den menſch van natuur aengebooren, tuſſchen de duiſternis dezes ſterffelijken levens opgeſpeurt, ontdekt en bekent geworden is, ontfouwen de Sineſen, in het voornoemt boek van de zeden, beknoptelijk op dezen zin:

Die in den beginne het licht der natuur wilden door-vorſſchen, hebben eerſt een rijk opgeregt. Die trachten een rijk met d'allerbeſte wetten en willekeuren te temperen en regelen, hebben hun huiſgezin wel beſtiert. Die hun huiſgezin recht wilden beſtieren, hebben zich zelfs na de regelen en geboden der deugt aengeſtelt. En die voornamen geheel en al na de reden te leven, hebben het binnenſte, namelijk den ſtaet des herten en des gemoeds, met grooten vlijt en naerſtigheid te recht geſtiert. Die zochten uit den herte alle beſmettelijkheid te bannen, hebben deſſelfs begeerte en een zekeren drift van't ombelzen en te ſchuwen gebooden, en ten dien einde zich bevlijtigt, om d'oorzake en nature van ieder ding te kennen.

Zeker geen onhebbelijke reden, en waerdig om in de herten van een iegelijk geprent te worden.

En ſtelt niet alleen de Sineſche, maer ook onze Filoſofie vaſt, dat uit deze algemene kenniſſe en natuurlijke voorwetingen, de voorſtellen en ſlot-reedenen des werkenden of oefeningen verſtants gemaekt worden: want dat het natuurlijk licht zoodanig moet ontſteken en bebout worden, *dat het nooit van de wet der nature, en van de geboden, die den menſchen van natuur aengebooren zijn*, beveſtigt *Konfut* in zijne voorzeide reden.

Deeze *natuurlijke gebooden* zijn niet anders, dan de laſten of bevelen van

van het recht, welk van den aenvang der wereld de hoogſte Godheid in de herten van alle menſchen geplant, geſchreven en ingeſtort heeft: want hier in bevinden wy dat de natuur zeer voorzichtigh geweeſt zy, met ons van alles overvloedelijk te verſchaffen, waer mee de menſch, om rechtvaerdig en eerlijk te leven, kan begaeft worden.

Tot dus verre van de beginſelen en oorſprongh der volmaektheidt. De middelen, die den menſch zeer na aen de volmaektheid brengen, ſtaen by *Konfut* onder den naem van Filoſofie begrepen: *Waer door*, zeit hy, *wy weten wat men doen, en wat men ſchuwen moet. Hier door ſtieren wy onze raedſlaegen te recht, en volbrengen onze wil; zulx wy niets gevoelen nochte willen, dan dat met de reden gelijkmatig is.*

Twee dingen worden hier inzonderheid gemelt: waer van 't een op het verſtant: en 't ander op de wil ſlaet: het eerſte behoort tot de [a] beſchouwelijke: het tweede tot de [b] oefenige Filoſofie, die beide, volgens 't gevoelen der Sineſen, tot de volmaektheid hoognoodig zijn.

[a] *Contemplativa.*
[b] *Practica.*

Wonder wel komen deze middelen met die van de Platoniſten over een, waer door men tot de volmaektheid geraekt: aengezien *Plato*, even als de Sineeſche *Konfut*, gedreven heeft, datmen door twee dingen tot de volmaektheid kan geraken: eerſtelijk door de kennis van het allervolmaektſte wezen: (by hem word deze kennis, de waere wijsheit genoemt) wanneer dit wezen in al zijne deelen en wezens begrepen en verſtaen word. Ten twede door de gelijkmatigheit, by *Plato* de ware deugt genoemt.

Hier in wijkt evenwel *Plato* van *Konfut*; wijl, zoo *Konfut* wil, door deze middelen ſlechts de gantſche menſchelijke volmaektheid: maer volgens *Plato*, kan door de zelfſte middelen ook de goddelijke volmaektheid bekomen worden. Zoo hoog is by zommigen, na den voorgang van *Pythagoras*, deze volmaektheid verheven, dat zy dezelve een gelijkenis, of gelijkmaking van Gode genoemt hebben.

Eindelijk ſchieten over de toekomende voordelen en andere ontallijke nuttigheden, die by *Konfut* in de voorzeide grondt-leere met deze woorden gedacht worden:

Hier uit ontſtaet ook de volmaektheit van lichaem en zinnen, en in alle uitterlijke handelingen een bequame geſteltenis uit de deugt, welke nooit zou voortkomen, indien zy niet uit een goed gemoed, gelijk uit een vruchtbare moeder bloeit.

Dan datmen niet alleen zijn eigen; maer ook de volmaektheid van andere moet zoeken te wege te brengen, leeren niet alleen de groote Sineeſche; (gelijk de woorden van *Konfut* getuigen) maer ook onze Filoſofen.

Volgends *Trigaut*, komen op nieu en volle maen al de Stadts Majeſtraten in de kerk of ſchoole van *Konfut* by een, verzelt met de nieu gemaekte Bakalauteſen, om hem, hunnen leermeeſter met gewonelijke eerbewijzingen en kniebuigingen, ook met waskeerſen en reukwerken t'eeren.

De zelve Majeſtraten offeren aen hem op zijnen jaerlixen geboortendag, en op andere gezette tijden verſcheide diſch-gerechten, met groten toeſtel, tot getuigenis van dankbaerheid voor de leere, die zy in zijne boeken gevonden hebben: door middel der welke zy allermeeſt hun graden of trappen in de geleertheit en achtbare ampten van Majeſtraet in den ſtaet bekomen.

Dan zy zeggen voor den zelven gene gebeden op, nochte bidden of verzoeken iet van hem; maer geſchiet op een zelve wijze, gelijk te voore van d'overledenen gezeit is.

Zeer waerſchijnelijk is, volgends *Martijn*, dat *Konfut* den waeren God gekent hebbe: want te dien tijde waren by de Sineſen gene beelden en dienaers der zelve. Zy eerden een eenigen hemel. Ook heeft hy zelf beveſtigt, dat het vernuft ons van den hemel ingeſtort is: en dat in den hemel is, zonder geſtalte, het allervolmaekſte en opperſte zy.

Daer en boven beleed *Konfut*, dat de quaden van den hemel geſtraft worden, en hy zelf, zoo hy quaet quam te doen, van den zelven ſtraffe te verwachten had. En met geen ſchijn en waerheid kan gezeid worden, dat hy den hemel, beſtaende uit ſtoffe, heeft gemeent; maer dien, die den hemel, door hem geſticht, zich tot een zetel heeft verkooren. Want geen Filoſoof heeft oit toegeſtaen, dat ons van den hemel, die met oogen gezien en aenſchouwt word, de redelijke of vernuftige natuur ingeſtort werde.

Zoo de zelve *Martijn* wil, zou *Konfut* ook de komſte des Heilands voorzien hebben, volgens bewijs van zekeren Sineſen Filoſoof, hoewel Kriſten geworden, uit de laetſte ſpreuke van zijn boek *Chuncieu*.

Dit bewees de Sinees den Jeſuit *Martijn* uit de volgende geſchiedenis, die in zijn laeſte boek aldus verhaelt word: In het negen en dertigſte Jaer van Keizer *Kin*, (welk was het zeven en vijftighſte jaer *Kengſin* van de zeven en dertigſte zonne cirkel) die des jaers vijf hondert negentien voor Kriſtus geboorte op den throon trad, hadden de jagers of wilt-ſchutten van Koning *Lu*, by geval, buiten de weſter poorte der Stadt, een zeltzaem dier, met name *Kilin*; (hoewel ſlechts met dien bekent by de Sineſen) gevangen en gedood.

Het wierd by hen voor vaſt gelooft, wanneer een dier van zoodanig voorſpook gezien was, dat daer op een helt van groote heiligheid zou volgen, en verkondiger der opperſte gelukzaligheid, die der wereld zou kunnen overkomen. Wanneer derhalve des *Konfut* verwittigt was: riep hy met groot zuchten tweemael: *Wie heeft* Kilin *gezeid, dat ghy gekomen zijt? Wie heeft* Kilin *gezeid, dat ghy gekomen zijt? Nu, nu ziet mijne Leere het uitterſte: nu heeftze een einde, nu ghy gekomen zijt.*

Wanneer hy dit geſproken had, weende hy, met zijn aenzicht na de muur gekeert, boven mate.

Wijders, *Kilin* word by de Sineſen een zeer bevallig en tam dier genoemt, welk niemant beledigt: niemant quaet doet, ja die hem dooden, niet beſchadigt.

Hier uit beveſtighde dees Kriſten Sinees: dat het koppel-woord, waer mee by ons het Lam Godes betekent word, door *Kilin* in 't Sinees kon verklaert worden.

Dewijl dan zelfs de tekenen des jaers, in het welk *Kilin* gedood is, en de naem des jaers *Kingxin*, met het geen, in het welk Kriſtus na verloop van vier hondert en vijf en zeventig jaren gebooren is, volkomen over een komen, zoo giſte hy hier uit, dat dit jaer *Konfut* bekent zy geweeſt.

Wijders, dat hy geweent had, was een drift des gemoeds, met blydſchap overſtolpt: waer mee hy, op de komſte des Heilands, door *Kilin* betekent, getroffen wierd.

Dat *Konfut* daer na niets geſchreven, en zijn boek van de ſtichting der Koningen begonnen, en niet heel voltooit hier ge-eindigt, en gezeid hebbe, dat zijn leere ophield, betekende de komſte van den waren wetgever, die oorlogen en alle oproeren zou ſtillen, voor wien alle Filoſofen en zekten zouden wijken. Dat eindelijk *Kilin* gedoot waere, hier uit had hy miſſchien de doot des Heilands beſlooten. Inzonderheid wijl het gedood was by de weſter poorte, buiten de welke Kriſtus, gelijk een ſchaep ten offer geleid, aen den kruize gehecht, en voor de zaligheid des menſchelijken geſlachts geſtorven was.

Dit had de Jeſuit voornoemt uit den mont van den Sineſen Kriſten Filoſoof.

Konfut ſtelt drie voornaeme dingen boven alle andere, den hemel, menſch en aerde: waerom hy ook driederlei wetenſchap maekt: te weten, een hemelſche, menſchelijke en aerdſche. In den hemel en aerde te kennen, is de natuurlijke wetenſchap bezigh.

Hier in ſpreken de Sineſen Filoſofen wijtloopig van de natuur der goede en quade engelen, van de beginzelen der dingen, voortteeling en de ver-

vergangkelijkheid, loop des hemels en ſterren, verandering der vier getijden, van d'akkers en gelegentheid der zelve, en bequaeme verdeiling tot den land-bou, beneffens van veel andere dingen.

In den menſch t'onderwijzen, is de zeden-ſtichtende wetenſchap geheel bezigh.

Zy voegen hem, voor zoo veel hy gezelſchap begerig is, vijf graden toe. D'eerſte is die van vader en zoon: de tweede die van vrou en man: de derde van Keizer en onderdaen: de vierde van vrienden: de vijfde eindelijk van broeders. Deze vijf noemen zy de groote trappen en hoofden van d'andere.

Daer na handelen zy van kleine trappen, die behooren tot gaſten te bezoeken en t'onthaelen, deſgelijx tot heuſcheit en zedigheid der zeden, en gevoegelijke aenſtelling des gantſchen lichaems. Deze trappen ſtellen zy drie duizend te zijn.

Of de zeden en geboden, volgens den zelven *Martijn*, die de heuſcheid, uitterlijke goede zeden, zedigheid, omzichtigheid en diergelijke, worden by de Sineſen ten getale van drie duizent geſtelt.

Van vijf deughden, voorzichtigheid, Godsvrucht, kloekmoedigheit, rechtvaerdigheid en getrouheid handelen de Sineſen in 't breede.

Door voorzichtigheid, zoo *Konfut* wil, worden alle gewoonten of gebruikelijkheden geweten en gekent.

Deze zijn by de Sineſen twederlei: waer van vijf de voormaemſte zijn, als gelukzaligheid, oorlogh, gaſtvryheid, huisgezin of huishoudinge: waer in, hoe een ieder zich dragen moet, om niet den verkeerden wegh in te ſlaen, geleert word.

De minder gebruikelijkheden zijn zes: jeught, huwelijk, begrafenis, eerbiedigheid van oude en geleerde luiden, en onthalinge van vrienden, die ons bezoeken.

Van al deze zijn in de Sineeſe Filoſofie brave geboden en leſſen, die de zeden betreffen.

Door kloekmoedigheid worden de gebruikelijkheden geoefent en volbraght, en wey eindlijk door godsvrucht aen de zelve gehuuwt, en gelijk ingeënt.

De naem van rechtvaerdigheid word by de Sineſen niet getrokken, gelijk by onze zeden-kundigen, tot die deugt, welke is een beſtandige en geduurige wil van aen eenen iegelijk het zijn te geven; maer zoo ruim genomen, dat daer door betekent wort alle doening van de redelijkheid. Dies kan men te recht al wat na de reden is, het zelfſte ook rechtvaerdig noemen.

Met den naem van godsvrucht verſtaen de Sineſen niet de liefde alleen tegens God, of tegen d'ouders, en zich zelven; maer algemeenlijk tegen alle menſchen. Want gelijk zy de rechtvaerdigheid bepalen te zijn, een wet en behoorlijkheid van recht te doen; zoo de godsvrucht, een wijze of maniere van wel te beminnen.

Volgens getuigenis ook van *Semedo*, achten de ouden de vijf deugden, als *Gin*, *Y*, *Li*, *Chi*, *Sin*, dat 's, godsvrucht, gerechtigheid, beſtieringh, voorzichtigheid, en getrouheid zeer hoog, en hebben de Sineſen die noch heden 's daeghs in waerde.

Gin, gelijk zy ſpreken, betekent *godsvrucht*, *beleeftheit*, *liefde*, *eerbiedigheid*, *minne*, *meedogentheid*: welk zy in dezer wijze verklaeren: zich zelven minder te prijzen, dan andere: geſpraekzaem te zijn: bedrukten te trooſten: een hert vol deerniſſe en meedogen te hebben: genegentheid eenen iegelijk te betoonen, inzonderheit zijnen ouders, met die te helpen in gezondheid, ga te ſlaen in hunne ziekte, te dienen, geduurende hun leven, en d'eere van lijk-ſtaetſien na hunne dood aen te doen.

Y, dat's, *gerechtigheid*, *evengelijkheid*, *oprechtigheid*, *over-een-koming met redenmatige en rechtvaerdige zaken*. In dezer wijze moet de Rechter aen eenen iegelijk het zijn geven: de rijke moet niet hovaerdig op zijnen rijkdom zijn; maer daer van deel aen d'armen geven. Den hemel aenbidden, d'aerde eeren: noit tegenſtreeven, niet laet-dunkend zijn:

toegeven in 't geen rechtvaerdig, en volgens de reden is.

Li, is een waere bestieringe en heuscheid, anderen eeren en eerbiedigheid bewijzen na behooren. Welk bestaet in elkanderen wederzijdelinx t'eeren: rijpelijk te betrachten, omzichtig en wel bedacht in zijne zaken te zijn: zedig in zijnen uitterlijken omgang, gehoorzamen den Majestraet: gespraekzaem zijn tegens jonge luiden, en eeren d'ouden.

Gi, betekent voorzichtigheid en wijsheid, die zy stellen in het lezen van boeken, begrijpen van wetenschappen, zich volmaken in de vrye kunsten, kennis te hebben van aeloude dingen, ervaren te zijn in het bedrijf der hedendaegse zaken: ga te slaen het verleden, om het tegenwoordig en toekomend wel te regelen: het rechtvaerdigh en onrechtvaerdigh t' onderscheiden, en waerheit van logen.

Sin, betekent getrou en waerheit, welk vereischt een volmaekt herte, en oprecht voorneemen: alleen te doen 't geen wel is: na te volgen, 't geen rechtvaerdigh is: zijne werken met zijne woorden over een te doen komen: en 't geen verborgen is van binnen, met 't geen openbaer is van buiten.

Volgens deze verdeilingh hunner leere, brengen zy hunnen staet onder vijf ordens van perzonen: die eenige over een komingh met elkandre hebben, in het geen hun ampt en byzonderen plicht betreft: te weten, de Keizer met zijne onderdanen: de vader met zijne kinderen: de man met zijne vrou: d'outste broeder met de jonger: d'een vriend met den ander.

De Keizer moet voor zijne onderdanen hoede, goedertierentheid en liefde dragen: d'onderdanen wederom moeten hunnen Keizer eerbiedigheit, gehoorzaemheit en getrouheit toedragen. De vader moet beminnen, en medelijden hebben met zijne kinderen: de kinderen zijn verplicht gehoorzaemheidt en godsvrucht tegen hunnen vader. De man moet onderhouden liefde en eenigheid met zijne vrouw: de vrouw voor haren man getrouheid, eerbiedigh en minvalligh zijn.

D'ouder broeders moeten beminnen en onderwijzen de jonger broeders: de jongen d'ouderen gehoorzamen en eeren.

Vrienden zijn verplicht onder malkanderen getrouwheid, waerheid en oprechtigheid t'onderhouden.

Oude luiden hebben ook hunnen rang, en zijn aldaer niet minder geeert, dan oulinx onder de *Lacedemoniers*. In groote vergaderingen bekleden oude luiden altijds d'eerste plaetse, en jonge luiden geven hen die in alle voorvallen, 't en zy dat zy tot eenigh ampt verhooght zijn: want dan moeten zy hunnen rangh houden. De Majestraet zelfs bewijzen hen veel eere in 't openbaer: inzonderheid wanneer hun vroomheid den ouderdom verzelschapt: en zy niet alleen beladen zijn met jaren; maer met verdiensten, en hun leven zonder schande en oneere overgebracht hebben: en boven al zoo zy nooit voor het gerecht gedagvaert, nochte met eenigen misdaet aengeklaeght zijn: welk by hen voor een teken van groote vroomheid gehouden word: waer uit by hen dit spreekwoord ontstaen is, *Xin pu kien quon zien Kitapao*, dat is, *Een perzoon, die den Mandarijn nooit met een quaet oogh in het gerecht aengezien heeft, is een edel gesteente.*

De Majestraten doen hen jaerlix een plechtelijk en kostelijke maeltijd op 's Keizers beurze.

Een zonderlinge groote eerbiedenis en liefde bewijzen de leerlingen den leer-meesters, en schijnen hier in boven al andere volken uit te munten.

Noit zit een leerling met zijn aenzicht tegen over den leer-meester; maer op een lager plaetse. En word dit niet alleen onderhouden in den leer-tijd; maer ook namaels, zoo lang hy leeft. Altijds noemt hy hem leermeester by de Sinesen, en zich zelven leerling. En schoon bywijle de leerling hooger trap van waerdigheid be-

bekomt, dan de leer-meeſter, hy bejegent hem evenwel met de zelfſte eerbiedenis, gelijk te vooren.

Deſgelijx in de gewoonelijke groetenis, die zy niet by monde; maer in geſchrift na 's lands-wijze aen elkandre doen, met den naem t' ontfangen, en weder over te leveren, noemen de leerlingen zich leerling. De leer-meeſter, in hem te groeten, noemt zich zelven niet leer-meeſter (want zulx zou te groot een vermetenheld zijn;) maer vriend. En is tuſſchen hen altijds een zulke groote zamen-ſpanningh van vriendſchap: dat zy elkandre altijds in alle zaken trouwlijk byſtaen. Ja, word by de Sineſen, naeſt den vader, niets grooter noch treffelijker, dan de leer-meeſter gehouden.

De Sineſen boven alle volken, leren geheele boeken met grooten arbeid van buiten, ja worden in de eerſte jaren van hun ſchool gaen, nergens anders mee bezigh gehouden.

Onder de regeeringh van Keizer *Hien*, die des jaers voor 's Heilands geboorte drie hondert acht en zeſtig begon te heerſchen, bloeide zeker edele en welſprekende Filoſoof *Menti* die by de Sineſen, naeſt *Konfut*, voor den opperſte gehouden word. Dees had de leere der Filoſofie bekomen van *Suti*, neef van *Konfut*.

Wanneer *Menti* t' eener tijde dezen *Suti*, reeds oud geworden, vroegh wat in een goede beſtiering van eenen ſtaet eerſt en voornamelijk te beoogen was, en *Suti* daer op antwoorde: *het gewin of de geruchte des volks*, zoo verving *Menti* zijne rede, en ſprak: *maer een vroom en wijs man leert het volk godsvrucht en gerechtigheid, en beſtiert het door middel van beide deze deugden. Waerom ghy, ten tegendeele, eerſt wil het gewin gezocht hebben, verſta ik waerlijk niet?* Suti daer op: *zoo ghy de zake wel inziet, wy hebben een zelven zin. Oprechte winſt*; *waer van ik ſpreek, ontſtaet alleenlijk uit godsvrucht en gerechtigheid: want zoo de beſtierders der ſtaten niet godvruchtigh zijn, nootwendigh doen de onderdanen aenſtonds ſchade, niet zonder verkorting van zijne waerdigheid. Maer zoo zy niet rechtvaerdigh zijn, het is geene regeering; maer veel meer de ſchaduwe eener regeeringh: waer onder veiligh rooverijen ſchuilen: wat hoope geven deze tot gewin des volks? ja behalve veelerlei verlies van have benemen zy die.*

Derhalven is het doel-wit der godsvrucht en gerechtigheid het gewin des Rijks. Hier op heb ik gezeit, heeftmen voornamelijk t'oogen, welk geſchiet door middel van godsvrucht en gerechtigheid. Hier door, zeit het boek Yeking, *is het gewin een met-gezel der gerechtigheid.*

Wy leggen ons op gewin, op dat de genen, die een ſtil leven leggen, alles vaerdigh tot de deught zouden vinden. Deze is de waere volmaektheid te gelijk van gewin en rechtvaerdigheid.

Des jaers drie honderd vijf en dertigh voor 's Heilands geboorte vervoegde zich *Menti* by *Hoei*, Koningh des Koningrijks van *Guei*.

Van die byeenkomſte begint *Menti* het Boek zijner Filoſofie, ſamenſpraeks-gewijze geſchreven, daer in hy den Koningh met zeer treffelijke geboden onderrecht, om het volk wel en na de deucht te beſtieren.

Het zal der pijne waert zijn, eenige ſtukken uit dit boek te laten volgen, tot een ſtaeltje der Sineeſche Filoſofie, welke doorgaens handelt van eene goede beſtieringh, en verhandelt al wat, hoe gering ook, hier toe ſchijnt dienſtig te zijn.

Derhalven heeft een Koningh dit naerſtelijk ga te ſlaen, dat de tijdt, dien de land-bou vereiſcht, aen gene andere dingen beſteet worden, met de huisluiden te plagen en verhinderen: waer door zy minder kunnen doen, als dan te doen is. Want dus doende, zal niet alleen geneſchaersheid van vruchten zijn; maer de leeftocht grooter, dan de ſlete.

Viſch-netten met kleine gaten te gebruiken, gedooge de Koning niet, ten einde alleenlijk grote viſſchen gevangen worden, met vryheid aen de kleine te geven van deur te ſchieten, die by verloop van jaren welig aengroeiende, eenen iegelijk en altijds zullen genoegen geven.

Dat de boomen niet reukeloos afgehouwen worden; maer met achtgeving op 't weer en saizoen. Van gelijken werde de bijl aen de genen niet geleit, die noch jong en met onrijpe vruchten beladen zijn. Zoo deze wetten gewilliglijk zullen gehoorzaemt worden, de levenden en tegenwoordigen zullen een gemakkelijk leven hebben, en de overledenen de eere des begravenis niet derven.

Dit spreekt *Menti* van het hout en de boomen; want het houtwerk is, in groot gebruik, by de Sinesen, 't zy om huizen te bouwen, die by na al van hout zijn, en op houte pijlers rusten, 't zy om doot-kisten te maken.

Voorts gebied *Menti*: *Dat op de akkers gene boomen geplant werden, om geen beletsel door de schaduwe aen de vruchten te geven.*

Dat moer-bezien-boomen, om zijdwormen te queken, rontom de muuren der huizen staen, tot zijde kleding voor oude luiden.

Niemant zy geoorloft, hoenderen, verkens, honden, en ander gedierte te slachten, eer zy volwassen zijn. Alzoo zal de mensch de volheid van vleesch hebben om te eeten.]

Deze woorden van den Filosoof *Menti*, hebben een gebruik ingevoert, dat by de Sinesen geen dieren geslacht worden, of zijn tot volslagen wasdom gekomen: ja, lacchen met de Christenen, wanneer zy die zien een jong biggetje, of kuiken doden om te braden, en willen het in generlei wijze verkoopen. Daer na vervolgt *Menti*. Des Konings hooghste zorge zy voor de schoolen en letter-oeffeningen, op dat al de jeught en kinderen leeren gehoorzamen, 't geen hen gezeit word, en hunnen ouder eerbiedenis bewijzen.

Zoo dit zal geschien: geen jongeling zal d'ouden laten werken, of op wegh beladen gaen. Want gehoorzame zoonen zullen geenzins gedoogen, dat zy nalatig in deze gedienstigheid zijn; ja zullen veel meer van zelfs den arbeid voor d' ouden opnemen. De Koningen hebben voor vast te stellen, die zijnen vader, broederen, en spits-broederen gehoorzaem, en niet moielijk noch lastig is, ook zijnen Koning getrouw en gehoorzaem zal zijn. Wie dit in zijn rijk beschaert, die, zeg ik, zal wel en gerustelijk regeren.

Maer zoo beesten en honden der Koningen en Land-voogden, een ondienstige hoop buiten en binnen 's huis, en gebooren op straet, met het verteeren der vruchten het gemeen best schadelijk zijn, en de Koning dit quaet niet tegen gaet, wijl hy zeit: d' onvruchtbaerheid des jaers doot de menschen, en niet ik: zulk eenen zou ik met dien geene gelijken, die, hebbende met een afgezonden krijgs-heir zijne onderdanen om 't leven doen brengen, zeit: deze zijn niet door my; maer door de krijgs-knechten gedoot. Derhalve is niet altijds het jaer te beschuldigen; aengezien een quade bestiering dikwils het quaet der onvruchtbaerheid veroorzaekt.

Wanneer deze en veel andere dingen *Menti* gesprooken had, diende Koning *Hoei* hem daer op aldus: *Veel en treffelijke dingen, oude man, hebt ghy verhaelt. Welk al, mijns bedunkens, hier op uitkomt, namelijk dat Koningrijken door deugt vermeerdert, en door quade bestiering verdelgt worden.*

In 't kort, drie dingen voornamelijk roemde *Menti* op den aerdbodem: eere ten hoove: den achtbaren ouderdom in de steden, en overal de deught.

Veel en zeer fraeie dingen spreekt *Menti* over het aenstellen en beteugelen der herts-togten, en uitterlijke zinnen: alwaer hy van de volstandigheid en kloekmoedigheid wonderlijk redeneert. De kloekmoedigheid verdeilt hy in een innerlijke en uitterlijke. Hier in stelt hy d'eerste, namelijk, dat een kloekmoedigh man niets vreest of schrikt, nochte over de zege twijfelt: en wil dat een mensch zonder vreeze zal zijn. Maer de uitterlijke zeit hy hier in te bestaen, zoo iemant niets onrechtvaerdigh, noch buiten reden gedaen heeft: maer iet onrechtvaerdigh of buiten reden te bedrijven, noemt hy zwakheid.

Ook

Ook heeft *Menti* een boek van de natuur geschreven, welk behelst al wat hy met den Filosoof *Kauti* gesproken heeft.

Kauti sprak van desselfs weezen, maer *Menti* van d'uitwerking, en nyging tot het goede.

By hen beide was een zelfste gevoelen; hoewel de woorden verscheiden. *Menti* derhalve zeide, dat het der nature zoo eigen is, het goede uit te werken, als het water naer om laegh te zakken; maer quaet te doen, niet volgends de natuur was: noch van deze gelijk van eene oorzake het quaet voortquame, 't en zy ongaerne en in weerwil van haer eigen zelve; gelijk het water tegen zijnen aerd, en niet dan met gewelt gedreven, in de hoogte opsteigert.

Daer en boven stelde *Menti*, beter te zijn, een byzit te hebben, dan kroos te derven: met byvoegen, deze ongelukzaligheid de hoogste misdaed van gequetste godsvrucht was, die men den anderen schuldigh is.

Dies had men, tot voorkoming van zulx, in alle maniere t'arbeiden, en de oude jaren der ouders met de geboorte van neven te verlustigen. Verscheide andere stellingen had *Menti*, waerom hy ook by de Sinesen zelfs gelastert word: inzonderheid word by hen dit qualijk opgenomen, dat hy onvroome Koningen, roovers, en gene Koningen noemt.

Ten tijde van *Menti*, bloeiden ook andere en verscheide Sekten der Filosofen. Onder deze was een van *Chungci*, die stelde onbetamelijk te zijn, aen te raken 't geen vermoed wierd, onrechtvaerdigh te zijn. Weshalve dees zijns vaders huis niet wilde bewoonen; wijl het, zijns bedunkens, van onvrome luiden gebout was: noch nam spijze van zijne ouders en broeders, uit vreeze het onrechtvaerdig mogt verkregen zijn.

Wanneer hy op zekeren tijd zijn moeder bezocht, en twee enden zagh, zijnen broeder te schenk gegeven, sprak hy haer aldus aen: *zie voor u, dat deze gifte niet van eenen onrechtvaerdigen zy, of om een onrechtvaerdige oorzake: geeftze liever den eigenaer weer.* De moeder beloofde zulx te doen, doch stak den eenen de strot af, buiten weten van den zoon, en zette hem die gekookt voor. Hy onbewust des bedrogs, was vrolijk, zonder vermoeden van onrechtvaerdig, wanneer zijn broeder over tafel al lacchende zeide: *O broeder! eet ghy d'enden, die ghy zoo zorgvuldiglijk wild weer gegeven hebben?*

Hy dit horende, vloog aenstonts ten huize uit, en gaf al het gegeten vleesch door braken weer over: met inbeelding van onbetamelijk te zijn, iet in de mage te houden, welk met het onrechtvaerdigh kon te zamen gevoeght zijn. *Menti* belachte deze zijne rede en sprak:

Hy eet 't geen zijne vrouw hem opdischt; maer geenzins dat zijne moeder: hy bewoont het huis van eenen landman; maer geenzins zijns vaders. Maer waer uit weet hy dat al wat zijne moeder toebehoort, onrechtvaerdig is, en des landmans huis vroome luiden gesticht hebben.

Men verlaet het rechtvaerdig niet, zoo ghy niet toe laet, of doet, 't geen ghy weet dat onrechtvaerdig is. Maer zoo men van ieder ding moet twijfelen, gelijk Chungci *wil, nootwendig moeten wy wurmtjes worden, dien d'aerde voetsel en huisvesting verschaft, zonder zy vermoeden op 't onrechtvaerdig hebben. Want in al de rest zal nooit het vermoeden des verborgen gevaers weg zijn.*

Men leest, zoo ik my niet bedrog, by den Filosoof *Laertius*, dat in oude tijden tot d'Olympische strijd-spelen, zeker Filosoof uit *Scythia* getreden was, die, tot verwondering van geheel Grieken-land, al wat hy gebruikte, met zijn eigen zelfs handen gemaekt had.

Zoodanige Sekte was ook ten tijde van *Menti* onder de Sinesen. Zeker leerling *Hiuhing*, beneven niet weinig van zijne leer-lingen, volgde deze wijze van leven. Zy maekten kleding van doek, welk zy van gehekelde kruiden weefden: schoenen van spart of helm: matrassen van stroo. Zy bereiden voetsel tot den akker, die te bebouwen was. Daer en boven was dit hun gevoelen, dat alle menschen

ſchen even gelijk of hoog zouden zijn, zonder eenig onderſcheid, zonder heerſchappije, zonder gehoorzaemheit of eenige ſchatting, ja zonder geld.

De ledigheid was by hen zeer gehaet: en gelijk alle menſchen nootwendig moeten eeten, zoo moſten al die konden, volgens genoomen beſluit by hen, arbeiden.

Zy wilden dat alle goederen aen allen gemeen zouden zijn, en een iegelijk van eenen ander ontfangen, dier hy van noode had, en wederom geven, zonder iemant zoude derven tegen ſtreven of weigeren. Hier door hoopte *Hiuhing* uit te werken, dat alle liſt en bedrog uit de wereld zou weg genoomen worden.

Wijtloopig heeft *Menti* tegen deze Sekte ingeleit, en vooreerſt getoont, dat eenigen nootwendig in de wereld zijn, die met de herſſenen: andere die met de handen arbeiden. Aen de eerſte geeft hy de zorge over gewichtige zaken: aen de tweede, over geringe. Die op de wetenſchap en deugt blokken, hebben met de herſſenen te arbeiden, om eenen iegelijk voordeelig te zijn: maer hand-werkers en land-luiden, met de handen.

Daer na zeit hy betamelijk te zijn, dat die van deze onderhouden worden; gemerkt zy hen leeren en regeeren.

Hierom, volgens *Menti*, zijn ſchattinge te betalen, tot onderhoud der landvoogden en afkering van onheilen, die den ſtaet overkomen, als oorlogen.

Eindelijk ſtelt *Menti* veele exempelen dier genen ten toone, die nooit tijd gehad hebben, om eenige weinig bunderen lands te bebouwen, wijl zy het welvaren van den ganſchen ſtaet zochten te bearbeiden, tot heil der gemeente.

In een andere ketterije was de Filoſoof *Iti*, een hervormer der aeloude Sekte van den Filoſoof *Menti*. Dees wilde een gelijke en algemeine liefde onder alle menſchen hebben, in dier wijze, dat niemant meer zijn ouderen, dan bloed-vrienden of andere menſchen beminnen zoud; maer eerſt ſlechts in orde, en niet vieriger.

Dit laetſte word by *Menti* gewraekt, met hier uit te konnen beſluiten, dat dan twee beginzelen van liefde in de menſch zouden zijn: te weten, een, waer door de ouders eerſt: en een ander, waer door zy vieriger te beminnen zijn. Welk buiten rechtmatigheid der reden is.

Want ſlechts een beginzel van liefde, zoo *Konfut* wou, is ons van den hemel ingebooren: door welke liefde men te gelijk alleen op een zelven tijd mag omhelſen; hoewel de liefde tegen d'ouders en magen krachtiger is.

Dan al deze Sekten zijn overlang verſtorven: en is alleen een der Geletterden overgebleven.

Onder Keizer *Fo*, die des jaers hondert en veertien, voor 's Heilands geboorte, op den troon trad. Bloeide zeker *Sofiſt Sunlung*, die groote welſprekentheid en archliſtigheid; maer weinig wijsheids had. Dees hield evenwel in openbare by eenkomſte der Filoſofen deeze ſtelling ſtaende: te weten, dat een menſch drie ooren had: en het oor, waer door wy hooren, een ander ware van de twee, die wy zien. En ſprak *Sunlung* hier van met zoo groote waerſchijnelijkheden, dat niemant hem derfde tegen ſtreven.

Derhalve wanneer iemant onmogelijk of tegenſtrijdige dingen wil bewijzen, word daer op by de Sineſen noch heden een ſpreek-woord gepaſt: van drie ooren twiſt-redenen.

Ten tijde van Keizer *Xi*, of *Chin* d'oprechter des ſtam *Cin*, quam de geleertheid en letteren een deerlijke ramp over, met het verbranden van al de boeken, door zijn bevel.

Dees Keizer, boven mate ſtaet en eerzuchtig, ſtont alleenlijk na eigen lof, en was zijn eenigſte toeleg, om de gedachtenis van al de voorige Keizeren uit te roien. Waer over hy niemant vergunde van eenen ander, dan van zich zelven te ſpreken, wijl hy hen alle, zijns bedunkens, in brave daden overtrof. Dies beval de Keizer by opentlijk gebodt, op d'allerſtrengſte ſtraffen, al de Sineeſche boeken te verbran-

Ve[...] din[...] boe[...]

branden. Dan hoewel dit alleenlijk hier op zag, dat, met het verwelken der lof van anderen, al de schryvers namaels van hem alleen zouden schryven, zoo gebruikte hy evenwel een anderen dekmantel tot verschoning van dien gruwel-daet.

Dit gebodt wiert afgekundigt in het vier en dertigste jaer zijner regering, des jaers voor de geboorte des Heilands twee hondert en twaelf. Over welk werk oulinx en ook nu noch by de Sinesen zeer qualijk van dezen Keizer gesproken, en desselfs fame met schelt en vloekwoorden gehekelt word: zulx het geen, daer de Keizer een heerlijken naem mede zocht te behalen, hem tot grote schande en oneere by de nakomelingen gestrekt heeft.

De schult van deze brantstichting wort op zekeren *Lisu* geleid, een peste der letteren, die te dien tijde het ampt van *Kolao*, de naeste aen den Keizer, bediende, en in de vergadering, daer over het verbranden der boeken geraedpleegt wiert, aldus gesproken had:

Oulinx, wanneer de Koningrijken onder veele Heeren verdeilt waren, zou ik niet willen ontkennen, dat d'oefening der letteren nootwendig zy geweest, om uit de boeken te trekken, welk de bestieringe van ieder koningrijk betrof. Nu is deze reden krachteloos, gemerkt de gansche werelt onder de heerschappye van eenen rust, en alle op 't wenken van eenen, oogen. Een orde, een wet is t'onderhouden. Of men hier toe veel behoeft te weten, weet ik waerlijk niet: maer wel, dat het veel meer schadelijk zy. Want waerom wy het koningrijk met ledige en twistzieke geletterden vervullen, kan ik niet zien. Op het boeren en de lantbou steunt het heil des Keizerrijks. Hier op heeft men het volk te leggen: hier uit is wat groter en vruchtbaerder te hoopen, dan van d' onvruchtbare letteren. De liefhebbers der letteren leggen alleenlijk zich op het oud, houden voor een cieraedt het voorgaende te weten: maer verwerpen het hedendaegs en tegenwoordig, als onwaerdig voor hen te leren. Zy loven niet dan het oude, en sterven in desselfs blokking. Nochte zy zien niet dat deze tijden van die zeer verscheiden zijn, schoon zy zich van hunne leere midlerwijle langwijlig smeken. Zy willen leermeesters van dezen tijt zijn, daer zy nochtans na dezen tijt zich niet schikken. Zoo eenig bevel van den Keizer uitgaet, en onder de gemeente raekt, d'eerste onderzoekingh, en vrage van het grootste belang is. Is het iet nieus? is het oulinx gebruikelijk? zoo men antwoord. Oulinx was 't gebruikelijk. Dan is het wel: zoo anders: aenstonts word het raetslot, te gelijk den Keizer, met een onverdraegelijke bestraffingh te keer gegaen. En dit met welk een verdienst? Het is niet oud. Ja, dat meer is, deze maniere van leermeesters graeft na oproer en opstending des graeus. Dies heeft de Keizer des te vlijtiger te waken, en op pene van den lijve af te kundigen, dat niemant boeken in zijn eigen, of in eenen anders huis heeft of verbergt; maer aenstonts ten vuure brengt, behoudens nochtans de genen, die van den lantbou, artzenye en voorsegging handelen. Zoo iemant den stant van ons Keizerrijk of maniere van bestiering zal willen weeten, dees leere die niet uit de boeken: maer hoore uit den mont van 's Keizers Landvoogt, dien deze zorge is aenbevolen.

Verderfelijk en schadelijk was deze reden voor de letteren. Want schier al de Sineesche boeken wierden door het vuur verslonden. Dees brantstichting wort by de Sinesen *Cinho* genoemt, dat's, *brant des geslachts van Cin.*

Hoe groot een naerstigheit de Lantvoogden in het opzoeken der boeken aenwenden, is naeulix gelofelijk. De Keizer zelf dreef het werk sterk voort. Op zijn bevel wierden zonder uitstel de genen gedoot en de geslachten verdelgt, daer boeken by bevonden wierden. Tot noch toe is 't vuur uit de gedachten der Sinesen niet gebluscht, die noch heden zoo grooten neerlaeg van zoo vele boeken en verstanden beweenen. In zonderheit verdienen de Muzijk of staet en wiskunstige boeken beklaegt te worden: want dat deze kunsten in aeloude tijden de kroon gespannen hebben, geven de wiskunstige aenmerkingen van zoo

veleaeloude en lof der muzijk duidelijk genoeg te kennen. Maer met hoe groot een woede men de boeken zocht te vernielen; velen evenwel en noch d'aeloudste wierden behouden, hoewel tegen wil en buiten weten des Keizers.

Op een wonderlijke wijze wierden deze behouden: want men zeit zekere oude vrouw, een liefhebster van boeken, de doorgespouwe pagien der boeken van *Konfut*, *Menti* en andere aen de muuren van 't huis geplakt had. Want toen was het papier noch niet in gebruik, maer schreefmen op bladen en schorsen van boomen, gelijk noch heden d'Indianen doen. En wijl zy van een vaste stoffe waeren, en met witte kalk overstreken, bleven zy lichtelijk verborgen, ter tijd toe dezelve, na den ondergang des Stams *Cin*, door d'erfgenamen en nakomelingen van deze oude vrouwe voor den dag gebragt, en aen de wereld deelachtig gemaekt wierden. Hoewel eenige letteren door de langheid des tijts en weekheit der schorse uitgegaen en onleesbaer geworden waeren. En schoon de Sinesen wel weten, hoedanig deze letteren geweest, of noch moeten zijn, zy derven die 'er nochtans, wanneerze de boeken van *Confut* herdrukken, niet invoegen: maer tekenenze op de kant aen. Want zoo hoog worden de boeken van *Konfut* gewaerdeert, dat zy het voor een gruwel houden iet, schoon ook duidelijk verminkt, daer aen te verbeteren: wijl zy geen minder eerbiedigheid de boeken van *Konfut* toedragen, dan wy de Heilige Schrift, ja ook groter.

Geduurende deze grote neerlaeg van boeken, verlieten twee 's Keizers Landvoogden, om in hunne oefeningen, wijl zy Filosofen waeren, veiliger en vryer te schuilen, het Hof, en namen in 't gebergte hunne schuilplaetsen. De reden huns vluchten haddenze den Keizer by geschrift bekent gemaekt, hoewel in zijn byzijn niet derven doen; maer d'uitroeing der boeken met een bitsen stijle tegen gesproken. Waer over de Keizer noch meer vertoornt wiert, en stelde nieuwe onderzoekingen, en strenger dan de voorige in 't werk. Al die boekgierig waeren, wierden gevangen. Velen, die op 't gebergte zich verscholen hadden, wierden gevonden, en ten getale van vier hondert en zestig te gelijk met de boeken verbrant. Grotelix mishaegde deze woede des Keizers zijnen zoon *Fusu*, die, gelijk hy genegen tot de letteren was, dikwils den vader bad, eindelijk van het uitroien der boeken te willen ophouden. Maer te vergeefs: ja wanneer dees voor deze geleerde mannen vryheid en leven verzocht, wiert de vader daer over derwijze verstoort, dat hy den zoon beval uit zijne oogen te gaen, en na de Noorder gewesten in ballingschap zond, onder bewaernis aldaer van zekeren Veltheer *Munchoe*.

Onder Keizer *Veni*, die des jaers voor de geboorte des Heilands hondert negen en zeventig begon te heerschen, begonnen d'oefeningen der letteren weer te bloeien, en quamen de boeken, die onder den Stam *Cin* in holen en schuilhoeken verborgen waeren, reeds weer vry en vrank voor den dag. Ja wierden veel anderen met grote geleertheit en welsprekentheit geschreven. En worden ook na de schryvers van den Stam *Han*, om den cieraet van rede en stijl, hoog geacht.

De hedendaegse Geletterden of aenhangers dezer eerste Sekte, die geweldig in afgoderye verzoopen leggen, verdeilen gewoonelijk hunne af- of valsche goden in drie ordens, om zoo te spreken, te weten, in hemelsche, aerdsche en helsche Goden. In de hemelsche erkennen zy gelijk drie eigenschappen van een Goddelijk wezen, die zy onder den naem van eene Goddin, die zy *Pussa* noemen, dienen en aenbidden.

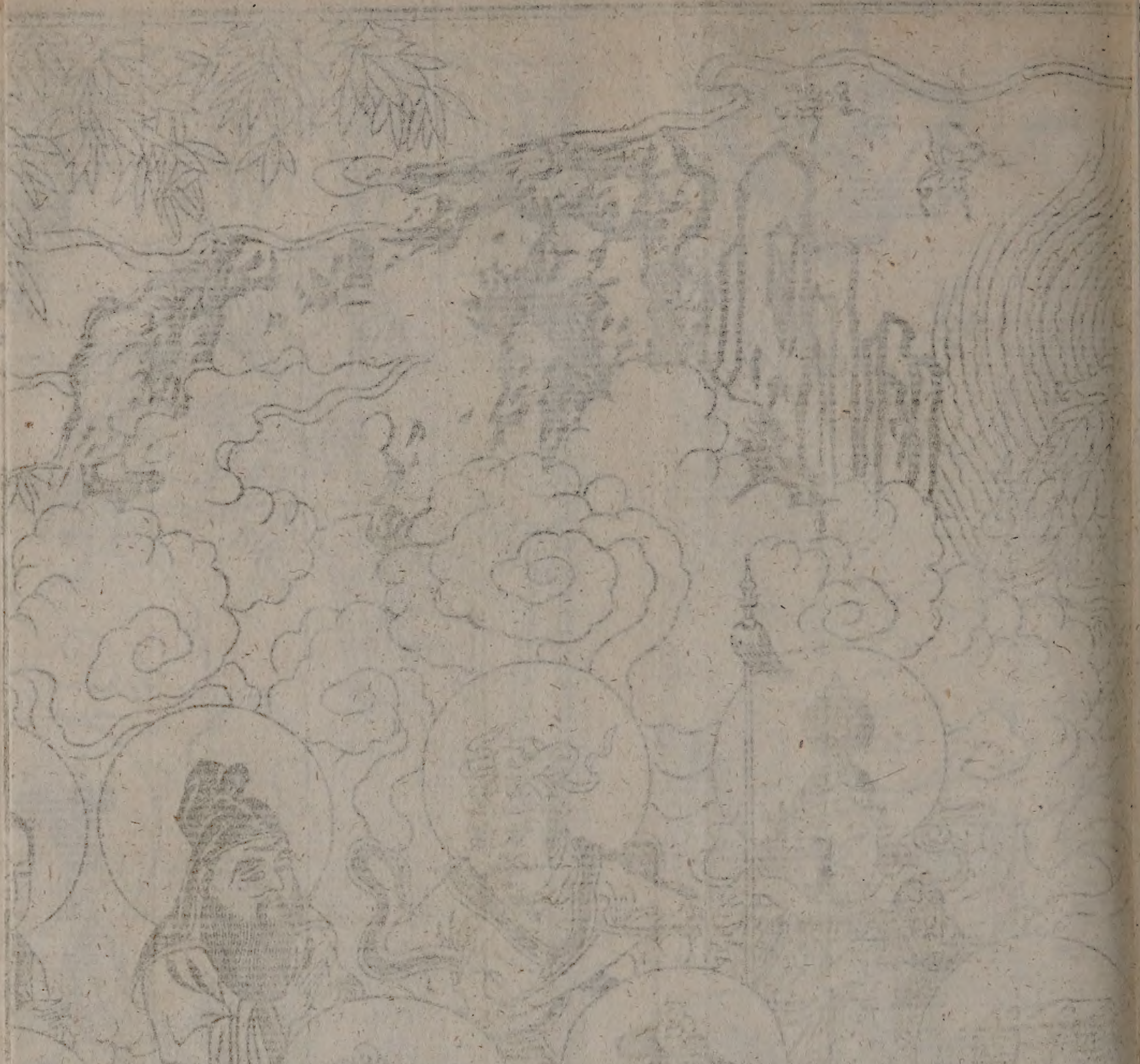
D'oorsprong van dese *Pussa*, die men met de Grieken *Cybele*, en met d'Egyptenaers *Isis* en de moeder der Goden zou mogen noemen, word by de Bonzien aldus beschreven. Voor tien voorttelingen, zeggen zy, waeren drie maegden of nymfen uit den hemel in den

Nº 1

den ſtroom ter waſſchingh neer-gedaelt: met name, *Angela*, *Changela* en *Fekula*. Te dien tijde verſcheen op het kleet van *Fekula* aen den oever, zonder te weten van waer het quam, zeker gewas of kruit, *Lien* by de Sineſen geheten, welk by eenige voor d'Egyptiſche boon van *Dioſcorides* gehouden wort, en grote overeenkoming in loof, bloem en wijze van groeien met onze water-plompen heeft. Zoo dra zy het zag, greep zy het aen, en ſlokte het op. Waer door zy zwanger wiert, en bleef op d'aerde (varende de twee andere midlerwijle ten hemel), tot dat zy een knechtje baerde.

Wanneer het kint geſpeent was, zette zy het op een klein eiland in den ſtroom, en beval het na eenen opvoeder te wachten, die aenſtonts daer te viſſchen zou komen: midlerwijle zou zy keeren, van waer zy gekomen was. Wanneer zy hemelwaerts was geklommen, geſchieden aenſtonts, gelijk zy gezeid had: want het kint wierd van eenen viſſcher opgevoed, en tot eenen grooten man, die naemaels het geheel Rijk vermeeſterde, en wijd en zijd daer over heerſchte, en wetten voorſchreef.

Deze godheid word gemeenelijk in de gedaente van een vrou afgebeeld, zittende op dit gewas, of op deſſelfs bloem, dien de Sineſen *Lien* noemen; dewijl dit gewas, welk gelijk onze water-plompen op het water drijft, en geduuriglijk door een toevloejing van een vruchtbaere vocht beſproeit word, het vochtigh begin aller dingen bedied, volgens gevoelen der ſchranderſte Sineſe Geletterden.

Ook is het zelve een wonder dienſtig gewas, niet alleen ten aenzien van ſpijze; maer ook van genees-middel: en doet al wat aen dit gewas is, eenig nut: als breeder in 't vervolg ſtaet te verklaeren.

Wijders, deze *Puſſa* is, zoo de Sineſen zeggen, de beſtierſter der natuur, of, om beter te zeggen, de Sineſche *Iſis* of *Cybele*, door welker invloejing men geloofde dat alles bevrucht en bewaert wort.

Hier op ſchijnen ook de drie nevens gaende afbeeldingen te ſlaen, die de Goddin *Puſſa*, zittende op den bloem *Lien*, vertonen.

D'eerſte afbeelding dan vertoont de Goddin *Puſſa*, zittende op den bloem of gewas *Lien*. Zy heeft een ruim kleet of rok aen, na de Sineeſche wijze, bezet met zijde of fluweele zoomen, en bezaeit doorgaens met de bloemen van dit gewas. Haer borſt ſtaet voor open, en recht in 't voorhooft boven d'oogen een kleine ronde ſtip of O, in vorm van een derde oog. Op 't hooft ſchijnt zy een krans of kroon van 't zelfſte gewas te hebben, en om het hooft een kring of cirkel gehaelt: die boven in een andere grooter cirkel komt ſchieten: waer mee het geheel lijf en hooft omringt is: een teken van volmaektheid en magt: want de ronde geſtalte is de volmaekſte van allen. Aen de rechte zijde vertoont zich een mansperſoon, in de gedaente van een krijgshelt, met twee oogen (behalve de twee andere op de rechte plaetſe,) ſchier op den kruin des hoofts, en een tweede wanſtaltige neuze, tuſſchen beide: of heeft in plaets van een helmet, gelijk *Herkules* met de kop van een leeuwen huit op 't hooft wort afgemaelt, een troni van een vervaerlijk gedrocht op 't hooft: daer boven een pluimaedje by uitſteekt.

Beneden dezen krijgshelt zit zekere maegt of minder Godin, met een zeer ſtatig gelaet, en prachtig uitgeſtreken, te prijk. Zy heeft het hooft zeer cierlijk opgetooit, en omringt met een eenigen kring, een teken van haer minder magt en volmaektheid: als de Godin *Puſſa*, die twee, een groote en een kleine, heeft. Voor de Godin ſtaet een prachtig outer opgerecht, overſpreid in het midden met een cierlijk dekkleet of tapijt, tot op d'aerde. In het midden ſtaet, in een ſchotel, tuſſchen twee fleſſchen, daer twee gewaſſen uitſchieten, een vervaerlijk gedrocht, met opſperrenden bek, kort in een gedrongen, wonder ruig van kop en ſteert, een ſchrik om aen te zien.

Aen ieder zijde des tafels ſtaen in twee kommen de vruchten van het gewas *Lien*, ten offer voor de Goddin *Puſſa*. Achter de tafel en onder de Goddin verſchijnt een grimmend hooft van den eenen of anderen geeſt, die over het vuur en water het gebied heeft.

Voor de tafel vertoont zich d'aeloude Filoſoof *Konfut*, in achtbaer gewaet, met zamen gevouwen handen, ten teken van eerbiedenis aen de Goddin, en een bonet, na d'aeloude wijze op 't hooft: daer na volgen opwaerts twee vrouwen beelden, ſchier op een zelve wijze opgetoit, als die onder de Goddin *Puſſa*.

Na deze volgt een andere aeloude Filoſoof, die eenigen voor *Menti* willen gehouden hebben. Hy hout na d'oude wijze een marmer-bertje voor 't aengezicht, en heeft op 't hooft een diergelijke, daer ketenen van edele geſteenten by neerhangen.

De Landvoogden, Overheden en Mandarijns, wanneer zy by ouds voor den Keizer verſchenen, om dankbaerheid voor eenige gifte of nieu gekregen ampt den Keizer te betonen, of als zy iet anders by hem te doen hadden, hielden in ieder hand zulk een marmer-bertje, breet vier vingeren, en lang twee palmen; welk zy, in het ſpreken tot den Keizer, voor den mont hielden, ten einde d'aeſſem niet tot hem zou overkomen.

Wijders, de Keizer zelf, wanneer hy by ouds op zijnen throon uitquam, verſcheen uit een hoge plaetſe voor een groot venſter, ook met zulk een ivoor bertje in de hand, tot bedekſel des aengezichts. Daer en boven had hy een ander bertje van een halve elle lang en heele breet op 't hooft, boven op den keizerlijken krone en 't voorhooft: behangen met ketenen van dierbare geſteenten, die aen alle zijden het voorhooft en aengezicht bedekten, naer uitwijzingh van de nevensgaende af-beelding.

Hier na volgen eenige aenzienelijke perſonaedjen, (waer onder twee vrouwen) die de Sineſen voor helden van aeloude eeuwen en uit Godengeteelt houden: gemerkt deze oulinx den lande, door hunne brave daden, in het beſchermen tegen 's vyands invallen, grote dienſten bewezen hebben: waer over zy by de nakomelingen de vergoding bekomen hebben.

De tweede afbeelding vertoont mede de Godin *Puſſa* op den bloem of gewas *Lien*: omringt met twee kringen; een, die het hooft alleen bevangt: en d'ander het geheel lichaem en t'effens d'eerſte: een teken van haere volmaektheid en magt. Op 't hooft pronkt zy met een kroon of krans, op een zonderlinge wijze gemaekt, en heeft voor 't voorhooft een kleine ſtip of O, in maniere van een derde oog, tot een bedietſel van haere alzienentheid.

Ter rechter zijde van *Puſſa* ſtaen vier maegden byna in een zelfſte gewaet; hoewel alle bloots-voets, met de handen gevouwen en opwaerts geheven, ten teken van onderdanigheid tegen de Goddin *Puſſa*. Ieder ſtaet met een eenig ront of kring om 't hooft afgebeelt, en draegt boven op den kruin des hoofts de bloem van het gewas *Lien*.

D'een der twee voorſte, aen de linke zijde, hout in de handen een fleſſche met een lange hals, uit het welk een tak bloet-korael ſchijnt te ſchieten, welk by de Sineſen in wonder hoge achting is. Aen d'andere zijde of voor de Goddin *Puſſa* ſtaen drie andere maegden, ſchier op een gelijke wijze, zoo in kleding als hooft-cieraedje, uitgeſtreken, als de voorige: desgelijx bloots voets en met gevouwen handen.

Achter deze drie maegden vertoonen zich twee water- en vuur-geeſten, met opgeſperden bek, en naekten lijve: behangen ſlechts met eenige windſelen, die over de ſchouder, en middel tot op de voeten langs d'aerde neer zwieren. D'een houd in de linke hand een hellebaert; d'ander een cirkel of kring, om hoog, ten teken van hunne magt en volmaektheid: want door hen word al, wat in deze onder-weereldt is, beſtiert.

Daer

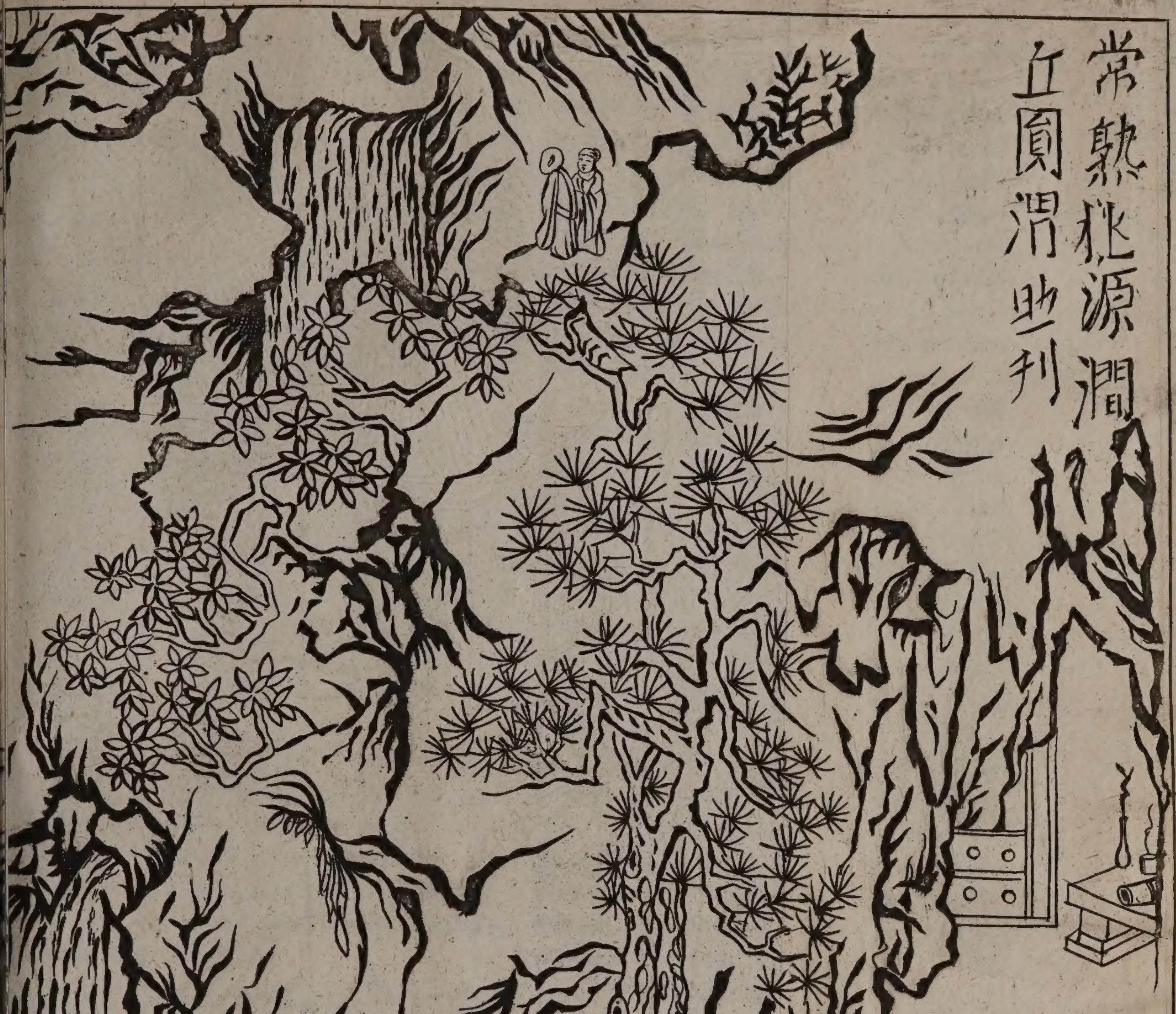
n°. 2.

信士張文憲同妻丁氏
助刊以相保佑身心安
樂業障消除吉祥如意

nº. 3.

常熟桃源澗
丘圓渭助刊

Daer na volgt d'oude Filosoof *Lauzu* of *Laotan*, d'oprechter der derde Sekte onder de Sinesen, die men zeit tachtigh jaren in zijn moeders buik verborgen bleef, eer hy geboren wiert: gelijk aenstonts breder te verhalen is.

In zijne rechte hand houd hy een ivoor bertje voor zijn aengezicht, en heeft op zijn hooft een zeker slagh van een bonet, als by oude tijden gedragen wierd.

De derde afbeelding vertoont desgelijks de goddin *Pussa*, ter zeet op den bloem of gewas *Lien*. Zy heeft een krans of kroon van het zelfste gewas op 't hooft: van gelijken is het geheel lichaem met een ruime cirkel of kringh omgeven: waer uit rondom vuur-vlammen flikkeren, ten teken van haere maght en volmaektheid.

Dees *Pussa* zit hier op een zeer hooge en eenzame plaetse, in het portael van zeker cierlijk vertrek, als in het geheim der geheimenissen. Ter wederzijds hangen opgeschoven gordijnen, en staen vensters met tralien, in plaets van glazen.

Een weinig neerwaerts staet een tafel voor haer, op een vierkante vloer, met een staeketsel rontom afgeschoten. De tafel is overspreit met een kleet of tapijt, en pronkt daer en boven met twee fleschen en zeker ander vreemt slag van tafel-vaetwerk, ten drank en spijs-offer voor de Goddin. Nevens de tafel prijkt een Priesterin of Staet-juffer der Goddin, met de handen zamen gevouwen, en 't aenzicht na een anderen gekeert, die op zijne knien ter bede voor de Goddin *Pussa* leid: derwaets ter beevaert getrokken, door verscheide omwegen en vertrekken, en over eene steil opgaende brug, die beneden aen den ingang door eenen man op eenen vervaerlijken Tiger bewaekt wort. Aen de poorte van ieder vertrek heeft ook een Priester van deze Godin de wacht, die eerst met zilver wil gezoent zijn, eer hy den beevaerts-reizers doorgang vergunt.

Deze *Pussa* wort ook op een andere vreemde wijze uitgebeelt, op den bloem *Lien*: te weten, met de twee handen voor de borst, en de vingeren door een wonderlijke zamenvoeging in malkandre gestrengelt. Uit de rechte zijde schieten acht armen: ook zoo veel uit de linke: waer van ieder hand, ten teken van eenige geheimenis, iet heeft gevat, als een zabel, heirbijl, boek, gewassen, bloem, rat, dooze, kan en andere dingen.

Zoo de Geletterden zeggen, die een weinig meer wijsheit als het graeu schijnen te hebben, betekent deze veel-armige *Pussa* niet anders, dan de moeder van al de Goden: die d'Egyptenaers *Isis*, Gemalin van *Osyris*: en de Grieken *Cybele* noemen. Waerom, volgens gevoelen van eenigen der wijste Sinesen, die de veelheid der Goden uitlacchen, met het beeltenis van deze afgodin niet anders betekent word, dan de kragt, sterkte en magt van de weldadige natuur tegen alle dingen: die alle door de zestien tekenen der armen bediet worden: want men zeit *Sina*, onder beschut van deze Goddin *Pussa*, zestien eeuwen lang in een geruste vrede gezeten hebbe.

Ook hebben d'Egyptenaers hunnen God zittende op den bloem *Lothus* (misschien een en de zelze met dien van het gewas *Lien*) zin-rijk afgebeelt. Dies het schijnt deze wijze niet alleen in *Persien* en *Indiën* uit *Egypten*; maer ook in 't uitterste van Ooste na *Sina* en *Japan* doorgeboort te zijn: want de Japanders malen hun beruchten God *Amida* (dien eenigen voor een en den zelven met *Omyto*, anders *Fomb* genaemt, willen gehouden hebben,) zittende op een bloem of roos of water-plompe, af.

D'Aenhangers zeggen dat deze *Amida* een onzichtbaer wezen is, afgezondert van alle zamenkoppeling der Hooft-stoffen, die voor alle schepselen geweest, en de Hooft-bron van alles goet is. Hierom maelen zy haer zin-rijk op zulk een bloem af, ten einde desselfs verborge krachten en volmaektheden geheimenis-gewijze uit te drukken en af te beelden.

De vierde afbeelding vertoont in 't midden, als een tweede *Jupijn*, den afgod *Fe* of *Fo*, welk behouder bediet. Hy is geſtelt ter zeet op den bloem of gewas *Lien*, met de beenen kruis-gewijze onder 't lijf geſlagen. Op het hooft heeft hy een kroon of krans van dien zelven bloem, waer uit vlams-gewijze loof komt ſchieten, ten teken van zijne magt en zege, die hy aen d'onder-aerdſche werelt mede deelt.

Hy zit met de borſt voor open, en de handen bedekt onder zijn tabbert of kleet, om zijne onzichtbare krachten in de werelt te tonen: heeft in 't voorhooft een ſtip of O, een teken van een derde oogh. Om zijn hooft is een kringh of cirkel geſlagen: desgelijks een ander grooter, ten teken van meerder volmaektheid, om zijn geheel lijf, die ter halver wege van d'andere komt.

Aen de rechte zijde zit de Goddin *Puſſa*, mede op den bloem of gewas *Lien*, en heeft in de hand de zelve bloem, aen een lange ſteel. Zy heeft mede op 't hooft een krans of kroon, en een teken van een derde oogh voor 't voorhooft. Achter haer ſtaen twee andere beelden: d'een met gevouwen handen biddens-gewijze na haer toe.

D'andere heeft in de rechte hand een tak, en in de linke een kelk: die beide, gelijk als haer ſtaet-juffers, ſchijnen te zijn.

Op d'andere zijde dezer afbeelding, word dezelve Afgodin *Puſſa*, hoewel ſtaende, op het gewas *Lien* in gelijker maniere uit-gebeeld: met twee ſtaet-juffers achter haer, ieder met de vrucht des gewas *Lien* op 't hooft; beneven een derde, in de gedaente van een jongh knechtje, bloots hoofts.

Ter rechter zijde van den Afgod *Fe*, ſtaen drie maegden in ſtatelijke gewaet, en met gevouwen handen afgebeeld.

Beneden den zelven ſtaet zeker vierkant gevaerte, met een outer in 't midden: ter weder zijde twee kommen, waer in reuk-werk ſtaet te branden: of liever ſchiet uit de vruchden des gewas *Lien* in de zelve loof. Twee beelden bewijzen voor het zelve met neer-gebogen knien den Afgod *Fe* eerbiedigheid.

Aen d'eene zijde boven-waerts, komt gelijk uit de wolken de aeloude Filoſoof *Konfut* verſchieten, met een ivoor bertje na d'aeloude wijze voor zijn aengezicht: gevolght van een andere heldin: en achter haer de aeloude Filoſoof *Lauzu*. Dus verre van d'eerſte Sekte.

De tweede Sekte of Leere, by *Semedo* de derde, is die van d'afgodiſten of beelden-dienaers. Zy word, volgens *Trigaut*, by de Japanders *Sotoqui*, *Sciakka*, *Amida*, en *Saka* genoemt: by de Sineſen, *Sciequia* of *Omitoſe*: volgens *Martijn*, *Xekiao* en *Fœkiao*: volgens *Semedo*, *Sekia* en *Saka* na den eerſten invoerder *Saka*: volgens *Filips Marinus*, in *Indiën Rama*, in *Sina Sekia*, in *Tungking Thikka*, in *Japan Xacca*. *Tweede Sek.*

Dees *Saka*, d'oprechter dezer leere, was een Indiſche Filoſoof, geboren des jaers voor de geboorte des Verloſſers duizent zes en twintigh.

Volgens *Marinus* wiert dit groot wanſchepſel geboren in het midden van *Tien Truc Cuoc*, gelijk de Sineſen ſpreken, tot onderſcheit van d'andere vier deelen: welk eerſte zy *Ooſt-Indiën* noemen, als *Bengale*: 't tweede *Weſt-Indiën*, als *Kambaye* en *Sinde*: 't derde *Noord-Indiën*, daer het ſneeugebergte gelegen is: het vierde *Zuid-Indiën*, welk de Koningrijken van *Narſinga*, *Kanara*, *Idalka* en *Malauar* begrijpt.

De vader van dezen *Sekia*, was geheten *Trinh Phan Vuong*: de moeder, *Ma Da Phu Nhin*: volgens *Semedo* *Maia*.

Men zeit zy op eenen nacht, door het zien van eenen witten oliſant in haren droom, zwanger van hem wierd, die zijne geboorte in haren mont nam, en eindelijk door hare linke zijde weer uit ging. Daer en boven zou dees *Sekia* aenſtonds na zijne geboorte vier en twintigh duizent mael in verſcheide ſoorten van dieren verwentelt zijn,

en

嘉定縣信女眞定項
氏同男馮海謚薦夫
沈眞掐頤生西方者
N°. 4.

en eindelijk zijne laetste verwentelingh in eenen witten Olifant geeindight hebbe.

Waerom by de meeste Koningen van 't oosten een witte Olifant der mate hoog geschat is, dat de bezitter van dien voor zeer gelukzaligh gehouden word.

Onder alle eer-tijtelen, die meest uitmunten, en het hooghst by hen geacht zijn, is die van den witten Olifant. Ja is de Koningh, die den tijtel van den witten Olifant voert, boven andere Koningen, en schijnt meer aenziens by het volk te hebben: quansuis als of het hebben van eenen witten Olifant ietgaf aen den luister en heerlijkheid eens Koningrijks.

Onlangs heeft de Koning van *Siam* dien tijtel en hoedanigheid aengenomen, en zich Koningh van den witten Olifant laeten noemen. Ook is de tegenwoordige Koning van *Lao* zoo hoogmoedig met eenen witten Olifant gevonden te hebben, als of hy, door een ongemeene gunste des hemels, een nieu Koningrijk bekomen had, en zoon van het geluk des wouts, gelijk zy daer spreken, verklaert was.

Volgens *Trigaut* en *Martijn* is deze Leere in het vijf, volgens *Semedo*, in het drie en zestighste jaer in de tiende maend, na de geboorte des Heilands, uit den Weste tot de Sinesen overgekomen, gebraght uit de Koningrijken *Tiencio* en *Scinto*, die beide heden 's daegs met eenen naem *Indostan* genoemt worden; gelegen tusschen de stromen *Indus* en *Ganges*.

Zoo de Sinesen in hunne historien getuigen, had de Sineesche Keizer, by *Semedo Hannim*, by *Filips Marinis*, *Mim Ti* geheeten, een der beroemste en aenzienelijkste in de jaerboeken der Sinesen, zelf derwaerts gezanten gezonden, aengemaent daer toe door eenen droom. Uit dit gewest bragten de gezanten de boeken dezer Leere in *Sina*, en namen uitleggers of tolken met zich, die daer na de boeken in 't Sineesch vertaelden: want d'oprechters en invoerders dezer Sekte waeren niet mede gekomen, aengezien deze toen niet meer in 't leven waeren.

Dewijl dan hier uit bewust is, dat deze Leere van de Sinesen na de Japanders verhuist zy, zoo is niet wel te verstaen, met wat schijn van waerheid de Japanders, de navolgers dezer Leere, doordrijven; dat *Siaka* en *Amidaba* zelfs derwaerts na *Japan* ingetrokken zouden zijn, en uit *Siam* hunnen oorsprong gehad hebben; want klaerlijk blijkt uit de boeken zelfs van d'aenhangers dezer Leere, dat dit Koningrijk, welk t'allen tijde den Sinesen bestent is geweest, zeer verre van het geen afgelegen is, welk zy *Tiencio* noemen.

Volgens *Marinus*, waeren de gezanten, door Keizer *Mem Ti* afgevaerdigt, drie gehele jaren op weg in *Indiën*. Gekomen aldaer, dachten zy niet anders dan hunnen tijt in wellust over te brengen, zonder bekommering van dieper in andere Koningrijken, meer na 't Weste, te trekken: alwaer men zeide dat beter wetten waeren: gelijk die in het Koningrijk van *Kambaye* en *Sinde*, na den stroom *Indus*, onderhouden wierden: waer van deze volken den beruchten afgod *Omy To* aenbaden. Maer aldaer verstonden zy dat in *Indiën* een andere Sekte haer bevont, die meer gezags had, als meer toelatiger en schandelijker: waer van *Rama* d'invoerder was, een afgod, veel jonger dan *Omy To*. Dies kochten zy de boeken daer van, die wijtloopig van de zelve handelden, en quamen daer mede weder in *Sina* ten Hove, met valsch verhael van hunne reize en Gezantschap. Zy toonden dan de boeken aen den Keizer, die kort daer aen de zelve ononderzocht door het geheel gebiet des Keizerrijks deed verkundigen, zonder bewilliging en toestaen van de geletterden. Deze bemerkende derzelver dwalinge en buitensporigheden, maekten minder werks daer van, als het gemeen volk: welke de zelve aenvaerde als een leere van den hemel afgedaelt.

Deze Leere, gelijk ons verhael boven uitwijst, is tot de Sinesen te dien tijde

tijde

tijde gekomen, als door d'Apoſtelen het nieu verbont in de wereld verkundigt wiert: wanneer d'Apoſtel *Bartholomeus* in *Opper-Indiën* (welk is het Koningrijk van *Indoſtan* zelf) en andere gebuur-geweſten, de Leere van *Kriſtus* verſpreide, en d'Apoſtel *Thomas* in *Onder-Indiën*. Het ſchijnt derhalve de Sineſen, opgewekt door het gerucht des nieuwen verbonts, het zelve uit den Weſten hebben willen halen: maer, 't zy door dwaling der Gezanten, of door de verkeertheit van de plaetſen, daer zy aenquamen, ontfingen in plaets van een waere, een valſche Leere.

Aenſtonts na zijne geboorte, volgens verhael der Hiſtorie-ſchryvers, deed *Xekia* in zijne wiege blijken, van wat aert en inborſt hy in zijnen ouderdom zou zijn. Want gekomen naulix ter wereld, deed hy zijne moeder ſterven, of, volgens *Semedo*, zy ſterf in het baren. Hy deed op een zelven tijd zeven tochten, merkende den hemel met d'eene: en d'aerde met d'andere vinger. D'eerſte woorden, die hy noch ſtamelende uitte, waeren verwaete laſteren, met zich te beroemen, dat hy d'eenigſte deugtzame en heilig was, zoo in den hemel, als op d'aerde. Gekomen tot een ouderdom van zeventien jaren, nam hy drie wijven: by d'eene der welke hy niet meer dan eenen zoon kreeg. In zijnen ouderdom van negentien jaren, begaf hy zich, op aenmaning van den duivel, na zijne vrouwen en zoon verlaten te hebben, op een gebergte: daer hem twee geeſten, d'eene *Alala* en d'andere *Kalala* genoemt, zichtbaerlijk verſchenen, en wilden hem voor meeſters in het onderwijzen van de grontregels dienen, daer hy zich moſte van dienen, om de halve wereld te verleiden. Zy queten zich daer in met zulk eenen voortgang, dat hy binnen zeer weinig tijts daer in ervaren wiert, en voor meeſter ging in die wetenſchap, welke hy gevat had, even gelijk in alle hare omſtandigheden met de gene, die hem ingeblazen was, dat's, valſch en beuzelachtig. Dit vergif verſpreide hy in alle zijne boeken, en deelde het zijnen leerlingen mee, die voorgeven: hoe meer kenniſſe zy van zijne wetenſchappen bekomen, hoe meer geloofs zy op de herten des volks hebben.

Zoo de Sineſen ſchryven, zou *Xekia* deze wetenſchap van vier *Gioghi*, welke Hermijten of Kluizenaers van *Indiën* zijn, ingezogen hebben, en by hen den tijt van twaelf maenden in een woeſtijne gebleven zijn: daer de duivelen hem zoo veel te meer met bezoek eere aendeden, zoo veel te verder hy van het gezelſchap der menſchen was. In zijnen ouderdom van dertig jaer verliet hy deze woeſtijne, om meer geloofs te maken, niet door hoedanigheit van Leer-meeſter; maer door die van beeld of afgod, en begon zich t'openbaren en bekent te maken, door de nieuwe Leere, die hy aen alle oorden leerde. En om des te lichter die te verbreiden en gemein te maken, kreeg hy een gehele wereld van navolgers op de been, ten getale van vier en twintig duizent: waer uit hy vijfhondert koos, die hy tot hondert bragt: daer na tot tien. Deze waeren zijn beſte en getrouſte vrienden, die gewoonelijk de tien Grooten genoemt, en bequaem tot het aennemen van zijne Leere geoordeelt wierden.

Hy leerde in *Indiën* opentlijk den tijd van negen en veertig jaren zijne verderffelijke leeren; hoewel minder gevaerlijker, als het geen hy in zijne byzondere zamenſpraken voorſtelde, tot dat hy zich eindelijk ziende in doods noode, by uitterſte wille aen eenen van zijne getrouſte leerlingen beval toe te ſtaen en aen te nemen, voor eeneerſte begin en zet-regel, deze voorſtel: *Het ſtaet aldus in de boeken*. Byna op een zelve wijze, als onder de leerlingen van *Pythagoras* in gebruik was, die tot vermijding van de ſchool-krakelen, in het onderzoeken der waerheid, gewonelijk hunne geſchillen met deze rede beſloten: *hy zelf heeft het gezeit*.

Voorts ſpeelde hy den trek van eenen meeſter, en geliet zich eenige knaginge van gewiſſe te hebben, en in een waer berou te zijn; hoewel niet zonder zijnen misdaet t'ontſchuldigen

gen, over het geen hy den tijd van veertig jaren zijne leere al te ruich geleert, en daer van de heiligste en diepste verborgentheden onderdrukt en verborgen gehouden had, tot nadeel der waerheid, zonder het geheim daer van te willen hebben openbaren. Maer gekomen nu tot het uitterste, kon hy het niet ontveinsen en wilde het eindelijk belijden en overgeven aen zijne liefste en getrouste leerlingen, als een der kostelijkste panden, welk hy hen, tot loon van zijne liefde, naliet.

De Leere, die hy geleert had en in zijne boeken begrepen was, kon genoechzaem tot onderwijs van het graeu dienen: welk, ter oorzake het minder van aennemen is in de geheimenissen en fraeie wetenschappen, door gevoelijke en stoffelijke dingen gewoonelijk moet geraekt worden, die de zinnen meer over staech werpen, als zy het verstant overwinnen. Maer ten aenzien van hen, als die zeer verlicht waeren, en oneindelijken geest hadden, en die hy voor zijne lieve kinderen hield, had hy een andere Leere, die hy hen wilde mede delen, tot een geheimenis: waer aen volkomen hunne zaligheid hong.

Xekia dan zich ziende op het einde van zijne dagen, met de dood op de lippen, en op de wake van niemand meer te kunnen bedriegen noch verschalken, betuigde aen zijne leerlingen, door hem in zijne kamer genoot, dat hy hen eindelijk een groot geheim en nieuwe leere wilde openbaren, die hy hen in den aenvang niet geleert had; ter oorzake zy te zeer verheven en schrander was: hoewel hy ook begeerde, dat zy niet zou mede gedeelt worden, dan aen de genen, die dezelve gewilliglijk omhelsden, en zich na haer volkomentlijk schikten.

Zijne leere, zeide hy hen, die hy tot noch toe geleert had, was ydel en verçiert: maer zy mosten die altijts op een zelve wijze voorstellen, niet anders als of zy waerachtigh was, en het geloof der zelve bevestigen tot hun eigen voordeel: ook in schijn getuigen die hoogh t'achten en groote onderhouders der zelve te zijn: hoewel namaels zich heimelijk schikken na zijne nieuwe grond-regels, die hy hen nu mede deelde. Hy stelde dan twee leeren voor, een uitterlijke, en een innerlijke. D'uitterlijke, die hy voor valsch en verciert verklaerde, en onfeilbaer den volke deed voorstellen, bragt hy onder drie punten. Het eerst begrijpt d'Artykelen, die men geloven moet, gelijk van het geloof: het tweede logenende geboden, en die verbieden het geen niet geoorloft is te doen: het derde bevestigende gebooden, die verplichten iet te doen. Het eerste der voorgestelde artykelen bestaet in het geloven, dat'er een beeld of afgod zy, die de menschen behoet, en volkomelijk voor zijne zonden voldoet. Dat dit het beelt zelf is: en het hierom heeft de natuur van eenen mensch willen aennemen. Het tweede is, dat de ziele aenstonts, na het scheiden uit den lichame, in een andere werelt herboren wort, en aldaer, zoo zy van verdiensten ontbloot is, verschijnt met het licht van glorye bekleet: welk zich verandert in twee en dertig gestalten, en met vier en twintig hoedanigheden begaeft is. Het derde eindelijk, dat het Paradijs een beloning der genen is, die goede werken doen en na de wet leven: en de helle, de plaetse, daer d'overdaden wredelijk zullen gestraft worden. Zoo dat die zich van deze helle bevryden, en het Paradijs verkrijgen, zich twee oogmerken in zijne werken moet voorstellen: het een van te willen het goede doen: het ander van het quade te vlieden en vervloeken. Het geen, waer van men zich moet onthouden, wort gebragt op vijf geboden.

Het eerst is, geen levend te doden: het tweede, niet te stelen: het derde, niet te hoereren: het vierde, niet te liegen: het vijfde, geen wijn te drinken.

De bevestigende geboden zijn de zes werken van barmhertigheid. Het eerst is, de Bonzen met lijf-behoeften by te staen, ten einde zy bidden en boete doen voor de zonden des volks: het tweede, kerken voor de

beelden te stichten: daer na kloosters voor be *Bonzien* te bouwen: het vierde dikwils in den mont te hebben en aen te roepen den naem van het beelt, om te bekomen volkomen verlof en aflaet van hunne zonden: het vijfde dooden te begraven: het laeste zeker vergult papier te verbranden, welk, na het vuur dat in dit leven verslonden heeft, in het ander leven, tot een beter gebruik geschikt, en in louter gout verandert word: en dit deilt men om aen de wachten van d'achtien hellen.

Die verwaerlooſt of verzuimt deze bermhertige plechtelijkheid, komt onheil over: ter oorzake daer geen genoechzame magt is, om hem te bevryden en te trekken uit de laeste helle: alwaer hy voor zulk een gruwel-daet zal gedoemt worden te lijden, onder een van die yzelijke en vervaerlijke herschepping of veranderingen, als hier na breder te verhalen staen.

De hoge en innerlijke Leere, welke geopenbaert was aen deze tien uitverkoren onder al de leerlingen van dezen leeraer, is begrepen onder zulke verborgen geheimenissen, en onder zulke teere stoffe, dat zy tot niet vervalt, en zoo wel voor het gezicht, als voor het verstant zich ontrukt.

Eerstelijk stelde *Xekia* in de zelve, dat 't begin en stoffe, daer de mensch en alle andere schepselen van gemaekt zijn, zeker slag van dunne lucht geweest zy: niet dat die het voorwerp van zinnen kan zijn, en de zinnen magtig zijn de hoedanigheden daer van te doordringen en te peilen: maer waer van ook het verstant zelf, hoe uitstekend en verklaert het is, het wezen niet kan begrijpen. En hier in zeide hy de waerheid: ter oorzake hy zoo veel te duisterder, en verstrikter in zijne verklaringen was, hoe hy minder vatte 't geen hy gevordert had.

De Sinesen leiden zich daer op een lange wijle, om deze nieuwe Filosofye te verstaen: en na lange betrachtingen, wanneer dit lichaem, ter oorzake van zijn dunheid, uit hunne hersenen ging, kenden zy daer van de waerheid, en noemden het in hunne tale *Cum Kiu*, en de Tungkinders *Khou*, welk wy in onze tale door den naem van *niet* of *geen* zouden uitleggen. In het welk alle dingen na de dood vervallen, volgens hunne Leere.

Dan om niet van verschillende gevoelen te zijn en daer in alle gelijkelijk over een te komen, anderen zeggen, dat byzondere lichamen, die alle daegs geboren worden, niet nieuws en eigens krijgen, dan de vormen en hoedanigheden.

Zy verklaren deze Leere door het exempel van water, welk de gestalte neemt van het vat, daer het in is: rondvormig, zoo het ront is: vierkant, zoo het vierkant is: driehoekig, zoo het drie hoeken heeft. En na de sloping des vats, door eenig toeval, of anders, vergaet de gestalte, dat is de zijnnelijkheid der byzondere: hoewel het water altijds blijft.

Insgelijx een Gout-smit kan eenen tiger of peert van een zelven klomp gout maken: en midlerwijle verliezen dit peert en deze tiger hun fatsoen, door de smelting van dit metael, welk altijd in de smelt-kroes een en het zelfste blijft. Maer zoo ghy tegen *Xekia* in legt, en hem de uitlegging van deze Filosofie afvraegt, en hoe hy die verstaet, hy zal u niet dan zeer onvolkomen voldoen, en niet anders antwoorden, dan dat alle dingen te niet gebragt worden: gelijk het fatsoen of gestalte vernietigt word, wanneer het vat gebrooken, en het gout gesmolten word.

Zoo ghy verder met hem gaet, en afvraegt, wie d' eerste vormen of gestalten aen deze dunne lucht gegeven heeft, en deze hoedanigheden veel meer, dan andere: zijn antwoord zal op een *niet*, en louter *neen* uitkomen. Waer uit men dit onfeilbaer gevolg kan trekken, dat dees nieuwe *Demokritus* noch God, noch goet, noch quaet, noch belooning, noch straffe kent, en hem onbewust is, of de ziele onsterffelijk is,

is, ja zelve of zy ontſtaet, ter oorzake dat het geene ziele, of geene geſtalte is: of zoo het een ziele is, zy zal ſtoffelijk zijn. Aldus zal de zijne, gelijk die van een beeſt zijn.

Hy voegde by al dit, dat een ziele, gevormt van deze zoo dunne ſtoffe, geen hert heeft, welk haer kan bewegen: geene gedachten, welke haer kan bekommeren: geen verſtant, met welk zy kan reden-kavelen: geen magt, waer van zy haer kan dienen om te werken: maer dat de zelve even zoo enkel, zoo louter en dun is, als onveranderlijk en onbederffelijk, en zelf overſtaenbaer.

* Derhalve de geen, die aen deze fraie kenniſſe deelachtig geworden is, kan zich beroemen den hoogſten trap van volmaektheit bereikt, en daer van vaſte proeve bekomen te hebben, wanneer hy niet meer met het verſtant redeneert: niet meer met de wil begeert: niet meer met de zinnen onderſcheid: geenen ſtrijd der hertstochten gevoelt: wanneer hy onbekommert en zonder onderſcheid en knaginge van gewiſſe allerlei ſlag van miſdaden begaet: eindelijk ongevoelijk is, gelijk een beeld. Zie daer een volmaekten menſch van *Xekia*, volgens wiens gront-regelen de *Soitiſten* niet zouden toegelaten worden, onder het getal van zijne leerlingen: zie daer het groot geheim van zijne leere, zoo verborgen dat het niet geoorloft is, die t'ontwijden noch t'openbaren.

Dit was d'uitterſte wille en erf-making van *Xekia*, en de geheime ſchatten van zijne volmaekte leere: waer van de tien, die hy onder al zijne leerlingen uitverkooren had, de uitvoerders waren.

Hy ſterf dan in zijnen ouderdom van negen en zeſtig jaren. Het lijk wierd, na 's lands gewoonte, op eenen hout-ſtapel van het aller wel-riekenſte hout verbrand. Zijne leerlingen, die de lijk-ſtaetſie by woonden, na zy hem tot eenen heilig gemaekt en onder den rang der Goden gebragt hadden, gelijk hy zich zelven daer voor heeft willen doen houden, vergaderden met groote eerbiedenis en eerwaerdigheid, al het geen, welke het vuur noch van zijn lichaem niet verſlonden had.

Dit verdeilt aen veele ſtukken, om de wereld daer mee, gelijk met zoo veele dierbare overblijfſelen, te heiligen, verdeilden zy die aen de menſchen, op d'aerde: aen de geeſten, in den hemel: en aen de draken, in de zee.

Niete te min, ſy bewaerden een tant van hem, die *Xekia* by uitterſte wil aen den Koning van *Zeilon* gemaekt had, die de zelve aenvaerde, als een zeer dierbaere gifte, en onder den rang der dingen ſtelde, welke hy zeer hoog waerdeerde,

Na verlooop van eenige jaren viel deze tant in handen van de Portugeſen, wanneer zy den oorlogh zekeren tyran van dit Eiland aen deden, tot herſtelling aldaer van den wettigen Koning, die van daer onrechtvaerdelijk was verdreven. De geweldenaer wierd door de Portugeſen gedwongen te vluchten, en na het Eiland *Giaſanapatano* zijn hertret te nemen.

Zoo andere evenwel willen, was deze tant van *Xekia* niet; maer van zekeren knecht, die hem een lange wijle gedient had, en gezeit wierd in een aep na zijne dood herſchept te zijn. Waer door de Koning van *Zeilon*, dien men zoo groote wonderen en vreemdigheden van hem voor zijne herſchepping verhaelt had, ter gedachtenis van zoo een groot perſonaedje, een van zijne tanden wilden hebben.

Zijn beeld word zittende, in de gedaente van een ſchoonen jongeling, met een derde oogh in 't voor-hooft, in de kerken vertoont.

Ik zal een byzonder gevoelen, welk *Xekia*, noopende de verhuizing der ziele geleert heeft, hier laten volgen.

Xekia, dan, om zijne leere meer gezags en nadruks te geven, heeft eindelijk de zelve onder nieuwe invallen willen leeren, en onder nieuwe gevoelens voorſtellen. *Marinus.*

Zoo de leerlingen zeggen, was *Xekia* berucht door de meenigte der

P 2 mira-

mirakelen, en gaf zelf daer van grote getuigeniſſen. Aenſtonts na zijne geboorte, verwentelde hy vier en twintig duizent mael in veel gedaenten van dieren: en eindigde eindelijk zijn laeſte verwenteling in eenen witten olifant. Dit gevoelen, welk reeds voor waerachtig is gegaen, is onder ander een reden, waerom de Koningen van 't Ooſten zoo hoogh eenen witten olifant waerderen. De *Tungkinders*, gebuuren der Sineſen, noemen deze ziele verwentelingh *Loan Hoy*: en de ziel verhuizing der genen, die beroepen zijn in het ander leven te lijden, *Tran Luan*, dat is, rat: uit oorzake, na de wijze van een rat, de zielen, ter ſtraffen gedoemt, in eene geduurige beweegenis zijn, en haer zonder ontſlaging van het een lichaem in het ander, begeven.

Die de leere, welke beſtaet in het uitterlijk leeren, zeggen dat in verſcheide oorden der wereld zes plaetſen zijn, die niet verſchillen van elkandre, dan door d'ongelijkheid van perzoonen, die aldaer verblijven: zulx, die in deze wereld ſterft, in een andere van deze zes plaetſen weer herbooren word, onder de lucht en gedaente des volks van dien aert, daer zijn lot hem heen heeft gevoert: en alzoo van d'een tot d'andere. Tot dat eindelijk, na zoo veele verwentelingen en dezen braven tocht, het rat weer tot zijn punt keerende, hy begint in deze wereld, daer hy uit gong, voor de zevende male zeer zuiver en volmaekt herbooren te worden: na hy, gelijk gout, gelouterdt, en zes zeer ſtrenge koppelingen geleden heeft: zoo dat hy als dan kan ſterven voor de laetſte male, na zijne eigenzinnelijkheid, en wanneer hem wel gevalt; dewijl hy zal gekomen zijn in den laetſten om-loop van de onveranderlijkheid, en zich bevinden in het bezit van de hoedanigheid eens af-gods of beelts.

Anderen leeren, met meerder grond, een andere wijze van ziel verwenteling, en zeggen, dat de verwenteling gewoonelijken de werkingen van dien geen volgt, die van geſtalte verwiſſelt. Die by voorbeelt, wreet en onmenſchelijk geweeſt is, wort hervormt in eenen tiger: die een roover, in een wolf: die ſchalk en loos, in een vos: die zwaer-geeſtig en ſtil, in een viſch: verraders, in wolven: geilen, in verkens: gulzigen, in honden: zachtmoedigen, in ſchapen: Koningen, in olifanten, en alzoo ook andere: zoo dat deze zielverwenteling geſchiet, na mate van deughden of ondeughden, in dieren, die met die deughden en ondeughden eenige over-een-kominge hebben.

In zoo groten getale worden deze herſcheppingen by hen ingevoert, en zijn met zulke belachelijke en ongerijmde beuzelingen doorwrocht, dat *Ovidius* in zijn boek van de herſchepping niet zoo vreemts, en uitzinnigs heeft, of zy ſchryven het hunnen herſchepten helden toe. Ja blijft deze waengelovige ziel-verwenteling niet alleen onder de viervoetige dieren, vogelen, viſſchen en ongedierten; maer treet ook tot de gewaſſen over: waer uit die verfoeielijke boomziel verwenteling geſproten is: waer door zy zeggen, dat de zielen niet alleen uit het een dier in het ander; maer ook uit dieren in boomen verwentelen.

Tot een ſtaeltje van dit belacchelijk gevoelen, kan dienen, 't geen, volgens verhael van *Filips Marinus*, zich des jaers zeſtien hondert twee en dertigh in *Cochinchina* zich heeft toegedragen. Door een ſterk onweer van wind en regen, was een boom van eene yzelijke hoogte en dikte ter neer gevelt: te weten, hy was tachtig ellen hoog, en zoo zwaer, dat hondert man dien niet van de plaets konden verroeren. Eenige hielden hem voor eenen *Satyr* of *Boſch-god*: andere voor een grooten Sineſen *Hopman*, die voor hondert jaren geſtorven, en in dien boom herſcherpt was, en nu *Cochinchine* den oorlogh quam aenzeggen.

Wanneer niemant den boom derfde aen ſtukken houwen, lieten zy dien aldaer in weer en wint leggen, met inbeelding dat gene elementen den

Tha Sechia
SECHIA

Th… oll Sechia
SECHIA

den zelven konden bederven, nochte door de dikte en herdigheid der schorsen dringen: die het kleet en wapen-rusting van deze af-god was, tot bescherming van alle toevallen.

In *Tungking*, volgens verhael van den zelven *Marinus*, koken deze af-godisten dikwils in 't jaer, ten platten lande, meenighte van rijs in een groote ketel, en brengen dezelve in schotelen en bakken, gemaekt van zekere bladen van boomen, aen den voet van ieder boom, tot een geschenk aen den perzoon, die in dezelve herschept is. Dit geschied uit meelijden over hun rampzalig lot, en om de droefenis te doen blijken, die zy hebben van hem zoo langen tijd overeind en zonder eeten te zien: desgelijx tot erkentenis voor het genot der schaduwe, tegen het steken der zonne onder den zelven.

Dan een hooger en geestelijker ziel-verhuizing is die, welke zy vormen in het herte van den mensch, die onophoudelijk waekt en het verstant gevangen neemt: het verstant weer d'andere maghten: zulx zy, zonder ooit op te houden te werken, onophoudelijk bezig zijn in de verscheidenheid der voor-werpen, die zich aen haer vertoonen: der wijze, zoo wanneer het verstant reden-kavelt, dat het geen is, welk leeft: wanneer de wil werkt, het leven van het verstand in de wil over gaet: en is dan het verstant dood, en de wil levendig: zoodanig dat het herte geboorte neemt, en zijne gelijkheid ontfangt, wanneer het begint te werken: en die verlieft en sterft aenstonts, wanneer het niet meer werkt. Zoo is het ook met het verstant, de wil en zinnen. Hierom zeggen zy, dat de gedachten of innerlijke magt geeft het zijn aen alle dingen, dat is te zeggen, zoo zy op haer werkt, zy ontstaet aenstonts: het verstant met te redenkavelen: d'inbeeldingh met in te beelden: desgelijks de andere magten: behoudende deze beelden en deze gedaenten of gestalten in de maght.

Wijders, de Filosofen van *Xekia* voegen een diergelijke werking aen alle de akten of werkingen van d'inwendinge magten toe, 't zy verstandelijke of begeerende, of inbeeldende: waer uit zy besluiten, dat deze magten ophoudende te werken, haer zinnelijkheid van diergelijke dingen verliezen, en ophouden te zijn, dat is gezeit, dat deze beelden en deze gedaenten, gemaekt van de magten volkomentlijk te niet gaen: en in dier wijze, dat het een kan zijn, dat geen, welk zy wil, wanneer het haer behaegt, zonder zy evenwel kan volkomentlijk vormeeren de gedaenten van het geen, dat zy begeert.

Zy onderscheiden in verscheide trappen, en in verscheide verblijfplaetsen de bedieningen, die den staet van den mensch betreffen, en gewoonelijke voorwerpen van sijne bezigheden zijn. Daer zijn'er, volgens hen, zes, die den staet van wereldlijken betreffen, en gevangkenissen of hellen by hen genoemt worden: en vier andere, die zy paradijsen noemen, en den *Bonzien* toegeschikt zijn: ter oorzake deze, zoo zy zeggen, in de wereld leven, als of zy daer niet in waeren, in afzondering van alle gevoelijke, ydele en uitterlijke dingen. Volgens deze Leere moet nootwendigh de staet van eenen armen wereldlijken wel beschreielijk zijn: en des te meer, aengezien daer niet minder vyanden te bestrijden zijn, als hy vervolght word van verscheiden gedachten, genegentheden en hertstochten, die hem geduuriglijk den oorlogh aendoen: zulx hy gehouden is te blijven gelijk op een rat, welk altijts omdrait, en in een geduurige beweginge is.

En zoo dit rat stil staet, het is nooit dan aen een van deze zes hellen: alzoo is de plaets, daer zijn rampzaligh lot hem aenbrenght, de hel, daer hy rust, en de vorm van die genen aenneemt, die hy daer ontmoet: en van waer hy vervolgens d'andere hellen door-loopt: ter tijd toe de dood eindelijk dezen loop eindight, en hy door dit middel kan herboren worden, om geregelder te leven, als te vooren. Zoo dat die, na het ge-

voelen van deze dwael-geesten, zich reeds gevoelt bevrijt van gedachtenissen, daer hy te voore mede opgehoopt was: van hertstochten, die hem den oorlog aendeden, en van begeerte, die hem onophoudelijk vervolgden, tot eene opschorting van de kragt der ziele, gelijk als of hy opgetogen en verrukt was, gekomen is tot den hoogsten trap van volmaektheid dezes levens, met verzekering van eene beloning, na mate van zijne verdienste, die hem tot een beeld inwijden en onder de Goden stellen, waerdig, om onder dien naem aengebeden te worden.

Door al deze bedriegeryen misleiden zy het volk, en doen het geloven, zoo veel zy kunnen, dat hunne beelden het leven genieten, en onsterffelijk zijn.

Waerom, schoon dusdanige beelden niet schijnen te zien noch horen, en geene bediening van iet anders te verrichten hebben, (alzo zy gemaekt zijn van stoffelijke dingen,) zoo horen zy nochtans, gelijk zy zeggen, en zien op hunne wijze: ja eeten na hun behoefte, en behouden zich door dit middel in goeden staet: te weten, de Godheid is in de zelve, gelijk door eene verrukking, ingeslorpt. En in dezer wijze verdedigen deze Filosofen het leven der beelden tegen de genen, die het tegenstreven.

De eerste dezer zes hellen, gelijk deze Filosofen die aen den volke verklaren, behelst drie plaetsen, daer men zeer veel te lijden heeft, en aen dewelke sy den naem van twee hertstochten geven: gramschap en begeerte, met onwetenheid, die eigentlijk drie razernijen van deze hellen zijn.

Maer wanneer de mensch in de helle van deze wereld gebooren word, zoo word hy, volgens hun zeggen, uit den buik van zijne moeder, met den hoofde neerwaerds gekeert, gebooren, om te gaen, daer zijn rampzalig lot hem henen voert: en lijd aldaer achterlei pijningen, als daer zijn, leven, ouderdom, ziekten, armoede, onheilen, bekommering van geest, lichamelijke straffe en dood.

Deze helle word gevolgt van eene andere, die zy den verhongerden duivel noemen: daer de geen, dien de ellenden van dit leven zwaergeestigh, en quaet van inborst maken, zijne geboorte neemt. Aen de derde helle geven zy den naem van beest, daer luiaerts en onwetenden gebooren worden, die genen geest hebben om het zwart van 't wit t'onderscheiden, nochte het waerachtig van het valsch: maer volgen blindelinx, gelijk beesten, 't geen de zinnen en reden hen inblaest.

De vierde helle wort de getergde duivel genoemt: in de welke, die ter werelt komt, zijn verblijf gaet nemen: zoo hy niet kan overwinnen zijn gramschap: maer zich laet vervoeren tot schelden en lasterlijke woorden te spreken en geweldige en vyantlijke daden te doen.

De vijfde is by hen bekent onder den naem van mensch. Die daer in geboren wort, is geheel menschelijk, heusch, dienstplegend, en zeer stips in het onderhouden van Politijken of burgerlijke wetten.

De zeste is genaemt de hemelsche helle: daer geene andere, dan Prinsen, voorwending op kunnen maken. Zy worden dan in deze hellen gebooren, wanneer zy de zoetheid en vermaek des levens, onder de Muzijk en andere tijdkortingen, genieten: maer dit alleen maekt den top van hunne gelukzaligheid niet, ter oorzake zy noch uit dese helle niet geraekt zijn, en na die van de *Bonzien* staen.

De *Bonzien*, die met hun vier hellen het Paradijs van *Epikuur* vertoonen, staen vier trappen in de zelve toe, die vertoont worden door zoo veel verscheide soorten van Filosofen dezer zekte. De eerste is van de genen, die beginnen, en zig blindelinx laten voeren tot de leere van *niet* of *geen*, die men hen in blaest: waer uit alle dinge haren oorsprong trekken, en daer toe weer gebragt worden. Deze hebben een afgezonderde plaetse in den tempel, en bewaren aldaer hunnen rang boven 't outer, in 't gezicht van *Xekia*.

De

De tweede foort is van die genen, die meer gevordert zijn, en in ftaet van een graet in de Filofofie bekomen te hebben. Deze leggen zich geheellijk op de betrachting en redenkaveling, en hebben niet tot voorwerp van hunne befpiegeling, dan de betrachting der twalef oorfprongen, of trappen, die de menfch in zijne geboorte door-loopt, eer hy fterft.

De derde foort zijn die geenen, die hunne koers der Filofofie afgeleit hebben, en daer in uitgeleert geworden zijn. Deze, na hunne oefeningen daer in ge-eindigt te hebben, leggen zich nergens meer op, dan op de werken van liefde, en die het nut en voordeel des naeften betreffen. Inzonderheid zijn hier onder, die reeds eenigen voortgang onder de *Bonzien* gedaen hebben, daer van zy groote onderwijzinge bekomen, tot hun byzonder levens beftier, en verkrijgen van deugden, noodig tot de wijze van leven, die zy omhelft hebben. Deze hebben daer ook hunne plaetfe, en zitten aen de linke zijde, met een kleine kroone of kranfe, of eenig ander teken in de handen, gelijk tot een zin-ftael of zin-rijk teken van hunne godvruchtigheid.

De vierde foort word genoemt *Fe*, dat 's gezeit goden-beeld.

Deze zijn volkomen geheldert, en geheel en al den eerften beginne van *niet* gelijk.

Deze handelen niet meer uitterlijk, en hebben geen zinnen meer, noch om te zien, noch om te verftaen, noch gedachteniffen over de dingen dezer wereld: dat is te zeggen: zy zijn in het Paradijs, daer zy een vafte ruft genieten en volmaekte vrede, in de vereeniginge van *niet*: en hervormt in deze dunne en lichte lucht, die hen alleen bekent is, met uitfluiting van andere, gelijk een voorwerp van geloof, en die de zinnen niet kunnen begrijpen: ter oorzake zy niet meer omringt zijn, dan met dit lichaem van een zeer dunne lucht: daer van fy by hun leven niets konden bemerken, eer zy hervormt waren.

De menfch, zoo eenigen der aenhangers gevoelen, heeft twee zielen: d'eene word genoemt d'opperfte en uitftekenfte: d'andere de levendigmakende.

Door d'opperfte verftaen zy het verftant, en gelooven, gelijk by ouds *Pythagoras* en de *Stoitiften* dreven, dat God een algemeine ziele is, uitgebreit in alle fterren. Door de levendigmakende ziele, verftaen zy de byzondere ziele van ieder byzonder fchepfel, die nooit kan werken, dan in de genen, die zy bevormt en daer zy beftelt is.

Anderen willen, dat de ziele een zeker gefternte zy, welk beftaet in zich zelf: die niet gemeens heeft met die van God: on-afhangelijk en ongefchapen, gelijk God.

Daer zijner, die drijven dat God in den aenvang der wereld alle zielen gefchapen hebbe, en niet een ziele meer van nieuws ontftaet: maer dat zy alleenlijk van het een lichaem in het ander overgaen. Anderen houden ftaende, dat God en de zielen van alle eeuwigheid zijn, en het lichaem deze bant is, die haer on-affcheidelijk aen Godt vereenigt.

Wijders, die loochenen, dat de werelt niet eeuwig is, bewijzen op een andere maniere de verhuizing der zielen, met te zeggen, dat de verfcheiden ftaet der menfchen van deze werelt, niet kan ontftaen, dan van goede of quade werken van eenen iegelijk, voor d'eerfte ziel-verhuizing. De gront-reden van al dit, en die de grootfte indruk op hunne zinnen geeft, beftaet hier in: dewijl zy geloven, dat de ziel in het lichaem is, gelijk een menfch in zijn huis, en een vogel in zijn kou: en de zielen niet van verfcheide natuure zijn, maer alle van een zelve geftalte. Waer uit zy befluiten, gelijk een menfch kan gaen van het een huis in het ander, zoo kan ook de ziel van het een lichaem in het ander overgaen: en kunnen ook de zielen, aengezien zy van een zelven aert zijn, haere bedieningen doen, in wat lichaem het zy, dat zy bevormen. Ja zijn eenige volken in *Indiën*, inzonderheid de Bramins of Brachmans, zoo-

zoodanig met dit gevoelen ingenomen, dat zy zich, ook in den tijd van de grootſte hitte, onder het ſlapen met een kleet van den hoofde tot de voeten bedekken, uit vreze dat onder het ſlapen, met den mont open, het een of ander klein ongedierte, waer in iemant zou verandert zijn, in den zelve mogt kruipen, en zy hier door hunnen adeldom en rang, dien zy in de werelt hebben, komen te verliezen: om welken te behouden zy boven mate zorgvuldig zijn. Dus verre *Marinus*.

D'Oprechters dezer Leere, zoo *Trigaut* getuigt, ſchijnen in eenige punten onze Europiſche Filoſofen te volgen: want zy ſtellen mede vier Elementen of Hooftſtoffen, gelijk die van d'eerſte Sekte vijf: maken met *Demokritus* en andere veel werelden: maer ſchijnen allermeeſt de Leere van de verhuizing der ziele van het een lichaem in het ander uit de Leere van *Pythagoras* ingezogen te hebben, met verſcheide andere verdichtſelen by deze Leere te doen, tot blanketſel der valſcheid.

Dan het ſchijnt zy niet alleen deze dingen uit onze Filoſofen; maer ook een ſchaduwe uit het licht des Euangeliums gekregen hebben. Want deze Leere voert een zekere wijze van drievuldigheid in; waer door beuzelachtiger-wijze drie Goden in eene Godheid vereenigen en zamengroeien.

Zy hebben kennis, zeit dezelve *Trigaut* op een andere plaetſe, van het Euangeli: want in het Landſchap van *Peking* is onder veel andere beelden, die zy aldaer hebben, zekere beeltenis van eenen man, met drie hoofden, die elkandre aenzien. Welk bediet, zoo de Sineſen zeggen, dat al deze drie hoofden niet meer, dan een begeerte en wil hebben.

Den vromen bereit deze Leere in den hemel beloningen; maer den onvromen, in de helle, ſtraffen. Zy prijſt zoodanig den onechten ſtaet, dat zy den echten ſchijnt te verwerpen. D'aenhangers verlaten huis, hof en vrienden, en trekken na verſcheide plaetſen buiten 's lands ten bedel.

De heidenſche kerkelijke gebruikelijkheden dezer Sekte hebben grote gemeinſchap met die van de Roomſche Leere: want de getyen, die zy al zingende opzeggen, gaen heel en al op zijn Gregoriaens. Ook ſtellenze in hun Pagoden beelden ten toone. *Trigaut*.

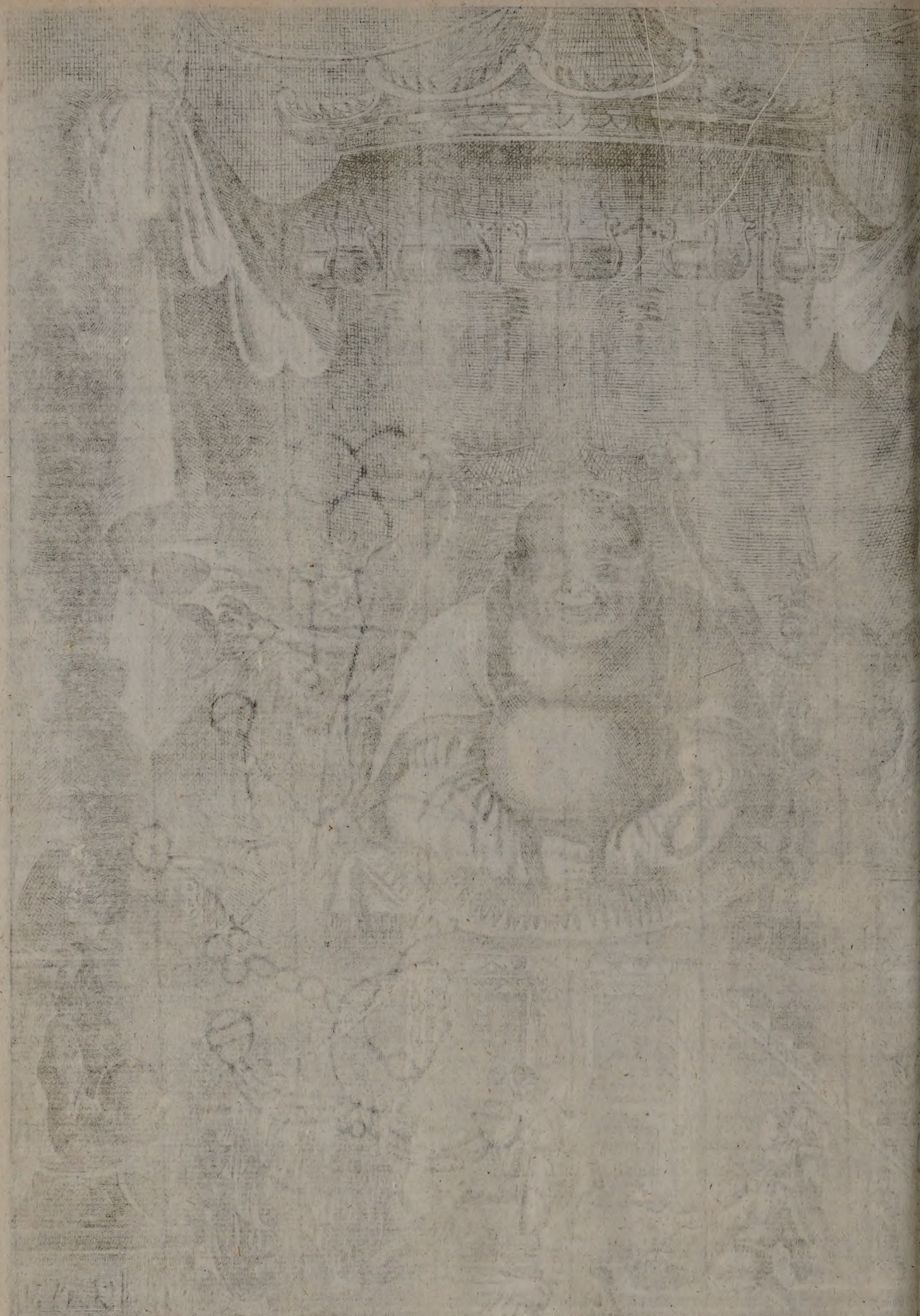
Onder het opzeggen en zingen der getyen wort t'elkens zeker woort herhaelt, welk zy zelfs niet weten, wat het bediet: en luit dit *Tolome*, als of zy met een gebroken naem *Thomas* wilden zeggen. Het ſchijnt zy miſſchien hun Sekte met het gezag van dezen Apoſtel hebben willen verheerlijken.

Zy ſtellen geene plaetſe van beloningen of ſtraffe in hemel of op aerde: gemerkt zy in gene van beide de zielen eeuwig plaetſen: maer willen dat de zelve na verloop van etlijke jaren in een der werelden, die zy in groten getale ſtellen, op nieu herboren worden: verlenen ook aen de zelve vergiffenis der bedreven booshedén, zoo zy haer gebetert hebben.

Zy verbieden vleeſch en ander levend t'eeten, na de wijze van *Pythagoras*: maer weinig komen zy dit verbot na, en ontſlaen lichtelijk van deze en diergelijke zonden d'overtreders, zoo zy ſlechts iet willen geven. Ja beloven met het opzeggen hunner getyen, al die zy willen, uit de pijne der helle te kunnen verloſſen.

In den aenvang wierd deze Sekte met groot gejuig ingevoert: hierom voornamelijk, wijl d'aenhangers d'onſterffelijkheid der ziele en de beloningen van een ander leven klaerlijk voor oogen ſtelden. Maer gelijk te recht de Geletterde Sineſen of die van d'eerſte Sekte van dien tijd aenmerken: *Hoe nader deze Sekte, voor d'andere, aen de waerſchijnelijkheid komt, hoe zy door hare bedriegeryen ſchandelijker ſmet, zonder bemerking, verſpreit heeft.*

Dan geen ding heeft het gezag dezer zekte meer verzwakt, als 't geen de Geletterden den aenhangers dikwils door de neus wrijven en verwijten: te weten, dat de Keizer en Vorſten, die allereerſt deze Leere omhelſt heb-

hebben, door een onnatuurlijke dood ellendig quamen te sneuvelen, en alles ten val begon te neigen: ja in plaets van voorspoet, dien d'aenhangers rijkelijk belooven, velerlei tegenspoet en ellenden in den lande ontstonden. Velerlei rampen heeft deze Sekte van den beginne af tot aen dezen tijdt uitgestaen: met nu toe, en dan weer af te nemen; hoewel zy altijts met boeken vermeerdert is: 't zy die versch uit den Weste overquamen, of, 't geen waerschijnelijker is, in het Rijk van *Sina* zelf gesmeedt wierden.

Door dit voetsel is de brant dezer Sekte altijts voortgeslagen en heeft nooit kunnen uitgebluscht worden. Maer uit de velerleiheit der boeken zelfs zijn allengs in deze Leere zoo groote verwerringen ontstaen, dat zelfs de Leeraers niet magtig zijn die t'ontwerren.

Wijders, de groote meenigte der kerken, Pagoden, noch heden in wezen, en gebouwt voor het meerendeel met grooten pracht, zijn kentekenen van d'aeloudheid der Sekte.

In deze ziet men yzelijke wanschepsels van afgoden-beelden: sommige van kooper en marmer, andere van hout en pleister gemaekt. Neven de kerken staen torens opgerecht, Piramidisch-gewijze gebout, met zeven of negen transen van gehouwen of gebakken steen, voorzien met grote kopere klokken en andere kostelijke cieraedjen.

Ongeloofelijk is, volgens *Trigaut*, zoo groot een meenigte van beelden, als in *Sina* gesien worden, niet alleen in de Pagoden of kerken, daer in by wijle eenige duizenden ten tone staen; maer ook schier in ieder byzonder huis, op een plaetse, daer toe verordent: ook op de merkt, in straten, schepen en in 's Lands gemene paleisen. Evenwel is zeker en gewis dat zeer weinigen geloof aen deze vervaerlijke verdichtselen der beelden geven: maer zijn alleen in dit gevoelen, dat schoon zy niet goets uit dien uitterlijken beelden-dienst ontfangen, evenwel hen daer uit ook geen quaet kan overkomen. Dus verre *Trigaut*.

Zeer berucht en vermaert onder andere is by de Sinesen een beeld of afgodin *Quonin*, die in de gedaente van een vrouw, naer uitwijzinge van de afbeeldinge aen d'ander zijde, vertoont wort: met twee kinderen, aen ieder zijde een nevens haer. Een heeft gemeenelijk in beide handen gevat een water-kruik: de ander staet ledig met d'handen zamen gevouwen. Men zeit deze *Quonin* het gebiet en bescherm over huis-houdingen, velt-gewassen en water heeft: waerom haer grote kracht toegeschreven wort: en heeft eenieglijk, het zy rijk of arm, die in 't best van zijn huis te prijk staen, en bewijst haer groote eere. Ook brant voor dezelve nacht en dach een lampe. In eenige tempels staet dit beelt tot de hoogte van drie en zeventigh elleboogen op gerecht.

Ook hebben de meesten in hunne slaep-plaetse te prijk staen, de twee andere beelden in de zelve afbeeldinge: d'een met een kintje op schoot: en d'andere met een in de hant.

Ook deze worden met groten aendacht geëert en aengebeden, hoewel minder, dan d'Afgodin *Quonin*.

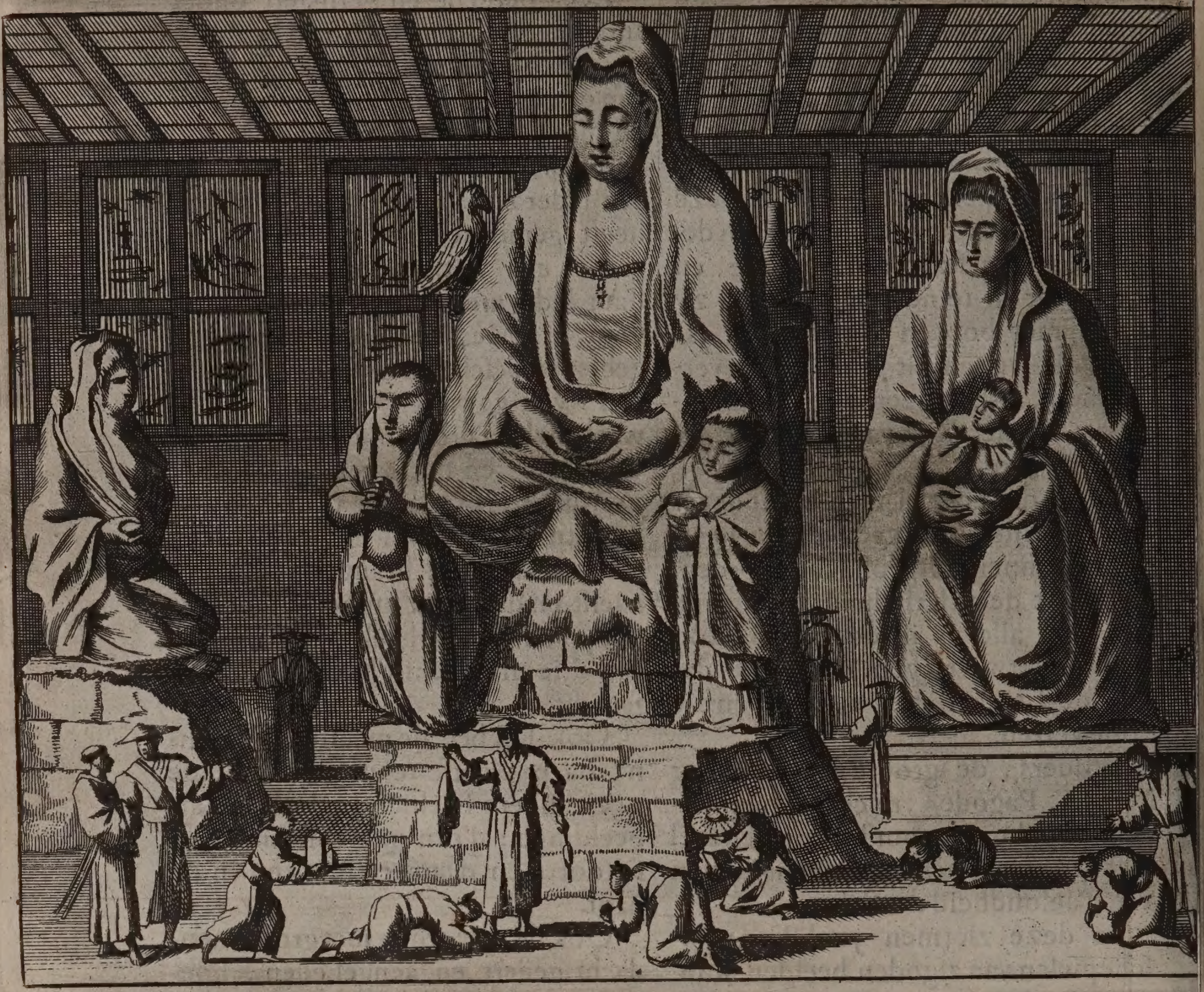
D' afgoden-beelden hebben achter een vierkant gat met een schuifje of sneetje, daer de gemeente het offer-gelt insteekt.

Noch hebben de Sinesen een anderen afgod of beelt, welk zy *Hoaquam* noemen.

Hy wort gezeit over de menschen het gebiet te hebben, en staet geplaetst in zommige tempelen op d'altaren.

Zy beelden hem zittende af, in de gedaente schier van een krijgshelt, met een derde oog in 't voorhooft: een knikker of klootje tusschen de duim en eerste vinger van de rechte hand: en een potje voor de borst.

Gemeenelijk staen nessens *Hoaquam* twee vervaerlijke en leelijke duivels-beelden, beide met opgesperden bek, aen ieder zijde een: d'een heeft twee hoorns op de kruin des hoofts staen,

ooren en hair als een verken : met de handen gebonden en zamen gevouwen, quansuis als om hem aen te bidden : want zy beide worden gezeit de dienaers van *Hoaquam* te zijn : d'ander, die geen hoorens op het hooft heeft ; maer dat achter spits en krom omgebogen, houd in de rechte hand een piek of lancie, met eenen slang boven aen omgeslingert.

Boven aen de linke zijde van *Hoaquam* word een draek vertoont, die uit de wolken komt verschieten.

Alle duivelsche of leelijke gedaenten staen voor in den ingang van den tempel, of achter d'andere beelden.

Een anderen afgod, *Vitek* geheten, en by anderen *Ninifo*, die gezeit word een zeer wijs man geweest te zijn, eeren de Sinesen met zonderlinge eerbiedigheid en kniebuigingen, tot zelfs de grootste Mandarijns toe, en stellen desselfs beeltenis op d'altaren in de kerken, met brandende lampen en reukvaten, ten toone.

Het geheel beeltenis is een mismaekt wanschepsel, in maniere, als de prent vertoont, met het voorlijf meest open : is zeer groot en dik van hooft, met grote borsten en een vetten neerhangenden buik. Het heeft in de linke hant een rozen-krans, en in d'ooren zeer groote yzere ringen, tot oorhangers : waer van men zeit het gebruik der zelver allereerst in *Sina* gekomen zy.

Andere beelden worden zittende vertoont, met de beenen kruislings onder het lijf geslagen, na d'Oostersche wijze.

Eenige peuteren met een oor-lepeltje in d'ooren, daer een zonderlinge geheimenis schijnt onder te schuilen.

Anderen schrapen en krauwen met een schraper of zeker werktuig, in

vorm

vorm van een ros-kam, de schouderen en hals. Al welke by de Sinesen voor groote heiligen, inzonderheid by het graeu, aengebeden, en met reuk-werken, spijze en andere geschenken ten offer vereert worden.

De Priesters dezer Sekte worden *Ociams* of *Hoxons* genoemt, die, tegen 's Lands gebruik, hun hair en baert geduurig af-scheren: gaen gekleet, gelijk d'andere, en hebben geen onderscheit, dan in de bonet. Zy zwerven, gelijk gezeit is, ten deel op den bedelzak buiten 's Lands: andere leiden een zeer streng leven op bergen, in klippen en spelonken, als kluizenaers. Andere doen boete in 't byzonder. Andere maken in 't openbaer zeer enge kamers van planken, om en om beslagen met spijkers, met het scherp naer binnen: daer zy zich in doen sluiten, geduurende een maent, staende zonder steunsel. Andere doen belofte van geen vleesch t'eeten; maer alleenlijk *Cha* of *Thee* te drinken. Wel is waer, zy balletjes van koeie vleesch, wel gekookt en in de zon gedroogt, in de *Thee* smijten, eer zy die drinken. Men vint andere van deze Sekte, die onder geen klooster zijn, en worden ook daer in niet ontfangen in hoedanigheid van gasten, dan slechts voor eenen dag. Deze zijn landloopers, ballingen en rovers. Dan het grootste gedeelte hunner, ten getale van twee of drie miljoenen, leven in de kloosters der kerken, en worden onderhouden van d'inkomsten, al van ouds door de Keizeren gegeven, en van d'arm-giften; hoewel zy ook hun best doen, om zich met het een of ander t'erneren. Zy verwerpen, zoo *Semedo* getuigt, geheel en al het trouwen, en leven in kloosters by zes en vijf hondert en meer te zamen. Zy leiden, voegt hy daer by, een zeer streng leven: eeten geen vleesch, visch noch eyren, en drinken genen wijn.

Trigaut.

Deze bidden aelmoessen, zingen, en hebben byzondere plechtelijkheden en gebeden, tegen brand, onweer, algemeine ellende en dood. In deze bedieningen dienen zy zich van diergelijke cieraedjen, als de Roomschgezinde Priesters: te weten, van een kappe en wy-quispel. Deze Priesters zijn en worden ook gehouden voor de slechtste luiden, te gelijk voor het schuim en uitschot des ganschen Rijks: naerdien zy alle uit het geringste graeu hun herkomen hebben: want van jongs af verkócht aen d'oude *Osciams* voor knechten, worden zy van knechten leerlingen, en volgen den leermeesters in ampt en dienst: een vond by hen bedacht, om zich zelfs door dit middel te vermeerderen en voort te planten: want naulix wort iemant gevonden, die uit eigen vrye wil, met voornemen van heiliger te leven, zich in het gezelschap van deze zeer vuile kloosterluiden wil begeven. Door onwetenheid en quade opvoeding ontaerden ook de leerlingen zelden van hun Leermeesters; maer worden hen zeer gelijk, en, gelijk de natuur tot quaet geneigt is, van tijt tot tijt erger. Derhalve nemen zy zelfs gene zedige manieren aen, nochte raken tot geleertheit of kennis van letteren; 't en zy by geval, eenige, hoewel zeer weinig, die, van natuur geneigt tot de letteren, iets door eigen naerstigheid bekomen.

Niet-tegen-staende zy gene vrouwen hebben, zoo zijn evenwel tot het vrouweren der wijze geneigt, dat zy niet, dan door de zwaerste straffen van het verkeeren met licht vrouvolk af te houden zijn. Te weten, die zich in dit stuk vergrijpen, en den kap over den tuin hangen, worden, daer op betrapt zijnde, met een gloeiend yzer door het hals of sleutel-been geboort: waer aen door het gat een yzere keten van acht of tien vadem lang, met zware schakels, geklonken wort. Met deze ketenen moet d'overtreder, tot een ieders spot en schimp, zoo lang op straet met blooten lijve gaen slepen, tot dat hy tien teil zilvers, ten voordeel van zijn klooster, gebedelt heeft. In het voortslepen, staet hem niet vry zijne handen, tot verlichtingh, aen de keten te slaen; maer is gehouden die los achter aen te laten slepen, en al dien last op het doorgeboorde sleutel-been aenkomen. Tot het uitvoeren der straffe, na behoren, gaet een zijner mede-broederen neven hem, die met zweep-slagen zijn blote huit tot bloedens toe geeselt. Ook prangt en knelt de keten door de zwaerte hem der wijze, dat by wijle het zilte water en bloet tappelings ten wonde uitloopt.

Andere worden eenige dagen, zonder eeten of drinken, in een klein huisje, gelijk een zoldaten schilderhuisje, gezet, van binnen om en om met lange scherpe spijkers beslagen: daer in d'overtreder altijts over eind moet staen, en noit leggen kan.

De Kloosters der *Osciams*, zijn in verscheide perken of bestekken afgedeelt, na de groote van ieder. Elk bestek heeft eenen geduurigen bedi̇ener of bewint-hebber: wien zijne leerlingen, die hy zich tot knechten gekocht heeft, zoo veel hy wil of kan voeden, by erf-recht in het ampt volgen.

Zy erkennen in deze Kloosters genen overste of hooger. Een iegelijk recht in zijn toegevoegt perk, zoo veel cellen op als hy kan: welk door het gansch Rijk wel in gebruik is; maer evenwel allermeest in de hofstad *Peking*. Deze cellen verhuuren zy daer na, tot hun groot gewin, aen vreemdelingen, die komen om hunne dingen te verrichten. Waer over deze Kloosters veel meer openbare herbergen schijnen te zijn: en werd niet minder, dan de dienst der beelden, in de zelve ga geslagen, of deze schandelijke leere verklaert.

Hoe gering en veracht de staet van dezer Kloosters-luiden is, zoo worden zy evenwel van veelen, om eenig klein gewins halve, tot d'uitvaerten en eenige andere gebruikelijkheden geroepen: waer door wilde viervoetige dieren, vogelen, of land, of water-dieren vry gelaten worden. Eenige der yverighste aenhangers deezer leere koopen deze

deze dieren levendig, om die daer na in de lucht, op 't velt, of in 't water vry en los te laten, met inbeelding van hier door groote verdiensten te doen.

Wijders, in deze eeuwe heeft deze leere niet weinig weer begonnen te herleeven: en zijn voor de zelve veele tempelen herstelt of opgerecht.

Schier alle d'aenhangers zijn gelubden, vrouwen of het domme graeu. Maer boven alle, zijn 'er eenigen, die zich voor de yverigste onderhouders dezer lere uitgeven, en *Ciaicum* genaemt worden, dat 's vastenaers: want zy onthouden zich binnen 's huis, hun gansch leven lang, van vleesch en visch t'eeten, en dienen daer vieriglijk, met offerhande en gebeden, eenen stoet van beelden. Ook worden zy by andere in de huizen geroepen, om gebeden op te zeggen. Zelf de vrouwen, van de mannen afgezondert, onderhouden deze wijze van kloofter-leven: zy scheeren ook den kruin des hairs af, en verwerpen het trouwen. De Sinesen noemen haer *Nicu*, zoo veel als Bagijnen. Maer deze woonen niet veel te gelijk by malkandere, en, by de mannen te gelijken, zijn veel weiniger in getale. Dus verre *Trigaut*.

De Kloosters, volgens *Semedo*, zijn zeer ruim: d'omtrek der muuren, die de zelve omringen, gelijkt eigentlijk na eene stad, verdeilt in rechte straten, perken, en bevolkte huizen. In ieder der welke hebben twee of drie hun verblijf: te weten, een meester, met zijn scholieren: dien genoechzaem van alles verzorgt word: en word ook door alle de huizen gelijke verdeiling gedaen van al 't geen de Keizer geeft.

D'overste des Kloosters, die het algemein gezagh over alles heeft, neemt geene kennisse dan van byzondere zaken, die hem voorgestelt worden: wat de rest belangt, hy laet aen eenen iegelijk de bestieringe van zijn huis.

Des niet te min, vergeeft hy de ampten, en noemt de genen, die de vreemdelingen moeten ontfangen. Wie het ook zy, die hunne Kloosters komt bezoeken, zoo dra hy op een trommel slaet, die aen de poorte is, zijn zy gehouden voor hem te gaen, ten getale van dertig, met hun gewaet van plichtelijkheden aen. Deze doen hem een hertgrondelijke groetenis, daer na gaen zy te voet voor hem, en verzelschappen hem ter plaetse, daer hy wil gaen: en doen het zelfste op zijne vertrek.

Zy staen onder gebiet van den raed der gewoonte of herkomen, die hen bestiert; maer by doen van straffe, wanneer zy het verdient hebben, handelt dees hen veel zachter, dan de wereldlijken.

De leerlingen of aenhangers, die noch heden in groten getale sijn, leven te zamen, trouwen noit, laeten 't hair der baert, en op het hooft lang wassen, en dragen gemene klederen, die niet verschillen van d'andere: behalve in eenig ding, terwijle zy in bedieninge zijn. In plaets van een bonet dragen zy een kleine krone of krans, die niet bedekt, dan de knoop of tuit van hun hair. Zy stellen het laeste of hoogste goet van den mensch in de goederen des lichaems, in de bezitting van een zoet en zacht leven, buiten arbeit en kommer. *Semedo.*

Zy erkennen twee Godheden, d'eene groter, dan d'andere; hoewel alle beide lichamelijk. Zy staen een paradijs en helle toe. Het paradijs, welk volgens hun zeggen, vast is aen de geneuchten des lichaems, is niet alleen voor een ander leven, maer ook voor dit op d'aerde: en bestaet hier in, dat zy door middel van zekere oefeningen en betrachtingen, zommige jonge kinderen kunnen worden: andere zich tot *Xinsien* maken, dat 's gezeit, *gelukzalige op d'aerde*: te bezitten 't geen zy willen, gezwint en vaerdig van d'eene plaets na d'andere oversteken, schoon zeer verre afgelegen, zich laten vinden op maeltijden en diergelijke dingen.

Zy hebben een muzijk en fraeie speeltuigen: waerom zy op lijk-staetsien en openbare plechtelijkheden ontboden worden, en staen den Keizer en Mandarijns in offerhande ten dien-

dienſte. Zy geven zich voor waerzeggers uit, en belooven regen te kunnen geven, en duivels uit beſmette plaetſen te verdrijven.

Wonder zijn al de Sineſen, hoewel inzonderheid d'aenhangers dezer tweede Sekte, tot wangeloof geneigt, inzonderheid van wichelarije, voorſpelling en voorweting van aenſtaende dingen.

Des Keizers Wis-konſtenaers, volgens *Semedo*, ſtijven niet weinig dit waengeloof: aengezien zy uit de kleure des hemels, uit onweer, uit donder buiten tijds, uit de gezichten der zonne, die zy ten getale van twee en twintig gedaenten afmalen, en uit zeſtien verſcheide verſchyningen der zonne, de voorbediedingen trekken, om hem des te verwittigen. Inzonderheid bemoeien zy zich met oorlog of vrede den rijke te voore te ſpellen: ook ziekte, dood, verandering, beroerten, en diergelijke uitkomſten.

Ten dien einde, maken zy een Almanak van ieder jaer, welk verdeild word in manen: de manen weer in dagen: de dagen in gelukkige en ongelukkige uren, 't zy om iet te ondernemen of te laten ſteken: als zich op weg te begeven, of een reize te doen, uit den huize te gaen, trouwen, doden begraven, een huis te bouwen, en diergelijke dingen. Weshalve de Sineſen zich zoo ſtips aen deze aentekeningen houden, in al hunne dingen, dat zy die geheel en al daerna voorzetten, uitſchuiven en verwijlen, om daer niet tegen te doen.

Martin. Hiſtor. Sinic.

Dies zo d'Almanak gebiet het een of ander op zulken dag te doen, ſchoon al d'elementen daer tegen waren, zy zullen het nooit laten ſteken, noch verlaten, om noch zo veel.

Des Keizers wiſt-kunſtenaers of ſterre-kijkers, volgens een over-oud gebruik, worden aen den halze geſtraft, zoo zy, door nalatigheid, de verduiſternis van zon of mane niet voorzeggen, of by ongeval in het voorzeggen eenige dwalingen begaen: want de Sineſen houden het voor dood-zonde, de mane of zonne, wanneer die verduiſtert, uit vreeze die door eenen hond of draek mogt opgegeten worden, met plechtelijke offerhanden, inſonderheit met groot geraes en geluit, by tijds genen byſtant gedaen te hebben: waer over, na de Keizer door luiden, in den loop des hemels ervaren, van d'aenſtaende verduiſtering verwittigt is, aenſtonts door loopers al de ſteden des Rijks van deſſelfs dag en ure gewaerſchouwt worden. Ten welken tijde d'overheden en burgers overal die uure zorgvuldelijk verwachten, en het gevaer, aen een van beide beſchoren, met het ſlaen op trommelen en kopere bekkens afwenden.

Men heeft'er Pagoden of Kerken, die op wagens voortgerolt worden: waer op de vrouwen malkanderen Almanakken uitdeilen, in welk haer duidelijk een les word voorgeſchreven, hoe zy zwanger zullen worden.

Zoo *Trigaut* getuight, heeft zich geen waengeloovige zeden zoo wijd en zijd door 't geheel Rijk verſpreit, als die in het aenmerken van gelukkige, en ongelukkige dagen en uure doende is: zulx de Sineſen in al hun doen den tijd, als een baek en rechtſnoer, voor oogen houden. Te dien einde worden alle jaers tweederlei tafelen van Almanakken gedrukt, die van 's Keizers ſterre-kijkers door 's Rijks bevel geſchreven zijn: waer door dees bedriegerije zoo groot een gevoelen van waerheid krijgt. Met zoo groot een meenigte worden deze Almanakken verkocht, dat alle huizen daer vol van zijn. In dezelve ſtaet van dag tot dag geſchreven, wat men doen of laten, of tot wat uure en tijd men ieder zake der genen, die binnen 's jaers kunnen voor komen, opſchorten moet.

Behalve deze boekjes, zijn'er noch andere verborgender boeken en bedriegelijker meeſters, die nergens anders mee gewin doen, en zich erneren, dan met dag en uure den genen, die met hen raed leven, voor te ſchrijven: welk zy om een gering geld doen. Ja gebeurt dikwils, wanneer zy eenigh gevaerte zullen bouwen, den aenvang des werks veele dagen

op-

dagen opschorten : of d'aengenome reize staken: alleen uit dien inzichte, om van het voorschrift der voorzeggers het minste niet af te wijken. En schoon dikwils ten zelven dage een groote stort-regen valt, of tegen-wind ontstaet, zoo zien zy nochtans geen weer noch wind aen, maer vangen ten zelven dage en ter zelfster uure, die zy voor gelukkig houden, het werk aen: hoewel, om een aenvang van de reize te maken, zy slechts vier schreden voortgaen: of om te bouwen, alleen twee voet aerde uitgraven: en aldus, ô! verblinden yver, meinen zy dat hen alles na wensch gelukken zal.

Volgens zekere Persiaenschen schrijver *Nasirodin*, die ontrent des jaers twaalef hondert vijf en zestigh bloeide, hebben de Sinesen, by hem *Kathayers* genaemt, een cirkel of kring van twalef dagen, die zy, na het voorschrift der sterre-kijkers, gebruiken, in de dagen te verkiezen tot raed-plegen en werken, of te mijden.

Deze twalef dagen worden by de Sinesen aldus genaemt:

Ching	dat is	volbrengen.
Xeu		ontfangen.
Cai		openen.
Pi		sluiten.
Ting		bevestigen.
Chē		dienen.
P'o		breken.
Vi		gevaer loopen.
Kién		opheffen.
Chu		verdeilen.
Muón		verruilen.
P'ing		effen maken.

Vier van deze twalef dagen zijn *He*, dat 's zwarte, en worden voor ongelukkige gehouden: vier zijn *Hoang*, dat 's gele, die gelukkige zijn, en iet goets beloven: twee zijn *Hoen*, dat 's bruine en donkere, en worden voor ongelukkige gehouden.

Andere beloven te kunnen voorspellen, door middel van effen en oneffen getalen: en met zwarte of witte figuren, die zy verscheidelijk op vier en zestigderleie wijze veranderen, en na hun welgevallen uitleggen.

Zommigen bemoeien zich met, uit de stonde der geboorte, het beloop en geluk des ganschen levens te voore te wikken: andere willen het zelfste doen uit de trekken, en streepen des gezichts en handen: andere uit droomen: andere uit zekere woortjes, die zy onder het spreken op vatten: andere uit de stelling des lichaems, en uit de zitting alleen, en door ontallijke meer andere manieren.

Men vint'er, een vreemt bedrijf, ook wind-verkoopers, die zich de heerschappye over de winden toeschrijven, en stoffen die na hun welgevallen uit de eene of andere hoek des hemels te kunnen doen blazen, ten voordeele der genen, die zich met vaertuigen op stroomen, of ter zee begeven. Wanneer dan eenige koopluiden schepen op zee hebben, of zullen te scheep gaen, vervoegen zy zich, om een spoedige en behouden reize te hebben, by deze weer-makers, die hier en daer te lande aen de oevers der stroomen gevonden worden.

Gemeenelijk houden zy zich twee en twee by malkanderen, naer uitwijzing van de navolgende af-beeldinge: d'een zit op een bankje, tusschen twee groote bosch-rieten in: heeft op 't hooft een platte klap-muts, en over het lichaem een ruim kleet hangen, slordig in duizend ploien gevouwen: in de linke hand hout hy een boekje, met daer uit een geruimen tijd binnens monts eenige woorden te prevelen. Nevens hem zit zijn makker, op twee visch-korven, insgelijx met een platte klap-muts op de kop, en het boven lijf meest bloot. Achter over de rechter arm hangt een opgeblazen zak, binnen de welke de wind besllooten schuilt. Waer uit hy zoo veel wints laet, als iemant voor gelt bedingt. In de linke hand heeft hy een groote mookhamer gevat, met de welke hy etlijke reize stijf op d'aerde klopt, ten einde de geest des winds, die in de lucht op een groote vogel, in de gedaente van een man met een breed gerande hoed, en wijde rok, zweeft,

zweeft, nederwaerds dale. Doch lieten de Sinesen zich voor henen by dusdanige weermakers in grooter getale vinden, als nu ter tijd.

Wijders, al dit hebben de Romeinen en Grieken ook met de Sinesen gemein gehad: en word het meest heden 's daegs noch gepleegt. Een ding is 'er, welk den Sinesen kan eigen gezeit worden.

Dit bestaet in het verkiezen van een erf, om daer op byzondere of 's lands gebouwen te stichten, of lijken te begraven: welk zy vergelijken met het hooft, steert en voeten van verscheide draken, die zy beuzelen onder d'aerde te leven: en gelooven dat aen hen alle voor en tegen-spoet, niet alleen van huis-gezinnen; maer ook van steden, landschappen en des ganschen Rijks hange.

De Sinesen houden eenen draek dien zy *Lung* noemen, voor het grootste voorteken van geluk.

Al van de tijden des stams *Hia* af: ja door Keizer *Fohi*, die des jaers voor de geboorte des Heilands, twee duizent negen hondert twee en vijftigh begon te heerschen, zeit men een draek, gekomen uit een poel, gezien te zijn; met byvoegen, dees op desselfs ruch, om het werk meer nadruks te geven, zekere vier en zestig beelden, of tekenen, die by hen geheime bediedenis in de wijsbegeerte hebben, aengemerkt had.

Eenen draek schrijven de Sinesen by na alles toe: ja gelooven dat dees, niet alleen eens ieders geluk; maer ook slag en stort-regen, hagel, donder, blixem, en al de rest der onweren in zijn gewelt hebbe.

Zy willen dat ook onder d'aerde een draek is, en allermeest onder de bergen: en is dit de rede, waerom zy met groote naerstigheid, desgelijks met onkosten d'aderen des draeks, in het maken der graf-steden, opspeuren: want zy schatten na de goetheid der aerde de rijkdommen en geluk des ganschen geslachts; even-

eveneens gelijk de ſterkundigen, uit de by een komſte van verſcheide ſterren, verſcheide voorſpellingen over aenſtaende dingen doen. Te dezer oorzake voeren de Sineeſche Keizeren eenen draek in hunne wapenen; in gelijker wijze de Roomſche eenen arent: ja is 's Keizers gewaet doorweven of geboorduurt met draken: en ſtaen ook op de goude en zilvere tafel-vaten en al het overig huisraet draken geſneden of gedreven. Ook is het geheel Paleis des Keizers met draken beſchildert of uitgehouwen.

Dan nochtans verdient boven al verwondering, dat aen de voeten van 's Keizers draek vijf tenen of klaeuwen by de Sineſen geſchildert worden. Niemant dan van keizerlijken bloede, of door een zonderlinge gunſte des Keizers vermag het gebruik van eenen draek aenvaerden: zoo andere dit teken gebruiken, mogen, op pene van den halſe, niet meer dan vier klaeuwen aen den voet voegen.

Van de ſchuim des draeks, waer uit zekere boelin des Keizers *Je* zou geboren zijn, vertellen de Sineſen een grote fabel in dezer wijze:

Al ſedert den Stam *Hia* zeitmen een draek gezien te zijn, die uit d'oogen verdween en ſchuim op het aertrijk naliet. Deze ſchuim, wijl zy van een draek was, wiert gelijk een koſtelijk, ja, dat meer is, als een heilig pant, verzamelt en in een goude kiſt opgeſloten, en tot aen de Regering van Keizer *Siueni* bewaert. Wanneer daer na door zijn bevel, zonder te weten waerom, de kiſt geopent wiert, ſprong de ſchuim ſchielijk uit, gelijk of ze leefde, liep heen en weer door al het Paleis, zonder te kunnen gehouden worden, raekte ten leſte binnen in het vrouwen-timmer, en doorboorde den buik van een jonge dochter. Hier uit, zoo de Sineſen verhalen, wiert een meisje geboren. De moeder, bevreeſt voor opſpraek van verkrachting en 's Keizers ongena, heeft het wichje neergeleit: welk twee echtgenoten, die by geval daer voorby quamen en 't geſchrei hoorden, opnamen en t'huiswaert en voor haere dochter opbragten.

Ten derde jare des Keizerrijks van Keizer *Je*, wanneer reeds het meisje huuwbaer was, wiert haer voedſter by ongeval beticht en in de kerker geſmeten. Zy biedende het meisje, begaeft met een ongeloofelijke ſchoonheit, voor haere vryheit den Keizer aen, keerde rijkelijk beſchonken weer naer huis. Maer de Keizer bevangen door ſchoonheit van 't meisje, en tot razens toe op haer door liefde verſlingert, quam eindelijk zoo verre, dat hy reeds de Keizerin en wettige gemalin, en zijnen zoon by haer gewonnen verliet en *Paoſua* tot betgenoot, en *Peſo*, zoon van *Paoſua*, in plaets van *Ikie*, wettige zoon van de Keizerin, tot navolger des Rijx verkoos: in groot weerwil der Landvoogden.

Ikie, de wettige zoon, verbittert door het groot ongelijk, vluchte van zijnen vader, tot zijnen oom, koningje *Xin*, na het zuider gedeelte des Landſchaps van *Xenſi*, ter plaetſe, daer nu de Stadt *Nanyang* gelegen is.

Paoſua midlerwijle was by den Keizer in wellust: dan een ding, dat zy noit lachte, viel hem verdrietig. Dies liet hy niets onverzocht, om deze wanſtaltige vrou aen 't lacchen te krijgen. Hy was te dien tijde by geval in oorlog met de Weſter Tarters, en had den krijgs-knechten vuur tot een krijgs-teken gegeven, om op deſſelfs aenſteken in de wapenen en den Keizer tot byſtant te komen. Wanneer Keizer *Je* dit teken dikwils had doen ontſteken, om zijne bet-genoot aen 't lacchen te helpen, verſchijnen naer gewoonte de krijgsknechten, ſtellen wapenen en geleden toe, met groot geroep en toeloop. *Paoſua* hen altijts ziende te leur geſtelt, ſloeg eindelijk tot lacchen uit, te gelijk tot groote blijdſchap des Keizers. Maer dit lacchen quam hem namaels op het Rijk en leven te ſtaen. Onder ander nam *Paoſua* groot vermaek in het gekners, welk de zijde gewonelijk in het ſcheuren met gewelt geeft. Dies de Keizer, die om haer te vermaken al deed wat hy kon, geduurig, in haer byzijn, met het ſcheuren van zijde bezig was.

Midlerwijle zond de Keizer eenige aen koningje *Xin*, om den voorvluch-

tigen zoon weder te halen. Maer *Xin* weigerde den Prins te zullen geven, 't en zy hy voor erfgenaem des Rijks erkent wiert. De Keizer daer over vertoornt, trok tegen *Xin* te velde. *Xin*, ongelijk tegen den Keizer in krachten, maer kloeker in beleit, spant met de Tarters zamen, en stort schielijk by nacht op 's Keizers leger aen. Het teken wort naer gewoonte gegeven. De krijgsknechten ziende de vlam opgaen, meinden dat de Keizer zich uit joks, gelijk te voore, met de Koningin vermaekte: dies zy op geen onraet dachten, nochte geenen weerstant deden, en quamen alzoo byna slapende in 's vyants handen. Aldus wiert de Keizer al spelende, door den broeder en zoon onderdrukt en gedood: en quam het spel in ernst te veranderen.

Trigaut. Hier over zijn in deze verborgen wetenschap, om zoo te spreken, ook vele voorname mannen bezig, en worden, zoo des nodig is, van verre ontboden: allermeest wanneer zekere algemeine Piramidisch-gewijze torens of gevaerten gebouwt worden, ten dien einde, om het algemein geluk in te halen en ongeluk uit te bannen. Want gelijk de sterrekijkers, uit het ga slaen der sterren, alzoo meten, of liever liegen deze aertkijkers uit de gelegentheit der stromen, bergen en akkers het nootlot der Landschappen af. Waerelijk een boven gemeen ongerijmde zake: want dat een deure tegen deze of een andere zijde overstaet; dat het regen-water, na de rechte of linke zijde door het voorhof geleit wort, of dat het tegen overstaende dak hoger dan een ander is, en diergelijke dingen meer, daer aen willen zy dat het heil en behoudenis, rijkdom eere en alle voorspoet des huisgezins hange. *Semedo* noemt deze aertkijkers *Tili*. Andere, zeit hy, die zy *Tili* noemen, trachten te wikken, uit de gelegentheit der aerde en over een koming van desselfs delen, met die van den hemel: met aen te merken welke gelukkige en welke ongelukkige oorden zijn: op welke plaetse zy hunne huizen moeten bouwen en doden begraven.

Martijn Historic. Sinic. By de Sinesen is noch heden en voor vele eeuwen in gebruik geweest een schillepad in wichelarye en lotwerping te gebruiken: waer in zy de plekken der kleuren en bewegingen des lichaems naerstig ga slaen, en bekijken ook de beenderen of schael van een gestorven.

Semedo. Desgelijx nemen zy ook zorgvuldiglijk waer en slaen ga de voorspoken, uit het gezang der vogelen en gekrijs der dieren: als ook d'eerste ontmoetingen in den morgenstont, het vallen van de schaduwen der zonne, op byzondere huizen: want zoo hen in het uitgaen des morgens uit den huize aen de deur iemant in rou gewaet ontmoet, of *Bonzi* of iet diergelijk, zy nemen daer een quade voorspook uit. In 't kort gezeit, al wat onheil byzondere huizen en Steden, Landschappen en den ganschen Rijke overkomt, dat schryven zy hun rampzalig nootlot toe: of het een of ander ding, dat in de huizen of Steden of 's Keizers Paleis averrechts geplaetst is.

Alle straten, winkels en merkten krielen van deze sterrekijkers, aertbezienders, wichelaers, gissers, of, met een woort te zeggen, bedriegers. Over al veylen die het geluk met ydele beloften op: en zijn deze dikwils blinde luiden: en niet alleen mannen uit het schuim en uitschot der gemeente voortgekomen; maer ook vrouwen arbeiden in dien oogst. Eenige blinde mannen lopen langs de straet op de fluit spelen: andere vrouwen op de ketel-trom, om goeder geluk te zeggen.

Ook zijn niet alleen alle byzondere plaetsen van deze luiden vol; maer zelfs grote Steden, en hoven der Groten vloeien over van deze bedriegers. Hier mee alleen erneren zich velen, houden kostelijk daer op huis, en vergaderen veel goets by malkandre: want hogen en lagen, edelen en onedelen, geletterden en ongeletterden: ja zelf ook de Keizer en al de Majestraten en Grooten eeren en dienen hen.

Men zeit eenige tovenaers, waerzeggers en wichelaers zich op eenzaeme bergen, tusschen gespiete rotsen, en op dorre klippen houden, gelijk kluizenaers: derwaerds uit nieusgierig-

gierigheid meenigten van menschen, om den uitslagh van aenstaende dingen te weten, na toe te schieten. Eenige behelpen zich in dit stuk met het schrijven van vreemde kriskrassen, en Sineesche schrijf-tekenen op berdekens, met vervatting van den toekomstigen toestant der raed-vragers: hoewel de voorzegging doorgaends dubbel-zinnig luid. De toovenaers hebben nevens zich veeltijds yzelijke padden zitten, met een dikke en graeu gespikkelde huit, die de kaken vervaerlijken opsperren, en een vergiftigen adem ten monde uitblazen, met verdorring van alle groente, lover en gras, daer die over gaet.

De toovenaer zit gewoonelijk met ongedekten hoofde en bloots voets: heeft den kruin heel kael geschooren en peutert onder het prevelen en mompelen van eenige woorden, met een stokje in het oor. Onder Keizer *Hiaou*, die des jaers voor de geboorte des Heilands hondert twee en veertig regeerde, leiden zich aen 's Keizers hof velen, inzonderheid vrouwen, op quade kunsten, en veersen: waer door zy de herten voornamelijk van mannen betoverden, en haer schoonder vertoonden, dan zy in 'er daer waren. Onder deze drongen haer eenigen ten hoove van Prins *Guei* in, 's Keizers zoon, gewonnen by een wettige by-zit; dog buiten zijn weten: gemerkt dees, volgens schrijven der Sinesen, vroom van inborst en godvruchtigh was. Dan gaf zich, gekomen tot zijnen wasdom, verstrikt door deze betoveringe, geheel en al tot wellusten over.

Onder ander vint men geschreven, alhier zekere artzenije gevonden te zijn, *Kuam* by de Sinesen geheten: waer door iemant, zoo die door een vrouw te drinken gegeven wierd, der wijze op haer quam te verlieven, dat hy zonder haer niet kon zijn. Zy konden ook verscheide ziekten: ja de dood aenbrengen den genen, die zy wilden. En quam door deze artzenije *Li*, 's Keizers zoon, geteelt by een zijner boelinnen, in zijnen ouderdom van negentien jaren, te gelijk met vrouw, kinderen, en dochteren om 't leven, uitgezeit eenen neve.

 Twee

Trigaut. Twee grote razernyen hebben haer byna door al de Landschappen des Keizerrijks verspreit, en welig in de herten der Sinesen, inzonderheid der grooten 's Lands, loten geschoten. D'een, ontstaen voornamelijk door beleit en toedoen van d'aenhangers dezer Sekte, is d'Alchimistery, of kunst, die de Sinesen uit zeker ander metael belooft gout en zilver te trekken: een ketterye, al voor vele eeuwen by de volken van Europe, en lang voor hen by d'Egyptenaers gevoet. D'ander dingt na een onsterffelijk leven voor d'opbouwers, zonder ooit te sterven. Een euvel, daer, voor en na de geboorte van Christus, de meeste Keizeren aen ziek gelegen hebben.

Zoo de Sinesen beuzelen zijn 'er vanbeide deze kunsten, grond-regelen en geboden, gevonden allereerst door zekere aeloude geleerden, (die de Sinesen onder de heiligen rekenen,) en daer na van hand tot hand aen de nakomelingen overgelevert. Zy stofferen ook dat deze eerste vinders, na veel treffelijke en heilzame werken uitgerecht te hebben, te gelijk met ziele en lichaem ten hemel op gevaren waeren, wanneer hen het leven op der aerde begon te verdrieten.

Dezer eeuwe vindmen beide deze wetenschappen of liever bedriegeryen in een ontelbare meenigten van boeken vervat, eensdeels gedrukt, eensdeels met de pen geschreven: hoewel den laesten veel meer gezach en geloofs gegeven wort. Dan waerelijk verquisten veel meer deze gewinzuchtige Alchymisten, zelfs ook hunne middelen, die zy hebben, in rook; veel min de genen te verkrijgen, daer zy na staen: want de rijksten vervallen, na het verspillen van duizenden aen deze bedriegelijke kunst, voor eens ieders oogen tot d'uitterste armoede.

Zoo de Sinesen beuzelen, onthield zich oulinx buiten de wallen der Stadt *Nanchang* zeker perzoon, die velen behoeftigen onderstant deed, en veel aelmoesen aen den volke mildelijk uitreikte; gemerkt dees door de kunst van Alchimistery oprecht zilver wist te maken. Dees, voegen zy'er by, had door hulpe van gansch goddelijke kunsten eenen draek, die der Stadt den val dreigde, onder d'aerde gedolven, en aen een yzere kolom van een ongemene groote gekn evelt, en was eindelijk met zijn geheel huis en huisgezin ten hemel opgevaren. Te dezer oorzake hadden de burgers, uit een ydel waengeloof, hem aldaer een grote en heerlijke kapel opgerecht. De yzere kolom zeitmen noch heden in de kapel gezien wort.

De meesten, die zich, met het bedroch van zilver of gout uit het een of ander metael te trekken, verstrikt vinden, arbeiden ook gewonelijk na de kunst, die de menschen onsterffelijk belooft te maken. En wijl d'onsterffelijkheid in haer zelf een zake van groot belang is, en veele voeten in d'aerde heeft, om te verkrijgen, zoo handhavenen de groten 's Lands, en allermeest zelfs de Keizeren dit werk. Deze, na het verkrijgen van alle bedenkelijke middelen en waerdigheden, in dit leven, achten niet anders hen tot de gelukzaligheid t'ontbreeken, dan op wat wijze zy dezelve te gelijk met d'onsterffelijkheid mogen zamen huuwen: aen welke zake alleen zy al hun verstant en krachten te werk leggen.

In de Keizerlijke Hooftstadt *Peking* zijn byna al de Majestraten, Gelubden, en andere voorname luiden met deze dolheid bezeten. En naerdien 'er gene leerlingen gebrek zijn, zoo heeftmen ook geen gebrek van Leer-meesters: die by de Grooten des t'aengenamer zijn, hoe de moeite van d'onsterffelijkheid te verkrijgen grooter is, en de strevers na de zelve vieriger weet t'ontsteken.

En niet tegenstaende deze verkoopers der onsterffelijkheid dagelix de schult der sterffelijkheid komen te boeten, evenwel kan dit zoo veel op d'ellendige sterffelijken niet uitwerken, om hen van dien averrechtsen arbeid in d'onsterffelijkheid af te trekken: want zy voeden zich door inbeelding van misschien beter geluk te zullen hebben, en, 't geen anderen tot nadeele, hen tot voordeel zal strekken,

ken. Ook zijnze in generlei wijze te brengen tot het gelooven van dat zulx de palen van 's menschen verstant en maght te boven gaet.

M[illegible]in. H[illegible]r. Si[illegible] Keizer *Hiaou*, die zijns gelijken onder de Sinesen niet had, was, zoo de Sineesche historien getuigen, boven mate en totraezens toe waengeloovig, in het onderhouden der gebo-den van een lang of onsterffelijk leven op der aerde, verleid door bedrogh der Sineesche Chymisten: want deze deden hem niet alleenlijk beloften van gout en zilver, maer ook van zekere aerdzenye te maken, waer door hy eeuwigh zou leven, en in eenen *Xinsien*, gelijk zy dien noemen, dat's, in eenen onsterffelijken verandert worden. Waerom hy deze bedriegers gehoor gaf. Inzonderheid door het geen te belooven, welk eenigh tot den top der gelukzaligheid de Sineesche Keizeren geloofden hen te ontbreken.

Hier van komt deze tijtel, dien de Keizeren voornamelijk aennemen, en daer mee van eenen iegelijk genoemt worden, *Van Van Sui*, dat's tien duizent jaren gezeit.

Met dezen tijtel worden de Keizeren genoemt, zoo wel in hen aen te spreeken, als in geschriften.

De Keizer derhalve, om d'onsterffelijkheid te verkrijgen, deed een paleis van louter welriekend Ceder, Cypres, Camfer, en diergelijk slagh van hout stichten. De reuk, die haer daer van verspreide, vernam men tot twintigh Sineesche stadien verre, zoo de Historien schrijven.

In dit Paleis beval hy een kooperen toorn van twintigh roeden hoog te stichten: (gewisselijk een over wonder werk,) met een wendel-trap van binnen tot boven toe. Men had'er een kooper bekken, gegooten in vorm van een menschen hand; in het welk alle daeghs zuivere dau vergadert wierd. In deze dau leide de Keizer peerlen, d'aerdzeny der onsterffelijkheid, te weiken, waer door hy hoopte onsterffelijk te zullen zijn.

Daer en boven had de Keizer wonderlijk kostelijk het Paleis opgetooit. Ja zoodanig, dat al de Paleisen der Sineesche Keizeren tot aen dezen tijd, in groote en heerlijkheid by het zelve niet hebben halen mogen.

By de geboden van onsterffelijkheid, word ook dit van dezen Keizer verhaeld. Wanneer zeker bedrieger hem geleerd had eenen drank te bereiden, waer door hy, met dien in te drinken, zou onsterffelijk worden, stelde de Keizer zulken drank, op aen dringen van eenige landvoogden, op de tafel. Toen begon een onder de grootste landvoogden den Keizer met krachtige bewijs-redenen te vermanen, den bedriegers geen geloof te willen geven, noch den drank uit te drinken: maer alles te vergeefs. Hier op schiet de landvoogd schielijk op den beker toe, en veegt dien uit. De Keizer, daer over vertoornt, als berooft, zijns bedunkens, van d'onsterffelijkheid, ging te rade met wat dood hy zulk een stout bestaen zou straffen: Maer de landvoogt sprak de Keizer met deze minnelijke woorden aen: *ghy kunt my niet dooden: want ik heb d'artzeny des eeuwigen levens in gedronken: zoo ik kan sterven, heb hier aen genen misdaet begaen; wijl ik niet de ware artzeny; maer de logenen der bedriegers in gedronken heb: hier uit kunt ghy bespeuren, hoe zy met u leven.* Door dit zeggen quam aenstonds de Keizer tot bedaren, en prees des landvoogds voorzichtigheid. Evenwel liet de Keizer niet geheel en al af het eeuwig leven te zoeken. Want die eenmael met deze raezernije bevangen is, word zelden genezen.

De derde Sekte der onsterffelijken, by *Semedo* de tweede, is *Taokiao* geheten, en by *Trigaut*, na den eersten vinder of oprechter, *Lauzu*: desgelijx by *Semedo*, na den eersten oprechter *Tausu*, *Tausi*. Zy komt zeer na met de leere der Epikuristen over een: want zy wil dat na de dood niet van ons overblijve, stellende 't opperste goed van den mensch in de wellust. Wijders, d'aenhangers dezer leere zijn hier geheel op uit, om het leven zoo lang te verlengen, als

 doen

doenlijk is, op toeleg van de welluſten des t'overvloediger te genieten. Dies zy tot beide verſcheide en ſchandelijke manieren geven, waer door zy ook de grootſten des Lands verſchalken: met belofte eindelijk van d'onſterffelijkheit in dit leven aen de ſterffelijken. Dan ſchoon *Laotan* het opperſte goet in de welluſt ſtelt, zoo dunkt *Martijn* evenwel waerſchijnelijk, dat *Laotan* een eenig en opperſte gemoet gekent heeft: want hy ſpreekt op zekere plaets aldus: Tao *of groot vernuft heeft genen naem. Hy heeft den hemel en aerde geſchapen: is zonder geſtalte: beweegt de geſternten: is zelf onbeweeghelijk. Dewijl my zijn naem onbewuſt is, zal ik hem* Tao *noemen of Opperſte Vernuft zonder geſtalte.* De zelfſte Filoſoof belijdt op een andere plaetſe van den hemel geſchapen te zijn.

Het verdient geen geloof, welk de Sineſen van den Filoſoof *Laotan* ſchryven, of liever beuſelen: te weten, dat hy een en tachtig, of, volgens *Trigaut*, tachtig jaren in 's moeders buik verborgen zou gebleven, en daer na door de rechte zijde ter werelt gekomen zijn: waerom hy ook, volgens den zelven *Trigaut*, *Lauzu*, by *Martijn Laoſu*, en ook *Laotan* genoemt wort, dat's *d'oude Filoſoof*. Stoffe en aenleiding tot de fabel van zijne geboorte heeft het negen getal gegeven: welk de Sineſen het allervolmaektſte noemen, en brengt, door negen vermeenigvuldigt, een en tachtig uit. Met dit getal wort by hen betekent al, wat in allen deelen volmaekt is. Aengezien dan *Laotan* boven gemeen in oordeel en inborſt uitſtak, hebben zy dit getal verzonnen en uitgevonden, quanſuis als of de natuur zoo veel jaren aen hem te voltooien, gearbeit had.

Dees *Laotan* is geboren in het Koningrijk van *Zu*, (want *Sina* begreep oulinx veele en verſcheide Koningrijken) heden de Landſtreke *Fungyangfu*, des Landſchaps van *Nanking*, in de Stadt *Mao*; des jaers voor de geboorte des Heilands, zes hondert en drie, ontrent vier en twintig jaren voor *Konfut*, opperſte wijsgeer der Sineſen.

De derde Sekte, zoo *Martijn* getuigt, is byna Epikuriſch. Zy ſtelt de gelukzaligheid in de welluſt: belooft en zoekt voor den lichame een lang ja onſterffelijk leven door middel van artzenyen: heeft wonderlijke kunſten gevonden, om de welluſten te verkrijgen en vermeerderen. Zy wil dat na de dood niet overblijve. Onder deze Sekte zijn zeer veel tovenaers of duivel-jagers. Gewiſſelijk zy is de vuilſte en ſchandelijkſte van alle Sekten. D'aenhangers, evenwel, prijzen d'Europiſche Leere van de deugden, welke met hen over een komt. *Pref. l. I. p. 8.*

Volgens *Trigaut*, heeft *Laotan* niet een eenig boek van zijne Leere nagelaten, nochte, zoo het blijkt, gene nieuwe Leere willen invoeren; maer zekere aenhangelingen, *Tauſu* geheten, hebben hem, na zijne dood, het hooft der Leere genoemt, en verſcheide boeken, uit verſcheide Sekten en Schriften, met een zeer fraeien ſtijl te zamen geſtelt. Deze leven ook in hunne klooſters ongetrout: kopen hun leerlingen: zijn alzoo verworpen en goddeloos, als d'aenhangers der voornoemde Sekten. Zy ſcheren in generlei wijze het hair van den hoofde; maer laten het groeien, gelijk de wereltlijken, en zijn hier door alleen van d'andere onderſcheiden, dat zy boven op de knoop, daer het hair op den kruin mede te zamen gebonden is, een hoetje of bonet van hout dragen.

Andere zijn ook door den echt verknocht, en onderhouden evenwel met groten yver van Godsdienſt de punten der Leere binnen 's huis. Zy eeren, gelijk zy voorgeven, onder veel andere beelden van ydele Goden, ook den Heere of Koning des hemels, maer die lichamelijk is, en dien, gelijkze ook zelfs in hunne boeken revelen, veel wederwarigheden zoude bejegent zijn. Zy beuſelen dat de Koning des Hemels, die heden heerſcht, *Ciam* gebynaemt wort; maer die voorhene regeerde, den naem *Leu* voerde. Dees *Leu*, voegen zy daer by, was op zekeren tijd, gezeten op een witten draek, op der aerde gekomen, dien *Ciam*, die zy willen, een wichelaer

geweeſt

geweeft te zijn, ter maeltijd ontfing. Maer midlerwijle *Leu* over tafel goe cier mackte, was *Ciam* op den witten draek geftegen, en ten hemel met den zelven opgevaren, innemende het hemelfch rijk.

Leu, dien het wederkeeren door *Ciam* belet wierd, verkreeg evenwel van den nieuwen Koning des hemels, over zekeren berg in dit Rijk de heerfchappije: alwaer zy willen hy nu noch leeft, berooft van zijne oude waerdigheid.

Zy eeren dan, volgens eigen zelfs bekentenis, eenen roover van een vreemd Rijk en tiran voor eenen god.

Behalve dezen god des hemels, verdichten zy een driederlei anderen god: der welker een *Lauzu* zelf is, het hooft der Sekte. En alzoo verdichten deze twee Sekten een drie getal van goden, ieder op hare wijze.

Ook deze Sekte handelt van de plaetfen der belooningen en ftraffen; maer verfchillen, in wijze van fpreken, niet weinig van de voorige; want d'aenhangers belooven den hunnen te gelijk met ziele en lichaem, het Paradijs, en ftellen hierom in hunne kerken beelden van eenigen ten toone, die zy beufelen in dezer wijze ten hemel opgevaren te zijn.

Om zulx te verkrijgen, gebieden zy zekere oeffeningen t'onderhouden, beftaende in verfcheiden flagh van zitten, en in zekere gebeden, ja ook in artzenijen: waer door zy belooven, t'effens door de genade der heiligen, d'aenhangers een onfterffelijk leven in den hemel kunnen verkrijgen, of altoos een langer leven in het fterffelijk lichaem. Waer uit lichtelijk d'ydelheid der Sekte en lichtvaerdigheid der herffen-loze aenhangers te befpeuren is.

Het byzonder ampt der Priefters dezer Sekte is voornamelijk: duivelen door godlooze bezweringen uit de huizen te drijven: welk gewoonelijk by hen op tweederlei wijze in't werk geftelt word: want eerftelijk geven zy yzelijk wanfchepfelen van duivelen, op geel papier met ink afgemaelt, aen de wanden der huizen te plakken: daer'na vervullenze het huis met zulk een vervaerlijk en wanhebbelijk geroep, dat zy zelfs wel duivelen fchijnen te zijn.

Noch fchrijven zy zich een ander ampt of kunft toe: want zy belooven by droog weder, ftort-regen te kunnen doen komen, of al te groote regen ophouden, en ook andere onheilen, zoo wel byzondere, als algemeine beletten.

Deze Offer-priefters hebben hun verblijf in 's Keizers kerken, aen den hemel en aerde gewijd, en bevinden zich in perzoone by 's Keizers offerhanden, 't zy de Keizer zelf die met eigen handen, of door genoemde majeftraten verrecht: waer door zy een groot gezag en aenzien bekomen.

Het muzijk-fpel dezer offerhanden ftellen d'Offer-priefters zelfs uit allerlei fpeel-tuigen, welke by de Sinefen in gebruik zijn, te zamen: zoo te gelijk daer opgeflagen word, het geeft een onaengenamen toon in d'ooren der Europers.

Zy worden ook geroepen ter begraefenis of uitvaerten der grooten, daer zy, in koftelijk gewaet, voor aen gaen, en op den krom-hoorn, gom en ander muzijk fpeel-tuig deunen. Zy laten zich ook bezigen tot het inwijden van nieuwe huizen, en de ftaetfie der fmekelingen, langs de ftraten, om her te geleiden. Deze ftaetfien worden by d'opper-hoofden der wijke, met gemeene onkoften der buurte, op zekere tijden aengerecht.

Deze Sekte heeft eenen Prelaet of Kerk-voogt, gebynaemt *Ciam*, welke waerdigheid by erf-recht, al zedert duizent jaren her tot aen dezen tijd, op de nazaten is overgedragen.

En fchijnt deze waerdigheid haren oorfprong genomen te hebben, van zekeren wichelaer of duivel-jager, die zich in zekere fpelonk, in het landfchap van *Quangfi* hield; waer in noch heden de nakomelingen zich houden, en de bedriegerijen hunner kunfte (zoo men gelooven mach, 't geen gezeit word) aen de kinderen overleveren.

Dees hun Kerk-vooght hout zich den meeften tijd in de Keizerlijke

hooft-

Hooftſtadt *Peking*, en is by den Keizer in grote eere: want hem wort toegang tot in het binnenſte des Paleis gegeven, om de ſalen en vertrekken te zegenen en bewyen, ſo vermoeden is, dat dezelve door boze geeſten bezeten worden. Op ſtraet wort hy in een open draegzetel getorſt, en is de reſt van zijnen toeſtel niet min prachtiger, als die van de grootſte Majeſtraten: trekt ook zeer groote inkomſten jaerlix van den Keizer.

Wijders, de magt van hunnen kerkvoogt ſtrekt niet over het gemeen volk; maer heeft alleenlijk over de *Tauſos*, de dienaers dezer zekte, en over hun kloosters met opper gezach te gebieden. Gelijk de meeſten dezer klooſter-luiden de geboden van een lang leven achtervolgen; alzoo arbeiden zy ook in d'Alchimiſterye na den voorgang hunner heiligen, die zy voor de vinders der gront-regels en leſſen van beide kunſten houden. Dus verre van de drie Sekten.

Trigaut. De Sineſen hebben niet alleen van de zeden-ſtichtende Filoſofye, als blijkt uit d'eerſte Sekte; maer ook van de ſterrekijkery en vele wiskunſtige Leren gene middelmatige kennis bekomen: hoewel niet de minſte van de brete of hoogte der plaetſen, ten aenzien van de Noorder Pool: desgelijx niet van de lengte, ten opmerke van d'eene of andere vaſt-geſtelde plaetſe. Dies men d'ondervinding daer van, namelijk op wat brete of hoogte en lengte ieder plaets of Stadt gelegen is, den Rooms-gezinden Jeſuiten heeft dank te weten, die door middel van graetbogen en Aſtrolabien al de Steden op haere brete en lengte (genomen het begin der lengte van de Stadt *Peking*) gebracht hebben.

Tot een ſtaeltje zal ik de Hooftſteden van ieder Land-ſtadt en d'Opper- en krijgs-ſteden vervolgens op haere brete en lengte ten tone ſtellen.

Eerſte Landſchap van Peking.

Hoogte en lengte der Hooft- en Opper-ſteden.

Namen.	Lengte. *Grad.*	*Minut.*	Brete. *Grad.*	*Minut.*
De Hooft-ſtadt				
Xuntien of *Peking*	0.	0.	40.	0.
Paoting	1.	46.	39.	20.
Hokien	0.	30.	38.	50.
Chinting	2.	36.	38.	40.
Xunte	3.	7.	37.	50.
Quangping	2.	34.	37.	25.
Taming	1.	56.	36.	56.
Junping	1.	34.	40.	0.
Opper-krijgs-ſtadt				
Siven	1.	30.	40.	30.

Tweede Landſchap van Xanſi.

De Hooft-ſtadt				
Taiyven	4.	35.	38.	33.
Opper-ſteden				
Pingyang	5.	58.	37.	19.
Taitung	4.	10.	40.	20.
Lugan	4.	20.	37.	13.
Fuencheu	6.	0.	38.	10.
Grote Stadt				
Sin	4.	50.	37.	40.
Leao	4.	0.	37.	56.
Xe	4.	18.	36.	33.
Krijgs-veſtingen				
Gueiyven	5.	0.	40.	10.
Leuguei	4.	53.	40.	25.
Zoguei	4.	35.	40.	22.
Maye	5.	10.	40.	0.
Vanglin	5.	25.	40.	28.
Iangho	3.	52.	40.	33.
Caoxan	4.	40.	1.	10.
Tienchung	3.	32.	40.	28.
Chinlu	3.	40.	40.	10.
Cingyven	5.	38.	40.	16.
Pinglu	5.	50.	40.	15.
Chungtun	6.	9.	46.	8.
Gentung	6.	16.	40.	0.
Tungxing	6.	0.	39.	56.

Derde Landſchap van Xenſi.

De Hooft-ſtad				
Sigan	8.	18.	35.	40.
Opper-ſteden				
Fungciang	9.	15.	36.	20.
Hanchung	9.	52.	34.	20.
Pingleang	9.	41.	37.	12.
Cunchiang	11.	34.	36.	51.
Linynao	12.	6.	36.	47.
Kingyang	9.	6.	37.	27.
Yengan	8.	20.	37.	37.
Krijgs-ſteden				
Socheu	16.	55.	38.	48.
Xacheu	15.	24.	38.	40.
Xancheu	15.	4.	38.	28.
Yaocheu	12.	50.	35.	48.
Mincheu	12.	6.	36.	0.
Leangcheu	13.	30.	38.	5.

Vierde

Vierde Landschap van Xantung.

De Hooft-stadt				
Cinan	0.	30.	37.	0.
Opper steden				
Tencheu	0.	15.	36.	18.
Tungchang	0.	52.	37.	3.
Cincheu	1.	30.	36.	36.
Tengcheu	3.	26.	37.	20.
Laicheu	3.	9.	36.	57.
Nincing	4.	5.	36.	18.

Vijfde Landschap van Honan.

De Hooft-stadt				
Caifung	2.	54.	35	50.
Opper-steden				
Queite	1.	32.	35.	10.
Changte	3.	26.	37.	0.
Gueihoei	3.	20.	36.	30.
Hoaiking	4.	35.	36.	10.
Honan	5.	5.	35.	38.
Nanyang	5.	15.	33.	53.
Juning	2.	56.	33.	53.
Grote Stadt				
Ju	4.	57.	35.	5.

Zeste Landschap van Suchuen.

De Hooft-stadt				
Chingtu	12.	38.	30.	47.
Opper-steden				
Paoning	11.	0.	31.	53.
Xunking	10.	40.	31.	17.
Siucheu	12.	26.	29.	13.
Chunking	10.	23.	30.	23.
Queicheu	8.	3.	31.	3.
Lunggan	12.	10.	32.	45.
Mahu	13.	19.	29.	5.
Grote Steden.				
Tangchuen	11.	57.	31.	13.
Muicheu	12.	42.	30.	18.
Kiating	13.	2.	29.	53.
Kiung	13.	30.	30.	16.
Liucheu	11.	27.	29.	14.
Jacheu	14.	14.	30.	38.
Opper-krijgs-steden				
Tungchuen	14.	0.	27.	30.
Umung	13.	44.	27.	45.
Usa	13.	27.	27.	12.
Chinhiung	13.	0.	26.	55.

Zevende Landschap van Hu-quang.

De Hooft-stadt				
Vuchang	3.	16.	31.	0.
Opper steden				
Hanyang	3.	43.	30.	50.
Siangyang	5.	33.	32.	28.
Tegan	4.	10.	31.	51.
Hoangcheu	2.	50.	31.	23.
Kingcheu	5.	48.	30.	50.
Jocheu	4.	40.	30.	5.
Chanxa	5.	6.	28.	50.
Paoking	6.	5.	27.	43.
Hengcheu	5.	13.	27.	48.
Changte	6.	8.	29.	38.
Xincheu	6.	35.	29.	6.
Jungcheu	6.	0.	26.	42.
chingtien	5.	20.	31.	35.
Chingyang	6.	52.	33.	0.
Grote stadt				
Cingchien	7.	14.	28.	0.
Cincheu	4.	25.	26.	30.
Xi	8.	0.	29.	38.

Achtste Landschap van Kiangsi.

De Hooft-stadt				
Nanchang.	1.	36.	29.	13.
Opper-steden				
Jaocheu	0.	32.	29.	36.
Quangsin	0.	21.	28.	40.
Nankang	1.	13.	30.	2.
Kieukiang	1.	34.	30.	25.
Kienchang	0.	43.	28.	12.
Vucheu	1.	7.	28.	42.
Linkiang	2.	0.	28.	35.
Kiegan	2.	49.	27.	42.
Xuicheu	2.	12.	28.	52.
Juencheu	3.	12.	28.	25.
Cancheu	2.	25.	26.	10.
Nangan	3.	3.	25.	49.

Negende Landschap van Nanking.

De Hooft-stadt				
Nanking	1.	26.	32.	40.
Opper-steden				
Fungyang	0.	30.	33.	48.
Sucheu	3.	30.	31.	52.
Sungkiang	4.	30.	31.	10.
Changcheu	2.	50.	32.	45.
Chinkiang	2.	28.	32.	49.
Yangcheu	2.	15.	33.	6.
Hoaigan	2.	12.	34.	17.
Lucheu	0.	8.	33.	4.

Ganking	0.	20.	31.	20.
Taiping	1.	10.	32.	20.
Ningque	1.	10.	31.	40.
Chicheu	0.	15.	31.	36.
Hoeicheu	0.	55.	30.	18.
Grote Steden				
Quangte	1.	50.	31.	32.
Hocheu	1.	0.	32.	50.
Chucheu	1.	26.	33.	31.
Siucheu	0.	3.	35.	3.

Tiende Landſchap van Chekiang.

De Hooft-ſtadt				
Hangcheu	3.	10.	30.	27.
Opper-ſteden				
Kiahing	4.	0.	31.	15.
Hucheu	3.	3.	30.	57.
Niencheu	2.	24.	29.	33.
Kinhoa	2.	2.	28.	57.
Kiucheu	1.	37.	28.	42.
Chucheu	3.	5.	28.	12.
Xaohing	3.	30.	30.	16.
Ningpo	4.	46.	29.	40.
Taicheu	4.	25.	28.	38.
Vencheu	4.	4.	27.	38.

Elfde Landſchap van Fokien.

De Hooft-ſtadt				
Focheu	2.	40.	25.	58.
Opper-ſteden				
Civencheu	2.	9.	25.	0.
Changcheu	1.	10.	24.	42.
Kienning	1.	0.	27.	0.
Jenping	0.	57.	26.	34.
Tingcheu	0.	55.	25.	40.
Hinghoa	2.	35.	25.	27.
Xaouu	0.	2.	27.	10.
Grote Stadt				
Foning	4.	0.	26.	33.
Krijgs veſtingen				
Phumuen	4.	25.	27.	0.
Foning	4.	8.	26.	15.
Tinghai.	3.	22.	26.	10.
Muihoa	3.	21.	25.	52.
Xe	3.	28.	25.	50.
Haikeu	3.	50.	25.	29.
Ganhai	2	3.	24.	45.
Hiamuen	1.	59.	24.	35.
Chungxe	1.	26.	24.	30.
Tungxan	0.	57.	24.	15.
Hivenchung	0.	46.	24.	0.
Jungting.	1.	18.	24.	33.

Twalefde Landſtreke van Quantung.

Hooft-ſtadt				
Quancheu	4.	2.	23.	15.
Opper-ſteden				
Xacheu	3.	42.	24.	42.
Nanhiung	3.	10.	25.	32.
Hoeicheu	2.	46.	23.	9.
Chaocheu	1.	0.	23.	30.
Chaoking	4.	45.	23.	30.
Caoheu	5.	40.	22.	33.
Liencheu	7.	12.	22.	0.
Liucheu	6.	20.	28.	58.
Kiuncheu	6.	36.	39.	40.
Grote Stadt				
Loting	5.	9.	23.	25.
Krijgs-veſtingen				
Taching	1.	5.	24.	20.
Tung	1.	22.	24.	17.
Hanxan	1.	10.	23.	25.
Cinghai	1.	14.	23.	25.
Kiazu	1.	29.	23.	12.
Kiexe	1.	49.	22.	50.
Hiung	6.	30.	21.	30.
Jungching	5.	49.	23.	45.
Ciunling	8.	10.	19.	30.

Dertiende Landſchap van Quangſi.

De Hooft-ſtadt				
Queilin	7.	32.	25.	54.
Opper-ſteden				
Liucheu	8.	42.	25.	0.
Kingyven	9.	46.	25.	2.
Pinglo	7.	0.	25.	62.
Gucheu	6.	33.	24.	2.
Cincheu	8.	0.	24.	2.
Nanniug	9.	30.	23.	40.
Taiping	12.	20.	23.	20.
Suming	12.	7.	23.	8.
Chingan	11.	55.	24.	0.
Tiencheu	11.	30.	24.	11.
Krijgs-ſteden				
Sungen	10.	25.	24.	5.
Vuyuen	10.	30.	23.	52.
Funghoa	9.	55.	24.	5.
Grote Stadt				
Suching	12.	25.	24.	6.
Krijgs-veſtingen				
Xanglin	12.	47.	23.	57.
Ganlung	13.	57.	24.	4.

Veertiende Landſchap van Queicheu.

De Hooft-ſtadt				
Queiyang.	11.	46.	26.	0.
Opper-ſteden				
Sucheu	9.	2.	27.	53.
Sunan	10.	20.	27.	59.
Chinyven	9.	23.	27.	34.
Xecien	9.	42.	27.	55.
Tunggin	8.	45.	28.	20.
Liping	8.	35.	26.	42.
Tucho	10.	3.	25.	55.
Groote ſteden				
Pugan	13.	5.	25.	25.
Jungning	12.	20.	25.	2.
Chinning	12.	5.	25.	0.
Krijgs-ſteden.				
Puting	12.	7.	26.	4.
Pingyve	10.	32.	27.	0.
Lungli	11.	9.	26.	27.

Vijftiende Landſchap van Junnan.

De Hooft-ſtadt				
Junnan	14.	25.	25.	0.
Opper-ſteden				
Tali	16.	56.	25.	27.
Lingan	14.	19.	24.	6.
Zuhiung	15.	24.	24.	56.
Chinkiang	14.	4.	24.	29.
Munghoa	16.	38.	25.	23.
Kingfung	16.	30.	25.	52.
Quangnan	13.	25.	24.	0.
Quangſi	13.	35.	24.	14.
Chinyven	16.	26.	24.	37.
Jungning.	15.	48.	27.	33.
Xunning.	17.	18.	24.	46.
Opper-krijgs-ſteden				
Kiocing	13.	48.	25.	35.
Taogan	15.	50.	26.	3.
Cioking	16.	40.	26.	28.
Vutin	14.	59.	25.	27.
Cintien	13.	52.	26.	4.
Likiang	16.	58.	26.	54.
Juenkiang.	15.	33.	23.	54.
Jungchang	17.	42.	24.	58.
Grote Steden.				
Pexing	16.	8.	26.	44.
Langkin	15.	55.	27.	3.

Geſtalte der Steden in Sina.

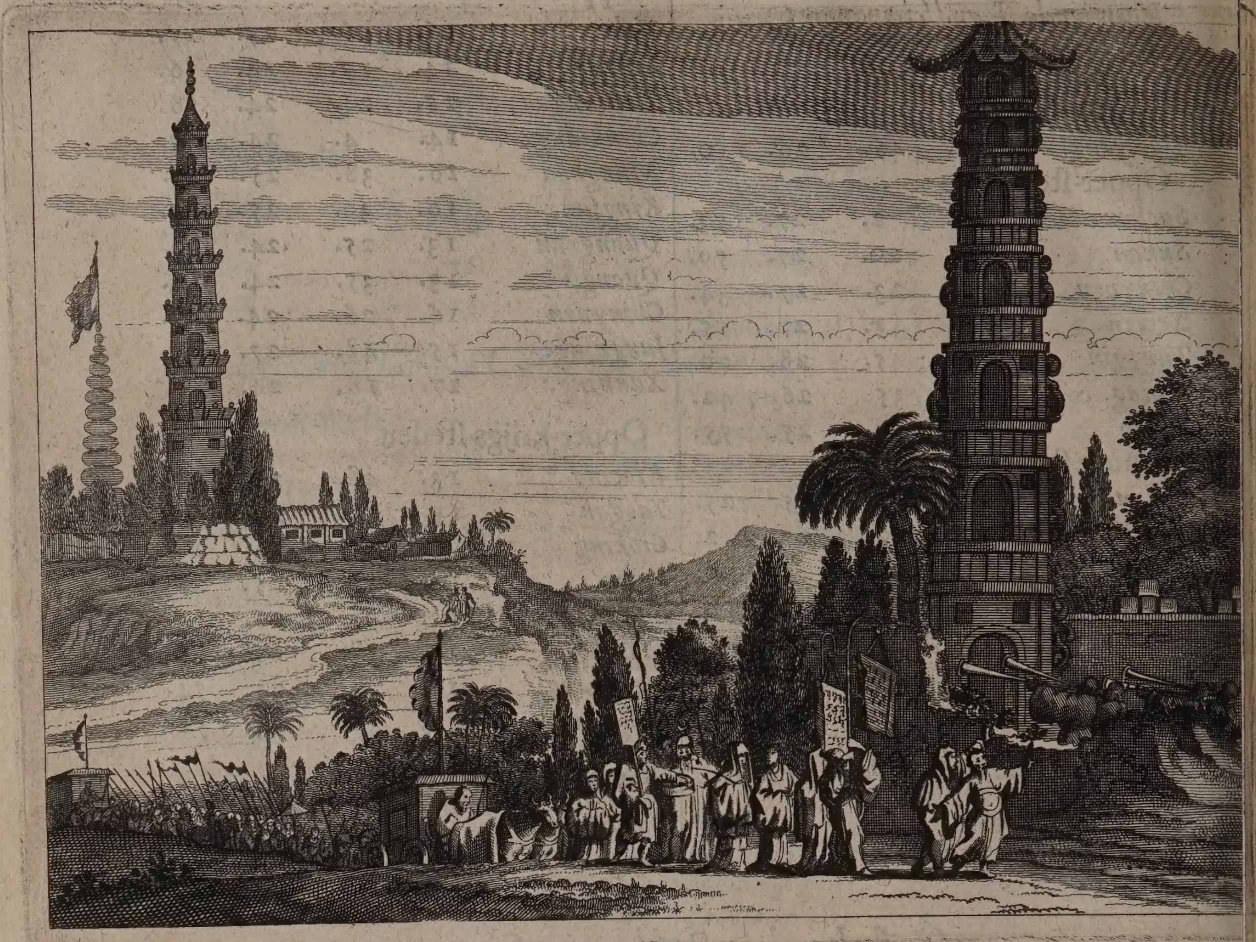
DE meeſte Steden in geheel *Sina* zijn van een gelijk maekſel en fatſoen, en overtreffen elkandre alleen in grote en neringrijkheid van koophandel: want zy leggen meerendeels in 't vierkant gebout: hebben brede en hoge muuren van gebakken of gehouwen ſteen, geſterkt langs hene, op een zekere wijte van elkandre, met vierkante hoge wachttorens, niet ongelijk d'aeloude Romeinſche muur-torens: zijn daer en boven omringt van buiten met brede grachten, en van binnen aengevult met ſchanſen van aerde.

Ieder Stads poorte is dubbelt, en heeft dubbelde valdeuren. Tuſſchen beide leid een ruim plein, geſchikt tot de wapen-oefening der krijgs-knechten. Beide deze poorten ſtaen niet recht tegen elkandre over; maer leid d'eene ter zijde af: zulx die aen d'eene ſtaet, d'andere niet kan zien. D'eerſte is geſterkt met een dubbelde muur, en vertoont de gedaente van onze bolwerken hier te lande.

Zelfs boven op de poorten heeftmen zeer hoge en grote torens, zeer heerlijke werken, *Muen Leu* by de Sineſen geheten, tot wacht-plaetſen der krijgs-knechten, en ſpijkers der wapenen, even als zoo vele wapen-huizen.

Ieder Opper-ſtadt en bykans al de kleine Steden hebben een weinig buiten de Stadt, op een luſtigen en gangbaren of volkrijken oort of aen de weg, ten minſte eenen toorn, *Chines* by Peter Jarric en andere genoemt, die de Sineſen uit een ydel waengeloof, gevoed ſedert vele eeuwen onder hen, voor een voorſpook van geluk en ongeluk houden: ja, geloven dat deze te vore ſpellen, al wat hen beſchoren ſtaet. Niemant derft (in zulk een eere en achtbaerheid worden deze torens by hen gehouden) iets aenvangen, 't en zy hy eerſt dezelve door zekere gebruikelijkheden gezoent heeft. *Torens.*

Een dezer torens, waer uit men giſſing van al d'anderen kan maken, *Zie pag 52.*

is te vore in het Landschap van *Xantung* beschreven.

Zy zijn van negen of ten minste van zeven ommegangen of transen: met heerlijke stenen en wonder kunstig gebout, in vorm van eene Piramide. Doch vindmen deze niet alleen overal in de Steden; maer ook op de hoogste bergen gesticht.

Andere uur-toren Culeu geheten.

Niet verre ontwijken deze torens, in fatsoen, zekere andere gevaerten, *Culeu* van wegen haer ampt genoemt, (hier te lande zou men uur-toorens kunnen zeggen) die in ieder Stadt van 's lands gewege, een of meer, na de grote der Stadt, zich vertonen. Op ieder dezer torens staet een water-loper (want in plaets van uurwerken of zantlopers, gebruiken de Sinesen waterlopers) die des daegs d'uuren aenwijst: want het water, vloeiende van het een vat in het ander, licht een bertje naer om hoog, beschreven met de tekenen der uuren en tijden. Aldaer is iemand, die het gewezen uur ga slaet, en met het slaen op eenen zeer groten trommel, ter ieder uure, het teken daer van geeft aen den volke. Dees steekt ook te gelijk buiten den toorn een ander bertje, daer het uur van den dag, door een vergult teken van anderhalve voet groot, op afgemaelt staet.

Dezelve perzoon, die d'uuren ga slaet, geeft ook achting, (naerdien hy van om hoog over de gehele Stadt ziet,) op brand, zoo ergens die onverhoets in het een of ander huis komt t'ontstaen, en roept, met het slaen op den trommel, de gansche burgery, tot uitblussching, te zamen. Den hals heeft de geen verbeurt, wiens huis door zijn eigen onachtzaemheit of baldaet in brand raekt, ter oorzake des gevaers, dat de gebuurhuizen, door de lichte ontvonkbaerheid der stoffe, (want al de huizen zijn meest van hout) te verwachten hebben.

Op d'uur-torens komen dikwils de Landvoogden by een, ter maeltijd, die zich aldaer onderling vergasten.

Pago-

Pagoden of Kerken.

NIet verre van deze torens staet by na altijds een heerlijke en kostelijke afgoden kapel: daer en boven veeltijdts een prachtige kerk, met een onduitsche naem, Pagode in 't Portugeesch gemeenelijk geheten, gewijdt aen den bescherm-geest der Stadt.

Al de Landvoogden of Overheden doen, op het aenvaerden van hun ampt, in deze kerken den eedt, met belofte van hun ampt troulijk te zullen bedienen, en de gerechtigheid te behertigen, roepende, tot getuigen en straffer hunner schelmeryen, den bescherm-geest der Stadt aen.

Voorhene eerden de Sinesen slechts in deze kerken den bescherm-geest der Stadt; maer bidden en dienen heden daer in, ô gruwel! d'afgoden aen.

Een grote meenigte van Pagoden heeft men door geheel *Sina*: zijn ook gesticht op eenzame plaetsen, op kruinen, toppen en in 't hangen der bergen.

Meest al de Pagoden worden bewoont by een groote meenigte van Priesters, die aldaer hun onderhoud hebben, uit d'inkomsten der geestelijke goederen. Ook hebben de meeste Pagoden in *Sina* goede verblijf-plaetsen voor den reizenden man, die van alles daer vol op, en goede huisvesting vinden.

De Pagoden of Kerken zijn van binnen, ter weder-zijde en rontom met meenighte van beelden gestoffeert, ten getale in eenige van over de duizend: en behangen met zwarte lampen, die nacht en dag branden, ter gedenkenis der genen, die vroom geleeft hebben en gelukkig overleden zijn.

Eenige beelden zitten aen tafel, quansuis als of ze leefden, en iet in te luisteren hadden.

Voor in den ingang of achter d'andere beelden, staen alle duivelsche of leelijke gestalten: te weten, gehoornde duivels of grijpende beelden, met opgesperden bek en grypende handen, in vorm van Griffioens klauwen.

In het midden staet gewonelijk een altaer, op het welk een groot beelt, zomtijts van dertig, hondert en meer voeten hoog, te prijk staet of zit, daer de kerk aen gewijdt is, met meenigte van kleine beelden achter en ter zijde. Voor het beelt staet gemenelijk een dikke holle bamboes-riet, vol rietjes met pennetjes, beschreven met Sinesche tekenen, die aenstaende dingen te vore spellen.

Ter weder-zijde branden rookwerken; en pronkt in 't midden een houte schotel, met offergaven, die d'offer-priesters op hope en met inbeelding van het toekomend te weten, ten offer brengen. Het altaer is root geverft: en mag die verruwe aen byzondere huizen niet gebruikt worden.

Zekere Pagode, wel eer de voornaemste sale van het paleis of hof van zekeren gelubden, buiten de Stadt *Peking*, en namaels den Roomsgezinden Jesuiten, door 's Keizers bevel, tot een kerke vergunt, was volgens Trigaut aldus gestoffeert.

In de voornaemste zale stond een groot outer van gehouwen en gebakken steen, zeer aertig doorwrocht, en root geverft, na de wijze der kapellen. Op het midden des outers zat een groot gedrocht te prijk, een yzelijk gevaerte, gebakken van kleiaerde: maer van bovenen tot onderen verguld. De Sinesen noemen dit beelt *Tican*, en beuselen dat het over het aerdrijk en schatten gebiet. Wy zouden met d' aeloude poëten Pluto zeggen. Het had in de hand een scepter: op 't hooft een krone: beide den merken onzer Koningen niet ongelijk. Aen beide zijde der zale stonden twee grote tafels, ieder met vijf helsche Koningjes gestoffeert. Aen beide wanden waeren de zelfste Koningjes afgemaelt, ter zeet op den rechterstoel.

Deze doemde den zondaers en misdadigen in helsche penen, ieder na zijnen

zijnen bank. Voor hen stonden veel duivelen, vervaerlijker door de gestalte en werktuigen der straffen, dan de genen, die wy afschilderen. Ook pijnigden de helsche straffen der wijze de misdadigen, dat zy den levendigen schrik aen joegen: want zommige wierden op yzere bedden gerooft: andere in ziedende olie gebraden: andere aen sterzen gescheurt: eenigen midden deur gehouwen: andere van de honden verscheurt; andere in mortieren te pletteren gestampt: andere met andere straffen geplaegt.

D'Eerste der Koningjes onderzocht de misdaden, die hy, gelijk de Sinesen beuselen, in een spiegel tegen hem over aenschouwt. Van hem worden de misdadigen na andere rechtbanken der Koningjes, na de verscheidenheid der straffen, verzonden. Onder deze, was een over die menschen gestelt, welker misdaden, met de verwenteling of verandering van het een lichaem in 't ander, gestraft worden: want wreedaerts verwentelden in tigers: vuilaerts in zwijnen: andere in andere dieren, na de gelijkenis der straffen. Zommigen ook, die geringe misdaden bedreven hadden, namen het lot van arme en slechte luiden aen: want in dit geheel rijk heeft de leere van de verhuizing der ziele, van het een lichaem in 't ander, wonder welig loten geschoten.

Daer was een zeer grote waeghschale: in d'eene schale een mensch, beladen met schelm-stukken: in d'andere een gebeden-boekje van de lere der afgoden, die zoo meenighte van schelmeryen overwoeg, en zijnen opzegger uit de straffen redde.

Midden door de helle en pijne storte een vliet van een vervaerlijke verruwe, waer in zeer velen weg-gesleept wierden: want over dezen vliet lagen twee bruggen, d'eene van gout, en d'andere van zilver. Over deze bruggen traden de genen, die inzonderheid beelden-dienaers waeren geweest, en droegen verscheide merken van den dienst, aen d'afgoden bewezen.

Deze hadden tot weg-leiders de dienaers der afgoden: onder welker beschut zy midden door de pijne der helle traden, en quamen eindelijk aen vrolijke wouden en lustige beemden.

Aen een anderen oort stonden afgemaelt de holen der helle, vervaerlijk door vlammen, slangen en duivelen. Na de poorten der hellen, die van koper waeren, tradt zeker onbekende afgoden-dienaer, die de moeder, in weerwil der duivelen, uit de vlamme redde. Meer andere van diergelijke slag wierden gezien.

Geen slag van straffe was in de helle, daer dusdaenig een opschrift niet by geschreven stond. *Wie den naem van dit beeld duizendmael heeft aengeroepen, zal vry van deze straffe zijn.*

Het wil niet ondienstig zijn, tot meerder opening, twee gronttekeningen of platte vormen van twee verscheide Pagoden ten tone te stellen.

Aenwyzing der gront-tekening van een kleine kerk, of Pagode, geheel overdekt.

1. Voornaemste en eenigste poorte van de pagode of kerk.

2. Een afschutsel van hout, tusschen twee pijlers van steen of van hout; waer op twee grote en vervaerlijke gewapende krijgsknechten geschildert staen. Hier door word belet het zien van binnen in de kerk van de straet af, ook als de deure open staet.

3. Een opgerechte steen in vorm van een wywaters-vat: waer op vuur leid, om reukwerk te branden.

4. Lichaem of buik van de kerke.

5. Een grote tafel, voor het auter, zeer fraei verlakt, geschildert en vergult: waer op kandelaers staen en reuk-werken altijts branden.

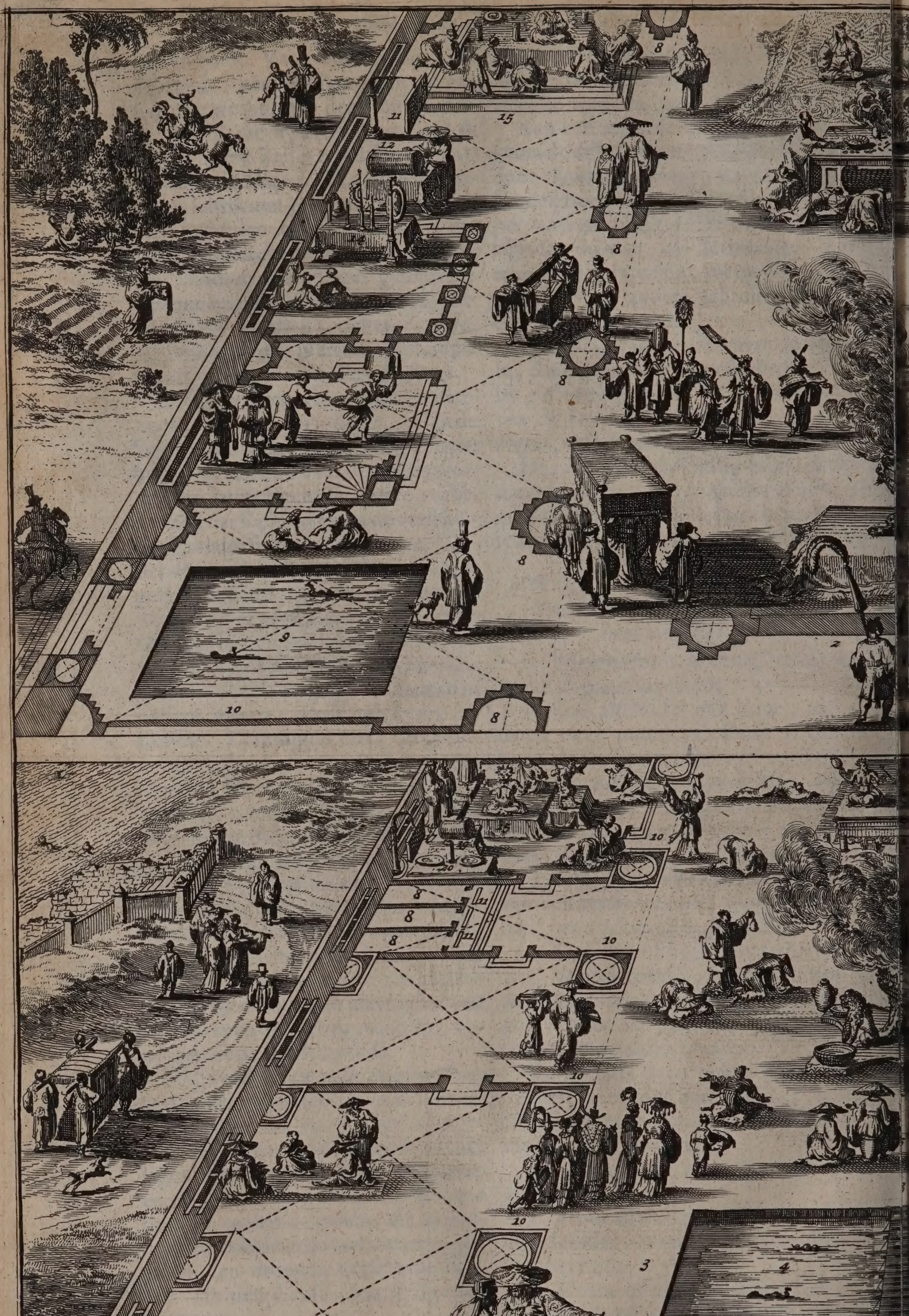
Op de tafel staen ook altijds twee trompjes en een bamboes-riet vol kleine pijpjes of stroo-halmen: waer mede zy lot werpen.

6. Grote altaer, waer op ook eenige beelden staen.

7. Twee altaren ter zijde, een weinig kleinder: waer op noch andere beelden staen.

8. Gront of voetstallen van steen, waer op de pijlers van hout of steen rusten, die het dak op houden, en de verdeiling van drie buiken maken.

9. Twee

8
11
15
12
8
8
8
9
10
8
2
10
8
8
8
10
10
10
3
4

8
15
8
8
8
9
8
10
1
10
15
8
8
8
10
10
4
3
2

9. Twee kleine Meiren of vyvers met water en visch, boven open, waer door eenig licht in de kerk valt, dienende in plaets van vensters: zonder eenig ander lucht in de gansche kerk zy; ofte eenig ander licht in gaet, dan door deze vyvers, en door de voornaemste poorte.

10. Twee kamertjes voor de poorte, welke aen den wegh leit, buiten de kerke: waer in twee groote peerden met eenige andere beeltenissen.

11. Twee gestoffeerde taferelen of berden, gehecht aen de muure der kerke, en beschreven met eenige waengeloven, om te voore te spellen en te weten het geen, welk ziet op het lot-werpen voor de beelden, met trompjes en rietjes, die daer by op de tafel staen.

12. Een groote trommel op een houte bank, waer op eenige slagen gedaen worden, na het eindigen der bede aen de beelden.

13. Een grote klok hangende aen de muur der kerke, van maeksel gelijk d'onzen hier te lande: waer op met een stok twee of driemael geklopt wordt, na het eindigen der beede, in maniere gelijk op den trommel.

14. Een bank met gaten, om daer in te zetten de zonneschermen en andere merken, die de Mandarijns voor zich doen dragen; desgelijx ook voor de beelden, wanneer zy omgang langs de straten doen.

15. Plaetse, daer de genen zich stellen, om knie-buigingen en vernederingen te doen, die de beelden aenbidden en lot werpen.

Aenwijzing der Gront-tekening eener Pagode of Tempel, de grootste en kostelijkste in Sina.

1. Voornaemste poorte in d'eerste muur of omheining van de kerk.

2. Twee poorten, ter wederzijde van de voornaemste.

3. Eerste plaets of voorhof der kerke, gansch boven open.

4. Een grote vyver met water en visch.

5. Een brug over de vyver, waer over men gaet.

6. Grote overdekte, zale welke het geheel ruim des gebouws overspringt.

7. Tweede plaets, veel groter, gevloert met stenen, boven open of onder den blaeuwen hemel.

8. Kleine kamers, ter weder-zijde van de twede plaetse.

9. Voornaemste zale of grote kapel der kerke, welke over het geheel ruim des gebouws springt: is overdekt met een fraei dak.

10. Pijlers van de twee zalen, die in zommige kerken van hout: in zommige van fraeie steen uit een stuk zijn.

11. Kleine deuren der kamers: voor de welke een galdery is, waer door men gaet, eer men in de kamers komt.

12. Plaetse, daer zich de genen stellen, om kniebuigingen en eerbewijzingen te doen, wanneerze de beelden aenbidden, en lot trekken.

13. Een zeer fraeie en grote welgemaekte tafel, vergult en verlakt: waer op, in een bamboes-riet of koker, rietjes of strohalmen, en speeltrompjes staen, om wichelarye te doen: desgelijx konforen met vuur, om reuk-werken te branden: en brandende kaerssen op kandelaers. Daer bovenhangt een brandende lamp.

14. Grote altaer met een of veel beelden.

15. Een stene zetel dicht aen de muur: waer op veel beelden, met helen en halven lijve.

16. Een steen opgerecht, in maniere van een wijwaters-vat: waer op een konfoor met vuur staet, daer op reukwerken, vergult en verzilvert papier gebrand word: welk de genen ter offer brengen, die de beelden komen aenbidden. Gewonelijk staen in eenige kerken, in plaets van den gezeiden steen, een of meer kopere konforen, zeer hoog en net gemaekt.

17. Twee fraeie berden aen de muur der kerke vast, beschreven met eenige waengeloven, dienstig ter wichelarye.

18, Een grote opgehangen klok van maeksel, gelijk die van Europe; maer zonder klepel: waer aen met een stok twee of driemael geslagen word, na d'aenbidding.

19. Een grote trommel, op een houte bank: waer op eenige ſlagen gegeven worden, na het aenbidden der beelden, in maniere, als op de klok.

20. Een bank van hout met gaten, waer in men de zonneſchermen ſtelt, en andere merken, die de Mandarijns voor zich doen dragen; desgelijks voor de beelden, wanneerze op ſtraet omgang doen.

Triomf of Zege-bogen.

IN verſcheide Steden, tot haer grote cieraet en luiſter, heeft men Triomf of Zege-bogen opgerecht. De meeſte zijn op vele plaetſen van gehouwen ſteen of marmer, met grote kunſt en pracht van beeltwerk zeer heerlijk doorwrocht, en na de wijze der Gotſche boukunſt geſticht. Zy worden, gelijk oulinx by de Romeinen, den genen ter eere en gedenkenis opgerecht, die der Stadt of den Lande eenige dienſten bewijzen: zomwijle ook den burgeren, die een grote waerdigheid in de geleertheid bekomen hebben.

Zy ſtaen gemenelijk in de voornaemſte ſtraten, en volkrijkſte plaetſen opgerecht: beſtaen uit drie gewelfſelen: de grootſte in 't midden, en ter weder-zijde een kleine, daer men onder doorgaet, even als door zeer brede poorten.

Op beide zijde pronken marmere Leeuwen en ander cierlijk beeltwerk: boven aen zietmen over al momaenzichten, gevogelt, bloemwerk, ſlangen en ſnaekwerk, met grote ſchranderheid van kunſt geſneden en uitgehouwen.

De plaetſen, ontbloot van beeltwerk, zijn zeer cierlijk doorboort, of zom-

zomtijds gestoffeert met zeer cierlijk beeltwerk, welk als in de lucht schijnt te hangen. Het verdient gene gemene verwondering, hoe zulke grote stenen der wijze hebben kunnen doorboort en uitgesneden worden, dat dezelve veel meer losse ketenen van vele schakelen aen elkandre, dan enkele doorgeboorde stenen schijnen te zijn. De gehele boge rust op hoge pilaren: is van vore en achtere van een zelfste fatsoen, en bestaet de kap of bovenwerk gemenelijk uit drie verdiepingingen of delen, ieder met marmere friesen, architraven en lijsten wonder aertig opgetoit en uitgestreken.

Boven op den top of kap staet onder een vergult dak een blaeuwe steen, daer op met gulde letteren 's Keizers naem geschreven is, onder wien dit pronk-gevaert opgerecht wierd. In 't midden vertoont zich een grote platte steen, beschreven in vergulde of blaeuwe letteren, met den naem, vaderland, waerdigheid, vaerzen en lofdichten, wien ter eere de triomf-boge toegestelt is.

Gebouwen.

De huizen der byzondere of gemene luiden, in de Steden, zijn niet met groten pracht van boukunst doorwrocht: wijl de Sinesen meer op gemak, dan op de heerlijkheid of cieraed zien: des niettegenstaende zijn de huizen, hoewel niet zeer heerlijk, zeer gerijfelijk gebout, en met grote zindelijkheid opgetoit.

De huizen evenwel, der rijken of groten zijn zeer heerlijk en met grote ruimte gebout.

De Sinesen, zoo Adam Schal getuigt, gebruiken geenen steen tot het opbouwen en hoge getimmerten; maer balken, met yzere banden of kringen, aen elkandre gelascht; op een zelve wijse, gelijk de masten van grote schepen aen elkandre gelascht worden. De gelaschte balken worden met Sineesch Vernis of lak, *Cie* genoemt, glat bestreken, en eindelijk geheel over vergult, tot groten glans en luister des oogs.

De Sinesen hebben gene lust in vele verdiepingen of zolderingen, en bouwen noit hoger dan twee verdiepingen; hoewel gemenelijk slechts eene verdieping hoog: want het dunkt hen arbeid te zijn, by trappen en leren op te klaveren.

Het onderste deel des huis word by hen alle bewoont, en dat gevoeghelijk met orde in eetzalen en slaepkamers verdeilt. Het geen buiten aen 't huis is, heeft weinig cieraets (uitgezeit de grote poorte en andere voor-poorten, die heerlijk genoech in de huizen der groten gebout zijn): het binnen werk is lustig en met zonderlinge cieraet opgetoit, en blinkt alles wonderlijk, door het bestrijken met de Sineesche *Cie* of gom.

De huizen zijn doorgaends van hout gebout, zelfs 's Keizers Paleizen: de wanden evenwel, die d' eetzalen en voorplaetsen afscheiden, gemeenelijk met gebakken steen opgehaelt: want zelf het dak rust op houte pijlers en niet op muuren, en is gedekt met pannen van klei-aerde, gelijk d' onzen hier te lande.

Aen de straet hebben de huizen geen uitzicht door vensters, ja houden luiden van opvoeding, zulx voor oneerbaer.

Ieder huis heeft verscheide voorhoven of zalen; d' een achter d' ander: de geheimste of laeste word by de vrouwen bewoont, die aldaer in naeuwe bewaernis zijn, gelijk in gevangkenissen.

De Sinesen, volgens Trigaut, rechten in het bouwen der huizen allereerst pijlers op, die van hout zijn: want stene pijlers zijn by hen in gene waerde, ja worden de pijlers zelfs aen de paleizen of hoven des Keizers en der Landvoogden van hout gemaekt. Op d' opgerechte pijlers worden balken geleid, en op deze eindelijk het dak. De muuren worden op 't allerlest gemaekt van klei of leem-aerde: waer door, schoon de muuren ter *Lib. 5. p. 1.*

neer-storten, de pijlers blijven staen, desgelijx het dak heel en gaef.

Destant en orde der pijlers, heeft haerin al d' open plaetsen op een zelve wijze: want ieder hof der Landvoogden is in verscheide open-plaetsen afgedeilt.

Al d' open plaetsen zijn met fraeie stenen gevloert: leggen een weinigh lager, dan de kamers, en klimt men van d' eene na d' andere eenige trappen op, dan weer neer: en na de galderyen en kamers weer op.

Vele trappen heeft men niet van node, wijl de Sinesen gemenelijk niet hoger, dan eene verdieping timmeren.

Lib.I.c.IV. En weer op een andere plaets, zeit dezelve Trigaut: in het bouwen der huizen mogen de Sinesen tegen d' onzen in generlei wijze op: zoo wel in de heerlijkheid der gebouwen, als in de langduurigheid van jaren: want de Sinesen meten de huizen, die zy stichten zullen, by de kortheid des menschen levens af: en bouwen, zoo zy zeggen, voor zich zelfs en niet voor andere: maer d'onzen staen, uit een ingeboorne begeerten, na de langduurigheid. Te dezer oorzake kunnen zy niet verzinnen noch zich wijs maken de kostelijkheid onzer huizen, zoo van byzondere luiden, als van 's lands huizen. Wanneer zy hooren, dat onze gevaerten dikwils vele eeuwen, ja eenige duizend, andere twee duizend jaren verduuren, staen zy tot stommens toe daer over verwondert. Ons by hen gevraegt, na de oorzaek van deze langduurigheid, brengen wy die op de diepe en vaste grontvesten, welker diepte het overig opgebouwde gevaerte kan ophouden.

De Sinesen, in tegendele, graven gene grontvesten; maer leggen alleenlijk op d' ingeslagen grond zeer grote stenen; of, zoo zy eenige grondvesten graven, komen naulix gewonelijk eenige ellen diep; niettegenstaende het zeer hoge gevaerten of torens zullen zijn. Dies zy zelden een eenige eeuwe verduuren; ook zelfsde wallen of muuren der Steden niet; maer moeten dikwils vermaekt worden. Hier by komt, dat de huizen voor het meerendeel van hout zijn, of op houte pilaren rusten: waer in evenwel geen klein gerijf is, wijl byna de wanden, zonder de rest van het gebouw aen te raken, kunnen vernieuwt worden: want de daken rusten niet op de wanden; maer op de houte pijlers. Dus verre Trigaut.

Paleizen of Hoven der Landvoogden.

Deze paleizen worden op 's Keizers onkosten gesticht, tot woon-plaetsen der Landvoogden, zoo wel van de burgerlijke, als krijgs-orde. En verschaft de Keizer niet alleen deze paleizen en schepen aen zijne Landvoogden; maer ook allerlei nootwendig huisraet, lijftocht, en dienaers, ja, wanneer een Landvoogt, 't geen merkwaerdig is, vertrekt, 't zy na een ander Landtschap, of zijn ampt uitgedient heeft, (welk dikwils binnen een half jaer geschiet), vermag dees al het huisraet met zich te nemen. En word dan voor den nieuwen Landvoogt weer huisraet op nieu toegestelt.

De huizen der Landvoogden of Overheden overtreffen in grote en allerlei vonden van cieraet en heerlijkheid al d' andere, ja mogen met recht hoven en paleizen genoemt worden.

In ieder Hooft-stadt zijn vijftien of twintig, dikwils meer zulke hoven: in d'Opper-steden, ten minste acht: in de kleine, vier: alle in fatsoen elkandre gelijk: uitgezeid d' eene groter zijn, dan d' andere, na de groter waerdigheid des Landvoogts.

De grote paleizen hebben vier of vijf salen, met zoo veel huizen, die voor de zalen te staen komen.

Aen de voorgevel van ieder paleis zijn drie poorten, de grootste in 't midden, en ieder poorte verciert ter weder-zijde met grote Leeuwen van marmer.

Aen de grootſte poort leid een ruim plein, afgeſchoten rontom met een hek of tralien, die wonder blinken, door het beſtrijken met de rode Sineeſche gom of lak, *Cie* genoemt. Twee torentjes ſtaen op dit plein, geſtoffeert met allerlei ſpeeltuig en trommels: waer op, wanneer de Landvoogt in en uitgaet, of na den richter-ſtoel treet, geſlagen word. Binnen de poorte is een ruime zale, de vertrek of verblijf-plaets der genen, die pleiten of iet by den Landvoogt t'eiſchen hebben. Ter weder-zijde ſtaen cellen of kleine huisjes, de woonplaetſen der Hofrechters van den laegſten bank.

Daer neven ſtaen twee vertrekken, waer in aenzienelijke gaſten, die de bezoeking aen den Landvoogt doen, ontfangen worden: in deze heeftmen ſtoelen of zitbanken, en al wat de bezoeking vereiſcht.

In dezelve word de rechte hand aen de geletterden of burgerluiden: de linke aen de krijgsluiden gegeven.

Na deze vertrekken komtmen aen andere poorten, die gemenelijk niet geopent worden, dan wanneer de Landvoogt rechtdag houd. De middenſte is van een ongemeene grote: en mogen door dezelve alleen edelluiden en grote Heren gaen: al andere treden door de zijd-poorten.

Dan volght weer een groot plein, voorzien op het eind met een zeer ruim vertrek, welk op grote pilaren ruſt, en *Tang* geheten word.

In dit vertrek zit de Landvooght te recht: en hebben ter weder-zijde boden, hof-dienaers en andere luiden van geringen ampt, hun huisjes of woonplaetſen.

Noit verhuizen deze luiden met de Landvooghden, maer blijven daer altijds vaſt met der woon: worden op 's lands koſte onderhouden, en gaen van den eenen tot den anderen Heer over, zonder oit van woonplaets te veranderen.

Daer na volght een binnen-vertrek, veel heerlijker, dan het eerſte, *Sutang* genaemt, dat 's heimelijk vertrek. In dit vertrek komen alleen de grootſte vrienden met den Landtvooght te woorde, en leggen de groeteniſſen af.

Om en by dit vertrek woonen de huisgenoten en eigen dienaers der Landvoogden. Na dit vertrek komtmen aen de grootſte poorte en aen de huizingen van den Landvooght, deſgelijx aen die van zijne vrouwen en kinderen; daer alles zeer cierlijk uitgeſtreken en tot gemak gebouwt is. Hier heeftmen waranden, tuinen, meiren, en al wat tot vermaek en welluſt kan dienen.

Zeker Paleis van eenen gelubden, gelegen een weinigh buiten de Stadt *Peking*, word by Trigaut, neven de gront-tekening, in volgende woorden ten tone geſtelt.

Ter weder-zijde voor de poorte ſtonden twee marmerſtenen, om daer van te paerde te ſtijgen. Voor den ingang des paleis liep een muur, van een mans hoogte.

Achter deze muur quam een kleine gang te leggen. Daer na volghde in 't midden de voornaemſte poorte, die met trappen opging: met twee kamers aen de rechte, en drie aen de linke zijde, die hunnen ingang in den kleinen gang hadden.

Na de voornaemſte poorte quam een grote open plaets te leggen, geſtoffeert aen de rechte zijde met drie, en aen de linke met vier kamers.

Aen het einde van deze eerſte plaets lag een andere poorte, die met trappen op, en daer na met trappen weer neer ging, na de twede plaets. In het midden ſtont ter weder-zijde een poorte of deur, opgaende met trappen, na de zalen, ter weder-zijde van deze plaetſe gelegen.

Na deze open plaets volgde een grote ſale: en na deze ſale een derde open plaets, van een zelve fatſoen met de twede, en eindelijk een grote bogert, omringt met een muur van twintig palmen hoog, en in 't midden door-ſneden met een ſteenen weg.

Aenwyzing der Eerste Gront-tekening eens Huis van Sinezen van middelmatige staet.

1. Voornaemste poorte des huis, onder een kleine galderye, welk in plaets is van een luifel.

2. Voornaemste open plaets, met stenen beleid.

3. Voornaemste zale van den huis.

4. Een houte affchutsel, met een huisje in 't midden, in maniere van een gebeden-huis: daer in gehouwen beelden staen, en voor dezelve kon-foren, om reukwerk te branden, met ontsteke lampen.

5. Enge gang achter het affchutsel, welk het gezicht op de voornaemste sael belet.

6. Twee binnen-kamers.

7. Twee salen of grote kamers.

8. Een groot beesten-huis, om hoenders en ander gedierte te houden.

Aenwyzing der Tweede Gront-tekening eens Huis van rijke Sinesen en Mandarijns van middelmatigen staet.

1. Portael voor de deure.

2. Voornaemste en eenige poorte van het gansch huis.

3. Voorhuis of galderye.

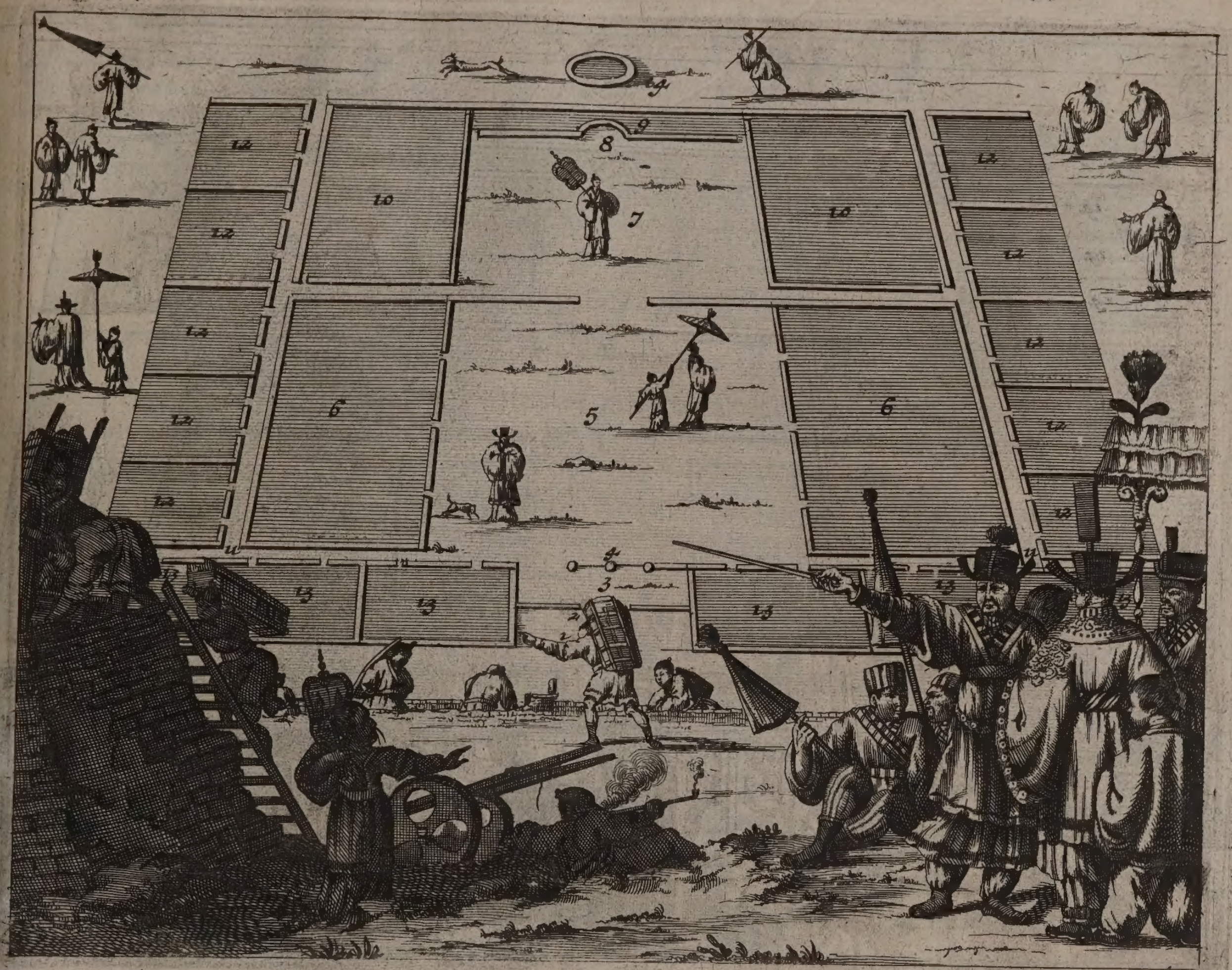
4. Affchutsel van hout, tot beletsel van het gezicht van buiten na binnenwaerts.

5. Open plaets, gevloert met fraeie stenen, op de maet gehouwen.

6. Bedekte salen.

7. Voornaemste sale.

8. Houte affchutsel met een huisje in 't midden, in maniere van een gebeden huisje, daer in beelden staen en

en voor dezelve keerſen, en konforen, om reukwerk te branden, en lampen.

9. Enge gang tuſſchen het houte affchutſel, welk belet het gezicht op de grote ſael en open plaets.

10. Kamers, waer in de Heer van den huize woont.

11. Enge gangen, waer door men gaet in al de kamers en binnenſte vertrekken des huis.

12. Kamers, voor byzitten, ſlavinnen, en ander dienſtbaer vrouvolk.

13. Kleine kamers voor ſlaven en ander dienſtbaer manvolk.

14. Beeſten-ſtal.

Aenwyzing der Derde Gront-tekening van Koninglijke Huizen, en zeer rijke Mandarijns.

1. Voor-poorte.

2. Voornaemſte en eenige deure des huis.

3. Voorhuis of galderye.

4. Affchutſel van hout, welk het gezicht van buiten na binnen belet.

5. Open plaetſen, bevloert met fraeie ſteenen, gehouwen op de maet.

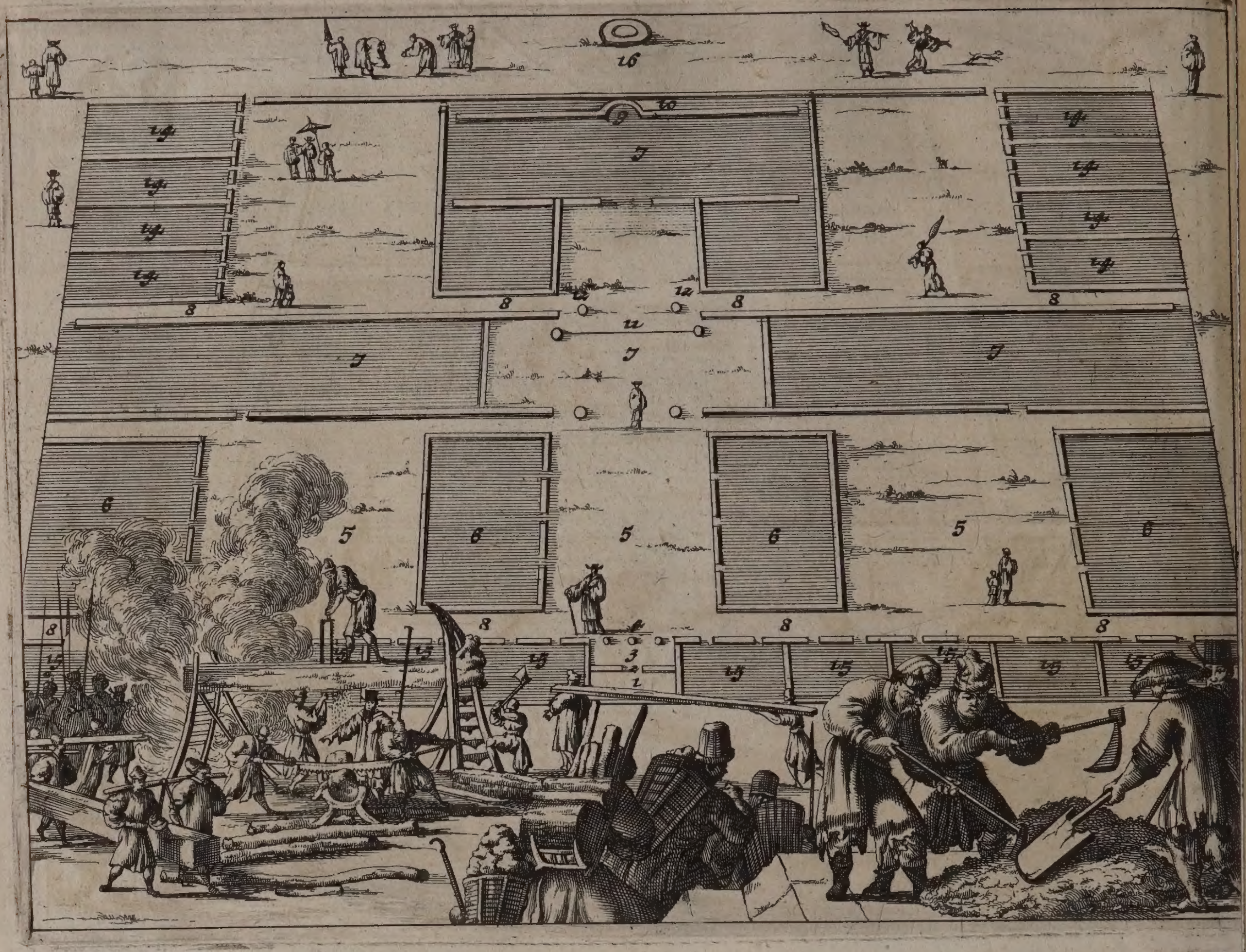
6. 7. Voornaemſte overdekte ſalen.

8. Smalle gangen: waer door men gaet na al d'open plaetſen en binnenſte des huis.

9. Affchutſel van hout in de laeſte ſale, met een huisje in 't midden, waer in eenige gehouwen beelden ſtaen, en voor de zelve kaerſen, konforen om reukwerk te branden, en ontſteke lampen, in maniere van een gebeden-huis.

10. Enge gang achter het groote houte affchutſel, welk is om de genen niet te zien, die in de voornaemſte ſale en in d' open plaetſen zijn.

11. Houte

11. Houte afschutsel in d'eerste sale, tusschen d'eerste voornaemste plaetse, welk het gezicht op de volgende open plaets belet.

12. Voetstallen der pijlers, die het dak van d'eerste sale ophouden, welke na d'eerste plaetse volgt.

13. Fraeie kamers, daer in de Heer van den huize woont.

14. Kleiner kamers, waer in de byzitten, slavinnen en andere vrouwen wonen.

15. Kleine kamers voor knechten en slaven. 16. Beesten-huis.

Schepen.

NA de huizen kunnen bequamelijk de schepen geplaetst worden, niet-tegenstaende zy op byzondere elementen haere plaets vinden en byzonder gebruik hebben.

De Sineesche schepen zijn verscheiden, als oorlogs-schepen, keizerlijke, schepen der Landvoogden, schepen, die de visch *Saul* na 's Keizers hof voeren, *Longzon* of slang-schepen, tot vermaek gesticht, en diergelijke andere: voeg hierby de vlottende dorpen van Bamboes-riet, met zeker taie teen, *Rotang* genoemt, aen elkandre gevlochten.

Een ongelofelijk getal van schepen, varende van d'eene plaets op d'ander, vindmen overal door gansch *Sina*. Ook is het gewest van *Sina* overal wonder bevaerbaer, door het groot gerijf der stromen aen alle oorden: want de weg, van de Stadt *Makao* af, tot aen de rijx-stadt *Peking*, (een strekke van ontrent drie hondert duitsche mijlen) kan heel te schepe langs stromen of gegrave vaerten bevaren worden: uitgezeid een dag reizens over 't gebergte van *Muilin*, tusschen de Stadt *Nanhang* des Landschaps van *Quantung*, en de Stadt *Nankan* des Landschaps *Quangsi* gelegen.

Des-

Deſgelijx kan men uit het Landtſchap van *Chekiang*, door het Landtſchap van *Suchuen* , te ſcheep langs ſtromen reizen , ja is naulix in geheel *Sina* een grote of kleine Stadt, die te ſcheep niet kan aengedaen worden : gemerkt overal of ſtromen door de natuur , of vaerten door arbeit van menſchen handen met de ſpa gegraven zijn. Het vaertuig, ter ree voor de Steden gelegen , ſchijnt door haere grote meenigte geheele beweegbare Steden, om zoo te ſpreken , te vertonen.

Zulk een grote meenigte van grote en kleine ſchepen is in het Landſchap van *Fokien* , dat d'ingezetenen, den Sineeſchen Keizer, wanneer dees t'eener tijde de Japanders wilde beoorlogen, aenboden een ſchipbrug, of eiland van ſchepen te maken , van dit Landſchap af tot aen *Japan* : ja, is niet te twijfelen , of zouden zoo veel ſchepen by een kunnen gebracht hebben, zoo ſlechts de woeſte en wijde zee hen in hun werk geen belet gegeven had.

Onder al andere munten de keizerlijke ſchepen der Landvoogden uit: en komen by deze , in cierlijkheid en pracht van koſtelijkheid , d'Europiſche in gene vergelijking. Zy leggen op 't water, even als hoge huizen of kaſtelen : zijn aen beide zijde in verſcheide vertrekken afgedeilt : in 't midden is een tamelijk ruime zale, geſtoffeert met allerlei huiſraet, kunſtig gemaekte ſtoelen, venſters, deuren van hout, doorwrocht met houte tralien , en verſcheide krullen en zwieren van ſny en beeltwerk. D'allerdunſte vliezen of ſchillen van oeſter-ſchelpen, of doek van zeer fijne en dunne zijde , beſtreken met helder waſch , en verciert met ſchetſen van bloemen , bomen en andere dingen, verſtrekken ſpiegel-glazen: waer door ook de minſte wint niet trekken kan.

Rontom 't ſchip , op den overloop, zijn galderyen en leuningen gemaekt, waer op het ſcheeps volk , zonder belet of ongemak aen de reizers , onverhindert , met heen en weder te lopen, un werk kunnen verrichten.

Het geheel ſchip is met zeker ſlag van gom of lak , die de Sineſen *Cie* noemen , beſtreken , tot een wonderbaren glans, en met meenigerlei ſlag van kleuren luſtig geſchakeert. Van binnen ziet men gevogelte , Steden en diergelijke, met goutgele verruwe, (d'eige kleure des Keizers), afgemaelt: al welk beziens-waerdig en zeer gerijfelijk is.

Naulix is aen het geheel ſchip een eenige ſpijker, gemerkt de balken en blanken met zwaluwe ſteerten in elkandre gevoegt en gelaſcht zijn.

In lengte komen de Sineeſche ſchepen met d'Europiſche galeien over een ; hoewel zoo hoog en breed niet. By een trap of leer van twalef voeten hoog klimt men in dezelve.

De voorſteven, daer de trompetters en trommel-ſlagers tot vermaek geduurig luſtig opblazen en trommelen, is kaſteels-gewijze gemaekt. Op dit geluit wijken al andere ſchepen , in het ontmoeten, ter zijde af : maer is 't een ſchip van een anderen Landvoogt , de minder in waerdigheid, wijkt voor zijnen meerder : zonder in dit ſtuk eenig twiſten of harrewarren valt : want alles is by willekeure, waer na een ieder zich te ſchikken heeft, vaſt geſtelt. Hierom ſtaet aen de voorſteven met vergulde letteren van anderhalve voet groot, de waerdigheid van ieder Landvoogt uitgebeelt. Ter weder-zijde wajen meenigerlei kleurige wimpelen en vlaggen van zijde.

By ſtil weer, zijn'er zekere luiden, in plaets van peerden, die de ſchepen by een lijn tegen ſtroom optrekken, of met riemen voort roeien en wrikken. En weten de Sineſen de riemen, even als de viſſchen de ſteerten, met een zonderlinge vaerdigheid en lichtigheit te bewegen, tot geen klein bewijs der Sineeſche ſchranderheid : te weten, zonder de riem in 't water te ſlaen of uit te trekken. Ook word een ſchip, door een eenige riem, met wrikken voortgedreven en beſtiert, op een zelve wijze , gelijk hier te lande het wrikken met boten.

Boven mate fraei en zonder weerga prachtig zijn de ſchepen, die alle drie

drie maenden, ten getale van vijf, met zijde ſtoffen en kleden uit de Hooft-ſtadt *Nanking* na het hof van *Peking* afgezonden worden. Deze ſchepen worden *Lungchychuen* genoemt, als of men zeggen wilde, ſchepen van draeks-kleren, wijl zy aen den Keizer, wiens wapen en merken draken zijn, afgevaerdigt worden. Zy zijn om en om vergult, wonder cierlijk root geverft. Voor deze moeten al de voorzeide ſchepen der Landvoogden in allerlei vonden van cieraet; deſgelijx in waerdigheid van plaetſe, wanneer zy haer ontmoeten, ter zijde afwijken.

Snelle ſtromen, die tuſſchen klippen en dalen met yſelijke watervallen voortrollen, worden by de Sineſen bevaren, met zeker ſlagh van kleine ſchuitjes, die twee roeren of ſtierborden hebben: een aen de voor en een aen d'achter ſteven. Door middel van deze roeren weten de Sineſen door en tuſſchen uitſtekende ſteenen en blinde klippen, even als ofze een peert by den toom hielden, hun vaertuig zeer licht en vaerdig te beſtieren; daer nochtans de vaert dikwils zoo eng ſchijnt te zijn, dat'er het vaertuig naulix door kan, en door klippen en ſtenen rontom omcingelt leid.

Deze moeielijkheid van varen en ſchranderheid des bootsvolks, heeft by de Sineſen een ſpreekwoort ingevoert, met te zeggen: *dat de Schepen van papier: het bootsvolk van yzer zijn.* Wijl het vaertuig uit zeer buigbare en dunne delen beſtaet, die met gene ſpijkers; maer ſlechts met zekere taie teen, *Rotang* in't Sineeſch geheeten, t'zamen gehecht zijn: waer over deze ſchuitjes, ſchoon door den ſterken ſtroom tegen de ſtenen aengejaegt, in generlei wijze bywijle ſcheuren, ter oorzake de delen in het aenſtoten niet weerſtaen; maer mee geven.

In de derde Landſtreke *Sucheuſu* des Landſchaps van *Nanking* houden d'inwoonders zeer veel ſpeel-jachten, ſlechts tot hun vermaek. Deze zijn wonder koſtelijk vergult, en met verſcheide verwe na 't leven geſchildert: ſulx men dezelve veel meer prachtige huizen, dan ſchepen noemen mag. In groten overdaet verdoen by wijle op deze ſchepen de ſlempers en drinkebroers, met drinken en vrouweeren, zich zelfs en al hun middelen.

Op zeker vermakelijk Meir, *Si* geheten, by de Hooft-ſtadt *Hancheu* des Landſchaps van *Chekiang*, heeftmen ook wonder koſtelijke ſchepen, die vermaeks halve op het zelve ter ſpeelreis rrekken. Byna alles, wat aen deze ſchepen is, blinkt van gout, of pronkt met meenigerlei ſlag van verruwe. Grote gaſtmalen, ſchouſpelen en andere vermakelijkheden worden in dezelve by de ſlempers aengerecht, met opdiſſchen van alles, tot dertelheid en overdaet toe.

De ſchepen midlerwijle, van alles wel voorzien, varen zonder zorge van ſchipbreuk te lijden, over 't meir; niettegenſtaende meenig, by ſtorm en onweer, onder het goe cier maken komt te blijven.

Men heeft'er ook zekere ſpeelſchuiten, *Lungſchen* in 't Sineeſch geheten, dat's ſlang-ſchuiten gezeid, om haere gelijkenis, in den buik of het hol, met een levendigen waterſlang, die met wier, moſch en andere ruichte bewoſſen is. Wonder geeſtigh en aertig is dit vaertuig toegemaekt, en met allerlei ſlag van verruwen zeer kunſtig afgemaelt.

Het achter-ſchip of d'achterſteven vertoont een grote meenighte van vreemde ſlangen, boven met hair bewoſſen, en met brede yzers beſlagen: daer en boven zijn deze gedrochten met zwachtels en banden van menigerlei kleuren t'zamen gehecht, en met een wonder aengenamen en geeſtigen zwier door en weer door malkandre geſlingert en geſchakelt.

De maſten, gemeenelijk ten getale van drie, zijn met zijde wimpelen en vlaggen boven het verdek zeer cierlijk uitgeſtreken: en pronkt ieder toppunt gewoonelijk met een afgodenbeelt: van gelijken ſtaet een ander afgod voor op de ſnuit.

Op d'achter ſteven of ſtaert ſtaen meenigten van ſtandaerden, zeer prachtig met boſſchen van hair, zijde vlaggen, en zekere lange veren behangen.

Het ganſch vaertuig is rontom met zijde en goude franje behangen.

Onder het verdek zitten de roeiers, gemenelijk ten getale van tien of twalef, koſtelijk uitgeſtreken, in gewaet van armozijn, met vergulde kroonen op 't hooft.

Op de maet van een gom, weten deze met de riemen wonder vaerdig lepelsgewijze te ſcheppen en in 't water te ſlaen; zulx het vaertuig als een blixem door het water vlieght.

In den bocht van de ſtaert hangt veeltijds een jongen te guigelen, die onder en boven water zonderlinge vreemde lijfgebaren en geeſtige potzen weet aen te rechten.

Op den Gelen ſtroom en op andere grote ſtromen heeftmen zeker ſlagh van driftige ſchepen, of, om beter te ſpreken, vlot-dorpen, beſtaende uit zeker groot driftig riet, *Bambu* of *Bamboes* by d' Indianen gemeenelijk geheten. Deze Bamboesrieten zijn door middel van touwen en zeker taie teen, die de Sineſen *Rotang* noemen, zoo dicht te zamen gehecht en gewoelt, dat ook de minſte vocht niet door kan trekken.

Op deze vlot-dorpen zijn hutten en kleine huizen van dunne deelen en andere lichte ſtoffe geſticht, met daken van matten; daer in de Sineſen met vrou en kinderen zich erneren en onthouden, (ten getale, op zommige, van twee hondert), niet anders als in woonplaetſen op 't vaſt land, zonder ooit met der woon op 't land te komen.

Zy drijven voor ſtroom af, langs de revieren, zoo het voor ſtroom is, of worden met een lijn, by tegen-ſtroom, op-getrokken, of voort-geboomt: want zeilen worden op dezelve niet gebruikt.

Die zich op deze vlot-dorpen onthouden, drijven handel met allerlei koopwaren, varende daer mede van d' eene plaets tot d' andere, langs de ſtromen. Ter plaetſe, daer zy ſtil houden, worden ſtokken in den grond geſtoken, om de vlot-dorpen daer aen vaſt te maken.

Men vind' er ook in *Sina*, die, een vreemt bedrijf, geduuriglijk met wijf en kinderen in gemene vaertuigen blijven wonen, en op de ſtromen, met vloten van vier en vijf honderd vaertuigen t' effens, door 't ganſch land varen en koophandel drijven: zulx daer deze vloten afſteken, hele ſcheeps-ſteden, om zoo te ſpreken, ſchijnen op te breken. Zy houden ook op deze ſchepen allerlei tam vee, inzonderheid verkens. Ter plaetſe, daer deze luiden met hun vaertuigen aenkomen, blijvenze gemenelijk etlijke maenden ſtil leggen.

De Jeſuit Martijn twijfelt niet, of de Sineeſche koopluiden hebben oulinx, gelijk heden, de zee bebout, ja ook tot aen het Roo Meir: want nu noch worden aldaer de grootſte ſchepen *pancum da China* genoemt, en is *pancum* by hen gezeid, welk op Sineeſch een houte paleis bediet. Ook heeftmen overal in Indiën hier af geen kleine tuig en gedenkteken.

Dat de Sineſen, ſeid hy, *oulinx de zee beploegt, en verre gelege geweſten, als* Indiën, Japan, Luſonie, *en andere Landen, meer na 't weſten gelegen, met hunne kielen aengedaen hebben, is niet duiſterlijk te beſpeuren uit den zeetocht van zekeren* Luſeng, *afgezonden door Keizer* Ching *of* Xi, *des jaers voor de geboorte des Heilands twee hondert en veertien, om de noorder geweſten te ontdekken. Want dees bood onder ander den Keizer aen zekere Landbeſchryving van eenige Landen des Aerdbodems, en inzonderheid van* Sina *en d' eilanden, gelegen in de ooſt-zee, anders mare* Eoum; *waer uit eenige willen beſluiten, dat de naem* Cingala, *welk zantplaten der Sineſen betekent, op de welke een vloot quam ſchipbreuk te lijden, haren oorſprong heeft. Hier van daen is* Ceilon *of* Sinlan, *welk inwoonders van* Sina *of Sineſen betekent, herkomſtig. Daer en boven dat de Sineſen tot aen het eiland van St. Laurens of* Madagaskar *gekomen zijn, ſtrekt tot een bewijs-teken, wijl noch heden op dit eiland Sineeſch volk woont, inzonderheid aen den zeeboeſem van S. Klare, alwaer menſchen, wit van aengezicht, de Sineeſche tale ſpreken.*

Martijn. Decas Hiſtor. p. 236.

Schipvaert der Sineſen.

En bloeide deze ſchipvaert der Sineſen op al d' eilanden van d' Indiſche zee en tot op Indiën zelf, ook noch ten tijden

den der eerste komste van de Portugesen in Indiën. Dan is namaels gestaekt en achter gebleven, eensdeels door de verre afgelegentheid der plaetsen: eensdeels uit vreeze voor de Portugesen. Maer na *Japan*, de *Filippiner* eilanden, *Macasarre*, *Java*, *Kamboya*, *Sion*, en *Cochinchina*, zenden de Sinesen ook nu noch over zee hunne kielen, geladen met koop-waren: inzonderheid die van het Landschap van *Fokien*: want naulix eenige andere Sinesen varen ter zee of bezoeken, tegen 's Rijx wetten, uitheemsche gewesten.

Keizer *Hiaou*, die des jaers voor 's Heilands geboorte hondert en veertig begon te heerschen, zond, na het t' onderbrengen der Koningrijken *Yuepi* (heden *Tunking* en *Laos*,) *Tavon*, *Takia*, na 't weste gelegen, onder beleid van den Veltheer *Chankieng*, een vloot schepen na 't ooste, door de Sineesche zee, of zeeboezem *Sang* geheten.

Doch worden de plaetsen die deze vloot met zijne kielen quam aen te doen, by de Sineesche Schryvers naulix aengeroert; hoewel geen wonder: want gelijk deze volken een groot en hoog gevoelen van zich zelf hebben, alzoo achten zy niemand, dan zich zelfs, en dingen van uitheemsche volken en Koningrijken, niet waerdig te weten noch te beschrijven. Derhalven men niet zeggen kan of de vloot na *Japan* of na d' eilanden *Liuson*, *Ceilon*, *Java*, *Kamboya* en diergelijke plaetsen is overgesteken.

Het vroeg uitvinden van den zeilsteen en kompas, door de Sinesen, geven ook gene onfeilbare bewijzen van hunnen schipvaert over zee.

Zoo Martijn getuigt, zou de zeilsteen en desselfs wijzen na 't zuide en noorde of 't kompas vele eeuwen voor de geboorte des Heilands, eer de volken van Europe daer kennis af hadden, by de Sinesen bekent zijn geweest. Want als onder de regering van Keizer *Zing*, die des jaers voor de geboorte des Heilands elf hondert vijftien begon te heerschen, de Kozinziners, by de Sinesen *Kiaochi* genaemt, voor d' eerste reize eenen gezant aen den zelven Keizer hadden afgevaerdigt, met een geschenk van een witte hen of fesant, wierd de gezant by 's Keizers leer-meester *Cheucung*, een grote sterrekunde, begiftigt met zeker werk-stuk, wonder kunstig doorwrocht, welk van zelf, zonder ophouden, een onfeilbare weg na 't zuide toonde, 't zy men dien te water of te lande reisde. Dit werk-stuk wierd met twee letter-grepen *Zinan* genoemt, geheellijk met de zelfste, met de welken heden 's daegs de Sinesen den zeil-steen noemen. Tot een onfeilbaer bewijs, zeit Martijn, desselfs gebruik al te dien tijde by de Sinesen gevonden zy geweest.

Het is niet, gelijk ons kompas, in twee en dertig strepen verdeilt, maer slechts in vier, na de vier Hooft-winden van Oost, West, Zuide en Noorde.

De Sinesen verstaen zich weinig of niet op de schipvaert, nochte weten van gene hoogte te peilen met den graedboog. Zy regelen zich alleenlijk na het kompas en avond-sterre. By opstaen van storm en onweer zoeken zy niet de ruime zee, gelijk d'onzen doen, maer lopen met het schip tegen 't land aen, en springen over boord, met een geroep *Sequa*, *Sequa*.

'k Zal hier laten volgen, 't geen my, aengaende de Sineesche schepen, ter hand gekomen is, uit de schriften van zekeren Schotsman David Wricht, die een lange wijle zich op het eiland *Formosa* en *Sina* opgehouden heeft.

De Sinesen noemen hunne grote en oorlogs-schepen *Tzoen*, en niet *Jonken* of *Jouenchen*, gelijk de meesten geschreven hebben; maer verstaen met dien naem onze Christen schepen. Eenige dezer voeren elfhonderd last: zommige duizend: andere zes, andere twee-honderd: andere minder lasten.

De oorlogh-schepen hebben twee schansen, een achter en een voor: dan staen hooger, als 't boord van 't schip. In deze bevind haer de krijgsmaght, ten tijde van een gesloten gevecht, beneven al het krijgs-geweer.

De

De grootste oorlogs-schepen voeren niet boven veertig stukken: zommige dertig: andere twintig en tien. Al hun geschut op de schepen is kleinder, dan dat van d'onzen, en schieten zommige niet boven acht pont yzer: andere slechts vier, drie, twee en een. Eenige zijn gegoten van koper: andere van yzer.

Oorlogs-schepen, met veertig stukken geschuts voeren acht honderdt man: die met tien, twee honderd: gemeenelijk meer krijghs, als bootsvolk.

Het geweer, dat zy hanteren, is een musket, piek, pijl, boog, schild en zwaerd: zy gebruiken ook stink-potten, en meenigerlei slag van vuurwerken, en rusten veele branders of brantschepen toe.

De oorlogs-schepen zijn op een ander fatsoen gemaekt, als d'onze: te weten breed achter, gelijk onze spiegel-schepen: en ook breed van vore; hoewel voor niet breder dan drie voet, en trekken van het midden na vore smal toe.

Gene kiel hebben de Sineesche schepen; maer de bodem is heel plat.

De grootste, zoo wel als de kleinste, voeren slechts twee masten, zonder stengen, ree, of boeghsprieten.

De zeilen zijn gemaekt van rottings en bamboes-bladen, in dezer wijze:

Eerst word een netwerk van gespouwen dunne rottings gemaekt, op de grote van het zeil: hier op, ter aerde gespreid, vijf dik bamboes-bladen geleid: en eindelijk op deze weer een ander netwerk van gespouwen rottings, gemaekt op een zelve wijze gelijk het onderste. Al het welk rontom en in 't midden op en aen elkandre vast genaeit wordt.

De zeilen zijn met touwetjes aen de mast vast gemaekt, gelijk die van onze boeiers, die t'elkens, wanneer het zeil te strijken is, los, en wanneer het weer by te zetten is, een voor een weer vast moeten gemaekt worden. Het los gemaekte zeil word opgerolt en langs het schip geleid.

Deze touwetjes zijn van hair: maer de kabels van rottings gemaekt.

De zeilen hebben gene brassen of boelings; maer een deel kleine touwetjes, die van boven den top tot beneden toe langs het zeil vast gemaekt zijn, en alle, ontrent een vaem van 't zeil, aen malkandre vast geknoopt worden.

Zy hebben geen wand, desgelijx gene staggen.

D'Ankers zijn gemaekt van zeer zwaer hout, welk zinkt in 't water, en wel vast in den grond houd: met armen, gelijk d'onzen; dan hebben gene anker-stokken; van gelijken gene ringen: maer is door het eind, daer onze anker-stok aen vast is, een tou.

Gene vlagge-spel hebben de Sineesche schepen; maer in plaets van die, een mast, staende ter plaetse in 't schip, daer onze bezaens-mast staet.

De vlaggen hangen aen het een eind van een lange stok, boven aen de mast. Deze stok word by een tou, welk over een katrol aen het bovenste eind van de mast loopt, en ontrent in het midden vast gemaekt is, naer om hoogh gehezen: aen het ander eind is een ander tou, om het een eind van de stok neer te trekken, en het ander, daer de vlagh aen is, naer om hoog te doen gaen.

Zy voeren ook vlaggen en wimpels van de grote en fokke mast, naer uitwijzing der nevensgaende afbeeldingen.

In de vlaggen voeren de oorlogh-schepen gewonelijk een ronde kring; en niet, zoo Linschoten getuight, drie halve manen met zeven sterren, na de Mahometaensche wijze. D'eene helft is root, en d'andere geel geverft, en de gehele kring omringt met drie en veertigh stipjes.

De wimpels zijn gemaekt na het fatsoen van een duizendbeen, aen het einde ingesneden of met twee slippen.

Wanneer de schepen ten anker lopen, word het roer, (welk van een ander fatsoen is, als dat van onze schepen) opgetilt en binnen boord gehaelt, en, op het uitzeilen, weer op zijne plaetse gebraght.

Een ander ſlag van ſchepen, *Koeija* by die van het Landſchap *Fokien* geheten, zijn kleinder: voeren ſlechts dertig, vijf en twintig, en tien laſt, en hebben maer eene maſt.

Een derde ſlag, *Sampan* of *Champan* geheten, hebben ook ſlechts eene maſt; maer wel drie paer riemen.

Een vierde, *Lantija* genaemt, heeft zeil noch maſt; maer word, gelijk de galeien, met riemen voortgedreven gemenelijk met zeſtien paer, op ieder zijde acht: en zit aen ieder riem acht man. Deze ſchepen zijn lang en breet, en dienen tegen de zeeroveryen op de ſtromen, die de rovers zeer onveilig maken: en houd de Keizer een grote meenigte dezer ſchepen, tot beveiliging voor den reizenden man en koopluiden; deſgelijx heeft de Keizer in d'aenzeegelege Landſchappen een ſterke vloot oorlogs-ſchepen, tot beſcherming der zeehavens.

Al 's Keizers ſchepen en *Lantyas* voeren in de vlaggen 's Keizers wapen, te weten, eenen Draek, met vijf klaeuwen aen ieder poot.

Wanneer een hunner ſchepen uit een vreemde plaetſe of ander Landſchap komt, die te lande ſtaen, kunnen aenſtonds weten, van waer de komſte, en waer het ſchip mede geladen is: eer het noch binnen gekomen, en eer iemant van het volk geſproken is. Te weten door het hanteren en zwenken met zekeren Staf, in vorm van een halve piek, ten halven root en ten halven zwart geverſt: in volgende wijze. De Stierman, op het ſlaen op trommelen en bommen, begint, ſtaende achter op de kompanje, veel gebaren en kromme zinken met de ſtok te maken, en wonder, nu over zijn hooft, dan achter zijnen ruch, naer om hoog, en dan weer voor zijne voeten te zwenken.

Dan leid hy de Staf neder, en begint noch kluchtiger met d'armen en handen te ſchermutſelen, als hy deed met den Staf. Neemt daer na de Staf weer op, en vangt op een nieuw weer aen. Midlerwijle geven de ſtuerluiden van de ſchepen, die in de haven ten anker leggen, nau achting op de handeling met den Staf.

Zulx die van de ſchepen, binnen de haven gelegen, al kunnen verhalen wat 'er geſchiet is.

D'onzen willen, hoewel t'onrecht, dat de Sineſen zulx door toverye en kracht des duivels doen.

Gemeene of Heeren Wegen.

MEt recht heeft ook een ieder zich over de gemene of Heren wegen te verwonderen, die tot gerijf van den reizenden man, zoo veel door menſchen arbeid heeft kunnen geſchieden, in *Sina* gemaekt zijn. Byna in al de zuider Landſchappen zijn de wegen eerſt geeffent, daer na met ſtenen geplaveit, ter oorzake het gebruik van wagenen en peerden aldaer zoo groot niet is. Ook ziet men het zelfſte op de hoogſte bergen, die reis en overgangbaer gemaekt worden, met de ſteenrotſen ter weder zijde af te houwen: heuvelen en toppen der bergen te ſlechten, en gelijks der aerde te maken, en dalen aen te hogen, tot groot gemak in het reizen.

Aldaer zijn op zekere ſtreken, te weten aen ieder ſteen, (gelegen tien Sineeſche ſtadien van elkandre,) loop-boden geſtelt, door wien in korten tijdt de brieven en bevelen des Keizers en der Landvoogden zeer geſwint overgebragt worden. Waer over aldaer niet vreemts noch nieus gebeurt, of is binnen weinig dagen door het geheel rijk verſpreit.

By ieder achtſten ſteen, een ſtreke van een dagh-reizens, vindmen gemene of 's lands huiſen geſtigt, (*Cungquon* en *Yeli* geheten) tot pleiſterplaetſen en herbergen voor de Landvoogden en Majeſtraten, op 's Keizers onkoſten. Dan deze hebben by een voorafgezondenen brief hunne komſte en waerdigheid aen d'Opzienders huur-huizen bekent te maken

maken, met byvoegen van het getal der dagen, op dewelke zy aen ieder plaetſe komen zullen.

Wanneer een der Landvooghden aengekomen is, vind hy aldaer alles gereed, niet alleen de ſpijze; maer ook peerden, draegzetels, dragers en ſchepen, zoo hy dier van node heeft: want al wat hy begeert, laet hy by eenen brief, *Pai* in 't Sineeſch geheten, te vore weten.

Deſgelijx zijn ook d' oevers der revieren, gelijk de Heren wegen, cierlijk opgemaekt, zonder eenig geboomte of ander beletſel, op acht voeten na aen 't water, om de ſchepen gene verhindering te geven, die by eene lijn voortgetrokken worden.

Ook zijn de wallen op vele plaetſen met vierkante gehouwen ſteen uit den grond opgehaelt, en met ſtene bruggen van zeer vele bogen, daer de nood zulx vereiſcht, overſlagen; zoo dat de Sineſen in dit ſtuk niet alleen d'aeloude Roomſche grootsheid tarten; maer ook tegen al andere volken ſchijnen met recht om den palm-tak te kunnnen ſtrijden: want ſchoon de Sineſen in het bouwen, pracht en vaſtigheid der huizen voor die van Europe wijken; in het ſtichten van ſtene bruggen van ongemene grote, en met zeer vele bogen, mogen zy tegen hen op, ja, overtreffen hen verre; gelijk uit het beſchryven van verſcheide, te vore, genoech is af te meten.

Stromen of Revieren en Vlieten.

ONder de Stromen, die het geweſt van *Sina* bevochtigen, verdienen de Stroom *Kiang* en *Hoang* of Gele ſtroom, hier inzonderheid d' eerſte plaets, eenſdeels om hunne zeer langen loop byna door geheel *Sina*; eenſdeels om hunne grote waterrijkheid.

De grootſte ſtromen worden in 't Sineeſch *Kiang*; maer de andere *Ho* genoemt.

De ſtroom *Yangzu-Kiang*, of voortreffelijkheids halve, *Kiang* by de Sineeſen genaemt, als of men zoon der zeen wilde ſeggen, deilt geheel Sina in Noord en Zuid *Sina*. De ſtroom *Kiang* vloeit van 't weſte na 't ooſten, neemt zijnen oorſpronk uit de bergen *Min*, die van d'uitterſte weſter grenzen des landſchaps van *Suchuen*, en van geheel *Sina* zeer verre in het Koningrijk van *Siſan* ſpringen, en ten noorde met hunne voeten, niet verre van de ſtad *Guei* leggen.

Hy neemt verſcheide namen aen, na de verſcheide landſtreken, daer hy voor by, en door vloeit: word eerſtelijk *Min* genaemt, na de bergen *Min*, zijn hooft-bron en oorſprong. Hier uit getreden, ſchuurt met een groot gewelt van water, voor by de hooft-ſtad *Chingtu* zelf, des landſchaps van *Suchuen*, en verdeilt zich, door het verſpreiden van zijn water, in verſcheide takken, en bevangt het grootſte gedeelte der landſtreke *Chingtingfu*, inzonderheid om en by de hooft-ſtad *Chingtu*, der wijze met zijne draijingen en bochten, dat dezelve eilands-gewijze komt te leggen. Verandert by de ſtad *Sincin* van name, en neemt dien van *Takiang* aen, en vloeit van daer, verrijkt met 't water van eenige kleine ſcheuten, als de *Lunghoa* aen d'ooſt-zijde, en *Chocang*, *Cin* en *Tatu* aen d'weſt-zijde, by de ſtad *Sui*, in den vliet *Mahu*.

Vloeit van daer ooſtwaert tot aen de Stadt *Liucheu*, en word *Liukiang* genaemt: ſpringt van daer tot aen de Stadt *Chunking*, en ontfangt den groten vliet *Pa*, met deſſelfs name: vloeit noord-ooſtwaerd door de Landtſtreke *Chunkingfu* en *Queicheufu*, en treed bezuide de Stadt *Queicheu* of *Patung*, op de noorderbrete van een en dertig graden, uit het Landſchap van *Suchuen* in dat van *Huquang*, en neemt weer den naem van *Takiang* aen, niet verre van de Stadt *Queicheu*.

Tot dus verre ſchiet hy, met vele kolken en een groot gewelt van water, door kromme dalen, in gevaerlijke klippen en yzelijke ſteilten voort, die

de Sineſen evenwel in 't varen, met grote vaerdig en behendigheid, gelukkelijk weten te mijden en ſchuwen. Begint allengs ſtil 'er te vloeien, daer hy ten noorde door het Meir *Tungting* valt, en treet, voorby dit meir en de Hoofdſtadt *Vuchan*, in het Landſchap van *Kiangſi*, en ontfangt aldaer uit het Meir *Poyang*, daer hy ten noorde voorby vloeit, een groten overvloet van water en den naem van *Jangçu Kiang*.

Valt van daer in het Landſchap van *Nanking*, en maekt aenſtonds beooſte de Stadt *Soſing* een eiland, *Sanglo*: vloeit, uitgeſtrekt aldaer tot de brete van twee mijlen, noordwaerds door het geheel Landſchap van *Nanking*, en ten weſte en noorde voorby de Stadt *Nanking* zelf. In de landſtreke *Taipingfu*, bezuide de Stadt *Nanking*, verdeilt de *Kiang* zich in twee armen, en maekt een eiland, daer op de kleine ſtadt *Vuhu* gelegen is: die daer na tegen over *Nanking* zich weer vereenigen. Aen de zuidweſt-zijde der Stadt *Taiping*, word de *Kiang* geprangt tuſſchen twee heuvelen van den bergh *Tienmuen*, daer hy tuſſchen door ſchiet, gelijk door een poorte, waerom de berg ook *Tienmuen* genoemt word, dat's poorte des Hemels: ſtort daer na voorby *Chinkiang*, en eindelijk, door een groten mont in den Oceaen zelf. In den mont, leid op een eiland een ſtadt *Cinkiang*, geſterkt met krijgs-volk en ſchepen. Ter wederzijde is d'oever doorgaends beſet met veel grote en kleine ſteden, dorpen en gehuchten.

Van de Stadt *Kieukian* af, tot aen den oceaen, een ſtreke over de hondert mijlen, ſtroomt de *Kiang* zoo zacht en ſtil, dat de ſchepen den zelven, zoo wel voor als in de wint, met volle zeilen kunnen opvaren. Men verneemt, 't is een wonder te verhalen, zoo verre landwaerd in, inzonderheid in de volle en nieuwe maen, eb en vloet, en zwemt de zee-viſch zoo verre tegen ſtroom op.

In dezen ſtroom leggen verſcheide eilanden, als *Pequey*, dat's van de witde Schilpadt, in de derde Landſtreke *Hoangcheufu* des Landſchaps van *Huquang*.

In de zeſte Landſtreke *Kincheufu* des Landſchaps van *Huquang*, is by de kleine ſtadt *Chikiang*, een eiland in den *Kiang*, *Peli* geheten, dat's van honderd ſtadien. Oulinx, zoo de Sineſen ſchryven, waeren het negen zeer kleine eilanden, die daer na, door het aengroeien van zant en aflopen van water, tot een eenig eiland geworden zijn.

Aen de zuid-zijde der Stadt *Kianznang* des Landſchaps van *Kiangning*, leid een eiland, *Pelu* geheten: hier door vermaert, wijl niet verre van dit eiland, onder den Stam *Sung*, de krijgsheiren der zuiderlijke Landſchappen verſlagen en op de vlucht gedreven wierden.

Na by de Stadt *Kiangnan* leid een eiland *Chancung*: aen de zuidweſt-zijde, een ander, *Tenxu*.

Geele ſtroom. De gele ſtroom, den twede in grote en vermaertheid van geheel *Sina*; in 't Sineeſch *Hoang*, is alzoo genoemt na de gele kleur des waters, veroorzaekt door de geelheid der ſlik of klei-aerde: want van zijnen oorſprong af, tot aen de uitwatering in zee, is hy doorgaens altijds door een gele ſlik, of klei-aerde, die hy voortſleept, drabbig en grondig: naerdien deze ſlik, die aen den ſtroom den naem en kleure geeft, niet, gelijk in andere klare wateren, van de gront af doorſchijnt; maer verft, opgejaegt t'elkens door den ſterken loop des waters, na de wijze van beken, die door regen opzwellen, den gehelen ſtroom, gelijk menigmael by ervaernis bevonden is; want wanneer deſſelfs water een wijle in een vat, of pot ſtil geſtaen heeft, zinkt de zeer fijne ſlik in zulk een menighte op den grond, dat zy by na een derde gedeelte uit maekt. Gewiſſelijk ſchijnt deze ſtroom in 't eerſt een poel of vloeibare ſlik te zijn; maer zijne grote ſnelheid en loop des waters, doen anders blijken. Die dezen ſtroom bevaren, maken het water, om te gebruiken, met aluin daer in te ſmijten, klaer en helder; want d'aluin, in het water getrokken, drijft de ſlik na den grond: het vierde gedeelte van het vat raekt vol ſlik, die door hare fijnte onvoelbaer is.

Een

Een wonder, van waer zulk een grote menigte van flik of klei-aerde ontstaet: gemerkt men hem noit heeft zien klaer of helder worden: ja willen de Sinesen dat deſſelfs water ook in den tijt van duizend jaren niet kan klaer worden; zulx by hen hier uit een ſpreekwoort ontſtaen is, *wanneer de gele ſtroom zal klaer worden:* wanneer zy dingen, die gelijk noit en onmogelijk kunnen geſchieden, willen uitlacchen. Wijders, de *Hoang* treet als een uitlander van buiten in *Sina*, neemt zijnen oorſprong uit de zuider Amaſiſche bergen, anders *Quenlun* en by d'inwoonders *Otunlao* genoemt, die niet verre gelegen zijn van het twede hof des groten Mogols, *Laor* genaemt, of van het Koningrijk *Tibet*: ja wijzen de gelegenis der plaetzen, en landſtreken aen, dat uit dezelve bergen de ſtroom *Ganges*, in *Bengale:* de *Meſon*, in *Laor*, en andere grote vermaerde ſtromen, die de geweſten van *Siam* en *Pegu* bevoghtigen, hunnen oorſprong nemen. Want dat vele en grote ſtromen, die na 't zuide vloeien, uit deze bergen hunnen oorſprong hebben, tonen de Sineſen. Getreden uit dit gebergte, loopt hy voor by *Sifan* en *Tanyu*, een ſtreke van over de drie hondert mijlen, zeer waterrijk na't noordooſte: vloeit van daer allengs na 't ooſte, en nadert *Sina*, by de landſtreke *Linyaofu* des landſchaps van *Xenſi*, aen het weſt-eind der grote muur, die hy dicht voor by ſchuurt: zwiert door een gedeelte des koningrijks van *Tanyu*, tuſſchen de woeſtijne *Karacatay*, anders *Samo:* daer na door de woeſtijne zelf, met een ſnelle loop, en verſcheide takken, na 't ooſte en noorde, tot de lengte van twee duizend ſtadien. Kromt van daer zijnen loop zuidwaert na *Sina*, en treet op de Noorder brete van veertig graden en tien minuten door de poorte *Se* der grote muure in *Sina*, en ſchiet tuſſchen het Landſchap van *Xanſi* en dat van *Xenſi* door: valt daer na op de Noorder brete van zes en dertig graden in het lantſchap van *Honan*, uit dit in 't Landſchap van *Xantung*, by de ſtadt *Cao*, daer hy zijnen loop na't zuid-ooſte neemt. Stroomt van daer door het noorder gedeelte des landſchaps van *Nanking*, en valt eindelijk ten noorde voor by de ſtadt *Hoagnan* met groot gedruis in zee, op de Noorder brete van twee en dertig graden en een halve.

De *Hoang* ſchiet doorgaens met ſulk een ongeloofelijke ſnelte voort, dat de ſchepen den ſtroom niet kunnen doot zeilen; maer moeten door een groot getal van trekkers, en by na eens zoo veel, als in den ſtroom *Kiang*, tegen ſtroom op getrokken worden.

Hy is op eenige plaetzen een halve mijle, en op zommige wat breder, en ſtrekt in de lengte tot over de acht hondert mijlen verre. Hy rijſt dikwils ten bedde uit, zet d' omgelegen landouwen wijd en zijd zeer deerlijk onder water, en ſlik.

De Sineſen beſchrijven den *Hoang*, met deze by na of diergelijke woorden: d'oorſprong des ſtrooms *Hoang* is tuſſchen de zuiderlijke bergen *Quenlun*, of Amaſiſche bergen, by d'inwoonders *Otunlao* genoemt. Het water, welk uit meer dan honderd bronnen ſpringt, zied boven op het Meir, herkomſtig uit deze bronnen. Dit Meir word *Singcieu* genoemt, en beſlaet tachtig ſtadien in 't vierkant: uit het zelve loopt door een waterleiding het water, en maekt een ander Meir, een weinig kleinder. Van daer vloeit de *Hoang* noordwaerd, hoewel een weinig na 't ooſte: bekabbelt aenſtonds het Landſchap van *Xenſi*, en ſtreeft recht na 't ooſte. Schiet daer na, ten noorde, voorby de zandige velden of woeſtijne: treed van hier na 't zuide in *Sina*, en ſtort door het Landſchap van *Xantung* in zee. Dus verre de Sineſche Schryver.

Eertijds plag de ſtroom *Hoang* ook door het Landtſchap van *Peking* en *Xantung* te lopen, maer is deſſelfs kil met groten arbeid, door ſchranderheid der Sineſen, na een anderen weg zeer verre afgeleid: om voor te komen het wegſpoelen, door zijne overwateringe, der gemelde geweſten, die zeer breed en lang in de vlakte uitgeſtrekt leggen. Evenwel hebben de Sineſen eenen ſcheut laten blijven, een kenteken van zijnen ouden loop derwaerds.

Na

Na het afhandelen der twee grote ſtromen, de *Kiang* en *Hoang*, zal ik de ſtromen en vlieten van ieder Landſchap in 't bezonder ten tone ſtellen.

Vliet Jo. De vliet *Jo* neemt uit het Meir *Si* zijnen oorſprong, gelegen beweſten den bergh *Jociven*, in de landſtreke *Pekingfu*: vloeit van daer in des Keizers paleis, en door-kruiſt met verſcheide gegraven grachten, bochten en draijingen, het geheel paleis: bevochtigt de hoven en boſſchen, en maekt verſcheide Meiren.

Vliet Lukeu. De vliet *Lukeu*, die ook *Sangcan* genaemt word, begint in de landſtreke *Taitungfu* des Landſchaps van *Xanſi*, uit den berg *Jueny*; loopt van daer noord-ooſtwaerd en ontfangt by de Stadt *Hoaigin* den vliet *He*, die het Meir *Kiunçu* maekt: vervolght zijnen loop ooſtwaerd, en treed, benoorde de veſting *Guei*, in het Landſchap van *Peking*, vergroot met den vliet *Guei*, die in dezelve Landſtreke *Taitingfu*, uit de bergen by de Stadt *Quangchang* begint: doorklooft de gehele landſtreke *Pekingfu*, vloeit ten zuide voorby de Stadt *Paogan*, met een wijder kil, daer hy onder een groten ſtenen brug doorvloeit, en den vliet *Caoleang* ontfangt, die uit den gelen ſtroom door de grote muur in het Landſchap van *Peking* valt: ſchiet van daer naer 't zuid-ooſte, en ten zuid-weſte voorby de Rijx-ſtadt *Peking*: daer over denzelven een ſtene brug geſlagen is, met zeer vele bogen: ſteekt voorts zuid-waerd op, ten ooſte voorby de Steden *Tungan* en *Jungcin*, daer hy het water van den vliet *Yo* en *Pe* ontfangt, en heeft eindelijk zijn uitwatering in den zee-boeſem *Sang*.

Vliet Kiuto. De vliet *Kiuto* neemt in het Landſchap van *Xanſi* uit het Meir *Tien*, aen de zuid-zijde der bergen *Cinhi*, zijnen oorſprong, vloeit ooſtwaerd voorby de ſteden *Tai* en *Kiechi*, daer na zuid-waerd: ontfangt op weg den vliet *Luiſu*, treed benoorde de Stadt *Henping* in het Landſchap van *Peking*: welk hy by na geheel ooſtwaerd doorſnijd, te weten, door de landſtreken *Chintingfu*, *Paotingfu* en *Pekingfu*, en ſtort eindelijk by de krijgs-veſtingh *Tiencin* met den ſtroom *Guei* in zee. Hy ontfangt op weg verſcheide vlieten: in de landſtreke *Chinting*, by de Stadt *Lingxui*, den vlied *Quei*: meer na 't ooſte, den vlied *Ti*: by de Stadt *Tuilo*, den vlied *Ta*: in de landſtreke *Paoting*, by de Stadt *Poye*, den vlied *Kinguen*: daer na de vlied *In*, die uit de bergen *Yekon*, van 't noord na 't weſte ſchietende, rontom in de Stadt vloeid, en met zijne draijingen het eiland *Pehoa* maekt, en eindelijk den vlied *Ye* en *Fan*.

Vliet De vliet *Ye* doorſnijd ten noorde de landſtreke *Paotingfu*: begint ten weſte uit de bergen *Culeang*, vloeid ooſtwaerd, ten zuide, voorby de ſtadt *Ye*, en ontfangt op weg in de landſtreke *Xuntienfu* den vlied *Fan*: ſchiet ooſtwaerts door de bergen *Non*, ten zuide voorby de Stadt *Paoting*, daer hy zijn water in den vlied *Kiuto* ſtort.

Stroom Chokiang De ſtroom *Chokiang* begint in het Landſchap van *Xanſi*, uit de bergen *Kieu*, gelegen by de Stadt *Sin*: ſchiet van daer ooſtwaerds door d' uitterſte noord-hoek des Landſchaps van *Honan*, ten noorde voorby de Stadt *Xe*, en treed in het Landſchap van *Peking* door de landſtreke *Xuntefu* en *Quangpingfu*: vloeid door het Meir *Talo*, in de Landſtreke *Chintingfu*, en ſtort eindelijk zijn water in den ſtroom *Guei*, in de landſtreke *Hokienfu*, by den berg *Si* en Stadt *Sing*. Op weg ontfangt de *Chokiang* verſcheide vlieten.

Stroom Guei De ſtroom *Guei* begint in het Landſchap van *Honan*, in de landſtreke *Gueihoeifu*, aen de weſt-zijde der Stadt, en vloeid ten noorde voorby dezelve, ooſtwaerds: treed van daer in het Landſchap van *Peking*, vloeid na na 't noord-ooſte, tuſſchen de grenzen des Landſchaps van *Peking* en *Xantung*: ontfangt by de Stadt *Lincing* des Landſchaps van *Xantung*, het water van de vaert en *Jun* en de landſtreke *Hokienfu* den ſtroom *Chaohang*, en ſtort eindelijk by de krijgs-veſting *Tiencin* met den *Kiuto* in de zee-boeſem *Sang*. Een zonderlinge eigenſchap bezit het water van deze vlied ter plaetſe, daer hy de gegrave vaert *Jun* ontfangt: gelijk d' onzen, gezonden aen den Keizer in gezandſchap, tot tweemael toe bevonden hebben:

te weten, negen ſtokjes in den zelven geſmeten, drijven, na een weinig inleggens, zes daer van na 't zuide, en drie na 't noorde: op weg ontfangt de *Guei* verſcheide vlieten, als de *Si*, *Chang*, *Ki*, *Ming* en *Fu*. De *Si* begint uit den berg *Cu*, benoorde de Stadt *Cu*, in de landſtreke *Changtefu*, des Landſchaps *Honan*: vloeid door de landſtreke *Quangpingfu*, bezuiden de Stad *Quangping*, ooſtwaerd na den *Guei*.

Chang. De *Chang* begint by de Stadt *Lugan*, uit de naby gelegene bergen *Sin*, in het Landſchap van *Xanſi*: vloeid van daer door het Landſchap van *Honan*, benoorde de Stadt *Changte*, en vervolgens in den *Guei*. Op wegh ontfangt de *Chang* by de Stadt *Luching* een kleinen ſcheut, die uit de bergen *Lin* zijnen oorſprong neemt.

Ming. De vlied *Ming* begint benoorde de Stadt *Quangping*, en neemt zijnen loop zuid-ooſtwaerd na den *Guei*.

Fu. De *Fu* begint in het Landſchap van *Honan*, in de Landſtreke *Luganfu*, benoorde de Stadt *Liching*, en loopt door het Landſchap *Honan* in de *Guei*.

Ki. De vlied *Ki* begint met verſcheide takken in de landſtreke *Gueihoei*, des Landſchaps van *Honan*, inzonderheid uit de bergen *Sumei* en *Choayang*: vloeit met eenen tak voorby de Stadt *Ki*, en loopt van daer noord-ooſtwaerds in den Stroom *Guei*.

Hoei. De vlied *Hoei* is eigen aen het Landſchap van *Pingyangfu*, neemt zijnen oorſprong uit de bergen *Vanguo*, by de Stadt *Jeching*, en vloeid van daer na 't weſte, bezuide de Steden *Hia*, *Vanciven*, *Lincin* en *Pu*, daer hy in den Gelen ſtroom valt: ontfangt op weg ten noorde den vlied *Kiang*.

Sin. De vlied *Sin*, die de landſtreke der Stadt *Ce* des Landſchaps van *Xanſi* bevochtigt, en ten dele omringt, neemt zijnen oorſprong uit de landtſtreke *Pingyangfu*, benoorden den bergh *Mien*: vloeid van daer zuid-waerds, en valt in de Landtſtreke *Hoaikingfu*, beooſten de Stadt *Vucheu*, in den Gelen ſtroom.

Vliet Tan. De vlied *Tan* doorſnijd een gedeelte der kleine landſtreke *Ce*, des Landſchaps van *Xanſi*, begint benoorde de Stadt *Caoping*, en vloeid ooſtwaerd in het Landſchap van *Honan*, daer hy zich met den vlied *Ki* vereenigt.

Tan is rood gezeid: want deſſelfs water is bloed-rood van verruwe; hoewel het, zoo de Sineſen ſchryven, eertijds zeer klaer geweeſt zy; maer heeft, zoo men zeid, die rode kleure van het bloed van zekeren getrouwen Landvoogt, *Pe* genaemt, bekomen: wijl dees zich zelven aen zijnen oëver om 't leven bragt.

De vlied *Jang* en *Jo* beginnen noordwaerds uit de bergen der landſtreke *Junping*: vloeien door dezelve na 't zuide; maer vereenigen zich by de Stadt *Vuning*, in eene kil, die, beooſte de krijgs-veſting *Yu*, in de zee-boeſem *Cang* ſtort. *Vlieten Jang en Jo.*

Door dezelve landſtreke vloeien twee andere vlieten, *d' Y* en *Cie*: d' eerſte begint boven de landſtreke *Pekingfu*, uit de berg *Petan*: d' andere uit ooſt Tartarije, buiten de grote muur, daer hy zich in twee armen verdeelt; d' een *Hing*, en d' ander *Hoang*. De vlieten *Y* en *Cie* maken by de Stadt *Lo* een eenige kil, en vloeien door den zelven in den zeeboeſem *Cang*. *Vlieten Y en Cie.*

De *Guei*, een edele ſtroom, enander van den ſtroom *Guei*, des Landſchaps van *Peking*, begint in het weſter gedeelte des Landſchaps van *Xenſi*, in de landſtreke *Linyaofu*, by de Stadt *Gueiyven*, loopt van daer bochtig zuid-ooſtwaerd, door de landſtreken *Cungchangfu*, *Fungciangfu* en *Siganfu*, ten noorde voorby de Hooft-ſtadt *Sigan*, daer hy den vlied *King* ontfangt, en ſtort eindelijk zijn klaer water in den drabbigen Gelen ſtroom, by de Stadt *Puching*, in de Landſtreke *Siganfu*. *Stroom Guei.*

De vlied *King* verſpreid zich met verſcheide takken, als de vlied *Kin* en *Hoating*, door de landſtreke *Pingleangfu*; ſtroomt ten weſte voorby de Stadt *Pingleang* zelf: van daer na 't ooſte, voorby de weſt-zijde der Stadt *King*: daer na zuidwaerd, en ſtort eindelijk beooſten de Hooft-ſtadt *Sigan* in den ſtroom *Guei*. *Vliet King.*

De vlied *Yao* neemt zijnen oorſprong uit *Sifan*, anders Prieſter Jansland of *Tibet*, vloeid ten zuide door de landſtreke *Linyaofu*, en ſchiet met *Vliet Yao.*

een groot gedruis van water, gelijk een donderslag, noord-waerts ten noorde, voorby de Stadt *Linyao* zelf, en valt ten leste, vergroot met den vliet *Tahia*, by den berg *Ciexe*, in den Gelen stroom.

Stroom Hoang.

De stroom *Hoang*, een ander van den voorzeiden groten stroom *Hoang*, neemt uit den berg *Taise* of *Ulum*, in de lantstreke *Kingyangfu*, zijnen oorsprong: vloeit van daer na 't zuide voorby de Stadt *Hoang*, en vereenigt zich met den stroom *King*, by de Stadt *Fungiven*, in de landstreke *Siganfu*.

Vlieten Yung, Guei, Puon, Ping, en U.

De vlieten *Yung, Guei, Puon, Ping* en *U* vloeien door de landstreke *Fungyangfu*, die alle hun water in den stroom *Guei* storten.

Stroom Han.

De stroom *Han* of *Tungchan* begint in de landstreke *Cungchanfu*, uit de bergen *Cheuchi*, vloeit door dezelve oostwaert: daer na zuidwaert, en treet in de landstreke *Hanchungfu*. Hy doorklooft inzonderheit de landtstreke *Hanchungfu*, met twee takken, een ooster, die boven de Stadt *Fung* begint, en een wester, herkomstig uit de bergen ontrent de Stadt *Mincheu*. Daer na vereenigen zich beide deze takken, en vloeien zeer water-rijk en bevaerbaer te scheep, onder den naem *Tan*, zuidooſtwaert, en treden door de landstreke *Cingyangfu* in het Landschap van *Huquang*. De *Han* vloeit van daer door de landstreken *Siangyanfu* en *Chintienfu*, en stort eindelijk, na het afleggen van een langen weg, zijn water in het Meir *Yenchi*, en in den stroom *Kiang*, by de Stadt *Hanyang*. Verscheide vlieten storten hun water in den stroom *Han*. De vliet *Guei* vloeit uit de bergen *Jo*, door de landstreke *Siganfu* en *Hanchungfu* in den zelven.

Vliet Vuting.

De vliet *Vuting* vloeit uit de bergen ontrent de Stadt *Ganting*, door de landstreke *Jenganfu*, zuidwaerd, voorby de Stadt *Cingkien*, en stort by de Stadt *Jenchang*, vereenigt met den vliet *Kiemo*, in den Gelen stroom. Hy wort by de *Sinesen* gemeenlijk d'onstantvastige genoemt, om dat hy in het vloeien, over de zandige watten, nu zeer laeg, en dan zeer hoog is.

Vliet Kiemo.

De vliet *Kiemo* vloeit door dezelve landstreke van 't zuide na 't noorde, en begint uit de bergen *Kieuu*: stroomt ten weste voorby de Stadt *Paogan* en *Jengan*, en stort met den vliet *Vuting* in den Gelen stroom. Het water van den vliet *Kiemo* wort gezeit zoo licht te zijn, dat geen hout noch schip daer op kan drijven, maer zinkt aenstonts, soo dra het daer op komt, na den gront, niet anders by na, als of het slechs in de lucht gesmeten wierd.

Vliet

De vliet *Io* vloeit ten zuide voorby de krijgs-stadt *Xancheu*, na 't ooste, en vereenigt zich, bezuide de vesting *Culang*, met den vliet *Hoanting*, herkomstig uit het koningrijk van *Tibet*, die beide door een zelven kil in den Gelen stroom storten. Hoe verre de vliet *Io* na 't weste springt, vintmen by de Sinesen niet aengetekent.

Vlieten des Landschaps van Xantung. Vliet

De vliet *Yo* vloeit by de Stadt *Changkieu*, in de landstreke *Cinanfu*, en neemt zijnen oorsprong uit den naby gelegen berg *Hosien*.

Vliet

De vliet *Ci* neemt zijn begin uit de vaert *Iun*, in de landstreke *Yencheufu*, vloeit door dezelve noord-oostwaert, en door de lantstreke *Cinanfu*, boven de welke hy zich in twee vlieten verdeelt, d'een de noorder, en d'ander de zuider *Cing*, geheten, die beide hunne uitwateringh in den zee-boesem *Xang* hebben. Op de verdeiling ontfangt hy den vliet *Mingto*, die ten weste uit den bergh *Minxe* ontstaet.

Vliet V.

De vliet *Ven* vloeit door de landstreke *Vencheufu*, en begint by de stadt *Taigan*, vloeit van daer voorby de steden *Ningyang* en *Vengang*, en stort by de stadt *Cining*, beweste het Meir *Nanuang*, in de vaert *Jun*.

Vliet S.

By de stadt *Suxui* begint de vliet *Su*: springt westwaert en verdeilt zich in twee armen, (d'ooster is *Fang* genaemt,) tusschen welke de stad *Kooheu*, eilants gewijze gelegen is. Beide deze armen vereenigen zich weder, en storten door eenen kil, vermeerdert met het water van den vliet *Io*, in dezelve vaert *Jun*.

Vliet Pelang.

De vliet *Pelang* neemt zijnen oorsprong uit de bergen, by de stadt *Sintai*, inde lantstreke *Cinanfu*; vloeit noord-waerd, door de landstreke *Cin*-

cheu-

cheufu, en ſtort voorby de ſteden *Changlo* en *Xeuquam*, in den zeeboeſem *Xang*. Op weg vloeien in den zelven, aen de weſt-zijde, de vliet *Hoaoquei* en *Chi*: aen d'ooſt-zijde, de vliet *Si*.

Vliet Kiao.

De vliet *Kiao* vloeit van het zuide ten noorde, te midden door de landſtreke *Laicheufu*, voorby de Stadt *Pingtu*, en ſtort, beweſten de veſting *Haicolang*, in den zeeboeſem *Cang*. *Kiao* is zoo veel gezeit, als vliet des lijms, om zijn drabbig en lijmigheit des waters.

Vliet Vi

De vliet *Vi* begint in de landſtreke *Cincheufu*, benoorde de Stadt *Mung*, uit den berg *Tapien*: vloeit van daer noortwaert, door de landſtreke *Laicheufu*, voorby de Stadt *Caomie*, en ſtort in den zeeboeſem *Xang*. Deze vliedt wiert door zeker *Hanſin* met op gevulde zand-zakken geſtut: waer door hy een groten neerlaeg onder den vyand baerde.

Vliet Y of Su.

De vliet *Y* of *Su* begint uit de bergen, beweſte de Stadt *Kiu* der landſtreke *Cincheufu*, en bezuide de Stadt *Mungin*, vloeit zuidwaert, ten ooſte voorby de Stadt *Y*: treet in het Landſchap van *Nanking* en valt in de vaert *Jun*, benoorde den Gelen ſtroom.

Vliet Hucu.

De vliet *Hucu* ontſtaet ten weſte uit den berg *Lie*, benoorde de Stadt *Po*, in de landſtreke *Tungchanfu*: vloeit ooſtwaert op, en komt bezuide de Stadt *Jangco*, der landſtreke *Jencheufu*, in de vaert *Jun* uit. Beooſten de Stadt *Cao* vloeit uit het Meir *Lui*, de vliet *Su*, en ſchiet na't zuide in den Gelen ſtroom.

Vlieten des Landſchaps Honan.

De vlieten *Kinxui*, *Pa*, *Ju*, *Xeleang*, *Pien*, *Cin*, *Quei*, en den Gele ſtroom, doorſnijden de landſtreke *Caifungfu*.

Vliet Kinxui.

De vliet *Kinxui* komt uit den berg *Xeyang*, der landſtreke *Honanfu*, en vloeit ooſtwaert door *Caifungfu*, in den vliet *Pien*. De vliedt *Pien* neemt zijnen begin uit den gelen ſtroom in de landſtreke *Caifungfu*, beweſte de Stadt *Hoin*: vloeit ooſtwaert, ten zuide voorby de Stadt *Caifung*: van daer na 't zuid-ooſte, door de landſtreke *Queitefu*, ten weſte voorby de Stadt *Ningling*, treet door de landſtreke *Fungyangfu*, in het Landſchap van *Nanking*, en ſtort by de Stadt *Lingpi* weer in den Gelen ſtroom.

Stroom Quei.

De ſtroom *Quei* doorklooft de lantſtreke *Caifungfu*, met verſcheide takken. Hy ſchijnt zijnen oorſprong te nemen uit het Meir *Si*, beweſte de Stadt *Hiu*: vloeit van daer ooſtwaert, daer na zuidwaert, door dezelve landſtreke, ten weſten voorby de Steden *Hianching* en *Xinkien*, en treet door de landſtreke *Fungyangfu* in 't Landſchap van *Nanking*: daer hy van name verandert, en dien van *Ing* aenneemt: valt eindelijk zuidwaert in den vliet *Hoai*.

Vliet Cin.

De vliet *Cin* begint in de landſtreke *Caifungfu*, uit den berg *Juling*, benoorde de Stadt *Ju*: vloeit van daer ooſtwaert, tot aen de Stadt *Jenling*: daer na zuidwaert, en huwt zich met den ſtroom *Quei*.

Vliet Ju.

De vliet *Ju* neemt zijnen oorſprong uit het Meir *Quanching*, gelegen beweſte de Stadt *Ju*; daer hy zich met den vliet *Sienul* vereenigt: vloeit van daer, door de lantſtreke *Ju*, ooſtwaert, daer na door de noort-zijde der lantſtreke *Nanyangfu*: kromt endelijk zijnen loop, door de landſtreke *Juningfu* na 't zuide, en valt in den ſtroom *Hoai*, by de Stadt *Quang*.

Vliet Xeleang.

De vliet *Xeleang* ontſtaet in de lantſtreke *Honanfu*, bezuide de bergen *Xeyang*, vloeit van daer zuidwaert, aen de weſt-zijde der lantſtreke *Caifungfu*, en vereenigt zich, op het intreden in de lantſtreke *Iuningfu*, met de vliet *Iu*.

Stromen Pien, Ciu en Hoang.

Door de lantſtreke *Queitefu* vloeien de ſtromen *Pien*, te vore beſchreven, *Ciu* en *Hoang* of Gelen ſtroom.

Vliet Ciu.

De vliet *Ciu* begint in de lantſtreke *Caifungfu*, beweſte de Stadt *Chinglieu*: vloeit zuidwaert door de lantſtreke *Queitefu*, bezuide voorby de ſtad *Queite*: daer na ooſtwaert: weer zuidwaert, bezuide den berg *Tang*, en treet by de Stadt *Tangxan*, in het Landſchap *Nanking*, en aenſtonts in den gelen ſtroom.

Vlieten Lo en Ganyang.

De vlieten *Lo* en *Ganyang*, anders ook *Von* geheten, vloeien voorby de Stadt *Lin*, duikt aldaer onder d'aerde eenige ſtadien verre, maer komt aenſtonts weer te voorſchijn.

Vliet Ki.

De vliet *Ki*, die de landſtreke *Hoaikinfu* doorſnijt, komt uit den bergh *Vanno*, duikt van daer onder d'aerde en maekt aenſtonts het Meir *Taye*:

hier uit vloeiende, word de vlied *Ci* genaemt, en vloeid ooſtwaerd in den gelen ſtroom.

Vlieten Chan Kien, Co of Lo, en Y.

Door de landſtreke *Honanfu* vloeien de vlieten *Chan, Kien, Co* of *Lo*, en *Y*. De vlied *Y* begint by de Stadt *Luxi*, uit de bergen *Lu*: vloeid ooſtwaerd, en ſtord by de Stadt *Honan* in den vlied *Co*, of *Lo*.

Vlied Co of Lo.

De *Lo*, of *Co*, een edele vlied, komt uit de landſtreke *Siganfu*, uit den berg *Lo*, des Landſchaps van *Xenſi*, vloeid van daer noord en noord-ooſtwaerd, beooſten de Stad *Jungning*, daer hy den vlied *Hivenhu* ontfangt, en vereenigt zich eindelijk by de Stadt *Honan*, met den vlied *Y*: vloeid van daer met den zelven in den gelen Stroom.

Vlied Kien.

De vlied *Kien* begint uit den berg *Pexe*, bezuiden den gelen ſtroom: vloeit van daer ooſtwaert in den vliet *Y*. Beooſte de Stadt *Honan* ſtroomt de vliet *Chan* na 't noorde.

Vlieten Yo of Pe, Tan, Pie en Hoai.

De vlieten *Yo* of *Pe*, *Tan*, *Pie* en *Hoai* vloeien met hun begin door de landſtreke *Nanyangfu*.

Vlied Pe of Yo.

De vliet *Pe* of *Yo* begint in 't noorden dezer lantſtreke, uit de bergen *Yu*: vloeit na 't zuide en treet door de landſtreke *Cingyangfu*, in het Landſchap van *Huquang*: ſtort ten ooſte voorby de Stadt *Quanghoa*, en aenſtonts in den ſtroom *Tunghan*.

De vliet *Pie* begint beweſten de Stadt *Yu*, vloeit zuid-waert, en vereenigt met den vliet *Pe*, op de grenzen des Landſchaps van *Huquang*.

Vlied Tan.

De vliet *Tan* begint aen de weſt-zijde der Stadt *Nuihiang*, ſchiet van daer zuid-ooſtwaert, ten zuide voorby de Steden *Chechuen* en *Sinye*, en ſtort in den vliet *Pe*.

Vlied Palu.

De vliet *Palu* begint op de noorder grenzen des Landſchaps van *Huquang*, ſchiet noord-ooſtwaert in den ſtroom *Hoai*, beooſte de Stadt *Quang*.

Vlied Siennul.

De vliet *Sienul* ontſtaet uit den berg *Ki*, by de Stadt *Tenfung*, der landſtreke *Honanfu*, loopt van daer zuidweſtwaerd in de landſtreke *Ju*, en vereenigt zich met den ſtroom *Ju*, beooſte het Meir *Quangching*.

Vlied Chu.
Vlieten des Landſchaps van Suchuen.

De vliet *Chu* begint in de landſtreke *Chintufu*, bezuide de Stadt *Ginxeu*, vloeit zuidwaerd door dezelve, en ten weſte voorby de Stadt *Niukiang* met den vliet *Yoyung*, herkomſtig uit de landſtreke *Tungchuen*, die een anderen tak by de berg *Loking* ontfangt, gekomen uit de landſtreke *Chintufu*.

De *Chu*, dus water-rijk geworden, zakt na 't zuide, en neemt den naem van *Chung* aen: vervolgens door de landtſtreke *Sincheufu*, eindelijk na 't ooſte, door de landſtreke der Stadt *Liucheu*, en ſtort bezuide de Stadt *Hokiang* in den ſtroom *Kiang*.

De vliet *Chu*, is gemenelijk de vliet der perelen genaemt, om het flikkeren der glinſterende lichten des nachts in den zelven, die by de Sineſen voor karbonkelen of dierbare geſteenten gehouden, en *Jeming* genoemt worden, dat 's nacht-lichters.

Vlied Kiang.

De vliet *Kiang*, die van 't noorde na 't zuide de gehele landſtreke *Chingtufu* doorſnijt, onder den naem van *Takiang*, vloeit zuidwaert, ten weſte voorby de Stadt *Mien*: ontfangt ten ooſte de vliet *Yolung*, en verdeilt zich by de Stadt *Sinfang* in verſcheide takken, die om en by de Hooft-ſtadt *Chingtu* met vele bochten en draeien in malkandre vloeien, en de Hooft-ſtadt en 't omgelegen geweſt eilandsgewijze omringen. Een dezer takken, bezuide de Hooft-ſtadt, word *Kin* genaemt, gemenelijk ook de Damas-vliet, om dat deſſelfs water de zijde in het waſſen een wonderlijken glans byzet: een ander, meer na 't weſte, is *Che* genaemt, ook *Hoanglang*, dat 's *gele Draek*: want men zeit in den zelven, onder den Stam *Han*, een gele Draek gezien is. Dees ſchiet na 't zuide, door de landſtreke der Stad *Muicheu* en *Kiating*, en ſtort eindelijk, by de Stad *Muicheu*, in den Stroom *Kiang* of *Takiang*.

Vlied Lungchoa.

De vliedt *Lungchoa* vloeit uit de landſtreke der Stadt *Muicheu*, na 't zuid-weſte, ten weſte voorby de Stadt *Gueiyven*, en ſtort in den *Che* of *Cin*.

Vlied Cin.

De vliet *Cin* begint uit de bergen *Cingſing*, der landſtreke *Yacheufu*: vloeit zuidwaert door dezelve lantſtreke, beooſte de Stadt *Yacheu*: daer na door die van *Kiating*, en eindelijk beweſte de Stadt *Kiating*, daer hy zich met den vlied *To* of *Tatu* vereenigt.

De

[...]t Cho-[...]g. De vliet *Chocung* begint in de landstreke van *Kiungchoa*, uit den berg *Gomui*: vloeit door desselfs zuidergedeelte, en van daer door de landstreke van *Kiating* in de Stroom *Takiang* of *Kiang*. Gedenkwaerdig is deze vliet by de Sinesen over den wonderdaet, die zeker vrou zou gebeurt zijn; want dees, onder het wandelen aen den oever, zagh in 't water een dik bamboes-riet, waer uit zy een geluid hoorde: en vond daer in, getrokken uit het water, een kint, welk zy naer huis bracht en opvoede. Niet lang daer na wierd dit kint *Yelang* genoemt, en rechte aen dezen oordt, aen de west-zijde, het Koningrijk *Yeleang* op.

[...]l. To of [...]. De vlied *To* of *Tatu* vloeid naer het Koningrijk van *Sifan*, en is gelijk een tak, afgeleid van den stroom *Kiang*, en gegraven door bevel van Keizer *Yu*, om het overvloeien des strooms *Kiang* te beletten.

[...] Che-[...]. De vlied *Chexui* besproeid de zuid-west-zijde des Landschaps *Suchuen*, schiet na 't noord-ooste en valt aen de west-zijde in 't Meir *Mahu*. Een weinig noordelijker vloeid de vlied *Lu*, en neemt een zelven loop en uitgang.

[...] Pa. De vlied *Pa* neemt zijnen oorsprongh uit de noorder bergen der landstreke *Paoningfu*, welke hy bevochtigt: vloeid ten ooste voorby de Stadt *Pa*, die hy den naem geeft: treed van daer zuid-waerd door de landstreke *Xunkingfu*, en ontfangt by den berg *Johoan* den vlied *Chai*: by de Stadt *Tacho*, den vlied *Lin*: by de Stadt *Kiu*, den vlied *Yu*, en vereenigt zich in de landstreke *Chungkingfu*, by den berg *Tu*, met de stroomen *Sihan* of *Sung* en *Feu*, die alle door een zelven kil, bezuide de Stadt *Chungking*, in den stroom *Kiang* storten. De vlied *Pa* word alzoo genaemt, dewijl hy met zijne bochten en draijingen het Sineesch teken byna verbeeld, welk *Pa* genoemt word, en betekent, *'t is genoeg*.

Str[...] Feu. De stroom *Feu* begind in het noordergedeelte des Landschaps *Suchuen*, in de landtstreke *Lungganfu*, aen de zuidwest-zijde der Stadt *Lunggan*: vloeid van daer zuidwaerd door deze, en de landstreken *Chingtufu*, en ten ooste voorby de Stadt *Tungchuen*: kromt zich van daer na 't ooste, door de landstreke *Chunkingfu*, alwaer hy zich by den berg *Pu* met den vlied *Ta* vereenigt.

De vlied *Chuen* begint uit de bergen, benoorden de Stadt *Quanggan*, in de lantstreke *Xunkingfu*, vloeit zuitwaert: ten weste voorby de Stadt *Quanggan*: meer na 't zuide, ten weste, voorby de Stadt *Gochi*, en stort op het einde der landstreke in den vlied *Sung* of *Sihan*. In den zelven zijn zes-en-dertig sterke water-vallen, daer het water met groot gedruis en geraes afvalt. *Vliet Chuen.*

De stroom *Sung*, anders *Sihan* genoemt, begint in het Landschap van *Xensi*, op de noorder brete van zeven en dertig graden vijftig minuten, aen d' oost-zijde der krijgs-stadt *Mincheu*: vloeit van daer zuidwaert, en treed op de noorder brete van drie-en-dertig graden veertig minuten, in het Landschap van *Suchuen*, door de landstreke *Paoningfu*, ten weste voorby de Stadt *Zangki*, daer hy den vlied *Tung* ontfangt, gekomen uit den berg *Xeyen*: daer na voorby de Stadt *Paoning*: valt eindelijk in de landstreke *Chungkingfu*, en vereenigt aldaer by den berg *Tu*, met den vlied *Pa* en *Feu*, die alle in den stroom *Kiang* storten, by de Stadt *Chungking*. *Stroom Sung.*

De vlied *Xe* begint uit de bergen, beweste de Stadt *Kien*, vloeit van daer zuid-waerd door de bergen *Tapa*, en met verscheide bochten, beooste de Stadt *Lenting* en *Xehung*: treed zuid-oostwaert door de landtstreke van *Xunkingfu*, en vereenigt zich aen desselfs zuid-einde met den vlied *Sihan* of *Sung*. *Vliet Xe.*

De vlied *Xemuen* of *Heng*, herkomstig uit den noord-weste, vloeit door het zuider gedeelte der landstreke *Siucheufu*, voorby de zuid-westzijde der Stadt *Siucheu*: hy stroomt met een groot gewelt van water en sterken waterval, de klok genaemt, dewijl die als een klok bromt, en met een groot geluid weergalmt. *Vliet Xemuen of Heng.*

Eindelijk stort de *Xemuen* in den stroom *Kiang*. Aen de oostzijde vloeit door dezelve landstreke de vlied *Cingy*, en valt in den *Kiang*.

Vliet Cing en Tosiang: De vlieten *Cing* en *Tosiang* doorsnijden de landstreke *Queicheufu*: d'eerste neemt zijnen oorsprong uit het Meir *Cingyven*, en valt, vereenigt met den vlied *Tosiang*, die uit het Meir *Cienking* komt, en een zelven loop neemt, in den stroom *Kiang*, beooste de Stadt *Queicheu*. *Cing* is heldere vlied gezeit, om dat zijn water boven al andere vlieten dezes Landschaps helder is.

Vliet Tahoa. De vliet *Tahoa* vloeid door de zuid-zijde der lantstreke *Chunkingfu*, springt noordwaerds, ten weste voorby de Stadt *Vulung*, en valt in den stroom *Kiang*, op de west-zijde der Stadt *Changxeu*.

Vliet Kiu of Kiukiang. De vliet *Kiu* of *Kiukiang*, begint met twee takken, met d'een genoemt *Piniao*, in het zuider gedeelte des Landschaps van *Queicheu*, beweste de Stadt *Lukeu*, met d'ander in het Landschap *Suchuen* bezuiden den berg *Fuyung*: vloeid van daer noord-oostwaerd, langs de zuid-oost zijde des Landschaps van *Suchuen*: daer na noortwaert, en valt in de landstreke *Chunkingfu*, beooste de Stadt *Changxeu* in den stroom *Kiang*. Op weg vloeit in den *Kiu*, benoorde de krijgs-stadt *Pingchai*, de vliet *Nanyang*; en in de landstreke *Vunkingfu*, de vliet *U*, benoorde de Stadt *Pengxui*.

Vlieten des Landschaps van Huquang.

Beek Han. De beek *Han* vloeit door de noort-zijde der landstreke *Vuchanfu*, en stort beweste de kleine Stadt *Vuchan*, in den *Kiang*. Het water des vliets *Han* is boven maten kout, tempert, zelfs in de honts-dagen, de lucht: waerom de Koningen aldaer over den zelven een lust-paleis doen bouwen hebben, tot een woonplaetse des zomers, tegen de grote hitte.

Vliet Jo. De vliet *Jo* vloeit uit de bergen, gelegen bezuide de Hooft-stadt *Vuchan*, en schiet noordwaert, midden door de Stadt, in den stroom *Kiang*.

Vliet Sai. De vliet *Sui* neemt zijnen oorsprong uit de bergen, beooste de Stadt *Tangxan*, en loopt noort-westwaert in den stroom *Kiang*. Door het zuider gedeelte dezer landstreke vloeit een ander tak, die mede in den stroom *Kiang* uitwatert.

Vliet Cha. De vliet *Cha* verdeilt de gehele lantstreke *Teganfu*, neemt zijnen oorsprong uit den berg *Tahung*, vloeit van daer zuid-waert, ten ooste voorby de Stadt *Sui*, en stort, vergroot met den vliet *Tuen*, aen de west-zijde, en met andere, aen d'oost-zijde, uit het Meir *Tungmung*, ten weste voorby de stadt *Tegan*: vereenigt by de Stadt *Jungmung* met den vliet *Hoan*, herkomstig uit het Meir *Tungmung* en valt, onder den naem van *Hoan*, in den stroom *Han*.

Vliet Ki. De vliet *Ki* vloeit door de landstreke *Hoangcheufu*, uit het Meir *Uheu*, ten weste voorby de Stadt *Ki*, en stort in den stroom *Kiang*. De zelve lantstreke wort doorsneden met twee andere vlieten, *Hi* en *Lungsiang*, die beide, herkomstig uit den noorde, in den zelven *Kiang* vallen.

Vliet Mie. De vliet *Mie* vloeit door de lantstreke *Yocheufu*, en neemt zijnen oorsprong uit den berg *Tienho*: schiet van daer noord-westwaerd in den vliet *Siang*, en door den zelven in den stroom *Kiang*.

Vliet Lieu. De vliet *Lieu* begint uit het Meir *Pexa*, welk vier vlieten uitlevert: vloeit noord-westwaerd door de landstreke *Chanxafu*, en stort in de landstreke *Jocheufu* in den vliet *Siang*.

Vliet Mielo. De vliet *Mielo* ontstaet uit de zamenkomste van twee vlieten, de *Lieu* en *Chao*, herkomstig uit de landstreke *Paokingfu*: vloeit ten weste voorby de Stadt *Siangijn*, en stort in den vliet *Taohoa* of *Siang*. De *Mielo* ontfangt op weg een anderen vliet *Can*, gekomen uit het Meir *Pexa*. De vliet *Mielo* is hierom vermaert, wijl hy oorzake van zeker feest geweest is, *Tuonu* by de Sinesen genoemt, welk met groten toestel, gejuich en vrolijkheid, den vijfden dag der vijfder maent, door geheel *Sina* geviert word, ter gedenkenis van zekeren vromen en trouwen Landvoogt, die zich in den vliet *Mielo* over hals over hooft storte en verdronk.

Vliet Siang. De vliet *Siang* neemt zijnen oorsprong op de zamen-palingen van het Landschap *Huquang*, en dat van *Quangsi*, uit den berg *Siang*: vloeit noordwaerd door de landstreke *Juncheufu*, voorby de Stadt *Jungcheu* zelf, daer hy ten weste den beek *Yu* ontfangt:

fangt: treet uit deze lantſtreke, in die van *Hengcheufu*, vloeid daer na door die van *Changxafu*, daer hy ook den naem van *Mielo* aen neemt, ten weſte voorby de ſtadt *Siangyn*, vereenigt aldaer met den vliet *Tahoa:* maer behout den naem van *Siang*, en vloeid door de landſtreke *Yocheufn*, in den ſtroom *Kiang*. Zijn water is zeer klaer, gelijk kriſtal: zulx al de ſteentjes en keien, ſchoon zeer diep onder water, zich op den gront vertonen.

Siao. De vliet *Siao* begint uit de bergen *Kieny*, aen den zuyd-weſtzijde der ſtadt *Ningyven*, vloeit van daer dicht voorby d'ooſtzijde der Stadt *Iungcheu*, en vereenigt ten noorde met den vliet *Siang*. Ontfangt op weg, benoorde de Stadt *Ningyven*, ten weſte den vliet *Cin*, en beek *Xu*, en ten ooſte den beek *Hoang*.

ten ... ghiang ... encieu. De vliet *Chinghiang* en *Ciencieu* vloeien van 't zuide na 't noorde door de landſtreke *Ciencheufu*, daer na, vereenigt met elkandre, door een zelven kil, noord-weſtwaerd, door de landſtreke *Hengcheufu*: en ſtorten hun water in den vlied *Siang*.

Lofeu. De vliet *Lofeu* komt uit de Noorder bergen der landſtreke *Chanxafu*, vloeid ten zuide voorby de ſtad *Xeu*, en ſtort, bezuiden de ſtadt *Siatang*, in den vliet *Siang*. Deze vliet wort *Lofeu* genoemt, om de voortreffelijkheit, en menigte der lampreien, die in den zelven houden.

Gu. De vlied *Gu* begint uit de bergen by de ſtad *Vucang*, vloeid van 't zuide na 't noorde door de landſtreke *Paokingfu*, over ſteenen en ſteilten: ontfangt aen de weſt-zijde, bezuide de Stadt *Paoking*, den vlied *Tuleang*, en in de landſtreke *Xincheufu*, by de ſtad *Xopu*, den beek *Xo:* vloeid van daer langs de weſt-zijde der landtſtreke *Changxafu*, en wort aldaer *Taohoa* genoemt: kromt na 't ooſte, en vereenigt eindelijk by de Stadt *Siangyn*, met den ſtroom *Siang*.

De *Gu* heeft in de landſtreke *Paotingfu* acht en veertig zeer moeielijke bevaerbaere plaetſen: een boven al, aen de noord-zijde der Stadt *Paoting*, met zulke ſteile en afgebroke klippen, dat de Sineſen aldaer een kopere zuil of pylaer hebben doen oprechten, om het vaertuig zoo lang daer aen vaſt te maeken, ter tijt toe, zy zich van alle nootwendige behoeften, tot d'afreize, voorſien hebben: want onmogelijk was anders, tuſſchen de zeer rouwe bergen, de ſchepen in den ſterken ſtroom tegen te houden.

De vliet *Ching*, komt uit de bergen, beooſte de Stadt *Paoking*, vloeid ten noorde voorby de Stadt *Hencheu*, en ſtort aenſtonts in den vliet *Siang*. *Vliet Ching.*

De vliet *U* begint uit de bergen der Stad *Jung*, en loopt voorby d'onderhorige Stad *Changning*. *Vliet U.*

De vlied *Lang* anders *Yven* en *Kiu* genoemt, neemt in het landſchap van *Queicheu* zijnen oorſprong, bezuide de krijgs-ſtadt *Taping*, en word aldaer *Tiechung* genoemt, vloeid noord-waert door de landſtreke *Sintienfu:* daer na ooſtwaerd, door de landſtreken *Chinyuenfu* en *Sucheufu*, en treedt in het landſchap van *Huquang*, by de Stad *Yven:* valt van daer, noordooſtwaert, door de landſtreke *Xincheufu* en *Chantefu*, en eindelijk in het Meir *Tungting*. *Vliet Lang.*

De vliet *Xin* vloeid aen d'ooſtzijde der Stad *Xincheu*, en ſtort in den ſtroom *Iuen*. *Vliet Xin.*

Aen de zuidt-zijde der Stadt *Lui* vloeijen vijf Scheuten, als *Hiung*, *Yeu*, *Yuen*, *Xin* en *Muon*. Voor by de Stadt *Cienkiang* vloeid een vliet van een zelven name, en ſtort in den *Tan:* voorby de Stadt *Kingling* de vlied *Y*, en valt in den zelven *Tan*.

De vlied *Lungmuen* vloeit voorby d'ooſt-zijde der Stadt *Chingyang*, daer hy ook den oorſprong uit eenen berg van een zelven name heeft. *Vliet Lung-muen.*

Beweſte de Stadt *Choxan*, begint de vliet *Cungyang*, vloeit van daer noord-waerd, voorby de Stadt *Fang*, kromt daer na ooſt-waert, onder den naem van *Tanghia*, en ſtort endelijk in den vliet *Tan*. *Vliet Cun-gyang.*

Het water van dezen vliet neemt zeer gezwint alle vlekken uit de kleren weg, en wort gezeit zeer goet te zijn, om het yzer te ſcherpen. By de Stadt *Choxan* vloeit ook de vliet *Xangyung*, en heeft een zeer grooten water- *Vliet Xang-yung.*

water-val. Alleenlijk door het werpen van eenen ſteen in den zelven, ontſtaet aenſtonts donder en regen.

Vliet Hiung.

De vliet *Hiung* heeft in de kleine landſtreke *Cingcheufu* zijnen oorſprong uit negen beken, als Lang, *Vu, Hiung, Xin, Lung, Sui, Quei, Vu*, en *Hiung*: vloeit daer na door een eenigen kil inde landſtreke *Xincheufu*, in den vliet *Yven*.

Vliet Y of Cing.

De vliet *Y* of *Cing* begint beweſte de krijgs-ſtadt *Xi*, vloeit noordwaert, en ſtort in de landſtreke *Kingcheufu* in den *Kiang*.

Vliet Can.

Vlieten des Landſchaps Kiangſu.

De vliet *Can* vloeit ten weſte voorby de Stadt *Nanchang*, in het Meir *Poyang*, gelijk de vliet *Lieufan* ten ooſte.

Vliet Can of Chan.

De vliet *Can*, of *Chan*, die het Landſchap van *Kiangſi*, van het zuide tot het noorde, in 't midden doorklooft, neemt zijnen oorſprong in de landſtreke *Cancheufu*, beooſte de Stadt *Xuiking*, vloeit van daer zuidwaert, voorby de Stadt *Hoeichang*, en neemt daer na zijnen loop noordwaerd, en ontfangt niet verre van de Stadt *Cancheu*, die hy den naem geeft, den vliet *Chang*.

Vliet Chang.

De *Chang* begint in de landſtreke *Nanganfu*, beweſte de Stadt *Nangan*, op de zamen-palingen des Landtſchaps van *Kiangsi* en *Huquang*. Beide deze vlieten, te zamen in een zelven kil gelopen, maken aen de noordzijde der Stadt, gelijk een groot Meir, en doorkloven byna het geheel Landſchap van *Kiangſi*: ſpringen noordwaerds, eerſt door de landſtreke *Cancheufu*, daer na door die van *Kiegan*, beooſte de Stadt *Kiegan* zelf, eindelijk door *Linkiangfu* en *Nanchangfu*, en ſtorten beweſte de Stadt *Nanchang* in het Meir *Poyang*. Op weg ontfangt de *Can* verſcheide beken en vlieten, die alle hunnen oorſprong in het Landſchap van *Kiangsi* hebben: te weten, ten ooſte, in de lantſtreke *Cancheufu*, den vliet *U*, by de ſtad *Utu*: den *Kien*, en *Cung*, by de Stad *Cancheu*, gelijk in *Kieganfu* den vliet *Lu*, by de Stadt *Kiexui*: ten weſte den vliet *Tao, Sui, Xoin, Sengting*: in de landſtreke *Linkiangfu*, ten weſte, den vliet *Yven*: in *Nanchangfu*, den *Hoayang* en *Xo*. By de Stad *Kiegan* beginnen in den ſtroom *Can* de zeer gevaerlijke klippen, *Xepatan* geheten: want van deze Stadt af is d' afvaert langs dezen Stroom vol gevaers, en vreeſlijk door het blijven van vele ſchepen, van wegen de zant-platen en ſcherpe klippen: waer over de ſtroom zeer gezwint en ſnel voort rolt. Achtien plaetſen zijn 'er, daer men zeit het meeſte gevaer te zijn, waer van ook de naem *Xepatan* zijnen oorſprong heeft, dat 's achtien water-vallen. De meeſte ſchepen nemen, uit de Stadt *Kiegan* een ervaren ſtierman in, om door deze gevaerlijke plaetſen gebragt te worden. Het grootſte gevaer is op zekere plaetſe, *Hoangcung* geheten.

Vliet ... of Yu.

De vliet *Yven* of *Yu* neemt zijnen oorſprong uit den berg *Yangchi*, benoorde de Stadt *Juencheu*, en vloeit in de landtſtreke *Linkiangfu* in den *Chan*.

Vliet L...

De vliet *Lu* begint uit de bergen, na by de Stadt *Jungfung*, vloeit niet verre van de Stadt *Kiexui*, en ontfangt zelf by de wallen der Stadt, twee vlieten, te weten, den *Xanglu* en *Hialu*: ſchiet aenſtonts na 't weſte, kromt daer na een weinig na 't noord-weſte, en verandert van name, nu in dien van *Luyuen*, dan in dien van *Lupo*, en ſtort eindelijk in den *Chan*.

Vliet K... Ven.

De vliet *Kie* of *Ven* vloeit door het gebiet der Stadt *Kiexui*, en maekt met zijne bochten en draeijingen byna de Sineeſche letter, welk *Kie*, dat 's gelukzaligheid, genoemt word: waer van ook de Stadt den naem *Kiexui* heeft, welk gelukzaligheid des waters bediet. Uit de bergen, ontrent de Stad *Jungſin*, ſchiet de ſcheut *Senting*: *Senting* is fluit gezeit, om dat deſſelfs water, in het vloeien door de klippen en ſtenen, met een zeer ſnellen vaert, een lieflijk geruis, en een aengenaem geluit maekt, gelijk van een fluit.

Vliet X...

De vliet *Xo* anders *Kin*, neemt zijnen oorſprong ontrent de Stad *Vançai*, der landſtreke *Juencheufu*, vloeit weſtwaert voorby de Stadt *Xangçao*, en vereenigt met den vliet *Hoayang*, by de Stadt *Xuicheu*, die beide te gelijk in den *Can* ſtorten. Deſſelfs water, volgens het gemeen zeggen der Sineſen, is dienſtig tegen vele ziekten.

De

Vliet Leang. De vliet *Lungki* begint uit den berg *Pechang* der landstreke *Nanchangfu*, vloeid noord-oostwaerd, ten weste voorby de Stadt *Fungsin*: daer na door de landstreke *Nankangfu*, en stort eindelijk by de Stadt *Gany* in het Meir *Poyang*.

Vliet Sieu. De vliet *Sieu* komt uit de landstreke *Juencheufu*, benoorde den bergh *Kinki*, treed oostwaerd uit deze in de landtstreke *Nanchangfu*, ten zuide voorby de Stadt *Ning*: vloeid aenstonds noord-oostwaerd, en treed in de landstreke *Nankangfu*, en ten leste in het Meir *Poyang*.

Stroomen des Landschaps Kiangsi. Stroom Po. De stroom *Po* neemt zijnen oorsprong uit de bergen, in de landstreke *Hoeicheufu*, des Landschaps van *Nanking*, vloeid zuid-westwaerds door dezelve, en treed, door de landstreke *Jaocheufu*, in het Landschap van *Kiangsi*: daer na westwaerd, vergroot met het water van den vliet *Poyuen*, ten zuide voorby de Stadt *Jaocheu*, en stort in de landstreke *Jaocheufu* in het Meir *Poyang*. Langs dezen vliet word d'aerde uit de voorzeide landstreke *Hoeicheufu* na de Stadt *Jaocheu* gevoert, daer in de zelve de beste porceleine vaeten van geheel *Sina*, af gemaekt worden.

Vliet Kiencie. De vliet *Kiencie* begint benoorde den berg *Suihan*, loopt westwaerd voorby de noord-zijde der Stadt *Yukan*, daer hy in het Meir *Poyang* stort.

Vliet Xangjao. De vlied *Xangjao* neemt zijnen oorsprong uit de bergen by de Stadt *Joxan*: vloeit ten noorde voorby de Stad *Quangsin*, daer na ten zuide door desselfs landstreke, en valt, na verscheide plaetsen aengedaen te hebben, in de landstreke *Iaocheufu*, in het Meir *Poyang*. Ontfangt op weg aen zijnen noordelijken oever het water van de beken *Ie* en *Ko*.

Vliet Yo. Byna uit een zelven oort, hoewel meer na't zuide, komt de vliet *Yo*, en neemt door deze landstreke een zelven loop, ten noorde voorby de Stadt *Jungfung*, en ten zuide voorby de Stadt *Queiki*. Uit den zuide komt in den zelven de beek *Cu* vallen.

Vliet Hiui. De vliet *Hiui* begint uit de bergen, bezuide de Stadt *Quangchang*, der landstreke *Kienchangfu*, vloeit noord-westwaerd door dezelve, ten noorde voorby de Stadt *Kienchan*, treed van daer in de landstreke *Vucheufu*, en stort in den stroom *Lienfan*. By de Stadt *Kienchang* vloeien in den zelven, door een, eenigen kil, de beek *Lung*, en de vliet *Kieukio*, beide herkomstigh uit d' ooster bergen dezer landstreke.

Twee andere vlieten, de *Lu* en *Cing*, vloeien uit den zuide na 't noorde, door de landstreke *Vucheufu*, by de Stadt *Vucheu* in den *Hiui*, en met den zelven in den vliet *Lienfan*. Vlieten Lu en Cing.

De *Lienfan* vloeid aen de noord-west-zijde der Stadt *Vocheu*, doorsnijd daer na de landstreke *Nanchangfu*, en heeft zijne uitwatering aen d'oost-zijde der Stadt *Nanchang*, in het Meir *Poyang*. Gedenkwaerdig is deze vliet om desselfs water: want de Sinesen gebruiken dat voornamelijk in hunne water-lopers, dewijl het boven andere gehouden word het minste der verandering van lucht en weer onderworpen te zijn. Vliet Lienfan.

De vliet *Hoai* begint in het Landschap van *Honan*, uit de bergen der Stadt *Tunge*, treed van daer in het Landschap van *Nanking*, neven de Stadt *Hokieu*, door de landstreke *Fungyangfu*, doorkruist dezelve, van 't weste tot het ooste, en valt eindelijk, by de Stadt *Hoiang*, in den Gelen stroom, en met den zelven in zee. Op wegh ontfangt de *Hoai* verscheide vlieten, te weten in de landstreke *Iuningfu*, des Landschaps van *Honan*, den vliet *Iu*: in deze landstreke *Fungyangfu*, ten zuide, den vliet *Hoai*, een ander van dese, *Pexa* en *Fi*: ten noorde den vliet *Ing*, *Co* en *Vi*, welke laeste meest alle uit het Landschap van *Honan* hunnen oorsprong hebben. Vlieten des Landschaps van Nanking. Vliet Hoai.

De vliet *Fi* neemt zijn begin in de landstreke *Fungyangfu*, by de Stadt *So*, aen d' oost-zijde van zeker Meir, welk onder den heuvel *Lung* gezien word. Vliet Fi.

Drie stromen omringen de landstreke *Sucheufu*, in vorm van een Meir, en maken dezelve bevaerbaer aen verscheide oorden: d'eerste word *Leu* genaemt: de twede, *Sung*, en vloeid na de Stadt *Ukiang*: de derde,

Usung en schiet na 't ooste, al deze komen uit het Meir *Tai* en storten in zee.

Vliet Leang. *Leang*, een kleine vliet, ontstaet uit den bron *Hoei*, gelegen op den heuvel *Hoei*, in de landstreke *Sucheufu*, en stort neven de Stadt *Vusie* in het Meir *Ta*. Het water van dezen bron word by de Sinesen voor het naest beste van geheel *Sina* gehouden, en is by de groten zeer begeert. Naulijx een schip, welke daer vele voorby varen, of koopt voor een gering dit water, welk reeds in vaten gereed staet: hoewel een iegelijk, zoo hy een weinigh wil vertoeven, zoo veel scheppen kan, als hy hebben wil. Het word na zeer verre gelege Landschappen vervoert, ja na het Keizerlijk hof van *Peking* zelf: want het zelfste water word tot den drank *Cha*, gekookt met het kruit *The*, voor het bequaemste gehouden, en des wegen gemeenlijk gekocht.

Vliet Singan. De vliet *Singan* begint in de landstreke *Hoeicheufu*, beweste de Stadt *Hoeicheu*; vloeid voorby dezelve, en word daer na met het water van vier scheuten vermeerdert: der welker een uit de bergen der Stadt *Hoeicheu*: de twede uit die van de Stadt *Hieuning*: de derde uit de bergen ontrent de Stadt *Vuyen*: de vierde uit die ontrent *Cieki* ontstaet. De *Singan* schiet steil neerwaerd door dalen en stenen, tot aen *Sungan*, een Stadt des Landschaps van *Chekiang*, en heeft op weg drie honderd en zestig water-vallen. De moeielijkste te bevaren, leid by de Stadt *Hoeicheu*, en word genaemt *Luicung*.

Vliet Singan. De *Singan*, getreden in de landstreke *Niencheufu*, des Landschaps van *Chekiang*, vloeid ten zuide voorby de Stadt *Sungan*, van daer na 't zuid-ooste, ten zuide voorby de Stadt *Nieucheu*, kromt aldaer na 't noorde: maer verandert zijnen naem in dien van *Che* of *Chekiang* (waer na ook het geheel Landschap, welk hy byna van 't zuide tot het noorde in 't midden doorklooft, genaemt is,) en vervolgens door de landstreke *Hangcheufu*, ten ooste voorby de Stadt *Hangcheu*: neemt aldaer den naem van *Cientang* aen, en zijnen loop oostwaerd, en valt eindelijk op de noorder brete van dertig graden in zee.

Uit de landstreke *Kinhoafu* en *Kiucheufu*, ten zuide en ooste, ontfangt de *Che* verscheide vlieten, als de *Ven*, *Chanyo*, *Kin*, *Tingyang*, *Co*, *Puyang*, en *Ho*, die alle door een eenigen kil, by de Stadt *Tungliu* in den zelven vloeien.

Vliet des Landschaps van Fokien. De vliet *Min* begint op de zamenpaling des Landschaps van *Fokien* en *Chekiang*, by de Stadt *Lungciuen* der landstreke *Chucheufu*: vloeid van daer zuidwaerd door de landstreke *Kienningfu*, ten weste voorby de Stadt *Puching* en *Kienning*: vervolgens ten ooste voorby de Stadt *Yenping* zelf, (daer hy den vliet *Siki* ontfangt,) door de landstreke *Yenping fu*: kromt van daer na 't ooste, en valt in de landstreke *Focheu*, ten zuide voorby de krijgs-vesting *Xuikeu*, daer de beek *Miu* in den zelven stort, ten noorde voorby de Hooft-stadt *Focheu*, en stort eindelijk, aen de noord-zijde der krijgs-vesting *Xeching*, op de noorder brete van schaers zes en twintig graden, in zee.

Van de Stadt *Puching* af, tot aen de krijgs-vesting *Xuikeu*, rolt de vliet *Min* met een zeer groot gewelt en kracht van water voort, door dalen, stenen en klippen: vloeit van daer, met een stillen stroom. Met hoe groot een gewelt en kracht het water aldaer voort rolt; blijkt alleen hier aen genoeg, wijl de weg van *Puching* af, tot aen de Hooftstadt *Focheu*, voor stroom, afgeleid word in drie dagen; daer anders vijftien volle dagen, tegen stroom op, van nooden zijn. De vaert, op en neerwaerd is zeer gevaerlijk; en yselijk, van wegen de snelte des strooms, meenigte der klippen en stenen, en engte des wegs: want het kanael of de vaert is op veel plaetsen tusschen de stenen naulix wijder, als daer het klein Sineesch vaertuig door mag, en schijnen die het zelve rontom t' omcingelen: waer door aldaer veeltijds ook schipbreuk komt t' ontstaen.

Van het begin tot aen den mont, ontfangt de vliet *Min* verscheide vlieten en beken, ten ooste den beek *Tung*: ten weste, den vliet *Kiao*, den beek *Kieukio*, den vliet *Cu*, en *Siki*: ten zuide, den vliet *Jenki*, den beek *Miu*, den vliet *Tachang* of *Nantai*.

De

Vliet Tung.

De vliet *Tung* komt uit de bergen *Vangche*, der landstreke *Kienningfu*, en stort bezuide de Stadt *Kienning* in den *Ming*.

Vliet Kiao.

De vliet *Kiao* vloeit door de landstreke *Focheufu*, neemt zijnen oorsprong uit de bergen *Siuefung*: schiet van daer oostwaerd, benoorde den vliet *Min*, ten zuide voorby de stad *Lienkiang*, en stort eindelijk in zee.

Beek Kieukio.

De beek *Kieukio* begint uit de bergen *Vuy*, in de landstreke *Kienningfu*: vloeit van daer zuidwaerd, en vereenigt met den beek *Hochung*, herkomstig uit den berg *Ukiun*, in de landstreke *Xaouufu*: vloeit van daer ten zuide voorby de Stadt *Kienyang*, en stort eindelijk zijn water in den vliet *Min*, by de Stadt *Kienning*.

Vliet Cu.

De vliet *Cu* begint uit den berg *Ukiun*, der landstreke *Xaouufu*, vloeit van daer eerst zuidwaerd, daer na oostwaerd, ten ooste voorby de Stadt *Xaouu*: kromt na 't zuide, en valt, in de landstreke *Yenpingfu*, in den vliet *Si*, by de Stadt *Cianglo*. Van daer vloeien beide deze vlieten door een zelven kil oostwaerd, daer na zuidwaerd, en storten, vereenigt met den vliet *Siki*, bewefte de Stadt *Yenping*, hun water in den vliet *Min*.

Vliet Siki.

De vliet *Siki* begint ten noorde in de landstreke *Tingcheufu*, uit het Meir *Kiao*: vloeid zuidwaerd, daer na oostwaerd, treed in de landstreke *Yenpingfu*, ten noorde voorby de Stadt *Lunggan*, ten zuide voorby de Stadt *Xu*, daer hy ten noorde den beek *Taisu* ontfangt, en vereenight eindelijk met den vliet *Cu*.

In den *Siki*, langs den welken men na de Stadt *Jenping* afvaert, leggen veel water-vallen, en zeer gevaerlijke droogten, twee inzonderheid, by de Stadt *Cinglieu*: d'een *Kieulung* en d'ander *Chancung*: in het voorby varen met de schepen, voegen de bootsluiden, om met het neervallen des waters, voor schipbreuk bevrijt te blijven, seer behendelijk eenige stroofschelven voor den boeg: waer op het vaertuig licht tegen aenstoot, en over schiet.

Vliet Yeuki.

De vliet *Yeuki* begint in de landstreke *Yenpingfu*, uit de bergen *Yueuang*, vloeid oostwaerd, ten noorde voorby de Stadt *Yeuki*, keert zich na 't noorde, en valt in de landstreke *Focheufu* in den vliet *Min*.

Vliet Tachang.

De vliet *Tachang* begint bewefte de Stadt *Jungfo*, vloeit oostwaerd en stort beooste de Hooft-stadt *Focheu*, onder den naem van *Nantai*, in de vliet *Min*.

Vliet Chang.

De vliet *Chang* begint benoorde de Stadt *Lungnien*, in de landstreke *Changcheufu*, vloeit oostwaerds, ten noorde voorby de Steden *Changping* en *Changtai*: daer na zuidwaerd, ten ooste dicht voorby de Stadt *Chancheu*, welke hy ook ten zuide aenraekt, en valt eindelijk ten zuide met twee armen in zee.

Vliet Xeching.

Meer na 't zuide vloeit door dezelve landstreke de vliet *Xeching*, van 't weste na 't ooste, en valt benoorde de krijgs-vesting *Tungxan* in zee.

Vliet Kieu.

De vliet *Kieu* vloeit van 't noorde na 't zuide, door de landstreke *Ciuencheu*, en heeft zijne uitwatering ten zuide in zee.

Beek Lan.

De beek *Lan* en vliet *Su* vloeien door de landstreke *Foningfu*, van 't noorde na 't zuide, en storten beide in zee: d'eerste, na 't weste, begint uit de bergen, boven de Stadt *Fogan*: d' ander uit de bergen *Lan*.

Vliet Ting.

De vliet *Ting* begint in de landstreke *Tingcheufu*, benoorde de Stadt *Tingcheu*, ontfangt bezuide dezelve den beek *Ven*: vloeit zuidwaerd voorby de Stadt *Xanghang*, treed daer na in de landstreke *Chaocheufu*, des Landschaps van *Quantung*, ontfangt, by de Stadt *Chingiang*, den vliet *Ching*, en stort eindelijk ten zuide in zee.

Vlieten des Landschaps van Quantung.

Beek Jokio.

De beek *Jokio* begint met eenen tak uit den berg *Ho*, der landstreke *Hoeicheufu*, en met eenen ander uit de landstreke *Chaocheufu*, benoorde de Stadt *Pingyuen*: beide deze vereenigen by de Stadt *Kieyang*: vloeien zuidwaerd, ten ooste voorby de Stadt *Chaocheu*, en eindelijk door twee armen in zee: die aen de oost-zijde der Stadt, word de vliet *Go* genoemt.

Vliet Ly.

De vliet *Ly* begint uit de bergen, benoorde de Stadt *Lunchuen*, vloeit zuidwaerd voorby de Stadt *Changlo*, en stort, bewefte de Stadt *Haifung*, in zee, tegen over het eiland *Ciexing*.

De vliet *Tung* neemt uit de bergen der lantstreke *Cancheu*, des Landschaps

 van

van *Kiangsi*, zijnen oorſprong, vloeit zuidwaerd in het Landtſchap van *Quantung*, door de landtſtreke *Hoeicheufu*, ten ooſte voorby de Stadt *Hoeicheu*, en ſtort ten leſte in zee.

Vliet Ceng. Een ander vliet *Ceng*, ſchiet boven de Stadt *Hoeicheu*, uit den zelven *Tung*: vloeit zuid-weſtwaerd door deze en de landtſtreke *Quangcheufu*, en door het Meir *Go*, en heeft benoorde de Stadt *Sigan* zijne uitwatering in zee.

Vliet Siang. De vliet *Siang*, ook *Kio* genoemt, vloeit bezuide de Stadt *Xaocheu*, en ontſtaet uit de zamen-vloeying der vlieten *Chin* en *Vu*, bezuide de Stadt *Xaocheu*: valt zuidwaert, beooſte de Stadt *Ingte*, en treet uit deze landſtreke in die van *Quangcheufu*; daer hy, by de Stadt *Cingyven*, den vliet *Talo* ontfangt, gekomen uit het Meir *Quen*, en valt eindelijk, beweſte de Stadt *Quancheu* of *Kanton*, in den ſtroom *Ta*.

Vliet Chin. De vliet *Chin* komt uit de bergen *Muilin*, boven de Stadt *Nanhiung*: de *Vu* uit den berg *Chang* der landſtreke *Xaocheufu*. De vlieten *Chin* en *Siang* doorſnijden het geheel Landtſchap *Quantung*.

Vliet Tao. De vliet *Tao* vloeit uit het Meir *Quen*, zuidwaert door de landtſtreke *Quancheufu*, en ſtort by de Stadt *Cingyuen* in den vliet *Siang*. *Tao* is zoo veel gezeid als Perzik, van wegen den overvloet dier vruchten, die aen zijnen oever groeien. Op weg ontfangt de *Tao* den vliet *Hoang*.

Beek Yue. De beek *Yue* begint boven de Stadt *Cunhoa* der landtſtreke *Quancheufu*, vloeit zuid-weſtwaerd, en heeft zijne uitwatering beooſte de Stadt *Kanton*.

Vliet Xangu. De vliet *Xangu* vloeit door de landſtreke *Lotingfu*, en ſtort in den ſtroom *Ta*.

Vliet Mekiang. De vliet *Mekiang* vloeit door de landſtreke *Nanhiungfu*. *Mekiang* is ink-vliet gezeid: naerdien zijn water zeer zwart gelijk ink is: hoewel niet de viſch, die voor zeer treffelijk gehouden word.

Vliet King. De vliet *King* begint op de zamengrenſing des Landſchaps van *Quangſi* en *Quantung*, vloeit van 't noorde na 't zuide door het laeſte, ten ooſte voorby de Stadt *King*, die hy den naem van *King* geeft, en valt door een wijden mont ten zuide in zee.

Vliet Lungmuen. De vliet *Lungmuen* begint uit de weſter bergen, ontrent de Stadt *King*, der landſtreke *Liencheufu*, en vloeit van daer door het Koningrijk van *Tunking* in zee.

Vliet Lien. De vliet *Lien* komt uit de bergen ontrent de Stad *Linkan*, en vloeit zuidwaert, beooſte de Stadt *Liencheu* in zee. Door de zelve landſtreke vloeit de vliet *Sanya* in zee, die uit de bergen, benoorde de Stadt *Suiki*, der landtſtreke *Liucheufu*, zijnen oorſprong neemt.

Vliet Tunglui. De vliet *Tunglui* ſchiet, van 't noorde na 't zuide, door de landſtreke *Caocheufu*: de *Xo* deſgelijx, hoewel meer na 't ooſte gelegen, ſchiet ten weſte voorby de Stadt *Xaocheu*, daer hy den vliet *Hencang* ontfangt.

Vliet Ly of Quei. De vliet *Ly*, anders *Quei*, neemt op de grenzen des Landtſchaps van *Huquang* zijnen oorſprong, treet door de landſtreke *Queilinfu*, weſtwaerd in het Landſchap van *Quangſi*, ontfangt ten zuide, op weg, den ſcheut *Quon*, herkomſtig uit den ooſte, bezuide de Stadt *Quonyang*: ſtort met een ſterken vaert en groot gedruis van water, door bergen en dalen neerwaerd, en omringt ten noorde en zuide de Stadt *Queilin*: vloeid van daer zuidwaerd, vergroot met het water van den vliet *Yang*, gekomen ten noorde uit den berg *Sumo*, beweſte de bergen *Ly*: kromt daer na met een bocht na 't ooſte, tot aen de Stadt *Yangso*, (daer uit de noorder bergen der landſtreke *Pinglofu*, de vliet *Pinghuen* in den zelven ſtort) keert daer na weer zuidwaerd, en ſtroomt weer door de landſtreke *Pinglofu*, ten weſte voorby de Stadt *Pinglo*, en vereenigt eindelijk met den ſtroom *Ta*, in de landſtreke *Gucheufu*.

Vliet Lieu. De vliet *Lieu*, anders *Xo* of *Xokiang* en *Kung* genaemt, begint in het Landſchap van *Queicheu*, by de krijgs-ſtadt *Cinping*, vloeit van daer zuid-waerd door de landſtreke *Tuchofu*, ten ooſte voorby de Stadt *Tucho* zelf, en treet by dezelve door de landſtreke *Kingyven*, ten noorde voorby de Stadt *Kingyven*, met bochten en draien in het

Land-

Landschap van *Kiangsi*: stroomt van daer oostwaerd in die van *Lieucheufu*, en vereenigt met den vliet *Talo*, anders *Lieuheu*, by de opper-stadt *Lieucheu*.

t Tolo.

De vliet *Tolo*, anders *Lieu*, begint in de landstreke *Lipingfu*, des Landschaps van *Queicheu*, naby de krijgsstadt *Cheki*: loopt zuid-waerd door dezelve, ten weste voorby de Stadt *Lungçung*, daer hy een weinig meer na 't zuide den vliet *Yung* ontfanght: treed beweste de Stadt *Hoaiyuen*, in de landstreke *Lieucheufu*, des Landschaps van *Quangsi*, en vereenigt eindelijk met den vliet *Lieu* of *Xo*, by de Stadt *Lieucheu*, in een zelven kil. Dees schiet beooste de Stadt *Laiping*, daer hy den vliet *Lui* ontfangt, na 't ooste, tot aen de Stadt *Siang*, van daer na 't zuide, en stort eindelijk, vergroot met het water van verscheide vlieten, door de landstreke *Cincheufu*, en beooste de Stadt *Cincheu*, in den stroom *Ta*.

m Lie, Quei, Lin.

De vlieten *Lie*, *Teng*, *Quei*, *Fu* en *Lin* vloeien door de landstreke *Pinglofu* van 't noorde, (daer zy, behalve de *Quei*, hunnen oorsprong hebben,) na 't zuide: vervolgens door een gedeelte van *Gucheufu*, en slepen aldaer hun water alle in den stroom *Takiang*.

Yung.

De vliet *Yung* doorsnijd de gehele landstreke *Gucheufu*, begint aen d'oostzijde der Stadt *Hingye*, uit den berg *Ho*: vloeit van daer na 't zuide, aenstonds na 't ooste, en keert van daer noordwaerd; ten weste voorby de Stadt *Yung*, die hy den naem geeft: loopt weer oostwaerd, en vloeit beweste de Stadt *Gucheu* in den vliet *Takiang* of *Ta*.

Ly.

De vlied *Ly* begint uit het Meir *Xan*, in de landstreke *Quangsifu* des Landschaps van *Junnan*; vloeid van daer zuidwaerd, en treed ten weste in het Landschap van *Quangsi*, by de Stadt *Lung*: vervolgt zijnen loop oostwaerd met vele bochten door de landstreke *Taipingfu*, daer hy noordwaerd de vlieten *Loung* en *Tungli* ontfangt, daer na door die van *Nanningfu*, en vereenigt eindelijk by de Stadt *Nanning*, met den zuider *Puon*.

m Mo- Mo- f Xa-

De stroom *Mosale* of *Moxale* of *Xale*, begint uit het Meir *Siul*, in de landstreke *Talifu* des Landschaps van *Junnan*, vloeid van daer oostwaerd door dezelve landstreke, en eerst zuid-oostwaerd, daer na zuid-waerd door die van *Zuhiungfu*, ten ooste voorby de Stadt *Zuhiung*, daer hy den vliet *Lungchuen* ontfangt: vervolgt daer na zijnen loop door de landstreke *Juenkiangfu* en *Linganfu*, eindelijk tot in en door het Koningrijk van *Tungking*, en valt met den vliet *Canlang* in zee. Hy word in het Koningrijk van *Tungking* zeer water-rijk, en maekt den kil, waer langs de schepen na de rijx-stadt van *Tungking* varen.

Vlieten des Landschaps van Junnan.

De *Mosale* ontfangt op weg verscheide vlieten en beeken, als, ten noorde, den vliet *Kio*: ten weste, *Lungchuen*, *Polo*, *Tunghoa*, *Taolieu*, *Ta*, *Xanno*, *Juen*, ten ooste *Singsieu*.

Vliet Kio.

De vliet *Kio* komt uit den berg *Suki* der landstreke *Yaoganfu*, en vloeit zuidwaerd door dezelve in den *Mosale*: de *Polo* uit het Meir *Zinglung* der landstreke *Zuhiungfu*, en valt (vergroot op weg, door den vliet *Tunghoa*, uit de landstreke *Kiutungfu*, en vereenigt met den vliet *Ta*) door een zelven loop in den *Mosale*.

Vliet Ta.

De vliet *Ta* begint in de landstreke *Kintungfu*, bezuide de Stadt *Kintung*: vloeit van daer oostwaerd door deze en de landstreke *Chinyvenfu*, en vereenigt met den *Polo*, en door dezen met den *Moxale*.

Vliet Xanno.

De vliet *Xanno* ontstaet aen de zuidzijde der Stadt *Chinyven*, vloeid zuidoostwaerd, en stort op de zamengrenzing der landstreken *Juenkiungfu*, *Zuhiungfu* en *Nanganfu* in den *Moxale*.

Vliet Juen.

De vliet *Juen* vloeit uit den weste, door de landstreke *Juenkiangfu*, bezuide de Stadt *Juenkiang*, en vereenigt met den *Moxale*.

Vliet Singsieu.

De vliet *Singsieu* is herkomstig uit den berg *Yolung*, in de landstreke *Junnanfu*, vloeid zuidwaerd door deze en *Nanganfu*, en vereenigt, meer na 't zuide dan de vliet *Xanno*, met den *Mosale*.

Beek Nanmo.

Ten noorde, na by de Stadt *Fu* der landstreke *Quanguan*, stroomt een beek of veel meer een vlietje, genaemt *Nanmo*, en stort in den vliet *Ly*: zijn water word gehouden altijds warm te zijn, en dienstig tegen vele ziekten.

Vlied Ven of Puon.

Beweſte de krijgs-ſtadt *Uſa*, in het Landſchap van *Suchuen*,begint de vliet *Ven* of *Puon* of Noorder *Puon*,eigentlijk *Pepuon* genaemt, dat's Noorder *Puon*, treed van daer zuidwaerd in het Landſchap *Queicheu*,vergroot met den vliet *Cieſing*, die boven den berg *Cingping*, begint, in het Landſchap van *Junnan*.

Andere vliet Puon.

Een ander noorder tak, mede *Pepuon* of noorder *Puon* geheten, komt Meir *Che* en *Ven*, en vereenigt uit het met den noorder tak voornoemt, beneden de krijgs-veſting *Ganchang*.

Vliet Pexe.

De vliet *Pexe*, die in de landſtreke *Kiocingfu*, des landſchaps van *Junnan*, benoorde de Stadt *Kiocing*, uit den berg *Fukin* begint, vloeit in dezen *Pepuon*, en verlieſt zijnen name.

De Noorder *Puon*, dus vereenigt, vloeid door het zuider gedeelte des Landſchaps van *Queicheu*,en vereenigt met den zuider *Puon*. De zuider *Puon* neemt met verſcheide takken of vlieten zijnen oorſprong uit het Landſchap van *Junnan*, als daer is de *Pepuon*, herkomſtig uit de landſtreke *Junnanfu*, bezuide den berg *Cocing*: de vliet *Hikien*, de vliet *Von*, uit het Meir *Fuſien*, de vliet *Lu* uit het Meir *Ylung*.

Zuider Pion.

De zuider *Puon*, dus water-rijk geworden,vloeid na't ooſte,en vereenigt met den noorder *Puon*, in de kleine landſtreke der ſtadt *Junning*, des Landſchaps van *Queicheu*, by de Stadt *Tinging*, op de Noorder brete van vijf en twintig graden en twintig minuten.

De zuider, met den noorder *Puon* dus vereenigt, treed door een zelven kil, zuidwaerd in het Landſchap van *Quangſi*, maer blijft de zuider *Puon* heten: ontfangt na een weinig lopens den vliet *Mungung* en *Chingpi*,d'een na 't noorde, en d'ander na't zuide gelegen:vervordert zijnen weg ooſtwaert, door de landſtreken *Tiencheufu*, *Singenfu*, *Nanningfu*, ten zuide voorby de Stadt *Nanning*, daer hy ten ooſte den ſtroom *Ly* ontfangt, herkomſtigh uit *Xan*, een Meir in het Landſchap van *Junnan*: en wat verder twee andere vlieten,de *Go* en *Cieu*: treed uit deze in de landſtreke *Cincheufu*, doorſnijd de zelve noord-ooſtwaerd, en vereenigt by de Stadt *Cincheu* met den vliet *Lieu* en *Ta*. Dan de *Puon* verlieſt aldaer zijnen naem, en word *Ta* genoemt. Dees hout den zelven koers, vloeid door de landſtreke *Gucheufu*, benoorde de Stadt *Gucheu*, daer hy ten zuide den vliet *Jung* ontfangt, en treed door de landſtreke *Chaokingfu*, in het Landſchap van *Quantung*: vloeit voorby de Stadt *Chaoting* en *Loting*, ten zuide, en heeft eindelijk bezuide de Stadt *Quancheu* of *Kanton* zijne uitwatering.

Vliet Kinxa.

De vliet *Kinxa* neemt zijnen oorſprong in het Landſchap van *Junnan*, uit de zuid-zijde des Meirs *Tien* of *Quenning*, vloeid noordwaerd door de landſtreke *Junnanfu*: vervolgens door *Vutingfu*, en treed op de noorder brete van zeven en twintig graden en dertig minuten ten zuide in het Landſchap van *Suchuen*, beweſte de krijgs-veſting *Le*: vervolgt zijnen ouden koers,doch wel zoo ooſtelijk, en ſtort in den vliet *Mahu*, beooſte het Meir *Mahu*. Een andere tak, mede *Kinxa* genaemt, vloeid voorby de Stadt *Tunghuen*, des Landſchaps van *Suchuen*, en ſtort beweſte den berg *Ulung* in den zelven.

Andere ſtroom Kinxa.

Een andere ſtroom, mede *Kinxa* genaemt, neemt zijnen oorſprong uit het Koningrijk van *Sifan*, en treed in het Landſchap van *Junnan*, door de landſtreke *Likiangfu*, aen d' ooſt-zijde der Stadt *Linſi*: vloeid ten noorde voorby de Stadt *Likiang*, daer na door de landſtreke *Ciokingfu*: van daer ooſtwaerd, ten noorde, voorby de Stadt *Pexing*, ſmijt aldaer zuidwaerd eenen tak uit, door het noorder gedeelte der landſtreke *Yaogan*, en loopt zeer water-rijk, door het ontfangen van vele vlieten, in het Landſchap van *Suchuen*, by de zamen-grenzingen des Landſchaps van *Queicheu*, en vereenigt zich met den *Kinxa*, uit het Landſchap *Junnan*.

Andere Vliet Kinxa of Lekie.

Hoger na't noorde komt uit het Koningrijk van *Sifan* een andere vliet, mede *Kinxa*, en ook *Lekie* genaemt: treed, by den berg *Lopu*, in het Landſchap van *Junnan*: vloeid door de landſtreke *Jungningfu*, van 't weſte na 't ooſte, ten noorde voorby de Stadt *Jungning*, en door 't Meir *Laçu*, daer hy den vliet *Loye*, gekomen uit den zuide, ontfangt: valt eindelijk in

in het Landschap van *Suchuen*, en stort zijn water in den *Kinxa* uit het Landschap van *Junnan*, bezuide den berg *Ulung*. *Kinxa* is gezeid gout zant: alzoo om zijn goutrijkheid genaemt.

Dus verre van de stromen en vlieten, die het Keizerrijk van *Sina* aen verscheide oorden, tot desselfs grote vruchtbaerheid, bevochtigen, en byna overal bevaerbaer maken: ja der wijze wijd en zijd verscheide landstreken en Landschappen doorsnijden en omringen, dat zy gelijk eilanden door de tusschen gelege stromen, van elkandre afgezondert leggen.

Ook zijn'er niet weinig gegrave vaerten visch-rijke meiren, poelen en bronnen.

Grachten of Vaerten.

HEt gewest van *Sina* is op verscheide plaetsen met Grachten of Vaerten door-sneden, gegraven met de spa, tot gerijf der Schip-vaert, van d'een tot d'andere plaetse.

Boven andere verdient zekere vaert *Jun*, geen gemene verwondering, die met ongeloofelijke onkosten van het Landschap van *Nanking* af, door dat van *Xantung*, tot aen het Landschap van *Peking* gegraven is: door middel der welke byna uit het geheel Keizerrijk, tot aen de rijxstadt *Peking*, te scheep allerlei waren opgevoert worden.

Te weten zy begint aen de noorder grensen des Landschaps van *Nanking*, in de landstreke *Hoaiganfu*, benoorde de Stadt *Socien*, zelf aen den noorderlijken oever des Gelen strooms: waer uit de schepen uit alle oorden des rijks in de vaert *Jun* gebragt worden: strekt van daer noordwestwaerds, door de twede landstreke *Jencheufu* des Landschaps van *Xantung*, tot aen de Stadt *Cining*, bezuide het Meir *Nanuang*: daer na door die van *Tungchangfu*, en door het Meir *Nanyang*, en stort eindelijk, op het einde der landstreke, by de Stadt *Lincing*, voorby het Meir *Cang*, haer water in den stroom *Guei*.

Dan dewijl op vele plaetsen in deze vaert het water voor grote schepen t' ondiep is, leggen in dezelve over de twintig schut-sluizen, *Tungpa* in 't Sineesch geheten, zeer heerlijk en hecht van vierkanten gehouwen steen gebouwt.

Ieder sluis heeft een poorte of opening, die met grote en zware schotdeuren of planken gesloten word, om 't water op te houden: Deze worden door middel van een rat, en zeker gevaerte met kleine moeite opgehaelt, om doorgang aen het water en de schepen te geven, tot datmen komt aen de twede sluis, daer byna op een zelve wijze en middel te werk gegaen word: desgelijx aen al d'andere. Maer ten halve wege, eermen komt aen de Stadt *Cining*, word uit het Meir *Cang*, door een zeer grote schut-sluis, zoo veel waters in de vaert getapt, als van node is: daer na weer het Meir in tijds gesloten, op dat niet te veel waters zou uit en de gront droog lopen: want de vlakte des waters, in het Meir, is hoger, dan het omgelegen land: waer over in een kleine streke lands ten minste acht schut-sluizen getelt worden, die het gewelt en kracht des waters weerstaen en ophouden.

Wanneer de schepen gekomen zijn aen het Meir *Cang* zelf, varen zy het zelve niet over; maer met groter gemak en veiligheid langs een vaert, gemaekt aen den oever van het Meir, en opgehaelt ter weder-zijde met een brave dijk. Aen ieder sluize zijn luiden, die de schepen, voor gelt, by een lijn voort trekken, tot dat zy door de sluizen zijn.

In dezer wijze varen de schepen uit den Gelen stroom na *Peking* op.

Gewisselijk, quamen d'Europer bou-meesters en water-leiders de lengte van deze vaert, of dikte en hoogte der dijken, ter weder-zijde, of de cieraet der schut-sluisen, die van louteren gehouwen steen zijn, of vastigheid des werks t'aenschouwen, zy zouden met recht zich mogen ver-

won-

wonderen over de kloekheidt der Sineſen, en over hunnen arbeid, dien naulix andere volken zouden kunnen uitvoeren.

In het Landſchap van *Peking*, in de landſtreke van *Peking fu*, is by de Stadt *Cho*, een zeer lange vaert, *Tocang* geheten. Meer diergelijke vaerten heeftmen in *Sina*, als onder andere in d'achtſte landſtreke *Xaohingfu*, des Landſchaps van *Chekiang*, te voore op *P*. 87. beſchreven.

Meiren en Poelen.

Meiren des Landſchaps van Peking.

IN de Landtſtreke *Peking fu* leid, beweſte de Hooft-ſtadt, op den berg *Iociven* een Meir, *Si* genaemt, welk uit de vliet *Io* zijnen oorſprong heeft, en een vak van tien ſtadien beſlaet. Aen de zuid-weſt-zijde des bergs *Tienxeu*, benoorde de Hooft-ſtadt leid een meir, oorſprongkelijk uit negen bronnen: waerom het ook *Kieulung*, dat's *van negen draken*, genoemt word: welk getal, nadien de Sineſen dat voor gelukkig houden, 't waengelovig gevoelen ontrent de graf-ſteden der Keizeren, die aldaer zijn, grotelix vermeerdert heeft.

Aen de zuid-weſt-zijde der Stadt *Paoting*, dicht aen de ſteegracht, leid een klein, doch zeer luſtig Meir, *Lienhoa*, dat 's *Lien-bloemen*, die het, tot welluſt der burgers en rontom gelege volken, onder het aenrechten van grote gaſtmalen op het zelve in ſpeeljachten, in grote meenigte geeft.

In de landſtreke *Hokienfu*, leid by de onderhorige Stadt *Hie* een zeer diep Meir, *Vo* genaemt, wiens ganſch water, op het inwerpen van eenen ſteen, bloed-rood word. Zoo de bladen van de nevenſtaende bomen daer in vallen, aenſtonds vliegen zwaluwen daer uit; zulx de bladen zelfs in vogelen ſchijnen verandert te worden; gelijk van d' Yierſche endvogelen of rotganſen verhaelt word.

In de landſtreke *Sintingfu* begint, ten noorde der onderhorige Stadt *Ningſin*, een groot Meir *Talo*, en ſtrekt tot aen d' onderhorige Stadt *Kiulo*, in de landſtreke *Xuntefu*. Niet verre van de kleine Stadt *Hanping*, leid een ander klein Meir, gemaekt door twee bronnen: d' een met zeer heet, en d' ander met zeer kout water, daer zy nochtans beide zeer na by elkandre gelegen zijn.

In de landſtreke *Tamingfu*, by d'onderhorige Stadt *Nuihoang*, leid het Meir *Luçu*, groot tachtig ſtadien: by de Stadt *Taming* zelf leid een poel *Caoki*, en een ander groter, *Chanfung* of *Moma* genoemt: beide broekig.

Beweſte den berg *Feukieu* leid een Meir, ontſtaen aldaer door het verzinken van zekere Stadt *Siun*.

In de landſtreke *Jungpingfu*, by d'onderhorige Stadt *Changli*, leid een Meir van dertig ſtadien, *In* genaemt: is langwerpig, en ſtrekt byna tot aen zee.

Meiren des Landſchaps van Xansi.

In de landſtreke *Pingyanfu* leid aen den voet des bergs *Xeuyang* een Meir van tamelijke grote: op het welk d' aeloude Keizer *Xun*, zoo de Sineſen ſchryven, plag te viſſchen.

Na by d' onderhorige Stadt *Kiang* begint het Meir *Ieu*, dat 's zoutigh, (want al deſſelfs water is zout, gelijk zee-water, en word daer uit zout gemaekt) en ſtrekt van daer tot aen het gebied der onderhorige Stadt *Ganye*: is groot in zijnen omtrek hondert en veertig ſtadien.

In de landſtreke *Taitungfu*, beweſte de Stadt *Taitung*, leid het klein Meir *Kiunçu*, dat 's *vrome man*: want aldaer woonde de geen, die het goud weer gaf. Het ontſtaet uit den vliet *He*.

Op den berg *Yenking*, by d'onderhorige Stadt *So*, is een meir van een onmetelijke diepte, welk een ſtadie in de ronte heeft.

In de landſtreke *Taiyvenfu* is, beweſten de Stadt *Che*, het Meir *Tien*.

Meiren des Landſchaps van Xensi.

In de landtſtreke *Siganfu*, aen de zuid-zijde der Hooft-ſtadt, leid een tamelijk groot Meir, *Fan* geheten, welk gemaekt word uit de byeenkomſte van twee ſtromen: een ander aen de noord-ooſt-zijde, met de ſpa gegraven, door bevel van Keizer *Hiaou*, tot een luſt-plaets: het is verciert daer en boven met een heerlijk paleis, boſ-

ſchaedje

ſchaedje, en velerlei bloemwerk: alwaer de Keizer, om zich te verluſtigen, veeltijds voor de zijnen tooneelſpelen en andere vertoningen deed aenrechten. Aen de zuid-weſt-zijde der Stadt beval dezelve Keizer ook een meir te graven, *Quenming* genoemt, en deed by wijle daer op zijne krijgs-knechten kortswijlige ſcheeps-gevechten aen rechten, om allengs hen tot de ſchip-ſtrijden te gewennen: want naerdien hy voor had de zuiderlijke Landtſchappen te beoorlogen, daer het van ſchepen en water krielt, zoo onderwees hy door deze kortswijlige oefeningen aldus de zijnen tot d'aenſtaende gevechten.

Aen de zuid-zijde deed dees Keizer een ander meir maken, en daer by een zeer fraei luſt-hof, genaemt *Silen*, om na deze ſcheeps-gevechten aldaer uit te ruſten.

Hy ſtelde in het zelfſte meir een grote ſtene viſch toe, opgerecht en vaſtgehecht, gelijk een klip onder water, op dat het boots-volk, met dezelve over en weer verby te varen, zou leren de klippen en droogten mijden.

Tegen den regen-tijdt geeft deze viſch, volgens ſchryven der Sineſen, een groot gebalk, miſſchien door het te ruch geſlagen geluid van zekeren naby gelege weerklank.

Daer en boven verhalen de Sineſen, hoe dees Keizer t'eener tijde dacht in zijnen ſlaep te zien, dat deze viſch, met d'angel gevangen, hulpe van hem verzocht en om byſtant bad; en hy des anderen daegs in'er daet in het meir zelf een viſch, met d'angel gevangen, gevonden, en hierom, gedachtig aen den droom, de viſch ontſlaekt en vry gelaten: maer naderhand onder het viſſchen twee peerlen in zijn net gevonden hadde.

De Sineſen noemen deze peerlen *Mingyue*, dat 's ſtenen van de heldere mane, om dat zy, na den ouderdom der mane, vermeerdering en vermindering van licht gevoelden, gelijk gemenelijk van de maen-ſtenen gezeid word.

Wijders, men vint'er, die drijven, dat diergelijke ſtenen noch in *Sina* beruſten, en tot noch toe in het paleis des Keizers zich bevinden: geſchat by hen op een onwaerdeerlijke waerde.

Wanneer de Keizer deze ſtenen in handen kreeg, zeidmen hy met deze woorden uitborſt: *waerlijk dit is de gifte van die dankbare viſch, die ik van d'angel verloſt, en vry gelaten heb.*

Meiren des Landſchaps van Xantung.

Binnen de Stadt *Cinan*, in de landke *Cinanfu*, aen de weſt-zijde, leid het meir *Taming*, waer uit een vaert of gracht na het meir *Choyng* ſtrekt, mede binnen de wallen der Stadt gelegen. Uit beide meiren lopen, door de gehele Stadt, prachtig geboude grachten, en maken dezelve aller wegen bevaerbaer. Ook heeft dit meir *Taming* eenen uitgang na het meir *Cioxan*, welk aen de noord-zijde buiten de Stadt leid.

By d'onderhorige Stadt *Changkieu* leid het zeer groot meir *Peyun* genaemt, welk de volheid van viſch, vrucht *Linko* en *Lien-bloemen* heeft.

In de landſtreke *Yencheufu* heeftmen vijf meiren, als, *Nanuang*, bezuide by d'onderhorige Stadt *Ven: Toxan* en *Fauly*, by de Stadt *Tingtao: Leangxan*, by de Stadt *Tungping: Lui* dat's *donder*, beooſte de Stadt *Kao:* want in deſſelfs midden is een ſteen, wiens romp eenen draek, en hooft een menſch verbeelt: de Sineſen noemen dezen geeſt den donder, en ſchryven door het ſlaen op deſſelfs buik, een geluid of ſtem voortkomt. Men heeft'er veel andere Meiren van minder belang.

In de landſtreke *Tengcheufu*, by d'onderhorige Stadt *Laiyang*, leid het meir *Hiyang*: In *Tungchanfu*, 't Meir *Ho*.

Meiren des Landſchaps van Honan.

In de landſtreke *Kaifungfu* leid ten weſte der kleine Stadt *Hiu* het klein meir *Si*, en een ander, by *Jengling*: noch zijn'er twee andere kleine meiren, *Lieu*, alzoo genaemt om de veelheid der willigen aen hunnen oever: het een is gelegen naby de Stadt *Chin*, en het ander by *Sinchin*.

Aen de weſt-zijde der Stadt is gelegen het meir *Kiuming*, gemaekt door den Keizerlijken ſtam *Sung*, tot een oefen-plaets ten ſchip-ſtrijdt. Op het zelve plag Keizer *Taiçung* de krijgs-knechten braef t'oefenen en monſteren. Het is een zeer luſtig meir, bebout aen den oever met veel treffelijke Paleiſen en Pagoden.

Men ziet'er ook marmere zuilen opgerecht, beschreven met gedichten, tot lof des Meirs.

Daer zijn ook andere kleine Meiren, onder ander een, by de Stadt *Chin*, *Tungmuen* genaemt, om deszelfs helderheid van water, en daer op geen kroos noch groente drijft.

In de landstreke *Queitefu* leid, aen de zuid-zijde der Stadt *Queite*, het Meir *Nan*, daer in't midden een stene brug doorloopt met vele bogen: bewesten d'onderhorige Stadt *Ciu*, het Meir *Si*: en in dezelve landstreke een zeer klein Meir *Chokin*: neven het welk zeer vele zijd-wevers wonen, derwaerd gelokt door de voortreffelijkheid des waters: waer door de zijde stoffen, in het zelve afgewossen, een schonen glans bekomen: en heeft het Meir van daer ook den naem *Chokin*, dat's *afwassching van Damaste stoffen*.

Beooste d'onderhorige Stadt *Juching* leid het Meir *Menchu*.

In de landstreke *Hoaikingfu* leid, benoorde de Stadt *Ciyuen*, het Meir *Tay*, welk door den vliet *Ki* gemaekt word.

In de landstreke *Juningfu* leid bewesten de Stadt *Juning* het Meir *Si*: is lustig en vermakelijk in 't oog, en verciert met twee gebouwen, tot vergast en lust-plaetsen der stedelingen.

Beweste de kleine Stadt *Ju* is gelegen een Meir van honderd stadien.

In de kleine landstreke der Stadt *Ju* leid noordwaerds het Meir *Quanching*.

Meiren des Landschaps van Suchuen.

Op den berg *Tienchi*, by d'onderhorige Stadt *Mien*, der landtstreke *Chingtufu*, leid een Meir, welk door regen niet gemerkt word te verminderen, nochte door droogte te vermeerderen.

Aen de zuid-oost zijde der Stadt *Chingtu*, is een schipstrijd-plaets of poel *Yolung* genaemt, welk Keizer *Sui* deed vervaerdigen, tot een oefen-plaets voor de krijgs-knechten, wanneer hy voor nam Koning *Chin* te beoorlogen.

Vansui is een Meir van vier hondert stadien, gegraven en gemaekt rontom de Stadt *Chingtu*, gelijk tot een gracht; hoewel breder aen de noord-zijde: van d'uitgegrave aerde zijn de wallen opgeworpen.

Bezuiden d'onderhorige Stadt *Cai*, in de landstreke *Queicheufu*, leid het Meir *Cingyven*, groot hondert stadien in 't vierkant, d'oorsprong van den vliet *Cing*. Westelijker, beooste d'onderhorige Stadt *Ta*, het groot Meir *Vanking*, met oevers, rijk van bosschen, landouwen, gebloemte, boom-vruchten en volk-rijke dorpen.

In de landstreke *Mahufu*, bezuide de Stadt *Mahu*, leid een meir, mede *Mahu* genoemt, dat 's *Meir des Peerts*: want in dit meir verscheen, volgens schryven der Sinesen, een peert, in de gedaente van eenen draek: waer na de Stadt, het meir en vliet, door den Stam *Tang* aldus genaemt wierd.

In de kleine landstreke der Stadt *Muicheu* leit een meir *Hoang* genaemt, dat 's *kring-ront*: ter oorzake het de gehele Stadt *Muicheu* zelf omringt: niettegenstaende deszelfs grootste gedeelte na 't weste gelegen is. D'oever is rontom bebout met zeer schoone getimmerten, welke alle gelijk een ring slaen, wiens gesteente de Stadt zelf met recht mag genoemt worden. Daer by is een zeer lange brug, *Siue* geheten.

Aen d'oost-zijde der Stadt *Kiating* leid een klein meir *Ningyve*.

By d'onderhorige Stadt *Pukiang* leid een klein meir *Yotan*: in het welk men zeid Keizer *Hoangti*, voor de geboorte des Heilands twee duizend vijf honderd en meer jaren, in d'Alchimistery doende was.

Meiren des Landschaps van Huquang.

In de landstreke *Vuchangfu* leggen twee meiren, het een by d'onderhorige Stadt *Kiayu*, en 't ander by die van *Puki*.

In de landstreke *Hanyangfu* leid binnen en buiten de wallen der Stadt *Hanyang* zelf een meir *Langquon*: aen de west-zijde, aen den voet der bergen *Kieuchin*, het meir *Taipe*, groot twee honderd stadien.

In de landstreke *Siangyangfu* heeftmen by d'onderhorige Stadt *Nanchang*, in een kapel, een Meir *Chinchu*, dat 's *Meir der peerlen*: want zoo iemant onder het gaen op den oever wat stijf treed, aenstonds komen aller wegen ronde water bollen of droppen op, in gedaente van peerlen: of zulx door kunst of natuur geschiet, is niet licht te zeggen.

In

In de landstreke *Teganfu* leid beooste de Stadt *Tegan* zelf, een groot meir van negen honderd stadien, genaemt *Junmung*.

In de landstreke *Hoangcheufu* leid by d' onderhorige Stadt *Hoangpi*, een meir, *Vu* genoemt, dat 's *oorlog*: want het was ten tijde der Koningen een plaets, verordent ter schip-strijdt: *Viheu*, een ander groter, leid naby d' onderhorige Stadt *Hoangmui*, en daer ontrent het meir *Taipe*: beooste de Stadt *Ki*, het meir *Kinxa*.

In de landstreke *Kingcheufu* leid aen d' oost-zijde der Stadt *Kengcheu* het meir *Tung*, groot veertig stadien. Het is een lustig en visch-rijk meir, tot vermaek en spijze der stedelingen, die veeltijds grote gastmalen daer op aen rechten.

In de landstreke *Yocheufu*, aen de zuid-west-zijde der Stadt *Yocheu* zelf, leid een groot meir, *Tungting* genaemt; ontstaen, volgens der Sinesen schryven, door eenen water-vloet: waer over in het zelve noch verscheide volkrijke eilanden zijn, als *Kiun*, *Kinxa*, dat 's *gout zant*, *Kiue*, *Pecio*, bebout met prachtige Pagoden en kloosters, rijk van offer-papen.

Onder ander is 'er een drijvend eiland, ook bebout met een klooster: want de wortels van bomen en riet, onderling door elkandre geslagen en gevlochten, houden d' aerde boven, en, door het geduurig aengroeien, te zamen, zonder eenig gevaer van te breken.

In de landstreke *Changxafu* leid op het midden des bergs *Taihu*, by d' onderhorige Stadt *Lieuyang*, een groot meir van onmeetbare diepte: op den berg *Xepi* een meir van dertig stadien, *Pexa* genoemt: waer uit vier beken storten: d' een is de vliet *Lieu*: d' overige storten in den stroom *Juping*.

Aen de noord-zijde der onderhorige Stadt *Siangyn* leid een Meir *Cingçao*, welk ook de landstreke *Jocheufu* besproeit, en aldaer zich met het meir *Tunting* vereenigt.

In de landstreke *Hengcheufu* leid beooste de opper-stad *Hengcheu* een zeer diep meir, met groen water, welk de Sinesen zonderling dienstig houden, om met rijs hunnen drank of wijn *Sampsou* daer van te maken.

In de landstreke *Chantefu* leid by d' onderhorige Steden *Lungyang* en *Juenkiang* het meir *Chexa*, en vereenigt zich aldaer met het meir *Tungting*.

In de landstreke *Jengcheufu* leid by d' onderhorige Stadt *Tau* een grote water-val, uit het welk aenstonds een poel ontstaet, daer gele *Lien-bloemen* in groeien, die zelden met die kleure gevonden worden.

In de kleine landstreke *Cingcheufu*, by d'onderhorige Stadt *Hoeitung*, leid een meir *Cingpo*, van binnen met grote klippen en stenen, daer de Sinesen bywijle op klimmen, en aldaer met eeten en drinken goed cier maken.

In de kleine landstreke *Chincheufu* leid by d'onderhorige Stadt *Hingning*, op den berg *Xenieu*, een klein meir, *Yen* geheten, met zeer warm water den gehelen winter over. Derwaerd vliegen tweemael 's jaers, in het oversteken na 't zuide of noorde, wilde gansen: waerom dit meir *Jen* genoemt, dat 's *gans*.

In de landstreke *Nanchangfu* paelt aen de zuid-oost-zijde der Hoofstadt het meir *Tung*, zeer vermaerd door de zeer goede visch en helder water. Het groot Meir *Poyang*, anders *Pengli* genoemt, lang drie hondert, en breed aen de groote Stadt *Nankang* veertigh stadien, begint ten noord-ooste aen de zuid-west zijde der landstreke *Nanchanfu*: paelt ten weste aen de landstreke *Nankangfu*, ten ooste aen *Jaocheufu*: een gedeelte, na de zijde der onderhoorige stadt *Yukan*, word *Kanglang* genoemt. Het bevangt verscheide Eilanden, als ten zuide *Lungma*, *Xuihung*, *Pipa*, by d'onderhoorige stadt *Jukan*: hoger na 't noorde, *Ingçu*, *Chuki*, *Checien*, en den bergh *Ki*, op een eiland gelegen: beooste de hooft-stadt, *Pehoa*: ten weste, een klein eiland *Teuxu*. Het ontfangt ten zuiden den stroom *Kan*: ten oosten den vlied *Logan*: ten noorde den stroom *Kiang*.

Meiren des Landschaps van Kiangi.

In de Landstreke *Kienchangfu*, leid binnen en buiten de hooft-stadt een Meir, het een *Kinquei*, het ander *Kiao* genoemt: na by d'onderhorige stadt *Nanfung*, het klein meir *Vansui*.

In de landstreke *Linkiangfu* by d'onderhorige Stadt *Juencheu*, leid het Meir *Funghoang*, is niet zeer groot, maer dit in het zelve zeltzaem en ongemeen; dat het water noit door regen aen, nochte door drooghte af neemt.

In de landstreke *Kieganfu*, by d' onderhorige Stadt *Kiexui*, is het Meir *Kien*: by *Ganfo* het Meir *Mie*, dat's *honig*, alzoo genoemt om de zeer zoete visschen, die het voet.

In de landstreke *Xuicheufu*, by d'onderhorige Stadt *Sinchang*, leid het Meir *Cho*, welk zeer klaer water heeft, en byna noit drabbig.

In de landstreke *Juencheufu* leid aen d' oost-zijde der Stadt *Juencheu* het Meir *Tung*, en word het vermaek der landstreke genaemt: want de Sinesen rechten op het zelve veeltijds gastmalen aen: waerom aen den oever verscheide paleizen en lust-hoven gesticht zijn. Het Meir *Mingyo* verstrekt aen de Stadt een steegracht, en is overal met bevaerbare grachten door de Stadt zelf geleid, en komt ten ooste aen het Meir *Tung*.

Meiren des Landschaps van Nanking. In de landstreke *Kiangningfu* leid ten ooste, by d' onderhorige Stadt *Lieyang* het Meir *Cienli*, of van duizent stadien, en is vereenigt ten zuide met het Meir *Tai*, gelegen in de landstreke *Sucheufu*.

Buiten de poorte der onderhorige Stadt *Taiping* leid aen de zuid-west-zijde een klein Meir *Hiuenuu*: by d'onderhorige Stadt *Liexui* ten weste het Meir *Tanyang*, en strekt van daer tot aen de palen der Stadt *Taiping*.

In de landstreke *Sucheufu* leid aen de west en zuid-west-zijde der Stadt *Sucheu* het groot Meir *Tai*: want het beslaet, volgens schryven der Sinesen zelfs, een vak van zes en dertig duizend bunderen: naby d' onderhorige Stadt *Changxo* leit het Meir *Xang*. Het is vereenigt ten noorde met het Meir *Cienli*.

In de landstreke *Yangcheufu* leid, benoorde d'onderhorige Stadt *Kaoyeu*, het Meir *Piexe*, alwaer een gegrave vaert in het zelve uitkomt.

In de landstreke *Hoaiganfu* leid, aen d'oost-zijde der Stadt *Hoaigan*, het Meir of een grote poel *Hing* genaemt, rijk van riet-gewassen.

In de landstreke *Lucheufu* leid het groot Meir *Cao*, en een ander klein *Pe*, die by d' onderhorige Stadt *Lukiang* vereenigen. In het eerste leid den berg *Ci*, dat's *Weeskind*, om dat hy alleen is.

In de landstreke *Taipingfu* begint aen de zuid-oost-zijde der Stadt *Taiping*, het Meir *Tanyang*, begroot by de Sinesen op drie honderd stadien, en springt van daer tot aen de Stadt *Liexui*.

In de kleine landstreke der grote Stadt *Cheucheu*, begint, by de Stadt *Civenciao*, het meir *U*, en strekt tot aen de Stadt *Laigan*.

De kleine landstreke *Siucheu* heeft by de Stadt *Fung* het Meir *Ta*: by het welk men zeid de moeder, een boerin, van Keizer *Lieupang*, door den geest verkracht wierde, en daer na hem, d'oprechter des Stams *Han*, quam te baren.

Meiren des Landschaps van Chekiang. In de landstreke *Hancheufu*, by de Stadt *Changhoa*, leid op den berg *Cienking* een Meir, slechts van twee honderd bunder groot, doch beroemt om zijne gout-gele vischjes, die de Sinesen na deze kleure *Kinyu* noemen.

In de landstreke *Hangcheu* leid beweste aen de Hooft-stad *Hangcheu* het beroemde Meir *Si*, en is slechts een stene straet van seven stadien, tusschen dit Meir en de wallen, tot een zeer bequame wandel-plaets. Het geheel Meir, een lustig water voor vreemdelingen en ingeboornen, begrijpt in zijnen omtrek veertig stadien, en is rontom met wallen of bergen omringt, in maniere van een lustigh schou-toneel. Rontom de bergen, daer uit vele beekjes storten, ieder met een byzonderen kil onderscheiden, ziet men Pagoden, paleisen, kloosters, studeerplaetsen, wouden, graf-steden en zeer lustige tuinen. D'oever heeft zeer brede wegen, geplaveit met vierkante stenen, en binnen het Meir zelve leggen schip-bruggen, van oever tot oever, tot overgang; zulx het geheel Meir ook te voet kan bezichtigt worden. Deze wegen staen ter weder-zijde in de schaduwe van persik of willi-

ge

gebomen, lijn-recht gepoot, en overal voorzien met rust-banken, priëelen en diergelijke, tot gerijf der wandelaers: dier wijze men in twijfel staet, welk men eerst zal prijzen de wonderlijke cieraedje der natuure, of kunst, die het werk der natuur verrijkt of liever overtroffen heeft. Al het water is kristal klaer en helder, zulx op den grond zelfs ook de minste steentjes zich vertonen. Ontrent d' oevers, daer het water lager is, leid het overdekt met de bloemen *Lien*.

Het Meir heeft geen uitvaert voor schepen: want het water word slechts door zeer kleine beekjes, of met het openen eener schut-sluize, benoorde de Stadt, by hoog water, door veel regen, uitgelaten. Evenwel heeftmen in het zelve veel schepen, gebout aen den oever, die te recht goude Paleisen zouden mogen genoemt worden, om hun prachtig schilder-werk van velerlei kleuren en helderen glans van het schitterend goud. In dezelve worden gasteryen, schouspelen en allerlei andere vermakelijkheden aengerecht, zulx de slempige Sinesen hier van alles vol ophebben, en niets derven, dat hen tot vermaek kan dienen. Het vaertuig, met allerlei toestel dus gewapent, vaert vrolik en veilig door het Meir, zonder schroom voor schipbreuk of onweer. Dies geen wonder, de Sinesen deze plaets en Stadt een lust-hof of aertsch Paradijs noemen.

In de landstreke *Kiucheu* leid by d'onderhorige Stadt *Kaihoa* een klein Meir, *Pehiai*, alzoo genoemt na de witte kreeften, die het voortbrengt: want *Pehiai* bediet witte kreeften.

In de landstreke *Ningpofu* leid by d'onderhorige Stadt *Tunghoa* een kleine poel; maer zeer diep, *Tapoi* genoemt, wiens water, zoo de Sinesen schryven, indien de Stadt een vroom Opperhooft krijgt, gansch klaer en deurluchtiger dan glas word; maer zo een quaed, drabbig en duister.

Meiren des Landschaps van Fokien. In de landstreke *Tingcheufu* leid na by de Stadt *Vuping* het Meir *Loxui*, dat's *van groen water*, alzoo genoemt na zijne groene kleur, daer mede dit water zoodanig ingedronken is, dat het al, wat daer in gewossen word, met dezelve kleure verft.

Aen d' oost-zijde der Stadt *Tingcheu* leid een poel *Cingçao*, van een bunder, en zeer ondiep: ontrent den zelven groeien bomen, altijds met groen loof bedekt.

In de landstreke *Hoeicheufu* leid ten weste der Stadt *Hoeicheu* het Meir *Fung*, groot tien stadien in den omtrek. In het zelve zijn twee eilanden, bebout met eenige lust-huisen, tot vergast en drink-plaetsen der stedelingen.

Het geheel Meir is rontom met een steen-wal opgehaelt: te midden, van het een eiland tot het ander, en van den eenen oever tot den ander, strekt een brug. De gehele oever is met zeer fraei geboomte, lust-hoven en studeer-plaetsen bezet.

In de landstreke *Liencheufu* leggen, rontom d' onderhorige Stadt *King*, vijf kleine Meiren, *U* genoemt.

In de landstreke *Tincheufu* leid het Meir *Kiao*.

In de landstreke *Queilingfu* leid aen de west-zijde der Stadt *Queilin* een Meir *Si*, groot zeventig stadien: en in het zelve een heuvel *In*, eilandsgewijze. *Meiren des Landschaps van Kiangsi.*

In de landstreke *Gucheufu* leid aen d' oost-zijde der Stadt *Gucheu* een klein Meir, *Go* genoemt, in het welk oulinx Koning *Pegao* tien Krokodillen voede, den welken hy misdadigen en schult-plichtigen plagte voor te werpen, om verslonden te worden. Men zeid d' onschuldigen noit door dezelve beledigt zijn, zulx zy hier door, die van de krokodillen niet gedoot wierden, vry raekten, als buiten weten van alle schult.

Binnen de wallen der krijgs-vesting *Cinping* leid een klein Meir, *Cifeng* geheten, waer uit d' inwoonders water scheppen, tot hun nootdruft, dewijl, door de grote gevaerten van stenen en herdigheid des gronds, het graven van putten belet word.

In de landstreke *Tuchofu*, aen de west-zijde der Stadt *Pingcheu*, leid een Meir, gelijknamig met de Stadt.

In de landstreke *Junnanfu* leid aen de zuid-zijde der Hooft-stadt *Junnan* het Meir *Tien*, anders *Quenming* genoemt,

naemt, en ſtrekt ten weſte tot aen de wallen der Hooft-ſtadt: is groot in den omtrek vijf hondert ſtadien. Het ontfangt vermeerdering van water uit den ſtroom *Puon*, die uit de bergen *Kaoming* in het meir zelf ſtort: en, geeft aen de zuid-zijde den oorſprong aen den vliet *Kinxa*, die na 't noorde vloeit.

In de landſtreke *Talifu* leid beooſte de Stad *Tali* het zeer lang en viſch-rijk meir *Siul*: begint zuidwaerds by de Stadt *Tali*, en eindigt ten noorde aen d' onderhorige Stadt *Leangkiung*. Het geheel meir maekt negen inhammen of inwijken, en heeft drie bergen, als eilanden: behalve vier andere platte en zeer vruchtbare eilanden.

Uit het zelve neemt de ſtroom *Moſale* zijnen oorſprong, die, na dit geheel Landtſchap doorſneden te hebben, in het Koningrijk van *Tunking* ſtort, en, water-rijker geworden, die kil maekt, waer langs de ſchepen na het hof van *Tunking* opvaren.

In de landſtreke *Linganfu* leid naby d' onderhorige Stadt *Xeping* ten weſte het meir *Ylung*, groot over de honderd en vijftig ſtadien, in den omtrek: in het zelve leggen drie eilanden. Een ander, *Tunghai*, leid beweſte de Stadt *Tunghai*, groot tachtig ſtadien in 't vierkant. Het begint naby d' onderhorige Stadt *Hoſi*.

In de landſtreke *Chinkiangfu* leid bezuide de Stadt *Chinkiang* een groot meir *Fuſien*, welk honderd duizend bunderen beſlaet: een ander, *Ming*, by d' onderhorige Stadt *Yangçung*.

In de landſtreke *Jungningfu* leid aen d' ooſt-zijde der Stadt *Jungning* een groot meir, met drie ganſch gelijke eilanden in 't zelve: ieder heeft eenen heuvel van honderd roeden hoog.

In de krijgs-landſtreke *Kiocingfu* leid naby d' onderhorige *Loleang*, aen den voet der bergen *Kiechiung*, een meir en poel, genaemt *Chungyen*.

In de krijgs-landſtreke *Ciokingfu* leid by d' onderhorige Stadt *Kienchuen* het meir *Kien*, groot in den omtrek zeſtig ſtadien. Uit het zelve ſtorten drie beekjes, die het Sineeſch letterteken *Chuen* uitbeelden: namelijk) | |, dat 's water: waer van de Stadt den naem bekomen heeft.

In de krijgs-landſtreke *Vutingfu* leid aen de noord-weſt-zijde der Stadt *Vuting* het meir *Hoeineao*, dat 's *vogelen gevende*: dewijl de bladen van zekeren boom (want niet van allen) die in het zelve vallen, in zwarte vogeltjes veranderen, tot zulk eene verwondering en verbaeẋheid der inwoonders, dat de Sineſen dezelve voor geeſten houden.

In de krijgs-landſtreke *Cintienfu* leid tuſſchen de bergen, beweſte de Stadt, een groot meir *Che*, anders de zee *Cingxui* geheten, in het welk uit de bergen al de beekjes ſtorten: in de krijgslantſtreke *Junchangfu*, aen d' ooſt-zijde der ſtadt *Jungchang*, 't meir *Chinghoa*, geheel bedekt met *Lien-bloemen*.

Aen de zuid-zijde der krijgs-ſtadt *Pexing*, leid een meir *Chin* genoemt, ontſtaen uit den val of puinhoop van een grote ſtadt, welke, volgens verhael der Sineſen zelfs, om de godloosheid der inwoonders, door een aerdgaping quam te verzinken, met verdelging van al d' inwoonders, en behoudenis ſlechts van een kint, dat, met het drijven op een hout, den algemeine neerlaegh ontquam. Deſſelfs voornaemſte inwoonders worden gezeit uit den geſlachte en afkomſt van *Chin* te zijn: van waer ook het meir den naem heeft. Het word ook de Ster-zee genoemt, miſſchien om de water-kruiden, die ſtersgewijs boven op het meir drijven.

Bronnen.

IN de landſtreke *Fuencheufu* des Landtſchaps van *Peking*, zijn by d' onderhorige Stadt *Hiâoy* zeer vele hete en kokende bronnen, de kleine putten van Italien eenigzins gelijk. Zoo de Sineſen deze dingen meer behertigden of nauwer ga ſloegen, lichtelijk zouden-ze uit dezelve de zelfſte werkingen bekomen: want eenigen hunner hebben een verſcheide ſmake en kleure.

By de Stadt *Lo*, in de landſtreke *Jungpingfu*, is een zeer luſtige bron, met water, zoo klaer als kriſtal.

In

In de landſtreke *Kingyangfu* des Landſchaps van *Xenſi*, is by de Stadt *Chinning*, een zeer luſtige bron, *Xingxui* genoemt, met water zoo klaer als kriſtal.

In de landſtreke *Cinanfu* des Landſchaps van *Xantung*, worden aen de zuid-zijde der Stadt *Cinan* over de twee en zeventig bronnen getelt: een onder deze, genaemt *Kiuto*, overtreft al d'andere in voortreffelijkheid van water.

In de landſtreke *Yencheufu* deſſelven Landſchaps, leid by de Stadt *Ningyang* een bron *Tao*: waer uit de wijsgeer Kunfut oulinx niet wilde drinken; ſchoon hem zeer dorſte, ter oorzake van den naem rover, dien het water had: zoo zeer waeren ook zelfs de namen der ondeugden by hem gehaet!

In de landſtreke *Tencheufu* des zelven Landſchaps leid by de Stadt *Chaoyuen* een bron, *Hanuen* genaemt: een wanſchepſel der natuur, waer uit te gelijk kout en warm water vloeit: waerom hy ook dien naem heeft: want *Hanuen* is kout en warm gezeid.

Bronnen des Landſchaps van Honan. In het Landſchap van *Honan*, aen de zuid-zijde der Hooft-ſtadt *Honan*, leid een zeer fraeie bron, *Ping* genaemt: daer by een ſtene ſtellaedje geſticht is, om des te beter van liefhebbers te kunnen bezichtigt worden.

In de landtſtreke *Nanyangfu* des Landſchaps voornoemt, is by de Stadt *Nuihan* een bron met water, welk, by de Sineſen, om zijne kracht van den menſch een lang leven te kunnen beſcharen, gelijk zy willen, voor zeer dierbaer gehouden word.

Aen de zuid-weſt-zijde der Stad *Ju* is een bron met zeer heet water: waerom hy *Ven* genoemt word, dat 's *heet*.

Bronnen des Landſchaps van Suchuen. In de landſtreke *Chintufu* des Landſchaps van *Suchuen*, leid by de Stadt *Nuikiang* een bron met water, die nu rijſt en dan zakt: en volgt, gelijk bevonden is, de getijen van eb en vloet, ſchoon zoo verre van zee.

Aen de weſt-zijde der Stadt *Xunking* leid een bron *Tieju*, dat 's *melkachtig*, alzoo genoemt om zijne zoete des waters.

In de landſtreke *Sincheu*, by de Stadt *Changning*, ſpringt een bron, rontom omringt met veel oude bomen.

Bronnen des Landſchaps van Huquang. In de landſtreke *Hoangcheufu* des Landſchaps van *Huquang*, leid by de Stadt *Kixui* de bron *Loyu*, daer de Stadt vermaert door geworden is: want om den drank *The* van het zelve te maken, bekleet het de derde plaetſe in voortreffelijkheid by de Sineſen.

Op den berg *Kingmuen* is een bron *Sinlo*, met zeer treffelijk water.

In het Landſchap van *Kiangſi* leid, beweſte de Stadt *Nankang*, de bron *Lien*, die met zijn water, in het vallen, de gedaente van zilver laken verbeelt, en levert dertig beekjes uit. Het water word by de Sineſen voor zeer treffelijk gehouden.

In de landſtreke *Vucheufu* deſſelven Landſchaps, leid by de Stadt *Kinki* een luſtige bron.

Binnen de wallen der Stadt *Xuicheu* leid een bron met zeer treffelijk water, *Puenſiu* genoemt.

Bronnen des Landſchaps van Nanking. In de landtſtreke *Sungkiangfu* des Landſchaps van *Nanking*, is in zekere kerk der Stadt *Xanchai* een bron met zeer goet water, geheten *Jung*.

Uit den berg *Kin*, gelegen in den ſtroom *Kiang*, in de landſtreke *Chinkiang*, ſpringt een bron met zeer heerlijk water, *Chungleang* geheten.

Bronnen des Landſchaps van Quantung. In de landſtreke *Chaoking* des Landſchaps van *Quantung* is by de Stadt *Singing*, op den berg *Tienlu*, een bron of poel, waer uit, door het inwerpen van een ſteentje in den zelven, een geloei of gekrijt, gelijk donder, gehoort word: en betrekt aenſtonds de lucht en valt regen: waerom hy de poel des draeks genoemt word.

De landſtreke *Pinglofu* des Landſchaps van *Quangſi* heeft twee bronnen, d'een benoorde de Stadt *Pinglo*, *Caning* genoemt, en d'ander, by de Stadt *Xo*, *Yoxan* geheten.

Aen de zuid-ooſtzijde der Stadt *Queiyang* ſpringt een bron met zeer zoet en helder water, en valt binnen in de gracht: noit word dezelve gracht gemerkt te waſſen of te verminderen, hoe veel daer uit geſchept word.

By de Stadt *Pingten*, in de landſtreke *Tungginfu*, is een wonderlijke bron, *Cankeng* genoemt: waer uit, door een eeni-

eenigen mondt tweederlei water vloeit: het een klaer en helder, en het ander drabbig en donker: na het zijnen hooftbron verlaten heeft, gaet ieder eenen verkeerden weg, als of d'een op den ander vertoornt was.

Van het klaerste water word met rijs zekere drank *Samsou* gemaekt.

Aen d'ooft-zijde der Stad *Chinning* is een bron met zeer kout water; daer nochtans de gehele omgelegen grond door onder-aertsch vuur warm is.

By de krijgs-vesting *Picie* springt een bron met zeer liefelijk water, genoemt *Fo*.

Bronnen des Landschaps van Junnan.

Benoorde de Hooft-stadt *Junnan* is op den berg *Xang* een bron met zeer kout water, dienstig evenwel tegen de verlamming.

Aen de zuid-ooft-zijde der Stadt *Cioking*, in de landstreke *Ciokingfu*, is een bron met warm water, die aemborstigheid geneest en alle verstopping opent, wanneer de zieken daer in gewossen worden. Een andere bron is in dezelve landstreke, *Hiangxui* dat 's *welriekend water*, om dat het, inzonderheid in de lente, lieflijk riekt: in welken tijd d'inwoonders, om de vreemdigheid der zake, offerhande aen den bron doen, en water, gemengt met hun drank van rijs, drinken. Het water, zoo de Sinesen willen, geneest vele ziekten.

Bergen, Hoolen en Dalen.

HEt Keizerrijk van *Sina* leit bestuwt aen verscheide oorden met ontallijke bergen, niet verre van de steden gelegen.

By de Sinesen zijn de bergen, hoewel niet dan de grootste en wijdstrekkenste, in zulk een grote eerwaerdigheid, dat zy geen ding met groter yver waen-geloofelijk gae-slaen, dan de bergen: want het geen hier te lande de sterrekijkers, in het aenschouwen van 'shemels-loop, uitrechten, het zelfste doen de berg-kijkers in het aenmerken en gae-slaen der bergen; met eerstelijk der zelve stant, daer na de gestaltenis, hoven, stromen, bronnen, en meiren, in de zelve na te vorsschen: waer uyt zy daer na, voor zich, gelijkze zelfs zich zottelijk wijsmaken, zeer ware regelen van de berg-kijkery te zamen stellen.

Praef. At. Sin.

Ik zal laten volgen, 'tgeen de Jesuiet *Martijn* hier over geschreven heeft. *In het ga slaen en uitkiezen der bergen zijn de Sinesen niet min naukeurig, dan waengelovig, met inbeelding al hun voorspoet en heil in de bergen bestaet, en dat om de woon-plaets of verblijf des Draeks in dezelve, dien zy voor d'oorzake van hunne gelukzaligheid houden.*

Hierom onderzoeken de Sinesen, tot het maken der graf-steden, (versta van rijken) de gestaltenissen der bergen naerstelijk, en doorvorschen al d'aederen en ingewanden, zonder onkoste of arbeid t'ontzien, te weten, om een gelukkige aerde te bekomen, namelijk het hooft of steert of hert des Draeks: want hier door willen zy dat den nakomelingen des overleden alles gelukkig en voor de wint zal gaen. Velen, ervaren in de deze kunst, zwerven door geheel Sina *omher, die de gestaltenissen en aederen der bergen ga-slaen, even als de sterre-kijkers de zamen-voegingen en gezichten der gesternten, en de handt en aenzicht bekijkers (daer de Sinesen zeer toe genegen zijn) het wezen en de trekken des gantschen lichaems. Een wonder waen-geloof, daer in zy nochtans, tot raezens toe, revelen.*

Het is, mijns gevoelens, een vont van zekeren Filofoof, om door dit middel de godsvrucht, en gedienstigheid der levenden tegen de doden te vermeerderen.

Wijders, de bergen in Sina *zijn meerendeels met grote dorpen beslagen, lustig door zeer fraeie graf-steden, bosschen, en wouden. En gelijk de naerstige Sinesen niets onbebout tot een doen niet laten leggen, alzoo worden vele bergen vlak en effen gemaekt tot den rijs-bou, inzonderheid in het landschap van* Fokien. *De bergen, die fraei geboomte, bosschen, en lustige uitzichten hebben, zijn verçiert met grote en heerlijke Pagoden. Aldaer zijn kloosters voor offer-papen. In dichte kreu-*

kreupel-boſſchen wonen wilde en rouwe menſchen, tot noch den Sineſen zelfs niet onderworpen.

De Sineſen hebben verſcheide boeken, die in 't byſonder van de gelukzaligheid en 't lot der bergen handelen: onder andere zijn twee de voornaemſte; het een *Fungxui*, en het ander *Tocoſu* geheten. Dies zal het niet ongerijmt zijn, na den voorgang der Sineſen, al de bergen des gehelen Sineeſchen rijks ten tone te ſtellen.

Bergen des Lustschaps van Peking.

Vijf mijlen benoorden de Hooftſtadt *Peking* is een berg *Thienxeu* genaemt, die de graf-ſteden der Keizeren bevangt, prachtig met grote onkoſten en waengeloof geſticht.

Aen de zuid-weſt-zijde der zelfſte Stadt is een berg, met name *Jociven*, bebout met een prachtig Paleis van den Tarterſchen Stam *Iven*, daer in des zomers, voor de hitte der zonne, de Tarterſche Keizers zich plegen te gaen vermeien. In de zelfſte landſtreke, by de Stadt *Changphing*, leid een berg *Pefeu*, waer uit twee beken ſchieten, die by zeker dorp *Feu* te zamen komen. In de zelfſte landſtreke, niet verre van de Stadt *Pa* is een berg *Nan*, bewoſſen met een bamboes-rietboſch, van twalef ſtadien groot, waer op een heerlijk luſt-paleis geſticht is. Ter zelfſter plaets is de zeer hoge en ſteile berg *Puon*. Dees heeft op den top van eenen zijner verſcheide kruinen een groten ſteen, die door de minſte aenroering beweegt en lilt.

By de Stadt *Jungjung* is de bergh *Chinquon*, die veertig ſtadien beſlaet, en na de zuid-zijde zekeren heuvel heeft, de bloem, om de velerlei kleuren der ſtenen, genoemt.

By de Stadt *Cunhoa* is een berg *Mingyue*, alzoo na zeker onderaerdſchen ſpelonk genoemt, daer hy mede in dier geſtalte gelijk doorboort ſchijnt te zijn, en in zulk eene rechte dat het gat, van d' eene zijde daer in te zien, de gedaente van een ſchijnende maen vertoont.

By de Stadt *Phingco* heeftmen de bergen *Kie* en *Siuvu* genoemt, waer uit kolen, als turf gegraven worden, die de Sineſen in plaets van hout op de haert branden.

In de landſtreke der Stadt *Paoting*, by de Stadt *Huon*, is een berg *Yki*, waer op men zeid de moeder van Keizer *Yau* geleeft te hebben. By de Stadt *Hiung* is een berg *Tahiung*, waer uit tuſſchen d' engte der ſtenen een zeer klare bron ſtort.

By de Stadt *Je* is een berg *Lungcie*, waer op de voetſtap van eenen Draek zich vertoont. Niet verre van daer is een dal, *Tunglo* geheten, omringt met zeer hoge kruinen van bergen, derwaerds een zeer eng en ſlechts een eenig voet-padt loopt: waer over het in tijd van oorlog een veilige ſchuilplaets geeft, en by velen gezocht word.

De landtſtreke der Stadt *Hokien* heeft weinig en kleine bergen: en ſlechts een eenigen by de Stadt *Ching*, *Si* genoemt, die merkwaerdig is: zijn kruin verſpreid zich in een lange en brede vlakte die zeer vet en vruchtbaer van grond is, en verrijkt met een dorp.

In de landſtreke der Stadt *Chinting*, by de Stadt *Cingking*, is een zeer hoge berg, *Changnien* genoemt, die met zijnen kruin boven de wolken reikt. Op den zelven is een heilzame en zeer gezonde bron; en door de Koningin *Xayang* een zeer prachtigh afgoden-kloofter geſticht, een verblijf voor vele Prieſters, ter eeuwiger gedenkenis van eene verouderde ziekte, daer zy, met het drinken uit dezen bron, van bevrijd wierd.

By de Stadt *Kioyang* is een berg, uit den welken ook een bron van zeer heilzaem water ſpringt: op den zelven worden rare kruiden gevonden, by de Sineſen zeer begeert, en andere genees-middelen.

Naby de Stadt *Ki* leggen de bergen *Cuvi* en *Tiaopuon*, vermaert door den neerlaeg, dien *Hanſini* van *Chinyn* ontfing.

By de Stadt *Canhoang* is een bergh *Uma*, alzoo genoemt na de vijf peerden, uit eenen gehelen ſteen gehouwen: daer boven op, de Stam *Sung*, een zeer prachtige kapel of liever een ſtal doen bouwen heeft, daer zy mede bedekt leggen.

In *Xantefu* of de lantſtreke der Stadt *Xunte*, is by d' onderhorige Stadt *Xaho* een vermaerde berg met vele gaten, *Tang* geheten, dat is *badt*: om zijn warm water, welk hy uitgeeft, dienſtig in het afvagen der ſchurfte.

By de Stadt *Nuikieu* is een bergh *Pungcio*, daer van d' artzen zeldzame genees-middelen bekomen. Ook is ter zelfſter plaetſe de berg *Cu*, dat's *weeskint*, dewijl zy ſlechts een eenigen kruin opreikt, zeer verre van al d' andere afgeſcheiden.

In *Tamingfu*, of landſtreke der Stadt *Taming*, is by d' onderhorige Stadt *Chinfung* een berg *Cieu*, vermaerd door de graf-ſtede van Keizer *Kau*.

By d' onderhorige Stadt *Siun* is een berg *Feukieu*, met een meir aen de weſt-zijde: aldaer ontſtaen, door het verzinken van zekere andere Stadt *Siun*. Aldaer is ook de zeer hoge en ſteile berg, *Cukin*.

In *Jungpingfu*, aen de zuid-ooſt zijde der Stadt *Jungping* is een berg *Jang*, die vele beken uitlevert, en een hogen ruch heeft, vervaerlijk in 't oog. By d' onderhorige Stadt *Hiengan* is een berg *Lungciven*, en op den zelven een bron, derwaerd de Sineſen zich begeven, met verzoek aen den draek om regen, in grote droogte.

Beooſte de zelve Stadt is de zeer hoge berg *Tu*, bezet met luſtige oude boſſchen.

By de krijgs-veſting *Xanghai* zijn zeer hoge bergen. By de krijgs-veſting *Jungcheu* is een berg *Lungmuen*, dat 's *Draeks-poorte*, alzoo genoemt, om dat de ſtroom *Linhoang* tuſſchen deze bergen uit Tartarije door de grote muur in *Sina* komt ſtorten.

Bergen des Landſchaps van Xanſi.

In *Taiyvenfu*, of landſtreke der Stadt *Taiyven* vindmen weinig gedenkwaerdige bergen, niettegenſtaende niet weinig daer zijn: behalve den bergh *Kiecheu*, ten noord-ooſte de Stadt *Taiyven*. *Kiecheu* is zoo veel gezeid, als *ſchipbindende*: want men zeid Keizer *Yu* aen dezen berg zijn ſchip gebonden hebbe, wanneer hy den ſtroom *Fuen* bevoer.

By d' onderhorige Stadt *Kiaoching* is een berg *Hukive*, waer uit een grote overvloet van het beſt yzer gegraven word, om werk-tuigen aldaer van te gieten.

By d' onderhorige Stadt *Pingting* is een berg *Cio*, vermaert door een prachtige afgoden kapel en klooſter, daer in vele Prieſters te zamen leven.

By d' onderhorige Stadt *Kafan* is een berg *Siüe*, dat 's ſneeu-berg, om dat hy byna altijds met ſneeu bedekt leid.

Verhael-waerdig is ook de bergh *Xeleu*, gelegen in het gebied der onderhorige Stadt *Hing*, die met zijne vervaerlijke en kale kruin byna al andere bergen in hoogte overtreft.

In de landſtreke *Pingyangfu* leid, by d' onderhorige Stadt *Sianglin*, een grote bergh *Golung*: ſtrekt van daer noord-waerds voorby de Steden *Fuenſi* en *Fuenſan*, en ſpringt zuidwaerds tot aen de Steden *Kioyao* en *Yeching*: aldaer vereenight hy zich met de bergen *Ulao*, en loopt zonder ophouden na het Landſchap van *Xenſi* en verder na 't weſte.

Een gedeelte der bergen, by d' onderhorige Stadt *Kioyao*, word de berg *Kiäo* genoemt: op den zelven zeidmen de krone en d' overige merken der Keizerlijke Majeſteit, van den aeloudenKeizer *Hoangti*, begrave te zijn.

By d' onderhorige Stadt *Pu* is een berg *Xeuyang*: hierom vermaert, dewijl twee Filoſofen, herkomſtig uit koninglijke bloede, en verſmaders van Koningrijken, zich op den zelven, om de goddeloosheid van Keizer *Cheu*, verſteken hebben, dien zy hunnen dienſt niet waerdig kenden.

Daer by is een berg *Lie*, neven den welken Keizer *Xun*, zeer beroemt by de Sineſen om zijn vroom leven, den landbou ga ſloeg, eer hy Keizer verkoren wierd. Deze berg brengt tot op dezen tijdt gene doornen nochte quade of ſchadelijke gewaſſen voort, veroorzaekt, zoo de Sineſen verdichten, door 's mans verdienſten.

In *Taitungfu*, of landſtreke der Stadt *Taitung* is by d' onderhorige Stadt *Hoenyven* een gedeelte des bergs *Heng*, daer op de Sineſen, van wijd en zijd, rare bloemen en treffelijke genees-middelen bekomen: derven evenwel niet aen een eenigen boom, uit een byzonder waengeloof, den bijl zetten.

By

By d'onderhorige Stadt *So* leid de berg *Jueny*, alzoo genoemt na de lief-ſte zangſter des Konings *Gue*, die aldaer begraven leid.

By d'onderhorige Stadt *Quangchang* is een berg *Hiang*, aenzienelijk door een groot en oud pijn-bomen-boſch, in wiens midden een afgoden-kapel, en papen-klooſter ſtaet.

By d'onderhorige Stadt *Lingkieu* is een berg *Tape*, waer uit aerde gegraven word, zoo root, dat zy vermiljoen verſtrekt, daer de Sineſen de rode Sineſche zegelen mede drukken: by d'onderhorige Stadt *So* de berg *Yenking*.

In de landſtreke *Luganfu*, leid by d'onderhorige Stadt *Changçu* een berg *Fakieu*, alzoo genoemt na de veelheid der tortelduiven, die op den zelven houden. Hy is boſch-rijk en heeft eene veſting, tot beveiling der landſtreke.

By d'onderhorige Stadt *Tunlieu* is een berg *Lin*, op den welken zeker *Heuy*, wonder op ſchieten afgerecht, met zeven pijlen, zeven vogelen den eenen na den ander doorreeg.

By d'onderhorige Stadt *Luching* is een berg *Funieu*, dat's *koe verberger:* want men zeid aldaer een wrede en woedende koe geweeſt zy, vermaert door een neerlaegh van vele menſchen, die eindelijk door zekeren onbekenden man in de holte des bergs geſleept wierd, zonder oit op een andere plaetſe met den zelven weer te verſchijnen.

In de landſtreke *Fuencheufu*, aen de weſt-zijde der opper-ſtad *Fuencheu*, is een berg *Vanhu*, die in hoogte zijns gelijken niet heeft. Hy heeft den naem van tien duizend menſchen bekomen, die men zeid, ten tijde van eenen zeer groten water-vloet, op deſſelfs kruin geklommen, en aldaer den noot des waters ontkomen waren.

By d'onderhorige Stadt *Hiâoy* is een berg *Kaotang*, in den welken zeer vele warme baden, bronnen en vuurputten zijn.

In de landſtreke *Siganfu*, by de Stadt *Linchang*, is een berg *Limon:* op den zelven is een bron met water, gelijk kriſtal en van een wonderlijke natuur: want ſchoon hy naulix vijf voet diep water heeft, zoo is evenwel het bovenſte zeer kout, maer zoo warm op den gront, dat niemand den voet in den bron kan houden.

Bergen des Landſchaps van Cenſi.

By de Stadt *Lantien* is een bergh *Jo*, waer uit zeker ſtoffe, gelijk weed, gegraven word, dienſtig om klederen te verven. Ter zelfſter plaetſe is een berg *Ciepuon*, groot, en moeielijk door zijne hoogte te beklimmen, en heeft een veſting, tot beveiling des wegs.

By de Stadt *Nucung* is een berg *Taipe*, dien by de waengeloovige Sineeſche berg-kijkers, d'elfde plaets onder d'allergelukkigſte toegeſchreven word.

Men zeid het ſlaen op den trommel, op dezen berg, weerlicht, blixem en groot onweer ontſteke: waer over niemand, by een ſtreng verbot, de hant mag roeren, om den trommel aldaer te ſlaen.

By de Stadt *Xunhoa* is een berg *Kanciven*, dat 's *zoete bron:* want uit den zelven ſpringt een bron van zeer zoet water: boven den welken een zeer prachtig luſt-hof en huis geſticht is.

In de landſtreke *Fungciangfu*, by de Stadt *Khi*, leid een zonderling hoog gebergte *Nan*, loopt van daer in de landſtreke *Siganfu* na de Steden *Lantien* en *Hu*.

Aen de noord-ooſt-zijde der Stadt *Paoki* leid een berg *Chinçang*, die met zijnen kruin een kallekoen ſchijnt te verbeelden. Men zeit, wanneer onweer of donder op handen is, deſſelfs engten een zulk geraes en geloei maken, dat het tot op dertig en meer ſtadien kan gehoort worden.

Ter zelfſter plaetſe is de berg *Xecu* of van tien ſtenen trommelen, door Koning *Siven* op den zelven geſtelt, op dat de jagers, zoo dra zy eenigh wilt zagen, met het ſlaen op dezelve, anderen daer van zouden verwittigen.

By de Stadt *Mui*, aen d'ooſt-zijde, is een berg *Taipe*, hoog boven al d'anderen, en met kruinen, die in 't heetſte van den zomer met ſneeu bedekt leggen.

Niet verre van daer leid een berg *Quan*, geſterkt met een treffelijke veſting, tot beveiling der landſtreke.

Op den zelven worden valken en gieren gevangen, zeer ſtoute en kloeke roof-vogels, om ter jacht te gebruiken.

In de landſtreke *Hangchungfu*, by de Stadt *Sihiang*, begint de berg *Tapa*, en ſpringt van daer tot in het Landſchap *Suchuen*, by de Stadt *Pa*.

By de Stadt *Loyang* is een berg *Yoniu*, zoo veel gezeit als *berg van de koſtelijke vrou*: want op den zelven word het beeltenis van eene zeer ſchone vrou van ſteen gezien; niet door kunſt gesneden, maer van natuur zelf gewaſſen.

By d'onderhorige Stadt *Siyang* is een zeer hoge en yzelijk ſteile berg, genoemt *Cuking*.

By de Stadt *Fung* is ook een berg *Cupe*, met twee en zeventig holen: Ter zelfſter plaetſe de berg *Nanki*, met een groot meir op den zelven. Niet verre van daer is een berg *Vutu*, waer uit een ſtoffe gegraven word, *Hiunghoang* genoemt, dienſtig tegen alle vergift en quaetaerdige koortſen.

In de landſtreke *Pingleangfu* is aen d'ooſt-zijde der Stadt *Chingyven* een berg *Jo*, waer op ſteentjes gevonden worden, zoo helder en klaer als diamanten.

By de Stadt *Hiating* is een dal van dertig ſtadien lang, hoewel zoo diep en eng, dat het geen dag licht, dan weinig en duiſter ontfangt. Niettemin loopt door het zelve een Heren-weg, met vierkante ſtenen geplaveit.

In de landſtreke *Cungchangfu*, aen de noordweſt-zijde der Stadt *Hoeicin*, is een grote en zeer hoge berg *Sive*, alzoo genoemt na de ſneeu, daer zy geduurig mede bedekt leid.

Benoorde d'onderhorige Stadt *Fokiang* is een berg *Xecu*, dat 's ſtene trommel gezeid. De Sineſen ſchryven aen dezen berg gemerkt te hebben, zoo dikwils hy geluid geeft, zulx een teken van aenſtaende oorlog is.

By de Stadt *Ching* is een berg *Loyo*, met een groot leeuwen beeltenis op den zelven, uit wiens mond een bron ſtort. Aldaer is ook de berg *Cheuchi*, die tot aen het gebied der onderhorige Stadt *Siho* ſtrekt, en heeft op zijnen hogen kruin een vlakte van ontrent twintig ſtadien.

In 't zuid-ooſte der Stadt *Cin* is een berg *Pochung*, waer op zeker kruit waſt, *Hoako* genoemt: dit gegeten veroorzaekt onvruchtbaerheid. Men heeft veel meer andere bergen in deze landſtreke, doch die niets gedenkwaerdig beſluiten.

In de landſtreke *Linyaofu* is by d'onderhorige Stadt *Lan*, ten noorde de berg *Kaòlan*, die de Stadt toneels-gewijze bevangt, en een zeer ſchoon uitgezicht wijd en zijd over d'omgelege landouwen heeft. Ter zelfſter plaetſe is de grote berg *Pexe*, waer op men zeid de ſtrijdtbare overſte *Leanghoei*, belegert door de Tarters, aen den zelven, om drink-water voor zijn krijgs-heir, offerhande gedaen hebbe: waer op aenſtonds een bron ontſprongen was.

By de Stadt *Ho* is een berg *Ciexie*, met twee zeer hooge kruinen, tuſſchen welke, gelijk door een poorte, de Gele ſtroom vloeit.

Boven de Stadt *Lan* is een luſtig dal *Yu* genoemt, welk, door het bevochtigen met den vliet *Yao*, een tak van den Gelen ſtroom, gras-rijke weiden en akkers bezit.

In de landſtreke *Kingyangfu*, is benoorden de opper-ſtadt *Kingyang*, een berg *Taipe*, die den hooft-bron van den ſtroom *He* beſluit.

By de Stadt *Hoan* is de berg *Ulum*, geſterkt met een veſting, tot bewaernis der geheele landſtreke: by de Stadt *Chinning* de berg *Lo*, op de welken zeven en twintig beelteniſſen van menſchen, na 't leven uitgedrukt, gezien worden. De Sineſen beuzelen dezelve aldaer van natuur ontſtaen, en niet door kunſt gemaekt zijn.

In de landſtreke *Jenganfu*, ten noordooſte der opper-ſtadt *Jengan*, is een berg *Chingleang* geheten.

Bergen i[n 't] Landſch[ap] van Xa[n]tung.

In de landſtreke *Cinanfu* begint, by de Stadt *Changkieu*, de berg *Hoang*: ſtrekt van daer tot aen de Stadt *Cichuen*, en door het gebied der Stadt *Ceuping*.

By de Stadt *Changxan*, begint de berg *Changpe*, en ſchiet tot aen de Stadt *Ceuping*. Op den zelven is een zeer beroemde afgoden kapel.

By

By de Stadt *Taigan*, is een zeer hoge groote berg, met name *Tai*. De Sinesen brengen zijne hoogte op veertig stadien, met byvoegen van desselfs kruin, in de eerste hanekraei, de zon kan gesien worden. Hy heeft vele holen, seer hoge kruinen, en zeer veel afgoden-kerken met ontelbare offerpapen, die aldaer by na op een zelfste wijze leven, gelijk hier te lande de kluizenaers.

By de Stadt *Laiuu*, is een berg *Taxe*, daer yzer uyt gegraven word.

In de landstreke *Yencheufu*, is by de Stadt *Kioheu*, een berg *Fang*: beroemt door de graf-steden der ouders van den groten wijsgeer *Kungfuti*. *Hing* is een heuvel omtrent de Stadt *Nungyang*, alzo genaemt om den overvloed van de Armenische pruimen, die op den zelven groeien.

By de Stadt *Ceu* is een berg *Changping*, op den welken eenige willen *Kungfuti* geboren zy, te weten in een Stadt, van een zelven name met den berg, daer de puin-hopen van de aeloude Stadt noch gesien worden.

By de Stadt *Je* is een lustige en dorp-rijke berg *Je*: By de Stadt *Tunping*, een berg *Fung*, der wijze met bosschen en landouwen geschakeert, dat hy het schoonste schildery vertoont. De Sinesen gelijken den zelven by Damast-zyde.

In de landstreke *Tungchangfu*, niet verre van de Stadt *Kaotang*, leit een berg *Mingxe*, welk steen des geluids bedied: want op den kruin van dezen berg staet een zuil opgerecht, van honderd roeden hoog, die gezeid word op het minste aenslaen met de vinger een geluid te geven, als een trommel: van waer de berg zijnen naem heeft.

In de landstreke *Chingcheufu*, leid by de Stadt *Chusing* een groote berg, *Langsie* genoemt, die van daer oostwaerds tot aen zeestrekt. Op den zelven zijn zeer veel dorpen, door Keizer *Xi* allereerst, met het derwaerds voeren van dertig duizent menschen, begonnen gesticht te worden.

By de Stadt *Yxui*, is een berg *Tapien*, met een vlakken kruin van negentig stadien.

In de landstreke *Tencheufu*, benoorden de opper-stadt *Tengcheu*, leid een berg *Tengheng*, vermaerd door den neerlaeg, dien *Hansin* aen Koning *Si* gaf. By de Stadt *Foxan* is een berg *Chifeu*, die met een uithoek in zee schiet. Ook is benoorde de Stadt *Tencheu* een berg *Cheuy*: van waer een ronde steen in zee schiet, die by de Sinesen *Chu*, dat 's peerl genoemt word.

In de landstreke *Laicheufu*, leid bezuiden de opper-stadt *Laicheu* een berg *Hoang*, alzoo genoemt na zekere maegt: want aldaer is aen een maegt, ter gedenkenis van haer maegtdom een kapel toegewijd. Op strand by de stadt *Kiao* is een berg *Tachu*, en by de Stadt *Siene*, een berg *Lao*, na de zeekant.

Binnen de wallen der Hooft-stadt *Kaifung* is een heuvel *Y* genoemt, verciert met tuinen, bosschen, en Stadts en burger gebouwen. By de Stadt *Siangching* is de berg *Xeu*, zeer hoog by de Sinesen geroemt, die zy willen dat in schoonte, te weten in gestalte, gelijk zy waengeloofelijk uitbeelden, en stant zijns gelijken niet hebbe. Hy is d' eerste in de boeken *Fungxui*, die van de gelukzaligheid en het lot der bergen handelen. *Bergen des Landschaps van Honan.*

By de Stadt *Sinching* leid de berg *Kiçu*, waer in een hol gezien word door Keizer *Hoangti* gemaekt, welk hy des zomers, zoo gezeid word, plag te bewonen.

De landstreke *Queitefu* is zeer vlak, en heeft zeer weinig en kleine bergen: De Sineesche land-beschryvers verhalen niet byzonders noch zeldzaems van dezelve, dan slechts de namen.

By de stadt *Loye*, ten noorde, is een berg *In*, en ontrent de stadt *Jungching*, zuid-westwaerds, de bergen *Ju* en *Tang*.

In de landstreke *Changtefu* leid by de stadt *Tangin* een berg *Simeu*, waer uit de stroom *Tang* haeren oorsprong neemt. Bewesten d'onderhorige stadt *Lin* leid de berg *Yyang*, zoo hoog en en steil, dat hy naulix te beklimmen is. Op zijnen kruin is evenwel een vlakte, derwaerd zich velen, in tijdt van oorlog, om hun lijf te bergen, begeven.

Noord-westwaerds van de Stadt *Cu*, leid een berg *Cu*, op den welken koning *Si* veel gouds deed verbergen; maer al de arbeiders, na het verbergen, het leven benemen, om het bedekt te houden. De zoon evenwel van eeren, schoon noch zeer jong, bemerkte de zaeke, en nam, gekomen tot volwassen ouderdom, het goud weg.

In de landstreke *Gueichoeifu* leid na by de Stad *Ki*, ten ooste, een berg *Cingnien*, uit wiens hol een water vloeit, welk alle harige delen des lichaems, zoo daer mede gewossen worden, glat maekt.

In de landstreke *Hoaikingfu*, benoorden de opper-stadt *Hoaikin* zelf, leid een berg *Tai*. Dees quam voorhene, met het uitwerpen van een groot geloei, te bersten, en opende een hol van dertig roeden: waer uit een joden-lijmachtig, dik en vet water vloeit, zulx het in veel dingen het gebruik van oli verstrekken kan, en is niet onaengenaem van smaek.

Na by de Stadt *Ciyuen*, ten Noorde, is een berg *Vanguo*, bosch en boomrijk, en verbeelt een Paleis.

In de landstreke *Honanfu*, leid by de opper-stadt *Honan*, ten noorde, een zeer groote berg *Pemang*: treed van daer door het gebied der steden *Jensu*, *Cung* en *Mengcin*.

Ten zuid-weste, leid een dubbelde of tweevoudige berg, genaemt *Iquan*, door wiens midden, gelijk door een poorte, de stroom *In* zijnen loop heeft.

Ontrend de Stadt *Hiang*, ten zuide, leggen de bergen *King*, waer uit koper gegraven word. Volgens schryven der Sinesen heeft Keizer *Hoangti* koper uit deze bergen bekomen, tot zijn huis en krijgs-gereetschap.

In de landstreke *Nanyangfu*, leid aen de noord-zyde der opper-stadt *Nanyang*, een berg *Yu*, waer op zes en dertig poelen gevonden worden.

Ontrend de onderhorige Stadt *Nuihiang*, ten noord-ooste, begint het gebergte *Taipe*, en strekt zuid-oostwaerd tot aen de Stadt *Chechuen*. Aldaer leid ook de berg *Tienchi*, en op den zelven een Meir met water, welk waerlijk de ziekte des herten geneest.

In de landstreke *Juningfu*, benoorde de opper-stadt *Juning*, leid een berg *Tienchung*, dien zy ook het middelpunt des werelds noemen.

By de Stadt *Sinyang*, is een zeer hoge en lustige berg. Dikwils is aengemerkt by de Sinesen, zoo dra als een wolk dessels kruin bedekt, aenstonds zekerlijk regen op handen zy. Op een zelve wyze, gelijk de tafelberg aen de kaep van goeder Hope.

Ten zuide van de Stadt *Quangxan*, is een berg *Hing*, die zijnen naem van den overvloet der Armenische pruimen bekomen heeft.

In de kleine landstreke der Stadt *Ju* leid by de Stadt *Luxa*, een bergh, mede *Luxa* geheten.

In de landstreke *Chingtufu*, leid dicht bezuiden de Stadt *Cu*, een berg *Jeking*. *Bergen Landschap van Suchuen.*

Beweften de Stadt *Quan*, begint de berg *Cingching*, en beslaet een streke lands, van over de duizend stadien. Hy is onder de beroemste bergen by de Sinesen, de vijfde in orde, die verdichten dat de *Xinsien*, dat zijn onsterfelijke menschen, op den zelven te zamen komen.

By de Stadt *Gan*, ten ooste, leid de bergen *Lunggan*, vermakelijk door bosschaedjen en bronnen. Op den zelven worden de puinhopen des Paleis van de Koningen *Cho* gezien: gebout tegen de hitte tot een verkoel-plaets.

By de Stadt *Cungking*, leid een berg *Toyung* geheten, rijk van apen en saters.

Na by de Stadt *Xefang*, ten noorde, is een zeer hoge berg *Tafung*, die met zijnen kruin door de wolken en tot aen den hemel schijnt te reiken. Uit de hoogte stort aldaer steil neer een stroom, met een sterken val en groot geraes van water. In hoogte is dien schier gelijk de berg *Min*, na by de Stadt *Guei*: want zijne hoogte begroten de Sinesen op zestig stadien: van zijnen kruin ziet men over de andere bergen, de hoofdstad *Chingtu* zelf. Hy springt van de uitterste wester-palen des landschaps *Suchuen*, zeer verre in Priester Jans land, of *Sifan*, en strekt ten Noorde met zijne voeten niet verre van de Stadt *Guei* west-waerd. Uit dezen berg neemt de grote stroom *Kiang* zijnen eersten oorsprong.

By

By de Stadt *Mien*, leid de bergh *Tienchi.*

In de landstreke *Paoningfu*, beooste de opper-stadt *Paoning*, leggen de bergen *Puon* en *Mengping* : bezet met lustige landouwen en bosschaedjen.

By de Stad *Cangki*, ten Noorde, is de zeer hoge berg *Juntai*, waerom hy de Throon der wolken genaemt word.

By de Stadt *Pa*, leid ten Noord-ooste de berg *Ju*, waer uit dierbare gesteenten gegraven worden; maer door zijne rouheid, hoogte en steilte, is de toegang tot den zelven zeer bezwaerlijk.

Daer by, meer na 't Weste, leid de berg *Pingleang*, die een vlakte op zijnen kruin heeft, welke rontom met de bergen der landstreke omringt is, in plaets van wallen.

In de landstreke *Xunkingfu*, beweste de opper-stadt *Xunking*, is een berg *Co*, vermaert door de bosschen van gulde appelen.

By de Stadt *Sike* leid een grote berg *Nanmin*, die met twaelf zeer hoge kruinen op rijst : op den zelven zijn negen zout-putten.

In de landstreke *Siucheufu*, bezuide de opper-stadt *Siucheu*, leid een bergh *Xeching*, gemeenelijk de steene wallen genaemt : want het gansche gebergte leid omringt met zeer hoge kruinen.

By de Stadt *Kingfu*, leid de berg *Hanyang*: by de Stadt *Fuxum* : ten zuide, de berg *Lingyven*, aen den oever des strooms *Kiang*.

In de landstreke *Chungkingfu*, benoorde de opper-stadt *Chingking*, leid aen den oever des strooms *Feu*, een berg met recht verwonderens-waerdig: want uit dezen berg hebben de Sinesen niet alleen een wanstaltigen, by manier van spreken, maer ook een bergachtigen afgod gemaekt. Dees word *Fe* genoemt, zit met de beenen kruislings over elkandre geslagen, en houd de handen in den boezem, d'een op d'ander gevouwen. Dessels grote is hier uit alleen af te nemen, wijl de oogen, neus, mont en ooren op een kleine halve mijle kunnen gezien worden. *Kircher* geeft over denzelberg deze verklaring : *Of deze berg door kunst gehouwen, of door de natuur aldus gewossen zy, zou iemand met recht kunnen twijfelen. Ik heb alle moeite aengewent, zoo veel doenlijk was, om zulx uit onze Vaders te vernemen, die alle verklaren, hier af niet in de Sinesche historien gevonden te hebben; daer zy noçhtans zoo groot een werk, werk de zeven wonderwerken des werelds verre overtreft, niet hadde behooren verzwegen te hebben; gemerkt zy veel andere dingen ja schier van geen belang zoo naerstelijk en naeukeurig in hunne aerdbeschryving beschreven hebben. Waer over ik oordeel dat deze berg geen werk is, door kunst gemaekt; maer door klippen en verscheide verheventheden in dier wyze gestelt zy, dat hy, van verre aen te zien, den afgod* Fe *schijnt te vertoonen: gelijk ook in vele gewesten van Europe de bergen door de natuur in verscheide gestalten zich vertoonen; gelijk zulx de berg op het eiland* Sicielien, *by de Stadt* Palermo, *duidelijk uitwijst: want in dessels midden vertonen de klippen het afbeeldsels der oude munte, te gelijk met 's Keizers beeltenis, zoo aerdig, dat iemand zou zweeren het in den steen door de hand van een schranderen kunstenaer gesneden waere. Desgelijx vertoont zich by de haven van* Messine *de uithoek van* Scylle, *gelegen twaelf duizend schreeden van daer, in de gedaente van een menschen hooft. Diergelijke ontelbare stukken zou men hier kunnen bybrengen: want uit al te grote voorbaerigheid verdicht en vormeert lichtelijk onze inbeelding haer een zake, welke evenwel in der daed niet en is: waerom wy dezen Sineschen berg veel meer voor een verdichtzel van de inbeelding, dan voor een werk van de kunst moeten houden.*

Ten weste der Stadt *Chungking* leid de berg *Cynyun*, bewassen met lustige bosschaedjen. Na by de Stadt *Ho*, ten zuide, leid een berg *Lungmuen*, op den welken een prachtige afgoden kapel geweest is, beneven een boekery, van dertig duizend Sinesche boeken, geheten *Siyuli*, allereerst opgerecht door eenen landvoogd van een zelven name.

Ontrend de Stadt *Piexan*, leid een berg *Chungpie*, met een vlakte van

twee honderd ſtadien. By de Stadt *Fungtu*, leid een berg *Pungtu*, gerekent onder de twee en zeventig bergen, die in het boek *Taoſu* geroemt worden. By de Stadt *Penxui*, leid een berg *Fonien*, daer op vele zout-putten zijn.

In de landſtreke *Queicheuſu*, leid benoorde de opper-ſtadt *Queicheu* een berg *Chekia*: waer op de puinhoopen van vierkanten gehouwen ſteen van de rijx-ſtadt der Koningen van *Juſo* gezien worden. Weſtwaerds van de onderhorige Stadt *Han*, is een hoge en ſteile berg: ter zelfſte plaetſe, aen den oever des ſtrooms *Kiang*, de berg *Co*, alzoo genoemt, om dat hy zeker Sineeſch letter-teken vertoont. Op dezen berg loopt een ſteile weg van honderd zeſtig ſtadien lang. Noordwaerds boven de Stadt *Van*, leid de berg *Tulie*, die met zijn eenen kruin tot zulk een hoogte reikt, dat ook geen vogel oit boven den zelven kan vliegen.

De berg *Si* leid beweſten de Stadt *Van*, waer op noch een luſtige bogert van den ſtam *Sung* gezien word, voorzien met een meir, boſſchaedje en vruchtbomen. Op den berg *Tunghoa* leid de Stadt *Ta*: omtrend de Stadt *Leangxan*, is de berg *Kaoleang*, die tot duizend ſtadien verre ſtrekt, ten dele na 't ooſte, ten dele na 't weſte.

De berg *Xehiang*, gelegen in dezelve landſtreke, word alzoo na den overvloet van muſchus genaemt: want *Xehiang* betekent muſchus.

In de landſtreke *Lungganſu*, benoorde de opper-ſtadt *Lunggan*, leid een berg *Cungtung*, die van daer met een lange ſtreke na de landen van *Siſan* of Prieſter-Jans land, en tot aen de Damaſiſche bergen loopt. Ten zuid-ooſte leid de berg *Xemuen*, een ſcheid-pael tuſſchen *Siſan* en *Sina*.

In de landſtreke *Mahuſu*, leid beweſte der Stadt *Mahu*, de berg *King*, welk ſpiegel betekent, alzoo genoemt na den kriſtallijnen bron, die aen deſſelfs voet zijnen oorſprong neemt.

Een weinig noordelijker leid de berg *Talo*, dat 's berg van grote herten: want deze berg is rijk van herten, en die bediedenis heeft het woord *Talo*.

In de kleine landſtreke der Stadt *Tungcheuen* leid Noordwaerds van de Stadt *Chungkiang* de berg *Tungquon*, waer uit koper gegraven word: by de Stadt *Lochi* de berg *Ciepuon*, dien de boſſchen, en beken, en velerleiheid van ſtenen een zeer ſchoon gezicht geven.

In de kleine landſtreke der Stadt *Muicheu*, leid de berg *Gomui*, een gedeelte des bergs *Min*, en ſchiet dertig ſtadien verre tot aen het zuider gedeelte der Stadt *Muicheu*. Aen de weſtzijde is de berg *Peping*, wiens kruin des nachts gelijk aengeſtoke kaerſen licht.

In de vierde kleine landſtreke der Stadt *Kiatung*, leid aen hare noord-zijde de berg *Mienkiang*, daer de ſtroom *Kiang* langs zijnen voet regel-recht neerſchiet, niet tegenſtaende hy op andere plaetſen met vele bochten, en kromten zijnen loop heeft. De berg *Jung*, daer de onderhorige Stadt *Jung* haren naem van bekomen heeft, is de hoogſte en grootſte van allen, die in deze landſtreke gelegen zijn.

In de vijfde kleine landſtreke der Stadt *Liucheu*, leid aen de zuid-zijde der Stadt *Liucheu* zelf de berg *Pao*: op den welken de lucht van zoodanigen aerd is, dat deſſelfs inwoonders noit voor de koortſe vreezen, en worden daer van, ſchoon zy die krijgen, lichtelijk geneſen; behalven in lente en gras-maend: want die in deze twee maenden met de koortſe bevangen worden, zijn ongeneezelijk, en buiten hope van leven. Ten zuid-weſte van de Stadt *Liucheu* is de berg *Fang*, na by den ſtroom *Kiang*, wiens kruin in vorm van eene dobbel-ſteen eindigt.

In de zeſte kleine landſtreke der Stadt *Yacheu*, leid by de Stadt *Mingxan* een berg *Mung*, die met vijf kruinen hemel-waerds rijſt. Op den hoogſten valt veel manne, welke de Sineſen *Pinglu* noemen, dat 's bevrore dau.

By de Stadt *Junking* leid de berg *Kunglai*, waer op ook des zomers ys gevonden word.

In de krijgs-landſtreke, aen den oever des ſtrooms *Kinxa*, leid een berg van honderd en meer ſtadien. By de krijgs-ſtadt *Uſa* leggen de bergen *Tain* en

en *Umuen.* De laetſte ſchijnt toppen te hebben, die gelijk in de lucht ſchijnen te hangen, waer over hy yzelijk rou en ontoegangkelijk is. By de Stadt *Chinkiung* is een berg *Utung*, die de gedaente van eenen menſch over eind, met neergebukten hoofde, vertoont.

By de krijgs-ſtadt *Ly* is een berg *Juleang*, zoo rijk van boſch en bomen, dat hy aen de gehele landſtreke overvloedelijk hout verſchaft. By de Stadt *Pinchai* is de berg *Peçui.* Zo in de winter ſneeu (gelijk by de Sineſen aengemerkt is) op zijnen kruin ſmelt, het is een voorteken van een goet en vruchtbaer jaer. Ten tegendele, zoo de ſneeu tot aen den zomer blijft, een teken van een onvruchtbaer jaer.

By de krijgs-ſtadt *Kienchang* leid de berg *Tiexe*, alzoo genoemt na d'yzere ſtenen: want hy heeft zoodanige ſtenen, die, in 't vuur geſmolten, ongemeen voortreffelijk yzer uitgeven, zeer dienſtig tot zabels en degens.

In de landſtreke *Vuchanfu*, zuid-ooſtwaerds van de Hooftſtadt *Vuchan* zelf, leid een berg *Taquon*, die glinſterende gout gele ſtenen en aerde heeft, en luſtige heuvelen en dalen.

Bezuide de kleine Stadt *Vuchang* is een berg van een zelven name: waer op men zeid oulinx onder den Stam *Cin* een man, ruig over zijn geheel lijf, en tien ellebogen lang, verſchenen zy.

Noord-ooſtwaerd ontrent de Stadt *Kiayu* leid aen den oever des ſtrooms *Kiang*, een berg *Chepie*, gedenkwaerdig door den neerlaeg, dien *Caocao* aen *Cheuyu* baerde. Zuidwaerds by de Stadt *Kungyang* ſtrekt een groot gebergte, tot ontrent de twee honderd ſtadien verre. In den zelven is een groot hol. Zuidwaerds van de Stadt *Hinque*, leid de berg *Chung*, waer op een meir zich vertoont, met water zoo zwart als ink. Zuidwaerts van de ſtadt *Tungxan* is de bergh *Kieuquon*, dat 's *van negen Paleizen*, alzoo genoemt na de negen Paleizen, geſticht op den zelven, door de zonen van Koning *Cyngan*, tot een oefen-plaets in de letteren en wetenſchappen.

In de landſtreke *Hanyangfu* vindmen byna geenen gedenkwaerdigen berg, behalve dien de Sineſen *Kieuchin* noemen, dat 's *van de negen maegden*, gelegen zuid-weſt-waerds van de Stadt *Hanyang*: want op den zelven, volgens ſchryven der Sineſen, hebben negen gezuſters haeren maegdom altijds ongeſchonden bewaerd, en d' Alchimie behertigt.

In de landſtreke *Siangyangfu* leid zuidwaerds van de Stadt *Kiun* een groot gebergte, *Vutang* genoemt, welk met zeven en twintig kruinen hemelwaerd ſpringt, zes en dertig ſteile heuvelen en vierentwintig meiren of poelen heeft; op den zelvē zijn veel waengelovige en prachtige afgoden tempels, met kloofters voor offer-papen.

In de landſtreke *Teganfu* begint benoorde de Stadt *Suicheu* de grootſte en rouſte bergh van de ganſche landſtreke. Op zijnen kruin is een meir.

Beooſte de Stadt *Ingxan* is een berg *Tungting*, met een groot hol van onnavorſchelijke diepte. Daer by, ten zuide, is een berg *Kie*: waer op noch de puinhopen der aeloude Stadt *Kieyang* gezien worden.

In de landſtreke *Hoangcheufu* leid benoorde de opper-ſtadt *Hoangcheu* een berg *Pao*, daer op ſteentjes gevonden worden, die in de zonne geleid, root worden: andere geel, en behouden een wijle hunne kleure. Benoorde de Stadt *Maching*, leid de berg *Molin* rijk van boſſchen en vrucht-bomen, tot groot gerijf der inwoonders.

Ten weſte der Stadt *Hoangmui*, is de bergh *Suçu*, met een kapel op zijnen kruin, aen de vier edelſte artſen van *Sina* toegewijdt, en een heerlijke toorn met negen tranſen.

In de landſtreke *Kincheufu* leid zuidwaerd van de Stadt *Changyang* de berg *Fang*, die gezeid word van een zulke aert te zijn, dat in de lente nochte herfſt op den zelven geheel en al gene wind vernomen word, en des zomers uit de holen geſtadelijk wind uitgeeft, gelijk des winters geduurig de wind van buiten in de holen blaeſt.

Weſtwaerds naby de Stadt *Sungki* begint het gebergt *Kieuçang*, welk tot in den ſtroom *Kiang* ſchiet, en met een dubbelde ry heuvelen, gelijk met dijken, den zelven ſchut, en de ſchipvaert bekommerlijk en lang maekt.

Bezuide de Stadt *Quei* leid de berg *Cutai*, die met een paleis der oude Keizeren pronkt.

In de landstreke *Yocheufu* leid aen de zuid-zijde der Opper-stadt *Yocheu*, de berg *Pacio*, beroemt door een prachtigen afgoden-tempel en klooster, welk tusschen twee kleine meiren gelegen is.

In het meir *Tungting*, in 't zuid-weste der Stadt *Yocheu*, leid een berg of eiland *Kiun*: in 't zuid-ooste der Stadt, de berg *Uxe*: op den welken kleine steentjes gevonden worden, die in stof by d'artsen tegen de keel-ziekten en squinansie gebruikt worden. By de Stadt *Linsiang* is een grote berg *Tayung*, met zeventig heuvelen: en een ander beweste de Stadt *Hoayung*, *Tung*, dat 's *honderd stadien* gezeid, rijk van pijnbomen: aldaer is ook de berg *Fangtai*.

Ten ooste van de Stadt *Pingkiang* leid de bergh *Tiengo*, groot vijf honderd stadien. Hy word in de boeken *Tausu* onder de beroemste bergen de vijf en twintigste gerekent, en is berucht by de Sineesche artsen over het voortbrengen van velerlei genees-kruiden.

By de Stadt *Ganhiang*, ten zuide, is een berg *Hoang*, dat 's *geel*: want de gehele aerde en stenen zijn goutgeel van kleur: waerom hy ook *Kinhoa* genoemt word, dat 's *gouds-bloem*.

In de landstreke *Changxafu*, westwaerds van de opper-stadt *Changxa* leid de berg *Jumo*, dat 's *talk* of *Moskovisch glas*: welk in grote meenigte daer uit gegraven word. Beweste de zelve Stadt is een grote berg *Yolo*, vereenigt met de bergen *Heng*.

By de Stadt *Ninghiang*, ten zuidweste, leid de grootste bergh van de gehele landstreke, *Taguei* genoemt: by de Stadt *Lieuyang*, de berg *Taihu*, die met drie kruinen opwaerds rijst: de middelste begrijpt een groot meir, van een onmeetbare diepte. Aldaer is ook de bergh *Xepi*, en op den zelven een meir van veertigh stadien, genaemt *Pexa*: waer uit vier beken storten: d' een is de vliet *Lieu*: d' overige lopen na den stroom *Juping*. Ter zelfster plaetse is de berg *Tungyang*, de derde in orde onder de beroemde bergen, in de boeken *Tausu*.

By de Stadt *Xeu* leid de berg *Sucung*: heeft eenen bron van heet water, en zes en dertigh heuvelen. Aldaer leggen veel andere brede bergen.

In de landstreke *Paokingfu* leid beooste de Opper-stadt *Paoking* de berg *Lung*, met vier kruinen in de ronte en in zulk een evengelijkheid, dat hy over al een en de zelve schijnt te zijn. In het midden is een meir, waer uit twee beken schieten: d'een is de vliet *Lien*, die na de Stadt *Siangkiang* vloeit, en d' ander de vliet *Chao*.

In het gebied der Stadt *Vuchang* leid de bergh *Jun*, de negen en zestigste in orde, in de boeken *Tausu*: Daer by de bergh *Kinching*, d'acht en zestigste.

Na by de Stadt *Sinning* leid ten ooste de berg *Changmo*, zoo verre uitgestrekt en zoo ongenakelijk van toegang, dat op den zelven wilde menschen, die geenzins ter gehoorzaemheid van de Sinesen staen, veiligh schuilen en op zich zelfs leven.

In de landstreke *Hengcheufu* leid beweste de opper-stadt *Hengcheu* de bergh *Taceu*, die rijk van zilver by d' inwoonders gehouden word: gelijk in den zelven, volgens schryven der Sinesen, eertijds mijnen geopent zijn. By de Stadt *Hengxan* begint de berg *Heng*, en beslaet tachtigh stadien, telt twee en zeventig kruinen, tien groote holen, acht en dertigh bronnen, en vijf en twintigh beken.

Naby de Stadt *Ling* leid de bergh *Vanyang*, die drie honderd stadien beslaet, en geheel met oude bosschen bewossen staet.

By de Stadt *Queiyang* is de berg *Xeyen*. Hy word de stene zwaluwe genoemt, ter oorzake op den zelven, na de regen, stene zwaluwen gevonden worden, die volkomen zwaluwen verbeelden, ja worden onder deze mannetjes en wijfjes by d'artsen onderscheiden, door de verscheidenheid der verruwe, en in genees-middelen gebruikt.

De berg *Hoayn*, fraei in 't aenzien, en om desselfs schoonheid en lustigheid, *de bloem* genoemt, springt in het gebied der Stadt *Linuu* en *Lanxan*.

In

In de landſtreke *Changtefu* leid ten weſte der Stadt *Changte* de bergh *Lo*, dat 's *de berg van herten*, om dat hy van herten krielt.

By de Stadt *Taoyuen*, ten weſte, leid de berg *Lolo*, de twee en veertigſte in orde, in de boeken *Tauſu*.

Aen de noord-weſt-zijde der Opper-ſtadt *Changte*, is een groot hol, *Lungmuen* genoemt, voor het welk van eenen berg tot den ander een brug is, uit de natuur geſlagen, en volkomen vierkant: zulx d'eene zijde byna twee ſtadien verre ſpringt: onder de zelve is een beek.

In de landſtreke *Xincheufu* leid ten noord-weſte der Stadt *Xincheu* de bergh *Tayeu*, de zes en twintighſte in orde, in de boeken *Tauſu*. Aldaer is ook de berg *Siaoye*, waer op duizend boeken gevonden zijn, die men zeid op den zelven verborgen wierden, wanneer Keizer *Xi* of *Ching* al de boeken in geheel *Sina* beval te verbranden.

By de Stadt *Kiuyang* is de berg *Locung*, op den welken gezeid word een vogel te leven, die noit geluid geeft, dan wanneer regen op handen is, tot een onfeilbaer voorteken voor de huisluiden. Op den zelven berg is een groot meir, welk, volgens ſchryven der Sineſen, tien duizend bunderen lands beſlaet.

In de landſtreke *Jungcheufu* leid beweſte de Stadt *Jungcheu* de berg *Kiungyo*, beziens-waerdig door de meenigte en fraeiheid van 't riet, dat op den zelven groeit.

By de Stadt *Tunggan* leid d'aller-hoogſte berg van deze landſtreke, genaemt *Suvang*.

In de landſtreke *Chingtien* leid by de Stadt *Kingmuen* een berg, met de Stadt van een zelven name. Dees verſtrekte eertijds tuſſchen de noorder Landſchappen aen het Koningrijke van *Cu* een zeer ſterke muur en ſcheidpael.

By de Stadt *Tangyang* leid de bergh *Cucai*, de dertigſte in orde, in de boeken *Tauſu*. Op den zelven zijn bomen en al de ſtenen root van kleur. Hy heeft eenen vliet, met zeer zoet en welriekend water.

In de landſtreke *Chingyangfu* leid noord-weſtwaerds van de Stadt *Chingyang* de bergh *Tienſin*, boven met een vlak velt van honderdt ſtadien, welk ſteile heuvelen, gelijk wallen omringen. By d'artſen is deze bergh zeer befaemt, om zijne zonderlinge heilzame kruiden, die zy daer op bekomen.

By de Stadt *Chinxan* is de bergh *Canglo*. Op den zelven heeft zeker landman, volgens ſchryven der Sineſen, eenige jaren kaſtanien verzamelt, en in 't toekomend bewaerd, tegen den aenſtaenden hongernoot, dien hy voor handen zag. En in dezer wijze deed hy zijnen gebuuren onderſtant, om van honger niet te vergaen.

Daer ontrent is de berg *Nuiqua*, alzoo genoemt na zekere vrou *Nuiqua*, welke de Sineſen voor een afgodin houden en eeren. Men zeid dezelve een zulke kracht by haer hadde, dat zy den gebroken hemel herſtelt en weder geſoudeert hebbe.

In de kleine landſtreke der Stadt *Cincheu* leid noord-weſtwaerd van de Stadt *Cincheu* de bergh *Fi*, rontom zeer ſteil, hoewel met een vlak velt op zijnen kruin.

Bezuide de Stadt *Tungtao* begint de berg *Feçu*, en verſtrekt een ſcheidpael tuſſchen het Landſchap van *Huquang* en dat van *Queicheu*.

In de kleine landſtreke der Stadt *Chincheu*, leid aen de zuid-zijde der Stadt *Chincheu* de bergh *Hoangcung*, die den hooftbron van den vliet *Chin* beſluit.

By de Stadt *Junghing* is gelegen de *Pepao*, een zeer hoge en ſteile bergh: maer verheerlijkt met eenen bron van liefelijk water.

Benoorde de krijgs-ſtadt *Songing* leid de bergh *Keſing*, die met zijnen kruin boven de wolken reikt, en gezeidt wordt ongemeen kout te zijn, miſſchien door zijne hoogte.

Bezuide de krijgs-ſtadt *Nanguei* leid de zeer hoge en dikke bergh *Tuting*, die zeer luſtige en vruchtbare rijs-velden en zeer oude boſſchen heeft.

 De

Bergen des Landschaps van Kiangsi.

De landstreke *Nanchangfu* heeft weinig bergen: bezuide de Stadt *Fungsin* is gelegen de berg *Pechang:* waer van met een sterken val het water tot honderd roeden afstort: d'oorzake van de benaming des bergs: want *Pechang* is honderd roeden gezeid.

By de Stadt *Funghing* oostwaerds leid de berg *Xifung*, de negen en dertigste in de boeken *Tausu*. D'andere bergen zijn *Xemuen*, bezuide de Stadt *Vuning*: *Nan*, bezuide de Stadt *Ning*.

In de landstreke *Jaocheufu* leid beooste de Stadt *Jaocheu* de berg *Macie*, de twee en vijftigste in de boeken *Tausu*: by de Stadt *Yukan* de berg *Xehung*, dat's *de stene regen-boog* gezeid, om dat het water, van den zelven neerstortende, een geduurigen regenboog vertoont.

By de zelve Stadt *Jaocheu* leid de berg *Cienfo*, op den oever des meirs *Poyang*. By de Stadt *Yukan* is de berg *Hungyai*, die ten noord-weste aen het zelfste meir *Poyang* strekt.

In de landstreke *Quangsinfu* leid benoorde de Stadt *Quangsin* de bergh *Ling*, de twee en dertigste in orde, in de boeken *Tausu*. Is rijk van oude bosschaedje, geeft veel heilzame bloemen en kruiden, en ook de beste kristal.

By de Stadt *Yeyang* leid de berg *Paofung*, met een stene huis op zijnen kruin, die boven de wolken uitsteekt.

Bezuide de Stadt *Queili* leid de zeer hooge en breed uitgestrekte berg *Siang*, onderscheiden zoodanig met akkers en beemden, dat hy byna een vlak veld schijnt te zijn: op den zelven zijn zeer vele dorpen.

Westwaerds leid de bergh *Lunghu*, de twee en dertigste in orde, in de boeken *Tausu*. Hy voert den naem van Draek en Tiger, dewijl hy met twee kruinen in de hooghte schiet, welker een den ander schijnt t'onderdrukken. De bovenste word *Lung* genoemt, dat's *Draek*, en d'onderste *Hu*, dat's *Tiger*: waerom de Sinesche Papen uit diergelijke bergen veel belacchelijke wetten van voorzegging maken.

In de landtstreke *Nankanfu* leidt noord-westwaerd van de Stadt *Nankan* de berg *Quangliu*, d'achtste in orde in de boeken *Tausu*: beslaet een streke van vijf honderd stadien, op den zelven leven vele kluizenaers.

By de Stadt *Tuchang* leid de bergh *Juenxin*, de twee en vijftigste in orde onder de beroemste bergen in de boeken *Tausu*: Noordelijker de berg *Xepie*.

In de landstreke *Kieukiangfu* leid zuid-oost-waerd van de Stadt *Kieukiang* de berg *Tacu*, op een gelijknamig eiland, in d'engte des meirs *Poyang*.

Beooste de Stadt *Tegan* is gelegen de berg *Poye*, groot dertig stadien, die voor een groot gedeelte de Stadt gelijk met wallen omringt. Ten noorde van de zelve Stadt leid de berg *Quenlun*: op den welken een steen van een zulke grote is, daer op met gemak honderd menschen kunnen leggen, zonder elkandre te raken.

Ten noorde by de Stadt *Hukeu* leid de bergh *Xechung*, dat's *steene klok*; want de baren des meirs, door de wint tegen dezen bergh gedreven en aengeslagen, maken een groot geloei.

By de Stadt *Pengçe* leid de bergh *Siäofu* in het meir *Poyang*: is geheel en al ontoegangkelijk, en heeft aen de zuid-zijde een kleine rede voor schepen. Aen den oever des strooms *Kiang*, by de zelve Stadt, leid de berg *Matang*, vermaert door de schipbreuke van vele schepen: want zoo de schippers slechts een weinig van den oever af dwalen, de schepen worden door gewelt des strooms tegen de klippen aengejaegt, en aen stukken geslagen.

In de landstreke *Kienchangfu* leid ten weste van de opper-stadt *Kienchang* de bergh *Masu*, de zes en dertigste in orde in de boeken *Tausu*, en beslaet een vak van vier honderd stadien.

By de Stadt *Quanchang* is de bergh *Chunghoa*, die geheel byna uit loutere en kale kruinen bestaet: een onder allen is groen en met bomen bewossen. Op den zelven is een prachtige afgoden-kapel.

In de landstreke *Vucheufu* leid benoorde de Stadt *Vucheu* de berg *Iangkiu*, op den welken gezeid word een won-

wonderlijk beeltenis te zijn, in de gedaente van eenen mensch: welk, na de verscheiden temper der lucht, verscheide kleuren aenneemt: zulx d'omgelege volken daer aen lichtelijk kunnen zien, of fraei of lelijk weer op handen is.

Na by de Stadt *Kinki* leid in 't zuid-ooste de berg *Junglin*, die met zes en dertig kruinen opwaerd rijst, en tot aen de Stadt *Quangsin* en *Kienchang* springt.

In de landstreke *Linkiangfu*, aen de noord-zijde der Stadt *Linkiang*, is gelegen de berg *Komao*, de drie en dertigste in orde in de boeken *Tausu*. Veel zeltzame dingen hebben de Sinesen in dien berg aengemerkt, met beloving van veel geluks in 't toekomend.

By de Stadt *Sinkin* is de berg *Josu*, de zeventiende in orde in de boeken *Tausu*: by de Stadt *Sinyu*, de bergh *Mung*, zoo hoog, dat hy boven de wolken schijnt te reiken: heeft evenwel lustige velden en bosschen.

In de landstreke *Kieganfu* leid by de Stadt *Ganfo* de berg *Uncung*, de grootste der gehele landstreke; want hy beslaet een vak van acht honderd stadien.

In de landstreke *Xuicheufu* leid aen d'oost-zijde der Stadt *Xuicheu* de berg *Tayu*, met een zeer fraei bosch; welk een prachtige kapel heeft.

By de Stadt *Xangcao* leid de bergh *Lingfung*, op den welken, na het des daegs geregent heeft, des nachts altijts een grote vuur vlam verschijnt: hoewel niet in den drogen tijdt. Het volk aldaer, zeer tot waengeloof geneigt, wil dat deze vlam de geest des bergs zy: waer over aldaer, na de zijde der Stadt *Sinchang*, een heerlijke kapel des vuurs gesticht is.

In de landstreke *Juencheufu* leid aen de zuid-zijde der Stadt *Juencheu* de berg *Niang*, dat's *zienbaer*. Hy word te dezer oorzake zienbaer genoemt, om dat hy van overal door zijne gevaerlijke steile stenen en kolken niet kan aengedaen, maer wel gezien worden. Hy heeft in den omtrek drie honderd stadien en stort eenen bron uit, wiens water het geheel jaer, door dessels over grote kou, niet kan gedronken worden, 't en zy eerst een wijle in de zon gestaen heeft.

In de landstreke van *Kancheufu* leid aen d' oost-zijde der Stadt *Kancheu* de bergh *Tiencho*, op den welken des nachts een licht gelijk van aengestoke kolen flikkert. Men vind 'er, die dezelve voor slangen of spinnekoppen houden, die, volgens hunne verciering, zekere dierbare steentjes, die zy op 't hooft dragen, uitbraken, en dan weer in slurpen.

By de Stadt *Sinfung* is een grote en brede berg, *Hiang* geheten, vermaert door vele zeltzame genees-middelen, die op den zelven te vinden zijn.

By de Stadt *Ningtu* leid de berg *Kincing*, de drie en dertigste in orde, in de boeken *Tausu*. Volgens de Sineesche landbeschryvers houden zich op deze nabygelege bergen wonderlijke gedrochten, wilde menschen of Satyrs, die aldaer op een beestelijke wijze leven.

In de landstreke *Nanganfu* leid aen de west-zijde der Stadt *Nangan* de berg *Sihoa*, dat's *wester-bloem*; want *Si* is *wester* en *Hoa bloem* gezeid. Is geheel over lustig en bebout, waerom hy den naem van *bloem* niet onwaerdig schijnt te zijn. Wat belangt d' overige bergen, daer vintmen niets gedenkwaerdig van by de Sinesen aengetekent.

In de landstreke *Kiangningfu*, zuid-west-waerd van de Stadt *Kiuyung*, leid de berg *Mao*, die in de boeken *Tausu* de eerste plaets van gelukzaligheid en lustigheid bekleet. *Bergen des Landschaps van Nanking.*

Noord-oostwaerts van de Hooftstadt *Nanking*, is gelegen de berg *No*, op den zelven is een kapel, gestoffeert met over de duizent beelden.

Ten zuid-ooste van de Stadt *Nanhing*, leid de berg *Fang*, alleen hierom zeer gedenkwaerdig, dewijl hy op bevel van Keizer *Xi*, door arbeit van vijf duizent man, zo men zeit, doorgraven of doorboort wiert: want dees Keizer, verstendigt door de berg-kijkers, (die zich beloven voor en tegenspoet uit de gestaltenissen der bergen te kunnen verzeggen) hoe deze berg, eenen anderen toekomenden Keizer den Keizerrijke te voore spelde, beval te

dezer oorzake den zelven te doorbooren, om de nood schikkelijke invloeing te beletten.

Aen de zuid-west-zijde der Stadt *Nanking* leid de bergh *San*, wiens gedeelte, welk in den stroom *Kiang* springt, met zeer veel dikke yzere ketenen omsloten is, om niet wegh te vluchten, zoo de Sinesen belaggelijk zeggen: maer is in'er daet gedaen, om de schepen des te lichter met inslaen van haken te kunnen tegen houden: want dewijl dese berg van zeer herden steen is, zoumen op gene ander wijze, het aenstoten en botsen der schepen tegen de klippen, kunnen beletten.

In de landstreke *Fungyangfu* leid by de Stadt *Linhoai* de berg *Junmu*, alzoo genoemt na den overvloet van Moskovisch glas, welk uit den zelven gegraven word: want *Junmu* is Moskovisch glas gezeid.

Naby de Stadt *Xeu* leid de berg *Cukin*, waer op een groot stuk gout gevonden is, dienstig tegen vele ziekten: waerom men wil het zelve door de kunst van Algimistery zou gemaekt zijn. By de Stadt *Hutai* leid de berg *Moyang* dat's *herders berg*: want men zeid zekere schone maeght aldaer de veehoedery geoefent heeft.

In de landstreke *Sucheufu*, aen de zuid-west-zijde der Stadt *Sucheu*, naby het Meir *Tai*, leid de berg *Lignien*, zeer klein; maer beziens-waerdigh door verscheide gebouwen.

Aen d'engte des Meirs *Tai* leid de berg *Sui*: op den welken een prachtige afgoden kapel en kloosterstaet. Binnen de Stadt *Changxo* leid de bergh *Yu*, die eenige stadien na 't weste schiet.

In de landstreke *Sungkiangfu* leid aen de zuid-oost-zijde der Stadt *Sungkiang*, op strant, de berg *Kin*, alleen byna gedenkwaerdig in deze landstreke.

Op den zelven is een grote vesting, met een sterke bezetting van schepen en krijgs-knechten, tot beveiling der haven.

In de landstreke *Changcheufu* leid by de Stadt *Vusie* de berg *Sie*, waer uit tin gegraven word.

In de landstreke *Chinkiangfu* leid aen de noord-west-zijde der Stad *Chinkiang*, op een eilant, in den stroom *Kiang*, de berg *Kin*. Op den zelven zijn eenige prachtige kerken en kloosters voor d'opper-papen. Het is een zeer lustige bergh, aldus toe-gestelt door naerstigheidt van natuur en kunst. Uit den zelven stort een bron, *Chungleang* genoemt, met water, zeer by de Sinesen geroemt.

De landstreke *Yancheufu* is aller wegen vlak, schier zonder gedenkwaerdigh gebergte.

In de landstreke *Hoaiganfu* leid een eenige gedenkwaerdige bergh, by de Stadt *Hai*, in zee, genoemt *Yocheu*: op den zelven is een ongemene prachtige kapel, of een klooster voor offer-papen, derwaerd van wijd en zijd uit geheel *Sina* vele vreemdelingen, genijght tot de Sineesche waengeloven, by een komen.

By de Stadr *Lukiang* der landstreke *Lucheufu* leid de berg *Taifu*, rijk van lustige bosschen, en verre uitgestrekt met dubbelde kruinen.

In de landstreke *Gangkinfu* leid by de Stadt *Tungching*, aen den oever des strooms *Kiang*, de berg *Feu*: is van binnen vol gaten en veel donkere holen. Uit den zelven valt een water-bron van twee-hondert roeden hoog.

By de Stadt *Sosung* leid de bergh *Siaoku*, met twee zeer hoge kruinen, door welker onder gelegen dal de stroom *Kiang* in 't midden doorschiet. Op den eenen kruin is een grote kapel en klooster.

In de landstreke *Taipingfu* leid aen de zuid-oost-zijde der Stadt *Taiping* de berg *Tienmuen*, dat's *poorte des Hemels*: want de stroom *Kiang*, benepen tusschen twee van desselfs heuvelen, vloeit midden door dezelve, gelijk door eene poorte.

In de landstreke *Ningquefu* leid binnen de wallen der Stadt *Ninque* zelf een berg of veel meer een lustige heuvel, *Lingyang* genoemt.

By de Stadt *Ninque* leid de berg *Ki*, zoo vermakelijk in 't aenzien, dat hy doorgaends het vermaek der inwoonders genoemt word.

By de Stadt *Taiping* leid de bergh *Lungmuen*, bedekt met dikke en donkere wouden. Men zeid op den zelven zeltzame geneeskruiden groeien.

In

In de landſtreke *Chicheufu*, by de Stadt *Tungling*, leid een berg *Hing*, alzoo genoemt na den overvloet der Armeniſche pruimen, die op den zelven groeien.

Bezuiden de Stadt *Chicheu* leid de berg *Kieuhoa*, dat 's *van negen kruinen, en den bloem*: want hy beſtaet uit zoo vele kruinen, en vertoont de gedaente van een omgekromden bloem.

In de landſtreke *Hoeicheufu* leid aen de weſt-zijde der Stadt *Hoeicheu*, de berg *Hoang*, d'allergrootſte van de gehele landſtreke: op den zelven worden getelt vier en twintig beekjes, twee en dertig zeer hoge kruinen, en achtien zeer duiſtere holen.

By de Stadt *Hieuning* leid de bergh *Ki*, die met zijnen kruin tot over de hondert roeden opwaerd rijſt. Over een zeer diep naby gelegen dal is een ſtene brug geſlagen.

In de kleine landſtreke der Stadt *Quangte* leggen aen de Steden *Quangte* en *Kienping* zeer grote en luſtige bergen. De beroemſte zijn *Heng* en *Ling*: d'eerſte aen de weſt-zijde der Stadt *Quangte*, die met zijnen kruin tot door de wolken ſteekt; maer heeft evenwel op den zelven eenen bron, die altijds loopt.

De bergh *Ling* is niet minder in hoogte, heeft eenen ſchuinen heuvel, zeer moeielijk te beklimmen, en de grote van vijftien ſtadien. By den zelven is een hol, in wiens ingang een ſtene beeltenis van zekeren offeraer ſtaet, dien zy willen in de zelve verandert te zijn.

In de kleine landſtreke der Stadt *Chucheu* leggen vele bergen.

Bergen des Landschaps van Chekiang.

In de landſtreke *Hangcheufu* leid aen de zuid-zijde der Stadt *Hangcheu* de bergh *Funghoang*, die twee zulke hoge kruinen heeft, tegen elkandre over gelegen, dat zy tot aen den hemel ſchijnen te reiken. Op beide evenwel is een kapel en toren met negen tranſen.

Op den ooſterlijken oever des meirs *Si*, by de Stadt *Hangcheu*, is gelegen de berg *Xeceng*, verciert met een prachtige kapel en toren van negen tranſen.

By de Stadt *Lingan* begint de bergh *Tienmo*, de vier en dertigſte in de boeken *Taoſu*: is ſteil en groot: (want hy ſtrekt acht honderd ſtadien verre) en heeft zeer vele boſſchen en luſtige rijs-velden in de vlakte: op den zelven groeien vele padde-ſtoelen, die gezouten en gedrooght door geheel *Sina* van daer vervoert worden. *Tienmo* is gezeid '*s Hemels oog*, om dat deze berg op twee kruinen twee meiren heeft, die de Sineſen oogen noemen, daer mede hy gelijk na den Hemel ziet.

By de Stadt *Changhoa* leid de bergh *Cienking*, en op den zelven een meir van twee honderd bunderen, vermaert door zekere goutgele viſſchen, die de Sineſen *Kinyu* noemen.

De berg *Tiencho*, zuid-weſtwaerds van de Stadt *Hangcheu* gelegen, is ten dele zeer rou, ten dele luſtig en vermakelijk. Hy heeft eenen heuvel, *Filaifung* genoemt, geheel van ſteen, en van binnen vol gaten: op den zelven zijn prachtige kapellen en kloosters, daer in men zeid over de drie duizent offer-papen leven. De meeſte, gelijk gekluiſtert in een geduurigen en vrywilligen kerker, bewonen de holen, en worden door d'andere van ſpijze verzorgt, die deze kluizenaers by een tou ophalen; naerdien men naulix, ja niet tot de holen zelfs kan opſtijgen. Byna op een zelfſte wijze ontfangen zy van den voorby-gaenden man aelmoeſen, dikwils van gene kleine waerdye: want deze plaets wort het ganſch jaer door, inzonderheid in bloeimaend, by vreemdelingen en Sineſen zelfs bezocht. *Filaifung* betekent *vliegende komen*, genomen de benaming van zekeren Indiaenſchen offer-paep, die, zoo dra hy dezen heuvel zag, gezeid zou hebben. *Deze is de heuvel, dien wy in* Indiën *miſſchen: waerelijk hy is herwaerd gevlogen.*

De landſtreke *Kiahingfu* is doorgaends vlak, en heeft ſlechts eene berg of heuvel *Utai*, aen de noord-weſt-zijde der Stadt *Kiahing*, gelegen in het meir *Tienſing*, welk aen de Stadt een gracht verſtrekt. Op den zelven zijn vijf luſt-hoven, door de landvooghden tot vergaſt-plaetſen gebout: waer

van

van ook de heuvel zijnen naem bekomen heeft; want *Utai* betekent vijf altaren.

De landstreke *Hucheufu* is bergloos. Ten tegen dele de landstreke *Niencheufu*, die overal vele bergen en heuvelen heeft.

Na de noord-zijde der Stadt *Nienchea* leid de bergh *Ulum*, die de Stadt gelijk omringt. Dees bevangt twee meiren, naby elkandre gelegen: het een met helder, en het ander altijds met drabbig water.

De berg *Fuchung* rijst uit zeker dal *Kieuli*, waer door een vliet stroomt. Op den zelven worden de kapellen en hoven van den beruchten Filosoof *Niençulin* gezien, die alle, ter gedenkenis van zulk eenen man, door de voorby-vaerders gewonelijk bezocht worden. Men schrijft dees aldaer de visschery ga gestagen hebbe, wanneer hy zich verstak, om niet uit dwang d'opperste Land-bediening, hem door den Keizer opgedragen, t'aenvaerden. De Keizer eindelijk quam ten dien einde zelf in perzone by hem, en nam zijne nachtrust by hem op een zelfste bedt. Zoo hoog waerdeerden eertijds ook zelfs de grootste Keizeren van *Sina*, vrome en geleerde luiden.

In de landstreke *Kinhoafu* leid benoorde de Stadt *Kinhoa* de berg *Kinhoa*, groot drie honderd en zestig stadien: is de zes en dertigste in de boeken *Tausu*; waer op de Sinesen verdichten het krakeel, tusschen de sterren Venus en *Vunu*, (misschien Pallas) geweest zy.

By de Stadt *Yu* is de bergh *Kiming*, d'allergrootste van de geheele landstreke, en negen dagen opklimmens hoog. Op zijnen top word een Paleis gezien.

By de Stadt *Pukiang* leid een berg *Sienhoa*: waer op, volgens schryven der Sinesen, de dochter van den aelouden Keizer *Hoangti* geleeft, en aldaer geduurig ten einde van leven haeren maegtdom bewaert heeft.

By de Stadt *Jungkang* leid de bergh *Fangnien*, met een stene trap tot opgang. Op den top leid over een dal een grote brug gestagen.

In de landstreke *Kiucheufu* leid aen de zuid-zijde der Stadt *Kiucheu* de berg *Lano*, d'achtste in de boeken *Tausu*: by de Stadt *Kiangxan* begint de berg *Civen*, en springt van daer tot over de drie honderd stadien. Door dit geberghte loopt de wegh na het Landschap van *Fokien*, hoewel over vele kruinen, zeer moeielijk te bereizen; maer allermeest de steile en hoge bergh *Sienhoa*, die met drie hondert en zestig trappen, in maniere van een wendel-trap, tot gemakkelijker opklimmen, bebout is: want zoo vele vlakten, met stenen geplaveit, worden op den zelven gevonden. De kruin heeft een prachtige kapel, en vele kroegen, daer altijts spijs en drank voor de reizers te bekomen is.

In de landstreke *Chucheufu* begint by de Stadt *Cinyun*, de grote berg *Hoçang* en strekt tot aen zee. Hy is de dertiende in de boeken *Tausu*, beslaet een vak van drie hondert stadien: springt, volgens de Sinesche Landbeschryvers, tot de hoogte van duizent roeden, en gevoelt op zijnen kruin geen donder, regen, sneeu of hagel, nochte eenige verandering van weder.

In de landstreke *Xaohingfu* leid aen de zuid-oost zijde der Stadt *Xaohing* de berg *Hoeiki*, d'elfde in de boeken *Tausu*, waer van oulinx het Landschap *Hoeiki*, welk deze oostersche gewesten begreep, zijnen naem gevoert heeft.

De berg *Suming*, de negende onder de beroemsten in de boeken *Tausu*, heeft van de vier holen, boven open, den naem van vier klaerheden bekomen. Hy steekt twee hondert en tachtig kruinen ten hemel op, heeft in de hoogte achtien duizent roeden, en beslaet een vak van twee honderd en tachtig stadien. Hy begint ontrent de Stadt *Yuyao*, en strekt tot aen de Stadt *Ningpo*, ten zuidweste.

By de Stadt *Xing* leid de berg *Tanchi*, de zeven en twintigste in de boeken *Tausu*. Hy word alzoo genoemt na zeker root meir: want desselfs water is bloet root. *Tan* is in 't Sineesch *root*, en *chi* een *klein Meir* gezeid. By de Stadt *Sinchan* is de berg *Vocheu*, de vijftiende

tiende in orde : aldaer is ook de berg *Tienlao*, de zestiende in de boeken *Toaxu*. Het staet aen te merken, dat de bergen voornoemt in de boeken *Taoxu* uit waengeloof, door de veelheid van heerlijke kerken en papen-kloosters, berucht zijn, die gemenelijk een grote meenighte van vertrekken en overvloet van offer-papen bevangen.

In de landstreke *Ningpofu* leid by de Stadt *Cuki* de bergh *Lu*, verçiert met een prachtige afgoden kapel, die by de waengelovige Sinesen veel bezocht wordt, om gelukkige dromen en verklaringen over hunne dromen te hebben, niet zonder voor-afgaen van bysondere plechtelijkheden.

In de landstreke *Taicheufu*, bezuide de Stadt *Taicheu*, leid de berg *Kaicho*, de negentiende in de boeken *Taoxu*: by de Stadt *Hoangnieu* de berg *Queiyu*, de tweede in de boeken *Taoxu*. Op den eersten zijn al de stenen, grote en kleine, vierkant van gestalte, daer de Sinesen, die grote waen-geloof omtrend de bergen bedrijven, zeer over verwondert staen.

By de Stadt *Tientai* is de berg *Checheng*, de zeste in orde in de boeken *Taoxu*, en by na geheel root: daer by de berg *Tientai*, de beroemste in de Sinesche berg-beschryving *Taoxu*, en eerste in orde, en gelukkigste, gelijk de Sinesen willen, van allen. De naby gelege Stad voert de naem van dezen berg. Op den zelven zijn prachtige kapellen en kloosters, by na in een oneindelijk getal. Hy word gehouden tot de hoogte van achtien duizend roeden te reiken, en beslaet een vak van acht honderd stadien.

Ontrend de Stadt *Ninghai*, ten weste, leid de berg *Tienmuen*, lang drie honderd stadien.

Meer zuid-waerds in zee, steekt een berg-rijk eiland uit, *Yohoan* genoemt; welck dierbare kring beteikent, alzoo geheten om zijne veilige reede voor schepen: want die leid geheel gelijk een kring van de bergen omringt, en by na gene storm-winden onderworpen, en slechts met een kleine opening, gelijk een mont, tot ingang voor de schepen.

By de Stadt *Taiping* leid de bergh *Fangching*: waer op Koning *Jue* namaels in staet van eenen byzonder persoon geleeft heeft.

In de landstreke *Vencheufu*, zuidwestwaerds van de Stadt *Vencheu*, leid in den stroom *Lungyeu*, de bergh *Cuyu*, rontom in 't water. Boven op den zelven is een kapel en klooster.

By de Stadt *Suigan* is de bergh *Siennien*, de zes en twintigste in de boeken *Taoxu*: by de Stadt *Locing* de berg *Yentang*. Op den zelven is een Meir van tien stadien, mede *Yentang* genoemt: dat 's *badt der Gansen*, dewijl wanneer de wilde gansen, na den verscheiden saizoen des jaers, van oort veranderen, gewonelijk aldaer in het overvliegen neerstrijken.

In de landstreke *Focheufu*, na de zuid-zijde der Stadt *Focheu* zelf, leid een heuvel, daer by een brug, gelegen by de voor-stadt *Nantai*, komt te eingen: op den zelven is een zeer prachtige kapel, met name *Nantai*. *Bergen des Landschaps van Fokien.*

Aen de noord-zijde der hooft-stadt begint de zeer hoge en grote berg *Siue Fung*, en treet van daer in de landstreke der steden *Cutieu*, *Mincing*, *Loyuen*. Na de zuid-zijde der hooft-stadt, leid de berg *Fang*, die een dal van veertig stadien heeft, en op de rontom gelege heuvelen oranje-appelen, citroenen en limoenen voortbrengt. By de Stadt *Sutien*, is de berg *Uhoa*, dat 's *van vijf bloemen*, alzoo genoemt van vijf zeer hoge en even-gelijke kruinen, ieder van duizend schreden hoogh.

Ontrend de Stadt *Jung fu*, ten noorde, leid de zeer vermaerde en hoge berg *Kaocai*, de zevende in de boeken *Taoxu*, lustig door oude bosschaedjen en berucht door kloosteren.

In de landstreke *Civencheufu*, leid bezuide de Stadt *Civencheu* de bergh *Paocai*, die op zijnen kruin een toren van negen transen heeft, tot een baek voor den zee-man. Oostelijker leid de bergh *Siaoso*.

In de landstreke *Changcheufu*, na d'oost-zijde der stadt *Changcheu*, leit de berg *Cio*, op den welken, naer 't schryven der Sinesen, een steen van vijf roeden hoog, wanneer onweer op handen is, trilt en beweegt. Ter zelfster

plaetſe, maer nader by de Stadt, leid een zeker andere bergh, gehecht aen den voorigen, met namen *Kieulang*, beroemt door een kriſtallijnen bron.

In de landſtreke *Kienningfu*, aen de noord-ooſt-zijde der Stadt *Kienning*, leid een zeer hoge berg *Xin*: van waermen, over alle bergen heen, de zon uit zee kan zien opgaen. By de Stad *Kienyang* leid de berg *Ulung*, met vijf heuvelen in 't ronde, en een in 't midden: dees word de Peerl, maer de vijf anderen in 't Sineeſch de Draken genoemt. Aldaer is de berg *Ciaoyuen*, de dertiende in de boeken *Tauſu*. Maer die in beroemtheid en grote al d'andere overtreft, is de berg *Vuy*, gelegen by de Stadt *Zunggan*. Op den zelven zijn zeer vele Pagoden, en kloosters voor d' offer-papen: desgelijx kluizenaers, en onder deze vele overheden, die met geſchoren hoofde, en verſmading der goederen des werelds, hunnen afgoden dienen. By de Stadt *Pucing* is de berg *Yuleang*, een onder tien der grootſte bergen van *Sina*.

In de landſtreke *Jenpingfu* leid de berg *Fung*, die byna de gehele Stadt *Cianglo* met zijne heuvelen omringt. Aldaer is de grote bergh *Pechang*, die niet alleenlijk de landpalen des Landſchaps van *Kiangſi* aenraekt; maer ook doorboort.

In het gebied der onderhorige Stadt *Xa*, beweſte de Stadt *Jenping*, leid een grote en ſteile bergh, *Huon* geheten, daer op, volgens ſchryven der Sineſen, een hairig dier gevonden word, volkomen eenen menſch gelijk.

Zuidwaerds van de Stadt *Jenping* leid de berg *Yuevang*, daer op de Koningen *Jue* vele Paleiſen plegen te hebben, tot verkoel en luſt-plaetſen des zomers. Zuidelijker leggen de bergen *Kieuſieu* en *Yeuki*.

In de landſtreke *Tincheufu* leid benoorde de Stadt *Ninghoa* een luſtige en heuchelijke berg *Cuihoa*: de bergh *Ninghoa*, gelegen naby de Stadt *Ninghoa*, is tot groot vermaek voor d' inwoonders, inzonderheid in de lente: gelijk is dien de berg *Kin* of *goude*, alzoo na zijne gout-mijnen genoemt, die de Stam *Sung* beval t'openen. Hy is gelegen ten zuide van de Stadt *Tincheu*, naby de Stadt *Xanhang*, aen den ooſterlijken oever des ſtrooms *Ting*. Hy word gezeid zoo ſchoon te zijn, dat hy een zeer vermakelijk ſchildery ſchijnt te zijn. Op den zelven zijn drie kleine meiren, die het yzer, in de zelve geſmeten, in koper veranderen.

By de Stadt *Cinglieu* leid de bergh *Fung*, de hoogſte in de ganſche landſtreke: is zeer rou en ontoegangkelijk.

D'andere bergen zijn, *Lungmuen*, bezuide de Stadt *Ninghoai*: *Nan*, bezuide de Stadt *Tincheu*: zuidelijker *Leang* en *Linting*. Beooſte de Stadt *Tincheu* leid de berg *Lienfung*.

In de landſtreke *Hinghoafu* leid na de zuidzijde der Stadt *Hinghoa* de berg *Hucung*. De Sineeſche berg-kijkers weten vele zeltzame dingen op den zelven aen te merken; namelijk acht onderſcheidelijke vlakten, met welke hy een teerling verbeelt. Ten zuid-ooſte van de Stadt leid de bergh *Goching*, met een dorp aen zijnen voet, zoo groot als een Stadt.

In de landſtreke *Xaouufu* leid aen de zuid-ooſt-zijde der Stadt *Xaouu* een grote berg, *Cietai* geheten, die tot aen de Stadt *Tingcheu* en *Jengping* ſtrekt.

Benoorde de Stadt *Taining* leid de berg *Kinyao*, groot in den omtrek vier hondert ſtadien: hy begint in de landſtreke *Tainingfu*, en komt tot aen de landſtreke van *Kienningfu* en *Ninghoa*.

D'andere bergen zijn *Lenchung*, beweſten de Stadt *Xaouu*: *Ukinim*, benoorde d' onderhorige Stadt *Quangçe*.

D' allerhoogſte bergh der kleine landſtreke *Foningfu* is *Lungxeu*, aen wiens voet de Stadt *Foning* gelegen is. Aen de zuid-zijde der Stadt leid de berg *Hung*, doorgaens zeer hoogh. Aen de zelve zijde, op den oever der zee, leid de berg *Nanking*. In aeloude tijden, volgens ſchryven der Sineſen, plegen op deze plaetſe de ſchepen aen te komen. De bergh *Hocung* leid beweſte de Stad *Ningte*: de berg *Lungxeu* benoorde de Stadt *Foning*. Ten noordooſte der Stadt *Foning* de bergh *Talao*, met zes zeer hoge kruinen.

In de landſtreke *Quancheufu*, leid by de Stadt *Tunguon* in zee op een hoog eiland de berg *Huteu*, daer de ſchepen die het Landſchap van *Quantung* willen

Bergen d. Landſcha van Quantung.

len aendoen, na zeilen, en zich van den zelven voor een baek dienen.

By dezelve Stadt *Tunguon* dezer landstreke leid aen den oever der zee de berg *Tahi*. De grote berg *Lofeu*, begint van de Stadt *Changing*, en springt tot aen de Stadt *Polo*, der Landstreke van *Hoeicheufu*.

De wijdstrekkende berg *Talo* begint by de Stadt *Cingyuen*, springt van daer tot aen het gebiet der Stadt *Hoaicie*, gelegen in het Landschap van *Quangsi*. Op den zelven woont een rou en woest volk, den Sinesen geenzins onderworpen. Binnen de wallen der Stadt *Kanton* leggen drie heuvelen, verciert met prachtigo gebouwen: d'eerste is *Juesieu*: de tweede *Fan*: de derde *Ghen* geheten.

By de Stadt *Xunte* is een berg *Lungnien*, met een bron, zoo klaer als kristal. Op den zelven worden zekere rode steentjes gevonden, van een wonderlijke en vreemde gestalte, die de Sinesen aen hun kunstbergen gebruiken.

In de landstreke *Xaocheu* leid by de Stadt *Lochang* de berg *Chang*.

By de Stad *Ungyuen* is de berg *Lichi*, die een meir begrijpt, welk uit acht beken ontstaet, met zulk heilzaem water, dat het doorgaends voor een genees-midddel gebruikt word.

In de landstreke *Nanhiungfu* leid de vermaerde bergh *Muilin* die vlak gemaekt is. Op den zelven is een kapel, gewijd aen den overste *Changkieuling*.

Aen de noord-zijde der Stadt *Nanhiung* leid de zeer hoge en wijdstrekkende berg *Tienfung*: by de Stadt *Xihing*, de berg *Siecung*, die in schoonte en lustigheid al d'andere bergen van deze landstreke overtreft.

In de landstreke *Hoeicheufu* begint by de Stadt *Polo* de grote bergh *Lofeu*, een der tien grootste bergen des gehelen Keizerrijks. Hy ontstaet uit de byeen-komste der bergen *Lo* en *Feu*, en strekt tot aen het gebiet der Hooftstadt *Quancheu* en aen de Stadt *Cengching*. Zijne hoogte word gestelt op drie duizent zes honderd roeden, en d'omtrek op drie hondert stadien. Hy heeft vijftien steile heuvelen, en over de vier hondert en twee en zeventig holen. De Sineesche bergh-kijkers merken wonderlijke dingen in den zelven aen.

By de Stadt *Lungchuen* leid de berg *Ho*, op den welken twee en zeventigh heuvelen getelt worden.

In de landstreke *Chaocheufu* leid by de Stadt *Kieyang* de bergh *Cangpu* en strekt tot aen zee, daer hy op strant een zeer hogen kruin, en een scherpen heuvel maekt. Men zeit op denzelven zeldzame bloemen en vogelen zijn, die op andere plaetsen niet gevonden worden. By de zelve Stadt *Kieyang* leid een bergh van een zelven name, verdeilt gelijk in twee armen of takken: d'een strekt na de Stadt *Hinning*, der lantstreke *Hoeicheufu*, en d'ander na de stadt *Haifung*, der selfste landstreke.

By de Stadt *Hoeilai* is gelegen de berg *Pehoa*, alzoo genoemt na de bloemen: want het gansch jaer door brengt hy verscheide bloemen voort, na de verscheidenheid des saizoens.

By de Stadt *Chinkiang* zijn ook grote bergen, en verre in zeer dicht bestuuwt, en gelijk met diepe holen; hoewel tot noch toe by de Sinesen niet doorzichtight. Men zeit vele luiden gesneuvelt zijn, die in de zelve, om t'ontdekken, ingegaen waeren. Maer hoe 't met hen af gelopen is, of waer zy gebleven zijn, weet men niet.

In de landstreke *Chaokingfu*, aen de noord-zijde der Stadt *Chaoking*, leid de bergh *Ting*, op den welken, volgens schryven der Sinesen, een steen van twee honderd roeden is.

In het gebiet der Stadt *Suhoei* leid de bergh *Sin*, dat's *van Kuischeid*, alzoo genoemt na zekere maegt, welke op den zelven tot aen haere doot kuisch geleeft heeft, om haeren bruidegom, gedoot door eenen tiger, aen wien zy verlooft was, belofte en trou te houden. Zy had haeren toevlucht tot dezen berg genomen, om dat d'ouders haer wilden dwingen aen eenen ander te trouwen. Op den zelven zijn twee kapellen, aen deze maegt toegewijdt. By de Stadt *Singing* leid de berg *Tienlu*, die vol gaten, en afgrijzelijk van aenzien is. By de strant der Stadt *Jangkiang* leid een bergh of eiland in zee, *Hailang* en ook *Locheu* genoemt, groot drie hondert stadien.

By de Stadt *Teking* leid de bergh *Koleang*, vermaert door het voortbrengen der bomen, die yzer-bomen, of welker hout yzer-hout, om desselfs herdigheid, genoemt word.

In de landstreke *Kaocheufu* leid aen d'oost-zijde der Opper-stadt *Kaocheu* de berg *Feu*, van zulk een hoogte, dat deze alleen, zoo de Sinesen willen, ten tijde van den Sineeschen watervloet, met zijnen kruin boven water gesteken hebbe, en op den zelve eenige menschen gezont en behouden gebleven zijn. Ontrent de Stadt *Tienpe* leid de bergh *Koleang*, die gezeid word van dien aert te zijn, dat desselfs inwoonders noit des zomers hitte, noch des winters koude gevoelen; zulx zy willen het aldaer een geduurige lente is.

By de Stadt *Hoa* leid een schone en lustige berg *Pao*, dat 's *dierbaer*, die by d'inwoonders, om de zinnen daer op te verlustigen, zeer veel bezocht word.

In de landstreke *Liencheufu* leid na de noord-zijde der Stadt *Liencheu*, aen een verborgen oort, de grote bergh *Uhoang*. Vermaert is deze berg by de Sinesche schryvers, door deze beuzeling: te weten, op den zelven bergh worden vruchten gevonden, die nergens anders te vinden zijn. Een iegelijk mag zoo veel daer van eten als hy wil: maer niet mee nemen. Die zulx bestaet te doen, verdwaelt op den berg, en kan noit den weg vinden, om daer van te komen.

Naby de stee-gracht der Stadt *King* leid de berg *Heng*: ontrent de Stadt *Lingxan*, de berg *Loyang*, zoo hoogh, dat zijn kruin twee dagen opklimmens vereischt. Van de Stadt *King* af, na 't weste, is de weg door het gebergte zeer moeielijk: op den welken *Mayuen*, wanneer hy met zijn heir tegen het Keizerrijk van *Tungking* was opgetrokken, kopere pilaren beval te stellen, om den weg tot den hertocht te kennen. Noch heden staet een der zelve op eenen schuinen kruin *Fuenmao*, daer de scheidpael tusschen het Koningrijk van *Tungking* en *Sina* is.

In de landstreke *Luicheufu* leid bezuide de Stadt *Luicheu* de berg *Kinglui*, op den welken een bron door een blixem slagh ontsprongen is.

Een ander berg *Tatunglai* leid naby de Stadt *Suiki*, dicht aen strant, op een eiland in zee. Hy heeft zeventig stadien in den omtrek, en acht dorpen, rijk van inwoonders, die zich met den perel-vangst erneren.

Het Landschap van *Quangsi* bezit een onophoudelijke ry van woeste en ontoegangelijke bergen. *Bergen 's Landschaps van Quangsi*

In de landstreke *Queilinfu*, ten noord-ooste der Hooft-stadt *Queilin*, leid de berg *Quei*, alzoo genoemt van de meenigte der bomen *Quei*: waer van ook de Stadt *Queilin* haeren naem bekomen heeft. Deze bomen lijden gene andere ter plaetse, daer zy groejen, nochte ter zelfster plaetse, schoon deze uitgeroeit zijn. De berg *Tosieu* is mede naby de Stadt *Queilin* gelegen, en heeft een zeer schone studeerplaets. Hoger na 't noorde, leid op die zelve streke de berg *Xin*, met drie zeer hoge kruinen: op des eenen top staet een Paleis, gesticht, zoo de Sinesen willen, in de derde of zuiverste streke der lucht, boven alle wolken.

By de Stadt *Hinggan* leid de bergh *Haiyang*, en strekt tot aen de Stadt *Lingchuen*: op den zelven is een water-hol, welk viervoetige dieren en gehoornde visschen voet. De waengelovige Sinesen willen, dat deze gedrochten het vermaek des Draeks zy, waerom zy die op generlei wijze derven doden. De berg *Hoa*, dat 's *bloem*, alzoo genoemt om zijne schoon en lustigheid, leid aen den oever des strooms *Quei*, by de Stadt *Yangso*.

By de Stadt *Jungfo* leid de berg *Fungçao*, dat 's *Fenix nest* gezeid, als of de vogel *Fenix* op den zelven zijn nest maekt. De Sinesen schrijven dat onder het nest een zeer dierbare en onwaerdeerlijke steen gevonden zy.

Ontrent de Stadt *Civen* leid de berg *Siang*, verciert met een prachtige kapel en klooster.

Noordwaerds, boven de Stadt *Queilin*, loopt een steile heuvel door 't gebergt: op den welken zeven andere heuvelen volkomen de gedaente van den grooten beer vertonen, waerom

zy *Ciesing*, dat 's *heuvelen der zeven sterren* genoemt worden.

In de landstreke *Lieucheufu* leid ten zuide der Stadt *Lieucheu* de berg *Sienye*. Veel zeldzaemheden merken de Sinesen in dezen berg aen: namelijk een groot hol: eenen zeer hogen kruin, die gelijk een muur uit een gehelen steen loot recht opschiet: een steen-huis en diergelijke andere, die sy in de bergen zoeken en gaerne zien.

Ten noord-ooste leid aen den oever des strooms *Hung*, de berg *Hocio*, afzonderlijk en van d'andere afgescheiden.

Ten noorde by de Stadt *Siang* leid de berg *Xintang*, zoo hoog en steil dat hy naulix te beklimmen is: heeft evenwel op den kruin een zeer lustigh en visch-rijk meir, en is omringt allerwegen met gebloemte en bomen. De Sinesen, zeer nieus-gierig na deze en diergelijke dingen, beklimmen dezen berg met groten arbeid, en stoffen dat hy om de lustigheid van oort eertijds door zekere menschen, die zy vercieren noit te sterven en *Xinçien* noemen, veel bezocht zy geworden.

Benoorde de Stadt *Hoaiyuen* leid de berg *Tungtien*.

In de landstreke *Kingyvenfu* leid ten noorde van de Stadt *Kingyven* de berg *Y*: alleen merkwaerdig om zijne dunheid en lagen stant: want daer al d'andere bergen zeer hoogh en wijdstrekkend zijn, is deze by de Sinesen, als zeer verscheide van d'anderen, aengemerkt. Ter zelffter plaetse leid de berg *Tienmuen*, dat 's *Hemels poorte*, alzoo genoemt na twee kruinen, die uit den zelven opwaerts schieten.

In de landstreke *Pinglofu* leid aen de zuid-west-zijde der Stadt *Pinglo* de berg *Kai*, die tot aen de Stadt *Lipu* springt. Aen d'oost-zijde de grote en steile berg *Jung*, die negen steile en gebroken heuvelen heeft. Aen de west-zijde leid de heuvel *Monien*, dat 's *kruin der oogen*, alzoo genoemt, om dat hy op den top twee grote stene oogen heeft, zoo aertig door de natuur gegroeit, als naulix eenig kunstenaer zou kunnen uitwerken. D'oog-appel is zeer duidelijk t' onderscheiden: rontom staen gelijk twee vochtigheden, een witte en zwarte, gelijk in ons oog.

By de Stadt *Fuchuen* leid de berg *Sin*, waer op door een blixem-slag acht holen geopent zijn.

By de Stadt *Ho* leid de berg *Kiue*, alzoo genoemt na den overvloet en voortreffelijkheid der gulde appelen: want *Kiue* betekent *gulde appelen*.

Een tamelijke hoge heuvel *To* leid in 't gebergte, bezuide de Stadt *Sieugin*: is van buiten ontoegangkelijk; maer heeft van binnen in het ingewant een wendeltrap van natuur gegroeit, waer by men na den zelven opklimt.

In de landstreke *Gucheufu* leid benoorde de Stadt *Gucheu* de berg *Tayun*, die van de landstreke der Hooft-stadt begint. By de Stadt *Teng* leid een over schone en lustige berg *Nan*, daer de Sinesen veel zeldzame dingen in bemerken.

By de Stadt *Yung* begint de bergh *Tayung*, de grootste van allen, en treet in deze landstreken na het gebiet der Steden *Pelieu*, *Hingye*, *Yolin* en *Cin*. Ter selfster plaetse leid de berg *Tukiao*, de twee en twintighste in de boeken *Tausu*, die acht steile heuvelen en twintigh holen heeft.

By de Stadt *Yolin* leid de berg *Han*, dat 's *kout*, ter oorzake hy door zijne over grote koude by menschen niet kan bewoont worden; daer hy nochtans onder de gezengde riem gelegen is.

Bezuide de Stadt *Pope* leid de berg *Fiyun*, hierom zeer gedenkwaerdigh, wijl in desselfs rotsen gelijk ingedrukte voetstappen van menschen gezien worden: eenige tot de lengte van vier palmen. De gehele berg is rou en met duistere holen uitgeholt.

Benoorde de Stadt *Pelieu* leid de zeer grote bergh *Kilieu*, die vele kruinen heeft, de twee en twintigste in de boeken *Tausu*.

Beweste de Stadt *Yung* leid de berg *Ho*, dat 's *vuurig*, alzoo genoemt, wijl alle nachts op den zelven zekere lichten, gelijk aengestoke keersen verschijnen. De Sinesen willen deze lichten diertjes zijn, die men nacht-muggen noemt, en dezelve uit den stroom na den bergh lopen en aldaer lichten.

De grote berg *Xepao*, gelegen mede in deze landstreke, heeft grote bosschen van bomen en Indiaensch riet, en voet zeer wrede tigers.

In de landstreke *Cincheufu* leid aen de zuid-zijde der Stadt *Sincheu* de berg *Pexe*, d'een en twintigste in de boeken *Tausu*, steekt met zijnen kruin, *Tocieu* genoemt, boven de wolken: aen de noord-zijde is de berg *Langxe*, d'allergrootste en hoogste der gehele landstreke, die lustige bosschen en landouwen heeft.

By de Stadt *Quei* leid de grote berg *Nan*, met een getal van vier en twintig heuvelen. Benoorde de Stadt *Quei* de berg *Pao*.

In de landstreke *Nanningfu* leid aen d'oost-zijde der Stadt *Nanning* de berg *Heng*, alzoo genoemt, om dat hy in het midden der reviere *Yeu* of *Puon* het water, met groot gewelt door den stroom voortgedreven, ontfangt. De Stam *Sung* deed op denzelven, tot beveiling der landstreke, een vesting bouwen.

Benoorde de Stadt *Heng* leid de berg *Sieulin*, dat's *bloeiend woud*, alzoo genoemt van wegen de lustigheid der bosschen, die op den zelven groejen.

By de Stadt *Yunghiang*, aen d'oost-zijde, leid de bergh *Suchum*, waer uit yzer gegraven word: beweste de Stadt *Nannning*, de berg *Moye*.

In de landstreke *Taipingfu* leid by de Stadt *Lung* een zeer hoge berg, genoemt *Cieuling*: d'andere kleine zijn veel meer heuvelen, dan bergen: namelijk aen d'oost-zijde der Stadt *Taiping*, de *Peyun*, en daer by de *Gomui*. wat hoger is de berg *Kin*, naby d'onderhorige Stadt *Co*.

In de landstreke *Sumingfu* leid by d'onderhorige Stadt *Hiaxe*, een zeer schone berg *Pelo*, geheel over bedekt met oude bosschen.

In de landstreke *Chinganfu* leid slechts een eenige berg *Jun*, die zeer hoog en vermakelijk is.

In de krijgs-landstreke *Sugenfu* leid aen d'oost-zijde der Stadt *Sugen*, dicht aen de gracht, de berg *Tosieu* alleen: By de krijgs-stadt *Vuyuen* de berg *Kifung*: en daer by de berg *Moye*.

In de kleine landstreke *Suchingfu* leid by de Stadt *Suching* een zeer hoge en rouwe bergh, met name *Lengyun*.

By d'onderhorige Stadt *Fulo* leid de zeer hoge berg *Tangping*: by *Tukang*, de berg *Siecung*: by de Stadt *Suling*, de bergh *Lyfang*, en aldaer de bergh *Xipi*.

Bergen Landsch. van Quelche

In de landstreke *Queiyangfu*, aen d'oost-zijde der Stadt *Queiyang*, leid de berg *Tungeu*, dat's *kopere trommel*: dewijl op den zelven, tegen het regenen wil, de slagh eens trommels gehoort word.

Aen de noord-zijde der Stadt *Queiyang*, leid de zeer hoge bergh *Nanuang*, diep te lande in. Weinigen derven den zelven om zijne overgrote rouheid beklimmen.

In de landstreke *Sucheufu* leid aen de zuid-zijde, onder de stee-gracht der Stadt *Sucheu*, de bergh *Go*, doch kan naulix door zijne steile en gebrokenheit beklommen of doorspeurt worden.

Aen de west-zijde der Stadt *Sucheu*, is gelegen de berg *Tienyung*.

In de landstreke *Sunangfu* leid aen de zuid-zijde der Stadt *Sunang*, de berg *Vanxing*; rontom, gelijk op het loot, afgehouwen. D'opgang is slechts door een eenigen engen wegh; zulx d'inwoonders op den zelven in tijdt van oorlogh een veilige schuil-plaets vinden. Aen de zuid-west-zijde leid de berg *Lungmuen*: by de Stadt *Vuchuen* de grote berg *Tanien*. Op deze bergh schuilen vele volken, den Sinesen zelfs niet bekent.

In de landstreke *Sinyven* leid aen de stee-gracht der Stadt *Sinyven* de bergh *Xeping*, dat's *stene muur*, om dat hy eenen vlakken steen heeft, muurs-gewijze opgerecht, tot de hooghte van hondert roeden, zoo de Sinesen zelfs zeggen.

Aen de noord-west-zijde der Stadt *Sinyven* leid de berg *Sukiung*, daer oulinx een Stadt op lag, doch is die vergaen.

In de landstreke *Xecienfu* leid aen de zuid-zijde der Stadt *Xecie* de berg *Pipa*. Aen d'oost-zijde de berg *Heu*.

In

In de landstreke *Tungginfu* leid dicht beooste de Stadt *Tunggin* de berg *Tung*, die gelijk met een sterke wal de Stadt omringt: aen de zuid-zijde de berg *Tungyai*. De allerhooghste van deze landstreke is de berg *Venpi*, gelegen aen de zuid-oost-zijde: want hy steekt met zijnen kruin door de wolken. Aen de west-zijde leid de lustige en bosch-rijke berg *Pechang*.

In de landstreke *Lipingfu* leid aen de noord-zijde der Stadt *Liping* de berg *Palung*; aen d'oost-zijde de berg *Kinping*, dien de Sinesen de met gout gestikte muur noemen, om zijne schoon en lustigheid.

By de Stadt *Tanki*, ten ooste, leid de zeer hoge en grote bergh *Tungquon*, aller wegen, behalve door een smal voetpat, ontoegangkelijk. Op den kruin leid een brave vlakte. Aen de zelve zijde leid de berg *Taiping*, daer de kruin *Motien* is: heeft aen de noord-oost-zijde zeker schoon hol *Tungni*, huisgewijze uitgeholt, in een vierkante gestalte, wiens eene zijde drie stadien beslaet. Te midden doorstroomt een beek, gelijk een zilvere snoer.

In de landstreke *Tuchofu* leid by de Stadt *Pinglang* de zeer hoge en grote berg *Kaiyang*, gesterkt met een vesting: aen de noord-oost-zijde der Stadt *Hokiang* de bergh *Chiny*, na wiens vlakte slechts door een eenigh voetpat toegang is. Hy is gesterkt met een vesting, tot beveiling der landstreke.

Ontrent de Stadt *Fungning* leid de berg *Hinglang*, waer op men alleenlijk by een zeer lange stene trap kan opklimmen, die de berg-luiden, om veilig op den zelven te wonen, bewaken.

By de Stadt *Pincheu* leid de bergh *Lotung*, zoo groot, dat zijn eene steile kruin duizend en twee hondert roeden uitgestrekt leid. Deze kruin is *Hianglu* genoemt, en steekt by de Stadt *Cinping* boven door de wolken.

In de kleine landstreke der Stadt *Pugan* leid aen haere noord-oost-zijde de berg *Puonkiang*, die na het Koningrijk van *Gannan*, en de vesting *Ganchoang* strekt: aen de zuid-west-zijde de bergh *Tangpi*, waer uit quikzilver en het bergh-werk *Huinghoang* gegraven word.

In de kleine landstreke *Junningfu* leid by de Stadt *Muyo*, een zeer hoge berg *Hungyai*, en yzelijk van aenzien: Aldaer is een heuvel *Lincing*, geheel met Oost-Indisch riet bewossen.

By de Stadt *Tinging* leid de bergh *Quangso*, die hondert stadien beslaet, en een vesting heeft, tot beveiling des wegs.

In de kleine landstreke der Stadt *Chinning* leid by de Stadt *Xeul* de berg *Magan*, alzoo genoemt na de gestalte van een zadel: want *Magan* beduit een zadel.

De kleine landstreke der Stadt *Ganxun* heeft genen bergh: alleen leid aen d'oost-zijde der Stadt *Gangxun* de berg *Niencung*, die zeer hoog is, en evenwel slechts tien stadien beslaet.

In de landstreke *Putingfu* leid by d'Opper-krijgs-stadt *Puting*, ten noord-weste, de zeer hoge en moeielijke berg *Ki*: aen d'oost-zijde de berg *Magan*.

In de krijgs-landstreke *Sintienfu* leid aen de zuid-zijde der Opper-stadt *Sintien*, een zeer hoge berg, *Pie* genoemt, die boven de wolken klimt, en een zeer steilen kruin in vorm van een piramide opsteekt: waerom hy *Pie* genoemt word, welk een pençeel betekent, daer de Sinesen mede schryven. Aen de noord-zijde leid de berg *Yangpo*, die, zoo de Sinesen schryven, zeer schoon is, en eenigzins, door zijne wonderlijke verscheidenheid van verruwen, een schildery verbeelt. De berg *Caimiao* leid aen de Noord-oost-zijde, waer van water neerstort, welk, door het weerom kaetsen der zonne-stralen, een geduurigen regen-boogh vertoont.

In de krijgs-landstreke *Pingyvefu* leid aen de zuid-zijde der Stadt de berg *Pie*: by de Stadt *Yangy*, de bergh *Mocing*, dien de stenen yzelijk gebroken en moeielijk te beklimmen maken. Hy heeft aller wegen veel duistere holen.

In de krijgs-landstreke *Lunglifu* leid by de krijgs-stadt *Pingfu* de berg *Jungtao*, d'allergrootste van de gehele landstreke: by *Taping*, de berg *Kobia* die

die ontoegangkelijk en geheel van steen is.

Aen d' oost-zijde der krijgs-vesting *Picie* leid een gehele stenige en yzelijke berg, *Mohi* genaemt. Na den zelven loopt slechts eene, doch zeer lange weg, hoewel niet breder dan voor eenen ruiter. De zijden des berghs schieten ter weder zijde gelijk een muur loot-recht neer.

Aen de noortzijde der krijgsvesting *Cingping* leit de volkrijke berg *Locbung*, recht tegen over den berg *Kosung*.

Beweste de krijgs-vesting *Pingoa* leid de berg *Loco*, dat's *herts-hoornen*, alzoo genoemt na d' afgebroken en hier en daer uitstekende steenen.

Aen de zuid-zijde der krijgs-vesting *Gannan* leid de bergh *Vily*, die zijnen kruin geduurig met wolken heeft bedekt: aen de west-zijde de berg *Peki*, bezet met hoge bosch-rijke heuvelen.

Bergen des Landschaps van Junnan.

In de landstreke *Junnanfu* leid binnen de wallen der Hooft-stadt *Junnan* zelf de bergh *Uhoa*, verciert met een prachtige Pagode, klooster en veel andere gebouwen.

Beweste het Meir *Tien* en de Stadt *Junnan* leid de zeer grote en wijdstrekkende bergh *Kingki*, die tot aen den oever des Meirs strekt. Aen de noordzijde der zelve Stadt is de berg *Xang*, die eenen bron heeft met zeer kout water, welk evenwel wonder dienstig tegen de lamheid is: op dezelfste streke de zeer hoge bergh *Lo*, die de gedaente van een flak vertoont. Dees word ten noorde en de berg *Kinki* ten weste zelf uit het Meir *Tien* gezien, wijl zy boven d' andere bergen zeer hoog uitkijken. Aen de noord-westzijde leid de berg *Yoyang*, bebout met veel kloosters voor offer-papen: by de Stadt *Kaoming*, ten noorde, de berg *Sieucao*, zoo hoog, dat hy gehouden word tot aen de koude luchtstreke te reiken: ten noorde by de Stadt *Synning*, de gout-rijke berg *Kinna*: bezuide d' onderhorige Stadt *Quenyang* de berg *Pecio*: de noordelijkste bergen zijn *Yleang* en *Kocing*.

In de landstreke *Talifu* leid aen de west-zijde der Stadt *Tali* de berg *Tiençang*, die drie honderd stadien beslaet, en met achtien zeer hoge kruinen opwaerd rijst. Op den zelven is zulk een diepe poel, dat noit daer gront in gepeilt is.

By de Stadt *Chao* is de berg *Fungy*: aldaer zietmen ook een grote heuvel van opgeworpen aerde: waer onder twee honderd duizend man des Konings van *Nanchao*, anders *Mung* genaemt, begraven leggen, gesneuvelt in een gevecht tegen de Sinesen, onder den Veldheer *Tangsienyu*: na welke zege het Koningrijk van *Nanchao* door den Stam *Han* t' ondergebraght wierd, welk begrijpt al wat na 't zuide over den vloet *Ganges* leid.

By de Stadt *Tengchuen* leid ten zuidweste de berg *Kico*, vermaert door vele prachtige Pagoden en kloosters. Uit deze plaetse is allereerst de kennis der Afgodische lere van *Fe* tot de Sinesen gekomen.

Op het geberghte by de Stadt *Chao* leid een kruin *Tinsi*, die, volgens schryven der Sinesen, duizend roeden boven d'anderen uit-steekt. Aen den voet leid een vesting, tot beveiling der wegen. D' andere bergen van minder belang zijn *Chung*, *Xuimo*, *Chung*, *Fungi*, *Loseu*.

In de landstreke *Linganfu* leid by de Stadt *Omi* de bergh *Uchung*, die met drie kruinen oprijst. Op den middensten leid de Stadt *Omi*.

By de Stadt *Ning* leid de bergh *Vansung*, alzoo van d' oude pijn-bomen genoemt: by de Stadt *Tunghai* de berg *Sieu*, die zo de Sinesen schryven, eenen bron heeft, met water, welk, gedronken veeltijds 't vleesch wit maekt, en wonderlijk range luiden vet maekt.

Aen de zuid-zijde der Stadt *Lingan* leid de berg *Puonchang*, de hoogste in de gehele landstreke.

In de landstreke *Cuhiungfu* leid aen de west-zijde der Stadt *Cuhiung* de berg *Minfung* en *Viki*. Uit dezen laesten storten over de duizent beekjes: waerom hy geheel over groen is, en vruchtbare velden heeft.

Benoorde de Stadt *Quantung* leid de hoge berg *Kieupuon*, die gelijk met een zeer diep hol weg-wijkt: by de Stadt *Nangan* de berg *Piaolo*, rijk van zilver-mijnen. D' andere bergen zijn *Heço*, bezuide de Stadt *Sinhoa*: *Min-*

fung

fung, bewefte de Stadt *Cuhiungfu* : *Umung*, beoofte d' onderhorige Stadt *Tingyuen*.

In de landftreke *Chinkiangfu* leid aen de zuid-zijde der Stadt *Chinkiang*, op den oever des meirs *Vufien*, de bofchrijke berg *Yokeu*, met een eenigen kruin: aen d' ooft-zijde der zelfste Stadt de bergh *Kienlien*, rontom in 't gebergt, die in het opgaen der zonne geheel van gout fchijnt te zijn.

By de Stadt *Kiangchuen*, ten zuide, leid de grote berg *Si*, waer uit vele beken ftorten;ter zelffter plaetfe de berg *Puonquen*, rou van ftenen, en uitgeholt met vele gaten. Tuffchen deze rouwe ftenen is een klooster en kapel gefticht, rijk van offer-priefters.

In de landftreke *Munghoafu* leid aen de zuid-ooft-zijde der Stadt *Munghoa* de berg *Gueipao*, de hoogfte van deze gehele landftreke; aen de zuid-weft-zijde de bergh *Funghoang*, alzoo genoemt na den Sineefchen Fenix, die zy zeggen op deze berg geftorven te zijn, na hy een wijle zeer zoet gezongen had.

Aen de noord-zijde leid de bergh *Tienul*, dat's *oor des Hemels*, naerdien op den zelven een zulke fijne en tengere weerklank is, dat, hoe zoet men ook fpreekt, de flag en weergalm gehoort word.

In de landftreke *Kingtungfu* leid aen de noord-zijde der Stadt *Kingtung* een zeer hoge berg *Munglo*, die drie hondert en meer ftadien beflaet: ter zelffter plaetfe de berg *Pingtai*, gefterkt, tot beveiling der wegen, met een vefting.

In de landftreke *Quangnanfu* leid aen d' ooft-zijde der Stadt *Quangnan* de berg *Lienhoa*, dat's *Lien-bloem*, wijl hy de gedaente van zulk een achter over gebogen bloem vertoont: by d'onderhorige Stadt *Fu* de berg *Yocyuen*, alzoo genoemt na een zeer koftelijken bron, die op zijnen kruin uitfpringt: want *Yocyuen* bediet een koftelijken bron.

In de landftreke *Quangfifu* leid aen de noord-zijde der Stadt *Quangfi*, by de wallen, de bergh *Faco*: en binnen de wallen zelf, de bergh *Chunfien*: op den welken eertijds een hoge fchole was. D'onderhorige Stadt *Mile* leid omringt met den bergh *Siaolung*.

In de landftreke *Sinyvenfu* leid aen de weft-zijde der Stadt *Sinyven* de berg *Polung*, met heuvelen, die zich allengs zoodanig hoger en hoger verheffen, dat men d' opgezwolle baren van een ongeftuime zee fchijnt te zien: waerom hy *Polung*, dat's *genade der baren*, genoemt word. Aen de noord-ooft-zijde leid de bergh *Nalo*, rijk van tigers en luiperts.

In de landftreke *Jungningfu* leid aen de zuid-ooft-zijde der Stadt *Jungning* de berg *Kanmo*, eenzaem en bloot, geheel van fteen, op een grote vlakte: by d'onderhorige Stadt *Volu* de bergh *Lopu*: by die van *Hianglo*, de bergh *Pouo*: by *Locuho*, de bergh *Loni*.

In de landftreke *Xunningfu* leid aen de noord-weft-zijde der Stadt *Xunning*, de bergh *Loping*, op wiens gedeelte de Stadt zelf gelegen is: aen de noord-zijde de bergh *Mengpo*, daer op woefte menfchen wonen.

In de krijgs-landftreke *Kiocingfu* leid aen de zuid-zijde der Stadt *Kiocing*, de berg *Kuking*, die eenen bron heeft met water, zoo de Sinefen fchryven, welk het verftant der kinderen vermeerdert: zoo zulx gene verziering is.

By d' onderhorige Stadt *Chenye* leid de berg *Xingung*, rijk van boffchaedjen: by d' onderhorige Stadt *Loleang*, de berg *Xemuen*: op den welken, tuffchen de ftenen, een weg van tien ftadien loopt, die ter weder-zijde gelijk een ftene bofch zich van verre vertoont.

By d' onderhorige Stadt *Yeco* leid de berg *Yceng*, alzoo genoemt na een bron: want *Y*, na de gemene land-tale dezer landftreke, betekent water, welk by de Sinefen in de Mandarijns tale *Sui* genoemt word.

By d' onderhorige Stadt *Malung* leid de berg *Quenfo*, met een zeer hogen kruin, waer over de weg loopt: alwaer ook een vefting tot beveiling des wegs is.

In de landftreke *Yaoganfu* leid aen de weft-zijde der Stadt *Yaogan* de

 berg

berg *Kienſieu* onder de wallen, uit den zelven ſtort een beek, die in de Stadts grachtloopt, en een klein meir *Pien* maekt. Aen d' ooſt-zijde leid de berg *Tung*, luſtig door zeer ſchone boſſchen: aen de noord-zijde de berg *Lolo*: en by d' onderhorige Stadt *Tayao*, de berg *Luki*.

In de landſtreke *Siokingfu* leid by d' onderhorige Stadt *Kienchuen* ten weſte de goutrijke berg *Kinhoa*, ſterkt tot hier toe uit het koningrijk van *Sifan*, zonder ophouden. Een zijner heuvel ſchijnt geheel van gout te zijn.

Aen de zuid-zijde der Stadt *Sicking* leid de berg *Fauchang*, d' allergrootſte van de gehele landſtreke. By d' onderhorige Stadt *Kienchuen* de bergh *Xepao*: op den welken een ſtene kolom,'t beeltenis van den afgod *Fe*, elefant, leeu, klok en trommel gezien worden, al uit een gehelen ſteen: ieder beeltenis is van verſcheiden kleure. Door wien deze dingen aldaer geſtelt zijn, weet men niet.

In de landſtreke *Vutingfu* leid aen d' ooſt-zijde der Stadt *Vuting*, de berg *Umong*, d' allergrootſte van de gehele landſtreke, die twaleſ kruinen opſteekt. Ontrent d' onderhorige Stadt *Lokiuen*, ten noorde, leid de berg *Hingkieu*, die aller wege rou en ſteil is: op den kruin evenwel vlak. Slechts langs een zeer engen weg, niet breder dan voor eenen menſch, klimt men by den zelven op: zulx hy in tijdt van oorlogh den inwoonders een veilige ſchuil-plaets verſtrekt.

By d' onderhorige Stadt *Hokio* leid de berg *Cokieu*: word gemeenelijk de geduurige lente genoemt, wijl hy gene of kleine verandering van jaer-ſaizoenen gevoelt. Aen zijne weſt-zijde heeft men een groot hol, gelijk een afgront, waer in het beeltenis van eenen menſch en zeker dier gezien word. zoo iemant, ſchryven de Sineſen, by geval het beeltenis ziet en luit ſpreekt, aenſtonts ontſtaet donder en onweer.

In de landſtreke *Cintienfu* leid aen de noord-ooſt-zijde der Stadt *Cintien* de bergh *Juecu*, groot vijftig ſtadien: aen de weſt-zijde de berg *Into*, die een zulke gezonde lucht heeft, dat die op den zelven zich bevinden, van ziekten, veroorzaekt door een koude wint of lucht, niet weten. Des zomers verſtrekt hy een bequaeme verluſt-plaets tegen de hitte der honts-dagen. By de Stadt *Kiucin* is de berg *Kiuma*, alzoo genoemt van de velerlei kleurige ſtenen, die een peert verbeelden.

In de landſtreke *Likiangfu* aen de noord-weſt-zijde der Stadt *Likiang*, na de zijde des koningrijks van *Tibet*, leit de berg *Siue*, alzoo genoemt na de geduurige ſneeu, die noit op den zelven ſmelt: want *Siue* betekent ſneeu.

In de landſtreke *Juenkiangfu* leid aen de noord-ooſt-zijde der Stadt *Juenkiang* de bergh *Leukia*: aen d' ooſt-zijde d' allergrootſte bergh *Jotai*, met vijf en twintig kruinen: en is zoo luſtigh en ſchoon, dat hy hierom *Leukia*, dat's *ſchone toren*, genoemt word.

In de landſtreke *Jungchiangfu* leid aen d' ooſt-zijde der Stadt *Jungchiang* de bergh *Gailo* of *Ganlo*. Op den zelven is een zeer diepe put: waer aen de huiſluiden een voorteken van een aenſtaende vrucht of onvruchtbaer jaer nemen, met in de lente de hoogte of rijzen en laeghte of zakken, van deſſelfs water, aen te merken. Op den zelven is een ſteen, die de geſtalte van een menſchen neus vertoont: uit de neuſgaten ſpringen twee bronnen: d' een met kout en d'ander met warm water. By d'onderhorige Stadt *Laye* leid een grote en hoge berg *Kaoli*.

By d' onderhorige Stadt *Junping* leid de bergh *Ponan*, zeer yzelijk en moeielijk te beklimmen: ontrent *Xintien* de bergh *Mocang*, wiens eene kruin tot aen den hemel ſchijnt te reiken. De berg *Funki*, gelegen beweſte d' onderhorige Stadt *Jeuping*, heeft eene veſting van een zelven name.

By de vrye krijgs-ſtadt *Pexing*, leid ten zuide de zeer hoge berg *Kieulung*: aen d' ooſt-zijde de berg *Tung*: aen de weſt-zijde, de bergh *Utung*: aen de noord-weſt-zijde der Stadt *Sinhoa*, de berg *Falung*: aen de noord-zijde de berg *Cheçung*, op den welken een warme bron is. By de vrye krijgs-veſting *Chelo* is een berg *Munglo*: by de krijgs-veſting *Taheu* een yzelijke en ſteile berg *Olun*. By de vrye krijgſtad *Mangxi* leid de zeer hoge en ſtenige berg

Sing-

Singxe, uitgeholt met vele duistere gaten.

By de krijgs-vesting *Mengyang* vint men slechts een eenigen berg, by de Sinesen aengemerkt, *Queikiue* genoemt, zoo hoog van opgang en zoo vol gaten, dat hy gezeid word door den bozen geest uitgeholt te zijn.

Wat belangt de lucht, vruchtbaer en onvruchtbaerheid der gewesten van *Sina* in 't byzonder (want in 't algemein is te vore daer af gesproken) *Pag. 8.* die vindmen by de Sinesen zelfs in de boeken der landbeschryvingen in dezer wijze aengetekent.

Lucht, Vruchtbaer en Onvruchtbaerheid.

IN d' eerste kleine landstreke der Stadt *Chin*, des Landtschaps van *Xensi*, is de lucht door de hoogte des lands, veel dikker en kouder, dan op andere plaetsen. Op de bergen, door hunne hoogte, is de lucht niet dik genoeg om adem te halen; noch kan gevoegelijk ingetrokken worden.

De lucht des Landschaps van *Xensi* is aengenaem en zacht. Het regent zelden in het Landschap van *Xantung*.

Op vele plaetsen des Landschaps van *Honan* is een gezonde lucht, door haere zachtigheid en getempertheid. De landstreke van *Queitefu* des Landschaps van *Honan* heeft een gezonde lucht; desgelijx is in de landstreke *Hoaiking* de lucht zacht en gezont.

De lucht des Landschaps van *Fokien*, is doorgaends heter; hoewel helder en gezont: doch heeft de landstreke *Tincheufu* des Landschaps van *Fokien* een ongezonde lucht.

Het zuider gedeelte des Landschaps van *Quangsi* heeft een warme lucht.

De lucht des Landschaps van *Iunnan* is veel heter, dan die van d' andere Landschappen; om dessels nabyheid aen de lini, en komt merendeels met die van Indiën overeen.

Het aerdrijk des Landschaps van *Peking* is onder andere onvruchtbaer en zandig; hoewel zeer vlak

De tweede landstreke *Paoting fu*, is evenwel zeer lustig en heeft de volheid van alle dingen; desgelijx is de zevende landstreke *Taming fu* wonder lustig en vruchtbaer; de achtste geeft den wortel *Ginseng*.

Martijn. In het gebiet der eerste Stadt *Yenking*, een der drie Steden buiten d' orde des Landschaps van *Peking*, valt overvloet van wijnstok en druif; hoewel d' inwoonders niet weten; of, 't geen waerschijnlijker is, uit den druif niet willen wijn maken; maer genoegen zich met drank, uit rijs getrokken; die zeer treffelijk is; zulx aldaer zelfs by de Roomsgezinde Jesuiten van Europe na geenen wijn getaelt word, 't en zy in de Misse.

Het Landschap van *Xansi* geeft wijngert en druiven: veel zoeter dan ergens in geheel *Sina* te vinden zijn; zulx de Sinesen, zoo zy wilden, den besten wijn aldaer uit den druif overvloedelijk zouden kunnen maken. Maer de druiven worden by hen slechts gedroogt, en by de kooplui-den door geheel *Sina* gedrooght verkocht, gelijk ook de noten.

De Rooms-gezinde Jesuieten, die *Trigaut.* in dit Landschap hunnen godsdienst oefenen, perssen, tot behoef der misse, uit de druiven wijn, en verzien daer van ook hunne geloofs-genoten in d' andere gebuur-landschappen; daer te voore de wijn met grote onkoste, gevaer en moeite uit de Stadt *Makao* t' ontbieden was.

De tweede landstreke *Pingyangfu*, des Landschaps van *Xansi*, is ten dele vlak, ten dele bergachtigh: bezit vruchtbare landouwen; waer van niet een eenig gedeelte onbebout leid, behalve het geen, welk eenige rouwe bergen beslaen.

De vierde landstreke *Luganfu*, des zelven landschaps, is lustig, hoewel klein, en heeft den overvloed van lijfsbehoefte, zoo wel in spijse, als kleding.

De vijfde *Fuencheufu* leid, schoon berg-rijk, evenwel niet onbebout; want zy bezit vruchtbare landouwen, wilt-rijke bosschen en welige weiden voor het vee.

Het landschap van *Xensi* heeft groter gebrek van regen, dan eenige andere landschappen; en lijd grote schaden door de springhanen, die met hele zwermen komen overwaeijen en al afknagen, wat op 't velt staet. Het geeft ook rhabarber.

De eerste landstreke *Siganfu* des landschaps van *Xensi*, heeft lustige bergen, en de volheid van alle nootwendige behoeftigheden: desgelijx is de tweede over al bebout, en heeft vruchtbare landouwen.

De derde landstreke *Hanchungfu* heeft meenigte van zeer welige weiden en rijs-akkers.

De vierde landstreke *Pingleangfu*, heeft lustige en gene rouwe bergen.

De gront des gehelen landschaps van *Xantung*, is vruchtbaer door de meenigten van revieren, meiren, en beken, en heeft de volheid van alle nootwendige dingen; niet alleen van koren of rijs, maer ook van gierst, spelt, en gerst; tuinen, roomsche bonen, hau, en boom-vruchten. De droogte alleen en plage der springhanen, wijl het aldaer weinig regent, doet dikwils grote schade. Evenwel bezit dit landschap zulke wijdstrekkende en vruchtbare landouwen, dat het gezeid word in eenig vruchtbaer jaer zulk eenen oogst te vergaren, die tot tien jaren kan reiken, ja, waer mee het ook andere landschappen kan bystant doen. Het geeft ook seer schone peren en appelen van verscheiden slag, kastanien, noten, en zulk een groote meenigte van pruimen, dat die van daer gedroogt, desgelijx versche peren na andere landschappen vervoert werden. Soo treffelijk en heerlijk is de d'eerste landstreke *Cinanfu*, dat zy by na voor geen andere van de Noorder landschappen behoeft te wijken. Aldaer komen zeer weligh de veltgewassen voort, en overvloedelijk koren en gierst.

Desgelijx heeft de tweede landstreke *Teucheufu* lustige landouwen, boschrijke bergen, en word over al beploegt.

De derde landstreke *Tungchangfu*, heeft een vlakken en vruchtbaren gront, levert een groten overvloet van allerlei veltvruchten uit, zulx zy by na niets, 't geen 's menschen noodruft en leven vereischt, schijnt zeer t'ontberen.

Het landschap van *Honan* leid ten dele in de vlakte uitgestrekt, en rijst ten dele met bergen; inzonderheid na 't weste. De gront is nochtans over al vruchtbaer, en leid geen oort onbezaeit: behalve na 't weste, daer eenigen der rouwste bergen leggen. De velden zijn weligh, in het voortbrengen van koren, rijs, en andere vruchten. Men heeft 'er by na al de Europische vruchten en in zulk een grote meenigte, dat dezelve voor een zeer geringen prijs te bekomen zijn. Eindelijk is de overvloet der dingen, die tot 's menschen behoefte en wellust dienen, zoo groot: dat geenzins wonder is, dit landschap by de Sinesen een lustgaerde of hof genoemt word. Want desselfs ooster gedeelte is zoo lustig en naerstig bebout, dat men in het reizen, tot eenige dagen verre, gelijk door een tuin schijnt te wandelen.

Boven al zijn de landstreken *Queitefu* en *Changtefu* vruchtbaer, en niet zeer berg-rijk; maer vlak: ten tegendele de derde landstreke *Queihoeifu*, die een zandigen en onvruchtbaren gront heeft: evenwel geen gebrek van lijfsbehoeften door 't gerijf der stromen. Vruchtbaer is de vijfde landstreke *Hoaikingfu*: desgelijx de zeste en zevende *Honanfu* en *Nanyangfu*. De laetste, omringt rontom met stromen en bergen, heeft een zulken overvloed van lijftocht, dat zy lichtelijk ook gehele krijgs-heiren voorraet van dien zou kunnen verschaffen. Desgelijx is de kleine landstreke der Stadt *Ju* zonderling vruchtbaer.

Het landschap van *Suchuen* heeft zeer lustige vlakke landouwen; hoewel ook aen vele oorden bergen: bevangt vermakelijke beemden, en is vruchtbaer van alle nootwendige lijfsbehoeften: bezit in overvloed treffelijke genees-middelen, zoo wel van kruiden, als berg-werken, die van daer na *Europe* vervoert worden. Al hier valt d'oprechte wortel *Sina*, en de beste rhabarber.

De

De gehele landstreke *Chingtufu* is eensdeels vlak, en leid verheven eensdeels met bergen. De grond is ongemeen vruchtbaer, en leid geen oort havenloos noch onbezaeit. Al de velden worden bevochtigt door beekjes allerwegen, geleid door kunst of door natuur: alwaer een zeer lustige vlakte van drie dag-reizens is.

In de landstrek *Paoningfu* des landschaps van *Suchuen*, groeit in een afgoden kerk der groten Stadt *Kien*, zeker Oost-Indische vijgen-boom, *Aruor de rays* in 't Portugeesch geheten.

In de landstreke *Xunkingfu*, groeien overvloedelijk gulde appelen, zeker wortel *Scorzanera* geheten, en kastanien, die in den mond, als zuiker smelten.

De landstreke *Siucheufu*, hoewel rou van bergen, is vruchtbaer van alle dingen, dienstig tot 's levens onderhoud: geeft over al een grote meenigte van Bamboes en Indiaensch zuiker-riet, en zekere zeer edele vruchten, *Lichi* geheten.

De landstreke *Chunkingfu* heeft de volheid van *Meutang* bloemen en vruchten *Lichi*.

De landstreke *Queicheufu*, word by de Sinesen voor vruchtbaer geprezen, en leid aldaer niets onbezaeit, behalve eenige stenige en zandige bergen, inzonderheid na 't noorde, daer zy veel dikke en rouwe bergen heeft. Daer groeien veel oranjen-appelen en limoenen.

De eerste kleine landstreke der Stadt *Tungchuen* is wonder vruchtbaer, door de meenigten der stromen, die haer bevochtigen.

De kleine landstreke der Stadt *Kiating* is een lustige oort, en geeft de volheid van rijs en andere behoeften.

By de vierde krijgs-stadt *Chinhiung* groeien zekere Roomsche bonen, die de Sinesen om hare herdigheid, de stene bonen noemen. Zy groeien aen bomen, en zijn zonderling dienstig tegen de pijne des herten.

Wonder vruchtbaer is het landschap van *Huquang*: waerom het doorgaends met eenen lof-naem van *Jumichiti* geheten word, dat 's *land van visch en rijs*: ja is ook de koren-schuur der Sinesen, (gelijk *Sicilie* oulinx de koren-schuur van *Italie* genoemt wierd,) van wegen den overvloet aller dingen, inzonderheid van veltvruchten, die zy niet alleenlijk den inwoonders; maer ook aen de gebuur-landen zoodanig ruimelijk en mildelijk verschaft; zulx daer uit onder de Sinesen een spreekwoort ontstaen is: namelijk, dat de vruchtbaerheidt des Landschaps van *Kiangsi* aen geheel *Sina* tot een onbijt alle noodwendigheden kan verschaffen; maer *Huquang* overvloedelijk geheel *Sina* voeden en verzadigen. En gewisselijk de voortreffelijkheid en vruchtbaerheidt der landen dezes Landschaps is zoo groot, dat niets daer by schijnt te kunnen gevoegt worden. Op de bergen heeftmen bosschen en allerweegen koren en rijs.

De landstreke *Vuchangfu* is zeer vruchtbaer, door de meenighte van stromen en gegrave grachten, en veel riet, daer papier van gemaekt word. Desgelijx is de twede, *Hanyangfu*, zeer vruchtbaer, en geeft allerlei slag van citroenen en oranje-appelen. Van gelijken de vijf en zeste, welke laeste allerlei nootwendige lijfsbehoeften verschaft.

De zevende landstreke *Jocheufu* is wonder vruchtbaer, door het bevochtigen met drie stromen *Kiang*, *Siang*, *Fung*: en bezit een ongelofelijke overvloet aller dingen. Daer groeien oranje-appelen en limoenen.

De achtste landstreke *Changxafu*, eensdeels vlak, eensdeels rou door bergen, heeft een vetten en vruchtbaren grond, en den overvloet van alle dingen. Daer tiert welig rijs, zonder vreze van ook in het droogste zaisoen des jaers te zullen verdorren; dewijl 'er geen regen gebrek is, of by gebrek van regen, word door de huisluiden het water op de velden uit de stromen geleid, of uit de Meiren door zekere werktuigen met grote schranderheid van kunst opgebragt.

De landstreke *Hengcheufu* is een lustige en beboude oort, heeft veel riet, daer papier van gemaekt word, en allerlei nootwendig lijfs-behoeften: van gelijken de tiende en veertiende.

In de landstreke *Chingyangfu* groeit zeker heester of stam, die gelijk onze klimop in de hoogte opsteigert: krijgt gele bloemen en eeniger mate wit. D'uitterste einden der takken sijn seer dun, gelijk zijde draden. Men zeid een klein takje, aen de blote huit gebonden, een zeer soete slaep veroorzaekt: waerom de heester ook *Munghoa* genoemt word, dat's *bloem des slaeps*.

D' eerste landstreke *Nanchangfu* des Landschaps van *Kiangsi* heeft allerwege vruchtbare landouwen en vette gronden, en leid geen oort ledig: van gelijke is de twede landstreke *Jaocheufu*, door haere waterrijkheid, wonder vruchtbaer.

By de Sinesen word ook zeer gepresen de vierde landstreke *Nankangfu*, van wegen haere vruchtbaerheid: want zy geeft een groten overvloet van alle dingen. De vlakke landouwen verschaffen rijkelijk rijs, koren en plukgraenen: desgelijx de beboude bergen; en d' onbeboude hout.

De zeste landstreke *Kienchangfu* is, hoewel bergrijk, een lustige en vruchtbare oordt: van gelijke de zevende *Vuchenfu*, door het bevochtigen met stromen en beken. Zy geeft zeer treffelijke gulde appelen, en zulken overvloet van lijftocht, datmen, ook om lekkerlijk te leven, nergens over altoos behoeft te klagen. Niet min lustigh en vruchtbaer word d' achtste landstreke *Linkiangfu* by de Sinesen gehouden; als ook de negende *Kieganfu*, hoewel oneffen door bergen en heuvelen. Maer boven al heeft de tiende landstreke *Xuicheufu* vruchtbare rijsvelden, als alleenlijk hier aen blijkt; wijl zy alleen voor haer drie duizent zakken rijs aen tol betaelt: daer zy slechts drie steden bevangt: waerom d'Opperstadt, heden *Xuicheu* geheten, ten tijde des Stams *Tang*, *Micheu* genoemt wierd, dat's *rijs-stadt*. Voor dese behoeft de elfde *Juencheufu* in lustigheid noch vruchtbaerheid te wijken.

De vierde landstreke *Sunkiangfu* des Landschaps van *Kiangnan*, behoeft, hoewel klein, in vruchtbaerheid en vetheid van gront voor andere niet te wijken. De vijfde *Changcheufu*, wijl zy-aller wegen met water bevochtight word, en gansch vlakke landouwen heeft, overtreft vele andere in weligheid van gront en voortbrengen van vruchten: de zevende *Yancheufu* heeft een lustig en vruchtbaer aerdrijk. De negende landstreke *Lucheufu* bezit, door het bevochtigen met het Meir *Cao*, overal vruchtbare landouwen: van gelijken is de elfde landstreke *Taipingfu* met vruchtrijke akkers gezegent.

Het Landschap van *Chekiang* is door zijne waterrijkheid van bronnen, beken, stromen en Meiren zeer vruchtbaer en gezegent met den hoorn van overvloet aller dingen. Wel heeft *Chekiang* aen de zuid en west-zijde vele bergen; maer die leggen alle lustig bezait: uitgezeit daer steenrotsen en klippen zijn: waer van ook hout gehaelt word, tot den bou van schepen, huizen en andere werken. Overal heeftmen gemeine bosschen van moerbezien bomen, die jaerlix, tot voetsel der zijdwormen, gesnoeit worden, gelijk hier te lande de wijngerts: want de Sinesen laten die niet tot hoge bomen opschieten: wijl zy door ervaernis van vele jaren, geleert hebben, dat de bladen der jonge bomen de beste en fijnste zijde geven.

In de derde landstreke *Hucheufu* des Landschaps van *Chekiang*, groeit ook *Cha* en word aldaer *Riaicha* genoemt. In de vijfde landstreke *Kinhoafu* heeftmen grote gedroogde pruimen, die van daer allerwegen vervoert werden.

De gehele landstreke *Ningpofu* des Landschaps van *Chekiang*, heeft een vruchtbaren gront; behalve daer zy met klippen en steenrotsen bestuuwt is. De elfde landstreke *Vencheufu* heeft in 't zuide, eermen komt aen de rouwe bergen des Landschaps van *Fokien*, zeer vruchtbare vlakten, die wijd en breed uitgestrekt leggen.

Het landschap van *Fokien* is over al berg-rijk, maer heeft op verscheide plaetsen lustige bosschen en bomen; inzonderheid op steile en lommer-rijke plaetsen; desgelijx zantduinen, weinig bequaem om bezaeit te worden: waer van veel fraei hout gehaelt word, om schepen, huizen en andere werken te bouwen.

Aller wegen heeftmen zeer vruchtbare rijsvelden, derwaerts, tot bevochtiging, het water uit quellen spring-

bron-

bronnen geleid word. Daer de natuur bequame vlakte weigert, die word door 's menschen arbeid, kunst en schranderheid gemaekt. Zoo vruchtbaer zijn de landouwen om en by de kleine Stadt *Xa* der vijfde landstreke *Jenpingfu*, in het Landschap van *Fokien*, dat zy hierom de zilvere Stadt genoemt word.

De zeste landstreke *Tingcheufu* heeft den overvloet van alle dingen, tot 's levens onderhoud; niettegenstaende zy zeer berg-rijk is.

De zevende landstreke *Hinghoafu* des Landtschaps van *Fokien* is de lustichste en vruchtbaerste des gehelen Landtschaps, inzonderheid in het voortbrengen van rijs: gelijk alleenlijk hier aen blijkt, wijl zy jaerlix twee en zeventigh duizent zakken rijs tot schatting opbrengt; daerze slechts twee Steden bevangt.

De kleine landstreke der Opperstadt *Foning* heeft ook de volheid van allerlei lijfs-behoefte, tot 's menschen onderhoud: niettegenstaende zy alterwegen met bergen leid bestuuwt.

Het Landschap van *Quantung* heeft de volheid van alle nootwendige behoeftigheden, tot 's menschen onderhoud. De velden zijn in het voortbrengen van rijs en tarruwe zoo vruchtbaer, dat zy twee mael 's jaers zaet ontfangen, en den landman met een rijken oogst zegenen: want dit geheel Landschap gevoelt geen vorst noch sneeu altoos: zulx de Sinesen daer van een gemeen spreek-woord hebben: namelijk, dat in het Landschap van *Quantung* drie zeer ongewonelijke dingen zijn: de lucht zonder sneeu: de bomen altijds groen, en d'inwoonders bloet spuwende. Te weten, wijl daer noit sneeu gezien word: de bladen noit van de bomen vallen: en d'inwoonders de bladen van Betel, met *Fausel* of *Areka* en kalk van gebrande oester-schelpen geduurigh kauwen, waer door het speeksel root word.

In het Landschap van *Quantung* zijn over al zeer veel en treffelijke vruchten, ook niet weinig Europische: als granaet-appelen, druiven, peren, noten, kastanien: maer byzondere en schier eigen aen dit Landschap: Indiaensche vijgen, Indiaensche noten, Ananassen, *Lichia*, *Lungyen*, *Jeucu* of Pompel-moesen, gulde appelen en allerlei slag van treffelijke citroenen.

De vijfde landstreke *Jaocheufu* des Landschaps van *Quantung* heeft een vruchtbaer aerdrijk; behalve daer stenen en rotsen leggen. De zeste *Chaokingfu* geeft veel welriekend hout: namelijk arents-hout, en 't geen de Portugesen *Pao de Rosa* noemen, dat 's *Rosen-hout*.

De negende landstreke *Luichenfu* heeft lustige en vruchtbare akkers, en overtreft in overvloet en velerleiheid aller dingen al d'andere landstreken des Landschaps van *Quantung*. Overal door deze landstreke groeit ook een zonderlinge rijs of teen, die de Sinesen *Teng* en Portugesen *Rota* noemen.

Het Landschap van *Quangsi* bezit in generlei wijze zulke lustige landouwen, als dat van *Quantung*: hoewel ook eeniger mate met de volheid van levens-middelen gezegent. Het gehele landschap leid met bergen bestuuwt, uitgezeid de zuid-zijde, tot zelf aen het strant: daer alles bezaït en beplant is, eensdeels om de vlakte des aerdrijks, eensdeels om de temper des luchts, die een weinig heter is.

De derde landstreke *Kingyuenfu* is een rou en bergh-rijk gewest: geeft evenwel overal *Areka*, kleine Indiaensche noten en vruchten *Lichias*.

De zeste landstreke *Cincheufu* is een lustige oort en zoo woest niet, als d'andere.

Het Landschap van *Queicheu* is d'allerongehavenste en rouste oort van geheel *Sina*, door een onophoudelijke ry van woeste en ontoegangkelijke bergen.

In de vierde landstreke *Chinyuenfu* groeien bloemen, by de Sinesen hoog gewaerdeert, granaet en gulde appelen.

De eerste landstreke *Junnanfu* des Landschaps van *Junnanfu* is een lustig en vruchtbaer gewest: heeft den overvloet en velerleiheid van alle dingen: rijst op zommige plaetsen met lage heuvelen en hoge bergen, en leid op andere plaetsen wijd en breed in

de vlakte uitgestrekt. Daer groeit ook rozen-hout.

In de tweede landstreke *Talifu* des Landschaps van *Junnan*, groeien Europische vijgen, die de Sinesen *Vuhoaquo* noemen, dat 's *vruchten sonder bloemen*, om dat zy zonder voorgang van bloemen groeien, gelijk gewonelijk al andere vruchten voortkomen: want *Vu* betekent sonder, *Hoa* bloem; *quo* vrucht. Daer groeit ook *Cha* of *The*.

De derde landstreke *Linganfu* geeft rijs, tarruw, honigh en wasch, en ook schier al de vruchten, die in geheel *Indiën* voortkomen. Zy leid eensdeels in de vlakte uitgestrekt, en rijst eensdeels met bergen en heuvelen.

De vierde landstreke *Cubiungfu* bezit vrucht-rijke akkers, en gras-rijke weiden voor het vee.

De gehele landstreke *Kingtungfu* brengt inzonderheid overvloed van rijs voort.

De landstreke *Quangnangfu* word by de Sinesen om hare voortreffelijkheid en vruchtbaerheid doorgaens de goude aerde genaemt.

In de landstreke *Junnan* der krijgsstadt *Cioking*, vallen pijn-appelen: van in gelijken de zeste. De zevende heeft overvloed van zyde, ebben-hout, dadelbomen en *areka*, die d'inwoonders met Betel-bladen kauwen, gelijk al d'andere Indiaenen, en in de land-tale *Makinnang* noemen.

Dit zy vervolgens van de geschapenheid of vrucht en onvruchtbaerheid des aerdrijx van *Sina* gesproken, wat eigentlijk den land-bou meerendeels betreft, met aenroering daer-enboven slechts van eenige andere gewassen, aen *Sina* eigen, en breeder in 't vervolg te beschrijven.

Land-bouw.

WAt belangt den land-bouw; geen volk ter wereld zoo naerstig, ervaren en verstandig in den landbou, als de Sinesen. Zy zeggen, gelijk niet t'onrecht, dat sonder al andere kunsten de menschen kunnen leven; maer niet zonder den landbou. Wonder hoogh word de landbou by hen gepresen, en alleen voor een zake van het grootste belang geacht. Zy hebben geduurig in den mont, dat de landbou het grootste en voornaemste werk des rijks is, en de Koningen en Majestraten geen ander dingh meer behoorden ga te slaen.

Hierom worden d'akker-luiden met groote vryheden begiftigt, en derwijze tot het arbeiden opgewekt en aengeport, dat naulijx een voet-breed lands in gantsch *Sina* onbebout of ledig gelaten word, zoo het slechs door natuur of door kunst vruchtbaer is. Onvruchtbare landouwen worden door naerstigheid en kunst vruchtbaer gemaeckt, en om, door het tweemael 's jaers bezaeit te worden, niet uit te teren, met-mesten gekoestert en gequeekt. Veelerlei mest is by de Sinesen in gebruik. Hier worden de landen met osse, met peerde-mest, en ginder met menschen drek gemest. Op andere plaetzen verstrekken gestampte ossen-beenderen, henneveeren, verkens borstelen en drek, en diergelijke vuilnis, den landen een welige mest.

Aldus gaet by de Sinesen, schoon voorzien met zulk eenen overvloed van dierbare dingen, niets verloren, hoe gering het ook is, welk zijn gebruik niet heeft, tot groot genot des gantschen rijks. Daer mangel van water is, leiden zy het zelve, ook van een groot stuk weeg, uit de stromen door gegrave grachten. En word hier door by na geheel *Sina*, te scheep, bevaerbaer. Zy brengen ook het water uit de leegte na de hoogte, door zekere vaerdig werktuig, welk bestaet uit vierkante planken, en een hopen nats verzwelgt, by na op een zelve wijze, gelijk hier te lande geschiet, door bollen aen een yzere keten gehecht. Zelfs verscheide Keizeren, en Keizerinnen, in aeloude tijden hebben zich niet ontzien den land-bouw te hanthaven en ga te slaen.

Keizer *Vén*, die des jaers voor de geboorte des Heilands hondert negen en zeventig, begon te heerſchen, zette den land-bouw, vervallen door den langduurigen oorlogh, met groten yver voort, en ſloeg zelf hand aen werk, om door zijn exempel al de grootſte Landvoogden tot navolging te trekken. Hy deed al het vrou-volk, de wijze van Moerbezien boomen te planten, en zyd-wurmen aen te queken, door zijn Gemaelin, de Keizerin, leeren, en beval haer met zonderlinge zorge, zelf in het Paleis Moerbezienboomen en zyd-wurmen te queken. Ja gebruikte de zyde klederen, door hare hand gemaekt, alleenlijk in kerkelijke zaken.

Hoh-tijdt Hinchung. Gelooflijk is, dat hier uit de hoogh of viertijdt, dien de Sineſen *Hinchun* noemen, haren oorſprong genomen heeft. Wel is deze een recht Boeredagh; maer waerlijk een zeer edele, en dien het gebruik by allen een plechtelijken hoogen dagh gemaekt heeft.

Want in de Voor-lente, wanneer de Zon in het midden van den waterman treet, word noch heden by de Sineſen door het ganſch Keizerrijk met groote ſtaetſi in ieder Stadt, en zelf in de Rijx-hoofdſtadt *Peking* die dagh geviert, byna overal in dezer wijze.

Een onder de voornaemſte Landvoogden, bekranſt met bloemen, treet na d'ooſter-poorte, geleid door een ſchel-gejuigh van maet-geklank voor aen. Over al zijn ontſteken was-toortſen en braveren vliegende vaendelen.

Achter volgt een ſchaer van mannen, die de diſch gerechten der ſtaetſi aen bomen dragen, waer aen de gedenktekenen der oude Hiſtorien van den land-bouw, gemaekt van papier of hout, en geſtoffeert met zijde en goude kleden, vertoont worden. Op verſcheide plaetſen, daer zy door gaen, zijn zeege-bogen opgerecht, en al de ſtraten wonder prach-

tig met tapeetzerye behangen. In dezer wijze dan treet de Landtvooght na d' ooster-poorte, quanzuis, om d' aenkomende Lente te gemoet te gaen. Onder al de beelden munten twee inzonderheid uit. Het een is een koei van gebakken klei, zoo groot by wijle, daer veertigh mannen genoech aen te torsen hebben. Het ander, hoewel levend, is een jongeling, dien zy den naerstigen en arbeidzamen geest noemen. Dees heeft d' eene voet bloot, en d' ander met een kous bedekt, slaende geduurig de stene koei, met een roede op 't lijf. Achter aen volgen boeren, beladen met al het bou-gereetschap. Niet is hier of beelt een byzonder geheimenis uit. Door het geduurigh slaen op de koei, word by hen betekent, hoe groot een zorge de huisluiden aen den land-bouw te besteden hebben. Door de blote voet des jongelings, en door d' andere, olijk geschoent, word d' yling bediet, die de huisluiden moeten gebruiken, wanneer zy zich na het land aen den arbeid begeven; zulx zy zich niet tijds genoeg moeten geven om te kleden.

Na dat de staetsi geleid en tot aen 's Konings Paleis, en in de Steden tot aen de hoven der Landvoogden gekomen is, word de stene koei van al zijne cieraedjen en bloemen ontbloot. Uit haren geopende buik, gelijk uit een Trojaensch peert, worden kleine stene koeien in groten getale getrokken: waer van aen ieder Landvooght, de Keizer eene toezent, te gelijk met vermaning, van zorge te dragen, dat d'onderdanen allen vlijt aenwenden in het bebouwen der landen; en naerstelijk ga te slaen, dat geen akker noch land ledig zy. De Sinesen schryven dat zelf de Keizer te dien dage de aerde beploegt en zaeit.

Keizer *Hiaou* begaf zich, reeds stok oud geworden, drie jaer voor zijn doot op den landbou, latende al andere bekommeringen varen. Aldaer brak hy zelf in persone de aerde, met het yzer, en smeet het zaet in d' aerde, tot een voorgang van al d' onderzaten. Toen zocht hy ervarene landbouwers over al op, en beval door het geheel rijk te gaen, en al den anderen de geboden en lessen van den rechten land-bou in te scherpen. Deze hebben dienstige en vaerdige werktuigen tot den land-bou uitgevonden, en veel andere treffelijke dingen, welke den akker-bou raken, zulx men nu ophouden mag te verwonderen, dat eertijds eenige slechte sloren van den ploeg tot het Keizerrijk in *Sina* opgeklommen zijn; daer men ziet, hoe Keizeren van het Keizerrijk tot den ploeg neder gedaelt zijn, ja zelf het Keizerrijk en ploegen te gelijk bestiert hebben.

Men heeft by d' aeloude Sineesche Keizeren en koningen verscheide wetten gehad, inzonderheid die den landbouw betreffen: onder andere deze: *Wette[…]an den l[…] bouw.*

De negende des akkers kome aen den Keizer voor pacht.

De Landvoogden hebben acht te geven in tijd van hongers-noot, op de goederen der onderdanen en inkomsten, te trekken na behoren van hunne waerdigheid.

De verdeiling der akkers was in dier wijze gemaekt, dat eenen iegelijk en allen een gelijk gedeelte te beurt viel, en het een geslacht geen meer, dan het ander had. Al d'akkers waren verdeilt in grote blokken of grote vierkanten: en deze weer in negen kleine, daer een iegelijk een van te bebouwen kreeg: maer het middenste was 's Keizers of 's Konings vierkant, welk te gelijk by acht eigenaers der akkers voor 's Keizers pacht gebout wierd.

D' acht vierkanten wierden byzondere vierkanten genoemt; maer het middenste het gemein of pacht-vierkant. Wanneer dit onbebout bleef, vermogt niemant het zijn bebouwen.

Keizer *Xinnung* heeft allereerst den ploeg en andere werktuigen, tot den landbou dienstig uitgevonden, en d'inwoonders terwe, rijs, geirst, *Maiz* of Turksch koren en pluk-granen leeren zaien. *Dees be[…] in 't J[…] 2837 v[…] 's Heila[…] geboort[…]*

Wonderlijke dingen heeft Keizer *Yu*, die des jaers voor de geboorte des Heilands, twee duizend twee hondert en zeven heerschte, van den akkerbou geschreven: te weten, op wat wijze d' akkers van ieder landstreke profijtelijk te bebouwen en bezaien *Martijn Decas p.*

zijn:

zijn: want dees had grondige kennis van d' aerde, vruchtbaerheid en gelegentheid van ieder gront, bekomen eensdeels uit eigen schranderheid, eensdeels uit het afleiden der wateren. Hier door heeftmen vele en wonderlijke lessen van den akkerbou en mesting, die verscheiden zijn, na den verscheiden aerd des lands, welk beploegt word: want den landbou hebben de Sinesen, onder verscheide regelen gebragt, na de verscheide hoedanigheden der landen. Door geheel *Sina* zijn ook de bergen op een zonderlinge wijze bebout, maer nergens meer, dan in het Landschap van *Fokien*, door de meenigte der bergen.

Niet t' onrecht zou men de bergen groene schou-tonelen mogen noemen. In vorm van een wendel-trap zijn de zelve met trappen gemaekt, daer by men van d' eene vlakte na d'andere gaet: want dewijl de rijs niet dan in het water wil wasschen, heeft zy nootwendigh vlakke velden van doen: welk zeer genoeghelijk en vreemt om te zien is.

Dikwils word ook van den eenen tot den anderen berg, door buizen van bamboes-riet, het water geleid, welk tot bevochtiging van node is. Daer de natuur bequame vlakte geweigert heeft, word de zelve door kunst, arbeid en naerstigheid der inwoonders, gemaekt.

[Vr]uchtbaer[he]id van Si[na]. Wonder gezegent daer en boven is het gewest van *Sina* met velerlei gewassen, van oof en wilde bomen, heesters, kruiden, wortelen en velerlei rieten, die het eensdeels eigen en byzonder, eensdeels met Europe en andere gewesten gemeen bezit.

Michaël [Bo]ym. Zoo Michael Boym getuigt, zijn de landouwen van *Sina* zeer vruchtbaer, niet alleenlijk in het overvloedelijk voortbrengen van Indiaensche, (inzonderheid in de zuiderlijke Landschappen,) maer ook van alle Europische en eenige andere vruchten, haer eigen. Een wonder, zoo velerlei zeer schoone vruchten d' inwoonders in de vijftien Landschappen des ganschen Sineesche Keizerrijks genieten: want welke Landtschappen eenige vruchten derven, die ontfangen zy van andere, en verzorgen weer andere van de gene, die zy overvloedelijk hebben: waer door men overal schier het geheel jaer door versche vruchten kan hebben: voornamelijk daer het 's winters vriest: want in zommige Landschappen zijn de vruchten in Slacht, Winter, Lou en Sprokkelmaend rijp: in andere in Lente, Gras, Bloei en Zomer-maent: in eenige in Hoi, Oogst, Herfst en Wijn-maend.

De wijze van bomen voort te telen is by de Sinesen, desgelijx by meest al d' Indiaenen driederlei. D' eerste geschiet door het begraven van vrucht en zaet t' effens in d'aerde: want de Sinesche hoveniers steken hele gulde appelen en andere vruchten in d' aerde, en zetten daer na de scheuten, uit het zaet voortgekomen, van elkandre af: waer door zy in korten tijdt grote bomen en schone vruchten krijgen. Zy enten ook op een zelve wijze, gelijk hier te lande, de stammen en takken, behalve dat zy niet alleen de bomen; maer ook bloemen door inenting arbeiden voort te telen. Hier door brengt een eenige bloem des volgenden jaers veel andere bloemen van verscheide gestalte en verruwe voort.

De derde wijze van bomen voort te telen, is door afzetting, gelijk met den wijngert geschiet. Zomtijds worden takken van eenige bomen in d' aerde gesteken, gelijk de *Manga* en *Goyava*. Zomtijds alleen de bladen, gelijk de *Papaya*, en schieten schichtig tot hoge bomen op.

Het staet aen te merken, welke bomen, van wat slag of soort, de Sinesen schielijk willen doen groot worden en vruchten voort-brengen, groafgesnede takken ten dage, wanneer de zon in den vijftiende graet van den Ram treet, in d' aerde steken, zonder oit schier te misschen van weligh wortelen te schieten. En hebben of by ervaernis aengemerkt, of by overlevering der ouden van hand tot hand bevonden, dat alleenlijk deze eenige dag in 't jaer hier toe bequaem is: te weten dat zoo een scheut, van wat boom het zy, ten dien dage in d' aerde gesteken word, dees gezwint tot een vruchtbaren boom opschiet. *Boym.*

Gewassen.

VElerlei vreemde gewassen van kruiden, heesters, bomen, riet en bloemen heeftmen in *Sina:* eenige der welke nergens op andere plaetsen te vinden zijn, anderen ook buiten *Sina*, in de gebuur-gewesten van *Indiën*.

Meest al de Landschappen geven velerlei kruiden, die wonderlijke en heilzame krachten by haer hebben.

Kruit Kinsu. In de zevende landstreke *Kingyangfu* des Landschaps van *Xensi* groeit zeker kruit in de gedaente van een bos geel hair: waerom het *Kinsu* geheten word, dat's *goude zijde*, of *goude draden* van zijd-wormen: want *Kin* is *gout* en *Su zijde* gezeid. Het is bitter van smaek, hoewel meer verkoelend, dan verwarmend: geneest zeer zuiver alle schurfte des lichaems, zonder eenig overblijfsel.

In de zelve landstreke valt zeker slag van rijs, zeer dienstigh om het lichaem te zuiveren: en zet inzonderheid het water door de blaze af.

Men heeft 'er ook zeker slagh van boere-bonen, die een zeer krachtigh genees-middel tegen het vergif zijn.

Bloem Meutang. In d' achtste landstreke *Jenganfu* groeit zeker bloem, *Meutang* genoemt, als of men Koning der bloemen zeide. Hy word zeer hoogh by de Sinesen gewaerdeert, is groter, dan onze roos; hoewel in gedaente haer gelijk; maer breid de bladen wijder uit. Is zoo welriekend niet, maer fraeier en zonder doornen. De kleur is bleek purper, geschakeert met wit. Daer zijn ook rode en gele.

Hy groeit op een heester, onze vlierboom niet ongelijk, en wort door geheel *Sina* in de hoven der rijken gequeekt; hoewel met groote kunst en naerstigheid: want moet op warme plaetsen des zomers tegen de hitte der zonne bedekt worden.

By de krijgs-stadt *Hocheu* vallen Myrobalanen en welriekend Sandelhout.

In de landstreke *Cinansu* des Landschaps van *Xantung* groeien zekere vruchten *Linkio* en *Lien*.

Alssem. In de derde landstreke *Changtesu* des Landschaps van *Honan* groeit velerlei slagh van alssem: In de landstreke *Hoangcheusu* des Landschaps van *Huquang* witte alssem, om zijne voortreffelijkheid by de Sinesche artzen alzoo genoemt: op de bergen der landstreke *Fangyangsu* des Landschaps van *Kiangnan* valt roode alssem, die beide by de Sinesen tegens verscheide gebreken gebruikt worden, inzonderheid tegen verbrantheid.

Wortel van Sina. Martijn. Alleen in het Landschap van *Suchuen* groeit d' oprechte wortel van *Sina* (alzoo na zijne geboorte-plaets gebynaemt): maer de wilde allerwegen in *Sina:* want daer is tweederlei, een tamme en wilde; hoewel beide met een zelven name *Folim*, of, zoo andere willen, *Lampatam* by de Sinesen geheten.

Geen andere schier dan de wilde word tot ons overgebragt, die van binnen eeniger mate rootachtig van kleure is, maer valt zoo groot niet als d'oprechte of tamme; nochte bezit zoo groote krachten niet; hoewel dees niet geheel en al dessels krachten derft.

D' oprechte, gelijk gezeid is, groeit alleen in het Landschap van *Suchuen*, zelf onder d' aerde, in oude pijn-bomen-osschen: by na op een selve wijse als de *Patatasen* in *Indiën*: waer om de Sinesen schrijven dat zy uit een taie slijm of pek des pijn-booms voort-komen, welk op d'aerde vallende wortelen schiet en tot een kruit word. Dit kruipt wijd en zijd boven over d'aerde en geeft geduuriglijk zelf onder d'aerde wortelen van zich by wijle tot de grote van een kinds-hooft, en van gestalte en zwaerte de koker-noten niet ongelijk; gelijk ook de schel of schors niet veel verschilt; hoewel zoo hert en dik niet; maer veel weker en dunner. Onder den schors leid een kern of wit en spongiachtig vleesch verborgen, welk by de Sinesen zeer hoog geacht en onder hun genees-middelen gebruikt word. Echter by gebrek

gebrek van dezen, verwerpen zy den voorzeiden wilden niet, hoewel zoo veel daer niet mee uitwerken.

De wilde wortel *Sina* groot ook in *Kochinchina*, aen de Malabaersche kust, en aen verscheide andere oorden in *Indiën*.

De wortel van *Sina*, zoo Michaël Boim schrijft, word van de Sinesen *Pe Folim*, van de Portugesen *Pao de Cina*, en in Europe *China* genoemt, die alleen by de Sinesen in de Landschappen van *Junnan*, *Quamsi*, *Quantum*, *Kaoli* en *Leaotum* groeit. Het gewas of de boom is bezet met veel doornen, die zelfs ook de bladen niet derven. De Sinesen eeten het tenger merg van den wortel dezes booms met vleesch-zop, welk ook geneeszaem is, en gebruiken het zelve tegen de jicht, zweren en verstoppingen der nieren, lamheid, waterzucht, en al andere vochtigheden, en pijne in 't gebeente en 't geheel lichaem. De zwaerste word gemenelijk voor de beste gehouden, en de witte gaet voor de rode. Het poeder des wortels, met zuiker ingenomen, en in vorm van een konzerf gebruikt, word met groot voordeel in de borst-ziekte gebruikt.

Men zeit het gebruik en kennis van dese wortel, des jaers vijftien honderd vijf en dertig door de Portugesen in Indiën en Europe gekomen te zijn.

Een ander bastert wortel *Sina*, hoewel van een zelve kracht met den Sineschen wilden wortel *Sina*, groeit in *Brezijl*, inzonderheid in het Landschap van *Parayba*, daer zy by d'inwoonders *Ivapecanga* geheten word.

Wortel Ginseng. In d'achtste landstreke *Iungpingfu*, des Landschaps van *Peking*, en in dat van *Xansi*, ontrent de stadt *Leao*, groeit de zeer edele en beroemste wortel van geheel *Sina*, *Ginseng* by de Sinesen, en by de Japanders *Nisi* genoemt. De Sineesche naem *Ginseng*, is van de gestalte genomen, wijl hy de gedaente van eenen mensch (*Gin* in 't Sineesch geheeten) schryeling met de beenen van elkander schijnt te vertoonen. Men zou den zelven voor onze *Mandragora* kunnen houden; maer hy is veel kleinder: hoewel men niet te twijfelen heeft, of is een soort van *Mandragora*, gemerkt hy een en dezelve gedaente en krachte heeft.

De gedroogde wortel is geelachtig van verruwe, heeft zeer dunne of schier geen vezeltjes; waer door hy zijn voedsel na zich trekt: is rontom besprengkelt met zwartachtige aederkens, gelijk met zeer dunne inkt gehaelt. Hy geeft in het kauwen een onaengename zoetigheid, vermengt met een weinigh bitterheids. Deze wortel, tot de zwaerte van een vierendeel-loots ingenomen, vermeerdert zeer veel de levendige geesten, en versterkt, in groter zwaerte, de krachten der zwakken, en verwekt een aengename warmte des lichaems.

Die sterk en heet van natuur zijn, brengen zich, met den zelven te gebruiken, gemenelijk in levens gevaer; ter oorzake van het te veel vermeerderen en vermeenighvuldigen der geesten; maer is den genen, die door langduurige ziekte, of uit een andere oorzake verzwakt, afgemat en uitgeteert zijn, tot groot voordeel. Hy herstelt den zieltogenden zoodanigh by wijle de levendige krachten, dat zy tijdt krijgen, om andere geneesmiddelen te gebruiken, en tot voorige gezontheidt geraken. Veel andere wonderen roemen de Sinesen van dezen wortel. Een pont wortel word tegen drie pont gout ingekocht. Men vind den zelven bywijlen ook hier te lande; hoewel om zijne dierte weinig in gebruik.

Het Landschap van *Xensi* en *Suchuen*, volgens Martijn, geeft veel en treffelijke genees-middelen, inzonderheid den wortel Rhabarber, in 't Sineesch *Taihoang* geheten. *Rhabarber.* *Dees wortel*, zeid hy, *groeit niet in 't wilt, gelijk eenigen meinen; maer wil in tegendele met grote naerstigheid en zonderlingen vlijt aengequeekt worden. Hy is geel van kleur, doorwossen gelijk met vlammen; niet hol maer doorgaends vry vast, en hier en daer met knobbelen en bulten bezet. De bladen komen in gestalte eenigzins met onze kools-bladen overeen; hoewel veel groter. De Sinesen steken door deze wortels een gat, en hangenze buiten de zon in de schaduwe te drogen:*

want gedroogt in de zonne, verliezen zy hun kracht.

Uit het Landschap van Xensi *en dat van* Suchuen *komt meerendeels al de* Rhabarber, *die in Europe over gebragt word, te weten, zy word uit* Sina *en* Persien *over zee na* Batavia *en van daer na Holland over gevoert. Of komt uit* Sina *te lande, door* Kaskar, Astrakan *en* Rusland: *of door* Tibet, *en* Persie *over* Venetien *na* Italien: *want ook die van* Tibet *en* Mogor *bezoeken het Landschap van* Suchuen, *en voeren van daer herwaerd de* Rhabarber *over.* Dus verre Martijn.

Een andere beschryving van de Rhabarber heeftmen by Matthiolus, in zijne uitlegging over Dioscorides: by Michaël Boim, in zijne Sineesche Flora, en by andere schryvers, die allereerst door zekeren Baptista Ramusio, eertijds Sekritaris van den staet van Venetien, in zijne verklaring, gestelt voor de reize van Markus Paulus de Venetiaen, in 't licht gegeven is, en op dezen zin uitkomt: *Hoewel,* (het zijn de woorden van Michaël Boim uit Ramusio) *de Rhabarber in geheel* Sina *groeit, zoo komt zy nochtans in de Landschappen* Suciven, (misschien *Suchuen*) *en* Xensi, *en in het gebiet der Stadt* Socieu, *na by de grote muur, overvloedelijker voort.* By Markus Paulus word deze Stadt *Socuir* genoemt, alwaer de Moren, die met de *Karavaen* in *Katay*, dat 's *Sina*, en na *Kambale* of *Peking* trekken, blijven staen. D'aerde, daer zy in groeit, is root en slijkig, door het bevochtigen met springbronnen en regen. De bladen, na gelang des gewas, zijn ontrent twee palmen lang: beneden smal, op het eind breed, en hebben de kanten met hairig wol bezet. Wanneer zy tot volslagen wasdom gekomen en rijp zijn, verwelken zy aenstonts, worden geel, en buigen na d'aerde over. De Stam of stronk schiet een palm van een hand met de bladen boven d'aerde. Uit het midden der bladen schiet een dunne steel, beladen met bloemen, die grote violen niet ongelijk zijn, en een blaeu zap, door het uitdrukken, geven, welk scherp en walgachtig van reuk is.

De wortel of steel, onder d'aerde, is donker koper-verwig, een, twee, somtijds drie palmen lang: en dikwils een menschen arm dik: hoewel dees ook andere dunne wortelen rontom van sich smijt, die weg gesneden worden. De wortel Rhabarber, op stukken gesneden, vertoont een bleek geel vleesch, doorvlochten met rode aederen: waer uit een geel en root taiachtigh zap druipt. Wijders, zoo iemant strax deze vochtige stukken te drogen hangt, aenstonts, gelijk d'ervarentheid heeft doen blijken, vervliegt deze taie vocht, en de wortel blijft zeer licht en verliest al zijne krachten. Hierom leggen de genen, die in dit stuk ervaren zijn, de stukken van de versche Rhabarber eerst op lange tafels, en keren die om, alle daegs twee of driemael, om alzoo 't zap den stukken te doen inlijven, en daer in besloten te blijven. Na verloop van vier dagen, wanneer de vocht gestremt is, worden deze stukken aen touwetjes geregen, en in de wint te drogen gehangen, hoewel in de schaduwe, buiten de zonne.

De beste tijdt, om de Rhabarber uit te graven, is des [a] Winters, eer de groene bladen beginnen uit te schieten; wijl te dien tijde (ontrent den aenvang van Gras-maend) het zap en kracht vereenigt en by een vergadert is. Maer zoo de wortel van de Rhabarber des Zomers uitgegraven word, of te dien tijde, wanneer zy groene bladen uitschiet, gelijk hy dan noch niet rijp geworden is, en het geel zap en rode aederen derft, alzoo komt zy geensins tot de volkomentheid der Rhabarber, die des winters uitgegraven is.

[a] *Of lieve in de Lent zoo Ramusio wil.*

Een wagen vol wortels van Rhabarber, die noch vochtig is, gelt anderhalve scudo: en neemt de vochtige, wanneer zy gedroogt is, in zwaerte zoo veel af, dat van zeven pont versche naulix een of twee pont gedroogde over blijft. De versche en groene is zeer bitter en der smake tegen. Zy word in 't Sineesch *Tayhuam* genaemt, dat 's *hoog geel.* Dus verre Boym.

Ik zal laten volgen, 't geen Ramusio, al lang voor Boym, in zijn tweede boek

Rhabarbarum Witsoniarum

boek der schipvaerten van de Rhabarber in't Italiaensch geschreven heeft, ten einde blijke, wat Boym uit den zelven ontleent hebbe, zonder nochtans Ramusio te melden.

Het Landschap van *Succuir*, gelegen in het gewest van *Tangut*, onder den Groten *Cham* van *Katay*, geeft zulk een overvloet van Rhabarber, daer de gehele wereld haer kan van dienen. De beste van alle word gezeid te groeien niet verre van de Hooftstadt des Landschaps *Succuir*, welke mede *Succuir*, gelijk het geheel Landschap, genoemt word: te weten op hoge en stenige bergen, die veel beken uitleveren en bosschaedjen van velerlei bomen bezitten.

De gront of aerde dezer bergen is ros en slijkig, eensdeels door het veel regenen, eensdeels door de bronnen, die al de rontom gelege plaetsen bevochtigen en besproeien. Op deze bergen dan van *Succuir* (die gezeid worden ten noorde te palen aen 't Koningrijk van *Tarse*, en aen een gedeelte van *Kathay*) groeit de Rhabarber met een stam niet langer dan een span: waer-uit overvloedelijk bladen schieten, lang twee span, op het einde breder, en naer d'aerde om-geboogen. De kant der bladen is niet rontom tants-gewijze ingekerft; maer omgeven met zekere hairige wol: zijn altijds groen, zoo lang zy groeien, maer worden met den ouderdom ros-verwigh, en vallen af op d'aerde.

Uit het midden der bladen schiet uit den top des stams een steel: aen wiens opperste zekere bloemen groejen, de violen niet zeer ongelijk, maer bleek-blaeu van verruwe, scherp van reuk, en zoo zwaer, dat zy onaengenaem te rieken zijn.

De wortel is twee span lang, hoewel by wijle korter, van buiten donker-root van verruwe. Al de wortelen zijn niet van een zelve dikte: maer eenige een weinig dikker; andere een weinig dunder, gelijk gewonelijk in al andere gewassen geschiet. Niettemin die tot volkomen wasdom komen, hebben de dikte van een 's menschen been. Rontom zit aen de zelve een grote meenigte van veselen, waer door zy het voedsel uit d'aerde na zich trekken.

Het binnenste merg of vleesch is geel, gelijk gout; maer geheel vol hoog rode aederen en geel purper-zap, welk door zijne taiheid aen de handen kleeft, en niet weinig verft, in het zuiveren der wortelen en dop stukken te snijden. Waerom zy die zuiveren, en op stukken snijden, zoo dra zy uitgegraven zijn: maer rijgen evenwel die niet aenstonts aen een tou en hangenze op, zoo dra zy gesneden zijn, namelijk, op dat het zap niet op d'aerde zou druipen en verloren gaen. Dies leggen zy die in orde stuk voor stuk op een tafel, en kerenze en leggenze des daegs dikwils om: en dus doende dringt het zap allengs in en gaet niet verloren; maer blijft al in den wortel over. Na verloop van vier dagen wordenze aen een tou geregen, en in de schaduwe op een open plaetse opgehangen, daer de Zon hen niet kan raken. Aldus worden zy dan gedroogt door de wind, in den tijdt van twee maenden, en dan aen de koopluiden verkocht.

De wortels worden in den aenvang van Lente uitgegraven, wanneer de bladen beginnen uit te schieten: want zomers uitgegraven, wanneer het gewas groot is, zijn zy gelijk voos en yl, en hebben geen geel zap van binnen, en worden by gevolg weinig geacht. De versche zijn in geringe waerdye, wijl een wagen vol niet meer dan vier schellingen gelt.

In *Katay* en d'omgelege gewesten word de Rhabarber by d'inwoonders nergens toe gebruikt, dan tot reukwerken, in d'offerhande aen d'afgoden. De versche of groene wortel wort gezeid zoo bitter te zijn, dat zy naulix te proeven is. Dus verre Ramusio. Die breder verklaring van de Rhabarber wil hebben, kan lezen het tweede boek der Schipvaerten van Ramusio voornoemt, Garzias, Akosta, Linschoten en andere schryvers.

Deze beschryving des Rhabarbers, t'effens met der zelve d'afbeelding, had Ramusio van zekeren Persiaen bekomen, met name *Chaggi Memet*, geboortig uit het Landschap van *Chilan*,

lan : want dees was des jaers vijftien honderd vijftig, met een grote menigte Rhabarbers te Venetien gekomen, en had aen Ramuſio en andere vrienden verhaelt, hoe hy aengedaen en gezien had de Stadt *Succuir* des Landſchaps van *Tangut*: in welker gebiet overvloedelijk de beſte Rhabarber groeide. Zulx, gelijk genoegſaem klaer blijkelijk ſchijnt, het ganſch werk op geloof alleen van dezen koopman aenkomt. Dan zoo Jacob Gool by Kircher getuigt, heeft de Jeſuit Martijn een ander ſlag van een gewas voor d'oprechte Rhabarber erkent: want als dees des jaers zeſtien honderd vier en vijftig in Zomermaent te Leiden, (reizende van Amſterdam na Antwerpen) den hof van den Heer Jooſt Nobelaer was bezichtigen, en van verre in het ingaen zeker gewas met brede ronde en donker-groene bladen; maer met witachtige bloemen, boſch-gewijze om hoog aen den ſteel zittende, quam te zien, riep hy dat voor de ware en oprechte Rhabarber uit; hoewel te voorbarigh en niet zonder groten miſlag; gemerkt dit gewas buiten twijfel geen ander geweeſt is, dan het Rhaponticum der ouden, by Proſper Alpinus beſchreven, welk met het gewas voornoemt van Nobelaer (want voor vele jaren heeftmen dit gewas hier te lande gehad) eenerlei bladen en de zelve kleure en ſtant van bloemen heeft.

Des jaers zeſtien honderd vier en zeſtig is ook zeker zaet uit der Moſkou, door den Heer Niklaes Witſen, Rechts-geleerde, (wanneer dees het gezantſchap van wegen dezen Staet aen den *Czaer* had helpen bekleden) overgebragt, met den naem van zaet van d'oprechte Rhabarber. Dan namaels dit zaet alhier ter aerde beſteet, en tot volſlagen waſdom gekomen, heeft door zijnen wortel, bladen en bloeſſem in allen delen doen blijken, geen ander te zijn, dan 't voornoemd Rhaponticum der ouden van Alpinus. Het was dien Heer in Moskou behandigt door zekren Sregori Nikolaiwits, (een oud dienaer van den *Czaer*, en getrout tot *Terk* in *Aſtrakan* aen een Tartarinne) en dezen door de Tarters uit *Katay* of Noorder *Sina* mee gebragt en voor het zaet van d'oprechte Rhabarber ter hand geſtelt. Hier uit dan volgt of het overgebragt zaet uit der Moſkou, is dat van d'oprechte Sineeſche Rhabarber niet, of zoo het zaet is van Rhabarber, die over Moskou na Europe overgevoert word, het Rhaponticum van Alpinus, (groeiende op den berg *Rhodope* in *Thracie :* van waer het in weinigh dagen na der Moskou kan overgevoert worden) is een en het ſelve met de Moskoviſche Rhabarber. Volgens berecht der Tarters zelfs aen dien zekren Heer, is de Rhabarber, die by honderden van ponden over Rusland na Europe over gevoert word, zo goet niet, als die in *Sina* of Zuid *Sina* valt, eenſdeels wijl het Noorder volk de zelve by 't vuur drooght, maer de Zuider in de ſchaduwe der Zonne: ten andere groeit de Rhabarber by de Noorder volken in 't wilt: maer word by de Zuider door arbeid geplant en aengequeekt. De Zuider Sineſen venten de Rhabarber aen de Indianen en Perſianen: de Noorder Sineſen *Kara* of zwarte Tarters en hoog-ooſter Siberijanen de hunne aen de Ruſſen, door de tweede of derde hand. Te dezer oorzake is de Rhabarber, die uit Perſien over Venetien en Italien komt, en by d'onzen over zee uit Indiën en Perſien gebragt word, beter dan de Moskoviſche.

In de landſtreke *Chunkingfu* des Landſchaps van *Suchuen* groeit overal in groten overvloet zekere vrucht *Lichi* in 't Sineeſch, en by de Portugeſen van *Makao Lichias* geheten: maer noch veel overvloedelijker in de zuider geweſten des Landſchaps van *Fokien;* hoewel de beſte in deſſelfs landſtreke *Hinghoafu*. *Vrucht Lichi.*

Zy groeit aen zeer grote en hoge bomen, met bladen die van de laurierboom gelijk. Uit de toppen der takken ſchieten troſſen: daer aen de vruchten zitten, in maniere van druiven, maer yler of weiniger, en aen langer ſtelen. Zy verbeelt volkomen de gedaente van een dieren hert, heeft de grote van een oker-noot, en vertoont een kleine pijn-appel, met haere ſchobbige of ſchilferige ſchel; hoe-

hoewel die niet dikker dan een vlies is; zulx zy ook met de hant alleen lichtelijk afgedaen word. Van binnen is een zappige kern, wit van kleur, zeer aengenaem van ſmaek, en van reuk, als een roze. De rijpe vruchten zijn purper-verwig, en ſchijnen dan de bomen zelfs rontom gelijk met purpere herten verciert te zijn, tot groot vermaek in d'oogen der aenſchouwers. Van binnen in het vleeſch leid een ſteen beſloten, die hoe kleinder, hoe de vrucht beter en heerlijker gehouden word.

Met recht zou men deze vrucht de Koning der vruchten mogen noemen, die, even als of ze ſlechts voor den mont en tot vermaek des ooghs gewoſſen waere, der wijze verluſtigt, dat zy noit verzadight. Haer kern ſmelt byna als zuiker in den mont.

ucht Lungyen of Draeks-oogo.

Een andere vrucht *Lungyen*, dat's *Draeks-ooge*, groeit in dezelve landſtreke en op meer andere plaetſen in *Sina*: zy is in ſchil de voorige niet ongelijk; hoewel kleinder en ronder, ſchier gelijk onze kerſen; maer de ſchil van de vrucht *Lichi* is een weinigh herder en ſchelferachtiger. Beide deze vruchten worden by de Sineſen gedrooght, en uit dit Landſchap door het geheel Keizerrijk tot een lekkernye te koop vervoert: hoewel de droge in genen dele met de verſche te gelijken zijn; wijl ſchier al het zeer geurigh zap uit de zelve getrokken is. Uit de verſche vrucht *Lichi* word ook een zap geperſt, welk de Sineſen wijn noemen: is vry zoet; maer valt ſchaers.

De rijpe vrucht *Lichi* word gemeenelijk uit de landſtreke *Chunkingfu* des Landſchaps van *Suchuen* door loop-boden, ten dien einde geſtelt, noch verſch na 's Keizers Hof gezonden.

r. Sin.

By Michaël Boym worden beide deze vruchten in volgende woorden beſchreven:

De boomen en vruchten Lici *en* Lumyen, (alzoo by hem met veranderinge van eenige letteren genoemt) *worden alleen in* Sina *gevonden, en niet dan in eenige Zuider Landſchappen. De ſchil van de vrucht* Lici *is gelijk die van den pijn-appel, maer de* Lumyen *heeft een zeer gladde ſchil: ſmaken beide gelijk aerdbezien of druiven.*

De Sineſen brengen de gedrooghde vruchten des winters te koop na andere plaetſen. Uit beide word ook een zeer zoete wijn geperſt. Zy zijn in Zomer en Hoi-maent rijp. Haer kernen dienen tot een genees-middel. De Sineſen geven de zelve in poeder den kranken te drinken. Zoo de gezeide vruchten wilde zijn, zy hebben grote kernen en weinig zuurachtigh vleeſch; zoo verplant, kleine kernen en zeer veel zoet vleeſch. Het vleeſch heeft de kleure van een menſchen nagel.

Om de verſche vruchten veel dagen goet te houden, worden d'afgeplukte met zout water of pekel beſprengt, en blijven een lange wijle goet: en ſmaken dan de geſchilde beter, als de verſche.

De vrucht Lici *word gehouden verwarmend, de* Lum-yen *temperend te zijn.* Dus verre Boym.

Vrucht Muiginli.

In de zelve landſtreke *Focheufu* des Landſchaps van *Fokien* groeit een vrucht *Muiginli*, dat 's *pruimen van de ſchone vrou*. Deze vruchten of pruimen zijn meer dan ey-rond, groter en treffelijker, dan pruimen van Damask.

Kruit van duizend jaren.

In de landſtreke *Kingcheufu* des Landſchaps van *Huquang* groeit zeker kruit, welk de Sineſen het kruit van duizent jaer noemen: ja, ſchryven, dat het onſterffelijk zy.

Het water gedronken, daer in dit kruit te weiken heeft gelegen, maekt wit hair zwart, en word gezeid zeer dienſtigh te zijn om het leven te verlangen en oude luiden jong te maken.

In de landtſtreke *Changteſu* des Landſchaps van *Huquang* groeien allerlei ſlagh van gulde appelen: waer onder zijn, die by de Sineſen winter gulde appelen genoemt worden: want als al d'andere al afgevallen zijn, worden deze eerſt des winters rijp: zijn ook zeer zoet van ſmaek.

Inzonderheid in het Landſchap van *Kiangſi* groeit overvloedelijk veel

in meiren en ſtilſtaende wateren, zeker gewas met een bloem, *Lien* in 't Sineeſch en by de Portugeſen *Fula de Golfon* geheten.

Bloem Lien. De bloem *Lien* ſtaet twee of drie ellen hoog boven 't water, aen herde en ſterke ſtelen: is van verſcheide kleure: zommige geel, voornamelijk in de landſtreke *Juncheuſu* des Landſchaps van *Huquang* (want ſchier nergens anders worden gele gevonden) andere purper, wit, bont, root en van andere kleuren. Overtreft in grote onze lelien en noch veel meer in ſchoonte, hoewel niet in welriekentheid, die hy derft. Men zou dezen bloem de grootſte leli mogen noemen; want in fatſoen verſchilt hy niet veel van de zelve, want hy opent ook de bladen: heeft de gedaente van een open leli, ja vertoont ook met de bladen, die gevoort zijn, en allengs van ſmal breet worden, een mantje: van gelijke zijn de bladen rontom achter over gebogen, met een dunne draet of ſtijl en ſafraen gele klootjes, gelijk die van de lelien, in 't midden.

Na den bloem volght de vrucht, volkomen kegel-vormigh, die langer dan een hant, en dikker dan een vuiſt is. De kruin of punt dezer kegel-vrucht is aen het ſteeltje vaſt, daer de bloem aen hong: de bodem of baſe ziet naer om hoogh: waer in verſcheide huisjes zijn, opgevult met meenighte van vruchten, groter dan hazel-noten of tuinbonen.

Ieder vrucht is bekleet van buiten met een groene ſchil; en van binnen opgevult met een witte kern of pit, zeer goet van ſmaek, zoo wel verſch, als gedroogt; die by de Sineeſche artſen zeer hoogh geacht en van grote krachten, tot voedſel, gehouden worden; waer om zy de zelve doorgaends den kranken, die aen de beter hand zijn, geven t' eeten.

De bladen dezes gewas zijn zeer groot, by wijle tot de lengte van twee palmen in 't kruis, en meerendeels ront van geſtalte: leggen en drijven boven op het water, gelijk die van onze water-plompen: en zitten by lange ſtelen aen den wortel.

De wortel, dikker dan een mans arm, ſchiet twee of drie ellen in zeer fijne ſlijk, en is geheel over met knietjes en leedjes onderſcheiden, in maniere van riet. De buiten ſchors of ſchel is volkomen gaef en heel: het mergh of vleeſch zelf, gelijk met grote gaten van binnen doorboort.

De gedroogde bladen worden by kramers en kruideniers in plaets van papiere omſlagen of huisjes gebruikt, om de verkochte waren in te ſteken.

Maer zelf ook de wortel is zeer heerlijk, en heeft zijn gebruik, en word inzonderheid des zomers tegen de hitte, voor een lekkernye en in waerde gehouden: want zy is een weinigh verkoelend: waerom niet aen dit gewas is, of het heeft zijne nuttigheid.

In *Sina* zijn gehele Meiren, (gewiſſelijk zeer luſtig om te zien,) met bloemen bewoſſen, niet met wilde en onvruchtbare; maer met tamme en door arbeid van menſchen handen gezait. De aenqueking dezer bloemen word alle jaers vernieuwt, en het zaet in het water zelf geſmeten. Ja dat meer is, grote Heeren queken in de tuinen en luſthoven, en zelfs op de plaetſen der Paleiſen in grote aerde vaten, opgevult met ſlijk en water, deze bloemen.

In het Meir en den poel *Hung*, aen d' ooſt-zijde der Stadt *Hoaigan*, des Landtſchaps van *Kiangnan*, groeit zeker hoog poel-riet, welk by d' inwoonders van die gehele landſtreke op de haert gebruikt word: wijl dat zeer vlak geweſt geen ander hout, en ſchier gene bo-men heeft.

Door de gehele landſtreke *Kiahing-fu* des Landſchaps van *Chekiang* groeit in ſtilſtaende wateren zeker ronde vrucht, *Peci* genoemt. Zy is niet veel groter, dan een kaſtanie; heeft een kern met een graeuwe vlies bedekt: van binnen zeer wit, vol zap en aengenaem van ſmaek: herder dan een gemeine appel, en een weinigh

zuur-

zuurachtigh. Men kan kopere munt, te gelijk met deze vrucht in den mond genomen, zoo licht met de tanden klein kauwen, als de vrucht zelf, en tot een eetbare pap maken, door een wonderlijke kracht der natuur.

Mogorin ...men. In de landstreke *Kinhoafu* des Landschaps van *Chekiang* groeit zeker kleine boom met eenen bloem, dien de Portugesen in Indiën *Mogorin* noemen. Hy is zeer wit van kleur, den Jasmijn-bloem niet ongelijk; hoewel blad-rijker, en veel liefelijker van reuk; zulx na een weinigh bloemen het geheel huis riekt: waerom hy niet te onrecht by de Sinesen in grote waerde gehouden, en desselfs boom des winters in aerde vaten met grote naerstigheid ga geslagen word.

...euyeu of ...boom. In de zelve landstreke groeit een boom, *Kieuyeu* geheten, die zeker vet uitlevert, waer van, gelijk van talgh, zeer schone en spier-witte keersen gemaekt worden, zonder deze de handen bezoetelen, schoon aengeraekt.

De boom is vry groot, in bladen en fatsoen onzen peeren-boom gelijk, met witten bloessem, gelijk de kersse-boom. Na den bloessem volgt een volkomen ronde bezië, zoo groot als een kers, bedekt met een zwartachtige dunne vlies, en met wit vleesch van binnen, welk door de geborste vlies, wanneer de bezië rijp is, te voorschijn komt.

De beziën worden afgeplukt en in water gekookt: waer door het vleesch smelt; maer weer kout geworden, volkomen gelijk talgh stolt. Dan word d'overgebleven kern, die vol olie is, gelijk d'olyven, geweikt, en olie daer uit geperst, niet om over de spijze, maer om in de lamp te gebruiken.

Des winters zijn de bladen geheel root, gelijk koper, welk zeer lustigh om te zien is, als of men gehele rode bosschen zagh. Eindelijk vallen de bladen af, tot een aengenaem voedsel, door hun vetheid, voor schapen en koeien, wijl zy daer by zeer vet worden.

Op den bergh *Loseu*, by de Stadt *Polo* in het Landschap van *Quantung*, groeit zeer lang en dik Bamboes-riet, schier boven al ander riet. De stam is in de ronte tien en meer palmen van een hout dik.

Op den bergh *Chang*, by de Stadt *Lochang* des zelven Landschaps, groeit zeker zwart riet, waer van de Sinesen hun fluiten en veel andere dingen maken, die van ebben-hout schijnen gemaekt te zijn.

Aen den oever van de vliet *Kinxe* by de Stadt *Kinhoa* groeit overvloedelijk riet, welk d'inwoonders aen zulke dunne draden weten te spouwen, dat zy ook kleren van dezelve weven.

D'oever van de vliet *Tao* in de landstreke *Xaocheufu* des Landschaps van *Quantung* is bepoot met persik-bomen: waerom hy alzoo genoemt word: want *Tao* is *Persiken* gezeid.

In de landstreke *Chaokingfu* des Landschaps van *Quantung* groeit velerlei welriekend hout: als onder ander rozen-hout, by de Portugesen *Pao de Rosa* geheten; daer zy kasjes, tafels, stoelen en diergelijke dingen veeltijds van maken. Het is ongemeen treffelijk hout, uit den zwarte rootachtig, en doorwossen met eenige aederen, en gelijk uit de natuur geschildert: het groeit ook in de landstreke *Junnanfu* des Landschaps van *Junnan*.

Schier door het geheel Landschap van *Quantung* en op het eiland *Ainan* groeit zeker teen of rijs, *Teng* by de Sinesen, en by de Portugesen *Rota* geheten, welk een tou schijnt te zijn, door de natuur te zamen gedrait of geslagen: want het kruipt, even als een tou, langs d'aerde en over bergen heen. Het is bezet met doornen, heeft langwerpige groene bladen, naulix de dikte van een vinger; maer verspreid zich dikwils een gehele stadie verre in de lengte, en in zulk een grote meenigte over de bergen, dat het den weg, door het onderling verwerren in malkandre, ook voor de herten ondoorgangkelijk maekt. *Rijs Teng.*

Het is een zeer taije teen, en laet zich schier niet breken: waerom van het

het zelve kabels en scheeps-touwerk gemaekt worden, en, gespouwen op zeer dunne draden en vezelen, korven, horden, zetels en diergelijke: maer allermeest de fijnste en zachtste matrassen: waer op de meeste Sinesen, tot zelf den Keizer toe, met naekten lijve slapen, welk zeer reindelijk en des zomers koel is, en den Sinesen, door de lange gewoonte van zoo te slapen, gemakkelijk genoech dunkt te zijn; schoon deze matrassen ook op de blote deel zijn neer-gespreit.

Van de zelfste teen worden ook de teken der bedden en hooft-kussens gemaekt, die zy tot wellust, met zekere welriekende stoffe opvullen.

Het geheel eiland *Ainan* is ook met deze teen overwossen, inzonderheid met de witte, volkomen de treffelijkste.

Bloem Quei. Door geheel *Sina* groeit zeker bloem, *Quei* genoemt, maer nergens overvloedelijker, dan in het Landtschap *Quangsi*, en allermeest in de landstreke *Queilingfu*: waer van ook de Hooftstadt *Queilin* haeren naem bekomen heeft: want *Queilin* betekent *bosch der bloemen*.

De bloem *Quei* groeit op eenen hogen boom, met bladen die van den Laurier of Kaneel-boom niet ongelijk. De bloem is zeer klein, geel van kleur, ongemeen zeer welriekend, en verspreid in trosjes. D'open bloem blijft een zeer lange wijle op den boom heel en gaef, en verwelkt geenzins. Wanneer zy afgevallen is, schiet de boom na verloop van een maend weer uit, en krijgt in den Herfst eenen bloem, die zoo liefelijk en aengenaem riekt, dat hy den ganschen oort, om en by den boom, door zijne aengenaemheid verquikt, en met reuk vervult. De Sinesen maken van deze bloemen vele lekkernyen, tot wellust voor den mont en neus. Deze is de zelfste bloem, dien, met limoen-zap geweikt, de Turken gebruiken om het paerden hair te verven. Deze bomen gedogen gene andere bomen te groeien ter plaetse, daer zy groeien, nochte ter zelfster plaetse daer andere groeiden.

In de landstreke *Lieucheufu* des Landschaps van *Quangsi* groeien aen den oever des strooms *Lieu* veel willige bomen. Men heeft in dezelve ook eenige heerlijke en treffelijke kruiden, dienstig tegen alle ziekten: onder deze is zeker kruit *Pusu* dat 's *onsterffelijk*, gelijk de Sinesen dat noemen; wijl het altijd groen binnen 's huis bewaerd word. *Kruit Pusu.*

Boom Quanglang. In de landstreke *Gucheufu* des Landschaps van *Quangsi* groeit zeker boom *Quanglang* geheten, die in plaets van pit of merg, een weke stoffe besloten houd, gelijk meel: ja heeft ook het gebruik van meel, is niet onaengenaem van smaek, en word in alle spijze gebruikt.

In de landtstreke *Cincheufu* des Landschaps van *Quangsi* groeit zeker kruit *Yu*, daer d'inwoonders kleden van maken, die treffelijker dan zijde zelf en in grote waerde zijn. Aldaer groeit ook zeker boom met hout, als yzer, en veel herder als onze busboom. Ook geeft de zelve landstreke zeer ttreffelijke kaneel, *Kueypi* in 't Sineesch geheten, die hier in alleen van de *Ceilansche* kaneel verschilt, wijl deze welriekender is, en sterker op de tong bijt. *Kruit Yu.*

Oulinx plachten de Sinesen van het eiland *Ceilan* (*Ceilan* volgens Boim is by ouds alzoo by de Sinesen genoemt, om de schip-breuk van vele schepen op dit eiland: of *Ceilan* of liever *Sinland*: volgens Martijn, betekent luiden van *Sina* of Sinesen) de kaneel na *Ormuz* over zee te vervoeren, en wierd dan van daer na *Aleppo* in *Syrie* en *Griekenland* te lande over gebragt. Onbewusten meinden dat dezelve uit Moren-land en Egypten quam, daer zy nochtans in die gewesten niet groeit. Zomwijle quam een vloot van vier honderd Sinesche schepen, met een inlading van gout, zijde, edele gesteenten, muskus, porcelein, koper, aluin, note-muskaet, kruitnagelen en inzonderheid van kaneel, in de zeeboesem van Persien.

De koopluiden, zoo de zelve Boim getuigt, hebben de kaneel, (anders by de Sinesen de schors van den zoeten boom geheten,) *Cina* en *Momum* genoemt,

LI-CI
KIA-GIU
荔枝菓樹
Li
Ci
Fruct
Arbor

Arbor Papaya
Kiü Ka seu
Giü Giu
Xü i arbor
Fān
Yāy
Xü

noemt, welk zoet en welriekend Sineesch hout betekent.

uit Ko. In de landstreke *Lipingfu* des Landschaps van *Queicheu*, groeit zeker kruit, volkomen de hennip gelijk: de Sinesen noemen het *Ko*, en maken daer van zomer-kleden: een zeer treffelijke en gemakkelijke dragt des zomers tegen de hitte. Het groeit ook in de landstreke *Nankangfu* des Landschaps van *Kiangsi*.

yayçu. Overvloedelijk groeit in de zuider Landschappen *Junnan*, *Quangsi*, *Quantung*, *Fokien*, en op het eiland *Hainan* een boom, *Fanyayçu* by de Sinesen geheeten, en by d'Ooster Indianen gemeenelijk *Papayo*, of by verkorting *Papay*: in West-Indiën by d'inwoonders *Pinoguaçu*, en by de Portugesen aldaer *Mamoeira*.

Hy geeft boven uit den stam zelf, die zeer voos is, veele vruchten, ieder grooter als een Pompoen: en van binnen met root en zeer zoet merg, zoo week, dat het met een lepel kan uit geschept worden.

Zy worden gehouden verkoelend te zijn, de lust van byslapen, zoo veel gegeten worden, te benemen, en de voortteeling te verhindereu.

Dikwils zietmen aen een zelven boom bloemen, onrijpe en groene vruchten, die in vorm van lelien uitbotten, en ook rijpe geele.

Dees boom geeft (een vreemde zake) geene takken; maer alleen bladen aen den kruin, en krijgt aen den stam, daer de bladen beginnen, witte bloemen, en uit deze vruchten.

De vruchten hebben geenen gezetten tijdt des jaers om te rijven: waer om men alle maenden eenige rijpe aen den boom vindt.

De vrucht wordt by de Sinesen *Fanyaykôçu* genoemt: dat's *vrucht van den Fanyay*: want *Koçu* is vrucht gezeit: en by de Portugesen *Mamam*, dat's *mamme*; wijl zy, gelijk een mamme aen den boom hangt.

De vruchten en bladen, en zelf de boom met vruchten staen zeer lustigh in 't oogh.

De boom komt voort uit het zaet van zijne vrucht, en uit de scheuten, die aen den wortel uitschieten. Een van dessels bladen, of een stuk van den stam, in d'aerde gesteken, wortelt zeer licht, en wast gezwint tot een zeer hoogen boom op.

Des jaers zestien honderd zes en twintigh is te Napels uit zaet een boom *Papayo* voortgekomen. Dees had een witachtige veezelige wortel, met een witachtige steel of stam van achtien duim lang, een vinger dik, licht witachtig, voos, ront, niet ongelijk den steel vanden wonder-boom, en op een zelve wijze ingesneden, door de Steden der afgevalle bladen van onderen. De bladen hongen by een lange steel rontom den stam, zijdelinx schuins, van het midden tot boven aen den top: waren aller wegen vier of vijf duim breedt, gedeilt, gelijk de vijge-bladen in vijven; hoewel veel dieper ingesneden: glat, bleek en vrolijk groen: vielen alle des winters door de koude af, en ging de stam allengs, te gelijk met den wortel, eindelijk uit.

Dan men zou mogen twijfelen, of dees boom de rechte *Papayo* geweest zy, wijl, volgens Michaël Boim, de *Fanyayçu* of *Papayo*, de bladen alleen aen den top of kruin des stams heeft; en niet, gelijk dees te Napels, van onderen, of van het midden tot bovenen.

Volgens berecht van Peter de Valle, by brieve aen Fabius Kolumna, is de *Papayo* een boomachtigh gewas, onzen vijgeboom van aenzien niet ongelijk; maer lustiger: de vrucht onze gemene meloen gelijk, eyvormig, glat en groen van schel, met geen of weinig zienbare vorens: het vleesch van binnen hoog oranje-verwig, van smaek als een zoete oranje-appel, maer een weinig kruidiger en aengenamer: het versch zaet zwartachtig; maer gedroogt kastani-bruin, van dikte als het Koriander zaet; maer langwerpig endich rou. Het doorgesneden merg is een weinigh witachtigh, teiachtig, zoet van smaek, gelijk oud zaet van meloenen. De stelen der vruchten, noch onrijp, geven melk, gelijk de vijgen. De boom is takkig, niet min dan de vijgeboom.

Dan ook dees *Papayo* van *della Valle*

 schijnt

schijnt met dien van Michaël Boym niet overeen te komen: wijl de Sinesche gene takken heeft; en dees gezeid word takkig te zijn.

Histor. Natur. & Med. lib. IV.

Volgens ondervindingh van den Hoog-geleerden en zeer ervaren arts, de Heer Willem Piso, is tweederlei *Papay* in *West-Indiën*, aldaer *Pinoguaçu* geheten: een mannetje en wijfje. Het mannetje groeit aller wegen in de bosschen; maer zelden het wijfje, welk, in de hoven gepoot, welig tiert. Het mannetje schiet tot de hoogte van een gemeine vrucht-boom op: heeft een asverwigen en gladden schors. De bladen schieten over al rondom den stam uit, die van de aerde tot halver wege der hoogte aenstonds in jonge bomen afgesneden worden: de rest der helft tot boven toe met bladen bedekt gelaten. Ieder blad is op zes of zeven stucken ingeschaert, met zoo veel insnijdingen, hangt aen een ronde, holle en rosverwige steel. Aen de takjes van de groote stelen groeien veel lange en bleekgele bloemen, zonder reuck, bestaende uit vijf achter over gebogen bladen. Na dese volgen zelden vruchten; 't en zy de boom verpoot is, die ten minste drie jaren moet oud zijn. Dies is valsch, het mannetje gene vrucht draegt: desgelijx het vrouwtje niet, 't en zy het mannetje daer by staet; aengezien de dagelixe ervaernis het tegendeel leert.

De vrucht van het mannetje hangt naer om laeg aen den voornoemden langen steel: is van fatsoen die van het wijfje gelijk; maer langer, kleinder en van buiten gevoort, gelijk een *Pepoen*: te weten, met vijf vorens in de lengte, en vijf on-diepe, om d'anderde diepe. Heeft van binnen vleesch en zaet, als het wijfje, maer zoo geel en goet niet. De onrijpe vruchten geven overvloedelijk wit zap. Het hout des booms is bros en week, word tot spel en verscheiden gebruik uitgeholt, en zit vol van het zelfste melkachtig zap, welk een onaengenaeme en scherpe smaek heeft, en by de Barbaren tegen de gebreken der huit, ontstaen uit hitte, in gebruik is.

Het vrouwtje *Pinoguaçu*, is in stam en bladen het mannetje gelijk; hoewel die gemenelijk groter zijn; ook zijn de stelen der bladen niet root, maer groen. Het grootste gedeelte is takloos, en staet dies te lustiger. Het draegt het geheel jaer door vruchten en bloemen; niet aen lange stelen; maer aen den stam zelfs, ter plaetse, daer de stelen der bladen aen-zitten.

De bloem is in grote dien van het zweertjes kruit gelijk, bestaet uit vijf gele bladen, van reuk als de Mei-lelien. Uit desselfs midden schieten de vruchten, die aen den stam groeien van fatsoen en grote als een kleine Meloen: en tieren zoo welig voort, dat zy om den overvloet in geringe waerdye zijn. D'onrijpe vrucht is groen, en geeft, ingesneden, melk; maer word in de lucht, onder het zant geleid, aenstonts rijp en geel. Het vleesch van binnen smaekt gelijk een Meloen; maer geuriger. In het mergs leggen veel granen, eyvormig, zoo groot als Koriaender zaet; van buiten rou; musch-verwig: van smaak gelijk onze water-kers: overtogen met een dun en blinkend vlies, welk afgetrokken moet worden, indien men het zaet bewaren wil. Van binnen zit een witte kern. De raeuwe vruchten zijn wel eetbaer, maer gekookt by vleesch of koeken daer van gebakken, veel beter.

Uit ieder zaet schiet binnen 's jaers een vruchtdragende boom; maer duurt niet boven vier jaer. Een voorteken van het uitgaen, is, wanneer desselfs kruin van zelf verrot: want na deze verrotting gaet de gehele boom uit. De vrucht, schoon wel bereid, is wel van goede smaek; echter niet van genoech goet voedsel: want veel gegeten maekt loslijvigheid: Maer het zap uit den zelven geperst stilt de buik-pijn, ontstaen uit hitte. Een konzerf daer van gemaekt doet het zelfste.

Het wijfje en niet het mannetje schijnt de rechte Sineesche *Papay* of *Panyayçu* te zijn. Zoo Jacob Bont getuigt, groeit dit gewas, 't zy men het een kruit of heester of boom wil noemen, tot volkomen hoogte eens booms: want zoo week is de stam, dat iemand dien, hoewel dikwils eens

mans

SV-PIM
柿餅樹
Su
pim
Xu. 1. Arbor
PO-LO-MIE
波羅密樹
Pō
Lō
mie
Xu 1. Arb
波羅密菓子
Pō
Lō
mie
Kō
çu
Fructus

CIEV KO.
ab Indis 臭 Chéu
et Lusitanis 菓 Kó
Cayaua 樹 Xú. i. Arb.
臭菓子
Cheu
Kó Fru
Çu ctus

mans dye dik, in eenen houw met een zabel dwers kan door houwen. De vrucht hangt niet aen de takken; maer schiet uit den stam, tot de grote ontrent van een kleine meloen: en is die ook in geel vleesch, welk onder de buitenste schel leid, en byna in smaek gelijk. Het zaet smaekt even als kers of raket-zaet. Neven deze bomen houden zich veeltijds kleine slangen, *Cobre de Capillo* by de Portugesen geheten: zijn een vinger dik, een elleboog lang, zwart van huit op de ruch: bleek onder den buik. Wanneer zy boos zijn, blazenze den bek op, gelijk de borrende kikvorsschen, en brengen een dodelijk vergif uit. Dus verre *Bont*.

Zoo de meeste schryvers getuigen, word dees boom geplant en komt niet van zelf voort. Wat landaerd hy eigentlijk is, staet noch in onbeslecht geschil, maer word by velen voor een vreemdeling van Indiën gehouden, en van buiten daer in gebragt te zijn.

Boom Supim. Michaël Boym.

Nergens dan in *Sina* groeit de boom en zeer edele vrucht, *Supim* in 't Sineesch geheten. Zy is gout-geel en purper-verwig, groter dan een gemeine appel, en vertoont week en root vleesch, met een diergelijke schil. Van binnen leggen hier en daer eenige steentjes.

De gedroogde vrucht is een Europische vijg zeer gelijk, kan veel jaren goet blijven. Zy word by de Sinesen artsen veeltijds voor een genees-middel gebruikt: is in het Landschap van *Quantung* in Lou, Sprokkel en Lente-maend rijp; maer in *Xensi* en *Honan* en andere Noorder Landschappen in Zomer, Hoi en Oogst-maend.

De boom, met deze vruchten beladen, geeft een zeer lustigh gezicht, die gestadigh bewaekt worden voor het gevogelt.

Zeker hoge boom groeit in het Landschap van *Quantung* en op het eiland *Ainan*, met bladen, die een half mensch bedekken kunnen. Dit is wonderlijk aen dezen boom, dat hy met d'eene helft des wortels in d'aerde hangt, en aen het ander deel, boven d'aerde, te gelijk rode bloemen en vruchten, onze vijgen zeer gelijk, voortbrengt. De rijpe vruchten zijn een weinig root; maer het vleesch van binnen is in smaek en gedaente onze vijgen gelijk. De rijping is in Hoi en Oogstmaend.

Vrucht Cieuko. Michaël Boym.

De vrucht, in 't Sineesch *Cieuko*, word van d'Indianen en Portugesen *Goyava* genoemt. Zy dunkt den genen, die haer niet gewoon zijn, na weegluizen te stinken; maer riekt nochtans in 'er daet sterk kruidig, en word zelfs van die genen daer na begeert, den welken zy in 't eerst schenen te stinken; dewijl zy een zamentrekkende en verwarmende kracht heeft, en zeer dienstig is om den buikloop te stoppen, en mage te versterken: binnen in leggen zeer veel en rontachtige steentjes waer uit de bomen voortkomen, hoewel het zelfste en gezwinder door een tak in d'aerde gestoken, geschiet. De takken geven een zeer groten overvloet van vruchten en seer welriekende bladen, die gewreven een zware reuk geven, en tegen warme ziekte voor genees-middelen gehouden worden. De vrucht word met een anderen naem *Pera* in 't Portugees genoemt, dat 's *peer*, om dat zy de gedaente van eene pere vertoont.

In Indiën is de vrucht in Slacht en Winter-maend rijp, hoewel ook in meest al d'andere maenden: in *Sina*, in het Landschap van *Quantung*, in Zomer en Hoi-maend.

Boom en vrucht Giambo. Michaël Boym.

Op het eiland *Hiamxan*, onder *Sina* gelegen, in *Makao*, en in *Malakka* groeit een boom en vrucht *Giambo* geheten: hy is van tweederlei slag: want men heeft in Indiën rode witte en geelachtige van reuk, als rozen. Het eerste zoort heeft witte, het tweede bleek-gele bloemen. De stam en takken zijn asch-verwig: de bladen zeer schoon, glat, een palm lang en drie vingeren breet. De vrucht heeft de grote van een peer, met wit, dun, zeer zoet en spongiachtigh of voos vleesch, van smaek tusschen zoet en zuur: is zeer schoon van aenzien en of geheel root, of geheel wit; of ten deel root, ten deel witachtig. Aen een zelven tak ziet men te gelijk bloemen, groene en rijpe vruchten. Deze

zijn

zijn zeer verkoelend: waer over zy in zeer grote hitte de dorst zeer treffelijk lesschen. By d'Indianen word van de vrucht een konzerf gemaekt, zeer dienstig tegen de koortse en ziekten, uit galle ontstaen

In plaets van zaet leid van binnen een ronde kern: hoewel in de gele *Giambo* twee kernen, of veel meer een, in twee verdeilt. Het vleesch van de gele is zeer zoet en voos. De rode zijn in Indiën in Slacht en Wintermaent, maer de gele op zommige plaetsen in Lente, op zommige in Hoimaent rijp.

Vrucht Pipa. De *Pipa* is een vrucht geelachtigh groen, wanneer zy rijp is: zeer zoet van smaek, als onze pruimen, en bedekt met een gelijk vlies: van binnen leid een doorgaens vast en ai-rond steentje. Zy word gemeenelijk in Sprokkel en Lentemaent rijp geplukt. De boom heeft zeer fraeie bladen en bloemen, en geeft een lustig gezicht.

Vrucht Yata. De vrucht *Yata* heeft een groene en Pijnappels-gewijze schil: van binnen waterig vleesch, zo wit als sneeu; verbergende in vele huisjes vaste en swarte steentjes. Hoe de vrucht groter, hoe zy beter en dierder gehouden word.

De boom groeit voornamelijk op *Malacca*; maer is van daer na *Sina* overgebragt, daer zy welig tiert. Op zommige plaetsen is de vrucht in Wijn en Slacht-maent: op zommige in Sprokkel en Lente-maent rijp.

Vrucht Manko. De vrucht *Manko* by de Sinesen, en by d'Indianen *Manga*, en by de Turken *Ambo* genoemt, groeit allermeest overvloedelijk in de Zuider gewesten van *Sina*. In Indiën heeftmen velerlei slag. De grootste zijn twee, zomtijds drie pont zwaer: inzonderheid zo zy groeien aen den tak van eenen boom, geënt op eenen Ceder-boom, van wiens vrucht zy zeer cierlijk de reuk en schobbige schil ontleent.

D'enting op stammen of takken van andere bomen geschiet niet gelijk in Europe: maer slechts een afgesneden tak van den *Manga* boom, word aen de tak van een anderen boom gebonden, en met klei toegesmeert: waer door de takken met der tijdt te zamen groeien en vruchten geven. De rijpe vruchten zijn van velerlei kleure: zommige groen, andere geel, andere root: of, zoo andere schryven, groenachtig geel, en uit den groene root: ja dikwils aen een zelven boom. *Boym.* *Bauhin.*

Van binnen zit een bittere kern in een herde en ruige schil, zoo groot, als een ekel of amandel. Men vint'er ook zonder stenen. Het vleesch van de rijpe is geel en purper-verwig, en overtreft in zoet en geurigheid van smaek al andre vruchten. Eenige houden deze vrucht voor de smakelijkste vande gehele wereld. Zy zijn in Gras- en Bloei-maent rijp, en blijven tot in Slacht-maent goet.

De boom, volgens Garcias, daer aen deze vrucht groeit, is den Peerboom gelijk, zeer hoog en takkigh. De bladen zijn huits-gewijze dun, zomtijds tien duim lang en drie breet, met een dikke zenuwe in 't midden doorlopen.

Garzias heeft een boom gehad, die tweemael vruchten in een zelven jaer voortbragt, te weten, in Bloei en in Oogst-maent. Deze vrucht is kout en vochtig.

Uit d'onrijpe vruchten word een konzerf gemaekt: zy worden ook ingezouten en met rijs en water gekookt. D'onzen, op hun weerom reize van Indiën, gebruikenze in plaets van Komkommers of Agurkjes in pekel ingeleid. d'Indianen worden gehouden haer heet van temper te zijn, en gallige koortsen t'ontsteken, maer zijn veel meer vochtig en verkoelend.

De gebrande stenen doden de wurmen der mage, en verstrekken ook een datelijk genees-middel tegen den buikloop. De versche kern dood de wurmen des buiks, misschien om haer bitterheid.

Volgens Akosta, word de vrucht op schijven gesneden, of sonder wijn, of in wijn te weike geleid gegeten. Zy wort ook in zuiker geleid, om des te beter te bewaren, en by wijlen in het midden, geopent met een mesch, versche genber, knooplook, moster-zaet, zout met oli en edik gestroit: of word met rijs gegeten, of gelijk ingeleide olyven. Zy groeit op vele plaetsen in

Indiën

PI-PA
MAN-K
Pi 枇
Pa 杷
Xu Arbor 樹
Pa
Kó Fru
Çu ct
枇杷菓子
Man Kó
Fruct
Arbor

GIAM-BO
Giâm
Pŏ
Xú, i Arbor
Giam
Po
Ko Fru-ctus
Man Ko
ab Indes Mang
Fru-ctus

CINNAMONIUM
桂皮樹菓子
Quey pi xu. i. Arbor ko Fru i çu ctus
亞大樹
Yá tá xu. i. Ar.
亞大菓子

YA-TA
DU-LIAM
樹 Xu 1 Arbor
菓 kŏ fru
子 çu ctus
土 Du
利 ri
檨 am

Indiën, als in *Malabaer*, *Goa*, *Zuratte*, *Balagate*, *Bengale*, *Pegu* en andere. Dan voor de beste word gehouden, die in *Ormuz* groeit: naest deze, die in *Zuratte*: de derde in *Balagate*.

Een vrucht *Mangam*, welk op het eiland *Java* groeit, hoewel een andere misschien van deze *Mangas*, beschrijft Jakob Bont. Deze word by de Javanen hoger geacht, dan eenig tegengift in de hele wereld; 't zy Lapis Bezoar, of iet anders. Zy is zoo groot, als een kokes-noot: dicht aen malkandre gesloten, zoo lang zy onrijp is; maer springt, rijp geworden, van malkandre en berst. Van binnen leid zaet, in wol besloten; welk lichtelik, 't en zy tijdelijk gâgeslagen, door de wint verstroit word. Zoo dier is deze vrucht, dat zy naulix met gelt te betalen is. Wijders de delen, boven van malkandre afgeweken, zitten onder zoo vast aen den bodem, dat de sterkste man die van malkandre niet kan scheuren.

[K]atoen. Aen veel oorden in *Sina* groeit ook katoen of boom-wol, hoewel zonderling overvloedelijk door het gansch Landschap van *Nanking*: ja in zulk een meenigte ontrent de Stadt *Xangchai*, dat dezelve, neven haere onderhorige dorpen, twee hondert katoen-wevers gezeid word te hebben: zulx de katoen-wevery aldaer een genoegzame hooft-nering der Sinesen is. Men zeid het zaet eerst voor vijf honderd jaren uit andere gewesten in *Sina* over gebragt te zijn. Het kruit of heester, daer aen de katoen in *Sina* groeit, schiet met een houtachtige steel van anderhalve of twee voet, en bedekt met een donker rode en rouwe schors, naer om hoog, en verdeilt zich in verscheide korte takken. De bladen zijn die van den wijngaert gelijk, rou, verdeilt in drien, en hangen aen ruige stelen van twee of drie duim lang. De bloessem of bloem is dien van de maluwe of keesjes kruit gelijk, en eindigt in ontallijke Safraen gele, of (zoo andere willen,) blaeuwachtig of in 't midden purperverwige stijlen. Nae den bloem volgen ronde vruchten, zoo groot als een kleine appel, die, by rijping, in twee of drie scherpe kielen sterswijze van elkandre gapen, met de witte katoen van binnen. Onder de katoen leit langwerpig, ayachtig en wit zaet, van smaek als een Amandel of Pijn-appel. Men houd 't katoen den ouden niet bekent zy geweest. Een ander gewas, welk ook katoen geeft; maer booms-wijze op-schiet en gladder bladen heeft, groeit in Egypten en Arabien, daer het by d'Egyptenaers *Gottnel Ssegiar* genoemt word. Te weten, het rijst met zijnen stam en houtige en herde takken, tot de hoogte van tien ellebogen.

De bladen hangen aen violetverwige stelen, en zijn, gekomen tot volslagen wasdom, verdeilt door vijf diepe insnijdingen: waer onder de twee onderste, en de bovenste en langste, met aenwas van een klein blaetje, vergroot zijn. De vrucht is byna van een zelve fatsoen; hoewel groter, met bruin zaet van binnen. Uit deze boom-katoen worden in Arabien de zeer fijne kleden gemaekt, die zy *Sessa* noemen.

De landstreke *Chucheufu* heeft ontrent de steile en kommerlijke plaetsen inzonderheid wouden en bosschen met aeloude pijn-bomen, dienstig voor de Sinesen, tot den huis en scheeps-bou. Men zeid by de Stadt *Sunghiang*, dat 's *aerde der pijn-bomen*, zulke zware bomen gevonden worden, dat tachtig man dezelve niet omvademen kunnen: ja ook zijn, die acht en dertigh man binnen de holligheid des stams kunnen verbergen. *Pijn-bomen.* *Grote bomen.*

In de landstreke *Chucheufu* des Landschaps van *Chekiang* groeit in den vliet *Luyeu*, by de Stadt *Kingning*, grote bosschen met riet, *Cho* met een algemeinen naem by de Sinesen geheten, (want daer is zeer velerlei slag) en by d'Indianen *Mambu*, daer de Portugesen *Bambu* en d'onzen *Bamboes* van gesmeet hebben. Het een is klein, het ander groot; hoewel alle schier zoo hert als yzer, en dikwils over de twee en drie span onder dik, of ontrent een mans dye: ja vintmen eenige van zulk een dikte, dat d'Indianen van dezelve schuitjes maken, zonder dezelve uit te hollen; maer spouwen die in 't midden door, en laten slechts aen wederzijde twee van d' onderste geleden of afscheitselen blijven. Op ieder eind zit een Indiaen met naekte lijve, en *Bamboes riet.*

een riem in ieder hand, waer mee zy deze ſchuitjes vaerdig en gezwint, ook tegen ſtroom op, weten voort te drijven: van de dikſte deelen dezes riets worden vaten gemaekt, om daer in koopwaren, en water, op langduurige reizen, te verbergen. Het hout is ontrent drie vinger dik.

De kleinſte by wijle zijn een halve roede hoog: de grote veel hoger, waer om zy niet t'onrecht, by eenigen, bomen genoemt worden: gelijk Garcias dezelve by eenen populier gelijkt. Andere zijn groen, andere pek zwart, van ſtam en hout; en deze laeſte meerendeels maſſijf, die de Portugeſen in Indiën *Bambu Macho* noemen, dat's *mannetjes Bamboes:* hoewel deze laeſte niet in *Sina*, maer in Indiën groeien. Zy groeien op broekige plaetſen, ſchieten recht op, hoewel by wijle door kunſt omgebogen, om des te bequamer tot het gebruik van Palakijns of draeg-zetels te dienen. Zy beſtaen van onderen tot bovenen uit knopen of geleden, over de lengte van de palm van een hant van elkandre afgelegen: waer uit eeniger mate rechte takken ſchieten. Zoo Piſo getuigt, groeit in Indiën tweederlei *Mambu* of *Bambu:* het een klein; hoewel van binnen meer gevult: het ander groter en minder gevult: welk in hoogte en vaſtigheid al ander riet overtreft. De bladen zijn die van den olijf-boom gelijk; maer veel langer; zittende zomtijds een alleen, zomtijds twee tegen elkandre over: geven een zeer vermakelijk gezicht, eenſdeels om haer langwerpig fatſoen, in vorm van zweertjes kruit, met d'einden een weinig gekromt en omgebogen; eenſdeels om haer geduurige groente het geheel jaer door.

Mantiſſ. Arom. p. 185.

Martijn.

Dan ſchoon dit riet yzerhert is, het kan evenwel op zeer dunne draden, en als op vliezen door hantgauwe luiden geſpleten worden: waer van de Sineſen matraſſen, korven, kasjes, kannen en diergelijke dingen zeer behendigh vlechten. Zy maken van dit riet met kleine moeite ook hun huizen, inzonderheid de boeren, ten platten lande; en de ſtijlen aen kleine huizen.

Van het dunſte riet worden pieken en ſpietſen gemaekt, en voor met yzer beſlagen: zeer bequaem is dit riet, wijl het van natuur doorboort is, tot water-goten of buiſen, en zonderling heerlijk en treffelijk, om zijne lichtigheid, rechte, dikte en vaſtigheid, tot verrekijkers; behalve veel duizenderlei ander gebruik. Het is ook in Indiën in groot gebruik, voor ſtokken, tot onderſteunſel van het peper-gewas, te dienen, die nevens dezelve in d'aerde geſtoken worden. By de Sineſen geſchiet ook de gemeene kaſtijding met deze rieten, in plaets van roeden.

Het verſch afgeſneden riet in brant geſtoken, zweet een water uit, gelijk meeſt al ander hout, welk zeer by d'artſen in *Sina* begeert is: want het zelve gedronken drijft het bloet, 't zy verrot, of door vallen of ſtoten buiten d'aederen geraekt, ten lichaem uit. De jonge Bamboes-rieten zijn opgevult met een licht, ſpongiachtig, en nat merg, die by het graeuw, om de lieſelijkheid van ſmaek, zeer gretig uitgezogen worden. De tengere en nieu uitgeſchoten loten, eer het riet bladen krijgt, zijn zeer ſappigh en ſmakelijk. De Sineſen koken deze by vleeſch, tot ſpijze, gelijk rapen of aertjeſokken, ja worden ook het geheel jaer door in eek bewaert, tot een ſaus of toe-ſpijze, voor een lekkernye, even als hier te lande de agurkjes.

Piſo.

De zelve loten zijn ook in Indiën by vreemdelingen en ingeboornen in grote waerde, wijl zy het grootſte gedeelte van het beruchte Artzeny-gerecht *Achar* uitmaken, welk in Europe, derwaert overgebragt, voor een lekkernye gehouden word. Maer wanneer deze loten groot en oud geworden zijn, verandert het lichaem, kleur, ſmaek en kracht van de beſloten vogt, (gelijk men in d'oude kokosnoten ſiet geſchieden) en word allengs na buiten uitgedreven: ſtolt nevens de geleden, door kracht der Zonne, en word hert, gelijk witte puim-ſteen: neemt aenſtonts, berooft van zijne natuurlijke zoetigheid, een byzondre ſmaek met een weinig ſamentrekking aen, in maniere van gebrande elpenbeen. Deze uitgedreven en verherde vocht, word by d'Indianen *Sacarmambu*, en by de Perſianen en Arabiers *Tabaxir* geheten,

ten, die hoe lichter, witter en gladder, hoe treffelijker; maer hoe oneffen'er en aschverwiger zy word, hoe flechter zy gehouden word.

Dan zeer zelden word dit zeer edele genees-middel, *Sacar Mambu*, op d'aenzeegelege plaetsen in Indiën gebruikt: inzonderheid uit tweederlei reden: eerstelijk, wijl schoon al het Bamboes-riet in den beginne door een zoete vocht opgezwollen is, zoo komt nochtans deze vocht, gewoon te stollen aen de geleden, niet in al het riet, nochte op alle plaetsen te voorschijn; maer word, na de kracht der Zonne en aert des lands, overvloedelijk of niet voortgebracht: gelijk kenbaer is, dat op de kust van *Malabaer* en *Koromandel* geschiet.

Ten tweede, zoo is het by d'Arabische artsen en Brachmannen zeer gewilt, en word zeer dier van de Koningjes gekocht, onder welker gebiet deze Bamboes-rieten, met *Sacar*, groeien. Volgens getuigen van Garcias en Linschoten wort deze *Sacar Mambu*, (niettegenstaende de prijze, na de vruchtbaerheit des jaers, hoog en laeg loopt,) in *Arabien* gemeenelijk tegen zilver opgewogen, uit oorzake voornamelijk, wijl d'Indische, Arabische, Moorsche, Persiaensche en Turksche artsen, en d'ervaerendheid haer deugt tegen uit en inwendige hitte en ontstekingen, desgelijx tegen koortsen en bloetgangen, uit gal ontstaen, eenstemmelijk getuigen; 't zy met nat of anders ingegeven. Zelfs d'Indianen gebruiken het tegen de koude pis, zaetvloeing en bloetstorting, en achten den onzen een groten deucht te doen, met het byzetten van deze *Tabaxir* of *Sacar Mambu*, in diergelijke gebreken. In 't kort, het *Tabaxir* word zeer hoog by de Persianen en Arabiers geacht.

In de galderye van de kruit-tuin der Hoge-school, te Leiden, zietmen twee zulke rieten, aen beide einden afgebroken, en gebragt des jaers zestien honderd en een uit Oost-Indien. Het kleinste is ontrent zes en twintig voet lang, onderscheiden met negen en twintig geleden: dik onder in den omtrek zeventien duim, en boven veertien. Het grootste is anderhalve voet groter, en drie duim dikker: hoe groot deze gehele rieten geweest zijn, kan uit de stukken gissing gemaekt wordē.

In *Sina* groeit ook op veel plaetsen, na 't zuide, zuiker-riet, inzonderheid in de landtstreke *Tungchuensu* des Landschaps van *Suchuen*: waer uit zeer veel en treffelijke zuiker geperst wort. En schoon by de Sinesen al over lang van ouds het zuiker-riet gegroeit heeft, zoo wisten zy evenwel uit het zelve geen zuiker te trekken; maer zeidmen zy die kunst namaels van zekeren Indiaenschen offer-paep geleert hebben. Want als desselfs ezel, daer hy op zat, in een riet-akker gelopen was, en d'eigenaet des akkers dien vast hield, tot vergoeding van schade, leerde dees hem, om zijnen ezel weer te hebben, de kunst van zuiker uit het riet te koken. *Zuyker-riet.*

In het Landschap van *Quantung* en op meer andere plaetsen in *Sina* groeit zekere Sineesche roze, die alle daegs tweemael van kleure verandert: want nu is zy geheel purper, en word dan weer volkomen geheel wit. Zy is zonder reuk, en groeit op een boomtje.

De Jesuit Kircher geeft over het veranderen der kleure, in deze roze, de volgende verklaringe:

Zoo men d'oorzake hier af wil onderzoeken, men zal bevinden (zoo gissen mag plaets hebben) geen andere te zijn, dan de temper en voetsel des bloems en de verscheide gesteltenis des luchts. *Kirch. Chin. Illustr.*

Dewijl dan de roos van een vochtige temper is, zoo word zy hier door des nachts in haeren natuurlijken staet wit; maer des daeghs, geraekt door de brandende hitte der Zonne, jaeght zy de geesten van het Armoniasch zout na d'uitterste delen des bloems; door welker damp en waessem zy geverft en aenstonds purperachtig word. Maer met het allengs vervliegen der geesten, door d'overmatige hitte der Zonne, kan de bloem tot de witheid van zijnen vorigen glans niet gebragt worden, tot dat, met het van nieus optrekken der geesten van het Armoniasch zout, de bloem eindelijk purper geverft word. Eindelijk, by weg gaen van de hitte der zonne, gelijk de geesten dan niet meer opgetrokken worden, krijgt ook de bloem zijne vorige witheid weer.

Zoo iemand ervaernis van deze zake wil doen, die neeme een Viool of Roze van Damas, en berookze met Armenisch zout, met verwondering zal hy de witte Roze in een purpure, en eindelijk in een gele en witte zien veranderen: ten tegendele, een rode Viool en Roze, met zwavel gerookt, een witte kleure aenneemen: Ja men heeft ook een nacht Viool, die na de verscheide oprijzing en daling der Zonne, verscheide kleure aenneemt, en des daegs zonder reuk is; maer des nachts een zeer edele en aengename reuk geeft. Dus verre Kircher.

Florae lib. 4. c. 6. p. 474. Joannes Baptist Ferrarius beschrijft wijdloopigh zekere Sineesche roze, by d'inwoonders *Fuyo*, by andere d' Indiaensche en Japansche *Maluwe* genoemt; die by den zelven Ferrarius uit zaet, gebragt uit West-Indiën, te Rome voortgekomen is. Zy is melkverwig: word daer na wit en root, eindelijk purper en gaet dan uit. In Indiën is zy op eenen dagh, (en leeft slechts eenen eenigen dag) des morgens, wit: des middags, bloet-root, des nachts, purper-verwig.

Vruchten Jamboes of Pompelmoes. Palud. in Linschot. Het Landschap van *Quantung* geeft byzonderlijk zekere vruchten, geheten by de Sinesen *Yençu*, by de Portugesen met een gebroken naem *Jambos* (en de boom *Jambeiro*,) by de Malabaren en Kanarijns *Jambali*, by d'Indianen *Tufa*, by de Persianen en Arabiers *Tufat*: by de Turken *Almat* en by de Hollanders Pompelmoes. Zy groeien aen doorn-bomen, gelijk de Limoenen, maer die groter zijn, dan de Limoen-bomen. De bloem of bloessem is ook dien van den Limoen-boom zeer gelijk: wit, zeer liefelijk van reuk: waer uit ook een zeer welriekend water door den helm getrokken word. Ook overtreffen de vruchten al d' allergrootste Limoenen zeer verre in grote, wijl die zoo groot en dikwils groter, als een menschen hooft zijn. De schil is die van de gulde appelen in kleur gelijk: het merg of vleesch van binnen rootachtig, en zoet, vermengt met eenige zuurte, van smaek gelijk een druif, die niet volkomen rijp is: zulx uit de zelve veeltijds ook een vocht geperst word, om te drinken, even als in Vrankrijk uit de kerssen, appelen en peren, de cyter-drank. Zy bijft, binnen 's huis opgehangen, een ront jaer goet.

Zoo Garcias getuigt, is deze vrucht by d' Indianen in grote waerde, en allereerst uit *Malakka*, daer zy overvloedelijk groeit, voor weinigh jaren derwaerd overgebragt. Zy heeft de grote van een ganse ey, of is een weinig groter, bleek purper van verruwe, en zeer schoon van reuk, als een roze.

Wijders, het boomtje *Jambos* zelf, volgens den zelven Garcias, groeit tot de grote van eenen pruim-boom, heeft bladen, die grote gelijkenis met het scherp van een grote lancie hebben, en groen en lustig in 't oog zijn. De bloem is root, zeer welriekend, en zuur van smaek.

De boom schiet met vaste wortelen in d'aerde, en is zeer vruchtbaer: want na het vierde jaer geeft hy vruchten: en niet slechts eenmael 's jaers, gelijk schier meest al de bomen; maer krijgt veelmael alle jaers nieuwe vruchten.

Men vind tweederlei slag van deze bomen, elkandre zeer gelijk, hoewel met vruchten van eenig verschil, die beide niet alleen in fatsoen en gestalte; maer ook in grote onzen Europer appel-boom verbeelden. De boom vereischt geen queking noch byzonderen aert van gront, maer komt op vele plaetsen in Indiën door kunst of van zelf zoo gelukkelijk voort, dat hy dikwils voor het vijfde jaer vruchten draegt, en schiet, 't geen wat zeltzaems in Indiën is, diep wortels in d' aerde. Hy word gezeid uit het peperrijk *Malakka*, om zijn welriekendheid van bloemen en zoetheid van vruchten, na alle verre gelege gewesten overgebragt te zijn Het is een brede, takkige en lommerrijke boom, met een asverwigen en effen schors, en bros hout. De bladen zijn in grote die van den pruim-boom gelijk; op het eind spits 'er: van buiten donker, van binnen bleek groen: met een eenige rechte zenuwe en vele schuine aederen in 't midden. De bloemen zijn van reuk en kleur, als een roos; maer meer geschakeert, met veel zeer fraeie blinkende stijlen in het midden *Gulielm. Pison. M. Aromat.*

of

of navel, die door zijne wijnige smaek het voorspel, zoo te zeggen, van de vrucht zelve maken: want het mergh van de vrucht is zappig, week, en geurig van reuke en smaek. Zoo Garcias wil, zijn 'er verscheide soorten van deze vruchten: andere zijn groot hoog root van verruwe, van fatsoen en grote, als een kleine queeappel, en overdekt met een zeer dunne en blinkende schil, zonder schier iet steenigs van binnen te hebben: andere zijn kleinder, bleek purper, met een platten, langwerpigen en witachtigen steen van binnen.

Deze bomen zijn, door hun zeer schone verscheidenheid van bloemen en vruchten, by den vreemdeling tot groot verwondering, niet alleen om hun aengenaem en lustig gezicht; maer inzonderheid om de geduurige verandering van bloemen en vruchten; naerdien, terwijl d' eene helft des booms van bladen en bloemen ontbloot is, het ander deel met rijpe en onrijpe vruchten zoo lang beladen en verciert blijft, ter tijd toe 't ander weer bladen gekregen heeft: zulx men geduurig in den zelven het Lente en Herfst-saisoen geniet.

De bloemen en vruchten *Jambos* bevochtigen en verkoelen: zijn zeer welriekend, en hierom by al d' Indianen onder de voornaemste lekkernyen geacht: desgelijx doorgaends van zeer groot gebruik in d' artzenye: want de rauwe vruchten en bloemen in zuiker ingeleid, worden met groot voordeel in hete ziekten gebruikt; wijl zy door de zappige koude de dorst in de koortsen lesschen en de levendige geesten versterken.

[Gu]lde appelen. In de landstreke *Chivencheusu* en *Changcheusu* des Landschaps van *Fokien* komen overvloedelijk zeer treffelijke gulde appelen voort, die in zwaerte en grote van de grootste Europer niet verschillen; maer overtreffen haer alle zeer verre in reuk, zoete en lustigheid. Ook verschilt de boom niet veel van den Europischen; maer is hem schier gelijk: hoewel de vrucht hier in van de Sineesche, wijl deze gegeten, volkomen een moskeljaet druif gelijkt; zoo wel in reuk, als smaek: zulx in geheel Europe geen beter vruchten van dit slag gevonden worden. De gulde en dikke schil laet haer zeer licht afschillen; desgelijx word het merg of vleesch, gelegen en onderscheiden tusschen vliezen, even licht op stukken ontleet. D' inwoonders leggen de zelve vruchten, eerst geperst met schil met al, tusschen twee planken in zuiker, en bewaerenze een geheel ront jaer, ja verzorgen van deze lekkernye niet alleen hun landsluiden; maer ook uitheemschen.

Door geheel *Sina* word in stilstaende wateren zeker gewas gezait, welk smalle bladen heeft, die boven op 't water zeer verre voortkruipen. Desselfs vruchten, *Linkio* geheten, groeien in meenigte onder water aen de stelen, hebben de gedaente schier van mink-yzers, en zijn aller wegen verheven, in vorm van een driekantige piramide. De schil is groen en dik, aen de hoeken root, maer word zwart in het drogen. De kern of het binnenste is zeer wit, van smaek als een kastanie, hoewel twee of driemael zoo groot. *Vruchten Linkio.*

Het Meir *Taló*, gelegen in de vijfde landstreke *Xuntesu* des Landschaps van *Peking*, is zonderling vermaert door deze vruchten.

In de Zuider Landschappen van *Sina*, en inzonderheid in het Landschap *Queicheu*, by de kleine Stadt *Pugan*, groeit zekere vrucht *Pacyao* by de Sinesen geheten, by de Malabaren en Malaïzen *Palan*, by de Javanen *Piesang* of *Pysang*, by de Brazilianen in West-Indiën *Bananas*, by d' Arabieren in Egypten *Mauz*, by eenige in Europe Indiaensche vygen en Adams appelen, wijl, volgens schryven van zekeren Franciskaner Monnik deze vruchten d' Appelen zijn, die Adam in het Paradijs zou gegeten, en met de bladen van het gewas, die zeer groot zijn, zijne naektheid bedekt hebben. *Vrucht Bananas of Mauz.*

De boom, of liever heester of kruit van deze vrucht, is, volgens Akosta, een lustig en fraei gewas, en groeit met zijnen stam tot de hooghte van achtien en twintigh palmen, en tot de dikte van een mans dye, die uit de zamen-voeging van vele schillen of

schorsen bestaet, dicht op elkandre gelegen. Of groeit tot de hoogte van een Granaet-boom, zonder takken: want het verspreid zijne bladen, gelijk riet. Zoo Boym schrijft, is de stam dik, ront en groen; niet vast of massijf (want hy zwelt van waterachtige vochtigheid) maer schijnt uit dikke t'zamen omgerolde bladen te bestaen: de bladen zijn negen palmen lang, twee en een halve breet: of, volgens Alpinus, zes of zeven ellen lang, en ontrent twee breet: zulx een eenig blat een gehelen mensch in de zon beschaduwen en bedekken kan, ja ook rontom bewinden.

Alpinus.

Vesling in Alpin:

De jonge bladen breiden zich aenstonds in lengte en hoogte uit: zijn, na de wijze van Indiaensch riet, eerst te zamen gerolt, maer ontvouwen zich daer na allengs: doorlopen met een tamelijk dikke en sterke zenuwe in de lengte, (scheuren des niet tegenstaende lichtelijk aen de kanten, door het slingeren van de wint,) en ter weder-zijde doorspreid met veel schuinse aederen: boven donker en onder bleek groen. Uit den top dezes booms schiet gelijk zeker steel met een rist van rosverwige bloemen, in vorm van een pijn-appel: ieder bloem is groter, dan een tulp, of leli Narcis; maer ront of ay-ront, en yzerroest of rosverwig. Brengt daer na een eenigen tak voort, van een mans arm dik, en verdeilt in veel knopen of geleden: aen ieder der welke tien of veertien vygen hangen; zulx deze tak by wijle met honderd of twee honderd vijgen beladen is. Of, zoo Boym, uit het midden der bladen schiet een eenige tak, te gelijk met bloemen, die allengs tot vijgen opgroeien, ten getale zomtijds over de duizent aen een eenigen tak; zulx een man genoech aen de zelve te dragen heeft. Zommige vijgen zijn klein: andere groter, dan een duim, en palm van een hant, na gelang van de grote of kleinheid der takken, daer zy aengroeien.

Boym.

De boom geeft slechts eenmael des jaers een tak met bloemen, en uit den zelven daer na vruchten. Hy word voortgeplant uit het zaet van de vrucht: zomtijds, en veel gezwinder, uit de scheuten, die nevens den wortel uitschieten. Gemeenelijk is een tak met vruchten in zes maenden rijp. Dezelve vruchten, zoo rijp geworden aen den boom zelf en aen den tak, zijn veel zoeter, hebben een geele schil, met week, zoet, wit en welriekend vleesch, in smaek d'aerdbezien niet ongelijk, die in zuiker ingeleid zijn.

De vrucht, in de brete doorgesneden, vertoont een diergelijk kruis, welk een pompoen verbeelt. De Sinesen laten dikwils d'afgesneden takken met de groene en herde of onrijpe vruchten, door het ophangen in huis of onder de rijs te steken, rijp worden: waer door zy murruw, geel en smakelijk worden.

Zomtijds leggenze op ieder tak met vruchten kalk, tot vroeger rijpmaking.

De gezode vruchten, of in honig of zuiker gekookt, en daer na gedroogt, zijn dienstig tegen sluimachtige lichamen.

De vrucht zelf word een geheel jaer in de Zuider Landschappen van *Sina* gevonden; want in de Noorder geeft het gewas wel grote bladen; maer gene vruchten: want schoon zy zes maenden tot haer voortbrenging en rijping van noden heeft, zoo kan zy evenwel ieder maent, wijl zy gene gezette maenden of genen gezetten tijd des jaer vereischt, voortgebragt en rijp gemaekt worden: waer door geschiet dat in een zelve maend de vrucht op d'eene plaets rijp is, en ter zelfster plaetse een ander boom een tak met bloemen voortbrengt, en een ander aldaer zijn bladen begint t'ontvouwen en uit te schieten.

Zoo een tak afgesneden, of een vrucht van dien afgeplukt word, dezelfste boom zal geen anderen tak of vrucht meer voortbrengen: dies verdort hy en word uitgeroeit, of afgesneden, tot voedsel der olifanten in Indiën. Dit gewas, zoo velen willen, is van een zuiker-riet voortgekomen, ge-ent op de wortel van zeker ander gewas, *Kolokasie* geheten, in Egypten gemein. En in'er daet men ziet daer in het wezen van beide: want de bladen

den hebben de lengte van't ſuikerriet, en de brete van *Kolokaſie*. Het is altijds groen, en verlieſt noit zijne bladen.

Het gemeen gevoelen is, dat uit het montje des bloems, ten behoorlijken tijdt geopent, zeker ſpeekſel druipt, welk deſſelfs zaet zou zijn; daer nochtans uit den wortel of uit den voet des ſtams jonge ſcheuten wortelen, eer de bloem noch eens open gegaen is.

By de Sineſen, in het Landſchap van *Quangſi* der landſtreke *Pingloſu*, worden kleden van de bladen der rode Muſen gemaekt.

Aen verſcheide oorden in *Sina*, en inzonderheid op het Eiland *Ainan* groeit een vrucht en boom *Polomie* by de Sineſen geheten: by de Portugeſen, na den voorgang der Indianen, *Giaka* en *Jaka*, by de Zuratters *Panaz*, by de Kanarijns *Panaſu*, by d'Arabiers *Panax*, by de Perſianen *Funax*, en in Kalicut *Jonceras*. De boom, eigentlijk *Polomiexu* in 't Sineeſch geheten, dat's *Polomieboom*, is, volgens Akoſta, zeer hoog en breet, heeft bleek groene bladen van de grote eener palm van de hand, met een dikke en herde zenuwe in de lengte doorwoſſen. Hy brengt, een wonder,[a] een, twee of drie vruchten van een wonderlijke grote alleenlijk aen den ſtam voort: of, zoo Akoſta getuigt, aen den ſtam en aen de groter takken. De vrucht, zeid Martijn groeit om zijne grote niet aen de takken; ſchoon die ook zeer groot zijn, maer aen den ſtam zelf; even als uit vreze, de takken zoo zwaer een laſt weigeren te dragen, daer zy nochtans hecht en ſterk zijn.

Volgens Akoſta is de vrucht *Jaka* lang, dik, donker groen, hert en dik van ſchil: volgens Martijn, zoo hert en dik, dat hy met een bijl dient geopent: bezet rontom met punten, die in een korte en groene doornen, voor met een zwarte angel, eindigen, zeer gelijk die van de vrucht *Durion*; maer geenzins ſcherp of ſtekend, hoewel zoo ſchijnen. De kleinſte dezer vruchten is zoo groot als de grootſte kawoerde, en groter, inzonderheid in *Malabaer*, daer ſeer treffelijke groeien: maer die van *Goa* zijn kleinder, ſlechter en onſmakelijker. Zoo Martijn wil, word de *Jaka* voor de grootſte vrucht van de gehele wereld gehouden. De rijpe geven een geurige reuk. Zijn van binnen, in de lengte doorgeſneden, wit, en met dicht vleeſch opgevult, en gelijk in laetjes of huisjes verdeilt, die vol kaſtanien zitten, langer en dikker dan dadelen, bedekt met een asverwige ſchil, van binnen wit, gelijk de gemeine kaſtanien, aerdachtig en wreed van ſmaek, zoo raeu gegeten, met veroorzaking van vele winden. Maer gebraden, gelijk kaſtanien, zijn geurig van ſmaek, en verwekken de luſt van byſlapen: waerom alleen zy by het gemein volk veel genuttigt worden.

Ieder kaſtanie leid in een geel en taiachtig merg beſloten, dat van de vrucht *Durion* eenigzins gelijk, hoewel met eenig verſchil.

Men heeft tweederlei ſlag van deze vruchten: het een, de beſte, zijn *Barka* geheten: het ander, de ſlechtſte, *Papa* of *Giraſal*. De laeſte is aen de weekheid te kennen: want met de hand aengetaſt, geeft zy de vingers mee.

Het merg van de *Jaka Barka*, rontom de kaſtanien, is zonderling geurig van ſmaek, zoo rijp gegeten word, en het mergh van de ſmakelijkſte Meloen zeer gelijk.

De vrucht *Polomie*, zoo Boym getuigt, is zoo groot, dat een man genoech aen eene te dragen heeft. De ſchil is ſtekend, gelijk ofze vol groene doornen zat. Heeft van binnen veel wit ſlijmigh mergh, welk in huisjes gele en honig-zoete vruchten beſloten houd, inzonderheid na de binnenſte zijde van de holligheid des ſchors.

De kern van deze vruchten gekookt ſmaekt gelijk een zoete kaſtanie. Een eenige vrucht, of, om recht te zeggen, veel vruchten in eene beſloten, kunnen tien of twintig man genoeg geven t'eten. Zy is eyvormig en overtreft in grote en zwaerte de grootſte kawoerde. En heeft niet zonder reden zeker Sineeſch deze vrucht een zak vol honing-zakjes genoemt, die kaſtanien beſloten houden. Zy is beter van ſmaek, dan een me-

meloen. Het merg rontom de kastanien, hoe herder, hoe beter, welk by de Portugesen *Cocobarka* genoemt word. De weekheid der schil, is een teken van de rijpheid der vruchte: want zoo die noch hert is, zy laten dezelve aen den bomen rijpen, of leggen haer afgeplukt weg, om rijp en week te worden: zy komt in bloei en zomer-maend zonder bloessem voort. Door vliesen, schrijft Linschoten, zijn de binnenste kernen onderscheiden, van verruwe tusschen wit en geel, en van smaek als honig. In eene vrucht worden ontrent honderd zulke vliezen gevonden.

De vrucht *Jaka* is heel ongezont en zeer bezwaerlijk te verteren, en wert schier ongekookt van onderen uytgelost, gelijkze van bovenen ingenomen was: want het geel vleesch of merg om de kernen, is zoo tai, dat het naulix met de tanden kan van malkandre getrokken werden: maer selfs de kernen geven een witte stoffe van zich, gelijk room van melk; hoewel tai en lijmig, en kleef baer aen de vingeren

Vrucht Champidaka.

Een andere soort van *Jaka*, *Champidaka* geheten, groeit nevens de voorige op het eiland *Java* en aen verscheide oorden in Indiën. Dan deze zit niet aen den stam des booms, maer hangt aen de takken: is beter van smaek, en gezonder van zap dan de *Jaka*. De boom is breed uitgestrekt, en zeer hoog, met brede bladen, die van den Ahorn of eikenboom gelijk; maer dieper ingesneden. Uit de schillen dezer twee stekelige vruchten branden d'Indianen een asche, die zy in plaets van loge of zeep gebruiken, om de kleren te wassen.

Vrucht Fan-po-lomie of Ananas.

In de Zuider Landschappen *Quantung*, *Quangsi*, *Junnan*, *Foquien*, en op het eiland *Ainan* groeit overvloedelijk zekere vrucht *Fan-po-lomie* by de Sinesen genoemt, by de Brasilianen *Nana* volgens Piso, volgens Lerius, *Panaco*, in nieu Spanje *Jajama*: by de Spanjerts, na haer gelijkenis, met een Pijn-appel, in de verdeiling van schil, *Pinas*, en by de Portugesen *Ananas*, gesmeet buiten twijfel van den Brasiliaenschen naem *Nana*.

De vrucht is allereerst, zoo Akosta getuigt, uit het Landschap van *Sant Kruis*, in *Brazijl*, na *West-Indiën* of na *Peru*, en van daer na *Oost-Indiën* en eindelijk na *Sina* overgebragt. Het gewas van deze vrucht groeit in maniere van een aertjesjok, hoewel zonder stekende angels; maer schier van een zelve grote: boven aen den kruin met airen, gelijk kammen; lagelinx d'eene boven op d'ander gelegen. In het groeien schieten tusschen de blaetjes veel meenigerlei kleurige bloemen uit, meerendeels blaeu, bestaeude uit drie blaetjes, die, met rijpen van de vrucht, afvallen. De bladen, uit de welke de vrucht *Ananas* schiet, zijn ontrent ten getale van twintigh, langwerpig, aen de kanten tantswijze ingekerft: lopen voor spits toe, gelijk een degen; en zijn de bladen van d'Aloë zeer gelijk. Kleine rootachtige of zwarte zaden of granen leggen buiten in het week der vrucht beslo-ten: deze in d'aerde gestoken, brengen andere vruchten voort.

De rijpe vrucht is zeer zappig en geurig van smaek: rinsachtig zoet, hoog vermiljoen root, of hoog geel, zoo Akosta wil, van kleur: van grote schier eener meloen, of citroen, volgens Akosta, of anderhalve palm, volgens Boym, ai-ront of als een pijn-appel: aen de kanten lijfverwig, zeer welriekend, ook zoo, dat in het voorby gaen de reuk uit de huizen, daerze aen de zolder hangen te rijpen, tegen komt. Zy is van buiten doorgaends met verheven witachtig gele blasjes bezet. De rijpe vrucht heeft boven op den kruin een jong gewas, welk afgenomen en alzoo zonder wortel (want het is zonder wortel) in d'aerde gezet word, en geeft des volgenden jaers een vrucht. Ieder gewas draegt in een jaer tijds eenmael en een enige vrucht, en de vrucht te gelijk een nieu gewas. Wanneer het nieu gewas geplant is, word het oud uitgetrokken en weg gesmeten, als onvruchtbaer.

Volgens Akosta, heeft ieder gewas in het midden, gelijk een een steel, een vrucht, en rontom de zelve veel andere jongen, welker zommige ook met vruchten beladen zijn. Derhalve die de vruchten afplukken, steken de jon-

jongen gewonelijk in d' aerde : uit de welke daer na zoo veel gewassen voortkomen, ieder met een vrucht beladen, gelijk de moeder: welke alle binnen 's jaers afgeplukt worden. De wortel is dien van de aertje-ſjok zeer gelijk.

De *Ananas*, door de hitte der Zonne rijp geworden, is van minder waerde by d' Indianen, dan die binnen 's huis een tijdt lang te rijpen gehangen heeft.

Over de temper dezer vruchten is onder de ſchryvers verſchil : Monardes wil dat zy kout en vochtigh zy: Akoſta vochtigh en warm : Michaël Boym zeer kout: Piſo heet, volgens haere werking aen 's menſchen lighaem. Zy prikkelt, door haer inbijtend zap, zoo wat rijkelijk genuttigt word, de tonge, en verhit de kele: waerom zy, op ſchijven geſneden, in Spaenſche wijn een wijle te weiken geleid word, tot dat de quaetaerdigheid daer uitgetrokken is. Wel zet zy den wijn een geurige ſmaeke en reuke by; maer veroorzaekt evenwel byten op de tong, en ontſteking der kele, zoo gedronken word.

Zelf het zap der vrucht verquikt wonderlijk de flaeuhertigheid, verwekt de bedompte geeſten, en verſterkt inzonderheid een walgige mage. Hier en boven is deſſelfs verſch zap, of uitgeperſte wijn dienſtig tegen het ophouden des waters en graveel. By gebrek van de vrucht doet de wortel het zelfſte.

Al dit werkt veel krachtiger de vocht uit, door kracht des vuurs uit de vrucht gediſteleert, zoo matig ingegeven word; maer zoo te veel, het beſchadigt de water-vaten, en heeft zulk een afknagende kracht by haer, dat zy de tonge en 't verhemelt des monds queſt.

De vrucht, doorgeſneden met een meſch, laet de tekenen van haer inbijtentheid in het zelve, en des te ſterker, hoe zy onrijper is.

Ff Die

Die de koortse, of met wonden en zweeren geplaeght zijn, hebben zich ganschelijk van deze vrucht te wachten: want zoodanig ontsteekt zy de vochtigheden, dat zy niet alleen de herstelling der kranken belet; maer ook hen erger maekt; zulx men zich over de genen te verwonderen heeft, die dese vrugt verkoelend makẽ.

Ook geeft *Sina* verscheide specceryen of kruideryen in de Zuider en gebuur-landschappen aen Indiën, hoewel in kleinen overvloet: te weten, peper, *Hucyao* in 't Sineesch geheten, in het Landschap van *Junnan*: Kaneel, (gelijk reets te voore staet aengeroert) in het Landschap van *Quantung* en *Quangsi*. Maer men heeft 'er zeer treffelijke en overvloedelijk veel genber, die zy *Sem Kian* noemen: ook veel kokos-noten in de Zuider Landschappen, en inzonderheid op het eiland *Ainan*. Dan aengezien al deze gewassen en vruchten, reeds te voore by verscheide andere ten brede zijn beschreven, zou derhalve het herophalen hier onnodig zijn.

The of Cha. Aen verscheide oorden in *Sina* groeit zeker gewas, *The* en *Cha* by de Sinesen, (gelijk ook hier te lande) en *Cia* of *Tchia* en *Tsia*, naer de Neerlandsche spelling, by de Japanders genoemt; hoewel het by de Sinesen, na de verscheide plaetsen, verscheide namen voert, desgelijx na desselfs voortreffelijkheid: want d' inwoonders van de dertiende landstreke *Chucheufu* des Landschaps van *Nanking*, noemen de beste *The Sunglocha*; die van de derde landstreke *Hucheufu* des Landschaps van *Chekiang*, *Kiaicha*: die van het Landschap *Fokien*, *Zjazcha*.

a Piso Annotat. in Bont. [a] Eigentlijk word ook het kooksel of drank of water, daer de bladen van dit gewas in gekookt zijn, *The* en *Cha* by de Sinesen, en *Chia* of *Tsia* by de Japanders genoemt. Men vind 'er die willen dat *Tsia* of *Chia* in 't algemein slechts spijse en drank in 't Sineesch betekent: als *Loe Chia*, *belief u spijs en drank?* Het gewas *The* is een heester, volgens Martijn en Trigaut, en geen boom: schiet tot [b] de brete en hoogte van een aelbesiën boom of Europische roos op, en [c] verspreid zich in verscheide takken of rijsen. Is zeer gelijk den Myrte-boom, en een soort van Smak; hoewel het niet wilt is; maer word geplant. [d] De takken en stelen des gehelen heesters zijn van onderen tot bovenen altijds met ontallijke bloemen en bladen cierlijk bezet.

b Piso.

c Martijn.

d Piso.

De bladen zijn dun, voor spits, rontom ingekerft, langwerpigh, in grote, die van den granaet-boom gelijk, hoewel, schoon van een zelve gestalte, van zulk een verscheide grote, dat aen een zelven heester vijfderlei verscheide bladen gesien worden. De eerste en grootste groeien aen d' onderste takjes, en zijn den bladen van de Tuinbalsem zeer gelijk: na deze volgen die van de tweede grote, en veel kleinder dan d' eerste; zulx aldus de zelve naer gelang der hoogte, vijfmael klaerschijnelijk in grote verschillen. Maer zoo veel deze bladen in groote opwaerds afnemen, zoo veel nemen zy in prijze toe: want een pont der gedroogde en toegemaekte bladen van d' eerste grote gelt vijf stuivers: van de tweede, vijftig: van de derde, vijf gulden: van de vierde, vijftien gulden; zoo recht toegemaekt zijn. De deugt der bladen, zoo ook Trigaut getuigt, is niet een en de zelve: maer d' eene zijn gemenelijk beter, dan d' andere: zoo datmen voor een pont, een, twee en dikwils drie dukaten, zoo de beste is, moet geven. In *Japan* geld de beste tien en dikwils twalef dukaten. Wijders, de bloemen of bloessem van den heester *Thee* zijn witachtig, of witachtig geel, in grote, gedaente, en reuk, den Eglantier zeer gelijk, uitgezeid in reuk, die, volgens Martijn, weinig of flaeuw is. Na het afvallen der bloemen, blijft een knop, of een [e] bezien, eerst groen, daer na zwartachtig, daer in ront en zwart zaet, gelijk van de rosen, in besloten leid; Dit zaet gezaeit, geeft in den tijd van drie jaer nieuwe gewassen. De wortel is vezelachtig, en verdeilt op kleine stukken, die niet diep in d' aerde schieten, maer schier boven over d' aerde heen, en zijn nergens toe dienstig; gemerkt de heerlijkheid van dezen heester alleen in de bladen bestaet.

e Martijn.

Wijders, tot het koken des dranks *Cha*, worden de murruwste en eerste bla-

bladen des voorjaers genomen, die de Sinesen zorgvuldelijk, en een voor met de hand afplukken, en aenstonds in een yzere ketel over een weinigh vuurs warm maken, daer na op een dunne en lichte mat, door het overstrijken met de handen, in malkandre rollen. D'inmalkandre gerolde bladen worden weer over 't vuur gehangen, en weer op nieu met wrijven te zamen gerolt, tot datze volkomen in malkandre gerolt en droogh zijn, en dan in tinnen vaten zeer naerstelijk bewaert, om voor alle vochtigheid en uitwaseming bevrijt te blijven. Soo Trigaut getuigt, drogen de Sinesen de bladen, in 't voorjaer geplukt, niet over 't vuur; maer in de schaduwe.

Ontrent het gebruiken dezer bladen is tusschen de Sinesen en Japanders eenig onderscheid, want, volgens Trigaut, smijten de Sinesen etlijke dezer bladen in een pot met ziedend water, welk, na de kracht daer in getrokken is, warm gedronken word; zonder de bladen te nuttigen, die blijven leggen: of zoo de Heer Tulp getuigt, de Sinesen koken de bladen met een weinig zouts en zuiker, tot wegneming der bitterheid, in zeker nat, en drinken dat warm in. Of op een geslote hand vol *The* bladen, in een pot van een mingele nats, word ziedend heet water gegoten, tot boven toe vol, en dan, na een wijle van ontrent honderd tellens, ingedronken.

Of, zoo andere willen, het ziedend water, daer in de *The* bladen gelegen hebben, word met een vierde gedeelte zoete melks en een weinig zouts ingedronken.

De Japanders, ten tegendele, mengen de bladen, eerst tot poeder gestoten, of op een marmer-steen gewreven, zoo veel in twee of drie lepelen kan, in een kelk of een kroesje met ziedend water, en drinken dit mengsel, zonder iet overblijft, te gelijk uit.

Ook is tusschen de Sineesche en Japansche *Thee* eenigh onderscheid: want de bladen van de Sineesche *Thee* zijn donker groen; maer die van de Japansche bleek groen en aengenamer van smaek: waerom deze veel hoger gewaerdeert word, dan de Sineesche, en gelt by wijle een pont honderd pont zilvers: of volgens Trigaut word dikwils het pont van de beste Japansche *The* voor tien of twalef dukaten verkocht.

De Sinesen gebruiken schier geduuriglijk nacht en dach het kooksel of affiedsel dezer bladen voor hunnen dagelixen drank; niet alleen over tafel; maer ook zoo iemand eenen ander komt bezoeken of begroeten, dees word aenstonds met het aenbieden van dezen drank eerbiedelijk ingenodight. Ja die ten hove by de groten iet te verrichten heeft, word aenstonds, zoo dra hy zitten gaet, met een kop *Thee*-drank beschonken. Desgelijx wanneer iemand te gast genodigt, en ten huize van den gasthouder gekomen is, word, na het afleggen der gewonelijke groetenissen, op het eerste plein of in het voorhof deze *The*-drank gedronken; en daer na ter plaetse van het gastmael gegaen.

En geschiet dit met zulk een genegentheid des herten, dat ook zelfs grote Heren en Vorsten zich niet ontzien, ja zich tot eere achten deze dranken voor de vrienden met eigen handen toe te maken.

Hierom hebben de groten en Landvoogden in het binnenste van hun Paleisen vertrekken en haersteden, gemaekt van de dierbaerste stenen en hout, alleen eigentlijk tot dit werk: waer in de potten, ketelen, trechters, kroesen of kopjes, lepels en ander fraei gereetschap dezer kokerye naerstelijk in zijde doeken bewaert worden. *Tulp. Observ.*

Zy besteden eenige duisend dukaten aen dit gereedschap, en laten het niet dan aen hun getrouste vrienden zien, ja is by hen niet minder gewaerdeert, dan by ons, diamanten en peerlen.

Deze drank, na de wijze der Sinesen, word altijds warm ingedronken of liever ingeslurpt: een gebruik, by d'oude Romeinen voor veel eeuwen onderhouden, die veel meer van warm, dan van kout water hielden: want de *The*-drank kout geworden, verliest zijne eelheid, kracht en smaek.

Zeer keurig zijn de Sinesen op het water, daer zy de *The* in koken of zieden, en doen dat by wijle eenige mijlen verre van andere plaetsen halen.

Het water des brons *Hoei*, in de landstreke *Chancheusu* des Landschaps van *Kiangnan*, wordt voor 't bequaemste by de Sinesen gehouden, om den drank *Cha* te koken, en hierom ook gewoonlijk by de grooten gekocht en van daer na de verre gelegenste Landschappen, ja tot in 's Keizers hof *Peking* vervoert.

Ook drinken de Sinesen hunnen drank *Cha* uit byzonder slagh van aerde kopjes, die dezen drank door haer welriekentheid (zeer gelijk met die van Jenever, Cypressen, en Aloes-hout) een aengenamen geur geven. Men vint 'er ook eenige hier te lande, van daer herwaerds over gebracht.

De beste aerde Thee-kopjes, volgens Martijn, worden gemaekt in de Stadt *Guihing* des Landtschaps van *Kiangnang*; zulx ook de Stadt daer van den naem bekomen heeft; want *Guihing*, is glorie der aerde gezeit. Deze worden by de Sinesen hierom voor die van het Landschap van *Kiangsi* gekeurt, (schoon deze blinkender en meer doorschijnend zijn) wijl zy dezen drank een zekere smaek en reuk, by de Sinesen begeert, by zetten. Waerom zy zeer hoog by hen gewaerdeert worden, en de gehele Stadt byna niet anders doet, dan *The* kopjes maken. Eenige worden zeer dier verkocht.

Wonder hoogh roemen de Sinesen de krachten van den *Thee-drank*, ja schryven dien voornamelijk toe, dat zy van voetjicht noch steen in de blaze of nieren weten. Na den eeten ingenomen, verdrijft deze drank alle onverteertheid en raeuheid der mage: want hy bevordert geweldig de koking: verdrijft ook de dronkenschap, en geeft weer nieuwe krachten tot drinken, en beneemt alzoo alle moejelijkheden van hooftpijn, uit dronkenschap ontstaen; wijl hy d'overtollige vochtigheden, verteert en den genen, die tot waken genegen zijn, de slaperige dampen verdrijft, en het aenkomen des slaeps voor die willen waken, wech neemt. Hy versterkt ook swakke gezichten.

De Sinesen en Japanders (zoo de wijdberuchte Arts, de Heer Niklaes Tulp, in zijne aenmerkingen getuigt) *willen, dat niets heilzamer dan het kruit* The *is, zoo wel om 't leven tot den uitersten ouderdom te verlangen, als om alle beletselen der gezontheid te verhinderen: want het maekt niet alleenlijk het lichaem lustig, en beneemt de pijne des steens, (daer zy zeggen aldaer niemant mede gequelt te zijn;) maer verdrijft ook de pijne des hoofts, verkoutheid, lopen der oogen, zinking, aemborstigheid, zwakheid der mage, puin-pijn, vermoeitheid en slaep, dien het zoo merkelijk verjaegt, dat die deze drank inslorpen, hele nachten met waken kunnen overbrengen, en zonder moeielijkheid. Want het verwarmt matelijk, en, met den mont der mage te zamen te trekken, betoomt en bedwingt der mate het optrekken der dampen, die slapen aenbrengen, dat zy geheelijk geen beletsel gevoelen, die den nacht, met schryven of in de boeken te blokken, willen overbrengen.*

In 't eerst valt de *The-drank*, zoo iemand dien noit te vore gedronken heeft, een weinig onsmakelijk en bitterachtig op de tong; hoewel dezelve, door het gebruik, niet alleen aengenaem van smaek word; maer ook tot zulk een lekkernye voor de tong, dat die eenmael daer aen gewent zijn, naulix daer van kunnen onthouden. In 't kort het is een zeer edel en zonderling krachtigh hulpmiddel, zelfs ook hier te lande, voor geleerden, en al die benootzaekt zijn te waken. Wel doet de *Kave* of *Koffie-drank* byna het zelfste; maer daer by ontsteekt deze door haere hitte de gal. De *The-drank*, ten tegendeel, is altijds, zonder aenschou van tijd, onschadelijk, wonderlijk heilzaem; niet alleen voor een reize, maer schoon ook hondermael des daegs ingenomen.

De bladen zijn eeniger mate bitterachtigh van smaek en verwarmend: schijnen ook een kruidige kracht, en veel meer een over groote dunheid van delen, dan een samentrekkende kracht by zich te hebben. Het dikwils gebruik drijft de wei des bloet en

zweet

zweet eenigzins uit, en zet te gelijk het water overvloedelijk af.

Wijders, niet alleenlijk gebruiken de Sinesen dezen drank; maer ook d'Indianen, Tarters, die van *Tibet*, *Mogor* en schier al de volken aen den oever der Indische zee. Ja is de zelve sedert eenige jaren herwaerd ook hier te lande in gebruik geraekt: en word schier op een zelve wijze bereid, gelijk by de Sinesen; te weten, de meesten doen de *The*-bladen met water een weinig over 't vuur koken: andere doen de zelve in ziedend water, van 't vuur afgezet, maer word, na het insmijten der bladen, een weinigh weer aen het vuur gezet. Wanneer men het kooksel of affiedsel drinken wil, word daer by, tot tempering der onsmakelijk en bitterheid, een weinigh kandy-zuiker gedaen. Wel is waer men hier te lande zulke grote krachten in de *The* niet bevind; als de Sinesen in *Sina*; maer zulx komt veel meer by de wijze van toe te maken en te gebruiken: by de gesteltenis onzer lichamen en andere beletselen toe, als by het kruit zelf. Ten andere houden de Sinesen daer by een zobere leef-maet.

Men twijfelt of dit gewas en des selfs gebruik lang en van overouds by de Sinesen bekent geweest is. Zo Trigaut getuigt, kan desselfs gebruik by hen niet zeer oud zijn; gemerkt in d'aeloude Sineesche boeken geen character of schrijf-beelt (zoodanig al de letteren der Sinesen zijn) gevonden word, om het te bedieden of uit te beelden.

Andere willen dat wel deze heester of dit kruit sedert veel eeuwen herwaert in 't wilt, en zonder aenqueking gegroeit heeft; maer desselfs aenquekingh, uitstekende krachten, wijze van daer uit een drank te maken, zoo heel lang onder de Sinesen niet bekent geweest zijn.

Heden groeit dees heester niet in 't wilt; maer word met zonderlinge zorge gepoot, te weten, ten platten lande, op heuveltjes, ontrent drie voet van malkandre.

De *The* groeit nergens dan in *Sina*, *Siam*, *Japan*, en *Tunking*; maer op geen plaets van geheel *Sina* weelderiger en in grooter overvloet, dan in de dertiende landstreke *Chicheufu* des Landschaps van *Nanking*.

In de zevende Landstreke *Iuenkiangfu* des Landschaps van *Junnan*: en in de derde Landstreke *Kingyven*, des Landschaps van *Quangli* groeit zekere vrucht *Areka*, anders *Fausel* geheeten, die d'inwoonders, gelijk meest al d'Indianen met de bladen van *Betel* knauwen, welk het speeksel roodt verft. Zy wordt in de Land-tale *Makinnang* genaemt.

Dieren.

GElijk het gewest van *Sina* met veelerlei gewassen van boomen, heesters en kruiden; zoo is het ook gezegent met menigerlei viervoetigh gedierte, vogelen, visschen, flypende of kruipende en ongedierten.

Door geheel *Sina*, voornamelijk in het Landschap van *Quantung*, vintmen Herten, Hazen, Reen, en diergelijk wild. Onder het reizen worden op de wegen bywijle heele troepen gezien.

Een groote meenigte van Ree is in het Landschap van *Huquang*.

Schapen. Door geheel *Sina* vintmen veel zulke Schapen, als in Persie en Tartarije; te weten, met lange en dikke steerten, die haer naslepen, bywijle tot de zwaerte van veertig pond, en ongemeen zoet van vleesch zijn.

Ontrent de tiende krijgs-stadt *Tieki* des Landschaps van *Suchuen*, en in de landstreke *Jungningfu* des Landschaps van *Junnan*, vallen treffelijke koe-beesten, met zeer lange, dikke en krulthairde steerten, die de Sineesche krijgs-knechten, in plaets van pluimen, op 't hooft aen de storm-hoeden en aen de vendels steken. Van het hair worden tapeetseryen en klederen gemaekt, zeer treffelijk tegen de regen. Veel zulke koeien heeftmen in het Koningrijk van *Tibet*. *Koe-beesten.*

Steen Nieu-hoang.

In de landſtreke *Cingcheufu* en *Tengcheufu*, des Landſchaps van *Xantung*, word in de mage der koeien zeker ſteen gevonden, *Nieuhoang* geheten, dat's *geelte der koeien*, om zijn geelheid van kleure: want *Nieu* is een koei, en *hoang* geel gezeit. Deeze ſteen is van verſcheide grote, zomtijts als een ganſe ey: zoo vaſt niet als Bezoar ſteen, en derhalve veel lichter; hoewel by de Sineeſche Artzen hoger geacht, als de Bezoar-ſteen. Uitterlijk aen te zien, ſchijnt hy uit witachtigh geel en droogh krijt te beſtaen. Hy is, zoo de Sineſen willen, kout van temper, maer drooght de zinkingen des hoofts zonderling op. Deſſelfs poeder, volgens de Sineſen, ſtilt aenſtonts het kokend en ziedend water, zoo daer in geſmeten word. Een weinig kout water op den zelven geleid, geeft hy eenen damp uit, en het water trekt gezwind in den ſteen.

Volgens Martijn word dees ſteen by Bellonius de Gal-ſteen genoemt, dien de Arabieren, zoo Bellonius wil, *Haraczi* noemen.

Vlugge koe.

In de landſtreke *Luicheufu* des Landſchaps van *Quantung* is een dier, de vlugge koe by de Sineſen geheten, om zijne vlugheid in 't lopen, wijl het gezeid word eenen wegh van drie honderd ſtadien op eenen dag te kunnen afleggen. Het is op den kruin met een langwerpig ronde hoorn gewapent.

Zout-koe.

In de landſtreke *Cincheufu* des Landſchaps van *Quangſi*, is een hoornbeeſt, een koe niet ongelijk, met hoornen, die in witheid het elpen-been zelf overtreffen. Wonder geneight is dit dier tot zout: waerom de jagers het zelve zakken met zout voorzetten, daer het zoo gretig na is, dat het zich zelf gelijk vergeet, en liever laet vaſt binden, dan op te houden van lekken aen de zout-zakken: en aldus word het gevangen en gedoot.

Witte katten.

In het Landſchap van *Peking* zijn katten met ſpierwit lang hair en neerhangende ooren: zy worden by grote Juffers tot vermaek gehouden; maer willen niet muizen, miſſchien door het al te lekker opvoeden. Men heeft 'er evenwel andere zeer goede muiskatten; doch worden deze zoo lekker niet opgevoet.

Muiz-dier Xumxu.

Onder andere is 'er een dier *Xumxu* geheten, geel en by wijle zwart van verruwe, met zeer blinkend hair, en *Boym.* zeer ſchoon van opzicht, welk zeer treffelijk muiſt. Het hout in 't wilt; maer de Sineſen maken het tam, en hangen het, tot cieraet, zilver om den hals. Het koſt zeven of negen ſcuden.

In het Landſchap van *Peking*, ontrent de krijgs-ſtadt *Siven*, vallen vry grote muiſen, met gele vellen, die by de Sineſen zeer begeert zijn.

Wolven.

In het Landſchap van *Xantung* zijn Wolven, die de menſchen en veldvruchten aentaſten: in het Landſchap van *Xenſi* veel Beren, der welker voorſte voeten by de Sineſen in grote waerde zijn, en voor een lekkernye gehouden worden.

Beren.

In de berg-rijke landſtreke *Linyaofu* des Landſchaps van *Xenſi*, houden wilde oſſen: ook dieren, even als tygers, of parder dieren, of luiperts, volgens Martijn *Pau*, volgens Michaël Boim, *Hiven Pao* genoemt. De vellen worden by de Sineſen tot klederen gebruikt.

In het Landſchap van *Suchuen*; desgelijx in de vijfde landſtreke *Chucheufu* des landſchaps van *Quangſi*, hout zeker dier, *Rhinoſter* in 't grieks geheten, dat 's neus-hoorn, om zekeren hoorn, die hy op den ſnuit of neus heeft.

Aen verſcheide oorden in *Sina* heeftmen Olifanten; doch die meeſt alle uit het Landſchap van *Junnan* en *Quangſi* derwaerts gebracht worden. d'Inwoonders rijden daer op, en trekken daer mêe ten ſtrijdt.

Door het ganſch Landſchap van *Chekiang* houden Tigers; maer op den bergh *Kutien*, ontrent de ſtadt *Kaiho*, Tigers, die de menſchen geen quaet doen; daer nochtans, die in de gebuur-geweſten vallen, zeer wilt en wreet van aert zijn: maer de wilde gebraght op dezen bergh, worden zoo tam, dat zy niemant geheel en al leet noch ſchade doen. Desgelijx zijner op den bergh *Xepao* in de landſtreke *Gucheufu* des Landſchaps van *Quangſi*.

Men

Men heeft ook zeer wrede Tigers en Luiperts op den bergh *Nalo*, in de landſtreke *Chinyvenſu* des Landſchaps van *Junnan*.

Yzere Verkens. In de zevende landſtreke *Nanningfu* des Landſchaps van *Quangſi* heeft-men zeer grote yzere varkens, met pennen van anderhalve voet lang, die zy met zonderlinge beweging des lijfs, op eenen iegelijk weten uit te werpen, niet zonder quetſing van den getroffen.

Peerden. Nergens in geheel *Sina* vallen zoo brave en veel peerden, als in het Landſchap van *Junnan*, inzonderheid in de landſtreke *Junnanfu*, en om en by de krijgs-veſting *Mopang*: deſgelijx in het Landſchap van *Suchuen*, ontrent de krijgs-ſtadt *Po*.

Op den bergh *Holân*, in het Landſchap van *Xenſi*, by de krijgs-ſtadt *Ninghia*, houden veel wilde peerden.

De Sineeſche peerden zijn doorgaends niet hoog van lijf; maer wel in 't vleeſch; breet van billen, en zeer ſterk en arbeidzaem. Zy laten haer met een water-toom gemakkelijk beſtieren, en doen, zonder geſlagen te worden, alles zeer wel.

Bavianen. In de landſtreke *Cungkingfu* des Landſchaps van *Suchuen* houden op den bergh *Tayung* Bavianen, die in groote en geſtalte zeer na met den menſch over een komen. Boven mate zijn deze dieren op het vrou-volk verſlingert, ja ſchaken by wijle het zelve op den wegh, om daer mee hun geilheid te koelen.

In het Landſchap van *Fokien*, by de derde kleine Stadt, hout op den berg *Puon*, zoo de Sineſen zelfs ſchryven, een hairig dier, den menſch zeer gelijk. *Dier Fe.* Diergelijk dier, *Feſe* by de Sineſen genoemt, word ook in het Koningrijk van *Gannan* gevonden.

Moskes. Moskes of Moskeljaet valt in het Landſchap van *Xanſi*, ontrent de Stadt *Leao*, in dat van *Xenſi*, inzonderheid in de derde landſtreke *Hanchungfu*: in het Landſchap van *Suchuen*, in de tweede landſtreke *Paoningfu*, en ontrent de Stadt *Kiating*, by de zeſte krijgs ſtadt *Tiencivin*: op verſcheide plaetſen in het Landſchap van *Junnan*, en op meer andere plaetſen, naer 't Weſte. De Moskes of Moskeljaet is zeker gezwel of verheffel aen den navel van zeker viervoetig dier, welk *Xe* in 't Sineeſch geheten word; gelijk de Moskes *Xehiang*, dat's *reuk of welriekendheid des diers Xe*: want *hiang* betekent reuk of welriekentheid: of volgens Michaël Boym en Filips Marinus, in zijn Hiſtorie des Koningrijks van *Tunking*, is *Xehiang* eigentlijk een welriekend Hert gezeid. In'er daet, het Moskes-dier is een [a] Hert en Tiger gelijk; of een zeer klein [b] hertje, hoewel met een weinig zwartachtiger hair en zonder hoornen. Het gezwel voornoemt aen den navel verbeelt een kleine beurs of buil, beſtaende uit een dun vliesje, en bezet met zeer fijne hairen.

[a] *Boym.* [b] *Martijn.*

Filips Marinus voornoemt beſchrijft de Moskeljaet en dit dier aldus: *Zy hebben* (verſta die van *Laos*) *de natuurlijke en oprechte Moskes uit het Koningrijk van* Gnai. *In hunner boſſchen hout zeker dier, welk de Sineſen* Yehiam *noemen, dat 's* Moskes-hert, *welk zoo groot is, als een Ree of Hertje. In'er daet, ik weet geen dier, welk groter over-een-koming daer mede heeft, uitgezeid in de kop, die een wolfs-kop gelijk is, en het twee zeer lange tanden heeft, gelijk van een oud wilt Zwijn.*

Het is bruinder, en donkerder van verruwe, als een Hert, en zoo loom in beweging, dat de jagers ſlechts moeite hebben te doen, om het op te ſpeuren: want opgeſpeurt, laet het zich doden, zonder zich te bewegen of verdedigen. Wijders van dit dier word de Moskes van onderſcheidelijke deugt en waerdye gemaekt in dezer wijze.

Na dat het gevangen is, word hem al het bloet afgetapt, en byzonder bewaert. Onder den navel word hem een blaes afgeligt, opgevult met bloet of eenige andere wel-riekende vocht, die aldaer geronnen is. Daer na word het dier gevilt en op vele ſtukken gehouwen.

Wanneer zy daer van de beſte Moskes willen maken, nemen zy de helft van dit dier, dat is, d'achterſte delen, van de nieren af, die zy met een weinig bloets in een grote ſtene mortier ſtampen en ſtoten, en eindelijk tot een pap maken. Hier mee, hoewel eerſt gedroogt, vullenze de

de kleine beursen op, die zy van het zelfste vel des diers maken.

Zoo zy slechter Moskes begeren; maer die evenwel ook zeer goet en onvervalscht is, zy stampen al de delen des diers te gelijk en zonder onderscheid, en maken die tot een pap, met een weinigh van zijn bloet in de mortier, en vullen de kleine beursen, gelijk gezeid is, daer mede op.

Behalve deze twee soorten van Moskes, heeftmen noch een andere, die ook zeer gewaerdeert word, hoewel zoo goet niet is. Deze word gemaekt van de voordeelen des diers, dat is, van al de deelen van de kop af, tot aen de nieren, die zy afzonderlijk by de rest dezes diers leggen, om daer van de gemeine Moskes te maken: zulx van dit dier niet wegh gesmeten word: maer is in al zijne deelen goet: waerom gewoonelijk gezeit word, dat het doodt waerdiger is, dan levend. Noch word een ander slagh van Moskes gemaekt, welke in grooter meenigte na Europe overgevoert wordt, dan d'oprechte. Deze word gemaekt eensdeels van de Amber, die op zekeren tijdt des jaers, onder eenige eilanden van Oost-Indiën gevischt word, en eensdeels ook van het zap, welk getrokken word uit het lichaem van een Kat, Algalia *genaemt. Dit zamen-mengsel geeft zoeter en aengenamer reuk, dan* d'Amber *alleen, die zeer sterk is, en weinig aengenaem voor de neuse.*

En deze laeste is de Moskes van deze gewesten, die in Europe verschenen is. Dus verre Marinus.

Wanneer dit dier (zoo de Sinesen schryven,) uit den rijke van *Lu*, in dat van *Laos* gebragt word, sterft het aenstonts, gelijk de visch uit het water.

Vogelen.

Hennen met wol.

IN het Landschap van *Xensi*, ontrent de krijghs-stadt *Mincheu*, en by de zeste krijgs-stadt *Tienciven* des Landschaps van *Suchuen*, zijn hennen met wol op 't lijf, die van schapen gelijk, in plaets van veeren: zijn klein, zeer kort van benen, hoewel stout en moedigh, en by groote Mevrouwen tot vermaek en wellust. Diergelijk slag van hennen heeftmen ook in *Kamboia* en *Siam*, doch niet met wol; maer met veren bedekt.

Kircher trekt dit in geschil, en wil veel meer dat het fijn gekrulde veren, dan wol zy: met deze woorden:

De vraeg is, of deze hennen waerelijk met hairig wol, gelijk de beesten, bedekt zijn of niet: gewisselijk, na alle omstandigheden wel overwogen en tegen elkandre geleken te hebben, zeg ik, dat het geenzins wol van viervoetige dieren mag genoemt worden: maer gelijkze met zeer fijne pluimen, over het geheel lijf gekrult, bekleet worden, dat, alzoo ook het slechts gekrulde wol van gekrulde pluimen schijnt te zijn, en daer voor gehouden word. En hebben (vervolgt Kircher) *hierom den naem van woldragende hennen gekregen. Hier van geef ik deze reden: het strijd zoo wel tegen de natuurlijke temper en geschapenheid der dingen, dat de vogelen met hair of wol geboren, als dat de viervoetige dieren met pluimen bedekt worden: gemerkt het een ander natuurlijk beginsel is van hair of wol in de viervoetige dieren; en een ander van pluimen in de vogelen: en het is onmogelijk, dat een en dezelve boetserende en vormeerende kracht, 't zy van hair of pluimen, in de zeer verscheidene zaden beider dezer zy. Want die acht wil geven op de regel der natuur van beide, zal bevinden, dat hier uit niet zoo zeer eer een waere en wettelijke, aen zeker geslacht eigen, als een wanschape vrucht der natuure, buiten haer oogmerk, voortgebragt word.* Dus verre Kircher.

In de landtstreke *Nanningfu* des Landschaps van *Quangsi* is zeker slagh van zeltzame en wonderlijke hennen, die boom-wol of lange draden uitbraken, zoodanig gemeenlijk met spinnen van boom-wol gemaekt worden. Dan slurpen en slingeren deze wol weer in, zoo niet aenstonds op geraept word.

Hennen Jeki.

Een ander slag van wilde hennen, *Jeki* geheten, houden op de hoge ber-

bergen der Landtſchappen van *Xenſi* en *Quangſi.* Deze zijn van ongemene grote, wit van kop, en met velerlei ſlagh van veren verciert: hebben een bultige ruch, deſgelijx voor de borſt zekere bult, waerom zy *Toki* geheten worden, dat 's *kameel-hennen.*

el Tung- fung. In d' eerſte landtſtreke *Chingtufu* des Landſchaps van *Suchuen* is zeker wonderlijk en beziens waerdigh vogeltje, welk de Sineſen *Tunghoafung* noemen, dat 's *vogel van den bloem Tung:* (*Fung* bediet *vogel: Hoa bloem*, en *Tung* is d' eigen naem des bloems) want het groeit uit den bloem *Tunghoa*, en leeft zoo lang, als de bloem zelf des booms duurt. Men zou het een levendige en vliegende bloem mogen noemen, zoo gelijk is het, eenſdeels in ſchoonheid, eenſdeels in kortheid van leven, met eenen bloem.

Het heeft een rootachtige bek, is zoet van ſmaek, en, tot wonder van eenen iegelijk, met de grootſte verſcheidenheid van kleuren geſchakeert.

el Chin. In *Sina* is zeker vogeltje *Chin* genoemt, wiens ſlagh-veren, met wijn (dees word getrokken uit rijs en *Sanpe* genoemt) gemengt, en daer na fijn geſtoten, een dodelijk vergif is, door gene artzenye te weder-ſtaen.

el Lo- g. In de landtſtreke *Xincheufu* des Landſchaps van *Huquang* hout op den bergh *Lokung* zeker vogel, die noit eenigh geluid geeft, dan tegen den regen-tijdt, tot een voorteken voor de huiſluiden.

ogel angcio. In de landtſtreke *Kiahingfu* des Landſchaps van *Chekiang* vangen de Sineſen in den Herfſt zekere vogeltjes, *Hoangcio* geheten, die zy in den voorzeiden rijs-wijn leggen, en het geheel jaer door verkopen.

In d' eerſte landtſtreke *Queilingfu* des Landtſchaps van *Quangſi* vallen zeer fraeie en velerlei kleurige vogelen, met ſchone en zeer fraeie pluimen, die de Sineſen onder de zijde-ſtoffen weven.

In de landtſtreke *Kiocingfu* des Landſchaps van *Junnan* heeftmen zwaluwen met kleine en grote witte plekken onder 't lijf.

De Sineeſche Artzen weten daer van een zeer krachtigh oogh-water toe te ſtellen, tot een genees-middel tegen alle gebreken der oogen.

Ongeloofelijk veel endten zijn in het Landſchap van *Quantung*, door de zonderlinge naerſtigh en vaerdigheit der landzaten, in die aen te fokken en te queken. Wel heeftmen die over al in *Sina*, maer nergens zoo overvloedelijk als in *Quantung*. *Endten.*

d' Endten broeien aldaer d'eiren niet uit, gelijk hier te lande; maer de Sineſen ſteken die in een oven, een weinig warm gemaekt; of begraven-ze onder de meſt, by na op een zelve wijze, gelijk men zeit d'Egyptenaers doen.

De Sineſen voeden op hun ſchepen en vlotten van bamboes-riet hele kooien met endten, die zy aen ſtrand of aen d'oevers der ſtromen brengen, om aldaer, met het aflopen des waters, haer aes en voetſel, als oeſters, kreeften en andere ſpijze, op 't droge ſtrandt te laten zoeken. Verſcheide troppen van vele ſchepen vermengen zich dikwils in 't water en op 't ſtrant onder malkandre; doch keert ieder trop, tegen den avont, op het geluit van een bekken, daer op geſlagen wort, na zijn ſchip. De Sineſen gebruiken d'endten ook om het onkruit uit de rijs te wieden.

Schier door geheel *Sina* wort zeker vogel gevonden, *Louwa* in 't Sineeſch geheten. Dees is wat kleinder, als een gans, en een rave niet zeer ongelijk, met een langen hals en bek, als een arent, op het einde krom omgebogen, met voeten, die van een gans of zwaen gelijk, en een zonderling wijde krop, bequaem ten viſchvangſt. *Vogel Louwa.*

Plinius ſchijnt deezen vogel met een griekſchen naem *Onocrotalus* te noemen, (welk zoo veel gezeit is, als trommel des ezels, om zijn ſchor en yzelijk geluid) en in volgende woorden te beſchrijven:

d'Onocrotalus *hebben de gelijkenis van zwanen, en worden gehouden geheellijk niet te verſchillen, ten zy in der zelver kele zeker ſlag van een andere lijf-moeder waere. Hier in hoopt het onverzaedelijk gedierte alles te zamen; zulx die van een wonderlijke ruimte is.*

Aenſtonts, na de roof volbraght is, komt van daer allengs in den mont, en eindelijk in den rechten buik, na de wijſe der herkauwende dieren. Dus verre *Plinius*.

De Sineſen viſſchen door middel van deze vogels, en leren dezelve het viſſchen, even als men hier te lande de honden hazen leert vangen. Wijders, het viſſchen geſchiet in dezer wijze:

De viſſchers varen met kleine ſchuitjes, of vlotten van bamboesriet, zeer dicht te zamen gevlochten, daer zy deze vogels op zetten, op ſtromen en meiren uit viſſchen.

De viſſchen aldaer gebraght, en buiten boort gezet, duiken aenſtonts onder water, en zwemmen met grote ſnelte en gezwintheid voort. Zoo dra nu de vogel een viſch onder water achterhaelt en gevat heeft, ſlokt die aenſtonds in de krop; ſchiet zeer ſchielijk daer mee boven water, en komt aen 't vlot of vaertuig. De viſſcher of meeſter des vaertuigs breekt den zelven de bek datelijk met gewelt open en duuwt de viſch met een zonderlinge behendigheid en handgreep uit de krop. De vogel word daer na weer buiten boort gezet, om meer viſſchen op een zelze wijze te vangen.

Dan tot belet, dat deze vogels, die zeer gretigh op viſch zijn, dezelve niet zouden doorſlokken of binnenwaerds inſlingeren, word haer de krop of hals met een yzere ring toegeſloten, daer de viſch voor zitten blijft.

De viſſchen, die door haer grote in de krop dezer vogels niet kunnen, worden door haer by de neb opgehaelt; 't welk zy den viſſcher met groot geluid te kennen geven, om haer die af te halen.

Ja helpt ook d' een vogel by wijl den ander, zoo de viſch te groot is, na het vaertuigh ſlepen, die zy ieder by een eind in de bek gevat hebben.

Zoo

Zoo by gevalle eenige vogels achter blijven, of niet datelijk, zoo dra zy buyten boort gezet zijn, onder water duiken, die worden met een bamboes-riet, om haer de traegheit af te leeren, zeer fel op 't lijf geslagen, dat de pluimen by wijle daer van ſtuiven.

Na een goet deel viſſchen gevangen te hebben, word d'yzere ring haer afgedaen, om voor haer zelf en tot haer eigen voedtſel te vangen: welk haer zeer gewilliglijk in 't vangen voor haere Meeſters maekt.

De viſſchers moeten, voor ieder viſch, jaerlix zekere ſchatting aen den Keizer geven. Zeer dier zijn deze vogelen, en gelt dikwils een eenige, die wat vaerdig op de vangſt is, vijftigh tijl zilvers, ieder tijl gerekent op zeven en vijftig ſtuivers.

By Johan Gonzales van Mendoza, in zijne beſchryving des rijks van *Sina*, worden deze vogels, in 't Neerduitſch, Scholſers geheten, en dezelve en haer viſch-vangſt aldus beſchreven:

De Sineſen hebben een zonderlinge maniere van te viſſchen, die zeer vernuftig en fraei is. De Keizer houd in alle Steden, gebout op d' oevers der ſtromen, zekere huizen, waer in alle jaren veel Scholſers opgebragt worden, met de welke geviſcht word in de maenden, als de viſch haer kuit geſchoten heeft, in dezer wijze. De Meeſters dezer vogelen nemen haer uit de kooien en brengenze aen d' oevers der ſtromen, alwaer zy veel ſchuiten houden om te viſſchen, en vullen die ter halver wege met water. Daer na word haer de krop onder de vleugelen met een lang koordeken zoo dicht toegebonden, dat zy de viſch niet kunnen doorſlingeren. Als dan worden de Scholſers in 't water geſmeten, om te viſſchen, 't welk zy zeer gaerne doen, en ſchieten met een grote ſnelheid, tot verwondering, in 't water: komen eindelijk, na een wijle onder water geweeſt te zijn, en 't geen tuſſchen de neb en krop is vol viſch gekregen hebben, weder boven, en vliegen met de zelfſte ſnelheid na de ſchuit, en ſchieten de gevange viſch in het water van de ſchuit, om niet te ſterven.

Zoo dra hebben zy de viſch niet uitgebraekt, of keren terſtond weer op nieu, ten roof, en volharden in dit viſſchen wel vier uuren achter een, tot dat de ſchuit vol viſch is, zonder d' een den ander belet geeft.

De vogels eindelijk keren, zonder koordeken, op de ſtromen, om voor haer zelve te viſſchen, juiſt te dien tijde, als zy daer grote begeerte toe hebben: want daegs voor de viſſching word haer de gewonelijke ſpijze onthouden, welk is zekere mate geerſt, om des te gewilliger ten vangſt te trekken. Na een wijle geviſcht te hebben, worden zy uit het water genomen, en weer na haer kooien gebragt. Dus verre Mendoza.

In de landſtreke *Nanningfu* des Landſchaps van *Quangſi* zijn ſprekende of kakelende en zeer klappende Papegaien, van grote en geſtalte, als gieren. *Papegaien.*

Op 't rouw geberghte van *Suchuen* houden zeer ſtoute en kloeke Gieren: in het zelfſte Landſchap by de krijgs-ſtadt *Yemui* veel zangerige Leeuwerken.

In het Landſchap *Quantung*, en in dat van *Quangſi* en *Junnan*, houden op 't gebergte tamme en wilde Pauwen, die zeer weinigh in d' andere Landtſchappen vallen, en geen andere, dan van daer ingebragt. *Pauwen.*

In d' achtſte landſtreke *Hoaiganfu* des Landſchaps van *Nanking* zijn veel meer Quakkelen en Feſanten, dan op eenige andere plaetſen van *Sina*.

In de landtſtreke *Taipingfu* des Landſchaps van *Nanking*, leit in den ſtroom *Kiang* een eiland *Hiao*, welk niet anders, als een doorgaende uitgeholde ſteen ſchijnt te zijn: hier op neſtelen ontelbare meenigten van nacht-uilen; waer van ook het eiland zijnen naem bekomen heeft.

In het Landſchap van *Xantung* zijn veel Hoenderen, vette Kapoenen, Feſanten, en Veld-hoenders in

groten overvloet, en voor een geringen prijs te bekomen: ja de kleine en kuikens veel minder, dan de vette kapoenen.

Vogel Funxiang of Fenix.

In *Sina* hout ook zeker vogel *Fung* eigentlijk geheten, en met het byvoegen van *Ciang*, dat's geluk, *Fungciang*: want het verschijnen van dezen vogel (en hy verschijnt zeer selden en altijts alleen) word by de Sinesen voor een goet voorteken en groot geluk des gehelen rijks gehouden. Of, volgens Boym, zoo deze vogel uit d'oogen der menschen vertrekt, het is een voorteken van d'eene of d'andere rampspoedige uitkomst, aen den koninglijken huize. De Sinesen malen dezen uitsteken-den vogel met een wonderlijke verscheidenheid van kleuren af, en roemen hem geweldig: stikken, en weven met gout, zilver en zijde zijn afbeelding op dierbare tapeetseryen en klederen.

Martijn wil hem voor den vogel *Fenix*, of voor zeker bonte, en onbekende slag van arenden gehouden hebben.

Zoo deselve Martijn getuigt, leid in de landstreke *Munghoasu* des Landschaps van *Junnan*, een berg, na den Sinesen *Fenix*, *Funghoang* genaemt; wijl dees vogel, zo de Sinesen zeggen, op den zelven gestorven was, na eene wijle zeer liefelijk en aengenaem gezongen te hebben. Zy voegen daer by dat al de vogelen uit d'omleggende gewesten, op het uitgaen der herfst, op dezen bergh vergaderen, en de dood van den *Fenix* aldaer bewenen en betreuren. d'Inwoonders nemen ook deze dagen waer, en klimmen des nachts met licht op den berg, ten vogel-vangst, met weder keren van meenigte der treffelijkste vogelen.

Boym beschrijft dezen vogel aldus: *By de Sinezen is een vogel van ongemene schoonheid, wanneer deze zich voor d'oogen der menschen verberght, zulx wort tot een voorteken van d'eene of andere rampspoedige uitkomste aen den koninglijke huize gehouden. Het mannetje wort* Fum: *het wijfje* Hoam *genoemt: zy nestelen op de bergen des Koningrijks* Tan; (Tan *is heden het Landschap van* Leaotum, *na by grensende aen dat van* Peking): *zijn van hooft een paeu gelijk. Het Sineesch gedicht zeit' er aldus van: Hy betekent met de schouderen, de deucht: met de lendenen, gehoorsaemheit: met de rest des lijfs, getrouheit. Het is een zeer godvruchtige vogel: treet van vore als een rinoster: van achteren als een hert: heeft een kop als een draek, voeten als een schillepad: een steert, als een haen. Hy vertoont de blinkverwige vleugelen van vijf zeer schone vogelen. De grootste overheden dragen deze vogelen met gout gestikt op de kleren, daer zy iets geheims mede uitbeelden. De groote is niet boven twee palmen.* Dus verre Boym.

Vleermuizen.

In het Landschap van *Xensi* houden vleermuizen, zoo groot als hoenderen of gansen. Zy worden by de Sinesen voor zonderling lekkere dischgerechten gehouden: wijl haer vleesch in lekkerheid verre boven dat van hoenderen by hen gekeurt word.

Piso.

Diergelijke vleermuizen, over het geheel lijf hairig, gelijk apen of katten, en met een apen of katten kop en zoo groot als duiven, hennen of gansen, worden aen verscheide oorden in Asie gevonden, als in het Koningrijk van *Mogor*, in het gewest van *Kasmir*, in *Suratte*, en op de naby gelege eilanden, als ook in *Brezijl*. Zy vliegen in *Suratte* by troepen, gelijk wilde gansen, en worden des avonts in de lucht of aen de bomen hangende gezien, en doen door haere ongewonelijke grote en wonderlijke gestalte, tot stommens toe, den vreemling verbazen. Waerom d'onzen, bedeest, door de nieuwigheid der zake, om die onder 't gevogelt te betrekken, de zelve, hoewel vry ongerijmt, gevleugelde of vliegende apen genoemt hebben. Wel mogen ze onder het geslaght van d'andere vleermuizen gebragt worden; ten aenziene zy vliezige vlerken in plaets van vleugelen gebruiken, insgelijx dat zy geoort zijn; klaeuwen en vier voeten hebben, jongen en geen eyren werpen en die zuigen: maer wijl zy zoo groot als een kat zijn, met een dikke en vlezige buik en borst; desgelijx

lijx datze van den hals af, tot aen het eind der klaeuwen, met een doorgaend vel of vlies, gelijk een uitgeſpannen zeil, van achteren bedekt worden; ſchijnen hier door van al d'andere vleermuizen te verſchillen. Voeg hier by, dat dit zeil onder wel vliezig is, gelijk in andere vleermuizen, en met wol, aederen en vezelen overtrokken ſchijnt; maer van buiten doorgaens met zeer zacht hair, gelijk konijnen, grijs en aſverwig zwart, wonderlijk bekleet is. Daer en boven is ook dit bedekſel van ploien ontbloot, waer door de vleugelen, na de wijze van andere vleermuizen, te zamen getrokken en uitgeſlagen worden. Dies men bevinden zal, zoo het beeltenis van deze met dat van een Brazijlſe of eenig andere Indiaenſche vleermuis geleken word, dees van die zeer verſcheiden zal zijn.

Het geheel beeſt is ontrent lang drie voet, en van een zelve brete: de ſteert dun, een ſpan lang, die gelijk ingezakt aen het zelfſte vel hangt, welk het geheel lijf van den hals af tot aen het eind der klaeuwen, gelijk een uitgeſtrekt zeil bedekt. Ook zit op de benen geelachtig zachte wol: uit de laeſte geleden der voeten of tenen ſchieten dunne, zeer ſcherpe en kromme klaeuwen; waer mee het dier hout, al wat het aenvat, inzonderheid boom-vruchten, die het afſnoeit. Het is langachtigh van hooft, lelijk van aenzien en opſperring der bek: heeft kleine tanden, bequaem ten roof, en eindelijk ronde en kleine ooren, beſtaende uit een zeer dun vlies.

Zoo Kircher getuigt, hebben zoodanige vleermuizen geen pennige, maer kraekbeenachtige vleugelen, daer mede zy, niet anders als de gemene vleermuizen, door de lucht vliegen; hoewel de kraekebeenachtige vliezen der vleugelen, met zoo veel beenige vezelen in de lengte der vleugelen onderſcheiden zijn, dat zy zeer na pennige vleugelen verbeelden. Zy

houden in de dichtſte boſſchaedjen, en met deze vliezen, gelijk met een zak bedekt, hangen ſich des daegs aen de holle ſtammen en takken der bomen, of aen de daken der hutten, by de klaeuwen op; zulx daer gene dieren, maer zakjes ſchijnen te hangen: waer door zy van het ongedierte, hun vyandt, bevrijd blijven. Zy plagen geweldig kudde en vee, met het uitzuigen van melk en bloet, tot hun voedſel.

Wijders (volgens Bontius), neſtelen op het eiland *Java*, in de boſſchen, gemeine vleer-muizen, zoo groot als duiven, die de Javanen eeten voor een grote lekkernye. Zy komen by wijle des nachts in de huizen, zoo, om de hitte des daegs, de venſters of luchtgaten open gelaten zijn, en zuigen, met bijten aen de blote voeten der ſlapers, een grote meenigte bloet uit; meer tot ſchrik, dan met eenig gevaer vermengt.

Viſſchen.

DOor de meenighte van ſtromen, meiren en poelen is het geweſt van *Sina* rijk van velerlei viſſchen: inzonderheit het Landſchap van *Xantung*, welk door zijne nabyheit aen zee, behalve de viſch in ſtromen, meiren en poelen, ook veel zee-viſch heeft: ja is aldaer, voor de waerde van eene ſtuiver, tien pont viſch te bekomen. Een ongelofelijke meenighte van allerlei viſch is in het Landſchap van *Huquang*; deſgelijx in dat van *Kiangſi*, inſonderheid van ſalm, voorn, en ſteur.

In den ſtroom *Kiang*, ontrent de Stadt *Kieukyang*, wordt, ſchoon eenige mijlen van zee af, veel zee-viſch gevangen, als ſteur, dolfijn en ſalm. In den vliet *Loſeu*, by de Stadt *Xeu*, des Landſchaps van *Huquang*, zijn menigte van treſſelijke lampreien.

Onder meenigerlei ſlagh van viſſchen, heeft de geele ſtroom zekere viſſchen *Xehoa*, dat 's *ſteen des bloems*, alzoo genoemt na de ſteenachtige plekjes op haeren huit. Zy word nergens gevonden dan ontrent de ſtad *Paote* des Landſchaps van *Xanſi*, en is by de ſlempers en drinkebroers in groote waerde. De beſte bleien worden in het Landſchap van *Fokien*, by de ſtad *Hunghoa*, gevangen.

De vliet *Tan*, die dicht voorby de Opper-ſtadt *Nanyang* des Landſchaps van *Honan* vloeit, heeft volkomen rode viſſchen, die alleenlijk in den begin van den zomer gezien en gevangen worden, wijl zy op andere tijden des jaers verborgen blijven. De Sineſen ſchrijven en beuſelen, zoo iemand zijn voeten met het bloet van deze viſſchen beſtreken heeft, lichtelijk op het water zal kunnen wandelen. Zy voegen daer by, dat zoo het water dan geroert wort, aenſtonds al die viſſchen boven water komen, en zelf al het water des vliets rootachtigh en vuurigh maken: waerom hy den naem *Tan* voert, dat's root gezeit.

De landſtreke *Ningpoſu* des Landſchaps van *Chekiang* heeft, door hare nabyheid aen zee, de volheid van zee-viſch, verſch en in de zon gedrooght: allerlei oeſters, krabben, en kreeften, daer zy geheel *Sina* in grote meenighte van verzorcht.

Het geheel jaer door wort'er herder gevangen, en in den aenvang des zomers zekere viſch *Hoang* geheten, dat 's geel, om haer geelheit van kleure. Geen uur kan deze viſch buiten het water onbederſſelijk blijven, zoo week en tenger iſſe. Maer wijl zy, om hare aengenaemheit en lekkerheit van ſmaek, zeer by de Sineſen begeert is, wort zy in zakken met ys geſteken, en alzoo gewonelijk te koop gebraght. Hierom wort ook des winters ys bewaert en tegen de zomer opgedaen. *Viſch Hoang.*

In zeker Meir van twee honderd bunderen groot, gelegen op den berg *Cienking*, in de landſtreks *Hangcheuſu* des Landſchaps van *Chekiang*, worden viſſchen gevangen, goutgeel van kleure, waerom zy *Kinyu* genoemt zijn, *Viſch Kinyu.*

(want

(want *Kin* is *gout* en *Yu visch* gezeid) met een glinsterende en blinkende huid; ja glinstert de gehele ruch niet anders, als ofze met gout-geel poeder besprengkelt was. Naulix zijn deze visschen veel groter als een vinger; hoewel gewapent met een steert in tween of drien gespleten, by wijle ook ongespleten en breet: zulx de zelve haer zeer schoon in 't oog vertonen. Zy zijn by de Sinesen in grote waerde, en worden by hen gehouden met grote naerstigheid binnen 's huis of in de lust-gaerden, in zeer fraeie vaten, ten dien einde gemaekt. De Groten aesen by wijle deze visschen met eigen handen, die dan in hun tegenwoordigheid (als ofze wisten, wie haer Heer was, en welk een vermaek zy haeren eigenaer, met zich te laten zien, aen doen) dikwils t'zamen spelen en op en neer in 't water dobberen. Een eenige visch, zoo heel en gaef en in alle delen na wensch volmaekt is, gelt dikwils drie en vier kronen.

In zeker waterig dal, op de bergh *Haiyang*, by de Hooft-stadt *Queling* des Landschaps van *Quangsi*, houden viervoetige en gehoornde visschen.

Visschen Xiyu of Xauel. In den stroom *Siang*, in de landstreke *Changxafu* des Landschaps van *Huquang*, en in den groten stroom *Kiang*, daer hy door het Landschap van *Nanking* vloeit, worden in Gras en Bloei-maend overvloedelijk zekere schone visschen gevangen, *Xiyu* by de Sinesen, en by de Portugesen met een gebroken naem *Xauel* geheten. Te dien tijde zend een der voornaemste gelubden, door orde van den Keizer gestelt, de levendige visch, begraven schier onder 't ys, in zekere byzondere schepen, met grote naerstigheid aen den Keizer zelf, na *Peking*: te weten, alle weken, zoo lang de visschery duurt, twee schepen. En schoon het over de twee honderd mijlen te water verre is, zoo word nochtans deze wegh in den tijd van acht of tien dagen afgeleid: want nacht en dag worden de schepen, by een lijn, door zekere luiden voortgetrokken. T'elkens worden versche trekkers genomen, in plaets van d'afgematte, die op zekere gezette plaetsen, gelijk onze ren-boden, vaerdigh staen: want by eenen voor afgezonden brief word d' uur des dags van de komste der schepen bekent gemaekt. Zoo hier mislag in begaen word, zelfs d'Overheden hebben den hals verbeurt. Geen onkosten worden ontzien, om den Keizer deze lekkere visch te bescharen. daer hy ook eenige van aen zijne rijx-raden mede deelt.

De landstreke *Chingkiangfu* des Landschaps van *Junnan* heeft, door de meenighte van stromen en meiren, de volheit van visschen; onder andere een, daer uit de Artzen een krachtigh genees-middel trekken, dienstig tegen allerlei schurft en rappigheit.

In de zelfste landstreke, by de Stadt *Yangcung*, is in het meir *Ming* zekere zwartachtige visch, *Cing* geheten, die gezeit wort goet te zijn tegen vele ziekten. *Visch Cing.*

In de landstreke *Fungciangfu* des Landschaps van *Xensi*, by de Stadt *Pingyang*, wort een visch gevangen, die de Sinesen *Xe* noemen, dat's de steen. Deze gedrooght en fijn gestoten, hout de mot volkomen uit de kleeren, zoo daer over gestroit wort. *Xe.*

In zee, onder de landstreke *Taicheufu* des Landschaps van *Chekiang*, vangen de Sinesen haien, en zenden der zelve vellen na *Japan*, om scheden voor zabels te maken, en door geheel *Sina*, met grote winsten.

Slangen of kruipende en slijpende Dieren.

IN de landstreke *Fungciang fu* des Landschaps van *Xensi*, houd zeker slag van zwarte slangen, daer de Sinesen een tegengiftigh genees-middel van maken, zeer dienstig tegen vele ziekten.

In de landstreke *Nanyangfu* des Landschaps van *Honan* zijn slangen met een huit, doorgaens gevlekt en met witte plekken onderscheiden. De wijn, daer een dezer slangen in te wieken gelegen heeft, is een krach-

krachtigh genees-middel tegen de lamheit.

In de landſtreke *Hoancheufu* des Landſchaps van *Huquang* zijn ſlangen, die wonderlijker wijze de melaetsheit en ſchurfte genezen.

Op den bergh *Citien*, by de Stadt *Caihoa*, in het Landſchap van *Chekiang*, houden zeer grote ſlangen, die geen vergif by zich hebben.

Slang Gento.

In de landſtreke *Gucheufu* des Landſchaps van *Quangſi* heeftmen, zoo de Sineſen ſchrijven, ſlangen van eenige roeden lang, groter in de gehele wijde werelt niet gevonden worden. Zoo Michaël Boym getuight, word dit ſlagh van ſlangen (*Gento* by de Sineſen geheten,) op het eilant *Ainan*, in de Landſchappen van *Quantung*, *Quanſi* en andere gevonden, en is buiten twijfel de grootſte van alle ſlangen. Hy ſlokt gehele herten, met uit te zuigen en te vermorſelen, in: doch is zo zeer vergiftig niet, geſchakeert met aſch kleure, lang achtien of vier en twintig voet. Hy ſpringt hongerigh uit heggen en ſtruiken te voorſchijn, recht zich ten ſprong, met op zijn ſteert te ſteunen, en vecht fel tegen wilde beeſten en menſchen: ſchiet by wijle loers van den boom op den reizer, en dood den zelven met omhelſing. Zijn gal wort by de Sineſen voor zwakke oogen zeer dierbaer gehouden.

Slang Cobras de Cabello.

In het Landſchap van *Quangſi* en aen veel oorden in Indiën is zeker ſlagh van ſlangen, die de Portugeſen *Cobras de Cabello* noemen, dat 's *ſlangen van hair*, of *hairige ſlangen*. In het hooft dezer ſlangen wort een ſteen gevonden, *Piedra del Cobra*, of *ſteen van den ſlang* by de Portugeſen geheten, dienſtigh tegen de beet door deze zelfſte ſlangen den menſch toegebracht, die anders in den tijd van vier en twintig uuren zou moeten ſterven. Hy is ront, in 't midden wit, en rontom blaeu: geleid op de wonde, blijft hy van zelf daer aen hangen, maer reeds vol vergif geworden, valt hy af. Daer na een poos in melk geſmeten, keert hy weer tot zijnen natuurlijken ſtaet. Zoo hy voor de twede male aen de wonde blijft hangen, het is een teken dat al het vergif niet uitgetrokken is: zoo hy niet blijft aenhangen, de zieltogenden wort over het geraken, buiten gevaer des doodts, geluk gewenſcht.

Ook is'er zekere wortel gevonden, tegen het vergif van deze beet, dien de Portugeſen *Rais de Cobra* noemen, dat 's *wortel van den ſlang*. Deze dient zoo lang gekauwt, tot dat de gebeten twee of driemael riſpt.

By den Jeſuit Kircher heeftmen van dezen ſlangen-ſteen het volgend: *Daer is* (zeid hy) *zeker ſteen by de Brachmans gevonden, eenſdeels natuurlijk in de ſlangen gegroeit, die de Portugeſen* Cobra de Cabello *noemen, dat 's* hairige ſlang, *eenſdeels door kunſt gemaekt, uit verſcheide delen van vergiftige dieren, inzonderheid van dezen hairigen ſlang. Dees ſteen is tot een tegengift, zoo tijdelijk gebruikt word, aen die vergeven zijn. Een genees-middel, ſchier door geheel* Indiën *en in* Sina *gebruikelijk.*

En gewiſſelijk, ik zou het nooit gelooft hebben, zoo ik zelf gene ervaernis van dezen ſteen aen eenen hond, gebeten van eenen adder, genomen had: want dees ſteen, ſtrax op de wonde geleid, kleefde aenſtonds zoodanigh aen de zelve, dat hy qualijk daer van te trekken was, en bleef zoo langh aen de wonde vaſt, tot dat hy, reeds vol van al het uitgezogen vergif, gelijk een bloedzuiger afviel. Na dit gedaen was, quam de hond, nu vry van het vergif, hoewel een wijle ſlaperigh, eindelijk weer tot zijn zelf, en byna weer tot zijne voorige gezontheid.

Dezer zelfſter tijdt heeft de grote natuur-kunde, Karel Magnignus, Romer, ervaernis, om de waerheid t' onderzoeken, van deze zaek aen eenen man, gebeten van een adder, met eenen goeden uitgang genomen.

De ſteen, in melk geworpen, krijght zijnen voorigen glans, met het afleggen aenſtonts van al het vergif; en word niet vermindert van zijn aentrekkende kragt; maer daer door vermeerdert; maer de melk verandert zijne witte kleure, door de kracht des vergifs. Hendrik Roth heeft my verhaelt, (die my drie zulke

ke stenen geschonken heeft, meenigmael in het koningrijk van Mogor, *ervaernis van dezen steen genomen te hebben: eerst aen zijnen dienaer, gestoken aen de hand door eenen Scorpioen: want naulix had hy den steen op de wonde geleid, of al het vergif, reeds langs den arm verspreid, begon te ruch te schieten, en wierd door den steen in zoo grote meenigte uitgetrokken, dat de knecht de toevloejing, nu tot deze dan tot een nader plaetse der wonde, met de vinger aenwees. Eindelijk viel de steen, die onafscheidelijk op de wonde was vast blijven zitten, van zelf af, en braght den knecht tot zijn vorige gezontheid.*

Een andere ervaernis heeft hy genomen aen een pest-kool, dien hy, met den steen op de doorgesnede kool te leggen, en het vergif uit te doen zuigen, tot gezontheid gebracht heeft.

Dit doet niet alleen de natuurlijke, maer ook de steen, door kunst gemaekt van zoodanige gestote stene stukjes des slangs: of van de delen des hoofts, herte, lever en tanden, te gelijk met zegel-aerde vermengt.

Niemand kan deze kunst van de Brachmans leren, hoe veel gelds men hen ook aenbied te geven. Dus verre Kircher.

Daer en boven is by de Sinesen een ander slang van zeer groot vergif; maer dierbaer, die den mensch binnen weinig uren doodt.

Uit den zelven wordt een geneesmiddel, tegen verscheiden ziekten, aldus bereid: de staert met het lijf word in een emmer, met van den besten wijn, gesteken; zulx alleen de bek of kop van den slang door een gat in het midden des deksels uitsteekt: waer door de slang, door het zieden van den wijn, met het onderleggen des vuurs, al het vergif ten opgesperden bek allengs uitbraekt.

Het vlees, (het hooft afgesneden,) word den kranken gegeven, en dit eenigh dierbaer tegen-gift, gelijk Theriakel, tegen allerlei vergif bewaert.

Ondieren. Het Landschap van *Xensi* wordt door het gebrek van regen veel met Springhanen geplaegt, die al afknagen en op eeten, wat op 't velt staet: zulx men by wijle lover noch gras ziet; niettegenstaende d'inwoonders, hogen en lagen, door bevel der Overheid, op 't velt deze springhanen vangen en doden. Men ziet op de velden dikwils zulke dikke en grote zwermen, die, met het licht der zonne te benemen, verduistering op d'aerde maken.

Geen afschrik hebben evenwel de Sinesen van de springhanen t'eeten; maer koken die, om voor een lekkernye t'eeten.

In de landstreke *Teganfu* des Landschaps van *Huquang*, en in de landstreke *Pinglofu* des Landschaps van *Quangsi* zijn zekere ondiertjes of kleine wurmtjes, die schier op een zelve wijze wit wasch toestellen, als de byen haer honig-raten maken; hoewel de raten van deze wurmtjes veel kleinder en spier-wit zijn: nochte de wurmtjes zijn niet aengeteelt of tam, maer onaengequeekt en wilt.

Uit de vergaderde raten maken de Sinesen keersen, even als uit wasch hier te lande; maer zijn veel witter, en worden gewonelijk, om haere dierte, schier alleen by de groten gebruikt. Want behalve deze keersen zeer wit zijn, zoo geven zy in het branden ook een liefelijke reuk: nochte maken de kleren niet morzig noch vuil, schoon eenige gesmolte droppelen daer op gevallen: branden ook zeer helder en gestadig.

In verscheide Inhammen en Kreken, aen den zee-oever van *Sina*, en ook onder het eiland *Ainan*, houd zeker Land- en zee-gedrocht, *Hayma* in 't Sineesch geheten, dat 's *Zee-paert*: want *Hay* is zee, en *Ma* paerdt gezeit. *Zee-paert.*

Het is met den naem van Zee-paert ook by de onzen bekent: en by de Grieken met dien van *Hippotamos*, dat 's *Revier-paerdt*: niet om zijne gelijkenis met een paerdt; maer om zijne groote: want het woort *Hippos* heeft by de Grieken eigentlijk een bediedenis van groot.

Het word by de Sinesen afgebeeld, volkomen als een paerdt met manen; hoewel ter weder-zijde des mondts met uitstekende en lange takkige tanden, als hoornen.

De kop, volgens Boym, (die by hele troepen deze gedrochten aen de kust van *Kafrarie*, tegen over *Mozambijk*, op ondiepe plaetsen heeft zien waden,) is van de bek af tot aen de schouderen, drie ellebogen lang. Onder zijn twee zeer grote kromme tanden: waer tegen boven desgelijx twee dikke, hoewel veel kleinder, net op stuiten: waer tusschen de tonge te leggen komt.

De huit is zeer hert, zulx zy naulix met scherpe lancien door te steken is: heeft nergens hairen, behalve aen het einde der steert: die zeer doorschijnend zijn, als ofze van zwart hoorn waeren, zoo dik als een stroohalm, en buigbaer: waerom zy niet licht gebroken worden.

De Kaffers, zoo mannen als vrouwen, maken van ieder hair een bracelet, tot cieraet om de handen, en bevrijding voor de lamheit.

Van de tanden, zoo Boym ook getuigt, dezes diers, worden in Indiën en te Goa, rose-kransen, beelden der Heiligen, en ook kruisen gemaekt.

Men heeft ook bevonden, dat deze tanden het bloeden wonderlijker wijze stelpen; hoewel, zoo d'ervarentheid leert, niet de tanden van ieder peert zonder onderscheid deze kracht by zich hebben: waerom men zekeren tijt heeft waer te nemen, op den welken dit dier dient gedood te worden, op dat dessels tanden die kracht mogen hebben.

Zy-wurmen. *Martijn.* Geen oordt in geheel *Sina* voedt meer zy-wurmen, als het Landschap van *Chekiang*: want het verschaft niet alleen aen zijn eigen land en aen geheel *Sina* zijde stoffen van allerlei slag; maer ook aen het nabygelegen *Japan*, aen de Spanjerts op de *Philippijner* eilanden, ja ook aen *Indiën*, en aen de verre gelegenste gewesten van *Europe*: want veel zijde koopen de onzen te *Hokzieu* op, in het Landschap van *Fokien*, die al uit het Landschap van *Chekiang* afgebragt word. De zijde stoffen van dit Landschap worden boven andere van geheel *Sina* voor de beste gehouden: en zijn voor zulk een geringe prijze te bekomen, datmen aldaer met minder onkosten tien man kan in 't zijde, als in Europe eenen in 't laken steken. Men snoeit aldaer de moerbezien-bomen alle jaers, gelijk in Europe de wijn-stokken, en laet die niet tot hooge bomen op-groeien, wijl de Sinesen door lange ervaernis van veele jaren geleert hebben, dat de bladen van de kleinste boomen en jonge scheuten de beste zijde voortbrengen. Hier door weten zy d'eerste spinning der draden, van de tweede genoechzaem t'onderscheiden. Te weten, d'eerste is, die van de murruwe en tengere lente-bladen komt, daer de zy-wurmen mede gevoed worden. D'andere of tweede komt van de Zomer en herde bladen. Alleen de verscheidenheid van voetsel geeft zoo grote verandering van werk.

Dit is misschien d'oorzaek waerom de zyde, die in Europe gewonnen wort, doorgaens dikker en grover is, als de Sineesche.

De prijs van de eerste en tweede spinning, is by de Sineesen zeer verscheiden; daer nochtans van het onderscheidt tusschen beide de meeste zy-handelaers in Europe gene kennis dragen. De beste zijde dan word gesponnen in de lente: de rouste en grootste des zomers; hoewel beide in een zelven jaer. De queking dezer wurmtjes is volkomen een en de zelve, en zoo veel moejelijkheid onderwarigh, en vereischt zoo grote naerstigheid, als op zommige plaetsen in Europe daer aen besteet word.

Dies is het duidelijk valsch en verciert, dat al de zijde in *Sina* van de zy-wormen op de bomen zelfs, van zelf, zonder vlijd of arbeid van menschen, voort-gebracht word.

Zoo Martijn getuigt, is de teelt met d'aenqueking, van zy-wurmen en maniere van Katoen en zijde te maken, een aeloude vont der Sinesen. *Histor. Sina.* De gemaelin van Keizer *Ya*, die omtrent des jaers voor 's Heilands geboorte twee duizent driehondert zeven en vijftig heerschre, zeit men zulx allereerst uitgevonden, en d'onderdanen geleert te hebben: want hoewel de teeldt en hantering der zy-wurmen voor dien tijd den Sinesen niet

onbe-

onbewuſt waeren; zoo was nochtans de kunſt van kleden daer van te weven, gelijk gewonelijk in den aenvang van alle dingen geſchiet, noch onbeſchaeft en zonder kunſt. Den Sineſen komt billijk d'eere toe, dat van hen, gelijk van den hooftbron, dat handwerk na d'andere geweſten van Aſie en Europe overgebragt zy.

In het Landſchap *Xantung* komen van zelf de zijde draden aen de bomen en op de velden voort, die niet van tamme zywurmen, maer van wurmen, den ruſpen niet zeer ongelijk, geſponnen worden. De wurmen ſpinnen deze zijde niet in vorm van een bal of ey; maer op zeer lange draden, die wit van verruwe zijn, en door de wint op de bomen en huizen (daer aen dezelve hangen en afgehaelt worden) heen en weder geſlingert worden; byna even als de zomerdraden hier te lande. Van deze zijde, even als van d'oprechte, worden zijde ſtoffen geweven; hoewel eeniger mate grover, als die van de zijde der tamme zywurmen; maer vallen in tegendeel weer hechter en ſterker.

Halfſlachtige dieren. Menigerlei half-ſlachtige dieren, *Amphibia* by de Grieken genoemt, of dieren, die zoo wel in 't water, als op 't land leven, zijn op verſcheide plaetſen in *Sina*.

Dier Hoangcioyu. In de landſtreke *Hoeicheuſu* des Landſchaps van *Quantung* ziet men een wanſchepſel der nature, welk de Sineſen *Hoangcioyu* noemen, dat 's *Safraen-gele viſch-vogel*: want het is geen viſch noch vogel alleen; maer van beids. Te weten, den gehelen zomer over is het een Safraen-verwige vogel, vliegende in 't gebergte: maer begeeft zich ſchier op eind der herfſt na zee toe, en word weer een viſch. Deze viſch word alleen 's winters gevangen, en is, volgens ſchryven der Sineſen, zoet van ſmaek.

Krokodillen. In de landſtreke *Chaocheuſu* des zelven Landſchaps houden in den vliet *Zo* Krokodillen, die aldaer ook de menſchen ſchade doen.

Aen d'ooſt-zijde der Opper-ſtadt *Gucheu* des Landſchaps van *Quangſi* is een klein Meir, *Go* genoemt: waer in Koning *Pegao* by ouds tien Krokodillen plag te houden, dien hy de miſdadigen voor wierp, om verſlonden te worden. D' ontſchuldigen, zoo de Sineſen verhalen, wierden noit door hen beſchadigt; zulx die door de Krokodillen niet gedoot wierden, hierom vry gelaten wierden, als buiten alle ſchult.

In het Landſchap van *Huquang* hout in de revier *Siang* een dier, welk wonder wel na een peert gelijkt, hoewel met ſchubben op 't lijf, en klaeuwen als een Tiger. Het is wreet van aert, en valt menſchen en andere dieren aen, inzonderheid in den herfſt-tijd: want dan komt het dikwils uit het water, en loopt door 't ganſch land.

Zwemmende koe. In den vliet *Juon* der zeſte landſtreke *Chaokingfu* des Landſchaps van *Quantung* hout zekere viſch, de zwemmende koe by de Sineſen genoemt. Deze komt dikwils uit het water op 't land, en vecht en ſtoot met de hoornen tegen de tamme koeien. Dan by lang blijven buiten het water, worden deſſelfs hoornen week en geel, en al de hardigheid vergaet: waerom zy gedwongen is weer in 't water te gaen, daer zy dan weer een viſch word, en de hoornen haere voorige hardigheid krijgen.

Viſch Hajul. In de landſtreke *Changteſu* des Landſchaps van *Honan* hout in de revieren zekere viſch, *Hajul* in 't Sineeſch geheten, dat 's *kintje*, om dat zy, zoo gevangen word, een geluid van een ſchreeuwend kint geeft. In gedaente verſchilt deze viſch weinig van eenen Krokodil: is lang van ſteert, en gaet op vier voeten. Haer vet, eens in brant geſtoken, kan met water noch door eenig ander middel uitgebluſcht worden.

Schilpadden. In *Sina* zijn veel land en water ſchilpadden, *Quei* in 't Sineeſch geheten: in de landſtreke *Chungkingfu* des Landſchaps van *Suchuen*, in groten overvloet: en op het eiland *Pequey*, dat 't *eiland van ſchilpadden*, gelegen in den ſtroom *Kiang*, in het Landſchap van *Huquang*, houden zeer groote; hoe wel ook andere kleine en zeer ſchone, die d'inwoonders tot vermaek in huis houden, en by wijle niet grooter zijn, dan een klein vogeltje.

Zoo de Sinesen verhalen, zou aldaer aen zekeren krijgs-knecht een wonderlijke geschiedenis gebeurt zijn: want als dees by geval van de vyanden in den stroom geworpen was, wierd hy door eene schilpad, gelijk een tweede Arion, op een Dolfijn na den over oever gevoert. Het was, voegen zy daer by, een weldaed van de dankbare schilpad geweest, die hy een lange wijle gevoed, en daer na van zelf vry gelaten had.

In zee, onder de vierde landstreke *Hoeicheusu* des Landschaps van *Quantung*, heeftmen zulke grote schilpadden, die van verre hele klippen schijnen te zijn. Daer zijn 'er, die, zoo de Sinesen schryven, boomtjes en kruiden op de schilden hebben.

In eenige Landschappen van *Sina* en inzonderheid in *Honan* worden gevleugelde schilpadden gevonden, met groene; zomtijts met blaeuwe vlerken of vleugelen aen de voeten. Haeren zeer langsamen gang komen sy te vergelden met vliegen of liever met zekeren sprong of huppel, door middel van het uitstrekken dezer vleugelen.

De gevleugelde voeten van zoodanige schilpadden zijn zelfs by de Sinesen, om haere zeldzaemheid, in waerde. De schilpadden met groene vleugelen worden *Lõ Mâe Quey* genoemt, dat 's *schil-pad met groene vleugelen:* want *Quey* is een schil-pad, *Lõ* groen, en *Mâe* vleugelen gezeit.

Veel oesters heeftmen aller wegen aen den zee-kant, zoo goet als de *Kolchester* oester in *Engelant*, inzonderheid overvloedelijk in de landstreke *Tencheusu* des Landschaps van *Xantung*.

In d'elfde landstreke *Vencheusu* des Landschaps van *Chekiang* komen (een wonderlijke zake) zeer kleine oesters voort, die aldaer op waterige velden gezait worden: want zy stroien eenige oesters, hoewel eerst gestampt, even als zaet over de velden, waer uit oesters zeer zoet van smaek groeien. Aller wegen aen den zeekant zijn ook veel kreeften en krabben.

Bergh-werken, Gesteenten en Aerdstoffen.

DOor geheel *Sina* zijn ontallijke mijnen, rijk en overvloedig van allerlei metalen: hoewel het een verbot in *Sina* is, gout of zilver uit de zelve te graven; wijl, zoo de Sinesen zeggen, de menschen doorgaends in de mijnen door de schadelijke uitwaessemende dampen der aerde dood blijven. Maer gout aen d' oevers der stromen te rapen staet eenen iegelijk vry: gelijk ook in dezer wijze een overgroote meenigte desselfs bekomen word. En is het gout by de Sinesen veel meer een koop-waer, als de waerdye van koop-waren.

In het Landschap van *Junnan* word het gout in grote meenigte uit het gezuivert zant geraept. Zoo de mijnen mogten geopent worden, nergens van daen zouden de Sinesen groter overvloet van gout te verwachten hebben: waer uit by hen een gemein schimp en spot-woord ontstaen is, wanneer zy iemand zien, die, met prachtig en lekker leven, zijn goederen verquist: want zy vragen dien, of zijn vader ontfanger van 's Keizers geld-middelen in het Landschap van *Junnan* is.

Het Landschap van *Kiangsi* heeft rijke gout, zilver, loot, tin en yzermijnen: dat van *Fokien* yzer, koper en tin-mijnen, hoewel d'yzer en tin-mijnen tot noch toe in *Fokien* niet geopent zijn: het word ook gezeid gout en zilver-mijnen te hebben. In de zeste landstreke *Tingcheusu* des Landschaps van *Fokien*, leid de berg *Kin*, dat 's *gout*, alzoo om zijne goutrijke mijnen genoemt, die de Stam *Sung* deed openen. De bergen des Landschaps van *Queicheu* besluiten, zoo de Sinesen schryven, gout, zilver, quikzilver en diergelijke dierbare stoffen: al het welk lichtelijk zou te bekomen zijn, zoo de bergluiden te temmen en onder gehoorzaemheid te brengen waeren: nu trekken de Sinesen slechts zoo veel genots daer uit, als de

berg-

berg-luiden, in mangeling van zout en andere noodwendige behoeftigheden, gelijk uit vrye wille aen hen geven.

De landstreke *Hengcheufu* des Landschaps van *Huquang* heeft zeer rijke zilver-mijnen, doch mogen niet geopent worden.

Door het geheel Landschap van *Suchuen* word een grote meenigte van yzer, loot en tin uit de bergen gedolven. Ook heeft *Sina* overvloedelijk velerlei slag van stenen en edelen gesteenten.

In het Landschap van *Suchuen* valt ongemeen treffelijke zeil-steen: ook in het Landschap van *Huquang*; desgelijx in dat van *Honan*.

In de kleine landstreke *Lincheufu* des Landschaps van *Suchuen* valt zeer veel en de beste groen lazuur-steen: desgelijx in de zevende landstreke *Nangangfu* des Landschaps van *Honan*: en in de landstreke *Honanfu* des Landschaps van *Junnan*.

In de zevende landstreke *Kaocheufu* des Landschap van *Quantung*, en uit den berg *Tinçang*, in de tweede *Talifu* des Landschaps van *Junnan*, worden zeer schoone marmer stenen gegraven, die de Sinesen op bladen doen zagen, om tot tafels, wanden, en diergelijk ander huisraet te gebruiken: want dees marmer-steen is der wijze met aederen en vlammen van allerlei kleuren uit de natuur geschakeert, dat hy bergen, stromen, geboomte, landschappen en diergelijke zoodanig verbeelt, als of het door kunst met een penceel aldus daer op afgemaelt was. Dees marmer wort *Tiençiang* genoemt, na den berg, daer hy uit gehouwen wort. Zeer treffelijke marmer valt ook in de landstreke *Junnanfu*. Uit de bergen, ontrent de grote krijgsstad *Siven* des Landschaps van *Peking*, wort witte en rode marmer of porfijr-steen gehouwen: ook zeer doorluchtige kristal, dat ook op den berg *Ting*, in de landstreke *Quanglingfu* des Landschaps van *Quansi*, valt. In het zelfste Landschap vallen toetsstenen, en meer andere, om de kleure en herdigheid hoog geacht.

By de kleine Stadt *Queiyang*, in de landstreke *Hengcheufu* des Landschaps van *Huquang*, worden op den berg *Xeyen*, dat 's stene zwaluwe, na de regen stene zwaluwen gevonden, die volkomen zwaluwen vertonen: ja, de Sinese Artsen maken onder deze, by de verandering der kleure, onderscheid van mannetjes en wijfjes, en gebruikenze tot genees-middelen.

Op den berg *Queiyu*, in de landstreke *Taicheufu* des Landschaps van *Chekiang*, zijn al de stenen, zoo groot als klein, vierkantig.

In de landstreke *Cungchangfu* des Landschaps van *Xensi*, worden zekere bruin-blaeuwe steentjes gevonden, met witte aederen of strepen onderscheiden, die by de groten in grote waerde zijn: want het gemeen gevoelen is, dat deze stenen, tot kalk gebrant en fijn gestoten, en dan ingenomen, zeer dienstig zijn tot verlenging des levens.

Op den berg *Pao*, in de vijfde landstreke *Hoangcheufu* des Landschaps *Huquang*, worden steentjes gevonden: der welker zommige, zoo in de zonne geleit root: andere geel worden, en een wijle die zelve kleure behouden.

Uit den berg *Jo*, by de Stadt *Pa*, in de landstreke *Paoningfu* des Landschaps van *Suchuen*, worden dierbare gesteenten gegraven, maer om zijne rouheit, hoogten en steilte, is hy zwaerlijk te genaken.

Uit den berg *Vutu*, in de derde landstreke *Hanchungfu* des Landschaps van *Xensi*, en in de vierde *Cungchangfu*; als ook in het Landschap van *Suchuen*, by de krijgs-stad *Po* wort seker berg-werk of Mijnerael gegraven, *Hiunghoang* in 't Sineesch geheten. Het is rootachtig geel, met zwartachtige stippen onderscheiden: by wijle vermiljoen root, hoewel wat meer uit den gele, en niet bequaem om te schilderen. Het gelijkt na een krijtachtig steentje of her-de aerde, en word tegen allerlei vergif, quaetaerdige koortsen, schadelijke hitte der hontsdagen, voor een datelijk genees en behoed-middel gehouden, zoo geweikt in wijn ingenomen word.

Uit de berg *Tape*, by de Stadt *Lungkieu*, in de landstreke *Taitungfu* des Landschaps van *Xansi*, word aerde uit-

gegraven, zoo root, dat zy in plaets van vermiljoen gebruikt wort, om de rode Sineesche zegelen te drukken.

Uit den berg *Nieuxeu*, in de landstreke *Siganfu* des Landtschaps van *Xensi*, word sekere witte aerde gegraven, die by 't vrouvolk begeert en in plaets van loot-wit gebruikt wordt: want zy zet haer schoonheid by, wijlze, gemengt met water, alle zwartachtige vlekken en plekken verdrijft. Zy word *Queiki* in 't Sineesch geheten, dat 's *edele Vrou*.

De bergh *Jo*, in het Landschap van *Xensi*, geeft zekere blaeuwe aerde of berg-werk, daer mede de kleren, even als met pastel-blaeu geverft worden.

Steen-kolen. Door 't geheel Landschap van *Xansi*, hoewel overvloedelijker en treffelijker in de noorder Landschappen, worden sekere zwarte steen-kolen uit het ingewand der aerde gegraven, zoodanig by na als die van Luikerland zijn. De Sinesen, inzonderheid geringe luiden, gebruiken dese kolen (*Mui* in 't Sineesch geheten) op de haert, in de keuken, en in de kacchels; doch brekenze en stootenze eerst klein (want zeer groote stenen worden dikwils uitgedolven) en mengenze dan met water, en makenze tot klompen. Langzaem raken deze kolen aen 't branden; maer zo eenmael aen de brand geraekt zijn, geven zeer groote hitte, en houden lang vuur. De Noorder Sinesen gebruiken ook hout, bamboes-riet en ander brand-tuig op de haert.

Vuur-putten. In het zelfste Landschap worden (een wonderlijk dingh) vuur-putten gezien, niet anders als water-putten hier te lande. Men vind die aldaer overal, en worden by de inwoonders, tot groot gerijf en zonder onkosten, om de spijze te koken gebruikt. Te weten, de mont van de pot wort toegemaekt, hoewel met openlatingh van eenige kleine gaten, zoo groot, als daer de pot in kan. En aldus koken aldaer d'inwoonders schier zonder moeite de spijze. Men zeit dit vuur dik is, en niet zeer helder of deurschijnend. Wel is het warm; maer verbrant geensins het hout, zo daer in geworpen wort. Ja, dat meer is, gesteken in de pijpen van grote bamboesrieten, kan gemakkelijk van d'eene na d'andere plaetse gebracht worden; zulx iemand dat na zijn welgevallen kan gebruiken, om te koken, met het gat in het riet te openen: waer door het vuur uitslaet, en zachte spijze lichtelijk kookt, tot dat het uit is.

Uit de bergen *Kie* en *Siuvu*, in het Landschap van *Peking* by de Stadt *Pingco*, word zekere kool of Jodenlijmachtige aerde gedolven, die de Sinesen op de haert gebruiken.

Op den bergh *Jo*, in het Landschap van *Xensi*, by de kleine Stad *Chinyven*, worden zeer klare steentjes gevonden, niet ongelijk de diamanten.

Het Landschap van *Junnan* heeft robijnen, safiren, agaten en andere dierbare gesteenten, *Jemin* geheten.

In de landstreke *Kincheufu* des Landschaps van *Huquang*, en in de landstreke *Quelingfu* des Landschaps van *Quangsi*, worden zeer schone stenen gevonden, daer mede de Sinesen hun gewreven ink zodanig temperen, als d'Europise schilders de verruwen.

In de landstreke *Nanhungfu* valt zeker zwart steentje, de Sinesche ink zeer gelijk, daer de Sinesen mede, gelijk wy met krijt, op geschaefde en witte bortjes schrijven. Aldaer valt ook zeker slagh van stenen, zoo hert, dat d'inwoonders stene bijlen en messchen daer van maken.

Uit den berg *Tiexe*, gelegen in het Landschap van *Suchuen*, by de krijgsstad *Kienchang*, worden stenen gegraven, die, in 't vuur gesmolten, yzer uitgeven, zeer dienstig tot zabels en degens. By de Stadt *Siaoxan*, is een steen-mijn, die meest aen geheel *Sina* stenen verschaft.

Aen verscheide oorden in *Sina*, inzonderheid in de vierde landstreke *Nieucheufu* des Landschaps van *Chekiang*, valt zeker gom of lijm, *Cie* in 't Sineesch geheten. Dees druipt uit de boomen, en is zeer gelijk de gom of traen van den terpentijn. Zy word des zomers vergadert of gewonnen en by de Sinesen gezuivert en geverft met een kleure, die zy willen. De beste is gout-geel: naest deze, de zwartste. Wanneerze noch niet gedrooght is, geeft zy een vergiftigen damp uit, *Gom Cie.*

waer

waer door den genen, die dezelve ongewoon zijn, het aenzicht zwelt en bleek word; doch gaet licht weer over. Zy droogt langzaem, wanneer kisjes of kasjes daer mede bestreken worden, 'ten zy op een vochtige plaetse: maer eenmael gedroogt, smelt naderhand noit weer. Welk een fraeje, zuivere en blinkende stoffe deze gomme is, heeft Europe al over lang gezien aen de kasjes, kisten en koffers, die uit *Sina* en *Japan* herwaerds over gevoert worden. De Sinesen bestrijken daer mede al hun pronk houtwerk, ook de schepen, huizen, tafels, bedsteden of ledekanten en ander huisraet, tot groten glans en luister. By Trigaut heeftmen van deze gom het volgend:

In Sina *is zeker Joden-lijm, gelijk melk, geperst uit de schors van zekeren boom, en lijmig gelijk pek, daer de Sinesen zekere vernis van maken, die zy* Cie *en de Portugesen* Ciaro *noemen. Met deze* Cie *bestrijken zy de tafels, ledekanten, huisraed, zelf de huizen en schepen, en met verscheiden verruwe, na hun welgevallen: al het welk daer van glimt, als een spiegel, en niet min door zijnen glans cierlijk in't oog is, als door de gladdigheid aengenaem in't aenraken: en duurt vele jaren. Door middel van deze gom blinken de huizen der Sinesen en Japanders der wijze, dat zy het oog schijnen toe te laggen: want hier meê, als met een verruwe, verbeeldenze met glans de kleure van allerlei hout. Te dezer oorzake gebruiken de Sinesen, by wien de gom in gebruik is, minder dan al andere volken, tafel-lakens over tafel, onder het eeten: want zoo de blinkende en gelijk kristallijne tafelen, door het opstorten van het vet der disch-gerechten, iet van haeren glans komen te verliezen, zy bekomen met het afwisschen en overstrijken van een weinig schoon water, weer haeren voorigen glans: dewijl niets door de herde en gladde korst van deze gom kan indrinken. Behalve deze Joden-lijm is'er een olie, geperst uit de vrucht van zekeren anderen boom, den voorigen niet ongelijk. Het gebruik van desselfs kooksel is een en deselve; maer geeft soo groten glans niet, hoewel in groter overvloedt te bekomen is.* Dus verre Trigaut.

Verscheide in Europe hebben getracht een diergelijke vernis of gom, als de Sineesche *Cie*, toe te stellen; doch noit tot die volmaektheid kunnen komen; hoewel zeer naby. De toemaking, volgens Kircher, hem door zekeren Augustijner Monnik Eustachius Jamart mede gedeelt, geschiet voornamelijk door gommelak, (die misschien niet veel van de Sineesche gom *Cie* verschilt) in dezer wijze: Te weten, de lak moet van zijne vuilnis en takjes, daer hy aengroeit, gezuivert zijn. De gezuiverde lak word daer na in een mortier gestoten, niet tot meel, maer korlsgewijze. De gestoten lak word met gezuiverde zeep in een dik laken of zak gedaen, en daer na in een kinkhoorn vol water een gehelen nacht gezet. Des anderen daegs word deze zak t'effens met de stoffe uitgenomen en zoo lang geschut, tot dat'er rootheid of een rode verruwe uitkomt, die, met het bydoen van aluin, hoewel zonder zeep, tot verscheiden gebruik bewaert wort. Maer het geen in de zak overblijft, is de gezuiverde vernis.

Deze gezuiverde lak of vernis wort in een genoechzaem wijd glas gezet, en daer op voorloop van brandewijn, wel over gehaelt, tot vier vingeren boven de stoffe opgegoten. Welk een of twee dagen blijft te weiken, alle daegs de vocht met een houte spatel om te keren, op dat de gom aen het glas niet blijft hangen. Daer na word het door een linnen doek geklenst, t'elkens met de vingeren in een eng glas uit te drukken.

Dit word gestelt te weiken op een warme plaets, vier en twintig uuren langh. Eindelijk komt de begeerde vernis klaer en volkomen helder boven drijven, die, met het vat schuins te houden, wort afgegoten. En deze is de vernis, om daer mede te verlakken.

Zoo men nu eenig houtwerk root wil vernissen of verlakken, neem den besten draken-bloedt, en meng dien onder de vernis voornoemt, die in het sakje overgebleven is. Zoo

zwart:

zwart : neem het fijn poeder van gebrande benen, en besla het met de zelfste voorige vernis : Die bont verlakken wil, of met vlammen en schilpats-gewijze, ga aldus te werk : Neem loot-wit sijn gewreven, en besla het met de vernis, die met voorloop van brandewijn bereid is. Na dit gedaen is, bestrijk met dit mengsel driemael het houtwerk, doch d' eerste bestrijking zy niet met al te dikke vocht; maer matelijk dun : de tweede zy met een weinig dikker vocht : de derde met noch dikker. Leg dan het houtwerk te drogen, en wrijve het gedroogt met gezifte poeder van puimsteen af, zoo lang het glimt. De vlekken, vlammen of plekken worden met vernis afgemaelt, daer het poeder van gebrande benen inkomt. Zoo de gedroogde vlekken niet wel staen, of door het wrijven uitgegaen zijn, zet het geverft houtwerk weer te drogen, bestrijk het weer met de vernis, toegemaekt met voorloop van brandewijn, vier of vijf mael achter een, en zet het zo te drogen. Daer na wrijf het weer met het poeder van puimsteen, tot dat de schilpats-gewijze vlammen of plekken zich net vertonen. Het houtwerk eindelijk aldus glat gemaekt en gezuivert, word ten leste drie of viermael met de vernis, in het zakje gebleven, geverft : daer na weer met poeder van puim steen glat gewreven, en eindelijk, door het wrijven van gebrande tin, met een natte doek, de laeste hand daer aen geleid. Dus verre uit Kircher.

Op de bergen der zeste landstreke *Tingcheufu* des Landschaps van *Fokien* onthouden zich wilde en woeste menschen, leven op zich zelfs, zonder der Sineesche wetten te willen onderworpen zijn.

Uit de bergen, in d' achtste landstreke *Jenganfu* des Landschaps van *Xensi*, vloeit zeker Joden-lijmachtige vocht, gemenelijk Peter-olie genoemt, die de Sinesen in de lamp en tegen schurft gebruiken. *Peter-olie.*

Bern-steen. In het Landschap van *Suchuen* is overvloet van beiderlei bern-steen, te weten, de gele, (gelijk aen de kust van Pomeren gevischt word) en inzonderheid rootachtige bern-steen. Eenige, voegt 'er Martijn by, willen dat de bern-steen uit het gezuivert merg der pijn-bomen ontstaet, door de langheid des tijds hert en klaer geworden. En gewisselijk (zeid hy) ik heb uit pek of hers van pijn-bomen, door koking, bernsteen zien maken en van de Sinesen verkopen : ja was zoo treffelijk nagebootst, trots de beste oprechte bern-steen. Ook is geen zeker teiken van de waeren en oprechten bern-steen, het natrekken van kaf en andere lichte stoffe: want de vervalschte, en door kunst gemaekte bern-steen, zoo gewreven wordt, heeft een naetrekkende kracht, als de bern-steen.

Desgelijx valt in het Landschap van *Junnan* bern-steen; maer een weinig roder, dan de Pomersche : want de gele word 'er geheel en al niet gevonden.

Zout word niet alleen gemaekt in d' aenzee-gelege Landschappen, maer men vint ook op 't vast of binnen 's lands water, waer uit het zout, zonder eenige moeite groeit. *Zout.*

In de landstreke *Hokienfu* des Landschaps van *Peking* zijn wijdstrekkende velden, na den zeekant toe, waer op uit zee-water zout groeit.

Al het water van het Meir *Jeu*, gelegen in de landstreke *Pingyangfu* des Landschaps van *Xansi*, is zoo zout, als zee-water, en word daer uit zout gemaekt.

In de landstreke *Kingyangfu* des Landschaps van *Xensi* leggen twee poelen met zout water, waerom zy *Yenchu* genoemt worden, dat 's *zout poelen* : hier uit word veel zouts gemaekt.

In het Landschap van *Junnan*, aen de Noord-oost-zijde der Stadt *Yaogan*, is een grote put met zout water, welk geschept word, om spier wit zout te maken, tot gebruik van de geheele Landstreke *Yaoganfu*.

De put word *Peyencing* genaemt, dat 's *Put van wit zout* : want *Pe* is wit : *Yen* zout, en *Cing* put gezeit. De vinding van dit zout word de Schapen toegeschreven; wijl die aldaer d'aerde plaghten te lekken, en met de voeten

en klaeuwen uit te krabben. Tot dat eindelijk d'ingezetenen, die dikwils achting op dit werk gaven, aldaer zoute aerde en water gevonden hebben.

Trigaut. Dies heeft *Sina* overal de volheid van zout: des niettegenstaende, wijl het zout van groot gebruik is, brengt de zouthandel een grote tol in 's Keizers schatkisten, en zijn de zout-handelaers aldaer inzonderheid overvloedelijk veel.

Ieder Landschap, welk zout geeft, heeft ook jaerlix een zekere gewichte zout, aen den Keizer, tot schatting op te brengen.

Zout-putten. Op de bergen des Landschaps van *Suchuen* zijn zout-putten: waer uit al d'inwoonders zout bekomen; tot een groot bewijs der goddelijke voorzienigheid tegen deze menschen; aengezien dit deel van *Sina* verre van zee afgelegen is, en geen zout dan tot hun grootste ongemak, van andere plaetsen zou kunnen bekomen.

Deze putten zijn dikwils over de honderd schreden diep, op bebouwde de bergen en van zoete aerde. De mond der putten is naulix drie of vier palmen wijd.

Deze putten worden met een yzere hand uitgegraven, welke, in d'aerde gelaten, door haere zwaerte en vingeren in de zelve door dringt: aenstonds daer na by een tou opgetrokken, sluit haer zelve, door een zonderlinge kunst en handgreep, en vat d'aerde, die uitgetrokken word.

Het uittrekken van aerde uit de putten geschiet zoo lang, tot datmen aen zoute aerde en water komt, welk met het inlaten van een vat daer na uitgehaelt word.

Dit vat heeft op den bodem een gat en deksel of klap, welk door het invallende water geopent word, wanneer het vat ledig hangt. Maer wanneer het vol is, en by een tou opgetrokken word, dan sluit de klap het gat toe en het zout water word uitgehaelt, welk, door het koken over het vuur, de waterige dampen uitgeeft, en spier wit zout op den bodem laten blijven; hoewel het een weinig zoeter, dan zee zout is.

Deze zout-putten zijn ook in de landstreke *Queicheusu*. In de landstreke *Kiahingfu* des Landschaps van *Chekiang* zijn aen den zee-kant zeer grote zoutpannen of velden, daer zeer veel zout gewonnen word. Desgelijx in de landstreke *Hoaiganfu*, niet verre van de Stad *Hoaigan*, en op verscheide meer andere plaetsen aen zee.

In *Sina* valt ook de stoffe of aerde, daer het zeer edel aerde gebak-werk porcelein van gebakken word. Porcelein.

Eenige stroien uit, hoewel beuzelachtig, dat de stoffe des porcelijns van gestoten eyer-schalen of zee-schelpen zou bereid worden; met byvoegen, dezelve eerst honderd jaren onder d'aerde moet leggen.

Volgens andere, word het porcelein aldus gemaekt: zekere krijtachtige herde aerde, eerst fijn gestampt en tot meel gemalen, word in putten van graeuwen steen, en vol water, gesmeten, en daer in zoo lang gelaten, tot dat deze stoffe geheel tot een pap verteert is. Midlerwijle komt'er boven op een dunne vlies. Van deze, daer boven afgenomen, word porcelein gemaekt, zoo fijn en klaer als kristal, welk op lijf-straffe niet uit het land mag gevoert, maer moet ten hove, aen den Keizer en zijne Rijx-raden gelevert worden. De stoffe, onder deze vlies, geeft het fijnste kraek-porcelein, welk hier in Europe gezien word: de naestvolgende stoffe, grover porcelein; zulx, hoe nader de stoffe aen den grond van de putten, hoe grover en slechter porcelein zy geeft, zoo dat d'onderste op den grond ons aerde werk niet veel overtreft.

Dan zoo Martijn, Trigaut en andere Jesuiten, als oogtuigen, met meer waerschijnelijkheid schryven, is de stoffe, daer het porcelein van gebakken word, zekere schrale aerde, als krijt, en gelijk helder zant: en geel, volgens Trigaut.

Deze aerde word gegraven in de veertiende landstreke *Hoeicheusu* des Landschaps van *Nanking*, en van daer aen vierkante klompen of broden, ieder tot de zwaerte van ontrent drie katti, na het Landschap van *Kiangsi* langs de stroom *Po* gevoert. Te weten,

het beste Porcelein van 'geheel *Sina* word gemaekt in zeker dorp *Sinktesimo*, gelegen by de Stadt *Feuleang*, de vierde der landstreke *Joacheufu*, des Landschaps van *Kiangsi*: want schoon op andere plaetsen ook d'aerde is, waer uit misschien het Porcelein zou kunnen gemaekt worden, zoo komt het in generlei wijze by het geen te pas, welk in 't dorp voornoemt gemaekt word.

En 't geen verwondering verdient, het Porcelein kan ter boven-gemelde plaetse, daer zulk een groote overvloed van aerde is, in geenerlei wijze gemaekt worden. Daer zijn 'er, die zulx op de tempering des water leggen.

Die d'aerde uitgraven, voeren dezelve niet zelfs na het Landschap van *Kiangsi*; maer verkoopen gemenelijk ieder klomp of broot voor een konderijn aen andere luiden, die zich, met het brengen van deze aerde derwaerd, erneren; hoewel niet een eenig klomp, om 't bedrog te weren, mag uitgevoert worden; 't en zy met 's Keizers wapen gemerkt.

By boeren, rou en gemein volk, worden aldaer de porceleine vaten gemaekt; byna op een zelve wijze, als d'aerde vaten hier te lande, by de potte-bakkers. Te weten, d'overgebrachte aerde word geweikt, en met het besproeien van water te zamen gekneekt en bewerkt. De gevormeerde en gefatsoeneerde vaten worden met verscheide kleure bestreken: want men heeft 'er geel, roode en blaeuwe Porcelein; hoewel het alle uit een zelve kleiaerde bestaet.

Het geen met Safraen-geele verf, en met verscheide beeltenissen van Draken beschildert is, word ten hoofgezonden aen den Keizer en Rijxraden. Het rood, geel en blaeu is voor de gemeente.

Om het Porcelein blaeu te verven, word gemeenlijk weed by de Sinesen gebruikt, welk aldaer, inzonderheid in de zuider Landschappen, in grooten overvloed gevonden word.

Het bakken dezer vaten geschied in dezer wijze:

De gevormde en gefatsoeneerde vaten, na die een wijle in de zon en wind te droogen gestaen hebben, worden in den oven gesteken. Dees word dan dicht toegemaekt, en vijftien dagen vervolgens zeer sterk gestookt, en zoo dicht toe gehouden, dat 'er de minste lucht niet uit kan. Na vijftien dagen stokens, blijft d'oven noch vijftien dagen dicht toe-gesloten, zonder hy geopent word, maer laten dien allengs met de gebakke vaten verkoelen: want zoo de gloeiende vaten aenstonts uit den oven in de koude lucht gebracht wierden, zy zouden, even als glas, zeer bros vallen en aen stukken springen. Na verloop van dertig dagen word het forneis geopent, in het byzijn van zekeren bevelhebber, van 's Keizers wegen daer toe gestelt. Dees onderzoekt al het bak-werk, neemt van ieder soort het vijfde stuk voor den Keizer, uit kracht van 's rijks wetten, van ouds her by deze volken gebruikelijk. Het overschot behouden d'eigenaers.

Ook worden van de stukken van het gebroken Porcelein, eerst fijn gestooten, daer na gezift, en dan met water gemengt en aen klompen gekneet, weer nieuwe vaten gemaekt; doch komen deze naulix tot haeren vorigen glans en schoonheid.

Zommige gebruiken, 't geen ook aen te merken staet, de versch overgebrachte klompen, en maken daer Porcelein van. Andere laten die een wijle leggen, en zoo hert en droog, als steen worden. De gedroogde aerde, wanneer zy die gebruiken willen, word fijn gestooten, even als het gebroken Porcelein: het gestooten door een zeef gezift, en met water gemengt, en tot klompen gekneet: waer van dan Porcelein, gelijk van de versche aerde gemaekt wordt.

Boven de eelheid van stoffe, en aertigheid van maeksel, zijn hierom de Porcelein-vaten zonderlingh prijswaerdigh, wijl zy de kracht ook van ziedend heete spijze onbeschadight konnen uit-staen. Ja de stukken, met yzer of kooper-draet aen malkandere gehecht, houden de ingestorte vocht, zonder te lekken.

Door

Door geheel *Sina* loopen luiden om her, vaerdig op deze ſlik-kunſt, die een zeer fijne dril, met een diamant voor aen, gebruiken, tot het doorbooren der gaetjes.

Papier. In *Sina* is velerlei papier en word op verſcheiderlei wijze gemaekt: te weten, van ſtammen en bladen van Bamboes-riet, van lompen van katoen, zijde en hennipe kleden. Het papier van katoen gemaekt, wijkt in witheid voor het Franſch papier niet.

In de landſtreke *Vuchanfu* des Landſchaps van *Huquang* word zeer grote overvloet van papier gemaekt uit het riet en deſſelfs bladen, welk aldaer groeit: zeer goet papier word ook gemaekt in de landſtreke *Lucheufu* des Landſchaps van *Kiangnan*.

Het gebruik van papier (zoo Trigaut getuigt) *ſtrekt by de Sineſen zich wijder uit, dan by d'onzen: gelijk het ook op velerlei wijze gemaekt word; maer geen papier, van wat ſoort het zy, mag tegen ons Europiſch op: want geen Sineeſch papier kan de druk-pers uitſtaen, nochte aen beide zijde beſchreven worden. Dies een blat Europiſch papier zoo veel doen kan, als twee bladen Sineeſch: het Sineeſch papier ſcheurt ook lichtelijk, en kan niet lang duuren.*

Dan 't geen Trigaut hier zeit, dat geen Sineeſch Papier aen beide zijden kan beſchreven worden, is een misſlag: gemerkt verſcheide Sineeſche papieren ook hier te lande gezien worden, die zelfs by de Sineſen, en ook by de onzen aen beide zijden beſchreven zijn, ſchier zonder eenige doorvloejing: wel heeft dit plaets in eenige dunne Sineeſche papieren, om haer doorvloejing.

Het Sineeſch Papier is van onderſcheidelijke groote, het een vel of blad groot, en ander klein: daer is van twee voet breed, en anderhalve voet lang: ja, een eenig vel van zes lang, en drie voet breedt, zoodanig Sineeſch papier men ook hier te lande ziet, uit *Sina* overgebragt.

Sina heeft ook aen verſcheiden oorden Zuiker, Manna, Honing; en in de bergen overvloedelijk Salpeter.

Wezen of Geſtalte, Aert, en Inborſt der Sineſen.

Over het geheel lijf zijn de Sineſen ſchier wit van verruwe, gelijk de volken van Europe: inzonderheid die van de Noorder Landſchappen: want die van de Zuider, door de nabyheid aen de linie, en hitte der zonne, vallen bruinachtig van verruwe.

Het hair van de baerd is hen yl en kort: maer ſtijf of wreet, ongekrult, en loopt ook zeer laet uit: want Sineeſche Jongelingen van dertig jaer, zien'er zoo jong uit, als uit Europiſche van twintig.

De kleur van de baert, als ook van't hair des hoofts, is gewoonelijk zwart: en 't is een oneer in *Sina* lang root hair te dragen.

D'oogen vallen ſmal, lanwerpigh ront, en zwart; maer puilen hoog uit. De neus is hen zeer kleen en niet hoog verheven: de ooren van middelmatige groote: daer in de Sineſen, als ook in de reſt des aenzichts, weinig van d'Europers verſchillen; hoewel de Sineſen van zommige Landſchappen plat en byna vierkant van aenzicht zijn.

In de Landſchappen van *Quantung* en *Quangsi* hebben de meeſte luiden aen ieder kleinen toon twee nagels, welk ook by die van *Kochinchina* gemeen is, ter oorzake misſchien zy eertijdts aen ieder voet zes toonen hadden.

Al de Vrouwen vallen klein van geſtalte, en blank van vel, bruin van oogen, en wonder klein van voeten: in welk laeſte zy achten haer voornaemſte ſchoonheid te beſtaen: want hoe ſchoon een vrou is, zoo zy groote voeten heeft, zy word voor lelijk gekeurt. Te dezer oorzake bewinden en bewoelen de moeders de voeten haerer dochters van kinds been af zeer ſtijf met zwachtels,

om door dwangh van deze banden, (te houden haer gansch leven aen de voeten) den wasdom der natuurlijke groote te beletten. Dit knellen en prengen der voeten, veroorzaekt in jonge en tengere lichamen by wijle zulke een pijn en ongemak, dat de voeten de groei verliezen, en by na heel wegh krimpen en kreupel worden: des niettemin wetenze wonder kunstig en aerdig te danzen en vele schermutselingen met de blote armen aen te rechten.

Eenigen willen, dat deze vond door den een of anderen schranderen perzoon, uit jaloersheid over de vrouwen, bedacht zy, ten einde alleenlijk om haer in huis te houden, en het lopen langs de straten te beletten, welk daer te lande tot grote oneere van het vrou-, en tot kleinachtingh van het man-volk strekt.

Maer zoo Martijn getuigt, is deze gewoonte herkomstigh van zekere bloetdorstige en quaetaerdige koningin *Taquia*, gemalin van Keizer *Che*: niet min, dan zy, vermaert door zijne ondeughden en schelmeryen. Want deze Keizerin, hoewel boven al andere vrouwen wonder schoon van leest, had zeer kleine voeten, en was hier door qualijk ter gang. Het vrouwen-timmer, om haer te behagen, begon haer allengs in 't eerst met gemaekte gebaren na te hinken, de voeten desgelijx, om kleinder te maken, te bezwachtelen. Ik zal laten volgen, 't geen Martijn van deze Keizerin daer over in zijne Sinesche historien schrijft:

Van Taquia *is herkomstig het oordeel van d'eerste en volkomen schoonheid, welk noch heden by de Sinesen in gebruik is: te weten, dat die vrouwen alleen voor schoon gehouden worden, die kleine voeten hebben. Wanneer deze daer zeer groot gebrek van had, en anders ongemeen schoon was, bewon zy haer voeten, om dien misstal te bedekken, met zwachtelen. Al d'overige vrouwen hebben haer nagevolgt, en namaels de schoonheit in de kleinheid of rangheid der voeten gestelt.*

Welk gevoelen tot op dezen tijd der wijze toegenomen heeft, dat, schoon men een twede Heleen toond, dezelve gelijk een wanschepsel veracht word, zoo dra grote voeten te voorschijn komen.

Andere zeggen dat Taquia *geen vrou; maer een duivel onder menschelijke gedaente geweest zy, met box-voeten, die zy hierom altijds met windselen bedekt hield, en noit ontblote.*

En is dit noch heden in gebruik, dat de voeten der vrouwen altijds bedekt blijven. Zoo anders geschiet, zulx word voor de grootste oneere gehouden. Zoo klein zijn de schoenen, die de Sineesche vrouwen gebruiken, dat haere voeten niet veel groter zijn, dan box-voeten.

Het Sineesch man-volk, zoo wel als het vrou-volk, droeg ten tijde der Sineesche Keizeren, voor het veroveren des Keizerrijx van *Sina*, door den Tarter, lang hair op 't hooft, zonder het oit af te scheren, uitgezeit jongmans en jonge dochters, die, tot aen het vijftiende jaer, het hair af-schoren, flechts met een lange tuit of vlecht op den kruin des hoofds te behouden.

Na dien tijd had het hair zijn vryen wasdom, sonder eenig scheer-mesch daer aen te zetten, tot aen het twintigste jaer (de tijd van het opzetten des mannelijken hoets, gelijk oulinx by de Romeinen een gebruik was) en liet men het los en ongebonden over de schouderen hene hangen en zwieren. Op het twintigste jaer wierd het hair opgebonden, en een hoetje of musje, gevlochten van paerden of menschen-hair, of van zijde gebraid, daer over gedragen. Zoodanig musje was niet by de vrouwen in gebruik; maer gingen deze (gelijk ook niet,) met op-gevlochten hair, zeer net en cierlijk met goud, zilver, edele gesteenten, en allerlei slag van gecierde bloemen opgetoit en verciert.

Dan groote verandering is in het dragen en scheeren des hairs gekomen, sedert het veroveren van *Sina*, door den Tarter: want al de Sinesen, die den Tarter zijn toegevallen, wierden gedwongen, het hair na de wijze der Tarters af te scheren, met een tuit of vlecht flechts achter aen 't hooft te behouden. Waerom zy ook gemenlijk by d'onzen geschoren Si-

nesen genoemt worden, gelijk d'andere, die weigerden den Tarter toe te vallen, en 't hair af tescheren, en den roover *Koxinga* toevielen, ongeschoorne.

Ja gebruikten de Sinesen eertijds zulk een cieraed en hovaerdye in 't hair, dat eenige duizenden daer over gesneuveld zijn; wijl zy liever te sterven hadden, dan het hair af te scheren. Ook wierd by hen groot waengeloof in het lang hair gebruikt, wijl zy, gelijk de Mahometanen, uit een ydele inbeelding geloofden, by het hair ten hemel te zullen opgevoert worden.

De meeste priesters lieten ook oulinx het hair des hoofds en baerd om den achtsten dag affscheren.

De Sinesen hebben een wonder groot gevoelen van zich zelfs: ja achten niemand dan zich zelfs, en dingen van uitheemsche Koningrijken en volken niet waerdig te weten noch te beschryven.

Hierom vintmen onder al de landen die zy oulinx van over zee hebben aengedaen, niet een in hunne histo-rien gespelt; daer zy nochtans, in hun eigen inlandsche gewesten en daden te beschryven, wonder naeukeurigh zijn: want byna al de namen, die zy den vreemdelingen toevoegen, zijn smadelijk en schimpig; wijl dezelve of Barbaren, of vuiliken of slaven en diergelijk betekenen: zonder ooit schier d'eigen namen der vreemdelingen te gebruiken. Aldus noemen zy de Japanders schimps en spots-gewijze *Voçu*, zoo veel by hen gezeit, als *Landen van een Barbarische tale*: de Tarters, *Nucieu*.

Al de Noorder Sinesen of inwoonders der zeven Noorder Landschappen, inzonderheid die van het Landschap *Peking*, te gelijken met die van de Zuider Landtschappen, zijn boven andere tot kunsten en letter-oeffeningen onbequamer en rouwer; maer vallen strijdbaerder en vaerdiger ten oorlog.

Desgelijx munten de Zuider Sinesen in schranderheit van herssenen en beusheidt van zeden uit; gelijk de Noorder in krachten; doch van ongehavender zeden: hoewel d'inwoonders des Landschaps van *Xensi* meerendeel heusch en voldoenend en minnelijker van zeden zijn, nochte tot de letter-oeffeningen zoo onbequaem als d'andere Noorder Sinesen.

Die van het Landschap van *Xantung* zijn stout en oproerig.

Die van het Landschap van *Fokien* zijn geneigt tot vuile begeerten en wellusten, en arbeiden lustig in dien oogst van beide deze ondeugden: zijn daer by schrander, groot van verstand, listig ten koophandel, doch bedriechelijk. Blokken veel in de Sineesche geleertheid en letteren, en hebben onder zich veele geleerde luiden.

Zy worden ook doorgaends by de andere Sineesen wreedaerdiger gehouden, en schijnen zoo iets van d'aeloude Barbaersheid behouden te hebben, gemerkt zy de laeste zijn, die de havenis der Sineesche wetten en zeden aengenomen hebben.

D'Inwoonders der kleine Stadt *Vuciven* des Landschaps van *Quangsi* munten in spitsvonnigheid en schranderheid van herssenen onder de Sinesen uit, en worden veele uit hen tot Leeraers en Landvoogden gekooren.

De Stadt *Xaohing* des Landschaps van *Chekiang* leyert de schranderste Voorspraken en Pleit-bezorgers voor het geheel overig *Sina* uit: zulx nau-lix een Landvoogt is, of heeft uit deze stadt iemand, in dit stuk ervaren.

D'Inwoonders der elfde Landstreke *Vencheusu* des Landschaps van *Chekiang* plegen, door een oude ingewortelde gewoonte, de Sodomie of stomme zonde; ja ook zonder eenigeschaemte, in 't openbaer. En schoon de Landvoogden deze al te grote ongebondenheid getracht hebben te verbieden, zy gaen t' elkens weer hunnen ouden gang.

Verscheide bergen, gelegen in de twalefde landstreke *Xincheusu* des Landschaps van *Huquang*, worden by wilde en ongehavende menschen bewoont, *Vulinman* genaemt. *Vulinman of wilde menschen.*

Van den oorsprong dezes volks beuzelen de Sineesche schryvers aldus: Zeker Koning *Kaosin* was tegen eenen struikrover *U* in oorlogh, en reeds tot d' uitterste benautheid door den zelven gebragt: want de strijdbaerheid en d' ervaernis ten oorlog van den overste *U* stelde al de kunsten van Koning *Kaosin* te leur, en had hem dikwils den neerlaeg gegeven. Weshalve liet *Kaosin* onder zijne krijgsknechten uitroepen, dat hy twintig duizent onsen zilvers, eene Stadt, en zijne jongste dochter den gene ten wijve zou geven, die het hooft van den Veld-overste *U* kon leveren.

Koning *Kaosin* hield eenen hond *Puonhu* genoemt: dees liep in het leger der struikrovers, welk zich by geval in 't bosch had neergeslagen: doot den Veld-overste *U*, en brengt het hooft aen Koning *Kaosin*. *Kaosin*, wel ten hoogste over de dood van zoo groot een vyand verblijd, wilde evenwel den hond, 't geen hy belooft had, niet toestaen, met te zeggen, het onbetamelijk was, dat een beest aen eenen mensch zou trouwen. De dochter van *Kaosin* dit horende, sprak: *De belofte is te houden, en 's Konings woord niet te breken.* En aldus troude zy aen eenen hond, en baerde in drie jaren tijds zes knechtjes en zoo veel meisjes, die, door onderling trouwen met elkandre, dit hontsch volk, zoo de Sinesen beuselen, zouden voortgebragt hebben.

Dan geloofelijk is dat deze fabel hierom by de Sinesen verdicht is, wijl zy naulix al de genen menschen achten te zijn, die geen Sinesen of met Sineesche zeden niet opgevoed zijn.

In de reis-beschryving van zekere Monniken, beschreven in het tweede boek der schipvaerten en reizen, verzamelt eertijds door M. Gio: Baptista Ramusio, vindmen, tot bevesting van deze honden, het volgend:

Kerende de Tarters weer door de woestijnen, quamenze aen een land, in het welk, gelijk de Ruthenen ten hoof verhaelden, die aldaer waren, zy zekere wanschepselen vonden, in gedaenten van vrouwen. En na dat zy door vele Tolken gevraegt hadden, hoedanig de menschen van dat land waeren, wierd geantwoord, dat al de vrouwen, op die plaetse geboren, de gedaente van mannen hadden; maer de mannen die van honden. Midlerwijle zy in dit land vertoefden, vergaderden de honden op de eene zijde des strooms, by elkandere: en sprongen, zijnde winter, in het water, daer na wentelden zy zich in 't zand om. En bevroor alzoo door de grote koude deze stoffe op hen. Na dat zy zulx dikwils gedaen hadden, besprongen de Tarters hen met groot gewelt, en wierpen met pijlen op hen. Maer de honden sprongen in 't midden op hen aen, dooden velen met bijten, en wierden aldus de Tarters uit hun vaderland gedreven. Dus verre Baptista.

d' Inwoonders der achtste Landstreke *Taiping*, des Landschaps van *Quangsi*, worden by zekeren Sineeschen Landbeschrijver Barbaren genoemt, wijl zy met het rijk (want deze landstreke is onder *Tunking*) ook de Sineesche zeden merendeels verandert hebben: want zy gaen met ongevlochten hair, bloots voets, houden van gene eerbiedenis en gehoorzaemheid tusschen ouders en kinderen: zijn dikwils tegen elkandre in krakeel, en om beuzelingen vertoornt, tot doodslaens toe.

Op de bergen der negende landstreke *Cuncheusu* des Landschaps van *Kiangsi*, houden volkomen wilde menschen, die op een beestelijke wijze leven, volgens verhael der Sineesche Landbeschrijvers.

Op en in de bergen des Landschaps van *Queicheu* woonen luiden, meest woest en ongehavent, die de wetten noch zeden der Sinesen niet onderhouden: leven op zich zelfs, hoewel onder verscheide Landsheren hier en daer. Deze brouwen den Sinesen, die de gehavenste plaetsen des Landschaps bewonen, dikwils met hunne uitvallen grote moeite: hebben na hun welgevallen, nu met hen vrede, dan oorlog, hoewel zy noit de Sinesen tot zich laten komen: want de Sinesen wonen in de vlekken, krijgs-vestingen en steden.

De Keizeren, om dit Landschap gehavender te maken, hebben dikwils derwaers bou-troepen gezonden.

Die

Die van *Queiyangfu* hebben onder den stam *Taiming* eerst de letter-oefening en zeden der Sinesen aengenomen: waerom niet weinig onder hen op den trap van leeraers gestegen zijn.

De luiden der tweede landstreke *Sucheufu* des Landschaps van *Queicheu* zijn zeer sterk van leden en stout van bestaen, hoewel heusch en beleeft; en zoo woest en Barbarisch niet als d' anderen van dien oort: gaen met hangenden hair, bloots voets, en hebben zulk hert eelt onder de voeten, dat zy op stenen noch doornen ontzien te treden. Die van de derde landstreke zijn wel Barbarisch maer eenvoudig, en met boersche heuscheid.

De bergluiden der zeste landstreke *Tungganfu* des Landschaps van *Queicheu* waeren voorhene d' allerwreetste en Barbaerste: hovaerdig, op zich zelfs, bedrieghelijk, en gewoon hun oudsten te doden. Dan hebben, door het verkeren met de Sinesen, heusch-heid en rechtvaerdigheid geleert.

De Stadt *Hinghoa* des Landschaps van *Fokien* is vermaerd door de meenigte van geletterden en schrandere herssenen.

D' inwoonders der zevende landstreke *Yancheufu* des Landschaps van *Kiangnan* zijn zeer tot wellusten en lekkernyen genegen.

De Noorder bergluiden der landstreke van d' eerste krijgs-stadt *Puting*, des Landschaps van *Queicheu* bemoejen zich met gene letteren of wetten, of met eenige eerbiedenis. Ieder doet wat hy wil, dies zy geheel rou en ongehavend van zeden zijn.

De bergluiden ontrent de vierde krijgs-stadt *Lungli* hebben door het gestadig verkeren met de Sinesen allengs iet van de Sineesche zeden aengenomen: maer gaen noch altijds gewapent, scheppen vermaek in 't oorlogen en waerderen de wapenen hoog.

Die van het Landschap van *Kiangsi* zijn schrander en spitsvondig: en bekomen de meesten onder hen in d'onderzoekingen der geletterden trappen van geleertheid, en worden daer na tot de hoogste waerdigheden gevordert.

D' inwoonders der Stadt *Sucheu* des Landschaps van *Nanking*, zijn zonderling tot lekkernye van spijze en zuiker bakken genegen.

Al d'inwoonders der negende landstreke *Ningpofu* des Landschaps van *Chekiang* zijn wonder genegen tot zoute spijze: waer over van hen gezeid en spots-gewijze toegedreven word, zy ook na hunne doot niet zullen bederven; gemerkt zy zich by levendigen lijve zoo rijkelijk gezouten hebben.

D' inwoonders des Landschaps van *Junnan*, door de nabyheid aen Indiën, zijn ook eeniger mate iet deelachtigh aen de zeden der Indianen. Aldaer inzonderheid word niet onderhouden, 't geen anders door het grootste gedeelte van *Sina* in gebruik is: te weten, dat de vrouwen in huis opgeslooten gehouden worden, en geen man-volk zien of spreken, ja naulix, of liever noit uit den huize op straet komen: want de vrouwen ziet men aldaer overal op straet gaen, om haere dingen te verrechten, gelijk hier te lande. Zy overtreffen in krachten en moedt al d' andere Sinesen, en hebben minder schrik voor 't vechten en de krijgs-wapenen. Zy leren en gebruiken ook Olifanten ten strijdt: zijn vriendelijk, omgangkelijk en inzonderheid heüsch, en veel bequamer tot het Christen geloof aen te nemen, dan andere Sinesen.

Aen de noordzijde der vierde landstreke *Cuhiungfu* des Landschaps van *Junnan*, woonde, voor de komste der Tarters des Stams *Juen*, in *Sina*, zeker volk *Kinchi* geheten, dat 's *goude tanden* gezeid; om dat het met zeer dunne goude platen de ryen tanden plag te beslaen en bedekken: op een zelve wijze doen die van d' achtste krijgs-stadt des zelven Landschaps.

D' inwoonders der twalefde landstreke *Xunningfu* des Landschaps van *Junnan* zijn zeer Barbarisch, en van ongehavende zeden.

Andere scheppen vermaek in de tanden, met lijm of eenige andere verruwe te bestrijken en zeer zwart te maken. Andere beschilderen het aenzicht met verscheide beeltenissen; te weten, zy wrijven in de huid, met een naelt

naelt door gestoken, zwarte verruwe.

d'Inwoonders der eerste krijgs-stad *Kiocing* des Landschaps van *Junnan*, slaen neerstig den landbou ga; maer hebben ook lust in pleiten, en loopen geduurig voor den rechter. Zulx, 't geen zy in een geheel jaer met hun zweet en arbeid gewonnen hebben, dikwils aen de pleit-zaken te kost leggen.

d'Inwoonders der tweede krijgs-stad *Yaogan*, des Landschaps van *Junnan*, zijn, volgens schrijven der Sineesen, tot razens toe sterk; waerom zy meer van den oorlog, dan van de vrede houden.

d'Inwoonders der derde krijgs-stad *Ciokung* des Landschaps van *Junnan*, zijn sterk, strijdbaer, en kloekmoedig. Oorlogen met pijl en boge, en niet met Sineesche flegels.

Hoewel d'inwoonders der zeste krijgs-stad *Likiang*, gesproten uit volkplantingen der aeloude Sinesen, derwaert gevoert, niet volkomen de Sineesche zeden navolgen, wijl zy, door de nabyheid van andere volken, dikwils andere zeden aengenomen hebben, zoo volgenze nochtans meerendeels de Sinesen na. Zy zijn zeer genegen tot den drank, en verzwelgen dagelijx veel nats, waerom zy dansen en quinkeleren: weten vaerdig te paert te rijden, en met pijl en boge om te gaen.

Naulix kan uitgesproken worden, hoe naeu de vrouwen, (verstae die van staet; want gemene vrouwen komen op straet,) door geheel *Sina*, uit ingeboorne jaloersheid der Sinesen, opgesloten en bewaert worden; wel zo ten hove, als by de burgers en onderdanen. En zijn benootzaekt deze onkreukbare wet zich t'onderwerpen niet alleen die hen in maegschap niet bestaen; maer ook de bloetvrienden; ja ook zelfs de zonen: zulx zoo een vader, vergramt, zijnen volwassen zoon over den een of anderen misdaed wil straffen, de zoon geen andere veiliger schuil-plaets kan vinden, dan 's moeders woning of vertrek: want aldaer kan hy veilig, en bevrijt voor 's vaders hand, vryelijk blijven; hoewel noit anders dan in dezen voorval.

De woningen der vrouwen zijn in dier wijze gemaekt, dat zy andere niet zien, noch van andere gezien kunnen worden. Zelden is haer ook geoorloft uit te gaen: 't en zy uit hoogen noot: doch zittten dan in draeg-zetels, te dien einde met voordacht gemaekt, der wijze opgesloten, daer de minste scheure niet in is, om haer te vertonen. Wijders, tot tijd verdrijf en vermaek, houden zy haer bezig met jonge hontjes, of vogeltjes en diergelijke vermaken.

Letteren en Tale.

De Sinesen hebben gene letteren, gelijk de volken van Europe en andere, die eeniger maniere, uit een zekere ordre of regel van een A. B. C. bestaen, of A. B. C. na 't lees-gewijze gestelt zijn: nochte hunne letteren bestaen uit geene klink- of mee-klink-letters, nochte kunnen niet te zamen gevoegt worden, om woorden daer van te maken; maer sy hebben zekere Karakters of Figuren, of beeltenissen, of tekenen, of schrijf- of beeld-letteren, 't zy hoe men die noemen willen, in plaets van A. B. C. letteren: want ieder zake, of ieder woort en naem, die zy spreken, heeft zekere zulke figuur of beeltenis, waer mede het uitgedrukt word: zulk een beeltenis bestaet in sekere halen van strepen, en in stippen en verschillen alle in gestalte en betekenis van elkandre: zijn zonder kunst of maet te samen gestelt, en gelijk by geval aen de voorgestelde zake, of aen een woord, of naem toegepast. Dies hebben de Sinesen zoo veel beelt-letteren van doen, zoo veel zaken als 'er zijn, die zy door 't begrip des verstands willen te kennen geven. De Sinesen, zoo Trigaut getuigt, drukken niet met eenige beeltenissen van A. B. C. gelijk byna al andere volken des aerdbodems, hun talen met schrijven uit; maer malen zoo vele beeltenissen af,

als 'er

als 'er woorden en zaken zijn, door de woorden betekent.

Zulx die een Neerlandsch woortboek in hunne land-tale zou willen vertolken, zoo veele verscheide en verschillende zulke tekenen of beeltletteren zou moeten hebben, als'er verscheide woorden zijn.

Wat belangt het getal dezer tekenen, schoon na de meenighte der zaken het getal der tekenen is; zoo wetenze nochtans dezelve zoodanig zamen te knopen, dat zy niet boven de zeventig of tachtentig duizent belopen. *Martijn* en *Semedo* begrooten het getal op zestig duizent.

Semedo. Al deze teken-letteren vind men gestelt op orde, in zeker woortboek, *Haipien* genaemt. Noch is'er een ander veel kort'er, om boeken te lezen, schryven en verstaen, welk ten hoogsten acht of tien duizent begrijpt. Krijgen zy onder het lezen eenige tekenen, die zy niet verstaen, zy slaen het groot woort-boek op: alleens gelijk iemant, die de Latynsche of Fransche tale leert, de woorden, die hy niet verstaet, in een Latynsch of Fransch woort-boek opzoekt. Waer uit te besluiten is, hoe iemant meerder tekenen weet, hoe hy voor geleerder gehouden wordt.

Derhalven iemant van groot onthout en geheugenis moet zijn, die slechts tot een middelmatige Sineesche geleertheit wil komen.

Volgens *Kircher* wort iemant heden onder het getal der grootste Geletterden niet gerekent, die ten hoogste de kennis van tachtentig duizent tekenen niet bekomen heeft: hoewel iemant, om de land-tale te leren, zulks hy die tamelijk spreken kan, *Trigaut.* aen tien duizent genoeg heeft. Ook kennen de Sinesen zelfs alle hunne tekenen niet: de gemeine man by na de genen, die sy tot den stijl des koophandels oordeelen genoech te zijn.

Desgelijx, volgens *Trigaut*, die tien duizent tekenen weet, heeft de genen bekomen, die noodig tot het het schryven zijn.

Martijn maekt de zwarigheid van de Sineesche letteren te leeren zoo groot, dat der zelver kennis 's menschen krachten en ouderdom schijnt t'overtreffen: ja zeit tien jaren aen het leeren van deze tekenen versleten te hebben, zonder eenig ander dan een gebede-boek in al dien tijdt in te zien.

Niet meer, een groot wonder, dan negen pen-strepen of halen, hebben de Sinesen van doen, om deze grote verscheidenheit der hedendaegse tekenen te maken: zulx uit het bydoen of aflaten van d' een of andere streep, een andere betekenis ontstaet. *Semedo.*

Aldus betekent een rechte streep —, by voorbeelt, *een*: de zelve streep, met een andere kruis-gewijze doorzneden, als +, bediet *tzi* of *tien*: ververmeerdert met een streep onder aen de voet des kruis, als ⊥, betekent *Thou* of *aerde*, en met een derde boven ∓ bediet *Vam*, dat's, *Koningh*: een stip, gevoegt aen de linker zijde der bovenste streep, als ˙∓, bediet *jo* of *ju*, dat's, *een peerl.* Zonder uitzondering zijn al de letteren, die eenigh slag van edel gesteente betekenen, altijts aen dit laeste beeltenis gehecht: desgelijx bestaen de genen, die zeker slag van bomen, berg-werken, als yser, koper en stael betekenen, uit andere tekenen, als die het slag van hout en berg-werk uitbeelden. *Semedo.*

Dan deze regel, volgens Semedo, *is niet altijt onfeilbaer: want de Sinesen nemen ook aenschou op de bediedenis der enkele tekenen, om daer van zamen gevoegde te maken.*

Aldus een vierkant beeltenis, welk de zon betekent, gevoegt by een ander, by na van diergelijke gestalte, welk de maen betekent, word daer een derde van te zamen gestelt, en bediet min, *welk klaerheid gezeit is. Om een deure te vertoonen, word een teken in vorm van een deure gemaekt, welke zy* muen *noemen: en een ander in vorm van een herte, om ook een herte te betekenen. Om uit te drukken droefenis en jammer besluiten zy 't beeltenis van een herte in het beeltenis van eene deure: gelijk of het herte bedrukt, zich vond geprangt in den ingang van een enge deure. En dewijl de droefenis zijnen zetel heeft, en voornaemste werkingen in het herte doet, zoo voegen zy altijds het teken eens herte aen al de tekenen, die eenige droefenis vertonen.*

Kk Deze

Deze Beelt-letteren worden in al de vijftien lantschappen des ganschen Keizerrijks van *Sina*, al gemeenlijk gebruikt: ja niet alleen door gansch *Sina*; maer zijn ook de zelfste tekenen by de volken van *Japan*, *Koree*, *Konchinchina*, *Tunkingh*, *Kamboya*, en *Sione* in gebruik: daer nochtans ieder gewest een by-zondere tale heeft: hier door kunnen de *Japanders*, *Konchin-Chinesen*, *Zinesen*, *Koreers*, en *Tongkinders* de boeken en letteren, met dit slagh van letteren geschreven, wel verstaen; maer evenwel niet met elkandere spreken, nochte elkandre in 't spreken verstaen: op een selfste wijze, gelijk de merken der Cijfer-getallen, allerwegen door gansch Europe gebruikelijk, by allen en een iegelijk verstaen worden; niet tegenstaende de woorden, daer de zelve in uitgesproken worden, zeer verscheiden zijn: want deze Sineesche merk-letteren zijn tekenen van begrippen der dingen, die by allen in 't algemein verstaen worden. Hierom is 't een ander, de Sineesche letter-tekenen te kennen, en een ander, de Sineesche tale te spreken: naerdien een buitenlander, begaeft met een sterke geheugenis, en daer by vlijtig, tot de hoogste geleertheyt, door het lezen in de Sineesche boeken, kan geraken, schoon hy met de Sineesen niet spreken, noch hen verstaen kan.

Semedo. Deze letteren schijnen met de Sinesen van een zelven ouderdom te zijn: want, volgens hunne Historien, hebben de Sinesen dezelve, sedert drie duizent zeven hondert en dertig jaer, in gebruik gehad.

Martijn Decas. De Sinesen schrijven de vindinge der eerste Sineesche letteren, den eersten Keizer *Fohi* toe, die des jaers, voor de geboorte des Heilands twee duizent negen hondert twee en vijftigh, begon te heerschen: ontrent drie hondert jaren voor den water-vloet, volgens *Kircher*: die wil dat *Fohi* den vont van deze letteren, uit onderwijs der nakomelingen van *Noach*, bekomen hebbe. Maer het staet aen te merken, dat d' oude Sineesche letteren zeer veele van de hedendaeghse verschillen; want d'eerste Sinesen hebben hun geschrift niet uit zamenstelling van letteren, maer uit beeltenissen genoomen, van natuurlijke dingen gemaekt: te weten, uit alle dingen, die op den aertbodem gevonden worden, Als, uit dieren, vogelen, kruipend gedierte, visschen, kruiden, takken der bomen, koortjes, draden, stippen, kringen en diergelijke. Door middel van deze dingen, slechts in verscheiden ordre gestelt, en op een andere en andere wijze te zamen gevoeght, hebben de Sinesen de gedachten en begrijpen huns verstants te kennen gegeven.

Hierom, wanneer zy van vuurige zaken wilden handelen, gebruikten sy slangen en draken, die, in zekere ordre en stelling geschikt, zulk en zulk iets betekenden: te weten, in lucht dingen te beschrijven, gebruikten zy verscheide stelling van vogelen: in water-dingen, visschen: in gewas-zaken, bloemen, en bladen: in gesternte, stippen of kringen: ieder der welke een byzondre ster uitbeelde: in de rest van onderscheidelijke dingen, houten, klooten, draden, koortjes, en diergelijke, op een zekere wijze geschikt.

De gestalten der oude Sineese letteren of beeltenissen, worden zestienderlei slagh gestelt.

Het eerste slag, gevonden door den eersten Keizer *Fohi*, en by de Sinesen volgens hunne jaer-boeken gebruikt, bestaet uit slangen en draeken: waer om ook het boek, welk hy van de wis en sterre-kunst geschreven heeft, het boek der draken genoemt wort. Men ziet daer in slangen, wonderlijker wijze door een gekronkelt en in verscheide gestalten, na de verscheidenheid der dingen, die zy daer mede betekenden, hervormt: hoewel weinige Sinesen gevonden worden, die zich op deze beeltenissen verstaen: gemerkt de lankheid des tijts dezelve vernietight heeft.

Het tweede slag der aeloude letteren wort uit dingen van den landbou genomen en te zamen gestelt. Deze heeft d'oude Keizer, met name *Xim Num*, in het beschrijven van de dingen, die den landbou betreffen, gebruikt: dergelijke ook d' oude beeltenissen, in de landtale, *Chun*, *Xu*,

Xim

Xim Numço, dat 's, *Koning*, *Xim Num*, heeft de letteren van den land-bouw gemaekt: of anders heeft diergelijk geschrift gebruikt.

Het derde slag der letteren bestaet uit verscheide stellinge van wieken en veeren des vogels *Fumhoang*, de schoonste vogel, zoo de Sinesen willen, die onder de zon magh gevonden worden. Men zeit, Keizer *Xauhoang* deze tekenen gebruikte, en een boek van de vogelen met deze letteren geschreven heeft.

Het vierde slagh der aeloude letteren, bestaet uit oesteren en wurmtjes.

Het vijfde slagh der aeloude letteren, bestaet uit wortelen van kruiden: en wierd gebruikt in boeken en brieven te schrijven.

Het zeste slagh der oude letteren, bestaet uit geknotte voeten van vogelen, die Keizer *Choanghang* gebruikte.

Het sevende slagh, bestaet uit schild-padden, een vont van Keizer *Jao*.

Het achtste slagh, bestaet uit vogelen en paeuwen.

Het negende slagh bestaet uit kruiden, wieken en windselen: desgelijx het tiende uit kruiden: het elfde uit beeltenissen van vaste en dwael-sterren.

Het twalefde slagh wierden eertijds genaemt gebruikelijke letteren der bevelen en voorrechten: desgelijx het dertiende.

Het dertiende en veertiende slagh zijn letteren der ruste, blijdschap, wetenschap, redenering, duisternis en klaerheid.

Het vijftiende slagh bestaet uit visschen. Het zestiende kan men niet leezen, nochte de stelling en maeksel der letteren verstaen.

Het zeventiende en laetste slagh der oude letteren, worden genaemt de letteren der brieven, die men in het bezegelen der brieven, en prachtige opschriften gebruike.

Dan wanneer de later Sinesen, wijzer door ervaernis geworden, in zulk een ophoopingh van dieren en gewassen, een groote verwerringe en moeielijkheid van die af te beelden, bespeurden, hebben diergelijke tekenen, die verscheidenlijk afgebeelt waren, door zekere halen van stippen en strepen nagebootst, en tot korter wegh te zamen gevoeght: want de huidige Sinesen gebruiken dusdanige beelt-tekenen, of, om zoo te spreken, beelt-letteren niet meer; maer zekere halen van strepen, die evenwel de halen der oude beelt-letteren by na verbeelden.

De tale der Sinesen word door haere aeloudheid by velen voor een der twee en zeventigh talen des Toorens van *Babel* gehouden. Gewis is altoos, naer uitwijzingh van hunne boeken, dat zy zedert drie duizent zes hondert jaren in gebruik geweest is. Zy is niet over al een en de zelve; maer verscheiden, na de verscheidenheid der Koningrijken of Landschappen, die heden dit bloeiend Keizerrijk uit maken: hoewel zy oulinx onder de kroone niet stonden; maer wierden bezeten by Barbaren of woeste luiden, gelijk onder andere die van 't zuiden, en eenige na 't noorden. *Tale.* *Zemedo.*

Volgens *Trigaut* verschilt ieder landschap, in sprake of tale, schier zo verre van elkandre, dat zy gansch niet gemeens hebben, en elkandre niet verstaen; hoewel zy een en de zelve boeken en letteren gebruiken.

D' inwoonders der landstreke van *Taiping*, in het landschap van *Quangsi*, spreken gansch een andere byzondere tale: geheel verscheiden van de Sineesche. Van gelijken spreken die van de zevende landstreke *Lipingfu* des landschaps van *Queicheu*, een tale den Sinesen gansch onbekent. *Martijns Atl.*

In het landschap van *Fokien*, gebruiken d'inwoonders geen een en de zelve tale; maer verscheide, en ieder landstreke by na een byzondere; zulx d'een den ander zwaerlijk kan verstaen. d' Algemeine of Mandarijns tale, is daer minder, dan op andere plaetsen bekent en in gebruik; uitgezeit by d' inwoonders van de stad *Jenping*. *Idem.*

Naerdien dan deze volken een tale en uitsprake der tekenen, by na verscheiden van al d'andere hebben, *Idem.*

zoo is geenzins wonder, dat men by de schrijvers van *Sina* (te verstaen die geenen, die uit verhael der inwoonders dezes landschaps hun schriften en brieven gestoffeert hebben,) zoo veele woorden en namen vint, die in generlei wijze Sineesch zijn, ja ook zeer groove dwalingen onderworpen, ontstaen inzonderheid uit d'onwetenheid dezes volks, en uit valsche of onervarene vertellingen.

Trigaut. Die van het landschap van *Fokien*, by wien een zeer rouwe en onbeschaefde land-tale is, gebruiken in plaets van *N* de letter *L*: want *Nanking* noemen zy *Lanking*: *Nanthai*, de voorstad van *Hokſieu* of *Focheu*, *Lanthai*: daer zy door de Portugesen en d'onzen, die handel met hen drijven, in nagevolght worden.

Die van de tweede landstreke *Sucheiſu*, in 't landschap van *Quicheu*, kenden voor henegene letteren; hoewel sy hunne verbonden met zekere kentekenen op houte bertjes uitdrukten; maer hebben heden, wijl zy heusch en zeedigh van aert zijn, de Sineesche tale aengenomen.

Dan behalven deze tale, aen ieder landschap eigen, wierd, na het inlijven der landschappen tot een eenigh Keizerrijk, een andere tale ingevoert, die gemeen is over het geheel Keizerrijk. Deze tale word in 't Sineesch a *Quonhoa*, of b *Quontſoa* genaemt, dat 's, *hof of pleit-tale*, ter oorzake desselfs voornaemste gebruik aen 't hof des Keizers, en aen die van de Mandarijns of Landvoogden en Overheden is; gelijkze ook met den name van Mandarijns tale bekent is.

a *Trigaut.* b *Semedo.*

Dit geschiede hierom, dewijl al de overheden in het landschap, daer sy van 's Rijkx wegen hun ampt bekleden, buitelingen of vreemdelingen zijn: derhalve om niet benootzaekt te zijn een vreemde tale (want ieder landschap heeft een byzondere tale) te leren, wierd door het gansch Rijk een eigen hof-tale ingevoert.

In deze tale worden niet alleen recht of pleit-zaken af-gehandelt: maer ook al de gemanierste luiden of vreemdelingen spreken met inboorlingen, de zelve in ieder landschap: op een gelijke wijze, als de Neerlanders, Fransoizen, Hoogduitschen, Italianen en andere volken de Latijnsche tale, door geheel Europe.

Trigaut. De Jesuiten, die in *Sina*, tot voortplanting des Roomschen geloofs, gesonden worden, leeren alleen deze sprake: gemerkt die van ieder landschap nergens noodigh of dienstigh noch niet burgerlijk of heusch is, nochte word by burgerlijke luiden gebruikt, 't en zy zomtijts t'huis onder huis-genoten, of buiten 's lants, ter gedenkenis des vaderlants. Deze tale kunnen zelfs de kinderen en al de vrouwen spreken, dewijl de lange gewoonte de swarigheid van die te leeren, overwint.

De handelaers gebruiken de landtale van ieder lantschap. En hoewel zy alle de hof of Mandarijns tale verstaen, zoo spreken zy die nochtans niet net.

Zeer bepaelt of bekrompen is deze algemene Sineesche tale, en zoo schaers van woorden, als rijk en overvloedigh van letteren: ja wijkt in weinigheid van woorden voor alle andere talen; gelijkze ten tegendele in menigte van letteren al andere talen overtreft: want het getal der woorden komt naulijx boven duizent zes hondert, en, volgens *Semedo*, niet boven drie hondert zes en twintigh te beloopen.

Al de woorden eindigen by na op een klink-letter: eenige weinige slechts op een *M* of *N*. Al de woorden, tot een toe, (een gansch zonderlinge, en by na een ongeloofelijke zake,) bestaen slechts uit een eenige silb of letter-greep; want niet een eenig wort gevonden, welk uit twee of vele letter-grepen bestaet; hoewel men vele dif-tongen of twee klanken heeft, in eene letter-greep te zamen gesmolten: ik zegh twee klanken, na onze wijze van spreken: want klinkletter noch meeklink-letter word by de Sinesen niet gedacht: maer gelijk ieder zaek, alzoo heeft ook ieder woort zijn bezonder teken.

Waer toe dienen, zou iemant zeggen, zoo veel tekenen, in zulk een

klein

klein getal van woorden, als de Sinesen hebben: of hoe kunnen de Sinesen zich met zoo weinigh woorden behelpen, en daer mee al uitdrukken, wat hunne gedachten begrijpen.

Tot antwoord dient hier op, dat de Sineesche een zeer dubbelzinnige tale is, te weten, zy heeft wel weinig woorden of stemmen; maer ieder woort dikwils de betekenis van tien, dikwils van twintig verscheide dingen, die niet dan door de verscheidenheid of verschil van uitsprake, of door de verscheiden klank en toon, in het uitspreken, t'onderscheiden zijn: welk verschil van toon in de meeste woorden zeer klein en voor vreemdelingen naulix bemerklijk is. Of, om anders te zeggen, de meeste Sineesche stemmen of woorden, komen zoo na met elkandre over een, dat zy niet dan door verschil van uitspraek onderscheiden worden, welk verschil zeer klein en by vreemdelingen naulix bemerkelijk is.

Zulx iemant zou kunnen zeggen, dat deze tale meer door een te voren bedachte of verzonne kunst gemaekt en opgerecht, dan door noot van voorgevalle zaken ontstaen zy.

Dies heeft men wel te letten op de toonen of klanken, zoo wel in't spreken als schrijven, om diergelijke dubbelzinnige woorden te verstaen.

Tot verlichting in het leren der Sineesche tale (want zeer bezwaerlijk, is de zelve te leren) hebben de Jesuiten na de wijze der Muzijk Nooten *ut*, *re*, *mi*, *fa*, *sol*, de hooghte en laeghte der Sineesche klanken (daer in't uitspreken op te letten is,) gestelt.

Te dien einde heeft *Jakob pantoja* aller eerst vijf tekenen uitgevonden, die boven de Sineesche woorden, geschreven na de Europische wijze, in volgende wijze uitgedrukt staen ^ — \ / U.

Het eerste teken der vijf woortklanken of tonen, komt over een met het *ut* der Muzijk-kunst: en het geluit of d'uitspraek wort op 't Sineesch *Cho Pim* genaemt, als of men zeide *eerste voortkomende gelijke stem*. Het tweede ken-teken — komt over een met *re*: de klank wort in't Sineesch genaemt *Pim Xim*, dat's, *klare gelijke stem*. Het derde ken-teken \ komt over een met *mi*: de klank wort in't Sineesch genaemt *Xam Xim*, dat's, *hoge stem*. Het vierde kenteken / komt over een met *fa*: en deze klank wort op 't Sineesch *Kiu Xim* genaemt, dat's, *hoge stem des weggaenders*. Het vijfde kenteken U komt over een met *sol*, en wort in 't Sineesch *Ge Xim* geheten, dat's, *eigen stem des ingaenders*.

Door middel en hulpe van deze tonen of teken-klanken, moet een zelfste woort, geschreven met Europische letteren, en gemerkt met die tekenen, door verscheide stemmen, en klanken uitgesproken worden, gelijk het van de Sinesen met verscheide merk-letteren geschreven wort: en heeft dan ook verscheide betekenissen.

Het woort *Ia*, om een voorbeeld te maken, geschreven met Europische letteren, en vijf tekenen gemerkt, gelijk het verscheide betekenissen uitdrukt, moet alzoo ook door verscheide stemmen en klanken, (gelijk de Sinesen die door verscheide merktekenen uitbeelden,) uitgesproken worden. Want het woort of de lettergreep *Jâ* met dit teken bediet een tant: *Jā*, met een recht neerleggende streep, een stemme. *Jà*, met een schuins na de linker hant opgaende streep, voortreffelijk. *Já*, met een schuins na de rechterhand opgaende streep, een verdoving. *Jă*, met een half ront, een gans. Gelijk *Ja*, na de verscheidenheit van klank en toon, verscheidene betekenis geeft, zoo heeft ook ieder betekenis een verscheide merk-letter; hoewel *Ja* een en het zelfste woort is, en slechts in klank en tone verschilt.

Desgelijx wort deze enkele lettergreep *Ko*, by de Sinesen, wel op tienderlei wijze uitgesproken, en heeft ieder, dus verscheidentlijk uitgesproken een byzondere betekenis; gelijk ook ieder byna altijts een bezonder teken of letter heeft van d'andere verscheiden.

De klank of uitspraek of het geluit der tekenen is veeltijts een en de zel-

ve; hoewel de geſtalte niet een en dezelve, ja ook de betekenis niet een én dezelve is: want de Sineſen hebben veel tekenen, en niet desgelijx veel woorden, maer weinig en veel eensluidende: waer door nootwendig woorden, uitgedrukt door verſcheide tekenen, dikwils op een zelfſte geluit uitkomen, of altoos met weinig verſchil van klank.

Waerom gene tale in de ganſche werelt zoo gelijknamig of dubbelzinnig is, als de Sineeſche: zulx dikwils een naem in plaets van een woort, en een woort in plaets van een naem gebruikt wort. Te dezer oorzake kan uit den mont van den lezer ook geen geſchrift, welk uit te ſchryven is, opgevat, nochte niet een eenigh boek van de toehoorders, in het te lezen, verſtaen worden, ten zy datze het zelfſte boek inzien, om de dubbelzinnige klanken der woorden, die door 't gehoor geenzins t'onderſcheiden zijn, door hulpe der oogen in het aenſchouwen der tekenen t'onderkennen: ja, dat meer is, onder het ſpreken gebeurt het ook dikwils, dat wanneer d'een des anders zin, ſchoon hy anders duidelijk en net ſpreekt, geenzins vat, dezelve niet alleen benootzaekt is t'herhalen zijne reden, maer ook te ſchryven: en zoo geen ſchrijf-tuig by de hand is, met water op de tafel, of met de vinger in de lucht, of met de hant des toehoorders tekenen af te gebeelden. Dit geſchiet allermeeſt onder geletterden, en luiden anders wel ter tale, om zuiverder, cierlijker, en eigentlijker of nader aen het ſchrift der boeken te ſpreken. *Trigaut.*

D'oorzake van de dubbelzinnigheit dezer tale, ſchijnt nergens uit t'ontſtaen, als dat deze volken van aller eeuwen her meer bezig zijn geweeſt, om een goede hant van ſchryven te hebben, dan wel te ſpreken: naerdien al hunne welſprekentheid, tot op heden, alleen in het ſchryven, en niet zoo juiſt in 't ſpreken beſtaet. Hier door geſchiet dat ook bekende boden niet met mont-tyding; maer met geſchrift, ja ook binnen een zelfſte Stadt, verzonden worden. Dan ſchoon deze tale zeer bekrompen en ſchaers van woorden is: z' is evenwel de bevallijkſte en zinrijkſte, die men weet te vinden. Wanneer wy in 't Neerduidſch de wijze van iet aen te vatten, 't zy mer de vingeren, of met de ganſche hant, willen in 't byzonder uitdrukken, zijn wy benootzaekt t'elkens het woort van aenvatten te herhaelen; maer de Sineſen drukken met een eenig woort, de doening of werking en wijze van doen uit. *Nien*, om een voorbeelt te maken, betekent aentaſten met twee vingeren: *Tzò* aentaſten met al de vingeren: *Chuà*, aentaſten met een geſloten hand. Van gelijke dienen wy ons verſcheidenlijk van het woort, zijn of blijven; wy zeggen: zijn te bedde: zijn aen de tafel: zijn in de herberg; maer de Sineſen geven met een eenig woort het zijn en de wijze van zijn te kennen. Wy zeggen, de voet van eenen menſch: de voet van eenen vogel: de voet van een beeſt, altijts het woort voet daer by te voegen; maer de Sineſen, om de voet van eenen menſch uit te drukken, zeggen ſlechts, *Kio*: tegen een vogel-poot, *Chuà*: tegen de voet van een viervoetig dier, *Thi*. *Semedo.*

Dan de Sineſen, gemerkt zy geen *A B C* van letteren hebben, gebruiken de voornoemde teken-klanken niet; maer gewennen zich van jongs af, gelijk byna al andere volken, tot zulke uitſpraken. Zy ſtaen zeer verwondert: hoe de Rooms-gezinde Jeſuiten van Europe hunne uitgeſproke woorden met Latynſche letteren konnen ſchryven, en zoo volkomen vertoonen.

Door hulpe van deze vijf tekenen leeren d'uitheemſche de tale, hoewel met een onuitſprekelijke moeite en arbeit: eensdeels door de voorzeide dubbelzinnigheid van ieder woort: eensdeels door de onvaerdigheit van de tonen en klanken, dewijle zy zeer fijn zijn, in het uitſpreken t'onderſcheiden: ja oordeelt *Trigaut* gene tale op den ganſchen aerdbodem zwaerder om te leren voor vreemdelingen, als de Sineeſche.

Wijders, de Sineſen hebben de letter *R* niet, nochte kunnen die niet uitſpreken: nochte ſtellen noit twee mee-

mee-klink-letteren, zonder klink letter in 't midden: zoo dat zy noch ten huidigen dagen de *Franken Falanikes* noemen. Door de *Franken* worden by de Mooren verstaen, alle de volken van Europa, behalve de Grieken.

Wat de Tale der Tarters belanght, die is licht. Zy schijnt eenige overeenkominge met de Persische te hebben. Eenige tekenen of letteren komen na by tot eenige Arabische: maer in het leezen dalen zy van bovenen neerwaerts, gelijk de Sinesen, en gaen van de rechte na de linke zijde, gelijk de Hebreen en Arabieren: welk ook den Sinesen gemein is.

Zy hebben een A. B. C., anders als de Sinesen: wiens letteren, schoon verscheiden van gestalte, een en de zelve uitspraek, als d'onzen hebben: namelijk als 't A. B. C. hoewel zy zeggen zestigh en meer letteren te hebben, en niet alleenlijk vier en twintigh: dewijl zy een klink-letter, met een mede klink-letter, ook een letter van het A. B. C. noemen, als *la*, *le*, *li*, *lo*, *lu*: *pa*, *pe*, *pi*, *po*, *pu*.

B L A D - W Y S E R,

Over de Beschrijving des Keizerrijks van Sina of Taising.

A.

Aerdstoffen	Fol. 244
Ananas	224

B.

Bamboes-riet	217
Bananas of Mauz	221
Berg-werken	244
Bergen	168
Bronnen	166

C.

Cobras de cabello, of hairige Slang	240
Cha of Thée	226
Champidaka	224
Chin Vogel	233
Cie of Sineese Gom	246
Cieuko Vrucht	215
Cin Visch	239
Culeu of Vuur-toorens	124

D.

Dieren	229

F.

Fanyaykoçu Vrucht	213
Fanpolomie Vrucht	224
Fe Dier	231
Filosofije der Sinesen	81
Folin of wortel China	204

G.

Gebouwen	129
Gele Stroom	142
Gemeene of Heere wegen	143
Gesteenten	244
Gewassen	204
Giambo Vrucht	215
Ginseng wortel	205
Goyava Vrucht	215
Grachten of Vaerten	201

H.

Hinchung, hoogtijd des landbouw in Sina	129
Hoang of gele Stroom	142
Honan vijfde Landschap	54
Hayul Visch	243
Hoven der Landvoogden	130
Huquang zevende Landschap	63
Huizen	132

I.

Jaka Vrucht	224
Jamboes Vrucht	220
Jukia Sekte der geletterden	81
Junnan vijftiende Landschap	

K.

Kambali is de stad Peking	79
Kaneel	212
Kathay is Noorder Sina	12. 14. 15. 16. 17
Kiangsi achtste Landschap	68
Kiang Stroom	141
Kienyeu of vet-boom	211
Kongfut, opperste Filosoof by de Sinesen	90
Kinsu of goude zijde	204
Kinyu of gout-visch	238
Krokodil	243
Kruit van duizent jaren	219

L.

Landbouw van Sina	200
Lichi Vrucht	208
Lien bloem	210
Linkio Vrucht	221
Lokung Vogel	233
Louwa Vogel	209
Lungyen, Vrucht of Draeks-ooge	233

M.

Manko Vrucht	216
Mauz of Bananas	221
Meiren	160
Meutangbloem	204
Mogorinbloem	211
Moskes dier	231
Muiginli Vrucht	209

N.

Nana Vrucht	224

P.

Pagoden of Kerken	125
Paleizen der Landvoogden	130
Papayo Vrucht	213
Papier	251
Pao de Rosa, of Rozen-hout	211
Peci Vrucht	211
Poelen	160

Polomie

Polomie Vrucht 223
Pompelmoes of Jamboes 220
Porcelein 249
Pussa, opperste Godheid by de Sinesen 106. 107
Peking eerste landschap 19 Stad 20, 21
Pusu Kruit 212
Pipa Vrucht 216

Q.

Quantung negende landschap 23
Quangsi dertiende landschap 76
Quei bloem 212
Quiecheu veertiende landschap 78

R.

Rhabarber 205 tot 206
Radix China 204
Revieren 141

S.

Saka, eerste invoerder der tweede Sekte by de Sinesen 110
Samo Woestijne 5
Schepen 134
Schepping der Wereld 82
Sekte der Sinesen 81
Schild-pad 243
Siey Filosoof 91
Sina heeft verscheide namen 1. Oorsprong des naems 2. Word Cingque en Cinghoa genoemt. Grens palen 3. Groote, breete, lengte: is by na vierkant 4. Strekkingh der kuste 5. Zee-kuste 7. Klimaet 7. Heerlijkheid 8. Muur 5. 6. Verdeiling van Sina 8. Door den stroom Kiang 10. Getal der steden 10. Krijgs-vesting 11. Meenigte der Dorpen 11. Onderhoorige plaetsen 12. Vruchtbaerheid en onvruchtbaerheid 195
Sinesen hun weesen, aerd en inborst 251
Sinese vrouwen hebben kleine voeten 251
Sinese Roos 219
Slangen 240
Steden in Sina 123
Steen-koolen 241
Stroomen 141
Suchuen, zeste landschap 56
Supim boom 215

T.

Tabaxir 219
Taokiao, of derde Sekte 133
Teng een teen 211
Thée 220
Torens van Sina 123
Triumf-bogen of Zege-boogen 128
Tunghoafung Vogel 233

V.

Vaerten 159
Visschen 238
Vlottende Dorpen 137
Vleder-muizen 236. 237
Vuur-putten 246
Vogelen 232

X.

Xansi tweede landschap 40
Xantung vierde landschap 49
Xensi derde landschap 44
Xiju of Xaul Visch 239

Y.

Yata Vrucht 216
Yu kruid 212

Z.

Zee-paert 241
Zeil-steen, wanneer by de Sinesen gevonden 138
Zout-putten 249
Zoute-koe 230
Zunt-vloet 85
Zy-wurmen 242

DRUK-FAUTEN.

Pag. 2. lin. 42. leest Zinostan. p. 4. l. 29. Zemedo. p. 4. l. 39. Xi, een uitvoerder. p. 7. l. 9. grootste of lengste. p. 208. l. 15. dien zelven. p. 234. l. 16. de Vogels aldaer. p. 236. l. 2. ja gelden, een wonder, de kleine en kuikens veel meer, dan de vette kapoenen. p. 111. l. 30. gouts. D'andere mis-slagen, gelieft de lezer ten beste te duiden.

AENWYZINGE

Voor den Boeke-binder, op het invoegen der Platen in dit Deel.

Afgod Xekia op pag. 117.
Afgod Vitek of Ninifo, op p. 121. te weten op d'eerste 121. want dit getal is twee mael, of verdubbelt.
Platte grond van twee Pagoden, op p. 126.
Vier Platen met Boom-gewassen, met d' aengeweze pagien daer op, waer ieder staen moet
Rhabarber op p. 206.

EINDE.